JOANNIS SELDENI

JURISCONSULTI

OPERA OMNIA,

Tam Edita quam Inedita.

VOL. I. TOM. II.

Place this before the Title *De Synedriis*, which begins in the Sheet 5 F.

DE

SYNEDRIIS

ET

Praefecturis Juridicis

VETERUM EBRAEORUM

LIBER PRIMUS.

Parvorum speculo non intellecta notamus,
Et datur occultum per proxima quaerere verum. Prudentius.

P R A E F A T I O,

SEU

Breviusculum operis Rationarium.

DUodecimus jam amplius agitur annus quum primo absolveram libros, unum & alterum, De Synedrio seu Consessu magno Ebraeorum, a parte nobiliori ita tunc denominatos; quos etiam typis, sed non illibenter interim cunctando diu est quod sum pollicitus. In priore non modo senatus ac tribunalis illius celeberrimi illustrissimique institutio, principes, collegae, sedes, migratio, duratio, id genus reliqua explicabantur, sed praeterea etiam synedria ac praefecturae juridicae quae apud eos fuere sive ante sive post legem in Sinai datam aliae. Harum enim cognitio, sicut ad regiminis totius publici tam circa sacra quam profana in Judaismo veteri (cujus, ut parentis divini, christianismus, maxime primitivus, legitima & prophetica proles est ac propago unica, nec in paucis imitator) rationem rite capiendam perquam egregie conducit, ita ad synedrii illius magni naturam & amplitudinem perspicacius intelligendam apprime est & accommodissime praevia. Posterior singulare consessus illius magni imperium summamque jurisdictionis praerogativam duntaxat complexus est. Schedas autem prioris ex adversariis, & cogitationibus, ut in scriptis hujusmodi fieri assolet, secundis iteratisque saepius inter recensendum auctas indeque plus justo tumescentes dum revolvimus, merito visum est illum, utpote posteriorem sic mole nimis superantem, in binos dissecare, atque adjecto dein, ut ante, posteriore illo, tres, sub titulo etiam sic immutato, de Synedriis & Praefecturis Juridicis veterum Ebraeorum, in lucem emittere. Horum primus jam seorsim prodiens (secundo & tertio, si Deus volet, propediem simul secuturis) ex instituto primario, juxta capite designata primo, intervallum temporis occupat quod legis dationem antevertit. Atque ex eo etiam, opinor, haudquaquam difficile fuerit elicere dijudicareque, qualisnam in universum obtineret tam circa sacra quam profana, imperii ac jurisdictionis forensis ratio per bis mille quingentos, paulo minus magisve, a rerum conditu annos (totidem enim ad legis dationem a creatione effluunt) adeoque tam apud alios Ebraeorum nomine antiquiores Dei populos ecclesiasve, quam apud Ebraeos ipsos. Caeterum interseruntur hic itidem quandoque accessiones aliquot disquisitionesque rei, quae primario tractatur, satis e natura sui cognatae connexaeque, licet tempore aliasque haud parum disjunctae, eaeque ex seculis recentioribus, etiam ex eis interdum quae in nostra excurrunt, desumptae; nec ferme aliter ac si quis de epochis sive astronomicis sive chronologicis vetustissimis ex instituto primario disserens, earum insuper sive usum sive abusum insequentem, seu quomodo mutatae fuerint perperamve postmodum intellectae, simul, nec intempestive, commonstraret; aut de aquarum fontibus sive veris sive creditis disquirens, de amnium etiam fluentis, rivulis, ripis etiam eorum & alveis, ut de rebus admodum congeneribus verba itidem faceret. Quale sane apud scriptores nec infrequens nec inutile; praesertim apud eos qui hexaemeron primum aut rerum principia ex instituto tractantes in citeriora saepius & recentissima inde pendentia se satis apposite diffundunt, tum philosophi, tum theologi. Ejusmodi quid maxime hic cernitur, ubi de jurisdictionis omnimodae ac judiciorum forensium tam circa sacra quam profana per intervallum jam dictum effectibus agentes; usitatissimam illam excommunicationis forensis seu consistorianae ac interdictionis sacrorum apud ecclesiasticos poenam fusius tractatum imus; velut

 tant

eam cujus origo ex eodem item intervallo, quasi ab juris sive naturalis sive etiam tunc divini praecepto aut instituto aliquo singulari, tam a Romanensibus aliquot quam a reformatorum nonnullis enixissime peti solet, perinde fermè ac si originem illam in primorum parentum creationi velut coaequaevis recensendam velint. Nimirum ejus historiam, jus, species, originem veram, effectus tum veros tum creditos; caeterasque appendices ex antiquitate intima etiam in tempora nostra ita ampliter ex re nata contexuimus, ut e sedecim quae sunt libri hujus capitibus septem integra, eaque reliquis prolixiora, etiam & paginarum bessem implentia, in eam solummodo insumantur. Id quod potissimum ideo hic praestitum est ut anteriorum seculorum scita, sententiae, ac vera rationum momenta circa eam diversimode recepta adhiberique solita, diligentius ac modo hactenus, opinor, intentato, unico quasi in schemate, aut ut tabula simul in unica exhiberentur, adeoque lux inde genuina, defaecatior clariorque affulgeret quaestioni illi illustri gravissimaeque de jure ipso quo fundetur excommunicandi potestas illa ac interdictio forensis seu consistoriana, cum solennibus illis, in satisfactionem, pegmatis, scenis aliisque pro libitu admodum variantibus spectaculis publicae poenitentiae, quae interim num vera fuerit an prorsus simulata mortalium nemo potis est magis dignoscere quam cordis penetralia scire. Alii jure divino etiamnum olimque obtinente, id est, juris illius praeceptis seu institutis aliquibus singularibus, potestatem illam fundari pluribus contendunt, munusque esse singulare, in gubernandis eis quae sunt in ordine ad sacra & spiritualia, coelitus ordini ecclesiastico ejusve partibus aliquot tributum. Regni scilicet Christi, coelorum, Dei in terris eam esse gladium spiritualem sic forensem seu summum coercendi instrumentum volunt, ordinique illi sic vicariam competere, sed a Deo ipso derivatam, potestatem eodem, in foro seu consistorio suo, pro libitu utendi; tametsi interim regni illius in foedere novo toties memorati notiones aliae omnino sint & a forensis potestatis seu gladii ejusmodi usu longissime dissitae; idque ex testimoniis expressissimis omnique exceptione majoribus, tam S. ipsius Lucae * in oratione dominica (juxta exemplaria ejus quae circa annos abhinc mille trecentos in ecclesia reciperentur; utcunque postmodum ex Matthaeo mutata fuerint) quam patrum vetustissimorum qui primarii sunt & maximi christianae excommunicandi potestatis & testes & assertores †, ut alios praeteream. Sententia vero jam dicta de jure divino autores habet non paucos tum Romanensium & episcopalium nec Romanensium, tum presbyteralium, qui prae reliquis multo adseverantius acriusque in rem suam hic pertendere solent, in potestatem hac de re papalem episcopalemque in usu variatim, ut plurimum, receptam arrogatamque pariter pro more invecti, sed interim utramque tum quasi frustulatim sibi suisve erciscundam provide concidentes, tum immane quantum, juxta ea quae ordini suo fidentius sic attribuunt, plane exsuperantes. Neque illud nescire potest quisquam nisi cui potestas ista utraque horumque scita ignorantur. Ita isti, ex quolibet dictorum genere, circa alia plerumque impensius invicem dissidentes, pro ordinis quique sui veluti Diana seu quasi lapide, instar toties pertentati philosophici, theologico, eadem ipsa sermonis sacri vocabula pariter in rem suam torquentes concertant, & dum regnum seculi futuri, quod speramus omnes, tam aliis quam sibi indulgentius spondent, praesentis interea seculi regnum consistorianum, veluti διοπετὲς seu divinitus sibi suisve solum elapsum, in antecessum satagendo praestruunt; ne scilicet ullibi, aut saltem in terris, regno careant ipsi suive. Alii autem ex adverso sunt, in quolibet dictorum genere, qui licet summa cum reverentia functionem ordinis illius simplicem, seu quae jurisdictione careat, ut sacram, tuendam venerandamque existiment, poenam nihilominus illam forensem, interdictionemque quae cum imperio ac jurisdictione sic exerceri solita est, non jure sic divino, sed invento tantum humano subniti, nec origine alia, existimant; id est, revera non aliter primo introductam esse, atque exilium, aquae & ignis interdictionem, deportationem,

* Vide Luc. xi. 2. apud Gregor. Nyssen. in Orat. Dominic. Luc. xvii. 21. Euthymium in Panoplia tit. 2. & 12. † Tertullian de Oratione, cap. 5. Cyprian. Serm. de Oratione; Chrysostom. Theophylact. &c. ad Matth. vi.

carcerem,

carcerem, flagella, aliasve poenas ejusmodi forenses aut quae forensium sint imitatrices, quas pro arbitrio undiquaque humano praestitui, retineri, aboleri, revocari, temperari, augeri, minuive, in more est semperque fuit eritque; usum interea ejusdem saepius in regimine christiano variatim persalubrem esse utilemque neutiquam denegantes. Jam vero gladius ille, ut orbis seu circulus maximus minores, censuras universas ecclesiasticas dici solitas reliquas ordinisque illius imperii rationem integram intra sui vim continet, quemadmodum item gladius temporalis, sic dici solitus, universa ad principes potestatesque summas alias spectantia coercendi genera, intra vim sui. Inermis enim & evanida est jurisdictio quaelibet sine gladio aliove aliquo imperii instrumento illum supplente, quo juri inobsequentes coerceantur. Si igitur sententia prior hic sit amplexanda, plane citra controversiam, ordinis ecclesiastici, quale dictum est, regnum vicarium circa sacra seu in ordine ad spiritualia (cujus immensitatis artificiosae terminus forte nullibi cernitur) ubicunque viget christianismus, ultro subeundum est; idque tam a principibus summisque aliis potestatibus quam subditis. Adeoque duplex sic erit seu bifurcatum ubilibet in christianismo regnum seu imperium agnoscendum, politicum seu magistratuum, ut appellitari amat, & ecclesiasticum ab illo prorsus sic distinctum, quasi binos quis fingeret soles, quorum alter dierum luci, calori, & umbrae, alter horis & minutiis praeesset; aut plures in eodem corpore humano admitteret animas, quod ab aliquibus receptum, ab aliis pro haeresi fugienda habitum. Sed & imperii illius duplicis caput seu cornu alterum ut alteri haud parum antistet necesse est; non aliter atque alia quae ex jure sic nasci divino creduntur, potiora, nec immerito, habentur eis quae ex humano, cui nefas est divino ullatenus reluctari. Unde etiam summum esse desinet quod sic fiet inferius. Nam etiam sunt qui ecclesiasticum hic soli, politicum lunae comparandum inculcant. Et sane habebitur ita imperium seu jus majestatis (ut suum hic vocari volunt aliqui) alterum, cui ii qui in divinum se sic evectos praedicant insistentes, alterum illud seu politicum facilius concutere & loco pro re nata dimovere queant; quale, in Archimedeo illo, dictum olim de tellure. Caeterum si sententia posterior ut vera obtinere debeat, quae certe vetustissima est atque in christianis rebuspublicis regundis haud parum recepta (ut inferius ostenditur) nec sine temeritate & ignorantia summa, aut saltem dissimulatione nimia, ne quid gravius dicam, v. cl. doctissimoque Thomae Erasto velut autori ejus primo atque ut novitia a nonnullis tribuitur; certe manifesto satis inde consecuturum videtur, tum perquam impium esse prioris obtentum (nam velut majestatis divinae laesae crimen est, Deo ut legislatori ea quae excogitantur ab hominibus sic assignare) tum unicum aut esse aut jure optimo, nec obstante divino, esse posse ubique in christianismo imperii & jurisdictionis tam circa sacra quam profana genus, quod velut ab unico fonte, angulo, origine, id est humano, eorum qui in regimine publico diversimode rebus praefuerint, instituto manarit, adeoque gladium unicum (qui tam capulo etiam & vagina quam acie & mucrone coercere in causis possit omnimodis) nec cum ecclesiastico aliove aliter implicandum quam principibus summisque potestatibus ex jure quo gubernant humano in ordine ad pacem christianismi sui publicam, & sicut in rebus civilibus, militaribus, nauticis, mercatoriis, ita in ecclesiasticis sic dictis, quantum ad jurisdictionem a se derivandam, visum fuerit. Dempto enim aut non admisso jure illo gladii spiritualis forensis divino, universa imperii ac jurisdictionis inde obtensae vis ut simul corruat necessum est,

Ut * medium si quis vellat de fornice saxum,
Incumbunt cui cuncta simul, devexa sequentur
Caetera, communemque trahent a vertice lapsum,

seu ut vara sequitur vibiam. E monimentis igitur, scitis, disciplina, usu, veterum recentiorumque, id est, praeter sacrum sermonem ipsum, tam Karaeorum quam Tal-

* Ausonius de ratione Librae.

2 *mudicorum*

mudicorum (unde item dijudicari facile possit de excommunicationis in synedriis, quae libris in sequentibus tractantur, Judaicis aliterque in Judaismo adhibitae, usu ac jure, a quo in christianismum illa primo recepta est) uti & per omnia secula christianorum, maxime ex eorum professione in rebus ecclesiasticis gerundis publica, ea quae ad rem tanti in christianismi regimine momenti dilucidandam definiendamque sunt apprime conducibilia, operosius hic, nec plane extra suum locum, congessimus. Consequentia ac concomitantia aliquot non contemnenda haud ita dissimiliter, licet multo brevius, subinde interspersa sunt, quae intuenti obvia satis habentur in capitum lemmatis satis etiam indicis hic vicem supplentibus. Omnia liberrime praestitimus, haud omnino partium, nedum novandi, studiis ducti, sed ex amore sincero vetustatem, quae huc spectet, simpliciorem ac veritatem de hisce originariam & genuinam solicitius indagandi, faciesque earum saepe nimis fucatas hallucinationibusque foede inquinatas nudandi detergendique. Christianis, quotquot exsecranda hypocrisis larva, pernicioso ambitionis suae & procacis fastuosique aliorum magisterii fascino, ac demum segni oscitantium stupore felicius cordatiusque vacaverint, judicio suo libere utentes, operam integram satis gratam fore, non sperare nequimus. De reliquis aut nihil morandum, aut ab illis ad istos erit jure semper appellandum.

Ex aedibus Carmeliticis,
Londini, Octobris Juliani 16. 1650.

D.E

DE SYNEDRIIS ET Praefecturis Juridicis VETERUM EBRAEORUM

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

Summaria operis designatio. De synedriis seu praefecturis juridicis veterum Ebraeorum, quoties sui satis essent juris, ante legis in Sinai dationem, consideratio generalis.

TRibunalia veterum Ebraeorum, & quae fuere ipsis praefecturae juridicae, caussis rebusque tam publicis quam privatis, tam sacris quam profanis, id est, omnimodis, discutiendis definiendisque praestitutae (quae universae, sive ex collegarum sive ex consiliariorum ministrorumve aliorum adsessura aut conventu, Synedriorum seu Consessuum ac Consistoriorum nomine aut indigitari solent aut rite satis significantur) intervallo considerantur in duplici. Alterum est quod legis sacrae in Sinai dationem antevertit; alterum, quod eam subsequitur. Populus item ipse bifariam considerandus; aut qua sui juris interdum ita fuit mansitque, ut aliud praeter Ebraicum suique generis ac persuasionis hominum non agnosceret sibi imperium, aut qua imperio ejusmodi subinde etiam suberat. Prioris hic populi notionis intervallo in priori (quo de primo agendum) exempla habentur in Abrahae & Loti regnis [a], & quae fuerint ejusmodi Ebraeorum aliis ante migrationem in AEgyptum, uti etiam in tempore illo quinquaginta dierum post egressum seu exutam Pharaonis tyrannidem: Nam sub id tempus [b] lex data est in Sinai. Notionis populi posterioris sunt exempla haec itidem per intervallum in peregrinationibus eorum AEgyptiacis aliisque aliquot in alienas terras migrationibus praeeuntibus. Dum sui tunc juris ita erant, paucissima sane in sacris literis expressim habentur unde particularis aliqua judiciorum, tribunalium, synedriorum eorum ratio aut formula satis elici possit: Nonnulla tamen illuc facientia inibi supersunt. Judae sententia vivicomburii [c] in Thamarem huc spectat. Et juridica Mosis praefectura post egressum ex AEgypto, atque ante legem datam in Sinai, manifesto satis intelligitur ex ejusdem imperio forensi aliquandiu singulari soloque continuato post legis dationem. Qua de re, uti de aliis huc particulatim attinentibus, plura inferius. Utrum autem praefecturae fuerint illis tunc temporis juridicae, tametsi nulla omnino restarent earundem in sacris literis alibive vestigia, non magis esset dubitandum, quam utrum in societatem vitae civilem coalescerent tunc ipsi, atque animalia, ut genus humanum reliquum, essent politica, recteque ac honeste, pro seculi persuasione, vivendi rationem omnino inirent, atque ut dubia, lites, controversiae cum effectu civili, id est, judiciorum executione, dirimerentur, scelera ac delicta cohiberentur, adeoque in officiis contineretur quisque suis curarent. Et frustra plane ratio ejusmodi ubique in politiis habetur, frustra jam dicta curatum itur, nisi praefecturae instituantur juridicae, sive plures sive unica, e quarum tum judicio ac decisione, tum imperio ac regimine controversia quaelibet, lis, & actio ita pendeat, ut vocatione in jus adhibita, sententia lata, suo cuique tributo, aut saltem distributione atque assignatione ejusmodi per injustitiam juris facie, ut fieri nimis amat, indutam obtenta, inobedientes coerceantur. Nec coercitio ejusmodi legitime adhibita aliud ferme est quam suprema ac potentissima velut animae regiminis tum in pace tum in bello facultatis operatio, citra quam nihil extra singularum conscientiarum utcunque depravatarum scrinia habetur, unde ad officia praestanda adeoque societatem initam tuendam invicem homines inter se adigantur. Et frustra plane in ratione civili adhiberetur numerus, mensura, pondus (quae jura ipsa in con-

[a] Genes. xiv, xiv.

[b] Exod. xix 1. *Seder Olam Rabba*, cap 5. Hieron. epist. 127. ad Fabiolam mansione 12. Augustin. lib. 2. super Exod. quaest. 70.

[c] Genes. xxxviii. 24.

tractibus imitantur) nisi etiam praestituerentur qui de controversiis, litibus, dubiis circa ea oriri solitis cum imperio cognoscerent. Eousque quidem interdum sive praetermitti omnino sive interturbari officia regimenque scimus, ut nec rex habeatur nec magistratus qui coerceat aut cum imperio judicet, adeoque illud quisque faciat quod sibi [d] oculisve suis seorsim rectum videatur. Sed hoc calamitas est ingens societatis legitimae sive plane neglectae sive misere nimis solutae. Atque extra ejusmodi infortunium per omnia secula, omnes per gentes, praefecturae adhibitae sunt juridicae seu personae aliquot constitutae admissaeque, a quibus id quod pro jure receptum fuerit rite administraretur. Accedit etiam, juxta avitas Ebraeorum ipsorum sententias, easque receptissimas, inter juris naturalis seu divini (quod ut [e] primordiale primis parentibus inditum ad eorum posteros naturaliter, id est, ab summo ipso naturae autore, transmissum est cordibusque eorum inscriptum) capitula haberi unum de regimine publico [f] seu על הדינים *de judiciis*, id est, de judicibus praefecturisve forensibus, ubicunque societas hominum sui satis juris coaluerit, constituendis, quae de reliquis juris ejusdem ejusque ex humano appendicibus sententiam etiam cum imperio exsequendam quoties opus esset pronunciarent. De capitulis illis juris naturalis nos suse ex Ebraeorum commentariis egimus in libris de Jure Naturali ac Gentium. Alii non pauci item obiter. Et de eis qua huc summatim spectant statim plura dicemus. Ebraeis autem suis hic plane consonus est Paulus in notissimo illo effato, [g] *Non est* ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν, *potestas nisi a Deo: Quae autem sunt potestates, a Deo ordinatae sunt.* Unde ipsam potestatem τῶν ἀρχόντων seu *principum, praefectorum* ac *magistratuum* adeoque judicum expressim appellat τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγὴν, *Dei ordinationem* seu *constitutionem*, ipsosque διακόνους καὶ λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ, *diaconos & ministros Dei.* Quae omnia, & de jure gladii seu potestate suprema regendi ibi reliqua, tam ad generis humani seu gentium (nam ad Romanos scribit) quam Ebraeorum regimen attinentia, indicant mentem apostoli fuisse etiam ex praecepto universali seu naturali generique humano communi a numine dato τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, *principatus, potestates*, praefecturas juridicas constituendas, eisque obedientiam deberi; nec interim personas ipsas quae praeficiebantur, ut undiquaque legitimas ac justas, semper a numine seu divinitus esse praefectas. Quis enim tantundem de Claudio aut Nerone sub id tempus Romanos, ad quos scribit Paulus, gubernantibus, numerosaque magistratuum congenerum sub eis cohorte, ut alios [h] praeteream, asserendum putaverit? Ipsa autem in eis potestas, qua ex ea subditorum regimen secundum jura naturalia ac divina aliaque his neutiquam adversantia, utcunque invicem non raro diversa, pependit, ex divini, naturalis, adeoque universalis praecepti de judiciis, judicibus, praefectis sive uno sive pluribus (nam de numero hoc vel illo non praecipitur) constituendis vi manavit. Adeoque illinc etiam ipsi regentes seu tutores status publici, qua regimine ejusmodi fuerint usi, a Deo [i] subinde electi ac constituti dicuntur. Huc spectat & illud, [k] *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt*, seu, ut Chaldaeus, אנא ביה מלכא בזכותא *Ego ungo eos justitia: Per me principes imperant, & potentes decernunt justitiam*, ut Vulgata. Ubi Ebraica sunt נדיבים כל שופטי ארץ *& principes sunt universi judices terrae*, seu *munifici sunt*, &c. aut *benefactores*, id est, εὐεργέται, quo nomine reges praefectosque gentium significantius designari solitos tam ex [l] sacris quam [m] profanis scriptoribus sacris etiam coaevis sciamus. Graeci ibidem, καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι τῆς γῆς, *& tyranni per me tenent terram.* Aquila & Theodotio ἑκουσιαζόμενοι substituere pro נדיבים id est, *sponte munifici*, qui suum cuique sive poenam sive praemium seu jus in praefecturis tribuentes verum τῶν εὐεργετῶν nomen merentur. Ex causa ante dicta etiam divini nominis prae aliis participes fiunt principes [n] ejusmodi, praefecti ac judices, utpote quorum officium inter homines ad regimen publicum ex singulari numinis in juris naturalis divinique capitibus jussu est semperque fuit necessario adhibendum. Et obvia passim sunt innumera quae haec firment explicentque tum in sacris tum profanis veterum monumentis. Ne vero expressior etiam ex illo quod jam tractamus intervallo de praefecturis juridicis desit hic mentio, advertendum inprimis illud de Abraha in convalle Manire regente a numine ipso dictum, [o] *Scio quod praecepturus sit filiis suis & domui suae post se, ut custodiant* (seu potius *& custodient*; & Graeci, καὶ φυλάξουσι) *viam Domini, & faciant justitiam & judicium.* Eum ipsum sic item qua potuit fecisse non est dubitandum; id est, juris naturalis divinique quod tunc receptum fuerat observantissimum [p] fuisse, & justitiam & judicium fecisse. Quod dum sui erant ipse sinque (quantum ad alienum spectat imperium) juris sine praefecturis juridicis aut pluribus aut unica saltem, juxta praeceptum illud de judiciis, constitutis fieri quivisse ne quidem est concipiendum. Opus autem quod prae manibus est tres in libros tribuendos duximus. Primus erit de synedriis & praefecturis juridicis veterum Ebraeorum ante legis in Sinai dationem; aliorum item ab ipso rerum conditu populorum Dei, quorum hic cum Ebraeis paris satis ratio. Secundus, de synedriis ac praefecturis juridicis atque institutis moribusque forensibus ex lege in Sinai data introductis ac post receptissimis; excepta singulari illa atque amplissima synedrii magni jurisdictione, quae libro destinatur tertio. Reliqua fere ejusdem, veluti institutio, collegarum qualitas, sedes, alia aliquot, libro hic secundo, cum synedriorum ac praefecturarum minorum jurisdictione, tam circa sacra quam profana, traduntur.

[d] Judic. xvii. 6. & xviii. 1. & xxi. 25. [e] Tertullian. advers. Judaeos, cap. 2. [f] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 4. fol. 56. a. Maimonid. tit. *Malakim*, cap. 9. & videsis lib. 1. cap. 10. & lib. 7. de Jure Nat. & Gent. juxta disciplinam Ebraeorum. [g] Rom. xiii. 1. &c. adde 1 Tim. ii. 1. &c. 1 Pet. ii. 13. Joan. xix. 11. Vide praeter scriptores obvios ad Rom. xiii. Hugonem Grotium ibid. & lib. 1. de Jure Belli, cap. 1. § 7. [h] Vide Horeum, cap. viii. 4. [i] Tertull. Apol. c. 33. Irenaeus, lib. 5. cap. 24. [k] Prov. viii. 15. [l] Luc. xxii. 25. [m] Dio Chrysostom. Orat. 1. & 3. seu Rhod. 3. 4. & 47. Addesis Hugonis Grotii not. in Matth. xx. 25. & Luc. xxii. 25. [n] Exod. xxi. 6. & xxii. 28. & Psal. lxxxii. 1. & 6. [o] Genes. xviii. 19. [p] Vide Philon. lib. de Abraha.

CAP.

CAP. II.

De jure, ejusque capitibus secundum quae praefecturae tum veterum, in seculis jam dictis, Ebraeorum, tum aliorum jus naturale servantium, sive coaevorum sive vetustiorum, judicarent, aut judicare saltem deberent.

UT qualesnam fuerint praefecturae illae juridicae prioris intervalli, seu ante legis in Sinai dationem, dum scilicet & quoties sui ita erant juris Ebraei, quales item aliorum populorum Dei, etiam ab ipso rerum conditu primaevorum (quorum non adeo dispar hic causa est) rectius dignoscatur; septem maxime sunt ineundae disquisitiones: Prima est, de jure ipso in ipsis praefecturis tunc adhibendo, seu juxta quod judicabatur; secunda, de personarum, quae juri ejusmodi praefecturisque subditae, discrimine; tertia, de agendi in eis, excipiendi & judicandi ratione modoque generali; quarta, de effectu actionum & judiciorum quae in eis habita; quinta, de judicum, seu qui jurisdictioni in eis praeessent, qualitate & dignitatis titulo singulari; sexta, de judicum numero; & demum septima, de eorum constitutione & potestate inde pendente. Ex hisce enim eorumque appendicibus non ita obscure liquebit qualesnam praefecturae illae, & qualis illarum jurisdictionis, tam circa sacra quam profana, natura, vis & amplitudo. Intervallo autem hoc in primo contineri hic voluimus etiam praefecturas illas a Mose ex Jethronis soceri, Midianitarum principis, consilio [a] post migrationem ex AEgypto constitutas; tum quia in sacris literis uti etiam apud Josephum [b] locum expressius habent illae ante legis in Sinai dationem, tum quia sic locum obtinere eas revera debere etiam contendunt viri doctissimi aliquot; utcunque alii, nec sine rationibus sane gravissimis, ad tempus legis dationem aliquantulo subsequens eas spectare voluerint, & per anticipationem locum illum in historia sacra sortitas esse. Ea autem de re, qua chronologica est, plura dicentur sub initium libri secundi. Et tametsi intra intervallum hoc primum revera non constituerentur illae, nihilominus etiam quoniam in ipsis, juxta opinionem quam diximus, proximi intervalli initiis seu anno ejusdem sive primo sive secundo, atque ex consilio principis vicini ac affinis tunc dato, moribusque ac usu proculdubio per intervallum quod jam tractamus seu alibi ante recepto, sic ortae fuerint, iden non ita incommode velut ad intervallum hoc spectantes seu lucem ei praebentes hic eas admittimus. Integra autem earum historia inferius seorsim traditur ubi de numero judicum agitur, cum interim ex earum constitutione nonnulla subinde in reliquis juxta institutum praesens considerationibus necessario interserere visum fuerit. Quod ad disquisitionem primam attinet, receptissimum est Ebraeis [c] illud de juris naturalis capitibus sex primis parentibus a numine datis & per universum genus humanum propagatis;

על עבודה זרה	1	*De cultu extraneo*
על ברכת השם	2	*De blasphemia in Deum.*
על שפיכות דמים	3	*De sanguinis effusione*
על גילוי עריות	4	*De incestu* seu *turpitudinum revelatione.*
על הגזל	5	*De raptu* seu *furto.*
על הדינים	6	*De judiciis.*

Horum primo tum idolulatria interdicitur, tum numinis veri cultus imperari intelligitur, ut in decalogo, per illud *Non habebis deos alios praeter me* [d]. Pro עבודה זרה *cultu extraneo* in Maimonidis editis aliquot libris aliorumque saepius occurrit עכו״ם id est עבודה כוכבים ומזלות *cultus astrorum & planetarum.* Cujus interdictionis sic expressae vi superioris seu ipsorum creatoris cultum satis praecipi intelligunt. Secundo jubetur nec maledicendum nomini numinis sanctissimi seu blasphemandum, sed benedicendum. Tertio homicidium vetatur, cujus patrati nomine timebat Cain fratricida [e] ne quis ipsum talione ut merentem puniret. Et eleganter ad illud Ambrosius [f] ut de praecepto hoc seu jure tunc obtinente; *Sed a quo timebat occidi, qui solos parentes haberet in terris? Potuit quidem & incursus bestiarum timere, qui legis divinae jura violaverat; nec praesumere de subjectis animalibus caeteris, qui hominem docuerat occidi. Potuit & parentes timere, qui docuerat parricidium posse committi. Potuerunt enim & parentes de filio discere quod didicerunt posteri de parente.* Temperamentum autem hujus praecepti simul habetur receptissimum; scilicet, sub ratione poenae, aut quasi veluti in bello justo ac sui tutela inculpata, caedem humanam permissam esse [g]. Ita autem innocentis vetitam, atque ei cui poenam capitalem aut quasi inferendi potestas non fuerit legitima. Quarto dictorum interdicitur adulterium & incestus. Qualia vero incestus genera eo sint prohibita, juxta eorum disciplinam, alibi [h] ostendimus. Quinto non furtum solum sic vulgo dictum, sed etiam omnimoda rei alienae contrectatio non legitima, omnigena alieni juris usurpatio, adeoque fidei rite interpositae ac pactorum violatio, & quae ex hisce pendent aut comitantur, ut fraudes, doli mali, interdicuntur; quae omnia manifesto furti nomine rite intellecti veniunt. Et sexto demum, quod de judiciis est, jubetur judices seu praefecturas juridicas in qualibet urbe, oppido, pago, id est, prout distinctarum hominum societatum civilium ratio varia exegerit seu postulaverit, variatim constitui, quarum autoritate ac imperio de prioribus quinque ita judicari possit, ut homines ad ea servanda commode adigantur poenisque coerceantur inviti. Nam poenarum rationem in praecepto de judiciis cunctasque & imperii & obedientiae civibs appendices & circumstantias contineri merito

[a] Exod. xviii. [b] Lib. 3 cap. 3. [c] *Beresith Rabba* parasch 34. fol 32, col 3 Gemara Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 7. fol. 56 a. ad tit. *Joma*, cap. 6. fol. 67. b. *Seder Olam Rabba*, cap 5. Salom Iarch. ad Exod. xxiv 3. Maimonides tit. *Melakim*, cap. 9 Moses Mikotzi Praecept. affirm. 122 *Sepher Juchasin*, fol 8 a. *Sepher Hatozer*, part. 3. § 73. fol. 192. a R Bechai in *Biur Hatorah*, f l 37. col 4 Abarbinel in *Perush Hatorah*, fol. 167. col. 3. Salomon Ben Warga in *Shebet Jehuda*, fol. 14. a. Vide lib. 1 de Jure Nat. & Gent. cap. 10 [d] Exod 22. 3. [e] Genes. iv. 14. [f] De Abel & Cain, lib. 2 cap. 9. [g] Augustin de Civit Dei, lib 1 cap 21. Hugo Grotius de Jure Belli, lib. 1. cap 2. § 5 & lib 2. cap 20 & Not. in Matth. v. pag 121. Nos de Jure Nat, & Gent. lib 4. cap 1, &c. [h] De Jure Nat. & Gent. lib 5. & de caeteris vide praecedentes & subsequentes ibi libros.

passim

passim agnoscitur, id est, totam servandi jus publicum rationem [i]. Qua de re item plura mox. Hisce post diluvium accessisse docent magistri septimum de membro animalis viventis non comedendo, quod in mandato seu interdicto divino [k] de sanguine non comedendo intelligunt, dato scilicet Noachidis seu לבני נח *filiis Noachi*; quo nomine passim genus universum humanum per intervalla citra diluvium denotare solent. Et כן היה הדבר בכל העולם עד אברהם inquit Maimonides [l], *ita se habuit res per universum mundum*, seu *apud genus humanum universum, usque ad Abrahamum.* Subdit dein, בא אברהם נצטוה יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת [m] לפנות היום ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית: *Abrahae datum est insuper praeceptum circumcisionis* [n]. *Introduxit etiam ille orationem matutinam. Et Isaac, decimae partis divisionem; qui adjecit etiam aliam orationem pro tempore pomeridiano* (quae dicitur תפלה מנחה *oratio mincha*) *uti & Jacob adjecit illud de non comedendo* [o] *nervo dissipato* seu *contuso*, *& orationem vespertinam*. Quod vero Isaacum hic facit Maimonides, idque ex mente plane veterum, decimarum seu legis decimandi primum autorem; in animadversionibus ad eum Abraham Ben David, qui saepius ei quam par est iniquiorem se praebet, potius dicendum esse inquit & scribentium puto innuit, והוא התפלל שחרית והפריש מעשר ויצחק הוסיף תפלה אחרת וגו' *Introduxit etiam ille* (Abraham) *orationem matutinam & decimarum divisionem, & Isaac adjecit orationem aliam, &c.* Sed tum codices Maimonidis impressi tum optimus penes me & vetustus ejusdem manuscriptus reclamant, & decimas veluti institutori, ut in allatis, Isaaco tribuunt. Neque aliter locum e Maimonide citat Abraham Zacuthius in *Juchasin*. Obvia est Abrahae Davididis hic ratio; quoniam scilicet Abraham decimas dedit [p] Melchisedeco. Quod tamen non ita intelligunt Rabbini quasi ex debito, lege, aut institutione tunc factum; sed ex eo quod sponte tantum & pro re nata munere ejusmodi honorari voluit Abraham Dei altissimi sacerdotem etiam לפי כהן היה *quoniam* (ut ait Jarchius) *sacerdos erat* a quo munera ipse ante gratissima praeter benedictionem acceperat. Et R. Josua Ben Charcha, *Abraham*, inquit [r], התחיל ראשון לעשר בעולם לקח את כל מעשר סדום ועמורה וכל מעשר לוט בן אחיו ונתן לשם בן נח שנ' ויתן לו מעשר מכל *primus incepit decimare in mundo. Accepit omnes decimas Sodomae & Gomorrhae atque Loti ex fratre nepotis, & dedit Semo filio Noachi, secundum illud,* "Et dedit ei decimam ex omnibus. Sic ille. Quod vero Isaaco de decimis hic tribuitur haberi volunt, idque e Maimonidis aliorumque mente, ex illo de Isaaco in Palaestina, *Seminavit* [s] *Isaac in terra illa, & invenit in illo anno* מאה שערים ויברכהו יהוה *centum modios*, seu *centuplum juxta mensuram, & benedixit ei Dominus:* Causam cur ita mensura adhibita fuisse aiunt ut pars decima ita in sacros aliquot erogaretur usus, idque juxta institutum tunc primum Isaaco autore ea de re natum. Glossa ibi ordinaria רבותינו אמרו אומד זה למעשרות היה *Rabbini nostri dicunt mensuram hanc adhibitam ut decimae cognoscerentur.* Et Joseph Karo in *Ceseph Mishna*, *Abraham*, inquit, *dedit decimas* לא בתורת מעשר אלא לפי שכבדו מלכי צדק בהוצאת לחם ויין וברכו רצה לתת לו מעשר השלל אבל יצחק הוא הראשון שעשר ממנו לשם מעשר כפי דרשת חכמים ז"ל ויזרע יצחק בארץ וגו' *non velut ex instituto aliquo decimandi, sed quoniam honoraverat eum Melchisedek proferendo ei panem & vinum & ei benedicendo, ideo voluit ei dare decimas spoliorum* seu *praedae. Sed Isaac primus erat qui decimavit*, seu *decimas solvit, nomine decimarum* (seu velut ex instituto, seu exemplo a suis sequendo; quod ipsius esse volunt) *juxta interpretationem sapientum piae memoriae ad textum illum*, " Seminavit Isaac in terra, &c. Sequitur apud Maimonidem in editis ובמצרים נצטוה עמרם במצות יתרות עד שבא משה רבנו ונשלמה התורה על ידו *Atque in AEgypto alia insuper praecepta data sunt Amramo, usque dum venit Moses per quem lex absoluta est.* De Amramo Mosis patre intelligitur hic locus Abrahae Zacuthio [t] Maimonidis verbis utenti & sic עמרם legenti; quod & in editionibus Maimonidis impressis habetur. At vero in codice ejusdem meo MS. non עמרם *Amram* sed נצטוו עמהם legitur, quasi dixisset, *& cum his alia sunt in AEgypto plura imperata*, &c. quod forsan rationi magis consonum. In AEgypto certe nemo nescit pascha institutum [v] ac azymorum festum. Accessit etiam post egressum & ante ipsam legis dationem ex instituto divino baptismus, ut legis receptioni praevius, secundum receptissimam magistrorum disciplinam; qua de re nos olim alibi & mox fusius expressiusque. Plura aliquot sive primi sive secundi generis, sic minorum saepius gentium praecepta, pro varia hominum opinione seculis illis legem in Sinai antevertentibus tribuuntur; de quibus etiam nos in libris de Jure Naturali affatim egimus. Scilicet bina esse eorum quae jam memoravimus genera nemo non videt: alterum juris divini, seu quod a numine expressim praestitutum interdictumve; humani alterum, seu ab hominibus introductum. Divinum item duplex tunc erat; aut quod naturale ac universale nec rerum conditu recentius, aut postea a numine adjectum, ut de membri animalis viventis seu sanguinis esu, circumcisione, paschate, azymis, sabbato, aliis aliquot in statione Mara, juxta magistros [x], divinitus datis, uti etiam, ut dictum est, de baptismo. Unde ad illud de Mose statim post legis dationem in Sinai [y] ויקח ספר הברית וגו *Et cepit librum foederis*, seu *volumen foederis*, *& legit audiente populo, &c.* Magistri veteres [z] ibi innui volunt מצות שנצטוה אדם הראשון ומצות שנצטוו בני נח ומצות שנצטוו במצרים ובמרה ושאר כל המצות כלן *praecepta data Adae parenti primo, & praecepta data Noachidis, & praecepta data in AEgypto & in Mara, & reliqua omnia praecepta*; in quibus etiam illud de primogenitis [a] sanctificandis redimendisque, jus item

[i] Vide Munster. ad Levit. xxii. Genebrard. Chronolog lib. 1. A M. 1656. Bolduc in Job xxiii. 12. & lib. de Ecclesia post legem cap 8. [k] Gen. ix 4. [l] Tit. *Melakim*, cap 9. & vide *Sepher Juchasin*, fol 8 a. & b. [m] MS לפנות ערב. [n] Gen xvii. 10. [o] Ibid. xxxii 32. [p] Genes. xiv. 20 [q] Videsis Nachmanidem in *Perush Tora*, fol 25 b. [r] *Pirke* R. Eliezer cap 27. [s] Genes. xxvi 12. [t] *Juchasin*, fol. 8. a. [v] Exod xii. [x] Vide Sal Jar. ad Exod. xv. 25 & xxiv. 4. [y] Exod. xxiv. 7. [z] In *Mechilta*, fol. 24. col. 1. & vide Salom. Jarch. ad Exod. xxiv. 7. [a] Exod. xiii. 2. 12, 13.

belli singulare [b] contra Amalekitas. Humanum jus tunc obtinens cernitur in eo quod habetur de decimis, nervo dissipato seu contuso, precum tempore; quibus pro re nata alia accesserunt. Et stupri poenam vivicomburii, quam irrogaturus erat Juda Thamarae, aiunt magistrorum aliqui [c], iique pervetusti, in posteros manasse a בית דינו של שם *praefectura juridica Semi* patriarchae qua de re item nos [d] alibi. Hisce connumeranda est juramenti formula [e] qua Abrahae juravit servus seu domus suae praefectus manum sub femore ponendo, quod כמשפט בימים ההם *morem* qui inoleverat ut juris humani pars *in diebus illis* recte nuncupat Abenezra. Ita etiam Jacobo [f] Josephus juravit. Et solennem circumcisionis foederis memoriam sic habitam seu indicatam, locum qui postea datus est scriptae legi in jurando tunc praestitisse aiunt Ebraei; cum christiani patres [g] juramentum sic praestitum aiunt in semine Abrahae, id est, Christo qui ex illo femore tandem nasciturus erat. Cum hisce censeas licet etiam jus illud fratri defuncto semen ex [h] fratria suscitandi. Jus item primogeniturae, qua, ante praeceptum aliquod divinitus expressim de eo datum, tum dignitatis patriarchalis [i] tum sacerdotii in familia primarii (de quo plura inferius) praerogativa, praeter eam quae est in sedendo, discumbendo, eundo loci [k] ex ea pependerit. Nec pacis solum tunc sic ab hominibus jura introducta, verum etiam belli, ut justae inde acquisitionis jura, atque alia quorum expressissima testimonia in sacro [l] sermone. Alia compluria circa contrahendi, conducendi, locandi, emendi, vendendi, succedendi rationem etiam tunc pro re nata admissa instituta que esse nemo puto dubitat. Atque id genus aliquot satis diserte in sacris literis memorantur [m]. Adde hic etiam in Jobi historia [n], quae huic intervallo tribuitur, tum dicti juris naturalis capitum tum ejus ex humano adjecto appendicum testimonia haberi manifestissima; de quibus alibi etiam nos [o] expressius. De Noachi item testamento, quo distributus est orbis terrarum tunc cognitus historia apud orientales [p] recepta est. Et jura de agrorum terminis, ponderibus, mensuris etiam a primaevis mundi seculis [q] praestitura & ad posteros transmissa memorat Josephus. Traditur item apud orientales quod Sethus patriarcha, qui sedes sibi suisque in monte sancto fixerat paulo ante obitum,

استحلف اولاده بدم هابيل ان لا ينزل احد منهم من هذا الجبل المقدس ولا يتركون احد من اولادهم ينزل الي اولاد قاين اللعين

adjuravit liberos suos per sanguinem Abelis (formulam illam tunc aiunt apud Sethianos jurandi fuisse perquam solennem) *neminem eorum descensurum e monte hoc sancto, nec permissurum quenquam ex eorum liberis posterisve descendere ad Caini maledicti liberos posterosve.* Sic Eutychius patriarcha Alexandrinus ex veterum in oriente monumentis Alia habet ille satis in hanc rem singularia. Jam vero quod attinet ad magistrorum receptissimum effatum tam de primorum seculorum seu ante diluvium genere humano, cui divinitus sex jam dicta praecepta imperata esse volunt, quam de Noachi posteris, id est, genere universo humano post diluvium (quibus eadem ipsa erat juris ac praeceptorum divinorum ratio quae ante; adjecto quod de sanguine tunc accessit) obligatos scilicet eos fuisse praecepto illo septimo להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם *ad constituendos judices & praefectos juridicos per oppida, urbes, pagos* (sive unicum sive plures pro varia societatis publicae initae ratione) *qui judicia ferrent de sex illis reliquis, populumque de illis monerent*, quod universim dictum ad gentes ita omnimodas quae sui satis essent juris tam ante quam post diluvium, adeoque ad ipsos Ebraeos in intervallo quod jam tractamus, spectat; id ita plane capiendum est ut judices ejusmodi, ex ipso de judiciis constituendis praecepto primario, de causis quibuscunque sive sacris sive profanis post rerum conditum, cui coaeva faciunt sex illa prima quorum hoc unum est, legitime exorientibus pariter cognoscerent. Etenim in binis prioribus, quae maxime ad cultum spectant (maxime inquam; nam & cujuslibet observationi debitae etiam cultus aliquis inest) plene continetur non solum quicquid ab ipso rerum primordio, usque ad aucta a numine de sacris jura, in examen forense sacri nomine venire quiret, verum etiam quicquid de cultu ante legem postmodum in Sinai datam adjecerit numen, ut de circumcisione, paschate, azymis, sabbato, baptismo, ut introducta ab hominibus de cultu, quorum ante mentio, hic praeteream. Et in praecepto quarto, quod est de raptu seu omnimoda illegitima rei alienae contrectatione seu usurpatione, alienive juris violatione, continentur pariter jura quaecunque humana reliqua ad rerum personarumque dominium, adeoque donationes, contractus, pacta, & quae sunt id genus caetera, adeoque ad fidem servandam (cujus rite datae violatione alienum jus etiam violari regulariter certum est) spectantia, & postmodum pro vario hominum usu e consensu diversimode sive in pace sive in bello accedentia. Cum enim objectum praecepti de raptu sit omne quod est alienum, sensus est ejusdem, tum ut suum cuique tribuatur, tum ut alienum non auferatur, & ut fides data servetur, qua de re nos etiam alibi [r] fusius. Atque ut de incestu, homicidio, & post diluvium de membri animalis viventis esu praefecturae illae juridicae seu synedria per hoc intervallum cognoscebant, ita pariter de reliquis in judicium postmodum ex jure sive divino sive humano deducendis. Adeoque tum jus divinum quod a primo rerum conditu naturale est, tum divinum quod adjectitium ante legem in Sinai datam habebatur, atque insuper humanum seu quod ex vario hominum consensu, juxta ante dicta, accessit, id est omnimodum (neque enim juris ge-

[b] Exod. xvii. 4. [c] Simeon. Ben. Jochai in Gem. Babylon. ad tit. *Aboda Zara* cap 2. fol 36. b. *Sepher Juchasin*. fol. 8. 2. [d] De Jure Nat. & Gent. lib. 7. cap 5. [e] Gen. xxiv. 2 [f] Genes xlvii. 29. 31. [g] Augustinus quaest in Genes. lxi Eucherius, alii. [h] Genes xxxviii. 8 Vide ibi R Menahem Recanatens. [i] Genes xxv. 31. & xlviii. 14. & 18 vide Isidor. Pelusiotam lib. 2. epist. 47. [k] Genes. xliii 33. Philo lib de Joseph [l] Genes. xiv. 16 & xlviii. 22. [m] Genes xxiii 9. cap. xlvii &c. [n] Cap. xxxi. [o] De Jure Nat. & Gent. lib 7. cap 11. [p] Euseb Gr. in Thes. Temp. pag. 10. Cedrenus, Cigalas, alii. [q] Joseph. orig. 1. cap 3. [r] De Jure Nat. & Gent. lib. 6. cap. 1, &c.

nera summa alia reperiuntur) erant illa jura secundum quae cognoscebant dirimebantque controversias synedria illa qualiacunque seu praefecturae juridicae veterum Ebraeorum per intervallum de quo loquimur. Unde itidem manifesto liquet qualia jura essent illa secundum quae synedria seu praefecturae juridicae etiam in primis societatibus hominum civilibus seu primis civitatibus reliquisque ante diluvium & Ebraeorum nomen natum, & si qui fuerint populi alii jus naturale utcunque servantes in seculis quae jam tractamus, judicarent aut saltem judicare deberent. Id est, qualesnam illi πατρῷοι ἐθισμοὶ *patria instituta* seu *consuetudines* a quibus degenerabant plerique paulo ante diluvium, μήτε τὰς νενομισμένας τιμὰς ἔτι τῷ Θεῷ παρέχοντες, μήτε τοῦ πρὸς ἀνθρώπους δικαίου ποιούμενοι λόγον, *neque cultum numini debitum exhibentes, neque juris quod erga homines erat servandum rationem habentes*, ut ait Flavius Josephus [r]. Adde hic quae de legibus naturae seu intervalli quod jam primario tractatur simul atque ejus quod a rerum conditu effluit habet Philo [s] perquam consona aliique [t]. Et sane quicquid ferme in decalogo habetur etiam in jam dictis universalibus humani generis juribus contineri videmus. Atque haec quae diximus jura ad praefecturas illas juridicas attinuere quae patriarcharum, inter rerum conditum & legis in Sinai dationem, nomine, magistris non raro memorantur, velut eae quae, ubi societas esset civilis & principatus, nequaquam esse nequitent. Scilicet ejusmodi fuere בית דינו של עבר בית דינו של מתושלח *Domus* [v] *judicii*, seu *praefectura juridica, Eber, domus judicii Methusalae*, id genus aliae, ut ante mentio fit בית דינו של שם *Domus judicii Semi*. Quoniam autem quicquid divino humani juris rite accesserit, ex eo vim id sortitum est, quod nec divino adversum esset nec praecepti de fide servanda in illo de furto interdicto satis comprehensi vi careret, indeque homines sive expressim per se sive tacite per alios, quorum arbitrio se permiserint, consentientes obligaret; ideo etiam *juris divini*, quo sic fundantur jura omnimoda humana, nomine tam humanum quam divinum ex participationis ratione recte interdum veniebat. Hinc ubi in Jethronis Midianitae consilio Mosi de judiciis [x] dato (quod de jure naturali ac divino simul cum humano rite fundato ante legis in Sinai dationem sumendum est eis qui non per anticipationem historiolam illam ibi collocatam volunt; qua de re infra) dicitur Mosem ostensurum populo את החוקים ואת התורה (quod vertit Vulgata *ceremonias & ritum colendi*; sed plane sonat *statuta & legem*; scilicet quicquid *legis* seu *juris* cujuscunque generis nomine revera tunc contineretur) Graeci habent τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ, *praecepta Dei & legem ejus*, quemadmodum paulo ante [y] expressim Moses ipse loquitur, ubi ait e populo litigantes aut disceptantes ad eum venisse ut ostenderet את חוקי האלהים ואת תורתיו *praecepta Dei & leges ejus*, ut recte ibi etiam Vulgata. Inde etiam paganis [z] πᾶς νόμος εὕρημα καὶ δῶρον Θεοῦ *omnis lex inventum & donum Dei nuncupatur*. Obligationis scilicet quae in humana agnoscitur origo & fundamentum in praecepto divino de suo cuique tribuendo nec fidem fallendo habetur.

CAP. III.

De personarum quae secundum jura jam dicta per intervallum hic tractatum regerentur discrimine; Ebraeorum originariorum, proselytorum domicilii, ac proselytorum justitiae. Et tam de baptismo quam circumcisione tum ad originarios tum ad peregrinos seu proselytos in foedus receptos, ut initiationis juribus seu sacramentis, tunc attinentibus. Quomodo item binis hisce accesserit demum tertium, velut confirmationis. Et de baptismo in nube & mari apud apostolum ad Corinthios.

QUOD ad personarum hic attinet discrimen, nemo non videt, postquam, sicut dictum est, accesserant juris divini capita aliqua Ebraeis aliisque in eorum foedus receptis recipiendisque peculiaria, veluti de circumcisione, paschate, azymis, sabbato, ac de baptismo etiam, ut statim ex magistrorum placitis exhibebitur, necesse, fuisse ut juris hinc in decisionibus forensibus adhibendi ratio alia esset qua peregrinum nondum in foedus receptum, seu גר תושב *proselytum domicilii*, necdum scilicet circumcisum nec nisi sponte circumcidendum (qualis erat unusquisque e gentibus aliis, exceptis servis [a] circumcisorum) intra praefecturarum ditionem spectavit, alia qua sive originarium Ebraeum, sive in foedus receptum e gentibus aliis, quem גר הצדק *proselytum justitiae* seu *justum* nuncupant. Veteri enim seu primario illo Noachidarum jure divino utebantur proselyti illi domicilii, & secundum illud ab eis & in eos agendum erat, juxta ea quae capite exhibentur proximo. Et sane expressa satis civium Ebraeorum & proselytorum seu peregrinorum ejusmodi hac in re habetur distinctio apud Mosem ubi de praefecturis illis ex Jethronis consilio juxta seculorum illorum morem institutis verba faciens, *Praecepique*, inquit [b], *judicibus vestris in tempore illo, dicens, audite causas fratrum vestrorum, & judicate justum inter virum & fratrem ejus*, ובין גרו & inter *proselytum*, seu *peregrinum*, ejus. Atque discriminis hujus rationem in actionibus ac judiciis etiam hujus intervalli nunquam non obtinuisse ex ipsa rei natura satis palam est. Simile etiam post legem datam in usu; quo de suo in loco. Et de peregrinis, seu qui in Israelitarum ritus nondum transierant, non paucis inter Israelitas cum ex AEgypto migrarent, expressa est in sacro sermone mentio. In ipso egressu [c], Ebraeorum numero seorsim memorato adjicitur

[r] Lib. 1. cap. 4. [s] Lib. de Abrahamo. [t] Athanas. in epist. de Synod. Nicaenae decretis tom. 1. pag. 252. Augustin. in Exod. quaest. 67. Scot. in sent. 3. dist. 37. quaest. unic. alii ibidem citati. [v] Abarbinel in *Perush hatorah*. fol. 167. col. 4. alii obiter. [x] Exod. xviii. 20. [y] Comm. 16. [z] Demosthen. orat. in Aristogit. Marcianus l. 2. D. tit. de Legibus. [a] Gen. xvii. 12. & 13. [b] Deut. i. 16. [c] Exod. xii. 38.

גם ערב רב עלה אתם *promiscuum vulgus plurimum ascendit cum illis*, adeoque inter eos per aliquot menses in deserto habebatur dum sui juris erant ante legis in Sinai dationem seu hoc per intervallum. Nec vero satis rationi consonum videtur ut cum doctissimis aliquot viris [d] de proselytis justitiae tantum, seu eis qui in Judaismi foedus ex aliis gentibus recepti fuissent, *promiscuum vulgus* ibi capiamus, sed de peregrinis etiam nondum circumcisis nec invito circumcidendis. Chaldaei habent ibi נוכראין סגיאין *extraneos*, seu *peregrinos, plurimos*, & paraphrasis Hierosolymitana לחוד ערבנין *seorsim mixtos*, quasi inter se non cum ipsis Israelitis. Glossa ordinaria תערובת אומות של גרים *mixtura populorum ex peregrinis*. Atque in his Philo alios ait fuisse ab Ebraeis e foeminis AEgyptiacis susceptos καὶ τῷ πατρῴῳ γένει προστιμηθέντας, *& generi patrio ita adjectos*, (qui tamen quantum video revera Ebraei originarii tunc erant ratione sanguinis paterni, juxta jura tunc obtinentia) alios τὸ θεοφιλὲς ἀγασθέντας, *pietatis gentis admirantes*, factos fuisse ἐπηλύτας, *advenas*, seu se adjunxisse ac commiscuisse, quos sane pro proselytis aut epelytis needum circumcisis sed interim jura jam dicta naturalia amplexantibus existimo sumendos. *Promiscui* autem hujus *vulgi* quotquot circumcisi adeoque in foedus recepti fuerint, & paschatis & azymorum & quae accesserant peculiaria ejusmodi Ebraeis praeceptorum jure utebantur; id est, quantum ad forense in eos regimen, velut Ebraei habebantur. Reliquis vero juris ejusmodi usus, ut in exemplo [f] paschatis, interdictus. Atque ita תורה אחת *una lex eademque* erat (ut numinis verba sunt) *peregrino* seu proselyto *& indigenae*; peregrino scilicet in foedus recepto seu proselyto justitiae, non proselyto tantum domicilii, seu peregrino qui nondum civis factus aut rite initiatus, peregrinitatis jure ut Noachides, non foederis, quasi Abrahamides, utebatur. Ita (praeter liberorum & servorum discrimen) tria erant personarum genera quorum cujusque singularis erat in judiciis ita ratio habenda ut legitime invicem distingui dignoscique quirent; originarii Ebraei seu ex origine Abrahamidae, proselyti justitiae seu in Ebraismum Abrahaeve foedus adscititii ac recepti, & proselyti domicilii seu incircumcisi nec invito circumcidendi. De genere primo palam constat. De tertio alibi [g] satis diximus. Neque hic operae foret pretium de eo utpote cuilibet etiam opinor satis ad hanc rem noto plura adjicere. De secundo etiam non pauca olim [h] tradidimus. Sed vero, quoniam hic illud intuemur qua de proselytorum justitiae simul ac originariorum jure ab eo quod erat proselytorum domicilii prorsus discriminato cognoscerent praefecturae tunc juridicae, adeoque de personarum qualitate decernerent, & tam utrum e simplici Noachidarum statu in Ebraismum seu Abrahae foedus legitime transiisset quisquam pro justitiae proselyto se gerens, an revera in statu illo ut proselytus tantum domicilii maneret, quam utrum rite satis observarent tam originarii quam proselyti ejusmodi singularia ad eorum ab aliis personis discriminandi rationem jura divinitus alterve introducta, ex officio dijudicarent; ideo disciplinam de proselytis justitiae adeoq; de singularibus aliquot originariorum juribus, juxta quae proselyti ejusmodi fierent, paulo altius fusiusque & expressius duximus hic repetendam explicandamque. Tempora hic animadvertenda sunt bina: Illud quod ab inito divinitus cum Abraha circumcisionis foedere excurrit usque ad tempus triduo aut circiter legis dationem in Sinai antevertens; atque illud quod dein sequitur. Ex foedere cum Abraha inito [i] circumcisio masculorum sola ut jus singulare seu sacramentum tam originarios seu ejusdem posteros quam adscititios ex aliis gentibus, id est proselytos justitiae, ab incircumcisis discriminabat [k]. Qualis autem jurisdictio in praefecturis quas tractamus circa sacramentum hoc tunc exerceretur aut exerceri deberet, cum aliis aliquot ad idem pertinentibus, infra ostendimus ubi de poena כרת seu *excisionis* incircumciso tunc praestituta agitur. Et circumcisos universos qui ex AEgypto exierant testatur Josua [l]. Jam vero triduo aut circiter ante legis in Sinai dationem aiunt magistri divinitus institutum jus seu sacramentum aliud, quod baptismi erat; id est, ut universus populus adeoque sexus uterque tum originariorum tum proselytorum justitiae antea admissorum se sanctificaret atque aqua seu baptismo mundaret. Adeoque volunt circumcisionis sacramento ante instituto ita jus alterum seu sacramentum aliud baptismi tunc accessisse, ut tam hoc utpote divinitus acceptum quam illud ante omnino necessarium dein fuisse decernant; scilicet illis ipsis necessarium qui in receptionem legis sacrae futuram ita tunc sanctificandi erant, sed non (ut sacramentum alterum illud seu circumcisionis) posteris eorum; quos universos בקדושה *in sanctitate*, ob parentum scilicet sanctitatem, natos docere solent: Nempe baptismum unicum illum & baptizatis & eorum utriusque sexus posteris in perpetuum sufficisse. Etenim ut sacramentum initiationis foederi Abrahae circumcisio erat, ita intelligunt sacramentum initiationis לקבול תורה *receptioni legis* sacrae in Sinai pariter fuisse baptismum. Sed ut priore foederi Abrahae initiabatur quisque masculus atque ita etiam initiandus erat quisque e posteris circumcisorum, ex aperta sacri ipsius sermonis vi, sic item receptioni legis sacrae (quae foedus Abrahae in se etiam continet) utriusque sexus quemque baptismo quidem initiatum aiunt atque initiandum idque ex instituto (quod statim, juxta receptissimam illis opinionem, ostenditur) divino, sed ita ut ex parentum baptismo rite peracto posteri universi pro initiatis, quantum ad baptismum solum, satis haberentur, nec baptismus, ut circumcisio, esset in posteris repetendus. Neque enim quid de posterorum baptismo, ut de eorum circumcisione, habetur in lege huc juxta eorum disciplinam attinente. Circa triduum scilicet ante legis in Sinai dationem ad montis radices enarratur a numine privilegium illud Ebraeis singulare, Mose internuncio [m]; custodiendum scilicet pactum ejus a populo, illumque fore ei סגלה מכל העמים *peculium dilectum prae cunctis populis*, seu λαὸν περιούσιον ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν, *populum peculiarem ex omnibus*

[d] Lyranus, Munsterus, alii. [e] De Vita Mosis, lib 1. [f] Exod. xii. 48. [g] De Jure Nat. & Gent. lib 2. cap 3. & lib 7. cap 6. [h] Ibid lib 2. cap 2, &c. & lib de Successionibus in Bona Defunct. cap 26. Videsis Jo. Buxtorf. in Lexico Chaldaico, pag 407. [i] Genes. xvii. [k] Genes. xxxiv. 14. xv. 22. [l] Cap. v 5 & videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Cerithoth*, cap. 2. fol. 9 a. & *Pirke*, R. Eliezer, cap 29. [m] Exod. xix. 5, &c.

nibus gentibus, ſeu, ut Judaei Hiſpanienſes, *theſoro mas que todos los pueblos*, etiam ממלכת כהנים וגוי קדוש *regnum ſacerdotum*, ſeu *regnum ſacerdotale*, ut Vulgata, aut *βασίλειον ἱεράτευμα*, *regale ſacerdotium* (ut Graeci ibi & illic [n] Petrus apoſtolus) & *gens ſancta*; ubi paraphraſis Hieroſolymitana habet מלכין וכהנין *reges & ſacerdotes*, uti & verſio Syrica מלכותא וכהנא tantundem denotans ſeu *regnum & ſacerdotium*; Jonathanis paraphraſis ſic dicta מלכין קטירי כלילא וכהנין משמשין *reges diademate*, ſeu *corona, redimiti*, & *ſacerdotes miniſtrantes*; Onkelos in plerique editionibus ſubſtituit מלכין כהנין *reges ſacerdotes*, ſeu & *ſacerdotes* [o]; Gariana autem editione legitur מלכות כהנין *regnum ſacerdotum*; ſed in codice veteri penes me MS. מלכין כהניא quod allatis pariter conſonum: Quae omnia ſingularem gentis ſimul totius & dignitatem & ſanctitatem tunc ipſi publicandam denotant. Auditis autem quae Moſes ſic dixerat, reſpondent cuncti *ſe facturos quicquid Deus praeceperat*. Statim vero *ait Dominus ad Moſem, Vade* אל העם *ad populum, & ſanctifica eos hodie & cras*, וכבסו שמלותם *& lavent veſtimenta ſua*. Et ſtatim poſt ibidem, *Deſcendit itaque Moſes de monte ad populum, & ſanctificavit populum; laveruntque veſtimenta ſua*. Ablutione ſeu baptiſmo veſtimentorum recipitur illis deſignari hic [p] ipſius corporis totius baptiſmum, qui ſic in receptionem privilegii ſingularis illius legiſque ab univerſis adhibitus. Certe ex ipſa lege poſtmodum erant baptiſmi itque notiſſimi alii; baptiſmi ſcilicet luſtrationis ſeu in immunditiem contractam eluendam; qui, quantum ad finem ac vim, generis fuere perquam diverſi ab hoc quem jam tractamus. Illi enim luſtrationis ſeu purificationis erant tantum temporalis ſaepeque pro re nata repetendi: Hic vero initiationis ſacrae ejuſque tam baptizato quam poſteris perpetuae ac unicae baptiſmus habitus eſt. Initiationis ejuſmodi baptiſmus erat Aharoni [q] & filiis ſuis ſacerdotii receptioni praevius, nec eo nomine iterandus; licet illi non aliter atque alii pro re nata poſtmodum eſſent aliis baptiſmis luſtrandi. Etiam talis quidem baptiſmorum ſeu ablutionum ſolennium diſtinctio in paganorum ſacris perquam eſt obvia. Jam vero quantum ad corporis ablutionem pro ea quae eſt veſtium intelligendam hic attinet, advertere oportet verba quibus baptiſmi etiam luſtrationis aliqui inſtituti. Qui reptilium cadaver portaverit [r] יכבס בגדיו *lavabit veſtimenta ſua, & immundus erit uſque ad veſperam*. Paulo poſt [s] tantundem eiſdem verbis ipſiſſimis aliquoties iteratur de immunditie parili aliunde contracta. De leproſo item emundando [t], וכבס בגדיו & *lavabit veſtimenta ſua*. Et de eo [v] qui in leproſi aedibus dormierat וכבס את בגדיו *lavabit veſtimenta ſua*. In ſacrificio item vaccae rufae [x], qui cineres colligeret יכבס בגדיו *lavabit veſtimenta ſua*; quod itidem dictum de eo qui aſpergeret aquam ſeparationis inde factum. Atque huc ſpectat illud Eleazaris pontificis ſummi ad milites [y] כבסתם בגדיכם *Lavate veſtimenta veſtra in die ſeptimo, & eritis mundi*. De mundandis Levitis [z] tantundem legitur. Nec in his de corporis ipſius baptiſmo aliter mentio fit, cum interim in horum unoquoque ipſum corpus integrum ablui, id eſt corporis totius baptiſmum in luſtrationem ſeu emundationem adhiberi, debuiſſe conſentiant magiſtri. Id quidem verum eſt, in luſtrationibus immundorum aliquot expreſſam haberi tam corporis ſeu ſui ipſius immundi quam veſtimentorum baptiſmi mentionem. Sic de immundo facto ab eo qui fluxum ſeminis pateretur [a] יכבס בגדיו ורחץ במים *lavet veſtimenta ſua, & lotus ſit aqua*. Atque ſimilia ſunt alia [*] nonnulla. Interdum tantum [b] ורחץ במים *lavet aqua*. Sed vero hujuſmodi locos univerſos in lege pariter capiunt magiſtri maxime pro eo quod eſt corporis ipſius ſeu carnis cutiſve integrae lavacrum ſeu baptiſmus. Nec ſane volunt id de corpore aut immundo ipſo ſeu carne veſtimentorum (de quorum item nitore & albedine in ipſo baptiſmo initiationis לקבל פני שכינה *ad recipiendam divinae majeſtatis praeſentiam* loquuntur [c]) ablutioni ſubinde adjectum diverſum quid denotare a ſenſu praecepti de ſimplici veſtium ablutione dati, ſed tantum illud ſic explicare, ut loca univerſa jam indicata, quantum ad baptiſmi ſeu ablutionis actum & formulam, idem ſatis ſignificent. Neque enim nudos ſolum ſed & veſtitos rite baptizari potuiſſe admittunt. De veſtitis aiunt [d], כל הטמאין שטבלו בבגדיהן עלתה להן טבילה מפני שהמים באין בהן ואין חוצצין *Immundis univerſis qui veſtiti lavantur prodeſt ſatis baptiſmus, quoniam ſcilicet & quoties per veſtes tranſeunt aquae, nec inter eas ac cutem corporis quid obſtruens baptiſmum intercedat*. Id enim in omnigenis baptiſmis accuratius obſervandum volunt, ne aliter ipſe baptiſmi actus irritus inde redderetur. Atque e corporis Talmudici *Seder* ſeu ordine ſexto qui de טהרות *purificationibus* eſt, in univerſum pronunciant magiſtri [e] כל מקום שנאמר בתורה רחיצת בשר וכיבום בגדים מן הטומאה אינו אלא טבילה כל הגוף במקוה וזה שנאמר בזב וידיו לא שטף במים כלומר שיטבול כל גופו והוא הדין לשאר הטמאין ואם טבל כולו חוץ מראש אצבע הקטנה עדיין הוא בטומאתו: *Ubicunque occurrit in lege baptiſmus*, ſeu *ablutio carnis & ablutio veſtimentorum* (ſcilicet ſive haec ſive illa) *ob immunditiem, nihil aliud innuitur praeter ablutionem*, ſeu *baptiſmum, totius corporis in aquarum conceptaculo. Atque illud quod dicitur de fluxum ſeminis patiente*, Et manus [f] non immerſit in aquas, *intelligitur quaſi dictum fuiſſet ſe ita totum corpus lavare debuiſſe*, ſeu, & ipſum ſe in aquas non immerſit. *Atque ejuſmodi erat judicium de reliquis immundis; ut, ſi quis eorum ſe totum lavaret excepta digiti minimi extremitate, immunditiés ejus ut ante nihilominus maneret*. Etiam & afferunt illud [g] de vaſe immundo במים יובא וטמא עד הערב וטהר *traduci debet per aquam*, εἰς ὕδωρ

[n] Epiſt 1. cap. ii. 9. *Philo lib.* περὶ τῶν ἐξόδων *Nαὶ habet etiam* βασίλειον καὶ ἱεράτευμα, Regnum & ſacerdotium. [o] Vide Apocal. i. 6. & v. 10. [p] *Mechilta*, fol 24 col 3. Nachmanid in *Peruſh Tora*, fol 123. a. Bechai, fol 92 col. 3. Maimonides tit. *Iſſure Bia*, cap. 13. tit. *Mikwaoth*, cap 1. Moſes Mikotzi Praecept Nega iv. 116. fol 40. col. 2. [q] Exod. xxix. 4 & xl 12. [r] Levit xi. 25. [s] Ibid. comm. xxviii. 40. [t] Levit xiv. 8 [v] Ibid. xlvii. [x] Num. xix. 10, & 21. [y] Num. xxxi. 24. [z] Num viii. 7. & 21. [a] Levit. xv. 5, 6, 7, &c. [*] Levitic. xvi. 26, & 28. xvii. 15. xxii. 6. Numer. xix. 7, 8, & 19 [b] Deut. xxiii. 11. [c] Vide Gloſſ ad Gemar. Babylon. tit. *Jabimoth*, cap 4 fol. 46 b. [d] Maimonid. tit. *Mikwaoth*, cap. 1. Moſes Mikotzi Praec. Affirm 248 Levi Barcinonenſis in *Sepher Hahinuch*, Praec. 175. *Sepher Cob*[illegible], cap. 86. [e] Vide Gemar. Babylon. tit. *Jabimoth*, cap. 4. fol. 46. b. & Maimonid. *Mora Nebochim*, part. 3. cap. 33. [f] Levitic. xv. 11. [g] Ibid. xi. 32.

βαφῆναι,

4

βαπτίσθω, *tingetur* seu *immittetur in aquas, eritque immundum usque ad vesperam, & tunc mundum erit*, velut id quod volunt haberi בנין אב לכל הטמאין שטמאו במים *indicationem universalem pro immundis omnibus quibus aqua ineunda est*. De aqua item qua mundities restituenda est aiunt, כל הטמאין בין אדם בין כלים בין שנטמאו טומאה חמורה של תורה בין שנטמאו בטומאה של דבריהן אין להן טהרה אלא בטבילה במים הנקוין בקרקע; *Quicquid immundum fuerit, sive homo illud fuerit sive vas, sive per immunditiem graviorem in lege sacra memoratam, sive per immunditiem a scitis scribarum* seu *majorum introductam, mundum non fit nisi baptismo in aquis in fundo* seu *tellure congregatis*; scilicet in fonte, puteo, stagno, lacu: Quod pariter de initiationis baptismo praedicant. Congregationem item ejusmodi seu conceptaculum aquarum in quo baptismus legitime fieret haud minus esse statuebant quam quadraginta satorum [h], seu modiorum, aut circiter sexaginta, mensuram. Unde pro eo quod est ורחצת אתם במים *& lavabis eos aqua* seu *aquis* [i], paraphrasis Chaldaica Jonathanis dicta habet ותטבול יתהון בארבעין סאוין דמיין חיין *& ablues illos in quadraginta satis aquae vivae*. Tantundem aliquoties alibi [k] in eadem paraphrasi velut ex receptissimo circa baptismi aquarum conceptaculum more traductum. Hujus mensuram item fuisse aliter aiunt ut minus non legitime adhiberetur quam id [l] quod haberet cubitorum saltem trium altitudinem, & unius tum longitudinem tum latitudinem, aut quantitatem alias parilem. Quod vero habent viri aliquoin doctissimi aspersione aquae separationis [m] ex vaccae rufae sacrificio factae mundiriem legitime restitutam fuisse, eamque etiam innui per vestium ablutionem, id theologiae & jurisprudentiae Ebraeorum omnino refragatur. Etenim aquae illius [n] separationis aspersae usus ejusmodi erat ut sacrificiis expiatoriis atque comessationibus sacris idonei redderentur, etiam alias non immundi; qualis in ecclesia Romana aquae sanctae seu benedictae usus. Expressio verba sacra חטאת הוא *in expiationem est peccati*. Summa est, vestimentorum ablutionem pro corporis baptismo, ita ut dictum est, sumptam esse, idque ut in lustrationis baptismis quales memoravimus ita in initiationis illius baptismo quem diximus; quo scilicet privilegii jam dicti ac legis sacrae in Sinai receptioni adeoque iterato foederi cum Abraha inito, universum tunc populum Ebraeum, tam adscititios quam originarios, atque in eis simul etiam eorum posteros, ut sacramento initiatos fuisse tradunt credeuntque magistri, ita tamen ut posterorum masculis circumcisio semper repetenda esset, baptismus vero initiationis ejusmodi sexui posterorum utrique. Atque non magis circumcisionem quam baptismum minoribus etiam seu parvulis tunc debitam praestitamque volunt, ut ex mox dicendis de proselytis manifestum fit. Certe & glossa vetus Christianorum ad illud *vestimenta lavent* in Exodo, seu locum ubi baptismi sedes est, habet, *Corpora quibus animae vestiuntur*; quo plane baptismus corporis ibi etiam intelligitur. Alii etiam ipsos tunc biduo lotos esse intelligunt expressimque dicunt [o] dum Hieronymi verba de vestimentorum ablutione summatim tradunt. Et Origenes [p]; *Lota sunt semel vestimenta tua, cum venisti ad gratiam baptismatis, purificatus es corpore, mundatus es ab omni inquinamento carnis & spiritus*. Etiam in vetustioribus Christianismi seculis primarius & solennis habebatur vestium lotarum ac candidarum simul cum baptismo usus, de quibus amplissime Josephus Vicecomes [q]. Quinimo in paganorum lingua, ni fallor, simplici munditiei vestium circa sacra mentione innui solebat ipsa etiam totius corporis ex ablutione mundities velut necessario concomitans. Etenim deos adprecaturos sacrificaturosque cutem corporaque integra lavare eos solitos, idque ex ritu theologico, palam est. Arnobius [r]; *Deorum templa cum adire disponitis, ab omni vos labe puros, lautos, castissimosque praestatis*. Et Lactantius [s]; *Flagitiis omnibus inquinati veniunt ad precandum, & se pie sacrificasse opinantur si cutem laverint, tanquam libidines intra pectus inclusas, ulla amnis abluat aut ulla maria purificent*. Tertullianus item de spiritualibus munditiis [t]; *Hae sunt verae munditiae, non quas plerique superstitione curant, ad omnem orationem etiam cum lavacro totius corporis aquam sumentes*. Alia huc faciunt apud scriptores paganos [v] satis obvia. Jam vero ita lotos esse ipsos & mundatos satis describi intellexisse prisci videntur purae in eis Vestis nomine, id est, emaculati nec sordibus aliisve illegitimis omnino inquinati amictus; qualis esse puto non admittebatur nisi & is qui induerat integer lotus fuisset, aliter vestem, quae adeo pura esset atque lota, sordibus cutis illotae inquinaturus. Ut enim vestis non pura corpus purum, ita corpus impurum vestem puram maculasse existimabatur. Et pars munditiei sic memorata totam seu reliquam necessario (si omnia rite fierent) concomitantem satis designabat. Virgilius [x];

——Puraque in veste sacerdos
Setigerae foetum suis, intonsamque bidentem
Attulit——

Tibullus etiam in frugum lustratione vicios accersens,

——Pura, inquit [y], *cum veste venite,*
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Alibique ipse [z],

Hanc pura cum veste sequar——

de sacrificiis verba faciens. *Impolluta autem & pura dicitur vestis* (sic Servius [a]) *quae festis diebus uti consueverant sacra celebraturi; ut neque funesta sit, neque fulgurita, neque maculam habeat*. Et Festus [b]; *Pura vestimenta sacerdotes populi Romani, cum sacrificabant, habere*

[h] De sati mensura vide Joseph Origin. lib 9. cap. 2. Waser de Mensuris Ebr. lib. 2. cap 4. Georg. Agric de externis mensuris lib. 1, &c. [i] Exod. xxix iv [k] Levit. xi. 32. cap xv. 5, 6, 7 & cap. xvi. 28, &c & vide *Sepher Colbo*, fol. 150. col. 3. [l] Tesoro de praeceptos, part. 1. 109. [m] Numer. xix. 9, & 21. [n] Maimonid tit. *Para adoma*, cap. 11, 12, &c. & *More Nebochim*, part 3. cap. 47. [o] Genebrard. A. M 2630 [p] Homil. 11. in Exodum. [q] Observat Ecclesiast lib 5. cap. 6. [r] Advers gent. lib 7. [s] De Justitia, lib. 5. cap 19. [t] Lib. de oratione, cap. 11. & vide lib. de baptismo, cap. 5. [v] Apul. Metamorph. lib. 11, &c. [x] Aeneid 12. [y] Lib. 2. Eleg 1. [z] Lib 1. Eleg ult. [a] In Aeneid. 12. [b] In *Pura*.

soliti erant, id est, non obsita, (eis qui legendum volunt *obstita* nondum adsentio) *non fulgurita, non funesta, non maculata*, id est, plane diligentissime lota. At interim, causa jam dicta, etiam sic pure vestitos ipsos pariter lotos esse & corpore, ut ritus exigebat, inde puros factos praelimebant & Virgilius & Tibullus & si qui alii sic scripsere; per synecdochen, ita parte munditiei expressim memorata, integram, quae similiter necessaria erat, ut sane ex sacro de lavandis vestibus sermone hic magistri, innuentes. Non ita dispari modo capitis immersio pro totius corporis ablutione sumitur.

Haec sancte ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, & noctem flumine purgas.

Sic Persius[c]; ubi corporis denotatur lavacrum; quemadmodum etiam non raro ubi mentio *purarum manuum*, quae, nisi corpore ipso abluto, non habitae satis purae. Sed hoc obiter ad locutionis illius de vestimentis abluendis sensum forte explicandum. Tertium vero adjiciunt Ebraei veluti legis sacrae receptioni statim subsequens sacramentum, idque ut confirmationis seu plenariae initiationis testimonium (quod hic memorare liceat tametsi legis datione sit paulo posterius; quoniam nempe sic tota initiationis materies, juxta magistros, simul comparebit, & quod jam adjicimus ex ipso est confinio intervallorum quae tractamus, seu intra paucos, post ipsum initium posterioris, dies) nimirum קרבן *oblationem* seu הרצאת דמים *inspersionem sanguinum* sacrificii. Id autem ex eo habent quod legis dationem proxime sequitur[d]; *Venit Moses & narravit populo omnia verba Domini, & omnia judicia. Respondit que cunctus populus* (ante & circumcisione & baptismo, juxta jam dicta, rite initiatus) *una voce, & dixerunt, Omnia verba quae locutus est Dominus faciemus. Et scripsit Moses omnia verba Domini; surgensque mane aedificavit altare sub monte, & duodecim titulos secundum duodecim tribus Israel. Misitque juvenes de filiis Israel, qui adduxerunt holocausta, & sacrificaverunt sacrificia pacifica Domino, nempe boves. Et accepit Moses partem sanguinis, & posuit in crateris, & partem super altare: Et accipiens librum foederis, legit in auribus populi; qui dixerunt, Cuncta quae loquutus est Dominus faciemus, & obediemus. Tulit quoque Moses sanguinem, & sparsit super populum, dicens, En sanguis foederis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis hisce verbis.* Uniuscujusque hic nomine sacrificatum volunt & sanguinem inspersum, unde plenaria fieret initiationis tam originariorum quam proselytorum justitiae confirmatio. Nec defuere sane qui sanguinis aspersioni[e] huic baptismi initiationis originem tribuerint. Sed obtinuit sententia quam ante tradidimus. Et certe, quod ad personarum hoc per intervallum discrimen attinet, tam e gentilibus in foedus tunc receptos fuisse proselytos quam postea, satis cernitur in historia Sichemitarum[f], & tum Christianis scriptoribus tum Ebraeis agnoscitur; Christianis, qui commixtum in ipso egressu ex AEgypto populum pro ejusmodi sumi volunt proselytis; Ebraeis autem, maxime in Jethronis Mosis soceri sub haec tempora suorumque proselytismo justitiae[h], quem tamen Christiani aliqui non[i] admittunt. Etenim glossa ad illud, *Et Moses dimisit*[k] *socerum suum, & abiit in terram suam*, adnotat לגייר בני ביתיה *ut proselytos faceret* etiam *filios familiae suae* seu *familiares*. Sed interim utrique sic tam Christiani quam Ebraei proselytos justitiae tunc factos aliquot consentiunt. Atque nemo non videt juxta scita jam dicta, proselytis ante legis receptionem circumcisis, quotquot non etiam baptismo a Mose ex jussu numinis praestituto in tempore illo initiati fuissent, uti etiam foeminis, tam ex originariis quam proselytis circumcisis, si quae nondum essent baptizatae, necessarium fuisse ut pariter atque ipsi tunc baptizati in legis receptionem baptizarentur. Nam sine ejusmodi baptismo haud nactos illos aiunt locum תחת כנפי שכינה *sub alis divinae majestatis*, nec juris Israelitici satis participes factos. Atque ex hisce ita in majorum suorum aliorumque jam dicti temporis initiatione rite peractis eliciunt, quemadmodum ante sola circumcisione in foedus recipiebantur & gentiles & originarii mares (unde etiam simul per consequens recepta tunc sequioris sexus posteritas) & nunc in legis receptionem universis etiam baptismus accedebat tam foeminis quam maribus, praeter sacramentum quod diximus confirmationis, ita postmodum universos e gentilibus recipiendos pari modo fuisse initiandos nomine proselytorum justitiae; nimirum masculos ritu seu sacramento triplici, circumcisione, baptismo, & sacrificio seu oblatione cruenta quamdiu sacrificiorum ejusmodi usus; foeminas, posterioribus binis tantum: templo autem diruto, ut unico tantum eorum, seu baptismo, foeminae, sic binis prioribus mares fieri soliti. Ita tamen ut quamvis nec circumcisio sine baptismo neque hic sine illa proselytum ejusmodi marem faciebat (ea enim de re satis unanimes consentiunt) nihilominus sine sacrificio, etiam dum legitimus ejusdem erat usus, proselytum quidem prioribus binis omnino factum esse velint, uti & baptismo proselytam: Confirmationis autem tertium illud hoc tantum effecisse, ut proselytus ejusmodi sacris ex lege comessationibus aliquot dein, nec ante, haberetur idoneus. Quemadmodum autem baptismo illi ad montis radices seu primo praevia erat, ut in citatis ante ex Exodo liquet, professio populi de pacti adeoque legis recipiendae observatione, ita etiam quoties postea proselytus justitiae factus est, solennis erat ab eo professio ejusmodi inter baptizandum praestanda. Scilicet ipse baptismus actus in seculis legis dationem sequentibus habebatur forensis seu consistorii triumvirorum sive publice sive ex eorum quorum intererat arbitrio pro more constitutorum. Adeoque par est ut existimetur fuisse etiam in deserto atque intervallo quod tractamus, actus forensis, id est, a praefecturis praestandus juridicis quae fuerint, sive Mosis ipsius sive aliorum ex Jethronis consilio constitutae; modo eas legis dationem antevertisse admiseris. Nam triumvirorum forum (quod postmodum in usu, & de quo plura libro secundo) ex compromisso seu

[c] Satyr. 2. [d] Exod. xxiv. 3, &c. [e] Gemar. Babylon. tit. *Cerithoth*, cap. 1. fol. 9 a. [f] Genes. xxxiv. 14, 15, 22. [g] Ad Exod. xii. 38. & vide Lyran. ad Jos. v. 4. & Euseb. Hist. Eccles. 1. cap. 7. [h] Gemar. Babylon. tit. *Jebamoth*, cap. 14. fol. 116. a. *Shemoth Rabba*, parash 27. fol. 143. col 3. *Tanchuma*, fol. 31 col. 1. Jarch. ad Exod. xviii. 1. Bechai in *Biur*, fol. 91. col. 4. alii. [i] Abulens. in Exod. xviii. quaest. 4, &c. [k] Exod. xviii. 27.

corum

eorum quorum intererat arbitrio selectorum locum tunc habuisse ullum non liquet: Potius nullum habuisse, qua tale, statuendum est ex eo quod praeter Mosem ipsum & ab eo ex Jethronis consilio constitutos judices sub id tempus reperiantur omnino nulli. Sed vero בית דין *domum judicii*, quod utriusque intervalli praefecturas qualescunque satis denotat, baptismo praefuisse aiunt. Praefecturae igitur juridicae quae baptismo praeerat profitebatur proselytus ipse majorennis (masculus qui annum decimum tertium, foemina quae duodecimum superaverat) legem Mosaicam se servaturum. Minorum vero nomine idem ipsum profitebatur praefectura ipsa, uti in Christianismo susceptores minorennium seu parvulorum, saltem si nec parentes adessent qui idem praestare possent. Etiam regeneratum dixere[l] & renatum quemque proselytum sic factum כקטן שנולד דמי *velut infantem recens natum*, omnemque ejus cognationem pristinam in ipso baptismo evanuisse seu desiisse: Gravidae item rite baptizatae proli baptismo opus non fuisse. Ut vero haec quae ex origine hac baptismi propagata docent magistri adeoque ipsam juxta illos originem apertius intelligamus, testimonia aliquot eorum ipsa ea de re illustriora exhibere visum est. Gemara Babylonia[m] ad illud[n] ככם כגר יהיה *Ut vobis sic & proselyto sit*, ככם כאבותיכם מה אבותיכם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים *UT VOBIS idem denotat quod Ut patribus vestris*, seu *Ut majoribus vestris. Quid vero patres seu majores vestri? Certe illi non intrarunt in foedus sine circumcisione, baptismo & aspersione sanguinis, ideoque nec proselyti intrant in foedus sine circumcisione, baptismo & aspersione sanguinum.* Gemara eadem alibi[o] de gentili; לעולם אין גר עד שימול ויטבול וכיון דלא טביל גוי הוא *Perpetuo proselyti jure caret nisi tam baptizatus sit quam circumcisus. Et si baptizatus non sit, gentilis* seu *paganus manet.* Paulo item post; ת"ר גר שמל ולא טבל רבי אליעזר אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו טבל ולא מל רבי יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו וחכמים אומ' טבל ולא מל מל ולא טבל אין גר עד שימול ויטבול *Tradunt Rabbini, de eo qui circumcisus fuerit nec baptizatus, dixisse Rabbi Eliezer eum proselytum fuisse, quoniam invenimus sic de patribus nostris, eos scilicet circumcisos esse nec baptizatos; de baptizato autem nec circumciso dixisse Rabbi Josuam, proselytum eum fuisse, quia sic invenimus de matribus* (nostris) *quae baptizatae sunt nec circumcisae. Sed sapientes pronunciarunt, Si quis baptizatus fuerit nec circumcisus, aut circumcisus nec baptizatus, eum proselytum non esse usque dum fuerit tam baptizatus quam circumcisus.* Et conciliantur Rabbini Eliezer & Jehosua per temporum & sexuum distinctionem: scilicet nec foeminas seu matres eorum, nec mares seu patres sine baptismo post ejusdem jam dictam originem satis initiatos; ante vero circumcisione solum mares cosque solos, foeminas autem postea solo baptismo.

Unde etiam legem illam Mosaicam[p] de captiva gentili (qua de nos alibi[q]) a milite ducenda ita interpretantur ut ducenda non fuerit nisi proselyta facta fuisset & baptizata. Maimonides[r]; אחרי שיבעלנה ביאה ראשונה והיא בגיותה אם קבל עליה להכנס תחת כנפי השכינה מטבילה לשם גירות מיד ואם לא קבלה תשב בביתו שלשים יום וגו׳ *Post primum concubitum* (de cujus jure vide quod loco citato ex magistris diximus) *dum ipsa gentilis manebat, si vellet illa intrare sub alas divinae majestatis* (id est, Judaismo nomen, juxta eos, dare) *baptizanda erat statim in nomen proselytae. Sed si nollet, manebat in domo per dies triginta*, &c. Sed mirum est quod habet Petrus Galatinus[s] ex illorum Rabbi Jehosuae verborum perperam interim ab illo allatorum sensu: *Qui baptizatur & non circumciditur* (ita nomine Jehosuae hujus loquitur) *ecce ipse est* gher, *id est, conversus de gentilitate ad veram fidem. Sic enim invenimus in matribus, scilicet in Sara & Rebecca, in Rachele & Lia, quae fuerunt baptizatae & non circumcisae. Et summopere notandum est hoc dictum*, inquit, *ad sciendum quod baptismus circumcisionem evacuare debebat.* Tantundem etiam Victoria Porchetus[t]; *Sic etiam*, inquit, *invenimus in matribus*, i. e. *in Sara & Rebecca & caeteris, quae baptizabantur & non circumcidebantur.* Sed vero in argumento hujusmodi egregie aut fallitur uterque aut fallit. Nec enim in dicto illo Rabbi Jehosuae quid de Sara aut Rebecca continetur, nec aliud praeter id quod est, matres seu foeminas post originem jam dictam baptismi sine circumcisione eo initiatas esse; quod ad Saram, Rebeccam, reliquasque ibi diu ante mortuas attinere nequibat. Neque enim illae in matribus quas Gemara memorat, sed tantum eae quae tempore originis jam dictae baptismi & postea vixerunt. Et de baptismate hoc initiandis foeminis seu sexus illius proselytis faciendis ac in pactum Abrahae sic recipiendis expressim etiam mentio habetur apud Gulielmum Parisiensem[v]. Quod vero ad parvulorum baptismum attinet, legitur etiam in Misna Babylonia[x]; הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות ג׳ שנים ויום אחד כתובתן מאתים ויש להן טענת בתולים *Proselytae, captivae, ancillae quae proselyta facta est, redempta, manumissa ante trimatum, adjecto etiam die aetatis unico, dos ducenti zuzi[y]; & adversus eas agi potuit de virginitate praerepta.* Hierosolymitana autem ibi Misna, quam hic sequitur editio nupera Amstelodamensis, habet יתירות על שלש שנים ויום אחד כתובתן מנה ואין להן טענת בתולים *Post trimatum, adjecto etiam die unico, dos est mina* seu *centum zuzi, nec in eis agitur de praerepta virginitate.* Scilicet quae post trimatum & diem insuper unicum e gentilismo, servitute, captivitate reciperentur, eas praesumebatur virgines inter eos quibuscum ante vixerant esse desiisse: adeoque virginum jura eis non competebant. Qui sensus est Misnae hic Hierosolymitanae. Contrarium vero erat, ubi ante trimatum, quod vult Babylonia. In utraque autem plane admittitur proselytam minorennem

[l] R. Iose Gemar. Babylon tit. *Iabimoth*, cap 4. fol. 48. b.
[m] Ad tit. *Cetuboth*, cap. 2. fol. 9. a.
[n] Numer. xv. 15.
[o] Tit. *Jabmoth*. cap. 4. fol. 46. a.
[p] Deut. xxi. 10.
[q] De jure Nat. & Gent. lib. 15. cap. 13.
[r] Tit. *Melakim*, cap. 8. Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 122.
[s] De Arcanis Catholicae verit lib 10. cap 2.
[t] Advers. Hebraeos, part 2. cap. 15.
[v] Lib. de Legibus, cap. 3.
[x] Tit. *Cethuboth*, cap. 1. fol. 11. a.
[y] Videsis Uxorem Ebraicam, lib. 2. cap 9. & lib. 3. cap. 1, 2.

tenuem

rennem qualemcunque rite factam, id est, baptismo initiatam. Gemara Babylonia ibi; גר קטן מטבילין אותו על דעת בד"י מאי קמ"ל דזכות הוא לו *Proselytum minorennem baptizare solent ex sententia* seu *professione domus judicii. Itane? Etiam. Nam hoc ei satis proficit* seu *in commodum ejus cedit.* Ubi glossa exceptionem addit de parentibus si praesentes essent. Et dein; מטבילין דאין לך גר בלא מילה וטבילה על דעת בד' שלשה יהא מטבילתו כדין כל טבילות גר שצריכים שלשה והן נעשין לו אב והרי הוא גר על ידיהן וגו *Baptizare solent; quia non fit proselytus sine circumcisione & baptismo; ex sententia domus judicii* seu *fori. Scilicet triumviri baptismo ejus praesunt, secundum jus ad omnimodum proselytorum baptismum attinens, cui necessarii habiti sunt triumviri; quia ita fiunt ei pater, atque is per eos fit proselytus, &c.* Ex mente ita veterum Moses Maimonides [a], בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית במילה וטבילה וקרבן: מילה היתה במצרים שנאמר וכל ערל לא יאכל בו׳ כל אותם משה רבנו שכולם בטלו ברית מילה במצרים חוץ משבט לוי ועל זה נאמר ובריתך ינצרו: וטבילה היתה במדבר קודם מתן תורה שנ׳ וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם׳ וקרבן שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות על ידי כל ישראל הקריבום: וכן לדורות כשירצה הגוי ליכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן׳ ואם נקבה היא טבילה וקרבן שנאמר ככם כגר׳ מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן: ומהו קרבן הגר עולת בהמה או שתי תורים או שני בני יונה ושניהם עולה ובזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה וכשיבנה בית המקדש יביא קרבן: גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול׳ וצריך לטבול בפני שלשה והואיל והדבר צריך בית דין אין מטבילין אותו בשבת ולא ביום טוב ולא בלילה ואם הטבילוהו הרי זה גר: גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין שזכות היא לו׳ מעוברת שנתגיירה וטבילה אין בנה צריך טבילה׳ שבא בינו לבין עצמו ונתגייר בינו לבין עצמו ואפילו בפני שנים אינו גר׳ בא ואמר נתגיירתי בבית דינו של פלוני והטבילוני אינו נאמן לבא בקהל׳ עד שיביא עדים: היה נשוי לישראלית או לגיורת ויש לו בנים ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי נאמן לפסול את עצמו ואינו נאמן לפסול את הבנים וחוזר וטובל בבית דין: *Triplici ritu intrarunt in foedus Israelitae; circumcisione, baptismo, & oblatione* (male in editorum nonnullis legitur קרבן pro ובקרבן quod etiam habetur in MS. meo) *circumcisionis usus erat in AEgypto, juxta quod dicitur* [a], Nemo incircumcisus de eo comedet. *Circumcidit eos omnes Moses magister noster. Nam neglexerant universi* aut *praetermiserant foedus circumcisionis in AEgypto, excepta tribu Levi. Ideoque dicitur* [b] *de eis*, & observabant foedus tuum. *Baptismus autem erat in deserto ante legis dationem, de quo* seu *de cujus origine dicitur* [c], Sanctificabis eos hodie & cras, & lavent vestimenta sua. *Oblatio autem* seu *sacrificium huc ex illo* [d] *spectat*, Et misit *(Moses)* juvenes de filiis Israel, qui obtulerunt holocausta. *Pro universo scilicet Israelitarum coetu, republica* seu *ecclesia, offerebant illa. Atque simili modo per omnia postmodum secula, quoties gentilis* seu *ethnicus voluerit intrare in foedus*, seu *in foedus illud recipi, atque sub alis majestatis divinae colligi, jugumque legis in se suscipere, necesse fuit ut ei circumcisio & baptismus adhiberetur praeter sparsionem sacrificii* (הרצאת דמים pro eadem re interpretatur glossa Talmudica [e]; זריקת דמים לע המזבח *sparsionem sanguinum super altare*) *& si foemina fuerit, baptismus & sacrificium. Nam & dicitur* [f], ut vobis, sic & proselyto. *Quid vobis factum? In foedus intraveritis circumcisione, baptismo & sparsione sacrificii; ideo etiam proselytus pariter circumcisione, baptismo & sparsione sacrificii per omnia secula sequentia. Quid vero sacrificium proselyti? Holocaustum ex pecore, aut bini turtures, aut bini columbarum pulli, utrique in holocaustum. Atque seculis in hisce quibus sacrificium non habetur, necesse est ut juxta jam dicta adhibeantur circumcisio & baptismus. Et quando instaurabitur templum Hierosolymitanum, sacrificium erit hoc nomine offerendum. Proselytus circumcisus nec baptizatus, baptizatus nec circumcisus, revera proselytus non fit usquedum tum baptizatus fuerit tum circumcisus. Baptizari autem debet coram triumviris. Et cum sic res forensis sit* seu *ad domum judicii spectet, non solent baptizare quenquam in sabbato nec die festo, neque nocte; licet, si quis temporibus illis baptizatus fuerit, proselytismum ipse interim nactus fuerit. Proselytum minorennem baptizare solent ex sententia* seu *professione domus judicii* seu *fori; quod ita satis ipsi proficit. Gravidae, si facta sit proselyta, proli baptismo opus non est. Si quis clam baptizatus fuerit & proselytus sic clam fuerit factus, etiam si coram duobus, pro proselyto tamen revera non censetur. Si dixerit se proselytum factum esse in domo judicii* seu *foro N. ab eoque se baptizatum, fides ei non ita habetur ut inde in congregationem* seu *civitatem, rempublicam* aut *ecclesiam* Israelitarum *admittatur antequam attulerit ea de re testes. Si connubio sive Israelitidi junctus fuerit sive proselytae, unde liberos habet, & dixerit se clam* seu *secreto per se proselytum esse factum, eousque fides ei habetur ut inde ipse pro non legitimo proselyto censeatur, unde tamen liberorum juri nihil derogatur. Ipse vero ablegatur ad forum, quo rite est baptizandus.* Haec aliaque ejusmodi huc spectantia habet idem autor aliique [g] magistrorum, quos praeterimus. Sed nec defuere ex Judaeis Christiani [h] aliquot qui baptismum hunc toties a magistris memoratum non a Mosaico instituto manasse nec adeo fuisse vetustum asseruerint, sed Christi exemplo etiam inter eos introductum, nec ante fuisse in usu. Sed si ita res habuisset, proculdubio de ea non reticuissent primitivi temporis patres Christiani. In Christianismum ita baptismus Judaicus fuisset velut transitio quaedam seu transitionis umbra non silenda. Nec sane Judaeos in re adeo insigni ac publica, atque in ipso initiationis ritu, mores eorum quos tanto semper odio prosecuti sunt imitatos esse, nec a majoribus ante Christum, ut ostensum est, baptismum accepisse, mihi omnino est verisimile. Et mecum sensisse videntur tum

[a] Tit. *Isure Bia*, cap. 13. [a] Exod. xii. 48. [b] Deut. xxxiii. 9. [c] Exod. xix. 10. [d] Exod. xxiv. 5. [e] Ad tit. *Cerithoth*, cap. 2. fol. 9. a. [f] Numer. xv. 15. [g] Moses Mikotzi Praecept. Negat. 116. Jacob Ben Asher in *Arba Turim* tit. *Jore Dea*, cap. 268. ubi titulus integer de גרים seu proselytis, uti etiam apud Joseph. Karo in *Shulcan Aruch* eisdem capite & titulo. [h] Pet. Allonius Dialog. tit. 12.

ex Judaeis christiani alii, tum christiani originarii atque viri hujus seculi doctissimi, qui baptismum ejusmodi Judaismo proprium memorarunt, nec interim de eo dubitantes aut antiquitati ejus obtentae omnino reclamantes. Atque ut sic ipsorum posteris non omnino repetendum voluere baptismum, ita nec proselytorum, quorum, simulac facti fuerint, liberos *in sanctitate*, ut diximus, natos aiunt, masculosque, uti & originariorum, circumcidendos; sexum autem utrumque ex parentis qui primo proselytus factus est baptismo sanctificatum. Ita circumcisione & baptismo receptus e gentium populis seu proselytis domicilii יצא בכלל הגוים *e gentium universitate inde eximebatur* & civitate donabatur sic Israelitica: item velut infans recens natus seu regeneratus, ut ante dictum est, habebatur; unde & cognatio ei pristina omnis exuta, quod etiam alibi ex Talmude & Zohar aliisque Ebraeorum commentariis uberius ostendimus [i]. Quod vero habet vir doctissimus Willielmus Schickardus [k], ubi de proselytorum per circumcisionem admissione loquitur; Judaeos scilicet, *ad differentiam Samaritanorum, addidisse baptismum quendam, de quo Raf Alphes*, cujus verba ibi affert; quasi baptismus eorum hic non ex origine ante ostensa manasset sed ex nescio qua obscura, atque ad proselytos suos ab eis qui in Samaritanorum sectam transirent discriminandos recentius inventus fuisset; fateor me nondum illud aut ea de re quidquam alibi legisse. Nec quod ex Alphesio (qui Talmudis Babylonii hic ut in aliis pertinaciter sequax est) affert ejusmodi quid omnino sapit. Et sane apud Alphesium [l] ipsum & in commentariis ei adjectis compluria sunt jam ante ostensis undiquaque consona. At vero ex hisce nemo non videt multiplices fuisse personarum hic discriminum rationes; alias a circumcisione, a baptismo & regeneratione alias, ab utriusque ritu sive legitime sive non peracto aliterque alias ad distinctionis supra dictae triplicis jus conservandum deducendas; de quibus necesse erat ut praefecturae juridicae omnino cognoscerent, idque tam ante quam post legis dationem. Jam vero, cum adeo recepta fuerit apud Ebraeos veteres de initiationis baptismo patrum seu majorum suorum ante legis in Sinai dationem, juxta superius ostensa, sententia; viderint perspicaciores utrum ejusmodi quid denotatum fuerit a Paulo apostolo ubi de baptismo patrum eorum diserte sane loquitur. *Nolo autem vos* (ad Corinthios scribit) *ignorare, fratres* [m], ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες, &c. *quod patres nostri omnes sub nube fuerunt*, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, *& omnes per mare transierunt, & omnes in Mosem* (Syrus ביד מושא *per manum Mosis*, seu *per Mosem*; Arabs item Erpenianus على يدي موسي tantundem significans, & editionis nuperae Parisiensis بموسي idem ut *in Mose* denotans) *baptizati sunt in nube & in mari.* Id quidem verum est locum de columna nubis & mari rubro adeoque de figura baptismi sumi [n] solere, & *quasi baptizatos* pro baptizatis hic intelligi. Illinc etiam substituunt aliqui הלכו ביבשה בתוך הים *transierunt in arida per mare*, juxta Mosis in Exodo [o] verba, nonnullis item vertentibus [p], *sub illa nube & illud mare & illo mari*, velut ex articulorum in Graeco vi mare rubrum quod transirent Israelitae, ut interdum [q] quidem, indicante. Unde & in versione superioris seculi Anglicana illinc desumpta, **under that cloud, and all passed through that sea, and were all baptized unto Moses in that cloud and in that sea.** Sed versiones nostrae & priores & qua nunc utimur, uti & aliorum tam veterum quam recentiorum, articuli ibi vim ejusmodi non agnoscunt, sed *in nube & in mari* habent, quod **in the cloud and in the sea**, seu **in a cloud and in a sea**, sonat. Jam vero si Apostolus dixisset ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῷ ὕδατι, *in nube & in aqua*, eosque *sub nube* fuisse & transiisse *per aquam* seu *aquas*, non adeo iniquum forsan fuisset existimare etiam baptismum initiationis ab Ebraeis veteribus sic in deserto אבותינו *patribus nostris*, quemadmodum & loquitur Paulus, etiam ex instituto divino tributum, ibi intelligendum. Nam qui sic in conceptaculis, ut diximus, aquarum, baptizatus est, juxta eos plane transibat per, seu totum corpus ejus διῆλθε *transibat* per, aquas. Certe לבוא במים [r] *ingredi* seu *traduci per aquas*, seu *aquis immergi*, quod primariam in se habere & maxime universalem in personarum rerumque ex lege sacra baptismis, ut monitum est, significationis indicationem volunt, redditur *aquis tingi & babtizari*. Et certe quicquid immergitur in aquas atque lotum eximitur, recte satis dicitur eas *pertransire* [s], tametsi a ripa aut litore ad ripam aut litus non transeat. Nonne vero θαλάσσης nomen seu ים, quod plerumque quidem totum mare aliquod, ut *terrae* nomen orbem terrarum denotat, sumitur etiam maxime in sacris literis pro eodem ipso quod est ὕδωρ מים seu *aqua* atque aliis & minoribus ac ab ipso mari vulgo accepto plurimum discrepantibus aquarum conceptaculis, quemadmodum & *terra* pro provinciola etiam & glebula? Notissimum est illud de הים המוצק *mari fusili* [t] in templo pro eo quod erat conceptaculum aquarum, cui peripheria cubitorum triginta. Etiam illud de bobus aeneis subter isthoc mare [v], מקיפים את הים quod sonat *circumscribebant mare illud*, in Graecis exemplaribus plerisque redditur *circumscribebant* τὸν λουτῆρα, seu *labrum, lavacrum, pelvim*, aut vas ablutioni praeparatum; quasi λουτὴρ *labrum, pelvis, lavacrum, mare*, הים, θάλασσα (quae vox in exemplaribus nonnullis ibi habetur) in synonymis fuissent censita. Quinetiam [x] באתי במעמקי מים quod *ingressus sum profunditates aquarum* sonat, in exemplaribus omnibus vertitur etiam ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. *profunda maris ingressus sum*, seu, ut Vulgata item, *in profunditatem maris*. Illud etiam de Tyro [y], *& pulverem tuum ponent* בתוך המים *in medio aquarum*,

[i] De Jure Nat. & Gent. lib. 2. cap. 4. & de Successione in bona defuncti, cap. 26. [k] In Jure Regio Hebraeorum cap. 5. Theorem. 17. p. 127. [l] Tom. 2. pag. 419, &c. [m] Ad 1 Cor. x. 1. [n] Cyprian. epist. 76. ad Magnum. Augustin. tract. 11. in Joannem. Hieronym. epist. 127. ad Fabiolam, alii obvii. [o] Cap. xiv. 16. 29. [p] Beza. [q] Psal. lxvi. 5. [r] Vide Levit. xi. 32. adde Psal. lxvi. 12. [s] Vide Numer. xxxi. 23. [t] 1 Reg. vii. 23. [v] 2 Paralip. iv. 3. [x] Psal. lxix. 3. [y] Ezek. xxvi. 12.

rum, Graeci vertunt [z] μέσον τῆς θαλάσσης, *in medium maris*. Atque ut מים quod *aqua* est per *mare* vertitur, ita etiam subinde ים quod est *mare* per ὕδωρ seu *aquam* [z], quasi indiscriminatim vocabula in ratione significandi converterentur. Etiam in eodem interdum commate & mare simul & aqua redditur τὸ ים. Et binorum satorum capax rivulus seu aquaeductus תעלה dictus, a Graecis [a] θάλασσα χωροῦσα δύο μετρητὰς σπέρματος *mare continens duas mensuras spermatis* redditur; licet existiment aliqui corruptam esse vocem a θαλλὰ, quae ipsa Ebraea est. Porro in evangeliis, Tiberiadis *lacus* ut veteribus sic Lucae dictus, caeteris evangelistis nuncupatur *mare*. Summa hic est, nomina illa *mare*, θάλασσαι, *fluvium*, *stagnum*, *lacum*, *aquarum congregationes*, *congeries* ac συστήματα qualiacunque ita pro synonymis non raro sumi ut non adeo mirum videatur si etiam apud apostolum ad Corinthios scribentem baptismus ἐν τῇ θαλάσσῃ pro baptismo *in aquis* simpliciter seu in conceptaculis qualia diximus intelligatur. Et de promiscuo nominum jam dictorum usu nos etiam aliam in rem [b] alibi fusius. At vero quid ita de nubis mentione hic sentiendum erit? Sub nubis columnae in deserto protectione diuina ut sub columnae ignis nocturna fuisse Israelitas scimus [c]. Etiam Ebraei signantius de nubibus divinae majestatis & expressius loquuntur ubi locum baptismi hujus seu stationem illam in deserto Sinai memorant. Seder Olam Rabba [d], *progressi sunt ad desertum Sinai* ומצאו עליו ענני כבוד & *repererunt in eo nubes gloriae* seu *divinae majestatis*. Caeterum ad nubem [e] in qua locutus est Mosi Dominus spectare potius hoc videtur. Sed dein ait Paulus *in nube & mari* seu aquis *baptizatos eos esse in Mosem*, seu in Mosaicam legem, ut viri docti hic; quod apprime consonum est notioni Ebraeorum qua in receptionem legis baptismum illum adhibitum, ut ostensum est, tradidere. Et certe singularem fuisse etiam in baptismis eorum illis in seculis columnae nubis rationem (idque quatenus a columna ignis hic non memorata, qua nocte ducebantur, discrepat) testimonium habetur apud veteres expressissimum. Rabbi Zachariah [f] עמוד הענן סובב את מחנה ישראל כעיר מוקפת חומה ולא היה יכול צר ואויב ליגע בהם אלא כל מי שהיה צריך טבילה היה הענן מפליטה חוץ ממחנה שהיה קדוש שנ׳ והיה מחניך קדוש: *Columna nubis circumambiebat castra Israelitarum, ut murus urbem cingit. Neque potuit hostis* seu *inimicus ad eos pervenire. Sed vero cuicunque opus erat baptismo, eum nubes conservabat etiam extra castra, quae sancta erant, juxta id quod dicitur* [g], "Castra tua sancta erunt." [h] Vir doctissimus ibi sumit baptismum hic pro eo quod pollutionibus legalibus inserviebat; *Unde patet*, inquit, *quomodo apostolus dicat* 1 Cor. x. 2. *Israelitas in nube baptizatos esse, ut nimirum baptismo purgaturi beneficio nubis tuti essent ab insidiis atque incursionibus hostium.* Caeterum, juxta disciplinam ab Ebraeis de baptismo initiationis eorum in legis dationem adhibito, etiam de eo satis apposite sumi hic baptismum a R. Zacharia memoratum posse nemo puto non videt. Certe si de mari rubro locus, ut vulgo, capiendus esset, mirum est Paulum dixisse se nolle eos ἀγνοεῖν *ignorare* illud. Locutum est non quasi de re expressim, nec semel, in sacris literis (quas proculdubio legebant aut lectas audiebant frequenter Corinthii) aperte memorata, sed quasi de eo quod recepta interpretatione majorum tantum, compluribus tamen ignoratum, niteretur. Quale prorsus est quod de patrum baptismo ostensum. Vir maximus ibi ἀγνοεῖν pro *immemores esse* capi vult. Sed nec definio, nec contendam; nec theologum hic ago sed historicum. Hoc interim advertere etiam liceat, baptismi, in christianismi seu legis evangelicae initiis, ritum seu sacramentum, sive ab Joanne [i] sive ab apostolis adhibitum, non ut actum novum ac antea, qua actus etiam erat religionis, inauditum, esse introductum, sed ut Ebraeis satis etiam, quatenus erat initiationis ritus, ex majorum seu patrum usu ac disciplina cognitum ac cum circumcisione, ita ut ostensum est, conjunctum. Unde item regenerationis per aquas etiam in baptismo illo Ebraeorum veteri, juxta ante dicta, intellectae ignorantiam merito exprobrat Christus Nicodemo [k], quod, cum is princeps & doctor esset inter Judaeos, mirabatur, velut ante inauditum, quid regeneratio ejusmodi seu novi natales significare queirent. Certe etiam baptismum initiationis ut sibi anterioribusque in ecclesia seu republica illa satis notum plane admisisse videntur veteres illi [l] qui tum circumcisionem tum baptismum proselytis e gentibus in christianismum adscitis adhibendum vellent; uti etiam & Cerinthiani [m] postmodum & Ebionitae, [n] aliique [o] itidem seculorum recentiorum. Scilicet uterque, juxta ante dicta, in gentilibus Judaismo (unde Christianismus, cui universi Judaei baptismo novo initiari debuissent, natus est) admittendis in usu. Etiam de circumcisione sine manibus suppleta cum baptismo loquitur Paulus [p], qui insuper tunc (necdum nimirum legalium apud Judaeos ipsos usu prorsus cessante) Timotheum matre Ebraea genitum tam circumcisione [q] quam baptismo in christianismum, qui plane Judaismus erat vere reformatus, recipi voluit, ne rei aliter novitate Judaeos suos offenderet, licet Titum [r], utpote gentilem, tantum baptismo. Veruntamen patribus christianis, tum priscis tum recentioribus, passim est receptissimum, baptismum Christianismi in circumcisionis locum successisse adeoque instar ejusdem in posteris repeti debere, cui est adquiescendum. Sed haec obiter. Et de personarum hic discrimine seu originariis simul & genere proselytorum duplici per intervallum quod tractamus, hactenus; quibus praeterea notissimam etiam tunc temporis liberorum & servorum distinctionem sic breviter adjicimus, ut etiam ea in memoriam in sequentibus pro re nata subinde, ut oportebit, revocetur.

[a] Graeci Exod. xiv. 27. Ezek. xlvii. 9. Nahum iii. 8. [z] 3 Reg. xviii. 32, 33, 38. [b] In Mari Clauso lib. 1. c. 21. [c] Exod. xiii. 21. [d] Cap. 5. [e] Exod. xix. 9 & 16. [f] In *Pirke* R. Eliezer cap. 44. fol. 40. col. 2. [g] Deut. xxiii. 14. [h] Gul. Vorstius ad *Pirke* Eliezer pag. 240. [i] Videsis Eulogium apud Photium cod. 280. Cyril. Hierosolymit. Catechef. 3. [k] Joan. iii. 4. & 10. [l] Act. Apost. xv. 1 & 24. ad Galat. v. 2. [m] August. de Haeres. cap. 8. [n] Epiphan. Haeres. 30. 2. [o] Vide Fortalit. Fidei lib. 2. cap. *Quod Christiani qui utuntur circumcisione*, &c. [p] Ad Colos. ii. 11. [q] Act. Apost. xvi. 3. [r] Ad Galat. ii. 3.

CAP.

CAP. IV.

De ratione & modo agendi, excipiendi, judicandi in praefecturis hujus intervalli generali; maxime qua tum divini tum humani juris tum personarum discriminis scientiae in negotio quolibet forensi usus esset necessarius.

JUris simul & personarum, praecipue originariorum & proselytorum, qualitate ac discrimine in superioribus ita hactenus ostenso, sequitur, ex instituto, ut de ratione modoque agendi, excipiendi, judicandi, in synedriis seu praefecturis hujus intervalli juridicis generali videamus. *Agendi* voce hic ita utor ut non solum omninodae condictiones & vendicationes seu quae in personam & in rem inter privatos *actiones* dici solent earumque ex parte actoris appendices, verum etiam universae persecutiones, accusationes, inquisitiones & qui publicis itidem judiciis circa sive sacra sive profana ferendis praevii fuerint actus legitimi, ea, ut plane etiam verbum ipsum fert, innuantur. *Excipiendi* autem & *judicandi* vocibus innuo actus in jus quomodolibetcunque vocatorum in sui defensionem forenses & judicia tandem & sententias, causis probe ventilatis, discussis & rite cognitis, ferendas. *Rationem* intelligo eam quae erat acturorum seu agentium, excipientium, judicantium, id est, principia seu fundamenta quibus ipsi in deliberando niterentur. *Modum* voco formulam juxta quam principia ac fundamenta ejusmodi in foro adhibita, judiciumque secundum tum juris tum personarum discrimen ostensum peractum. At vero & rationem & modum dixi *generalem*. Nam particulares formulas actionum, quales apud pontificum collegium aut Cneium Flavium in veteri Roma olim repertae sunt, aut in formulariis forensibus recentiorum nomine *libellorum, articulorum, positionum* habentur, aliave inde sequentia ut foro ac judiciis particulatim solennia, per hoc intervallum nemo opinor exspectabit, cum nec ullibi omnino compareant, nec rudioribus illis in seculis forsan essent in usu. Caeterum de ratione ac modo generali, seu de actionum, exceptionum actuumque has consequi solitorum adeoque judiciorum principiis ac fundamentis generalibus, difficilius non est ex ante allatis definire, quam de effectu generali aut consequenti ex causis adeo sufficientibus ut illum non producere illae nequeant, statuere. Scilicet in neminem plane actio qualiscunque aut persecutio legitime institui potest, nec quis in jus sine injuria vocari, aut judicio cogi, nisi obligatio aliqua seu vinculum alicujus juris praeeat quo reus ad hoc vel illud dandum, faciendum, praestandum, exhibendum, evitandum, subeundum teneatur. Contrarium non magis concipitur, quam prolem legitimam nasci sine parente. Neque obstat quod ex dominio seu quasi aut possessione nasci dicantur [a] actiones in rem, sed ex obligatione in personam: Nam manifestum est, ex dominio ac possessione item obligationem seu juris vinculum etiam personale nasci quo pariter vocandi in jus facultas subnititur. Nec sensus esse potest alius jurisconsultorum ad titulos de actionibus & obligationibus. In obligationis autem hujusmodi vi ratio, principia ac fundamenta jam dicta sedes suas habuere habentque. Dein vero quod ad modum persequendi judicandique attinet; quemadmodum ex lege hac vel illa, edicto, senatusconsulto, constitutione, canone, more, aliove juris praeeuntis capite aut expresso aut tacite admisso agunt, persequuntur, excipiunt, judicant nunc universi, ita seculis in illis ut ex jure quod tunc obtinuit receptumque est tantundem fieret, res ipsa ex sui natura aperte postulat. Nam necesse est ut actio ac persecutio omnimoda forensis in se contineat vim syllogismi, cujus in majori propositione aut expressim aut tacita admissione jus hoc vel illud ita obtinere asseratur ut quisquis (admisso semper personarum, ut res variatim exegerit discrimine; qua de re etiam plura mox) illud violaverit, in jus legitime possit eo nomine vocari atque ad officium aut poenam cogi; in assumptione autem seu minore, Titium aut Seium, Simeonem aut Reubenum jus illud violasse, ideoque ita cogi debere: sicut etiam exceptio quaelibet perpetua & peremptoria (nam de dilatoriis hic non loquimur) & quae ad rei ex jure illo defensionem spectant reliqua, aut majorem, seu jus se ita habere, aut minorem, seu in jus vocatum illud violasse, negat, aut demum violationem qualemcunque etiam aut ex jure illo ejusve appendice aliqua aut ex causa aliqua subsequenti esse dilutam affirmat. Et secundum haec sic in judicium deducta & rite discussa sententiam fert quisquis judicio praeficitur. Neque aliter secrem habere unquam potuisse est excogitandum. His ita praelibatis, quantum ad juris usum hic attinet, statuendum est, ita apud veteres Ebraeos aliosque hujus intervalli populos Dei, in praefecturis juridicis, instituendas tractandasque actiones omnimodas, sive res sacras sive profanas spectarent, atque modum talem generalem esse adhibitum, ut jure fundarentur aut fundati intelligerentur semper tam divino quam humano, licet diversimode, ut statim dicetur. Etenim jus universum, quo usi sunt homines, est semperque fuit aut divinum aut humanum. Neque enim naturale, quod hominibus inditum est, aliud habendum plane quam divinum seu a numine datum, ut alibi ostensum. Et quicquid postea accesserit ex numinis jussu, divini item nomine venire nemo dubitat. Cum autem divinum jus sit semperque fuerit duplex, aut praeceptivum (ut in jussis atque interdictis) aut permissivum, ut quod circa res actusque humano arbitrio relictos versatur (id est, aut illud quo jubet expressim vetatve quid fieri numen, aut illud quo hominibus aut nondum aut ante [b] vetita permittuntur) adeoque eis penes quos legumlationis ex humana constitutione potestas est jura insuper alia pro libitu (modo praeceptivi juris divini capitibus non adversentur) permittatur a numine introducendi statuendique facultas libera; inde ex permissivo illo jure divino, seu libertate a numine sic hominibus concessa seu relicta, facul-

[a] L. Unic. C. tit. de Alienatione judicii mutandi causa facta, Mynsinger, ad rubric. Instit. tit. de actionibus, num. 7. alii.
[b] Vide Genes. ix. 3. & Josephum Albo in *Sepher Ikarim*, lib. 3. cap. 14. 15.

7 tas,

tas, per intervallum jam tractatum, ut semper, habebatur humana jura, uti ante dictum est, superinducendi; nempe pro multiplici societatum seu corporum civilium in quae rite coaluerint homines discrimine ac usu. Id genus jura nullibi non reperiuntur. Atque hinc actus humani universi qui circa jus versantur aut illud quod magistri passim vocant אסור *ligatum* seu *obligatum*, seu praecepti obligatione stabilitum, aut quod pariter הותר *solutum* seu *liberum* ac *permissum* appellitant, adeoque aut obligationem aliquam aut absolutionem & libertatem respiciunt. Et de vocabulis illis binis, seu *ligato* & *soluto* atque eo quod erat *ligare* & *solvere* in ecclesia seu republica Ebraica, inferius & libro proximo. Jam vero obligationis vis quae juribus ejusmodi humanis quomodocunque introductis inest, jure divino praeceptivo (uti & ante monitum est) fundatur atque primario eo nititur; quo scilicet fides, pacta, conventiones reliquaque omnia, cum conditionibus ac temperamentis suis legitimis, sunt servanda, quibus meum, tuum, suum, alienum, sive res sive jura intelligas, ab hominibus rite distribuuntur, atque ut plurimum semper distributa sunt. Ut plurimum, inquam: Nam etiam ex jure naturali primitivo divino fuere jura hominibus singulis ut sua, citra consensum humanum praevium, permissa; veluti potestas sui ac libertas, sui tutela, victus ratio ac vestitus libera (quam tamen haud pauci tam Ebraei quam christiani scriptores liberam, quantum ad carnis esum, fuisse nolunt ante diluvium) alia aliquot non minus atque spirandi jus; quorum tamen cuncta tum ex insecuto in adversum consensu tum ex judiciorum ratione (ut mox ostenditur) legitime & minui & mutari, ex permissu parili, potuisse atque etiam minuta esse mutataque, palam est. Quaelibet autem lex humana novum introducens circa res aut personas qualecunque jus, aut dat aut adimit aut temperat sive libertatem sive jura alia pristina quibus fruebantur ii, in quos illud introducitur. Atque ad legem ejusmodi rite introductam admittendam observandamque ii, in quos introducitur, ob consensum sive expressim sive tacite aut civiliter in eam datum, obligantur, idque tum ex divino de furto seu alieni raptu interdicto (quo item fidei datae servandae continetur praeceptum) tum ex eo quod de judiciis est quo poenas ac persecutiones forenses praestitui etiam ad invitos coercendos juberi intelligitur; qua de re statim p'ura. Et manifestum est, post legem sic latam novumque jus, ad modum quo oportet, introductum, adeo tum reipublicae seu civilis in quam introducitur societatis tum in ea singulorum interesse ut admittatur observeturque, ut quisquis violaverit, is aut jus alienum plane invaserit aut, quod in idem recidit, alios suo frui omnino impediverit; quod divino illi de raptu seu furto interdicto reluctatur. Nec solum in juribus sic publice introductis obligatio habetur ex jure divino illo praeceptivo, verum etiam in pactis ac conventionibus singulorum contractibusque omnigenis aliisque negotiis quibus, ex jure numinis permissivo, se mutuo per commercia homines committunt aut obligationes contrahere dicuntur: Ideo scilicet, quia per consensum sive personalem seu naturalem sive civilem data fides servanda est ex eo quod in interdicto toties memorato ea de re supponitur; uti & rursus liberanda, aut pro liberata habenda (juxta temperamenta ac conditiones in ejusdem datione sive expressas sive tacitas) ne alienum injuste usurpetur. Et revera, quemadmodum veritatis conclusionis cujusque vis ex praemissis syllogismi habetur eisque omnino fundatur, seu ut numerus ex unitatibus, ita juris humani obligatio ex praemissis illis juris divini de fide servanda nec alieno temerando nascitur; temperamentis semper admissis, quibus juris mei, tui, sui, alieni mutationes translationesque legitime seu ex jure divino permissivo, non furti aut injuriae nomine, fieri inde assolent. Atque de obligatione illa ex jure divino sic in humana jura necessario delimenda, nos plura alibi[c]. Haec cum ita se habeant, nemo non videt, actiones seu accusationes de idololatria, blasphemia, homicidio, incestu, adulterio, membri animalis viventis esu, circumcisione aut paschate indebite praetermisso, incircumciso aut fermento in paschalem celebrationem admisso, in praefecturis illis criminaliter institutas, uti etiam actiones furti ob libertatem aliquam ex jure naturali primitivoque divino cuiquam ut suam permissam necdum ex superinducto jure aliquo ea de re humano ademptam aut minutam, sive civiliter sive criminaliter editas, omnino, quantum ad obligationem qua reus teneretur, jure sive expressim sive tacite fundatas esse divino, quemadmodum & praefecturas ipsas; id est, praeceptis divinis sive שבין אדם למקום *quae hominem & Deum* primario *respiciunt*, sive שבין אדם לחבירו *quae homines inter seipsos* primario *spectant*, ut magistrorum[d] distinctio est. Nam ex humano simpliciter aliquo jure, citra obligationem ex divino, ut dictum est, praevio, reatus ipse circa haec primarius nullatenus pendere potuit. At vero, qua haec vel illa in jus vocandi, agendi, excipiendi, judicandi formula particularis adhiberetur, aut qua haec vel illa sive poena sive coercitio forensis reo esset subeunda, humano semper jure (exceptis hic poenis apud homines forensibus aliquot quae fuerint a numine expressim praestitutae; qua de re plura capite proximo) totum judicium ejusque appendices ut fundarentur necessum est. Particulares enim poenae, praeter sic exceptas, reliquae ex humano jure sunt introductae; licet interea ex praecepto על הדינין *de judiciis* seu praefecturis juridicis divino, tum poenas generatim sceleribus irrogandas, tum invitos ad juris officia perimplenda coercendos esse intelligeretur. Ita de jam dictis tam ex divino quam ex humano jure, id est utroque, agi judicarique oportuit & proculdubio agebatur judicabaturque. Quod pariter asserendum de actionibus judiciisque aliis, furti, injuriarum, condictionibus, vendicationibus & quae fuere necessario reliqua ad multiplicia rerum & personarum jura variatim ex humano primitus consensu attinentia. Materies enim in illis obligationis ex humano, ipsa autem forma ac vis obligationis ex divino jure semper nata est, ut ostensum: Ideoque ex utroque necessario erat agendum, aut scilicet expressim aut tacite. Etenim qui jam nunc in foro solent agere ex edicto, ex canone, ex constitutione, ex senatusconsulto, ex hac vel illa lege singulari, expressim quidem

[c] De Jure Nat. & Gent. lib. 1. cap. 8.

[d] Maimonid. in *More Nebochim*, part 3. cap. 35.

sic

ſic agunt ex jure humano: Sed tacite inſuper ex divino etiam & naturali, quod, apud eos quibus recipitur, perpetuo in omnimodis actionibus juribuſque ac judiciis fori legitimis neceſſe eſt ut praevium ſupponatur, non aliter fere atque eis quibus radiorum ſolarium eorundemve reflexionis aut refractionis conſideratio initur proxima ac immediata, aut conſideratur item aut ſupponitur ipſe ſol, unde ut ab origine ac fonte illi manant: aut ſane quemadmodum mathematum poſtulata & petitiones in theorematum, problematum & propoſitionum demonſtrationibus intrinſecus habentur, in quibus tamen illa raro exprimuntur, ſed tacite ſupponuntur admittunturque pro expreſſis. Quale non minus dicendum, quoties nec humanum jus nec divinum (ut ſaepiſſime in libellis tam priſcis quam recentioribus iiſque & paganorum & Judaeorum & Chriſtianorum) aliter memoratur atque ex ipſo cujus nomine reus in jus vocatur facto poſſit a juriſconſulto ſeu judice elici. Praeſumitur enim, eis qui juriſdictioni praeſunt neutrum jus eatenus ignoratum. Et interdum jus utrumque ſatis expreſſim innuitur; ut in libellis aliquot apud nos accuſatoriis, nunc de crimine laeſae majeſtatis nunc de atrociori homicidio aliiſque aliquot ejuſmodi, dicitur reum, *Deum prae oculis ſuis non habentem ſed inſtigatione diabolica ſeductum* (quod jus divinum plane innuit) crimen perpetraſſe *contra pacem domini regis, coronam & dignitatem ſuam, necnon* (ut ſubinde) *contra formam diverſorum ſtatutorum in hujuſmodi caſu editorum & proviſorum*. At ſane quoties *injuſte* aut *nequiter* aut quod aequivalet in actionibus accuſationibuſve adhibetur, utriuſque juris vis rite perpendenti eſt inde intelligenda, velut ea quae ſic breviſſime denotatur. Huic ſane conſonum eſt & appoſitiſſimum illud Auguſtini de judiciis & modo agendi per intervallum quod tractamus: *Moſes*, inquit[e], *ſocero ſuo dixit; quia venit ad me populus inquirere judicium a Deo cum eis contigerit diſceptatio, & cum venerint ad me, judico unumquemque, & moneo eos praecepta Dei & legem ejus. Quaeri poteſt quomodo iſta Moyſes dixerit, cum lex Dei adhuc nulla conſcripta eſſet, niſi quia lex Dei ſempiterna eſt, quam conſulunt omnes piae mentes, ut quod in ea invenerint, vel faciant, vel jubeant, vel vetent, ſecundum quod illa incommutabili veritate perceperint. Nunquid enim Moyſes, quamvis cum illo Deus loqueretur, per ſingula credendum eſt quod conſulere ſoleret Deum ſi quid eſſet in diſceptationibus tantae multitudinis quae illum in hoc judicandi negotio a mane uſque ad veſperam detinebat? Et tamen niſi ſuae menti praeſidentem Dominum conſuleret, legemque ejus aeternam ſapienter attenderet, quid juſtiſſimum judicare inter diſceptantes poſſet non inveniret.* Tantundem aſſerunt ſexcenties philoſophi. Et egregium eſt illud apud Ciceronem[f]; *A pueris didicimus*, Si in jus vocet, atque eat, *ejuſmodi alias leges nominare Sed vero intelligi ſic oportet & haec & alia juſſa ac vetita populorum vim habere ad recte facta vocandi & a peccatis avocandi; quae vis non modo ſenior eſt quam aetas populorum & civitatum, ſed aequalis illius coelum atque terras tuentis & regentis Dei.* Obvia ſunt apud ſcriptores de legibus veteres recentioreſque ejuſmodi quampluruma. Atque hinc ſane definita olim eſt juriſprudentia (unde norma agendi ac judicandi omnimoda) *divinarum*[g] *atque humanarum rerum notitia, juſti ac injuſti ſcientia*. Ideoque conjuncta[h] antiquitus divini juris ac humani, quantum ad uſum forenſem, cognitio. Nam principia quibus humani obligationis vis niteretur etiam gentes univerſae, quarum philoſophi aut theologi ſecundum naturam, id eſt ſecundum Deum ejuſdem autorem, hujuſque praecepta vivendum docerent (nec paucae fuere illae) ex divino, juxta illud jam e Cicerone allatum, aut petebant aut velut populariter inde admiſſa ſupponebant. Qualis quidem petitionis, admiſſionis ac ſuppoſitionis uſus in hujus intervalli judiciis forenſibus omnimodis. Unde etiam, quod inprimis hanc in rem obſervandum, populus, id eſt tam rei quam actores, ad ipſum Moſem judicem acceſſiſſe dicuntur לדרוש אלהים *ad quaerendum Deum*[i] ſeu *ſententiam Dei* (qua de locutionis formula vide quae infra, ubi de Jethronis conſilio & praefecturis inde conſtitutis agitur, e verſionibus aliquot aſſeruntur; nam etiam ſcimus *quaerere Deum* aliud itidem in ſacro ſermone[k] ſubinde denotare) & judicium ſeu ſententia a praefecturis ſic inſtitutis lata משפט לאלהים *judicium Dei* vocatur[l]. Idque ſive ex capite aliquo juris divini ageretur, ſive ex humani, quippe quod univerſa etiam humani obligationis vis aut divino niteretur fundamento, aut, quantum ſcilicet ad intrinſecam juſtitiae ſeu boni & iniqui rationem attinet, plane nullo. Nam de utilis & inutilis, commodi & incommodi, damni aut indemnitatis, qua ſimpliciter talia ſunt, ratione non omnino hic loquimur, utpote ab inſtituto & ratione juſti & injuſti prorſus aliena. Huc ſpectat etiam quod leges ſuas priſci numini huic vel illi acceptas, utcunque per legiſlatorum manus traditas, ferebant; quo apud ſcriptores tralatitium magis nihil eſt. Et Ebraei veteres omnimodum jus, cujus in regimine humano uſus, in primariis illis praeceptis ſeptem, quae diximus, divinis contineri ac fundari aiunt ante juris ipſis peculiaris acceſſionem; quod liquet tum ex ante citatis tum ex illo in commentario eorum celeberrimo ac vetuſtiſſimo *Zohar* dicto, ad locum Geneſis[m] ubi Noacho & filiis ſeu humano tunc generi renovatur imperium in terris; והכא יהיב לון קב"ה שבע פקודי אוריתא לון ולכל דאתו אבתרייהו עד דקיימו ישראל בטורא דסיני אתיהיבו לון כל פקודי אוריתא כחדא : *Atque hic dedit*[n] *illis ſanctus benedictus ille*, ſeu *Deus Opt. Max. ſeptem praecepta legis tum ipſis tum univerſis eorum poſteris. Et poſtmodum Iſraelitis in monte Sinai data ſunt univerſa legis praecepta ſimul.* Atque ex hiſce variatim pependit obligationis vis omnimoda originaria & intrinſeca. Cauſis igitur jam dictis, tam divino, eoque primario, quam humano revera ac neceſſario fundatas per hoc intervallum actiones cunctas fuiſſe liquet, atque ex utroque quanquam diverſimode, tractatas, diſcuſſas, diremptas. Ex eiſdem vero hic juris generibus

[e] Quaeſt in Exod. 67. videſis Theodoret ad Geneſ. quaeſt 57. [f] De legibus lib 2. videſis Dionem Chryſoſtom. orat 75. [g] L. 10. D. tit. de Juſt & Jure & Inſtit eod. [h] Dn. Gothofred ibid. & Briſſon. Select. ex Jure Civili, lib. 4 cap 17. [i] Exod xviii 15. [k] Deut. iv. 29. Jer. xxix 13. [l] Deut. i. 17. [m] Cap ix 2. [n] *Zohar.* in *Bereſith*, fol. 71. b. edit. Mantuan.

quibus actiones fundatae sunt, exceptiones, replicationes & quae sequuntur usque io sententiam judiciariam reliqua, non manare ac pendere debuisse haud magis est concipiendum quam ex alio scientiae aut art.s genere objectionem, ex alio responsionem ac solutionem rite fieri. Atque hisce quidem consonum est illud de patriarchis vetustioribus qui Mosem praecesserunt [o]; החכמים אומרים כבר שקדמוהו מן הנביאים בית דינו של עבר בית דינו של מתושלח מדרשו של מתושלח כלם ע"ה אמנם היו נביאים ולמדו בני אדם על הנהגת דורשים ומלמדים ומיישרים לא שאמרו ואמר יהוה אלי דבר אל פלוני בן היה העניין קודם משה רבנו ע"ה : *Dicunt sapientes de prophetis qui antecesserunt illum; domus judicii*, seu *praefectura juridica, Eberi, domus judicii Methusalae, schola Methusalae, licet omnes piae memoriae prophetae essent, docebant homines ad morem concionatorum, doctorum, & praeceptorum. Nec tamen dixerunt, Et dominus Deus dixit ad me, loquere ad N. Atque ita se res habuit ante Mosem.* Nimitum non, ut Moses, legis alicujus novae divinae nuncios se exhibuere, sed ut naturalis ac divini juris ante recepti uti & humani interpretes, monitores & praeceptores. Quale pariter dicendum de Abraha, Isaaco, Jacobo, reliquis a Maimonide loco citato memoratis; modo excipias circumcisionis jus Abrahae suisque divinitus praescriptum, quod ut eis ad quos illud pertineret, quatenus divinitus acceptum, ostenderetur promulgareturque puto necessum erat: Tametsi, quantum video, Maimonides, qui & hic habet ex suis sequaces, ipsum Abrahamum filios & servos ex jussu divino tantum, ut patrem & dominum, circumcidisse, nec interea jus ipsum, velut a numine sibi datum, promulgasse; posterosque ejus ea in re eum esse imitatos, quod fateor me satis intelligere nequire. Quemadmodum vero de jure utroque cjusque in foro usu sic vidimus, ita de personarum ad quas jura illa attinerent, quantum ad actiones & judicia, discrimine advertendum: Servorum, utpote qui in aliena potestate, conditionem circa actiones & judicia aliam necessario tunc fuisse, aliam liberorum, quam distinctionem ejusque sensum nemo puto non agnoscit satisque hic intelligit. Proselytorum item domicilii atque originariorum proselytorumque justitiae, seu qui in Ebraismum e gentibus rite transierant, ejusmodi erat circa haec discrimen ut ex nullo juris simpliciter divini capite in proselytum domicilii (modo servus non esset) agi circa sive sacra sive profaoa potuisset praeter capita quae naturalia aut Noachidarum ante dicta: Caeteris enim is non obligabatur. At vero si servus esset, circumcisioois nomine in invitum potuisse agi dubitari nequit, secundum quod inferius dicetur. Proselytos item ejusmodi ex jure suo, id est naturali seu Noachidarum, agere pariter tam circa sacra, veluti in blasphemum, quam profana potuisse, non minus in originatios proselytosque justitiae quam in sui generis homioes, oon est quod ambigamus. At vero quicquid humani juris apud populum Ebraicum tunc introductum est, utrumque pariter proselytorum genus obligabat, nisi aut expressim aut ex oatura rei tacite exciperentur; unde in utrumque genus actiones rite potuere, pariter atque in originarios, institui. Et de judiciis qua proselytos domicilii, post legem datam, seorsim spectatunt, oos fusius alibi [p]; unde quidem de eis quae per hoc iotervallum in usu haud difficile est conjectare. Inter originarios autem atque proselytos justitiae (qui simul קהל seu עדת ישראל id est *synagogam, congregationem, ecclesiam, rempublicam, populum Israeliticum* faciebant; nam hi, ut in Vulgata alicubi dicitur [q], in Ebraeorum *coloniam transierant*, seu civitate fuerant donati) parilis invicem tunc omnimodarum ex jure naturali ac primitus divino, uti & ex eo quod accesserat sive divino sive humano, actionum usus. Cum vero per hoc intervallum nullibi praefecturas juridicas ex personarum qualitate omnino discriminatas reperiamus, etiam & Mosem aliquamdiu unicum fuisse & solum universis judicem liqueat, par omnino est ut credamus easdem ipsis praefecturas, tam post eas ex Jethronis consilio institutas quam ante, proselytorum domicilii causas sive inter se suique generis homines sive inter se atque originarios proselytosve justitiae ortas cognovisse ac diremisse, nec, ut post legem datam (quod loco citato ostendimus) singulares fuisse proselytis domicilii praefecturas, non ita dissimiles praefecturae praetoris peregrini in veteri Roma qui peregrinis [r] & inter peregrinos & cives jus dicebat, ut urbanus praetor civibus. Atque ex jam dictis satis est etiam apertum, non modo de juris naturalis ac divini humanique, juxta ante tradita, violatione actiones tunc institutas, verum etiam necessario actiones de personarum qualitate & statu reliquis illis praevias seu praejudiciales (ut in jure vocantur Caesareo [s]) quales sunt per quas quaerebatur utrum quis servus an liber, proselytus domicilii seu gentilis an proselytus justitiae seu in Ebraismum rite sive ex circumcisione, sive natalibus, sive baptismo adscitus.

C A P. V.

De actionum & judiciorum in praefecturis intervalli jam dicti juridicis effectu, adeoque de poenis forensibus ad facinorosos atque inobedientes coercendos, tam divinitus praestitutis quam ab hominibus introductis. Et de jure gladii.

QUod ad actionum & judiciorum effectum attinet; Quemadmodum interdicta illa divina ac naturalia de idololatria & blasphemia supponunt verum amplexandum exercendumque esse cultum, uti & illud de incestu & adulterio cognationis legitimae & connubiorum jura, atque illud de raptu & furto dominium supponit singulare ejusque & acquisitionis & alienationis jura varia, fidemque datam, secundum quod data est, innuit servandam, qua quidem immediate ex vi hujus praecepti divini ut praevii jura omnimoda tam publica quam privata circa res sive sacras sive profanas ab hominibus rite in-

[o] Maimonides in *More Nebochim*, part 2 cap. 39. & videsis Abarbinel in *Perush Torah*, fol. 167. col. 3, 4. [p] Lib. 7. de Jure Nat. & Gent. cap. 6 [q] Exod. xii 48. [r] L. 2. §. 27. D. tit. de Orig. juris. Et videsis Marquard Freher. Parerg. lib 2. cap 17. [s] §. Praejudiciales Instit. tit. de Actionibus.

troducta,
3

troducta, id est, *πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει universae humanae in politia disponenda ordinationes* (quibus subjecti esse, ex Petri [a] apostoli mente, debemus) adeoque universa etiam gentibus diversis jura intervenientia nituntur; ita illud על הדינים seu *de judiciis* plane supponit & ex sua vi admittit latae sententiae exsecutionem adhibendam, qua sive cuique suum tribuatur scilliaturque etiam ab invitis, ut in actionibus civilibus, sive scelesti puniantur, ut in criminalibus, & demum inobsequentes in utrisque cousque coerceantur ut aut officium debitumque praestent aut, pro causae discrimine, poenas, adeoque sententiae vim, idque etiam ut ex exemplo emendentur aut moneantur alii, subeant. Atque ejusmodi ut effectus esset actionum & judiciorum per intervallum quod tractamus, fuisse necessarium, neminem puto non agniturum. Is nempe aut in forensi sui cuique distributione aut in animadversione in facinorosos & inobedientes cernebatur. Nam sententiam ferri, judicari, aut jurisdictionem exerceri citra imperii meri mistive vim alicubi collocatam, qua exsecutio subsequatur, in regiminis ratione res est plane frustranea & nihili. Atque ut ex animadversionibus retributio fiebat reo aliqua, ita & medela & emendatio saepe ipsi, uti semper forsan aliquot saltem aliis. Sicut autem jus omnimodum aut divinum erat, uti semper est, aut humanum; ita omnimoda poena legitima (quae scilicet est malum passionis ob malum actionis) erat, uti & est, aut divinitus seu a numine ipso velut juri suo appendix adjecta, aut ab hominibus parili modo, ne scelera ac delicta non punirentur, introducta. Prioris generis poenarum species sunt binae: Altera, quae non solum a numine solo praestituta est verum etiam ab ipso solum sive hac in vita sive in futura irrogatur, nec quid habet cum negotiis hominum forensibus commune; altera, quae ab humano foro ex eo quod a numine praestitueretur irroganda. Species prior, qua talis, ad juridicas hic praefecturas nostras seu בית דין שלמטה *domum judicii inferiorem* seu *terrestrem* non omnino spectat, sed ad בית דין שלמעלה seu *superius forum*, aut forum poli, ut vocant, seu coeleste. Caeterum de speciei illius unica quam perperam, nec sine magno errore, nonnulli ad forum humanum attinere volunt, seorsim inferius agetur. De secunda autem specie primo videbimus, & dein etiam breviter de poenis ex humano tunc jure praestitutis infligendisque. Bis occurrit poena mortis in numinis edictis ante legis dationem in Sinai. Atque ea inde, juxta inferius dicenda, a praefecturis quas tractamus erat irroganda: Primo, ubi de homicidii poena agitur; dein, ubi morte plectendus quisquis e populo transgressus terminos montem Sinai, ante tubae clangorem, cum lex recipienda erat, tetigisset. Quod ad priorem locum attinet; *Sanguinem vestrum* לנפשתיכם (inquit [b] numen ad Noachidas statim post diluvium) *animarum vestrarum*, seu *vitarum vestrarum*, *requiram*; *de manu cuncti animalis requiram eum, & de manu hominis, de manu viri fratris sui*, seu *cujuslibet homicidae, requiram animam hominis*, seu *hominem* שפך דם האדם באדם דמו ישפך *Qui effuderit sanguinem hominis, in homine*, seu *per hominem*, *sanguis ejus effundetur. Quoniam in imagine Dei fecit hominem.* Atque jam allata sic interpretari solent magistri ut priora verba, quibus se requisiturum ait numen sanguinem, intelligant de vindicta divina seu poena divinitus tantum ob homicidium exspectanda, posteriora vero de homicidio [c] etiam in juridica apud homines praefectura morte puniendo; quod tamen non de homicidio capiunt omnimodo, seu casu aut errore aut non בעצמו seu *sua ipsius manu* aut non dolo aut data opera aut non ex animo perpetrato, nedum de eo quod sub ratione poenae, juris belli, aut inculpatae tutelae fit, sed quod *σὺν ἀδικίᾳ injuria* [d] seu sub ratione indebiti, uti & Christiani patres [e] passim. Et qui vocabulum illud באדם *in homine* aut *per hominem* ad priora hujus periochae retrahunt (quemadmodum retrahitur tum in versionibus Latinis Syriacae & Arabicae versionum in bibliis Jaianis tum in Gallicanis alisque aliquot) legunt atque interpungunt quasi dictum fuisset, *Qui effuderit sanguinem humanum in homine* seu *qui est in homine* [f] seu *per hominem, sanguis ejus effundetur*. Et inter Ebraeos viri maximi ibi באדם intelligunt [g] pro *per hominem* בעצמו seu *sui ipsius hominis manu*, alia necis causa non interveniente. Qui vero ita verba distinguunt ut באדם *per hominem* ad posteriora referant, intelligunt quasi fuisset dictum aut *Qui effuderit sanguinem hominis, pro homine sanguis ejus effundetur*, ut Latina versio est Samaritanae, aut *Qui effuderit sanguinem humanum* seu *reus fuerit homicidii, ejus per hominem sanguis effundetur*, seu supplicio ultimo morteve punietur apud homines, seu judicio hominum forensi. Et Josephus [h] ea de re velut ex Dei voce Noacho ejusque filiis tum data; *Παρακελεύομαι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι, καὶ καθαρεύειν φόνου, τοὺς* (sic pro καὶ, quod in impressis male habetur, legendum didici ex Isaaci Casauboni e MS. in Josephum suum annotatis) *δράσαντάς τι τοιοῦτον κολάζοντας*, *Moneo*, seu *edico*, *ut a caede humana abstineatis, & ad homicidio puri sitis, & tale quid committentes puniatis*; ubi Ruffinus vertit, *facientes quippe tale aliquid puniturus sum*, quod Graecis non omnino respondet. Et glossema puto est exscriptoris qui in MS. legerat quod emendare voluit Nam in codice MS. bibliothecae ad S. Jacobi regiae legitur *facientes quippe tale aliquid perituros*. Postremum vocabulum in *puniturus sum* forte sed infeliciter nimis transiit. Scilicet de poena homicidii, eaque apud homines forensi, sumendus locus ille Jarchius in glossa באדם דמו ישפך אם יש עדים המיתוהו אתם "Per hominem sanguis ejus effundetur," *innuit, si testes sint caedis ab ipsis Noachidis morte eum plectendum. Et Chiskuni* ibi הורג בגלוי ב"ד יפרע כמנו *Homicida aperte reus a domo judicii, synedrio* seu *foro, puniendus* Atque huic sensui sunt expressim consonae versiones aliquot tum Judaeorum tum aliorum & veterum & recentiorum. Vulgata se hic quidem habet (uti & adnotarunt viri docti [i]) quasi illud באדם *per homi-*

[a] 1 Pet. ii. 13. [b] Genes. ix. 5, 6. [c] Hac de re plura lib. 4. de Jure Nat. & Gent. cap. 1. [d] Philo lib. de spec. legibus: praec. 6, 7. & lib 1. de vita Mosis. [e] Augustin. lib. 1. de libero arbitrio. & epist 154. ad Publicolam De Civitate Dei, lib 1. cap. 17, &c. [f] Vide Hugon. Grot. de Jure Belli ac Pacis, lib. 1, cap. 2. § 5. [g] Maimonid. tit. *Rotzach*, cap. 2. Moses Mikotzi Praecept. Negativ. 163. [h] Archaeolog. 1. cap. 4. [i] Sixtinus ab Amama in Censura Vulgatae. &c.

nem

nem non omnino legisset ejusdem autor, *Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius*. Sic ille. Et sequax hic aut consonus est versionis Arabicae autor Romae nuper editae. Hispanienses Judaei sine interpunctione legunt vertuntque, *Sangre del hombre en el hombre su sangre sera vertido*. Germanienses autem, **En des zelwigen menschen zijn blut sol wurden vorgossen.** Hispanicis vero jam allatis consonant Judaei Graecienses seu versio illa Pentateuchi Graecobarbara simul cum Onkeliana paraphrasi, Jarchii glossa, & versione item illa Hispanica, Constantinopoli anno ש״הז seu 5307, id est Christi 1547, typis Ebraicis mandata. Nam quod Theodorus Zygomalas ecclesiae Constantinopolitanae protonotarius ad Martinum Crusium[k] scribit anno 1575, libros linguae vulgaris seu Graecobarbarae ibi exstitisse nullos nedum alterutrius Testamenti in lingua illa partem aliquam, intelligendum est de versione Graecis literis typisve atque inter Christianos eorumve in usum reperta nulla; non de versione plane nulla, cum manifestum hinc sit annis circa triginta ante in linguam Graecobarbaram ab Judaeis & in suorum qui orientem illum incolunt usum Pentateuchum translatum esse editumque, licet Ebraicis tantum typis mandatum; quemadmodum etiam ibi editae sunt Arabica & Persica, praeter Hispanicam, versiones. Graeci vero veteres tum apud Chrysostomum[l] tum in editione Complutensi, cujus sequaces sunt aliae aliquot; Ἀντὶ τοῦ αἵματος ἀνθρώπου, τὸ αὐτοῦ ἐκχυθήσεται) *Pro sanguine hominis, ejus* (homicidae) *sanguis effundetur*; unde Hieronymus[m] ex Latina veteri, *Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine ejus effundetur sanguis illius*; uti & Ambrosius[n], *Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine hominis, ejus effundetur*. Sed Graeca Biblia[o] alia habent tantum ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται) *pro sanguine ejus effundetur*, quibus sunt consoni codices MSS. bibliothecae ad S. Jacobi regiae, Oxoniensis publicae, & Cottonianae. At vero expressim de judicio seu sententia in homicidam forensi locus capitur a paraphrastibus Chaldaeis. Onkelos, *Qui effuderit sanguinem humanum* בסהדין על מימר דיניא דמיה יתישד *cum testibus*, seu *per testes, juxta sententiam judicum, sanguis ejus effundetur*. Recentior autem ille alter Uzielides vulgo dictus; דישוד דמא דאנשא בסהדין דייניא מחייבין ליה קטול ודישוד בלא סהדין מרי עלמא עתיד לאתפרעא מניה ליום דינא רבא׃ *Qui effuderit sanguinem hominis cum testibus*, seu *quoties sceleris ejusmodi testes fuerint, judicibus* seu *praefectis juridicis ex officio incumbit ut & ipse vita privetur. Caeterum si desint testes* (quo nomine reliquae probationes hic veniunt) *Dominus mundi vindictam ab eo sumet in die judicii magni*. Onkelo consentiunt hic Judaei Mauritanienses; في قول الانسان دمه يسفك *ex sententia* seu *voce hominis sanguis ejus fundetur*. Saadiae item versio بانسان مثله دمه يسفك *per hominem similiter fundetur ejus sanguis*; quibus consonat Tawasii Persica. Arabs etiam vetustus penes me MS. ومن اهرق دم الانسان فانسان عوضه يهرق دمه *Qui effuderit sanguinem hominis etiam homo velut vicem rependens* seu *vicissim effundet sanguinem ejus*. Alter item MS. cum Pentateucho, sed mutilo, Samaritano, literis Samaritanis من الانسان دمه يسفك *ab homine sanguis ejus effundetur*. Nec aliter ferme versiones Germanica, Belgica, Italica, Anglica; aliae aliquot. Et recte vir summus in annotatis nuperis, Ebraeorum interpretationem hic esse ejusmodi ait, *Ut sensus sit ex testium testimonio, judicum pronunciato, mortem homicidae inferendam*. ut in commentariis eorum obviis est videre. Quod vero adjicit, *At cum lex haec lata est, nondum constituta erant judicia*; nondum quidem singularia constituta fuisse post diluvium hactenus tribunalia seu praefecturas aliquas juridicas, cum tantillus erat hominum numerus, facile concedi potest. Caeterum ad praeceptum illud universale de judiciis adeoque praefecturis ejusmodi in societatibus civilibus constituendis, quod tam ante quam post diluvium juxta ante dicta obtinuit, hoc itidem de poena homicidii in praefecturis illis postmodum adhibenda expressius attinuisse, haud difficilius concipitur. Alii[p] hic; *Hebraei addunt* in homine — humanum sanguinem in homine fundetur sanguis illius, *id est, in conspectu omnium & publice*; *aut* in homine, *pro, si adfuerint testes, testificantibus hominibus. Ita Chaldaeus Paraphrastes* (quod ex ante citatis liquet) *ac tum singulare pro plurali sumetur more Hebraico. Quidam referunt ad sequentia*, in homine fundetur sanguis ejus. *Quasi dicat, propterea quod hominem occiderit, fundetur sanguis illius, jussu scilicet & mandato ipsius magistratus. Ita videtur innuere potestatem magistratus. Non desunt qui vertunt*, "per "hominem fundetur sanguis illius," ut ante etiam ostensum. Nec praeterire hic visum est quod hac de re occurrit in Arabis anonymi, sed Christiani, commentario in locum jam tractatum MS. quem mecum, ut assolet alia, pro summa sua humanitate communicavit praestantissimus vir, Jacobus Usserius praesul Armachanus. Locum integrum primo capit Arabs ille de homicidio بمعرفه seu *voluntario*, non de eo quod esset بغير معرفه *involuntarium* aut casu aut sub ratione indebiti. Dein autem sic pergit

وفي هذا الموضع اوضح ايضا العذاب الخالد بعد الموت الذي هو عدم الحياة المؤبده لانه قال ان كل من اهرق دم الانسان دمه يهرق عوضه

[k] Turcograec. pag. 431. [l] In Genes. serm. 2. [m] Comment. in Sophoniam, cap. 1. [n] Lib. de Noe & Arca, cap. 26. [o] Edit. Basil. Rom. Francofurt. Paris. 1628. [p] Rob. Stephan. Annot. in Genes. ix. ubi vide etiam Vatablum.

Atque

Atque hoc in loco ostenditur etiam poena post mortem aeterna, quae nempe est privatio vitae aeternae. Idcirco dicit scriptura, " Quisquis " effuderit sanguinem hominis, sanguis ejus " vicissim effundetur; quod sane ab Arabicis ante allatis aliquantulo dissonat. Tum subdit

وقديرين كثيرون يقتلوا الناس ولا يهرق
لهم دم اعلمنا الرب بهذا ان لهم بعد
الموت عذاب يعذبوا به حيات تلك الدار
كما يعدم حياة هذه الدار من يهرق دمه فيها

Sed vero quamplurimi principes & potestates homicidii rei sunt, nec tamen sanguis eorum effunditur. Atqui docet nos hic Dominus, poenam debere eis post mortem, nimirum privari eos vita seculi futuri, quemadmodum hujus seculi vita privabatur is cujus sanguis in eo est effusus. Ita Arabs hic; qui sic vocabula posteriora illa etiam ad futuri seculi poenas trahit, & *effusionem sanguinis* pro vitae aeternae in eo privatione sumit. Sed vero tametsi ex ante dictis liqueat, edictum illud de poena capitali homicidii divinum sic intellectum esse ut ad forum humanum etiam spectaret, quasi persecutio ejusdem ibi atque exsecutio inde perpetua imperaretur, nihilominus ita illud interpretatae sunt respublicae ac ecclesiae christianae quasi non velut ex praecepto stricte ac semper, ne quidem in atrocioribus homicidiis, observando poenam illam talionis praestitutam a numine ibi accepissent: sed pro ejusmodi potius permissu ac monito divino, cujus autoritate, poenae illius irrogatae, quoties irrogaretur, justitia apertior & clarior tantum redderetur: atque ita, ut pro personarum reatusque, utcunque atrocissimi, discrimine vario, homines, qui summae rerum praesint, ex sui arbitrio, velut loco ex illo divinitus permisso, nunc severius capite plectant reos, nunc autem non solum mitigent poenam illam inque alias mutent, verum etiam crimen ipsum ejusque persecutionem aboleant condonentque. Aquinas ibi; " Fun" detur sanguis illius, *id est, morte punietur; scilicet vel in hac vita vel in altera, nisi, supple, per mortem poenitentiae satisfecerit.* Illic sane mitigatio etiam & abolitio poenitenti permittitur. Et Marcianus in Justinianum receptus[a]; *Legis Corneliae de sicariis & veneficis poena, insulae deportatio est & omnium bonorum ademptio. Sed solent hodie capite puniri, nisi honestiori loco positi fuerint, ut poenam legis sustineant. Humiliores enim solent vel bestiis subjici; altiores vero deportantur in insulam.* Inde in basilicis seu imperatorum orientalium recentiorum juris corpore[b], *Poena in sicarios honestiores est deportatio; in humiliores, gladio & bestiis subjici.* Et tum mitigatio tum conversio capitalis supplicii, in hoc scelere puniendo, in aliud apud christianos cernitur passim in poena pecuniaria seu mulcta quam Weregild seu *capitis aestimationem* vocant, homicidio antiquitus variatim praescripta, secundum illud quod in Germanorum etiam aliquot moribus habet Tacitus, *Lui homicidium certo armentorum & pecudum numero; recipereque sic satisfactionem universam domum.* Obvia est ejusmodi poenae pecuniariae, qua homicidium spectat, in legibus vetustis mentio: Saliorum, Alemanorum, Boiorum, Ripuariorum, Anglosaxonum etiam apud nos, Gothorum & Sueeorum, aliorumque. Quin & in canones pontificios admissa est[c] nomine *interfecti compositionis* uti & Weregildi. Et de poena ejusmodi homicidii consulas doctissimum Covaruviam[d], ut alios praeteream. Omittimus hic asyli jus, quo sacrae aedes diu ut plurimum ita gavisae sunt ut etiam atrocissimi homicidii, non tantum casualis, rei inde in poenam mortis eripi nequirent[e]. Ea de re obiter, qui ad titulos *de immunitate ecclesiarum & de his qui confugiunt ad ecclesiam* scribunt. Atque ejusmodi jus olim apud nos etiam religiosissime plerumque observabatur, quod Henrico octavo regnante, lege in ordinum comitiis lata, est abrogatum. Ecclesiastici etiam seu ordinis hieratici homines caedis humanae rei e cognitorum capitalium potestate eripi in poenam leviorem solebant. Imo etiam apud Gratianum (qui in hanc rem complura congerit) legitur[f], velut ex Gregorio papa nescio quo, *Reos sanguinis defendat ecclesia, ne effusionis sanguinis particeps fiat.* Atque ita recipitur & intelligitur ab jurisconsultis decreto Gratianeo utentibus. Caeterum tum Burchardus[g] tum Ivo[h], velut ex Augustini dictis, totidem afferunt verba, sed interjecta negatione, *reos sanguinis non defendat ecclesia, ne effusionis sanguinis particeps fiat.* Quod sane adversum est omnino juri asylorum apud christianos olim receptissimo. Sed vero & illud ita temperavit constitutione sua Gregorius decimus quartus[i], ut atrocioris homicidii rei in ecclesiis non ita protegi debere voluerit. Et remissio etiam criminis hujus seu condonatio & abolitio apud principes christianos adeo rara[k] non est; unde item de sensu sacri in Genesi sermonis quo mors homicidae praescribitur (nam quicquid ibi sic praescribitur Noachidis ad totum genus humanum spectat) christianis publice recepto est dijudicandum. Atque theologi & jurisconsulti hac de re passim; ut praeteream canones poenitentiales, in quibus annorum aliquot poenitentia ejusque circumstantiae humanum circa hanc poenam arbitrium aperte ostendunt. Distinctio quidem habetur de jure pontificio hic & Caesareo; hoc nimirum revera κολάζειν[l] seu *punire*, nunc deportatione, nunc gladio; illius autem ἐπιτίμια οὐκ εἰσὶ κολαστικὰ, ἀλλὰ ἁγιαστικὰ ἢ ἰατρευτικά, *correctiones non revera punire, sed sanctificare & mederi.* Atqui interea in neutro admittitur mortis poenam

[a] L. 3 § 5. D. tit. ad legem Corneliam de Sicariis. [b] Lib 60. tit. 39 & videsis Harmenopulum Prochir. lib 6 tit. 6. & Theod. Balsamon. in S. Basilii Canonem 8. & in Photii Nomocan tit. 9. cap. 6 [c] Concil. Triburiens. anno 895 cap 3 4. caus. 17. quaest. 4 cap. 26. *Omnes presbyteri*, editionis Gregorianae extr. tit. de poenis cap 2 Burchard. Decret. lib. 6 cap. 11. Ivo part. 10 cap 142 Adde Anton. August. in Poenitent. Roman. tit 4. cap. 17. [d] Variar. Resolut. lib. 2. cap 9 [e] C 17. quaest 4 cap. 9. *Reum.* extr. tit. de Immunitate Ecclesiarum. [f] Caus. 23. quaest 5 cap 7 [g] Decret. lib 19. cap 120. [h] Decret part. 15. cap. 121. [i] Anno 1591. constit 7. in Bullarii tom. 2 in quam videsis Petrum Gamas carta de immunitate ecclesiae lib. 5 cap 4 § 16. & Antonin. Dianam tract. ejusdem tituli resol. 4. adde Ludovicum a Peguera decis. 54 [k] Videsis Guil. Bekel. de publicis judiciis disquisit. 6. §. 1, &c. [l] Theod. Balsamon in S. Basil. canon. 43.

ex effato hoc divino, velut ex simplici praecepto, homicidio necessario deberi. Etiam apud gentiles vetustissimos jure naturali utentes & heroum tempore, nunc morte nunc exsilio aliive citra mortem poenis homicidium luebatur, ut videre est in legibus Graecorum [m], & Romanorum, aliorumque ante memoratorum, & Celtarum [n], atque apud Apollodorum [o]. Et de poena humano in foro homicidio sive ex edicto & jussu sive ex permissu expresso & mutuo ante legem in Sinai datam divino, velut talionis, irroganda, hactenus. Altera poena mortis tunc divinitus praestituta temporaria tantum erat & localis. Deus ad Mosem diebus aliquot ante legis in Sinai monte dationem; *Constitues* [p] *terminos populo per circuitum, & dices ad eos, Cavete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius. Omnis qui tetigerit montem morte morietur.* לא תגע בו יד כי סקול יסקל או ירה יירה אם בהמה אם איש לא יחיה quod quidem ad magistrorum maximorum jurisconsultos agentium mentem versum sic sonaret, *Non tanget eum manus. Sed lapidando lapidabitur*, seu *lapidibus obruetur, aut projiciendo projicietur*, seu *jaciendo jacietur*, aut *dejiciendo dejicietur, sive bestia fuerit sive homo, non vivet*. De horum hic sensu plura statim. Sed vero Vulgata, *lapidibus obruetur, aut confodietur jaculis*. Graeci, ἐν γὰρ λίθοις λιθοβοληθήσεται, ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται, *lapidibus enim obruetur, aut jaculo* seu *sagitta ex arcu emissa transfigetur* [q]. Consona est Arabs cum Vulgata editus. Hierosolymitana paraphrasis, או גירי דאשא יתקשטן ביה *aut sagittas ignitas jaculabuntur in eum*. Jonathanis item dicta, או גירין דאישא ידרקן ביה *aut jacula ignita projicient in eum*. Onkelos, או אשתראה ישתדי *aut jaculis confodietur*, ut vertitur. Syrus ibi, ܐܘ ܒܫܐܛܐ ܢܬܫܕܐ quod & *jaculis petetur* redditur. Samaritani, או חוו יחוי aut *projiciendo projicietur*, aut *injiciendo injicietur*. Nam verbo חוו pro ירה *projicere* utuntur illi. Judaei Mauritanienses, او نشبا ينشب; & Saadias, او ينشب فيه نشبا vel *jaculo confodietur*. Hispanienses Judaei; *apedrear sera apedreado, o assaetear sera assaeteado*; id est, *lapidando lapidabitur, aut sagittando sagittabitur*. Nec differunt Judaei Germanienses, — oder der Werpen zul werden der Werpen. Atque illud *aut confodietur* seu *transfigetur*, aut *ferietur jaculis* aut *sagittis*, recipitur in versionibus nuperis. Lutherus habet, oder mit geschoss erschossen werden: Belgae, ofte sekerlick doorschoten werden. Galli, *ou tiré des flesches*. Itali, *o saettato*. Angli olim, or stricken through with darts; nunc, or shot through. Ainsworthius, or shot through with a shot. Arias & Vatablus, *aut jaculando jaculabitur*. Tremellius, *aut jaculando confoditor*. Sed in margine libri, *Hebr. jaculando jaculantor*. Etiam in Graecis epistolae ad Ebraeos exemplaribus aliquot, ipsa hic ex versione Graeca veteri verba de hac poena adducuntur; *Non enim* [r] *sustinebant quod edicebatur, Etiamsi bestia tetigerit montem lapidibus obruetur* ἢ βολίδι κατατοξευθήσεται, *aut jaculo*, seu *sagitta, ex arcu emisso transfigetur*; quod quidem Angli, Galli, Belgae, Germani, alii in versionibus suis ejusdem epistolae è Graeco admittunt. Atque ita legitur in editionibus Erasmiana, Basiliensi, Roberti Stephani, quarum nec paucae sequaces. Sed vero nec Vulgatae autor Graeca illa de *jaculo* aut *sagitta* ibi legebat, nec in ea quid illis respondet. Quale itidem de versionibus Syriaca & Arabica dicendum. Carent etiam verbis illis editiones aliquot Graecae, ut Fabriciana, uti etiam quae cum Chrysostomi, Theodoreti & Theophylacti commentariis prodiere, atque Parisiensis nupera seu Jaiana. Quosdam tantum codices Graecos illa habere notarat Erasmus, unde in suos inseruit. In Claromontano codice non exstare monet Beza. Nec sane habetur in codice MS. bibliothecae ad D. Jacobi apud nos regiae. Jam vero locum ita capiunt etiam Ebraeorum aliqui perinde ac si de jaculis aut sagittis in reum immittendis juxta versionem illam Graecorum esset intelligendus. Aben Ezra ibi, lapidandum fuisse ait si propior esset ואם רחוק יורהו בחצים *e longinquo autem* (si fugeret, aut commode per distantiam lapidari nequiret, aut ita temere montem ipsum teneret ut inde in poenam eum nemo [s] impune eripere quiret) *injiciant in eum jacula* aut *sagittas*. Atque aliis aliquot non displicet haec sententia. Etiam Lyranus ad illud Vulgatae hic, *Confodietur jaculis. In Hebraeo*, inquit, *habetur sagittis* (quod tamen ibi non est; nec nomen aliquod omnino sed verbum tantum illic usurpatur) *taliter enim interficitur homo a longe, & per talem mortem designatur, quod non debuerant appropinquare sed de longe se tenere*. Sic ille. Hinc hallucinatus Abulensis, *In Ebraeo*, inquit, *dicitur*, " Confodietur sagittis. Sed alia omnino loci mens juxta Talmudicos & jurisperitos maximos Ebraeorum, quibus non admittitur quid de sagittis aut jaculis in eo contineri nec aliud quam quod forensem lapidationis poenam designaret. Quemadmodum enim in constituta post legem in Sinai datam republica Ebraica, lapidationis poena forensis duplex habebatur, aut saltem dupliciter irrogari solebat; altera, qua reus [t] מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות *ex domo* seu *loco lapidationis, qui altus erat binas hominis staturas* seu circa pedes duodecim, ita pronus in terram lapidibus stratam praecipitabatur, ut mors ejus inde exspectaretur: Hanc דחייה appellabant seu *impulsionem*. Altera סקילה magis proprie seu *lapidatio* dicta, qua lapidum jactu, testibus praeeuntibus, obrueretur: Quod etiam factum quoties ex praecipitatione aut impulsione illiusmodi non moreretur. Sic etiam volunt magistri maximi Mosem haec de lapidationis ante legem in Sinai datam poena scribentem ita secundum morem etiam post usitatum, & ex eo qui ante in lapidatione obtinuerat aut obtinere debuerat manantem, rem expressisse, atque intellexisse perinde ac si dictum fuisset, *aut lapidibus petitis obruatur* (ex sententia forensi; nam id adjiciunt) *aut ita praeceps in terram e sublimi detur, detrudatur, projiciatur, ut sic vita privetur.*

[m] Vide Sam. Petit. Leg. Attic. lib. 7. tit. 1. [n] Nicolaus apud Stobaeum serm. 165. [o] Bibliothec lib. 2. & videsis Hugon. Grot. in Sparsione Flor. pag. 202. [p] Exod xix. 12, 13. [q] Vide Notas Nobilium in Exod 19 h. [r] Ad Ebraeos cap. xii 20. [s] Videsis Abarbinel in *Pirush hatora* fol. 169. col. 4. *Chizkuni*, fol. 101. a. [t] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 6. Talm. Babylon. fol. 45. a.

Adeoque

5

Adeoque manu non tangendus erat, aut ut ex judicio aut poena eriperetur, aut ut illato manu vulnere occideretur (licet aliqui etiam illud de *manus tactu* non ad reum ſed ad montem referant) ſed aut *lapidando lapidandus*, id eſt, *lapidibus obruendus* או ידה יודה *aut projiciendo projiciendus*, ſeu *praecipitando praecipitandus*, ſenſu jam dicto. Inde Jarchii ibi gloſſa כבאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות: *Hinc innuitur quod ad lapidandos attinet. Nam illi deorſum detrudebantur ex domo* ſeu *loco lapidationis, qui altus erat binas hominis ſtaturas.* Et יורה interpretatur per יושלך לכמה לארץ *deorſum mittatur in terram*; ſimili ſenſu quo adhibetur paulo ante in Exodo [v], *Currus Pharaonis & exercitum ejus* ירה בים *projecit in mare*. Atque ita verbum illud ſignificare, id eſt ῥίπτειν, *jacere, projicere, ejaculari, praecipitare*, nemo dubitat. Adeoque *projiciendo* ſeu *praecipitando projiciatur* ſeu *praecipitetur* aut *e ſublimi detrudatur*, ſic recte locum reddit. Ita etiam Jarchius in gloſſa Talmudica, ubi in Gemara [x] de lapidatione quam diximus duplici verba ſic ſiunt; תנו רבנן מנין שבדחייה ת"ל ידה ומנין, ſic ibi, שבסקילה ת"ל סקל ומנין שבסקילה ובדחייה ת"ל או סקל יסקל או ירה יירה ומנין שאם מת בדחייה יצא ת"ל או ירה יירה ומנין שאף לדורות כן ת"ל סקל יסקל: *Tradunt Rabbini noſtri, id quod de impulſione* ſeu *praecipitatione* (in Miſna) *habetur deſignari in illo apud Moſem de projiciendo; & quod de lapidatione, in eo quod dicitur lapidando, & quod de lapidatione & de impulſione in eo quod dicitur,* aut lapidando lapidabitur, aut projiciendo projicietur; *illud autem* (itidem in Miſna) *Si mortuus ſic fuerit reus ex impulſione ejuſmodi, ſatisfactum eſſe legi, pendere ex illo disjunctivo* aut projiciendo projicietur. *Etiam per omnia ſecula morem illum obtinuiſſe, ex eo quod dicitur* "lapidando lapidabitur," quo fundatur jus illud projectionis ſeu impulſionis. Aſſeritur etiam in pervetuſto illo ad Exodum commentario *Mechilta* dicto locus hic e Gemara Babylonia, ubi item adjicitur ומנין לכל הנסקלים כו ת"ל או סקול יסקל או ירה יירה: *Et ratio quod in omnibus lapidationis poenis jus ejuſmodi obtinet in eo habetur,* "aut lapidando (ſcilicet in hoc quem tractamus loco) "lapidabitur, aut projiciendo "projicietur." In Gemara item Hieroſolymitana [y], מנין שטעון סקילה שן סקול יסקל ומנין שטעון דחייה שנאמר ירה יירה: *Undenam* in poena lapidationis *ipſa lapidum projectio? ex eo deſumpta eſt quod dicitur,* lapidando lapidabitur; *& undenam impulſio illa* ſeu *lapidandi dejectio* aut *projectio? ex eo deſumpta eſt quod dicitur,* "projiciendo projicietur," in loco ſcilicet hoc Exodi. Accedat hic Levi Ben Gerſom [z], כי שלא ישמר מזה יהיה נסקל על יד בית דין או יהיה מושלך ממקום גבוה: *Qui non obſervaverit interdictum de montis tactu lapidandus erat ex juſſu* ſeu *ſententia domus judicii* ſeu *praefecturae juridicae, aut ex loco ſublimi praecipitandus.* Atque illud *non vivet*, quod hic in ſacro ſermone tam de homine quam beſtia dictum, interpretatur ille per אבל יהיה נסקל על יד בית דין *ſed lapidabitur ex ſententia domus judicii* ſeu *praefecturae juridicae.* Etiam locum hunc primam facit ſedem diſtinctionis illius ſeu duplicis lapidationis quam diximus, שני פנים illi, ſeu *modum duplicem*, uti aliis, vocatam. Nempe אם שיעתיקו האבנים וישליכום על המוכה או שישליכו אותו עליהם או על מה שינהג מנהגם: *Sive projiciant & immittant lapides in ipſum qui ſic percutiendus eſt, ſive ipſum projiciant* ſeu *detrudant in lapides, aut aliud quid eis ſatis reſpondens.* Ita etiam Maimonides [a], alii. Et certe verſiones aliquot orientales ſupra allatae, quae ita Latine ab editoribus vertuntur ut *jaculorum* expreſſim in ſe nomen habeant, commode ſatis poſſunt juxta Talmudicos jam dictos intelligi & per *projiciendo* itidem *projicietur* reddi, ut intuenti palam eſt. Praecipitationis hujuſmodi poena,

—— ſceleriſque luela
Carcer, & horribilis de ſaxo jactu' deorſum,

qualem etiam inter inferorum poenas fingi facit Lucretius [b], apud veteres Romanos (ut de ſaxo Tarpeio ac de robore) in uſu fuit antiquitus frequentiſſimo, quod ſcimus ex Livio, Plutarcho, Halicarnaſſenſi, Tacito, Feſto, Gellio, aliis rerum Romanarum ſcriptoribus. Gentibus item aliis ſubinde adhibitam, adnotarunt viri docti ad illud Modeſtini in juris Caeſarei pandectas [c] receptum; *Non poteſt quis ſic damnari ut de ſaxo praecipitetur.* Unde inter poenas ejuſdem juris ſatis multiplices hanc locum habere deſiiſſe olim, docemur, adeoque diu ante S. Auguſtinum in deſuetudinem abiiſſe. Is autem aliquoties in Donatiſtas de Marculi & Donati praecipitatione, ut exiſtimatum eſt, ſpontanea verba faciens *inſolitum* illud *Romanis ſupplicium* vocat [d], & *Romanis legibus nimis inſolitum* [e], etiam & *poteſtates Romanas nunquam talibus ſuppliciis uſas eſſe ait* [f]; quae plane ita intelligenda, ut inſolitum fuiſſe, nec a poteſtatibus Romanis illo in ſeculo aut ſuperiorum proximioribus, ſontibus irrogatum hoc poenae genus, utpote cujus uſus diu ante evanuerat, enim tantum aſſerere admittas, non quaſi Romanos poena hujuſmodi nunquam uſos fuiſſe innuiſſet. Contrario enim ex ſcriptoribus priſcis certius nihil eſt. Atque illud Modeſtini de poenae hujus uſu ſublato ſcriptum eſt circa centum quinquaginta ante Auguſtinum annos, ſeu ſub Alexandro Severo aut ſucceſſore aliquo ejus proximiori: Adeoque diu ante chriſtianiſmum a Caeſaribus Romanis receptum abrogata eſt. Etiam de republica & principibus Romanorum vetuſtioribus, quantum ad hoc ſupplicii genus, bene Lipſius [g]; *Veteri magis republica quam principum imperio receptum. Tamen neque tunc omnino deſitum Tacitus docet in P. Pituanio* [h] *mathematico & ſexto Mario inceſti damnato; quorum uterque ſaxo dejectus.* Sed hoc obiter. Porro ſub Amazia rege Judae Sehiritas captivos hujuſmodi affectos eſſe ſupplicio liquet [i]. Nempe captos eos Judaei duxerunt לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכולם נבקעו *in verticem*

[v] Cap. xv. 4. [x] Tit. *Sanhedrin*, cap 6. fol 45 a. [y] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 6. hal 7. fol 23 col 3. [z] In *Piruſh ad Hatorah*, fol 74 col. 3. [a] Ad Miſn. tit *Sanhedrin*, cap. 6. §. 4. adde *Sepher Siphri*, col 262. [b] Lib. 3. [c] L. 25. §. ult. D. tit. de Poenis, ubi vide Dionyſ. Gothofredum & Sigon de Judiciis, lib 3. cap. 26. & Pet. Fabrum ſemeſt. 1. cap 18 pag. 177. [d] Contra Petilianum, lib 2. cap. 20. [e] Contra Creſconium, lib 3. cap 49. [f] Tract 11. in Joann. cap. 3. [g] Ad Senec. de Ira, lib. 1 cap. 16. §. 238. [h] Annal. 2. [i] 2 Paralip xxv 12.

rupis,

rupis, & projecerunt eos e vertice rupis, unde omnes disrumpebantur. Et illustre faciunt magistri hujus generis supplicii exemplum in Jezabela regina e fenestra jussu[i] Jehu regis dejecta. Levi Gersomides, intelligendum est, inquit, corpus ejus ita dejectum esse, כדי שיפילהו לארץ וזהו בסקילה כמו שסוקל נבות · כי הסקילה היא אם בהשלכת אבנים על הנסקל או בירית הנסקל על האבן באמרו כי סקול יסקל או ירה יירה והנה היה זה כדה כנגד כדה : *Ut in terram dejiceretur. Atque haec lapidatio erat, quemadmodum etiam lapidatus est Naboth*[k]. *Nam lapidatio erat aut per immissionem* seu *projectionem lapidum in lapidandum, aut per projectionem* seu *detrusionem ipsius lapidandi in saxum* (aut quod acquivaleret) *juxta illud quod dicitur* (loco Exodi jam citato) Quoniam lapidando lapidabitur aut projiciendo projicietur. *Atque hic plane talio erat.* Sic ille. Et David Kimchius, *Scriptura hic respicit Nabothum* שצותה לשליכו אותו ויסקלו בן זה הוא לשנאה כי דין סקילה היה לה כי בתחה כנפלה ויכסוה · *Quem illa dejici praeceperat & lapidari. Sic jam ille* (rex) *praecepit eam dejici, quoniam judicium lapidationis in eam exsequendum erat, ut nempe ex casu moreretur & sic eam occiderent.* Et de poenis apud homines forensibus divinitus tunc expressim, ut ante dictum est, praestitutis hactenus. Necesse autem erat ut ex humano jure variatim itidem poenae introducerentur. Etiam introductas tunc esse palam est. Inde vivicomburii poena ab Juda[l] principe, aut aliter pro more seculi populique, etiam innuptarum coitui praescripta. In poenis autem sic tunc praestituendis receptissima binorum illorum de homicidio & alieni raptu interdictorum interpretatio, eaque velut divinitus tradita, singularis aperte cernitur: Horum scilicet utrumque ita ex ipso eorum conditu temperari ut sub ratione nihilominus poenae seu quasi (ut in justo bello aliterque) rite ex jure humano introductae[m] tum bona aliena tum vita adimi quiret, atque alia sic delinquentibus inferri incommoda quae citra poenae seu quasi rationem sive injuria inferri nequirent. Atque inde est quod Ebraei, dum de poenis Noachidarum seu quae ante legis Mosaicae dationem in usu fuere agunt, etiam jus seu potestatem gladii ita admittant ut כסייף id est *gladio* seu morte omnimodam praeceptorum quae diximus naturalium ac generis humani communium violationem puniri (pro arbitrio eorum penes quos legislationis & judiciorum summa potestas esset) jure potuisse velint: Potuisse, inquam; neque enim velle eos eam sic puniri ex praecepto aliquo Noachidis divinitus accepto debere comperio, licet ab viro maximo id, saltem de idololatria, incestu & adulterio & furto, asseri videatur. Certe & furtum scimus mulcta, non poena capitali, ex lege Mosaica luendum. Et non satis commode videtur admittendum ut quidquam de poenis universo generi humano in mandatis ita ante acceptum, apud Ebraeos, qui generis illius pars, ita mutaretur laxareturve in leviores quam ex universali ejusmodi praecepto primitus esse debuissent. Et expressim[n] Maimonides de cultu extraneo; כל ע"ז שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח נהרג עליה · וכל שאין בית דין של ישראל ממיתין עליה · אין בן נח נהרג עליה · ואע"פ שאינו נהרג אסור בכל : *Ubicunque cultus extranei nomine tribunal Israeliticum poenam mortis irrogat, punitur etiam Noachides gladio. Ubi vero non punitur in foro Israelitico cultus extraneus* (quibus vocabulis tam appendices solum aliquae quam ipse cultus continentur) *morte, ibi nec gladio punitur Noachides. Licet autem sic morte non puniatur, tamen omnimodus cultus extraneus ei interdicitur*; ideoque aliter ex jure in eo est puniendus. Atque in Gemara Babylonia[o] sic legitur de Noachide, על שבע מצות בני נח נהרג גלי רחמנא בחדא והוא הדין לכולהו · *Morte plectitur ob violationem alicujus septem praeceptorum ad Noachidas attinentium. De unico aperte effatus est Deus ipse: atque parile jus est de cunctis.* Id est, de homicidii poena, ut superius ostensum, capitali effatus est Deus; unde parile jus poenale ad reliqua spectat. Sed hinc nihil aliud innuitur praeter poenas capitales infligendi jus permissivum, & morem ab ipsis regulariter receptum Noachidas inde gladio puniendi; non omnino in praeceptis divinis traditum esse ut necessario sic punirentur Noachidae. Verba etiam insequentia apud Maimonidem sunt בן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסייף · *Noachides qui praeceptorum jam dictorum septem aliquod* (sed in MS. meo legitur אחת מן מצות אלו *praeceptorum jam dictorum aliquod) violat, gladio occiditur.* Vult scilicet, juxta mores receptissimos seu disciplinam Ebraeorum veterem, Noachidem violationis ejusmodi reum tam post legem Mosaicam acceptam quam ante ultimo supplicio puniri. Quod quidem supplicium Noachidis seu proselytis domicilii qui necdum in Judaismum transierant, ob delicta quaecunque quibus in ditione Israelitica interdicerentur, ex more erat plerumque irrogandum; qua de re item alibi. Sed illud ita intelligendum, ut tum pro Ebraeorum qui summae rerum praeessent libitu poenae etiam hic leviores post legem Mosaicam datam Noachidarum esse potuerint, tum etiam ante, seu in hoc juris naturalis intervallo, in pecuniarias aut citra mortem corporales (modo praecepto alicui divino non refragarentur) rite potuissent mutari; nisi atrocioris homicidii poenam juxta aliquorum sententiam (qua de re supra) excipias. Sed vero jam dictis adjicitur a Maimonide ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו : *Atque ideo universi Sichemitae mortem meruere, quoniam scilicet Sichem ipse*[p] *raptus* (Dinae Jacobi filiae) *reus erat; quod & viderant isti & cognoverant, nec tamen de eo judicium ferebant,* seu in jus ob raptum ita patratum vocabant; quasi etiam obligatus fuisset Noachides unusquisque seu jure tantum naturali utens, ut de Simeone & Levi hic supponitur, poenam adeoque mortem inferre eis qui praeceptorum illorum septem aliquod violarent. Adstipulari hic videtur Josephus Albo[q]. Sed alii[r] hic aliter, atque rem totam ad belli referunt jus ultionemque

[i] 2 Regum ix. 33. [k] 1 Regum xxi. 13. [l] Genes. xxxviii. 24. & vide lib. 7. de Jure Nat. & Gent. cap. 5, 6. [m] Vide Hugon. Grot. de Jure Belli, lib. 1. cap. 2. § 5. [n] Tit. *Melachim*, cap. 9. [o] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 57. a. [p] Genes. xxxiv. 1, & 25. Vide librum de Jure Nat. & Gent. pag. 729. [q] *Sepher Ikarim*, lib. 3. cap. 14. [r] Vide Abarbinel in *Peirush*, fol. 99. col. 2. Nachmanidem in *Peirush*, fol. 61. a.

eorum,

5

injuriae vi in Dinam illatae. Alii etiam non omnino admittunt praecepti de judiciis sensum ejusmodi esse ut qui non judicarent aut praefecturas juridicas non constituerent a quovis alio, ut Sichemitae a Simeone & Levi, plecterentur, sed ut ex eo numinis jussu obligarentur quique in civilem societatem coalescentes, nec alieno juri subditi sed suo potientes, praefecturas ejusmodi constituere quarum jurisdictione ac imperio ad reliquorum praeceptorum observationem homines adigerentur. Quod si non facerent, praecepti divini violati quidem reos esse, nec interim a quovis alio hoc nomine plectendos. Sed huc spectant disputationes virorum magnorum [a] de eo quod est utrum ob violationem juris naturalis bellum etiam in quemcunque inferre fas sit. Non omnino autem volunt Ebraei praeceptum hoc de judiciis (quo omnimoda administrationis civilis ac publicae ratio continetur) ad alios (quantum ad praefecturarum constitutionem) attinere quam qui sui juris & ditionis suae essent nec alieno eatenus imperio subditi. Etenim quotcunque proselyti domicilii in territorio haberentur Israelitico, id est, quotcunque Noachidae necdum in Judaismum recepti, sed utcunque praeceptis illis naturalibus septem obstricti; ad ipsos non omnino attinuit sibi judices aut praefecturas juridicas ibi constituere, sed constitutis ex autoritate publica eorum qui rerum summae in republica Israelitica praeerant subesse & parere; qua de re loco paulo ante citato etiam nos fusius.

CAP. IV.

Poenam Cerith seu excisionem aut exterminium **cutting off** *nobis vulgo appellatam, quae in edictis divinis de circumcisione & de fermento intra hebdomadem paschalem non comedendo, in hoc quod tractatur intervallo, praescripta est, forensem apud homines non fuisse nec in judiciorum humanorum effectu obtinuisse locum, unanimes tradunt Ebraei, eamque solummodo divinitus fuisse exspectandam. Obiter de jurisdictione praefecturarum juridicarum circa circumcisionem aliaque tunc sacra.*

CUM de poenis hujus quod tractamus intervalli capite superiore egerimus (in quibus fane effectus actionum & judiciorum forensis maximus cernitur) haud intempestivum fore duximus si, priusquam juxta institutum ad reliqua progrediamur, de binis poenarum generibus viderimus; quorum alterum in sacro hujus intervalli sermone expressim a numine praescribitur, & a nonnullis, neque paucis iis, pro ea quae erat apud homines forensis sumitur; alterum autem etiam huic intervallo, argumentis etiam e sacro sermone utcunque petitis, a viris magnis tribuitur. Prius hic poenae genus est illud quod כרת exeisio seu exterminium dictum, tum in praecepto de circumcisione Abrahae [b] dato tum in illo de fermento intra hebdomadem paschalem [c] non comedendo continetur, uti etiam in compluribus post legis in Sinai dationem interdictis, quae ad intervallum hoc, qua talia, non spectant. Haec autem praecepta bina, quibus adnectitur illa poena, legis dationem in Sinai anteverterunt. Alterum poenae hic genus est *excommunicatio*, de qua inferius. Praeceptum accepit Abraham familiae suae posterisque observandum de masculo quolibet octo dierum circumcidendo, sive filius esset sive servus vernaculus aut emptitius. Adjicitur וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר׃ *Et praeputiatus masculus qui non circumciderit carnem praeputii sui* (juxta Graecos & Vulgatae autorem verti solet, *cui praeputium carnis non circumcisum fuerit*; qua de re statim plura) *exeidetur, delebitur* (ut Vulgata) ἐξολεθρευθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται, *destruetur, auferetur, exscindetur* seu *exterminabitur, anima illa* (Onkelos אנשא ההוא *homo* seu *vir ille*, & Saadias ذاك الرجل quod idem sonat) *de populis suis. Pactum meum dissolvit* seu *violavit*. Et de fermento in hebdomade paschali non comedendo, כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל׃ *Qui comederit fermentum, eradicabitur*, seu *excidetur*, seu *peribit* (ut Vulgata) *anima illa, persona illa, ex Israel*, seu *ex coetu Israel, tam de advenis quam de indigenis terrae*, id est, tam de originariis quam de proselytis justitiae. Judaei Hispanienses; utroque in loco, uti & alibi in sequentibus Pentateuchi legibus quibus ejusmodi adjecta poena, *sera taiado da la alma essa*, quod *scindetur* sonat, uti & ينقطع ibi Judaeis Mauritaniensibus & Saadiae. Germanienses item Judaei **er zul worden verschnitten der leiba der zelsig**, *ipsius vita exscindetur*. Graecienses ibi γλαβεύεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη, quod nondum satis intelligo. Et secundum versiones jam dictas quibus *anima illa* erat *exscindenda*, suas fecere Galli qui *sera retranché* substituunt. Sic item Itali *sara recisa* (pro quo vetustiores habuere *esterminata*, etiam & *scanzellata*) & Angli recentiores, **that person**, aut **that soul, shall be cut off**. Alii hic *eradicabitur* vertunt, ut Lutherus **des seele sol ausgerottet werden aus seinem volck**, cui consonae satis sunt versiones Belgicae, & nupera & vetustior, uti & Anglicanae vetustiores. Olim enim seu ante Elizabethae reginae tempora (quibus ad Ebraicam veritatem interpretes primo apud nos suam accuratius exigi volebant) substituebatur, ut e Vulgata, **that soul shall perish from his people, & that soul shall be plucked out from Israel.** Et Syrus ܢܐܒܕ ܢܦܫܐ ܗܝ & ܬܐܒܕ *perdetur, destruetur anima illa*. Et tempore sic futuro, ut oportet, seu ut a numine comminatorie dictum, reddi plerumque solet; non modo imperativo (quem tamen non desunt qui hic adhibent) seu quasi ad alios praeter numen ipsum, seu ad tribunalia aliqua humana, irrogatio poenae hujusmodi spectaret; qua de re statim plura. Quod ad priorem,

[a] Hugo Grotius de Jure Belli, lib. 2. cap 10 §.40. alii ibi citati. [b] Gen xvii 14. [c] Exod xii 15, 19.

seu quae de circumcisione est, locum attinet; codex ibi Samaritanus habet אשר לא ימול את בשר ערלתו ביום השמיני *cui non fuerit circumcisa* (nam verum est ita posse etiam reddi ימול, & cum adjicitur dies ipsi actui octavus, necesse est ut sic reddatur) *caro praeputii sui in die octavo, &c.* quemadmodum etiam Septuaginta atque versio Samaritana uti & Arabica MS ex Samaritano-Ebraea. Chrysostomus; *Qui non fuerit circumcisus* τῇ ἡμέρᾳ τῇ διατεταγμένῃ ἐξολοθρευθήσεται, *die constituto*, seu octavo, *peribit*, seu *exterminabitur.* Atque Augustinus [x], *Ad hoc responde, si potes, cur ipse Isaac nisi baptismatis Christi signo circumcisus die octavo fuisset, periisset anima ejus de populo suo. Explica, si potes, tanta poena quo merito plecteretur, nisi ab hac illo sacramento liberaretur.* Alibi [y] ipse tantundem. Et Graeca sic interdum vertuntur interpunguntur que ut dies octavus sit ipsum excisionis tempus, perinde ac si fuisset dictum, *Incircumcisus die octavo peribit*, seu *octavo die interibit, anima illa* [z], ut versio Graecorum Latina Sixti Quinti auspiciis edita. Cum autem *anima* hic *illa*, seu *homo* aut *vir ille*, de eo cujus praeputium non est circumcisum, omnino ab Ebraeis aliisque intelligatur, locum, in hac de incircumciso ipso periocha, habere non debuit illud de die octavo, quod forsan a Dositheo [a] aliove Samaritani codicis interpolatore e Graecis est transumptum. Neque enim ut infanti octiduano se non circumcidenti poena eo nomine qualiscunque in edicto de circumcisione Abrahae dato praescriberetur, sensum fuisse omnino admittunt Ebraei. Et mirum etiam, poenam, velut ordinariam, ei irrogandam ex eo tantum quod pater aut dominus non circumciderit, aut quod non circumcideretur ab alio, cum nec ipse quiret. Quod theologi hic habent de peccato originali obvium cuique est, neque tangimus nos. Sed Aben Ezra etiam hic aliique Ebraeorum expressim ימול active sumendum seu pro futuro in *Kal* monent, seu pro eo quod est *qui non praeputium suum circumciderit*, quod de puerulo octiduano non intelligitur, nedum de parentibus aut curatoribus (quod nonnullis [b] placet) sed de incircumciso cum adultus esset, ut statim dicetur. Onkelos item ודלא יגזר *qui non circumciderit.* Et Diodorus Tarsensis [c]; *Quid infans incircumcisus peribit? Est enim parentum ut octavo die circumsecetur. Codex igitur apud Syros ita se habet*, "Quicunque non circumcidit, peribit." Et Procopius Gazaeus; *Quid peccat vel deliquit octo dierum infans, si non circumcisioni admoveatur? Aut relatio itaque ad parentes facienda est qui sic puniuntur ubi neglexerint circumcisionem, aut hyperbolicῶs de infante haec dicta sunt* (sed neutrum horum admittunt Ebraei) *ut appareat quam indigne ferat si infantes non circumcidantur, vel ut cognoscamus eum inexorabilem fore adultis si circumcisionem aspernati fuerint. Syrus non habet passive* circumcidetur, *sed sic legit*, Omnis qui non circumcidit. *Hebraeus sic habet*, "Omnis non circumcidens." Ita ille Diodoro consonus. Et certe in codice prisco versionis Syrae MS. reverendissimi antistitis Jacobi Usserii, primatis Hyberniae, uti etiam nunc in editione Syra Parisiensi, legitur ܘܥܘܪܠܐ ܕܟܪܐ ܕܠܐ ܓܙܪ ܒܣܪܐ ܕܥܘܪܠܘܬܗ ועירלא דכרא דלא יגזר בשרא דעירלותיה׃ *Et praeputiatus masculus qui non circumciderit carnem praeputii sui, &c.* licet in versione ibi legatur, *cui praeputii caro minime circumcideretur.* Res igitur juxta magistros ita se habuit. Ex ipso de circumcisione praecepto tunc dato Abrahamus posterique ejus servique circumcidendi quidem erant, uti & circumcidebatur ipse totaque ejus familia mascula; & masculus quilibet octavo a partu die pariter erat circumcidendus sive a patre sive a domino eorumve procuratione, quorum utrumque aiunt Ebraei praecepto quidem teneri, nec tamen omnino poenae excisionis (quam כרת *Cerith* vocant) hic singulari subjici, quod tamen perperam volunt aut oscitanter admittunt viri aliqui docti etiam disciplinae rabbinicae perquam sane assueti. Poenam hanc scilicet docent Ebraei ad ipsum masculum incircumcisum duntaxat attinere, uti & ipse sacer satis indicat sermo. Et magistri hic אין הכרת תלוי ארא בערל עצמו *Poena excisionis hic spectat tantum ad ipsum incircumcisum.* Scilicet aut intra octiduum a partu aut statim postea circumcidere filios servosque debuit pater & dominus, aut simulac utcunque potuerint, quoties in ipso die octavo aut statim postea res peragi nequiret. Ipsum Abrahae familiaeque ejus circumcisionis exemplum plane ostendit ita se rem habuisse, ubi diu ante variatim praeterierat partus octiduum. Alia tantundem in sacris literis [d] sequentia. Et pater dominusve circumcisionem sic praetermittens ביטל מצות עשה ואינו חייב כרת׃ *reus erat praecepti affirmativi violationis, neutiquam vero excisionis poenae subjiciebatur* [e]. Neque obstat quod legitur de Mose (saltem si de Mose ipso res capienda fuerit) *Factum est* [f] *in ipso itinere, in ipso hospitio, ut occurreret ei Dominus* (LXX hic ἄγγελος habent, quasi angelus mortis, & Targum Hierosolymitanum מחבלא *perdentem* seu angelum perdentem, id est שטן seu *Satan*) *& quaereret occidere eum. Et tulit Zippora petram, & amputavit praeputium filii sui, applicuitque, &c. Tunc ille dimisit eum, &c.* quasi hic excisionis poenam ob circumcisionem sive Gersomi sive Eleazari (sed de hoc potius capiunt magistri) praetermissam patri irrogaturus fuisset hic angelus mortis seu devastator, idque juxta praescriptae circa circumcisionem poenae rationem: Etenim res plane erat extraordinaria, neque ex circumcisionis lege ante data sic intelligenda, sed ex divino tunc placito. Nec sane ab omnibus intelligitur comminatio illa velut ob circumcisionem praetermissam facta. Videsis ibi Abrahamum Hispanum, uti & Munsterum & in Chaldaicam loci paraphrasin Fagium. Quid, quod etiam in Arabica Saadiae versione & quae in Jaianis bibliis habetur, locus ipse non de Mose sed de filio ejus, utpote Eleazaro, diserte capitur? Sic enim ibi, *Cumque esset in itinere in diver-*

[x] Contra Julian. Pelag. lib 3 cap. 18. [y] De Civit Dei, lib 16. cap 27. lib 2 contra Pelagium & Coelestium, cap. 30. de Nuptiis & Concupiscentia, lib 2. cap. 11. [z] Vide Bedam ad Genes. xvii. [a] Vide Eulogium apud Photium Biblioth. cod 230 sub finem. Et Hugonem Grotium in Levit xvii 4 [b] Benedict. Perer. in Genes xvii. quaest. 6. Lyranus, Dionysius Carthusianus, alii [c] In Catena in Genesin, Colon 1572. [d] Josuae cap. v. 3. [e] Maimonides tract. *Mila*, cap 1. Moses Mikotzi in Praecept. Affirm. 29. *Arba Turim* in *Jore Deah*, cap 260, & 261. Vide Hugonem Grotium in annotatis ad Genes xvii. [f] Exod iv. 24.

sorio

ſorio فاجا ولده ملاك الله *irruit in filium ejus angelus Dei, voluitque occidere illum.* Et Judaeus profelytus apud Tertullianum[g], *Filius Moſi tum ab angelo praeſocatus fuiſſet, ſi non Seffora mater ejus calculo praeputium infantis circumcidiſſet*; quod & ſatis admittit Auguſtinus[h], uti ante e Judaeorum diſciplina Origenes[i]. Et Rabbi Simeon Ben Gamaliel[k], לא למשה רבינו בקש שטן להרוג אלא לאותו התינוק *Non Moſem magiſtrum noſtrum quaeſivit Satan* (angelus mortis) *occidere, ſed ipſum puerulum.* Atque res ipſa, quae ita plane etiam extraordinaria erat, ad incircumciſum ſic ipſum non ad patrem attinuit. Sed conſulas ea de re recentiores paſſim obvios. Et mirum ſane eſt quod habet hic Lyranus[l] ex Judaeo Chriſtianus, nempe *patrem pueri, vel ejus tutorem, ſi pater eſſet mortuus* (ſi ultra octo a partu dies omitteretur circumciſio) *morte debuiſſe puniri*, idque velut ex lege hac ſacra. Reclamat ſchola integra unde prodiit ille. Nec in ſacro ſermone quid ejuſmodi repertum. Nec vero legem illam de exciſione ad incircumciſum ipſum attinere volunt, antequam adoleviſſet, ſeu aetatem attigiſſet qua ipſe ſatis ſciens rem potuiſſet peragere; quod tempus regulariter de anno aetatis decimo tertio completo praeter diem inſuper unicum, capiunt. Maimonides de annis ita majore, הוא חייב למול את עצמו וכל יום ויום שיעבור עליו כשיגדל ולא ימול את עצמו הרי הוא מבטל מצות עשה׃ *Ipſe tenebatur circumcidere ſeipſum; & quolibet die vitae ſuae poſtquam adoleviſſet* ſeu *major eſſet, quamdiu ſe non circumcidiſſet, violabat praeceptum de circumciſione affirmativum.* Quod vero ad poenam exciſionis etiam hic ſpectat, ſtatim ſubjicit אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד *Caeterum nec ipſe incircumciſus reus erat exciſionis uſque dum moreretur, atque eſſet ſponte* ſeu *ex animi ſententia incircumciſus*, id eſt, non ex ignorantia, caſu, vi, errore. Unde nec במזיד ſeu *ſponte reus* habebatur abſque התראה ſeu *praemonitione*, id eſt, niſi ex eorum qui ſcirent diſciplina legem ipſam ad circumciſionem attinentem didiciſſet; quemadmodum de reliquis in ſacro ſermone exciſione puniendis docent paſſim magiſtri: Ita enim de circumciſione poeniſque ad illius aliorumque praeceptorum jus ſpectantibus, quae ad Abrahae familiam poſteroſque ſic attinuere, ſtatuebant. Caeterum de Noachidis, id eſt, genere humano univerſo reliquo quod praeceptis tantum naturalibus diviniſque primariis teneretur (ut ſupra oſtenditur) aliter ſe res juxta eos habuit. Nimirum ad praeceptorum illorum interdictorumque obſervationem obligatos fuiſſe Noachidas alios cunctos, adeoque poenis tam coelitus infligendis quam humanis בלא התראה *ſine praemonitione* juſte ſubjiciendos: id eſt, non ex juris ignorantia, utpote cuique ex genere humano pariter dato inditoque ullatenus excuſandos. Jam vero ex illo ipſo quod de tempore ſeu momento mortis e Maimonide ante affertur, palam ſatis fit (ſi alia non exſtarent teſtimonia) juxta Ebraeorum ſententiam quam tradit ille, exciſionem hic poenam non omnino fuiſſe apud homines forenſem, ſeu ex judicio humano aliquo pependiſſe, ſed tantummodo coelitus ſeu divinitus, ſeu, ut ipſi loquuntur בידי שמים *manu Dei* atque ex ejuſdem ſolius placito infligendam, quemadmodum plane in primo verbi כרת in Geneſi[m] uſu etiam intelligitur: *Statuam*, inquit numen, *pactum meum vobiſcum* ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול & *nequaquam poſthac excidetur omnis caro per aquas diluvii*; quae poena erat divinitus hominibus irrogata. Et cum in legibus Moſaicis non raro exciſionis ſub nomine כרת poena occurrat, integerque ſit in corpore Talmudico titulus כריתות ſeu *de Exciſionibus*, receptiſſimum eſt magiſtris poena illa nullam omnino apud homines forenſem ſignificari, ſed tantummodo divinam; qua de re nos etiam alibi[n]. Atque ex triplici illa ibi oſteoſa, juxta magiſtrorum ſaltem aliquorum mentem, exciſionum triginta ſex (toties enim in Pentateucho praeſtituitur haec poena) diſtinctione, ſcilicet corporis ob peccata aliqua ſolummodo, ſolummodo item ob aliqua animae, & demum ob alia tam corporis quam animae, haud difficile fuerit intelligere quod hic tradit Maimonides de exciſionis poena in ipſo mortis momento irroganda. Nam in exciſionum triginta ſex quae habetur ex ſacris literis recenſione duodecim occurrunt quibus anima ſolum, non corpus, exciditur juxta aliquorum diſciplinam. Atque duodecima illarum eſt exciſio maſculi incircumciſi. Senſus igitur Maimonidis aliorumque ejuſdem aut congeneris ſententiae neceſſe videtur ut ſit; in ipſo mortis momento nec ante reum illum fieri exciſionis quae tam ad animam quam ad corpus pertinere ſic potuit. Et diſerte Maimonides alibi[o] loquitur de exciſione ut poena qua נכרת מחיי העולם הבא *vita futuri ſeculi praeripitur* ſeu *exciditur*. Et perire ait eum cui irrogatur haec poena כבהמה *velut beſtiam.* Etiam de ψυχαῖς μετὰ τὴν γένεσιν καθαιρεμέναις ſeu *animabus poſt generationem ſublatis* ſeu *exciſis* mentionem fieri apud philoſophos[p] interdum videmus; quorum placita ſaepe imbiberant magiſtri. Intellexere igitur quaſi dictum fuiſſet, maſculus qui adoleverit quiſque circumcidere ſe tenetur; quod ſi adeo ſponte neglexerit ut ante mortem neutiquam circumcidatur, tunc a numine excidetur. Nam octidui terminus & aetas minorennis incircumciſi ad patres dominoſque ſpectat, non omnino ad eum (juxta hanc ſententiam) qui ſe circumcidere major debuit. Sed in ſtatuendo qualiſnam fuerit poena illa exciſionis unanimes non ſunt magiſtri. Diſcrepat hic Salomon Jarchius, qui verba illa, *excidetur anima illa* ſeu *vir ille* ſeu *perſona*, interpretatur הולך ערירי ומת קודם זמנו *e vita excedet improles & immature morietur*, aut *non dimidiabit dies ſuos.* Quale dictum in Pſalmis de viris doloſis & ſanguinum; deducendos eos a numine in puteum[q] interitus, nec dies ſuos ſibi fore dimidiatos; ubi R. David Kimchius, כלומר לגהנם שתאבד נפשם כמות גופם וגם מיתת גופם תהיה כרת שלא יגיעו לחצי ימיהם inquit, *quaſi dictum fuiſſet deducendos eos in gehennam, unde periret anima eorum in morte corporum* eorum,

g Adverſus Judaeos, cap 3. h In Exod. lib 2. quaeſt. 11. i In Celſ. lib. 9. pag. 171. k Gemar Babylon. ad tit. *Nedarim*, cap 3. fol. 32. a. l Videſis Bened Perer. in Exod. iv. diſp 5. l Ad Geneſ. xvii. m Cap. ix 11. n De Jure Nat. & Gent lib 7. cap 9. o Tract. *Iheſuba*, cap 8. p Proclus in Theolog. Plat. lib 6. cap 10. & vide Lipſ. Stoic. Phyſiolog. lib 3. cap 14. q Pſal lv. 23. & de animabus etiam videſis Kimchium ad Pſal. cxv. 17.

eorum, atque etiam mors corporum ejusmodi esset excisio, seu *Cerith*, *ut non attingerent dimidium dierum suorum*[r]. Quinetiam Aben Ezra de re tota hic expressim אם היה בר מצוה ולא ימול את בשר ערלתו יש עליו כרת כי מצו׳ הנער הקטן על האב ואם אביו לא מלהו מול עצמו ברשותו וכרת בידי שמים וגו׳ *Quando est filius praecepti* (seu majorennis) *si non circumciderit carnem praeputii sui, impendet ei excisio; quoniam praeceptum quidem de parvulo datur patri: Sed si pater eum non circumciderit, ipse se circumcidet. Et excisionis poena est ab ipso Deo. Atque in errore versantur illi qui existimant adolescentem qui mortuus fuerit nec circumcisus neutiquam habere* חלק לעולם הבא *partem* seu *sortem suam in seculo futuro* seu *vitae aeternae*. Neque enim admittit ille opinionem de animabus excidendis. *Et vox* נפש *hic* (sic pergit Aben Ezra) *non significat quod illi volunt* (seu Animam a corpore distinctam) *sed pro* איש seu *Homine adhibetur & significat corpus in quo est anima, ut in illo*[s], anima cum peccaverit. *Et sunt qui dicant per excisionem hic intelligi cum quis moritur ante annum quinquagesimum secundum; alii, cum exciditur nomen ejus per mortem seminis seu posteritatis ejus. Ideo dicit scriptura hic* de populis suis: *Nam is cui liberi sunt* seu *nepotes, est quasi in vivis, & nomen ejus non exciditur.* Alii de morte ante sexagesimum seu inter quinquagesimum & sexagesimum sumunt, aliique[t] aliter. Attamen consentiunt interim universi ex numinis solius placito insligendam esse hanc poenam seu בידי שמים *manu Dei*, quae locutio est generalis de poenis inde hominibus irrogandis, etiam excisione, nec tamen citra mortem, levioribus. Unde Maimonides[v], המיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת לפי שהמחויב כרת ישאר העונש עליו אחר המיתה׃ *Mors simpliciter a manu Dei inflicta levior est*, seu *poena minor, quam excisio, quoniam reus excisionis etiam post mortem punitur.* Atque adjicit, ומחויב מיתה בידי שמים נתכפר לו כמיתת׃ *Reus autem mortis tantum corporalis a manu Dei insligendae, ex ipsa morte sic illata expiatur.* Qui plura velit de excisionis poena juxta Talmudicos, consulat cum primis Isaacum Abarbinelem[x] in Numeros, qui octo quidem tradit inter eos discrepantes circa apices aliquot ea in re sententias. Neque vero apud Talmudicos solum seu traditionalium sectam (quam plerumque sequuntur qui rabbinica seu veterem Ebraeorum mores suam in rem trahere solent) sed etiam apud Karaeos seu scripturarios Judaeos, qui Talmudicis saepius libentissime adversantur, receptissima est atque ut juris exploratissimi indubitatique sententia illa, poenam *Cerith* seu excisionem בידי שמים *divinitus* solum seu *a manibus Dei*, non hominis omnino aut a potestate fori humani, insligendam. Rabbi Eliah Ben Mosch, Karaeus, scriptor MS. sane doctissimus gravissimusque, quo etiam alibi[y] usi sumus, in tractatu de sabbato (cujus violationi in sacro sermone[z] excisio in poenam praestituitur) caput[a] habet במשפט מחלל השבת *De jure quod attinet ad eum qui sabbatum profanaverit*, ubi ad hunc modum & appositissime ad rem quae prae manibus hic ille. Et locus integer etiam non causam ob unicam advertendus. Ita autem se habet; העובר במצוה אחת ממצות לאוין שבתורה׃ הוא על שני חלקים בנסתר׃ וזהו על הרוב ובנגלה וזה על המעט אלא אם יהיה רשע מרשעי ישראל׃ והוא הנקרא משומד להכעיס׃ והנה על העובר בנסתר ייעד לו הכת׳ כרת והוא כרת בידי שמים ככת׳ כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה׃ וכן כל כרת שבתורה הוא כרת בידי שמים בין בגופו בין בנפשו וכן בעריות חייב הכת׳ כרת בעבור שהבא על האשה הוא בסתר כמו שביארנו׃ וטעם הכרת הוא כדמות יהסעיף הנכרת מן האילן כי יכרת בזה העולם זולת זמנו הטבעי׃ ותכרת נפשו ג״כ בעולם הבא׃ כי אז היא נפרדת ממקומה׃ ולכן מצות לא תעשה רובן בכרת מפני שהן יותר חמורות ממצות עשה׃ אמנם העושה מלאכה בגלוי ע״י עדים והתראה חייב סקילה על פי בית דין׃ כאשר נאמ׳ במוקש עצים וירגמו אותו אבן׃ ואם עשה מלאכה בשגגה בין בסתר בין בגלוי חייב חטאת׃ אמנם העובר על דברי החכמים במצות שבת אשר הוציאו מכח דברי תורה חייב מכת מרדות על פי גזרת בית דין׃ אמנם במקום שאין בית דין ישראל עובד בדיני נפשות׃ וזה בזמן הגלות׃ כל העובר ומחלל שבת חייב בידי שמים בין בסתר בין בגלוי׃ *Quisquis praeceptum aliquod negativum ex eis quae in lege reperiuntur violaverit, is aut clam peccat, quod frequentius fit, aut in aperto, quod fieri solet rarius, nisi ubi quis ex hominum genere fuerit profligatissimo, quos apostatas vocitant. Jam vero clam violanti sabbatum praestituit scriptura* Cerith, *seu excisionem, quae est poena manibus Dei*, seu *per Deum, insligenda, secundum id quod scriptum est*[b], Quicunque in eo opus aliquod fecerit, excidetur. *Atque similiter omnis excisio in lege memorata est per manus Dei insligenda, aut in poenam corporis aut in poenam animae. Atque ita in legibus de incestu & illicito concubitu praestituitur excisionis poena, quoniam concubitus cum foemina clam fieri solet, quemadmodum alibi explicamus.* (Nam etiam scripsit ille tractatum בעריות *De incestu & coitu illicito*, unde nos nonnulla in Uxore Ebraica decerpsimus.) *Ratio autem ac sensus excisionis hujusmodi est; ut ramus ab arbore exciditur in hoc mundo antequam perficitur ei tempus suum crescendi naturale, ita etiam anima peccatoris jam dicti exciditur in mundo*, seu *seculo, futuro, quoniam separatur ab*, aut *non fruetur, loco suo. Atque ideo praecepta compluria negativa conjunctam habent poenam excisionis, quoniam gravioris sunt momenti, quam affirmativa. Caeterum qui opus fecerit in sabbato aperte, adeoque ut nec testes defuerint nec praemonitio*, (ita de praemonitione, de qua paulo ante e Talmudicis diximus, consentiunt etiam Karaei) *lapidationis poena ei subeunda est ex sententia synedrii*, seu *praefecturae juridicae, juxta id quod dicitur de eo qui ligna in sabbato collegit*, & lapidabunt[d] cum lapidibus. *Si autem ex errore opus fecerit, sive id clam factum fuerit sive in aperto, sacrificium ob peccatum adducere debet. Atqui si peccaverit contra verba*, seu *dictata, sapientum circa sabbatum, veluti praecepta quae argumentando ex ipso sacro sermone eliciunt illi,*

[r] Videsis Isa xxxviii 10. [s] Levit. iv. 2. [t] Videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 28. 2. Adde Joann. Drus. ad difficiliora loca Genes. cap. xxiv. Sixtin. ab Amama in Antibarbaro, lib. 3. pag. 954. &c. Constant l'Empereur in Notis ad Bertram. pag. 351. J. Buxtorf. in Lexico Chald. verb. כרת [v] Ad Misnam tit. *Sanhedrim*, cap. 9. § 6. [x] Ad Num. xv. 30. in *Perush Tora*, fol. 297. col. 2. [y] Tract. de Anno Civili Judaeorum, cap. 2. Uxore Ebraica, lib. 1. cap. 36. [z] Exod. xxxi. 14. [a] Cap. xii. [b] Exod. xxxi. 14. [c] Lev. xviii. 29. [d] Num. xv. 35.

verbe-

verberibus, ut contumax, est plectendus, idque ex sententia forensi seu *synedrii. Si vero locus sit in quo nullum Israelitarum synedrium cui potestas sit judiciorum capitalium constituitur (quemadmodum in captivitatis tempore) tunc transgressor ejusmodi quisque & violator sabbati manibus Dei*, seu *a numine, puniendus est, sive clam peccaverit sive aperte.* Sic Karaeus ille. Adeoque demum, quicquid de singulari poenae excisionis qualitate aut sensu, qua sive seculum praesens sive futurum sive corpus sive animam spectat, ex discrepantibus, ut ante, sententiis statuendum fuerit; manifestius interim certiusve nihil est quam eam nec ab Talmudicis nec a Karaeis inter humanas aut apud homines forenses poenas omnino censeri, sed pro divina seu divinitus tantum infligenda utcunque diversimode, ut jam dictum est, accipi. Unde revera ad praefecturae juridicae potestatem aut jurisdictionem quam jam tractamus non omnino attinuit. Ut vero quod ad circumcisionem contra jus praetermissam ejusque in foro humano sub Abraha posterisque ejus, quoties sui essent nec alieni juris, cognitionem attinet, rite etiam intelligatur, advertendus est praefecturarum apud Ebraeos juridicarum post legis in Sinai dationem circa eandem usus, unde difficile non fuerit de eo qui ante obtinuit (cum idem jus ipsum circa eam ante obtinuerit quod post) dijudicare. Nimirum si pater aut dominus juxta praeceptum non circumcideret, synedrium seu praefectura cui suberat incircumcisus juridica (quando nempe ac quoties ita sui juris essent ad quos circumcisionis praeceptum attinuit ut praefecturas juridicas sibi potuerint constituere) eum circumcidere ex officio tenebatur, adeoque cogendi ad circumcisionem fruebatur jurisdictione. Ita scilicet si Talmudicis fides. Gemara Babylonia [e] de circumcisione ex primario instituto verba faciens; והיכא דלא מהליה אבוה מחייבי בית דינא למימהליה דכתיב המול לכם כל זכר והיכא דלא מהליה בי דינא מחייב איהו למימהל נפשיה דכתיב • וערל זכר אשר לא וגו' *Si modo filium non circumcidisset pater, tenebatur illud facere domus judicii, praefectura juridica*, seu *synedrium, secundum quod scriptum est* [f], "Circumcidatur vobis omnis masculus" (scilicet quod ita fieri generatim ex pacto divino tunc inter numen sanctissimum atque Abrahamum posterosque ejus icto praestituebatur, id, quoties praetermitteretur ab eis a quibus juxta praeceptum erat praestandum, ut rite praestaretur prospicere debebant, idque ex praecepti sensu, judices seu praefecturae juridicae intra pacti illius vim comprehensae, quarum potestati suberant ii a quibus erat praestandum; quemadmodum christianis principibus incubuisse volunt nonnulli [g] Judaeorum parvulos intra ditionem suam baptismo, ex imperio, donare:) *At vero licet synedrium non circumcideret eum, ipse tamen* (modo adultus esset seu annorum tredecim praeter diem unicum) *seipsum tenebatur circumcidere; quoniam scriptum est*, "Et incircumcisus, qui non "circumciderit carnis suae praeputium suum, anima illa excidetur e populis suis" Hinc magistri celeberrimi [h]; בית דין מצווין למול אותו הבן והעבד בזמנו ולא יניחו ערל בישראל ולא בעבדיהן • *Synedrium* seu *domus judicii jubetur circumcidere filium seu servum ejusmodi tempore suo, ne relinquant incircumcisum in Israelitica republica aut in servis ejusdem.* Adjiciunt, אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבית דין מלין אותו בעל כרחו • נעשים כבית דין ולא מלו אותו כשיגדל הוא חייב וגו' *Filium alterius nemo circumcidere debebat nisi ex animi ejus sententia* seu *consensu, excepto tantum si transgressus esset, atque ita praetermitteretur circumcisio ut praefectura juridica eam fieri cogeret. Si vero res ignota esset praefecturae juridicae, adeoque ea neutiquam eum circumcideret, ipse simul ac majorennis esset tenebatur*, juxta superius ea de re dicta. Alia habent magistri [i] de benedictionibus circumcisionis actui solennibus a patre si adesset & a praefectura juridica aut publica aut privatim eam in rem e triumviris constituenda adhibendis. Atque ita post incircumcisi octiduum primo incepit synedrii officium hic exsequendum, quoties pater aut dominus suum negligerent, & quantum video usque ad mortem incircumcisi duravit. Nam ex eo quod ipse majorennis tenebatur, non omnino sequitur desiisse synedrii seu praefecturae juridicae officium, si ipse suum non praestitisset. Atque sicut ex Talmudico praecepti de circumcisione sensu liquet, praefecturis quas tractamus jurisdictionem ejusmodi fuisse ut incircumcisum circumciderent invitum, adeoque poenam renitenti irrogarent, ideo scilicet quia jussu divino praescriptum erat ut circumcideretur quilibet masculus (sic enim ratio in Gemara Babylonia redditur) ita de reliquis praeceptis judicandum; parilem scilicet eis fuisse jurisdictionem cum imperio conjunctam qua in eorum observationem homines suae ditionis legitime cogere potuerint, adeoque prospicere ne numinis mandata violarentur. Unde etiam effectus actionum, judiciorum ac jurisdictionis quae tunc exercenda haud parum dignoscitur tam circa sacra quam profana. De profanis nemo dubitat. Et quin praefecturae (quibus non modo jurisdictio cum imperio conjuncta exercebatur in incircumcisos quotquot praecepto tenebantur, idque quatenus tales, verum etiam autoritas & potestas inerat circumcidendi, id est, sacramentum circumcisionis etiam invitis administrandi) tam de aliis sacris, veluti postea de paschate ac azymis, quam sic de sacramento circumcisionis cognoscere & statuere rite ac legitime potuerint, ambiget puto nullus. Ita enim judicibus praefecturarum illarum incubuit *custodire viam* [k] *Domini & facere justitiam & judicium* tam de sacris, veluti cultu ejusque appendicibus, quam de profanis, ne scilicet jussa divina ac naturalia non servarentur, aut violarentur ejusmodi interdicta. Sed ea de re plura inferius. Et de poena illa excisionis quae circumcisionis praetermissae appendix erat nec apud homines omnino forensis, uti etiam obiter de jurisdictione apud homines circa circumcisionem forensi, hactenus. Idem ipsum de poena כרת seu *excisionis* ei qui in paschali hebdomade per hoc intervallum fermentum comederat praescripta dicendum. Forensis

[e] Ad tit. *Kidoschim*, cap. 1. fol 29. a. [f] Genes xvii. 11. [g] Scot. ad sent. 4 dist 4. quaest. 9. alii ibid. Fortalit. Fidei, lib 3 cap. *Utrum liceat Judaeos ad baptismum compellere.* Ferdinand de Loizes tractat super Nova paganorum gente Valentiae conversione ibi. [h] Maimonides tit. *Mila*, cap. 1, &c. reliqui superius citati. [i] Maimonides tit. *Mila*, cap 3. R Peretz apud autorem *Sepher Colbo*, col. 84 col. 4 alii. [k] Genes xviii 19.

rensis ea apud homines nullatenus erat, utcunque a praefecturis juridicis sic reus sive mulctis sive verberibus, ut mos Ebraeis usitatissimus, aliterve puniri potuisset. Unde etiam ad Pauli [l] illud, *Qui manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini: ideo inter vos multi infirmi & imbecilles,* καὶ κοιμῶνται ἱκανοί, *& multi dormiunt*, vir summi judicii Hugo Grotius, *Morte*, inquit, dormiunt *immatura, quae in lege significatur per* כרת ἐξολοθρευθήσεται[k]), *quod habes Exodi* xii. 15, 19. *de his qui pascha celebrant cum fermento Cum dicit* κοιμῶνται), *ostendit se loqui de iis qui poenitentia tacti moriebantur. Nimirum Deus jus habet etiam poenitentes afficiendi hujus vitae damno.* Atque simili in sensu ἐξολοθρευθήσεται[k]) ἐκ τοῦ λαοῦ [m], *excidetur de populo*, seu *exterminabitur de plebe*, usurpatur in Novo Testamento, ubi respondet verbis illis Dei in Veteri [n], אדרש מעמו *requiram ab eo*, seu ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ, id est, *ego ultor existam*, ut Vulgata. Inde etiam ὀλοθρευτὴς [o] & ὀλοθρεύων [p] pro *angelo mortis* seu *exterminatore*, per quem judicia sua exequitur Deus, occurrit in epistolis, quarum ad locum priorem consule Hugonem Grotium. Scio non paucos inter scriptores christianos esse qui forense apud homines judicium idque capitale seu ejusmodi aliud per כרת seu *excisionem* locis in hisce aliisque in legis Mosaicae similibus intelligi velint, uti etiam qui de aeterna damnatione rem [q] cepere. Et Abulensis quidem ad illud de circumcisione; *Doctores sancti & omnes catholici dicunt quod accipitur anima proprie ut significat partem; & est sensus, Quod illa anima peribit de populo suo, id est, post mortem non aggregabitur ad populos suos, id est, populos sanctorum; sic enim dicitur de quolibet viro justo quando moritur*, congregatus ad populum suum. *Et si arguas de Ismaele quod dicitur de eo infra* c.xxv. aggregatus est ad populum suum; *Respondetur quod Ismael secundum Hebraeos in fine vitae suae poenitentiam egit de peccatis; ideo inter sanctos computatus est.* Qui tamen ad locum alterum de fermento in paschali hebdomade non comedendo, " Peribit anima illa de " Israel, *id est*, inquit, *occidetur mandato judicis, si constiterit; sicut de illo qui sanguinem comederet, ut habetur* Levit xvii. & Deut. i. & Levit. vii. *Cum autem non constaret, Deus exterminabit animam illam vel occidenda illum virum, aut infligendo magnas poenas, nisi de commisso doleret, preponens talia deinceps non committere.* Perquam obvii sunt interpretes alii tam pontificii quam ex reformatis qui ita rem explicandam volunt. Etiam Lyranus ipse, ex Judaeis, *Ipse puer veniens ad aetatem adultam, si negligeret circumcisionem accipere, puniendus erat morte*, quod de judicio apud homines forensi accipitur [r]. Quin vero de excommunicatione forensi capiendam volunt non pauci; qua de re inferius plura. Sed inauditum est apud Ebraeos, morte aliove judicio apud homines forensi plexum esse aliquem sive ob circumcisionem praetermissam sive ob fermentum in paschate comestum, sive ob aliud facinus eo nomine tantum quod poena כרת seu *excisio* patranti praestitueretur. Interdicta ejusmodi divina violata (si mortis poena non adjiceretur, quae aliquoties in lege Mosaica postmodum excisioni etiam adjuncta est) verberibus, mulctis, aliterve ex judicio forensi luenda voluere, nunquam supplicio aliquo capitali; neque excisionem aliunde quam divinitus exspectandam admitti Et ad illud Lyrani jam adductum recte Paulus Burgensis [s] (quem Rabbi Paulum appellat Dionysius Carthusianus Lyrani sententiam perperam amplectens) *Omittens circumcisionem* (quod de reliquis reis qui solum excisioni obnoxii fuerint pariter capiendum) *non erat morte corporali puniendus, etiam secundum Hebraeos. Non enim dicitur hic*, morte moriatur, *sicut in aliis criminibus in quibus lex vetus mandabat puniri morte corporali: sed dicitur hic*, delebitur anima ipsius, *id est, non computabitur inter sanctos, secundum glossam. Cujus ratio est; quia talis anima remanebat obligata originali peccato, in cujus remedium circumcisio fuit data, ut in 4 dist.* 1. De ratione consulas scholasticos ad citatum sententiarum locum. Sed vero accedat hic etiam, poenam hanc aliquoties a numine sic persona prima (veluti, *ponam faciem meam in eum* הכרתי *excidam ego* [t], *succidam, interficiam de medio populi sui, disperdam*, ἀπολῶ) praescribi ut etiam inde ex divino non humano aliquo judicio merito pependisse credendum sit. Advertendum insuper, facinora & delicta alia ex lege in Sinai data tum excisione (quoties sponte commissa essent) tum morte forensi expressim luenda (semper adjicias de excisione, nisi poenitentiam egerit & numini se reconciliarit, adeoque se poena sic liberarit reus, quod tum christiani hic tum Ebraei adjiciendum admittendumve volunt) alia excisione, sine mortis ejusmodi adjectione; etiam & alia, morte, quae forensis erat, nec tamen excisione expressa. Primi generis sunt, sabbati profanatio [u], adulterium, & incestus aliquot genera, blasphemia, idololatria. Secundi generis, tum circumcisionis praetermissio, tum fermenti in paschate & sanguinis & adipis comestio, aliaque aliquot maxime circa sacra in Levitico & Numeris obvia. Generis tertii, filii in parentes contumacia [x] atrocior, & furtum simul & venditio Israelitae [y], etiam homicidium, alia aliquot. Nam quod post leges sacras de errore & ignorantia praescriptas legitur in Numeris [z], *Anima quae per superbiam aliquid commiserit, sive civis sit ille sive peregrinus, (quoniam adversus Dominum rebellis fuit) peribit de populo suo; verbum enim Domini contempsit, & praeceptum illius fecit irritum; idcirco delebitur, & portabit iniquitatem suam*, ut Vulgata ibi habet, secundum quod etiam alii locum illum verterunt. retinentes τὸ *aliquid*, quasi in Ebraeo esset; aliis charactere in typis alio id illic non haberi recte monentibus (nam Ebraea sonant *qui elata manu fecerit, sive civis*, &c.) id sumunt Ebraei ut dictum solum de blasphemo & idololatra; scilicet de eo qui adeo elata manu per superbiam aut contemptum numinis ei rebellis fuerit ut aut negaverit potestatem ejus & jubendi

[l] 1 Cor. xi. 29, 30. [m] Act. Apost iii. 23. [n] Deut xviii. 19. [o] 1 Cor x. 10. [p] Ad Ebraeos xi. 28. [q] Augustin. lib. 2, contra Pelagium & Celestium, cap. 30. [r] Vide Dionys. Carthusian. ad Genes. xvii. [s] In additionibus ad Lyranum. [t] Levit. xvii. 10. & xx. 5, 6. & xxiii. 30. [u] Exod. xxxi. 14. Num. xv. 35. [x] Deut. xxi. 21. Exod xxi. 16. [y] Deut. xxiv. 7. [z] Cap xv. 30, 31.

jus,

5

jus, atque praecepti quod violaret vim (quod in blasphemiam recidit) aut aliud quid pro numine ut idololatra coleret; quasi dictum fuisset, Qui adeo elata manu facit ut etiam probris ipsum numen faciendo afficiat, maledicat seu blasphemet, aut majestatem neget, is excidetur. Neque illis in verbis aliud contineri volunt praeter blasphemi & idololatrae descriptionem, poenamque excisionis utrique adjectam; non autem omnigenos aut aliquos alios, concupiscentiae suae causa, aut propter malitiam suam etiam sponte in aliis reos illic denotari, sed tantum hosce qui manu elata seu contradicendi legi ac creatori adeoque eum velut abnegandi studio, ut plane כופרים seu *apostatae*, quid perpetrarent; qua de re etiam nos fusius [a] alibi. Hugo Grotius ibi; Manu elata, *Intellige de eo qui praefracte negat esse Deum, aut legem a Deo datam. Eodem nomine*, etiam inquit, *appellatur qui monitus in legem committere pergit*. Mors autem ex forensi apud homines judicio etiam ad hujusmodi reum attinuit si probationibus legitimis causa non careret, sed non legis hujus de excisione vi sed ex aliis [b] ea de re expressim latis Et Lyranus ibi ejusque sequaces, qui judicium apud homines capitale ex illo loco deducunt, scholae Ebraeorum plane refragantur. Quoties autem mors sic nullibi non adjiceretur, delictum excisione expressim in sacris literis puniendum verberibus plerumque apud homines luebatur. Unde R. Ephodaeus [c], כל עובר על כרת חייב מלקות זולת עונש כרת שיש עליו *Quisquis in legem aliquam commiserit quae excisionis poenam in se continuerit, verberibus etiam plectendus praeter poenam excisionis illi impendentem*. Alii idem obiter. Et passim occurrunt apud Talmudicos distinctiones reatuum [d], שאין בהם כרת ולא מיתת בד״ *ad quos nec excisio expressa spectat nec mors forensis*, & שבהם כרת ומיתת בית דין *ad quos & excisio & mors forensis spectat*, & ad quos neque haec neque ex sacri sermonis verbis expressis illa. Nam etiam praeter illa peccata graviora quibus excisio expressim adjuncta est, aliis pariter gravioribus aiunt impendere poenas ביד שמים *manu numinis* infligendas. Summa demum est, ad judicium inter homines forense poenam illam excisionis neutiquam omnino attinuisse nec inter eorum actus fuisse, sed ex numinis voluntate ac arbitrio perpetuo pependisse, adeoque in judiciorum hic effectu locum obtinuisse nullum, si Talmudicis & Karaeis, id est, sectarum Ebraeorum pari illustrissimo fides; quibus hic refragari idem videtur quod in jure Caesareo tam Sabinianis Cassianisque quam Proculianis, etiam Ulpianis, Paulis, Papinianis, ejusmodi reliquis interpretando, ex novis ingenii commentis, novo verborum sensu, audacius adversari; utcunque tot tam pontificii quam reformati, iique sane viri alioqnin doctissimi, contrarium atque quod est omnino tum Talmudicis tum Karaeis dissonum, sed sane velut temere nimis aut nimis oscitanter, tradiderint. Ideo autem toties de judicio apud homines forensi, ut per distinctionem, loquimur, quoniam etiam judicia & placita numinis seu apud Deum forensia Ebraei nuncupare solent: unde saepius tam בית דין שלמעלה seu העליון *Domum judicii superiorem* seu *coelestem* & דיני שמים *judicia divina* seu *coeli* memorant quam בית דין שלמטה & התחתון *domum judicii* seu *praefecturam juridicam inferiorem* seu *terrestrem*, id est hominum. Unde etiam Philo de Mose numen sanctissimum consulente de poena ejus qui lignatione sabbatum violarat, Ἀφωνῖται, inquit [e], πρὸς τὸ ἄορατον ἀοράτῃ ψυχῇ δικαστήριον, &c. *invisibili animo ad invisibile tribunal* seu *forum se contulit*. Et ejusmodi sunt non pauca obvia. Sed de excisionis poena hactenus.

CAP. VII.

Ut excommunicationis poena, quatenus ejusdem origo etiam ab hujus intervalli jure a nonnullis peti solet, rite satis dignoscatur, praemittitur de ejusdem, apud Ebraeos veteres, effectibus, formulis, speciebus, seu gradibus, jure, usu, ac absolutione synopsis historica, nec solum e Talmudicis sed & partim e Karaeis desumpta. De excommunicatione apud eos per insomnium. Item de vocibus **excommunicat** *&* **excommunicat thing** *in versionibus superioris seculi apud nos publicis utriusque Testamenti usurpatis, aliisque congeneribus. Et utrum juxta Ebraeorum morem excommunicato templi ingressu & sacrificiorum usu interdiceretur.*

Sequitur ut poenae illud genus perpendamus alterum sub capitis superioris frontem memoratum, cujus origo huic quod tractamus intervallo ac tempori legis naturae, quasi apud homines tunc etiam forense fuisset ac judiciale, a nonoullis iisque magni nominis viris ita tribuitur ut etiam a praecepto aliquo seu instituto tunc divino, aut saltem ab exemplis juxta rectam aevi illius rationem, iisque itidem divinis & nunquam non necessario sequendis, derivatum velint. Vocitatur hoc genus poenae *excommunicatio*. Ea autem est juris alicujus quod in communione seu communicatione aliqua personali &, qua apud homines usurpatur, visibili, sive circa sacra solum sive circa profana sive circa utraque simul consistit, per peccantis aut pro peccante habiti, qui ejusmodi jure frueretur ex decreto seu sententia humana, velut eo nomine exsecrandi detestandique separationem aliquam privatio, adeoque capitis quaedam ejusdem apud suos diminutio, sed cum exspectatione reditus ad mentem meliorem atque absolutionem, & citra ultimi quod mortis est aliusve corporalis supplicii, veluti deportationis, exsilii, carceris, aut alterius alicujus reis infligi soliti (nisi diras concomitari

[a] Lib. 2. de Jure Nat. & Gent. cap. 11. [b] Deut. xiii. 13. & vide ib. xvii. 12. [c] Ad *More Nebochim*, part. 3. cap. 41. [d] Maimonides ibid. & tit. *Thesuba*, cap. 1. tit. *Sanhedrin* passim, tit. *Issuri bia*, cap. 1. [e] De vita Mosis lib. 3.

solitas,

ſolitas, quarum per ſe vim ſatis neſcimus homines, exceptas velis) ex ſolo lententiae excommunicationis ejuſmodi pronunciatae ſenſu, ſecundum inferius dicenda, irrogationem; utcunque ex accidenti aliquid praeter eam, velut in graviorem poenam eamque ſive corporalem ſive pecuniariam, ſubinde forſan accederet. Generalem hujuſmodi deſcriptionem ideo adbibendam voluimus, ut tum Ebraeorum rum chriſtianorum excommunicationis & jura & ſpecies ſeu gradus, adeoque quod eſt *extra ſynagogam fieri*, anathema, qua huc ſpectat, & ſacrorum & commercii interdictionem, id genus reliqua, ita ſatis complecteremur. Etenim ſuus fuit utriſque, tam Ebraeis quam chriſtianis, excommunicationis hujuſmodi uſus, iſque antiquiſſimus. Atque ab illis bos uſum ſuum in chriſtianiſmi ſeculis primitivis, nt ab eis e quibus & a quorum diſciplina orti ſunt & propagati, accepiſſe par eſt nt ſentiamus, utcunque nec modus nec effectus ejuſmodi uſus utriſque idem haberetur, ut infra liquebit. Ex ſimplici quidem vocabuli vi dici non immerito poſſet omnimodam & vitae ſocietatis & indemnitatis amiſſionem, adeoque etiam ipſum ultimum ſupplicium, deportationem, carcerem, id genus alia, eſſe communionis priſtinae privationem atque ita excommunicationem. Sed non ex ipſa vocis vi grammatica hic, ſed ex uſu tum apud Judaeos tum apud chriſtianos ſingulari intelligitur tractaturque. Atque ex deſcriptione jam allata, qua poena eſt ſingularis & proprie ſumitur, palam diſcriminatur primo a maledictione ſimplici ſeu ritu ſimplici exſecrandi deteſtandique, qualis ille in monte Ebal [a], iterato ſaepius ארור ſeu *maledictus* qui hoc vel illud patraverit. Secundo a praecluſione ſeu admiſſionis in jus ſeu communionem nondum adquiſitam negatione; ut cum incircumciſus in paſchatis [b] celebrationem non admittebatur, aut nunc nondum baptizato negatur ſacrae intereſſe ſynaxi. Hic enim nullum eſt jus priſtinum, communio nulla qua privatur qui ſic excluditur, adeoque excommunicari non dicitur nec omnino puniri. Neque ex maledictione ſimplici aut praecluſione ejuſmodi ulla ſequitur ſtatus ſeu capitis maledicti ſeu praecluſi inter ſuos mutatio. Eandem ob cauſam tertio ſic diſtinguitur ab admonitione qua conſilium praebetur ut quiſquis hujus vel illius criminis reus fuerit communione qualicunque priſtina ſe abſtineat. Neque enim ex admonitione ejuſmodi, ſive generali ſive particulari, ulla capitis ſeu perſonae ſic admonitae inter ſuos oritur mutatio aut nova conditio, qualem ex ſententiae excommunicationis legitime pronunciatae aut vi aut ſenſu menteque naſci credi ſolet. Quarto, ex eo quod dicitur in deſcriptione *ex decreto ſeu ſententia humana*, diſtinguitur, ut oportet, a communionis alicujus privatione ex decreto ſeu ſententia divina irrogata; velut in ea quae *Cerith* eſt ſeu exciſio, in capite proxime ſuperiori tractata, aliis בידי שמים *per manus Dei* inflictis. Nimirum de excommunicatione apud homines, qua humanus eſt ſive in foro aut conſiſtorio alibive actus, non omnino de ea quae ex beneplacito divino ſolum pendet, hic diſquiritur. Neque igitur habetur omnino excommunicatio, juxta receptam ſuam notionem, in aliquorum immunditiei corporalis nomine, ex inſtituto numinis in lege ſacra [c] expreſſo, ſeparatione temporaria, aut in id genus aliis divinis ſententiis jam aperte latis: ibi enim ſingularis a Deo in lege lata de ejuſmodi privatione communionis priſtinae ab hominibus quidem per ſententiam forenſem (ſi ita res poſtularet) erat exequenda. Atqui privatio ipſa ſeu ſtatus mutatio ex lege ſolum eaque ſingulari divina orta eſt, & diris omnimodis, quae in excommunicatione vulgari ſemper ſolennes fuere, caruit. Etiam ejuſmodi ſeparati per ablutiones & ſacrificia Deo ſoli reconciliabantur, quae in abſolutionibus ab excommunicatione apud homines nunquam in uſu. Qua de re etiam ideo hic praemonetur, quoniam ſeparationes illae corpore immundorum Moſaicae toties afferri ſolent ad peccatorum excommunicationis forenſis ſeu conſiſtorianae jus divinum adſtruendum, tametſi revera nullum eſſet peccatum morale cujus nomine quis ex lege ſacra erat ita ſeparandus. Jam vero, cum poenae omnimodae forenſes & quae legitime irrogari ſolent apud chriſtianos reliquae (ſive perſonales illae ſive pecuniariae fuerit; ni forſan atrocioris homicidii, ob rationes aliquorum ante indicatas, unicam, velut talionis, excipi velis) jure & arbitrio, qua hae vel illae ſunt, ita ſubnitantur fundenturque humano ut pro vario hujuſmodi, penes eos qui rerum ſummae cum legumlationis autoritate praeſint, arbitrio immutari, praetermitti, abrogari, rejici legitime eas poſſe a nemine ut opinor non concedatur, id eſt earum, qua ſingulariter tales ſunt, rationem ac vim non ex inſtituto aliquo divino ſeu jure divino praeceptivo ſed ex humano tantum juxta ſuperius oſtenſa pendere; & cum excommunicationis ejuſque appendicum juris, qua in poenam ejuſmodi adhiberi ſolita eſt, origo non ſolum intervallo huic quod tractamus atque ipſis ferme primorum hominum initiis, ſed etiam inſtituto divino (qua de re mox particularius) velut immutabili ita ut diximus tribuatur, atque aequum demum ſit & ſane neceſſarium ut res ipſa quae hoc nomine venit, & de qua & hic agitur & in libro proximo iterum pro re nata agetur, ſatis exbibeatur lectori, pleniuſque intelligatur; ideo viſum eſt: Primo de Ebraeorum excommunicationis formulis, ſpeciebus ſeu gradibus, effectibus, jure, uſu, ac abſolutione ſynopſin hiſtoricam praemittere; ſecundo, tantundem de ea quae chriſtianorum fuit atque eſt; tertio, rationes atque argumenta eorum qui ex hoc intervallo, ſeu jure divino ac naturali quod tunc obtinuit, ejuſdem jus ac originem deductam velint, exhibere; & quarto demum, de rationum & argumentorum illorum atque ſententiae illiuſmodi tum vi ac pondere tum per anteriora ſecula tam inter chriſtianos quam in ſynagoga Judaica exiſtimatione accuratius diſpicere, ut ita ſatis omnia ſimul perpendenti commode dignoſcatur utrum origini ejuſmodi tribui aut ab inſtituto quale ſic obtenditur deduci, adeoque in judiciorum hujus intervalli effectibus locum habere excommunicationis poenae irrogatio mereatur. Quod ad primum attinet; olim quidem haud pauca de Ebraeorum excommunicatione ex eorum commentariis, ſed aliam in rem, in libris de Jure Naturali & Gentium tradidimus.

[a] Deut. xxvii. 15. [b] Exod. xii. 43. [c] Num. v. 2. xii. 14. Levit. xiv. 3 xv. 2 xxi 1.

2 Ea

Ea consulat qui volet. Hic autem ex illis aliqua sunt necessario iteranda. Sed summatim id fiet. Alia in hanc rem scitu forsan dignissima, nec ibi reperta, fusius hic subjungimus. Distinctio illa receptissima in minorem & majorem seu leviorem & graviorem, aut eundem in sensum, apud Ebraeos quidem olim satis obtinuit. Minor aut בסתם *simpliciter* seu generaliter pronunciabatur, id est לכל אדם (ut dici solebat) *respectu omnium hominum* coetus, universitatis, ecclesiae, synagogae, reipublicae cujus pars esset is in quem sententia lata est, aut expressim לחצאין *ex parte* seu respectu aliquot tantum hominum jam dictae conditionis. Ejusmodi autem erat status ejus in quem simpliciter seu generaliter sic pronunciabatur mutatio, ut regulariter intra cubitorum quatuor spatium [d] alteri ex ecclesia seu synagoga sua praeter uxorem ac liberos adsidere ei non liceret. Adeoque ἀτιμίας ejusmodi seu infamiae ob facinus aliquod commissum nota laborabat, usque dum poenitentia ab bonam mentem rediens absolveretur, pristinoque restitueretur juri. Neque pars interim habebatur is solennioris numeri hominum denarii qui apud Ebraeos in rebus agendis varius erat, sed in eo pro nemine censebatur. Neque convivii aut cibi potusve cum aliis particeps esse legitime quibat. Alia ejusmodi aliquot neque ita graviora incommoda apud homines seu externe poenam hanc variatim comitabantur; de quibus mox. Causae fuere quamplurimae ob quas rite quis hac poena irreritus. Viginti quatuor vulgo recensentur; in quibus unica erat, si quis immerito alium excommunicasset. Accesserunt etiam plures. Cunctae fuere delicta graviora aut in legem sacram aut in bonos receptosque mores. De universis v. cl. Joannes Cochius [e] & Buxtorfius filius [f], uti & nos loco indicato. Sententia breviuscula erat, פלוני יהיה בנדוי *sit N. in Niddui*, *sit N.* בשמתא *in Shamatha*, quorum utrumque idem denotat atque *in ἀφορισμῷ*, *separatione*, & *in excommunicatione* significat. Tantundem, פלוני יהיה מנודה *N sit excommunicatus*, *separatus*, אנו משמתין פלוני & אנו מנדין פלוני *nos in Niddui ponimus N.* &, *nos in Shamatha ponimus N.* Id genus aliae fuere formulae pro loquentium in eundem sensum arbitrio. Sententia autem excommunicationis qualem diximus aut a vigilantibus, ut plerumque, ferebatur, aut per insomnium. Sententiae genus prius aut forense erat seu consistorianum adeoque publice judiciale, aut personarum qualiumcunque extra forum singularium. Temere autem nolebant sententiam a quopiam in quemquam ferri. Ideoque ptaecedere volebant נזיפה *increpationem* seu *objurgationem* (quando commode fieri potuit) unde si, qui poenam hanc alias satis forsan mereretur, sic monitus humilem se & pudore suffusum velut resipiscentem per septiduum inter suos se exhiberet, excommunicatione erat increpanti abstinendum. Hujus sententia quae in foro ferebatur ad reos ibi, ut poenae aliae, attinuit, facillimeque intelligitur cuique jurisdictionis forensis non omnino ignaro. Quae personarum extra forum singulatium fuit, aut ab alio in alium, ut a Simeone in Rubenum, aut a quopiam etiam in seipsum ferebatur. Quilibet enim alium in quotidianis confabulationibus, conviviis aliisve societatis humanae negotiis rite, si causa juxta receptam apud eos disciplinam subesset, sententiam pronunciando in excommunicati statum redigebat. Et parili modo si in seipsum quis sententiam similem ferret. Excommunicationis apud eos sententia בחלום seu *per insomnium* locum habuit quoties quis per insomnium viderat se sententia sive forensi sive personae alicujus singularis extra forum excommunicari; quod satis mirum videatur. Sed vero insomniorum autoritatem Ebraeis fuisse maximam tum ex lege [g] scimus tum ex prophetis [h] & evangelio [i]; utcunque habeant interim ipsi [k] quo somnia veluti proverbio parvi aut potius nihili facere videntur, ut דברי חלמות לא מעלין ולא מורידין *Verba* seu *res somniorum neque prosunt neque nocent*. Caeterum horum rationem apud eos magnam fuisse palam est, nec duntaxat in re, ut plerumque, prophetica, verum etiam in aliis actibus subinde dijudicandis quibus & somnians se viderat obligari. Testimonia de excommunicatione ejusmodi aliaque ad eam attinentia mox dabimus ubi de absolutione agitur. Ideo autem vim suam habere in somniantem excommunicationem ejusmodi voluere, idque sive somnians excommunicantem cognovisset sive ignorasset, לפי שאפשר שבשליחות המקום נתנדה *quoniam* [l] *fieri potuit ut ex mandato numinis aut per internuncium a numine missum excommunicaretur*, id est, ut insomnium ipsum θεόπεμπτον, seu *a Deo immissum esset*, adeoque ex autoritate penderet divina actus ipse qui ita visus est humanus. Neque rarum est aut solum Judaicum, insomnia pro divinitus acceptis haberi; quod satis liquet tum ex Josephi in Aegypto patriarchae apud Mosem historia, tum ex Hippocrate, Atistotele (licet sententia haec ipsi displiceat) Synesio, Artemidoro, aliis priscorum, ut Nicephorum Gregoram, Cardanum, Peucerum, reliquosque recentiores de insomniis scribentes mittamus. Et Philo Judaeus in Josepho suo, uti & in tractatu περὶ τοῦ θεοπέμπτους εἶναι ὀνείρους, *de eo quod a Deo mittantur somnia*, habet quae huc spectant singularia. Atque ab Ebraeis ὀνειροκριτικὴν seu *artem de insomniis judiciariam* didicisse Pythagoram testatur Porphyrius. Simulac autem quis sic ex sententia sive forensi sive personae alicujus singularis extra insomnium sive per insomnium, ut dictum est, excommunicatus erat, status ac capitis ejus conditio externa & inter suos ita mutabatur ut pristina secundum ea quae jam memorantur libertate inde usque ad absolutionem apud suos careret, aut pro eo qui careret censeretur. Neque excommunicationis per insomnium effectus alius erat, quantum ad simplicem status excommunicati mutationem, ab effectu ejus quae sive forensis esset sive singularis alicujus extra insomnium personae; tametsi quantum ad absolutionem haud exiguum haberetur discrimen, ut mox ostenditur. Dubitanter quidem

[d] Maimonides tract. *Talmud Tora*, cap 6, 7. Moses Mikotzi Praecept. Negat. 208. *Arba Turim* in *Jore Dea*, cap 334. *Shulcan Aruch*, eod tit. & capite, *Hilcoth Gedaloth* fol. 104. col. 4. Gemar. Hierosolym. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 81. col 4. Gemar. Babylon. ibid fol. 16, &c quibus adjicias locos alios ad cap. 8. lib 4 de Jure Nat & Gent. citatos. [e] In excerpt ad Gemar. tit. *Sanhedrin*, pag. 147. [f] In Lexic. Chaldaico, pag. 1304. [g] Numer. xii. 6. [h] Jerem xxiii 26, &c, & vide *More Nebochim*. part 2. cap 36. [i] Matth. i. 20. [k] Gemara Babylon. ad tit. *Gittin*, cap. 5. fol. 52. a. [l] Gloss. Talmud. tit. *Nedarim*, cap. 1. fol. 8. a.

subinde loquuntur Talmudici de effectibus excommunicationis suae ita ostensae aliis aliquot quam memoravimus. Atque eos alii plures, alii pauciores esse voluere. Nec quidem salutandum excommunicatum voluere aliqui. Et sane pro arbitrio fori communionis privatio nunc latior nunc angustior erat, idque pro causae excommunicationis discrimine. Quod vero ad excommunicationem partiariam, seu לחצאין *ex parte* tantum, id est, ita ut quis aliis pro excommunicato habendus esset sed non itidem aliis, idque pro sententiae pronunciatae discrimine, attinet; Gemara Babylonia [m], מנודה לרב מנודה לתלמיד מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא : *Qui excommunicatus est a magistro* (ita scilicet ut ab illius convictu pristino, non omnium, sententia separetur) *excommunicatus etiam est discipulo: Sed excommunicatus sic a discipulo, non ut excommunicatus ideo habetur magistro. Qui urbi suae sic excommunicatus est, etiam alia in urbe est pro excommunicato habendus: Non item urbi suae, qui excommunicatus est urbi alienae. Principi excommunicatus, ecclesiae* seu *reipublicae Israel pro excommunicato habendus: Non item principi, is qui excommunicatus est toti ecclesiae* seu *reipublicae Israeliticae.* Haec itidem atque id genus alia aliquot habes in Gemara Hierosolymitana [n]. Et de eo qui sic *ex parte* taorum excommunicatus est & non לכל אדם *omni homini* seu סתם *simpliciter*, aiunt כיון שאינו מנודה לכל אינו אסור בכל דין המנודה אלא שבני אדם מרחיקין אותו כדי לביישו : *Quoniam universis non est excommunicatus, ideo omnia excommunicationis incommoda ad eum non attinent, licet interea mos sit ut homines eum a se arceant, ut scilicet pudore eum suffundant.* Jam vero si quis sic, ut praefertur, excommunicatus adeo bonis & receptis moribus inobsequens perstitisset ut absolutionem seu restitutionem atque solennem ejusdem nanciscendae formulam per triginta dies seu mensem integrum negligeret, iterata interdum excommunicationis ipsius qualem hactenus diximus seu minoris sententia, aliorum triginta dierum exspectatio sequebatur, intra quorum terminum nisi absolutionem impetraret, majoris excommunicationis חרם *cherem* plerumque dici solitae sententia a foro seu eis qui instar fori rebus praeessent in eum ferebatur. Ita scilicet plerumque factum. Sed ex fori hic arbitrio mitius subinde agebatur. Atque haec sententia majoris excommunicationis proprie, & quoties non sine exsecutione legitima proferebatur, forensis erat, tametsi etiam in singularium personarum forenses formulas pro libitu imitantium diris & devotamentis (juxta inferius dicenda) subinde pariter reperiretur. Ea scilicet diris horrendis refertissima erat, atque ad hunc modum aut in hujusmodi sensum concipi solita פלוני מוחרם וארור בו אלה בו שבועה בו נדוי׃ *N. damnatus* seu *devotus sit, ac anathema, atque exsecrandus habeatur; dirae ac imprecationes in eum; juramentum* (seu perjurii poenae) *in eum; atque sic remaneat excommunicatus* seu *separatus*, seu *excommunicatio Niddui*, qua ante innodatus est, *in majorem hanc transeat.* Hinc non intra distantiam solum quatuor cubitorum adsessura ejus est admissa, atque ipse, ut ante, consortii quo prius frueretur familiari semotus est, incommodisque aliquot in convictu circa ablutionem & tonsionem mansit punitus, sed etiam commercio aliorum omnimodo interdictus est, nisi in quantum duntaxat ut alimenta ab aliquibus ei praestarentur. Etiam qui aliter cum eo commercium ante absolutionem habere auderet, eadem seu simili sententia, sed pro arbitrio & potestate fori, implicandus erat. Accessit item interdum τῷ *cherem* bonorum seu substantiae sic excommunicati in sacros usus ablatio, juxta ea quae inferius ostenduntur. Atque sine minore ut praevia, ob facinoris gravitatem, interdum ab majori in foro coeptum; idque tam in reos singulares judicialiter quam in eos qui hoc vel illud in posterum facerent aut praetermitterent comminatorie & generaliter; qualem usum etiam excommunicationis apud christianos receptum nemo nescit. Etiam ut apud hos campanarum sonitus in usu, sic apud Ebraeos tubarum clangor. Si autem citra absolutionem contumax diem obiisset excommunicatus sive majoris sive minoris sententia, luctu plangendus non erat. In ignominiam autem & poenae figuram tumulus ejus erat aut lapidum acervo aut saxo grandi, idque ex sententia forensi, notandus. Atque ob pristini juris seu communionis ejusmodi privationem dicebatur tam qui minori quam qui majori feriretur מובדל מן הצבור seu מן הקהל id est, *separatus* seu *divisus* a *coetu, synagoga, ecclesia, universitate* seu *republica* suorum, id est ἀποσυνάγωγος, seu *extra synagogam factus*, licet separatio ipsa ac divisio majoris multo gravior esset & dissimilis ab ea quae fuit minoris. Ut scilicet in lege sacra לבוא לקהל יהוה *ingredi* [o] *in ecclesiam* seu *rempublicam* aut *universitatem Domini* singularem habet significationem ejus quod est Ebraeam originariam seu Israelitidem quae ex peculiari Deo populo fuerit in uxorem ducere (quod ex Talmudicis alibi ostendimus,) ita singularis est hic significatio ejus quod est *dividi, separari* a קהל *ecclesia* seu *universitate*, id est, non personaliter ex populi habitationis loco, velut exsilio aut deportatione, ejici, sed ita ut praefertur libertate societatis pristinae privari. Qui enim majoris sententia feriebatur, statum subibat qualem ferme in veteri Roma aqua & igni inter suos interdictus. Et sane tam is qui minore excommunicatione per quatuor cubitorum in consortio & convictu suorum distantiam atque alia aliquot incommoda jam dicta, quae in pristinae communionis privatione constitere, semovebatur quam qui majore, consortio ita interdicebatur tantum non omnimodo, pro separato revera habendus erat seu diviso a coetu, synagoga, universitate, ecclesia suorum, quoniam ita pristina qua cum suis juris libertate frueretur, ita privabatur, tametsi inter eos & degeret & alia seu pro expressim interdictis non habita, quae distantia ejusmodi & separatio permitteret, pro arbitrio exercere ei fas esset. Nam etiam ita distans & tradere alteri & ab altero recipere idque manu utriusque juncta satis potuit. Sic *penitus toto divisos orbe Britannos* vocat Vir-

[m] Ad tit. *Moed. Katon*, cap. 3. fol. 16. a. Jacob Ben Asher in *Jore Dea*, cap 334. [n] Ad dict. tit. fol. 81. col. 4. [o] Deut. xxiii. 2, &c.

gilius ob situm in oceano singularem, & a continenti distantiam, licet & orbis partem semper eos manere nemo interim dubitaverit. Binas autem tantum species seu gradus apud Ebraeos excommunicationis facio, uti & olim feci: Quantum scilicet ad naturam ipsius dico attinet; non quantum ad personas nunc plures nunc pauciores quibus quis pro excommunicato esset habendus; nam ita plures sunt gradus quam bini. Necdum omnino mihi persuasum est *Shamatha* tertiam excommunicationis speciem seu gradum (quatenus ea apud homines in usu) constituere atque τῷ חרם graviorem, utcunque a viris aliquot doctissimis [p] iisque literis Ebraicis ac Talmudicis perquam adsuetis illud affirmetur, adeo etiam ut in tertio hoc gradu ipsam mortis poenam simul contineri velint nonnulli. Id quidem verum est, τὸ שמתא interdum in locis aliquot [q] paraphrasis Pentateuchi Chaldaicae Uzielidi tribui solitae occurrere pro eo plane quod est mortis poena, aut cum ea quatenus sententia seu decretum mortis divinum significet conjungi: Ut in locorum designatorum posteriori pro eo quod est ויכהו ישראל לפי חרב & *percusserunt eum* (Sihon) *Israel in ore gladii* ומחוהי ישראל בשמתא דיי דקטלא בפתגם דחרב & *percussit eum Israel in Shamatha Domini, qui occidit eum in ore gladii.* Alibi item in eadem paraphrasi [r] legitur, *Inierunt proelium contra Amalek* ותברו יתיה וית עמיה בשמתא דיי וקטלא ותבירא בפתגם דחרב *Et confregerunt illum & populum ejus in Shamatha Domini, qui occidit & contrivit eos in ore gladii,* ubi male in bibliis regiis vertitur *in nomine Domini.* Nec melius David de Pomis [s], qui loco illo citato per *excommunicationem* τὸ *Shamatha* reddit; nisi *excommunicationem* dici vellet omnimodam poenam quae communione aliqua quenquam privaverit. Nam & ita quidem mortis genus quodlibet est excommunicatio: Atque ita tam poena mortis divinitus irrogata aut decreta quam humanitus idem merebitur nomen. Sed certissimum est, *Shamatha* locis in hisce usurpari non omnino pro excommunicatione, qua illa poena singularis apud homines est habita, sed pro eo quod est ipsum deperditionis aut mortis decretum, quemadmodum scimus etiam τὸ *Cherem* (qua voce altera species seu gradus excommunicationis etiam designari solet) ejusque verbum, uti & *anathema* & *anathema fieri* (quibus verti solent illa) significari interdum donaria sacra ficti anathemata [t], interdum tam personas quam res destructioni omnino ut exsecrandas devoveri & destrui [u], interdum etiam res in sacros maxime usus confiscari [x]; qua de re plura mox. Notionum autem harum nulla excommunicationem quam tractamus, seu quae ut poena singularis solet a reliquis distingui, designat, uti nec illa τῆς *Shamatha* (quod interdum etiam pro ipso חרם *Cherem* notionum jam dictarum secunda usurpatur [y]) quoties mortis irrogationem denotat. Atque ut *anathema, interdictum, suspensio* ex sua vi generali aliter atque aliter apud Latinos significant, & nihilominus restrictas habent certasque notissimasque in ipsa excommunicationis re & praxi forensi significationes (quale dicendum alias circa res de vocibus compluribus aliis, ut de *poena capitali, capitis diminutione,* id genus reliquis, quae jure Caesareo adeo varios habent gradus & significationes) ita & *Shamatha* & *Cherem* aliter atque aliter quidem usurpata reperimus. Sed quatenus excommunicationis a reliquis poenis signantius distinctae inter homines poenam utraeque voces denotant, species ejusdem vel gradus binos, ut supra exhibetur, faciunt, ita tamen interim ut *Niddui* idem cum *Shamatha* maneat, & interdum etiam *Cherem* tam has seu minorem excommunicationem quam majorem seu generaliter excommunicationem denotet, adeoque etiam velut τῷ *Shamatha* pro locorum discrimine synonymum [z] habeatur; quod tum ex alibi a nobis ostensis tum ex statim afferendis liquet. Neque ita obstat quod in epistolarum Ebraeorum superscriptionibus (juxta τὸ Rabbi Gersomi principis in Gallia sub anno Christi 1070 captivitatis institutum) legitur [a] interdum ״דרג״ חרם לזר בנדש״ quae abbreviaturae sunt pro בנדוי חרם שמתא דרבי גרשום *In anathema devovcatur seu excommunicati statum subeat alienus* (id est alius quicunque praeter ipsum ad quem scribitur epistola, eam resignans) *per Niddui, per Cherem, Shamatha: Rabbi Gersom.* Sumuntur hic quidem a nonnullis voces hae pro tribus excommunicationis speciebus. Sed frequentius superscribitur solum וזולתו אסור בחרם דרג״ וגו׳ *Nemo alius resignet sub poena excommunicationis: Rabbi Gersom, &c.* ubi nec *Niddui* nec *Shamatha* memoratur sed solum *Cherem.* Atque videtur sane, ea vocabula, tametsi synonyma sint, interdum per siglas suas sic, ut dictum est, inseri, tum ut horrore pleniorem induat sententia, in resignantem, sensum (nec rarum est multiplici verborum etiam synonymorum cumulo [b] ejusmodi quid fieri) tum forte ut literae נחש non solum idem sic seorsim indicarent, ut siglae, verum etiam pari modo denotarent vocabulum quod simul faciunt in illo Ecclesiastis [c], *Qui diruit sepem* ישכנו נחש *eum mordebit serpens,* quod velut pro paraenesi accommoda ad alium epistolam resignaturum ibi sic innui existimarunt aliqui. Sed ea de re videsis doctissimum [d] Buxtorfium patrem. Neque magis adversatur quod ex Salomonis [e] Jarchii in Gemaram Babyloniam Glossa affertur, מכה לכל כאן דמשמתנין ליה דלא נפקא מיניה לעולם *In totum consumitur is quem per Shamatha excommunicant; quia non evadet in aeternum;* quasi existimasset Jarchius a *Shamatha* ejusmodi neminem potuisse absolvi, cum a *Niddui* & *Cherem* absolutio habeatur in receptissimis passimque obviis. Verba ejus plane nihil aliud denotant quam excommunicatum per *Niddui* aut *Shamatha* aut *Cherem* nunquam ex sententiae illius vi evadere posse sed tandem consumptum iri ac periturum nisi absolutionem adse-

[p] Vide Bertram. in Polit. Jud. cap. 7. & ibi Constantin l'Empereur pag. 372. Schindler in Lexic. verb שמת Buxtorf. pat. in epist. Instit. cap. 6 & abbrev. in ש״ד Filium in Lexic. Chald pag 2463, &c. Georg. Gentium in versione Can. Ethic. Maimonidis cap. 2 §. 3. Bezam ad Joan. 12. 22. Ibi Ludovic. Capell. & in diatriba de voto Jephthae, pag. 174. Drus. ad loc. citat. & in quaest. & resp. lib. 1. q 9. Aloys. Novarin Schediasm. Sacro profana, lib 7. cap 10 alios. [q] Genes. xlix. 37. Numer. xxi. 24. & vide Buxtorf. Lexic. Chaldaic col 2467. [r] Cantic iii 16. [s] Lexic. pag 226. col 2. [t] Exod. xxii. 20. Levit. xxvii. 21. & xxvii 29. Num xviii. 14. [u] Numb. xxi 2, 3. Deut. ii 34. &c. xiii 16. & vii. 26. Josua vi, vii, &c. [x] Ezra x 8 [y] Paraphr. Chal Jonath. dicta Deut vii 2 [z] Vide Philipp Aquin. in שמתא & Eliam in Thisbite. [a] Apud J. Buxtorf. Epist. Instit. cap. 6 pag 50. [b] Vide *Sepher Colbo,* fol. 144 & de Jure Natur. & Gent. lib. 4. pag. 572. [c] Cap. x. 8. [d] In Abbreviat. בנדש׳ & ח״ל & in Epist. Instit. cap. 6. [e] Ad tit. *Moed Katon,* cap. 3. fol. 17. a.

cuius

cutus fuerit, juxta mox dicenda. Nam inauditum est puto apud Ebraeos excommunicationis speciem aut gradum aliquem inter homines forensem usitatum fuisse a quo nulla fieri posset absolutio. Opinio autem illa de triplici specie seu gradu excommunicationis, & de eo quod est *Shamatha* per se fuisse gravissimam nec sine mortis adjectione, nata est apud scriptores maxime ex illo Eliae Levitae in Thisbite, ubi tres species expressim facit חרמות *Chermoth* seu *excommunicationum*, adeoque τὸ *Cherem* pro excommunicatione generatim usurpat, שלשה, inquit, מיני חרמות הן נדוי חרם ושמתא ונדוי הוא הרחוק ע״ן בשרשו ואם לא הודה שב מחרימין אותו ונקרא חרם שנכנס ברמ״ח אבריו ואם לא הודה שב היו משמתין אותו ופי׳ שמתא שם מיתה בר מנן: quod vertit Paulus Fagius, *Tres sunt species anathematum sive excommunicationum, Niddui, Cherem & Shamata. Niddui profligationem significat, vide in radice sua. Ubi vero quis non resipiscit, hunc anathematizant; quod vocatur Cherem, ab eo quod penetrat in 248 membra ejus. Quod si adhuc non poenitentiam agit, reum mortis judicant; ut sit sensus* שמתא, *id est, Ibi mors est, quae absit a nobis.* At vero scholam Talmudicam species has trinas sic agnoscere nullibi reperio. Etiam in secunda editione Thisbitis, quae Ebraeo-Latina est, nescio quare praetermissa est vox haec in ordine suo atque in calcem libri rejecta, quasi non satis legitime ante tractata & seorsim ibi recognoscenda fuisset. Id quidem verum est, iterari saepius solitam (ut supra monitum) excommunicationem primam post mensem elapsum, nec ante mensem elapsum secundum majorem saepius accessisse, atque ita quodammodo dici posse tres fuisse excommunicationes. Sed binae tantum revera fuere & species & gradus, quoniam prima & secunda ejusdem ipsius speciei & gradus. Et si de iterata sic prima locutus fuisset Elias, atque ita tres fecisset, satis Talmudice dixerat. Sed plane distinctam facit secundam a prima, adeoque manifesto tres. Quod vero adjicitur de *Shamatha* & morte bene satis potest intelligi, quatenus facinoroso non resipiscenti mors imminet aut aeterna aut coelitus hic infligenda. Nec quidem aliud sonant verba Eliae quam ubi per *Shamatha* excommunicatur quis, ibi mortem sic imminere. Sed non omnino (ut vertit Fagius) eum *reum mortis esse judicandum*, quasi ipsa excommunicationis hujus sententia forensis etiam mortis in se continuisset: Nihil ejusmodi in usu eis erat. Nemo etiam nescit complures fuisse excommunicandi causas ad quas poena mortis non omnino attinuit. Neque autem novum est, sed Talmudicum illud de שם מיתה [f] Shem Mitha, *ibi mors*, velut pro τοῦ *Shamatha* explicatione etymologica. Sed ea plane ex syllabarum nata est allusione (uti & ejusdem vocis aliae) nec omnino indicat forensem aliquam apud homines poenam, sed tantum aut divinitus citra absolutionem mortem infligendam, aut pro mortuis habendos ejusmodi peccatores contumaces, non ita dissimili sensu ab eo quo Pythagoraeorum schola eos quos ἐκ τῆς ὁμακοΐας *ex publico suo auditorio* merito ejiciendos existimaret, pro mortuis [g] adeo habebat ut etiam monumenta seu κενοτάφια ut mortuis eis erigeret. Et quod habet Elias hic de membris 248 (tot enim homini assignant) in quae penetrat *Cherem*, Talmudicum item est ex numerandi apud eos ratione artificiosa quam *gematriam* nuncupant ortum. Scilicet חרם *Cherem* in numeris (nam numerant illi literis, ut Graeci) facit 248, unde penetrare dixerunt, ut hic aliqui, membra illa cuncta vim τοῦ *Cherem*, uti etiam per absolutionem seu רחם Rachem *misericordiam* (quae vox easdem habet literas adeoque eundem facit numerum) eadem membra liberari. Ita Rish Lakish loco indicato. Atque ejusmodi nugae apud eorum aliquos infrequentes non sunt. Caeterum licet ex Elia, ut opinor, maxime error ille de speciebus tribus ortus fuerit, haud tamen solus ille inter Ebraeos tres gradus seu species fecit. Nam & totidem, licet ordine diverso, R. Abraham Ben David esse voluit, qui Maimonidem, ut solet, reprehendit, quod excommunicationem primam fieri scripserit hac formula פלוני יהיה בשמתא *N. sit in Shamatha*, atque eandem esse ipsam cum *Niddui*, & facit *Shamatha* gradum seu speciem secundam, non, ut Elias, tertiam; אין, inquit [h], אומרים בשמתא יהא שהוא חמור יותר מן נדוי אלא אומר בנדוי יהא ואם נראה לבית דין להחמיר עליו מפני גודל חטאו אומרים ארור הוא ותיבוהו שמתא שיש בו נדוי וקללה: *Non dicunt* aut *dicere debent, Si in Shamatha* (cum scilicet prima excommunicationis fertur sententia) *quoniam haec gravior multo est quam Niddui. Sed dicendum, In Niddui sit. Et si visum fuerit synedrio* seu *praefecturae juridicae ob peccati ejus magnitudinem graviorem inferre sententiam, dicunt tunc, Maledictus sit; & faciunt eum reum Shamatha, in qua habetur & Niddui & Maledictio.* Ita ille *Shamatha* secundam facit speciem, quoniam accedit maledictio. Sed vero aut expressim aut tacite in omnimoda excommunicatione maledictio seu dirae aliquae habebantur, licet in majori graviores multo praeter status inter suos mutationem etiam graviorem. Adeoque simplex maledictio adjecta nec speciem nec gradum revera mutavit; quod sane non solum ex Maimonide, Mose Cotzense, Jacobo Ben Asher, aliis ante citatis id genus, sed etiam ex ipsis Gemarae verbis, quorum nonnulla etiam in hanc rem mox dabimus, manifestum satis videtur. Sed vero quicquid demum de speciebus gradibusve excommunicationis jam tractatae statuendum fuerit, id interea manifestum est, jus ipsius neque ex poenis in lege sacra seu a numine praestitutis, neque ex moribus ante legis dationem in Sinai usitatis, apud Ebraeos peti aut derivari, sed tantum ex sibi postmodum pro arbitrio superinductis. Adeoque morem hunc ex humani juris seu majorum institutorum capitum numero non omnino ex praeceptis divinis seu coelitus acceptis esse volunt. Et ubi poenarum ex ipsa lege sacra מעלות seu *gradus* faciunt [i] quatuor, nimirum ultimum supplicium ex sententia apud homines forensi, excisionem seu *Cerith* (de qua supra) divinitus tantum infligendam (cui conjungas reliquas בידי שמים *per manus Dei* irrogandas) verbera & denique poenam sine verberibus ex lege praescriptis לכל לאו שאין בו מעשה *ad praeceptum negativum quodlibet* (excepto uno & altero) *in*

[f] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 17. a. & *Baal Aruch* in שמת.
[g] Jamblich. in Vita Pythagorae, cap. 17.
[h] Apud Jacob. Ben Asher in *Jore Dea*, cap. 334.
[i] Maimonides in *More Nebochim*, part. 3. cap. 41.

cujus violatione nulla continebatur actio spectantem; non omnino obtenditur excommunicationis eorum poenam in illis quae in lege sacra praestituuntur aut locum habuisse ullum aut originem, nedum in recepto apud eos jure ante legis in Sinai dationem; quod etiam videre est in juris tunc obtinentis capitibus [k] ab eorum nonnullis seorsim ac per se nec inter ea quae secuta sunt recensitis. Frequentissimum autem esse apud Talmudicos morum suorum superinductorum atque in legis sacrae, ut aiunt, sepem seu munimentum humanitus receptorum rationes e sacri sermonis contextu aliquo verbisque, non velut ex instituto sed exemplo aut analogia aliqua, petere, nemo eis paulo assuetior ignorat. Idque saepe ita fit ut audacius multo quam par est verba ipsa in ejusmodi morum confirmationem in longe alium praeter genuinum periochae sacrae sensum distorqueantur. Quale utinam quidem Christiani saepe nimis non faceremus. Jam vero excommunicationum suarum rationem ac jus maxime petunt ex maledictionis formula qua usi sunt in Meroz Debora & Barakus in cantico illo eucharistico [l] postquam Sisera devictus est & caesus. Cum enim in excommunicatione unaquaque aut expressim aut tacite tum maledictiones aliquot seu dirae velut in personam ob facinus perpetratum perpetrandumve exsecrandam ac detestandam contineantur, tum communionis inter suos pristinae pars insignis etiam & interdum fere omnimoda (ut in ante dictis liquet) denegetur, non ex maledictionibus simplicibus in monte Ebal aut id genus aliis morem hunc suum firmari voluere, sed ex dirarum illa formula in Meroz. Atque rationem hic ita derivant, ut disertis verbis docere conentur singularia quae habentur in excommunicationibus suis in maledictionis illius formula velut designari. Verba sacra sunt; אורו מרוז אמר מלאך יהוה ארו ארור ישביה כי לא באו לעזרת יהוה לעזרת יהוה בגבורים: *Maledicite Meroz, dicit angelus Domini, maledicendo maledicite habitatoribus ejus, quia non venerunt ad auxilium Domini, in auxilium Domini cum fortibus.* Sic quidem locus bene vertitur. Et Judaei Hispanienses, *Maledizid Meroz, dixo Angel de A. maledizid malediziendo sus moradores: que no vinieron ayuda de A. ayuda de A. con barraganes.* Accipitur hic plerumque *Meroz* (quod Syro est מֵרוֹז uti & Arabi مروذ id est *Merod* & in Graecis aliquot codicibus Μαζὼρ) pro urbe aut territorio loco belli tunc gesti proxime adjacente, idque tam ab Ebraeis quam Christianis. Vulgata expressim, *Maledicite terrae Meroz.* Et pro civitate seu territorio accipi Graecis, Syro & Arabi interpretibus palam est. Etiam ישביה κατοικοῦντες αὐτήν, seu ἔνοικοι αὐτῆς, *habitatores ejus* foeminine, urbem seu terram satis indicare videtur. Nec desunt qui pro angelo Cananaeorum sumant, etiam & pro sidere quod Barakum e coelo adjuvaret. Sed vero intelligit Jarchius seu glossator ordinarius de viro ibi potius potente aliquo שסמוך למקום המלחמה ולא בא *qui vicinus erat loco belli gesti, nec venit* in auxilium, quasi sic ipse per territorium seu urbem sibi cognominem denotaretur. Et dein sic locum explicat; אמר מלאך ה׳ אמר ברק בשליחותו של הקב״ה יושביה היושבים בארבע אמות שלו בארבע מאה שיפוריה שמתיה ברק למרוז: *Dicit angelus Domini, id est, dicit Barak velut nuncius missus a Domino sancto & benedicto. Per illud autem* ישביה (quod tametsi *habitatoribus* & ἐνοίκοις *ejus* foeminine sonet, nihilominus *qui sedes habent prope eam* aut *adsessores* seu *consessores ejus* aut *sedentes cum ea* ex ipsa sui vi satis potuerit denotare; urbis interim seu territorii nomine ipsomet, juxta Jarchii hic sensum, per Meroz ejusdem principem indicato) *intelligendi ii qui sedent intra quatuor cubitos ab eo. Et in Shamatha posuit*, seu *excommunicavit, Meroz Barak cum quadringentarum tubarum clangore.* Sic Jarchius, qui Meroz ita personam fuisse tunc excommunicatam plane intelligit, idque satis Talmudice. Sic enim in Gemara Babylonia [m] legitur; מנלן דמשמתינן דכתיב אורו מרוז דהכי סברה דגברא רבה דכתיב אמר מלאך ה׳ ומנלן דמחרמינן דכתיב אורו ארור דאכל ושתי בהדיה וקאי בארבע אמות דידיה דכתיב יושביה ומנלן דפרסינן חטאיה בציבורא דכתיב כי לא באו לעזרת ה׳ ואמר עולא בארבע מאה שיפורי שמתיה ברק למרוז איכא דאמרי גברא רבא הוה ואיכא דאמרי כוכבא הוה שנאמר מן השמים נלחמו הכוכבים וגו׳: *Undenam est quod in Shamatha quenquam ponimus*, aut *excommunicamus? Ex eo quod scribitur*, Maledicite Meroz. *Nam & obtinet opinio illum fuisse virum potentem, de quo, ut scriptum est*, dixit angelus Domini. *At undenam in Cherem quenquam ponimus? Ex eo quod ibi etiam scriptum habetur*, Maledicendo maledicite. *Nec cum ejusmodi homine cibus aut potus sumendus. Et quod habemus de quatuor cubitorum distantia; in illo indicatur*, Consessores ejus. *Undenam vero est quod in excommunicando recensemus peccata excommunicati in publico? Ex eo quod adjicitur*, quoniam non venerunt in auxilium Domini. *Et dicitur Barakum publicasse excommunicationem Meroz cum buccinis quadringentis. Eum autem alii existimant fuisse virum potentem: Alii fuisse sidus, quoniam etiam dicitur* [n], "de coelo dimicatum est. Stellae manentes in ordine & cursu suo adversus Siseram pugnaverunt." Hic idem habes e Gemara quod adnotat in glossa Jarchius. Et consoni plane sunt inde idem desumentes Talmudici alii [o]. Etiam & Lyranus; "Maledicite habitatoribus," *id est, exercitui Domini, qui erat exercitus Israel; sed magis venerunt ad nocendum. Sic ergo exponunt communiter doctores catholici. Hebraei autem aliter exponunt, dicentes, quod angelus Domini hic intelligitur ipse Barac missus a Deo ad pugnam praedictam, &c. Meroz autem nomen hominis potentis qui habitabat prope locum ubi fuit bellum; & ideo magis fuit reprehensibilis eo quod noluit venire quo alii qui erant longe. Propter quod Barac dixit ei maledicendum & hominibus sub ejus potestate constitutis. Et haec expositio magis videtur concordare literae.* Ita pro persona maledicta *Meroz* hic sumit etiam ille. Atque ad hunc modum se habet commentum de excommunicationis apud Ebraeos juris sive origine sive adprobatione juxta

[k] R. Levi Barcinonensis in Sepher *Hachinuch* & in Sepher *Abodath* hal. *Levi.* [l] Judicum v. 23. [m] Ad tit. *Moed. Katon*, cap. 3. fol. 16. a. [n] Judic. v. 20. [o] Moses Mikotzi Praecept. Negat. 208. Jacob Ben Asher in *Arba Turim*, tit. *Jore Deah*, cap. 334. *Hilcoth Gedaloth*, fol. 104. col. 4. Alphesius Par. 2. tit. *Moed Katon*, fol. 389. b.

Talmudicos. Memini etiam alicubi illud hue per allusionem duci quod de Corah, Dathan & Abiram sociisque eorum coelitus devotis occurrit [p], *Separamini de medio congregationis hujus, ut eos repente disperdam.* Et, *Praecipe universo populo ut separetur a tabernaculis Corah & Dathan & Abiram.* Et, *Recedite, quaeso, a tabernaculis virorum impiorum istorum, & nolite tangere quicquam quod eorum est, ne forte consumamini in omni peccato illorum.* Quod inde factum est. Sed quicquid sic actum reperimus ad excommunicationis proprie sumptum jus seu morem, quo nemo caesus, nemo telluris ore absorptus (ut illi) aliterve e medio sublatus est, non magis attinet quam poena aliqua alia sive divinitus sive humanitus irrogata quae capitalis est: adeoque revera huc non omnino spectat. At vero in Baraki illo pronunciato de diris seu maledictione res manifesta est. Aliquid item de adsidentibus seu confessoribus ibi (quorum singularis in excommunicatione ratio habita) ibi repertum volunt dum יֹשְׁבֶיהָ *confessoribus ejus* foeminine sumunt ibi pro יושבי masculine, & velut respectu viri illius potentis quem *Meroz* dictum faciunt urbi cognominem. Confessores autem inde fecere intra distantiam cubitorum quatuor, quae staturam aequat, ut vulgo ipsis admittitur, humanam, adsidentes; quasi confessor aut adsessor non esset habendus spatio ejusmodi separatus. Et verum quidem est, etiam adsessores intra spatium illud interdum, non semper, pariter apud eos eo nomine excommunicationem subiisse. Atque ita quidem tam *Shamatha* seu *Niddui* quam *Cherem* ex Baraki actu illo in Meroz derivari aut potius per similitudinem aliquam aut allusionem, quae saepe nimis originationis velut locum obtinet, peti volunt. Neque enim nomen *Shamatha* aut verbum unde fit in bibliis habetur Ebraicis. E sermone Chaldaeo, ut ex ostensis liquet, desumptum est; licet interea per syllabarum & sonorum, ut apud eos fieri amat, lusus ex Ebraico suo libentius deducere aut conentur aut simulent. Unde ex שם מיתה Shem Mitha, *ibi mors*, vocem, ut dictum est, componunt alii [q], aliis inde facientibus quod שממה היה *Shemama* seu *desolatio fuerit* [r]. Atque hoc forsan facilius admissum ex sacri sermonis sono in illo Jeremiae [s], והחרמתים ושמתים לשמה *Webacheremthim weshamathem leshamma*, id est, *& depopulabor* seu *destruam eas, & ponam eos in desolationem.* Ubi ut expressus verbi *Cherem* usus, ita etiam quasi τοῦ *Shamatha* subjunctus significatione jam dicta sonus; tametsi certum sit nec *Cherem* ibi alibive in veteri foedere (qua de re plura statim) nec verba illa quibus ita quasi resonat *Shamatha* ad excommunicationis eorum actum omnino attinere. Aliis autem שמתא *Shamatha* fit saltem per allusionem ex שם אתא *Dominus venit* [t]; qua de re capite proximo, ubi de *Maranatha* agitur. Certe poenam coelitus seu divinitus seu a Domino exspectandam sive mortem sive aliam dum in excommunicatione usurpabatur significasse certum est. Sed vero *Niddui* palam a verbo נדה fit, quod saepius in veteri foedere pro *separare* ac *amovere* occurrit. Et quamvis inter ea quae sacra habet scriptura, tum diu ante tum post illud de Baraki in Meroz actu allatum, non raro comperitur & verbum & nomen חרם *Cherem*, nihilominus ex ejus ibi usu actusque eo significati exemplo excommunicationis suae actum ipsum nec derivant nec derivare quivere. Sed tametsi actus ipse sic derivari, ut statim ostendetur, nequeat, dubitandum nihilominus non est quin nomen illud gravioris excommunicationis *Cherem*, uti & verbum a quo fit, ex scripturae ejusce usu per translationem quandam seu significationis partiariae atque angustioris assumptionem, eamque rationi satis consonam, ortum suum nactum fuerit. Nimirum τοῦ *Cherem* significationem in sacris literis ejusmodi esse palam est (quod & ante obiter monitum) ut praeter sacrorum donariorum devotionem [v] atque bonorum ablationem & in sacros usus confiscationem [x], tum devotio seu destinatio, nec sine diris & maledictione, internecioni, deperditioni, exterminio, destructioni tam personarum quam rerum urbiumque, etiam executioni nunc ab hominibus, nunc a numine ipso, nunc jure belli, nunc pacis mandandae, uti etiam & ipse internecionis destructionisque actus eo denotetur. Loca ea de re sunt perspicua in Exodo, Levitico, Numeris, Duteronomio, Josua, aliis prophetarum insequentium: Adeoque destructionem seu funditus delendi, disperdendi, auferendi actum cum devotatione praevia nec sine execratione indicabat *Cherem*. Inde Hellenistis ἐξολοθρεύειν, ἀφανίζειν, φονεύειν, ἀναθεματίζειν, *destruere, delere, occidere, anathematizare*, alia ejusmodi pro verbo חרם & nomina cognata pro nomine inde substituuntur, ut ἐξολόθρευσις, ἀφανισμὸς, ἀνάθεμα, id genus alia. Atque *anathema* in bibliorum Latina veteri etiam subinde retinetur. Primos vocabuli usus est in Exodo [y]: *Qui immolat diis, praeterquam Domino soli*, יחרם (seu, ut Samaritani elegantius, *sacrificans diis* אחרים

יחרם (ἐξολοθρευθήσεται) יתקטל فلیقتل ܢܬܩܛܠ

& يقتل *e medio auferetur, morte plectetur, occidetur*, ut Vulgata, ubi editio Romana habet θανάτῳ ἐξολοθρευθήσεται), *morte destruetur*, & scholiastes ἀναθεματισθήσεται) *anathematizabitur*, quod de judicio forensi capitali sic usurpatur. Paraphrasis Uzielidis dicta, יתקטל בסייפא ונכסוי יתגמרון *occidetur gladio, & destruentur* seu *confiscabuntur bona ejus.* Judaei Hispanienses, *sera destruido*; quibus consoni eorum alii, uti & Angli, he shall be utterly destroyed. Sed Germani, der sey verbannet, & Belgae, die sal verbannen worden, quae potius exsilium indicant. Et Galli ibi, *sera destruit à la façon de l' interdit*, cum plane de mortis poena etiam ex judicio forensi locus capiendus sit. Ejusdem in Levitico [z] vocis usus est singularis; quo de nos olim [a] fusius. Atque in Numeris [b] legitur, כל חרם בי׳ *Omne Cherem Israel tuum erit*, Πᾶν ἀνατεθεματισμένον, *Omne quod ex voto reddiderint filii Israel*, ut Vulgata; ubi alibique Syrus & Onkelos כל חרמא habent; sed Chaldaeus alter, כל דגמר *quicquid destructum fuerit* seu *destructio-*

[p] Num xvi. 21, 24, 26, 27. [q] Vide Gemar. Babylon. ad tit *Nidarim*, cap 1. fol 7. b [r] Gemar Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 17. a. [s] Cap. xxv. 9. [t] Drus. Quaest. & Resp. lib. 1 cap 9 alii. [v] Exod xxii. 20. Levit xxvii. 21, &c. [x] Ezra x. 8. [y] Cap. xxii. 20. [z] Levit xxvii 28. &c. [a] De Jure Nat. & Gent. lib. 4. c. 10, 11. [b] Cap. xviii. 14.

ni

ui damuatum; Saadias, كل صوافي *omnis oblatio spontanea*; Judaei Mauritanienses, كل تلفة *omne anathema communi usu exemptum*, atque ita respectu aliorum bonorum hominibus deperditum seu abdicatum; Germanienses, **Al Ban**, *omne abdicatum*; Hispanienses, *Toda apartadura, omnis res separata* Atque in versionibus hic alibique aliis substituitur *interdit, cosa interdetta*, **verbannette, verbannene, thing separate from common use, devoted, damned, dedicated, consecrated**, seu *separatum, devotum, damnatum, dedicatum, consecratum*, id genus alia, pro *Cherem* & *Anathemate*. Hugo Grotius hic pro eo *quod in bello fit* sumit [c] *Cherem*, id est, pro spoliis devictorum, hostibus ipsis, militiae desertoribus. Alio autem Numerorum loco [d] adhibetur plane pro eo quod est ex voto funditus destruere res, personas, urbes. Verba sunt, *Et vovit Israel votum Domino, dicens, Si tradendo tradideris populum istum in manum meam* והחרמתי את עריהם *etiam destruam, delebo urbes ejus. Et exaudiens Dominus Israel tradidit ei Chananaeum* ויחרם אתהם ואת עריהם ויקרא שם המקום חרמה seu *qui destruxit, delevit eos & urbes eorum, & vocavit nomen loci Chorma*, a *Cherem*, id est, *destructio*; ubi LXX, ἀναθεματιῶ αὐτὸν καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, *anathematizabo eum & urbes ejus*. Et, ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ ἐπεκάλεσαν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Ἀνάθεμα, *Anathematizavit eum & urbes ejus, & vocarunt nomen ejus loci Anathema*. Ubi Vulgata, *delebo urbes ejus*; & dein, *Quem ille interfecit, subversis urbibus ejus, & vocavit nomen loci illius Horma, id est, Anathema* [e]. Ita pro *devovere* & simul *destruere* adhibetur verbum חרם. *Horma* autem & *Chorma* idem sunt pro discrimine pronunciationis τοῦ ח notissimo. Atque ita verbum illud *destruere* sive caede sive obsidione sive incendio, id est funditus disperdere, significat etiam Chaldaeis paraphrastibus, qui verbo גמר ibi utuntur pro eo quod est *consumere*, uti & Judaeis Hispaniensibus, Germaniensibus, aliisque recentiorum. Pari item in sensu sumitur Judaeis Mauritaniensibus, qui habent واتلف بلادهم *& perdam civitates eorum*, وتلفهم *& perdidit seu destruxit illos*. Saadias autem Gaon جعلت قراهم صوافي *faciem urbes eorum vota spontanea* [f], & جعلوهم وقراهم صوافي *fecerunt eos & urbes eorum vota spontanea*, seu devovebantur arbitrio victoris seu expugnatoris. Talis ejusdem notio in Deuteronomio ubi legitur [g], *cepimus omnes civitates ejus in tempore illo* ונחרם καὶ ἐξωλοθρεύσαμεν *destruximus civitates omnes virorum*, &c. Et de urbe in idololatriam lapsa [h], *Percutiendo percuties habitatores civitatis illius in ore gladii, & omnia quae in eo sunt* החרם אותה וגו' ἀναθέματι ἀναθεματιεῖτε αὐτὴν, *anathemate anathematizabitis eam*; ubi Vulgata, *delebis eam*; quod consonum est notioni vocis ibi adhibitae. Atque *Anathematis* nomine seu τοῦ *Cherem* expressim venit ibi quicquid sic destructioni destinatur. Alii in eundem sensum sunt loci obvii. Sed prae reliquis insignis est ille de Hierichunte urbe, quam cum in potestatem Israelitarum tradidisse Dominus, והיתה, inquit Josua [i], העיר חרם *& sit urbs Cherem, anathema*, היא וכל אשר בה ליהוה *ipsa & omnia in illa Domino* (exceptis quae ibi excipiuntur) רק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם מן החרם ושמתם את מחנה ישראל לחרם ועכרתם אתו: *sed vos cavete* ἀπὸ τοῦ ἀναθέματος (sic LXX, *ab anathemate*) *ne forte cogitantes vos accipiatis* ἀπὸ τοῦ ἀναθέματος, *de anathemate, & faciatis castra filiorum Israel anathema, & turbetis ea*; ubi Vulgata, *sitque civitas haec anathema, & omnia quae in ea sunt*, &c. Sed dein, *Vos autem cavete ne de his quae praecepta sunt quippiam contingatis, & sitis praevaricationis rei, & omnia castra Israel sub peccato sint atque turbentur*. Sequitur paulo post [k], ויחרימו את כל וגו' *& posuerunt in Cherem* id est, ἀνεθεμάτισαν *anathematizaverunt, destruxerunt, omnia quae erant in civitate, a viro usque ad mulierem, a puero usque ad senem, & usque ad bovem, pecus & asinum, in ore gladii*. Et איש חרמי *homo anathematis mei* usurpatur [l] pro *neci destinato*. Atque de destructione maxime ex voto aut praecepto executioni mandanda sic capienda est vox *Cherem* illic [m] alibique in Josua, aliisque sacrae scripturae locis sequentibus, tametsi etiam istic altera illa *consecrandi* aut *in sacros usus separandi* notio simul concurrat, ex eo quod omne argentum atque aurum, vasa aenea atque ferrea in spoliis Domino consecrabantur, cum nihilominus etiam ut reliqua nomine *Cherem* designarentur. Sed prior notio multo frequentior est apud prophetas insequentes & ferme sola; juxta illud Zachariae [n], *Et habitabunt in ea*, וחרם לא יהיה עוד *& Cherem* seu *Anathema* (sic Graeca & Latina vetus; atque aliquot recentiorum *Anathema* tam in Latinis quam vernaculis ibi retinent) id est, *destructio* aut *eversio totalis, amplius non erit*, seu קטלא *occisio*, ut Chaldaeus ibi. De occisione ejusmodi atque eversione intelligunt Rabbini aliique in commentariis doctissimi. Judaei Hispanienses ibi, *y destruction no sera mas*; quibus alii aliquot consoni, ut Angli nuperi, qui **utter destruction** habent; licet sint qui *l'enterdit*, uti & **ban** & **verbannette**, perperam nimis substituerint, uti & Angli aevi superioris, qui **and there shall be no more cursing** vertunt, nec sine patrum veterum quidem autoritate. Nam Hieronymus ibi per *maledictionem* & *abominationem* *Anathema* interpretatur, quemadmodum etiam alii aliquot. Sed sensus prior hic locum habet, uti etiam in illo Malachiae, ubi Deus ipse, *ne forte veniam*, inquit [o], והכיתי את הארץ חרם *& percutiam terram anathemate*, id est *funditus destruam*, seu, ut Graeci, μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην, *veniam & percutiam terram penitus*, quale pariter significat ἀναθεματίζω cum in locis

[c] Et vide eum ad Levit. xxvii. 21. & 29 & ad Jos. xi. 14.
[d] Cap. xxi. 2, 3.
[e] Videsis Judic. i. 17.
[f] Vide eum Levit. xxvii. 29.
[g] Cap. ii. 34. vide cap. vii. 2. & 26.
[h] Deut. xiii. 16.
[i] Cap. vi. 17.
[k] Comm. 21.
[l] 3 Reg. xx. 42.
[m] Comm. 19.
[n] Cap. xiv. 11.
[o] Malach. iv. 6.

scripturae

ſcripturae vetuſtioribus tum in illo de filiis Bean a Juda Maccabaeo anathematizatis, *Concluſi ſunt* [p] *ab eo in turribus, & applicuit ad eos,* καὶ ἀνεθεμάτισεν αὐτὰς, *anathematizavit eos*, id eſt, החרים *internecione delevit illos, & incendit turres eorum igni cum omnibus qui in eis erant*; ubi Syrus habet ܘܚܪܡ a *Cherem*, ſenſu jam oſtenſo. Angli autem Duacenſes ibi, and anathematized them, quod de anathemate, quod deſtructionem ſignificat, plane capiendum. Sed de *anathematis* & ה *Cherem* ſignificatione & uſu veteri juxta jam memorata & quae hiſce cognata prorſus ſunt, praeter ſcriptores tum veteres tum recentiores aut ex librorum titulis aut ex locis utriuſque teſtamenti ad quae notas adjiciunt ſatis cuique obvios, conſulas, ſi placet, quae viris aliquot doctiſſimis [q] nuper ea de re obiter & velut aliud agendo conſcripta ſunt, uti etiam quae nos loco ante indicato de variis anathematis generibus congeſſimus. Jam vero cum ex oſtenſis palam liqueat voce *Cherem* atque *anathematis* (diſtinguunt aliqui inter ἀνάθημα & ἀνάθεμα, quam bene viderint ipſi; neque locus hic eſt ea de re plura dicendi) complura deſignari ac contineri, veluti conſecrationem, ſeparationem, maledictionem, dirarum imprecationem, devotationem, poenae deſtinationem, abdicationem ſeu ablationem, in ſacros uſus confiſcationem, interdictionem, caedem, incendium, exitium atque deſtructionem, arbitrariam corporis laeſionem, eamque ſive a numine ipſo pro libitu coelitus ac per angelos ſeu miniſtros poenarum ſive ab hominibus ex jure ſive pacis ſive belli, eoque ſive praeceptivo ſive permiſſivo, tum in perſonas tum in res variatim exſequendam, ſed ita demum ut binae illae conſecrationis & deſtructionis in eamque devotationis ſeu maledictionis notiones pro locorum quibus vox ipſa uſurpatur diſcrimine reliquas ſatis complectantur (quod etiam ab Ebraeorum doctiſſimis aliiſque agnoſci ſolet) nec uſpiam apud prophetas veteres pro ipſo excommunicationis (qua poena ea habebatur ſingularis, ac forenſis ſeu conſiſtoriana, aut ſaltem forenſis inſtar, ſeu a poenis reliquis erat ſignantius diſcriminata) actu adhibeatur; manifeſtum inde ſatis fit, ipſum, ut diximus, excommunicationis *Cherem* nuncupatae actum neutiquam ex vocis hujus in foedere veteri uſu actuſque ea ſignificati exemplo derivari poſſe, quippe qui nullibi ſub eo nomine aut ſenſu in illo reperitur. Nam licet & ſeparatio & maledictio & devotatio dirarumque ſeu vindictae divinae imprecatio voce illa ut praeviae innuerentur (quae quidem habentur etiam in excommunicationis Ebraeorum actu) nihilominus ipſe actus praecipuus ea denotatus, quatenus poenam aut perſonarum rerumve laeſionem in ſcriptura ſignificat, eſt exterminium & deſtructio & ablatio ejuſmodi quae effectui excommunicationis eo nomine dictae prorſus eſt diſſona & diſſimilis. Aliud eſt ſeparari tantum aut diris onerari, aliud tum haec pati tum occidi ac deſtrui. Et ſaepenumero nimis ſane anguſtae nec ſatis explicativae ſunt verſiones & Latinae & vernaculae vocis hujus uti & *anathematis*, qua pro poenae & deſtinatione & executione in veteri inſtrumento uſurpantur. Nam *exſecrationem* ſolum illae nunc ſubſtituunt, nunc ſolum *ſeparationem*, nunc *damnationem*, nunc *interdictum*, nunc *abominationem*, id genus alia, quae ſunt citra caedem ſeu deſtructionem (quam tamen interdum, ut debent, exprimunt) id eſt citra actum praecipuum & maximum voce ipſa ſignificatum. Sed aeque impropria ac infelix hic nulla cum ſuperioris ſeculi verſione [r] Anglicana etiam publica autoritate paſſim uſurpanda, qua in loco illo de *Cherem* apud Joſuam illuſtriori, ſeu Hierichuntis excidio, ipſum vocabulum excommunicate & excommunicate thing adhibetur quaſi revera tunc *Cherem* ibi excommunicationem ſignificaſſet, qua poena ſive apud Ebraeos ſive apud chriſtianos ſingularis eo nomine ſolet denotari. Illa ſcilicet Joſuae ſupra citata in urbem ſententia ſic ibi [s] ex Ebraeo & Graeco (nam Vulgatae non omnino reſpondet) vertitur, The city ſhall be damned, both it and all that are therein, to the Lord, &c. And in any wiſe be ye ware of the excommunicate things, leſt you make your ſelves excommunicate, and take of the excommunicate things, and make the hoſt of Iſrael excommunicate, and trouble it. Et poſtea [t] pro eo quod eſt *praevaricati autem ſunt filii Iſrael praevaricatione* בחרם *Cherem* ſeu *anathemate, & accepit Achan*, &c. מן החרם *de Cherem* ſeu *de anathemate*, in verſione illa legitur, in the excommunicate things & of the excommunicate things, *in & de rebus excommunicatis*. Item [v] — for they have taken of the excommunicate things. Et in illo, *terga vertent in conſpectu inimicorum ſuorum,* כי היו לחרם ὅτι ἐγενήθησαν ἀνάθεμα *quoniam facti ſunt anathema, nec ego addam ut ſim amplius vobiſcum ſi non extirpaveritis* החרם *anathema de medio veſtri*, ſubſtituere verſionis illius autores illi, because they be excommunicate, & except you root out the excommunicate from among you: Et pro eo quod eſt והיה הנלכד בחרם ישרף באש *& qui* [x] *deprehenſus fuerit in anathemate, igne comburetur*, habent illi, and he that is found in the excommunication ſhall bee burnt with fire. Sed interea quod hic pro *excommunicato* ſic capiunt alibi tantum accurſed, & execrable (uti etiam & hoc in capite) & utterly deſtroyed, atque [y] id genus alia, ex vi verbi חרם & ἀναθεματίζειν, cum aliis vertunt. In Wicleſiana, quae compluribus annis praeceſſit, utcunque in uſum publicum non recepta, corſe ſeu curſe & curſed & accurſed, alia ſimilia, pro eodem ſubſtitui ſolent. In recognita autem ſub Elizabetha regina atque emendata illa epiſcoporum dicta, locus ille de Hierichunte devovenda in capite Joſuae ſexto ita mutatur ut pro excommunicate legatur execrable, tametſi in capite ſeptimo vox excommunicate aliquoties retineatur ut in verſione illa vetuſtiori. Atque ante citata paulo mutant, ut, Neither will I be with you any more, except ye deſtroy the excommunicate from among you, &c, And he that is taken with the excommunicate thing ſhall be burnt, &c. adeoque pro excommunication ibi excommunicate thing ſubſtituitur. Atque haec

[p] 1 Maccab v. 5. [q] Claud. Salmaſius in exercit Plinianis pag. 1089. Ludovicus Cappellus in tract de Voto Jephthae. Dionyſ. Petavius Miſcell. Exercitat. cap. 14, 15. [r] Edit Ann. 1540, 1541. 1564 Londini. [s] Joſ. vi. 17. [t] Cap. vii. 1. [v] Ibid. xi. 12, & 15. [x] Cap. vii. 15. [y] 1 Sam. xv. 3, &c. 1 Maccab. v. 7.

usque ad bibliorum interpretationis recognitionem sub Jacobo rege (seu sub annum Christi 1612.) nuperam, quae inde obtinuit & jamnunc apud nos in usu publico, retinebantur. In hac autem expuncto apud Josuam τῷ **excommunicate** ponitur **accursed.** Sed vero compluribus ante annis Cambrobritanni auspiciis parliamentariis sub Elizabetha regina [a] suam in linguam biblia usum in publicum vertentes, retineri hic noluere quid quod *excommunicati* in Anglicanis vocabulo tunc responderet, **Mofrydd** & **Mofridd-beth** *abdicatum* & *rem abdicatam* substituentes, nec Anglicanam, quae tunc obtinuit, sequentes, quos certe illius vestigia premere & debuisse & voluisse ambigendum non est, nisi ubi optima diversum ratio exegisset. Nec ipsam quidem *excommunicati* aut *excommunicationis* vocem, aut quae in linguis sive provincialibus sive aliis ab origine illa Latina sit, in versionibus usquam extra biblia illa Anglicana comperio ita usurpatam Neque sane alicubi in sacris literis actum ejusdem innuit *Cherem*, nec omnino intra cancellos maledictionis aut interdicti (quae voces saepius pro eo substituuntur) continebatur, utpote exitium & destructionem totalem, quoties de poena personali usurpatur, denotans. Atque ita puto satis cuique constabit, ipsum excommunicationis actum, qua ut poena singularis erat apud Ebraeos in usu, nullibi in veteri foedere τῷ *Cherem* respondere; cum interim pariter sit fatendum, ex significationibus ibi ejusdem, seu earum circumstantiis ac appendicibus aliquot, natum fuisse ac adsumptum nomen quo tum singularis illa excommunicationis gravioris species tum ipsum excommunicationis, juxta ante dicta, genus intelligeretur; nimirum maledictio, seu devotatio, dirarumque imprecatio ejusmodi ut exitium a vindicta divina poenarumque coelitus seu a numine peccatoribus inflictarum ministris inde exoptaretur exspectareturque (qualis tum maledictio tum poena in ipso actu τῷ *Cherem* seu *anathematis* seu in destruendae sive personae sive rei devotatione veteri in foedere expressim, ut ante liquet, reperitur) cum pristinae libertatis, juxta superius ostensa, per separationem diminutione, ipsum excommunicationis actum qua legitimus seu forensis habebatur complebat. Atque actus hic ideo nomen *Cherem* induit, quia ut in *Cherem*, qua in scriptura pro poena usurpatur, & maledictio & exitium ipsum continetur, ita in altero ejusdem hoc usu & maledictio seu cum diris imprecatio exitii ejusque a vindicta divina inferendi, praeter separationem hujusmodi, velut in exitium habebatur, licet citra exitii seu destructionis personalis actum aliquem humanum, qui in vetustiori illo vocabuli usu frequens, res tota perageretur. Atque demum ut praeter vetustiorem illam seu scripturariam significationem ampliorem que, angustiorem, quam diximus, seu partiariam ex usu jam indicato etiam induit vox illa *Cherem*, pristina nihilominus simul retenta (& ejusmodi vocum aliarum sive degenerationes, sive mutationes, sive significationes novas, pro seculorum & persuasionum discrimine, non raro in omni scientiarum, artium, rerum usu fieri quis nescit?) ita etiam ex ipsa rei natura exigebatur, saltem necessario evenire videtur, ut significatio quam ita per ejusmodi usum seu mutationem nacta est vox illa vetustiori angustior, etiam in sua, quatenus totum excommunicationis actum denotaret, rursus angustiorem subinde transmigraret. Quoties scilicet ipse ejusdem actus, qua tam maledicendo diraque imprecando quam separando seu secludendo legitime exerceri potuit, id est, qua actus excommunicationis integer, juxta superius memorata, quibat exerceri, suique ita juris aut manerent aut permitterentur Judaei ut libere saltem hoc poenae genus, quicquid de aliis pro vario eorum status discrimine dicendum fuerit, adhibere possent, actus ille totus *Cherem* dictus est, & recte, juxta jam aperta. At vero quoties Judaei, quibus, ut cuilibet mortalium, liberum erat diris imprecari, detestari, abominari, ac vindictam divinam quam exspectabant invocare, nec tamen actum aliquem forensem seu humanum exercere quo personam cui maledicendo imprecabantur ipsi legitime punirent (qua de re plura statim) etiam ipsa simplex maledictio, abominatio, detestatio *Cherem* dicebatur, idque ex ratione ac origine jam ante tradita. Tantundem de *anathemate* dicendum Id pariter atque *Cherem*, quod per *anathema* Hellenistis & per *anathematizare* (sensu jam dicto) redditur, significatum suum mutavit. Atque inde factum est quod patres christiani primitivi [a] *anathema*, & *anathemare*, & *anathematizare*, & *anathematismum* ita intelligant de maledictione, exsecratione, detestatione, abominatione, idque ex Judaico, seu recentiori, usu (cujus verbum esse anathema proprium ait Hieronymus) quatenus nimirum aut praeviae excommunicationi, quae nomen *Cherem* & apud Hellenistas *anathema* sic induerat, fuerint dirae, quoties ipsa excommunicatio integra legitime exerceri potuerit, & subsequens destructionis seu libertatis amissionis gradus accesserit, aut quatenus simpliciter etiam sine coercendi seu aliam per separationem aliterve poenam infligendi potestate dirae (quarum simplex etiam usus apud Graecos & Romanos veteres, instar cumuli earum apud Ovidium in Ibin notissimi, idque genus aliarum, perquam frequens) seu vindictae divinae imprecatio nominibus illis innueretur. Inde etiam pro *anathemate maledictum* absque alia adjectione in foederis novi Vulgata [b], ut saepenumero alias, reperitur Atque inde sane, nec satis bene, in versionibus recentioribus, **accursed**, **execrable**, &c. & **excommunicate**, ut ante dictum est, substituuntur in veteri instrumento pro *Cherem*, seu eo quod plane aut funditus destructum, aut saltem destruendum, idque ab hominibus, sine vindictae divinae exspectatione, significat. Angustior nempe sensus translatione redditur, idque ex recentiori jam dicto sensu, quam in origine erat revera. Summa est, rectissime dixisse Hesychium ἀνάθεμα significare tum ἐπάρατον tum ἀκοινώνητον, id est, & *maledictum* & *communione privatum*; hoc, quoties excommunicationis poena integra adhiberetur; illud, quoties sine separatione aut exclusione, id est jurisdictionis actu in personam legitimo, exoptando seu imprecando pronunciaretur. Atque illud Hesychii de persona anathematis nomine denotata capiendum, non de rei;

[a] In Archivis Parliamentaris anni 5 Elizabethae.

[a] Augustin. super Numer. lib. 4. cap. 40. 41. Hieronym. in Epist. ad Galat. cap. 1. &c.

[b] Apoc. xxii. 3.

atque de recentiori significatu, non illo vetustiori. Reddere quidem amant viri docti nonnulli *Cherem*, qua excommunicationem Judaeis significat, per *exterminium*; quod plane vitio non caret sane animadvertendo, si modo *exterminium* intelligunt pro eo quod est ἐξολόθρευσις aut ἀφανισμὸς seu *destructio* totalis aut *perditio*, juxta quod simul cum verbo *exterminare* multoties usurpatur in Vulgata. Et in glossario veteri per ἀφανισμὸν recte redditur. Verum esse agnoscere interim oportet ipsam vocem *exterminare*, unde *exterminium* fit, ex compositionis seu partium forma denotare communionis seu terminorum antea possessorum privationem, seu exsilium, uti etiam alia vocabula analoga. Sic Cicero [c], *ex urbe aliquem, ac autoritatem aliquorum e civitate & ex hominum communitate exterminare*, id genus alia, usurpat. Sed vero *exterminare, exterminator, exterminium* in Vulgata pro eo adhibetur quod est aut idem cum כרת seu *excisione*, aut ex manu Dei personalis destructio seu perditio, juxta capite superiori dicta, aut pro eo quod est *Cherem* in sensu illo vetustiori superius ostenso, quorum neutrius actus ipse, praeter maledictionem, quid proprie habet cum excommunicatione Ebraeorum commune. Etiam apud veteres [d] aries vocabatur *instrumentum exterminatorium*, quia signum perdendae, destruendae urbis. Atque in sensu illo *exterminandi* quo summoveri quempiam innuitur juris sui seu communionis pristinae terminis, nec tamen necessario destrui, vox ἀφορίζειν, ἀφορισμὸς & similia (parili compositione) Judaeorum Hellenistis, adeoque postea Christianis, in usu; de quibus etiam proprie satis intra terminos certos contineri nec omnibus privari significantibus (quod excommunicationem sic probe denotat) plura inferius. Atque ut *Shamatha* ex usu Chaldaico mortem seu exitium denotans, excommunicationis citra mortem, ut ante ostensum est, significationem induit, ita plane in captivitatis temporibus (ut mox docebitur) *Cherem & anathema*, quando de personis dicebantur. Nam ubi de rebus, confiscationem aut ablationem, id est, dominii jus reo peremptum, significabant. Atque haec omnia ex usu excommunicationis apud Judaeos manifestiora fiunt. Quod ad usum ejusdem apud eos attinet; quanquam rationem qua eam niti volunt velut originaria, petunt, juxta ante memorata, ex illo Baraki in Meroz pronunciato, in quo etiam ipsam excommunicationis poenam contineri expressim volunt, attamen illo recentiorem multo non dubitandum videtur fuisse originem ipsius usus, ut recepti, excommunicationis legitimae ac forensis seu instar forensis habitae, qualis supra ostensa est. Nec sane captivitatis, post institutam divinitus eorum rempublicam, primae temporibus vetustiorem ipsos eam sic agnoscere mihi satis compertum est. Nam tametsi tum maledictionem simplicem seu dirarum usum solennem ac frequentem in peccatores vetustissimum fuisse palam sit, tum etiam in convictu ac consuetudine familiari ac privato delectum ejusmodi, ut apud alios passim, ita & apud Ebraeos veteres viguisse (qua de re in prophetis testimonia [e] sunt expressissima) ut alii alios in communi vitae ratione adeo saepius odio haberent ac detestarentur ut semotos a se vellent, nec in convictum aut societatem libenter admitti, nihilominus inde nihil omnino ad legitimae ac forensis, seu inter eos qui instar fori (juxta infra ostensa) se gererent, excommunicationis formulam, seu personae sic semotae status inter suos mutationem aliquam legitimam, quae hic semper necessaria, attinens eliciendum. Et post tempora jam dicta natum fuisse inter Judaeos & Samaritanos odium illud intestinum notissimumque certissimum est; quo scilicet invicem alteri alteros velut pro perpetuo excommunicatis [f], seu a commercio omnimodo semotos, habebant; juxta illud mulieris Samaritanae [g], *Quomodo tu, Judaeus cum sis, bibere a me poscis, quae sum mulier Samaritana?* οὐ γὰρ (συγχρῶνται) Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις, *non enim co-utuntur Judaei Samaritanis*. De aversatione autem illa inter eos mutua, quae excommunicatio dici potuerit, licet diversa esset ab Ebraeorum quam ostendimus forensi, seu ea quam inter suos ipsi exercere solebant, commentum est Mahumedanum quod fas sit hic memorare, originem eam habuisse ab ipso Mose. Legitur in Alcorano versionis Retinensis; ubi de Ascemeli (falso sic ibi etiam juxta vetustissimos codices [h] versionis ejusdem manuscriptos vocatur) ut aurei vituli artifice agitur, *injunxisse Moysem ut quamdiu viveret Ascemeli peregrinaretur, nec cujusquam communione potiretur*. Exsilium quidem hic atque excommunicatio. Legendum autem pro *Ascemeli, Alsameri*, seu السّامريّ (ut in Arabico [i]) cui peregrinationem ibi Moses injunxisse dicitur, atque ita pristina hominum communione privasse ut quemcunque videret ei diceret لامساس *Tactus sit nullus, noli me tangere*; ubi Mahumed Ben Achmed

وكان يهيم في البرّيّة واذا مسّ احدًا

او مسّه احد حما جميعا

Et peregrinabatur in deserto; & quoties tangeret is quempiam, aut quispiam illum tangeret, totum se abluebat. Atque ab hoc Sameri descendisse gentem Judaeorum Samaritanam quae insulam Maris Rubri cognominem incolit, adeoque etiam ipsam aliorum hominum aversationem jam dictam, tradit Aldrisius autor Geographiae Nubiensis: Inquit [k], ومنها

جزيرة السّامريّ يسكنها قوم يهود ومنها

سامريّة وعلامتهم ان يقول احدهم اذا لقي

انسانًا لامساس وبهذه اللفظة يعرف انهم

من اليهود المنسوبين الي السّامريّ صاحب

العجل في زمن موسي عليه السلم

Inter has (Maris Rubri insulas) *est insula Same-*

[c] In Catilin. Orat. 3. Orat. pro Corn. Balbo. Orat pro Provinciis Consulat. de Officiis lib 3. Philippic 13. &c. [d] Paul. Diacon. lib 17 [e] Psal. i. 1. xxvi. 4 Isa. lxvi 5, &c. [f] Vide *Pirki* R. Eliezer, cap 38 Sepher *Tanchuma*, fol 19. col. 1. Buxtorf. Lexic. Chald. col. 2464. J. Drus. de tribus sectis cap 2. & lib noit 2. de Jure Nat. pag. 205 [g] Joann. iv 9. & vide Luc. ix. 53. [h] Azoar. 30. [i] Surata 20. [k] Part. 5. Clim. 2.

ri,

ri, cujus incolae gens Judaica Samaritana; *qui inde dignoſcuntur, quod ſi quis eorum hominem* (non ſui generis) *obvium habuerit, ei dicat, Ne attingas. Atque ex hac dictione deprehenduntur eſſe ex Judaeis qui deſcendunt ex Sameri autore vituli tempore Moſis; cui ſit pax.* Ita ille, locum Alcorani memoratum plane reſpiciens, de quo etiam nos alibi[l]. Sed nugis his aliiſque ſi quae ſunt ejuſmodi de tam vetuſto excommunicationis apud Judaeos ſolennis ac forenſis uſu miſſis, ad hunc modum, ſi quid video, de uſus ejuſdem apud eos publice recepti origine ſtatuendum; in lege ipſa aut in hiſtoria ſacra ante captivitatis primae jam dictae tempora uſum hunc nullibi comparere. Neque neceſſarium eis viſum eſt ut adhiberetur excommunicatio, quamdiu ſui erant juris, ac penes ſynedria & praefecturas juridicas ſuas poteſtas manebat, ut ante captivitatem, legitima liberaque omnimoda delicta juxta leges ſacras ac mores ſuperinductos alias coercendi, idque ſive morte ſive plagis ſive mulctis, pro multiplici facinoroſorum diſcrimine. Adeoque nec in legis praeceptis, nec ſub templo primo aut ante captivitatis tempora, uſus ipſe reperitur, nec ſane verba aut nomina illa notiſſima tria quibus deſignari ſolet (juxta ante oſtenſa) pro ea ullibi in ſacris Judaeorum literis uſurpantur, aut ante captivitatem ita ſignificabant. In captivitate autem poteſtas eorum in ſuos publica nunc plane adeo diminuebatur, ut in nihilum omnino redigeretur, ut devictorum ſolet, nunc ex indultu principum quibus captivi erant ad gradus aliquot, citra capitalia judicia, eadem permiſſa. Etiam & quandoque ut poenas omnimodas, adeoque capitis, in ſuos exercere poſſent, impetrarunt ethnarchae & principes captivitatis, ut videre eſt in hiſtoria ſacra, apud Joſephum, alibique. Ipſi autem legum ſacrarum ſibique peculiarium & morum avitorum libentiſſime, etiam avidiſſime, tenaces, quamvis poenarum forenſium executione, qua gaviſi antea fuerant, alienis in terris plerumque carebant, ſummopere tamen inter ſe ad ſingularem exiſtimationem ſuam inter gentes ſuſtinendam patrioſque ritus moreſque conſervandos agebant, adeoque ex pacto inter ſe convento ſeu compromiſſo facinoroſos ac contumaces ex ſuis, quos nec capitalibus nec pecuniariis aliiſve vulgo uſitatis perſonalibus ſeu apud ſe forenſibus poenis jam coercere ob poteſtatis defectum quirent, maledictione atque vindictae divinae imprecatione cum ſeparationis ſeu priſtinae in convictu ac conſortio libertatis diminutionis, qualem diximus, ignominia puniri volebant, id eſt, excommunicatione, ut ita puniti vindictae divinae metuentes & pudore inter ſuos ſuffuſi in bonam redirent mentem & per abſolutionem ſeu reſtitutionem velut purgati reciperentur. Atque ita ea utebantur tum homines ſingulares (ut oſtenſum eſt) tum captivitatis coetus ſeu principes, inſtar fori inter ſuos ex ejuſmodi pacto ſaepius ſe gerentes. Inſtar fori, dico: Nam ubi alienis in terris atque alienae omnino poteſtati ſubditi ac ſui juris libertate prorſus carentes degebant, ne concipi quidem cum ratione poteſt, ex pacto aliquo ſolum inter ſe inito, neque a principibus cui ſuberant firmato aut legitime permiſſo, revera forum circa hanc rem eos habuiſſe aut juriſdictionem aliquam propriam, ſed actum tantum juriſdictionem ex convento & reverentia comitante imitantem aut ſimulantem exercuiſſe. Nec privatorum conſenſus judicem legitimum facit eum qui nulli praeeſt[m] juriſdictioni, tametſi interim per omnia ſecula certiſſimum fuerit, privatos, etiam in ſodalitia pacto contractos & per compromiſſa conjunctos, ex mutua ſui reverentia ſponte ſaepius obſecundare perinde ac ſi legitima in eos exerceretur cum imperio juriſdictio. At vero ſi ſeparationi illi ſolenni perſonali adverſata fuiſſet poteſtas aliqua publica loci illius in quo ſic quis excommunicatus eſt, aut eam impediſſet, plane pro nihilo ea ex jure ibi habenda, quoniam actus erat contra ejuſmodi poteſtatis libitum ſuo in territorio ſuoſque in ſubditos (qualis in captivitate ipſi Judaei) non exercendus. Unde etiam evenire potuit ut maledictio ſola ſeu divinae vindictae imprecatio, qui actus eſt non minus ubique liber quam ipſe fandi, nec impediri ſolitus, effectum per ſe aliquem hic in excommunicatum haberet, utcunque cum ſeparationis aliunde forſan impeditae aut vetitae pronunciato conjungeretur. Atque hujus rei ratio ſingularis hic ſemper habenda eſt, quoties loquimur de excommunicatione ab Ebraeis quibus juriſdictio proprie dicta, alienis in terris, eam in rem non permittebatur, pronunciata; quemadmodum in epiſtolari illa ac ſolenni Gerſomi nomen prae ſe ferre ſolita, de qua ante dictum eſt, & ſimilibus. Et effectu illo ſeparationis perſonalis ut careret excommunicatio neceſſe erat, quoties eorum quis in captivitate excommunicatus adeo contumax eſſet ut ſententiam in ſe qualitercunque latam ſpernens, libertatem in convictu priſtinam nihilominus retinere vellet, niſi ſummarum poteſtatum indultus aut permiſſio acceſſiſſet; cujus rei exemplum habetur in tabulis hujus regni publicis, ubi ſub Henrico noſtro rege tertio impetrarunt ab eo Judaei Londonienſes licentiam, *quod*[n] *magiſtri legis eorundem in civitate London promulgare poſſint ſententiam excommunicationis in omnes illos Judaeos, qui ſubſidium aliquod promiſerint ad coemeterium ſuum London. ſuſtinendum, & illud non ſolverint.* Id genus alia ſeculorum vetuſtiorum mox dabuntur. Sed proculdubio boni mores, pudor, atque inter ſuos exiſtimationis integrae conſervationis deſiderium ſaepe ſatis in cauſa erant ut recepto excommunicandi uſui ſponte alienis in terris ſe ſubmitterent. Illud autem ſic, ut dictum eſt, in captivitate coeptum ita poſtmodum variatim duravit ac receptum eſt ut non modo ubi juriſdictionem etiam peramplam inter ſuos, citra capitalem, exercere alienis in terris atque in diſperſionibus ex indultu principum[o] eis licuerit, verum etiam ubi capitalia cum reliquis judicia eis permitterentur atque eſſent in uſu ſive alienis in terris ſive in ipſa terra ſancta ac Hieroſolymis, excommunicatione jam oſtenſa uterentur, adhibitis etiam quandoque, prout potuerint ſimul ac voluerint, poenis praeter eam inſuper aliis atque ſatis heterogeneis. Sed ab exemplis & teſtimoniis ſequentibus manifeſtiora haec fient. Prae aliis excommunicationis etiam forenſis uſus apud eos teſtimonia illuſtriora ſunt, & quantum video

[l] De Diis Syris Synt. 1. cap 4.
[m] L. 3 C. tit. de Juriſdict. omnium Judicum.
[n] Rot. Pat 32. Hen 3 membr. 3. ſeu anno Chriſti 1251.
[o] Videſis Joſeph. Archaeolog lib 14. & Ruffin. ibi, & David de Pomis de Medico Hebraeo.

revera

revera in sacris literis prima, sub Ezrae ethnarchae & Nehemiae tempora. Ita scilicet in edicto illo comminatorio Ezrae [p] cum suis e captivitate reducis legitur, *Quicunque non adfuerit intra triduum, juxta decretum principum & presbyterorum,* יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה ἀναθεματισθήσεται) πᾶσα ὕπαρξις αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς διασταλήσεται) ἀπὸ ἐκκλησίας τῆς ἀποικίας, *auferetur, anathema fiet* seu *anathematizabitur,* (secundum vetustiorem *anathematis* & τοῦ *Cherem,* ut ante dictum est, quantum ad res, non personas ipsas, significationem; seu *destruetur ei perimeturque dominium ejus in rebus suis;* sed aliqui etiam capiunt de bonorum per incendium, ut in Josuae historia Hierichuntina, destructione) *& ipse abjicietur* seu *separabitur a coetu* seu *ecclesia transmigrationis* seu *captivitatis.* Syrus ibi, ܘܗܘ ܢܬܦܪܫ ܡܢ ܥܡܐ ܕܐܝܣܪܐܝܠ והו יתפרש מן עמא דישראל & *ipse separabitur a populo Israel.* Arabs autem, فليلعن وجميع ماله يعزل من كنيسة السبي *anathema esto,* id est, *maledictus, & omnes facultates ejus separantor ab ecclesia captivitatis,* seu usibus communibus eximuntor. Judaei Hispanienses, *Fuesse destruyda toda su ganancia; y el fuesse apartado de congregacion del captiverio.* In Apocryphis autem Ezrae [q] legitur, κατὰ τὸ κρίμα τῶν προκαθημένων πρεσβυτέρων ἀνιερωθήσονται) τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ αὐτὸς ἀλλοτριωθήσεται) ἀπὸ τοῦ πλήθους τῆς αἰχμαλωσίας, *secundum judicium assidentium seniorum tollentur in sacros usus facultates eorum, atque eorum quilibet alienus judicabitur a multitudine captivitatis,* seu legitime separatus. Josephus [r] pariter recitans edictum, ὡς τῶν ἐν δυσὶν ἢ τρισὶν ἡμέραις οὐκ ἀπαντησάντων, ἀπαλλοτριωθησομένων τοῦ πλήθους, καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν κατὰ τὴν τῶν πρεσβυτέρων κρίσιν ἀφιερωθησομένης, *& hos qui ante biduum aut tres dies non occurrissent alienari a multitudine, & substantias eorum auferri* (in sacros usus) *decernens secundum judicium seniorum,* ut Ruffinus. Sed Gelenius ibi bene, *& quisquis per contemptum non adfuerit intra praescriptum tempus, ut excommunicetur, bonaque ejus sacro aerario addicantur.* Adeoque expressim pro excommunicatione alienationem illam seu separationem sumit, uti etiam Ebraei ipsi dum eandem ipsam locutionis formulam quae hic pro separatione a coetu seu ecclesia, ut ante liquet, usurpatur, pro excommunicatione adhibent. Et Christiani hic patres aliquot [s], *Ecce excommunicationis forma;* licet vir praestantissimus Hugo Grotius de exsilio potius, quatenus illud ab excommunicatione disterminatur, sumere videatur. Hic enim ille, *Exsilium non erat inter poenas legis: sed licebat senatui novis decretis novas poenas addere.* Et verum quidem est, tunc legitimam fuisse penes Ezram reliquosque Judaeorum praefectos jurisdictionem circa poenas omnimodas, adeoque excommunicationem, pro libitu, mulctasque infligendas. Nam ab Artaxerxe Persarum rege, cui captivi manserant, expressim indulta est Ezrae potestas judices constituendi, idque eo usque ut *qui* [t] *non fecerit legem Dei ejus & legem regis diligenter, judicium faciendum de eo esset, sive in mortem,* הן לשרש הן לענש נכסין ולאסורין *sive in eradicationem* seu *exsilium, sive in condemnationem substantiae ejus, vel etiam in carcerem.* Hinc potestatem & jurisdictionem legitimam nactus Ezra caeterique tunc Ebraeorum praefecti poenas omnimodas, adeoque has hoc loco memoratas, ex jure in suos exercere quibant plenissimo. Huc spectat etiam illud Nehemiae [u], ובאים באלה ובשבועה וגו' *& veniebant* seu *associabant se per diras & juramentum, ut ambularent in lege Dei,* id est, comminatoriam excommunicationis sententiam in facinorosos pronuntiabant. Et Nehemias [x] ipse, de Judaeis qui uxores alienigenas per nefas acceperant, ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם וגו' *& objurgavi eos, & execratus sum eos, & percussi viros quosdam ex eis, depilavique eos, &c.* ubi excommunicatio cum poenis aliis; ut paulo post sola excommunicatio. Scilicet, *De filiis,* inquit [y], *Joiadae filii Eliazib sacerdotis magni quidam erat gener Sanballat Horonitae,* ואבריחהו מעלי *& fugavi eum a me,* juxta decretum ea de re in Ezrae edicto. Et singularis habetur in utroque Talmude [z] edicti illius usus ubi excommunicatio ejusque appendices describuntur. Etiam Abenezra illud Nehemiae אקללם *execratus sum eos* expressim interpretatur pro binis excommunicationis generibus illis *Cherem* & *Niddui* ante ostensis. *Sed ea crediderim,* inquit Hugo Grotius, *in exsilio* seu tempore captivitatis *usurpata, cum jus vitae necisque penes Persas esset, atque iterum cum capitalia judicia ad Romanos devenissent: Nam in lege nulla earum poenarum mentio, neque in veteri historia populi illius. Verius ergo est, Nehemiam gravibus verbis, etiam cum irae divinae comminatione, usum in istos legirupas.* Sic ille; ubi natum excommunicationis usum in captivitatis seculis optime admittit, quam etiam jam inde reduces, suppliciis capitalibus uti (licet ex permissu regio potuissent) nolentes, adhiberi hic voluere. Apud Danielem [a] item sumit Grotius illud, *Multi, &c. evigilabunt, hi ad vitam aeternam* ואלה לחרפות ולדראון עולם *illi ad opprobria & abjectionem perpetuam,* pro eo quod est, *Erunt alii in Niddui, alii in Cherem.* Neque solum apud Talmudicos seu traditionales Judaeos usus, quem diximus, receptior ac forensis (quicquid de Baraki actu illo interea loquantur) in captivitatis temporibus illis vetustis aliisque sequentibus, velut primus, sicut praefertur, agnoscitur, verum etiam ab altera illa secta quam *Karaeos* seu *Scripturarios* vocant, qui sane ipsam usus ejusdem originem temporibus jam dictis expressius etiam assignant. In allatis capite superiori [b] ex Eliae Ben Mose Kataco liquet poenam a manu Dei seu Numinis angelum exterminatorem aliasve vindictam in facinora ex lege graviora, idque ex professo inter eos ita exspectari solere ut aliunde non expectaretur vindicta, quoties scilicet judiciorum capitalium aliorumque, quibus facinorosi inter homines coerceri solent, exercitio, id est, jurisdictio cum imperio eis deesset, aut, ut ibi exponitur, tempore captivitatis seu juris sui ejusmodi diminutionis, sive extra terram sanctam sive in-

[p] Cap. x. viii. [q] Lib. 3. cap 9. [r] Archaeolog. lib 11. cap. 5. [s] Jo. Mariana, alii. [t] Ezra vii. 26. [u] Cap x 30. [x] Cap. xiii. 25. [y] Ibid. 28. [z] Hierosolymis ad tit. *Moed Katon,* cap 3 fol. 81. col 4. Babylon. ad eundem tit. fol. 16. a. [a] Dan. xii. 2, & videsis H. Grotium Not in Luc. vi. 22. [b] Pag. 829.

ta

tra, ut eo libere in justitia juxta leges suas administrauda uti nequirent. Inde ad vindictam divinam invocandam se accingebant maledicendo peccantibus, atque ita separando eos ut convictus familiaris, ut ante est ostensum, libertare pristina carerent. Proxime post verba illa Eliae Ben Mosch sequitur apud ipsum ואמר ר' בנימין בן משה כי מי שרשע במשפטי מומים או בשאר דינים שלא דנים בגלות ישוב ויפים ויקבל עליו ואם לא יקבל עליו משפטי שרי נדוים אותו ונבדיל אותו בכנו שכת' יחרם כל רכושו והוא יבדל בקהל הגולה *Et tradit Rabbi Benjamin Ben Moseh, quod si quis vitiis inquinatus fuerit gravioribus, circa quae in captivitatis tempore judicia nobis exerceri nequeunt, oportet ut ad bonam mentem poenitentia redeat, se reconciliet, & melius vitae institutum futurum in se recipiat. Quod si non fecerit leges divinas observando, ponimus eum in Cherem, & separamus eum a nobis, secundum quod scriptum est* [c], Auferetur, aut *ei destruetur* tota ejus substantia, & ipse separabitur ab universitate seu *ecclesia* captivitatis. Quibus ipse Elias Ben Mosch statim subjungit, וכן הוא דראוי בזמן הגלות שכל מי שלא יקבל דברי התורה ודברי החכמים היוצאים מכח התורה להחרימו ולנדותו והבדילו מעדת ישראל על פי החכמים אשר בבית דין הנמצאים בזמן ההוא וכל הקהל ישמעו אחרי גזרת החכמים הנמצאים בזמן ההוא דור דור *Atque ita conveniens erat ac necessarium in tempore captivitatis ut si quis in se non reciperet verba legis, aut verba sapientum quae eliciuntur ex ipsa legis vi, eum ponere in Cherem & in Niddui, & separare eum ab ecclesia* seu *universitate Israel, ex decreto sapientum qui praefecturae qualicunque juridicae tunc praefuere. Et ecclesia* seu *coetus universus sequebantur* seu *libenter recipiebant decretum sapientum in tempore ejusmodi per omnia secula.* Adeoque introducti excommunicationis apud eos usus sive forensis ac consistoriani, sive ejus qui talem simulabar, aut (quantum ex convento ac reverentia sapientibus, seu qui vice praefectorum inter ipsos, quoties sui juris non essent, admisti sunt, praestita fieri potuit) imitabatur, causa praecipua & velut sola agnoscitur publicae judiciorum exercendorum ac jurisdictionis verae, qua toties carebant, potestatis defectus; tametsi postquam introductus est, tam in praefecturis quibus jurisdictio revera habita quam aliter locum illum habere voluerint. Et licet causae usus hujus legitimae maxime viginti quatuor memorentur in utroque Talmude alibique apud Rabbinos, nihilominus variabant illae & in plures pauciorelve, pro eorum penes quos exercebatur haec poena, saepius mutabant. Multiplicem autem ac portentosum dirarum cumulum, quo solenni sibi ritu onerabant facinorosos ac in legem contumaces, excommunicatos eos pronunciando, videre est in נוסח חרם *formula anathematis* alibi [d] a nobis ex *Sepher Colbo* exhibita; ubi אנו בחרמין ובשבועין ובנדוין ובשמתין ובקללין ובארורין; *Nos in Cherem ponimus, & adjuramus, & ponimus in Niddui, & in Shamatha, & maledicimus, &c.* usurpantur, id est, unica in denunciatione omnia illa simul vocabula, adeoque *Shamatha* seu *Niddui* ac *Cherem* simul adhibentur. Adeo item varius habitus est & variatim temperatus poenae hujus usus, ut non deessent qui, quoties sententiam in alium ferrent ipsi se prius (quod mirum) excommunicarent, id est, vindictam in se etiam divinam imprecarentur, statumque suum parili sententia apud suos minuerent, sed ita ut restitutionis seu absolutionis sui potestas penes ipsos pro libitu maneret. Interdum etiam pro vario locorum & seculorum discrimine, verberibus aliisque poenis (quando scilicet vera jurisdictio eis competebat) viros studio legis illustriores coerceri volebant, non excommunicatione, qua tamen tunc in obscuriores utebantur. De eo quod est excommunicantem prius ipsum se excommunicasse, testimonium habetur in Gemara Babylonia [e], ubi de Mar Zutra seipsum primo semper excommunicante agitur; מר זוטרא חסידא כי מחייב צורבא מרבנן שמתא ברישא משמית נפשיה והדר משמית לדידיה כי הוה עייל באושפיזיה שרי ליה לדידיה אמר ר' גידל אמר רב תלמיד חכם מחרים ומנדה לעצמו ומיפר לעצמו *Mar Zutra Sanctus, quoties insignior quisquam e sapientibus in Shamatha ex peccati merito ponendus erat, ipsum se primo in Shamatha posuit, & postmodum illum. Revertens dein in aedes suas absolvit seipsum, & dein illum absolvit. Nam & R Giddel dixit, Discipulus sapientis* seu *juris publice studiosus excommunicare potest seipsum, & seipsum etiam absolvere.* De Mar Zutra idem ut singulare inde notat item Abraham Zacuthius [f]. Floruit quidem Mar Zutra hic in centuria ab excidio templi secundi quinta [g]. Mores autem quibus tunc ille usus est ex vetustiorum disciplina manasse dubitari nequit. Scilicet AEchmalotarcha erat in captivitate seu dispersione tunc Babylonica & jurisconsultus perillustris. De discrimine autem illustriorum ejusmodi seu legis studio eminentiorum atque obscuriorum eo nomine (licet alias forte illustriores essent) testatur etiam eadem Gemara; scilicet Rab Papa dixisse תיתי לי דלא שמיתי צורבא מרבנן מעולם אלא כי קא מחייב צורבא מרבנן שמתא היכי עביד כי הא דמערבא מלקין אנגדא דצורבא דרבנן ולא מימנו אשמתא *Utinam mihi nunquam contingeret excommunicare, seu in Shamatha ponere, sapientem illustriorem. At vero si objiciatur, Quid fiet cum Shamatha promeruerit sapiens ejusmodi? Certe bene factum foret, si idem quod faciunt in occidente* (Palaestina seu terra sancta, quae sedibus Judaeorum Babylonicis occidentalis) *ubi flagris adjudicantur ejusmodi sapientes rei, & non damnantur excommunicationi.* Tantundem alibi Gemara eadem [h]. Nimirum diversimode minuta, interdum etiam prorsus sublata, tum intra terram sanctam tum extra, Ebraeorum libertate judicia forensia exercendi, quae tamen pro vario principum indultu aliter atque aliter saepius intermortua revixit, in Babylonia seu oriente, maxime cum poenas reis ex lege infligere per defectum jurisdictionis nequirent, tam illustriores quam obscuriores juxta ante dicta excommunicare solebant. Sic praestabant scilicet quantum inter se potuere ad continendos omnigenos suos in officio, cum aliter punire nequirent. At vero in occidente seu Palaestina, quando Caesa-

[c] Ezra x. 8. [d] De Jure Nat. & Gent. lib. 4. cap. 7. [e] Ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 17. a. & tit. *Nedarim*, cap. 1. fol. 7. b. [f] *Sepher Juchasin*, fol. 90. b. [g] Vide *Seder Olam Zota* sub finem & *Sepher Juchasin*, fol. 117. b. [h] Ad tit. *Pesachim*, cap. 4. fol. 52. a.

tum

rum indultu jurisdictio cum imperio eis competebat, adeoque flagellationis poenam apud eos (ut apud orientalium alios) legitimam usitatissimamque iosligere liberum erat, malebant flagellatione quam excommunicatione io illustriores, quales diximus, seu studiis emiocntiores animadvertere; cujus ignominia multo minor apud eos habebatur quam excommunicationis [i] adeo dirarum plenae & tum vindictae divinae rum separationi & poenitentiae reliquisque absolutioois incommodis reum exponentis; maxime cum clam, nec in publico, flagellandi essent. Certe Maimonides [k] hac de re loquitur quasi nullibi extra idololatriae, illiusque apertissimae ac instar Jeroboamianae, causam publice excommunicandus fuisset aut princeps, aut pater synedrii, aut quales diximus illustriorum quisquam, sed flagris porius sic puniendus, ubi fieri id quibat. Alios item habet sequaces. Sed de terra sancta videtur id maxime capiendum juxta jam memorata, uti & recte monet praestantissimus vir Buxtorfius [l] filius, qui intelligit illud de occidente, quasi dictum fuisset, insolitum fuisse Hierosolymis & in terra sancta persooas ejusmodi excommunicare. Ibi tamen tum flagellationis tum excommuoicationis omnimodorum, pro libitu eorum qui rebus praeerant, usus erat. Et pro vario temporum, locorum, ac sectarum etiam discrimine, nunc pariter uoiversis, tam illustrioribus quam aliis, etiam Hierosolymis infligebatur excommunicatio (quod satis est elicere ex inferius de Essenis dicendis) nunc illustrioribus potius, ut dictum est, flagellatio. Et Christus ibi ad discipulos suos, *Tradent* [m] *vos in synedria, & in conventibus* seu *synagogis suis flagellabunt vos.* Atque de flagellationis ejusmodi pocoa obvia sunt io foedere novo [n] alia. Et licet oce Christum ipsum nec discipulorum quemquam ibi expressim excommunicatum reperiamus, tameo expressissimum habetur ibi testimonium de συνθήκῃ *conventione* seu *pacto* inter Judaeos iuito de quolibet Jesum Christum esse confiteote excommunicando; ἤδη [o] γὰρ συνετέθειντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν ἀποσυνάγωγος γένηται, *Jam enim conspiraverant* seu *convenerant Judaei ut, si quis eum confiteretur Christum, extra synagogam fieret.* Inde caeci oculis restituti parentes pactum hoc adeo timuisse liquet ut responsum de filii caecitate dare detrectarent, ne forte pro Christum agnoscentibus sic inde deprehensi excommunicarentur ipsi, ut postmodum filius. Atque *extra synagogam facere* hic idem ipsum est quod *excommunicare* seu לבדול כן הקהל *separare ab ecclesia* seu *coetu*, juxta superius dicta. Idem ipsum ibi dicitur ἐκβάλλειν ἔξω, *ejicere foras.* De caeco illo, καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω [p], *& ejecerunt eum foras*; & audivit Jesus quod ἐξέβαλον αὐτὸν ἔξω, *ejecerunt eum foras.* Et quicquid plerumque atque ut solitum hac de re ibi fuerit io usu, pro libitu proculdubio eorum qui rebus praeessent, tam flagellatio quam excommunicatio ibi adhibebatur, etiam io omnigenos, utcuuque pro variis rationum contingentium ac temporum momentis alios hac potius, alios illa poena juxta jam dicta coerceri voluerint. Dominus ipse post pactum illud de excommunicando initum, ad discipulos [q], ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς, *extra synagogam facient* seu *ponent vos.* Nec bene Vulgata ibi, *absque synagogis*, si de synagogis quae proseuchae erant locus sic capiatur, seu de synagogarum illarum interdictione. *Synagoga* in composito illo pro ipsa ecclesia seu universitare & familiaris eorum convictus coetibus sumenda; qua de re etiam alibi plura. Etiam & post pactum illud seu decretum *multi* ἐκ τῶν ἀρχόντων [r], *ex principibus, crediderunt in eum, sed propter Pharisaeos non confitebantur,* ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται, *ne extra synagogam fierent*, seu ne de synagoga ejicerentur. Alibi item ad discipulos Dominus [s], *Beati eritis cum vos oderint homines,* καὶ ὅταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς, καὶ ὀνειδίσωσι, καὶ ἐκβάλωσι, &c. *cum separaverint vos, atque exprobraverint, & ejecerint nomen vestrum tanquam malum propter filium hominis*; qui locus de excommunicatione eorum pariter capiendus. Atque quod hic ἀφορίζειν est seu *separare*, idem est quod *extra synagogam facere* atque ἐκβάλλειν ἔξω seu *ejicere foras.* Hugo Grotius ad illud de Judaeorum decreto, *Excluderetur a synagogis & familiari convictu. Nempe per* נדוי *Niddui, quod proprie vertitur* ἀφορισμὸς *Luc.* vi. 22. *Nam* חרם *Cherem, anathema, qui secundus est gradus, in Jesu sectatores decerni demum coepit post resurrectionem.* Sic ille; quem & vide prae aliis ad loca reliqua citata; in quorum aliquot tam bene interpretes superioris seculi Anglicani vocem **excommunicat** substituere quam male in historia illa Hierichuntina de qua supra: Satis enim recte pro *extra synagogam facere* & pro *ejicere extra* apud Joannem **to excommunicat** adhibebant. *Si quis confiteretur eum Christum,* **he should be excommunicat out of the Synagogue,** *excommunicaretur e synagoga*; &, **lest they should bee excommunicat**; &, **they shall excommunicat you**; &, **Jesus heard that they had excommunicat him,** scilicet caecum illum. Neque sane cum ratione impugnarunt versionem hanc (quam etiam amplexi sunt Cambrobritanni hic merito; licet *excommunicationis* vox in Josua, ut ante ostensum, illis merito pariter displicuerit) Rhemenses Angli aliique Romanenses; quasi recepto excommooicationis in christianismo juri officeret. Nam ut suam habent Christiani, sic item suam tunc habuere Judaei, eamque proprie satis eadem voce denotandam, utcunque pro vario persuasionis morumque receptorum etiam discrimine satis diversam. Sed vero in editionibus aliquot Anglicanis vox illa alio charactere, quasi in sacro sermone non esset, pingitur, in aliis etiam in oram libri ut varia lectio rejicitur. Atque recentiores apud oos sub Jacobo rege interpretes vocem illam prorsus expunxerunt, & **be cast out,** & **be put out of the Synagogue,** atque similia, ut in versionibus recentioribus, uti etiam alii, substituentes, nec in veteri nec in novo testamento, juxta superioris aevi versionem, τὸ **excommunicat** omnioo retinentes. Neque hactenus observavi in versione aliqua nupera, praeter Anglicanam vetustiorem & Cambrobritannicam,

[i] Vide *Baal Aruch* in נדה 2. [k] Tit. *Talmud Tora*, cap. 6. [l] In Lexic. Chal. p. 2465. [m] Mat. x. 17. [n] 2 Cor. vi. 5 & xi. 23, 24. [o] Joann. ix. 22. [p] Ibid 34, 35. [q] Joan. xvi. 2. [r] Joan. xii. 42. [s] Luc. vi. 22.

ipsum

ipsum *excommunicationis* verbum, aliudve juxta nunc vulgi sensum tantundem denotans, in locis jam indicatis testamenti novi esse adhibitum. Atqui ut causa erat multiplex curnam in veteri, juxta ante ostensa, expungeretur, ita sane cur hic in novo, non satis video, cum plane vox illa rem revera apud Judaeos significatam denotet. Nec vero ex autoritate publica solum seu decreto populi Judaici aut eorum qui rerum summae praeessent, verum etiam ex privatorum ac singularium sectarum consensu inter se excommunicatio subinde exercebatur; cujus jus proculdubio nitebatur eo quod erat, etiam singulares homines tum se tum alios potuisse excommunicare (ut ante memoratur) nec jurisdictionem forensem aut praesidum semper huic rei fuisse necessariam. Atque ita ex conventione & mutua reverentia tam τῦ *Cherem* interdum effectus quam *Niddui* locum habebat inter privatos; utcunque ex jure stricto, ni fallor, τὸ *Cherem*, ut a *Niddui* distinctum erat, proprie ad jurisdictionem publicam seu forensem, non ad privatorum compromissa aliqua, spectaret. Testimonia hae de re habentur tum in foedere novo tum apud Josephum. [t] Ποιήσαντες τινες τῶν Ἰουδαίων συστροφὴν ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, λέγοντες μήτε φαγεῖν μήτε πιεῖν ἕως οὗ ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον, *Collegerunt se quidam ex Judaeis*, seu *conjurarunt*, & *anathematizarunt se, dicentes neque manducaturos neque bibituros donec occiderent Paulum.* Hi plusquam quadraginta erant. Atque ita hic excommunicatio habetur comminatoria, quae ex maledictione seu imprecatione vindictae divinae ac separatione futura solenni constabat, juxta recentiorem & tunc ante receptam angustiorem, seu citra, apud homines seu ex actu aliquo humano, destructionem, anathematismi seu τῦ *Cherem*, secundum quae paulo ante diximus, significationem. Unde si quis eorum anathematis hujus vim violasset, pro excommunicato saltem apud conjurationis hujusmodi socios habendus erat. Expressim etiam Grotius ibi de *Cherem* locum capit. Nam quod inde aiunt [v], ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτοὺς, *anathemate anathematizavimus nos*, vertit ille בחרם החרמנו *per Cherem nosmet devovimus*; juxta quod etiam Syrus ibi אחרמו עליהון *anathemate τῷ Cherem devoverunt se*, & בחרמא אחרמן עלין *devotione* seu *anathematismo, Cherem dicto, devovimus nos.* Non male ibi Galli, *serment & vœu avec execration*; & bene Angli, bound themselves with a curse; quod ipsa est excommunicatio comminatoria in fidem seu pactum violantes; id est, *exsecratione* seu *anathemate se obligarunt*, quod si quis eorum violaret, vindictae divinae relinquendus erat, atque e suis juxta ante dicta semovendus. Sed expressius multo est in Essenorum secta seu sodalitio Judaico illo celeberrimo hac de re testimonium. Apud illos mos erat ut in suos admitterentur soli qui vitae puritate, religione, jurisque tum divini tum humani apicum observatione se conspicuos, idque accuratius, exhiberent, & sodalitii rituum ac morum tandem se tenacissimos fore profiterentur, sed interim non sine juramentis seu exsecrationibus ab admittendis praestitis (ὅρκους φρικώδεις, *juramenta horrenda*, nuncupat Josephus) id est vindictae divinae imprecationibus solennibus una cum separationis comminatione, id est, excommunicatione comminatoria, si in praemissa committerent. Inde inquit ille [x], Τοὺς δ' ἐπ' ἀξιοχρέοις ἁμαρτήμασιν ἁλόντας ἐκβάλλουσι τοῦ τάγματος, *Qui deprehensi fuerint peccatis gravioribus* (nec enim de peccatis omnimodis seu simpliciter, ut Ruffinus qui *in peccatis* vertit, loquitur Josephus) *eos ex ordine suo* seu *congregatione ejiciunt.* Quod ipsa erat apud Judaeos, ut ostensum est, excommunicatio. Pergit Josephus; Ὁ δ' ἐκκριθεὶς οἰκτίστῳ πολλάκις μόρῳ διαφθείρεται. Τοῖς γὰρ ὅρκοις καὶ τοῖς ἔθεσιν ἐνδεδεμένος, οὐδὲ τῆς παρὰ τοῖς ἄλλοις τροφῆς δύναται μεταλαμβάνειν· ποηφαγῶν δὲ καὶ λιμῷ τὸ σῶμα τηκόμενος διαφθείρεται. Διὸ δὴ πολλοὺς ἐλεήσαντες ἐν ταῖς ἐσχάταις ἀναπνοαῖς ἀνέλαβον, ἱκανὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν αὐτῶν τὴν μέχρι θανάτου βάσανον ἡγούμενοι. Περὶ δὲ τὰς κρίσεις ἀκριβέστατοι καὶ δίκαιοι· καὶ δικάζουσι μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν ἑκατὸν συνελθόντες. Τὸ δ' ὁρισθὲν ὑπ' αὐτῶν ἀκίνητον. Σέβας δὲ μέγιστον παρ' αὐτοῖς μετὰ τὸν Θεὸν τὸ ὄνομα τοῦ νομοθέτου· κἂν βλασφημήσῃ τις εἰς τοῦτον, κολάζεται θανάτῳ, id est, interprete Ruffino, *Et qui taliter fuerit condemnatus miserabili plerumque morte consumitur. Illis quidem sacramentis ac ritibus obligatus neque capere ab aliis oblatum cibum potest; herbas vero pecudum more decerpens & fame exesus per membra corrumpitur. Ob quod etiam plurimos plerumque miserati extremum agentes spiritum receperunt, sufficientem pro peccatis eorum quae usque ad mortem adduxerit poenam fuisse censentes. In judiciis vero sunt diligentissimi atque justissimi. Disceptant autem* (id est *dijudicant*) *non minus quam centum in unum coacti. Quod autem his decretum fuerit, immobile manet. Veneratio quoque apud eos post Deum magna legislatoris est, ita ut si quis eum blasphemaverit morte damnetur.* Locum exscribere integrum visum est, ut excommunicationis Essenorum & naturae & circumstantiae commodius lectori inde dignoscerentur. Eadem ferme verba, idem prorsus sensus de eis habetur apud Porphyrium [y]; unde sua de eis desumpsit Eusebius [z]. Porphyrius quidem hic, οἱ ἐκβληθέντες κακῷ μόρῳ φθείρονται, *ejecti* seu *excommunicati malo fato pereunt*; quod apud Josephum ita temperatur ut πολλάκις tantum seu *saepe* id factum esse, at non simpliciter, aut semper, aut *plerumque*, ut vertit Ruffinus. Idem habet cum Josepho Porphyrius de cibo ab eis non capiendo, & herbarum esu: Καὶ λιμῷ, inquit, τὸ σῶμα διαφθειρόμενοι ἀπόλλυνται, *Et sic fame corpora eorum confecta pereunt.* Abraham item Zacuthius [a] de eis,
כבואם לשפוט בניהם מתקבצים מאה אנשים
ואשר ימצאו ביניהם אשמים ורשעים מגרשים אותם
מביניהם ומי שיעבור על מנהגם מאכלים אותם
עשבים רעים עד יתדקדק גופו יכות ברעב ולפעמים
כאשר רואים אותם קרובים אל המות מכפרים
להם וכל אשר יכנס במנהג הזה אינו רשאי לאכול מידי
זולת מעקרי מנהגם שאחר כביר האל יתברך מחשבים
אל משה רבינו ע'ה עד שאם ידבר אחד מהם דברים
הקל נגד משה ענש יענש למיתה ואין לו כפרה :
Quoties ad judicia inter se congregabantur, conveniebant centumviri. Et qui inter eos rei ac improbi reperti sunt, eos ejiciebant a coetu seu *sodalitio suo. Et qui ritus eorum* seu *mores*

[t] Act xxiii. 12. [v] Comm. 14. [x] Hofoseos lib. 2. cap. 12, Gr. 7. Lat. [y] De Abstinentia Animal. lib. 4.
[z] Praeparat. Evangelic. lib 9. cap. 3. [a] *Sepher Juchasin*, fol. 139. b.

receptos

receptos violarent, eos malis herbis cibabant, donec attenuaretur corpus eorum & fame morerentur. Sed interdum quando videbant eos moribundos seu *morti vicinos, absolvebant eos* seu *in gratiam recipiebant. Nefas autem erat ei, qui sectae huic se addixerat, cibum ex aliorum manu capere*; quod satis etiam ex Josepho & Philone liquet. *In capitibus vero rituum* seu *morum habebatur, post honorem Deo O. M. tribuendum, tribui debere etiam Mosi magistro nostro, cui sit pax; adeo ut si quis eorum verbum in Mosem contumeliosum protulisset, puniendus esset etiam morte, nec in gratiam omnino recipiendus.* Jam vero aequum est ut existimemus tam apud Essenos quam reliquos Judaeorum usum fuisse receptum duplicis excommunicationis speciei ante ostensae, seu τ̃ *Shamatha* seu *Niddui* & *Cherem*. Hac autem specie, seu anathemate graviori, graviora inter suos peccata puniri volebant, idque ex sententia centumvirali. Neque enim apud ipsos paucioribus judicia omnino ulla forensia exercere licuit, ut expressim Josephus, atque ex eo alii. Quae vero jam dicta sunt de excommunicato sic fame confecto indeque moribundo aut moriente satis sunt similia eis quae supra e Talmudicis memorantur, tum de persuasione eorum qui vim τȣ̃ *Cherem* singula membra excommunicati penetrare dixerunt, uti & τὸ *Shamatha* quasi שם מיתה Shem Mitha, *Ibi mortem esse*, dictum alludendo voluere. Sed opinor non alia hic mors intelligenda quam plane voluntaria atque ex inedia spontanea, sive excommunicationem sive judicia centumvirorum spectes. Nimirum ob horrendas illas vindictae divinae imprecationes quibus adeo territi sunt qui sectae hujus fiebant participes, atque ex superstitiosissima inde morum rituumque receptorum quibus pariter obligabantur observatione promissa, ab aliis cibum capere contra mores ritusque illos, quibus ita se implicuerat excommunicatus, noluit ipse. Illi herbae tantum, quas praebebant ex sectariis aliqui, comedendae; unde necesse erat ut mors, tabes, macies (quae in idem hic recidunt) citra restitutionem in gratiam seu absolutionem sequeretur. Id scilicet est quod habet Josephus, uti & Porphyrius, τοῖς γὰρ ὅρκοις καὶ τοῖς ἔθεσι, &c. *Illis quidem sacramentis ac ritibus* (MS. Ruffini vetus [b] *juramentis acribus) obligatus capere ab aliis cibum oblatum non potest.* Obligatio nempe, ex promisso & juramentis atque morum rituumque sectae observationis futurae professione orta, in causa erat ut ab aliis capere juris tum divini tum inter suos humani observantissimus rite nequiret adeoque nollet. Nec ὁ δυνάται μεταλαμβάνειν, *capere non potest*, aliud hic indicat. Nam vindictam aut poenam divinam illi sic irrogatam esse ut plane etiam si voluisset capere non potuisset, haud puto cuiquam credibile videtur. Neque sane mortis poena in judicio illo centumvirali pro alia, si quid video, accipienda quam pro eodem ipso mortis genere quod in voluntaria illa excommunicationis appendice jam dicta habebatur. Scilicet ita reus, & sententia centumvirali ejectus, ut ante dictum est, mortis illius voluntariae aut apparatus in eam ex inedia praevii poenam non tam ex imperio centumvirorum exequendam quam ex ipsius conscientiae ac principiorum in vita instituenda receptorum ratione ultro subibat. Ex mutua nimirum inter eos reverentia & fidei interpositae non sine juramentis cum appendicibus horrendis praestitis religione, bonorum inter se communionem, abstinentiam usque ad summam inediam, seu mortem, silentium inter se mirum, alia apud jam citatos quamplurima (de quibus consulas etiam Nicolaum Serrarium, Joannem Drusium & Josephum Scaligerum) quisque observabat. Atque illud hic maxime; ut ab alia quam suorum alicujus manu cibum capere nollet damnatus, antequam in gratiam reciperetur. Atque inde sensus ille eliciendus proculdubio vocum illarum, ὅρκοις καὶ ἔθεσιν ἐνδεδεμένος, quae sonant *juramentis & moribus* seu *ritibus* seu *consuetudinibus obligatus*, seu & *jurejurando moribusque constrictus*, ut in Eusebii versione Latine loquitur Porphyrius; aut, ut apud Bernardum Felicianum, optimum Porphyrii interpretem, *juramentis & consuetudinibus obnoxius.* Nupera enim versio, *nam qui in statutis de moribus vinciuntur, &c.* frivola nimis est nec rem satis explicat, sed interim satis quampluribus aliis in versione illa similis. In Trapezuntii autem Porphyrii apud Eusebium loci versione habetur, juramentum solenne violantes *illico expelli, & omnes fere cum ad aliam diaetam & vitam veniunt mori*; quae Graecis satis dissona sunt, in eo etiam manca quod nihil in eis respondet verbis illis de juramentorum & rituum obligatione. Adeoque excommunicationis hic Essenianae actus ex compromisso inter ipsos & consensu privato, qui sic juramentis moribusque receptis firmabatur, nixus est; atque inde solum obedientia, inde etiam id quod jurisdictionem & imperium hic imitabatur; uti aliis in locis ac seculis vidimus philosophorum (quales hi apud Judaeos) sectas ac sodalitia simili modo sponte coeuntia, uti & passim hodieque non pauca, strictius inter se observare quae solummodo consensu suo privato pactisque citra autoritatem publicam seu summarum potestatum aut eorum qui regimini praesunt initis subnituntur. At si forte in civitatibus ullis (nam in compluribus vixere, testibus tum Philone [c] tum Josepho) aut indultu summarum potestatum gauderent aut permissu publico (qua de re testimonia satis expressa non habemus) tunc ibi etiam singulare hic judiciorum centumviralium exercitium, adeoque ipsius anathematis, quale ostensum est, sententia eorum solennis, nec jurisdictione nec imperio legitimo carebat. Etenim absque ejusmodi indultu aut permissu revera jurisdictio cum imperio legitime nullibi exercetur. Nec quisquam puto Josephum loqui vult de ordinaria potestate vitae ac necis, ubi centumviros memorat, quasi liberum eis fuisset aut receptum poenam mortis inter se pro libitu invitis irrogare, nisi etiam indultus aut permissus ejusmodi accessisset. Et Judaeorum plane & Romanorum leges ac jus publicum (quod etiam ipsos superstitiosius passim observasse scimus ex eo quod principibus obsequentissimos se exhiberent) sic nimirum violassent. Nec sane Judaeis, adeoque nec hisce, tunc temporis capitalia judicia permissa esse ulla, plerumque admittitur. Et si mores eorum rite capio, etiam a suorum nece aliter atque dictum est, in judiciis, licet

[b] In Biblioth. Regia ad D. Jacob.

[c] Lib. Quod omnis probus liber.

capi-

capitalia eis permissa fuissent, abstinendum volebant. In Syria & Palaestina aevo in illo circa quatuor eorum millia fuere, ut Philo. Atque, ut ille in Apologia pro Judaeis apud Eusebium[d], οὐκ ἰδιῶται μόνον, ἀλλὰ καὶ μεγάλοι βασιλεῖς ἀγασθέντες τοὺς ἄνδρας τεθήπασι καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῶν ἀποδεχόμενοι ταῖς τιμαῖς ἔτι μᾶλλον ἐσεμνοποίησαν, *non privati modo, sed maximi quoque reges id hominum genus vehementer admirati sunt, & ad reverendam instituti dignitatem tum eos excipiendo tum honorando amplius evexerunt.* Forsan igitur eis respublica seu regimen singulare a principibus alicubi indultum seu publice permissum est. Ubicunque autem id non fieret, manifestum est, nec quid manifestius esse potest, in leges de vi publica & privata eos commisisse, earumque fuisse poenis obnoxios, si invitos ex sententia aliqua, forensem utcunque imitante, sive ad poenam mortis sive ad inediam alterve coegissent. Et sane de eis expressim loquitur apud Eusebium Philo quasi solum in vita moribusque sic instituendis ἑκόντες plane invicem *spontanei*, διὰ ζῆλον ἀρετῆς καὶ φιλανθρωπίας ἵμερον, *ob virtutis amorem singularem & humanitatis studium*, convenissent, adeoque jurisdictionem ex pacto & compromisso, in quantum permittebant aut non adversabantur principes quorum in ditione vivebant, imitati fuissent, nec eam imperio legitimo in invitos exercuissent. Ex singulari cujusque conscientia, ab obligatione via juramentis contracta neutiquam recedentis, pendebat illa etiam usque ad mortem per mediam ultroneam obedientia. Et mirum tandem non est, apud sectam adeo singularem, etiam in moribus ac appendicibus excommunicationis, singulares atque ab aliorum diversas fuisse formulas, in idem tamen aut tantundem (ut aliis in rebus fieri solet) satis recidentes. Et procul dubio temporum, sectarum, locorum varietas in causa erat ut aliter atque aliter saepius se haberent excommunicationis formulae, appendices & effectus aliqui, licet generatim seu velut ex communi jure ita se haberent, ut est superius e Talmudicis ostensum. Ejusdem usus in sequentibus, sed item vetustioribus, seculis habentur manifesta itidem in Judaicis rebus vestigia jam dictis undiquaque consona. Nimirum seculis Christianismi primitivis, pro vario principum sive indultu sive permissu, ipsorumque inter se compromisso, extra synagogam suos ejiciebant in dispersionibus suis Judaei, & anathematismis seu maledictionibus cum separatione aut legitima aut in morem, idque per obedientiam ex mutua reverentia ortam praestitamque, recepta conjunctis coercebant. Athanasius[e] de Judaeo Berytiensi, cujus in aedibus reperta est D. N. Christi imago, ait, ἀποσυνάγωγον ἤλασαν, *extra synagogam facientes expulerunt* seu *ejecerunt*; quod ibi generatim de ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις *summis sacerdotibus & presbyteris* Judaeorum Berytiensibus dictum. Versio[f] Latina vetus habet, *irruerunt in eum, multisque contumeliis ac variis cruciatibus affectum extra synagogam semivivum projecerunt.* Nimirum excommunicationi aliae, pro eorum qui rebus praeessent libitu simul ac jure vario, adjectae subinde sunt poenae, uti & solennis librae mulcta quoties quis a consistorio excommunicaretur ob contumeliam presbytero seu sapientis discipulo, id est, jurisconsulto simul ac theologo, apud eos illatam, qua de re Maimonides[g], aliique. Postmodum item sub Justiniano de archipherecitarum, presbyterorum & magistrorum inter Judaeos excommunicationum, nomine anathematismorum & perinoiarum, usu testimonia occurrunt expressa. In authenticis[h] scilicet ejus, ubi licentia Ebraeis scripturam suam Graece vel alia lingua publice legendi indulgetur, adjectum est, Οὐδὲ ἄδειαν ἕξουσιν οἱ παρ' αὐτοῖς ἀρχιφερεκῖται ἢ πρεσβύτεροι τυχὸν ἢ διδάσκαλοι προσαγορευόμενοι περινοίαις τισὶν ἢ ἀναθεματισμοῖς τοῦτο κωλύειν, ubi versio vetustior, *Neque licentiam habebunt hi qui ab eis majores omnibus archipherecitae aut presbyteri forsan vel magistri appellantur perinoeis aliquibus aut anathematismis hoc prohibere*, poenis & corporis & facultatum adjectis. Adnotavit de interprete Ludovicus Charondas, ad τὸ *perinoeis*, *Retinuit verbum Graecum, i. e. animadversionibus, censuris.* Haloander autem, *Neque qui archipherecitae aut seniores interim aut etiam magistri appellantur licentiam habebunt, ut vafris quibusdam commentis aut anathematismis id prohibeant.* Certe περινοίαις ibi significari animadversiones ac censuras seu poenas qualescunque tunc Judaeis inter se ex permissu Caesareo in usu, mihi satis est persuasum: sed quomodo ex Graeco sermone, si inde significatio ejusmodi petatur, illud denotet, mihi compertum non est. *Intelligentia singularis, plena mentis comprehensio*, adeoque etiam, in pejorem partem, *vafrum commentum* seu, ut in glossario veteri, tam *cogitatio* quam *superbia*, atque, ut apud Hesychium, μηχανὴ & τέχνη, πανουργία quidem significantur: Sed vero undenam pro *censura* aliqua aut *animadversione* proprie sumenda fuerit haec vox, nondum didici. Inde sane suspicio me olim invasit, etiam originem vocabuli esse Ebraicam seu Rabbinicam. Nam quemadmodum in *archipericitarum* seu *archiphericitarum* nomine hic habetur Rabbinismi seu Ebraicae locutionis pars dimidia, dum *--pherecitae* ex eo quod est פרק *Pherek* formatur, quod τῷ ἀρχι- e Graeco desumpto sic conjungitur (non aliter atque τὸ ארכי ἀρχὴ atque ἀρχὸς pro *principe* tum simpliciter tum in compositione & constructione apud Rabbinos adhibetur, nec solum in vocabulis mere Graecis, velut in *archistrategus*, *architecton*, *archilestes*, aliis quae in linguam suam & characteres a Graecis mutuo accipiunt, verum etiam in semigraecis, ut in ארכי הדיינים[i] *archi hadiinim* pro *principe Judicum*, quem & ארכי יודקן[k] *archijudicem*, secunda voce e Latinis sumpta, nuncupant, quemadmodum etiam *archigubernus*[l] Latinis veteribus, *archidux* recentioribus, ut voces plane hybrides ad ac ejusmodi usurpantur) atque ut, in *anathematismi* hic usu, propriae Rabbinorum, qua Hellenistae fuerint, locutionis vestigium plane comparet, ita sane id quod περίνοιαις hic scribitur & caute satis ab interprete vetere inter Latina sua retinetur, forsan depravatum est ex Judaeorum ipsorum פריעות[m] *perinoiot* (nam ita sonare potuit pro varia ע Ajin pronunciatione) quod *vindictas* seu *ultiones*, id est,

[d] Lib. 9. de Praeparat. Evangelic. cap. 11. [e] Tom. 2. pag. 618. Edit. Paris. 1618. & in Synod. Nicaen. 2. act. 4. in Tom. Concil. 3. part. 3. sect. 1. pag. 549. Edit. 1618. [f] Tom. eod. pag. 634. [g] Tit. *Talmud Tora*, cap. 6. [h] Constit. 146. [i] *Bereshith Rabba* parash. 50. fol. 56. col. 1. [k] *Baal Aruch* in ירק. [l] Javolenus L. Seius 46. ff. ad S. C. Trebellianum. [m] Deut. xxxii. 42. Judic. v. 2.

poenas seu censuras forenses aliasque, significans in ποινίμοις τισι Graece se exprimenti, id est, in tam vocem quam sonum Graecum, facile sic mutari potuit. Conjectura est seu dubium cujus nomine non contendo. Sed viderint doctiores. Fateor in eadem constitutione paulo ante haberi εὕρεσιν, *commentum* seu *inventum*, pro eo quod est traditionum Talmudicarum inter suos Rabbinorum obtrusio. Forte etiam hic περίσσα tantundem, ut plane Graecum & satis ἀρχεῖα synonymum, interpretatur: Unde etiam *commentis quibusdam* vertunt viri doctissimi. Sed obviae sunt conjecturae aliorum nostra hic non probabiliores *Archipherecitarum* autem voce primates eorum in synagogis atque lectionibus publicis, sive sacrae ipsius scripturae sive corporis Talmudici, plerumque viris magnis [m] intelliguntur. פרקים scilicet *Pherekim*, unde secunda soui pars habetur, *capita* ejusmodi denotant seu *sectiones*; qua de re consulas quos in paginae ora citamus. Alii autem *archipherecitam* non aliud esse volunt quam ריש פרקיה in illo de Mar Zutra sub finem *Seder olam Zota*; *Mar Zutra Aichmalotarcha profectus est in terram Israelis* ועיילה כריש פירקיה *& evectus est in dignitatem capitis* seu *principis*, ut vertebat primo Genebrardus, *concionatorum*, postea vero *archididascalum*; ubi mavult Samuel Petitus [o] plane *archisynagogum* intelligi, adeoque archisynagogos in illo Justiniani. Et sane *archisynagogi* nunc proseucharum praesides, nunc synedriorum seu praefecturarum juridicarum, significant. Et Mar Zutra Justiniani seculo satis est coaevus. Certe primates, hieri, patres synagogarum, archisynagogi, majores, patriarchae, qui & nunc illustrium nunc spectabilium adjectione honestantur, presbyteri, apostoli Judaeorum etiam, & synedria eorum, tum in Palaestina, tum alibi, occurrunt in titulis *De Judaeis*, &c. utriusque codicis atque in ipsorum commentariis. Etiam inde sane, atque ex observatione accuratiori eorum per varia secula & loca tam in alienis quam suis terris status aliter atque aliter se habentis, haud difficile fuerit decernere qualisnam esset & quousque se extenderit aut extendi potuerit olim excommunicationis Judaicae vis, sive legitima jure publico subnixa, sive ea quae legitimam ex mutuo inter ipsos pacto seu reverentia mutua nasceretur. Nec enim dubitandum est quin quoties & quousque sui essent aut permitterentur esse juris post captivitatem Babylonicam, in qua usus hujus publici revera habetur origo, in causis quarum cognitionem libere haberent, sive ad sacra pertinentibus sive ad profana, pro libitu poenam hanc aut adhiberent aut omitterent. Legitur verbi gratia, ex Strabone apud Josephum [p], per AEgyptum & Cyrenem aliasque regiones, nec paucas eas, etiam diu ante templi secundi excidium, συστήματα fuisse seu *sodalitia* aut *universitates* Judaeorum χρώμενα τοῖς πατρίοις νόμοις, *utentes patriis legibus*. Et de AEgyptiensibus, maxime Alexandrinis, Judaeis, Καθίσταται δὲ καὶ, inquit Strabo, ἐθνάρχης αὐτῶν, ὃς διοικεῖ τε τὸ ἔθνος, καὶ διαιτᾷ κρίσεις, καὶ συμβολαίων ἐπιμελεῖται καὶ προσταγμάτων, ὡς ἂν πολιτείας ἄρχων αὐτοτελοῦς, *Ordinatur* seu *constituitur ethnarcha eorum* seu *magistratus* aut *princeps proprius, qui gentis suae res administret, & controversias ex jure dirimat, & contractus atque imperata inter eos curet, non aliter atque liberae* seu *sui juris reipublicae princeps*. Neque ibi solum sed & alibi seculis illis priscis ex amicitia ac indultu principum, tam alienis in terris quam suis, principatu ejusmodi ac imperio juxta mores ritusque suos gaudebant; quod satis scimus tum ex Josephi aliis ibi [q] in hanc rem, etiam e tabulis gentium aliquot publicis, memoratis, tum ex eis quae de ראשי ישיבות *capitibus* seu *principibus consessuum* ac סנהדריות *synedriorum*, & ראשי כלות *principibus communitatis* & גלות *captivitatis*, & praesidibus Surianis, Pombodithanis, Neherdianis, id genus aliis, tum in corpore Talmudico tum apud Benjaminum Tudelensem in Itinerario, Abrahamum Zacuthum [r], Salomonem Ben Wirga [s], alibi occurrunt. Et consulas virum doctissimum Constantinum l'Empereur ad Benjaminum [t]. Jam vero, cum in notissimis causis illis viginti quatuor excommunicationis Judaicae primariae fuerint ex contumelia [v] aut contumacia in praesides, presbyteros, synedria seu praefecturas juridicas earumque ministros, veluti cum quis in jus circa sive sacra sive profana vocatus se neutiquam rite sisteret, ministrum forensem contumelia afficeret, aut sententiae forensi parere recusaret, nemo inde non videt, pro amplitudine jurisdictionis aut imperii eis sic indulti aut permissi, id est, pro causarum, quarum cognitio erat eis legitima, numero, pariter amplam fuisse excommunicationis, quae ita judiciis forensibus apud eos inserviret, exercendae potestatem, eamque adeo legitimam ut etiam sine pacis alienis in terris seu imperio sub alieno publicae violatione, pro eorum arbitrio, etiam usque ad personalem separationem & coercitionem inde, juxta superius dicta, sequentem, omnino adhiberi posset. Temperata autem seu diminuta ejusmodi jurisdictionis, imperii ac cognitionis amplitudine, pro vario locorum, sive in terra sancta sive alibi, ac seculorum discrimine, ut temperaretur itidem & diminueretur excommunicandi ejusmodi eorum potestas, necessum erat. Neque plane ultra ejusmodi temperamenta & diminutiones, aut extra harum cancellos exerceri quibat legitime, aut citra pacis publicae violationem aut sine vi publica aut privata, in eos scilicet qui non sponte obsecundarent; quos tuebantur, quantum ad separationem seu personalis status mutationem aliquam, leges locorum publicae, quibus refragari Judaei sic variatim coerciti nequibant. Etenim qui ex sententia excommunicationis separatum seu ejectum in causa cujus cognitio legitima Judaeorum foro moribusve non permitteretur, pulsasset, aut invitum inde coercere sub Caesaribus ausus fuisset, in legem Juliam de vi sive publica sive privata commisisset, adeoque aut aquae & ignis interdictione [x] seu deportatione puniendus, aut tertia bonorum parte fuisset multandus. Et certe quoties & in quantum forensis seu consistoriana seu praesidum apud eos excommunicandi potestas variatim coercebatur, toties

[m] Hugo Grotius in Sparsione Florum, pag. 339. Jo Gerard. Vossius de Vitiis Serm. lib 1. cap. 16. pag 66. Nic. Serrarius in Rabbino Priore cap 17 Dionys. Gothofred. ad Nov. 146. [o] Variarum Lect. lib 1. cap 10 [p] Lib. 14 12. [q] Et vide eum, lib. 19. cap. 4. & initium capitis infra octavi. [r] Sepher Juchasin, fol. 120, &c. [s] In Shebat Jehuda, fol 36. b. unde hac de re nonnulla J Buxtorfius ad finem Thes. Gram. pag. 341. [t] In Praefat. & in Notis, pag 191, &c. [v] Videsis lib. 4 de Jure Nat. & Gent. cap. 8. [x] L. 10. D. ad Leg. Jul. de vi public. & l. 5. tit. de vi privata.

nec

3

nec minus ipsum effectum excommunicationis singularium personarum per *Shamatha* (qua de supra) ejusque usum satis coerceri palam est. Nam nec credibile videtur singulares personas potestatem sibi arrogare voluisse aut tuto potuisse qualis praesidibus suis seu consistoriis publicis esset negata; maxime etiam cum excommunicationem mereretur ipse qui alium immerito in *Shamatha* poneret. Nec ejusmodi excommunicatio in invitum effectum per separationem personalem habere quibat, quoties deesset in foro seu apud praesides gravioris excommunicationis seu τῦ *Cherem* poenae in invitum ejusmodi, juxta ante dicta, cum effectu pronunciandae potestas. Expressissimum ejusce rei est in jam allatis e Justiniano exemplum. Anathematismos eorum tunc uti & ante in usu fuisse palam est; sed ita solum in usu, inde liquet, ut pro indultu principum sub quibus degerent adhiberi possent, neque aliter atque constitutiones principales permitterent. Ante scilicet (dum hanc solum intuemur) cohibere anathematismis potuere eos qui vetus instrumentum Graece in synagogis legerent: Hoc vero jam prohibitum. Et perquam singularis est hujusce rei explicatio e constitutione illa Arcadii & Honorii [y], quae licet ad annum Christi 398 attineat, adeoque ad secula excidio urbis templique secundi ita recentiora, nihilominus eousque Judaici ex avitis & vetustissimis moribus usus circa hanc rem recepti specimen est egregium, ut inde sane tam de vetustioribus & Babylonicae captivitatis temporibus quam de recentioribus dijudicare non fuerit difficile. Verba sunt; *Judaei Romano & communi jure* [z] *viventes, de* [a] *his causis quae non tam ad superstitionem eorum quam ad forum & leges ac jura pertinent, adeant solenni jure* [b] *judicia, omnesque Romanis legibus inferant & excipiant actiones. Postremo sub legibus nostris sint. Sane si qui per compromissum, ad similitudinem arbitrorum apud Judaeos* [c] *vel patriarchas, ex consensu partium, in civili duntaxat negotio putaverint litigandum, sortiri eorum judicium jure publico non vetentur, eorum etiam sententias provinciarum judices exsequantur, tanquam ex sententia cognitoris arbitri fuerint attributi.* Ubi MS. *tanquam ex sententia cognitoris arbitrio fuerint attributae.* Sensus erat; Judaeos per imperium Romanum quantum ad religionem & ritus suos inter se servandos, apud religionis suae majores agere potuisse, *ita ut inter se* (ut expressim vetus in codicem Theodosianum ibi glossa) *quae sunt Hebraeis legibus statuta custodiant.* Quantum autem ad alia negotia seu quae ad religionem eorum ritusve sacros non attinerent, ut alii imperio Romano subditi, agere & coerceri, id est juxta leges tantum Caesareas, inde debuere; excepto quod si compromissarios sibi in negotiis civilibus tantum, non criminalibus, judices ex suis facerent (juxta morem scilicet triumvirorum ad דיני ממונות *causas pecuniarias* seu *civiles* terminandas ex jure Talmudico [d] constituendorum) eorum sententia perinde valeret ac si a provinciarum judicibus, id est Caesareis, lata fuisset. Certe & in commentariis [e] eorum legitur קומפרומיסין *compromissi* seu *compromissarii* & קומפרומיסאות *compromissaoth* [f] pro ipsis compromissis ejusmodi. Atque ut hic indultus est a Caesaribus judiciorum singularium hujusmodi inter Judaeos usus liber, ita subinde, ut sub centum ante annos (seu Christi 293) a Dioclesiano & Maximiano [g] eis denegata videtur. Suadet Augustorum horum edicti titulus, qui est *iidem A. A. Judaeae*; ubi judicum privato consensu constitutorum, quibus ante nulla ex jure publico jurisdictio, autoritas pro nihilo habetur. Et ad praesidem Judaeae missum esse, adeoque Judaicum circa compromissarios, quos diximus, morem respexisse edictum illud dubitari puto nequit. Sed interim qualiscunque esset Judaeis circa causas inter se sive profanas sive sacras in seculis vetustioribus atque ante Honorium & Arcadium variatim sive denegata sive permissa sive ampliata pro variis principum placitis jurisdictio; satis quidem constat ex Augustorum horum constitutione hac jurisdictionem illam ita jam per imperium Romanum temperatam fuisse ut praesides, primates, archisynagogi ac synedria eorum de causis nullis praeter eas tantum quae ad superstitionem eorum seu religionem Judaicam attinuerint, id est, mere sacras, seu quae ex errore theologico aut cultus divini vitio (uti in exemplo illo Judaeorum Berytiensium ante ex Athanasio, seu Constantini seculo, allato) nascerentur, legitime cognoscere quirent, adeoque nec e suis quenquam nomine reatus alicujus ex legibus Caesareis puniendi, velut furti, homicidii, adulterii, raptus, id genus reliquorum, in jus vocare, nedum nomine ejusmodi excommunicare. Nam frustra a foro seu consistorio aut praeside aliquo excommunicatus fuisset quis ob causam cujus ad consistorium, forum seu praesidem eundem cognitio neutiquam omnino (ut hic nullae praeter mere sacras) attinuisset. Et necesse est ut, jurisdictione seu cognitione legitima sic denegata seu temperata, denegaretur seu temperaretur pariter & simili modo ipsa excommunicandi potestas forensis, quae adeo ipsius cognitionis pars esset, seu eidem, more Judaico, inserviret. Atque observandum, ut Judaeorum cognitiones ab Augustis jam dictis anno illo 398, seu Honorio Aug. 4. & Eutychiano consulibus, intra cancellos causarum mere sibi sacrarum restrictae sunt, ita etiam ab eisdem anno proximo seu 399, Manlio Theodoro & Eutropio consulibus, tantundem de episcoporum Christianorum cognitionibus [h] expressim decretum esse; qua de re in sequentibus mox plura. Recipitur quidem constitutio illa Honoriana de Judaeorum jurisdictione in codicem Justiniani [i]; sed non sine singulari sensus mutatione. Nam ibi in omnimodis causis *quae tam ad superstitionem eorum* (ita vox negativa rejicitur, quae in codice Theodosiano causarum tantum sacrarum cognitionem eis permissam innuebat) *quam ad forum & leges ac jura pertinent, jure communi Romano* eis agendum excipiendumque est, licet Arcadii & Honorii nominibus constitutio ipsa, quasi etiam ipsi sic edixissent, ibi inseratur. Nec aliter interpretes legem illam capiunt. Atque ita in Basilica [k] sine causarum di-

[y] Theodos lib. 2. tit. 1. l. 10. [z] MS *more.* [a] MS *in.* [b] MS. *more.* [c] MS. *judices.* [d] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. [e] Rabbi Jochanan in Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Moed Katen*, cap. 3. fol. 82. col. 1. hal. 3. [f] *Vaicra Rabba*, parash. 6. [g] L. 3. C. de Jurisdict omnium Judicum. [h] Cod. Theodos. lib. 16. tit. 11. [i] Tit. de Judaeis, l. 8. [k] Eclog Basilic. l. 2. tit. de Judaeis, & Basilic. l. 1. §. 3.

stinctione

stinctione illa recepta est. Sed fides hic codici plane habenda est Theodosiano, qui ante Justinianum tam per orientem quam occidentem obtinuit, uti & post eum per secula multa in occidente. Atque per annos saltem 130 aut circiter constitutionis Honorianae sensus erat qualem e codice Theodosiano exhibuimus, ac ita passim receptus; quo rite, juxta ante ostensa, cum illa Justiniani, ut specimine perquam egregio, intellecto, satis etiam intelligitur qualisnam tum in seculis anterioribus, etiam & stante templo secundo, tum in sequentibus apud Judaeos, in terris sive suis sive alienis, legitimus excommunicationis, seu quae effectu legitimo non careret, usus sive haberetur sive potuerit haberi. Nec praetermittendum, ad utrumque pariter sexum excommunicationis poenam rite attinuisse, ut expressim Talmudici [l]. Quod ad Judaicae excommunicationis *absolutionem*, quam הפרה nuncupant, attinet, de qua proxime juxta institutum est dicendum; ejusdem jura erant aut communia aut singularia, quemadmodum etiam, pro vario consistoriorum, sodalitiorum, praesidum, causarum ac jurisdictionis discrimine, excommunicationis itidem jura fuisse ex ante ostensis liquet. Atque usque ad absolutionem seu solennem restitutionem status personalis in integrum, pro excommunicato habebatur quilibet sententia ejusdem percussus, juxta ante dicta. Sed quidem de absolutione hac mentio expressa nullibi quantum video in sacra scriptura occurrit, quae tamen excommunicationis vestigia, ut ostensum est, clarissima exhibet. Formula ejusdem, uti & excommunicationis ante memorata, breviuscula erat: Praesenti, שרוי לך ומחול לך *absolutio tibi est, & res remittitur:* Absenti פלוני שרוי לו ומחול לו *absolvitur N. & res ei remittitur*, aut verba alia tantundem sonantia. Absolutionis autem jus suas habuit, ut jura alia, regulas, temperamenta sua atque exceptiones, quas breviter exhibemus. Primo, quicunque, sive unus seu ut persona singularis, sive plures, iique sive in hominum vulgo seu consuetudine familiari sive in synedrio seu praefectura juridica, alium quenquam alterutra sententiae specie (non per insomnium, nec honoris discipuli sapientis laesi nomine) excommunicassent, iidem ipsi rite [m] absolvere eum potuere, seu in pristinum restituere statum inter suos personalem; quod non rite fiebat עד שיחזור בתשובה בדבר שנידוהו עליו *Usque dum poenitentia ductus in bonam rediret mentem circa causam cujus nomine excommunicatus fuisset*, id est, in fugiendis & vitandis profiteretur ex animo praeteriti se poenitere, nec in posterum similiter peccaturum; in praestandis, rem ipsam praestaret, inque posterum praestiturum se promitteret. Et poenitentia talis atque professio praevia erat absolutioni cuilibet. Atque huc spectat illud Talmudicorum, כל מי שנידה בידו להתיר *Qui excommunicat, ei licet absolvere.* Secundo [o], eodem ipso temporis momento satis legitimum erat, in causis civilibus, non in peccatis gravioribus, & excommunicare & absolvere, accedente qualis dicta est poenitentia & professione. Unde & illud R. Samuelis [n], בוק אסר ובוק שרי *Flatus cornu ligat, & flatus cornu solvit*; eodem scilicet flatu utrumque fieri potuit. Nam quemadmodum ante adnotatur, ut buccinarum seu cornuum usus erat in excommunicatione, ita etiam in absolutione. Et Maimonides, מנדין ומתירין ברגע אחר כשיחזור המנודה למוטב *Excommunicant & absolvunt eodem temporis momento, quoties sic ad bonam mentem redit excommunicatus*; qui si contumax persisteret, absolutio deneganda, uti etiam in peccatis gravioribus, usque ad diem tricesimum. Sed vero absolutionis, poenitentiae ac professionis jam dictae ratio ejusmodi erat proculdubio semper habenda, ut si innocentem se eis qui absolutionis actui praeessent, id est non omnino facinoris cujus nomine excommunicatus esset reum, exhiberet, absolvendus esset. Nam & tunc excommunicandus erat qui innocentem sic excommunicasset. Tertio, מי שנידוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נידוהו שלא בפניו מתירין לו בפניו ושלא בפניו *Qui praesens excommunicatus fuisset, oportuit ut is etiam absolveretur praesens; sed qui absens, tam absens quam praesens potuit absolvi.* Quarto, excommunicatus sive a persona singulari (sed non a seipso) sive a synedrio aut praefectura juridica aliqua (ubi causa non esset ob contumeliam in תלמיד חכם *discipulum sapientis* seu juris ac theologiae studiosum illatam) absolvi potuit tum a triumviris in hanc rem ab eo judicum vice selectis, quibus de poenitentia & professione qualem diximus satis constaret, tum ab aliquo alio judice unico, qui publice triumvirorum potestatem (ut in causis civilibus, id est non criminalibus) saepius sustineret, cui itidem tantundem constaret; idque in utraque excommunicationis specie. Maimonides; בכמה מתירין הנדוי או החרם בשלשה אפילו הדיוטות ויחיד מומחה מתיר הנדוי או החרם לבדו: *Qualis est numerus eorum qui absolvere possunt Niddui aut Cherem? Tres viri, etiam privati seu e vulgo. Etiam & unicus publice judiciis constitutus tam hanc quam illam excommunicationis speciem rite absolvit solus.* Quinto, מי שאינו תלמיד חכם אינו יכול להתיר לעצמו *Qui non erat discipulus sapientis seu eminentior in theologiae ac jurisprudentiae studiis, non potuit absolvere seipsum* (a seipso excommunicatum) sed oportuit, saltem juxta aliquorum sententiam, ut denarius hominum numerus loco triumvirorum accederet; ut in absolutione excommunicationis per insomnium, de qua statim. Sed ratio hic non habita aliorum quam e vulgo; quae res se aliter habuit in somniante. Sexto, sapientis discipulum seu publice legis studiosum, uti & Rabbinum quemque seu doctorem, se excommunicantem (sine juramento quo se ita mansurum obligasset, דרך שבועה seu *per viam juramenti*, ut vocant) etiam se absolvere potuisse aiunt; etiam & discipulum vicem magistri sui hac in re, quoties ad magistrum singulare aliquod munus absolvendi attineret, supplere; quod tunc maxime obtinuit cum jurisconsultus ejusmodi לכבודו *honoris sui contumelia laesi causa* ולא לשם שמים *& non in nomine Domini*, seu ob praecepti alicujus violationem, quemquam excommunicasset. Atque id genus excommunicatio erat quam partiariam supra [p] diximus. Neque ibi dicta de excommunicatione alia quam quae honoris laesi causa sic

[l] Maimonid. tit. *Talmud Tora*, cap. 6. §. 14. [m] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 16, 17. Maimonid. tit. *Talmud Tora*, cap. 6, 7. Mos. Mikotzi Praecept. Neg. 203. *Arba Turim*, tit. *Jore Dea*, cap. 831, &c. [n] Gemara citata. [o] Gemar. Babylon. ad tit. *Moed Katon*, cap. 3. fol. 17. a. [p] Pag. 812.

fiebat

3

fiebat sumenda. Eam autem rarius cautiusque adhibendam monent, nec nisi publice in magistrum aut discipulum hujusmodi contumelia fieret. Septimo, qui honoris causa sic laesi nomine sive ab ipso quem offenderat sive a synedrio aliquo excommunicatus est, absolvendus non omnino erat, nisi etiam illum quem sic laeserat poenitentia sibi reconciliasset, id est non illo invito. Neque ibi triumvirorum aut synedriorum aliorum jus ordinarium. Illo tamen mortuo, triumviris aliisque quibus jus absolvendi competeret, ut synedrii principi etiam & judici publice constituto unico, reum absolvere licuit. Octavo, נידוי על תנאי אפילו על פי עצמו צריך הפרה *Excommunicationi conditionali, etiamsi item latae ab aliquo in seipsum, absolutio erat necessaria.* Nono, excommunicatus, non per insomnium, ab ignoto, a principe synedrii, ex jure communi, absolvendus erat. Decimo, per insomnium excommunicato (de quo ante [q] fit mentio) sive ab ignoto sive a noto, jus erat absolutionis perquam singulare. Neque enim a synedrio aliquo aut praefectura juridica aut principe aut triumviris (qua tales erant) extra temperamentum statim ostensum is absolvi potuit. Sed singularis hic decemvirorum usus, nec quorumlibet, sed eorum qui in legis ac doctrinae Talmudicae studio praecellerent, si commode haberi potuissent. Gemara Babylonia [r], נדוהו בחלום וגו' צריך עשרה בני אדם להתיר לו *Si quis per insomnium positus sit in Niddui, &c. oportet is absolvatur a decemviris,* quorum qualitas ibi designatur. Atque inde a Maimonide [s] sic explicatur res integra, מי שנידוהו בחלום אפילו ידע מי שנידהו צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתירו בנדויו ואם לא מצא טורח אחריהם עד פרסה לא מצא מתירים שיודעים לקרות בתורה לא מצא מתירין לו אפילו עשרה שאינן יודעין לקרות לא מצא במקומו עשרה מתירין לו אפילו ג' *Quando per insomnium quis excommunicatur, etiamsi notus ei esset qui excommunicare visus esset, oportet ut decemviri aliqui Talmudicae doctrinae periti eum absolvant: Quos si non facile repererit, laborandum est ei ut reperiat decemviros ejusmodi per spatium* aut *circuitum* Parashae, *id est 4000 passus: Quos si nec sic repererit, absolvi poterit a totidem in pentateucho legendi peritis: Quos si nec repererit, absolvi poterit a quibusvis aliis decem, etiamsi legendi fuerint ignari. At demum si ita nec decem potuerit nancisci, legitime a triumviris,* juxta ante dicta, *absolvitur.* Nimirum ob insomnii, quod a Deo missum esse seu θεόπεμπτον aut credebant aut suspicabantur, atque ob divinae majestatis reverentiam, absolutionem hic ordinariam admitti noluere, nec, si fieri potuisset, juxta jam ostensa, sine coetu decemvirali; quem numerum hominum censebant, prae aliis minoribus, pro eo cui יש שכינה *majestas divina adesset,* adeoque pro eo qui maxime par erat absolutioni ejus quem per nuncium sic, ut praefertur juxta eorum sententiam, excommunicasset ipsa eadem majestas. Hic autem numerus si commode haberi nequiret, recurrebatur ad jus triumvirorum ordinarium. Ad hunc modum obtinuit apud eos dogma; e quo, ut in Gemara Babylonia traditur, hoc (ut ante promisimus) non praetereundum, de nomine *Nidduі & Shamatha*; nimirum ex sententia ibi perquam manifesta idem ipsum utrumque significare, nec duas excommunicationis species facere. Incipit enim hanc in rem Gemara ab jam dictis de decemviris, quibus aperte idem quod *Nidduі* est solum innui vides. Et de *Cherem* solo, quod forense erat, res ipsa per insomnium cum ratione ulla capi nequit, cum etiam de singulari aliqua persona sive nota sive ignota per insomnium excommunicante, ut palam est, agatur. Jam vero eadem Gemarae periocha quasi non omnino dubitatum fuisset quin *Shamatha & Nidduі* idem ipsum regulariter & juxta receptam satis sententiam significassent, postquam de *Nidduі* sic dictum est, sequitur ex ore Rabbini ad Rab Ashi, ידע כאן שמתיה מהו דלישריה ליה *cognoscit is qui eum in Shamatha posuit* (id est שליח השמים *nuncius a numine missus) quomodo sit absolvendus*; cui respondet Rab Ashi, לשמתיה שויה שליח לבשרי ליה לא שויה שליח *Qui missus est* (per insomnium, seu excommunicare, ut nuncius Dei, visus est) *potestatem habuit excommunicandi eum per* Shamatha, *non item ille* (sed decemviri tantum, quales diximus, aliive) *absolvendi.* Atque in aliis ibi expressim, praeter glossas & interpretamenta Talmudica ibi alibique, vocibus iisdem significatio tribuitur eadem ipsissima. Quinetiam ut excommunicationis per insomnium ratio apud eos sic habita est, ita etiam, sed non tam unanimi consensu, votorum per insomnium; qua de re videsis Gemaram citatam & glossam adjectam. Atque inde forsan est (fas sit suspicari) quod piscator apud Theocritum [t] AEgyptius (& AEgyptios mores Judaicos imbibisse eisque adsuetiores fuisse nemo nescit; etiam & pro Judaeis AEgyptius veteres subinde sumunt viri docti [v]) ex eo quod per insomnium visus sibi est aureum piscem hamo cepisse, ideoque ita ditatum, votum etiam in somnis nuncupasse seu jurasse se nunquam mari amplius usurum, voto hujusmodi adeo se obligatum existimaret ut piscatui operam dein dare timeret; unde inquit,

——ὅρκον γὰρ ἐγὼ τὸν ἐπώμοσα ταρβῶ,

Juramentum quod sic juravi timeo. Qualis etiam Judaeis timor disciplinam jam dictam amplexantibus. Sed hospes quocum piscator ibi loquitur, eum merito ludens, nec piscem aureum ait alicubi esse, adeoque nec votum seu juramentum ejusmodi inde natum supra nihilum habendum, etiam & ἴσας ψεύδεσιν ὄψεις esse monet *visiones ejusmodi mendaciis* seu *fallaciis esse aequales,* nec meliores, quod plane absolutionis vicem consulenti praestitisse videtur. Undecimo singulare Essenorum (uti & sodalitiorum forte aliorum) jus aut morem hac in re fuisse videtur. Nam licet Essenorum pauciores quam centum non judicarent (quod de τῷ *Cherem* juxta superius notata sumimus) attamen ejusmodi erat apud eos, ni fallor, mansuetudo, humanitas & misericordia ut nemini non liceret, qui inter eos excommunicatum merito absolvendum censeret, eum absolvere. Scilicet Josephus [x], ubi de communione & ritibus eorum accuratius agit, Τῶν μὲν ἄλλων, inquit, οὐκ ἔστιν ὅ,τι μὴ τῶν ἐπιμελητῶν προσ-

[q] Pag. 830.
[r] Ad tit. Nedarim, cap 1 fol 8. a.
[s] Tit. Talmud Tora, cap 7. ubi vide Ceseph Misna, de lectione versa.
[t] Idyll. 21
[v] Vide Alberic. Gentil. de Nuptiis lib. 4. cap 9 de l. 8. C. tit. de Incestu, & ibi Cujacium.
[x] Hist. lib. 2. cap. 12. Gr. 7 Lat.

προσταξάντων ἐνεργοῦσι. Δύο δὲ ταῦτα παρ' αὐτοῖς αὐτεξούσια, Ἐπικουρία καὶ Ἔλεος. Βοηθεῖν τε γὰρ τοῖς ἀξίοις, ὁπόταν δέωνται, καὶ καθ' αὑτοὺς ἐφίεται, καὶ τροφὰς ἀπορουμένοις ὀρέγειν. *Quamvis aliarum rerum nihil sine praecepto faciunt curatorum* (seu eorum qui a sodalitio ipsis praeficerentur) *tamen in his duobus, hoc est juvando & miserendo, sui juris sunt. Nam & subvenire dignis, cum opus est, suo arbitrio cuique licet, & indigentibus alimenta porrigere.* Ni conjectura me fallat, hinc colligere est cuique apud eos potestatem fuisse absolvendi. Nam quae hic memorantur, ut actus singularium semper liberi, satis innuere videntur excommunicatum inter eos quemlibet a quolibet potuisse absolvi. *Juvare* enim & *misereri* idem erat quod absolvere. Et si quis indignum absolvisset, etiam ipse excommunicatione puniendus erat. Sed viderint hic acutiores. At vero de peccante in Mosis seu legislatoris honorem loquitur Zacuthius quasi nulla illius fuisset absolutio. Quod inde manasse puto quoniam Josephus (unde ille sua habuit) morti addicendum peccatorem ejusmodi dixerat. Sed mortem illam haud aliam fuisse existimandum videtur, ut monuimus, quam quae per sententiam excommunicationis, & summam erga eam, ut ante dictum est, inter eos reverentiam, indeque cibi abstinentiam seu inediam, eveniret aut evenire posset; unde rite liberandus per absolutionem ab eorum quolibet erat quilibet inter eos excommunicatus. Summa est, tum absolutionis tum excommunicationis Judaicae pro vario seculorum, locorum, persuasionum discrimine jura aliter atque aliter se habuisse. Subtilitates alias habent de absolutione magistri. Praecipuas autem & maxime advertendas sic dedimus. Atque ex illis de rei natura apud eos satis est dijudicandum. Cum autem tam vindictae ob peccatum divinae ex imprecatione excommunicationi semper aut expressim aut tacite praevia exspectatio esset, quam in convictu familiari separatio seu pristinae libertatis quaedam, juxta ante ostensa, deminutio, nondum intelligere potui quin quotannis, stante templo secundo (sub quo in usu erat) per solennem in *die expiationum*, quem יום הכפורים nuncupant, & sacrae literae dici decimo Tisri y assignant, peccatorum poenitentiam universorum quicquid vindictam divinam hinc respiceret plane deleretur, adeoque inde, quantum ad eam seorsim rem, absolutio haberetur, excepto tantum eo qui nomen z Dei profanaverat. Etenim per hirci apopompaei ritum tradunt peccatores ejusmodi alios tunc universos purgatos esse, respectu numinis, ab omnimoda labe peccati sive gravioris sive levioris praeteriti a, unde & effectum qualemcunque vindictae divinae ex imprecatione per excommunicationem pristina exspectatae evanuisse etiam puto creditum esse. Neque enim sacris illius diei aliorumve, aut sacrorum aliorum beneficio, interdicebant excommunicato, qua talis erat, utcunque sic in convictu familiari separatus esset. Sacra enim Judaeorum quantum ad hanc rem dupliciter consideranda: alia fuere quae stante templo ibi peragenda; alia quae extra templum sive in terra sancta sive alibi, ut in proseuchis, synagogis, aliterve, pro vario seculorum, locorum, personarum more. Quae in templo peragenda, alia imperativa b fuere, atque statis temporibus necessario servanda, ut praeter ea quae fuere paschatis, pentecostes, seu primitiarum, scenopegiarum, expiationum, alia non pauca, tum publica tum hominum privatorum, in pentateucho obvia: Alia spontanea erant ibi, quorum dies ab offerentibus aut peragentibus pro arbitrio seligendi. In proseuchis autem & synagogis spontanea dici possunt cuncta, quae in precibus, hymnis, lectionibus sacris, concionibus consistebant. Jam vero neque ab his neque ab illis eo nomine omnino arceri excommunicatum (quatenus solum excommunicatus est) comperio, sed libertatis pristinae usum, quo, sicut ostendimus, interdictus est, convictum familiarem seu vulgarem suorum societatem duntaxat respexisse. De synagogae hic notione in ἀποσυνάγωγον seu *extra synagogam* fieri, ante alibique satis monuimus. Nimirum vocem illam non proseucham seu ad sacra peragenda conventum aliquem singularem aut localem illic denotare, sed proprie הקהל seu *populi* Israelitici *universitatem*, cujus respectu sic ab ea separatus erat seu divisus. Et quicquid in proseuchis illis seu synagogis singularibus, in sacrorum observationem praestitutis, obtinuerit, par est ut interim credamus talia ibi esse permissa ex ratione sacrorum (quorum synagogae illae capaces) qualia in templo ipso, cujus hac in re procul dubio synagogae illae, qua potuerint & res ipsa tulerit, imitatrices fuere. Quod vero ad templi ipsius sacra, quae diximus, attinet, expressiora habemus testimonia tum de eis qui imperativis interesse obligabantur, tum de eis qui spontanea pro arbitrio adhibebant, etiam tam de non obligatis quam de arcendis; unde facile est elicere, solo excommunicati nomine, apud Ebraeos veteres, neminem sacris ullis publicis (nam de eis solum hic loquimur; atque hoc nomine complector publice peragenda omnia) interdictum esse. Discrimen quidem erat multiplex: exempla sunt varia. Unum & alterum memorabimus. Paschatis praeceptum & statum tempus est notissimum. Obligabatur quisque illud quotannis observare והוא לא טמא ולא בדרך רחוקה *qui non c esset immundus* (immunditie aliqua corporali illarum ad quas excommunicationis causae ne relationem quidem habuere ullam) *aut itinere longinquo impeditus*; idque si בזדון *sponte* violatio fuerit, sub poena *Cerith* seu *excisionis*; qua de capite superiori. Excommunicatus, eo nomine, hic non excusabatur, nedum arcebatur. Adeoque aut per se aut per alium, ut procuratorem, sacrorum festi illius pro more particeps esse cum caeteris debebat. Nec quidem peccata, qua peccata, sive quae in singularibus excommunicationis causis continerentur, sive alia utcunque atrocissima, in causa satis fuere ut quisquam paschali ab alio quopiam, ut indignus, interdiceretur communione; quod manifestum est ex Judae Iscariotae exemplo, qui tametsi κλέπτης seu *fur* palam d apud homines, etiam inter discipulos ipsos, agnosceretur, & scelestissimum fuisse eum Christus, id est, proditionem sui machinantem, certo (ut

y Lev. xvi. 29 a De ea re vide lib. 2. de Jure Nat. & G. nt. cap. 10. 11. z Maimonides tit. *Theschuba* cap. 1.
b Numer. xxviii. & xxix. c Maimon. d. tit. *Korban Pesach* cap. 1. Numer. ix. 13. & Misna tit. *Pesachim*. d Joann. xii. 6

omnia)

omnia) sciret, etiam & diabolum eum esse (sed tacito quidem nomine) ante celebrationem aperte assereret [e], nihilominus a discipulis ipsoque Christo [f] in communionem illam sanctissimam, utpote qui legitime ejusdem, sicut alii, particeps haberetur, admissus est. Et nemo puto de ejusmodi admissionis aut participationis jure dubitabit. Imo discipuli festum celebraturi, licet ex eis quae expressim a Domino acceperant, esse inter ipsos unum qui diaboli nomen mereretur, certo scirent, attamen inde non omnino soliciti erant ut pateficeret ipsis quisnam is esset, quod proculdubio fecissent si hominem ejusmodi a communione paschali jure aliquo arcendum existimassent. Quinetiam ex illo quod adjicitur in lege sacra [g] de illustriori illa festorum triga, azymorum, primitivarum & scenopegiarum, *Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo*, generatim scribunt quemlibet marem regulariter fuisse חייב בראיה *obligatum ad comparendum* in festorum illorum quolibet, quae comparitio ejusmodi erat שיראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של חג *ut personam suam* seu *faciem quisque exhiberet in atrio templi die primo festi*, ac secum afferret quae, juxta sermonem sacrum & magistrorum placita, offerenda. At vero exceptiones hic habent. Ut foeminae in praecepto plane non continentur, ita nec volunt hermaphroditum aut genitalibus obstructum, quem טומטום nuncupant, contineri. Servos item parili hic cum foeminis conditione censent. Ideoque ipsa Misnah [h], tum de his tum de aliis excipiendis, הכל חייבין בראיה חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משוחררים החיגר והסומא והחולה והזקן ומי שאינו יכול לעלות ברגליו׃ *Omnes ad apparitionem obligantur, exceptis surdis, fatuis, minorennibus, genitalibus obstructis, hermaphroditis, foeminis, servis qui nondum manumissi, claudis, caecis, aegrotis, senio confectis, & qui se non possunt ad pedibus incedendum erigere.* In Gemara & magistris adjiciuntur alii. Maimonides [i] inde, נשים ועבדים פטורין מן הראייה וכל האנשים חייבים בראייה חוץ מחרש ושוטה וקטן וסומא וחגר וטמא וערל וכן הזקן והחולה והרך והעונג מאד שאינן יכולים לעלות על רגליהן כל אלו האחד עשר פטורין ושאר כל האנשים חייבין בראייה׃ *Foeminae & servi immunes sunt ab apparitione. Sed viri universi ad eam servandum obligantur, excepto surdo, & muto, & fatuo, & minorenni, & caeco, & claudo, & immundo, & incircumciso, & senio confecto, & aegroto, & valetudinario, & qui in pedes se erigere nequit. Omnes hi undecim immunes sunt*, seu *in praecepto non continentur. Reliqui virorum universi* (quorum in numero hermaphroditos & genitalibus obstructos, ob sexus incertum, non recenset) *ad comparendum obligantur.* Inter eos qui etiam obligati ad comparendum excommunicati plane manent: Adeoque sacrorum participes cum reliquis, etiam ex officio non praetermittendo, fuere. Lex insuper est sacra de anno remissionis seu septimo, ejusque tabernaculorum solennitate, *convenientibus* [k] *cunctis ex Israel ut appareant in conspectu Domini*, &c. *tam viris quam mulieribus, parvulis, & advenis, qui sunt intra portas tuas, ut audientes discant*, &c. Aliud hic apparitionis genus, de quo docent [l], כל הפטורין מן הראייה פטור ממצות הקהל חוץ מנשים והטף והערל *Universi illi qui ab apparitionis* (ante memoratae) *jure immunes sunt, immunes etiam sunt ab hujus praecepti, de populi universitate, obligatione, exceptis tantum foeminis, parvulis, & incircumcisis*; quod de incircumcisis, si qui forte essent, ex ipso Israelitarum aut proselytorum justitiae genere, nec aliis, intelligo. Sed nihil hic de excommunicato. Tantundem dici potest de sanctitatis [m] urbis, montis templi, atriorum, discrimine; quod in hoc maxime cernebatur, quod in urbe sedes habere compluribus fas erat quibus nefas pedem in monte templi ponere, etiam montem templi ascendere fas iisdem eis quibus in חיל seu *antemurale* vetitum; huic admissis aliquot, in atria tamen ingredi nefas. Nec atriorum idem circa haec jus. At vero nec in his nec in aliis id genus distinctionibus (quarum quidem circa sacra eorumque appendices messis est uberrima apud Talmudicos in titulis cuique satis obviis qui cultum sacrum spectant) repertum mihi est unquam excommunicationis nomine quemquam aut arceri aut exculari. Adeoque poena illa in se sacrorum publicorum usus interdictionem non omnino continuit, unde nec sacrorum ejusmodi convivalium aut epularum; tametsi accederet communis cibi & potus interdictio illa, qua minuebatur in convictu familiari, non in templo alibive, ubi sacra id genus convivalia, libertas pristina. Nec quid in adversum hactenus legi. Expressim autem locus ille tituli Talmudici *Middoth* [n] docet excommunicatis pariter atque aliis templi ingressum, tametsi non eodem undiquaque modo, licitum. Scilicet alii, נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאים דרך שמאל *Intrabant via dextra, & inde circumeuntes via exibant sinistra.* At vero lugentes & excommunicati via sinistra intrabant, & sic circumeuntes exibant via dextra; qua de re vide doctissimum virum ad citatum titulum, Constantinum l'Empereur. Hinc, si ita introeunti diceret quis, מה לך מקיף לשמאל *Curnam in sinistram te vertis?* atque is respondisset, שאני מנודה *Quoniam ego excommunicatus sum* seu *in Niddui positus*, ex sententia Rabbi Meir respondendum erat, השוכן בבית הזה יתן בלבך ויקרבוך *Is qui aedem hanc inhabitat soletur te*, seu *cordi tuo indet quod est necessarium, & recipiant te.* Sed Rabbi Jose ad eum, עשיתן כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חביריך ויקרבוך *De eis loqueris ac si transgressi fuerint super eum jus*, seu *non legitime excommunicassent. Respondendum autem, Qui hanc aedem inhabitat indet cordi tuo ut auscultes verbis sociorum tuorum, & recipiant te.* Et utinam doctissimus interpres ibi non vertisset שאני מנודה *quia ego contaminatus rejicior*, quasi de immundo aliquo, cui ingressus in templum negatus, verba fierent. Nam planissime non aliud sonant quam *quia ego excommunicatus*, uti & magistri ibi sumunt. Et Obadias Bartenorius ibi, הלכה כר' יוסי *Halacha* seu *recepta sententia hic est juxta R. Jose.* Memoratur item porta lu-

[e] Ibid. vi. 70, 71. [f] Matth. xxvi. 23, &c. [g] Exod. xxiii. 17. [h] Tit. *Chagiga*, cap. 1. in Talm. Babylon. [i] Eod. tit. cap. 2. [k] Deut. xxxi. 11. [l] Maimonid. tit. *Chagiga*, cap. 3. [m] idem tit. *Beth habechira*, cap. 7. [n] Cap. 2. sect. 2. & videsis Buxtorf. Lexic Chaldaic. col. 1306.

gentium

gentium in Pirke R. Eliaezer, ubi legitur, הכנם בשער האבלים ולא היה שפמו מכוסה אז היו יודעים שהוא מנודה *Si quis ingressus fuerit per portam lugentium non obvelato mystace* seu *labro superiore* (nam obvelare solebant lugentes[o]) *inde cognoscebant eum esse excommunicatum*, & verbis illis ante e Talmude allatis ad eum utebantur. Idem habet inde R. Jehuda Ben Celetz[p]. Atque tum apud eum tum in Pirke R. Eliaezer habetur, Salomonem in templo fecisse portam hanc lugentibus & לנודים *excommunicatis* propriam, quasi etiam Salomonis aevo hujus poenae usus inolevisset. Sed hoc ut de Salomonis tempore dictum pro hyperbola aut commento Judaico sumendum opinor. Utcunque autem, sufficiunt haec ad rem quam tractamus probandam. Afferunt quidam viri magni illud de immundis[q] paschati non admissis sub Ezechia quasi inde excommunicatis sacrorum usus denegandus. Sed illud planissime adeo non ad excommunicationis apud eos ritum attinet ut nihil minus. Spectat enim historia illa ad immunditiem illam legalem quae corporalis erat, cujus nomine templo sacrisque complures arcendi. Sed ut nemo excommunicabatur (eo sensu qui Judaeis in usu) ob immunditiem ejusmodi aliquam, ita nemo velut immundus censitus est quia excommunicatus. Summa est, non solum sacrorum publicorum pariter fuisse excommunicatum cum aliis capacem, id est, a templo non omnino, nedum a proseuchis seu synagogis publicis eo nomine sic arcendum ut sacrorum beneficio illic careret, verum etiam ad imperativa servanda non minus aliis obligatum. Atque perperam hic nimis viri aliquot docti[r] celebresque asserunt *Judaeis in observatione fuisse ut cum quis immune aliquod perpetrasset scelus, non a templo tantum sed a synagogis dimoveretur*; secundum quod etiam ἀποσυνάγωγον apud Joannem interpretantur. Seorsim quidem nec cum vulgo reliquo apud templum sacrificabant nonnulli, quibus nempe singulares & sanctiores habebantur aliquot ritus, ut Esseni[s], qui δι' αὐτὸ εἰργόμενοι τοῦ κοινοῦ τεμενίσματος ἐφ' αὑτῶν τὰς θυσίας ἐπιτελοῦσι, *ideo exclusi a communi fano seorsim sacrificant*, ut Gelenius; sed Ruffinus, *& merito se a communi congregatione discernunt, remotim sacrificia facientes*. At vero nec eorum aliquis, aut alius quisquam, quod excommunicatus esset, sacris ibi, quasi inde eorum legitime capax non fuisset, arcebatur ullis. Et quod alibi[t] diximus Tertulliani[v] de excommunicatis in Christianismo primitivo verbis utentes, per *Cherem* apud Judaeos devotum *a communicatione orationis & conventus & omnis sancti commercii relegatum esse*, id ita capiendum, quantum ad Judaismi mores, ut non ad sacra spectet publica (utcunque a sciolis aliquot, in scriptis suis de jurisdictione sibi circa sacra ex jure divino asserenda Anglicanis, aliorsum trahatur) sed privata tantum & graviorem convictus familiaris privationem diraque graviores, juxta supra locoque citato allata. In eundem enim sensum magistri[x], dum aiunt, אין נושאין ונותנין עמו ואין מתעסקין עמו *Non commercium cum eo nec negotium aliquod habent*, quod tamen rite ad distantiam toties memoratam habebatur cum eo qui priori specie seu gradu, id est, *Niddui*, puniebatur. Sic igitur statuendum; ex sententia *Cherem* simplici post diem sexagesimam in contumacem lata non omnino minus ex qualitate sui capacem sacrorum publicorum usus fuisse sic excommunicatum quam ante, utcunque ignominia inter suos majori laboraret, & pristina familiaris convictus libertate magis jam careret. Nam praeter horrendas illas imprecationes in eum toties iteratas, nec docere ei licuit, ut magistro; nec discere ab alio, ut discipulo; nec conducere, nec conduci, aliudve commercium cum aliis, ut dictum est, habere: quae tamen non magis eum quam excommunicatum per *Niddui* a sacris publicis arcebant, sed ad communem inter suos vitae rationem duntaxat attinebant. Custodia autem illa in tuguriolo, cui interdum ob contumaciam etiam mancipabatur, non magis in causa erat ut sacrorum ejusmodi capax esse desineret quam carcer simplex, cujus nomine nemo noxium ei traditum sacrorum usus haud legitime capacem esse puto dixerit. Et revera *Cherem* ejusdem erat, licet intensioris naturae cum *Niddui* seu *Shamathu*; unde & generali nomine apud Ebraeorum doctissimos tam haec quam illa excommunicatio sic pariter appellari solet; licet ob gradum, juxta jam dicta, intensiorem speciei nomen illa etiam induerit: sed non magis sacrorum, ex sui natura, publicorum interdictionem spectabat quam *Niddui* aut *Shamathu*; quod puto etiam tam de Essenorum quam de aliorum excommunicatis intelligendum. Et traditio illa in custodiam seu tuguriolum ubi seorsim aleretur (quod pro arbitrio fori aut fiebat aut praetermittebatur) sicut mulcta aliave praeter excommunicationem iteratam poena atque ut diversa accessit potius quam ut ipsius pars excommunicationis. Atque ex jam dictis demum liquet, nec ad sacra publica nec ad sacerdotum (quorum in hisce ratio singularis nulla erat) jurisdictionem poenam quam hactenus tractavimus Judaicam excommunicationis magis attinuisse quam aliam qualemcunque sive pecuniariam sive capitalem sive corporalem: Etiam tam a singularibus seu privatis quomodocunque convenientibus, atque a singulari quopiam irrogari solitam, juxta ante dicta, quam a coetu consistoriano (qui jure ordinario erat aut triumvirale forum aut vigintitriumvirale aut septuagintaunius-virale, juxta ostendenda libro proximo, atque extraordinario jure aliter atque aliter se saepius habebat) idque tam in causis sacris quam profanis ab eisdem praesidibus ac judicibus iisdemque consistoriis, quae pariter utrisque, pro potestatis amplitudinis discrimine, praeerant. Neque enim aliud apud illos unquam consistorium seu forum ad sacra attinens, aliud ad profana; ut aut falsi aut fallentes non admittunt solum sed & adseverantius obtrudunt viri aliquot doctissimi, aliis[y] interim summo cum judicio parilique doctrina merito refragantibus. Atque ea de re etiam plura libro

[o] Targum Onkelos, Levitic. xiii. 45. &c.

[p] In *Sepher Musar*, cap. 9. pag. 95. a. unde & Drusius ad Joann. ix. 22.

[q] 2 Paralip. xxx. 17.

[r] Baronius, tom. 1. an. 57. §. 12. Henric. Spondanus in coemeteriis sacris, lib. 4. part. 1. cap. 2. § 6. Anallisius Germonius de Sacrorum Immunitatibus, lib. 3. cap. 14. Sigonius, alii. Et videlis Bezam de excom. & presbyterio, scriptores ad Joann. ix. 22. alios satis obvios.

[s] Joseph. lib. 18. cap. 2.

[t] Lib. 4. de Jure Nat. cap. 9.

[v] Apologetic. cap. 39.

[x] Maimonid. tit. *Talmud Tora*, cap. 7.

[y] Vid. Hug. Grotium ad Matth. v. 22. & lib. de Summarum potestatum Imperio circa sacra: cui consonat hic passim Talmudici.

proximo.

proximo. Et maxime hic id tandem advertendum, qualiscunque fuerit hujus poenae apud Judaeos origo, ex jure aliquo divino praeceptivo non omnino, sed traditione seu invento tantum humano in eorum politia pependisse. Neque velut excommunicatum aut separatum a Deo quemquam inter se sic excommunicatum censebant, sed ab hominum consortio, utcunque in eum vindictae divinae, cujus beneplacitum exspectabant, imprecationibus uterentur. Et singularia aliquot suo more enumerant quorum ob causam homines aliquot pro מנודים לשמים *excommunicatis apud Deum* seu *coelitus* ac *divinitus* sumunt. Gemara Babylonia [a]; שבעה מנודין לשמים אלו הן כי שאין לו אשה ומי שיש לו אשה ולא בנים ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו והמונע מנעלים מרגליו ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה: *Septem sunt quasi excommunicati* aut *separati a Deo, qui nempe uxorem non habet, qui habet uxorem nec vero liberos, qui liberos habet quos non educat in legis disciplina, qui non habet phylacteria* [a] *in capite & brachio, & peniculamentum in veste sua* [b], *& postes ostio suo* [c], *& qui calciamentis pedes suos munitos non vult: Sunt etiam qui dicant, quisquis non legitimo conjugio copulatus est.* Quam bene haec dicta non disputo: Sed ideo attuli ut inde sciatur excommunicationis genus quo a Deo quisquam apud eos separari existimabatur, aliud omnino esse ab eo quo inter se poena illa variatim, juxta ante dicta, adhiberetur. Atque ut nec sacerdotalis hominum generis ejusve partis alicujus prae aliis potestas aliqua singularis, nec sacrorum publicorum interdictio in excommunicationis illius Judaicae vi ac effectu locum habuit, juxta jam ostensa, omnino ullum, ita nec poenitentia hic futurive praestandi officii (cujus ante violati nomine quis excommunicabatur) professio, nec reliquorum ad absolutionem excommunicati superius memoratam attinentium quidquam, nedum absolutionis hujus actus ipse, ad sacerdotale genus illud ejusve partem aliquam prae aliis, aut ad sacrorum publicorum sive rationem sive effectum, aut ad poenitentiam aut absolutionem illorum aliqua comitari solitam, ullatenus spectavit; quod hic maxime animadvertendum. Etenim poenitentia, quantum ad hanc rem, apud eos habebatur duplex: Alia sacramentalis seu sacramentaliter expiationibus praevia, quae sanctissimo numini ad peccatorum remissionem seu absolutionem ab eo impetrandam, in sacris expiatoriis peragendis, ex lege necessario cum confessione rite [d] & tam corde quam ore tenus praestanda. Alia civiliter tantum seu populariter poenalis; cujus generis dicendum fuisse tum quae excommunicationis absolutioni, juxta superius ostensa, praevia fuit, tum quae variatim, ut mox dicetur, a facinorosis citra sive excommunicationis jam dictae sive sacrorum rationem aliquam & exigi & in emendationis vitae futurae testimonium publice inter eos praestari solita. Ex genere priori, confessione a poenitente variatim cum sacris solennibus ipso, maxime in festo *Cippurim* seu expiationum annuo (quo item populi totius nomine confitebatur Pontifex summus [e] super hircum apopompaeum) ut decuit ac rite praestita, numini reconciliabatur, juxta legis sacrae sensum, poenitens expiabaturque, ita tamen ut necessarium haberetur spontaneam peccati in proximum compensationem prius fieri: Neque aliter absolutionem inde apud Deum impetratam esse credebatur. Confessio autem illa quae poenitentiam illam sacramentalem sic comitari solebat, seu potius pars ejus primaria erat, a peccatore fiebat aut soli numini, aut hominibus etiam aliquot, seu ברבים *coram plurali aliquo hominum numero.* Peccata שבין אדם לחבירו *in proximum* etiam ברבים seu *coram pluribus* (non hoc vel illo coetu certo, sed coram pluribus cujuscunque ex populo illo generis) a poenitentiam rite satis praestante erant confitenda. Saltem שבח גדול לשב *perquam laudabile fuisse poenitenti* aiunt, si id genus peccata sic confiteretur. Peccata autem שבין אדם למקום *in Deum*, veluti tabulae primae violationes, אינו צריך, inquit, juxta veteres [f], Maimonides [g], לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם ולפני רבים כתם: *Necesse non erat ut peccator ea* (nondum aliis cognita) *ipse propalaret: Etiam impudentia quaedam in eo fuisset si ea revelasset. Sed poenitendum erat coram Deo benedicto, & coram eo singula sua recensenda ejusmodi peccata; coram pluribus autem confitenda ea verbis generalibus* [h]. Atque poenitentiae hujus maxime solennis ac continuus usus erat per י' ימי התשובה *decem dies illos poenitentiales* qui expiationem illam annuam per hircum apopompaeum factam praecedebant. Sed vero quemadmodum per dies illos, nonnullis saltem in locis, אין נוהגין החרם *excommunicationem aliquam adhiberi in more non erat* [i] (utpote sacris ejusmodi, ad quae uti nec ad alia publica spectaret, non omnino intermiscendam) ita nec poenitentia tunc aliove quovis tempore sacramentalis ejusmodi erat ut excommunicationis sententiae ante latae vim, aut notam inde contractam inter homines, omnino aboleret. Nam & mulctae scilicet & flagellationes aliaque suppliciorum genera ejusmodi inter homines ibi usitata subibantur, & manebant, idque undiquaque legitima, adeoque etiam excommunicatio, non obstante poenitentia ejusmodi sacramentali, quae in numinis reconciliationem praestabatur, non in poenarum apud homines seu civiliter debitarum abolitionem. Accedere etiam hujusmodi poenitentiae sacramentali volebant יסורין seu *castigationes* sui ultro subeundae; unde, exempli gratia, in solenni annuae populi expiationis festo illo, ad veteris disciplinae Judaicae sensum, ait Rabbi Jacob Ben Asher [k], נוהגין באשכנז שכל הקהל לוקין מלקות ארבעים בבית הכנסת אחר תפלה המנחה שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו: *Mos est* (aut olim fuit) *in Germania*, seu *apud Judaeos Germanienses, universum populum* seu *coetum plagis quadragiuta flagellari in synagoga post orationem vespertinam; ut inde atque ita demum ca-*

[a] Ad tit. *Pesachim*, cap. 10 fol 113. b. [a] Deut. vi 8. [b] Num xv 38. Deut. xxii. 12. [c] Deut. xi. 20. [d] Levit. xxvi. 40 Num v. 6, &c [e] Levitic xvi. 21. Vide Misn & Gemar tit *Joma*, cap 8. [f] Tract Theshuba, cap 2. Vide *Arba Turim*, tit *Orach Chayim* § 607 [g] Misna & Gemar tit *Joma*, cap 8. Babylon. fol 87 a. tit. *Beracoth*, cap 5. fol. 31. a [h] Vide Misnam tit *Sanhedrin*, cap. 6 § 2 [i] In notatis ad *Shulcan Aruch*, tit. *Orach Chayim*, § 602 & videsis J. Buxtorf. in Synagoga, cap. 20. [k] Tract. *Orach Chayim*, § 607.

ſtigatus etiam corde tenus reſipiſceret, & a peccatis ſuis recederet. Et caſtigationes ejuſmodi pariter ſacramentales, utpote quae in abſolutionem a numine impetrandam ſubirentur, dicendae; quemadmodum etiam in chriſtianiſmi poenitentia ſolenni ſubinde non ita diſſimiles habentur. Quod autem ad poenitentiae apud Ebraeos genus illud alterum, ſeu eam quae civiliter ac populariter erat poenalis, attinet, ſpecies ejuſdem prior, ſeu quae excommunicationis abſolutioni neceſſario praevia fuit, aut triumviris aut judici alicui publice conſtituto atque in abſolutionis ritum adhibito, quem מומחה vocitant, aut decemviris, aut conſiſtorio alicui ſeu ſynedrio, juxta ſuperius memorata, non autem ſoli numini ipſi, aut generatim ברבים *pluribus*, ut ſacramentalis proximum ſpectans, nedum ſacerdotalis generis prae aliis cuipiam, erat praeſtanda. Nec actus ipſe inde abſolvendi circa peccata alia praeter ea ſola quorum nomine ſententia illata fuerat omnino verſabatur. Neque ſane quid ita commune erat cum poenitentia ac abſolutione civili ac populari huc ſpectante cum illa quae ſacramentalis erat ut ex reconciliatione erga Deum per hanc impetrata excommunicatus quiſquam apud homines inde citra poenitentiam modo quo dictum eſt civiliter praeſtandam abſolveretur. Manebat is in excommunicati apud homines ſtatu, etiamſi univerſa per ſacra expiatoria eorumque appendices apud Deum diluerentur ejus peccata, donec etiam per poenitentiam quam diximus civilem abſolutionem etiam excommunicationi ſingularem apud homines naneiſceretur. Quod itidem plane pronunciandum de poenis aliis quibus inter homines quis ex ſacramentali poenitentia apud Deum abſolutus legitime ſuberat. Uti & vice verſa, excommunicatione rite abſolutus per abſolutionem ejuſmodi aut poenitentiam civilem ei praeviam, nec a ſacris expiatoriis nec a poenitentia criminis, cujus nomine ſententia in eum lata, ſacramentali, quae Deum reſpexit, liberabatur. Et tantundem plane dicendum de altera generis hujus ſecundi ſpecie quae civiliter tantum ſeu populariter, & citra ſive excommunicationis ſive ſacrorum rationem, pro more & arbitrio ſynagogarum ac ſeculorum variantium diverſo, poenalis erat atque etiamnum inter eos, ex diſciplina veteri, eſt in uſu. Ea nimirum cernitur in ultro ac palam ſubeundo caſtigationes civiles popularesque, eaſque graviſſimas atque diutinas, quae, ob capitalium aliorumve poenalium judiciorum poteſtatem adeo variatim eis aut negatam aut minutam, facinoroſis, citra excommunicationis aut ſacrorum rationem, civiliter & populariter irrogari, ſed & ultro ſubiri, ſolitae; tametſi interim dubitandum non fuerit, excommunicationem ſubinde & pro hominum libitu ſive praeceſſiſſe eas ſive eſſe ſecutam Atqui neque tunc caſtigationes illae ab ejuſdem ratione aliqua pependere. Sed adjectitiae tantum fuere poenae illae; qualis illa bonorum ablatio in exemplo illo Ezrae ſuperius memorato, excommunicationi ejus comminatoriae adjuncta, uti & mulcta, flagellatio, ſimiles aliae. In caſtigationibus hiſce [l] cenſenda, tempore hyberno in aqua frigida nudum aliquamdiu ſedere, aeſtivo itidem in acervo formicarum, per apum examina praedenſa aliquoties percurrere, diutina jejunia, &c, pro criminis atrocitate, per annos complures frequentius iterata, aliaque vitae ejuſmodi incommoda ſceleſtis in reſipiſcentiae apud homines & futurae vitae emendationis teſtimonium ſubeunda. Atque huc etiam ſpectat confeſſio illa atque poenitentia generalis capitale judicium ſubiturorum, ad exemplum Achanis [m] ab Joſua ea de re moniti. Reo ſcilicet, quando decem cubita aberat a loco in quo neci tradendus eſſet, publice dicendum erat [n]; תהא מיתתי כפרה על כל עונותי *Sit mors mea expiationi pro omnibus peccatis meis*, aut in eundem ſenſum. Cum ſacramentali autem neque haec ſecundi generis ſpecies commune quid ita habuit ut altera alterius effectum omnino ſortiretur. Deo ſanctiſſimo ac corde tenus, quod cognoſcere aut introſpicere is, utpote καρδιογνώστης, ſolus poteſt, atque ex lege ejus ſacra in ejuſdem reconciliationem ſacramentalis peragebatur. In civilem autem poenam ac pudorem tantum praeſtituta eſt ſpecies haec ſecundi generis altera, quae, ut poenae ejuſmodi aliae civiles, placita ſpectabat hominum, quibus nota tantum oris, non omnino cordis, profeſſio poenitentialis Adeoque etiam poſt ſolennem per diem *Cippurim* apud Deum expiationem qualemcunque peccatorum omnimodorum, caſtigationibus jam dictis civilibus & poenitentiae per eas apud homines civili, pro re nata, & per annos interdum complures, locus manſit, ut ante, integer. Quod & ſatis conſonum eſt eis quae in chriſtianiſmo alibique pro morum diſcrimine in rebus hujuſmodi obtinent. Atque hinc rite intelligendum quod habent Talmudici de excommunicatione ejuſque vi ac effectu apud homines omnimodo per complures annos, pro arbitrio ſcilicet fori ſeu conſiſtorii cui ſuberat excommunicatus, durante. Maimonides [o], אם ראו בית דין להניח זה בנידוי כמה שנים מניחין כפי רשעו׃ *Si viſum fuerit conſiſtorio* ſeu *ſynedrio in excommunicatione quemquam relinquere per complures annos, relinquunt ſic eum ſecundum malitiam ejus*, ſeu prout criminis aut contumaciae atrocitas meruerit. Ita etiam Gemara Babylonia [p], alii. Nimirum qualiſcunque apud Deum fieret quotannis ex ſacris diei expiationum ſolennibus reconciliatio ac abſolutio ſacramentalis, civilem nihilominus, ſeu quae excommunicationis atque apud homines erat, nemo excommunicatus aut eodem, aut primo, aut ſecundo inde aliove anno, nedum per ſacrificia alia expiatoria nactus eſt, antequam juxta ritus excommunicati abſolvendi ſupra memoratos eam legitime adquiſiviſſet. Atque tempore illo toto, aut iterata in eum imprecatione vindictae divinae aut eadem vindicta exſpectata, erat ut capite quadantenus deminutus, id eſt, priſtina convictus familiaris libertate inter ſuos privatus, ſeparatus, ac infamiae notis aliquot onuſtus, ut ante oſtenſum; ſed non ut e קהל *republica, eccleſia* ſeu *ſynagoga*, cujus pars erat, expulſus ſeu exſul aut deportandi inſtar; tametſi viri doctiſſimi [q] ſubinde excommunicationem Ebraeorum per *expulſionem & ejectionem e republica* ſeu *eccleſia* ac *abſciſſio-*

[l] R. Samuel in *Sepher Chaſidim*. §. 167. *Reſhith Chocma* minor in *Shaar Hatheſ'ba*, cap. 7. Buxtorf. in Synagoga, cap. 34. [m] Joſuae vii. 19. [n] Miſna tit. *Sanhedrin*, cap 6. [o] Tit. *Talmud. Tora*, cap 7. [p] Ad tit *Moed Katon*, cap 3. fol. 17. a. [q] Videas Joſeph. Scalig. de Emendat. Temporum, lib. 5. pag 552. Ludovic. Capell. ad Joann. ix. 22. alios ibi alibique obvios.

nem

4

nem generatim, quasi exsilium & maximam capitis deminutionem sonaret, denotent. Neque quidem id omnino admittit ejusdem sacrorum publicorum participatio, nec reliqua de excommunicati statu quae ante ostendimus. Sed immane quantum (quod & adnotare fas sit) a receptissimis scholae Talmudicae sententiis discrepat viri doctissimi in praelectionibus de ecclesia opinio nupera, qua Niddui *fit separatio quae convenit leprosis & contaminatis secundum legem ceremonialem Mosis*; Herem *vero* (idem quod nos *Cherem* diximus) *eorum est qui sunt obnoxii morti juxta Mosis legem politicam*, seu *eorum qui eam culpam contraxerunt quae non nisi morte lui possit*; & demum *Shammatha* seu *Maranatha* (de quo item capite proximo) *segregatio a coetu piorum in vita futura*, quod ultimum quidem dubitanter ab eo dictum. Atqui certissimum est nihil ad vitam futuram in Judaeorum *Shammatha* aliave aliqua inter eos excommunicatione attinuisse, nedum ceremonialia de immundis interdicta τοῦ *Niddui* fuisse omnino objecta, nec τοῦ *Cherem* peccata tantum capite luenda, quae perquam opinor ex ante traditis manifesta sunt. Quod vero ad sacra privata attinet seu domestica; tam excommunicati, opinor, quam alii, sed non minus hi quam illi, pro arbitrio eorum quorum ea privatim seu domesticatim celebrare intererat, uti in privatis aliis seu domesticis fieri solitum, aut admittendi erant aut arcendi; ratione, quoties admissio ejusmodi fieret, quatuor cubitorum distantiae illius solennis, uti & interdictionum extraordinariarum & adjectitiarum quae pro vario synedriorum placito subinde, ut ante hic alibique [t] ostensum est, accederent, semper habita Ita enim res ipsa ex natura sui necessario postulabat. Nam sicut privatis quibuslibet, ex varia eorum regiminis ratione, sua sunt, citra interdictionem publicam, jura certa ac domestica, ita ex interdictionum illiusmodi interventu, ut juris omnimodi privati vis & effectus, adeoque etiam admissionis jam memoratae, aut cessaret aut temperaretur necesse est. Quae vero de sacris hic publicis supra dicta sunt, ex eo satis etiam firmantur, (quod, quanquam statuerant Judaei quemlibet qui Jesum esse Christum seu Messiam verum confiteretur excommunicandum [u] fore, quod decretum etiam viri ibi principes [v] non pauci adeo timebant ut, tametsi crederent in eum, fidem tamen profiteri, ne excommunicarentur, non auderent; unde, uti etiam ex Christi ipsius hac de re monito [w], quemadmodum caeco illi oculis restituto [x], ita aliis evangelio nomina dantibus saltem non paucis, si non universis, aequum est ut existimemus poenam hanc seu infamiae notam pro re nata aut a personis singularibus, juxta morem, aut a praefecturis juridicis irrogatam) nihilominus expressissima habentur in apostolorum Actis [y] testimonia de libero templi ac synagogarum, quantum ad sacra publica, usu tam Christi discipulis ac credentibus qui fidem palam profiterentur etiam simul universis, quam Judaeis reliquis seu non credentibus permisso. Neque ea de re accusatio, lis, aut controversia ab eis qui alioquin undiquaque credentibus atque pervicacissime adversarentur, omnino intenditur in quempiam ulla. Quod factum non fuisse perquam mirum videtur nec ex natura sui credibile, si, ex jure tunc in usu ac recepto, a templo aut synagogis (de cujus vocabuli notionibus hic advertendis supra) sacrisve ibi peragendis publicis arcendus fuisset excommunicatus. Hallucinati igitur nimis (quod obiter adnotare etiam liceat) patres qui caeci illius excommunicationem sic exprimunt ut e templo ejectum sine dubio admittant; Ἐξέβαλλον, inquit [z] Chrysostomus, *αὐτὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ εὗρεν αὐτὸν ὁ δεσπότης τοῦ ἱεροῦ*, *Ejiciebant eum e templo Judaei, & invenit eum templi Dominus*. Sic item Theophylactus. Et consonus est Nonnus Panopolita in Joannis paraphrasi, qui pro eo quod est ἀποσυνάγωγον seu *extra synagogam* fieri ea substituit quibus intelligi vult e templo aut synagogis in publica sacra constitutis ejici. In decreto jam dicto Judaeorum ille,

Μὴ ζαθέης ψαύσειε θεοκλήτοιο μελάθρου,

Non divinam attingat in qua Deus invocatur domum. Et de caeco illo ejecto,

——ἀπήλασαν ἔκτοθι νηοῦ,

Expulerunt eum e templo. Atque illud Christi, *Extra synagogam vos facient*, reddit ille,

Ὑμέας ἐξελάσουσι θεοκλήτοιο μελάθρου,

Vos expellent divina e domo. Quasi apud Judaeos excommunicatio fuisset expulsio e sacris aedibus; cujus contrarium ex ante ostensis satis opinor manifestum. Sed vero de his satis superque. Et de Judaica seu veterum Ebraeorum excommunicatione, ut scilicet de judiciorum per hoc quod tractamus ante legem intervallum effectibus, in quibus locum habuisse volunt aliqui etiam viri magni excommunicationem, commodius & plenius mox dijudicari possit, hactenus.

[t] Ex Maimonid. tit *Talmud Tora*, cap. 7. & *Shulcan Aruch* lib. *Jore Dea*, cap 334. §. 2. & 7. & lib. 4. de Jure Natural. & Gent cap 8 [u] Joann. ix. 22. [v] Ibid xii. 42. [w] Ibid. xvi. 2. [x] Ibid ix 34. [y] Cap ii. 46. & xv. 21. & xxi. 26 &c. [z] Homil in Joann. lix.

CAP.

CAP. VIII.

De excommunicationis (cujus origo intervallo huic legis in Sinai dationem antevertenti, ut dictum est, tribuitur) usu, jure, effectu, reliquisque appendicibus, in christianismo primitivo per apostolorum tempora. Illam haud omnino diversam videri ab ea quae Judaeis tunc aliis atque ante (juxta superiori in capite descripta) in usu; ratione causarum, pro persuasionum discrimine, singulari semper habita. Tam ex jure Caesareo, subinde saltem, quam Judaico fuisse tunc publice legitimam. Tum juris tum nominis Judaeorum & christianorum per tempus illud communio. De Christiani nominis ortu. Claudii Augusti edictum apostolis coaevum, quo utrisque, sub nomine Judaeorum, moribus Judaicis, adeoque excommunicatione, per orbem Romanum uti indultum est. De christianorum tunc confoederata inter se disciplina, tempore persecutionum. Anathema, maranatha, traditio Satanae; alia in epistolis canonicis de excommunicatione sumi solita. Num a sacris christianis excommunicatus tunc arcendus. Judas proditor, in ipsa coenae dominicae institutione, ejusdem particeps; saltem communione non interdictus.

Judaismi veteris excommunicatione atque ejusdem speciebus seu gradibus, usu, jure, effectu, absolutione, etiam & poenitentia civili ac populari, qua a sacramentali discrepat, reliquisque ejus appendicibus superiori in capite explicatis (de quibus etiam consule Claudii Augusti, de juris morumque Judaicorum usu libero per orbem Romanum permisso, edictum, quod mox hic cum aliis aliquot etiam illuc spectantibus, sed aliam in rem, affertur;) de ea quae variatim in christianismo obtinuit pariter est, juxta institutum, videndum, ut inde etiam commodius tandem & facilius dijudicari possit de quaestione, an poenae hujus origo intervallo legis in Sinai dationem antevertenti fuerit, ut volunt aliqui iique doctissimi & percelebres viri, tribuenda, adeoque inter effectus judiciorum per intervallum illud locum habuerit. Christianismi excommunicatio tempore hic in triplici consideranda. Primo, per apostolorum tempora, seu usque in annum a verbo incarnato centesimum aut circiter. Secundo, per tempora quae sequuntur primitiva, usque in Constantinum Magnum Augustum, id est, quamdiu christianismus cum imperio seu potestate in regimine summa non omnino est conjunctus, seu usque in annum a verbo incarnato trecentesimum vicesimum aut circiter. Tertio, a christianismi Constantini initiis etiam in tempora nostra. Ultro quidem ab viris eruditis, iisque tam e pontificiis [a] quam reformatis [b], admittitur, christianismi excommunicationem fuisse ejus quae in Judaismo erat propaginem seu imitatricem, licet interim de origine, usu ac effectibus ejus in Judaismo non satis sint ipsi inter se concordes. Sed discordia illa inde maxime evenit quod aut Talmudicam hac de re doctrinam seu veros Judaeorum mores ac ritus inde ediscendos non satis habuerint eorum aliqui perspectos, aut ipsos dissimularint. Ad firmandam autem sententiam illam etiam, inter caetera, palam conducit usus in primitivis christianismi seculis eorundem vocabulorum pro excommunicandi apud christianos actu quibus usi fuerant ante Judaei Graecienses pro excommunicationis actu apud suos. Scilicet non solum ἐκβάλλειν [c] *ejicere*, ἀφορίζειν [d] *separare*, ac *anathema* [e] quenquam *pronunciare* (quod idem est cum חרם *Cherem*) atque ἀναθεματίζειν, verum etiam ἀποσυνάγωγω seu *extra synagogam facere*, christianis tunc pro excommunicandi actu apud suos adhibebantur; quae nemo nescit, Judaeis suam pariter denotasse ante excommunicationem, uti etiam ex capite superiori manifestum est. Rarius quidem ἀποσυνάγωγος in patrum christianorum scriptis sic occurrit, sed vero a seculorum primitivorum christianis videmus adhibitum illud (cujus sensus initia nemo dubitat quin sint mere Judaica) nunc pro excommunicato ab Judaeis ipsis nunc pariter pro excommunicato inter christianos. Priori sensu, in illo Athanasii capite in superiori allato de Judaeo Berytiensi alibique. Posteriori, in ipsis synodi Nicaenae primae canonibus [f], ubi de excommunicatis in ecclesiis christianis dicitur inquirendum esse an simultate, contentione, aut aliquo alio episcopi vitio ἀποσυνάγωγοι γένωνται, *aposynagogi* seu *extra synagogam fierent*, seu, ut Dionysius Exiguus, *a congregatione seclusi*; pro quo bene substituunt alii *excommunicati sint*. Et nemo nescit τὸ קהל Ebraeorum tam *synagogam* [g] (unde ἀποσυνάγωγος) quam *ecclesiam*, nec minus hanc quam illam, in Hellenistarum bibliis denotare. Atque apposite quidem hac de re Hugo Grotius [h], *Apparet*, inquit de excommunicationis Judaeorum speciebus agens, *ex his quae diximus, in disciplinae custodia secutos christianos exemplum Judaeorum, sed Essenorum praesertim*, (quorum excommunicationem ac absolutionem capite in superiori tradidimus) *ut qui essent mere privati, sine ullo imperio, quemadmodum & christiani.* Consule quae ibi apud eum sequuntur. Atque verum proculdubio est, Christianos primitivos suam voluisse adhibere excommunicationem ad facinorosos, & qui christianismi jura turbarent, qua potuerint, coercendos, ut Judaei seu nondum creden-

[a] Baron. Tom. 1. an. 57 § 12. Jansenius in Harmonia cap. 78. Henric. Spondan. in coemeteriis sacris lib. 4. part. 1. cap. 2. §. 6. Anastasius Germonius de sacrorum immunitatibus lib. 3. cap. 14. alii. [b] Bertram. de Politia Judaica cap. 7. Beza, Drusius, Grotius, alii ad loca N. T. quae huc spectant obvia. Vide Buxtorf. in Lexic. Chaldaic. col. 828. [c] Epist. Joann. iii. 10. [d] Canon. Apostol. 6. 11, &c [e] 1 Cor. xvi 22. Gal. i. 8, 9. & in patrum canonibus passim [f] Can. 5. [g] Vide Casaubon. Exercit. 16. cap. 42. sed & Jo. Cameron. in epist. Jacob. cap. ii. 2. [h] Ad Luc. vi. 22.

tes

4

tes ex Judaeis ad suos coercendos habebant suam. Sed ita distinguenda sunt tempora illa primitiva ut non admittamus excommunicationis christianae usum per apostolorum tempora similem omnino fuisse ei qui postmodum in seculis etiam proxime sequentibus apud christianos inolevit. Ab Judaica enim baud parum dispar haec erat. Sed ita sane rivuli, scaturigines, propagines non raro aliter ac aliter ab originibus suis ac fontibus, atque a causarum primariarum satisque indubitatarum ratione pariter evadunt diversae & degenerant, qualitatibus nihilominus & naturae primariae reliquiis aliquot ac vestigiis semper servatis. Qua de re plura capite proximo. Quod vero ad apostolorum tempora attinet, quae primo hic tractanda, profecto credendum non omnino videtur in christianismo tunc alias fuisse excommunicationis species seu gradus quam qualis ipsius Judaismi tunc temporis atque ante; id est, *Niddui* & *Cherem*, seu *separationem* & *anathema*, quo nomine utraque species seu gradus interdum designatur, juxta superius ostensa. Apostolos enim ipsos, reliquosque discipulos qui aut dum Christus in terris, aut per aliquot annos post ascensionem ejus, accessere, ex Judaeis fuisse omnes, adeoque Judaeos, palam est, ritibusque Judaicis seu avitis innutritos adsuetosque. Atque in eo quod habet Josephus [i] de Christo, Πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ Ἑλληνικοὺς, seu, ut Eusebio [k] lectum est, uti & Ruffino, Πολλοὺς μὲν τῶν Ἰουδαίων, πολλοὺς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἐπηγάγετο, *Multos Judaeorum, ac multos etiam ex gentibus* seu *genere Graecanico, sectatores habuit* seu *sibi adjunxit*, si de Christi ipsius in terris tempore capiatur, aut de tradita ejusdem per annos aliquot post ascensionem disciplina ac numerosa discipulorum tunc accessione, *Graecanici generis* nomen seu *gentium* eos solos significare potuit, qui ex gentibus Judaismum plene, ut proselyti justitiae, tunc induerant, & quales *Hellenistarum* (qui Judaei religione) nomine in Actis [l] simul cum origine Ebraeis memorantur, non omnino gentiles baptismo solo in Christi disciplinam citra circumcisionem transeuntes; quales quidem nec admittendos in Christi disciplinam seu evangelii beneficium per annos aliquot post ascensionem vulgo existimatum est [m]. Nec ejusmodi aliqui tunc habebantur. Adeoque discipuli tunc universi revera & plene Judaei. Et qui annis proximius sequentibus e gentilibus, sine Judaismi proselytismo, Christi disciplinam amplexati sunt, Judaeorum nihilominus nomine ita simul cum reliquis Judaeis pariter veniebant, eorumque diu juribus aliis non paucis ita utebantur, ut non videatur omnino dubitandum quin, inter jura illa, etiam hoc de excommunicatione Judaica, quantum ad species ejus seu gradus (nam quantum ad causas, necessum erat ut aliter se res haberet, quod nemo non videt) pariter a cunctis ut ante pro re nata adhiberetur. Sed de nominis jurisque Judaici ejusmodi tunc communione inter Judaeos credentes (seu qui Judaismum reformatum seu verum, quem inducere debebant Judaei universi, id est, christianos) & non credentes, plura mox. Expressa autem sunt excommunicationis ejusmodi usus vestigia in epistolis apostolorum canonicis, maxime Pauli. Comminatorium vibrat ille anathema tum in christianos, seu evangelizandi in se officium recipientes, qui evangelium aliud praeter id quod acceptum fuerat obtenderent [n], tum in Judaeos qualescunque Jesum Christum [o] non admittentes ut Messiam verum; quemadmodum fieri solitum apud Judaeos non credentes, in eos qui institutis Mosaicis majorumque scitis atque autoritati morosius ac contumacius refragarentur. *Licet nos*, inquit, *aut angelus de coelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis*, ἀνάθεμα ἔστω, *Anathema sit*. Et, *sicut praediximus, & nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis*, ἀνάθεμα ἔστω, *Anathema sit*. Syrus ibi, ܢܗܘܐ ܚܪܡܐ נהוא חרם *sit Cherem*, Ebraice יהי חרם seu הוא חרם *habeatur in statu ejus in quem sententia Cherem, seu excommunicatio sic dicta, lata est*. Consonus est Arabs Erpenianus, فليكن محروما *sit per Cherem excommunicatus*, quemadmodum habet codex penes me MS. In bibliis autem Jaianis Arabs, فليكن مفروزا *sit segregatus* seu *separatus*, id est, simpliciter excommunicatus. Priori quidem in periocha etiam *angelus de coelo* per hyperbolen continetur; quasi, in summam evangelizantium ejusmodi detestationem, dixisset etiam in angelum de coelo sic peccantem, si fieri posset, vindictam divinam imprecandam; quae pars altera est excommunicationis. Posteriori autem in periocha nomen angeli praetermittitur, quasi iteratio illa ad homines tantum spectaret, etiam ad seipsum, si ita peccaret. Quod & ritibus tunc Judaicis, juxta quos seipsum cuique excommunicare, ut supra ostensum, licuit, est consonum. Latini interpretes, tum veteres tum recentiores, uti in vernaculis suis Itali aliqui & Hispani atque Angli Duacenses, ipsam vocem *anathema* hic, ut alibi apud Paulum, retinent, quae, ut dictum est, tam exsecrationem seu vindictae divinae imprecationem quam separationem (nunc etiam in minori nunc in majori excommunicationis genere) apud homines significabat. Hujus autem significationis partem priorem tantum alii aliquot hic vernaculis suis substituunt; ut Germani, **der sey verflucht**, *exsecrandus habeatur*, quibus consoni Belgae. Et Galli, *qu' il soit execration*. Angli reformati, **let him be accursed**, & Wiclefius, **be he accursed**. Ita etiam Hieronymus aliique interpretantur per *abominabilis vobis sit*. Sed vero, ut in seculis Christianismi proxime sequentibus, & apud Judaeos tum ante tum hoc ipso quo scripsit Paulus tempore, excommunicationem integram apud homines illud significabat, ita dubitandum non videtur quin praeter abominationem cum exsecratione etiam separationem tunc solennem hic innueret, id est, ut tam ἀποσυνάγωγος & ἀκοινώνητος seu *pristina communionis vitae* (sed juxta superius ostensa tantum) *libertate privatus* quam ἐπάρατος seu *exsecrabilis*, ut apud Hesychium, eo denotaretur. Recte igitur Gallicana hic vetus [p], *Il soit escommeniez*, sit excommunicatus. Et ad locum hunc Hugo Gro-

[i] Lib. 18. cap. 4.
[k] Hist. Eccles. lib. 1. cap. 10.
[l] Act. vi. 1. & ix 29 & xi 20.
[m] Vide Act. xi. 1.
[n] Ad Galat. i. 8, 9.
[o] 1 Corinth. xvi. 22.
[p] MS.

tius; ἀνάθεμα ἔςω יהי חרם, *id est, Cum eo nihil nobis sit commercii, non magis quam cum iis quos synagoga aut ecclesia penitus abscidit*, id est, plane excommunicavit. Neque enim ita penitus per anathema abscindebat synagoga excommunicatum ut pars suorum omnino esse desineret, sed, ut juxta temperamenta superius memorata, pristina convictus inter suos libertate tantum privaretur. Atque eandem ipsam formulam pro excommunicatione comminatoria in christianismo primitivo receptam esse nemo nescit. Idem etiam apostolus[q], *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum*, ἔςω seu ἤτω ἀνάθεμα μαρὰν ἀθὰ, *sit anathema maran atha*. Ita in editionibus receptioribus: sed in nonnullis scribitur μαραναθὰ, ut vox unica, quemadmodum in Vulgata aliisque non paucis[r]. Hinc anathemate apud Corinthios percutiendos seu excommunicandos voluit Paulus tam Judaeos quam Christianos suos πάντας ἁπλῶς τοὺς παρ' αὐτοῖς ἔξω τῆς αὐτῶν διδασκαλίας καὶ παραδόσεως διάγοντας, *omnimodos simpliciter qui apud eos extra ipsius institutionem & traditionem agebant*, ut Theophylactus ibi. Nam ad gentiles nondum credentes anathema aut excommunicationem sive Christianam sive Judaicam attinuisse, admittendum non est. Syrus ibi, ܢܗܘܐ ܚܪܡ ܡܪܢ ܐܬܐ נהוא חרם מרן אתא *sit Cherem* seu *devotus aut excommunicatus, Dominus venit*. Arabs Erpenianus,

فليكن محروما من رجا الرب

sit in Cherem seu *devotus a spe Domini*. Nec quid aliud τῷ *maran atha* ibi respondet. Atqui in Jaianis

فليكن مفروزا . مارن اثا اي الرب قد جا

sit separatus seu *segregatus*; *maranatha*; *hoc est, Dominus jam venit*, seu *adventus ejus praeteriit*. MS. penes me non ita recens, sed versionis, non dubito, antiquae فليكن محروما . سيدنا قد جا *sit in Cherem* seu *devotus, jam venit Dominus noster*. Versionibus linguarum provincialium plerumque *anathema, maranatha* retinetur, uti etiam tam in Anglicana qua nunc utimur quam in eis quae sub Henrico octavo primo prodierunt. Wiclefiana autem mea, Be he cursed, Maranatha, adjecto in ora libri, Maranatha, that is, in the coming of the Lord. Sed Gallicana vetus, *Il soit escommenies & dissevres des autres*. Et versio quae sub Elizabetha regina obtinuit, quam episcoporum nuncupant, nunc habet, let him be had in execration, yea, excommunicated to death, nunc tantum, let him be had in execration to death, *exsecrandus habeatur, etiam excommunicatus usque ad mortem*. Sed ut mors in hac poena in invitum locum nullibi apud homines habuit, nec ejusdem habebatur in vulgari excommunicatione ratio ulla, aliter atque in vindicta divina, quam imprecabantur excommunicantes, contineretur, ita illud de morte hic adjectum prodiit ex lectione diversa Lutheriana, quae sequaces sibi nacta est. In ea enim non *Maranatha*, sed *Mobaram motha* (quasi apostolus dixisset מחרם מותה) ubi legitur, quod pro eo quod est *excommunicatus ad mortem*, sed infelicissime illuc, depulso *Maran atha*, quae vera est lectio, adductum est. Ita pariter versio Danica. Belgae vero, die zy een vervloeckinge, Maranatha, *in exsecratione*, seu *pro exsecrando, habeatur*, &c. quemadmodum etiam *anathema* alibi vertunt. *Anathema* autem excommunicationem hic, ut alibi in ante allatis ex epistola ad Galatas, denotare satis omne, ut olim[s] etiam, viris doctissimis recipitur, tametsi veterum aliquot id non adeo aperte agnoscere videantur, dum tantum *condemnatum & abominandum* intelligere videntur, & *a Christo abominandum*, & similia, tam hoc in loco quam alibi ad foedus novum; nisi dicendum etiam, ut hodie, atque antiquitus apud alios, nomine *maledictionis* seu *exsecrationis* atque *abominationis* simplici, sine eo quod separationem expressius innueret, excommunicationem revera integram, velut per synecdochen intelligi eos voluisse. Et quidem videmus veterum alios, ut maxime Arabem ex editione Jaiana, separationem expressim tantum in versione indicasse, quemadmodum alios etiam recentiorum tantum maledictionem seu exsecrationem; dum tamen utrique puto cum diris excommunicationem, id est, utramque, seu singularem incommodorum in ea bigam, volebant intelligi. Et Chrysostomus[t], *Anathema sit*, hic interpretatur per κεχωρίσθω πάντων, ἀλλότριος ἔςω πάντων, *separatus sit ab omnibus, alienus sit ab omnibus*: ubi Theodoretus, ἀλλότριος ἔςω κοινοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, *alienus sit a communi corpore congregationis* seu *ecclesiae*. Sic item alii patrum veterum, quibus plane pro excommunicato *anathema* ibi sumitur; licet non tam in sensu Judaico, quo usus est Paulus, quam in illo qui post apostolorum tempora in christianismo inolevit; ut capite videbitur proximo. Atque de anathemate hic sic statuendum. Quod vero ad *maran atha* huic a Paulo adjectum attinet, variae quidem sunt tum veterum tum recentiorum de vocibus illis sententiae. Hieronymus, Ambrosius, alii interpretantur, *Dominus noster venit*, uti & Chrysostomus, ὁ κύριος ἡμῶν ἦλθε. Alii, ὁ κύριος ἦλθε, *Dominus venit*, ut Theodoretus, Theophylactus, Graecorum alii, & bene. Sic enim Syriace sonat מרן אתא. Augustinus[v], *donec Dominus redeat*. Hieronymo[x] autem sensus est, *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit*; & *illo completo, deinceps inferatur, Dominus noster venit, quod superstitum sit adversum eum odiis contendere quem venisse jam constet*. Sedulius; *Maranatha Syrum est, & interpretatur, Deus noster venit; quasi ergo aperte apostolus diceret, Qui non amat Dominum sit perditio, id est, pereat in adventu Domini*. Alii ad locutionem illam, *Dominus venit*, &c. veluti proverbialem in epistola Judae[y] referunt. Atque aliter alii[a]. Et plerumque accipitur pro eo quod ita ibi disjungitur (uti etiam in interpunctione) ab anathemate ut aut epiphonematis[a] aut admonitionis comminationi huic anathematismi subjunctae vicem suppleat, nec ut synonymum aut anathematis natu-

q 1 Corinth. xvi 22. r Tertull. de Pudicitia, cap 14, &c. Ambrosius hic, &c t Homil 16. in Epist. ad Rom. cap. ix 3. 14 u Vide Baron. tom. 1. ann. 57. num. 171. & scriptores hic obvios. s Augustin Epist. 178. Hieronym hic & epist 137. v Epist. 178. x Epist 137. y Comm. a Vide Daniel. Heins. Exercit. sacr. ad Joann. xxi. & 1 Cor. xvi.

ram ibi designans locum habeat. Sed vero sunt viri doctissimi qui etiam anathemati volunt id esse ibi synonymum, uti alii qui pro explicativo sumunt. Joannes Mariana [b], *Utraque vox*, inquit, *excommunicatum significat: prior, anathema, lingua Graeca; posterior, Chaldaica. Ex maranatha facta est vox marranus.* Atque alibi [c] ipse, de diplomate Valpuestae aedi D. Mariae anno primo Silonis regis, seu 774 Christi, concesso (quo nullum ait exstare in tabulariis Hispaniae antiquius) *Est*, inquit, *ad memoriam insignis iis in literis contenta exsecratio, qua ejus donationum violator jubetur esse anathema, Marrano* (seu Marranus) *& excommunicatus; unde intelligitur Marrani vocem vulgarem, non a Mauris, quasi Maurani, ut quidam suspicantur, factam in Italica Frederici Aenobarbi tempore, quo Mauri plurimi fidem Christo datam in baptismo passim ejuratam, quam susceperant, religione violarunt, sed potius ex Syriaca voce* Maranatha *deductam, qua anathematis ignominia exsecratioque in divinis literis continetur.* Sic ille velut synonymum faciens *maranatha anathemati* Sic item alii [d] Sunt autem viri doctissimi qui non solum *anathematis* nomine excommunicationem eo in loco designari pariter admittunt, verum etiam adjectum *maranatha* intelligunt quasi quanam *anathema* notione ibi capiendum esset inde explicaretur. Cum enim ut *Cherem*, sic *anathema* ei respondens, interdum pro genere (juxta superiori capite ostensa) adeoque tam pro *Nidduī* seu *Shammatha*, seu specie aut gradu primo, quam pro specie seu gradu secundo, *Cherem* itidem signantius dicto, interdum etiam solum pro specie illa seu gradu secundo hoc nomine sic seorsim denotato accipiatur; ita adjectum existimant illi ut *Maranatha* ipsum *Shammatha* (quod itidem subinde pro *Cherem* vicissim usurpatur) eo ibi designetur, quasi apostolus dixisset, Ea percutiatur anathematis specie seu gradu qui *Shammatha* dicitur, &, uti Judaeis mos erat (quod ex ante traditis liquet) per allusionem ad vocis sonum simul & significationem, admisisset *Shammatha* fieri a שם אתא *Shematha, Dominus venit*, adeoque idem ipsum sic per *Maran atha* satis indicari. Ita sane Beza, Drusius [e], alii. Quin vero Drusius ipsum Mosem Mikotzium [f] citat, quasi is ex Judaeorum usu vocem *Maran atha* in excommunicationis speciebus designandis adhibuisset. Atque pro eo quod est שמתא *Shamatha* in Mikotzio expressim *Maranatha* substituit [g], quasi scripsisset etiam ille מרן אתא. Sed nondum vocabulum illud Ebraeorum scriptoribus usurpatum comperi, nisi exceptionem hic admitti velis ex eo quod habet Nicolaus ille Flamelius [h] circa annos ab hinc 150, de libro, nescio quo, chymico ab Abraha Judaeo in Galliis ad gentem suam ibi conscripto, cui praefixam esse ait exsecrationum & maledictionum farraginem in universos qui introspicerent, praeter sacerdotes ac scribas; adjecta, ut carmen satis videretur horrendum, voce *Maranatha*, quam etiam ait saepius esse ibi repetitam. Grotius [i] etiam de graviori anathematis genere verba faciens, *Id*, inquit, *Hebraei vocant*, שם אתא *Shammatha*, Deus venit. *Nam* שם, *id est*, nomen, *pro* Deo *dicunt. Paulus dicit* ἀνάθεμα μαρανάθα מרן אתא *eodem significatu. Nam* מרן *est* Dominus. *Ea voce oratur Deus ut quamprimum talem maleficum & seductorem tollat ex hominum numero.* Atque idem hic, *Anathema Maranatha est gravissimum* חרם *Cherem, addita precatione ut Deus quamprimum in eum vindicet.* Ad hunc modum item *anathema* apud Paulum ad Romanos post Drusium interpretatur ille. *Optabam* [k] *ego ipse* ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ *Anathema* (Syrus ܚܪܡܐ seu *Cherem*; uti & Arabs Erpenianus ملعونا eodem sensu; sed editionis Jaianae مفروزا *separatus*, uti & Galli *separé*, Nostri vero accursed, uti & alii) *esse a Christo pro fratribus meis qui sunt cognati mihi secundum carnem*, id est, Judaeis, seu gente Israelitica. Alii de aeterno exitio, de morte sibi optata alii, locum sumunt. Et veterum sunt aliqui & recentiorum qui sic explicant. Sed Drusius, *anathema esse, hoc est, excommunicatus esse.* Et recte ibi Grotius; *Hoc dicit, velim non modo carere honore apostolatus, verum etiam contemptissimus esse inter christianos, quales sunt qui excommunicati sunt.* Quasi Paulus dixisset, Cum fratres illi mei universi christianismum induere debeant, & a christianis eorumque ecclesiis, eo quod Christum non, ut debent, amplectantur, aut excommunicentur, aut poenam illam, juxta morem, satis mereantur, adeoque vindictae divinae imprecationibus ac ignominiae per eas simul atque personalem separationem (secundum capite superiori ostensa) perquam gravi sint obnoxii, atque ante absolutionem, poenitentiam & bonae mentis professionem solennem subire debeant, utinam ego ipse haec pro illis omnibus seu eorum vice incommoda paterer, si modo sic redimi & christiani fieri possent. Atque *anathema a Christo* sic sumendum, seu pro *excommunicato*, seu more solenni (id est, juxta ante dictum Judaicum tunc usum singularem) *separato ab ecclesia Christi*, quae scilicet *Christi* nomine sic alias [l] subinde intelligitur, id est, pristina commercii inter suos libertate, non omnimoda, sed quadamtenus, ut dictum est, privato. Inde etiam ad illud [m], *Nemo in Spiritu Dei loquens* λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν (seu, ut in MSS aliquibus, Ἰησοῦς) *dicit Jesum esse anathema* (ubi Syrus vocem ܚܪܡܐ *Cherem* habet; Arabes autem مفروزا *separatum*, Galli *malediction*, nostri olim defireth Jesus, postea calleth Jesus execrable, nunc accursed, quibus & alii consoni) adnotat Drusius, sibi aliisque hic Rabbinice & rite intuentibus concors; *Ut Pharisaei, qui eos qui Jesum dicebant esse Messiam excommunicabant per genus quoddam excommunicationis, ut quidam volunt, quod peculiariter* anathema *vocant. Si ergo illi erant anathema qui Jesum esse Christum dicebant, quanto magis ipse Jesus?* (adeoque ipsius ec-

[b] Ad 1 Corinth xvi. [c] De rebus Hispaniae lib. 7. cap 6. [d] Jacobus Simanca de Catholic. Instit. tit. 27. §. 8. [e] Quem vide item ad Joann ix 22. Quaest & Resp lib 1. cap. 9 ad Rom. ix. 3. & ad voces hebraic. N T verb. *Maranatha*; & vide Jo. Cameronem in Praelect. de Ecclesia pag. 380 & ad Matth xviii. 17. [f] Praecept. Negat 219. fol. 67. col. 4. Vide lib 4 de Jure Nat. & Gent. c. 9. p. 488. [g] Ad Joann. ix. 22. [h] In Figuris Hieroglyphicis, pag. 51. Parisiis 1612. in 4°. [i] Ad Luc. vi. 22. [k] Rom. ix. 3. [l] 1 Corinth. xii. 12. Ad Galat. iii. 27. [m] 1 Corinth. xii. 3.

clesia

clesia & sectatores ex ejusdem nomine designati) *Tales non loquebantur per Spiritum Dei, sed per spiritum Diaboli.* Aliae sunt de periocha hac sententiae satis obviae, sed hoc reliquis de anathemate jam dictis omnino consonum. Adjicit Grotius in notis [n] ad evangelia, etiam in epistola ad Galatas exemplum haberi excommunicationis quam diximus ita comminatoriae, Ὄφελον καὶ, inquit apostolus [o], ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς, *Utinam & abscindantur qui vos conturbant.* Quod etiam de excommunicatione intelligi posse voluit Beza. Atque alii aliquot tum in commentariis tum in versionibus idem admittunt. Sed ut patres veteres [p] locum de tritius membri pudendi excisione, velut circumcisioni, de qua loquitur ibi apostolus, in poenam tunc merito adjicienda sumunt, ita etiam Grotius ipse in annotationibus ad epistolas. Sed de exscisionis ejusmodi jure, seu recepta de ea apud Ebraeos sententia, vide quae nos alibi [q]. Illud autem de incestuoso Corinthio [r], seu qui novercam sibi in uxorem sumpserat, ita intelligit Grotius, ut, cum eo nomine ex lege Mosaica [s] morte, id est, ut statuunt hic Talmudici [t], lapidatione, esset plectendus, capitalibus interim judiciis nec christianis nec Judaeis libere permissis, excommunicandus saltem is esset (ut in aliis libertatis minutae seculis) quod quia non factum corripiens Corinthios Paulus, *Et vos*, inquit, *inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestri qui hoc opus fecit.* Ubi, *Inflati estis*, annotat ille, *majoris cujusdam sapientiae opinione, quae talia censet* ἀδιάφορα. *Ita enim censebant & Cynici & Stoici*, &c. Et non magis luctum habuistis, *Est metonymia adjuncti. Nam quia ecclesia, cum aliquem esset a suo consortio exclusura, lugentium sumebat habitum, eo factum ut lugere dicatur pro excommunicare*, &c. Ut tollatur de medio vestri qui hoc opus fecit, *Non per mortem, ut videtur intellexisse Tertullianus* [v], *sed per* נדוי *Niddui. Nam omnia laudabilia synagogae instituta retinuere apostoli. Et si quis quae Hebraei de ea re scripsere cum moribus antiquae ecclesiae comparet, miram inveniet congruentiam.* Ἐξαίρειν ἐκ μέσου *est* ex ecclesia excludere, *quomodo loquitur Cyprianus. Orasse debueratis Deum ut tota ecclesia consentiens tales excommunicaret.* Sic ille. Qui etiam ad illud [x], μὴ συναναμίγνυσθαι, *non commisceri*, ac, μὴ συνεσθίειν, *non comedere*, seu *communes non habere epulas*, aut *cibum non sumere* cum peccatoribus ibi memoratis, adnotat, *Hebraeis morem fuisse cibum communem non sumere cum eo qui erat in* נדוי, seu *excommunicato* etiam minore apud Ebraeos sententia (juxta superius ostensa) quasi etiam monitum illud ad excommunicationem attinuisset. Sed *cibum cum ejusmodi non capere, non commisceri*, uti & *haereticum vitare* [y], & id genus alia in novo testamento monita non magis mihi videntur excommunicationem, quo trahi saepius solent, innuere aut spectare quam in veteri, *Beatus vir* [z] *qui non abiit in consilio impiorum*, &c. aut, *Non sedi* [a] *cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo*, id genus complura. Neque enim in his nec in illis quid continetur quo status personae alicujus, ut in excommunicatione per separationem, mutandus, sed tantum peculiaris vitae institutio seu consilium illi qui sic non commisceretur, cibum non sumeret, haereticum vitaret, in concilio ejusmodi non sederet, nec sic introiret. Sed vero postrema capitis verba, καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν, *Auferte malum*, seu *malum illum, e vobis*, ad excommunicandum illum incestuosum spectare quidem possunt; si ita interim legendum. Nam codices prisci [b] optimique habent τὸ πονηρὸν, seu neutrum, quod personam non denotat; quemadmodum & a patribus vetustis, obiterque ab aliis, observatum. Et verba ipsa, quasi formula solennis, sunt in Pentateucho [c] saepius iterata, sed ita ut interdum masculinum interdum neutrum Graece in ea adhibeatur, pro eo quod est ובערת הרע בקרבך & *eliminabis* aut *elimina malum e medio vestri*; quod in codicibus Graecis etiam nunc pluraliter nunc singulariter prolatum, a capitalibus judiciis in poenam excommunicationis, quae ita ex humano in eorum locum invento juxta ante dicta successit, transferri potuit. Volunt item non pauci tam veterum quam recentiorum, id quod est ibi παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ, *tradere Satanae*, ipsum excommunicationis actum ibi significare. Certe in Graeco [d] dicit Paulus se statuisse eum *in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu cum virtute Domini nostri Jesu Christi, tradere Satanae in interitum carnis*, &c. quasi traditionis actus hic Pauli solius fuisset; uti & in illo [e], *Ex quibus est Hymenaeus & Alexander, quos tradidi Satanae, ut discant non blasphemare.* Syrus autem & Arabes istic habent *ut tradatis*, quasi saltem consortes in ipsa traditione Corinthios fore indicasset apostolus. Et quidem si *tradere Satanae* intelligatur pro vindictae divinae imprecatione, qua excommunicans precatur Deum ut reum tradat in potestatem Satanae seu [f] ἐξολοθρευτοῦ, id est, ut per eum, velut *summum poenarum ministrum*, morbis aliisve incommodis vexetur [g], tunc traditio hujusmodi sic dicta est tantum pars illa excommunicationis altera cum separatione conjuncta; seorsim autem facta, tantum maledictio simplex seu vindictae per Satanae ministerium divinae imprecatio. De singulari potestate divina seu virga apostolica, qua tum morbos tum mortem impiis inferre potuerint apostoli ipsi (ut Petrus Ananiae & Sapphirae [h], & Paulus Elymae [i]) merito sumunt alii tam veterum [k] quam recentiorum. Alii etiam eadem notione cum excommunicatione conjungunt. Franciscus de Mayronis [l]; *Nota quod in primitiva ecclesia secundum aliquos, ut ostenderet quam timenda esset poena illa excommunicationis, statim excommunicatus accipiebatur & rapiebatur a daemone.* Atque obvia sunt quae hac de re scriptores; de qua ante alios consulendus est vir doctissimus Petrus Molinaeus [m], qui

[n] Ad Luc. vi. 22. [o] Ad Gal. v. 12. [p] Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, &c. [q] De Jure Nat. & Gent. lib. 7. cap. 3. [r] 1 Cor. v. [s] Levit. xx. 11. [t] Maimonid. in. *Ísure bia*, cap. 1. [v] De Pudicitia, cap. 14. [x] 1 Cor. v. 11. [y] Ad Titum iii. 10. & vide 2 Joann. 10. [z] Psal. 1. 1. [a] Ibid. xxvi. 4. [b] Theodoret ibi, Theophylactus, alii. [c] Deut. xvii. 7. xix. 19. xxi. 21. xxii. 21, 24. xxiv. 7. [d] 1 Cor. v. 5. [e] 1 Tim. i. 20. [f] Vide hic H. Grotium & ad Luc. vi. 21. [g] Vid. 2 Cor. xii. 7. [h] Act. v. 5. 10. [i] Act. xiii. 11. [k] Vide Tertul. de Pudicitia cap. 14. [l] Ad Sent. 4. dist. 19. quaest. 3. [m] In Vate seu de praecognitione futurorum lib. 1. cap. 11.

ad excommunicationem traditionem illam Satanae non omnino illic spectasse feliciter sane adstruit. Et recte Ludovicus Cappellus [n] de *Nidduì* & *Cherem* verba faciens, *Traditio*, inquit, *Satanae (de qua apostolus) longe aliud fuit, & veteribus Judaeis omnino ignota.* Scilicet ex singulari apostolis concessa divinitus potestate pependit. Jam dictis autem de Paulino excommunicationis Judaicae usu accedat quod in eruditissimi viri Joannis Croii sacrarum & historicarum observationum libro nondum puto typis mandato occurrit de anathematis usu in illo ante memorato [o], "Optabam ego ipse anathema esse "a Christo;" *A ritu & formula*, inquit, *excommunicationis tracta est haec loquendi formula. Duo autem excommunicationis genera apud Judaeos erant*, Nidduì *seu* Schammatha *quo quis per triginta dies ligabatur, &* Herem *cum maledictionis & dirarum obnunciatione. Graeci utramque hanc excommunicationem vocarunt* anathema. *Ita enim exponenda sunt haec Hesychii grammaticorum doctissimi,* ἀνάθεμα, ἐπάρατος, ἀκοινώνητος. *Utraque excommunicationis formula utitur D. Paulus variis in locis. Cum optat fieri* ἀνάθεμα *a Christo, spectat ad priorem excommunicationis formulam: Et* anathema *hoc in loco nihil aliud est quam* Nidduì. *Hujus quoque speciei meminit.* 1 Cor. xvi. 22. *Ad alteram vero excommunicationis speciem spectat,* 1 Cor. v. *cum eum qui incesto flagitio Christi fidem & religionem polluerat christianam, excommunicat his verbis,* Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, &c. Sic ille. Locum descripsit mihi vir eximius Patricius Junius. Alia sunt in epistolis canonicis atque Actis quae ad excommunicationem ex disciplina ejusmodi apostolica attinere pariter volunt alii. Quinetiam sub apostolicorum temporum finem seu ab Joanne apostolo [p] memoratur Diotrephes *qui nec ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet,* καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει, *& ex ecclesia ejicit*, eoque nomine ibi reprehenditur. Ἐκβάλλειν autem seu *ejicere* vocem fuisse notissimam tunc temporis pro *excommunicare* seu *extra synagogam facere*, juxta ante dicta, liquet ex Joannis evangelio, ut capite superiori fusius ostenditur. Et mirum satis est eos interim ipsos qui in evangelio τὸ ἐκβάλλειν de Judaeis dictam *excommunicare* (ut Angli nostri seculi superioris expressim verterant) non eadem etiam hic versione esse usos, sed tantum, **thrusteth them out of the congregation**, substituisse, id est, *e congregatione extrudit*; nisi plane synonyma haec esse existimassent. Obvia etiam sunt in canonibus apostolorum ac constitutionibus apostolicis sic dictis, seu Clementinis, passim prostantibus, quae excommunicationis, velut illo in aevo, usum asserunt amplissimum. Quibus adjicere liceat tum Arabicam quae Petro apostolo tribuitur in Simoniacos comminatoriam, tum apostolicam traditionem de praeside qui immerentem excommunicaret, excommunicando; quae item comminatoria est; atque insuper in Aquilam, priscum illum veteris testamenti interpretem, judiciariam seu personalem tunc excommunicationem memoratam. Comperio in codicibus canonum veterum Arabicis MSS. [q], Clementem Papam primum testari se accepisse a Petro apostolo in mandatis ne quis mercedis aut pacti causa ad sacrum lavacrum aut ministerium sacrum admitteretur: si quis autem sic admissus fuerit,

وهو ماكروز وملعون من فمي انا بطرس التلميذ
الصغير وحظه يكون مع سيمون الساحر
ويهوذا المارق *ponatur in Cherem* seu *excommunicetur, & maledicatur ex ore meo; qui sum Petrus parvus discipulus; & portio ejus sit cum Simone Mago & Juda apostata*; & qui acceperit illo nomine mercedem

ولا كهنوت له وهو ماكروز مني انا بطرس
بالكروز الذي احرمت به سيمن الساحر وحظه
يكون مع يهوذا المارق الخانق نفسه

haud sacerdotio seu *ministerio sacro fruatur ipse, & sit excommunicatus per* Cherem *eodem modo quo excommunicabam ego Petrus Simonem Magum* [r]; *& portio ejus sit cum Juda apostata, qui suspendebat seipsum.* Ita codex ille MS. cui satis consonus hic canon trigesimus illorum qui apostolis tribuuntur. Sed ibi pro هو ماكروز *sit positus in Cherem*, Graeca sunt ἐκκοπτέσθω τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ Μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου, *Exscindatur penitus a communione, ut Simon Magus a me Petro*; quae formula in excommunicatione designanda recentioris est commatis, nec apostolis coaeva, utcunque sic illis tributa. Sed de canonum illorum vetustate, autoritate, interpolatione, uti & constitutionum cognominum, etiam de hoc ipso in illis de Petro loco, consulas prae aliis virum eximium Jacobum Usserium Armachanum in Prolegomenis [s] ad Polycarpi & Ignatii epistolas. In Arabica autem canonum apostolorum paraphrasi [t] habetur, si quis circa hanc rem contra pertenderet,

وهو مقطوع ماكروز ملعون ويجتنب كلامه
وخلطته كما اجتنبت انا بطرس خلطه سيمن
الساحر ونفيته من كنيسة الله بامر من
الروح القدس *abscindatur, ponatur in* Cherem, *excommunicetur, exsecrandus habeatur, & effugiatur colloquium ejus & commercium; sicut ego Petrus effugi commercium Simonis Magi, & expuli eum congregatione Dei juxta decretum Spiritus Sancti.* Atque in eodem volumine quo paraphrasis illa habetur simul cum canonibus synodorum Arabice vetustissimarum, idque ex versione prisca inprimis ecclesiae Alexandri-

[n] Ad Joann ix. 22. [o] Rom. ix 3. [p] Epist 3 [q] In reverend. Jacobi Usserii Armachani bibliotheca & in Conciliorum Syntagmate Arabico in publica Oxoniensi fol. 273 a. [r] Act. viii 20. [s] Cap 6. [t] In Syntagmate jam citato fol. 57. a.

nae in Ægypto inserviente, occurrit titulus [v],

هذه السنن التي علموهم الرسل القديسين

Hae sunt traditiones acceptae ab apostolis sanctis. Praemissis ibi compluribus de diebus festis, jejuniis aliisque christianorum ritibus, quorum pleraque etiam habemus in constitutionibus apostolicis dictis, interseritur [x] قانون الحرم *Canon* singularis *de Cherem* seu *excommunicatione* a praeside in regimine qualicunque tunc christiano illata, ejusque usu temperando; ubi praecipitur

ولا يحرم من غير حق يوجب الحرم به

ne quempiam immerentem excommunicaret; quod si faceret, وليكن هو المربوط المحروم *ipse ligandus erat per Cherem, & excommunicatione* seu *anathemate feriendus.* De Aquila vero illo traditur ex Syriaco codice [y] Jesudadi episcopi Hadrensis Mesopotamaei, sexcentis abhinc ferme annis conscripto, eum fidem christianam amplexatum esse, & ab apostolis baptizatum. *Quoniam vero gentilium superstitionibus adhuc inhaereret, astronomiae scilicet, astrologiae & sortibus deditus, plurimi eum ex apostolis monuerunt, qui, cum non resipuisset, excommunicatus est.* Sed vero ut de Aquila hoc recentioris multo aevi commentum esse videtur, ita etiam Arabica jam allata, aliaque in canonibus & constitutionibus apostolicis dictis quae Graece & Latine exstant, sive ad hanc rem sive ad alias attinentia, seculorum apostolis recentiorum esse, utcunque sane antiquorum etiam & primitivorum, proculdubio existimandum est. De certo autem excommunicationis per apostolorum tempora usu ex aliis ante memoratis satis liquet. Nam etiam ex praescripto de anathemate apostolico, illud pro re nata in merentes adhibitum esse, ambigendum non videtur. Jus autem, quod ad excommunicationis tunc actum atque obedientiam ei praestandam attinet, duplex erat; aut Judaicum, aut Caesareum. Exspectat forsan hic lector, ut jus etiam adjicerem evangelicum, quo fundari volunt, velut praeceptivo, non pauci excommunicationem christianismi. Illuc enim spectare contendunt verba Christi in evangelio [z], *Sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*, & quae sequuntur de *ligando* & *solvendo*, uti & *claves regni coelorum.* Sed quoniam in seculis sequentibus verba illa in ejusmodi sensum ab eis qui excommunicandi in christianismo jurisdictionem sibi ut divinitus datam adstruere perquam enixe studuerunt primo tracta esse, nec revera excommunicationis sive actum sive praeceptum aliquod in se continere, ab aliis iisque viris magnis existimatum est, ideo etiam in secula illa (de quibus mox) ea simul cum breviusculo juris ejusmodi inde obtensi examine referre visum est. Quod ad Judaicum hic jus illorum temporum attinet; de eo quidem non ita obscure liquet in ante adductis de excommunicationis tunc usu, maxime cum a viris doctissimis tam *Niddui* quam *Cherem* Judaeorum in anathemate & excommunicatione primitivi illius christianismi, seu apostolica, eousque ut est ostensum, agnoscatur. Qualenam illud fuerit capite superiori demonstratur. Atque eodem ipso jure subnixam esse & ad ejusdem ritus & formulas apostolorum tempore excommunicationem adhibitam, firmat etiam tum nominis tum juris Judaici tunc communio inter Judaeos reliquos atque eos qui Christi disciplinam amplexati essent, seu apostolos & discipulos. Neque enim eorum quisquam erat per annos aliquot ab ascensu Domini, uti & ante tetigimus, qui non aut origine atque undiquaque Judaeus, seu Ebraeus ex Ebraeis, aut e gentibus, ut proselytus justitiae, ita adscitus ut inde pro Judaeo etiam omnino censeretur, adeoque pars undiquaque esset synagogae seu ecclesiae universalis primo Judaicae, atque eo nomine christianismum induens, ejusdem nihilominus synagogae seu ecclesiae juribus, atque inter ea hoc quod tractamus, ut ante uteretur: Non aliter atque is qui civis Romani aliusve reipublicae seu sodalitii alicujus socius jura pristina retinet, utcunque in persuasionem aliquam inter suos singularem pro libitu transeat. De Paulo ipso, Ebraeo ex Ebraeis, adeoque moribus Judaicis accuratius innutrito [a], cui in epistolis singularis ille anathematis usus, res palam est. Neque enim quasi quidquam circa illud innovandum vellet vocem adhibet, sed ut in ante recepto Judaeorum sensu. Tantundem cum ratione parili plane dicendum de reliquis tunc credentibus, id est antequam inter discipulos apertius admitterentur ut gentiles, needum proselyti justitiae in Judaismo facti, seu sine circumcisione evangelii beneficio fruerentur. Neque enim ob Christi disciplinam acceptam exuebant eorum quiquam Judaeorum sive nomen sive jus, quod ante sic possidebant. Nec disciplina illa apud eos alia quam Judaismus vere reformatus, seu cum fide in Messiam seu Christum rite conjunctus. Unde Judaei omnimodi, quantum ad hanc rem, in πιςεύοντας seu τῇ πίςει ὑπακούοντας *credentes* & μὴ πιςεύοντας *non credentes* tribui solebant; idque tam ante [b] christiani nominis ortum quam post [c]: Et tam credentes ex eis quam non credentes Judaei tunc sic merito dicti [d], utpote originem, statum ac jus Judaicum, ut ante, retinentes. Hinc Myriades complures Ἰουδαίων τῶν πεπιςευκότων *Judaeorum credentium* memorantur [e], de quibus item adjicitur, quod πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου, *omnes aemulatores legis* seu *legi addictissimi*, essent, tametsi crederent. Quo nomine se illis praedicat etiam Paulus in Vulgata, *Ego aemulator legis, sicut vos omnes estis hodie*, ubi Graece legitur, ζηλωτὴς τοῦ Θεοῦ, *zelotes Dei* [f]. Et sane addictos adeo legi, etiam placitis moribusque avitis לסיג התורה *in legis sepem*, ut dicere ipsi solebant, introductis (in quibus excommunicationem eorum fuisse certum est) non fuisse pariter addictos cum ratione haud est sentiendum. Quonam autem primum tempore evangelium seu credentium disciplina gentilium alicui needum in Judaismum integrum ante recepto communicata fuerit (quod nec fieri debuisse per annos aliquot a Judaeis vulgo [g] existimatum est) non unanimes statuunt scriptores.

[v] Fol. 49. a. [x] Fol. 51. a. [y] Apud Guidonem Michaelem le Jaye, in praefatione ad Biblia sua heptaglotta. [z] Matth. xviii. 17, 18. xvi. 19. [a] Act xxiii. 6. xxvi. 5. [b] Act ii 44. iv. 32. v. 14. vi 7. Videfis Athanas. Quaest. ad Antiochum 45. [c] Act xv. 5 xvi 1. xxi. 20 Rom. i. 16. iii. 3, &c. [d] Act. xvi. 20. xxi. 20. Galat. ii. 15, &c. [e] Act. xxi. 20. [f] Ibid. xxii. 3. [g] Vide Act. xi. 2.

Alii

Alii tam veterum quam recentiorum in Candaces Aethiopum reginae eunucho[h] a Philippo baptizato id haberi volunt[i], aliis eunuchum illum pro proselyto justitiae adeoque Judaeo circumciso, idque & recte puto, sumentibus[k], & Cornelium centurionem[l], qui cum suis a Petro baptizatus est, primitias gentilium citra circumcisionem in Christi disciplinam receptorum facientibus. Eunuchi illius baptismus ad biennium aut circiter ab ascensu seu Christi 35 spectat; Cornelii, ad septennium inde aut circiter seu Christi 41 juxta chronologiam Baronii, quam hic sequimur, discrepantes de ipsis annis scriptorum opiniones libenter praetereuntes. Biennio post aut circiter, seu sub initia Claudii Augusti, collocat ille[m] christiani nominis inter discipulos Antiochiae[n] ortum in Actis memoratum; qui a Suida[o] tribuitur ipsi tempori quo Euodius Antiochiae creatus est a Petro episcopus, id est, juxta Hieronymum, anno tertio Claudii Augusti, & aerae Christi vulgari 44, aliis aliter de tempore illo[p] sentientibus. Certe ut Suidas, ita Joannes Antiochenus[q] in chronologicis suis nondum editis cum Euodii illic episcopatu christiani nominis Antiochiae ortum conjungit, quem post decennium ab ascensu Domini evenisse scribit, seu sub Claudii initia. Etiam & nominis autorem ibi Euodium illum facit. Verba sunt, Ἐν ᾗ ταῖς ἀρχαῖς τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Κλαυδίου Καίσαρος, μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, μετὰ ἔτη δέκα, πρῶτος μετὰ τὸν ἅγιον Πέτρον τὸν ἀπόστολον τὴν χειροτονίαν τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Ἀντιοχείων μεγάλης πόλεως τῆς Συρίας ἔλαβεν Εὐόδιος, γενόμενος πατριάρχης. Καὶ ἐπὶ αὐτοῦ χριστιανοὶ ὠνομάσθησαν, τοῦ αὐτοῦ ἐπισκόπου Εὐοδίου προσομιλήσαντος αὐτοῖς, καὶ ἐπιθήσαντος αὐτοῖς τὸ ὄνομα τοῦτο. Πρώην γὰρ Ναζωραῖοι ἐκαλοῦντο καὶ Γαλιλαῖοι ἐκαλοῦντο οἱ χριστιανοί, *Sub initia imperii Claudii Caesaris, post ascensum Domini nostri ac Dei Jesu Christi, decennio transacto, primus post S. Petrum apostolum creatus est Antiochiae magnae Syriae urbis episcopus Euodius, factus item patriarcha. Et tempore ejus nominabantur christiani, conversante cum eis episcopo Euodio, & nomen illud eis imponente. Prius enim Nazaraei vocabantur & Galilaei, christiani.* Atque hinc puto suum hausit hac de re Suidas. Alii de anno aliter[r] statuunt. Sed plane prolepsis est patrum aliquot qui de nomine ipso loquuntur[s] quasi Tiberii Augusti tempore in usu aliquo fuisset. Certe sub Claudii initia natum ex ipsis actorum[t] de Claudio verbis statim sequentibus elicere fas est. Sed ita demum qui antea *Galilaei* & *Nazaraei*, uti & πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστὸν *credentes in Christum*, sive ex Judaeis ac circumcisione essent sive incircumcisis, *christiani* jam nuncupari coepere, ut solent alii ab eo cujus disciplinae sequaces fuerint. Quod quidem nomen sic inditum a nonnullis tam veterum quam recentiorum sumitur pro eo quod est *nomen novum*[v] quo apud prophetas vocandi erant Judaei. Sed vero tametsi ita ibi coeptum hoc nomen, usus nihilominus ejusdem non ita frequens videtur inter apostolos ipsos aut in eorum lingua per annos aliquot sequentes. Nam praeter locum illum quo memoratur in Actis *primum tunc vocatos Antiochiae discipulos Christianos*, bis tantum in N. T. occurrit. Agrippa rex ad Paulum[x], *Fere me suades christianum fieri*. Et Petrus[y] ad dispersiones Judaeorum, *Si autem ut christianus patiatur, non erubescat, &c.* Sed nec ulla epistola apostolica alia *christiani* expressim nominis memor est, nedum eos quibus dirigitur *christianos* expressius universos nuncupat; sed ferme aut *sanctos*, aut *fideles*, aut *ecclesias*, adjectis sive loci sive *Jesu Christi* sive *Dei* nomine, aut ejusmodi quid, aut plane *Judaeos*, ut Jacobi & Petri, quaelibet alloquitur. Per septennium igitur ab ascensu Christi aut circiter, ut ante, nemo in credentibus, qui postea *christiani* dicti, praeter Judaeos sive originarios sive proselytismi jure integro adscitos. Nec proculdubio ante id tempus elapsum, illud Christi[z] ad apostolos, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.* de aliis gentibus aliter omnino, discipulorum saltem vulgo, intellectum est quam de proselytis qui Judaismum plenum inducrent in disciplinam evangelicam per baptismum adsciscendis[a]. Etiam post reseratum, ut jam ostensum est, gentibus sine Judaismo ejusmodi pleno evangelium, non pauci Judaeorum credentium existimabant[b] legis Mosaicae observationem integram gentilium baptismo accedere debuisse; qua de re habetur decisio apostolica[c], qua necessariam illam gentibus non esse decernitur. Atque manebant interim Judaei originarii eorumque proselyti, quotquot crederent, etiam usque in excidium templi, zelotae legis Mosaicae[d], adeoque Judaismum suum simul cum christianismo retinebant; qua de re affatim scriptores qui de cessatione legalium agunt & de eo quod est, legem mortuam revera fuisse tunc sed non mortiferam. Christus etiam ipse pronunciaverat[e] *salutem esse ex Judaeis*. Huc spectat item Timothei circumcisio[f] Paulina, atque alia ejusmodi obvia. Nec dubitandum quin quamplurimi tunc temporis ex gentilibus Christo nomina dantes simul proselyti justitiae seu pleno jure Judaei itidem fieri vellent factique essent tam post Cornelii baptismum quam ante. Neque enim id tunc prohibitum, sed non habitum necessarium. Christianis etiam Christianismum & Judaismum velut corporis unius bina membra conjuncta videmus in haeresibus[g] Cerinthiorum, Nazaraeorum, Ebionaeorum. Atque ut in Judaicam disciplinam veterem per baptismum, circumcisionem, & oblationem, ut ante ostenditur, cooptabantur proselyti justitiae, ita in christianismum per baptismum & eucharistiam[h]. Ex mistura autem ejusmodi Judaismi ac christianismi tunc non solum in Judaeis originariis sed etiam in eis qui e gentibus ecclesiis christianis accederent, atque ex eo

[h] Act. viii. 38. [i] Euseb. Hist. Eccles. lib. 2. cap. 1. (sed & vide eum cap. 2.) alii a Lorino in Act. viii. 27. citati. [k] Lyranus ibi, Baron. tom. 1. ann. 35. §. 27. & 41. §. 2. Bellarmin. de Romano Pontifice, lib. 1. cap. 22. Grotius ad Act. viii. 27. Vide Origen. contra Cels. lib. 2. [l] Act. x. 48. & vide Bezam ad Act. viii. 4. Cameron. in Myrothec. Evangel. ad Matth. xvi. 18, &c. [m] Tom. 1. ann. 43. §. 10. [n] Act. xi. 26. Vide Nicephorum Callist. lib. 2. cap. 7. [o] In χριστιανοί. [p] Vide Baron. tom. 1. ann. 39. §. 8, &c. [q] In Bibliotheca publica Oxoniensi, lib. 10. pag. 149. [r] Vide Genebrard. Chron. part. 2. anno Christi 49. [s] Tertullian. Apologetic. cap. 5. Hieronymus in Chronico num. 2051. [t] Cap. xi. 26, & 28. [v] Isa. lxii. 2. lxv. 15. ubi consulas Ignatium ad Magnesios, & comm. Leonis Castri. [x] Act. xxvi. 28. [y] 1 Epist. iv. 16. [z] Matth. xxviii. 19. [a] Vide Act. xi. [b] Act. xv. 1. [c] Ibid. xxviii. [d] Act. xxi. 20. [e] Joann. iv. 22. [f] Act. xvi. 3. & vide Grot. ad Act. 2. 46. [g] Epiphan. haeres. 28, 29, 30. [h] Julian. pro Christianis Apolog. 2.

quod

quod ipse christianismus ex Judaica disciplina ortus erat eaque omnino fundatus, & revera Judaismus erat reformatus, in quem per baptismum, qui etiam ritus fuerat ante Judaicus, reciperentur credentes qualescunque, ut proselyti, evenit ut christiani universi tunc temporis etiam nomine Judaeorum venirent, atque ut Judaeorum secta, non minus quam Pharisaei, Sadducaei, Esseni, & si qui fuerint ejusmodi alii, haberentur: tametsi annis proximius sequentibus, seu post graviores, ex tumultibus ac factionibus Judaeorum non credentium impellentibus, christianorum persecutiones obortas, velut invicem opposita apud scriptores [i] adhiberentur nomina saepius Judaismi, ut veterem scilicet solum significantis, & christianismi, in quo ita Judaismus novus seu reformatus. Templum item Hierosolymitanum [k] tam credentibus quam non credentibus commune tunc erat, uti & cultus jurisque Judaici reliqua non pauca, etiam & synagogae [l] & proseuchae, idque ut Judaeorum coetui, licet persuasione de Messia adeo partes in diversas distraherentur. Etiam & Judaeis non credentibus, aliisque tum seculorum veterum [m] tum recentiorum, christianus quilibet, sive ex Judaeis originariis sive gentibus adscitus, נוצרי uti & ab Arabibus ناصري seu *Nazaraeus* aut *Nazarenus* vocitatus, quemadmodum & Christus ipse in evangeliis & Actis saepius, & christiani primi; quo plane non Judaica solum origo, sed ipsum *Judaei* nomen diffusius in denominationem a *Nazareth* urbe Galilaeae in tribu Zabulon contractum christianis, ex more illo vetusto, tribuitur. Et Hieronymus [n] de Judaeis sui temporis majorum lingua utentibus; *Usque hodie perseverant in blasphemiis, & ter per singulos dies in omnibus synagogis sub nomine Nazarenorum anathematizant vocabulum christianum.* Sed vero quod ad tempora ipsa quae tractamus hic spectat, satis consentiunt viri non pauci doctissimi tum in Actis Apostolorum tum apud Suetonium *Judaeorum* nomine ita christianos qualiscunque generis esse comprehensos ut non minus hi quam illi eo nomine tunc innuerentur. Legitur in Actis [o] Paulum Corinthi *invenisse quendam Judaeum nomine Aquilam Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem ejus*; διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον, *eo quod praecepisset Claudius Augustus, discedere* πάντας τοὺς Ἰουδαίους, *omnes Judaeos, a Roma.* Hoc itidem edictum memorat Suetonius in Claudio [p]; *Judaeos impulsore Chresto* (pro *Christo*) *assidue tumultuantes Roma expulit.* Josepho etiam idem traditum scribunt veterum nonnulli, cum ejusmodi quid apud eum non omnino reperiatur. Sed Claudii in anno nono, seu Christi aerae vulgatae 49, a chronologis plerumque collocatur [q] expulsio haec, Onuphrio [r] eam anno Claudii sexto perperam & septimo tribuente. Utcunque autem, annis ita aliquot post christiani nominis ortum emissum esse edictum illud liquet. Attamen *Judaeorum* nomine illic christianos pariter contineri merito sentiunt eruditi. Dubitanter quidem Orosius ad illud Suetonii, *Utrum contra Christum tumultuantes Judaeos coerceri & comprimi jusserit, an etiam christianos simul, velut cognatae religionis homines, voluerit expelli.* At vero clarius de re ipsa ex Actorum verbis constat; Aquilam scilicet & Priscillam ideo Romam reliquisse inde docemur quia Judaeos Claudius universos discedere jusserat. Sed pro christianis accipiuntur illi, qui & inter alios tunc credentes a Paulo eo nomine salutantur [s]. Nec edictum eos attigerat, nisi etiam *Judaeorum* nomine generali, ad seculi morem, contenti fuissent tunc christiani. Et Eusebius [t], *Claudius Judaeos Roma prorsus ejecit; quo quidem tempore Aquila & Priscilla cum aliis Judaeis Roma decedentes in Asiam navigarunt. Illic autem cum apostolo fundamenta ecclesiarum paulo ante ibidem jacta constabiliente commorati sunt.* Cum reliquis Judaeis utrumque, licet christiani essent, expressim censet ille. Atque ad hunc modum locum illum interpretantur complures tum in Acta scribentes tum alias edictum illud Claudianum [v] memorantes, quorum nonnulli etiam Petrum ex edicti illius vi Roma tunc pulsum volunt. Recte Mariana [x] ad illud Suetonii, *quod tumultus concitarent Judaei, nempe de Christo cum christianis disputantes, quos Judaeorum nomine comprehensos & una cum illis pulsos Aquila & Priscilla monstrant.* Onuphrius [y] item, *Nullus adhuc inter Judaeos & Christianos discrimen noscebatur.* Et Alphonsus Ciaconius [z], *Claudius publico edicto non solum Judaeos omnes sed & Christianos pariter, qui congeneres & comprofessores ejusdem religionis gentilibus censebantur, urbe expulit ob frequentes tumultus & dissidia quae Judaei adversus Christianos quotidie concitabant.* Tantundem alii satis obvii. Etiam tunc temporis, & postea etiam aliquamdiu, christianas ecclesias ob cognatam Judaeorum veterum religionem, unde natae sunt primo universae, *judaizasse*, id est, Judaicos ritus ac jura retinuisse, eliciendum est tum ex eis quae de Paschatis observatione christiana obvia sunt, tum ex illo apud Hieronymum [a] de Philone Judaeo, qui *videns Alexandriae primam ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suae, librum super eorum conversatione scripsit.* Inde etiam Celsus Epicuraeus in Judaeos simul atque Christianos invectivam suam etiam sub Hadriano, seu sub initia seculorum quae hic proxime tractamus, componens, utrosque ut congeneres conjungit, & christianismi βάρβαρον aiebat [b] ἄνωθεν εἶναι τὸ δόγμα, δηλονότι τὸν Ἰουδαϊσμὸν, οὗ Χριστιανισμὸς ἤρτηται, *Sectam seu opinionem barbaram ex origine esse, id est, Judaismum, quocum Christianismus conjunctus est.* Etiam eosdem facit Celsus seu ex eodem sodalitio utrosque quasi de umbra asini (sic impius ille [c]) circa Messiae sui adventum tan-

[i] Vide Ignatium in epist. ad Magnesios, &c. [k] Act ii. 46. iii. 1. v. 20. xxi 26 [l] Act. ix 20. xiii. 5. 14 xv 21. xvii. 10. [m] Act xxiv. 5. [n] In Esaiam cap 5 comm 18. [o] Cap xviii 2. [p] Cap. xxv. [q] Orosius lib 7. cap 6 Beda de sex aetatibus mundi. Odericus Vitalis, lib. 1. Eslingensis, lib. 2. cap. 15. Hermannus, Contractus Ado, Marianus Scotus. Baron. tom 1 ann 51. § 1. Lorinus ad Act xviii. 2. alii ibi, Alphons. Ciaconius in Petri vita anno Christi 46. [r] In Fastis & ad Petrum Platinae. [s] Rom xvi. 3. [t] Hist. Eccles. 2. cap 17. [v] Baron. tom 1. ann. 51. §. 1, 9. & ann 56 § 51. Genebrard Chron. lib. 2 ann Christi 49. & lib. 3. A M. 4021. Dionys. Petavius de Doctrina Temp lib. 13. A M. 4039 Adolph. Occo de Nummis, pag. 178. alii. [x] Ad Act. xviii. 2. [y] In Annot. in Platinae Petrum. [z] In vita Petri. [a] De Scriptoribus, in Marco. [b] Apud Orig. advers. Cels. lib. 1. & videtis Baron. tom. 2. ann. 132. §. 17. [c] Apud Origen. contra Cels. lib. 3.

tum discrepantes. Accedat etiam hinc usque in Origenis tempora seu annum Christi 200 aut circiter creditum esse Judaeos originarios qui Christo nomina dederant non omnino descivisse a patriis legibus moribusve, sed eis ut in Judaismo simplici adhiberi solebant esse simul usos. Scilicet Origenes [d] Celsum illum coarguit quod non animadverteret ὅτι οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστεύοντες οὐ καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον, βιοῦσι γὰρ κατὰ αὐτὸν, &c. *quod Judaei qui in Jesum crediderunt non desciverunt a patriis legibus; vivunt enim juxta eas*, &c. Alia huc spectantia habet ibi ille. Huic etiam rationi consonum fit ut sentiamus legem illam Antonini Pii sub initia temporis apostolorum temporum finem insequentis, qua Judaeis permissum filios suos tantum circumcidere, tam christianos (quorum non pauci tunc etiam circumcisi) quam Judaeos non credentes complecti. Consulas de ea lege Modestinum [e], Paulum Jurisconsultum [f] & Origenem [g]. Quinetiam viris sane doctissimis [h] admittitur, idque merito, non solum per christiani nominis haec initia, sed diu postea, usurpari simplex *Judaeorum* nomen pro eo quod tam christianos seu credentes omnimodos quam Judaeos non credentes, ut genus species suas, contineret. Quid quod etiam non defuerint jurisconsulti magni qui *Judaicam* apud Ulpianum [i] *superstitionem* pro religione christiana ut a Judaismo tunc distincta sumerent? Ea de te consulas Alciatum [k], (qui etiam compluria habet de nominis Judaici & christiani tunc communione) sed & dein Antoninum Augustinum [l], uti & Samuelem Petitum [m], praeter eos qui ad legem citatam obiter scripserint. Certe etiamnum *Mahumedanorum* nomine & *Christianorum* generali venire complures qui in persuasionum inter sibi cognomines diversissimarum sectas multiplices distrahuntur, nemo non videt. Jam vero, cum adeo manifesta fuerit tunc temporis, maxime sub apostolorum actorum initia, Judaeorum credentium & non credentium (quae primaria erat eorum distinctio) non modo in nomine generaliori, ac religionis cultusque & facrorum tum ortu tum u'u communio, verum etiam in regimine ac receptis ex utrorumque majorum scitis ac moribus (de quibus etiam diligentius in republica seu ecclesia illa servandis tam ipsos discipulos seu apostolos quam populum reliquum expressius monuit [n] Christus ipse) haud concipiendum videtur, apostolos, utpote ipsos undiquaque Judaeos, aliosve ab eis tunc Judaismo vero ac reformato, id est, Christianismo, imbutos, & per baptismum in Judaismum illum verum, quem universi amplecti debebant, admissos, inter se non jure Judaico in excommunicationis suae poenis exercendis, uti in rebus ad consortium vitae spectantibus inter se ejusmodi aliis, usos esse, idque omnimodo ut Judaei tunc faciebant reliqui. Loquitur ad Corinthios & Galatas Paulus de *Cherem* & *Anathemate*, & Corinthiis sic de *Maranatha*, ut de vocibus ac rebus ex disciplina Judaeis, adeoque inde ipsis, satis cognitis, atque in terris exteris ex more Judaico libere usurpandis, utcunque causae, dequibus monet, singulares fuerint atque christianismo propriae. Sic variatim reformati inter christianos, quorum plerique excommunicationem licet diversimode adhibent, veteres plerumque ejusdem (quantum ad sui ipsius naturam) formulas ac jus ab eis scilicet a quibus descecere, seu Romanensibus, acceptum, aut juxta eorum exemplum rationibus qualibuscunque assertum, retinent, utcunque & causarum & objectorum etiam & rituum aliquot discrimen pro persuasionum diversitate aliud atque aliud inter ipsos fuerit. Neque puto quis dixerit ex gentilismo sive *anathematis* sive τοῦ *maranatha* sensum notum omnino fuisse iis ad quos Paulus sic scripsit, sed ex Judaismi disciplina, cui cum Christianismo junctae adeo adsueti fuissent. Atque juxta ante dicta, tam illi, quamquam a Corintho & Galatia, ob sedes quas ibi habebant, denominantur, quam Romani, Ephesii, reliquique ejusmodi, ad quos uti ad christianas tunc temporis ecclesias alias scripsit apostolus, pariter denominati, revera dici poterant & proculdubio dicebantur *Judaei credentes*. De origine Judaeis, aut vulgaris tunc Judaismi, & dein Christianismi, proselytis, qui inter illos, nemo dubitare potest. Nec de reliquis qui ut proselyti per Judaismi veri disciplinam Christianismo e gentilismo accesserant, minus clara res videtur. Quod ideo libentius sic atque instantius fateor animadversum ut quod de jure Caesareo hic diximus explicatius inde redditum rite intelligatur. Nimirum, tametsi sub initia Claudii Caesaris Judaeorum (tam credentium quam non credentium) conventus Romae (soli scilicet conventus, nec mores alii ritusve) interdicerentur [o], etiam & ipsi postmodum, ut ante dictum, fuerint inde pulsi, idem tamen Caesar Paulo apostolo epistolisque ad Corinthios & Galatas scriptis coaevus tum Alexandrinis Judaeis tum reliquis (id est, universis eo nomine tunc significatis, tam credentibus quam non credentibus) impetrantibus Agrippa & Herode regibus, morum suorum seu patriorum usum, in quibus plane, ut ostendimus, excommunicatio, liberius indulsit. Alexandrinis [p] etiam ante concesserat Octavius ethnarchae suo subesse, ἑκάστους ἐμμένοντας τοῖς ἰδίοις ἔθεσι, καὶ μὴ παραβαίνειν ἀναγκαζομένους τὴν πάτριον θρησκείαν, *ac suis in moribus* seu *disciplina manere eorum quemque, nec cogi patriam religionem transgredi.* Sed Claudius jam imperator simul ac pontifex maximus, id est, religionis omnimodae, quatenus permissio ejusdem in orbe Romano publica admitteretur, arbiter summus [q], post jura eorum ibi & libertatem a Caligula insigniter minutam, sub imperii sui initiis, seu consulatu secundo, id est, Christi aerae vulgatae 41, eos in integrum restituit, jubens ut τὰ πρότερον δικαιώματα *pristina jura illa* dein haberent, & τοῖς Ἰουδαίων ἔθεσι *Judaeorum* seu suis *moribus* & disciplina fruerentur. Quod ad reliquos autem per τὴν ἄλλην οἰκουμένην *reliquum orbem* Romanum Judaeos attinet, edictum etiam tunc hujusmodi [r] emisit ille,

[d] Contra Celsum lib. 2. & vide illum, lib. 5. [e] L. 11. Circumcidere D. tit. ad legem Corneliam de Sicariis. [f] Sent. lib. 5 tit. 3. [g] In Celsum lib. 2. [h] Petr Pithaeus Animadvers. 2. cap. 3. Lips. ad Tacit. Annal. 15. 83. Dionys. Petavius ad Themist. Orat. 12. & ad Epiphanii haeres. 29. num. 5. Barthius ad Rutilii Itinerarium 395. Jo Drus. ad Sulpicium Severum, lib 2. &c. [i] L. 3. § 3. D. tit. de Decurionibus. [k] Dispunct lib 3. cap 8 & ad l. Quidam ignaviae C. tit. de Decurionibus. [l] Ad Modestinum, pag 336. [m] Diatrib. de Jure, Principum edictis, Ecclesiae quaesito, cap 6. & vide Modestinum l. 15. D. tit de Excusationibus, § 6. [n] Matth. xxiii. 3. [o] Dio lib 60. [p] Joseph lib 19. cap. 4. Baron. tom. 1. ann. 43 §. 4, 5. [q] Vide Joseph. lib. 20. cap. 1. [r] Joseph. lib. 19 cap 4.

Τιβέριος, Κλαύδιος, Καῖσαρ, Σεβαστὸς, Γερμανικὸς, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας, ὕπατος χειροτονηθεὶς τὸ δεύτερον, λέγει· Αἰτησαμένων με βασιλέως Ἀγρίππα καὶ Ἡρώδου τῶν φιλτάτων μοι ὅπως συγχωρήσαιμι τὰ αὐτὰ δίκαια καὶ τοῖς ἐν πάσῃ τῇ ὑπὸ Ῥωμαίοις ἡγεμονίᾳ Ἰουδαίοις φυλάσσεσθαι καθὰ καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἥδιστα συνεχώρησα οὐ μόνον τοῖς αἰτησαμένοις με χαριζόμενος ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ ὧν παρεκλήθην ἀξίους κρίνας διὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους πίστιν καὶ φιλίαν· μάλιστα δὲ δίκαιον κρίνων μηδεμίαν μηδὲ Ἑλληνίδα πόλιν τῶν δικαίων τούτων ἀποτυγχάνειν, ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ τοῦ θείου Σεβαστοῦ αὐτοῖς ἦν τετηρημένα. Καλῶς οὖν ἔχειν καὶ Ἰουδαίους τοὺς ἐν παντὶ τῷ ὑφ' ἡμᾶς κόσμῳ τὰ πάτρια ἔθη ἀνεπικωλύτως φυλάσσειν, οἷς καὶ αὐτοῖς ἤδη νῦν παραγγέλλω μου ταύτῃ τῇ φιλανθρωπίᾳ ἐπιεικέστερον χρῆσθαι, καὶ μὴ τὰς τῶν ἄλλων ἐθνῶν δεισιδαιμονίας ἐξουθενίζειν, τοὺς ἰδίους δὲ νόμους φυλάσσειν. Τοῦτό μου τὸ διάταγμα τοὺς ἄρχοντας τῶν πόλεων καὶ τῶν κολωνειῶν καὶ μουνικιπίων τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῶν ἐκτὸς, βασιλεῖς τε καὶ δυνάστας διὰ τῶν ἰδίων πρεσβευτῶν ἐγγράψαι βούλομαι, ἐκκείμενόν τε ἔχειν, οὐκ ἔλαττον ἡμερῶν τριάκοντα ὅθεν ἐξ ἐπιπέδου καλῶς ἀναγνωσθῆναι δύναται. Quae ita sonant,

Tiberius, Claudius, Caesar, Augustus, Germanicus, pontifex maximus, tribunitiae potestatis, consul creatus (Ruffinus, *ordinarius) secundo, edicit; petentibus a me Agrippa & Herode regibus mihi amicissimis ut permitterem etiam Judaeis in imperio Romano toto degentibus jura eadem servare & habere quae Alexandrinis concessa, libenter precibus eorum annui, nec solum iis qui a me rogarunt hoc indulsi, verum etiam ipsos pro quibus rogatus sum dignos judicavi propter fidem & amicitiam Romanis praestitam; justissimum vero censens, nullam ne Graecarum quidem urbem privandam juribus illis, quandoquidem & sub divo Augusto eis erant servata* (ubi male Ruffinus, *ut neque Graecorum ulla civitas eorum jure privetur, quoniam ad Dei culturam haec facere* seu, ut melius in MS. *servare*, uti & citat David de Pomis [a], *noscuntur*, quae Graecis Josephi omnino dissona depravatissimaque; quasi Θεὸς σεβαστὸς, quod *Divus Augustus* est, pro Deo vero seu a Judaeis culto ibi sumendum suisset, aut ἐπὶ θεῷ σεβασμῷ apud Josephum legisset ille:) *Optimum igitur decerno etiam Judaeos per universum nostrum imperium patrios mores sine impedimento aliquo servare* (Ruffinus, *paternas solennitates sine prohibitione celebrare) quos etiam nunc moneo ut hac nostra gratia contenti modestius se gerant, nec religiones* seu *superstitiones aliarum gentium vilipendant* (Ruffinus, *adnibilare pertentent) proprias autem sibi leges servent* (Ruffinus, *sed suas leges observent*; Gelenius, *suis autem suo arbitratu vivant legibus.) Atque hoc meum edictum ut judices* seu *gubernatores civitatum atque coloniarum & municipiorum tam intra Italiam quam extra* (seu provincialium) *uti etiam reges & principes per ministros suos transcribant volo, atque non minus quam per triginta dies ita publice illud exhibere, ut ab omnibus humi stantibus possit perlegi* (ut Gelenius) seu, ut Ruffinus, *unde ex humili ab omnibus legi possit.* Sed plane vertendum *Unde de plano recte legi possit.* Quae formula Romano in imperio, ut notissima, edictis ejusmodi subscribi solebat literis suis tantum initialibus ad hunc modum, U. D P. R. L. P. Summatim autem ita se res hic habet. Judaeis omnimodis, qualiscunque essent sectae, seu quocunque alio noti nomine, tam ex Julii [s] quam Augusti [t] Caesarum, ut alios & vetustiorum & coaevorum praeteream, indultu, non solum in Judaea sua seu Palaestina, sed in alicuis per orbem Romanum terris, suo in cultu servando moribusque convictus sibi singularibus seu νόμοις τοῖς πατρίοις retinendis (de capitalibus judiciis non loquimur; de quibus tamen discrimen erat inter Palaestinam aliasque regiones [x] in quibus degerent) permissa est libertas amplissima; qua itidem saepius fruebantur, utcunque saepius item per tumultus & adversantes, etiam non raro per obortas inter se, factiones haud parum turbarentur [y]. Et singularis ita erat eis passim dignitas & singulare persaepe, saltem inter suos, ubicunque sedes haberent, imperium, adeo etiam ut singularitas illa a seculorum de quibus jam loquimur scriptoribus gravissimis [z] velut mirandum quid signatius praedicetur. Libertas hujusmodi, a Caio Caligula Augusto interturbata, in integrum Judaeis per orbem Romanum omnimodis restituitur, ut ex edicto ostenso liquet, a Claudio, eousque etiam ut non solum ἰδίοις ἔθεσι χρῆσθαι *propriis moribus uti* eis inde permitteretur, verum etiam συμπολιτεύεσθαι *parile obtinere civitatis jus cum Graecis cohabitantibus*, ut explicat edictum illud in literis ad Doritas, qui illud violaverant, Petronius Syriae praeses [b]. Quod quidem intelligendum tam de Judaeis credennbus, seu qui Christo nomina dederant, nec *Christianorum* nomen, uti id quod *Judaeorum* erat oppositum aut velut cum eo non satis tunc consisteos, hactenus induerant, quam non credentibus, quorum sectae variae, ut Pharisaei, Sadducaei, Esseni, qui eadem ipsa nec majori omnino ratione in edicto continebantur quam credentes, seu Judaei veri ac ita reformati ut alia Judaeorum secta revera esse tunc non debuisset, id est, christiani. Et de Judaico nomine christianis pariter tunc etiam necessario communicato satis ante dictum. Quin & Essenos, *Judaeos* passim dictos, christianos fuisse contendunt viri aliquot doctissimi de Trihaeresio scribentes. Etiam tempore hujus edicti inter discipulos perpaucos, & certe nuperrime ante inter eorum nullos, palam admissum est, quemquam Christi disciplinae seu evangelicae adsciscendum praeter Judaeos sive origine ipsos sive integro proselytismo, seu tam circumcisione quam baptismo, cooptatos, ut ex ante memoratis liquet. Atque maxime advertendum hic tempus ante adnotatum de Judaeorum Roma expulsione per edictum Claudii. Satis recipitur, emissum illud anno ejusdem nono. Saltem annis ab initio Claudii compluribus emissum esse, adeo est in confesso ut nihil magis. Et sententia quae neutiquam nono collocat rejicitur. Privilegia vero in edicto jam allato concessa sunt generatim Judaeis anno ejusdem Au-

[a] In Medico Hebraeo, 62.
[s] Joseph. lib. 14. cap 17.
[t] Idem, lib. 16 cap. 10.
[x] Videsis Petrum Cunaeum de Rep. Hebraeorum, lib. 1. cap. 9.
[y] Joseph. lib. 16. cap 4. lib. 18 cap. 12 de Bello Judaico, lib. 2. cap 34. Act. Apost. saepius. 2 ad Corinth. xi. 24, Euseb. Hist. 2. cap. 8, 9.
[z] Strabo apud Joseph. lib. 14. cap. 12. Seneca apud Augustinum de Civitate Dei, lib 6. cap. 11.
[b] Joseph. lib. 19. cap. 6.

gusti,

gusti primo, scilicet Claudio secundum consule. De consulatu ejus, adeoque de anno, liquet ex edicti ipsius verbis. Jam vero anni noni edicto *Judaeorum* nomine pariter christianos contineri (utcunque singulare *christianorum* nomen per annos aliquot ante in usu tunc fuisset) fatentur scriptores eximii iique non pauci, etiam ex ipsis Actorum [b] de Aquila & Priscilla verbis persuasi, ut ante monstratum. Quanam igitur ratione admitti omnino potest ut in edicto hoc anni primi, quo tempore aut nondum natum aut saltem novissimum erat *christianorum* nomen, vocabulum *Judaeorum* christianos haud pariter complecteretur, idque ex ipsa Augusti ac jurisconsultorum qui tunc floruere mente? Neque enim de *credentium & non credentium* Judaeorum nominibus, ut ipsos discriminantibus, soliciti procul dubio erant Romani, quibus ob credulitatem expressim Judaeos universos prae aliis tunc notatos fuisse, eliciendum est ex eo quod etiam paulo ante Christi natales [c] Horatio, de eo qui *persuadere cupiebat sine flamma limine sacro thura liquescere*, instar proverbii usitatioris excidit,

———Credat Judaeus Apella,
Non ego ——

Quasi pro nimium credentibus universa gens ejusque secta quaelibet pariter vulgari locutione tunc haberetur. AEquanimum illis erat sive hoc sive illud credulitatis objectum apud Judaeos esset. Quis dubitat quin cum Mahumedes per generale nomen النصاري *Nazarenorum* universos christianos in fidem suam & amicitiam acciperet [d], tam sectarios quoscunque بدين النصرانية *in christianismo* quam orthodoxos, id est, universos quomodolibetcunque eo nomine venientes, contineret? Si princeps aut respublica jam aliqua Mahumedanis, aut philosophis, medicis, mathematicis, aut demum christianis, indiscriminatim & sine persuasionum distinctione, morum suorum & disciplinae libertatem intra ditiones suas concederet, nonne sectae pariter variae Mahumedanorum reliquorum, uti & christianorum, qualescunque concessionis ejusmodi beneficio, idque jure optimo, frui deberent? donec scilicet jus ita concessum posteriori superinducto aliquo mutaretur temperareturve, utcunque ipsi quibus sic concessum fuerit diversimode inter se dissiderent. Quale dicendum tum de indultis tum de interdictis ad Judaeos generatim attinentibus in titulis *de Judaeis & coelicolis* in codice utroque. Tam Karaei quam Talmudici & si quae fuerint eorum sectae aliae eis continebantur, quemadmodum etiam in recentioribus de eis principum ac rerumpublicarum edictis; atque ita sane Claudii Augusti edicto illo tam christiani illorum temporum quam Judaei reliqui. Ex hisce igitur sequitur tandem, idque necessario, ἔθη καὶ δίκαια τὰ πάτρια, *mores ac jura patria* Judaeis tunc a Claudio Augusto ita restituta ac concessa pariter ad christianos tunc attinuisse. Et cum in moribus ac juribus illis excommunicationis Judaicae usus locum ad disciplinam inter se tuendam haberet, ut superius ostensum, perquam eximium, sequitur itidem eandem ejusque usum inter christianos non minus atque inter Judaeos reliquos tam jure tunc (nimirum sub Claudio Augusto, seu eodem tempore quo ad Corinthios & Galatas de anathemate scripsit Paulus) Caesareo quam Judaico subnixum esse, indeque fuisse legitimum, uti & ante pariter inter Judaeos reliquos, postquam a Caesaribus qui praecesserant ejusmodi eis jura indulta fuerant. Atque inde sane in Hierosolymitana, Alexandrina, Antiochena, Caesareensi, Romana, reliquis quae tunc inceptae in orbe Romano christianorum ecclesiis seu coetibus, inque praefecturis illarum (sive presbyteria vocaveris sive alio quocunque ad Judaismi tunc obtinentis ritum nomine) usus excommunicationis, juxta superius tradita, undiquaque in se legitimus effectum suum ex utroque jure obtinere potuit. Et Claudii tempore toto, etiam & usque in persecutionem christianorum Neronianam, seu per annos 24, aut circiter, ita duravisse videtur jus hoc Caesareum tam credentibus seu christianis quam non credentibus Judaeis, ut, quantum ad ipsum attinuit, pariter utrisque revera competeret; tametsi tum inter credentes & non credentes ipsos tumultus quandoque suborti, tum seditiones aliquot in Romanos Judaicae, in causa interim subinde essent ut libertas jure ejusmodi potiundi inter utriusque generis aliquos plurimum impediretur; quemadmodum fieri in similibus passim videmus. Atque hinc sane separatio in excommunicatione solennis tam christianorum tunc quam reliquorum *Judaeorum* nomine sic venientium, uti & reliqua illuc, juxta superius ostensa, spectantia, adeo in tunc legitimis ex jure Caesareo habenda ut nihil in eis contra leges Julias de vi publica aut privata aliasve (modo Judaice satis fierent) committi potuisse sit existimandum. Ex Neronis autem aliorumque dein tunc Caesarum, ut Domitiani ac Trajani, in christianos ex professo saevitia (unde magis discriminari idque vulgo apud Romanos coepit *Judaeorum* reliquorum & *christianorum* & nomen & professio; quod etiam ex Tacito [e], Plinio [f], Luciano [g] coaevis, aliisque satis scimus; sed discriminari sane ut genus & speciem) haud parum mutatum minutumque fuisse, quantum ad christianos, jus illud Claudianum, nemo non videt. Nam & christianismus, quatenus ipse & species tunc Judaismi erat, sed sola quae vera, jam nuncupabatur (Judaeis reliquis infamiam nomini sanctissimo cumulantibus) *nova generi humano superstitio inculcata*, ut in marmore Neroni eo nomine dicato quod latronibus simul atque illis qui eam inculcassent provinciam purgasset (ita nempe si fides inscriptioni veteri apud Lusitanos [h] alibive nunc in Hispaniis tempori illi tributae habenda sit) atque *superstitio exitiabilis*, ut Tacito, qui etiam *per flagitia invisos*, ut proculdubio illius seculi gentiles alii, ejusdem sequaces appellat. Et conviciis ejusmodi passim in orbe Romano, pro persuasionum discrimine, christianos tunc impetitos esse, adeoque jus eis ante concessum inde esse mutatum, dubitari nequit. Sed vero ex juris jam dicta mutatione professio tantum christiana interdicta poenisque

[b] Act. xviii. 2 [c] Serm. 1. satyr. 5. [d] Georg. Elmacin lib. 1. & Testamentum & Pact. inter Mahumedem & christianos, Paris. 1630. [e] Annal. 15. [f] Lib. 10 epist. 97, 98. [g] Lib. de Morte Peregrini [h] Adolph. Occo in inscript. Hispan. pag. 26. 8 & Gruter in Thesauro pag. 238. 9 & vide Joseph. Scalig. de Emendat. Temp. lib 5 p. 442

atro-

atrocissimis subdita est, intactis interea inde juribus quibuslibet aliis, seu quae Judacis reliquis ac christianis sub nomine uno tunc communia erant; adeo ut non minus his quam illis inter suos eisdem, etiam in persecutionis temporibus illis, frui liceret. Atque inter jura illa tunc excommunicationis, secundum morem Judaicum, usum fuisse non est quod dubitemus: unde item sequitur, extra christianae ipsius professionis simplicis causas, a christianis tunc etiam jure Caesareo, ubicunque inde Judaeis conservata sua jura, legitime adhiberi eam potuisse. A Nerone quidem usque in apostolicorum temporum finem, uti & postea diu, christianos ut Judaeorum sectam non tolerandam persequebantur plerumque quidem Caesares Romani; ita tamen ut extra ipsius professionis eorum limites reliqua cum Judaeis reliquis haberent ex jure tunc Caesareo communia. Quantum vero ex jure Caesareo seu publico eis sic negatum aut non concessum, non dubito quin inter se supplerent ipsi ex jure privato, seu pactis ac conventis etiam juramento firmatis, quae ad disciplinam suam singularem tuendam inirent; quemadmodum vetustiores item alibi Judaei, juxta capite superiori ostensa. Certe vestigia pactorum ejusmodi inter se sub eadem ipsa tempora habemus non ita obscura in Plinii secundi [i] epistola ad Trajanum, sub quo item persecutio erat gravissima. *Se sacramento* tunc *obstringere* solere inde liquet christianos conviventes, *ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent.* Sic, ab illis ipsis edoctus, Plinius. Sed ambigere nequeo quin & reliqua inter se ex disciplina quam amplexabantur observanda, in parili seu eodem sacramenti vinculo atque in mutua inter ipsos reverentia bonorumque sibi morum studio; uti & apud Essenos (de quibus ante) continerentur. Adeoque, ut a vitiis abstinendi, ita etiam convivendi, parendi, poenasque inter se usitatas, atque inter eas excommunicationis, ultro subeundi jura eodem aut parili sacramento firmabantur. Et sane caput illud sacramenti eorum de *fidem non fallendo* ea in quorum observationem quis in christianismum tunc admissus circa sui inter ipsos regimen promiserat palam complectitur universa; qui quidem erant Judaismi in regimine sui mores, ut dictum est, receptissimi cum christianismo conjuncti. Etiam christiani hac de re ex Plinio scriptores veteres criminibus ac delictis ab eo memoratis reliqua ita adjiciunt ut plane de disciplina ad vivendum inter se juxta jura ad se spectantia omnimoda confoederata locum intelligant. Sic primo Tertullianus [k] Plinium ait Trajano allegasse, *praeter obstinationem sacrificandi, nihil aliud se de sacramentis* (ita enim ex MS. olim emendavit vir clarissimus Desiderius Heraldus, & nunc ita legitur in Rigaltianis; aliis codicibus ibi *sacris* male habentibus) *eorum comperisse quam coetus antelucanos ad canendum Christo & Deo, & ad confoederandam disciplinam, homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam & caetera scelera prohibentes.* Tantundem inde habent Eusebius [l] & Hieronymus [m]. Atque juxta ejusmodi *συνθήκας pacta* ac inter se *conventa*, eorumque itidem jura, degebant christiani postea ac ante Constantinum; qua de re item capite proximo. Haec si ita se haberent (nec aliter sane se habuisse videtur mihi concipiendum) adeoque tam jure Caesareo quam Judaico excommunicatio christianismi illius primitivi, praeter mutuam invicem reverentiam, pacta inter se inita, ac disciplinam confoederatam, sic subniteretur fundareturque, difficile non erit de ejusdem tunc effectu statuere. Ut idem fuerit sic necesse est qui Judaismi in more ac ritibus ante ostensis repertus. In vindictae igitur divinae per imprecationem exspectatione, separatione ad distantiam notissimam quatuor cubitorum, ignominia seu infamiae nota inter congeneres inde contracta ita cernitur. Qui quidem effectus sic erat tam ex singularis alicujus personae sententia in merentem pronunciata quam ex judicio consistoriano seu forensi aliquo. Ex forensi autem hac in re judicio gravior illa excommunicatio seu major, juxta capite superiori item ostensa, accedere jure parili, id est tam Judaico, ac sic hunc simul christiano, quam Caesareo, potuit. Atque fora sane, praefecturae, consistoria seu presbyteria tam christianis illis, ubicunque *Judaeorum* nomine, maxime tempore Claudii Augusti adeoque Petri ac Pauli apostolorum, numerosiores simul degerent, nec a factione aliqua adversa impedirentur, quam Judaeis tunc reliquis ex utroque jure erant aut esse potuerunt. Atque etiam fuisse non ita infrequentia ultro conceditur a viris doctis qui toties episcopatus ac presbyteria christiana temporis illius memorare amant. Si vero effectus sic idem cum Judaico tunc erat, quisnam dubitabit quin absolutionis itidem jus tunc idem fuerit quod in Judaismo reliquo, ut ante ostensum? Ita a synedriis majoribus, aut triumviratu electo, aut judice publice constituto unico, praeeunte poenitentia illa, quam diximus, civili, rite absolvendus erat [n] excommunicatus. Caeterum quid hic de sacrorum conventuum & sacramentorum interdictione statuendum? Nihil ejusmodi quid in Judaeorum supra ostensae excommunicationis effectibus. Neque igitur, si idem esset ejusdem jus in christianismo hoc primitivo, apud christianos tunc interdictio aliqua ejusmodi locum habuit. Nec omnino ementes & vendentes e templo [o] a Domino ejecti huc spectant, utpote ex zelotarum jure [p] inter Judaeos admisso legitime sic puniti. Certe, quod ad sacros christianorum conventus tunc attinet, eorumque interdictionem, Paulus [q] ubi monet ne quis dein coenam Domini caperet *ἀναξίως indigne*, (seu, ut Syrus ܘܠܐ ܫܘܐ ܠܗ *non existens ea dignus*, ac ܟܕ ܠܐ ܫܘܐ ܗܘ *quando non est dignus*, ubi Arabs Erpenianus & MS. apud me codex vetus وليس باهل له *non existens dignus ea*, & وهو لا يستاهلها *existens non dignus*

[i] Lib. 10. epist. 97. [k] Apologetic. cap. 2. [l] Hist. Eccl. lib. 3. cap. 33. [m] In Chronico num. 2123. [n] Vide 2 Cor. ii. 6. atque ibi Grotium. [o] Matt. xxi. 12, &c. [p] Videsis lib. 4. de Jure Nat. & Gent. cap. 5. [q] 1 Cor. xi. 27, 29.

illis,

illis, scilicet pane & calice; Jaiana autem editio بلا استحقاق & بغير استحقاق (*sine merito*) neminem reprehendit quod non arcuisset a coena quenquam sic reum, sed tantum, Δοκιμαζέτω δὲ, inquit, ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως, &c. *probet autem homo* quilibet *seipsum, atque ita* (seu secundum probationem illam atque conscientiae examen, cujus testis sufficiens esse potest solum Deus) *de pane illo comedat & de calice illo bibat*. Et graviter quidem ante [r] increpat ipsos qui indigne aut ut non decuit ad coenam accederent, nihil omnino interim de excommunicandis ejusmodi hominibus, aut de jurisdictione seu potestate ulla humana in ipsos, unde personae aliqua status mutatio sequeretur, ideo exercenda adjiciens. De poenis quidem divinitus ideo illatis expressim, sed de eis tantum, loquitur. Διὰ τοῦτο, inquit, *propter hoc*, seu eo quod indigne coenam saepius sumitis, *inter vos multi infirmi & imbecilles*, & κοιμῶνται ἱκανοὶ, *dormiunt multi*, seu per *Cerith*, quae excisio est divinitus illata, morte abripiuntur. Accedat hic etiam & serio perpendatur, Judam ipsum, furem, proditorem, scelestissimum, hisque nominibus satis notum & publice peccantem, in ipsa institutione cum reliquis undecim sacramenti Eucharistiae, juxta plerosque & veterum & recentiorum, participem fuisse, nec omnino ea interdictum. Sacrificii paschalis celebrationi eum pariter cum reliquis interfuisse, in sententiis est receptissimis, atque in evangeliis satis manifestum; licet non defuerint qui etiam illud temere nimis ausi sint in controversiam vocare. Sed de jure ejusdem admissionis res palam est, uti etiam capite superiori monitum. Certe ut in coenae paschalis ita etiam in eucharistiae sacramenti communionem admissum Judam fuisse satis testari videtur evangelistarum etiam quisque rite intellectus, tametsi non omnes aeque aperte ac clare. Matthaeus expressim facit Judam & Christum simul cum reliquis discumbentes & colloquentes [s] in verbis proxime antecedentibus ipsam eucharistiae institutionem. Etiam proxime postquam Judae dixerat illum esse sui proditorem: Et diserte ait ibi Christus, *Bibite de eo omnes*. Ita Marcus [v], *Accepto*, inquit, *calice, gratias agens, dedit eis; & biberunt ex illo omnes*. Et Lucas [x] institutionem enarrans ex ore ipsius Domini verba haec facit continua, *Hic calix novum testamentum in meo sanguine, qui pro vobis funditur. Veruntamen ecce manus tradentis me mecum est in mensa*. Si quidem ex trium horum testimoniis perpensis res definienda esset, nemo puto ullatenus dubitaret quin non minus Judas quam aliquis alius apostolorum praesens in ipsa institutione & particeps esset. Nihil in hisce de absentia aut exitu ejus, nedum de interdictione. Sed vero Joannes, qui institutionis historiae particularia, utpote a tribus qui ante scripserant enarrata, praetermittit, subobscurius tamen ac breviuscule eam tangit, dum de Christo post pedum lotionem iterum discumbente [y] (id est, ad eucharistiam instituendam se accingente, peracta ante coena paschali) atque etiam de eo qui tunc manducaret cum eo panem [z], id est Juda, loquitur, is inquam adjicit, Christum rogatum quisnam ex illis esset qui eum traderet respondisse, *Ille est cui ego* βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω *intinctum panem porrexero* [a]. *Et cum intinxisset panem, dedit Judae Simonis Iscariotae. Et post buccellam tunc introivit in eum Satanas*, &c. Λαβὼν οὖν τὸ ψωμίον ἐκεῖνος εὐθέως ἐξῆλθε, *Cum ergo accepisset ille buccellam* seu *offam, exivit continuo*. Interpretantur aliqui ejus hic exitum quasi ante eucharistiae institutionem exivisset; qua de re nihil omnino in evangelio expressum. Imo potius innui palam ibi videtur post coenam dominicam prorsus finitam, adeoque post eucharistiae institutionem, eum exisse, atque ita praesentem ante cum reliquis & participem fuisse, idque sive unicam, ut alii, in partes divisam, sive duplicem, ut alii, tunc coenam, sive triplicem, ut item alii, facias. Et ita viguit haec sententia antiquitus tam in oriente quam occidente ut pro maxime admissa habita fuerit. Eam ut sic receptam per orientem tradunt partes ejusdem celeberrimi ac primarii, Origenes [b], Victor Antiochenus [c], Cyrillus Hierosolymitanus [d], item Alexandrinus [e], Chrysostomus [f], Theodoretus [g]. Velut indubitata & receptissima ab eis expressim interseritur. Neque ut opinionem adversus alios disputantes id asserunt, sed plane ut neutiquam dubitantes. Et quantam autoritatem, idque velut universim seculis in priscis per orientem tunc obtinens sententia illa sortiretur, elicere inprimis est ex illo Justiniani in edicto de fide christiana; quod ut Joanni papae secundo missum habetur in editionibus aliquot [h] conciliorum, unde & ita citari solet, sed ad Vigilii papae tempora [i] revera spectat. *Judas*, inquit ibi Justinianus, *cum putasset latere eum qui occulta hominum cognoscit, sacramentis communicavit cum apostolis. Sed tamen nihil ei profuit, quod cum dolo communicavit*. Quin id, quod sic in edicto ejusmodi Caesariano velut indubitatum inseritur, in sententiis seculorum illorum receptissimis fuerit, haud ambigendum. Et ut receptam in oriente hanc sententiam etiam postmodum memorat Nicephorus Callistus [k]. Atque Cyrus Theodorus Prodromus in tetrastichis in Matthaeum, Christum alloquens, ut sacrificium & coenam,

Ὁ δὲ, inquit, σὲ προδώσων ἐσθίει σε μὴ τρέμων,

Qui autem te traditurus est sine timore te comedit. Mitto Nonnum Panopolitam, qui in paraphrasi in Joannem ipsam offam Judae porrectam θεοειδέα ἄρτον *divinum panem* nuncupat. Nam etiam offam ipsam existimabant non pauci veterum fuisse sacramenti eucharistici partem. Apud veteres in occidente itidem jam dictam sententiam obtinuisse liquet ex Cypriano [l], Augustino [m], Hieronymo [n], Leone Magno [o], Petro Abelardo [p], Petro Lombardo [q] & Scholasticis [r], Lyrano [s], aliis

[r] Comm. 21, &c. [s] Vide H. Grotium ibidem. [t] Cap. xxvi. 23, 24, 25, 27. [v] Marc. xiv. 18. usque in 23. [x] Cap. xxii 20, 21. [y] Cap xiii. 12. [z] Ibid 28. [a] Ibid 26, &c. [b] Homil. 35. in Matth. [c] In Marc. xiv. [d] Catechef. 13. [e] Ad Joann. cap. 13. lib. 9 [f] Homil 83. in Matth. [g] Ad 2 Cor. xi. 23 [h] Edit. Crabbiana pag 576. b. [i] Vide Baronium tom. 7. ann. 534. § 21 & ann. 546. §. 10. [k] Hist. Eccles. lib. 1. cap. 24. [l] Tract. de Coena Domini. [m] Tract. 62. in Joann. lib. 2. contra lit. Petiliani cap. 22. lib 5. de Baptismo cap. 8. epist. 163. [n] Lib. 2. contra Jovin. cap. 24. [o] Serm. 3 de Passione Domini. [p] Sermone de Passione Domini pag 832. [q] Lib. 4. sent. dist 11. [r] Alensis part. 4. quaest. 11. Thom. sent. 4. dist. 11 art. 2 Summ. part. 3. quaest. 80. art. 2 Dominicus Soto ad sent. 4 dist 12. q. 2. art. 2. alii. [s] Ad Joann. tom.

item satis obviis; sed maxime, quantum ad receptissimae olim per occidentem hujus sententiae testimonium attinet, ex hymnis in ritualibus publicis repertis. In altero de Christo canitur,

In supremae nocte coenae
Recumbens cum fratribus,
Observata lege plene
Cibis in legalibus,
Cibum turbae duodenae
Se dat suis manibus.

Turbae duodenae Judas plane pars erat. In altero

Post agnum typicum expletis epulis
Corpus dominicum datum discipulis
(Sic totum omnibus quod totum singulis)
Ejus fatemur manibus.

Ubi explicat Judocus Clichtoveus, *quoniam singuli duodecim discipulorum acceperunt totum Christi & integrum corpus, &c.* Hymnos hosce autorem habuisse aiunt Thomam Aquinatem, *qui* [t] *ad petitionem Urbani quarti summi pontificis totum officium ecclesiasticum de sanctissimo corporis Christi sacramento eleganter & luculenter composuit, in quo & hic hymnus.* Et *communius tunc tentam* hanc sententiam ait ipse Thomas [v]. Eandem amplexati sunt seculorum recentiorum scriptores non pauci, velut communem, qoo nomine eam item appellitant. Unde etiam de ea *dubitare non licere* ait Dominicus Soto [x], *nec solum tanquam doctorum sed etiam tanquam evangelii eam esse suscipiendam.* Atque ad tuendam eam complurima asserunt Baronius [y], Suarezius [z], Fabritius Paulutius [a], alii. Etiam in Christi vita Alphonsus Ciaconius Romae pridem editus, *Cum duodecim apostolis suis,* inquit, *tum coena legali quoad esum agni paschalis celebrata, tum usuali in qua sanctissimum corporis & sanguinis sui sacramentum instituit, & apostolos omnes, etiam Judam proditorem, in eorum communionem impertiit, sacerdotes etiam consecravit, &c.* De re velut indubitabili ac omnino recipienda loquitur ille. Qui hujus fuere olim sententiae alii tam Graeci quam Latini ipsam offam Judae porrectam sacramenti eucharistici partem fuisse opinabantur; qua de re etiam in canonibus ecclesiasticis [b] legitur, ubi de intincta pro complemento eucharistiae usitato agitur. Et de intinctae etiam per orientis regiones plerasqoe, velut sacramenti partis, usu videsis quae tradidit nuper Leo Allatius [c], & ante eum Petrus Arcudius [d]. Sed opinio illa, quam etiam plerisque placuisse scribit Abelardus [e], in occidente explosa est, & plerumque receptum quod scribit Petrus Lombardus [f], *Tunc non accepit Judas corpus Christi, sed tantum panem; corpus vero & sanguinem Christi ante cum aliis discipulis perceperat.* Atque hoc apud pontificios plerumqne admissum. Et Salmeron [g], *Longum esset percensere omnes qui hos priores patres sequuntur. Nam constanter ac dense hoc Judae tribuunt.* Etiam reformatorum non pauci, maxime Lotherani [h], idem sensere. Quin & fuerunt [i] qui *Iscariotarum* nomine in haereticis censuere eos qui sententiam adversam tuerentur. Nec sane aliam recipiendam voluisse videtur ecclesia Anglicana, cujus in libro rituali seu communium precum, autoritate parliamentaria stabilito, monitum ad facinorosos mensae dominicae se indigne ingerentes legitur, *ut ad sacram mensam non veniant, ne post sumptum illud sanctum sacramentum diabolus introiret in eos, ut intravit in Judam*; quasi non dubitasset ecclesia tunc illa quin Judas etiam, utcunque indignissimus, sacramenti illius particeps fuisset. Confessio item Belgica [k], *Judas & Simon Magus acceperunt quidem uterque sacramentum, &c.* At vero adversa etiam sententia vetusta est, & reperitur in constitutionibus [l] apostolicis dictis. Et eandem aliquos in oriente amplexos esse tempore Victoris Antiocheni [m], uti & Theophylacti [n], ex ipsis liquet. In occidente item sectatores habuit Hilarium [o], Rupertum Tuitiensem [p], Innocentium Papam tertium [q] qui annos circa sexaginta scripsit ante hymnos illos Thomae Aquinatis jussu Urbani quarti compositos in usum ecclesiae publicum. De quibus obiter monere hic liceat, in eorum priori in ritualem librum hymnorum juxta usum Sarisburiensem apud Anglos olim recepto [r] hexastichon ante allatum omnino praetermissum, licet tetrastichon alterius hymni idem satis diserte innuens etiam in libro illo cum ejusdem reliquis retineatur. Atque tempore ipso hymnorum illorum scriptionis ita invaluerat, ut ante, sententia illa prior ut *a plerisque concederetur*, adeoque pro communi haberetur; quod scimus ex Durando [s] Thomae Aquinati coaevo. Afferri solent ad sententiam illam qua negatur Judae communio apud veteres adstruendam Dionysius Areopagita [t], & Maximus & Pachymeres, qui in eum scribunt: Item Tatianus Alexandrinus, Ammonius, Zacharias Chrysopolitanus, ejusmodi alii, qui coenam eucharisticam post exitum Judae in harmoniis suis collocant. Sed vero olim intellectus [v] est ibi & versus Dionysius quasi prioris sententiae fuisset ipse antesignanus: Et obscura nimis sunt tum ejus ea de re vocabula, tum quae afferunt Maximus ibi & Pachymeres de mystici panis & calicis (cujus participem fuisse Judam admittunt) & mysteriorum sumptionis discrimine [x]. Et quod ad harmoniarum scriptores illos hic attinet, certe illi non tam rerum gestarum tempora ubique designant quam res congeneres in capita conjiciunt. Neque mihi hic omnino pro hac sententia faciunt. Atque eam ex recentioribus tuentur, in pontificiis, Franciscus Turrianus [y], Salmeron [z], Sebastianus Barradius [a], J. Walterius Viringus [b], alii aliquot; in reformatis olim Willielmus Klebitius [c] in *demonstratione* (sic vocat) *erroris Heshusiani de praesentia Ju-*

[t] Jodochus Clichtoveus in Elucidatorio, lib 1. fol. 44. b. [v] Ad sent. 4. dist. 11. art. 2. [x] Ad sent. 4 dist. 12. q 2. art 2. [y] Tom. 1. ann. Christi 34 §. 62. [z] Disp. in 3. part. Thom. tom. 3. quaest 73 disp 41 sect 3. [a] In Comment in Evangel. cap. 140 Romae 1619. vide Tolet in Joann. 13. annot. 28. [b] Concil. Bracarens 3. cap. 1, 2. Julius Papa in Epistola ad Episcopos per Aegyptum dist 2 de Consecratione, cap 7. cum omne, Burchard. Decret 5. cap. 1. Ivo part 2. cap. 11. [c] In dissert 1 de libris Graecorum Ecclesiasticis, &c. [d] De Concordia Eccles Occid. & Oriental. lib. 3 cap 56. [e] Serm. de Passione, pag 832. [f] Sent. 4. dist. 11. & vide Lyran. ad Joann. xiii [g] Tom 9. Tract. 11. & vide Bellarmin. de Eucharistiae Sacramento, lib. 1. cap. 13, &c. [h] Vide Jo. Gerhard. loc Theolog. tom 5. tract. de sacra coena, cap. 22 2. [i] Vide Gabriel Prateol. in Elench. Haeres. lib. 9. §. num. 30. [k] Art 35. [l] Lib 5. cap. 13. [m] Ad Marc. xiv. [n] Ad Matth xxvi. [o] Can. 30 in Matth. [p] In Joann lib. xi. & in Matth. lib x. [q] De sacro altaris mysterio, lib. 4. cap 13. [r] Impress. cum Badii Ascensii Explanat. Parisiis 1502. [s] In Rationali lib. 4. cap. 41. §. 37. [t] De Eccles. Hierarch cap. 3. [v] Thom. in sent 4 dist 11. art 2. & summ. part. 3. quaest. 81. art. 2. [x] Videsis J. Caesar Bullinger in Exercit. Casaub. Diatrib. 3. ad cap. 32. exercit. 16. [y] Ad Constit. Apostolic. lib. 5. cap 13 [z] Tom. 9. tract. 11. [a] Concord. Evangelist. tom 4 lib. 3. cap 3. [b] De Triplici coena Christi, coena 3. cap. 8, 9. [c] Losannae 1565.

dae

dae in coena Domini, juxta decisionem sanctae Romanae ecclesiae, Musculus[d], Zanchius[e], Beza[f], praeter Anglicanos[g] aliquot scriptores, qui enixissime nuper hac de re contenderunt. Et quantum ad illud quod ex rituali Anglicano ante citatur (unde sane ecclesiae Anglicanae opinio satis elicienda) Keblitius ille pro responso affert, *Reverendissimus archiepiscopus Cantuariensis D. Matthaeus* (Parkerus scilicet) *hanc partem libri correxit. Nam ipsius dignitatis consilio & consensu in linguam Anglicanam translati sunt loci communes Musculi, in quibus destruitur praesentia Judae. Et illi loci consensu reginae majestatis excusi sunt Londini ab ornatissimo viro Reynoldo Wolfio anno* —62. Quasi ideo liber ille ritualis inde tunc corrigi dicendus quoniam loci illi communes, in quibus autor Judae praesentiae refragatur, hic non sine autoritate publica excusi. Nihil ejusmodi omnino sequitur. Nec unquam locus huc spectans in rituali illo correctus est. Sed res in dubio relinquere malunt etiam aliqui[h] quam alterutram opinionem amplecti. Distinctiones quas habent & veteres & recentiores de Juda sumente coenam *corporaliter* aut etiam *sacramentaliter* sed non *spiritualiter*, aut *panem domini* sed non *panem dominum*, uti distinguit Augustinus, aut *sacramentum* non *virtutem sacramenti*, atque id genus reliqua, huc non spectant: Eae enim ad effectum sacramenti non ad ipsam ejusdem communionem corporalem, de qua tantum loquimur, attinent. Indigne sumpsisse, si sumpsit, nemo puto dubitavit. Sed quaestio solum est utrum omnino sumpserit, id est sacrorum communioni illi utcunque interfuerit. Certe mirum mihi est, exitum ejus ab Joanne indicatum pro tam cogente argumento hic sumi solere tametsi exitus ille ante coenae eucharisticae institutionem fuisset. Anne ex egressu alicujus necessario sequitur eum postea non regressum? De regressu quidem nihil reperimus; sed nec quid quod contrarium satis probet. At de praesentia evangelistae tres alii affatim dixisse videntur. Nec quartus negat. Sed verba ejus cum reliquorum periochis hac de re comparata a veterum paucis, nec a recentiorum multis, in sensum ejusmodi distorquentur ut absentia ejus inde inferatur; praesentia interim ejus tum a veteribus tum recentioribus plerisque ampliter asserta. Sed demum concedatur, absentem eum fuisse, aut ita exiisse ut mysteriorum communionis institutioni non interesset. Certe ipsi laudi fuisset si ultro ideo exiisset quod adeo indignus esset. Sed anne arcebatur, aut velut ex jurisdictionis alicujus actu aut formula interdicebatur sacris illis? Minime omnino. Nec quid ejusmodi in verbis sive Christi sive discipulorum reliquorum, dum de eo variatim loquuntur, repertum. Offa quidem porrecta pro proditore palam est designatus; unde etiam veteres[i] (ut & adnotat vir summus Daniel Heinsius in Aristarcho sacro) dixere Dominum eum ἀποσχίσαι, ἀφορίσαι, ἀπομερίσαι τοῦ ἁγίου χοροῦ, καὶ παραδειγματίσαι, *abscidisse, separasse, divisisse a sacro choro, traduxisse* denique, & in potestatem diaboli dedisse Judam proditorem suum; quibus vocabulis quidem simpliciter usurpatis etiam excommunicatio aut actus ejusmodi aliquis ab eis qui ea hic adhibent solet indicari. Sed vero qui *abscissum* eum sic dixerint aut *separatum* per offam porrectam post eucharistiae communionem, admittunt interim eum prius communicasse. Et si separationem illam seu abscissionem pro excommunicatione Judaica sumpserint qualis tunc, ut ante ostensum, ibi in usu, advertendum est cum sacrorum communionis interdictione, eam nihil habere potuisse commune. Si vero qui separationem hanc eucharisticum sacramentum praecessisse volunt, per separationem ejusmodi excommunicationem tunc in usu intelligant, neque ipsi quid ad sacrae communionis interdictionem attinens sic asserunt, quoniam scilicet in ipso excommunicationis tunc actu nulla ejusmodi interdictio continebatur. Sed tandem quicquid aut quomodocunque intelligunt sive hi sive illi hic separationem aut abscissionem ejus, ea revera nihil aliud erat praeter apertam personae a qua prodendus esset Dominus designationem, unde etiam separatio ultronea sequeretur. Neque enim verba quibus excommunicatio peragi tunc solita adhibentur aliqua, nec quidquam a Domino de separatione, qualis inter homines status personae, ut per excommunicationem, mutaretur, est pronunciatum. Tantum ait ille, *Quod facis fac cito.* Et statim exiit Judas. Ultro exiit, non ex praecepto separatus aut interdictus. Et de tempore apostolorum haec sufficiant.

CAP. IX.

Excommunicationis, post apostolorum tempora, in christianismo nondum cum summo in regimine imperio conjuncto, seu ante Constantinum Magnum, per orientem & occidentem, usus, effectus, jus. Quomodo & quando tum effectus tum usus ab eo qui Judaicae erat discrepare atque variatim alius esse inciperet. Gladius spiritualis unde dictus. Poenitentia & absolutio. Vestigia, per Tertulliani & Cypriani tempora, usus Judaici, quo cuilibet alium excommunicare fas erat, & triumviris quibuscunque adscitis, absolvere. Martyrum pax excommunicatis data. Claves regni coelorum, dic ecclesiae, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus, ligandi & solvendi potestas ad excommunicandi jus firmandum jam trahi coeperunt. De eis consideratio breviuscula. Confoederata etiam per illa tempora christianorum disciplina qua excommunicandi jus subnixum. An excommunicatio tunc esset actus imperii seu jurisdictionis.

Qualis ac quanta fuerit per apostolorum tempora, maxime priora, seu sub Claudio Augusto, & ante persecutionem christi-

[d] Loc. commun. tit. de Coena Domini. [e] Tom. 2. In praecept. 4. lib. 1. pag. 762. [f] In Joann. xiii 30. [g] Edward. Kelletus in Tricoenio pag. 336. Lond. 1641. Georg. Gillespius in Virga Aaronis, lib. 3. cap. 8, &c. [h] Mariana in Diario Vitae Christi anno 34. num. 8, &c. [i] Chrysostom. Theophylact. alii ad Joann. xiii.

anorum

I

anorum primam seu Neronianam, tum nominis tum jurium, adeoque ejus inter alia quod excommunicationis erat, inter Judaeos non credentes ac credentes Judaeos sic tunc dictos, seu christianos, communio & parilitas, capere assensum est priori. Unde utrorumque parilem invicem fuisse, nec quantum ad effectum diversam, tunc excommunicationem, juxta ante dicta, eliciendum; utcunque causas, ut annotatum est, perquam dispares fuisse necesse fuerit. Sed vero qualiscunque ea esset temporibus illis prioribus communio hic seu parilitas, grassante atrociter dein persecutione illa, exciso paulo post templo Hierosolymitano, ubi velut unico religionis, licet secundum notiones de Messia adversas, vinculo constricti convenire soliti tam christiani quam Judaei reliqui, & tum nominis Christiani & Judaici discrimine tum Judaeorum in Christianos odio horumque in illos detestatione admodum gliscente, aliisque demum obortis, ut sub Domitiano & Trajano, persecutionibus, ac non minus permissa Judaeis quam denegata christianis jurium suorum morumque libertate pristina, calumniis etiam eisque gravissimis de infanticidio [a], spurcitie incestuosissima, id genus aliis in christianismum a Judaeis malitiosissime coacervatis; facile inde evenit, idque necessario, tum ut communio illa parilitasque jurium pristina haud parum minueretur, tum ut regiminis ac disciplinae formulas pars inter se utraque pro re nata inque rem suam variatim, ut fieri assolet, retineret, immutaret, augeret, temperaret. Inde usus quidem excommunicationis inter christianos ad facinorosos & contumaces, qua fieri potuit, coercendos duravit & propagatus est. Effectus autem ejus ab Judaicae effectu perquam diversus jam erat (saltem apud eos qui jam christianismum ita amplexabantur ut Judaismum pristinum rejicerent, nec, velut Cerinthiani, Nazaraei, Ebionaei, utrumque, adeoque ipsissimos undiquaque Judaismi hac in re mores, retineri vellent) licet etiam in effectu illo & usu Judaicae vestigia aliquot semper remanerent. Quale itidem tum de personis quibus jam excommunicandi in christianismo potestas, tum de absolutione dicendum. Jure etiam divino eoque praeceptivo eam niti existimatum jam est. De singulis hisce per tempora christianismi & summae in regimine potestatis conjunctionem, seu Constantinum Magnum antevertentia, juxta institutum hic breviter videndum. Tempora illa ducenti aut circiter sunt anni ab apostolorum temporum, quae ante tractata, fine. Usus excommunicationis christianae tunc reperitur tum in oriente tum in occidente, isque non infrequens. Per orientem testimonia sunt obvia ex vocibus illis quibus in patribus & canonibus illorum seculorum, id quod est *excommunicari* denotari solet, veluti ἐκβάλλεσθαι, ἀφορίζεσθαι, ἀποκηρύττεσθαι, ἀποκόπτεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἀκοινώνητον γίνεσθαι, ἔξω ἀποβληθῆναι, ἀπελαύνεσθαι τῶν κοινῶν, ἀνάθεμα εἶναι, *Ejici, separari, abdicari, abscindi ab ecclesia, communione privari, extra projici, a communi abigi, anathema esse* seu *anathematizari*, atque id genus aliis, quibus addas etiam ἀποσυνάγωγον γίνεσθαι seu ποιεῖσθαι, *extra synagogam fieri*, quo, ut superius e synodo Nicaena prima monitum, atque item e constitutionibus [b] apostolicis dictis liquet, ex seculorum illorum & Judaismi veteris usu *excommunicari* etiam christianis significabatur. Sed magis obvia sunt vocabula illa alia, quorum aliqua in novo foedere excommunicationem Judaicam, ut ostensum est, denotant. Occurrunt illa in canonibus & constitutionibus apostolicis [c] sic dictis, quae seculis his tribui solent, uti etiam in Nicaena prima, Gangrensi, Antiochena synodis, aliisque circa aut prope finem seculorum horum habitis ac loquendi formulis ante receptissimis utentibus; quibus, e patribus coaevis, adjungas Origenem [d], Gregorium Neocaesariensem [e], Dionysium [f] & Petrum [g] Alexandrinos. Accedat hic quod habet autor anonymus libelli cui titulus *Praedestinatus*, ante annos 1200 conscriptus, de Euphranone episcopo Rhodio Severianos per haec tempora communione privante, id genus etiam ibi aliis. Arabes autem christiani in oriente, quibus in vernaculam suam versi sunt synodorum jam dictarum aliarumque veterum canones, habent quidem pro excommunicationis actu designando vocabula quae *expulsionem ex ecclesia* ut نفي من الكنيسة item quae *exsecrationem* ut لعن atque id genus alia Graecorum unde sua transtulere vocibus circa hanc rem usitatis respondentia. Sed advertendum est, ut apud Syros christianos ita etiam apud Arabas illos vocem חרם *Cherem* ex Judaico usu (qua de re nonnihil etiam capite in superiori) pro excommunicatione in formas suas, idque frequentissime & per omnia inde hucusque secula, receptam retentamque: Quod sane non obscure, si argumenta alia deessent, ostendit, Judaicam excommunicationem ea ita denotari solitam pro origine seu fonte christianae ab eis palam agnosci. Sed vero etiam sexcenties in canonum veterum versionibus الحرم حرم ومحروم pro *excommunicatione, excommunicare, & excommunicato* inde occurrunt. Unde & in Gangrensi synodo, cujus viginti canonum singuli habent subjunctum ἀνάθεμα ἔστω, *Sit anathema*, versio Arabica [h] substituit وليكن محروم *Sit in Cherem*, quod ex Judaismi veteri usu anathemati atque excommunicationi sic respondet. Tantundem ex *aposynagogi* vocis per haec quae tractamus hanc in rem tempora, ut monitum est, aliarumque ejusmodi apostolorum aevo ab Judaeis adhibitarum, in oriente usu observandum. In occidente itidem per secula haec, christianismi & summae in regimine potestatis conjunctionem antevertentia, perquam obvia & numerosa sunt excommunicationis usus testimonia tum in patribus tum in conciliis coaevis. Sexagesimo aut circiter anno ab apostolorum temporum fine, seu sub Eleutherio pontifice Romano, annum circa 180 Christi, Marcion & Valentinus haeretici *semel & iterum* sunt [i] *ejecti*. Et paulo post Victor ejus successor totius Asiae ecclesias integras excommunicandas censuit [k] eo quod paschatis in luna decima-

[a] Origen. in Celsum, lib. 6. [b] Lib 2. cap. 43. [c] Can. 5, 8, 9, 10, 12. & Constit. lib 2. cap. 9. &c. [d] Homil. 7. in Josuam & 2. in Judices & advers. Celsum lib. 3. Philocalia cap 18. [e] In duodecim Anathematismis. [f] In Canonibus [g] Parisiis 1643. Haeres. 24. &c. [h] MS. in Bibliotheca publica Oxoniensi, fol. 139, &c. [i] Tertullian. praescript. advers. haeretic. cap 30. [k] Euseb. hist. Eccles 5. cap 25. Baron. tom 2. ann. 198.

quarta

quarta cum Judaeis celebrationem retinendam voluere; Quae quidem causa non paucis etiam episcoporum displicuit. Et Irenaeus tunc praeses Lugdunensis aliique Victorem adhortabantur ne ob causas ejusmodi dissidia sic in Christianismo faceret. Etiam expressim inquiunt, Οὐδέποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες, *Ad hunc modum non ejecti sunt unquam aliqui*, utcunque circa celebrationis tempus aut id genus alia dissidentes. Sed interim excommunicationis usus qualiscunque ut ab anterioribus seculis illuc propagatus utrinque pariter tunc admittitur. Postmodum item per haec tempora apud Tertullianum [l] & Cyprianum [m] Africanos luculentissima sunt per occidentem poenae hujus usus testimonia in vocibus illis eam apud eos obiter denotantibus, *arceri* seu *ejici ab ecclesia* aut *a fraternitatis communione, relegari, submoveri a limine & omni tecto ecclesiae, sacramento benedictionis exanctorari communione interdici, abstineri, depelli*, aliis ejusmodi tum in commentariis ad eos tum alibi [n] simul etiam congeri solitis. Amplissima item sunt & expressissima usus hujusmodi tunc per occidentem testimonia in concilio Eliberitano, quod, juxta aliquos [o], eosque viros magni nominis, ad tempora Constantii & Galerii spectat, adeoque Constantinum praecedit; aliis [p] interim sub Constantino, etiam postquam Christo nomen dederat, illud collocantibus; quod quidem mihi verisimilius videtur, ex canone ejusdem concilii apud Burchardum [q] & Ivonem [r] in ejusdem corpore non reperto, ubi episcopis libera *colonos flagellandi* potestas admissa; quae quamdiu Christianismus cum summa in regimine potestate conjunctus non erat, locum puto cum ratione habere non potuit ullum. Sed sive sub Constantio sive sub Constantino habitum fuerit, luculenter satis usum tunc testatur, utpote ante receptas christianismi formulas ac ritus in canonibus adhibens. Sunt item canones Pio primo [s], Soteri [t], Calixto [v], & Urbano [x] primis, & Fabiano [y], pontificibus hisce in seculis Romanis tributi qui usum hunc satis testantur eis qui supposititios illos esse non crediderint. Et de simplici per haec tempora usu satis superque. Quod autem ad effectum excommunicationis illis in seculis attinet, cernitur is partim in eis quae tunc retenta sunt velut reliquiae Judaicae quae praecesserat excommunicationis, partim in additionibus seu poenis ei adjectitiis, quae, ut congeneres, excommunicationis seu vocis alicujus alius tunc idem denotantis ejusve partium in christianismo nomen induebant. Quae prioris sunt generis habentur in separatione ejusmodi, ut inde excommunicato consortium [z] apud suos in convictu familiari omnimodum, nec solum intra quatuor cubitorum, ut in Judaismo, distantiam, subinde esset interdictum; in excommunicatione ejus qui excommunicatum reciperet [a], (id enim quandoque etiam in Judaismi veteris moribus, pro praefectorum juridicorum arbitrio, juxta superius ostensa;) in diris seu anathematismis; in poena hac etiam in alias urbes ac loca [b] extendenda praeter ea quibus aut praeessent ii qui excommunicarent aut quorum incola excommunicatus; in eo quod erat ἐπιτείνεσθαι τὸν ἀφορισμὸν [c], *intendi excommunicationem*, quod Arabes [d] vocant ليطول النفي *continuari* seu *prolongari separationem*, ex nova scilicet sententia, aucto etiam poenae tempore, etiam & ipsa interdum poena, quemadmodum item apud Judaeos in usu; in aliis item aliquot ex eis quae capite septimo traduntur obiter advertendis. Quae posterioris generis in effectu hic locum habent, cernuntur potissimum in expressa eucharistiae ac conventuum sacrorum interdictione. Atque ut Judaeis, adeoque per apostolorum tempora christianis, erat major & minor excommunicatio, secundum ea quae de *Cherem* & *Shammatha* seu *Niddui* superius traduntur, ita etiam christianis temporum horum proxime sequentium; sed adeo interim diversimode, ut minor eis jam esset sola sacrarum aedium aut eucharistiae communionis interdictio, quae sic subinde item temperata ut quoad loca aut sodalitia sanctiora aliquot tantum [e] vim obtineret. In majori autem tum haec tum consortii christiani interdictio continebatur; quae ut plurimum etiam *anathema* dictum. Synopsis tum usustum effectus hujusmodi in christianismo illorum temporum egregia exhibetur in illa Tertulliani [f] de sacris tunc conventibus loquentis, *Ibidem exhortationes, castigationes, & censura divina. Nam & judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu, summumque futuri judicii praejudicium est, si quis ita deliquerit ut a communicatione orationis & conventus & omnis sancti commercii relegetur. Praesident privati quique seniores*, &c. In eandem aut satis consonam sententiam Origenes ac Cyprianus locis superius indicatis. Quandonam primo discrepantia ejusmodi inter christianae & Judaicae seu vetustioris excommunicationis effectus inciperet, non quidem satis liquet. Sed ante Origenis ac Tertulliani etiam & Irenaei tempora, juxta jam dicta, effectum quoad sacrorum communionis negationem inolevisse non dubitandum. Ignatiana quae exstant, & reliqua Irenaeo (qui sub annum Christi 170 floruit) vetustiora, aut pro vetustioribus credita, non habent unde satis hic doceamur. Occurrit quidem apud Justinum Martyrem Irenaeo paulo antiquiorem in apologia ejus secunda locus, quo dicitur, ut tunc receptissimum, alios quam qui juxta Christi disciplinam crederent ac viverent participes fieri non debere eucharistiae. Verba sunt, ubi de sacra synaxi agit, Ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν Εὐχαριστία· ἧς οὐδενὶ ἄλλῳ μετασχεῖν ἐξόν ἐστιν ἢ τῷ πιστεύοντι ἀληθῆ εἶναι τὰ δεδιδαγμένα ὑφ' ἡμῶν, καὶ λουσαμένῳ τὸ ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ἀναγέννησιν λουτρὸν, καὶ οὕτω βιοῦντι ὡς ὁ Χριστὸς παραδέδωκεν, *Alimentum hoc apud nos vocatur Eucharistia. Quod nulli alii participare licet quam*

[l] De Idololatria cap. 11. lib. 2. ad Uxorem, cap 3. De Pudicitia, cap. 4. Apologetic. cap. 39, &c. [m] Epist. 38. 30. 44, 61, &c. [n] Baron tom. 1. ann. 57. §. 14. Henric. Spondan. in Coemeteriis sacris, lib. 4 part. 1. cap 6. [o] Baron. tom 3. anno 305. § 40. & 43. Bellarmin de Reliquiis & Imag Sanct. lib. 2. cap. 9. Binius, Longus a Coriolano, &c. [p] Eliber. vet Garsias, Christophorus Rosmacus de re sacerdotali, lib. 2. cap 3. alii. [q] Lib. 11. cap. 67. [r] Part. 14. cap 115. [s] Caus. 22. q. 1. c. 9. & caus. 33. q. 2. c. 7. [t] Binius, tom. 1. pag. 7. [v] Epist 2. caus. 11. q. 3. c. 17. [x] Epist. cap. 5. caus. 11. q. 3. c. 27. [y] Caus. 11. quaest. 3. c. 10. [z] Videsis Gabriel. Albaspin. Observat. lib. 1. cap 1, 2, &c. [a] Canon. Apostol 12. Cyprian. Epist. 28. [b] Synod. Antioch. 6. Nicaen. 1. 5. [c] Canon. Apost. 13. [d] In paraphras. Arabic. Canon. Apost. MS. in Biblioth. Oxon fol. 56. a. [e] Vide Gabr. Albaspin. Observat. lib. 1. cap. 3. [f] Apologetic. 39.

 verum

veram esse nostram doctrinam credenti, & lavacro propter remissionem peccatorum & regenerationem abluto, & ita ut Christus tradidit viventi. Possunt haec sane intelligi de sacrae synaxis interdictione qualis in excommunicatione postmodum plane reperta, seu quae jurisdictionem cum imperio imitaretur. Sed vero & eum ratione intelligi queunt ut haud aliud innuentia, quam impium esse, neque ex disciplina christiana de indigne sumentibus, juxta Paulum, quemquam alium participare debere; quod sic facile conceptu ut monitum gravissimum, sine aliquo excommunicandi jurisdictionis, seu potestatis alicujus jurisdictionis imitatricis, actu in aliquem tunc exercendo. Et quamplurima illicita sunt quorum tamen interdictionis potestas ejusmodi nemini mortalium licita. Certe Justinus ibi expressim loquitur non solum de baptizatis verum pariter de non baptizatis, ad quos excommunicatio tevera apud christianos non magis attinuit quam apud Judaeos ad gentiles needum circumcisos. Et quod sequitur apud eum de diaconis unicuique praesentium distribuentibus, & ad absentes perferentibus, haud sonare videtur quasi de sacrorum per excommunicationem interdictione omnino ibi locutus fuisset. Patres autem jam ante dicti illi, alii etiam, *traditos Satanae* (de quibus & dictum capite superiori) sic ex ecclesia projectos seu excommunicatos nuncupabant; Quo nomine si intelligas per diras & vindictae divinae imprecationes in excommunicatione solennes angelo poenarum ministro relictos, locutio illa non erit usui Judaico dissona. Sed tradere Satanae, ut Paulus incestuosum Corinthium & Hymenaeum & Alexandrum tradidit in interitum carnis, seu virga apostolica juxta facultatem divinitus ei concessam cruciavit, nemo puto admittet potuisse praesidentes temporis de quo loquimur, aliosve citra privilegium itidem, quale Paulus habuit, coelitus concessum. Poena hac sive in majori specie extensa sive in minori temperata seu contracta coercebantur, ut status rerum tunc tulit, inter christianos non modo graviorum facinorum rei, velut maxime idololatrae, homicidae, adulteri, haeretici, verum etiam contumaces in eorum qui rebus inter eos praeessent imperata omnimodi. Unde tametsi essent ex disciplina confoederata poenae inter eos citra pacis publicae violationem aliae, veluti, quoad ministros sacrorum, gradus sive privatio sive suspensio, atque id genus aliquot in alios aliae, nihilominus excommunicatio major instrumentum erat in omnimoda coercitione adhibenda, quoties opus esset, supplicii apud eos instar ultimi; ita ut qui minori, gradus privationi aut suspensioni idque genus decretis aliis, non obtemperaret, aut refragaretur, hoc, veluti gladio jam perimente, coerceretur. Et quemadmodum in civilis administrationis potestate suprema designanda *gladii* nomen adhiberi est solitum, velut instrumenti coercitionis maximi atque eminentissimi, adeoque jus vitae necisque & summum imperium satis significantis, ita etiam in regimine qualicunque hujus quod tractamus temporis christianorum inter se *gladii* nomen induit eorum excommunicatio; Qui, ut ab eo qui in administratione civili in usu erat distingueretur, *gladius* dici coepit sub Cypriani tempora (floruit ille sub annum Christi 250) *spiritalis*, qui etiam postea *spiritualis*, quemadmodum etiam in tempora nostra, dictus. Occurrit quidem apud Paulum[g] *μάχαιραν τοῦ πνεύματος gladius spiritus*, sed alio omnino in sensu. Singularis est hac de re apud Cyprianum in epistola[h] ad Pomponium de virginibus locus, ubi de abstentis aliquot & ejectis agens, *Nec putent*, inquit, *sibi vitae aut salutis constare rationem si episcopis & sacerdotibus obtemperare noluerint, cum in Deuteronomio*[i] *Dominus Deus dicat*, Et homo quicunque fecerit in superbia, ut non exaudiat sacerdotem aut judicem, quicunque fuerit, in diebus illis, morietur homo ille, & omnis populus, cum audierit, timebit, & non agent impie etiam nunc. *Interfici Deus jussit sacerdotibus suis non obtemperantes; judicibus a se ad tempus constitutis non obedientes. Et tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc & circumcisio carnalis manebat. Nunc autem, quia circumcisio spiritalis esse ad fideles servos Dei coepit, spiritali gladio superbi & contumaces necantur, dum de ecclesia ejiciuntur. Neque enim vivere foris possunt, cum domus Dei una sit, & nemini salus esse nisi in ecclesia possit. Indisciplinatos autem perire, dum non audiant nec obtemperant salubribus praeceptis, testatur scriptura divina, quae dicit*[k], "Non diligit indisciplinatus castigantem se: Qui autem oderunt correptiones consumentur turpiter." Ita ille; & de effectu excommunicationis christianae tunc in usu hactenus. Quemadmodum autem effectus ejus ita diversus erat a Judaicae unde nata est, ita etiam non eisdem demum, ut ante in Judaismo, personis permissa est excommunicandi potestas. In Judaismo, ut ostensum est, quilibet etiam a vulgo alium rite excommunicabat; nec solum praefecturae juridicae. Quo tempore cessaverit mos hic in christianismo, quatenus ei cum Judaismo per apostolorum tempora & aliquamdiu post in juris morumque usu tanta erat communio, compertum mihi satis non est. Sed sub Irenaei & dein Tertulliani & Origenis tempora, seu in posteriore secundae centuriae parte, in usu fuisse, ut plurimum saltem receptum, liquet, ut ecclesiarum praesides ex eis qui sacrorum essent ministri, veluti episcopi, presbyteri, seniores, aut coetus cum his considentes, nec alii quemquam apud christianos rite excommunicarent. Atque singulorum, qualis apud Judaeos primosque inter eos christianos erat, hac in re potestas tandem evanuit. Et quemadmodum itidem apud Judaeos a praefecturis juridicis atque ab eorum praesidibus irrogari solita haec poena, ita apud se voluere nunc christiani ut a coetibus suis praefecturarum ejusmodi figuram saltem induentibus, aut ab eis qui eidem praesiderent, nec aliter, irrogaretur: Ut plurimum saltem dixi hoc receptum; quod ex patrum jam dictorum locis ante citatis est satis manifestum. Sed videtur sane haud defuisse viros tunc etiam & per annos aliquot post in sanctissimis censitos, qui pristinum Judaismi in extrajudicialiter excommunicando morem retinendum voluerint; Quod ex eis quae mox dicemus de absolutione videtur eliciendum. Quod ad absolutionem seu excommunicati hisce quae tractamus seculis in integrum restitutionem attinet, certe mira

[g] Ad Ephes. vi. 17.
[h] Epist. 62. & videsis Epist. 40, 55, & 65.
[i] Deut xvii. 12.
[k] Proverb xv. 10.

erat

erat tunc & perquam varia circa eam severitas. Ita negabatur interdum postliminium seu pax haec (nam ita etiam vocabatur) ut atrocioribus quibusdam sceleribus[l], veluti idololatria, homicidio, adulterio, non omnino admitteretur. Quoties autem concessa esset sive his sive aliis peccatis pax quaesita, inoleverat ut non solum εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἢ προστασίαν *in nullam dignitatem* seu *praefecturam* ecclesiae dein allegerentur rei[m], verum etiam ut absolutionem longa, praeter confessionem solennem, poenitentiae publicae tempora, complures saepe anni, necessario praecederent, loca item varia assignarentur per quae gradatim poenitens resipiscentiam suam testandi causa tandem in communionem reciperetur. Πρόσκλαυσις[n] seu *fletus* ejus erat extra portam oratorii, ubi poenitens ingredientes exorabat ut pro se precarentur. Ἀκρόασις seu *auditio*, intra portam, sed post catechumenos. Ὑπόπτωσις, inter eos *substratio*, unde pari velut jure ibi cum catechumenis manendo, exeundo, frueretur. Σύστασις seu *consistentia* aut *consortium* inter fideles seu coetum christianum, adeo ut cum catechumenis exeundum ei non esset. Hisce & reliquis ad poenitentiam plenam & solennem tunc diversimode attinentibus peractis, sequebatur ἡ μέθεξις τῶν ἁγιασμάτων *participatio sacramentorum*, in qua sita est ipsa reconciliatio seu postliminium ecclesiae jam dictum. Obvia sunt id genus alia in canonibus priscis. Atque de eis ante alios consulas Dionysii Petavii diatribam[o] de poenitentiae vetere in ecclesia ratione, & Gabrielem Albaspinum in observationibus[p]. Adeoque jam mirum erat inter absolutionem Judaismi veteris & eam quae apud christianos ita inoleverat discrimen, idque sive personas quibus absolvendi potestas competeret, sive poenitentiae solennia spectes. Triumviri scilicet ab excommunicato ipso, etiam e vulgo, electi, aut judex unicus publice constitutus, atque id genus alii aliquot, juxta superius ostensa, rite absolvebant in Judaismo. At vero in christianismi hoc more nemo praeter eos penes quos, ut praesides ac praefectos, secundum ante dicta, excommunicandi potestas, aut quibus, ut vicariis, ab illis absolvendi permissa. Ex simplici item brevissimaque confessione ac poenitentiae professione rite statim adquirebatur plerumque in Judaismo absolutio, quae non sine ingenti saepius severitate, id est, incommodis poenisque, & tum perquam diuturnis tum, praeter confessionem & contritionem, gravissimis publice subeundis jam in christianismo impetrabatur; qua de re apud veteres passim liquet. Sed vero absolutionis illius Judaicae ac pristinae, quantum sive ad personarum qui absolverent qualitatem sive ad breviusculum nec ita publicum poenitendi modum spectat, vestigia seculis in his, maxime sub Tertulliani & Cypriani tempora, ita apud aliquos sanctitatis nomine etiam tunc celebres supererant, ut inde sane jure existimandum videatur etiam excommunicationis pristinae, seu quae in Judaismo & apostolorum temporum christianismo adhiberi solita, quoad personas (excommunicandi facultatem habentes) usum illos retinendum voluisse. Nam qui absolutionis morem pristinum sic retinere volebant, non est quod non existimemus quin excommunicationis itidem pristinum voluerint sic retinendum; utcunque episcopis, praesidibus, aliisque tunc novam & a pristina adeo diversam regiminis inter se suosque formam introducentibus aliter placuerit. Vestigia quae diximus habentur tam apud Tertullianum quam Cyprianum, testes exceptione omni majores atque horum temporum in occidente maximos. Lapsis in idololatriam aliterve, qui ideo communione ab episcopo pulsi sunt, pacem seu postliminium, id est absolutionem, dederunt presbyteri & diaconi quibus satis poenitentes visi sunt ejusmodi lapsi, & cum illis communicabant eucharistiam, non expectatis poenitentiae gravioris solennibus aut episcopi sententia ac manuum (quae in usu item nunc erat quoties absolutio ab eo praestaretur) impositione. Martyres item designati & confessores communione sic pulsorum absolutioni, si poeniterent, se impares tunc non credidere. Pacem & postliminium ipsi soli eis reddebant, libellisque ea de re ad episcopos cum fiducia datis eos in communionem admittendos judicabant quos sic absolverant. Libellis autem nunc nomina absolutorum singula inserebant; nunc totas familias, patrum tantum familiarum nominibus adjectis: Ut *communicet talis cum suis*[q]; quasi non omnino dubitassent quin absolvendi ipsis jus jam competeret, quale triumviris illis aliisve coetibus, aut judici publice constituto alicui unico, in Judaismo & vetustiore inter christianos absolvendi more; de quo ante toties dictum est. Luculentissima sunt apud Cyprianum & complura hac de re testimonia[r], in quibus eminet illud de familiarum integrarum absolutione, uti & hoc universorum confessorum ad Cyprianum aliosque episcopos, *Scias nos universis de quibus apud te ratio constiterit, quid post commissum egerint, dedisse pacem; & hanc formam per te & aliis episcopis innotescere volumus.* Verum quidem est hoc Cypriano aliisque disciplinam, ut vocarunt, tunc in hierarchia usitatiorem enixe sibi tuentibus mirum in modum displicuisse; quod ex integris epistolis ab eo ea de re scriptis satis constat. At vero tempore illo novum hoc non erat. Nam etiam apud Tertullianum, seu sub annum Christi 200, reperitur velut in morem haud parum etiam ex antiquitate tunc pristina receptum. Postquam pacem a martyribus impetrarant facinorosi qualescunque, *inde communicatores*, inquit ille[s], *revertuntur.* Et alibi[t] *pacem quidam in ecclesia non habentes a martyribus in carcere exorare consueverunt.* Ita in consuetudinem etiam tunc abiverat. Et consulas quae hac de re Baronius[v] habet & Gabriel Albaspinus[x], praeter eos qui ad Tertullianum & Cyprianum. Sed invaluit tandem episcoporum hic, presbyterorum, praesidumque atque id genus aliorum in consistoriis suis singularis ac sola potestas & jurisdictio, seu facultas jurisdictionis imitatrix, ut excommunicandi sic etiam absolvendi, exolescente illa nec ulterius admissa quae penes martyres aliosque jam dictos, velut moris tum Judaici tum christiani vetustio-

[l] Vide Tertull. de Pudicitia, cap 5, & 12. & Epiphan. in Haeresi 59. seu Novatianorum. [m] Origen. contra Cels. lib 3. & in Philocalia, cap. 18. [n] Gregor. Neocaesar. Epist. Canonic. can. 11. [o] Ad Epiphan. Haeres. 59 [p] Lib 2.
[q] Cyprian. Epist. 11. [r] Idem Epist. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 27, 28, 29, 38. &c. [s] De Pudicitia, cap 22.
[t] Lib. ad Martyras, cap. 1. [v] Tom. 2. ann 253. §. 58, &c. & 262. 30. [x] Lib. 2. Observat. 19.

ris

nis reliquiarum pars, reperta. Jus autem ejusmodi potestatis singularis ab illis, ita, nec aliis, exercendae ex utroque foedere a scriptoribus coaevis, eisque perecelebribus, jam peti coepit. E foedere veteri huc adductum est quod e Deuteronomii verbis de judiciis capitalibus in gladium spiritalem jam conversum, ex Cypriano paulo ante memoratur. *Gladium* sic jam dictum *spiritalem* in corporalis seu, ut postea vocatus est, temporalis locum jure successisse jam voluere in christianis aliqui; quorum sententiae sequax etiam haud exigua posteritatis pars. Certe etiam excommunicationem suam Judaei, tam Karaei quam Talmudici, in capitalium judiciorum, quorum eis aut adempta aut nimis minuta potestas, locum successisse, juxta superius ostensa, voluere. Et pariter christianis jam nec capitalium judiciorum nec aliorum inter se publice permissa potestas. Imo nec ipsi, ut videtur [y], capitalia exercere sibi licuisse existimarunt, ideoque spiritalem tunc, ut vocabant, gladium adhibendum censuere. E novo autem foedere, praeter obvia ex epistolis canonicis testimonia huc trahi solita, de quibus capite superiori egimus, illud ex evangelio de *clavibus regni coelorum* Petro datis [z], uti & *tanquam ethnicum & publicanum* habendum fratrem [a] qui peccasset, nec rite commonitus *ecclesiam* audisset, *potestas* item *ligandi & solvendi* Petro apostolisque reliquis concessa velut juris hic fundamenta jam afferebantur [b]. Quid de fundamentis illis huc sic tunc adsumptis ac ratione eis subnixa, per secula insequentia usque in nostrum, & quomodo senserint, admiserint, rejecerint, impugnaverint, defenderint posteri, ex eis quae in capitibus sequentibus indicabuntur dignoscendum. Sed vero etiam hic in transitu nobis liceat, priusquam ulterius historice progrediamur, obiter fundamenta illa, seu velut nova tunc principia, quae ad excommunicationis christianae jus firmandum a viris tunc aliquot magnis ita adsumi coeperunt, perpendere; non dissertationem expansiorem adhibendo, aut illa omnia discutiendo quae apud recentiores variatim ex eis crevere & congesta sunt, sed ex Judaicis qui paulo ante in usu ritibus ac simpliciore, vetere, genuinoque vocum in fundamentis illis repertarum sensu considerationem breviusculam maxime ineundo; pauculis nihilominus, ut necesse erit, etiam ex recentiori aevo subinde in eandem rem interjectis. Quod ad illud e Deuteronomio de judiciis capitalibus ita assumptum attinet; certe mortis poenam ibi excommunicationem ipsam forensem, quatenus ab aliis poenis distinguitur, revera unquam spectasse aut ullatenus innuisse, nemo puto mortalium unquam opinatus est. Et gladium spiritalem per temporum christianorum, quae jam tractamus, allusionem tantum inde haustum esse adeo palam est ut nihil manifestius. Adeoque argumenti, quo firmari possit jus excommunicationis, vis nulla omnino ibi reperta. Neque ex allusionibus jura haurienda. Quod autem ad *claves regni coelorum* apud Matthaeum [c] spectat; certe qualiscunque fuerit sive docendi, sive in christianismi coetum ac regnum coelorum admittendi, id est scientiae, doctrinae, admissionis, aliave ejusmodi potestas per vocabula illa designata, permirum interim videtur *claves* ibi sumi pro excommunicandi facultate. Neque enim per excommunicationem tunc temporis regno coelorum quis ejiciebatur, aut sacrorum interdicebatur usu, ut ostensum est. Nec quis e vulgo Judaico erat cui non facultas pro more, qui tunc obtinuit, Judaico alium excommunicandi, ut e Talmudicis superius liquet. Qualisnam igitur sic Petro inde praerogativa? Quale donum sic singulare, cujus tum ipse tum quilibet alius & ante & post, juxta illum sensum, aeque particeps esset? Christianismi excommunicationem Judaicae propaginem esse, utcunque tandem adeo discrepantem, ante satis demonstratur. Si igitur excommunicationis potestatem denotent ibi *claves*, Judaicam, quae tunc & diu post apud christianos in usu, ut denotarent necesse videtur, nec illam quae postmodum in christianismum introducta nondum tunc nata esset. Sed ut Judaica innueretur rationes jam dictae mihi non omnino pati videntur. Et sane ex metaphoris ejusmodi jura nequaquam perspicue expressius ac aperte in eis, idque ex sui natura, comprehensa elicere, res incerta est, lubrica, & saepe nimis periculosa. De *clavibus* hisce ubique habentur virorum doctorum complurium, tam ex reformatis quam pontificiis, commentarii obvii, qui capite proximo etiam breviter indicati, in quibus excommunicationis christianae potestatem seu jurisdictionem circa eam forensem earum metaphora hic designari contenditur; aliis interim etiam renitentibus. Certe *clavium* nomine (uti etiam ex veteri Indorum, Persarum, AEgyptiorum, aliorum disciplina, annulorum [d], quibus etiam claves saepius in usum commodiorem conjungi solitae) potestatem peramplam innui in sacris literis liquet ex illo de *clave domus David* apud Isaiam [e], ubi Graeci habet δόξαν *gloriam*, unde & Arabes مجد idem significans, & Chaldaeus כפתח בית מקדשא ושלטן בית דויד *clavem templi & dominium* seu *imperium domus David*; de qua item in Apocalypsi [f], ubi memorantur etiam *claves inferni & mortis* [g], & *claves abyssi* [h], uti & apud Lucam [i] *clavis scientiae*. Et in clavium harum qualibet potestas plane & expressim denotatur tum aperiendi (quemadmodum in ipsa voce Ebraica מפתח, quae in eundem sensum in formas suas a Chaldaeis & Arabibus sumpta *aperiendi instrumentum* ex origine sua plane significat) tum claudendi, ut in voce Graeca κλεὶς (unde & Syri & Talmudici suum habent קלידא) & Latina *clavis*, a κλείειν & *claudere*. Atque illinc occurrunt apud Talmudicos quatuor claves Deo soli reservatae [k]; clavis pluviae, clavis sustentationis seu vitae, clavis sepulcri, & clavis sterilitatis. Et vox quidem sic per metaphoram ubique adhibita ita claudendi &

[y] Vide Tertullian. de idololatria cap. 17. & 19 Origen. in Cels. lib. 8. prope finem, Minutii Felicis Octavium & Paganin. Gaudentium in Salebris Tertullianeis cap. 36, 37. & de Vita Christianorum an. e Constantin. cap 56.
[z] Mat. xvi. 19.
[a] Ibid. xviii. 17, 18.
[b] Origen. in Jos. hom. 7. & in Judic. hom. 2. Tertullian. de Pudicitia, cap 13, 14, 15 lib. 2. ad Uxorem cap. 2. Constit. Apostolic. lib 2. cap. 16. 34 39. Cyprian. epist. 27. 54. 55. 73. 75. & lib. de Unitate Ecclesiae Catholicae
[c] Cap. xvi. 19.
[d] Achmet in Oniroctitic. cap. 259, 260.
[e] Cap. xxii. 22.
[f] Cap. iii. 7.
[g] Cap. i. 18.
[h] Cap. ix. 1.
[i] Cap xi. 52.
[k] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 113 a. *Beresith Rabba* parash. 73. fol. 82. col. 1. Targum Hierosolymit. Genes. xxx. 22.

aperiendi

aperiendi potestatem ex natura sua induit ut etiam in amplissimam, pro vario ejusdem usu, expandi possit & expandatur. Etiam in *clavibus regni coelorum*, ut aperiendi per doctrinam, scientiam, sacramenta, adeoque in ecclesiam ejusque ministeria singularia admittendi nondum admissos, ita & claudendi seu praecludendi eis, ut nondum idoneis, atque ut τοῖς ἔξω [l] *qui extra sunt*, aditum, etiam & admissos seu τοὺς ἔσω *qui intra* sunt retinendi, potestas indicari videtur apertissime; quam in eis quae nunc ordinis seu functionis sacrae dicuntur consistere volunt theologi; unde clavem habent ordinis notissimam. Sed vero cum, quantum ad ea quae jurisdictionis ac imperii sunt, non id genus omnimoda hic dari omnino praetendatur, sed illud tantum singulare quod intra excommunicationis cancellos arcam, naturam ac appendices continetur, quasi ex simpliciori ac angustiori clavium seu aperiendi ac claudendi hic sensu illud tantum esset eliciendum quod clavis jurisdictionis nomine induitur; serio ab eis qui libere disquirunt perpendatur utrum ex simpliciori ejusmodi atque angustiori sensu potestas ante admissos extra pellendi, abigendi seu extra trudendi, qualis est actus ipse excommunicandi, significari hic cum ratione poterit ulla. Neque enim clavis est extra pellendi instrumentum ex usus sui natura magis atque furca aut flagellum, quo abigimus, est ultro admittendi. Inde etiam apud veteres in Onirocriticis [m] clavis habebatur ἀποκλεισμοῦ καὶ κατοχῆς σημαντικὴ *exclusionis* eorum qui extra sunt, & *retentionis* eorum qui intus, sed non omnino horum expulsionis, *significativa*. Quantum autem ad illud de correptioni amicabiliori non obtemperante, ubi tunc, inquit Dominus, Εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης, *Dic ecclesiae; si autem ecclesiam non audierit*, seu *ecclesiae non obtemperaverit, sit tibi velut ethnicus & publicanus*; si ad excommunicationem omnino attinuerint verba illa, quanam admittendum ratione ut non etiam ad eam solam attinerent quae tunc temporis & diu post apud christianos, juxta ante dicta, in usu, seu Judaicam, sed ad aliam illam quae diu postmodum introducta? Atque si ita ea quae tunc in usu intelligatur, nihil novi aut singulare apostolis, eisve qui in locum illorum se successisse volunt, datur, cum facultas tunc excommunicandi omnibus Judaeis communis & par esset, ut ex ante etiam allatis constat. Disputatur a viris doctis quidnam *ecclesiae* nomine ibi significetur. Alii synedrium seu presbyterium aliquod ecclesiasticum innui volunt, quasi ejusmodi quid apud Judaeos in eorum politia fuisset; alii utcunque synedrium aut presbyterium Judaeorum aliquod; alii presbyterium christianorum tunc nondum natum, sed per prolepsin hic indicatum; alii etiam principem ecclesiae (ut vocant) seu pontificem summum; alii רבים seu *plures* tantum, id est, coetum seu conventum aliquem in publico, sine judicii alicujus figura; alii aliter. Dixerat quidem ante Jesus [n] *se aedificaturum suam ecclesiam super petram illam*; ubi primus est in foedere novo *ecclesiae* nominis usus. Nec pro alia ibi sumendam esse quam christiana seu credentium, ex verbis illis μου τὴν ἐκκλησίαν, *meam ecclesiam*, palam fit. Hic autem simpliciter ἡ ἐκκλησία nominatur, nec alibi in evangeliis vox occurrit. Et locutio est de praesenti. Syrus utroque in loco habet ܥܕܬܐ עדתא ab Ebraico עדה quod Hellenistis est *synagoga* seu *coetus* ac *congregatio hominum*. Et Christum Syriace locutum creditur. Sed magistris in veteri instrumento tum עדה tum קהל, quod Hellenistis est saepissime etiam *ecclesia*, pro synedrio [o] sive magno sive minori aliquo interdum sumuntur, juxta locorum in quibus usurpantur discrimen. Sic item *ecclesiae* nomen Graecis veteribus [p] pro comitiis aliisque curiis legitimis saepius adhibetur. עדה etiam, adeoque *ecclesia*, magistris est aliquando certus hominum, extra judicii figuram, numerus aliquis, veluti denarius [q]. Arabum hic alii habent الجماعة alii البيعة *coetum, conventum hominum* pariter denotantia; licet posterius potius de fidelium conventu intelligendum. In Matthaei Ebraico legimus hic בקהל id est, *coetum* seu *commune hominum*, adeoque *ecclesiam* in significatu veteri, quemadmodum item vertit Munsterus. Sed versio vetustior [r] habet ibi, *Quod si non audierit eos, in coetu dic ei: si autem renuat ecclesiam audire*, &c. Ut Vulgara, sic Latinorum nuperorum ferme omnes *ecclesiae* vocem ibi retinent. Provincialium linguarum translationes vocem eandem in eas deformatam, veluti *eglise*, *chiesa*, *yglesa* usurpant. Germani autem Gemeine & Belgae Gemeinte substituunt, quae *hominum commune*, *coetum populi* aut *congregationem* publicam sonant; uti etiam Angli reformati olim, ante versionem Episcopalem dictam, priori in Matthaei loco, I will build my congregation; & hic, Tell it unto the congregation. If he hear not the congregation, &c. Quae vox pro *ecclesia* Anglis alibi etiam in novo foedere saepius usurpata. Tandem etiam vocabulum Chirch & Church pro *ecclesia* adhibitum; quod Scotis & septentrionalibus nostris atque in idiomate nostro vetustiori est Kirk, uti & Germanis & Belgis Kerke, & Anglosaxonibus Cyric ⁊ Cyricean, parili ex usu, significatione licet diversa ab primario *ecclesiae* sensu & origine. Sensu enim primario illam *concionem*, hominum *conventum* seu *congregationem* solum significasse nemo dubitat, nec quid aliud; unde ut *ecclesia Domini*, *ecclesia Israel*, id genus alia in veteri foedere, ita etiam *ecclesia malignantium* [s], & similia, uti etiam passim apud scriptores in paganismo Graecos, & in foedere novo [t]. Et Justinus Martyr [v] multos esse ait, de veteribus verba faciens, quibus δῆμος *populus* & ἐκκλησία pro eodem ipso sumuntur. Nec defuit qui *die reipublicae* verterit [x] inter christianos. Caeterum tandem alias atque alias per temporis decursum induit significationes, sibi soli & sine adjectione peculiares; ut, fidelium coetus, nunc universalis,

[l] 1 Cor. v. 12. Apocal. xxii. 15. [m] Artemidor. lib. 3 cap 54. [n] Matth. xvi. 18. [o] Levit. iv. 13, 14. 15. Numer. xxxv. 24. 25. Misna & Gemara tit. *Horaioth* cap 1, 2. & *Sanhedrin*, cap 1. Maimonides tit. *Shagagoth* cap 12, 13. & *Maasa Korbanoth*, cap. 1 Moses Mikotzi praec. affirm. cap. 217, &c. [p] Aristophan. in Acharnensibus, Thucydides, alii. [q] Vide Misn. tit *Sanhedrin*, cap. 1. [r] Parisiis, 1555. [s] Psal xxvi. 5. [t] Act. xix. 32, & 39. [v] Dialogo cum Tryphone. [x] Castalio.

nunc particularis; eorum qui variatim coetibus ejusmodi praeessent, velut horum personas sustinentes; clericalis hominum per se generis, unde etiam nunc inoleverat *ordinis* [y] *ecclesiastici* nomen ut a plebe distinctum: AEdium item sacrarum: Quod pariter dicendum de vocibus in linguis provincialibus ab ea factis. **Kirke** antem **Kerk** & **Church** sensu primario seu ex ipsa origine significant *Cyriacam* seu *Dominicam* domum; juxta illud Walafridi Strabonis [z], *Sicut domus Dei Basilica, id est, regia a rege, sic etiam Kyriaca* (Κυριακὴ) *id est dominica a Domino nuncupatur, quia Domino dominantium & regi regum in illa servitur.* Atque ex hujusmodi origine primo sumpta easdem nihilominus, maxime apud Anglos & Scotos, nacta sunt significationes quas per decursum inter christianos temporis *ecclesiae* vocem obtinuisse diximus. Sed interim adeo contractior & angustior est tum ex origine hac tum ex usu eorum significatio ut alium praeter fidelium seu christianorum coetum, concionem aut consistorium, quoties de personis intelliguntur, denotare nequeant. Unde dum vertitur **tel it to the Church**, seu **tel the Church** (ut Angli Rhemenses) veluti citra controversiam admittitur, coetum aliquem sive juridicum sive alium christianorum ibi innui, cum *ecclesiae* nomine ejusque derivativis retentis, atque originario vocis sensu simul introspecto, integrum sit sive christianum sive Judaicum coetum de tempore quo locutus est Christus intelligere. Wiclefius nostras utroque Matthaei loco **Chirche** habet. Sed Anglosaxonica versio in priori, ofer þyſne ſtan ic ȝetimbriȝe mine Cyricean, *super hanc petram aedificabo Cyriacam meam*, in posteriori vero, ſæȝe hyt ȝeȝeꞃꞃæðene, *dic hominum coetui* seu *concilio*, quasi utroque in loco eadem vocis notio non fuisset admittenda. Certe etiam Anglicanae superioris aevi aliquot priori in loco **Congregation** habent, posteriori **Church**. Jam vero, quod ad *ecclesiae* significationes in *dic ecclesiae* illas ante memoratas attinet; ecclesiasticum, seu ad sacra aut sacrorum cognitionem seorsum tunc attinens, synedrium, quod, velut apud Judaeos tunc in usu, ab nonnullis pro *ecclesiae* ibi significatu sic obtenditur, nullibi plane apud illos unquam exstitit; quod libris palam fiet sequentibus, & a viris doctissimis [a] pridem optime etiam apertum. Et quod ad synedria seu presbyteria Judaeorum tunc in usu attinet alia; verum quidem est, eorum cuilibet potestatem fuisse, ad morem Judaicum supra ostensum, excommunicandi inter alios etiam eos qui in synedros contumaces essent, seu eos, ut decuit, non audirent. Sed interea de synedrii aut presbyterii (si concederetur ejusmodi quid hic per *ecclesiam* omnino denotari) potestate plane nihil adjicitur. Tantum post admonitionem & correptionem fraternam, & coram duobus aut tribus amicabiliorem, si nec officium praestaret, nec dein ecclesiae, cui res sic dicenda esset, obtemperaret, in fratrem hic reus ab ipso in quem peccatum est habendus erat tanquam ethnicus & publicanus. Ne γρῦ quidem hic de jurisdictione aliqua forensi in eum exercenda. Scilicet jurisdictio illa alias notissima erat. Monet tantum Dominus eximie, charitatis simul & in vita instituenda prudentiae sive praecepta sive consilia tradens, quomodo se gereret actor in reum qui synedris non obediret; admisso nempe, ut dictum, synedrium seu presbyterium aliquod ibi significari. Qui vero prolepsi seu significationis anticipatione ita ibi usum esse Dominum volunt ut res nondum tunc nata aut audita, id est, presbyterium seu consistorium qualecunque postmodum in christianismum introductum, fuerit per *ecclesiam* hic ita, id est, simpliciter semel tantum nec omnino a caeteris evangelistis memoratam, intelligendum, viderint ipsi quacum ratione id asserant. Quasi Dominus apostolos de re adeo familiari & ad vitae solum societatem & mutua officia attinente alloquens verbo ejusmodi uteretur ea notione quam nemo mortalium tunc sciret, nedum quis an postea notionem aliquam talem nancisceretur omnino didicisset. Nec sane in novo testamento ullibi satis constat, ipsam *presbyterii* vocem, semel etiam tantum [b], ut christianorum erat, ibi, idque a Paulo, nec tempore Christi in terris, memoratam, christianismi aliquod consistorium innuisse: Qua de re plura inferius hic, & libro proximo, ubi de solenni presbyterorum apud Judaeos, unde etiam in christianismum recepti sunt, creatione agitur. Atqui si daretur ejusmodi presbyterium ibi innui, non magis excommunicandi jus inde ejusdem presbyteris petendum esset quam synedris Judaicis si de synedrio seu presbyterio Judaico, tempore ipso locutionis illius in usu, intelligeretur; de quo jam dictum est. Nihil enim de imperio aut jurisdictione ecclesiae qualicunque notione sumptae ullatenus adjicitur, sed id tantum quod actorem ipsum in reum ex officio deceat. Si imperatorium haberetur rescriptum; actionem apud praetorem aut provinciae praesidem institue, cujus sententiae si non obtemperaverit reus, habeatur is tibi velut alienigena, societatis & amicitiae tuae exsors ac vilis; anne ex rescripto ejusmodi quid praetoris aut praesidis jurisdictioni novum accederet? Eandem quae ante illam sine augmento aliquo manere, puto manifestum est. Idem praetori ac praesidi coercitionis quod ante jus, nec omnino aliud. Cum antem τῇ ἐκκλησίᾳ tum ex Judaeorum Hellenistarum etiam & paganorum christianismi initiis vetustiorum, tum initiis illis satis coaevorum, veluti Plutarchi, Luciani, Dionis Chrysostomi, aliorum usu, etiam & perquam expressim in historia Actorum [c] de fabro illo Ephesi argentario Demetrio, coetum hominum qualemcunque sive evocatum sive utcunque congregatum, sed pro vario locorum in quibus adhibetur discrimine aliter atque aliter sumptum, denotari sit certissimum, nec tempore quo Christus haec loquebatur *ecclesia* simpliciter dicta omnino christianum aliquem coetum satis significaret, par sane videtur ut existimemus in notione aliqua tunc vulgo cognita eam ibi accipiendam; quam certe non illibenter admitterem esse illam de רבים seu *pluribus* seu *in publico* aut *publice*. Disciplina nempe erat tunc veterum Judaeorum lege illa sacra [d], הוכח תוכיח את עמיתך וגו׳ *Corripiendo corripies* aut *arguendo argues proximum tuum* peccantem, fundata, qua in communis vitae ra-

[y] Tertull in exhortat. Castit. cap. 7. [z] De Rebus Ecclesiasticis, cap. vii. [a] Hugo Grotius ad Matthaei v. 22. & in libello de summarum potestatum Imperio circa Sacra. [b] 1 Tim. iv. 14. [c] Cap. xix. 32, 39, 40. [d] Lev. xix. 17.

tione

tione si quis בדברים שבין אדם לחבירו *In rebus quae inter hominem & proximum suum* seu circa consortium humanum peccaret, corripiendus a proximo suo erat semel, bis[e], ac vice, si res postularet, tertia, sed citra acerbitatem, nec ita ut ברבים *publice* pudefieret. Caeterum si peccatum fuisset בדברים שבים *in rebus divinis* seu circa religionem, privatas, ut in evangelio hic, voluerunt adhiberi primum correptiones[f], quae si nihil proficerent, *publice* seu ברבים faciendae erant, ut ita scilicet ad bonam mentem is pudore ductus rediret. Neque aliter [g] per correptiones pudefieri aut publice coargui a proximo peccatorem aliquem deberi statuerunt; quo trahunt magistri illud legi jam allatae subjunctum ולא תשא עליו חטא *& non feras super eum peccatum*, ubi glossa ordinaria, לא תלבין את פניו ברבים *Non pudefacies vultum ejus publice*. Unde etiam habent Talmudici[h], המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק בעולם הבא׃ *Pudefacienti proximum suum publice deerit sors in seculo futuro*. Id genus apud eos occurrunt alia[i]. Quin & illud inter eos reperitur, לא חרב ירושלם אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה׃ *Non excisa fuissent Hierosolyma nisi quoniam alter alterum non coarguebat*. Ita scilicet Rabbi Chanina[k] rationem urbis excidendae suam affert, ut alii aliter suas. Atque ex hisce forsan non sine ratione conjiciendum, ad morem illum corripiendi peccatores lege illa sacra fundatum, ac tunc aut nimis praetermissum aut non recte satis adbibitum, tum hic tum alibi respexisse Dominum; quod etiam in annotationibus admitti solet. Et si ita se res habuerit, certe procul omnino illinc aberit quod de imperio ecclesiastico ac consistoriana circa excommunicationem jurisdictione inde peti solitum. Vulgata quidem in illo Levitici habet *publice argue eum*. Sed nec in origine nec in versione aliqua alia vetustiori quid respondet ibi τῷ *publice*. Nec vocis ejusdem sensus Talmudicae concors est ibi doctrinae. Saltem si aut de correptione circa humanum commercium ulla, aut de prima circa res divinas sumatur, juxta ea quae jam diximus. *Arguendo argues* plane & solum sonat origo, uti & versiones illae omnes. Et irrepsisse dubito hic *publice* ex eo quod ante tempus Vulgatae versionis opinio (ut mox constabit) inoleverat de jurisdictione quam ecclesiasticam nuncupant legitima, eaque ut jure evangelico fundata, qua publice in jus vocando peccatores, citra commonitionum temperamenta praescripta, eos pudore suffundentes coarguebant. Et locum illum Levitici Matthaei jam dicto congenerem esse merito agnoscunt scriptores Ex Vulgata Wiclefius, **openliche undernyme hym.** Anglicanae quae apud reformatos secutae sunt aliquae, in quibus etiam & ea quae jam obtinet, **thou shalt in any wise rebuke thy neighbour**, *quoquo modo argues proximum tuum*. Sed episcupalis dicta melius, **thou shalt plainly rebuke thy neighbour**, *plane* seu *expressa voce* (ut *publice* etiam in Vulgata interpretatur Lyranus) *coargues proximum tuum*. Angli Duacenses, **controule him openly.** Galli, *Tu redargueras soigneusement ton prochain*. Alii melius tantum id quod correptionem simplicem denotat substituunt. Hac autem notione *ecclesia* ibi sumpta tam Judaeos tunc nondum credentes, qui *fratrum* nomine plane veniebant, quam credentes aut ex ecclesia Christi, rite complectebatur; quemadmodum etiam agnoscant illi necesse est qui de synedrio aut presbyterio aliquo tunc Judaico locum capi voluerint. Atque idem dicendum de *duobus aut tribus testibus advocandis* ubi prior correptio inter solos nihil proficeret. Neque enim tunc puto credentes necessario fuisse illos quis dixerit, sed ex Judaeis qualibuscunque. Et de *ecclesiae* nomine apud Matthaeum hic, hactenus. Sed vero quacunque in notione illa ibi accipiatur, quid in vocibus illis *sit tibi tanquam ethnicus & publicanus* quod omnino excommunicationem sapiat? Certe si in eis excommunicati status reperitetur, tunc satis sequeretur voluisse Dominum ut actor ipse sic reum ob contumaciam excommunicaret, quemadmodum mos erat etiam tunc Judaicus ut alter alterum indiscriminatim ob causas ejusmodi tam excommunicaret quam coargueret. Atque ita sane nihil novi praescriptum fuisset praeter moris ante receptissimi observationem. Sed vero neque ethnicus omnino neque publicanus, qua tales, unquam in excommunicati statu, unde neque verba haec excommunicationis poenam spectare posse videntur. Syrus ibi habet, *sit tibi* ܢܗܘܐ ܠܟ איך מכסא ואיך חנפא ܐܝܟ ܡܟܣܐ ܘܐܝܟ ܚܢܦܐ *sicut publicanus & sicut ethnicus*. Arabes

فيكون عندك كوثني وعشـــار

& sit tibi velut ethnicus & decimator (ita illi τελώνην passim vertunt) id est qui decimam nomine vectigalis (uti in more erat maxime apud orientales) extorserit seu acceperit, ut publicani faciebant. Ebraica Matthaei יהי לך כמו גוי ובעל עברה *sit tibi tanquam ethnicus & transgressor* (seu *peccator*, ut recte versio vetustior *) ubi Munsterus substituit *publicanus*. Certe ita etiam tralatio Anglo-saxonica, sý he þe swa hæþen ⁊ manfull; Lutherus, **als einen Heiden und Zolner**; Belgae, **als de Heiden ende de Tollenar**; Galli, *qu'il te soit come les payens & peagers*; Italorum alii, *come pagano e publicano*; alii, *come el pagano o'l publicano*. Wiclefius; **Bee hee as an heathen man and puplican to thee.** Sub reformationis Anglicanae initiis, versio altera[l], **if hee heare not the congregation, take him as a heathen man, and as a publican**; altera[m], **if he hear not the congregation, let him be unto thee as an heathen man and as a publican**, quae publice ante episcopalem dictam obtinuit: In ea autem, **If he refuse to hear the church also, let him be unto thee as an heathen man and a publican**; atque in nupera quae jam in usu publico, **If he neglect to hear the church, let him, &c** Angli Rhemenses, **If he will not hear the church, let him bee to thee as the heathen and the publican.** Beza; *Sit tibi velut ethnicus & publicanus quispiam*. Etiam in Clementinis, quae apostolicae dictae[n], atque ad haec

[e] Et vide Ep. ad Tit. iii. 10. [f] Gemar. Babylon. ad tit *Erubin*, cap. 3. fol. 16 b. Maimonides tit *Deoth*, cap. 6. Moses Mikotzi Praecept. Affirm. 11. & videsis Jo Buxtorf. in Florileg. Hebraico, pag. 297. [g] Gemara Babylon. ad tit *Sanhedrin*, cap 11. fol. 107. a. [h] Gemara Babylon. ad tit *Berachoth*, cap. 6. fol. 43 b. & tit. *Cethuboth*, cap. 6. fol. 67. b. [i] In Gemara Babylon. ad tit. *Shabbath*, cap. 16. fol. 119 b. [k] Luc. xvii. 3. * Parisiis 1555. [l] Londini 1539. [m] Ibidem 1541. [n] Lib. 2. cap. 39.

quae jam tractantur christianorum secula spectant, velut ex ore Matthaei, apud quem solum habentur verba Domini jam allata, reperitur poenitentiae quaedam formula tanquam excommunicationis juri inserviens, qua ipse cum publicanus esset usus fuisset: Nec ethnicorum salutem inde desperatam ait, si poenituerint & incredulitatem abjecerint: Ὡς τελώνην ὄν, inquit, ἢ ἐθνικὸν ἔχε τὸν ἐπὶ κακῷ ἔργῳ ἐλεγχθέντα, καὶ μὴ μετανοήσαντα, *Velut publicanum igitur aut ethnicum habe qui convictus est in maleficio, nec poenituerit.* Veruntamen si serio advertantur nominum illorum binorum vis & significatio tempore ac loco quo & apud personas quibus ita eis usus est Dominus, nihil ibi omnino, ut diximus, ad excommunicationem attinere posse videbitur. Quantum ad ethnicum; nemo nescit τὰ ἔθνη *gentes* seu *nationes*, id est גוים, saepissime in foedere utroque usurpatum, pro gentibus sumi qui Judaei non essent. Loca sunt adeo obvia ut adnotare esset supervacaneum. Nam tametsi Judaei ipsi etiam ἔθνος seu *gens* per se erant, nihilominus quemadmodum Romani, quos itidem gentem fuisse per se nemo dubitat, nomine *gentium* indigitabant exteros seu cives non Romanos, id est, hoc nomine eos appellabant quo quidem ipsi, qua ex humano essent genere, etiam continebantur (ut in notissima illa locutionis formula de *jure gentium)* sed non qua cives Romani, ita Judaei nomine illo denotabant universos qui nec ex origine Judaei, nec proselyti justitiae facti, seu in Judaismum suum, id est, in peculiarem tunc Dei populum, cooptati; unde ut *gentilis* a *gente* in Latio, ita in Graecismo illorum ab ἔθνει ἐθνικὸς factum idem significans. Ἕλλην item seu Graecus in foedere novo usurpatur pro eodem ipso, adeo ut *Ethnicus*, *Gentilis*, *Hellen*, *Graecus* tunc temporis apud Judaeos sumeretur pro Non-Judaeo, seu pro eo qui per circumcisionem & baptismum in Judaismum nondum rite receptus esset. Inde ζῆν ἐθνικῶς [o] *vivere more gentilium* erat vivere non juxta mores ritusque Judaicos seu Judaice circumcisorum. Ethnicorum autem seu gentilium ejusmodi Judaeis genera erant bina: Alterum, ex eis qui idola colerent, nec verum Deum unicumque, ac juris naturalis seu Noachidarum capita septem, quae supra memoravimus, agnoscerent: Alterum, ex eis qui capita illa eorumque observationem in se aut receperant aut recepisse crederentur, adeoque idololatriae renunciarant, & *proselyti domicilii* seu גרים התושבים, si inter Judaeos viverent, dicerentur. De utrisque fusius egimus in libris secundo & tertio de Jure Naturali & Gentium. Tantum autem aberat ut posteriori notione ethnicus instar excommunicati tunc esset, aut excommunicatus velut ethnicus, ut cum infamia quadam sub invocatione ob peccatum singulare vindictae divinae, praeter distantiae certae separationem a suis, laboraret, ut supra ostensum est, excommunicatus, huic praeter sedes & habitationem, si proselytus esset domicilii in terra sancta permissam fama maneret integra, atque ejusmodi existimatio ut in חסידי האומות *piis ex gentibus*, & tantum non Judaeus, sed sine omnimoda ignominia, censeretur. Etiam cultus Hierosolymis in montis templi parte singulari, seu atrio gentium, ethnico ejusmodi permissus: Precibus, adorationibus, gratiarum actionibus, holocaustis, aliisque oblationibus plane spontaneis ac votis, citra juris ac rituum Ebraicorum, seu qui populo Judaico peculiaria essent, commistionem, ibi uti ei licuit; quod tum ex utroque testamento tum e Talmudicis aliisque affatim alibi demonstravimus [p]. Familiariori quidem & conjunctiori convictu ac conversatione cum eo a Judaeis, ob morum discrimen multiplex, abstinebatur [q]; necdum in templi atria interiora [r] ingressus ei rite permissus est. Sed interim legitima illis cum eo conversatio quae Judaismo non officeret [s], utcunque non qualis cum Judaeo fratris nomine ita conjuncto; uti & legitimus, ut diximus, suo in loco, etiam Hierosolymis, sacrorum usus. Alterum autem genus, seu ethnicus notionis prioris, id est, idololatra, eo quidem nomine odio habebatur, & pro recepto belli pacisque, dum sua satis libertate regiminis gaudebant Judaei, jure aliter aliterque puniendus erat. Sed convictu & conversatione ejus abstinebatur, ex eo quod in peccatorum facinorosiorum censebatur numero, cujus consortio familiariori si quis eorum usus fuisset, vitio ei vertebatur: Quod ex evangelii locis liquet ubi reprehenditur a Pharisaeis Christus [t] cum peccatoribus ejusmodi comedens, eosve in amicitiam recipiens. Atque hoc nomine impiorum alii tam Judaei quam ethnici qualescunque censebantur pro eis quorum consortium in consuetudine familiariori fugiendum esset; qua de re etiam in foedere veteri occurrunt testimonia ante memorata. Signantius autem alterum illud nomen *publicani*, seu qui vectigalibus publicis sive ut conductor sive ut exactor praeesset, velut pro eo quod *peccatori* synonymum esset, usurpatum liquet ex locis evangelii jam adnotatis. Scilicet *publicanorum*, sive ex gentilibus essent sive ex Judaeis (nimirum quod voluit Tertullianus [v], publicanos ibi omnes fuisse gentiles seu ethnicos, ab Hieronymo [x] primum, & a recentioribus etiam scriptoribus [y], ut error non omnino admittendus, merito rejicitur; Nam & Matthaeum & Zacchaeum Judaeos publicanos fuisse nemo nescit) *publicanorum* inquam nomen Judaeis erat perquam invisum, etiam & infame, non solum quoniam vectigalia exigendo libertatis ibi avitae minuendae instrumenta se inde apertius profitebantur, verum etiam quia munus illud non sine fraudibus, raptu ac concussione plerumque praestabant [z]. Inde toties cum *peccatoribus*, velut ex proverbio, conjuncti. Etiam velut ethnici, quantum ad familiarem itidem conversationem, habiti; quod proculdubio existimatum est Vulgatae authori, qui pro τελῶναι apud Matthaeum [a] unico in loco Latine *ethnici* substituit. Haec cum ita se plane habeant, anne pars aliqua, num aliquod vestigium, similitudo aut umbra excommunicationis reperiri potest in eo quod est *haberi velut ethnicum & publicanum?* Si Judaicam hic, ut inprimis oportet, consideremus, certe neque ethnicus, nondum Judaeus per circumcisionem tunc factus, nec pub-

[o] Ep. ad Galat. ii 14. [p] Lib. 3. de Jure Nat. & Gent cap. 3, 4, 5, &c. [q] Vide Ep. ad Galat. ii. 12. [r] Act. xxi 29. [s] Vide Marc. vii 26. [t] Matth. ix. 11 xi. 19 Marc ii. 16. Luc. v. 30. vii 34 xv. 2. xix 7. [v] De Pudicitia cap. 9. [x] Epist. 146. ad Damasum. [y] Baron. tom 1. ann 31. § 71. Is. Casaubon. Exercitat 13 cap. 36. alii. [z] Vide Luc. iii. 12. Suid. in τελῶναι. Maimonid. tract. *Aboth*, cap. 10. Buxtorf. in Lexic. Talmudic. verb. מכס Hugon. Grot. ad Matth. v. 46. [a] Cap. v. 47.

licanus, qui etiam sic ethnicus esset, unquam excommunicabatur, aut velut excommunicatus habebatur, utpote cui nulla cum Judaeis ejusmodi communio pristina aut conjunctio ut inde per solennem inter se poenam illam ex sententia aliqua separari potuisset. Excommunicatio enim illa plane inter se solos obtinuit, non omnino ad ethnicos spectavit, qui in communionem illam qua quis per excommunicationem privaretur nunquam admissi: Ideoque excommunicari nequibant. Sonabant igitur ita de *ethnico* verba; *Sit tibi, qui Judaeus es, tanquam incircumcisus*, seu *non ex circumcisis*; *Sit tibi is perinde ac si Judaeus*, seu *religionis Judaicae, non esset*, quatenus scilicet ad consuetudinem & conversationem familiariorem amicitiamque conjunctiorem ac fraternam, atque in eum non minus libere age quam in ethnicum aut publicanum ejusmodi qui te offendisset agere voluisses; ejusmodi scilicet apud te postea fruatur nec alia existimatione; seu, *Esto tibi socius vilis*, ut ex Ebraeis etiam notatur viris doctis. Nulla hic personae conditionis ex sententia aliqua forensi mutatio praescribitur. Nihil omnino quod poenam excommunicationis tunc in usu, seu pristinae libertatis, juxta superius dicta, per excommunicationem diminutionem ullatenus redolcat. Quale pariter dicendum de *publicani* notione qua Judaeum etiam aliquem ibi denotaret; *Sit tanquam peccator, sit tanquam ex genere illo peccatorum insigni, seu publicanis qui Judaei sunt.* Nec publicanus nec peccator alius eo nomine velut excommunicatus habebatur quia publicanus aut peccator, nisi etiam sententia excommunicationis solennis ob peccatum, cujus nomine sententia ferri solebat, accederet. Viliores proculdubio atque existimationis inquinatae habebantur peccatores insigniores & publicani; quod ex evangelii locis ante adnotatis constat: sed nec ut excommunicatos eos habitos, aut quorum conversatio non legitima, utcunque ex more ac vulgo reprehensibilis, manifesto liquet ex eisdem locis. Nec absolutionis solennia, eorumve pars aliqua seu vestigium magis quam excommunicationis Judaicae ad ethnicos aut publicanos ullatenus attinuit. Summa est; ad locum, gentem, & tempus quo verba illa a Domino prolata sunt rem ita omnino spectare ut nemo praeter Non-judaeum (sensu quo tunc *Judaeus* pro Judaice circumciso aut eo qui ex circumcisis esset tantum sumebatur) *ethnici* voce, nec *publicani* nomine quisquam praeter hominum tunc & ibi ex ita prava muneris illius obeundi ratione genus invisissimum contineretur. Neque enim simpliciter publicanus ubique invisus aut cum facinorosis conjunctus; quod satis scimus ex Cicerone[b], cui publicani inter Romanos munus, quatenus ipsum, toties laudatur ac singulari afficitur honore. Nec quis hodie puro publicani, qua talis est, munus infame aut inhonestum existimat esse, utpote in regimine tam christiano quam quocunque alio adeo necessarium, fideque publica ac legitimo hominum consensu undiquaque fundatum. Atque hinc demum perpende quanam cum ratione ad excommunicationis christianae, quae, ut praefertur, Judaicae propago, jus firmandum dictum hoc Domini rite trahi potuerit. Quicquid enim illud tunc cum prolatum est significabat, idem ipsum etiamnum reveta significat. Certe christiani ipsi universi qui ex gentilibus citra circumcisionem eo in seculo Christo nomina dabant, *ethnici*, juxta vocis tunc usum, seu *gentiles* plane ac reapse erant, id est, non ex circumcisis Judaei, utcunque, ex eo quod christianismus ex Judaismo ortus est, nomen *Judaeorum*, juxta superius allata; ut Judaeis circumcisis ita illis velut commune primum tribueretur. Ipsi autem, Judaeos partim imitantes, tandem incipiebant universos qui nec Judaei circumcisi nec christiani *ethnicos* seu *gentiles* & *paganos* vocare (ut ex patribus & jure Caesareo passim liquet) quemadmodum etiamnum vocitantur; ubi *ethnici* notio nova & in aliam mutata ab ea qua solum Nonjudaeum ex circumcisis, ut in verbis Domini, significabat. Anne vero rationi omnino consonum ut secundum notionem hanc novam nec locutionis Dominicae tempore ullibi cognitam vocabulum illud in locutionis illius formula explicanda sumeretur? Sed admittatur ita ibi sumi posse, quid inde ad excommunicandi jus, velut divinitus praescriptum, magis in christianismo quam in Judaismo (de quo dictum est) stabiliendum? Si ad Judaismi excommunicationem, quae sola tunc in usu, non attinerent verba illa, cur nam ad eam quae in christianismum ex illa emanasse adeo agnoscitur firmandam ita petita sunt? Accessit autem tandem christianismi excommunicationi eucharistiae aliorumque sacrorum interdictio ejusmodi ut nec sacrorum satis capax haberetur ante absolutionem excommunicatus. Verum ethnicis in Judaismo liber & tempore quo locutus est haec Dominus & semper erat in monte templi seu atrio gentium, ut ante memoratur, sacrorum suorum usus. Quale pariter de publicanis dicendum, quos non templo adeoque nec sacris interdictos esse liquet ex evangelio[c]. Ubinam igitur inter ethnicum & publicanum atque in christianismo tunc uti & postea excommunicatum similitudo aliqua? Sed vero, ut quod res ipsa erat dicamus, minus sane mirum videbitur Cyprianum aliosque aliquot tum Poenos tum ex oriente jurisdictionis tunc circa excommunicationem exercendae assertores studiosissimos vocabula illa de *ethnico* huc traxisse, si satis animadvertatur sententia quae tunc haud parum inter eos, sed variatim, obtinuerat, de lapsis non recipiendis & poenitentia omnino denegandа; qua de re haud pauca apud Tertullianum maxime & Cyprianum ac scriptores ad eos obvios. Nam qui nullo pacto recipiendus, sed pro eo qui christianismo ac baptismi effectu per lapsum juxta sententiam illam exciderat, in ethnici seu non-christiani (ut notio tunc vocis hujus erat) statum redactus censebatur. Adeoque is excommunicatus ut ethnicus eis, juxta ipsorum principia & sententiam receptam, commode satis est existimatus. Sed quantum ad *publicani* interea nomen sic attinet, alia jam existimatio, alia causa publicanorum (uti hodieque est) ab ea quae tempore & loco quo sic locutus est de eis Dominus. Genti Judaicae in terra sancta, quam sibi liberam manere debere nec alieno imperio subjiciendam existimavit, invisissimum erat nomen illud, utpote imperii ibi alieni quotidianorum instrumentorum, atque inde etiam pro injustis exactoribus habitorum. Caeterum apud chri-

[b] Epist. Famil. lib. 13. ep. 10. Epist. ad Quint fratrem, lib. 1. ep. 1. Oratione pro Cn. Plancio. [c] Luc. xviii. 10.

stianos postmodum in Africa alibive extra terram sanctam sive in oriente sive in occidente sub gentilium imperio degentes *publicanorum* simpliciter dictorum, ut hodie *gabellariorum*, *datiariorum*, *custumariorum*, id genus aliorum, nomen nihil in se infamiae aut ignominiae continebat; adeoque usus ejusdem, quemadmodum & *ethnici*, in dicto illo Domini temporis & loci quo sic adhibebatur cancellis est coercendum. Atque ut *ethnici* & *publicani* nomen seu similitudinem ibi non ad excommunicationem sive Judaicam sive christianam spectare ex ante dictis puto non obscure constat, ita sane nec illud de *ligando* & *solvendo*, quod proxime ibi sequitur, magis illuc attinuisse videtur. Verba sunt [d] ad discipulos, qui tunc apostoli, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, *Amen dico vobis, quaecunque alligaveritis super terram erunt ligata & in coelo; & quaecunque solveritis super terram erunt soluta & in coelo.* Tantundem etiam Petro [e] ante dictum. In quantum haec sic dicta, quicquid omnino significaverint, ad alios praeter apostolos ipsos revera spectaverint, non erit hic disquirendi locus: sed tantum, an excommunicandi potestas sic omnino tradita fuerit aut firmata. Dupliciter hic consideramus voces illas δεῖν καὶ λύειν *ligare & solvere:* aut qua Graecis & Latinis tum ex origine sui tum ex tralatione (sicut etiam voces aliae, hisce in linguis, illis aliisque respondentes) in usu multiplici habitae fuerint, aut qua diversum ac singulare quid hic ex Ebraica disciplina moribusque denotarint. Originarius vocum usus est in eo quod corporum qualiumcunque invicem ligationem per fasces, catenas, funiculos, carceres, id genus alia sic ligandi instrumenta, atque inde solutionem significat. Illinc tralatio variatim facta est. In jure quidem ita transfertur etiam ad actus hominum universos qui aut praestari aut observari, sive faciendo sive abstinendo, aut subiri debeant, atque etiam ad universa juris sive divini sive humani capita, ut quicquid inter homines sive in debitione qualicunque officii continetur sive in rite imperantis vetantisve praecepto, aut *alligatio* seu *ligatio* & *obligatio*, quae plane satis synonyma, vocitetur, aut ex obligatione aliqua pendere recte dicatur, adeoque vocabulis *teneri, ligari, alligari, obligari, vinciri* lege, pacto, voto, juramento, nexu, naturaliter, civiliter, id genus aliis denotetur. Etiam tam res quam personae ligari seu obligari, ut pignora ac hypothecae, dicuntur. Hinc *vinculum juris, vinculum conjugii*, id genus reliqua. Et obligationes fiunt aut ex contractu aut quasi ex contractu, aut ex maleficio aut quasi ex maleficio; modique obligandi ex hisce multiplices, qui obvii sunt in libris juris Caesarei sub titulis de obligationibus, & congeneribus non paucis. Et μητέρες τῶν ἀγωγῶν αἱ ἐνοχαί [f], *Matres sunt actionum* (revera in foro omnimodarum) *obligationes.* Et jam dicta apud jurisconsultos veteres aliosque scriptores perquam sunt obvia. In eundem sensum habemus etiam apud Matthaeum in verbis Domini [g], Talis ac talis ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει *reus erit judicio*, id est, judicio seu sententia judiciaria obligatus seu alligatus, & ἔνοχος τῷ συνεδρίῳ *reus erit concilio* seu ad subeundam concilii seu synedrii sententiam obligatus; quod itidem de *gehenna ignis* ibi usurpatur. Quin & *interdicere* & *prohibere* (ut apud Homerum [h]) atque etiam *legem ferre* δεῖν seu *ligare* significat; ut in veteri inscriptione Isidi Nysae in Arabia olim dicata, quae reperitur apud Diodorum Siculum [i], Ὅσα ἐγὼ δήσω, οὐδεὶς δύναται λῦσαι, *Quaecunque ego ligavero, nemo poterit solvere*; ubi exemplaria aliquot habent pro δήσω *ligavero* ἐνομοθέτησα *lege lata praecepero*. Ex adverso autem obligationibus respondent aeque multiplices *solutiones* & *liberationes*, de quibus etiam notissimus est in Pandectis titulus *Et liberationis* [k] *verbum eandem vim habet quam solutionis.* Et solutiones & liberationes matres pariter sunt exceptionum, quibus perimuntur actiones universae. Translatus est etiam vocum harum usus in astrologiam judiciariam; unde habent συνδέσμους *ligamina, colligationes* seu nodos (alios omnino ab notissimis illis binis qui in motu lunari) atque earum λύσεις *solutiones*, & τοὺς συνδέσμους λύειν *solvere colligationes* siderum, ut videre est in Paulo Alexandrino [l], Vettio Valente [m], Albumazare [n], aliis. Parili item tralatione recipitur earundem vocum usus etiam in medicinam; uti, ex hoc loco aliisque in novo foedere obviis, alios in sensus in theologiam. Et apud subtiliores superiorum seculorum dialecticos *ars obligatoria* vocitabatur modus disputandi quo incaute respondentem velut captum teneret opponens, unde habemus *Obligationes Strodi* [o], acutissimi scilicet ac celeberrimi philosophi illius Radulphi Strodi in Oxonio Mertonensis sub Edwardo tertio libellum satis subtilem sic dictum. Alii habentur vocum illarum ex tralationibus ejusmodi in scientiis aliis alibique perquam variatim usus. Diversa autem & singularis est in disciplina moribusque Ebraeorum illarum significatio, qua ipsa doctrina secundum quam quid אסור *interdictum* seu ex lege *ligatum* aut *vetitum*, & quid התיר *permissum, liberum* seu ex lege *solutum* esset a legis studiosis & professoribus docebatur. Haec a viris doctissimis [p] quidem tangitur in commentariis ad Matthaeum. Et libro proximo, ubi de presbyterorum Judaicorum creatione, uberius de ea agemus nos. Hac in notione τοῦ *ligare* & *solvere* & vocum eis cognatarum frequens apud Ebraeos tunc usus. Nec alius earum forsan sensus Josepho, ubi de amplissima Pharisaeorum, tempore Alexandrae principis, in rebus digerendis potestate loquens [q], Διοικηταὶ τῶν ὅλων, inquit, ἐγίνοντο, διώκειν τε καὶ κατάγειν οὓς ἐθέλοιεν, λύειν τε καὶ δεῖν, *Rebus omnibus praeerant ut administratores, summovendo & deponendo quos vellent, solvendo item & ligando*; quod de arbitraria eorum legis, juxta jam dicta, interpretatione sumi potest. Et similem sane in sensum uti videtur ipse Dominus voce δεσμεύειν, quod τῷ δεῖν synonymum est & *ligare* pariter significat, idque apud Matthaeum etiam (penes quem solum habetur hoc de ligandi & solvendi potestate, quicquid illud fuerit) ubi

[d] Matt. xviii. 18. [e] Matth. xvi. 19. [f] Theophil. Antecess. Instit lib. 3 tit 13. [g] Matt. v. 21, 22. [h] Iliad ν & ibi Didym. & Eustath. [i] Lib. 1. [k] Paulus l. 46. D. tit. de Verbor Signif. [l] In Isagoge in Apotelesmatic. cap. περὶ τῶν τοῦ συνδέσμου. [m] Antholog. lib. 4 MS. [n] Introductor. lib. 4. cap. 2. & 5. [o] Venetiis 1511. in 4°. [p] Grotius, Cameron, &c. [q] Halos. lib 1. cap 4.

de

6

de Scribarum & Pharisaeorum doctrina & legis sacrae interpretamentis cathedraticis verba faciens tam ad populum reliquum quam ad discipulos, Δεσμεύουσι, inquit [r], φορτία βαρέα κ̀ δυσβάστακτα, κ̀ ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων, τῷ δὲ δακτύλῳ αὐτῶν οὐ θέλουσι κινῆσαι αὐτά. *Alligant onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum; digito autem suo nolunt ea movere.* Quod sane idem ipsum innuitur apud Lucam [s]; *Et vobis legisperitis vae,* ὅτι φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους φορτία δυσβάστακτα, &c. *quia oneratis homines oneribus quae portare non possunt,* &c. Scilicet hoc vel illud velut ex sacrae legis sensu, utcunque ab eis depravato, imperando seu praecipiendo. Eodem ferme modo philosophi, secundum sectarum suarum varietatem, dicebantur praecipere & vetare, dum praecepta philosophiae docebant; unde etiam *philosophia praeceptiva* [t] dicta. Et philosophia ipsa seu vera hominis libertas dicebatur ἐπιστήμη τῶν ἐφειμένων κ̀ τῶν κωλυομένων· ἡ δὲ δουλεία, ἄγνοια ὧν τε ἔξεστι κ̀ ὧν μή, (ut Dionis Prusaei [v] verba sunt) *scientia rerum permissarum* seu *solutarum*, jam dicto sensu, & *prohibitarum* seu *ligatarum*; *ac servitus, ignoratio licitorum & illicitorum.* Haec cum se ita habeant, par est ut existimemus aut priori ac universaliori illa ligandi ac solvendi notione (quantum ad jura ac officia hominum eorumque appendices; nam tralationes aliae huc non spectant) aut posteriori atque angustiore illa atque Ebraeis adeo peculiari voces illas a Domino sic apud Matthaeum prolatas esse sumendas. Certe si posteriori, nihil omnino cum excommunicationis ac absolutionis actu habent commune, sic ad doctrinam & interpretationem magistralem tantum attinentes, ut palam est; neque aliter fere atque casuum quos vocamus conscientiae sive in concionibus sive in commentariis aut scholis vulgares determinationes. Et quidem Syrus ibi verbum אסר, quo *interdicere* quid aut *vetare* juxta jam dicta Ebraeis significatur, in formam suam ex Ebraico usu sumpsit; unde inquit ܘܟܠ ܡܐ ܕܬܐܣܪܘܢ דכל מא דתאסרון *quicquid ligaveritis* seu *prohibueritis*, &c. & pro *quicquid solveritis* ܘܟܠ ܡܐ ܕܬܫܪܘܢ כדם דתשרון quicquid *solveritis* seu *permiseritis*. Eodem item verbo utitur Syrus pro δεσμεύειν in loco illo altero e Matthaeo paulo ante allato. Atque ita ad imperata ex legis interpretatione, res controversas definiendas, quaestionesque solvendas, non ad personarum obligationem, adeoque nec ad excommunicationem, locus ex ejus sensu attineret. Et quidem tum in verbis ad Petrum tum in eis ad omnes simul neutrum ὃ & ὅσα *quicquid* & *quaecunque* non ὃν & ὅσους *quemcunque* & *quoscunque ligaveritis* usurpatur. Sed verum quidem est, neutro genere posse etiam personas contineri. Nec tamen hic, ob jam dicta, contineri videntur; uti nec in illo Petro ipsi tributo, quo Clementi potestatem suam ligandi & solvendi confert; Αὐτῷ, inquit [x], μεταδίδωμι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν τε κ̀ λύειν· ἵνα περὶ παντὸς οὗ ἂν χειροτονήσῃ ἐπὶ γῆς ἔσται δεδογματισμένον ἐν οὐρανοῖς. δήσει γὰρ ὃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει πάντως ὃ δεῖ λυθῆναι, ὡς τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα καλῶς εἰδώς· αὐτοῦ οὖν ἀκούετε, &c. *Ei ligandi & solvendi potestatis participem facio. Ligabit enim quod ligandum est, solvetque omnino quod est solvendum, quippe qui ecclesiae canonem probe cognitum habeat. Eum igitur audite,* &c. Et in Ruffini versione, *Ipsi trado a Domino mihi traditam potestatem ligandi & solvendi, ut de omnibus quibuscunque decreverit in terris hoc decretum sit & in coelis. Ligabit enim quod oportet ligari, & solvet quod expedit solvi, tanquam qui ad liquidum ecclesiae regulam noverit. Ipsum ergo audite,* &c. Ita igitur ac in notione posteriori ad res tantum licitas & illicitas, non ad personas, nedum ad excommunicandi jus, voces ibi attinuere. Si vero notione sumantur priori, quae adeo ampla est, & ad omnimodum sive res sive personas obligandi ac solvendi apud homines, id est prohibendi, permittendi, imperandi, adeoque poenas irrogandi, remittendi, idque ex jure sive divino sive humano, id est universo, morem receptum, juxta naturam sui, extenditur, permirum videbitur undenam sensus verborum adeo latae ac diffusae significationis eousque coangustaretur ut tantillam solummodo sui partem ita retineret: quasi *oceani* nomine guttulam unam & alteram, aut *talenti* uncias pauculas, aut *universi* aliquot tantum atomos denotari admitteremus. Tantillam hic partem voco ipsum excommunicandi & absolvendi jus & actum ejusque qualescunque appendices. Etenim ut solutionis & res & vox erat in excommunicationis Judaicae absolutione, ita etiam revera fuit in ipsa excommunicatione obligatio, quemadmodum in reliquis sive divini sive humani praeceptivi capitibus universis. Scilicet cum binae revera essent excommunicationis illius partes; altera, exsecratio seu vindictae divinae imprecatio; altera personalis, juxta ante ostensa, separatio, cujus jure ligabatur excommunicatus, ut juris capitibus aliis innumeris alii, recte satis pars secunda, seu separatio ejusmodi ut poenae alius alicujus irrogatio, *obligatio* seu *ligatio* dici potuit. Neque enim pars prior, seu vindictae divinae in alium imprecatio, ullo loquendi genere proprio *obligationis* seu *ligationis* nomine contineri tunc potuisse videtur ex eis quae de imperandi ac prohibendi, id est ligandi, jure jam dicta sunt, quae ex sui natura adeo ab imprecandi actu discrepant. Neque enim tunc puto quis imprecationem *ligationis* nomine venire existimabat. Accedit, ipsam excommunicandi facultatem cuilibet inter Judaeos, etiam ex vulgo juxta ostensa, tunc fuisse legitimam. Unde non existimandum ipsam facultatem simpliciter apostolis jam donatam, utpote cum reliquis omnibus ante pariter communem. At vero dixerit quis facultatem illorum ita jam firmatam ut etiam excommunicatio seu ligatio ab ipsis illata in terris rata esset etiam in coelis seu apud Deum: De qua locutionis formula plura etiam in hanc rem libro secundo. Certe *ligatio* sic *in terris* seu apud homines tantum erat separatio illa personalis in excommunicatione usitata, quam & solvere quibant triumviri selecti, aliive, ut supra ostensum. Et quantilla sic res est, sensum verborum esse ratam fore apud Deum illorum excommunicationem? Proculdubio ita existimari tunc alias solitum de excommunicatione uniuscujusque rite atque ex more patrio illata. Unde viderint illi qui tam

[r] Matt. xxiii. 4. [s] Cap. xi. 46. [t] Senec. epist. 94 95. [v] Orat. 14. [x] In Clementis Epist. ad Jacobum de gestis Petri.

angustis

anguſtis cancellis verba illa Domini coerceri velint. Et ſane ſi ſic capienda eſſent, ad excommunicationem tantum tunc notam, id eſt Judaicam, in qua ſacrorum interdictio nulla, non ad tunc ignotam, ſeu cui poſt apoſtolorum tempora interdictio ſacrorum acceſſit, deberent intelligi. Quid quod expreſſo *obligationis* ſeu *ligationis* nomine ipſe excommunicandi actus nullibi, quantum obſervavi, apud Ebraeos veteres deſignatur, ſed aliis, ut ante monſtratum, vocibus receptiſſimis? Utcuuque interim fatendum in ipſa eorum excommunicatione revera fuiſſe ligationem, quemadmodum in omnimodis aliis juris praeceptivi capitibus. Nec ſane in foedere novo, ubi tum Judaeorum non credentium tum apoſtolica ſunt excommunicationis exempla expreſſiſſima ſuperius oſtenſa, id eſt, nec in coaevis Domini de ligando locutioni ſcriptis ſacris quibus excommunicatio memoratur, veſtigium aliquod habetur uſus vocis *ligandi* pro eo quod erat tunc excommunicare. Praeterea anne ſatis rationi conſonum videretur, ſi principis alicujus edicto poteſtas univerſa decernendi, permittendi, remittendi, praecipiendi, poenas omnimodas irrogandi (quae etiam eum id genus aliis in priore notione de jure ligandi & ſolvendi continentur) praeſidi ſeu legato conceſſa pro unicae tantum poenae ſeu unici poenae generis, veluti aquae & ignis interdictione, aut paucularum tantum aliquot irrogatione ſumeretur? Et certe pauci ſatis, ut vides, ſunt qui in ſeculis illis apoſtolica propius inſequentibus verba evangelica jam memorata ad excommunicationem attinere ſcripſerint. Nec ſatis de ſeculorum illorum recepta tune paſſim opinione omnino conſtat. Sed qualiſnam de excommunicationis jure ſic petito ſententia in chriſtianiſmo generaliter ſeu apud eccleſias integras poſtmodum recepta fuerit (utcunque etiam tunc ſcriptores non pauci reperti qui ad jus illud aſſerendum evangelica jam ante memorata libentius traxerint) ex eis ediſcendum quae mox traduntur de ſeculis quibus chriſtianiſmus cum ſummo imperio eſt conjunctus. Qualiſcunque autem argumentorum ex ſacro ſermone ſic adductorum vis ante ejuſmodi conjunctionem in excommunicationis jure firmando apud ſcriptores illos pauculos haberetur, id interim manifeſtum eſt, ex confoederata, qualem inter chriſtianos etiam temporum apoſtolicorum fuiſſe capite ſuperiori oſtendimus, diſciplina jus excommunicationis, uti & alia inter eos recepta, potiſſimum etiam tunc pependiſſe. Propagata eſt ejuſmodi confoederatio ex apoſtolicis illis temporibus in haec quae jam tractamus. Nimirum in coitionibus & coetibus ſeu eccleſiis chriſtianorum curiae [y] formam induentibus, quibus tempore hoc, quo chriſtianiſmus nondum cum ſumma poteſtate uſubi conjunctus, nec juriſdictio chriſtianis publice ulla permiſſa eſt, ex pactis inter ſe, ut ante, initis fideique ſervandae profeſſione invicem facta, tum imperium qualecunque ac juriſdictio (ſeu potius quod & imperii & juriſdictionis figuram imitaretur) & obedientia praeſtabatur; adeoque inde excommunicationi, ſecundum pactorum ac profeſſionis ejuſmodi vim ac ſenſum, parebatur, ac poenitentiae in abſolutioue mincommoda jam etiam graviſſima ſubibantur. De pactis ejuſmodi ad diſciplinam chriſtianam inter ſe tuendam tune iniri ſolitis luculentum eſt & egregium apud Origenem ex Celſo teſtimonium. Πρῶτον, iuquit ille [z], τῷ Κέλσῳ κεφάλαιόν ἐστι διαβάλλειν χριστιανισμὸν, ὡς συνθήκας κρύβδην πρὸς ἀλλήλους ποιουμένων χριστιανῶν, παρὰ τὰ νενομισμένα· ὅτι τῶν συνθηκῶν αἱ μέν εἰσι φανεραὶ, ὅσαι κατὰ νόμους γίγνονται· αἱ δὲ ἀφανεῖς, ὅσαι παρὰ τὰ νενομισμένα συντελοῦνται. καὶ βούλεται διαβάλλειν τὴν καλουμένην ἀγάπην χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ἀπὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου ὑφισταμένην, καὶ δυναμένην ὑπερέρκια (ubi pro voce hac nihili legendum dum putabam ὑπὲρ ἔρκια, conſuleutem me monuit vir doctiſſimus Patricius Junius ὑπὲρ ἔργια ſubſtituendum) ait Origenes; *Primum criminationis caput Celſo eſt in chriſtianiſmum, pacta clancularia, eaque legibus* (nempe Romanis) *diſſona, ab eis invicem iniri. Nam pactorum alia ſunt in aperto, quae legibus nimirum ſunt conſona; alia occulte, quae legibus diſſona contrahuntur. Atque in animo ei eſt calumniari Agapen chriſtianorum ſic inter ipſos dictam, velut quae ob commune periculum inſtituta etiam ipſa ſuperaret bacchanalia.* Ita vertendum cenſeo. Neque ſane Origeni conſoni ſuut interpretes hic Latini, nedum ſcriptores [a] illi qui, cum συνθήκας verterint ibi *conventus* (qua voce nemo neſcit tam hominum *coetus*, veluti curias, comitia, conſiſtoria, ſynedria, ſynodos, quam *pacta*, & *conventa* denotari) inde priori ſenſu Origenem ac Celſum intellexere quaſi de clancularus ipſis coitionibus ſeu conventiculis locuti fuiſſent, non de conventibus ea notione qua pacta aut confoederationes vocabulo illo denotantur. Tam quae ſequuntur ibi quam τῶν συνθηκῶν notiſſima ſignificatio facit manifeſtum, de pactis ipſis ac confoederationibus in Agapis, non de Agapis ipſis aut coetibus in quibus pacta ejuſmodi inita, ſumendas ibi συνθήκας adeoque *conventus*. Celſi quidem illud ſcriptum eſt circa Adrianum Auguſtum, aut Chriſti annum 130. Origenis vero circa annum 200, qui dum chriſtianorum ejuſmodi inter ſe tunc pacta ac confoederationes tuetur, ſatis etiam oſtendit eas tune temporis, ut ante, in uſu fuiſſe. Nec quin uſque in Conſtantini tempora pariter duraverit earum uſus dubitandum videtur. Ita ſane Judaeorum ſocietates ſingulares, ita philoſophorum veterum ſectae & ſodalitia ſua habuere pacta & conventa, ſecundum quae inter ſe imperium quoddam erat & obedientia ultronea, juxta capite ſeptimo fuſius memorata. Et inter chriſtianos illorum temporum facilius exiſtimandum eſt & legitimo propius fuit id quod circa excommunicationem, qua forenſis inſtar erat, exercebant, quoties ex indultu Caeſareo liberius ſui religione uti eis permitteretur; ut ſub Alexandro Severo, qui *Judaeis privilegia ſua reſervavit, chriſtianos eſſe paſſus eſt*; quod ait Lampridius. Quaeſitum autem eſt [b], an excommunicatio chriſtianiſmi ſeculis de quibus loquimur, ſeu ante Conſtantinum, eſſet actus imperii ſeu ex juriſdictione legitima. Quaeſtio ſane illa definienda eſt ex ratione capite ſeptimo allata de Judaeorum alienis in terris juriſdictione ac imperio, nunc vero & publice legitimo, ex indultu ſcilicet ac permiſſu principum, ſed variatim temperato; nunc, ex pacto ac confoederata

[y] Tertullian Apologetic. cap. 39. [z] In Celſum lib. 1. pag 4 [a] Vide Paganin. Gaudentium de Vita Chriſtianorum ante Conſtantin. cap 30. & in Addendis cap 1. Adeas etiam Deſider. Herald. in Tertullian. Apologetic. cap 39. [b] Paganinus Gaudentius de Vita Chriſtianorum ante Conſtantin. cap. 56.

inter

6

inter se disciplina, verum ac legitimum tantum imitante. Sub Claudii nempe tempora ex ejusdem permissu, & quamdiu edicti ejus vis duravit, excommunicatio inter reliqua jura Judaica tam a christianis quam Judaeis, ut capite proxime superiori ostenditur, legitime exercebatur; adeoque etiam inobedientium coercitio, juxta morem Judaicum, utrisque legitima, quemadmodum aliis cui jurisdictio aliqua aut imperium permissum: Persecutionum autem temporibus, aliisque quibus nullus ejusmodi christianis indultus aut permissio publica, ex mutua sui reverentia ac pactis inter se initis parebatur. Nec disciplinam quam sic exercebant revera in se jurisdictionem aut imperium habuisse dicendum (utpote quae autoritate carebat publica) sed tantum ex pactis illis ac reverentia, qualem diximus, jurisdictionis ac imperii imitationem privatam. Nec enim inobsequentem aliter coercere quibant citra legum de vi sive publica sive privata violationem; quod itidem recte observavit Paganinus Gaudentius scriptor percelebris, theologus simul ac jurisconsultus.

CAP. X.

Usus excommunicationis (cujus juris initia intervallo legislationem in Sinai antevertenti a nonnullis, ut dictum est, tribuuntur) in christianismo postquam is cum summa in regimine publico potestate seu majestate imperatoria conjunctus est. Formulae, subjecta ejusdem, & personae excommunicantes. Hae olim non solum ordinis ecclesiastici. Effectus tum verus tum creditus. De jure quo fundari eam volunt scriptores: Alii divino, alii humano. Amplissima jurisdictio, adeoque poenae hujus inter alias adhibendae potestas libera, episcopis indulta a Constantino Magno; quae postmodum variatim ab imperatoribus temperata. Pontificis Maximi in Constantino reliquisque, usque in Gratianum, imperatoribus christianis titulus & dignitas. Jus huc spectans Caesareum & vetus & recentius; aliorum item regnorum & rerumpublicarum christianarum seu ecclesiarum (qua coetus fidelium publico jure constituti eo nomine denotantur) integrarum; in quibus pro summarum potestatum arbitrio excommunicationis & usus & effectus admissus. Excommunicatus ad principis summi communionem seu mensam ab ipso admissus pro rite satis absoluto olim habitus. Sententiae de poenae hujus jure & initiis variae. Etiam e veteri paganismi usu petunt nonnulli, iique doctissimi. De Thomae Erasti hac de re Thesium editione.

QUOD ad christianismi excommunicationis usum, effectum, sive verum sive creditum, cum ejusdem appendicibus primariis seu consequentibus, ac jus attinet, postquam scilicet religio christiana & summa in regimine publico potestas primo in Constantino Magno Augusto, & deinde in successoribus ejus, caeterisque per orbem christianum sive principibus singulis sive rebuspublicis seu sui juris ecclesiis, usque in nostra tempora conjunctae sunt; de usu per ea tempora tam majoris quam minoris, velut propaginum ejusdem usus qui in seculis proxime antecedentibus & superiori in capite tractatis admissus, ita constat in synodorum actis ac canonibus, historiis ac annalibus ecclesiasticis, canonum collectionibus variis, obviis, notissimis, juris canonici corporum titulis hac de re singularibus, jurisconsultorum pontificiorum commentariis aliorumque scriptis tam per orientem quam occidentem multiplicibus, ac ritualibus tum vetustis tum recentioribus, actisque forensibus, ut nihil inter legendum magis occurrat familiare. Et pro varia regiminis ecclesiastici constitutione alius atque alius ejusdem reperitur usus. In eo autem tria inprimis sunt animadvertenda; excommunicandi formulae solenniores, subjectum excommunicationis, & personae quarum autoritate irrogata haec poena. Formulae sunt aut majoris aut minoris, eaeque aut comminatoriae aut judiciariae aut tantum denunciatoriae. *Comminatorias* nuncupamus quibus in synodis earumque canonibus, alibive ubi potestas excommunicandi, quisquis hoc vel illud imposterum fecerit, commiserit, anathema sit, communione privatur, excommunicatur, anathematizatur, ut in majori; aut a sacris tantum arcetur, ut in minori, quae ejusmodi etiam interdum fuit ut eorum communione in locis tantum aliquot aut aliquot tantum coetibus arceretur [a]. *Judiciarias* vocamus tum quibus generatim, verbi gratia, homicidae, raptores, piratae, alii facinorosi, sive ab jure sive ab homine, seu lata sententia, more solenni, ut quotannis in bulla pontificia *coenae Domini*, aliterve, citra in jus vocationem, excommunicantur, tum quibus quisquam in jus ante vocatus ac solenniter monitus indeque aut contumax aut reus peractus in eandem poenam ex sententia forensi seu hominis incidit. *Denunciatoriae* formulae sunt quibus tantum denunciari solet causa ipseque actus excommunicationis promulgari. Et species tam judiciaria quam comminatoria, ex more Orientalium, in formula habetur singulari & peregregia illa, sive vetustatem spectes sive sensum expressiorem, qua sub octogesimum paulo amplius annum a Constantini morte seu Christi, juxta Baronium, 411, Honorio & Theodosio Augustis, a patribus ecclesiae Ptolemaidis excommunicati sunt Andronicus Beronicensis, Pentapolis in AEgypto praefectus, Thoas aliique aliquot ob facinora quidem in christianam

[a] Vide Synod. Carthagin. Can. 79. & ibi Balsamon. Gabriel. Albaspin. in Observat. lib. 1. cap. 2, 3.

stianam

stianam religionem ejusque ibi professores gravissima [b] ab eis commissa. Ea ita se habet, satis quidem imperiosa & cothurnata, Ἐπὶ τούτοις [c] ἡ Πτολεμαΐδος ἐκκλησία τάδε πρὸς τὰς ἁπανταχοῦ γῆς ἑαυτῆς ἀδελφὰς διαγορεύει. Ἀνδρονίκῳ καὶ τοῖς αὐτοῦ, Θόαντι καὶ τοῖς αὐτοῦ μηδὲν ἀνοιγνύσθω τέμενος τοῦ Θεοῦ. ἅπας αὐτοῖς ἱερὸς ἀποκεκλείσθω, καὶ σηκὸς καὶ περίβολος. Οὐκ ἔστι τῷ διαβόλῳ μέρος ἐν παραδείσῳ, ὃς κἂν λάθῃ διαδὺς, ἐξελαύνεται. Παρακαλῶ μὲν οὖν καὶ ἰδιώτῃ παντὶ καὶ ἄρχοντι μήτε ὁμωρόφιον αὐτοῖς μήτε ὁμοτράπεζον γίνεσθαι· ἱερεῦσι δὲ διαφερόντως, οἳ μήτε ζῶντας αὐτοὺς προσεροῦσι, μήτε τελευτήσαντας συμπροπέμψουσιν. Εἰ δέ τις ὡς μικροπολίτιν ἀποσκυβαλίσει τὴν ἐκκλησίαν, καὶ δέξεται τοὺς ἀποκηρύκτους αὐτῆς, ὡς οὐκ ἀνάγκη τῇ πένητι πείθεσθαι, ἴστω σχίσας τὴν ἐκκλησίαν, ἣν μίαν ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται. Ὁ δὲ τοιοῦτος, εἴτε Λευίτης ἐστὶν, εἴτε πρεσβύτερος, εἴτε ἐπίσκοπος, παρ' ἡμῖν ἐν Ἀνδρονίκου μοίρᾳ τετάξεται, καὶ οὔτε ἐμβαλοῦμεν αὐτῷ δεξιὰν, οὔτε ἀπὸ τῆς αὐτῆς ποτὲ σιτησόμεθα· πολλοῦ δὴ δεήσομεν κοινωνῆσαι τῶν ἀπορρήτων τελετῆς τοῖς ἐθελήσασιν ἔχειν μερίδα μετὰ Ἀνδρονίκου καὶ Θόαντος. *Ob haec, Ptolemaidis ecclesia haec ad omnes ubique terrarum sorores suas praecipit. Andronico & suis, Thoanti & suis nullum Dei fanum aperiatur; omnis illis religiosa aedes & septa claudantur. Nulla diabolo in paradiso pars est; qui si clam irrepserit, expellitur. Admoneo igitur & privatum quemque & principem* (hoc scilicet Synesii Ptolemaidis ecclesiae episcopi nomine dicitur) *ut neque sub eodem tecto ipse habitet* [d], *neque eadem cum illis mensa utatur; maxime vero sacerdotes, ut neque viventes illos alloquantur, neque mortuos pompa funebri deducant. Sin quisquam velut augustae urbis ecclesiam contemserit, & ab ea sic damnatos exceperit, quasi pauperi parere nihil esset necesse, noverit is sectam a se ecclesiam, quam unam esse vult Christus. Atque hic sive Levita fuerit, sive presbyter, sive episcopus, apud nos in Andronici loco reputabitur, neque cum eo dextram jungemus, neque eadem ex mensa vescemur unquam. Tantum abest ut arcana cum eis mysteria communicemus qui cum Andronico & Thoante partem aliquam habere voluerint.* Videmus hic non solum Andronicum & Thoantem ipsos, verum etiam τοὺς αὐτῶν *qui ipsorum erant* simul excommunicatos. Unde sub initium epistolae citatae de Andronico legitur, πάσης ἐκκλησίας ἀπελαυνέσθω πανεστιος *omni ecclesia cum universa familia extrudatur.* Qualis quidem excommunicationis, scilicet totius familiae alicujus, ob sui facinora, veluti correptum nomine Auxilium episcopum juvenem objurgat Augustinus [e]. Neque enim modo unico tantum ut sibi satis conformi aliquo adhibita est semper seculis illis priscis excommunicatio. Et memineris hic totam familiam seu *N. cum suis*, quod & ante ex Cypriano [f] notatur, communioni generatim subinde ex aliquorum, seculis in vetustioribus, disciplina restituendos, id est, familiam integram restituendam seu absolvendam, uti in jam allatis, familias integras excommunicatas. Recentior formula orientis infra memoratur, ubi de effectu etiam apud mortuos, ut ibi creditur, loquimur. Mitioris autem, inter occidentis per haec tempora vetustiores, seu minoris formulam habes, ubi Arcadium & Eudoxiam Augustos excommunicat [g] Innocentius pontifex Romanus ob injurias in Chrysostomum illatas; *Ego minimus, & peccator, cui thronus magni apostoli Petri creditus est, segrego & rejicio te & illam a perceptione immaculatorum mysteriorum Christi Dei nostri.* Sed vero etiam formulas subinde suas habuere & veteres & recentiores in occidente per tempora jam tractata, in quibus non solum ipse qui sceleris reus, sed fautores, complices, communicatores universi expressim anathemate plexi. Atque hisce aliisque id genus e libro lectis accessere candelae & lampades ac nolarum sonitus, uti apud Judaeos (ut ante memoratum) buccinarum seu tubarum (praeter alia solennia) unde **to be cursed with Bell, Book and Candle,** *maledici nola, libro & candela*, in ore vulgi apud nos alibique. Apud Burchardum [h] & Ivonem [i], ex concilio Rhotomagensi, habetur, *Episcopum, cum excommunicare vel anathematizare aliquem pro certis & manifestis sceleribus dispositum habet, post lectionem evangelii clerum & plebem ita debere alloqui, Noverit charitas vestra, fratres mei, quod quidam vir nomine N. diabolo suadente,* &c. Interjecta dein de scelere ipso, de commonitoriis ad eum missis, de ejus contumacia sive in non comparendo sive in satisfactionem denegando, narratione, uti etiam ex evangelio illis de fratre corripiendo, de eo quod est, *Si ecclesiam non audiverit, sit tibi tanquam ethnicus & publicanus*, de ligando & solvendo, aliisque eam in rem ex epistolis Paulinis memoratis: *Dominica*, inquit, *atque apostolica praecepta adimplentes, membrum putridum & insanabile, quod medicinam recipit, ferro excommunicationis a corpore ecclesiae abscindamus, ne tam pestifero morbo reliqua membra corporis, veluti veneno, inficiantur. Igitur quia monita nostra & crebras exhortationes contemnit, quia tertio secundum dominicum praeceptum vocatus ad emendationem & poenitentiam venire despexit, quia culpam suam necdum cognovit, nec confessus est; nec missa nobis legatione, qui causam ipsius exquirimus, quia noster parochianus est, veniam postulavit; quia in coepta malitia, diabolo cor ejus indurante, perseverat &, juxta quod apostolus* [k] *dicit, secundum duritiam suam & cor impoenitens thesaurizat sibi iram in die irae; idcirco nos eum cum universis complicibus & communicatoribus fautoribusque suis, judicio Dei omnipotentis, Patris & Filii & Spiritus Sancti, & beati Petri principis apostolorum, & omnium sanctorum, necnon & nostrae mediocritatis authoritate & potestate nobis divinitus collata ligandi & solvendi in coelo & in terris, a pretiosi corporis & sanguinis Domini perceptione & a societate omnium christianorum separamus, & a liminibus sanctae matris ecclesiae in coelo & in terra excludimus, & excommunicatum & anathematizatum esse decernimus, & damnatum cum diabolo & angelis ejus & omnibus reprobis in igne aeterno judicamus, nisi forte a diaboli laqueis resipiscat, & ad emendationem & poenitentiam redeat, & ecclesiae Dei, quam laesit,*

b Synes. Epist. 79. c Synesius epist. 58. & videsis Baronium, tom. 5. ann. 411. § 53, &c. d Videsis Basil. epist. 47. e Epist. 75. Vide Gratian. caus. 24. quaest. 3. & Augustin. Epist. 187. ad Bonifacium, c. 17. quaest. 4. c. 8. Miror. f Epist. 11. g Michael Glycas in Annal. part. 3. Baron. e Cod. Vatican. tom. 5. ann. 407. § 23. h Decret. lib. 11. cap. 2, &c. i Decret. lib. 14. cap. 76, &c. k Rom. ii. 5.

satis-

satisfaciat. Et respondeant omnes tertio Amen, *aut* Fiat, fiat, *aut* Anathema sit. *Debent enim duodecim sacerdotes episcopum circumstare, & lucernas*[l] *ardentes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis projicere debent in terram & conculcare pedibus. Post haec episcopus plebi ipsam excommunicationem communibus verbis debet explanare, ut omnes intelligant quam terribiliter damnatus sit*, &c. Alias ejusmodi habes apud autores veteres jam citatos; inter quas singularis etiam est, & diris seu maledictionibus ac carminibus horrendis plenissima, illa ex concilio aliquo Turonensi ab eis allata; *Canonica instituta & sanctorum patrum exempla sequentes, ecclesiarum Dei violatores, videlicet raptores, depraedatores, & homicidas N. in nomine Patris & Filii & virtute Spiritus Sancti, necnon autoritate episcopis per Petrum principem apostolorum divinitus collata, a sanctae matris ecclesiae gremio segregamus, ac perpetuae maledictionis anathemate condemnamus. Sintque maledicti in civitate, maledicti in agro, maledictum horreum eorum, & maledictae reliquiae eorum, maledictus fructus ventris eorum & fructus terrae illorum. Maledicti sint ingredientes, & maledicti sint egredientes. Sintque in domo maledicti, in agro profugi. Veniantque super eos omnes illae maledictiones quas Dominus per Mosem in populum divinae legis praevaricatorem se esse missurum intentavit. Sintque anathema maranatha, id est, pereant in secundo adventu Domini. Nullus eis christianus Ave dicat. Nullus presbyter missam cum eis celebrare praesumat, vel sanctam communionem dare. Sepultura asini sepeliantur, & in sterquilinium sint super faciem terrae. Et sicut hae lucernae de manibus nostris projectae hodie exstinguuntur, sic eorum lucerna in aeternum exstinguatur, nisi forte resipuerint, & ecclesiae Dei, quam laeserunt, per emendationem & condignam poenitentiam satisfecerint.* Ejusmodi aliae, nunc prolixiores nunc breviores, tum comminatoriae tum judiciariae, formulae sunt obviae, quarum maxima & eminentissima illa bullae *Coenae Domini*, quae passim occurrit. Etiam in pervetustis veterum Cambro-Britannorum monimentis legitur[m], sententiam ab episcopis Landavensibus, in synodo, *depositis crucibus ad terram, simul & reliquiis sanctorum cum cymbalis*, pronunciari solitam. Etenim tum apud Britannos illos tum Anglo-saxonas veteres excommunicationis, pro more seculorum vario, usus erat; quod ex jam citatis, atque e Theodori archiepiscopi sub annum Christi 670 Cantuariensis canonibus[n], aliisque in historia seculorum illorum ecclesiastica[o] occurrentibus, scimus. Anglosaxones eam suo vocabant idiomate Amanȝumnunȝe, & excommunicatum Amanȝumiȝe, & excommunicare Amanȝum, ut ex locis jam memoratis liquet: unde in lingua Anglicana veteri **To Mause & Mansing** idem denotantia a Roberto Glocestrensi[p], qui sub Edwardo primo scripsit, aliisque usurpatur. Denunciatoriae autem, quas diximus, formulae, seu quae vim habent in se tantum denunciandi id quod ex jure aut homine jam ante circa hanc rem more solenni factum est, cernuntur in excommunicationum denunciationibus, quae sive ab antistitibus superioribus sive a plebium ministris sacris fieri solitae, idque non modo ex praescripto canonum, sed etiam interdum legum publicarum. Atque hujus quidem generis habebatur, ut alibi passim in orbe christiano non ita dissimilis, apud nostrates olim ante reformationem sub Henrico octavo coeptam formula solennis cum primis observanda, qua quotannis per episcopos bis[q], quater autem in singulis ecclesiis parochialibus a ministris sacris per provinciam Cantuariensem[r] excommunicati erant denunciandi. In rituali quod *Manuale* vocatur *secundum usum Sarum*[s] solennia officia & ordines a ministris sacris per provinciam illam praestandos continens, leguntur *Articuli majoris excommunicationis*, quam **The great curse** & *Anathema* vocitabant. Alloquebatur plebem suam minister sacer in solennibus diebus huic rei constitutis, tum distinctionem majoris & minoris explicando, tum statum miserrimum eorum qui alterutram incurrerent, nisi resipiscerent & ecclesiae se reconciliarent, suo more inculcando: & dein ad denunciationem se accingens dicebat, **We denounce accursed all**, *Maledictos denunciamus universos*, qui ecclesiasticos aliquos bonis suis juribusve fraudaverint; compluribus itidem aliis insequentibus, tum qui juxta sive canones universales sive Anglicanos jure excommunicandi, tum sane omnimodos juris Anglicani seu *libertatum*, ut vocant, violatores. Hisce enumeratis, & interdum canonibus ipsis, quibus praescripta excommunicatio, adnotatis, subjungebat denunciator,

By authority of our Lord God almighty, and our Lady seint Mary, and of all heaven, of angels and archangels, patriarkes and prophets, apostles and evangelists, martyrs, confessors and virgins, and also by the power of all holy chirch that our Lord Jesu Christ gave unto seint Peter, we denounce all them openly accursed that we have reckoned unto you, and all that maintain them in their sins or give to them help or counsell, so that they be departed from God and all holy chirch, and that they have no part of the passion of our Lord Jesu Christ, ne of no sacrament that is in holy Chirch, ne part of the prayer among christian folk, but that they been accursed of God and holy chirch from the sole of the foot unto the crown of the head, sleeping and waking, sitting and standing, and in all their words and works; and, but if they have grace of God for to amend them here by their lives, for to dwell in the paines of hell for ever without end. Fiat, Fiat. Amen.

Adjicitur in rituali illo, omnes ejusmodi *in hac generali excommunicatione ipso facto & jure excommunicatos*, & pro denunciatoris arbitrio, crucem erectam, nolarum clangorem, candelas accensas earumque projectionem & exstinctionem solennem fuisse adhibendas. Tantundem fieri solebat ter quotannis in singulis ecclesiis parochialibus per provinciam alteram seu Eboracensem;

[l] C. 106. debent caus. 1. quaest. 3, &c. Videsis Theophil. Rainaud. de Monitoriis Ecclesiasticis, part. 2. cap 7. §. 4. &c.
[m] Synod. Landavens. apud Henric. Spelman. in Concil. Brit. pag 384, 385, &c.
[n] MS. Latino-Saxon in Collegio Benedictino apud Cantabrigienses, cap 31.
[o] Beda Hist. Eccles. 3. cap 22.
[p] MS. in Biblioth. Cottoniana, & videsis Notas in Eadmerum, pag. 169.
[q] Confirmat. Chart. cap. 4.
[r] Constit Provinc. tit. de Sent. Excomm. Cap Praecepimus.
[s] Parisiis 1630. fol. 145.

quod

quod liquet ex ejusdem provinciae manuali [t]. Atque velut in denunciationis hujusmodi locum successit in liturgia nostra, quam *communium precum librum* vocitamus, comminatio tantum maledictoria illa ex Deuteronomio [v] plerumque sumpta. Ideo autem maxime formulam istam nostratem satis horrendam hic adjecimus, quoniam ut ritualium jam dictorum seu manualium pleraque periere ipsa, ita etiam in paucissimis eorum quae supersunt reperitur illa formula. Quamplurima quidem nec semel excusa sunt olim, alia Parisiis, Rothomagi alia, etiam & alia Londini Sed statim post reformationem istam ita coeptam tum praetermissum plerumque in editionibus quicquid ad articulos excommunicationis, utpote ita jure pontificio maximae ibi fundatae, spectavit, tum e codicibus in quibus id excusum fuerat non raro excisum dilaceratumve. Subjectum excommunicationis vocamus tum quicquid excommunicatur, aut in quod sententia ejusdem vibratur, aut vim retinere creditur; tum causas ob quas sententia sive comminatoria sive judiciaria fertur, indeque denunciatoria postmodum adhibetur. In subjectis hic non solum personae sed & res habitae. Nec personae solum vivae, seu homines christiani viatores, sed etiam mortuae Nec privatae solum, sed principes, ut in exemplis imperii Romani, & Angliae & Galliarum regnorum aliorumque notissimis. Res autem non animatae solum sed etiam inanimatae subinde anathematizatae sunt; ut daemonas praetereamus, in quos etiam interdum anathema pronunciatum. De illis, uti & de rebus animatis, veluti muribus, soricibus, locustis, aliis bestiolis frugiperdis, etiam avibus, veluti picis, monedulis, quae annulos seu id genus aliud surripuerant, testantur [x] scriptores gravissimi, & de processu in eas solenniter per monitoria instituto, indoque sententia velut in reos aut contumaces lata Et res inanimatas etiam memorat Rogerius Bachonius ut excommunicatas, in illo de libris aliquot Aristotelis ab Arabum pari illo celebri Avicenna & Averroe, expositis: *Scimus*, inquit [y], *quod temporibus nostris diu fuit Parisiis contradictum naturali philosophiae & metaphysicae Aristotelis per Avicennam & Averroem expositae, & ob densam ignorantiam fuerunt libri eorum excommunicati, & utentes eis pro tempore longo.* Certe & epistola Ibae ad Marin Persam anathematizata & anathematizanda dicitur in edicto Justiniani [z] de fide. Sed quantum ad aves & bestias; adeo superstitiosae & ridiculae habentur a viris cordatis in eas sententiae utcunque latae & similitudinariae excommunicationis subinde nomen induentes, ut de his plura dicere supervacaneum nimis esset. Nec sane in rebus inanimatis qualibuscunque excommunicandis rationem haberi ullam sanae menti admittendum, nisi ubi per metonymiam, ut in libris, epistolis & haeresibus anathematizandis, ipsi autores, assertores, fautores intelliguntur. Et quantum ad personas mortuas, postquam e vivis excesserint, excommunicatas; utcunque tam apud veteres quam recentiores ejusmodi sententiae reperiantur [a], etiam & mortuorum absolutiones, quoniam tamen nulla inde personae, ut viatoris, seu visibilis mutatio habetur, nec sane cordatioribus ullum obtinere effectum sententiae tales (ni forsan suffragiorum privationem admitti volueris) existimantur, ideo etiam de eis plura dicere supersedemus. Qualem autem effectum sententiam in viatorem latam habere etiam post mortem a nonnullis creditum fuerit, mox memorabitur. Causae ob quas personis poenam hanc irrogatam esse aut irrogari posse admissum est, multiplices non minus sunt quam ipsi reatus qualescunque humani tam quidem circa sacra quam profana. Canones veteres recentioresque causis ejusmodi plenissimi. Etiam numerosissimae sunt ob quas *ipso facto* incurritur, ut ex scriptoribus de excommunicatione obviis, bulla *coenae Domini*, id genus aliis quibus *bullarium* turget, cuiquam liquet. Sed auctae mirum in modum causae istiusmodi ex usu pontificum gliscente sub secula undecimum & duodecimum & deinceps Tum enim non solum *in ordine ad spiritualia* (quo carminis genere aut ejusdem sensu inaurari solet ac larvari excommunicatio quaelibet, quemadmodum & interdictum & suspensio, quae excommunicationi sunt omnimodo farinae congeneris) verum etiam expressim ad jura publica inter principes ac subditos, ac inter subditos invicem privata, adeoque, pro persuasionum discrimine, universa tuenda, reformanda, interdum etiam destruenda, fulmen hoc adhiberi coeptum. Et causae plane tam temporales quam spirituales passim satis innumerae. Id genus in causis locum apud nostrates habuere olim primarium violationes qualescunque *libertatum Angliae*, in *Chartis Magna & de Foresta* contentarum, ac *jurium aut pacis regni*, nec solum ecclesiae, cujus nomine subinde aliorum jura, utcunque legitime introducta, observantes etiam poena hac, ex solenni pronunciatione, implexi. Sub Stephano rege in synodo Wyntoniensi excommunicati omnes *qui* [b] *aratra in campis cum ipsis agricolis talem pacem in agris qualem haberent in coemeteriis*, (quorum privilegia eadem synodo etiam firmata) *si extitissent*, non permitterent. Postea sub Joanne rege [c] ortis inter eum & subditos suos de *libertatibus* dissidiis, Innocentius papa tertius excommunicavit universos qui libertates illas impetratas vellent, ut regni perturbatores. Sub Henrico tertio Stephanus antistes Cantuariensis in concilio Oxoniensi [d] non solum jurium ecclesiae violatores excommunicavit, sed etiam universos qui *pacem & tranquillitatem Domini regis & Regni injuriose perturbare praesumerent*, & *qui jura Domini regis injuste detinere contenderent*, alios item, ob causas in quibus spiritualis character revera nullus. Tempore autem jam dicti concilii, atque saepius in sequentibus, inter Henricum tertium ac proceres populumque, uti ante etiam sub Joanne rege, *de libertatibus*, quas diximus, summas esse natas discordias nemo nescit. Confirmatae quidem sunt juramentis aliterque ab utroque rege, & ab Henrico saepius, sed frustra nimis, cum nihil magis in votis eis

[t] Londini 1509. [v] Cap xxvii. [x] Chassanaeus Consil. 1. Navarr. lib. 5. Consil 57. tit de Sent Excommunicationis, Theophilus Rainaudus de Monitoriis Ecclesiasticis part. 2. cap. 12. Marius Alterius De Excom. Disp 10. lib. 3. cap 2. aliique de censuris. [y] De Impedimentis Sapientiae, dist 1. cap. 9. MS. [z] Ad finem Crabbianae edit Concil. & Baron. tom 7. ann. 546 § 28. [a] Vide jam citatum edictum, de Theodoro, &c. & scriptores de excommunicatione & censuris obvios, Albaspin Observat. lib 1. cap 1, & 10 Marian. ad 1 Corinth. v. 4. & ibi citata. caus. 24 quaest. 2. Theophil. Rainaud. de Monitoriis part 2. cap 3. & ibi citata, Marium Alterium, &c. [b] Matth. Paris anno 1142. [c] Idem anno 1215. [d] Constit. Provinc. tit. de Sent. Excomm. C. autoritate anno 1222.

restaret

6

restaret quam contra rursus ire, nec juribus ejusmodi quae proceribus populoque avita erant, ipsos frui permittere. Eo igitur tandem sub Henrico deventum est ut ex horrendo excommunicationis generalis carmine (qualiscunque ejusdem vis aut esset aut haberetur) roboris aliquod expressius ac publice jura illa acciperent. Inde sub Edmundo praesule Cantuariensi [e] in synodo Westmonasterii habita, rege ipso praesente, candelis accensis, projectis ac exstinctis, *chartam libertatum violantes vel sinistre interpretantes* excommunicantur. Annis autem aliquot postea seu Henrici illius 37 ac Christi 1253 in comitiis etiam, ut videtur, parliamentariis aula in Westmonasteriensi habitis, Bonifacio tunc antistite Cantuariensi, iteratur excommunicationis ejusmodi sententia in illos [f] qui *ecclesiasticas libertates vel antiquas regni consuetudines in chartis communium libertatum & de foresta concessas quacunque arte vel ingenio violaverint, infringerint, seu diminuerint, vel mutaverint, clam vel palam, facto, verbo vel consilio contra illas vel illarum aliquam in quocunque articulo temere veniendo, item in omnes illos qui contra eas vel earum aliquam statuta ediderint vel edita servaverint, consuetudines introduxerint, vel servaverint introductas, scriptores statutorum, necnon consiliarios & exsecutores qui contra praedicta praesumpserint judicare.* Scilicet hinc ipso facto incurri hanc poenam pronunciabant. Et tanti apud nostrates erat promulgatio illa ut in veterum statutorum Angliae codicibus tum impressis tum MSS. integra inseri soleret, nomine *sententiae latae super chartas.* Hinc etiam in comitiis Edwardi primi parliamentariis binis [g] praestituitur ut bis quotannis per ecclesias ejusmodi excommunicatio denunciaretur; uti etiam in synodo Radingensi [h] sub eodem rege ab Joanne Peckhamo Antistite Cantuariensi, ut quater quotannis in ecclesiis publice idem fieret. Atque in Eboracensi provincia obtinuit ut ter [i] minimum per singulas ecclesias esset itidem denuncianda. Jam vero *libertates* in chartis illis contentae sunt jura quamplurima & primaria eorum quae Angliae, ut vocant, municipalia sunt seu propria, veluti feudalia nostra, dotalia, pupillaria, forensia, de custodiae traditis, possessione deturbatis, nemoribus, feris, & quae sunt cynegetica, id genus alia non pauca ad religionem aut sacra non omnino aliter atque quaecunque sunt alia mere humana attinentia. Aliae fuere ejusmodi excommunicationis causae apud nos etiam postmodum introductae admissaeque, ut videre est apud Guilielmum Lindwodum in titulo *De Sententia Excommunicationis*; cum quibus observetur illud Edwardi tertii [k] rescriptum ad episcopos quo excommunicatione cohibendos voluit universos in jura publica regni reos. Id in breviariis aliquot statutorum nostrorum vetustis reperitur, & in Rastalli, quod vulgo teritur, sub titulo de excommunicatione memoratur; & plane idem est quod innuit Joannes Stratfordus Archiepiscopus Cantuariensis in constitutione circa eam rem sua synodali [l] jam dictis perquam congenere. Et de rescripto illo plura mox. Id genus alia passim occurrunt, etiam apud gentes alias. Quod ad personas attinet quarum aut auctoritate aut effato qualitercunque ferri, per haec tempora, solita excommunicationis sententia sive comminatoria sive judiciaria; nemo nescit utramque & olim per secula omnia & hodie frequentissimam reperiri in actis tum synodalibus tum forensibus ordinis ecclesiastici, sive is pontificius fuerit ac Romanensis, sive pontificius nec Romanensis, sive presbyterialis. Interdum etiam pontifex Romanus sibi soli reservat in causis aliquot excommunicandi potestatem, atque aliis pro libitu delegat. Et notissima est cuique circa hanc rem ordinariae & delegatae & reservatae jurisdictionis in ecclesia maxime Romanensi distinctio. Etiam comminatoria non raro citra synodi aut fori rationem ab ordinis illius hominibus adhibita, ut in donationum formulis passim occurrentibus quibus ecclesiarum proventus ipsi augent. Adjicere solent anathematizatum & excommunicatum esse qui jus inde adquisitum violaverit. Id tralatitium est. Etiam in codicibus suis solenne fuit ipsis adnotare Domini nomen, anathema illi qui surriperet pronunciando. In occidentalium usu id frequentissimum: Et habetur in bibliotheca Cottoniana exemplar MS. pervetustum Saidi Ben Batric, seu Eutychii patriarchae Alexandrini, in quo nomen suum adnotavit Michael Patriarcha Antiochenus ut ejusdem dominus, adjiciens insuper, si quis codicem surripuerit

يكون محروم من الله *sit anathematizatus a Deo.* Imo invaluit apud nonnullos, idque non raro, sententia, quemlibet ordinis ecclesiastici excommunicandi habuisse, etiam sine figura judicii forensis, potestatem, quemadmodum e vulgo quemlibet apud Judaeos; qua de re superius monitum. Inde Theodosium juniorem excommunicavit monachus [m] quidam. Nec se solutione non egere existimavit imperator, utcunque excommunicationem ejusmodi nihili fuisse ei assereret episcopus Constantinopolitanus, qui etiam eum solutum pronunciabat. Sed solutione ejusmodi non contentus imperator ab episcopo impetravit ut potestas solvendi ab eo monacho fieret; qui magno cum labore conquisitus tandem eum absolvit. Caeterum non modo in ordinis ecclesiastici ejusmodi actis, verum etiam in legibus principum in ordine illo non recensitorum, maxime veterum, occurrit non raro irrogatio hujus poenae non aliter atque aliarum qualiumcunque, nec ut comminatoriae solum sed generatim etiam ut in reos judiciariae. Edicto Gratiani, Valentiniani & Theodosii ad Hesperium praefectum praetorio, Eucherio consule seu A. Chr. 381, haeretici, praesertim qui Nicaenam fidem non reciperent, *ab omnium summoti ecclesiarum limine arceantur* [n]. Ejusmodi alii *nec in ecclesiam ullam convenire* permittuntur, ex eorundem Augustorum edictis [o]; item *omnium bonorum conspiratione pelluntur* [p]; nec *a moe-*

[e] Circa ann. 1240. vide Matth. Paris. pag. 161. edit. 1640. Londini.
[f] Fleta lib. 2 cap. 42. Matthaei Paris & Westmonast anno 1253 & vide Dorf. Claus. 37. Hen. 3. membr 9 in arce Londin. & Additament. ad Matth. Paris pag 187. de Bonifacii Arch. Cantuariens. in violatores processu.
[g] Confirmat. Chart. cap. 4. 25 Ed. 1 stat. de Tallagio non conced cap. 4. seu 34 Ed 1.
[h] Constit. Provinc. tit. de sent. excomm. praecipimus & vide Jo. de Burgo in Pupilla Oculi part. 6. cap 22.
[i] Manual. juxta usum Eccles. Eborac.
[k] Ann 8 Ed. 3.
[l] C. superno in Constit. Provinc. tit de Sent. Excomm.
[m] Theodoret Hist. lib 5. cap. 36. Niceph. lib 14 cap. 3. Baron. tom. 5. ann. 425. § 16. & vide excerpta ex Joanne Antiocheno edit. ab Henrico Valesio pag. 840.
[n] L. 6. C. Theodos. lib. 16. tit. 5.
[o] Ibid. l. 10.
[p] Ibid. l. 11.

nibus urbium solum, sed etiam *a congressibus bonorum & honestorum, & communione sanctorum* [q] *inhibentur.* Ut *huic hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus sit commune cum caeteris* [r], *& perpetua inusti infamia a coetibus honestis & a conventu publico segregandi* [s]. Item *foeminae quae crinem suum contra divinas humanasque leges instinctu persuasae professionis absciderint, ab ecclesiae foribus arceantur. Non illis fas sit sacrata adire mysteria, neque ullis supplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria frequentare; adeo quidem ut episcopus tonso capite foeminam si introire permiserit, dejectus loco etiam ipse cum hujusmodi contuberniis arceatur* [t] Sic Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. ad Tatianum praefectum praetorio; ubi etiam comminatoriam vides in episcopum qualemcunque sic reum excommunicationem vibrari. Accedat illud Arcadii & Honorii AA. ad Eutychianum praefectum praetorio, quo ii qui *ab Arsacii, Theophili, Porfyrii eminentissimorum sacrae legis antistitum communione dissentiunt, ab ecclesiis proculdubio repellendi* [v]. Id genus alia habentur tam in Justinianeo [x] quam Theodosiano codice obvia. Etiam Justinianus ipse saepissime suo nomine *anathematizamus*, & *anathematizentur*, & *sub excommunicatione fiet*, in haereticos adhibet, & *anathema sit*, ut ex edictis [y] ejus liquet. Forte etiam tantundem volebat ille in legibus suis Georgicis [z] seu de agricultura, ubi partiarii coloni & domini qui fundum colendum dederit portiones assignans, Ὁ δὲ, inquit, *ἐκτὸς τούτων μεριζόμενος, θεοκατάρατος, Si quis aliam inierit partium divisionem, Deo exsecrandus habeatur.* Sic inter alias quamplurimas ibi poenas alia ob delicta praescriptas. Certe *notabiles atque exsecrandos haberi* haereticos edicto voluere Caesares ante eum aliqui [a]. Et congeneres sunt ejusmodi in edictis principalibus locutiones aliae. Sed & velut arbiter etiam excommunicandi summus ipse legem tulit Justinianus [b]; de qua infra. Et receptae sunt in Basilica [c], & in Nomocanones [d], aliosque libros juridicos [e] Graecorum, constitutionum jam memoratarum aliquae velut, circa Caesaream excommunicandi potestatem, vim indubitanter ac perpetuo obtinentes. De recentiorum in occidente hic imperatorum jure parili consule Ansegisum in capitularibus [f]. Adde his hic Caroli Magni edictum [g] de summa Trinitate, quo *anathematizamus* utitur, ut in ante citatis Justinianus. Accedat etiam [h] Conradi imperatoris primi decretum, velut plane excommunicationis, in Erchingerum & Bertholdum duces Suevos aliosque aliquot latum. Id genus sunt apud veteres alia [i]. Etiam in legibus nostratibus reperitur, constitutum a rege & ordinibus parliamentariis (in quibus qoidem tunc episcopi; sed ordines reliqui etiam legis illius cum illis primarii autores) percutientes in ecclesiis [k] aut coemeteriis ipso facto *pro excommunicatis habendos, & excludendos a societate & consortio ecclesiae christianae.* Simili modo ex lata a rege eisdemque ordinibus lege expressim excommunicantur Romano-Catholici quotquot ecclesias ac preces publicas adire recusaverint, indeque fuerint convicti [l]. Apud Scotos etiam lege hand ita dissimili parliamentaria [m] praecipitur ut idem genus hominum intra certum tempus erroribus suis renuncient *sub poena excommunicationis.* Etiam in solennioribus aliquot excommunicationis pronunciandae ritibus tam principes aliique laici circumstantes quam ordo ecclesiasticus candelas ab ipsis pariter exstinguendas tenuere, ut in exemplo illo Henrici Anglorum regis tertii [n] procerumque adstantium dum sententia illa celebris ante dicta lata erat *super chartas.* Nec quidem ita infrequens est in codicillis donationum, quibus ditantur a principibus aliisve non ordinis ecclesiastici ecclesiae, subjici *anathema fore* qui surripuerit, seu ecclesiam deturbaverit. Codicillorum ejusmodi specimina occurrunt inter Edgari regis Angliae chartas apud Ingulphum, item in codice donationum piarum Auberti Miraei, atque apud alios qui donationes ejusmodi ediderunt. Scilicet tam non ecclesiastici quam ecclesiastici ordinis homines clausulam ejusmodi usurpare soliti. Sed vero distinguunt viri aliqnot hic docti [o] inter sententiam sic ab ordinis ecclesiastici praefectis latam & eam quae ab hominibus qualibuscunque ejusdem non ordinis aot potestatis fertur: scilicet hanc velut exsecutoriam, applicatoriam ant abjuratoriam intelligi, qua innuatur aut ferentem libenter velle ab ordine ecclesiastico talem cum effectu sententiam itidem ferendam, aut eum assensum praebere simul ab ordine illo ante latae, aut demum se detestari ac in pessimis habere tum personas tum doctrinam eo genere [p] anathematis contentam, quemadmodum laici aliquot in synodo Ephesina [q] *anathematizabant* quartadecimanos aliosque tunc haereticos simul atque haereses eorum, nti etiam hodie faciunt qui in ecclesiam Romanensem ex eorum quos ea vocat haereticos coetu cooptatos. Adeoque anathema proprium & excommunicationem quamlibet genuinam tantummodo volunt ii illam cujus sententia ab ordine ecclesiastico fertur. Effectus autem ejusmodi excommunicationis in homines christianos dum in vivis fuerint ac viatores (nam de eis solum jam loquimur) aut in minore cernitur aut in majore. Minoris effectus habetur in sacrorum interdictione varia, sive absoluta, sive locorum, personarum, temporum discrimine temperata. Majoris seu gravioris atque anathematis usitati effectus, per haec tempora, alius considerandus qui in theologorum non paucorum ac

[q] Ib l 13, 14. [r] L. 40. ibidem & C. Justin. tit. de Haereticis l 4. [s] L. 54 C. Theodos ibid. [t] L. 27. C. Theod, lib. 16 tit. 2. [v] C Theodos. lib. 16. tit. 4. l. 6 & videsis Baron. tom. 5. ann. 404. §. 56. 57. [x] Vide l. 3. C. tit. de Haereticis & l. 3. C. de Apostatis & C. Th. lib. 16. tit. 7. l. 4. &c. & tit. de Episcopali Judicio l. 2. [y] L. 3. 5. 6. &c. C. tit. de summa Trinitate, edict. de fide, Baron. tom. 7. ann. 533. §. 9, &c. & ann. 546 § 12. [z] Tit. 9. § 21. & Harmenop. ad finem lib. 6. [a] L. 7. C. Theod. tit. 5. lib. 16. [b] Novell. 123. cap. 11. [c] Lib 1. tit. de summa Trinit. & lib. 3. tit. de Episcopis. [d] Photius in Nomocanon. tit. 9. cap. 9. [e] Attaliata in Synopsi tit 3 Leo & Constantinus AA. tit. 9. §. 5. [f] Lib. 5. cap. 42. [g] Apud Goldast. Constit. Imper. tom. 2 pag. 1. [h] Apud eundem Constit. Imperat tom. 1. pag. 210 ann. 916. [i] Vide Recesvinthi regis legem in Concil. Hispan. pag. 447. & Ervigii pag 604. & Egicae pag. 741. statutum Guesnense apud Jacob. Prilusium stat. Polon. lib. 1. cap 4. fol. 135. & Joann. Herbort. tit. Spiritualia fol 253. [k] Stat. 4 & 5 Ed. 6. cap. 4. [l] Stat. 3 Jacobi cap 5. [m] Parl. 3. Jacobi 6. cap 45. [n] Matthaei Paris. & Westmonast. ann. 1253. [o] Videsis Cardinal. Perron. in Replic. ad regem Mag Brit. lib. 1. disp 27. Henric. Spondan. Apamiarum episcopum de coemeteriis sacris lib 4 part. 1. cap. 2. §. 5. Baron. tom 7. ann. 528 § 21. [p] L. 43. C. tit. de Episcopis, Baron. tom. 7. ann. 528. §. 11. [q] Part. 2. act. 6. tom. concil. 1. part. 2 pag. 260. edit. Bin. 1618.

juris pontificii peritorum plerorumque de ea scriptis, uti etiam in principatibus quorum principes sunt omnino ordinis ejusdem; alius qui in imperiorum, regnorum ac rerumpublicarum Christianarum aliarum plerarumque, si non omnium, usu ac moribus. Prioris generis effectus ejusmodi apud eos admitti solet ut tam seculum futurum quam praesens indubitanter quodlibet eorum rite illatum anathema respiciat, atque ei qui ante Constantinum in usu habeatur suppar. Et *hoc nunc agit*, inquit Augustinus [t], *in ecclesia excommunicatio, quod agebat tunc* (de tempore legis Mosaicae loquitur) *interfectio*; quod ut ante sic nunc & postmodum apud scriptores recipi solitum. Damnatio in effectu illo extra resipiscentiam & absolutionem aeterna, vindictae divinae ex imprecatione exspectatio, sacrorum & commercii christiani privatio; de qua expressius etiam capitularia Karoli & Ludovici imperatorum [a], & versus illi apud scholasticos & canonistas perquam obvii,

Si pro delicto anathema quis efficiatur,
Os, orare, vale, communio, mensa negatur:

Etiam si ex sententia particulatim judiciaria excommunicetur quis (vulgo vocant *ab homine*) cum eo communicans eandem incurrit poenam; regulariter scilicet. Sed temperamenta hic habentur in alio disticho apud eosdem autores tralatitio,

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse,
Haec anathema quidem faciunt ne possit obesse.

Ubi *utile* denotat eos qui in salutem excommunicati consulantur; *lex*, uxorem lege conjunctam; *humile*, liberos & servos; reliqua, ignorantiam & necessitatem; de quibus, totoque ampliter hic effectu, ac poenitentiae ritu multiplici absolutioni praevio, ipsaque absolutione, juxta ordinis ecclesiastici receptiores in scriptis sententias, aliisque hic concomitantibus, fuse tractatur apud Gabrielem Albaspinum, Theophilum Rainaudum, Marium Alterium, alios perquam obvios. Et sane in causis ferme omnimodis adhiberi solet inter alias haec poena, velut pariter in temporalibus, ut vocant, atque spiritualibus legitima, etiam ut judicialis ac forensis, in territoriis quibus ordo ecclesiasticus aut ex ordine illo quisquam summo gaudet in universum sibi imperio, ut pontifex Romanus [c] in ditionibus suis, pontifices subinde alii ac praelati quibus jura imperialia & regalia sive concessa sive usurpata. Atque admitti solet a theologis non paucis ac jurisconsultis pontificiis rem hanc tractantibus, quamlibet ob excommunicationis causam; in canonibus decretisque pontificiis aliorumve pontificiam sibi sub aliis nominibus autoritatem adsumentium placitis repertam, posse, juxta decretorum placitorumque hujusmodi mentem, legitime ita in jus ab ordinis ecclesiastici praesidibus vocari reum, ut sive criminis ipsius sive contumaciae damnatus rite etiam ac jure possit excommunicari, indeque ea omnia debeat subire quae in effectu jam dicto continentur. Eousque etiam extenditur a nonnullis passim obviis effectus hic ut omoimodo jure inter christianos velint exui eos qui sic excommunicati, etiamsi fuerint principes summi; de quibus exempla sunt obvia & notissima. Eo spectat quod toties apud summos effectus hujus poenae assertores occurrit de eo quod est *in ordine ad spiritualia*, quae abyssus est immanis qua christianorum *temporalia* omnimoda omnesque actus ac res humanas devoratum hic eunt. Mitto subortam inter veterum nonnullos opinionem illam, *Hominem anathematis vinculo innodatum jam solvi non posse, quia insolubile & perpetuum est vinculum anathematis*; contra quam multa rationabiliter posuisse dicitur Gelasius Papa [v] sub annum Christi 490; qui tamen quenquam in excommunicatione mortuum posse absolvi [x] noluit. In oriente autem apud Graecos aliosque eorum ibi christianismum amplexantes receptissimum habetur, perquam mirandum reperiri effectum excommunicationis in corpore ejus qui ante absolutionem mortuus fuerit: Nimirum illud in pulverem non dissolvi [y], sed tympani more extensa cute in figuram horrendam tumescere; post absolutionem vero rite etiam tunc peractam, ut cadavera alia, dissolvi. Atque exempla hac de re proferunt, qualia etiam in occidentis historiis Ecclesiasticis subinde reperta [z]. Credat qui satis credulus. Certe non vulgus solum in oriente sed ipsi ex professo ibi antistites opinionem illam tuentur, atque etiam in publicis excommunicationis instrumentis exprimunt. In comminatorio nupero Cyrilli patriarchae Alexandrini, quo excommunicandos voluit omnes qui consulerent uxori Stamatii defuncti ut non servaret pacta cum mariti sui fratribus Constante & Damasceno, *Sive viri*, inquit [a], *sive foeminae, a Deo omnipotente sint excommunicati, maledicti & incondonati*, καὶ μετὰ τὸν θάνατον ἄλυτοι ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τυμπανιαῖοι, *& post mortem indissoluti in praesenti seculo & in futuro, & tympani more turgidi*. Formulas item absolvendi post mortem in oriente usitatas habes apud Jacobum Goar in notis ad Euchologium [b]. Qualisnam autem effectus hic fuerit ille alter, seu qui repertus in moribus ac usu regnorum & rerumpublicarum christianarum aliarum ab eis quae ab ordinis ecclesiastici aliqua parte, ut principe summo, gubernantur, facile edisceτur, ex eis quae de jure moribusque in illis circa excommunicationem usitatis probatisque infra tradentur; unde simul liquebit qualisnam integrarum ecclesiarum seu statuum christianorum ejusmodi qui etiam tam ex ordine ecclesiastico quam eo qui Laicus dici solet conflantur sententia & judicium etiam & praxis (quicquid theologi & jurisperiti aliquot in adversum scriptitarint fecerintve) per secula anteriora usque in nostra tempora serio obtinuerit. Quod autem attinet ad jus in universum quo excommunicatio fundari per tempora jam tractata existimatum est; duplicem manifestum est fuisse atque etiamnum esse ea de re sententiam: Alteram eorum qui juxta patrum ali-

[t] Quaest. super Deuteron. xxxix. [a] Ansegis lib. 5. cap. 42. [c] Videsis Anton. Massam in Formulario, pag. 76. Romae 1561. Concil. Trident. Sess. 25. de Reformatione, cap. 3, &c. [v] Luitprandus in Vita Gelasii. Et vide Tomum de Anathematis vinculo Epistolis ejus subjunctum. [x] Epist. 4 & 11. [y] Histor. Politic. Turco-Graeciae, lib. 1. p. 27. & lib. 2. pag. 151. Christoph. Angel. de Institutis Graecorum, cap. 23. Nesteutae Nomocanon apud Leonem Allatium. Epistola de quorundam Graecorum Opinationibus, § 14. [z] Vide Theophil. Rainaud. de Monitoriis, part. 2. cap. 11. & Jacob. Goar in Euchologium, pag. 689. [a] Jacob. Goar ibidem. Et vide Synodum 2. subjunctam confessioni Cyrilli Patriarchae, p. 132. [b] Pag. 686.

quot

quot superiori in capite facta ac rationes è scriptura ab eis adductas ibique memoratas jus illud divinum esse ac evangelicum ita volunt ut actum excommunicandi eo niti, obedientiamque ab excommunicato aliisque christianis inde ut divinitus praeceptam debere praestari, enixius asserant. Alteram eorum qui poenam hanc jure tantum ac invento arbitrioque humano fundari volunt, adeoque pro eodem jure ac arbitrio, juxta varias regiminum formas, posse & debere temperari, admitti, omitti, rejici, revocari. Prior sententia tum in pontificiorum scriptis tum in reformatorum perquam obvia est. In commentariis pontificiorum ad N. Testamentum; atque in excerptis e patribus aliquot vetustis apud Petrum Lombardum [c], & in scholasticis ad eum perquam numerosis ea traditur, in synodis ac literis pontificiis non raro agnoscitur inculcaturque, maxime in formulis excommunicationis, in canonum collectionibus [d], & scriptoribus pontificiam hic autoritatem tuentibus, tum e theologis tum e jurisconsultis pontificiis passim praestantibus; qui scilicet aut de censuris ex professo agunt ecclesiasticis, aut earum, saltem hujus, jus nominatim obiter discutiunt, aut de *politia ecclesiastica*, *potestate papae*, de eo quod est *ligare & solvere*, *regno Christi*, *de clavibus*, *de clave David*, id genus aliis scribunt; aliis ex eis nec sane paucis (ut mox ostenderur) aliter omnino sentientibus. In reformatis autem qui ex professo & seorsim hac de re scripserint antesignanus est hic Theodorus Beza, qui anno 1590. typis Genevae primum edidit adversus Thomam Erastum medicum tractatum *De vera excommunicatione & presbyterio*, in quo tum hoc tum illam jure fundari divino ac divina institutione argumentis quamplurimis contendit. Sed vix aut ne vix quidem aliis pro excommunicationis ejusmodi jure utitur quam quibus pontificii ipsi dum eandem pontificibus pariter asserere conantur. Eorum autem pleraque & maxima, si non omnia, capitibus memorantur superioribus. Consonum habet ille Calvinum [e], & sequaces quamplurimos inter scriptores qui regimen presbyteriale qualecunque ut ex divina & apostolica institutione recipiendum tuentur, maxime eos qui regnum Dei universale seu paternum ita aliud ac diversum expressius faciunt a regno mediatoris seu filiali (quod & oeconomicum vocant) ut in hoc disciplinam excommunicationis, velut divinitus ordini ecclesiastico institutam seorsim ab eo exercendam velint, quemadmodum in illo alias, quas ad civilem, ut loquuntur, magistratum, velut regni paterni tantum vicarium, poenas attinere aiunt. Scriptores ejusmodi aliquot prodiere etiam nuper in Anglia, sed plerumque Anglice. Alii etiam Latine apud Belgarum reformatos aliquos, maxime Zelandos. Obvii satis sunt omnes. Huc spectant etiam confessiones Helvetica [f], Gallicana [g], Bohemica [h], aliae aliquot: Et Belgica olim [i]. *Nos omnia humana inventa omnesque leges rejicimus quae ad Dei cultum sunt introductae, ut iis conscientiae ullo modo illaqueeutur aut obstringantur. Eas que solas suscipimus quae idoneae sunt vel ad fovendam alendamque concordiam vel ad nos in Dei obedientia retinendos. Ad id vero inprimis necessaria est excommunicatio, ex praecepto Verbi Dei usurpata, & aliae illi annexae disciplinae ecclesiasticae appendices.* Etiam ab episcopis nostratibus sub Elizabetha regina in synodo forma sententiae denunciandae praescribitur, in qua legitur [k], *Episcopum nomine atque autoritate Dei optimi maximi excommunicasse N. ab omni societate ecclesiae Dei, & tanquam membrum emortuum amputasse a Christi corpore.* Et toties sane a theologis nonnullis in scriptis suis ac concionibus inculcari solet sententia haec de excommunicatione, velut de singulari jurisdictionis seu ordinis instrumento ac disciplinae quam sibi libere exercendam velint nervo strenuissimo, ut vulgo pro ea quae est fuitque antiquitus & esse debet, hac de re, unica plerumque accipiatur. Sententia autem altera, quae de jure hic humano est, nec institutionem divinam admittit, ut, secundum ea quae superius de Judaica & apostolica excommunicatione observantur, etiam jam dicta vetustior est, ita etiam rite animadversa & perspecta autores habuit per secula jam tractata & magnos & numerosissimos. Id optime cernitur in jure hac de re Caesareo seculorum vetustiorum, in regnorum & rerumpublicarum christianarum tum vetustiorum tum recentiorum, maxime ubi principes summi non fuerint ordinis ecclesiastici, usu & moribus, ac demum in editis aliquot doctorum virorum singularium commentariis. Quod ad seculorum vetustiorum jus Caesareum hic spectat; legitur, tempore quo primum christianismus cum regimine publico conjunctus est, tanto favore ordinem ecclesiasticum exceptum fuisse a Constantino Magno ut potestatem episcopis amplissimam causas omnimodas *quae vel praetorio jure vel civili tractandae essent* cognoscendi dijudicandique indulserit, sententiasque eorum prae aliis cunctis ratas ac firmas haberi voluerit. Exstat ea de re edictum ejus ad Ablavium praefectum praetorio, ad finem libri decimi sexti codicis Theodosiani sub titulo *de episcopali judicio*, velut extravagans. Sed in MS. meo locum habet edictum illud, uti & bina proxime ibi sequentia, in titulo *de episcopis, ecclesiis & clericis* [l]; qua de re alibi [m] plura. Caeterum Constantini revera fuisse certissimum est. Tribuitur a Baronio [n] anno ejusdem 9. seu Christi 314. Et quidem summatim memorari videtur tum ab Eusebio [o] tum a Sozomeno [p]. Ex ejusmodi indulto concipiendum quidem non videtur quin liberrimo excommunicationis usu fruerentur episcopi, adeoque etiam humano ejusdem jure jam gauderent, quicquid de divino ab eorum aliquibus fit insuper existimatum scriptumve. Cum enim jurisdictionis ac coercitionis quam ante Constantinum juxta confoederatam inter se disciplinam ante ostensam aliterve inter se exercebant christiani, instrumentum solum esset aut saltem primarium excommunicatio, dubitari nequit quin, permissa episcopis ex indultu Caesareo tanta in omnimodis

[c] Sent. 4 dist. 18, &c. [d] Cauf. 11. quaest. 3. Cauf. 24. quaest 2, &c. Decretal. tit. de Sententia Excommunicat. &c. [e] Instit. lib. 4. cap. 12. [f] Artic. 18. [g] Artic. 14. [h] Artic. 33. [i] Artic. 32. [k] Ad finem libri Canonum 1571. [l] C. Theod. lib. 16. tit. 2. [m] Dissert. ad Fletam, cap. 5. § 6. & de ea vide Capitular. lib. 6. cap 28. caus. 11. quaest 1. c 37. Ivonem Decret. part. 16. cap 312. Panormiae lib. 5. cap. 22. Concil. Gallican. Jacobi Sirmond. tom 3. pag 106. Concil General. tom. 3 part 2. pag. 394. edit. 1618. Append. Codicis Theodos Sirmondi, lib. 1. [n] Tom. 3. ann 314 num. 38. [o] De Vita Constantini, lib. 4. cap. 27. [p] Lib. 1. cap 9.

causis

3

causis jurisdictione, eadem etiam tunc illi uterentur inter alias poenas forenses, quas sibi licitas scilicet autumarent. Nam vetus sententia illa de capiralibus poenis christianis noo licitis, hactenus complurium, si non omoium, animis inhaesisse videtur ex scommate illo Juliani apostatae, qui, cum eos, ut ipsi invisissimos, magistratibus & judiciis publicis exercendis arceret, rationem reddidit ex eo quod lex christiana gladii poena uti vetaret. Et sane per omnia ab inde etiam in uostra secula ordinis ecclesiastici praesides plerique, si non omnes, quibus talis concessa aut usurpata potestas, excommunicationis usum liberiorem adhibere soliti. Quemadmodum igitur sub Claudio Augusto, qui tam ut pootifex maximus quam summus orbis Romani imperator Judaeis omnimodis, adeoque tunc tam christianis quam non credentibus (ut capite ostenditur septimo) moribus suis ad religionem suam ac sacra atrinentibus, etiam & forensi inter se coercitione non capitali, adeoque excommunicatione sua libere uti iodulsit, tam Caesareo quam Judaico jure fundabatur ejusdem usus, ita ex indulgentissima hac Coostaotini Magni concessione, tam Caesareo jure plane quam ullo alio, qualecunque sive receptum sive obtensum ante aut post esset, palam quidem videtur, ex ipsis edicti verbis, fundatum esse ut aliarum poenarum ac multiplicis potestatis forensis quae episcopalis tunc erat, ita etiam excommunicationis christianae tunc usum, qui sic ab eo, inter jurisdictionis ac imperii alia, concessus, tam ut a pontifice maximo, seu summo in sacrorum per orbem Romanum regimine ac jurisdictione arbitro, quam ut ab imperatore. Utrumque enim munus & titulum etiam in christianismo illo gessit Constantinus ipse, ut decessores ejus in paganismo ante universi. Scilicet penes pontificum collegium erat antiquitus rerum sacrarum & de religione, ex jure ordinario, omnimoda in imperio Romano cognitio, potestas & judicium legitimum. Atque collegio illi praefuit pontifex maximus, ut summus religionis [q] ac sacrorum judex ac curator. Haec vero dignitas imperatoriae primo in Julio Caesare, & dein (mortuo Lepido tunc pontifice maximo) in Augusto, & postmodum perpetuo in paganismo imperatorum, velut maximum imperii firmamentum, conjuncta est. Et usitatissimum apud veteres erat ut sacerdotium summum [r] summumque in regimine imperium conjungerentur. Cum autem partes essent pootificatus binae, altera jurisdictio circa sacra cum imperio, altera sacra in cultu functio, haec collegio reliquisque sacerdotibus ab imperatoribus plerumque relicta est, sic tamen ut horum ioterim arbitrio etiam pars ea subesset. Potestas autem pontificatus maximi illa altera, seu jurisdictio & imperium ad illum attineos, cum imperatoria majestate conjonctum ita in imperatoribus ipsis invaluit (quod sane aliter fieri nequibat) ut pro solo eorum arbitrio, quicquid collegium in adversum sentiret, omnia in regimine illuc spectaotia fierent. Iode illud Julii Caesaris de augendo poutificum, augurum & quindecimvirorum collegio [s]; illud item Augusti [t] de libris fatidicis, Sibyllinis, sacerdotum oumero, Vestalibus, simulac pontificatum maximum susceperat. Id genus est quod de Vitellio habet Tacitus [v]; *Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco acceptum est quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de ceremoniis publicis XV Kal. Augusti edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Aliensique cladibus*; quod ipsum est quod Suetonius [x] memorat ubi eodem die ait illum *pontificatum maximum cepisse*. Hisce conjunge illud Domitiani, qoi jure pontificis maximi, utcunque non sine immanitate etiam tyranni, Corneliam Vestalium Maximam, seu, ut codices habent aliqni, Maximillam, incesti damnabat [y]. Atque huc spectat quod Spartianus habet de Hadriano; *Sacra Romana diligentissime curavit; peregrina contempsit. Pontificis maximi officium peregit.* E quo loco miror sane adeo a viris aliquot doctissimis [z] admissum, priores Hadriano imperatores titulo contentos rem neglexisse. Neque enim jam memorati rem negligebant. Nec forsan reliqui. Alexander item Severus *pontificibus tantum detulit & quindecimviris atque auguribus ut quasdam causas sacrorum a se finitas iterari & aliter distingui pateretur.* Sic Lampridius. Ubi expressissimum testimonium jurisdictionis ac imperii circa sacra ab Augustis tunc libere & pro arbitrio suo per se exercendi, uti etiam aliis, pro libitu suo, permittendi. Propagata haec dignitas in Augustis per annos 360 aut circiter ad Constantinum Magnum parili jure tandem devenit. Atque is cam sibi tribuit in edicto illo primo quod in christianorum gratiam ipse cum Galerio emisit [a]. Uterque se ἀρχιερέα μέγιστον *pontificem maximum* diserte inter titulos reliquos nuncupat. Nam quicquid statuendum fuerit de eo quod observatum est ex nummis aliquot Augustorum anteriorum, ut Divorum fratrum, Caracallae & Getae, etiam & Diocletiani & Maximiani, si duo scilicet vel tres essent imperatores, illorum unum pontificatum maximum gessisse [b], ac caeteros pontifices tantum fuisse dictos sine Maximi titulo, seu majores tantum; id palam est, ex edicto illo Galerii & Constantini, uti etiam ex aliis statim allatis testimoniis, jam tandem inolevisse ut plures simul imperatores pontificatus maximi titulo ac dignitate pariter gauderent ac uterentur. In edictis qoidem, numismatis ac inscriptionibus eorum maxime qui propius praecesserant non semper, sed satis infrequenter, repertus est titulus hic, nec in Constantini nec in decessorum aliquot ejus, uti nec in successorum (praeter Julianum) alicujus oummis puto omnino. Sed mansit utcunque in eo dignitas & titulus hic, etiam postquam antistites christianos tanto receperat, ut diximus, favore, & Christo etiam nomen dederat ipse. Unde illud de episcopatu ejus nuper ita a doctis aliquot controversum. Rebus enim compluribus circa sacra christiana, juxta ejus imperium & voluntatem, rite peractis, inde ait autor [c] vitae ejus eve-

[q] Dionys. Halicarnass. lib. 2. Fest. in Maximus & Ordo. [r] Vide Synes. Epist. 121. Isaac Casaubon. ad Sueton. lib. 2. cap. 31. &c. [s] Dio lib. 42. alii. [t] Sueton. lib. 2. cap. 31. [v] Histor. 2. [x] In Vitellio cap. 7. [y] Plin. lib. 4. Epist. 11. ad Minutianum. [z] Vide Isaac Casaubon ad Spartian. Jacob Guther. de Vet. Jure Pontificio, lib. 1. cap. 15. Jul. Bullinger. de Imperatore, lib. 1. cap. 13. [a] Euseb. Hist. Eccles. 8. cap. 29. Graece, Nicephor lib. 7. cap. 23. De anno ejusdem vide Baron. tom. 3. ann. 311. § 31. & Samuel Petit. in Diatrib. de Jure, principis edictis Ecclesiae quaesitis, cap. 7. Male Constantios pro Constantino ibi legitur apud Ruffinum, uti etiam in versione Christophorsoni. [b] Jac. Guther. de Veteri Jure Pontif. lib. 1. cap. 15. [c] Lib. 4. cap. 24.

nisse ut cum episcopos nonnullos convivio exciperet, ipse etiam se episcopum appellaret; scilicet inquit, Ὑμεῖς μὲν τῶν εἴσω τῆς ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἐκτὸς ὑπὸ Θεοῦ καθεσταμένος ἐπίσκοπος ἂν εἴην, *Vos quidem eorum qui intra ecclesiam sunt, ego autem eorum qui extra a Deo constitutus sum episcopus.* Quod proculdubio dictum non sine allusione ad illud Pauli [d], *Nonne de eis qui intus sunt,* τοὺς ἔσω, *vos judicatis?* τοὺς δὲ ἔξω, *eos qui extra sunt, Deus judicat.* Ubi palam judex eorum qui extra, seu Deus, est etiam eorum judex qui intra, quorum judicium, juxta sensum apostoli & seculi illius rationem, ecclesiis a Deo, ut judice omnium summo, tunc permissum. Et singularis est locutio illa Constantini inter alias quibus usus est, postquam christianismo nomen dederat, in deliberationibus de dignitate illa pontificatus maximi retinenda De locutionibus illiusmodi consulas quae nuper diligentissime congessit Franciscus archiepiscopus Rothomagensis [e]. Dignitatis hujus titulus ei tribuitur in marmore hoc veteri sub ipsum Nicaeni concilii primi tempus ei dicato [f],

D. N. IMP. CAES.
CONSTANTINO. P. F.
VICTORI. AVG. PONT.
MAXIMO. TRIBVN.
POTESTAT. XXIII. IMP.
XXII. COS. VII. P. P.
PRO. COS.
RERUM. VMANARVM
OPTIMO. PRINCIPI.
DIVI CONSTANTI FILIO.
B. R P. NATO.

Extare dicitur Parmae, uti & ei simile, ut gemellum, Patavii [g] apud Contarenos. Aliae etiam occurrunt in quibus eodem titulo indigitatur [h], sed nullius plane hanc in rem autoritatis. Nec solum ille, sed successores ejus christiani (ut de Juliano apostata nihil dicam, quem titulo & dignitate hac usum esse in paganismo suo, velut ad imperatoriam majestatem semper nunc attinente, manifestum est [i]) in Gratianum cuncti dignitatem hanc gesserunt. Romae visitur basis marmorea [k] effossa ad radices montis Palatini, Valenti Augusto, principi Christiano, sic inscripta,

IMP. CAES. FL.
VALENTI.
PIO. FELICI. VICTORI.
AC. TRIUMPHATORI.
SEMPER. AVGVSTO.
PONT. MAX.
TRIB. POT. III. IMP. IV.
COS. II. P. P.
COH. III. .... P. R.....
D. N. M. .....

Ac ejusdem temporis habetur inscriptio alia Romae in ponte Cestio insulae Tiberinae juncto, quem sancti Bartbolomaei a vicino templo nunc appellant, ubi & Valentinianus & Valens & Gratianus AAA tres simul imperatores christiani nomine pontificis maximi inter alios eorum titulos insigniuntur, idque ob opus publicum seu pontem in usum senatus ac populi Romani ab eis constitutum dedicatumque Hanc quidem habet Baronius [l], uti & Boissardus [m]; sed diverso uterque linearum ordine ab eo quo apud Smetium, qui exscripsisse dicitur, legimus, & ex eo apud Gruterum [n] Partes item ejusdem cuilibet seorsim, nec corpore in uno tributas habet Goltzius [o]. Ex ipso autem marmore faciem ejus ita exhibet Smetius, ut in lineas octo disponatur, qualibet earum vocabula, juxta numeros hic appositos, in se continente Scilicet ita secunda, quarta, & sexta pontificis maximi titulo clauditur.

1 DOMINI. NOSTRI. IMPERATORES. CAESARES.
2 FL. VALENTINIANUS. PIVS. FELIX. MAXIMVS. VICTOR. AC. TRIVMF. SEMPER. AVG. PONTIF. MAXIMVS.
3 GERMANIC. MAX. ALAMANN. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P. ET.
4 FL. VALENS. PIVS. FELIX. MAX. VICTOR. AC. TRIVMF. SEMPER. AVG. PONTIF. MAXIMVS.
5 GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P. ET.
6 FL. GRATIANVS. PIVS. FELIX. MAX. VICTOR. AC. TRIVMF. SEMPER. AVG. PONTIF. MAXIMVS.
7 GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. III. IMP. II. CONS. PRIMVM. P. P. P.
8 PONTEM. FELICIS. NOMINIS. GRATIANI. IN. VSVM. SENATVS. AC. POPVLI. ROM. CONSTITVI. DEDICARIQVE. JVSSERVNT.

Addit Boissardus; *in interiore parte pontis S. Bartbolomaei utrinque duae inscriptiones leguntur ejusmodi.* Omnes autem qui inscriptionem hanc edidere eadem exhibent vocabula, utcunque in linearum ordine discrepantes. At vero ex marmoris hujus verbis facile est elicere, non sine senatus populique Romani etiam & ipsorum trium Augustorum autoritate ac placito singulari, cuilibet adjectum esse pontificatus maximi titulum, velut illum quo ut imperatorio tamdiu, atque in decessoribus ab initio imperii Caesariani cunctis tam christianis quam aliis conjuncto, legitime fruerentur. Eandem ob causam Gratianus ita etiam nuncupatur in inscriptione publica autoritate ei Emeritae in Lusitania, ut traditur, concepta ob opus aliquod publicum, forte viam a Cappara ad Emeritam restitutam, cujus restitutae nomine exstat ibi etiam Vespasiano columna inscripta [r]. Illa autem Gratiano ita e Schotti schedis exhibetur [s].

[d] 1 Corinth. v. 12, 13. [e] De Rebus Ecclesiae, lib. 1. cap. 3. [f] Mart. Smetius in inscript. fol. 156, 12. Hub. Goltzius in Thesauro, pag. 80. Gruter. fol. 159, 6. [g] Gruter. fol. 283, 3. [h] Smetius Inscript. fol. 7, 3. 58, 1. Gruter. pag. 283. Goltzius in Thesauro, pag. 79. & videsis Baron. tom 3. ann 312. §. 94, 95. & compara inscriptionem Diocletiano apud Ald. Manutium in Orthographiae ratione, pag. 457. [i] Sozomen. lib. 5. cap. 1. Julian. epist. 62. Gruter. Inscript. fol. 285, 1, &c. [k] Gruter. fol. 286, 3. [l] Tom. 3. an. 312. §. 95. [m] Part. 3. fol. 114. [n] Thes. pag. 160, 4. [o] In Thesauro, pag. 82, 83. [p] Inscript. fol. 3, 2. [r] Gruter. fol. 154, 3. Paul. Merula Cosmograph. part. 1. lib. 2. cap. 25. [s] Gruter. pag. 159, 7.

IMP.

IMP. CAES. GRATIANVS.
PIVS FELIX. MAX. VICT.
AC. TRIVMPH. SEMP. AVG.
PONT. MAX. GERM. MAX.
ALAMANVS. MAX. FRANC.
MAX. GOTH. M. TR. P. III.
IMP. II. COS. IIII PRIM. P. PP.
RESTITVIT.
C. XI.

Ubi legendum proculdubio COS. PRIM. & delenda illa quaternarii numeri nota. Similis item Romae haec haberi dicitur [t].

FL. GRATIANUS PIVS. FELIX. MAXIMVS. VICTOR.AC. TRIVMPH SEMPER.AVG.PONT. MAX. GERMANIC. MAX ALAMAN. MAX FRANC MAX GOTHICVS MAX. TRIB POT.VI. IMP.II. COS. PRIMVM P P.P.

Sed legendum TRIB. POT. III. Ita sub initia hic Gratiani (tribunitiae scilicet potestatis annus imperii annum denotat) seu circa annum Christi vulgarem 370, ex receptissimo dignitatis illius ut ad Augustos etiam christianos attinentis jure, & vocabantur, ut Constantinus aliique ante, & vocari volebant & esse ipsi Augusti pontifices maximi; quo in nomine circa tam personarum quam rerum sacrarum regimen, jurisdictionem ac imperium tanta semper autoritas. Etiam & Gratiano Augusto, sub decennium post, non aliter atque tituli imperatorii reliqui, tribuitur haec dignitas ab Ausonio poeta illo celeberrimo (qui & christianus erat ipse) in gratiarum actione pro consulatu. Nempe consul erat ille sub annum Christi 380 cum Olybrio seu sub quadriennium ante Gratiani obitum. *Unus*, inquit ille, *in ore omnium Gratianus, potestate imperator, virtute victor, Augustus sanctitate, pontifex religione, indulgentia pater, aetate filius, pietate utrumque.* Et inferius de comitiis consulatus sui in urbe Sirmio, velut dubitans an *tributa*, an *centuriata*, an *pontificalia* dicenda essent, *Sic potius*, ait, *sic vocentur, quae tu pontifex maximus Deo participatus habuisti.* Sane cum de Valentiniano, Valente, Gratiano, etiam & de Constantino Magno, res ita constet, eumam Constantem ac Constantium & Jovianum, qui reliqui sunt inter Constantinum & Gratianum principes christiani, parili usos esse jure non crederemus, adeoque & ipsos itidem fuisse pontifices maximos? Ecclesiastici scriptores veteres quidem hic silent, nec ejusmodi rei vestigium aliquod reliquere. Sed praeter inscriptiones jam allatas amplissimum ea de re testimonium praebet Zosimus, in quem, utpote non christianum, haud parum ob causas aliquot invehuntur Evagrius, Photius, Nicephorus, alii; de quibus consulas hic, si vis, Leunclavii pro eo apologiam. Caeterum ille de pontificatus maximi & summi imperii in regibus ac Augustis vetustioribus singulis conjunctione, in Gratiani & Theodosii rebus verba faciens: Ἅμα, inquit [v], τῷ παραλαβεῖν ἕκαστον τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν, ἡ ἱερατικὴ στολὴ παρὰ τῶν ποντιφίκων αὐτῷ προσεφέρετο, καὶ [illegible] ποντίφεξ μάξιμος ἀνεγράφετο, ὅπερ ἐστὶν ἀρχιερεὺς μέγιστος. *Simul atque summum imperium quisque consequebatur, amictus ei seu stola sacerdotalis offerebatur a pontificibus, & continuo pontifex maximus in actis inscribebatur.* Pergit dein, Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες αὐτοκράτορες ἀσμενέστατα φαίνονται δεξάμενοι τὴν τιμὴν, καὶ τῇ ἐπιγραφῇ χρησάμενοι ταύτῃ· ἐπειδὴ εἰς Κωνσταντῖνον (ubi locum depravatum ita supplet Sylburgius, καὶ δὴ καὶ Κωνσταντῖνος ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν) ἦλθεν ἡ βασιλεία, καίτοι τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ τῆς περὶ τὰ θεῖα τραπεὶς, καὶ τὴν χριστιανῶν ἑλόμενος πίστιν, καὶ μετ' ἐκεῖνον ἑξῆς οἱ ἄλλοι καὶ Οὐαλεντινιανός τε καὶ Οὐάλης. *Ac caeteri quidem pontifices universi libentissimis animis hunc honorem accepisse, & hoc usi titulo videntur; adeoque Constantinus etiam potitus imperio, licet is a recta sacris in rebus via deflexerit, & fidem christianorum amplexus sit; itemque post illum reliqui ordine secuti, & Valentinianus & Valens.* Ita de Constantino expressim ac successoribus ejus usque in Valentem, qui cum Gratiano etiam imperavit. Jam vero de Gratiano statim apud eum sequitur, Τῶν οὖν ποντιφίκων, κατὰ τὸ σύνηθες, προσαγαγόντων Γρατιανῷ τὴν στολὴν, ἀπεσείσατο τὴν αἴτησιν, ἀθέμιτον εἶναι χριστιανῷ τὸ σχῆμα νομίσας. τοῖς τε ἱερεῦσι τῆς στολῆς ἀναδοθείσης, φασὶ τὸν πρῶτον ἐν αὐτοῖς τεταγμένον εἰπεῖν, Εἰ μὴ βούλεται ποντίφεξ ὁ βασιλεὺς ὀνομάζεσθαι, τάχιστα γενήσεται ποντίφεξ μάξιμος. *Cum ergo pontifices ex more talem Gratiano amictum* seu *stolam pontificiam attulissent, aversatus est id quod petebant; ratus non esse fas illiusmodi habitu christianum uti. Cumque stola sacerdotibus illis reddita fuisset, aiunt eum qui dignitate princeps inter eos erat, dixisse, Si imperator non vult dici pontifex, admodum brevi pontifex fiet maximus.* Quod dicterium Maximum respexisse creditum est [x]; illum scilicet ex Hispania oriundum & Constantiniana stirpe prognatum, qui aegre ferens Theodosium primum a Gratiano Augustum declaratum, in occidente summo conatu sibi imperium nancisci tentans Gratianum ipsum demum occidit. At Maximus ille inclarescere ita coepit sub exitum Gratiani, qui circa annos XVI imperavit. Neque igitur ante stola pontificia sic ei oblata videtur: nec ante pontificiam dignitatem respuisse sic videtur Gratianus, utcunque jam stola ipsa a paganicae superstitionis pontificibus allata adeo ei displiceret. Quod igitur dictum a Zosimo de stola ejusmodi Augustis offerri solita simul ac imperio ponebantur, de eo quod ut plurimum fieret & quod commode ex temporis locique ratione fieri posset necessario capiendum. Etenim ex more per quadringentos amplius jam retro annos usitato, imperatores etiam pontificatus maximi dignitatem gesserant, ex jure quo per annos tot conjuncti fuiut aut velut in unam coaluerunt tituli illi sic personam. Et quanquam sub Caesariani imperii initia, aut tempora vetustiora, testimonia aliquot, sed sane paucissima, habeantur de tempore certo imperatoris post imperii initium [y] in pontificiam hanc dignitatem creandi, attamen aequum est ut credamus invaluisse tandem (quod & res ipsa facillime tulit) singularem hic in pontificiam dignitatem creationem aut induendae stolae pontificiae ritum non adeo necessarium fuisse ut sine eo pontifex maximus non haberetur imperator, simulatque creatus esset. Nam ante liquet & Valentinianum & Valentem & Gratianum simul pontifices maximos dictos sub ipsius Gratiani initia, ad quae illud Zosimi de eo

[t] Idem, fol 1082, 13.
[v] Hist. 4.
[x] Baron. tom. 4 ann 383. §. 6.
[y] Vide Jac. Gother. de veteri Jure Pontif. lib. 1. cap. 15.

sub

sub ipsum ejus exitum & inter res Maximi memoratum non omnino videtur posse spectare. Multo minus ad dignitatem hanc imperatoribus firmandam necessarium erat omnino eorum cuiquam usitatum sacrificium illud horrendum & taurino sanguine conspurcatum, quod ut summo sacerdoti proprium a Prudentio [z] describitur;

Summus sacerdos nempe, sub terram scrobe
Acta, in profundam consecrandus mergitur,
Mire infulatus, &c.

Hoc enim pontificibus seu summis Romae sacerdotibus cunctis creandis antiquitus regulariter adhibitum. Nam pontifex ibi quilibet *summus sacerdos*, id est ἀρχιερεὺς, nominatur; unde etiam *archierosynae* aliae dictae [a] non paucae. Et pontifices erant tam majores & minores quam maximus; quod nemo nescit antiquitatibus Romanis inassuetus: Etiam & plures Maximi cum simul imperatores plures, ut dictum est. Sed pontifici maximo seu ἀρχιερεῖ μεγίστῳ modus ille seu ritus creationis peculiaris [b], nequaquam videtur tempore ullo peculiaris; nedum illi unquam pontifici maximo qui simul imperator erat & pontifex maximus, adeoque omnigeni juris ipse arbiter: licet Julianum non sine sacrificio illo in dignitatem hanc creatum sentiat quidem Baronius [c]; quod mihi non ita probabile. Adeoque sine sacrificio illo, etiam & subinde saltem absque stola illa pontificia (utcunque pro more illa, ut insigne sacrum, afferri soleret atque indui) titulus & dignitas pontificis maximi hucusque in Augustorum quolibet tam christianorum quam reliquorum mansit. Nec dignitatem ipsam respuisse Gratianum legimus, sed stolam induere noluisse, ἀθέμιτον *illicitum* scilicet existimantem christiano ejusmodi uti schemate seu habitu, id est superstitioso, & a paganici ritus pontificibus ideo allato ut sacris illorum se quandantenus sic immiscere videretur. Sed vero hinc plerumque jam recipitur [d], tunc primum desiisse in imperatoribus christianis dignitatem hanc; nec, postquam sic respuerat stolam Gratianus, imperatorum alicui tributum fuisse pontificis maximi nomen, etiam & munus ejusdem circa sacrorum paganicorum regimen in praefecturam urbis, sub id tempus, ab Augustis [e] rejectum. Sed vero vir doctissimus Jacobus Gutherius, *Pontificis nomen*, inquit [f], *imperatores christianos post Gratianum etiam retinuisse, ex edicto Valentiniani & Marciani scimus, quod in actione tertii concilii Chalcedonensis insertum est, in qua Valentinianus & Marcianus pontifices inclyti nominantur; neuter tamen eorum, pontifex maximus.* Atque ita quidem legitur in editionibus aliquot [g] concilii illius Latinis. Verum in codicibus Graecis nihil quod pontificis nomini respondeat repertum. Et supposititium fuisse illic titulum illum olim recte, puto, monuit Baronius [h]. Sed vero etiam Servius Honoratus de suo tempore ad illud Virgilii [i],

Rex Anius, rex idem hominum, Phoebique sacerdos,

Sane majorum, inquit, *haec erat consuetudo ut rex esset etiam sacerdos vel pontifex. Unde hodieque imperatores dicimus pontifices.* Hoc quidem Servii hic nihili esset si Adriano Augusto coaevum eum admitteremus, quemadmodum faciunt Nicolaus Vignierus & ejus sequaces, Gualtherius, Gordonius, alii in chronicis. Tunc enim, ut diu ante & post, nemo dubitat pontificatum maximum in imperatoribus fuisse. Sed vero Servius in Virgilium ille, cujus hic *hodieque* ad ipsius aevum plane attinet, etiam Gratiani Augusti successoribus nec proximis erat coaetaneus. Multo Adriano recentiorem fuisse satis liquet ex eo quod in Donatum Grammaticum scripsit, etiam & eundem in commentariis suis Virgilianis subinde [k] citat. Et Donatus tempori Constantis & Constantii Augg tribuitur. Caeterum haud alium fuisse hunc quam Servium illum qui in colloquio Macrobiano aliquoties [l] laudatur, etiam & simul cum Caecina Albino, cui inscripsit artem de centum metris, memoratur, puto, in confesso erit, id est, qui Macrobio coaevus. Macrobium autem sub Honorio & Theodosio minore floruisse discimus ex eorundem Augustorum constitutione *de praepositis sacri cubiculi* [m], ubi expressim nominatur Honorio XIII. & Theodosio X. consulibus, id est A. Christi 422, seu sub annum quadragesimum a Gratiani morte. Adeoque etiam tunc imperatores nuncupari ex veteri more solitos *pontifices maximos* ex Servii jam allatis edocemur. Sunt autem qui dignitatem illam nec Constantini posterorum quenquam nec ipsum Constantinum postquam christianismo nomen dederat gessisse volunt. Atque in eis olim erat Baronius, qui in notis ad martyrologium [n], *insigniter hic mentitum Zosimum*, ausus est scribere. Sed ex secundis cogitationibus & inscriptionum, quas tunc ignorabat, autoritate aliter postea persuasus, in annalibus [o] retractavit sententiam illam. Et fidem hic Zosimo adstruit etiam Joannes Morinus [p]. Prodiit autem nuper Genevae [q] epistola ad v. cl. Andream Rivetum, J. Pacidii nomine (in quo latere audio & credo virum ibi jurisprudentia inprimis politiorique literarum genere reliquo percelebrem) de interdicta christianorum cum gentilibus communione, & de eo quod est *num pontificatum maximum christiani imperatores aliquando gesserint*, ubi spreta inscriptionum, etiam quae verae hic & genuinae, ut ab aliis, nec ab ipsis imperatoribus, factarum, uti & Zosimi, veluti iniquioris quam par erat in principes christianos, autoritate, nec Ausonii jam allatis aliter atque eis quae per allusionem de pontificatu maximo dicuntur sumptis, alias etiam ob rationes contenditur titulum illum post christianismum cum summo regimine conjunctum revera a nemine imperatorum, praeter Julianum apostatam, gestum esse. Videantur ibi rationes illae. Nostras de inscriptionum autoritate obiter supra adjecimus. Et sane non minus expressim videtur mihi Ausonius pontificem Gratianum quam imperatorem appellare. Et quantum ad Zosimum, qui vir sane illustris erat, utpote comes & exad-

[z] Hymn 14 de Romano Martyre; ubi videsis Georgium Fabricium ad vers. 1010. [a] L. 112. C. Theodos. lib 12. tit. 1. [b] Vide Jul. Bullinger. de Imperio Rom. lib 1. cap 13. [c] Tom 4. ann. 361. § 4. [d] Rosinus Antiq Rom. lib 3. cap. 22. Baron tom 3. ann 312 § 91 tom. 4 ann. 383. § 6 tom 6. ann 452. § 2. Isaac. Casaubon. ad Sueton. lib. 2. cap. 31. Henric. Savilius in Notis ad Taciti vitam Agricolae, Caesar Bullinger. de Imperatore Romano. lib. 2 cap. 3, &c. [e] Baron. tom 4. ann. 384. § 6. & ann 394. § 78 & vide Symmach. lib. 9. Epist 129 [f] De Officiis Domus Augustae, lib. 1. cap 39. [g] Crabbiana fol 467. b. alii [h] Tom. 6 ann 452. § 1. [i] AEneid. 3. [k] In Bucolic. 2, &c [l] Saturnal. lib. 1 cap. 2. & 24. [m] Cod. Theodos. lib. 6 tit 8. [n] Ad Augusti 22. [o] Tom 3. ann. 312. § 95. [p] Ecclesiae liberatae, part. 1. cap. 14. [q] Anno 1645.

vocatus Fisci, atque ipsis temporibus quibus christiani illi principes dignitate illa usos esse dicitur satis vicinus; non videtur esse quod minus ei fidem habeamus quam historicis ejusmodi reliquis res ab aliis acceptas diligentius tradentibus. Nec sane videtur tantum a Zosimo ea quae de pontificatu affert ille scripta esse, sed ab Eunapio Sardiano etiam illo qui philosophorum vitas contexuit, ac rei quae hic tractatur plane erat coaevus. Photius enim, qui tam Zosimum quam Eunapium legerat, Εἴποι δ' ἄν τις, inquit[r], οὐ γράψαι αὐτὸν ἱστορίαν, ἀλλὰ μεταγράψαι τὴν Εὐναπίου, τῷ συντόμῳ μόνον διαφέρουσαν, καὶ ὅτι οὐχ, ὥσπερ ἐκεῖνος, οὕτω καὶ οὗτος Στελίχωνα διασύρει, *Dixerit autem aliquis hunc non suam historiam scripsisse, sed Eunapianam descripsisse, & brevitate duntaxat ab illa differre, & eo quod non hic, ut ille, Stilichonem conviciis proscindat.* Hadrianus Junius, qui primo Eunapii vitas & Graece & Latine edidit[s], & Elizabethae reginae nostrae dicavit, in ejusdem, quam etiam conscripsit ipse, vita ait chronologiam ejus sive annales, id est historiam illam, se intelligere asservari in Veneta bibliotheca. Alii etiam de libris Eunapii XIV historiarum loquuntur[t] Graece exstantibus tum in Vaticana bibliotheca tum Venetus; quod utinam verum esset. Cum eis potius opinor ego qui interiisse arbitrantur[v]. Quicquid autem de titulo pontificatus maximi in imperatoribus tunc christianis alias statuendum hinc fuerit, id certum videtur, partem eam quae superstitiosa erat tantum ac paganica respuisse Gratianum, atque illum, aliosque eorum qui praecesserant christiani, adeoque etiam Constantiuum ipsum, ita de jurisdictione circa sacras & personas & res in christianismo illorum temporum, qualiscunque ea tunc esset, & leges tulisse & judicasse ut quae attinerent ad eam omnia ex ipsorum, veluti pontificum maximorum, circa jurisdictionem ejusmodi ipsam (quae maximi pontificatus pars praecipua) nutu ac placito pependisse etiam videantur; functione interim sacra seu iis quae ordinis dici solent, ex disciplina etiam tunc receptissima, ordini ecclesiastico, cui propria sunt, omnino relictis. Lex ejusmodi habetur in amplissimo Constantini edicto illo quod supra memoravimus; ut aliae in aliis ejusdem, Constantii, & Constantis, aliorum, qui pontificis maximi munus illud tunc gerebant, circa sacras tam res quam personas, edictis in utroque codice sub titulis *de ecclesiis, episcopis, episcopali audientia*, id genus aliis, satis obviis. Aliquid etiam huc spectans occurrit in comminatoriis illis Valentiniani aliorumque tunc Augustorum excommunicationibus, quarum superius mentio. Sed in hisce maxime eminet Valentis, Gratiani & Valentiniani Augustorum & pontificum maximorum constitutio illa Artemio, Euridico, Appio, Gerasino & caeteris episcopis data[x], quae edicto illi Constantiniano mirum in modum adversatur. *Qui mos est*, inquiunt, *causarum civilium, idem in negotiis ecclesiasticis obtinendus est* (sic MS. meus codex, uti & Baronius[y]; ubi editi habent *obtinendi*) *ut si qua sunt ex quibusdam dissensionibus levibusque delictis ad religionis observantiam pertinentibus, locis suis & a suae dioecesees synodis audiantur; exceptis quae actio criminalis ac ordinariis extraordinariisque judicibus aut inlustribus potestatibus audienda* (sic MS. ubi editi *audientia*) *constituit. Dat.* XVI. *Kal. Jun. Treu Valente* V. *& Valentiniano AA. Coss.* id est anno Christi 376, seu circa octennium ante Gratiani obitum. Vetus ibi interpres, *Quoties ex qualibet re ad religionem pertinente inter clericos fuerit nata contentio, id specialiter observetur, ut convocatis ab episcopo dioecesanis presbyteris, quae in contentionem venerint judicio terminentur. Sane si quid opponitur criminale, ad notitiam judicis in civitate qua agitur deducatur, ut ipsius sententia vindicetur quod probatur criminaliter fuisse commissum.* Ita igitur restricta hinc episcopalis seu ordinis ecclesiastici in judiciis potestas, quae antea ex concessione Constantiniana adeo ampla fuerat, ut non criminalis causae alicujus, quae ad fora ordinaria ex legibus spectaret, sed tantum dissensionum leviumque delictorum ad religionis observantiam pertinentium cognitio ei permitteretur. Certe si cognitio, adeoque et jus vocatio, sic ordini ecclesiastico in causis illiusmodi est negata, necessario sequitur, nec excommunicationem, cui ab homine ut vocant factae seu forensi praevia esse semper debet in jus vocatio legitima, in causis illis, veluti homicidii, adulterii, furti, id genus aliis, ei permissam esse. Atque ita edicto imperatorio in angustias hasce coercita est jurisdictionis episcopalis atque excommunicandi proculdubio ad eam attinentis potestatis libertas pristina. Etiam & excommunicati absolutio Constantino ipsi tribuitur ab Eutychio patriarcha Alexandrino de Eusebio Nicomediensi & Theogni Nicaeno antistitibus verba faciente. Eorum uterque quidem & excommunicatus & exsul erat ob haeresin Arianam, uti & postea absolutus restitutusque tempore Constantini; quod scimus ex Sozomeno[z], Nicephoro[a], aliis[b]. Sedem item Constantinopolitanam nactum esse Eusebium. Sed ita rem breviter enarrat Eutychius quasi excommunicatos a synodo Nicaena plane absolvisset Constantinus ipse. Verba ejus sunt proxime post Alexandri patriarchae Constantinopolitani mortem[c]

فجا اوسابيوس اسقف نيقوميديه وصاحبه
اللذ ان لعنوهما الثلثماية وثمانية عشر مع
اريوس الي قسطنطين الملك فاستغاثا اليه
وساله ان يقبلهما ويهدر اللعن عنهما وانهما
يلعنان اريوس ومن يقول بمقالته وان امانتهما
علي امانة الثلثماية وثمانية عشر وقبلهما
الملك وهدر عنهما اللعن واحد لا وسابيوس
اسقف نيقوميدية فصيره بطريك علي
القــسـطـنـطـيـنـيـة

[r] Bibliothec. Cod 98. [s] Antwerpiae 1568. [t] Gesner. in Bibliotheca. [v] Jacob Gaddius de Scriptoribus non Ecclesiasticis, pag. 172. [x] L. 23. Cod Theodos. lib. 16. tit. 2. [y] Tom. 4. ann. 376. [z] Lib. 2. cap. 25. & lib. 3. cap 4 [a] Lib. 9. cap. 4. [b] Baron. tom. 3. ann. 330. §. 57. [c] Penes me pag. 194. in Bibl. Cott. fol. 94. a.

Et venerunt Eusebius episcopus Nicomediensis, & socius ejus, Theognis Nicaenus, *quos patres trecenti octodecim,* Nicaeni patres, *excommunicarant, ad Constantinum imperatorem, opem ejus implorantes, desiderantesque ut eos reciperet ipse, atque excommunicatione* seu *anathemate ipse eos solveret, profitentes insuper se in maledictis* seu *excommunicatis habere Arium & doctrinam ejus, & fidem patrum 318 amplexari. Inde recepit eos imperator, & solvit eos excommunicatione.* (pro eo quod hic legitur وهلر عنهما اللعن *& solvit eos excommunicatione*, in codice Cottoniano habetur ونغا عنهم اللعن *& depulit ab eis* seu *rejecit ab eis excommunicationem*: ubi tamen هلر *absolvit* priore in loco etiam usurpatur.) *Et cepit Eusebium episcopum Nicomediae & constituit eum patriarcham Constantinopolitanum.* Haec circa excommunicationem ac jurisdictionem tunc, qualiscunque ea fuerit, ecclesiasticam, dum pontificis maximi, id est, summum circa omnimoda per orbem Romanum sacra imperium ac jurisdictionem obtinentis, & titulum & dignitatem gerebant imperatores. Postquam autem titulum hunc, seu potius insigne ejusdem, seu stolam pontificiam, quoniam a paganicae superstitionis sacerdotibus offerebatur, repudiaverat Gratianus, id est post elapsos a Constantini christianismo annos amplius quinquaginta, nullibi in monumentis publicis reperitur successorum quenquam eundem gessisse. Nec sane opinor jam permisisse ulterius imperatores tunc christianos quenquam titulum illum aut alloquendo aut scribendo ullatenus eis tribuere, utpote ex sui natura sacrorum paganicorum, quae jam, qua fieri potuerit, in desuetudinem ut detestanda abigebantur, causa primitus institutum. Cujus rei haud leve mihi est argumentum Libanii Sophistae oratio ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, *pro templis* paganorum non exscindendis, ad Theodosium M. sub hoc ipsum tempus conscripta; quam pridem edidit vir eximius Jacobus Gothofredus. Nullibi in ea Libanius ipse superstitionis paganicae tenacissimus pontificem maximum eum nominat; qui tamen titulus ex jure Caesareo pristino & paganico per quadringentos aut circiter annos in imperatoribus firmatus ad eum pariter, ut ad decessores, attinuerat. Et res ipsa quidem, juxta disciplinam paganorum pontificiam, frequentem tituli simul ac muneris mentionem poposcisset, si ea uti Libanio licuisset. Sed ut a Gratiano stolam seu insigne pontificatus illius sic repudiatum apud Zosimum legimus, ita existimandum etiam a Theodosio reliquisque succedentibus ipsum titulum causam ob eandem penitus adeo rejectum ut nec cuiquam fas maneret imperatoribus illum ob paganicae superstitionis in eo commistionem tribuere. At vero etsi titulum ipsum non gerebant, idem ipsum tamen cum decessoribus pro arbitrio praestabant circa jurisdictionem ecclesiasticam, adeoque circa potestatem excommunicandi, quod jurisdictioni illi inserviens & potentissimum est instrumentum, ampliandam, permittendam, restringendam, temperandam. Circa biennium post Gratiani mortem ea de re habetur Valentiniani secundi, Theodosii primi & Arcadii Augustorum edictum singulare ad Optatum praefectum augustalem AEgypti, depravate nimis hactenus editum [a], quod e MS. meo codice Theodosiano sic emendatius dare visum est. *Impp. Valentinianus, Theodosius & Arcadius* AAA. *ad Optatum praefectum augustalem. Graviter admodum mota est nostra clementia, lectis in consistorio precibus quibus episcopalis pietas aliquid postulans refragatur; quaedam ab his qui episcoporum sibi nomina vindicant perpetrata & contra leges non minus divinas quam humanas improba temeritate commissa; vexatos nonnullos orthodoxorum clericos, quorum aetas & sacerdotium huic injuriae repugnabat, fatigatos itineribus, quaestionariis deditos; atque haec omnia per eos commissa qui ad tegumenta furoris sacerdotalis nominis titulos praeferebant. Atque idcirco perpetua lege sancimus ut nemo episcoporum, vel eorum qui ecclesiae necessitatibus serviunt, ad judicia sive ordinariorum sive extraordinariorum judicum pertrahantur. Habent illi judices suos. Nec quicquam his commune cum legibus, quantum tamen ad causas ecclesiasticas pertinet, quas decet episcopali autoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quaestio quae ad christianam pertineat sanctitatem, eos decebit sub eo judice litigare qui praesul legis ejus fuerit, Optate carissime ac jucundissime. Quare laudabilis auctoritas tua, arbitrio temperato, quicquid negotiorum talium incidet, omnium sacerdotum judicio terminabit, habituro pontificium sacrae disceptationis Timotheo episcopo, quem sibi omnes per AEgypti dioecesim etiam suo judicio praetulere. Est enim vir cum omnium sacerdotum susceptione venerandus, tum & nostro judicio jam probatus. Dat.* II. *Non. Febr. Constantinopoli.* Qui edictum hoc sic exhibitum cum editis comparaverit, facile puto agnoscet operae fuisse pretium huc transtulisse. De anno non liquet. Sed Christi 385 recentius non fuisse constat ex eo quod Timotheus tunc antistes Alexandrinus in illo memoratur. Mortuus scilicet est ille [b] Arcadio & Bautone consulibus, qui anno eidem respondent. In MS. autem meo ubi proxime, uti etiam in editis, praecedit edictum Arcadii, Honorii & Theodosii; titulus huic est, *Iidem Augusti ad Optatum, &c.* quod plane admitti nequit. Nam palam est praecedens illud ad Theodosii minoris tempora attinere, nec Timotheo antistiti Alexandrino coaevum esse potuisse. Sensus hujus edicti haud adeo est dispar ei qui habetur in illo Valentis, Gratiani & Valentiniani ante allato: scilicet causas, sed tantum ecclesiasticas seu de religione, episcopales, coram episcopis & ordine ecclesiastico esse decernendas. Annis aliquot postea omnimoda negotia civilia, nec alia, judicio ordinis ecclesiastici ab Arcadio & Honorio AA [c]. permissa sunt, quoties scilicet ex consensu litigantium illuc ut arbitris deferrentur; nec aliter: quemadmodum de Judaeorum judiciis, juxta usum

[a] Ad finem codicis Theodos. l. 3. Append. Cod. Theodosiani a Sirmondo editi num. 3 Baron tom 4 ann. 385. § 31. & videsis Francisc. Rothomag. Archiep. de Rebus Ecclesiae lib. 2. cap. 5. tit. de Episcopali Audientia.
[b] Socrates lib. 5. cap. 22.
[c] L. 8 & 9. Cod. Inst.

Judaicum,
6

Judaicum, ejusmodi, iidem imperatores [d], ut & ante ostensum est, constituerant. Hoc ad annum spectat Christi 398, seu quo consules Honorius quartum & Eutychianus. Ipso autem proximo anno novum accessit eorundem imperatorum hac de re temperamentum ac prohibitio, qua jurisdictio ecclesiasticorum ad actiones tantum de religione restricta est, causaeque aliae universae ad ordinarios cognitores deferendae. Adeoque tunc abrogatum est quod de judicio compromissario ante sic indultum; licet postmodum etiam hoc in codice Justinianeo vim novam sortita fuerit. Id quod diximus habetur in edicto imperatorum eorundem ad Apollodorum proconsulem Africae; *Quotiens* [e] *de religione agitur, episcopos convenit agitare; caeteras vero causas, quae ad ordinarios cognitores vel ad usum publici juris pertinent, legibus oportet audiri, Dat.* XIV. *Kal. Septemb. Patavi, Theodoro* V. C. *consule*, id est anno Christi 399. Sed licet ex legum harum vi in tam angustos redigeretur tunc jurisdictio ecclesiastica cancellos, attamen antistites aliquot, veluti Romanus atque Alexandrinus [f], paulo post extra sacerdotii fines egressi etiam potestatem regendi omnimodam sibi nacti sunt, adeoque liberam in jurisdictione exercenda excommunicandi etiam facultatem. Et memineris hic illud e Synesio Ptolemaidis episcopo superius allatum; quod etiam erat legibus hisce annis aliquot recentius. Quicquid autem contra subinde niterentur episcopi, leges quas diximus omnes (praeter unicam illam de judiciis ex vinculo compromissi) in codicem Theodosianum postea conjectae sunt, a Theodosio scilicet juniore, anno Christi 438. Male enim ab aliis assignatur editio codicis illius anno 435, ut alibi [g] ostendimus. Atque ita vis nova eis instaorata est, quemadmodum etiam sub Valentiniano tertio XIII. Kal. Maii, Herculano consule, id est anno 452, cum diversorum saepe causatio erat de episcopali tunc judicio, velut eo quod legitimos suos fines nimis egredi, ut fieri amat, soleret. *Imp. Valentinianus* [h] *A. Firmino praef. praet.* & *Patricio. De episcopali judicio diversorum saepe causatio est. Ne ulterius querela procedat, necesse est praesenti lege sanciri. Itaque cum inter clericos jurgium vertitur, & ipsis litigatoribus convenit, habeat episcopus licentiam judicandi praeeunte tamen vinculo compromissi. Quod & de laicis, si consentiant, autoritas nostra permittit. Aliter eos judices esse non patimur, nisi voluntas jurgantium interposita, sicut dictum est, conditione praecedat. Quoniam constat episcopos & presbyteros forum legibus non habere, nec de aliis causis secundum Arcadii & Honorii divalia constituta, quae Theodosianum corpus* (unde jam ante memorantur) *ostendit, praeter religionem posse cognoscere. Si ambo ejusdem officii litigatores nolint, vel alteruter, agant* (sic MS.) *publicis legibus & jure communi*, &c. Interpres ibi vetus ait, de clericis quod dictum est, ut nisi per compromissi vinculum judicium episcopale non adeant, posteriori lege Majoriani abrogatum esse. Habetur quidem Majoriani etiam Novella [i] de episcopali judicio, sed imperfecta, in qua ea de re nihil reperio. Atqui ita summatim habet Valentinianus tertius quae in paulo vetustioribus legibus hac de re ante allatis continentur. Ut tunc obtinuere leges illae in imperio Romano, ita in occidente per multa secula haud aliud in usum forensem admissum jus Caesareum quam quod in codice Theodosiano ac appendicibus suis & novellis aliquot aliisque subjunctis repertum; Justinianei juris seu librorum ejusdem usu haud ante seculi duodecimi medium aut circiter in occidente recepto; qua de re item alibi [k] fusius. Ex ostensis puto sequitur, in quantum temperata, restricta, coangustata est cognoscendi ac judicandi potestas ecclesiasticorum, in tantum etiam excommunicationis forensis actum (qui citra solennem in jus vocationem & cognoscendi potestatem esse nequibat legitimus) temperatum etiam, restrictum, coangustatum, finibusque suis ex jure Caesareo terminatum. Forensem dixi; unde personae etiam invitae status inter suos mutatio legitima sequeretur. Nam nec generales anathematis qualiscunque aut excommunicationis pronunciationes, unde nondum status cujuspiam omnino inter suos mutatur, utcunque diris onustus fuerit, huc spectant, utpote satis ex sui natura passim arbitrariae; uti nec arbitraria sine cognitione solenni sacri commercii interdictio, quoties etiam pronior parendi voluntas; ut in decantatissimo illo de Theodosio seniore & S. Ambrosio episcopo Mediolanensi illum ab ecclesia arcenre [l] ob caedem Thessalonicensem, atque in illo de Arcadio & Eudoxia Augustis ab Innocentio Papa ob injuriam Chrysostomo illatam [m] excommunicatis, atque id genus aliquot reliquis. Neque enim ad jurisdictionem forensem aut legitimam causae cognitionem, de qua hic loquimur, actus ejusmodi omnino spectant. Justinianus quidem postea haud indulgentior hic erat ordini ecclesiastico; quod ex libro codicis ejus primo & novellis obviam scitur. Verum quidem est, etiam ante memoratarum hac de re legum, quae in Theodosiano sunt, aliquam in Justinianeum non esse receptam. Sed etiam & ille in suum [n] recipit leges aliquot anteriores alias de judicio episcopali ex compromisso, easque pro libitu temperat, parilesque Theodosianis illis de suis [o] adjicit. Imo expressim de excommunicatione legem tulit qua ordini ecclesiastico ejusdem usus aliter atque ab eo praescriptus est plane interdicitur. *Omnibus*, inquit [p], *episcopis & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra communione antequam causa monstretur propter quam sanctae regulae* (canones ecclesiastici generalium quatuor conciliorum, quos ipse etiam confirmaverat) *hoc fieri jubent. Si quis autem praeter hoc a sancta communione quemquam segregaverit, ille quidem qui injuste a communione segregatus est, solutus excommunicatione a majore sacerdote,*

[d] L. 10 C. Theodos. lib. 2. tit. 1. [e] C. Theodos. lib. 16. tit. 11. & videsis Petrum Suavem in hist. Concilii Tridentini lib. 4. pag. 268. [f] Socrates lib. 7. cap. 7. & 11. sub ann. 412. [g] Dissert. ad Fletam, cap. 5. §. 2. [h] Novell. Valentin. 3. tit. 12. videsis Jacob. Gother. de vetere Jure Pontif. lib. 2. cap. 1. [i] Tit. 2. [k] Dissert. ad Fletam, cap. 5. §. 5. [l] Theodoret. lib. 5. cap. 17. Hist. Tripartit. lib. 9. cap. 30 Baron. tom. 4. ann. 390 §. 2. [m] Glycas Annal. part. 3. & e codice Vaticano Baronius tom. 5. ann. 407. §. 23. dist. 96. c. 10. Duo sunt quippe. [n] C. tit. de Episcopis l. 25. & tit. de Episcopali Audientia l. 7, 8. & 13. [o] L. Sancimus ut nemo 29 C. tit. de Episcopali Audientia. [p] Novell. 123. cap. 11. Collat. 9. tit. 15. cap. 11.

sanctam

sanctam mereatur communionem. Qui vero aliquem a sancta communione segregare praesumpserit, modis omnibus a sacerdote suo, sub quo constitutus est, separabitur a communione, quanto tempore ille perspexerit; ut quod injuste fecit, juste sustineat. Titulus apud Julianum antecessorem [q] est, *De his qui sine causa excommunicant.* Aliquae editiones habent, *Ne quis ante causae exitum excommunicetur.* Ita ipsum excommunicandi actum imperatorio arbitrio temperari voluit Justinianus Atque novella haec ejus per orientem, cum ejusdem reliquis, obtinuit, & ab imperatoribus sequentibus recepta est & firmata; Quod scimus tum ex Basilicis [r] ac Photii Nomocanone [s], tum ex Ecloga Leonis & Constantini AA [t]. & Michaele Attaliata [v], qui in compendio juris ad Michaelem Ducam imperatorem orientis sub annum 1071, e Basilicis anterioribusque imperii illius codicibus deprompto etiam & hanc legem habet: Τοὺς ἐπισκόπους ἀπαγορεύομεν μὴ ἀφορίζειν τινὰ τῆς ἐκκλησίας ἢ κοινωνίας, ἄνευ τῆς δειχθείσης αἰτίας εὐλόγου. Ὁ δὲ ἀναποδείκτως ἀφορίζων κωλύεται τῆς ἁγίας κοινωνίας ἐπὶ χρόνον. *Episcopis interdicimus ne quem a sacrosancta ecclesia seu communione segregent, nisi justa causa probata sit. Qui vero citra probationem hanc segregat, a sacra communione quoddam ad tempus arcetor.* Atque haec quidem in editione codicis Gothofrediana [x] locum occupat, quasi Leo ille Thrax, qui cum Anthemio imperavit, & Justinianum pluribus annis praecessit, ejusdem autor fuisset. Nam proxime ante habetur Leonis illius & Anthemii constitutio. Cum manifestum sit ex Attaliata, Leonis philosophi eam fuisse, qui Basilicon autor sub trecentis amplius ab Justiniano annis, seu circa Christi 890; quod etiam vir ipse doctissimus in adnotatis satis agnoscere videtur. Nec omnino inde in Justinianeis sedes ei debetur, aut recte permittenda. Atque ut ex jure tum Justinianeo aliorumque per orientem olim, tum Theodosiano & Justinianeo tandem per occidentem praescripti sunt, juxta ante ostensa, excommunicationis limites ac modi, ita etiam in occidente ex aliis principum Christianorum constitutionibus insequentibus. Obvia sunt ea de re testimonia in capitularibus [y] Karoli & Ludovici imperatorum. Atque ut mores alii, ita & excommunicandi & poenitentiam agendi mos, qui ab usu recesserat, ab imperatoribus [z] revocatur. Mitto articulos illos comitiorum imperialium de confirmanda libertate Germanica & Gallicana contra Lotharii Caesaris & Gregorii IV. papae machinationes in Ludovicum pium imperatorem, ubi apertissime principibus excommunicandi arbitrium [a] assumitur, utcunque fuerint in ordine ecclesiastico qui refragarentur. Sub annum Christi hoc erat 835. Nec dissimile habetur in capitulis Spartacanis Caroli Calvi, anno Christi [b] 846. Sed quantum ad imperii jura ac mores etiam alibi in occidente illa sub secula spectat, recessus ille inprimis observandus comitiorum confluentanorum anno 860, de pace publica stabilita [c] inter Ludovicum II. Germaniarum & Sclavoniarum, Carolum II. regem Galliarum, Ludovicum imperatorem Romanorum & regem Longobardorum, Lotharium regem Lotharingiae, & Carolum regem Burgundiae ac Provinciae, praesentibus etiam episcopis decem (in quibus Hincmarus ille celeberrimus doctissimusque) ac abbatibus binis, praeter consiliarios laicos non paucos. Articulus in eo habetur quo plane omnimoda ordinis ecclesiastici excommunicandi potestas ita temperatur, ut exerceri legitime nequiret nisi reus rite admonitus ad correctionem magistratus, ut vocant, prius civilis perduci nollet. Nec alio in casu poena haec irroganda. Verba sunt [d]: *Ut nemo episcoporum hominem peccantem ab ecclesia christiana alienet, donec illum secundum evangelicum praeceptum ut ad emendationem & poenitentiam redeat commonitum habeat. Qui peccans si commonitus inobediens & incorrigibilis permanserit, & ad emendationem redire noluerit, regiam & reipublicae potestatem per seipsos & per ministros suos adeant, ut constringatur, & ad emendationem & poenitentiam peccator redeat. Qui etiam si ita ad correctionem perduci nequiverit, tunc secundum leges ecclesiasticas* (nec ante) *medicinali separatione communionis ecclesiasticae segregetur.* Sic ibi. Idem ipsum jus sibi asseruerunt principes Germaniae in gravaminibus [e] illis centum in comitiis publicis Norimbergae anno Christi 1522 propositis. Etiam in ordinatione judicii camerae imperialis a Carolo quinto, anno 1548 edita, in graviorem partium contumacium & victarum aut succumbentium in judicio camerali poenam, pro victoris arbitrio, nec aliter, impetranda [f] est excommunicatio ecclesiastica. Et per ecclesias in imperio Germanico, alibique, maxime Lutheranas, temperamenta excommunicationis ex humano jure variatim introducta admitti notissimum est. Quid quod velut ex capitularibus imperatoriis habet Ivo episcopus Carnotensis [g], excommunicatum in gratiam apud regem receptum, aut regiae mensae participem factum, inde absolutionem undiquaque legitimam statim nancisci? Titulus quidem apud eum est, *Ut quos regia potestas in gratiam receperit, his etiam minores potestates communicent.* Sed lex ipsa, *Si quos culpatorum regia potestas aut in gratiam benignitatis receperit, aut mensae suae participes effecerit, hos etiam & sacerdotum & populorum conventus suscipere in ecclesiastica communione debebit; ut quod principalis pietas recipit, nec a sacerdotibus Dei extraneum habeatur.* Alibi [h] etiam eandem legem velut in Gallias olim receptam memorat ille. Etiam non semel ad episcopos alios inde se excusat [i] quia in communionem excommunicatos receperat aliquot qui regii ita favoris post sententiam admitterentur ut participes: *Pro regia*, inquit, *honorificentia hoc feci, fretus auctoritate legis jam allatae. Culpatorum* autem nomine excommunicatos ibi intelligi in confesso est. In capitularibus quidem excusis non habetur haec lex; unde in observa-

[q] Cap. 442. [r] Lib. 3. tit 1. §. 20. [s] Tit 9. cap. 9. [t] Tit. 9 §. 5. [v] Synops. tit. 3. [x] Tit de Episcopis, l 30. [y] Ansegis. lib. 1. cap. 142 & lib 5. cap. 42. [z] Addit Ludovici 3. cap. 23 & 25. [a] Agobard. Epist. de comparat. utriusque regiminis, Synopsis Papyrii Massoni ad finem Agobardi, & Goldast. Constit. Imperial. tom. 1. pag 188. [b] Goldast Constit. imper. tom 3 pag 272. art. 7. [c] Goldast ibid pag. 192. [d] Artic 6. [e] Goldast. tom. 1. Imperial Constit. pag. 465. cap. 23, 24, & 41. [f] Imperial. Judicii Camerae, part 3. tit 48. & vide Pacis Publicae Const. Carol. 5 tit. 7. [g] Decret. part. 16. cap. 344. & Epist. 171. Vide Hugonem Grotium in Lucam, cap. vi. pag 681. [h] Epist. 62. & videsis les Preuves des Libertes de l'Eglise Gallicane, pag 26. [i] Ibid. & Epist. 171.

tionibus
6

tionibus putavit Franciscus Juretus codicibus eorum amplioribus usum fuisse Ivonem. Atque hinc recte observat ille, *Majoribus visum fuisse nihil officere securitati conscientiae, si quis communicaret.* Sed vero compluribus annis, etiam seculis aliquot ante capitularia illa nata idem ipsum habetur in sanctionibus etiam ordinis ecclesiastici synodalibus Hispanorum. Concilio Toletano duodecimo, seu quod celebratum sub Ervigio rege circa annum Christi 680, interdum decimum tertium vocatur, subscripserunt episcopi 35, abbates quatuor, alii episcoporum vicarii. Canon ibi tertius est: *De culpatorum receptione vel communione apud ecclesiam.* Verba sunt: *Vidimus quosdam & flevimus ex numero culpatorum receptos in gratiam principum extorres extitisse a collegio sacerdotum, &c. Et ideo quia remissio talium qui contra regem, gentem vel patriam agunt, per definitiones canonum antiquorum*[k], *in potestate solum regia ponitur, cui & peccasse noscuntur, adeo nulla se deinceps a talibus abstinebit sacerdotum communio* (seu, ut editiones aliae, *ab eis nulla se deinceps abstinebit sacerdotum communio) sed quos regia potestas aut in gratiam benignitatis receperit, aut participes mensae suae effecerit, hos etiam sacerdotum & populorum conventus suscipere in ecclesiasticam communionem debebit; ut quod principalis pietas,* &c. juxta idem ipsum quod ante ex Ivone velut e capitularibus assertur. Etiam in Toletano quod sub quadriennium secutum est, seu decimotertio[l], confirmantur canones in duodecimo editi, & expressim hic de culpatis sub titulo jam memorato, nec sine poena excommunicationis in eos qui non observarent. Titulus autem apud epitomatores[m] est, *Ut quos regia admittet potestas, clerus non evitet.* Interfuerunt hinc pontifices 48, abbates 8, vicarii episcoporum 27. Ita per imperium Germanicum & Francicum & Hispaniarum regnum obtinuit mos ille, ut pro satis rite absolutis haberentur excommunicati qui regii favoris ac amicitiae sic fierent participes; idque ex aperta ordinis ecclesiastici professione. Idem in more apud Anglos viguisse observatur[n] a Francisco Jureto ex Anselmi archiepiscopi Cantuariensis sub Henrico primo rege ea de re epistola[o]; quam, si vis, consulas. Forsan hoc jure nixus est Sigebertus orientalium Saxonum rex, qui, cum Ceddus episcopus Londoniensis ob illicitum conjugium nobilem quendam *excommunicaverat*[p], *atque omnibus qui se audire vellent praeceperat ne domum ejus intrarent, neque de cibis illius acciperent, contemsit hoc praeceptum, & rogatus ab eo intravit epulaturus domum ejus,* utcunque postmodum ab episcopo increpatus, sed non excommunicatus, veniam reatus sui postularet. Evenit hoc sub annum Christi 658, adeoque diu ante concilium Toletanum jam memoratum. Sed ex ipso concilii illius canone elicere fas est, jus ejusmodi regium etiam diu ante in mores receptum fuisse; unde forte rex hic Anglo-Saxonicus, qui *evangelica praecepta devoto corde* alias *servasse* dicitur[q], a suis edoctus, communione excommunicati necessario abstinendum non existimabat. Certe in paganismo veteri Graecorum tum Europaeorum tum Asiaticorum receptum erat, ut homicidii reus (qui non a sacrorum solum sed convictus communis consortio eo nomine, usque dum expiationem seu purgationem solennem nancisceretur, arceri solebat[r], quemadmodum etiam alii aliquot facinorosi; qua de re mox plura) expiatus seu purgatus, id est absolutus, ut oportuit, tunc demum maxime habebatur, si a rege quopiam hospitio exceptus purgaretur. Neque enim opinor ex ipso hospitio seu ad mensam admissione regia sola, citra solennes purgationis ritus adhibitos, purgatum eum fuisse (quod tamen velle videntur viri aliquot doctissimi) sed ex ipsis καθαρσίων seu *purgationum* ritibus dum hospitio eam in rem excipiebatur. Illustre prae aliis est hujusce rei testimonium apud Herodotum[s], ubi Adrastum a Croeso rege hospitio exceptum & purgatum memorat. [t] Alii tantundem de Hercule a Deiphobo rege Arcadum, & de Peleo ab actore Phthiae Thessaliae regionis rege, purgato. Alia huc spectantia alii. Atqui interea satis mirum videtur regium illud jus tam facile absolvendi adeo per secula & regna jam dicta obtinuisse, etiam & ab ecclesiastici ordinis non paucis, neque ex obscurioribus, palam agnitum esse, eodem ipso tempore seu aevo quo ipsos reges excommunicare audebant pontifices Romani, quorum item asseclae pro excommunicatis ejusmodi reges habebant, nec solum alii, verum etiam inter eos cum primis Ivo ille qui juris hujus perinsignis alias est autor. Vide eum de Philippo primo Galliarum rege ab Urbano II. excommunicato[v]. Res ipsa in annalibus, historiis & scriptoribus de autoritate pontificia perquam obvia est. Nec defuere qui eousque excommunicationem illam in Philippum (adeoque pariter in reges alios alias pariles) invaluisse voluerint ut regni plane jure inde abdicatum eum, indeque natam esse crederent formulam illam actis publicis adjectam, REGNANTE CHRISTO, quasi character ea fuisset juris singularis ac imperii ecclesiasticorum qui Christi in publici regiminis ratione vicarios se diversimode venditare soliti sunt: Quod sane commentum doctissime & diligentissime pridem confutavit David Blondellus in libro *De formulae regnante Christo in veterum monumentis usu.* Sed vero, quod ad jus illud circa excommunicationem attinet; an reges ipsi ita ejusdem legibus soluti habiti (juxta ante ostensa) ut alios quoscunque excommunicatos in absolutorum statum per in sui gratiam aut mensam admissionem legitime satis redigerent, ipsis interea alias adeo excommunicationi obnoxiis, ut inde nec se absolvere possent, nec regna retinere? Qui horum alterum tunc sentiebat, ut is alterum item crederet, satis concoquere quidem nequeo. Certe pro vario loterdum erga pontifices Romanos interdum erga reges obsequio sententiae ejusmodi pullularunt mutabantque, velut eae quae arbitrio humano, uti mores reliqui legesque humanae, omnino penderent. Quinimo etiam per celeberrima illa regna utraque, Gallicum & Hispanicum

[k] Vide Notas Garsiae Loaisae, edit. suae pag. 606. apud Binium, tom 3. part. 1. pag 280. edit. 1618. [l] Can. 9. & vide ibi Can 12. [m] Barth. Caranza, & Franciscus Longus a Coriolano. [n] Observat. ad Ivonem, epist. 62. [o] Lib. 3. epist. 93. [p] Beda Eccles. Hist. 3. cap. 22. [q] Beda, ibidem. [r] Sophocles in Oedipo Tyranno, Euripides in Oreste, Schol. ad Aristophanis Vespas, &c. [s] In Clio. [t] Didymus ad Homer. Iliad. ο & ζ & ω Diodorus Siculus, lib 4 cap 3 & 74 & videns Ismael. Bullialdum in Notis ad Theonis Smyrnaei Mathematica, pag. 216. [v] Epist 46. & videsis Baron tom 11. ann 1094, 1095.

panicum (quorum alterum *christianissimum*, alterum *catholicum* signantius vocitatur) obtinuit a seculis vetustis, atque etiamnum obtinet, ut excommunicationis modi, sive causas spectes sive reos ipsos, ab ipsis regibus eorumque tribunalibus, secundum mores variatim receptus, praescribantur, admittantur, temperentur, etiam & imperentur absolutiones, nec aliter omnino sive a pontifice Romano sive ab ordine ecclesiastico legitime in illis jurisdictio huc attinens exerceatur. De Gallico amplissima sunt ex archivis ejusdem regni atque aliunde testimonia in voluminibus illis binis ante decennium aut circiter Parisiis Gallice editis, quorum alteri titulus est, *Traité des droits & libertez de l' Esglise Gallicane*, in quo continentur Petri Pithoei, Jacobi Cappelli, Nicolai Brulartii, Joannis Tilleti, aliorum complurium, de regia potestate ibi, scripta; alteri, *Preuves des libertez de l'Esglise Gallicane*, in quo testimonia ex historiis, archivis, aliis veterum monumentis copiosius adducuntur. Expressim inde liquet [x] christianissimi illius regni morem ac jus per antecacta secula fuisse, ac esse, ut consiliariorum aliorumve ministrorum regiorum nemo citra regis aut seneschalli sui arbitrium excommunicandus fuerit; etiam ut ex imperio forensi regio absolvendi fuerint excommunicati qualescunque quibus contra jura patria poena illa irrogata. Alia similia ibi occurrunt. Atque huc spectat notissima illa apud Gallos praxis forensis quae in decisionum eorum libris aliisque juridicis perquam obvia est, *des appelles comme d'abus*, seu *de appellationibus ut de abusu* ad forum regium, quoties scilicet quis in jus ab ecclesiasticis vocatur, adeoque excommunicationem timet ob rem quampiam cujus cognitio illis ex jure patrio, ordinis ecclesiastici canonibus saepe dissono, neutiquam permissa. Id quidem verum est, jam dicta volumina statim post editionem ex censura gravissima praesulum novemdecim tunc Parisiis agentium in epistola ad clerum Gallicanum & Latine & Gallice conscripta damnata esse [y], velut pontifici Romano, regi christianissimo, ecclesiastico ordini, ipsique adeo Gallicanae ecclesiae injuriosa, & periculosissimo scandalo plena. Et periisse audio eorum quamplurima; unde raro jam nimis comperiuntur. Sed quantum ad hanc rem, id quod tradunt adeo certum est ut ex Gallorum monumentis aliis librisque passim prostantibus [z] nihil omnino sit certius. Simulac edita sunt, nobilissimus heros Robertus comes Leycestriae tunc in Galliis regis Magnae Britanniae legatus dono mihi ea misit; quod libentissime ut beneficium eximium semper agnosco. Persimile jus regibus Hispaniarum ex jure omnimodo moribus patriis avitis ac receptis fusissime asseritur in opere illo Toleti apud Didacum Rodriguez typographum regium anno 1618 edito, cui titulus *Tractatus de cognitione per viam violentiae in causis ecclesiasticis*, &c. autore Hieronymo de Cevallos jurisconsulto Toletano, quod non sine censura tam complurium in utroque jure ibi eminentissimorum quam supremi senatus omnino adprobante typis mandatum. Licentiatus Joannes Delgado y Aguera, ecclesiae Complutensis scholasticus & inquisitor & vicarius generalis Toletani archiepiscopatus, *Ex supremi*, inquit, *Philippi tertii Hispaniarum regis senatus commissione vidi, legi, & viris doctis legendum commisi, in quo nihil est fidei catholicae dissonum, aut bonis moribus repugnans, quin potius opus istud religioni christianae conveniens, & publicae utilitati maxime necessarium, &* [a] *in omnium jurisperitorum manus versetur, praelo committi oportere censeo. Toleti 17. Martii 1615.* Alii jurisconsulti in eundem sensum. Nec temere aut citra deliberationem, factam editionem vides, sed triennio aut circiter postquam, censuris illiusmodi praeeuntibus, facultas edendi typographo sic concessa est. Asserit ille, *Non solum* [b] *laicum verum etiam ecclesiasticum sine episcopi sententia gravatum* (maxime excommunicationis) *posse immediate per viam violentiae ad regium tribunal advolare, non exspectato judicio metropolitani aut nuncii apostolici, &c.* Et ad regem [c], *Ex his jam praejactis hoc superest, licitum esse tuae majestati, cum sis pater communis omnium*, (nam inter alia fundamentum hoc sibi praestruit singulare, ad regiam potestatem juxta jura patria supremam in causis omnimodis ibi attinere jurisdictionem) *perscrutari, deprehendere, ac detinere quascunque literas judicis ecclesiastici, adhuc etiam & diplomata apostolica, quando ex sinistra relatione fuerint expedita aut in manifestam pacis publicae deturbationem, patronatuum secularium abrogationem, ac denique in tertii praejudicium* Tantundem etiam habetur apud celeberrimos alios Hispaniarum jurisconsultos; Didacum Covaruviam [d], Castillum de Bovadilla [e], alios ab autore jam dicto etiam citatos: Et qui ecclesiasticorum regii fori jurisdictioni ac mandatis hic non obtemperarent, eos & possessionibus & regno deturbandos ex moribus jureque recepto adjiciunt [f]. Sed vero tractatus quem diximus Hieronymi de Cevallos, simulac in lucem prodiit, invisissimus fuit ordini ecclesiastico; unde etiam perierunt exemplaria, ut audio, pleraque eorum qui Toleti impressa; quorum unicum tunc ego, sed aegre quidem, nactus sum. Sed editio altera est Coloniensis, saltem sic dicta, cujus exemplaria passim prostant. Etiam postmodum in eundem ferme sensum, sed ordini ecclesiastico aliquanto indulgentior, Franciscus Salgado de Somoza, juris utriusque antecessor, & senatu Galleciae advocatus, tractatum suum edidit [g], *De regia protectione vi oppressorum appellantium a causis & judicibus ecclesiasticis.* Etiam modi excommunicationis, suspensionis & interdicti, horumque jura universa, in legibus Hispanorum vetustis Alphonsinis [h] regio plane nomine traduntur, perinde ac si ex jure loci publico ac regio, nec alio, omnino penderent, quod & recentiori [i] ibi juri consonum est. Congeneres plane jam dictis sunt libri illi virorum doctissi-

[x] Vol. 2. cap. 5, 6, 7, 8, 9, &c. [y] Epist. Cardinalium Archiepisc. &c. Parisiis agentium, Parisiis 1639. [z] Consule Laurent. Bochelum in decretis Ecclesiae Gallicanae, lib. 2. tit 14. cap. 146. & tit 16. Estienne Pasquier en les Recherches de la France livre 3. cap 33. & Piere de Brosses en le Code des decisions forenses livre 7. tit. 2. librum d'Eglise Gallicane in 4° Parisiis 1609. Servin. tom 1. Playd. t, &c. [a] ut. [b] Prolog. § 144 [c] Ibid. § 151 & gloss. 6 § 62. [d] Practic. quaest. cap 35 [e] De la Politica, lib 2. cap. 18. cas. 102, 103. seu 6 207, 208. [f] V. de Cevallos Gloss. 6. § 63. Bovadilla de la politica, lib. 2 cap. 18. § 62, &c. [g] Lugduni 1626. vide eum part. 1. cap. 2. § 1, &c. [h] Prima Partida tit. 9. de las descomulgationes. [i] V. de Alphons. de Azevedo in Regias Constit. lib. 8. tit. 5. de los descomulgados.

doctissimorum non pauci pro Venetorum reipublicae circa excommunicationem & interdictum jure olim tempore Pauli Quinti papae editi, ac jam civilis doctrinae studiosorum manibus passim triti. Etiam in veteribus Hungariae regni legibus habetur, *Excommunicationis aut interdicti sententiam in nobiles episcopi non ferant sine scitu regis, occasione litium ipsis cum illis habitarum.* Ita e decreto Ludovici regis sub annum 1350 Nicolaus Telegdinus in Enchiridio juris Hungarici [k] ab Joanne Sambuco edito. Praescriptas item causas excommunicationis & terminis suis coercitas apud Polonos [l] habes ex statuto provinciae Gnesnensis. Nec ultra ibi permittitur. Similia fuere hac de re jura regni Anglicani tam ante reformationem sub Henrico octavo inchoatam, seu exutum pontificis Romani hic qualecunque imperium, quam postea. De tempore priore amplissima sunt in historiis & annalibus nostris testimonia. Guilielmus primus, ut neminem pro pontifice Romano in Anglia agnoscendum voluit citra praeviam ejus adprobationem & praeceptum, nec in synodis ab episcopis quidquam statuendum aut prohibendum *nisi quae suae voluntati accommoda & a se primo essent ordinata*, id est, ordinata juxta seculi illius morem cum ordinum consensu, ita etiam *nulli episcoporum suorum concessum iri permittebat ut aliquem de baronibus suis*, seu *ministris*, *sive incesto*, *sive adulterio*, *sive aliquo capitali crimine denotatum*, *publice nisi ejus praecepto implacitaret aut excommunicaret aut ulla ecclesiastici rigoris poena constringeret*. Quae verba sunt Eadmeri [m] monachi Cantuariensis satis coaevi, & ad annum spectant 1070. aut circiter. Idem ipsum circa excommunicationem in Anglia, uti & alia de jurisdictione ecclesiastica perquam consona, sub annum postmodum amplius nonagesimum, seu 1163, in comitiis Clarendonensibus sub Henrico secundo rege, velut avita & certissima, per retro acta tempora, regni jura asseruntur. Intererant praeter regem, *Archiepiscopi*, *episcopi*, *abbates*, *priores*, *comites*, *barones & proceres regni*; a quibus universis ibi *facta est recognitio sive recordatio cujusdam partis consuetudinum & libertatum antecessorum regis, videlicet Henrici avi sui & aliorum, quae observari debebant in regno & ab omnibus teneri.* Earum capita fuere sedecim; quorum septimum est, *Nullus qui de rege teneat in capite, nec aliquis dominicorum ministrorum ejus, excommunicetur, nec terrae alicujus illorum sub interdicto ponantur, nisi prius dominus rex, si in terra fuerit, conveniatur, vel justitia [n] ejus, si extra regnum fuerit, ut rectum de ipso faciat, & ita ut quod pertinebit ad curiam regiam ibidem terminetur, & de eo quod spectabit ad ecclesiasticam curiam ad eandem mittatur ut ibidem tractetur.* Ab archiepiscopo item ad regium tribunal praescribuntur appellationes in causis omnimodis, sive excommunicationis, sive aliis. Atque ut in capitulo illo septimo modus in jus vocandi, adeoque excommunicandi, clientes fiduciarios regis nobiliores ac ministros aulicos, ordini ecclesiastico praestituitur, ita in decimo habetur modus ad ignobiliores attinens; scilicet, *Qui de civitate vel castello vel burgo vel dominico manerio domini regis fuerit, si ab archidiacono vel episcopo de aliquo delicto citatus fuerit, unde debeat eis respondere, & ad citationes eorum noluerit satisfacere, bene licet eum sub interdicto ponere. Sed non debet excommunicari priusquam capitalis minister regis villae illius conveniatur, ut justitiet eum ad satisfactionem venire. Et si minister inde defecerit, ipse erit in misericordia domini regis, & exinde poterit episcopus ipsum accusatum ecclesiastica justitia coercere.* Summatim autem ad hunc modum haec memorat Joannes Sarisburiensis [o], *Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui de rege teneat sine licentia ipsius.* Ac totidem quidem verbis Thomas tunc Cantuariensis antistes in literis [p] suis ad suffraganeos. Capitula haec cum reliquis a scriptoribus compluribus exhibentur; sed depravatissime in qualibet Matthaei Parisii editione, ut intuenti facile constabit. Manuscripti autem ejus codices, uti & Rogerii Wendoverii, a quo ille, ut Wendoverius a Gervasio Dorobornensi, haec & alia transcripsit, jam allatis sunt consoni; quemadmodum item Quadrilogus [q], & codex Vaticanus, unde habuit Baronius [r], ut alios [s], apud quos occurrunt, praetereamus. Gravissimas quidem & paci publicae infestissimas inde per Angliam turbas exortas, nemo nescit ex historiis illius seculi: mirum etiam in modum pontificibus Romanis eorumque asseclis comitiorum illam recognitionem displicuisse. Etiam tametsi Thomas ille archiepiscopus Cantuariensis ac ordinis ecclesiastici reliqui primo assensum palam praebuerant, postea nihilominus tum ipse tum praesulum plerique sententiam mutantes enixius refragabantur, partim minis papalibus territi, partim summo jurisdictionis ordinis sui tuendae ampliandaeque (ut fieri amat) studio ducti. Etiam eo res paulo post devenit, ut grassante nimium hac de re dissidio, Cantuariensis antistes, autoritate etiam papali fretus, excommunicatione majori in eos qui regias hic partes tuerentur audacissime uteretur, *unde fere*, inquit Quadrilogus [t], *quotquot in aula erant aut nominatim excommunicati erant aut excommunicatis participando quos evitare nec poterant nec licebat; adeo ut vix in capella regi esset qui in missa pacis illud osculum sacramentale regi offerret nisi excommunicatus ex nomine vel ex participio.* Et in consuetudines illas Anglicanas seu jura regis avita, ut ordini ecclesiastico perniciosissima, acriter invehi passim solent scriptores pontificii Romanenses; qua de re maxime Baronius loco jam citato. Atqui interim pro receptissimo in Anglorum christianissimo jure id quod diximus habitum est per ante acta retro ab comitiis illis Clarendonensibus, seu per nonaginta saltem amplius annos, adeoque per tempora Guilielmi primi & secundi, Henrici primi, Stephani regum, & priores saltem Henrici secundi annos idque generatim & ex professo tam apud ordinis hic ecclesiastici primores quam ecclesiae, regni, seu reipublicae Anglicanae reliquos utcunque in ordine illo non defuerint qui scriptis aliterve saepi-

[k] Pag 33. b. [l] Jacobus Prilusius Stat. Polon lib. 1. cap 4. fol. 135. & Joann Herbort. tit. Spiritualia, fol. 255. [m] Hist. Novorum, lib. 1. pag. 6 [n] *justitiarius.* [o] Epist. 150. [p] Quadrilogo lib. 5. [q] Ibidem. [r] Tom. 12. ann. 1164 § 37. [s] Goldast. Constit. Imperial. tom 3 pag 348. Claud. Rangonus in 1 Regum cap 4. pag 638 Vita Thom. Cant. Anglice pag 60. & videsis Notas ad Eadmerum pag. 169. & Fox. Hist. Ecclesiast. tom. 1 pag 268. [t] Lib. 2. cap. 27.

DS,

us, ut fieri assolet plerisque in rebus hujusmodi, renitentur. Id quidem verum est, ex controversia illa hac de re inter regios & factionem Romanensem sub Henrico secundo orta, ex minis quae insecutae sunt papalibus, id genus caeteris in historiis nostris perquam obviis, ex concessione tandem parliamentaria Joannis regis, qui Henrico secundo successit, aliorumque regum insequentium illa notissima, *quod ecclesia Anglicana libera sit, & habeat omnia jura sua integra & libertates suas illaesas*, ita demum mutatio aliqua juris illius pristini invaluit ut quantum ad personas ante, juxta jam dicta, exemptas idem undiquaque jus exerceri non soleret. Neque enim universos clientes fiduciarios ac ministros regios seculis sequentibus sic exceptos esse comperitur. Atqui interea clarissima sunt vetustioris illius juris etiam de personis vestigia in sequentium temporum usu; cujus specimina aliquot mox subjungimus. Sed de causis res est multo apertior; scilicet neminem omnino causas ob alias, praeter paucas illas ordini ecclesiastico ex juris Anglicani indulgentia permissas, aut in jus ab episcopis aliisve ejusdem ordinis, qua tales erant, vocari, nedum jurisdictione aliqua forensi excommunicari, ex jure hic receptissimo, rite ac legitime potuisse. Causae illae fuere haeresis, blasphemiae, apostasiae, decimarum, aliorum aliquot proventuum sacrorum, in ecclesiis institutionum, institutorum deprivationum, testamentorum bonorum intestati, matrimonii, adeoque divortii, adulterii, incestus, fornicationis, aliae aliquot aut ex hisce dependentes aut necessario congeneres. Neque enim ob crimen laesae majestatis homicidium, furtum, raptum, vim alias qualemcunque sive publicam sive privatam, dolum, aliave delicta perquam in vita humana varia, numerosa, gravissima, quemquam jurisdictione forensi episcopus, aliusve autoritate episcopali fretus, legitime excommunicare quibat; praeeunte scilicet ita in jus vocatione ut in eum qui deliquisset nominatim sive ob contumaciam sive ob delictum sententia excommunicationis cum effectu legitimo pronunciaretur. Nimirum sicut ex multiplici illa seu universa civilis, id est, omnimodi humani hic regiminis materie, cognitio causarum nauticarum, seu quae ex maris usu oriuntur, & complurium mercatoriarum ex jure receptissimo permissa est & concessa foro marino seu *admiralitatis*, & causarum per terram militarium, veluti captivorum in bello, eorum redemptionis, postliminii, aliarumque rerum ibi bellicarum, foro militari (quod the Court of Knighthood dici solebat) seu, ut in utroque, juris Caesarei morumque cum illo usitatorum decisioni assignatur; ita, nec aliter, apud majores nostros permissa est causarum jam dictarum cognitio ordinis ecclesiastici foro & canonum decisioni, atque adeo ut non minus in his quam in illis suprema decernendi potestas penes tribunalia regia integra omnino maneret, ut scilicet ibi tandem dijudicaretur an extra permissionis illius cancellos evagarentur causarum illarum sive actores sive judices. Neque omnino obstat quod etiam ex comitiorum parliamentariorum autoritate lata fuerit sententia excommunicationis comminatoria generalis, quae quotannis item non semel erat iteranda, in universos qui *libertates* & jura sane regni ulla, juxta ante ostensa, violarent. Qua de re satis liquet ex ante dictis non solum de tempore Henrici tertii ac Edwardi primi regum, sed etiam Edwardi tertii in rescripto illo jam supra memorato, eoque autoritate parliamentaria fundato, ad episcopos, quo in publicae pacis violatores universos excommunicationis sententia ab eis erat promulganda, ubi adjectum est quod *contra eos procederetur juxta canonicas sanctiones*. Quod quidem rescriptum integrum ad episcopum Londinensem in statutorum nostrorum collectionibus aliquot typis non editis sub titulo *sententia lata contra communes malefactores edita apud Glouceстriam anno* VIII. occurrit inter statuta Edwardi tertii, & in brevianis aliquot vetustioribus typis editis [v] vocatur *ordinatio per se*, in aliis item nono ejusdem regis anno, in aliis octavo illic tributum. Et tantundem in tabulis habetur parliamentariis [x] anni sexti ejusdem regis. Simile item in tabulis ejusmodi Richardi secundi [y] occurrit. Haec, inquam, rite intellecta non obstant nec unquam jam dictorum sensui obstitere. Cum enim excommunicationis ejusmodi sententiae cujuslibet maledictio ac dirarum cumulus pars habeatur altera, altera autem status personae inter suos mutatio visibilis, quae aliter atque nominatim & citra in jus vocationem legitime atque ex jurisdictione forensi rite induci nequisset, certissimum est sensum comitiorum, a quibus sententiae illae latae ita etiam saepius jussae sunt, non alium fuisse, quantum ad causas alias praeter jam dictas ordinis ecclesiastici jurisdictioni hic permissas, quam ut sic anathemate generatim maledicerentur facinorosi, idque cum solennibus illis, candelarum extinctione, nolarum sonitu, ac id genus reliquis, (quae *per juxta canonicas sanctiones procedi* innuuntur in rescripto illo Edwardi tertii) ut inde, si fieri posset, ex conscientiae suae, dum excommunicatos se credebant, stimulo corrigerentur, & a peccando deterrerentur, (quemadmodum item sensus est comminationis illius publicae quae in anathematis istius in liturgiis nostris locum, ut diximus, successit) non omnino autem ut ob causam aliquam extra cancellos illos in jus quisquam eorum nominatim ab ordinis ecclesiastici aliquo vocaretur, nedum sententiam excommunicationis inde nominatim, ita ut status personae visibilis fieret aliqua mutatio, pateretur; quod clarius statim fiet. Et sane praesulum audaciorum aliquot facta juri hic tam recepto non omnino derogat, cum etiam ipsi ut jurium regni hujus christiani eo nomine violatores merito subinde & gravissime punirentur. Et non solum prohibebatur excommunicatio, sed etiam imperabatur absolutio, quoties quis in jus, aliter atque juxta jam dicta debuerat, vocatus fori regii subsidium postularet. Idem jus, ut ante sententiae illius ex comitiorum parliamentariorum autoritate latae usum, ita & post hic obtinuit. Excommunicabat sub Henrico tertio rege episcopus Herefordensis *constabularium de S. Brianello* aliosque ob bona aliquot abbatis de Flaxley in agro Glocestrensi capta, etiam & *partes illorum interdicto supposuit*. Restitui jubet rex quae sic capta erant, & simul *manda-*

[v] Londini in 8vo. 1507. &c.

[x] Rot. Parl. anno 6 Ed. 3. in arce Londinensi.

[y] Rot Parl. 11. Rich 2. num 48.

tum

I

tum est eidem episcopo quod sententiam occasione praedicta latam relaxet [z]. Eodem item sub rege [a], in complures excommunicationis sententiam canonibus simpliciter ecclesiasticis satis consonam pronunciarat episcopus Coventriensis & Lichfeldensis ob vim in ecclesiam S. Michaelis *de* Coventrie, sed non sine regio eoque legitimo mandato, illatam. Quale a rege inde atque jure circa hanc rem christianissimi anglicano tunc obtinente excommunicati sublevamen nacti fuerint, optime ostendent regia ad vicecomitem Warwicensem & episcopum Lincolniensem rescripta, quae observatu quidem dignissima ad hunc modum in archivis reperiuntur.

Rex Vicecomiti Warwici salutem. Cum ratione nostri regiminis ecclesiarum & libertatum ipsarum dati simus a divina clementia ex debito defensores, injurias violentas a quibuscunque personis occasione quacumque illatas eisdem habemus cum industria propulsare & justitia rationabili vindicare. Hinc est quod cum alias tibi praeceperimus ut vim laicam inventam in ecclesia sancti Michaelis de Coventrie *in ipsius praejudicium & dilecti clerici nostri* R. de Leycestria, *quem ad praedictam ecclesiam sancti Michaelis praesentavimus, & quem in possessionem ejusdem a domino papa delegati judices induxerunt, ne ecclesia illa formam castri assumeret, amoveres, tanquam in perniciem libertatis ecclesiasticae introductam, ut vim laicam inventam non valens aliter amovere nisi specialiter per ingressum, qui tibi clausis ecclesiae hostiis non patebat, pro ingressu fractionem hostii quam fecisti (cujus forsan occasione fractionis & ingressus praeter intentionem nostram & tuam aliqui laesi fuerunt) ut nostro pareres mandato ratam coram* Coventriensi & Lichfeldensi *episcopo habuimus & habemus plurimum & acceptam tanquam nostro nomine regaliter expeditam. Quia vero occasione hujusmodi fractionis & ingressus dicto R. rectori ecclesiae praedictae nihil de jure ab aliquo potest vel poterit imputari, quia dictum factum non suum sed nostrum fuisse penitus protestamur, & quia dictus episcopus tam dictum R. & suos, quam omnes illos qui tecum fuerunt tunc temporis nominati de facto excommunicationis sententia innodavit, videntes ipsam in praejudicium regiae dignitatis, verum potius ecclesiastice libertatis, latam fuisse; tibi praecipimus quod monitis & precibus inducas episcopum diligenter ut dictam sententiam quam ocyus studeat revocare. Quod si noluerit facere, sciat ipse, & hoc sibi dicas, quod ad ipsius Baroniam manum nostram, quam cito nos super hoc certificaveris, extendemus. Ratione namque Baroniae juramento de conservandis terrenis honoribus dignitatis regiae est astrictus. Quia magis offendere vel vituperare non posset quam per suas excommunicationes subtrahendo subditos fideles nostros a nostrorum praeceptorum executione, cum alias nostra jurisdictio non valeat, explicari nisi sint qui nostris mandatis pareant, ut tenentur. Super transgressione vero juramenti altissimum ultorem poterit exspectare. Taliter hoc praeceptum nostrum adimpleas, quod regiae dignitati pro defectu tui nihil debeat deperire, propter quod reputemus merito nos offensos. Teste me ipso apud* Woodstock xxvi. *die Augusti anno regni nostri tricesimo.*

Per eadem verba mutatis competenter mutandis scriptum fuit episcopo *Lincolniensi* usque ad hoc verbum *studeat revocare*; Et postea per haec verba *Hoc autem vobis significamus ut, illius facti intellecta plenius veritate, si forsitan dictus episcopus vobis denunciaverit dictum R. clericum nostrum excommunicationis sententia innodatum, ei propter hoc nullam molestiam inferatis, nec publicari illam sententiam faciatis, praesertim cum minus juste sit lata & non de jure licet de facto contra defensionem libertatis ecclesiasticae, quod ex praemissis apparet, & etiam in praejudicium regiae dignitatis. T. ut supra.*

Ejusmodi sunt alia in regis illius archivis. Atque huc sane inprimis spectat Joannis Peckami antistitis sub Edwardo primo rege Cantuariensis publica in comitiis parlamentariis retractatio sententiarum suarum excommunicationis aliquot generalium, quas in synodo sua Radingensi anno Christi 1279 [b] seu septimo jam dicti Edwardi habita ipse promulgarat juxta canones ejus ea de re admodum quidem audaces, imperiosos, & juri hic publico adversissimos, qui habentur in Guilielmi Lindwodi [c] constitutionibus provincialibus; ubi etiam leguntur & commentario illustrantur, quasi nulla secuta fuisset ejusmodi retractatio, quae in archivis regiis ad tempus synodum proxime insequens, id est, ad parlamentum quo statutum *de Religiosis* apud nos celeberrimum editum est, spectantibus [d] hisce legitur verbis.

Memorandum quod venerabilis pater J. Cantuariensis archiepiscopus venit coram rege & consilio suo in parlamento regis S. Michaelis anno regni regis septimo apud Westmonasterium, & confitebatur & concessit quod de statutis provisionibus & declarationibus eorum quae per ipsum promulgatae fuerunt apud Rading *mense Augusto anno eodem inter quasdam sententias excommunicationis quas idem archiepiscopus ibidem promulgavit; primo, deleantur & pro non promulgatis habeantur illa clausula in prima sententia excommunicationis quae facit mentionem* DE IMPETRANTIBUS LITERAS REGIAS AD IMPEDIENDUM PROCESSUM IN CAUSIS QUAE PER SACROS CANONES AD FORUM ECCLESIASTICUM PERTINERE NOSCUNTUR. *Secundo, quod* NON EXCOMMUNICENTUR MINISTRI REGIS LICET IPSI NON PAREANT MANDATO REGIS IN NON CAPIENDO EXCOMMUNICATOS. *Tertio, de illis* QUI INVADUNT MANERIA CLERICORUM, *ut ibi sufficiat poena per legem posita. Quarto, quod non interdicat vendere victualia Eboracensi archiepiscopo, aut alii venienti ad regem. Quinto, quod tollatur Magna Charta de foribus ecclesiarum. Confitebatur & concessit etiam quod nec regi nec haeredibus suis nec regno suo Angliae* RATIONE ALIORUM IN

[z] Rot. Claus. 18. Hen. 3. (seu anno 1234) membran. 37. in arce Londinensi. [a] Dors. Claus. 30. Hen. 3. memb. 5. ibid. & videsis ibi Claus. 15 H. 3. memb. 4. pro *Thoma Corbet.* & Claus. 48. H. 3. membran. 2. in dorso. [b] Regist. MS. J Peckhami fol. 10. [c] C. cum malum tit. De sententia excommunicationis. [d] Dors. Claus. 7 Ed. 1. memb. 1. in arce Londinensi. Consulas item Dors. Claus. 21 Ed. 1. rot. 8. & cod. parlam. fol. 49. ibidem de Archiepiscopo Eboracensi Dunelmensem episcopum contra debitam regi reverentiam excommunicante.

CONCILIO RAOING CONTENTORUM NULLUM PRAEJUDICIUM GENERETUR IN FUTURUM.

Nimirum velut ex decessorum canonibus aliisque congeneribus, seu ut eorum interpres, excommunicationes sic promulgandas in concilio illo statuerat Peckamus; ubi adjecit etiam, *ipsam chartam domini regis super libertatibus ecclesiae atque regni a regibus concessis bene & aperte conscriptam infra singulas ecclesias cathedrales seu collegiatas in loco publico jubemus affigi, ut omnium intrantium oculis se palam exhibeat. Et in fine anni in vigilia paschae* seu *pentecostes renovetur, ut sublata veteri nova recensque substituatur eidem.* Id scilicet ex eo quod ante memoratur de solenniter excommunicandis chartae illius violatoribus ortum, quod ita cum caeteris concilii scitis illis regi & ordinibus parlamentariis displicuit. Sed mirum interea mihi est, in constitutionum provincialium collectionibus tam editis quam MSS. quas mihi videre contigit, ipsos quos hic ita retractavit archiepiscopus ille de excommunicatione canones non aliter reperiri quam si ejusmodi nihil ipse fecisset. Satis forsan habebatur quod frustranei ex jure Anglicano ita censendi essent & censerentur, ut nemo ex eorum vi legitime quid pati aut impune in foro aliquo agere quiret. Quod pariter dicendum de aliis canonibus in provincialium collectione repertis, sive hisce vetustioribus, ut Stephani, Bonefacii, Ottonis, Ottoboni, sive recentioribus, quotquot juri regio & hic publico ita dissoni essent. Ex eodem item jure, velut hic receptissimo, sub eodem rege, cum Joannes archiepiscopus Eboracensis *venisset* [e], *praevia* (ex archivis loquimur fiscalibus) *cruce sua, die sabbati proximo post festum S. Martini, anno regni regis Edwardi vicesimo finiente, & salutasset thesaurarium & barones & alios domini regis fideles ibidem* (in scaccario seu foro fiscali) *existentes, prosiliens statim magister Robertus de* Wicumbe *clericus episcopi Dunelmensis (Antonii de Bec) denunciavit praedictum archiepiscopum excommunicatum, & omnes cum eo communicantes denuncsavit excommunicatos. Et inhibuit eidem thesaurario & baronibus & aliis ne aliquam reverentiam facerent archiepiscopo praedicto sub poena excommunicationis. Et quia praedictus magister Robertus fecit denunciationem praedictam in scaccario praedicto & infra palatium regis, infra quod denunciationes ejusmodi vel aliquae denunciationes sententiarum excommunicationis sive interdicti seu excommunicationes aliquae ad forum ecclesiasticum pertinentes fieri non debent, ideo magister Robertus statim arrestatus fuit per thesaurarium & barones pro transgressione praedicta prisonae liberandus.* Arci Londinensi tandem in custodiam traditur, unde ex mandato regio reductus est, & *recordata coram thesaurario & baronibus in praesentia ejusdem magistri Roberti transgressione praedicta, idem magister Robertus in pleno scaccario eodem die abjuravit regnum secundum formam mandati praedicti.* Ita exsilio multatus qui excommunicationis sententia contra recepta juris Anglicani instituta uti procacius auderet. Postmodum item sub eodem rege Robertus Winchelseius archiepiscopus Cantuariensis in priorem & canonicos liberae capellae regiae Oswaldi in Glocestria inter visitandum, atque in alios etiam *excommunicationis sententias fulminare ac alia gravamina eis inferre praesumsit,* & (ut in mandato de absolvendo, seu potius de sententiis ipsis revocandis, loquitur rex in literis ea de re ad custodem spiritualitatis archiepiscopatus, id est, decanum & capitulum Cantuariense, dum archiepiscopus ipse exsulabat) *quae omnia & singula manifeste redundant in exhaeredationem coronae nostrae dignitatisque regiae laesionem, & in enervationem juris liberae capellae nostrae praedictae, propter quod per nos sibi injunctum fuit quod sententias excommunicationis praedictas sine dilatione revocaret, & de quo idem archiepiscopus nihil adhuc fecit, prout ex gravi querela ipsorum prioris & canonicorum accepimus, vobis mandamus quod sententias praedictas in praefatos priorem & canonicos per praedictum archiepiscopum & suos ea occasione latas, ut praedictum est, publice & solempniter in singulis locis ubi latae fuerint integre & de plano revocari faciatis, irritas & inanes pronunciantes easdem. Et quod inde poteritis nobis a die S. Hilarii in xv dies, ubicunque tunc fuerimus in Anglia, distincte & aperte constare faciatis, remittentes tunc nobis hoc breve. Ad quem diem idem custos retornavit quod praesens mandatum regis in omnibus est exsecutus.* Egregium tum imperii ac jurisdictionis circa excommunicationem tunc regiae, uti etiam ordinis ecclesiastici & obedientiae & juris regii agnitionis apertissimae exemplum. Sub rege item proximo, seu Edwardo secundo inhibentur Willielmi archiepiscopi Eboracensis [g] excommunicationes aliquot etiam in causis ad forum ecclesiasticum plane spectantes; a rege scilicet, ejusque tribunali, ut supremo, ex jure regni, in hisce judice. Titulus est, *De oppressionibus populo per citationes, &c. non inferendo.* Sed & ipsas inhibitionis literas ex origine, ut reliquas ante, damus integras.

Edwardus Dei gratia, &c. Rex venerabili in Christo patri W. eadem gratia archiepiscopo Eboracensi Angliae primati, salutem. Per petitionem ex parte communitatis comitatus Eborum nobis & concilio nostro exhibitam conquerendo monstratum, quod aliqui de comitatu praedicto vicinos suos gravare, ac expensis & laboribus fatigare multipliciter machinantes, ipsos coram ordinariis locorum ad respondendum coram eis super adulterio vel fornicatione seu consimilibus delictis, super quibus per prohibitionem nostram non poterunt se juvare, malitiose citari procurant, quamvis ipsi super gravaminibus hujusmodi per visitationem seu alio modo prius non fuerint diffamati; &, si forte hujusmodi citati ad primum diem non venerint, statim contra eos excommunicationis sententia fulminatur; & licet ad diem citationis veniant, & super delictis sibi impositis canonicam purgationem faciant, sicut decet, nihilominus, post lapsum octo dierum vel circiter, per falsam & malitiosam procurationem aemulorum suorum super dictis criminibus ipsis ut praemittitur impositis, non obstante quod inde legitime se purgarunt, iterato citantur, sic-

[e] Communia Hilar. 21 Ed. 1. rot. 6. in dorso, in scaccario.

[f] Placit. coram rege Hilarii, 35 Edw. 1. rot. 52. apud camerarios scaccarii, anno 1306.

[g] In Ventre, Claus. 12 Ed. 2. membran. 10. in arce Londinensi, anno 1318.

que expensis & laboribus indies fatigantur; propter quod nobis est cum instantia supplicatum ut ipsis velimus super praemissis de remedio providere: Et quia populum nobis commissum nolumus indebite sic vexari, vobis mandamus quod hujusmodi oppressiones & gravamina indebita ponderantes, ministros vestros ab oppressionibus & gravaminibus hujusmodi aliquibus vel alicui de comitatu praedicto de caetero inferendo, prout ad vos pertinet, desistere faciatis; taliter in hac parte vos habentes quod per vestri defectum querela inde ad nos non perveniat iterata. T. rege apud Eborum 28 die Novembris.

Per petitionem de concilio.

Sub idem ipsum tempus Radulphus de **Rounceuile** monachus vagabundus ex regio mandato captus est ab Hugone **le Despenser**, quem eo nomine excommunicavit [h] Walterus Reynoldus archiepiscopus Cantuariensis. Sed ex jure regio atque Anglicani christianismi moribus patriis rescripto suo ei praecepit rex ut eum absolveret *sine dilatione, nolentes quod aliquis de dominio nostro super hiis quae ad mandatum nostrum rite fecerit occasionetur seu inquietetur quovismodo.* Sub Edwardo item tertio, *Willielmus episcopus*[l] *Norwicensis attachiatus fuit ad respondendum tam domino regi quam Richardo* **Freysell**, *quare cum dominus rex nuper quoddam breve suum de prohibitione una cum alio brevi ipsius domini regis sub privato sigillo ejusdem domini regis praefato Richardo fecisset liberari, eidem episcopo deferendum, & idem Richardus brevia illa de mandato regis praefato episcopo liberasset* (brevia illa jurisdictionem inhibuere quam episcopus ille usque in excommunicationem exercere voluit in abbatem Edmundoburiensem, quem, intra praecinctum, utpote dioecesis Norwicensis, privilegia regia diu ante ab episcopali jurisdictione omnimoda[k] exemerant) *praedictus episcopus ipsum Richardum causa liberationis brevium praedictorum excommunicavit apud* **Thetford**, &c. (fiducia puto temere & insolentius fretus canonis illius Peckhamiani ante memorati de impetrantibus literas regias ad impediendum processum in causis ecclesiasticis, cujus vis hic ex jure Anglicano in nihilum ante redierat, ut ostensum est) *in ipsius domini regis contemptum, & ipsius Richardi damnum —— Et episcopus respondet per haec verba, & dicit quod actio tam pro domino rege quam praedicto Richardo in hac parte assumpta de eo quod idem episcopus dictum Richardum excommunicasse debuisset, eo quod idem Richardus dicta brevia domini regis praefato episcopo ex parte domini regis liberavit, fundata existit; quae quidem causa excommunicationis ita spiritualis factumque judicis ecclesiastici omnino censetur, quod in curia regis de dicta causa excommunicationis cognosci nec inde discussio aliqualiter fieri debet. Petit judicium si ista curia in ista actione super dicta causa excommunicationis fundata cognoscere velit aut debeat, aut dominus rex & praedictus Richardus hic inde in curia ista responderi.* Sic exceptio episcopi hic declinatoria. Ad quam *Johannes de Lincolnia attornatus regis dicit quod actio pro domino rege & dicto Richardo in hac parte tam de contemptu domino regi quam de damno dicto Richardo per excommunicationem in praedictum Richardum ex causa praedicta pronunciatum factis fundatur, & secundum legem & consuetudinem regni Angliae dominus rex vel progenitores sui nec aliquis alius de contemptu Domino regi infra regnum suum Angliae facto in alia curia quam curia ipsius regis aliquam actionem prosequi debeant aut consueverunt, maxime cum dictus rex de aliquo contemptu sibi illato alium judicem in regno suo quam in curia sua habere non debeat. Petit judicium, ut prius.*

Et quia videtur curiae quod curia ista in placito isto, non obstante exceptione per praedictum episcopum allegata, cognoscere debet, dictum est eidem episcopo (a praefectis scilicet curiae) *quod ulterius respondeat si*, &c.

Noluit episcopus aliud quid respondere. Unde tam ex querela, nomine regio, exhibita, quam exceptione illa declinatoria, statu quaestionis inde satis manifestae facile elicito, judicium seu sententia ejusque rationes in hunc modum feruntur; Quas integras adjiciendas esse ex archivis (ut reliqua hic) merito duximus. Exemplum sane perquam etiam illustre & observatu dignissimum juris in christianismo Anglicano de excommunicatione seu ordinis ecclesiastici jurisdictione ex anterioribus seculis receptissimi, geniique hanc circa rem christiani tunc temporis apud nos obtinentis. Verba sunt:

Et quia ad actionem domini regis in hac parte assumptam, &c. *idem episcopus, licet saepius quaesitus fuerit, postquam pluries ei dictum fuerit a curia, ut praemittitur, quod ulterius responderet si*, &c. *minime respondere curavit; per quod omnia quae in narratione domini regis & praedicti Richardi superius exprimuntur ab ipso episcopo secundum legem & consuetudinem regni Angliae ut non delicta & quasi concessa teneri debeant; in qua quidem narratione continetur quod dictus episcopus ipsum Richardum, eo quod dictus Richardus brevia domini regis eidem episcopo directa ex parte & de mandato domini regis praefato episcopo in conservationem juris regii, ut praedictum est, liberavit, excommunicavit, & ipsum Richardum excommunicatum fore publice denunciavit*, &c. *Ac idem episcopus in curia regis hic placitando allegavit quod de praedicta actione domini regis & praedicti Richardi, eo quod ipsa actio super causam excommunicationis in ipsum Richardum, causa liberationis praedictorum brevium promulgatae, fundata existit, nullo modo curia domini regis cognoscere deberet, nec de facto suo praedicto discussio aliqualiter ibidem fieri, sicque jus regium sive autoritatem domini regis in hac parte, quibus dominus rex & progenitores sui semper hactenus uti consueverunt, ut sic factum suum impunitum remaneret, persequitur gravius impugnando; quae quidem sententia excommunicationis in ipsum Richardum ex causa praedicta promulgata, & quae per ipsum episcopum in hac parte attemptata existunt, ad inobedientiam & diminutionem dominii & potestatis regiae, autoritatis suae laesionem & coronae suae*

[h] Clauf. ibid. membran. 10. fol. 60. a.

[l] Trin. 21 Ed. 3. coram rege rot. 289 apud camerarios scaccarii.

[k] 21 Ed. 3.

exhae-

exhaeredationem manifestam, & etiam contra subjectionem fidelitatis qua idem episcopus praestito sacramento eidem domino regi tenetur, contemptuose & temere fuerunt & perpetrantur; cum idem episcopus, ut ligeus ipsius domini regis & dicto domino regi ex fidelitate praedicta subjectus, mandatis domini regis. & maxime eis quae a latere ipsius regis & pro conservatione juris coronae suae & tuitione ejusdem emanantur, obedienter parere, ipsorumque mandatorum latores sive nuncios, qui ut ministri domini regis sic mandata regia exsequendo quasi ipsam personam domini regis & majestatem suam repraesentant in hac parte, absque damno aliquo sive gravamine ex causa praedicta eis inferendo admittere & revereri, & nullatenus jura coronae domini regis impugnare, imo pro viribus suis illaesa conservare, specialiter teneatur; Habita modo deliberatione pleniori, videtur curiae quod idem episcopus, ex praemissis per ipsum, ut praemittitur, temere in contemptum domini regis & injuriose multipliciter factis & perpetratis, ut juris coronae domini regis, autoritatis, dominii sive potestatis suae regiae illicitus impugnator, culpabilis est. Et ideo consideratum est quod omnia temporalia ejusdem episcopi episcopatus praedicti, pro quibus etiam idem episcopus dicto domino regi dictam fidelitatem fecerit, quam per praemissa indeluc per ipsum episcopum facta & attemptata maliciose committendo contra majestatem & dignitatem domini regis in juris sui laesionem, ut praedictum est, perperam violavit, in manus domini regis, pro contemptu praedicto domino regi in hac parte facto, seisiantur sive capiantur, ita quod de exitibus eorundem domino regi respondeatur; & quod idem episcopus DICTAM SENTENTIAM EXCOMMUNICATIONIS *in ipsum Richardum occasione liberationis brevium praedictorum eidem episcopo pro conservatione juris regii, ut praedictum est, in contemptum domini regis & ad inobedientiam dominii sui regii* INOBEDIENTER LATAM ET PRONUNCIATAM REVOCET ET RELAXET, dictumque Richardum INDE ABSOLVAT. *Et quod dicta temporalia dicti episcopi episcopatus praedicti, quousque idem episcopus domino regi pro contemptu & offensis praedictis satisfecerit, &c. &* SENTENTIAM EXCOMMUNICATIONIS *in ipsum Richardum ex causa praedicta latam & pronunciatam* REVOCAVERIT, & ipsum *Richardum* INDE ABSOLVERIT, *in manibus domini regis remaneant; & quod idem Richardus recuperet damna sua,* &c

Adjicitur item id quod satis indicat quale certissimum ante & usitatum fuisset in causis consimilibus jus. Statim enim sequitur:

Et licet in causis consimilibus tam archiepiscopi quam episcopi caeterique praelati ordinarii, quotiens convicti fuerint per judicium curiae domini regis temporibus retroactis, consideratum fuisset quod caperentur, tamen certis de causis judicium inde de capiendo dictum episcopum respectuatur, &c. *Et super hoc dies datus est, qui venit, & damna assessata sunt dicto Richardo ad decem mille librarum, prout prius narravit.* Etiam judicium hoc per *Breve de Errore* in controversiam denuo ab episcopo actore vocatum, summa deliberatione habita, pro justo secundum jus hic receptissimum asseritur. Tantundem [l] item actum est in priorem de Kersey episcopi commissarium. Et Richardo jam dicto sic ab eo etiam excommunicato adjudicantur mille librae nomine damnorum, seu pro injuriae per excommunicationem illatae compensatione. Atque (quod maxime etiam advertendum) acta sunt haec per secula illa [m] quibus pauci satis fuere in praefecturis nostris juridicis sive judices sive ministri ex alio ordine quam ecclesiastico, cujus ita coryphaei ipsi aut neutiquam aliud fuisse jus Anglicani christianismi indubitanter sic asseruere, aut vafre nimis dissimularunt, dum ita jus regium hic & mere humanum in excommunicationis causa, exceptionis de spiritualibus episcopalis ratione habita nulla, tuebantur atque ut undiquaque exploratissimum agnoscebant. Haec quidem uti etiam id genus innumera alia [n] in archivis nostris; ubi etiam saepius occurrunt literae regiae jure receptissimo hujus regni fundatae, quibus ordo ecclesiasticus in synodum legitime, seculis etiam in vetustioribus, convocatus non sine comminationibus gravissimis inhibetur [o], ne quid attentet, nedum statuat quidquam in *dignitatis regiae* seu *coronae Angliae jurium* aut consuetudinum patriarum *praejudicium.* Adeoque inde nec excommunicare quenquam contra ejusmodi jura quibat ordo ille, nec canonem aliquem impune edere cujus vi aliquis foret excommunicandus. Et si quid contra tentaret synodus ejusdem ordinis aliqua, pro frustraneo plane in regimine hic publico [p] habebatur. Adeo etiam interdum jure ac rescripto regio temperatur jurisdictio ecclesiastica, ut inhibeantur episcopi ne laicum quenquam in jus vocent ad sacramentum [q] aliquod praestandum, sine quo sane jurisdictio satis imbellis. Et si quid contra factum, *contra coronam & dignitatem regiam, & debitam reverentiam,* id est, contra jus in Anglicano christianismo receptum, fieri dicebatur. Sed vero adeo vulgo recondita huc trahere necesse non est. Nam receptissimum habetur, etiam in libris juris nostri editis omniumque ejusdem studiosorum manibus tritissimis, excommunicari nominatim, atque ita ut status inde inter suos mutatio visibilis sequeretur, neminem debuisse in causis ullis quae ex jure regni cognitioni ordinis ecclesiastici non permitterentur, seu *quibus possit inveniri laedi per excommunicationem regiam libertatem,* ut statuti *Articulorum Cleri* [r] verba sunt. Quibus consona sunt literae *totius communitatis* Angliae ad Bonifacium octavum papam, sub Edwardo rege primo [s] missis, quibus profitetur pontificum jurisdictionem non omnino se immiscere hic debere illis quae ex moribus patriis juris essent regii. Nec minus receptum est, de causarum permissione illiusmodi decernendum fuisse ab eis qui tribuna-

[l] Trin. 22 Ed. 3. rot. 66. coram rege apud cameram scaccarii. [m] Vid sis J Stowaeum in annalibus anno 1365. Regist. MS. Simonis Langhami arch. Cant. fol. 6, &c & epistolam dedicatoriam Henrici Spelmanni conciliis Britannicis praefixam. [n] Videsis Rot. Pat. 25 Ed 1. membran. 12. Rot. Claus. 30. Ed. 1. membran. 13. dorf. & 34 Ed 1. membran. 15 dorf. Rot. Claus. 15 Ed. 3. membran. 29. dorf. Rot. Parl. part. 1. 25 Ed. 3. num. 31, 32, &c. in arce Londinensi. [o] Rot. Pat 8. Joannis regis, membran. 1, 3 Rot. Pat 26 Hen. 3. membran 12. in arce Londinensi, & vide Pat. 19 Hen. 3. membran. 5. ibi, & 9 Ed. 1. in registro Jo. Peckhami archiepisc. Cant. fol. 101. [p] Videsis Lindwod. in Constit. Provinc. l. 1. De foro competenti, c 1. sub initium, &c. [q] Rot. Claus 35 Henr 3. membran. 6 in dorso, & 44 Hen 3. part. 1. membran. 11. in dorso, in arce Londinensi. [r] Cap 7. [s] Tho. Walsingham. anno 1303. Matth. Westmonast. anno 1302. &c.

libus regiis praecessent; literis item prohibitoriis, mulctis etiam & poena gravissima, quae *praemunire* vocitatur, coercendos episcopos aliosque omnimodos autoritatem episcopalem exercentes, quoties de re aliqua extra cancellos jurisdictionis eis sic permissae cognoscere, adeoque excommunicare tentarent; uti & illud item, imperandam etiam a rege ejusque tribunalibus absolutionem, velut excommunicationis omnino non legitimae, si quis extra cancellos illos excommunicaretur, utcunque actio ipsa *in salutem animae* aliave eo tendens, ut assolet, institueretur. Accedat etiam, ipsa poenitentiae solennia mulcta pecuniaria legitime potuisse redimi[t], unde & absolutio undiquaque sequeretur legitima: quod sane juri divino imperativo, quo fundari tam poenitentiae solennia quam excommunicationem a compluribus admitti solet, est perquam dissentaneum. Nec illud omnino novum, seu commatis recentioris, sed ante annos abhinc mille ducentos, aut circiter alibi in christianismo usitatum apud *sanctos atque insignes viros, qui sparsis redimebant crimina nummis*; quod ex Salviano[u], qui tunc floruit, scimus. Haec atque alia congenera juris exploratissimi fuere etiam ante reformationem incoeptam apud Anglos nostros, ut ex locis librorum nostrorum juridicorum passim prostantium adnotatis[v] perspicue liquet. Atque appositissimum est quod habet hac de re vir juris Anglicani consultissimus, Gilbertus Thorntonius *capitalis* Edwardo regi primo *justitiarius* MS. qui Henrici Bractonii libros in summam, ut alibi[x] ostendimus, redegit. Scripserat Bractonius[y], idque juxta receptam in jure pontificio sententiam, *Cum excommunicato nec orare, nec loqui, nec palam nec abscondite, nec vesci licet, exceptis quibusdam personis.* Personae illae superius hic memorantur. Thorntonius[z] autem sic; *Pro excommunicato nec orare nec loqui palam nec absconse, nisi ad emendationem suam, ulli licet, exceptis magistratibus.* Praetermissis reliquis, ut notissimis, receptissimum hoc in Anglorum christianismo jus sic denotare voluit, ut magistratus, seu qui tribunalibus regiis praecessent, rite ab excommunicato adiri possent, ut inde impetraretur sublevamen, si contra jus illud quisquam excommunicaretur. Ex hisce satis, opinor, liquet quale excommunicandi jus in Anglorum christianismo fuerit ante reformationem incoeptam affectatamve. Certe etiam postea par erat mansitque. Id ignoratur nemini qui juri nostro ac praxi forensi alienus plane non sit. Notius etiam est nihil aut frequentius, quam ab omnimodis supremarum ordinis ecclesiastici, id est archiepiscopalium, curiarum sententiis, sive excommunicationis sive aliis, idque in causis qualibuscunque ordini illi alias permissis, tam ex jure antiquissimo (ut e constitutionibus Clarendonensibus liquet) quam sub reformationis initia[a] instaurato, ad delegatos regios apud nos appellari non aliter sane atque a *curia militari* aut *admiralitatis ad regem in cancellaria sua*, ut stylus forensis est. Nam formula eadem in hisce omnibus usurpari solita. Atque hoc etiam post reformationis initia semper obtinuit, velut ex jure exploratissimo, avito, receptissimoque; quali quidem de provocandi jure gravissima orta est ante annos aliquot contentio apud Belgas reformatos in provocatione illa Poppii Boorsmae a synodo ecclesiastico ad ordinum curiam in Frisia. Consule, si placet, apologeticam rescriptionem ea de re Petri Cabeliavii. Sed vero etiam apud Anglos nostros ex condonatione[b] facinorum & poenarum, sive parliamentaria sive regia sola, ita evanuit agendi potestas ecclesiastica, etiam in causis alirer ordini illi permissis universis, ut ad poenam subeundam ab ordinis illius aliquo in jus vocatus exceptione illa se rite poterit tueri; etiam & ante excommunicatus inde liberatus fuerit, & in absoluti statum legitime transierit. Accedant hic leges de *supremo capite ecclesiae*[c], & *supremo gubernatore in omnibus causis tam ecclesiasticis quam temporalibus*[d]; qui regum nostrorum tituli. Mitto hic in liturgiis publicis autoritate parliamentaria, Edwardo sexto & Elizabetha regnantibus, stabilitis, peculiares de sacrorum interdictione clausulas nonnullas insertas, e quibus is cui interdicitur sine status personae mutatione ulla publica, saltem sine excommunicationis forensis alicujus sententiae in eum latae aut figura aut umbra, ex commonitione privata coena domini in tempus aliquod caret. Summa est; ut sub conjunctionis christianismi ac summi in Caesaribus regiminis initia variatim ex jure Caesareo & laxabatur & temperabatur ordinis ecclesiastici jurisdictio, adeoque potestas excommunicationis ipsa, juxta superius ostensa de Constantino, Valente, Gratiano, Valentiniano, Arcadio, Honorio; ita etiam ex jure Anglicano, uti ex juribus aliorum regnorum ac rerumpublicarum ante memoratarum, perquam variatim temperata est ac laxata eadem jurisdictio ac potestas. Neque alirer quam juxta jam dicta intelligenda sunt (dum jus apud nos per omnia secula christianismi, etiam in nostrum, receptum consideramus) ea quae de *excommunicatis* & de eo *qui per publicam ecclesiae & denunciationem rite ab unitate ecclesiae praecisus est & excommunicatus*, in articulis[e] religionis nostris occurrunt, aut quae in canonibus posterioribus[f] de criminibus ac scandalis generatim ab aedituis foro ecclesiastico denunciandis. Quicquid enim sic generatim ab ordine hic ecclesiastico scriptum est, id ita semper a jure Anglicano civili temperatum est & restrictum ut inde plane modos suos & limites perpetuo receperit. Quod itidem nuperrime factum ab ordinibus parliamentariis, dum excommunicationi presbyterali retinacula & repagula, quae egredi rite ea nequiret, diversimode & prudenter assignabant, secundum id quod regiminis publici bono conducibilius dijudicarent ipsi, utcunque sane enixius dogmatis & argumentis suis in contrarium, sed frustra, nec semel, contenderet ordinis hic ecclesiastici coetus, qui ea

[t] Artic. Cleri cap. 3, 4. ubi vide Cokum. [u] De Gubernatione Dei, l. 7. [v] Bracton. lib. 5. tit. De Exceptionibus cap. 2, &c. & 23 §. 2, &c. Fleta lib. 6. cap. 37, 38 & Specul. Justit. cap. 5. sect. 6. Registrum & Natura Brevium in tit. De Prohibitione & Praemunire. Breviaria Statutorum in eisdem & Excommengement. Fitzherbert & Brook tit. eisdem & Attachment sur Prohibition. Stat. de Circumspecte Agatis 13 Ed. 1 & Artic. Cleri 9 Ed. 2. cum Commentariis Ed. Coke Instit. 2 pag 487, & 599. maxime pag. 621. Constit. Provincial. & ibi Lindwod. tit. De Foro competenti, &c. [x] Dissertat. ad Fletam, cap. 2. [y] Lib. 5. tit. de Exception. cap. 23. §. 2. [z] Lib. 7. cap. 10. [a] Stat. 25 Hen. 8. cap. 19. [b] Coke part. 5. fol. 51. & vide part. 8. fol 69 a. [c] Stat. 26. Hen. 8. cap. 1. [d] Stat. 1. Elizab. cap. 1. [e] Artic. Relig. 1562. art. 33. [f] Anni 1603. can. 109.

de re publice consulebatur. Et sane qui ut adversarii subinde scriptis insurgunt non omnino evincunt aut evincere contendunt jus quale diximus apud Anglos non receptissimum fuisse, aut non tam ab ordine hic ipso ecclesiastico quam laico publice agnitum, utcunque ipsi (sed pro vario interim de personis ac titulis ad quos jurisdictionem ejusmodi attinere velint persuasionum discrimine) suam in rem ecclesiasticorum jus, velut summo regimini coordinatum nec omnino subordinatum, cancellis, *in ordine* saltem, ut aiunt, *ad spiritualia*, coercendum fore nullis acerrime concertare soleant. Certe etiam in ecclesiis seu rebuspublicis aliquot quae non pontificium solum Romanense sed & episcopale regimen sub reformationis initia excutientes consistoria introduxerunt presbyteralia, eousque vigere videtur summarum in regimine publico potestatum autoritas ut tum juxta illarum decreta jurisdictio ecclesiastica adeoque excommunicationis facultas ibi formata sit, tum nihil omnino contra quam autoritas illa admiserit sit hanc circa rem ibi tentandum. Animadverte ordinationes ipsas ecclesiae Genevensis [g]. Verum de jure per regna & respublicas christianas integras hac de re a vetustissimis seculis etiam in nostrum obtinente hactenus. Quod ad singularium virorum doctorum commentarios hic attinet (de quibus juxta institutum proxime dicendum) certe eorum etiam vicem, praeter aliquot supra obiter citatos, impensissime hic supplent leges ipsae, acta publica, ac usus ante ostensus, quia adeo variatim pro arbitrio humano secundum jam dicta temperatus. Nam nemo non videt per anteacta christianismi cum summo in regimine publico conjuncti secula, imperia, regna ac respublicas jus hanc circa rem humanum ita publice viguisse ut non modo e laicis eisque primarii passim ordinis, verum etiam ex ipsis ecclesiasticis numerosissimos fuisse satis constet, eosque illustriores, qui tantundem in legibus illis, actis publicis ac usu palam agnoverint, adeoque quasi scripserint ipsi ac consignarint. Saepissime enim in legibus illis ferendis, actis publicis conficiendis, ac usu illo exercendo partes etiam & dignitates tenuere primarias ecclesiastici ordinis viri perquam conspicui, qui & docti satis & simul cordati ita rem hanc se habere ultro admiserint; quod ex annalibus & historiis notissimum. Ita scilicet manifestum est illos existimasse jure divino quod praeceptivum est (nam de eo tantum hic loquendum) seu instituto, sive ex evangelio sive aliunde divinitus accepto, singulari (cui mortalium cuiquam ullatenus derogare nefas) non subniti poenae hujus aliter atque alienjus alius ex humano arbitrio pendentis usum, sed tantum ex divino vim, inter ejusmodi alias, sortiri, quemadmodum mediate sortitur poenarum jus omnimodum, juxta superius capite quinto ostensa, ab hominibus pro arbitrio suo praescriptum. Dum enim ita temperamenta ac modos, pro hominum in jure humano condendo libitu, in excommunicationis ipsius, quoad causas, objecta, personas, reliquasque ejus appendices, natura ipsa, admittendos esse illi qui sic, dum rebus agendis praeerant, profitebantur, fieri nequit quin simul admiserint & professi sint ipsi omnimodam ejusdem partem eidem juri esse obnoxiam atque inde plane pendere. Sed vero sunt etiam commentarii & veterum & recentiorum singulares ahusmodi, unde expressius itidem sententiae huc facientes ediscendae. Atque in eis primarium quidem locum mereri videtur illa patris illius celeberrimi S. Chrysostomi Oratio [h], Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀναθεματίζειν ζῶντας ἢ τεθνεῶτας, *Quod non debet quis vel vivos vel mortuos anathematizare*, aut *anathema in eorum quempiam pronunciare*. In anathematis usum sui seculi (floruit sub Theodosio majore seu anno Christi 390) invebitur, velut illius unde christiani ludibrio apud alios haberentur & invicem malefici. De eo loquitur quasi apostolis tantum, non aliis, competierat. Et Paulum ait duobus tantum in locis (id est in priore ad Corinthios [i] & in epistola ad Galatas [k]) vocem ut in alios a se pronunciatam adhibuisse. Sed οὐχ ἱερατικῶς, inquit, προστάττων ταύτην ἐπήγαγε, *nec tamen certae & determinatae personae illam intentat*. *Cur igitur*, inquit, *quod nullus eorum qui potestatem acceperunt vel facere vel declarare ausus fuit, tu facere audes plane adversarius mortis dominicae, praeoccupans judicium regis?* Addit, etiam sanctum quendam, qui apostolorum temporibus martyrium meruit, adseverasse, *eum qui hominem facit anathema ecclesiae, abducere seipsum in extremam perniciem, usurpando dignitatem Filii Dei*; quasi nemini praeter Deum ipsum hujusmodi sententiae pronunciatio competeret. Reliqua ibi vide. Sanctus ille hic ita Chrysostomo consonus quisnam fuerit ignoratur. Existimant aliqui fuisse Ignatium, e cujus epistola ad Smyrnaeos afferunt aliquid quasi jam dictis consentaneum, quod quidem ad rem non omnino, si quid video, attinet. Id quidem verum est, Chrysostomum alibi, idque saepius [l] (ut faciunt itidem patres reliqui illius seculi) agnoscere & plane admittere excommunicationis usum; unde haud parum dubitatum est quid sibi hic velit dum anathema nec in vivos nec in mortuos admittendum tam acriter instat. Alii [m] igitur de temerario ejusdem usu tantum eum loqui volunt, alii de ejusdem usu tumultuario apud Antiochenos, alii aliter. Nec defuere qui orationem illam Chrysostomi esse negaverint [n]. Sed ejusdem fuisse, utcunque forsan interpolatam, consentiunt plerumque tum pontificii tum reformati, nonnullis [o] interim modeste dubitantibus, sed omnibus autoris pervetusti alicujus fuisse consentientibus. Et quantum ad orationis illius sensum attinet, cum in excommunicatione majori illius seculi, uti & ante & post, binae haberentur partes, anathema ipsum seu devotio ac dirae in destructionem excommunicati, & separatio atque privatio pristinae inter suos communionis (juxta superius memorata) haud aliter forsan existimandum quam partem illam priorem [p], ob rationes

[g] Anni 1560. & vide edit. 1562. pag. 61. & 1577. art. 1. & 97. à Geneve. [h] Edit. Basil. tom. 3. pag. 724. Antwerp. in 8. 1553. pag. 252. Latin. Ducaeana tom. 5. homil. pag. 599. Graeco-Latin tom. 1. homil. 76. pag. 907. Saviliana tom. 6. homil. 37. pag. 439. [i] 1 Corinth. xvi. 22. [k] Cap. i. 8, 9. [l] Homil. 18. in cap. 8. 2 ad Corinth. Homil. 4. in Epist. ad Ebraeos. homil. 70. ad populum Antiochenum; libro de Babyla Martyre; alibi. [m] Vide Sixtum Senens. Bibliothec. lib. 6. annot. 267. Baron. tom. 4. ann. 382. §. 55, &c. Theophil. Raynaud. de Monitoriis Ecclesiasticis, part. 2. cap. 8. §. 4. [n] Dom. Soto in sent. 4. dist. 22. quaest. 1. art. 1. Vide Catalog. Hoeschilian. in not. ad tom. 5. edit. Savilianae. pag. 708. [o] Vide notas in edit. Savilianae 6. tom. col. 802. & Front. Duc. edit. Graeco-Lat. tom. 1. in notis pag. 132. [p] Vide Hug. Grot. in Evangel. pag. 682. sed & Chrysostom. in Epist. ad Rom. ix. 3.

oratione illa aperte satis & expressius allatas, omnino autori illius, quicunque fuerit, displicuisse, utcunque in usu fuisset tunc receptissimo; partem autem posteriorem, ut poenam inter homines ipsos visibilem & satis notam, nihilominus adhibendam. Atque ita forte concilianda quae hic de anathemate habet cum eis quae alibi de excommunicatione, cujus pars illa altera facile intelligitur sine anathematismi diris. Et forsan, cum jam christianismus & summum in regimine publico imperium simul ita conjungebantur, (floruit Chrysostomus circa sexaginta a conjunctionis ejusdem initiis annos) existimavit pater ille praestantissimus in jurisdictione qualicunque exercenda non fore apud christianos dirarum illarum terriculamenta amplius adhibenda, quemadmodum ante, quamdiu regiminis publici usus christianismo defuerat, adhiberi, ex Judaismi moribus, solebat; sed sufficere ipsam tantum separationem seu interdictionem, quae inoleverat, personalem. Sed vero, quicquid senserit hic pater ille, ex vetustatis autoritate duravit varius anathematis etiam usus, juxta superius ostensa; ita tamen ut in oriente, ex summa erga orationem illam ut Chrysostomianam reverentia, novellae cujusdam seu canonum de anathematis poena irroganda, tam ab imperatore quam a patriarcha etiam in synodo editorum, uti & aliorum ejusmodi aliquot, vis ac usus in desuetudinem, velut non tolerandus, abiret & esse desineret. Nimirum a Constantino Porphyrogenneto imperatore & Alexio patriarcha in synodo anno juxta Graecorum aeram mundi 6534, qui Christi est 1026, habita, pronunciandum decernitur anathema [q] in omnes qui rebelliones aut tumultus excitarent, eorumque participes & consiliarios; etiam & in eos qui per poenitentiam illos reciperent antequam ipsius defectionis eos poeniteret eamque ipsi desererent. Similis item adjectio aliis in synodis ac canonibus Chrysostomo tum recentioribus tum vetustioribus in oriente occurrit [r]. Atque de Constantini illius & Alexii constitutione illa seu canone de anathemate observatur a Theodoro Balsamone patriarcha Antiocheno [s], qui floruit circa annum Christi 1200, illum exolevisse seu plane ἀπρακτεῖν propter doctrinam illam sic de anathemate a Chrysostomo traditam ac in oriente ita receptam. Inde etiam diu post, cum Constantinus Harmenopulus judex Thessalonicensis tum canonum tum juris Caesarei epitomen scripserat, expressim reprehensus est a Philotheo [t] patriarcha Constantinopolitano eo quod scriptis suis non adjecisset, ὅτι διὰ τοὺς χρυσοῦς καὶ ἁγίους νόμους τοῦ μεγάλου τῆς ἐκκλησίας φωστῆρος Ἰωάννου τοῦ τὴν γλῶτταν χρυσοῦ περὶ τοῦ μὴ δεῖν χριστιανοὺς ἀναθεματίζεσθαι ἕως ἂν δηλονότι τῆς ὀρθῆς ἔχωνται περὶ Θεοῦ δόξης, ἠπράκτησαν οἱ τόμοι, οἱ τοὺς προστατοῦντας καὶ ἐπανισταμένους τοῖς βασιλεῦσιν ἀναθεματίζοντες, *quod propter aureas & sanctas leges illius magni luminis ecclesiae Joannis Chrysostomi quibus prohibentur anathemati subjici, seu anathematizari, christiani, quamdiu rectae de Deo sententiae adhaerent, esse desierint in usu illi tomi* (sic novellas ejusmodi & constitutiones vocitabant) *qui defectionum autores & imperatoribus perduelles anathematizarunt.*

Scilicet de jam dicta Constantini & Alexii constitutione loquitur Philotheus. Et subjungit item illud Balsamonis, unde nec solum hanc sed nec alias, de anathematis usu consimiles, alteram Emanuelis Commeni, alteram Palaeologi, vim habere ullam admittit, atque libenter assensum praebet, τῷ κοινῷ πατρὶ Χρυσοστόμῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἁγίοις διδασκάλοις πείθεσθαι δεῖν, τὰ αὐτὰ καὶ φρονοῦσιν ἐκείνῳ καὶ διδάσκουσι, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ μεγίστῃ φιλανθρωπίᾳ συνηγοροῦσι, *communi patri Chrysostomo & aliis doctoribus obsequendum esse, qui eadem cum illo sentiunt ac docent, maximaeque Christi clementiae potius patrocinantur.* Etiam titulus scripti Philotheani est, Ἀνατροπὴ τῶν γεγραμμένων παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλῳ ἀναθεματισμῶν *Refutatio scriptorum apud Harmenopulum anathematismorum*; quasi de aliis itidem non paucis anathematismis, nec solum de eis in tomis illis occurrentibus, tantundem existimasset. Certe forsan inter causas reprehensionis illius Philotheanae alias haud minima erat, quod in perquam turbido illo tunc rerum in oriente statu Callistus, qui Philotheo velut antipatriarcha erat, anathematismos suos adeo procaciter [v] in eos qui sibi displicuerant ejaculabatur. Sed demum quid ita de anathematismorum usu (notione quam diximus) senserint Chrysostomus, Balsamon, Philotheus patriarchae (quorum priores bini perquam celebres fuere & cuique satis noti; nec incelebris Philotheus qui *non modo vir singularis & ob sanctimoniam venerabilis, sed etiam externarum & nostrarum disciplinarum peritissimus* habitus est, alisque summis laudibus insignitur apud Joannem Cantacuzenum [x] ei coaevum) quid ipsi inquam senserint jam dicta satis docent. Nec sane eos solos ita sensisse aut alios etiam viros doctissimos, sibi tanto in fastigio positis consonos non habuisse, credibile est; quod de Chrysostomo diserte satis affirmat Philotheus. Vixit Philotheus hic ante Heracleensium Metropolitanus, sub Joanne illo Cantacuzeno & Joanne Palaeologo orientis imperatoribus, & circa annum Christi 1360 floruit, unde etiam videtur de Harmenopuli aetate aliter omnino decernendum quam viris doctis est hactenus receptum. Eum collocant circa A. Chr. 1150 seu sub Emanuelem Commenum. Sic Marquardus Freherus in chronologia juri Graeco-Romano praefixa. Sic Josephus Maria Suaresius in Basilicorum notitia. Sic alii. Atque horum ego [y] olim sequax. Sed vero cum ea quae memoravimus de anathematis usu ad Harmenopulum ipsum tunc florentem a Philotheo conscripta videantur (nam incipit, Ὁ περὶ τὰ τοιαῦτα σοφὸς, σεβαστὲ νομοφύλαξ καὶ καθολικὲ κριτὰ Ἀρμενόπουλε, πῶς οὐ καὶ τοῦτο τοῖς γεγραμμένοις προστέθεικας, &c. *Cum peritus sis hujusmodi rerum, venerabilis nomophylax & judex generalis Harmenopule, cur non hoc quoque scriptis adjecisti,* &c.) cur non plane statuendum Philotheo coaevum fuisse Harmenopulum, adeoque ducentis amplius annis recentiorem quam existimari solitum? Quicquid autem de sententia ac oratione illa Chrysostomi ejusve qui fuerint hic sequacibus sit statuendum, certe creberrimum postmodum in christianismo tam orientis quam occidentis fuisse anathematis,

[q] Jus Graeco-Rom. part. 1. pag. 218. & Theodos. Balsamon in synod. Gangren. can. 3. [r] Videsis Harmenopulum Epit. Canon. tit. 5. [s] In praefat. ad Comm. in Synod. Gangren. [t] Jus Graeco-Rom. part. 1. pag. 288. [v] Joann. Cantacuzenus lib. 4. cap. 37. & 47. [x] Histor. lib. 4. cap. 29. 32. 37. & 50. ubi vide Pontanum. [y] In Uxore Ebraica lib. 3. cap. 29.

juxta

juxta superius ostensa, usum est certissimum. Adeoque non ex natura sui illicitum esse, plerunque est admitti solitum. Caeterum quamvis adeo frequens occurrerat apud scriptores ecclesiasticos in synodis aliisque commentatis suis juris divini hic praeceptivi, ut in ante memoratis etiam habetur, id est evangelici & apostolici instituti, assertio, idque nomine ecclesiasticae libertatis, tum apud reformatos tum apud Romanenses (quae seculis quidem in vetustioribus facile ac ultro multo magis admissa quam accuratius discussa est) nihilominus de eo quod e contra est, non divino scilicet instituto singulari excommunicationis seu anathematis usum aut jus immediate fundari, sed humano omniuo, ut poenas alias introduci solitas, invento subniti, sententias habemus nec paucas nec obscuras tum in Romanensium tum in reformatorum, eorumque prodromorum scriptis. In Romanensibus, simulac scholasticae assertiones anteriores theologicas subtilius ventilari inoleverat, fuere etiam qui assertionem illam de jure divino etiam & de licito excommunicationis usu in controversiam vocarent, ut plurima alia oscitantius quam par erat recipi solita. Id liquet ex Alexandro Halense [z] disputatoribus scholasticis antesignano eximio, aliisque id genus [a] sequentibus. Sed vero Romanensium qui institutum divinum ita hic nolunt admitti genus habetur triplex. Primum eorum qui censuras ecclesiasticas nullas, qua tales, adeoque nec excommunicationem, singulari aliquo jure praeceptivo divino immediate subniti volunt, sed tantum instituto humano. Secundum eorum qui Haeresin exceptam hic volunt, quasi ex novi testamenti praecepto signantius de crimine illo prae aliis etiam in excommunicationem, sed non in crimina aut facinora alia, ex praecepto esset ejusmodi agendum. Tertium est, quod cum primo non solum sentit, sed etiam aut e paganismi morum rituumque imitatione, aut ex Judaismi moribus superinductis, in christianismum veterem adsumptum excommunicationis usum opinatur. Qui primi sunt generis, aiunt quidem *clavium* & *ligandi* & *solvendi* nominibus potestatem amplissimam & multipliciter imperativam coactivamque ordini ecclesiastico a Christo datam (cujus rei disputatio ad disquirendi genus aliud attinet, & fuse tractatur in libris non paucis de ejusmodi potestate a Romanensibus editis, aliisque in adversum emissis) atque ex generalis illius potestatis amplitudinis vi constitutam esse introductamque ab hominibus ecclesiasticis poenam hanc excommunicationis, reliquasque congeneres censuras, idque jure sic positivo, & ex singulari ecclesiae seu hominum ecclesiasticorum determinatione, haud aliter atque sacramentalia seu sacramentorum appendices ritusque & ceremonias pro hominum arbitrio ac prudentia natas esse agnoscitur, non omnino ex instituto aliquo immediate divino. Hanc sententiam amplexantur tuenturque viri celeberrimi rem more scholastico subtilius discutientes, Dominicus Soto [b], Ferdinandus Vellosillus [c] episcopus Lucensis, Gregorius Saytus [d], Franciscus Suarezius [e], quo excommunicationis pontificiae potestatis & effectus, etiam in principes summos, assertor [f] non reperitur acrior ullus. Alii sunt consoni, iique numerosi, licet non omnes pariter expressim. Et communior dicitur opinio haec, & theologis plusquam jurisconsultis pontificiis plerumque recepta. Atque ejusdem sensus sane satis videtur manifestus, ut in moribus legibusque ante ostensis, ita in excommunicationis apud Romanenses usu & veteri & recentiori, in singularibus casuum reservationibus, exemptionibus ab episcopali jurisdictione, id est etiam ab excommunicatione episcopali, eisque tam regiis (nam Guilielmus noster primus, Abbatiae de Bello ab ipso in agro Sussexiensi fundatae concessit *quod sit libera & quieta ab omni subjectione episcoporum* [g]; & aliae [h] sunt illiusmodi concessiones regiae) quam papalibus; in opinionibus Romanensium, qui etiam laicorum tum excommunicationes [i] tum absolutiones [k] in casibus quibusdam pariter admittunt; in eorum item sententia qui in monitoria ecclesiasticorum excommunicationi praevia aliquot, eaque etiam ex insignioribus, illa plane improbantes, conscripsere [l]; in excommunicatione monastica [m]; atque demum in id genus aliis, quibus jurisdictionem, hanc circa rem, pro arbitrio humano perquam variatim nunc coerceri nunc posse nunc laxari, haud parum affirmari videtur. Secundi generis hic sunt Jacobus Almain [n], Joannes Driedo [o], Eckius [p], alii aliquot, expressiori haereticorum in epistolicis canonicis mentione ducti. Quod ad sententiam hic attinet tertiam; e paganorum veterum scriptis moribusque constat perquam variam apud eos fuisse sacrorum, ut in excommunicatione christianorum minori, etiam & interdum vitae communionis seu societatis pristinae, ut in majori interdictionem. Sacris arcebantur apud eos alii, ut, ex institutione aliqua singulari & mystica, aut non omnino aut nondum unquam legitime capaces; quod cernitur passim apud scriptores satis obvios, qui Eleusinia, Mithriaca, Isiaca, Bacchanalia, id genus reliqua mystica memorant. Non ita dissimilis est apud christianos paganorum seu nondum baptismo initiatorum ab eucharistia aliisve sacris praeclusio; quae excommunicationi seu pristinae communionis qualiscunque privationi neutiquam omnino respondet, quoniam ad nondum unquam admissos tantum attinet. Cum enim civitates per Ioniam reliquae praeter duodecim illas quibus peculiaria sacra, Panionica dicta [q], instituta sunt, illorum capaces ex ipsa institutione non essent, adeoque inde arcerentur, communionis pristinae privatione, quae excommunicatio semper est, non omnino puniebantur; quale pariter de aliis ejusmodi dicendum. Et

[z] Part. 4 quaest 22. [a] Script. ad Sent 4. dist. 18, &c. [b] Sent. 4. dist. 22. quaest. 1. art. 1. § 13. [c] In Advertentiis Theologicis in Tom. 4. Chrysostomi ad quaesitum 15. [d] Thesaur. Cas. Conscientiae lib. 1 cap. 4. § 8. [e] De Censuris disp. 2 sect. 1. & lib. de triplici veritate Theologica, tract 1. disp. 21. §. 1. [f] Adversus sectae Anglicanae errores, lib. 3. cap. 3. &c. [g] Apud autorem libri De Vera Differentia potestatis regiae & ecclesiasticae, Londini 1533. pag. 52. & in Archivis. [h] 21 Ed 3. fol. 60 a. Mich 19 Ed. 3. coram rege Rot. 114, &c. [i] Laurent. Bochellus in biblioth. Juris Gallicani verb. *monitio*. & videsis Theophil. Raynaud. de Monitoriis part. 1. cap. 2. quaesit. 11. [k] Gl. in cap Pastoralis extr. de Officio Ordinarii Panormitan. ibid. & vide Raynaud part. 1. cap. 4. quaesit. 1. & Philibertum Marchinum in Bello Divino part. 3. cap 12. § 3. [l] Laur. Bochell. loco citato. & vide Raynaud. de Monitoriis, lib. 1. cap. 1. quaesit. 3. [m] Vide Raynaud. part. 2. cap. 1. § 5. Marinum alterius de Excomm. part. 3. disp. 7. cap. 2. alios hisce citatos. [n] In sent. 4. dist. 18. quaest 1. [o] De Libertate Christiana lib. 1. cap 8. [p] In Enchiridio cap. 27. & videsis Henriquez in Summa, lib. 13. cap. 2. alios ibi citatos. [q] Herodotus in Clio.

solennem ad sacra ejusmodi mystica admissionem praeviam per quinque gradus breviter indicatam habes apud Theonem Smyrnaeum[r]. Primus erat καθαρμὸς seu *purgatio*, & ablutiones; Secundus, ἡ τῆς τελετῆς παράδοσις, *sacrorum traditio* seu explicatio; Tertius, ἐποπτεία, *inspectio*; Quartus, στεμμάτων ἐπίθεσις, *coronarum impositio*, qua capax initiatus reddebatur reddendi aliis eadem sacra, seu alios seu similes creandi; Quintus, κατὰ τὸ θεοφιλὲς, seu *ipsi numini* cui initiatus est *charum fieri* & beatitudine mystica frui. Hos omnes optime explicavit vir praestantissimus Ismael Bulialdus in notis ad Theonem. Et juxta hos praecludebantur a sacris mysticis initiationis candidati, seu nondum plene admissi. Sed ea in re, ut dictum est, nihil habebatur quod excommunicationis christianae magis simile erat quam in arcendis ab eucharistia paganis seu necdum baptizatis, ubi pristinae communionis juris privatio plane nulla. Alii autem apud paganos, uti etiam & ipsi sic, ut jam monitum est, admissi, nequitiae alicujus, sceleris, aut immunditiei nomine, alias ac ante & satis capaces & inter admissos recensiti arcebantur, idque interdictione duplici; altera quae, ex disciplina sacra, erat in sacris omnimodis paraenetica seu commonitoria tantum; altera quae, ex lege aliqua poenali nata, etiam compulsoria erat, & a sacris publicis sic arcebat; quae sane excommunicationi christianae satis erat similis. Quod ad commonitoriam attinet; homicidis atque aliis facinorosis, ἔξιθι ναοῦ, *egredere e templo*, aut ejusmodi quid ab Apolline pronunciari solebat[s], juxta illud Lucani[t],

> —*Paean solitus templis arcere nocentes.*

& in Proserpinae sacris apud Virgilium[u],

> —*procul O, procul este, profani,*
> *Conclamat vates, totoque absistite luco.*

quemadmodum & Graecis erant usitatissima illa, Ἑκὰς, ἑκὰς ἐστὲ βέβηλοι, &, θύρας δ' ἐπίθεσθε βεβήλοις, &, Ἑκὰς, ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός, quae tantundem apud Orpheum[x], Callimachum[y], alios sonant. Et sacros hymnos recitaturis τοὺς ἀμυήτους καὶ βεβήλους ἔξιμεναι θύρηφι κηλέων[z], *nondum initiatos & profanos*, seu sacris ex labe aliqua contracta non idoneos, seu impuros, *foras exire jubere*, in more erat. Nec solum patrati sceleris etiam sed affectati aut cogitati reus hujusmodi continebatur subinde commonitione. Sacerdos in Vulcani AEtnaei sacris, apud Gratium Faliscum[a], inclamat,

> —*Procul hinc extorribus ire*
> *Edico, praesente deo, praesentibus aris,*
> *Queis scelus aut manibus sumptum aut in pectore motum est.*

Etiam qui impuri accederent a canibus AEtnaeis arcebantur[b]. Hesterna item Venere inquinati sacris haud idonei, adeoque pro impuris hic habiti, juxta commonitionem illam Tibulli[c] Ambarvalia celebraturi,

> *Vos quoque abesse procul jubeo, discedite ab aris,*
> *Queis tulit hesterna gaudia nocte Venus.*

Lucius item Attilius in oratiuncula ad Samothracas apud Livium[d] diserte velut pro indubitato sumit, *Omnem praefationem sacrorum eos quibus non sunt purae manus sacris arcere.* Et in Eleusiniis solennis erat praemonitio, *Nemo ingrediatur nisi qui se innocentem novit*, ut Lampridius[e]. Ejusmodi sunt testimonia alia satis obvia[f]. Sed vero impuritatis hic, quantum ad disciplinam sacram & commonitionis inde sensum, labes qualiscunque dilui ac satis purgari plerumque credebatur ex corporis in aqua viva ablutione; unde sacris (si lex aliqua alia non adversaretur) satis idonei habebantur sic abluti, non aliter ferme ac templa Romanensium introeuntes solenni aquae benedictae aspergine. Inde illud AEneae apud Virgilium[g],

> *Tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates:*
> *Me bello e tanto digressum & caede recenti*
> *Attrectare nefas, donec me flumine vivo*
> *Abluero.*

Et alibi[h] Dido diis inferis sacra instituens, ad Barcen vetulam,

> *Annam cara mihi nutrix huc siste sororem;*
> *Dic corpus properet fluviali spargere lympha,*
> *Et pecudes secum & monstrata piacula ducat.*

Alia id genus habet Virgilius, aliique veterum, ex more apud eos purgandi seu illustrandi sacrificaturos, seu qui sacrorum participes esse cuperent, eisve adesse. Atque inde Tertullianus, Arnobius, Lactantius, ejusmodi alii paganis hoc exprobraut (ut supra ostendimus[i], ubi ad hanc rem alia) quasi ex ablutione ejusmodi se ante flagitiis inquinatissimos satis munditos existimarent. Certe etiam Hercules ipse sibi tantundem objicit apud Senecam[k], ubi post uxoris liberorumque caedem,

> ————*Arctoum licet*, inquit,
> *Maeotis in me gelida transfundat mare,*
> *Et tota Tethys per meas currat manus,*
> *Haerebit altum facinus*——

Sed receptissima erat in sacrorum disciplina persuasio illa de impuritatis omnimoda purgatione per ablutiones & sui & vestium (ut loco citato diximus) quibus anteacti sceleris redargutio, increpatio & liberatio, adeoque poenitentia ejusque effectus etiam, significabatur, uti ex Artemidori[l] itidem & Achmete[m] expressius edisci potest. Et sane ad commonitoriae jam dictae interdictionis sensum inprimis spectat illud apud Suidam[n], Οἱ σπένδοντες, inquit, ἔλεγον, ΤΙΣ ΤΗΔΕ; ἀντὶ τοῦ, ΤΙΣ ΠΑΡΕΣΤΙΝ; Εἶτα οἱ παρόντες εὐφημιζόμενοι ἔλεγον, ΠΟΛΛΟΙ ΚΑΓΑΘΟΙ. Τοῦτο δ' ἐποίουν οἱ σπένδοντες, ἵνα οἱ συνειδότες τι ἑαυτοῖς ἄτοπον ἀναχωρεῖεν τῶν σπονδῶν. *Sacrificantes dicere solebant*, QUISNAM IBI? *pro eo quod est*, QUISNAM ADEST?

[r] In mathematica cap. 1. [s] Plutarch. de sera Num. vindicta. [t] Lib 5. [u] AEneid. 6. [x] In Hymnis. [y] Hymn 2. [z] Sozomen Hist Eccles. lib. 6. cap. 25. [a] In Cynegetico. [b] AElian de Animalibus, lib. 11. cap. 3, & 20. [c] Lib. 2. Eleg. 1. [d] Decad. 5. lib. 5. cap 5. [e] In Alex. Severo. [f] Videtis Brisson. formul. 1. [g] AEneid 2. [h] AEneid. 4. & vide Macrob. Saturnal 3 cap. 1. [i] Cap 3. pag 29. [k] In Hercule Furente, Act. 5. [l] Onirocritic. lib. 2. cap. 4. [m] Onirocritic. cap. 231, 232. [n] In τίς τῇδε.

Tunc autem qui aderant linguis faventes dicebant, MULTI ET BONI VIRI. *Hoc autem a sacrificantibus factitatum ideo ut quotquot sibi impuritatis alicujus conscii essent a sacris se subducerent*, seu ita commoniti abirent, quotquot scilicet praevia corporis aut manuum saltem & capitis ablutione aliove suppari lustramento non essent purgati. Nam juxta persuasionem paganicam pro puris satis (nisi lex aliqua aut mos singularis obesset,) habebantur sic, ut dictum est, abluti. Hinc etiam manuum ablutio solennis apud veteres [p] εἰς κάθαρσιν τοῦ μιάσματος, *in purgationem sceleris*. Inde etiam Thoas apud Euripidem [q],

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά,

Mare abluit omnia hominum mala. Inde vetus illa paraenesis apud Catonem [r] Rustico sacrificaturo, *Manus interluito*. At vero non tantum aqua sed aliis ritibus lustralibus purgabantur ex commonitione jam dicta sacrificaturi. *In sacris omnibus*, inquit Servius Honoratus [s], *tres sunt purgationes. Nam aut teda purgantur & sulphure, aut aqua abluuntur, aut aere ventilantur*. Et Arrianus de sacrificio Dianae a venatoribus, in Galliis olim, peragendo, Χρὴ τῇ θεῷ γε, inquit [t], ἀποκαθαίρειν τὰς κύνας καὶ τοὺς κυνηγέτας κατὰ τὰ πάτρια, ὡς νόμος, *Oportet tum canes tum venatores ipsos deae huic lustrare juxta ritum patrium, ut lex est*. Purgationes ejusmodi καθάρσεις τοῦ ψυχικοῦ σώματος, *purgationes* seu *lustrationes animalis corporis*, vocabant, quas unumquemque, ποιήσασθαι δεῖ τὰς ἱερὰς ἑπόμενον θεσμοῖς καὶ ἱεραῖς τέχναις, *decet facere juxta sacras leges artesque sacras*, ut ait Hierocles [v]. Animae autem ipsius erga deos purgationes aliae erant, quae non ex more publico, ut hi corporales, sed ex interiore contemplatione & conscientia fiebant; de quibus Platonici obiter ac affatim. Et de commonitoria hic interdictione, ejusque effectu & observatione solenni, hactenus. Altera autem illa, quae ex lege poenali ita compulsoria erat, adeoque statum personae inter suos mutavit, ut, nisi etiam legis ejusmodi vis ex eorum qui ferebant sive autoritate sive modo praescripto laxaretur, sacris publicis quisquam, utcunque ablutus, aliterve pro vario persuasionum & institutionum sacrarum discrimine purgatus, interdicebatur, palam cernitur in veterum Graecorum, Romanorum, Gallorum, (atque, ut par est credere, Britannorum) Germanorum, aliorumque gentilium legibus moribusque; in quibus modus ejusdem habetur duplex. Interdum enim sub omnimodae vitae inter suos communionis (citra tamen soli mutationem seu exsilium, ut fieri solet in excommunicatione majori) ademptae sive nomine sive sensu, sacrorum item communium, sed non aliter expressa, interdictio venit. Interdum etiam expresso nomine sacra sic nunc sola nunc cum aliis vitae commodis interdicuntur. Generalis illa interdictio habetur apud Graecos in graviori ἀτιμίας seu *infamiae* illa poena Attica marito adulteram damnatam retinenti, parentes pulsanti aut non alenti, aliis aliquot flagitiosis ac delinquentibus irrogari solita, cujus obvia mentio apud Demosthenem [x], Andocidem [y], Plutarchum [z], Libanium [a], Harpocrationem [b], alios Graecorum veteres, atque apud scriptores recentiores qui illorum res ejusmodi congerunt. Habebatur scilicet apud eos infamiae seu ἀτιμίας ejusmodi poena singularis (neque enim unica, aut sibi semper natura, aut gradu, aut nomine similis haec poena) quae consistebat in τῷ ἐρῆσθαι τῶν νομίμων, *jure patrio ejusque beneficio exui*. Adeoque quotquot illam subibant, quae gravior erat, non solum tum a magistratibus arcebantur tum a sacris communibus, verum etiam cousque pristinae vitae commercio privabantur, ut plane tum quasi exsules in patria haberentur, tum impune etiam occidi possent. Alibi item apud Graecos similis poena in usu. Electra apud Euripidem [c] de se, Pylade ac Oreste, *Decretum*, inquit, *est Argis*

——μήθ' ἡμᾶς στέγαις,
Μὴ πυρὶ δέχεσθαι, μήτε προσφωνεῖν τινὰ
Μητροκτονοῦντας——

Nemini fas esse nos matricidas aut tecto aut igne aut alloquio excipere. Ita Aristodemum Lacedaemone ob militiam desertam ignominiae nota punitum nemo aut igni aut alloquio inde dignatus est [d]. Et de Taprobanes insulae rege Plinius [e], *Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus*. Ejusmodi sunt obvia alia; quibus consonum satis est illud Romanorum notissimum de aquae & ignis interdictione veteri seu exsilio domestico, cujus in locum successit [f] deportationis poena. Hinc enim etiam sacrorum communium privatio simul secuta. Nimirum interdictio illa, citra soli mutationem, in eo habebatur quod est μηδένα κοινωνεῖν πυρὸς ἢ ὕδατος ἢ στέγης, *a nemine* sic interdicto *communicandam aquam & ignem* (quorum uterque tam sacrificiis quam vivendi rationi imprimis necessarius) *aut tectum*; ut Appianus [g] loquitur de Metello sic interdicto. Etiam lege Julia de vi privata tenebatur *qui eum cui aqua & igni interdictum est receperit, celaverit, tenuerit*, quod ait Paulus [h]. Talis habebatur in patria qualis, ex Anglorum jure vetusto, qui homicidii, latrocinii, aliusve gravioris criminis reus judicio se non sisteret solenni more vocatus. Ex contumacia enim illa sententia in eum pronunciari solita qua *Utlagatus* factus, id est, legis beneficio privatus; quem & **Frendlesman**, *hominem amicum non habentem*, & **Laughlesman**, *hominem legis protectione carentem*, vocitabant. Bractonius [i] expressim; Si quis talem *post utlagariam & expulsionem scienter paverit, receptaverit, vel cum eo scienter communicaverit aliquo modo, vel occultaverit, eadem poena puniri debet qua puniretur utlagatus*. Infamia autem qua apud Romanos notati aliqui multo levior erat ea quam Graecorum diximus; quod ex titulo ea de re in Digestis satis dignoscitur. Sed vero etiam ex-

[p] Scholiast. Sophoclis in Ajacem Mastigophorum. [q] Iphigenia in Tauris. [r] De re rustica, cap 133. [s] Ad Aeneid. 6 & videsis Dionem Prusaeum Orat. 48 ad finem, & Theophrast. in περὶ Δεισιδαιμονίας. [t] In Cynegetico, cap. 33. [v] In Carm. Pythagorica. [x] In Timocratem, & in Midiana alibique. [y] Orat. 1. [z] In Solone. [a] Declam. pro Halirrothio. [b] In Ἄτιμος. [c] In Oreste. [d] Herodotus in Polyhymnia seu lib 7. [e] Hist. 6 cap. 22. [f] L. 2 §. 1. D tit. de Poenis, & L. 3. tit. ad legem Jul. peculatus. Lactant lib. 2. cap. 10. Videsis Franc. Hotoman lib 5 Observat 2. & Barnab. Brisson Select. ex Jure Civili, lib. 3. cap 5. [g] De Bello Civili, lib. 1. [h] Sent. 5. cap. 26.
[i] Lib. 3. tit. De corona, cap. 13, & 11.

presso

preſſo ſacrorum nomine interdictio facioorofis perquam erat frequens, maxime apud Graecos. Ea dicebatur εἴργεσθαι ſeu ἀποστέρεσθαι πάντων καὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν, *Omnibus quae aut publica erant aut ſacra privari* ſeu *arceri*. Draco, inquit Demoſthenes [k], ut a cede mutua deterrerentur homines, legem tulit, homicidam εἴργεσθαι σπονδῶν, κρατήρων, ἱερῶν, ἀγορᾶς, &c. *arcendum eſſe a libationibus, crateribus, templis* ſeu *ſacris, foro,* &c. Id genus alias memorat ille [l], uti & AEſchines [m], Lyſias [n], Antipho [o], Andocides [p], id genus alii obiter. Adulterae ſcilicet, maſculo corpus ſuum in libidem proſtituenti, militiam detrectanti, ordinem deſerenti, aliis aliquot, praeter poenas alias uſitatiores, interdicebatur ex legibus moribuſque εἰσιέναι εἰς τὰ ἱερὰ δημοτελῆ, *ingredi in templa publica*. Et in officiis erat regis ſacrorum, qui in Areopago ſynedrus erat, & judiciis cum reliquis praefuit, προσαγορεύειν τοῖς ἐναντίοις ἀπέχεσθαι μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων νομίμων, *contumacibus interdicere ne ad myſteria accederent, nec aliis moris patrii beneficiis ſe immiſcerent*, ut ſcribit Pollux [q]. Plato item in legibus ſuis [r] parentes pulſantem voluit exulem urbe fieri, & πάντων ἱερῶν εἴργεσθαι, *arcendum a cunctis templis* ſeu *ſacris* communibus, etiam & ab ingenuorum non ſolum conſortio ſed etiam contactu; poena inſuper in ingenuum qui cum ſonte comederit, biberit, aut τινὰ ἄλλην κοινωνίαν κοινωνήσῃ, *alia aliqua communione eum illo communicaverit* aut ſponte tetigerit, adjecta etiam hujuſmodi, μήτε εἰς ἱερὰ ἐλθεῖν μηδέν, μήτ' εἰς ἀγορὰν, μήτ' εἰς πόλιν ὅλως, πρότερον ἢ καθήρῃ, *neque templum aliquod ingredi ei fas eſſe, nec in forum, nec in urbem omnino, priuſquam legitime purgatus fuerit*. Oedipus item apud Sophoclem, velut ex jure Thebanorum vicinorumque notiſſimo receptiſſimoque, atque etiam ex oraculi Delphici ſenſu de patricida, inquit,

Τὸν ἄνδρ' ἀπαυδῶ τοῦτον ὅστις ἐστὶ γῆς
Τῆσδ', ἧς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω,
Μήτ' εἰσδέχεσθαι μήτε προσφωνεῖν τινά,
Μήτ' ἐν θεῶν εὐχαῖσι μήτε θύμασι
Κοινὸν ποιεῖσθαι, μήτε χέρνιβας νέμειν,
Ὠθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας, ὡς μιάσματος
Τοῦδ' ἡμῖν ὄντος ——

Eum ego edico virum, quicunque eſt, ne quis in terra hac, cujus ego rex ſum, hoſpitio excipiat, aut alloquatur, aut in divinis ſupplicationibus aut ſacrificiis ut ſocium admittat, aut ſolennium ablutionum participem faciat, eum ab omnibus expellendus ſit velut patriae inquinamentum. Accedat hic exemplum Halicarnaſſenſis civitatis, quam totam quinque civitates, Lindos, Jalyſſus, Camirus, Cos atque Cnidus, ἐξεκλήισαν τῆς μετοχῆς, ut inquit Herodotus [s], *a participatione* ſeu *communione* ſacrorum Apollinis Triopii *ſummoverunt*, id eſt, plane excommunicarunt, ob Agaſiclis Halicarnaſſenſis delictum in tripodibus aereis, qui praemii loco victoribus in ludis ejus erant, domum ſecum deferendis, cum, ex lege, numini ipſi ab ipſo ſacrandi eſſent, poena expreſſim adjecta de communicationis ejuſmodi privatione. Quod ad Romanorum hac in re jus attinet, poſt celebrem illam conjuratorum apud eos caedem, Dionyſius Halicarnaſſenſis [t] ſenatuſconſulto ait decretum καθαρθῆναι τοὺς πολίτας ἅπαντας, ὅτι πολιτικοῦ φόνου γνώμας ἠναγκάσθησαν ἀποδεῖξαι, ὡς οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς ἐφ' ἱερὰ παριέναι καὶ θυσιῶν κατάρχειν πρὶν ἀφοσιώσασθαι τὸ μίασμα, &c. *univerſos luſtrandos* ſeu *purgandos eſſe cives, quod neceſſitate coacti eſſent caedis civilis auctores fieri; eum nefas eſſet ad ſacra accedere & victimas immolare antequam facinus expiatum eſſet*, &c. Et luſtratio inde ex lege illa ſecuta eſt. Alia id genus apud ſcriptores rerum Romanarum ſunt obvia. Etiam ex pontificum judicio pependiſſe videtur quiſnam pro contumacia in collegium illorum aliove facinore ſacris eſſet arcendus. Nam lites ſacras omnimodas judicabant illi [v], & ſi quos animadverterent μὴ πειθομένους ταῖς ἐπιταγαῖς αὐτῶν, ἐζημίουν πρὸς ἕκαστον χρῆμα ὁρῶντες, *in praeſcripta ſua contumaces puniebant delicti qualitatem perſpicientes*. Neque enim de mulcta tantum magis proprie ſic dicta cum viris aliquot doctiſſimis locum illum capio, ſed de poenis itidem aliis τῇ ζημίᾳ ſignificari ſolitis, in quibus locus ſane accommodus interdictioni ſacrorum, uti etiam in judiciis regis ſacrorum Athenis, ut ante memoratur. Atque ut in poſſeſſionum diſtributione praefecti juridici alii interdictis utebantur, ita in ſacris pontifices. Interdictionum autem harum eis quae graviores eſſent tum apud Graecos tum Romanos conjungi ſaepius ſolebant ἀραὶ, ſeu *dirae* ac *maledictiones*, ſeu anathemata, quibus diis inferis & in perniciem ſui ſummumque infortunium devovebantur & ſacri fiebant facinoroſi. De diris ejuſmodi apud Graecos teſtimonia ſunt obvia. Solonis in legibus in violatores uſurpatae ſunt [x]. Alcibiades [y] ob ſacra inter compotandum laſcivius evulgata diris per omnium ſacerdotum religiones devotus eſt. Atque alibi non raro dirae ejuſmodi apud Graecos. Romanis item dirarum ejuſmodi uſus publicus ab antiquitate ipſorum intima receptiſſimus erat; unde ſacri homines & ἐξάγιστοι dicti qui illis devoti [z]. Atque hiſce tam in mortuos quam vivos (quemadmodum itidem in excommunicationis ſententiis chriſtiani aliquot) etiam & privati utebantur; quarum item vim haud exiguam fuiſſe credebatur obſervabaturque [a]. Singulare tum communionis vitae interdictae tum exſecrationis ſolennis exemplum eſt illud Acarnanum apud Livium in conjuratione adverſus Scopam AEtolorum praetorem eos tunc invaſurum *Ab quindecim* [b] *ad ſexaginta annos conjurant niſi victores ſe non redituros. Qui victus acie exceſſiſſet, eum ne quis urbe, tecto, menſa, lare exciperet; diram exſecrationem in populares, obteſtationem quam ſanctiſſimam potuerunt, adverſus hoſpites compoſuerunt.* Mitto τὸ ἱερὸν ἀρᾶς, *devotionis templum*, Athenis, quod Heſychio memoratum [c], & τὰς τραγικὰς ſeu ἐκ τῆς τραγῳδίας ἀρὰς, *exſecrationes* ſeu *diras* ac *maledictiones tragicas*; quo

[k] Orat. contra Leptinem. [l] Orat. in Neaeram, & in Androtionem, & contra Timocratem, & Ariſtocratem. [m] In Timocrat. & Cteſiphontem [n] Orat. 5. ſeu contra Andocidem, & 12. ſeu contra Agoratum. [o] Orat. 16. ſeu περὶ τοῦ χορευτοῦ [p] Orat. 2. & videſis Samuel. Petit. in legibus Atticis pag. 472. & 557. [q] Onomaſtic 8 cap. 9. [r] Lib 9. [s] In Oedipo Tyranno. [s] In Clio. [t] Lib 5 ab U. C 254. [v] Dionyſ. Halic. lib 2 [x] Dio Pruſaeus Orat 80 Plutarch in Solone. [y] Juſtinus hiſt. 5 Plutarch & AEmilius Probus in Alcibiade. Videſis Eraſmum Chiliad. 1. cent. 6 55. & enit. ejus lil *exſecrandi*; Meibomium in Juramentum Hippocratis, &c. [z] Feſtus in Sacer Mons; Dionyſ. Halicarnaſſ lib 2 & 6 Plutarchus in Craſſo. Videſis Jacob. Gutier. de vet Jur. Pontif. lib. 4 cap 22 & de Jure Manuum lib. 2. c. 15. [a] Vide Livium, decad. 4. lib. 1. cap 44. & lib. 10. cap. 5, &c. [b] Liv. Decad. 3. lib. 6. cap. 25. [c] In ἀρᾶς.

nomine,

nomine, ut ex Diogenis de se dicto liquet, nuncupari solitae & dirae usitatissimae ipsae & vitae incommoda devotorum reliqua. Nimirum aiebat ille exsecrationes se implesse & tulisse tragicas, in quibus illae maxime, quod ἄπολις, ἄοικος, πατρίδος ἐστερημένος, *civitatis juribus, domo, patria*, ut exsecrabilis, *careret*. Sic Laertius [d], & AElianus [e]. Obviae sunt ejusmodi dirae apud tragoedos veteres, maxime in illa Sophoclis de Oedipo tyranno, ubi paulo post versus inde jam ante citatos, Oedipus,

> Κατεύχομαι δὲ, inquit, τὸν δεδρακότ', εἴτε τις
> Εἷς ὢν λέληθεν, εἴτε πλειόνων μέτα,
> Κακὸν κακῶς νιν ἄμοιρον ἐκτρῖψαι βίον,

Exsecror autem caedis autorem, sive is unus cum esset latuit, sive a pluribus adjutus est, ut malus male excommunicatus (ita expressim vertit ibi Vitus Winsemius) *vitam transigat*. Et sane τῷ ἄμοιρον sensus *excommunicati* ibi bene satis respondet (quod ipsum interea vocabulum haud ante posteriora seculorum christianismi primitivorum natum est) juxta etiam id quod scholiastes ibi habet, ἤτοι κακόμοιρον, ἢ μηδενὸς τῶν νενομισμένων μετειληφότα, id est, *infortunio multatum*, seu *vitae communione inter suos exutum*. Et quanti haberentur dirae ejusmodi etiam apud orientaliores populos discere est ex illo quod traditur de more تحية الملك *regiae* apud Yamanenses, populum Arabicum celeberrimum, *salutationis*, quae fuit, ابيت اللعن *abnuas maledictionem*, id est, ita te geras ut diris seu maledictionibus obnoxius non fueris. Atque brevi hac formula omnia prospera regi precari se existimabant; nec alios praeter regem ipsum ita salutabant; qua de re videsis plura apud virum praestantissimum Edwardum Pocockium in notis [f] ad libellum de Arabum moribus ante Mohamedem; ubi item ex vetustis Arabum scriptoribus legitur, Yaarabum, Eberi ex Joctano filio nepotem, Yamanensium regem, primum fuisse qui Arabice locutus est, & primum qui salutatione illa excipiebatur. De poenali autem lege in interdictione sacrorum apud paganos compulsoria testimonium etiam est eminentissimum notissimumque apud Julium Caesarem, ubi de Druidum disciplina forensi agens (illi scilicet & philosophorum & theologorum & sacerdotum summorum a seculis antiquissimis [g], etiam & summarum potestatum, partes inter suos agebant) *Si quis*, inquit [h], *privatus aut populus* (ita codices plerique, id est, civitas aliqua aut coetus hominum in corpus civile coalitus; aliis habentibus ibi *aut publicus*, quibus consona Graeca versio, ubi legitur ἢ δημότης) *eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Haec poena apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum & sceleratorum habentur. Iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant. Neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur*. Quae sic simul dicta ipsissimam excommunicationis apud christianos & faciem & usum satis exhibent. Atque idem sane credendum videtur obtinuisse in Brittannorum nostrorum veterum moribus. Nam Julii Caesaris tempore, ipso teste, existimatum est Druidum disciplinam in Britannia repertam esse, atque inde in Galliam translatam. Atque in ipsa Britannia eorum pariter mentio obvia [i]; unde & regimen quod dictum est eorum ibi obtinuisse non iniquum est existimare. In Germanorum item moribus Tacitus, *Scutum reliquisse, praecipuum flagitium. Nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas. Multique superstites bellorum, infamiam laqueo finierunt.* Etiam Germanis Druidum disciplinam, adeoque illam de sacrorum & communionis vitae interdictione, viguisse [k] autumandum. Et sane, si Dioni Chrysostomo [l] fides, non privati solum sed etiam reges decretis eorum illiusmodi suberant, ὥστε, τὸ μὲν ἀληθὲς, ἐκείνους ἄρχειν, τοὺς δὲ βασιλέας αὐτῶν ὑπηρέτας καὶ διακόνους γίγνεσθαι, &c. *ut ita, si quis verum dicat, ipsi regnent, reges autem eorum sententiae sint ministri, licet in thronis aureis sedeant, magnasque domos habitent, & sumptuose conviventur*. De Celtis generatim loquitur ille, quo nomine certe occidentales contineri soliti; utcunque ab Julio Caesare [m] Germanos Druidas non habuisse traditum sit. Quod de tempore suo aut de notioribus apud Romanos Germanorum tunc rebus accipiendum, ut ex Lampridio [n] aliisque eliciendum. Et expressim Aristoteles, Celtis & Gallis, quasi occidentalibus universis, eos in disciplina tradenda autores fuisse primarios, testis est; ut ex Laertii prooemio liquet. Certe facilius ideo fuit apud populum ut potestas ejusmodi sacris interdicendi illis admitteretur, cum non solum immanem illam hominum immolationem (quae maxime apud eos celebris erat & prae reliquis publica) sed nec alia sacra peragere sine Druide cuiquam fas esset; quod scimus ex Julio Caesare [o], eique coaevo Diodoro Siculo [p]. Expressim Diodorus, qui Saronidas eosdem vocat, Ἔθος αὐτοῖς ἐστι μηδένα θυσίαν ποιεῖν ἄνευ φιλοσόφου. *Mos est illis, neminem sacra facere absque philosopho*, id est Druide. Quale itidem de Magis apud Persas [q] veteres & Sophistas apud Indos [r] traditur. Neque enim sine illorum opera adminiculante satis accepta esse diis sacrificia creditum. Accedat illud ex Stobaeo [s], Nicolai, puto, Damasceni, de Cercetis (populo juxta Pontum, seu prope Caucasum, ut collocat Strabo, Ptolemaeus, Dionysius, alii; non Indiae populo, ut ad Stobaeum perperam adnotatur) Τοὺς ἀδικήσαντας τῶν ἱερῶν ἀπείργουσι, *Qui injuste se gererent eos sacris interdicunt. Nec* praetereundum hic, christianos ipsos, qua tales, necdum Christo renunciantes, a paganis nunc sacris suis, nunc etiam reliqua vitae communione, inter facinorosos atque impuros interdici solitos; quod ediscere est tum ex Luciani Pseudomante; ubi ex ritu Athenis in usu, cum impiis & Epicureis, christiani

[d] In Diogene.
[e] Var. Hist 3. cap. 29.
[f] Pag 55.
[g] Aristoteles in Magico apud Laertium in prooemio.
[h] De Bello Gallico lib 6 & videsis Anton. Gosselin hist. vet. Gallorum cap 20.
[i] Tacitus Annal. 14. & videsis Guil Camden. in Brit. pag 540. & 546.
[k] Videsis Philipp. Cluver. in Germ. illustr. lib. 1. cap. 24, &c. Et Eliam Schedium de Diis Germ. lib 2. cap 9. &c.
[l] Orat. 49.
[m] De Bello Gallico lib. 6. cap. 21.
[n] In Vita Alexandri Sever.
[o] De Bello Gallico lib. 6.
[p] Lib 5.
[q] Herodotus in Clio.
[r] Arrianus de Gestis Alexandri lib. 8.
[s] Serm. 165.

stiani

stiani mysteriis arcentur; tum ex locis aliquot de Juliano Apostata. Huc enim spectat ejus edictum illud quod inter epistolas [t] illius legitur, & male a nonnullis [v] pro epistola tertia ad Jamblicum sumitur, ubi christianos aliquot, sed tacito nomine, aliosve christianismum saltem simulantes qui inter gentiles docebant, perstringens, ideoque coarguens quod aliud docerent aliud de diis sentirent, *Eant*, inquit, *in Galilaeorum ecclesias, ibique Matthaeum & Lucam interpretentur*, *ὡς πειθαρχοῦντες ἱερείων ὑμεῖς ἀπέχεσθαι νομίζετε*, *quibus vos obtemperantes a sacrificiis abstinere jubetis.* Ex Gregorio item Nazianzeno [x], Sozomeno [y], aliis, liquet eundem constituisse christianos *πάσης παῤῥησίας ἀποστερεῖσθαι, πάντων δὲ εἴργεσθαι συλλόγων, ἀγορῶν, πανηγύρεων, τῶν δικαστηρίων αὐτῶν*, *omni libertate spoliari, ita ut ab omnibus arcerentur conventibus, foris, publicis coetibus, ipsisque adeo tribunalibus.* Ubi plane ipsissimam excommunicationem, qua pristini juris privatio erat, in christianos prolatam habemus, idque ab apostata ex usu paganico; quamquam doctis aliquot [z] placere interim video, illum potius hanc, cum aliis non paucis, ex christianismi, quem ante imbiberat, imitatione hausisse, ideoque in ejusdem professores jam exercuisse. Ex indicata sic gentilium seu paganorum interdictione, tum commonitoria, tum ex lege poenali compulsoria, (ubi advertendum, quoties commonitoriae tantum usus esset, quae maxime ad conscientiam eorum qui commonerentur, ut ex ostensis liquet, attinuit, si quis commonitionem impurus negligeret, vindictam exspectandam fuisse divinam solum, nec coercitionem humanam seu compulsorium aliquem ab hominibus actum accessisse, ut plerumque, si non semper, apud veteres in perjuriis, quibus annexae semper jurantium ipsorum dirae gravissimae, quae etiam in commonitoria interdictione intelligebantur, quamvis non expressae) ex interdictione, inquam, illa, ejusve partibus aliquot, existimarunt viri doctissimi desumptum fuisse in christianismum primitivum excommunicationis adeoque sacrorum baptizatis interdictionis, per imitationem, usum. Sunt quidem non pauci inter Romanenses, theologi jurisconsultique, qui disciplinam illam veterum paganorum jam ante ostensam animadvertentes *umbram* ibi fuisse seu *vestigium excommunicationis*, ac *adumbratam excommunicationem* christianismi & ejusdem vivam imaginem agnoscunt, nonnulla etiam eorum quae memoravimus, uti item alia interdum, eam in rem congerentes [a]. Sed vero eorum aliqui, maxime jurisconsulti, inde ortum diserte asserunt ipsum excommunicationis christianae usum. Andreas Tiraquellus, regius circa annum 1560 in curia Parisiensi senator celeberrimus, expressim, *Excommunicationem, quam vocamus* [b], *ab antiquorum & Graecorum & aliorum ritibus legibusque ortum habuisse videri potest, non a divo Paulo, ut canonistae & theologi opinantur.* Adductis ex veterum paganorum monumentis de interdictione, quatem diximus, testimoniis aliquot, *Ideo*, inquit, *cum excommunicatio non sit juris canonici inventum, non mirum videri debet si & in foro quoque seculari, ne dum ecclesiastico sive canonico, ea proponi & allegari possit, &c.* Leander item Galganettus, civis Romanus ac judex olim appellationum nullitatum urbis Romae & Romani populi capitaneus (ut appellatur in statutis urbis Romae cum ejusdem glossis A. 1611. editis,) *Ortum*, inquit [c], *habuit ab antiquorum Graecorum, Latinorum & aliorum ritibus atque legibus, non a D. Paulo, ut canonistae & theologi opinantur, ut luculenter probat Tiraquellus.* Consonus hic Nicolaus Gravarius jurisconsultus, in annotationibus ad Octaviani Vestrii introductionem etiam Romae editis [d], *Cum excommunicationis sermo*, ait ille, *inciderit, sciendum est haudquaquam christianorum fuisse inventum, ut theologi pontificiique juris interpretes autumant.* Etiam Stephanus Forcatulus [e], Tholosae legum professor olim longe doctissimus, de excommunicationis jure inter feudorum jura obiter agens, tantum non expressius ex Druidarum illo more originem ejus petere videtur. Locum enim illum Caesaris de Druidibus recitat quasi vetustum sibi primariumque ejusdem usus testimonium ac fundamentum. Et sane his praeiverat vir ille summus Guilielmus Budaeus, qui, ubi interdictionis aquae & ignis poenam tractat, & locum Caesaris eundem affert, & verba illa, " His omnes decedunt," *Graeco more dicta ait*, τούτους ἐκτρέπονται πάντες οἱ ἀπαντῶντες, (id est, *eos obvios factos cuncti aversantur*, seu *alio se vertunt)* statim adjicit [f], *Hi apud Hebraeos* aposynagogi *dicebantur, quasi synagoga exacti & extorres; quod, ut opinor, ab ignis interdictione* terrisque *communione ductum est vocabulum, potius quam a* terra, *etiamsi exsul a solo est. Livius*; Extortem urbe, domo, penatibus, foro, congressu aequalium. *Hos nunc* excommunicatos *vocamus, quibus scilicet humanitatis jura vicissitudinemque officiorum vetamur exhibere. At quos majore exsecratione mulctandos ecclesiastica autoritas censuit*, anathemata *appellat, ex eo quod in cippis exposita est eorum detestatio & proscripta. Antiqui* sacros *homines sic vocitabant, quasi exsecrandos & detestandos, unde* sacra fames *Virgilio*, & sacer *atque* intestabilis *Horatio*, &c. Sic ille. Quinimo sunt qui [g] morem illum congenerem veteris ecclesiae de communione peregrina, qua nonnulli multabantur, ex Romanorum moribus ecclesiam mutuasse, id est, ex ipsa jurium civitatis, velut ex aquae & ignis interdictione, privatione solita, qua sic privatus in peregrinorum numerum redigebatur. Sed vero haec jurisconsultorum qui e Romanensibus fuere sententia theologis etiam & jurisconsultis aliquot [h] eorum admodum displicet, utpote illis maxime qui aut ex vetustis Judaismi institutis aut ex ipsa evangelica seu apostolica disciplina, juxta superius memorata, derivandam censuram hanc velint. In his ex-

[t] Num. xii. [v] In praefixis vitae Pythagorae Jamblici, alibique. Vide Baronium, tom 4. ann 361. § 286 [x] Orat. 3. seu Invect. 1. in Julian [y] Hist 5. cap. 17. Nicephor Callist. lib 10. cap. 24. [z] Jacob Gothofred. in Orat. 2. seu Libano. [a] Baron. tom. 1. an. 57 § 13. Spondan in Coemeteriis sacris, lib. 4. part 1. cap 2. § 6. Covarruvias Var. Resolut. lib 1. cap 9 & ad c Alma mater tit. De Sent Excom. Theophilus Rainaudus de Virtutibus & Vitiis, lib. 4. § 302. & de Monitoriis, part 2. cap. 17. § 6, &c. Marius Altetius de Censuris disp. 3. lib 1. cap. 1, &c. alii ibi citati. [b] Tom 4. tract. de Retract lignagier §. 1. gl. 9. §. 176. & 285 [c] De Jure Publico, lib. 1 tit 15. §. 1. Venetiis 1623. [d] Romae 1579 Id lib. 2. cap 4. [e] In Feudorum Jura, cap 10 § 14. [f] In Notis posterioribus ad Pandectas ad l. 2. tit. de Poenis. [g] Emundus Merillius apud Gabriel Albaspin lib. 1. Observat. 3. & Albaspin. ipse. Sed & videsis Anton Dominicum de Communione peregrina, pag. 46. [h] Videsis Covarruviam in c. Alma Mater tit. De Excommunic. & Anton. Dominic. loco citato.

pressius hic adversatur Anastasius Germonius [i] jurisconsultus, sed & archiepiscopus & comes Tarantasiensis, uti & Theophilus Raynaudus [k]; quos vide. Id interim certum est, sub tempora quibus christianorum excommunicatio primum in usu, seu secula christianismi maxime primitiva, sacrorum illas quas diximus interdictiones apud Graecos, Romanos, aliasque gentes inter quas degebant christiani, viguisse; licet verum sit, ignis & aquae interdictionem illam in deportationis poenam paulo post Caesarei imperii initia mutatam esse [l], adeoque desiisse aliter atque in deportatione contineretur. *Druidarum* item *religionem apud Gallos dirae immanitatis, & tantum civibus sub Augusto interdictam, penitus abolevisse* Claudium Caesarem, qui temporibus apostolicis coaevus est, scribit Suetonius [m]. Sed de humanis apud eos hostiis potius accipiendum videtur illud quam de disciplina ipsorum reliqua, quae etiam post Claudium in usu, adeoque exemplo hic esse potuisset. Certe nihil in paganorum moribus adeo expressam habet excommunicationis christianae, etiam qua in summas potestates vim suam habere obtenditur, imaginem atque mos ille Druidarum; de quorum regimine Dio Prusaeus plane loquitur ut de eo quod suo in aevo nondum omnino evanuerat, utcunque de religione eorum, seu dira illa in hostiis immanitate, sic ante statuisset Claudius. Floruit autem Dio ille sub Trajano [n]. Et consule, si vis, quae de Druidibus postea vigentibus habent viri docti [o]. Certe sub Vespasiano, seu annis post Claudium quasi 20, Druidarum disciplinam floruisse, in Galliis & Britanniis manifestum videtur etiam e Plinio [p], utcunque *Tiberii principatum sustulisse Druidas Gallorum & hoc genus vatum medicorumque* scripserit etiam ipse; quod de urbe Romana ac vicinioribus forsan provinciis, non de Gallis aut Britannis, etiam ex ipsius verbis videtur omnino sumendum. Sed quicquid de paganorum imitatione hic fuerit statuendum, in Romanensibus etiam sunt perplurimi & perquam obvii qui ex usu Judaico deductam velint excommunicationem suam, ut ex supra citatis & tralatitiis de aposynagogis, anathemate, maranatha, atque id genus inter Judaeos veteres aliis commentariis liquido constat. Quod certe dum sentiunt, ex instituto humano palam vim ejus admittunt deducendam. Et Polydorus Vergilius Romani pontificis hic quaestor, *Quod nostri*, inquit [q], *pontifices solent contumaces, hoc est, superbos, ac idcirco juris contemptores, minimeque obedientes, aut delictum aliquod delinquentes, excommunicare, ut vulgo dicunt, illisque simul interdicere sacris, hoc ex Judaeis sumptum est, quorum moris fuit eos ignominiae causa extra synagogam, id est, congregationem, ejicere, qui dicto minus audientes contra legem, vel pontificum vel populi mandatum, aliquid fecissent; quod perinde erat atque apud nos interdicere sacris.* Ita ille. Etiam Baronius [r] *non quidem a Paulo* ait *esse primitus institutam. Nam Judaeis in observatione erat, &c.* Et secundum haec sane bene intelligi potest Gregorius Nyssenus [s], ubi de τοῦ ἀφορισμοῦ seu excommunicatione sui temporis loquens, Μὴ ἐπισκοπικῆς αὐθαδείας εἶναι τὸ ἀφόρισμον νομίσῃς· πατρῷος ὁ νόμος, παλαιὸς ὁ ἐκκλησίας κανών, ἀπὸ τοῦ νόμου ἀρξάμενος, καὶ κυρωθεὶς ἐν τῇ χάριτι, *Ne excommunicationem arbitreris esse ab episcoporum audacia; paterna lex est, antiqua ecclesiae regula, quae a lege* (seu usu sub lege Judaico; nam ea de re ne vestigium quidem in ipsa lege) *traxit originem, & in gratia obtinuit.* Caeterum ut pristinae in communione vitae libertatis diminutio erat singularis in excommunicatione Judaica, ita sane sacrorum (ut ante ostensum est) interdictio illic nulla. Hanc in christianismo primitivo ex disciplina consoederata (uti & ante demonstratur) excommunicationi Judaicae, cujus usum amplexati etiam erant cum Judaeis christiani primitivi, aut ex similibus gentilium moribus, aut ex accommoda, e re inter ipsos nata, ratione, accessisse, rationi est admodum consonum. Certe quamplurima alia tam e paganismo quam Judaismo in ritus, sacra ac mores christianismi antiquitus, sive nomina, sive festa, sive personarum habitus, id genus alia, spectes, desumpta fatentur passim scriptores [t]. Illa apud eos perquam obvia sunt. Consoni habentur hic, quantum ad derivationem ex paganismi moribus, in reformatis nonnulli. Certe etiam, ex eorum prodromis, Desiderius Erasmus nonnullis Romanensium memoratur quasi eandem amplexatus fuisset ille sententiam, idque ex eo quod in Chiliadibus scripsit [v]; *Erant antiquitus etiam publicae quaedam detestationes, velut apud Athenienses* (quas ante tetigimus) *in eum qui viam non monstrasset erranti; in quarum locum christianis successit ea quam vocant excommunicationem.* Caeterum non ait excommunicationem a paganis deductam aut receptam, quasi inde usus ejus in christianismo traxisset originem, sed tantum eam in dirarum paganicarum locum christianis successisse. Alio item in loco [x] de traditione satanae Paulina verba faciens diserte ait, *In cujus rei locum nunc successit excommunicatio.* De derivatione non minus hic quam illic loquitur; utrobique tamen de successione. At vero Philippus Melanchthon, ex reformatorum primariis, *satisfactionum exempla* ac *spectacula* (quae excommunicationi adeo sunt annexa ut sine illis velut enervis, qua forensis est, plane appareat) earumque *ritus* expressim ait [y] *a vetustate ethnica receptos esse*, ubi nonnulla de paganorum hac in re usu ante memorata etiam subjicit. Nec praetermittendus hic scriptor nuperus perdoctus quidem, Elias Schedius, qui de Druidarum Graecorumque sacris interdicendi atque vitae communione privandi more locutus, *Horum*, inquit [z], *exemplo posteris temporibus depravatum seculum etiam innixum fuit, & excommunicatos dixit illos quibus nefas erat religionem adire, aut quicquam de hac agere.* E-

[i] De Immunitatibus Sacrorum, lib. 3. cap. 14. § 35. [k] De Monitoriis part. 2, &c. [l] Videsis Brisson. Select. ex Jure Civili, lib 3. cap. 5. [m] Lib. 5. cap 25 sed & vide Plin Hist Nat. lib 30. cap 1. [n] Suidas in Dione. [o] Steph. Forcatulus de Gallorum Imperio, lib. 1. Paul. Merula, Cosmograph. part. 2. lib. 3. cap 11. Lips. ad Tacit. annal. 12 num 98. Cl. Salmas. in Lampridium, pag. 237. Anton. Gosselino Hist. Vet Gall. cap. 35. aliique de rebus Gallicis, Germanicis, Britannicis. [p] Hist. Nat lib. 16. cap. 4. & lib. 30. cap. 1. [q] De Inventoribus Rerum, lib 4. cap 12. [r] Tom 1. ann. 57 § 12. [s] Orat. de Castigatione. [t] Consule Joann. Filesac in Selectorum lib. 2. tit. Ceremoniae, alios satis obvios, qui de Ritibus. [v] Chiliad. 1. Cent. 2. num. 84. [x] Epist. ad Ecardum 1 p. [illegible] praefix. Notis in 1 ad Corinthios, & lib 29. epist 73. edit. Lond. 1642. [y] Part. 2. artic. Bavaric. 19. & part. 2, tract. De Poenitentia, tit. De Satisfactione. [z] De Diis Germanis Syngramm. 2, cap. 14.

tiam partim e paganismi ritibus, partim ex Judaismo, maxime Essenorum moribus superinductis, scriptores alii aliquot ex reformatis derivant [a], qui nec in illo servatoris de Ethnico & publicano apud Matthaeum de excommunicatione omnino agi admittunt. Huc spectant alia superius de Judaico in christianismum usu accepto e reformatis occurrentia. Sed quantum ad divini juris quod praeceptivum sit inter eos negationem attinet, recolantur hic egregii illius reformationis prodromi Joannis Wiclefi nostratis articuli [b], in quibus habetur, *Praelatus excommunicans clericum qui appellavit ad regem vel ad concilium regni, eo ipso traditor est regis & regni.* Item [c], *Omnes censurae Antichristi non sunt nisi falsae umbrae a via Domini timidos exterrentes.* Et loquitur de censuris ecclesiae. *Unum solatium est ecclesiae fideli, quod excommunicatio & suspensio & omnes tales censurae, mendaciter fictae, non sunt in Christi lege fundatae, sed ab Antichristo callide machinatae.* Sequaces habuit ille Joannem Hussum Bohemum, aliosque non paucos. Sane etiam hisce Lutherus ipse accensetur; unde Wiclefistae, Hussitae & Lutherani, pro eis qui potestatem hanc velut ex numinis praescripto homini cuiquam arrogatam impugnant, simul a Romaoensibus [e] numerari solent. Accedant hic viri summi gravissimique, qui episcopalem audientiam, jurisdictionem & judicium, adeoque quicquid forense aut forensis hic instar penes eos fuerit, ex principum ac summarum in regimine publico potestatum indultu, arbitrio ac moderamine pependisse, indeque manasse, nec aliter atque ex ejusmodi indultus norma exerceri debere, pluribus asserunt; postea quam nempe christianismi & summarum ejusmodi potestatum conjunctio, ut in Constantino Magno, facta est. Ea de re sane copiose actum est a Marsilio Paravino [f], Guilielmo Ockhamo, Philotheo Achillino [g], Jacobo Almain [h], Petro de Cugneriis [i], aliisque id genus seculorum superiorum, a Melchiore Goldasto in Monarchiae ejus S. Romani imperii tomis tribus congestis, alibique ante editis; quos, ut reformationis etiam prodromos, consulat hic lector studiosus. Maxime autem inter illos praeclarissimum illum philosophum & theologum Guilielmum, quem diximus, Ockhamum, Nominalium familiae patrem, sub annum Christi 1330. In disputatione sua compendiosa *de potestate praelatis ecclesiae atque principibus terrarum commissa*, ad verba illa Domini [k], *Data est mihi omnis potestas in coelo & in terris*, de duobus temporibus Christi in terris distinguendo loquens, altero humilitatis, seu ante resurrectionem, altero potestatis, majestatis seu gloriae, quod insecutum est, *Petrus*, inquit, *constitutus est Christi vicarius* (quod sane ut de jurisdictione omnimoda ecclesiastica sic dici solita & ad clerum derivata, juxta sensum ejus, dictum) *pro statu humilitatis, non pro statu gloriae & majestatis. Nec enim factus est vicarius ad quae Christus nunc agit in gloria, sed ad ea imitanda quae Christus egit humilis in terra; quia illa nobis necessaria sunt.* Addit, in statu illo quo vicarius Christi factus est Petrus, Christum jurisdictionem aut potestatem apud homines coactivam aut judiciariam sibi non solum non tribuisse ullam, sed & omnigenam rejecisse [l]. Quod itidem ipsum totidem ferme verbis monetur a Philotheo Achillino [m]. Cum primis etiam consulantur quaestiones ejusdem Ockhami octo de potestate papae, sed praecipue dialogus ejus ille amplior inter magistrum & discipulum eadem de re & legitima haeresis cognitione. More quidem suo non tam dogmatice asserit quam disputat; quod genus scribendi licet tutius videretur, haud nihilominus inde excommunicationem papalem evasit ipse. Sed vero ex dialogo illo liquet, verbi gratia, de quaestione illa, *Utrum ad theologos vel canonistas spectat definire quae assertiones haereticae & quae catholicae sint habendae*, opinionem complurium admittit obtinuisse, non ad theologos, qua tales, sed, principaliter saltem, ad canonistas, & definitionem & cognitionem earum, qua sive haec sive illa judiciaria esset seu forensis, spectare; scilicet ad eos qui canonum humanorum periti jurisdictioni praeessent [n]. Et juxta opinionem hanc (cui in opere illo habet ille haud pauca perquam consona, & ad rem de qua loquimur admodum accommoda, dum tamen in partem, ut solet, utramque disputat) tota illa jurisdictio etiam de haeresis cognitione, quae theologis maxime propria ab aliis sit, ex instituto humano non minus plane pendet quam ipsorum canonum seu juris canonici, & deinum canonistarum & jurisdictionis arbitrario constituendae, origo & vis qualiscunque. Quae huc faciunt habet ille ibi alibique complura. Dialogus ille (opus & ingeniosissimum & doctissimum, nec sane unquam satis laudatum; quod & forsan inter ea quae de potestate ecclesiastica seculis superioribus conscripta sunt primas tenet) simplici illo nomine editum habemus Lugduni 1494. a Badio Ascensio, cum aliis aliquot ejusdem scriptis, unde in monarchiam suam [o] desumpsit Goldastus, qui non sine difficultate tandem exemplar nactus est. Unde ante ejus editionem opus fuisse nimis rarum passim existimandum. Apud eos autem qui catalogos operum Ockhami exhibent nominari solet De Fautoribus Haereticorum, libri VII cum tevera titulus ille sit libri solius septimi dialogi illius partis prioris. Inscriptum autem esse ab Ockhamo De Haereticis vix dubitare possum, inde persuasus quod Henricus de Zoemeren theologiae professor & decanus Antwerpiensis, cardinalis Bessarionis jussu, diffusiorem in dialogo disputandi modum summo sane, ut mihi videtur, cum judicio in methodum contrahens lectioni multo accommodiorem, in epistola sua ad cardinalem expressim titulum illum velut ab ipso Ockhamo donatum memoraverit. Typis edita est Henrici illius epitome annis abhinc amplius centum, ut opinor, Parisiis. Nec enim codex meus, aliquantulum in ipsa fronte mutilus, satis hic

[a] Hugo Grotius Annot. ad Luc. vi 22 & Math xviii 17. [b] Subjuncti concilio Constantiensi. art 12. [c] Fascicul. rerum expetendarum, fol. 136. & vide Thomam Walsinghamum in hist ann 1378 & Concil Constantiens. sess. 8. Jo. Cochlaeum Hist. Hussitarum, lib. 1 [d] Concil. Constantiens. sess. 15 [e] Alfons. de Castro Advers. Haeres. lib 6. verb. Excommunicatio, aliu. Sed & vide Joannem Cochlaeum in Luthero Septicipite, cap 44. Caspar. Ulenbergium in Vita Lutheri, p 535, &c. Lutherum ipsum in Gen. cap iv, &c. [f] In Defensore Pacis, part 2. cap. 5, 6, 7, 8, 9, 10. [g] Somnio Viridarii, lib. 1. cap 14. 65, &c. [h] De suprema Pot. Eccl & Laica, quaest 3 cap 2, &c. [i] Disp adversus Bertrandum. [k] Math. xxviii. 18. [l] Luc xii 14. Joann viii. 15, 23. xii. 47. xviii. 36. [m] Somn. Viridarii, lib 1. cap. 12. [n] Videsis Arnald. Albertin. de agnoscendis assertionibus Catholicis, quaest. 10. alios ibi citatos. [o] Tom 3. pag. 398.

ea

ea de re docet. Diu est quod indicibus expurgatoriis prohibita sunt opera Ockhami ejusmodi; quod mirum, puto, videtur nemini. Atqui etiam hac de re saepius insurgunt in eum Romanenses aliquot non solum theologi sed & jurisconsulti; in quibus consulas, si placet, Henricum Canisium [p], qui tum illius tum Marsilii Patavini nonnulla quae huc pariter tendunt alia refutare conatur. Sed palam est ex eis reliquisque ante memoratis, in superiorum seculorum sententiis non paucas fuisse, jurisdictionem hic sic proprie dictam atque excommunicationis usu armatam, qua talem, ex humano instituto, nec praecepto divino, manasse atque exerceri solere. Adeas item, ut ex recentioribus juridice tantundem discas, Matthiam Stephani [q], & Tobiam Paurmeisterum [r], celeberrimos per Germaniam jurisconsultos. *Episcopi*, inquit Matthias Stephani, *forum, tribunal & jurisdictionem non habuere, sed tantum episcopalem audientiam in clericos & monachos, in causa religionis, vel negotio ecclesiastico, non in alio, vel in aliis causis, nisi inter consentientes.* Ubi testem etiam adfert Cujacium in Paratitlis. *Processit autem haec audientia a jurisdictione imperatoris, qui suam cognitionem episcopis delegavit, ut ipsi cognoscerent; unde non fuerunt ipso jure magistratus ordinarii*, seu quibus aliqua sive circa sacra sive profana jurisdictio competeret, *sed delegati ab imperatore.* Et paulo post; *Illud autem hoc loco sciendum est, jura illa episcopalia* qualiacunque forensia, seu in quibus vis aliqua sive directe sive indirecte coactiva, *quae alias ordinariis episcopis competunt, hodie etiam ad status imperii ex decreto Passoviense pertinere; ut ita jurium episcopalium hodie etiam principes seculares habiles sint. In quem finem consistoria partim ex theologis partim ex jureconsultis conscripta ordinarunt, itemque superintendentes suos constituerunt; ut nimirum in consistoriis ea quae sunt jurisdictionis, itemque legis dioecesanae, expediantur: at quae sunt ordinis, ut & pleraque quae sunt legis dioecesanae, per superintendentes loco episcoporum procurentur. Estque haec jurisdictio episcopalis, quoad seculares, status imperii, justissimo titulo non solum acquisita, sed & per pacem publicam religionis in imperio Romano factam rata habita. Quod & ipsi Ingolstadienses jurisconsulti pontificiae religioni addicti haud obscure fatentur, tom. 4. concil. 2. inter concil. Germaniae.* Etiam lectorem ablegat ad librum suum tertium de jurisdictione, ubi hac de re in eundem sensum alia. Et qui ad codicis titulum De Episcopali Audientia scripsere consulendi sunt hic alii. Certe etiam in confessione Augustana [s] a tot principibus aliisque viris illius seculi summis Carolo quinto, nec semel, exhibita, functionem seu ministerium ad episcopos quidem attinere agnoscitur: sed demum adjicitur, *Secundum evangelium, seu, ut loquuntur, de jure divino, nulla jurisdictio competit* [t] *episcopis ut episcopis*, id est, ut ordinis sunt qualiscunque ecclesiastici, *hoc est, his quibus est commissum ministerium verbi & sacramentorum, nisi remittere peccata, item cognoscere doctrinam, & doctrinam ab evangelio dissentientem rejicere, & impios quorum nota est impietas excludere a communione ecclesiae, sine vi humana, sed verbo. Hic necessario & de jure divino debent ecclesiae praestare obedientiam, juxta illud, Qui vos audit me audit.* Sane cognitio ejusmodi seu jurisdictio verbo solo, & μὴ ἀναγκαστῶς [v], *non coactive*, seu nec omnino vi humana, adeoque nec in jus vocatione, aliisve forensi usui semper necessariis, exercenda, perquam improprie, aut potius non omnino, jurisdictio aut cognitio vocanda, cum in praedicatione, exhortatione, comminationibus, id genus aliis verbi soli ministerii seu functionis simplicis partibus solum ea consistat, nec consistorianae aut forensis naturam sapere videatur. Porro ad haec rite dijudicanda, consulat hic veritatis indagator aequus Walonem Messalinum [x] scriptorem disquisitionis liberrimae & doctissimum, qui diserte ostendit jurisdictionem nullam habuisse antiquae ecclesiae episcopos eosdemque presbyteros, sed natam eorum jurisdictionem ex ordinis presbyteralis & episcopalis distinctione & principum Christianorum indulgentia. Sic ille ubi egregie defendit quae vir maximus & eruditionis immensae princeps Claudius Salmasius [y] de Episcopali scripserat Curatione; quo nomine ut functione sacra, nec imperii aut jurisdictionis forensis seu consistorianae appendice aliqua, insignito episcoporum officium illud vetus & genuinum denotari vult. Contra eum scripsit quidem, etiam hac de re, notissimus ejus e Romanensibus adversarius [z]. Qui aequanimes sunt argumenta utrinque perpendant, sed simul etiam ea quae Salmasius regerendo adjecit in libro primo de primatu [a] papae ejusque apparatu [b]. Unde [c] quidem ad consistorianam suam forensem jurisdictionem ex jure divino asserendam nonnulla afferunt aliqui Anglice hac de re nuperrime scribentes: sed quam apposite viderint ipsi aliique. Atque id interim animadvertat lector, etiam ex ipsis Romanensibus esse viros doctissimos quibus ingenue agnoscitur revera & proprie dictam nullam in seculis primitivis fuisse episcopis seu ordinis ecclesiastici aliquibus aliis jurisdictionem citra imperatorum favorem & indultum [d], atque inde eam quae nacti sunt natam esse ac perquam variatim, juxta etiam quae superius hac de re diximus nos, cum modis ac temperamentis propagatam permissamque. Ita scilicet rem se de facto habuisse fatentur, licet inter hosce interea sint qui, dum juris divini praeceptivi hic etiam tenaciores se exhibere velint, de jure illo audacius pronunciant, pro more eorum qui contra vera seculorum antiquorum dogmata, quae scilicet ex usu & professione christianorum tunc publica sunt elicienda, pontificiam potestatem, aliamve ejusdem sub aliis nominibus imitatricem, stabilire scriptis suis nimium satagunt, atque potestatem illam excommunicandi forensem e locis scripturae eruere enixissime, sed nimis infeliciter saepe,

[p] Refutatio trium Tractatuum, &c. Ingolstadii 1600. [q] Interpret. ad Cod. lib 1. tit. 4. [r] De Jurisdictione Imp. Rom lib. 2. cap. 7. §. 27. [s] Artic. 16 seu de Pot. Ecclesiastica, 1540. [t] 1 Pet 5. 2. [v] Ibid. [x] De Episcopis & Presbyteris, cap 6. [y] In lib. de foenore trapezitico pag 529. [z] Dionys. Petavius Theologic. Dogmat. de Ecclesiastica Hierarchia, lib. 3. cap. 12, &c. [a] Cap 1, &c [b] Pag. 156. &c. [c] Pag 298. [d] Videsis Jacob. Gothofr. de Jure Vet. Pontificio, lib 2. cap. 1. Paganin. Gaudentium de Vita Christianorum ante Constantinum, cap. 56. Petr Suavem Hist. Concil Tridentini, lib 4. pag. 169. Antonium Dominic. lib. de Communione peregrina, pag 92. Adde hic Fr. Duarenum de sacris Eccl. Ministeriis, lib. 1. cap 3, &c. & in Defensione libertatis Ecclesiae Gallicanae.

conantur.

conantur. Accedant hic commentarii satis numerosi virorum e Gallis clarissimorum de potestate regia & ecclesiastica conscripti, quos habes ad edictum Henrici secundi, & in tomis illis binis de libertatibus ecclesiae Gallicanae dudum editis, alibique satis obvios. Et quantum ad Anglos nostros; ut de moribus & jure recepto, eoque tam ab ecclesiasticis hic quam laicis publice agnito, circa excommunicationis tam inter reformatos quam alios usum in Anglia ex ante allatis palam constat, ita etiam de singularium scriptorum doctissimorum sententiis omnino consonis, ex ipsorum monumentis passim prostantibus; quibus jus illud supremarum potestatum moderamine, prout regiminis publici ratio postulaverit, temperandum laxandumve fusius asseritur. In hisce, *Censurae academiarum nostrarum*, *Opus eximium de vera differentia regiae potestatis, & quae sit ipsa veritas & virtus utriusque*, sub Henrico octavo, seu anno 1534, typis primo editum, Stephani item Gardineri episcopi Wintoniensis *De vera obedientia* oratio, Joannis Bekinsau *De supremo & absoluto regis imperio*, similia alia aliquot, inprimis recensenda; quorum pleraque cum congeneribus nonnullis sub initia Jacobi regis [e] autoritate publica simul proditura erant. Sed apud typographum regium incoepta nescio quo fato absoluta neutiquam fuerint. Etiam in schedis vetustis comperio sub Henrico octavo [f] reformationem meditante inter alios articulos quaesitum esse, *Utrum episcopus aut presbyter possit excommunicare, & ob quaenam delicta; & utrum ii soli possint ex jure divino.* In varias quidem distracti erant opiniones tunc theologi magni ea de re consulti. Sed episcopus Herefordensis, Menevensis, Westmonasteriensis, Daius, Curwenus, Laightonus, Coxus, Symonides, **Say that lay-men may excommunicat, if they be appointed by the high ruler:** id est, *dicunt laicos posse excommunicare, si constituantur* (vel delegentur) *a potestate summa*, seu quae principis vices gerit. Haud pauca huc spectantia occurrunt in libris de *primatu regio* & de *potestate papae* & *regia* adversus Bellarminos, Tortos, Becanos, Eudaemon-Joannes, Suarezios, id genus caeteris, sub Jacobo maxime rege, etiam ab ipso nonnullis, conscriptis & passim prostantibus [g], in quibus fuse & nervosissime asseritur jurisdictionem ecclesiasticam dictam, adeoque excommunicationem inde pendentem, pro moribus legibusque regni Angliae aliter atque aliter per secula se habentibus, & juxta regis moderamina, ex lege regia, nec alio modo, legitime exercendam. Nec ipsam quidem clavium potestatem nec actum excommunicandi regi tribuunt, sed ut caput & moderatorem & gubernatorem, juxta regni leges, ecclesiasticae jurisdictionis forensis (nam de privatis hic actibus hoc nomine interdum venientibus, qui ordinis sunt seu functionis, non loquimur) eum satis agnoscunt. Et juxta leges illas earumque usum humano arbitrio, adeoque invento, niti censuras forenses, indeque temperari, restringi, aboleri, ex superius dictis manifesto liquet. Quid quod etiam ab doctissimo illo ac revera reverendissimo praestantissimoque viro, Lanceloto Andraeide, episcopo primo Cicestrensi, dein Eliensi, & postmodum Wintoniensi, ad illud Bellarmini in apologia de sententia primatus in hisce ejusmodi regi velut ante annos paucos nata atque angustissimis limitibus contenta, expressim asseritur [h], *Quocunque loco religio reformata est, penes eosdem potestatem hanc qui summae rerum praesunt, eandem hanc, quae penes regem.* Et dein, *Quis in regno suo idem non facit per omnia quod rex in nostro? De voce non laborant; quid opus? At rem tenent. Non ergo vel nova, vel particularis; sed catholica, id est, vetus opinio haec, quae ab initio sic fuit: Et quam late patet ejusdem religionis professio, tam late diffusa.* Sic ille. Etiam apud Belgas reformatos dudum conscriptus est libellus ille perquam egregius *De imperio summarum potestatum circa sacra*, ab viro illo tum doctrina omnigena longe ac undiquaque instructissimo, tum judicii summi nominisque passim meritissimo illustris, Hugone Grotio, quo compluribus demonstratur, disciplinae, ut vocant, instituta, adeoque excommunicationis forensis ac poenitentiae publicae spectaculorum usum, neque antiquitus fuisse juri divino attributum, neque alium revera esse quam qui ex placitis & arbitrio humano variatim pro locorum & temporum discrimine se habente introductus est, & temperari, mutari ac coerceri solitus: Nec imperium aut jurisdictionem magis ad ecclesiasticos, qua tales, attinuisse quam ad medicos, architectos, id genus alios. Typis neutiquam est editus libellus ille ante autoris obitum, sed intra biennium post [i]. Mortuus est Rostochii die lunae, 18 Augusti 1645, stylo Juliano. Recognitum ab ipso esse ait typographus exemplar, unde excusus est, decennio ante editionem. At vero conscripsit libellum illum Grotius triginta amplius abhinc annis, aut circiter. Ipsum autographum, saltem exemplar ab ipso diligentissime recognitum, is circa id tempus Londini agens reliquit apud eximium illum quem jam memoravimus antistitem tunc puto Eliensem, qui postmodum autori petenti restituit; sed non antequam exemplaria hic aliquot ab accuratius disquirentibus fuissent desumpta. Opusculum hoc totum, quantum ad excommunicationis, adeoque jurisdictionis forensis circa eam qualiscunque potestatem ac usum, Anglicanis moribus, juxta ante ostensa, receptissimis est omnino consonum. Nec vero praetereundum hic est, quod in confessionis Belgicae recognitione, quae in synodo tam exterorum quam provincialium anno 1619 Dordrechti est celebrata, huc spectans habetur. In confessione illa ante legebatur, uti etiam in editione Festi Hommii [k] in usum synodi illius tunc adornata; *Ad id* (ad conservandam scilicet unitatem & concordiam, omnesque in Dei obedientia retinendos) *inprimis necessaria est excommunicatio ex praecepto verbi Dei usurpata, & aliae illi annexae disciplinae ecclesiasticae appendices*, uti etiam superius adnotavimus. In synodo autem illa ex ordinum jussu confessio illa, ex more in synodis nationalibus usitato, praesentibus theolo-

[e] Londini 1608. [f] Anno 1540. in Bibliotheca Cottoniana, quaest. 16. [g] Videsis Torturam Torti a Lanceloto Cicestrensi antistite conscriptam, pag. 370, &c. & ad Bellarmini Apolog. Resp. cap. 1. Samuel. Collinum in increpatione Eudaemonis-Joannis part. 5. cap. 16, &c. Joannem Roffensem de Potestate Papae, lib. 2. cap. 2, & 4. Londini 1614. [h] Ad Card. Bellarmin. Apolog. resp. pag. 1. pag. 30. [i] Lutetiae (ut dicitur) Paris. 1647. [k] Lugd. Bat. 1618.

gis exteris relegenda erat atque in examen revocanda, sed non sine monito[l] tunc dato, *Articulum trigesimum primum & secundum* (qui ipse est in quo excommunicatio sic memoratur) *non esse examinandum, quia in utroque de ordine ecclesiastico, quem exteri nonnulli a nostro diversum habent, ageretur.* Inter recognoscendum autem atque approbandum confessionem illam synodus haud pauca quidem, in locutionum maxime formulis, mutavit; nec, utcunque interveniente monito jam dicto, ab articulorum illorum examine se abstinuit. Legebatur autem ante in trigesimo, *Sint quoque seniores & diaconi, qui ecclesiae senatum constituant.* Hoc mutatum est in —— *quasi senatum constituant.* Et quod sequitur —— *veluti fraeno quodam disciplinae cohiberi* plane deletur, & —— *spiritualiter corripiantur & refraenentur* substituitur. Temperamenta sane sunt haec observatu non indigna. Atqui in articulo trigesimo secundo expressior & amplior mutatio, de ipso excommunicationis ante sic admisso jure divino. Deleri voluit synodus illud *necessaria est*, uti & illud *ex praecepto*, item illud, *& aliae illi annexae disciplinae ecclesiasticae appendices*; & ad hunc modum articulum emendavit, *Ad id vero inprimis requiritur excommunicatio juxta verbum Dei cum reliquis ejus appendicibus usurpata.* Quid sibi vellent patres synodi definire non est meum. Sed noluisse eos retineri aut non dispungi *ex praecepto* palam est; quod institutum & jus divinum vulgo hic obtensum denotat. Et nemo nescit *juxta*, κατ', *secundum*, tam permissionem, proportionem, similitudinem, exemplum, rationem simplicem (quam pro loci, temporis, regiminis christiani publici, id genus reliquorum diversitate multiplici, nunc sequendam, nunc pariter praetermittendam aut temperandam, ex judicio tantum humano esse, nemo puto cordatus non agnoscit) quam praeceptionem, pro vario vocis, rei ac materiae cui adjiciuntur discrimine, significare. Caeterum, cum binae sint versiones seu metaphrases confessionis illius Graecae, altera Jacobi Revii diu post synodum Dordrechtanam simul cum synodi recognitione & emendationibus edita[m], altera Hierothei archimandritae, qui in linguam Graecam vulgarem eam nuperrime transtulit[n], nescio qua ratione quove fato evenerit, ut in utraque locus ille de excommunicatione non aliter reddatur quam si verba illa *ex praecepto* etiam nunc ibi essent retinenda. Prior enim in articulo illo 32 se sic habet; Ὧν ἐστιν ἡ θεοπαράδοτος ἀφόρισις, ἤτοι ἀναθεματισμὸς, καὶ τὰ τούτου ἐχόμενα, *e quibus* (illis scilicet quae idonea ibi habentur ad conservandam unitatem & erga Dei obedientiam) *est excommunicatio a Deo tradita, seu anathematismus, cum ejusdem appendicibus.* Graeca autem vulgaris, Εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ὁ ἀφορισμὸς, ἤγουν ὁ ἀναθεματισμὸς, παραδεδομένος καὶ προσταγμένος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, μετ' ἐπίλοιπα ὁποῦ περιέχει, *Id genus est excommunicatio tradita & imperata a Deo, id est, anathematismus, & reliqua in eo contineri solita.* Adnotantur item probationes ex notissimis illis locis de ethnico & publicano & de traditione Satanae. Alibi etiam in versionibus illis Graecis retinentur quae in synodo expuncta aut mutata. Sed demum autor omnino nullus aeque circa hanc rem in ore hominum versatur atque Thomas Erastus, professione quidem medicus, sed *in sacris literis diligenter versatus, & qui egregiam operam ad Heidelbergensis ecclesiae* sub Frederico III. principe electore palatino *instaurationem navavit*, ut expressim de eo Theodorus Beza[o], dum ut adversarius satis irritatus in eum scribit. Etiam philosophum sane eum fuisse perinsignem satis dignoscitur ex scriptis ejus de astrologia, cometis, metallis, putredine, magia, in medicinam Paracelsicam, aliis non paucis dum vixit emissis. Illius autem habetur liber cui titulus, *Explicatio gravissimae quaestionis, utrum excommunicatio, quatenus religionem intelligentes & amplexantes a sacramentorum usu propter admissum facinus arcet, mandato nitatur divino, an excogitata sit ab hominibus*; in qua totum illum excommunicandi forensem seu consistorianum usum humano invento, nec praecepto aliquo evangelico aliove praecepto aut instituto divino, niti doctissime sane contendit. Primo, in thesibus 75, quibus appendicem seu corollarium subjicit, quo ex anteriorum seculorum etiam per Germaniam exemplo uno ac altero ostendi vult se non fuisse primum qui istaec moveret. Nempe a principibus & proceribus imperii Romani in comitiis illis Norimbergensibus[p], sub initia Caroli quinti Caesaris, inter centum gravamina[q] oratori pontificio exhibita, illud de excommunicatione non exiguum est; in quo diserte asserunt[r], *Neminem nisi ob convictum haereseos crimen excommunicationis gladio feriendum, aut pro secluso a christiana catholicaque ecclesia, sacris literis testantibus, reputandum esse.* Certe qui praeter haeresin causam nullam ex sacrarum literarum autoritate sufficere aiunt, alias saltem, velut ob delicta, contumaciam, id genus reliqua, jure divino praeceptivo non subniti palam cum ipso Erasto profitentur. Affert etiam ibi illud sacerdotum per Sueviam circa annum 1245[s] (cum adversus Fredericum II. & filium ejus Conradum, papae instinctu, Henricus Landgravius Turingiae, & post ejus mortem Willielmus comes Hollandiae electi fuissent) palam docentium, *Nemini mortalium sub hoc sole potestatem concessam esse christianis spiritualia officia cultumque Dei prohibendi*, & juxta doctrinam illam, non obstante papali interdicto, facientium; quale nuper in republica seu ecclesia Veneta viri tam ex ordine ecclesiastico clarissimi, sub Paulo quinto, ob rationes gravissimas in libellis non paucis editas, quam politici seu laici fieri etiam voluere. Certe sacerdotes illi reformationis hic prodromis (quales ante memoravimus) non immerito accensendi. Circumvolitabant tunc Thesium Erastianarum (sub annum scilicet 1568) exemplaria manuscripta, & contradictores suos aliquot habuere, tempore nimirum illo quo de disciplina seu politia ecclesiastica, adeoque de excommunicatione & presbyterio, non leves nec generis unici controversiae doctorum virorum calamos diversimode exercebant: Maxime eorum qui presbyterium illud atque excommunicandi generatim potestatem & ju-

[l] Act. Synodi Dordrecht. pag. 297. [m] Lugd. Bat. 1623. [n] Ibid 1648 [o] In Epist. praefixa Tractatui de Excomm. & Presbyterio. [p] Anno 1522. [q] Habentur in Goldast. Imp. Constit. tom 1. pag 457. &c. [r] Cap. 22. [s] Jo. Stumfius in Chron. Helvet. lib. 2. cap 29.

risdictionem

risdictionem forensem, etiam summis potestatibus coordinatam, nec eis, quantum ad jurisdictionem ejusmodi presbyteralem seu consistorianam, inferiorem, imo etiam interdum superiorem, sibi arrogare perquam sedulo certarent. Ea de re, & de ejus origine & progressu, narrationem historicam optime exhibet eruditissimus ille Thomas Bilsonus, tunc collegii Wintoniensis custos, & postmodum episcopus Wintoniensis, in *Synopsi sacrae quae praetenditur disciplinae* [t], quem consulat hic, & serio advertat, quisquis ingenue fuerit rerum hujusmodi studiosus. Occasionem autem proximam unde, ut videtur, ortae sunt theses illae nactus est Erastus ex disputatione Heidelbergae habita, praeside D. Petro Boquino, respondente pro gradu doctorali M. Georgio Withero Anglo [v], anno 1568, 10 Junii, in qua de disciplina hac seu excommunicatione controvertebatur. In has nondum typis vulgatas, dum vixit Erastus, scripsere aliquot, inter quos coryphaeus erat vir quidem praestantissimus Theodorus Beza, cujus, uti & reliquorum, scripta necdum tunc edita postquam nactus est Erastus, ut theses suas ita impugnatas omnino tueretur, earum insuper composuit proximo in anno confirmationem libris sex comprehensam. Sed nec theses nec earum confirmatio (quampluribus dignissimis lectu argumentis tum ex utroque foedere tum ex historia ecclesiastica petitis, iisque perquam appositis & strenuis, quorum quidem pleraque, uti & alia aliunde non pauca eo spectantia, superius historice aut indicantur aut latis tanguntur, refertissima) luce typographica, dum vixit autor, donata est, licet curiosorum complurium manibus, pro variis partium hac in re studiis, manuscriptae utraeque exciperentur tererenturque. Tandem vero non solum illae, sed clarissimorum aliquot theologorum epistolae, partim ad ipsum autorem scriptae, partim ad alios, quibus suum rogati hac de re judicium ac sententiam proferunt, typis editae sunt. Subjunguntur hae post thesium confirmationem. Pastor ille ecclesiae Tigurinae, theologus eximius & maximi apud reformatos nominis, scriptor celebris, Heinrychus Bullingerus ibi scripta ea de re Erasti sibi placere ait, & *ecclesiam veram esse posse, & dici ecclesiam, quae excommunicatione hac careat. Rursus tamen contendimus disciplinam esse debere in ecclesia, ac satis esse si ea administretur a magistratu.* Dein idem; *Prudentissimus & pissimus elector pro religioso suo animo curabit ut scelerati puniantur, & disciplina sit moderata in populo suo. At ut excommunicationem instituat talem qualem* [x] *quidem volunt, videt haud dubie non admodum facere ad incrementum & conservationem ecclesiae. Sed si nos id obtinere possemus, ut magistratus peccata serio puniret & scandala auferret, abunde nobis satisfactum esset. Non cupimus nova judicia, neque majore fungi potestate, & miseros homines exagitare, & ex abalienatis longe magis alienatos reddere*, &c. Alia in epistola ibi ad eum idem, *Probamus scriptum tuum* (theses illas de excommunicatione) *tanquam salutare & ecclesiis utile, veritatique consentaneum.* In alia [y] item ad Petrum Dathenum in Palatinatu concionatorem aulicum, qui mirum in modum Erasto ob theses illas succensuerat; quo nomine certe non leviter eum increpat Bullingerus: *Haec sane*, inquit, *non debet tibi, mi frater, nova videri opinio, nupera, nobis inventa; cum in superiori Germania, inter ecclesias reformatas, Tigurina, quae semper sic sensit, facile fuerit & sit omnium prima, ut quae anno 19 supra 1500 plantari coepit.* Et de ecclesia illa Tigurina, *Nostra ecclesia nunquam disciplinae ecclesiasticae immiscuit coenam Domini mysticam: Neque ea de causa ab ullo unquam, quod sciam, impietatis est accusata. Neque habuimus unquam presbyterium, vel talem senatum ecclesiasticum qui examinaverit communicaturos, & ad communionem, admiserit aut ab ea excluserit peccatores*, &c. *Et existimamus & credimus coenam dominicam a Domino esse institutam, non ut sit ventilabrum aut cribrum quo cribrentur aut dispergantur ab invicem homines, sed synaxim, id est, coagmentationem*, &c. Et paulo post, inter alia in eandem mentem ex scriptis quae ante ediderat adducta, *Videant qui hodie cupiunt ecclesiasticam disciplinam reductam, ne nimium severi sint, & imprudenti zelo & ipsam Domini coenam omnibus reddant invisam, & evangelii cursum plus impediant quam promoveant: Adde, ne dum certos aliquot excommunicare pergunt, non modo hos non sanent, verum etiam totam communionem maximo cum bonorum detrimento & luctu dissolvant.* Adjicit ab his nihil variare quae in sermonibus suis [z] antea ipse exposuerat. Disputatum item esse ait in urbe Bernensi, Aprilis 19, 1531, hac de re, ubi ipse Zuinglius rogatus quodnam responsum daretur anabaptistis quibusdam vehementius excommunicationem urgentibus, ad hunc modum illud formari voluit; *Apostoli sub ethnico magistratu vixerunt, qui tamen scelera non puniverunt, a quibus quisque Christianus abhorrere debet. Sed ut & ecclesia poenam scelerum aliquam haberet, admonitionem assumpsit & exclusionem, quia gladio, quod ipsis minime committebatur, punire non poterant. Et haec quidem causa apud eos excommunicationis erat. Quia vero jam christianus magistratus scelera ipsa ipsemet suppliciis coercet, ideo excommunicatio non amplius necessaria est.* Postea item in disputatione Zofingiae, quod municipium vel oppidum est Bernatum in Argonia, mense Julio 1532, conclusum est, *Posse etiam aliam poenam & coercitionem in ecclesia Dei esse quam haberi pro ethnico & publicano: Quia Christus nihil aliud vult quam ut scelera puniantur. Atque adeo non perperam fiet si & hoc quoque tempore aliud poenae genus constituatur, ut ea nempe magistratui committatur.* Haec scilicet ex actis publicis ibi refert. Et, *Accedat his*, inquit, *illud quoque quod Basileae, anno 1536, mense Februario, in comitia publica vocati coiere praecipui omnes Helveticarum ecclesiarum ministri, qui cum, praesentibus etiam beatae memoriae D. Capitone & Bucero Argentoratensis ecclesiae ministris, & legatis Neocomensis ecclesiae*, &c. *inter se diu & multum & diligenter de omnibus christianae fidei dogmatibus, etiam de excommunicatione, contulissent, in hanc tandem senten-*

[t] Londini, 1593.
[v] Zacharias Ursinus in Append. ad Catachetic. explicationes, part. 2. quaest 85.
[x] Forte quidam.
[y] Tiguri 1 Junii 1570.
[z] Decad. 5. serm. 10.

tiam

tiam conspiravere omnes, quae & nostra confessione ultima, cujus & ante meminimus, est exposita. Quid quod nulla unquam fuit concertatio de excommunicatione inter nostram Tigurinam & Genevensem ecclesiam nobis praedilectam? Sub idem tempus Bezam etiam fraterne per epistolas hortatus est Bullingerus, ut non publicaret quae in Erastum hac de re scripserat, ne tam infelix certamen & perniciosa tum in ecclesiarum pacem tum in magistratuum & principum christianorum jura altercatio diffusius propagaretur. Etiam Bezae scriptum in Erastum, quod legendum ad eo acceperat, necdum tunc typis editum, ad eum remittens, cum per aegritudinem scribere ipse nequibat, opera usus est manus amici Rodulphi Gualtherii pastoris item ecclesiae Tigurinae primarii: Sed ita ut tam suo quam Bullingeri nomine eisdem in literis [a] hac de re Beza moneretur. Atque in eis quid de excommunicatione & presbyterio in republica christiana sentiat uterque, juxta Bullingeriana ante memorata, breviuscule ostenditur. Alios habuit nec paucos hic tunc suffragatores Erastus. Sed in exemplaribus manu tantum scriptis diu circumlata sunt tam quae Beza quam quae ille hac de re scripserat. Nec ante decennium aut circiter a scriptione elapsum aut hujus aut illius scripta illa publicata. Obiit Erastus anno 1583, & circa sexennium post facta est editio illa & Thesium & earum confirmationis simul cum epistolis jam memoratis. Alias ejusmodi etiam, ne volumen excresceret, se praetermisisse monet typographus, qui & Theses *a viris & doctis & piis, atque a partium studiis alienis, mirum in modum probatas* asserit, & *quod a quamplurimis aliis eruditis viris & veritatis amantibus hoc scriptum summis extollebatur laudibus.* Quisnam typographus ille, aut quanam ex officina tunc prodiret opus illud (& semel tantum hactenus typis prodiisse existimo, nisi Amstelodami, ut nunc audio, jam nuperrime sit recusum) non cuique constat. In fronte legitur, *Pesclavii, apud Baocium Sultaceterum, anno* MDLXXXIX. Nominum, sive locum spectes sive hominem, portenta! Neque curnam sic efficta operae pretium est aut disquirere aut ariolari. Sunt quorum indices editionem illam memorant [b] quasi *Pesolavii* aut *Posolavii* facta fuisset anno 1591, nec loci nomen primo fictum, sed aliud pariter nihili, nec verum annum exhibentes. Alii [c], quasi *Pesclavium* nomen loci fuisset. Sed vero certissimum est *Pesclavium* ibi suppositum pro Londino; saltem, Londini codicem larvato illo loci nomine prodiisse. Nec revera, ni fallor nimium, Baocius Sultaceterus ibi alius est quam Joannes Wolfius, Latinis, Graecis & Ebraicis literis Elizabethae reginae tunc typographus. Ab Erasti vidua, aut a Castelvetro [d], cui nupta illa est, autographum impetrarant viri aliquot ex ordine ecclesiastico in Anglia summi, qui etiam in regimine publico partes tunc agebant hic primarias. Atque eorum auspiciis jussuque typis est mandatum. Placuit quidem illis ut non sine fictorum loci & typographi nominum larva prodiret; quale pro hominum arbitrio saepius fit. Sed vero non ita furtim aut clanculum exiit quin in acta typographorum & bibliopolarum Londinensium societatis illius temporis publica expressim relatum fuerit, nec sine auspiciis antistitis summi, qui ante alios librorum hic censurae tunc praefuit, ejusque de eo judicii testimonio. In actis illis legitur, 20. Junii 1589. **John Wolf. entred for his copy a treatise of Thomas Erastus** *De Excommunicatione*, **reported by M. Fortescue to be allowed by the archbishop of Canterbury**; id est, *Joannes Wolfius. In acta hic recipitur, ut liber ad eum spectans, tractatus Thomae Erasti de excommunicatione, quem retulit D. Fortescutius approbatum esse* seu *typis permissum ab archiepiscopo Cantuariensi.* Is tunc erat Joannes Whitgiftus, seu qui Hugoni Broughtono in scriptis suis est Leucodorus, vir sane ob pietatem, doctrinam, prudentiam morumque probitatem insignem perquam tunc celebris. Certe rarum satis erat, librum aliquem typis ab ipso archiepiscopo (cui, uti & episcopo Londinensi, librorum censura hic demandata) permissum esse & approbatum. Ab iis qui antistitibus erant a sacellis id fieri assolebat. Neutiquam igitur est existimandum editionis hujus Erastianae non singularem habuisse rationem archiepiscopum illum, nec ipsum solum, sed alios viros pios & doctos, quorum ut copia quidem tunc abundabat Anglia, ita praesentia frequentissima proculdubio fruebatur ille, libentius editioni favisse, utpote quae adeo consona passim exhiberet eis quae in usu hic essent receptissimo, tum quoad presbyterialis seu consistorianae jurisdictionis aliusve ecclesiasticae nomine, quae non ad juris Anglicani normas, id est, ad jus hic prorsus humanum exerceretur, negationem, tum quoad regium seu regiminis publici (quod *magistratus* vocant) jus tuendum, quod in Anglia passim, juxta superius ostensa, per antecacta secula obtinuisset. Nec puto, cum editio ad hunc modum facta fuerit, opinabitur quisquam monita typographi nomine sive in fronte sive in calce data tam ipsius revera fuisse quam sive archiepiscopi jam dicti sive alterius alicujus qui non solum ex suo sed aliorum virorum gravissimorum, qui luce dignissimum opus censerent, ore & judicio loqueretur. Memini me in bibliotheca Lambethana, quae dudum Cantabrigiam translata est, vidisse codicem hunc, sic typis emissum, in corio flavo nitidius compactum, cum inscriptione hac utrinque aurea intra sertum itidem aureum inserta, *Intus quam extra formosior.* Atque ipsum fuisse opinor codicem quem archiepiscopo dicti, qui editionem sic commendaverat, ut moris est, donaverat typographus. Mirabitur, puto, nemo in Romanensium Indicibus expurgatoriis [e] opus hoc, inter Erasti alia aliquot, expressim perpetuo prohiberi damnarique. Certe quoniam ita impugnat liber hic excommunicationis, id est, jurisdictionis ecclesiasticae dici solitae, usum, qui scilicet velut divinitus receptus sic a compluribus obtenditur, ideo etiam inter ecclesiastici ordinis reformatorum non paucos satis habetur invisus, & veluti tantum non publice prohibetur. Proximo post editionem illam Londinensem anno Beza, qui hactenus etiam sua in Erastum scripta

[a] Tiguri 3 Aug. 1570. [b] Georg. Draudius in libris Theologicis tit. Excommunication. Anton. Zapata in Indice Expurgatorio, pag. 902. [c] Catalog. lib. in Bibliotheca Bodleiana, in Erasto. [d] Epist. Bezae ante Tract. de Excomm. & Presbyt. Melchior Adam in Medicorum Vitis. [e] Francisc. Magdalenus in Elench. lib. prohibit. Anton. Zapata in Ind. exp. pag. 902.

evulgari

s

evulgari noluit, Genevae apud Joannem le Preux *tractatum* edidit qui *Pius* dicitur *& moderatus, de vera excommunicatione & christiano presbyterio, jam pridem pacis conciliandae causa, Cl. V. Joan. Erasti* (ita codices impressi; quorum in nonnullis *Th.* in chartula τῷ *Joan.* glutine superimponitur) *D. Medici centum manuscriptis Thesibus* (editarum Erasti numerus est 75) *oppositus, & nunc primum, cogente necessitate, editus.* Praefatio item adjicitur quae de editione Erastiana ita larvata haud parum conqueritur. Certe opus ipsum argumenta ex utroque foedere sumi hic solita bene habet congesta dispositaque, uti & responsiones, qualescunque sint, ad Erastiana. Diligenter utrosque scriptores illos perpendat veritatis ingenue amantior, quisquis fuerit, uti etiam alios in Germania[f], Belgia[g], Anglia[h] libros aut in Erastum nominatim aut ejus hic doctrinam editos, quorum plerique nuperi. Sed utinam interea Erastus cum adversariis suis aeque apud bibliopolas prostaret. Quod nondum factum, ex editione quam expectamus studiosioribus sperandum. Qui libere item hic disquirit, non omnino praetermittat *Grallas* illas[i] doctissime & ingeniosissime nuper in Guilielmum Apollonii scriptas, etiam & Anglice versas; uti nec opuscula inde nata & pendentia alia, quae satis obvia; nec libellum omnino illum Hugonis Grotii; ut de viris apud nos doctis aliquot qui Erasto apprime favent in libris suis de disciplina ecclesiastica passim prostantibus taceam. Plurima etiam hanc in rem ex eis quae de excommunicatione Judaica & publica antiquitatis, etiam per anteriora christianismi secula cuncta, professione, praxi & moribus supra ostenduntur, serio ponderanda. Cum primis illud, sacrorum interdictionem forensem apud Judaeos seu in excommunicationis illorum usu (unde desluxisse christianum plerumque admittitur) reperiri nullam, ut satis ante monstratum. Accedat autem libro in secundo de sententia illa, quam crebro nimis apud viros alioquin etiam longe doctissimos receptam video, de jurisdictionis circa sacra & circa profana seu non sacra, quasi ecclesiasticae & politicae, ut vulgo penes christianos discriminatur, apud Judaeos distinctione, adeoque de tribunalium seu synedriorum sub notionibus illis genere ibi duplici, disquisitio accuratior & determinatio. Alia huc spectantia occurrunt in sequentibus.

CAP. XI.

Rationes atque argumenta quibus excommunicationis forensis jus ex ipso juris naturalis, seu, ante legem in Sinai datam, divini, fonte a scriptoribus aliquot elici solet, perpenduntur. In haeresin Adamitarum, spurcam illam quidem sed pervetustam, receptum esse excommunicationis usum, velut in paradiso institutum. Inde etiam in aliorum aliquot sententias. De excommunicatione Adae, & poenitentia ejus per annos 130, apud Talmudicos. De Caino, qui ob fratricidium dicitur excommunicatus. Traditio Rabbinica de חרם *seu anathemate a Josephi fratribus, cum illum vendidissent, in seipsos, ne quod fecerant Jacobo indicaretur, denunciato. Commenta Mahumedanorum de tempore per quod mansit Adam in paradiso, & de loco in quem ejectus est, seu monte ac insula Indica Sarandib dicta. Nec in Adae expulsione, nec in Caini exsilio, nec in anathematismis intervallo quod hic primario tractatur tributis aliquot (licet etiam ipsi fidem mereretur) excommunicationis proprie sumptae vel figura vel proportio reperitur. Cerith seu exscissionem incircumcisi, aliorumque postmodum sub lege, excommunicationem, qua de quaeritur, non ullatenus fuisse. Et demum, tametsi in vetustioribus illis exemplis ipsa poena haec omnino haberetur, nihil inde sequi quod ad jus hic adstruendum, quale volunt, aut saltem libentissime obtendunt, non pauci, divinum ullatenus conducat.*

Diffusius per capita proxime superiora quatuor egimus de jure ac usu excommunicationis, reliquisque ejus appendicibus & circumstantiis quae ad retro actorum temporum sententias de ejusdem jure rite eruendas perspiciendasque diversimode attineant; quatenus nimirum sive apud Judaeos sub lege, sive inde sive (ut nonnullis placet) aliunde in christianismo recepta ac usurpata est. Quod ideo quidem fecimus ut commodius & apertius dignosceretur quae & qualisnam per anteriora illa usque in nostrum secula censita, & quam variatim & quomodo adhibita, temperata, admissa, omissa, rejecta, revocata, controversa fuerit poena illa (seu, ut malunt alii, morum ac pietatis medicina; quale plane, qua forensis haec est, nec sine publicis jurisdictionis spectaculis atque status personae inter suos mutatione visibili, de poena dici satis recte potest omnimoda; cum nulla apud homines poena revera non sit tam medicinaliter erga aliquos quam fonti ipsi etiam, partim saltem, retributive irrogata) poena, inquam, illa cujus juris originem haud scriptorum pauci ex intervallo libro huic assignato petere solent. Absque enim hoc non satis undiquaque constaret hic de re ipsa de qua disquiritur, scilicet, tum utrum in poenis forensibus hujus intervalli, seu in judiciorum ac jurisdictio-

[f] Zacharias Ursinus tom. 3. pag 803. Gaspar. Brochmand. in System. Theolog. tom. 2. cap 5 tit. De Discip. Ecclesiast ca. [g] Guil. Apollonii, alii Autores obvii, qui nuper de Jure Majestatis circa sacra, libertate Eccles. Episcopatu Constantini, id genus alia, ibi scripsere. [h] Georg. Gilespius in Aaronis Virga Anglice, & Samuel. Rutterfordius, lib. De Jure Divino Regiminis Ecclesiastici Anglice item, Londini 1646. alii satis numerosi nuper idem libenter inculcantes. [i] Franekerae 1646.

nis ejusdem effectibus, reveta locum sive ex jure naturali sive ex divino aliter sortiretur illa ullum, tum quid ea de re senserit antiquitas maxime tam Judaica quam christiana; quorum utrumque ut necessario ac penitius hic animadvertendum, puto nemini non visum iri. Sequitur autem ut, juxta institutum superius propositum, rationes & argumenta quae afferri solent ab eis qui ex intervallo hoc legis in Sinai dationem antevertente juris hic originem deducendam velint, introspiciamus perpendamusque. Qui pertinacius ex jure divino, eoque praeceptivo, vim poenae hujus originariam pendere contendunt, etiam ab ipso rerum conditu eam petunt. Marius Alterius [a], *Usque adeo vetus & antiqua existimanda est excommunicationis censura, cujus usus divinitus ad nos pervenisse certa fide habetur, ut minime recens, sicut falso & temere haeretici mentiuntur* (sic ille; sic id genus alii aliquot, sed satis quidem temere ipsi, ne quid gravius dicam) *sed prisca potius priscarumque vetustissima rerum merito dicenda sit, ut quae a primaeva orbis origine ortum habuerit.* Tantundem, quantum ad originis hic vetustatem asserendam, habent alii tam ex Reformatis [b] quam Romanensibus [c]. Atque in patribus vetustis nonnulla, ut statim dicetur, occurrunt aliquantulum consona. Quinimo, ne origini huic quid omnino deesset quod ex intima vetustate obtendi posset, etiam Satanae & angelorum ejus, extra communionem paradisi seu sanctorum a numine positorum seu cadentium adeoque anathemate percussorum, in ipso orbis initio, exemplum *principium dedisse excommunicationi* aiunt recentiorum aliqui [d], adjicientes *nec* solum principium sic dedisse Satanam sed *sententiam quandam ipsum effectum, in quam retruduntur quotquot sunt excommunicati. Traduntur enim Satanae excommunicationis vinculo percussi.* Et velut anathematis & excommunicationis primae imaginem in illo Satanae ac angelorum suorum casu collocant superiorum seculorum scriptores aliquot celebres, ut Honorius Augustodunensis [e], Petrus Blesensis [f], Robertus Arboricensis [g] Alii vero sunt qui ad rem non omnino hoc trahunt; etiam qui inter excommunicationis, qua forensis est & absolutione tollitur, typos recenseri merito non admittunt [h]. Primarium autem sive typum sive adumbrationem sive imaginem (his enim vocibus uti amant) sive argumentum sumere hic solent ex illa Adae & Evae, cognita a numine causa, ob praevaricationem & mandati divini violationem ejectione e paradiso[i], וישלחהו יהוה אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם ויגרש את האדם וגו' *Et emisit eum Dominus Deus e paradiso, ut coleret terram, e qua sumptus est; & expulit Adam*, &c. Atque inde sane primo excommunicationis non exemplum solum sed velut institutum a posteris sequendum recepere haeretici prisci Adamiani seu Adamitae dicti, qui a Prodico [k] autore suo suasi, nuditatem primorum parentum in paradiso imitabantur, & ecclesiam suam paradisum [l] inde nuncupantes, ex ea ideo, sub ipso etiam Adami nomine ejiciendum volucre si quis ex suis deliquisset. Epiphanius [m]; Εἰ δὲ δόξειέ τινα, ὡς καὶ τοῦτο λέγουσιν, ἐν παραπτώματι γενέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι. φάσκουσι γὰρ αὐτὸν τὸν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ κρίνουσιν ἐξωσθῆναι, ὡς ἀπὸ τοῦ παραδείσου, τουτέστι τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας. ἡγοῦνται γὰρ τὴν ἑαυτῶν ἐκκλησίαν εἶναι τὸν παράδεισον, καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὔαν. *Quod si quis, ut dicere etiam solent, in culpam lapsus esse videatur, hunc in conventum suum minime recipiunt. Adamum enim illum esse dicunt, qui de ligno comederit; atque e paradiso, hoc est, ecclesia sua, exterminandum judicant. Nam ecclesiam suam paradisum esse statuunt; seipsos vero, Adamum & Evam.* Etiam a patribus primaria memoratur expulsio Adae ut excommunicationis in ecclesia exercendae adumbratio & exemplum. Inde Augustinus [n]; a sacramento visibili *alienandus utique fuerat, vel jam moriturus, vel etiam tanquam excommunicatus, sicut etiam in hoc paradiso, id est, ecclesia, solent a sacramentis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica removeri.* Et Hieronymus de excommunicatis sui temporis [o], *Praevaricati sunt pactum Dei in ecclesia, sicut Adam praevaricatus est in paradiso, & imitatores se antiqui parentis ostendunt, ut quomodo ille de paradiso, sic isti ejiciantur de ecclesia.* Quid quod Honorius Augustodunensis a Domino, in illo de Satanae casu & in Adae expulsione, ecclesiam formam excommunicationis accepisse diserte tradit [p]? *Quod ecclesia*, inquit, *peccantes de ecclesia ejicit, superbos autem & rebelles excommunicat, & non poenitentes indignos sepultura judicat, iterum a Domino formam accepit, qui peccantem hominem de paradiso expulit, sed poenitenti coelum aperuit; diabolum vero superbientem & rebellem excommunicavit, & de coelo & coelesti ecclesia segregavit; & quia poenitentia non flectitur, nunquam recipitur: Igitur poenitentes per gratiam salvantur, excommunicati superbientes diabolo incorporantur.* Sic Honorius ille. Atque obvium est apud scriptores ante indicatos, aliosque tam e Reformatis quam Romanensibus, hinc veluti ex origine primaria excommunicationis & usum & jus deduci. Etiam ipse Beza in tractatu suo adversus Erastum inter argumenta sua hoc ut primum collocat. Quin vero apud Ebraeos etiam ipsos expulsionis seu separationis Adae nomine נידוי *Niddui*, id est, ipsius apud eos *excommunicationis*, habetur. Rabbi Jeremiah Ben Eliaezer [q] in Talmude, כל אותן השנים שהיה אדם הראשון בנידוי הוליד רוחין ושדין ולילין שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו כצלמו מכלל דעד האידנא לאו בצלמיה אוליד *Omnibus istis annis quibus fuit Adam, homo primus, in excommunicatione* (seu *Niddui*) *genuit spiritus, daemones & lamias, sicut dicitur* [r]: *Et vixit Adam triginta & cen-*

[a] De Excomm. disp. 2, lib. 1. cap 6. [b] Conrad. Bertram. de Politia Judaica, cap 2. Beza de Presbyterio arg. 1. pro excommunicatione. [c] Jo Casalius de vet. Christianorum Ritibus cap. 22. Antonius Serpensis in Chronologia Eucharistica, enarrat 20. pag. 597. Theophilus Rainaudus de Monitoriis part. 2 cap. 9, &c. [d] Mar. Alterius lib. 1. disp. 2. cap. 6. & Casalius loco citato. [e] De Antiquo Ritu Missae, seu Gemma Animae, lib. 3. cap. 78. [f] Sermone 29. [g] De Utroque Gladio tom 2. theorem. 7. [h] Theophil. Rainaud. de Monitoriis part 2 cap 9. [i] Genes III 23. [k] Theodoret. Haeretic Fab. lib. 1. cap 6. [l] Augustin. de Haeresibus ad Quod vult deum, cap. 31. [m] Haeres. 32. seu 52. § 2. [n] In Genes. ad literam lib. 11. cap. 40. [o] In Oseae lib 2. cap. 6. [p] In Gemma Animae, seu de Antiquo Ritu Missae lib 3. cap. 78. [q] In Glossa Talmudica ad tit. *Erubin*, cap. 2. fol. 18. b. partim citatur J. Buxtorfio in Lexic. Chald. Talm. col. 1306. [r] Genes. v. 3.

tum

tum annos, genuitque ad similitudinem suam juxta imaginem suam. Non omnino usque ad tempus illud genuit quenquam in similitudine sua: Scilicet, antequam genuerat Sethum. Idem inde citat Abarbinel [s], cui nescio quare Rabbi Eliezer Ben Azariah ejusdem autor sit. Fabula quidem illa de daemonibus, spiritibus, & lamiis per tempora ab illinc anteriora ab Ada ex nescio quibus succubis susceptis, atque etiam parilis de Evae per id tempus prole, apud scriptores Judaeorum alios (nam christianos qui inde interdum usurpant praetermitto) non raro habetur [t]; uti & illud de generatione hac prima juxta similitudinem suam sine [v] fabulae istius assumento. Quod vero ad excommunicationem seu *Niddui* Adae sic dictam hic attinet; ea capienda est de statu ejus, uti & Evae, juxta eos qui hoc tradiderint, singulari per tempus illud centum & triginta annorum (undecunque aut quomodocunque numeratorum; neque enim ea de re, aut dissonis etiam veterum circa eam sententiis, hic plura dicere est operae pretium) in quo abinvicem, velut in poenitentiam & castigationem diutinam, separati sunt. Neque aliter ad expulsionem e paradiso juxta eos spectat. Inde glossa Talmudica [x] ait in *Niddui* seu *excommunicatione* Adamum mansisse per annos 130, ex eo quod a numine de fructus interdicti comestione adeo fuisset increpatus [y]. Et Jarchius ad locum illum Geneseos de generatione ad similitudinem suam anno 130, עד כאן פירש מן האשה *usque ad tempus illud separatus est* seu *abstinuit se ab uxore.* Alii tantundem ibi. Etiam de poenitentia ejus & castigatione per id tempus sui diserte Rabbi Meir [z]; אדם הראשון חסיד גדול היה כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו ישב בתענית מאה ושלשים שנה פירש מן האשה מאה ושלשים שנה והעלה זרזי תאנים על בשרו מאה ושלשים שנה : *Adam, primus homo, valde erat pius, adeo ut postquam viderat se morti obnoxium esse, in jejunio manserit per annos 130, ab uxore item separatus fuerit annos 130, & per totidem annos aptaret cingula ficulnea super carnem suam.* Legimus item in Rabbinis [a]; באחד בשבת נכנס אדם במי גיחון העליון עד שהגיעו המים עד צוארו ונתענה שבעה שבתות ימים עד שנעשה גופו כמין כברה אמר אדם לפני הקב"ה רבון כל העולמים העבר נא חטאתי מעלי וקבל את תשובתי וילמדו כל הדורות שיש תשובה ואתה מקבל תשובת שבים מה עשה הקב"ה פשט יד ימינו והעביר את חטאתו מעליו וקבל את תשובתו שנ' חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי סלה מן העולם הזה וסלה מן העולם הבא : *Septimanae feria prima ingressus est Adam aquas Gihon superioris, donec pertingerent aquae ad collum ejus; & afflixit se* seu *jejunavit septem hebdomadibus, usque dum factum est corpus ejus instar cribri. Dixit Adam coram Deo optimo maximo, Domine universi mundi, transeat, quaeso, peccatum meum a me, & recipe poenitentiam meam, ut discant omnes aetates* (tota posteritas) *quod sit resipiscentia, & quod suscipias tu resipiscentiam convertentium se. Tunc autem Deus O. M. extendit dexteram suam, atque removit ab illo peccatum ejus, & recepit conversionem ejus; juxta illud* [b], peccatum meum tibi notum feci, & iniquitatem meam te non celavi, *Selah ex hoc seculo, & Selah e seculo futuro.* Etiam in *Midrash* scribunt [c] quod Adam annos centum & triginta, priusquam Sethum genuisset, in aqua sederit usque ad nares, ob peccatum illud quod de arbore vitae comedendo commisisset: unde etiam hodieque in facinorosorum poenitentiis Judaeorum afflictiones variae, quas memorat loco citato Buxtorfius pater. Affertur etiam hanc in rem maledictio numinis in Cainum [d] ob fratricidium, & ejectio ejusdem ut exsulis & profugi: נע ונד תהיה בארץ *exsul* seu *vagus & profugus eris in terra.* Et de seipso Cain, הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתר quod verti solet, *Ejicis me nunc a facie terrae & a facie tua abscondar:* secundum quem sensum, neque aliter, intelligitur in paraphrasis Chaldaicae, quae Onkeliana est, exemplaribus aliquot, quae habent ומן קדמך אהא כטמיר & *a facie* seu *praesentia tua ero absconditus.* Ita scilicet ea cujus versionem non sine Leonis X auspiciis ante centum amplius annos edidit Nicolaus Corvinus [e]; uti etiam quae in bibliis habetur tum regiis tum Jaianis. Atqui in codicibus Bombergianis, Constantinopolitanis binis (quorum Persicam simul habet altera versionem, altera Graeco-barbaram & Hispanicam) Garianis, Buxtorfianis, aliis qui conjunctam habent paraphrasin hanc, uti etiam in pervetusto ejusdem penes me MS. legitur ומן קדמך לית איפשר לאטמרא & *a conspectu* seu *facie tua non est possibile abscondi.* Neque aliud exemplar secutus est Paulus Fagius. Et quasi idem interrogative habet R. Saadias adeoque Arabica in Jaianis;

وان طردتني اليوم الوجه الارض هل انستر من بين يديك *Quod si expellas me hodie de facie terrae, nunquid abscondar a praesentia tua?* Cui non ita dissona est Chaldaica Jonathanis dicta. Sequitur post, ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ נוד קדמת עדן *Et exivit Cain e facie* seu *praesentia Domini, & habitavit in terra Nod, ex orientali plaga Eden,* seu, ut Vulgata, *profugus in terra ad orientalem plagam Eden.* Atque in poena Caini hac excommunicationem expressim fuisse non semel ait Lutherus ipse [f], qui toties pro poenae hujusmodi, ut adhiberi solet inter christianos, adversario apud Romanenses memoratur. Alii tantundem; idque tam ex Reformatis [g] quam Romanensibus [h]. Et Beza; *Fuit igitur ante legem Mosis, ipso Deo auctore, usurpata excommunicatio. Quam postea exercuisse Adamum cum suis liquet ex illa filiorum Dei a filiis hominum distinctione, quae sub Enos Adami nepote manifesto in usu coepit.* Quinetiam illud de incircumcisi poena, [i] ונכרתה הנפש ההוא מעמיה *exterminabitur* seu *excidetur anima* seu *persona illa e populis suis,* huc spectare ne-

[s] In *Pirush Tora* fol. 38. col. 4. [t] *Bereschith Rabba* parash. 24. *Midrash* apud Maimonidem in *More Nebochim* part. 1. c. 7. Elias in Thisb. verbo לילית Zohar ad *Bereschith* fol. 45. col. 177. edit. Cremon. *Ajin Israel* part. 1. fol. 80. col. 3. Pragae, &c. [v] Targum Jonathan Genes. v. 3. Rabbi Moses Bar Nachman ibidem. Pirki R. Eliezer cap. 22, &c. [x] Babylon. ad tit. *Erubin*, cap. 2. fol. 18. b. [y] Gen. iii. 11. [z] Talmud Babylon loco ante citato. [a] Pirki R. Eliezer cap. 20. unde R. Abraham Zacuth in *Juchasin*, fol. 5. a. [b] Psal. xxxii. 5. [c] Apud J. Buxtorf. in Synagoga Judaica, c. 34. [d] Genes. iv. 11, &c. [e] Antwerpiae in 16 anno 1515. [f] Ad Genes. iv. [g] Beza de Presbyterio & Excomm. arg. 2. [h] Mar. Alterius d. p. t. lib. 1. cap. 6. Calatius de veteribus Christian. ritibus cap. 22. Theophilus Rainaud. loco ante citato, &c. [i] Genes. xvii. 14.

cesse

cesse est ut existimetur ab illis qui pro poena illa כרת *Crith* seu *excisione*, toties postmodum in lege etiam adhibita, diserte *excommunicationis* vocem substituunt, quemadmodum fecit dudum [k] interpres Cantabrigiensis canonum poenitentialium Maimonidis. Scilicet pro Maimonidis illo [l] de peccatorum in graviora & leviora distinctione, כה הן הקלות ומה הן החמורות׃ החמורות׃ הן שחייבין עליהם מיתה ב״ד או כרת׃ ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות׃ ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות ; substituit ille, *Quae leviora sunt? Quae gravia sunt unde homines reatum incurrunt mortis a consistorio inferendae, vel excommunicationis. Et quamvis juramentis vanis & falsis non impendet excommunicatio, sunt etiam illa e gravioribus. Quae contra reliqua praecepta negativa committuntur, & contra affirmativa, de quibus non est excommunicatio, leviora sunt.* Quasi τὸ כרת *Cerith* (de quo fusius agitur capite sexto) ipsam significaret excommunicationem, quatenus notione in sua recepta usurpari solet, nec solum in legibus postmodum datis, sed etiam in illa de circumcisione, ad quam primo spectat, adeoque ad tempus legis in Sinai dationem antevertens. Alus item in versionis illius locis, quoties occurrit, sic redditur. Nec desunt alii viri quidem docti qui huic τῷ כרת *Cerith* significatui sunt consoni. Illustris item vir Anastasius Germonius archiepiscopus & comes Tarantasiensis, de excommunicationis origine agens, *Potius*, inquit, [m] *crederem gentes ab Hebraeis quemadmodum alia multa, hanc e sacris ejectionem mutuatas fuisse. Nam Hebraeos excommunicationem habuisse auctor est Eliaezer Rabbi* [n], *qui ait Josephi fratres sub anathematis poena praecepisse ne quis Josephi venditionem revelare patri auderet. Et subjungit, vultis excommunicationis vim & efficaciam videre? Videte in Josua* [o] *& in libris Regum* [p]. Sic ille: Quasi etiam in Josephi aevo, seu diu ante legis in Sinai dationem, adeoque per intervallum quod tractamus, receptus fuisset apud Ebraeos excommunicationis usus. Et legitur quidem in Pirki R. Eliaezer, loco citato [q], historiola sacra de Josepho a fratribus vendito, cui adjicitur, אמרו נחרים בינינו שאין אחד ממנו מגיד הדבר ליעקב אבינו עד שיהיה ברשות כלנו אמר להם יהודה ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה מה עשו שתפו להקום עמהם והחרמו *Dixerunt, anathema* seu *Cherem denunciemus inter nos, ne quis nostrum rem indicet Jacobo patri nostro antequam licentia a quolibet nostrum detur. Dixit illis Jehuda, Ruben non est hic; & anathema* seu *cherem rite satis non fit*, aut *non satis est validum, nisi adsint decem. Tunc igitur sociarunt sibi Deum*, (ut ita decem adessent) *atque anathema denunciarunt.* Cum autem noctu adesset Ruben, הגידו לו הדבר שעשו ואת החרם שהחרימו ושמע ראובן את החרם ושתק וגם הקב״ה שתק ומפני החרם לא הגיד הדבר ליעקב *narrarunt ei rem quam fecerant, uti etiam anathematis denunciationem. Ruben autem, cum anathema audisset, tacuit, atque etiam tacuit Deus O. M. & propter anathema non indicavit hanc rem Jacobo.* Dein paulo post addit quod fratres Josephi, cum eum superstitem ac incolumem esse in AEgypto comperirent, התירו את החרם *solverunt anathema.* Atque ad illud de *Jacobi spiritu reviviscente* [r] cum Josephum superstitem esse audiret, וכי מתה היתה רוחו של יעקב שהיתה׳ אלא מפני החרם נתסלקה רוח הקדש ממנו וכיון שהתירו את החרם שרתה עליו רוח הקדש כבתחלה: *Et quomodo mortuus erat spiritus Jacobi qui revixit aliter quam ex eo quod propter anathema ablatus fuit ab eo Spiritus Sanctus. Et postquam solverant anathema, habitavit super eum Spiritus Sanctus, sicut antea.* Hic plane testimonium habetur qualecunque tum de anathematis seu τοῦ *Cherem* usu, ut in moribus tunc receptissimo, tum de ejusdem solutione. Idem ipsum totidem ferme verbis legitur in *Sepher Tanchuma* seu *Jelmadenu* [s]. Atque haec sunt argumenta seu rationes ex intervallo ipso, quod hic primario tractatur, ad excommunicationis institutionem, quasi ex ipso jure naturali seu divino nata fuisset, asserendam adductae. Subjungi solent alia ex maledictionibus solennibus sub lege, quasi ex intervallo hoc priore in posteritatem propagatis, uti etiam ex eo quod corpore immundi, usque dum in munditiem ejusdem restituerentur, templo sacrisque, ex peculiaribus legibus, arcerentur; id genus alia aliquot; de quibus capite septimo ita monitum est ut quid ea de re iterare hic supervacaneum foret. Dum vero jam dicta ut rite perpendantur introspicimus, duo maxime sunt consideranda: primum, utrum revera in eorum aliquo excommunicationis, qualis in controversia hac intelligitur, usus aut exemplum reperiatur; secundum, num, tametsi concederetur ita se rem habere de usu & exemplo, argumentum inde aliquod aut ratio ad juris praeceptivi alicujus hic caput aut institutum adstruendum rite posset adduci. Quod ad primum spectat, adeoque ad illud primo de Luciferi & ministrorum ejus e coelo dejectione; in eo plane praeter perpetuum ex omni beatitudine exterminium, nec poenitentia aut absolutione aliqua unquam diluendum, nihil omnino continetur; unde item, velut ea quacum & excommunicatione ecclesiastica proportio neutiquam ulla satis intervenit, ne quidem inter typos & adumbrationes hic a nonnullis, qui interea juris circa hanc rem divini sunt assertores acerrimi, admittitur, ut jam ante monitum; quanquam alii, qui nihil omnino non corradi & congeri hic velint quod excommunicationis partem aliquam seu figurae qualemcunque umbram prae se ferat, eam ut primarium hic juris sive testimonium sive argumentum sive exemplum usurpant. Sed sane, si ideo pro excommunicatione sumenda fuerit, quoniam in ea communionis pristinae privatio qualiscunque erat, sequetur poenam omnimodam sive a numine sive ab hominibus irrogatam hoc nomine pariter venire. Neque enim ulla est poena, sive pecuniaria sive corporalis, in qua non continetur, sub notione aliqua, pristinae communionis privatio aut deminutio; ut in exsilio, morte, membrorum mutilatione, carcere, mulcta, reliquis. Nam ante poenam irrogatam commune erat tam ipsius sic puniti, quam aliorum, inter suos, ea libertate frui, quae, accedente poe-

[k] Cantabrigiae 1631. in 4°. [l] Halach. *Theschuba*, cap. 1. [m] De Sacrorum Immunitatibus lib 3. cap. 14. [n] Cap 38.
[o] Cap. v. & vii. [p] Reg. 1. & 4. c. ii. [q] Fol. 34. col. 1. [r] Genes. xlv. 27. [s] Veronae fol. 15. col 4.

na,

na, tollitur aut minuitur. Adeoque non minus ultimum qualecunque supplicium quam Luciferi suorumque e coelo dejectio, notione ejusmodi, communicationis privatio, adeoque excommunicatio, dici posset. Sed ita ad rem ac notionem de qua agitur singularem non omnino attinebit, utpote in qua nec ulla loci pristini retentio, nec spiritualis nec alia sive poena sive medicina, in correctionem aut absolutionis per poenitentiam, eamque publicam, exspectationem habetur, quemadmodum in excommunicatione qua de loquuntur ipsi qui ejectionem illam huc trahunt. Tantundem certe etiam de Adae seu primorum parentum e paradiso terrestri expulsione dicendum. Poena illa plane exsilium perpetuum erat, seu deportatio e paradiso in alias terras. Et tam Judaei & Mahumedani quam christiani de exsilio e loco illo in alium expressim, juxta ea quae satis aperte etiam videntur tradi in Genesi, sumere solent: licet non defuerint qui allegorice omnino rem explicandam velint. Ubinam paradisus ille fuerit, quamdiu duraverit, uti etiam quanto in eo manserint primi parentes tempore ante expulsionem illam, disputari solet ab eis qui in Genesim commentarios ediderint, aliisque in chronicis & annalibus. Et perquam diversae hisce de rebus sententiae occurrunt. Atqui unanimes interim satis sunt scriptores de eo quod est poenam illam fuisse soli mutationem, nec ab eis reddimendam. Ex horto *εἰς ἕτερον τόπον in aliam regionem* ejectos, ait Josephus. In montem Moriah, ubi postea templum exstructum, alii [t]. *In nostram, velut exsules, terram ejectos*, Sulpitius Severus. Alii passim in eandem sententiam. Eutychius item patriarcha Alexandrinus,

اخرجهما من الجنة في تسعة ساعة من
يوم الجمعة على جبل من جبال الهند

Ejecit eos ex horto hora feriae sextae nona [v] (ac eisdem die & hora postmodum ait eum obiisse) *in montem ex montibus Indiae.* Montem illum, seu locum in quem ejectus est, nuncupant Mahumedani plerumque سرنديب *Sarandib*, interdum autem الرهون *Rahon*, qui est in Sarandib Abu Mahumed Mustaphi Ben Alshid Hasen, in historia universali, ubi a nonnullis tradi ait creatum esse Adamum die 28 mensis Adar, adeoque tempore verno, ascendente Tauro, & Evam Cancro ascendente ejectum illum esse adjicit a numine [x]

على جبل سرنديب في شرق ارض الهند

in montem Sarandib in orientali Indiae plaga. Ab aliis memorari ait idem, Adamum tunica sua ficulnea amictum illuc pervenisse, ibique folia e quibus ea composita est, vento & calore arefacta, indeque in pulverem redacta, dispersa fuisse vento, atque ex pulvere illo ortam fuisse plantarum per Indiam odoriferarum copiam. Etiam tum eum tum Evam ut poenitentes in luctu fuisse continuo per centum annos, seu, ut alii, per 300, atque ex luctus illius lacrymis natum esse, Deo sic volente, lignum aloes, zingiber, caryophylla, id genus aromata alia. Hujusmodi fovere commenta amant Mahumedani. Atque apud ejusmodi alium [y], Abu Walid Ben Elshecina, legitur quod Adae in paradiso collocato

كانت مدة اقامته فيها نصف يوم خمس
ماية عام في عدد اهل الدنيا

Erat tempus quo ibi mansit dimidium diei, spatium scilicet annorum 500 juxta computum hominum vulgarem [z], & quod ipse, Eva, diabolus, & serpens (tempore, & ex occasione, expulsionis illius)

هبطوا جميعا ونزلوا في بلاد متفرقة
ادم بالهند وقيل بسرنديب

Descendentes se transtulerunt omnes in regiones diversas; Adam, in Indiam, & dicitur in Sarandib; Diabolus, in AEgyptum; Eva & serpens, sua in loca singularia. Quantum ad locum idem ait Abu Elchasen Hali Ben Elchasin Ben Hali Ben Aibdallah [a] nempe translatum esse Adamum على جبل سرنديب *in montem Sarandib.* At vero quantum ad tempus quo in paradiso cum ante expulsionem stetisse ibi admittitur, وكان inquit scriptor hic

ادم في الجنة مع حوا ثلاث ساعات
مقدار مايتين وخمسين سنة من ايام
الدنيا وهو ربع يوم من ايام الاخره
الذي هو الف سنة

Atque mansit Adam in horto cum Eva tribus horis, quae non minoris sunt quantitatis quam 250 annorum juxta vulgarem computum. Nimirum haec quarta pars est alterius illius diei qui ex annis mille constat. Ita Mahumedani jam dicti. Insula quidem maris Indici هركند *Harchend* dicti celeberrima memoratur ab Aldrisio geographo Arabe [b] Sarandib nuncupata, & in eadem الرهون *Rahon* mons ille altissimus. Atque Ismael Abul Feda [c], geographus percelebris, in montium orientalium recensione جبل inquit

الرهون وهو جبل عالي جدا في جزيرة
سرنديب على خط الاستوا حيث لا عرض ويقال انه
هو الجبل الذي هبط عليه ادم من الجنة

Mons Rahon, qui mons est valde fructuosus in insula Sarandib sub lineam aequinoctialem, quantum ad latitudinem. Et dicitur in montem hunc translatum esse Adamum e paradiso. Fluvius

[t] Paraph. Chald. Jonathanis dicta, Gen iii 23 alii. [v] Videsis hac de re Caesarium quaest. 60. Pirki R. Eliezer cap. 11. Toratelli Annales in Prima Mundi hebdomada § 21. Alcoran Azoar. 17 Matthaeum Cigalam in Synopsi histor. pag. 9 Dorotheum Monemvasiensem in Synop hist pag. 16, &c. [x] MS. inter libros Guil. Laudi Arch. Cant. in Bibliotheca Bodleiana. [y] MS. penes me. [z] Vid. Psalm. xc. 4. [a] MS. penes me. [b] Part. 8. Climatis 1. [c] MS. in Biblioth. publica Cantabrigiensi, pag. 45.

item Sarandib memoratur (uti & alibi[d] tetigimus) ubi etiam pro medio seu umbilico telluris insula Mahumedanis reputatur. Neque alia videtur ab ea quae Taprobana & Sumatra, aliisque nominibus tam vetustis quam recentioribus, vocitari solet, & primaria orbis terrarum insula censeri. Atque ex adeo recepto illo de Adae in Indiae regionem expulsione commento pendet illud quod apud Josephum Ben Gorion[e], atque ex eo in *Sepher Juchasin*[f], occurrit de sepultura Adae in India. Sed haec obiter. Exsul igitur Adam, exsul Eva, seu ut deportati utrique; neuter autem in excommunicati proprie & vulgo sic dicti statum redactus, id est nec maledictus, nec sacerdotio ille, nec sacramentorum dein usurpandorum usu interdictus alteruter. Post exsilium illud utrique mansit ejusmodi usus integer. Nec ullibi tunc reperta ecclesia aut coetus hominum in quem jure aliquo restitui possent, ut semper in excommunicatione. Et sane tametsi Judaeorum commentum jam dictum de Ada per tempus illud annorum 130 בנדוי *in Niddui* seu separatione (qua voce utuntur illi pro ipsa excommunicatione) admitteretur, singularis plane & *Niddui* ita foret notio, neque excommunicationi illis postmodum receptae omnino similis, sive absolutionem exspectandam, sive liberum synagogae communionis pristinae usum interdictum, sive conjunctas maledictionis aliasve excommunicationis eorum proprie dictae sive partes sive circumstantias spectes. Ita enim in duas primo dissecta invicem partes fuisset synagoga seu ecclesia illius temporis, ex hominibus duntaxat binis tunc constans; nec e synagoga vel ecclesia sive hic sive illa ejiciebatur. Et non ita est dissimile vero quin, nisi suam hanc, ut ostensum est, primo adeo expressim petiissent excommunicationem haeretici illi prisci *Adamitae* dicti, nulla fuisset inde excommunicationis aut usus aut proportionis in veteri christianismo deductio. Nec cum ratione omnino agere videntur qui in christianismo recentiori suam inde velint deductam. Haud ita absimilis illius quod de Caino assertur consideratio est meunda. Quid enim ibi praeter exsilium & soli mutationem maledictioni conjunctam? Josephus[g], καὶ τῆς γῆς ἐκείνης αὐτὸν ἐκβάλλει σὺν τῇ γυναικὶ, *Et ex regione illa extorrem una cum uxore fecit*, seu exsilio plane mulctavit. Neque accessit omnino aut sacerdotii ejus aut sacramentorum usus interdictio simplex. Sed tantum in loco illo quo ante ei cum Ada & Abele & qui fuere tunc reliquis uti licuit. Mons sanctus is vulgo scriptoribus dicitur, id est, locus in quo Adam & proles reliqua se erga Deum pie gerentes manserunt, dum Cainus, ejusque parenti similis plerumque posteritas, post sententiam poenae illius sic a numine irrogatae, exsulabat vagabaturque. Aben Ezra ad Genesis locum illum, ויצטרך ללכת אל ארץ הרוקה במקום ארם אביו שהוא קרוב אל רגן׃ *Et coactus est abire in regionem longe dissitam a loco Adae patris sui, qui paradiso vicinus erat.* Nec vero tanquam excommunicati (aliter atque exsules plane omnes sic sensu laxiori dici possunt) inde habiti sunt Cain & posteri ejus (ut volunt hic nonnulli, qui binarum invicem distinctarum hominum ex Sethianis & Cainitis civitatum initium ex Augustino[h] hanc in rem hinc sumunt) apud Sethianos ipsos, saltem eorum illos qui sub *filiorum Dei* nomine (ut vulgo accipitur) e monte illo sancto in Cainitarum convalles descendisse memorantur[i], ut uxores sibi caperent ex filiabus hominum, seu posteritatis illius Cainiticae. Neque enim sibi interdictas illas, aut parentum fratrumve earum consortium necessario vitandum existimabant. Aliud est per exsilium habitationis pristinae libertate ac usu privari; aliud, commercii & societatis hominum pristinae in loco in quem quis exsulat libertate ac usu, ut in excommunicatione, interdici. Exsulibus ibi manet libertas posterior haec, licet altera seu prior fuerit adempta, quae nec excommunicationis proprie dictae pars est. Tantum abest ut in Caini exsilio hoc excommunicatio proprie dicta ejusve similitudo aut proportio reperiatur! Quid quod creditum est orientalibus, teste Eutychio patriarcha Alexandrino MS. non ita obfuisse per vitae Adae spatium (vixit is 930 annos) exsilium illud quin, utcunque poena illa Caino & suis localis esset, commercium nihilominus & societas inter eum ac suos reliquosque Adae posteros in locis ubi exsulabat, libere ac legitime haberetur? Diserte enim ille primam Cainitarum & Sethianorum disterminationem collocat statim post Adae mortem. Verba sunt,

ومن بعد موت ادم افترقت قبيلة شيث من
قبيلة قاين اللعين واخذ شيث ابنه انوش
بكره وقيـــنـــان ابن انـــوش

Et post mortem Adae disterminata est seu *divisa familia Sethianorum a familia Cainitarum, & cepit Seth filium suum primogenitum Enosh*, & Cainan filium Enosh, & Mahaliel filium Cainan, & uxores eorum, prolemque,

واصعدهم الي الجبل الي العلية حيث دفن
ادم فاما قاين وكل اولاده فبقوا اسفل ـــفي
البقعه حيث قتل هابيل وكانوا بنو شيث
في ذلك الجبل على الطهارة والقدس
وكانوا يسمعوا اصوات الملايكه لانهم كانوا
بالقرب منهم وكانوا يمجدون ويهللون مع
الملايكه وسميوا ابنا الله هم ونسائهم وابناهم

& ascendere eos fecit in cacumen montis ubi sepultus est Adam, Caino interim & prole ejus in convallibus, id est, in campo, ubi occisus est Abel, remanente. Studebat autem Sethi proles sanctitati & puritati, atque obedientes erant mandatis angelorum, quos sibi vicinos habuere. Et cantibus & laudibus cum angelis utebantur; & dicti sunt filii seu proles Dei, tam ipsi quam uxores ac progenies ipsorum. Collocat autem ille caedem Abelis in anno trecentesimo Enoshi. Natus est Enoshus anno mundi adeoque Adae

[d] De Jure Nat. & Gent. lib. 3. cap. 11. [e] Lib. 2. cap. 11, [f] Fol. 6. b. [g] Lib. 1. cap 3. [h] De Civitate Dei, lib. 15. cap. 1. [i] Genes. vi. 2.

235. [k] Annus igitur sic mundi 535 seu Adae assignandus caedi illi. Atque ita juxta receptam illam in oriente sententiam de commercio Cainitarum & Sethianorum, utcunque locis per Caini exsilium invicem dissitorum, dum vixit Adam, sequitur, commercium mutuum illud, nec omnino ut excommunicatione impeditum, per annos 395 durasse. Anni nempe illi 535 & hi 395 annos complent vitae Adae; post cujus mortem, non ex sententia divina exsilii, coepisse commercii illius interdictionem ait, velut ex sententiis apud suos receptis, Eutychius. Atqui etiam is ex tradita orientalium disciplina adjicit anathematis cujusdam usum apud Sethum posterosque ejus in monte illo sancto, quo adjurati seu dirarum (ut in juramentis) nexu obligati sunt ne e monte illo in convalles Cainitarum descenderent. De Setho ait,

ولما قرب موت شيث استحلف اولاده بدم
هبيل ان لا ينزل احد منهم من هذا الجبل
المقدس ولا يتركون احد من اولادهم
ينزل الي اولاد قاين اللعين

Appropinquante obitu Sethi, adjuravit ille posteros suos per sanguinem Abelis (quod solenne fuisse ait Eutychius Sethianorum jusjurandum, uti & alibi ostendimus) *ne descenderet ex eorum quisquam e monte sancto, nec quenquam ex posteris suis descendere permitterent ipsi ad posteros Caini maledicti.* Cainanum item moriturum, accersito Mahalicle filio, & Mahalielem moriturum, accersito Jaredo filio, totidem verbis & anathemate simili eos adjurasse scribit idem autor. Postmodum autem ait, centum ex Sethianis, quos pariter cum aliis sic adjurasset Jaredus, Cainiticae prolis vitae ac morum (de quibus audierant) utcunque improbissimorum amore ductos e monte descendisse, aliosque etiam dein secutos; de quibus, in orientalium aliorum [l] traditionibus, itidem legitur, eos in monte Hermon [m] (cujus mentio in veteri foedere non infrequens, nomine חרמון) juramento solenniter adhibito convenisse, invicemque se obligasse ad uxores sibi capiendas ex progenie Cainitica; etiam & monti nomen illud inde inditum quod ὤμοσαν καὶ ἀνεθεμάτισαν ἀλλήλους ἐν αὐτῷ, *in eo conjurassent, seque diris* seu *anathematismis* (qui חרמים dicti, seu *Hermin*) *obstrinxissent.* Atque ita quidem (si hisce scilicet fides) per hujus quod tractatur hic intervalli secula vetustissima habebatur anathematis cujusdam usus; Quemadmodum item traditur de Noachi adjuratione [n] qua filios suos in orbis terrarum distributione obstrinxit, neminem illorum fratris sortem invasurum; τὸν δὲ ὑπερβαίνοντα τὴν τοῦ ὅρκου διαταγὴν, ἐξολοθρεύεσθαι ἐν τῷ ὅρκῳ καὶ πᾶν τὸ σπέρμα αὐτοῦ, *Eum vero qui jusjurandum hoc violaret tota cum stirpe sua miserrime periturum.* Sed vero neque in Caini exsilio, rationibus jam dictis, nec in maledictione ejus, nec in anathematismis illis (licet fidem mererentur ipsi) excommunicationis similitudo reperitur. Nec sane in anathematismis illis Sethianorum (modo daretur eos non fuisse fictos) aliud omnino quam juramenti vis simplex dirarum in violantem ultionem imprecans; quae satis ab excommunicatione, in qua separatio personalis & sacrorum interdictio solennis, diversa. Se quidem non communicaturos cum Cainitis (in quantum saltem in monte illo perpetua habitatio communionem illam impedire posset) professi sunt, nec interim aut in alios aut in seipsos sive separationis sive sacrorum interdictionis sententiam aliquam vel pronunciantes vel innuentes. Quod similiter plane dicendum de fabula illa impia (ut recte vocatur a doctissimo Buxtorfio filio [o]) quae asseritur ex Rabbi Eliezere de anathemate patriarcharum circa Josephum fratrem. Nihil enim ibi habetur (tametsi pro vera historia acciperetur) praeter dirarum, ultionis divinae, & destructionis, secundum חרם *Cherem* in Josua alibique in vetustioribus prophetis significatum, imprecationem; quod & satis testatur ibi Rabbi Aquiba; quem, si vis, consule. Neque enim in eo *Cherem* significatu excommunicationis aut species aliqua aut gradus, ut supra ostensum. Et temere nimis vir sane doctissimus ille & illustris illud Eliezaeris adduxit velut argumentum ad tantam excommunicationis usus vetustatem ejusque juris quasi divini aut etiam naturalis vim adstruendam. Nec demum revera in exemplorum ante allatorum ullo figura aliqua aut proportio excommunicationis occurrere videtur. Quantum vero ad illud de poena, hoc in intervallo, *Cerith*, pro qua *excommunicatio* a nonnullis substituitur; id perperam nimis factum, Ebraeorumque scholae (quorum vox est) universae esse adversissimum, suse satis ostenditur capite sexto; uti etiam aliam omnino ab excommunicatione poenam illam fuisse, & divinitus tantum non ex sententia aliqua consistoriana aliave humana irrogandam. Ideoque hic ea de re plura dicere nimis foret supervacaneum. Et de consideratione hic priore hactenus. Consideratio hic altera est, num, si modo concederetur excommunicationis proprie undiquaque dictae usum & exempla in jam memoratis reperiri, omnino sequeretur inde debere quempiam aut posse cum ratione elicere jus necessario imitandum, aut praeceptum seu institutum aliquod velut divinum aut naturale, quod posteritatem ejusve ordinem aliquem singularem ad similem facinorosis quibuscunque poenam irrogandam, aliosve ad eam ex regiminis forensis formulae alicujus potestate subeundam obliget. Cum enim actus in ante memoratis universi fuerint aut divini aut humani, omneque jus revera tribuendum sit in id quod aut divinum est (cujus species est jus naturale, ut alibi fusius [p] ostendimus) aut humanum; sicut nemo, puto, non fatebitur, actus illos singulares humanos nihil omnino, qualiscunque accederet consensus, facere posse ad rem de qua quaeritur; ita sane nec actuum divinorum hic ullus (utpote in quorum nullo praeceptum humano generi datum ullum, aut instituti necessario sequendi umbra reperta, sed tantum divini in singularibus aliquot arbitrii exempla & placita) juris divini quod praeceptivum est (nam de eo tantum hic loquendum) vim ullatenus aliquam aut comprobat aut ad comprobandum tendit. Etenim quid si revera in exemplis primorum parentum, uti & Caini, ipsissima ex-

[k] Gen. v. 3, & 6.
[l] Apud Cedrenum pag 8.
[m] Josua xi. 3, &c.
[n] Epiphanius in Ancorato §. 116.
[o] Lexic. Talmudic. col. 828.
[p] Lib. 1. de Jure Nat. & Gent.

commu-

communicatio, quatenus forensis nunc habetur, undiquaque comperta esset velut a numine sanctissimo tunc pariter in illos, ut ab aliis nunc similis in alios poena, irrogata? Ideone omnino sequeretur, in generis humani cultum divinum rite amplexantis regimine eam similiter usurpari debere? Hoc ex praecepto pendet, non ex singulari aliquo exemplo aut actibus singularibus praecepto ac instituto plane carentibus. Certe nec in Lamechum e Caini posteris, homicidii pariter reum, ejusmodi poenae sententia aliqua a numine aliove pronunciata est. Et perpendat hic aequus rerum aestimator, utrum non ita dissimili ratiocinatione probare quis posset, submersionis poenam ob graviora facinora ideo a posteritate irrogari debere quoniam Deus O.M. diluvio [q] facinorosissimos illius seculi punivit. Sane si ab exemplo jus praeceptivum petendum sit, rationabilius videtur ab exemplo adeo universali quam ab ita contractiorum illorum quae afferri solent aliquo, argumentari. Sed futile nimis est ab alterutro rationem huc ejusmodi aliquam deducere, nec majoris quidem momenti quam si quis Sodomitas parilisque sceleris reos ex sententia aliqua hominum consistoriana, jure divino, excaecandos esse, aut igne ac sulphure puniendos assereret, quoniam sic a numine olim [r] puniti illi. Et suppar sane fuisset ratiocinatio si quis in paganismo veteri ex Sisyphi saxo, Ixionis rota, Danaidum dolio pertuso, id genus aliis apud inferos poenis, aut ex fulmine quo exustus est Lycaon, aut ex serpentibus a quibus occisi sunt Laocoon filiique ejus, seu ejusmodi in theologia, de poenis a diis ipsis irrogatis, paganica aliis receptis, similes poenas in forensi usu ab hominibus, ex jure suo divino, adhibendas contendisset. Habetur quidem in illo de incircumcisi poena, *Cerith* seu *exscissione*, primo in foedere veteri memorato, praeceptum plenarie traditum, quod latius ac diffusius se multo extendit quam exemplum aliquod aut actus singularis. Atqui, si modo daretur excommunicationem juxta vulgarem sensum ibi innui (quod omnino negant Talmudistae & Rabbini, uti etiam Karaitae, qui de eo loquuntur; utcunque versionum aliquot autores contrarium suggeri perperam velint) quidnam inde ad alia praeter circumcisionis omissionem, quantum ad praecepti vim, cum ratione trahi posset? Perpendant ipsi qui sic hanc in rem inde argumentandum velint, utrum simili omnino ratione quis probare non queat, ex eis quae hoc in intervallo, seu ante legis in Sinai dationem, occurrunt (nam de eis tantum hic loquimur) non solum poenam mortis facinoribus universis infligendam, sed etiam poenae illius speciem necessario esse debere per lapidationem seu projectionem singularem illam de qua fusius agitur supra capite quinto. Haec enim poena non unico alicui, sed omnibus qui ascenderent in montem, aut fines ejus tangerent, tempore legis dationem proxime antevertente praescripta est [s]. Accedat hisce, nullum omnino personarum per hoc intervallum discrimen repertum ejusmodi ut poenarum jam dictarum (in quibus nunc excommunicationem ipsam, nunc adumbrationes ac imagines ejusdem, haberi volunt qui pro jure divino hic asserendo adeo contendunt) alicujus irrogatio ad singularem aliquem hominum ordinem, veluti sacerdotalem, sacrum aut ecclesiasticum aliquem, prae aliis, omnino attineret; quod tamen de excommunicatione christiana hinc qualitercunque deducta ab eisdem nullatenus admittitur. Sed de hisce hactenus.

CAP. XII.

Praecipuorum aliquot ex eis quae capite septimo de excommunicatione Judaica dicta sunt recensio breviuscula, non sine observationibus nonnullis congeneribus adjectis. Inde (juxta methodum ibi propositam) summatim ostenditur, ecclesiae seu synagogae totius Judaicae judicium semper fuisse, instituto aliquo divino nec sub lege, nec ante ejusdem in Sinai dationem, excommunicationis jus aut usum fundari. Confessionis solennis & annuae ac precum ad remissionem a numine impetrandam specimen, ex Judaeorum ritualibus tum editis tum MS. perinsigne, in quo, poenis quae ex lege sacra seu jure aliquo divino instituuntur, enumeratis, inter eas locum nunquam habuit excommunicatio ullum. Excommunicati apud eos nomine interdicebatur sacrorum publicorum usu nemo; licet apostatae ex legis sacrae sensu, non excommunicationis alicujus forensis vi, Paschate arcerentur. De confessionis & poenitentiae coram hominum aliquo ordine spectaculis (quae in effectibus excommunicationis) Mahumedanae theologiae scita.

Dispositis ita per anteriora ac perpensis argumentis illis qualibuscunque quae sive ex intervallo hoc, seu seculis legis in Sinai dationem antevertentibus, sive aliunde afferri solent ad jus excommunicationis forensis seu consistorianae divinum asserendum adstruendumque, idque quasi ab ipso rerum conditu, adeoque juris hujus intervalli sensu, ita se res habuisset; restat demum ut, juxta institutum sub initium capitis septimi indicatum, de existimatione & judicio quod hanc circa rem tum in synagoga Judaica tum in ecclesiis christianis per superiora secula maxime simul & publice obtinuit (quicquid scriptores christiani aliquot in adversum saepius congesserint) summatim, sed & accuratius interim, dispiciamus. Id quidem intensius ea quae ante fusius traduntur legenti elicere forsan non est difficile. Sed operae pretium visum est ut ex praecipuorum aliquot eorum quae ante hac de re dicta sunt compendiosa recensione recognitioneque exhibita, res facilior & studioso cuique apertior reddatur, non aliter ferme atque imago in

[q] Gen. vi & vii. [r] Genes. xix. 11, & 24. [s] Exod. xix 12.

tabula

4

tabula interdum fusius projecta difformiterque sparsa in speculo cylindroeide idve genus alio contractior & manifestior oculo, sibique inde ex primo intuitu similior, solet ostendi. Etiam recensioni recognitionique illi accedent subinde congeneres aliquot jam dictis observationes aliae, e quibus universis, puto, satis constabit, tam ex Judaeorum scitis quam christianorum disciplina, quae maxime simul & publice ac plerumque olim recepta est, hodieque etiam recipitur, nec jus ejusdem divinum quod praeceptivum fuerit (nam de eo tantum quaeritur) nec ejusmodi institutum illius aliquod agnosci, nedum petendum esse ex intervallo hoc, quasi in effectibus judiciorum ejusdem forensium locum, ex jure sive divino sive naturali, ea habuisset ullum; tametsi interim tam apud Judaeos quam christianos, sed perquam diversimode, in usu eam inter poenas alias fuisse, eoque antiquissimo, sit omnino manifestum. Quod ad synagogae Judaicae ac scholae tam Karaiticae quam Talmudicae hic judicium attinet, manifestum est ex eis quae capite ostenduntur septimo, scholam utramque Ebraeorum illam, aliis interea in rebus non parum invicem dissidentem, initium usus excommunicationis suae captivitatum & locorum, in quibus sui juris satis non essent, moribus pro arbitrio humano superinductis tribuere, nec ab instituto aliquo divino deducere; quanquam, juxta morem in aliis suum, ex Josua notissimum illud de Merozo exsecrando velut exemplum singulare, quo, quatenus tale est, subnitantur, afferant. Inde enim utcunque diras suas & separationes, e quibus consistit excommunicatio, satis esse legitimas eliciunt, nihil omnino aut aliunde de instituto ejusdem divino adjicientes. Atque ex illis necessario sequitur, synagogam Judaicam poenae hujus jus neque ex legis Mosaicae capite aliquo manasse, neque vel ex praeceptivo aliquo jure vel exemplo ante legis in Sinai dationem, seu per intervallum quod primario hic tractatur, habito pependisse. Quid quod dum juris, quod per intervallum illud universim obtinuisse ex intima antiquitate edocti Ebraei volunt, capita notissima, idque tam ut naturalia quam divina, enumerant, nihil omnino in illis fuisse admittunt quod excommunicationem ullatenus innuere queat, aliter atque sub capitis de דינים seu *judiciis* nomine generali concipi quidem ea possit, quemadmodum poenae forenses omnigenae aliae pro arbitrio humano adinventae sub eo nomine possint concipi, aut illuc pariter referri? Capita illa septem dico quae *Noachidarum*, aut *generis humani universi*, ab eis nuncupantur; de quibus capite primo. Sed vero neque excommunicationis postea receptae usum, nec juris ejusdem aliquid, in capite illo de judiciis, qua praeceptivi nomine per intervallum illud aut postea viguit, nedum in capite aliquo jam dicti juris alio, aut in usu hujus intervalli, repertum esse omnino agnoscunt. De jure res apertissima est ex eis quae de poenis intervalli ejusdem supra adducuntur. Et de usu tunc temporis nihil magis revera occurrit, nisi in nugis illis nugacissimis de *Nidddui* Adae, seu ejusdem ab Eva separatione, & de fratrum Josephi anathematis in se invicem pronunciatione, capite proxime superiori memoratis, seu id genus aliis, usum aliquem innui velis. Et sane tametsi fabulae illae pro veris admitterentur, parum aut non omnino facerent ad forensem excommunicationis usum ullatenus adstruendum, utpote quibus nec similitudinis satis nec cognationis inest. Qualiscunque autem in eis aliisve per id tempus usus ejusmodi concipiatur, id interim certissimum est, praeceptum aut institutum aliquod, quo ad poenam hanc necessario sive exercendam seu irrogandam, sive subeundam seu obtemperandam quis tunc obligaretur, in Ebraeorum scitis & disciplina nullatenus admitti, adeoque ex sententia synagogae totius Judaicae, seu selectissimi olim populi Dei, receptissima, atque in posteros transmissa, per annos a mundi conditu 2460 aut circiter, (numerus enim ille eis proximat qui effluxere a rerum initiis usque ad legis in Sinai dationem) divinum hic de excommunicatione institutum haberi plane nullum. Tantundem pariter undiquaque dicendum de tempore quod inde sub lege secutum est. Aliquo enim legis Mosaicae capite fundari excommunicationem suam ne somniavit quidem synagoga illa seu ecclesia Judaica; sed ab ipsa inventam esse, planissime in eis quae superius diximus semper professa est; veluti in origine ejus ex captivitatis temporibus ab ipsis deducta, in legitima facinorosorum ac manifesto delinquentium ad sacra admissione, in singulari ejusdem circa singularia tantum aliquot, tam ex singulorum, quam ex jurisdictione forensi, usu, idque genus reliquis velut e דברי סופרים seu *scitis scribarum*, ut loqui amant, non ex instituto divino aliquo petitis; quae ibi fusius memorantur. Atque illis accedat hic, quod in eandem rem observatu non indignum, ubi in ritualibus Judaeorum ex avita disciplina publice usurpatis preces solennius pridie diei expiationum seu *reconciliationis*, quem *Jom Hacippurim* vocitant, fundantur, ut a numine sanctissimo peccatorum omnimodorum, juxta sacram ea de re apud Mosem[a] institutionem, remissionem impetrent, peccatorum ac facinorum universorum, quae ex legis interdictis pendent, species ita ordine continuo simul in ipsis precibus enumerari, ut demum, per poenarum ex instituto divino praescriptarum omnium diversitatem etiam omnia compendiose designentur. In designatione autem illa, quam plane poenas universas in lege repertas, seu ea velut ut instituto divino fundatas, innui ac contineri volunt, non omnino excommunicationis speciem aut gradum aliquem memorant; quod proculdubio fecissent si ex instituto ejusmodi aliquo ipsam, ut poenas caeteras, manasse aut ortum habuisse existimassent. Nam etiam ob peccata in legem aliqua excommunicatio, licet non ex legis instituto, irrogari apud illos solita. Habetur quod diximus in ritualibus Judaeorum Hispaniensium[b], Germaniensium[c], aliorum typis editis; sed non semper eisdem verbis, aut ordine eodem ipso. Et penes me est codex ritualis MS. pervetustus & pulcherrimus (quem suspicor Judaeorum fuisse hic Angliensium, dum seculis in superioribus eis permissus est in Anglia incolatus) in quo designatio illa occurrit, sed aliquantulo subinde ab eis quae in aliis illis leguntur, licet non quantum ad rem

[a] Levit. xxiii. &c. [b] ערבית ליל כפור fol. 115 edit. Venet. ann. 358. לב"ק & fol. 238. ibi ann. 238. [c] Machzor, part 2. מעריב ליל כפור fol. 147 a.

ipsam de qua loquimur, discrepans. Inde igitur transcribere eam visum est, tam ut cum eis quae in aliis illis habentur curiosioribus comparetur, quam ut tum confessionis tum remissionis petendae formulae, juxta veterem Judaeorum disciplinam, pars tam insignis ita obiter exhibeatur; quae sane specimen forte fuerit peregregium & prae aliis advertendum βαττολογίας illius & πολυλογίας [d] in precibus, tum Judaeorum tum paganorum veterum, quae adeo improbata a Domino est in evangelio [e]. Et utinam apud christianos, tam reformatos quam alios, non ita dissimiles formulae interdum, tam in precibus ex tempore funditati solitis quam in ritualibus, usurparentur, dum etiam simpliciorem vereque divinam & a superstitione alienam precandi formulam a Domino praescriptam nimium praetermittunt. Simul autem in MS. meo praeviae, ut in aliis illis editis, habentur quamplurimae confessiones generales, benedictiones, humillimae remissionis invocationes, id genus alia, sensu eodem saepissime, quasi ad surdum, aut non satis intelligentem loquerentur, repetita. Et demum sequitur,

יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתמחול לנו על כל עונותינו ותסלח לנו על כל פשעינו ותכפר לנו על כל חטאתינו: *Placeat tibi, o Domine Deus noster & Deus patrum nostrorum, ut condones nobis iniquitates nostras omnes, & remittas nobis universas praevaricationes nostras, & expies nos ab omnibus peccatis nostris.* Hisce statim subjungitur designatio illa quam diximus, in hunc modum & figuram,

על חט' שחטנו לפניך באונס
ועל חט' שחטנו לפניך ברצון
על חט' שחטאנו לפניך בבלי דעת
ועל חט' שחטא' לפניך בגלוי עריות
על חט' שחטאנו לפניך בגלוי
ועל חט' שחטאנו לפניך בדעת ובמרמה
על חט' שחטאנו לפניך בדיבור פה
ועל חט' שחטאנו לפניך בהרהור הלב
על חט' שחטאנו לפניך בוועידת זנות
ועל חט' שחטאנו לפניך בזדון
על חט' שחטאנו לפניך בחילול השם
ועל חט' שחטאנו לפניך בחוזק יד
על חט' שחטאנו לפניך בטיפשות פה
ועל חט' שחטאנו לפניך בטומאת שפתים
על חט' שחטאנו לפניך ביצר הרע
ועל חט' שחטאנו לפניך ביודעים
ועל חט' שחטאנו לפניך בלא יודעים
ועל כולם אלוהי סליחות סלח לנו מחול לנו כפר לנו:

על חט' שחטאנו לפניך בכפת שוחד
ועל חט' שחטאנו לפניך בכחש ובכזב
על חט' שחטאנו לפניך בלשון הרע
ועל חט' שחטאנו לפניך בלצון
על חט' שחטאנו לפניך במשא ובמתן
ועל חט' שחטאנו לפניך במראית העין
על חט' שחטאנו לפניך בנשך ובמרבית
ועל חט' שחטאנו לפניך בנטיית גרון
על חט' שחטאנו לפניך בשיח שפתותינו
ועל חט' שחטאנו לפניך בשיקור עין
על חט' שחטאנו לפניך בעינים רמות
ועל חט' שחטאנו לפניך בעזות מצח
על חט' שחטאנו לפניך בפריקת עול
ועל חט' שחטאנו לפניך בצדיית ריע
על חט' שחטאנו לפניך בקלות ראש

ועל חט' שחטאנו לפניך בקפיצת יד
על חט' שחטא' לפניך בריצת רגלים להרע
ועל חט' שחטא' לפניך ברשע
על חט' שחטא' לפניך בשגגה
ועל חט' שחטא' לפניך בשנאת חנם
על חט' שחטא' לפניך בתמהון לבב
ועל חט' שחטא' לפניך בתשומת יד
ועל כולם אלוהי סליחות סלח לנו מחול לנו כפר לנו:

על חטאים שאנו חייבין עליהם אשם
על חטא' שא' חייב' עליה' חטאת
על חטא' שא' חייב' עליה' קורבן עולה
ועל חטא' שא' חייב' עליה' קורבן עולה ויורד
על חטא' שא' חייב' עליה' כרת
על חטא' שא' חייב' עליה' מיתת בידי שמי'
על חטא' שא' חייב' עליה' מלקות ארבעים
על חטא' שא' חייב' עליה' מכות מרדות
ועל כולם סלח לנו מחול לנו כפר לנו
על חטא' שא' חייב' עליה' ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק על מצות עשה ועל מצות לא תעשה וגו':

Id est,

Peccata quae in te commisimus per vim coacti, & peccata quae in te commisimus sponte, (ubi per ברצון linea traducta, adjicitur in ora codicis, manu perantiqua, באמוץ הלב *corde* seu *animo obfirmato*, quod inter edita etiam legitur) *peccata quae commisimus in te ex ignorantia, & peccata quae commisimus in te per revelationem turpitudinum, peccata quae commisimus in te aperte,* (adjici solet ובסתר & *secreto*) & *peccata quae commisimus in te scienter & fraudulenter, peccata quae commisimus in te per loquelam oris, & peccata quae commisimus in te per cogitationes cordis, peccata quae commisimus in te per congressus lascivos, & peccata quae commisimus in te praesumptuose,* (adjicitur manu alia, sed perantiqua, בשגגה *ex errore*) *peccata quae commisimus in te per profanationem nominis tui, & peccata quae commisimus in te manu forti, peccata quae commisimus in te ex stultitia oris, & peccata quae commisimus in te ex immunditie labiorum, peccata quae commisimus in te ex cogitationibus malis, & peccata quae commisimus in te scientibus aliis, & peccata quae inscientibus aliis commisimus in te,*

Et omnia haec Deus remissionum remitte nobis, condona nobis, expia nobis.

Peccata quae in te commisimus per acceptionem munerum, & peccata quae in te commisimus per fallacias & mendacia, peccata quae in te commisimus lingua mala, & peccata quae commisimus in te deridendo ac ludificando, peccata quae commisimus in te negotia inter nos transigendo, & peccata quae in te commisimus ex oculi visu, peccata quae in te commisimus per extorsionem & usuram, & peccata quae in te commisimus ex inclinatione gutturis, peccata quae commisimus in te ex meditatione etiam in labiis nostris, & peccata quae in te commisimus ex oculo fucato, peccata quae in te commisimus per oculos nimis elatos, & peccata quae in te commisimus fronte obdurata, peccata quae commisimus in te per jugi rejectionem, (juxta adjicitur alia manu עד"ש בפלילות *peccata quae commisimus in te in judiciis*, quod & codices editi, ut pleraque hic alia, habent) & *peccata quae commisimus in te ex in-*

[d] Videsis If. Casaubon. Exercit. in Baronium 14.5.8. & Ludovic. Capell. Vindiciarum, lib 2, cap. 11.

[e] Matth. vi. 7

dustria

3

dustria mala, (adjicitur ובצדות עין & *ex oculi industria*, quod item in editis) *peccata quae in te commisimus ex levitate* seu *elatione capitis*, & *peccata quae in te commisimus manum occludendo*, (adjicitur בקשיות עורף *per duritiem cervicis*, ut etiam in editis) *peccata quae commisimus in te per pedum cursum in malum*, (adjicitur alia manu על חטא שחטאנו ברכילות *Peccata quae commisimus in te mercaturam exercendo*) & *peccata quae commisimus in te per improbitatem*, (ubi linea per רשע traducitur) *peccata quae commisimus in te ex errore*, (ubi linea item per בשגגה traducta substituitur בשבועת שוא *per juramentum vanum*, ut in editis) & *peccata quae commisimus in te cum odio aliquem immerito habuerimus*, *peccata quae commisimus in te ex stupore cordis*, & *peccata quae commisimus in te per positionem manus* [f], (quae de commercio aut societate per manuum conjunctionem iniri soliti sumitur; Judaei Hispanienses *en deposito de mano* reddunt)

Et omnia haec, Deus remissionum, remitte nobis, condona nobis, expia nobis.

Peccata quorum nomine debemus nos hostiam pro reatu, peccata quorum nomine oblationem debemus nos pro peccato, peccata quorum nomine debemus nos oblationem holocausti, peccata quorum nomine debemus nos oblationem holocausti & quae citra holocaustum est, peccata quorum nomine debetur nobis poena Cerith seu *exscissionis*, *peccata quorum nomine debetur nobis poena per manus Dei* seu *divinitus*, *peccata quorum nomine debentur nobis poena* [g] *quadraginta plagarum*, *peccata quorum nomine debentur nobis plagae ob contumaciam*,

Et universa haec remitte nobis, condona nobis, expia nobis.

Sed linea per petitionem hanc in MS. traducitur. *Peccata quorum nomine debentur nobis ultimi supplicii forensis genera illa quatuor, lapidatio, occisio* per gladium, *combustio, strangulatio*; *sive praecepta in quae commissa sunt affirmativa fuerint* seu *imperativa*, sive *negativa* seu *prohibitoria*, &c.

Idem alias totidem verbis in rituali ad festum illud attinente saepius itidem recitatur [h], cum versiculis ꝣ חזן *episcopi* seu *synagogae inspectoris* & populi seu קהל *synagogae* responsionibus multiplicibus & πολυλογίᾳ refertissimis, uti etiam in editis. Sed iterata sic in MS. meo varias lectiones illas seu emendationes neutiquam habent. Jam vero generatim hic, singulatim, variatim, ut vides, peccata omnimoda, quatenus ex praecepto seu interdictione divina pendent, confitentes, remissionem eorum more solenni petunt. Dein descendunt ad summariam etiam ipsorum designationem per poenarum enumerationem, quarum aliae in sacrificiis expiatoriis, aliae in iis quae divinitus irrogandae (ut כרית seu *exscissio*, & quae reliquae ad numinis placitum בידי שמים *per manus Dei* infligendae ad humanam jurisdictionem aliquam neutiquam omnino attinent) aliae demum in ultimi supplicii & plagarum ex lege praescriptarum generibus variis consistunt. Atqui in hisce toties in festi illius ritibus memoratis, atque numini sic exhibitis, ne γρὺ quidem de excommunicatione, uti nec de poenis aliis, in poenitentiae plenitudinem, ex scitis apud eos humanis saepius & variatim, juxta disciplinam etiam apud ipsos confoederatam, irrogari & subiri solitis; de quibus consule, si vis, Joannem Buxtorfium patrem [i]. Altum de poenis ejusmodi, utcunque ex instituto apud illos humano tantum in usu essent, silentium. Ad numen ita funduntur haec omnia ut de iis duntaxat quae ex ejusdem mandato observanda subeundaque fuerint in πολυλογίᾳ illa verba fiant. Annon dubitandum videtur, quin, si excommunicationem suam ex mandato aut instituto ejusmodi aliquo pependisse existimassent ritualis conditores, seu synagoga aut ecclesia illa (nam synagogae totius vicem gessisse conditores illos sentiendum) etiam adjici voluissent, על חט"חע נידוי *peccata ob quae puniri debemus per Niddui*, & על חט"חע חרם *peccata ob quae puniri debemus per Cherem*, id est, per excommunicationis ante fusius ostensas species seu gradus? Ipsa autem ac species illae seu gradus consulto adeoque merito praetermittuntur, veluti ad ea quae lege sacra fundarentur nullatenus, qua praeceptum aut institutum divinum consideratur, spectantes; tametsi interea ob peccata aliqua ante enumerata, ex moribus suis sibi pro arbitrio superinductis nec divinitus praescriptis, reos excommunicare specie utraque seu utroque gradu solerent, ut supra ostensum est. Observationi huic ex rituali illo consoni sunt omnino Talmudici passim, ubi sive de excommunicatione sua agunt, sive de poenis forensibus divinitus praescriptis. Has, non ut illam omnino habentes secum commistam aut veluti naturae congeneris, enumerant, nec ullatenus sive ante legem Mosaicam sive post a numine seu ex instituti alicujus divini vi praestitutam illam esse agnoscunt. Quisquis titulos Talmudicos *Sanhedrin* & *Maccoth*, atque Rabbinos illos qui inde jurisdictionem forensem commentariis suis una cum excommunicatione (sed diversimode) explicant, ut Maimonidem, Mikotzium, Jacob Ben Asher, consuluerit locis superius indicatis, assensum hic, puto, facile praebuerit. Monent quidem magistri aliquot ut quisque confessionem & poenitentiam initurus יפשפש *scrutetur* se, inter alia, אם עבר על א' מכ"ד דברים שמנדין עליהם שכתב הרמ"בם בה' ת"ת : *An reus fuerit culpae alicujus* viginti quatuor illarum *ob quas excommunicandus quis esset secundum ea quae scripsit Rabbi Moses Ben Maimon in tractatu de disciplina legis tradenda discendaque*. Sic legitur in ꝣ *Sepher Reshith Chochma* [k] compendio, ubi enumerantur ex Maimonide 24 illae culpae seu causae de quibus ante alibique nos. Et causae illae, qua culpae sunt, ex jure quidem pendent divino, licet non itidem poena excommunicationis. Adjicitur insuper in libro illo, angelos esse quatuor ad templum quoddam coeleste attinentes שהם מנדים למנטפים פיהם *qui excommunicant eos etiam qui os suum* mendaciis, fallaciis, calumniis, verbis obscoenis, garrulitate *inquinent*. Et לכן inquit autor צריך לפשפש במעשיו אם חטא' בא' מהדברים *ideo* seu *multo magis oportet hominem tunc scrutari se an*

[f] Levit vi. 2. seu (ut in codd. aliquot) v. 21. [g] Deuter. xxv. 3. [h] Machzor Germ. part. 2. fol. 152. b. & 166, 200, 203, 232, 247. [i] In Synagoga Judaica, cap 20. & 34. [k] Porta Poenitentiae, cap. 7. fol. 21. Basileae in 8.

reus

reus fuerit alicujus rerum seu *causarum illarum.* Atque testis hac de re ibi memoratur liber ille percelebris *Zobar*, qui quidem de angelis illis ad hunc modum [l]; אילין אינון ארבע קיימין ואחיפו ומנדין לכל דאינון אפיקו כפומייהו מלה דלא אצטריכא ומסאבי פומייהו ואלין מנדין לון וקיימי ארבעין יומין ולא אשתמע צלותהון ולא אעלין לפרגודא וקיימין נזפין לבר׃ *Hi quatuor stantes increpant & excommunicant universos illos qui emittunt ex ore suo verbum quod loqui non oportet, & quo os suum contaminant. Et hi sic excommunicant eos, & per dies quadraginta ita circa hoc negotium occupari solent ut preces eorum non audiantur, nec ipsi admittantur intra velum* templi, *sed reos increpantes extra maneant.* Ita in *Zobar.* Sed dum commenta ejusmodi etiam de excommunicatione angelica scribunt, nihil omnino adjiciunt de instituto aliquo divino quo forensis apud homines excommunicationis usus subnitatur. Et observatu forsan non indignum est quod ubi Maimonides in titulo illo *Thalmud Thora* [m], seu *de disciplina legis tradenda & discenda*, universam excommunicationis materiem e re nata congerit, legesque seu instituta divina ad titulum illum ejusque materiem attinentia, pro more passim suo, sub initium enumerat praefigitque, bina tantummodo illuc spectantia praecepta, eaque affirmativa, sic adponit; scilicet I. ללמוד תורה *discere legem* II. לכבד מלמדיה ויודעיה *honorare* seu *revereri eos qui eam docuerint, ejusve scientes essent.* Sic ille. Et alii ejus hic sequaces, ut ille Talmudicorum pariter vetustiorum. Nihil interim eorum quisquam de instituto huc attinente, ullo in tempore, divino. Sed vero nec praetermittere hic obiter visum est, in rituali alio penes me MS. sane etiam pervetusto, &, ni fallor, etiam Judaeorum olim Angliensium, haberi formulas solennes ad festum illud reconciliationis attinentes quae, ut in aliis, auspicantur a praevio illo carmine quod quotannis a praecentore in synagoga ter repetitur, in quo excommunicationem expressim innui autumarunt aliqui. Carmen illud in codice illo meo ita se habet; כל נדרי ואסרי וקונמי ואחרמי ואקדישי ושבועות׃ *Omnia vota, & interdicta, & probibita, & Cheremi,* id est, *devotamenta, & consecrata* seu *sanctificata, & juramenta,* דנדרנא ודאשתבענא ודאחרמנא ודאקדישנא ודאסרנא על נפשנא׃ *Quae vovimus, quae juravimus, quae* (per *Cherem*) *devotavimus* seu *anathemata, quae nosmet probibuimus, quae consecravimus, & demum quibus nobis ipsis quid interdiximus,* מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה כלהון איחרטנא בהון כלהון יהון שרן שביקין שביתין בטלין ומבטלין לא שרירין ולא קיימין והשיבן כחרס הנשבר שאין לו תקנה נדרנא לא נדרי ואסרנא לא אסרי וקונמנא לא קונמי וחרמנא לא חרמי ואקדישנא לא אקדישי ושבועתנא לא שבועות׃ *Ab hoc die reconciliationis* (qui annuus est in Tisri seu Septembre) *usque in diem reconciliationis proxime futurum, in bonum nobis cedant. De universis istis resipiscimus. Omnia sint soluta, cessent, in nibilum redigantur, & plane irrita sint: Vim obtineant nullam aut firmitudinem aliquam, atque censeantur velut testa dirupta, quae refici nequeat. Quod vovimus pro eo quod non vovimus habeatur, quod interdiximus nobis pro non interdicto, probibitum pro non probibito, quod per Cherem devotavimus pro non devotato, quod consecravimus pro non consecrato, & demum juramenta nostra pro eo quod juramentum non est.* Et succinitur statim, ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה׃ *Et condonetur universae synagogae* seu *ecclesiae filiorum Israel, & proselyto qui inquilinus est apud eos, quoniam in omnibus populus erravit.* Discrepat quidem codex hic ab editis quos vidi. Atqui in eo quod attinet ad tempus per quod haec alias adeo obligatoria tunc solvi sic existimantur, Judaeorum Germanensium rituale [n] consonum est; scilicet *ab die instante usque in proxime futurum.* Neque aliter viris doctissimis tum ex Judaeis [o] tum aliis [p] rem intellectam video. Alii autem codices habent, מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הזה שבא עלינו לשלום׃ *A die reconciliationis qui praeteritus est,* seu *ultimo, usque in diem reconciliationis hunc qui jam venturus est* (haec enim pridie festi initii dici solenne est) *nobis non officiant.* Sic sane in Judaeorum Hispaniensium rituali, [q] aliis etiam aliquot. Et MS meus codex, perpulcher ille & pervetustus, unde peccatorum designationem illam supra exhibui, formulae qua tempus a die praeterito ad jam proxime venturum deducitur omnino consonus est, carmine illo integro literis majusculis accuratius descripto. At vero manus ibi antiqua, sed codice ipso recentior, traducta per שעבר *qui praeteritus est* linea, superimposuit זה pro eo quod est *dies jam praesens*, & זה seu *diem praesentem* seu *hunc*, qui sequitur, deleto, tempus fecit מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא *a die reconciliationis instante ad diem reconciliationis proxime futurum.* Id quod obiter monitu forte non indignum, utcunque extra callem Mirum sane, utrovis modo intelligatur, disciplinae genus! sed quo omnia jam dicta pro solutis ac irritis haberi volunt; qua de re videsis Hieronymum a Sancta Fide, & Buxtorfium, locis hic ante citatis. Jam vero in codice hoc meo, unde carmen illud descripsi, glossulae aliquot manu perantiqua, & Latine & Gallice, subinde adjiciuntur Atque ad vocem illam ואחרמי & *Cheremi* adnotatur *Herem* (idem quod *Cherem* nuncupamus) *excommunicatio*, & Gallice *Escomenatiuns* pro eodem, quasi ibi de excommunicatione egissent ritualis conditores. Sed scioli alicujus adnotationem illam fuisse, dubitandum non est. Non omnino enim ad *Cherem*, qua *excommunicatio*, sive forensis sive singularum apud eos personarum, eo innuitur, res spectat, sed ad חרם *Cherem* seu *anathema* ac *devotamentum*, notionis perquam diversae, quae item notissima est ex disertis legis sacrae [r] verbis, attinet, quemadmodum item *sanctificata* [s], aliaque ante in rituali enumerata. Et in MS meo illo altero per חרם סתם *Cherem simplex* eodem sensu explicatur. De illis a Talmudicis agitur in titulis *Nidarim & Nidarim Weebermim*, seu de *votis & anathematis* ejusmodi ex lege illa consecratis. Nec ullatenus ad excommunicationis speciem aut gradum apud eos aliquem spectant. Recolatur hic, ut superius ostensum est, maximam illam excommunicationis partem, qua sacrorum publicorum usu interdici solet, non solum ex intervallo hoc ante legis dationem, juxta Judaeo-

[l] Ad Elle Semoth, fol 249. edit. Mantuanae. [m] Cap. 6, 7. [n] Machzor part. 2. fol. 144 a. [o] Hieronymus a Sancta Fide lib. 2. cap 3. [p] J. Buxtorfius Synagoga Judaica, cap 21. [q] Edit. Venet. Ann 306. fol 234 a. & ib. 358. fol. 100 b. [r] Levitic. xxvii. 28. [s] Ibid. xiv. &c.

rum veterum disciplinam, non omnino admissam, sed nec in Judaico sub lege usu locum ullum habuisse. Corpore immundos a templo ex lege arceri, ad eam nullatenus, ut ante monitum est, attinuit, utpote quod interdicto sacro subnitebatur, quo plagis aliisve suppliciis erant puniendi illud violantes, nec omnino forensi ex lege aliqua sacra inde excommunicandi. Tantundem pariter dicendum de apostatis Judaeis, scilicet in paganismum, christianismum, mahumedismum transeuntibus, paschate arcendis. De paschate illo, sub Josia rege, celeberrimo (de quo dicitur[t], *Nec factum est pascha tale a diebus judicum qui judicaverunt Israel, nec in diebus cunctis regum Israel aut regum Juda, &c.*) verba faciens Rabbi Levi Ben Gersom, temporibus illis ait prioribus coetum Israelitarum seu Judaeorum universum nunquam ita celebrasse pascha, utpote in idololatras seu apostatas & orthodoxos plerumque distractum, אך כימי inquit יאשיהו בזאת השנה שבו כל ישראל אל י״י והנה זכר הפסח הנעשה אז לפי שבתנאי הפסח ש״לא יאכל ממנו ישראל משומד ודומה שבזאת השנה לבד היה לב כל ישראל לש״י וגו׳׃ *Sed in diebus Josiae, hoc scilicet in anno,* illius decimo octavo, *reversi sunt universi Israelitae ad Dominum. Unde memoratur pascha hoc jam sic factum, quia ex conditionibus* seu *appendicibus paschatis erat, ne quisquam Israelita qui apostata esset de eo comederet. Sed videtur quod hoc anno solum universi Israelitae ad Dominum benedictum se converterant,* etiam qui ante apostatae. Illud autem de apostata hic habent ex sensu sibi recepto legis sacrae, in qua legitur de paschate[v], *Haec est lex* seu (ut Vulgata) *religio paschatis,* כל בן נכר לא יאכל בו *Nullus extraneus filius comedat ex eo;* ubi *alienigena* plerumque substituitur, & *filius extranei,* & *hijo de estrannedad,* ut Judaeis Hispaniensibus Scilicet ibi paraphrasis Oukeli Chaldaica, כל בר ישראל דאישתמד לא ייכול ביה׃ *Nullus filius Israel qui fuerit apostata comedat ex eo.* Sic regii, Bombergiani, Buxtorfiani, alii codices, uti & MS. codex perpulcher & vetustus bibliothecae Westmonasteriensis. Sed Garianus pro דאישתמד habet eundem in sensum דאסתלק seu *qui Judaeus professione esse desinit.* Et in altera illa Chaldaica Jonathanis dicta, כל בר עממין או בר ישראל דאיסתלק ולא הדר לא ייכול ביה׃ *Nullus populorum filius, nec filius Israel qui apostata fuerit nec apostasiae renunciaverit, comedat de eo.* Unde etiam Jarchius in glossa *filium extraneum* interpretatur per שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ואחד הגוי ואחד ישראל משומד במשמע׃ *Qui extraneus fit per sui ipsius opera contra patrem suum qui in coelis. Discrimen enim hic non est inter paganum* seu *gentilem & Israelitam qui fuerit apostata.* Et Lyranus, ab eo edoctus; *Vocatur hic alienigena omnis qui est extra ritum Judaeorum, sive sit gentilis, sive Judaeus baptizatus.* Consona sunt Gemarae Babyloniae loca aliquot[x], ubi lex illa explicatur. Hinc quidem arcendum paschate voluere apostatam, seu ei non licuisse de eo comedere. Neque enim simplici peccatorum utcunque facinorosissimorum nomine quiquam arcebantur, ut satis est superius ostensum, sed qui Judaismo renunciassent, cultum alienum inducentes. At ii etiam duntaxat usque dum cultui ejusmodi itidem renunciantes in pristinos ritus redirent. Sic ad excommunicationem forensem res haec non omnino attinuit. Paschatis comestio ex lege sacra pro interdicto apostatae habebatur, non ex sententia aliqua forensi: non quia apostata erat, praeeuntibus in jus ob apostasiam vocatione, contumacia, aut probationibus ex sententia aliqua, instar excommunicationis usurpari solitae, arcebatur; sed ob violationem legis sacrae, si de eo comederet, tum divinitus tum ex sententia forensi, verberum poena, seu id genus alia, quatenus cognitio haberetur transgressionis forensis, pro more puniendus erat. Ita plane de eo qui apud paganos legem aliquam ex eis quae supra memorantur poenalem de arcendis apud eos facinorosis aliquot templo, foro, societate pristina, violasset, neutiquam omnino dicendum est ex jurisdictione aliqua forensi, juxta quam rei in jus vocari solent; interdictionem illam cum perpetuum esse, sed ex lege ipsa lata prohibitum, & ob ejusdem violationem reum, adeoque pro moribus locorum & seculorum variis eo solum nomine in jus vocandum puniendumque. In sacris Romanorum quibusdam, resolutoriis, ut existimatum est, dictis, lictor clamitare solebat[y], *Hostis, vinctus, mulier, virgo exesto; scilicet, interesse prohibebatur.* Certe si sacris hisce interesset horum aliquis, mulcta aliterve, rite cognita causa, puniendus is erat ex pontificum, qui rebus ejusmodi praefuere, sententia. Nec inde nata est jurisdictio aliqua forensis prohibendi, sed ex lege prohibitos puniendi. Sic ubi Mahumedes ait[z] de religionis suae infidelibus, profanis, immundis,

لا يقربوا المسجد الحرام بعد عامهم هذا

Non accedant ad seu *non ingrediantur templum Mecanum post hunc annum,* (id est, العام التاسع من الهجرة *annum nonum Hegirae,* ut glossa ibi Mahumedis Ben Achmed) manifestum est non omnino innui excommunicationis forensis alicujus, qua quis in jus vocatus arceatur, usum: sed qui ita interdicitur, si contra deliquerit, ex sententia forensi sive mulcta sive alia ejusmodi poena esse afficiendum. Aliter multo canonum christianorum conditores, quibus adeo frequentia sunt generalia illa de delictis futuris, *Anathema sit, segregetur, excommunicetur,* id genus alia. Inde enim in jus vocatus qui deliquerit, nominatim excommunicatur, & per sententiam ejusmodi templo, sacris, reliquisve quibus per poenam illam inter suos privari solent homines, arcetur, quemadmodum semper ii qui ab homine seu sententia forensi excommunicantur. Qui autem non sic ab homine sed ex jure (juxta distinctionem vulgarem) seu lata sententia generatim excommunicantur, etiam in jus nominatim vocati iterata ejusdem poenae sententia puniri solent, nec sine confessionis ac poenitentiae solennibus absolvuntur. Quod autem ad confessionis, poenitentiae ac absolutionis solennia illa attinet, quibus hac in

[t] 2 Reg. xxiii. 22. [v] Exod. xii. 43. [x] Ad tit. *Sabbath,* cap. 9. fol 87. a. & tit. *Pesachim,* cap. 9. fol 96 a. & tit. *Jabimoth,* cap. 6. fol. 62 a. [y] Festus in *Exesto,* & ibi Jos. Scaliger. [z] Alcoran. Surat. 9 Arabice 29 Lat. & videsis Guil. Reginaldum in Calvino-Turcismo, lib 2. cap 17. & lib 4. cap 2. & Gabriel. & Joan. Maronitas de nonnullis Orientalium Urbibus, &c. cap 15.

re ecclesiastici ordinis aliquibus necessario satisfieri volunt excommunicationis juris divini assertores; ingratum hic, opinor, non fuerit si obiter adjecero etiam ex Mabumedanorum (qui forsan hac in re animalia se velut rationalia praebent) theologia sententiam; unde quid etiam illi de christianorum excommunicationis, & confessionis sive privatae aut auricularis sive publicae, & poenitentiae comitantis & subservientis, sacrorum instar spectaculorum, praestandae coram ordinis ecclesiastici aliquibus usu, & demum de insequente absolutione, senserint, haud difficile erit elicere. Sub annos abhinc ferme quadraginta Mauricius princeps Auraicus & Emanuel Portugalliae princeps in mensa impetratum voluere a viro sane doctissimo Achmet Benaudala (Ben-Abdalla) natione Cantabro, sed Mahumedano, ac regis Maurorum apud foederatos Belgii ordines tunc, opinor, legato, ut sensum suorum de religione christiana eis explicaret. Id non illibenter ad regem suum reversus Marochii praestitit; unde anno Hegirae 1021, id est, Christi 1612, opusculum ea de re scriptum ad principes illos misit. In eo, post alia christianismi scita graviora, mahumedismo perquam dissona, ingeniose sane discussa, tandem devenit ad illud de confessione & poenitentia & absolutione (in quibus quidem maxime terminatur excommunicationis christianae usus) quatenus in his ordinis apud nos ecclesiastici aliquibus potestas tribui variatim solet. Verba ipsius e codice penes me Latine MS. apponere visum est. Et Latine, puto, ab ipso conscriptus est. De ordine ecclesiastico, *Praeterea*, inquit, *isti volunt esse conscii peccatorum hominum in confessione; & quilibet istorum religiosorum, sive monachus sit sive presbyter clericus, habet potestatem ignoscendi cuilibet peccanti. Si genu flexo fateatur peccata sua, etsi gravissima, sive sit homicida, sive moechus, &c. tandem post confessionem absolvitur a sacerdote ab omnibus peccatis, qui dicit jam remissa esse ei omnia peccata; nec posse aliter veniam peccatorum impartiri a Deo nisi per confessionem, & quemlibet morientem inconfessum damnari. Itaque auferentes Deo potestatem ignoscendi peccata, tribuunt eam hominibus per confessionem. Ignoscere tamen peccata proprium est Dei, & nullius alterius, diversis de causis.*

I. *Quia ignoscere situm est in sola libera voluntate & misericordia Dei; nec tenetur ignoscere, si nolit; nec potest cogi eo a quotquot sunt in coelo sive in terra; & potentia sua absoluta, si ipsi lubeat, potest damnare totam orbis machinam. Nam quisquis sibi usurpat jus alienum, & in eo jure si aliquid facit aut destruit, sane injuste agit: Sed qui proprio sibi jure & in re propria aliquid facit aut destruit, nullis legibus talis impediri potest, nec censeri injustus. Si igitur Deus ignoscit, id facit sola misericordia motus, quae est proprium attributum ejus, & nullius alterius praeter ipsum. Si homo ignoscat qui eum affecit injuria aliqua, &c. hoc potest in causa propria, non vero in aliena, sive Dei.*

II. *Praeterea, qui scit sacerdos Deum sententiam ab ipso latam approbaturum, & quicquid ipse absolvit absoluturum & remissurum? Et in qua lege (quaeso) scripturae aut ex prophetis praeteritis hujusmodi quicquam inventum aut auditum est?*

III. *Praeterea, si quilibet sacerdos eget alio qui eum absolvat, qui potest alios absolvere qui seipsum non potest?*

IV. *Deinde, diversae sunt circumstantiae peccati. Aliud est peccare contra Deum, quadam negligentia cordis; aliud, ex sententia & cognitione inverecunda, audaci, & perfricta fronte peccare. Aliud, quando quis vincitur ab affectu & appetitu naturali, intus vero poenitet facti, & pudet comparere coram Deo; & pudet simul sui ipsius, cum videat se peccasse contra tantum Deum. Itaque mille modis ex circumstantiis possunt variari peccata, quanquam actus ipse sit unus in se & externe. Si igitur tanta diversitas inter circumstantias & actum vel opus ipsum externum peccati vel culpae, poterit unum & idem peccatum externe esse dignum venia, & aliud dignum poena perpetua & gehenna, juxta gravitatem culpae seu circumstantiae internae; quam tamen mensuram novit solus Deus, & sibi ipsi servat. Quomodo igitur sacerdos cognoscet aut poterit se penetrare in arcana & abdita illa, quae soli Deo sunt nota?*

V. *Praeterea, multi homines credunt in Deum, & ejus amore faciunt eleemosynas & alia opera bona; vincuntur tamen ab affectu & appetitu naturali: Isti tales sane non longe distant a misericordia Dei, dummodo ipsos facti poeniteat: Et alii avari, amoris Dei negligentes, nulla virtute praediti, cum nulla sit in eis memoria aut recordatio peccatorum suorum: Ii tales longe sunt a misericordia Dei. Si isti duo committunt unum & idem peccatum, sacerdos eodem & pari modo absolvit utrumque: sed quae justificatio est haec?*

VI. *Praeterea, unum & idem peccatum est in se pejus altero & gravius ob jam dictas circumstantias & alias infinitas, quarum causa unum vere dignum venia erit, aliud autem non; & sacerdos ignarus horum secretorum Dei, eadem mensura metitur bonum & malum; qui error sane nunquam in Deo reperietur.*

VII. *Homines non sunt ita constantes, sed potius ita varii, ut aliquando prae laetitia & hilaritate facile & leviter ignoscant cuilibet, etsi quis eis intulerit gravissimam injuriam; aliquando ita tristes & melancholici ut minima quaque causa & occasione sint paratissimi ad occidendum quemcunque, & exercendum omne genus crudelitatis: Et rara est temperantia in homine. Ita iste sacerdos aut erit hilaris, & sic non castigabit peccatorem, ut meritus; aut erit tristis & melancholicus, & sic cruciabit hominem supra debitum culpae ad desperationem usque. Aliquid hujusmodi non est in Deo, qui semper permanet in unum esse; cujus solius est judicare animas, & non alterius.*

VIII. *Praeterea, si sola ejusmodi confessio sufficiat homini, non indigebit venia Dei, cum sacerdotis venia sufficiat. Si vero aeque bene in judicii die judicandus talis homo sit a Deo, certe haec confessio nulla est.*

IX. *Praeterea, aliquis homo habuit rem cum uxore alterius, quam vi coegit: Sacerdos vero absolvit adulterum. Inquiro, quando maritus hoc resciverit in die judicii, poteritne petere a Deo judicium & justitiam, an non? Si dicant, Non; igitur Deus non est justus propter confessionem solam sacerdotis. Si dicant posse, igitur sacer-*

sacerdotis confessio nulla est. Pari modo, calumniae, testimonia, & injuriae, quibus falso accusantur saepius honestae virgines & probi homines, & quorum honor & dignitas turbatur hujusmodi calumniis, inquiro, Si calumniator absolutus fuerit a sacerdote, poteritne altera pars petere a Deo judicium, an non? Si dicant, Ita; igitur confessio est nulla. Si, Non; igitur Deus injustus erit, & nescit dare cuique quod suum est, & hoc sola causa & respectu confessionis, cum potius sit justissimus.

X. *Praeterea, sacerdos imponit semper poenas quasdam peccantibus; ut, si quis sit adulter, jubet ut seipsum caedat flagris, vel ut portet supra humeros crucem aliquam, &c. Cum tamen hoc totum nihil sit respectu peccati, & tamen in arbitrio sacerdotis situm sit imponere poenas ad libitum. Dicat, quaeso, qua ulna metitur, aut pondere ponderat aut pendit, aut sciat quid vel quantum poenae imponendum sit unicuique pro culpa? Ex quibus omnibus evidenter apparet abusus & error confessionis; unde etiam cognoscitur Deum solum esse judicem animarum, & non alium, qui solus novit gravitatem culpae, & qua poena sit quaelibet digna. Potest, ut absolute Dominus, ignoscere absque aliqua poena, cui ipsi libuerit: Cui laus sit in secula; A quo etiam petimus, velit nobis peccatoribus ignoscere pro immensa & infinita misericordia ejus.*

Ita ut theologus Mahumedanus de confessionis solennis ac poenitentiae spectaculis in christianismo usurpatis Achmet ille. Subjungit statim de suorum, id est, Mahumedanorum, hanc circa rem religionem.

Mauri vero aliter confitentur peccata sua. Confiteri enim est poenitere aliquem ipsum solum sui peccati, coram Deo solo, & se vertere ad Deum pium, misericordem ex puro corde. Neque Deus aliud vult quam ut poeniteat hominem facti. Dicunt praeterea hoc poenitere fore validum cum Dei voluntate, qui ignoscit peccatori cum iis quatuor conditionibus vel circumstantiis.

I. *Ut poeniteat peccatorem ex puro corde & sincero peccati commissi.*

II. *Ut promittat se non amplius peccaturum.*

III. *Ut satisfaciat partibus; ut est, reddere & restituere bona aliena; restaurare honorem proximo, quem ipsius causa perdiderat, cum aliis ejusmodi.*

IV. *Ut hoc poenitere sit solo amore Dei; qui gradus altior & perfectior est quam si timore inferni vel praemio gloriae poeniteret.*

Peccata autem Maurorum sunt triplicis generis;

I. *Inter Deum & hominem, ut est non servare id quod Deus praecepit sive prohibuit; quod peccatum vel ignoscit Deus vel castigat.*

II. *Inter hominem & ejus proximum, ut qui aliena arripit seu usurpat, vel calumnia turbat honorem alterius, &c. in damnum proximi; quae omnia ut in plurimum sunt judicanda quousque satisfiat partibus, vel Deus ipse parti offensae satisfaciat.*

III. *Quod nunquam ignoscet (& sic praecepit) cuicunque*[a] *ipsi fecerit Deo secundum, aequalem, vel similitudinem, sive in coelo sive in terra.*

Hoc sane egebat majori explicatione. Sed quia responsio mea fuit aliquantum prolixior, nunc haec sufficiant quousque mihi constet aliquem esse vel qui adversus jam dicta superius respondeat, vel qui velit majorem & clariorem explicationem datam. Tunc autem,

Rediens, inquit, *iterum ad illud poenitere, dico, Quisquis moritur poenitendo cum facti, talem fruiturum Dei favore & ejus gloria, quamvis commiserit tot peccata quot sunt arenae in mari & stellae in coelo. Nec indigebit sane sacerdote de confessione, cum omnia sint Deo nota, & sciat quem ex corde & sincere poeniteat, vel non. Haec enim causa est soli inter Deum & creaturam; & ita non eget aliquis aperire cuiquam mortalium sua peccata & defectus, nisi illi soli quem nihil latet, sive id sit in cogitatione sive in imaginatione creaturarum suarum. Cui laus sit semper. Amen.*

Hinc sane quid secta etiam illa, utcunque alias impurissima, de excommunicationis, ejusque appendicum & comitantium ex confessione & poenitentia & absolutione publica spectaculorum usurpari apud christianos solitorum, jure existimaverit, conjectare facillimum est. Neque quidem autumandum Achmetem hunc aut oscitanter aut temere dissertationem illam suam ad principes illos christianos sic rogatum conscripsisse, sed potius summa cum deliberatione, ac aliorum e suis ope & consilio gravissimo, eam adornasse. Quam autem diversa hic sint theologiae Romanensis scita, facile ex eorum ritibus cernitur, uti etiam obviis theologorum scriptis, maxime quae ad distinctionem 18 sententiarum quarti; quibus adjice quae habet Anastasius tum Sinaita, patriarcha Antiochenus[c], tum episcopus Nicaenus[d], de eo quod est, *Sitne bonum confiteri peccata viris spiritualibus*; qualia passim occurrunt alia. At sane qui auricularem illam singularium peccatorum confessionem rejiciunt (ut reformatorum plerique) aut publicam, qualem volunt severiores excommunicationis, usque in absolutionem per confessionem, assertores, non exigunt, haud sane adeo dissoni sunt eis quae ex Achmete illo attulimus; quantum ad confessionis usum. Nam in tertio peccatorum genere ab eo memorato, blasphemia Mahumedanorum in Christi deitatem & S. trinitatem eis usitatissima continetur. Sed vero ex superius sic ostensis affatim liquere opinor Judaeos, quorum hic ratio primo, dum serio disquiritur, habenda, tum veteres tum recentiores existimasse neque divino aliquo jure seu instituto quod obtinuit ante legem suam in Sinai datam, nec alio aliquo ejusmodi jure sub ipsa lege, sed tantum moribus pro arbitrio humano atque e re nata, ubi sui satis juris esse desinerent, superinductis, ut poenas alias ab hominibus in rem suam adinveniri solitas, fundari excommunicationis suae usum, idque per omnia secula quae a tempore quo primum inolevit usque in nostrum effluxerint; neque eam exercendi jus ad suorum ordinem singularem aliquem, veluti sacerdotalem, prae aliis omnino attinuisse; nec comitantia illa, quae usurpantur in christianismi excommunicationis effectibus, poenitentiae sacramentalis ac absolutionis inde publicae spectacula in eorum hujus usu locum ullatenus habuisse. Fuisse

[a] *qui ipsi.* [c] Quaest. & Respons. 6, [d] Quaest. in scripturam 6. Bibliothec. patrum Binii tom. 6, edit. 1575.

quidem

quidem in eorum disciplina, atque ex majorum moribus hactenus manere, יסורין *castigationes* facinorosorum, adeo certum est ut nihil certius nosculve, easque tum confitentibus & poenitentibus privatas & voluntarias tum in poenis irrogandis publicas & coactas. Sed vero in excommunicationis eorum appendicibus neque hae neque illae omnino censendae. Illa scilicet aliter omnino solvenda erat, juxta ea quae superius capite jam dicto septimo ostenduntur. Quod vero ad apostatas ex Judaeis attinet (de quibus paulo ante dictum) sententia excommunicationis etiam illi, ubi capitalium judiciorum potestas genti deerat, pro arbitrio eorum quae praeerant feriebantur; cujus rei exemplum egregium pervetustumque in Judaeis Alexandrinis aliisque AEgyptiensibus illis qui sub Ptolemaei Philopatoris tyrannide, seu circa annos ante Christum 200, rituum suorum tenaciores, eos qui regiarum minarum metu in apostasiam transierant, se paganismi sacrificiis immiscentes, & exsecrabantur, & pristino vitae consortio, quatenus scilicet potuere, per excommunicationem privabant etiam, & velut inter hostes gentis censebant. In tertio nempe Maccabaeorum de eis legitur, Τὰς ἀποχωρήσαντας ἐξ αὐτῶν ἐβδελύσσοντο, καὶ ὡς πολεμίους τοῦ ἔθνους ἔκρινον, καὶ τῆς κοινῆς συναστροφῆς καὶ ἀχρησίας ἐστέρουν, *Qui ex ipsis sic defecerant diris eos devovebant, & veluti gentis hostes censebant, & communi suorum consuetudine & amicorum usu privabant.* Ubi vir praestantissimus Hugo Grotius, *Multis verbis id circumscribit quod Hebraei* נדוי *Niddui dicebant, Hellenistae* ἀφορίζειν, *aut* ἀποσυνάγωγον ποιεῖν. Sed non adhiberi solum hic *Niddui* videtur, sed etiam ipse *Cherem* Nec forensis revera est, cum in jus vocatione praevia, excommunicatio, eis quidem usitatissima, sed publica apostasiae apostatarumque, ut Cuthaeorum aliorumque in aliis formulis, quas & alibi e Rabbinis ostendimus [a], detestatio & anathematismus, ut ferme in bulla *Coenae Domini* pontificum Romanorum, idque genus inter christianos aliis.

CAP. XIII.

Praecipuorum item aliquot per capita octavum, nonum & decimum de excommunicatione inter christianos fusius congestorum recensio brevinscula, cum congeneribus aliquot adjectis; unde quid per anteriora secula, etiam ab ipsis temporibus apostolicis usque in nostra, de jure seu instituto circa hanc rem divino maxime & publice a christianis existimatum fuerit receptumque, juxta methodum superius initam, facilius dignosci queat.. Primo, per centuriam christianismi primam aut circiter, in qua Aquilam Ponticum a discipulis excommunicatum esse traditur. Secundo, per secula quae sequuntur usque in Constantinum Magnum, ubi de accessione varia excommunicationi Judaicae tunc pro humano arbitrio facta inter christianos. Paulus Samosatensis etiam ab Aureliano Augusto, seu imperatore non christiano, ex episcoporum persuasione, plane excommunicabatur. Tertio, per secula a Constantino magno usque in haec nostra. Et demum utrum sententia illa, excommunicationem forensem, seu consistorianam, humanum esse inventum, nec jure praeceptivo seu instituto divino subniti, nomine erroris seu dogmatis Erastiani, seu, ut interdum etiam, haeresis Erastianae, cum ratione ac merito indigitetur; & num in Anglia dogma illud his temporibus repullulasse, ut a scriptoribus aliquot, recte dicatur.

TEmpora, quantum ad rem tractatam, christianismi trifariam in ante dictis tribuuntur; quorum prima sunt quae apostolorum fuere, in quibus Christus ipse in terris, & usque in primae a natalibus ejus centuriae finem, aut circiter, extenduntur; secunda, quae sequuntur, *primitivorum* nomine, usque in Constantinum Magnum, seu primam summi regiminis ac christianismi conjunctionem; & tertia demum, quae a Constantino in nostra durarunt secula. Quod ad prima attinet, (de quibus capite octavo) excommunicationis in eis usum fuisse ipsius Judaicae ibi manifestum satis sit, penes, inquam, christianos ipsos, discipulos ac apostolos; ut liquet ex *anathemate* & *maranatha* apud S. Paulum aliisque ibi citatis. Etiam id quod ibi occurrit de apostolis Aquilam Ponticum excommunicantibus sub centuriae jam dictae exitum (si modo fides historiae habenda) de ipsissima excommunicatione Judaica capiendum videtur. Et quod Jesudadus ibi apostolis, Epiphanius quidem, sine eorum nomine, discipulis & doctoribus temporum illorum tribuit, & ἐλεγχόμενός τε, inquit [b], ὑπὸ τῶν διδασκάλων, καὶ ἐπιτιμώμενος εἵνεκα τούτου, μὴ διορθώμενος δὲ, &c. ἐξεώσθη πάλιν τῆς ἐκκλησίας ὡς ἄχρηστος πρὸς σωτηρίαν, *Cum a magistris objurgatus esset, nec emendare vellet, ejectus est rursus ex ecclesia, velut ad salutem minime idoneus.* Idem inde habent Michael Glycas [c] & Theodorus Metochites [d], qui, Οἱ οὖν ἱερεῖς, inquit, τῶν χριστιανῶν, ὡς ἑώρων αὐτὸν μετὰ πολλὰς παραινέσεις τῆς ἀστρονομίας μὴ παραιτούμενον παύσασθαι, τῆς ἐκκλησίας πόῤῥω προβάλλουσι, ταῖς ἐπιτιμίαις αὐτὸν διορθωθῆναι νομίζοντες, *Sacerdotes igitur christianorum, cum viderent eum saepius monitum astronomiam* (judiciariam illam seu apotelesmaticam astrologiam) *omittere nolle, ecclesia eum sua ejiciunt, existimantes eum per castigationes ejusmodi emendatum iri.* Interpres Glycae ait, *a coetu sacro prohibent.* Jam vero, cum apostoli ipsi Judaei ex origine fuerint, reli-

[a] De Jure Nat. & Gent. lib. 4 cap. 7. [b] De Mensuris & Ponderibus N. 15. Baron. tom. 5. an 56. §. 41. [c] Annal. Part. 3. [d] In Hist. Romana, pag 92.

qnique,

quique, sive ex Judaeis sive ex gentilibus Christo nomina tunc dantes, *Judaeorum* interim, id est, Judaeorum tunc reformatorum seu credentium, nomen induerint, & plane undiquaque profiterentur, Judaismique veteris ejusque scitorum receptissimorum (exceptis rebus illis quibus a Judaeis non credentibus necessario atque ex disciplina christiana singulari divinitus praescripta discriminarentur) ex professo essent tenaces, non est quod dubitemus quin excommunicationes ab ipsis tunc adhibitae, sive per *ἐκβάλλειν ejicere*, sive per *ἀφορίζειν separare*, aliave ejusmodi tunc synonyma, sive per *anathematismos* exprimerentur, idem ipsum significarent quod *aposynagogum facere*, aut *ponere in Niddui* aut *in Shammatha*, aut *Cherem* (pro formularum discrimine) id est, more Judaico, ut ostensum est, nec alio, excommunicare. Adhibere has tunc licuit tum ut fundatas moribus avitis, quorum initia captivitatis tempori tribuuntur, tum ex diserto juris Caesarei permissu, ut ex edicto Claudiano de libero morum Judaicorum usu ante allato plenius liquet. Quemadmodum igitur Judaeorum vetustiorum recentiorumque non credentium, adeoque tum Talmudicorum tum Karaitarum, (ut ante ostenditur) judicium hic fuit de jure quo fundata est excommunicatio, illud non ex praecepto seu instituto aliquo divino, sed moribus majorum superinductis tantum subniti, ita plane aequum est ut pariter autumemus de judicio atque hanc circa rem existimatione Judaeorum tunc credentium, id est, christianorum; scilicet horum fuisse sententiam ab illorum non diversam, adeoque eos non admisisse institutum aliquod divinum, sive ante sive post legem datam, locum hic habuisse ullum. Verum quidem est, Christum ac apostolos expressim quaedam alia docuisse ac imperasse in quibus fundamenta totius religionis christianae collocantur, hominque nonnulla (verbi gratia, baptismi sacramentum) ex anterioribus Judaismi moribus sumpta ac in ipsis retenta sic in christianismi usum formasse ac novasse, ut novatum inde institutum divinum plane accessisse inde sit dicendum. Sed ejusmodi quid de excommunicationis tunc usu aut jure nec in evangeliis nec in epistolis canonicis omnino habetur. Scilicet nihil circa eam novatur, nisi quis contendere non desierit illud, *Dic ecclesiae*, &, *Sit tibi ut ethnicus & publicanus*, cum eis quae de *clavibus* praecedunt, & de *ligando & solvendo*, & *peccatorum remissione & retentione*, & *traditione satanae* sequuntur (in quibus ne vocula quidem tunc excommunicationem aut significans aut innuens) institutum in se continere divinum excommunicationis; Qua de re superius capite nono indicata consulas. Quinimo si illud de ligandi & solvendi potestate, toties, ut huc primario spectans, a nonnullis inculcari solitum, non ex Ebraismi illius in אסור והיתר *ligato* seu *prohibito* & *soluto* seu *permisso* (qua de re plura libro secundo, & mox hic nonnulla) sed potius ex Graeci sermonis usu, ut volunt aliqui, rite intelligendum sit, certe aequum, puto, videbitur ut potius ex sermone illo Graeco qui plane coaetaneus erat evangelistis quam ex seculorum aliorum lingua id fiat. Atque ita sane cum primis observatu fuerit hic non indignum quod *περὶ δεσμῶν de vinculis* seu *ligaminibus*, ac multiplicibus eorum speciebus, quatenus & actus & affectus & impulsus humanos quasi omnimodos vox ea etiam ex antiquitate intima tunc apud Graecos complexa est, legitur apud Dionem Prusaeum *, in posterioribus apostolorum temporibus philosophum simul & oratorem percelebrem; quem lector hic curiosior introspiciat. Sed multum etiam ita aberit ut quis inde jus aliquod excommunicandi peculiare voce ea denotatum esse cum ratione elicere possit. Praeterea, anne in locis jam memoratis evangelii, unde toties jus hic divinum petitur, vestigium, quaeso, ullum ipsius anathematis aut exsecrationis, quae pars excommunicationis perinsignis & dimidia est, reperitur? Quin vero tametsi concederetur in illis excommunicationem significari, num inde sequeretur aliam innui quam quae Judaica & tunc in moribus gentis notissima? Finge synagogam ecclesiam seu rempublicam Judaeorum integram, aut saltem ejusdem partem non minorem, nec aliam quam quae regiminis publici, qualecunque tunc haberent, potestate frueretur, christianismum tunc fuisse amplexam (ut plane debebant universi) adeo ut tum tribunalium ac synedriorum praesides sic inde christiani, tum singulares ejusmodi personae, sententias excommunicationis libere potuissent, ut ante, pronunciare. Si ita se res habuisset, quidnam, quaeso, in novo foedere occurrit quod aut forense hic aut privatorum circa hanc rem jus novaret mutaretve? Quidnam ibi, quo minus tum regimen circa tam sacra christiana quam profana publicum, tum ipsa excommunicatio, ut ante (caussis tantum aliquot novis pro persuasionis discrimine introductis) utpote inter mores Judaicos illibata, undiquaque ab illis exerceri, nec aliter, debuisset? Id est, exerceri pro more hac in re Judaico, cujus, ut aliorum, adeo diu tenaces fuere apostoli discipulique temporibus in his primis, de quibus hic loquimur. Profecto, si S Paulus anathematismos suos, seu alia quae pro excommunicatione illius temporis apud eum sumuntur, illorum jam ex evangelio Matthaei memoratorum aliquo fundari existimasset, aut eorum inde jus aliquod in id quod postea inolevit mutatum fuisse, permirum sane videbitur eum non expressius illud in posteritatis gratiam tantundem alicubi innuisse, utpote quod sic ejusmodi fuisset ut gubernationis quasi totius christianae cardo in eo (juxta admissas postmodum sententias aliquot) versaretur. Quid item in novo foedere satis expressim reperitur quo minus idem ipsum jus quo poenam hanc fundari voluere unanimes Judaei veteres & reliqui tunc non credentes (juxta ante ostensa) nec aliud omnino, seu divinum aliquod, a Judaeis tunc credentibus seu christianis admissum fuisse existimaremus? Quid ibi demum, quo ad ordinem aliquem hominum singularem, ratione ipsius ordinis aut ejus nomine, prae aliis spectasse ejusdem jurisdictionem opinatos illos esse tunc persuadendum sit? aut poenitentiae publicae & absolutionis inde solennia (qualia in christianismo insequente) locum tunc in ejus effectibus esse sortita? Unde satis aequanimi lectori facile puto dijudicari posse quodnam fuerit circa hanc rem christianorum illorum primitivorum, ipsorumque adeo apostolorum & discipulorum, judicium, & qualisnam circa jus de quo quaeritur existimatio

* Orat. περὶ ἐλευθερίας, seu 80.

sit apud eos tunc recepta. Atque recolatur inprimis hic illud; Ut apud Judaeos tunc temporis non credentes nemo sacris publicis excommunicationis forensis vi arcebatur (quod capite ostenditur septimo & duodecimo) adeoque nec illis peccatorum nomine prohibebantur, ita nec apud credentes seu christianos tunc quidpiam ejusmodi factum, quod capite octavo etiam ostenditur, non obscure eliciendum esse (etiamsi alia deessent testimonia) ex illo de Juda fure & proditore notissimo tam ad paschatis quam eucharistiae communionem admisso, etiam ipso D. N. Jesu Christo judice. Certe, si novatum ita tunc ante fuisset per illa *Dic ecclesiae* & reliqua id genus huc trahi solita circa excommunicationem quidquam ut sacrorum publicorum ex illius vi interdictio introducta fuisset, aut si simplici peccatorum aut facinorosorum nomine inhibendi homines sacris ejusmodi inde fuissent (ut in christianismi moribus post insequentibus) mirum nimis videbitur scelestissimum illum furem & etiam proditorem, eisque nominibus plane satis manifestum, in ipsa institutione coenae Domini a Domino ipso celebrata sic fuisse ut participem legitimum admissum. Rem quidem eam in controverso esse fatendum est: & distracti sunt sententiis circa eam scriptores aliquot doctissimi; quod & loco memorato indicatum. Eis addas Joannis Ribitti disputationem ea de re singularem Basileae abhinc diu impressam, qua negativam hic sententiam omnino tuetur. Sed ut ex Lucae verbis jam ante allatis pars affirmativa manifesta satis videtur, ita etiam autores habet satis numerosos, uti & ibi notatum; quibus accedat ex orientalibus Theodorus Metochites [f], atque ex occidentalibus Gulielmus Ockamus [g], praeter eos qui numerosius apud Theophilum Rainaudum [h] pridem simul recensentur. Quod ad tempora hic spectat Secunda, seu quae ab apostolorum exitu aut circiter ad Constantini Magni christianismum effluunt, & caput occupant nonum; quanquam ex confoederata christianorum tunc temporis inter se disciplina ibi memorata (quamdiu scilicet regimen publicum & christianismus haud conjungerentur) id est, ex jure ecclesiastico seu humano mutuo inter ipsos & sponte admisso, accederet jam excommunicationi Judaicae tum sacrorum ac coetuum publicorum totiusque ecclesiae interdictio, tum, ut plerumque obtinuit, jus peculiare quasi ad ordinis ecclesiastici episcopos, presbyteros, praesides solum, in ea exercenda attinens, nihilominus originariam ipsius excommunicationis ex Judaica manasse naturam inter christianos etiam tunc existimatum esse, satis quidem inde liquet, si rationes deessent aliae, quod idem ipsum nomen Graecum quod Judaeis ante & christianis ex Judaeis pro excommunicato in usu erat singulari, nec alibi tunc repertum, scilicet Ἀποσυνάγωγος (ut scimus ex evangelio Joannis & a nemine non agnoscitur) a patribus christianis illo in tempore pro eodem ipso apud seipsos pariter usurparetur; ut capitibus jam dictis, octavo & nono, ex concilii Nicaeni primi & constitutionum quas apostolicas vocant lingua, quae aliis proculdubio seculis in illis usitata, ostenditur. Et tunc temporis sic in usu fuisse vocem illam alias ab interpretibus & scriptoribus nuperis admitti, satis ex jam dictis liquet. Undenam igitur serio cuiquam perpendenti sententiam pristinam de jure hic originario, id est, humano tantum, tunc exolevisse videbitur? Sunt quidem viri doctissimi qui, Judaicis utpote hujusmodi originationibus morosius quam par est saepius inimiciores, non raro malunt existimandum esse Judaeos Christo recentiores peculiares christianorum ritus eorumque verborum in illis sensum imitatos fuisse, & gravioris nonnulla momenti ex moribus majorum suorum & origine Judaica sua perere ac edocere, quorum iuterim initia christianismo, unde sumpserint ipsi, debeantur. Sed quicquid ea de re in aliis fuerit statuendum, manifestius nihil est quam vocis illius ἀποσυνάγωγος usum fuisse primo & ante christianismum solum Judaicum, ut ex evangelio Joannis jam ante de aposynagogis eorum citato palam liquet, atque inde eundem in sensum in christianismum, ut alia non pauca similiter, receptum. Quid igitur obstat quo minus aposynagogos faciendi apud christianos, id est, excommunicandi jus ab eodem fonte sensisse illorum seculorum christianos, si non omnes, saltem non paucos, petendum a quo apud Judaeos ante & semper, id est, ex moribus majorum pro arbitrio humano superinductis, petitum fuisse una cum singulari illo vocabulo didicerant. Quantum vero spectat ad sacrorum & coetuum publicorum per excommunicationem interdictionem, quae in primitivis hisce secundis temporibus Judaicae formulae accessit, ut capitibus jam dictis ostenditur, certe si ita se res haberet (nec aliter se habuisse facile concipiendum est) manifestum inde cuique facile erit humanum hic inventum, & manifesta primariae illius excommunicationis christianae partis origo ex ejusdem tunc in disciplinam ecclesiae confoederatam, secundum hominum qui praeessent arbitrium, receptione. Et quod illos sic palam agnovit autores, ut id ab jure seu instituto aliquo divino ipsi deducendum censerent, mirum satis foret. Certe quotquot e paganismi temporum de quibus loquimur moribus, seu ex eorum imitatione aliqua, christianos nactos esse excommunicationis totius formulam voluerint (de quibus capite decimo) necessum est ut ultro concederent illi, christianos qui tunc sic inde eam nacti sunt, divino aliquo praecepto, sive ante legem sive post dato, fundatam eam fuisse non omnino existimasse. Non quidem deerat ex praescripto apostolico comminatoria eucharistiae interdictio, qua quisque [i] monitus est ut ipsum se intus examinaret, nec ἀναξίως *indigne* mysteria sumeret. Δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν, *probet, examinet, purget, expiet seipsum*, inquit apostolus; ubi Theodoretus, Σὺ σαυτοῦ γένου κριτὴς, καὶ τῶν βεβιωμένων ἀκριβὴς δικαστὴς, ἐρεύνα τὸ συνειδὸς, καὶ τότε δέχου τὸ δῶρον, *Tui ipsius judex ipse esto, actuumque tuorum exactus arbiter; conscientiam scrutare, ac tunc donum suscipe.* Et Theophylactus, οὐχ ἕτερον δικαστὴν ἐφιστῶ σοι, ἀλλ' ἑαυτὸν σαυτῷ. Δίκαζε οὖν τῷ συνειδότι σου, &c. *haud alium judicem tibi praeficio, verum teipsum tibi ipsi. Judica igitur & explora conscientiam tuam*, &c. Alii vete-

[f] Histor. Rom. pag. 30. [g] In Dialogo de Haereticis, & ejusdem compendio Henrici de Zoemeren lib. 7. quaest. 26. [h] In Optimae Vitae fine pessimo, seu Metamorphosi latronis, part. 2 cap. 19 §. 30. [i] 1 Cor. 11. 28.

rum [k] in eundem sensum. Sed vero excommunicationi cum interdictione seu monitu ejusmodi nihil erat omnino commune; quod nemini, opinor, non palam est. Et tam quidem ad paganorum quam christianorum etiam & Judaeorum sacra, monitoria ejusmodi, ut consilia tempestiva ac praevia, attinebant. Scilicet, ne quis sceleris affectati aut cogitati (quod cognitionis forensis aut alterius alicujus objectum esse nequiret) nedum aperti conscius, citra purgationem sui & erga numen reconciliationem, sacris adesset. Ita quantum ad paganos etiam, fuisse liquet ex eo quod capite decimo afferimus e Gratio Falisco, cui consonus est Hetruscus apud Statium Papinium [l] in parentalium prologo,

——————*Adeste,*
Diique hominesque, sacris procul hinc, procul ite, nocentes;
Si cui corde nefas tacitum, fessique senectus
Longa patris, si quis pulsatae conscius unquam
Matris, & inferna rigidum timet AEacon urna.
Insontes castosque voco.————

Sed qui e paganismo desumptum a christianis tunc excommunicationis fuisse usum volunt, ex interdictionibus non simpliciter commonitoriis, sed ex lege poenali compulsoriis, quibus tam coetibus quam locis sacris facinorosiores aliquot inter paganos (ut fusius supra ostensum [m]) arcerentur, eam manasse contendunt; quod dum faciunt, non profiteri nequeunt existimare se sententiam tunc christianorum de excommunicationis suae ejusmodi origine non aliam fuisse, quam eam omnino humano invento nec praecepto alicui divino tribuendam. Mitto hic vestigia illa capite nono indicata apud aliquos usus pristini in absolvendo excommunicatos Judaici, qui plane ex humano manavit apud Judaeos instituto; utcunque Cypriano, aliisque id genus qui praeessent aliquot adeo displiceret. Quid quod per haec tempora adeo, pro hominum qui ex disciplina illa confoederata regerent libitu, modi & temperamenta varia, eaque non pauca, tam poenitentiae solennis ac absolutionis quam excommunicationis usui ita accessere (quod ex canonibus & scriptis temporum illorum ecclesiasticis nemo nescit) ut inde etiam eliciendum non obscure videatur, aperte satis ac maxime admissum apud eos fuisse, rem integram ex humano instituto pependisse? Modorum enim & temperamentorum ejusmodi ex arbitrio humano accessione ut id quod esset institutum aliquod divinum novaretur aut ullatenus mutaretur, nunquam rite permissum est; quod itidem in hanc rem optime observatur a viro maximo Hugone Grotio, in libro illo aureo de Summarum Potestatum Imperio circa sacra. Etiam in excommunicatione exercenda, quando ex disciplina illa confoederata paritum non est ab eis in quos lata esset ejusdem sententia, opem subinde implorabant principum qui plane pagani erant, atque ab eis impetrabant ut etiam ipsi autoritate ac imperio suo idem ipsum facerent, quod erat reum in excommunicati statum redigere; quasi poena haec (quantum ex sui natura) tam ab aliis quam a seipsis aut suorum aliquo ordine, utpote ex humano pendens arbitrio, legitime & rite satis potuisset irrogari. Qua de re exemplum habetur insigne in Paulo Samosatensi episcopo Antiocheno synodo in Antiochena sub Aureliano Augusto, seu anno Christi 270, excommunicato, seu, ut Eusebii [n] verba sunt, τοῦ ὑπὸ τῆς ὑπ' οὐρανὸν καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποκηρυττομένῳ, *a catholica ecclesia quae sub coelo est abdicato*; de quo item Eutychius Alexandrinus,

واوجبوا عليه اللعن ولعنوا من يقول بمقالته

Et anathema in eum pronunciarunt, & anathematizarunt etiam quod in doctrina seu *haeresi ejus repertum.* Parere hic noluit Paulus, nec ecclesiam Antiochenam Domno successori ejus destinatam relinquere. Cum igitur coercendi potestas tunc nulla alia esset eis qui eum sic excommunicarant, ab Aureliano Augusto impetrarunt ipsi ut is eum ecclesia abigeret, id est, plane ut is sententiam excommunicationis, quantum ad personam hominis, itidem ferret, atque exsecutioni coercendo mandaret. Atque ita ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας, *secularis imperii autoritate* (sed non sine ea implorata ab episcopis quibus obedire nolebat Paulus) *ab ecclesia extruditur*, & plane, qua ab autoritate illa fieri potuit, suadentibus illis, excommunicatur; quod apertius constat e Theodoreti hac de re verbis [o]; Ἔπεισαν ἐξελάσαι τῆς ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ τῇ τῶν εἰδώλων θεραπείᾳ δεδουλωμένος, ὑπέλαβε δίκαιον, τὸν τῇ τῶν ὁμοπίστων ἀντιλέγοντα ψήφῳ τῆς ἐκείνων ἀποτμηθῆναι συμμορίας, *Persuaserunt ut ex ecclesia illum expelleret. Idolorum enim etiam cultui deditus aequum existimavit, eum qui fidei suae hominum sententiae non acquiesceret, ab eorum consortio resecari.* Resecari igitur voluit Aurelianus eum a suorum consortio, quod plane erat tunc excommunicari, nec solum ex ipsa ecclesia Antiochena ejici. Ita antistites christiani etiam ab eo qui e nutritiis ecclesiae, quales dicuntur principes christiani, non omnino erat, id est, a pagano, impetratum volebant, ut quod ipsi cum effectu facere nequirent ab isto praestaretur; quod sane non ita spirat quasi actum illum ex jure aliquo divino ordini suo peculiari pependisse existimassent, sed ex confoederata inter ipsos disciplina humano tantum seu ecclesiastico ac canonico ab ipsis inter alia, ut dictum est, superinducto, & pro ipsorum libitu aliis, nec generis sui, e re nata communicando, adeoque ex jure etiam tunc Caesareo exercendo. Id quidem verum est, occurrere apud Origenem, Tertullianum, & Cyprianum, alios aliquot, nec tamen multos, temporum illorum scriptores, ea quae judicium & existimationem quandam de jure hic divino seu evangelico prae se rhetorice dicta ferre videantur. Sed quid senserint illius aevi plerique, aut pars eorum sane multo numerosior, ex jam dictis & capite nono memoratis difficile non est conjectare. Vocatur quidem a Tertulliano [p] *censura* illa excommunicationis

[k] Anastasius Nicaenus quaest. & resp. 7. & Sinaita eod. numero, &c. [l] Sylvarum, lib. 3. in Hetrusci lacrymis [m] Et videsis Anastasium Germonium de Immunitatibus sacrorum, lib. 1. cap. 12. [n] Hist. Ecclesiast. 7. cap. 29. & Nicephor. lib. 6. cap. 29. [o] Haeretic. Fabul. 8. videsis Baron. Annal. 2. Ann. 272. §. 18.

divina;

. 8

divina; unde divinum statim a nonnullis (qui in rebus aliis Tertulliano, Origeni, & Cypriano satis refragantur) inculcari solet, ex ejusdem sententia, circa hanc rem institutum. Sed *divini* nomine nemo scriptoribus non alienus nescit quamplurima etiam tunc temporis, uti & alias per secula cuncta, aliisque in linguis, dicta esse quae non ideo Dei institutum omnino innuant, sed aut praestantiam singularem, aut Dei rerumve divinarum respectum tantum denotent, quamvis ex humano omnino jure originem trahant. Unde in jure Caesareo res *divinae* [q] tunc dicebantur quae pontificiae erant, veluti sacra & ceremoniae ex humano instituto introductae, & pro eorum libitu formatae. Etiam imperatorum veterum aures, leges, uxores, beneficia, *divina* nuncupantur saepius in Digestis & Codice utroque. Illinc etiam de christianis principibus usurpantur [r] *diva* & *divina memoria*, & *recordatio divina*, *divinus parens*, id genus alia, ut vocis usum congenerem apud scriptores vetustiores non infrequentem praetermittamus. Et Tertullianus rationem plane reddit cur *divinam censuram* illam dixerat: *Nam &*, inquit, *judicatur magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu*, &c. Ex Dei conspectus & vindictae ita fiducia humana *divinam* ibi esse dixit, non ex instituto aliquo (de quo tantum disquiritur) cujus autor ipse Deus. Et *extra ecclesiam projicere* tunc in *praesidentis* tantum *officio* alibi collocat ipse [s]. Ad Tertia demum hic tempora devenimus, seu intervallum a Constantino Magno, adeoque publici regiminis ac imperii simul ac christianismi conjunctione prima, in nostra usque secula. Quae ad hoc intervallum pertinent, capite tractantur decimo. In hisce manifestius ex ibi ostensis nihil videtur quam ita modos & temperamenta tum ab ecclesiasticis ipsis tum a principibus per omnia intervalli istius secula variatim adhibita ut ne concipiendum quidem videatur publice & maxime aliam hac de re sententiam viguisse & admissam esse praeter eam quae a jure mere humano nec ab instituto divino, quod ex sui natura modorum & temperamentorum ejusmodi plane impatiens est, excommunicandi usum deducendum voluerit; utcunque scriptores aliquot, etiam & synodi interdum, aliter sentirent. Certe, quantum ad tempora haec tertia, Primo, etiam in illa pariter duravit atque etiamnum obtinet illud de excommunicationis ex usu Judaico (cujus originem plane humanam fuisse ostensum est) in christianismum deductione (qua de re satis monitum) unde etiam & in constitutionibus apostolicis & synodi Nicaenae canonibus ante citatis, juxta superiorum tunc temporum morem, eadem ipsa vox qua Judaei Hellenistice seu Graece excommunicatum denotabant, id est, *aposynagogus* (quae adeo Judaeis ante propria erat ut ab aliis nullibi usurparetur) a christianis itidem nunc pro eodem ipso apud se adhibebatur. Testimonium ea de re jam dictis singulare accedat ex Alexandri episcopi Alexandrini ad Alexandrum episcopum Constantinopolitanum epistola [t] sub initium temporum quae tertia hic vocamus conscripta, ubi de Paulo Samosateno ἀποσυναχθέντι τῆς ἐκκλησίας, *abdicato ab ecclesia*, seu excommunicato, (ut ante dictum est) verba faciens, statim subdit, Ὁ διαδεξάμενος Λουκιανὸς, ἀποσυνάγωγος ἔμεινε τριῶν ἐπισκόπων πολυέτεις χρόνους, quod Christophorsonus reddit. *Cujus perversae doctrinae Lucianus successor factus, multorum annorum spatio, hoc est, tantisper dum tres episcopi, alius post alium, ecclesiam illam rexere, exclusus ab ecclesia mansit.* Et editio Sirmondiana [u], *Cuique succedens Lucianus diuturno trium episcoporum tempore exclusus ab ecclesia mansit.* Ita citra dubium vocabulum ἀποσυνάγωγος, Judaeis adeo singulare ut excommunicationi plane seu exclusioni ab ecclesia christiana, cujus inde origo tunc facile cernebatur, synonymum, adhibitum est. Cassiodorus autem pressius, & originariam τοῦ Ἀποσυνάγωγος, vim retinens, vertit [x], *Cui succedens Lucianus extra synagogas mansit trium episcoporum plurimo tempore.* Adeoque *esse extra synagogam* (quae locutio plane Judaica originem etiam Judaicam agnoscit) Cassiodorus pro *excommunicari* apud christianos, nec solus ille proculdubio, sumpsit. Secundo, ex constitutionibus Caesareis, iisque ex utroque codice vetustissimis, uti & ex legibus moribusque regnorum & rerumpublicarum deiu christianarum, ita pro re nata & regiminis publici commodo diversimode coercitum permissumve poenae hujus usum in dicto capite fusissime cernitur, ut nunc strictior nunc laxior ejusdem ecclesiasticis usus perquam variatim fieret ab eis qui in regimine publico rebus praeessent; idque tam publice adsentientibus ecclesiasticis ipsis quam aliorum ordinum aliis. Et ubi quis insulae alicujus, areae aut fundi, jugerum, exempli gratia, mille ita Dominus admittitur ut nunc plura nunc pauciora in emphyteusin pro libitu aliterve assignare aut adjudicare, numerumque integrum & quamlibet ejus partem pro arbitrio minuere, possit, num in causa ejusmodi ambigi queat quin plane universorum simul, seu totius insulae, areae seu fundi illius, is dominus ac arbiter ultro agnoscatur ab emphyteutis aliisve quibus sic ejusmodi quid, ex ipsorum impetratu, in assignatione aut adjudicatione ejusmodi conceditur? *Nec enim fieri poterat* (ut de controversiis agrorum, in re non ita dissimili, quantum ad assignationem, recte Aggenus urbicus) *ut solum illud quod nemini erat adsignatum alterius esse posset quam qui poterat adsignare.* Tale quidem pariter dicendum de similibus aliis, & cum primis de publica principum rerum administratione, per tempora hic tractata universa, in limitibus ac repagulis jurisdictioni ecclesiasticae dici solitae, seu illi quae in excommunicatione quasi omnino terminatur, assignandis, ac potestate nunc ampliori permittenda nunc angustiori, idque ex ordinum omnimodorum consensu, adeoque etiam non sine consilio saepius ac suffragiis ecclesiasticorum, praestituenda. Quibus instituti in re aliqua divini vim locum habere creditur, quis credat ipsos, qualiscunque fuerint alias persuasionis, arbitrariis suis temperamentis & moderamine institutum illud mutare, minuere aut interpolare ita voluisse? Adeo ut quid senserint ipsi publice, inde elicien-

[p] Apologetic. cap. 39. [q] Ulpian l. 10 D de Justit & Jure & vide ibi Dionys Gothofredum. [r] L. 17.18 tit. De Praetoribus C. Theod. l. 24. C. tit. Mandati vel contra l. 7. ibid. tit. De Liberis Naturalibus, &c. [s] De Pudicitia, cap. 14. [t] Theodoret. Hist. Eccles. lib 1. cap. 4 [u] Tom. 4 pag 531. [x] Histor. Tripartit lib 1. cap 14 & videsis Innocentium Cyronium, Paratit. Decret. lib. 5. tit. 39. pag 465.

dum.

dum. Nec opiniones aliquot in adversum in scriptis privatorum, aut etiam in synodorum interdum canonibus, repertae obstant quo minus publice ac maxime in hominum sententiis obtinuisse illam de jure tantum hic humano crederemus. Versari quidem passim circa divina, quae agnosci publice solent, instituta nemo nescit jura humana, ut scilicet eorum observationem commodius tueantur, & idem praestent quod Rabbini dicere amant facere הסיג לתורה *sepem legi*. Sed ubicunque quidquam ita fit, illibatam intactamque vim instituti divini (juxta integrum sui sensum & irrefragabilem, in quantum eam obtinet, obligationem) manere palam ac publice agnoscitur. Non ita ubi humano, seu eorum qui publico regimini praesunt, arbitrio, juxta jam dicta, res undiquaque geritur variaturque. Et quicquid senserint tunc theologi aliquot, res plane ad hunc modum se habuit processitque. Reos quidem alios gladio quem secularem vocant, id est, summa in regimine publico principum & magistratuum potestate, coerceri voluit antiquitas, quos scilicet sine ea satis coerceri nequire videret; alios autem altero illo spirituali dicto, cujus vi, citra gladii temporalis, seu mortis, aut corporalem aliam aut pecuniariam poenam, communio pristina tantum deprivati, ex libertatis inter suos, qua inde carerent, amore & delicti conscientia ducti ad meliorem mentem redigi possent. Ita in Roma vetere, quamdiu civis nec capite nec flagris ex moribus receptis plectendus erat, aquae & ignis interdictio illa, instar ferme excommunicationis, in usu erat. *Adhuc enim videbatur nefas*, ut Lactantius [a], *quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* Quasi gladium incruentum illum adhiberi potius volebant. Atque ita sane voluere causis in nonnullis respublicae & ecclesiae christianae, in quibus usus excommunicationis forensis ex sui natura, ut exsilii, deportationis, aliarum ejusmodi poenarum incruentarum, saluberrimus saepe ac merito habitus est, sed juxta summarum potestatum arbitrium & moderamen perquam variatim semper temperatus. Et circa res & personas sacras, haereses, causas matrimoniales, testamentarias, decimas, alias ejusmodi aliquot panculas, plerumque versatus est, neque aliter ac potestatibus illis ex jure suo humano visum fuerit. Et memini Rogerum Baconum, celeberrimum illum apud nostros ante annos abhinc 360 philosophum, mathematicum ac theologum, ubi de lumine sapientiae agere instituit, expressius innuere, se voluisse ut poenarum cruentarum locum incruentae illae, velut excommunicatio & exsilium, in regimine publico occuparent, unde scilicet sanguis christianus minus effunderetur. *Per lumen sapientiae*, inquit [b], *ordinatur ecclesia Dei, respublica fidelium disponitur, infidelium conversio procuratur, & illi qui in malitia obstinati sunt valent per virtutem sapientiae reprimi, ut melius a finibus ecclesiae longius pellantur quam per effusionem sanguinis christiani. Omnia vero quae indigent regimine sapientiae ad haec quatuor reducuntur; nec pluribus potest comparari*, &c. Displicuit scilicet illi, ut aliis non paucis per omnia secula, poenarum capitalium, quotquot mortis sunt, usus, saltem major quam pro regiminis publici ratione constituenda fuerit necessarius. Sed poenarum genera, adeoque excommunicationis, pro vario humani juris arbitrio, ut dictum est, aliter aliterque se semper habuisse manifestum est. Tertio, anne illi quibus pontificis maximi titulum ad christianos imperatores attinere receptum est, id est, jurisdictionem ac imperium omnimodum summumque tam circa sacra quam profana eis competere, existimare simul quibant ad ordinem ecclesiasticum jus excommunicationis forense, seu imperii ac jurisdictionis partem illam, velut ex instituto divino spectare? Plane haec invicem nimium adversa. Certe usque in Gratianum Augustum a Constantino Magno durasse titulum illum in imperatoribus christianis supra ostendi satis videtur, utcunque doctissimis aliquot reclamantibus. Etiam post Gratianum imperatoribus nonnullis, ut Valentiniano tertio, Marciano, Anastasio, Justino, tributum esse contendunt aliqui [b]. Et glossa ad jus canonicum [c] de imperatoribus plane christianis generatim, *Imperatores*, inquit, *olim pontifices appellabantur*, quod ex Isidoro ibi sumptum ad eos aperte attinet qui diu post Gratianum imperarunt. Sed vero quicquid de tituli usu, aut historia illa de Gratiano titulum seu stolam pontificiam renuente, fuerit statuendum, id interea certissimum est, ipsum Gratianum simul cum Valentiniano II. & Theodosio primo, postquam annos duodecim imperaverat, actus praestitisse plane ad pontificatus maximi inter gentiles dignitatem spectantes; quorum exemplum egregium est in sanctione eorum illa ad Florentium praefectum augustalem, de summo per AEgyptum sacerdotio seu archierosyna ibi paganica *In consequenda*, inquiunt [d], *archierosyna ille sit potior qui patriae plura praestiterit, nec tamen a templorum cultu observatione christianitatis abscesserit. Quippe indecorum est, imo (ut verius dicamus) inlicitum, ad eorum curam templa & templorum solennia pertinere quorum conscientiam vera ratio divinae religionis imbuerit, & quos ipsos decebat tale munus, etiamsi non prohiberentur, effugere*; *Emissa* XVI *Kal. Jul. Const. p. Honor. N.P. & Evodio CONSS* id est, Christi anno vulgari 386, seu Gratiani 12. Hic plane summi pontificatus actus a tribus illis Augustis in paganismo praestatur. Et, quantum ad christianismum, temperamenta illa & modi, quibus pro summi regiminis ratione varia ordinis ecclesiastici jurisdictionem velut ejusdem domini & arbitri (nec sine procerum ipsiusque ordinis ecclesiastici primorum aliquot proculdubio consilio) coercebant laxabantve illorum (ut ostensum est) successores, affatim testantur sententiam illam de jure hic humano, adeoque suo, nec ecclesiastici ordinis aliquibus, velut ex divino aliquo, proprio (quod sic coerceri nequibat) publice & maxime viguisse; licet ipsum titulum pontificis maximi interea non illi, ut superiores isti, gestarent. Et de potestate hic pontificia ejusmodi in imperatoribus orientis agnita consulas item Theodo-

[a] De Origine erroris seu lib. 2. cap. 10. & videsis Barnab. Brisson. select. ex Jure Civili Antiquit. lib. 2. cap. 5.
[b] MS. De Impedimentis sapientiae, part. 1. cap. 1.
[b] Videsis Melchiorem Goldastum in Epist. Dedicatoria ad Jacobum Mag. Brit. regem, tom. 3. Recessuum, &c. Imperatoriorum, quo de loco item consulas Jacob. Gretserum Refectione Imposturae Calvinisticae, cap. 3.
[c] Dist. 10. c. 9. ubi vide Adnotat. in edit. Gregorian.
[d] L. 112. Cod. Theodos. tit. De Decurionibus seu lib. 12. tit. 1.

rum Balsamonem patriarcham Antiochenum in commentariis ad canones veteres [e], & Demetrium Chomatenum Bulgariae archiepiscopum in responso ad Constantinum Dyrrachii archiepiscopum. Accedat illud Socratis [f]; Συνεχῶς δὲ καὶ τοὺς βασιλεῖς τῇ ἱστορίᾳ περιλαμβάνομεν, διότι ἀφ' οὗ χριστιανίζειν ἤρξαντο, τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ἤρτητο ἐξ αὐτῶν, καὶ αἱ μέγισται σύνοδοι τῇ αὐτῶν γνώμῃ γεγόνασί τε καὶ γίνονται, *Passimque in historia imperatorum mentionem propterea fecimus, quod ex quo christiani esse coeperunt* (seu a Constantino; scripsit ille sub Theodosio II, seu circa annum 430) *ecclesiae negotia ex illorum nutu pependere, atque adeo maxima concilia de eorundem sententia convocata sunt, & adhuc convocantur.* Negotia scilicet circa quae jurisdictio aliqua aut imperium versaretur. Nam de functione ipsa, seu quae ordinis dicuntur, non loquitur [g], in quibus scilicet revera ἡ ἱερωσύνη, *sacerdotium* seu *ministerium sacrum*, seorsim cernitur, consistit & terminatur; cui, inquit quidem Synesius [h], πολιτικὴν ἀρχὴν συνάπτειν, τὸ κλώθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα, *Administrationem civilem*, id est, *imperium & jurisdictionem, conjungere, est ea nere quae nendo connecti nequeant.* Sed illud etiam aliter aliterque se per secula anteriora habuit; ut nemo nescit, ipseque Synesius fatetur. Mores item occidentis hac de re per imperium Romanum & Germanicum, & regna Anglicanum, Gallicum, Hispanicum, alibi, per tempora haec tertia usque in nostrum receptos dicto jam capite X. memoravimus. Atque ex illis palam liquet, quantum ad jurisdictionem, adeoque excommunicationis usum, sive personas sive delicta spectes, arbitrium eorum qui summo in regimine, qualicunque nomine, praefuerint, ut aliis plane in rebus, maxime & publice ita obtinuisse ut nulla cum ratione admitti posse videatur ut ii, qui tam facile se arbitros hic ita legitimos existimarent, (qui certe etiam ex omnigeno ordine fuere numerosissimi) divino instituto fundari, aut ad ordinem ecclesiasticum ex ejusmodi instituto attinere, crederent quidquam quod ita pro re nata ac varia publici commodi ratione, ut alia qualiacunque humana, inhiberent, moderarentur, ac pro libitu plane laxarent restringerentque. Dictis ibi de usu Gallico adde quae Renatus Choppinus [i] de provocatione abusus ergo hanc circa rem doctissime congessit. Quarto, adhiberi solitus est ipsius excommunicationis usus tam a principibus ipsis ac potestatibus summis in legibus suis ferendis, quam in canonibus conficiendis ab antistitibus, quibus ab illis in foro seu consistoriis suis ita variatim permissus est. Ea de re vide plura apud Anastasium Germonium [k], cui satis displicet ejusmodi usus, si pro ipsa excommunicatione fuerit intellectus. Atque eis quae de Justiniano ante ea de re dicta sunt, accedat illud quod habet Procopius de diris quibus provinciales suos magistratus devovit si a rapinis & munerum sordibus se puros non praestarent. Ἀράς τε, inquit [l], πάσας ἐπιβάλλειν, ὅσαι πρὸς τῶν παλαιοτάτων ὠνομασμέναι εἰσί, *Diris omnibus quae antiquitus in usu eos devovebat.* Hic plane excommunicationis pars altera ab imperatore adhibita. Certe etiam poena illa quam praemunire nomine vocamus Angli, scilicet qua, per annos retroactos ccc. aut circiter, veluti gladio incruento, omnia quae citra mortem aut mutilationem ac exsilium sunt infligenda, coerceri soliti sunt tam ecclesiastici ordinis quique quam alii qui in jus circa jurisdictionem exercendam etiam & excommunicationis illegitimae saepius procacitatem inhibendam regium, actiones aliquas instituendo fovendove, delinquunt, poena inquam illa, demptis exsecratione solenni & sacrorum interdictione (quarum utramque sibi propriam fuisse obtendere solent ecclesiastici) revera excommunicationis simplicioris formam prae se fert, ut fere altera illa quae *utlagatio* dicta capitis est notissima deminutio. Etiam quae de summarum potestatum seu principum seculi jure sic dicta sunt, haud parum firmari, velut ex antiquissimis temporum pristinorum sententiis, videntur ab Isidoro Hispalense episcopo, qui ante mille abhinc annos mortuus est, & bene norat potestatem hanc circa rem ex jure humano imperatoriam ac regiam, quae passim in usu praecesserat. *Intra ecclesiam*, inquit [m], *potestates necessariae non essent, nisi ut quod non praevalet sacerdos efficere per doctrinae sermonem, potestas hoc impleat* (legunt alii *imperet*, ut Burchardus [n] etiam & Ivo) *per disciplinae terrorem.* Alia habet ibi in eandem sententiam; quasi disciplinam illam in ecclesia coercitivam, qualiscunque esset, ad potestates summas attinere jure & posse & debere, idque *disciplinae principum* nomine, (quo ibi nuncupatur) ut functionem ecclesiasticorum tantum esse, plane existimasset. Et locus Isidori ille etiam in canonum collectiones receptus est, adeoque & ipsius juris canonici apud Gratianum [p] pars est. Quinto, per regna & respublicas christianas passim ferme videmus, singularia aliquot ad templa aliaque loca religiosa, personas sacras, proventus ecclesiasticos, res testamentarias intestatorumque, atque id genus alia aliquot attinentia, ita pontificibus aliisque ordinis ecclesiastici ex indultu principum summarumque potestatum permitti, ut in illis plane vestigia apertissima compareant veteris illius juris quod principibus nomine pontificis maximi in pontificibus minoribus jurisdictione ac imperio donandis competebat. Nam etiam quae id genus, dum in paganismo fruebantur imperatores titulo illo, ut ostensum est, fuere, prae aliis ad pontificalem spectarunt autoritatem, sed primario ad imperium principis unde illa pendebat, ut scimus ex Papiniano [q] ac Ulpiano [r], qui diu ante christianismum cum regimine principali conjunctum floruere. Et de rebus ejusmodi consulas Jacobi Gutherii librum secundum de Vetere Jure Pontificio. Id genus autem rerum prae aliis cognitio ab principibus christianis episcopis suis passim ferme concessa, unde jus non obtemperantes seu contumaces excommunicandi pendere necesse est ut existimarent ipsi, aut nefarie simularent, qui concessiones ejusmodi impetrarent, ac juxta eas tam-

[e] Ad Synod. Chalced. can 17 & ad Synod. Carthaginens. can. 15, 16. [f] Prolog ad Hist. Ecclesiast. lib. 5. [g] Videsis Leon. Allatium de Eccles. Occidentalis & Orient. concordia, lib. 1. cap. 15, &c. [h] Epist 57. unde videsis Suidam in [illegible]. [i] De Sacra Politia, lib 2 tit. 3. §. 3, &c. [k] De Sacrorum Immunitatibus. lib. 2. cap. 14. [l] Arcana Historia, pag. 93. [m] Sententiarum lib. 3. cap 53. [n] Decretorum lib. 15 cap. 43. [o] Part. 16 cap. 44. [p] Cap. 23. quaest 5. c. 20. [q] L. 50. D. tit. De Haereditatis petitione. [r] L. 8. D. tit. De Religiosis & lib. 5. tit. De Mortuo inferendo.

tum

tum jurisdictionem exercerent, neque exercere aliter auderent. Sexto, recolatur illud in dicto capite de excommunicato ad mensam seu praesentiam regiam admisso, ex ipsa admissionis ejusmodi vi legitime ac rite satis olim absoluto. Quidquamne in forensi ejusdem usu divini instituti agnoscere potuerint ii quibus illud de absolutione ejusmodi receptum? Id simile faciunt aliqui [s] manumissioni in jure Caesareo veteri *per mensam* [t] seu *convivii* [u] (ut loquitur Caius) *adhibitione*, quasi inde deductum. Sed rectius forsan illi [x] qui non honorem mensae servo a domino collatum ex vi sua manumisisse eum opinantur; verum, ut *in ecclesia* [y] seu apud concilium, id est, ἐν συνεδρίῳ & *inter amicos*, ac *ante consulem* formulae fuere aliae (quod ex Caio item aliisque scimus) ita ad mensam etiam verba idonea, animo manumittendi a domino prolata, nec aliter, satis legitimam fecisse manumissionem. At vero formula ad mensam manumittendi Graecis adeo ex Romano jure nota fuit ut eam voce unica nominarint περμένσαι *permensam*; quod ex Theophilo antecessore aliisque scimus. Et glossae veteres, Περμένσαι, ἐλευθερία, ὅταν συνεσθιᾶν μοι κελεύω τὸν δοῦλόν μου, *Permensam species est libertatis* seu *manumissionis, quando jubeo servum meum ut mecum epuletur*. Sed hoc obiter. Septimo, antiquitus hodieque abbatibus [z], aliisque coenobiorum senioribus, etiam & academiarum cancellariis (qui saepius, ut apud nos in academia utraque, ex eis qui non fuerint ex ordine ecclesiastico constitui soliti sunt) horumque inde vicem gerentibus, rite communicari excommunicandi potestatem passim agnoscitur, eamque ab eis legitime exerceri. Et de abbatibus eorumque prioribus hic consulas exemplum egregium in statutis Henrici I. abbatis Cluniacensis sub annum 1310 [a]. Accedat item, ex privilegiis prioribus ordinis illius amplissimi Cartusiensis a Clemente tertio, Gregorio nono, Alexandro quarto, aliisque pontificibus Romanis olim, velut ex jure de excommunicatione omnia juxta arbitrium humanum statuendi liberrimo, concessis, tum excommunicandi tum absolvendi potestatem & competiisse & eis exerceri solitam, idque quatenus tales fuerint, ut in privilegiorum ejusmodi Bullis habetur a Gregorio priore domus S. Joannis B. prope Friburgum provinciae Rheni ante annos CXL. editis [b]. Quale itidem ad priores, generales & provinciales regularium generatim non solum ex privilegio sed ex jure communi a theologis jurisconsultisque Romanensibus attinere fusius asseritur [c]; reservatis aliquot, ut fieri amat, casibus exceptis, qui rationem hinc deducendam non omnino minuunt. Etiam viri doctissimi volunt aliqui [d] tantundem pariter jure exerceri posse a sexu sequiore, ut abbatissis ac priorissis. Et rarum non est, non principes solum, sed etiam tam alios quoscunque quam eos qui ordinis fuerint ecclesiastici, in donationum codicillis audacter anathema pronunciare in eos qui jus ab ipsis collatum ullatenus violarent, ut ante ostensum. Et penes me est exemplar MS. pervetustum pulchrumque geographiae Ptolemaei, ad monasterium in Chalce Propontidis insula olim spectans, cujus ad finem charactere vetusto legitur, Ἡ βίβλος αὕτη πέφυκε τῆς παντοκράτορος τριάδος τῆς ἐν νήσῳ Χάλκῃ, μονῆς τε τοῦ Ἐσόπτρου. Καὶ εἴ τις βουληθῇ περὶ ταύτην ἀποστερῆσαι, κεχωρισμένος ἔστω τριάδος τῆς ἁγίας ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ τῷ ἐλευσομένῳ, *Codex hic ad trinitatem omnipotentem in Chalce insula pertinet, & ad monasterium* (illi ibi dicatum) *Esoptri. Et si quis attentaverit eum surripere, separatus erit ille a Sancta Trinitate tum in hoc seculo tum in futuro.* Subscribitur autem eadem manu, Οἱ πατέρες, μέμνησθε τοῦ Μητροφάνους, *O patres, mementote Metrophanis.* Metrophanes aliquis, puto, archimandrita, aut monachus, aut libri donator, sic adscripsit, ut totam, quantum video, anathematis vim prae se ferret. Et ejusmodi sunt in codicibus vetustioribus MSS. tam orientis quam occidentis alia innumera. Certe haud concipi videtur posse eos qui, cujuscunque essent ordinis, anathema adeo indiscriminatim adhiberent ac frequenter, nec sub nomine episcopi, aut presbyteri, nedum synodi aut classis alicujus, usum ejusdem ex instituto aliquo divino ordinis episcoporum seu presbyterorum ecclesiastico tantum proprium esse, aut ex instituto pependisse ejusmodi, sensisse. Octavo, etiam qui episcopalem ordinem seu dignitatem, quantum ad jurisdictionem, presbyterali ita praecellere volunt, ut ad illam non ad hanc jurisdictionem hic forensem attinere statuant, passim interea admittunt, simulac electus quisquam in episcopum aut postulatus ac confirmatus est, ante scilicet consecrationem seu characterem ordinis seu dignitatis episcopalis indutum, jurisdictionem, adeoque excommunicandi potestatem legitimam, posse illum exercere, ut reliqua quae jurisdictionis dicuntur; sed non eorum quidquam quae dicuntur ordinis episcopalis. Et vice etiam velut versa, episcoporum genus a seculis vetustis nemo nescit esse qui ordinis seu dignitatis charactere insigniti ea possint cuncta praestare quae ordinis ejusdem dicuntur (quales olim apud nos suffraganei dicti) nec tamen omnino jurisdictioni inde se rite immiscere. Nonne haec plane de juris humani hic arbitrio sententiam quam diximus velut publice receptam, nec divinum, quantum ad personas aut ipsum jurisdictionis de qua loquimur actum, aliquod institutum respiciunt? Nono, haud solum rei aut contumaces, qui in jus vocari possint, objecta fieri soliti sunt, tam in oriente quam occidente, excommunicationis, verum etiam ipsae bestiae, mortui, res inanimatae, ut scripta & codices, ac opiniones, ut supra ostensum est. Et ea de re jam adjicere liceat illud Humberti episcopi Candidae Casae, & Petri Amalphitanorum archiepiscopi [e], qui scriptum Michaelis patriarchae de sabbato, nuptiis sacerdotum, aliis aliquot, anathematizarunt; uti & illud de

[s] Innoc. Cyronius Paratit. Decret. lib. 5. tit 39 pag 466. [t] Theophilus antecessor Inst. l. 1 tit 5. [u] Institut. lib. 1.
[x] Car. I. Fabrot in Notis ad Theophilum. [y] Caius Instit. l. 1 27 Dig. tit. De Manumissis Testamento, & Basilic. lib. 48. tit 3 §. 28 Ad e Tertullian de Resurrect. Carnis, cap 57. [z] Regul. S. Benedicti cap 23. &c. & videsis Ascanium Tamburinum de Jure Abbatum tom. 2. Disp. 14 quaesit. 1 Navarr. Manual. cap 27. § 5. [a] Biblioth. Cluniacens. pag 1576. A &c. [b] Basileae 1510. fol. 3. 7. 16, 17. &c. [c] Consulas Emanuel. Roderic. Quaest. Regular. & Canonic. tom 2. quaest. 60. & Alphons. de Casarubios & Hieronym. a Sorbo in compendio Privileg. Fratrum tit. Absolutio extraord. & tit. Excommunicatio. [d] Vide Ascan. Tamburin. de Jure Abbatissarum disp. 32 quaesit. 4 Paulum Laymannum in Theologia Morali, lib. 4. tract. 5 part. 3 cap 3. Emanuel. Roderic Quaest. Regular. tom. 2. quaest. 108. Fr. a Victoria Relect. de Pot. Eccles. Georg. Polachum de potest. Praelat. Regularium num. 112. atque ab hisce citatos. [e] Biblioth. Patrum Paris. 1624. tom 4 part. 2. pag 250.

8 opinio-

opinionibus aliquot Thomae Aquinatis, ipso vivente, tum ab academia Parisiensi tum ab archiepiscopis aliquot Cantuariensibus *damnatis & excommunicatis* [f]. Atque in indice libri qui Ὁδηγὸς seu *dux viae* dicitur, autore Anastasio Sinaita patriarcha Antiocheno, ubi decimi capitis, in quo de natura & hypostasi divinis in haereticos aliquot disputatur, summa exhibetur, adjectum habemus scholion, *in hoc capite reperiri capitula*, ἅπερ χρὴ προαναθεματίζειν ἡμᾶς ἡνίκα τοῖς αἱρετικοῖς διαλεγόμεθα, *quae praeanathematizare*, seu *anathemate ante damnare, debemus priusquam cum haereticis disputemus.* Et sane pro libitu & permissu quo fruerentur qui excommunicationem exercere soliti, nulla in re non adhibuere eorum non pauci eam, velut usus in omnes, citra religionis causas, quaesitam. Quin nec defuere in Hispania ecclesiae aliquot quae arcendos statuerunt, adeoque excommunicandos, omnes qui [g] ex Ebraeis nati Christo nomina dederant, utcunque culpae alicujus neutiquam reos. Et in ecclesias illas opus magnum conscripsit olim Joannes de Turrecremata. At vero quodnam, quaeso, existimare revera potuerint illi qui sententias hujusmodi pronunciarint, divinum fuisse sic pronunciandi sibi institutum? Decimo, nonne aperte innui videtur receptam ejusmodi publice ac revera fuisse opinionem, etiam ex eo quod non solum ipsi simpliciori actui excommunicationis majoris tot apud pontificios actus alii, velut partes ejusdem necessariae, ut nolarum clangor, & lampadum exstinctio, praeter tot & tam horrenda exsecrationis carmina toties iterata, & tam majori & minori tot reservationes; exemptiones, appellationes, effectusque harum perquam multiplices, accesserint, verum etiam absolutioni sequenti ac poenitentiae praeviae tot tamque varia, pro arbitrio humano & multiplici locorum & seculorum discrimine, poenarum subeundarum (cujus rei etiam superius mentio fit) genera, quorum in divino aliquo instituto vestigia ullibi reperiri ne quidem obtensum? Flagris etiam absolvendi caesi ex disciplina nunc a presbyteris aliquot muneri illi praefectis, nunc a poenitentiariis, ut ex ritualibus [h] eorum scimus. Inolevit etiam discrimen notissimum, alios in articulo mortis tantum, alios quovis alio tempore posse absolvere. Etiam mortui ipsi [i] formula solenni absolvi soliti. An divinum hisce de rebus ullibi institutum haberi creditum, cordatus quisquam existimaverit? Parile dicendum de aliis & excommunicationis & publicae poenitentiae & absolutionis scenis illis vetustis solennibus annuisque ante plurima abhinc secula a patribus occidentis praestitutis, & in ecclesiasticas ejusdem canonum collectiones receptis [k]. In capite scilicet quadragesimae quotannis peccatoribus publicam poenitentiam suscepturis, nudis pedibus, cilicio indutis, ac cinere insperfis, denunciandum erat ab episcopo, *quod sicut Adam projectus est ex paradiso* (quasi etiam Adamitas, de quibus supra, hic imitandos esse voluerit) *ita ipsi pro peccatis ab ecclesia abjiciuntur. Post haec jubeat ministris ut eos extra jannas ecclesiae expellant, &c. In sacra autem Domini coena rursus ab eorum decanis & eorum presbyteris ecclesiae liminibus repraesententur.* Scena autem hujusmodi ad laicorum tantum, non omnino ad clericorum, poenitentiam attinuit. Inter canones datos sub Edgaro Angliae rege legitur [l] morem hunc obtinuisse beȝeonδan sæ, *in partibus transmarinis*, quasi in Anglia nondum fuisset admissus. Ejusdem autem usum hodie *exolevisse* scripsit Alciatus [m], *nisi quod Saxones urbe Halberstadensi ejus imaginem servant. Ibi* (inquit ille) *singulis annis ex plebe aliquis eligitur quem gravioribus noxis inquinatum putant. Hunc ferali habitu & obvoluto capite cineralium die in templo statuunt, & peractis sacris ejiciunt, donec* XL. *dies per urbis compita vagus & mendicans erraverit, Interim divinas aedes eum ingredi fas non est. Qualemcunque cibum sibi vel ab aedituis vel aliunde oblatum non aspernatur, neminem alloquitur, non indulget somno nisi post concubiam noctem, idque in media via. Die Jovis, quae dominicae coenae dicata est, ad templum reducitur. Ibi a sacerdote solennibus quibusdam ceremoniis absolvitur, & a confluente illuc populo stipem accipit. Adamum hunc vocant,* (Adamitas sic etiam imitantes) *& omni crimine expiatum credunt, quem* ritum mirabilem *Pius pontifex*, institutum inauditum *Raphael Volaterranus appellant. Ego olim vulgarem & ex veterum decretis acceptum scio. Sic enim publica poenitentia* (simul cum excommunicationis illa scena) *peragi solebat. Videnturque mihi sacrosancti illi patres hac in re veterum Graecorum* (paganorum) *sacrificia quadamtenus imitari,* (ea scilicet quibus singularium aliquot e suis capita poenis acerbissimis devovendo civitates & populos integros (ut Halberstadenses hic Adamo suo) expiare solebant; qua de re is ibi plura ex Isaacio Tzetze in in Lycophronem, Philostrato, aliis. Quisquamne vero opinatur receptam fuisse publice de solennibus ejusmodi aliisque in canonibus priscis ab usu recentiori diversissimis sententiam, ea ex divino instituto observata esse aut observanda? Humani arbitrii, ingenii, commenti vestigia in eis multiplicia apertissimaque videmus, nec instituti divini quidquam. Remissiones item & relaxationes peccatorum publicas, unde indulgentiarum varietas orta [n], quatenus excommunicationem saepius praeeuntem respiciunt, jure fundari ecclesiastico seu humano omnino a viris doctissimis conceditur. Etiam mos videtur fuisse in oriente in excommunicati statum quempiam apud catholicum ibi & episcopos redigi per cinguli dissectionem, seu qualemcunque ejusdem spoliationem, exsecrationi seu anathematis ipsiusve *Cherem* pronunciationi ritu solenni adjiciendam. Scilicet Honain Ben Isaac ille, qui circa tempora Motwaecelli Chaliphae, seu annum Hegirae 240, aut Christi 850, codices aliquot classicos, maxime coryphaeorum illorum in arte medica Hippocratis & Galeni, e Graeco in Arabicum transtulit, contumeliosius in tabulam in qua Christus &

[f] Guil. Ockamus Dialog de Haeres. part. 1. lib. 2. cap. 19 & Henric. de Zoemeren in Compend. ejusdem lib. 2. quaest 5. [g] Antonius Senensis apud Ant. Possevinum in Apparatu sacro verb. Jo de Turrecremata. [h] Andreas Piscara Castaldo. Prax. Caeremon lib. 2. sect 24. cap. 6, &c. [i] Ritual. Roman. [k] Burchard. lib. 19. cap. 26. Ivo part. 15. cap. 17. Gratian dist. 50. cap. 64. ex Concilio Agathensi celebrato A. 506 & videsis Dionys. Petavium in Diatriba de Vetere Poenitentia ad Epiphanii Haeresin 59. [l] Apud Henric Spelman. in Concil Brit. pag 464. [m] Parergon lib 9. cap 22. [n] Bellarmin. de Indulgentiis lib. 1. cap 3 & 9. & vide Dominic. Soto ad sent. 4. dist. 21 quaest. 1 artic. 3. Petrum Tassinum in Chronolog. nova Ludorum secularium, cap. 15. Et de variis hic, pro humano arbitrio, excommunicandi potestate videsis Augustin. Triumph. de potestate Ecclesiastic. quaest. 23, &c.

8 disci-

discipuli pingerentur, imaginum ejusmodi nempe osor, conspuerat; quod cum impense displiceret Tiphurio cuidam, qui aderat, is apud Chalipham gratia pollens, & pariter Christianus, impetravit ut Honain jurisdictioni seu disciplinae catholici & episcoporum prorsus permitteretur. In jus vocatur ille, & catholicus & episcopi anathemate eum damnandum censuere; حرم وقطع زناره & *per cherem* seu *anathema damnatus est, dissecto insuper cingulo.* Observavit mihi nuper hoc ex Gregorio Abul-Farai scriptore orientis christiano celeberrimo vir eruditissimus Edwardus Pocockius in academia Oxoniensi tum Ebraicae tum Arabicae linguae professor publicus longeque dignissimus, cujus summae humanitati simul & doctrinae me plurimum debere libentissime agnosco. Voluere patres illi tam cingulo (quod notissimum dignitatis erat apud veteres insigne, uti ex jure Caesareo scimus) spoliari, velut poena ex sui natura congeuere, quam diris onerari excommunicandum; poenam scilicet ex humano seu ecclesiastico arbitrio variari, minui, augeri rite posse, ut alii, existimantes. Undecimo, viri pontificiorum doctissimi jus hic haud aliud quam ecclesiasticum (ut ostensum est) admittunt, planeque humanum, quantum ad ipsum actum singularem formamque excommunicationis, qua talis est, utcunque interim ex ecclesiae suae potestatis plenitudine eam non sine praevia divini juris autoritate generali primo introductam asserant, quemadmodum etiam autoritatem canonum condendorum, idque genus alia. Sed ita non minus manet ut jure humano tantum, nec divino aliquo, qua tale est, fundatum, quam poenae quaecunque aliae ab hominibus qui rite summae rerum aut praesint pro libitu, aut ita praeesse credantur adinventae. Autoritas autem illa quae sic obtendi solet a Romanensibus ex jure divino generalis ad aliud prorsus disquirendi genus pertinet. Illinc item Antonius Ricciullus [o] J. C. celebris, *excommunicationes speciales, etiam in casu haeresis, esse de jure ecclesiastico positivo*, id est, plane humano, *censuisse* recte ait theologos complures, quos simul memorat, ubi adjicit, *Et haec, sicuti est receptior, ita est verior.* Et sane, quamvis jam per secula de quibus hic loquimur inoleverat apud complures opinio illa de instituto divino seu evangelico, cujus, ut obtendi solet, haud exigua pars in eo quod est potestas clavium & ligandi & solvendi collocatur, nihilominus, si quae patrum veterum aliquot percelebres de potestate ejusmodi ad evangelicum illud scripserint animadvertamus, certe quasi forensis potestatis seu jurisdictionis inde institutum in eorum ibi dictis admisissent nullum expressim satis loqui videbuntur. Ὀυ περὶ τῶν προέδρων τῆς ἐκκλησίας (inquit Anastasius Sinaita patriarcha Antiochenus [p], idque ex Chrysostomo) εἴρηκε, Ὅσα ἂν δήσετε, ἔσαι δεδεμένα· ἀλλὰ περὶ τοῦ προσκαλεσαμένου τὸν ἁμαρτήσαντα πρὸς τὸ διαλλαγῆναι. *Non dixit de praesidibus ecclesiae illud, Quaecunque ligaveritis, erunt ligata; sed de eo qui provocavit peccatorem* (juxta ea de fratre correpto ibi memorata) *ad reconciliationem.* Eadem ipsa apud Anastasium episcopum Nicaenum [q], ut Sinaitae pleraque alia, leguntur. Tantundem veterum alii Anne igitur illis de quibus dictum fuisse hoc non concesserint, donatam inde existimarunt, dum haec scripsere, ligandi jurisdictionem aliquam forensem? Et Hieronymus [r] ad locum de clavibus & ligandi & solvendi potestate Petro datis, *Istum textum*, inquit, *episcopi & presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisaeorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se noxios arbitrentur; cum apud Deum non sententia sacerdotum sed reorum vita quaeratur.* Lege ibi reliqua. Certe, dum is haec scripsit, & ministrorum tunc christianorum officium inde haud dissimile esse expressim ait ab eo quod sacerdotum Leviticorum erat in munditie seu immunditie leprosorum spontaneis ipsis indicanda, procul satis abfuisse tunc videtur ab ea sententia quae inde jurisdictionem aliquam forensem institutam esse doceat. Et ab errore illo, quem hic coarguit, episcoporum & presbyterorum & sui temporis & praecedentis, sententia quidem ejusmodi nata videtur. Anne item institutum divinum, aut non potius omnino arbitrium hac in re humanum, sapit illud quod Synesius Ptolemaidis episcopus ille sane doctissimus, atque jurisdictionis excommunicandi satis amans, inque ea exercitatus [s], habet [t] de Lampaniano excommunicato, scilicet si mors immineret, plane a presbytero quocunque jure posse in communionem recipi. *Sin convaluerit*, inquit, πάλιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιτίμιος ἔσω, *rursus eisdem vinculis teneatur.* Et Μηδεὶς γὰρ (idem) ἀποθάνοι δεδεμένος ἐμοί, *Nullus quantum in me erit vinculis* excommunicationis *obstrictus morietur.* Disciplinae ejusmodi temperamentum in canonibus vetustis haud infrequens est. Sed interea quid aliud innuit, quaotum ad jus ipsum, quam humanum tantum agnosci? Hisce accedat quod, licet maxima inter homines pars excommunicationis in eo consistere credi soleat ut aliorum commercio ea sint arcendi quomodocunque excommunicati, atque ut ethnici & publicani, sensu vulgati, habendi, idque, ut olim, tam a jure seu lata generatim sententia quam ab homine nominatim excommunicati, nihilominus in ecclesia Romana hoc ita temperatum est & mutatum circa annos abhinc 230 a Martino quinto papa, ut interdictum hujusmodi locum non habeat, *Si illa talis sententia*, &c. *non fuerit promulgata aut denunciata specialiter & expresse a judice contra certam aliquam personam*, &c. Quae verba sunt bullae ejusdem a conciliis aliquot generalibus, ut Basileensi [v] & Lateranensi [x] sub Leone decimo, & in concordatis inter eum & Franciscum Galliarum regem primum renovatae firmataeque. Atque hac de re obiter jurisconsulti [y], qui jus vetus & sic novatum hoc memorant, uti etiam scholastici aliique theologi, ubi de excommunicatione locis notissimis disceptant. Certe mutatio pristini juris hic non exigua & perquam arbitraria, nec qualis ab eis qui revera instituto fundari divino simplicem poenae illius irrogationem censuissent, ratione cum

[o] Tract. de personis extra gremium ecclesiae existentibus, lib. 5. cap. 13. §. 7. [p] Quaest. & Resp. 61. & videsis Chrysostom. homil. 60. in Matthaeum. [q] Quaest. in script. 74 Biblioth. Patrum. tom. 6. edit. Binii 1575. [r] Ad Matth. lib. 3. cap. 16. [s] Epist. 57, 58, 60, 67, 72. [t] Epist. 67. [v] Sess. 20. [x] Sess. 11. [y] Covaruvias ad c. Alma mater, part. 1. §. 2. num. 7. Navarr. in Manuali cap. 27. §. 35 Canis. summa, lib. 3. tit. 23. & videsis Antonium Ricciullum Tract. de personis extra Ecclesiae gremium existentibus, lib. 2. cap. 43, &c.

ulla contra ejusmodi institutum introducenda fuisset. Atque hinc, cum in missionarii a sacra congregatione de propaganda fide instructi quaesitis contineatur, *Num liceat catholicis habere commercium, & quale commercium, cum haereticis anathemate laqueatis, responsum tulere à congregationis illius patribus, quod haeretici manifesti, cum sint excommunicati, licet non jure divino, sed canonico, nempe in bulla coenae Domini, omnino sunt evitandi. Sed in Germania & Gallia, in Ungaria & Transilvania, in Polonia & Suecia, in Dania & Anglia, in Saxonia & Norwegia, ac caeteris aliis partibus ubi grassantur haereses Lutheranae & Calvinianae, sicut etiam schismatici, cum quibus catholici sunt mixti, potest haberi commercium cum ipsis, juxta constitutionem Martini V. pontificis in concilio Constantiensi* (nam & illuc referunt nonnulli [z]) *& Lateranensi receptam, non obstante quod dicti haeretici sint manifesti & publici excommunicati, tanquam membra abscissa a S. Romana ecclesia.* Neque templis aut sacris haereticorum ejusmodi necessario oportere ibi dicitur abstinere catholicos, nisi *individualiter* fuerint illi denunciati. Ita legitur in missionario apostolico Andreae de Castellana [a], qui & ipse missionariorum praefectus. Quanta hic effectuum vulgo creditorum excommunicationis pars dempta, idque arbitrio plane humano, velut illo è quo pendere illius vim omnino sit publice existimarum, utcunque scriptores aliquorpersuasionis etiam Romanensis in adversum adeo contendere saepius non desinant? Neque adeo novum est hujusmodi temperamenta poenae hujus effectibus pro humano arbitrio sic adhiberi, ut quantum ad personarum aliqunt genera alia, communicatio plane cum illis licita sit habita, non obstante excommunicatione quae praecederet. Nam & circa annum 1230 Gregorius nonus concessit fratribus minoribus *in terra Virgianorum & paganorum* [b] *proficiscentibus*, &c. *ut in terris illis vobis sit licitum cum excommunicatis communicare in his quae ad salutem pertinent animarum.* Id genus alia [c] in actis pontificum veterum occurrunt. De subditis etiam principis excommunicati Raymundus Barcinonensis (qui Gregorio IX. capellanus & poenitentiarius decretalium volumen congessit circa annum 1230, & postmodum a Clemente VIII. in sanctorum numerum est relatus) verba faciens in summula e summa ejus extracta, & metris satis barbaris plurimis abhinc annis edita,

——*Princeps*, inquit, *vel rex populorum*
In banno si sit, sua gens communicet illi;
Istos corrigere licet ut faciant satis, atque
Ut studeant quod solvantur, quocunque modo sit.

Bannum semper ibi pro excommunicatione usurpatur. Et glossa adjicitur consona, *Subditi propter hoc sequuntur dominum, quia bona & dona a domino recipiunt ut ipsi serviant. Ergo optimum est ut ipsi adhaereant; sed cum tali conditione, quod ipsi semper debent inducere principem seu dominum ut satisfaciat, & absolvatur ab excommunicatione.* Aune vestigium in jure divino distinctionis hujusmodi? Jure illo aut ad omnes excommunicatos, adeoque ad reges ac principes, pariter attinet aut ad nullos. Et de regibus fusque clientibus ac ministris hic proximioribus superius allata sunt satis consona: Quibus adjicias de regibus Gallorum id quod palam item profitetur vir eximius, ordinis Minimorum, Marinus Mersenius [e], eos *ab ipsorum episcoporum potestate exemptos esse in ordine ad excommunicationem*; quod ex Joannis Feralti de privilegiis liliorum libro atque ex actis publicis demonstrans, in his monet inter privilegia a summis pontificibus regibus Franciae indulta etiam legi, *Nullum in personas domini regis, uxorum & filiorum suorum excommunicationis sententiam promulgare valere, aut eisdem ingressum ecclesiae interdicere. Literas domini regis & dominae reginae excommunicari vel interdici non posse. Dominum regem pro participatione cum excommunicatis non incurrere sententiam*; quod de regina & ejus familia postea confirmatur. Hujusmodi alia pro vario seculorum more alibi satis sunt obvia, quae de jure hic plane humano sententiam spirant. Et temperamenta etiam illa & modi qui in disticho illo, *Utile, lex, humile* [f], &c. continentur, & ab ecclesiasticis ipsis passim admittuntur, uti & illa de judice qui habetur suspectus, ideoque legitime, idque ex sententia concilii Lateranensis generalis sub Innocentio III. in excommunicationis causa [g], recolandus, appellationes, causarum de restitutionibus & revelationibus hanc circa rem restrictiones variae [h], ordinum exemptiones, id genus reliqua non pauca huc spectantia & ante subinde tacta, anne aliunde accessere quam ex eo quod fundamentum earum ipsum, ex introducentium sententia, jure tantum niteretur humano, uti item excommunicationum S. Eleutherii dictarum, quas *in diversis mundi partibus exortas* ut illegitimas vetuit Paulus III [i]. Ejusmodi enim temperamentorum juris divini institutum, seu quod ita esse obtenditur, qua tale est, capax habetur nemini. Nec quis hic temere objiciat, modos & temperamenta quamplorima etiam reperiri apud Ebraeos veteres in Talmudica doctrina, e quibus aliter atque aliter, nec semper juxta ipsa verba sacra, praecepta observari voluerint, veluti de sabbati observatione, de bello in septem populos & Amalekitas inferendo, de ciborum delectu, id genus aliis (uti etiam ex novo foedere scimus) & quoties quidem quid ligatum quid solutum esset docerent; cum interim nemo dubitet quin ipsi praecepta de rebus ejusmodi data fuisse ex origine divina, divinamque semper retinuisse vim, existimarint. Aut enim modi ac temperamenta illa fuere לסיג התורה *in sepem legis* (ut ante dictum est) pro arbitrio humano introducta, id est, ad accuratiorem ipsius legis secundum quod tradita est observationem inventa, aut ex traditionibus Mosaicis e Sinai lege in sacra non scriptis sed eam

[z] Vide Covaruviam loco indicato. [a] Bononiae 1644. Part. 4. Quaest. 1. & 2. [b] Emmanuel. Rodericus in Collect. Privileg Apost. Regular. in Greg. 9. Bulla 6. [c] Videsis eundem in Qq. Regular. tom 2. quaest. 62. [d] Coloniae 1588 & pag 120. & Parisiis 1521. pag. 115. [e] Quaest. & Comm. in Genes. cap. 1. pag 666. [f] Supra pag 653. & videsis Anton. Augustin. Epit. lib. 37. tit 3. cap 2, &c. [g] Concil. Lat 3. sub Innoc. III. cap 49. Extr lib. De Appellationibus, c. 61. [h] Concil. Trid. sess. 25. de Reformat. cap 3. & Declarationes ibidem. Michael. de Castro in Constit Archiepiscopal. Olissiponensis tit. 30. Act. Eccles. Mediolanensis Concil. Provinc. 4. pag. 188, & Concil. 5. pag. 282, &c. [i] Bullar. tom. 1. pag. 541.

divinitus

divinitus (ut volunt illi) explicantibus, e quibus legem oralem natam docent, aut demum ex interpretationibus legum sacrarum variis. In unoquoque plane hic genere admittitur & aperte expressimque supponitur tota ac integra vis praecepti, qua divinum est. Neque eam ex ejusmodi modis ac temperamentis omnino minui aut variari, nedum cessare aut aboleri. Sed aut ex traditione sacra, aut ex interpretatione verbis itidem sacris subnixa, vis praecepti, qua divinum est, utcunque aliter atque aliter intellecti, urgetur retineturque. Sed vero in christianismo multipliciter, ut ostensum est, ipsam intrinsecam excommunicationis vim juxta varium morum, locorum, seculorum discrimen, non solum minui, sed & cessare & evanescere, etiam ab ecclesiasticis ipsis per anteriora secula admissum est, idque ex arbitrio plane humano. Nec divina ab illis aliqua instituta (praeter autoritatem illam, quam interdum sibi arrogant, universalem, non magis huc quam ad aliud aliquod juris ecclesiastici caput attinentem) quibus modi ac temperamenta sua jam dicta fundentur, obtendi hactenus video, quemadmodum in jam memoratis ab Ebraeis. Adeoque perquam diversa est horum ab illorum hic ratio; his jus semper divinum in jam dictis palam profitentibus, tametsi modos ejusmodi ac temperamenta, sed ex eodem jure, adhibuerint, illis ex arbitrio humano non solum circumstantias sed & vim ipsam instituti libere & perquam varie disponentibus; quod cum sententia de instituto divino consistere omnino nequit. Duodecimo, ex ostensis capite in decimo liquet, viros etiam doctissimos e paganismo excommunicationis usum in christianismum, ut alia non pauca olim, assumptum esse autumasse; quae quidem opinio aliis displicet. Sed etiam eorum quibus ita displicet nonnullis *valde speciosa videtur*; quae verba sunt Antonii Ricciulli J. C. ubi [k] huc spectantia alia habet observatu satis digna. Atque advertas quod paulo ante ex Alciato adductum est. Ita ex Judaismi moribus superinductis alii, etiam & plerique, ut ostensum est, illum derivant; unde etiam in seculis, de quibus jam loquimur, christianismi & summi regiminis publici conjunctione citerioribus, praeter alia illuc facientia, tam *Maranatha*, juxta exemplum Pauli Judaicum, quam *Anathema* in conciliis [l] alibique usurpatum, de cujus usu quidem caute monet & cordate Nicolaus Laurentius Arctander, Superintendens Viburgensis in Dania. *Hoc extremo*, inquit [m], *anathemate concilia & patres videntur usi esse contra Arium, Manichaeum, aliosque haereticos, quos deploratae salutis esse intelligebant. Habuit enim antiquitus ecclesia donum probandi spiritus; unde quinam desperati essent fortasse agnoscebatur. Sed hodie, cum id non habeamus compertum, non abs re fuerit si in hoc casu sequamur sententiam Chrysostomi, qui in sua homilia de anathemate* (de qua dictum est supra capite X.) *ostendit neque vivos neque mortuos hoc genere supplicii plectendos. Nam de vivis perpetuo est bene sperandum. Mortui vero jam ad tribunal Dei sistuntur. Ideoque ait, dogmata, non homines, licet anathematizare.* Certe eum *Anathema Maranatha* ex instituto divino adhibendum ab ordine ecclesiastico, seu ejusdem aliqua parte, ex jam dictis non existimasse liquet; quemadmodum, juxta sequentia in tractatu citato, in angustias strictiores quam quae vulgo a scriptoribus admittuntur excommunicationis qualiscunque usum forensem esse coercendum. Ex canonico christianorum jure ac disciplina consoederata alii poenae hujus originem, nec ex instituto aliquo divino, deduxere, iique satis numerosi. Et in rebus ad eam spectantibus publice gerendis administrandisque usus manifestissimus & liberrimus, ut demonstratum est, per anteriora christianismi secula universa habitus est arbitrii seu juris tantum humani, quod, ut divinum (si aliquod hic esset) coercere nequibat, ita pro vario regnorum rerumpublicarumque more, non aliter ac reliqua ex jure humano tantum pendentia, coerceri temperarique publice solebat soletque. Et quicquid scriptores aliquot in adversum congesserint, quaestio certe haec fatum sortita est non dissimile ei, exempli gratia, quae de decimarum jure agitari solet. Decimas ordini ecclesiastico ex instituto divino, eoque tam legis in Sinai dationem antevertente, quam sequente etiam in christiaudino, deberi haud pauci sunt qui acerrime etiam contenderint. Et rationes & responsiones eam circa rem passim circumvolitant. Atqui si quis ea quae de decimis per anteriora christianismi secula, idque tam ab ordine ecclesiastico quam laico publice ultroque admissa sunt, rite & aequanimus perpenderit, nae fieri non poterit quin is fateatur, in regnis ac rebuspublicis christianis aut sententiam de jure seu instituto, post legalium, ut vocant cessationem, tantum humano ex professo ac publice viguisse, aut christianas ecclesias passim inter se alteram illam de jure divino mirum in modum dissimulantes contra conscientiam suam libentissime res peregisse; quod, opinor, crediderit nemo. De quota parte loquimur, quae vere sola decima est; non de decimae substantia, quae saepius pro operarii mercede sumitur qualicunque. Et qui quotam negant jure divino debitam (substantiam sic, ut in scholis frequentissime, ita deberi interim asserentes) jus plane divinum omnino de re ipsa qua de quaeritur pariter esse satis negant. Consequens autem jam dictum aperte videtur eliciendum ex decimarum concessionibus passim arbitratis, infeudationibus quae laicis factae, appropriationibus, exemptionibus, ablationibus, modis decimandi adhiberi & publice & a vetustissimis seculis admitti solitis, idque genus aliis tam ab ordine ecclesiastico quam laico ex jure humano introductis (qua de re opusculum non sine sciolorum atque morosiorum aliquot invidia summa olim Anglice edidimus) quae plane cum sententia illa altera de jure earum seu instituto divino non magis constare queunt quam arbitraria ac ultronea homicidia, adulteria, furta, non dico a scelestis obiter patrata, sed jure publico atque hominum sententiis ex professo permissa, cum opinione, quod in juris divini seu decalogi capitibus notissimis facinora illa prohibentur. Tantundem sane de sententia ejusmodi circa excommunicationis jus, secundum ante memorata, est plane dicendum. Actus illi, qui nul-

[k] Tract. de Jure Personarum extra ecclesiae gremium existentium, lib. 4. cap. 42. & de Paganorum excomm. consulas Anastas. Germonium de Immunitate ecclesiastica lib. 1. cap. 12. [l] Tolet 6. cap. 5. & vide Leonem Allatium de Libris Eccles. Graecis dissert. 15. pag. 168. [m] Tract. de Excommunicatione membr. 1.

libi

libi non comparent, ex jure publico circa eam, qua forensis est, tam varie ac pro arbitrio humano introducti admissique sententiam illam de instituto ejusdem divino haud publice admissam esse, imo illam de humano maxime ac revera viguisse, apertissime comprobant. Haec, cum se ita habeant, viderint scriptores aliqui aliique hac de re satis temere pronunciare soliti (maxime ex reformatis) quam immerito ipsi opinionem illam de excommunicatione ex invento humano introducta ita V. CL. Thomae Erasto (de cujus scriptis hac de re dictum est capite X.) velut plane hanc circa rem novatori attribuant, quasi ante annos abhinc octoginta aut circiter, id est, cum is Theses suas scribebat, orta ea fuisset. Quae contrarium ostendunt affatim habet quidem ipse. Et sententiam, quam ei sic tribuunt, publice & maxime per anteriora secula animis hominum insedisse viguisseque (nisi etiam publice & maxime tam ecclesiasticum quam laicum ordinem passim dissimulasse, ac contra quam sentirent ipsi palam ac ex professo egisse, autumemus) ex superius adductis, opinor, fit perquam manifestum. Etiam sic Erasto a nonnullis affigi solet sententia illa ut *Erastiani* signantius vocitentur qui eam amplexantur, quasi ab Erasto tantum edocti, ejusque scitorum tantum sequaces, & autoritate ejus ac rationibus ducti, assensum hic praebuissent illi, nec consoni alio nomine quiquam ante reperirentur. Nonnulli item ex ejusdem sequacium aliquot virorum quidem doctorum sententia congenere, ut novitatem ejus speciosius etiam obtendant, tam *Colemannianos* [n] nuncupari volunt qui hanc amplexantur quam *Erastianos*, nimirum a Thoma Colemanno theologo Cantabrigiensi, viro quidem doctissimo, etiam & Rabbinice callentissimo, & synodi theologorum aliorumque Westmonasteriensis nuperae socio sane dum vixit dignissimo, qui ante pauculos abhinc annos hic tum in scriptis tum in concionibus alibique jurisdictionem illam excommunicationis forensem seu consistorianam ex instituto aliquo divino ordini ecclesiastico competere plane negabat; sacramque ad ordinem illum docendi, explicandi, sacramenta administrandi, atque id genus faciendi alia, functionem solummodo sic attinere aiebat, atque ea quae jurisdictionis circa sacra essent in muneribus regiminis publici seu magistratus, ut dici amat, omnino adeoque ex jure humano contineri. Sed quam iniquum intetim fuerit nominum hujusmodi angustiis opinionis hujus sectatores coerceri, cuique dijudicare facile est ex eo quod non modo vetustissimam fuisse amplissimisque rationibus fundatam sententiam illam ac publice receptam, juxta ante allata, sit certissimum, verum alios etiam esse, superiorum proxime seculorum, uti & nostri, non paucos, aliis nominibus ac professione alias satis diversa celebres, veluti Socinianos ac Arminianos, qui, utcunque non paucis alias nomina sint invisissima, quantum ad hanc rem tantundem docent, nec divinum institutum ullibi huc, scilicet ad excommunicationem forensem aliquam aut consistorianam, spectare admittunt; quod in eorum scriptis est obvium. Et sane ita ferme cum Erasto circa opinionem illam suam a compluribus actum est ut cum Copernico, mathematico illo summo, circa sententiam suam de annuo & diurno telluris motu circulari, coeli quiete, solis in centro mundi loco, reliquisque in disciplina ejusmodi doceri solitis. *Copernicana* passim vocitatur illa, quasi ante eum haud nata fuisset, nedum inter doctos recepta. Et sub illius nomine a cardinalium congregatione librorum censurae praefecta non semel [o] ut veritati ac scripturae sacrae adversissima damnatur, uti etiam obiter in indicibus expurgatoriis. A scriptoribus itidem saepius eodem nomine impugnatur; unde etiam prodiit nuperrime *Anticopernicus catholicus* [p] Georgio Polacco Veneto autore. Scripta ejusmodi sunt alia non infrequentia. At vero non solum ex vetustissimis philosophis, iisque celeberrimis, fuere qui eandem aut satis consonam docuere quam Copernicus sententiam, ut Aristarchus Samius [q] Philolaus, Heraclides Ponticus, Ecphantus [r], Nicetas Syracusanus [s], alii, & generatim οἱ Πυθαγόρειοι [t], *Pythagoricorum secta* seu schola (e qua isti jam dicti, & insignior philosophiae omnimodae, quae secuta est progenies) quibus etiam accensetur hic Plato a nonnullis [v] ipse, uti & Hippocrates, cui aer nuncupatur τῆς γῆς ὄχημα [x], *vehiculum telluris*, verum etiam recentiorum mathematicorum ac philosophorum heroes illi, Gilbertus, Moestlinus, Origanus, Rothmannus, Keplerus, Galilaeus, Bullialdus, Lansbergius, alii non pauci, nec sine theologorum etiam Romanensium aliquot insignium e recentioribus, ut Didaci a Stunica [y], & Christophori Scheineri [z], adsensu, nec sine aliis quam quibus Copernicus usus est rationibus. Etiam annis aliquot post decreta illa cardinalium Scheinerus ille e societate Jesu, mathematicus perinsignis, Rosam Ursinam Bracciani edidit, in qua Copernicanam sententiam, ut vetustati etiam perquam consonam, asserit. Opus illud anno 1626 inceptum in 1630 est absolutum. Etiam Keplerus, *Hodierno tempore*, inquit [a], *praestantissimi quique philosophorum & astronomorum Copernico astipulantur. Secta est haec glacies, vincimus suffragiis melioribus. Caeteris pene sola obstat superstitio, aut metus a Cleanthibus.* Certe & praestantissimus ille Galilaeus etiam in ecclesiae Romanae scitis, utcunque non ita vulgo animadversis, delituisse eandam ipsam sententiam observavit in diatriba ad Christinam magnam ducem Hetruriae ea de re ex ipsius rogatu, conscripta; nimirum in hymno illo Ambrosiano ad feriam quartam & luminarium creationem in ritualibus [b] spectante,

Coeli Deus sanctissime,
Qui lucidum centrum poli
Candore pingis igne,
Augens decoro lumine;
Quarto die qui flammeam

[n] Honor. Reggius de Statu Ecclesiae Brit. pag. 118 & Georgius Hornius. [o] Decreto 5 Martii 1616. & Monitum de eo in Decreto 1624. Romae editis a Francisco Magdaleno. [p] Venetiis 1644. [q] Archimedes in ψαμμίτῃ, Simplicius in Arist. 2. de Coelo com. 30. (quem & vide comm. 47.) alii [r] Laertius in Philolao, Plutarch. de Placitis Philoso̓ph lib. 3. cap. 13. [s] Theophrastus apud Ciceronem Academ. quaest. 4. [t] Plutarch. in Numa Aristot. 2. de Coelo text. 73. [v] Aristot. De Coelo lib 2. text. 75 & Cicero loco citato. Lips. Physiolog. lib. 2. c. 10. [x] Libro de Flatibus [y] In Jobum cap. 12. comm. 6. [z] In Rosa Ursina part. 2. &c. [a] Epit. Astron. lib. 1. & praef. ad lib. de Stella Martis. [b] Breviar. Romanum.

Solis rotam conſtituens
Lunae miniſtras ordinem,
Vagoſque curſus ſiderum.

Niſi *centrum* & *polus* & *rota* etiam aliter omnino hic ſumantur (ut quidem volunt aliqui [b] hymnum hunc explicantes) quam ſive phyſice ſive mathematice ſive theologice aliaſve ſignificare ſolent, expreſſim ſatis collocari hic videtur, etiam in publicis eccleſiae cultus formulis, ſol rotans in mundi centro; quod primarium eſt eorum fundamentum quibus tellus circumvolvi creditur. Adactus quidem eſt paulo poſt dialogi de ſyſtemate mundi editionem ad ſententiae ſuae retractationem [c] Galilaeus, a cardinalibus ſcilicet inquiſitioni Romanae praefectis. Id factum 22 Junii 1633. quo ipſo anno Melchioris Inchofer Jeſuitae in ejuſdem ſententiam hanc tractatus Romae editus eſt. Sed apud alios qui extra jactum illum ſunt viget ſatis, viguitque, &, opinor, vigebit illa; quae cum adeo antiqua ſit, & a tantis philoſophis olim aſſerta, adeoque ab aliis ſummarum artium anteſignanis recepta, Copernicani nominis (utcunque illuſtriſſimi) anguſtiis immerito coercetur. Similitudinem hanc ex doctrina quam Copernicanam vocitant petitam, prae aliis, ut maxime hic, ſi quae ſit alia, idoneam, ideo certe adhibuimus, quoniam ſicut, juxta diſcrimen illud ingens inter ſententiam illam de corporum coeleſtium motu ac telluris quiete ut centrum occupantis Ptolemaicam ſeu vulgarem, atque alteram illam de motu telluris, ſole centrum tenente, & quae inde pendent reliquis, machina mundi naturalis ejuſque ſyſtema adeo ſibi invicem inverſum concipitur, ac ſit ut ſuperiora illinc inferioribus, inferiora ſuperioribus, ſumma imis, ima ſummis plane commutentur (ut cuique etiam manifeſtum ex ſphaeris ac deſcriptionibus tam huic quam illi ſententiae accommodatis) ita ſane in chriſtiani regiminis ſeu juriſdictionis forenſis conſtitutione ac ratione haud adeo diſſimilis habetur commutatio, ſecundum ſententiarum illarum de invento hic humano ac inſtituto divino circa forenſem eccleſiaſticorum juriſdictionem ſeu excommunicandi poteſtatem diſcrimen. Juxta alteram enim, ſummis in regimine politico poteſtatibus chriſtianis, ſecundum ſuorum jurium rationes (quoties de ſingulari excommunicandi, ut hic, jure tantum agitur) juriſdictionem tam circa ſacra quam profana omnimodam quae forenſis eſt & permittere & cohibere rite competit: At juxta alteram ordini eccleſiaſtico, ſeu ejuſdem partibus aliquot, aſſignatur abyſſus illa admodum immenſa quae quicquid *in ordine* eſſe dici ſolet *ad ſpiritualia* continet, aut potius pro vario hominum ambitioſorum ingenio vix aut ne vix quidem quicquam quod forenſe eſt non aut directe aut oblique complecti obtenditur; idque ex inſtituto ſingularis hujus poenae divino: unde etiam poteſtates illae in regimine politico ſummae, ſummae revera non admittuntur, ſed in numerum rediguntur inferiorum, quibus ex jure illo divino eatenus praeeſſe volunt qui ſic ſibi hac in re illud adſtruere ſatagunt. Sed ut illa de ſyſtemate mundi immerito Copernicani nominis, ut diximus, anguſtiis coerceri ſolet, ita ſane multo magis ſententia, quam diximus, de excommunicatione, anguſtiis Eraſtiani, quaſi is *primus conditor* fuiſſet, ut interdum appellatur; quae ſcilicet ſententia in publico regimine tam ab eccleſiaſticis ipſis quam ab aliis revera, juxta ante fuſius oſtenſa, per anteriora omnia ſecula admiſſa eſt, licet ſcriptores eccleſiaſtici non pauci ſubinde, ad poteſtatis eccleſiaſticae per ſe regimen ſupremum generi ſuo pro more adſtruendum, haud parum, ſed fruſtra ſatis, reniti ſolerent. Atque ex ſuperius etiam oſtenſis demum eſt dignoſcendum quam immerito ſcriptores aliqui quidem caeteroquin eruditi, de dogmate uti vocant, Eraſtiano loquuntur [d] velut de eo quod *nunc Angliam exercet*, quaſi nec ante exercuiſſet, & *nunc in Anglia repullulat*, quaſi illic ante non omnino aut parum fuiſſet admiſſum, & a *Colemanno* etiam, quem ante memoravimus, jam nunc in animos hominum revocatum fuiſſet. Quiſquis a republica Anglicana ejuſve libris juridicis moribuſve per anteriora chriſtianiſmi ejuſdem ſecula tam ordini illic eccleſiaſtico quam laico in regimine publico receptiſſimis (de quibus ampliter capite decimo) alienus non ſit, nae ut is ultro fateatur neceſſe erit, rempublicam hanc & eccleſiam chriſtianam (ſicut & alias ante indicatas) palam ſemper in iis quae ut jure ac uſu chriſtianiſmi publico hic ſubnixa adhiberentur (nam de privatorum aliquot ſeu ordinis eccleſiaſtici factionis ſubinde alicujus in contrarium ſcriptis ſententiiſve, quarum vis ea quae publice recepta ſunt nullatenus minuere quibat, non loquimur) profeſſam eſſe, jure ac arbitrio humano ita ſemper potuiſſe juriſdictionem illam forenſem, quae adeo in excommunicationis uſu terminatur, temperari, cohiberi, minui, mutari, protſus interdum (ut revera in cauſis gravioribus complaribus) negari, aboleri, nec omnino admitti, atque ita etiam temperatam, cohibitam, minutam, mutatam, & prorſus interdum in cauſis ejuſmodi negatam, abolitam, nec omnino admiſſam, ut ne magis concipi quidem poſſit eos qui ſic profiterentur, ſimul item jus divinum, id eſt, divinum inſtitutum, de obtenſa a nonnullis juriſdictionis atque excommunicandi poteſtatis amplitudine locum aliquem habuiſſe exiſtimaſſe, quam contradictoria ſimul eos ſenſiſſe ac profeſſos eſſe. Nemo enim, puto, mortalium, cujuſcunque fuerit alias perſuaſionis, divini inſtituti, qua tale eſt, & obligationem in ſe retinet, vim humano jure ſeu arbitrio ſic coerceri, variari, mutari, rejici poſſe unquam eſt profeſſus. Igitur humanum fuiſſe inventum eos etiam exiſtimaſſe, meritiſſimo cenſendum. Et de profeſſione apud noſtrates ejuſmodi hic publica quamplurima ſuperius dicta ſunt, & ampliſſima occurrunt alia teſtimonia non ſolum in Archivis hic publicis, id eſt, juris morumque noſtrorum ſcriniis reconditioribus, verum etiam in ſtatutis, ac commentariis juridicis paſſim proſtantibus, uti inſuper in hiſtoriis; ſed maxime in formulis illis forenſibus ac vetuſtiſſimis quae *prohibitiones, brevia de ad jura regia, praemunire*, vocitantur, ne dupondiorum noſtratium cuiquam omnino ignoratae. Harum nulla eſt quae non pro arbitrio ſupremarum apud nos poteſtatum, ac pro temporum diſcrimine, juriſdictionem eccleſiaſticam, adeoque excommunica-

[b] Judocus Clichtoveus in Elucidatorio. [c] Georg. Polaccus in Anticopernico num. 123. [d] Honorius Regius (ſeu Georgius Hornius) de Statu Eccleſiarum in Anglia pag. 116. Samuel. Mareſius quaeſt. theolog. deciſ. academ. quaeſt. 1. § 10

tionem, coercere est solita; qua de re plura cuiquam rerum nostrarum inscio dicere supervacaneum est. Earum autem scientibus, aut non ab eis alienis, sunt quae diximus perquam familiaria; certe omnibus ubique facile comparanda. Nec omnino nova sunt jura nostratia inde pendentia, nec seculis nuperis, seu sub reformationis initiis, aut ejusdem respectu apud nos orta. Et quantum ad secula libris quos terere solent juris nostri studiosi vetustiora; advertat hic aequus lector Canuti regis, sub annum abhinc 620 [e] Anglorum regis, diploma, quo, ex consilio etiam tam ecclesiasticorum universorum quam optimatum aliorum, abbates Glastonienses intra insulam suam, quae Avalonia dicta latifundium est in agro Somersetensi opulentissimum, regia autoritate non tam eximuntur ab omnimoda episcopali, idque genus alia quacunque, tam circa sacra quam profana, jurisdictione, quam ex jure vetere ab aliis qui praecesserant regibus concesso eximendi declarantur. Verba sunt cum primis observanda, & quae seculorum illorum circa rem quam tractamus genium maxime illustrant. Post praefatiunculam tralatitiam & introductoriam, inquit [f], *Ego Cnut rex Anglorum, caeterarumque gentium in circuitu persistentium gubernator & rector, cum consilio & decreto archipraesulis nostri Edelnothi* (id est, archiepiscopi tunc Cantuariensis, & ante abbatis Glastoniensis, qui Agelnothus, Egelnotus, Athelnothus, & AEthelnothus a scriptoribus dici solitus, genere, virtute & pietate clarissimus erat) *simulque cunctorum Dei sacerdotum, & consensu optimatum meorum, ob amorem coelestis regni, & indulgentiam criminum meorum, & relaxationem peccaminum fratris mei regis Edmundi* (eo enim nomine eum compellare solebat Canutus, quod monet Malmesburiensis) *concedo ecclesiae sanctae Dei genitricis Mariae Glastoniae jura & consuetudines in omni regno meo, & omnes forisfacturas omnium terrarum suarum: Et sint terrae ejus sibi liberae & solutae ab omni calumnia & inquietatione, sicuti meae mihi habentur. Verum illud praecipue ex omnipotentis Patris & Filii & Spiritus S. autoritate & perpetuae virginis interdictione prohibeo, & universis regni mei praepositis & primatibus super suam salutem praecipio, ut nullus omnino illam insulam intrare audeat, cujuscunque ordinis aut dignitatis sit, sed* OMNIA TAM IN ECCLESIASTICIS QUAM IN SECULARIBUS CAUSIS TANTUMMODO ABBATIS JUDICIUM ET CONVENTUS EXSPECTENT. Nec de novo hoc factum. Sed statim subjicitur quod avitum ei circa hanc rem jus firmat. *Sicuti praedecessores mei sanxerunt & privilegiis confirmaverunt, Cenwines, Ines, Cuthredus, Aelredus, Alfredus, Edwardus, Ethelredus, Aelstanus, & gloriosissimus Edmundus, & incomparabilis Edgarus.* Etiam ab ipso plane excommunicatio quaedam comminatoria adjicitur; Si quis concessa sic ab eo decessoribusque violaverit, *—sit a consortio piorum ultimi examinis ventilabro dispertitus.* Quomodo clarius quid dici potuerit de regio seu summae potestatis tunc gubernantis circa rem quae tractatur jure satis arbitrario? Nec Canuti tantum ac suorum placitum hoc erat, sed decessorum ejus complurium qui per annos amplius 350 ante regnarant, & ex simili ordinum consilio idem coenobio illi autoritate sua indulserant. Nam *Cenwines* hic est *Kentwinus* rex ille Saxonum occidentalium qui circa annum 680, aut annos abhinc 970, imperavit. Id genus alia adducere ex seculis illis vetustioribus seu Anglo-Saxonicis non est difficile. Et simulac ad Normannica devenimus, si, verbi gratia, quaereretur qualisnam Lanfranci (viri quidem juris divini & humani suo in aevo scientissimi, ac undiquaque doctissimi, qui velut *tertius e coelo Cato* monacho Malmesburiensi [g] dicitur, & archiepiscopus erat sub Willielmo primo, seu prope sexcentos abhinc annos, Cantuariensis) esset hac de re sententia, quatenus ex publica ejus professione ea dignosci queret, certe non obscure eliciendum mihi videretur ex eis quae in vita ejus traduntur, ipsissimam opinionem quae Erastiana, quantum ad inventi jusque solius hic humani assertionem, eum esse professum. Scilicet e superius ex Eadmero monacho adductis liquet, juxta leges quae tunc obtinerent, neminem Baronum aut ministrorum regiorum ob peccatum aliquod, saltem eorum quae gravissima sunt, ut incestum, adulterium, homicidium, id genus reliqua, in jus ab episcopo aliquo, aliove qui episcopalem exerceret excommunicandi jurisdictionem, vocari, nedum excommunicari, aliave censura ecclesiastica puniri, citra regium praeceptum aut permissum, legitime potuisse. Et si quae contra fierent (uti etiam de similibus, ab exercentibus postea cjusmodi jurisdictionem factis, dici in formulis forensibus solet) ea *contra coronam & dignitatem & jus regni*, adeoque plane contra pacem publicam, fieri dicebantur. At vero a Milone Crispino [h] Lanfranco coaevo traditur, *quando gloriosus rex Willielmus morabatur in Normannia Lanfrancum fuisse principem & custodem Angliae, subjectis sibi omnibus principibus, & juvantibus in his quae ad defensionem & dispositionem vel pacem pertinebant regni, secundum leges patriae.* Plane tunc *secundum leges patriae pacem & dispositionem regni* moderari, continet in se, inter alia, conservationem etiam singularis illius regni juris de baronibus & ministris regiis, haud aliter atque dictum est, excommunicandis; quod nisi tueretur, etiam dum regni custos erat, Lanfrancus, eum *juxta leges patriae*, id est, secundum jura sic tum regi tum subditis hac in re competentia, gubernasse scribere non debuerat Milo ille. Et si leges & jura tunc patria sic tuebatur ille, necessario sequitur eum inde palam professum fuisse, regium hic jus seu Anglicanum, id est, humanum, nec divinum, quod regio aliquo seu humano haudquaquam minui potest, institutum, excommunicandi potestati limites & repagula legitime posuisse. Quale quidem pronunciandum de antistitibus, ordinisque ecclesiastici aliis, qui, juxta superius in capite decimo tradita, frequentissimi & numerosissimi postmodum in Anglia tribunalibus regiis praeficerentur, & juxta jura & leges regni praefecturas suas administrantes non aliter excommunicationem forensem aliquam admitterent atque jura ac leges illae humanae ac formulae quas me-

[e] Ann. Chr. 1032.
[f] Apud Guil. Malmesbur. de Gestis Regum, lib. 2. cap. 11. & H. Spelman. de Conciliis Brit. p. 537.
[g] De Gestis Regum Angliae, lib. 3.
[h] Vita Lanfranci, cap. 15.

moravimus

moravimus forenses fuerent. Nec sane manifestius quidquam est quam eos qui sub tempora Erasti in disciplinam ecclesiae Anglicanae calamos stringentes, divinum institutum hic inculcarunt, ac in mulctas pecuniarias, aliaque juxta leges Anglicanas circa excommunicationem adhiberi solita, acriter invecti sunt, vetustam interim & pro ea quae per Angliam publice viguit olim sententiam palam agnovisse eam quae jus tantum humanum circa forensem hic potestatem admittit. Et praeter formulas apud nos forenses jam dictas, easque vetustas ac usitatissimas, cum primis est observandum illud de arbitraria regis hic condonatione seu abolitione facinorum qualiumcunque, ob quae ab ecclesiastici ordinis praesidibus hic quisquam *pro salute*, ut vocant, *animae* vel *reformatione morum* in jus vocari potuisset, adeoque, si contumax aut reus perageretur, excommunicari. Scilicet ex ejusmodi condonatione seu abolitione, uti ex parliamentaria, citra etiam aliquem ordinis ecclesiastici assensum expressum, facinora illa, uti & alia quorum ad alia tribunalia cognitio spectarit, ita evanuere ut causa ejusmodi omnino in nulla postmodum in quempiam, ut eo nomine reum, sive actor aliquis singularis, sive ipsi praesides, velut episcopi, ex officio agere legitime quiverint. Ipsaque etiam excommunicatio ex simili condonatione esse desiit. Quod quidem parasangis innumeris distat ab eo quod de divino hic jure episcopis seu ordinis ecclesiastici cuipiam competente ab aliis, maxime ab episcopis subinde synodisque ecclesiasticis ipsis, frustra satis obtendi solitum; cum plane jus Anglicanum solummodo obtinere in hoc aperte assertum videamus. Hoc autem de abolitione ejusmodi seu condonatione regia, juxta jura, maxime post reformationem hic inceptam, regia anteriora, a judicibus tribunalis quod *communium placitorum* vocitamus decisum [i] habetur, & typis editum centum amplius abhinc annis. Et idem ante, idem postea, jus apud nos viguisse publice admissum est, & pro re nata adjudicatum. Haud dissimile etiam de privilegio singulari apud nos nunquam non obtinuit parliamentariorum; illorum scilicet neminem rite in jus vocandum, nedum excommunicandum, ab ordinis ecclesiastici aliquo, quamdiu comitia parliamentaria ipsa, aliaque adjectitia ex more recepto tempora aliquot, duraverint, actionesque in illos ut alias non paucas, ita in excommunicationem tendentes, vetitas plane esse nec impune prosequendas. Id quod saepius decisum est in ipsis comitiis parliamentariis, ut ex jure vetustissimo certissimoque; licet interim ecclesiastici apud nos ordinis non pauci [k], etiam post reformationem, *autoritate Dei* episcopos excommunicasse obtenderint. Mitto exemptiones regias, id est, jure Anglicano tantum fundatas, quibus ut antiquitus, juxta superius ostensa, ita etiam post exutam pontificis Romani hic potestatem, omnimoda cognitio forensis, adeoque sententia inde qualibet consequens, in personas & loca aliquot episcopis ac ordinariis prorsus denegatur. Exemplum est illustre in fundationis Ptochodochii Suttoniani juxta Londinum instrumento sub Jacobo rege [l], ubi continetur quod praeses ejusdem, quem magistrum vocant, ipse etiam verbi divini ibi praedicator, puerorum didascalus, hypodidascalus, numerosus pauperum ibi collocatorum coetus, qui octoginta sunt, & pueri in Grammaticis ibi instituendi, qui sunt quadraginta, atque universi denique ibi constituti ministri, **shall be for ever hereafter exempted and freed of and from all visitation, punishment and correction to be had, used or exercised in or upon them or any of them by the ordinary of the diocese for the time being, or by any other person or persons whatsoever**, *Exempti erunt & immunes ab omni visitatione, poena, ac correctione habenda, usurpanda vel exercenda in aut super eos eorumve aliquem per ordinarium dioecesis qui pro tempore fuerit, aut aliam personam qualemcunque*, praeter fundatorem ipsum, aut gubernatorum ibi ab ipso constitutorum corpus. Neque hoc ac ejusmodi alia regi ipsi ac consiliariis ejusdem laicis seu juris patrii peritis solum, sed pariter ordinis ecclesiastici coryphaeis, idque etiam in decretis hac de re parliamentariis, non semel placuere [m]. Ex eodem jure annis abhinc centum aut circiter in comitiis parliamentariis [n] recognitum est, actiones omnimodas illas quae in excommunicationem tendant, regias revera fuisse, nomineque regio, non episcopali, nedum divino aliquo jure instituendas. Tantundem plane cernitur in juramento illo solenni *suprematus* dicto sub initiis [o] Elizabethae reginae in comitiis parliamentariis praestituto. Anne igitur nunc, seu intra decennium praeteritum, repullulasse in Anglia sententiam illam de humano sive invento sive jure, recte dictum putet quisquam? Quin forte non indignum est quod ex seculis vetustioribus advertatur in hanc rem, id quod in arbitrio illo publico quod *Dictum de* **Kenilworth** [p] nuncupatum annis abhinc amplius 380 sub Henrico rege tertio ad dissidia inter eum & subditos gravissima ante orta sopienda editum est. Nempe circa annos ante tunc tredecim, ut ante [q] adnotatur, non sine comitiorum parliamentariorum adsensu excommunicabantur, & postmodum excommunicandi generatim [r] erant cuncti qui jura regni publica ullatenus violarent. Violationes autem eorundem secutae sunt, proeliis aliquot inter regem & subditos commissis gravissimis; unde perduelles tum censuris ecclesiasticis tum poenis aliis proditoribus irrogari solitis obnoxii habiti. Poenarum autem illarum & regia & ordinum autoritate electi fuere arbitri episcopi aliquot, & comites ac barones. Ii autem rem ita decisam voluere ut mulctis pro patrimoniorum ac opum rata beatiores ita redimerentur ut nec capitalem perduellionis nec censurarum (quantum video) ecclesiasticarum poenam ullam subirent, sed pro omnino reconciliatis haberentur. *Qui vero nihil habuerint, veniant* (sic illi) *& jurent ad sancta Dei evangelia, & inveniant fidejussores competentes, quod amodo pacem servabunt, & subeant satisfactionem & poenitentiam secundum judicium ecclesiae*; ***exceptis bannitis, qui-***

[i] Trin 2 Jacobi seu 1604 apud Ed. Coke part. 5. fol 51. a. qui in Tract de Jure Regis Ecclesiastico plura habet huc spectantia.
[k] Forma sent excomm subjunct lib. Canonum 1571.
[l] 22 Junii 9 Jacobi R Ed Coke, part 10. fol 13
[m] Act. Parl 7 Jacob. Coke part. 10. pag 5. & 3 Caroli R num 72 in Capella Rotulorum
[n] Stat 1. Edwardi 6 cap.
[o] Stat. 1 Eliz cap 1.
[p] Prid. Kal. Nov. 1266. seu 51 Hen. 3.
[q] An 1253 vide superius pag 049
[r] Formulas Anglicanas, quales superius e vetustis Ritualibus memorantur, habes alias in Thomae Beconi tract. de Reliquiis Romae, fol 376, &c.

bus

bus solus rex potest remittere. Ita excommunicationis aute tunc adhibitae effectus ac jura qualiacunque ab arbitris hisce partim ecclesiasticis partim laicis juxta publici regiminis rationem legibus regni accommodam prorsus temperantur; quae si instituto divino, quale obtendi solet, publice subniti tunc existimatum fuisset, temperamentis ejusmodi proculdubio locus datus fuisset nullus. Aune etiam illi aliter sentire quibant qui excommunicationem mulctis, idque ex consuetudine pecuniariis, ut alibi[b], ita hic[c], redimi rite potuisse profiterentur? Summa tandem est; tantum abesse sententiam illam de humann hic invento quoad forensem seu consistorianam aliquam excommunicandi potestatem, seu, ut vocant, Erastianam, jam de novo apud nos ortam esse aut repullulasse, quasi ante aut non repertam, aut exstinctam, ut nunquam omnino in publico christianismi nostri regimine revera juxta jam dicta non obtinuerit; idque tam quamdiu pontificia Romanensium religio hic in usu, quam post reformationis inceptae tempora usque in haec nostra. Nam neque post altercationes ea de re haud paucas in jam nuperis ordinum comitiis ac theologorum consessu variatim habitas publice seu publicis in actis hactenus admissus omnino est alius excommunicationis usus quam is qui pro ordinum seu humano arbitrio & publici regiminis christiani ratione, ut semper hic aute, maxime idoneus visus est, nec ut instituto aut praecepto ullatenus divino subnixus. Et demum Antierastianus hic *Novatoris* nomen, non Erastianus omnino meretur. Alia non pauca huc spectantia satis sunt obvia apud eos qui principum & summarum potestatum imperium, contra ecclesiasticos aliquot divinum jus hic sibi arrogantes, scriptis suis copiosius tuentur. Sed demum de effectibus actionum ac judiciorum, seu poenis, per intervallum legis in Sinai dationem antevertens, & maxime de excommunicationis forensis origine, jure ac usu inde peti solito, hominumque per anteriora tum Judaismi tum christianismi secula circa eam judicio & existimatione, satis superque. Sequitur ut de judicum, seu qui jurisdictioni in actionibus ac judiciis illis praeessent, qualitate & dignitatis titulo, juxta primo propositum, videamus.

C A P. XIV.

De judicum per intervallum illud legis in Sinai dationem antevertens qualitate & dignitatis titulo singulari. Ex more foeminas judiciis non fuisse praeficiendas. Ea de re jura Caesarea, canonica, alia. De nomine ac titulo τῶν זקנים seu presbyterorum & seniorum tunc eminentioribus, adeoque praefectis juridicis, tributo. Ejusdem tituli eique omnino aliis in linguis synonymorum consideratio & narratio historica hic inchoata adumbrataque; quae libro secundo, ut loco magis idoneo, absolvitur. Γερουσία, presbyterium, synedrium. Presbyterorum & presbyterii nominum, uti & manuum impositionis, in christianismum e Judaismo veteri ecclesiasticum deductio. Quidnam Χειροτονεῖν in novi foederis lingua. Amplissimus, diffusissimus, vetustissimus presbyteri & synonymorum ejus apud plerasque, si non omnes, gentes usus ad dignitates ac munera conspicua perquam variatim & multipliciter in paganismo, etiam mahumedismo, & christianismo politico designanda. De senioribus & suffetibus Poenorum veterum qui e Phoenicia in Africam migrarunt. Persarum Γεραίτεροι. Item Δημογέροντες, Archigerontes, Γέροντες, الشيوخ eodem sensu apud alios orientis populos, ut in occidente **Aldermen,** *seniores, seigneurs, ac similes inde propagatae voces reliquae.*

QUod ad judicum per intervallum hic tractatum qualitatem & dignitatis titulum attinet; expressa quidem de eis habemus testimonia aliquot, sed quae non tam praecepta in se universalia continent, quam mores etiam tunc uti & a posteris inde admissos exhibent. Ex moribus apud Noachidas receptis habent magistri, sequiorem sexum judiciis neutiquam praeficiendum, sed viros tantum. Maimonides de eis eorumque jura verba faciens[a], ולא, inquit, תדון אשה להם, *Et foemina judiciis eorum non rite praeest.* Atque ad illud Jethronis & Mosis de judicibus eligendis (nempe illi sunt judicum per hoc intervallum exemplum prae aliis illustrissimum) ex אנשים scilicet seu *viris*, Glossa Jarchi[b], אנשים וכי תעלה על דעתך נשים מה ת״ל אנשים *Viros; ne de sexu altero rem dictam sentias, expressim viri nominantur.* Alii tantundem. Et regulariter magistris dictum est, שאשה פסולה לדין *Foeminam judiciis exercendis imparem* seu *haud idoneam esse*[c], nec illis admittendam; dum nihilominus Deborae praefecturam satis legitimam fuisse concedunt, quoniam a populo ita recepta est. Certe etiam & jure Caesareo & mulieres & servi moribus impediuntur ne judices fiant, *non quia*, ut ait Paulus[d]) *non habent judicium* (seu non *natura, ut surdus, mutus, & perpetuo furiosus, & impubes, quia judicio carent*, quod ipse etiam scripsit) *sed quia receptum* est *ut civilibus officiis non fungantur.* Et Ulpianus[e], *Foeminae ab omnibus officiis civilibus vel publicis remotae sunt, & ideo nec judices esse possunt, nec magistratum gerere, nec*

[b] Vide Concil. Lateran. sub Innoc. III. cap. 49. & Antiq. Can. collect. 4. lib. 5. tit. 15. cap 6. Anton. Augustin Epit. Juris Pontif. lib. 37. tit. 1. cap. 5.
[c] Stat 9 Ed. 2 Articul. Cleri, cap. 2.
[a] Tract. Melakim Wemalchama, seu de regibus & Bello, cap. 9.
[b] Deut. 1. 13. & vide Exod. xviii. 21, & 25.
[c] R. Gedaliah Ben Jechai in Shalsheleth, fol. 14. alii obiter.
[d] L. 12. cum Praetor. §. 2. D. tit. De judiciis.
[e] L. 2. D. tit. De regulis juris.

postulare

postulare, nec pro alio intervenire, nec procuratores existere. Justinianus item eos voluit *ab omni*[f] *judiciali agmine separari.* Atque tam in orientis[g] quam occidentis jure Caesarco hoc obtinuit. Idem de jure canonico seu pontificio dicendum. Ex Augustino[h] recipitur in Gratianum[i], ut ante in Ivonem[k], (licet nomen Ambrosii ibi, uti etiam in editionibus vetustioribus Gratiani perperam substituatur) *Mulierem constat subjectam dominio viri esse, & nullam autoritatem habere. Nec docere enim potest, nec testis esse, neque fidem dare, nec judicare; quanto magis non potest imperare?* Augustini ipsius verba sunt, de creatione primorum parentum loquentis, *Quomodo potest de muliere dici quia imago Dei est, quam constat dominio viri subjectam, & nullam autoritatem habere? Nec docere enim potest,* &c. Et consona sunt quae hac de re occurrunt tum apud juris canonici in oriente autores[l], tum in legibus Hispanicis[m], aliisque e Caesareis desumptis. Et ubi leges adeo expressim ea de re non habentur, mores plerumque, velut ex intervallo hoc vetustissimo derivati, inolevere ut judiciis non praeficiantur foeminae. Non tamen eo quod jus sive divinum sive naturale (ut volunt aliqui) hujusmodi quid praecipiat, seu ob intellectus defectum, sed ob earum *honestatis privilegium*, seu, ut in Alphonsinis[n] legitur, *porque non seria cosa guisada que estoviesse muger entre la muchedumbre de los omes, librando los pleytos*, indecorum nimis foret eas litibus forensibus inter viros commisceri. Sed vero mos hic perquam variatim temperatus est per omnia secula, gentes omnes. Etiam Caesareis saepius rescriptis[o] pro re nata aliter atque aliter se res habuit. Et *patrimonii munera* (qualiacunque, inter quae etiam judicandi haud raro reperitur) *necesse est foeminis in locis quibus possident sustinere.* Verba sunt Philippi imperatoris. Et de more adverso, scilicet de foeminis & consultationibus & publicis judiciis, pariter atque maribus, admissis, tam apud veteres Graecos, Gallos, Germanos, Britannos, alios, quam recentiores, apud quos dignitatibus etiam regiis, aliisque inde effluere solitis, exornari eas frequentissimum est, consule, si vis, prae aliis, Andream Tiraquellum ad leges connubiales[p] fusissime rem ex veteribus tractantem. Adeas item Alphonsum de Azevedo[q], Benedictum AEgidium[r], id genus alios satis obvios. Quod vero ad viros apud Noachidas, adeoque per jam tractatum intervallum, judiciis praeficiendos spectat; qualitas eorum partim in praestantia qua eminebant, partim in nomine seu titulo dignitatis quem, ut nobis sane satis persuasum est, praeter illum qui est *judicis*, signantius gerebant, cernitur. Quantum ad praestantiam illam; certe si testimonia abessent expressiora, dubitandum, puto, nemo existimat quin scientiores peritioresque juris naturalis ac divini, uti &, quod tunc accesserat, humani, juxta quae, ut superius est ostensum, erat judicandum, judicum loco praefici solerent. Id plane non minus concedendum quam geometriae, arithmeticae, architecturae, medicinae peritiores, seu qui peritiores existimentur (quod idem hic est) necessario, quantum fieri potuerit, adhibendos, semperque ac passim adhibitos, ubi accuratiorem mensuratum, numerorum, aedium construendarum, medicinae rationem quiquam commodius ac cordatius inierint. Et quamvis cuique mortalium juris naturalis, per hoc intervallum, qua etiam divinum erat, capita eorundemque appendices, simul cum adscititio etiam humano, in justam vitae disciplinam quadantenus saltem edisci debebant, nihilominus alios aliis in eis ediscendis eminentiores fuisse, ut per omnia in similibus secula, nemo, opinor, ambigit, nec quin juxta singularem inde existimationem cum ejusmodi virtute ac prudentia quae jurisdictioni exercendae magis idonea esset, conjunctam seligerentur constituerenturque tunc judices. Quod satis etiam firmatur ex consilio Jethronis Mosi genero dato, ipsaque judicum qualitatis tunc designatione, qualem aliis in locis etiam aliisque ante in seculis obtinere solitum fuisse par est ut existimemus: Ut scilicet essent *viri potentes*[s], *timentes Deum, veraces, non avari, sapientes, scientes.* Et hinc דיינים ac שופטים *dinim & shophtim*, id est, *judices*, eos ex ipsa muneris natura nuncupatos, dubitat nemo. Sed vero, praeter nomen illud ita ex ipsa re necessario natum, singularis dignitatis titulus, quo etiam ipsi fruebantur, ut nobis existimatur, erat זקן *zeken*, id est, *presbyter* seu *senior*; non quod ii solum sic nominati, sed quod eorum nullus esset qui aut ante, utpote e presbyterorum coetu, aut ex ipsa cooptatione seu constitutione in praefecturam juridicam, titulo eodem non frueretur. Sic apud exteras nobis gentes, uti & apud nos in praefecturis aliquot, ii qui judiciis praeficiuntur *Doctoris* plerumque *juris* nomine & gradu fruuntur; & qui tribunalium superiorum trium apud nos judices fiunt *servientis ad legem* gradu, tum ut praevio, tum ut qui etiam semper retinetur, gaudent. Hoc nomine ה זקנים seu *presbyterorum* in consultatione illa Jethronea, reliquisve inde in foedere veteri sequentibus, satis expressim eos dictos non quidem compertum. Sed dum primo, circumstantias aliquot temporis eos eligendi constituendique, ac populi cui eligerentur mores coaevos & vetustiores considero, secundo, mores statim postea tunc, anteriorum velut ex seculorum usu, receptos sub lege circa ה זקנים seu *presbyterorum* apud Judaeos ipsos creationem ac denominationem, ac tertio, antiquissimum nominis apud alios populos in praestantia tum praefectorum tum aliorum qui in eminentiorum numero fuerint designanda usum, eumque, velut ex intervallo hoc desumptum, per omnia secula usque in hoc nostrum, & ubique ferme gentium, adeo amplum, ut titulus seu nomen aliud dignitatis haudquaquam omnino reperiatur aeque priscum simul ac diffusum, & tam diversimode ad dignitates ejusmodi indicandas adhibitum, dum haec, inquam, considero, abstinere nequeo quin existimem etiam tunc temporis, seu intervallo in hoc, eodem titulo & nomine gavisos etiam esse judices Ebraeorum, uti & alios ante, atque ex vetustissimis illis seculis in posteritatem vocis usum ad

[f] L. 6 C. tit. de Receptis Arbitris. [g] Basilicon lib 7. tit. 5. § 12. [h] Quaest. Veteris Testamenti 45. [i] Caus. 33. q. 5 c. 17. [k] Pannormia, lib. 7. cap. 49. [l] Balsamon in Synod. 6 in Trullo, can. 70, &c. [m] Partid. 3 tit. 4. l. 4 & Recopilat. lib. 3. tit. 9. l. 7. [n] Loco citato. [o] L. unic. C. tit de mulieribus. Et videsis Deciom ad l. 2. tit. de Regulis Juris. [p] Ad leg. 11. connubialem Gloss. 1. part. 12. [q] Ad recopilat. 3. tit 9. § 20. [r] De Jure & Privilegiis Honestatis Artic. 2. [s] Exod. xviii. 21.

praestantiae genera varia atque inter se discriminata (de quibus mox plura) designanda emanasse. Et de hisce, adeoque de *presbyteri* titulo & dignitate varia, historicam hic inchoabimus narrationem, quae libro secundo, ut loco presbyteriis & synedriis Ebraeorum singularibus magis idoneo, absolvitur. Quod ad circumstantias, quas diximus, temporis judices hic constituendi, moresque tum coaevos tum vetustiores, quod primo hic consideratur, attinet; palam est ex sermone sacro, per intervallum hic tractatum, atque ante Mosaica, quae secuta sunt, ex Jethronis circa judices consilio instituta, velut ex more tunc a majoribus receptissimo, nomen *presbyterorum Israel* ad praestantiores & eminentiores innuendos usurpati. *Vade*, inquit numen [t] ad Mosem in AEgypto, *& congrega* את זקני *Seniores* seu *presbyteros Israel, & dices ad eos*, &c. Et paulo post [v], *Moses & Aaron venerunt simul, & congregaverunt* את כל זקני *cunctos presbyteros filiorum Israel*. Quorum item mentio pariis aliquoties post obvia, sed & ante [x] legis dationem. Eos nuncupat Philo [y] δημογέροντας τοῦ ἔθνους, *presbyteros* seu *seniores gentis*. Et die ipso pridiano ante consilium illud de judicibus instituendis Jethroneum, congregatos esse liquet כל זקני *cunctos presbyteros* Israel, quos convivio excepit Jethro [z]. Usurpatur scilicet ut notissimum tunc dignitatis generalis nomen *presbyter*; cujus antiquioris etiam inter Ebraeos ipsos ejusmodi usus vestigia sunt etiam alia aliqua apud Mosem. *Dixit*, inquit [a], *Abraham* אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו *ad servum presbyterum* seu *seniorem domus suae, qui praeerat omnibus quae illi erant*; ubi Graeci, τῷ παιδὶ αὐτοῦ τῷ πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τῷ ἄρχοντι πάντων τῶν αὐτοῦ *Puero* seu *ministro presbytero* seu *seniori domus suae, qui gubernabat omnia quae illius erant*. Is qui hic *presbyteri* voce sic designatur pro eodem sumitur [b] de quo ante Abraham locutus est; בן משק inquit [c], ביתי הוא דמשק אליעזר *Filius administrationis* seu *gubernationis domus meae, qui est Eliaezer Damascenus*. Et *constitui super domum* Principis, seculis etiam in illis erat velut in praefecturam praetorii evehi, adeoque etiam judiciis [d], inter alia munera obeunda, praefici. Inde etiam Targum Hierosolymitanum pro *servo suo presbytero*, &c. [f] in loco priori habet עבדיה שליטא דהידה שליט בכל כה דידיה *Servo suo principali, qui omnibus qui ei erant praeficiebatur ut gubernator* seu *dominus*. Ubi pro ipsa voce זקן seu *presbytero* substituitur שליטא *praefectus* seu *gubernator*, quasi ideo *presbyter* vocatus fuisset, aut quoniam eo nomine domui seu praetorio praefectus fuisset, aut quia ex eis qui in eadem familia aut comitatu ob singularem existimationem variatim ita vocarentur, in munus ejusmodi eminentius a domino suo fuisset evectus. Sunt quidem qui de aetate seniore locum capiunt [g]. Et si quis contenderit ita tantum, nec de dignitatis nomine, capiendum, certe necesse, puto, nihilominus erit ut ipse fateatur diu ante tempora illa Mosaica & Jethronea, & diu ante Mosem natum, nomen ה זקן seu *presbyteri* inter Ebraeos ipsos pro dignitatis apud populos alios, veluti AEgyptios, adeoque verisimiliter satis apud seipsos, titulo usurpatum fuisse. Legitur de Josepho [h], *ascendisse eum ad sepeliendum patrem suum*, ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים *Et ascenderunt cum eo omnes servi Pharaonis, presbyteri* seu *seniores domus ejus, & cuncti presbyteri terrae AEgypti*. Scripsit quidem haec Moses, sed ut ad vetustiora secula attinentia, & eadem lingua & notione quae tempori Josephi convenit, id est, quae annis erat in usu centum ac viginti aut circiter ante Mosem natum, idque ex usu etiam tunc antiquissimo & a majoribus receptissimo. Quod autem secundo hic consideratur, de moribus circa hunc titulum sub lege dein perpetuo usitatis, id quidem aperte cernitur in eo quod Ebraei etiam post legem perpetuo circa ה זקנים *presbyterorum* creationem [i] per manuum impositionem, quam סמיכה *semica* vocitant, observabant. Alios scilicet in dignitatem docendi ac *ligandi* seu *inhibendi & solvendi* seu *permittendi*, id est, casus conscientiae & dubia sacra definiendi, seu velut doctoratus theologiae universae, creabant. Alios, in theologiae capitum aliquot tantum particularium explicandorum, quae דברי יחידים vocitata, facultatem creabant, velut in doctoratus theologiae limitibus singularibus circumscripti dignitatem. Alios (quod frequentissimum erat) potestate, licentia seu potius capacitate causas qualescunque cognoscendi donabant, doctores sic juris simul ac theologiae suae creantes; aliis denique causis aliquot tantum, veluti pecuniariis, sed non capitalibus, permissis Non tamen ut ita ex ipsa ejusmodi creatione judiciariam inde sibi quis nancisceretur aliquam potestatem quam ex ipsa creatione sola actu exercere posset, sed ut ex creatione ejusmodi tantum capax fieret praefecturarum juridicarum, atque ut inde in judicum collegia ac synedria, sive magnum sive minora, potuisset, nec aliter rite, cooptari. Qua de re summatim & optime Maimonides [k] ad vetustiorum mentem, אחד בית דין הגדול ואחד סנהדרין קטנה או בית דין של שלשה צריך שיהיה כל אחד מהן סמוך מפי הסמוך׳ ומשה רבנו סמך יהושע ביד שנאמר ויסמוך ידיו עליו ויצוהו׳ וכן השבעים זקנים משה רבינו סמכם ושרתה עליהן שכינה ׳ ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים לאחרים׳ ונמצאו הסמוכין איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבינו ׳ואחד הנסמך מפי הנשיא או מפי אחד מן הסמוכין אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם׃ *Parile jus spectat ad synedrium magnum, & ad synedrium quodlibet minus, & ad forum triumvirale* (de quibus in libris sequentibus nos fusius) *in hoc scilicet, ut oporteat quemlibet eorum qui in illa cooptantur creari per manus impositionem ab alio qui sic ante creatus fuerit* (regulariter sic: nam etiam per epistolam seu codicillos creari absentes rite potuere. Praesentibus vero, ut ipsi tactu certo designarentur, dum quis ante creatus verba creationis eis proferebat, manuum impositio, ut in similibus etiam aliis, adhiberi solebat; quae tamen non ita prorsus necessaria habita est quin [l] בדבור בלבד

[t] Exod. iii. 16, & 18. [v] Ib. iv. 29. [x] Ibid. xii 21. & xvii. 5, & 6. [y] De Vita Mosis, lib. 1. [z] Ib. xviii 12 [a] Genes xxiv. 2. [b] Targum Jonath dict. Gen. xxiv 2, &c. [c] Genes xv. 2. [d] Genes. xli. 40. [e] Vide Gen. xviii. 19. [f] Genes. xxiv. 2. [g] Vide Ambros. de Abraha, lib. 1. cap. 9. Pererium, alios ad dictum Genesis locum. [h] Genes. l. 7. [i] Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol 4, 5, &c. [k] Tract. *Sanhedrin*, cap. 4. [l] Sepher Juchasin, fol. 60. a. Jos. Scalig. in Elench. Trihaeres. cap 10. & videsis Comment. in Eutychii Origines.

verbis

verbis conceptis tantum, ubi de persona certo fatis constaret, ut אני סומך אתך *Ego te creo*, aut תהיה סמוך *sis creatus*, legitime etiam creari potuissent. Sed mutilus in codicibus editis est locus hic, ubi legitur צריך שיהיה אחד מהן סמוך *ut oporteat unum* aut *aliquem eorum sic creari*. Res ipsa plane postulat ut legatur כל אחד, & in codice MS. penes me pervetusto expressim legitur שיהיה כל אחד מהן סמוך *ut unusquisque eorum sit creatus*, &c.) *& Moses magister noster ita creavit Jehosuam, juxta id quod scriptum est* [m]; *& manus suas ei imposuit, & praecepit ei* (quod interpretantur [n] etiam per עשהו רב *fecit eum Rabbinum* seu *doctorem*) *Atque ita septuaginta presbyteros creavit Moses, & resedit super eos majestas divina* (quam *spiritum Domini* & רוח הקדש *Spiritum Sanctum* appellitant etiam illi [o]; cui consonum est illud de Jehosua [p], מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו *& plenus erat spiritu sapientiae, quia Moses posuit super eum manus suas) & presbyteri illi* (sic pergit Maimonides) *alios similiter creabant, aliique alios. Et compertum est sic creatum fuisse alium ab alio, usque in tempora* (sursum) *domus judicii* seu *synedrii Jehosuae, & usque in tempora domus judicii Mosis. Et parile jus est, sive quis a principe synedrii fuerit sic creatus, sive ab aliquo sic ante creatorum alio, etiamsi is non omnino esset in synedrio aliquo sic creatus*. Atque hac de re nos etiam alibi [q] nonnulla; quae consulat lector. Ex recepta autem tum ante tum post legis in Sinai dationem *presbyteri* notione pro eo qui variatim inter suos sapientia & dignitate praecellentior esset, illud Mosis [r], *Et venit Moses, & convocavit* לזקני העם *presbyteros populi*, vertitur in paraphrasi Hierosolymitana לחכימיא דישראל *sapientes Israel*. Et quamplurima sunt in pentateucho juxta sensum illum, uti & alibi in foedere veteri, post judices sic ex consilio Jethroneo constitutos, de presbyteris testimonia. Illa autem cum primis est hic advertenda lex, ubi זקן seu *presbyter* significantius [s] pro eo qui sapientia & dignitate eminentior esset, qualiscunque interim esset aetatis, idque ex usu vocabuli legis datione proculdubio vetustiori occurrit. Verba sunt מפני שיבה תקום והדרת פני זקן *coram canitie consurge, & honora personam* seu *vultum senioris* seu *presbyteri*. Syrus quidem ibi habet, *Honora eum* דקשיש מנך *qui senior te est*, uti & Arabs pridem Romae cum vulgata editus, واكرم من اكبر منك *& honora eum qui est te praestantior* aut *potentior*, quasi non tam simpliciter de praestantiore ac inter suos eminentiore aut seniore legis pars illa lata fuisset quam de eo qui praestantior aut senior esset eo cui illum honorare ibi praecipitur. Sed Onkelus ibi expressius & ad Talmudicorum, ut statim ostendetur, mentem, מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא *Coram eo qui doctus est in lege surgas, & honora faciem presbyteri*. Et consona est hic paraphrasis illa altera Uzieldi tributa, excepto quod pro סבא *presbytero* substituunt ille חכימא *sapientem seu jurisperitum*. Suis consonus etiam Philo [t] *presbyterum* ibi significare ait τὸ τιμῆς καὶ γέρως καὶ πρεσβείων ἐπάξιον, *eum qui honore, praemio ac dignitate praefertur aliis*. Alibi [v] idem, Moses, ait, in legislatione sua solet καὶ τοὺς ἡλικίᾳ προβεβηκότας νέους, καὶ τοὺς μηδέπω γεγηρακότας ἔμπαλιν ὀνομάζειν πρεσβυτέρους, οὐκ εἰς πολυετίαν ἀφορῶν, ἢ βραχὺν καὶ μήκιστον χρόνον, ἀλλ᾽ εἰς ψυχῆς δυνάμεις κινουμένης εὖ τε καὶ χεῖρον, *& provectos aetate appellare juvenes, & eos qui nondum senuerunt presbyteros* seu *seniores, non respiciens annorum numerum, aut tempus breve longumve, sed in potentias animae quae movet melius aut deterius*. In eandem ipsam mentem expressius etiam habet ille [u] alia. Et juxta veterem hunc Ebraeorum sensum Hieronymus ad illud [y] Salomonis, *Vae tibi terra, si rex tuus fuerit* נער *juvenis*; *talis*, inquit [z], *fuit rex juvenis Roboam filius Salomonis, qui secutus est juvenum consilia; non quod aetate esset juvenis, sed sapientia; alioqui quadraginta & amplius annorum regnum accepisse narratur. Et e contrario, duodecim annorum erat Salomon quando suscepit imperium; & quia habebat sapientiam, propterea non est appellatus juvenis*. Legem autem illam de presbytero jam ante memoratam vocitant Talmudici [a] מצות כיבוד חכמים *praeceptum de honore sapientibus exhibendo*; adeoque ה׳ זקן in ea pro *sapiente & ob scientiam eminentiore* sumunt, seu pro eo שקנה חכמה *qui acquisivit sapientiam*; cui subinde adjiciunt, אפילו ינוק והכים, *etiamsi juvenilior sit, modo sapiens*. Atque velut ex receptissimo ab intima tunc antiquitate usu notio *presbyteri* habetur in loco illo illustri de synedrii magni institutione (qua de re plura libris in sequentibus) ubi Deus Mosi ait [b], *Congrega mihi septuaginta viros* מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם *e senioribus* seu *presbyteris Israel, quos noveris ipse esse seniores* seu *presbyteros populi*; quod itidem a Mose factum legitur. Et, נוח עליהם הרוח *& quievit super eos spiritus*, inquit Moses; de quibus Philo, οἱ οὐδὲ πρεσβύτεροι ὄντες γενέσθαι πρὸς ἀλήθειαν μὴ μεταλαβόντες τοῦ πανσόφου πνεύματος ἐκείνου, *qui revera non fiebant presbyteri* (sive non creabantur in munus ei designatum) *sine participatione spiritus sapientissimi illius*, qualis Mosis erat, qui eos adscivit creavitque. Unde etiam tam synedrium שבעין חכימיא LXX *sapientum* quam *presbyterorum* dicti sunt [c]. Etiam, ut ex notissimo vetustissimoque notionis illius *presbyteri* usu, traditur [d] eam in Abraha inchoasse. Idem certe Philo [e] observat, ubi Abraham dicitur πρεσβύτερος προβεβηκὼς ἡμερῶν [f], *Presbyter aetatis provectae*; & statim subjungitur, *Et Dominus benedixit Abrahae* κατὰ πάντα *in omnibus*. Is subjunctum hoc de benedictione pro ratione capit cur Abraham presbyter sit ibi dictus; Ἐπιφερομένη γὰρ, inquit, Θεῷ τὸ λογικὸν τῆς ψυ-

[m] Numer. xxvii. 23. [n] Elias in סמך [o] Elias in שכן alibi passim. & videsis Maimon. in *More Nebochim* part. 2. cap. 45. & Hieronym. epist. 65. de Origene, & Lactantio, & in Esaiam lib. 11. cap. 40. [p] Deut. xxxiv. 9. & vide Num. xi. 25. [q] Uxore Ebraica lib. 1. cap. 15. & in Eutychii Origines. [r] Exod. xix 7. [s] Levit. xix. 32. [t] Lib. de Sacrificiis Abelis & Caini. [v] Tit. περὶ τῆς Ἐξετάσεως Νοῦ. [u] Ibi. & lib. περὶ γεωργίας, περὶ ἀποικίας. [y] Ecclesiast. x. 16. [z] In Esaiae cap. iii. [a] Vide Gemar. Hierosolymitanam ad tit. *Biccurim*, fol. 65. col. 3. Babylon. tit. *Kidushin* cap. 1. fol. 32. b. Maimonidem tit. *Talmud Tora*, cap. 6. Mosem Mikotzi praecept. affirmat. 13. praeter commentarios ad legem obvios. [b] Numer. xi. 16. 24, 25. [c] Targ. Hierosol. Numer. xi. 26. [d] Lib. περὶ γιγάντων. [e] Lib. περὶ τῆς Ἐξετάσεως Νοῦ. [f] Genes. xxiv. 1.

χῆς

χῆς μέρος ὅταν εὖ διατεθῇ, καὶ μὴ καθ' ἓν εἶδος ἀλλὰ κατὰ πάσας τὰς ἐπιβολὰς εὐλογηθῇ, πρεσβυτέρᾳ γνώμῃ χρώμενον, καὶ αὐτὸ δήπου πρεσβύτερόν ἐστι, *Cum ex benignitate ac prudentia divina recte disponitur pars animae rationalis, nec unam modo sed omnes benedictionis species accipit, seniorum moribus & disciplina utitur, atque ita ipsa fit senior*. Et demum cum complures ante Abrahamum diutius multo vixisse ex scriptura sit manifestum, neminem eorum advertit ille dictum fuisse זקן seu *presbyterum*, hunc autem eo nomine signanter sic, & causa jam dicta, donatum. Philonem hic secuti sunt christiani aliquot scriptores [g]. In epistola secunda Anacleto papae tributa; *In proverbiis* [h] *dicitur, gloria senum, canities. Haec vero canities sapientiam designat; de qua scriptum est, canities hominum prudentia est. Cumque nongentos & amplius annos ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legerimus, nullus alius prius appellatus est presbyter, id est, senior* [i], *nisi Abraham, qui multo pauciores vixisse annos convincitur. Non ergo propter decrepitam senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur*. Et recipitur hoc in canonum collectiones veteres [k], ipsumque juris canonici corpus [l]; & legitur etiam apud Isidorum Hispalensem [m], ubi *presbyteros* inde ait *merito & sapientia dici, non aetate*. Quod recte satis dictum. Sed quod inibi is habet, *presbyterorum ordinem exordium sumpsisse a filiis Aaron*, seu, ut paulo ante, *presbyterorum* illos *figuram praemonstrasse*, sicut etiam in Anacleti epistola illa, cujus pars magna inde surrepta est, alibique interdum etiam apud veteres [n] legitur, id plane temere nimis (ne quid gravius dicam) scriptum est. Ordinem enim seu qualitatem ac dignitatem presbyterorum Aarone vetustiorem ac ante eum notissimam fuisse ex scripturae locis quos adduximus palam liquet, nec qua talis fuit ad Aaronis filios (qui sacerdotes fuere qua tales) magis atque ad alios quoscunque Israelitas omnino attinuisse. Pro *corporibus* autem ac *coetibus* in seculis quae tractamus hic *presbyterorum* seu *seniorum* Graeci substituunt, tum quater ante [o], tum multoties [p] post legem datam, Γερουσία, *Senatus*, ubi scilicet vox זקנים, id est, γέροντες, seu *senes* aut *seniores*, nec aliter vocabulo γερουσίας respondens, habetur in sermone sacro; pro *senibus* ac *senioribus senatum* ut synonymum sic usurpantes. Etiam בני ישראל [q] *filii Israel*, ad quos Mosi ex praecepto Dei loquendum erat, interdum γερουσία Ἰσραὴλ vertitur, quasi coetum ad quem sic loquendum erat e senioribus aut presbyteris constitisse non dubitassent interpretes illi. Et quidem vox γέροντες *senes* positive dicta (unde γερουσία formata) & πρεσβύται seu *senes* זקנים expressius sonant quam *presbyteri*, quae vox est comparativa, ut *seniores*. Sed positivus hic gradus & comparativus pro eodem indiscriminatim habetur tum interpretibus illis aliisque vetustis, qui pro סבי, זקנים & الشيوخ atque id genus alia substituunt, tum recentioribus, quorum aliqui positivum adhibent, ut die Alten, de Ouden, Ancients, *vieios*, *vecchii*, *antiani*, *les anciens*, & similia, aliqui eodem ipso sensu Elders, Oudermannen, Ouderlingen; etiam & Outste & Elteften, quae a positivo se ita deflectunt. Bene quidem satis Isidorus, ubi ait [r], *Senex apud Graecos non presbyter, sed γέρων dicitur*, si stricte comparativi in voce altera sonum, in altera positivi spectes. Sed manifestum interea est terminationem hic comparativam (ut in *presbytero*, *seniore*, Ouder, Elder, & similibus) *non habere significationem qua magis sive minus a positivo significet*, ut de voce *grandior* loquitur Donatus [s]; ubi exemplum item de *seniore* affert ex illo Virgilii [t] de Charonte,

Jam senior; sed cruda Deo viridisque senectus.

Et Quintilianus [v], *Utimur & vulgo comparativis pro absolutis, ut cum se quis infirmiorem dixerit*. Quinimo etiam in aetatis apud veteres ratione (unde notio quam diximus *presbyteri* ac *senioris* sumitur) ii quibus corpus senescere incipiebat *seniores* vocitati sunt, ab anno scilicet XLV. Idemque nomen retinuere adusque LX. Atque inde usque ad finem vitae *senes* (seu nomine positivo) nominabantur, quod ea aetate corpus jam senio laboraret. Sic Varro, atque ex eo Censorinus [x]. Atque in jure Caesareo, ut viginti quinque annis juniores [y], ita qui quinquagesimum quintum excesserint, velut qui *seniores* tunc esse desierant, & in simplicem *senum* seu grandium natu conditionem transierant, decuriones fieri prohibentur. Et sicut ob aetatis discrimina sic nominabantur distinguebanturque *juniores* & *seniores*, ita secundario, quoad mores, ingenium, scientiam, sapientiam, dignitatesque inde variatim collatas, *seniores* ac *presbyteri* dicti, annorum aetatis ratione non habita, quam scilicet in appellatione hujusmodi supplebat morum, scientiae, dignitatis praecellentia. Unde Hesychius, πρεσβύτερος, μείζων, φρονιμώτερος, *presbyter, major, sapientior*. Et similia de vocabulo illo alia occurrunt. Adeoque *presbyteri*, *seniores*, *senes*, etiam *senatores* [z], hic plane synonyma. Hinc in sacro sermone obvii sunt *presbyteri Israel*, *presbyteri populi*, *presbyteri urbis*, *presbyteri terrae*, *presbyteri* etiam *sacerdotum*. Et vox *presbyteri* maxime prae aliis זקן significantibus, interpretibus Graecis usurpatur; ut Vulgatae *senex* & *senior*, in qua *presbyteri* vox, extra libros aliquot Apocryphos & Novum Testamentum, non reperitur. Versio autem Anglosaxonica pro *senioribus* hic habet ealdpar & eldpen & ealdopmannum, uti & Wiclefiana Eldremen, quod idem est ipsum cum Aldermen. Rhemenses & Duacenses Angli Ancients plerumque vertunt. A *presbyteri* autem usu Judaico etiam vocabulum πρεσβυτέριον *presbyterium* natum est, & notione duplici adhiberi solitum. Altera est, qua dignitas ipsa seu ἡ τιμὴ τοῦ πρεσβυτέρου seu πρεσβυτερεία, *honor presbyteri* seu *presbyterii*, significatur, id est, ipse presbytera-

[g] Vide Hieron. ad Esaiae cap. iii. [h] Prov. xx. 29. & vide Sapient. iv. 8. & Hieronym. in Esaiam lib. 8. cap. 24. ad finem. [i] Gen. xxiv. 1. [k] Burchard. Decret. lib. 2. cap. 5. Ivo part. 6. cap. 23. & vide Hieron. loco citato. [l] Gratian. Dist. 84. c. 6. porro. [m] De Officiis Eccles. lib. 2. c. 7. [n] Leo Mag. epist. 88. Ivo part. 6. cap. 72. Theodulphus ad presbyteros Aurelianenses cap. 1, &c. [o] Exod. iii. 16, 18. & iv. 29. & xii. 21. [p] Levit. ix. 1. Num. xxii. 4. &c. [q] Levit. ix. 3. [r] Originum 11. cap. 2. [s] Ad Terentii Phorm. Act. 2. Scen. 3. [t] Aeneid. 6. [v] Instit. 9. cap. 3. [x] De Die Natali cap. 14. & vide Tuberonem apud A. Gellium lib. 10. cap. 28. [y] L. 11. D. tit. de Decurionibus. [z] Vulgat. Proverb. xxxi. 23.

tus, seu presbyteri officium ac dignitas, quae perquam varia, juxta existimationem & creationem variam, habebatur in singulis personis ea fruentibus; unde de Daniele legitur in Susannae historia[a], *Reversus est populus cum festinatione, & dixerunt ei* πρεσβύτεροι seu *seniores, veni, & sede in medio nostrum.* (scilicet in τῷ γερουσίᾳ seu *senatu*, qui praefectura ibi juridica fuit) *& indica nobis*, ὅτι σοὶ δέδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πρεσβυτέριον, *quia tibi Deus dedit presbyterium*, seu *presbyterii dignitatem.* Ubi *honorem senectutis* habet Vulgata; the honor of old age, ut Duacenses ibi, aliique Sed Angli olim nostri, as great honor as an Elder; postea, the office of an Elder; & demum, the honor of an Elder. Galli, *l'estat des anciens*; Lutherus & Belgae, Richters ampt, quod *officium judicis* sonat, ac in loco hoc proprie satis substituitur: Non quod *presbyterii* nomen judiciariam aliquam potestatem in se ex natura sui complectatur, sed quia illic de praefectura juridicae senioribus expressim agitur. Hac notione item habetur in illo Josephi[b], παντὸς τοῦ πρεσβυτερίου τιμὴν ἔχειν τοὺς νέους, *ab juvenibus honorem exhibendum ubicunque seniorum dignitas reperitur.* Inde itidem in christianismum primitivum eadem vox ac notio (simul cum vocis *presbyteri* usu frequentissimo, ut ex foedere novo liquet) sumpta est[c], adeoque *presbyterii honor*, & *manus imponere* εἰς πρεσβυτέριον[d], *ut presbyterio quis fungeretur.* Et *in presbyterio filios generare*, est[e] postquam presbyter quis creatus fuerit. Alia id genus sunt satis obvia. Notio altera est qua eadem vox presbyterorum ordinem, coetum seu consessum, congregationem aut collegium qualecunque denotat; ut in evangelio[f], συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, *congregatum est presbyterium populi, & principes sacerdotum, & scribae, & duxerunt illum* εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν, *in synedrium* seu *consessum suum.* Ubi Vulgata, *convenerunt seniores plebis.* Et in Actis[g] Paulus, *Princeps sacerdotum mihi testimonium reddit*, & πᾶν τὸ πρεσβυτέριον, *& totum* seu *universum presbyterium* Ubi Vulgata, *& omnes majores natu.* Ita binis in locis illis novi foederis pro ordine seu consessu presbyterorum, juxta morem Judaicum ex intima antiquitate in secula illa deductum, *presbyterium* usurpatur Priori in loco Syrus habet tantum קשישא *presbyteri*, nec quid *plebi* aut *populo* respondens; posteriori, ולכלהון קשישא *& omnes presbyteri.* In utroque Arabs مشايخ *presbyteri.* Alii[h], *seniores plebis*, quibus tamen pro ordine seniorum seu presbyterorum expressim sumitur Lutherus loco priori, die Eltesten des Volckes, *presbyteri plebis*; posteriori, der gantze Hauffe der Eltesten, *totus coetus presbyterorum.* Belgae in utroque olim, Ouderlingen; sed nuperi in posteriori, den geheelen Raedt der Ouderlingen, *totum concilium presbyterorum.* Angli nostri in priori, the Elders of the people; in posteriori, all the estate of the Elders; *Ordo totus presbyterorum*; & interdum, the company of the Elders. Angli Rhemenses, the Auncients, &c. &, all the Auncients. Galli, *les anciens du peuple*; &, *tout l'assemblée des anciens.* Atque ex ejusmodi usu Judaico (neque enim alibi ante christianismum *presbyterii* nomen reperitur) ortum est quod in christianismum etiam primitivum est receptum *presbyterii*, etiam hac notione, nomen, quod ex constitutionibus apostolicis[i] dictis & synodo Ancyrana jam citata liquet (ubi eodem in canone notio habetur plane utraque) atque ex epistolis Ignatio tributis[k], Cypriano[l], aliisque scriptis tam inter veteres quam recentiores satis obviis; pro presbyterorum nempe consessu episcopo adsistente Vocem autem *presbyterium* neque hac in notione neque in priori illa ullibi in Hellenistica versione τῶν septuaginta reperimus; tametsi Lucifer episcopus Calaritanus[m] e Deuteronomio eorum locum transferat quasi ibi pro זקנים *presbyteri* substituissent Graeci πρεσβυτέριον. Legitur[n] scilicet; *Et scripsit Moses verba legis hujus in libro, & dedit eum sacerdotibus & Levitis qui tollunt arcam testamenti Domini*, ואל כל זקני ישראל id est, *& universis presbyteris Israel*, seu, ut Vulgata, *cunctis senioribus Israel*; ubi Graeci, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, *& presbyteris Israel.* Sed Lucifer habet *& presbyteriis Israel*, quasi legisset ipse ibi καὶ τοῖς πρεσβυτερίοις. Idem ipsum vero innuunt in veteri testamento Graeci dum pro presbyteris saepissime substituunt illic γερουσίαν, *senatum*, quae vox est in Graeco item paganismi sermone usitata pro *seniorum* seu *senatorum consessu*, ac semel tantum in novo testamento; ubi[o] convocatam legimus πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, *totum senatum filiorum Israel*; quod Syro, Vulgatae, Arabi, *omnes presbyteri* seu *seniores* vertitur. Adeoque tam *presbyterium* quam *gerusia* ut prorsus synonyma Hellenistis in usu; licet nullibi habeatur illud apud septuaginta interpretes, nedum in paganismi sermone ullibi sive Graeco sive Latino. *Presbyterium* item non raro *senatus* vertitur; cui tamen, si strictius loquendum, potius *senioratus* responderet. Consessus etiam presbyterorum שיבה & συνέδριον dictus est, unde in foedere utroque *synedrii* vocabulum obvium, juxta illud Salomonis[p] de muliere forti, *Nobilis in portis est vir ejus*, בשבתו עם זקני ארץ ubi Graeci, ἡνίκα ἂν καθίσῃ ἐν συνεδρίῳ μετὰ τῶν γερόντων κατοίκων τῆς γῆς, *quando sederit in synedrio cum presbyteris qui terram inhabitant.* Vulgata, *quando sederit cum senatoribus terrae.* עדה item saepius aliaque synonyma pro eodem usurpantur. Atque ut e paganismi Graeco vocem *synedrii*, quae ibi frequentior est, sumpsere septuaginta, ita Judaeorum Hellenistis aliis usitatior ea est, ut ex Josepho[q] & Philone[r] ac evangeliis[s], sed maxime ex actis[t], notissimum est; unde etiam τὸ סנהדרין *Sanhedrin* in Ebraismo formatum consessum apud Ebraeos juridicum seu synedrium significat. Et *synedrium* pariter in christianismi usum inde receptum, pro concilio seu consistorio qualicunque[v] etiam christiano. Quod vero di-

[a] Comm. 50. [b] Advers. Appionem, lib. 2. [c] Synod. Ancyrana can. 18. in Cod. Eccl. Univers. 38. [d] Euseb. Hist. Eccles. 6. cap. 7, &c. & videsis Bilsonum lib. de perpetua Ecclesiae Christi gubernatione, cap. 7. [e] Innocent. I. in Decretis cap. 33. [f] Luc. xxii. 66. [g] Cap. xxii. 5. [h] Erasmus, Henric. Stephanus, alii. [i] Lib. 8. cap. 96. [k] Ad Trallianos & ad Philadelphenses, & vide Nic. Vedelium ibi cap. 14. [l] Lib. 3. epist. 11. seu epist. 46. [m] Lib. 1. ad Constantium Aug. pro Athanasio. [n] Deut. xxxi. 9. [o] Act. v. 21. [p] Prov. xxxi. 23. [q] In vita sua. [r] De Vita Mosis lib. 3. & lib. περὶ μέθης. [s] Matth. v. 22. & x. 17. & xxvi. 59. Luc. xxii. 66. Joan. xi. 47. [t] Cap. iv. 15. & v. 21, &c. & vi. 12, 15. & videsis Grot. ad Matth. v. 22. [v] Ignatius Epist. ad Trallianos, Synesius Epist. 57, &c.

ctum eſt ſupra de presbyteris ita ſolenniter creatis (de qnibus plura libro ſecundo) ita temperandum eſt nt non intelligatur quaſi nunquam aliqui alii *presbyteri* etiam civili hac notione ac ipſius *γερουσίας* nomine venirent. Fuere enim interdum qui ſic dicti etiam ex eo tantum quod negotiis aliquot forenſibus aut quaſi (ut leviri renunciationi) lege ſacra praeſtitutis haud impares reperirentur; quod alibi [x] oſtendimus. Sed ut plurimum ita ſe res habuit ut *presbyterorum* nomine ſolenniter creati ac juxta morem conſtituti, ſive in ſynedria cooptarentur & judices fierent, ſive judiciariae poteſtatis capaces tantum redderentur, ſive theologiae aut partis ejuſdem alicujus ſingularis doctores (hujuſmodi enim diſcrimen erat) ordinarentur, ſoli, nec alii cenſeri ſolerent. Hinc duravit per Judaiſmum *ſeniorum Judaeorum* [y] mentio, uti & *ſynedriorum utriuſque Palaeſtinae, & presbyteriorum* [z], pro primatibus aliiſque praefectis; qui utroque occurrunt in codice. Ex vetuſtiſſimo illo *presbyteri* & *presbyterii* apud Ebraeos vocum uſu & conſtitutione ſolenni uſurpantur itidem utraeque in Judaiſmo apoſtolorum reformato, ſeu Chriſtianiſmo ex Judaiſmo ſub illis naſcente. Nimirum ut Ebraeis non credentibus ſui, ita credentibus ſeu chriſtianis ſui presbyteri jam creabantur [a], qui etiam *eccleſiae* [b] *presbyteri* dicti, ut in foedere liquet novo. Prima mentio eorum in eccleſia chriſtiana ut ad eam ſpectantium habetur in illo capitis undecimi Actorum, *Diſcipuli, prout quiſque habebat, propoſuerunt ſinguli eorum in miniſterium mittere habitantibus in Judaea fratribus. Quod & fecerunt, mittentes πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, ad ſeniores, per manus Barnabae & Sauli.* Dein eorum itidem mentio in actis & epiſtolis non infrequens. Sed vero nulla comparet inſtitutio presbyterorum in chriſtianiſmi illis incunabulis nova ſeu ſingularis Juxta morem Judaicum, qui etiam tunc chriſtianus & erat & ſic dicebatur, creati ſunt. Quod obſervatu forte digniſſimum hic veritatis amantioribus Et Grotius ibi [c]; *Totum regimen eccleſiarum Chriſti conformatum fuit ad ſynagogarum exemplar.* Qualemnam autem ex compromiſſo ſeu diſciplina confoederata chriſtiani tunc presbyteri juriſdictionem exercere rite potuiſſent, tum ex ſuperius de excommunicationis tunc uſu dictis intelligi poteſt, tum ex eis quae libro proximo de Synedriis & Praefecturis Ebraeorum juridicis traduntur. Quantum vero ad *geruſiae* ſeu *ſenatus* nomen; id in foedere novo ſemel habetur pro ſeniorum in politia Judaica ordine ſeu coetu (ut ſaepius in foedere vetere) ſed non omnino in novo ut ad chriſtianiſmum attinens. *Presbyterium* autem in veteris exemplaribus nullibi habetur, ſi Suſannae hiſtoriae locum memoratum excipias. Nec ſane, ut ad chriſtianiſmum attinens, habetur in novo vox *presbyterium* extra unicum illum epiſtolae prioris ad Timotheum [d] locum, *Noli negligere gratiam, χαρίσματος, ſeu donum, quae in te eſt, quae data eſt tibi per prophetiam, μετ' ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου, cum impoſitione manuum presbyterii.* Ita ſcilicet exemplaria Graeca quae reperta ſunt habent. Ita etiam legebant Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius. Etiam & Vulgatae codices complures, iique vetuſti, *presbyterii* illic exhibent. Sed vero in codicibus Vulgatae non paucis tam antiquitus MSS. quam typis editis legitur ibi *presbyteri*, quaſi in Graecis, unde illa deſumpta eſſet, non πρεσβυτερίου ſed πρεσβυτέρου lectum fuiſſet Eraſmus in annotationibus ſic legebat in codice quo uſus eſt Vulgatae. Sed adjicit, *Sic quidam habent codices. Verum antiqui conſentiunt cum Graecis, apud quos eſt πρεσβυτερίου, id eſt, presbyterii, non presbyteri. Et ita legit Ambroſius.* Certe & ita Sedulius, Ambroſio ſatis coaevus. Et dubitandum non eſt quin ita legerint quamplurimi alii ſcriptorum veterum, ut Beda, aliique. Codex item MS. in bibliotheca Weſtmonaſterienſi pervetuſtus non aliter; uti nec aliter codices MSS. in Oxonienſium publica, alibique complures. Caeterum etiam inter veteres non pauci *presbyteri* ibi retinendum voluere. Ita ſcilicet Primaſius Uticenſis epiſcopus, qui floruit ſub annum 500, adeoque Sedulio eſt paulo recentior; atque huic coaevus Remigius epiſcopus Rhemenſis, ut liquet in annotationibus ejus in epiſtolas Pauli typis editis [e], quarum exemplar MS. perpulchrum & pervetuſtum, quod olim erat Coenobii Chertesienſis, ſervatur in bibliotheca Weſtmonaſterienſi, ubi expreſſa lectio etiam *presbyteri.* Et ambiget, opinor, nemo hoſce, viros tantos, ſuos & tunc ac poſtea habuiſſe ſequaces, alterum in Africa ſua, ut in Gallia ſua alterum; etiam & autores habuiſſe vetuſtiores qui ipſis hic praeiviſſent. Ita ſcilicet, ſi revera annotationes illae fuerint Remigii; qua de re codicis pervetuſti fide ſubnixus J. Baptiſta Villalpandus, qui illius ſub nomine eas edidit [f], haud dubitare videtur. Sed totidem ferme verbis, quamplurimis ante annis, Haymonis Halberſtadenſis epiſcopi nomine [g] eaedem prodiere. Nec ſane MS. quem diximus codex autoris nomen prae ſe fert; ſed titulum habet manu recentiori *Epiſtolae Pauli gloſſatae.* Sed vero etiam in Haymonis editis legitur hic *presbyteri.* Nec inter Germanos ſuos minus celebris ſub annum 840 quam inter Gallos ſuos Remigius. Et in codd. Vulgatae MSS qui admodum numeroſi ſunt in bibliotheca Oxonienſium publica, pauciores ſunt qui habent *presbyterii* quam qui *presbyteri.* Prioris generis ſunt circa duodecim, poſterioris circa ſexdecim, quibus conſoni MSS. alii bibliothecis in aliis. *Presbyteri* item legebat Hugo cardinalis, Thomas Aquinas, aliique id genus, & proculdubio Petrus Lombardus; tametſi in commentario ejus *presbyterii* habeatur. Quod enim legimus in eo, PRESBYTERI *pro* PRESBYTERORUM; *ſingulare pro plurali, poſuit*, manifeſte indicat ſcripſiſſe illum, adeoque ibi legiſſe, *presbyteri.* Neque enim dixerit quis *presbyterii* plurale eſſe *presbyterorum.* Sed quidem recte agnoſcit item ille, uti etiam Hugo cardinalis, aliam literam fuiſſe tunc *presbyterii.* Ita variabant ſcilicet codices. Editio item cum gloſſa ordinaria & Lyrani commentariis *presbyteri* illic habet, licet Lyranus ipſe, ni fallor, *presbyterii* legendum voluerit. Nec aliter editio illa pro more ſeculi elegantior Lugdunenſis, annis ferme [h] abhinc 130 a Jacobo Mareſcallo adornata,

[x] Uxore Ebraic. lib. 1. cap 15. [y] C tit. De Judaeis, lib 15. [z] C. Theodoſ. lib. 16. tit 8 l 2. 13, 14, 29.
[a] Act xi 30. xiv. 23. Tit. i. 5. [b] Act. 20. 17. Ep. Jacobi v. 14. [c] Et vide eum ad Act xiii. 1. & xviii. 8. & 22. 17.
[d] Cap. iv. 14. [e] Moguntiae 1614. [f] Moguntiae 1614. [g] Argentinae 1519. Pariſiis 1556, &c. [h] Ann. 1523. in folio,

ornata, quae in calce dicitur *ſtudioſiſſime reviſa, correcta & emendata, & ad inſtar correctiſſimorum exemplarium tam antiquorum quam novorum incontrata, comparata, & collata.* Praeiverat ejuſdem alia [i] hic concors. Atque haſce aliae non paucae dein ſecutae ſunt. Inde in verſione Italica Nicolai de Malermi abbatis S. Michaelis quampluribus abhinc annis edita legitur, *Con imprimento della mano del presbytero.* Inde etiam in Anglicana quadam [k] ſub initia reformationis, with laying on the hands of an Elder. Et praeſtantiſſimus ille vir Thomas Morus, ubi acrius quidem in Guilelmum Tindallum invehitur eo quod in verſione ſua ſub annum 1530 [l], cauſſa pro presbyteris Elders ſubſtituiſſet, expreſſim [m] lectionem *presbyteri* pro vera ſumit ac recepta, & reddendum locum vult, with the impoſition of hands of a Prieſt; quam vocem pro *presbytero* paſſim Angliee adhibendam eſſe pluribus contendit. Et verſio Gallicana annis abhinc amplius 120 typis edita [n] habet, *avec l'impoſition de mains de preſtre.* Etiam in editionibus recentioribus aliquot [o] reformatorum *presbyteri* hic legitur tum in Vulgata tum in nova ſibi facta. Sed perrara eſt in eorum bibliis illa lectio. Quantum vero ad Romanenſes nuperos; eorum ſuperioris ſeculi editiones celebriores habent hic *presbyterii*, ut Complutenſis, Iſidori Clarii, Lovanienſis, aliaeque. Et ita legerunt Bellarminus [p], Baronius [q], id genus apud eos alii. Quinetiam in celeberrima & recentiore illa utriuſque teſtamenti verſionis Vulgatae editione Sixti quinti anno 1590 & dein Clementis octavi 1592 juſſu Romae primum ex compluribus & vetuſtioribus MSS. typis mandata (quam nimirum tantae autoritatis haberi voluit Clemens ille [r] ut, *Si quis typographus alias ederet vel evulgaret, ultra amiſſionem omnium librorum, & alias arbitrio noſtro infligendas poenas temporales, etiam majoris excommunicationis ſententiam eo ipſo incurrat, a qua niſi a Romano pontifice, praeterquam in mortis articulo, abſolvi non poſſit) presbyterii* legitur; cui conſonae ſunt editiones complurimae aliae. Nec ſane qui parendum ſerio exiſtimarint decreto illi hac de re pontificio, editionem aliquam in vocula aliqua diſcrepantem debuerunt admittere. Caeterum, qualiſcunque decreti illius vis fuerit habita, etiam ubi pontificum viguit vigetque in hiſce imperium, edita ſunt, nec ſemel nec furtim ſed autoritate & cenſura publica, biblia nomine Vulgatae editionis, Sixti quinti & Clementis octavi juſſu recognitae, in quibus etiam opera, ut videtur, data vox *presbyteri* hoc loco fit redux. Ita ſcilicet in editione Moguntina 1609. ad archiepiſcopum Moguntinum a typographo dicata, & a Stephano Webero ſuffraganeo Moguntino, cenſore tunc ibi, typis permiſſa. Ita etiam in editione Veneta e typographia Salicata anno 1616. ubi praefigitur etiam illa Clementis Bulla integra quae adeo comminatoria eſt eis qui ab exemplari Vaticano illo deviarent. Hujuſmodi ſunt editiones item aliae. Verum quidem eſt, in veterum ſcriptione literam I, maxime longiuſculam ſeu productam, ſed etiam non raro nec productam, unicam aequiparare ſe duabus, ut in DI, DIS [s], GENIS [t], MANUBIS [v], pro *Dii*, *Diis*, *Geniis*, *Manubiis*. Etiam Virgilius [x] *urbem Patavi* ſcripſit pro *Patavii*. Id genus ſunt alia. Atque inde forſan quis dixerit *presbyteri* hic & *presbyterii* ne quidem lectiones eſſe adeo diverſas, ſed utriuſque pariter elementa poſſe *presbyterii* exprimere. Atqui in bibliis puto ſcriptionis illiuſmodi ratio non habita. Nec pro eadem voce ſumpſere omnino illi qui ſcriptionem diverſam olim animadverterunt. Syrus ibi, *quae data eſt tibi* בנביותא ובסימידא דקשישותא *per prophetiam & per impoſitionem manuum* (ubi inſtar χειροθεσίας compoſitum fit Syriacum) *presbyterii*; cui conſonus eſt Arabs Erpenianus, & MS. meus,

بالنبوة ووضع يد القسيسيه *per prophetiam & impoſitionem manus presbyterii*; ubi editio Jaiana بنبوة بوضع ايدي القسوسيه *per prophetiam per impoſitionem manuum presbyterii.* Apertiſſime autem juxta morem dictum eſt tunc obtinentem, atque ex intima vetuſtate apud Ebraeos, adeoque chriſtianos ex ipſis tunc factos, notiſſimum, de ſolenni manuum, ut diximus, impoſitione, ut in aliis itidem [y] aliquot, ita in presbyteris creandis, adhibita; quae inde in ſequentem chriſtianiſmum propagata. Quanam vero notione in epiſtola illa ad Timotheum *presbyterium* uſurpatum ſit, non dubitant illi qui adeo fidenter pro conſeſſu, collegio aut coetu tunc Presbyterorum chriſtiano accipiunt, ut non pauci quidem iique viri ſummi ex reformatis, locum illum explicantes; quemadmodum alii, iique ex veteribus [z], pro epiſcoporum aliquo coetu Timotheum in epiſcopum creante. Et Theodoretus ibi vocari ait *presbyterium* τοὺς τὴν ἀποστολικὴν χάριν ἠξιωμένους, *eos qui apoſtolicam gratiam acceperant.* Atque adjicit, οὕτω καὶ τοὺς ἐντίμους τοῦ Ἰσραὴλ προσηγόρευσεν ἡ θεία γραφὴ γερουσίαν, *Ita etiam honoratos in Iſrael divina ſcriptura vocavit ſenatum.* Caeterum, cum presbyterorum creatio eſſet per manuum impoſitionem, & tam dignitas in quam quis ita crearetur ſeu presbyteratus honor quam presbyterorum coetus *presbyterii* nomine tunc denotari, ut oſtenſum eſt, ſoleret, non abſonum eſt potius vocem ibi illam de ipſa dignitate ſeu officio presbyterii, non de presbyterorum coetu aliquo, capere, quaſi dictum fuiſſet, *quae tibi data eſt per prophetiam cum manuum impoſitione qua creatus es presbyter*; perinde ac ſi quis diceret, *per impoſitionem manuum doctoratus, nuptiarum, baptiſmi, confirmationis*, aut בסמיכת הזקנים *per impoſitionem manuum qua presbyteri creari ſoliti.* Maxime ſane, cum Paulus ipſe, alibi de eadem gratia ſeu dono in Timotheo loquens [a], aiat expreſſim, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου, *quod eſt in te per impoſitionem manuum mearum*; quod quidem ſonat quaſi Paulus ipſe eum creaſſet, non presbyterorum coetus aliquis, ſeu conſeſſus *presbyterii* nomine ſignan-

[i] In 8vo ann. 1514. [k] Ann. 1539. [l] Balaeus Cent 8. ſcript. 72. [m] In Confutat. Tindalli Anglice, Londini 1532. [n] Lugduni 1518 per Jacobum Saconum. [o] Hamburgi Davidis Wolderi 1599. [p] Lib de effectu Sacramentorum cap. 24 de Sacramento Confirmationis, cap. 12. De Sacram. Ordinis, cap. 2. [q] Tom. 1. ann 44 num. 75. [r] Bulla ejus 9 Novemb. 1592. editioni illi praefixa. [s] Paſſim in Vet. Inſcript. [t] Gruter. pag. 106. 6. [v] Smetius fol. 6. 6. & videſis Lipſium de Recta Pronunciatione Linguae Lat. cap. 8. [x] Aeneid. 1. [y] Act. vi. 6. [z] Chryſoſtom. Theophylact. &c. ibi. [a] 2 Epiſt. 1. 16. & vide ibi Chryſoſtomum, & Theophylactum; & Hug Grotium ad 1 Tim iv. 14

tius

tius inter christianos tunc notus. Nam presbyterum unicum alium creare potuisse ex more Ebraeorum, qui tunc viguit, vetusto receptissimum erat. Certe etiam Paulum ipsum tam in presbyterii, qua dignitas erat id ex more vetere Judaica juxta ante dicta, quam apostolatus christiani honorem jam ante evectum fuisse, non videtur dubitandum. Nam nutritum eum Hierosolymis[b] scimus παρὰ τοὺς πόδας *ad pedes* Gamalielis ut discipulum ejus, atque inde eruditum fuisse κατ' ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, *juxta exactiorem patriae legis scientiam.* Nec Gamaliel ille alius viris doctissimis[c] sumitur ab illo qui eo nomine, utpote Hillelis e Symeone F. nepos, synedrii magni illo erat in seculo princeps, nominisque illius primus. Jam vero tradunt Talmudici[d], magistrum qui presbyter esset, discipulos suos, sive Judaeos origine sive proselytos, in eandem dignitatem variatim creare solitum (ut libro fusius ostenditur secundo) idque antiquitus omnino pro arbitrio suo esse factum; modo tum intra terram sanctam creatio fieret, tum bini alii, sive ante creati sive non, creationis actui simul interessent; Quam libertatem creandi postmodum ita sub christianismi initia seu tempore Hillelis senioris, principis synedrii magni, temperatam esse aiunt, ut sine licentia principis synedrii creandus inde esset nemo; nec ab ipso principe sine praesentia patris synedrii, qui principi secundus erat; nec a patre sine principis praesentia. Haud igitur dubitandum videtur quin Gamaliel ille Paulum in presbyterii Judaici dignitatem dum discipulus ejus erat, id est, nondum christianus, creasset. Postmodum autem is apostolatus christiani munere donatus, quoniam non ad terram sanctam magis atque alias gentilium terras verus Judaismus, id est, christianismus inde ortus, atque numinis jussu tam gentibus quam Judaeis communicandus, jam spectabat, tum extra[e] terram sanctam, ut in Asia minori, Creta, alibi, christianismi presbyterorum creationem esse legitimam censuit ad disciplinam evangelicam praedicandam, docendam, explicandam, tum seipsum aliosque apostolorum, quibus parilis potestas, uti & ab ipsis creatos, superinducto illo de principis licentia temperamento seu lege nova solutos esse planeque liberos: Quemadmodum etiam sine circumcisione (contra quam Judaismi tunc veteris, seu Judaeorum non credentium, disciplina admittebat) rite baptizatos tam gentiles quam Judaeos in verum Judaismum, id est, christianismum, recipiendos. Adeoque jam etiam in presbyteris christianis ad evangelium propagandum creandis obtinuit velut in libertatem christianam redux mos ille (saltem si ante Pauli tempora, ut dicitur, mutatus est; nam ea de re mihi nondum aperte satis liquet) ut כל מי שנסמך סומך לתלמידיו *quisque rite creatus discipulos suos rite posset creare*; quem בראשונה seu seculis vetustioribus & ex avito jure ibi viguisse ante Hillelem aiunt Talmudici[f]. Hinc de Paulo ipso & Barnaba dicitur, Χειροτονήσαντες αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, &c. *Cum creassent illis presbyteros* seu *constituissent per ecclesias*, &c. in locis scilicet aliquot Asiae minoris[g]. Hinc Paulus ad Titum[h] in presbyterii dignitatem ante creatum, *Reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas,* καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, *& constituas per urbes presbyteros.* Hinc autem Paulus ad Timotheum[i], Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει. *Manus cito* seu *temere nemini impone.* Qui nimirum hoc nomine ad capita maxime illa singularia Judaicae theologiae verae seu christianismi jam nascentis propaganda constituendi erant, ita ex more Judaico creabantur. Atque inolevit postea ut, presbyteris ab episcopis dignitate discriminatis, presbyteros creare episcopo quidem liceret unico, sed ut episcopi crearentur plures etiam episcopi necessario[k] interesse deberent. Quoquo autem modo, eos rite *creare* seu *constituere* tunc significabat χειροτονεῖν illud in novo testamento usurpatum; non *per suffragia eligere*, ut voluere viri magni aliquot. Erasmus χειροτονήσαντες αὐτοῖς, &c de Paulo & Barnaba[l] dictum vertit, *Cum suffragiis creassent illis per singulas ecclesias presbyteros.* Etiam & versio Anglorum publica quae ab initio reformationis usque in Episcopalem sic dictam bibliorum recognitionem emendationemque obtinuit, **When they had ordained them elders by election in every congregation.** Et in recognitione etiam illa episcopali eadem retinentur vocabula, excepto quod **church** pro **congregation** inseratur. Tigurini similiter, *Cum suffragiis creassent.* Beza item ibi habet *per suffragia.* Versio Gallicana, *Apres que par l'advis des assemblees ils eurent establi des anciens,* &c. Italae nuperae, *Poi che per l'aviso de la congregatione hebbero constituti lor de seniori,* &c. Et, *Dopo c' hebbero loro per ciascuna chiesa ordinati per voti comuni degli antiani.* Etiam & nupera Belgica[m] synodi Dordrechtanae auspiciis recognita, **Ende als sy haer in elcke gemeynte met opsteken der handen ouderlingen verkoren hadden,** *Et cum in ecclesia qualibet protensione* seu *porrectione manuum presbyteros elegissent.* Aliae aliquot sunt consonae; quasi sensus fuisset, aut initis plebis quae aderat suffragiis, ut expressim versionum jam memoratarum aliquae, aut saltem ipso porrigendi manus actu quomodocunque ad suffragia indicanda adhibito, ordinationem illam, nec aliter, ab apostolis illis binis esse peractam; quoniam scilicet verbum χειροτονεῖν *manus* ad assensum aperte praebendum indicandumque *protendere* seu *porrigere* Graecis significat. Et verum quidem est, illud primario atque ex origine sua id significare, unde etiam χειροτονία pro ipsa *suffragiorum per manus porrectas latione* satis est illis obvia; qua de re clare liquet ex Aristophane[n], Demosthene[o], Thucydide, aliis Graecorum vetustiorum. Sed vero etiam in scriptorum illorum seculis, tot annorum spatiis novi foederis scriptionem antevertentibus, non solum *manum* sic *porrigere*, verum etiam simpliciter *decernere, constituere, ordinare, creare, eligere*, significasse χειροτονεῖν palam est, quoniam scilicet per ejusmodi manuum usum tum constitui solebant ac decerni leges, tum magistratus creari. Inde chorus mulierum apud Aristophanem[q],

[b] Act xxii. 3. [c] J. Buxtorf. in Abbreviaturis ר. [d] Maimonides in tract. Sanhedrin, cap. 4. [e] Act xiv 23. Tit. 1. 5. [f] Maimonid. tract. Sanhedrin, cap. 4. [g] Act xiv 23. [h] Tit 1. 5. [i] 1 Tim 5. 22. [k] Can. Apost. 1. & 2. & Synod. Nic. can. 4. [l] Act. xiv. 23. [m] Leidae 1637. [n] In Ecclesiazusis. [o] Philippic. 1. & in Timocratem. [p] Lib. 3. [q] In Ecclesiazusis.

ὡς

——ὡς ἂν χειροτονῶμεν
Ἅπανθ' ὅπόσ' ἂν δέῃ——

ut decernamus omnia quae fieri oportet; ubi vertunt aliqui aliter; etiam & aliter, sed perperam, interpungunt. Et Demostheni χειροτονεῖν ταξιάρχους καὶ στρατηγοὺς καὶ φυλάρχους καὶ ἱππάρχους pro *centuriones, duces, tribunos, magistros equitum* simpliciter *creare* usurpatur [s]. Et, Ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ, inquit, χειροτονήσατε, *Ea quae vobis probata fuerint decernite*. Alibi item de legum apud Athenienses ferendarum ratione, Ὁπότερον δ' (inquit [t], νόμον) ἂν χειροτονήσωσιν οἱ νομοθέται, τοῦτον κύριον εἶναι, *Utram vero legem nomothetae retinendam decreverint, ea rata habetor*. Inde etiam διαχειροτονεῖν erat *disquirere* quid de legibus aut re alia controversa esset publice statuendum, uti & ἀποχειροτονεῖν simpliciter *improbare* seu *condemnare*. Aliae etiam inde voces sensum in non dissimilem formatae; qua de re, maxime in Timocratea Demosthenis, & Ulpiani ibi annotationibus, aperte satis constat. Adeoque plane, etiam tunc quidem, χειροτονεῖν in sermone receptissimo significabat ψηφίζειν, νομοθετεῖν, διατάττειν, *decernere, legem ferre, constituere*, id genus alia, discriminis rerum ac personarum de quibus verba fierent ratione semper necessario habita. Jam vero sive ipsam originariam vocis naturam sive qualemcunque ejusdem significationem intueamur, id perquam est manifestum, nunquam eam significasse aliam manuum porrectionem, aut alia suffragia aliumve adsensum praeberi quam eorum tantum ipsorum de quibus expressim dicitur. Usurpabatur quidem tam, Ὁ δῆμος χειροτονεῖ, *Populus per suffragia constituit*, quam Socratem, Platonem, Coriscum χειροτονεῖν, ut hic de Barnaba & Paulo. Et ubi sententiam suam singularis quisquam, aut sic bini tantum, praebere voluerint, manum ex more invicem inter se sicut & aliis in assensus signum, uti & in contractibus mutuo ineundis, porrigere satis tralatitium. At vero ullane cum ratione concipi potest, si quis diceret τὸν δῆμον χειροτονεῖν *populum decernere*, aut, si vis, porrectis in suffragiorum signa manibus, decernere leges aut magistratus reipublicae (ut hic christianis ecclesiarum memoratarum presbyteros ἐχειροτόνουν Paulus & Barnabas) aut idem facere Socratem & Coriscum, ullane, inquam, concipi potest cum ratione aliorum aliquorum suffragia, aliorum manus sic intelligi praeterquam eorum ipsorum de quibus locutio sic fieret? Non magis sane quam si, cum dicatur Seium ac Titium voce, tabella, discessione sententiam tulisse, intelligeretur inde alios itidem cunctos quibus sententiam sic ferrent pariter sententiam cum illis tulisse: quod plane nimis foret absurdum. Adeoque, si concederetur, vocabulum ex primaria origine sua in Actis hic intelligendum, nec de simplici solum constitutione seu ordinatione sequeretur tantum, porrectis manibus Paulum & Barnabam presbyteros elegisse & constituisse, nec quosquam alios actus illius fuisse socios. Sed insolens nimis de duobus tantum locutio illa, *per suffragia* seu *per electionem constituerunt*, cum constitutio ejusmodi sit proprie denotanda tantum quoties ex plurium majoris numeri suffragiis seu electione quisquam constituitur. Vertendum autem est simpliciter, *Cum ordinassent, constituissent*, seu *elegissent* (nam quisquis ordinat aut constituit, ex animi sententia ordinatum etiam eligere nemo dubitat) *eis presbyteros*, idque non solum ex vetustiori quem diximus vocis χειροτονεῖν usu, sed etiam ex eo qui apostolorum tempore maxime obtinuit. Nimirum ut χειραγωγεῖν seu *manuducere*, & οἰκοδομεῖν seu *aedificare*, alia aliquot ejusmodi composita, simplicem ex usu induerunt *dirigendi, struendi*, aliorum id genus, significationem, ratione vocum ipsorum e quibus componuntur habita nulla (quod apud scriptores est perquam obvium; unde complures *aedificare* & *aedificatio* & οἰκοδομεῖν & οἰκοδομὴ in novo foedere pro eo quod nec aedes nec τὸν οἶκον proprie ex origine vocis omnino spectat) ita tum ante, tum eodem seculo quo scripsit Acta S. Lucas, & dein perpetuo, induta est vox χειροτονεῖν significatione illa simplici *ordinandi, constituendi, eligendi*; sed non alia electione denotata, praeter eam qua usi sunt ipsi qui ordinarint, constituerint seu elegerint. Inde in versione veteri e Septuaginta, [v] qui pro שלח אצבע, quod *extensum digitum* denotat, habent χειροτονίαν, substituitur tantum *ordinatio*. Inde Graecis scriptoribus tam ipsis apostolis coaevis, aut quasi, quam aliis, qui de ferendis apud Romanos legibus & creandis magistratibus aliisve in dignitatem evehendis scripserunt, usurpari solent χειροτονεῖν & χειροτονία pro eo quod simpliciter est *constituere, creare*, aut *constitutio* ac *creatio*. Apud Appianum [x], qui sub apostolorum exitum scripsit, vocis ejusmodi usus est frequentissimus; ut in χειροτονίᾳ τῶν νόμων pro *constitutione* seu *latione legum*, δημάρχων χειροτονία, *creatione tribunorum plebis*, ὑπάτων χειροτονία, id genus aliis. Neque obstat quod per suffragia haec fierent apud Romanos. Nam per suffragia in comitiis alibive quid facere manibus porrectis, aut modo eo qui per χειροτονεῖν ex origine sua primaria denotatur, Romanis non solum nunquam receptum est, sed maxime etiam, qua Graeci id faciebant, improbatum, ut expressim scimus ex Cicerone [y]: unde insuper non iniquum est ut existimemus post devictam ab eis Graeciam (id est, diu ante Acta Apostolorum scripta) legesque & mores Romanos illuc introductos, desiisse etiam atque ut abrogatum evanuisse apud Graecos ipsos manuum sic porrigendarum ritum; manente nihilominus vocis χειροτονεῖν significatione illa simpliciori, qua *ordinare, constituere, creare*, id genus alia significaret. Hinc etiam Philo apostolis ipsis plane coaevus de Josepho [z], ὅτι βασιλέως ὕπαρχος ἐχειροτονεῖτο, *quando regis AEgyptii vicarius est constitutus*. Et de Mose [a], ἡγεμὼν ἐχειροτονεῖτο &c. *Dux constitutus est*, &c. Θεοῦ γέρας ἄξιον αὐτῷ προσχόντος, *Deo honorem tantum ei praebente*. Paulo item post, *Ipse lex animata rationalisque factus est per Dei providentiam*, ἥτις ἀγνοοῦντα αὐτὸν εἰς νομοθέτην ἐχειροτόνησε, *quae nescientem illum in legislatorem creavit*. Alibi item Moses ei dicitur [b], ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθεὶς, ἑκουσίῳ γνώμῃ τῶν ἀρχομένων, *creatus* seu *constitutus a Deo rex, subditis volentibus & consentientibus*. Et ubi Aaronem

[s] Philip. I.
[t] Orat. advers. Timocratem.
[v] Isaiae cap. lviii. 9. ubi vide Hieronymum.
[x] Ἐμφυλίων lib. 1, 2.
[y] In Orat. pro Flacco.
[z] Lib. περὶ Ἰωσήφ.
[a] Lib. 1. de vita Mosis.
[b] Lib. de Praemiis & Poenis.

nem ab eo constitutum ait pontificem maximum, adjicit[e], *ejusdem vero filios* ἱερεῖς ἐχειροτόνει, *sacerdotes creavit.* Apertissime hic nulla suffragiorum aliorum ratio habita aut ferendorum usus; unde etiam idem scriptor [d] judices distinguit in λαχόντας ἢ χειροτονηθέντας, *sorte electos* aut sine sorte *quomodocunque creatos* aut *electos.* Et Moses, inquit[e], κληρωτῆς μὲν ἀρχῆς οὐδὲ μέμνηται, τὰς δὲ χειροτονίας διαιρεῖσθαι εἰσηγεῖται, *Nusquam meminit principatus quaesiti sortibus; sed eligi* aut *creari* seu *per electionem* aut *constitutionem* aut *ordinationem voluit introduci*, idque sive per suffragia sive aliter. Quid enim ibi per χειροτονίας intelligit, satis ostendit ipse dum statim exemplum affert illud[f], Καταστήσεις ἐπὶ σαυτὸν ἄρχοντα, *Constitues super te principem*, &c. pro eodem ipso καθιστᾶν *constituere* & χειροτονεῖν eum aliis sic usurpans. Alibi[g] eodem ille sensu de Essenis, *Quicquid singuli ex tanta operum varietate pretii acceperint*, ἑνὶ διδόασι τῷ χειροτονηθέντι ταμίᾳ, *id uni in quaestorem creato tradunt.* Vertitur quidem ibi *suffragiis creato*, quod aliis similiter aliquot in locis versioni ejus perperam adjicitur, cum plane pro simplici aut qualicunque creatione χειροτονεῖν ille passim intelligat. De Essenorum item procuratoribus Josephus[h], iisdem Actorum scriptioni coaevus, χειροτονητοὶ οἱ τῶν κοινῶν ἐπιμεληταί. Id recte vertit Ruffinus, *Designati communium rerum procuratores.* Quod tamen ex originaria vocis χειροτονητοὶ significatione, non sine suffragiorum electione ab aliis, ut ab interpretibus ejusdem loci apud Porphyrium[i], male vertitur. Et Claudius Caesar, sub quo apostoli ipsi vixerunt, dicitur in edicto suo ex Josepho superius[*] allato, adeoque juxta vocis significationem tunc indubitatam, ὕπατος χειροτονηθεὶς τὸ δεύτερον, *creatus secundo*, nulla porrectionis manuum habita omnino ratione. Jam dicto item sensu Lucianus apostolis satis coaevus, velut ex receptissimo usu, vocem adhibet, ubi ait[k] Alexandrum magnum magnificentiae Hephaestionis funeri additum voluisse, καὶ Θεὸν χειροτονῆσαι τὸν τετελευτηκότα, *ut mortuum etiam Deum crearet*, seu *in Deorum numerum referret.* In hisce demum qui ita apostolorum seculo synchroni sunt tres habentur, Philo scilicet Judaeus ipse & Hellenista, & Lucas qui Acta conscripsit, & Lucianus, praeter Appianum, & Josephum (ut omittamus vetustiores, quos memoravimus, satis consonos) qui planissime de creatione seu ordinatione simplici, eaque unici alicujus, non suffragiorum ferendorum ratione habita ulla, vocem, ut vides usurpabant. Atque si lectio illa de Democriti libro apud Vitruvium[l] cui titulus χειροτονητῶν vera sit, certe ibi non obscurum habebitur vestigium de τοῦ χειροτονεῖν, in seculo apostolorum & jam dictorum tempora proxime antevertente, seu Augusti aevo, notione qualem diximus recepta. Admissa scilicet interpretatione Philandri, Budaei, Danielis Barbari, qui sumunt pro commentario *selectarum comprobatarumque rerum*, seu *electorum*, ut alii, id est, rerum a Democrito ipso ac solo electarum, non suffragiis aut manuum porrectione quaesitarum. Caeterum cum alia forsan fuerit vocis ibi notio, eaque ad mechanicam rerum manu extendendarum rationem aliquam attineos, & cum ipsa lectio adeo controvertatur, atque etiam ab amplissimo praestantissimoque viro Claudio Salmasio[m] haec omnino rejiciatur, reposito ibi χειρoκμήτων, *rerum manu elaboratarum*, non est quod ei ultra insistamus. Aliorum item seculorum paganos eadem in notione voce usos esse palam est. Mecaenas, ubi apud Dionem Augustum monet ne divinos honores reciperet, Ἀρετὴ μὲν γὰρ, inquit[n], ἰσοθέους πολλοὺς ποιεῖ, χειροτονητὸς δ' οὐδεὶς πώποτε θεὸς ἐγένετο, *Virtus quidem multos Diis aequat, sed per creationem* aut *electionem* seu *arbitrium hominis nemo factus est Deus.* Neque enim manuum porrigendarum mos apud Romanos, adeoque nec τοῦ χειροτονεῖν usus pro *suffragiis ferre.* Et Dioni[p] eidem, uti & aliis, προχειρίζεσθαι simili sensu pro *creare* saepius usurpatur. Sic Paeanius, qui sub Diocletiano vixit, in Eutropii Metaphrasi saepius[q] consules χειροτονηθέντας memorat, plane pro *creatis.* Et de Cinna, *Eum*, inquit, [r] ὕπατον ὁ Σύλλας ἐχειροτόνησεν, *Consulem Sylla creavit.* Quin ubi Eutropius habet[s], *Caesar vacuam urbem ingressus dictatorem se fecit, inde Hispaniam petiit.* Paeanius, Ὁ Καῖσαρ ἔρημον τὴν πόλιν εὑρὼν δικτάτωρά τε ἑαυτὸν ἐχειροτόνησε, καὶ Σπανίας ἐχώρησε. Pro *se facere*, id est, simpliciter creare, apertissime ita usurpatur; quemadmodum & alibi[t], *Constantius* δύο Καίσαρας ἐχειροτόνησε *Caesares duos creavit.* Et de Galerio & Constantio locutus, χειροτονοῦνται παρ' αὐτῶν Καίσαρες δύο, *Creati sunt ab eis Caesares bini.* Consonus hic Olympiodorus sub Theodosio secundo historicus non incelebris: *Constantino*, inquit[v], *filii erant duo, Constans & Julianus. Illum Caesarem* χειροτονεῖ, &c. καὶ τὸν Ἰουλιανὸν νωβελίσσιμον, *creavit, & Julianum nobilissimum.* Et de eodem Constante, ὃς πρότερον μὲν Καῖσαρ, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς ἐκεχειροτόνητο, *primo Caesar, postmodum imperator creatus fuerat. Jovinus item*, inquit, *fratrem Sebastianum* βασιλέα χειροτονήσας, *cum imperatorem creasset.* Quantum vero ad usum vocis in christianismo; praeter locum supra memoratum, simplex habetur semel tantum in novo foedere, ubi memoratur[x] *frater* χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν, comes peregrinationis Paulinae; quod recte quidem vertitur *ordinatus est*, aut *electus, ab ecclesiis*, id est, ab ipsis plane quomodocunque creatus. Quid quod etiam luce clarius videtur ex ipso eodem autore qui χειροτονήσαντες usus est de Paulo & Barnaba in Actis, vocem ibi sumptam in compositione pro simplici *ordinatione* seu *creatione*, nulla suffragiorum ineundorum habita ratione? Nam idem ipse autor paulo ante[y] verba faciens de Christo tertia die resurgente, *Dedit*, inquit, *eum* Deus *manifestum fieri, non omni populo, sed* μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, *testibus praeordinatis a Deo, nobis, qui manducavimus & bibimus cum eo*, &c. Manifestius nihil est quam vocem ea notione hic usur-

[c] De vita Mosis, l. 3. [d] Lib. περὶ δικαστοῦ, ubi videsis Rolandum Petreum. [e] Lib. περὶ καταστάσεως ἀρχόντων. [f] Deut xvii 15. [g] In Apologia apud Eusеb. Praeparat. Evangel. lib. 8 cap 11. & vide apud eum lib. 2. de Monarchia, οἱ δοκιμασθέντες χειροτονοῦν, &c. & lib. de Charitate, ὑφ' ἑνὶ τινι αὐτῶν ἀριστίνδην χειροτονηθείς. [h] Halosceos, lib 2. cap 12. [i] περὶ ἀποχῆς, lib 4. [*] Cap. 8. pag 993. [k] Lib. περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ. Videsis Dionem Prusaeum Orat. 33. pag 405. [l] Architect. lib 9 cap. 3. [m] In lection. Plinianis, pag. 1200 [n] Histor 52 [p] Hist. 36, 41, &c. [q] Lib. 3, 4, 5, & 9 [r] Lib. 5. [s] Lib. 6. [t] Idem lib. 10. [v] Apud Photium, in Bibliothec. Cod 80. [x] 2 Corinth. viii. 18, 19 [y] Act. x. 40, 41.

pati

3

pari qua *constitutionem* aut *ordinationem* aut *electionem* simpliciter ordinantis denotat, nulla suffragiorum aliorum ratione omnino habita, uti & *constitutionem*, *ordinationem*, seu *electionem* aliis. Adeoque concors plane est hic vocis notio cum ea quam diximus esse in loco illo, de Paulo & Barnaba, altero quem apertissime videtur hic explicare. Et Appianus [a] item habet ἔτι προχειροτονηθέντος ἄρχοντος pro *nullo magistratu praeordinante*. Inde etiam Syrus pro χειροτονήσαντες illic habet solum ואקימו & *constituerunt eis presbyteros*, & Arabs Erpenianus, uti & codex penes me MS. وأيهما صنعا لهم قسيسين & *cum constituissent*, seu *fecissent*, *illis presbyteros*. Huic consona est Vulgata, quae habet *constituissent*. Inde etiam Lutherus, *ordinassent*. Et Belgae hic olim [*], als sy had den Ouderlingen gecoren, *cum elegissent eis presbyteros*. Inde item in Anglicana sub Jacobo rege repurgata, expuncto by election (quasi aliorum fuisset, praeter ipsos, per suffragia electio) legitur, and when they had ordained them Elders in every Church. Hesychius etiam χειροτονεῖ interpretatur tam per καθιστᾶ (qua voce apostolus utitur ad Titum de ordinatione presbyterorum) id est, simpliciter *constituere*, quam per ψηφίζειν *suffragio decernere*, suffragio scilicet tantum decernentis; & χειροτονίας per ἐκλογὴν *electionem* seu *delectum*. Atque apud patres Graecos in synodorum canonibus [b], alibique, perquam obvius est usus χειροτονίας pro eo plane quale est ipsa simpliciter *ordinatio* sive episcopi, sive presbyteri, sive diaconi, nulla suffragiorum praeter ipsorum qui ordinant habita ex vi vocis ratione. Ideo etiam Arabes verbum صير *constituere* & *efficere* in canonum versionibus suis [c] substituunt. Atque inde glossarium vetus, χειροτονητής, *creator*; & χειροτονία, *creatio*, *procreatio*, *creatura*; & *ordinatio*, χειροτονία; ubi *ordinare* dicitur διατάξαι, adeoque διάταξις & χειροτονία fiunt syuonyma. Aliud item, χειροτονία, *eligo*, *constituo*; & χειροτονητής, *electus*, *creatus*, *designatus*; ubi etiam elevationem manuum & populi consensum eadem voce indicari admittitur; quod recte ex diverso seculorum usu & prima vocis notione est intelligendum. Hinc Graeco-barbari [d] seu Graeci recentiores χειροτονῶ reddunt *initio* & *sacros ordines impertior*. Et Matthaeus Cigala Cyprius, *Moses*, ait [e], *manus Josuae imponens* ἐχειροτόνησεν τὸν πρίγκιπα, *creavit eum principem* populi Israel. Idemque vocabulum eodem sensu saepissime inde occurrit in ritualibus Graecorum, ubi χειροτονεῖν & προχειρίζειν synonyma; habentur qua de re videsis Petrum Arcudium [f], J. Baptistam Catumsyritum [g], Isacium Habertum [h], Jacobum Goar [i]. De varia item significatione τῆς χειροτονίας fusius Habertus [k] ille; uti & ante & doctissime viri magni, Thomas Bilsonus episcopus Wintoniensis [l], & Hugo Grotius [m], apud quos veterum ea de re, maxime christianorum, testimonia ampliter indicantur. Alii sunt qui leviori brachio rem tangunt non pauci, quorum aliqui vix aliter atque nos vocem interpretantur [n], aliqui autem ex plebium postea suffragiorum usu ordinationibus adventante, etiam ejusmodi Pauli tempore usum fuisse, sed infeliciter satis, quantum video [o], contendunt. Sunt vero etiam in jam memoratis viri celebres qui de manuum impositione χειροτονίας Pauli & Barnabae capiunt. Et verum quidem est, vix fieri posse ut quis manum imponat nisi etiam extendat ac porrigat. Nec minus verum, χειροθεσίαν presbyterorum seu *creationem* solennem perfici tunc non solere seu rarissime, sine manuum impositione. Inde forsan Arabs ibi Jaianus وسامو بايديهم لهم في كل كنيسة قسوسا & *designarunt manibus suis in singulis ecclesiis presbyteros*, scilicet Paulus & Barnabas. Et Theophylactus ad locum illum [p] de Pauli manibus Timotheo impositis, *gratia*, inquit, *quam accepisti cum imponerem ego tibi manus*, ὅτε σε ἐχειροτόνουν ἐπίσκοπον, *quando episcopum te constitui* seu *consecrabam*, quasi in ipsa χειροθεσίας voce etiam manuum impositio contineretur; quod quidem etiam recentiorum compluribus placet. Sed illud nondum satis didici ego aliter esse admittendum quam si dicas ipsum ordinationis actum integrum τῇ χειροθεσίᾳ denotari, adeoque ex accidente item manuum impositionem. Neque enim ipsum actum χειροθεσίας singularem ac per se sic veteribus denotatum, ullibi mihi compertum. Ut vero ad locum illum Paulinum de *impositione manuum presbyteri*, seu *presbyterii*, redeamus; certe non adeo rarum est in commentariis Latinorum, veluti Hugonis cardinalis, Dionysii carthusiani, Cajetani, aliorum item vetustorum, ipsam dignitatem seu officium presbyteri ibi intelligi. Quam in sententiam sane inclinavit primo Calvinus [q] ipse, & postmodum [r] eam omnino est amplexus, ubi non seniorum collegium sed ipsam ordinationem ab apostolo innui expressim ait. Et Erasmus ibi; *Illud dicit, habes non solum prophetiae donum, verum etiam efficaciam impositae manu dandi spiritum & aliis* (memineris hic quae Talmudici, juxta superius allata habent de Spiritu Sancto super creatum quiescente, eis quae christiani patres ea de re loquuntur verbo tenus satis consona) *idque ex officio presbyterii tui, nimirum episcopus*. Certe tum Syrus, tum Arabs Erpenianus, & codex meus MS. eisdem ipsis vocibus in eadem epistola utuntur pro ipso officio presbyteri seu episcopi, quibus hic pro presbyterio. Sic enim paulo ante vertunt [s] ἐπισκοπὴν *episcopatum*, quod de consistorio aliquo sanus sumendum existimabit nemo. Adeoque id quod ex eis de presbyterio jam ante hic vertimus, notione intelligendum est illa qua officium tantum seu dignitas, non coetus, designetur. Un-

[a] Ἐμφυλίων lib. 2. [*] Dordrechti 1617. [b] Canon Apost. 1, 2. Synod. Nicaen. Can. 4. Chalcedon. can. 2. 6, &c. [c] MS in Bibliothec. public. Oxoniensi, pag. 54. &c. [d] Simon Portius in Lexico Graeco-barbaro. [e] In Synopsi Hist. pag. 67. [f] De Concordia Ecclesiae Occid. &c. Or. lib. 6. cap. 8. [g] In vera utriusque Ecclesiae sacramentorum concordia cap. 121, &c. [h] In Archieratico. [i] Ad Euchologium. [k] In Archieratico, ad Ritum Electionum observat. 20. [l] De perpetua Ecclesiae Gubernatione, cap 7. [m] De Imperio Summar. Potestatum circa sacra, cap 10 [n] Bellarm. lib De Clericis cap 7. & de Sacramento Ordinis cap. 1. Lorinus, Mariana, alii ad Act. xiv. 23 & vide Theodor. Balsamon. ad Can. Apost. 1. [o] Zonaras ad Can. Apost. 1 Carol Justell. ad Cod. Univers. eccles. can. 168. Nic. Videlius Exerc. 12. in Ignatium, seu in Ep. ad Heronem cap 4. alii latis obvii ad locum illum. [p] 2 Tim. i. 6. [q] Ad 1 Tim. iv. 14. [r] Instit. 4 cap. 3. [s] 1 Tim. iii. 1.

de

de non male vertunt illic qui *presbyteratum* substituunt. Sed Jaianus hic Arabs habet أسقفية *episcopatum* ut a presbyterio discriminandum. Wiclefius nostras in loco jam dicto, With putting on of the hondes of Pzisthode, quasi vulgo diceres, *per impositionem manuum sacerdotii*; unde etiam illum *presbyterii* legisse dubitandum non est. Ita etiam Rhemenses, With imposition of the hands of Pziesthood; ubi honor presbyterii, non coetus aliquis seu collegium presbyterorum, omnino innuitur. Nam vocem nostram Pziest, & Teutonum Belgarumque Pziester, uti & Gallorum *Prebstre*, & *Prestre*, & Italorum *Prete* a *presbytero* deformatam nemo, puto, non concedit. Et ubi in Vulgata novi foederis *presbyterorum* christianorum mentio fit (nam *seniorum* nomine vertuntur *presbyteri* ibi & *presbyteria* Judaica, qua non-credentium erant) substituit semper Wiclefius, uti & Rhemenses, Pziests, ut Itali aliquot vetustiores *sacerdoti*, alique *preti*, uti etiam sanctus Marmochinus, ordinis praedicatorum, qui locum tamen illum de Timotheo vertit, *con la impositione de le main del presbyterato*; quod officium seu honorem datum, non coetum aliquem, indicat. Lovaniensium versio Gallica. *avec l'imposition des mains de preistrise.* Etiam versio ex Syriaco in biblus regiis, *cum impositione manus dignitatis presbyterii.* Sed vero reformati Galli ibi, *par l'imposition des mains de la compaigne des anciens.* Itali recentiores, *del collegio de seniori, & del collegio degli Antiani.* Hispani, *de las manos de l' Ancianía.* Lutherus, mit hand aufflegung der Eltesten. Belgae reformati olim[x], met oplegginghe der handen des Pziesterschaps, licet alibi pro presbyteris tam christianis quam aliis habeant Ouderlingen, quemadmodum itidem in versione nupera[y], quae tamen hoc loco *presbyterium* vertit Ouderlingschaps, quod in notis explicat per der Vergaderinge der Ouderlingen ofte Opsienders der Gemeinte, *collegium presbyterorum, aut inspectorum* seu *episcoporum ecclesiae.* Angli nostri qui post reformationem publice incoeptam scripturas vernacule interpretati sunt, Elders pro presbyteris tam Judaeorum qui non ex credentibus quam qui ex credentibus usurpant omnes Neque aliud pro *presbyterio*, ubi de non credentium synedriis loquuntur, adhibetur. At vero locus hic epistolae de Timotheo in versione quae autoritate publica diu apud nos olim obtinuit[z] redditur, with the laying on the hands by the autoritie of Pziesthode, seu *autoritate sacerdotii*; ubi nihil plane de coetu aut consistorio supponi videtur. Vertit Latine Erasmus primo, ni fallor, *autoritate sacerdotii*; quod in versionibus aliis etiam, ut Tigurina, habetur. Caeterum ea quae apud nos Episcoporum dicta sub Elizabetha regina prodiit, & publice demum recepta est, ibi habet, With the laying on of the handes of the company of the Eldership, ubi presbyterorum coetus ut signantius tunc ita dictus ut intelligatur necesse est, juxta scilicet Bezae ibi mentem, qui habet *ordinis seniorum*, seu, ut Castalio, *cum tibi manus imposuisset senatus.* Tandem vero sub Jacobo rege recognita ac emendata a viris aliquot doctissimis in publicum usum versione illa, vox quidem Elders pro presbyteris passim, ut ante, aliis in locis retinetur: hic vero *presbyterii* vocabulum civitate Anglicana ab eis primo donatum est, substituto With the laying on of the hands of the Pzesbytery, dispuncto sic quod ante habebatur de coetu aut consistorio aliquo; ita ut tam de honore presbyterii quam de coetu indiscriminatim, quantum ad versionem, capi posset. Ex hoc autem loco novi foederis unico tum lectionis tum sensus, ut vides, adeo incerti, in quo Graece ac Latine *presbyterii* christiani quomodocunque intelligendi, nomen haberi creditur, atque ex aliis aliquot ibi de presbyteris christianis, & ex eis quae ad excommunicationis jus divinum asserendum, juxta illa quae superius traduntur, afferri solent, mira formantur & varia ab aliquibus de jurisdictione presbyterii christiani velut instituto divino etiam tunc fundata. Imo in hac insula passim hinc in ore vulgi nuperrime habentur ut voces Anglicanae Pzesbyter & Pzesbyterie, cum reformati reliqui in vernaculis suis linguis vernacula vocum nomina solum usurpent, ut Ouderlingen, *anciens*, & similia. Quinetiam apud nos, nescio quo fato, quave prudentia, dudum inolevit ut *presbyteri* ab Elders, velut ex novi foederis sensu, non in vulgi solum sed & doctorum lingua & scriptis, licet non omnino in versione ipsa, cautius distinguantur; idque dum solum Graeca novi foederis respicimus, ubi πρεσβύτεροι perpetuo tam pro *senioribus* quam pro *presbyteris* in vulgata usurpatur. Nam distinctio ejusmodi apud Wiclefium aliosve ex Vulgata transferentes rationi non ita adversa est, quoniam tam ante receptum erat per *presbyteros*, in Latino, Pziests, notione ἱερέων seu *sacerdotum*, intelligere, quam per *seniores* Eldermen, (qua voce pro *senioribus* semper, ut dictum est, utitur Wicklefius) Ancients, aut *anciens*, aut Seniours, quod pro *senioribus* ab Anglis Rhemensibus[y] etiam interdum retinetur. Sed & distinctio ista admissa est quasi alii etiam tunc fuissent hi, alii illi, & sane quasi in *presbyteri* syllabis civitate nunc Anglicana sic donatis virtus lateret singularis aliqua & occultior; cum nec pueruli nesciant voces istas, *seniorem*, Pziest, *presbyterum*, Elder, ex sui tam natura usuque primario & significatione apertissima non magis differre quam ὕπατον & *consulem*, ἄρχοντα & *principem*, βασιλέα & *regem*, aut quae alia sic invicem omnino eadem sunt. Cum autem Pziest, *preistre*, *prestre*, id genus alia, a *presbytero* Latino in novo foedere formato, pro *sacerdote* sumi hic olim solerent, non minus ridiculum fuisset ubique vocem illam ibi sic vertisse. Nam ita presbyteri Judaeorum saepius cum sacerdotibus, ut aliud hominum genus, conjuncti *sacerdotes* itidem (quod sanus, puto, nemo admitteret) dicendi fuissent. Certe in ritualibus Anglicanis nostris Pziests & Ministers pro *presbyteris* olim semper usurpata. Nec in lege, canone, aut scripto aliquo publica autoritate hic edito unquam, quantum scio, vox Pzesbyter, ut Anglicana, adhibita est ante Liturgiam publicam Anglicanam ad Scotos in usum publicum anno 1637 infelicissime missam, in qua pro eo quod ante Pziest aut Minister erat, Pzesbyter ubique substituitur; sperantibus procul dubio

[x] Dordrechti 1617. [y] Leidae 1637. [z] Londini, 1540, &c. [y] Joan. Epist. 2. i. 1. & iii. 1.

culdubio

2

culdubio, sed frustra, qui editionem illam adornarant, vocabulum illud *presbyterialis* disciplinae (ut vocant) ac consistorianae ibi amantioribus admodum placiturum, adeoque ipsam editionem gratiorem inde fore. Et de *seniorum* nominis in christianismo ecclesiastico usu singulari & vetusto consulas, si placet, viri celeberrimi doctissimique Davidis Blondelli libellum de jure plebis in regimine ecclesiastico. Sed vero de presbyteris ac presbyteriis ex intima Ebraeorum antiquitate, seu seculis quae tractamus legis in Sinai dationem antevertentibus, ita per judaismum in christianismum, velut per adumbrationem, hactenus deductis, plura & explicatoria dicentur libro secundo, ubi de eorum in Judaismo veteri, unde eos recepit christianismus primitivus, creatione, aliisque tam ad jurisdictionem qua in synedriis aliqui fruebantur quam reliqua eorum officia spectantibus, unde item de christiano presbyterio quis facilius dijudicare queat, & fusius & accuratius agetur. Quod ad tertium eorum quae hic considerantur, ut ante proposuimus, attinet, unde scilicet tam apud alios quam Judaeos ac christianos amplissimus, diffusissimus, vetustissimusque, prae aliis omnibus titulis, ad praefectos aliosque eminentiores multipliciter designandos, usus vocis *presbyteri*, aut ei ex sui natura synonymi alicujus, isque velut ab intervallo quod tractamus mire propagatus, cerni possit; testimonia sunt admodum varia tam per orientem quam per occidentem. Quod ad orientem spectat, praeter illa quae jam ante de AEgypto in hanc in rem tacta sunt, ex ipsa scriptura etiam liquet sub ipsa dationis legis tempora aut apud populos vicinos nomen & titulum illum pariter receptum fuisse, aut saltem aliorum populorum primoribus ab Ebraeis tunc vulgari sermone tributum. Inde enim expresse nominantur a Mose [z] זקני מדין *presbyteri Midianitarum*, & זקני מואב *presbyteri Moabitarum*, in historia sacra de Balako & Bileamo, ubi item *presbyteri Moabitarum*, qui legati ad Bileamum, vocantur שרי מואב *principes Moab*. Historia item est notissima eorum qui Josuae tempore, quo Cananaei fugati sunt non pauci, e Phoenicia [a] in Africam migrantes ibi sedes fixere. Illi ut linguam ita & mores suorum avitosque secum illuc portantes ad posteros transmiserunt. Apud eos autem scimus diu postmodum usurpari solitum ipsum זקנים *presbyterorum* seu *seniorum* nomen pro eorum qui rebus, ut regentes in consistorio seu senatu, praeerant coetui seu collegio. Quod sane alionde quam ex majorum in Phoenicia, cujus veluti colonia fuere Africani hi, moribus, intervallo etiam quod primario hic tractamus satis coaevis, manasse, neutiquam est ut omnino existimemus. Unde etiam, dum de orientalibus loquimur, Africanorum inde ita prodeuntium usum memoramus. Expressa nimirum hinc Carthaginiensium γερόντων seu *seniorum* mentio apud Aristotelem [b], quorum tamen in numerum diserte ait adscitos αἱρετοὺς μᾶλλον ἢ καθ' ἡλικίαν, *qui eligi ob virtutem mererentur magis quam qui aetate essent seniores*. Hinc etiam ejusdem γερουσία erat seu *senatus*, ut ipse idem ibi, & Livius [c]. Ejusdem item collegas *seniores* nuncupatos esse (id est, plane ipsis זקנים) testis est tum in rebus Annibalis Livius ipse [d], tum apud eum Aristo Tyrius, qui profugus in tabellis supra sedem quotidianam magistratus suspensis scripserat se *privatim ad neminem, publice ad seniores* mandata habuisse. Ubi Livius ad *seniores, ita senatum*, inquit, *vocabant*; quemadmodum זקנים *seniores* in foedere veteri γερουσίαν *senatum* saepissime dici scimus. Idem proculdubio alias apud civitates eo in tractu ex origine orientali obtinuisse sentiendum. Atque ex senioribus hisce seligebantur *suffetes* illi qui apud Poenos tum ut consules praeessent, supremumque sic gererent magistratum, tum de litibus & controversiis omnimodis ut judices cognoscerent. Adeoque judices etiam seu suffetes illis, juxta vetustum ex oriente illuc allatum morem, *seniores* revera erant & dicebantur; sicut & Romae consules e senatoribus selecti *senatorum* etiam nomine, cui illud *consulis* velut ionitebatur, gaudebant. *Suffetes* (ut obiter de voce illa moneamus) Livio plurale est. De Magone, *Ad colloquium*, inquit [e], *Suffetes eorum, qui summus Poenis est magistratus, cum quaestore elicuit*. Alibi [f], *postero die cum Suffetes ad jus dicendum consedissent*, &c. Et [g], *Senatum itaque Suffetes, quod velut consulare imperium apud eos Carthaginienses erat, vocaverunt*. Et viri doctissimi nomen sic fieri volunt ex Ebraico seu Punico שפטים *Sophetim*, quod *judices* significat. Horum etiam ego sententiam olim sum amplexus. Et sane, quantum ad rem ipsam significatam, commode satis illo nomine designari potuissent qui tam summae rerum in republica administranda quam in judiciis apud Poenos praeessent. Nam eo ipso vocantur ii quorum regimini per tempora aliquot suberant Ebraei, ut liquet ex libro cui in bibliis sacris titulus est ex eodem nomine, scilicet שפטים *judicum*, utcunque praefectura juridica veluti dignitatis pars minor ut haberetur necesse fuerit. Etiam Anglo-Saxones nostri praesidem provinciae Deman vocitabant, id est, *judicem*, ut ex evangeliis Anglosaxonicis [h] saepius liquet. At vero, dum video vocem *Sufes* aliis esse hic singulare, idque tam Africanis ipsis quam Romanis, non illibenter quidem admitterem Josephi Scaligeri [i] etymon illud a צופה *Tzuffe* seu *Suffe*, quod *speculator* est, *ephorus*, *episcopus*, *epoptes*, seu, ut Graeci sacrarum literarum interpretes [k] habent, σκοπὸς, *speculator*, tantundem denotans, id est, in senioribus ibi princeps seu praeses. Sequax hic etiam Joannes Drusius [l], *Sufe*, inquit, *Sufes*; *ut Mamre, Mamres*; *Hause, Hauses*; *Jamre Jamres. Graeci enim nominibus in* a, e, *aut* u *desinentibus addunt σίγμα. Nihil certius*. Sic ille. Hujus plurale est צופים *Suffim*. Sed nemo non videt facillimum fuisse ex *Suffe* Punico in Romanae terminationis ratione *Suffes* fieri, atque illinc etiam, pro declinandi voces sic terminatas more apud Latinos vario, in plurali *Suffetes* fieri, ut ex *Magnes Magnetes*. *Suffes* autem a שפט *Suffet*, seu plurali שופטים *Suphetim*, nimis incommode factum fuisset, praetermisso in vocabulo singulari *Teth*. Nam per *Sigma* ea non

[z] Numer. xxii 4. 7. 8. [a] Procopius Vandalic. lib. 2. [b] Politic 2 cap 9. [c] Lib. 30 cap 7. [d] Lib. 34. cap. 60. [e] Lib. 28. cap. 37. [f] Lib. 34. cap 60. [g] Lib. 30. cap 7. [h] Matth. 2. 18. & xxvii. 2, &c. [i] In Festi verb. *Sufes*. [k] 1 Sam. xiv. 16. 2 Sam. xiii. 34, &c. [l] Animadvers. lib. 2. cap. 24.

exprimitur, licet *Tau* sic exprimi sit frequentissimum. Jam vero singulare fuisse in casu recto *Suffes* seu *Sufes*, testes sunt inter Romanos veteres Seneca & Festus. Ille de tranquillitate animi [m], *Non vis nisi consul, aut Prytanes, aut Ceryx, aut Sufes administrare rempublicam.* Festus autem; *Sufes dictus Poenorum magistratus.* Et Paulus ibi, *Sufes, consul lingua Poenorum*, ubi ex Calidio in testimonium habent, *senatus censuit* (de Carthaginiensi videtur dictum) *referentibus sufetis*, quasi τὸ *sufes* in singulari *sufetis* casus in plurali sextus fuisset; quod quidem mirum, non dubitassent. Etenim ex analogia vulgari *suffetibus* dicendum erat. Africanorum autem ipsorum testimonia hic voco inscriptiones illas aeneas veteres sub Christi nati tempora conceptas, quibus *suffetum* nomina aliquot cum adjecta ipsa dignitate ita occurrunt ut *suffes* casu recto non semel legatur, idque ipsis, ut par est credere, suffectibus aut dictantibus aut recognoscentibus. Nimirum tres exstant alicubi in Italia, nunc aut nuper apud v. cl. Guilielmum Bargianum, ejusmodi inscriptiones, in quibus patronatus & clientelae jura invicem contrahuntur inter C. Silium C. F. Fab. Aviolam praefectum fabrorum & civitatem Themetram, & senatum populumque Timiligensem, & civitatem Apisam seu Apisiam in Africa.

Primae subscribitur

EGERUNT
BANNO HIMILIS F. SUFFES
AZDRUBAL BAISILLEGIS F. LEG.
IDDIBAL BOHARIS F.

Secundae,

AZDRUBAL SUFFES ANNOBA
LIS F. AGDIBIL &c.

Tertiae, cum aliis

CHINISDO SUFFES.

Ita scilicet in Octavii Rossii monumentis Brixianis [n]; ubi inscriptiones hae ex autographis ipsis exhibentur, cum ante apud Gruterum [o] huic tertiae subscriberetur *Chinisdo suffetes.* Habetur etiam cum his quarta [p] inter eundem praefectum fabrorum & senatum populumque Siagitanum in Africa, qua necessitudo qualis jam dicta est invicem contrahitur. Huic subscriptum est *agente celere Imilchonis Guilisae F. Suffete*; unde quidem, si alia deessent testimonia, non satis liqueret utrum *Suffes* an *Suffetes* rectus esset casus Africanis Latino sermone utentibus. Sed ex tribus illis ante allatis, quibus *Suffes* adeo manifesta est pro singulari vox, non est quod dubitemus etiam quin *Suffete* hic a *Suffes* in casu recto, non a *Suffetes*, rationibus etiam jam dictis, sit factum. Utcunque autem se haec res habuerit, id satis liquet tum, ex veterrimo orientalium ritu, collegium seu consistorium quod rebus praeerat, in posteris eorum qui e Phoenicia in Africam fugerunt, *seniorum* seu *presbyterorum* seu זקנים nomine indigitari solitum, tum ex iis primarios aliquot selectos fuisse velut consules ac revera judices; adeoque ex seniorum signantius dictorum numero judices ibi constitui solitos. Unde itidem majorum eorum mores hac in re, id est, Phoenicum in oriente, discendi. Parilis item apud Persas vetustissimos notio ac usus presbyteri seu senioris, quem γεραίτερον nuncupat Xenophon [q]. Ante aetatem quidem annorum quinquaginta nemo titulum illum sortiebatur. Ἐξέρχονται δὲ, inquit ille, τηνικαῦτα εἰς τοὺς γεραιτέρους ὄντας τε καὶ καλουμένους, *Tunc autem in eorum abeunt numerum qui & sunt & appellantur seniores.* Addit autem quod eorum soli qui ἀνεπίληπτοι essent, id est, *vitio carerent*, in numerum illum cooptabantur. Eadem ita usus est voce ipsa Apostolus [r], ubi oportere ait ἐπίσκοπον εἶναι ἀνεπίληπτον, *episcopum esse irreprehensibilem*; quod Syrus vertit, *ut sit* קשישא *presbyter talis ut* כוכה לא משתבח בה *macula non reperiatur in eo.* Sic item Arabs, cui alius non est ibi episcopus praeter القسيس *presbyterum*. Xenophon etiam dein, Οὕτω μὲν δὴ οἱ γεραίτεροι διὰ πάντων τῶν καλῶν ἐληλυθότες καθίστανται, *Atque ita seniores alleguntur*, seu *in dignitatem illam cooptantur, ii qui omnis iter honesti confecerunt.* In pentateuchi versione Tawasiana seu Persica presbyteri appellantur פירן & פירני *Piran & Piranai*, seu پيران & پيري Forsan eadem voce Xenophontis tempore pro γεραιτέρους ejus usurpabant Persae. Singulare est پير *Per*. Vox item γέροντες, *seniores*, ut in seculis vetustissimis per orientem ad ἐντίμους ac ἀρίστους *optimates* designandos usitatissima, Homero adhiberi solet; ut in Achillis scuto [s],

— οἱ δὲ γέροντες
Εἵατ' ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοις ἱερῷ ἐνὶ κύκλῳ,

Seniores sedebant in politis lapidibus sacro in circulo, atque alibi saepius. Et, γέροντάς φασιν, inquit Eustathius [t], οἱ παλαιοὶ παρ' Ὁμήρῳ τοὺς ἐντίμους λέγεσθαι, *Seniores Homero dici aiunt veteres eos qui honoratiores essent.* Ubi observat etiam in eis apud Homerum alibi censitos Diomedem & Ajaces, Οἱ χρόνῳ μὲν οὐκ ἦσαν γέροντες. ἄλλως μέντοι ὡς ἔντιμοι μετὰ τῶν γερόντων καταλέγονται. Ὅτε μέντοι ὁ ποιητὴς γέροντα ἑνικῶς εἴπῃ, τότε δὴ τὸν χρόνῳ πεπαλαιωμένον δηλοῖ, *Qui tempore seu aetate non erant seniores; sed quoniam ex honoratioribus essent, cum senioribus recensentur. Cum autem poeta voce γέροντα singulariter utitur, aetate provectum innuit.* Tantundem in Homerum ille alibi, nec semel. Parili sensu ab Homero usurpatur δημογέροντες.

Εἵατο [x] δημογέροντες ἐπὶ Σκαιῇσι πύλῃσι,

Sedebant populi seniores in Scaeis portis, populi nempe Trojani optimates. Eadem inde utitur voce Aristoteles [y]. Suidae sunt illi οἱ τοῦ δήμου ἐντιμότατοι, *qui in populo honoratissimi*; Eustathio, ἡγήτορες Τρώων, *duces* seu *primates Trojanorum*, re-

[m] Cap. 2. [n] Le Memorie Bresciane, pag. 183. [o] Pag. 470. 2. [p] Ibidem apud utrumque & videsis de nomine hoc Bernard. Aldretum in Antiq. Hisp. lib. 2. cap. 1. & Samuel. Bochart. Geograph. Sacr. lib. 1. cap. 24. pag. 516, 517. [q] Cyropaed. 1. [r] Brisson. de Regno Persico, lib. 2. [r] 1 Tim. iii. 2. [s] Iliad. σ', & β', & ι'. [t] Ad Iliad. β'. pag. 167. & videsis Dion. Chrysostom. Orat. 56. [x] Iliad. γ'. [y] Nicomach. 2. cap. 9.

gi proximi. Hinc item Homero [a] γερούσιος οἶνος, *vinum senatorium*, & δαὶς γερούσιος *senatorum convivium*, seu virorum quales diximus principum Γερόντων Lacedaemoniorum meminit Aristoteles [a] & Plutarchus [b]. Et apud Josephum [c] titulus epistolae est, *Jonathan pontifex Judaeorum*, καὶ ἡ γερουσία *& populus Judaeorum, Ephoris Lacedaemoniorum*, καὶ γερουσίᾳ καὶ δήμῳ, τοῖς ἀδελφοῖς, χαίρειν. Eandem vocat γερωχίας Aristophanes [d]. Et Plutarchus [e], Τὴν ἐν Λακεδαίμονι παρεζευχθεῖσαν ἀριστοκρατίαν τοῖς βασιλεῦσιν ὁ Πύθιος πρεσβυγενέας, ὁ δὲ Λυκοῦργος ἄντικρυς γερουσίαν ὠνόμασεν, *Optimates in Sparta regibus adjunctos Apollo presbygeneas dixit, sed Lycurgus diserte Gerusiam* seu *senatum*. De *Gerusia* illa item Demosthenes [f], aliique. Cicero *Senum* nomine, id est, plane γερόντων, eam nuncupat: *Senibus*, inquit [g], *(sic enim consilium publicum appellant) augurem interesse voluerunt Lacedaemonii*. Cretensium item seniores habet Aristoteles [h], ut & Crotoniatarum Malchus seu Porphyrius [i]. Nam Graecos veteres universos in orientis censu collocamus, utcunque Europaeos. Samiorum etiam πρεσβύτεροι notione ejusmodi memorari videntur Jamblicho [k]. Et γερουσία Nicaena haberi existimatur inscriptione in veteri [l] inter schedas Busbequianas reperta. Ex prisco insuper Alexandrinorum in AEgypto usu, atque aliorum ibi, ut par est credere, Ἀρχιγέροντες *Archigerontes* vocabantur, ut volunt aliqui, γερόντων *senatorum* seu *seniorum* qui praeerant *primarii*, seu Alexandrini populi, principi inservientes, primates; ita Alciatus [m]. Alii de senatoribus ibi generatim primariis capiunt, ut Dionysius Gothofredus. Nam senatores etiam, id est, plane seniores, civitatis Alexandrinae, seu γερουσιαστὰς fuisse, ex codice satis scimus Theodosiano [n]. Perquam autem ridicule Accursius *Archigerontes* de archipresbyteris capit, seu majoribus senioribus sacerdotibus. Vox habetur in constitutione ab Arcadio & Honorio Augustis ad Gennadium praefectum Augustalem missa. Ea in codice Theodosiano [o] sic legitur, *Archigerontes & dioecetae ergasiotanorum numero deligantur; quod officium tuum solicitis observet excubiis*, sub titulo scilicet *De Alexandrinae plebis primatibus*. Haec autem ipsa in Justinianeum codicem [p] recipitur, eorundem Augustorum nomine, eisdemque die & consulibus, sed non sine interpolatione hujusmodi; *Archigerontes dioecetaeque ergasiotanorum non nisi christiani dirigantur; quod officium tuum solicitis observet excubiis*. Nonnulli aliter vocem illam legendam hic volunt, scilicet *Archigerontes*; qua de re vide Fr. Hotomanum [q], & lexicographos juris, qui verba ejus hic plerumque transcribunt. Alii etiam & *ergasiotanos* spurium esse volunt, *ergasiotas* reponentes. *Dioecetas* item synonymum hic esse *archigerontibus*, & Alexandriae corporatorum praesides significare contendunt, idque ex Graecis juris Caesarei Paratitlis, ubi sic lex haec concipitur [r], Μηδεὶς αἱρετικὸς ἀρχιγέρων ἢ διοικητὴς σωματείου ἢ τῶν ἐργασιωτῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γινέσθω, ἀλλὰ πάντως χριστιανὸς, προνοίᾳ τοῦ Αὐγουσταλίου καὶ τῆς πειθομένης αὐτῷ τάξεως, *Nullus haereticus in Alexandria fiat Archigeron, seu collegii seu ergasiotarum administrator: Sed omnino sit christianus, interveniente cura Augustalis & parentis illi officii*. Atque hinc Leunclavius; *Esse nomen hoc paret eorum qui Alexandriae corporatorum collegiis praeerant* (Masters or Wardens of Companies) *sicut eos deinde vocant Graeci* διοικητὰς σωματείων, *administratores collegii, puta fabrorum, vel aliorum operariorum in publicis & aliis principum aedificiis*. Quinetiam vetustum atque ut ex antiquitate notissimum γερόντων, *seniorum* seu *presbyterorum*, eorumque *synedrii*, apud Graecos nominis usum habemus in marmore prisco Smyrna pridem in Angliam allato, ubi assignatis nescio cui (nam nunc mutilum est) posterisque ejus ab Artemidoro quodam fundi aliquot partibus in usum sepulchralem, adjicitur,

ΕΑΝ ΔΕ ΤΙΣ ΤΟΛΜΗΣΕΙ
ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΑΙ ΤΙ ΕΞ
ΑΥΤΩΝ ΩΔΗΠΟΤΕ ΤΡΟΠΩ
ΑΠΟΤΙΣΕΙ ΤΩ ΣΕΜΝΟ-
ΤΑΤΩ ΣΥΝΕΔΡΙΩ
ΤΩΝ ΕΝ ΣΜΥΡΝΑ ΓΕ-
ΡΟΝΤΩΝ ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΔΗΝΑΡΙΑ ΔΙΣΧΙΔΙΑ ΠΕΝ-
ΤΑΚΟΣΙΑ.

Si quis vero ausus fuerit ex illis quidquam alienare ullo modo, solvet ille honoratissimo synedrio senatorum seniorum seu *presbyterorum qui Smyrnae sunt argenti denarios bis mille quingentos*. Visitur nunc apud Bilegh in agro Essexiano. Concors est marmor unum & alterum Arundellianorum, quae expressim memorant [s] τὴν γερουσίαν *senatum* seu *presbyterium Smyrnaeorum*. Ex usu autem hujusmodi *seniorum* γερόντων ac *presbyterorum* in oriente frequentissimo adeoque vetusto natum plane est illud AEgyptii apud Platonem [t], *O Solon, Solon, vos Graeci* ἀεὶ παῖδές ἐστε. Γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. Νέοι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες. οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν, παλαιὰν δόξαν, οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν οὐδέν· *Semper pueri estis. Senex* seu *senior Graecus est nullus. Juvenes animis estis omnes. Nullam enim habetis in illis ex traditione prisca opinionem, nec disciplinam tempore canam ullam*. Quod a patribus christianis [v] apposite etiam citatur. Inde etiam notissimum illud in schola Peripatetica [x] de *juvene aetate* & *juvene moribus*. Pariter enim tunc inde liquet fuisse apud Graecos notum presbyteri seu senioris aetate & ejus qui e moribus aut disciplina sic dictus est discrimen. Etiam de Trochilo ave Aristoteles [y], Καλεῖται πρέσβυς καὶ βασιλεὺς, διὸ καὶ τὸν αἰετὸν αὐτῷ φασι πολεμεῖν, *Vocatur senior & rex; unde & aquilam cum eo pugnare referunt*. Et Dionysius Halicarnassensis [z], Καὶ γὰρ, inquit, τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀρίστους γέροντας εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ καλεῖν, *Prisci presbyteros &*

[a] Iliad. δ'. & Odyss. γ'. & vide Plutarch. lib. Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, & Dion. Prusaeum Orat. 56. [a] Politic. lib. 2. cap. 7. [b] In Lysandro. [c] Antiquit. 13 cap. 9. [d] In Lysistrata. [e] Lib. Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. [f] Orat. in Leptinem. [g] De Divinat. lib. 1. [h] Polit. 2. cap. 8. [i] In Vita Pythagorae. [k] De Vita Pythagorae, lib. 1. cap. 5. [l] Apud Gruter. in Thes. pag. 1096. 5. [m] Dispunctionum lib. 3. cap. 18. [n] Lib. 19 c. Theod. lib. 10 tit. 10. [o] C. Theod. lib. 14. tit. 27 l. 1. [p] Tit. De Episcopali audientia, lib. 5. [q] Comment. verborum Juris. [r] Leunclav. in Notatis ad Paratit. lib. 1. pag. 194 videsis l. 56. tit. De Decurionibus. [s] Et videsis Comment. in Origines Eutychii. [t] In Timaeo. [v] Clem. Alexandrin. Strom. 1, 2, &c. [x] Aristot. Nicomach. 1. cap. 6. [y] Hist. Animal. 9. cap. 11. [z] Antiq. Rom. lib. 2.

opti-

optimates senes seu *seniores appellare solebant.* Atque apud Lucianum [a] Jupiter, cum puerum admodum se esse dixerat & imprudentem Cupido, *An quia*, inquit, *neque barbam habes, neque canos produxisti, propterea etiam infans putari cupis, γέρων καὶ πανοῦργος ὤν, cum senex* seu *senior re vera sis & versutus.* Graecis etiam [b] οὐδὲν ἔτι πρεσβύτερον, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν τιμιώτερον, usurpatur; ut itidem Latinis, *nihil antiquius*, pro eo quod est *nihil melius aut optatius.* Hinc Marcianus Heracleotes Ptolemaeum ait [c] fuisse, Τῇ μὲν πείρᾳ καὶ ἀληθεῖ παιδείᾳ πρεσβύτερον, τοῖς δὲ χρόνοις ἐληλυθότα νεώτερον, *Experientia & vera disciplina seniorem, tempore vero juniorem Eratosthene*; ubi receptissimus *presbyterorum* seu *seniorum* moraliter dictorum usus palam habetur; uti etiam in illo Herodiani [d], ubi ait Septimium Severum Getam filium judiciis in Britannia praefecisse, ac ei dedisse συνέδρους τῶν φίλων τοὺς πρεσβυτέρους, *synedros* seu *assessores ex amicorum presbyteris* seu *senioribus.* Sicut autem adeo frequens erat per orientis paganismum dignitatis nomen *senioris* seu *presbyteri*, ita etiam, pro vario loquendi more, συνέδριον, βουλή, ἐκκλησία γερόντων, *consessus* seu *consistorium*, *consilium*, *ecclesia presbyterorum*, eis in usu. Et obvium est etiam in Arabum tam Orientalium quam Africanorum (quorum mores & lingua ex oriente traducti sunt) scriptis nomen الشيخ *Alsheich*, seu *Xeque*, *senioris* seu *presbyteri*, non ut religiosum (quod male voluere aliqui viri doctissimi [e]) seu sanctis solum aut, ut alii, illustribus mediae conditionis tribuendum, sed tum scientioribus doctioribusque moraliter, tum viris in republica principibus civiliter. De morali sic ejusdem apud eos notione satis liquet e titulis codicum typis editorum, velut Mahumedis Ben David Grammatice, atque Eben Sinae seu Avicennae, medici illius celeberrimi, canones. Avicenna scilicet nominatur الشيخ الرئيس *Senior princeps*, seu *senator & princeps*, ob singularem qua pollebat scientiam, nec omnino ob aetatem provectam, quippe qui annum non superavit quinquagesimum octavum. Atque in synopsi propositorum sapientiae Arabum pridem edita [f] citatur is aliquoties nomine الشيخ الرئيس ابن سينا *Alsheich*, seu *senior & princeps, Eben Sina.* Mahumedes autem ille Ben David in *Giarumiae* fronte vocatur الشيخ الاعلم *Senior* seu *presbyter conspicuus* seu *spectabilis*, id est, *doctor primarius* [g], qui titulus est perquam frequens apud Arabas in codicibus eorum MSS. Hinc etiam inter autores chymicos habetur *Senior Zadith* filius Hamuelis ex Arabico olim traductus, qui & simpliciter *senioris* nomine indigitari solet. Inscribitur liber ejus *Senior de Chemia*; in quo etiam *ordinis seniorum* per metaphoram, & *seniorum* hac nomine mentio. Eundem videtur scientissimus Galfredus Chaucerus nostras hoc nomine innuere, ubi Platonis discipulum & chymiae arcana simul memorans ait [h],

As in his boke Senior wol beare witnesse;

ubi in editionibus ante 1602. cunctis Sernor, & in MS. aliquot Somer perperam legitur. Notio autem *Alsheich* seu *Xeque* pro *seniore* civilis cernitur non raro in historiis Arabum; quo spectat Tyriorum ille supremus magistratus, quem *Senem* [i] *tantum, spretis aliarum dignitatum nominibus, appellitatum esse* ait Antoninus. Alibique legimus [k], in Phoenicia quosdam *praeficere sibi capitaneum, non successione haereditaria, sed praerogativa meritorum, quem ipsi veterem seu Senem* (id est, الشيخ) *non tam provectae aetatis ratione quam prudentia & dignitatis praeeminentia.* Et in utroque foedere hinc presbyteri Judaeorum saepissime الشيوخ aliisve vocabulis ab eodem factis designantur. Etiam Antonius Giggaeus [l], الشيخ *est epithetum seu titulus quo graviores viri, & praecipue literatiores, insigniuntur, & respondet Graecorum presbytero.* Et Petrus Kirstenius [m] observasse se ait de *quolibet cujuscunque ordinis senioribus seu praestantissimis, non vero mediae conditionis, dici.* Alii tantundem. Quod ad occidentem, seu quos Latinos vocitamus, attinet; notius nihil est quam illud de *senatoribus* ac *senatu* Romanorum (ordine etiam sacro dicto [n], nec extra locum sacrum [o] ut plurimum, seu more receptiore, conveniendo) a Romulo [p] institutis ex eis qui consilio, prudentia, virtute pollerent, ideoque sic dicti. Unde Ciceronis illud [q], *Consilium, ratio & scientia nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri senatum appellassent.* Et *senatores* non vocabantur ibi *antequam in senioribus sunt censi*, ut expressim Festus. Unde apud Virgilium [r] aliquoties *senior* ob reverentiam, praestantiam & dignitatem, non aetatem adeo provectam usurpatum. Et de *seniorum* nomine Romae vide item Livium [s]. Etiam & *senatus* pro optimatum concilio ante Romulum, veluti vox passim ea notione & sensu ex intima antiquitate recepta, apud Virgilium [t]. Tantum autem aberat ut ex aetate provectiori nomen illud indereretur, ut annus quo quis in dignitatem illam legitime adsciscì quiret, seu aetas senatoria, aliis vigesimus quintus [v], etiam aliis vigesimus sit habitus. Atque inde decuriones municipiorum etiam *senatores* dicti, & *senatus minor*; *amplissimi & maximi* [x] nomine Romano & Constantinopolitano signantius tribui solito. Unde *senatores* etiam *provinciales* [y] dicti. Et rogabat spu-

[a] In Dialogo Jovis & Cupidinis. [b] Pollux lib. 2 cap 2. &c. [c] In Periplo pag 36. [d] Lib 3. [e] Leunclav. Pandect. Turc. cap. 81. & in Onomastico. [f] Parisiis 1614. propos. 2 & 20. [g] Videsis Edward. Pocockium in Auctorum Nomenclat. pag. 364. [h] In famuli Canonici fabula, pag. 58. a. [i] Antoninus hist. part. 2 tit 17. cap. 9. § 7. [k] Fortalit. Fidei lib 4. cap de Diversitate Paganorum. [l] Thesaur. Vol. 2. col. 1237. [m] Gramm. Arab. lib 3. pag. 10 [n] Cassiodor. Var lib 3. form 33. [o] Sueton in August. cap. 35. ubi vide Marcellum Donatum, & Servium ad Aeneid. 7. & 11. [p] Livius lib 1. Plutarch. in Romolo, Dionys. Halicarn. lib 2. [q] In Catone Majore. [r] Aeneid. 5, 6, 8. ubi vide Servium. [s] Lib. 26 cap 22 [t] Aeneid 1. & 8 [v] Videsis Sigonium de Antiquo Jure Civ. Rom. lib 2. cap 2. Lips. in Taciti Annal. num. 51. & de Vet. Magistr. Rom. cap. 3. & Rosin. Antiq Rom. lib 7. cap 5. [x] Lib. 66. C. tit. De Decurionibus. [y] Orat. Claudii in Inscript. apud Gruter. pag 502.

rius

rius Catvilius *ut ex singulis populis Latinorum* (sic Livius [z]) *binis senatoribus, si patres Romani censuissent, civitas daretur, atque in demortuorum* senatorum in bello Punico *locum in senatum legerentur.* Etiam in edicto Athalarici [a] ad curiales, *Non incassum vobis curiam concessit antiquitas, non inaniter appellavit minorem senatum, nervos quoque vocitans & viscera civitatum.* Atque ex ita communicato vocis usu *senatus* apud veteres *Nolanus, Neapolitanus, Saguntinus,* alii ejusmodi, in marmoribus alibique occurrunt. Hinc etiam conventus matronalis ab Heliogabalo institutus *mulierum senatus* [b] dictus, etiam & *senatores utriusque sexus* [c] & *senatrices* [d] memorantur; quemadmodum olim in christianissimo presbyterae [e], quas & πρεσβύτιδας & προκαθημένας seu *praesidentes* (sed non *presbyterissas* [f]) appellabant, ordinabantur. Etiam & presbyterorum uxores sic dictae sunt. Sed ordinationes ejusmodi expressim prohibitae. *Senatores* item *Deorum,* in concilio coelesti, *qui penates ferebantur tonantis ipsius,* habentur apud Martianum Capellam [g]. Adeoque Romanis *optimates, summates, proceres, patres, optimi nobilium,* etiam per excellentiam *nobilitas,* dicebantur [h] *senatores* ac *senatus* ob dignitatem & praestantiam singularem, aetatis seu primariae vocis significationis ratione habita nulla. Inde etiam Areopagus, aliaeque Atheniensium curiae ac βουλὴ, *senatus,* Graecorum interpretibus aliisque scriptoribus [i] dici solitae; quemadmodum etiam curiae aliarum rerumpublicarum ac civitatum [k] frequentissime. Atque ut Romanis ordo senatorum seu seniorum amplissimus senatus dictus est, ita proximus huic seu equestris *juventus;* quod notissimum. Quod ad *senioris* autem vocem; apud Statium [l] legitur *senior mitissime, & senior placidissime* [m]. Unde etiam in christianismo inclinantis imperii *seniores nostri* usurpatum [n] pro *majores nostri.* Et Corippus [o],

Tantus amor senioris erat ——, &,
Quid noster senior potuit pater, inscie disce.

Et demum, tum ob adeo frequentem *seniorum & majorum natu,* id est, זקנים, & *presbyterorum,* aetate scilicet, sapientia seu dignitate majorum, in bibliorum Vulgata ad eminentiam variatim inter Judaeos denotandum, usum, tum ob tributum ita multipliciter (citra annorum rationem habitam) nomini illi apud veterum alios honorem, invaluit ab anterioribus usque in nostra secula per Europam occidentalem ut *seniorum* nomen vocesque ab eo diversimode formatae pro eis qui imperio, dignitate, honore variatim praecellant & barbaro-latine & in linguis provincialibus, veluti Italica, Gallica, Hispanica, aliisque aliquot, voces illas ab harum aliqua mutuo sumentibus, adhiberi sint solitae. De usu *senioris* barbaro-latino, eoque veteri, pro eo qui est *dominus,* qua vox haec beneficiarium seu vasallum in jure feudali respicit, perquam obvia sunt & clarissima testimonia in priscis Wisigothorum [p] Longobardorumque [q] legibus, & capitularibus Caroli & Ludovici Augustorum [r], & in Marculpho [s]; maxime autem in Caroli Calvi capitulis [t], ubi & *seniores presbyterorum,* eorum scilicet qui ex ecclesiastico ordine sic dicti, pro *patronis* seu *dominis* eorum usurpatur. Ibi etiam [u], *Et volumus ut unusquisque liber homo in nostro regno seniorem qualem voluerit in nobis & nostris fidelibus accipiat.* Unde axioma Transligeritanorum deducit Antonius Dominicus [x] illud, *Nulle terre sans seigneur;* quod etiam de universa Francia [y] dicitur. Et *dominus & senior noster* pro ipso rege [z] tunc adhiberi solitum: unde & *seniorale* [a] pro potestate regia, & *senioratus* [b] pro ipso clientelae jure. Et *senioris mei, senioris illius* usus seculis in illis admodum frequens apud scriptores alios [c]. Inde in formulis vetustis confessariorum [d], *Occidisti seniorem tuum, vel in consilio fuisti ut occideretur.* Et in jure canonico [e] *seniores* pro dominis ac eis a quibus jure beneficiario possidet quis praedia, ut vox receptissima, occurrit. Nam etiam excommunicationis formulae vetustissimae subjicitur [f], *Seniori ejus ipsa excommunicatio debet nota fieri.* Hinc Mariana, *Tum in monimentis,* inquit [g], *Hispaniae, tum in conciliorum actis, praesertim quae Caroli Magni aetate in Gallia habita sunt, domini & principes seniores nuncupari coeperunt.* Sic quidem tunc nuncupatos scimus: Tunc coeptum ut sic nuncuparentur, nullibi comparet. Imo diu ante notionis hujus vocabuli receptae testes sunt leges Wisigothorum jam memoratae. Jam vero ex barbaro-latino ante dicto usu linguae per Italiam, Gallias & Hispanias provinciales coepere, hactenusque retinuere, sua *signior, señor, seigneur,* etiam *sieur & sire* [h] ex illo contracta, pro *domino;* & *signeria, signoraggio, signoreggiamento, señorio, & seigneurie,* pro *dominatu, imperio & principatu;* praeter alia non pauca inde deflexa, quae dum dominatum ac principatum diversimode (ut maxime in legibus feudalibus) denotant, originem suam ex eo quod *seniorem* seu *presbyterum* significat simul agnoscunt. Unde etiam *antianus* ab *antiano,* quod *seniorem* sic interpretatur, apud jurisconsultos [i] interdum occurrit. Aliter quidem statuerunt viri aliquot docti de nominis *senioris* sic in linguas provinciales recepti origine. Fidenter nimis Joannes Garsias jurisconsultus [k] vult SIGNOR *vocem Germanicam fuisse*

[z] Lib 23 cap 22. [a] Cassiodorus Var. 9. form 2. Vide Brisson. de Verb signif. lib. 17. in Senatus duplex. [b] Lampridius in Heliogabalo, & Vopiscus in Aureliano. [c] August de Morib. Eccles Catholicae, cap. ult [d] In Vita S. Desiderii apud Anton. Dominicum de Praerogativa Allodiorum, pag. 62. [e] Synodi Laodicen. can 11. dist. 32. c. 18. 19. Scotus in Sent. 4. dist. 25 quaest. 2. [f] Epiphanius haeres. 79. § 4. Collyridianorum & vide Claud. Espencaeum Digression. 1. cap. 17. [g] De Nuptiis Philolog. lib 1. [h] Vide Claud. Salmasium in Capitolinum, pag 93. [i] Sigon. de Rep. Atheniens. lib. 2. cap 3. J. Saresber. in Polycratico, lib 5 cap 9, &c [k] Et vide vulgatam Dan. vi 7. [l] Sylvarum lib 3. in Lacrymis Hetrusci. [m] Cod Florentin. apud Fred Gronovium in Statium, cap. 33. [n] Apollinaris Sidonius lib. 2. epist. 2. [o] Lib. 1. & 3. [p] Lib. 8. tit. 5. § 6. [q] Lib. 3 tit 4 § 3. [r] Ansegisus lib. 2. tit 15 lib 3. tit. 8 app. 2. tit. 35. lib 5. tit. 15. 151, 171. [s] Formul cap. 7. [t] Apud Pistas ann. 869 cap 8, 9 & apud Tusiacum, cap 11. [u] Cap. Caroli Calvi, pag 69. & vide pag 74, 75 [x] De Praerog Allodiorum, cap 13 § 6. [y] Galant. du Francaleu, cha. 7. [z] Cap. Caroli Calvi in Synod. apud Wermeriam, cap. 2. & videsis pag. 8. 135 & 429. [a] Ib, pag. 13. [b] Ib. pag. 135. 141. 329. [c] Hincmarus tom. 2. pag 834. Aimonius lib 4 cap. 31. lib. 5. cap. 34. &c. [d] Burchard Decret. lib 19. cap 5. [e] Extr. cap 1. in De Censibus. & DD. ibidem. [f] Burchardus Decret. 11 cap 3. [g] De Reb Hispaniae lib 5. cap 11. & videsis Renat. Choppin de Feudis Andegavis, lib 2. tit. 2. § 4. [h] Pasquier des Recherches de la France liv. 8. chap. 5.. [i] Bald. ad Pacem Constantiae. Zasius de Feudis [k] Lib. de Expensis & meliorationibus, cin 12. § 29. Sed hac de re consulas Carolum l'Oyseau Des Seigneuries, cap. 1. Bodin. de Repub. lib. 3. cap. 1.

primum, qua dominus significatur; deinde ad Italos, Gallos & Hispanos translatam & usu acceptam; non vero ab aetate, hoc est, a senio, deductam, quasi SENIORES *dominos appellemus. Longe enim*, inquit, *petita isthaec acceptio est, praesertim cum videamus minorem viginti quinque annis feudalem patronum esse posse, dato & concesso feudo viris senioribus, &c.* Ea de re etiam ante egerat, sed modestius, Franciscus Hotomanus [l], & dubitanter, quoniam toties apud historicos atque in feudali jure quasi ipsum quod *dominus* est simplicirer, imo quasi primario ipsum significaret. Sed ubinam in Germanorum veterum, ut vult Garsias ille, seu septentrionalium lingua reperta fuerit hac notione *signor* nemini puto constat. Et quod ad rationem illam ejus, quam & habet dubitando Hotomanus, aetate juniores, etiam minores viginti quinque annis, *seniores* dici, & eo nomine feuda concedere natu majoribus, qui interim non dicti *seniores*, ideoque ab vocabulo Latino *senior*, quod primario aetatem provectiorem indicat, in linguas provinciales neutiquam manasse; certe quantum video ea plane perquam frivola est & nihili. Quis dubitat quin dignitas illa sacra *presbyteri* nomine notissima, id est, plane *senioris*, saepissime reperiatur in aetate minore eis quibus nomen hoc negatur, sive diaconos reliquosque ordinis ecclesiastici gradus inferiores reliquos sive plebes spectes? Atque ex illa Garsiae ratione *presbyter* neque hic originem haberet a vocabulo aetatem primario & deio per translationem dignitatem significante, sed ab alio medium inter episcopum & diaconum locum ex origine sui denotante; quod affirmare nimis esset ridiculum. *Papa, abbas, pater*, ut dignitatis nomina, tribui solent eis qui aetate minores saepe eis sunt quibus sic indigitati praesunt, licet interea majorem seniorum aetatem ex origine sui indicent. Tantundem de senatoribus seu senioribus Romanis aliisque dicendum, qui non raro juniores aetate fuerint eorum non paucis qui in ordine equestri seu secundo. Ex variante norma ac usu loquendi vim suam obtinent vocabula. Conjectura est Andreae Tiraquelli [m], jurisconsulti eximii, *ex eo fortasse fieri ut* seniores *interdum pro dominis usurpentur*, quoniam, in loco uno & altero orientis, singularis quaedam maximi natu, ut familiae reliquorum domini, praerogativa apud veteres reperta. Nempe in aromatifera Arabiae regione, narrante Strabone [n], Κοινὴ κτῆσις ἅπασι τοῖς συγγενέσι, κύριος δὲ ὁ πρεσβύτατος, *Bona cunctis consanguineis communia; sed natu grandior aut omnium senior dominus est.* Et in Taprobana, teste Diodoro Siculo [o], Ἑκάστου συστήματος ὁ πρεσβύτερος ἀεὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχει, καθάπερ τις βασιλεὺς, καὶ τούτῳ πάντες πείθονται, *In quolibet sodalitio qui senior est semper imperium obtinet, veluti rex; eique universi obedientiam praestant.* Et μετὰ τοῦτον ὁ πρεσβύτατος διαδέχεται, *& post eum qui natu est maximus succedit.* Qualis plane Hiberniae locis in aliquot mos ille quem tanistrie vocitamus. Sed longe nimis puto atque ex origine nimis angusta sic petitur *senioris* notio qua domini significationem induit. Id interim manifestum est, nec *seniorem*, nec quae inde fiunt in linguis provincialibus, ex origine sui *dominum* omnino denotare, sed ex usu recepto, quo tum summis principibus dignitatibusque, tum minoribus, nec civilibus solum, sed & tam academicis aliquot (ut cum nomine *Sir* inde facto artium baccalaurei nostri compellantur) quam ecclesiasticis diversimode tributa sunt, in vocem *Domini*, praecellentiam itidem sed perquam varie significantem, Latine migrasse. Unde etiam tam Deum ipsum *Signor, Seigneur, Señor*, vocant Itali, Galli, Hispani, ut praenomine in *Domine Deus*, quam itidem reges, principes, alios praecellentiores, ut in usu *Seigneur, Sieur, Sire*, & cognatorum multiplici. Parilis vocis apud Anglos usus ex lingua Normannica, qua rex *nostre Seigneur le Roy*, & proceres, magnates & praelati *les Seigneurs spirituaulx & temporaulx*, id est, *Seniores spirituales & temporales*, locutionibus in solennioribus & actis publicis saepissime occurrentibus vocitati. Etiam in jure feudali nostro passim dominus feudalis lingua illa *Seigneur* appellatur, tametsi non sit ex proceribus, seu nobilitate quam vocitamus majorem. Atque ex nostratium usu veteri argumentum habetur non leve, *seniorum* proculdubio vocem in dignitatis nomen ex ipsa origine sui, qua aetatem denotat, & qua cum *presbyteris* idem est transiisse, quod *seniores* seu *senatores* dignitate Latine sic dicti ealdormannum, eldermen seu aldermen vocarentur, id est, plane nec aliud quam elders seu *seniores*, ut ex aetate vox illa primario significat. In legibus vetustis Anglicanis, ubi de comitibus & consulibus provinciarum agitur, *apud* [p] *Anglos antiquitus vocabantur* aldermen, *quasi seniores, non propter senectutem, cum quidam adolescentes essent, sed propter sapientiam.* Hinc duces, comites, reguli, principes, ac primates provinciarum, urbium, oppidorum, variatim apud majores nostros sic dicti; quod liquet maxime ex annalibus aliisque scriptis Anglosaxonicis cum Latinis Bedae, Florentii, Huntingdoniensis, Hovedenii, ejusmodi aliorum annalibus collatis. Hundredes ealdor erat *centurio*, seu *centuriae praefectus*; Suþseaxna ealdorman *comes australium Saxonum.* Item ealdorburh *metropolis* ut Grecea ealdorburh *Constantinopolis.* Et cum Georgius Cappadox, qui sancti nomine fruitur, *comes Cappadociae* apud veteres nuncupetur, Alfricus [r] in ejus vita Anglosaxonica ealdorman on þære scyre Cappadocia eum vocat. Hinc Alswinus sub Eadgaro rege *aldermannus* [s] *Angliae* dictus, seu principis locum per Angliam sustinens. Nam & ubi Beda habet [t] anno 640 de Earconberto Cantuariorum rege, eum idola destrui & jejunium quadragesimale observari per totum regnum suum *principali autoritate* praecepisse, Anglosaxonica versione substituitur mid his ealdorlicnesse, quasi diceres *senioralis* seu *senioratus sui autoritate.* Atque ut yldran & yldrum in evangeliis Saxonicis, ita etiam & ealdrum & ealdras pariter & ealdormannum, pro *senioribus & viris principibus*, ex usu jam ostenso, adhi-

[l] Disput 3. de Feudis. [m] De Jure Primigeniorum in praefat. § 214 & videsis ibi §. 75, &c. [n] Geograph. 16. [o] Bibliothec. lib 1. [p] Apud Rog. de Hoveden. Annal. part. 2. pag. 607. [q] Noellus in Lexic. Saxonico MS. & Henric. Spelman. in Glossario. [r] MS. de vitis Sanctorum tit. 3. & videsis Tit. Honor. par. 2. cap 5. §. 2. [s] Hist. Rameleiensis apud Camden. Brit. pag. 368. [t] Hist. Angl. 3. cap. 8.

bita
3

bita esse palam est. [v] *Seniores scribae & principes sacerdotum* apud Matthaeum vertuntur yldrum ⁊ bocerum ⁊ ealdormannum þæra sacerda. Et *principes sacerdotum* [x] *& seniores populi* þæra sacerda ealdras and þæs folces ealdras saepius; ubi *seniores & principes* plane velut synonyma. Etiam in eodem capite [y] non semel pro *principibus sacerdotum & senioribus* Anglosaxo þæra sacerda ealdras ⁊ þa hlafordas, ubi pro senioribus *lhafordas*, quod postmodum in lauerds, & dein in lords, pro *senioribus* seu *seigneurs* aut *dominis*, expressim substitutum. Alibi autem in eadem versione [z] heah sacerdum pro *principibus sacerdotum*, & ealdormannum pro *senioribus*. In Luca autem, ubi dicitur [a] *oportet filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus & principibus sacerdotum & scribis* ealdrum pro *senioribus*, & ealdormannum pro *principibus sacerdotum* adhibetur; uti etiam alibi [b] in ejusdem evangelio, ubi pro *ad principes sacerdotum, magistratus templi & seniores*, habetur to þam ealdormannum and to þam witum and þæs temples ealdrum. *Seniores* hic witum redduntur, seu *sapientes*; & *magistratus* etiam ealdrum, seu *seniores*. Paulo post etiam ibi [c] & folces yldran pro *senioribus populi*, & sacerda ealdermenn pro *principibus sacerdotum*; quemadmodum etiam in sacro sermone זקני הכהנים *seniores de sacerdotibus* pro primariis seu principibus sacerdotum subinde [d] usurpatur. Transit postmodum Saxonum ealdorman, qua comitem denotavit seu provinciae praesidem, in Danicum eorle seu earle; retenta interim eadem etiam hactenus voce in muneribus primariis civitatum, ut decurionibus Londini, Eboraci, aliarum plerarumque, etiam & villularum aliquot, quod nemo apud nos nescit, designandis. Summa demum est, ex jam dictis palam cerni, vetustissimum, diffusissimum & perquam variatim amplissimum atque admodum multiplicem per secula anteriora. & gentes orientis occidentisque velut universas, fuisse usum vocum *presbyterorum & seniorum* aliarumve ejusdem prorsus significationis; & usum sane ejusmodi ut nullum omnino dignitatis nomen aliud, quantum ad diffusionis amplitudinem hisce fuerit aequiparandum. Cum autem utraque idem ipsum ex origine sui denotent, altera seu prior, syllabas suas retinens, sub quartum christianismi seculum (ut viris doctissimis dudum est appositissime animadversum) sacerdotis seu ἱερέως notione apud ecclesiasticos induta est: unde quidem evenit ut quoties in Vulgata, quae tunc etiam nata est, *presbyteri* vox in novo foedere e Graeco retenta est, pro *sacerdote* ea fuerit dein vulgo intellecta, *senioris* ibi vocabulo pro *aliis antiquioribus & autoritate praecellentibus, nec sacerdotibus*, sumpto; quale discrimen viri aliquot docti [e] ex versione Vulgata observari etiam volunt, ubi capite in eodem ac eadem rerum periocha *apostoli & presbyteri* semel & *apostoli & seniores* aliquoties eandem circa rem memorantur, cum in Graeco πρεσβύτεροι indiscriminatim ubique illic habeatur. Sed videant ipsi qui ejusmodi discrimen tueri certant, uti & alii qui tale quidem aut quod magis mirum videatur faciunt, haud Vulgatae omnino sequaces, qui semper πρεσβυτέρους in N. T. vertunt *anciens*, elders, ouderlingen, adeoque pro eisdem sumunt ibi, ut debent, *presbyteros & seniores*, quantum ad vocum significationem; quos tamen ipsi in ministros sacros seu revera sacerdotes & eos qui ejusmodi non fuerint pro libitu distinguunt, adeoque tam dignitatis, ut vocant, laicae quam ministerii sacri presbyteros faciunt; quorum hos volunt aliqui etiam in vernaculis suis linguis *presbyteros*, nomine Graeco sic retento, nuncupari, illos autem (quod merito sane mirere) tantum *seniores* seu elders; cum interea in loco ipso notissimo illo, unde [f] distinctio illa elici solet, pariter non Graece solum sed & in Vulgatae Latina expressim dicantur *presbyteri* quotquot sive in horum sive in illorum seniorum ibi numero fuerint censendi. Sed ut *presbyteri* vox ita jus natalium suorum primigenium seculo jam dicto in christianismo ecclesiastico exuere coepit, ita altera illa *senioris* & barbaro-latine & per linguas provinciales in christianismo politico *domini* significationem, ut ostendimus, a temporibus vetustissimis nacta est. Sed de singulari illo judicum apud Ebraeos per secula illa legis dationem antevertentia nomine, & dignitatis in posteritatem variatim transmisso titulo, nec tamen illis ita proprio ut ex nominis seu dignitatis ipsius vi quisquam judex sine creatione in praefecturam juridicam expressa haberetur (qua de re etiam plura capite proximo) haec dicta sunto.

CAP. XV.

Judicem unicum ex jure Noachidarum suffecisse. De judicum Sodomae numero; cui praefuisse Lotum, habetur in traditionibus Ebraicis. Numerus eorum a quibus ex Jethronis Mosis soceri consilio populus regeretur. De שוטרים *shoterim (qui* Γραμματοεισαγωγεῖς *Graecis dicti) in judicum illorum ministerium constitutis. Kinitae. Temere nimis a nonnullis judices forenses, eorumque numerum septuagenarium tempori quo in AEgypto & in deserto ante legis dationem agebant Ebraei assignatum. Ex solo presbyteri seu presbyterii nomine nec singulari cuiquam nec consistorio alicui jurisdictionem aliquam forensem apud Ebraeos unquam competiisse.*

SEquitur ut, juxta institutum superius, de judicum numero per intervallum quod primario prae manibus est videamus. Receptum est apud Talmudicos, ex jure Noachidarum, adeoque eo quod per intervallum hoc obtinuit, suffecisse in praefecturis juridicis singulis [g] ידין אחד *judicem unicum*, contra quam regulariter postea, ex more

[v] Math. xvi. 22. [x] Ibid. xxvii. 1, & 3. Marc. x 33. [y] Comm. 12, & 20. [z] Marc viii 31. & xi. 27. & xiv 43. [a] Cap. ix. 22. [b] Cap xxii. 52. [c] Id. comm. 66. [d] 2 Reg. xix. 2. Isaiae xxxvii 2. Jer xix. 1. [e] Lorinus ad Act. xv. 4. Vide comm. 2, 4, 6, 22, 23. & xvi. 4. [f] 1 Tim. v. 17. [g] Gemar. Hierosolym. ad tit. *Kiduschin*, cap. 1. fol. 58. col. 3. Maimon. tract. *Melakim* cap. 9. & videsis lib. 7. de Jure Nat & Gent. cap. 6. pag. 729.

sub

sub lege Ebraico, in terra sancta admissum est, ut libro amplius ostenditur proximo. Adeoque in praefecturis ejusmodi omnimodis judex unicus jurisdictionem tam circa sacra quam profana, aliusve judicum numerus, pro vario constituentium arbitrio, omnigenam rite, id est, ex jure obtinente receptoque naturali & divino, exercere potuit. Rara quidem est judicum illorum per tempora illa mentio expressa. Sed ad illud[b], *Et Lot sedebat in porta Sodomae*, quando angeli ad eum veniebant, adnotant ex cabala seu traditione veteri magistri[c], אותו היום מינוהו שופט עליהם *Eodem die constituerunt eum sibi judicem* Etiam aiunt Lotum summum Sodomae & principalem fuisse judicem, eoque omnino quinque aliis, quos primarios item nuncupabant Sodomitae, praefuisse. Scilicet in *Beresith Rabba*[d] legitur, אותו היום מינוהו ארכי דיינים חמשה ראשי דיינים היו בסדום קץ שקר ורב שקר רב מסטרין רב נבל וקלא פנדר לוט היה ארכי הדיינים שבכולן בשעה שהיה אומר להם דברים שהם ערבים להם הן אומרין לו גש הלאה סק לעיל ובשעה שהיה אומר להם דברים שאין ערבים להם היו אומרין לו האחד בא לגור וישפט שפוט *Eodem die constituerunt eum principem judicum. Quinque nimirum fuere in Sodoma judices primarii*, seu *etiam judicibus aliis praeeminentes*, *Katz-shaker* (legunt aliqui קן שקר *Kan-shaker*) & *Rab-shakar*, *Rab misterin*, *Rab gabel* & *Kala pindar*. *Lotus autem erat summus* seu *princeps judicum ibi universorum.* Isachar Ben Nephthali interpretatur הראש ואדון *caput & dominus. Quoties diceret ille ea quae eis placerent, dicebant ad eum illi, Secede illuc*[e], *id est, Ascende in suggestum* (seu, ut Isachar ille ibi, עלה ושב למעלה *Ascende & sede loco in superiori.*) *Quoties autem quae eis displicerent proferret, dicebant ad eum illi, Hic unicus*[f] *huc advenit ut apud nos peregrinaretur, & jam jurisdictionem exercet.* Quicquid autem de aliis fuerit sive locis sive personis per haec tempora hanc circa rem statuendum, illud interim palam est, apud Ebraeos Mosem ipsum post migrationem ex AEgypto aliquandiu, ex veteri illo de judice unico jure, solum[g] in hoc intervallo judiciis praefuisse omnimodis, adeoque jurisdictionem tam circa sacra quam profana legitimam exercuisse; id est, usque ad institutas illas ex Jethronis consilio praefecturas numerosas; de quibus hic maxime agendum. *Factumque est*, inquit Moses ipse[h], *in crastino* (in capite scilicet haec tradit Exodi decimo octavo, quod primam legis Mosaicae dationem proxime[i] antevertit) *ut sederet Moses ad judicandum populum; stabatque populus juxta Mosem a mane usque ad vesperam. Et videns socer Mosis omnia quae ille faciebat populo, ait, quaenam haec res quam tu facis populo? quare sedes* לבדך *solus, & cunctus populus stat juxta te a mane usque ad vesperam? Et respondit Moses socero suo, quoniam venit populus ad me* לדרוש אלהים *ad quaerendum Deum* (Graeci, ἐκζητῆσαι κρίσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ, *quaerere judicium a Deo*; Vulgata, *quaerens sententiam Dei*; Chaldaeus uterque, למתבע אולפן מן קדם יהוה *ut quaerant doctrinam a facie Domini seu a Domino*; Judaei Mauritanienses, ان يطلبوا علما من عند الله *ut quaerant scientiam a Deo*; Saadias Gaon, *ut* يطلبون امر الله *quaerant decretum* seu *negotium Dei*; uti etiam Arabica editionis Jaianae, quae plerumque Saadiae Constantinopoli olim editae consona hic pro *Jethro* semper habet شايب *Soaib*, nomen apud Mahumedanos Jethroni tribui solitum; Hispanienses Judaei, *por requirer al Dio*; Syrus, למשאל מלתא מן אלהא *ut postulent verbum a Deo* aut *Dei placitum*; Versio penes me MS. ليسمعوا القول من الله *ut audiant vocem a Deo*; Glossa ordinaria, *ad quaerendum* תלמוד מפי גבורה *doctrinam ab ore Dei.*) *Cum fuerit illis causa aliqua, venit ad me, & ego judicium decerno inter virum & proximum suum, atque ostendo statuta Dei & leges ejus. Et ait socer Mosis ad illum, Non est bona res quam tu facis. Lassitudine fatigaberis tam tu quam populus iste qui tecum est. Nam gravior est haec res quam quod tu solus eam perficere possis. Nunc igitur audi vocem meam, & ego consilium tibi dabo, & erit Deus tecum. Adesto tu populo* מול האלהים *in his quae ad Deum pertinent* seu *respectu Dei*, *ut referas causas ad Deum Docebisque eos statuta & leges* (Vulgata, *ceremonias & ritum colendi*, pro eo quod est את החקים ואת התורת *statuta & leges*) *& ostendes illis viam in qua ambulent, atque opus quod faciant. Providebis igitur ex omni populo viros potentes, & timentes Deum, viros veraces*, שנאי בצע *odientes avaritiam* seu *quaestum* (Chaldaeus uterque, דסנן לקבלא ממון *qui oderint accipere pecuniam*; Syrus, וסנין שוחדא ונכל *& odientes munus & fraudem*) *ponesque super illos* שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרת *Principes mille, principes centum, principes quinquaginta, & principes decem.* (Graeci hic, *chiliarchos, hecatontarchos, pentecontarchos, & decarchos*, seu *decadarchos*; Vulgata, *tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos*; quae versio est apud christianos receptissima. Syrus, Chaldaei, Arabes, Persa ita vertunt ut, quemadmodum in Ebraeo, non satis liqueat utrum obliquo an recto casu numeri qui שרי *principes* hic sequuntur sint sumendi, utrum principes ipsi essent milleni, centeni, quinquageni, decem, an millenis, centenis, quinquagenis, decem princeps quilibet praeesset. Etiam Saadias Gaon, روسا الالف ومين وخمسين وعشرات *Principes mille, centum, quinquaginta, decem*; Judaei Hispanienses, *Y pornas sobrellos mayorales de milles, mayorales de cientos*, &c. Graecanicorum Judaeorum versio Graeco-barbara, ἄρχους χιλιάδους, ἄρχους ἑκατόδους, ἄρχους πενήντους, καὶ ἄρχους δεκάρχους Germanenses Judaei, **Herren tousandt, herren hundert, herren funfzig, und herren zehen**, quasi de principibus seu prae-

[b] Genes. xix 1. [c] Jarchius ibid. [d] Parasch. fol. 56. col. 1. [e] Genes. xix 9. [f] Ibidem.
[g] Exod. xviii. 14. [h] Ibidem. [i] Exod. xix. 1.

fectis ipsis, non de eis qui suberant, numeros ibi sumerent, qua de re plura statim. Certe & Arabs penes me vetustus MS. in Deuteronomio (ubi de his rursus agitur) *Et constitui* ريسا عليكم ريسا علي الالوف وريسا علي الميات *principes super vos, principes super mille, principes super centum,* adjectis *quinquaginta & decem* sine علي seu *super.) Et judicent illi* (pergit sacer sermo) *populum omni tempore: & omnem rem magnam* (id est, כל הדבר הגדול ubi Graeci, τὸ δὲ ῥῆμα τὸ ὑπέρογκον, *verbum quod gravius fuerit) ad te referent: ipsi vero judicabunt* כל הדבר הקטן (τὰ βραχέα τῶν κριμάτων, *leviora quae in judicium deducta fuerint* universa) seu *rem omnimodam levioris momenti. Et sic levius erit tibi, portabuntque illi tecum. Si verbum hoc feceris,* וצוך אלהים *& Deus tibi praeceperit,* (Vulgata, *implebis imperium Dei) poteris sustinere; & nihilominus populus ille ad locum suum veniet in pace. Obedivit itaque Moses voci soceri sui, & fecit omnia quae ille dixerat. Et elegit Moses viros potentes ex omni Israel, & posuit eos capita* seu *principes super populum, principes mille, principes centum, principes quinquaginta, & principes decem. Et illi judicaverunt populum omni tempore. Sed* הדבר הקשה *causam difficilem referebant* seu *afferebant ad Mosem, & cunctam rem parvi momenti ipsi judicabant.* Graeci autem codices post *decadarchos* aliqui, etiam & pervetustus ille in bibliotheca hic regia, subjiciunt utroque in loco καὶ γραμματοεισαγωγεῖς, de quibus nihil hic in Ebraeis. Sed de eis mox plura. Samaritani autem Pentateuchi hic insertam habent velut in Exodo etiam a Mose scriptam hujusce rei narrationem quae in principio Deuteronomii [k] occurrit; *Obedivit itaque Moses voci soceri sui, fecitque omne quod dixerat. Dixit igitur Moses populo, Non potero ego solus ferre vos. Dominus Deus vester multiplicavit vos. Nam ecce vos estis hodie sicut stellae coeli prae multitudine. Dominus Deus patrum vestrorum addat vobis, sicut vos, mille vicibus, & benedicat vobis sicut locutus est vobis.* איכה אשא לבדי טרחכם משאכם וריבכם *Quomodo feram solus laborem vestrum, onus vestrum, & litem vestram? Date ex vobis* (seu *date vobis) viros sapientes, intelligentes & prudentes secundum tribus vestras* (Vulgata, *quorum conversatio sit probata in tribubus vestris) & ponam eos in capita vestra* (seu *vobis principes* aut *duces vestros)* ויענו ויאמרו *Et responderunt, & dixerunt* (male pro ותענו אתי ותאמרו *Et respondistis mihi, & dixistis,* ut in Deuteronomio etiam Samaritano) *Bona res est quam proposuisti faciendam. Tum accepit capita tribuum* (ita persona in tertiam mutatur) *viros sapientes & intelligentes, & constituit eos capita super eos, principes seu praefectos mille, principes centum, principes quinquaginta, & principes decem,* ושוטרים לשבטיכם *& ministros, apparitores, lictores secundum tribus illorum* ויצו את שפטיהם (sic codex hic Samaritanus) *Praecepit quoque judicibus eorum* (pro ואצוה את שפטיכם *Et praecepi judicibus vestris) dicens, Audite inter fratres vestros, & judicabitis justitiam inter virum & inter fratrem ejus* ובין גרו *& inter eum qui ei est alienigena,* seu *hospitem suum,* aut *peregrinum. Non cognoscetis facies in judicio. Parvum sicut magnum audietis. Non timebitis a facie viri; quoniam judicium Domini est istud. Rem autem vobis difficilem deferetis ad me, & audiam eam: & praecepi vobis omnia quae facienda erant. Et judicabant populum omni tempore, rem quamlibet difficilem referentes ad Mosem; sed omnem rem parvam judicabant illi.* Ita Samaritani codices ex primo Deuteronomii capite, ubi historiolam hanc repetit Moses, Exodi decimum octavum sui, seu periocham illam in qua res integra continetur, interpolarunt, vera quidem tradentes, sed male collocantes. Josephus [l] autem Jethronem monuisse Mosem ait, *inter Ebraeos fuisse alios judicii satis idoneos,* φροντίσαι δὲ τοσούτων μυριάδων σωτηρίας οὐκ ἄλλον τινὰ δυνάμενον ἢ Μωυσῆν ὑπολαμβάνων, *Curam vero tot millium salutis sustinere posse neminem praeter Mosem ipsum, aut sui similem.* Tibi ipse igitur parcens, inquit, alios litibus, actionibus, controversiis dirimendis praefice. Tu vero μόνῃ τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ, *solo numinis cultui,* dedi tus esto, seu, ut Ruffinus, *ad solum Dei ministerium retine temetipsum,* quo facilius populum e praesenti necessitate eximas. Meis ergo consiliis utere, & στρατὸν *exercitum* seu copias distribuens per dena millia, per millia, per quingentos, per centum, per quinquaginta, per triginta, per viginti, & demum per decem, numero horum cuilibet ἄρχοντας *principes,* seu, ut Ruffinus, *judices,* constitues. Ἔστω δέ τις ἐπὶ τούτοις εἰς τὴν προσηγορίαν ἀπὸ τοῦ τῶν ἀρχομένων ἀριθμοῦ λαμβάνων, *Sit vero aliquis super istos unus qui nomen a numero eorum qui ei subditi fuerant accipiat.* Jam vero ex ipsis locutionis sacrae verbis non palam omnino liquet utrum principes seu praefecti plures an unicus tantum cuique praefecturae, qualiscunque ea alias esset, constitueretur. Nam pluraliter, ut vides, *principes* dicuntur, qui sic in quolibet numero plures esse potuissent, ut plures in una praefectura consules, suffetes, ephori, id genus alii. Nec quidem satis ex sacro sermone constat utrum praefectorum numerus an subditorum designetur, scilicet utrum per millenos, centenos, quinquagenos, denarios populus distributus suos sibi seorsim haberet praefectos, ut tribunos seu chiliarchas, centuriones, quinquagenarios, & decanos ita ex subditorum numero denominandos [m] (quod a Josepho ac passim in versionibus christianorum admittitur) an totidem principes seu praefecti per praefecturas ita dispositi fuerint ut mille viri alia, centumviri alia, alia quinquagintaviri, & demum alia decemviri collegia juridica sic conficerent. Neque enim dicitur in scriptura, *Principes super mille, principes super centum,* &c. sed, *Pones super illos principes, principes centum,* &c. quae in origine, ut in Latinis his, diversam etiam habent significationem. De versionibus orientalium & in occidente Judaeorum supra monuimus. Et certe quantum

[k] Deut. i. 9. [l] Lib. 3. cap. 3. [m] Videsis 2 Paralip. xxv. 5.

ad Graecos seu septuaginta interpretationem attinet, verba ipsa ut juxta secundum hic sensum capi possint, non ita est absonum. Nam, verbi gratia, δεκάδαρχος non solum est *decanus*, seu qui decem aliis praeest, verum etiam *decemvir*, seu unus e collegio e decem conflato, ut scimus ex ejusdem vocabuli apud Plutarchum aliosque usu. Adeoque etiam de reliquis praefecturis a numero ibi denominatis tantundem non immerito dici potest. ° Sed vero vetustissimus & prae aliis longe receptissimus est Ebraeis ipsis sensus hic prior, seu is quo eorum qui praefectis seu principibus jam dictis subderentur numerus in causa omnino nominis cuilibet esset praefecto seu principi. Nec minus recepta est sententia de unico ac singulari in praefectura unaquaque judice, secundum illud quod e Josepho adnotavimus Amplissimum item hinc judicum faciunt numerum ac mirandum Talmudici; quod ut rite intelligatur, res paulo altius repetenda. Exierant ex AEgypto, adeoque in deserto hoc tempore fuere[n], כשש מאת אלף רגלי הגברים לבד מטף *quasi* seu *circiter sexcenta millia virorum peditum absque parvulis*, ubi in Vulgatae codicibus aliquot adjicitur *atque mulieribus*. הגברים *viros* exponit ibi glossa, non sine sacri sermonis[o] autoritate, per כבן עשרים ומעלה *viginti aut plures annos natos*. Hoc numero virorum per millenos, centenos, quinquagenos, & decem tributo, cuique millenario numero unicum praefuisse judicem aiunt, eumque *principem millium* in textu dici, sic centenario cuique centurionem, quinquagenario pentecontarchon, & denario decanum seu decurionem; ita ut interea quilibet judex numeri quo denominaretur ipse pars esset; qua tamen de re dubitarunt aliqui[p], numerum egredientium ex AEgypto ita augentes ut senes sexagenarios quamplurimos, non magis in rotundo illo 600000 numero atque parvulos (sic illi) censitos, simul egressos esse velint, & distributis per numeros sic viris peditibus jam dictis esse praefectos. Adeoque sic sine judice ipso qui praeficeretur, integer foret ubique numerus denominans. Et Philo[q], '*Exeuntium*, inquit, οἱ μὲν ἀνδρὸς ἔχοντες ἡλικίαν ὑπὲρ ἑξήκοντα μυριάδας ἦσαν. ὁ δὲ ἄλλος ὅμιλος, πρεσβυτέρων, παίδων, γυναικῶν, οὐ ῥᾴδιος ἀριθμηθῆναι, *Ii qui virili erant aetate fuere supra 600000. Reliquae turbae, senum, puerorum, mulierum, facile iniri non poterat numerus.* Proselytos, item servos alios id genus adjicit. Sed vero rotundus ille (quem adeo intuentur hic Talmudici) numerus sexcentorum millium per chiliadas, hecatontadas, pentecontadas, & decadas distributus, coetus reddit singulares, adeoque principes seu praefectos inde denominandos, septuagies octies mille & sexcentos, ad hunc modum.

In numero	600000
Chiliades sunt	600
Hecatontades	6000
Pentecontades	12000
Decades	60000

Ita praefectorum summa fit 78600. Tam in numeris quam in summa, sive librarii sive typorum incuria, error fit in illustrissimi Hugonis Grotii editis[r] satis crassus, sed facillime in schema hujusmodi quo plane voluit ipse, corrigendus. Recensionis hujus judicum testimonia habentur in Gemara utraque expressissima. Hierosolymitana[s]; כמה הן שופטי ישראל שבע ריבוא ושמונת אלפים שש מאות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי נ׳ י״ב אלף שרי עשרות ששים אלף נמצאו שופטי ישראל ז׳ ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות *Quotnam fuerint judices Israel* ex instituto illo consilio Jethronis fundato? *Septuagies octies mille & sexcenti: principes mille seu chiliarchae fuere* 600, *centuriones* 6000, *pentecontarchi* 12000, *& decani* 60000. *Ita conficitur numerus judicum Israel* 78600. Idem ipsum occurrit in Babylonia Gemara[t], praefixo solenni illo תנו רבנן *tradunt Rabbini*. Atque ad hunc modum numerari hic non raro solitum est. De numero hoc mentio est apud Abenezram ad locum quem tractamus Exodi, ubi legitur, si juxta receptiorem sententiam enumeres, כמספרם יותר מ׳ע אלף ו׳ט אלפים *numerus eorum supra* 79000, quod pariter in Bombergianis habetur ac Buxtorfianis. Sed pro ׳וח restituendum procul dubio ׳וח, id est, 8000 pro 9000. Nam supra 78000 excrevit numerus, juxta ante ostensa; minor tamen erat quam 79000 quadringentis. In Abarbinelis etiam editis male excuditur primo מ״ח אלף ות״ר 48600 pro ע״ח וגו׳ 78600, & paulo post ע״א אלף 71000 pro ע״ח 78000, ubi de numero hoc judicum agitur. Displicuit autem numerus hic maxime Abenezrae, qui, tum ex eo quod habetur de principibus apud Salomonem[v], *propter iniquitatem terrae sunt multi principes ejus*, tum quoniam tam inusitatus ac prodigiosus sic fit numerus judicum, vetustam illam ac Talmudicam non libenter admittit sententiam, nec ita sacra vult verba accipienda; sed, quasi consuluisset Jethro & statuisset Moses, ex eis qui variatim primores ac prae aliis conspicui essent, sive millium, sive centum, sive quinquaginta, sive decem in familiis suis servorum, ministrorum, aliorum domini, seligendos esse judices, nec rationem integri eorum qui exierant ex AEgypto numeri, ut superius, omnino in recensione habendam. Alii (quibus illud Solomonis de principum numero intelligitur de terra cui principes pari potestate imperant numerosiores, non ubi dispari ac subordinati) numerum in sermone sacro nolunt intelligi quasi cuilibet exeuntium summae unicus fuisset praefectus, ut in utroque Talmude sententia traditur, sed pro synedriis singularibus sumi, veluti millevirorum, centumvirorum, quinquagintavirorum, decemvirorum collegiis (qualia in urbibus provinciisque christianorum non raro, aliorumque vetustiorum) iisque per singulas tribus collocatis. Abarbinelis verba sunt[x], אין כמך אצלי שיש זה נאמר כאן שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות ׳ רוצה לומר שרי אלפים שיהיו אלף איש שרים נכנסים בעצה

[n] Exod. xii. 37. Num. xi. 21. [o] Numer. i. 3. [p] Vide *Chiskuni* fol 99 b. & *Tosiphoth* in Talmudic. Babylon. tit *Sanhedrin*, cap. 1. fol 18. a. item Gemar. Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, cap. 8. fol 121. b. contulas item Numer. i. 46. [q] De Vita Mosis lib 1 & vide Exod. xii. 38 [r] Ad Exod. xviii. [s] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 1. fol. 19. col 3. [t] Ad tit *Sanhedrin*, cap. 1. in verbis postremis. Vide Jarchii glossam in Exod. xviii. 21 & Deut. 1. 16, *Chiskuni* fol 99 b. *Mechiltha*, fol. 21. col. 1. R. Jacob Bar Selomoth in *Fin Israel*, part. 2 fol. 99 col 3 Abarbinel in *Perush Tora*, fol. 165. col. 1. 165. col. 2. Abenezra in Exod. xviii. 21. Levi Ben Jerson in *Perush*, fol. 73. col 2 Isaac Ben Amara in *Akada Isaac*, fol 141. col. 4. Lyran. ad Exod. xviii, &c. [v] Proverb. xxviii. 2. [x] In *Perush Tora*, fol. 166. col. 3.

ההיא יושרי מאות נכנדים כעצה אחרתי ושרי חמישים כעצה אחרתי ושרי עשרות בעצה אחרתי וזה בכל שבט ושבט כי לא היה המספר הזה מיוחם לנשפטים אלא לשופטים וגו' *Mihi est persuasissimum, ideo dici hic praefectos* seu *principes mille, & praefectos centum, & praefectos quinquaginta, & praefectos decem, quoniam fuere praefecti principes* seu *judices mille, e quibus conficiebatur concilium unicum; uti & centum, e quibus centumvirorum concilium aliud; & quinquagintavirorum aliud, atque aliud demum decemvirorum, idque per tribus singulas* (unde singulis sua conflarentur tum synedria) *nec omnino pependisse numerum ex eis qui praefecturis juridicis suberant, sed ex ipsis qui judiciis praeficerentur*, &c. quod sane versionibus aliquot supra memoratis est satis consonum. Et sane, quod ad tribuum hic rationem attinet, vetus est Rabbinorum aliquot [y] sententia, institutionem illam adeo fuisse שיהא שם שנים עשר סנדריות של שנים עשר שבטים ומשה על גביהן *ut ibi forent duodecim synedria tribubus duodecim, quibus interim cunctis Moses ipse praeesset ut supremus.* Atque etiam Moses institutionis ordinem enarrans, *Et tuli*, inquit [z], ראשי שבטיכם *capita tribuum vestrarum, &c. & posui* אותם *eos super vos, principes mille & principes centum, & principes quinquaginta, & principes decem*, ושוטרים לשבטיכם *& Shoterim tribubus vestris* seu *juxta tribus vestras.* De eis plura statim. Sed praetereundum non est, Judaeos Mauritanienses, dum pro שרי *principes* substituunt hic روساء idem denotans, non aliud vocabulum adhibent pro שוטרים, sed expressim sic pergunt وروسا لاسباطكم *& principes tribubus vestris*, quasi omnia ibi dicta tribuum distributionem primario respexisse voluerint. Etiam in Arabicis Romae editis legitur, *& posui* seu *feci eos*

روساء اسباط وروس الوف وروس ميين

principes tribuum, principes mille, principes centum, &c. Nec defuere qui synedria viginti-triumviralia, qualia post legem datam in usu (ut libro ostenditur proximo) ex principibus seu primoribus illis tum instituta esse sunt opinati. Sic R Nehemias [a]. Quicquid autem de ingenti illo judicum numero Talmudico statuendum fuerit, longe quidem illum excedit calculus juxta Josephum initus. Numeris enim qui in Pentateucho habentur ille quatuor alios pariter intermiscens, scilicet myriades, quingentos, triginta, & viginti (ut superius ostenditur) judices ita facit octingentos sexaginta supra centies vigesies novies millia, id est, ducentos sexaginta supra quinquaginta unum mille plures quam habentur in numero Talmudico. Ad hunc modum;

E numero 600000,	
Myriarchae	60
Chiliarchae	600
Pentacosiarchae	1200
Centuriones	6000
Pentecontarchi	12000
Triacontarchi	20000
Icosiarchi	30000
Decani	60000
Summa est	129860

Christiani scriptores aliquot [b] numero Talmudico, ut sacro sermone satis nitenti, assensum praebuere. Sed apud eos receptior est sententia, non juxta numerum illum rotundum egredientium ex AEgypto, neque ex collegarum, juxta Abarbinelem, sed ex familiarum, sodalitiorum seu φρατριῶν, in quas populus & ante [c] & in ipso egressu est tributus, numero denominatos esse chiliarchas illos reliquosque. *Communicationes oeconomicas* appellat Abulensis [d]; cujus hic rationibus merito sane consoni sunt non pauci. Et illam opinionem sic admitunt versiones christianae quae *principes* seu *praefectos super mille, super centum*, &c. habere solent, nec personas nec familias exprimentes. Et cum tot fuerint praeter 600000 illos, partim Israelitae, partim etiam peregrini, qui praefecturis hisce subessent, non ita rationi videtur consonum ut ex illius numeri distributione Talmudicus, juxta jam dicta, judicum numerus eliceretur. Jam vero, quod ad adjectum illud in Mosis enarratione ושוטרים לשבטיכם, *& Shoterim juxta tribus vestras*, attinet, ii, ut ante monitum est, Judaeis Mauritaniensibus aeque atque שרי in Ebraeo روس seu *principes* nominantur, quasi ejusdem fuissent & dignitatis & generis. Sed certissimum est receptissimumque [e], hosce fuisse praefecturis juridicis ministros, seu judiciorum & praejudiciorum solennium executores, sine quibus frustra exerceri jurisdictionem nemo non videt. Atque ideo eos judicibus adjunxisse se ait in Deuteronomio Moses, utpote undiquaque & perpetuo necessarios, tametsi in Jethronis ipsius de judicibus historiola eorum in Ebraeo mentio fiat nulla. Inde Judaei Hispanienses vertunt *Algnaziles*, & Germanienses Büttel, pro *Lictoribus* seu *Bedellis*; quibus & consoni Graecienses, qui habent רבדשוריש ῥαβδοῦχοι pro eo quod Graece est ῥαβδοῦχος seu *lictores, apparitores*, id genus alios foro officia praestantes, tam lites, controversias, actiones rite introducendo tractandoque, quam judicia postmodum exsequendo. Atque illic sane Graecis dicti sunt γραμματεισαγωγεῖς, seu *introductores* ac dispositores *scriptarum* litium, actionum, postulationum, & quae id genus judiciis aut necessaria aut pro re nata magis idonea; uti apud Athenienses [f] fuere εἰσαγωγεῖς qui actiones ad judices intro-

[y] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*. cap. 1. fol 19. col 3. [z] Deut. I. 15 & vide ibi. xiii. & xxiii. & Levi Ben Gersom in *Perush Tora* fol. 73. col. 2. [a] In Gem. Hierosolym. tit *Sanhedrin*. cap 1 fol 19 col. 3. [b] Lyran. ad Exod. xviii. [c] Joseph. lib. 3. cap. 5. Exod. xi. 3. [d] Quaest. 7 in Exod xviii. vide Bertram. cap. 6. Salianum in Annalibus A. M. 1545. num 738 superos in Exod xviii. Steph. Menochium de Rep Hebraeorum lib. 1. cap 6. §. 10. [e] Maimonides tit *Sanhedrin* cap. 1. Magistri ad Deut. i. 16. Constantin. l'Empereur ad Bertram. cap. 5. vide Grot. ad Josuae viii. 33.
[f] Jul. Pollux lib. 8. cap. 9. §. 6.

ducebant.

ducebant. Γραμματεῖς saepius item dicuntur, seu *Scribae*. Et hallucinati [g] sunt proculdubio qui de literarum docendarum munere vocem sumsere Graecam. Id certum est, שטרא Chaldaeis & שטר Rabbinis *scriptum* seu γράμμα legitimum, maxime quod ad contractus & obligationem hominum mutuam spectat, adeoque ad res forenses, significare; etiam & commentaria & codicillos qualescunque negotiorum sive praestitorum sive praestandorum. Indeque puto factam hic vocem Graecam, quae etiam *scribas* seu *actuarios* denotat. Inde τ̃ γραμματέων signarunt nomine Graeci שוטרים *Shoterim* Pharaonis [h], qui *exactores* in Israelitas praefecti. Nec aliunde substituit hic Syrus וספרא *& scribas pro tribubus vestris*, & Arabs penes me MS post enumeratos quatuor judicum ordines وصيرت كتابا لاسباطكم *& constitui scribas tribubus vestris*. Vulgata hic nihil habet quod Ebraeis verbotenus respondeat. Ait enim—*ac decanos, qui docerent vos singula*. R. Saadias وعرفا على اسباطكم *& praefectos* seu *peritos super tribus vestras*. Qualis versio satis admittenda, quia tam ministeriis praeficiuntur etiam peritiores in iis quae ad functionem suam pertinent, & selectiores, quam judiciis ipsis. Tantundem Chaldaei, alii etiam, idem sic innuentes, tam veterum quam recentiorum Gallica hic bene, *& prevosts selon vos tribus*; & Italica nupera, *Ufficiali*, multo melius quam quod ante erat *praesidenti*. Marmochinus habet *praefetti*. Lutherus Amptleute, & Belgae Amptlieden, in eandem sententiam cum Italica illa nupera; uti & Anglica, cui Officers recte dicuntur. Quod ideo magis advertendum quoniam non desunt qui etiam ipsos judices fuisse perperam velint. Graeci vero etiam judicibus ministros hos fuisse expressim aiunt, Γραμματεισαγωγεῖς τοῖς κριταῖς ὑμῶν. *grammatoisagogos judicibus vestris*; unde dubitari nequit quin pro לשבטיכם *tribubus vestris* legerint illi לשופטיכם seu לשפטיכם, elementorum figura adeo invicem cognata. Hoc interim hic adnotare obiter liceat, a Jethrone, cujus consilio praefecturae jam dictae institutae, apud Ebraeos deducta esse familias scribarum, quas item משפחות סופרים nuncupant, seu *cognationes scribarum*, & קנים seu *Kinitas*, sic a Jethrone denominatos. Scilicet compluria habet ille nomina etiam in sacra origine [i]. Inter alia autem expressim nuncupatus est [k] קני *Kini*. Unde ad illud [l], *Et familiae* seu *cognationes scribarum inhabitabant Jabbez, scilicet Thirathaei, Simathaei, Suchathaei: hi sunt* קינים *Kinitae* seu *Kinaei, venientes ab Hammath patre domus Rechab*, David Kimchius [m], אמרו רבותינו ז"ל שהיו מבני קני חותן של משה ונתערבו במשפחת יהודה ונתיחסו עמם: *Rabbini nostri piae memoriae tradunt eos* (scilicet Kinaeos) *fuisse e posteris Kini soceri Mosis, qui commixti fuerunt familiae Judae, & in genealogia ejusdem recensiti*. Nempe in Judaismum eorum majores rite aiunt transiisse, adeoque etiam & posteros hosce proselytos justitiae fuisse. Ex iis autem quae supra de numero judicum dicta sunt palam etiam liquet receptissimum fuisse, tam unicum tum in praefecturis supremis tum in minoribus quam plures tunc sufficisse. In diversas quidem sententias a Rabbinis itur de eo quod est utrum in praefecturis singulis ex Jethronis consilio sic constitutis unicus esset an plures, juxta ante memorata. Sed tam unicum quam plures, qualemcunque scilicet numerum, rite judiciis omnimodis tunc sic praeesse potuisse non admittere inter eos video neminem, uti etiam unicum ex jure Noachidarum illo naturali ac divino (quemadmodum ante memoratum est) ut summum reliquis praefuisse. Sed vero mirum mihi videtur, existimasse viros quidem doctissimos aliquot [n], *seniores* זקנים seu *presbyteros*, quos in AEgypto sub tyrannide illa ex jussu divino convocarunt [o] Moses & Aharon ut de exitu verba Domini audirent, fuisse judiciis aut regimini ex politia Ebraica alicui praefectos; etiam & שוטרים, seu *ministros*, qui praeerant operibus filiorum Israel, seniorum illorum decretorum seu rerum judicatarum fuisse exsecutores. Cujus rei ne vestigium quidem aliquod in sacris mihi videtur literis. Presbyterorum quidem dignitatem tunc etiam, ut ante ostensum est, fuisse scimus eximiam sive moraliter sive civiliter sumptam. Atque illi, nomine illo, ob prudentiam aut scientiam singularem, aliterve, in consilium, ad deliberandum & res in servitute illa commodius gerendas, convocari soliti. Eriam conventus eorum γερουσία seu *senatus* a Graecis dictus. Sed nihil hoc ad judiciorum, jurisdictionis, seu praefecturae cum imperio tunc rationem. Abenezra ibi, הזקנים הם היועצים בכל דור ודור כי לא יוכלו לדבר עם שש מאות אלף איש רק הזקנים יוכיחו להם; *Seniores* seu *presbyteri sunt qui in consilium adhiberi per omnia secula solent. Nec potuere* Moses *&* Aharon *loqui cum sexcentis millibus. Duntaxat igitur presbyteros ipsi alloquebantur*. Etiam Jarchius interpretatur מיוחדים לישיבה *quorum mos* aut *munus erat singulare, consessum habere* aut *conventum*. Nec enim de presbyteris in tanto hominum numero universis capi vult. Sed neque hoc quid de synedrio juridico necessario innuit. Nam consessus habent tam consiliarii, rebus prudenter gerendis, enarrandis, docendis, ut hic, audiendis convocati, quam judices seu praefecti juridici. Similis postea sub id tempus *presbyterorum populi* [p] mentio, atque occasio similis nec forsan aliter hi quam illi intelligendi; licet tunc admitti possit etiam praefecturas fuisse presbyterorum & consessus juridicos, aut saltem judicum qui ex Jethronis consilio constituit. Sed credibile non videtur presbyteros illos priori in loco ut judices fuisse ac jurisdictionem aliquam in AEgypto exercuisse, quibus postmodum statim in deserto competiit plane nulla. Nam ita se rem habuisse satis scimus ex unica Mosis ibi ante Jethronis consilium praefectura. Lyranus autem hic [q], *Non intelligitur de omnibus senibus populi*, &c. *Sed per seniores hic intelliguntur judices qui ha-*

[g] Vide Augustin. quaest. 69 in Exod. & lib. 18. de Civitate Dei cap. 39. & Carol. Sigon. de Rep. Hebraeorum lib 7. cap. 7. [h] Exod. v. 6. 10, &c. [i] Vide Salom Jarch in Exod. xviii. 1. [k] Judic. i. 16. [l] 1 Paralip. ii. 55. [m] Et vide eum ad loc Judic. citat. & Genebrard. in Chronolog A. M. 2727. Adde *Pirke* Rabbi Eliezer cap. 44. [n] Bertram. cap. 5, &c. [o] Exod. iii. 16. & iv. 29. [p] Exod. xix. 7. [q] Exod. iii. 16.

bent

beut populum regere; quos alibi [r] *populi judices* nuncupat. Quod ideo, puto, dixit quia Jarchius, quem toties sequitur, habuisse eos ישיבה seu *consessum* scripserat. Et suos habet hic satis sequaces. Quasi vero consessus quisque, etiamsi legitimus, judicum seu juridicus fuerit. Et quod de ministris illis seu *shoterim* affertur, nihil omnino in se ad juridicam praefecturam attinens continet, sed solum exactorum in operibus munus designat. Et plane servilis erat tunc illorum ibi conditio ac status, quando scilicet paulo ante exitum erant, ut vir Dei dixit ad Heli [s], in AEgypto לבית פרעה *in domo Pharaonis*; quod tum a Chaldaeo tum a Graecis sumitur pro *servientibus Pharaoni*. Sed Arabs ibi في ارض فرعون *in terra Pharaonis*. Utcunque vero, si quis contenderit etiam tunc suos ipsos habuisse in terra Gosen Judices, seu praefecturas juridicas, constitutio eorum etiam sic non ex ipsorum jure seu autoritate originaria sed ex Pharaonis pendebat indultu; nisi confoederatam aliquam etiam inter eos, ut inter christianos primitivos, seu qui ante christianismi & summi regiminis conjunctionem aliquam vixerant, (qua de re supra) etiam hic admitti velis. Quin vero vir doctissimus qui judices Ebraeis nomine *presbyterorum* in AEgypto paulo ante Exodum sic assignat, etiam de numero eorum conjecturam affert. *De numero*, inquit [t], *horum seniorum & praefectorum non ita constat. Sed si conjectura valere potest, videntur septuaginta fuisse, quasi septuagenarius seniorum numerus, quem Deus in lege* [v] *sancivit, non tam ab eo tum institutus quam continuatus fuerit*, &c. Certe etiam ex traditione veteri innui septuagenatium presbyterorum, veluti tunc satis notum, numerum, intelligitur per septuaginta palmas in statione Elim, paulo post exitum, seu sexta memoratas; *Venerunt* [x] *in Elim, ubi duodecim erant fontes aquarum, & septuaginta palmae*, ubi Targum Hierosolymitanum, *Duodecim fontes aquarum*, כל קביל תרתי עשרי שבטיא דישראל ושבעין דקלין כל קביל שבעין סביא סנהדרין דישראל· quod vertit Cevallerius (puto, Antonius) *ex adverso duodecim tribuum Israel; & septuaginta palmae, ex adverso septuaginta seniorum Sanhedrin Israel*. Et paraphrasis Jonathanis dicta, ואתו לאלים ובאלים תרתיסרי עינון דמאין עינא לכל שבטא ושבעין דקלין כל קביל שבעין סביא דישראל: Quod idem vertit, *Venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquae, fons pro unaquaque tribu; & septuaginta palmae, e regione septuaginta seniorum Israel*. Scilicet versionem Cevallerii tam Hierosolymitanae quam Jonathanis sic dictae paraphrasis mecum nuperrime, seu post doctissimam Francisci Taileri versionem typis editam, communicavit vir eruditissimus optimusque Mericus Casaubonus, ex supellectile scilicet patris libraria, in qua delituerat. Tailerus autem Hierosolymitanam hic vertit, *Ibi fuere duodecim fontes aquarum, juxta numerum duodecim tribuum Israelis; & septuaginta palmae, juxta numerum septuaginta seniorum synedrii magni Israelitici*. Idem habet paraphrasis utraque ad Numeros [y], ubi statio illa sic memorata; excepto quod in Jonathanis ibi *septuaginta* חכימיא *sapientes* pro סביא *senioribus* legitur. Etiam Rabbi Eliezer Modaeus, כיון שברא, inquit [z], הק'בה עולמו ברא שנים עשר כבועין כנגד שנים עשר שבטי יעקב ושבעים תמרין כנגד שבעין זקנים : *Cum crearat Deus ille sanctus ac benedictus mundum suum, creavit etiam duodecim scaturigines*, seu *fontes, respectu duodecim tribuum Jacob; & septuaginta palmas, respectu septuaginta presbyterorum*. Atque ab aliis [a] etiam adjicitur, וספר הכתוב זה כי חנו עליהם כל שבט על כבועו והזקנים ישבו בצלם לשבח האל עליהם שהיכן להם כן בארץ ציה׃ *Ideo hoc narrat scriptura, quoniam castrametati sunt ad eos, nempe tribus unaquaeque ad fontem suum* (quale quidem voluere aliqui factum cum mare rubrum transibant Ebraei, nempe divisum [b] fuisse mare duodecim sectionibus, atque inde quamlibet tribum seorsim transiisse, ut hic ad fontes illos seorsim castrametatam esse) & *presbyteri consederunt in umbra palmarum, ut laudibus celebrarent Deum ob ejusmodi beneficia accepta jam in terra arida*, seu extra mare, quod paulo ante evaserant. Jarchius item ibi, *Duodecim*, inquit, *fontes aquarum* כנגד שתים עשר שבטים נזדמנו להם · *respectu duodecim tribuum quae ibi convenerant, & septuaginta palmae* כנגד ע' זקנים *respectu* LXX *presbyterorum*. Atque ita sane non minus septuagenarium presbyterorum numerum etiam tunc temporis, seu ante legem de Synedrio illius numeri seu magno in numeris datam, ex constituto locum habuisse admittitur, quam tribubus numerum certum notissimumque fuisse suum; & non minus numerum illum quam hunc ibi sedes, ad fontes illum, sub palmis hunc, habuisse. Etiam & Hugo Grotius hic Rabbinorum jam dictorum sequax, *Duodecim fontes*, inquit, *pro numero tribuum; septuaginta palmae, pro numero seniorum*. Quinimo exactores illos qui operibus Israeliticis sub tyrannide Pharaonica praeerant (nomine [c] שוטרים ex ipsis a Pharaone selecti, & pro libitu puniti) volunt aliqui [d] ipsos fuisse septuaginta a quibus postmodum synedrium magnum conflatum est; quasi etiam in AEgypto & postmodum numerus eorum ille fuerit satis cognitus. Alii [e] fontes illos & palmas nec de tribuum nec de seniorum numero, sed angelorum, capiunt. Alii aliter. Etiam in patribus christianis sunt quibus [f] *nec dubium quin de duodecim apostolis ibi sermo sit, de quorum fontibus derivatae aquae totius mundi siccitatem rigant. Et juxta has aquas*, inquiunt, *septuaginta creverunt palmae, quos & ipsos secundi ordinis intelligimus praeceptores, Luca evangelista* [g] *testante*. Sed vero quomodocunque fontium hic & palmarum numeri pro commentorum ejusmodi discrimine sint intelligendi, id interim rationi non omnino consonum videtur, pro judicibus septuaginta seniores, licet ibi revera reperti essent, sumere; uti nec pro judicibus praefecturarum qualiumcunque juridicarum seu forensium praesidibus, presbyteros illius

[r] Ad Exod iv. 29. [s] 1 Sam. ii. 27, vide Bolduc. de Eccles. ante legem lib. 3 cap 11. [t] Bertram. cap 5. [v] Num. xi. 16. [x] Exod. xv 27. [y] Cap. xxxiii. 9. [z] In Mechiltha, fol. 18, col 4. & vide R Bechai in Biur, fol 87. col. 4. [a] Moses Bar Nachman in Pirush, fol. 116 b. [b] Vide Theodoret Quaest in Exod. xxv. [c] Exod v. 14. &c. [d] Jarchius ad citatum Exodi locum. [e] Vide R Bechai in Biur, fol. 87. col. 4. [f] Hieronym Epist ad Fabiolam 127. Mans. 6. [g] Cap. x. 1, & 17.

temporis reliquos[h]. Confessus seu ישיבות & synedria, ut dictum est, ad deliberandum, audiendum, docendum, & e re nata, qua fieri potuit, de rebus gerendis statuendum, presbyterorum tunc subinde fuisse, citra scilicet jurisdictionem forensem, non dubitandum, quod satis liquet ex sacra historia. Caeterum cum in servitute illa AEgyptiaca haud concipi possit praefecturas Ebraeis fuisse ejusmodi aliquas, nisi aut ex Pharaonis indultu, aut ex confoederata, ut monitum est, aliqua inter ipsos disciplina jurisdictionis imitatrice (quibus de rebus nihil satis clarum) cum etiam Mosem unicum fuisse judicem solumque per desertum, seu postquam tyrannide AEgyptiaca liberati juris sui essent, & usque ad praefecturas illas ex Jethronis consilio institutas, palam constet, idque tum ex ipso tempore[i] quo conventus presbyterorum Israel expressim memoratur, tum in Elim, ubi palmae illae, reliquisque quae praecesserant ac secutae sunt mansionibus, usque ad institutionem illam; cum, inquam, haec se ita habuerint, quanam cedo cum ratione admittitur collegium aliquod aut conventum judicum tunc fuisse in deserto, nedum in AEgypto, nomine *presbyterorum* seu *senatus Israelitici*? Certe ex traditione veteri de Janne & Jambre, qui magorum in AEgypto principes erant, ulceribus punitis, ac matre utriusque morte plexa, res integra ut Mosi soli tribuitur[k], nec presbyterorum praefecturae alicui. Nec quidem id fecisse Mosem ipsum credi potest ut judicem ab hominibus legitime ibi constitutum, sed ut divina usque ad miracula virtute praeditum; uti etiam in *traditione satanae*[l] Paulus, & in Ananiae & Sapphirae supplicio Petrus[m] apostoli fecerunt. Accedat illud item, aliquoties ante etiam tactum, quo nihil revera manifestius, ex sola nempe nominis seu dignitatis presbyteri seu senioris vi qualicunque in notione acceperis, apud Ebraeos (e quorum usu in christianismum & nomen & dignitatem propagatam esse dubitari nequit) nullum omnino sive singulis, sive consistorio alicui ex ipsis presbyteris, qua tales solummodo essent, conflato, jurisdictionem circa sive sacra sive profana unquam competiisse, haud magis sane atque apud nos juris proselytae aut doctori seu antecessori aut *servienti ad legem*, aut theologiae seu medicinae doctori, aliive id genus alicui, potestas aliqua judiciaria simul ex nominis seu dignitatis vi confertur. Neque plane *presbyteri* nomini ac dignitati accessit jurisdictio aliqua forensis, aliter atque voluerint illi penes quos in regiminis civilis summi ratione potestas ac arbitrium erat synedria ac praefecturas juridicas ex illis ut plurimum, aliterve, tam circa sacra quam profana constituendi; quae tamen ex singulari ejusmodi constitutione, per excellentiam, & respectu judiciorum ad quae variatim exercenda sic constituerentur, *presbyteriorum* & γερουσιῶν etiam & *presbyteratuum* nomina interdum induebant. Nam & inde praefectura cui suberant olim Judaei Anglienses *presbyteratus omnium Judaeorum totius Angliae*[n] nuncupabatur; qui scilicet a rege presbytero alicui inter eos eminentiori concedi solitus. Post legem datam memorantur quidem *septuaginta presbyteri* a Mose[o] ex jussu divino in cultum singularem selecti. Sed numerum ejusmodi judicis praefuisse ante synedrium magnum ex Mose ut principe & septuaginta aliis, jussu itidem divino, constatum[p], nondum didici. Certe prima numeri illius presbyterorum mentio in loco indicato habetur, sed plane non ut ante constituti, sed ut tunc primo seligendi. Neque enim vocantur ibi *septuaginta* זקנים *presbyteri*, quasi tunc notus fuisset ejusmodi numerus: Sed praecipitur Mosi ut ascenderet ipse, aliique aliquot, ושבעים מזקני ישראל & *septuaginta e senioribus Israel*, plane per ipsum tunc seligendi e seniorum qui tunc aderat coetu. Patres aliquot[q] christiani numerum illic septenarium decuplatum *pertinere* volunt *ad significandum Spiritum Sanctum*. Sed vero de septuagintaunviralis synedrii juridici (quod magnum dici solet, ac nondum per intervallum hoc natum erat) uti & de presbyterii & presbyterorum apud Ebraeos dignitate varia, unde in christianismum propagata est, plura libro secundo.

CAP. XVI.

De constitutione judicum per intervallum jam tractatum, & potestate eorum inde pendente; maxime praefecturarum juridicarum ex Jethronis consilio a Mose institutarum. Quomodo causae difficiliores, & qualesnam illae, ad Mosem deducendae. Et de jure tunc appellandi. Utrum tunc temporis imperium aut jurisdictio circa sacra aliqua apud Ebraeos exerceretur autoritate aliqua sacerdotali, ut a regia seu politica distincta. De sacerdotii, primogeniturae, patriarcharum, regum, quantum ad eam rem, per intervallum illud jure.

QUOD ad constitutionem & potestatem judicum, quos diximus, inde pendentem spectat; qua de re, juxta institutum libri hujus, septima & postrema hic disquisitio jam ineunda; constitutos per intervallum hoc fuisse, dubitandum non est, summos ac supremos principes ac judices ab eis qui humana societate inita politias & regimina qualiacunque primo variatim condidere; etiam a numine ipso, reipublicae Israeliticae ut sibi singularis conditore, Mosem principem & judicem factum: Minores vero seu subordinatos, ab eis qui rerum summae praeessent, sive ut principes singulares atque unici, sive ut plures, pro variis regiminum illorum & politiarum formulis, & pro varietate illa, aliter atque aliter. Atque ex eorum maxime numero qui in senioribus seu presbyteris, juxta ante ostensa, censerentur selecti sunt hi ordinatique. Monuit Jethro Midianitarum princeps, qui, si non proselytus justitiae factus tunc fuerat, ut volunt Ebraei, cultor tamen Dei veri erat, atque ita ha-

h Vide supra cap. 14. p. 1087. i Exod. xviii. 12. k Philostorgius Hist. Ecclesiast. lib. 9. § 2. ubi vide Jacobum Gothofredum. l 1 Cor. v. 5. 1 Tim. i. 20. m Act. v. 5. & 10. n Rot. Cart. 1. Joan. R. part. 1. membr. 28. cart. 171. o Exod. xxiv. 1, & 9. p Num. xi. 16. q August. quaest. Exod. in 103.

betur

betur ab eis [a] qui proselytum eum fuisse non admittunt; monuit, inquam; Mosem generum ut ipse summus atque hactenus unicus Israeliticae reipublicae princeps ac judex chiliarchas & reliquos provideret [b] constitueretque: Unde de constitutione judicum apud ipsum Jethronem aliosque populos seu cultores Dei necdum in Abrahamidum foedus recepti tunc usitata dijudicandum. Ipse autem Moses id quidem fecit, sed non sine populi & consilio & autoritate. Rem enim ipse postmodum enarrans populo, *Dixi*, inquit, הבו [c] לכם *date vobis viros sapientes & intelligentes*, &c. *ut statuam eos principes super vos.* Placuit res quam proposui, ואקח את ראשי שבטיכם *& tuli capita tribuum vestrum*, &c. ואתן *& constitui eos chiliarchas*, &c. Adeoque ita tantum consilium soceri secutus est Moses ut res ipsa praestaretur, nec interim sine populo, cujus judicium in seligendis adhiberi voluit. Vulgata, *Date ex vobis.* Alii tantundem. Sed Ebraea sonant, *Date vobis*, ut expressim etiam Graeci, Δότε ἑαυτοῖς, *Date vobis ipsis.* Chaldaeus Uzielides dictus, זמנו לכון *convocate, praeparate vobis.* Syrus, גבו לכון *eligite vobis.* Arabs penes me MS. اختاروا لكم idem sonans; atque editionis Romanae, اختاروا منكم *eligite ex vobis.* Judaei Hispanienses, *Dada vos varones*, &c. Saadias, ايتوا برجال *afferte viros*, &c. cui consonae satis versiones christianorum, quae habent, *Prenez-vous*, **Neempt u**, **Bring you**, **Take you**, & similia. Glossa Jarchi, הזמנו עצמכם לדבר *Praeparate, accingite vosmet rei propositae.* Unde ad illud, *Et tuli*, &c. Lyranus, *per electionem & consensum vestrum.* Alii tum magistrorum tum aliorum ibi tantundem. Et Josepho [d] dicuntur, οἱ δοκιμασθέντες ὑπὸ τοῦ πλήθους πάντας εἶναι ἀγαθοὺς καὶ δικαίους, *A populo adprobati pro viris virtute & justitia praestantibus.* Summa est, Mosem, etiam a Deo ipso primum peculiari illi populo principem constitutum, constituisse judices illos, sive ut a populo adductos, idque ex presbyteris seu senioribus ibi memoratis [e], cunctos, sive ut ex sic adductis selectos. Sic a Mose constitutorum *potestas* ipsa constitutione subnixa elicienda est ex constitutionis ipsius formula; qua, potestate variatim delegata, reservatur interim amplissima Mosi ipsi soli. Atque hoc rite intellecto, perinsigne specimen cernitur potestatis juridicae tam principis judicisque supremi quam minorum judicum. Nam quicquid jurisdictionis his non est permissum, id universum penes Mosem mansit solum. Omnimodas, ante constitutionem hanc, causas, sive sacras sive profanas, sive graviores sive leviores, sive faciles sive difficiles, rite cognovisse Mosem, manifestum est, ut judicem unicum simul ac principem summum. Ita vero novis hisce judicibus potestas est tributa forensis ut de דברים הקטנים *rebus minoribus*, seu quae ־ קשים *difficiliorum* nomine seu גדולים *majorum* non venirent, ipsi judicarent; *difficiliores* vero *majoresque* ad Mosem ipsum referrent. Sic expressim utrobique sacer sermo, & Josephus. Causa *difficilior & major* censebatur ob dubia in ea juris, quod subinde etiam ab ipso numine tunc auctum Mosique explicatum. *Difficilior* autem non erat, seu extra *minorum* numerum ac censum, (*minorum* scilicet, respectu *difficiliorum* ejusmodi atque *majorum*) ulla, puto, sive capitalis, sive pecuniaria, sive alia, sive sacra sive profana, cujus jus satis selectis illis judicibus exploratum cognitumque. Moses ipse [f] illis; הדבר אשר יקשה מכם תקרבון אלי ושמעתיו *Et si difficile vobis aliquid visum fuerit, afferte ad me, & audiam ipse illud.* Et ad illud in Jethronis consilio, *Rem omnem magnam* [g] *afferant* seu *referant tibi*, Levi Ben Gersom [h], כל, inquit, הדבר הגדול שלא ידעו משפטו יביאו אליך ואתה תודיע להם משפטו *Omnem rem, negotium, causam majorem, cujus jus scilicet nesciunt illi, ad te referant; ut ejusdem jus, seu quomodo judicari* seu *decidi debeat, eos doceas.* Receptius quidem video viris doctissimis christianorum, causas graviores fuisse adeo Mosi soli reservatas ut ad praefecturas illas minores non omnino attinerent. Atque earum genera partim ex scriptura, ut aiunt, partim ex ratiocinatione colligunt. Ea quatuor faciunt [i]: Primum, causarum sacrarum, seu quae ad Deum & res sacras spectarunt. Quod eliciunt ex illo [k], *Esto tu populo in eis quae ad Deum pertinent, ut referas quae dicuntur ad eum.* Secundum, causarum in quibus ἐπιείκεια & benigna interpretatione, citra rigorem juris, utendum. Tertium, judicia capitalia. Quartum quae a chiliarchis ad eum per appellationem delatae. Scilicet ita ordinatas fuisse volunt praefecturas illas, ut in tribu qualibet a majoribus numeris hic denominatae eis qui a minoribus dictae sunt praeessent, immediate autem Mosi soli subessent solum chiliarchae. Verbigratia; tribus sumatur cui tria millia familiarum seu communicationum, ut vocant, oeconomicarum. Trini hic juxta eos chiliarchae; quorum singulorum praefectura in centurias tributa, decem centuriae singulis chiliarchis suberant. Harum qualibet in pentecontades divisa, pentecontarchi singulis centuriis suberant duo; atque eodem modo pentecontarchorum singulis decani quinque. Etiam pro numeri amplitudinis in denominationibus hujusmodi discrimine potestatem ampliorem praefectis fuisse; adeo ut causae tantum aliquot leviores ad decanos, aliae etiam sed graviores ad pentecontarchos, & simili ad centuriones & chiliarchas ratione aliae spectarent. Etiam a decanis ad pentecontarchos, inde ad centuriones, ab his ad chiliarchas, & ab eis ad Mosem appellandum. Atque hinc etiam & deducitur & firmatur judiciorum ordo in ecclesia Romana ab archidiaconis usque ad papam per episcopos reliquosque ejusdem syntagmatis. Ego vero nondum omnino didicisse me fateor unde hic assensum praebeam, sive de causis Mosi soli reservatis, sive de judiciorum ordine ac appellationibus; quas tamen etiam admisisse Talmudicos de amplissimo illo & subordinato judicum numero verba ut ante facientes videtur concedendum. Etiam magistri alii, quibus nec numerus ille placet [l], ap-

[a] Abulens. quaest. 7. in Exod. xviii. [b] Exod. xviii 21. [c] Deut i 13. [d] Orig. Judaic. lib 3 cap 3. [e] Exod. xviii. 12 [f] Deut. 1. 17. [g] Exod. xviii 22. [h] Pirush, fol 73. col. 2. [i] Abulens in Exod. xviii. quaest. 11. Salianus Annal. ann. M. 2544. §. 740. &c. vide Petr. Comestor. in Hist. Scholastic. lib. 2. cap. 37. [k] Exod. xviii. 26. [l] Vide Abarbinel in Pirush Tora, fol. 166. col 3.

pellationes

pellationes & potestatis seu jurisdictionis, quantum ad causas, in praefecturis illis discrimen fuisse non exiguum volunt. Caeterum, cum causae omnimodae forenses aut ejusmodi essent ut intra praefecturarum singularum ditionem ortae ex sui natura in eis commode satis cognosci potuissent, aut ejusmodi nt, ex eo quod ad plures tribus aut praefecturas plures attinerent, ex sui natura in singulari harum aliqua definiri commode nequirent; aequum quidem est ut existimemus secundi generis causarum cognitionem Mosi necessario soli reservatam; quemadmodum scimus etiam synedrio magno postea instituto cujus Moses ipse princeps, reservatam ejusmodi causarum cognitionem. Neque aliter se res cum ratione habere quibat. Et de singulari illa synedrii magni jurisdictione fuse libro tertio. Quantum vero ad causas prioris generis attinet, non omnino video causam ejusmodi aliquam, sive sacram sive profanam, sive capitalem sive pecuniariam, seu quocunque nomine alio dictam, ita Mosi reservatam ut apud eum solum agi judicarive necessario deberet. Universae judicibus illis seu praefecturis permissae. Nec quod aut sacra aut capitalis esset, aliove ejusmodi nomine diceretur, ideo deferenda erat ad Mosem causa aliqua ejusmodi, sed tantum ob difficultatem quae accideret in jure explicando, sive ipsa juris capita spectes, sive poenarum discrimina ex eodem jure introducta. Inde enim consulendum ipsum per Mosem numen, idque a judicibus hisce, quibus indiscriminatim Moses in ipsa eorum constitutione, *Audite* [m] *inter fratres vestros, & quod justum est judicate*, &c. *Et si difficile aliquid vobis visum fuerit, afferte ad me* (ubi Graeci illud מכם הקרבון אלי vertunt, ἀνοίσετε αὐτὸ ἐπ' ἐμὲ ἀφ' ὑμῶν, *afferte illud ad me a vobis) & audiam illud.* Non dixit populo, aut agentibus seu litigatoribus, sed judicibus ipsis, *afferte ad me causam*, qualiscunque vobis, ad vos scilicet primo allata, difficilior visa fuerit, nec satis explorata aut intellecta. Et expressim in sacra historia [n] ipsi qui judicabant, non alii (ex judicum scilicet constitutione) omnem rem difficilem ad Mosem afferebant; quem etiam tunc ראש הסנהדרין *caput Sanhedrin* seu *Synedrii*, seu judicum aliorum omnimodorum, inde appellatum aiunt magistri [o]. Lis igitur seu actio prioris generis omnimoda rite incipi potuit in praefecturis illis, etiam & decidi ac definiri, si difficultas nimia abesset. Et de ipsa difficultate judicabant judices sic constituti; qua si extricare se nequirent, ipsi ad Mosem velut ad oraculum ex ipsa eorum constitutionis formula afferebant. Quod interim sic intelligendum temperandumque, ut actio etiam qualiscunque ob eximiam difficultatem in Mosis ipsius praefectura, seu apud ipsum, utante, atque ex jure pristino, non ex praefecturarum harum constitutione, rite potuisset ab actoribus primo institui; quod maxime ex historia de blasphemo [p], & de ligna colligente [q] in sabbato, eliciendum. Nam etiam praefecturas hasce ex consilio Jethroneo institutas aequum est ut durasse admittamus dum in deserto de jam dictis sententia ferebatur. Nec obstat hic quod adducitur de *rebus ad Deum pertinentibus*. Certe quicquid in judicium ita deductum est ut judicandum esset, *res* erat *ad Deum pertinens*, utpote jure ab ipso dato permissove fundata. Judicibus hisce ait Moses *ipsorum judicium* etiam *esse Dei:* Qualia sunt alia alibi in sacris literis [r] dicta. Nec quid aliud singulare memoratur hic in judiciis ut ad Mosem spectans, qua praefecturas illas instituit, quam quod ad Deum referret ipse, quoties ob difficultatem ita referendum quid sive circa sacra sive profana erat. Nec ad causarum ex sui natura discrimen aliud attinere id omnino videtur quam ad illud tantum quod ex difficultate ortum. Quod vero ad judiciorum inter praefectos ordinem & appellationes attinet; ad Mosem quidem jure pristino, necdum tunc abrogato, appellari potuisse, utpote divinitus in salutem populi praefectum, totiesque edoctum, par est ut credamus. Sed in ipsa constitutione praefecturarum nihil video quo minus earum unamquamque parilem habuisse potestatem, quantum ad jurisdictionis naturam & amplitudinem diversam, existimemus; nec a majori numero denominatae ullatenus denominatam a minore subfuisse, sed universas pariter Mosi; nec ab altera ad alteram fuisse appellandum. Universi enim praefecturarum judices paribus ac eisdem in sacro sermone peritiae, virtutis, pietatis elogiis insigniuntur. Nec in Mosis alloquiis nec in Jethrouis consilio eorum alicujus disparis conditionis aut dignitatis vestigium habetur. Neque omnino obstat quod a numero denominante sic discriminentur. Scilicet, pro varia tribuum familiarumque dispositione, quis non videt etiam decanum, quem detur familiis decem praefuisse, non pauciores personas, nec causas pauciores aut minus graves, sua in praefectura ac ditione habere quivisse quam chiliarcham? Quale de caeteris dicendum. Nec angustia nec amplitudo ditionis, provinciae seu territorii, nec subditorum numerus, sed constitutionis formula, qua hic, quantum videmus, cuncti pares fuere, jurisdictionis, imperii ac potestatis vim ac naturam definit, demonstratque. Quantum vero ad judiciorum illorum ordinem, etiam advertendum est quod habet Josephus [s], Κἂν ᾖ τι μεῖζον ἐπὶ τοὺς ἐν ἀξιώμασι τὸ περὶ τοῦ πράγματος δύσκολον, ἐπὶ σὲ ἤγουν τὰ ἀναπέμψωσιν, *Et si accidet majus quicquam* (in se scilicet difficile) *eis qui sic praefecti fuerint, ad te remittant*, seu *referant*. Ubi Ruffinus, *Et si quid est majus, ad potiores veniat dignitates. Quod vero etiam apud eos difficile fuerit, hoc deducetur ad te.* Ita Josephus. Jam vero quaeri subinde solet utrum etiam per illa secula ab orbe condito usque in legis in Sinai dationem excurrentia ita bina haberentur imperii ac jurisdictionis genera ut aliud per se circa sacra & cultum, aliud per se circa profana, seu quae hominum societatem & commercia maxime spectant, exerceretur aut esset exercendum, atque ita etiam ut aut aliae de his seorsim personae sacrae seu praefecturae, aliae de illis cognoscerent, aut saltem, utrum, si eaedem personae & praefecturae juridicae de utrisque pariter ac simul cognoscerent, id ita fieret ut non ex principatus in se unici generis, sed diversorum ac invicem ex natura sui disjunctorum principatuum generum,

[m] Deut. i. 16. [n] Exod. xviii. 26. [o] Abarbinel in *Perush Tora* fol. 168. col. 1. [p] Levitic. xxiv. 11.
[q] Numer. xv. 33. [r] 2 Paral. xix. 6. & videsis Hug. Grotium ad Matth. pag. 82. [s] Orig. Judaic. lib. 3. cap. 3.

comm-

z

eorumque seorsim invicem summorum (quorum alteri sacrorum, alteri profanorum cura esset & regimen) ex accidenti sic in persona seu praefectura unica conjunctorum potestate ac imperio cognitionis ejusmodi jus oriretur ac penderet: scilicet, an ex instituto aut more tunc obtinuerit simile quid praefecturarum juridicarum seu potestatum discrimini illi quo in *ecclesiasticum* & *politicum* seu *ecclesiasticum* & *temporale* regimina apud christianos aliquot summa distingui solent; quasi hujus illud nec omnino pars esset nec ei subordinatum, sed circa sacra ex sui natura seorsim summum, ut hoc circa profana, adeoque inde huic, velut in alio solio princeps, coordinatum, nec quidem in eadem persona, quoties forte concurrerit, magis cum hoc commixtum quam in eadem phiala aqua & oleum. Certe ex ante ostensis extra controversiam videtur & perquam manifestum (qua de re etiam aliquoties monitum est) easdem ipsas personas tam de sacris quam profanis pariter cognovisse, aut cognoscere ubi opus esset debuisse; scilicet in seculis intervalli hujus vetustioribus, de singulis juris naturalis ac divini quod primordiale erat capitibus, in quibus cultus primaevus expressim continebatur, adeoque sacrificia, & blasphemiae crimen; uti etiam postea tam de circumcisione, paschatis observatione, azymis, baptismo, de personarum, veluti proselytorum justitiae, originariorum, proselytorum domicilii, seu מחסידי אומות *e piis gentium*, in sedes aut commercium vitae receptorum discrimine, id genus reliquis ad religionem spectantibus, quam de injuriis, furto, homicidio, pactis, caeterisque ad societatem humanam attinentibus, & profanorum seu secularium nomine vulgo venientibus. Clarissima sunt hujusce rei testimonia tum in praefectura Mosaica illa unica ante alias ex Jethronis soceri sui consilio instituras, tum in illis sic adjectis, de quibus supra Causarum ejusmodi discrimen, ut ad illarum alias sacrae, alias profanae spectarent, nullibi comparet. Ad Mosem ipsum ab ipso Deo principem factum universas pariter ante spectasse nemo dubitat. Etiam & difficiles ad eum afferendas liquet, sive sacrae sive profanae essent: quae autem difficiles non essent, sive hujus sive illius generis, ad praefecturas reliquas seu minores illas pariter attinuisse, ut ante ostensum; quarum item munus erat dijudicare difficilioresne essent an non. Et quisquis rite perpenderit quae habentur in Exodi decimo octavo & Deuteronomii primo, ubi de praefecturarum illarum institutione agitur, ei haud credibile, puto, videbitur, eos apud quos ex institutione illa *Deus* seu *sententia Dei quaerenda erat*, quorum item judicium *Dei judicium* signantius dicitur, atque in quos sic distributum est Mosis in judicando onus, non tam sacras quam profanas causas, easque omnimodas, pariter & e re nata tractasse ac definiisse. Atque aequum sane est ut de patriarchis etiam anterioribus, Ada, Setho, Noacho, Melchisedeco, Abraha, aliis, hujus intervalli principibus summis, eorumque, quae fuere, praefecturis minoribus tantundem admittamus. Huc maxime autem spectat etiam quod supra [t] de modo & ratione agendi & judicandi adduximus in actionibus omnimodis. Certe quatenus tam praecepto divino aut immediate aut mediate quam jure humano nitebatur quaelibet actio, sive publica sive privata, sive sacra sive profana, eatenus de ea ita dijudicandum erat ut manifestam sacrorum atque religionis in forensi tunc negotio quolibet rationem habitam esse non agnoscere nequeamus; id est, imperium circa sacra qua sacra plane sic exercitum esse. Atque ita theologia & jurisprudentia in eadem praefectura necessario conjunctae; seu potius, qua forum spectarunt, in unam eandemque reciderunt. Ac sacrae itidem ac profanae causae in eisdem praefecturis ideo dirimebantur, quia nulla tam simpliciter profana esse potuit ut, dum praeceptorum divinorum vim ibi semper & in qualibet causa perpendendam considerabant judices, nihil sacri in se commistum haberet. Sed vero non admittunt viri aliquot doctissimi imperium seu jurisdictionem circa sacra praefecturis illis minoribus, aut earum alicui, a Mose tributam, sed illi integre reservatam, juxta quod superius memoratur, ubi ea de re plura. Caeterum concedatur (quod tamen haud ullibi constat; & contrarium ex verbis toties de judiciis sine discrimine in sacro hac de re sermone prolatis eliciendum plane videtur) cognitionem rerum & causarum sacrarum, scilicet earum quae maxime ad cultum & religionem spectarent, Mosem sibi soli reservasse; quaeritur tunc, sub cujusnam principatus aut praefecturae generis notione de eis cognosceret ille. Duplicem scilicet in eo aiunt fuisse principatum; alterum sacerdotalem, quasi nunc diceres, ad vulgi sensum, ecclesiasticum; alterum regium, seu in regimine publico, ut distinguunt, summum. Adeoque sub notione principatus sacerdotalis, seu qui ad eum ex sacerdotii munere pertinebat, causarum de sacris cognitionem eum volunt habuisse, non omnino sub notione principatus politici, seu nomine regio: quale itidem asserunt de sacerdotiis patriarcharum, qui eis primogeniturae nomine fruebantur. Et nemo non videt facile quidem concipi posse ut complura in eadem persona esse possint jurisdictionis ac imperii genera adeo abinvicem distincta ut licet eorum omnia ex unica autoritate constituentis (ut hic Mosis praefecturae qualescunque ex autoritate numinis) simul pendeant, alteri tamen cum altero ex constituti natura nihil habeant commune. Id palam cernitur in eadem persona praetura urbana & peregrina, verbi gratia, donata, in plurium provinciarum ut invicem distinctarum praeside, id genus aliis satis obviis. Etiam agnoscitur quidem tum Mosem fuisse tam sacerdotem quam regem, tum in primogeniti apud anteriores praerogativis sacerdotium fuisse cum dignitate patriarchali conjunctum. De Mosis regno seu principatu summo satis testatur ipse in gestis suis passim, & expressius ubi in sacro sermone [u] sic appellatur. Sacerdotem autem eum fuisse diserte ait David [x], *Moses & Aaron in sacerdotibus ejus*. Et de functione quadam ejusdem sacerdotali publica manifesto liquet ex ejus consecratione [y] Aharonis & filiorum, aliisque circa institutionem sacerdotii Aharonici & tabernaculi praestitis. Inde etiam Abenezra [z] כהן הכהנים *sacerdos sacerdotum* nuncupatur;

[t] Cap 4. [u] Deut. xxxiii. 5. [x] Psal. xcix. 6. [y] Exod xxix. 35. [z] Ad Psalm citat.

patur; quemadmodum item Gregorio Nazianzeno[a], *ἱερεὺς ἱερέων*. Et de eo ac Aharone fratre, *ἱερεῖς δὲ ὁμοίως ἀμφότεροι*, *sacerdotes pariter utrique*. Imo magistri veteres summum eum faciunt sacerdotem per quadraginta illos annos quo Israelitae in deserto. Toto illo tempore aiunt aliqui[b], משה שמש בכהונה גדולה *Moses ministravit in sacerdotio magno*. Alii[c], לא נמנע מלשמש בכהונה גדולה *Non exclusus est a functione summi sacerdotii*. Alii demum summum in eo sacerdotium petunt[d] ex consecratione illa Aharonica septidui, nec ultra titulum illum ei donant. Sed vero *ἀρχιερεὺς* itidem seu *sacerdos summus* non semel dicitur Philoni[e], ut simul etiam *rex summus*; item *sacerdos*, Augustino[f], Leoni Magno[g], aliis. Quod vero de primogenitorum sacerdotio ante Aharonicum institutum, seu per tempora quae tractamus, dicitur, admitti quidem id solet tam a christianis quam Ebraeis. Et nos[h] ea de re aliquid alibi. Melchisedecus rex Salem dicitur *sacerdos Dei altissimi*, & pro Semo, ut Noachi primogenito, plerumque accipitur. Et paulo ante legem in Sinai datam & Aharonicum institutum sacerdotium, ejusdem cum Melchisedeco ordinis sacerdotes memorantur[i] nomine הכהנים הנגשים אל יהוה *Sacerdotum qui accedunt ad Dominum*, id est, *qui sacrificia offerunt Domino*, ut Glossa Jarchii; seu *qui accedunt ad ministrandum coram Domino*, ut Chaldaeus; ubi Graeci, *οἱ ἐγγίζοντες Κυρίῳ τῷ Θεῷ*, *appropinquantes Domino Deo*. Scilicet agebant hi tunc cum reliquo populo ad radices montis. Et dein, *Et dixit Dominus ad eum* (Mosem) *Vade, descende; & tunc ascende, tu & Aharon tecum:* והכהנים *sed sacerdotes & populus non transgrediantur, ut ascendant ad Dominum, ne disperdat eos*. Et sacerdotes hic Ebraeis sumuntur[k] pro הבכורות שהעבודה בהם *primogenitis, quoniam cultus divinus ab eis peragi solitus*, quemadmodum etiam in seculis tunc ante actis; licet *sacerdotum* nomine per anticipationem Aharonis filios innui ibi velit Augustinus[l]. Etiam ad illud quod Jacobus dixit Rubeno filio suo primogenito, *Ruben*[m], *primogenitus meus tu, virtus mea, & principium roboris mei, excellentia dignitatis, & excellentia fortitudinis*, Targum Hierosolymitanum habet, *Ad te attinet accipere* תלתא חולקין יתיר על אחך בכורותא כהונתא מלכותא *tres partes praeter eas quas cum fratribus habes communes, primogenituram, sacerdotium, regnum*. Consoni sunt ibi Chaldaei utrique. Sed Jonathan habet רבות כהונתא *magnum* seu *summum sacerdotium*. Addit Targum illud, *Sed quoniam peccasti, dabitur primogenitura Josepho, regnum Judae*, וכהונתא רבתא לשבטא דלוי *& sacerdotium summum tribui Levi*. Sic item Jonathan. Gemara item Babylonia[n], עד שלא הוקם המשכן הבמות מותרות ועבודה בבכורות והכל כשרין להקריב בהמה חיה ועוף זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורין אבל לא טמאין והכל קרבנו עולות ועולה שהקריבו ישראל במדבר טעונה הפשט וניתוח *Antequam exstructum est tabernaculum*, id est, per intervallum jam tractatum, *altarium usus passim erat licitus, & sacrificium peragebatur a primogenitis. Et victima satis idonea erat sive pecus, sive fera, sive avis, sive masculi sive foeminei generis, sive integra essent sive mutila aut vitiosa ex animalibus mundis. Neque enim tunc immunda offerre licuit. Sacrificia item ejusmodi omnimoda holocausta erant. Et holocaustum oblatum ab Israelitis in deserto excoriandum erat & dissecandum*. Atque obvium est passim, in praerogativis primogeniturae ab Esau venditae sacerdotium etiam fuisse, eique conjunctam dignitatem patriarchalem[*], atque inde *πρεσβεῖαν* seu *loci & ordinis excellentiam*. Et ubi dicitur[o] Mosem aedificasse, ante tabernaculum constructum, altare ad radices montis, & *misisse juvenes de filiis Israel, qui obtulerunt ac immolarunt victimas*, per נערים seu *juvenes* primogenitos intelligunt, atque ita expressim vertit Onkelus Chaldaeus. Nec magis improprie sic primogeniti designati quam *pube praesente*[p] apud Romanos populus praesens, quoniam scilicet puberes *συνεκδοχικῶς omnem populum significabat*. Sed vero hoc adeo de primogenitis receptum haud ita, opinor, sumi debet, quasi omnimodo sacerdotio, id est, rite offerendi munere, soli tunc fungerentur primogeniti. Plane enim reclamat tam Abelis secundo geniti quam Caini primogeniti sacrificium. Uterque pariter sacerdos erat. Etiam Moses ipse, qui Amramo erat secundo genitus, & Aharone fratre triennio minor[q], sacerdos ab omnibus, ut ostensum est, agnoscitur. Quod igitur de primogenitorum illa praerogativa sic traditur, ad hunc modum, ni fallor, intelligi oportet; ut tum solennioribus, statis, ac imperativis uniuscujusque tribus, gentis, familiae sacris, tum eis quae totius universitatis populi nomine obeunda erant, tribuum, gentium, familiarum, populi, universitatis (pro vario coetuum discrimine) primogeniti adhiberentur, ita tamen ut hi soli non sacerdotes essent, sed solum primarii seu eminentiores; cum reliquis pariter cujusque tribus, gentis, familiae, seu ex populo cunctis, suo etiam & suorum nomine pro libitu offerre ac immolare liceret, adeoque sacerdotis officio pariter[r] fungi. Sed magis publica illa & solenniora ad primogenitos propter excellentiam dignitatis attinere voluere. Sic etiam post sacerdotium Aharonicum institutum, cui erant sacra compluria adeo propria ut ab aliis peragi non deberent, fuere nihilominus sacra alia, alia sacerdotum munera, etiam tunc cuivis e populo relicta. Unde illud Philonis[s] de paschatis celebratione, in qua *οὐχ οἱ μὲν ἰδιῶται προσάγουσι τῷ βωμῷ τὰ ἱερεῖα, θύουσι δ᾽ οἱ ἱερεῖς, ἀλλὰ νόμου προστάξει σύμπαν τὸ ἔθνος ἱερᾶται, τῶν καθ᾽ μέρος ἑκάστου τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας ἀνάγοντος τότε καὶ χειρουργοῦντος*, *Non homines e vulgo victimas adducunt ad altare, ut mactent sacerdotes; sed, jubente lege, tota gens sacrificat*, seu *sacerdotii munere fungitur, dum pro se quisque hostiam suam & adducit & mactat*. Alibi etiam idem *τὸ ἔθνος ἱερᾶται*, *totam gentem sacerdotio fungi*, ante dixerat. Et scimus apud paganos priscos,

[a] Orat. 6 ad Greg. Nyssenum. [b] *Shemoth Rabba* parash 37. fol. 153. col. 3. [c] Apud D. Kimchium in Psalm xcix. ubi vide Genebrardum. [d] Abarbinel in *Perush*, fol 168 col. 1. [e] De Vita Mosis, lib 1, & 3. [f] In Levit. quaest 23 & vide quaest in V. Test cap 11. [g] Epist. 88. [h] De success in Bona, cap 5. & in Pontific lib. 1. cap 1. [i] Exod xix 22, & 24. [k] Gloss Jarch ad locum Exodi citatum, & cap. xxiv 5. [l] Quaest. 23 in Leviticum. [m] Genes xlix. 3. [n] Ad tit. *Zebachim*, cap. 14. fol 115. b. [*] Vide Isidor. Pelusiot lib 1. epist. 47. Chrysost in Genes. serm 50, & 67. [o] Exod. xxiv. 5. [p] Festus in *Pube*. [q] Exod. vi 20 & vii. 7. [r] Vide Job i. 5. et xlii. 8. [s] De Vita Mosis, lib. 3. & 1.

qui
6

qui ex vetustissimis hisce seculis ritus suos utcunque per errorem misere depravatos hauserunt, sacerdotia publica fuisse, & patrimonialia [t] atque haereditati conjuncta, gentilitia item & familiaria, etiam sacris ac mysteriis singularibus summa cum superstitione variatim & particulatim constituta, & in eis etiam fuisse archierosynas seu sacertia summa seu primaria [v], collegia item sacerdotum, & patrum sacrorum, & filiorum sacrorum, flaminum, id genus aliorum, nomina certis aliquot personis propria apud eos fuisse; cum interim rite sacrificare nihilominus, immolare, adolere, & quae reliqua sunt sacerdotii simplicis munera cuivis e vulgo seu privatis pariter fas esset praestare; quod satis scimus ex Praemetii, Sacrimae, Calparis, Struferti, Suovetaurilium, quae sacrificia fuere rustica, & a colono seu mercede conductis pro libitu peragenda, aliorumque ejusmodi domesticorum ac spontaneorum usu, qui apud scriptores de re rustica [x], Plautum [y] Tibullum [z], Festum [a], alios perquam obvios, cuique occurrit. Atque ita se rem, aut juxta illiusmodi analogiam, habuisse existimo inter primogenitos illos publicis sacerdotii muneribus fungentes, & reliquos illa natalium praerogativa non fruentes, nec tamen a sacrificandi munere inde exclusos, aut sacerdotis carentes omnino aut nomine aut officio. Hinc etiam primogeniti anteriores, & qui pluribus ita, in publicis sacris, praeessent familiis ac cognationibus longaevi, posterioribus & junioribus, licet primogenitis itidem, sed paucorum respectu nomine illo gaudentibus, κρείττονες seu praestantiores merito habiti. Quale quidem de Melchisedeco expressim [b] dicitur, qui si Semus fuerit, adeoque, ut vulgo sumitur, Noacho primogenitus, abavus erat atavo Abrahae, adeoque multo pluribus familiis erat ipse primogenitus; unde benedictio ejus ut a praestantiore est recepta, licet ipse Abraham etiam apud suos primogenitus esset, & pariter sacerdos primarius, atque etiam נשיא אלהים [c] *princeps Dei* habitus. Etiam & hoc inprimis hic advertendum; primogenito unicuique sacerdotii singularis, seu primarii inter suos, qui aut aetate minores aut non primogeniti, jus competiisse. Sed, puto, nemo opinatur tale quid dicendum de dignitate patriarchali, seu ea qua imperabatur. Nimirum, pro tribuum aliorumve coetuum numero vario ac distributione multiplici, primogenitum natu majorem coetus cujusque per se gubernandi reliquis etiam in eodem coetu tam primogenitis quam aliis ex dignitate patriarchali praefuisse, necesse videtur ut existimemus. Anne enim credibile est in qualibet familia quantumvis exigua primogenitum quemlibet patriarchatum gessisse, seu imperium aliquod exercuisse? Itaque Abraham Isaaco etiam primogenito & suis, Isaac Esavo & Jacobo, Jobus filiis suis & ex eis [d] nepotibus, alii sic aliis patriarchae fuere seu principes. At primogenitorum, quantum video, nullus non regulariter (nam Mosis secundo geniti hic functio semper excipienda) in sacerdotibus erat primariis, utcunque alii aliis ob primogeniturae jus anterioribus natalibus acquisitum praestantiores, ut dictum est, haberentur. Summa tunc est, patriarcham seu principem unumquemque intra patriarchatus sui seu principatus ditionem sacerdotium item summum seu primarium ac prae caeteris excellentius gessisse (quemadmodum certe apud veteres paganos non raro, dum principatum spectamus, se res habuit) idque velut ex perpetuo primogeniturae ejusmodi jure ortum, adeoque sive per se sive per alios substitutos imperium & jurisdictionem exercuisse; alios autem primogenitos quosvis sacerdotii itidem primarii inter suos sortitos esse praerogativam parilem, nec tamen patriarchalem seu principalem simul in reginime dignitatem seu principatum aliquem ejusmodi gessisse aliter atque sineret tribuum ac familiarum distributio constitutioque variatim pro diversa locorum, temporum, personarum ratione admissa. Unde necessario fiebat ut primogenitorum ipsorum alii, etiam & plerique, regerentur, utpote in ditione primogeniti seu patriarchae natu majoris, alii seu grandaeviores in quolibet distributionis, quae pro regiminis per se diversi formula fieret, coetu regerent; nemine eorum interim suam tempestive regendi vicem ac jus, prout distributiones ejusmodi aliter atque aliter ferebant, non merito expectante. Jam vero, ut regiminis patriarchalis seu regii, ejusque praefecturarum substiturarum actus in imperando, coercendo, in jus vocando, sententiam ferendo, executioni mandando, reliquisque imperii ac jurisdictionis appendicibus habebantur, ita sacerdotii actus in ipsis sacris obeundis, cultu solenni, ritibusque divinis ac benedictionibus praestandis, quae עבודה [e] *ministerii* nomine generali seu *functionis* venire solent. Atque in ejusmodi functione erant sacerdotes ראשי לעם *capita*, *duces* seu *principes populo*, cujus nomine & gratia sacra obibant; principes scilicet in sacris obeundis, ut in regimine & imperio patriarchae, reges, eorumve praefecturae, principes erant. Et tametsi verum sit, vocabulum כהן, quo *sacerdos* in sacro sermone designatur, (unde etiam verbum כהן pro *sacerdotio fungi* habetur) *principem* etiam territorii subinde denotare, & a nonnullis etiam antiquitus ita verti, id tamen non inde accidisse videtur quasi in ipso sacerdotio seu כהונה ex natura sui imperium aliquod omnino aut principatus regiminis fuisset, sed ex eo quod principes aliquot, ut sane plerique apud alios populos, summo (juxta ante dicta) apud suos sacerdotio (ut & Caesares Romani olim pontificatu maximo) fungentes, adjecto territorii sui seu subditorum suorum nomine, aliave quae tantundem suppleret circumstantia, rite satis etiam כהנים dicerentur; qua voce ex ejusmodi adjectione etiam principatus seu praefecturae eorum, non ex significationis vi, sed per consequens, denotantur. Ita Jethro dicitur [f] כהן מדין *sacerdos Midian*, & Potipherah [g] כהן און *sacerdos On* in AEgypto, quorum utrique suis etiam principes fuere, ut in versionibus aliquot recte satis vocantur, tam vetustis quam nuperis. רבא seu *principem*, ubi de eis verba fiunt, substituunt Chaldaei: Judaei Mauritanienses nunc شريف quod *principem* sonat,

[t] L. 8. C. tit. De muneribus patrimoniorum. l. 32. § 4. D. tit. De receptis arbit. [v] L. 112. C. Theodos. lib. 12 tit. 1. & Herodot. lib. 2. & videsis Jacob. Gutherum de Vet. Jure Pontific. lib. 1. cap 3, 4. &c. [x] Cato, cap 132, 133, 135, 140, 142. [y] In Aulularia. [z] Lib 2. Eleg 1. [a] In verbis Sacrima, Calpar, &c. & vide ibi Joseph Scalig & Jacob. Guther. de vet. Jure Pontific. lib. 4 cap. 6 [b] Epist ad Ebraeos, cap vii 7. [c] Genes xxiii. 6. [d] Job xlii 16. [e] Vide D. Kimchium in rad. כהן. [f] Exod. ii. 16. iii. 1. & xviii. 1. [g] Gen. xli. 45. & xlvi. 20

nunc

nunc اما امر Atque ita alii. Germanienses Judaei Jethronem ideo vocant הער Heer Midian. Et Glossa Jarchi [h] כל לשון כהן כישרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה כגון כהן מדין כהן און *Vox* Cohen (quae *sacerdotem* significat) *semper denotat ministerium aliquod divinum*, seu *functionem divinam* (nec quid aliud) *exceptis locis quibus usurpatur cum nomine dignitatis* seu *principatus singularis adjecto, ut in* Cohen Midian & Cohen On. His ita praelibatis, videndum restat an admitti debeat quod volunt viri etiam maximi aliquot, dum res causasque sacras a Mose in tempore quod tractamus contendunt fuisse cognitas definitasque, & imperium circa eas ab eo exercitum esse, non velut a principe politico, ut distinguunt, sed ut a sacerdote seu principe ecclesiastico, seu sacerdotii nomine, non regni seu dignitatis ejusmodi alius vere ac univoce in regiminis ratione principalis. Et sane quale de Mosis hic imperio & jurisdictione statuendum, tale, puto, nemo dubitabit quin, quantum ad hanc quaestionem, de reliquorum, qui sive anteriores fuere sive ei coaevi, in sacrorum regimine, imperio ac jurisdictione statui debeat. Certe, si aut ipsam rei naturam, id est, verum tunc inter principatum regiminis (qui & patriarchalis erat, seu regnum, ac imperatorius) & sacerdotale munus qua sacerdotale, seu functionem, discrimen, aut expressiora sacri sermonis de imperio & jurisdictione Mosi tunc indultis verba rite perpendamus, satis manifestum, opinor, evadet, non omnino ratione aut respectu sacerdotii sui, sed principatus solius sive patriarchalis sive regii (qui in eundem hic recidunt) omnimodum circa sacra imperium & jurisdictionem eum exercuisse; unde etiam facilius erit dijudicare de ejusmodi imperii delegatione; qua de dictum est ubi de praefecturarum ex Jethronis consilio institutarum jurisdictione superius agitur. Quod ad ipsam rei naturam, seu discrimen, quod diximus, hic attinet, ex ante ostensis palam est, quamplurimos fuisse sacerdotes, partim ejusdem cum primariis ordinis, ut primogenitos omnes needum in dignitatem patriarchalem seu regiminis principatum inter suos evectos aut admissos, partim reliquos, qui primogeniturae praerogativa carentes nihilominus revera sacerdotes fuere. Atque horum nemini competiit jus aliquod de sacris aliisve causis pro tribunali aut in foro cognoscendi. Ante Jethronis consilium Moses ipse solus, qui princeps & rex erat simul & sacerdos, de causis cognoscebat universis, atque inde postmodum universas modo ante ostenso delegavit. At vero si qua sacerdos, aut ex ipsa sacerdotii natura aut dignitate, ejusmodi ipsi cognoscendi jus competiisset, undenam evenit sacerdotum tunc nemini reliquorum jurisdictionem circa sacra, inter suos saltem, aliquam itidem competiisse? Quicquid sane in individuo aliquo unico generis specieive reperitur qua tale est, idem etiam ut in reliquis habeatur est necessum. Si archiatrorum aliquis ex indultu principali, aut collegii alicujus medicorum praesides, etiam medici ipsi, tam circa medicinam ejusve professores quam alia imperium aliquod exerceant forense seu jurisdictionem, quisquamne eos hoc circa medicinam praestare cum ratione diceret qua medici sunt? Si qua tales, curnam & medicorum reliquis non idem inter suos jus? Verum est, ex eo quod medicinae prae aliis peritiores haberentur, praesides illos seu praefectos in hoc exemplo sic constitui, etiam ex ejusmodi peritia eorum quae ab eis imperata fuerint rationem manare. Sed nemo non videt ipsum imperium ac juris circa rem medicam dicundi facultatem ab eodem ipso fonte eis derivari a quo reliquae qualescunque oriuntur praefecturae juridicae, & sub eadem ac unica notione imperii ac jurisdictionis a principe delegatae, non omnino artis aut functionis medicae, praestari. Tantundem de arithmeticis, geometris, astronomis, musicis, architectis, aliis id genus, simili modo, si ita praeficerentur, plane dicendum. Neque sane amplissimum illud circa sacra imperium ac jurisdictio quae ad pontifices in Roma veteri [i] spectavit, ad eos primario qua sacerdotes fuere, aut qua sacris praeerant functionibus; quarum actus cum imperio & jurisdictione nihil habent, qua tales, commune; sed tantum quatenus a Numa rege, principumque aliorum postea & populi consensu, rerum sacrarum cognitionibus ibi habebantur illi maxime idonei, reliquis sacerdotibus a cognitionibus ejusmodi penitus exclusis. Qua participes fiebant seu vicarii in sacris rite constituendis ordinandisque imperii, ac ut judices ex constitutione singulari (quae actus imperii erat) cognoscebant, non qua sacerdotali gaudebant functione, aut quia ex sacerdotalis muneris natura cognitiones ejusmodi ad eos attinebant. Atque inde qui summae rerum praeerant potestatem eis indultam pro libitu augebant minuebantque. Simile etiam dicendum de imperio ipso & jurisdictione circa sacra in ipsis, juxta ante dicta, Caesaribus, qui etiam pontifices maximi fuere. Non enim ratione functionis sacerdotalis aut pontificiae, qua simpliciter talis, seu quasi ei ex sui natura conjunctum fuisset imperium illud seu jurisdictio, potestas illa subnitebatur; sed ut universalis in publico ac politico regimine imperii, non ut ipsius omnino sacerdotii, pars singularis in Caesares cum reliquo imperandi jure translata est. Etiam si Moses ipse, ut vult Diodorus [k], nec sine sequacibus, sacerdotibus judiciorum tunc forensium omnimodorum potestatem delegasset, ideo sequeretur ex sacerdotii munere jurisdictionem sic adquisitam pependisse, sed tantum ex sic delegantis, ut in regimine publico principis, munere & beneficio. Si juxta leges militares, rusticas, nauticas causarum cognitio concedatur (ut saepius fieri assolet) militibus, rusticis, nautis aliisve sive singulis sive corporatis, cognoscunt illi non qua alio fruuntur nomine aut dignitate quam ea qua per concessionem ejusmodi donantur. Ita nec qui de intricatarum aliquot ex lege Falcidia, familiae erciscundae, jactus, damni, id genus aliorum, partium numero, aut de alluvionibus, finibusve regundis, aut causis medicina, grammatica, id genus aliis, implicatis in foro cognoscunt, id omnino faciunt qua arithmetici, geometrae, medici, grammatici, sed tantum qua singulari qua fruuntur jurisdictione cui praeficiuntur. Et de imperio circa sacra re-

[h] Genes. xlvi. 22. Videsis Job xii. 19. 2 Sam. viii. 18. & xx. 26.
[i] Dionys. Halicarnass. lib. 2. & videsis Jacob. Gutherium de Jure Pontific. lib. 2, cap. 1, &c.
[k] Eclog. lib. 40. apud Photium, cod. 244.

gio tantundem innuit Aristoteles [l], ubi de regibus temporum heroicorum ait, Κύριοι, inquit, ἦσαν τῆς τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας, καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱερατικαί. Καὶ πρὸς τούτοις τὰς δίκας ἔκρινον, *Domini, imperatores*, seu *moderatores erant* (qua reges) *tum rei bellici, tum sacrificiorum* seu *sacrorum, exceptis eis quae ad sacerdotalem functionem attinerent*; quae scilicet ad sacerdotes qua sacerdotes functionem sine imperio tantum praestantes, spectarent: *& de causis praeterea* universis *judicabant*. Et paulo post de eisdem temporibus, Στρατηγὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ δικαστὴς ὁ βασιλεὺς, καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς κύριος, *Dux belli & judex erat rex, uti etiam rerum divinarum moderator*; quoad imperium nempe circa eas & jurisdictionem. Et quantum ad Mosem hic, haud mihi quidem ex ipsa natura rei magis concipiendum videtur eum ut sacerdotem, seu ex munere sacerdotali, quod in functione sacra totum consistebat, imperio ac jurisdictione circa sacra esse tunc usum, quam apud Lacones, exempli gratia, decretum adversus Timotheum Milesium musicum [m] de superfluis chordis e lyra rescindendis factum fuisse a regibus ibi & ephoris ut a musicis seu arte musica utentibus, & non tantum ut a magistratibus principali autoritate pollentibus, suorumque moribus graviter in universis, tam sacris quam profanis, prospicientibus. Scilicet lyrae, cui antea septem chordae, tres alias adjecerat Timotheus, sic musicae ibi genus ante virilius & robustius in id quod mollius erat & delicatius commutans, magno morum bonorum detrimento, nisi remedium sic illi adhibuissent. Functio hic musica artisque peritia in Timotheo, in regibus item forte & ephoris, nec in paucis e populo. Sed nec populum imperasse, nec reges aut ephoros eum reprehendisse aut coegisse quid ad musicam spectans, qua musici ipsi essent, cum ratione existimare potest quisquam, sed tantum qua imperio & jurisdictione gaudebant circa mores atque omnia quae illos vitiare possent. Quale palam est dicendum, quoties imperium & jurisdictio aliqua circa functiones aliquas alias ex imperato praestandas, veluti agriculturam, mercaturam, militiam, navigationem, id genus reliquas exercetur. Et de functionibus sub imperio sic positis, maxime sacris, in hanc rem peroptime vir summus ille Hugo Grotius in praestantissimo illo, quem superius diximus, commentario *De imperio summarum potestatum circa sacra*; quo nihil eruditius, nihil solidius ad imperii circa sacra jus rite asserendum collocandumque legitur. Quod autem ad expressiora sacri sermonis de Mosis tunc imperio & jurisdictione verba attinet; Deus ipse eum populo praefecit, ut *ab illo ex AEgypto educerentur* [n], ut *vocem ejus audirent*, nec inobedientes essent. Et ad eum inquit [o], *Pone verba ista in ore ejus*, Aharonis: *& ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis quid agere debeatis. Et ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum* seu *interpres*, (ut, praeter Hierosolymitanam & Chaldaicas hic paraphrases, Arabici & Hispanienses Judaei, ac Syrus) id est, in sermone sacro הוא יהיה לך לפה *is erit tibi in os*, seu *pro ore*, ואתה תהיה לו לאלהים *tu autem* (ut Vulgata) *eris ei in his quae ad Deum pertinent*. Ubi Graeci, Σὺ δὲ αὐτῷ ἔσῃ τὰ πρὸς τὸν Θεόν, *tu vero illi eris quae ad Deum*; Hierosolymitanus, *& tu eris ei* כתבע אולפן מן קדם יהוה *ut qui quaerat disciplinam* seu *doctrinam ab ipso numine*, seu לרב *in dominum qui quaerat*, &c. ut Jonathan ibi. Verba sonant, *tu eris ei in Deum*, aut *loco Dei*, ut versiones habent complures nuperae, & Syrus. Onkelos, *& tu eris ei* לרב *in dominum*. Judaei Mauritanienses ibi, معلما *doctor* seu *magister*. Graeco-Barbari seu Graecienses Judaei, μεγαλήτερος, seu, *ut major, praefectus*. Hispanienses Judaei, *por mayoral*. Judaei Germanienses, איינם ריכטר ein richter, *judex* seu *in rebus judicandis praefectus*. Codex Arabicus penes me MS. alter, وانت تكون له الهًا ومدبرًا *& tu eris illi Deus & gubernator*; alter charactere Samaritano, تكون له سلطانًا *eris ei sultanus* seu *dominus*. Jarchius לרב ולשר *in dominum & principem*. Arabs Romae editus, تكون له في امور الله *eris ei in negotiis* seu *rebus Dei*. Quae omnia satis in idem recidunt. Et Hugo Grotius, *Tu eris ipsi in Deum; Id est*, inquit, *jus gladii habebis in ipsum & alios* [p]. *Nunquam enim hoc nomen hominibus datur nisi ad significandum jus vitae ac necis*. Nam אלהים, quod *Deus* est, etiam principes & judices in sacro sermone [q] non semel significat, ut per participationem, tum quia Dei vices gerunt in rebus administrandis, dum juxta nec adversus praecepta ejus judicant, tum ipsa eorum judicia *res* seu *negotia dei & judicia dei* significantius vocari [r] solita sunt, uti & alibi monitum. Caeterum אלהים aut *judices* non omnino dicti sunt sacerdotes qua tales, sed ex accidenti, quoties etiam judices fiebant; qua de re recte monuit Joannes Drusius [s]. Moses אלהים *Deus Pharaoni* etiam a numine dictus est [t], utpote Dei in eum judicia velut in tribunali & per miraculum exercens. Sumunt aliqui vocem illam ibi pro *angelo* [u], uti etiam interdum significat; sed Onkelos רב *dominus* substituit; & Saadias Gaon, استاذًا في امر *dominus in negotio* Pharaonis; Judaei Mauritanienses, مولا *dominus* seu *princeps* Pharaoni. Et glossa Jarchii interpretatur per שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין *judex & dominus, ad dominatum in eum exercendum plagis & castigationibus*. Postmodum etiam, historiam de se Moses ipse conscribens, judicem se expressim aliquoties ostendit [x], & judicandi munus, quod ante illas ex Jethronis consilio institutas praefecturas obibat solus, pluribus explicat. *Regem* se item inde nominat [y], nullibi *sacerdotem*. Et tametsi revera fuerit, licet secundo genitus, sacerdos, atque etiam peculiari illi Aharonis suorumque consecrationi a numine per dies aliquot praefectus, nihilominus haud omnino *sacerdotis* nomine indigitatur nullibi in scriptura ante

l Politic. 3. cap. 10, 11. m Boetius de Musica, lib. 1. n Exod. iii 10, 18. o Exod iv. 15, 16. p Vide Act. vii. 35. q Exod. xxi. 6 xxii. 28. Psalm. lxxxii. 1. r 2 Paralip. xix 6, 8, 11 & vide Pinium ... s Ad difficil. loca Exodi xxxii. & xxxvii. t Exod. vii. 1. u Abenezra ibid. x Exod. xviii. Deuter. 1. y Deuter. xxxiii. 5.

Davidis illud ſupra citatum. Abaronis nomini inſuper, poſt natales eorum ratione primogenituræ [z] ita deſignatos ut antiſtet Aharon, tum ante tum poſt quam ipſe in pontificatum eveheretur ſummum, Moſes ſexcenties ut dignior praeponitur, adeoque ut etiam inde non iniquum fuerit, uti etiam ex aliis jam allatis, elicere ac pro indubitato aſſerere res illum omnimodas cum imperio adminiſtraſſe ac judicaſſe, tam ſacras ſcilicet quam profanas, earumque cognitionem delegaſſe nomine & ſub notione principatus, quem geſſit, ſeu regni, non omnino ſacerdotii, quod revera tam ante legem quam poſtea in Aharone, non in Moſe, ratione primogenituræ, erat primarium, ſeu in familia illa Amramiana, juxta ſuperius oſtenſa, ſummum. Sed vero hac de re clarius dijudicandum erit ex eis quae libris in ſequentibus de ſynedriis tam magno quam minoribus ſub lege, ſeu in terra ſancta, traduntur: E quibus maniſeſtius multo fiet, praefecturarum apud Ebraeos juridicarum diſcrimen ejuſmodi, ut aliae circa ſacra, circa profana aliae verſarentur, aut ut aliis ſacerdotes, aliis alii jure aliquo forenſi praeeſſent, neque in Moſaica aliave per intervallum hoc ante legem diſciplina haberi, neque in ea quae dein propagata eſt, poſterorumve uſu, ſaltem ordinario, ac legum ſacrarum regulis ſubnitente. Et de primi illius intervalli ſynedriis, & praefecturis juridicis veterum Ebraeorum, unde de aliis etiam, per tempora illa ante legem, Dei populis, quantum ad regiminis ſacrorum & profanorum rationem, conjectare facile licet, hactenus.

[z] Exod. vi. 20.

DE

DE

SYNEDRIIS

ET

Praefecturis Juridicis

VETERUM EBRAEORUM

LIBER SECUNDUS.

Tibullus, ad Ambarvale suum.
——————*Pura cum veste venite,*
Et manibus puris sumite fontis aquam.

PRAEFATIO

LIBRI SECUNDI.

Triennium est, & quod aliquantulo excurrit, cum in libri primi praefatione (quod instituti operisque totius est etiam rationarium) pollicitus sum secundum & tertium, si Deus vellet, propediem simul secuturos. Caeterum solennes operarum cunctationes intermissionesque mihi (nam ut assiduus essem ipse schedarum speciminis cujusque inspector necessum erat) inevitabiles, variatim interturbantes, in causa fuere ut ne secundo citius finis dari potuerit. Deliberatum est aliquantisper utrum hic seorsim prodiret, an potius, apud bibliopolam latens, tertii editionem dudum apud typos incoeptam, & brevi, uti spero, absolvendam praestolaretur; ut ita non sine comite exiret promisso. Quoniam vero in justum hic per se creverat volumen, & ab amicis aliquot aliisque literarum hujusmodi studiosioribus desiderari videbatur etiam incomitatus, facile vicit sententia, ut censuram sic per se solus publicam quantocyus subiret. Pollicitationis nostrae fides ita ex eventuum fato satis, opinor, liberatur. Ut e primo qualisnam imperii & jurisdictionis forensis circa tam sacra quam profana etiam a rerum conditu per annos circa MMD, *seu ad legis Mosaicae dationem, apud Ebraeos majoresque suos aliosque etiam Dei populos obtineret ratio, haud difficulter elici potest, ita secundus hic exhibet ejusmodi rationem, ex jure divino etiam ortam, quae in Ebraeorum, seu selecti Dei populi, disciplina vigens a legis datione per annos amplius* MD, *seu usque in excidium templi reipublicaeque sacrae, pro legitima semper agnita est, &, qua fieri permitteret exterorum subinde dominantium libido, velut Mosaica ipsa in synedriis, etiam divinitus institutis, habebatur in usu; excepto quod singularia illa (uti casus reservati) quae ad synedrium magnum per secula jam, post legem datam, dicta spectarunt, librum per se occupant tertium. Ex hisce simul, sane etiam ex primo & secundo hoc satis, puto, constabit, per annos amplius* MMMM *tam sacrorum regimen, qua forense esset atque a functione sacra rite distinctum, quam profanorum (sive res spectes, sive personas) juxta jus etiam divinum, ex ecclesiae Judaicae populorumque Dei anteriorum disciplina perpetua ad eosdem attinuisse judices seu magistratus, ejusdem religionis, atque ad synedria eadem, neutiquam omnino, ex juris istius instituto aliquo, sacrorum & profanorum, instar ecclesiasticorum seu spiritualium & laicorum seu temporalium (quae in christianismi linguam ex jure humano, qua forensia spectant, eoque passim subnituntur variatimque temperantur, rite satis sunt recepta) nominibus ullatenus discriminata. Licet interim exempla etiam velut ex Ebraico usu perperam ea de re sibi deductum iverint non pauci, inter se nihilominus alias haud parum dissidentes (tum ex pontificiis, tum reformatis, horumque propaginibus multiplicibus) qui nunc sermonem ipsum sacrum, nunc mores Ebraeorum & disciplinam Mosaicam Talmudicamque male intelligendo intervertendoque, nunc ultro deprædando, in Christianismum etiam inde derivari sibi suisque, ac velut ex jure divino, quod praeceptivum dicitur, asserere enixissime conati sunt imperium & jurisdictionem forensem sacram ab ea quae ad sacra non attineat (quae quidem principibus ac magistratibus christianis, sed sensu etiam satis imperioso & incerto suo relinquunt) distinguendam, eamque amplissimam, seu potius revera non minus interminatam quam lineam seu superficiem in infinitum fictam, licet in diagrammate praesenti terminari visam. Quid enim aliud in ordine ad sacra seu spiritualia? Loquendi genus in infinitum ductile, terminique pro eorum qui jus sub ejusmodi obtendant arbitratu, nescimus. Sunt quidem viri doctis-*

*simi, iique tam e pontificiis * quam reformatis †, qui plane explosum voluerint, ut debuere, commentum illud de duplici aut bifurcato apud Ebraeos veteres regimine forensi, aliis interim, idque ex utroque genere, pertinacius mordicusque illud, ut quod infelici in christianismo hieraticorum aliquot ambitioni haud parum inserviat, retinentibus inculcantibusque. Verum quidem est, in christianismo, postquam cum imperio summo conjunctus est, cognitionem de sacris forensem, ecclesiasticam dictam, a profanorum cognitione ejusmodi prudenter per tribunalia & consistoria invicem distincta, & per personas generis itidem diversi, e principum & rerum publicarum indulgentia esse divisam; uti & profanorum in eam quae capitalis est, civilis, fiscalis, militaris, maritima. Sed isthoc de sacris jure fundatum solum humano esse volunt hic cordatiores, neque ex praecepto aliquo in foedere alterutro divino, aut instituto apostolico, manasse magis atque id quod in profanarum cognitionum distributione ejusmodi evenit. Qui contra sentire non desinunt, etiam qui se non desinere in rem simulant suam, praeter alia obiter de rebus hisce nuper disputata, serio & penitus considerent, num, si christianismum tempore Christi & apostolorum amplexati, ut debuere, fuissent retinuissentque Ebraei veteres, nec excidio fuisset respublica eorum deleta: Num, inquam, synedria, scilicet magnum & minora, penes quae parile, quantum ad sacra simul atque profana, passim imperium erat & jurisdictio (ut in sequentibus demonstratur) in christianismo illo terrae sanctae manere etiam non solum jure potuissent, sed etiam, ut legitima illis & Mosaica, retineri debuissent; etiam quoad christianismi sacra in Aharonicorum, quae tandem prorsus evanuissent, vicem sic tunc succedentia: Id est, utrum leges politicae, seu jus illud quod vocamus* judiciale, *circa universa quotquot Aharonici seu ceremonialis nomine non abolerentur, eundem quem ante, juxta regiminis pristini analogiam, locum Hierosolymis & per Judaeam, id est, terram cujus populo sibi selecto Deus ipse haec in regiminis formam praescripserat perpetuam, debuisset sortiri? Nam ex jure illo judiciali, adeoque ex divino populo illi dato, eoque praeceptivo, orto, pendet quicquid de synedriali imperio & jurisdictione possit concipi. Certe, si ita se res habere voluisset, dubitari, puto, nequit quin fas fuerit christianis (dum rem saltem ad jus quod Judaeis, adeoque christianis inter eos primitivis, in usu fuerit, exigendam velim) in reliquis politiis omnimodis idem circa forensia omnia imitari, tametsi non omnino ad illud fuerint obligati. Obligari enim ad judicialium Judaicorum observationem christianos reliquos, seu qui etiam non ex circumcisionis progenie orti sint, licet non defuerint, ut sub christianismi initiis ita & seculis jam nuperis, qui enixius assererent, nihilominus sententia illa apud doctos simul & perspicaces, etiam ferme, opinor, apud omnes, inter rejectaneas merito habetur. Sed suppositum quod memoravimus pluribus expendetur sub finem libri tertii. In quo problema quidem est dignissimum quod solvatur, nec interim ita Archimedeum ut de eo accuratius & ingenue atque partium studiis vacuo introspicienti liquido satis minime constare poterit. Cum vero rectum sit index sui & obliqui, veterum testimonia diligentius congessimus ex Ebraeis ipsis, etiam & de primitivi christianismi presbyteriis, & qualicunque jurisdictionis apud eos facie, non contemnenda, pro re nata, interposuimus, a papyraceis cum scriptore quopiam digladiationibus & stridula contentionis personalis serra libentius semper abstinemissimi; adeoque etiam a crassissimis ineptiis theologi cujusdam, in alios pariter atque in me sesquipetulci, qui nec mea, nec sua, nedum rem ipsam, omnino intelligens, in scripta mea de ordinatione & presbyterio veteri libro superiori alibique interspersa, ac in alia etiam de disciplina Talmudica a me tradita, procacius involavit; laureolas scilicet in mustaceis, sed more Mandrabuli, apud vernaculos suos, insolentius impotentiusque quaerendo. Sed quam feliciter, judicet lector non impar; ad quem solum provoco. Istum honoris*

* Alphonsus Abulensis ad 4 Regum cap. xii. quaest. 8. cap. xxiii. quaest. 17. alii. † Hugo Grotius lib. De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra; & ad S. Matthaei cap. v. alii.

causa,

s

causa, non nomino; ne quid gravius dicam. Neque ea de re pluribus hic locus. Commodior lemmatum quam in primo adhibetur hic ordo, cum numeris, quibus capitum etiam sectiones respondent. Si quis lectorem se destinaverit continuum aut serium, ab eo mihi impetretur, ut quae, inter recognoscendum, addenda ex adversariis subjunximus, locis suis, velut pro insertis, adnotet, typosque corrigendos juxta corrigat.

Ex aedibus, Londini Carmeliticis,
Octob. Juliani 28.
M DC LIII.

DE

SYNEDRIIS

ET

Praefecturis Juridicis

VETERUM EBRAEORUM

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

I. *Libri hujus inſtitutum & materies.*

II. *Continuatae in Moſe poteſtatis ſummae tam circa ſacra quam profana forenſis, poſt legis in Sinai dationem & ſacerdotium Aharonicum inſtitutum, teſtimonia expreſſiora. Judicium ejus primum, de blaſphemo.*

III. *Secundum, de immundorum paſchate menſe ſecundo celebrando. Singularia ea de re in diſciplina Talmudicorum, qui legem de illis latam ad privatos, non ad populum ſeu eccleſiam integram, ejuſve partem majorem, aut dimidiam, aut ſacerdotum coetum attinuiſſe volunt.*

IV. *De paſchate, juxta eos, menſis ſecundi, ſub Ezechia rege.*

V. *De caſtris, ſeu locis, quibus interdicti immundi.*

VI. *Ad excommunicationis forenſis jus, quod obtendi ſolet, divinum adſtruendum haud omnino facere leges ſacras de interdictione immundorum. Obiter de paſchate patriſamiliae interdicto ob circumciſionis domeſtici alicujus in ſua poteſtate, uti & baptiſmi ancillarum, omiſſione. Et de poenis legum de immundis.*

VII. *Karaeorum, de immundorum paſchate, & de illo Ezechiae, diſciplina.*

VIII. *Judicium Moſis tertium, de ſabbatum in deſerto profanante.*

IX. *De praemonitione judicio illi praevia. Scita Talmudicorum ſingularia de tempore judicii illius & de rei perſona.*

X. *Quartum Moſis judicium, de initiatis Beelphegori ſuſpendendis.*

XI. *Quintum de filiarum Zelophcadi (Salphaad vulgo dicti) in bona paterna ſucceſſione.*

XII. *De primo, ſecundo, tertio & quinto Moſis jam dictis judiciis, paraphraſium Hieroſolymitanae & Uzielidis dici ſolitae ſcita.*

SYNEDRIA & praefecturae juridicae, tum veterum Ebraeorum tum aliorum populorum Dei, quae per intervallum legis in Sinai dationem antevertens circa ſacra pariter atque profana verſabantur, ſimul cum earum appendicibus ac circumſtantiis nobilioribus, libro traduntur primo. Cenſentur etiam ibi, velut ex earum numero, praefecturae illae Moſaicae ex Jethronis ſoceri conſilio inſtitutae [a], quas inde, diſtinctionis commodioris gratia, *Jethroneas* nuncupare liceat. Sed de inſtitutionis earum tempore, qua legis dationem illud ſpectet, vero, plura capite hic ſecundo. Sequitur jam ut videamus de ſynedriis & praefecturis juridicis veterum Ebraeorum quae ad ſecula legis dationem illam inſequentia attinent. Harum aliae ſunt ex intervallo jam ante tractato in hoc quod ſequitur aliquamdiu continuatae; aliae poſtmodum variatim inſtitutae. Prioris hic generis eſt ſingularis illa & ampliſſima Moſis ipſius praefectura forenſis, de qua ſuperius etiam agitur, uti etiam ſunt multiplices illae Jethroneae; ſcilicet ſi modo (ut, juxta veterum nonnullos & ipſum in Exodo ordinem, libro in primo ultro admittitur) ad intervallum

[a] Exod. xviii.

5 illud

illud legis dationem antevertens attinuerit earum institutio; quod inferius expenditur. Posterioris hic generis sunt ordinariae aliae, aliae extraordinariae. Ordinariarum item aliae ad jura Noachidarum seu proselytorum domicilii, id est, gentium, seu simpliciora illa ad genus universum humanum spectantia, aliaque variatim intervenientia reddenda seorsim constitutae sunt; aliae in originariorum & proselytorum justitiae regimen, juxta leges sacras moresque genti utcunque proprias ac usitatas, adhibendum; veluti senatus ille seu tribunal illustrissimum *septuaginta-uninsviral*e & *synedrium magnum* nuncupari solitum, praefecturae *viginti-triumvirales*, quas *synedria minora* vocitant, & *triumvirales*. Extraordinariae nobis hic sunt, tribunal regium, unici (quem מומחה vocant) ob scientiae praecellentiam simul & commodiorem e re nata subinde causarum aliquot cognitionem in judicem constitui praefectura, sodalitiorum nonnullorum ex confoederata inter se disciplina praefecturae, & si quae fuerint id genus reliquae; quibus accedet quod memoratur apud magistros de tribuum singularum consistoriis, ut tribulibus seorsim invicem propriis. De praefecturis hisce universis, earum jurisdictionis & imperii amplitudine, per urbes pagosque dispositione, collegarum electione, nomine dignitatis eorum solenni, formulis, poenis, sessionum diebus, effectibus, appendicibus, circumstantiis & consequentiis (dempta solum synedrii magni jurisdictione, cui per se liber destinatur tertius) libro hoc secundo agendum.

II. Quod ad singularem Mosis potestatem forensem, cum imperio circa ram sacra quam profana amplissimo, ex intervallo superiori seu legis dationem praecedente in hoc quod sequitur continuatam attinet, (inde enim hic auspicandum) ea quidem expressius & maxime cernitur in judiciis aliquot ejus singularibus ab ipso memoratis; veluti,

1 De blasphemo,
2 De immundorum paschate,
3 De Sabbati in deserto violatore,
4 De initiatis Beelphegori,
5 De familia ercifcunda.

Qualenam esset causarum, qua difficiles fuerint, qua leviores seu faciles, discrimen, & quomodo hae in praefecturis Jethroneis, illae autem a Mose ut moderatore summo (apud quem in difficilioribus quibusque quaerendus erat Deus, seu judicium juri placitoque divino consonum impetrandum) essent definiendae, ostenditur libro in superiore. Atque ob difficultatem demum allata est ad eum causa de blasphemo, quae primum, juxta ordinem in Pentateucho [a] servatum, locum hic obtinet. Non autem ad eum seu in praetorium ejus summum ideo allata est quod cuiquam difficile esset de gravitate per se culpae dijudicare: Commissum enim erat facinus etiam in juris naturalis ac divini quod primordiale est, caput expressissimum notissimumque על ברכת השם *de maledictione numinis* [b]: Quin & sensus capitis illius non ita obscure contineri videbatur in juris divini Israelitici interdictis; qua de re statim plura. Difficultas vero oriebatur circa poenae sceleri tanto irrogandae qualitatem. Atque hinc in jus sic vocatus est blasphemus ille, filius Selomithae filiae Dibri Danitae, adeoque plane Israelita, quem ex ea susceperat quidam AEgyptius. Fuisse autem AEgyptium illum, recipitur plerumque apud Ebraeos, eundem ipsum qui a Mose occisus est [c]. Aiunt enim ex traditionibus avitis (quod obiter adnotare liceat) AEgyptium illum fuisse ex praefectis quibus operarum Israelitarum in lateribus conficiendis cura sub Pharaone commissa est, eumque noctu ad eas maritum Selomithae e lecto conjugali imperiose vocasse, & clam ita mox in lectum se contulisse ipsum, ut simulando se maritum esse ultroneis gauderet Selomithae amplexibus. Et חזר, ita aiunt, האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום *Domum reversus maritus, ob facinus illud turbatus est; quod cum videret AEgyptius, is eum percutiebat, & graviter die toto affligebat.* Hinc volunt [d] eum a Mose in suorum vindictam caesum. Atque hinc blasphemi hujus natales petunt. Sed paraphrasis hic Chaldaica [e] Uzieli tribui solita, נבריא, inquit, חייבא בחוד באריה שביא נפק ממצרים בר גברא מצראה דקטל גברא בר ישראל במצרים ועאל על אינתתיה ואתעברית וילידת בר בגו בני ישראל *Homo peccator ac rebellis in Deum coelorum exiit ex AEgypto, filius nempe hominis AEgyptii, qui occiderat virum ex filiis Israel in AEgypto, & ingressus est ad uxorem ejus, quae gravida inde facta peperit filium inter* seu *in medio filiorum Israel.* A Mose ipso nempe dicitur, ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל *Et egressus est filius Israelitidis, qui erat filius hominis AEgyptii inter Israelitas*, seu qui inter eos censitus, aut, ut Graecis vocatur, *filius AEgyptii* ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, *in filiis Israel*, quoniam ex Selomitha matre Danitide seu Israelitide est natus. Quantum enim ad natales, nobilitatem, & sanguinis existimationem, partus apud eos, ut alibi non raro, sequebatur ventrem. Inde Jarchius ad verba illa *inter filios Israel*, מלמד שנתגייר *inde discendum est eum ut proselytum justitiae habitum*, utcunque patrem habuisset AEgyptium. Et Abenezra כנתיהד *in Judaeorum numerum* seu *gentem receptus est* [f]. Sed vero, ut caedis illius Mosaicae causam sic tradunt, ita etiam adjiciunt hic judicium Mosis forense in Selomithae hunc filium aliud; unde, ut ex causa praeeunte, irritatus in blasphemiam eruperit; idque ex eo quod legitur וינצו במחנה & *rixati sunt* seu *certamen inierunt in castris filius Israelitidis ille & homo Israelita.* Nimirum dum in deserto sub vexillis suis Israelitae, adeoque inter eos, loco sibi assignato, Danitae, castrametabantur, Selomithae filium, materni sanguinis jure nixum, tentorium suum ait unt inter Danitas figere voluisse. Hoc facere cum neutiquam ab illis permitteretur, ex eo quod non juxta maternam sed paternam cognationem seu sanguinem ita erat cuique castrametandum,

[a] Levit. xxiv. 11. [b] Videsis lib 1. cap. 2. [c] Exod. ii. 12. [d] *Shemoth Rabba* parash 1 fol. 118. col 4. *Midbar Rabba* parash. 9 fol. 230. col. 2. Gloss. Jarchii ad Exod. ii. 12. Lyranus ibi. [e] Ad Levitic xxiv. 10. [f] Videsis Nachmanidem in *Perush Tora*, fol 213. b. & *Vaicra Rabba* parash. 32. fol. 202. col. 3. *Chizkuni* fol. 171. b. R. Bechai in *Perush*, fol. 156. col. 4.

tandum, nec ille sanguiue paterno Israelita erat sed tantum matetuo, rem, actione injuriarum ab ipso in judicium instituta, coram Mose deductam fuisse, atque sic definitam, ut sententia lata, castrametationis Daniticae area illi, utpote, quantum ad hanc rem, non satis Danitae seu Israelitae, prorsus intercluderetur. Lex quidem [g] de castrametatione ait, *Unusquisque de filiis Israel castra ponet sub vexillo suo,* ובאותות לבית אבותם *& sub signis domus patrum suorum*, seu, ut paraphrasis ibi jam dicta Chaldaica, באתון דמסתמנין על נקסידהון לבית אבהתהון *sub signis quae notata fuerint in vexillis eorum juxta domos patrum eorum*. Et *Patrum* in versionibus plerisque expressa hic mentio, licet Vulgata habeat *per signa atque vexilla & domos cognationum suarum*. Et tametsi lex illa ad annum ab exitu secundum attineat [h], adeoque recentius judicio hoc de blasphemo collocetur, nihilominus hic usurpatur velut tempore judicii illius etiam obtinens. Huc commentarius ille vetus *Vaicra Rabba* [i], יצא שבא ליטע אהלו במחנה דן אמרו לו מה לך ליטע אהלך במחנה דן אמר להם מבנות דן אני אמרו לו כתיב איש על דגלו באותות לבית אבותם ולא לבית אמותם נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף *Exiit* seu *egressus est* (ut in textu sacro) *qui tentorium suum figere in castris Danitarum certaret. Rogatus autem cur nam hoc faceret, respondit se prognatum esse ex Danitide*, seu *matre e tribu Dan. Regestum est ei, legem esse, quemque collocari deberi sub vexillo suo, & sub signis domus patrum suorum, & non domus matrum suarum. Introivit igitur ille in consistorium Mosis; ubi instituta hac de re querela, causa, ut damnatus, excidit: unde exiit, & se sistens blasphemavit*, ut irritatus judicio illo in eum ex verbis legislatoris sanctissimi, in quem blasphemus erat, contra spem, quam ex cognatione ibi devoraverat lato. Idem ipsum legitur in *Sepher Siphra* [k], *Pesiktha Zotertha* [l]. alibique apud magistros pro recepto saepius admittitur. Unanimes quidem undiquaque non sunt hic illi de causa aut sensu exitus ejus. Sed plane receptissima est sententia jam memorata; unde Salamon Jarchius [m] in glossa, מתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחויב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו איש על דגלו באותות לבית אבותם כתוב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחויב עמד וגדף *Ex traditionibus recipitur, exiisse eum e consistorio* seu *praetorio Mosaico, ubi causa exciderat. Cum enim contenderet tentorium suum figere in castris Danitarum, dixere illi, Quid tibi cum hoc loco? Respondit, Ex filiis Dan ego sum. Cui illi, Scriptum est* (in lege sacra habetur) *quemque sub vexillo suo juxta signa domus patrum suorum, unde actionem instituit in praetorio Mosaico. Illic autem causa excidens exiit, subsistensque blasphemavit.* Quasi certamen inter eum & Israelitam in sermone sacro memoratum haud aliud innueret quam litem illam sic decisam de tentorii inter Danitas loco. Ita plerumque legem illam seu praeceptum de castrametationis modo divinum, quod non ante secundum ab exitu annum in sacro sermone reperitur, hanc ad rem trahunt; tametsi etiam interdum non ex lege illa sic recentiore, sed ex praecedente Jacobo patriarchae designatione [n] filiis facta, jus parile tunc pependisse velint [o]. Sed & huc spectat id quo nihil apud magistros frequentius, אין מוקדם ומאוחר בתורה *Non est prius aut posterius in lege* Utcunque autem illa se res habuerit, commode satis intelligi potest, blasphemiae reum hunc esse ante in foro aliquo Jethroneo peractum, ac ob poenae difficultatem tantum inde (juxta praefecturarum Jethronearum institutionem) in praefecturam Mosaicam sic deductum fuisse. Dicitur enim, *Et blasphemavit nomen* Domini, *& maledixit. Et adduxerunt eum ad Mosem, & posuerunt eum in custodia*, seu *miserunt eum in carcerem*, לפרוש להם על פי יהוה *ut explicaretur eis interim* per Mosem *quid vellet hic fieri Dominus*. Ubi Onkelos, עד שיתפריש להון על גזירת מימרא ד״י *Donec eis exponeretur res per sententiam verbi Domini*. In eundem sensum alii. Vulgata, *donec nossent quid juberet Dominus*; & Graeci, Διακρῖναι αὐτὸν διὰ προστάγματος Κυρίου, *ut in eum judicium ferretur ex jussu Domini*. Scilicet veri est simillimum, an reus is esset jam non fuisse apud Mosem disquisitum. Causa satis facilis erat, quantum ad culpam ipsam seu reatum, & probationes rite, qua eis opus esset, admittendas. Adeoque ad peragendum eum, ex interdictis quibus nemo non obligabatur divinis, reum, omnia videntur in Jethronea aliqua praefectura praecessisse; idque juxta leges sacras ante acceptas. Id quidem ne existimemus non omnino obstare debet quod habent aliqui [p], nondum de blasphemia ejusmodi legem fuisse latam, quod necesse est ut intelligant dum nondum scriptam aiunt. Nondum enim forsan, extra tabulas binas seu decalogum, ulla lex in scriptis sacris quae Mosi debemus habebatur. Certe etiam in tabulis illis praeceptum *de non assumendo nomen Domini in vanum* blasphemiam multo magis fugiendam innuit. Sed vero ut expressius ea de re in Noachidarum juris capitibus cautum est, ita etiam in jure Israelitico ante dato satis habetur unde blasphemiae interdictum itidem eliciendum. Qui parentum alterutri maledixisset [q] morte multandus ante erat: gravius ergo crimen maledictio patris in coelis Accedit illud, אלהים לא תקלל *Diis* [r] seu *Deo* (nam pariter hoc etiam sonat) *non maledices*, (quod in Chaldaicis, Syriaca, Arabicis, aliisque versionibus aliquot de judicibus sumitur) diserte apud Talmudicos [s] accipi pro אזהרה לברכת השם *praemonitione* seu *interdicto blasphemiae in Deum*. Reus igitur in jura jam dicta in praefectura, ut videtur, Jethronea aliqua [t] facile peractus, quoniam non ita de poena (utrum scilicet mulcta esse ea deberet, an capitalis, an verberum, an coelitus, ut כרית seu *excisio* aliave ejusmodi, exspectanda) quemadmodum de culpa ipsa constabat, inde ob difficultatem ad praetorium Mosaicum adducitur, & custodiae, unde exhiberi possit, traditur, tum ne poenam qualemcunque imminentem fugeret, tum ut interim de poenae ge-

[g] Numer. ii. 2. [h] Ibid. i 1. [i] Parash. 32. fol. 202. col. 3. [k] Parash. 14 fol. 53 col 1. [l] Fol 53. col 2. [m] Ad Levitic. xxiv. 10. ubi videsis Lyranum & Abulensem quaest. 9. Adde *Baal haturim* ibi, & *Caskuni* fol. 171. 1. [n] Genes. xlix. [o] Videsis *Chiskuni* fol. 171 2. [p] Theodoret. in Levit. quaest 33. [q] Exod. xxi. 17. [r] Ibid. xxii. 28. [s] R Eliaezer Ben Jacob in Talm. Bab. tit. *Sanhedrin*, cap. 7. fol. 66. a. Jarchius ad Exod. xxii. 28. [t] Vide *Pesiktha Zotertha* fol. 31. col 4. prope finem & Jarch. ad Levit xxiv. 12.

nere

3

nere Deus per Mosem quaereretur. *Pesiktha Zotertha* [v] במקלל כתוב לפרש להם על פי י״י שלא היו יודעין אם חייב מיתה הוא או דינו בידי שמים לכך נאמר לפרש להם *De blasphemo scriptum est, ut explicaretur eis quid vellet hic fieri Dominus. Neutiquam enim sciebant an mors ei subeunda esset* (nec enim poena ejusmodi ulibi in legibus ante datis sceleri huic expressim [x] praescripta est) *an judicium ejus per manus numinis* seu *coelitus*, quantum ad poenam, *esset exspectandum*. Inde item Jarchius hic, שלא היו ידעים אם חייב מיתה אם לאו *quoniam nesciebant utrum mortis reus esset an non*. Et sane nisi ex jure sive naturali, quod divinum est, sive Israelitico, quod tum divinum tum humanum tunc erat, cum reum fuisse existimatum fuisset, curnam in custodiam traditus est? Et de dubio circa poenae genus idem quod tradit Jarchius habet Gemara Babylonia [y]. Consulto igitur Numine, poenam capitalem, id est, lapidationem, tum hic tum in causa consimili semper irrogandam decisum est. *Educ*, inquit Deus ad Mosem, *blasphemum extra castra, & imponant omnes qui audierunt manus suas super caput ejus, lapidentque eum universus coetus*. Sunt vero qui deducendi extra castra hic rei causam seu rationem haberi volunt ex jure excommunicandi, quasi illud tunc obtinuisset. Ad verba nempe illa, *Educ blasphemum extra castra*, adnotatur [z], *Nam haereticus excommunicandus est, & separandus ab ecclesia; &, si permanserit obstinatus, justitiae seculari debet tradi morte puniendus. Ideo subditur, Et lapidet eum universus populus*. Quasi eductio illa e castris aliud omnino fuisset quam in commodiorem lapidationis locum! Caeterum planissime haud magis hic excommunicatus erat quam alius quisquam morte damnatus plexusque. Neque omnino excommunicationis forensis usus tunc aliquis; quod pluribus libro superiore demonstratum est. Et de judicio blasphemi Mosaico, quod hic primum est, hactenus.

III. Secundum legitur in historia sacra de paschate primi mensis anni ab exitu secundi celebrato. Scilicet ex lege castris Israelitarum interdicti sunt qui immunditiem a demortuo contraxerant. ויהי אנשים ejusmodi *fuere* [a] jam *quidam*, eoque nomine לא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא *non potuerunt facere pascha in die illo*. Scilicet paschatis sanctitati impares esse eos existimatum est. Querelam igitur instituentes ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא *accedebant coram Mose & coram Aharon eodem* scilicet paschatis notissimo *die*, seu primi mensis, id est, Nisan, luna decima quarta. *Dixerunt viri illi* אליו *ad illum*, (id est plane ad Mosem solum, quemadmodum habent ibi ex Ebraica veritate Chaldaei ליה *ad illum*, & Arabs Erpenianus وقالوا هولا الرجال له *& dixerunt viri illi ad eum*, & Graeci codices optimi, πρὸς αὐτὸν, *ad eum*, aliique veritatis illius sequaces similiter; licet interim exemplaribus in Graecis aliquot legatur πρὸς αὐτοὺς, *ad eos*, uti & apud Syrum להון idem significans, & in Vulgata etiam *eis*, ac in Arabe cum Vulgata Romae edito, لهما *ad utrosque*, quasi non minus ad Aharonem quam ad Mosem, velut apud praetores pari jure utentes, verba agendo fecissent; & Arabica Saadiae Gaon habet tantum, وقالوا *& dixerunt, Nos immundi*, &c) אנחנו טמאים לנפש אדם *Nos quidem immundi sumus per demortuum*; sed interea למה נגרע לבלתי הקריב וגו׳ *quamobrem prohibemur ut non offeramus sacrificium Domino in tempore suo inter filios Israel?* Quanquam excisionis poenam immundis qui ex oblationibus pacificis comederent praescriptam esse [c] sciebant illi, etiam immunditiei nomine castra ipsis nondum purificatis [d] esse utcunque interdicta, nihilominus, cum ex divino itidem paschatis instituto, juxta quod ipsi anno proxime superiore illud celebrassent, etiam die illo seu 14 Nisan anni secundi, cunctis videretur illis idem esse denuo observandum, neque expressim quemquam ab eo ex lege de immunditie arcendum, adjecto etiam eum qui legis sensum alterius servaret ab alterius observatione saepius haberetur interim liber (quod apud magistros est dictum solenne) his, inquam, & hujusmodi aliis perpensis, in castra hanc in rem veniunt illi, utcunque immunditiei nomine ante ex lege aut ejecti a populo [e], ut extra ultro manentes, ut a Mose discerent quando, & quomodo, & cur non die illo, ipsi pariter cum aliis admitterentur; a Mose, ut moderatore, praetore summo, & in rebus hisce singulari. Quod enim dicitur accessisse eos ad Mosem & Aharonem, ita intelligunt magistri, ut ad utrosque simul casu considentes accederent, sed ad Mosem solum ut judicem summumque & per se praesidem. Licet interdum etiam aiant ipsi utrosque super hanc rem ab immundis hisce interrogatos. Inde glossa ordinaria [f] ad illud, *coram Mose & Aharon*, כשנים יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו; *Quoniam utrique consederunt in schola* seu *auditorio* [g] (ubi tam Aharon quam Moses, ut viri consultissimi, docebant exponebantque legem, nec jurisdictionem simul exercentes) *illuc accedebant, & rogabant eos. Quod tamen non ita intelligendum quasi rogassent* aut *rogare voluissent alterum post alterum. Nam si Moses quid faciendum ignoraret, Aharon per se non erat ulterius rogandus*. Quinam hi fuerint per mortuum immundi etiam disputatum est inter Talmudicos. Alii ex eis fuisse autumarunt qui corpus Josephi condiverant [*]. Ita R. Jose Galilaeus, aliique [h]. Alii eos volunt qui cadavera Nadab & Abihu e castris asportarunt, nempe Mishaelum [i] & Elzaphanum. Sic R. Akiba [k]. Alii aliter [l]. Sed vero rem adeo in dubio fuisse liquet ut nec Moses ipse, inconsulto numine, eam explicare auderet aut posset. Quicunque autem fuerint illi, causam difficilem prorsusque novam hanc ad Mosem sic afferunt, postquam tantae, ut

[v] Fol. 31. col. 2. [x] Videsis Lyranum ad Levit. xxiv. 12. [y] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 9. 78. 2. [z] Moraliter in Lyranis. [a] Numer. v. 2, 3. [b] Ib. ix. 6, 7. [c] Levitic. vii. 20. [d] Videsis R. Abraham in *Zerror Hammor*, fol. 112. col. 2. [e] Num. v. 4 [f] Jarch. ad Num. ix. 7. & videsis Abarbinel. in *Perush Tora*, fol. 285. col. 2. & 3. *Pesiktha Zotertha*, fol. 43. col. 3. [g] Abba Chanan in *Pesiktha Zotertha*, fol. 43. col. 3. [*] Genes. l. 26. [h] Gemara Babylonia ad tit. *Succa*, cap. 2. fol. 25. 1. *Semoth Rabba* parash. 20. fol. 138. col. 2. *Sepher Siphri*, fol. 10. col. 1. [i] Levit. x. 4. [k] Gemara citata. Et videsis R. Abraham in *Zerror Hammor*, fol. 112. col. 1. [l] Videsis *Chiskuni*, fol. 172. 2. & Abarbinelem loco citato.

videtur,

videtur, difficultati satis extricandae praefecturae Jethroneae plane impares se etiam agnoverant. Difficultatem statim etiam agnoscens Moses, עִמְדוּ, inquit, וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה יהוה לָכֶם *State, & consulam* seu *audiam quid praeceperit Dominus de vobis.* Dominus inde praescribit legem de secundi mensis paschate immundis ejusmodi, uti & loci distantia [m] impeditis, proprio. Distantiam illam quindecim milliaribus a muris Hierosolymitanis terminant. Lex ad hunc modum concipitur, איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה וגו׳ *Quisquis immundus fuerit per mortuum, aut distantia loci impeditus,* tempore quo primi mensis pascha celebrandum, in mensis secundi, seu Jiar, decima quarta is celebrabit, velut idem ipsum sic inde transferendum festum. Et juxta praescriptum hoc tum in causa hac adeo difficili ad Mosem ut praetorem summum & singularem allata, quantum ad immundos illos, judicandum erat, & proculdubio judicatum, tum postmodum semper pascha observandum. De re tunc indicata atque executioni mandata, *Seder Olam Rabba* [n], ב״ד באייר שהיו טמאי נפש הפסח שנ׳ ויהי אנשים וגו׳ *Die 14 mensis Jiar* (secundi anni illius ab exitu secundi) *immolarunt immundi per mortuum pascha juxta id quod dicitur, Et fuere viri aliquot,* &c. Quoniam autem scriptoribus nuperis aliquot, adeo excommunicationis forensis jus divinum (de quo ampliter actum est libro superiore) adstruere satagentibus, velut haud leve trahi solet argumentum ex immundorum ejusmodi interdictione, quasi in illa excommunicationis ejusmodi jus comperiretur; ideo observare hic liceat quid de interdictione hoc in loco, seu festi immundorum causa in mensem secundum translatione doceant Talmudici. Unanimes quidem eos esse non video quantum ad personarum immundarum naturam; aliis scilicet asserentibus, ad privatos tantum, seu viros singulares aliquot, saltem קהל ecclesiae seu synagogae partem minorem, eosque qui sacerdotalis ordinis non essent, translationem seu interdictionem ob immunditiem, sive hanc per mortuum, sive aliud genus quodcunque, ex hoc judicio & legis hujus sensu attinere, non omnino ad ecclesiam seu synagogam integram, nec ad partem dimidiam; sed interim ad immundos reliquos aeque atque mortuo inquinatos; aliis tantundem pariter quantum ad personarum numeri & qualitatis discrimen recipientibus, sed rem ipsam ad immundos per mortuum solum restringentibus. Sententia prior expressius in Misna [o] legitur; נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים יעשה בטומאה נטמא מיעוט הקהל הטהורין עושין את הראשון והטמאין עושין את השני׃ *Synagoga, ecclesia, universitas populi,* seu *ejusdem pars pleraque, si immunditiem contraxerit* qualemcunque, *aut si fuerint sacerdotes immundi, & synagoga* seu *ecclesia pura, celebrandum est eis pascha etiam in immunditie illa. At vero si fuerit pars minor ecclesiae* seu *synagogae immunda, mundis faciendum pascha primum, & immundis secundum.* Et Gemara Babylonia ibidem [p], תנו רבנן הרי שהיו ישראל טמאין וכהנים וכלי שרת טהורין או שהיו ישראל טהורין וכהנים וכלי שרת טמאין יעשה בטומאה שאין קרבן צבור חלוק *Tradunt Rabbini nostri, si Israelitae immundi fuerint, & sacerdotes & instrumenta ministerii munda, aut si mundi fuerint Israelitae, & sacerdotes & instrumenta ministerii immunda, rite satis celebrandum & pascha in immunditie, quoniam per partes* ejusmodi *non fit sacrificium populi seu ecclesiae.* Firmatum haec eunt ex eo quod in sacra historia hic dicitur, ויהי אנשים *Et fuere viri aliquot immundi,* & in lege ipsa tunc lata איש איש *vir, vir quilibet,* quasi de privatis haec intelligenda, non de populo, ecclesia, universitate, aut parte ejus sive majore sive dimidia (quae velut pro majore hic habita) aut sacerdotali genere. Inde habent [q], יחיד עושה פסח שני ולא ציבור *Privati, singuli faciunt pascha secundum, & non populi universitas.* Item [r] איש איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחין לפסח שני בטומאה אלא עבדו *Vir, vir, privati rejiciendi erant in pascha secundum, sed non populi universitas, quae etiam in immunditie festum rite celebrabat.* Alia [s] in eandem mentem saepius occurrunt. Sententiam posteriorem velut recipiendam amplectitur Rab Chasda sacerdos, discipulus Rab Huna, & caput seu princeps synedrii in jure celeberrimus [t]. Sic legitur in Gemara Babylonia [v]; sequacesque habet ille complures maximosque. Inde Maimonides [x] (cui etiam alii [y] consoni) רבים שהיו טמאי מת בפסח ראשון · אם היו מיעוט הקהל הרי אלו נדחין לפסח שני בשאר הטמאים · אבל אם היו רוב הקהל טמאי מת או שהיו הכהנים או כלי שרת טמאים טומאת מת אינן נדחין אלא יקרבו כולן הפסח בטומאה הטמאים עם הטהורין שנ׳ ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם יחידים נדחים ואין הצבור נדחה · ודבר זה בטומאת המת בלבד כמו שביארנו בביאת המקדש׃ *Si complures in paschate primo essent per mortuum immundi, iique pars minor populi, ecclesiae* seu *synagogae, illi rejiciendi erant in pascha secundum, ut immundi reliqui. At vero si fuisset populi* seu *synagogae* aut *ecclesiae pars major, vel sacerdotes, vel ministerii vasa* seu *instrumenta immunda per mortuum, non sic ob immunditiem ejusmodi transferendum pascha, sed ab omnibus offerendum tunc in immunditie, ab immundis simul cum mundis. Nam juxta illud quod scriptum est,* Et [z] erant viri quidam qui immundi erant per mortuum, &c. *Privati* seu *singuli rejiciuntur, sed universitas populi non sic rejicitur. Atqui obtinet hoc solum ut jus singulare immundorum per mortuum, quemadmodum explicavimus in tractatu de ingressu templi* [a]. Ibi scilicet hac de iisdem ampliusque agens, שאין קבוע, inquit, כל קרבן לו זמן אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה שאם לא יקריב היום יקרב למחר ולמחרת מחר · וכל קרבן שקבוע לו זמן בין קרבן ציבור בין קרבן יחיד דוחה את השבת ודוחה את הטומאה · ולא כל הטומאות הוא דוחה אלא טומאת המת לבדה · כל קרבנות הציבור קבוע זמנים

[m] Misna & Gemara Babylon. tit. *Pesachim*, cap. 9. fol. 93. 2. Maimonid. tit. *Korban Pesach*, cap. 5. [n] Cap 8. [o] Tit *Pesachim*, cap. 7. [p] Fol 79. 1. [q] *Chissun*, fol. 192. 2. [r] Gemar. Babylon. ad tit *Pesachim*, cap. 6. fol. 67. 1. *Pesiktha Zotertha*, fol. 43. col 3. [s] Abarbinel in *Perush Tora*, fol. 285. col. 3. [t] *Juchasin*, fol. 93. 1. [v] Ad tit. *Pesachim*, cap. 7 fol. 70. 1. & tit. *Joma*, cap. 1. fol. 6. 2. Vide Gemar. Hierosol tit. *Pesachim* cap. 9. fol 36 col. 4. [x] Tit. *Korban Pesach*, cap 7. & in Misn. tit. *Pesachim*, cap. 7. §. 6. [y] Mosca Mikotzi Praecept. affirmativ. 224 fol 229. col. 3. Obadias Bartenorius ad Misnam, tit. *Pesachim*, cap. 7. § 6. [z] Numer. 18 10. [a] Tract. *Biath Hamikdash*, cap. 4. §. 9.

[a]לפיכך כולן דוחין את השבת ואת טומאת המת ׃ ובכל קרבן כהן שקרב בטומאה אינו נאכל ׃ אלא מקטירין ממנו דברים הראוין להקטרה והשאר הראוי לאכילה נשרף כשאר קדשים שנטמאו ׃ כיצד דוחה את הטומאה ׃ הגיע זמנו של אותו קרבן והיו רוב הקהל שמקריבין אותו טמאין למת ׃ או שהיו הקהל טהורין והיו הכהנים המקריבין טמאים למת או שהיו אלו ואלו טהורין והיו כלי השרת טמאים למת ׃ הרי זה יעשה בטומאה ויתעסקו בה הטמאים והטהורים כאחד ויכנסו כולן לעזרה ׃ אבל הטמאים בטומאה אחרת כגון זבין וזבות ונדות וטמאי שרץ ונבלה וכיוצא בהן ׃ לא יתעסקו ולא יכנסו לעזרה ואף על פי שנעשה בטומאה ׃ ואם עברו ועשו או נכנסו לעזרה חייבין כרת על הביאה ומיתה על העבודה ׃ שלא נדחית אלא טומאת המת בלבד ׃ *Sacrificium cujus tempus haud praestituitur, nec sabbatum pellit, nec immunditiem* (id est, non inde observatio aliqua sabbati minuenda, nec immunditics inde velut in suspenso ita aestimanda ut, ea non obstante, id rite offerri queat) *quoniam si hodie non offerat quis, aut die crastino aut postmodum offerre pariter & tempestive ei licebit. Sacrificium autem omne cui praestituitur tempus, sive id populi fuerit universi* seu *ecclesiae, sive privati, pellit & sabbatum, & immunditiem, quod tamen de immunditie per mortuum solummodo capiendum. Omnibus sacrificiis populi, synagogae* seu *ecclesiae integrae tempora praestituuntur sua; unde eorum quodlibet pellit & sabbatum, & immunditiem per mortuum. Ex eis autem nil quod offertur comeditur, sed suffimentis idonea adolentur, & quae comestioni alias sint idonea comburuntur, ut sanctorum reliqua immunditie inquinata. Quomodo pellit sacrificium ejusmodi immunditiem? Nimirum, si tempore ejusdem magna pars populi* seu *ecclesiae, a qua offerendum fuerit, immundi sint per mortuum; aut si fuerit populus universim mundus, sed sacerdotes, a quibus offerendum, immundi per mortuum; aut tam hi quam illi mundi, sed vasa* seu *instrumenta ministerii sint immunda per mortuum, sacrificium illud, non obstante immunditie ejusmodi, a mundis simul & immundis velut ab unico corpore praestandum, atque universis atrium ingrediendum. At vero de aliis immunditiei generibus*[b]*, veluti seminis fluxu laborantium sive marium sive foeminarum, & menstruatarum* (exemplaria alia hic adjiciunt וילדות & *puerperarum) & a reptilibus, seu cadavere a bestia rapto contractis, & similibus, aliter statuendum. Qui enim eorum ulla contraxerint, se sacrificiis immiscere non debent, nec atrium ingredi, tametsi facere inceperint in immunditie. Et si transgressi fuerint, & fecerint, & ingressi sint in atrium, rei sunt excisionis* [c] *ob ingressum, & mortis* (coelitus tantum exspectandae[d] seu בידי שמים) *ob hujusmodi cultum, quoniam non pellitur immundities in sacrificiis ejusmodi alia praeter eam solam quae a mortuo contrahitur.* Et paulo post, ומניין שטומאת מת דחויה בצבור שנ׳ ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם כך למדו מפי השמועה שאנשים יחידים הם שידחו לפסח שני אם היו טמאים ׃ אבל צבור שהיו טמאי מת אינן נדחין אלא הטומאה תדחה ויעשו פסח בטומאה והוא הדין לכל קרבן שקבוע לו זמן כפסח שהוא דוחה את הטומאה׃ *Causa autem cur, juxta sententiam receptam, immunditics per mortuum pro impedimento nullo sic habeatur in ecclesia, populo, seu universitate, elicitur ex illo,* Et erant viri quidam, *seu* aliquot, qui immundi erant per mortuum. *Inde doctrina manavit ex veterum traditione, privatos* seu *viros aliquot singulos fuisse,* ex lege inde data, *qui in paschha secundum essent rejiciendi. Sed vero quoties ecclesia* seu *universitas fuerit immunda per mortuum, non sic ea rejicienda: Sed faciunt,* seu *sacrificant, in immunditie. Atque hujusmodi jus obtinet circa omnimodum sacrificium cui tempus singulare praestitutum est in paschate cujus celebrationi immunditics impedimento non fuerit.* De parte dimidia etiam idem[e]; היו הקהל מחצה טהורים ומחצה טמאים מת כולן עושין בראשון והטהורים עושין לעצמן בטהרה והטמאים עושין לעצמן בטומאה ואוכלים אותו בטומאה ואם היו טמאי מת עודפין על הטהורים אפילו אחד יעשו כולן בטומאה ׃ *Detur fuisse partem ecclesiae* seu *synagogae dimidiam mundam, & partem alteram immundam per mortuum; universis faciendum erat in paschate primo, mundis scilicet per se & in munditie, & immundis per se & in immunditie. Et comedebant sic pascha in immunditie.* (Nam [f]מחצה על מחצה כרוב *partis dimidiae sic, ut alteram respicit, ratio non est alia quam velut partis majoris.) At si immundi per mortuum immiscerent se mundis, etiamsi unicus tantum, universi in immunditie faciebant.* Adjicit Maimonides, uti reliqui hic satis consoni; detur, virorum partem tunc dimidiam fuisse mundam, & dimidiam per mortuum immundam, atque in recensione numeri foeminarum simul cum viris, reperiri majorem partem mundam. Parti mundae tunc pascha faciendum erat primum; sed vero immundae nec primum nec secundum. Non primum, מפני שהן מיעוט *quoniam ea* in recensione illa *minor* seu *non dimidia* erat: Non secundum, מפני שהנשים בשני רשות ונמצא הטמאים מחצה ואין מחצה עושין את השני ׃ *Quoniam foeminae immunes sunt a secundo, adeoque recidunt immundi in partem* (virorum) *dimidiam ad quam pascha secundum non spectat.* Nimirum ex recepta Talmudicorum doctrina ad paschatis primi celebrationem sexus uterque pariter obligabatur. Expressim aiunt[g], אחד האיש ואחד האשה חייבין במצוה זו ׃ *Ad praecepti de paschatis observatione* (de primo dictum) *tam foeminae quam mares obligabantur.* Quod vero ad pascha secundum attinet, ab illo non arcendas aiunt fuisse foeminas, nec interim ad illud obligatas, sed pro ipsarum arbitrio tantum rem sive peragendam sive praetermittendam. Maimonides[h]; נשים שנדחו לשני בין מפני האונס והשגגה בין מפני הטומאה ודרך רחוקה הרי פסח שני להם רשות רצו שוחטין רצו אין שוחטין ׃ *Si foeminae sive per errorem sive per immunditiem sive ob itineris distantiam rejiciantur in paschate secundum, integrum est eis sive illud observent sive non. Si velint, mactent; si nolint, non mactent.* Idem; si pars populi pleraque immunda esset per lepram, fluxum, ejusmodi alia, & pars

[b] Levitic. xxii. [c] Levitic. vii. 21. [d] Ex Levitic. xxii 2, & 9. videsis Maimonid. Tract. *Biath Hamikdash*, cap. 4. sub initium. [e] Tract. *Korban Pesach*, cap 7. [f] Mikotzi Praec. affirmat. 224. fol. 229. col. 3. [g] Maimonides tit. *Korban Pesach*, cap. 1. Qua de re vide item Gemar. Babylon. tit. *Pesachim*, cap. 8. fol. 71. 2. & *Cesepb Misna* ad Maimonidem tit. dicto. cap. 1. §. 8. [h] Tit. jam dicto, cap. 5. §. 8.

minor per mortuum, immundis per mortuum faciendum non erat primum pascha, quoniam pars erat minor; nec secundum, שאין היחידים עושין את השני אלא בזמן שעשו רוב הקהל את הראשון וכאן הואיל ולא עשו רוב הקהל בראשון לא יעשו אלו המיעוט הטמאים לבית את השני : *Quoniam privatis non faciendum secundum nisi etiam universitas populi* (modo jam dicto intellecta) *faceret primum. Et hoc in casu, quoniam universitas non fecerat primum, ideo parti minori, immundorum nempe per mortuum coetui, haud faciendum secundum.* Si pars populi seu ecclesiae pleraque immunda esset per mortuum, & pars minor per lepram, fluxum, ac similia, immundis per mortuum faciendum pascha primum, velut iis qui universitatis seu ecclesiae nomen hic induissent; reliquis vero immundis nec primum faciendum nec secundum: Haud primum, שאין נדחית בציבור אלא טומאת המת בלבד *Quoniam immunditiei impedimentum in populo illic non removetur extra causam immunditiei per mortuum*; haud secundum, שאין עושין פסח שני אלא אם בא הראשון בטהרה אבל אם נעשה ראשון בטומאה אין שם פסח שני : *Quoniam locus non erat paschati secundo nisi praecessisset primum in munditie. Sed si primum factum esset in immunditie, tunc secundum erat nullum.* De ecclesia item seu populo trifariam diviso aiunt, היו שליש הקהל טהורים ושליש זבים וכיוצא בהם ושליש טמאי מת אותן טמאי מת אין עושין את הראשון ולא את השני אין עושין ראשון שהרי הן מיעוטים לגבי טהורים עם הזבים ובשני לא יעשו שהרי מיעוט עשו בראשון : *Si pars tertia ecclesiae seu synagogae fuerit munda, tertia immunda e fluxu aliave id genus immunditie, & demum tertia pars immunda per mortuum; immundis hic per mortuum nec primum faciendum pascha, nec secundum: Non primum; quia pars fuat minor respectu immundorum per fluxum & simul mandorum,* qui duas faciunt partes tertias: *Non secundum; quia ad partem minorem* (nec majorem partem populi; sed ad mundos illos tantum) *attinuit ita facere primum.* Nec locus secundo nisi ubi pars major fecerit in primo, ut superius ostensum. Addunt item modum, tempus ac locum ita dividendi, ut rite dignoscatur quaenam qualisve fuerit hic pars dimidia, adeoque tertia, aliave. כיצד משערים הפסח לידע אם רוב הקהל טמאים או טהורים אין משערים בכל האוכלים שאיפשר שיהיו עשרים נמנין על פסח אחד וישלחין אותו ביד אחד לשחוט עליהם אלא משערים בכל הנכנסים לעזרה ועד שהן מבחוץ קודם שתכנס כת הראשונה משערין אותן : *Quod ad modum attinet, mensuram seu numerum paschatis ineundi, quo dignosceretur utrum populus seu ecclesia esset munda an immunda, non numerandi erant coetus eorum qui comederent. Nam fieri potuit ut viginti, qui simul participes paschatis essent unici, mitterent illud per manum unicam quae illud eorum nomine mactaret. Sed numerandi erant universi illi qui atrium ingressuri essent, idque antequam classis prima ingrederetur.* Compluria hac de re traduntur [i] alia. Et quamplurimas habent hujusmodi aliis, ut de familiis & tribubus integris immundis, idque genus aliis, subtilitates hanc circa rem, quibus etiam Misna & Gemara utraque tituli Talmudici *Pesachim* refertae.

IV. Nec quid omnino in adversum volunt, sive prioris sive posterioris sententiae tenaces, haberi ex historia sacra de immundis, & secundi mensis paschate sub Hezekia rege celebrato. Etiam Maimonides ipse [k]; והרי הדבר מפורש בכתובים שנאמר שם כי רבת הקהל אשר לא התקדשו והלוים על שחיטת הפסחים לכל לא טהור להקדיש לה׳ כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו׳ ומהו זה שנאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב מפני שעברו אותה השנה מפני הטומאה שנאמר ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלם לעשות הפסח בחדש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכהנים לא התקדשו למדי׳ וכבר בארנו בקדוש החדש שאין מעברין את השנה לכתחלה מפני הטומאה׳ ועוד אחרת היתה שם באותה השנה שעבר חזקיה המלך את השנה ביום שלשים של אדר שראוי להיות ראש חדש ניסן ועשה אותו החדש אדר שני ולא הודו לו החכמים שאין מעברין כיום זה כמו שביארנו בקדוש החדש׳ ומפני דברים אלו שעשה שלא כהלכה נאמר כי אכלו את הפסח בלא ככתוב ובקש רחמים על עצמו ועל החכמים שהסכימו על מעשיו שנאמר כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ה׳ הטוב יכפר בעד ונאמר וישמע ה׳ אל יחזקיהו וירפא את העם הזה שנרצה קרבנם : *Et quantum ad rem in Hagiographis* (in historia paschatis Hezekiae) *narratam, ubi dicitur* [l], Multi namque in populo erant qui non fuere sanctificati, *seu munditiei redditi*, & Levitae mactationi paschatis incumbebant pro unoquoque qui non advenerat sanctificatus Domino. Multi namque e populo, & plurimi de Ephraim & Manasse & Issacar & Zabulon non fuerunt purificati. *Et ad id quod innuitur per illud quod ibi sequitur*, & tamen comederunt pascha contra praescriptam legem; *scilicet hoc inde factum quod intercalassent annum hanc ob immunditiem populi, secundum id quod dicitur*, & iniit [m] rex consilium cum principibus suis atque universa multitudine in Jerusalem ut facerent pascha in mense secundo, quoniam non potuere facere illud tempore illo, seu *praestituto*, eo quod sacerdotes non erant satis purificati. *Et jam ante ostendimus in tractatu de novilunio, annum non omnino esse intercolandum immunditiei causa* [n]. *Insuper etiam aliud accidit hoc in anno. Nimirum Hezekias rex intercalabat annum* (id est, mensem adjecit, seu Adarem secundum) *tricesimo die Adar, qui debuerat esse principium mensis Nisan, sed fecit mensem illum Adar secundum. Sed dissenserunt ab eo sapientes, quoniam* ex recepta disciplina *haud intercalandum erat die illo, ut etiam ostendimus in tractatu de novilunio. Atque eo quod ad hunc modum contra receptam disciplinam peccavit, dicitur illud, quod* comederunt pascha contra praescriptum legis; *unde etiam misericordiam seu veniam sibi petiit & sapientibus quotquot ei adsenserant, juxta id quod dicitur*, & oravit Hezekias pro eis, dicens [o], Dominus, qui bonus est, propitietur eis, *&c. Atque adjicitur*, & audivit Dominus Hezekiam, & sanavit populum hunc, *quoniam accepta fuat sacrificia eorum.* Consoni sunt hic alii [p]. Adeoque non ex immunditie pependisse

[i] Gemar. Hierosolymit. tit. *Pesachim*, cap. 4. fol. 34. col. 3. [k] Tract. *Biath Hamikdash*, cap. 4. [l] 2 Paralip. xxx. 17. [m] Ibid. ii. [n] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 12. b. [o] 2 Paralip. xxx. 18. [p] *Pesiktha Zotertha*, fol. 43. col. 3. Abarbinel *Perush Tora*, fol. 285. col. 3. & videsis Aben Ezram ad Exod. xii. *Ceseph Misna* ad Maimonidis tit. *Korban Pesach*, c. 1. §. 1.

rem

3

rem volunt, nec contra praescriptum legis jam dictae pascha illud esse celebratum ab eis qui majorem partem populi conficerent, quae, licet immunda esset, nihilominus mense primo seu Nisan, sine intercalatione, pascha mactare debuisset. Sed ideo neutiquam rite celebratum docent, quoniam tempus legitimum sic contra disciplinam per intercalationem illegitimam in mensem alium, qui primi locum sic teneret, transferebatur. Quod quidem maxime priori favet sententiae, qua legitime in mense primo pascha primum ecclesiae, synagogae integrae, seu majori ejus parti, ac sacerdotibus immundis, juxta ante dicta erat, non obstante immunditie, celebrandum. Atque huc spectat illud quod in corpore Talmudico[q] non semel habetur, res ab Hezekia rege (adeo interim laudato[r]) gestas tres a sapientibus fuisse improbatas. על שלשה, inquiunt, דברים לא הודו לו קצץ דלתות של היכל ושיגרן למלך אשור ולא הודו לו סתם מי גיחון העליון ולא הודו לו עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו : *Circa tria dissensere ab Hezekia rege* sapientes, seu eorum quamlibet improbarunt; *quod truncavit*[s] *valvas templi* (auri scilicet quo obductae sunt laminis spoliavit, seu *decorticavit*; sic enim intelligunt Rabbini[t]; & expressim habetur idem in versione Arabica,

قشر حزقيا فضة وذهب ابواب بيت الرب

Evulsit laminas auri & argenti valvarum domus Domini, cui consonae sunt Anglica, Belgica, Gallica, aliae; quod etiam ipsum ex sacro sermone satis elicitur) *& eas misit ad regem Assyriae, quod occlusit aquas*[u] *Gihon superioris, & quod intercalavit Nisan in Nisan*, id est, contra disciplinam mensem qui debuerat esse Nisan in Adar secundum convertit. Idque velut immunditiei publicae causa, cujus nomine nec annus intercalandus erat, nec paschatis festum e primo in secundum mensem transferendum. Eandem rem etiam nos alibi tetigimus[x]. Et de Karacorum hic sententia vide comma hujus capitis VII.

V. Quod ad castra attinet e quibus emittebantur seu emittendi erant juxta legem divinam[y] immundi, illa Talmudici interpretantur de atrii Israelitarum, sive in tabernaculo sive in templo, introitu, & locis introitu illo interioribus. Maimonides[z]; מצות עשה לשלח כל הטמאים מן המקדש שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש זה המחנה האמור כאן הוא מחנה שכינה שהוא מפתח עזרת ישראל ולפנים : *Praecipitur ex lege ut emittantur omnes immundi de templo, juxta id quod scriptum est, ut emittant e castris omnem leprosum, & omnem fluxu immundum, & immundum per mortuum. Castra autem ibi memorata sunt castra Domini, id est, quod ab ostio atrii Israelitarum* (sic dici soliti) *& interius habetur.* Etenim castra sibi recensent triplicia, מחנה שכינה *castra Domini* (quae aiunt fuisse a porta orientali interiora) מחנה לויה *castra Levitarum*, ab introitu nempe, seu radicibus montis templi usque in portam illam, & מחנה ישראל *castra Israelitarum*, ab introitu urbis Hierosolymitanae usque ad introitum seu radices montis templi. Et ejusmodi castrorum distinctionem triplicem in tabernaculo & circa illud, ante exstructum templum, faciunt analogam. Primis autem castris ex lege sacra aiunt interdictos fuisse immundos omnimodos, dicti scilicet generis, seu corporali & externa immunditie inquinatos, & secundum ante memorata in castra non admittendos. Nam etiam in immunditie illuc rite admissi quamplurimi, quoties cessavit juxta jam ante dicta immunditiei in sacris obeundis effectus. Tam secundis castris quam primis etiam universos ejusmodi immundos interdictos, praeter mortuo pollutos, qui intra montem templi seu castra secunda legitime admissi. Terriis demum, uti &. cum reliquis, primis & secundis interdictos fuisse, quemadmodum & locis aliis non paucis, leprosos.

VI. Jam vero cum ad hunc modum se res haec habuerit, viderint illi qui argumenta undiquaque ad excommunicationis, ut usurpari solet, forensis, tam majoris quam minoris, jus adstruendum tam solicite corrogare solent, utrum apposite omnino illuc trahant sive leges sive disciplinam Ebraeorum de immundis ejusmodi sacris ac hominum communione arcendis; quasi etiam immundities illa externa (cujus in pentateucho mentio tam crebra) velut peccatorum seu scandalorum, quorum nomine quis ab eis qui excommunicandi jurisdictione utuntur in jus vocatur, typus hanc in rem habendus esset, velut jurisdictionem ejusmodi designans. Etenim ex jam allatis constat, ne quidem castris Domini, seu sanctissimis recessibus, in sacris primi mensis paschalibus ob immunditiem, velut ob vitium seu impedimentum, ex sui natura, ubicunque reperiretur, quoslibet immundos juxta disciplinam Talmudicam interdictos, sed tantum aliquos ex singulari legis sensu ad privatos, ut dictum est, variatim restricto. Nam si ob intrinsecam immunditiei vim simpliciter interdicendi fuissent, non privati solum, sed pariter ecclesia seu populus integer, ejusdemque pars pleraque, ac sacerdotum coetus immundus, illinc arcendi fuissent; quos legitime admittendos in immunditie sua, idque ex ipsa legis sacrae mente, receptum est. Atque ut immunditiei ipsius ratio nulla, quantum ad sacra illa omnimodamque in eis communionem, habita est extra casus quales memoravimus singularium aliquot singulares, ita nec peccatorum utcunque atrociorum (exceptis duntaxat iis quorum nomine expressim in lege arcebantur aliqui, ut incircumcisi[a], ac id genus aliquot alii) habita est in sacris qualibuscunque ulla ejusmodi ratio ut inde sive populus, seu ecclesia ipsa, sive pars ejus aliqua, privatusve quisquam inde arceretur; tametsi etiam sub טמאה *immunditiei* nomine velut internae, adeoque diverso ab externa illa sensu, peccata seu praeceptorum violationes contineri, sed non omnino ut interdictio inde sequeretur, itidem velint[b]. At vero, quicquid de interdictionibus,

[q] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Pesachim*, cap 9. fol 36. col 4. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 18. col. 4. Babylonia ad tit. *Beracoth*, cap 1. fol. 10. 2. ad tit. *Pesachim*, cap. 4. fol. 56. & in editione Misnae cum commentariis Maimonidis & Bartenorii ad finem dicti capitis, & vide edit. Misnae a Menasse Ben Israel, fol 49. 1. [r] 2 Regum xviii. 3. [s] Ibidem xvi. [t] Jarchius ibi & David Kimchi. [u] 2 Paralip. xxxii. 4. [x] De Anno Civili Vet. Ebraeorum, cap 9. [y] Numer. v. 3. [z] Tit. *Biath Hamikdash*, cap. 3. & ibi *Cesephi Misna*, Moses Mikotzi Praecept. Negat. 304. & Affirm. 174. & videsis Gemar. Babylon. ad tit. *Pesachim*, cap. 6. fol. 67. 1. [a] Exod. xii. 43, &c. [b] Maimonides *More Nebochim*, part. 3. cap. 47.

quales

quales memoravimus, aliisve dicendum fuerit, id inprimis ad hanc rem advertendum est, haud per jurisdictionem aut sententiam aliquam forensem seu consistorianam, praeeunte in jus vocatione causaeque solenni examine, latam, seu excommunicationis instar, sacris aut communione aliqua interdictum esse quempiam immundum, sive juxta id quod factum est populariter [c] statim post legem de immundorum emissione datam, sive cum aliter [d] immunditiei causa ejectus quis exclususve, nec quemquam alium sacris ex lege diserte prohibitum, nedum simplicis peccati aut scandali nomine utcunque atrocissimi sic fuisse ex judicio forensi interdictum seu excommunicatum. Sed simulac leges sacrae de hisce aliisve id genus latae sunt, immundi aliique sic interdicti juxta legum earum mentem receptam ita inde interdictis abstinere debebant, ut, si non ultro abstinerent ipsi, saltem praemoniti, sed in castra seu sacra sibi sic prohibita se ingererent, legesve aliter violarent, aut singulari juri zelotarum, qui incurrerent punirentque de quibus alibi [e] fusius diximus) aut poenis forensibus, veluti capitalibus, verberum, mulctarum, aut coelitus exspectandis, ut excisioni (quam כרית vocitant) aliisve בידי שמים *manu divina* infligendis, aut demum, ut res postulavit, generi jam dicto triplici obnoxii erant uti legum sacrarum violatores, nec ob violationem omnino excommunicandi. Neque enim poena illa ex lege erat sacra aliqua, nec Mosis aevo nata, sed post captivitatis tempora ex invento tantum humano introducta, ut libro fusius ostenditur superiore. Verbi causa, ut res ipsa in exemplo uno & altero clarius cernatur; lex habetur sacra [f] qua universis praeter circumcisos inhibetur pascha, adjecto [g] insuper, וכי יגור אתך גר ועשה פסח ליהוה המול לו כל זכר ואז יקרב לעשתו *Si advenerit ad te proselytus* (ut septuaginta) *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam* (ut Vulgata, seu, ut Onkelos, ארי יתגייר עמכון גיורא quod recte vertit cardinalis Toletanus, *Quando transierit ad vestram religionem aliquis proselytus*) & *fecerit*, seu *facere voluerit, pascha Domini, circumcidatur ei omnis masculus*, seu *circumcidat omnem masculum suum* (Graeci ibi, [illegible], *circumcides ejus omne masculinum*, quasi תמול legissent, & tam secundam personam hic quam paulo ante commate 44, agnoscendam voluissent, ubi tamen Vulgata habet *circumcidetur*; etiam & Fagiana Onkeli versio ibi, *circumcidas eum quicquid masculinum fuerit*, ubi exemplarium aliquot [h] Chaldaica sunt, יגזר ליה כל דכורא *circumcidetur omnis masculus ejus*, seu *circumcidat*; aliorum [i] autem, ותגזר ליה & *circumcides ei*, quibus consoni Graeci & Fagius; Syrus autem מבא יגזר כל דכרא *postquam circumcisus fuerit omnis masculus*, Arabs R. Saadiae,

فليختن كل ذكر في ناحيته

circumcidatur omnis masculus in parte ejus seu *apud eum*, ubi editio Jaiana habet, كل رجل *omnis vir* pro ذكر *masculus*; Judaei Mauritanenses, يختن له كل ذكر *circumcidatur ei omnis mas*, & Hispanienses, *Sea circumcidado a el todo macho*; Vulgata, *Circumcidatur prius omne masculinum ejus*) & *tum demum accedito ad faciendum ipsum*, seu *tunc rite celebrabit*, ut Vulgata. Ex hujus legis sensu eliciunt, neminem rite paschali sacrificio admittendum fuisse, nisi prius non solum ipse circumcisus esset, sive proselytus justitiae sive originarius, sed etiam mares omnes in potestate ejus, veluti filii minores, & servi tam majores quam minores, pariter circumciderentur. Atque simile habebatur ex cabala seu traditione jus de ancillis nondum baptismo juxta libro in superiore [k] memorata in religionem Ebraicam receptis. Inde Gemara Babylonia [l], מילת זכריו ועבדיו מעכבת בפסח *Circumcisio masculorum suorum & servorum suorum praetermissa impedimento est ne quis pascha rite celebret.* Et Maimonides [m], כשם שמילת עצמו שמעכבתו מלעשות פסח כך מילת בניו הקטנים ומילת כל עבדיו בין גדולים בין קטנים מעכבת אותו שנ׳ המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ואם שחט קודם שימול אותם הפסח פסול: *Quemadmodum circumcisio alicujus praetermissa impedimento erat ne quis pascha rite celebraret, ita etiam circumcisio filiorum suorum minorum & servorum suorum sive minorum sive majorum* (nam utrique in ejus potestate) *impedimento erat ne id faceret ipse; juxta illud quod scriptum est* [n]; Circumcidatur illi quilibet mas, & tunc accedat (*nec ante*) ad faciendum illud. *Atque si prius immolaret quam circumcideret*, aut circumciderentur utcunque illi, *pascha ab illo celebratum profanum erat.* Subjungit, וכן טבילת אמהותיו לשם עבדות מעכבתו מלעשותו ודבר זה מפי הקבלה שהטבילה לשפחות כמילה לעבדים: *Idem dicendum de baptismo ancillarum ejus* (gentilium, quales item servi jam dicti) *nomine servitutis*, praetermisso. *Parile etiam illud est impedimentum; quod e cabala seu traditione recipitur. Nam baptismus ancillarum est ut circumcisio servorum.* De majoribus scilicet patribusfamiliarum hoc dictum, quantum ad servos & ancillas. Nam de minoribus ait idem; הקטן אין מילת עבדיו וטבילת שפחותיו מעכבתו מלהמנות על הפסח שנ׳ וכל עבד איש להוציא את הקטן: *Minori* (anno duodecimo & die unico) *circumcisio servorum suorum & ancillarum baptismus* praetermissus *non obstabat quo minus paschati celebrando rite interesset, secundum id quod scriptum est* [o], & quilibet servus viri (ubi Vulgata, *omnis servus*; uti & versiones nuperae, Gallica, Italica, Germanica, aliae; nec vocis *viri*, qua sive aetatem sive sexum denotat, ratio habita ulla in Graecis; Tremellius, *omnis servus cujusque*; sed Arabicae, Syriaca, Chaldaicae, رجل habent & גבר, quae τῷ איש quidem respondent qua *virum* seu *non minorem* significant; & Judaei Hispanienses, *todo*

[c] Num. v 4. [d] Num. xii 14. [e] De Jure Naturali lib, 4. cap. 4 & vide Hugon. Grotium ad Numer. xv 30. & Philonem lib. de Monarchia. [f] Exod xii. 43. [g] Ibid xlviii. [h] Editionis regiae Johannis de Gara, Jaianae [i] Constantinopolit. Bomberg Buxtorf alia. [h] Cap. 3. [l] Ad tit. *Jebimoth* cap. 6 fol. 70 2. [m] Tract *Korban Pesach* cap. 5 & vide Jarchium, Lyranum, alios id genus ad Exod. xii 44, &c. *Mechilta* fol. 7. col 3 Mosem Mikotz: praecept. affirm. 224. *Cosbaus* fol. 192. 2. [n] Exod. xii 48. [o] Exod. xii. 44.

siervo de baron; & Anglica, Every mans ser- vant) *ut minor sic excluderetur.* Idem etiam de impedimento ex circumcisionis domesticorum masculorum omissione memorat Maimonides in *More Nebochim* p; ubi ex sapientum disciplina veteri refert, intermisisse Ebraeos in AEgypto circumcisionem ut AEgyptiis similes fierent, ובאשר צוה אתנו במצות הפסח והתנה בו שלא ישחט אלא אחר מילת עצמו ובניו ובני ביתו ואז יקרב לעשותו *Et cum injunctum fuit nobis praeceptum paschatis, hanc ei conditionem annexuisse* Deum *ut a nemine mactaretur nisi postquam circumcideretur tum ipse, tum filii ejus, & filii familiae* seu *domus ejus* (id est, omnes servi domestici) *& tunc demum, nec ante, cuilibet patrifamiliae accedendum ad pascha faciendum.* Ita Ebraica Rabbi Samuel Ben Tybbon, qui ex Arabicis autoris transtulit q. Et ex hujus Ebraicis tum vetus versio tum recentior seu Buxtorfiana sumpta est. Codex ibi Arabicus MS. (cujus exemplar vetustum literis Judaicis scriptum vir praestantissimus amicissimusque Edwardus Pocockius mecum communicavit) ad hunc modum hic, uti & alibi non raro dum sive textus sacros sive Rabbinorum suorum scita singularia inserit autor, habet Arabica cum Ebraicis commista r, פלמא שרע אלפסח ואשתרט פיה אן לא ידבח אלא בעד מילת עצמו ובניו ובני ביתו וחיניד יקרב לעשותו, id est,

فلما شرع الفسح واشترط فيه ان لا يذبح الا بعد

מילת עצמו ובניו ובני ביתו وحينئذ יקרב לעשותו

quod idem cum jam dictis sonat. Aliae fuere causae non paucae unde sacrorum aliqui rite capaces non fuere, alioquin & ante satis capaces. Item de immundis sacro cultui in templo se contra legis sensum immiscentibus idem Maimonides s, טמא שעבד במקדש חילל עבודתו וחייב מיתה בידי שמים על עבודתו אף על פי שלא שהה שם שנאמר וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי הרי זה אזהרה לעובד בטומאה ויחללו הוא אומר ומתו בו כי יחללוהו בה חילול האמור חייב מיתה בידי שמים אף כאן מיתה בידי שמים וכל לאו שחייבין עליו מיתה בידי שמים לוקין עליו אף על פי שאם עבד בטומאה אינו חייב בבית דין אלא מלקות אחיו הכהנים לא היו מביאין אותו לבית דין אלא מוציאין אותו לחוץ ופוצעין את מוחו ואין ממחין עליהן בכך: *Immundus se cultui in templo sacro immiscens profanabat ministerium suum, & reus inde erat mortis coelitus infligendae, idque tametsi non moraretur ibi; secundum illud quod dictum est* t ad sacerdotes, *ut separent se a rebus sanctis filiorum Israel*, dum scilicet erant immundi, *ut non profanent nomen sanctum meum. Scilicet monitum hoc erat de eo quod est in immunditie sacris non operandum. Et paulo post dicitur* v, *Ac ideo moriantur quia profanaverint illud* statutum scilicet de immunditie. *Ut profanans hic reus erat mortis coelitus infligendae, ita etiam profanans illic. Atque quoties praeceptum habetur negativum ad quod mortis poena coelitus infligenda spectet, flagellatio* seu *verberum poena irrogari solebat. Caeterum tametsi sacra obiisset sic sacerdos in immunditie, ex sententia aliqua forensi reus fiebat tantum poenae verberum.* Capitalis enim illa coelitus tantum exspectanda. *Sed sacerdotes reliqui,* seu *fratres ejus, haud eum in forum seu praefecturam juridicam aliquam deducere soliti: Sed extra eum protrahentes cerebrum ejus fustibus elidebant,* ut zelotarum jure utentes. *Neque prohiberi solebant quo minus hoc libere facere possent.* Misna x hac de re, אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהנים מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירין *Fratres ejus sacerdotes haud eum in jus vocabant,* seu *in forum aliquod deducebant; sed juvenes sacerdotum eum extra atrium protrahebant, ac fustibus cerebrum ejus elidebant.* Adjicitur ibi, זר ששימש במקדש רבי עקיבא אומר בחנק וחכמים אומרים בידי שמים *Extraneus* y, seu *qui non ex genere esset Levitico, ministeria in templo obiens sacra, ex sententia Rabbi Aquibae strangulandus erat. Sapientes autem eum poena coelitus infligenda* seu *inde exspectanda pronunciarunt.* Haec scilicet, ut ex legis sacrae mente, scitu obiter etiam per se non indigna, uti & alia similia innumera, apud Talmudicos occurrunt. Id est, ex eorum disciplina, quicquid ex jure divino vetitum erat, idem ex eodem jure, sive excisione, sive poena alia coelitus exspectanda, sive forensium dictorum, ob interdicti violationem aliquo, aut, ut interdum, ex jure, velut in vi publica utentes recepto, zelotarum luendum. Nec quisquam eo nomine sententia seu judicio forensi ex jure divino aliquo omnino excommunicandus erat, seu interdicendus sacris aliisve actibus quibuscunque: sed ob violationem interdicti divini, quo reddebatur haud rite participationis aut communionis alicujus capax, supplicio, ut dictum est, variarim aliter afficiendus erat. Arcebatur ex lege sacra reus, non ex sententia aliqua humana in foro ferenda. Et poena tantum sic ei subeunda quoties se eis contra disciplinam legalem immisceret a quibus jure divino abstinendum esset. Nec in judicio hoc de paschate secundo interdictio erat seu excommunicatio forensis, sed in mensem secundum rejectio. Interdictio enim praecesserat ex ipsa de immundis lege, quam si violassent illi qui tunc quererentur, aliter puniendi fuissent. Ita nimirum ex lege ipsa sacra; utcunque postmodum, ut ostensum est libro superiore, ab Ebraeis ipsis, nullatenus jure divino, sed plane humano, superinductus fuerit excommunicationis & forensis & privatorum usus, qui poenas alias, quas haud commode (ut in captivitate, & dum alias juris sui non satis erant) irrogare quibant, aliquatenus suppleret, ut ibi etiam ostensum; ubi etiam excommonicationem illam aliam omnino fuisse ab ea quae postmodum inter christianos inolevit, eamque dissimillimam, fusius est demonstratum. Ita demum nemo, puto, non videt a disciplina temporis Mosaici illa circa immundos versante, & sic jure simpliciter divino primo subnixa, obtensam argumentorum vim inde ad excommunicandi usum forensem velut ex jure divino praeceptivo adstruendum, inculcari toties solitam, immane quantum dissidere. Neutiquam sane minus se-

p Part. 3. cap. 46. q Videsis Joseph Scalig epist 61 quo respondetur Isaaci Casauboni epist. 438 r Part. 3. cap. 48 s Tract *Biath Hammikdash* cap. 4. Moses Mikotzi praecept. negat. 306. t Levit. xxii 2. v Ib 9. x Tit. *Sanhedrin*, cap. 9. ubi vide Gemar. Babylon. fol. 81, 82, &c. y Vide Num. i. 51, Levit. xxii 9 & ibid. Jarchium, &c.

queretur, quaslibet in Pentateucho interdictiones alias ecclesiae seu reipublicae Judaicae a numine praescriptas, earumve exempla aut analogias, ita in christianarum ecclesiarum coetus forenses ac consistoria pariter introducendas esse ac velut ex jure simili divino usurpandas. Quid quod ad facinora atrociora (qualium cognitio, ut in excommunicatione terminetur, a coetibus illis seu consistoriis, aliisque sibi solet arrogari) nemo tempore Mosaico aut sacris aut communione ulla alia interdicebatur aliter atque custodiae traditi aut morte plexi per consequens, ut ubique, interdicuntur? Et sane licet admitteretur forensem tunc fuisse in usu immundorum quales in lege sacra describuntur, praeeunte in jus vocatione, excommunicationem, eamque jure subnixam divino, ideone omnino sequeretur ex jure parili, usum ejusmodi forensem pro libitu etiam in aliis quemquam sibi posse derivare? Id certe legem esset seu jus divinum audacius condendi potestatem usurpare, non judicio forensi, quod intra legumlationis e qua pendet cancellos est semper retinendum, uti. Sed vero nec excommunicatio ulla apud Ebraeos unquam in usu aut sacris aut hominum, instar excommunicationis in christianismo usitatae, communione interdixit, ut alibi explicatum. Et de judicio Mosis inter singularia ejusdem in Pentateucho memorata secundo, ejusque circumstantiis praecipuis, juxta Talmudicorum scita, quae passim prostant, satis superque.

VII. Cum vero etiam apud Karaeos, seu חכמי מקרא *sapientes scripturarios*, a Talmudicis non raro dissidere solitos, scita sint tum de immundorum tum de illo Hezekiae regis paschate singularia, nullibi, quantum scio, typis hactenus edita, operae pretium esse duximus ex Eliae Ben Mose Karaei MS. tractatu de paschate hic illa adnotare. Nam etiam ad judicii hujus Mosaici legisque simul inde latae sensum juxta istorum mentem explicandum haud parum conducunt. Elias ille, post triplicem illam paschatis divisionem in פסח מצרים *pascha AEgyptium*, פסח הדורות *pascha seculorum inde sequentium ordinarium*, & פסח שני *pascha secundum*, quod immundorum erat, juxta quam unumquodque seorsim tractat (nec enim Karaei aut Talmudici futile illud de Isaaci paschate commentum [a] agnoscere solent) de secundo inquit, בפסח שני כת' איש איש [b] כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח ליהוה ככל חוקות הפסח יעשה אותו ואמ' ולא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו אבנם לא הזה הכתוב על אכילת מצה שבעת ימים ומקרא קדש בראשון ובשביעי כבבר עשו אותם בחדש הראשון מפני שהכתוב לא אסר לטמא לאכול מצה בכו שאסרו באכילת הפסח *Quantum ad pascha secundum, scribitur [c], Vir, vir, vir qui fuerit immundus super anima* (id est hic) *per mortuum, aut in itinere longinquo, inter vos aut per secula vestra, & fecerit*, seu *facere voluerit*, seu *faciat pascha Domino, &c. Secundum omnes ritus paschatis illud faciat & dicitur, Non relinquant quid ex eo usque ad mane, nec os ejusdem confringant. At vero nihil defuit hic lex de azymorum comestione per septem dies, & lectione sacra in primo & septimo, quoniam jam ante fecerant illa in mense primo. Neque enim immundo interdicit lex comestione azymi, sicut interdicit comestione paschatis* seu *victimae paschali* [d]. Nec adversum hic esse ait historiam de Ezechiae [e] paschate illo secundi mensis. Sed septidui ibi celebrationem aut arbitrariam fuisse spontaneamque eis qui mense primo eam ante observassent, (nam azymorum festum & lectionem cum eo sacram per se praestari potuisse facile ab illo concipitur, tametsi templum, quo pascha ipsum erat immolandum, immundum esset, adeoque immolatio deesset, & expressim inquit, אפשר יושבי ירושלים עשו בחדש הראשון מקרא קדש ושבעת ימי מצה כי הכת' לא הורה לנו שלא עשו *Forte quidem ita evenit ut Hierosolymitani primo in mense fecerint lectionem sacram & septidui azymorum celebrationem. Neque enim asserit scriptura eos non fecisse*) aut velut ex lege peractam eis qui, quoniam mense primo non observarant, observationem suam tunc debitam nunc in mense secundo velut in primum converso sic supplendam voluerint. Adjicit ille, ויש מן החכמים אמרו שלא עשו בחדש הראשון מקרא קדש ושבעת ימי מצה כי אם בחדש השני שיהיו כל ישראל כאחד כפני שהעם לא עלו כפני טומאת המקדש *Et sunt ex sapientibus qui admittunt* Judaeos aut Israelitas in Ezechiae historia *observasse sacram lectionem & septiduum azymorum, sed tantum in mense secundo, quando totus Israelitarum coetus simul congregatus est. Nec enim ob templi pollutionem ascendisse populum.* Haud praeterit autem illud Talmudicorum de Ezechia, שעבר ניסן בניסן ולא הודו לו *eum intercalasse Nisan in Nisan* (id est, alterum fecisse ex mense secundo Nisan, ut monitum est, adeoque pascha ipsum velut pro primi mensis festo habitum) *sed dissentientibus circa eam rem, nec ut legitimam admittentibus, aliis*. Pergit idem, סוף דבר כרבית החכמים פסקו שבפסח שני אין עליו אכילת שבעת ימי מצה כפני שהטמא מותר עליו לאכל מצה ולעשות מקרא קדש *Summa est; plerumque definitum esse a sapientibus, paschatis secundi celebrationis partem neutiquam fuisse comestionem illam azymorum per septiduum, & lectionem sacram, quoniam scilicet licuit* ex lege *immundo illa observare* [f] mense primo. Postea, in capite [g], מי הוא רואי הקרבת הפסח *quinam fuerint ii ad quos oblatio paschatis spectaret*, suorum, id est, Karaeorum, sententiam esse ait, solos הזכרים הבוגרים *masculos plenae aetatis*, nec foeminas, nec minores, lege paschali contineri. Atque affert ipsa [h] legis verba de masculis qua festa solennia illa tria spectant. Adjicit autem de Talmudicis, juxta illorum sententiam pariter obligatas esse foeminas. Scilicet, ut illi, הנשים בהקרבתו אבל אם נדחו בפסח שני הם ברשות ר"ל הדבר תלוי ברצונן וראוי לתמוה כזה כי למה נתחייבו בראשון ולא בשני והנה בחיוב הפסח אין הפרש בין פסח ראשון לפסח שני *Foeminae etiam tenebantur lege offerendi pascha, ita tamen ut, si in pascha secundum rejicerentur, res in ipsarum maneret potestate; id est, in arbitrio earum poneretur utrum offerrent necne.*

[*] Cap. 1. [a] Pirke Eliezer, cap. 32. [b] Sic in MS. ille locus hic citatur, qui alibi apud eundem consonus est textui sacro. [c] Numer. ix. 10. [d] Videsis Stephanum Menochium de Rep. Ebraeorum lib. 3. cap 3 §. 5. [e] 2 Paralip. xxx. 22, 23. [f] Sic item Elias hic cap. 10. [g] Cap. 5. [h] Exod. xxiii. 17. & xxxiv. 23. Deut. xvi. 16.

Qua

Qua de re e Maimonide aliquid ſupra notatum. *Sed mirum eſt ſane eas obligari ad offerendum in primo, & non in ſecundo. Nam in debito illo* ſeu *obligatione paſchali diſcrimen erat nullum* (quantum ad ipſius per ſe paſchatis oblationem) *inter paſcha primum & ſecundum.* Quibus ſubdit, סוף דבר חכמינו ע״ה פסקו ואמרו שזה אינו חיוב אלא לזכרים הבוגרים *Summa eſt; ſapientes noſtros, ſectam Karaeorum, definire & pronunciare neminem ad paſchatis celebrationem obligatum eſſe praeter maſculos, eoſque puberes* ſeu *majores.* Capite proximo, quod eſt מי הוא ראוי באכילתו *Cuinam rite de paſchali agno comedere liceret*, דע, inquit, שמי שראוי בהקרבתו הוא הראוי באכילתו שהם הזכרים הבוגרים *Sciendum eſt, quiſquis erat oblationi ipſi idoneus, eum etiam comeſtioni idoneum fuiſſe. Sed ejuſmodi habebatur nemo praeter maſculos majores,* adeoque etiam ait, מי שהוא הראוי באכילתו הוא ראוי בהקרבתו *eum qui comeſtioni eſſet idoneus, etiam idoneum oblationi fuiſſe,* nec alios; quam in rem citat illud [h] de Joſiae paſchate. Sed exceptionem addit de paſchate AEgypti. אמנם, inquit, נתחייבו בפסח מצרים באכילת אנשים ונשים שנ׳ במכסת נפשות תכוסו על השה *At vero in paſchate AEgypti obligabantur tam mulieres quam maſculi, juxta id quod dicitur* [i], *Secundum numerum animarum* ſeu *perſonarum quae ſufficere poſſint agno*; ubi praetermittit interpoſitum illud in textu ſacro איש לפי אכלו *vir, homo, ſinguli pro eſu ſuo.* Et pluribus in rebus diſcrepaſſe paſcha AEgypti a ſeculorum ſequentium paſchate receptum eſt Talmudicis Karaeiſque [k]. Sed de paſchate ſeculorum ſequentium, סוף דבר, inquit, המתחייב בהקרבתו יתחייב באכילתו והמתחייב באכילתו יתחייב בהקרבתו *Summa eſt; Quiſquis offerre teneretur, eum etiam ad comedendum obligatum eſſe; uti etiam, quiſquis ad comedendum obligaretur, pariter ad offerendum obligatum.* Ex Rabbi Aharone item affert, שכל חכמי הקראים החזיקו מצות הפסח כבלל הנשים *Apud omnes Karaeos receptum eſſe, arcendas ab obſervatione paſchali foeminas univerſas.* Eadem ferme ex ſuis habet quae ſuperius e Talmudicis adduximus de paſchate arcendis patribus familiarum quibus ſervi, aliive in poteſtate ſua, juxta legem circumciſi nondum eſſent. Item reliquas immunditiei ſpecies lege illa de paſchate immundorum per mortuum contineri. Maxime ex illo, quod licet immundities ibi nulla praeter ſingularem illam cujus cauſa quaeſtio orta eſt expreſſim memoretur, nihilominus in lege ferenda [l] de admittendis vox טהור *mundus* ſimpliciter uſurpetur velut antitheton immundis omnibus: inde & omnes immundos in paſcha rejiciendos ſecundum. Alios autem, qui primi paſchatis obſervationem, praeter immundos aut itinere impeditos, omiſerant, ſecundi eſſe participes negat debuiſſe: Et puniendos vult, ob ſacra ita neglecta, tum civiliter tum exciſionis poena coelitus. Sed de diſcrimine illo inter privatos & univerſitatem ſeu partem majorem & dimidiam nihil apud Karaeum hunc comperio, praeter illud, ואפשר שיבאו נ״ב בטומאת אם ימצא רוב הקהל מוכאת כת *Et fieri potuit* (loquitur de paſchate primo) *ut rite offerrent etiam in immunditie, quoties nimirum major pars populi, ſynagogae* ſeu *eccleſiae, eſſet immunda mortui cauſa*; quod legitur capite decimo ac poſtremo cui lemma, בהבדלים שיש בין פסח ראשון ופסח שני ובמשותפים שיש ביניהם *De differentiis quae reperiuntur inter paſcha primum & paſcha ſecundum, & eis quae utrique ſunt communia,* ubi inquit, כבר ביארנו בפרק הראשון שאין בפסח שני לא אכילת שבעת ימי מצה ולא מקרא קדש מפני שלא נמנע מהפסח הראשון אלא מפני שהטמא אסור עליו לאוכלו אמנם מק״ק ואכילת שבעת ימי מצה אינם באסור אל הטמא לכן לא נתחייב בהם בשני אחר שהוא מותר עליו לעשותם בראשון ואמרו החכמים שאין בין פסח ראשון ופסח שני אלא מה שלא יוכל לעשותו כגון הפסח והגדה הפסח הוא נשחט והחמץ יהיה נמצא הפך בפסח הראשון בכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי *Superius explicavimus capite primo, paſchate in ſecundo non eſſe comeſtionem azymorum per ſeptiduum, nec lectionem ſacram, quoniam non impediebatur* ſeu *arcebatur a paſchate primo alium ob cauſam* immundus *quam quia interdicta eſt immundo ejus comeſtio.* (Hanc nempe cum oblatione ipſa ita conjungit ut qui alterius capax eſſet item eſſet pariter utriuſque: atque alibi [m] ante dixerat, הטמא בכלל אסור עליו לעשות הפסח מפני שהמקריב הפסח צריך לבא במקדש והטמא אינו נכנס בו *Immundo univerſim,* qualis ſcilicet in lege contineri exiſtimatur, *interdictum eſt facere paſcha, quoniam qui offerret p ſcha neceſſe erat ut iret in templum,* ſeu tabernaculum ante templum exſtructum, *& immundo illuc introire nefas erat.) Caeterum ſacra lectio & azymorum per ſeptiduum comeſtio neutiquam immundo interdicebantur; unde ſequitur eum illarum obſervatione in paſchate ſecundo non teneri, quoniam integrum licitumque erat eas obſervare in primo. Et ſapientes dicunt, nihilo differre paſcha primum a ſecundo niſi in eo quod hoc fieri revera nequibat inſtar paſchatis.* Id eſt, circumſtantiarum omnium paſchatis (in quibus lectio illa & azymorum comeſtio) obſervatio ad hoc non attinuit. *Accedit quod paſcha hoc immolabatur etiam nec exterminato fermento, quod non omnino admittendum in paſchate primo, juxta illud quod ſcriptum eſt* [n], *Non immolabis ſacrificia mea cum fermento,* &c. Adeoque licet paſcha ipſum ſecundum, ut primum, cum azymis comedendum eſſet, ex lege diſerte ea de re lata [o], tamen ſolennis ac ſolicita in dies ſequentes paſcha Niſan exterminatio fermenti non acceſſit, eo quod ſeptidui illa celebratio cum azymis, ut dictum eſt, in paſchate Jiar deerat. Adeoque illud כל חוקת הפסח *omnem ritum paſchatis* Niſan, juxta quem paſcha Jiar obſervandum [p] praecipitur, de ritibus paſchali agno propriis, ſeu immolationi & comeſtioni ſingularibus, ſumebatur, non de azymorum diebus ſequentibus cum paſchate, ut feſtis, continuis. Certe conſona eſt hic Jonathanis dicta paraphraſis ad locum citatum: *Juxta id totum,* inquit, *quod de paſchate Niſan praecipitur facient ipſum,* ברם בפסחא דניסן הינון יכולין פטירי וקורבן פסחא לא יעבדון מטול דסואבותון בהון ובפסחא דאייר ייתכון יקרבון יתיה *Sed in paſchate Niſan* (id eſt, per ſeptiduum paſchati illi continuum) *comedent azyma. Atqui oblationem paſchatis non facient, eo quod pol-*

[h] 2 Paral. xxxv. 13. [i] Exod. xii. 4. [k] Elias Ben Moſch tract. de Paſchate cap. 9. MS. [l] Num. ix. 13.
[m] Cap. 6. [n] Exod. xxiv. 35. [o] Num. ix. 11. [p] Ibid. xii.

lati

luti sint, & in paschate Jiar purificati offerent ipsum. Sed demum ex jam allatis tam Karaeorum quam Talmudicorum scitis (si illorum interpretationis ratio habenda) liquet plane nullam esse argumenti vim in rejiciendis immundis ejusmodi ex lege in pascha secundi mensis ad astruendum adeo a nonnullis desideratum excommunicationis christianae jus divinum; cum nec a sacris omnibus omnive suorum consortio arcerentur inde eorum quiquam, nec sacris aliis locis quam tabernaculo aut templo ipso interdicti essent, nec quidem sic interdicti ulli immunditiei nomine praeter privatos seu partem synagogae seu ecclesiae minorem, ut ostensum est, nec in judicio de quo locuti sumus, per in jus vocationem forensem, velut ob crimen commissum, sed ex consultatione tantum primo cum Mose habita interdicti sint, uti etiam in posterum similes, nec tam ob immunditiem ullatenus arcendi quam, si interdicti legem violarent, aliter puniendi, juxta ea quae libro etiam superiore dicta sunt. Quod vero ad pascha attinet illud Ezechiae, cui in argumentis etiam de excommunicatione afferri solitis locus non deest, certe, quantum video, scriptores alii vetustiorum seculorum, ut Josephus [q], Sulpitius Severus [r], Theodoretus [s], id genus alii, loqui de eo videntur quasi de paschate primo simplici, nec alio nomine denotando, ac jussu sic regio utcunque celebrato, historiam in Paralipomenis de eo sumpsissent; quemadmodum item Eutychius patriarcha Alexandrinus, cui breviter sic res narratur,

وبعث الي جماعة بني اسراييل المقيمين
بالسامره وارض يهودا ان يجتمعوا باورشليم
ليعيدوا الفصح فاجتمعوا وعيدوا الفصح

Et misit Ezechias *ad omnes filios Israel qui in Samaria degerent & in terra Jehudae, ut se congregarent Hierosolymis ad celebrandum pascha. Et congregabant se, & pascha celebrabant.* Caeterum christiani recentiores, nec pauci, tam in commentariis ad Paralipomena quam in annalibus sacris [t], alibique, satis indubitanter sumere solent de paschate in mensem secundum, ex lege illa in Numeris lata de secundi mensis paschate, detruso, & septidui azymorum festum ibi celebratum ex eadem deducunt lege; quod nec receptiori Talmudicorum nec Karaeorum disciplinae, ut monstravimus, consonum est. Id interim observare forsan non indignum, paschatis secundi mensis seu Jiar, ut ab Judaeis observati, rarissimam esse mentionem, & certe post tempus legis de eo latae in bibliis sacris nullam, si Hezekiae nempe pascha illud velut pro primi mensis seu Nisan male, ut dictum est, in anno dispositi paschate, adeoque primo, cum Talmudicis sumatur. Et sane vero non est adeo dissimile, usum ejus inde exolevisse, quod ipse populus seu ecclesia, majorve ejus pars, immunditie frequentius inquinari soleret; unde immunditiei ejusmodi quae pascha secundi mensis faceret locus nullus haberetur. Neque enim, juxta disciplinam ante ostensam, alia immundities erat ejusmodi quam quae singulorum aliquot & minoris populi seu ecclesiae partis esset. Ita sane pollutum & templum & populum ipsum, majoremve ejus partem, fuisse in paschate primo, quod observasse legitur Dominus noster ipse, videtur eliciendum ex evangelio [v]. Atque ita forsan de aliis sine secundo memoratis statuendum. Adeo etiam exoleverat secundum illud pascha ut, cum seculis christianismi primitivis, in quibus acerrimae ortae sunt per orbem christianum de annua paschatis Nisan seu primi observatione, qua Judaica qua christiana, controversiae, quibus canones, constitutiones, historiae ecclesiasticae veteres refertissimae sunt, nihil omnino de paschate Jiar seu secundo, aut festo aliquo huic tunc analogo, occurrat; nedum ex immundis a primo in secundum rejiciendis excommunicationis mos, qui tunc ex Judaismi moribus in christianismum inoleverat, seculis in illis petitus est, utpote plane aliunde, ut libro primo demonstratum est, nec ex lege aliqua divina, ortus; utcunque apud nuperos aliquot, immane quantum solicite argumenta de excommunicationis jure corrogare solitos, etiam & hoc ipsum de paschatis secundi immundis locum obtineat primarium. Sed de judicio illo Mosis secundo, ejusque appendicibus primariis, hactenus.

VIII Tertium ejusdem hic judicium est illud de ligna in sabbato colligente, in Numeris [x] insertum; *Cum essent filii Israel in deserto, invenerunt quendam* מקשש עצים *colligentem* seu *conquirentem ligna*, id est, *lignantem, in die sabbati: Et invenientes eum colligentem ligna adduxerunt eum ad Mosem & Aharonem & totum coetum: & posuerunt eum in custodia* seu *carcere,* כי לא פורש מה יעשה לו *quoniam nondum fuit declaratum quid faciendum esset ei. Et dixit Dominus ad Mosem, morte moriatur homo iste; obruito eum lapidibus totus coetus extra castra, & eduxerunt eum totus coetus extra castra & obruerunt eum lapidibus; & mortuus est,* seu *morte sic punitus,* כאשר צוה יהוה את משה *secundum quod praeceperat Dominus Mosi.* Adductum quidem hic esse reum dicitur tam ad Aharonem & reliquam synagogam quam ad Mosem. Et Talmudici [y], בבית המדרש היו ובאו ועמדו לפניהם *In schola, auditorio,* seu *loco concionandi, ubi legem exponebant, erant; & venerunt illi, & steterunt coram eis.* Ad Mosem solum innuitur eos venisse, ut ad praefectum juridicum summum singularemque, juxta ea quae superioribus in judiciis memorantur; nisi admitti velis septuagintauniusvirale tribunal item consedisse tunc, cui princeps erat Moses Nempe capite undecimo Numerorum, seu antequam memoratur hoc judicium, institutum est tribunal illud; de quo plura inferius Sed vero haud ex institutione illa privabatur Moses singulari sua potestate juridica pristina, sed adjectos tantum habuit in levamen sui synedros Et certe ad Mosem solum loquitur hic Dominus. Etiam punitus dicitur *secundum quod praeceperat Dominus Mosi*, qui a Domino edoctus sententiam hic capitalem tulit; licet in Vulgata legatur tantum, *sicut praecepe-*

[q] Archaeolog lib 9. cap 13. [r] Sacrae Hist lib 1. [s] Quaest in 2 Paralip. [t] Vide's Torniellum A. M. 3315. § 4. &c. Salianum A. M. 3309. §. 15. Spondanum A. M. 3308. § 3 Jacobum Armachanum A. M. 3278. [v] Joan. ii. 13, 14, &c, [x] Cap. xv. 32. [y] *Sepher Siphri*, fol. 17. col. 1. *Pesiktha Zotertha*, fol. 50. col. 1.

rat

rat Dominus, quasi praerogativa hic Mosaica sic reticenda fuisset. Sed *Pesiktha Zotertha* etiam ibi, מגיד שמינה משה שומרים ומצאו איש מקושש *Innuitur Mosem constituisse*, nec alium, *qui observarent* quid fieret, seu *ministros qui, velut lictores, reos in judicium de rebus hujusmodi deducerent. Et ii invenerunt hunc colligentem.* Sic *Sepher Siphri, Chiskuni*, alii. Philo hic ait [z] reum adductum ὅτι τῷ ἄρχοντι, ᾧ συνεδρεύον μὲν ἱερεῖς, παρειστήκει δὲ σύμπαντα ἡ πλῆθος πρὸς ἀκρόασιν, *ad principem, quocum consederunt sacerdotes, & adstitit universus populus, ut auditores essent.* Hi quidem velut in בית מדרש seu *schola* aut *auditorio* assuere, secundum morem Judaeorum etiam postmodum ea de re usitatissimum, ut Philo etiam ibi Moses autem solus ut princeps seu praefectus juridicus memoratur. Et male ibi vertitur Philo, *ad principem & sacerdotum consistorium, confluente ad rem cognoscendam universo populo*, quasi Moses ut princeps tantum in consistorio sedisset sacerdotum, veluti in judiciis, cum potestate juridica, adsessorum. Innuit plane Philo adfuisse tum sacerdotes tum populum reliquum πρὸς ἀκρόασιν, *ut doctrinae* tunc & ibi, ut alias, *auditores essent* Res integra, ut judiciaria erat, ad Mosem solum spectavit. Quod vero dicitur, *nondum fuisse declaratum quid faciendum esset ei*, intelligunt de specie non de genere poenae. Nimirum ultimum expressim supplicium in lege [a] praeceptum est sabbatum profananti. Quaestio igitur neutiquam erat de poenae genere, sed qualinam morte plectendus esset. Et discrimen observant inter illud quod ante de blasphemo legitur [b] & quod hic de violatore sabbati. Illic scilicet dubitatum utrum poena omnino forensi puniendus esset, an coelitus exspectanda: Hic de mortis specie tantum quaesitum. Gemara Babylonia [c], מקושש בר קטלא הוא ומשה לא היה יודע קטילה: *Ligna colligens reus erat mortis. Sed nescivit etiam Moses quanam mortis specie esset is afficiendus* Et יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנ' מחלליה מות יומת אלא לא היה יודע באיזו מיתה שנ' כי לא פורש וגו': *Scivit Moses magister noster*, uti & reliqui, *eum qui ligna collegerat* in sabbato *reum esse mortis*; *juxta id quod dicitur* [d]. Qui illud profanaverit, morte morietur. *Sed nescivit quali morte tollendus esset: unde scriptum est*, quoniam nondum fuit declaratum, &c. Ita alii [e]. Sunt etiam qui [f] quaesitum hic fuisse volunt num mors ei ex legis sacrae sensu בידי שמים *coelitus* exspectanda, an ex forensi sententia esset infligenda. Id vero quod dicitur מקושש עצים, & vertitur plerumque συλλέγοντα ξύλα, *colligentem ligna*, intelligunt magistri [g] de תולש מן הקרקע *evellente ex solo* seu *radicitus*, juxta usum verbi קשש, ubi dicitur dispersum fuisse in AEgypto populum, לקשש קש לתבן *ad colligendum stipulas*, id est, e solo evellendas, *pro paleis*.

IX. Adjiciunt etiam Talmudici ex avita traditione singularia quaedam de praemonitione ut necessario hic & in aliis judiciis capitalibus praecunte, uti etiam de ipso criminis adeoque judicii tempore, & de rei persona. Praemonitionem adhibitam aiunt, id est, התראה, qua monitus erat reus ligna colligens se contra mandatum de sabbato divinum facinus patrare: Inde autem lignatione non abstinentem, ut contumacem in praemonitionem, in judicium deductum. Id eliciunt ex eo quod dicitur *invenerunt eum lignantem*; & dein, *& adduxerunt eum invenientes eum lignantem*; quasi primo invenientes praemonuissent, & postmodum videntes eum opere non abstinuisse in jus deduxissent. Jarchius ad illud *invenientes eum lignantem*, שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו: *Scilicet eum praemonuerant; nec tamen lignatione abstinuit, postquam invenerant eum primo, & de ea praemonuissent eum.* Sic alii [h]. Et Gemara Babylonia [i], לא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד: *Praemonitionis usus haud alius erat quam ut rite distinctio fieret inter peccantem ex juris ignorantia & eum qui sponte aut manu elata peccaret.* Neque hanc ad alia pertinuisse peccata voluere, adeoque nec necessario judiciis capitalibus praeivisse aliis quam quae ex jure essent Israelitis proprio; neutiquam ex Noachidarum jure nemini ignorando. Atque hac de re nos libro superiore [k] plura tam e Karaeorum etiam quam Talmudicorum disciplina, ubi tam ad poenam *Cerith*, excisionis seu coelitus infligendae, quam forensis capitalis spectasse praemonitionem liquet [l]. Quod ad tempus criminis, adeoque judicii, attinet; tametsi in Numeris ita collocetur utrumque ut diu post initium anni ab exitu secundi [m] sequi videatur, nihilominus magistri pro historiola rei utcunque alicubi in deserto post exitum gestae (etiam ex ejusdem principio quo indefinite dicitur, *Cum essent filii Israel in AEgypto)* sumunt, nec ad tempus quod habetur in serie libri volunt referendum: Sed etiam ad priora anni ab exitu primi tempora, seu quae Exodi librum occupant, retro trahunt, seu ad mensis anno in illo secundi finem, id est, ad sabbatum quod vocant שבת השנייה *sabbatum eorum secundum*. In disciplina enim de institutione & prima celebratione sabbati, seu septimi in dierum a rerum conditu periodis diei, praeceptum primum ea de re datum aiunt in statione Mara [n]. Primam autem ex praecepto illo observationem secutam esse in statione Alusha [o], quae decima erat in deserto. Sic pro dierum calculi discrimine, quod occurrit inter magistros, sabbatum primum (quod שבת ראשונה vocitant) cadit aut in XXI aut in XXII mensis secundi seu Jiar, quibus respondere admittitur Maii Juliani XXIII & XXIV. Sed XXII Jiar receptior est. Mensem hunc tunc cavum fuisse aiunt, id est, dierum XXIX. Unde fit ut aut dies ultimus aut penultimus seu XXVIII aut XXIX, id est, aut XXX aut XXXI Maii Juliani, sabbatum illud fuerit secundum Atque hac de re nos tum e Judaicis tum e christianis scriptoribus fusius alibi [p]. Hoc ipso autem sabbato secundo peccatum

[z] De Vita Mosis, lib 3. [a] Exod. xxxi. 14. [b] Levitic. xxiv. 12. [c] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 9 fol. 78 2. [d] Exod. xxxi. 14 [e] *Chiskuni*, fol 220. 1. Jarch. ad Levit. xxiv, 12. *Pesiktha Zotertha*, fol 50, col 1. [f] Abarbinel *Pirush tora*, fol 298, col. 4. [g] Gemara Babylon. ad tit. *Sabbath*, cap. 11, fol. 96. 2. *Sepher Siphri*, fol 17. col 1. *Pesiktha Zotertha*, fol. 50 col. 1. [h] *Sepher Siphri*, fol 17. col. 1. *Pesiktha Zotertha*, fol. 50 col 1. & Jarch. & Abenezra ad Num. 15. Maimonid. tract. *Sabbath*, cap. 1. Paraph. Jonathanis Num. 15. 33. [i] Ad tit *Sanhedrin*, cap 5. fol 41. 1. [k] Cap. 6. pag. 817, &c. [l] Et videsis Lyran ad Num. 15. verb *peribit*. [m] Num ix. 1. [n] Exod. xv. 23, & 25. Num xxxiii. 9. [o] Num xxxiii. 13. & compara cum Exod. xvi. 1, & 17. [p] De Jure Naturali, lib. 3. cap 9, 10, 11.

esse a lignante aiunt. Sepher Siphri [q] ad illud, & *erant filii Israel in deserto*, ut sine temporis charactere alio quam qui a loco sic simpliciter denotaretur, scriptum; בגנות ישראל הכתוב מדבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה ושניה חיללו: *In opprobrium Israelitarum hoc scriptum est. Etenim haud rite observarant praeter unicum* seu *primum sabbatum*; & *secundum profanarunt*. Scilicet a lignante hoc profanatum est. Jarchius ibi, בגנותן של ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחללה: *In opprobrium Israelitarum hoc scriptum est. Nam haud rite observarant praeter sabbatum primum: Et in secundo venit hic* qui lignatum tunc ibat, & *illud profanavit*. Atque hac de re sic alii [r]; quod dum faciunt, judicium hoc Mosaicum de lignante in sabbato, uti & alterum illud de blasphemo superius adductum, (nam utrumque etiam בפרק אחד *tempore in eodem* collocatur [s]) in tempus legis in Sinai dationem diebus aliquot antevertens rejiciunt. Legis enim datio [t] illa diei v aut vi mensis ab exitu tertii, seu Sivan, tribui solet, id est, vi aut vii Junii Juliani. Atque ita quidem ad superioris libri tempora attinet judicium hoc, & proculdubio ad singularem Mosis sine synedrio praefecturam. Etiam & patres christiani [v] reum hic primum legis de sabbato violatorem fuisse admittunt. Sed juxta seriem in pentateucho apertius repertam, nec aliter, utcunque visum est nobis illud enarrare, id est, velut latum post synedrii magni (de quo plura inferius) institutionem. Et de tempore hic consulas annalium sacrorum scriptores obvios. De persona hic rei, alii [x] eum fuisse generatim dicunt מן המעפילין *ex eis qui pertinaciter contenderint* [y] ascendere in montem interdictum: Alii expressim, fuisse Zelophchadum [z], Salphaad vulgo dictum, filium Hepheri, de cujus familia, quantum ad successionem, erciscunda quaestio habebatur illa illustris. Gemara Babylonia [a], תנו רבנן מקושש זה צלפחד ובן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגו׳ ולהלן הוא אומר, אבינו מת במדבר מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד דברי רבי עקיבא: *Habetur in disciplina rabbinorum nostrorum, lignantem illum fuisse Zelophchadum. Dicitur scilicet hic*, Et erant filii Israel in deserto, & invenerunt hominem, &c. *Et in loco illo altero de Zelophchado*, pater noster mortuus est in deserto. *Ut altero in loco plane Zelophchadus innuitur, ita & in hoc de lignante. Ita scilicet dixit R. Aquiba.* Alii idem memorant [b]. Neque innuitur alius quam Zelophchadus in paraphrasi hic Chaldaica Jonathani tributa, quae ait eum fuisse ex domo Joseph. Zelophchado enim tritavus erat Joseph. Verba paraphrasis sunt, והוו בני ישראל שריין במדבר גזירת שבתא אשתמודע להון ברם קנסא דשבתא לא אשתמודע להון קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואתלוש קיסין ביומא דשבתא ויחמון יתי סהדיא ויתנון למשה ומשה יתבע אולפן מן קדם יי׳ וידון יתי ובכן אשתמודע קנסא לכל בית ישראל ואשכחו סהדיא ית גברא כד תליש ועקר קיסין ביומא דשבתא: *Et erant filii Israel castrametati in deserto: Et praeceptum seu decretum de sabbato satis eis erat notum: sed violati sabbati poena ignota erat. Surrexit quidam ex domo Joseph, & dixit apud se, ibo, & evellam ligna in die sabbati; & ostendent testibus, qui indicabunt Mosi: Et Moses quaeret doctrinam a Domino, & judicabit me; atque sic innotescet poena universae domui Israel. Ita demum invenerunt hominem hunc evellentem & eradicantem ligna in die sabbati.* Illud autem, quod sic a R. Aquiba dictum hic de Zelophchado, ita displicuit R Jehudae Ben Bethirah ut is eum ad hunc modum hoc nomine reprehenderet [c], עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן הדין אם כדבריך התורה כיסתו ואתה מגלה ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק: *Aquiba, utcunque se res habuerit, temere tu fers judicium. Tametsi verum sit quod dixeris, celavit interim illud lex, & tu retegis: Sin vero, ignominia sane afficis justum illum.* Etiam & illud de Zelophchado, *in peccato* [d] *suo eum mortuum fuisse*, sumitur a nonnullis quasi reatum ejus hunc denotasset. Atque ita de judicio Mosis hic tertii circumstantiis aliquot singularibus Talmudici.

X. Quartum est hic judicium illud, cui Moses ut summus, annuente numine, judex ac arbiter praefuit, de Israelitis qui Midianitibus se commiscuerant, Beelphegoris Midianitarum idoli mysteriis initiati. *Et ait* [e] *Dominus ad Mosem*, קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליהוה נגד השמש׃ *Accipe omnes principes populi, & suspende eos ante Dominum in conspectu solis*; ubi Graeci, Vulgatus, alii aliquot sic vertere solent ut, juxta seriem verborum, ipsi principes populi (saltem tunc rei) suspendendi fuissent. Et Symmachus [f], οἱ ἀρχηγέτες κρεμασθήσονται, *principes suspendebantur*. Angli nostri, uti & alii, Take all the heads of the people, and hang them up before the Lord against the sun. Sed vero tum versiones aliae veteres, tum magistri insignes, aliique rectius rem ibi narratam intuentes, de praefectis juridicis a Mose ut principe summo, ex numinis jussu, ad tantum facinus puniendum convocandis distribuendisque locum intelligunt; nec alios fuisse sic suspendendos, aut per אותם *eos* ibi designatos, quam ipsos qui, qualescunque forent, idololatria illa se ita polluissent. Certe codex ibi Samaritanus expressim, *Et dixit Dominus ad Mosem*, אמר ויהרגו את האנשים הנצמדים לבעל פעור *Dic*, seu *praecipe, ut occidant* seu *morte mulctent viros initiatos Beelphegori*; ubi de principibus populi expressa mentio, ut in codicibus Judaicis, nulla. Onkelos item Chaldaeus, *Et dixit Dominus ad Mosem*, דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחייב קטול קדם יי׳ לקביל שמשא׃ *Tolle*, seu *accipe, omnes principes populi, & judica, & morte punito eum qui mortis reus fuerit, coram Domino, contra solem.* Alter autem Chaldaeus ille, Uzielides dictus, סב ית כל רישי עמא ומני יתהון דיינין וידונון דינין דקטולין ית עמא דטעו בתר פעור ותצליב יתהון קדם מימרא דיי׳ על קיסא קבל שמשא בקריצתא ועם מטמוע שמשא תחית יתהון ותקברינון ויתיב תקוף רוגזא דיי׳ מישראל: *Accipe omnes principes populi, & constitue eos*

[q] Fol. 17. col 1. [r] Videsis *Chiskuni*, fol. 171. 2. & 220 1. [s] Jarch. ad Levitic. xxiv. 12. [t] Exod. xix. 1. [v] Theodoret. in Numer. Interrog. 30. [x] R. Jehuda Ben Bethirah in *Pesiktha Zoterha*, fol. 50 col. 1. *Sepher Siphri*, fol 17. col 1. [y] Num. xiv. 44. [z] Num. xxvii. [a] Ad tit. *Sabbath*, cap. 11 fol 96. 2. [b] *Sepher Siphri*, fol 17 col 1. [c] Locis citatis. [d] Num. xxvii. 3. vide Munster. ibidem, & Abulensem in Num xv. quaest. 45. [e] Num. xxv. 4. [f] Apud Theodoret. in Numer. Interrog. 44. & vide Augustin. ibid. quaest. 52.

judices;

8

judices; & judicia pronuncient capitalia in eos populi qui errarunt post Peor. Et suspendes eos coram verbo Domini in ligno contra solem in aurora; & in occasu solis descendere facies, & sepelies eos: & avertetur furor irae Domini ab Israel. Paraphrasis item Hierosolymitana, ואמר מימרא דה' למשה סב ית כל רישי עמא ואוקם יתהון סנהדרין קדם ה' ויהון צלבין כל מן דהתחייב לאתקטלא ועם מעלי שמשא יהון מחתין נבלתהון וקברין בכן יהדר תקוף רוגזא דה' מן ישראל: *Et dixit verbum Domini, accipe omnes principes populi, & constitue eos synedros* (seu *ex eis synedria facias*) *coram Domino; & suspendant omnes qui morte digni fuerint: & in occasu solis demittantur cadavera eorum, & sepeliantur, & sic avertetur furor irae Domini ab Israel.* Arabica Saadiae Gaon, خذ معك روسا القوم واصلبهم لله حذا الشمس *Accipe tecum principes populi, & suspende* seu *crucifige eos Deo ante solem.* Et Pagninus, *fac ut ipsi suspendant eos.* Atque ita illud *suspende eos* de facinorosis ante memoratis, non de principibus populi, sumendum. Consoni sunt Talmudici, quibus הלכה בתי דינים verbis illis intelligitur [g], id est, *partitio* seu *distributio tribunalium* ad tantum facinus puniendum; ubi Glossa, חלק להם בתי דינין והכי קאמר קח את כל ראשי העם והולך אותם לבתי דינין הרבה וידונו את עוברי העבירה והוקע אותם את המחויבין כפני שנצמדו לבעל פעור ועובד ע"ז בסקילה וכל הנסקלין נתלין כדאמרים בארבע מיתות: *Distribuit eis synedria* seu *praefecturas juridicas. Et sic dicitur, accipe omnes principes populi, & fac ut conveniant in synedria frequentes, & judicium ferant in eos qui transgressi sunt, & suspendant eos qui damnati fuerint ex eo quod initiati sunt Beelphegori. Idololatra scilicet lapidatione puniendus est, & universi lapidati suspendendi sunt; ut docetur in capite cujus initium quatuor mortes* [h]. Alibi item eadem glossa [i], חלק להם בתי דינין לדונם דיני נפשות על עון פעור: *Distribuit eis synedria quae judicarent capitaliter de flagitio illo quod circa Phegorem commiserant.* Inde etiam glossae ejusdem autor in textum hac de re sacrum, *Accipe omnes principes populi*, לשפוט את העובדים לפעור *ut judicent eos qui sacrificaverant Phegori.* Reliqua habet ibi de lapidatis suspendendis. Concordes sunt Talmudicorum alii [k]. Quin etiam de Karaeis inquit Abarbinel [l], חכמי הקראים אמרו קח את כל ראשי העם שיקח עמו הראשים כדי לעשות משפט בנצמדים ופרשו והוקע אותם מוסב לנצמדים: *Sapientes sectae Karaiticae aiunt, illud* accipe omnes principes populi *denotare accipiendos sibi principes ut de initiatis ibi judicarent; illud vero*, & suspende eos, *ad initiatos attinere.* Josephus [m] hic, Moses, ait, *veritus ne quid gravius accideret*, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸν λαὸν οὐδένα μὲν κατηγόρει πρὸς ὄνομα, *convocavit in ecclesiam* seu *concionem populum, nec quemquam nominatim accusavit.* Vide ibi reliqua. An vero illud de suspendio fuerit impletum scripturam narrare destitisse advertit Augustinus [n]. Sequitur vero, *Et Moses dixit* אל שפטי ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור: *Judicibus Israel, occidite quisque*, seu *morte punite, homines suos, quotquot initiati sint Beelphegori.* Ubi Jonathanis paraphrasis dicta, ואמר משה לדייני ישראל קטלו אינש גבר שיבטיה דאדבקו בפולחן פעור: *Et dixit Moses judicibus Israel, interficite unusquisque viros tribus suae qui adhaeserunt idololatriae Phegoris.* Hierosolymitana autem. *Et dixit Moses* לפרנסיא דישראל קטולו גבר ית אינשי ביתיה וגו': *Principibus* seu *gubernatoribus Israel, interficite unusquisque viros domus suae qui Phegori sint initiati.* Graeci ibi, *Et dixit Moses* ταῖς φυλαῖς Ἰσραήλ, Ἀποκτείνατε ἕκαστος τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ τὸν τετελεσμένον τῷ Βεελφεγώρ, *tribubus Israel*, (proculdubio pro שפטי legebant illi שבטי) *interficiat quisque proximum suum qui initiatus est Beelphegori.* Quod sequitur de Phinees & reis ab eo caesis, singulari zelotarum juri, non forensi alicui rationi aut praefecturae juridicae, tribui solet; tametsi [o] Philo etiam illud aiat factum προστάξαντος Μωϋσέως, *jubente Mose.* Certe in paraphrasi illa Jonathanis dicta, ad illud [p], *Quod cum vidisset Phinees*, &c. ויקם מתוך העדה (ἐξανέστη ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς, *surrexit e medio synagogae*, seu מגו כנישתא, ut Chaldaeus & Syrus, *e medio congregationis*, quemadmodum etiam alii, seu *de entre la companna*, ut Judaei Hispanienses, & Vulgata, *e medio multitudinis*) *& arripuit hastam*, &c. substituitur quod אידכר הילכתא *in mentem revocabat receptam* de zelotis *disciplinam*, adeoque nequitia illa Israelitarum spurcissima mire commotus exclamabat, כאן דיקטול יקטיל האן אינון אריוותא דשבט יהודה כיון דחמנון שתקין קם מגו סנהדרי דיליה ונסיב רומחא בידיה: *Qui interficere*, seu *morte punire, debet, morte puniat. Ubi sunt leones tribus Jehudae? Postquam viderunt, quiescunt. Tunc surrexit e medio synedrii sui, & arripuit hastam in manum suam.* Ita admittitur ibi tum principem alicujus synedrii eum tunc fuisse, inde autem zelo concitatum in sanctitatis Israeliticae ejusmodi violatores irruisse. Sed utcunque, juxta jam allata, *principes populi* ante memorati & *judices* ad quos hic loquitur Moses, ut praetor summus, iidem fuerunt. Et de judicibus Jethroneis commode satis capiendi sunt. Levi Ben [q] Gersom ibi ad illud, *Accipe omnes principes populi*, והם, inquit, השופטים שהיו שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות שעשו אלו המשפטים וגו' *Et fuere hi judices illi qui erant principes mille, & principes centum, & principes quinquaginta, & principes decem, ad quos munus hoc pertinuit judicandi.* Inde etiam Hugo Grotius, *Assume tibi chiliarchos, centuriones, ac caeteros.*

XI. Judicium Mosis hic quintum est illud de filiarum quinque Zelophchadi in bona patris defuncti successione. *Accessere* [r] *filiae Zelophchadi*, &c. *Stantes vero ante Mosem, & ante Eleazar sacerdotem* (qui in Aharonis locum jam ante successerat) *atque ante principes eorum, & universum coetum, juxta ostium tabernaculi te-*

[g] Gemar. Babylonia ad tit. *Sanhedrin*, cap. 4 fol. 35. 1. [h] Tit. *Sanhedrin*, cap 7. [i] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 9. fol 82. 1. [k] *Sepher Siphri*, fol 23 col 89. *Pesiktha Zotertha*, fol 58 col 4. [l] In *Pirush Hatora*, fol 310 col. 3. [m] Lib. 4 cap. 6. [n] Ad Numer. quaest. 52. Videsis Paulum Fagium, & Lorinum ad Num. xxv. [o] De Vita Mosis, lib 1. [p] Num. xxv. 7. [q] In *Pirush Hatorah*, fol. 197. col. 4. [r] Num. xxvii. 1.

stimonii,

stimonii, dicebant, pater noster mortuus est in deserto; & ipse non fuit in conciliabulo eorum qui convenerunt adversus Dominum in conventiculo Corah, sed in peccato suo mortuus est, nec habuit filios. Quare igitur aufertur nomen patris nostri de medio cognationis suae eo quod habuit filium? Da igitur nobis possessionem in medio fratrum patris nostri. Velut libellus petitionis haereditatis integer & satis artificiosus verbis earum continetur. Et Moses, ut in superiori de sabbato judicio, aut judex hic solus [s], aut ut synedrii magni princeps judicabat. Nec enim Eleazar aliusve quis praeter Mosem ut judex hic memoratur. Itaque subjicitur, *Adduxit* seu *retulit causam illarum ante Dominum. Et locutus est Dominus ad Mosem,* (non ad alium quemquam) *dicens, Ut locutae sunt filiae Zelophchadi, sic dando dabis illis possessionem haereditatis in medio fratrum patris earum & transferes haereditatem patris earum ad eas.* Hinc instructus Moses sententiam pro actricibus tulit; de qua, uti etiam de lege quae de haereditatibus statim ibi insuper lata est, ampliter egimus in libro de successionibus in bona defuncti.

XII. Judiciorum istorum Mosaicorum jam memoratorum primum, secundum, tertium & quintum numero signantius quaternario denotantur tum a Philone [t] tum a Paraphrastis Hierosolymitano & Chaldaico qui Uzielides nuncupatur. Etiam & ea distinguunt in דיני ממונות *judicia pecuniaria*, seu quae ad communem vitae societatem sive sacram sive profanam sine capitali aut corporali poena attinent, & in דיני נפשות *judicia capitalia*. Prioris generis sunt illud de paschate secundi mensis immundis praescripto, & alterum de successione filiarum Zelophchadi: posterioris generis, illud de blasphemo, & alterum de sabbatum violante. Monent item nec semel paraphrastae illi, in prioribus binis, utpote pecuniariis, festinasse aut celerem justitiam exhibuisse Mosem; in posterioribus, utpote capitalibus, tardiorem fuisse; ut inde discerent principes synedriorum aliique judices insequentes similiter se in judiciis pro causarum discrimine gerere. Paraphrasis Hierosolymitana ad illud de blasphemo [v], *Et posuerunt eum in custodia,* דין הד מארבע דינין דיעלו לקדם משה רבן בתרין מנהון הוה משה מתון ובתרין מנהון הוה משה זריז בכתרפא והדיף שמא קדישא בגידופין ובמקושש דחליל שבתא מדונו הוה משה מתון מן בגלל דהוו דינהון דיני נפשן וכמסאבין דלא יכילו למעבר פסחא בזימניה ובנין בנת צלפחד הוה משה זריז כן בגלל דהוה דינהון דיני ממון ובאילין אמר לא שמעית לבלפא דיני דעתידין למקם בתר משה למיהון מתינין בדיני נפשן הריזין בדיני ממון דלא יבהתון למימר לא שמענן ברם משה רבן אמר לא שמעית יאצנעון במטרא יתיה קדם עד לא יתפרש להון מן קדם יי באילין דינה יתעביד ביה: *Hoc est unum e quatuor judiciis quae venerunt coram Mose magistro nostro. In binis eorum tardus fuit Moses, & in eorum binis fuit celer. In blasphemi causa qui nomen sanctum blasphemiis profanavit, & illius qui ligna colligendo sabbatum manu elata violavit, erat Moses tardus, eo quod fuere judicia illa judicia capitalia. In causa autem immundorum qui a paschate tempore suo faciendo impediti sunt, & filiarum Zelophchadi erat Moses celer,* seu *properavit, eo quod fuere judicia eorum pecuniaria. Et in istis dixit,* Non audivi, nondum didici, *ut ita doceret judices post Mosem futuros tardos esse in judiciis capitalibus, & celeres in judiciis pecuniariis, ut non erubescerent dicere, Non audivi,* seu *mature deliberare, cum etiam sic dixerit Moses magister noster. Et in custodia eum detinuere usque dum explicaretur quid faciendum esset in judiciis ejusmodi.* Totidem ferme verba habentur in eadem paraphrasi ad judicium illud de immundorum paschate. Etiam in ea breviuscule memoratur ad judicium de ligna colligente in sabbato, & ad illud de Zelophchadi filiabus. Et utrumque horum generatim ibi dicitur דין הד מן ארבע דינין *judicium unum ex quatuor judiciis*, & se refert paraphrastes ad illud quod ante ad blasphemi judicium adnotarat. Paraphrasis autem illa ad immundorum pascha in editione Buxtorfiana habet באילין ובאילין אמר לא שמעית *tam in his quam in illis dixit,* Non audivi. Sed etiam in Buxtorfiana ipsa, uti & alibi, ad illud de blasphemo legitur tantum באילין in *illis* seu *istis* [x], uti etiam utrobique in editione Gariana & Hanoviana. Periocha ejusmodi itidem, nec verbis ferme discrepantibus, habetur in illa Jonathani tributa, ubi dicitur Mosem causas illas quatuor judicasse על פום מימרא דלעיל & על פום מימרא דקודשא *juxta praescriptum verbi supremi* seu *sanctissimi numinis*. Et ad primam legitur, ובאילין ובאילין אמר משה לא שמעית מן בגלל למלפא רישא בנהדריתא דישראל דעתידין למקום מן בתריה *Et tam in his quam in illis dixit Moses,* Non audivi, *ut doceret principes synedriorum venturos post eum,* &c. Ita etiam ad secundam, tertiam & quartam. Nec dubitandum videtur quin paraphrasis hujus autor exemplarium veterum Hierosolymitanae sequax fuerit. Et sane tam de judicio illo de immundorum paschate quam de reliquis Mosem respondisse לא שמעתי *Nondum audivi, nondum didici,* (quod & satis innuit scriptura) expressim aiunt magistri [y]. Memoratur item (quod obiter adnotare liceat) a paraphraste Uzielide dicto, Mosem decem res circa discrimen judiciorum criminalium & pecuniariorum praecepisse. Scilicet pro illo quod habetur in Deuteronomio [z] in oratione Mosis de praeceptis & monitis cum Jethronearum praefecturarum institutione ab ipso datis, *Et praecepi vobis eodem tempore res omnes quas facere deberetis,* substituitur in paraphraste illo, ופקידית יתכון בעדנא ההיא ית כל עשרא פתגמיא דתעבדון בין דיני ממונא לדיני נפשתא *Et praecepi vobis in tempore illo omnes decem res quas observare deberetis inter judicia pecuniaria & judicia criminalia.*

[s] Videsis Abulensem ad Numer. xv. quaest. 47. [t] De Vita Mosis lib. 3. [v] Levit. xxiv. 12. [x] Videsis J. Drusium ad difficil. loca Num. cap. xxxvi & Francisc. Taylet. in versione paraphras. Hierosolym. ad Num. ix. [y] *Pesikta Zotertha*, fol. 43. col. 3. [z] Cap. 1. 18.

CAP.

CAP. II.

I. *Generaliora potestatis circa sacra judiciariae in Mose vestigia.*
II. *Regem revera fuisse Mosem.*
III. *Imperium ac jurisdictionem tam circa sacra quam profana exercuisse Mosem ut regem seu populi principem summum. De sacerdotio ejus, ac munere prophetico. Mahumedanorum scita de prophetico in regiminis ratione munere.*
IV. *De praefecturis Jethroneis post legem datam. Et utrum earum institutio eam revera antecesserit. Modus, juxta Talmudicos, expositionis legis primo velut in schola seu auditorio adhibitus.*

EX jam ostensis adeo liquet ut nihil supra, tam sacras quam profanas causas cognovisse, idque ex instituto numinis, Mosem ac judicem summum solumque, etiam post legem in Sinai datam, & pontificatus Aharonici originem; de quo tempore pariter sumenda sunt omnia illa quinque sic jam ante enarrata judicia, si modo juxta seriem locosque eorum in peutateucho, nec aliter, ea intelligamus. Atque ita etiam ante synedrii magni institutionem, dum solus erat in causis difficilioribus judex Moses, priora tria pa- ret evenisse: Nec enim ante Numerorum undecimum institutio illa. Si vero magistrorum, qui illud de blasphemo & alterum de lignante in sabbato in anni ab exitu primi ferme initium retro trabunt, scita amplexamur, tunc quidem ad principatum & pontificatum Mosis sacerdotio Aharonico legisque in Sinai datione anteriorem (ut superius monitum est) eorum utrumque attinebit. Chronologorum christianorum de judiciorum jam memoratorum tempore sententias, utpote & varias & obvias, praetermittimus. Atqui interim manifestum est, nihil magis inter causas sacras numerandum quam illud de immundorum paschate, quod in annum ab exitu secundum, id est, post sacerdotium Aharonicum institutum & legem datam, in judicium deductum esse palam est[a]. Atque ira de singularibus statuendum est hisce quinque, unde potestas circa tam sacra quam profana Mosis juridica facile dignoscitur, qua nimirum e tempore legis dationem antecvertente in posteriora continuata est. Hisce adjici posset quod de vitulo aureo [b] ejusve combustione & potatione ex judicio Mosis traditur: Alia etiam aliquot particularia, sed minus illustria. Sed vero sunt etiam generaliora quae tantundem hic praestant. Ea maxime quidem cernuntur in onere illo gubernationis publicae, adeoque officii judiciarii, Mosi graviori quam quod, etiam in causis difficilioribus seu sibi veluti reservatis, ferre solus [c] potuerit, uti etiam in illis quae de paschatis & circumcisionis in deserto praetermissione occurrunt. Utrumque proculdubio Mose ut a numine etiam in hisce constituto instructoque arbitro, & לפי שעה *pro ratione temporis* & loci, impune compluribus annis praetermissum est. Scilicet in deserto per annos ab exitu XL unicum tantum pascha factum est, quod sub initium anni ab exitu secundi memoratur [d]. Unde magistri ad paschatis illius historiam בגנות inquiunt [e] ישראל הכתוב מדבר שלא עשו במדבר אלא פסח זה בלבד: *In ignominiam Israelitarum scriptum est, quoniam non fecere pascha in deserto aliud praeter hoc unicum.* Saepius tantundem illi: licet non desint inter scriptores christianos qui, velut etiam ex Ebraeis ipsis, tradant pascha celebratum paulo ante finem peregrinationis in deserto, seu mense illo primo quo mortua est Miriam [f]. Proximum autem in sacris literis post secundum illud anni exitus secundi pascha circa quadraginta inde annos, nec ante, memoratur [g]. Praetermissi autem sic in deserto paschatis rationem adjiciunt Talmudici ex eo quod adeo praetermissa per tot annos ab exitu circumcisio. Certe de circumcisione tunc & tamdiu praetermissa res palam est ex ipsa scriptura. Postquam enim in terram promissam venerant, *dixit* [h] *Dominus ad Josuam, fac tibi cultros acutos*, seu *petrinos*, ושוב מל את בני ישראל שנית *& reversus circumcide filios Israel secundo* (septuaginta ibi, καὶ καθίσας περίτεμε, *& sedens circumcide*; Judaei Hispanienses, *y torno circuncida*; Arabs; وعُد اختن *& cras circumcide*) *fecit itaque Josua sibi cultros acutos, & circumcidit filios Israel in colle praeputiorum. Et haec est causa quod Josua circumcidit*; (Vulgata ibi, *Haec autem est causa secundae circumcisionis*[i]) *populus ille qui exierant ex AEgypto mares, omnes viri ad bellum apti, mortui erant in deserto, in ipso itinere, postquam exiissent ex AEgypto. Cum autem circumcisi fuissent totus ille populus qui exierant, totus tamen populus qui nati fuerant in deserto, in ipso itinere, cum exiissent ex AEgypto, non circumcidebatur. Quadraginta enim annis iverant filii Israel per desertum, donec consumeretur tota gens illa, viri apti ad bellum, egressi ex AEgypto, qui non auscultaverant voci Domini; eo quod jurasset Dominus se non permissurum eis ut viderent terram quam juramento promiserat Dominus majoribus eorum se daturum nobis, terram affluentem lacte & melle. Horum ergo filios statuens loco ipsorum, hos circumcidit Josua, quia praeputiati erant, ac non circumciderant eos in itinere.* De ratione unde circumcisio haec signanter secunda dicta fuerit aliter aliterque statuunt & Judaei & christiani scriptores [k]. Sed non omnino capienda est de iterata, quasi ante circumcisi jam denuo circumciderentur; unde argumentum perperam aliqui olim traxere ad baptismi iterationem adstruendam. Et de praetermissa ea in deserto hic plane constat. Etiam & praetermissionis causae aliae atque aliae afferri

[a] Num. ix. 1. [b] Exod. xxxii. 20. [c] Numer. xi. 11. [d] Ibidem ix. 1. [e] *Sepher Siphri*, fol. 10 col. 1 & *Pesiktha Zotertha*, fol. 43 col 3. *Chizkuni*, fol. 102 2. *R. Bechai* in *Biur ail hatorah*, fol. 160. col 1 Jarchius ibi, & D Kimchi ad Amos v. 25. Adisis Jo. Drus. ad Diff loca Numerorum, cap 35 [f] Joan. Hamlinus in Elench. Chronologico A. M. 2491. [g] Jos. v. 10. [h] Ibid. v. 2. [i] Videsis Septuag. hic, & Lectiones varias. [k] Vide Theodoret ad Jos. Interrog 3. Abulens. in Jos. 5. quaest. 11. Andream Masium ibidem, & Lyranum, praeter Rabbinos ibi.

solent. At vero inde necessario satis pependit paschatis omissio parilis. Juxta enim superius obiter ostensum, qui non circumcisus ipse erat, aut masculum in potestate sua, sive filium sive servum, haberet incircumcisum, pascha rite facere nequibat. Inde sequebatur, natorum circumcisione sic omissa, nec pascha potuisse legitime celebrari. Ea de re loquuntur magistri quasi anno ab exitu primo, seu eo qui pascha illud eorum secundum [l] praecedit, circumcisio satis, ut ante primum in AEgypto, in usu fuisset; postmodum vero intermissa in deserto. R. Jose [m], לא עשו ישראל פסח במדבר אלא אותו בלבד ודכוותה לפי שבאותה שנה היו הנים במקום אחד ויכולין היו למול הזכרים הילודים ידהם כדי שלא יעכב להם מילתם מלאכול בפסח אבל מכאן ואילך שהלכו במדבר ולא מלו הילודים להם משום חולשא דאורחא וסכנת הגימול שיעדו כדרך כדכתיב וכל העם הילודים במדבר בצאתם ממצרים לא מלו ועילת זכריו מעכבתו לאכול בפסח כדכתיב המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו לפי' לא עשו פסח: *Haud fecerunt Israelitae pascha in deserto aliud praeter hoc unicum. Ratio erat, quoniam anno in illo* (qui exitui proximus pascha illud praecessit) *castrametabantur simul, ubi facultas eis erat circumcidendi masculos sibi paulo ante natos, ne filiis eet omissa eorum circumcisio impediret legitimam paschatis comestionem. At vero tempore sequente quo per desertum vagati sunt, masculos sibi natos, tum ob itineris incommoda tum ob circumcidendi in via periculum, haud circumciderunt (secundum id quod scriptum est* [n], Totus populus qui nati fuerant in deserto, in ipso itinere, cum exiissent ex AEgypto, non circumcidebatur) *& omissa masculorum circumcisio cuique impedimento erat ne rite comederet pascha (secundum id quod scriptum est* [o], Circumcidat sibi cunctum masculum, & tunc accedat & faciat illud) *ideo non fecerunt pascha.* Alia etiam sacra imperara tunc praetermissa sunt. Quo spectar, & a magistris [p] asserri solet illud Amosii [q], הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל: *Numquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto per annos quadraginta, domus Israel?* Atque inde etiam [r] de initiis Josuae, באותה שעה נתחייבו ישראל במילה ובערלה ובחדש *Eodem tempore Israelitae coeperunt obligari & astringi* (sic vertit Genebrardus; scilicet ex praeceptis pristinis jam iteratis) *ad praecepta de polenta* seu *placenta* [s], *& de praeputio, & de neomenia*; quasi ante neglecta seu praetermissa per desertum illa, uti & alia, praecepta fuissent. Praeceptorum ejusmodi de sacris per tot annos intermissio, utcunque per se poenis gravissimis obnoxia, nullibi in pentateucho alibive expressim reprehenditur; unde etiam ex singulari numinis indulgentia per Mosem ut rectorem tam in sacris quam profanis summum patefacta, adeoque ex illius judicio, eam pependisse aequum est ut existimemus: Quod itidem docent scriptores doctissimi [t]. Et Bartholomaeus episcopus Exoniensis, quem Iscanum vocant, vir suo in aevo meritissimo celeberrimus [v], in dialogo sub annum Christi 1180 contra Judaeos conscripto [x], *Constat*, inquit, *circumcisionem arctissime fuisse praeceptam, dicente Domino* [y], Masculus cujus praeputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo. *Moyses tamen, Deo circumcisionem nusquam prohibente, omnem populum qui per quadraginta annos natus est in deserto reliquit incircumcisum; cum tamen unusquisque die octava deberet circumcidi. Unde legitur in Josua* [z], Populus qui natus est in deserto per quadraginta annos latissimae solitudinis incircumcisus fuit, donec consumerentur qui non audierant vocem Domini. *Non est tamen credendum Moysem peccasse in hoc, sed potius aliquam rationabilem considerationem vel secretum Dei consilium super hoc habuisse.* Sic ille. Adeoque sicut autor erat ipse ac judex singularis summusque peragendae circumcisionis illius sub ipsum etiam ex AEgypto [a] exitum, ita etiam nunc in deserto praetermittendae. Quae huc spectant alia clara satis sunt tum in rebus ad sacerdotium Aharonicum a Mose digerendis [b], tum in rebellium illorum Cora & sociorum in jus vocatione [c], & horrendo illo in eos judicio.

II Accedat, regem fuisse Mosem revera seu principem Israelitarum, juxta divinum tunc institutum, summum, adeoque imperium tam circa sacra omnimoda quam profana ex dignitatis illius ac praefecturae jure exercuisse. Etiam *regis* nomine eum expressim in benedictionibus suis dictum a compluribus existimatum est. Legitur enim, *Legem* [d] *praecepit nobis Moses, haereditatem synagogae Jacob,* ויהי בישורון מלך *& erit* (quod per enallagen pariter & *fuit* significat) *in Jesurun Rex* (Chaldaei, Syrus, Tawasius Persa *in in Israel* ibi habent; & Judaei Mauritanienses وكان في اليهود سلطان *& erat in Judaeis rex*, & in MS. penes me veteri, ويكون في بني اسرايل ملكا *& erat in filiis Israel rex*; Hispanienses itidem, *Y fue en Ysrael Rey*; quibus etiam Germanienses consoni; quemadmodum ab eisdem aliisque intelligitur vertiturque *Jesurun* paulo ante in Mosis cantico, ubi Mauritanienses itidem, وسمن اليهودي *impinguata est gens Judaica*; & tantundem hic passim magistri; uti etiam ad Isaiam [f], ubi *Jesurun* vocatur Israel, nec aliter a Chaldaeo Syroque vertitur) *cum colligerentur capita populi, simulque tribus Israel.* Atque hoc quidem ut de Mose dictum sumunt non pauci. Retinetur interdum a Judaeis in versionibus suis *Jesurun*, ut in Graeco barbara, *Israele*, puto, subaudito; uti etiam apud Hispanienses in loco illo Isaiae, *Tesurum.* Sed & aliter etiam subinde tum ab Judaeis tum a christianis etiam vetustissimis transfertur. Septuaginta substituunt, καὶ ἔσαι ἐν τῷ ἠγαπημένῳ ἄρχων,

[l] Num ix. 1. [m] In Chizkuni, fol. 102 2. [n] Jos v. 5. [o] Exod xii 48. [p] Sepher Siphri, fol. 10 col. 1. Pesiktha Zoterta, fol 43 col. 3. R. Bechai in Biur ail hatora, fol. 169. col 1. & vide Seder Olam Rabba cap 7. [q] Cap v 25. [r] Seder Olam Rabba, cap. 11. [s] Numer xv 20. [t] Abulensis in Josuam, cap 5 quaest 17 al 1. [v] Balaeus cent. 3 scrip 24. [x] MS in Bibliotheca Regia ad D Jacobi. [y] Genes. xvii. [z] Cap v. 5. [a] Maimon. tit. Isure Bia, cap. 13. & videsis lib. 1. cap 3. [b] Exod. xxviii & vide Joseph lib 3 Archaeolog. 3. cap. 10. [c] Num. xvi. 12, & vide Joseph. lib. 4. cap. 2. [d] Deut. xxxiii. 4, 5. [e] Deut. xxxii. 15. [f] Cap. xliv. 2.

5 Et

& erit in dilecto princeps; alteroque Deuteronomii loco eadem voce utuntur; unde & *dilectus* ibi apud Tertullianum [g]. Hierosolymitana paraphrasis, *Et surget*, seu *surrexit*, *Rex*, כדבית יעקב *e domo Jacob in congregatione populi*. Arabs Saadiae Gaon, *& erat rex*, فى المرصف *in laudabili*. Vulgata priori Deuteronomii loco habet *dilectus*; posteriori, uti apud Isaiam, *Rectissimus, erit apud rectissimum rex*: unde volunt aliqui potius in priori legendum *directus*. De vocabuli quidem etymo sententiae variant. Sed si a ישר *rectus* [h] deducatur, *rectissimus* in Vulgata satis ei respondet. Certe Samaritana versio ibi habet, והוה בכשירה מלך *& erit in rectitudine rex*. Retinent autem recentiorum aliquae christianae τὸ *Jesurun*, ut Tremelliana, Anglicana nupera seu quae sub Jacobo rege prodiit, Belgica nupera, & Italica Deodati (nam quae praecessere Italicae *in Israel* habent) aliaeque aliquot. Et Anglicana vetustior, quae ex Ebraeo sub Henrico octavo facta est, loco Deuteronomii priore habet upright, *rectus*; posteriori, And he was in Israel king; atque in Isaia, righteous, *justus*. Quae secuta est, & Episcopalis apud nos dici solet, upright, &, he was among the righteous *people as* King, & in Isaia, ut vetustior. Pagninus, *Fuitque in Israel* tanquam *rex*. Galli, priori Deuteronomii loco, uti & in Isaia, *le droiturier*; posteriori, *Et a este roy entre les droits*. Lutherus, Und er verwaltet das Ampt eines Koniges, *Et munus gessit quale regium est*, seu *regis*; cui consona est Belgica vetustior. Nupera autem, Ende hy was Coninck in Jeschurun; quod etiam in altero Deuteronomii loco & in Isaia ibi retinetur. Concordes autem sunt tam Judaei quam christiani, τῷ *Jerusun* Israeliticum populum hic denotari: Sed non item de eo quod est, Mosem ipsum ibi dici *regem in Jesurun*. Alii enim de Domino Deo ipso [i], paulo ante ibi memorato, capiunt; alii ut futurum [k], de Saule regibusque eo nomine postmodum apertius indicatis. Atque obvia sunt quae huc spectant in commentariis etiam christianorum ad locum illum de *rege in Jesurun*. Alii vero tum Judaei tum christiani de Mose ipso sumunt. In *Rabboth* [l] legitur, משה מלך שנ׳ ויהי בישרון מלך *Moses rex erat: Quo spectat, illud, & erat in Jesurun rex*. *Chiskuni* [m] item, ויהי משה בישרון מלך *& erat Moses in Jesurun rex*. Sic Abenezra; sic alii [n] magistrorum. Inde etiam Maimonides [o], ומשה רבינו מלך הוא *& Moses magister noster rex erat*. Quo nomine item a Philone [p] insignitur, atque etiam a scriptoribus christianis tum vetustis [q] tum ad locum hunc nuperis. Etiam Nazianzeno [r] vocatur ἄρχων ἀρχόντων, *princeps principum*, seu summus. Sed vero non intelligendum de regia ejusmodi dignitate qualis innuitur sive in Deuteronomio [s] ante, sive postea in Samuele [t], ubi regum futurorum synedrio magno & ejusdem principi (de quibus infra) adjiciendorum, ex novo Israelitarum voto, ac juxta morem aliarum gentium, mentio. Neque enim ejusmodi erat undiquaque rex Moses: Sed interim plane rex, summoque, ut rex, imperio gavisus est. Inde etiam Rabbini ipsi interdum כמלך *sicut rex* adjiciunt, quemadmodum itidem christiani aliquot interpretes. Et Hugo Grotius ibi, ut solet, apposite, *Non quidem nomine & pompa, sed jure regio populum gubernavit*. Sed & Ezechielem tragoedum vide in somnio Mosaico ac ejusdem Jethronis interpretatione [u]. Sunt autem qui [x] *non ut regem & imperatorem, sed ut merum ministrum & interpretem* difficilioribus causis explicandis eum praefuisse volunt; quo & trahitur illud [y], *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos tempore illo, ut nunciarem vobis verba ejus*; quasi ministri & interpretis officium ac munus in regio ejus ac imperatorio haud satis fuisset comprehensum.

III Erat quidem Moses, ut & a Philone [z] aliquoties appellatur, & legislator, & propheta, & ἀρχιερεὺς, *summus sacrorum antistes*, & rex seu princeps simpliciter inter suos summus; quod & scripturae consonum. De sacerdotio ejus dictum est libro superiore [a]; quod & passim agnoscitur ex illo Psalmi [b], *Moses & Aharon in sacerdotibus*. Unde Apollinarius ibi metaphrastes,

Μωσῆς ἀμφ' ἱερεῦσι μέγας, καὶ ἀοίδιμος Ἀαρών,

Moses in sacerdotibus magnus, & celebris Aaron.

Gregorius item Nazianzenus [c], ἱερεῖς δὲ ὁμοίως ἀμφότεροι, *ambo autem aeque sacerdotes*. Et Arabs ibi, لانه جعل *Quia ipse* Deus *constituit Mosem & Aharon inter sacerdotes suos*. Nimirum Moses ante singulare sibi ad Aharonem consecrandum munus a numine collatum sacerdos erat, juxta superius ostensa, & postmodum tum ex munere illo singulari, tum ex aliis actibus mere sacris praestitis & cum officiis propheticis conjunctis, sacerdos item erat singularis summusque: unde etiam ἱερεὺς ἱερέων, *sacerdos sacerdotum*, patri jam dicto nuncupatus est: Nec tamen omnino ejusdem cum Aharone generis: Haud enim ipsa officia Aharonis sacra magis obire licuit Mosi quam Mosis Aharoni. Et de Mosis hic etiam in sacerdotio praerogativa consulas quae obiter habent patres Christiani [d]. Advertas etiam quae afferunt aliqui [e] de sacerdotii Melchisedeciani, etiam post Aharonici institutionem, in Judaeis continuatione. Sunt autem, nec pauci illi, nec minorum gentium sed diversae satis invicem alias persuasionis, qui ex sacerdotali Mosis munere regimen quoddam ac imperium instar ejus quod ecclesiastici nomine a temporali apud christianos distingui solet ab eo usurpatum esse eliciunt, adeoque judicia ejus circa sacra fuisse velut quae a facultate in eo sacerdo-

g De Jejuniis advers. Psychicos, cap 6. h Videsis Schindler Lexic. col. 1832. i Gemar. Babylonia ad tit. *Rosh Hashena*, cap 4 fol 32.b. Jarchius, Nachmanides, fol. 339. 1. Bechai fol 239. col 4. & videsis Theodoret ad Deut. quaest. 44. k Levi Gersomides in *Perush Hatora*, fol 245. col 3. l *Semoth Rabba* parash 48. fol 156. col. 1. & parash. 52. fol. 164 1. m Fol. 276. 1. n *Pesiktha Zotertha*, fol 91. col 3. K. Abraham in *Zeror Hammor*, fol. 161. col. 2. o Tract. *Beth Habechira*, cap. 6. § 11. p De Vita Mosis, lib. 2, 3. q Constit. Apostolic lib. 2 cap 20. r Orat. 6. s Cap 17. t Lib. 1 cap 8. u Apud Euseb Praepar. Evang. lib. 9. cap 29. x Anton. de Dominis Spalat lib. 1. de Rep. Eccles. cap. 12 § 37, &c. y Deu. v. 5. z De Vita Mosis, lib. 2, 3. a Cap. 16. b Psalm xcix. 6. Vide ibi Genebrard. & Symeonem de Muys. c Orat. 6. d Nazianzen ibid. & 26 Augustin in Levit. quaest 23 & in Psalm. xcviii, ubi alii, Thomas in Exposit. text. sent. 4. dist. 19. e Jacob Boulduc de Ecclesia ante legem, lib. 1. cap. 27.

tali

tali manarint, non a regia aut principali. Rex quidem erat simul & sacerdos, isque, juxta institutum tunc singulare divinum, summus, quemadmodum etiam scimus apud alias gentes per omnia quidem secula fuisse quosdam qui principes undiquaque simul & sacerdotes. Sed distinctio illa functionis simplicis & imperii ac jurisdictionis, aliquoties libro superiore memorata, hic recolenda. Et utriusque sane natura rite perspecta, non obscure liquere videtur, potestatem judiciariam seu jurisdictionem ejus circa sacra haud magis functionis in sacris ipsis obeundis (in quibus sacerdotii vera natura consistit) partem fuisse, aut ex ipsa pependisse, quam ipsum sacrificandi qualemcunque actum, qua talis est, fuisse per se jurisdictionis ac imperii partem. Nec quidem in ipso sacerdotio sive Mosis sive Aharonis, posterorumve ejus, imperii ac jurisdictionis aliquid habebatur, sed tantum functio. Quod a Mose imperabatur, aut in eo judiciarium fuit, ipsius erat ut regis seu principis, non ut sacerdotis: nisi sane Coriscum geometram & musicum canentem quis dixerit ut geometram non ut musicum canere, seu ut musicum non ut geometram circuli seu trianguli aream dimetiri. Actus scilicet ipsi hujusmodi, qua tales, plane designant quibus sub nominibus artis, muneris, facultatis praestentur. Certe huc bene spectat illud glossae ad citatum [f] velut ex Anacleto Psalmi locum de Mosis & Aharonis sacerdotio, *id est, primi inter eos fuerunt. Licet Moses & Aaron* (sic glossa illa) *primi & summi dicti sint sacerdotes, tamen Moses fuit major quam Aaron in administratione, non quoad consecrationem sacerdotalem.* In hac enim ambo pares fuere quantum ad functiones eis obeundas diversas, earumque effectus dissimiles. Sed ex administrandi seu gubernandi judicandique munere major erat Moses, id est, Aaroni princeps seu לו לאלהים *ei velut Deus*, ut verba sunt ipsa Domini [g] superius item allata; seu, ut Nazianzenus [h], Χρώμενος μὲν ἴσα γλώσσῃ τῷ Ἀαρὼν, αὐτὸς δὲ πρὸς Θεὸν ἐκείνῳ γινόμενος, *Aarone pro lingua utens, ipsique vicissim in iis rebus operam navans quae ad Deum pertinebant*, ut legislator, ut judex, ut rex. Ubi etiam Mosi secundus fit, ut oportet, Aaron. Et jurisconsultis & theologis [i] christianis idem quod glossa jam dicta habet ut indubitatum recipitur. Atque quicquid sane ex regiminis tunc Israelitici ratione de ecclesiastici seu spiritualis, id est, circa sacra seorsim, imperii ac jurisdictionis a temporali distinctione non tam eruere quam fidentius inculcare conentur qui tantundem obtrudere solent, illud interim adeo manifestum videtur ut nihil amplius, nec in Mosis ipsius regimine imperium ejusmodi aut jurisdictionem ita distinctam omnino reperiri, nedum in Aharone suisve ecclesiastici sic vulgo dicti imperii quid simile, utpote quibus, qua sacerdotes erant, nullum omnino competiit imperium aut jurisdictio, sed tantum in sacris obeundis functio, לכהנו לי [k] (id est, לשמשא קדמי ut Chaldaei, in eundemque sensum alii) *ut sacerdotio fungantur mihi* tunc praescripto, non omnino ut imperii, qua tales, participes essent ullius seu potestatis judiciariae.

Quod ad propheticum autem Mosis hic munus spectat, Ἐπειδὴ, inquit Philo [l], μυρία καὶ βασιλεῖ καὶ νομοθέτῃ καὶ ἀρχιερεῖ τῶν ἀνθρωπείων καὶ θείων ἄδηλα, &c. ἀναγκαίως καὶ προφητείας ἔτυχεν, ἵν᾽ ὅσα λογισμῷ μὴ δύνηται καταλαμβάνειν, ταῦτα προνοίᾳ Θεοῦ εὕρῃ, *Quoniam innumera vel regi, vel legislatori vel etiam pontifici humana divinaque sunt incognita*, &c. *necessario propheticum insuper sortitus est munus; ut scilicet quicquid ratione nequiret percipere, id ex Dei providentia compararet.* Obvia satis sunt quae de prophetia ut ad gubernandi rationem spectante scribunt tum Judaei alii [m], tum pro persuasionis discrimine christiani. Sed & forte non injucundum erit hic etiam advertere Mahumedanorum ea de re scita haud pariter, opinor, obvia. Algazel intellectus agentis (quem intelligentiam in ordine angelorum infimam faciunt id genus philosophi) officia & operationes exsequens [n], decimam inde adjecit considerationem esse, *quod necesse est* (ut vertit eum ex Arabico, quem nondum vidi, Dominicus archidiaconus Segobiensis) *prophetam esse, & quod debet credi ipsum esse. Mundus enim non gubernatur nisi secundum regulam quae communis est omnibus creaturis, ut per eam juste judicetur. Aliter interficerent se homines, & periret mundus. Et quia necessaria est pluvia ad gubernationem mundi, idcirco providentia divina non destitit attribuere coelo naturam dandi pluviam. Igitur gubernatio mundi omnino eget homine qui facit scire modum quo aptentur homines huic mundo & alteri. Non potest autem hoc implere omnis homo. Sed hoc gubernatio est in mundo. Igitur causa gubernationis est. Et id etiam quod est causa gubernationis est. Id vero quod est causa gubernationis in hoc est creatura Dei in terra ejus qua mediante venit creatura ad animadvertendum aptitudinem hujus mundi & alterius. Et propter hoc quod dicitur, Deus indidit rebus animadvertendi naturam, quia sicut dedit omni rei rationem suam, sic & sensum animadvertendi: Igitur angelus* (ille qui intellectus agentis officium praestat) *est medius inter Deum & prophetam, & propheta est medius inter angelum & sapientes, & sapientes sunt medii inter prophetam & vulgus. Sapiens igitur proximus est prophetae, & propheta proximus est angelo, & angelus proximus Deo. Deinde differunt gradus angelorum & prophetarum & sapientum secundum ordinem differentiarum & propinquitatis & elongationis, quarum non est numerus.* Tantundem habet Aben-Sina, Avicenna vulgo dictus [o], cujus Arabica Latinis satis respondentia habentur in compendii ejus metaphysicae, Romae cum logicae ac physicae item compendio & canone ejus medicinae olim typis editi, parte secunda, capite فى أثبات النبوة *de fundamento prophetiae.* De summo autem illo Mosis sacerdotio & legum lationis facultate Philo loquitur ut de qualitatibus binis, ὡς ἁρμοττούσαις μάλιστα βασιλείᾳ, *ut regiae potestati maxime convenientibus*, uti etiam de munere ejus prophetico. Sed nomine ejusmodi sacerdotii ejus functionem aliquam A-

[f] C 2. Sacrosancta dist. 22. [g] Exod. iv. 16. [h] Orat. 6 & 26. [i] Jo. à Capistrano de autoritate Papae partis 1, part. 1. §.10. Boerius de Ordine graduum utriusque fori, § 17. alii obiter. [k] Exod. xxviii. 1. [l] De Vita Mosis, lib. 2. [m] Maimonides in *More Nebochim*, part 2. cap. 41. alibi eodem in opere, aliique. [n] De Philosophis, lib. 2. tract. 5. cap. 11. [o] Metaphysic. tract. 10. cap. 2.

haronicam

s

haronicam contineri nemo, puto, admittet. Aharonico igitur sacerdotio seorsim stabilito, tum ex priori, seu quod legem in Sinai datam antevertit, sacerdotio, tum ex ipsa Aharonis consecratione Mosaica, aliisque ejusmodi singularibus tunc actibus, Mosi tributum est nomen illud summi itidem; sed dispari [p] ab eo qui habetur in sacerdotio Aharonico sensu, sacerdotis: unde quidem ad eum spectabat *μὴ μόνον τὰ ἀνθρώπινα καλὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα διέπειν non humanas modo res sed etiam divinas administrare*, ut bene quidem inquit Philo. Sed ex sacerdotalis officii functione, quam sic gessit divinitus institutus, res non alias, sive humanas sive divinas, praeter eas quae in sacris obeundis illis sibi singularibus consisterent, administrabat ille: ubi nec de aliis rebus est intelligendus Philo, nisi omnes tam divinas quam humanas ut sacerdotem eum peregisse existimasse Philonem velis. Neque enim magis sacerdotii per se nomine ullatenus imperabat quam, ubi sive de sacris sive de profanis judicio uteretur forensi, judicis seu principis nomine sacrificabat. Dixit quidem de Jethrone Mosis socero Sepphora, istius filia, apud Ezechielem tragoedum [q],

——— ——— Ἄρχων δ' ἐστὶ γῆς
Εἷς καὶ τύραννος καὶ στρατηλάτης μόνος,
Ἄρχει δὲ πόλεως τῆσδε, καὶ κρίνει βροτοὺς
Ἱερεὺς, ὃς ἐστ' ἐμοῦ καὶ τούτων πατήρ.

Telluris hujus Libyae *imperator est unicus rex & rerum bellicarum praeses, & civitatem hanc gubernat; & judicat homines sacerdos* (id est plane, cum etiam sit sacerdos) *qui meus est & istorum* (suorum astantium) *pater*. Anne hic bene concipiendum Jethronem ibi ut sacerdotem seu ex munere sacerdotali simpliciter sumpto, judicasse? Judicium plane forense ex sui ipsius natura aut pars est imperii, aut ab eo effluens, non omnino, qua tale, sacerdotii. Atque ita demum per intervallum a legis datione usque in mortem Mosis continuatum est ei ex intervallo antecedente imperium quale dictum est, & jurisdictio illa singularis ac summa tam circa sacra quam profana. Quid accesserit per institutionem synedrii magni, cujus ille princeps itidem primus, suo loco inferius ostendetur. Sed mirum quidem est, adeo asseveranter a viris doctissimis, persuasionis [r] interim alias diversissimae, tradi solere, Mosem velut binos habuisse vaginis in singulis gladios, ecclesiasticum & temporalem, quasi distinctio illa tunc locum habuisset in ecclesia seu republica Ebraica, & munus gubernationis tam ecclesiasticae seu spiritualis quam civilis seu temporalis (ut vocant) simul is sustinuisset, velut id quod *temporarium esset donec res melius componerentur. Ubi autem certa forma a Domino praescribitur, civilis gubernatio ei relinquitur; sacerdotium jubetur fratri resignare.* Quasi ex sacerdotalis functionis Aharonicae institutione Mosis principatui rerumque, quantum ad jurisdictionem ac imperium, omnimodarum arbitrio forensi quid detractum minutumve fuisset. Neque enim erat in Aharonico sacerdotio magis gubernatio aliqua quam in Mosaico principatu sacerdotii pars aliqua Aharonici. Nec quidem civilis seu temporalis & spiritualis seu ejus quod instar esset ecclesiastici vulgo dicti imperii aut jurisdictionis discriminis tunc vestigia ulla, nec reipublicae seu populi Ebraici distinctio ulla ab aliqua re quae, in regiminis ratione, velut ecclesiae, ut distingui apud christianos ea solet a regno seu civili, ut nuncupant, imperio, responderet. Et populus totus, velut corpus unicum nec vocibus ejusmodi omnino discriminatum, dicebatur צבור, עדה, קהל, aliisque ejusmodi nominibus *synagogam, ecclesiam, coetum* integrum ac unicum denotantibus, quemadmodum item, pro re nata, pariter singulares aliquot conventus interdum, comitia, & tribunalia; sed non omnino sic ut aut hisce aut aliis nominibus aliquibus sive corpus aliquod singulare populi illius, sive potestas singularis qualiscunque, in regiminis ratione, pro spirituali aut ecclesiastico (notione jam recepta) sumeretur. Idem ipse gladius, idem imperium, forum, saltem idem potestatis genus, utcunque distributum, quo profana gubernabantur, pariter etiam gubernabat tunc sacra; & quo reliqui, similiter genus totum sacerdotale. Nec sane aliter se res habuit per secula in republica illa sequentia; ut inferius fiet manifestius, ubi etiam quae adversari videantur diligentius expendentur. Idem jus itidem per alias gentes ut receptissimum viguit. Ex auspiciis & imperio principum ac populorum gubernantium, qua tales erant, non ex arbitrio generis sacerdotalis, aliter atque a principibus ac populis illis permissum est, universa circa tam sacra quam profana jurisdictio passim apud eas pependit. Penitius leges Atticas, Romanas, reliquas intuenti res palam erit. Nec diversum ullibi inolevit antequam quidam e sacerdotali genere, *ecclesiae* nomen sibi ut peculiare saepius suam in rem arrogantes, in christianismum discriminis decantati illius jurisdictionis sedulo atque ambitiosius introduxere persuasionem; sed quae tantum pro locorum, seculorum, personarum diversitate multiplici recepta est, rejecta, temperata.

IV. Sicut ex intervallo libro in primo tractato continuata post legem datam est per desertum Mosis praefectura juridica illa singularis & summa (utpote cujus etiam ad Deum ipsum, in rebus disponendis tum sacris tum profanis, proxima, singularis & sola admissio [s] erat) ita etiam praefecturae illae minores adeoque numerosae, quas Jethroneas dictas libro in superiore susius explicavimus, per intervallum hoc in deserto saltem sunt inde itidem continuatae; nimirum si earum institutio legis dationem anteverteret, qua de re, juxta promissum superius, jam agendum. Vestigia praefecturarum illarum obscura non sunt in crebra seniorum ac judicum mentione post legem datam; quo expressius etiam spectant nonnulla ante memorata [t] de judicibus quibus Moses praecepit ut morte punirent initiatos Beelphegori. Quin & in illo [v], *Et omnis Israel, & presbyteri* seu *seniores ejus*, וזקניו ושוטרים ושופטים *& praefecti* seu *ministri publici, & judices stabant hinc & hinc circa arcam*, in historia scilicet sacra de publicis illis benedictionibus & maledictionibus sub Josua, nomine *judicum* praefecturas illas etiam tunc denotari volunt viri docti [x]. Quod ve-

[p] Videsis Spondan. A. M. 2544. §. 8. [q] Apud Euseb. Praeparat. Evangelic. lib. 9. cap. 28. [r] Bellarmin. de Pontifice Romano, lib. 5. cap. 9. &c. Calvin. Instit. 4. cap. 11, &c. [s] Vide Exod. xix 24. & xx. v. 3, &c. [t] Cap. 1. § 10. [v] Josua viii. 33. [x] Hugo Grotius ibi.

ro ad earum institutionis tempus verum attinet; tametsi in ordine qui in Exodi scriptione servatur legis in Sinai dationem illa plane antevertat, (caput enim decimum octavum occupat, & a mense ab exitu tertio incipit decimum nonum, quo primus memoratur ibi in Sinai adventus, quem legis dationem antecessisse nemo dubitat) nec quidem desint magni autores [y] qui inde solum persuasi eam in temporis ratione locum habere admittunt ante legis dationem, nihilominus historiolam illam totam de Jethrone, seu caput illud integrum ibi per anticipationem collocatum, revera ad tempora legis in Sinai dationem insequentia spectare, tum ab Ebraeis tum a christianis non immerito contenditur, id est, non ad stationem ab exitu undecimam, quae in Raphidim erat, seu proxima ante eam quae in Sinai ubi lex data (ut per anticipationem ponitur) rem attinere, sed ad tempus quo statio erat in Sinai, adeoque post legis illic divinitus acceptionem. Nec sane sententiam aliam omnino amplexandam sentio. Et conjecturis nudis praetermissis, videtur sane testimonium adeo expressum eam in rem apud ipsum Mosem alibi ut clarius nihil esse queat. Ipse enim verba faciens [z] de Horeb monte (qui pro eodem ipso cum Sinai aut ejusdem jugo accipi extra controversiam [a] solet) & de Israelitarum inde transitu, *Et dixi*, inquit, *vobis* בעת ההוא *in tempore illo*, *Non possum solus ferre vos*, &c. *Date ex vobis viros sapientes & prudentes*, &c. reliqua dein narrans quae ad institutionem praefecturarum Jethronearum spectant. Alia item in Numeris [b] tantundem probant. Scilicet post stationem in Raphidim [c], adeoque in Sinai transitum ubi lex data, rem factam. Quid quod etiam in ipsa narratione libri Exodi [d] diserte dicitur Jethronem venisse ad Mosem, ubi castrametatus est in *monte Domini*, quo nomine Horeb & Sinai denominari [e] soliti? Sic ex loco tempus plane edisendum, quod legis dationem ita manifesto sequitur. Et quidem cum ex lege data, tam multiplicibus capitibus constante, quaestiones, quae in foro ante pauciores multo essent, numerosissimae ut orirentur necesse esset, tempestivum erat atque e re nata soceri ejus hanc circa rem consilium quod ita secutus est. Nec solum de tempore hic ad hunc modum legis dationem insequente generatim statuitur, sed etiam de ipso mense in tempore illo, etiam & subinde de die mensis quo consilium illud datum est acceptumque. Controversia quidem vetus est illa, etiam inter Ebraeos, de Jethronis hic adventus & consilii dati acceptique tempore. Sed ea maxime inter eos [f] obtinuit sententia quae generatim praefecturarum institutionem adeoque adventum illum, legis in Sinai dationem insecutum esse asserit, nec locum in Exodo ante mensem ab exitu tertium, in quo data est lex, aliter atque per prolepsin, ut alia interdum, habuisse. Alii etiam dein in annum exitus primum, alii in secundum rejiciunt. Atque inolevit quidem antiquitus inter eos opinio, ipsum diem quo consilium Jethroneum datum est fuisse undecimum mensis Tisri seu septimi, id est, a legis-datione prima mensibus amplius tribus, seu simulac Moses secundas tabulas acceperat. Quod enim legitur in sacra historia [g], post Mosis, Aharonis seniorum simul & Jethronis sacra epulasque 'ויהי ממחרת וגו *Et evenit ut die crastino sederet Moses ad judicandum populum*, (unde occasio consilii Jethronei sumpta) acceptum est quasi dies ille fuisset crastinus festo expiationum, quod ad decimum mensis Tisri attinet. Sic *Sepher Mechilta* loco citato, sic inde alii. Sic item paraphrasis Jonathani tributa. Illic scilicet pro eo quod legitur [h], *Et dixit* Jethro *ad Mosem*, *Ego socer tuus venio ad te*, & *uxor tua*, & *bini ejus filii*. *Et egressus est Moses in occursum soceri sui*, וישתחו וישק לו וישאלו איש לרעהו לשלום ויבאו האהלה quod verti solet & *adoravit*, seu *adoravit eum*, etiam *incurvavit se*, סוס obeisance (ubi Arabes habent tantum وسجد, uti & Onkelos וסגיד, id est, & *adoravit* seu *incurvavit se*) & *osculatus est eum*, & *salutaverunt se mutuo verbis pacificis*, & *venerunt in tentorium* (codex Samaritanus ibi וישתחוי למשה & *incurvavit se Mosi*, & Samaritana versio וסגד למשה & *incurvavit se Mosi*) substituitur, *Et dixit Mosi*, *Ego socer tuus Jethro venio ad te*, להתגיירא ואין לא הקביל יתי בגיני תקביל בגין אנתתך ותרין בנהא דעמה: *ut proselytus fiam* (justitiae, atque ut legi sacrae nomen meum dem) & *si tu nolis me mei gratia recipere*, *recipias me propter uxorem*, & *duos filios*, *qui cum ipsa sunt*. *Et egressus erat Moses* מתחות ענגא יקרא *de sub nube gloriae in occursum soceri sui*, & *incurvavit se*, & *osculatus est eum*, וגיירה ושיילו גבר לחבריה לשלם ואתו למשכן בית אולפנא & *proselytum eum fecit* (qua de re scriptores hic christiani aliter atque aliter sentiunt) *cumque mutuo se salutassent*, *venerunt in tabernaculum domus doctrinae*. Dein vero pro eo quod paulo post sequitur, *Et evenit ut die crastino sederet Moses ad judicandum populum*, &c. unde occasio consilii a socero ei dati nata est, legitur in paraphrasi illa, והוא ביומא דבתר יומא דכיפורי ויתב משה וגו' *Et factum est ut die illo*, *qui crastinus esset diei expiationum*, (decimo diei Tisri respondenti) *sederet Moses*, &c. Et demum in fine periochae illius illud de Jethrone, & *abiit in terram suam*, hic redditur, ואזיל ליה לגיירא כל בני ארעיה & *abiit ad faciendum proselytos omnes filios* seu *liberos terrae suae*. Ita plane, juxta receptiorem rationique magis consonam sententiam Ebraeorum, admittitur illic post legem datam Mosem & Jethronem convenisse, adeoque juridicas illas praefecturas institutas fuisse. Data enim lex est sub mensis Sivan seu tertii [i] initia, anno nempe ab exitu primo, id est, sub initia aestatis, tempus autem hic assignatum ad autumnum insequens attinet. Adjicit hic e traditionibus Ebraicis paraphrastes ille, Jethronem cum Mose in בית אולפנא *domum doctrinae*, quae & בית מדרש *domus expositionis*, schola, auditorium dici solet, ante consilium illud de praefecturis datum venisse, id est, legem jam datam exponentem Mosem ibi audivisse, juxta illud quod in Exodo [k] ea de re narratur. Quo quidem spectat quod de סדר משנה

[y] Joseph. lib. 3. cap 3. Augustin. in Exod. quaest. 56, 57. Hieronymus Epist. 129. ad Fabiolam Mans 11. [z] Deut. i 6, 9, &c. [a] Hieronym. in locis Ebraicis, verb. *Choreb*. [b] Cap x. 29. [c] Exod x.x. 2. [d] Cap. xviii. 5. [e] Exod. iii. 1. & iv. 27. [f] Videsis *Mechilta*, fol. 22. col 4. R. Bechai in *Perush Hatorah*, fol. 91. col 1 *Chizkuni* fol. 100. 1. Ramban in *Perush Hatorah*, fol. 121. a. Isaac Ben Amara in *Akadath Isaac*, fol 140. col. 2, & 4. Lyran. ad Exod xviii. [g] Exod. xviii. 13. [h] Exod. xviii. 6, 7. [i] Exod. xix. 1. & videsis de Jure Nat. & Gent. lib. 3 cap. 7. [k] Cap. xxxiv. 31. 32

ordine

ordine expositionis legis, seu de eo quod est כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה *quomodo didicerint Israelitae tunc legem oralem,* a Talmudicis[l] traditur, ת"ר כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן משה פירקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חוזר נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקן נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן נמצאו ביד אהרן ארבעה וביד בניו שלשה וביד הזקנים שנים וביד כל העם אחד נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו נסתלק אהרן שנו להם בניו פירקן נסתלקו בניו שנו להם זקנים פירקן נמצא ביד הכל ארבעה: *Modus secundum quem lex* primo *exposita est hujusmodi erat juxta traditionem Rabbinicam. Cum didicerat eam Moses a Deo O. M. ingressus est Aharon* in auditorium Mosis, *ubi ei exposuit Moses id quod ei exponendum erat. Recessit a loco suo Aharon, & sedit ad sinistram Mosis. Intrabant Aharonis filii, quibus exposuit Moses quod eis erat exponendum,* id est, idem ipsum quod Aharon antea exposuerat, ut ibi glossa Talmudica. *Recessit a locis suis eorum uterque: Et sedit Eleazar ad dextram Mosis, & Ithamar ad sinistram Aharonis. Sed ait Rabbi Jehuda, Aharonem omnino ad dexteram Mosis se contulisse. Ingressi sunt seniores* seu *presbyteri: Atque eis etiam quod exponendum erat pariter exposuit Moses. Recedentibus senioribus, introivit universus populus, cui itidem exposuit Moses quod erat illi exponendum. Ita Aharoni quater, filiis ejus ter, senioribus bis, & populo universo semel exposita est. Recessit Moses, & exposuit eis Aharon quod erat eis exponendum. Recedente Aharone, exposuere filii ejus quod sic exponendum erat. Recedentibus filiis ejus, exposuere illis pariter seniores. Unde ita populo universo quater itidem exposita est.* Sic illi; unde etiam de exponenda discipulis lege monita quaedam habent & praecepta. Sed interim, ex mente paraphrastae allati expressa, praecessit haec expositio institutionem praefecturarum Jethronearum, ipseque Jethro auditor erat legis sic expositae & recens tunc datae, seu antequam consilium illud de praefecturis genero dedit, quod ad diem sic attinet crastinum. Atqui haud quidem facile fuerit illud de ipso die, qua refertur ad festum expiationis, satis concoquere; quod & ab Ebraeorum nonnullis rejicitur; qui tamen ipsi pariter de tempore legis dationem utcunque insequente rem capiendam volunt. Id quod etiam haud parum suadet mentio illa[m] חוקי האלהים ואת תורתיו *statutorum Dei & legum ejus* in colloquio illo Mosis & Jethronis. Fusius autem rem tractant, multisque adductis rationibus tantundem probant, scriptores christiani, tum ad Exodi caput illud, tum in annalibus sacris. Videsis maxime Abulensem[n], Torniellum[o], Salianum[p], Spondanum[q]. Sed vero aliter aliterque tempus ipsum (de cujus apicibus, die, mense aut anno ultra disputandi locus hic non est) collocant illi, aliique[r], satis interim unanimes, praefecturarum Jethronearum institutionem legis dationem haud antevertisse. Pro varietate autem sententiarum de ipso ejusdem tempore & de tempore itidem judiciorum superius memoratorum, necesse est ut aliter atque aliter (quod nemo non videt) statuatur admittaturve de illarum circa ea usu aliquo. Et de praefecturis juridicis, tam ex intervallo superiori in hoc quod legis dationem insequitur continuatis quam pro continuatis inde a nonnullis creditis, hactenus.

C A P. III.

I. *Praefecturae juridicae in territoriis Israeliticis per se constitutae ad forense regimen peregrinorum seu proselytorum domicilii.*

II. *Illarum jurisdictio & imperium. Locus in amplioribus Maimonidis editionibus de proselytismo justitiae ab puella annis minore in Judaismum recepta postmodum renunciato emendatus.*

III. *Graecis & Romanis priscis parilis tribunalium singularium in peregrinorum regimen usus. Praetor peregrinus. Quando usus ejus Romae desierit. Obiter de constitutionis de civitate cunctis in orbe Romano donatis, ab Ulpiano in digestis memoratae, autore ac tempore.*

IV. *Peregrinorum seu exterarum aliquot gentium ad circumcisionem & Judaismum recipiendum obligatio. De posteris Abrahae ex Ismaele, Ketura, Esau. Res ista ex sententia, ut videtur, praefecturae peregrinae in territorio Israelitico, dum sui id juris erat, pependit.*

V. *Inter objecta praefecturae ejusmodi peregrinae erat status exterorum de quibus dubium an ex semine Abrahae essent. Lacedaemonios inde prognatos publice olim agnoscebant tum ipsi tum Judaei. Alia ad jurisdictionem ejusmodi spectantia tam sacra quam profana. Josephi locus ex Ruffini versione sibi restitutus.*

VI. *Commentum Graeculi cujusdam veteris de Romanorum origine e tribu Benjaminitica deducenda pridem editum; de quo judicare ad peregrinam attinuit itidem praefecturam, si controversum in territorio Israelitico fuisset.*

SEquitur ut de praefecturis juridicis juxta institutum superius, quarum post legis dationem initia fuere, videamus. In earum ordinariis

[l] Gemar. Babylon. ad tit. *Erubin*, cap. 5. fol. 54 2. unde etiam Sal. Jarch ad Exod. xxxiv. 32. [m] Exod. xviii. 16. [n] In Exod. xviii. quaest. 2. [o] A. M. 2545. §. 47, 48, &c. [p] A. M. 2544. §. 721, &c. [q] A. M. 2545 §. 24. [r] Vide Jacob. Usser. Armach. A. M. 2514. pag. 27.

primum,

primum, in superiore instituti hic designatione, locum obtinent, quae jure vetustiori & simpliciori, tam circa sacra quam profana, seu tum imperativo tum interveniente gentium, usae, constitutae sunt in regimen גרים התושבים *proselytorum domicilii*, seu peregrinorum qui nondum in Judaismum seu proselytismum justitiae transierant, nec alio quam Noachidarum, id est, gentium, jure illo gubernandi essent intra territoria Israelitica. Nam tametsi imperium & jurisdictio ad illos seorsim attinens etiam in praefecturis Jethroneis[a], alibique ante illas, adeoque, juxta superius in libro primo admissa, ante legis dationem, exerceretur (quod quidem erat pernecessarium ob frequentem Ebraeorum & Noachidarum intermixtionem, & jurium secundum quae & degendum & dijudicandum erat discrimen) nihilominus haud ante secula legis dationem insequentia, nec ante ingressum in terram sanctam, mihi compertum, aliud fuisse proselytorum ejusmodi per se forum, aliud Ebraeorum. Idem forum, eadem praefectura tum proselytorum domicilii seu peregrinorum illiusmodi tum originariorum ac proselytorum justitiae causas simul cognoscebat, licet horum jus ab illorum etiam tunc haud parum eodem in foro discreparet; ut fere in imperio olim occidentali in eisdem tribunalibus dirimebantur causae tum eorum qui secundum jus [b]Romanum vitam profiterentur, tum eorum qui Gothicum & Longobardicum jus eligerent; seu ut alibi non raro tam peregrinorum juxta jura sua singularia causae quam originariorum juxta sua eodem in foro cognoscuntur. Atque ita ante legem & aliquamdiu post personae eaedem ex eis quarum jurisdictionem diximus in secula haec legis dationem sequentia continuatam, utroque jurisdictionis & imperii genere, ipso eodem in foro, tam circa sacra quam profana, & tam in proselytorum ejusmodi quam originariorum ac proselytorum justitiae regimine judiciario, utebantur. Cum autem singularia illa Noachidarum juris seu gentium imperativi capita septem, praeter aliquot notae minoris atque accedentia capita etiam juris gentium intervenientis, quantum ad delictorum, poenarum, personarum status, testium, id genus aliorum, simul cum discrimine illo quod in cultus ac sacrorum judiciis erat ingens (de quo alibi [c] quamplurima diximus, quae iterare hic supervacaneum nimis foret) quasi faciem integram amplamque per se conficerent forensem ab ea quae originarios ac proselytos justitiae spectaret perquam dissidentem, inde tandem non immerito inolevit ut judices peregrinis illis sive ex ipsis sive ex originariis proselytisve justitiae, sive plures sive unicus, ab eis qui praefecturis in Ebraicis judicarent, pro temporis locique ratione varia, essent ex jure moribusque receptis, ubi scilicet sui satis erant Ebraei juris, publice, ut praetores peregrini, constituendi. Atque inde illud Maimonidis [d]; חייבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים לדון להן על פי המשפטים אלו כדי שלא ישחת העולם: *Ex officio debebant illi qui tribunalibus juridicis Israeliticis praeessent judices praeficere* (quique intra ditionem suam, tum intra terram sanctam, tum alienis in terris bello aliterve Ebraeis jure adquisitis) *in regimen proselytorum ejusmodi, ut eis judicia redderent secundum jura illa Noachidarum, ne scilicet aliter corrumperetur*, aut *detrimentum nimium caperet humana societas*. Adjicit item, אם ראו בית דין שיעמידו שופטים מהן מעמידין ואם ראו שיעמידין להן מישראל מעמידין: *Si ita videbitur tribunali Israelitico* (intra cujus ditionem peregrini ejusmodi habiti fuerint) *constituant judices proselytis illis ex genere ipsorum; sin vero ita visum fuerit, constituant judices illos ex Israelitis*, sive originariis sive proselytis justitiae.

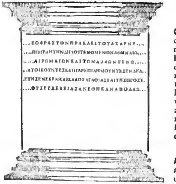
II. Jam vero nemo non videt, ad cognitionem judicum horum seorsim sic constitutorum necesse fuisse ut attineret quicquid ad cultum proselytorum ejusmodi divinum, qua interdicto idololatriae obligarentur, spectaret, uti etiam blasphemiae in eis crimen, adeoque tam sacra quam profana in praeceptis illis Noachidarum qualiacumque jura peregrinitatis contenta, & proselytorum ejusmodi causa in judicium inde deducenda, atque etiam alia quae, sive circa sacra sive profana, peculiari juris Israelitici respectu ab istis sive commissa essent sive petita; horum per se imperio ac jurisdictioni subfuisse. Et tam de sacris illis quam profanis, qua in judicium deduci legitime potuissent, ampliter olim egimus locis paulo ante citatis. De proselytorum autem ejusmodi juris capite singulari, quod circa proselytismi justitiae renunciationem & in domicilii proselytismum reditu versabatur, atque ad praefecturas hasce, quantum video, si lis inde oriretur, pertineret, obiter hic adnotare liceat, locum haberi in Maimonidis editionibus [e] amplioribus emendatione non indignum. Docet ibi ille, proselytum domicilii annis majorem in Judaismum transeuntem, seu proselytum justitiae factum, statum illum suum sub poena capitali exuere, seu in proselytismum domicilii redire, nequivisse. Nimirum proselytus erat justitiae, seu quasi Ebraeus, nec statum pristinum resumere ei licuit. Adeoque in praefecturis quae juxta jura Israelitica judicarent tum instituendae ei erant tum excipiendae actiones universae. Sed pergens dein inquit ille, אם היה קטן כשהטבילוהו בית דין יכול למחות בשעה שיגדיל ויהיה גר תושב בלבד וכיון שלא מיחה בשעתו שוב אינו מוחה אלא הרי הוא גר צדק: *At vero, si modo esset ille minor quando a foro* seu *domo judicii baptizatus est* (id est, in proselytismum justitiae rite est receptus) *potuit quidem renunciare simul ac majorem attigisset aetatem* (annorum tredecim & diei unici in maribus, duodecim cum die itidem unico in foeminis) & *rursus fieri proselytus solum domicilii. Caeterum si tempore sic praescripto neutiquam renunciaret, postmodum renunciare ei non licuit, sed mansit proselytus justitiae.* Ac statim in editionibus illis amplioribus sequitur, לפיכך אם בא על קטנה שהטבילוה בית דין כסף כתובתה או קנס אונס או מפתה יהיה הכל תחת יד בית דין עד שתגדיל ולא תמחה בגירות שבא הטול והגדיל ותמחה ונמצאת זו אוכלת בגיותה בעירת שאין לה זכות בהן אלא בדיני ישראל: Quod sonat, *Ideo si concumberet cum minore quam baptizaverat*, seu proselytam justitiae fecerat, *Forum aliquod, pretium dotis* ejus,

[a] Deut. 1. 16 & vide lib. 1. cap 4 & lib 7. cap. 6, 7, 8 alibique passim opere in illo. Et videsis supra lib. 1. cap. 2, & 4.
[b] Sigon. de Regno Italiae, lib. 5, & 8.
[c] De Jure Nat & Gent. lib. 2. cap 2, 3. cap. 10.
[d] Tract. *Melakim Wemalchemoth*, cap. 10.
[e] Tract. *Melakim Wemalchemoth*,

ejus, ſive ex vi illata ſive ex illecebris adhibitis debitum, ex legibus ſcilicet in pentateucho ſingularibus, *totum manebat in cuſtodia ſeu poteſtate fori, quoad majorem aetatem attigiſſet, nec proſelytiſmo juſtitiae* (ut minori licuit) *renunciaſſet, ne ſcilicet aliter ipſa illud acciperet, & dein majorem attingens aetatem renunciaret, atque ita eveniret ut ipſa bona conſumeret quae ad illam non ſpectarent alio jure quam Iſraelitico*, cujus ob renunciationem ejuſmodi particeps eſſe nequiret. Adeoque quod ita ſubjunctum eſt de foemina minore, non aliter ſonat quam ſi Maimonides voluiſſet ita ſtatuendum, אם בא גר צדק *ſi concumberet* cum minore ejuſmodi *proſelytus juſtitiae*, aut qualis proxime ante verbis ibi deſcribitur. Certe nec aliter legitur in codice penes me MS. pervetuſto. Sed poſcit tum res ipſa tum locus unde ſumptus eſt Talmudicus [f] (uti etiam habetur in editione Veneta minori, cui adjungitur Joſephi Karo *Ceſeph Miſna*) ut legatur, לפיכך אם בא ישראל על קטנה וגו׳ *ſi concumberet cum minore Iſraelita*, ſeu quis alius eodem cum Iſraelita jure utens. Etiam in editione hac legitur, ונמצאת זו אוכלת בגויותה מעות *atque ita eveniret ut ipſa in gentiliſmo ſuo* (in quem per renunciationem redierat) *bona conſumeret*, &c.

III. Ex ratione ab ea qua ſubnixum eſt praefecturarum apud Ebraeos jam dictum diſcrimen non diſpari, apud veteres tam Graecos quam Romanos peregrinorum fuere praefecturae per ſe juridicae aliae ab eis quae fuere civium. Teſtatur ſatis de Graecis Ariſtoteles [g], qui etiam Athenis ait [h] magiſtratum ſingularem Polemarchum dictum, ex archontibus decem unum, *μετοίκων peregrinorum* ibi cauſas omnimodas ſeorſim cognoviſſe (ut collegas ejus civium cauſas) ſed non ſine adſeſſoribus binis, quorum uſus illic etiam magiſtratibus aliis ſolennis. Et de peregrinitati juriſdictione ſic ibi propria ſcriptores Graeci alii [i] obiter & affatim. Lacedaemoniis quidem peregrinorum ejuſmodi forum non erat, utpote inter quos viguit illud περὶ ξενηλασίας ſeu *de peregrinis non admittendis* decretum [k]; quale ſubinde etiam Romae, ut legibus Petronia & Papia factum, quod *inhumani* nomine a Cicerone [l] inuritur. Nimirum non ſic admittendis Lacedaemone ut inter cives pro libitu commorarentur, ne moribus ſuis adverſis rempublicam inquinarent. Sed vero quoniam ex legationibus & feſtorum celebratione aliaſque aliquot ob cauſas eveniebat ut interdum peregrinorum coetus aliqui adeſſent, conſtitui ſolebant a regibus [m] πρόξενοι, qui προστάται [n] eſſent καὶ τῆς ξενίας ἐπιμελούμενοι, *praeſides curam hoſpitum praeſtantes*, idque non modo pro re nata eos excipiendo, ſed etiam de eorum mora, vitae ratione, diſceſſu, ejuſmodi reliquis, ut videtur, cognoſcendo. De Proxeno item ſeu peregrinorum praeſide Athenis conſulas Dionyſium Halicarnaſſenſem in Dinarcho. Imperium & juriſdictio ejuſmodi circa peregrinos ſingularis in animo erat Luciano, ubi in Θεῶν ἐκκλησίᾳ *Deorum eccleſia* ſeu *concilio* (ita enim nomen illud pro conventu qualicunque antiquitus in uſu uſurpatur) Mercurius praeco, inter Deos τοὺς τελείους *perfectos*, optimo jure coeli cives, & τοὺς μετοίκους καὶ ξένους, *advenas & peregrinos*, diſtinguens, Quis, inquit, Deorum veterum ac natalium integrorum, quibus licet loqui, in eccleſia loquetur? Ἡ δὲ σκέψις περὶ τῶν μετοίκων καὶ ξένων, *Deliberatio autem*, ſeu res in judicium jam deducenda, *eſt de diis advenis & peregrinis*. Inde Momus, primas ibi agens, ζωΐδρια *ſynedria* deorum ut diis peregrinis inquinata memorans, decretum tandem, ut eccleſiae ſcriba, Jovis juſſu concipit, in quo praeſtituitur, eccleſiam deorum ſolſtitio proximo hyberno in olympo celebrandam, judices item ſeu ἐπιγνώμονας *cognitores* ſeligendos ex diis natalium indubitatorum ſeptem, quorum Jupiter unus eſſe debuerit; univerſos item ὅσοι ἀξιοῦσι ξυντελεῖν εἰς τὸ συνέδριον, *quotquot in ſynedrium admitti poſtulant*, Mercurii praeconio convocandos, de quibus uti & de teſtimoniis natalium, adeoque de peregrinitate eorum, cognoſcendum erat a judicibus illis, qui cunctos quos neutiquam inter τελείους *perfectos* cenſendos eſſe, ſed peregrinos, comperirent, ἐπὶ τὰ σφέτερα ἠρία καὶ τὰς θήκας τὰς προγονικάς, *ad ſua ſepulchra & majorum monimenta*, ablegare deberent; adeo etiam ut ſi eorum quis ſic ablegatorum poſtmodum in deorum eccleſiam aut ſynedrium introire auſus eſſet, in Tartarum, ut peregrinum contumacem, eſſet dejiciendus. Hoc totum ad priſca peregrinitatis apud Graecos jura & cognitionem attinet. Singularem autem peregrinorum fuiſſe veteribus etiam prae aliis apud ſe curam, teſtatur ſatis Plato, ubi in magnetica ſua futura republica vult [o], uti ex recepto paſſim jure, πρὸς τοὺς ξένους ὡς ἁγιώτατα ξυμβόλαια, *erga peregrinos foedera ſanctiſſima*, eſſe debere. Et, Σχεδὸν γὰρ, inquit, πάντ᾽ ἐστὶ τὰ τῶν ξένων καὶ εἰς τοὺς ξένους ἁμαρτήματα παρὰ τὰ τῶν πολιτῶν εἰς Θεὸν ἀνηρτημένα τιμωρὸν μᾶλλον. Ἔρημος γὰρ ὢν ὁ ξένος ἑταίρων τε καὶ ξυγγενῶν ἐλεεινότερος ἀνθρώποις καὶ θεοῖς, *Ferme enim omnia peregrinorum & contra peregrinos peccata prae illis quae inter cives committuntur ultori Deo curae ſunt. Nam cum peregrinus amicis cognatiſque careat, majorem & apud deos & apud homines meretur miſericordiam.* Accedat hic Theophraſtus Heracliti filius, Acharnenſis, ἐπιμελητὴς *curator* ſeu *praeſes* apud Delios veteres Athenienſium, Romanorum, aliorumque illic peregrinorum. De eo teſtimonium eſt egregium in ara marmorea priſca e Delo ante aliquot annos in Britanniam allata, quae Apollini ſacra, & in hortis ad S. Jacobi nuper cum aliis non paucis diſpoſita, viſitur jam in Albae Aulae horto, ubi Veneri, cum Cupidinibus aliquot, fit ſuppedaneum. Ejus forma & inſcriptio aliquanto mutila ita ſe exhibet.

[f] Gemar. Babylon. ad tit. *Cethuboth*, cap. 1. fol. 11. 1, &c. [g] Polit. 3. cap. 1. [h] Apud Harpocrationem in ἀπροστασίου & πολέμαρχος. [i] Demoſth. Orat. in Stephanum, Scholiaſt. in Ariſtophanis Veſpas. Pollux lib. 8. cap. 4. Suidas in πολέμαρχος, & videſis Sigonium de Rep. Athen. lib. 3. cap. 3. Samuel. Petit. ad leg. Attic. lib. 1. tit. 5. Ubb. Emmium in Deſcript. Reip. Athen. pag. 49. [k] Xenophon de Repub. Lacedaem. Plutarch. in Lycurgo. [l] Offic. 3. & videſis Coral. Miſcel. 2. cap. 23. §. 8. [m] Herodot. in Erato. [n] Heſychius in πρόξενοι & προστάται. Videſis Nic. Cragium de Rep. Lacedaem. lib. 2. cap. 10. & lib. 3. cap. 3. [o] De legibus lib. 4.

Quod proculdubio legendum ut, literis etiam miniatis lacunas supplens, legit ὁ μακαρίτης Patricius Junius [p],

Θεόφραστον Ἡρακλείτου Ἀχαρνέα
Ἐπιμελητὴν Δήλου γενόμενον Ἀθηναίων
Καὶ Ῥωμαίων καὶ τῶν ἄλλων ξένων.
Κατοικοῦντες καὶ παρεπιδημοῦντες ἐν Δήλῳ,
Ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ καλοκαγαθίας καὶ τῆς πρὸς τοὺς
Θεοὺς εὐσεβείας, ἀνέθηκαν Ἀπόλλωνι.

Id est,

Theophrastum Heracliti Acharnensem,
Curatorem seu *praesidem, in Delo, Atheniensium,*
Et Romanorum, aliorumque peregrinorum.
Inquilini atque peregrini in Delo,
Virtutis causa & probitatis & erga
Deos pietatis, consecrarunt Apollini.

Theophrastum illum Atheniensem esse constat, utpote ex tribu Oineidis illic Acharneusi dicta [q]. Ejusmodi autem Graecorum mos erat, uti etiam in aliis needum editis marmoribus liquet, quando ὑπὲρ σωτηρίας seu ὑγιείας, *pro* cujuspiam *salute* aut *felicitate*, votum numini alicui, sive unico sive pluribus, solvebant, illum quem sic salutis ejus procurandae causa honorabant, casu quarto, subaudito verbo illum regente, nominare; & dein, eam in rem aut diis consecrationem, ut hic, sive subjungere sive praetermittere. Forte illuc, ut cognata spectat inscriptio Isidi vetus haec, quam ex id genus cimeliis aliis illustrissimi viri Francisci Mauroceni Venetiis visendis anno 1637 descriptam mecum, uti & alias, amicissime communicavit vir eruditissimus Joannes Pricaeus.

ΓΑΙΟΣΓΑΙΟΥΑΧΑΡΝΕΥΣΙΕΡΕΥΣΓΕΝΟΜΕΝΟΣ
ΕΝΤΩΕΠΙΝΑΥΣΙΟΥΑΡΧΟΝΤΟΣΕΝΙΑΥΤΩ
ΚΑΙΟΙΜΕΛΑΝΗΦΟΡΟΙΚΑΙΟΙΘΕΡΑΠΕΥΤΑΙΥΠΕΡ
ΤΟΥΔΗΜΟΥΤΩΝΑΘΗΝΑΙΩΝΚΑΙΤΟΥΔΗΜΟΥ
ΤΩΝΡΩΜΑΙΩΝΙΣΙΔΙΔΙΚΑΙΟΣ..ΤΝΗΙΔΡΥΣΑΝΤΟ.

Gaius Gaii F. Acharnensis Sacerdos factus
In Nausii Archontis anno,
Et Melanephori & ministri pro
Populo Atheniensium & populo
Romanorum Isidi justitiae dedicarunt.

Civium & peregrinorum simul hic ratio habita, qua sic miscentur, singularis. In lineae postremae vocabulo δικαιοσυνῇ descriptio inter σ & υ velut lacunulam prae se ita fert, quam exscriptor fidus praeterire noluit. Sed puto δικαιοσύνῃ omnino legendum. Diis deabusque scimus plerumque tribui cognomina adjective usurpata; quod satis liquet ex hymnis Orphei dictis, scriptisque obviis aliis, uti & marmoribus. Atqui interdum iis adhibentur etiam substantiva singularia. Sic Minerva seu Pallas Ὑγίεια *Salus*, Νίκη *Victoria*, Παρθένος *Virgo*, aliterque simili modo Athenis culta. Quemadmodum etiam dixit Homerus,

Ἵκετο δ' εἰς Πυθῶνα καὶ εἰς Ἀθηνᾶν προνοίην,

Venit ad Pythonem, & ad Minervam providentiam. Ita scilicet Julianus [r] ex Homero citat; unde tamen transcripsit Eustathius [s], —— καὶ εἰς γλαυκῶπα προνοίην. Sed & alibi [t] Julianus meminit τῆς προνοίας Ἀθηνᾶς, nec semel. Etiam apud Delphos fuisse templum Ἀθηνᾶς προνοίας *Minervae providentiae* testatur Pausanias [v]. Ejusmodi diis deabusque aliis tributa sunt epitheta, ut Jovi σωτῆρος, *fortunae, reducis* nomen, aliaque id genus aliquot. Unde hic Isis quae plane quicquid erat dearum in se continet; (ut Deorum quicquid erat, Osiris) *Dicaiosyne* seu *Justitia* dicta; quae itidem, ut Δίκη, per se dea est in Orphei hymnis, alibique. Nec quid ei magis proprium; utpote quae *Thesmophora* dici solita, & cujus potestas erat τὸ δεῖν & λύειν *ligare & solvere* legibus, quod in veteri illa in Arabia ei inscriptione libro superiore e Diodoro Siculo memorata liquet. Etiam Hermopolitanis eam Dicaiosynen dictam esse expressim memoratur apud Plutarchum [x]. Quisnam autem Gaius hic, aut quando vixerit, haud magis hinc compertum quam tantundem de Theophrasto ex inscriptione priore. Nec cujusnam numinis fuerit sacerdos hinc liquet, nisi Isidis sit existimandus. Neque cujusnam temporis fuerit Nausius Archon constat. Nausigenem & Nausiclem legimus in Athenarum Archontibus; nullibi Nausium. Sed habetur e Velseri apud Gruterum schedis saxum quod obiter cum Mauroceniano hoc merito conferendum. Apud eum ita legitur [y];

<table>
<tr>
<td>ΓΑΙΟΣΓΑΙΟΥ
ΑΧΑΡΝΕΥΣΙΕ
ΡΕΥΣΓΕΝΟΜΕ
ΝΟΣΘΕΩΝΜΕ
ΓΑΛΩΝΔΙΟΣ
ΚΟΡΩΝΚΑΒΕΙΡΩΝ
ΕΝΤΩΕΠΙΔΙΟ
ΝΥΣΙΟΥΤΟΥΜΕ
ΤΑΛΥΚΙΣΚΟΝΑΡ
ΧΟΝΤΟΣΕΝΙΑΥ
ΤΩΙΔΡΥΣΑΤΟ.</td>
<td>Gaius Gaii F.
Acharnensis Sacerdos factus Deorum Magnorum Dioscurorum, Cabriorum, in eo qui fuit Dionysii, qui erat post Lyciscum, Archontis anno dedicavit.</td>
</tr>
</table>

Dioscuros seu Castores *magnorum deorum* nomine (quod itidem sonat *cabiri* vox) apud Graecos [z] ce-

[p] In Notis ad Clementis Epistolam ad Corinthios.
[q] Stephanus περὶ πόλεων in Ἀχάρνα.
[r] Orat. 4. in Regem Solem pag 279.
[s] Ad Iliad. α. pag. 83.
[t] Orat. 5. pag. 337. & 7 pag. 409. & 423.
[v] In Phocicis.
[x] Lib. de Iside & Osiride.
[y] Thesaur. pag. 319, 19.
[z] Pausanias in Atticis.

lebratissimos

3

lebratissimos scimus. Gaius hic Gaii filius (forsan idem ipse qui in Mauroceniano marmore) sacerdos est Dioscurorum, quibus & *Cabirorum* nomen, ut diis aliis aliquot, tributum. Charactères sunt hic temporis quidem expressiores, sed non ita intellectu faciles. Dionysii in in Archontum Athenarum censu continuo mentio nulla. Habetur autem Lyciscus [a], Eubuli successor, anno Olympiadis 109 primo, seu sub Philippo Macedone Alexandri M patre, Archon; cui non succedit Dionysius, sed Pythodorus Diodoro dictus, seu Pythodotus, ut Dionysio Halicarnassensi [b], unde Dionysium hunc recte collocat Joannes Meursius [c] inter eos quorum tempora nesciuntur. Certe illo in aevo, quo Lyciscus Eubuli successor fuit, facile admittendum non fuerit, in tribu Acharnensi nomen *Gaii* seu *Caii* Romanum sic usurpatum. Adeoque recentioris commatis videtur inscriptio quam ut Lycisco illi coaeva sit censenda. Forte etiam non ad Athenas ipsas aut earum attinet Archontas, sed ad Deliorum, Pariorum, aut ejusmodi aliorum Quid item in priore Gaii saxo significet *Melanephori*, nondum satis didici. Sed munus aliquod puto erat ad sacra Isidis, Serapidis, aliorum aliquot ex AEgypto maxime deorum spectans. Legitur inscriptio Graeca in epistolis Italicis Petri Bembi [d] ad Joannem Baptistam Rhannusium, ubi Theophilus Theophili F. Antiochenus dicitur Μελανηφόρος Serapidis, Isidis, Anubidis, Harpocratis, Seleuco Andronici Rhamnusii filio sacerdote. Inde quidem transcripsisse se ait Gruterus [e], apud quem Theophilus ille dicitur ΑΝΥΙΧΕΤΕΥΣ *Anyecheteus*. Quoniam, quae habetur apud Bembum, negligentius etiam in aliis exhibita est in Grutero, e Bembo non ita obvio, subjuncta cum versione, eam hic damus.

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ ΜΕΛΑΝΗ
ΦΟΡΟΣ ΤΗΝ ΚΟΝΙΑΣΙΝ
ΤΟΥ ΠΑΣΤΟΦΟΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ ΤΩΝ
ΤΕ ΤΟΙΧΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΟΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΕΚ ΑΥΣΙΝ ΤΩΝ ΘΥΡΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΠΡΟΜΟΧΘΟΥΣ
ΤΟΥΣ ΕΝ ΤΟΙΣ ΤΟΙΧΟΙΣ
ΚΑΙ ΤΑΣ ΕΠ ΑΥΤΟΙΣ ΣΑΝΙΔΑΣ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΣΑΡΑΠΙΔΙ ΙΣΙΔΙ
ΑΝΟΥΒΙΔΙ ΑΡΠΟΚΡΑΤΕΙ
ΕΠΙ ΙΕΡΕΩΣ ΣΕΛΕΥΚΟΥ
ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ
ΡΑΜΝΟΥΣΙΟΥ.

Versio apud Bembum est,

Theophilus Theophili Antiochenus Melanephorus, fani hujus tectorium, parietumque ac tecti picturam, & hostiorum valvas, necnon mutilos qui in parietibus sunt, & iis impositas tabulas sacravit Sarapidi, Isidi, Anubidi, Harpocrati, sacerdote Seleuco Andronici Rhamnusio. Gruterianam cum hac, ut enim origine, comparet qui velit. Ut e Bembo hic damus, ex ipso postmodum etiam saxo Graece dedit Laurentius Pignorius [f]. *Fanum* in versione est παστοφόριον *pastophorium*, nomen primarie fani, maxime apud AEgyptios in numinum horum delubris, pratis, unde ipsum per synecdochen fanum sic dictum. Saepius quidem legitur *pastophoria* in Graecis foederis Veteris [g], maxime pro לשכות *conclavibus* sacris Levitarum sacerdotumque; ubi Vulgata habet *gazophylacia*, uti & Aquila; Symmachus ἐξέδρας [h]. Hieronymo *Thalami*. Idem interdum est הסכן *habitaculum*; unde etiam ille [i], Socers *aut tabernaculum interpretatur, aut pastophorion, hoc est, thalamus in quo habitat praepositus templi*. Syrus & Arabs pro gradibus in Ezechielis loco indicato capiunt. Sed etiam in Maccabaicis [k] Graece & Latine usurpantur *pastophoria* pro conclavibus ejusmodi. Ubi Syrus, *pro* καὶ τὰ παστοφόρια καθῃρημένα, *& pastophoria e templo sublata sunt*, substituit ܘܡܟܠܗܘܢ ܠܒܝܬ ܫܘܒܚܐ *omnia ornamenta destructa sunt*; uti & postmodum *pastophoria* interpretatur. Gallus ibi, *les assiettes pur manger*, Lutherus, der Priester zellen; nostri, the Priests chambers, & chambers, uti & Duacenses. *Pastophoria* ibi interpretatur Hugo Grotius, הלשכות *id est, conclavia illa ad templi latera in quibus servabantur vestes sacerdotales, instrumenta templi, copia aromatum, & similia*; & se refert ad citata ante ex Ezekiele & Paralipomenis loca. Atque ita sumi solere liquet ex vocabulario *catholico* dicto. Etiam in ecclesiis christianis pastophoria fuere. In constitutionibus apostolicis dictis, ubi de ecclesiae dispositione agitur [l], Ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τὰ παστοφόρια πρὸς ἀνατολήν, *Utrinque sint pastophoria versus orientem.* Et de eis videsis plura apud Durantum [m] & Joannem Vossium [n]. Vox autem plane ex sacris apud paganos locorum nominibus sumpta. Hesychius, Παστοφόριον, τὸ τὸν παστὸν φέρον, ἢ οἰκητήρια, ἢ ζωναγωγή, ἢ ναὸς ἐλαιθής. Et Suidas, Παστοφορεῖον, τὸ φέρον τὸ παστόν. Ita fanum ipsum tum qua ornabatur tum qua velum ei oppansum denotabat. Claudius Salmasius [o], *Sed & παστὸς velum significat variegatum plumario opere, quod thalami vel oeci foribus praetendebatur. Inde παστοφόρια templorum atria, in quibus ejusmodi vela praetenta essent, vel quod is locus destinatus esset mansionibus τῶν παστοφόρων. Quod verius. In templo Isidis, & aliarum si forte dearum, ut deae Syriae, & matris deum, certus coetus fuit sacratorum hominum qui παστοφόροι dicebantur, a παστῷ, quod erat velum linteum variegatum thalami foribus vel sacrae Calybae oppandi solitum.* Ita ille. De pastis autem, pastophoris, ac pastophoriis AEgyptiis optime Clemens Alexandrinus, ubi [p] de insigni AEgyptiorum fanorum splendore verba faciens, Τὰ δὲ ἄδυτα χρυσοπάστοις ἐπισκιάζεται πέπλοις· ἀλλ᾽ εἰ παρελθὼν τὸ βάθος τοῦ περιβόλου, σπεύδων ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ κρείττονος, ζητήσαις τὸ ἄγαλμα τὸ ἔνοικον τοῦ νεώ. Παστοφόρος δέ, ἤ τις ἄλλος τῶν ἱεροποιούντων περὶ τὸ τέμενος, σεμνὸν δι-

[a] Diodorus Siculus Bibliothec. 16. [b] In Epist. ad Ammaeum pag. 123. [c] Archontib. Athen. lib. 4. cap. 10. & videsis illic cap. 10. [d] Volum. 2. pag. 55. Venetiis 1552. [e] Thesauro pag. 84, 3. [f] Exposit. Mensae Isiacae, pag. 32. [g] Ezechiel xl. 17, & 38. 1 Paralip. ix. 26, 33. & xxiii. 28, &c. [h] Hieronymus ad Ezechiel xl. [i] Idem ad Jerem. xxii. 15. [k] Lib. 1. cap. iv. 38, & 57. [l] Lib. 2. cap. 57. [m] De Ritibus Ecclesiae lib. 1. cap. 16. § 8. [n] De Vitiis Sermonis lib. 3. cap. 33. [o] In Plinianis pag. 1217. [p] Paedagogi lib. 3.

ϑορκὼς,

δεινῶς, παιᾶνα τῇ Αἰγυπτίων ᾄδων γλώσσῃ, ὀλίγον ἐπαναστείλας τοῦ καταπετάσματος, ὡς δείξων τὸν Θεὸν, πλατὺν ἡμῖν ἐνδίδωσι γέλωτα τοῦ σεβάσματος. Pastophori scilicet, signantius sic dicti, aut sacrificulorum alii, levato παστῷ seu *velo* quo numen AEgyptium tegebatur, illud advenis ostendebant. Hinc & *pastophorii* & *pastophori* in AEgypto nomen. Et de pastophororum doctrina in re medica singulari seu bermetica Clemens etiam alibi[q]. Et *coetum pastophororum, quod sacrosancti collegii uomen est*, memorat in sacris Isiacis Apuleius[r]. Deos autem invicem sociales fuisse illos simul in marmore memoratos scimus ex Ovidio[s], aliis. Sed rarum satis est vocabulum *Melanephorus*, neque ullibi extra inscriptiones hasce mihi observatum. Officium Melanephororum circa sacra versatuo esse, non dubitaudum. Sonat vox quasi *Nigrigeruli*. Et in pompis sacris, numinum ornamentis gestandis praestitutos fuisse indeque denominatos ministros, facile concedendum. Sic Hierophori, Thyrsophori, id genus alii. In Isidis autem ornamentis erat, *qua longe longeque* (ut Apuleius[t]) *etiam meum confutabat obtutum, palla nigerrima, splendescens, atro nitore, quae circumcirca remeans*, &c. Unde Laurentius Pignorius in Isiacis[v], *Et quidem in tabula universa nigror hic maxime conspicitur argento fere semper discretus, qua mente Apuleius eidem* Isidi *praetextam discolorem, & pallam nigerrimam adsignavit*. Hinc eliciendum quid Melanephorus, me docuit, ut compluria solet, vir praestantissimus Gerardus Langbainius, collegii apud Oxonienses reginalis praeses; scilicet Theophilum hic fuisse ex Melanephororum sodalitio, cujus munus erat *pallam* illam *nigerrimam* gestandi. Quo proculdubio spectat illud Plutarchi[x] de Iside, eam pro Luna sumi, & cornua imaginis ejus pro illuminationibus falcatis; τοῖς δὲ μελανοστόλοις ἐμφαίνουσι τὰς κρύψεις καὶ τοὺς περισκιασμοὺς, ἐν οἷς διώκει ποθοῦσι τὸν Ἥλιον, *nigris autem vestibus occultationes ejus & obumbrationes designant, quibus solem desiderans sectatur*. Quod ad peregrinorum autem jus forense spectat; in veteri item Roma, quamdiu unicus erat praetor, is tam peregrinorum quam civium causas (uti ante praetorem creatum consules) sed juxta jura istorum diversa cognoscebat, aut judices dabat. Cum vero primo bini creati sunt, sub annum ab urbe condita DX[y], alter eorum factus est peregrinus (sic enim nuncupabant praetorem qui peregrinorum causas seorsim cognoscebat) alter urbanus. Atque ut hic juxta jura civilia de civibus decrevit, ita iste juxta jura gentium de peregrinis Pomponius in Enchiridio[z], *Post aliquot deinde annos, non sufficiente eo praetore*, urbano scilicet seu unico ante creato, *quod multa turba etiam peregrinorum in civitatem veniret, creatus est & alius praetor, qui peregrinus appellatus est, ab eo quod plerumque inter peregrinos jus dicebat*; scilicet inter peregrinos plerumque agentes & excipientes, uti etiam alias inter cives & peregrinos, ubi juxta jura peregrinitatis actionibus locus. Theophilus item antecessor[a] praetorum alium dictum esse ait οὐρβανὸν *civilem*, alium περεγρῖνον, quoniam jura dicebat τοῖς ξένοις τε καὶ ἐπήλυσι, *peregrinis & advenis*. De sortitione praetorum urbanorum, peregrinorum, provincialium frequens apud Livium, Dionem, Appianum, alibique mentio. Peregrinum item *minorem* aut *secundarium* appellatum, uti urbanum *majorem*, notavit Caelius Rhodiginus[b], aliique. Praetor hic peregrinus, ut in historiis[c] obiter, ita & in legibus vetustis & inscriptionibus occurrit. In legis Serviliae fragmentis adeo variatim[d] editis nuncupatur PR QUEI INTER PEREGRINOS IOUS DEICET; ubi de munere ejus singulari vide Sigonium. Marmor autem vetus Romae, Priscum Licinium propraetorem, sub Adriano Augusto, Britanniae nostrae[e], aliisque dignitatibus cumulatissimum, exhibet, inter reliquas, nomine PR. praetoris INTER CIVES ET PEREGRINOS[f], qua nominis formula, ut solemni, saepius apud Livium[g] memoratur ille peregrinus praetor. Et Tacito[h] dicitur *cui jurisdictio inter cives & peregrinos evenit*. Auximi item in agro Piceno visitur inscriptio Caio Oppio[i], cujus inter honores memoratur PR. PEREGR. quae ad Adriani tempora palam spectat. Quidam etiam, cujus nomen aevi injuria obliteravit, PRAETOR PEREGRINUS nuncupatur in marmore vetere sub Antonino Pio[k] Augusto, seu proximo Adriani successore. Quinctiam memoratur in Pandectis liber trigesimus Antistii Labeonis[l] celeberrimi sub Octavio Augusto jurisconsulti *praetoris peregrini*, seu ad edictum praetoris ejusmodi, ut ipsius aliorumque, ad edicta praetorum urbanorum, ibidem alii. Postrema autem, quantum video, quod obiter adnotare liceat, in monumentis Romanorum, praetoris peregrini, ipsius muneri coaeva, mentio sic reperitur sub Antonino Pio. Certe post eum usus esse quibat praeturae peregrinae vix ullus, saltem exiguus, nec qualis in seculis antecedentibus, si nempe is autor fuerit constitutionis ab Ulpiano memoratae de civitate Romana cunctis in orbe Romano donanda. Ulpianus lib. XXII. ad edictum[m], *In orbe Romano qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt*. Legebatur olim ab Accursiis, Bartolis, Baldis, *in urbe Roma qui sunt*[n]; nec aliter antequam e Pandectis Florentinis locus est emendatus, & lectio illa, *in orbe Romano*, inde restituta. Sed etiam editiones aliquot splendidiores *in urbe Roma* retinent, tametsi e Pandectis illis emendatas esse obtendant editores. Cum autem *orbis Romanus* tam τῆς οἰκουμένης seu homines universos quam imperii Romani subditos incolasve subinde[o], sed nimis adulatorie, significet, sentiendum est, uti & docet ipse Justinianus[p], non priori sed posteriori sensu verba hic accipienda, adeo ut

[q] Stromat. 6. [r] Milesiarum lib 11. [s] Metamorph. 9. [t] Milef. 11. [v] Pag 10. [x] Lib de Iside & Osiride. [y] Florus in Epit Livii Dec 2. lib. 9. [z] L. 2 § 29. ff. tit de Origine Juris, vide D.D ibid. & Fenestellam de Magistrat. cap. 19. Lips. ad Taciti Annal 1. §. 77. & Alexand. ab Alexand Gen. Dierum lib. 2. cap 15. Rosin. lib. 7 cap 11 Valentinum Forster. Hist Juris Romani lib 2. cap de Praetorum edictis. Aymar Rivall. Hist. Juris Civilis, lib. 3. Marquard Freher. Parerg. 2. cap. 17. Georg Eberlin, de Orig Juris, cap 23. § 12. [a] Institut. tit. De Jure Nat §. 7. [illegible] [b] Antiq. lect 12 cap. 8. [c] Videsis Patr. Tholosanum Syntag Juris Universi, lib 47. cap 30. §. 7, 8. [d] A Fulvio Ursino §. 8. Sigonio de Judiciis lib 2. cap 27. Lipsio in Auctario pag 10. Grutero Inscript. pag 506. [e] Guil Camden Brit. pag 46. [f] Smetius pag. 66 1. Gruter. in Thesauro pag. 491. 1. [g] Lib 33. 39. 42. 45 & videsis Jo. Corasium ad tit. De Origine Juris, l. 2. §. post aliquot. [h] Annal. 1. [i] Smetius pag 97. 13. Gruter p 446 2. [k] Gruter. pag 309. 6. [l] L. 9. D. tit De Dolo malo § *Et si servum* [m] L. 9. D. tit. de Statu Hominum [n] Videsis Alciat. Dispunct. lib. 2. cap 21. [o] Videsis Claud. Salmas. ad Trebell. Pollionem pag. 306. [p] Novell. 78. cap. 5.

inde

3

inde peregrinitatis jura ad eos qui Romae peregrini ejusmodi essent singularia ante spectantia haud diutius manerent, sed in civilia, ut ipsi peregrini in cives, converterentur; unde & praetoris peregrini usus ut haud parum minueretur fieri nequibat. Rutilius [q] de Roma ipsa,

Urbem fecisti quod prius orbis erat.

Glossae juris veteris explicant περεγρίνους per ἔξωθεν τῆς Ῥώμης οἰκοῦντας. Αὐτοὶ γὰρ τὴν Ῥώμην οἰκοῦντες, *extra Romam* (quod de territorio seu orbe Romano, non urbe ipsa, capiendum) *degentes. In Roma enim qui degunt*, seu *domicilia habent, Latini dicti*. Et plane quo plures etiam a principibus anterioribus civitates civitate Romana donatae, eo magis magisque deminutam praetoris peregrini jurisdictionem nemo non videt. Constitutionem autem illam universis in orbe Romano ingenuos seu conditionis plane liberae complexam esse, concedi solet, nec servos, aut qui ex jure libertinitatis [r] singulari nondum jus Quiritium assecuti essent. Sed ii, licet cives non essent, inter peregrinos tamen neutiquam censebantur. Illam indubitanter Antonino Pio tribuunt viri doctissimi aliquot ad locum illum scribentes, uti etiam alii [s] alibi. Alii obiter rem tractant ut ex Antonini constitutione pendentem, nec interim sive huic Antonino sive reliquorum alicui expressim tribuentes. Qui vero sic Pium hic intelligunt, autorem habent maximum, Justinianum ipsum, qui diserte constitutionem hanc illi tribuit [t]; ubi & *Pii* cognomen sibi ab illo simul petit. Nec quidem videtur mihi recepta diu ante eum, seu Chrysostomi aevo, sententia dissona. Pater enim ille sanctus de Paulo apostolo [u] Romani civis nomine se apud centurionem defendente agens, *Neque enim*, inquit [x], *cunctis is tunc honor* aut *dignitas*. Ἀπὸ γὰρ Ἀδριανοῦ φασι πάντας Ῥωμαίους ὀνομασθῆναι. Τὸ δὲ παλαιὸν οὐχ οὕτως ἦν, *Ab Adriano enim ferunt*, seu *recipitur, universos Romanos denominari*, seu *civium Romanorum in numero haberi. Antiquitus autem*, seu Pauli tempore, *se res haud ita habuit*. Ubi *ab Adriano* non intelligo cum viris aliquibus doctissimis quasi Adrianum omnino autorem esse constitutionis alicujus de civitate sic universim communicanda inde a Chrysostomo innueretur (licet eum *Latium multis civitatibus dedisse* sciamus ex Spartiano) sed adverbium ἀπὸ *ab* idem ibi denotare quod *post*; post scilicet Adrianum, seu sub Caesaribus post Adrianum imperantibus, communicatum fuisse civis Romani nomen universis in orbe Romano. Atque hoc sane bene quadrat cum eo quod est, Antoninum Pium Adriani successorem proximum autorem constitutionis illius fuisse. At vero sunt itidem viri eruditissimi qui admitti nolint Pium hic intelligi. Certe apud Aurelium Victorem [y] legitur sub Marco Aurelio Antonino philosopho, Pii successore proximo, *civitatem cunctis promiscue datam*. Sed etiam Antonino hoc recentiorem faciunt illi constitutionem jam dictam, eamque tribui volunt [z] aut Antonino Bassiano Caracallae dicto, D. Severi filio, qui coepit imperare sub annum a morte Antonini Pii quinquagesimum, aut Heliogabalo illum sequenti, qui Antoninus etiam dictus. Argumenta maxime sumunt ex eo quod etiam post Antoninum Pium, & ab Caracalla ipso, civitates, municipia, & coloniae non paucae factae sint juris Italici; quod scimus ex Ulpiano, Paulo [a], aliis sub Caracallae ipsius tempora florentibus. Et quorsum, inquiunt, jus Italicum sic datum, si ii quibus datum est ante fruerentur jure Romanae civitatis seu Quiritium, quod jure Italico majus est? Adjiciunt etiam, sub Antonino philosopho distinctionem in Galliis apertam a praeside fieri inter civem Romanum & qui cives non essent, atque juxta illam distinctionem poenas diversas ab eo irrogatas martyribus aliquot, ut legitur apud Eusebium [b]; quasi distinctio illa fuisset inter cives & peregrinos in orbe Romano domicilia habentes. Adeoque existimant aliqui sententiam hanc amplexantes, Ulpianum illud de Antonino, velut principe sub quo scripsit ipse, seu Caracalla, in libris ad edictum scripsisse postquam de censibus seu jure Italico scripta sua ediderat; quasi post haec edita constitutionem illam de civitate universis donanda promulgaverat Antoninus ille seu Caracalla. Sed vero in illo ex Eusebio adducto nihil comparet de peregrinitate in liberae conditionis hominibus, qui orbis Romani incolae, sed tantum discrimen inter cives Romanos & non cives, quo nomine non solum peregrini revera & barbari, id est, territorii Romani non incolae, veniebant, sed itidem servi & libertinitatis tantum jure utentes. Adeoque tam hi quam illi tunc in Galliis esse potuere, nec ibi pro civibus haberi. Unde profecto nulla in ratione inde petita hic vis. Quantum autem ad illud de jure Italico post Antoninum Pium sic dato (de cujus sensu, prae aliis ad titulos citatos obviis, consulas Cujacium [c]) sane si exinde argumentum hac de re sumendum, non video cur non pariter sequeretur ne quidem annis ccxx ab Antonino Pio, seu CLX etiam post Caracallam, civitatem Romani orbis incolis universim sic datam esse. Nam habetur expressim in codice Theodosiano [d] edictum Valentiniani, Valentis, & Gratiani Augustorum ad Clearchum praefectum urbis Constantinopolitanae (quod temporibus jam designatis respondet) ubi *Italici juris auxilium arbitra aequitate* Constantinopolitanis *renovatur*, & conceditur *publicis ut actibus intimetur, & incisa tabulis debita solennitate permaneat*. Hic plane juris Italici tunc Constantinopolis particeps, ut civitates itidem ac municipia etiam tunc alia. Certe variatim est intellecta constitutio illa, a quocunque facta fuerit. Sed demum ejusmodi nacta est effectum, ut recte eam suspiciens dixerit Sidonius Apollinaris [e] de Roma, *unicam* eam *esse totius orbis civitatem, in qua soli barbari* (id est, orbis Romani non incolae) *& servi peregrinantur*. Quod tamen sic & vere satis dictum (sive civitatis ipsius aut Quiritium, sive libertinitatis,

[q] Itinerar. lib. 1. [r] Gaius Instit. tit. 1 & 6. Ulpian. de Reg. tit. De Libertis Inst. & D. tit. De Libertinis. [s] Barnab. Brisson de Verb. signific. in Antoninus Aug. J. Savaro ad Sidonii Apollinaris lib. 1. epist. 6. ibidem Jacobus Sirmondus. [t] Novell. 78 cap. 5. [u] Act. xxii. 25. [x] Homil. 48. in Acta. [y] In Caesaribus cap. 16. [z] Matth. Wesenbech. in Paratit. tit. De Statu Hominum, & tit. De Censibus; alii ibid. Samuel Petitus ad legg. Attic. lib. 2. tit. 2. pag. 136. Alii ad l. 17. D. tit. De Statu Hominum. [a] L. 6 & 8. D. tit. De Censibus, & vide Ulpian. de Regulis, tit. De Latinis. [b] Hist. Ecclesiast. lib. 5. cap. 1. & apud Baronium, tom. 2. ann. 179. §. 17, 18. [c] Observat. 10. cap. 35. [d] Lib. 14. tit. 13. [e] Lib. 1. Epist. 6.

sive Latinitatis peregrinitatisve jura, aut jus ipsum Italicum spectes) ita temperandum est ut consistere admittantur quae ex vestigiis hanc circa rem apud veteres juridicis constitutione Antoniniana ipsa, cujus verba non aliter habemus atque sic breviuscule memoratur obiter Ulpiano, recentioribus necessario sint elicienda discendaque. Consulas, si placet, scriptores ea de re obvios ad citatum in digestis ex Ulpiano locum & ad illud Modestini[f], *Roma communis patria est*, uti etiam alios[g] qui diversimode constitutionem illam interpretantes, ea interdum inde consequi volunt quae plane momenti sint in civili doctrina gravissimi, & cum primis animadvertenda. Inscriptio autem illa in Theophrasti Acharnensis peregrinorum praesidis honorem apud Delios concepta (quam supra attulimus) constitutione illa Antonini de orbe Romano civitate donato, puto, antiquior est. Nam postea ejusmodi Romanorum, Atheniensium, Deliorum, ad jus civitatis distinguendum, discrimen haud videtur usurpatum. Sed vero in seculis recentioribus simile quid praefectis illis seu judicibus peregrinitatis subinde repertum. Id genus satis erant apud Anglos nostros circa annos abhinc trecentos *justiciarii* seorsim *ad custodiam Judaeorum assignati*. Scilicet hic complures eorum per urbes nostras sparsi ita gubernabantur ut jure non omnino civibus Anglicanis cum illis communi, sed ipsis peculiari, regerentur, uti etiam qui commerciis eorum Angli aliive immiscerentur. Etiam mercatoribus exteris seu peregrinis domesticisque, eo quod cum illis hi commisceri solebant, jura fuere singularia, quae olim in cancellaria, velut peregrinorum aliorumque mercatorum omnium tribunalis ordinarii summi personam saepius sustinente, atque in consistoriis aliquot e re nata inde, parili numine, variatim solitis delegari, velut jura per se, gentium ac naturae, apud nos in usu[h], lex mercatoria, **ley Merchant & ley de Nature** in libris nostris juridicis dicta. In quantum autem maritimae eorum causae fuerint, inolevit tandem ut ad curiam marinam seu admiralitatis jure itidem singulari ejusmodi spectarent, quemadmodum olim interdum ad auditores hinc inde deputatos, qui judicii ordinarii formulas non sequentes, peregrinorum invicem causas ex aequo & bono tantum dirimerent. Inter libellos supplices [i] parliamenti anni Edwardi apud nos regis secundi habetur schedula cui titulus *Articuli ad formam querelarum faciendam*, ortarum nempe inter Anglos Gallosque circa spolia maritima, atque alia ejusmodi evenire solita. Recensitis tunc compluribus inquirendi articulis subjungitur, *Quia auditores hinc inde deputati secundum solitum ordinem judiciorum non procedunt in praemissis, nec jura localia unius vel alterius regni imitantur, sed secundum quandam aequitatem sinceram & modos inter ipsos concordatos viam summarii processus tenent, eo quod hujusmodi negotia sunt inter duo regna, ne inter ea, sicut alias, ex defectu celeris justitiae discordiae emergent generales, alia sunt inquirenda, quae propter hujusmodi ordinationum diversitatem & factorum infinitatem exprimi non possunt nec per aliquem excogitari sine examinatione & notitia totius registri, ut cuilibet actioni secundum sui naturam ordinatio competens opponatur.* Sed haec forsan nimis extra callem videantur, in quem redimus.

IV. Inter jura peregrinis apud Ebraeos seu proselytis domicilii, ubi sui scilicet juris essent Ebraei ipsi, eorumque regimini propria, adeoque in praefecturis illis quibus suberant per se isti juridicis, juxta quae superius hic alibique ea de re diximus, exercenda, illud de singularibus gentium aliquot, quantum ad Judaismum, & discrepantibus invicem juribus, hactenus praetermissum aut non satis explicatum, observatu est hic forsan non indignum, velut id quod ad praefecturarum illarum peregrinarum jurisdictionis partem singularem, eamque circa sacra proselytorum domicilii ex gentibus illis singularia praestandam, attineret. Pari jure utebantur omnes, scilicet Noachidarum, proselyti domicilii seu peregrini simpliciter ita dicti, qua tales. Sed fuere ex gentibus seu peregrinis ejusmodi quorum status & jura, etiam citra Judaismum receptum, erant diversimode singularia. Scimus nempe ex sacra historia, circumcisionem generatim primo imperatam esse Abrahae [k] suisque masculis, & pariter posteris; atque ex illo ejusque posteris plurimas gentes ortas praeter Israelitas seu Jacobi progeniem, quae sola Ebraeorum nomine venire solet, ut ex Ismaele, filiis Keturae, Esau. Magistri magni hic negant ad alios Abrahae posteros quam ex Jacobo oriundos circumcisionem simul cum divini foederis benedictionibus spectasse, excepta solum Keturae progenie. Inde Maimonides [l]; המילה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד שנאמר אתה וזרעך אחריך יצא זרעו של ישמעאל שנ׳ כי ביצחק יקרא לך זרע ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה והם מחוייבין במילה: *Imperata est Abrahae & semini suo solum circumcisio, juxta quod scriptum est* [m], Te, & semen tuum post te. *Excipitur autem Ismael, quoniam de Isaac scriptum est* [n], In Isaac vocabitur tibi semen. *Et excipitur Esau: Nam Isaac ait* [o] *ad Jacob*, Et det benedictionem Abrahae tibi & semini tuo. *Adeo ut in universum semen Abrahae tantum disciplinam ejus viamque rectam amplexans obligatum fuerit ad circumcisionem.* Subjungit vero tunc de filiis seu posteris masculis Keturae; אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבין במילה והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני ואין נהרגין עליה: *Dicunt sapientes, filios Keturae, qui fuerint ex semine Abrahae post Ismaelem & Isaac, obligari ad circumcisionem*, seu *juris circumcisionis fuisse participes. Et cum filii Ismael hodie* (seu in posterum) *commixti sint cum filiis Keturae, omnes simul* (tam hi quam illi) *ad circumcisionem obligantur, quae die natalium*

[f] L. 33. D. tit. ad Municipalem. [g] Alciat. Dispunct. lib. 2. cap. 21. Mynsinger. ad Instit. tit. De Patria Potestate, § [illegible] *autem*. Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis, lib. 2. cap. 19. § 11. Bodin. de Repub. 1. cap. 6. J. Savaro & Jacob. Sirmondus ad Sidon. Apollinarem lib. 1. epist. 6. Fr. Juret. ad Symmachum lib. 5. epist. 92. Gaspar. Barthius ad Rutil. Itinerar. lib. 1. Zoannettus de Imperio Romano, §. 105, &c. [h] Regist. Original. fol. 136, 1. Fitzherb. Nat. Brev. fol. 117. D. & vide 3 Edw. 3. fol. 72. placito 26. 5 Edw. 3. fol. 182. plac. 39. 13 Edw. 4. fol. 9, 2. [i] In arce Londinensi. [k] Gen. xvii. 9. [l] Tract. *Melakim Wemalchemothehem*, cap. 10. [m] Genes. xvii. 10. [n] Ibid. xxi. 12. & vide Epist. ad Rom. vi. 7. [o] Genes. xxviii. 4.

octavo
6

octavo praestanda. *Sed vero morte non plectendi* ob praetermissum ritum illum; cum scilicet ultimum supplicium gentibus seu non Israelitis utcunque reis irrogari plerumque deberet ex jure apud Ebraeos in praefecturis, de quibus loquimur, usitato; quod gentium intervenientis pars erat. Poena igitur alia erat ex jure eodem interveniente, moribusque circa eam rem receptis. De filiis hisce Keturae expressior est in sermone sacro[p] mentio. Et magistrorum quidem plerique (aliis nunc reclamantibus, nunc dubitantibus) Keturam hic non aliam volunt fuisse ab ipsa Hagar. Certe אשה vocatur in Genesi, quod tam *foeminam* quam *uxorem* significat; sed פלגש in Paralipomenis, id est, *concubina*, qualis Hagar erat. Et paraphrasis Hierosolymitana, והיא הוה הגר דהות אסירא ליה מן שירויה *ea fuit Hagar, quae ei antea ligata erat.* Altera autem Jonathani tributa, quasi etiam nomen *Keturae* ab ligatione illa ortum fuisset, היא הגר דקטירא ליה מן שוריא *haec fuit Hagar*, quae sic dicta *eo quod ligata erat ei.* Ubi *Keturae* nomen quasi appellativum a קטר KETER, *ligare*, deducitur, id est, ut *ligare* denotatur in *occludere* seu *tuto servare:* A tempore enim quo ejecta est[q] Hagar, eam ita se occlusisse aiunt ut consortii virilis particeps esse nolit antequam ab Abraha sic revocata esset. Alia habent hic commenta. Et Jarchius, זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת ושקשרה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם: *Ipsa Hagar erat, quae dicta Keturah, quoniam opera ejus pulchra erant ut τῆ Ketoreth*, id est, *suffitus*, (unde quasi *thurificatam* ab Ebraeis dictam ait Lyranus) & *quia occlusit ostium ita ut viro nulli consociaretur postquam ab Abraha separata erat.* Quaecunque autem ea fuerit, ex ipsius prole amplam numerosamque fuisse gentium propaginem liquet. Complura ex ea ראשי אבות *capita* seu *principes gentium* recensentur a Mose; Zimran, Jokshan, Medan, Midian, Ishbak, & Shuah, ut Keturae nati: Nepotes vero ex Jokshan, Sheba, & Dedan; atque ex Dedan, Ashurim, Letushim & Leummim; ex Midian, Epha, & Epher, aliique. Atque huc spectat singularis ille Cleodemi prophetae (qui & Malchus dictus) apud Alexandrum Polyhistorem, ut ab[r] Josepho & Eusebio[s] citatur hic locus, ubi ex hisce Assyrios simul & Afros, gentes amplissimas, deducit. Contexuit nempe Cleodemus ille τὰ περὶ Ἰουδαίων, *res Judaicas*, καθὼς καὶ Μωϋσῆς ἱστόρησε, *secundum ea quae Moses narraverat*; &, *ex Ketura Abrahae*, inquit, ἐγένοντο παῖδες ἱκανοί, *nati sunt liberi non pauci.* Atque ex eis tres nominatim recensens, Ἀφέραν, Σουρίμ, Ἰάφραν, ut apud Josephum legitur, seu Ἀφὲρ, Ἀσὲρ, Ἀφραν, ut apud Eusebium, ἀπὸ Σουρεὶμ ait, seu Ἀσὲρ, μὲν τὴν Ἀσσυρίαν κεκλῆσθαι· ἀπὸ δὲ τῶν δύο, Ἀφρᾶνός, καὶ Ἰάφρα (seu καὶ Ἀφὲρ) πόλιν τε Ἄφραν καὶ τὴν χώραν Ἀφρικὰ ὀνομασθῆναι, *a Surim*, seu *Asur*, אשורים *Mosi Assyriam nuncupatam esse*; & *a duobus illis, Aphra & Apher*, (עפר *Epher* expressim habetur in sacro sermone, quod in codice Samaritano tam MS. quam impresso legitur אפר; & forte ex *Epha* altero illo in sacro sermone Midianita factus est Cleodemo hic *Afra*; & habent quidem ibi Graeci Γεφὰρ καὶ Ἀφὲρ) *urbem Afram & regionem Africam denominatam.* Tralatitium autem est nepotes inter liberos, ut hic, recenseri. Res Herculis in Libya aliquot cum hisce miscet Cleodemus. Sed ita Assyrii & Afri inter posteros Keturae. Sabaeos item seu Homeritas, Arabiaeque Magnae & Felicis incolas, ex ejusdem posteris fuisse scribit Philostorgius[t], eosque circumcidi die octavo, tametsi Soli & Lunae & diis aliis patriis sacrificarent. Quamplures apud populos alios Judaicum circumcisionis ritum, sive die octavo, sive anno decimo tertio, ad Ismaelis exemplum, sive aliter, esse repertum, notissimum est ex Herodoto[u], Strabone[x], Diodoro[y], Josepho[z], Philone[a], Epiphanio[b], Ambrosio[c], Hieronymo[d]; aliis; qua de re etiam, prae aliis, consulas virum summum Hugonem Grotium[e]. Adde doctissimum Edwardum Pocockium[f] ad Gregorium Abulfaraium de Arabum moribus. AEgyptii ita, AEthiopes, Colchi, Arabes, Assyrii, Edomitae, Midianitae, alii, aut ut Edomi seu Esavi, aut ut Ismaelis, aut ut Keturae posteri, suam habuere circumcisionem, velut ab praecepto ea de re Abrahae dato observatoque derivatam; licet aiat quidem Epiphanius, τούτων οἱ πλείους οὐ διὰ νόμον τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἀλόγῳ τινὶ συνηθείᾳ, *Horum plerique non aliqua lege, sed consuetudine quadam citra rationem, eam observant.* Juxta igitur jam e Maimonide de obligatione aliarum gentium ad circumcisionem citatum, posteri solum Keturae, qui plane, ut etiam ex nominibus eorum perspicere est, fuere amplissimi, ad eam obligabantur; reliquos obligatione ejusmodi, juxta sententiam ab eo traditam, neutiquam complectente; utcunque itidem ipsi apud se observarent. Cum igitur ex gentibus, seu proselytis domicilii, alii sic essent ad circumcisionem Judaicam obligati, alii vero non, nec permiserint, ut alibi ostensum est, Judaei gentilium seu proselytorum ejusmodi quemquam ritu aliquo Judaico, antequam in proselytismum justitiae transiret, pro libitu in terra sancta uti, necessario inde sequitur ad praefecturam, quam diximus, apud eos peregrinam, seu proselytorum domicilii forum, attinuisse tum de proselytorum ejusmodi seu plane peregrinorum e Keturae posteris oriundorum, tum de aliorum quos lege ea non obligari vellent utcunque ex Abraha ortos, circumcisione legitime cognoscere; adeoque hos, utpote in foedus sacrum non ex natalibus admittendos, circumcisione in terra sancta ut sibi arbitraria arcere; illos, ut obligatos, ad eandem cogere. Quacum, ni fallor, conjunctus erat baptismus (de quo egimus libro primo) & quicquid integrum faceret proselytum justitiae[g]. Neque enim Israelitarum seu Jacobi posterorum baptismus illis prodesse potuit. Nec circumcisionis suae effectu sine ejusmodi baptismo, juxta magistrorum scita, frui illi omnino quivere. Unde itidem juxta disciplinam Talmudicam statuendum videtur, sexum sequiorem e gentibus ad circumcisionem in territorio Israeliti-

[p] Genes. xxv. 2. & 1 Paralip. i. 32. videsis *Coseph Mesna* ad Maimonidis tit. *Melakim Wemalchem*, cap. 10 §. 8. [q] Genes. xxi. 10. [r] Lib. 1. cap. 16 [s] Praeparat. Evangelic. lib 9. cap 20. [t] Hist. Eccles lib. 3. §. 4. [u] In Euterpe cap. 36. & 104. [x] Lib. 16. [y] Biblioth. 1. [z] Lib. 1. cap 13. & lib 8. cap. 10. [a] Lib. de Circumcisione. [b] Haeres. 30 seu in Ebionaeis § 30. [c] Annot. in Exod. xii. ad Constantium. [d] In Hieremiam ix. ut alii ibi. [e] In notis ad lib. 1. de Veritate Relig. Christianae. [f] Pag 319. [g] Videsis Epist. ad Galat. v. iii.

co

eo sic obligatis pariter ad baptismum, quo solo sexus ille in Judaismum recipiendus erat, obligatum. Huc spectat illud viri summi de jure circumcisionis ad exteros aliquos attinente, eosque quos Talmudici, quatenus video, haud ad ritum illum obligari velint. De legis Mosaicae & de circumcisionis obligatione verba faciens, *Hoc tantum*, inquit [h], *interest, quod lege Mosis Israelitae soli tenebantur; circumcisionis autem lege, tota Abrahami posteritas: unde Idumaeos a Judaeis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebraeorum & Graecorum legimus. Quare qui populi extra Israelitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Hieronymus, meminerunt) eos credibile est ab Ismaele, aut ab Esavo, aut ex Cethurae posteris venisse.* De Idumaeis certe ad circumcisionem ab Hyrcano coactis expressim Josephus [i], & Ptolemaeus apud Ammonium [k], aliique. Atque eadem de re sane paulo amplius Arabica Maccabaicorum [l], ubi legitur de Hyrcano,

وسار الي بلد ادوم وهي حيال السراه
واستامنوا اليه فوافقهم علي ان يختتنوا
ويدخلوا في دين التوراة وانهم اجابوه
الي ذاك واختتنوا وتهودوا وبقوا لذلك الي
ان خرب البيت الثاني

Et profectus est in regionem Edom, quae est ex adverso Sarah; & sese illi dederunt, conventumque est ut circumciderentur, & ingrederentur, seu *in se susciperent, religionem legis* Mosaicae. *Atque huc adacti circumcisi sunt, & Judaei facti, & in hujusmodi manserunt conditione usque ad excidium templi secundi.* Ita a victore factum est, velut id ad quod juxta disciplinam Judaicam obligarentur Idumaei, quia e posteris Abrahae; unde pro Judaeis, licet non originariis, postmodum censiti, praefecturis Judaeorum ipsorum, seu ad regimen juxta leges Mosaicas institutis, pariter cum Judaeis reliquis suberant. Sed vero de jure peregrinorum seu exterorum (quales Idumaei ante circumcisionem illam) qua obligatione hujusmodi apud Ebraeos sive eximendi essent sive tenendi, judicare, ex officio pendebat proculdubio, jure ordinario, fori, quod diximus, alicujus ad peregrinos seorsim spectantis.

V. Inter objecta ita imperii ac jurisdictionis fori peregrini personae fuere regulariter peregrini qualescunque nondum in Judaismum recepti, eorumque status, qua Judaeos variatim spectabant, adeoque cognationis exterorum jus; quale etiam illud singulare Spartiatarum seu Laconum, quo non solum amici ac fratres appellantur Judaeorum, sed etiam de genere Abraham, adeoque eis συγγενεῖς seu *cognati* esse dicuntur. Spartiatarum scilicet rex Arius in literis ad Oniam pontificem Judaeorum [m], Εὑρέθη ἐν γραφῇ περὶ τε τῶν Σπαρτιατῶν καὶ Ἰουδαίων, ὅτι εἰσὶν ἀδελφοὶ, καὶ ὅτι εἰσὶν ἐκ γένους Ἀβραάμ, *Repertum est in scriptura de Spartiatis & Judaeis* (ubi versio Syriaca habet, בכתבא לות ספרטיא *in scripto apud Spartiatas* de Judaeis) *eos esse fratres, atque esse etiam ex genere Abraam*, ubi Syrus מן זרעה דאברהם *ex semine Abraham.* Apud Josephum [n] autem ait rex, Ἐντυχόντες γραφῇ τινι εὕρομεν ὡς ἐξ ἑνὸς εἶεν γένους Ἰουδαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι, καὶ τῆς πρὸς Ἀβραάμ οἰκειότητος, quod vertit Ruffinus, *Legentes scripturam antiquam invenimus ex uno genere Judaeos & Lacedaemonios exstitisse, & familiaritatem cum Abraham socialiter habuisse.* Gelenius vero, *Incidimus in quandam scripturam antiquam, in qua invenimus cognationem intercessisse inter nostras origines, & nostrum quoque genus non esse alienum a posteris Abrahae.* Neque solum sic a Spartiatis tunc scriptum est, atque ab Onia pontifice libenter acceptum, sed etiam tantundem a Jonatha postmodum pontifice & senatu populoque Judaeorum agnoscitur, ubi ipsi in responso ad Lacedaemonios de Arii regis literis, adeoque de testimonio illo ex Spartiatarum libris de cognatione Judaeorum & Spartiatarum allato apud Josephum [o] loquentes, se esse expressim aiunt οὐ δεόμενοι τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως, διὰ τὸ ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν πεπιστεῦσθαι γραμμάτων, *non egentes hujus rei approbatione* (ut Ruffinus) *quia per sacras nostras literas hoc esse credidimus*; Gelenius, *jam ante hoc non ignorabamus, nimirum docti e sacris nostris scripturis.* Consonum est illud in ipsis Maccabaicis [p], Καὶ ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες, παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἅγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν, &c. *Nos cum nullo horum indigeremus habentes solatio sanctos libros qui sunt in manibus nostris* (potius forte, *satis invitati ad tantundem credendum a libris sanctis, qui in manibus nostris versantur*) *voluimus ad vos mittere*, &c. Syrus autem (quod advertendum) pro ἀπροσδεεῖς *non indigentes* hic, adeoque pro οὐ δεόμενοι apud Josephum idem significante, לא תכילין *non confisi*, ut vertitur, substituit; *Nos autem his rebus minime confisi (nam consolationi sunt nobis libri sacri, quos prae manibus habemus) propterea voluimus*, &c. Certe τὸ לא תכילין usu Chaldaico, adeoque Syriaco, significare potest illic *non carentes, non destituti.* Sed manifestum est interea gentem utramque cognationem hanc sic agnovisse quasi etiam ex sacra scriptura deduci potuisset. Aquinas ad Maccabaica; *Quomodo hoc fuerit non est certum, nisi quia forte descenderunt* Spartiatae *de aliquo filio Agar vel Cethurae.* Lyranus autem; *Non dicitur hic, nec etiam in Josepho, quae sit illa scriptura. Sed dici potest probabiliter quod sit scriptura Genesis, in qua fit mentio de Abraham & ejus genere. Et dicunt aliqui quod Spartiatae descenderunt de filiis ejus ex Cethura natis, qui ponuntur Genesis* xxv. Mavult ille cognationem illam fuisse ex eo quod e Nachor fratre Abrahae descenderant. Alii aliter. Sed vero qui rem ipsam pro vero admittunt, de Cethurae posteris plerumque sumunt [q], unde aiunt e Pelasgis seu Doribus inde natis Spartiatas genitos. Sunt

[h] Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap. 1. §. 16. & vide eum ad Hieremiam ix. 27. & Annotata ad de Veritate Christianae Relig. lib. 1. [i] Originum lib. 13. cap. 17. [k] Verb. Ἰδουμαῖοι. [l] Lib. 2. cap. 21. in Bibliis Jaianis. [m] 1 Maccab. xii. comm. 21. [n] Lib. 12. cap. 5. [o] Ibid. lib. 13. cap. 9. [p] Lib. 1. cap. 12. 9. [q] Vide Nicolaum Serrarium in 1 Maccab. xii. & ibidem Hugonem Grotium, & Turnellum Annal. A M. 1931. §. 55. & 3868. §. 5.

etiam

etiam qui de cognatione illa ipsi non dubitantes, neque eam sic deducentes, in monumentis interim tum Spartiatarum tum Romanorum revera eam repertam esse secure satis credunt. Gaspar Sanctius ad illud jam ante ex Josepho citatum [r], *His verbis*, inquit, *plane Josephus indicat, nihil ex Spartiatarum literis Judaeos didicisse novi, cum jam ex genealogiis in templo privatisque domibus accurate servatis cognovissent, Spartiatis ac Judaeis genus esse commune, ab Abrahamo nempe illustri parente derivatum. Scripturae vero sunt aut liber Paralipomenon, aut illi ex quibus liber ille familiarum genealogias digessit. Sed illud hanc cogitationem aut diluit aut infirmat, quod illi libri sancti Judaeis dicuntur esse solatio. Quare de aliis libris quam de Paralipomenon videtur esse sermo. Et plurale illud*, nihil horum. *aliud indicat quam quod in scriptura de genealogia continetur, quod unum est*. Sic ille. Alii autem rem ipsam potius ut utrinque fictam intuentur [s], atque velut vix imparem commento quod vicissim traditum reperitur a Claudio Iolao [t] de Judaeo quodam Spartone, velut gentis ipsius Judaicae conditore, unde cognatio parilis, licet Judaeis haud adeo grata, a Spartiatis deduci potuisset. Sed nisi testimoniis sive scriptis sive traditis horum ab Abraha tunc deductio satis nixa esset, mirum nimis est, tam Judaeos ipsos publice ultroque eam sic profiteri quam Spartiatas sic ante meminisse. Neque enim ut de re controversa sed certissima receptissimaque loquuntur utrique; quemadmodum itidem accipitur ab Jasone [v] ad Lacedaemonios fugiente. Si qua autem controversia circa singularia hujusmodi Spartiatarum, idve genus aliorum, peregrinitatis jura in territorio Judaico orta fuisset, ad praefecturas, quas diximus, peregrinas ejusdem decisio ex natura sui spectasse plane videtur; ut nimirum inde simul dignosceretur an pro peregrinis simpliciter sic dictis, an pro singulari posterorum Abrahae jure apud Judaeos utentibus, nec tamen Judaeis, sumendi essent, & quibusnam ex ejusmodi posteris prognati, unde tam de sacris quam de profanis ad eosdem attinentibus, pro status diversitate, potuisset decerni. Exempli etiam causa, si de statu Izatis regis Adiabenorum [x] quaestio orta fuisset, utrum scilicet Judaeus satis ac revera fuisset aut esse potuisset, tametsi nondum circumcisus sed disciplina interim Judaica imbutus (ut Ananias praeceptor ejus primus voluit) an citra circumcisionem ac baptismum utcunque institutis ac disciplina alias sic praeditus, inter proselytos domicilii seu peregrinos plane censendus, uti & de rebus ejus aliis, ad dictas attinuisset praefecturas decernere Ita scilicet, si ipse ex Judaeorum genere non fuerit. Sunt autem in magistris [y] qui Monobazum patrem & Helenam matrem ejus (fratrem scilicet & sororem) fuisse asseraot מזרע חשמונאי *ex semine Hasmonaeorum*, adeoque sacerdotali; unde & ipsum originarium sic Judaeum fuisse necesse est, licet Mamzerem. Si ita se res habuerit, tunc non ad praefecturas hasce de statu ejus, uti nec id genus aliorum, judicare spectasset, sed ad eas quae jure Israelitico seu originariis proselytisque justitiae communi uterentur. Sed vero R. Azariah Edomaeus historiam illam de Helena, Izate & Monobazo diligenter enarrans, expendensque [z], rejiciendam prorsus censet sententiam illam, nec in genealogiis Ebraeorum reperiri quo omnino nitatur Admissos etiam ad sacrificia Hierosolymis fuisse peregrinos, ut pios e gentibus, in monte Templi, seu atrio gentium, alibi [a] ostendimus, id est, ad holocausta ac spontanea sacrificia ibi, sine cultu Judaeis peculiari intermixto, nec alia, offerenda. Si quid vero contra juris gentium singularis, quo hoc ibi facerent, interveniens mentem tentarent peregrini aliqui, cognoscebant, dum viguere, proculdubio praefecturae jam dictae peregrinae. Cognitioni ejusmodi locus forte erat, plane commodissime esse potuisset, in eo quod memorat Josephus [b] de peregrinis qui ex regionibus ultra Euphratem, quatuor mensium iter emensi, templum ad sacrificandum invisebant, ubi θύσαντες οὐκ ἴσχυσαν ἱερείων μεταλαβεῖν, Μωυσέως ἀπηγορευκότος ἐπί τινι τῶν οὐ νομίζω δρώντων, κἀκ τῶν πατρίων ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς συντυχόντος, *Sacrificantes, non valuerunt immolatione participari, interdicente hoc Mose quibuslibet qui non sint nostris legibus eruditi, neque nobis ex paterna traditione conjuncti*, ut nempe vertit Russinus; unde pro ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς συντυχόντος in Josephi editis restituendum videtur ἡμῖν αὐτοῖς τῶν συντυχόντων Atque arcendos peregrinos ejusmodi seu proselytos domicilii a sacrorum in templo participatione, utpote quae ex lege Mosaica ad Israelitas & proselytos justitiae tantum attineret, non semel in pentateucho statuitur; licet interea illorum orationum, benedictionum, holocaustorum, ut piorum seu religiosorum e gentibus, usus ibi ex lege pariter recepta esset permissus. Sequitur apud Josephum, quod cum sic, ut exspectabant ipsi, sacrorum ibi participes esse nequirent, ἀπίασιν, ὑπακούειν τοῖς Μωυσέως προστάγμασι μᾶλλον ἢ ποιεῖν τὰ κατὰ βούλησιν τὴν ἑαυτῶν προτιμῶντες, καὶ τὸν ἐλέγξοντα περὶ τούτων αὐτοὺς οὐ δεδιότες, ἀλλὰ μόνον τὸ συνειδὸς ὑφορώμενοι, *Discesserunt* (sic Russinus) *obedire Mosios praeceptis potius quam suam voluntatem facere praeponentes, & cum prohibentem se de talibus non metuerent, solam tamen conscientiam formidantes*. Gelenius ibi, *redierunt, malentes Mosis legibus quam suo proposito obsequi, idque nemine redarguente nisi propria conscientia*; quasi nemo redarguisset participationem eis neutiquam permittendam desiderantes; quod non ait omnino Josephus Certe qui redarguerent ac impedirent eos, fuisse, res ipsa satis loquitur, & expressim Josephus τὸν ἐξελέγξοντα *redarguentem* seu *impedientem* memorat; quales plane, ex sui officio, praefecturae, quas diximus, peregrinae, utpote peregrinitatis jura tam circa sacra quam profana ibi in universum cognoscentes.

VI Praetermittere hic visum non est commentum Graeculi nescio cujus, sed pervetusti, de cognatione, Spartiatarum illa multo conjunctiore, inter Judaeos & Romanos veteres. Etiam hos plane non solum ex Abrahae sed ex Jacobi semi-

[r] In 1 Maccab. xii. 9. [s] Reineccius de Regno Spartan. pag. 355. & vide Joannem Rainoldum de libris Apocryphis praelect 104 Joseph. Scaliger. Canon. Isagogic. 3 pag. 332. Samuel Bochartum in Phaleg. lib 1 cap 22. [t] Apud Stephanum de Urbibus verb. Ἰουδαία, & vide eum in verbo Ἄζωτος. [v] 2 Maccab v. 9. [x] Joseph lib 20 cap. 2. [y] *Thosephta* & Jarchius in Gloss ad tit. *Baba Bathra*, cap 1. [z] In *Meor Enaim*, part 3. cap. 51, 52. fol. 161. 2. & 167. 2. [a] De Jure Nat & Gent. lib. 3. cap 6. & 8. [b] Orig. lib. 3. cap ult.

ne, id est, tribu Benjaminitica, propagatos vult, quos citra ejusmodi cognationem, haud aliter atque alios proselytos domicilii seu peregrinos simplices, in territorio Israelitico praefecturis peregrinis subfuisse nemo non videt: Etiam in litem si cognatio ejusmodi deducta fuisset, ad praefecturas easdem, ex ratione dubii peregrinitatis status, eam spectasse. Scilicet ex autore illo prisco traditur apud Photium [c] patriarcham Constantinopolitanum, Ὡς ἡ τοῦ Βενιαμὶν φυλὴ ἐν Παλαιστίνῃ ῥιζωθεῖσα μέχρι τῆς Ἰταλίας μερῶν τὰς βλάστας ἐξέτεινεν, αὐτῷ γένει Ῥωμαίων καὶ αὐτῇ Ῥώμῃ χαρισαμένη γένεσίν τε καὶ ὄνομα, *Quod tribus Benjamin in Palaestina radicata usque ad partes Italiae se diffuderit, & genti Romanorum & Romae originem & nomen impertiens*; Et quod in illis ex tribu ea se illuc diffundentibus erat ἀνήρ τις ὄνομα Ῥῶς, *vir quidam nomine Ros, qui in partes Italiae profectus, cum multos de semine suo procreasset, & magnam existimationem potentiamque consecutus esset*, Ῥώμην τε τὴν ἐπωνυμίαν ἕλκειν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ Ῥωμαίων γένος, *Romam ab eo nomen suum sortitam esse uti & gentem Romanam.* Rem puto satis alibi inauditam; quae tamen tanti habetur Photio ut etiam inde probari velle videtur Paulum apostolum, utpote ex tribu Benjaminitica, Romanum fuisse. Notarum ad Photium autor ineptissimum vocat & insulsissimum hoc Rabbinorum commentum: Sed Graeculi alicujus omnino fuisse autumo: Apud Rabbinos enim nullibi puto reperiri vestigia τοῦ *Ros* illius velut Romae gentisve conditoris. De Romanis quidem dum verba faciunt, solenne eis est nomine *Edom*, veluti Esavi posteros, eos vocare; quod & in eorum scriptis est perquam obvium, & a christianis autoribus, scriptis illis assuetis [d], fusius adnotatum. Atque ita sane, si quaestio inde forensis orta fuisset, ad peregrinas, quas diximus, praefecturas, tam quantum ad sacra quam profana, illa spectasset. Sed de Romae conditu variatim alias [e] loquuntur Ebraeorum vetustissimi, & expressim interdum de Romulo & Remo. Gemara Hierosolymitana [f], יום שהעמיד ירבעם שני עגלי זהב באו רומס ורומילס ובנו שני צריפים ברומי: *Die quo constituit Jeroboam duos vitulos aureos, venerunt Remus & Romulus, & aedificarunt duo tuguria Romae*; quod itidem, quantum ad eorum nomina & tuguria exstructa, legitur in *Midrash* [g] Esther, alibique apud illorum vetustiores, ut receptissimum. Etiam in זכרון דברי רומי *historiola rerum Romanarum* Cabalae R. Abrahae Ben Dior subjuncta [h] legitur, כרך גדול של רומי בנוהו שני שלישי' אחים הגדול שמו רומולוס והשני ראמלוס בנאוהו בשנת שש להזקיהו מלך יהודה: *Urbem celebrem Romae condidere viri principes bini, qui fratres fuere. Horum majori nomen erat Romulus, & minori Ramlus*; pro *Remus*. *Condebant eam anno Hezekiae regis Judae sexto.* Non quidem de tempore, sed de autore nominis gentisque Romulo, satis conveniunt; nec Rosium, juxta illud apud Photium, aliquem agnoscunt. Habetur quidem apud Ezekielem [i], ubi de Gog & Magog verba fiunt, נשיא ראש משך ותובל *princeps* (Rosh) *summus Mesech & Tubal*, quod Chaldaeo est, רב ריש וגו' *magnus princeps*, &c. Syro ܡܕܒܪܢܐ ܘܪܝܫܢܐ *rector ac princeps*, Arabi رييس الروسا *princeps principum* Judaeis Hispaniensibus *mayoral de cabecera de Mesec y Tubel.* Et Rabbini נשיא ראש ibi velut pro binis vocabulis unicum in sensum duplicatum conjunctis sumunt. Et Vulgata, *Princeps capitis Mosoch*, &c. unde & Aquilae ibi ראש *Ros* est κεφαλή, uti & Theodoreto, aliisque tam priscis quam recentioribus. Atqui interim non defuere inter Rabbinos qui, nescio unde, memorant ראש ut gentem primi climatis australiorem. Ita R. Abraham Ben Chaija [k], ubi de climate primo, כל משכנות ראש וחם אשר בפאת דרום נמנות בכלל אקלים הזה: inquit, *Omnes habitationes Ros & Cham, quae sunt in Austro, connumerantur ad hoc clima.* Sed ad Romanos aut Ebraeos non omnino sic attinebit *Ros*; uti nec, si in Scythicis seu septentrionalibus collocetur (ut aliis) fabulae illi, de nomine in gentem, ut fieri amat, migrante, Photianae opem afferet. In Graecis autem Ezekielis legitur, ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Μαγὼγ ἄρχοντα, Ῥῶς, Μοσὸχ καὶ Θοβὲλ, *super terram Magog principem, Ros, Mosoch & Thobel*, uti & verterant tam Septuaginta quam Symmachus & Theodotion [m]. Etiam in Hieronymianis habetur *principem capitis, sive Ros.* Ita *Ros* pro gente aquilonari illic sumptum. Inde etiam apud scriptores Graecorum recentiores, Zonaram, Cedrenum, alios, οἱ Ῥῶς, & ἔθνος τῶν & τῶν Ῥῶς, ὁ τῶν Ῥῶς στόλος, & στόλος Ῥωσικὸς, & ἄρχων Ῥωσίας occurrunt. Cedrenus in Michaele Theophili filio, circa annum 850, Τὸν δὲ ἐντὸς Εὐξείνου καὶ πᾶσαν τὴν αὐτοῦ παραλίαν ὁ τῶν Ῥῶς ἐπέδραμε καὶ κατέτρεχε στόλος. Ἔθνος δὲ οἱ Ῥῶς Σκυθικὸν περὶ τὸν ἀρκτῷον Ταῦρον κατῳκημένον, ἀνήμερόν τε καὶ ἄγριον. *Quod est intra Euxinum Pontum, & totam maritimam regionem classis eorum qui Ros* (seu *Rhos*) *dicuntur* (*Rosica classis* vertitur) *incursionibus vexabat atque vastabat. Gens autem est Ros Scythica ad Taurum Aquilonarem sita, fera & agrestis.* Idem legitur illic apud Joannem Curopalatem. Unde Ortelius, *Rhos gens Scythica ad Arctoum Taurum habitans.* Pro eisdem sumuntur qui Ptolemaeo in Sarmatia Europae Roxolani dicuntur, & recentioribus *Russi* ac *Rutheni.* Joannes Tzetzes caput habet [n] περὶ τοῦ, Τέταρτον οὐ Ῥῶς, ἀλλὰ τῷ γένει Μυσός, *De eo quod est, quarto non Rhos, sed genere Mysus est.* Et plurima ibi more suo de Mysia & Mysis congerit; nihil autem de Ros; tametsi paulo ante [o] Tauros, populum Scythicum, eosdem faciat cum Ros.

Σαφέστερον ἐδήλωσα Ταύρους τοὺς Ῥῶς καλεῖσθαι,

Clarius indicavi Tauros Ros nuncupari. Sed ex hisce nomen cum *Romanis* commune quid habere nemo, puto, existimaverit. Hieronymus de illo, veluti gentis autoris vocamine in Graecis illis Ezekielis versionibus, *Primam gentem*, inquit, *illam Ros Aquila interpretatur caput*;

[c] Epist. 102. [d] Raymundus Martini in Pugione fidei, part. 2. cap. 10. § 8. Petr. Galatin. de Arcanis. lib 4. cap. 21. Buxtorf in Lexic. Chald. Talmud pag. 30 alii obiter. [e] Gemar. ad Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 2. fol. 21 2. *Midrash* Cantic. 1. 6. [f] Ad tit. *Aboda Zara*, cap 1. fol. 39 col. 3. [g] Ad cap 1. 9 fol. 121 col 1 & videris Buxtorf Lex Talmudic. col 2230 & R. David. Ganz initio millenarii quarti. [h] Basileae typis Frobenianis in 8° anno [illegible] 340. [i] Cap. xxxviii 2 & xxxix 1. [k] David Kimchi ad Ezek xxxviii. 2. [l] In Sphaera Mundi, cap 6. [m] Apud Hieronym. ad Ezek. xxxviii. 2. [n] Chiliad. 11. cap. 396. [o] Ibid. cap. 393.

quem

quem & nos secuti sumus; ut sit sensus, principem capitis Mosoch & Thubal. Et revera nec in Genesi, nec in alio scripturae loco, nec in Josepho quidem, qui omnia Hebraicarum gentium in primo Antiquitatum libro exponit nomina, hanc gentem potuimus invenire. Ex quo manifestum est Ros *non gentem significare, sed caput.* Atqui apud Arabas etiam inter gentes ex dispersione ac Noachidarum propagine habetur natas الروس *Al-Ros.* Eutychius patriarcha Alexandrinus de posteris Japheti agens, eorum quindecim fuisse ait [p] qui habitarent a Tigri, الي وقسي الشمال *usque ad extremas septentrionis partes.* Et dein praeter gentes complures alias, Graecis, Romanis, Byzantinis memoratis subjungit والروس والديلم والبلغر والصقالبة & *Al-Ros, & Al-Dilam, & Bulgari, & Scavi.* Quod vero ad cognationem illam Romanorum qualemcunque & Judaeos veteres attinet, historicus penes me Mahumedanus, Mahumed Ben Al-shechina, populorum propagines recensens, adeoque de الروم *Romanis* locutus, originem eorum a *Rom* filio Esau, Jacobi fratre, petit. Verba sunt,

وهو روم ابن العيص ابن اسحق وكانوا
علي دين الصابيه الي ان اتنصر قسطنطين
وحملهم علي دين النصرانيــــة

Atque erat Rom filius Esau, filii Isaac. Et fuere Romani religione idololatrae, donec Constantinus christianus factus eos etiam in christianismum redegit. Quod satis consonum est sententiae Judaicae receptissimae de nomine *Edom*, id est, Esau (a cujus filio *Romo* sic deducuntur *Romani)* illis, tum qua Romanis tum qua christianis, tribuendo. Haec obiter. Sed ad praefecturas demum, quales diximus, quaestio nupera de Americanis velut ex sanguine Judaico ortis, sed interim pro exteris tam sanguine quam solo plerumque habitis, plane spectasset, si in secula quibus viguit earum jurisdictio incidisset. Videsis ea de re relationem Antonii Montezini apud Menasseh Ben Israel in *spe Israelis*, uti & scriptum Anglicanum pridem editum [q], quo cognationem ejusmodi probabilem esse ostendere conatur autor. Et de praefecturis apud Ebraeos veteres peregrinis, variisque earum imperii & jurisdictionis tam circa sacra quam profana objectis, haec dicta sunto. In quibus interim quicquid allatum est de exterarum gentium, veluti Idumaeorum, Spartiatarum, Romanorum, aliorum statu, qua cognatio, qualis dicta est, amicitiave Ebraeorum, indeve consequentiae aliquae, illas respicerent, ita est intelligendum (qua de re monere hic satis est tempestivum) ut rite tantum de peregrinitatis ejusmodi juribus cognoscerent jam dictae praefecturae, quoties pars aut utraque, aut saltem, ut in actione publica, rea, e privatis esset. Nam res tam pacis quam belli inter peregrinorum corpora civilia seu gentes alias integras atque Judaeos invicem gerendae, ut belli denunciatio, foedera, deditiones, id genus reliquae, pro varia temporum ratione, aut ad imperium regium aut ad illud quod synedrii magni erat spectarunt; qua de re alibi [r], uti & inferius, agimus.

CAP. IV.

I. *De vocibus Sanhedrim, Sanhedrin, & Sanhedrioth, e Graecorum* Σύνεδροι, Συνεδρία, & Συνέδριον, *pro judicibus considentibus & synedriis juridicis apud Ebraeos desumptis.*

II. *Synedrii magni institutio, ejusque occasio, ex sacris literis. De prophetico primo conscriptorum munere. Emendatus ea de re locus glossae Jarchianae editionis Garaianae. Alius item animadversus in Maimonidis praefatione ad More Nebochim.*

III. *Eldad & Medad, in conscriptis nominatim solum memorati, quinam fuerint. Singulare eorum munus propheticum.*

IV. *Spiritus conscriptis communicati, qua sanctus magistris dicitur, notio illis recepta.*

V. *De personarum in synedrium magnum primo conscriptarum qualitate.*

VI. *De modo Talmudicis recepto primo conscriptos in synedrium illud per sortes seligendi.*

VII. *An Eldad & Medad collegae fuerint synedrii tunc instituti, seu inter septuaginta adsciscendos connumerandi.*

VIII. *De vero synedrii magni in prima institutione collegarum numero, id est, septuaginta, Mosi, ut principi, adscitis. Viros aliquot magnos septuaginta duos, ex hallucinatione, maluisse. De lectione apud D. Lucam de septuaginta, seu, ut codices aliqui, septuaginta duobus, a Domino missis. Cardinales in ecclesia Romana cum septuaginta illis comparari soliti.*

IX. *Testimonium adjicitur e canonibus concilii primi Nicaeni ex Arabico versis; & ab Alphonso Pisano & Francisco Turriano editis, de numero hic septuagenario. Obiter de numero canonum illorum, aliisque aliquot in eis non*

[p] In Annalibus cap. 54. [q] Londini 1650. in 4°. Jews in America Aut. Tho. Thorowgood. [r] De Jure Nat. & Gentium, lib. 6. cap. 13, 14, &c.

spernendis;

spernendis, e codice MS. Arabico Oxoniensi.

X. *De septuaginta duobus presbyteris non semel in Misnaioth memoratis, qui R. Eliaezer Ben Azariah in cathedra collocarunt.*

XI. *Singularis tribuum omnium in synedrio illo septuagintaunumvirali unio.*

XII. *De loco institutionis ejusdem, & tempore.*

COntinuata, ex intervallo legis dationem antevertente, Mosaica illa praefectura summa & in causis difficilioribus, tam sacris quam profanis, singulari, Jethronearum institutionis tempore, atque, ex ordinariis praefecturis ejusmodi insequentibus, illis quae ad peregrinorum qui in Judaismum nondum recepti erant seu proselytorum domicilii regimen attinebant, ita tandem absolutis; sequitur ut de ordinariis itidem, quibus ex sui natura suberant Judaei tum originarii, tum proselyti justitiae seu in Judaismum rite recepti, eorumque posteri, videamus. Fuere hae בתי דינים *domus judiciorum* sic dictae illae, quarum eminentiores nomine plurali סנהדריות (interdum etiam סנהדראות) סנהדרים & סנהדרין *Sanedraoth, Sanhedrioth, Sanhedrim & Sanhedrin*, singulari etiam סנהדרין *Sanhedrin* & per apocopen סנהדרי *Sanhedri* denotari solent, interdum [a] etiam voce סנדרין & סנדרי, ה praetermissa; obscuriores autem בתי דינים של שלשה *domus judiciorum triumvirales* nuncupari. Sed vero tam hae quam illae, aliaeque pariter ejusmodi, non ita vulgo eis dictae, τὸ סנהדרי nomen aeque merebantur. Domus enim judicii quaelibet cujus collegae essent plures, iique, ut in judiciis fit, considentes, revera pariter erat *Sanhedrin*, id est, *consessus*, sic dictus a Graecis vocabulis [b] Συνέδρα, Συνεδρία, Συνέδριος, & Συνέδριον, in Rabbinismum, adeoque Ebraismum, cum plurimis ejusmodi aliis antiquitus [c] receptis deformatisque, υ scilicet in σὺν in α mutato, ut itidem in סניגור *sanigor* a συνήγορος pro *advocato*, atque similibus aliquot aliis. Usitatissimum autem fuisse Graecis vocabulum συνέδριον, atque eadem in notione, satis elicitur etiam e Scaevola [d], ut alia hic praeteream, ubi obiter e municipali aliqua lege id ut nomen receptissimum memoratur. Et συνέδριον ἐν Σμύρνῃ γενόμενον habetur in marmore veteri, quod superius [e] exhibuimus. Similia alibi obvia. Et bene Elias Levita והוא לשון יון בביש *estque plane Graecum vocabulum*, quod & vox illa סנדרין magis exprimit. Addit ille, ut in versione, *Nec invenitur in singulari numero*; quod non de *Sanhedrin* intelligendum, sed de vocabulo סנהדר, quod regulariter foret, sed non agnoscitur, singulare τοῖς *Sanhedrim & Sanhedrin*; quorum utrumque, maxime prius, ipsos etiam collegas synedrii seu συνέδρους significat, posterius vero etiam pro *synedra, synedria*, seu *synedrio* ipso, idque singulariter, usurpatur. Hinc titulus Talmudicus *Sanhedrin* nuncupatus est olim, ut nomine familiari etiam inter scholasticos [f] *liber judicum ordinariorum*, qui eodem sensu vocatur Paulo Riccio *codex senatorum*. Et de synedriis in templo Isidorus [g], *In synedris sedebant auditores in consistorio. Et dicebantur synedrae, quasi consessus.* Id genus sunt alia obvia. Et mirum est non deesse viros doctissimos [h] qui τὸ סנהדרין ipsos tantum collegas seu presbyteros cum principe considentes a magistris denotari velint, nec omnino ipsum synedrium. Palam est, ubique utraque in notione vocem usurpari. Commentitias autem ac nimis nugaces magistrorum aliqui obtendunt vocis hujus originationes ex Ebraismo, ut in *Pesiktha Zotertha* [i], ומהו לשון ס הדרין סין זה תורה שניתנה בהר סיני הדרין שהדרין התורה בנ דרשה ובפיפים ומישרין הכתוב זה עם זה: *Quod ad originationem vocis* Sanhedrin *attinet*, SAN *denotat legem, utpote quae data est in Sinai* (quasi סן in dictionis initio ex סיני factum fuisset) HEDRIN *autem ex eo quod repetebant* (id scilicet voce *hedrin* innui potest) *legem, eam interpretando, pulchreque explicando scripturae locum alterum cum altero.* Alii, סנהדרין שם הדיינים הנקראים סנהדרין ששונאים הדרת פנים בדין SANHEDRIN *nomen est judicum. Et ideo dicuntur* SANHEDRIN, *quoniam odio habent acceptationem vultus* seu *personarum in judicio.* Sic Obadias Bartenorius [k]. Sed originationes ejusmodi adeo sunt frivolae, atque Ebraismi aliarumque orientalium linguarum genio tam dissonae, ut planissime sint prorsus rejiciendae. Nullibi in foederis veteris Ebraicis vocem *Sanhedrin* reperiri mirum non est, utpote recentius ortam ac, ut dictum est, in Ebraismum e Graecismo receptam. Aliis interim vocabulis illic designari eam, idque variatim, satisque liquebit ex insequentibus. In Graecis autem, maxime in Proverbiis [l], *synedrii* nomen pro eo ipso quod erat *Sanhedrin* aliquoties occurrit; interdum itidem, συνεδρία [m] parili notione pro *consessa* magistratuum, & συνεδρεύειν [n] & συνεδριάζειν [o] pro *considere*; quae sunt voces alibi etiam apud Graecos satis usitatae. A Targumistis similiter *Sanhedrin* subinde [p] usurpatur. Et in corpore Talmudico ea quae inprimis ad forensem & judiciariam rerum rationem spectant titulo illo *Sanhedrin* continentur; unde vocabuli usus in magistrorum commentariis frequentissimus. In Evangeliis & Actis Apostolorum perquam obvium habetur συνέδριον [q], quo idem ipsum innuitur quod est *Sanhedrin* Ebraeis. Latine *concilium, consessus*, id genus alia, substituuntur, Syriace בית דינא *domus judicii*, Arabice مكحل tantundem denotans. Atque hinc etiam in codice [r] utroque memorantur, ut umbrae seu reliquiae quaedam veterum illorum synedriorum apud Ebraeos in aevo recentiore, *Judaeorum primates qui in utriusque Palae-*

[a] Gemar Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1 fol. 14. 2. Jonath. Targ Numer. xxv. 7. [b] Videsis Eliam in סנהדר Angel. Caninium in locis N T. cap 7. J. Drus ad diffic. loca Numerorum cap 45. Serrarium in Rabbin. priore cap. 18. & Buxtorf. Lexic. Talm col. 1500 & 1513, &c. [c] Consulas David Cohen de Lara, lib. de Convenientia vocabulorum Rabbinicorum cum Graecis Amstelodami 1638 [d] L. ult. de tit De Decretis ab Ordine faciendis [e] Lib 1. cap 14 [f] Jo. Bachon. ad Sentent. 3 dist. 20. quaest. 3. art. 1. [g] Petr Comest in Hist Eccles. Regum 3 cap. xv. [h] J Drus. Praeterit 5. ad Act. xxii 5. [i] Fol. 45 col 3. [k] Ad tit. *Sota*, cap 9 § 11. [l] Cap. xx 19. xxii 10 xxiv. 8. xxvi 26. xxvii. 22. [m] Judith vi. 4. 19. xi. 9. [n] Syracides xi. 9 xxiii. 15. xlii 18. [o] Proverb iii 32. [p] Hierosolymit. Exod xv ult. & vide Buxtorf. Lexic Talm col. 1514. [q] Matth. x. 17. xxvi. 59. Marc xiii 9. Act. v. 21, 27, 34. [r] C. Just. tit. De Judaeis l. 17. C. Theod. lib. 16. tit. 8. l 19.

stinae

ſtinae ſynedriis dominantur. Alciatus [s], *ſynedria Judaeorum in conſtitutionibus interpretare ſynagogas & conciliabula.* Συνέδρεμν *enim id denotat.* Etiam eodem vocabulo patres chriſtiani concilia [t] ſua ſeu ſynodos interdum denotaſſe liquet. Id vero quod a *conſidendo* ita *ſynedrium* dictum eſt, a qualitate perſonarum cooptandarum, id eſt ſenectute civili ſeu dignitate presbyteri, qua cooptandi inſigniebantur, ut infra oſtenditur, γερουσία ſeu *ſenatus* itidem vocitabatur, ut cum e ſcriptoribus aliis tum e Luca in Actis, Philone, Joſepho liquet. Idem interdum etiam עדה & קהל aliiſque ejuſmodi nominibus, uti & ἡ ἐκκλησία, vocitari ſolet. Item πρεσβυτέριον *preſbyterium* [v], uti & ἀκροατήριον *auditorium* [x], dicitur, quod Syrus vertit בית דינא *domus judicii*, & Arabs المصا idem ſignificans. Sed hac de re non pauca inferius ſe obiter inter legendum praebebunt.

II. Eminentiores praefecturae illae juridicae, *ſynedriorum* nomine ſeu ἡ סנהדרין *Sanhedrin* vulgo venientes, fuere סנהדרי הגדולה *ſynedrium magnum*, ſeu בית דין הגדול *domus judicii magna* illa unica & illuſtriſſima, & compluria ſynedria minora ſeu סנהדריות הקטנות. quod nomen ſortiebantur reſpectu ſynedrii illius magni per excellentiam ſic dicti. Synedrii hujus magni origo & inſtitutio, ejuſque occaſio, ſatis aperte cerni videtur in hiſtoria ſacra, ubi Moſes gubernationis in rebus difficilioribus ſummae illius ſoliuſque ante oſtenſae onus, tum ob pervicaciam populi eximiam, tum ob juris jam nuper inducti quaeſtiones multiplices, ſive grave nimis ſentiens, לא אוכל inquit [y] ad Dominum, אנכי לבדי לשאת את כל העם הוא כי כבד ממנו וגו׳ : *Non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia gravis eſt mihi*, ſeu *gravior quam qui a me ſic ferri poteſt. Si ſic mecum ſit agendum, obſecro ut interficias me, ſi inveni gratiam in oculis tuis, ut non videam malum meum*, ſeu, ut Vulgata, *ne tantis afficiar malis.* Quibus ſtatim ſubjungitur, *Et dixit Dominus ad Moſem*, אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אותם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך וגו׳ : *Congrega mihi ſeptuaginta viros de presbyteris* ſeu *ſenioribus Iſrael, quos tu noſti eſſe ſeniores* ſeu *presbyteros populi & praefectos* ſeu *magiſtros* (Graecis hic, ut alibi, γραμματεῖς nuncupantur שוטרים) *eorum; & duces eos ad tabernaculum teſtimonii* (Vulgata, *ad oſtium tabernaculi) facieſque ibi ſtare tecum*, aut *ut ſtent ibi tecum; ut deſcendam & loquar tibi*, ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם & ἀφελῶ, *ſeparabo, accipiam de ſpiritu qui ſuper te eſt*, ſeu *tuo, & ponam ſuper eos, ut ſuſtentent tecum onus populi*, ולא תשא אתה לבדך *nec tu ſolus ferre cogaris.* Illud autem אספה לי *congrega mihi* a Numine dictum aiunt magiſtri [z], שתהא סנהדרין לשמי *ut ſit mihi* ſeu *nomini meo ſynedrium*, mihi ſcilicet ſanctum, perpetuum, atque in republica quam inſtitui per omnia ſecula duraturum. Sic enim interpretandum volunt לי שבכל מקום שנ׳ לי קיים לעלם ולעולמי עולמים *ubicunque ſic dicitur mihi, res ſtabilita habetur in perpetuum & in ſecula ſeculorum.* Exempla afferunt, *ut fungantur ſacerdotio* לי ſeu *mihi* [a], de Aharone & filiis dictum; &, *Erunt mihi Levitae* [b], item, *mihi filii Iſrael ſervi* [c]. Simile de primogenitis [d], de ſanctuario [e], de altari [f], de oleo ſacro [g], de regno Davidico [h], & de oblationibus [i], ex ſacra loquendi formula obſervant. Sequitur autem paulo poſt apud Moſem inſtitutionem de qua loquimur exſequentem, *Venit itaque Moſes* [k], *& narravit populo verba Domini*, ויאסף שבעים איש מזקני העם ויעמד אותם סביבת האהל *& congregavit ſeptuaginta viros e presbyteris* ſeu *ſenioribus populi, & ſtatuit eos circa tabernaculum.* Et dein ſequitur, *Et deſcendit Dominus per nubem, & locutus eſt ad eum*, ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו : *Et accepit de ſpiritu qui ſuper eum, & dedit τοῖς ſeptuaginta viris qui presbyteri eſſent. Et factum eſt ut, cum requieſceret ſuper eos ſpiritus, prophetarent, nec ceſſarent.* Ita nempe ולא יספו transferri ſaepius ſolet, juxta paraphraſtas Chaldaeos, quibus ſubſtituitur ולא פסקין tantundem denotans. Et Vulgata, *nec ultra ceſſaverunt*, **neither ceaſed they any more**, ſeu **and did not ceaſe**, ut Angli noſtri. Conſonae ſunt verſiones aliquot nuperae aliae ex Ebraeo Lutheranam & Tigurinam ſequentes. Aliis vero magis placet verſio Graeca, καὶ οὐκ ἔτι προσέθεντο, *nec ultra adjecerunt* (quod vox Ebraica etiam ſatis fert) quaſi tunc prophetaſſent illi, ſeu munere functi fuiſſent prophetico, nec omnino poſtea, ſed inde deſiiſſent. Ita Talmudici [l], qui illud ולא יספו (quod in codice Samaritano edito legitur etiam ולא יאספו, uti itidem in MS. Cottoniano) interpretantur per פסקו *non adjecerunt*, ſeu *ceſſarunt.* Et gloſſa Jarchii ad locum citatum, כולן אותן שבעים זקנים נתנבאו אותה שעה ראשונה לבדה כי נח עליהם הרוח סביבות האהל ופסקו : *Omnes iſti ſeptuaginta presbyteri prophetabant tempore illo primo ſolum, quando quieſcebat ſuper eos ſpiritus circa tabernaculum, & tunc ceſſabant*, ſeu *non poſtmodum prophetabant.* *Sepher* item *Siphri* [m] ולא יספו explicat ibi per נתנבאו לפי שעה *prophetabant pro tempore tantum.* *Peſiktha* etiam *Zotertha* [n], ולא יספו שנתפסקה נביאתם NON ADJECERUNT *ſignificat prophetiam eorum tunc deſiiſſe.* Tantundem legitur in *Midbar Rabba* [o]. Jarchius item hic; לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו *non prophetabant niſi illo tantum die*; & autorem ſibi facit *Siphri.* Adjicitur apud eum in editione Joannis de Gara, ואם תאמר ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם׃ *Sed ſi dixeris*, aut *ſubſtitui volueris*, NON CESSARUNT, *innuit illud, non ceſſaſſe ab eis prophetiam*, quaſi Jarchius de ſententiae Talmudicae & receptioris, quam in gloſſa amplexatur ipſe, ſenſu hic ſaltem dubitaſſet. Caeterum plane pro ואם תאמר ibi legendum ואונקלוס תרגמו ולא פסקין *ſed Onkelos interpretatur*, NON CESSARUNT; *un-*

[s] Praetermiſſorum lib. 1. & vide Cujac. Obſervat. 7. cap. 30. [t] Syneſius Epiſt. 57. ad finem. [v] Vide Uxor. Ebraicam lib. 1. cap. 15. [x] Act xxv 23. [y] Numer. xi. 14. [z] *Sepher Siphri*, fol. 13. col 3. *Peſiktha Zotertha*, fol. 45. col. 3. [a] Exod. xxviii. 41 [b] Num. iii. 12. [c] Levit. xxv. 55. [d] Numer. iii. 13 [e] Exod xxv. 8 [f] Ibid. xx. 24. [g] Ibid xxx 31. [h] 1 Sam. xvi. 1. [i] Numer. xxviii. 2. [k] Ibid. xi 24. [l] Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 17. 1. [m] Fol. 13. col. 4. [n] Fol. 45. col. 4. [o] *Paraſh.* 16. fol. 265. col. 1.

de innuit ille, non cessasse ab eis prophetiam. Ita enim in glossae ejus biblicae editionibus Venetis aliis, quae satis sunt numerosae, in Constantinopolitana, Buxtorfiana, Amstelodamensi legitur, ut plane debet. Neque proculdubio aliunde evenit ibi illud ואם האמר, quam ex eo quod abbreviatura solennis ואת, pariter lectionis illius alterius vocibus inserviens, a librario aliquo typis Garaianis operas praestante in ואם האמר temere sit mutata. Ex jam dicto loci sensu, quem amplectuntur plerumque magistri, asserentes etiam exemplum ex illo [p] קול גדול ולא יסף *voce magna, nihilque adjecit*, seu καὶ οὐ προσέθηκε, Syrus habet ולא אוספו quod vertitur *& non perrexerunt*, ubi Samaritana versio ולא אכנשו in eundem sensum: Arabica Saadiae Gaon, ولم يحتاجوا الي عودة quod vertitur, *& non eguerunt iterationis:* Potius, *non usi sunt iteratione*, seu לא יספו פעם שנית *non adjecerunt vicem secundam*, ut interdum magistri. Sed Judaei Mauritanienses, ولا زادوا *& non adjecerunt*, uti & MS. penes me pentateuchi versio vetus ولم يزيدوا *non apposuerunt* prophetiam aliam. Hispanienses Judaei, *Y non anadieron.* Tremellius, *ut tum prophetarent, & non amplius.* Galli, *mais ils ne continuerent pas.* Alii aliquot similiter. De prophetiae autem gradibus agens Maimonides hunc quo donati sunt septuaginta illi facit secundum. Scilicet, in praefatione ad *More Nebochim*, de mysteriorum divinorum scientia varia, verba faciens, *Noli*, inquit, *existimare illa perfecte & ad amussim ulli homini esse cognita. Nequaquam. Verum quandoque veritas nobis lucere & splendere videtur instar lucis vel diei; postea vero iterum occultatur vel a natura vel a consuetudine, ita ut ad priores nostras tenebras fere revertamur, & similes simus iis quos in densissima noctis caligine fulgura subinde irradiant. Hoc pacto quibusdam ita crebro coruscare & sese invicem solent consequi ut nullum quasi animadvertere possint interstitium sibique in continua luce versari videantur, & nox illis sit instar diei*

وهذه درجة عظيم النبيين الذي قيل له seu וזאת היא מדרגת גדול הנביאים אשר נאמר לו *Atque hic est gradus magnus prophetarum, de quo dicitur [q]*, (seu, ut versio vetustior, *& iste fuit gradus eximii prophetarum, cui dictum est) Tu autem sta hic mecum. Item [r], Quia radiavit lux faciei ejus.* Et sequitur hic in versione R. Samuelis Aben Tybbon, ויש מי שיהיה לו בין ברק וברק הפרש רב והיא מדרגת רוב הנביאים unde in Buxtorfianae Latinis, *Aliis ita coruscare solent fulgura ut longum sit inter unum & alterum spatium ac intervallum. Et talis est communis gradus majoris partis prophetarum.* Sed in Arabico codice MS. literis Judaicis exarato, quem ante memoravimus (cui titulus in origine est אלדלאלה id est الدلالة *directorium)* totum hoc deest, uti etiam in versione Latina veteri. Et statim post scripturam illam de luce faciei Mosis Arabice legitur, ומנהם מן ברק לה ברקה ואחדה פי לילתה כלהא והי דרגה מן קיל פיהם ויתנבאו ולא יספו: id est, ومنهم من برق له مرة واحدة في ليلته كلها وهي درجة من قيل فيهم ויתנבאו ולא יספו quod recte vertit Aben Tybbon, ומהם מי שיבריק לו פעם אחת בלילה כלו והיא מדרגת מי שנאמר בהם וגו׳ *Et ex illis* prophetiae munere donatis *reperitur cui apparet coruscatio in tota nocte. Et gradus hic est de quo dicitur [s], Et prophetaverunt, & non addiderunt*, quod de septuaginta adlectis sic dictum. Postea autem idem Maimonides [t] مراتب النبوة *ordines* seu *gradus* (utitur hic etiam Aben Tybbon voce מדרגות) prophetiae accuratius tractans, primum gradum facit, *cum quis auxilio divino ita instructus est & praeditus ut eo moveatur & animetur ad magnum aliquod facinus perpetrandum*(ut, ad *liberandum* جماعة فضلا من جماعة اشرار (ubi Aben Tybbon, קהל חשוב מן קהל רעים) *populum excellentem a populo malo, aut ad liberandum virum aliquem excellentem, aut ad multis hominibus benefaciendum*; ubi versio vetus, *ut evadant boni homines de manibus impiorum, vel ut evadat bonus homo honoratus, vel ad inducendum bonum super multos*; Buxtorfiana autem, *ad ecclesiam totam vel insignem aliquem hominem a vi & tyrannide improborum liberandum) illumque motum in se sentit & animadvertit.* Donum hoc ei vocatur *Spiritus Domini [u]*, qualem fuisse ait in judicibus aliisque heroibus Israeliticis. Pro eo autem quod habetur ibi in Ebraicis, וזו גם כן מדרגת יועצי ישראל החשובים כלם והתבאר וגו׳: *Est gradus hic etiam praestantissimorum consiliariorum Israelis omnium, sicuti id speciatim in regibus & judicibus quibusdam declaratur*; ut, *Et fuit [x] super Jephtacum Spiritus Domini*, &c. legitur in codice Arabico, והדא הי איצא הי דרגה משיח ישראל אפצלא כלהם ותבין דלך בתכציץ פי בעץ אלשופטים ואלמלכים ותהי על יפתח רוח יהוה וגו׳: seu وهذه هي ايضا هي درجة משיח ישראל الفضلا كلهم وتبيين ذلك بتخصيص في بعض השופטים والמלכים ותהי על יפתח רוח יהוה וגו׳ id est, *Atque hic etiam gradus est Messiae Israel, qui omnibus praecellit. Atque hoc speciatim declaratur in quibusdam judicibus & regibus; ut, Et erat super Jephtha Spiritus Domini*, &c. Adeoque de Messia illud in versionibus Ebraica & Latinis praetermittitur, aut potius expunctum est. Primi hujus gradus Spiritus, ut *Spiritus Domini*, sic etiam *Spiritus Sanctus* ei ibi nuncupatur, quo *Mosem* ait *praeditum fuisse a tempore quo virilem aetatem est assecutus.* Secundus ei hic gradus est, *cum homo in se sentit rem vel facultatem quampiam exoriri & super se quiescere quae eum impellit ad loquendum, ita*

[p] Deuter. v. 22.
[q] Ibid. v. 31.
[r] Exod. xxxiv 29.
[s] Numer. xi. 25.
[t] More Nebochim, part. 2. cap. 45. Arab. 46.
[u] 1 Sam. x. 6. Judic. vi. 34. Isai. xi. 2.
[x] Judic. xi 29.

ut

ut loquatur vel de scientiis & artibus, vel psalmos & hymnos, vel utilia & salutifera recte vivendi praecepta, vel res politicas & civiles, vel denique divinas, והדא כלה פי האל אליקטה ותצרף לחואס עלי מעתאדהא, id est,

وهذا كله في حال اليقظة

وتصرف الحواس على معتادها

quod vertit Aben Tybbon, וזה כלו בעת היקיצה והתשמש החושים על מנהגיהם, id est, *& totum hoc fit inter vigilandum, & in vigore sensuum ordinario.* Pergit Maimonides; מדבר

وهذا هو الذي يقال عنه

ברוח הקדש *Et hic est de quo dicitur*, seu *dici solet, quod loquatur per Spiritum Sanctum.* Davidem, Salomonem, alios sacrae scripturae autores, verba fecisse ac scripsisse ait, ut per Spiritum Sanctum impulsos, ومن هذه

الطبقة كانوا שבעים זקנים المقول فيهم ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו *Et ex hoc genere fuere septuaginta presbyteri, de quibus dictum est* [y], *Et factum est ut, cum quiescebat super eos spiritus, prophetarent, & non addiderint.* Utrobique vertit apud eum recte Buxtorfius & *non addiderunt.* Vetus versio in praefatione quidem sic etiam; sed in loco secundo expressim & *non cessarunt*, juxta Vulgatam. Et statim,

وكذلك كل כהן גדול הנשאל באורים ותומים

هو من هذه الطبقة اعني انه كما דברו שכינה שורה עליו ומדבר ברוח הקדש *Et secundum hunc gradum locutus est quilibet sacerdos maximus, a quo responsa petebantur per Urim & Thummim, id est, juxta id quod dici solet, gloria* seu *majestas divina habitat super eum, & loquitur per Spiritum Sanctum,* seu *cum Spiritu Sancto.* Compluria alia ibi habet Maimonides de variis prophetiae gradibus, eaque satis intricata & vere perplexa [z]. Jam vero ex Maimonidis hisce sunt ex magistris eminentissimi qui tum alium ab superius dictis loci sensum eliciant, tum versiones illas quae adeo diversae sunt etiam satis conciliandas, saltem utrasque non immerito admittendas, velint. Spiritum Mosis septuaginta illis sic ut e sacra liquet historia communicatum (quem a Mose seu spiritu ejus non aliter aiunt passim magistri, uti & christiani [a], ablatum atque a candela altera lumen alteri accensum, unde non omnino imminuitur lumen prius quo accenditur; & in versione Saadiae Gaon pro *spiritu* substituitur النور *lux* seu *splendor*) ita intelligunt illi, ut non ex eodem undequaque cum eo quod Mosaicum integrum erat genere a numine communicatum velint. Fuisse scilicet illi tam primum prophetiae seu summum gradum quam secundum jam dictum. Cum autem ex re ipsa & occasione unde institutio illa τῶν septuaginta orta est viri collegio seu consessui juridico & deliberationibus in populo gubernando multiplicibus apti adsciscendi essent, spiritum illis communicatum prophetiae quidem fuisse volunt, sed non נבואה הגבורה *prophetiae summae* seu perfectissimae, qualis etiam in Mose, sed רוח עצה *spiritum consilii*, & רוח לעשות משפט וצדקה *spiritum ad faciendum judicium & justitiam.* Adjiciunt, והוא הנקרא גבורה *& spiritus hic est qui vocari solet potentia*, a numine scilicet communicata. Atque interpretantur illud *& non addiderunt*, quasi dictum fuisset, prophetiae gradum illum secundum habentes juxta illum prophetabant, nec insuper ex primo quid addiderunt. Ita sane Isaac Abarbinel [b], ubi citato e *More Nebochim* loco jam allato, ad illud ויתנבאו ולא יספו, ut ibi assertur a Maimonide, adjicit, ר"ל ויתנבאו ברוח הקדש שלבש אותם וגו' ולא יספו מדרגה יותר כיה כנבואה שאחר שניתן להם הכח הזה לא היה צורך שיתנבאו עוד: *Sensus est, Et prophetabant per Spiritum Sanctum, qui vestivit eos, &c. & non adjecerunt gradum*, aut *adjectum sibi non habuere gradum prophetiae hoc superiorem; quoniam, postquam datus est eis potestas* seu *facultas illa* gradus secundi, *non opus erat ut ultra* (id est, gradu ulteriore) *prophetarent.* Statim vero de versione illa Targumistarum, *& non cessarunt*, velut non omnino contemnenda, subjungit, ואם תרצה לפרש ולא יספו ולא פסקו כתרגומו אמור מעתה שלא פסקו ולא סרו מהיותם מלובשים בכח ההוא ברוח הקדש אשר זכרתי: *Sed si malueris interpretari illud* ולא יספו *per, Et non cessarunt, juxta id quod in Targumis habetur, tunc dicendum eos non cessasse*, aut *non defecisse*, aut *non desiisse esse vestitos potestate illa Spiritus Sancti quam jam memoravi.* Sic ille, ut versionis utriusque tum interpres tum patronus. Qui vero semel tantum eos prophetasse aiunt, eorum prophetiam alii fuisse volunt de coturnicibus proxime in castra venturis [c], alii aliter. Hugo Grotius hic sententiam de prophetiae in eis cessatione illa & versiones consonas amplexus, *Post id tempus*, inquit, *non habuere spiritum propheticum, quem semel tantum illis Deus dederat, ut auctoritatem novae potestati* judicandi gubernandique *necessariam ipsis adderet. Vide simile* 1 *Samuelis* x 10 de Saule. *Nimirum, ut notat Maimonides, alii plerumque habuere Spiritum propheticum, alii ex longis intervallis, alii semel.* Sic ille. Anne vero sive ille sive Abarbinel hic assecutus sit mentem Maimonidis, viderint perspicaciores. Mihi fateor hactenus esse eam nimis inaccessam. Theodoretus [d] ad quaestionem, *Undenam eveniret septnaginta statim ut praefecti sunt prophetasse, postea vero minime*, juxta Graecam scilicet versionem, respondet, Ὅτι οὐ προφητείας χάριν, ἀλλ' οἰκονομίας αὐτοὺς προὐβάλετο· τὸ ἢ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων καὶ τοῦτο, *Quia non vaticinandi sed gubernandi causa eos promoverat Deus; quod munus etiam inter charismata Spiritus censetur.* Unde affert illud Pauli, cui [e] inter alia christianorum munera divinitus accepta numerantur ἀντιλήψεις καὶ κυβερνήσεις, *opitulationes & gubernationes*, seu opitulandi & gubernandi in confoederata christianismi

[y] Numer. xi 25. [z] Videsis eum in *More*, part 2. cap 36. & Tract. *Jesudi Tora*, cap. 7. [a] Videsis Augustin. quaest. super Numeros xviii. Tertullian de Anima, cap. 35. Ambros. in Symbol. Apostolorum cap 7. Phil. Jud. lib. de Gigantibus; Abulensem in Numer. xi quaest. 40, 41, &c. [b] *Perush Hatora*, fol. 289. col 4. [c] *Pesiktha Zotertha*, fol. 45. col. 4. Gemara Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 17. 1. alibi. [d] In Numer. quaest. 20. [e] 1 Corinth. xii. 28.

stianismi

stianismi nascentis disciplina facultates. *Hoc autem* seu gubernationis judicandique *munere*, inquit Theodoretus, *ornati sunt septuaginta illi*; *&, ut constaret populo divinum munus illos esse consecutos, quaedam statim praedixerunt.* Quod quidem receptiori magistrorum sensui perquam est consonum. Et videsis hic Lyranum, caeteros nostrorum obvios.

III. Sequitur in textu sacro [f], *Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, alter autem Medad,* ותנח עליהם הרוח *& quievit super eos Spiritus.* Onkelos & Jonathan dictus, רוח נבואה *Spiritus prophetiae.* Hierosolymitanus, רוח קודשא *Spiritus Sanctus,* והכה בכתובים וגו' *& hi fuerunt ex conscriptis, nec exierunt ad tabernaculum, sed prophetaverunt in castris. Et currens puer nunciavit Mosi, dicens,* (Gersomum filium Mosis puerum hunce fuisse aiunt) *Eldad & Medad prophetant in castris. Et respondit Jehosua filius Nun, minister Mosi, unus ex juvenibus ejus, & ait, Mi domine Moses, prohibe eos. Et respondit ei Moses, Nunquid aemularis pro me? Et quis tribuat ut* (seu *utinam*) *totus populus Domini essent prophetae,* כי יתן יהוה את רוחי עליהם *ut Dominus det Spiritum suum super eos. Ingressus est itaque Moses in castra, ipse & presbyteri Israel.* Nomina alia jam conscriptorum non memorantur. Nec quinam duo hi, sic nominati, fuerint, aliunde aut aliter in scriptura satis liquet. Sed vero apud magistros aliquos obtinuit, fuisse eos fratres Mosi uterinos, utpote, בנוי דאליצפן בר פרנך דילידיה ליה יוכבד ברת לוי בזמן דפטרה עמרם גברה ואתנסבת ליה עד דלא ילידת ית משה: *Filios Elizaphani* (principis tribus Zabulon, inter reliquos, ad terram promissam dividendam designati [h]) *filii Pharnac, quos peperit ei Jocabed filia Levi, quae, repudiata ab Amram marito suo, illi etiam desponsata est antequam pareret Mosem.* Sic paraphrastes Chaldaeus Jonathan dictus. Atqui e traditionibus Ebraicis Hieronymus (tantundem itidem, quoad fraternitatem, sed non uterinam enarrans) ad illud Paralipomenon [i], *filii Ezra, Jether, & Mered, & Epher, & Jalon*; עזרא *Ezra*, inquit, *interpretatur auxilium; ipsum enim dicunt Amram patrem Mosi & Aaron.* יתר *Jether interpretatur residuum: Ipse est Aaron.* מרד *Mared, rebellans: Ipse est Moses.* עפר *Effer, pulvis: Ipse est Eldad.* ילון *Jalon, Ilex: Ipse est Medad: Iidem duo qui prophetabant. Traditur enim, Moysem, post acceptam legem in eremo, patri injunxisse ut matrem dimitteret, eo quod illius amita esset: Filia enim fuit Levi. Post cujus dissidium, duxisse aliam uxorem Amram, ex qua suscepit duos filios hos, Eldad & Medad.* Sic ille. Alii Eldad illum fuisse volunt qui *Elidad filius Cislon* dicitur [k]; Medad vero, qui *Kemuel filius Shiphtan* [l]; quorum uterque etiam in principibus ad terrae distributionem designatis; hic tribui Ephraim, ille tribui Benjamin. Sic item habetur in *Midbar Rabba* [m]. Sed incerta nimis haec & e genio Rabbinico illo notissimo orta, uti pariter alia aliquot quae de singularibus binorum horum prophetiis, earumque circumstantiis, traduntur. Manifestum interim videtur ex historia sacra, binos hosce sic expressim nominatos in circuitum tabernaculi cum septuaginta ante generatim memoratis non venisse, sed in castris mansisse, & prophetasse; qua de re etiam plura mox. Adjiciunt autem magistri, etiam si qui τ͂ septuaginta prophetiam non ultra, juxta ante dicta, durasse volunt (quocunque in sensu id sumendum) Eldadum & Medadum prophetico munere usque ad mortem functos esse; habitualiter, ut dici solet, licet non actualiter. Quod ad Spiritus prophetiae genus seu gradum attinet; magnus ille Maimonides [n] eundem ait eos sortitos esse gradum quem septuaginta illis ipse attribuit, id est, per Spiritum Sanctum. Et Nachmanides [o] ad illud Jehosuae [p], *Domine mi Moses, inhibe eos,* בתרגום ירושלמי ראיתי שאמר בכלאם בגע, inquit, כנהין רוח קודשא וגו' *In Targum Hierosolymitano vidi illud,* INHIBE EOS, de Eldado & Medado dictum, *expositum per, inhibe ab eis Spiritum Sanctum,* &c. quod in Targumi illius editis non comperio. Etiam quibus distinctio illa prophetandi graduum non expressim adhibetur, dono illo eos usque ad mortem non caruisse aiunt: Remansisse scilicet ex humilitate in castris, nec in circuitum tabernaculi inde accessisse; unde etiam addunt eos colloquium quoddam habuisse cum numine (quale non raro alibi adhibent quoties ea quae dictu aut cogitatu sibi verisimilia essent personis introductis enarrare satagunt) de dignitate ad se inde ventura. Dixisse scilicet eos [q], אין אנו רואיין לאותה גדולה *nos impares sumus tantae dignitati,* ut nempe in numero jam seligendorum circa tabernaculum sanctum locum haberemus. Atque illinc dixisse eis dominum, הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדלתכם: *Quoniam vos ipsi vos* [r] *sic minuitis,* seu indignos vos esse profitemini, *ego dignitatem dignitati vestrae addam.* Additio illa statim subjicitur; ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו: *Dignitas illa adjecta,* seu praerogativa singularis binis hisce data, *erat ut, cum prophetae omnes caeteri vaticinari desinerent, hi non omnino desinerent,* והיו מתנבאים עד יום מותם *atque* [s] *munere usi sint prophetico usque ad tempus mortis eorum.* In prophetiis eorum, quibus tunc usi sunt, habent etiam alii [t] illam de coturnicibus in castra venturis, alii illas de Mosis morte & Jehosuae in terram sanctam ingressu, alii de Gog & Magog, alii hasce pariter cunctas. Etiam ubi in Ezekielis prophetia de Gog & Magog legitur [v], *Anne tu is es de quo locutus sum in diebus antiquis per servos meos prophetas Israel,* הנבאים בימים ההם שנים, quod verti solet, *prophetas in diebus illis annorum,* seu *diebus illorum temporum,* haud legendum volunt שנים *Shanim,* quod significat *annos* seu *tempora,* sed *Shenaim,* id est, *binos,* atque ita denotari ibi Eldadum & Medadum, *per prophetas in diebus illis binos.* Sic Gemara Babylonia jam

[f] Numer. xi. 26. [g] R Bechai in *Biur al Hatora*, fol. 173. col. 3. alii. [h] Numer. xxxiv. 25. [i] 1 Cap. iv. 17. [k] Numer. xxxiv. 21. [l] Ibid xxiv. videsis Histor Scholastic. in Numer. xiv. & Abulensem in Numer xi. quaest. 72. [m] *Parash.* 16 fol. 265 col 2. [n] *More Nebochim*, part. 2. cap 45. Arab. 46. [o] In *Pirush Tora*, fol 242. 2. [p] Numer xi 28. [q] Gemar. Babylon. tit *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 17. 1. [r] Vide Theodoret. in Numer quaest 21. [s] *Sepher Siphra*, fol. 13. col 4. [t] Loci citati, & inde Magistri ad Numer. xi. & Targum ibi tum Jonathanis dictum, tum Hierosolymitanum *Zohar* edit. Mantuanae ad *Pemidbar*, fol. 155 2. *Midbar Rabba*, parash 16 fol 265. col. 2. *Christiani* in Num. fol. 195. 2. Ramban in *Pirush Tora*, fol. 242. 2. *Pesiktha Zotertha*, fol. 46. col. 1. [v] Cap. xxxviii. 17.

ante

ante citata. Sic Salomon Jarchius locum illum etiam de prophetis aliquot recentioribus cum aliis sumens, adjicit, ורבותנו אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו עליו והוו שנים האמור כאן אל תקרי שנים אלא שנים שני נביאים נתנבאו נבואה אחת בפרק אחד *Sed dicunt plerumque Rabbini nostri Eldadum & Medadum fuisse eos qui prophetarunt de eo*, nimirum de Gog ibi memorato, *& quod habetur hic* שנים *non accipiendum pro binis, Nec legendum* SHANIM, pro *annis. sed* SHENAIM. *Bini scilicet prophetae illi prophetiam unicam prophetabant tempore uno*, seu *simul*. Sic etiam ipse in glossa Talmudica [x]. Ita etiam ibi David Kimchius, ita *Chiskuni* [y], *Pesiktha Zotertha* [z], alii. Sed vide Abarbinelem [a] in dictum Ezechielis locum. Et de prophetico conscriptorum munere videsis quae fusius disputat Abulensis [b]. Binos autem jam dictos, in castris sic manentes, nec in circuitum tabernaculi cum reliquis venientes, alii ex numero illo Septuaginta fuisse volunt, negantibus aliis. Qua de re interius plura.

IV. Monendum autem esse duximus lectorem, si quis scriptis Rabbinicis ac Talmudicis forsan insuetior fuerit, nomen רוח הקודש *Spiritus Sancti* sic in spiritus Mosaici communicatione superius memorati notione accipi illa qua tantum שפע מן יהוה *influentiam a Domino* seu Numinis sanctissimi afflatum hominibus communicatum significat, non omnino qua personam divinitatis tertiam, ut in christianismo, denotat. Sic aiunt [c] Eberum magnum fuisse prophetam שקרא שם בנו פלג ברוח הקודש *quoniam appellavit filium suum Phaleg* (quo nomine telluris distributio futura designaretur) *per Spiritum Sanctum*. Genebrardus vertit *afflatu Spiritus Sancti*. Maimonides item alibi [d] sextuplam explicans spiritus apud suos notionem, primam aeris, secundam venti, tertiam vitalis, quartam ipsius animae rationalis immortalisque facit. Et de quinta,

وهو ايضًا اسم الفيض العقلي الالهي الذي يفيض على النبيين

והוא גם כן השפע השכלי האלהי אשר ישפיע על הנביאים: *Et nomen est itidem influentiae intellectualis divinae, quae influit in prophetas*, quando prophetant. Atque exemplum notionis hujus affert ex Numerorum loco toties citato. Et de sexta inquit, nomen etiam est الغرض والارادة seu הכונה והרצון *propositi ac voluntatis* tam in homine quam Deo. Atque hinc subjicit, animadvertendum esse, בכל רוח מנשובה ליה הי בחסב אלבעני אלכאבם ובעצהאי בחסב מעני אלדי הו אלאראדה scilicet

فكل روح منسوبة لله هي بحسب المعنى الخامس وبعضها بحسب معنى الذي هو الارادة

Spiritum, ubicunque tribuitur Deo, sumendum aut in notione quinta, aut, ut interdum, pro eo quod est voluntas, ut in sexta. Utraque autem in notione *Spiritus Sanctus* ei dicitur. Atque alibi apud eum magistrosque [e] alios, *Spiritus Sancti* notio est ejusmodi frequens. Illinc vetustis patribus christianis dicitur *error Judaicus*, quo substantia Spiritus Sancti divina illa ac personalis, non nomen, alteris in illis notionibus negatur. Seculis in primitivis ea de re disputationes acerrimae inter etiam christianos. Quae Macedoniani aliique ejusmodi haeretici ea de re voluerint, in historiis obvia sunt. Atque errorem illum sic Judaicum dictum amplexum fuisse etiam Lactantium, autorem divinarum institutionum celeberrimum, notat Hieronymus [f]. *Lactantius*, inquit ille, *in libris suis, & maxime in epistolis ad Demetrianum, Spiritus Sancti omnino negat substantiam, & errore Judaico dicit eum vel ad patrem referri, vel ad filium, & sanctificationem utriusque personae sub ejus nomine demonstrari. Error* ibi *Judaicus* habetur in eo quod de *Spiritus Sancti substantia negata* dicitur, non itidem in subjuncto de *sanctificatione utriusque personae*, quasi Judaei non in christianismum reformati binas admisissent, ut christiani, personas, seu patris & filii; licet interim fatendum sit, eos, praeter Patrem, ut Spiritum Sanctum, ita etiam & filium Dei, & מימרא דיי *Verbum Domini*, & *λόγον* ejus, ut nomina satis sibi nota memorare; eaque sic intelligi a scriptoribus aliquot christianis, iisque doctissimis, quasi vetustiores Judaei eisdem nominibus Trinitatem christianismi divinam designari voluissent. Ea de re, prae aliis qui in Judaeos ex professo diligentius, idque ex ipsorum commentariis, conscripserint, consulas Raymundum Martini [g], & Petrum Galatinum [h], atque in Raymundum observationes nuperas. Apud illos ipsa hisce de nominibus magistrorum veterum verba maxime animadvertenda occurrunt. Adde quae Christophorus Helvicus de מימרא דיי *verbo Domini* e Targumicis pridem observavit. Illud interim prae aliis hac de re observandum; ubi in loco illo celeberrimo [i] dicitur יהוה *Dominus pluisse super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem* מאת יהוה *a Domino de coelo*, unde Patris & Filii in eodem commate designatio elici solet, & eam in rem paraphrasis afferri Hierosolymitana, quae habet primo pro יהוה *Domino* מימריה דיי *verbum Domini*, & in secundo מן קדם יי *a praesentia* seu *a Domino de coelo*, paraphrasin Jonathanis dictam utroque in loco pariter מימרא דיי *verbum Domini* usurpare; quasi idem ipsum priori יהוה nomine quod posteriori omnino denotandum. Et verum quidem est מימרא דיי *verbum Domini* Chaldaeis pro ipso simpliciter Deo, ut agente, saepius adhiberi. Syrus loco illo de Sodoma priore habet מרנא *Dominus*, posteriore מן קדם מרנא *a conspectu* seu *praesentia Domini de coelo*. Arabs Saadiae Gaon priore الله *Deus*, posteriore من عنده *a seipso* de coelo. Utroque in loco Judaei Mauritanienses الله *Deum* habent, uti & versio Persica خدا Gona, *Deum*. In eundem simpliciter sensum alii. Sed vero de angelo nomine יהוה interdum designato, videsis, praeter veteres aliquot obvios,

[x] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 1. fol 17 1. [y] Ad Numeror. fol. 196. 2. [z] Fol 46. col. 1. [a] In prophetas fol. 205. col. 2. [b] Ad Numer. xi. quaest 54, 57, 58, 59, 60, 64, 65, &c. [c] *Seder Olam Rabba*, cap. 1. [d] *More Nebochim*, part. 1. cap 40. [e] Videsis *Sepher Cozri*, part. 5 § 12. pag. 269. Rabbinos ad Genes 1. 2, &c. [f] Epist 65. ad Pammachium & Oceanum. [g] Pari. 3. dist. 1. cap. 4 & § 3, 4, &c. & cap. 11. [h] De Arcanis lib. 2. cap 5, 6. [i] Genes xix 24.

viri fummi Hugonis Grotii [k] adnotata. Philo autem Judaeus ille Alexandrinus, ut de Spiritu Domini, juxta fuperius ex eo allata, adeoque Sancto, loquitur, ita etiam de filio ejus & verbo, etiam primogenito. Scilicet agens [l] de Dei filii nomine qua hominibus illud fubinde communicatum, Κἂν μηδέπω μέντοι, inquit, τυγχάνῃ τις ἀξιόχρεως ὢν υἱὸς Θεοῦ προσαγορεύεσθαι, σπουδαζέτω κοσμεῖσθαι κατὰ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ λόγον, τὸν ἄγγελον πρεσβύτατον, ὡς ἀρχάγγελον πολυώνυμον ὑπάρχοντα. Καὶ γὰρ ἀρχὴ, καὶ ὄνομα Θεοῦ, καὶ λόγος, καὶ ὁ κατ' εἰκόνα ἄνθρωπος, καὶ ὁ ὁρῶν Ἰσραὴλ προσαγορεύεται, *Quod fi nondum quifquam eft dignus ut Dei filius appelletur, tu tamen da operam ut ornatus fis ficut verbum ejus primogenitum, angelus antiquiffimus, qui velut appellationum multiplicium archangelus eft. Etenim principium, & nomen Dei, & verbum, & homo ad imaginem Dei, & videns Ifrael nuncupatur.* Et ftatim fubjungit, Καὶ γὰρ εἰ μήπω ἱκανοὶ Θεοῦ παῖδες νομίζεσθαι γεγόναμεν, ἀλλά τοι τῆς ἀιδίου εἰκόνος αὐτοῦ, λόγου τοῦ ἱερωτάτου. Θεοῦ γὰρ εἰκὼν λόγος ὁ πρεσβύτατος, *Nam fi nondum idonei fumus ut nominemur Dei filii, fimus faltem fempiternae ejus imaginis*, id eft, *fermonis* feu *verbi illius facratiffimi. Dei enim imago eft verbum illud antiquiffimum.* Cum Platonicis & chriftianis dogmatibus hac de re vetuftis comparet haec obiter allata qui velit. Certe etiam ad Ebraeos fuos Paulus [m] Apoftolus, five quis alius epiftolae ad Ebraeos autor, fidentius loquitur atque ut de re ipfis receptiffima, ubi etiam in epiftolae initio verba facit de filio ut χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ, *charactere* feu *figura fubftantiae Dei.* Sed vero *Spiritus Sancti* haud diffimilis eft apud Mahumedanos etiam notio, tam philofophos quam theologos, ubi loquuntur de النبوة *prophetia*, & de قوة قدسية *facultate* feu *potentia fanctimoniae.* Eas fcilicet ad homines aliquot five per angelum five per الروح القدس *Spiritum Sanctum* devenire aiunt. Ea de re expreffim certe Avicenna [n]. Et confulas, fi vis, quae de intelligentiis huc etiam fpectantia obiter tradunt Averroes, Algazel, Alpharabius, id genus alii. Etiam in Alcorano legitur [o],

ولقد اتينا موسي الكتاب وقفينا من بعده بالرسل واتينا عيسي ابن مريم البينات وايدناه بروح القدس

Et Mofi jam mifimus librum, (ubi verfio Retinenfis edita Mofem praetermittit, qui in MS. meo, eidem coaevo, ut debet, ibi memoratur) *& mifimus poftea prophetas, & mifimus Jefu Filio Mariae declarationes fcientiae* (ubi paraphraftes penes me,

المعجزات كاحياء الموتي وابراء الاكمه والابرص

facultates miracula faciendi, veluti mortuos vita donandi, caecos & leprofos fanandi, & teftimonium ei praebuimus, corroboravimufque eum per Spiritum Sanctum. Scilicet Deum fanctiffimum loqui fingitur. Retinenfis ibi *fpiritum divinum.* Id genus funt in Alcorano [p] alia, quae plerumque quidem per angelum Gabrielem fanctitatis fpiritum interpretantur doctores Mahumedani. Paraphraftes jam dictus ad illud, بروح القدس *per Spiritum Sanctum,*

اي الروح المقدسة جبريل لطهارته يسير معه حيث سار ولم يستقيموا

id eft, *Spiritum fanctitatis Gabriel, qui in manifeftationem ejus miffus eft ut comes quocunque iret. Nec tamen* beneficiis hifce divinis (ita fenfus paraphrafis eft) *ad rectam mentem,* feu *veri cultus rationem, reduci potuere.* Ita poteftatem, archangelum, intelligentiam, influentiam faciunt illi fpiritum. Et videfis quae de munere apud eos prophetico obiter dicta fuperius [q] funt. Habeo autem penes me theologum & philofophum in Mahumedanis eximium MS. الشيخ علي بن عبدالكريم *Alfhiech Hali Ben Aibdalcharim,* qui in opere cui titulum fecit, كتاب الانسان الكامل *Liber viri perfecti* feu *perfectionis humanae,* apud Mahumedanos Africanos confcripto, capita habet de Deo ejufque effentia & unitate, id genus aliis, integra, & demum [r], في روح القدس *de Spiritu Sancto,* ubi,

اعلم inquit, ان روح القدس هو روح الارواح وهو المنزه عن الدخول تحت حيطة كن ولا يجوز ان يقال فيه أنه مخلوق لانه وجه خاص من وجوه الحق قام الوجود بذلك الوجه وهو روح لا كالارواح لانه روح الله وهو المنفوخ منه في ادم قاليه الا شارة بقوله ونفخت فيه من روحي وروح ادم مخلوق وروح الله ليس مخلوق وهو روح القدس اي انه الروح المقدس من النقايص الكونية

Sciendum eft Spiritum Sanctum effe fpiritum per excellentiam *fpirituum, & oblectatur tranfitu* feu *defcenfu infra amplitudinem fuam. Nec omnino de eo dici debet eum effe creaturam, cum modus fingularis* feu *productio fibi propria vera adeoque unica fit. Atque fpiritus eft non inftar fpirituum aliorum, quia Spiritus eft Dei, qui afflatur ab eo in homine, & ad eum, & verfatur in verbis ejus. Et fpiritualiter ei afflatur. Spiritus autem hominis creatura eft; fed Spiri-*

[k] Ad Genef. xviii. 22. xix 24. & Matth vi. 5. [l] Lib. de Confufione Linguarum. [m] Ad Ebraeos i. 3. [n] Arabice in Compend. & Rebus Metaphyficis, part. 2 pag 84. Latine de Philofophia prima Tract. 10 cap 2. Lib. de Anima, cap. 8. & de divifione Scientiarum, pag. 144. [o] Azoar. 1. [p] Azoar. 4. 15, &c. & videfis Philip. Guadagnoli Apolog pro Christiana Religione tract 3. cap. 8, 9, 10, &c. [q] Cap 2 §. 2. [r] MS. cap. 50.

tus

tus Dei non est creatura. Atque hic est Spiritus Sanctus, quoniam scilicet est sanctificatus absque deficientia aliqua essentiae. Alia subjungit ille in eundem sensum, uti Mahumedani alii, qui in trinitatem christianismi divinam disputantes notionibus illis in suis, quae itidem satis Rabbinicae sunt, Spiritum Sanctum duntaxat agnosci volunt. In eis primas tenent Achmed Ben Zin Persa, contra quem scripsit Philippus Guadagnolus apologiam christianam, & Achmed Ben Abdalla Africanus in dissertatione ejus illa MS. superius [s] memorata, ubi, *Veteres*, inquit, *christiani aliter explicabant trinitatem quam moderni. Dicebant enim ex iis tribus, essentia, sapientia, vita, eam componi; essentiam Patrem, sapientiam Filium, & vitam Spiritum Sanctum esse affirmantes; omnes vero tres simul unum Deum esse. Modernorum sententia jam superius explicata est*, de Patre, Verbo, Spiritu Sancto: *& ex utriusque inter se pugna & dissensione apparet ambas esse falsas. Si vero moderni dixerint sententiam veterum veram esse, sibi ipsis sane contradicunt; quia moderni dicunt Filium esse verbum, & Spiritum Sanctum mutuum amorem Patris erga Filium & Filii erga Patrem; veteres tamen, Filium esse sapientiam, & Spiritum Sanctum vitam vel spiritum.* Et de personarum trium nomine verba faciens, *Ex iis tribus*, inquit, *faciunt unum solum Deum, & ita simul dant duas contradictiones in eodem subjecto, dicentes idem esse unum & tres; quod omnino impossibile est: quia quod est unum non est tres; nec quod tres, est unum. Secundo, errant facientes essentiam Dei compositam ex tribus rebus quae non habent esse ni in sola imaginatione & intellectu, cum sint attributa substantiarum, & non substantiae; quia sapientia non datur sine sapiente, essentia sine eo quod est, & spiritus seu vita sine vivente. Itaque ex solis attributis faciunt personas vel substantias; quod nullus intellectus potest capere. Et ad confirmandam hanc suam opinionem addunt christiani, creationem non posse dari sine iis tribus rebus e quibus componant Deum. Quibus respondetur, creationem una cum iis tribus indigere praeterea duobus aliis, potentia & voluntate. Dicunt igitur esse quinque potius.* Et postea, *Mauri dicimus animam Christi esse Spiritum Sanctum & Spiritum Dei, sicut & Adami: & quia miraculo fuit creatus sine patre, ideo vocamus eum Spiritum Sanctum, & Spiritum Dei, & prophetam & nuncium Dei.* Sic Ben Abdalla ille, nostri seculi scriptor, & Mahumedismi sui assertor quidem, saltem christianismi impugnator, perquam ingeniosus. Hali autem jam dictus in capite [t] في التورية *de lege*, ubi de Mose, tabulisque legis, & Mahumedis disciplina agit, uti etiam de christiana, verba generatim faciens de Jesu Christi miraculis, sectatoribus, & discipulis, de hisce subjicit (quod obiter adnotare liceat)

وقالوا انه ثالث ثلاثة وهو الاب والابن
والام وسموا ذلك بالاقانيم الثلاثة

Dixerunt illi, seu *doctrinam professi sunt, quod trini sint qui trinitatem conficiunt, pater scilicet, & filius, & mater. Atque hosce nominant tres* ὑποστάσεις seu *personas*; quasi receptiorem existimasset ille cum suis sententiam hanc fuisse in christianismo de trinitate, nec ejusdem personam tertiam Spiritum Sanctum illic dicendam. Neque rarum est homines de aliorum religione loquentes, cum nec libris eorum moribusve ac disciplinae satis adsueti sint, opprobria ejusmodi & hallucinationes temere effutire. Sed interim verum est, mulieres aliquot olim e Thracia in Arabiam, ante Mahumedem, migrantes dogma de divinitate cultuque divino Mariae virginis commentas esse & propagasse, ut legimus apud Epiphanium [v]; quod sane cum cultu qualicunque ei apud aliquos exhibito collatum, facile in causa esse potuit ut Mahumedani aliquot, haud aliunde edocti, eam pro tertia persona ita perperam fuerint. Praeterea quod a nonnullis tribuitur etiam Macedonio ejusque sectae de Spiritus Sancti processione a matre & filio; qua de re consulas Alphonsum de Castro [x]. Hali etiam ille de variis christianorum sententiis hanc circa rem ibi plura scribens, alios eorum esse ait quibus pater ipse Spiritus Sanctus est in trinitate; Maria virgo, mater; & Jesus, filius. Id genus habet alia ille satis portentosa: Quae tamen Bogomilorum [y] aliorumque ejusmodi hac de re commenta neutiquam omnino excedunt. Quinetiam in Alcorano ipso habetur commentum impium simul & ridiculum de Dei ad Christum allocutione, qua velut tentando eum aut interrogando illud de divinitate tam matris quam sui supponitur, perinde ac si impostori illi fuisset Trinitatis christianae fundamentu. Verba sunt [z],

اذ قال الله يا عيسي بن مريم انت قلت للناس
اتخذوني وامي الهين من دون الله قال سبحانك
ما يكون لي ان اقول ما ليس لي بحق ان كنت
قلته فقد علمته تعلم ما في نفسي ولا
اعلم ما في نفسك انك انت علام
الغيوب ما قلت لهم الا ما امرتني به ان
اعبدوا الله ربي وربكم وكنت عليهم شهيدا

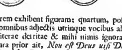
quod a Retinense vertitur [a], *Ipsi iterum Deo dicenti, O Jesu Mariae fili, tu persuadis hominibus ut Dei loco te matremque tuam duos Deos habeant & venerentur; respondet Jesus, volit Deus ut ego quid praeter verum dicam. Et si ego protuli, tu nosti: Quia tu omnium secreta cordium noscens, mei cordis arcanum penetras, ego vero nequaquam tui. Tu scis itaque me nihil hominibus nisi mandata tua dixisse, scilicet quod te Deum meum atque suum invocent & adorent, quorum, quamdiu tibi placuit, testis afsui.* Guilielmus Postellus [b], *Et quando dixit Deus, O Jesu fili Mariae, tu dixisti hominibus, Recipite me & matrem meam duos Deos, prae-*

[s] Lib. 1. cap. 12. [t] Cap. 36. MS. [v] Haeref. 78 seu in Antidicomarianitis, § 23. [x] Lib. 5. advers. Haeref. verb. Deus; haeref. 10. [y] Euthymius Panoplia, part. 2. tit. 23. [z] Arab. Azoar. 5. [a] Azoar. 13. [b] De Orbis Concordia, lib. 2. pag. 187.

ter Deum: dixit, Laus sit tibi, Domine, id est, absit, ne fiat hoc mihi, ut hoc dicam quod in me non est verum, &c. Dionysius autem Carthusianus [c], *O Jesu Mariae fili, persuade hominibus ne Dei loco te matremque tuam duos Deos habeant & venerentur. Respondet Jesus; Nolit Deus ut ego quid praeter verum dicam*, &c. Quasi expressim ibi Deum voluisset Mahumedes jussisse ut divinitatem tam suam quam matris Jesus denegaret. Rierus autem in versione nupera, *Il dira au jour du jugement, O Jesus fils de Marie, as tu ordonne au peuple d'adorer toy & ta mere come deux dieux? Jesus respondra, Loué soit ton nom; je me garderay de dire ce que n'est pas, tu sçais si je l'ay dit*, &c. Ita quasi in die judicii sic dicendum admittit ille, atque interrogative. Quemadmodum autem ex recepta de christianismi trinitate fide, inque ejusdem solennem in sacris professionem, antiquitus nata est doxologia illa usitatissima, *gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, &c. saepius etiam in eisdem sacris subjungi subeinique solita, ita non minus velut in adversum, atque ut doxologiae illi antilogia solennis, pariter habetur & frequentissima apud Mahumedanos formula illa,

لا اله الا الله احد *non est Deus nisi Deus unicus* (& trinitatem sic satis negare sibi videntur; quemadmodum etiam Christiani aliquot veteres [d] verba eadem ex sacra itidem scriptura sumpta eodem cum Judaeis & Mahumedanis modo intellexere) quod in Alcorano, commentariis, precibus eorum tam privatis quam publicis, acclamationibusque perquam est obvium; uti & illud,

لا اله الا الله وحده لا شريك له *Non est Deus nisi unicus, neque est ei socius* seu *consors*. Illinc etiam numismata habent illi ad hunc modum inscripta, quorum sunt apud me vetera quatuor, singulari juvenis eximii Francisci Vaughani, interioris templi socii, humanitate, cum Romanis compluribus, mecum communicata.

Tria priorem exhibent figuram; quartum, posteriorem; omnibus adjectis utrinque vocibus aliis, quarum literae detritae & mihi nimis ignorabiles. Figura prior ait, *Non est Deus nisi Deus unicus*; secunda, *In nomine Dei, non est Deus nisi Deus unicus*. Quibus saepius alibi solet adjici ومحمد رسوله *& Mahumed est propheta ejus.*

Etiam crebro subjunctam video formulam, eandem in rem, solennem,

ࠋࠉࠕ· ࠀࠋࠄ· ࠀࠋࠀ· ࠀࠇࠃ

scilicet ליה אלה אלא אחד *non est Deus nisi unicus*, sacris Samaritanorum lectionibus aliquot MS. in bibliotheca reverendissimi & praestantissimi viri Jacobi Usserii Armachani, ubi etiam habentur preces solennes Samaritico-Arabicae, literis interim utraeque Samaritanis, quarum per intervalla, quibus disjunguntur, saepissime ad hunc modum subditur,

ࠋࠉࠎ· ࠀࠋࠄ· ࠋࠉࠕ· ࠀࠋࠄ·
ࠀࠋࠀ· ࠅࠇࠃࠄ ࠀࠋࠀ· ࠀࠇࠃ

id est,

ליה אלה & ليس اله
אלא אחד الا وحده

idem significantia. Quod vero attinet ad Spiritus Sancti in christianismi trinitate notionem e sacris literis, maxime e foedere novo, rite eliciendam (qua de re commentarii amplissimi multiplicesque passim occurrunt) intempestivum forsan non fuerit, monitum hic adjicere, disquisitionem liberius ineuntibus certe non ignorandum, nec, puto, cuiquam librorum saltem sive copia sive notitia ampliori minus instructo ingratum, de loco illo celeberrimo ex S. Joannis epistolae primae, capitis quinti, commate septimo ad trinitatem, adeoque personalem Spiritus Sancti deitatem, asserendam, prae aliis, ut afferri ita & controverti solito, Ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι, seu, ut saepius legitur, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἕν εἰσι, *Quoniam tres sunt qui testimonium dant*, seu *testantur, in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt*. Scilicet, tametsi in codicibus vetustiorum seculorum Graecis MSS. quibusdam, seu non paucis, ut aiunt alii [e], & certe in plerisque & quasi tantum non cunctis, ut alii [f], qui diligentius scrutati sunt, innuitur, defuerit omnino comma hoc, uti etiam in celebratissimo illo vetustissimoque utriusque foederis exemplari ex oriente a Cyrillo patriarcha Constantinopolitano ad Carolum nuper regem Angliae dono missum, quod S. Theclae temere nimis vocitatum est (ubi post illa in commate 6. ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια, sequitur tantum, ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσιν. Εἰ τὴν μαρτυρίαν, &c.) nec in MSS. binis bibliothecae Oxoniis publicae habeatur, nec quidem in Graecis aliquot editionibus novi testamenti, veluti Aldina [g], Wolfii Cephalaei [h], Simonis Colinaei [i], contextu Oecumenii, nec in versione Latina vetustiore, nec in codicibus MSS. mirae vetustatis editionis evulgatae, quod asserit Erasmus, quos consuluit ille in bibliotheca Brugis divi Donatiani, uti nec in Latinis aliquot Oxoniensis bibliothecae, nec in nonnullis unde Lovanienses [k] ediderunt epistolam hanc; verumque etiam sit, in codicibus priscae versionis Syriacae e MSS. vetustis fideliter editis, eisque tam pontificiorum quam reformatorum (qui nec pauci sunt) illud non omnino legi, quasi locus ei illic nullatenus deberetur, extra quam ubi ex suo nonnulli, sive in ipso contextu [l] sive in margine, interjectum volunt, uti nec in MS. Syriaco bibliothecae Oxoniensis publicae (quod ab eruditissimo viro,

[c] In sectam Machomet. lib. 2. art. 24. [d] Videsis Eusebium contra Marcellum de Ecclesiastica Theologia, lib. 2. cap. 19, &c. [e] Mariana, Lucas Brugensis, Jacobus Tirinus, ad 1 Joann. v. 7. [f] Erasmus ibid. [g] Venetiis 1518. [h] Argentorati 1524. [i] Parisiis 1534. [k] Vide edit. eorum Lugduni 1569. & epist. Jo. Hentenii praefixam. [l] Vide Tremellium ad 1 Joan. Syriac. v. 7. & Eliae Hutteri Syriaca ibi.

Gerardo
8

Gerardo Langbainio, collegii reginalis illic praeposito, didici, ut alia soleo non pauca) neque, ut credere par est, in MS. aliquo alio Syriaco, nec haberi in Arabicis sive Erpenianae sive Jaianae editionis, quarum neutra de tribus ibi habet quidquam praeter, * والسهود ثلثة الروح والماء والدم وهذه الثلثة واحدة *Et tres sunt testes, spiritus, & aqua, & sanguis; & hi tres unum sunt*, ut Erpeniana, seu, ut Jaiana, والثلثة هم في واحد *Et tres hi in unum*, seu *in uno, sunt*, quod Syro est magis consonum, qui habet ܒܚܕ *in uno*, seu *in unum*, ut codices itidem Graeci aliquot, εἰς τὸ ἕν εἰσι: quod in nonnullis commati huic octavo omnino deest; illo *in tellure* nec in Arabicis nec Syriacis lecto, uti nec, ut ostensum est, in exemplari illo orientis MS. quod diximus, antiquissimo, nec in aliis aliquot vetustissimis; quod etiam ex Augustino [m], Ambrosio [n], aliisque veterum liquet; quanquam etiam dubitandum non videtur quin exemplaria Graeca diligentius comparare in versiones suas voluerit tam Syrus quam Arabs (qui & Syriacis proculdubio usus est) qualia sibi optima, correctiora, & prae aliis seligenda viderentur, ut in conatibus ejusmodi fieri assolet, nec receptae, a seculis vetustis usque in nostra, in ecclesiis Syrorum & Arabum christianis, capitis illius lectiones publicae (solennis enim est Syris ejusdem [o] lectio publica in ܥܐܕܐ ܕܕܢܚܐ *festo luminum*, quod illis est Epiphania, atque Arabibus in الخميس من الجمعة الخامسة وثلاثين *feria quinta* [p] *hebdomadis trigesimae quintae*, post pascha scilicet putatae; juxta morem ecclesiarum Graecanicarum, de quo statim) aliter omnino se habuerint, adeoque apud illos autoritate publica locus commati illi neutiquam admissus sit ullus; tametsi insuper in versione Lutherana, seu tam Danica quam Germanica, olim omnino, ut apud Syrum & Arabem, praetermittatur, atque etiam in recentioribus ejusdem editionibus, velut id de quo merito dubitandum sit, variatim interponatur, ac in versionibus reformationis Anglicanae sub Henrico rege octavo variis, aliisque [q] aliquot, nunc charactere minore aut monito aliquo aut nota singulari signetur, quasi nondum satis decisum haberetur utrum legitimum sibi locum illic nactum fuisset; unde quidem in bibliis etiam publicae lectionis apud reformatos nostros ita se res semper habuit usque ad versionem illam Episcopalem dici solitam, quae sub Elizabetha regina emissa est; etsi etiam a patribus Graecis, ubi adversus Arianos & de trinitate disputant proximaque apud Joannem verba afferunt, minime lectum fuerit agnitumve comma illud, utpote codicibus qui eo carerent usis, veluti a Cyrillo [r], Nazianzeno [s], Oecumenio, aliis, uti nec Latinis magni nominis, veluti Augustino [t], Ambrosio [v], Leone Magno [x], veterum aliis, qui proculdubio, si ab eis lectum fuisset agnitumve illud, in Arianos, in quos toties disputant, ultro & cum primis adhibuissent; tametsi etiam nec Bedae [y] nostro, qui sub annum floruit 730, lectum fuerit, adeoque tam in occidente quam oriente (atque advertendum, Leonem Magnum fuisse pontificem Romanum) pro legitima contextus sacri parte neutiquam antiquitus a viris magnis haberetur, & demum tam e pontificiis [z] reperiantur quam e reformatis qui haud parum de eo dubitent; licet inquam, haec ita se omnia habuerint, nihilominus manifesto liquet ex Hieronymo (si modo is autor sit genuinus prologi nomen ejus prae se ferentis in epistolas canonicas) suo in aevo, saltem a se, codices tam Graecos quam Latinos pro corruptis habitos quibus deesset comma hoc. Nimirum interpretes aliquot incusat quod epistolas illas non satis fideliter redderent; *Illo*, sic ait, *praecipue loco ubi de unitate trinitatis in prima Joannis epistola positum legimus, in qua etiam ab infidelibus translatoribus multum erratum esse a fidei veritate comperimus, trium tantummodo vocabula, hoc est, aquae, sanguinis & Spiritus, in ipsa sua editione ponentibus, & Patris Verbique ac Spiritus testimonium omittentibus, in quo maxime & fides catholica roboratur, & Patris & Filii & Spiritus Sancti una divinitatis substantia comprobatur*. Quo de loco vide hic Erasmum. Atque hisce tantum Hieronymi verbis Jacobus Lopis Stunica [a] subnitens, fidenter, *Sciendum est*, inquit, *hoc loco Graecorum codices apertissime esse corruptos; nostros vero veritatem ipsam, ut a prima origine traducti sunt, continere*. Nec dubitare solent scriptores utrum prologum illum scripserit Hieronymus. Et expressim quidem in MSS. compluribus, atque editionibus vetustioribus [b], aliisque aliquot, Vulgatae Hieronymo is tribuitur; aliis interim tum MSS. tum editis codicibus Hieronymi nomen haud ibi habentibus, uti nec regiis, nec aliis compluribus. Neque aliter legebat, aut legi voluit, titulum prologi illius Joannes Wiclefius in versione sua. Ille ibi; Here bygynneth a Prolog on the Pistlis of Cristen feith, that ben seven in ordre, quali quidem alibi non raro utitur locutione, sed nec Hieronymi nomen semper praetermittens. At vero quamplurimae sunt Vulgatae editiones quae prologo illo prorsus carent, etiam dum alios Hieronymi habent. Neque inter Hieronymi opera prologo illi locus. Caeterum utut se res ea habuerit, diu ante Hieronymum reliquosque superius memoratos patres Graecos Latinosque citatur (quod cum primis hic advertendum) ut indubitatae lectionis comma illud Cypriano, qui floruit sub annum 250, seu 140 aut circiter ante Hieronymum, *Et iterum*, inquit [c], *de Patre & Filio & Spiritu Sancto scriptum est, & hi tres unum sunt*. Quod lectionem ibi ejusmodi ut illi receptam plane designat. Legitur item in Athanasii archiepiscopi Alexandrini libello [d] ad Theophilum de Unita Deitate Trinitatis. Floruit ille in concilio Nicaeno primo, seu sub annum christi 325. Etiam in occidente scriptores paulo recentiores, nec obscuri nominis,

[m] Contra Maximinum Arianorum Episc. lib. 3. cap. 22. [n] De Spiritu Sancto, lib. 3. cap. 11. [o] Syr. Test. edit. Widmanstadii, Raphelengii, Boderiani, &c. [p] Edit. Arab. Jaianae. [q] Videsis Lucae Husten edit. in 12 lineis. [r] De Thesauro lib. 14. cap. 5. [s] Orat. de Theologia 5. seu Orat. 37. tom. 1. pag. 603. [t] Contra. Maximin. Arianorum Episc. lib. 3. cap. 22. [v] De Spiritu Sancto, cap. 6. & lib. 3. cap. 11. & lib. De Initiandis, cap. 4. [x] Epist. Decretalis 10. cap. 5. [y] Ad 1 Joann. v. & vide Georgium Blandratam, apud Bellarmin. lib. 1. de Christo cap. 6. [z] Cajetanus, &c. [a] Annot. contra Erasmum ad 1 Joann. v. Compluti 1519. [b] Lugduni 1523. per Jacobum Mareschal, &c. [c] Lib. de Unitate Ecclesiae. [d] Tom. 2. pag. 553. sed & vide ejus Disp. in Arium, tom. 1. pag. 147.

idem ut genuinam Joannis epistolae illius partem memorant. Idacius Clarus, episcopus in Hispaniis Lemocensi, sub annum 380, *Item*, inquit [e], *ipse Joannes ad Parthos* (illo enim titulo epistolam illam signabant veteres [f]) *Tres sunt qui testimonium perhibent in terra, aqua, sanguis & caro. Et tres in nobis sunt. Et tres sunt qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus. Et ii tres unum sunt.* Sic aliter quidem quam in codicibus aliis dispositum comma septimum hic legit, aliisque octavum, quod sic praecedit, vocibus effert. Eugenius etiam Carthaginensis episcopus, qui floruit sub annum 480, idem ipsum ut seculo suo suisque agnitum citat [g], quemadmodum itidem Fulgentius [h], Ruspensis in Africa sub annum 500 episcopus. Et hanc tam in codice MS. Britannico (de quo Erasmus, quem item de illo consulas in responsione ad annotationes Edwardi Lei novas [i]) quam in editionibus plerisque Graecis, veluti antiquis illis, Hervagiana [k], Complutensi, Pagniniana [l], Stephanianis, aliisque sequacibus innumeris, uti pariter in Latinis, etiam & in Erasmi ipsius editione Graeca utraque, comma illud habetur. Sed eo nomine graviter reprehendit eum Edwardus Leus [m], quod scilicet in annotationibus editionibus sui ipsius eousque adversaretur ipse; qua de re ampliter actum est ab Erasmo in responsione ejus ad Leum jam citata. Accedat, velut indubitatum antiquitus asserri ex Joanne sive ab Hygino [n] Papa (qui sedere coepit circa annum Christi 154) sive potius ab illo, quicunque is fuerit, qui epistolas ejus ejusmodi, ut illo non indignas, finxit. Item in lectionibus dominicae in albis seu dominicae pascha proxime sequentis, reliquisque usque ad festum ascensionis, solenne fuit [o] antiquitus, ut hodieque, pro epistola dici inter alias propria legere partem capitis jam dictae Joannis epistolae quinti, atque in lectione illa publica & receptissima velut omnino genuinum agnosci jam dictum comma, quemadmodum itidem in versionis Latinae codicibus plerisque manuscriptis, ac in Joannis Wiclefi nostratis Anglicana. Quid quod etiam tametsi ut comma de quo saltem dubitandum esset, post reformationem hic sub Henrico octavo rege inceptam, & ante versionem apud Anglos Episcopalem dictam, seu tempora Elisabethae reginae, haberetur, ut ante memoratum est, semper in bibliis Anglicanis variatim editis, velut pro haud parum suspecto, attamen etiam sub Henrico octavo in epistolis post reformationem sic inceptam solennibus, & sub Edwardo sexto in liturgia Anglicana publica, ut postmodum similiter perpetuo sub Elisabetha regina deincepsque legebatur, ut alibi, ut pars capitis quinti epistolae primae Joannis, dominicae proxime pascha sequenti propriae? Certe etiam in ritualibus ecclesiae Graecorum orientalis, velut ab antiquis seculis, recepta est ejusdem in epistola illa lectio publica quotannis in τῇ ε′ τῆς λε′ ἑβδομάδος, *quinta feria hebdomadis* 35, id est, hebdomadis a paschate trigesimae quintae, ut liquet ex eorum codice cui titulus Ἀπόστολος. Et in occidente S. Bernardus [q] idem non aliter legebat, qui floruit sub annum 1120. Atque expressius Petrus Lombardus episcopus Parisiensis (sub annum 1150) de trinitate disputans, *Joannes quoque*, inquit [r], *in epistola canonica ait, tres sunt qui testimonium perhibent in coelo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt.* Perinde ac si de lectione illa non omnino fuisset tunc dubitandum. Neque aliter legendum plane censuit Gulielmus Durandus, episcopus sub annum 1260 Mimatensis, theologus sane & jurisconsultus praestantissimus, ubi de lectionibus publicis dominicae primae a paschate agens, epistolae hujus caput quintum memorat ut ad diem illam spectans, *Et ostendit*, inquit [s], *fidem per testimonium in coelo & in terra & in conscientia*, &c. *Tres perhibent testimonium in coelo, Pater in voce, Verbum in carne, & Spiritus in columba, & hi tres unum sunt de testimonio conscientiae.* Hinc eliciendum satis, receptissimam antiquitus fuisse in occidente lectionem illam; quod & ex Thoma Aquinate [t], aliisque scholasticis [v], & codice Lyrano, idque genus aliis est manifestum. Quinetiam in concilio Lateranensi generali sub Innocentio Papa III. anno 1215 habito, cui intererant patres amplius bis mille, quorum pars insignis facere [x] patriarchae etiam, praeter alios antistites orientis, per se Constantinopolitanus & Hierosolymitanus, atque per vicarios seu procuratores Antiochenus & Alexandrinus, citantur [y] quidem S. Joannis hic commata 7 & 8 sicut vulgo leguntur, sed tantum ut ab abbate Joachim, inter alia, in opere suo adversus Petri Lombardi verba aliquot de trinitate allata, idque ad hunc modum, *Quemadmodum in canonica Joannis epistola legitur; quia tres sunt qui testimonium dant in coelo, Pater & Verbum & Spiritus Sanctus; & hi tres unum sunt; statimque subjungitur, & tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis; & hi tres unum sunt; sicut in codicibus quibusdam invenitur.* Nimirum ut ita attulerat commata illa in scripto suo Joachim, sic ex eo in canonem suum de trinitate transcribi voluere patres illic tam orientis quam occidentis. Quo autem spectet aut quid innuat illud, *sicut in codicibus quibusdam invenitur*, non undiquaque satis inde constare videtur; an ad verba aliquot in commate posteriore, an ad integrum utriusque simul conjuncti commatis locum, qui in codicibus quibusdam, etiam & quamplurimis, ut ostensum est, commate septimo carebat. Sed vero Thomas Aquinas [z] illud de postremis illic verbis capiendum haud dubitat, seu de *Et hi tres unum sunt* subjuncto commati octavo. *Joachim*, inquit, *perverse trahere volens* (illud de personarum trinitate) *ad unitatem charitatis & consensus inducebat consequentem autoritatem. Nam subditur ibidem, & tres sunt qui testimonium dant in terra, scilicet spiritus,*

[e] Lib. adversus Varimadum Arian. Biblioth. Patrum Bin. tom. 4 part. 1. pag. 266. edit. Paris. 1624. [f] Augustin. 2. quaest. Evangel. 39. Videsis Baron. tom. 1. ann. 99. § 10. [g] Lib. de Catholica fide, in Monument. Patrum Orthodox. tom. 2. pag. 1621. [h] Resp. contra Arianos, prope finem. [i] Pag. 781. Basil. 1520. [k] Basileae 1545. [l] Coloniae 1541. [m] In Novis annotat. in 1 Ioan. v. pag. 200. Basil. 1520. [n] Epist. Decretal. 2. [o] Vide Guil. Durandi Rational. lib. 6 cap. 97. [p] Venetiis 1602. [q] In Parvis Sermonibus num. 16. [r] Sent. 1. dist. 2 H. [s] Rationali lib. 6 cap. 97. [t] Summ. part. 1. quaest. 30. art. 2. serm. Dominical. in Octav. Pasch. & in Comm. in 1 Joann. v. [v] Scot. in sent. 1. dist. 2. quaest. 5 Anton. Andreas in 1. sent. dist. 2. quaest. 5. alii. [x] Urspergens. & Matth. Paris ann. 1215. [y] Concil. Lateranens. sub Innocent. 3. cap. 2. & Extr. tit. De Summa Trinitate, cap. 2. Damnamus. [z] Expos. ad secundam Decretalem seu Opusc. 24.

aqua

aqua & sanguis. In quibusdam libris attenditur, & hi tres unum sunt. Sed hoc in veris exemplaribus non habetur, sed in quibusdam libris dicitur esse appositum ab haereticis Arianis, ad pervertendum intellectum sanum autoritatis praemissae de unitate essentiali trium personarum. Et quidem in MS. exemplaribus multis Latinis [a] Graecisque, etiam in editionibus aliquot Graecis, ut Complutensi ejusque sequacibus, regiis, ac Janianis, tam in Latinis seu Vulgatis quam Graecis omittitur illud de unitate spiritus, aquae & sanguinis, quod tamen in plerisque tam Latinis quam Graecis editionibus retinetur, uti etiam in versionibus nuperis: quarum aliae unitatem eorum generatim illic exhibent, eisdem quae priore usurpantur commate verbis, ut Rhemensis, aliaeque; aliae unitatem consensus & qualitatis, non essentiae, ut in priore. Inde Lutherana, und die drey sind beysammen; J. Piscatoris [b], und diese drey stimmen überein; Gallica, *& ces trois-la se rapportent en un*; Sancti Marmochini Italica [c], *& questi tre convengono in uno*; Deodati, *& questi tre si referiscono* [d] *a quell' una cosa*; Belgica, ende die drij zijn tot een; Anglica, and these three agree in one. Sed viri aliquot magni, veterum exemplarium autoritate ducti, verbis illis locum ibi deberi nolunt; qua de re consulas hic Hugonem Grotium. Quantum vero ad comma illud septimum de trinitate summa; retineri illud debere plerumque consentiunt tam hujus aevi reformati quam a seculis vetustis pontificii. Inde etiam in Vulgatis pontificia autoritate editis semper legitur; quod & a concilio Tridentino satis jussum existimat Jacobus Tirinus [e] ex eo quod epistolae Joannis, ut aliae canonicae scripturae partes, ita recipi legique illic jubentur [f] *prout in ecclesia catholica legi consueverunt, & in veteri Vulgata editione habentur.* Etiam ille versum illum ut ipsius concilii Lateranensis jam dicti, adeoque tam orientalium illic quam occidentalium patrum lectionis, sumit. Atque hac de re vide insuper, prae aliis, quae congessit Abraham Calovius in critico sacro [g]. Quid quod etiam apud Ebraeorum magistros veteres locutiones de trinitate ferme ejusmodi habeantur? Legitur in *Sepher* ראשית חכמה *principio sapientiae* [h] (cujus autor est R. Elias Ben Mosis די וידאש *de vidas* [i]; sed pro ד illic legit Plantavitzius [k] ר, unde autorem vocat *R. Eliam Ben Mosis Verasiu*) ubi de poenitentia & castigationibus comitantibus agitur, מפני מה שלשה מתנות שנתן הב"ה לישראל שהם תורה וא"י ועה"ב לא נתנן אלא ע"י יסורין לפי שהם נרמזים בג' אלהים כפני ש"ש ג' אלהים כדפי' בזוהר ז"ל: *Causa quare tria illa munera quae Israelitis dedit Deus benedictus, videlicet lex, terra sancta, & seculum futurum,* (de tribus enim hisce ut Israelitis singularibus loqui [l] solenne est magistris) *non data fuerint sine castigationibus, in eo habetur quod designentur in trino Deo,* seu *tribus Elohim,* *Nam trinus Deus* seu *tres Elohim sunt, ut explicatur in Zohar felicis memoriae.* Verba autem Zohar [m], qui codex habetur vetustissimus, hujusmodi sunt: א"ר יוסי האי דכתיב אשר לו אלהים קרובים אליו קרובים קרוב מבעי ליה אלא אלהים עילאה אלהים דפחד יצחק אלהים בתראה בגיני כך קרובים גבורות כמאן אנון דנפקין מחד וכלהו חד: *Dixit Rabbi Jose, Quis sensus illius quod scriptum est* [n], CUI SUNT DII, seu ELOHIM, PROPINQUI? *Potius dicendum videtur* PROPINQUUS *quam* PROPINQUI. *Sed est Deus supremus, Deus timoris Isaac* [o], *Deus postremus. Sic* PROPINQUI *dicendum. Et fortitudines* seu *majestates aut potentiae sunt multae quae procedunt ex uno. Et hi omnes unum sunt.* Sed facit ibi Elias ille Ben Mosis *Deum supremum* ibi dictum datorem seculi futuri; *Timoris Isaac*, datorem legis; & demum *postremum*, datorem terrae sanctae. Ejusmodi generis sunt alia ex Ebraeorum scriptis & disciplina olim ad trinitatem personarum christianam illinc asserendam allata a Petro Alphunso [p], Raimundo Martini [q] in commentariis ad *Sepher Jetsira*, Paulo Burgensi [r], Victoria Porcheto [s], Petro Galatino [t], Joanne Reuchlino [v], Hugone Grotio [x], aliis. Certe, si Galatino fides habenda foret de libro quem citat nomine גלי רזיא *Gale Razeia* seu *revelator arcanorum*, & Rabbino vetustissimo illi, *Rabbenu Hacadosh*, seu R. Judae, qui ד Mishnaioth syntagmatis fit autor, tribuit, manifestissimum facile esset, ipsam christianorum trinitatem in Ebraeorum veterum disciplina expressim repertam esse. Nam diserte illic (ut verba Galatino citantur) e literis nominum 42 literarum & 12 literarum cabalisticorum eliciuntur, אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה: *Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, tres in uno, unus in tribus.* Sed apud Judaeos non omnino reperiri librum illum, dicitur, prorsusque esse ignotum [y], & velut a Galatino, aliove qui ei imposuerit, esse fictum. Neque enim eo usus est Raimundus aut Porchetus, e quibus reliqua fere sibi compilavit Galatinus. Habetur autem liber גלי רזיא seu *occultorum detectio* itidem dictus, quem in Germania annos abhinc circa 40 edidit [z] & Christiano II. duci Saxoniae inscripsit Julius Conradus Otto Ex-Judaeus, in quo asseruntur aliquot e Talmudicis ad trinitatem christianam asserendam, eaque in lingua Talmudica & Latine & Germanice versa. Sed versiones ejus Talmudica ipsa haud parum superant. Certe & philosophis priscis cognitam fuisse personarum divinarum trinitatem aiunt scholasticorum aliqui [a], *per appropriata*, ut loquuntur, licet non *per propria*. Et de multiplici in divinis trinitate apud Platonicos consulas imprimis Proclum de theologia Platonica. Sed haec obiter, & forte nimis extra callem, in quem tandem redimus.

V. Quae paulo superius asseruntur generalius

[a] Lucas Brugensis Notat. in S. Biblia 613. Vide Erasmum ibi, & Hug. Grotium. [b] Herbornae 1602. [c] Venetiis 1539. [d] Joann. viii. 17, 18. [e] In 1 Joann. v. [f] Sessione 4. tit. De Canonicis Scripturis. [g] Fol. De Puritate Fontium, §. 131. pag. 439. [h] Porta Poenitentiae, cap. 3. fol. 137. 2. & in ejusdem compendio, pag. 21. 1. [i] Venetiis, in 4° anno 356 לפרק. [k] Bibliotheca Rabbinica num. 63; & vide Buxtorf. Biblioth. in ר. [l] Vide in Plantavitzium Biblioth. Rabbinic. num. 1896. [m] Edit. Mantuanae, part. 1. fol. 31. 2. in Bereshith. [n] Deut. iv. 7. [o] Vide Genes. xxxi. 42. Paul. Fag. in Chald. Paraphras. ibidem, alios. [p] Dialog. tit. 6. [q] Pug. Fidei part. 3. dist. 1. cap. 4. [r] Scrutin. Scripturarum Dist. 9. cap. 5. [s] Part. 2. cap. 5. [t] De Arcanis Cath. veritatis lib. 2. cap. 4. 10. 12. [v] De Verbo Mirifico, lib. 3. cap. 4. [x] De Veritate Christianae Religionis lib. 5. §. 21. [y] Buxtorf. & Plantavitzius in Biblioth. Rabbinica num. 113. Morinus Exercit. Biblic. lib. 1. Exercit. 2. cap. 2. [z] Stetini 1613. typis Joannis Duberi. [a] Thom. in Sent. 1. dist. 3. quaest. 1. & 1. 5ae quaest. 32. art. 1.

e con-

e contextu facro, & animadverfionibus nonnullis tum Rabbinorum tum aliorum aliquot de inftitutione ac origine fynedrii magni ejufque ibi circumftantiis, fic praelibatis, fequitur ut particularius de presbyterorum, patrum, feu perfonarum in illud fic confcriptarum qualitate, de modo, Talmudicis receptiore, eos tunc feligendi feu conscribendi, item de vero eorum numero, & demum de loco ac tempore inftitutionis videamus. Quod ad perfonas confcriptas attinet; de hifce non eft omnium eadem fententia. Ad illud praecepti de inftitutione [b], *Congrega mihi feptuaginta viros de presbyteris Ifrael, quos tu nofti quod* זקני העם ושוטריו *presbyteri populi & praefecti ejus fint*, &c. volunt aliqui presbyteros ibi illos innui qui, ex Ifraelitis, ante praefecti lateritiis operibus populi in AEgypto fub tyrannide Pharaonica instituti. Tunc [c] enim, & ante [d], Presbyterorum dignitas, ut notiffima, apud eos memoratur. Hinc paraphrafis Jonathanis dicta habet illic, סבי עמא וסרכוי במצרים *presbyteri populi, & praefecti ejus in AEgypto.* Ita in *Midbar Rabba* [e]. Et Salomon Jarchius ibi, אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנ׳ ויכו שוטרי בני ישראל עתה נתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן: *Eos quos nofti tu praefectos illis fuiffe in AEgypto in opere illo adeo faeviter eis injuncto, & eorum miferebantur, eorumque caufa vapulabant; juxta id quod dictum eft* [f], Et vapulabant praefecti filiorum Ifrael. *Tunc fcilicet conftituti funt in dignitate fua* presbyteratus qualifcunque, *utpote qui fic miferiis populi ita fuccurrerent.* Alibi [g] idem de praefectis illis in AEgypto, eorumque ibi erga fuos humanitate in praefecturis illis fingulari, loquens, fubjicit, לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין וגאל כן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שראית הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו: *Inde evenit ut munere judiciario digni haberentur*, feu *qui in fynedrium cooptarentur; & feparatus eft fpiritus qui erat fuper Mofem, & pofitus eft fuper eos; fecundum illud quod dictum eft, congrega mihi feptuaginta viros ex presbyteris Ifrael; ex eis fcilicet quorum tu nofti operam bonam quam praestiterunt in AEgypto quando erant presbyteri populi & praefecti ejus.* Ita magiftrorum alii. Et recolas hic quae libro primo [h] diximus de feptuaginta palmis etiam ante legem datam in Elim feptuaginta presbyteris, juxta magiftros, refpondentibus. R. Bechai [i] autem, ונראה אע״פ שהזכיר עתה אספה לי כבר היו עם ישראל במצרים שבעים זקנים כי מאז מיום שירדו למצרים שבעים נפש ונשתלחה הברכה בזרעם מנו עליהם שבעים זקנים להנהיגם וללמדם חקים ומשפטים צדיקים כי היו חכמים גדולים מקובלי האבות ויודעים כי שבעים נפש היו דוגמא ולכך מנו עליהם במצרים שבעים זקנים והוא שכתוב לך ואספת את זקני ישראל והיו שבעים והם היו במתן תורה הוא שכתוב ויעל משה ואהרן נדב ואביהו ושבעים מזקני ישראל ומה שהזכיר כאן אספה לי שבעים איש היו אחרים שנבחרו עתה מחדש כי אותן שבעים זקנים של מתן תורה מתו בתבערה כי היו ראוין לשליחות יד מסיני ולכך הוצרך לומר שיאסוף אותם מחדש ואסף אותן על ידי פתקין כמו שהזכירו רז״ל ומה שאמר אשר ידעת כי הם זקני העם כלומר שיהיו מכירים אותם השוטרים שהיו במצרים שהיו ממונין על הציבור ומיום שירדו למצרים שבעים נפש לא הרלי המספר הזה מישראל לא במדבר ולא בבית ראשון ושני: *Et videtur fane, tametfi nunc*, in loco Numerorum toties memorato, *dicatur*, *Congrega mihi*, quafi tunc prima feptuagenarii illius collegii inftitutio orta fuiffet, *nihilominus fuiffe apud Ifraelitas etiam in AEgypto feptuaginta presbyteros. Etenim a tempore quo defcenderunt in AEgyptum feptuaginta* [k] *animae* feu *perfonae, & multiplicata eft, juxta benedictionem divinam. earum pofteritas, conftituerant fuper fe feptuaginta presbyteros, qui fe docerent, & legibus moribufque juftis affuefacerent, ex eo quod effent illi fumma fapientia praediti, patriarumque traditionum callentiffimi, fcientes itidem feptuaginta illas animas feu perfonas veluti prototypon fuiffe numeri hujufmodi. Atque hinc erat quod in AEgypto feptuaginta presbyteros fibi fic praeficerent, de quibus fcriptum eft* [l], Vade & congrega presbyteros Ifrael. *Hi nempe feptuaginta erant, & in legis datione fupererant, juxta quod fcriptum eft* [m], Et afcendebat Mofes & Aharon, Nadab & Abihu, & feptuaginta e presbyteris Ifrael. *Quod vero hic dicitur*, Congrega mihI feptuaginta viros, *&c. intelligendum eft de aliis nunc recens felectis. Nam feptuaginta ifti presbyteri qui tempore legis datae fupererant paulo ante mortui funt in Tabera* [n], *ubi ultionem divinam meriti funt. Inde fequitur neceffe effe ut dicamus hofce jam denuo & recens conftitutos* feu *congregatos. Congregavit autem eos per fchedulas, fecundum id quod Rabbini noftri p. m. memorare folent.* Qua de re plura mox, ubi de modo in eis feligendis tunc adhibito agimus. *Quod vero dicitur, Quos nofti tu effe presbyteros populi, intelligendum eft quafi dictum fuiffet, Quos nofti tu effe ex numero illo qui dum praefecti erant in AEgypto populi caufa vapulabant* [o]. *Adeoque a tempore quo defcenderunt in AEgyptum feptuaginta illae perfonae, non defiit inter Ifraelitas numerus hic, nec quidem in deferto, nec fub templo primo, nec fub fecundo.* Memoratur item in nugis Alcoranicis [p], quod in colloquio Dei & Mofis de vituli aurei cultu (qui legis dationem in Sinai, adeoque inftitutionem qua de loquimur, praeceffit)

اختار موسى من قومه سبعين رجلا

Selegit Mofes e gente feu *populo fuo, fuorum hominum, feptuaginta viros*, qui cultum illum renuiffent. Ita illic expofitores Mahumedani. Et Mahumed Ben Achmed ibi,

ممن لم يتعبدوا العجل بامره تعالى

ex illis qui vitulum non coluiffent, juxta praeceptum Dei. Sequitur in Latina verfione, *Quibus peffundatis, inquit. O Deus*, &c. Arabica funt

فلما اخذتهم الرجفة قال موسى رب

Et cum plurimum conturbati effent illi, dixit Mofes, O Domine, &c. Recte Ryerus ibi,

[b] Numer. xi. 16. [c] Exod. v. 14, &c. [d] Ibid. iii. 16. [e] *Parafh.* 16. fol. 265. col. 2, 3. [f] Exod. v. 14. [g] Ad citatum Exodi locum. [h] Cap. 15. pag. 1133, 1134. [i] In *Bmr* fol. 171. col. 2. [k] Genef. xlvi. 27. Exod. i. 5. Deuter. x. 22. [l] Exod. iii. 16. [m] Ibid. xxiv. 9. [n] Numer. xi. 3. [o] Exod. v. 14. [p] Alcor. Lat. 17. Arab. 7.

Qui

Qui furent surprises d'un tremblement de terre & du tonnerre. Nam etiam terrae motum & tonitru ibi intelligunt doctores Mahumedani. Etiam scriptores aliquot gravissimi christianorum septuaginta hic non tam primo institutos censent, quam eundem numerum, velut ante institutum seu in usu habitum, hic instaurari seu denuo institui. Ita Cornelius Bertramus, verba nempe faciens de presbyteris & praefectis ante legem datam in Sinai a Mose memoratis, quasi etiam tunc illi, ut cognitores, causis praefuissent judiciariis, *De numero*, inquit[q], *horum seniorum & praefectorum non ita constat. Sed si conjectura valere potest, videntur septuaginta fuisse, quasi septuagenarius seniorum numerus quem Deus in lege* (e Numeris ante allata) *sancivit, non tam ab eo tum institutus quam continuatus fuerit. Sicut & alia quamplurima apud Patres usitata Deus ad montem Sinai potius confirmavit quam innovavit.* Originem autem numeri hujus velut natam etiam vult ille, ut alii non pauci, ex illo quod occurrit[r], & jam ante memoratur, de septuaginta animabus seu personis quae descenderunt in AEgyptum juxta quidem veritatem Ebraicam, ubi expressim legitur שבעים *septuaginta*, quemadmodum etiam in codice Samaritano, paraphrasibus Chaldaicis, versionibus Syriaca & Arabicis ex Ebraeo, uti etiam apud Josephum[s]. Sed interpretes Graeci habent πέντε καὶ ἑβδομήκοντα *septuaginta quinque*; licet in loco Deuteronomii indicato codices aliquot habeant tantum ἑβδομήκοντα. At vero etiam Stephanus Martyr in oratione sua apologetica, dum in judicio sistebatur, accersitum ait[t] Jacobum expressim, juxta Graecam versionem, ἐν ψυχαῖς ἑβδομηκονταπέντε, *in animabus septuaginta quinque*; quam lectionem ibi veterem plane esse tum ex codicibus priscis atque MS. eximio illo in Britanniam nostram pridem allato, tum ex Latina, Syriaca, & Arabica versionibus liquet. Atque, ut videtur sane, genuina etiam est, utpote ex versione pentateuchi Graeca, quae tunc publice recepta fuerat, sumpta; tametsi vir summus[v] ex errore illuc irrepsisse existimet. Et de numero consulas, si plura velis, quae habent Hieronymus[x] & Augustinus[y], & quae nuper observavit in critico sacro Abraham Colovius[z]. Sed autumat Bertramus ex illorum septuaginta, familia quaque postmodum propagata, fuisse unicum qui qualicunque modo suis praeesset; adeoque inde, juxta familiarum numerum, natum septuaginta tunc seniorum coetum. *Atque*, inquit, *quod Dominus, Exod* xxiv 1. *jubet septuaginta ex senioribus Israelis ad se una cum Mose accedere, neque exprimit quomodo Moses eos eligat, videatur de re nota agere. Quod & ex eo satis arguitur quod illi septuaginta* ℣. 11. *ejusdem capitis noto quodam nomine & proprio appellantur* אצילי בני ישראל *magnates*, seu *optimates, filiorum Israel. Ita enim omnes interpretes Hebraei exponunt vocem illam* אצילי *per* גדולי. *Huc denique eodem prorsus modo accommodari potest quod Dominus septuagenarium hunc numerum plane confirmaturus his verbis utitur Num* xi. 16. *Aggrega mihi septuaginta viros ex senioribus Israel, quos nosti quod ipsi (sint* videlicet, vel *fuerint jamdudum) seniores populi & praefecti ejus; quasi ad hoc seniorum & judicum munus evehat eos qui aliquando eo functi fuerant.* Alii ei hic consoni. Atque ita sane institutio haec seu congregatio, ex Domini praecepto, septuaginta virorum, potius pro instauratione concilii, tribunalis, seu collegii judiciarii antea stabiliti, utcunque sic nunc renovari, sumitur. Sed vero quicquid de numero illo septuaginta ante in Exodo memorato fuerit statuendum, manifestum interim, re bene perpensa, satis videtur, etiam ipsius institutionis, qua collegium hoc judiciarium jam factum est, originem & principium in congregatione illa in Numeris praecepta praestitaque agnoscendum. Certe ita volunt plerumque Talmudici[a]. Nec ita refragantur qui de praefectis istis in AEgypto loquuntur. Neque enim istis jurisdictio fuerat ante aut imperium forense aliquod quale jam datum acceptumque. Unde a doctoribus[b] merito negatur ה שוטרים *praefectorum* in AEgypto alibive nomen judiciarios praefectos denotasse, sed eos qui monitores, lictores, ac mandatorum forensium, pro subjecti discrimine, variatim executores essent, seu unteroffiicers, qui magistris[c] dici solent בעלי מקל ורצועה *magistri baculorum & flagellorum.* Unde etiam vir summus Hugo Grotius[d], *Inspectionem quandam in populum jam in AEgypto habuerant*, praefecti scilicet illi & presbyteri, *Exod.* xxiv. 1, 9. *collatis locis Exod.* i. 11. & iii. 16. & v. 6. *Placuerat is numerus, quod totidem Jacobi liberi in AEgyptum venissent, ex eoque exstitit etiam apud exsules Hebraeos in AEgypto & alibi paris numeri collegium. Hi autem de quibus hoc loco agitur LXX concilio hactenus praeerant, non judicandi potestate, quam mox accipiunt, fiuntque* אלהים, *id est, dii.* Quin & *secundum alios*, inquit Lyranus, *fuerant iidem senes qui prius regebant populum in temporalibus, & tunc, cum haec imposita est eis cura, in spiritualibus, propter quod receperunt de novo spiritum prophetiae.* Mirum sane & audax est istorum commentum de regiminis publici tunc distinctione in illud quod temporalium vocitatur & quod spiritualium. Plane regimen, imperium, seu jurisdictio eis ante nulla. Neque in gentis illius sacrae republica distinctio illa, quantum ad regimen, imperium, & jurisdictionem, unquam reperta. Quod vero ad ministros illos in AEgypto attinet; ut non raro contingit etiam eos qui ministeriis ejusmodi fungi solent, scientia etiam & judicio ministeriis suis ipsis superiore pollere, ita etiam hic recte aiunt magistri[e] seligendos selectosque ex jam dictis fuisse שבעים איש שיהו בעלי החכמה בעלי גבורה וותקים ונבונים *septuaginta viros qui essent magistri sapientiae, magistri potestatis*, qui potestate sibi commissa recte uti dignoscerent, *probi, & judicandi periti.* Scilicet[f]

[q] De Repub. Judaeorum. cap. 5. [r] Genes xlvi. 27. Exod. i. 5. Deuteron x 22. [s] Origin. lib 2. cap 4. [t] Act. Apost. vii. 14. [v] Hugo Grotius ad Act. vii 14. [x] Quaest & Trad in Genesin. [y] De Civitate Dei, lib 16. cap. 40. [z] Tit. de Versione Graeca § 197 pag 741. [a] Gemara Babylon. ad tit. Sanhedrim cap 1. fol 2. 1 3. 2. 17. 1. & Magist ad Numer. x i. 16. Vide Gem Bab. ad tit. *Jema*, cap. 2. fol 28. 2. [b] Andreas Masius ad Josuae cap i 10 Paul Fagius ad Numer xi. 16. Constantin l'Empereur ad Bertram. pag 362, &c. [c] Maimonid. tract. *Sanhedrin*, cap. 1. [d] Ad Numer. xi quem item vide in Matthaei v. 22 & in Lucae x & Paulum Fagium in Numer xi 16 [e] *Sepher siphre*, fol. 13. col. 3. *Pesiktha Zotertha*, fol. 45. col. 3. alii passim. [f] Gemar Babylon. ad tit. *Kiddushin*, cap. 1. fol 32 a.

אין זקן אלא חכם *presbyter censendus non est alius quam qui sapiens*, quod tam ad prisca illa quam recentiora tempora spectat. Additur interdum [g] etiam hos fuisse ex eis qui erant דסנהדראות קטנות שאמרו כיוצא *ex synedriis illis minoribus*, quantum ad potestatis amplitudinem; *quae ex Jethronis monitu instituta.* Philo, textum illum, *Congrega mihi septuaginta viros, quos nosti tu*, &c. citans, optime subjungit [h], Οὐκοῦν οὐ τοὺς ὑπὸ τῶν τυχόντων γέροντας νομιζομένους, ὡς ἱεροφάντας, ἀλλ' ὡς ὁ σοφὸς οἶδε μόνος, τῆς πρεσβυτέρων ἠξίωσε προσρήσεως, *Non igitur eos quos vulgus presbyteros existimare solet, velut Hierophantas* [i], seu *sacrificulos, sed quos solus sapiens noverit, presbyterorum appellatione dignatus est.* Neque enim tribus in hisce cooptandis alius prae alia ratio habita omnino ulla, nec magis tribus Levi aut Judae quam reliquarum alicujus; qua de re plura ubi de continuatione tribunalis illustrissimi tunc instituti inferius agitur. Sed & de qualitate selectorum, ex eis quae statim de modo seligendi asseruntur, plura licet elicere.

VI. Quod ad modum in seligendis jam dictis a Mose adhibitum, qualescunque illi fuerint, attinet, textus Talmudicus traditiones suas avitas per personas, pro disciplinae gentis more, indutas explicando, inquit [k], בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פיתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם באו וטלו פיתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך: *Tempore quo dixit Deus O. M. Mosi, congrega mihi septuaginta viros e presbyteris*, seu *senioribus, Israel, dixit sibi Moses*, seu *secum cogitavit, Quomodo hoc faciam? Si ex qualibet tribu selegero sex, numerum imperatum superabit is numerus binis.* Erunt enim 72. *At si selegero ex qualibet tribu quinque, deerunt numero imperato decem.* Ita enim fient 60. *Et demum, si ex tribu altera quinos, atque ex altera senos selegero, inter tribus conflabo invidiam. Quid igitur fecit? Selegit ex tribubus singulis sex, & adhibitis septuaginta duabus schedulis, in septuagenarum qualibet inscripsit vocem* זקן, seu Presbyter aut Senior, *reliquis binis inscriptione ejusmodi carentibus. Hasce commixtas in pyxidem seu urnam indidit* (scilicet sortium in urnam aut pyxidem, sive ligneam, sive auream, seu id genus materiae, conjiciendarum usus tunc, uti & postea semper, stante templo, apud eos habebatur; etiam in hircorum binorum a sortibus illis quotannis ex lege in festo expiationum [l] adhibendis, alibique, ut statim dicetur) *& tunc dixit illis, Venite, & tollite schedulam sibi quisque suam. Qui manu sua extraxit schedulam inscriptam nomine* Presbyteri, *ei dixit Moses, jampridem sanctificavit te Deus. Qui extraxit ita manu sua schedulam puram, ei dixit, Deus te non vult. Quid faciam ego tibi?* Subjicitur item [m] statim ejusmodi sortium usus paulo ante Mosaicus alius in re non ita dissimili; כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגלת אמר משה כיצד אעשה להן לישראל אם אומר לו תן פדיונך וצא יאמר לי בכר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין וכתב עליהן בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להן טלו פיתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא: *Simile factum est circa illud, Et accipies* [n] *quinque siclos pro unoquoque capite* (ubi scilicet Israelitarum reliquorum primogeniti per Levitas erant redimendi, exceptis 273, qui numerus superabat illum Levitarum, & quinque siclis a singulis dandis erat redimendus) *dixit Moses, quomodo*, aut *qua ratione, hoc faciam Israelitis? Si cuiquam dixero, da pretium tuum, respondebit mihi, jam redemit me filius Levi*, numero scilicet illo inter caeteros confuso. *Quid igitur fecit Moses? Attulit 22000 schedulas, quibus inscripsit* Filius Levi, *& super 273 scripsit* quinque sicli. *Hasce confusas conjecit in pyxidem: Tunc jussit ut extraheret quisque schedulam suam. Qui manu sua extraheret* Filius Levi, *illi dixit Moses, redemit te filius Levi. Qui vero manu sua extraheret* quinque sicli, *dixit ei, pretium tuum solve.* Sortes ejusmodi non raro apud eos adhibitae. Et modus iste septuaginta per schedulas sic sortesque seligendi conscribendique habetur etiam in *Midbar Rabba* [o], *Sepher Siphri* [p], *Sepher Tanchuma* [q], Salomone Jarchio [r], *Chiskuni* [s], Abarbinele [t], *Atin Israel* [v], *Pesiktha Zotertha* [x], alibique crebro apud magistros. Sed a christianis aliquot scriptoribus [y] haud concedendus habetur modus jam dictus.

VII. Hisce de modo Talmudico conscriptos seligendi praemissis, sequitur ut de eo quod quaeri solet circa Eldad & Medad in conscriptione illa videamus. Ait quidem textus sacer [z], Mosem constituisse seu collocasse septuaginta illos circa tabernaculum, Dominumque descendisse, spiritumque propheticum eos donasse, indeque eos statim prophetasse. Quibus proxime subjungitur, remansisse seu relictos esse in castris duos, scilicet Eldad & Medad, qui expressim dicuntur fuisse בכתובים κεχαραγμένων *ex conscriptis*, sed ad tabernaculum non venisse. Quid igitur? Illi non inter eos qui circa tabernaculum dispositi, id est, non inter ibi collocatos. Nam in castris mansisse nec illuc venisse dicuntur. Et a consultis plane admissum est eos ex septuaginta neutiquam fuisse, tametsi in conscriptis, id est, in numero e tribubus parili conscribendo, sed fortibus, ut rotundus fieret numerus, demereturque binarius, distinguendo, locum haberent. Nam nihil adeo quidem obstat quo minus sumi possit *conscripti* tam pro septuaginta duobus, scilicet tributim sex selectis, quam pro septuaginta ex eis quomodocunque conscriptis. Atque Theodo-

[g] Gemara & Glossa Talmudica tit. *Sanhedrin*, cap. 1 fol. 17. 1. [h] Lib. de his verbis *Resipuit Noe*. [i] Videsis Lorinum ad Numer. xi. *Quos tu nosti.* [k] Gemar. Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap 1. fol. 17. 1. [l] Levit. xvi. 8. in Paraphrasi Jonathanis dicta, & tit. Talmudico Joma cap 4. Babylon. fol 39 1. [m] Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap 1. fol. 17. 1. [n] Numer. iii. 47. [o] *Parash.* 16. fol. 265. col. 2. [p] Fol. 13. col. 4. [q] Fol 71 col 4. [r] Ad Numer. xi. 16. [s] Fol 196. col. 3. [t] *Perush Hatora*, fol. 289 col. 4. [v] Part. 2. fol. 99. col. 1. [x] Fol. 45. col. 4. [y] Abulens in Numer. xi. quaest. 56, &c. [z] Numer. xi. 24.

retus

2

retus quaerit[a], *Eldad & Medad τί δήποτε προεφήτευσαν μὴ συναριθμηθέντες τοῖς ἑβδομήκοντα; Cur vaticinati sunt, cum non essent de numero septuaginta?* Ipseque respondet *verisimile esse eos fuisse ἴσως ἀξίαν τοῖς ἑβδομήκοντα, dignitate pari fuisse cum septuaginta*, atque inde donum illud prophetandi, de quo supra, accepisse. Certe & Maimonides[b] septuagenarium reliquorum numerum ita seorsim memorat, & per se Eldad & Medad, ut videatur eos ex septuaginta fuisse haud sentire. Scilicet post verba illa superius[c] ex eo allata de Spiritu Sancto requiescente super septuaginta, statim subjungit, וכדלך אלדד ומידד וכדלך כל כהן גדול הנשאל באורים ותומים هو من هذه الطبقة, id est, وكذلك الدد وميدد وكـــــذلك كل كהن גדול וגו׳ וכן אלדד ומידד וכן כל כהן גדול וגו׳ seu, ut versio Ebraica, *Atque tales*, seu *ejusdem generis, fuere Eldad & Medad; & quilibet Pontifex Maximus interrogatus per Urim & Thummim, ex eodem erat censu*, seu *genere*. Tantundem a magistris aliquot[d] aliis etiam admittitur, quasi bini illi fuissent qui e LXXII selectis sortibusque, ut ostensum est, distinctis dempti numerum relinquerent, juxta praeceptum, septuagenarium, adeoque schedulas sortiti essent illas ex urna binas puras. *Pesiktha*[e] item, enarrato illo, quem diximus, seligendi per schedulas modo, de Eldad & Medad inquit, לכך נאמר והמה בכתובים שהיו בתוך הקלפי בין הכתובים זקן ועלה בידם נייר חלק כי לא אמר והמה כתובים אלא והמה בכתובים : *Ideoque dicitur, Et ii fuerunt in conscriptis*, seu *inter conscriptos, quoniam nempe erant in urna* sortes eorum seu schedulae *inter eos* sortes seu schedulas *quibus* PRESBYTER *inscriptum est. In manus autem eorum ascenderunt schedulae purae, ideoque non dicitur fuisse eos conscriptos, sed inter conscriptos.* Alii autem, quorum sententia multo est receptior, textum sacrum de septuaginta circa tabernaculum dispositis, atque binis hisce non illuc venientibus sed in castris manentibus, non aliter intelligunt quam si dictum fuisset, septuaginta conscriptos omnes a Mose quidem jussos ad tabernaculi circuitum venire, ut ibi consisterent, munusque a Numine praescriptum acciperent, illuc venisse ibique constitisse, exceptis illis binis Eldad & Medad; neque hos schedulas sortitos esse illas binas puras, quibus bini ex LXXII, ut inutiles, seponendi erant; sed, ut reliqui, *presbyteri* nomine inscriptas Targum Hierosolymitanum[f] expressim, ואינון הוו משבעתי חכימיא ולא נפקו משבעתי חכימיא מן משכנא עד אלדד ומידד מתנבן במשריתא: *Atque hi fuere ex septuaginta sapientibus. Neque discesserunt a tabernaculo septuaginta sapientes quamdiu prophetabant in castris Eldad & Medad.* Alterum item Jonathanis dictum[g], והינון הוון מן סביא דסליקו בפטקיא בתוביא ולא נפקו למשכנא דאיטמרו לטערוק מן רבנותא ואתנביין במשריתא : *Atque erant hi ex presbyteris qui scripti erant in schedis in medio*, ut vertit Cevalerius, id est, *quorum schedulae presbyteri nomine inscriptae erant. Sed non venerunt ad tabernaculum, quia caverant sibi* qua potuere *ut fugerent principatum, & prophetarunt in castris.* Levi item Ben Gersom[h], לפי הפשט נראה שאלדד ומידד היו מן שבעים זקנים ונשארו במחנה על צד הענוה שהיו בורחים מן השררה : *Ex ipso textu eliciendum videtur, Eldad & Medad fuisse ex LXX presbyteris. Sed relicti sunt*, seu *manebant, in castris*, nec ad tabernaculum tunc veniebant, *ex animi humilitate fugientes*, seu *aversantes, principatum*, seu *munus judiciarium.* Et de aversatione illa obiter magistri. Etiam ad illud, *Relicti sunt duo viri in castris*, Gemara Babylonia[i], תנו רבנן יש אומרים בקלפי *obtinuit etiam sententia, relictos eos esse in pyxide*, seu *urna*, id est, ni fallor, postquam septuaginta e LXXII extraxerant schedulas suas, in quibus sexaginta octo erant nomine *presbyteri* inscriptae, & binae purae, Eldadum & Medadum, qui nondum suas extraxerant, inde cognovisse binas illas quae restarent in urna pariter inscriptas esse, adeoque illos, quantum potuerint, caventes ne potestati judiciariae seu principatui se, ut dictum est, immiscerent, schedulas illas, jam revera sic suas, in pyxide reliquisse. Nam & glossa ibi Talmudica, שנים כאותן שבעים שהלכו ליטול עלה בידן חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שנתייראו שלא יעלה בידן חלק : *Bini ex septuaginta illis qui adibant ut sortes tollerent, sustulere manibus suis schedulas puras, & relictae sunt schedulae binae inscriptae in pyxide. Illae autem ad Eldad & Medad spectarunt, qui non adfuere ut sortes tollerent, timentes nimirum ne sibi non obtingerent purae*, quas humilitatis causa adeo affectabant. Totidem hac de re verba leguntur in *Aiin Israel*[k], ubi statim subjicitur, והיינו דכתיב וישארו שני אנשים והמה בכתובים בקלפי בלו׳ פתקי כתובים היו להם בקלפי ולא הלכו ליטלם : *Atque hoc est quod scriptum reperitur, Et relicti sunt viri bini qui erant e conscriptis; quasi diceres, inscriptae schedulae* binae *ad eos in pyxide spectarunt, sed non adveniebant ut inde sibi eas tollerent.* Hieronymus[l] item, *Eliguntur septuaginta presbyteri; vadunt ad ostium tabernaculi. Duo remanent, Heldad & Medad, non imperii negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos.* Adeoque inter conscriptos in synedrium tunc temporis ejusdemque collegas esse Eldad & Medad connumerandos (quod & non raro a scriptoribus recentioribus admittitur) plerumque receptum. Hoc vero subinde apud scriptores christianos controvertitur. Quae ad dubium hocce extricandum conducerent, forsan haberemus plura, nec ita contemnenda, si reperiretur codex ille apocryphus inter Graecos veteres Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ (sic enim in versionibus Graecis *Medad* exarari solet) inscriptus, in quo, ut par est credere, disciplina de eis recepta data opera & fusius tradita est. Memoratur codex ille inter apocryphos S. Athanasio[m], ubi distinguit scripta aliquot veteris testamenti in τὰ ἀντιλεγόμενα, *quae contradicuntur*, & τὰ ἀπόκρυφα. Re-

[a] Quaest. in Numer. xxi. [b] *More Nebochim*, part. 2. cap. 45. [c] Cap. 4 p. 1236. [d] *Siphri* apud Levi Ben Gersom, in *Perush ad Hatora*, fol. 184. col 3. *Chiskuni*, fol 196 col. 3 & videsis *Aiin Israel*, part 2. fol 99 col 2 [e] Fol. 46. col 1. [f] Ad Numer. xi. 26. [g] Ibidem. [h] In *Perush ad Hatora*, fol. 184. col. 3. Vide Abarbinel in *Perush Hatora*, fol. 289. col. 4. [i] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 17. 1. [k] Part. 2. fol 99. col. 2. [l] Epist. 127. ad Fabiolam, Mans. 13. [m] In Synopsi Sacrae Script. tom. 2. pag. 154.

censetur

censetur item idem liber ad finem chronologiae Nicephori patriarchae Constantinopolitani, quae Graece a Josepho Scaligero [n] edita est. Sed vero in editis illis mendum circa hanc rem ingens est, de quo obiter monere hic liceat. Post scripta ibi canonica seu ἐκκλησιαζόμενα utriusque foederis cum στίχων seu *versuum* numero recensita, titulus sequitur καὶ ὅσαι ἀντιλεγόνται, αὐταί εἰσι τῆς παλαιᾶς (ubi codex pervetustus ac optimae notae MS. in bibliotheca collegii Sionensis Londini habet ‡ ὅσαι τῆς παλαιᾶς ἀντιλέγονται καὶ οὐκ ἐκκλησιάζονται, αὐταί εἰσι) & Maccabaicis, Solomonis sapientia, id genus reliquis, cum στίχων itidem seu *versuum* numero subjunctis, proxime adjicitur titulus, Καὶ ὅσα τῆς νέας ἀντιλέγονται, *Et quaenam scripta foederis novi contradicuntur.* Inter ea habetur ibi, numero septimo, liber dictus Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ, quasi inter libros novi foederis, sed contradictos, is esset enumerandus. Neque aliter sane descriptum video locum illum a viro doctissimo [o] qui etiam codicibus Nicephori MSS. se usum esse profitetur. Sed vero praetermittuntur ibi libri omnes ad titulum illum spectantes, qui in codice quem dixi MS. ad hunc modum sequuntur,

α	Ἀποκάλυψις Ἰωάννου [p]	στίχων ᾳυ.
β	Πατριάρχαι	στίχων ͵δω.
γ	Προσευχὴ Ἰωσὴφ	στίχων ͵αρ.
δ	Διαθήκη Μωϋσέως	στίχων ͵αρ.

Atque alia manu inferiori in paginae parte subjicitur,

Γ

Τρ	στίχων ͵ατς.

Δ

Εὐαγγέλιον κατὰ Ἑβραίους	στίχων ͵βσ.

Ac dein sequuntur,

Ὅσα ἀπόκρυφα τῆς παλαιᾶς.

α	Ἐνὼχ	στίχων ͵αυ
β	Πατριάρχαι	στίχων ͵δω
γ	Προσευχὴ Ἰωσὴφ	στίχων ͵αρ.
δ	Διαθήκη Μωϋσέως	στίχων ͵αρ.
ε	Ἀνάληψις Μωϋσέως	στίχων ͵αρ.
ς	Ἀβραὰμ	στίχων τ.
ζ	Ἐλδὰδ καὶ Μωδὰδ	στίχων υ.

uti & reliqua nomina sub titulo illo dein in editis occurrentia, quibus idem στίχων numeri adjecti; tametsi in anterioribus haud exigua sit numerorum, ut alibi in recensione illa, discrepantia. Atque inde statim

‡ Ὅσα τῆς νέας εἰσὶν ἀπόκρυφα.

α	Περίοδος Παύλου	στίχων ͵αχ.
β	Περίοδος Πέτρου	στίχων ͵βψ.
γ	Περίοδος Ἰωάννου	στίχων ͵βφ.

quibus sic tum versuum numero tum nominibus ab editis discrepantibus subjiciuntur eadem ipsa quae editionem Scaligerianam claudunt. Adeoque non in novi testamenti libris contradictis, sed in veteris Apocryphis, censendus ille *Eldad & Modad* inscriptus. Certe nec canon Graecus scripturarum Nicephorianus e codice Carpensi apud Petrum Pithoeum [q], aliter collocat librum illum quam editio Scaligeri. Edita quidem est plurimis abhinc annis, nec semel, versio Joachimi Camerarii Latina [r] Nicephori illius, etiam interdum velut Anastasii bibliothecarii nomine, ut in Antonii Contii titulo ei praefixo in bibliotheca patrum, alibique. Sed nec versio illa ut in bibliothecam patrum recepta est, nec ut Camerarii edita, quidquam habet subjunctum de libris illis. In patriarchis enim Antiochenis desinit. Atqui in editione Anastasii ecclesiasticae historiae juxta exemplaria Cassinense & Vaticanum nupera Caroli Fabroti [s] (ubi a Graecis & versuum numeri hic & nomina haud parum discrepant) titulus *eorum qui novi foederis contradicuntur* sub se habet Apocalypsin Joannis, Apocalypsin Petri, Barnabae epistolam, & evangelium secundum Ebraeos; & dein sub titulo, *Et quae sunt Apocrifa veteris*, loco itidem septimo, *Elab & Modad*, plane pro *Eldad & Modad*. Ita etiam in canone Nicephoriano illo ex Anastasio a Petro Pithoeo [t] edito, ubi male *Elad* pro *Eldad*. Sed ita in classe sua recte ibi retinetur liber ille, uti etiam in editione Goariana [v] cum Georgio Syncello. Titulus MS. jam dicti ac initium est, Τοῦ ἐν ἁγίοις Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Ὁμολογητοῦ χρονογραφικὸν σύντομον.

Ἀδὰμ γενόμενος, &c.

Ita hic etiam ab editis, ut in quamplurimis aliis, sive reges sive episcopos spectes, diversus est codex ille. Versuum etiam seu στίχων numeri hic scriptorum veteris testamenti canonicorum saepius haud parum discrepant ab editis. Sed evangeliorum hic versuum numeri iidem sunt in editis, uti & in priori evangeliorum codice in prolegomenis in Solinum Salmasianis memorato. Reliquorum item novi testamenti librorum canonicorum versuum iidem sunt cum editis hic numeri, adjecto epistolis canonicis simul septem στίχων ͵ατ quod in editis tum Scaligerianis tum Pithoeanis ac Goarianis Graecis desideratum habetur in Anastasii versione editionis Fabrotianae, & apud Pithoeum. De versibus hic, quorum nomen de veterum scriptis adeo frequens, consulas, si plura velis, Isaacum Casaubonum [x], Claudium Salmasium, & Joannem Croium, locis ante citatis. An vero chronographiae illius assumentum illud heterogeneum de scripturis sacris, apocryphis, contradictis, ipsius Nicephori etiam fuerit, merito ambigi poterit. Nec solum ex eo quod in codicibus nonnullis, etiam vetustis, tam ipsius Nicephori quam Anastasii, omnino defuerit (ut scimus tum e versione Camerariana tum ex Antonii

[n] In Thesauro Temporum. [o] Jo. Croius Sacrar. Observat. part. priori cap. 6. [p] De Apocalypsi videsis Sixtum Senens. Biblioth. Sanct. lib. 2, &c. [q] In Miscellaneis pag. 17, 18. [r] Basileae 1651. Biblioth. Patrum Paris. 1610. tom 7. [s] In Historia Miscella a P. Pithoeo edita Basil. 1569, &c. [t] Paris. 1649. pag. 190. [u] In Miscellaneis pag. 19. [v] Pag. 420. [x] Animadvers. in Athen. lib. 6. cap. 10.

Contii

Contii ejusdem recensione y) sed etiam quoniam complura chronologiae illi post autoris obitum accessisse alia planissime constat. Mortuum nempe esse eum recipitur [z] anno 828 seu sub Michaelis Balbi imperatoris exitum. Nec quidem dubitandum videtur quin is ipse fuerit qui locum in chronologiae illius Graecis a Scaligero editis septuagesimum octavum, in Latinis 77, in Marquardi Freheri catalogo [a] 54, in nuper edito a Philippo Labbaco [b] ex MS. suo 75, inter patriarchas Byzantinos occupans, Zonarae, Cedreno, Glycae, aliis obiter memoratur; uti etiam in ecclesia utraque [c] inter sanctos recensetur. Neque enim alter est ejusdem nominis in patriarchis illis ante eum. Nec puto, alterutrum ex Nicephotis [d] qui ecclesiae Constantinopolitanae sub Theodoro Duca & Michaele Palaeologo, circa annum 1260 praefuere, autorem chronologiae hujus vetustae fuisse, quenquam existimaturum. Adeoque is ipse Nicephorus qui autor est breviarii historici de rebus ab obitu Mauricii gestis a Dionysio Petavio editi [e], etiam & chronologiam hanc primo conscripsit; tametsi Petavio in praefatione ad lectorem illud haud admittendum videatur. Jam vero Nicephori hujus nomen in patriarcharum illorum recensione chronographiae hujus Latina, sequuntur quinque ejusdem successores, Theodotus, Antonius, Joannes, Methodius, Ignatius, qui annos ibi conficiunt plusquam quinquaginta post obitum Nicephori. In Graecis autem editis adjicitur item Photius, qui breviarium illud ejus ut sibi lectum in bibliotheca [f] memorat. Et in codice MS. ubi Nicephorus numerum occupat 79, adeoque Joannes 82, succedit Joanni,

πγ Θεοδόσιος ὁ Ἀληθινὸς ὀρθόδοξος καὶ ὁμολογητὴς ἔτη δ μ γ.

πδ Ἰγνάτιος ὁ νέος θεοφόρος τὸ πρῶτον ἔτη ια μ ε καὶ ἐξωρίσθη.

πε Φώτιος ἔτη καὶ ἐξωρίσθη.
Ἰγνάτιος, πάλιν τὸ δεύτερον, ἔτη.
Φώτιος, πάλιν τὸ δεύτερον, ἔτη καὶ ἐξωρίσθη.

Hic nemo non videt patriarchas adjectos qui Nicephori successores fuere complures, usque etiam in Basilii Macedonis imperatoris ac Photii patriarchae tempora. Alii sunt characteres illic ejusmodi post mortem ejus accessionum. Adeoque recte ei ipsa chronographia a viris doctis [g] tribuitur, intellecta interim atque agnita continuatorum in nonnullis opera varia. Et sane appositus est titulus quem exhibet editio Scaligeriana, Νικηφόρου πατριάρχου χρονογραφία σύντομος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι χρόνων Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου υἱοῦ αὐτοῦ, ἔχουσα οὕτως, id est, qua Nicephori dicenda, ad tempora Michaelis Balbi & Theophili filii imperatorum, seu ad ipsa Nicephori tempora, eam deductam esse. Quod velut de assutis est monitum tempestivum, & de Nicephorianis ipsis intra cancellos suos coercendis. In catalogo antem episcoporum Byzantinorum codicis jam dicti MS. Stachys, qui secundus est, annos habet tantum $\overline{\ }$, Polycarpus, qui quartus est, $\overline{\eta}$; & dein sequitur,

ε	Πλούταρχος	ἔτη	ιε.
ς	Σεδεκίων	ἔτη	θ.
ζ	Διογένης	ἔτη	ιε.
η	Ἐλεύθερος	ἔτη	ζ.
θ	Φῆλιξ	ἔτη	ι
ι	Πολύκαρπος	ἔτη	ιζ.
ια	Ἀθηνόδωρος	ἔτη	δ.

Οὗτος ἕτερον οἶκον κτίσας ἐν πετρείῳ λεγομένῃ Ἐλαίᾳ, ἐκεῖ τὰς ζυνάξεις ἐποιεῖτο.

Atque ita Graecis restituuntur episcopi quatuor; quibus editio Scaligeriana caret; emendata etiam de Athenodoro ibi lectione; unde Euzoius est duodecimus, ut in Graecis editis Latinisque. Annorum numeri subinde, ut in aliis, hic itidem in MS. subinde variant. Et in Eutychio, episcopo 54, pro ὑπὸ Ἰουλίου legendum ex eo, ὑπὸ Ἰουλιανοῦ, ut recte versio Latina. Pyrrhus, post Paulum episcopum 60, cui Restitutus conjungitur in Latinis, facit per se numerum in MS. ut in Scaligerianis, sexagesimum primum, unde fit ut postmodum in Graecis quilibet unitate ampliorem sortiatur quam in Latinis numerum. Sed missis hisce ad numerum in synedrium magnum principi adscitorum devenimus.

VIII. Numerus in munus judiciarium synedrii magni, ita dici soliti, conscriptorum nec major erat nec minor quam septuaginta; quibus Moses princeps omnium, seu cui ex praecepto illi adsciti sunt divino, adjectus, septuagintauniusvirale consistorium seu בית דין של ע"א *domum judicii septuaginta unius* virorum confecit. Misna Babylonia [h], סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וגו' ומנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן; *Synedrium magnum constabat ex septuaginta uno, &c. Atque undenam numerus ille septuaginta unius? Ex eo quod dicitur* [i], *Congrega mihi septuaginta viros e presbyteris Israel. Et Moses erat* ut princeps *super eos* seu *cum eis conjunctus*. Ubi Misna Hierosolymitana [k], eisdem ipsis usa verbis, addit, הרי שבעים ואחד *ecce* seu *illic fundatur numerus septuaginta unius*; quemadmodum etiam aliae aliquot † *Misnaioth* editiones. Maimonides [l] inde etiam, ומשה על גביהן שנ' והתיצבו שם עמך הרי ע"א *Et Moses cum* seu *super eos, secundum quod dictum est, Ut stent ibi tecum. Ecce septuaginta unus fiunt.* Sic itidem Mikotsi [m]. Et Rabbi Menahem Recanatensis [n], קבלו רז"ל כי כל סנהדרי גדולה הישבה בבית יי במקום אשר יבחר לשבט בן יהיה מנינם שבעים והנשיא על גבן כמשה רבינו ע"ה והנה הם ע"א; *Accepere per traditionem Rabbini nostri piae memoriae, quod omne synedrium magnum considens in domo Domini, in lo o*

[y] Biblioth. Patrum Paris. 1610. tom. 7. [z] Theophanes apud Baron. tom. 9. ann. 828. §. 37. [a] Juri Graeco-Romano praefixo. [b] Corp. Hist. Byzant. pag. 37. [c] Orientali, in Menaeo 2 Junii, Occidentali in Martyrolog. Romano Martii 13. [d] Videsis Niceph. Calist. lib. 14. cap. 39. Marq. Freher. in Chronol. Juris Graeco-Romani ann. 1255, &c. [e] Paris 1616. [f] Codice 66. [g] Andreas Schottus ad Phot. cod. 66 Baron. ad Martyrolog. Rom. Mart. 13. Philippus Labbaeus in Corp. Hist. Byzantin. pag 47, &c. praeter editores. [h] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 2. 1. [i] Numer. xi. [k] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. § 6. [l] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. §. 3. [m] Praecept. affirm. 97. fol. 186. col. 2. [n] In *Midbar* cap. 11.

quem ipse[o] *ad habitandum elegerit, constare debuerit ex septuaginta, quibus praeficiendus princeps, quemadmodum Moses magister noster, super quem sit pax. Atque ita fiebant septuaginta unus.* Tantundem quantum ad numerum sexcenties in Talmude utroque ac apud magistros reliquos occurrit. Et tam in Karaeorum quam Talmudicorum disciplina est receptissimum & sacrae institutionis historiae undiquaque consonum. Sed vero non defuere viri etiam maximi qui consistorii hujus collegas Mosi sic adscitos ex ipsa institutione fuisse LXXII, juxta parilem ex unaquaque tribu numerum, id est senarium, selectum. Caesar Baronius[p]; *Erat quidem apud Judaeos ex senioribus atque magistris conflatum collegium, quod ab illis Synedrin*[q] *dicebatur, constabatque ex septuaginta duobus viris. Hujus originem a Deo per Moysem institutam habes in libro Numeri*[r], *quando Deus Moysi praecepit ut septuaginta viros deligeret, quos senes & magistros populi esse nosset. Hoc seniorum collegium, junctis duobus aliis, qui Heldad & Medad personas agerent (qui licet remansissent in castris, eodem tamen afflati spiritu prophetarunt) numerus septuaginta duorum semper perseveravit in posteris.* Idem de numero, ut indubitatum, ille alibi[s]. Tantundem Henricus Spondanus ejus epitomator[t], quasi res citra controversiam plane foret admittenda. Ita etiam alii aliquot, maxime ex pontificiis[v]. Certe velut de LXXII loqui videtur autor vetustus de mirabilibus sacrae scripturae[x], ubi ait, *In praefiguratione* LXXII *discipulorum ipse spiritus Moysis in septuaginta seniores distribuitur, & aliis duobus qui in castris resederant, Heldad videlicet & Medad, ejus spiritus prophetiae donum condonatur.* Nicolaus autem Serrarius, scriptis etiam Talmudicis minime inassuetus, de numero dubitanter nimis loquitur, ubi, *Illa*, inquit[y], *constabat initio* LXX, LXXI, *vel* LXXII *capitibus. De hoc enim aliqua controversia.* Septuaginta duos, item & quatuor, Ricardus Montacutius[z] hic habet, commenta sua praeferens Talmudicorum disciplinae, quam passim, ut ejusdem nimis nescius, vilipendit. Et Joannes Quistorpius[a] *septuaginta* interpretatur hic *per sex ex singulis tribubus*, quasi de numero septuaginta duorum cooptatorum locum intelligeret. Alii hic haesitantius. Sunt autem viri sane doctissimi, tam veterum quam recentiorum, iique nec pauci, qui numerum adscitorum eundem cum Talmudicis, id est septuagenarium, fidenter recipiunt, iique tam pontificii quam reformati; de quibus plura mox. Sed vero habentur etiam in reformatis alii, viri sane magni, qui aliter sensere. Joannes Drusius[b], Ebraice apprime & Rabbinice doctus, numerum collegarum fuisse LXXII haud dubitare videtur, tametsi, ut rotundus fiat, LXX tantum soleant memorari. Vir item summus Hugo Grotius non semel[c] potius LXXII quam LXX fuisse vult. Nec sequacibus hic aut consonis hi carent. Ansa sententiae hujus maxime sumpta est ex loco illo D. Lucae[d] celebri, *Post haec autem designavit Dominus* καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ, &c. *& alios septuaginta* (Syrus addit ܡܢ ܬܠܡܝܕܘܗܝ *ex discipulis suis*, uti & codex vetustus μαθητάς) *& misit eos per binos*, seu *in paria distinctos, ante faciem suam*, &c. quemadmodum in codicibus optimis & vetustissimis, & fere omnibus Graecis MSS. tam illic quam commate XVII legitur, uti etiam in editis. Atque ita legisse videtur Origenes, ubi de fontibus duodecim & LXX palmis[e] in Elim loquens, & demum de apostolicis fontibus velut illis comparandis, *Ibi etiam*, inquit[f], *arbores reperientur* LXX *palmarum. Non enim soli duodecim apostoli fidem Christi praedicaverunt, sed & alii septuaginta missi ad praedicandum verbum Dei referuntur, per quos palmas victoriae Christi mundus agnosceret.* Tam septuaginta solum a Christo missos fuisse quam ipsas fuisse palmas LXX innuere videtur; tametsi alibi[g] de septuaginta duobus hic loquatur ille velut ex evangelio inter disputandum recitato. MEGETHIUS, *Cura ut recitetur evangelium, & deprehendes ibi nullam istorum nominum* (discipulorum aliquot) *mentionem scriptis esse proditam.* EUTROPIUS, *recitetur.* ADAMANTIUS, *Apostolorum nomina duodecim recitata sunt, non etiam septuaginta duo* (ubi in editionibus nuperis asteriscus nescio quare injicitur; sed in versionis illius quae Laurentii Humfredi est editione vetustiore[h] adjicitur ex Graeco in margine β, ut inde sciret lector certam numeri lectionem.) EUTROPIUS, *Quot habuit Christus apostolos?* ADAMANTIUS, *Primum amandavit duodecim, post septuaginta duo, ut evangelium annunciarent.* Sic ibi; quasi in codice evangelii tunc prolato β plane lectum fuisset. Sed dubitatur quidem ab viris eruditis[i] utrum dialogus ille de recta in Deum fide sit Origenis. Utcunque interea, autorem ejusdem vetustissimum esse, nondum puto dubitatum. Sed vero & Eusebius[k] septuaginta tantum legisse videtur; quod plane fecere e Graecis Theophylactus & Euthymius: Nam & numerum missorum eundem fuisse cum palmarum in Elim numero in commentariis suis illic non dubitant. Et Tertullianus[l], *Adlegit & alios septuaginta apostolos super duodecim. Quo enim* XII *secundum totidem fontes in Elim, si non & septuaginta secundum totidem arbusta palmarum?* Idem illic numerus est apud Syrum. Eundem etiam habet Arabs, editionis tum Erpenianae tum Jaianae, uti etiam versio Arabica MS.[m] in AEgypto, in monasterio Siafrani, anno Hegirae 727 seu Christi 1327 conscripta, quae bibliothecae est Arundellianae; scilicet سبعين أخر *septuaginta alios.* Atque versio itidem penes me Arabica, alias ab editione & Erpeniana & Jaiana saepe discrepans, habet hic[n] سبعين أخرين

[o] Deut. xvii. 8. [p] Tom. 1. ann. 31. §. 10. [q] al *Sanhedrin.* [r] Numer. xi. [s] Tom. 1. ann 32. §. 11. & 33. §. 39. [t] Tom. 1. ann. 31. § 5. 32. § 4 & 33. § 13. Sed & vide eum in Annalib. a Creatione ann. 2545 § 15. &c. [v] Vide Lorinum ad Num xi & Act. iv. 5, &c. [x] Inter Augustini Opera tom 3. lib 1. cap 9 [y] Rabbino priore cap. 18. [z] Analect. Ecclesiastic Exercit. 6. pag. 228, &c. [a] Annot. Biblic. in Num. xi. 16. [b] Praeter l. 3. in Luc. x. 1. & vide eum ad difficil. loca Numer. cap 48. [c] Matth xxii & Luc. x. [d] Cap x. 1. [e] Exod xv 27. [f] Homil 7. in Exodum. [g] In Marcionistas Dialog. 1. seu de recta in Deum fide. [h] Basileae 1571. [i] Andreas Rivetus in Critico Sacro, lib. 2. cap. 13, &c. [k] Hist. Eccles. lib 1. cap. 12. [l] Advers. Marcionem, lib. 4 cap 24. [m] Sect 34. [n] Sect. 35.

idem

idem significans. Unde adnotatur in margine, السبعون الذين ارسلهم مثنى قدامه الى كل مدينة *Septuaginta illi quos misit ante eum in quamlibet urbem.* Idem in MSS. Graecis septem bibliothecae Oxoniensis, atque in pervetusto illo codice MS. ex oriente pridem in Britanniam misso, uti etiam in MSS. penes me, optimae sane notae, binis, quorum in utroque etiam habetur, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Et titulus vetustus sectionis Graecae 34 Lucae (in qua missionis illius historia) in MSS hisce aliisque, uti etiam in editionibus praestantioribus, est, Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ο̅. seu ἑβδομήκοντα, *de designatis septuaginta.* Synodus item Neocaesariensis [o], *Chorepiscopi sunt* εἰς τύπον ἑβδομήκοντα, *in figura eorum qui septuaginta fuere:* Quem numerum Zonaras & Balsamon pro indubitato sumunt. Atque in ritualibus ecclesiae Graecorum [p], seu lectionibus autoritate ibi publica receptis, tantum ἑβδομήκοντα agnoscuntur: Ubi Lucas ipse εἷς τῶν ἑβδομήκοντα *unus ex septuaginta* juxta veterum Graecorum traditionem [q] nuncupatur [r]; quemadmodum Aristobulus a Paulo memoratus, quem Barnabae fratrem & Britannorum episcopum faciunt. Certe etiam in synopsi illa Dorotheo episcopo sub annum 360 Tyrio tributa, ubi designatorum nomina sigillatim recensentur, numerus eorum titulusque praecise est tantum septuaginta, licet citetur interdum quasi LXXII fecisset [t], atque eis accensuisset eunuchum a Philippo conversum; quod plane non facit. Athanasius item in synopsi [v], ἀνέδειξεν ἑβδομήκοντα μαθητάς, *designavit septuaginta discipulos*, quemadmodum alibi item loquitur ipse, simul cum episcopis AEgypti [x] reliquis. Sic in occidente itidem legebat Irenaeus [y], Hieronymus [z], Ambrosius [a], qui etiam Latinam versionem numerum illum tantum retinentem exposuit. Nec alium fuisse missorum hic numerum quam qui palmarum in Elim erat, expressim etiam, ut patres illi antiquiores, velut receptissimum tradit Petrus Damianus cardinalis episcopus sub annum 1050 Ostiensis [b]. Etiam codices Vulgatae aliqui numerum habent eundem. Sic MS. Atrebatensis collegii quem memorat, sed non sine admiratione, Franciscus Lucas [c]. Uti etiam editio, centum amplius abhinc annis, nomine Vulgatae, Isidori Clarii [d] abbatis Cassinensis & dein episcopi Fulginatis. Italica item versio Sanctii Marmochini [e] ex ordine praedicatorum, ante Isidorum, eundem habuit numerum, *Et altri settanta*, Graecorum codicum sequax; quemadmodum etiam versio Lutherana, Belgica, Gallica, reformatorum aliae, tum veteres, tum nuperae. Et in Anglicanis nostris sub reformationis initia tempore Henrici octavi editis nunc tantum *septuaginta* [f] habentur, nunc *septuaginta* adjecto [g], sed minore, unde moneretur lector, charactere, *& duobus.* Inde evenit ut in solennibus evangeliorum lectionibus publicis quae in reformationis ritualibus nostris Anglicanis diebus festis propriae sunt, primo etiam *septuaginta* solum reperiantur [h], postmodum autem sub Edwardo sexto *septuaginta (& duo)* qualis lectio in ritualibus illis, tandem etiam sine parenthesis nota, usque in nostra tempora duravit; tametsi versio publica bibliorum, Episcopalis apud nos dicta, quae edita est sub Elisabetha regina, & altera illa sub Jacobo rege recognita & emendata, *septuaginta* semper habuerint; cum interim etiam in rituali illo anno 1637 infelicissime in Scotiam misso, juxta bibliorum versiones jam dictas, *septuaginta* tantum insereretur. Certe per ecclesiam etiam occidentalem numerus septuagenarius tantum, non raro, hic agnitus est, ut ex epistolis pontificiis canonibusque [i] liquet; tametsi pro exemplarium aliquot diversitate subinde itidem LXXII reperiatur. Obvia enim horum mentio ubi de chorepiscopis agitur. Caeterum in Vulgatae codicibus tam MSS. priscis quam editis, quasi tantum non universis *septuaginta duo* est hic, uti & commate ejusdem capitis 17, numerus [k]. Etiam in codicibus aliquot Graecis MSS. etiamnum exstantibus, saltem in codice Vaticano, ἑβδομήκοντα δύο, seu eadem lectio. Sed illos ad Latinorum exemplaria emendatos suspicatur Erasmus. Quin & in harmoniis vetustis Graecis Tatiani [l] & Ammonii [m] Alexandrinorum leguntur *septuaginta duo.* Sic igitur in exemplaribus unde harmonias suas confecere legerunt. Idem in dialogo de recta in Deum fide vetustissimo qui Origeni tribuitur haberi, ante notatum. Arabica item versio Romae anno 1591 edita habet ibi اثني وسبعين *duos & septuaginta.* Et Epiphanius, qui floruit sub annum 380, codicibus usus est in quibus idem numerus. Nam, de tunc a Domino designatis loquens [n], saepius ἑβδομήκοντα δύο pro certo eorum numero, velut ex sacro ipso textu, adhibet. Et lectionem ejusmodi fuisse antiquitus itidem receptam liquet ex Augustino, qui de LXXII ibi expressim loquitur [o]. Neque alia sane lectio in evangelio Lucae quae, in Hieronymianis, cum canonibus habetur. Ita etiam legisse Bedam nostrum [p] palam est Atque S. Cuthberti evangeliorum codex perpulcherrimus, qui in bibliotheca Cottoniana etiamnum visitur, circa annos abhinc 960, adeoque diu ante Bedam, manu exaratus (de quo ipso scribit Turgotus [q], nomine Simeonis Dunelmensis editus) eundem habet numerum; quemadmodum etiam tum codex evangeliorum quatuor aureis literis haud ita diu post Wilfridi archiepiscopi Eboracensis jussu pulcherrime conscriptus, qui a Beda [r] celebratus etiamnum in bibliotheca ad S. Jacobi servatur, tum codex alius vetustissimus nitidissimusque ab Atheilstano rege

[o] Can. 14. [p] Menaeo Martii 15. in Aristobulo, & Anthologio Octob. 18. Maximus Cytherensis in Metaphrasi Vitarum Sanctorum, ex Synaxariis Mart. 15. [q] Epiphan. adverf. haeref. lib. 1. De Incarnatione § 4 & in Anacephalaeosi § 135. [r] Antholog. 18 Octobris Romae 1598. [s] Ad Rom. xvi. 10. [t] Possevinus in Apparatu. [v] Tom. 2 pag 129. [x] Epist ad Marcum Papam pro exemplaribus Nicaeni Concilii, tom. 2. pag 623. [y] Lib 3 cap. 13. [z] Epist 127. Mansf. 6. [a] Ad Luc. x [b] Lib. 2. epist. 10. [c] Ad Luc. x. 1. [d] Venetiis 1542. [e] Ibid. 1538. [f] Londini 1535. [g] Ibid. 1541, &c. [h] Evangel diei S. Lucae [i] Anaclet. Epist. 3. Burchard Decret. 1. cap. 4. Ivo part. 5. cap. 58. (sed & vide cap 98.) Damaf. epist. 4. Leo epist. 88. Ivo part. 6. cap. 72. Gratian dist 68. can. 4, 5. Durand. Rational lib 2. cap. 10. [k] Videtis Erasmum hic, Bezam, Marianam, & Francisc. Lucam. Notat. in Bib'ia 473. [l] Cap 63. [m] Cap 117. [n] Adverf. haeref. lib. 1. De Incarnatione § 4. & in Anacephalaeosi §. 135. [o] Quaest. Evangelic. lib. 2. cap 14. & de Mirabilibus sacrae Scripturae, lib. 1. cap. 9. [p] In Luc. lib. 3. cap. 10. [q] Hist. Dunelm lib. 2. cap. 15. [r] Hist. Eccles lib. 5. cap. 20.

sub

ſub annum Chriſti 930 *Dorobernenſis cathedrae primatui* donatus, qui dein in ſolenni regum apud nos inaugurandorum adjuratione adhiberi diu ſolitus inter Cottoniana cimelia tandem locum ſortitus eſt. Praetermitto verſiones Saxonicas, Wicleſianam, Nicolai Malhermii Italicam, Rhemenſem, publicam in eccleſia Romana inter epiſtolas diebus feſtis proprias lectionem[s], & demum editiones huc pontificias omnino numero illi auctiori conſonas; unde etiam fidenter Hieronymus Xaverius in evangelica ſua hiſtoria ad imperatorem Mogolenſem Perſice conſcripta & a Ludovico de Dieu Latine verſa[t] eundem habet numerum ut plane recipiendum. Et pro eo contendere ſolent ex codicibus ſuis Latinis pontificii[v], aliam illam vetuſtiorem receptioremque, veluti Graeca, ſic loquuntur, ſide ſubnitentem, rejicientes. Jam vero ex illis qui numerum ſynedrii magni voluerint, ut dictum eſt, fuiſſe LXXII, ſeu ex tribu quaſlibet parem ſeu ſenarium, conciliare Graecae Vulgataeque lectionis evangelicae diverſitatem conantes, obſervant, & vere quidem, morem fuiſſe Ebraeis interdum, uti & aliis ſatis crebro, numero uti rotundo pro eo qui amplior fuerit, adeoque LXX pro eo qui revera eſſet LXXII. Ita LXXII illi interpretes Ptolemaici (de quorum numero illo dubitari non ſolet) ſaepiſſime nomine rotundo *ſeptuaginta* veniunt, quemadmodum etiam diſerte Joſepho[x] dicuntur patribuſque ubique chriſtianis, qui interim eos ex ſenario velut cujuſlibet tribus numero conſtitiſſe, id eſt LXXII fuiſſe, non dubitant. Sic etiam expreſſim Auguſtinus[y], *Quorum interpretatio ut ſeptuaginta vocetur, jam obtinuit conſuetudo.* Atque hoc paſſim quidem occurrit, eſtque, juxta hanc notionem, plane indubitatum in ſcriptis Judaeorum, chriſtianorumque tam orientis quam occidentis. Inde apud Eutychium patriarcham Alexandrinum MS. legitur, quod Ptolemaeus ille anno viceſimo regni ſui ad Hieroſolymitanos miſit,

فاتخص منها سبعين رجلاً من اليهود الى
الاسكندرية وامرهم ان يفسروا له التوراة
وكتب الانبيا من العبرانية الى اليونانية

Ut inde accerſeret ſeptuaginta viros Judaicos ad Alexandriam; eiſque juſſit ut ſibi interpretarentur legem & prophetas ex Ebraica in linguam Graecam. Simile habetur in rotundo *centumvirorum* Romae veteris, & *centumviralium* judiciorum & cauſarum nomine uſitatiſſimo apud Ciceronem[z], Quintilianum[a], alioſque ſatis obvios tam juriſconſultos[b] quam hiſtoricos[c]. Et ad Cottam Ovidius[d], qui etiam ipſe centumvir fuiſſet,

Utque ſui ſolitus, ſediſſem forſitan unus
De centum judex in tua verba viris.

Lucanus item ad Piſonem.

Et firmare jubet centeno judice cauſam.

Graecis pariter illi ἑκατὸν ἄνδρες *centum viri*[e] dicti. Atqui interea agnoſcitur numerum centumvirorum ſic dictorum primo verum fuiſſe centum & quinque. Sextus Pompeius[f]; *Cum eſſent Romae triginta & quinque tribus, terni ex ſingulis tribubus ſunt electi ad judicandum, qui centumviri appellati ſunt; & licet quinque amplius quam centum fuerint, tamen, quo facilius nominarentur, centumviri ſunt dicti.* Quid quod etiam numerus ille poſtmodum uſque ad centum octoginta exereſcens (ut legitur apud Plinium[g]) rotundi illius numeri nihilominus ſemper retinuit nomen, quo & ipſe non ſemel utitur[h]? Etiam de centuria in finibus regundis Varro[i]; *Centuria primo a centum jugeribus dicta, poſt duplicata retinuit nomen; ut tribus multiplicatae idem tenent nomen*, quaſi a tribus partibus ſeu parte tertia *tribus* primo dicta & ſemper retenta, in ſignificationem, qua numerum ſpectat, perquam diſcrepantem poſtea tranſmigraſſet. Nemo itidem neſcit rotundo *decimae* nomine nunc partem majorem, nunc minorem, ex uſu loquendi, ſeu tam ſubſtantiam, ut loquuntur in ſcholis, quam quotam venire ſolere. Id genus ſunt alia. Ex uſu ac libertate hujuſmodi loquendi exiſtimatum eſt, tum deſignatos illos a Domino diſcipulos tum ſynedrii magni patres ex ipſa inſtitutione fuiſſe quidem LXXII, ſed utroſque dictos numero rotundo ſeptuaginta, velut idem ipſum ſeu LXXII ſatis innuente. Druſius, loco ante citato[k], *Similiter obſervatum Ebraeis, judices ſynedrii majoris fuiſſe numero ſeptuaginta duos, licet abſolute vocentur judices Sanhedrin ſeptuaginta, eorumque conſeſſus dicatur domus judicii* של שבעים *hoc eſt, ſeptuaginta judicum. Theſictha* 46, 1. *Scripſit Moſes ſeptuaginta duos ſenes, ſex e ſingulis tribubus. Alibi lectum, domus judicii ſeptuaginta & unius.* Grotius autem, *Sed & ſynedrium quod a Moſe conſtitutum eſt, ad cujus exemplum hos Chriſtus elegit, quomodo apoſtolos ad exemplum phylarcharum, fuiſſe capitum LXXII, Judaei nonnulli prodiderunt, quos inter ſcriptor Pheſicthae.* Caeterum, quemadmodum in hiſtoria ſynedrii hujus inſtitutionis ſacra nullum numeri adſcitorum ſeptuagenario majoris veſtigium expreſſum habetur (ut ſcilicet numerus verus cum principe fieret ſeptuaginta unus) ita omnino reclamat ſchola Talmudica, paſſim (ut tum ex ante allatis tum ex ſequentibus obiter & luculentius conſtat) ſeptuaginta adſcitos agnoſcens, hoſque cum principe ſeptuaginta unum appellitans. Et recte quidem Druſius ibi lectorem ablegat ad Levi Gerſomidem, qui loco ab ipſo indicato optime & ad Talmudicorum ſuorum mentem de ſeptuaginta principi adſcitis loquitur. Verba ſunt[l], סנהדרי גדולה היה במספר שבעים איש כמו שמצאנו במשה שאמר לו השם יתעלה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת וגו' והוא היה מופלא שבבית דין והיו שבעים ואחד: *Numerus ſynedrii magni erat virorum ſeptuaginta, juxta id quod reperimus apud Moſem, dixiſſe ad eum Deum O. M. congrega mihi ſeptuaginta viros e ſenioribus Iſrael, quos tu noſti, &c. Atque ille erat conſiſtorii*

[s] Miſſal. Rom. in Lucae feſto. [t] Pag. 314. [v] Baron. tom 1 ann. 33 § 38. Cornel. a Lapide ad Luc. x 1. Maldonatus, Adam Contzen, alii ibidem [x] Lib 12. cap 2. [y] De Civitate Dei, lib. 18. cap 43 [z] De Oratore 1. Orat. pro Cecinna, &c. [a] Lib 4. cap. 1. lib 4. cap. 2. lib. 11. cap. 1. [b] D. tit. De Inofficioſo teſtam. l. 17. C. De liberis praeteritis l. ult. Paul. ſent. 5. tit 16. [c] Valer. Maxim lib. 7. cap. 7, 1. [d] De Ponto, lib 3. eleg 5 [e] Dio lib. 54. &c. [f] In Centumviralia Judicia. [g] Lib. 6. epiſt. 33. [h] Lib 1. epiſt. 5. [i] De Lingua Lat. 4. [k] Ad Luc. x. 1. [l] Piruſh ad Horaioth, fol. 205. col. 1.

princeps;

princeps; adeoque fuere septuaginta & unus. Tantundem idem alibi [m], uti & magistri reliqui saepissime. Et quod adfertur a viris summis ante citatis e *Phesiktha*, tantorum manium pace dictum sit, non sine hallucinatione aut incuria nimia adjectum est. Innuitur scilicet codex qui *Pesiktha Zotertha* dicitur, quingentis & quinquaginta ferme abhinc annis [n] ab anonymo, sed Talmudicee doctissimo, Judaeo conscriptus, atque in superioribus saepius laudatus. Habet autor ille quae de modo collegas ex praecepto divino sortibus adsciscendi tradidere ex suis veteres, & ad illud de Eldad & Medad [o], *Fuere illi in conscriptis*, expressim quidem ait, כלכד שכתב משה שמות שבעים ושנים זקנים ששה מכל שבט *Sciendum est*, aut *inde discendum, Mosem conscripsisse nomina septuaginta & duorum presbyterorum, sex scilicet ex qualibet tribu*, adeoque Eldad & Medad fuisse inter sic conscriptos; juxta superius ostensa. Et conscriptos duplici notione & posse & debere sumi palam est; nimirum, aut de primo conscriptis LXXII unde LXX seligerentur, aut de conscriptis, per nominis PRESBYTERI sortes, in schedulis tantum LXX sic inscriptis. Caeterum revera nihil omnino in *Pesiktha* reperitur quod innuere potest collegas plures fuisse quam septuaginta, sed tantum septuaginta duos conscriptos, e quibus septuaginta, secundum superius allata, seligerentur. Alibi item expressim autor idem ad illud de Mose [p], *Rex erat in Jesurun, cum colligerentur capita populi simulque tribus Israel*, כניד inquit [q], הכתוב כשישראל מושיב ישיבת זקנים מלמטה מלכות שמים מתקיימת מלמעלה בהתאסף ראשי עם אלו שבעים זקנים : *Indicat scriptura haec, quamdiu Israelitae synedrium seu consessum presbyterorum infra seu in terris observant seu adhibuerint, regnum coelorum, seu futuri seculi beatitudinem, desuper stabiliri*, id est, nutu sanctissimi Numinis. *Atque id quod de congregandis populi capitibus ibi adjicitur, significat septuaginta presbyteros illos.* Tantundem legitur in *Sepher Siphri* [r], alibique. Nec de alio omnino collegarum numero, utcunque primo confecto, loqui solent id genus scriptores. Accedat hic, Philonem, Judaeum antiquissimum, certo numerorum discrimini accuratius passim prae aliis addictiorem, de septuaginta hic collegis etiam, nec pluribus, saepius loqui. De Spiritu Dei verba faciens [s]; Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ Μωυσέως πνεῦμα, ὁ ἐπιφοιτᾷ τοῖς ἑβδομήκοντα πρεσβυτέροις, &c. *Talis est etiam Mosis spiritus, qui ingreditur* aut *occupat* (interpres ibi, *qui visitare solet*) *illos septuaginta presbyteros*, &c. Alibi item de numero septuagenario, qua praecise talis est, agens, Οὗτός ἐστιν, inquit [t], ὁ ἀριθμὸς Μωυσέως τῷ σοφῷ γνώριμος· τοὺς γὰρ ἀριστίνδην ἐκ πάσης τῆς πληθύος ἐπιλελεγμένους, ἑβδομήκοντα εἶναι συμβέβηκεν. *Numerus hic est Mosi sapienti illi familiaris. Nam optimates ex omni numero selecti septuaginta fuere*; ubi plane pro rotundo numero LXX innuente septuaginta sumi nequit. Nam haud aliter numerum illum ibi intelligere se profitetur quam siclorum numerum septuagenarium illum quo usi sunt tribuum principes in phialis tabernaculo [v] consecrandis. Illum autem tantum septuaginta significare nemo dubitabit. *Laudat etiam*, inquit Philo [w], *Moses* καὶ τὴν δεκάδι πολυπλασιαζομένην ἑβδομάδα, τοτὲ μὲν ἑβδομήκοντα φοίνικας παρὰ ταῖς πηγαῖς εἶναι λέγων· ἐν ἑτέροις δὲ πρεσβυτέρους μόνους ἑβδομήκοντα, &c. *Septenarium numerum denario multiplicatum, nunc septuaginta palmas ad fontes memorans, nunc septuaginta solos presbyteros, quibus datus est Spiritus Dei propheticus.* Quisquamne illum hic de alio quam ipso ad amussim septuagenario eorum numero loqui existimare queat? Atque eandem in rem emaculandae sunt Philonis editiones Graecae, quae habent omnes alio in loco, ubi [x] de presbyteri nomine loquitur, numerum septuagenarium septimum. Ita enim legitur, Οὕτω δὲ τοὺς συνέδρους τοῦ θεοφιλοῦς λαοῦ ἕνδεκα ἑβδομάδων ἀριθμὸν εἰληφότας πρεσβυτέρους ὀνομάζειν ἔθος. λέγεται γὰρ, συνάγαγέ μοι ἑβδομήκοντα ἄνδρας ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων Ἰσραὴλ, &c. quod plane sonat, *Ita etiam synedros cari Deo populi ex undecies septeno numero consistentes presbyteros vocare mos est; juxta quod dicitur, Congrega mihi septuaginta viros e presbyteris Israel*, &c. Nemo non videt pro ἕνδεκα legendum, aut ut vult Lorinus [z] ἐκ δέκα, aut simpliciter δέκα, ne numerus ab ipso intellectus nimis sic exerceat. Adeoque non omnino de praeciso septuagenario adscitorum numero dubitavit Philo, uti nec Judaeorum, quantum video, reliqui. Patres item christiani vetusti, ut Theodoretus [a], Hieronymus [b], Ambrosius [c], Hilarius [d], Nazianzenus [e], Beda [f], de septuaginta tantum presbyteris illic, ut numero certissimo, loquuntur. Id tamen praetereundum non est, Hilarium, ubi [g] a Mose ait *institutum in omni synagoga* (non in synagoga seu proseucha qualibet, seu quolibet auditorio sacro, quod *synagogae* nomine venit, sed in tota illa Ebraeorum seu universa synagoga seu ecclesia) *septuaginta esse doctores*, subjicere paulo post, eosdem seniores (ut institutorum hic successores) fuisse legis celebratissimos in sermonem Graecum interpretes illos. Atque ita quos *septuaginta* vocamus, & septuaginta duos fuisse recipimus, ille quidem pro eisdem vult accipi. Sed demum de numero hic adscitorum septuagenario ut praecise definito, & septuaginta unius, adjuncto Mose seu principe, loquuntur obiter viri eruditissimi tam e pontificiis quam reformatis, idque in commentariis ad Numerorum caput undecimum, Matthaei quintum, de republica Ebraeorum, aliterve conscriptis. Ita sane Raymundus Martini [h], Victoria Porchetus [i], Petrus Galatinus [k], Petrus Brutus [l], uti & Joannes Picus Mirandulanus [m], Petrus Bongus [n], Petrus Crinitus [o], Theodorus Beza [p], Angelus Caninius [q], Cornelius Bertramus [r], Carolus Sigonius [s], Gilbertus Genebrardus [t], Alphonsus Abulensis [v], Franciscus Turrianus [x], Cornelius a Lapide, Petrus Cunaeus [y], Guilielmus

[m] Fol. 184. col 3. [n] R Gedaliah in *Shalsheleth*. fol. 33. b. [o] Numer xi 26. [p] Deut xxxiii 5. [q] Fol. 92 col 2. [r] Fol 61. col. 1. [s] Lib. de Gigantibus. [t] Lib. de Migratione Abrahae. [v] Numer. vii. 13. 19, &c. [w] Lib. de Profugis. [x] Lib. de his verbis, *Resipuit Noe*. [y] Numer xi. *[illegible]*. [z] Quaest. in Numer. xx. & xxi. [a] Epist. 127. ad Fabiolam Mans. 11 & 13. [b] In Mansione 15. [c] Ad Psalm. 2. [d] Orat. 26. [f] Quaest. in Numer cap 9. [g] Enarrat in Psalm. ii. [h] Pugione Fidei Dist 3 cap 22. [i] Cont a Ebraeos, part. 1. cap. 2. [k] De Arcanis Catholic. Verit lib. 4 cap 5. [l] Lib. adversus Ebraeos. [m] In Apologia Conclus. 5. [n] De Numerorum Mystica significatione, part. 2 fol 157. [o] De honesta disciplina, lib. 25 c. p. 3. [p] Ad Mat. v 22. [q] In locis N. T. cap. vii. [r] Polit Jud c. v. [s] De Rep Hebraeorum, lib 6. cap 7. [t] A. M. [illegible] & 4003. [v] Ad Numer. xi Quaest. 62, 63, &c. & Deut. xvii. quaest. 7, &c. [x] Apud Lorinum Num xi. 16. [y] De Rep. Hebraeorum, lib. 1. cap. 12.

Schikartus[a], Joannes Cnellus[a], Constantinus L'Empereur[b], Stephanus Menochius[c], Jacobus Salianus[d], Jacobus Usserius[e] Armachanus, commentator in Raymundum, alii, nec pauci, recentiorum; quod nec lectorem imparem fugere potest. Quin vero accedat etiam illud in Sixti Quinti constitutione de septuagenario cardinalium suorum numero, quem parilem facit Mosaico illi, indeque vult in ecclesia Romana imitandum. *Ut veteris*, inquit[f], *synagogae figura sanctae & apostolicae ecclesiae veritati respondeat, sequi cupientes mandatum Domini factum ad Moysen de congregandis septuaginta viris de senibus Israel, quos nosset senes populi esse & magistros, ut secum onus populi sustentarent, & non ipse solus gravaretur, super quos ad ostium tabernaculi ductos, loquente Domino, Spiritus requievit, de praedictorum fratrum nostrorum consilio perpetuo statuimus & ordinamus ut in posterum connumeratis omnibus cujusque ordinis episcopis, presbyteris & diaconis cardinalibus, qui nunc sunt, quique in futurum creabuntur, cuncti simul numerum septuaginta nullo unquam tempore excedant; ac talis numerus quovis praetextu, occasione vel causa etiam urgentissima minime augeatur.* Ita quidem ille uti & cardinales sui, quorum consilium sequitur, securi, ut debuere, de numero hic presbyterorum illorum Mosaicorum, in synedrii magni institutione, septuagenario, unde fit exemplum parili cardinalium numero. Etiam diu ante Sixtum Quintum, Joannes Papa VIII ad cardinales suos scribens de causis litibusque definiendis, *Quippe cum*, inquit, *sicut nostram mansuetudinem Moysi, ita & vestram fraternitatem septuaginta seniorum, qui sub eodem causarum negotia dijudicabant, vicissitudinem gerere certum habeamus.* Habetur[g] e codice vetusto bibliothecae Vaticanae. De numero cardinalium hic quaestio non fit; quem voluere aliqui[h] esse LXXII, non illum in Mosaicis hisce sed in discipulis Domini LXXII in Vulgata missis numerum respicientes, cum interim agnoscant pro arbitrio papae sive plures sive pauciores rite satis instituendos. Sed demum haud omnino dubitandum videtur quin ille fuerit verus cooptatorum a Mose presbyterorum numerus, adeoque ipsum synedrium e septuaginta uno, numerato simul Mose, constiterit. Et satis est quidem rarum hac de re dubitari. Imo apud Talmudicos passim tam recipitur hoc quam apud christianos, quatuor fuisse evangelistas, duodecim apostolos, id genus alios numeros. Permira autem videtur in diversium argumentandi illa ratio de numero rotundo pro amphori usurpari solito. Siquidem, quoties de amphori certi sunt scriptores, ut de recepto illo LXXII interpretum, seu, dum lectionem evangelicam illam apud Lucam de LXXII discipulis tuendam volunt aliqui, atque inde sibi videntur esse de illo numero certi securique, aliisque de ejusmodi numeris, etiam in vulgari loquendi passim formula, tralatitium est, juxta ante ostensa, rotundos numeros minores, brevitatis causa, adhiberi, quibus quod excurrit satis intelligatur. Sed ullane in ratione ejusmodi vis, unde sequatur etiam numerum aliquem rotundum, ipsaque in prima institutione sic expressum definitumque, pro ampliore capiendum, ex loquendi illa formula quae ad notissimos numeros ampliores tantummodo spectat? Dixeritne quis per LXX judices in Taprobana, ut refert Plinius[i], qui de rege post appellationem a XXX rectoribus cognoscerent, LXXII intelligendos, quia alicubi is numerus pro LXXII sumitur? Certe non majori cum ratione quam si XXX ibi XXXII significare autumaret. Atque illi qui LXXII collegas Mosi hic inde adscitos volunt, synedrium magnum e LXXIII constare necesse est ut concedant. Sed ut numerus ille synedrorum Ebraeis est inauditus, ita alter ille LXXI est passim, ut diximus, pro synedrio magno receptissimus.

IX. Ita etiam indubitanter sensere patres Nicaeni, si fides habenda canonibus Nicaenae synodi Arabicis quos Alexandria e patriarchae ibi codice MS. descriptos Baptista Romanus presbyter e societate Jesu, illuc a Pio quarto missus ad invitandum patriarcham ad concilium Tridentinum, secum Romam attulit redux, & non sine Joannis Senati mercatoris Alexandrini linguam Arabicam probe callentis ope, Latine vertit, & tam Alphonso Pisano quam Francisco Turriano (nec tamen eisdem semper verbis) typis edendos communicavit. Habentur etiam ex illorum editionibus in conciliis a Nicolino, Binio, aliisque collectis. Legitur autem ibi[k]; *Similiter statuimus ut omnes archiepiscopi semel per annum apud patriarcham suum conveniant, & in eo concilio faciant ad eundem modum* (canone praecedente praescriptum) *in omnibus rebus & in peccatis quae in locis eorum contingunt, faciantque hoc ne in judicio eorum sit fraus, sed potius tale sit quale erat judicium septuaginta seniorum cum filiis Israel, qui causas suas Moysi proponebant. Sic etiam episcopi apud patriarcham facere debent, & dispertiatur benedictio patriarchae secundum vires omni provinciae, & omni loco magno vel parvo, quae sub potestate ejus sunt; mittaturque ei singulis annis, ut inde vivat & alatur; caretque excommunicatione hic canon.* Sic Latina edita. Codex Arabicus habet,

وان يجتمعوا المطارنة الي بطريركهم مرة واحده
في كل سنة ولا يتاخرون عن ذلك
ويفعلون مثل ذلك في جميع الامور والحوادث
التي تحدث في بلدانهم لئلا يكون
في القضاء جور ولا محاباه حسبما كانوا
قضاة بني اسراييل السبعون يرفعون الي

[a] Lib. de Jure Regio, cap 1. theor. 2 &c. [a] Versione tit. *Sanhedrin*. [b] Tit. *Middoth*, cap. 5. § 3. [c] De Republ Hebr. lib. 1. cap 5. § 6. [d] Annal. Vet. T ann. 2514. num. 743, 744. [e] Annal. V T ann 2514. [f] Constitut. ann. 1586. Bullar. Cherubini tom 2 in Sixto Quinto Const. 50 [g] Baronius tom. 10 ann. 882. § 8. Binius Concil. tom. 3 part 1. 3. p. 94. edit. 1618. Antonius Augustinus epitom. Juris Pontifi ii, lib 1 part 4 cap. 5. alii. [h] Albericus de Rosate in Rubr. D. tit de Statu Hominum, Martinus Laudensis de Cardinalibus, part. 2. quaest 2. alii. [i] H N lib. 6 cap. 22. [k] Cap 41. apud Nicolinum Concil. tom. 1. pag. 554. & 584. apud Binium Concil. tom 1. pag 336. & 359. edit. 1618 in Canonis prope finem summae Concil. &c.

موسي

موسى النبي جميع قضاياهم وكذلك فلتفعل
الاساقفة ايضا ببطريركهم وليفرض على
كل مدينة وبلدة كبيرة كانت او صغيرة
تكون تحت يدي البطريرك بركة تكون له
بكل سنة بقدر احتمال ذلك الموضع ويبعث
بها اليه في كل عام يستعين بذلك
على اموره وهذا الباب بغير حرم لان هذه
الرسوم باسم البركة تكون

Respondent fere hisce Latinis superius allata. Sed pro *similiter statuimus* subaudiendum est hic, ut in reliquis, quod primo capiti & nonnullis aliis praefigitur, ut sequentibus inserviens امرنا *statuimus* seu *edicimus*, & pro *in peccatis* substituendum *eventibus*, *pro re nata*, aut quid ejusmodi, quod الحوادث est. Nec quid τῷ *seniorum* respondet in Arabico. Tantum *septuaginta* memorantur. Legendum etiam *qui attulere causas eorum omnes ad Mosem prophetam*. Et in fine adjiciendum, *Quoniam constitutio haec benedictionem attinet*. Subjungitur in editione Alphonsina, *Habes in hoc canone fundamentum antiquissimum annatarum quas vocant*. Nec a canone ipso hoc ita distinguitur ut pars esse non videatur. Sed plane interpretis aut editoris est illud assumentum. De numero episcoporum nihil hic definitum. Sed Mosis collegas fuisse septuaginta, autores canonis illius sensisse manifestum est, adeoque ubi patriarchalis amplitudo resque aliae permitterent, eundem numerum ex imitatione adhibendum. Certe etiam consistorij, in occidentali christianismo vetere, episcopalis ejusdem ipsius, atque, ut veri est satis simile, inde nati numeri mentio in jure Caesareo occurrit. Valentiniani, Valentis & Gratiani Augustorum edictum hujusmodi habetur [l] ad Claudium praefectum urbis, *Quoniam Chronopius ex antistite idem fuit in tuo qui fuerat in septuaginta episcoporum ante judicio, & eam sententiam provocatione suspendit, a qua non oportuit provocare, argentariam multam*, quinquaginta scilicet librarum argenti, *quam hujusmodi facto sanctio generalis imponit, cogatur expendere. Hoc autem non fisco nostro volumus accedere, sed his qui indigent fideliter erogari. Dat.* VIII. *Id. Jul. Valentiniano N.B.P. & Victore consulibus*, id est, anno Christi 369. Atque hinc quidem est interpolata illa de clerico ante definitivam sententiam appellante lex in codice Justinianeo [m], nulla judicii ejusmodi septuagintaviralis, aut de Chronopio hoc, mentione habita. Quae supra attulimus Arabica habemus e codice amplo ac vetusto canonum orientalium MS. [n] quem ex oriente allatum bibliothecae publicae Oxoniensi vir nobilissimus Thomas Roe, eques auratus, ex legatione a magnae Britanniae rege ad Turcarum imperatorem redux dicavit [o]. Illic autem jam memoratus canon est 46, qui in Latinis est 41. Et certe, quoniam alius forsan opportunior non erit locus, per digressiunculam hic visum est de canonibus illis ex MS. jam dicto quaedam adnotare quae curiosioribus in disciplina veterum ecclesiastica, maxime circa patriarcharum & episcoporum dignitatem, ingrata aut injucunda fore existimare nequivi; utcunque interea de auctoritate canonum illorum senserint. Post canones apostolicos aliosque aliquot, atque alia nonnulla de disciplina concilii congregandi, sequitur [p],

كتاب قوانين المجمع الثلثماية وثمانية
عشر وهو الاول من الكبار وكان اجتماعهم
على اريوس في نيقيه على عهد الملك
قسطنطين بحضور سلفسطرس بطريرك
روميه والاسكندرس بطريرك الاسكندرية

Liber canonum concilii trecentorum & octodecim, quod primum erat generalium seu *magnorum. Congregatum autem erat in Arium Nicaeae, jussu Constantini imperatoris, praesentibus ibi Silvestro patriarcha Romano & Alexandro patriarcha Alexandriae.* Praefatio dein habetur de sententia excommunicationis lata in Arium ejusque dogma, & de symbolo fidei quale legimus apud Gelasium Cyzicenum [q]. Tres autem praeterea fuisse etiam hic dicitur actorum illius concilii libros; primum, quamplurimorum canonum; secundum, canonum viginti; tertium, de literis aliisque rebus imperatoris ad concilium illud spectantibus. Proxime vero subjunguntur canones viginti Graecis illis & Latinis notissimis satis consoni. In ultimo autem horum canone, qui est de genuflexione diebus dominicis & pentecostes, legitur eum expressim latum in eos qui

يسجدون في ايام الاحاد ومن الفصح
الى عيد يوم الخمسين اي الفنتيكوستي

genibus flexis adorarent in feriis primis, seu dominicis, *& a paschate ad festum quinquaginta dierum, id est, pentecostes*. Subscribitur etiam ibi finis viginti canonum illorum ut Nicaenorum. Adjicitur statim, esse insuper octoginta quatuor canones ejusdem concilii, sed ita ut priores illorum viginti non multum a viginti seorsim ante scriptis discrepent, sed interim discrepent. Decimusquartus autem in Arabico est quod in Latinis velut prioris seu decimitertii epitome aut pars habetur. Inde decimusquintus in Arabico est in Latinis 14, decimussextus 15, & decimusseptimus 16, ubi emendandum illud in Turriani editione (ut habetur, tum in Binio tum in Nicolino) *diaconus non debet excommunicare priusquam episcopus*, &c. Arabica sunt

[l] C. Theod. l. lib. 11. tit. 36. seu *Quorum appellationes non recipiantur*, l. 19. in aliis 20. Baron. tom. 4. anno 369. § 40. [m] Tit. de Episcopali Audientia, lib. 2. [n] Fol. 108. 2. cap. 46. [o] Anno 1628. [p] Fol. 91. [q] Part. 2. cap. 27, & 3, cap. 36.

ولا يتقرّب الشمّاس قبل القسّيس لان درجة الشمّاس دون درجة القسّ ودرجة القسّ دون درجة الاسقف

Et non debet diaconus offerre[r], seu *communicare*, (ut recte in Alphonsinis legitur) *ante presbyterum, quia gradus diaconi inferior est presbytero, & gradus presbyteri inferior episcopo.* In Latinis decimusseptimus contiuet 18 & 19 Arabicorum; adeoque in illis canon 18 est Arabice 20; 19, 21; 20, 22; similisque dein ordo habetur usque ad 26 in Latinis, & 28 in Arabicis. Vigesimus nonus Arabice est de mulieribus immundis ab ecclesia & eucharistia arcendis, qui in Latinis praetermittitur; adeoque 27 in Latinis est 30 in Arabicis; 28, 31; 29, 32; 30, 33; 31, 34; ubi pro *Si quis ad fidem orthodoxam convertatur, recipiendus est in ecclesiam per manus episcopi vel presbyteri, qui praecipere debet ut anathematizet cunctos qui contra fidem orthodoxam faciunt*, &c. Arabica sunt

وان من يرجع الي الايمان من الاريوسيين ليقيمه الاسقف وايضًا القسّيس بين يديه في الكنيسة المقدسة ويامره ان يحرم جميع المنشقين

Et si quis ad fidem revertatur ex secta Ariana, recipiat eum in ecclesiam sanctam episcopus, uti etiam presbyter, eique praecipiat ut anathematizet omnes haereticos, &c. In sequentibus canon Latinus 32 est in Arabico 35, ubi pro *sed qui fuerunt ex secta Caguadanorum, aut Cabariorum, aut Tamiamorum*, ut in Turriani editione, seu *ex haeresi Cudanorum, aut Cabazorum, aut Talmanorum*, ut in Alphonsiois, legitur

واما ملة القودانيه والقبادية والطيمانية

Sed qui fuerint ex secta Cudaniorum, aut Cabaliorum, aut Timaniorum, &c. Sectio autem ejusdem in Latinis, *sic agendum est*, & deinceps in Arabicis, est canon 36. Latinus autem 33, qui sic responderet Arabico 37, ibi non habetur, sed alius omnioo, de quatuor patriarchatibus per totum orbem, nec pluribus, admittendis; scilicet

وان كانوا البطاركة في جميع الدنيا اربعة لا غيرهم مثل كتب الانجيل الاربعة والانهار الفردوسية الاربعة

Sint patriarchatus in toto orbe quatuor, nec plures; instar quatuor evangelistarum, & quatuor fluviorum paradisi, adjectis aliis similibus de numero quaternario rerum quibus fundatur seu sustinetur orbis universus. Dein الريس منهم *princeps eorum* fit Romanus, ut a Petro ex institutione apostolica deductus: Secundus Alexandrinus, ut a Marco Evangelista: Tertius Ephesinus, ut a Joanne Evangelista: Quartus Antiochenus, ut itidem a Petro

الرسول ايضاً راس الحواريين

Apostolo atque principe apostolorum. Accedunt illic alia de patriarcharum & episcoporum gubernatione. Atqui interea Hierosolymitanus episcopus habetur etiam patriarcha in canone hic Arabicorum decimo, alias etiam eisdem in canonibus, nec semel, episcopus tantum vocatus. Ita etiam Constantinopolitanus in eorundem 41. Arabicus autem 38 de singulari est honore Patriarchae Ephesini, nomineque الكثوليكس *catholicus* ei tribuendo كما رسمه ديونيسيوس المعلم *juxta quod de eo constituit Dionysius Doctor*, de honore item اسقف *episcopi* Hierosolymitani.

Dein etiam de dignitate singulari episcopi Thessalonicensis & Seleucensis, cui etiam *catholici*[s] nomen praebetur. Adeoque pars posterior hujus habetur in Latinorum trigesimo tertio. Latinus dein 34 satis respondet Arabico 39, excepto quod pro eo quod ibi dicitur de patriarcha Ephesino, *& sedes ejus debet esse sexta post episcopum Hierosolymitanum*, Arabica sunt

ويصير مجلسه في الرتبه السابعة بعد اسقف اورشليم واسقف الحبش

Et sit sedes ejus in concilio septima post episcopum Hierosolymitanum & episcopum AEthiopum. Et dein sequitur, quod in canonibus illis aliisque solenne est, فكل من خالف هذه السنّة تحرمه جماعة السينودس *Et quisquis hanc constitutionem violaverit, tota synodus eum anathemate ferit.* Trigesimus quintus in Latinis est 40 in Arabicis, ubi pro eo quod est in Turriani editione, de praelato ab episcopis Persidis ibi locum patriarchae obtinente, *Tamen non licet immittere se ad constituendum ordinem ecclesiae, sed potius in omnibus sint metropolitanis & patriarchae obedientes: Et qui contradixerit, synodus eum excommunicat*; Et in Alphonsina, *Ne liceat istis in statutis & legibus ecclesiae quicquam solvere aut ligare, quin potius in omnibus obediant metropolitanis & cunctis patriarchis*; Arabica sunt,

فليس لهم ان يحلّوا ولا يربطوا في سنن الكنيسه او يزيدوا فيها او ينقصوا منها براي نانفسهم ولكن يكونوا في كل شي خاضعين لبطرك انطاكيه ولجامعة الرووسا

id est, *Nec liceat eis in constitutionibus ecclesiae solvere quid aut ligare, nec addere quid illis, nec ab illis quid auferre, ex sui sententia; sed in omnibus rebus sint subjecti patriarchae Antiocheno*

[r] Vide Can. 18. in Graeca.

[s] Vide Jo. Morinum lib. 1. Exercit. Ecclesiastic. 3. pag 32.

tiocheno

I

tiochenо & consistorio praelatorum. Et adjicitur anathematis illud carmen solenne quod in Pisaniana deest. Quadragesimum primum in Arabicis Latina versio non habet,

وبعد هذا المجلس صيّرت بطريركية
صاحب افسس ايضًا لصاحب القسطنطينية
وصيّر ثانيًا في الدرجة وصيّر صاحب
الاسكندرية ثالثًا *Et post sedem hanc* (Antiochenam, canone proxime superiore memoratam) *sit patriarchatus Ephesinus, uti etiam Constantinopolitanus sit gradu secundus, & Alexandrinus tertius.* Versionis canon trigesimus sextus Arabice est 42, ubi pro verbis illis de catholico AEthiopum, *Et si acciderit ut concilium in Graecia habeatur, fueritque hic talis patriarcha AEthiopum, habeat septimum locum post praelatum Seleuciae, est quae in provincia Babyloniae in regno Zabur,* legitur

وان عرض امر تجتمع فيه سينودس بارض
الروم وحضرهم فليجلس في المجلس الذي
هو دون السابع اعني الثامن بعد صاحب
سلق التي في المداين بابل العراق

Si contigerit quidquam unde congregata fuerit in Graecorum territorio synodus, & praesens ibi fuerit catholicus ille AEthiopum (neque enim ut in Latinis patriarcha vocatur) *sedem* seu *locum habeat qui septimo est inferior, id est, octavum post sedem antistitis Seleuciae, quae ex urbibus constat Babylonia & Airck.* Alibi itidem ubi Seleucia in hisce memoratur adjectum est[t]

وفي المداين *quae binarum est urbium,* ubi substituit interpres *civitatulae.* Trigesimus septimus Latine est Arabicus 43, cui pars est Latinus 38, adeoque 39 Latine est in Arabico 44; 40, 45; idemque servatur ordo usque ad 44, qui est Arabice 49. Latini dein 45 & 46 Arabicorum 50 respondent; atque inde 47, 51; 48, 52; qualis dein ordo usque ad 59 in Arabicis, qui Latine est 55. Latinus 56 est in Arabicis 60 & 61, adeoque 57 est in Arabico 62; 58, 63; 59, 64; 60, 65; 61 & 62, 66; 63, 67; unde similis ordo servatur usque ad 80, qui est in Arabicis 84. Atque numerus ille subscribitur etiam in Arabicis ut omnium canonum patrum 318, quo nomine simplice concilium illud illic, uti & alibi, solet denotari. Sunt quidem in hisce quae merito mirere. Viri insuper magni, etiam persuasionis pontificiae, unde primo Latine prodiere, de eis, nec immerito, dubitant[v]. Adjicitur autem in notis ad Gratianum jussu Gregorii XIII editum[x], *Tuneti & Alexandriae inventi sunt octoginta canones Arabice scripti sub nomine hujus concilii* Nicaeni, *qui Romae in Arabica & Armenica lingua scripti penes cardinalem Sirletum sunt, & nuper etiam in Latinam linguam conversi sunt & impressi.* Et de octogenario numero patres aliquos[y] concilio illi coaevos locutos esse, a nonnullis receptum est. Hac de re disputandi hic non est locus. Nec diutius digredimur, ad synedrium magnum, aliaque etiam ad ejusdem numerum e canonibus jam dictis qualitercunque firmatum spectantia, revertentes.

X. Adversum receptissimam illam de numero collegarum septuagenario sententiam adductum est, idque a viris aliquot summis, illud de septuaginta duobus presbyteris a Rabbi Simeone Ben Aizai non semel in corpore Talmudico memoratis; quasi inde eruta ipse institutionis Mosaicae numerus verus esset eliciendus. Legitur quidem in *Misnaioth* tituli *Jadim*[z], seu *de manibus* lavandis, אמר שמעון בן עזאי מקובלני מפי שבעים ושנים זקנים ביום שהושיבו את רבי אלעזר בישיבה שכל הזבחים הנאכלין שנזבחו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבעלים משום חובה חוץ מן הפסח ומן החטאת ולא הוסיף בן עזאי אלא העולה ולא הודו לו חכמים: *Dixit Simeon Ben Aizai accepisse se a septuaginta duobus presbyteris,* seu *senioribus, tempore quo collocarunt Rabbi Eliaezer in consessu* seu *cathedra sua, omnes victimas comesas, etiamsi nomine suo haud rite immolarentur, legitimas quidem esse, sed dominis suis,* seu *immolantibus, neutiquam prodesse, eo quod nomine suo rite immolari debuissent, exceptis tamen paschate & hostia pro peccato. Nec adjecit Ben Aizai quid ultra praeter holocaustum. Sed sapientes assensum ei non praebuere.* Idem habetur etiam in *Misnaioth* tituli *Zebachim*[a]. Sed pro שבעים ושנים זקנים ibi legitur שבעים ושנים זקן quasi diceres *a septuaginta duobus presbytero,* usurpato nimirum illic signanter numero illo singulari, ut unanimis septuaginta duorum ibi memoratorum consensus, velut hominis unici, plenius indicaretur. Gemara ibi, דכולהו בהדא שיטה הוו קיימי *quoniam omnes unico ordine dispositi erant.* Et glossa illic, בהדא בישיבה אחת היו יושבין וכולן הוא כאיש אחד *Simul erant, scilicet in consessu unico considebant, & omnes velut homo unicus.* Bartenorius autem numerum singularem adhibitum ait eo quod inde disceremus quod כלן הורו כאיש אחד *cuncti sententiam proferebant ut homo unicus.* Hic item Rabbi ille Eliaezer, sic istic simpliciter nominatus, dicitur בן עזריה *Ben Azariah,* qui floruit[b] post excidium templi secundi. At vero, re bene satis perpensa, mentio ejusmodi septuaginta duorum presbyterorum, qui collocarent R. Eliaezerum illum in cathedra, nil facit omnino ad probandum synedrii magni collegarum numerum, dum sui juris erant Judaei, manebatque politia a Mose instituta, ex septuaginta duobus velut ex institutis alterve constitisse. Accisis enim, seculis in illis, Ebraeorum sub imperio Romano rebus, & evanescente aut minuta cum eorundem politia veteri etiam pristina synedrii illius continuatione & usu (ut mox ostenditur, ubi de ejusdem duratione agitur) habuere quidem tam extra terram sanctam quam intra velut umbras quasdam tribunalium pristinorum

[t] Canon Arab. 38 & 39. & vide Latin. 33 & 34.
[v] Baronius tom. 3. ann. 325. §. 180. eod. anno Spondanus §. 42. alii.
[x] Dist. 16 cap. 12.
[y] Athanas. Epist. ad Marcum Papam pro exemplaribus Concilii Nicaeni, tom 2. pag. 623. Vide Ivon. Decret. part. 4. cap. 108. Gratian. dist. 16. cap. 12.
[z] Cap. 4. § 2 fol. 157. 2. in Talm. Babylonio.
[a] Cap. 1. fol. 12. 1. in Talmud. Babylonio.
[b] Vide *Sepher Juchasin,* fol. 38. 2. & 51. 1.

(qualia ſynedria illa Judaeorum in utraque Palaeſtina in codice utroque [c] pro collegiis & coitionibus illorum qualibuſcunque memorata) ſed interim inſtitutas non tam regiminis ſeu imperii aut juriſdictionis cauſa, ſeu ut tribunalia vera, quam doctrinae tradendae gratia, ut ſcholas ſeu auditoria. Neque enim tunc permiſſum eſt imperium ejuſmodi eis ut libere inde poſſent in ſuos illud cum juriſdictione exercere. Attamen quoad permiſſum eſt a principibus ſub quibus degerent, etiam in ſcholis illis ex ſumma erga doctores reverentia & conſoederata inter ſe, quemadmodum etiam ſuperioribus captivitatis ſeculis, diſciplina, imitatio quaedam erat imperii ac juriſdictionis civiliſque obedientiae, quae potius ſcholaſtica erat quam forenſis; ſed interim mixta. Quinetiam conſeſſus ejuſmodi doctorum illorum non ſolum ישיבות *Cathedrae*, ſed & ipſo nomine *ſanhedrin* ſeu ſynedriorum, poſtea appellitabantur; quod ſcimus tum ex citatis e codice utroque locis, tum ex eis quae ea de re juxta veterum diſciplinam affatim conſcripſere Abraham Zacuthus in *Juchaſin*, & Benjaminus Tudulenſis in Itinerario (ad quem videndus item Conſtantinus l'Empereur) & & Salomon Ben Wirga in שבט יהודה *Tribu Jehudae*, qui verba faciens de principibus Ebraeorum in Babylone & Perſide vetuſtis, מצאתי, inquit[d], בתשובת גאונים ראשונים ז"ל בשעה שישראל היו מבקשים להקים עליהם נשיא והוא נקרא נשיא ונקרא ראש הגולה היו מתקבצים כל ראשי ישיבות וראשי עם נדיבים וזקנים ושופטים אשר במלכות והיו באים לבבל ומיוחדים. שם בית גדול מעטרת משש ורקמה ומושיבין כסאות לכל ראשי הישיבות ולכל החכמים והזקנים ושם כסא להושיב הנשיא ב' כסאות מימינו ומשמאלו לראש ישיבת סורא ולראש ישיבת פומבדיתא וגו': *Comperi in doctorum celebriorum vetuſtorumque piae memoriae reſponſis, tempore quo Iſraelitae quaererent ſibi conſtituere principem (quem Naſi vocant & caput exſilii) congregatos cunctos academiarum rectores, & ultroneos populi rectores & presbyteros, & judices qui in regno eſſent* (ſuo ſcilicet ex inſtituto & principum indulto hic illic collocatos) *Babylonem iviſſe, ibique aedibus magnis aulaeis aliterque ornatis exceptos eſſe. Illic ſedes cuilibet academiarum rectorum, & cunctis ſapientibus & presbyteris, & ſedes ſplendida in qua collocandus princeps, & binae ſedes a dextra ejus & ſiniſtra, rectori academiae Surae, & rectori academiae Pombodithae*, &c. Atque inde ſolennem, ſed non ſine numero adſiſtentium ſeu adſeſſorum incertiſſimo, principis, quem ex tribu Juda tandem facit, electionem enarrat. Atque ita extra terram ſanctam revera fuere, ut nemo non videt, ſynedria, quoad vocis vim ſimplicem, tametſi non tam forenſia ſynedria quam ſcholaſtica, ut diximus. Jam vero ſeculis illis, id eſt, Eliaezeri Ben Azariah, qui ſic collocatus in cathedra a presbyteris ſeptuaginta duobus, temporeque ſequente, incerti erant collegarum ejuſmodi ſcholarum numeri, nec juxta priſtinam Terrae Sanctae, & quae in uſu dum ſui erant juris, diſciplinam omnino obſervati. Adeoque in celebrioribus ſcholis, velut Pombodithae, Surae, Nehardeae, alibique, tam intra quam extra Palaeſtinam, nec ſeptuagenarius nec aliquis alius certus habebatur velut ex Moſaico inſtituto numerus: Sed is pro re nata, utcunque forſan ſaepius affectatus, pro varia temporis locique ac perſonarum ratione, alius aliuſque fuit: Non aliter atque in politia permiſſa apud Anglos noſtros olim Judaeis, quibus inter ſe praeerat hic e ſuis *presbyter*, interdum etiam *epiſcopus* dictus (unde dignitas illa perampla *presbyteratus omnium Judaeorum totius Angliae* [e]) interdum etiam *magiſtri legis* [f] ex principum indultu, numero interim magiſtrorum qui cum eo praeeſſent ſatis, ut in ſimilibus, incerto. Quale pariter, ut exemplo veterum nixum, dicendum de Judaeorum ſynagogis hodiernis, tum in oriente tum in occidente, veluti Veneta, Piſana, Pragenſi, Amſtelodamenſi, id genus aliis. Certe ejuſmodi fuiſſe forſan exiſtimandum eſt ſynagogam illam in Joacimi aedibus Babylone, ubi Suſanna [g] accuſata; uti & סנהדרי גדולה *ſynedrium magnum* in abſolutionis moribundi formula, quae occurrit in libello צרי לנפש *Opobalſamo Animae* dicto [h]; qui viſitationis aegrotorum ritus ſolennes hodieque in Germania, Italia, alibique inter Judaeos adhiberi ſolitos continet. Poſt aegroti confeſſionem, is qui viſitationis officium praeſtat, & qui interſunt reliqui, יתירו לו קללות בסדר הזה *ſolvet ei diras*, ſeu exſecrationes qualeſcunque, *ad hunc modum*, ברשות בית דין של מעלה וברשות בית דין של מטה וברשות תורתנו הקדושה וברשות סנהדרי גדולה וברשות הקהל הקדוש הזה מותרי יהיו כל קללות אלות שבועות חרמים ארורים נדוים בטולים בשופים וכל דברים רעים וחלומות רעים שהושבו בבית שום יהודי או יהודית ובפרט אותם שחשבו על רבי פלוני או פלונית החולה הזה וגו': *Poteſtate*, ſeu auctoritate, *domus judicii ſuperioris*, coeleſtis, *& poteſtate domus judicii inferioris*, terreſtris, *& poteſtate legis noſtrae ſanctae, & poteſtate ſynedrii magni, & poteſtate conventus eorum qui jam interſunt, ſolutae ſint univerſae exſecrationes, juramenta, excommunicationes per Shematha, excommunicationes per Cherem, dirae, excommunicationes per Niddui, effata futilia, ignominioſa, & omnia verba mala, & ſomnia mala, quae evenerunt in domo alicujus Judaei aut Judaeae, maxime ea quae evenere Rabbi huic N. aut foeminae huic N. aegrotanti*, &c. Haud alia, puto, hic *ſynedrii magni* notio quam illa qua ſynedria pro loci ſeculorumque diſcrimine extra terram ſanctam in numero aliterque perquam variatim ſe haberent. Id genus ſunt alia. Quin ſane fieri non poſſe videtur ut alia in notione locos illos e *Miſnaioth* de ſeptuaginta duobus allatos intelligant magiſtri. Alias enim indubitanter paſſim, ubi de ipſo ſynedrio magno loquuntur, ſeptuaginta tantum faciunt principi collegas, ut dictum eſt; cui ſententiae adeo receptae ſi derogaſſent, aut derogaſſe eis viſum fuiſſet, dictum illud R. Simeonis Ben Aizai proculdubio tantundem adnotare voluiſſent. Et verba quidem in commentariis, uti etiam in Gemara, ut vides, ſignantius animadvertunt, nihil omnino de numero aut dubitantes, aut ad verum ſynedrii magni numerum illum ullatenus attinere exiſtimantes. Et demum temere nimis inde aliundeve pronunciarunt viri alioquin doctiſſimi de numero hic ſeptuaginta duorum, ut, inter alios, etiam Guilielmus Poſtellus [i], *Septuaginta duorum auditorum Moſis ſenatum*

[c] L. 29 C. Theodoſ lib. 16 tit. 8. & l. 17. C. Juſtin. tit. De Judaeis. Videſis Cujacium lib 7. Obſervat 30. [d] Fol 36. 2. *Adrianopoli.* [e] Rot. Cart. 1. Regis Joannis part. 1 membrana 28. Cart. 171. [f] Rot. Pat. 34 Hen. 3 membrana 3. [g] Hiſt. Suſannae comm. 28. [h] Venetiis anno 379. לפ"ק pag 8, 2. [i] Lib. de Foenicum Literis.

pro

3

pro hisce fidentissime memorans. Accedat, si de synedrio ipso magno sumeretur, (quod opinor, non omnino admittendum) nihil adeo obstare quo minus ex abundante praeter LXX, bini alii ipsi R. Eliaezeri in cathedra collocationi, honoris causa, non, ut reliqui, collegii jure, adesse potuissent. Neque R. Simeonis dictum ad aliud spectat quam ad unanimem tot simul uteunque coeuntium presbyterorum de sacrificiis illis consensum. Certe etiam, verbi gratia, legitur in seditione illa Core, Dathan & Abiram, *surrexisse* [k] etiam in deserto *viros de filiis Israel ducentos quinquaginta*, נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ἀρχηγοὺς (sic Graeci) *συνκλητοὺς, συγκλήτους βουλῆς, καὶ ἄνδρας ὀνομαστούς*, *principes synagogae, senatores concilii* seu *qui convocari solerent in consilium, & viros nomine celebres*, seu, ut Vulgata, *proceres synagogae qui tempore concilii per nomina vocabantur*, uti expressim versio in regiis Onkelianae Latina, & Fagius, *qui vocabantur tempore concilii, viri nominati*, ubi Chaldaea sunt מערעי זמן אנשי בשמא *qui vocabantur ad tempus*, seu *tempore* suo, *viri nomine celebres*, & Jonathan dictus, אמרכלי כנישתא מערעי זמן למיטל ולמישרי מכבשין בשמהן, quod Cevalerius vertit, *gubernatores congregationis, occasionem captantes injiciendi & incipiendi sectas de nominibus suis*, Judaei Hispanienses מיורליש די קונפנייא לייבדוש דפלאזו ואריניש די פאמה *Mayorales de compannia, llamados de plazo, barones de fama*; Angli nostri, Princes of the assembly, famous in the congregation, men of renown. Sed, ut in veteribus illis, קריאי העדה [l], quod hic, ut alibi [l], קריאי מועד nostris, famous seu renowned in the congregation, redditur, pro eis qui in consilium vocari solerent (maxime puto, si non solum, deliberandi causa) sumuntur, unde Lutherus vertit Ratsherrn, Belgae de geroepene der t' samen komste; Galli, *q'on appeloit pour tenir le conseil*; Sanctius Marmochinus, *maggiori del consiglio*; Italus nuperus, *che si solevano chiamare alla raunata del popolo*. Quisquamne autem hinc synedrium aliquod seu concilium tunc temporis ex ducentis illis & quinquaginta viris constans in usu fuisse autumat? Pro re nata illic numerus ille, ut alibi similes alii. Neque aliter, quantum ad numerum se res habuit in historiola illa de R. Eliaezeris in cathedra collocatione a septuaginta duobus praestita. Et de synedriorum ejusmodi extra terram sanctam usu vide plura sectione prima capitis proximi.

XI. Adjicitur autem a magistris summis vetustisque ratio perquam singularis de tribuum cunctarum, in seligendo cooptandos modo jam dicto, ac numero illo septuagenario sic definiendo, quoad regimen publicum, unione, quam, nisi sic firmata fuisset, laxiorem quam oportuit periculosioremque fuisse existimare videntur. Autor *Sepher Siphri* ad illud [m] *Et erat in Israel rex*, בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל *συναχθέντων ἀρχόντων λαῶν ἅμα φυλαῖς Ἰσραήλ*, *cum colligerentur*, seu *congregarentur*, *capita populi simul cum tribubus Israel*, איכתי, inquit [n], בהתאסף ראשי עם ואין אסיפה אלא זקנים שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל יחד שבטי ישראל בשהם עשוים אגודה אחת ולא בשהם עשוים אגודות אגודות וכן הוא אומר הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה: *Quomodo intelligendum illud? Colligendo*, seu *congregando*, *capita populi. Neque alios praeter presbyteros congregavit, juxta id quod scriptum est* [o], *Congrega mihi eptuaginta viros e presbyteris Israel. Illud autem, simul cum tribubus Israel, innuit eos ita coadunatos cum tribubus ut facerent fasciculum*, seu *manipulum, unicum, nec fierent*, seu *essent, ut fasciculi invicem diversi. Atque ita dictum est a propheta* [p], *Qui aedificat in coelis ascensiones suas, & fasciculum suum super terram fundavit*. Graeci in loco hoc Amosi vertunt ואגדתו τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ, *promissionem suam*, uti etiam Syrus & Arabs. Chaldaeus כנשתיה *synagogam*, seu *congregationem suam*; Judaei Hispanienses, *Su ayuntiamento*. Sed Lutherus, seine Hutten, & Belgica olim sijn Hutte, *tabernaculum suum*, cui consona Anglicana sub reformationis initium recepta. Belgica nupera, sijne bende, *turmam* seu *exercitum suum*; uti & Gallica, *ses batailons*; & Anglicana sub Jacobo rege instaurata, his troup; Duacenses, his bundel; quemadmodum Nicolaus Malhermius, *il fascicol suo*; Deodatus, *la sua fabrica*; Sanctius Marmochinus, *colui che edifica nel cielo le spere de quello, & ha fondato i tre elementi de quello supra la terra*. Versio autem Episcopalis dicta, & quae sub Elizabetha & Jacobo regibus in usu publico, He buildeth his spheres in the heaven, and hath laid the foundation of his globe of elements in the earth. Quod sane de elementis tribus, igne scilicet, aere, aqua, telluri ut quarto circumdatis sumptum est e magistris aliquot [q] qui diserte ita locum explicant, aliis pro קבוצת בריותיו *manipulo* seu *fasciculo creaturarum*, sumentibus [r], aliis pro קבוצת הצדיקים *manipulo justorum*. Sed vero Abarbinel prophetam ibi non usque adeo philosophari existimat. Mavult ille selectum & unitum fasciculum Israelitarum illic tantum intelligi. ואגדתו, inquit [s], על כלל השבטים בהיותם באגדה אחת יחד *& fasciculus suus ibi denotat universitatem tribuum, ex eo quod fuerint in fasciculo seu congregatione unica simul conjunctae*. Qualicunque autem sensu locus ille fuerit capiendus, manifestum satis est, autorem τοῦ *Siphri* τὸ אגודתו, *fasciculum* seu *manipulum suum*, suam in rem ita ex Ammoso trahere, ut unionem tribuum cunctarum in septuagintauniusviralis synedrii institutione singularem ibi innui aut intelligi posse voluerit: Non illarum quasi per singularem procuratores synodum seu compositionem, qualem habuissent si אגודות אגודות *fasciculi invicem diversi*, seu e qualibet tribu bini, congregati fuissent, adeo ut cujuslibet tribus procuratorum par tribus suae seorsim quasi personam, nec aliam omnino, palam sustinere videretur; quemadmodum saepius in conventibus politicis fieri solet. Exemplum illustrissimum erat in Amphictyonico illo Graecorum concilio nunc Thermopylis in Thessalia nunc Delphis in Phocide alibique haberi solito, ad quod a populis singulis ejusdem participibus, bis quotannis, initio veris & autumni,

[k] Numer. xvi. 2. [l] Numer. i. 16. & xxvi. 9 & vide Fag. ad Numer. xvi. 2. [m] Deuter. xxxiii. 5. [n] Fol. 61. col. 1. [o] Numer. xi. 16. [p] Amos ix 6. [q] David Kimchi, ibid. [r] Vide R. Solomonem, ibid. [s] In Amos, fol. 253. col. 2.

ni, mittebantur [t] designati, terni, bini, aut singuli, ut eorum qui eos designarent ibi personas seu universitatem per se sustinerent, ita tamen ut inde commune Graeciae concilium conflaretur. Ita in comitiis tributis, curiatis, centuriatis veteris Romae, alibique obiter. Atque si synedrii magni numerus fuisset LXXII, sive principi adjunctus sive praeter principem, tunc parium ejusmodi quodlibet e tribubus singulis selectum, velut tribus suae universitatem seu personam seorsim sustinere visum, unionem illam nimis impedierat quae autori τοῦ *Siphri* habetur in אגודה אחת *fasciculo uno*, seu numero qui in partes aliquotas quibus tribus seorsim singulae quomodocunque distributae respondere quirent divisibilis non erat, seu numerus erat primus, quem, ut id genus reliquos, unitas solummodo metitur: Id est, septuaginta unus; in quo ipso toto, qua talis erat, ut tribuum unio, ita nulla ejusmodi divisio esse potuit ut e partibus ejus sic unitis tribus ulla per se suam sibi quiret vendicare. Nam quomodocunque respectu tribuum aliterve primo cooptati fuerint septuaginta, ex ipsa cooptatione statim factum est ut eorum universi pariter & singuli singulis & universis tribubus in concilio hoc, qua sic uniti, praeessent, earumque personas seu universitatem, haud habita tribuum singularum unde cooptabantur ratione ulla, ibi simul cum principe sustinerent. Corpus ita erat politicum velut spiritu unico, qua tribus cunctas respexit, contentum, *ἡνωμένον unitum*, seu *ἕν τι σῶμα συνεστὸς ἐκ διαφόρων κεφαλῶν συνημμένων*, *Unicum quoddam corpus ex diversis capitibus* seu *unitatibus coadunitis consistens*; qualia jurisconsulti Caesarei [v] de corporibus aliquot loquuntur; seu, ut corpus, juxta Peripateticos, ex elementis mixtum, quae illic, qua elementa, non actu sed potentia tantum manent, & inter se medium quoddam, seu unione mixtum, faciunt, juxta illud Aristotelis [x] variatim intelligi solitum, Ἡ *μίξις, τῶν μικτῶν ἀλλοιωθέντων ἕνωσις*, *Mixtio est miscibilium alteratorum unio.* Quae omnia dicta sunt ad autoris τοῦ *Siphri* mentem explicatiorem reddendam. Certe eam vero satis consonam fuisse, manifestum omnino fiet ex eis quae de collegis in synedrium hoc, tribuum ratione sive singularum, sive aliarum ex praerogativa aliqua prae aliis, habita nulla, postmodum adsciscendis inferius sequuntur.

XII. Quod ad synedrii magni institutionis hactenus narratae tempus attinet; id tribuendum videtur diebus aliquot posterioribus mensis secundi, seu Jiar, anni secundi ab exitu ex AEgypto putati. Legitur enim in capite Numerorum [y] proxime ea quae superius de institutione afferuntur praecedente, *Factum est autem in anno secundo, mense secundo, in vigesima mensis; & sublata est nubes a tabernaculo testimonii. Profectique sunt filii Israel per turmas suas de deserto Sinai; & resedit nubes in deserto Pharan.* Et paulo ibi inferius, *Profecti itaque sunt de monte Domini, itinere tridui, &c. ut investigarent sibi locum quietis.* Dein sequente statim in capite instituitur, juxta ante ostensa, synedrium illud magnum. Adeoque tempori quod vigesimum saltem secundum mensis secundi seu Jiar illius sequitur assignandum ut sit, esse videtur necesse; qua de re mox plura. Locum autem, stationem seu mansionem institutionis aperte ex textu liquet sacro fuisse in deserto Pharan, & quasi medium itineris recti a mari rubro ad terram promissam occupasse. Nomina sortitus est ille bina. Primo dictus est תבערה *Taberah* [z], Ἐμπυρισμός, *incensio*; *eo quod* בערה *incensus fuisset* ibi contra *eos ignis Domini:* Dein vero, קברות התאוה *Kibroth Hattaavah* [a], Μνήματα τῆς ἐπιθυμίας, *monumenta*, seu *sepulcra concupiscentiae*; *quoniam* קברו *sepelierunt ibi* plaga divinitus percussum את העם המתאוים *populum concupiscentia* carnis seu ciborum AEgyptiacorum *flagrantem*, Mannae scilicet pertaesum divinitus ante acceptae. In vetustis nec satis correctis vulgatae codicibus (quod tum ex ipsis tum ex Petro Comestore, Lyrano, aliis scimus) legitur expressim, commate 4, *flagravit desiderio carnium*, & commate 34, *populum qui desideraverat carnes*, ubi in origine *carnium* non ejusmodi adjectio aut mentio. Atqui sane perquam est id consonum verbis commata 4 & 18 claudentibus, *Quis dabit nobis ad vescendum carnes?* quae itidem in origine. Josepho [b] locus vocatur ex Ebraicarum dictionum conjunctione depravata Καβρωθαβά, uti etiam, nescio quare, Ἐσερμώθ, quod apud eum pro *Asseroth* [c], quae statio aut mansio est Israelitarum 14 seu proxima, sumitur ab Adrichomio. Mansio scilicet erat locus ille decima tertia, ut recte in mansione illa Hieronymus [d]; *eliguntur septuaginta presbyteri.* Atque in eadem Ambrosius, *Moyses mandato Dei septuaginta viros seniores ex populo delegit, qui ad regendam plebem ei adjutores forent.* Ad nomen hoc loci secundum spectat illud apud magistros aliquot [e] de בשר תאוה *Carne concupiscentiae* in deserto a numine Israelitis interdicta. nec omnino interdicta alibi: Scilicet, epulari seu vesci ibi eis non licuisse carnibus ullis non singulariter ac divinitus illic sive jussis [f] sive indultis [g], extra quam qua sacrificiorum pacificorum (nec enim aliorum in deserto fuisse usum [h]) participes ad tabernaculum fierent: Postmodum vero carnium esum eis, etiam citra sacrificium, liberum fuisse in terra promissa, expressim nempe a Domino [i] concessum; modo sanguine, uti etiam in sacris, abstinerent; qui ut in sacris super altare spargendus, ita in mactatione communi *super terram instar aquae effundendus.* Locus quidem ille variatim intelligitur. Sed נהי, inquit Maimonides [k], ען אלאגתמאע חולה ואלאכל הנאך קאל לא תאכלו על הדם id est

نهي عن الاجتماع حوله والاكل هناك قال

לא תאכלו על הדם *Probibuit Deus congregationes circa sanguinem, ejusque ibi esum, in eo quod dixit* [l], *Non comedetis ad*, vel *apud*, *sanguinem.*

[t] Pausanias in Phocicis, seu lib. 10. Strabo, lib 9. [v] Paulus D. de Rei Vindicatione, lib. 23. § 5. Pomponius D. de Usurpationibus, l. 30. Theophilus Instit. iii De Legatis, §. 18. [x] De Generat. & Corrupt. lib 1. text. 90. [y] Numer. x, 11 & 33. [z] Numer. xi. 3. [a] Ibidem 34. & xxxiii. 16. [b] Archaeolog. 3. cap. 12. [c] Numer. xi. 35 & xxxiii. 17. [d] Epist. ad Fabiolam 127. mans. 13. [e] Maimonid. *More Nebochim*, part. 3. cap 46. [f] Numer ix 5. [g] Exod xvi. 12. [h] Vide Amos v. 25. & Act vii. 42. [i] Deut xii. 15 & 16 ubi vide Jarchium, &c. Fagium, Munsterum, Abulensem ad Numer. cap. xi. quaest. 82, &c. [k] *More Nebochim*, part. 3. cap. 46. MS. [l] Levit xix. 26.

sanguinem. Interpres Ebraeus ibi, הוהר מלהתקבץ סביבו ולאכל שם אבר ולא תאכלו וגו׳ *Prohibuit convenire circa sanguinem, & ibi comedere dicendo, Et non comedetis,* &c. Et statim, *Quoniam vero,* inquit Maimonides, *in rebellione & contumacia sua perrexerunt, & in eo in quo educati fuerunt continue progressi sunt,* ut Buxtorfius, atque ut versio vetus, *Cum vero multiplicatae sunt iniquitates eorum, & ambulaverunt in ritibus gentium inter quas educati fuerant* כן כדאכה ארגן באלאכל הול אלרם אבר הע׳ כאן לא יוכל בשר תאוה במדבר בוגה כל יכן אישלמים seu

من مواجهة الجن بالاكل حول الدم امر

الله تعالي بان بوجه بل يكون

ולא יוכל כשר תאוה במדבר שלמים *ob praesentiam* seu *societatem Diaboli, in comedendo,* seu *comessando, circa sanguinem, praecepit Dominus ut non comederent carnem concupiscentiae,* victu carnis communi non uterentur, *in deserto omnino,* seu *ullo modo, sed interim sacrificia haberentur pacifica.* Ebraeus ibi interpres, ולהתחבר אל השדים באכלם סביב הדם צוה יהע׳ שלא יאכל כשר תאוה במדבר כלל אבל יהיה הכל שלמים, ubi versio vetus, *in comedendo circa sanguinem, ut conjungerentur daemonibus; probibuit nobis ne comederemus carnem concupiscentiae in deserto; sed quod omnia essent pacifica.* Buxtorfius autem, *Sociosque se daemonibus praebuerunt circa sanguinem comedendo; ideo praecepit Deus ut non comedamus carnem desiderii in deserto, sed ut omnia sacrificia sint pacifica.* Et nonnullis de frequenti etiam Israelitarum [m] aliorumque daemonum per hostias animales & sacrificia sanguinis cultu interjectis, ואעלם, inquit Maimonides, אנה לם יחרם כשר תאוה גור במדבר פקט seu

واعلم انه لم يحرم كشر תאוה غير במדבר

فقط *Et scito non prohibitam esse carnem concupiscentiae nisi tantummodo in deserto;* ratione addita, quod opinio invaluerat, daemones maxime in desertis habitare, loqui, apparere; nequaquam ita in urbibus & locis habitatis conspici; adeoque loca deserta sacrificiis illis ac hostiis daemonibus illic mactari solitis ex se idonea eousque fuisse, ut inde etiam animalibus ipsis, extra pacificorum usum legitimum, in deserto esset ex praecepto abstinendum, quorum in terra promissa locisque ibi habitatis usus pariter est, juxta id quod ante citatur e Deuteronomio, permissus. Unde subjungit idem Maimonides, פכדלך אביח כשר תאוה בעד דכול אלבלאד nempe

كشر תאוה فكذلك بعد دخول البلاد

ابيح seu, ut Ebraeus interpres, ולזה הותר כשר תאוה אחר שנכנסו לארץ *Hinc,* seu *ex hac ratione, licita fuit caro concupiscentiae post ingressum terrae* promissae. Accedit apud eum, velut impossibile fuisse ut universi carnes comedere desiderantes Hierosolyma, seu ad sacrificiorum locum, venirent; ideoque ait ille, ולהיה אלאסבאב לם יחרם כשר תאוה עיר במדבר seu

كشر תאוה غير במדבר لهذه الاسباب لم يحرم

מפני אלו הטעמים לא אסר ubi interpres Ebraeus, כשר תאוה אלא במדבר *Ob has rationes interdicta non est caro concupiscentiae alibi quam in deserto.* Et consulas nunc distinctionem quam habent viri docti ad Numerorum undecimum, de esu tum carnium concupiscentiae, seu coturnicum tunc missarum, & ipsa carnium per se concupiscentia praevia [n]; non in ipso esu, utpote a numine indulto, sed in flagrante carnium, cum manna quadraginta illi annorum cibo [o] divinitus praeparato contenti esse debuissent, desiderio peccatum eorum collocantes. Sed habentur in magistris, eisque vetustis, qui existimarint concupiscentiam carnis ibi non significasse desiderium esus בשר אלא שאר בשר *Carnis, sed illicitum coitus incesti,* seu *propinquarum carnis* suae [p] in coitum; desideratum scilicet inter murmurandum esse ut leges de incestu in Levitico latae abrogarentur, licitusque redderetur coitus quilibet incestus ibi interdictus. Legitur nempe in *Midbar Rabba* [q]; ובכו ובקשו בשר אם נאמר בשר היה כבר נח שבקשו נעשה להם המן לתוך פיהם שנ׳ ויתן להם שאלתם ותואתם יביא להם ואם נאמר שלא היה להם שור ובהמה והיא כבר נאמר וגם ערב עדה אתם וצאן ובקר אם נאמר אכלום במדבר והיא כתיב ומקנה רב היה לבני ראובן. מכאן אמר רבי שמעון לא נתאוו בשר אלא שאר בשר שכן הוא אומר וימטר בעפר שאר. ואין שאר אלא עריות שנ׳ איש איש אל כל שאר בשרו. הוי שבן בקשו להם להתיר את העריות וכן הוא אומר וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו בשבקשו כך יכך ויחר אף ה׳ מאד ובעיני משה רע *Si sumatur illud, Flevisse eos & carnem desiderasse, de animalium carne, certe quicquid desiderabant factum est eis, idque abundanter in ore eorum, juxta illud quod scriptum est [r], Et dedit eis quod desiderabant, & [s], Attulit ad eos desiderium eorum. Quod si dicatur defuisse eis boves & pecora, adverte quod antè [t] dictum est, Sed & promiscuum vulgus plurimum ascendit cum eis, oves quoque & boves* (ubi etiam adjicitur בקנה כבד מאד *grex valde magnus,* κὴ κτήνη πολλὰ σφόδρα, *& animantia diversi generis multa nimis,* ut ibi Vulgata) *Et demum si dicatur haec ab eis jam comesa fuisse in deserto,* adeoque, absumptis animalibus quae habuerant, alia desiderasse, *adverte quod postea scriptum est [u], Et pecora multa fuere filiis Reuben* (ubi adjicitur etiam, *& filiis Gad,* עצום מאד *grex magnus.*) *Hinc igitur, ex sententia Rabbi Simeonis non aliam tunc carnem eos concupivisse quam propinquos carnis. Atque ita dictum est [x]; Et pluit, ut pulverem, propinquas.* Ita scilicet interpretatur R. Simeon ibi שאר, quod tam *propinquas* quam *carnes,* ut reddi ibi solet, significat. *Haud autem verbum illud notione in illa aliud quid significat quam revelationes turpitudinis,* seu *coitus incestos, juxta id quod dicitur [y]; Nullus ad propinquum carnis suae accedat. Sive planctu dicendum non est, desiderasse sic eos ut solverentur legibus incestus. Juxta quod dictum est illud [z], Et audivit Moses populum flentem*

[m] Vide Dewer. xxxii. 17. [n] Et vide Jacob. Salian. anno 2545. § 169, &c. [o] Exod. xvi. 35. Deuter. viii. 3. [p] Levitic. xviii. 6. [q] Parash 16. fol 265. col. 2. [r] Psalm. cvi. 15. [s] Ibid. lxxviii. 29. [t] Exod. xii. 38. [u] Numer. xxxii. 1. [x] Psalm. lxxviii. 27. [y] Levit. c. xviii. 6. [z] Numer. xi. 10.

per, seu *ob*, *familias suas*, *(dum ita invicem petebant) unde irata est facies Domini vehementer, sed & Mosi male visum fuit.* Ubi etiam illud למשפחותיו *per*, seu *ob*, *familias suas* intelligitur in Gemara Babylonia [a] על עסקי משפחותיו *de rebus*, seu *negotio*, *familiarum suarum circa* עריות *incestus genera* sibi prohibita. Unde Glossa ibi Talmudica שנאסר להם קרובות *eo quod interdictae sunt illis propinquae* carnis suae. Etiam Jarchius ad textum sacrum, בוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם *Flebant ut inde apertius publicarent murmurandi suam causam. Et Rabbini nostri dicunt, Per*, vel *ob*, *familias suas ibi denotare familiarum negotium* seu *desiderium circa incestus genera sibi prohibita.* Quod interim non tam de Ebraeis ipsis quam de הנאספים, qui per האספסוף memorantur in textu sacro [b], id est, *adgregatis* illis in exitu ex AEgypto seu ex aliarum gentium proselytis, intelligunt. Unde & huc spectat illud in Paraphrasi Uzielidis dicta [c], ושמע משה ית עמא בכן על קריבתא דמתאסרן להון *Audivit Moses populum flentem ob propinquas suas sibi interdictas.* Et paulo ante [d], וגיוריא יאתכנשו ביניהון שאילו שאילתא ותבו ובכו ברם בני ישראל יאמרו מאן יוכליננא בישרא *Et Proselyti qui in eorum congregatione erant petitionem petebant.* Quasi petitio illorum fuisset de incestus legibus abrogandis *Verum Israelitae dixerunt, Quis dabit nobis ad edendam carnes?* Atque *adgregati illi* pariter in *Pesiktha Zotertha* [e] *proselyti* dicuntur; אלו הגרים הנוספין ממקומות אחרות *Hi fuere proselyti adgregati ex locis aliis.* Alii fletum ibi inde ortum volunt quod Moses illicitas inter illud genus hominum conjunctiones, veluti fratrem & sororem, nepotem & amitam seu materteram, sententia sua diremerat [f], atque ita interpretantur ibi למשפחותיו. Sed demum missis hisce, e jam dictis ex historia sacra de tempore & loco institutionis synedrii magni satis liquet de anno in annis exitus ex AEgypto; cum scilicet fuisse plane secundum: Quem in annis mundi, pro multiplici chronologorum sententiarum varietate, aliter atque aliter se habere necesse est. Hinc apud Davidem Gantzium [g], qui discrepantes etiam e Judaeis suis chronologos simul memorat, legitur, *In anno secundo ab exitu AEgypti, qui fuit* 449 (supra 2000) *erectum fuit tabernaculum, & omnia quae ad legem sacerdotum* quae in Levitico *attinent*, ורוב הסיפורים של חומש הפקודים מנייני ישראל עשיית פסח שני עיני מתאוננים קברות התאוה, מרגלים קרח הכל היה בשנה השנית ליציאת מצרים quod vertitur, sed infeliciter nimis, a perdocto quidem ejus interprete, *Et pleraeque historiae Pentateuchi, visitationes, numerationes Israelis, celebratio paschatis secundi, ritus lugentium mortuos, limitationes sepulcrorum, Korach, haec, inquam, omnia acciderunt anno secundo ab exitu AEgyptiaco.* Verti autem debuit, *Et complura quae in Pentateucho habentur praecepta, numerationes Israel, celebratio paschatis secundi, negotium* seu *historiola lugentium* seu *quiritantium* (de quibus legitur in versu primo capitis undecimi Numerorum, quod & institutionem habet synedrii hujus) *sepulcra concupiscentiae, Korach*, &c. Christianis autem scriptoribus in annis mundi perquam variatim collocatur annus institutionis, seu exitus secundus:

In 2709 Gilberto Genebrardo.
In 2545 Augustino Torniello [h], Jacobo Saliano [i], Henrico Spondano [k].
In 2455 Christiano Massaeo, Joanni Lucido, Henrico Buntingo, Petro Opmeero, etiam & Josepho Scaligero [l].
In 2454 Setho Calvisio, Christophoro Helvico, Guilielmo Perkinso.
In 2504 Jacobo Capello.
In 2516 Laurentio Codomanno.
In 2511 Joanni Temporario.
In 2514 Jacobo Usserio Armachano [m].

seu Periodi Julianae 3224 Et Calvisio in anno mundi hic concors est Dionysius Petavius, [n] cui collocantur res tunc gestae in periodi Julianae 3184, & ante Christum 1530. Calvisio autem in 1494 ante Christum, Saliano in 1508, Capello in 1496, Armachano in 1490. Minorum gentium chronologi hic aliter aliterque. Sed ut incertum nimis est cuinam in annis mundi anno institutio haec sit tribuenda, quemadmodum in aliis vetustiorum seculorum ob notissima dubia & principia varia quae in illorum ratione notanda occurrere solent accidit, ita nihil certius est quam eam, ut e scriptura diximus, anno exitus secundo tribuendam. Quod ad mensem autem Ebraicum & diem attinet; in desertum Pharan [o], ibique ad *Taberah* seu *sepulcra concupiscentiae*, qui locus institutionis, triduano itinere emenso, quod inceptum esse videtur vigesimo die mensis secundi seu Jiar, eos a Sinai venisse expressim ait scriptura. Eo enim die elevata est nubes a tabernaculo. Et *quandocunque elevata est nubes, sive interdiu sive noctu, proficiscebantur*, ut itidem scriptura [p] diserte. *Et profecti sunt* [q] *a monte Domini*, seu Sinai, דרך שלשת ימים *itinere* seu *via trium dierum: & praecedebat eos arca testamenti Domini itinere trium dierum, ut investigarent sibi locum quietis*; Quem adepti sunt in Pharan, seu loco deserti illo binomine jam memorato. Certe si iter triduanum hoc sic inceptum pro diebus tribus itineris sumas, necesse est ut admittatur eos in locum hunc non venisse ante diem sive xxiii sive xxii ejusdem mensis, ejusque etiam finem. Nec vero liquido satis constat quo tempore diei vicesimi, vesperi an mane aliterve, proficisci coeperint: sed ex elevatione nubis eodem in die aequum est ut intelligamus iter tunc quomodocunque coeptum esse. Atqui non desunt inter magistros qui iter illud alias triduanum, atque ita ex spatii amplitudine aestimatum, pro diei tantum unici itinere festinatione ab eis tunc emenso sumant. Salomon Jarchius ibi, מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד *Spatium*, seu *iter*, *triduanum* (alias sic aestimatum) *peragrabant die unico, quoniam voluntas Domini Dei benedicti*

[a] Ad tit *Sabbath.* cap. 18 fol. 130 1. & vide R. Nephthali ad *Bemidbar Rabba*, fol 265. 2. [b] Numer. xi 4. [c] Numer xi. 10 [d] Ibi Comm 4. [e] Fo. 45 col. 1. [f] In *Siphri* col. 50. & *Pesiktha Zotertha*, fol 45 col 2. [g] *Tzemach David*, Mill. 3 ann 449. [h] Eod. ann. § 55. [i] Eod. ann § 140 [k] Eod. ann § 96. [l] Emend. Temp. lib. 5. pag 350 [m] Annal. V. T. pag 27. [n] De Doctrina Temporum, lib. 13. p g 526. [o] Numer. x, xi & xii. [p] Numer. ix. 21. [q] Numer. x. 33.

erat

erat ut cito in terram promissam *ingrederentur.* Atque ita quidem ad finem sive ipsius vicesimi sive vicesimi primi mensis illius secundi ad locum quo institutum synedrium hoc veutum esse statuendum foret. Munstetus autem hic ad verbum כמתאננים *sicut quiritantes* [r], unde historiae de loco institutionis hujus periocha incipit, quod quidem in pentateucho Constantinopoli edito cum versione Graeco-Barbara & Hispanica, in editione cum commentariis Mosis Nachmanidis, bibliis formae majoris Bombergianis, Buxtorfianis, Jaianis, scribitur כמתאננים, priore Nun sic inverso, *Et scribuntur hic*, inquit, *in quibusdam Hebraicis exemplaribus duo inversa Nun, quae dicuntur significare aversionem populi quando desiderabat redire in AEgyptum. Secundum alios significant haec inversa Nun historiam illam hic proprie non habere locum.* Ita loquitur, ex eo quod in vocabulo illo duo inversa Nun in codicibus aliquot haberentur, nonnullis denotari existimans locum hic non suum obtinere periocham illam. Certe qui de loco hic periochae hujus proprio dubitat, necesse est ut is etiam incertus inde sit de institutionis hujus tempore, quod ex ea sic in numeris collocata eliciendum fuerit. Adeoque juxta ejusmodi sententiam de loco aliunde quaerendum foret, ut de tempore itidem certiores redderemur. Sed vero illud de inversis Nun, quantum ad locum, non omnino ad vocem hanc spectat, in qua unicum tantum Nun inverti solet, quemadmodum etiam in Bombergianis & Buxtorfianis paulo ante scribitur, ויהי בנסע הארון וגו׳ *factumque est cum proficisceretur arca* [s], &c. ubi Nun inversum itidem habetur. Commata autem illa bina ad finem capitis decimi, de profectione arcae, & solenni Mosis ad profectionem & quietem ejus carmine, duobus Nun majoribus invicem inversis (מנזרים & נונין הפוכים vocitant) interdum ad hunc modum [ ], ut in bibliis Gatianis & Hanovianis, interdum ad hunc [[, ut in *Pesiktha Zotertha* [t], bibliis minoris formae Bombergianis, pentateucho Ebraeo-Chaldaeo-Arabico-Persico-Constantinopolitano, alibi in editis, atque in MS. V. T. pervetusto bibliothecae Westmonasteriensis, includi solent, & velut Parasha singularis ac unica ex literis octoginta quinque [x] constans per se haberi. Atque ita quidem Parasha בהעלותך, quae incipit numerorum capite octavo, in tres Parashas, antecedentem hic, insequentem, & hanc, dividitur. Adjectum habes in margine Gatianorum & Hanovianorum, טעם לנונין הפוכים לומר שאין זה מקומה *Ideo inversa illa Nun hic habeatur, quoniam locus hic non est hujus Parashae.* Ad priora scilicet eam attinere. Tantundem de eadem admonetur in *Siphri* [y], glossa Jarchiana, *Tzerror Hammor* [z], R. Bechai [a], Isaac Ben Amara [b], & *Pesiktha Zotertha* [c], ubi legitur, בסימן מלמעלה ומלמטה נו״ן הפוכין שהן דומין לכ״ף ולר״יש *In signum adiiciantur supra & infra Nun inversa instar Caph & Resh*, cum interim quae ibi visuntur nec *Caph* omnino nec *Resh* imitentur, sed majusculas & rudiores ꝑ Nun figuras. De Nunis hisce itidem ad hanc rem legitur in *Zohar* [d]. Et demum Gemara Babylonia [e], תנו רבנן ויהי בנסע הארן ויאמר משה פרשה זו עשה לה הק״בה סמניות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זה מקומה : *Traditum est a Rabbinis nostris, Parashae illi, factumque est cum proficisceretur arca, ut diceret Moses, &c. fecisse Deum benedictum signa superius & inferius, ad significandum locum illum non esse ei proprium*, sed alium inter priora quae in Numeris [f] habentur. Sed alii hac de re aliter; qua de inprimis consulas *Tzerror Hammor* & R. Bechai in jam citatis. Ex hisce satis liquet, juxta disciplinam Ebraeorum, id quod de loco hic apud Munsterum indebito dicitur, non omnino spectare ad כמתאננים seu historiam quae sequitur in capite undecimo, ubi instituitur synedrium magnum, sed solummodo ad commata illa bina postrema capitis decimi. Adeoque de mense & die amplius ac securè, quatenus hic collocatur, videndum. Recipitur ab Ebraeis, in statione illa *Kibroth Hattaavah* seu *Taberah* (ubi institutio haec) haesisse majores suos per mensem integrum. In quo quidem admittunt, die primo post adventum eorum & concupiscentiam & promissionem carnis esse translactam. Scilicet legitur [g], *Dabit igitur Dominus vobis carnes, & comedetis. Non uno die comedetis, nec duobus, sed neque quinque diebus, nec decem, neque viginti diebus*; עד חדש ימים *usque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & fiat vobis in nauseam*, &c. Hinc in *Seder Olam Rabba* [h], נסעו ממדבר סיני ובאו להם לקברות התאוה ועשו שם שלשים יום שנ׳ לא יום אחד וגו׳: *Profecti sunt e deserto Sinai, & venerunt ad sepulcra concupiscentiae, ubi haeserunt diebus triginta, juxta id quod dicitur, non uno die comedetis, &c*, Atque jam dictum de mense quasi statim sequitur post divinum de instituendo synedrio hoc praeceptum: Et dein ipsa mox sequitur institutio, seu ꝑ septuaginta collectio Mosaica; quae ita ad primum post adventum eorum ad *Taberah* diem, id est, ad diem sive XXIII sive XXIV mensis secundi seu *Jiar*, spectare possit, modo triduanum iter sumatur ut vulgo, non pro die unico, ut Jarchio supra Etiam Rabbi Chama Bar Chanina in Gemara Babylonia [i] mensem dierum, quo in mansione hac coturnices edebant, claudi vult עשרין ותרתין בסיון 22 die mensis tertii seu *Sivan*. Adeoque inter vigesimum secundum aut tertium *Jiar* & 22 aut 23 *Sivan* institutio haec inde ex hisce collocanda, seu potius sub primum adventum in stationem hanc decimam tertiam, ut videri possit ex rebus statim post adventum ibi gestis Sed Torniellus [k]; *In hac tertia decima mansione necesse est populum plus uno mense moratum esse. Nam & per mensem integrum comedit carnes, ut patet Numer.* xi. 20. *& paulo ante in eodem loco murmuraverat pro labore itineris, & propterea incendio percussus fuerat; & deinde iterum murmuravit pro carnibus, & fere biduo coturnices congregavit, & post esum illarum denuo majori plaga punitus fuit: Vade videtur ibidem ad minus mansisse diebus quatuor supra mensem unum, hoc est, in summa, diebus circiter triginta tribus*, quorum non tam primo quam priorum alicui institutionem hanc sic ut tri-

[r] Numer. xi. 1. [s] Numer x. 35. [t] Fol. 44 col 4 [x] Gemar. Babylon. ad tit. *Sabbath*, cap 16. fol 115 2. [y] Col 45. [z] Fol 112. col. 4. [a] *Pirush al Hatora*, fol. 180 col 1. [b] In *Akeda Jitzchak*, porta 74. fol 149. col 4. [c] Fol 41. col 4 [d] In *Bemidbar*, col. 295. editionis Cremonensis, fol. 195. edit. Mantuanae. [e] Ad tit. *Sabbath*, cap 16. fol. 115. 2. [f] Cap. xi 17, &c. [g] Numer. xi. 18, 19, 20. [h] Cap. 8. [i] Ad tit. *Thaanith*, cap. 4 fol. 29. 1. [k] A. M. 2545. §. 57.

buat

buat ille necesse est. Salianus [l] autem, *Quoniam triduo ad sepulcra perventum fuisse constat* [m], *ponimus incendium sub finem tridui accidisse, puta 23 die secundi mensis, ad cujus vesperam ventum fuerit ad sepulcra concupiscentiae; ubi fatigati solatium cibi delicatioris optaverint; postridieque, quarta scilicet ac vigesima die, communicatis inter se collatisque studiis, earnes enm fletu a Mose postularint; eorumque vota postmodum ad Dominum legislator cum sua querela retulerit, responsumque acceperit, eodemque die ad populum retulerit: Die deinde quinta & vigesima totum negotium septuaginta virorum confectum fuerit: Vigesima autem sexta Coturnicum adventus atque aucupium convivinmque coeperit.* Nec ante initium mensis quarti seu *Tammuz* eos stationem mutasse is autumat, quemadmodum etiam Henricus Buntingus [o] alii. Usque ad diem circiter vigesimam sextam mensis tertii seu *Sivan* eos in statione illa mansisse alii [p] volunt. In illo vero quod legitur in annalibus praestantissimi viri Jacobi Usserii Armachani, *continuo tridui itinere pervenerunt in desertum Paranis, ubi dies 23 consederunt in statione Kibroth Hataavah*, mendum est typographi, qui 23 dies pro 23 die (mensis scilicet secundi) perperam substituit; qua de re me monuit ipse. Salianus item alibi [q], de mense illo secundo, ejusdemque hebdomadibus & feriis,

Feria 3, 24. *Vigesima quarta ineunte, perventum est ad sepulcra concupiscentiae; ubi murmuratur desiderio carnium.*

Feria 4, 25. *Septuaginta viri constituuntur divinitus, & Spiritu prophetico donantur, ad subsidium Mosis.*

Feria 5, 26. *Coturnicum adventus atque aucupium, &c.*

Henrico Buntingo castrametationis in sepulcris concupiscentiae dies primus est itidem 24 *Jiar*, sed feria 4, cui assignat Johannes Hainlinus [r] LXXII *seniorum* (cum aliis aliquot in numero errans) institutionem. Et de feriis hic haud parum discrepant chronologi, uti in adeo incertis necessum est. Nec minor discrepantia, qua tempora mensium Ebraicorum aptantur anni Juliani mensibus. Per multiplicem supputandi varietatem, controversam anni Judaici tunc formulam, diversam mensium quantitatem, & incertam sive plenorum sive cavorum collocationem, sabbati primi & intercalandi rationem, id genus in re chronologica occurrentia alia, fieri nequivit quin diversae nimis essent tum de feriis hic tum de mensibus Julianis eorumque diebus Ebraeis respondentibus sententiae. Neomenia scilicet seu initium mensis in anno exitus secundo secundi, a cujus 20 die & triduo insequente ratio hic temporis pendet, perquam diversimode collocatur, adeoque aliter atque aliter dies ille vigesimus quartus in quo seu circa quem institutio synedrii magni. Ponit diem illum vigesimum quartum christianus Massaeus in Maii Juliani 19, Buntingus in 4 Junii ac die Mercurii, Calvisius in Maii 15 & die Sabbati, uti & Jacobus Capellus, Jacobus Armachanus in 13 Junii & feria prima, alii aliter aliterque. Sed demum, ex anni ab exitu primi, cujus sub tempus vernum (viri magni [s] de ipso die, in mensibus Julianis, 15 Aprilis utpote χαρακτηριστικῶς demonstrando, ne dubitandum quidem voluere) exitum est, initio, adeoque e tempore quo incepit annus recurrens proximus seu secundus, id est, pariter verno; atque tandem ex eo quod est, mense secundi illius anni secundo institutum esse juxta ante dicta synedrium hoc, idque haud diu ante ejusdem finem, aperte satis sequitur ut, feriarum & neomeniarum scrupulis sepositis, institutionem illam sive in Maio sive in Junio illius anni Juliano collocandam esse concedendum sit; qua de re hic non est quod amplius solicitiores simus. Notatu minime indignum hic existimarunt aliqui, *sub hoc idem tempus quo hi septuaginta judices Hebraeorum constituti sunt institutos esse apud Graecos judices Areopagitas, qui causas tum criminales tum civiles judicabant. Areopagum enim institutum esse quinto anno ab egressu Hebraeorum ex AEgypto, docet Eusebius in chronico.* Ita Cornelius a Lapide [t]; quasi tribunal hic alterum ab alterius fuisset exemplo. Alii [v] eodem utcunque anno Areopagiticae curiae etiam initium collocant; illius nempe quam πάντων εἰκότως διενεγκεῖν τῶν ἐν τοῖς Ἕλλησι συνεδρίων, *universis totius Graeciae synedriis merito antecelluisse*, dixere veteres [x]. Et quidem ad tempora, apud gentes, mythica, partim haec partim sequentia, celeberrima aliquot judicia Areopagitica attinere satis liquet ex judiciis ipsorum deorum Neptuni & Martis circa necem Halirrhothii Neptuni filii, Orestis, aliorumque aliquot ibi habitis apud Demosthenem [y], AEschylum [z], Euripidem [a], Servium [b], Apollodorum [c], Pausaniam [d], Augustinum [e] ex Varrone, alios satis obvios. Adjicit quidem Eusebius numero suo D, seu anno Cecropis Atheniensium primi quadragesimo, *Hoc tempore Areopagus, nomen judicii, constitutus*; quod sic ad annum non quintum ab egressu ex AEgypto, sed ad totidem ante egressum, attinet; quod ex ipso liquet Eusebio. Caeterum *hoc tempore* illic non tam annum cui adjungitur denotare videtur, quam *tempore Cecropis*, ut satis admittitur ibi etiam Josepho Scaligero; unde Augustinus [f], *Eduxit ergo Moyses ex AEgypto populum Dei novissimo tempore Cecropis Atheniensium regis.* Et in Eusebii Graecis [g] quae ἀναφέρεται Cecropi, qui annos regnavit 50, subjiciuntur, id est, eis quae non anno hoc vel illo, sed vicina temporis latitudine designantur, legitur, Ἄρειος πάγος ἐκλήθη, ἐν δικαστήριον κατέστη, *Areopagus nomen sortitum est, & judiciorum locus* seu *tribunal* illic *constitutum.* Videsis hac de re Josephum Scaligerum [h], & Jacobum Salianum [i]. Alii nominis *Areopagi* & curiae illic institutionem assignant anno, juxta calculum suum, mundi 2398 adeoque in quinquagesimo sexto anno ante synedrii magni institutionem collocant. Sic Calvisius. Petavius autem, velut ex Eusebio, institutum ait [k] Areopagi judicium A. M. 2475

[l] A M 2545. § 180. [m] Numer. xi. 33. [n] Numer xi. 24. [o] Chronolog fol. 36. [p] Spondanus Ann. V. T. 2545 §. 19. [q] A M. 2544. § 319. [r] Elench. Chronologic. pag 101 [s] Joseph. Scaliger. de Emendat. Temporum lib. 5. pag. 351. & 747. & ad Eusebii numerum 505. [t] Ad Numer. xi. 16. [v] Torniellus A M. 2548. §. 1. [x] Isocrates in Areopagitico. [y] Orat. contra Aristocratem. [z] In Eumenidibus. [a] In Electra & Oreste. [b] In Georgic. 1. [c] Biblioth. lib. 3. [d] In Atticis. [e] De Civitate Dei, lib. 18. cap. 10. [f] De Civitate Dei, lib. 18 cap 11. & videsis Baronium, tom. 1. ann. 52. §. 3. [g] Pag. 26. 38. [h] Ad numerum Eusebian. 501. [i] A. M. 2538. §. 4. [k] De Doctrina Temporum, lib. 13. pag. 527.

&

& periodi Julianae 3205, adeoque illi viginti amplius annis ab institutionis synedrii magni tempore. Jacobus Capellus de A. M. agens 2487 seu Eusebii illo numero 507, *Per id quoque tempus*, inquit, *in pago Martis dicto constitutum est synedrium caussarum capitalium, quod a loco Areopagitarum concilium sive δικαστήριον dictum est.* Atque ita Areopagiticam curiam facit [l] synedrii magni institutionem annis quasi septemdecim antevertisse. In Marmore autem Arundelliano illo chronologico vetustissimo Areopagi initium tribuitur Cranai regis, qui Cecropi successor erat, tempori. Verba sunt, Ἀφ᾽ οὗ δίκη Ἀθήνησιν ἐγένετο Ἄρει καὶ Ποσειδῶνι ὑπὲρ Ἀλιρροθίου τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ὁ τόπος ἐκλήθη Ἄρειος πάγος, ἔτη XHH𐅄ΔΠIII, βασιλεύοντος Ἀθηνῶν Κραναοῦ, *Ex quo Mars & Neptunus judicio egerunt de Halirrhothio Neptuni filio, & locus nuncupatus est Areopagus, anni sunt* MCCLXVIII, *regnante Athenis Cranao.* Atque ita annus illic designatus, ut in notis ad marmoris epochas & canone ibi chronico liquet, respondet anno periodi Julianae 3182, seu trigesimo tertio aut circiter ante exitum ex AEgypto, quemadmodum Amphictyonici concilii illius apud Graecos longe celeberrimi, ac jurisdictionis amplissimae sub Amphictyone Cranao succedente, initia sequuntur ibi decennio post Areopagum, seu ante exitum annis viginti tribus. Nec minore quidem cum ratione notandi sunt hic, quasi huc omnino spectarent, Amphictyonici quam Areopagitici concilii natales, cum idem quod synedrii magni institutio seculum seu tempus utcunque vicinum, ut recipi solet, habeant utrique. Juxta autem, ut Marmor Arundellianum, Marianus etiam Scotus, Cranai regis Atheniensium tempori, annoque ejus quinto, seu qui ipsi est exitus Ebraeorum decimus, ac mundi 2692, Areopagi assignat initia: *Tunc Areopagus*, inquit, *nomen judicio constitutum est*; atque hujus illic sequax Florentius Wigorniensis, *Areopagus nomen judicii constructum est.* Sunt quidem autores maximi qui & nomen & tribunal illic constitutum multo recentius faciunt. Nomen a sacrificiis Amazonum Marti illic, Theseo circa annos a Cecrope illo trecentos regnante, peractis impositum ait apud AEschylum [m] Minerva, quae etiam velut judiciorum illic initia in Orestis causa illa celebratissima collocat, ut expressim itidem ibi scholiastes. Orestes autem judicabatur sub Demophonte rege [n], id est, circa sexaginta a Theseo annos. Immo Cicero [o], Plutarchus [p], & Julius Pollux [q] ipsos tribunalis Areopagitici natales tribuere videntur Soloni, adeoque e tempore illo Mythico in historicum deducere, seu Olympiadem 47 aut circiter, qua floruit Athenis Solon [r], id est, circa templi primi excidium, seu a Cecrope primo, & Mosis tempore, seu institutione synedrii apud Ebraeos magni, annos mille nongentos. Atque hoc quidem satis admitti videtur scriptoribus aliquot, ut Alexandro ab Alexandro [s], Polydoro Vergilio [t], Guilielmo Budaeo [u], Guilielmo Possardo [x], aliis.

Sed merito refragantur hic alii, tum Aristotelis [y] Atticarum rerum, id est, suarum, scientissimi autoritate, ubi obiter asserere videtur Areopagiticam curiam ante Solonem fuisse, ducti, tum ex eo quod Solone multo vetustiora judicia illic habita apud veteres recensentur. Hac de re consulas Carolum Sigonium [z], Ludovicum Nonium [a], Ubbonem Emmium [b], Samuelem Petitum [c]; sed prae aliis Joannem Meursium [d]. Quin vero Petitus & Meursius rem ita inter Aristotelem hic ante Solonem Areopagiticam curiam fuisse asserentem, & Ciceronem, Plutarchum, Pollucem Soloni initia ejus tribuentes, conciliando sic dirimunt, ut exploratum satis quidem velint esse Solone antiquiorem multo ipsam fuisse, licet interim originis nimis incertae, sed adeo novatam esse ab illo, sive eos qui in eandem ex ejus instituto adsciscerentur sive pristinam Ephetarum ibi autoritatem spectes, ut inde illi velut instauratori, etiam institutoris nomen, uti subinde alias fit, induenti, ea assignata sic ab veteribus illis fuerit. Quandocunque vero orta sit curia illa, non omnino sane est quod existimet quis a synedrii Ebraeorum magni exemplo deductam. Nam ita etiam ipse collegarum numerus inprimis fuisset sequendus. Sed vero de 70 aut 71 numero in Areopago nullibi legimus. De 31 in tempore Mythico collegis scholiastes AEschyli [e] loquitur, ubi non λ καὶ εἷς seu 31 sed ν καὶ εἷς seu 51 legendum volunt aliqui [f], dum tamen recte agnoscunt non Areopagitarum sed Ephetarum Areopagitis adjectorum fuisse numerum illum. Sed etiam numerum novenarium illis tribuit Androtion (id est, novem archontum, qui quidem, post Solonem, in curiam hanc, dicta scilicet prius de exacto magistratu causa absoluti, cooptari soliti) ut legitur apud Maximum [g], qui postmodum ex numero illo 51 eos constitisse affirmat. Et de novenario illo numero etiam alii [h]; ut de centenis aliquot interdum, alii [i]. Atque habetur quidem apud Raphaelem Volaterranum [k] inscriptio quae visebatur ad columnam in arce Athenarum ante templum Palladis, ubi trecentorum mentio. Sic enim apud eum legitur, Τῷ λαμπροτάτῳ ἀνθυπάτῳ τῆς Ἑλλάδος Ῥούφῳ Φήστῳ καὶ Ἀρεοπαγίτῃ, ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ τῶν τριακοσίων καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων εὐνοίας καὶ εὐεργεσίας ἕνεκα, id est, *Splendidissimo proconsuli Graeciae Rufo Festo & Areopagitae, senatus Areopagi trecentorum & populus Atheniensis benevolentiae ac beneficentiae gratia.* Atque ita inde citat Samuel Petitus inscriptionem hanc ad firmandum, numerum Areopagitarum nunc contractiorem nunc ampliorem fuisse, & perquam ἀόριστον incertumque; quod verissimum est [l]. Sed vero apud alios aliter multo exhibetur inscriptio illa. Apud Petrum Apianum, qui Raimundi Fuggeri inscriptiones [m] anno 1534 Ingolstadii typis edidit, ad hunc modum legitur, e quodam lapide Athenis ante Palladis templum; unde idem ipsum quod memorat Volaterranus saxum etiam hic innui, manifestissimum est.

[l] Vide eum A. M. 2487. & 2504. [m] In Eumenidibus, & videsis Philipp. Maussacum in Harpocrationem, verb. Ἀμαζόνιον pag. 32. [n] Euseb. Chron. num 831. & vide Marmor. Arundell. pag. 9 & 96. [o] De Officiis, 1. [p] In Solone. [q] Onomastico 8. cap 10. [r] Euseb. numer 1480. [s] Genial. Dierum, lib. 4. cap 11. [t] De Inventoribus Rer. lib. 2. cap. 2. [u] Annotat. prior in Pandectas. [x] De Magistratibus Atheniensium, cap 4. [y] Politic. 2 cap. ultimo. [z] De Rep. Athen. lib. 1. cap 3. [a] Comment. in Goltzii Graeciam, pag 83 [b] Descript. Reip. Athen. pag. 29. [c] Ad Leg. Atticas, pag. 242. [d] In Areopago, cap. 10 & 3. [e] Ad Eumenides. [f] Sam. Petitus ad leges Atticas, pag. 242. [g] In Dionys. Areopagitam. [h] Nicephorus Callist. lib. 2. cap 20. Pachymerius ad Dionysium Areopagitam. [i] Vide Meurs. in Areopago, cap. 5. & Petit. ad leg. Atticas, loco citato. [k] Lib. 8. in fine. [l] Argument. ad Demosthenis in Androtionem, &c. [m] Fol. 499. 1.

TON ΛΑΟΠΡΩΤΑΤΟΝ
ΑΝΤΥΠΑΤΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΡΟΥΦΙΟΝ ΦΗΣΤΟΝ ΚΑΙ ΑΡΕ
ΟΠΑΓΕΙΤΗΝΕΣ ΑΡΕΟΠΑΓΟΝ
ΚΑΙ ΒΟΥΛΥ ΚΑΙ ΗΒΟΥΛΝ
ΤΟΝ ΤΡΙΑΚΟΣΙΩΝ ΚΑΙ Ο
ΔΗΜΟΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΕΥΝΟ
ΙΑΣ ΕΝΕΙΚΑ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕ
ΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ
ΑΝΕΣΤΗΣΕΝ ΠΡΟΝΟΙΟΣ
ΦΛΑΒΙΟΥ ΠΡΥ ΔΑΔΟΥ
ΑΛΟΥ ΔΙΑΣΕΜΝΟ ΤΑΤΟΥ
ΑΡΧΟΝΤΟΣ.

Quae ab Jano Grutero [m] correctius sic transcribitur,

ΤΟΝ ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ
ΑΝΘΥΠΑΤΟΝ. ΤΗΣ. ΕΛΛΑΔΟΣ
ΡΟΥΦΙΟΝ. ΦΗΣΤΟΝ. ΚΑΙ. ΑΡΕ
ΟΠΑΓΕΙΤΗΝ. Η. ΕΞ. ΑΡΕΟ
ΠΑΓΟΥ. ΒΟΥΛΗ. ΚΑΙ. Η. ΒΟΥΛΗ.
ΤωΝ. ΤΡΙΑΚΟΣΙωΝ ΚΑΙ. Ο
ΔΗΜΟΣ. Ο. ΑΘΗΝΑΙωΝ. ΕΥΝΟ
ΙΑΣ. ΕΝΕΚΑ. ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕ
ΣΙΑΣ ΤΗΣ. ΠΕΡΙ ΤΗΝ. ΠΟΛΙΝ
ΑΝΕΣΤΗΣΕΝ. ΠΡΟΝΟΥΝΤΟΣ
ΦΛΑΒΙΟΥ. ΠΡΥΛΑΔΟΥ
† ΑΛΟΥ ΔΙΑ ΣΕΜΝΟΤΑΤΟΥ
ΑΡΧΟΝΤΟΣ.

Et velut ex Apiano sic exhibet. Neque aliter legit eam Joannes Meursius [o] (excepto quod ΠΡΟΝΟΟΥΝΤΟΣ, ut scribi debet, illic habet) ubi etiam Romanos, ut hic Rufium Festum, in collegium Areopagiticum, adsciri solitos ostendit. Caeterum illa, ἡ ἐξ ἀρείου πάγου βουλὴ, καὶ ἡ βουλὴ τῶν τριακοσίων, &c. seu *senatus areopagiticus, & senatus trecentorum*, &c. nihil omnino asseruut de trecentorum in Areopago numero, ut lectio illa altera apud Volaterranum. Sed interea quisnam senatus hic trecentorum non satis intelligo: Nec sane cur Bodinus [p] Solonem dixerit *Areopagitarum concilium ex civibus sexaginta selegisse*. Utcunque vero, curiam hanc nec synedrii apud AEbraeos magni numerum nec certum aliquem sibi habuisse, concedendum. Quod vero attinet ad imperii & jurisdictionis ejusdem amplitudinem; certe ea apud Athenienses quasi par satis erat illi quam penes synedrium illud magnum fuisse libro proximo ostenditur; sive profana spectes, maxime summum reipublicae regimen, crimina atrociora, morumque censuram, eorumque ἀταξίαν & ἀσέβειαν [q], sive sacra [r]. Inde illuc adductum esse, ac velut religionis, philosophiae, morum novatorem in jus vocatum S. Paulum admitti solet [s] ex illo in Actis [t], *Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt*. Atque inde Syrus ibi vertit ܠܒܝܬ ܕܝܢܐ ܕܡܬܩܪܐ ܐܪܝܘܣ ܦܓܘܣ *ad domum judicii qui vocatur Arius pagus*; & commate 34 pro Dionysio Areopagita substituit *Dionysium* ܡܢ ܕܝܢܐ *ex judicibus* Areopagi. Arabs etiam Erpenianus,

الي بيت القضا الذي يدعي اريوس فاغوس

quod idem ipsum cum Syro sonat. Et de Dionysio,

ديونسيوس احد قضاة اريوس فاغوس

Dionysius unus ex judicibus Areopagi. Sed editionis Jaianae Arabs, وجاووا به الي فقيه العلما وقاضيهم *Et duxerunt eum ad antistitem doctorum & judicem eorum.* Et paulo post, pro eo quod est, *Paulum stetisse in medio Areopagi* (nec aliud habet codex Erpenianus) Jaianus substituit,

ولما وقف بولص في وسط مجلس قضاة العلما

Et cum steterat Paulus in medio consessus judicum doctissimorum. Dionysius demum dicitur illic pro *Areopagites* قاضي العلما *judex doctorum.* Et primarium quidem Areopagitarum seu velut praesidem fuisse Dionysium vult Michael Syncellus [v], uti & Simeon Metaphrastes, in vita ejus. Et Hilduinus Abbas [x] de eo, *Curiae Areopagi praesidens omnium negotiorum civilium publice & privatim, ut nobilior nobilissimis, moderamina disponebat, atque inter primos primus sophistica & syllogistica universalium doctrinarum acumina & strophas, infulatus togae philosophicae, civibus ac undique confluentibus profundebat.* AEthiops autem in Actis de Paulo, *deduxerunt eum in domum Dei sui* [y], id est, Martis. Et Tacito locus ipse, qua judicia spectabat, nuncupatur *Areum judicium* [z], uti & *Martium judicium* Apuleio [a], & *Curia Martis* Juvenali [b]. Wiclefus Anglicanum facit hic **Ariopage**, quemadmodum Galli Gallicanum. Versiones quae post reformationis nostrae initia apud Anglos obtinuere ante Jacobi regis tempora habent **Marce street** & **Mars street**, seu *vicum Martium*. Et Cambrobritannis inde, **heol Mars**, quae in margine explicatur per **Ystryt Clawrth** idem denotans. Atque aliis aliquot Areopagus, nec quidem bene, sic vertitur. Recognita versio sub Jacobo rege priore in loco Areopagus retinet; posteriore vero, **Paul stood in the mids of Mars-hil**, *stetit Paulus in medio collis Martii* [c]; nec male. Nicolaus Malhermius, *ad quella contrata que si chiama Areopago, perche ivi se adorava el Dio Marte.* Sanctius Marmochinus, *al borgo Martio*; Cantabrica versio, *cezateu Marsen Karricara.* Lutherus, **auff den Richtplatz.** unde Dionysium vocat, pro Areopagita, **Dionysius eyner auss dem Rath.** Belgica vetustior, **op de Richters plaetse**; ubi locus generaliter seu per excellentiam judiciarius denotatur. Recentior Belgica ipsum retinet Areopagum, ut loci nomen, quemadmodum alii aliquot obvii. Verum *non ad judicium, sed quod ibi multi solerent esse homines eruditi, senatores, oratores, & alii,* Paulum in Areopagum adductum volunt nonnulli [d]. Dum vero hic fundant

[m] Inscript. fol. 464.7. [o] A. 101. [n] In Areopago cap. 5. [p] De Republica, lib. 3. cap. 1. [q] Isocrates in Areopagitico, & vide Quintil. lib. 5. cap. 9. [r] Demosthenes Orat. in Neaeram. & de Corona. [s] Chrysostom. in Act. homil. 33. & vide illic Bezam, alios. [t] Cap. xvii. 19. [v] In Encomio Dionysii. [x] De S. Dionysio apud Surium, Octob. 9. [y] Videsis Ludovic. de Dieu, Act. xvii. 19. [z] Annal. 2. [a] Milesiarum 10. [b] Satyr. 9. [c] Vide Joseph. Scaliger. ad Euseb. num. 501. [d] Hugo Grotius ad Act. xvii. 19.

typi,

typi, prodit [e] Georgius Syncellus, cui haud parum diffidens ab Eusebio est veterum Graecorum adeoque Cecropis Mosisque synchronismus; unde & Areopagi institutio Cecropi tributa quamplurimis annis a Mosis tempore, adeoque synedrii magni institutione, de qua hactenus actum est, distabit.

CAP. V.

I. *Jussa divina de judicibus & ministris, adeoque tribunalibus seu synedriis minoribus, constituendis in terra sancta, & magistrorum celebriorum de eis sensus generalior. Extra terram etiam tribunalia habebant Ebraei. Maimonides non semel emendatus.*

II. *Synedria vigintitriumviralia, & triumviralia. Imparis judicum numeri usus, ut necessarii, receptissimus. Quomodo magistris illud deductum. In capitali causa nemo condemnatus, nisi sententiae condemnatoriae binis superarent absolutorias.*

III. *Triumviralium usus, dispositio, sedes. Synedrii magni & binorum vigintitriumviralium, Hierosolymis, ad templum, collocatio.*

IV. *Vigintitriumviralium dispositio per alias urbes. Qualesnam urbes synedriis ejusmodi idoneae haberentur; & qualesnam urbes, oppida, pagi triumviralibus idonei.*

ORdinaria alia post legem datam apud Ebraeos synedria, quae קבוען *fixa* seu *stata* dici solita, ad originariorum ac justitiae proselytorum regimen constituebantur, fuere minora, sic respectu magni illius seu maximi dicta, quorum, ut receptissimum est, origo habetur ex praecepto illo divino caput illud antiquius juris Noachidarum *de Judiciis* (de quo jam actum est libro primo alibique) institutis in Mosaicis generatim instaurante, quod ad hunc modum legitur [f]; שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר יהוה אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק וגו JUDICES ET MINISTROS, seu *officiales executioni praeficiendos* (Graeci pro ministris hisce, ut alibi, γραμματοεισαγωγεῖς; Vulgata *magistros*; Chaldaei פורעניו *vindices*, & סרכין, uti & Hierosolymitani, tantundem denotans; Jonathan דיינין קשיטין וסרכין אלימין *judices veraces & exactores* seu *vindices potentes*; Syrus ܘܣܦܪܐ *& scribas*; Arabs Erpenianus حكما وروسا *judices & praefectos*; Jaianus, seu Saadias Gaon, وعرفا *& peritos*; manuscripti Pocockianus & meus قضا وكتبا *judices & scribas*, ex Graeco, uti & Arabs cum Vulgata Romae editus Samaritanus [Samaritan] פשרים וסכרים *qui discordias dirimant, & scribas*; Tawasius Persa حكمن وهيلان Judaei Hispanienses נואיזים אי אלגואזילים *Juezes y alguaziles*; Graeciensium Graecobarbara קריטוש קי רבדופורוש pro קריטוש קי רבדופורוש Κριτὰς καὶ Ῥαβδοφόρους; Germanienses Judaei ריכטר אונ׳ ביטלן Richter unde Buttelen, *Judices & mandatorum exsecutores*, seu *bedellos*; Lutherus, Richter und Ampleut eundem in sensum; Belgae, Richters ende Ampttieden; Galli, *des juges & des prevosts*; Angli, judges and officers; Rhemenses, Vulgatam secuti, ut alii aliquot, judges and maisters; sed sumuntur hic alibique שוטרים Talmudicis pro mandatorum forensium exsecutoribus, tametsi varias multiplicesque illorum interpretationes alias affectant scriptores aliqui christiani [g], CONSTITUES TIBI IN OMNIBUS PORTIS TUIS, ita scilicet verba primario sonant; neque aliter Vulgata, versionesque aliquot nuperae; ut Judaeorum Germanensium אין דיינן טארן ein theinen Thoren, quemadmodum etiam Lutherus, & Anglica sub Jacobo rege recognita, ac nunc etiamnum in usu, in all thy gates; Belgae, in alle uwe Poorten; Tawasii Persica, در همه درور تو *in omnibus portis tuis*, & Arabica Romae cum Vulgata edita, في جميع محالك idem significans; sed Graeci ibi ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σε, *in omnibus civitatibus tuis*; alibique itidem non raro שער *civitatem* seu *urbem* reddunt; Onkelos item בכל קירוך idem denotans, & Jonathan בכל קירוכון *in omnibus civitatibus vestris*, Syrus ܒܟܠܗܘܢ ܩܘܪܝܟܘܢ ܒכלהין קורית *in omnibus urbibus*, uti & Samaritanus, [Samaritan] בכל קירים, idem significans; Arabs, & Erpenianus, &, Jaianus, في جميع ابوابك *in omnibus mansionibus* seu *habitaculis tuis*; manuscripti jam dicti, في قراك *in urbibus tuis* Judaei Hispanienses in editione Constantinopolitana אין טודאש טוש סיבודדים *en todas tus cividades*; in altera illa, ut puto, Ferrariensi, *en todas tus villas*; Graecienses in Graecobarbara sua, איש אולו טא קשטרישׁ εἰς ὅλα τὰ Κάστρα, *in omnibus urbibus*; Angli nostri aevi superioris, in all thy cities; Galli, *en toutes les villes*; Italus, *In tutte le tue citta*; uti etiam Munsterus, aliique; *porta* per synecdochen pro ipsa urbe sumpta, quemadmodum hic etiam in ipso expressim Talmude [h]) *quas Dominus Deus tuus dat tibi secundum tribus tuas, qui judicabunt populum judicio justo*, &c. Sedem praecepti de judiciis & tribunalibus constituendis primarii hic faciunt magistri. Ad illud Misnae [i] סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ *Synedriorum usus tum in terra promissa tum extra*

[e] Parisiis 1652. pag. 68. & 153. [f] Deut. xvi. 18. [g] Jacob Bonfrerius ad Exod. xviii 25. Abulensis ad Paral. p. xxiii 4. Stephan. Menochius de Republica Hebraeorum, lib. 2. cap. 2 § 16. [h] Gemara Babylon ad tit. Sanhedrin, cap. 1. fol. 16,2. alibique. [i] Tit. Maccoth, cap. 1. § 17.

eam.

eam. Gemara Hierofolymitana [g], דכתיב והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם ומה תלמוד לומר שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך בערי ארץ ישראל אלא שבערי ישראל מושיבון דיינים בכל עיר ועיר ובחוצה לארץ מושיבין אותן פלכים פלכים *Nam fcriptum eft* [h], *Et haec fint vobis praecepta judicialia pro generationibus veftris per cunctas habitationes veftras* (quod ioferitur, ubi judicii urdo io homicidii, vindicis languinis, afyli caufa praefcribitur, & tribunalium & judiciurum eooftitutiooem ex ipfis verbis expreffim fatis fupponit; unde Ouke!os ibi, ויהון אילין לכון לגזירת דין לדרוכון בכל מותבניכון *Et fint haec vobis in decretum judicii per generationes veftras in cunctis habitationibus veftris.* uti & Samaritanus, & Jonathan ויהוון אלין אהוותא לכון לגזירת דינין *Et fint hae indicationes vobis in decretum judiciorum,* &c. Gracci itidem εἰς δικαίωμα κρίματος, aliique non pauci fiint eonfoni; ubi Vulgata, *Haec fempiterua erunt & legitima in cunctis habitationibus veftris,* uti & Arabica cum ea Romae edita; quibus euneurs Syrus, apud quem legitur, *Et haec fint vobis* ܢܡܘܣܐ ܢܡܡܘܢ ܠܟܠܟܘܢ לעלם *legi fempiternae)* & *praeterea docemur, judices* [i] & *miniftros tibi conftituendos in omnibus portis tuis, quafi in civitatibus* feu *urbibus Ifraeliticis. Seufus autem eft, ut conftituant judices in urbibus Ifraeliticis quibuflibet, atque extra terram Ifraeliticam in qualibet provincia, pago* feu *tractu,* quarenus fcilicet fuerint quomodocunque juris Ifraelitici. Atque ad eundem Mifnae locum Babylonii [k], מנא הני מילי דתנו רבנן והיו אלה לכם להוקת משפט לדורותיכם למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ אם כן מה תלמוד לומר בשעריך בשעריך אתה מושב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר ובח"ל אתה מושב בכל פלך ופלך ואי אתה מושב בכל עיר ועיר *Hoc inde natum eft quod Rabbini noftri tradiderint, illud, Et haec* [l] *fint vobis in praeceptum judicii per generationes veftras, docere nos, quantum ad fynedria, eorum ufum effe debere tam extra quam intra terram. Quod fi ita accipiendum, quid illud* [m] *In portis tuis? In portis tuis* (feu intra terram) *conftitues domos judiciorum in omni provincia, tractu* feu *pago* (lo gloffa ibi פלך interpretatur per הפרכיא Ἐπαρχία) & *in qualibet urbe; extra vero terram conftitues in provincia* feu *tractu quolibet, ubi neceffe non eft ut in qualibet urbe eos conftituas.* Atque hinc R. Salomuo ad locum jam dictum Numerorum, *In omnibus habitationibus veftris,* לכר, ioquit, שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ בל זמן שנוהגת בארץ ישראל *ita difcendum, Synedriorum ufum fuiffe* feu *effe debuiffe etiam extra terram, toto illo tempore quo ufus eorum fuerit intra terram.* Et *Sepher Siphri* [n] שינהג הדבר לדורות בכל מושבותיכם בארץ ובחוצה לארץ *ut ufus fiat rei jam dictae* (adeoque tribunalium ad quae fpectat) *in omnibus habitationibus veftris tam extra quam intra terram.* Totidemque verbis, *Pefiktha Zotertha* [o]. Tantundem ibi alii. Et io loco illo Deuteronomii praeceptum primarium de tribunalibus miniftrifque eis infervientibus haberi, confenfus eft; uti in illo Numerorum, alibique io Pentateucho obiter, coutinuationis feu duratioois defignationem. Coocordant bic *Rabba Dabarim* [p] & *Zohar* [q], Mofes Kotzenfis [r] (unde habet Rabbinica fua de judicibus ad Deuteruuumii locum Paulus Fagius) alii. Et Maimooides [s] item; מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך שופטים אלו הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינין באים לפניהם שוטרים אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדין לפני הדיינין המסבבין בשוקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם על פי הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין ודנין אותו כפי רשעו: אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ ישראל בלבד אבל בח"ל אינן חייבין להעמיד בית דין בכל פלך ופלך שנ' תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך: *Praeceptum legis eft affirmativum, ut conftituant judices & miniftros* feu *praefectos in qualibet urbe & in qualibet provincia* feu *tractu, ex eo quod fcriptum eft* [t], *Judices & miniftros conftitues tibi in omnibus portis tuis. Judices hi funt qui collocantur in domo judicii, ubi litigantes coram eis fe fiftunt. Miniftri hi funt qui baculo utuntur & flagello, & ftant coram judicibus, & circumftipant in plateis & vicis, & praeficiuntur ut locorum, in quibus judicum confeffus, portas & menfuras ordinent, & ad verberandum cunctos iniquae agentes* (exemplaria hie aliqua [v] habent pro ולהכות, ולתקן *ad redigendum in ordinem) juxta fententiam judicum. Et in quocunque viderint turpitudinem rei* (iu editionibus aliquot hic את דבר, in aliis אות דבר, fed iu ea quae cum *Cefeph Mifna* habetur, uti etiam in codicibus MSS. de quibus ftatim, legitur ערות דבר juxra quod vertimus) *eum afferunt in domum judicii, quae judicet eum juxta delictum fuum. Haud vero obligamur nos conftituere domos judicii in qualibet provincia* feu *tractu, & qualibet urbe, nifi in terra fancta folummodo. Caeterum extra terram illam non itidem obligamur conftituere domum judicii in qualibet provincia, juxta quod dicitur, Conftitues tibi in omnibus portis quas Dominus Deus tuus dederit tibi juxta tribus tuas.* Sic in editis cunctis. Sed in MSS. apud me binis, altero mei ipfius, bibliothecae Arundellianae altero, utrifque quidem pervetuftis, legitur, ואין אנו חייבין להעמיד בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בארץ ישראל בלבד שנ' תתן לך בשעריך אשר יהוה אלהיך נותן לך ולא בחוץ לארץ *Obligamur nos conftituere domos judicii in quolibet pago & in qualibet urbe: fed hoc ex obligatione praeftandum tantum in terra Ifraelitica, juxta id quod dicitur, Conftitues in portis tuis quas tibi dederit Dominus Deus tuus, haud vero extra terram.* Adeoque fi fic, ut oportere videtur, legas, voluit Maimonides eos obligatos tantum ad fynedria juridica conftituenda in terra Ifraelitica, uec omnino, ne quidem in pagis feu extra urbes ullibive in aliis quomodocunque five juris five incolatus Ifraelitici territoriis (qood fane Talmudicae doctrinae ioterim oimis adverfum vult lectio illa ante e typis allata) fed extra terram parilem haud undiquaque fuiffe obligatiooem, ut-

[g] Ibid. fol. 31. col. 2. §. 17. [h] Numer. xxxv. 29. [i] Deut. xvi 18. [k] Fol. vii 1. [l] Numer. xxxv. 29. [m] Deuter. xvi. 18. [n] Col. 110. [o] Fol. 64. col. 1. [p] Fol. 268. [q] Edit. Mantuanae, fol. 274. 2 Cremonenfis, fol 132. 1. [r] Praecept. Affirm. 77. [s] Tit. fuo *Sanhedrin*, cap. 1. & vide eum in Praecept. Affirm. 176, &c. [t] Deut. xvi. 18. [v] *Cefeph Mifna* ad Maimonidis tit. *Sanhedrin*, cap. 1. §. 1.

pote

pote quae pagos tantum, provincias seu eparchias illas, non urbes singulas, respexit. Certe de lectione hac etiam monuit Josephus Karo in *Cesepb Misna*, qui commentarius est ad Maimonidis *Jad Chazeka*, ubi ad locum citatum agens, & quod in Talmudicis corporibus ea de re occurrit afferens, ואם, inquit, נסחא זאת היתה לרבינו כך צריך לגרום כדבריו אבל בה"ל אין אנו חייבין להעמיד ב"ד אלא בכל פרך ופרך אי נסחא אחרת נדמנה לו בגמרא ופירוש פרך הפרכיה *Etiam si ejusmodi fuerit*, aut *ad hunc modum se habuerit, exemplar* Talmudis *magistri nostri* Maimonidis *legendum est, ut suum, sed extra terram non obligamur constituere domum judicii nisi per pagos* seu *provincias*; non per urbes, ut intra terram, juxta ante allata: *Neque habetur in Gemara lectio dissona. Pelek vero hic*, seu *pagus, exponitur per Eparchiam.* Sic ille. Et palam quidem, si verba reliqua sunt in Maimonide hic retinenda, satis videtur, praetermissam in editis conjunctionem א"א *nisi* post ב"ד restituendam, quae sic inserta Maimonidis & Talmudis, uti & Talmudicorum reliquorum, sensum omnino conciliat. Summa est; ex ante allatis de synedrii magni seu septuagintaunivsvitalis institutione, atque istis in sacro sermone de judicibus & ministris constituendis *in portis tuis*, obligatos Israelitas esse ad obedientiam civilem & forensem, adeoque ad tribunalia & fora sibi collocanda. Tam initium autem sui quam praeceptum sortiebatur in deserto, ut ostensum est, synedrium magnum; sed praeceptum tantum in deserto, ac initium in terra sancta, minora illa.

II. Ex praecepto illo Deuteronomii, veluti primario, sic nasci volunt magistri סנהדריות הקטנות *Synedria illa minora*, originariorum proselytorumque justitiae regimini ordinaria. Quae revera duplicia fuere; vigintitriumviralia seu בתי דינים של עשרים ושלשה, & triumviralia seu בתי דינין של שלשה, quae tametsi haud pariter ac vigintitriumviralia *Sanhedrioth* aut synedria dici soleant, nihilominus pariter omnino synedria fuere. Horum quidem minorum numerus nullibi exprimitur in scriptura, ut ille synedrii magni. Sed vero in *Misna Talmudica*, ubi, juxta superius allata, & numerus synedrii magni & ejusdem ratio ex ipsis Domini verbis expressim exhibetur, sequitur[x], וקטנה של עשרים ושלשה *Et synedrium minus*, quod celebrius est, *constat ex viginti tribus.* Et dein primo, quantum ad viginti in vigintitriumviralibus, ratio affertur hujusmodi satis mira, sed interim quae ut indubitatum fuisse atque receptissimum numerum jam dictum indicat. מנין, inquit *Misna*, לקטנה שהיא של עשרים ושלשה שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנ' עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב *Undenam vero causa* aut *ratio, undenam evenit*, ut *minus synedrium esset ex viginti tribus? Scriptum est[y], Et judicabunt synagoga, coetus*, seu *congregatio*, in causa scilicet homicidae ex casu, privilegio urbis refugii se tuentis; *& liberabunt congregatio* homicidam, &c. *Congregatio judicii & congregatio liberationis* (congregationes hae binae, velut altera condemnantium, absolventium altera) *faciunt hic viginti. Atque unde* Eda, seu *congregationem, ibi denotare decem colligitur? Scriptum est[z] alibi, Usque quo congregatio ista mala murmurat adversum me? ubi excipiuntur Josuah & Caleb.* Id est, *Congregatio* seu *Eda* ibi sumitur pro decem reliquis exploratorum terrae cum Josua & Calebo missorum[a], qui adeo terram infamarant, & populum etiam in animum in Aegyptum redeundi deterruerant. Exceptis ita binis illis, restat *Eda* seu *congregatio* ibi decem. Gemara Hierosolymitana illic[b], רבי בא רבי יסא בשם רבי יוחנן נאמר כאן עדה ונאמר להלן עד מתי לעדה הרעה מה לעדה האמורה עשרה אף כאן עשרה *Rabbi Ba & Rabbi Isa* (id est, Rabbi Abba & Rabbi Asi, Hierosolymitani[c]) *nomine Rabbi Jochanan; hic dicitur congregatio & illic dicitur, usque quo congregatio ista mala, &c. Ut illic decem sunt congregatio, ita & hic decem.* Et עדה *Eda congregationem* illic alibique pro judicum consessu sumi est perquam solenne; quod in sequentibus obiter clarius fiet. Jam dictis hisce de vicenario numero praemissis, pergit *Misna*, ut ratio eliciatur quamobrem insuper accesserint tres, ut vigintitriumviri in synedrio hujusmodi perpetuo haberentur. ומנין, inquit, להביא עוד שלשה ממשמע שנ' לא תהיה אחרי רבים לרעת שומע אני שאהיה עמהם לטובה ואם כן למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי עד אחד ולרעה על פי שנים אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן כ"ג *Undenam fit ut tres insuper adjiciantur? Eliciendum est ex illo[d], Ne sequaris plures ad malum. Subaudio ego, Esse mihi hos sequendos ad bonum:* (Misna Hierosolymitana ibi שומע אני שאמר היה עמהן לטובה *Subaudio ego, velut dictum, Sequendos esse eos ad bonum:* & illud de bono ibi adjicitur etiam in Targum Hierosolymitano, Jonathane, *Mechilta*[e], alibi passim) *Si vero ita est, quare amplius accedit ibi, Post plures inclinando*, seu *propendendo?* (in illo scilicet ibidem להטות אחרי רבים להטת. *Post plures inclinando*, aut *propendendo, ut inclinationem illam augeas* in judicio, & inde sententia feratur) *Non similis esse debet inclinatio tua in bonum inclinationi tuae in malum. Inclinatio tua in bonum licita ex ore* seu *sententia unius* (Hierosolymitana Misna ibi, על פי עד אחד *ex ore unius testis*) *& in malum, ex ore duorum* (vicenario jam dicto numero sic addendorum) *Haudquaquam vero debet esse domus judicii* seu *synedrium* (aliquod ex compluribus constans) *aequa lance libratum* (ita scilicet ut collegarum numerus par maneat) *Addunt igitur illis insuper unum, ecce hic* (כאן *hic* abest in Hierosolymitana) *viginti tres.* Ita quidem satis obscure & intricatius, dum numerus inde elicitur. *Bonum* autem illic pro absolutoria sententia in judicio, adeoque *malum* pro condemnatoria seu malo poenae, magistris sumitur, & locum illum de *non inclinando* ad sententiarum, maxime capitalium, vigintitriumviralibus in synedriis ferendarum rationem attinere[f]. Alterum vero illum Exodi, in cujus origine nulla judicum, ju-

[x] Tit. *Sanhedrin*, cap 1. §. 6. [y] Numer. xxxv. 24. & 25. [z] Numer. xiv. 27. [a] Ibid. cap. xiii. [b] Fol. 19. col. 3. [c] Juchasin, fol. 85, 1. & 96, 1. [d] Exod. xxiii. 2. [e] Fol. 35. col. 2. [f] Gemara Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 17, 1. *Mechilta*, fol. 35. col. 2, &c.

diciorum, nedum synedriorum, mentio, ad judiciorum in synedriis primario spectare rationem agnoscunt expressius versiones paraphrasesque veteres, ut Hierosolymitana, Chaldaea, Graeca, Vulgata, tametsi invicem satis discordes. Onkelos ibi, ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר סגיאי שלים דינא *Neque intermittas docere quod tibi videtur in judicio. Secundum plures perfice judicium*, seu, ut Fagius, *sequere multitudinem* (partem suffragiis superantem) *in judicio.* Et Saadias Gaon, بل مل الي ورا الاكثر *Sed inclina post plures.* Graeci, Οὐ προστεθήσῃ μετὰ πλήθους ἐκκλῖναι μετὰ τῶν πλειόνων (quae tria verba in Complutensi absunt) ὥστε ἐκκλῖναι κρίσιν, *Non apponeris cum multitudine, inclinare cum pluribus ut declines judicium*; uti & legebat (si vocem ἐκκλῖναι demas) Augustinus[g]. Vulgata, *Nec in judicio plurimorum acquiesces sententiae, ut a vero devies*; cujus quidem sensum satis amplexantur interpretes nuperi. Jonathan autem, ולא יתמנע חד מנכון למלפא זכו על חבריה בדינא למימר הא בתר סגיאי דינא סטי *Neque prohibetur unus (aliquis) e vobis docere justam esse causam pro proximo suo in judicio, dicendo: Ecce post plures judicium deflectitur*, seu, *meae sententiae plures sunt*; ubi Hierosolymitanus ולא תימרון בליבכון בתר סגיאי דינא סטי *neque corde vestro loquemini, juxta plures judicium deflectitur.* Atque ex textus illius verbis de plurali numero, velut de judicibus maxime, si non solum, capitalibus, intelligendis, docent magistri[h], nisi condemnatoriae sententiae binis minimum superent absolutorias, reum absolvendum esse: Unde adnotatur ad praeceptum illud in Pentateucho Garaiano, velut compendium ejus aliis vestitum vocibus, שלא לנטות אחרי רבים בדיני נפשות בשביל אחד *non inclinare post plures*, aut *plurium sententias sequi, in judiciis capitalibus, eo quod unica tantum superent* condemnatoriae. Jam vero, ex plurium hic sic iteratorum in judiciis, ut absolventium & damnantium, mentione ejusmodi numerum judicum constitutorum aut judicantium ejusmodi esse debuisse existimarunt, ut, si dissensio foret, pars altera unico minimum praevaleret. Inde recte Glossa Talmudica ad illud אין בית דין שקול *Synedrium non debet esse ut pariter libratum*, יאין, inquit, עושין בית דין זוגות דצריך לקיים בו אחרי רבים להטות ואם יחלוקו לחצאין אין כאן רבים *Non faciunt*, seu *Non constituendum est, synedrium ex numeris paribus, quoniam in eo debet illud rite observari, post plures inclinando. Sed vero, si partes dimidiae ac aequales* (ut in numeris paribus fit) *invicem dissentirent, non haberetur in dissensione illa pars plurium.* Et de loco illo in numeris & Misna, unde adeo eruendum voluerunt numerum jam dictum, Maimonides[i], עדה שופטת ועדה מצלת ורוצה לומר עדה האמר זכאי והיא המצלה אותו ועדה האמר חייב והיא השופטת ולא יתחייב עד שיהיו המחייבים יותר על המזכין שנים ולפיכך צריך להוסיף עוד שנים כדי שיהיו עדה שופטת ועדה מצלת ושנים שופטים כלומר מחייבין אין בית דין שקול מוסיפין עוד אחד הרי שלשה מוסף על השתי עדות *Congregatio* seu *coetus judicii*, & *congregatio liberationis*; id est, *Detur coetum alterum absolvere seu liberare reum, & alterum condemnare eum seu judicare. Jam vero condemnandus non erat* in judicio capitali *antequam condemnantes binis plures essent absolventibus. Adeoque necesse erat adjicere insuper binos, ut ita fieret coetus judicii, & coetus liberationis, & bini praeterea quasi condemnantes. Cum vero synedrium non deberet esse numeri paris, adjiciebant insuper unum: Ita tres adjecti, praeter binos testes.* Sic ille. Adeoque ut sententia capitalis in neminem ferenda erat ex lege[k] ipsa nisi testes, qui de facto pronunciarent, unico plures essent, ita nec ferenda erat a judicibus, qui pronunciabant de jure, nisi etiam pars condemnatoria plusquam unico absolutoriam superaret. Quod autem ad numeri viginti trium deductionem hic spectat; perquam solenne est magistris juris alias exploratissimi atque e majorum institutis receptissimi rationes ex verbis sacris, ita suum in sensum utcunque distortis, enixius eruere conari. Apertior autem sensus est ille, receptius nihil eis fuisse quam synedria cuncta ordinaria jam dicta ex impari numero constare debuisse, ne scilicet partes in ferendis sententiis dimidiatae essent, & sic fierent aequales. Unde saepecules occurrit illud, ubi de numero binario aliove pari judicum mentio fit, אין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד *Synedrium non debet esse aequa lance libratum, ideoque adjiciendus unus*, ut numerus fiat impar; quemadmodum etiam in septuagintaunusvirali illo seu magno. Eadem ad triumviralia synedria spectant; de quibus plura mox. Atque ad illud Exodi[l], de duplo a fure qui depositum surripuerat reddendo, *Et si fur non fuerit inventus*, ונקרב בעל הבית אל האלהים *applicabitur* seu *afferetur dominus domus ad judices* (ita ut alibi saepius, *Elohim* ibi vertendum; ita Chaldaei hic לקדם דיינא *coram judicibus*, & Syrus, ܠܘܬ ܕܝܢܐ *ad judicem*. Arabes Erpenianus & Jaianus الي الحاكم uti & Arabs Romae cum Vulgata editus, الي القاضي idem denotans; Judaei Hispanienses *a los Juezes*; ita alii plerique; sed Graeci ibi, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, *coram deo*; Vulgata, *ad deos*; unde & Duacenses, to the goddes; judices in margine intelligi recte monentes) & dein, *ad* אלהים *judices perveniat causa utriusque; & quem damnaverint* אלהים *judices, is reddat duplum proximo suo.* Ubi pariter אלהים diversimode redditur, ut ante. Numerus ternarius judicum, seu impar, ex triplici ibi mentione judicum, quasi אלהים ibi singulariter pro *judice* sumendum, more Rabbinico elicitur[m]; nonnullis interim ita sumentibus ut אלהים in commate 9. bis memoratum, ut plurale, denotet loco priore saltem binos, uti & posteriori totidem, adeoque quatuor inde verbo tenus indicentur; cui sententiae statim subjunctum, אין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה *Synedrium haud aequa debet esse lance libratum, ideoque hisce adjiciendus insuper unus, & fiunt sic quinque.* At-

g Ad Exodum, quaest. 88. h *Misna*, tit. *Sanhedrin*, cap. 5. ad finem; & Gemara ibi, ad tit. *Sanhedrin*, cap 1, fol. 3. 2. & fol. 2. 1. *Mechilta*, fol. 35. col. 2. Moses Mikotsi Praecept. Negativ. 195. & Affirmat 98. *Chizkuni*, fol. 109. 1, &c. i Ad Maimon, tit. *Sanhedrin*, cap. 1. §. 6 k Numer. xxxv. 30. Deut. xvii. 6. l Cap. xxii 8, & 9. m Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 3, 2.

que

que ad illud, de cadavere occisi in campis reperto, *Egredientur* [n] *seniores tui & judices tui, & metientur usque ad civitates*, &c. תנו [o] רבנן ויצאו זקניך ושופטיך זקניך שנים שופטיך שנים אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה דברי ר' יהודה רבי שמעון אומר זקניך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה: *Tradunt Rabbini nostri illud, presbyteri tui & judices tui, denotare verbo tenus duos minimum presbyteros tuos, & totidem judices tuos. Haud vero debet synedrium* seu *domus judicii esse numeri paris: Ideo adjiciendus unus: Et sic fiunt hic quinque. Sic pronunciavit Rabbi Jehuda* (& quinque ibi alias facit Jonathan, ויפקו מבי דינא רבא תרי מן חכימיך ותלתא מן דייניך: *Et exibunt ex synedrio magno duo sapientum tuorum & tres judicum tuorum) Rabbi Simeon autem presbyteros tuos denotare vult verbo tenus binos. Sed domus judicii non debet esse numeri paris: Ergo adjiciendus unus: Ita fiunt hic tres.* Etiam in commento illo (dicam? an somnio?) de numero tam synedrii magni quam vigintitriumviralium quasi duplicando, quod habuit Rabbi Abhu [p], id ita fieri voluit ille ut non admitteretur praecisa duplicatio; unde scilicet ex synedrio magno conflarentur 142 & ex vigintitriumvirali 46. Ita enim par redderetur collegarum numerus. Sed מעתה, inquit, והא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד ותהא סנהדרי קטנה צריכה כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים: *Postquam ortum est synedrium magnum, oportuit quidem ut adhiberentur* 141 (dempta sic duplicationis unitate, ut impar etiam in quasi duplicatione illa retineretur numerus) *in exsecutionem judicii per* 71; *& postquam ortum est synedrium minus, opus erat ut adhiberentur* 45 (ut numerus etiam ibi impar retineretur, nec praecisa admitteretur duplicatio) *in exsecutionem judicii per viginti tres.* Bene autem ex Talmudicis doctissimus Buxtorfius filius [q], *Hinc & minimum consistorium constat ex tribus, medium ex viginti tribus, maximum ex septuaginta & uno. Id necessitas postulabat. Nam si duorum unus diceret, justus est; alter diceret, reus est; requirebatur tertius qui unius sententiam augeret, & alterius deprimeret.* Atque hisce consona sunt innumera apud Talmudicos. Advertendum autem, numeros judicum alios praeter 71, 23, & 3, ut quinque, aut septem, id genus reliquos, apud magistros, velut ad judicia spectantes, subinde, ut ante, memoratos, denotare tantum, etiam numerum legitimum eorum qui ex synedrio sive magno sive vigintitriumvirali aliquo considentes, selecti aut emissi ad judiciarium quidquam, tribunalis integri nomine, praestandum, imparem esse, rationem ob jam dictam, debere; non omnino forum aliquod ordinarie, ut dictum est, constitutum ex ejusmodi numero constitisse.

III. Synedria vigintitriumviralia illa per urbes ex praeceptis ante memoratis constituebantur. Triumviralium alia ex autoritate publica in locis pagorum idoneis habebantur; etiam in urbibus quibus vigintitriumviralia neutiquam, juxta inferius dicenda, constituenda erant. Pro re nata eligebantur eorum alia, partim compromisso seu communi litigantium *pactione ad similitudinem arbitrorum*, ut loquuntur Arcadius & Honorius Augusti [r] de recentiori Judaeorum, ex more majorum, in jurisdictione contentiosa, usu continuato; partim ex unici alicujus arbitrio, ubi actus aliquot jurisdictionis tantum voluntariae exercendi. Quod ad litis causa electos spectat; Misna [s] de eis, זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד דברי ר' מאיר וחכמים אומרים שני דייני' בוררין להן עוד אחד *Litigantium pars altera sibi eligit unum, & unum altera, & utrique illi eligunt sibi unum* seu *tertium: Ita Rabbi Meir. Et sapientes dicunt, bini judices* sic electi *eligunt sibi tertium.* Atque hoc a nonnullis [t] ita intellectum ut pars altera eligeret sibi collegium triumvirale unum; altera etiam sibi unum; velut alterius collegium respuens; & demum utraeque simul tertium, unde triumvirale collegium unicum, in quo acquiescerent utraeque, conflaretur. Sed de tribus, ut in Misna legitur, electis opinio est receptior. Triumviralium ex arbitrio unici, ubi actus aliquot tantum voluntariae jurisdictionis exercendi, electionis exempla sunt, in renunciatione, excommunicationis absolutione, presbyterorum creatione, de quibus nos suis in locis [v]. Sed vero de triumviralibus jurisdictionis contentiosae universis monitum habet, ex disciplina Talmudica, Maimonides [x] singulare: *Ea* quidem legitima fuisse fora etiamsi tres tantum interessent, sed laudatiorem fuisse rem & honestiorem si plures velut causae ventilandae & judicii futuri testes & inspectores adhiberentur, quorum item per suffragia sententia alterutra, pro re nata, praeponderaretur: Ideoque etiam sic adscitos complures debere fuisse, atque tot ut impar inter eos etiam usque ad undecim litem (si dissensus oriretur) decideret. Ita, si verba haec ejus intelligo, quae codicibus MSS. etiam consona, אף על פי שב"ד של שלשה בית דין שלם הוא כל זמן שהן רבים הרי זה משובח ומוטב שיהיה דין בי"א יותר מעשרה (MS. Arundellianus ibi באחד עשר) וצריכין שיהיו היושבין בדין עם בית דין תלמידי חכמים וראוין: *Etiamsi forum triumvirale* ex ejusmodi numero constans *perfectum fuerit* seu *legitimum, quoties nihilominus plures fuerint laudabilius erat. Et sane conveniens habebatur ut decideretur lis per undecim supra decem*; adeo ut minimum interessent 18 praeter triumviros, qui sic 21 complerent. *Et oportebat ut cuncti illic considentes in foro essent discipuli sapientum*, seu *sapientiae ac presbyteratus candidati, &* judicus *idonei.* Forte tamen capi potest בי"א יותר מעשרה pro *per undecim*, id est; *numerum supra decem* (qui par alius in actibus solennis erat) *imparem.* Nam assertur illud ex sensu ejus quod de Rab Hona in Gemara Babylonia [y] legitur, רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי וגו': *Rab Hona, quando adductum est ad eum judicium* triumvirale, *congregavit & venire fecit decem Rabbinos ex aedibus*, &c. Ubi quidem, cum Rab Hona, undecim, seu numerum triumvirorum legitimum sic

[n] Deut. xxi. 2. [o] Gemara Babylonia ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 14, 1. & ad tit. *Sota*, cap. 9. fol. 44. 2. [p] Gemara Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 3, 2. [q] Lexic. Chald. Talm. col. 2513. [r] L. 8. C. tit. de Judaeis. & vide Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 5. 1. *de Arbitris*. [s] Tit. *Sanhedrin*, cap. 3. §. 1. [t] Vide Gemaram & Glossam Talm. Babylon. eod. tit. fol. 23. 1. [v] In Uxore Ebraica, lib. 1. cap. 15. De Synedriis, lib. 1. cap. 7. Ad Eutychii Origines, & insertus hic cap. 7. §. 1. [x] Halach. *Sanhedrin*, cap. 2. §. 13. [y] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 7. 2.

augentes,

augentes. Sed ex jure hoc ordinario neutiquam obtinuit. Laudi habebatur si triumviri ejusmodi sibi adsciscerent consessores veluti & testes judicii & adjutores. Quod ad vigintitriumviralium per urbes dispositionem, & synedrii magni Hierosolymis (florente republica illa) sedem attinet, Maimonides[z]; כמה בתי דינין קבועין יהיו בישראל וכמה יהיה מניינן *Quot synedria constituta sunt seu fixa in Israel, & quales eorum numeri?* Primo igitur de synedrio magno ibi, קובעים בתחלה בית דין הגדול במקדש והוא הנקרא סנהדרין גדולה ומניינם אחד ושבעים שנ׳ אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן ש״נ והתיצבו שם עמך הרי ע״א : *Collocabant primo domum judicii magnam in templo. Ea autem vocabatur synedrium magnum, cujus numerus erat 71, secundum illud quod dictum est, Congrega mihi septuaginta viros e presbyteris Israel*[a]. *Et Moses eis primarius erat; secundum illud, Ut sicut ibi tecum. Ecce sic fiunt 71.* Paulo post de vigintitriumviralibus binis Hierosolymitanis; ועוד מעמידין שני בתי דינין של כ״ג כ״ג אחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית *Constitui solebant* Hierosolymis *synedria insuper bina; alterum ad introitum atrii, alterum ad introitum montis templi.* Consonum hoc est Misnae[b], ubi legitur de templo, שלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית: *Synedria tria ibi fuere; unum collocatum ad introitum montis templi, unum ad introitum atrii, & unum in Liskat hagazith, conclavi saxeo,* seu caesi lapidis, loco ibi synedrii magni consessui proprio signantius sic dici solito. Et Gemara Babylonia[c], בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה: *Synedrium septuagintaunusvirale considebat in conclavi saxeo; & binorum illic synedriorum vigintitriumviralium, alterum sedebat ad introitum montis templi, & alterum ad introitum atrii.* De conclavi illo saxeo, ut sede synedrio magno in templo solenni ac propria, passim Talmudici. Etiam explicatis, in *Masseceth Middoth*[d], aliis templi conclavibus, adjicitur, לשכת הגזית בה היתה סנהדרין גדולה של ישראל *In Conclavi lapideo considebat synedrium magnum Israelis.* Et de conclavis illius seu sessionis loco plurimis doctissime a Constantino l'Empereur e Talmudicis praemissis ventilatisque: *Sic,* inquit ille[e], *habendum est, hoc conclave* גזית *sive caesi lapidis, ubi senatores supremae curiae ut plurimum considebant, in latere atrii sacerdotum meridionali fuisse: id est, si atrium latiori sua significatione accipias pro Israelis & sacerdotum atrio, ad meridionale quidem atrii latus, sed magis occidentem versus, esse exstructum:* In sorte scilicet tribus Judae, & partim in sacro, partim in profano; qua de re, & de binis synedrii ejusdem ostiis, vide apud eum plura. Et de binorum illic minorum simul & synedrii magni locis illis, Obadias Bartenorius[f], אחד יושב על פתח הר הבית הוא שער מזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים׃ ואחד יושב למעלה הימנו בשעברו עזרת נשים ובאים לפתח עזרת ישראל ואחד בלשכת הגזית שהיה בנוה בתוך העזרה חציה בקדש וחציה בחול: *Alterum* minorum *sedebat ad introitum templi, quae est porta orientalis interior, ab antemurali, ante atrium foeminarum. Alterum sedebat superius ad dextram, ubi transeundo per atrium foeminarum itur ad introitum atrii Israel. Et demum alterum,* id est, synedrium magnum, *in conclavi saxeo, cujus pars dimidia est in sacro, & dimidia in profano.*

IV. Pergit autem Gemara jam memorata ad vigintitriumviralium aliorum sedes: ושאר, inquit, בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עירות ישראל: *Et reliqua synedria triumviralium sederunt in cunctis urbibus Israelis.* Quod intelligendum, non quasi quaelibet omnino urbs, qualiscunque esset, suum haberet sibi synedrium vigintitriumvirale, sed in cunctis urbibus ejusmodi synedriis, juxta doctrinam Talmudicam, idoneis; id est, quibus incolae minimum (patresfamilias, puto) centum viginti, adjectis etiam aliquot aliis, quae infra dicentur, temperamentis. Etenim Misna Babylonia[g], וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין מאה ועשרים ר׳ נחמיה אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות seu, ut Hierosolymitana, כדי שרי עשרות *Et quotnam sunt qui faciunt urbem synedrio dignam? Centum viginti. At Rabbi Nehemias dixit, ducenti triginta; ut principes imitarentur decuriarum,* quales erant in tribunalibus Jethroneis[h] minimi. Ita enim decuriae viginti tres. Atqui ibi Gemara Babylonia[i] ad illud R. Nehemiae, תניא רבי אומר מאתים שבעים ושבעה ותניא רבי אומר מאתים שבעה ושמונה לא קשיא הא ר׳ יהודה הא רבנן: *Juxta disciplinam Rabbi, 277; etiam ex disciplina Rabbi 278. Difficultas* in numeri discrimine hoc *non est Et sententiae huic,* ubi commodius res haberi posset, *tam accesserunt Rabbini nostri quam Rabbi Jehuda.* Ad Misnam autem jam dictam glossa, מאתים ושלשים והיינו כ״ג עשירות שיהא כל בית דין שר על עשרה דבציר מעשרה לא אשכחן שררה: *Ducenti & triginta, qui faciunt 23 decurias, quoniam quaelibet domus judicii* veterum illarum Jethronearum, quas ita respexit hic R. Nehemias, *principatum habuit minimum super decem. Neque invenimus ibi principatum decuriali minorem.* Ad Gemaram vero jam allatam eadem glossa; מאתים ושבעים ושבעה מאתים ושלשים ברבי נחמיה ועוד מ״ז שאם יחלקו בית דין י״א מזכין וי״א מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו כאילו מ״ז עד שבעים בדאמרינן בהיו בודקין שמוסיפין שנים על כ״ג אם יזכו שנים הרי י״ג מזכין וי״א מחייבין זכאי ואם יחייבוהו חייב דאיכא הטייה לרעה על פי שנים ואם יחלקו צריך עוד להוסיף שנים וכן לעולם עד שיהיו שבעים לרבי יהודה ושבעים ואחד לרבנן: *Ducenti septuaginta septem; at numerus hic est 230 Rabbi Nehemiae. Sed accedunt insuper 47; quoniam si sententiis discrepet synedrium, undecim absolventibus,* (de judiciis capitalibus loquitur) *& totidem condemnantibus, & unico, non liquere sibi, pronunciante, adjiciendi alii ex illis 47, usque dum compleatur numerus septuaginta, quemadmodum docemur in cap. Examinare solebant* (id est, quinto Misnae, tit. *Sanhedrin*[k], ubi quidem habetur מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד *Adjiciunt binos binos,* duades sin-

[z] Halach. *Sanhedrin*, cap. 1. §. 3. [a] Numer. xi. 16. [b] Tit. *Sanhedrin*, cap 10. Babylon fol 86 2. & videsis Hierosolymitan. ad tit. eundem fol. 19. col. 3. [c] Ibidem fol. 88, 2. [d] Cap. 5 sect. 3. [e] Ibid pag. 185. [f] Ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. ult. §. 2. [g] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. §. ult. [h] Exod. xviii. [i] Fol. 18, 1. [k] Tam,

gulas,

gulas, *usque ad 71) adjiciendos binos vigintitrimuviris. Et si absolvant illi sic adjecti, tunc absolventium numerus fit 13, & condemnantium manet 11, unde absolvendus est reus. Si illi condemnent reum, plane damnandus is est. Hoc enim est inclinatio ad malum poenae* (juxta superius [l] dicta) *ex sententia duorum* praeponderantium. *Si vero hi sic compositi dissentiunt* (id est, non condemnant; in codicibus aliquot legitur ואם יסלקו *si se subducant) oportet insuper binos adjicere, atque eodem modo perpetuo) usque ad numerum* 70 (id est, totum quadraginta septem numerum, qui cum 23 facit septuaginta) *juxta Rabbi Jehuda*, seu *usque ad* 71 *secundum Rabbinos nostros.* Rabbi Jehuda numerum synedrii magni septuaginta vocitabat, omisso principe; alii, ut Rabbini hic, 71. cum principe; adeoque res in idem fatis recidit. Et juxta haec, synedrium quodlibet minus, modo jam dicto dissentiens, ubi fieri posset, in numerum septuagenarium-&-unum ampliandum erat; quasi etiam minora haec, pro hominum placitis, numeris suis definita, quoad fieri posset, etiam magni numerum divinitus praescriptum, quoties dissensus ejusmodi contingeret, imitari tandem, & eodem claudi deberent. Modus autem plures sic adsciscendi, & unde adsciscerentur, clarius liquebit infra, ubi de [m] ordinibus discipulorum in foro sedentium agitur. Ratio certe hinc sententiarum ferendarum perquam mira; de qua etiam plura locis suis infertus. Sed vero, utcunque augendi fuerint hic numeri dissentientium, receptus incolarum, quales diximus, numerus ad urbem vigintitriumvirali synedrio dignam reddendam fuit ille 120. Et expressim magistri ibi [n], אין הלכה כר' נחמיה *Sententia R. Nehemiae hic neutiquam recepta est*, nedum R. Jehudae, qui plures vellet. Maimonides [o] itidem, ומעמידין בכל עיר ועיר בישראל שיש בה ק"כ או יותר סנהדרין קטנה ויושבת בשער העיר שנ' והציגו בשער משפט וכמה יהיה בניינם כ"ג : *Et in urbe qualibet Israelitica in qua haberentur centum viginti, aut plures, constituebant synedrium minus, cujus sedes in porta urbis; juxta id quod scriptum est* [p], *Constituite in porta judicium. Numerus autem synedrorum erat* 23. Tantundem Moses Kotzensis, alii passim. Et de triumviralibus in urbibus quibus deesset ejusmodi numerus, idem illic Kotzensis, uti & ante Maimonides [q], aliique, עיר שאין בה מאה ועשרים מעמידים להם ג' דיינין שאין בית דין פחות משלשה כדי שיהא בה רב ומיעוט אם היתה ביניהם מחלוקת : *In urbe cui deest incolarum* 120 *numerus, constituebant tres judices; quoniam domus judicii nulla* (synedrium nullum ordinarium) *e paucioribus constitit quam tribus, ut scilicet haberet plus minusque* (impare constaret numero) *quoties inter collegas dissensus eveniret.* Quod etiam doctrinae Talmudicae passim consonum. Atque ita per urbes, praeter Hierosolyma, alias, pagosque ac oppida, synedria minora collocabant, ex praecepto illo in Deuteronomio [r] de judicibus & ministris constituendis; quod factum, ut recte ait R. Menachem Recanati, ne alias quilibet litis causa synedrium magnum Hierosolymis considens adire cogeretur. In codice nimirum suo (vixit ille sub annum Christi 1290) quem טעמי מצות *rationes praeceptorum* inscripsit, inter ea recensens illud de judicibus, מצוה, inquit [s], למנות שופטים ושוטרים בכל קהל וקהל כדי שלא יצטרכו לעלות לבית דין הגדול *Praeceptum habetur de constituendis judicibus & ministris in qualibet congregatione* seu *populi synagoga*, oppido, urbe, pago, *ne incolae* alias Terrae Sanctae universi *cogerentur ascendere ad synedrium magnum.* Et de synedriis hisce, juxta jam dicta, nonnulla deflorarunt Munsterus & Fagius [t] ex Kotzensi. Atque hic quidem Ebraicarum Kotzensis dedit versionem, quam verbatim integram transcriptam, velut ex Ebraeis, habet Laurentius Bochellus inter interpretamenta sua quae adjecit legibus politicis ex sacrae scripturae libris collectis a Francisco Raguello [v]. Ut vero urbs cui deerant incolae 120 synedrio vigintitriumvirali indigna habebatur, ita etiam, praeter numeri defectum hujusmodi, temperamenta erant alia juxta quae denegabatur concedebaturve urbibus synedrii ejusmodi dignitas. Gemara Babylonia [x] ad illud Misnae, de numero 120, מאי עבידתיהו עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה ושלש שורות של עשרים ושלשה הרי תשעי' ותרת ועשרה בטלנין של בית הכנסת הרי מאה ותרי ושני סופרים ושני חזנין ושני בעלי דינין ושני עדים ושני זוממין ושני זוממי זוממין הרי מאה וארבסר ותניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה ובית הכנסת ובית המרחץ ובית הכסא רופא ואומן ולבלר ומלמד תינוקות משום ר' עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים : *Qualisnam hic ejusmodi numeri usus? Viginti tres, qui faciant synedrium minus, & tres ordines vigintitriumvirales* (coram synedris considentes; de quibus infra, ubi de considendi & agendi formulis agitur) *sic fiunt* 92; *& decem, qui domui synagogae*, seu *conventus publici sacri*, vacent; (glossa ibi, עשרה בני אדם בטלין מכל מלאכה להיות מזומנין לבית הכנסת שחרית וערבית *Decem filii hominis vacantes ab omni opere, ut parati sint domui synagogae*, seu sacris ejusdem, *vesperi & mane*; atque adjicit, כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר הילכך אי ליתנהו לא חזיא לסנהדרי : *Quaelibet urbs, etiamsi munita sit* seu *muris cincta, cui desunt decem ejusmodi vacantes, censetur ut villa* seu *oppidum, adeoque synedrio ejusmodi indigna habetur) sic fiunt* 102; *& duo scribae, & duo inspectores* seu *lictores*, שמשי בית דין להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין *Ministri synedrii in reis verberandis, & litigantibus citandis*, ut explicat glossa) *& duo litigatores, & duo testes* (qui veraces esse possint) *& duo* (qui possint esse) *ut testes falsarii, & duo qui eos convincere possint* [y]. *Ecce centum & quatuordecim* (nec plura ibi de numeri residuo) *receptum etiam est, urbem qualemcunque* (adeoque oppidum, villam) *cui deessent hae decem res, habitationem habere illicitum fuisse discipulo sapientis* (adeoque dignitate judiciaria, quae presbyteralis erat, utcunque praedito) *synedrium judicum*, (sive vigintitriumvirale sive triumvirale) *lictores & poenarum ministri, arca eleemosynae, a duobus collectae & a tribus*

[l] § 2. [m] Cap. 6. § 2. [n] Maimonides & Bartenorius ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 5. § ult. [o] Tit *Sanhedrin*, cap. 1. § 3. [p] Amos v. 15. [q] Praecept. Affirm. 97. fol. 156. &c. [r] Cap xvi. 18. [s] Fol 22, 2. [t] Ad Deuteron. xvi. 18. [v] Tit. 7. [x] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 17, 2. [y] Vide Misnam. tit *Maccoth* cap. 1.

erogandae, & *domus synagogae* (proseucha publica) *domus ad lavandum* seu *balneum, latrina, medicus,* (glossa, לכול תינוקות *ad circumcidendum puerulos*) *artifex* seu *chirurgus,* (glossa, מקיז דם *venae sector*) *libellarius,* (glossa, לכתוב ספרים *ad libros scribendos,* quorum usus incolis necessarius; atque munera haec tria unicum satis sustinere rite, quantum ad hanc rem, potuit se ibi monetur) *lanio, paedagogus. Etiam ex sententia R. Akibae fructuum copia; quoniam fructus oculorum lumini prosunt.* Adeoque, ubi nondum synedrium aliquod constitutum; atque deesset horum aliquod, locus ille, sive urbs, sive oppidum, sive villa, synedrio omnino tam triumvirali quam vigintitriumvirali idoneus haberi videtur. Nam ubi discipulus sapientis, id est, theologus & jurisconsultus publica autoritate, juxta inferius dicenda, creatus, habitare jure nequibat, ibi neutrum genus synedriorum illorum rite quibat haberi. Etiam Rab Jehuda, paulo ante in Gemara memorata, כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע אין מושיבין בה סנהדרי ובביתר היו שלשה וביבנה ארבעה רבי אליעזר ורבי יהושע ור' עקיבא ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע מיתיבי שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה הוא דאמר כי מאי תנא דתני' שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה *In urbe nulla quae non habet duos ad loquendum,* & *unum ad audiendum* (glossa, שנים לדבר בשבעים לשון ואחד לשמוע ש"ה מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב *Duos ad loquendum septuaginta linguas,* & *unum ad audiendum, qui etiam linguarum illarum non ignarus esset, tametsi non satis sciens ut responderet;* & de scientia illa linguarum plura [x] inferius) *collocabant synedria* vigintitriumviralia; & *in Bither erant tres;* & *in Jabne quatuor, Rabbi Eliaezer, R. Jehosua, R Akiba,* & *Simeon Themanites, qui judicabat* seu *responsa dedit coram eis in pavimento* (glossa, תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה *Discipulus erat, necdum impositione manuum creatus, adeoque nec integro presbyteratu praeditus) consessus in quo ejusmodi tres sunt est quidem* consessus *sapientiae; sed in quo quatuor, nullus eum excellit. Sed* & *obtinuit opinio, binos ejusmodi facere consessum sapientiae;* & *tres, ejusmodi qui a nullo alio excellitur.* Gemara autem Hierosolymitana [a], תני סנהדרין שיש בה שנים שיודעין לדבר וביין ראויין לשמוע הרי זה ראויה לסנהדרין. שלשה הרי זו בינונית. ארבעה הרי זו חכמה וביבנה היו בה ארבעה בן עזאי ובן זומא בן חכינא ורבי אליעזר בן מתיה: *Disciplina habetur, synedrium in quo duo sunt locutioni idonei,* & *reliqui omnes idonei auditioni, rite satis* quantum ad hoc *esse constitutum; si tres, mediocre esse; si quatuor, esse synedrium sapientiae. Et in Jabne fuere quatuor, Ben Haizai, Ben Zoma, Ben Chacina,* & *Rabbi Eliaezer Ben Matthiah.* Maimonides vero, quoad temperamenta haec [b]; כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים אחד ראוי ללמד ולהורות בכל התורה כולה ואחד יודע לשמוע ויודע לשאול ולהשיב אין מושיבין בה סנהדרין אע"פ שיש בה אלפים מישראל. סנהדרין שיש בה שנים אלו אחד ראוי לשמוע ואחד ראוי לדבר הרי זה סנהדרין. היו בה שלשה הרי זו בינונית היו בה ארבעה יודעים לדבר הרי זו סנהדרי חכמה: *Quaecunque fuerit urbs cui deessent bini sapientes illustriores, quorum alter potis esset docere* & *sententiam pronunciare in lege universa, alter satis sciens esset ad audiendum interrogandumque, in ea non collocabant synedria* vigintitriumviralia, *tametsi in ea essent mille Israelitae,* numerusve aliquis major. *Synedrium quod in se habuerit duos ejusmodi, alterum auditioni idoneum, alterum locutioni, pro synedrio quidem sumendum. Si vero tres ejusmodi in se habuerit, synedrium erat mediocre. Si autem quatuor, synedrium erat sapientiae.* Ubi Gemaram Babyloniam hic aliter legisse Maimonidem existimat Joseph Karo in *Cesepb Misna,* quam vulgo legimus. Paulo post autem Maimonides rationem afferre satagens, idque juxta veterum doctrinam Talmudicam, numeri illius centumviginti; ולכמה inquit, אין סנהדרין אלא בעיר שיש בו ק"כ כדי שיהיה בהן סנהדרין של כ"ג ושלש שורות של תשעה וששים ועשרה בטלנין של בית הכנסת ושני סופרים ושני חזנים ושני בעלי דינין ושני עדים ושני זוממין ושני זוממי זוממין ושני גבאי צדקה ועוד אחד כדי שיהיו שלשה לחלק צדקה ורופא אומן ולבלר ומלמד תינוקות הרי ק"כ *Et undenam factum est ut non constitueretur synedrium* vigintitriumvirale *nisi in urbe cui essent incolae 120? Ideo quod synedrium debet esse vigintitrium,* nimirum omnes, judices, ministri, caeterique ex ipsis incolis desumendi; *quibus accedere debebant tres ordines quorum numerus 69* (id est, tres ordines inferius considentium, quorum quilibet constaret ex 23; de quibus plura inferius) & *decem qui sacrae synagogae* seu *proseuchae publicae vacarent* (ipse alibi [c], והם בני אדם שאין להם עסק אלא מלאכת שמים רוצה לומר לקרות בתורה וישיבת בבתי כנסיות *Atque hi erant viri qui vacabant tantum rebus divinis, nimirum lectioni legis,* & *sessioni in synagogis* seu *proseuchis publicis;* & reliqua ibi habet quae hic sequuntur) & *duo scribae,* & *duo inspectores* seu *lictores,* & *duo litigatores,* & *duo testes,* & *duo qui possent esse falsarii,* & *duo qui hosce possent convincere,* & *duo eleemosynae collectores, praeter unum insuper qui cum eis eam erogaret,* & *medicus* & *chirurgus,* & *libellarius,* & *paedagogus. Ecce ita fiunt centum viginti.* Atque ita tam MSS. quam editi codices. Sed interea 121 enumerantur, si in jam dictorum numero locum habere admittatur unus ille qui ut tertius addendus eleemosynae erogationi. Ideo, ne rotundus hic 120 numerus augeatur, tertius ille in re eleemosynaria sumitur pro aliquo ex reliquis qui binis collectoribus assumptus officium illud juxta morem erogandi praestare posset. Moses igitur Kotzensis eadem ipsa, cum aliis, ex Maimonide maxime afferens, ושני, inquit [d], גבאי צדקה ובשניהם יהיו נוטלין אחד מן העם מפני שהצדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה: *Et duo collectores eleemosynae, qui sibi, cum erogatum eant, aliquem ex populo assumant; quoniam eleemosyna ut a duobus colligenda ita a tribus eroganda.* Atque ita Maimonidem interpretatur ibi Joseph Karo in *Cesepb Misna.* Accedat hic quod adjiciunt Talmudici de judicibus universis qualicunque in foro considentibus. Maimonides [e]; אסור לאדם חכם שישב בדין עד שידע עם מי ישב שמא יצטרף עם אנשים שאינן הגונים ונמצא בכלל קשר בוגדים והוא בכלל בית דין:

[x] Cap. 9. §. 1. [a] Ad tit. Sithim, cap. 5 fol. 48. col 4. In Sanhedrin, cap. 1. § 6. [d] Praecept. Affirmat. 97. [b] In Jad in Sanhedrin, cap 1 §. 5 [c] Ad Misn. [e] Tit. Sanhedrin, cap 2. §. 14.

Illicitum

a

Illicitum erat viro sapienti considere in judicio antequam satis cognosceret quibuscum considereret, ne scilicet alias commisceretur hominibus inhonestis, adeoque deveniret pars praevaricatorum, seu *judicum injustorum, non* revera *collegii forensis* legitimi. Advertendum item quod refert R. Samuel Bar Nachmani [f], velut a R. Jonathane acceptum; כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל שנאמר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנ׳ משוד עניים ואנקת אביונ׳ עתה אקום יאמר ה׳ וגו ואמר ר׳ שמואל בר נחמן אמר ר׳ יונתן כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הק״בה נוטל ממנו נפשו שנ׳ אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה׳ יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ואמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנ׳ הנה מטתו של שלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה *Quilibet judex qui judicium fert verax juxta veritatem ejus, habitare facit* seu *quiescere majestatem divinam super Israel, secundum id quod dictum est* [g], *Deus stat in congregatione Dei. In medio Deorum* judicium *judicem agit. Quilibet autem judex qui judicium minime verax secundum veritatem suam fert, in causa est ut majestas divina* eatenus *discedat ab Israel; juxta quod itidem dictum est* [h], *Proper desolationem pauperum & propter gemitum inopum nunc exsurgam, dicit Dominus, &c. Et dixit R. Samuel Bar Nachman, dixisse R Jonathanem, Quoties judex aliquis ab altero tollit & alteri tribuit, nec secundum judicium, Deus sanctus benedictus, tollit animam ejus ab eo; secundum id quod dictum est* [i], *Ne diripias pauperem, quoniam pauper est; neque opprimas miserum in porta: quoniam Dominus judicabit causam eorum, & vim faciet illis qui animae illorum vim intulerint Et dixit R. Samuel Bar Nachmani, dixisse R. Jonathanem, judicem perpetuo sibi videri veluti qui habeat gladium circa latera* seu *femora sua, & Gehennam patentem subter eum; secundum quod dicitur* [k], *En lectum ipsius Salomonis: Sexaginta fortes per circuitum ejus ex fortibus Israel. Omnes tenent gladium, & sunt exercitati ad proelium; & habet unusquisque gladium suum super femur suum, ob pavorem in noctibus, id est, ob timorem* Gehennae, *quae similis est nocti.* Rabbinismus est ejusmodi frequentissimus, ad confirmanda quae satis ex se alias (rite intellecta) vera & perspicua sunt, sacri sermonis partes aliquot tam distorquere quam, ut saepius, perquam apposite afferre.

CAP. VI.

I. *Synedrii magni princeps & pater. Vigintitriumviralium item. Considendi figura & formula synedrii magni, cujus numerus vigintitribus in consessu solemni minor neutiquam legitimus.*

II. *De scribis adstantibus, & tribus dignitatis presbyteralis candidatorum seu discipulorum sapientum ordinibus coram synedriis vigintitriumviralibus passim collocatis. Considendi figura & formula vigintitriumviralium.*

III. *Modus cooptandi surrogandive collegas in synedrium magnum ex jam dictorum sodalitiis.*

IV. *De septemviralibus apud Flavium Josephum per urbes Ebraicas, synedriis, velut a Mose institutis, quae disciplinae Talmudicae plane adversissima. De nomine* Elohim *seu deorum judicibus tributo.*

V. *Sententiae Christianorum aliquot scriptorum institutioni synedriorum ante allatae nimis dissonae.*

UT in synedrio magno ad exemplum illius quod sub Mose primo habitum continuato *princeps* erat seu *praeses*, quem נשיא *Nasi* & מופלא & ראש vocitabant, ita etiam in vigintitriumviralibus semper erat qui simili frueretur dignitate. Atque ut princeps ille primarius erat collegarum, ita proxima ab eo dignitas erat אב בית דין *patris synedrii* seu principis secundi. Reliqui ordine suo hisce adsidebant. Maimonides, paucis, quae superius attulimus, de synedriis tam magno quam minoribus illis, generalius praemissis, הגדול, inquit [l], בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן והוא ראש הישיבה והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום והוא העומד תחת משה רבינו ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש ויושב מימינו והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם כל הגדול מחבירו בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחבירו והם יושבין כמו חצי גורן בעיגול כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין כולן. *Qui sapientia* (theologia & jurisprudentia) *praestabat, constituebant eum super se caput; adeoque is erat consessus* seu *synedrii caput, atque idem quem sapientes appellitant ubique principem. Atque is constituebatur loco Mosis magistri nostri. Constituebant etiam virum in septuaginta reliquis eminentiorem, capiti secundum, cujus sedes erat a dextera illius. Is vocitabatur pater synedrii. Reliqui vero ex septuaginta sedebant coram binis hisce juxta dignitatem suam. Et quisque ut socium suum sapientia antecelluit, eo proximior erat principi a sinistra ejus. Sedebant autem velut in dimidiata area circulari, ita ut princeps & pater synedrii cunctos possent contueri.* Ita typis editi universi, excepto quod in editione prima (quae commentariis caret) male legitur ויושבין לפניו כפי שניה וכפי מעלתם. Ita etiam MS. Arundellianus. Meus autem in ipso Maimonidis textu non habet illud משמאלו *a sinistra ejus*, quod ta-

[f] Gemar Babylon. ad tit. *Sanhedrim*, cap. 1. fol. 7. 1.
[g] Psal. lxxxii. 1.
[h] Psal. xii. 5.
[i] Prov. xxii. 22.
[k] Cantic. iii. 7.
[l] In *Jad.* tit. *Sanhedrim*, cap 1. § 3.

men

men illic in margine, ut varians exemplarium lectio, adnotatur. Certe, si retineodum id bic fuerit, ita iotelligendus est Maimonides, ut velit reliquos omnes praeter patrem syoedrii a sinistra principis consedisse, adeoque ipsum cum patre ad semicircoli sinistram intuenti partem locum habuisse, caeterosque semicirculi residuum secundum dignitatem suam occupasse. Atque ita sane consessum Rabban Gamalielis principis se habuisse io Jabne (illuc enim transferebatur tandem, ut infra ostendetur, syoedrium magnum) reperitur in *Thosiphtha*[m], ex narratiooe R. Eliaezeris e R. Zadok edocti; scilicet, בשהיה רג"' יושב בב"ד ביבנה אבא יושב מימינו וזקנים כשמאלו *Quando sedebat Rabban Gamaliel in synedrio* magno *in Jabne, patrem sedisse ad dexteram ejus, & presbyteros reliquos ab ejus sinistra.* Et in Gemara Hierosolymitana[n], ut ab eodem R. Eliaezere, בשהיה רבן גמליאל יושב ביבנה היה אבא ואחיו יושבין מימינו וזקנים משמאלו כפני כבוד הזקן *Quando sedebat Rabban Gamaliel in Jabne, pater & frater ejus sedebant a dextra ejus, & presbyteri reliqui ab ejus sinistra, ob reverentiam ei exhibendam.* Atque hoc quidem refertur velut id quod pro more oeutiquam usitatum. Nam proxime ante ibi occurrit, סנהדרי היתה כחצי גורן עגולה והנשיא היה יושב באמצע כדי שיהיו רואין אותו ושומעין קולו *Syuedrium erat instar semicirculi; & princeps sedebat in medio, ut ita* commodius *possent eum intueri, & vocem ejus audire.* Unde quidem ejusmodi, ut io Jabne, sessionis formulam pro arbitrio legitimam satis fuisse existimandum, nec mori ita adversam ut non admittenda esset. Caeterum receptior est sententia de formula considendi usitatiori ejusmodi ut princeps & pater in medio semicirculi sederent, reliquique a dextris & sinistris juxta dignitates suas, nec sine scribis binis adstantibus, juxta inferius dicenda. Figuram integram seu ichnographiam sessionis statim exhibemus. Et sane si praetermittatur vox illa כשמאלו *a sinistra ejus*, ut in Maimonide MS. meo, verbis ejus satis erit consona sessionis haec figura. Sed vero etiam tum in amplioribus ejus editionibus tum in MS. jam dictis utrisque annotatio hic habetur ex *Thosiphtha* illa, שהנשיא יושב באמצע והזקנים מימינו ומשמאלו *Principis sedem fuisse in medio, ac presbyterorum* seu collegarum reliquorum *a dextra ejus & sinistra*; quod plane amplexandum etiam vult Moses Kotzensis[o]. Idem Maimonides ibi de judicibus vigintitriumviralibus, דיין הגדול בחכמה שבכולן ראש עליהן והשאר יושבין בעיגול כמו חצי גורן כדי שיהא הראש רואה את בולן *Judex qui sapientia reliquis praestabat, caput erat* seu *princeps eorum. Reliqui autem sedebaut ut in area semicirculari, ita ut princeps posset omnes contueri.* Ipsa etiam Misna[p], סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה *Synedrium erat ut area semicircularis, ita ut alter alterum posset intueri.* De figura autem hac Gemara ibi Babylonia[q]; מנא הני מילי אמר רבי אחא בר חנינא ואמר קרא שרך אגן הסהר אל יחסר המזג ונומר שרך זו סנהדרין לבה נקרא שמה שרך שהיא יושבת בטיבורו של עולם אגן שהוא מגינה על כל העולם כולו הסהר שהיא דומה לסהר אל יחסר המזג שאם הוצרך

אחד מהם לצאת רואין אם יש עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא בטנך ערימת חיטים מה ערימת חיטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן סוגה בשושנים שאפילו בסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות *Quod ad verba illa* de figura synedrii *attinet, dixit Rabbi Acha Bar Chanina, eo spectare etiam scripturam illam, Umbilicus*[r] *tuus crater figurae lunaris, qui nunquam destituitur vino mixto* (Graeci κρατὴρ τορευτὸς, μὴ ὑστερούμενος κρᾶμα, Vulgata, *crater tornatilis nunquam indigens poculis*; Judaei Hispanienses, *vaso redondo no faltar la templacion*; Syrus & Arabs pariter; Et Ebraei interpretantur potum illum mixtum per שני חלקי מים ואחד יין *duas partes aquae, & unam vini) Venter tuus acervus tritici, circumseptus liliis.* Umbilicus tuus *ibi denotat synedrium* magnum: *& causa cur ita docetur, est, quoniam sedes ejus in umbilico totius orbis,* in templo Hierosolymitano. Crater *autem adjicitur, quoniam,* velut crater, *traditur orbi universo*; Figurae lunaris, *quoniam similis est* sedes ejus *Lunae* dimidiatae Qui nunquam destituitur potu mixto, *quoniam, si cui synedrorum necesse fuerit exire* (Glossa ibi ליעסקיו דוין ללשכת *negotiorum suorum causa extra conclave*, ante memoratum) *observandum erat utrum remanerent* praeter eum *viginti tres, velut synedrium minus. Si ita, exeundi facultas ei concessa est; sin minus, exeundum ei non erat.* Venter tuus, acervus tritici! *Quid* acervus tritici?

[m] Ad cap 8. tit. *Sanhedrin*, & apud Joseph Karo in *Coseph Misna* ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. § 3. [n] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 19. col 3. [o] Praecept. Affirmat. 97. [p] Tit. *Sanhedrin*, cap. 4. Babylon. fol 36. 2. [q] Ibid fol. 37. 1. [r] Cantic. Cantic. cap. vii. 2.

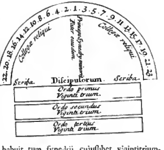
Id

Id e quo commoda quilibet percipit. Etiam ex synedrio commoda quilibet percipit, tametsi ita minus esset quam integrum (id est, quasi aut prope duabus partibus seu binis synedrii vigintitriumviralis numeris mutilum, tertia se sustinens, ut vini pars tertia cum duabus aquae mixtis; sic ibi Glossa.) CIRCUMSEPTUS LILIIS; *nimirum velut liliorum tantum* seu *tenui septo tutum synedrium a nemine perrumpebatur*. Et paraphrasis illic Chaldaea expressius de principe ibi & collegis LXX, & figura consessus illa semirotunda seu semicirculari, ירייש, inquit, כתיכתך די בגותיה מתפרנסין כל עלמא היכמה דעוברא מתפרנס כן פרתיה כמעינא דאביה כהיך כאוריתא כאנונא דסיהרא כמיתיה לדכאה ולכאבא לזכאה ולחיבא ורא הכרין פתגמי אוריתא הדיתא בכוניה היכמה דיא הכרין כוי נהרא רבא די נפק כעדן ושבעין דכיכין כסחרין יתיה כאדר סגלגל ואוצריהון מליין כן כעשר קודשא ונדרא ונדבתא דסגן להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן אנשי כנישתא רבתא דמתילין לורדין כגין די יהי יהון חילא למעסק באוריתא יכם ולילא: *Et princeps synedrii tui, per cujus meritum* (seu, cujus singulari bonitate) *gubernamur per omnia secula, sicut foetus enutritur per umbilicum in utero matris suae, splendidus est in lege (sicut circulus lunae) quando venit ad pronunciandum quid mundum aut immundum, & ad absolvendum & condemnandum; & non deficiunt verba legis unquam ab ore ejus, sicut non deficiunt aquae fluminis magni, quando effluit e paradiso. Et septuaginta sapientes circumstipant eum sicut area rotunda*, semicircularis: *& cellaria eorum plena sunt decimis sanctificatis, & votivis, & spontaneis, quas constituerunt eis Ezra sacerdos, & Zorobabel, & Josua, & Nehemias & Mardochaeus, & Bilsan, viri synagogae magnae. Et comparantur illi rosis* (שושנים accipitur tam pro *rosis* quam pro *liliis*; atque ita vertunt in ante allatis ex Ebraeo Judaei Hispanienses, aliique) *ut sit eis virtus laborandi in lege die ac nocte*. Hisce satis consona sunt quae leguntur apud Rabba Bar Nachmani in *Shir hashirim Rabba* [u], שרוך אגן הסהר אין סנהדרין בה תינוק זה כל זמן שהוא במעי אמו אינו חי אלא מטיבורו כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שהם אגן הסהר אדרא דאזהרה וגו׳ אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין מעשרים ושלשה דא״ אל יחסר המזג אל תחסר סנהדרין כופיא שלה וגו׳ *Umbilicus tuus crater figurae lunaris. Denotat hoc synedrium* magnum. *Atque ut infans, quamdiu est in visceribus matris, non aliunde vivit quam ex umbilico suo, ita Israelitae haud potuere quicquam facere* in negotiis publicis & magis arduis *citra potestatem* seu *decretum synedrii sui. Crater figurae lunaris*, seu *rotundus, area lunaris*, seu *splendida*, &c. (ubi R. Isachar Ben Nephthali, חדר שהוא מכוון אורה לכל ישראל ודרש אגן על לשכת הגזית שהיתה כחדר עגול סביב כחצי גורן עגולה *Conclave, unde emanant vitae praescripta in omnes Israelitas. Et* CRATER *sumitur hic pro conclavi illo saxeo, quod erat sicut conclave circumcirca rotundum, & instar dimidiatae arcae rotundae*; sedes nempe semicircularis erat; & conclave ipsum vult, ni fallor, fuisse orbiculare) NON DEFICIET VINUM MIXTUM, *denotat, Non deficiet sanhedrin ibi ex viginti tribus* (juxta superius dicta; & sic interpretatur illic Isachar Ben Nephthali) *& secundum alios*, NON DEFICIET VINUM MIXTUM, *innuit ibi, synedrio non deficiet princeps suus*, &c. Ejusmodi habentur alia in *Midbar Rabba* [v], eodem Bar Nachmani autore, ubi etiam legitur de loco illo Canticorum, כדבר בסנהדרין שהיתה נתונה כלשכת הגזית והוא משיחה כטבור ויושבת הוא כשיבה כטבור א״א מה טבור הוא נתון באמצע הגוף כך סנהדרין של ישראל נתונה באמצעו של בית דבקדש *Dicitur de synedrio, quod sedem habuit in conclavi illo saxeo. Et comparatur umbilico. Et quare comparatur umbilico? Etiam quia ut umbilicus collocatur in medio corporis, ita synedrium in medio templi*. R. Obadias Bartenorius eadem de umbilico habet ad Misnam de synedrii sede, quae e Gemara Babylonia jam adduximus; *Et sedebant*, inquit, כעגול כחצי ירח *circulariter in loco lunae dimidiatae similis*, ובנוגה עליהם אין יושבים בפני שעדיכם כעלי דינים והעדים ליכנס ולדבר לפני כלם *Sed non sedebant in circulo integro, eo quod* per aream extra diametrum *necesse erat ut introirent litigatores & testes, & ibi loquerentur coram omnibus*. Quinetiam, ut in aliis synedria vigintitriumviralia subinde imitabantur illud magnum, ita etiam in hac considendi formula. Atque ad hunc modum jam dictum illud Canticorum passim interpretantur Talmudici. Et quod ad numerum considentium in synedrio magno vigintitrium minimum legitimum, Gemara item Hierosolymitana [w], סנהדרין שבלשכת הגזית אע״פ שהיתה כל ע״א לא היו פחותין מכ״ג צריך אחד מהן לצאת היה מסתכל אם יש שם כ״ג היה יוצא ואם לאו לא היה יוצא *Cum synedrium quod in conclavi lapideo illo* magnum *constaret ex* LXXI, *numerus ejus* in consessu legitimo *minor esse non debuit quam viginti tres. Et si necesse esset cuiquam eorum exire, perspicere illum oportuit utrum maneret numerus* XXIII. *Tunc enim exire licuit. Sin vero, non licuit ei exire*. Atque ad haec Moses Cotzensis [x]; ומכאן ילמד שלא היו יושבין מיום הביד ולא היו מתקבצין כל השבעים אלא כעת הצורך (synedrius synedrii magni) *Et hinc discendum non consedisse omnes semper, nec congregatum fuisse numerum septuagenarium integrum, nisi tantum cum res necessario postularet*.

II. Misna superius memorata, simulac ita tradiderat formulam & figuram considendi, pergit de aliis adstantibus, aliis etiam pro more coram synedriis vigintitriumviralibus intra aream illam considentibus, ושני, inquit, סופרי הדיינין עומדין לפניהם אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין ר׳ יהודה אומר ג׳ אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבין והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין *Et duo judicum scribae adstabant coram eis, alter a dextris, alter a sinistris, qui scribebant verba absolventium & verba condemnantium. R. Jehuda dixit, Tres, quorum unus absolventium, alter condemnantium, tertius tam absolventium quam condemnantium verba scribebat*. Hi scilicet sunt scribae capite superiori memorati. Sed illud

[u] Fol. 34 col 3.
[v] Fol. 209. col 3.
[w] Ad tit. Sanhedrin, cap 1 fol. 19. col 3.
[x] Praecept. affirm. 97. fol. 186. col. 4.

Rabbi Jehudae neutiquam receptum [y]. Sequitur dein de tribus ordinibus dignitatis presbyteralis candidatorum seu discipulorum illustrium, singulis ex viginti tribus constantibus, coram synedris, sed tantum vigintitriumviralibus, considentibus; ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהן כל אחד ואחד מכיר את מקומו היו צריכים לסמוך סומכין מן הראשונה, אחד מן השניה בא לו לראשונה אחד מן השלישית בא לו לשניה, בוררין להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו *Et tres ordines discipulorum sapientum*, seu candidatorum, quales diximus, *coram synedris sedebant Et quisque eorum suum novit locum. Si quem ordinare necessitas exigeret* (si necesse esset ut fieret eorum quis, ex re praesenti, juxta superius dicta & inferius dicenda, presbyter, atque in judiciariam manuum impositione cooptaretur facultatem) *ex ordine is sic ordinabatur primo. Tum primus ordinis secundi ascendebat in primum; & primus ordinis tertii ascendebat in secundum: Dein ex congregatione* seu *populo suo seligebant unum, qui collocandus in tertio. Sed ei minime sedendum erat in loco prioris, sed in loco ipsi idoneo.* Ordinum horum quemlibet ex viginti tribus constitisse receptum est; unde de numero 69, seu tribus hujusmodi ordinibus praeter synedros 23, mentio superius, ubi [z] de numero incolarum synedrii vigintitriumviralis constitutioni idoneo. Et de ordinibus hisce, eorumque numero locisque, expressius Maimonides [a], כל סנהדרי קטנה מושבין לפניהם שלש שורות של תלמידי חכמים בכל שורה ושורה כ"ג איש שורה ראשונה קרובה לסנהדרין ושורה שניה למטה הימנה ושלישית למטה הימנה וכל שורה ושורה יושבין בה לפי מעלתן בחכמה אם נצרכו הסנהדרין והוצרכו לסמוך אחד להוסיף על מנינן סומכין מן הראשונה גדול שבה והראשון שבשניה בא ויושב בסוף שורה הראשונה כדי למלאות המנין. והראשון שבשלישית בא ויושב בסוף שורה שניה. ובוררין להן אחד משאר הקהל ומושיבין אותו בסוף שורה שלישית. וכן אם צרכו לסמוך שני או שלישי על הסדר הזה הם עושים: *In quolibet synedrio minore* vigintitriumvirali *collocabant coram synedris tres ordines discipulorum sapientum, singulos ex viginti tribus viris constantes. Ordo primus proximus erat synedrio ipsi; secundus, illo inferior; tertius, inferior illo. In quolibet autem ordine considebant secundum dignitatem suam in sapientia. Si dissensus esset inter synedros adeo ut necesse esset* (pro more, ubi dissensus haberetur) *eis quemquam ordinare ad augendum suum numerum, ordinabant ex primo eum qui illic antecellebat Et primarius ordinis secundi surgens sedebat in loco infimo primi, ut ita compleretur ejus defectus. Pariter primarius ordinis tertii surgens sedebat in loco infimo secundi. Dein seligebant ex populo suo reliquo unum, & collocabant eum in tertii loco infimo. Atque ad hunc modum se res habuit, si necesse esset* ejusmodi ex causa *binos, aut tres, pluresve ordinare.* Totidem ferme verbis utitur ex veterum placitis Moses Kotzensis [b]. Usus autem ordinum horum non modo in eo erat ut inde sic in judicii capitalis dissensu adsciscerentur vigintitriumviralibus synedris ex eis, si res postularet, juxta superius dicta [c], plures etiam usque ad numerum 71 (ut sic magni imitatio quaedam fieret) verum etiam ad synedrorum demortuorum locos supplendos. Atque oportuit ut in hisce ordinibus minor numerus quam 48 nunquam haberetur, ne scilicet, si in dissensu necesse esset ut compleretur tandem numerus 71 (qui ex 23 seu synedrio ipso ac 48 sic adsciscendis conficitur) deessent qui complerent. R. Obadias Bartenorius [d], ordines illi tres sic collocabantur, שלא יחלקו הדיינים ויהיו רובן מחייבין ומיעוטן מזכין והטיה לרעה אינו על פי אחד דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות, וצריך להוסיף בדיינין עד ע"א שלעולם אין מוספין על הדיינים יותר מע"א הילכך צריך להושיב לפניהם ארבעים ושמנה כהשלמת שבעים ואחד *Ne aliter, si dissentirent synedri, & pars uno major condemnaret, & minor absolveret, inclinatio* seu *propensio inde in malum poenae fieret ex unica* superante *sententia, quod admitti non debuit, ex eo quod scriptum est* [e], *Non sequeris plures* (simpliciter plures) *ad malum* poenae infligendum. *Et ne hoc fieret, opus, si res postularet, erat adjicere plures per paria usque ad 71. Nec unquam ultra 71, judicibus adjiciendus quisquam. Ideoque necesse erat ut coram praesto sederent minimum 48, qui numerum illum 71 complere possent.* Id est, tot quot binorum integrorum ordinum numerum, seu 46, & par insuper unum, conficerent. Hinc etiam observatu est dignum, quale etiam in id genus aliis observavimus, synedria illa vigintitriumviralia, in synedrorum dissensionibus, quales diximus, judiciariis, numerum ac dignitatem synedrii magni seu septuagintauniusviralis a Deo O.M. ipso instituti, veluti sibi prototypon & exemplar praescriptum, summa cum reverentia suspexisse. Figura, ex jam dictis, sessionis ad hunc modum

se habuit tum synedrii cujuslibet vigintitriumviralis, tam Hierosolymis quam alibi collocati, tum ordinum illorum trium coram synedris considentium. Et de ordinibus illis tribus intelligendus est vir magnus [f], ubi ait, *Ad pedes sedebant discipuli, ut ipso usu jus addiscerent, & in morientium aut decrepitorum locum surrogarentur.*

III. Ex ordinibus illis & synedriorum vigintitriumviralium synedris, ubi res turbidae non prae-

[y] Maimonides ad dict. Misnam & Hilc. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. §. 9.
[z] Cap 5. § 3.
[a] Hilc. *Sanhedrin*, cap. 1. §. 7 & 8.
[b] Praecept. Affirmat 97.
[c] Cap. 5 §. 2. & 4.
[d] Ad Misnam tit. *Sanhedrin*, cap 4. §. 4
[e] Exod xxiii. 2.
[f] Hugo Grotius ad Deut. xvi. 18.

pedirent,

pedirent, cooptabantur surrogabanturque collegae synedrii magni. Cooptatio autem ejusmodi & surrogatio, pro seculorum diversitate, dominantium libitu caeteris quae, ut fieri amat, in rebus civilibus mutant, alia atque alia proculdubio erat. Primae cooptationis rationem jam ante g e Talmudicis ostendimus; quae nunquam iterata. Seculorum insequentium alia erat ordinaria, alia extra ordinem adhiberi solita. Ex ordinaria ratione dubitari nequit quin e celebrioribus jurisconsultis in facultatis judiciariae, modo inferius indicando, dignitatem evectis collegae in synedrium magnum adsciscerentur. Solennior autem & receptior etiam in ea mos erat, ut ex synedrio viginitriumvirali ad atrium templi posito, velut e promptuario unde magnum synedrium ritu ordinario supplendum esset, successores evocarentur. Evocabantur nempe e minoribus per urbes & provincias synedriis viri egregii in synedrium illud alterum Hierosolymis ad montem templi collocatum; demortuis scilicet aut summotis collegis. Illinc, ut successores, in synedrium quod ad atrium templi sedes habuit, evecti. Adeo ut neminem praeter spectatissimos, multoque rerum forensium usu eminentissimos, dum hunc morem in republica pacata ac florente observabant, adscitos in synedrium hoc magnum fuisse sit manifestissimum. Hae de re Hierosolymitani h, verbis primo de synedrio hoc factis, משם היו שולחין בכל עיירות שבארץ ישראל וכל שהיו מוצאין אותו חכם עניו שפוי עין טובה נפש שפלה רוח נמוכה לב נוח יצר טוב חלק טוב היו כושבין אותו בבית דין שבהר הבית ואחר כך בבית דין שבחיל ואחר כך בבית דין הגדול שבלשכת הגזית *Inde mittebant in quamlibet urbem terrae sanctae; & quem comperiebant esse sapientem, mansuetum, natura sedata, boni oculi* seu *liberalem, animo submisso, spiritu humili, corde bono, bono affectu, fortuna bona, eum collocabant* seu *cooptabant in synedrium ad montem templi positum, & postea in synedrium quod ad antemurale sedes habuit* (idem quod alias *ad atrium* dicitur) *& postea in synedrium magnum, quod in Liskat bagazith*, seu *in conclavi lapideo*. Babylonii item i; משם כותבין ושולחין בכל המקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברוח ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית *Inde scribebant mittebantque per omnia loca; Qui sapiens est, genu humili, & hominibus gratiosus, fiat judex in urbe sua. Inde evehebant eum ad montem templi; inde ad atrium; atque inde demum ad conclave lapideum.* Ubi glossa, משם מעלין אותו להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם ובולן יש בהם מעלה זה מזה *Inde evehebant eum in dignitatem judicis in monte templi, quoties ex illo synedrio quis obierat. Ibi sedes habebat usque dum moriebatur quis ex synedrio ad atrium posito, quo tunc etiam evectus est. Et universim ita ab altero ad alterum solebant evehi.* Maimonides item k; אמרו חכמים שבב"ד הגדול היו שולחין בכל ארץ ישראל ובודקין כל שימצאוהו חכם וירא חטא ועניו ושפל ופרקו נאה ורוח הבריות נוחה הימנו עושין אותו דיין בעירו ומשם מעלין אותו לפתח הר הבית ומשם מעלין אותו לפתח העזרה ומשם מעלין אותו לבית דין הגדול *Accepimus a sapientibus, morem fuisse, ut e synedrio magno mitterent per universam terram sanctam, inquirerentque de quolibet qui sapiens esset, timens peccatum, mansuetus, probatae rebus in discriminandis indolis, atque apud homines gratiosus. Virum ejusmodi fecisse in urbe illius judicem, inde etiam eum ad introitum montis templi evexisse, inde itidem ad ostium atrii, atque inde demum ad synedrium magnum.* Sic alii l. Extra ordinem, saltem non modo jam dicto, qui ad tempora gentis pacatiora salvamque rempublicam attinet, cooptati surrogatique sunt judices a regibus aliisve quibus summa rerum permissa fuit, cum synedria post deliquium aliquod seu intermissionem instaurabantur. Exemplum habetur ejusce rei in illo Josaphati in Paralipomenis m. Huc spectat quod habetur apud Maimonidem n de synedrio magno conflando, quando unicus tantum in terra sancta repertus fuerit rite ordinatus presbyter. Quin tam forte quam suffragiis interdum, opinor, cooptati sunt, quod forte innuit Philo ubi o memorat, de judicibus Judaeorum suorum inprimis locutus, τοὺς λαχόντας ἢ χειροτονηθέντας δικάζειν, *eos quibus sive forte sive suffragiis judicandi potestas obvenit.* Alia locis suis inferius tradita huc spectabunt.

IV. Habetur autem apud Flavium Josephum quod jam dictis ex Talmudicis, adeoque Talmudicis ipsis, est perquam, in numero collegarum synedriorum minorum, eorumque ministris & dispositione adversum. Nimirum inter praescripta Mosaica facit ex eis ille καθ' ἑκάστην πόλιν *in qualibet urbe* synedrium seu tribunal septemvirale. Verba ejus sunt p, velut ex Mosis ore, Ἀρχέτωσαν δὲ καθ' ἑκάστην πόλιν ἄνδρες ἑπτά· οἱ καὶ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν περὶ τὸ δίκαιον σπουδὴν προησκηκότες. Ἑκάστῃ δὲ ἀρχῇ δύο ἄνδρες ὑπηρέται διδόσθωσαν ἐκ τῆς τῶν Λευιτῶν φυλῆς. Ἔστωσαν δὲ καὶ οἱ δικάζειν λαχόντες τῶν πόλεσιν ἐν ἁπάσῃ τιμῇ, ὡς μήτε βλασφημεῖν ἐκείνων παρόντων μήτε θρασύνεσθαί τισιν ἐξεῖναι· τὸ γὰρ πρὸς τοὺς ἐν ἀξιώματι τῶν ἀνθρώπων αἰδοῦς αὐτοὺς εὐλαβεστέρους, ὥς τε τοῦ Θεοῦ μὴ καταφρονεῖν ἀπεργάζεται. *Qualibet in urbe praesint, gubernent* seu *praeficiantur, septem viri, probatae virtutis, & justitiae cultores. Singulis vero praefecturis tribuantur duo ministri ex Levitarum tribu* (quod nos hic *praefecturis*, Gelenius vertit *magistratibus*; & a chascun magistrat, Genebrardus; unde etiam e Latino & Gallico Thomas Logius Anglice, Let each one of these magistrates, &c.) *Quibus vero judicandi sors obtigerit, suis in urbibus summo in honore habeantur, adeoque ut praesentibus illis nec conviciari liceat, nec contumacius aut insolentius quid agere. Sic enim fiet ut assueti homines revereri magistratus eorum religiosiores inde etiam a numinis contemptu longius semoti fuerint.* Ruffinus vertit; *Principes autem sint in unaquaque civitate viri septem, qui & virtute & justitiae studio sint eximii. Unicuique vero principatui duo viri ministri praebeantur ex tribu Levitarum. In omni autem honore qui urbibus judicare constituti fuerint habeantur, ita ut illis praesentibus neque blas-*

g Cap 4.
h Ad tit *Sanhedrim*, cap 1. fol. 19 col. 3.
Sanhedrim, cap 2.
k Mides Cotzent Praecept aff 97.
o Lib. περὶ δικαστ.
p Originum, lib. 4. cap 8.
l Ad tit *Sanhedrim*, cap 10. fol 88 b.
n Halach.
m Lib. 2. cap xix. 5.
n Tit. *Sanhedrin*, cap 4. §. 11.

phemare

phemare neque aspere agere liceat aliquibus; sic utique respicientibus pudorem dignorum hominum, tanquam si Deum in illis contemnere videantur. Gallica inde vetus versio [q], *Les princes soyent en un chascune cite au nombre de sept, qui soyent vertueux & studieux en justice; soyent bailles à chascun principaulte deux homes serviteurs & ministres du tribu des Levites.* Atque hoc apud Josephum velut commentarius est ad praeceptum ipsum in Deuteronomio [r] de judicibus constituendis, uti & recte expressiusque capitur a Petro Comestore [s], aliisque. Etiam Josephus postmodum eodem in capite, de depositi jure, judicibus, jurejurando agens ex eis quae in Exodo [t] traduntur, judices ibi memoratos pro septemviris hisce diserte sumit, quasi citra dubium is fuisset numerus praescriptus, adeoque per urbes legitimus. De depositario qui depositum perdiderit loquens, Ἀφικόμενος, inquit, ἐπὶ τοὺς ἑπτὰ κριτὰς ὀμνύτω τὸν Θεὸν, &c. *Accedens ad septem judices juret*, &c. Et dubitandum non est quin de judicibus urbium & civitatum ordinariis, qui ex legibus Mosaicis instituendi essent, ibi locutus fuerit Josephus, quod itidem alia ex eo inferius adducenda facient manifestius. Sed hoc de septemviris, ut Talmudicae doctrinae est mirum in modum dissonum, ita nec alibi puto, nisi ex Josepho autore, lectum auditumve: Autore interim qui audacius jactat se res Ebraeorum per omnia secula ad suum diligentissime & veracissime perscripsisse, & absolutis libris illis τῆς ἀρχαιολογίας seu *Originum*, λέγω, inquit [v], θαῤῥήσας ἤδη διὰ τὴν τῶν προτεθέντων συντέλειαν, ὅτι μηδεὶς ἂν ἕτερος ἠδυνήθη θελήσας, μήτε Ἰουδαῖος, μήτε ἀλλόφυλος, τὴν πραγματείαν ταύτην οὕτως ἀκριβῶς εἰς Ἕλληνας ἐξενεγκεῖν. Ἐγὼ γὰρ ὡμολογημένην ἔχω παρὰ τῶν ὁμοεθνῶν πλεῖστον αὐτῶν κατὰ τὴν ἐπιχώριον παιδείαν διαφέρειν, καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐσπούδασα μετασχεῖν, &c. quod vertit Ruffinus, *Dico siquidem cum fiducia, opere jam perfecto, quia nullus alter, licet voluntatem habuerit, neque Judaeus, neque alienigena, potuit hoc negotium Graecis ita subtiliter explanare. Habens enim indubitanter a congentilibus meis maximam eruditionem nostrae provinciae, etiam Graecas studui literas adipisci*, &c. Quod verti debet, *Agnoscunt enim tribules mei, disciplinam me patriam egregie prae caeteris callere. Etiam literarum Graecarum studiosus fui*, &c. Et paulo post adeo raros sapientes apud suos tunc facit ut vix omnino quemquam praeter se sapientis, id est, theologi & jurisconsulti praeclarioris, nomen meruisse existimasse videatur. Certe quidnam in causa fuerit cur Josephus aut septenarium hic numerum, aut illud de tribus Leviticae ministris, sic adjecerit, nondum ariolari quivi. Sed in legum sacrarum ejus enumeratione non pauca sunt alia & textui sacro & Talmudicae disciplinae haud parum dissona. Et de erratis ejus vide prae aliis Antonium Possevinum [x] & Jacobum Salianum in annalibus sacris, qui diligentius ea congesserunt. Praestantissimus autem vir Hugo Grotius ad Christi [y] illud, Ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει, *Qui caedem patraverit, reus erit judicii*, non dubitans quin locus ille ad jurisdictionem judicum in lege praescriptorum, poenasque inde capitales [z] irrogandas, spectarit (qua de re plura inferius.) *Apparet*, inquit, *ut hoc ita & sequenti commate* κρίσιν, *quod Matthaeus dixit* דין, *non esse consessum triumvirorum sive pedaneorum judicum, sed auditorium judicum qui in portis cujusque civitatis jus super causis majoribus reddebant, & in homicidas etiam lege agere solebant, de quibus agitur Deuteron.* xvi. 18. xxi. 2. *Quanquam enim capitalia judicia jam eo tempore cum Christus haec diceret Judaeis erant adempta* (ea de re etiam plura inferius) *erat tamen mos ille Judaeorum notus omnibus & in recenti memoria. Cum autem consessum istorum judicum Hebraei omnes dicant fuisse viginti trium, mirum multis videtur quod Josephus, quem patrii moris nihil latuit, septem solos statuere videtur.* Et allatis tunc Josephi verbis, *Sed mihi*, ait, *ipse Josephus hunc nodum solvere videtur, cum verbis sequentibus dicit*, Ἑκάστῃ δὲ ἀρχῇ ἄνδρες δύο ὑπηρέται διδόσθωσαν ἐκ τῆς τῶν Λευιτῶν φυλῆς. *Nam* ἀρχὴν *intelligit singulos magistratum gerentes, quibus singulis bini erant additi assessores periti juris, quos Josephus* ὑπηρέτας *vocat, quod est Hebraice* שוטרים. *Septem ergo municipes loci erant judices, praeterea adsessores* xiv, *qui ex Levitis maxime sumebantur. His supernumerarii accessisse videntur unus & alter.* Sic ille; adeoque cum Gelenio vertit *singulis magistratibus* (pro personis sumptis) *attribuantur duo ministri*, &c. Atqui ita ex Josepho ipso fiunt tantum viginti unus. Quod ad supernumerarios spectat, nihil omnino habet ille. Et nodus manet, si quid video, ut ante, insolutus, si non insolubilis. Id quidem verum est, ἑκάστῃ ἀρχῇ ita, ex vocis vi, posse intelligi ut significet, *unicuique eorum qui praeficiuntur.* Et paulo post ibi ipse Josephus de judicibus & presbyteris agens, quibus excundum erat [a] ad distantias urbium cadaver ita clam occisi ut caedis nullibi index haberetur circumjacentium metiendas, Αἱ ἀρχαὶ, inquit, τῶν πόλεων τῶν πλησίον τῇ χώρᾳ ἐν ᾗ ὁ φόνος ἐπράχθη καὶ ἡ γερουσία συνελθόντες μετρείτωσαν, quod vertit Ruffinus, *Principes civitatum vicinarum regionis illius in qua caedes facta est & seniores convenientes metiantur*, &c. Et Gelenius ibi, *magistratus oppidorum vicinorum*; uti & Genebrardus, *les magistrats*, &c. Adeoque non ita male existimari quibat, non praefecturam septemviralem quamlibet, sed praefecturae ejusmodi quemlibet collegam nomine ἀρχῆς Josepho hic venire. Sed vero, ut Latinis *magistratus*, qui bene respondet τῇ ἀρχῇ, uti & *officium* [b], tum ipsum magistratus ac officialium officium, tum ipsas magistratum seu officium sustinentium personas pariter significat, ita ἡ ἀρχὴ Graecis. Et saepius in foedere novo ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι hoc sensu occurrit, id est, in ipso quo scripsit Josephus tempore. Unde potius autumandum, Josephum in illo ἑκάστῃ τῇ ἀρχῇ officium magistratus, principatus seu praefecturae in septemviris suis, seu septemvirale quodlibet collegium, innuisse quam singulos ejusdem collegas. In τῷ ἀρχιεύεσθαι ita simul conjunguntur ut principatus seu praefectura eorum in collegio quod faciebant, non in singulis, Josephi etiam sensu, haberetur. Ideoque etiam ἡ ἀρχὴ ἑκάστη statim post

[q] Apud Stephanum Cavalerium Parisiis 1539. [r] Cap xvi. 18. [s] Histor. Scholastic. ad Deut xvi. [t] Cap xxii. 7 &c. [v] Lib. 20. cap. 9. [x] In Apparatu Sacro. [y] S. Matth v. 21 [z] Levitic. xxiv. 21. Numer xxxv. 16, &c. [a] Deuteron. xxi 2. [b] L. 74 § D. tit. De Evictionibus, l. 1. C. tit. De Praescript. 30 vel 40 annorum.

adhibita

adhibita singula ejusmodi collegia videtur innuere. Et, ni fallor nimium, longe manebit Josephi sensus ab eo qui Talmudicis receptissimus, tamersi ita, ut praefertur, numerus conflaretur viginti trium. Neque enim ὑπηρέται ministri, nec שוטרים seu officiales, ex numero judicum unquam fuere. Neque inter judices seu collegas ipsos, quantum ad potestatem judiciariam, dignitas ullatenus dispar. Nec sane videtur alios per ministros illos binos innuisse Josephum quam binos scribas qui singulis synedriis vigintitriumviralibus, non omnino collegis singulis, erant, ut ante ostensum, ex disciplina Talmudica necessarii. Lectionem hac de re Josephi tentare fas non videtur. Codices veteres ἄνδρες ἑπτὰ septemviri habuisse satis scitur ex Ruffino, qui ita legebat. Sed non solum mihi nondum numeri illius Josephiani ratio ulla omnino comperta est, sed nec quonam colore aut commento illuc is irrepserit, τῷ ἄνδρας εἴκοσι τρεῖς vigintitriumviri (juxta Talmudicos) locum revera debitum mire sic occupans, conjectare omnino quivi. Habetur quidem de solenni mensium annorumque intercalatione numeri judicum ex synedrio magno septenarii mentio velut qui ut commodior sufficeret. Misnae[c]; *Rabbi Simeon Ben Gamaliel dixit* (de intercalatione verba faciens) בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה ואם גמרו בשלשה מעוברת *Incipiunt tres, quinque autem de re disputant, & rem perficiunt septem; sed ita ut, si tres rem perficiant, rite satis perficiatur.* Id est, totidem ex synedrio sumpti magno, veluti synedrii totius delegati, quorum numerus, aut alius ejusmodi, (veluti in vitulae decervicandae judicio, de quo libro proximo) ad synedria per urbes alias disposita non omnino attinet. De illis autem jam ante dictis synedris & judicibus aiunt Ebraei[d], אין קרוי אלהים אלא בית דין שנסמך בארץ ישראל בלבד והם האנשים החכמים הראויין לדין שבדקו אותן בית דין של ארץ ישראל ומנו אותם וסמכו אותן; *Neutiquam tribuebatur nomen Elohim*, Deorum, *aliis quam synedris qui ordinarentur in terra Israelitica tantum; qui scilicet fuere viri sapientes & judiciis idonei, quos conquirebant synedri terrae Israeliticae, & praeficientes ordinabant manuum impositione*; de qua plura capite proximo. Et consonum de nomine *deorum* (de quo ut judicibus tributo frequens in scriptura mentio) habetur in Gemara Babylonia[e], ejusque glossa, ubi ad judices in synedriis Babylonis seu captivitatis judaicis nomen illud non attinuisse asseritur. Ratio ex eis quae de ordinatione extra terram capite traduntur proximo petenda.

V. Sed vero non desunt inter scriptores christianos viri etiam magni nominis, qui institutionem qualem e Talmudicis ostendimus synedriorum per Ebraeorum urbes neutiquam agnoscentes, nec magnum quidem, nec minora, ullave apud eos fuisse admittere videntur synedria ante Pompeii tempora (quod satis mirere) cum Hyrcanus regno exutus, sacerdotio est restitutus, Gabinio tunc ibi Pompeii legato; seu anno ante Christum 50 aut circiter. Nimirum in controversia illa inter Josephum Scaligerum & Dionysium Petavium de Neomeniis, adeoque omni menstruorum annuorumque temporum ratione a synedrio magno decernendis, agitata, in qua, Talmudica de synedrio illo utitur doctrina Scaliger, in eum scribens Petavius, *Erant*, inquit[f], *apud Judaeos in Palaestina tota* συνέδρια *sive concilia plurima; quorum praecipuum erat Hierosolymitanum, a quo caetera pendebant. Horum* συνέδριων *origo ab Gabinio mihi manasse videtur, qui Pompeii legatus, Hyrcano restituto, ut autor est Josephus lib.* XIV. *cap* X. *Populum in quinque partes distribuit, totidemque* συνέδρια *constituit; unum Hierosolymis, alterum Gadaris, tertium Amathunte, quartum Hierichunte, quintum Samphoris; ex quo conjici potest, non ita vetus illud esse ut ex synedrii decreto Neomeniae publicarentur.* Et verum quidem est apud Josephum illic legi de Gabinio illo, Ἤδη δὲ συνέδρια καταστήσας εἰς ἴσας μοίρας διεῖλε τὸ ἔθνος, καὶ ἐπολιτεύοντο οἱ μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις, οἱ δὲ ἐν Γαδάροις, οἱ δ' ἐν Ἀμαθοῦντι, τέταρτοι δ' ἦσαν οἱ ἐν Ἱεριχοῦντι, καὶ τὸ πέμπτον ἐν Σαμφώροις τῆς Γαλιλαίας. καὶ οἱ μὲν ἀπηλλαγμένοι τῆς δυναστείας ἐν ἀριστοκρατίᾳ διῆγον. *Quinque curias constituens* (sic Ruffinus) *aequalibus turmis gentem divisit, quarum una in Hierosolymis degebat, alia in Gadaris, tertia in Amathunte, quarta vero in Hierichunte, quinta in Sephoris Galilaeae; qui regia potestate liberati sub optimatum gubernatione vivebant.* *Synedria* hic sic dicta Josepho (quod ut nomen publicorum conventuum omnimodorum adhiberi solet) & *curiae* Ruffino, Gelenio sunt *juridici conventus*, Genebrardo *sieges judiciaux*; & Josepho suo illic adnotabat vir maximus, Isaacus Casaubonus, συνέδρια, *quae hodie vocaremus Bailliages, praefecturae.* Caeterum an velut ex jure pristino Judaeorum, quoad regiminis formulam, ejusve reliquiis ullis, an ex juris formula aliqua Romani, instituta haec fuerint a Gabinio, haud satis liquet. Certe, si ex Judaeorum jure ex victoris arbitrio victis qualitercunque permisso; tum aequum est ut existimemus tum septuagintaunivirale Hierosolymis tum vigintitriumviralia reliquis in locis collocata esse. Si ex juris Romani formula aliqua, tunc, ut pro arbitrio victoris aut aliter aliterque ubique se haberent, aut parili ubique formula, sed Ebraicae dissona, constituerentur, necessum est. Atqui rationi alicui mihi non ita videtur consonum, originem synedriorum apud Ebraeos inde manasse autumare; quod sane quid aliud est, quam Ebraeos per tot a Mose secula conventibus juridicis seu ejusmodi publicis omnino caruisse? Certe si consessibus ejusmodi sic caruissent, nec regimine aliquo in facinorosis coercendis legitimo per totum illud tempus uti potuissent. Sunt etiam[g] qui nec synedrii magni institutionem ejusmodi fuisse in numeris, secundum ante inde dicta, ut in populo Ebraeo permaneret, sine dubio admittunt. Sed vero, tum eis quae sic per conjecturam de synedriorum illic omnimodorum origine adeo recente emissa sunt, tum dubio illi de synedrio magno ampliter cuique satisfactum fore credimus partim ex ante allatis, partim ex eis quae inferius de successione & duratione eorum exhibebimus.

[c] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1.
[d] Maimonides Hilc. *Sanhedrin*, cap. 4 § 4.
[e] Ad tit. *Baba Kama*, cap 8. fol. 84 a.
[f] De Doctrina Temporum, lib 2. cap 27.
[g] Benedictus Pererius ad Genes. xix. § 8.

CAP. VII.

I. *Cooptandis in synedria jurisdictionis contentiosae, intra terram sanctam publice constituta omnimoda, dignitas presbyteralis necessario praevia. Quomodo & a quibus collata, praesentibus, absentibus; ante Hillelem seniorem; post. Manuum impositio. Gemara Hierosolymitana emendata. Titulus Rabbi. Magistrorum sententia de presbyterorum numero amplissima a Davide rege ordinato.*

II. *Presbyteri in facultatem particularem variatim ordinati. Et de ligando & solvendo, seu licitum & illicitum pronunciando. Ligati & soluti arcanum.*

III. *Presbyteri nomen etiam & dignitas qualiscunque itidem tributa privatis aliquot e vulgo, nec solenniter ordinatis; qui tamen actibus aliquot forensibus jurisdictionis non modo voluntariae sed &, in triumviralibus ex compromisso judiciis, contentiosae satis idonei. Presbyteri plateae, idiotae, privati; ut laici.*

IV. *Non ex jure divino, sed moribus receptis superinductisque, scilicet jure plane humano, pependit apud Ebraeos presbyterorum omnigenorum ordinatio, adeoque manuum impositio.*

V. *Ordinationis judiciariae actus extra terram sanctam rite peragi nequibat. Et de constitutione & jurisdictione judicum Ebraicorum in suos extra terram, nec tamen ritu solenni ordinatorum facultate praeditorum. AEchmalotarcharum jus.*

VI. *Rabbi Jehuda Ben Baba sub Adriano misere caesus, eo quod intra terram sanctam contra edictum de ordinatione Caesareum presbyteros aliquot, ne legitima imposterum alias periret ordinatio judiciaria, ordinasset. De decem Rabbinis a Romanis occisis, eoque nomine & numero celebrari prae aliis solitis. Tota terra sancta Ebraeis interdicta. Longius ab ea omnes semoti. Scriptorum aliquot veterum ea de re hallucinatio. Monitum de Judaeis τῇ ניפרי, id est, Cypro insula, a Trajano Caesare interdictis. Presbyteri seu primates in synedriis Palaestinae in codice Theodosiano nominati; & de lectione illa.*

VII. *Ut intra terram tantum ordinatio in facultatem judiciariam rite peragi potuit, ita tam intra quam extra illa quae erat in facultatem ligandi, solvendi, docendi, qualis ab apostolis extra terram tunc data; nec judiciaria seu forensis aliqua.*

VIII. *Haudquaquam obstare quod habetur in epistola ad Corinthios de judicando eos qui intus sunt. Judicia secularia. Contemptibiles in ecclesia Corinthiaca judiciis praeficiendi. An tunc illic presbyterium aliquod forense?*

IX. *De presbyteris, eorumque coetibus seu presbyteriis, inter christianos tempore apostolorum.*

X. *Ad interdictum D. N. Jesu Christi de nominibus Rabbi & patris & principis.*

XI. *De presbyterorum & inunctionis infirmorum mentione apud S. Jacobum, ac extremae unctionis usu inde tum in occidente tum in oriente.*

XII. *Monitum de morientium inunctione apud veteres Ebraeos, unde forsan manavit illud S. Jacobi.*

XIII. *De loci illius sensu consideratio uova.*

QUI rite in synedria jam dicta ac regulariter cooptandi aut non cooptaodi fuere, plurifariam invicem discriminabantur; dignitate civili singulorum rite cooptandorum praevia; etiam praestantia qualicunque sine dignitate ejusmodi; natalibus; vitae genere; scientia ac corporis animique habitu, aliisque aliquot illi cognatis; eminentia in regimine illo, velut regum, singulari. Dignitas, quam hic dicimus, civilis est singularis illa presbyteratus manuum impositione, quam סמיכת הזקנים *ordinationem presbyterorum* vocant, conferri solita; de qua tum alibi [h] tum libro superiore [i] obiter a nobis est dictum, uti & de *presbyteri* nomine & dignitate illic fusius. Atque ex illis jam ibi traditis, reliquisque libro hoc secundo & tertio de synedriis ac synedris, id est, presbyteriis & presbyteris, Ebraeorum adjectis, facile cuique erit sibi satis formare *historiam presbyterorum* ac *presbyteriorum*, quam in citatis promisimus. Monendum autem hic, juxta quod libro primo notavimus, Maimonidis locum illum in cunctis, puto, editionibus (qninque penes me sunt) א״ר בית דין הגדול ואחד סנהדרין קטנה או בית דין של שלשה צריך שיהיה אחד מהן סמוך מפי הסמוך: *Partle jus spectabat ad synedrium magnum, minus, ac triumvirale, ita scilicet ut oporteret unum ex illis* esse

[h] Ad Origines Eutych. & in Uxore Ebraica, lib. 1. cap. 15.

[i] Cap. 14. p. 1088.

esse ordinatum manuum impositione ab alio sic ordinato; corrigendum in כל אחד מהן *unumquemque ex illis esse ordinatum*, &c. Nec solum ita habet MS. meus illic memoratus, sed etiam pervetustus qui bibliothecae est Arundellianae. Et perquam mirum est tam insigne mendum tot in editionibus, nec sine commentariis diligentioribus, neutiquam fuisse correctum. Manuum impositionis ritu velut a Mose derivato (quem ita creasse in dignitatem hanc non modo Josuam[k], sed itidem ante septuaginta illos sibi in synedrium magnum adscitos, aiunt) in creandis presbyteris Ebraei utebantur, atque ita ut, usque ad tempora regiminis sui quasi postrema, quoties quis in facultatem judiciariam, id est, in dignitatem presbyteratus ejusmodi ut praefecturae alicujus judiciariae aut synedrii publice in jurisdictionem contentiosam constituti satis fieret capax, creandus esset, is sive a triumviris ab ipso hanc in rem selectis, quorum unus minimum esset ante sic creatus, adeoque sive a pluribus sic electis, modo ante sic creatus non deesset, sive a synedrio integro, aut ejusdem collega aliquo unico duos alios sive creatos sive non creatos sibi adsciscente, rite satis crearetur. Atque mos hic universim ac regulariter obtinuit (modo intra terram sanctam quoad judiciariam facultatem fieret) usque ad Hillelis principis synedrii magni tempora, quae & ante & post finem Ebraeorum regiminis fuere, adeoque sub excidium templi secundi urbisque. Postmodum autem Hillelis illius sive rogatione sive gratia inolevit ut nemo pro rite ordinato haberetur sine principis synedrii autoritate (ut legendum monemus in commentario nostro[l] ad Eutychii origines, dispuncto, quod ibi male irrepsit, *etiam demum ut nec sine synedrii ipsius*; qua de re etiam plura statim) adeoque ut nec ipse extra praesentiam patris synedrii, nec pater extra illius praesentiam, nec collega quisquam sine principis licentia rite creare posset. De triumvirorum numero in creatione qualibet semper observando Maimonides[m], ואין סומכין סמיכה שהיא מינוי הזקנים לדיינות אלא בשלשה · והוא שיהיה האחד מהן סמוך מפי אחרים כמו שבארנו: *Non autem ordinabant* in dignitatem presbyterii *manuum impositione quemquam in facultatem judiciariam citra triumvirorum numerum, quorum unicus* saltem *fuisset ab aliis ordinatus, ut explicavimus*. Et quae hac de re explicarat ille in locis jam ante indicatis attulimus. Quod vero hic regulariter sic dictum receptumque de creatione per manuum impositionem, ita intelligendum est de praesentibus tantum, ut absentes etiam intra terram sanctam per epistolam, seu codicillo, etiam nuncio ad creandos a creante, modo is etiam intra terram esset, misso, rite creari seu ordinari possent, adhibitis in epistola & codicillo verbis illis actus creationis solennibus הרי את סמוך *ecce, sis tu ordinatus*; ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות & *sit tibi potestas judicandi etiam judicia poenalia*; אני סומך אותך *ego ordino te*; הוה סמוך *sis ordinatus*; quae pariter manuum impositioni adhiberi solita, idque a seculis vetustissimis; nec omnino a Rabbi Jehuda Ben Baba (qui floruit paulo post excidium urbis templique secundi, usque in Adriani tempora) instituta; uti nec ab eo innovatum est circa ordinationem quicquam; quod tamen voluere viri doctissimi[n] Abrahamum Zacuthium male intelligentes, cujus verba sunt[o], ר' יהודה בן בבא הסומך שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות מישראל וכן הסמיכה· והסמיכה לאו דוקא ביד כמו שעשה משה ליהושע אלא אפילו בדבור בלבד דיאמר אני סומך אותך הוה סמוך: *R. Jehuda Ben Baba ordinator*, seu χειροθέτης per excellentiam sic dictus, *eo quod absque eo fuisset perierant ex Israel judicia criminalia, uti & ordinatio. Ordinatio autem fit non solum per manum* (ut praesentibus) *quemadmodum fecit Moses Josuae, sed etiam verbis tantum* (ut absentibus per epistolam, codicillum, nuncium; etiam & praesentibus) *dicendo, Ego te ordino, sis tu ordinatus*. Sed ex hisce temere existimavit vir summus Josephus Scaliger, institutum ab eo fuisse carmen, ut vocat ille, legitimum τῆς χειροθεσίας, male sic vertendo, *Non fiebat per manum duntaxat, quomodo fecit Moses Josuae, sed & conceptis verbis, praeter illud quod dici solet, Ego tibi impono manum, & manus imposita tibi esto*. Nec fere aliter adversarius ejus Serrarius. Utrique plane decepti ex eo quod verba Zacuthii velut de novo aliquo genere aut additamento aliquo ordinationis ab Jehuda Ben Baba instituto capienda esse existimarunt, & בלבד, quod *tantum* ibi significat, *praeter* reddiderunt, cum manifestum sit, Zacuthium loqui ibi de ordinationis formulis tam absentibus per epistolam aut nuncium, quam praesentibus per manus impositionem aut solenni ordinationis voce adhiberi solitis; quod & rectissime animadvertit Petrus Cunaeus[p]. Atque ita se res fere habuit ut hodieque, ubi dignitates aliquot tam civiles quam militares, veluti equitis aurati, doctoris, aliorum, quoties ritus solennior fuerit adhibitus, non sine manuariis, pro locorum diversitate, ceremoniis aliquot a principibus, aliisve quibus eas creandi facultas est, conferri solent; quae tamen interdum citra illas, verbis in diplomate seu codicillo conceptis, nec minus legitime, sive praesentibus sive absentibus conferuntur. De ordinatione sine impositione manuum legitur in Gemara Babylonia[q], dixisse Rab Acha filium Rabba ad Rab Ashi, בידא ממש סמכין ליה א"ל סמכין ליה בשמא קרי ליה רבי ויהבי רשותא למידן דיני קנסות: *An simplici* seu *sola manu fit ordinatio? Illum respondisse, Etiam nomine, & vocando ordinatum Rabbi, & dando ei facultatem judicandi judicia criminalia*. Sed de Rabbi Jehuda Ben Baba illo, ac ratione nominis הסמוך *ordinatoris* ei tributo, uti & de eo quod est, *Absque illo fuisset periisse ordinationem ex Israel*, plura mox[r]. De absentium autem creatione magistri[s], היו שניהם בארץ סומכין אותו אע"פ שאינו עם הסומכים במקום אחד אלא שולחין לו או כותבין לו שהוא סמוך ונותנין לו רשות לדון דיני קנסות הואיל ושניהם בארץ: *Si utrique*, tam ordinantes quam ordinandus seu magistrandus, *essent in terra sancta, ordinare solebant, etiamsi invicem praesentes uno in loco neutiquam essent. Tunc enim ad eum sive mittebant sive scribebant quod ordinatus esset, dantes ei facultatem judicandi judicia criminalia*;

[k] Numer. xxvii. 23. [l] L. 1 & 2. [m] Tit. *Sanhedrin*, cap. 4. § 3. Mikotzi Praecept. Affirmat. 97. alii tantundem. Et Misna & Gemara tit. *Sanhedrin*, cap. 1. [n] Nicolaus Serrarius in Rabbino priori, cap. 21. Josephus Scaliger in Elencho Trihaeresii, cap. 10. [o] *Juchasin*, fol. 60, 1. & 108, 1. [p] De Republic. Hebraeorum, lib. 1. cap. 12. [q] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 13, 2. [r] § 4. [s] Maimonides, & Mikotzi, &c. locis ante citatis.

quoniam

quoniam scilicet utrique intra terram sanctam, quam ad hanc rem ita definiunt, ובל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה *Et tota terra Israelitica quae pertinuit ad eos qui ascenderunt ex AEgypto ejusmodi erat ut ordinationi esset idonea.* De discrimine autem illo vetustioris & recentioris rite ordinandi facultatis Maimonides[t], בראשונה היה כל מי שנסמך סומך לתלמידיו וחכמים חלקו כבוד להלל הזקן והתקינו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא ושלא יהא הנשיא סומך אלא אם כן היה בית דין עמו ושלא יהיה אב בית דין סומך אלא אם כן היה הנשיא עמו אבל שאר החבורה יש לכל אחד מהם לסמוך ברשות הנשיא והוא שיהיו שני עמו שאין סמיכה פחות משלשה: *Antiquitus*, seu temporibus Hillele vetustioribus, *quisquis esset ordinatus, ordinabat ipse discipulos suos. Sed sapientes, singularem exhibentes reverentiam Hilleli seniori, constituerunt ut nemo hominum ordinaretur sine licentia principis, nec princeps ipse quemquam ordinaret absque praesentia patris synedrii, nec pater quemquam sine principis praesentia. Caeterum quoad reliquos*, ejusmodi ordinis ut potuissent ante Hillelem rite satis ordinare, *unicuique eorum*[u] *licitum fore ordinare, impetrata principis licentia, & adscitis sibi binis aliis, quoniam ordinatio haud rite sine tribus peragenda.* Ita codices editi. MS. vero tum meus tum Arundelianus, יש לכל אחד מהם לסמוך בשם הנשיא *unicuique eorum licitum fore ordinare per principem*, aut *ejus nomine*, quod in idem satis recidit. Locum autem hunc Maimonidis de principe & patre synedrii firmat ex Gemara Hierosolymitana[x] Joseph Karo in *Ceseph Mishna*; atque, ut videtur in exemplari MS quo usus est ille, eandem in mentem legerat. בראשונה, inquit, וגו׳ עד אלא אם כן היה הנשיא עמו בירושלמי פ׳ קמא דסנהדרין Antiquitus, *&c. usque ad* sine principis praesentia, *in Talmudis Hierosolymitani capite primo tituli Sanhedrin.* Sed vero in Hierosolymitana typis edita, tam Cracoviana quam Veneta, se res multo aliter habet. Sic enim ibi[y], quantum ad hanc rem, legitur, אמר רבי אבא בראשונה היה כל אחד ואחד ממנה את תלמידיו כגון רבן יוחנן בן זכאי מינה את רבי אליעזר ואת רבי יהושע ורבי יהושע את רבי עקיבא ורבי עקיבא את רבי מאיר ואת רבי שמעון אמר ישב רבי מאיר תחילה ונתבר במו פני רבי שמעון אמר לו ר׳ עקיבא דייך שאני ומכירך מכירין כוחך חזרו וחלקו כבוד לבית הזה אמרו בית דין שמינה שלא לדעת הנשיא אין מינויו מינוי ונשיא שמינה שלא לדעת בית דין מינויו מינוי חזרו והתקינו שלא יהו ב״ד ממנין אלא מדעת הנשיא ושלא הנשיא ממנה אלא מדעת בית דין Quae ita sonant; *Dixit Rabbi Ba*, (R. Abba bar Jonah[z]) *Antiquitus*, seu *temporibus vetustioribus, quilibet* ex ante creatis *creare solebat discipulos suos; quemadmodum Raban Jochanan Ben Zacai creavit Rabbi Eliezer, & Rabbi Jehoshuah; & R. Jehoshuah, Rabbi Akiba; & R. Akiba, Rabbi Meir, & Rabbi Simeon. Dixit insuper, sedentem R. Meir primo intuitu instar R. Simeonis comparuisse; cui R. Akiba, Iste satis diversus est, & creator tuus novit facultatem tuam. Rem innovantes* sapientes qui rebus praeerant, *reverentiam exhibebant domui* seu *familiae huic, & decrevere ut, si synedrium aliquod quempiam ordinaret sine principis licentia, ordinatio illa irrita foret; sed, si princeps quempiam ordinaret sine licentia synedrii, ordinatio illa esset legitima. Rem item iterum innovantes constituere, non licitum fore synedrio ordinare absque licentia principis, nec principi ordinare absque licentia synedrii.* Quae sane ab eis quae tradidit Maimonides sunt perquam diversa. Nec quid hic de Hillele, aut de patre synedrii. Nec sane qui alias in Maimonidem animadvertunt hac de re controversiam movent. Unde par videtur ut lectio Talmudis Hierosolymitani haec eidem quem habet Maimonides sensui restituatur. Quid si pro חלקו כבוד לבית הזה *reverentiam* seu *honorem exhibebant domui huic*, legens לבית הלל *domui Hillel?* & postrema verba sic correxeris, אלא מדעת אב בית דין *absque licentia* seu *praesentia patris synedrii?* Ita sane Gemara illa & Maimonides concordes fient. Et sane לבית הזה *domui huic* ita sonat, nulla scilicet *domus* mentione praecedente, ut necesse satis videatur ut ita emenderur. Hillel hic princeps erat Israel, id est, synedrii magni, e tribu Benjamin ex parte patris, והוא, inquit R. Abraham Zacuthius[a] veteres secutus, ראש משפחת הנשיאים והיה מזרע שפטיה בן אביטל אשת דוד מצד אמו *Et is princeps* seu *caput erat familiae principum* (illorum forensium; de quibus plura inferius) *& ex posteris Shephatiae filii Abitalae*[b] *uxoris David, ex parte matris suae.* Tralatitium autem est, adjici de rite ordinatis universis, ושרתה עליהן שכינה *Et quiescebat super eos majestas divina*, seu *Spiritus Sanctus*; uti & illud perpetuo cum imponerent manus presbytero in facultatem judiciariam, קורין לו רבי *vocasse eum* seu *nominasse Rabbi*, eoque eum titulo solenni donasse; unde R. Josuah Levita in *Hilcoth Olam*[c], כל רבי מארץ ישראל לפי שבארץ ישראל היו סומכין לדון דיני קנסות וקורין אותו רבי *Omnis proprie dictus* in Talmudibus *Rabbi, ex terra Israelis est* ibi creatus; *quoniam ibi ordinare solebant ad judicanda etiam judicia criminalia*, adeoque reliqua, *& vocare ordinatum Rabbi.* De nomine autem hoc dignitatis, & affinium apud Ebraeos aliorum, consulas Nicolaum Serrarium in Rabbinis suis, Josephi Scaligeri Elenchum Trihaeresii, Johannem Buxtorfium patrem in abbreviaturis, & filium in Lexico Chaldaico, Talmudico, & Rabbinico; alios satis obvios. Addit item Maimonides, יש להסומכין לסמוך אפילו מאה בבת אחת ודוד המלך סמך שלשים אלף ביום אחד *Qui rite ordinare possint, licuit eis ordinare etiam centum uno eodemque tempore; & David rex ordinabat unico in die triginta millia.* Quod habuit ex Gemara Hierosolymitana[d], ubi illud[e], *Et David rursum congregavit ex omnibus selectis Israel triginta millia*, de ordinatione presbyterorum quidem, ut a Maimonide, sumitur, sed de numero etiam valde ampliore, seu millibus nonaginta. Verba sunt, רבי ברכיה בשם ר׳ אבא בר כהנא תשעים אלף זקנים מינה דוד ביום אחד ולא מינה אחיתופל עמהן הדא היא דכתיב ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלשים אלף ויסף תלתין עוד תלתין

[t] Tit. Sanhedrin, cap 4 §. 5.
[u] Vid. sis Hugonem Grotium ad Matth. xxiii 7.
[x] Ad tit. Sanhedrin, cap. 1
[y] Fol. 19. col. 1.
[z] Juchasin, fol. 85. 1. & vide Gemaram Babyloniam ad tit. Sanhedrin, cap. 1. fol. 5. 1.
[a] Iuna-sin, fol 46, 2.
[b] 2 Sam. iii 4.
[c] Tract. 1. cap 3.
[d] Ad tit. Sanhedrin, cap. 17. fol. 29 col 1.
[e] 2 Sam. vi. 1.

ופשיטה

ופשוטיה דקרייה הרי תשעי *Rabbi Barachia nomine R. Abba Bar Cohena; Nonaginta millia presbyterorum ordinavit David die in unico, sed non ordinavit cum eis Achitophelum* (qui ante ibi nuncupatur אדם גיבור בתורה *Jurisconsultus & theologus summus.*) *Atque hoc est quod scriptum* istic *habemus, Et David rursum congregavit ex omnibus selectis Israel triginta millia. Et congregavit triginta; rursum triginta; & expressim textus scripturae habet triginta. Ecce nonaginta.* Mira numerandi ratio. Sed vero *rursum* a magistris aliis[f] ibi sumitur pro eo quod est, Primo ipsos in Hebrone, cum in regnum David evectus ibi erat, congregatos fuisse, & *rursum* nunc ad arcam afferendam.

II. Spectant quae hactenus dicta sunt de ordinatione ad eam quae summa erat, seu qua judiciariae facultatis omnimodae, quae jurisdictionis contentiosae esset, sive criminalis sive civilis, capax fiebat sic rite ordinatus. Atque sic creati plane erant presbyteri universales, seu munere tam docendi in jure Ebraico ac publice respondendi quam judicandi universim, quoties scilicet sufficiendi essent judices ejusmodi, donati. Nec enim illine judices fiebant magis atque doctores juris ex eo solum titulo apud nos judices sunt antequam consistoria eis assignantur. Caeterum ut hi universales seu optimo & plenario jure presbyteri erant, ita fuere alii, non modo creati seu ordinati, sed etiam non creati, qui presbyterorum nomine etiam & dignitate vulgari qualicunque fruebantur; sed interim & dignitate & nomine, uti & facultate, & universalibus illis & inter se variatim impares. Creatorum hujusmodi, quos particulares vocari liceat, alii judiciaria quidem facultate, sed quae tantum circa causas civiles seu pecuniarias versaretur, in ipsa creationis formula donabantur; adeoque synedriis fuere triumviralibus solummodo inde idonei. Alii nulla omnino facultate judiciaria seu id genus magisterio donabantur, sed illo tantum quod in docendi & explicandi juris Ebraici nodos ac dubia, per responsa, quoties consulerentur, seu casus conscientiae extricandi, munere publico consistebat; quod itidem interdum erat generale, ad casus ejusmodi omnigenos attinens, interdum etiam adeo particulare ut ad haec vel illa ejusmodi casuum singularia genera, pro ordinantium arbitrio restringeretur. Atque hoc idem erat quod רשות להורות באיסר והתר *Potestas* seu *facultas decernendi circa ligatum & solutum*, seu vetitum & licitum, id est, *facultas ligandi & solvendi.* Etiam potestas haec interdum negata, in ipsa ordinatione, ei qui alias in plenariam facultatem judiciariam, quae forensis erat, ordinaretur. Quin etiam tempore subinde ordinatio circumscribebatur. Sed nemo hujusmodi ordinationis particularis capax erat, qui non etiam generali satis videretur idoneus. Ita quidem Maimonides, velut ex Gemara utraque[g]. Sed in eo, quod necessario is qui particulariter ordinatus est idoneus esse debuit seu satis doctus ad reliqua ordinationis universalis praestanda, non comperio assensum ita praeberi Maimonidi. Verba ejus sunt[h], ויש להן למנות כל מי שירצו לדברים יחידים והוא שיהיה ראוי לכל דברים· כיצד חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לבית דין לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון ולא להורות באיסור והתר· או יתנו לו רשות באיסור והתר ולא לדון דיני ממונות או יתנו רשות לזה ולזה (sic legendum juxta exemplaria optima tum edita tum manuscripta; ubi in editione ejus prima, uti & illa quae cum *Ceseph Misna* prodiit, ולזה deest, cujus in locum male substitutum לדון contextum & sensum nimis perturbat) אבל לא לדון דיני קנסות או לדון דיני קנסות אבל לא להתיר בכורות במומין· או יתנו לו רשות להתיר נדרים בלבד או לראות כתמים וכן כל כיוצא בהן וכן יש לסומכין ליתן רשות עד זמן ולומר לנסמך יש לך רשות לדון או להורות עד שיבא הנשיא לכאן· או כל זמן שאין אתה עמנו במדינה וכן כל כיוצא בזה חכם מופלא שהוא סומא בעינו אחת אף על פי שהוא ראוי לדיני ממונות אין סומכין אותו לדיני נפשות מפני שאינו ראוי לכל דברים וכן כל כיוצא בזה *Fas erat*, seu *in more positum, ordinare quemcunque vellent ad res particulares, modo interim ipse rebus omnimodis* (id est, ordinationi generali) *esset idoneus. Sapientem praecellentem, qui idoneus ad decernendum circa legem universam, fas erat synedrio* (pro temporum & morum introductorum discrimine jam ante indicato) *ordinare, & dare et facultatem judiciariam* forensem omnigenam, *ita tamen ut nentiqnam ligandi & solvendi*, seu *publice in casibus conscientiae respondendi, facultati se immisceret; aut dare ei facultatem ejusmodi ligandi & solvendi* simpliciter & per se, *sed minime judicandi, ne quidem judicia civilia* seu *pecuniaria*; *aut dare ei facultatem illam utramque, minime tamen judicia criminalia judicandi; aut criminalia judicandi, nec tamen solvendi* seu *responsa publice dandi de primogenitorum maculis* seu *vitiis*; *aut dare ei facultatem solvendi vota tantummodo, aut intuendi*, & sic solvendo aut ligando *decernendi de maculis*, seu vitiis corporis sive brutorum sive hominum, *aliisve quibuscunque similibus. Atque ita fas erat ordinantibus dare facultatem tempore praefinitam, & dicere ordinato, Sit tibi facultas judiciaria* forensis, *seu decretoria illa* circa solvenda & liganda, *usque dum huc venerit princeps; aut toto tempore quo ipse non fuerit nobiscum in urbe. Atque ita de omnibus ejusmodi generis. Sapientem praecellentem oculo uno caecum, tametsi idoneus satis is esset judiciis pecuniariis* (id est, qui rite satis, non obstante caecitate illa, in triumvirale etiam jurisdictionis contentiosae collegium sine ordinatione praevia a privatis juxta ante memorata eligi potuit) *nihilominus non ordinabant, ne quidem ad judicia pecuniaria, quoniam neutiquam erat rebus omnibus idoneus. Atque ita se res habuit in cunctis aliis similibus.* Adeoque solennibus illis verbis in ordinatione universali adhibitis, ut אני סומך אותך *Ego te ordino*, & id genus reliquia ante ostensis, necesse erat ut in ordinationibus hujusmodi particularibus ac sic circumscriptis accederent verba, pro facultatis circumscriptae discrimine, alia atque alia, quibus facultas sic concessa satis dignosceretur. Illud de איסר והתר *ligato & soluto* hoc in sensu millies apud Talmudicos occurrit. Magister aut schola altera אוסר *ligat*, id est, illicitum pronun-

f Jarchius, D. Kimchi, Rabbena Jesaiah, alii, ad 2 Sam. vi. 1.

g Ad Misn. cap. 1. tit. *Sanhedrin*,

h Tit. *Sanhedrin*, cap. 4 §. 8. & 9.

ciat, altera מותר *solvit*, aut pronunciat licitum, hoc vel illud circa sanguinem, adipem, fructus, alia esculenta, poculenta, corporis vitia, id genus innumera in sacra lege occurrentia. Unde etiam libri quamplurimi eodem titulo fruuntur, qui plane casuum conscientiae volumina Judaeis sunt. Inde habentur איסור והתר *solutum & ligatum* Rabbi Jonae, Rabbi Nathan, R. Isaac Durensis, & perplures ejusmodi alii. Et titulus integer in Talmude utroque seu Misna habetur הוריות *Horaijoth* seu *decreta* aut *canones* dictus, qui disciplinam fusiorem circa illustriora synedriorum maxime decreta de casibus conscientiae, adeoque de peccati ex errore & scientia discrimine inde pendente, continet; de quo plura libro tertio. Scientia illa seu facultas ligandi & solvendi a magistris aliquot, ut sane juxta ipsorum principia meretur, סוד יסוד אסור והתר *Mysterium fundamentale ligati & soluti dicitur*. Sic enim R. Joseph Hyssopaeus[i] in קערת כסף *scutella* seu *paropside argentea*, quae virtutis & pietatis ad Samuelem filium monita metrice continet,

עסוק פעם בדקדוק או בפסוק
אבל רוב ע— סקך שית ב— גמרא
לדעת סוד יסוד אסיר והתר
והבדיל בין פסולה ל— כשרה וגו'

Versare interdum in Grammatica, aut in contextu biblico. Sed magnam partem occupationis tuae pone in Gemara, ut scias arcanum fundamenti, vetitum ac licitum, & distinctionem inter vitiatum & rectum. Ita vertit Joannes Mercerus; quod plane innuit, & pariter verti potest, *arcanum* seu *mysterium fundamentale ligandi & solvendi*; quod quidem theologiae apud Ebraeos & jurisprudentiae velut encyclopaedia est. Praeter ea quae libro primo[k] de *solvendi* & *ligandi* notionibus dicta sunt, consulas virum summum Isaacum Casaubonum in Baronianis[l]. Certe, tametsi tandem in christianismo ligandi & solvendi potestatis illius in evangelio sensus & excommunicationi forensi & poenis aliis canonicis irrogandis adeo conjunctus fuerit ut quasi in idem ipsum harum & illius actus recidere censerentur, uti & postmodum censiti sunt; atque licet antistes sacer ubique, eo nomine velut ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν[m], *Is cui a Dei benignitate credita est* eo in sensu *solvendi & ligandi potestas*, pro arbitrio ex jure canonico & laxare potuerit poenam ejusmodi & intendere, quale etiam sibi arrogant jus presbyteri & ministri evangelii illi qui in consistoriis suis parilem sibi exercendam velint potestatem; nihilominus antiquitus atque ex origine primaria nihil omnino forense videtur contineri in ligatione illa & solutione (aliter atque sententia quaelibet in foro quocunque, ubi illud vim obtinebat, lata dicebatur sive condemnatione obligare sive absolvere) sed tantum ad nodos, quaestiones seu ζητήματα, difficultates, controversias, objectiones de jure & divino & humano ortas, responsa (ut consulentibus, responsa prudentum) explicationesque facultas dandi, adeo ut in responsis ex autoritate respondentium tutius acquiescere possent qui antequam rite sic edocti essent dubitarent, id est, an obligati manerent ad hoc vel illud, de quo dubitatum esset, praestandum, aut inde soluti censerentur. Quo plane sensu Athanasio[n] λύων αὐτῶν τὴν ἄγνοιαν, *solvens eorum ignorantiam*, vocatur D.N. Jesus Christus, ubi[o] de cibis pro illicitis habitis & Pharisaeorum circa eos doctrina ait, *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, &c. Id genus alia ex vetusto occurrunt vocis usu. Unde etiam erant apud Graecos velut sectae nomine Λυτικοὶ & Ἐπιλυτικοὶ *solventes* nuncupati, quoniam gripbos & obscuriores scriptorum, maxime poetarum, locos, quorum inscitia alii velut obligarentur, dissolvebant; aliis, qui solutionibus ejusmodi refragarentur, Ἐνστατικοῖς dictis. Hinc Sosibius Lacon dicitur Athenaeo[p] ὁ Λυτικὸς, & ὁ θαυμάσιος Λυτικὸς, & Snidae[q], τὴν ἐπιλυτικῶν καλουμένων, *ex eis quibus solvendi facultas tribui solet*. Atque ejusmodi credidit sibi soli competere munus adolescens ille apud Herodem Atticum[r] gloriosissimus. Et de procacioribus ejusmodi ingeniis, qui religionem veram cavillando insectarentur Prudentius[s],

Statum lacessunt omnipollentis Dei
Calumniosis litibus:
Fidem minutis dissecant ambagibus,
Ut quisque lingua nequior:
Solvunt ligantque quaestionum vincula
Per syllogismos plectiles.

Syllogismus item extricandus λύσιμος *solubilis*[t] Aristoteli, passimque dicitur. Et idem Prudentius,

Nodos tenaces recta rumpit regula,
Infesta dissertantibus.

Atque ex suppari est notione, si quis δεσμόν τινα ἑαυτῷ ἐπιβάλλει[v], *vinculum aliquod* seu *obligationem sibi injicit*, veluti voto aut juramento de abstinentia ab hoc vel illo cibo, more, actu; inde scilicet, quantum in se est, se ligando, illicitum hoc vel illud faciens, quod ex solutione denuo licitum esse possit. Certe nec translatio vocum illarum in forenses excommunicationis usus veteribus ipsis cordatioribus omnino innuebat vere quemquam ex sententia ejusmodi qualicunque forensi lata ligatum, aut ab ecclesia segregatum, extra quam ubi, haud praeter Dei scopum, sed juxta sententiam in coelo jam latam, quis sententia ejusmodi esset implicatus. Sanctus Nico[x] alias sententias ab Hieratico genere latas irritas plane, ipsisque ferentibus perniciosissimas, esse asserens, *De sacerdotio*, inquit, *dixit Dominus Petro, Quaecunque ligaveris super terram, erunt ea etiam ligata in coelis. Vide vim verbi. Non dixit, Quaecunque ligaveris super terram, erunt ligata in terra, sed in coelis; ut ut qui excommunicat, vel deponit, vel prohibet, rem terribilem ducat, ut qui Deum ad una secum ferendum sententiam vocet, nempe qui sub ejus qui est in coelis testimonio hoc agat.* Id genus occurrunt alia etiam in juris pontificii scriptoribus. Adeoque nisi excommunicans de numinis sanctissimi mente in causa excommunicati, juxta notionem illam ligandi solvendique, certus fuerit (quod ut fiat haud facile est) ne quidem ipse sententiam

[i] Parisiis 1561. pag. 31. [k] Cap 9 p 935, &c. [l] Exercit. 16. §. 139. [m] S Basil. Epist. Canonic. can. 74. & ibi Zonaras & Balsamon. [n] In Canonic. Epist. ad Amunium monachum. [o] Matth xv. 11. [p] Deipnosoph. lib. 11. [q] In Σωσίβιος. [r] Aulus Gellius, lib. 1. cap. 2. [s] In Apotheosi hymn. in Infideles. [t] Prior. Analytic. lib. 2. [v] Zonar. in S. Basil. Epist. can. 10. [x] Subjunctus Theodoro Balsamoni, pag. 1097.

suam

suam vim habere poterit existimare. Undenam ita fiat certus, quaerat porro ipse qui cum imperio, velut ex jure divino, ligare & solvere, & notione inde faris, si vetustas rite introspiciatur, nova, excommunicare & absolvere, se dicere soleat. Velut provocatio est ipse actus ad numen sanctissimum, nec raro nimis temerarius. Reperi in adversariis viri praestantissimi Isaaci Casauboni, quae in Baronium instituta necdum edita mecum communicavit dignissimus paternarum virtutum & eruditionis haeres Mericus Casaubonus, notam de laicorum parili ligandi & solvendi potestate, seu de δεσμῷ ὑπὸ λαϊκῶν δοθέντι, etiam ex jure divino in ecclesia orientali asserto. *Mirabar*, inquit ille, *quid hoc apud Zonaram epistola* xv. *sed & ipse explicat recte, & postea locum Justini observavimus, qui explicat.* Οὐ μόνον, *inquit*, οἱ ἱερεῖς ἐσχήκασιν ἐξουσίαν παρὰ Θεοῦ τοῦ δεσμεῖν τε καὶ λύειν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πρὸς τούτοις οἱ λαϊκοί. Καὶ γὰρ εἰ μὴ φθάσουσιν ὧδε διαλυθῆναι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀδικηθέντες ἐπισπευδήσαντες καὶ ἀδικήσαντες, λόγους ἐκεῖσε πάντως ὑφέξουσι, καὶ μετ' ἀλλήλων κριθήσονται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ἡ Σοφία Σολομῶντος λέγει. Τότε ἐν πολλῇ παῤῥησίᾳ στήσεται ὁ δίκαιος κατὰ πρόσωπον τῶν θλιψάντων αὐτόν. ὅθεν καὶ εἴποτε συμβαίη γενέσθαι τινὰ διαμάχην ἀνὰ μέσον ἡμῶν, λυθῆναι ταχὺ σπεύδομεν, ἅτε δὴ τὸ τοῦ θανάτου δεδιότες μυστήριον, &c. *Non solum habuere sacerdotes potestatem a Deo* (juxta receptam tandem in Christianismo disciplinam) *ligandi & solvendi, sed etiam praeterea ipsi Laici. Cum enim invicem nequeunt rem controversam hic dirimere aut dissolvere injuria affecti & afficientes, tunc illic* (in vita futura) *omnino rationem reddent, & simul judicabuntur. Atque hoc est quod dicit Sapientia Solomonis* [y], *Tunc magna cum fiducia stabit justus adversus faciem eorum qui eum oppresserint. Unde item, quoties evenerit inter nos controversia, ut dissolvatur conamur, metuentes scilicet mortis* incertae *mysterium*, &c. Ita ille, ut ex Zonarae epistolis; quas nondum vidi ego. Habuit ille, ut liquet in Baronianis suis [z], falsum usus est, & citat ibi unicae lemma. Planissime in loco e sapientia citato, uti & in capite illic praecedente, vestigia sunt litigantium & invicem adversantium provocationis ad divinum judicium, justorum, injustorum, sive in hoc seculo sive in futuro, non obscura. Quae pro ligatione hic accipiuntur; ut cum partium sive unus sive uterque exsecrationibus poenisque coelitus expectandis se onerat ad innocentiam suam probandam, remque controversam tandem elucidandam. Additur ibi locus ille, ut e vetustate cognatus, Justini Martyris [a]; Μέγας ὁ κίνδυνος παρὰ τοῖς τὴν ἡμέραν Κυρίου ἐπικαλουμένοις· ἢ πιστεύειν γὰρ δεῖν ὅπως φύγῃ τὴν κρίσιν, ἢ καὶ τῷ πλησίον ἀφιέναι, χάριν καὶ αὐτὴ παρὰ Θεοῦ γίνεσθαι τὴν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν· Οἱ δὲ τῇ παραφορᾷ τῆς ὀργῆς, δεσμεύουσι καθ' ἑαυτῶν συναλλάγματα. Quem locum Joannes Langus ita vertit sibique explicat, *Ingens penes eos est periculum, qui diem Domini appellant*, [*ad tribunal Christi provocantes scilicet*] *aut enim eos credere oportet judicium se Dei effugituros esse; aut etiam ob id noxa proximo remittenda venit, ut & ipsis a Domino contingat peccati condonandi gratia. Qui vero id ira correpti faciunt, gravibus seipsos contractibus obstringunt.* Ad Dei judicium scilicet, in poenam pro rei discrimine, sive ipsorum sive adversariorum, sic provocantes. Subjicit hinc Isaacus Casaubonus, *Apparet fuisse moris ut, orta inter privatos controversia, ad Dei tribunal provocaretur, ut ibi sons debitam condemnationis sententiam acciperet. Hoc erat* δεσμεῦσαι. Illuc spectant quae de provocatione ad divinum judicium, seu judicium Dei in valle Jehosaphat, pridem conscripsit Christianus Heroldus [b], uti & Johannes Heringius [c]. Quae habet Origenes de Christianorum invicem alligatione & solutione, ad Matthaeum [d], dignissima sunt quae hic advertuntur: unde sane elicere est, satis incertas & dubiosas fuisse tunc, seu circa ducentos a Christo annos, ligandi & solvendi ex evangelio notiones; utpote non, ut postmodum, pro actibus forensibus sumptas. Summa demum est, ex Ebraico forensi usu, adeoque Christiano vere primitivo, *ligandi & solvendi* phrasin ac notionem aliam omnino fuisse apud homines quam forensem, seu quae jurisdictionem contineret, aliter atque sententia de re qualibet forensis (ut innumera alia) obligaret solveretque. Et apud Ebraeos (unde in Christianismum plane voces illae transiere) qui ligabatur solvebaturve, ut ante ostensum est, id est, jurisconsultum ordinatum consulens, hoc vel illud aut sibi interdictum manere aut solutum esse didicerat, judicium quidem forense ob ejusmodi ligationis scholasticae, velut autoritate publica aut publico responso nixae, violationem subire potuerat; ipso ligandi aut solvendi actu praevio ad judicium illud forense non omnino aliter attinente quam prout, in rerum usu, familiaria prudentum responsa ad sequentia judicia spectent. Qui invicem pactis, contractibus, aliterve se obligant, pariter se solvunt; etiam & juris periti de obligatione solutioneque seu liberatione consulti aut obligatos aut solutos eos esse respondent, nulla omnino habita jurisdictionis in consultorum actu ratione. Atque in multiplici illa juris vocum illarum notione ac usu, ut verbis, re, literis, consensu quis alteri ligatur, ita & eisdem seu eodem genere per solutionem, acceptilationem, novationem, delegationem, confusionem, aliterque solvi dicitur [e] sine actu aliquo fori; ubi tamen, si actio instituatur, pronunciandum de ligatione illa ac solutione ante ita facta. Neque enim judex inducit obligationem, qua actio nititur, sed inductam sibi a reo cogit perimpleri. Certe adeo amplus multiplexque in hominum notione usus ab antiquo habitus est metaphorae tum civilis tum naturalis, etiam & theologicae, a ligando & solvendo, & vinculo & solutione sumptae, ut rem intuenti, forsan metaphorae alius ejusmodi usum aeque amplum, multiplicem, variumque haud reperiri, satis constiterit. Apud Platonem [f] Socrates, de similitudine Daedali statuarum adhibita, scientiam distinguit ab opinione etiamsi recta, cujus notiones, inquit, haud multi sunt pretii, sed solutae, ἕως ἄν τις αὐτὰς δήσῃ αἰτίας λογισμῷ, *donec quis eas liget ratiocinatione a causa ducta*, seu scientia vera. Alibi [g] item ipse de ligatis &

[y] Sapient. cap v. 1. [z] Exercitat. 16. §. 49. [a] Epistola ad Zenam & Serenum, pag. 393. edit 1593. [b] Noribergae, 1624. [c] Bremae, 1631. [d] Homil. 6. [e] L. 35. D. tit. De reg. juris, & tit. De solutionibus & liberationibus. [f] In Menone. [g] Apud Julianum in Cyrilli adversus eum, lib. 2.

solutis

solutis in mundi opificio, Τὸ μὲν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν, *Omne ligatum est solubile.* In philosophia etiam Porphyriana[h], Ὃ ἔδησεν ἡ φύσις, τοῦτο φύσις λύει· καὶ ὃ ἔδησεν ἡ ψυχή, τοῦτο αὐτὴ λύει, *Quod natura ligavit, id solvit natura; & quod anima ligavit, id ipsa solvit.* Daemonum item & Deorum τῶν λυσίων *solventium* meminit Plato[i]. Et nomen est Bacchi notissimum λύσιος, *solvens, expiatorius, redemptorius.* Unde & λυτήρια, aliaeque voces cognatae in theologia gentium, indicant *solutiones, liberationes, redemptiones* ab homicidio aliisque sceleribus. Apud Sophoclem[k], Electra ad Chrysithemidem sororem de Clytaemnestrae sacris Agamemnoni destinatis,

——————ἆρα μὴ δοκεῖς
Λυτήρι' αὐτῇ ταῦτα τοῦ φόνου φέρειν;

An igitur existimas haec illam caede solutura fore? Usus τοῦ λύειν & cognatorum, notionibus similibus, e metaphora illa, in utroque foedere etiam frequens. Et ubicunque λύεται quid seu solvitur, ut idem ante, sensu analogo, ligetur necesse est. Sed de vocibus illis, velut non forensibus, ut fieri solent, haec dicta sunto.

III. Presbyteri autem illi, sic vulgo, ut inter הדיוטות *privatos*, proletarios, & capite censitos, ob aetatem simul & qualemcunque rerum scientiam, prae inscientioribus, dicti agnitique (sed reliquis multo inferiores, nec solenniter omnino ordinati) fuere quales cernebantur tum in synedriis triumviralibus, non publice per urbes pagosve constitutis (nam ordinati tantum in illis locum habuere legitimum) sed quae a privatis, sive per compromissum, velut in arbitros, in caussis etiam jurisdictionis contentiosae civilibus eligebantur, tum in eis qui actibus aliquot forensibus quidem, sed jurisdictionis tantum voluntariae, pro arbitrio eorum quorum intererat, adhibebantur; ut in solenni leviri renunciatione, quae, cum ex lege[l] coram *presbyteris* loci expressim fieri deberet, rite satis nihilominus praestabatur[m] coram triumviris quibuscunque privatis, nec presbyteratus dignitate ulla, juxta ante ostensa, ritu aliquo donatis (modo legendi linguam sanctam satis periti essent) sed interim apud vulgus generali illo nomine seu dignitate vulgari *presbyteri*, nullo ad dignitatem quae ex ordinatione pendebat singularem habito respectu, fruentibus; de quibus alibi[n]; ubi etiam hanc in rem ampliter egimus. Ejusmodi presbyteri bini fuere illi qui non ordinati, sed a presbytero rite ordinato acciti, triumvirale, ad ordinationem, synedrium, secundum superius dicta, complebant. Et tam de hujusmodi synedriis quam de majoribus intelligenda sunt illa quae ex Maimonide de synedrio ordinante supra afferuntur. Etiam presbyterorum notio tam hujusmodi quam ordinatorum aut synedralium admittitur in explicatione legis[o] de distantia circumjacentium urbium ab occiso ubi homicida ignotus erat, & vitula inde decervicanda. Et presbyteri hac notione vocitabantur זקני השוק *presbyteri plateae, vici, vulgares*, sic a caeteris distincti. Inde glossa Talmudica ad illud legis jam memoratae זקניך *presbyteri tui*, זקני, inquit[p], השוק אף על פי שאין סנהדרין *Etiam presbyteri plateae*, seu *ex vulgo, tametsi non essent ex synedrio aliquo*, aut ordinati; quos, eandem etiam in rem, nomine זקני השוק *presbyterorum plateae* memorat in ipso Talmude[q] R. Simeon. Ejusmodi fuere qui obvium in excommunicationis absolutione synedrium triumvirale saepius faciebant, juxta ea quae libro superiore ea de re ostenduntur. Dicebantur etiam הדיוטות *ἰδιῶται, privati*, cognata satis notione ei qua presbyteros nonnullos *laicos* dici volunt aliqui. Atque, ad hunc modum, tralatitium apud christianos est, ubi dignitatum nomina habentur quae nec sine solennibus creationis seu ordinationis acquiruntur, veluti militis seu equitis aurati, baronis, comitis, ducis, aliarum, ipsa nomina saepius, vulgari in sermone, secundum subjectae materiae discrimen, usurpari pro minoribus aliis non ita creatis seu ordinatis, sed proportione quadam & usu creatos illos in actibus suis rebusque gerundis imitantibus. Neque vero presbyteri illi non ordinati dignitatem aliquam aut nomen presbyteri ex actibus illis jurisdictionis sive voluntariae, sive contentiosae, quibus pro re nata adhiberi solebant, sibi nanciscebantur, sed ideo sic vulgo dicti quia ejusmodi actibus neutiquam haberentur vulgo inidonei.

IV. Ex jam dictis liquido satis constat non solum ordinationis presbyterorum formulas, maxime quoad munus in ipsa ordinatione collatum, multiplices fuisse, sed etiam *presbyterorum* nomen in legibus sacris de rebus sane gravissimi momenti subinde sumi etiam de eis qui, cum ejusmodi rebus alias non essent inidonei, neutiquam ordinatione ulla in dignitatem illam evecti fuissent. Adeoque quicquid ad creationem seu ordinationem solennem, nominisque *presbyteri* notionem variam, ipsamque manuum impositionem apud eos attinuit, ex more majorum, seu jure inter ipsos humano, pro eorum qui summae rerum praeerant arbitratu, introducto, pendebat, non ex jure quod eos ex praescripto obligaret divino aliquo, quasi hoc vel illo modo presbyteri jure divino ordinandi apud eos fuissent. Tam non omnino ordinati quam ordinati, tam particulariter quam universaliter ordinati, ut vides, perquam variatim nomine illo & dignitate, sensui legum sacrarum satis respondente, fruebantur. Et tametsi Moses ex praecepto divino[r] manus imponebat Josuae, adeoque eum in presbyteratus dignitatem universalem ita ordinabat, nihilominus non inde secutum est ut presbyteri aliqui quasi jure illinc divino sic imposterum ordinarentur. Neque enim actum illi singularem a numine sic imperatum ritum, cui semper obligarentur, velut praeceptum perpetuum, introduxisse volunt; quod satis liquet etiam ex eo quod supra ostenditur de ordinatione per epistolam aut nuntium. Nec quidem admissum est ut necessario, semper, seu aliter atque ex more, pro eorum qui rebus praeessent arbitratu, legitime mutando, temperando, corrigendo, ordinatio perageretur ab ante ordinato; quod tamen regulariter obtinuit, ut ante ostensum. Hinc magistris aliquot magnis recte,

[h] Apud Stobaeum Sermone 117. [i] De Republica 2. [k] In Electra. [l] Deuter. xxv, 7 & 8. [m] Tit. *Jabimoth*, cap. 12. [n] In Uxore Ebraica, lib. 1. cap. 15. [o] Deuter. xxi. 2. [p] Ad tit. *Sota*, cap. 9. fol. 44. 2. & tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 13. 2. [q] Gemara Babylonia ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 13. 2, & 14. 1. [r] Numer. xxvii. 18, 23.

puto,
a

puto, videtur, si ita aliquo rerum Ebraicarum accisarum tempore evenisset ut in terra sancta nemo ante ordinatus, nedum synedrium aliquod rite, juxta ante dicta, constitutum, reperiri quivisset; fas fuisse universis illic qualibuscunque sapientibus, seu qui rebus praeesse apud suos agnoscerentur, se congregare, ac suffragiis constituere quoquomodo judices (ad quod jure divino expressim, ut ostensum est, obligabantur) eosque rite ordinare, adeoque eis manus imponere, & sic ordinatis licitum dein fuisse solenni ritu alios ordinare, licet ipsi neutiquam ab ordinato aliquo, juxta ante de eis quae in ordinatione regulariter obtinebant allata, creati fuissent. In hunc sensum intelligo Maimonidem[s], sed aliquantulo interim dubitantem. Verba ejus sunt, הרי שלא היה בארץ ישראל אלא סומך אחד מושיב שנים בצדו וסומך שבעים באחד או זה אחר זה ואחר כך יעשה הוא והשבעים בית דין הגדול ויסמכו בתי דינים אחרים׃ נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים ויש להם לדון דיני קנסות ויש להם לסמוך לאחרים׳ אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל לפי שישראל מפוזרין ואי אפשר שיסכימו כולן׳ ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בית דין׳ והדבר צריך הכרע׃ *Si accideret ut neutiquam exstaret in terra Israel nisi ordinatus unicus, ei lateri suo duos adsessores adsciscenti* (ut fieret collegium triumvirale illud ordinationi regulariter necessarium) *fas foret ordinare septuaginta, sive simul, sive alterum post alterum. Et dein ex seipso & septuaginta illis constitui synedrium magnum; quod alia itidem constitueret* (ordinando) *synedria. Mihi autem res se ita habere videtur, ut, si consentirent* (male per typorum trajectionem legitur hic in editione cum *Ceseph Misna*, שאם הסמיכו *ut, si ordinarent*, ubi tam in codicibus MSS. quam editis reliquis שאם הסכימו *ut, si consentirent*, quemadmodum & res ipsa postulat) *universi sapientes qui in terra Israel* (cum scilicet ante ordinatus nullus omnino illic inter eos exstaret) *constituere judices, & ordinare eos, legitime satis etiam illos ordinatos esse, fasque etiam eis fore judicare etiam judicia criminalia, aliosque itidem ordinare. At vero si ita, undenam tam soliciti fuere sapientes nostri circa ordinationem, ne perirent in Israel judicia criminalia?* (qua de re mox plura) *Quoniam Israelitae dispersi fuere, nec possibile erat ut consentirent omnes illi* quorum intererat. *Sed si foret ibi ordinatus ab ante ordinato, opus non foret consensu omnium illorum. Talis enim sic judicaret judicia criminalia* (alios sibi ordinando) *universis, utpote ordinatus ante a synedrio* triumvirali illi negotio huic proprio. *Sed res haec difficultate quidem non caret.* Sic ille. Alia hanc etiam in rem quoad judiciariam maxime facultatem statim sequentur.

V. Quemadmodum tempore & facultatibus variatim ordinatorum particularibus, secundum jam ostensa, circumscribebatur saepius ordinatio, tam ea quae in facultatem judiciariam quemquam evexit quam quae in illam quae erat solum docendi, ligandi & solvendi, seu casus conscientiae publice respondendo explicandi, ita etiam illa qua judiciaria facultas collata erat loco praeterea ita semper definiebatur ut extra terram sanctam peragi rite nequiret; id est, ut actus ipse ordinationis extra terram illam peractus, qua talis, omnino quantum ad potestatem judiciariam irritus haberetur. Maimonides[t]; אין סומכין זקנים בחוצה לארץ ואף על פי שאלו הסומכין נסמכו בארץ ישראל אפילו היו הסומכין בארץ והנסמך חוצה לארץ אין סומכין ואין צריך לומר אם היו הסומכין בחוצה לארץ והנסמכין בארץ׃ *Ordinare non solebant presbyteros* (ordinandi illi neutiquam erant) *extra terram, ne quidem ab ordinantibus qui intra terram rite satis ordinati fuissent. Etiam si ordinantes in terra essent, ordinandus autem extra terram, ordinatio non admittenda; nedum, si ordinantes extra terram essent, & ordinandi intra terram.* Atque ita Gemara Babylonia[v], אין סמיכה בחוצה לארץ *ordinationis actus locum haud habet extra terram.* Quod in eo positum maxime apud Talmudicos videtur quod facultas illa judiciaria de דיני קנסות *judiciis criminalibus*, cujus collatione, quae regulariter facultatem judicandi reliquam in se continebat, ordinabantur presbyteri illi optimi juris, extra terram conferri nequiret. Sed interim adjiciunt, rite sic ordinatos intra terram potuisse extra terram in synedros constitui, in locis scilicet non modo juris sed etiam incolatus Israelitici, atque illic etiam judicia in Israelitas (ut mox dicetur) secundum id quod a principibus sub quibus degebatur permissum est, exercere. Maimonides[x]; בית דין שנסמכו בארץ ישראל ויצאו חוצה לארץ הרי הם דנים דיני קנסות בחוצה לארץ כדרך שדנים בארץ שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ והוא שיהיו סמוכים׃ *Synedrium* (seu synedri; adeoque in facultatem judiciariam rite ordinati) *intra terram Israel ordinatum, si exierant e terra, fas erat illis judicare judicia criminalia* (adeoque alia) *etiam extra terram eodem modo quo judicandum eis erat intra terram: quoniam legitimus synedriorum usus erat tam extra terram quam intra, modo synedri rite ordinarentur.* Et de constituendis synedriis etiam extra terram diximus e Talmudicis supra[y]. Sed de jurisdictionis ejusmodi synedriorum extra terram temperamento plura statim. Quod vero sic traditum est de ordinatione extra terram non admittenda, intelligi id volunt de סמיכה כמש *ordinatione ipsa* seu *proprie sumpta illa*, idque secundum disciplinam receptissimam, qualis ante ostenditur, de ordinatorum in judiciis ferendis, ubi cooptandi usus esset, aliisque pariter ordinandis facultate, non de omnimoda judicum extra terram constitutione. Nam etiam judiciariam facultatem (quam ab illa in ordinatione solenni comprehensa satis diversam faciunt) extra terram conferri potuisse a capitibus seu principibus eorum qui in captivitate, locisve quibus extra terram degebant, regum instar, & nomine ראשי גלות *principum exsilii* seu *captivitatis*, seu *AEchmalotarcharum*, praeesse solebant. Atque eorum quibus sic collata facultas illa jurisdictio, quoties in synedria qualiacunque extra terram cooptarentur, ejusmodi inter eos habebatur ut etiam de litibus rite cognoscere potuissent &

[s] Hilc. *Sanhedrin*, cap. 4. § 11.
[t] Hilc. *Sanhedrin*, cap 4 § 6. Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 97. fol 186. col. 4
[v] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol 14 1.
[x] Hilc. *Sanhedrin*, cap 4 §. 12. & vide eum ad tit. *Maccoth*. cap 1. § 10. & ad tit. *Sanhedrin*, cap 1.
[y] Cap. 5. §. 1.

judicare, licet non aliter quidquam exsecutioni mandare quam variatim permissum esset a principibus sub quibus degerent. Et de ejusmodi synedriis & principibus captivitatis nonnulla superius [z] etiam diximus. Maimonides [a]; כל דיין הראוי לדון שנתן לו ראש גלות יש לו רשות לדון בכל העולם אע״פ שלא רצו בעלי דינין בין בארץ בין בחוצה לארץ אע״פ שאינו דיני קנסות וכל דיין הראוי לדון שנתנו לו בית דין שבארץ ישראל רשות לדון יש לו רשות לדון בכל ארץ ישראל ובעיירות העומדות על הגבולים אע״פ שלא רצו בעלי דינים׃ אבל בחוצה לארץ אין רשותן מועלת לו לכוף את בעלי דינין אע״פ שיש לו לדון דיני קנסות בחוצה לארץ אינו דן אלא כי שרוצה לדון אצלו אבל לכוף את בעלי דינין ולדון להם אין לו רשות עד שיטול רשות מראש גלות׃ *Judex omnis judiciis non impar, cui dederit princeps captivitatis* (hoc nomine illos in Babylonia maxime intelligunt) *facultatem judicandi, facultatem habebat judicandi* Israelitas *per universum orbem, etiamsi litigantes fuerint inviti, adeoque tum intra terram tum extra, licet non uti judiciis criminalibus. Et omnis judex judiciis non impar, cui dederit synedrium intra terram facultatem judiciariam, habebat ille facultatem judicandi in omni terra Israelitica & in civitatibus limitaneis, etiam invitis litigantibus* (quoties scilicet in synedrium cooptaretur, idoneus erat etiam potestati coercendi in jure agentes reosque.) *At vero extra terram, facultas ejusmodi ei concessa haud tanta erat ut inde posset litigantes ibi coercere. Et tametsi habebat facultatem qualemcunque judicandi criminalia extra terram, nihilominus ibi judicia ejusmodi exercere in invitos nequibat. Nam litigantes,* seu *in jus quomodocunque deductos, coercendi, & sic in eos judicandi, facultatem non habuit, usque dum eam impetraverat a principe captivitatis.* Et de judiciis Ebraeorum extra terram videsis plura apud R. Jacob ben Asher [b]. Accedit de criminalibus capitalibusque extra terram judiciis, ea tunc quomodocunque legitima tantum, ex jure suo, fuisse Ebraeis, quamdiu ejusmodi haberentur nec cessarent in terra Israel. Maimonides [c]; בזמן שדנין דיני נפשות בארץ ישראל דנין דיני נפשות בחוצה לארץ והוא שיהיו הסנהדרין סמוכין בארץ כמו שביארנו שהסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ׃ *Tempore quo judicia exercebantur capitalia intra terram Israelis* (florente, saltem quoad judicia capitalia, Ebraeorum statu) *judicabant etiam judicia capitalia extra terram, modo synedrium* (quod judicia illa exerceret) *rite ordinaretur intra terram, ut ante explicavimus, quoniam usus erat legitimus synedriorum tam extra quam intra terram.* Tempus autem illud sic definitum habent [d], ut tam templum & sacrificiorum illic usus integer, id est, sacerdotii, maneret, quam ipsum synedrium magnum; de cujus duratione plura inferius. De principibus autem illis captivitatis Gemara Babylonia [e], תניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את העם בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים׃ *Traditur, juxta illud* [f], Non recedet sceptrum a Juda, praefuisse *aechmalotarchas* seu *principes captivitatis, qui gubernarent Israelitas sceptro; atque juxta illud ibi,* Et legislator e medio pedum ejus, *posteros* seu *nepotes Hillelis, qui legem publice docerent.* Ubi glossa recte, רודים את העם שיש להם כח ורשות כאת מלכי פרס *Gubernant* seu *coercent populum, quatenus scilicet facultas eis permissa est a regibus Persidis,* quibus suberant. Ut autem titulus ordinati in terra sancta erat *Rabbi*; ita extra terram, ex autoritate aechmalotarchae constituti, erat a *Rab* & *Mar*.

VI. Ex eis quae de ordinationis judiciariae ritu legitimo tantum intra terram peragendo jam dicta sunt satis intelligere possumus id quod habet in ante allatis Maimonides de sapientibus adeo sollicitis circa ordinationes & facultatis judiciariae in criminalibus continuationem. Illud ex eo pendet quod legitur in Talmude [h] de R. Jehuda Ben Baba הסומך *ordinatore* per excellentiam dicto; quod & supra [i] memoratur; scilicet שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל *absque eo fuisset oblivioni tradita fuissent,* seu בטלו *in desuetudinem plane abierant, criminalia judicia.* Ratio adjicitur unde discitur curnam cognomen הסומך *ordinatoris* sortitus fuerit. Verba sunt, שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תיחרב ותחומין שסומכין בהן יעקרו׃ *Quoniam tempore quodam prodiit in Israelitas imperii* seu *regni improborum* (id est, Caesarei) *edictum, quo quicunque ordinaret alium capite plectendus erat, & quilibet itidem ordinatus pariter puniendus, etiam & urbs in qua ordinatio perageretur excidio periret, & scholae* seu *loci in quibus ordinabant aliqui destruerentur.* Re se ita habente, Rabbi Jehuda Ben Baba, הלך וישב לו בין שני הרים גדולים בין שתי עיירות גדולות ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים׃ *Profectus substitit inter duos montes magnos, & inter duas urbes magnas, & inter duo Sabbati itinera inter Osam & Sepharam, & ibi quinque presbyteros ordinabat.* Ita scilicet extra urbem aliquam se collocabat, tum ut tutior ordinationis sic publice Caesareo edicto utcunque vetitae actum praestaret ipse, tum ne in causa foret urbem aliquam excidendi. Presbyteri illi fuere Rabbi Meir, R. Jehudah, R. Simeon, R. Jose, & Rabbi Eliaezer; quibus adjicitur etiam R. Nehemias, & R. Jehuda Bar Elaia [k]. Quod sic fecerat Ben Baba palam tandem facto, caeteris fugientibus, irruebant in eum spiculatores, שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה *Qui perforabant eum trecentis lanceis* seu *spiculis ferreis, & fecerunt eum instar cribri.* Ita legendum; non לונביאות, ut in Gemara jam citata ad titulum *Sanhedrin,* uti etiam in alia [l], ubi de lanceis aut spiculis mentio; nedum לולניאות, ut in altera illa tituli *Aboda Zara.* Et mirum est in glossa eandem lectionem atque sic variatam male retineri, licet cum interpretatione recta, seu חניתות *lanceis* seu *spiculis,* לונבא enim & לונביא migravit in linguam Talmudicam e Graeco λόγχη & Lati-

[z] Cap 4. §. 10. [a] Hilc. *Sanhedrin,* cap. 4. § 14. & vide Gemar. Babylon. ad eund. tit. cap. 1. fol. 5, 1. [b] In Arba Turim tit. *Sanhedrin,* cap. 2. [c] Tit. *Sanhedrin,* cap. 14. §. 14. [d] Maimonides ibid. & in Enumerat. Praecept. § 176. & Gloss. ad tit. *Aboda Zara,* cap. 1. fol. 8, 2. [e] Ad tit. *Sanhedrin,* cap. 9. fol. 5, 1. & Maimonides Hilc. *Sanhedrin,* cap. 4. § 13. [f] Genes. xlix. 10. & de eis vide in *Seder Olam Zuta,* ubi de Mar Zutra agitur. [g] *Hilcoth Olam,* part. 9. cap. 3. [h] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin,* cap. 9. fol. 13, 14. & ad tit. *Aboda Zara,* cap. 1. fol. 8, 2. [i] § 1. [k] *Juchasin,* fol. 41, 2. & 60, 1. [l] Gemar. Babylon. ad tit. *Sota,* cap. 1. fol. 8, 2.

no

s

no *lancea*. Nec aliter quidem vox haec *lanceis* respondens sumitur in *Baal Aruch*, Davide de Pomis, Philippo Aquinate, Buxtorfio. Unde Abraham Zacuthius in *Juchasin* ante citato ait quod Ben Baba, נהרג בג' מאות חצים בין אושא לשפרעם והוא מעשרה הרוגי מלכות *Occisus est trecentis sagittis* seu *spiculis inter Osam & Sephoram, & erat ex decem* [m] *illis qui ob mortem eis a Caesare illatam celebrantur.* De eodem item David Ganzius [n], ר' יהודה בן בבא על שסמך ה' זקנים בין אושא לשפרעם ועשו כל גופו ככברה בש"ש מאות חצים כדאיתא בפ' א' דסנהדרין: *Rabbi Jehuda* interemptus est *eo quod ordinaverat quinque presbyteros inter Osam & Sephoram; & fecerunt corpus ejus instar cribri trecentis sagittis* seu *spiculis, ut dicitur in capite primo tractatus Sanhedrin.* Sed in loci hujus versione nupera sive hallucinatio sive oscitantia perquam mira est, *R. Jehuda fil. Bava, eo quod demiserat quinque senes infra pavimentum, ut ultionem de eis sumerent, reddiderunt corpus ejus instar cribri* 300 *fissuris perforatum*, &c. Nemo non videt quomodo emendanda. Frequentissima autem apud magistros ע הרוגי מלכות mentio, velut Rabbinorum qui ob excellentiam prae aliis a Romanis crudeliter sub id tempus occisi & numero & nomine celebrari meruerunt. Benjamin Tudelensis in Itinerario eos vocat הצדיקים ז"ל עשרה הרוגי מלכות *justi, piae memoriae, decem occisi edicto* seu *jussu Caesareo*; quod vertit Arias, *decem justi occisi regni (delendi causa;)* Constantinus l'Empereur, *decem justi, laudatae memoriae, qui sub regno tyrannico occisi sunt*; atque Guilielmus Vorstius in Davidis Ganzii versione, *occisi a regno (Romano.)* Quod vero habet Benjamin ille, sepultos fuisse decem illos omnes in crypta בהר על שפת נהר טיברים *in monte ad ripam Tiberis*, vix omnino credendum videtur, tametsi videam viros doctissimos Lucam Holstenium & Paulum Aringhum [o] libentius illud, velut ad augendam Romae suae famam, amplexari. Quomodo tam misere occisi in Palaestina illuc omnes in sepulturam deducerentur, aegre nimis concoquitur. Sed ad Ben Baba revertimur. Continuari voluit ille, nec perire permittere ordinationis judiciariae criminalis usum, quem ex edicto illo evanuisse atque in desuetudinem prorsus abiisse existimarunt, nisi intra terram illos, qui alios itidem ibi pro re nata dein ordinarent, sic ordinasset ille solus, ut videtur, ordinatorum illic superstes. Inde cognomen illud הסמיך *ordinator* ei tributum; ut fere *philosophi, poetae, oratoris*, Platoni, Aristoteli, Homero, Virgilio, Demostheni, Ciceroni. Atque hoc ab eo illic praestitum, quoniam extra terram ordinatio ejusmodi irrita. Accidit, puto, hoc sub Adriano Caesare (illo enim in aevo floruit Ben Baba) cum ritus & mores pristini, seu qui ante excidium templi secundi, in usu, qua apud Ebraeos, maxime in terra sancta, fieri quiret, obtinuere & solicitius ab eis curabantur; non quod tunc, rebus eorum adeo excisis, usus eis esset judiciorum criminalium ullibi legitimus, sed ideo quod terram sanctam adeoque urbem templumque & synedria sibi restituta fore neutiquam desperabant, juxta quod etiam indultum eis fuerat a Trajano [p]. Adriani autem edictum illud in historiola illa Talmudica de ordinatione ita interdicta fuisse videtur non dubitandum. Apud scriptores quidem sive Graecos sive Latinos edictum ita sonans non legimus. Sed bis in Talmude, ut ante notatum. Et sane veri est simillimum, ipsum tempus fuisse circa decimum octavum Adriani annum, seu Christi 134, cum ex seditione illa Barchochebae Judaica tota ferme gens in terra sancta omnino destruebatur, caesis illic [q] octo & quingentis millibus, praeter innumeros fame, igni, morbo tunc absumptos, ac arcibus maximi momenti quinquaginta, vicisque celeberrimis & nobilissimis nongentis octoginta quinque funditus eversis, ὥστε πᾶσαν ὀλίγου δεῖν τὴν Ἰουδαίαν ἐρημωθῆναι, *ita ut omnis pene Judaea in desertum redigeretur*, etiam *Hierosolymorum* nomine in *AEliam Capitolinam* ad honorem Adriani, cujus *AElius* praenomen, mutato, urbeque ita instaurata ut nec gentem seu religionem priorem saperet. Ac de gentis clade illa Aristo Pellaeus scriptor [r] vetustissimus, Τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάμπαν ἐπιβαίνειν εἴργεται, νόμου δόγματι καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μηδ' ἐξ ἀπόπτου θεωρεῖν τὸ πατρῷον ἔδαφος, ἐγκελευσαμένου. *Inde universae genti interdictum est, pedem in agrum Hierosolyma circumjacentem ponere, lege* scilicet, *decreto ac constitutionibus Adriani jubentis, ne quidem ex aliquo prospectu paternum solum introspicerent.* De τοῦ ἐξ ἀπόπτου plura mox. Ita quidem Graeca sonant; ubi Ruffinus, *Omnis haec natio jam ex illo ab omni regione finitima Hierosolymorum penitus arcebatur, cum sanctione divinae legis* (nam ita *lex* intelligi solet [s] ibi pro praedictionibus divinis de futuro gentis excidio) *tum maxime constitutionibus & decretis Adriani, ita ut ne de excelsiore quidem prospectu eminus eis saltem paternum solum profanis obtutibus liceret inspicere.* Adeoque, ni fallor, *paterni soli* nomine integram hic contineri Judaeam seu terram sanctam, videtur satis manifestum; tametsi scriptoribus etiam priscis aliquot christianis hac de re verba fiant quasi de interdictis ab Adriano Judaeis tantum Hierosolymis, eisque etiam tunc temporis christianis, qui Barchochebae seditionis participes esse noluere, permissis (ut Orosius [t], & Paulus Aquilegiensis [v], Freculphus [x], Otto Frisingensis [y], alii; sed hoc de Hierosolymis christianis tunc permissis *vanissimum* recte, puto, ait Josephus Scaliger [z]) rem totam intellexissent. Ita praeter Sulpicium Severum autores jam dicti, aliique ejusmodi alii, etiam & Eusebius ipse diserte in chronico. Sed vero hujus edicti vis amplior multo erat, atque in tempora Tertulliani, seu circa 60 ab Adriano annos, ut Caesarea terrae sanctae totius interdictio, durasse videtur. Is, scriptor gravissimus, de Judaeis sui temporis expressim [a]; *Dispersi, palabundi, & coeli & soli sui extorres vagantur per orbem, sine homine, sine Deo rege, quibus nec advenarum jure terram patriam sal-*

[m] Videsis *Juchasin*, fol. 37, 1. Davidem Ganzium in *Tzemach David*, part. 1. Millen 4 ann 828. R. Gedaliah Ben Jechia in *Shalsheleth*, fol. 31, 1, &c. [n] *Tzemach David*, part. 1. Millenar. 4 ann. 880. [o] In Roma Subterranea, lib 2 cap 23. §. 27. Latine Romae edita. [p] *Bereschit Rabba* parash. 68 *Juchasin*, fol. 372. *Tzemach David*, part 2. Millen 4. ann 880. [q] Dio apud Xiphilinum in Adriano, seu lib. 69 Zonaras tom. 2. [r] Apud Eusebium Hist. Eccles. 4 cap 6. & Nicephor. Collast lib. 3. cap. 24 [s] Videsis in Euseb in Chronic. Numer. 2150. [t] Lib 7. cap. 13 [v] Histor lib. 10. [x] Tom. 2. lib 2 cap. 12. [y] Lib 3. cap. 22. [z] Ad Euseb. numer. 2150. [a] Apologetic. cap. 21.

tem

tem vestigio salutare conceditur. Atque alibi [b]; *animadvertimus autem tunc neminem de genere Israel in civitate Bethlehem remansisse, & exinde quod interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Judaeorum, ut hoc quoque esset adimpletum per prophetam* [c]; *terra vestra deserta, civitates vestrae igni exustae, id est, quod belli tempore eis evenerit, regionem vestram in conspectu vestro exteri comedent, & deserta & subversa erit a populis alienis.* Unde νόμου δόγμα apud Aristonem Pellaeum ante citatum sumitur pro *sanctione legis divinae*, ut vertit Ruffinus; & pro *Dei nutu, sicut prophetae vaticinati sunt*, ab Eusebio in chronico, ubi adjicitur & *deinde Romani interdictionibus*, pro eo quod est apud Aristonem, ἐκ διατάξεων Ἀδριανοῦ. Et Desiderius Heraldus [d] ad Tertulliani apologeticum; *non solum igitur patriam suam adire, sed e longinquo adspicere probibiti sunt*; alii [e], patria tunc pulsos eos recte aiunt. Atque in hanc mentem Hieronymus [f]; *Ipsae reliquiae erunt in depraedationem, quando post annos ferme quinquaginta* ab excidio *Hadrianus venerit, & terram Judaeam fuerit penitus depraedatus, in tantum ut terebintho & quercui quae glandes amiserint comparetur. Denique post extremam vastitatem, etiam leges publicae pependerunt; & probibiti sunt Judaei terram, de qua ejecti fuerant, ingredi.* Quod plane de tota terra sumendum. Et consonum hoc omnino est tum Aristonis Pellaei verbis, tum Tertulliano, uti etiam Justino Martyri [g], qui prophetias veteres illuc spectantes, paulo post Adrianum scribens, de terra integra Israelitica, non de urbe solum intelligit. Aristo autem ille etiam ipsi sub Adriano bello Judaico coaevus dicitur [h], etiam & christianus. Sed interim video non deesse viros doctos nuperos qui, veterum aliquot jam ante memoratorum securè nimis sequaces, historiam hanc de Adriano intelligi velint [i] tantum de interdictione Hierosolymorum, non Judaeae integrae. Id vero Aristonis Pellaei, Tertulliani, etiam & Justini, testium ut omni exceptione majorum ita caeteris vetustiorum, menti omnino adversum. Et sane quod ab aliis sic habetur de urbe tantum ab eo interdicta, id opinor manasse ex eo quod in seculis multo recentioribus, seu etiam sub Constantino, id est, circa annos a Christo nato 350, atque ante, & deinceps, sed postquam refixum erat seu evanuerat illud Adriani edictum de tota terra, interdictio Judaeis haberetur Hierosolymorum tantum ipsorum; qua de re expressim, ut seculis suis propria, loquuntur tum Hilarius [k] & Hieronymus [l], tum Chrysostomus [m]. Τὸ δὴ θαυμαστὸν, inquit ille, καὶ παράδοξον, ἡ μὲν οἰκουμένη πᾶσα ἀνεῖται τοῖς Ἰουδαίοις, ἔνθα οὐκ ἔξεστι θύειν· μόνη δὲ ἡ Ἱερουσαλὴμ ἄβατος γέγονεν, ἔνθα μόνον θύειν ἐξῆν, *Mirum est & incredibile; totus terrarum orbis conceditur Judaeis, ubi fas non est immolare. Hierosolyma ubi solum fas erat sacrificare, eis interim inaccessa sunt.* Et paulo ante, Ὁ Θεὸς τῶν θυσιῶν ἀπήγαγε, τὴν πόλιν αὐτῶν καθελὼν, καὶ πάντας αὐτῶν ἀβάτους ποιῶν, *Deus a sacrificiis eos abduxit, ipsam urbem ab eis auferens, & universis eorum inaccessam faciens*; ita tamen ut die quotannis unico, id est, 9 mensis Ab, qui adeo eis fatalis, illic lamentari eis concederetur, ut ex citatis ex Hieronymo ad Sophoniam & Gregorio Nazianzeno [n] liquet. Sed vero etiam Hieronymus expressim de Adrianeo illo excidio loquens, *Hierusalem*, inquit [o], *omnino subversa est, & Judaeorum gens catervatim caesa; ita ut Judaeae quoque finibus pellerentur Judaei.* Caeterum quasi Adrianus etiam nihil aliud eis praeter Hierosolyma interdixerat, rem perperam sumpsere autores ante memorati, quibuscum conferas quae hac de re habet Origenes [p]. Certe quod notari solet in kalendario Judaico [q] ad fatalem illis diem illum, nonum mensis Ab (qui circa Julium est nostrum) de *decreto contra patres nostros ne ingrederentur Judaeam*, tam de hac terrae interdictione Adrianea sumitur quam de multo vetustioribus ejusmodi interdictionibus aliquot, cunctis velut ad eundem diem attinentibus. Unde in diei ejusdem ritualibus hymnus est in quo quidem Nebuchadnezar & Adrianus (אנדריינוס scribunt) veluti miseriarum similium autores multoties memorantur; semel tantum in eodem Vespasiani & Titi nominibus adhibitis, sed Adriani, ut Nebuchadnezaris, quasi vicies, alternatim ad hunc modum [r];

זכור יי כה היה לנו נבוכדנצר כיענן כמו כשפים
מנחש כמו אשפים
קלקל בחצים ושאל בתרפים
זכור יי כה היה לנו אנדריינוס נהרכם עצות אכזריות
ושאל בפסות נשיות
ויעל וישרוף ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות

Recordare, Domine, qualis fuerit nobis Nebuchadnezar, qui punivit nos ut veneficos, ipse auguriis usus, praestigiatorum instar, disciplinas extraneas infatuatus, & consulens Teraphim. Recordare, Domine, qualis fuerit nobis Andrianus. (plane pro *Adrianus*) *crudelitatis consilia amplexus consuluit idola se pervertentia; & sustulit combussitque quadringentas & octoginta synagogas.* Alia ejusmodi ordine insunt continuo, uti & memoria principum illorum, a quorum utroque calamitates eodem die Judaicae evenerant, in quibus etiam e patria seu Palaestina integra exsilium. Et Josephus Scaliger expressim, ad illud calendarii de ingressu in terram sanctam interdicto, *Sub Hadriano*, inquit [s]; adjecto, *Judaei harum rerum memoriam retinent, quarum causas hodie penitus ignorant.* Numerus ille synagogarum ab Adriano exustarum idem est ipse qui non semel occurrit, de synagogis Hierosolymitanis sub Vespasiano, veluti ab eo sublatis, in Gemara Hierosolymitana [t]. Etiam quadringentas synagogas in urbe Bether memorat Babylonia Gemara [v]. Quod vero habet scriptor anonymus ho-

[b] Adversus Judaeos cap. 13. [c] Isaiah i. 7. & xxxiii. 12, &c. [d] Ad Tertulliani Apologetic. cap. 21. [e] Samuel Petit Eclog. Chronolog. lib. 1. cap 14. [f] Lib. 3. in Isaiam cap. vi. [g] Apologia 2. pro Christianis. [h] Chronic. Alexandrinum pag 601. editionis Raderianae. [i] Jo. Drusius in Notis ad Sulpicii Sever. lib 2. [k] Ad Psalm. lviii. [l] Ad Sophoniae, cap ii. & videsis Joseph. Scaligerum ad Eusebii numerum 2150. [m] Orat. 2. κατὰ Ἰουδαίων in edit. Hoeschelii pag. 67. Saviliana tom. 6. pag 318. [n] Orat. 12. [o] Ad Danielem ix. & vide Hieremiam ix. & Zachar. ix. & Hieronymum ibidem. [p] Adversus Celsum, lib 2. pag 63 & 113 & lib 4 pag 180. edit. Hoeschelianae. [q] Jos. Scaliger. Canon. Isagog. lib. 1. pag. 44. Dionys. Petavius de Doctrina Temporum, lib. 7 cap 18 pag 678. & videsis lib. nostrum de Anno Civili, cap. 7. [r] *Machzor*, part. 1. fol. 189. col 1. [s] Can. Isagogic. lib. 3. pag. 219. [t] Ad tit. *Megilla*, cap 3. fol. 73. col. 4. & ad tit. *Cethuboth*, cap 13 fol. 35. col. 3. ubi pro [illegible] legendum [illegible]. [v] Ad tit. *Gittin*, cap. 6. fol. 58, 1.

miliae Chrysostomo inter Latinas Graece non extantes tributae[x] (quam ipsius neutiquam fuisse satis demonstrat Isaacus Casaubonus[y]) de Judaeis simul & christianis cunctis e provincia illa ante Adrianum ejectis, non omnino hic admittendum: *Post annos multos*, inquit, *usque ad Hadrianum solitudo mansit. In ista provincia nullus Judaeorum, nullus christianorum fuit.* Et rectissime ibi Casaubonus, *Hic suam ecclesiasticae historiae imperitiam concionator prodit. Nam urbis quidem sanctae solum, postquam Jerosolyma funditus erant diruta, desertum & sine habitatoribus aliquamdiu mansisse verum est. Sed de provincia quod iste ait, falsissimum.* Quod etiam satis firmatur ex eo quod synedrium ipsum magnum (ut alia praetermittamus) in Jabniam aliasque urbes post excidium, atque tempore illo Adrianum antevertente, se transtulit, qua de re plura inferius[z]. Jam vero fatendum est, apud scriptores sive Graecos sive Latinos aliosve, praeter Talmudicos, nil reperiri de edicto Adriani ordinationem intra terram expressim inhibente. Sed palam est interea in edicto illo de Ebraeis universis terra sua interdictis satis contineri idem ipsum quod Talmudici sic tradidere de ordinationis suae intra terram interdictione, ut minus etiam ejusdem naturae in majore. Et dum de ordinatione tantum verba faciebant, nihil aliud ex edicto memorarunt praeter id quod ad illius interdictionem solummodo attineret. Certe non adeo est dissimile veri, edictum Adriani ipsum (cujus exemplari integro caremus) etiam ordinationis illius judiciariae, qua sibi facultatem ex jure suo ibi judicandi, gubernandi adeoque majestatem Caesaream minuendi ubique intra terram sanctam arrogabant, coercendae seu abolendae causa potissimum emanasse, forte etiam verbis expressis ordinationis intra terram interdictum in eo locum habuisse; quo tamen haud ita opus erat, cum ipsa terra, in qua solum legitime peragi posset ordinatio, genti ipsi interdicta fuerit. Nec objiciat quisquam, ordinationis ejusmodi actum & sensum, nomenque *presbyteri* inde creari soliti, velut inter ritus Ebraicos Romanis sive incognitos sive contemptui habitos sic tunc delituisse ut veri non sit simile Adrianum aut in edicto illo horum rationem habuisse, aut utrumque neutiquam satis cognovisse. Etenim ordinationis illius vis, ac presbyteratus dignitas judiciaria inde pendens, ejusmodi apud Ebraeos, ut ostensum est, habebatur, ut intra terram jurisdictionem sibi & imperium inde semper sibi praestruerent, nec aliam ob causam magis de ordinatione sua rite conservanda tunc soliciti essent, quam ne jurisdictio illic, etiam in criminalibus, seu summa, urbe & templo, quod sperabant, restituto, juxta mores eadem in re avitos legitima esse desineret. Et, cum ordinationis bina essent, juxta superius allata, apud eos primaria genera, ut tam judiciariae quam illius quae dicta est ligandi & solvendi, quae tam inter Judaeos quam christianos, etiam extra terram, tunc temporis & postea & ante (qua de re statim plura) rite satis peragebatur, & presbyteros itidem, licet non facultatis judiciariae, faciebat; cum item e Quadrati, apostolorum discipuli & episcopi Atheniensis, Aristidis, Sereni Granni, aliorum scriptis, edoctus fuisset Adrianus[a] (princeps omnimodae disciplinae cupientissimus eruditissimusque) Judaismum tunc reformatum, id est, christianismum, qua cum Judaismo veteri hactenus plane, juxta ostensa libro in superiore, is quomodocunque complicaretur; certe ex hisce se ita habentibus liquere videtur Adriani tempore neque ipsi neque Romanis suis, nedum Judaeis aut christianis, ignotum nomen *archisynagogi* aut *presbyteri*, adeoque nec, ut videtur, ordinationis qualiscunque solennis, unde nomina illa sensu solenniori plerumque pendebant. Id manifestum fit ex Adriani ipsius epistola ad Servianum consulem, quam exhibet e Phlegonte illius liberto Flavius Vopiscus[b]. De christianis scilicet, Judaeis, aliisque AEgypti incolis, verba faciens, *Nemo*, inquit, *illic archisynagogus, nemo Samarites, nemo christianorum presbyter, non mathematicus, non aruspex, non aliptes,* qui non etiam Serapidem colunt. Quisquamne haec legerit, nec interim Adriano Romanisque suis dignitates hasce Ebraeis seu Judaeis, adeoque eis tunc cognatis christianis, familiares, satis perspectas existimaverit? Certe *presbyteri* & *archisynagogi* & *patres synagogarum Judaicarum* ut synonyma habentur in jure Caesareo[c]. Accedit, ob rebellionem illic, & quia res novas in majestatem Caesaream moliebantur, veteremque rerum statum regimenque sibi restituere, bellum illud & excidium ab Romanis illatum. Id quidem constat tum ex re ipsa seu Barchochebae seditione, tum ex ἀποστασίας voce apud Aristonem Pellaeum[d], scriptorem excidio illi coaevum, aliisque apud eum occurrentibus, atque ex Chrysostomo, ubi rite edoctus diserte ait quod Judaei sub Adriano[e] ἐπεχείρησαν ἐπὶ τὴν προτέραν πολιτείαν ἐπανελθεῖν, *conati sunt pristinam rempublicam suam instaurare*; unde etiam bene Michael Glycas[f], Adriano regnante, *conjunctis viribus ad statum reipublicae priorem reverti conabantur*. Adrianum igitur, aequum est ut sentiamus, gentem non modo rebellem, sed pristinum, quali, cum sui juris essent, sive ipsi sive majores sui gavisi fuissent, statum animosius vindicantem, adeo in ordinem redigere sategisse ut nullam, qua fieri posset, omnino rebellionis futurae suique dein juris illic aviti instaurandi ansam aut obtentum relinqueret; unde ut *genitalia mutilare* seu circumcidere eis interdixit[g], quod religionis signaculum erat primarium, ita etiam ordinationem illam intra terram judiciariam, e qua potestas judicandi illic, id est, legitima terrae regiminis ac imperii ratio ordinaria, pependit, sub poenis gravissimis inhiberi voluit, etiam ipsos qui ordinarent cum reliquis inde arcendo. Atque illud juxta disciplinam Ebraicam, cujus ille non ignarus, non aliud erat quam ordinationem judiciariam ipsam funditus abolere. Et forsan penitius per se intuendum illud Aristonis; interdictum nempe fuisse ab Adriano Judaeis universis ἐξ ἀπόπτου θεωρεῖν τὸ πατρῷον ἔδαφος, quod quidem significat *intueri, introspicere paternum solum*; ut in

[x] Homil. in Epist. ad Rom. 31. [y] Exercit. in Baron. 2. § 4. [z] Cap 15 § 7. [a] Euseb. Hist. Eccles. lib 4. cap. 3 & in Chronic. num 2143 Georgius Syncellus, pag 348. Hieronymus Ep. 84. ad Magnum in Scriptorum Catalogo, Chronic. Alexandrin. pag 600. Freculph. tom. 2. lib. 2. cap. 12. [b] In Saturnino. [c] L. 2, 4 & 14. C Theodos. lib. 16. tit 8, & vide Hug Grotium ad Act. xi. 30. [d] Euseb. Hist 4. cap 6. Nicephor. lib 3. cap. 24 [e] Orat. κατ' Ἰουδαίων 3. edit. Hoeschel. pag. 125. Savilianae tom. 6. pag. 333. [f] Annal. part. 3. [g] Spartian. in Adriano.

Philone[h], eidem aevo scriptore vicino, ubi loquitur de oppanlo in tabernaculo velo, *ὡς μηδεὶς ἐξ ἀπόπτου δύναιτο τῶν μὴ ἱερωμένων καταθεάσασθαι τὰ ἅγια*, *ne quis nondum sacris initiatus sancta introspicere posset*, ἐξ ἀπόπτου tantundem significat. Itaque non modo terra ipsa integra eis, sed & finitimae qualescunque, unde suam intueri quoquomodo possent, interdici videntur, adeoque ipsi longius etiam summoti. Nonne igitur ita etiam finibus terrae totaque vicinia edicto arcebantur, ne, si in agro proximo aut vicino manere permissi fuissent, inde gressu celere clandestinoque pro libitu in terram insilientes, ritum illum sic necessario illic, nec alibi omnino, de facultate judiciaria, legitimum praestarent illi quibus inter eos ordinandi facultas? Longius semotis id fieri haud ita facile. Longiora scilicet itinera illuc ducentia testibus & delatoribus vix aut ne vix quidem caruissent, unde res palam fieret. Postmodum autem esse porro desiit edictum illud Adriani, Judaeis Palaestina utraque ac terra sancta ita permissa ut intra eam synedria sua qualiacunque pro arbitrio Caesarum haberent. Et quoniam summa presbyteratus dignitas seu facultas, juxta illorum dogmata, judiciaria alibi quam in terra sancta conferri nequibat, & quia ordinationem judiciariam, quae aviti eorum juris, quod ita sperabant exspectabantque, restitutioni commodius inserviret, quoad posset, sustinendam ampliandamque voluere, ideo forsan illis *nominati* [i] illic dicuntur, seu in plenariam presbyteratus facultatem ordinati, *in utriusque Palaestinae synedriis primates*; quo nomine, ut generaliori, veniunt non modo archisynagogi & synagogarum patres, sed & presbyteri; quasi nec alibi, seu extra terram, ex usu & ritu veteri nominandi ordinandive. Et *in synedriis* illic tum de integris qualibuscunque illic synedriis, tum de synedriis triumviralibus ordinationi, juxta ante ostensa, idoneis, tum de aliis illic qualibuscunque sumendum. Ita scilicet lectio est in omnibus codicis Theodosiani editionibus; *Judaeorum primates, qui in utriusque Palaestinae synedriis nominantur, vel in aliis provinciis degunt, quaecunque post excessum patriarcharum pensionis nomine suscepere, cogantur exsolvere*; quod rescriptum est Theodosii minoris & Valentiniani ad Joannem comitem sacrarum largitionum, Florentio & Dionysio consulibus, seu anno Christi 429. ubi in codicibus Justinianeis[k] editis pro *nominantur* legitur *dominantur*. Certe primates ejusmodi in rescripto Arcadii & Honorii ad Messalam praefectum praetorio, sub annum trigesimum praecedentem, circa eandem rem, expressim nuncupantur *archisynagogi sive presbyteri Judaeorum*, quorum nomine veniunt etiam *viri spectabiles* [l] *patriarchae, vel hi quos ipsi caeteris praeposuerunt*. *Utraque* in rescripto illo *Palaestina* primam & secundam denotat, seu terram sanctam sic in provincias binas tunc divisam; quibus nominibus postea accessit tertia seu salutaris, ut videre est in Notitia Orientis [m], ubi etiam Guido Pancirolus [n], *Cum populo opibusque abundaret, prius sub Juliano Apostata consularem habuit, deinde sub Gratiano Proconsulem, quo tempore in duas provincias divisa fuit. Siquidem Theodosius in utraque Palaestina Judaeorum synedria seu seniorum ac magistrorum* (id est, ibi rite ordinatorum) *collegia fuisse scribit*. In citato scilicet rescripto. Sed vero *dominantur*, quod retineri solet in Justinianeis editis, minime locum ibi obtinere omnino legitimum videtur. Neque enim locutio est illa stylo Caesareo ac imperatorio consona, nec quidem in codicibus MSS. saltem aliquot, Justinianeis habetur. Atque in editione Contiana apposite adnotatur ibi, *Legendum* nominantur, *ut in codice Theodosiano & veteribus manuscriptis*. *Nominare* autem in jure Caesareo & rescriptis principum [o] idem satis obiter significat quod *creare*, χειροτονεῖν, *ordinare*; unde & creati in magistratum, decurionatum, tutelam, aliave munera, *nominati* [p] dicti, & ipse actus *nominatio* [q], pro creatione seu ordinatione. Et rescriptum Alexandri Augusti [r], *Si propter inimicitias ad munera civilia creatus es, hanc tibi nominationem non nocere, praesidis aequitas faciet*, ubi eodem in contextu *creatio* & *nominatio* idem habentur, uti etiam ex rubrica ejusdem expressius liquet. Etiam & *nominatores* [s] nuncupati qui sic crearent; unde titulus in codice est *De periculo nominatorum* [t], qui & *creatores* [v] vocati. Adeoque vox illa *nominantur* in rescripto illo de sic nominatis, creatis, ordinatis in synedriis terrae sanctae, ubi, nec alibi, plenaria presbyteratus judiciarii, juxta disciplinam Ebraeorum, facultas rite conferri quibat, signantius locum habebit peroommodum; quo itidem nominati seu creati illic ab eis qui alibi non sine parili titulo degerent, nec ibi aut non plenarie creati fuerint, ut in rescripto ipso, discriminarentur. Et de vocibus *nominandi* & *vocandi* in rebus hujusmodi plura mox [x]. Paulo ante Adrianum collocatur magistris edictum aliud de interdicta universis Judaeis Cypro, de quo, quia perperam nimis illud quoad loci nomen apud scriptores sumitur, obiter monere visum est. Cyprus hic est insula illa notissima maris AEgaei, nec Cyprus terrae sanctae, seu ὑπὲρ Ἱεριχοῦντος φρούριον [y] *castellum super Hierichunta* ab Herode in Judaea exstructum, atque in matris suae honorem sic denominatum. Hac de re Abraham Zacuthius Judaeos ait [z] אשר בגיפרי (ita scribitur in editione tam Constantinopolitana quam recentiore) *qui erant in Gipri* (pro *Cypro* [a]) felicium suorum in AEgypto alibique successuum fiducia ductos internecione delevisse ad unum omnes הגוים *Gentiles* qui in ditione illa: ובשמוע טראגאנוס הדבר הזה וישלח את אדריאנוס עליהם ויכניעם וישים דת ברומא שלא יכנס שום יהודי בגיפרי *Quod cum audierat Trajanus, misit in eos Adrianum, & subjecit eos; atque edictum Romae edidit, ne quis Judaeus ingrederetur in Gipri*. Et Davi-

[h] De vita Mosis, lib 3. [i] L. 29. C. Theodos. lib. 16. tit 8. [k] L. 17. C. Justin. tit. De Judaeis. [l] L. 15. C. Theodor. lib. 16. tit 8. [m] In Comite Orientis; & viceis Justin, an. Novell. 103. [n] Cap 106 [o] L. 14. § 4. D. tit. De Muneribus & Honoribus, l. 11. §. 1. & l. 13. & l. 17. §. 15. D. tit. Ad legem municipalem. l. 2. § 7. D. tit De administratione rerum. [p] L. 1. §. 4 D. tit Quando appellandum sit. [q] L. 1 D. tit. ad municipalem, l. c. e. tit De Decurionibus, l. 3 C tit. Qui aetate vel professione se excusant. [r] L. unic. Cod. tit Si propter inimicitias creatio facta sit. Adde l 27. C. tit. De appellationibus. [s] L. 1. D. tit De magistratibus conveniendis L. 1, 2, & 3. C. tit. Quo quisque ordine conveniatur. [t] Lib 11. tit 33. [v] L. 1. §. 7. D. tit. De Administratione rerum. [x] §. 10. [y] Josephus Halosees, lib. 1. cap. 16. & lib. 2. cap 36. Gr 20. Latine. [z] *Juchasin*, fol. 142, 2. [a] Videsis Buxtorf. Lexic. Chald. Talmudic. col. 468.

8 di

di Gauzio [h] vocantur illic Judaei אשר בגפרי (היא ציפרן) *qui in Gipri, quae est Zipran.* Eandem proculdubio insulam, puto, innuit, utcunque, pro more, literis Ebraicis adeo deformatum sit nomen. Locum autem illum Zacuthii ita versum habet Georgius Hornius [c], ut plane legisse eum liqueat גיבדי *Giphdi* pro גיפרי *Giphri*; unde & *AEgyptum* interpretatur, adeoque edictum fuisse ait *ne quis Judaeus intraret in AEgyptum*; quod totum quidem sumitur ex Joannis Drusii notis ad Sulpicii Severi secundum. Sed lectioni ejusmodi plane refragantur codices quos diximus Ebraici. Ganzii interpres, *Judaei in Gophri (quae est Tzepharan) internecione deleverunt omnes gentiles*, &c. Sed doctissimus Buxtorfius [d] plane גיפרי, ut res postulat, legit, nec de loco alio quam Cypro, *Cypria* ei dicta, intelligit. Huc spectat illud Eusebii [e] sub annum 19 seu postremum Trajani, Τοὺς ἐν Σαλαμῖνι τῆς Κύπρου Ἕλληνας Ἰουδαῖοι ἀνελόντες τὴν πόλιν κατέσκαψαν, *Salaminam Cypri, interfectis in ea Gentilibus, subverterunt Judaei.* Et de excidio eodem scriptor vetustus eruditusque ad finem Hieronymi de locis Hebraicis; *Salamis, civitas in Cypro insula, nunc Constantia dicta, quam Trajani principis tempore Judaei, interfectis omnibus accolis, deleverunt.* Atque tam de interdicto illo quam excidio expressim loquitur Dio [f] apud Xiphilinum in Trajano. Judaei per Cyrenem, ait, Graecos & Romanos multos crudelissime interfecerunt: Ἔν τε Αἰγύπτῳ πολλὰ ἔδρασαν ὅμοια, καὶ ἐν Κύπρῳ, ἡγουμένου σφίσιν Ἀρτεμίωνος· καὶ ἀπώλοντο καὶ ἐκεῖ μυριάδες τέσσαρες καὶ εἴκοσι· καὶ διὰ τοῦτ' οὐδενὶ Ἰουδαίῳ ἐπιβῆναι αὐτῆς ἔξεστιν, ἀλλὰ κἂν ἀνέμῳ τις βιασθεὶς ἐς τὴν νῆσον ἐμπέσῃ, θανατοῦται, *Atque in AEgypto consimilia multa ab eis perpetrata sunt, & in Cypro, duce illorum Artemione: ubi occisae sunt myriades viginti quatuor. Ex hoc factum est ut Judaeo in eam* (Cyprum) *venire non liceret; ac, etiamsi tempestatis vi in insulam appelleret, morte multandus esset.* Quod ad nomen autem attinet Cypri sic exaratum, scimus quidem Josephum [g] כתים *Cittim* [h], *Cethimum* seu *Cethimam*, in portione Ionum, pro Cypro sumere: Κύπρος αὕτη, inquit, νῦν καλεῖται, *Cyprus illa nunc dicitur.* Sed ita ut etiam reliquas maris insulas & loca maritima suis aiat inde nuncupari *Chethim.* Eum itidem sequitur Eustathius Antiochenus [i], ubi plane Χεθεὶμ pro Ἡθθὼ ex Josepho legendum. Alios habuit in veteribus Josephus hic sequaces; aliis aliter multo sentientibus. Cretenses seu Cretam fuisse *Cittim* volunt nonnulli [k]; alii etiam de Graecis & Romanis generatim capiunt. Et de nomine illo consulas quae affatim de eo praebuit Samuel Bochartus [l]. Sed vero, quocunque nomine Ebraeis Josephi tempore appellaretur Cyprus, scimus interim Syriace dictam eam esse [m] ܩܘܦܪܘܣ קופרוס *Cyprus.* Atque ex jam allatis, puto, manifestum satis fit, postmodum magistris receptam pro ea fuisse vocem illam גיפרי *Gipri* seu *Cipri*, ut Arabibus [n] est قبرس *Kibrus*, quod etiam a R. Saadia Gaon substituitur in Genesi [o] pro *Cittim.* Illis etiam interdum est قبرص. Scribendi autem ratio illa per ג perquam consonum est eis qui lignum גופר (quod plerumque pro Cedrino sumitur) existimant fuisse *Cyparissum*, vocemque illam a גופר factam. Parili modo a *Cypro* גיפרי.

VII. Haud obscure ex ante ostensis liquet *presbyterorum* apud Ebraeos veteres ita variatim sumptum esse nomen ut alii etiam ex vulgo passim haberentur sine dignitatis seu facultatis alicujus solennis accessione, ut זקני השוק *Presbyteri plateae*, seu satis obvii; alii in solvendi & ligandi, seu publice docendi explicandique, seu de jure divino cum autoritate respondendi munus ordinati; alii demum in facultatem, sed & variatim, ordinati judiciariam seu forensem, eamque, pro creantium arbitrio, tempore, loco, aliisque circumscriptam, & titulo *Rabbi* donati. Quorum quilibet generaliter ordinare tum similem sibi, tum in facultatem particularem alium, juxta jam ostensa, rite creare potuit; & ordinatus particulariter, itidem alium sui generis. Jam vero, ut ordinatio in facultatem illam judiciariam intra terram sanctam solum, nec alibi, legitima habebatur, ita extra controversiam videtur, alteram illam ligandi & solvendi tam extra quam intra potuisse, juxta receptas apud Ebraeos sententias, rite peragi. Res quidem ipsa ex sui natura tantundem poscere videtur. Nam tametsi intra terram, pro variis captivitatum & exsilii generibus, variaque principum sub quibus degerent, de judiciis apud eos inter se illic, sive indulgentia sive coercitione, aliter atque aliter se res semper ac necessario habebat, nec judiciis forensibus ex jure suo, sive intra sive extra terram, aliter sibi quam pro arbitrio principum exterorum quibus suberant uti fas erat [q], nihilominus, quantum ad legis sacrae (sine immolationibus, quae extra terram fieri nequibant, aliisque aliquot terrae propriis) rituumque innumerorum, ad quos passim obligabantur tam extra quam intra terram, accuratiorem observationem, necesse semper erat ut universi Judaeorum coetus ubicunque locorum collocati suos, quoad fieri posset, praesto aut commode adeundos haberent licentiatos illos seu presbyteros ligandi & solvendi, docendi, explicandi munere satis imbutos. Atque ita ut ordinatio quae facultatem judiciariam spectaret, adeoque regimini, imperio, jurisdictioni Israeliticae esset praevia, ibi tantum peragi rite potuerit ubi genti ipsi datum est inprimis a numine imperium, quod diversimode imminutum sustinere illic & sibi restituere enixissime saepius, licet frustra satis, conabantur; id est, intra terram seu ditionem sibi, ut existimabant etiam rebus suis ita accisis, semper debitam. Sed interim ordinatio quae ad docendum,

[b] Part. 1. ann. 880. fol 41, 2. [c] Ad lib. 2 Sulpitii Severi, pag 380. [d] Lexic. Talmudic. Chald. col. 418. [e] In Chronico Canone, pag 196. & apud Hieronym. in Chronico ejus, Num. 2232. Zonaras, tom. 2. Georg Syncellus, pag 348. [f] Histor. 68. [g] Archaeolog 1. cap. 7. [h] Genes. x. 4. [i] In Hexaemer. pag 52. ubi vide Leonem Allatium. [k] Arias Montanus Antiq. Judaicarum 2. cap. 7. [l] Geographiae Sacrae lib. 3. cap 5. [m] Act. Apost. xiii. 4. & xxi. 16. [n] Adrisius in Geograph Nubiensis, part. 5. Climatis 4. Act. Ap. xiii. 4 Abulfeda Geograph. num. 154. [o] Gen. x 4. [p] Nicol. Fuller. Miscellan. 4. cap. 1. & Samuel Bochart. Geographiae Sacrae, lib. 1. cap. 4. [q] Vide Hugon. Grotium in epist. ad Rom. cap. xiii. 2.

ligandum,

ligandum, solvendum, id est, ad vitae mores, qua hos jussa spectarent divina, dirigendos, idque citra imperii coercitionem, seu judicii forensis potestatem facultatemve, qualem intra terram sibi vendicabant, idoneos ex suis redderet, extra terram ut legitima haberetur, rationi simplici est perquam consonum. Unde Philo Judaeus, de proseuchis scholisque apud suos per orbem terrarum, etiam aevo quo scripsit ille (quod vicinum est excidio templi secundi) adhiberi solitis, Τὰ γὰρ, inquit[r], κατὰ πόλεις προσευκτήρια τί ἕτερόν ἐστιν ἢ διδασκαλεῖα φρονήσεως καὶ ἀνδρείας καὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, εὐσεβείας τε καὶ ὁσιότητος, καὶ συμπάσης ἀρετῆς ᾗ κατανοεῖται καὶ κατορθοῦται τά τε ἀνθρώπεια καὶ θεῖα; *Nam destinata oppidatim sacris precationibus loca, proseucteria dicta, quid aliud sunt quam scholae prudentiae, fortitudinis, temperantiae, justitiae, pietatis & sanctitatis, omnisque virtutis qua recte intelligantur dirigunturque humanae res & divinae?* Forte cum qualibet in civitate ac republica alia omnino dignitatum magistratus gerendi officio necessario & proxime praeviarum ratio, alia earum quae scientiam tantum, veluti philosophiae, juris, theologiae, singularem denotent, advertenda. Quae prioris sunt generis intra civitatem seu rempublicam, penes quam rerum regimen, quo primario tendunt ejusmodi dignitates (qualis presbyteratus cum facultate judiciaria erat apud Ebraeos) rite tantum donari solent, utpote cui undiquaque inserviant, nec omnino ad exteros aut exterae terrae incolas attineant. Posterioris generis autem tam extra ubique quam intra civitatem aliquam conferri solent, & pro legitimis plerumque agnosci admitique, utpote quarum usus ubique parilis, dum nec alio per se tendunt quam, exempli causa in jure, ad *Boni & aequi notitiam profitendum, aequum ab iniquo separandum, licitum ab illicito*, solutum a ligato, *discernendum*[s], & ad rationes ac monita exhibendum cur, Τὰ μὲν ἔξεστιν ἡμῖν ποιεῖν, τὰ δὲ κεκώλυται, *alia facere liceat, alia nobis interdicantur*, ut plane exprimit illud de אסר והתיר *ligato & soluto* Josephus[t], adeoque veram nec simulatam circa vitae rationem philosophiam tractandum docendumque. Scilicet secundi hic gegeneris dignitate claret

Qui juris nodos legumque aenigmata solvat,

ut est apud Juvenalem[v], uti & *solutores* illi quos per *lytarum & prolytarum* in Digestorum prooemio nonnulli intelligi voluere: Quasi nomina illa λυτῶν & προλυτῶν apud Justinianum, pro quarti & quinti anni juris studiosis usurpata, sensu sumenda essent simili ei quo apud veteres λυτικοὶ & ἐπιλυτικοὶ[x], pro eis qui nodos, griphos, aenigmata sive seria sive ludicra facilius solvere quirent. Ita additio ad Glossam[y], *Lytas habet germana lectio* (legerat enim ibi Accursius *hircos*, quod interpretatur per *subtiliter videns*, dum vocem *hircuum* cogitabat) *quae vox solutores significat, nempe eos qui civili sapientia tantum promoverunt ut legum aenigmata possint subtiliter & acute dissolvere. Quos autem sequenti responso* προλύτας *appellat, possis interpretari eos qui* τῶν λυτῶν *antecessores sunt*. Suffragatur hic Turnebus[z], Alciatus[a], alii. Caeterum sunt viri doctissimi[b] qui sensum hunc prorsus ibi rejiciunt, nec pro *solutoribus* sumunt lytas, sed pro *solubilibus* aut *solutis*, annis illis exactis, seu *a certa illa & praescripta studiorum ratione solvendis, & legendi libertate ac licentia donandis*, quales ferme hodie *juris licentiati* dicuntur. Utcunque, fuere illi sic in facultatem docendi explicandique inter Ebraeos, sive intra sive extra terram creati, liciti ac illiciti interpretes, ordinationis ejusmodi ritu signati, & ut rerum causarumque profanarum inter suos interpretes, ita etiam velut circa sacra eis ἐξηγηταὶ *expositores*, quales veteribus Graecis apud Platonem[c] aliosque liquet fuisse per se citra jurisdictionem aliquam publicos. Sed praeterea, hanc in rem etiam ordinationem per se extra terram rite fieri antiquitus apud Ebraeos potuisse, & factam esse, (ut puto hodieque passim apud ipsos non raro fit) non obscure probatur ex ipso Novo Testamento. Nimirum, ex eis quae libro superiore ampliter tradita sunt de nominis, ita & status, tempore apostolorum, *Judaei & christiani* communione & consortio, ut dicitur Tertulliano[d] de suo etiam tempore; & de eo quod est christianismum pro Judaismo plane & rectissime ex natura sui sumptum esse, utcunque interdum ut speciem a genere ab eo discriminatum; & de christianis etiam tunc ipsis rituum Judaeorum, e quibus orti sunt, tenacioribus observantioribusque; atque ex eo etiam quod τῶν ἁγίων *sanctorum* nomen christianis, ut Ἰουδαίοις τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, *Judaeis sanctis in Christo Jesu*, tribuebatur[e]; ex hisce, inquam, constat in christianismum receptum tunc fuisse, seu illuc e Judaismo veteri propagatum, rerum, rituum etiam & regiminis[f], maxime intra terram, usum, qualis a majoribus acceptus, nec christianae doctrinae, qua christianis tunc temperabatur Judaismus, adversaretur. Et usus ejusmodi tam Judaeis quam christianis, id est, utrisque sub nomine *Judaeorum*, edicto Claudii Caesaris, libro in superiore[g] allato, est tunc passim permissus. Scimus etiam Paulum apostolum[h] Hierosolymis educatum, instructumque fuisse παρὰ πόδας τοῦ Γαμαλιήλ, *ad pedes Gamalielis*, qui pro Rabban Gamaliel illo celebri Hillelis ex Simeone filio nepote sumitur[i], id est, auditorem ejus illum fuisse diligentissimum, atque ab eo fuisse πεπαιδευμένον κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, *edoctum juxta veritatem*, ut Vulgata, seu *juxta accuratiorem rationem, paternae legis*, ejusque[k] undiquaque, adeoque rituum quibus sapiebatur illa, *zelotem* fuisse ardentem, sed scientissimum. Tantundem ad Judaeos suos Hierosolymis palam profitetur ipse, *se zelotem esse legis, sicut vos estis hodie*. Etiam *myriades* illae adeo numerosae *credentium*, seu Judaeorum qui illic Christo nomina dederant, fuerunt pariter *omnes*[l] *zelotae legis* tunc servandae. Qua ex ratione diutina secuta est legis rituumque Judaicorum, qui christianismo non adversi, etiam inter christianos, uti & fidei Judaicae reformatae, observatio, ut-

[r] Lib. 3 de vita Mosis. [s] Ulpian. l. 1. D. tit. De Justitia & Jure. [t] Orig. lib. 10 cap 9. [v] Satyr. 8.
[x] Athenaeus Deipnosoph. 11. Suidas in Σοφιστής. [y] Ad Digestorum Prooemium. [z] Adversar. 8. cap. 19 [a] Parerg. 8. cap. 10. [b] Schardius, alii Lexicographi juris in *Lytas*. [c] De Legibus, lib. 7, 8, &c. [d] Apologetic. cap. 21. [e] Chrysostomus ad Philip i. 1. & Theophylactus. [f] Vide Hugon Grotium in ep. ad Romanos, cap xiii. 1. [g] Cap. 8. [h] Act. xxii. 3. [i] Buxtorf. in Abbreviaturis, lit. ר. [k] Act. xxii. 3 in Vulgata; ubi vide Bezam. [l] Ibid. xxi. 20.

cunque

cuoque pro multiplici haeresium discrimine aliter alterque se habens. Eaque in secula sequentia ita apud christianos duravit, parilisque (sed pro persuasionum itidem multiplici varietate) apud mahumedanos, ut animadverti voluerit Albumasar mahumedanus omnes sectas tum christianorum tum mahumedanorum Judaicam amplecti, seu ei jungi, sed Judaeos ipsos nihil amplexos esse quod istorum fuerit. Commentum ejus hac de re astrologicum en tibi integrum, ut non ita obvium, ita scitu forte non injucundum. *Cum Jupiter*[m], inquit, *per naturam significet fidem & diversitates legum in temporibus ac vicibus atque sectis, ex complexionibus* (conjunctionibus) *Saturni & ex complexionibus caeterorum planetarum cum eo, scilicet Jove, necesse est ut aspiciamus Jovem, qui fuerit in loco fidei* (domo nona thematis conjunctionis; quae religionis habetur) *ab ascendente conjunctionis, quae significabit mutationem, & Almuhtez, super locum fidei, fuerit ei complexus, erit narratio in hoc secundum ipsum* (ob conjunctionem ejus illic cum Almuhtez, seu thematis domino, omnia juxta naturam Jovialem succedent) *Si fuerit complexus Saturno, significabit quod fides civium ejusdem* (eorum quibus jam imperat) *sit Judaisma* (ita scribitur) *quod congruit planetae Saturni, eo quod omnes planetae junguntur ei, & ipse nemini illorum jungitur. Et similiter Judaica fides: Omnes cives caeterarum* (fide in creatorem aliquem imbuti) *confitentur ei, & ipsa nulli confitetur. Et erit magis exercitium eorum in hoc quod congruit huic fidei & quod simile ei fuerit. Et si complexus ei fuerit* ♂, *significat culturam igneam & fidem paganam. Et si complexus ei fuerit* ☉, *significat culturam stellarum & ydolorum. Et si complexa ei fuerit* ♀, *significat fidem unitatis & mundam, ut fidem Saracenorum & ei similem. Et si complexus ei fuerit* ☿, *significat fidem christianam, & omnem fidem in qua fuerit occultatio & gravitas & labor. Et si complexa ei fuerit luna, significat dubitationem ac volutionem ac mutationem ac exspoliationem a fide: & hoc propter velocitatem corruptionis lunae*, diminutionis mutationisque, & *celeritatem motus ejus, & paucitatem morae ejus in signo.* Sic ille, more suorum. Presbyteratus autem dignitatem ante dictam ab Gamaliele accepisse Paulum antequam Christo nomen dederat, non videtur omnino dubitandum. Ille vero sic ritibus moribusque patriis imbutus, aliique tunc presbyteri christianismo doctrina propagando sedulo incumbentes, presbyteros in munus illud docendi, praedicandi, explicandi, solvendi, ligandi, precandi, etiam extra terram, palam ordinabant. Dico, in munus illud docendi, &c. Nam in facultatem judiciariam seu forensem aliquam quosquam eos sic ordinasse credibile non est. Quoniam nempe ordinatio tunc temporis, quae inter christianos usitata, eadem ipsissima proculdubio erat, quantum ad facultatis donandae ritum solennem, quae ante & tunc in usu Judaeis, unde christiani sic orti, & quibuscum sic mixti, needum *Judaeorum* nomen exuerant aut exuere potuerant. Obvia & creberrima in evangeliis & in actis *Judaicorum*, qui nomina nondum Christo dederant, *presbyterorum* mentio. Postmodum autem in actis [n] habetur *presbyterorum* etiam christianorum mentio expressim prima, quae sit plane absque ulla a presbyteris Judaeorum toties ante ibi & in evangeliis memoratis distinctione, quasi nemini non notissimum tunc fuisset nomen illud utrisque commune, &, velut eisdem, facultatem etiam ex proportione undiquaque utrisque fuisse similem. Atque ea quidem haud aliam prae se fert, hanc in rem, faciem, quam tale genus, quoad dignitatem seu facultatem, presbyterorum christianis fuisse seu ex Christi tunc sectatoribus ordinatum quale Judaeis reliquis ordinari soleret. Istos sane, seu eorum aliquos, pro intra terram ordinatis par est ut sumamus. Etenim presbyteri erant inter *habitantes in Judaea fratres*. Atque id genus forsan fuere qui ab apostolis cum manuum impositione, id est, ritu plane creandi tunc Judaico, & in christianismum dein per omnia secula derivato, ante [o] Hierosolymis ordinarentur, uti etiam ipsi discipuli duodecim Christi, qua facultas eis ab eo donata erat ligandi & solvendi [p], indeque peccata remittendi retinendique, id est, declarandi & cum autoritate docendi qualiter & quousque quis peccatis sive ligatus esset sive solutus. Christianae item ordinationis intra terram exemplum affertur in Clementis epitome de rebus gestis S. Petri, ubi manuum impositione illum sibi Caesareae Stratonis substituit, nec sine precationis ordinationi suae inservienti formula, quam alibi [q] retulimus, ubi in Latinae versionis typis erratum habetur hic corrigendum. In precatione illud σὺ διαφύλαξον τοῦτον ποιμαίνειν τὸν λαόν σου, ὃν ἐξελέξω, *custodias hunc quem delegi ut pastor sit populo tuo.* Legendum erat *delegisti.* Tametsi etiam Turnebus ibi interpres, *fac ut hic quem deligo populum tuum gubernet & regat.* Sed ut verbum ἐξελέξω ita & praecedentia *delegisti* exigunt. Nam & praecesserat oratio, ὅπως τὸν ἄξιον ὁ Θεὸς ἀναδείξῃ, *ut eum qui dignus sit, Deus declaret.* Sed vero, etiam de ordinatis tunc extra terram, luculentissima nemo nescit testimonia illa de Paulo & Barnaba in Lystra urbe Lycaoniae [r], Iconio Cappadociae urbe [s] in Lycaoniae praefectura, & Antiochia Cavae Syriae urbe celeberrima, procul a Judaea seu terra intra quam legitima in facultatem judiciariam ordinatio fieri potuit, presbyteros citra controversiam quamplurimos ordinantibus [t]. Ad urbes scilicet illas & locos circumvicinos illud de eorum transitu per urbes ipsas spectat, χειροτονήσαντες αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, *Ordinantes, creantes, eis per ecclesias singulas presbyteros*, id est, constituentes seu ordinantes modo tunc in usu receptoque. Neque suffragiorum plebis seu circumstantium praeter ipsos ordinatores usus ordinationi tunc omnino necessarius. Et mirum est, ex male sumpta vocis χειροτονεῖν illic significatione, ubi nihil aliud praeter ipsum ordinationis tunc, ut Judaicae ita christianae (qua itidem Judaica tunc fuit illa) ab ante ordinato actum praestitum ea denotatur, viros doctissimos, in plebis seu ecclesiae cujusque integrae suffragia, quorum tanta habita est in seculis etiam usque in nostra sequentibus ambitio, propensiores, negare sine suffragiis ejus-

[m] Lib. de Magnis Conjunctionibus, Differentia 4. [n] Acts 11. 30. [o] Act. vi. 6. [p] Matth. xviii. 18. Joann. xx. 23 [q] Comment. ad Eutychii Origines. [r] Anonym. de locis Actuum Apost. subjunct. Hieronymo de locis Ebraicis. [s] Ptolemaeus Geogr. 5. cap. 6. & vide Plinium Hist. Nat. 5. cap. 27. [t] Act. xiv. 23.

modi ordinatos illos fuisse. Sed ea de re amplius actum est libro superiore[v], ubi de χειροτονίας significatione, quae tunc & postmodum obtinuit, vidimus. Ibi allatis addesis illud, apud Lucianum[x], Jovis, qui, lecto decreto, *Justissimum est*, inquit, *O Mome, decretum*, καὶ ὅτῳ δοκεῖ ἀνατεινάτω τὴν χεῖρα· μᾶλλον δὲ οὕτω γιγνέσθω· πλείους γὰρ οἶδ᾽ ὅτι ἔσονται οἱ μὴ χειροτονήσαντες, *& qui suffragatur huic, manum protendat. Melius autem ut sic fiat. Nam complures novi futuros qui manus suas neutiquam extendere voluerint.* At vetustum χειροτονίας *manuum porrigendarum* in suffragiis plurium discernendis usum respicit. Sed diu ante Luciani aevum, adeoque Apostolorum, χειροτονία & χειροτονεῖν (quod in Actis [y] usurpatur) in *creationis* seu *ordinationis simplicis*, sine suffragiorum plurium ratione ullatenus necessaria, significationem, ut ostensum est, migraverat. Adverte etiam Platonis tempore, adeoque in Graecia vetustiori χειροτονεῖν *simplicem nominationem* seu *creationem* ex sui natura denotasse, nec magis plurium suffragia sic necessario indicasse, quam admittere, nedum plurium nutus singulares. Vocem illam saepius, ubi de magistratibus in magnetica quam formaturus erat republica creandis loquitur, adhibens Plato, Χειροτονείτω, inquit[z], στρατηγὰς μὲν καὶ ἱππάρχους πᾶσι, *In ducibus & magistris equitum eligendis omnes suffragia incant*, seu potius *pro libitu manus in creationem porrigant*, atque ita creent aut eligant ut numerus major superet. Janus Cornarius optime ibi vertit, *Eligantur* (electionis autem actus tam ad unum quam plures aeque attinet) *duces exercitus & magistri equitum ab omnibus*. Plures hic ex accidenti plane sunt: Nec omnino de omnium manibus porrectis vox sumitur; sed de cujuslibet potestate in creando seu nominando singulari. Inde ei πλείστη χειροτονία pro *majori parte creante*, & χειροτονηθεὶς pro ita *creato*, etiam αἵρεσις *electio* pro ipsa χειροτονία. Et paulo post de aedilibus, Χειροτονείτω δὲ πᾶς πάντα, quod vertit Cornarius, *Eligat autem quivis quemlibet*; Ficinus, *Nominet autem quemlibet unusquisque*. Certe aliunde etiam manifestum est χειροτονεῖν Platonis aevo pro creatione simplici seu ἀποδεικνύειν esse usurpatum, sine suffragiorum plurium ratione habita ulla, aliter atque ex accidente, si fides epistolae illic Alexandri magni ad Jonathanem apud Josephum[a], ubi expressim inquit, Χειροτονοῦμέν σε σήμερον ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, καὶ φίλον ἐμὸν καλεῖσθαι, *Et ordinamus* (ut recte Ruffinus) *te hodie principem sacerdotum, & amicum nostrum vocari praecipimus*. Quisquamne hic suffragiorum plurium rationem habitam sanus existimaverit? Male ibi Gelenius, *Et nostro suffragio* (quasi cum pluribus ea de re latis unicum fuisset) *hodie te pontificem Judaeorum constituimus*, &c. Optime Genebrardus, *Et des aujour d'huy je t'esly & ordonne pour estre souverain sacrificateur*, &c. Utcunque autem, juxta superius ostensa, in lingua Graeca apostolis coaeva obtinuit, uti & postmodum apud Platonicos aliosque Graecos in primitivis christianissimi seculis, ut ἀλλοχειροτονεῖν pro eo quod est singularem aliquem seorsum, in schola, museo, alibicunque, *adversum sentire*, adeoque χειροτονία pro ipsa *creatione simplici* sumpta est. Unde Maximus Tyrius (qui sub Commodo Augusto seu Origeni coaevus floruit) Οἴει δή, inquit[b], τοῦτον Πλάτωνα ἀλλοχειροτονεῖν καὶ ἀλλονομοθετεῖν, ἀλλ᾽ οὐχ ὁμόφωνον εἶναι, &c. *Platonem ergo putas diversa ab his decernere, aut contrarias leges ferre, & non consonum esse?* &c. Atque alibi[c] idem, Εἰ δέ πού τις εἴη δικαστὴς χώραν ἔχων μὴ κυάμῳ λαχὼν, ἀλλ᾽ (ὅπερ δὴ χειροτονία δικαστοῦ μόνη) αὐτῷ τῷ εἰδέναι· πρὸς τοῦτον οὐχ ὡς ἀδικῶν οὐδ᾽ ὡς φεύγων γραφὴν ἀπολογεῖται εἴτε Ἀναξαγόρας, &c. *Si quis vero judex fuerit, qui non faba dignitatem sortitus est, sed scientia (quae sola est judicis* χειροτονία *seu creatio;) apud hunc, non ut noxius solet, aut reus, causam suam aget sive Anaxagoras*, &c. Sed fieri nequit quin sententiam adversam, seu quae est de plurium suffragiorum, adeoque plebis in Apostolorum Actis, in voce χειροτονεῖν significatione, etiam efflictim deperierint obtenderintque ac mordicus retinuerint non pauci. Atqui interim magis est illud mirum, quod viri maximi, judiciique interim serenioris perspicacissimique, ita sentientes, interim saepius profitentur[d], *totam regimen ecclesiarum Christi conformatum tunc fuisse ad synagogarum exemplar*; quod verissimum est. Syrus in loco illo,

ܘܐܩܝܡܘ ܠܗܘܢ ܒܟܠ ܥܕܬܐ ܩܫܝܫܐ

ואקימו להון בכל עדתא קשישא *Et constituerunt eis in omni ecclesia presbyteros*. Arabs Erpenianus,

وأيهما صنعا لهم قسيسين وصلوا بأصوام

وسلموا بأيديهم لهم في كل كنيسة قسوساً

Et cum fecissent eis presbyteros, & orassent cum jejunationibus, &c. nihilo de singulis ecclesiis inserto. Sed vero codex Jaianus, *Et destinarunt (nominarunt, vocarunt) eis per manus suas presbyteros in singulis ecclesiis*. Ubi expressissima habetur ordinationis per manuum impositionem, citra astantium suffragia ulla, mentio; quae mori tunc apud omnes sive Judaeorum sive christianorum nomine, ut communi, venientes receptissimo est undiquaque consona. Atque nomina *ecclesiae* & *synagogae* idem plane antiquitus, & tunc, licet postmodum invicem distincta, ut קהל & עדה, significabant. Utraeque erant per urbes aliaque loca tam christianis quam Judaeis, needum christianis, dispositae. Et pro sectarum inter Judaeos illos variatim tunc amplexandarum, in Judaea & extra eam, discrimine, fuere qui in eis docerent, ligarent, solverent, in facultatem scilicet ejusmodi passim ordinati: Sed universi a suis, eodem modo pariter utique; quod itidem omnino apud christianos, ut singularem Judaeorum speciem, tunc factum. Imponuntur quidem manus etiam Paulo & Barnabae in ecclesia Antiochena ante[e], Spiritu Sancto jubente. Sed opus illud videtur plane extraordinarium, seu in ministerium illic singulare designatio, nec alterutrius eorum in presbyteratus facultatem ordinatio. Nam ut Paulus a Gamaliele ante ordinatus, ita etiam Barnabam ab ipso Christo inter discipulos duodecim in eandem dignitatem evectum esse aequum est ut

[v] Cap. xv. [x] In concilio seu ecclesia Deorum. [y] Cap. xiv. 23. [z] De Legibus, lib. 6. [a] Lib. 13. cap. 5. [b] Dissertat. 1. [c] Dissertat. 6. [d] Hugo Grotius ad Act. vi. 3. xi. 30. & vide eund. ad cap. xiv. 23. & xx. 28. & ad epist. ad Titum, cap. i. 5. [e] Act. xiii. 3.

sentiamus.

sentiamus. Simile dicendum de Simeone Nigro, Lucio Cyrenensi, & Manaen [f], qui, educati sub Paulo, προφῆται καὶ διδάσκαλοι *prophetae & doctores* pariter ibi cum ipso & Barnaba ounucupantur. Adeoque tam Paulus quam Barnabas, uti & reliqui, ante satis in presbyteratum ordinati. Missioni autem illi ita ab Spiritu Sancto imperatae adhibita est quidem manuum impositio. Sed ritus ille, tametsi ordinarioni in presbyteratum regulariter inserviret, nihilominus in aegris curandis [g], benedictionibus, aliisque in rebus [h] non ita paucis, citra ordinationis ejusmodi solennis effectum, uti etiam per omnia secula apud christianos ejusdem usus notissimus. Caeterum ordinandi tunc presbyteros extra terram mos satis cernitur etiam in illo Pauli ad Titum [i] de presbyteris in Creta insula ordinandis; *Reliqui te in Creta, ut ea quae desint dirigas*, καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην, *& constituas per civitates* (Syrus ibi ܒܡܕܝܢܐ ܡܕܝܢܐ בכרינא כרינא *in civitate & civitate*, seu singulis, ubi commodum erat; Arabs itidem Erpenianus في مدينة مدينة Syro consonus, & Jaianus, في كل مدينة *in omni civitate) presbyteros, sicut ego tibi praeceperam. Constituere* hic est χειροτονεῖν, seu *ordinare*; unde Syrus ܬܩܝܡ *constitues*, & Arabs uterque تقيم quae vox eadem idem significat. Hoc autem in Creta. Paulus ita vult extra terram ordinationem, ut rem passim receptam, fieri a Tito, ante, ut necesse erat, eodem titulo insignito, sive a Paulo sive ab alio quopiam ordinato. Ubi apposite Hugo Grotius ad vocem πρεσβυτέρους, פרנסין זקנים *sive* פרנסין, *inter quos principem obtinebat locum* ὁ ἐν λόγῳ κοπιῶν, *ut eum vocat Paulus* [k], *qui per excellentiam* προεστὼς *Justino; sicut, per similem excellentiam* ὁ ἐπίσκοπος, *angelus in apocalypsi. Ejus erat docere, aut etiam potestatem docendi idoneis sive presbyteris sive laicis dare, plane ut factum in synagoga. Et nota* κατὰ πόλιν, *quia Titus toti Cretae praepositus fuerat, quae ob urbium frequentiam olim dicta* ἑκατόμπολις. Et alibi [l]; *Sicut in synagogis primus senum* (presbyterorum illic insignior) *is erat qui docebat populum, &* רבי *aut* בבנה *vocabatur, ita in ecclesia christiana* τοῦ προεστῶτος *idem erat munus. Iidem sunt* πρεσβύτεροι οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ, 1 Tim. v. 17. Aliud enim erat docere & laborare in verbo & doctrina, aliud docendi munus, adeoque titulum presbyteri, negligentius sustinere. Idem etiam alibi [m] ad illud de laborantibus in verbo & doctrina; *id est, principes presbyterorum, quorum proprie erat munus loqui ad populum, & sic eum docere. Si per morbum aut aetatem non sufficerent, assumebant sibi alios, de presbyteris plerumque, raro de laicis. Sed notandum, olim in una urbe magna sicut plures synagogas, ita & plures fuisse ecclesias, id est, conventus christianorum: Et cuique ecclesiae fuisse suum praesidem, qui populum alloqueretur, & presbyteros ordinaret*; sive ipse, sive aliis, ex disciplina Judaica illa de principis licentia tunc ordinandi impetranda, quae superius ostensa est, seu disciplinam illam imitatus, idem praestare permittendo. Atque ut Titus in Creta ex mente Pauli proculdubio presbyteros tunc ordinabat, ita Timotheus Ephesi; quod satis eliciendum ex illo [n] Pauli ad eum, Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, *manus cito* seu *temere nemini imponas*. Mittimus hic historias ecclesiasticas quae ordinationes apostolorum tunc temporis alias aliis in terris extra Judaeam, ut Marci in Alexandria, etiam Petri, uti & Aristobuli a Petro ordinati, in Britannia nostra [o], aliorum alibi, affatim exhibent. Atque presbyteros ejusmodi non in judiciariam seu forensem facultatem aliquam ordinatos esse, sed tantum in alteram illam docendi, prophetandi, ligandi, solvendique, non obscure liquet ex locis jam ante e scriptura indicatis, ubi tum ordinantium tum ordinatorum munus indicatur; quod sane in epitomen optime redigitur a Paulo, ubi ad Timotheum, presbyterum insigniorem seu episcopum Ephesi, ait [p], Ἕως ἔρχομαι πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ, *Dum venio, attende lectioni, exhortationi, doctrinae*. Firmari possunt jam dicta ab exemplo Crispi [q] Judaeorum non credentium Corinthi archisynagogi, si, ut ex nomine oportere videtur, credamus eum omnino Judaeum non fuisse, sed Romanum aut Graecum (ut Justum etiam illic; qui in Vulgata, Syro, & Arabe Erpeniano *Titus* dicitur, & in Jaiano *Titus* يسطس بن *filius justi)* adeoque proselytum justitiae. Nimirum is synagogae illic praefuit, tametsi sic proselytus; adeoque in presbyteratum ante creatus. Cum vero proselytis, utcunque aut ubicunque ordinatis, locus non omnino esset legitimus, ex disciplina Judaeorum, in synedriis forensibus autoritate publica intra terram constitutis, in quae neutiquam cooptandi erant (qua de re capite proximo) non est quod ullatenus existimemus proselytorum quemquam ordinatum fuisse in facultatem judiciariam seu forensem, cujus eis, ex ordinationis vi, usus legitimus esse ullus nequibat. Jam vero cum Crispus hic summam in synagoga Corinthiaca qualemcunque praefecturam gereret, ac, rationem ob allatam, in facultatem judiciariam aliquam ordinatum eum fuisse non sit credendum, restat ut dicamus in facultatem illam alteram jurisdictione ac judicandi forensi potestate penitus carentem ordinatum eum, ibi ligando, solvendo, docendo, dirigendo, praefuisse. Certe nec jurisdictionem competiisse archisynagogo cuiquam, qua tali, ullam, eliciendum satis videtur ex eo quod archisynagogus quidam iratus Jesu Christo [r] quod sabbato foeminam infirmam sanasset, doceret quidem id contra fas factum, & a Christo graviter objurgaretur, nec tamen illum in jus eo nomine, utpote jurisdictione carens, vocaret. Atque ex hisce sane facultas eorum qui ecclesiis christianis tunc pariter & ex more Judaico προεστῶτες *praesides* dicebantur rite est dignoscenda. Et quale de Crispo proselyto sic ordinato in synagoga illa non credentium di-

[f] Ibid 1. [g] Matth. ix 18 xix 13, 15. Marc. v. 23. vi 5. vii. 32. viii 23, 25. x 16 xvi 18 Luc. iv 40 xiii 13. Act. viii. 17. xxviii 8. [h] Vide Hug. Grotium in Hebr. vi. 2. [i] Cap. i. 5. [k] 1 Timoth. v. 17 [l] Ad Act. xiii, 1. [m] Ad 1 Timoth. v 17. [n] 1 Tim. v. 22. [o] Simeon Metaphrastes ad 29 Junii, Menaeum Graec. ad Mart. 15. Anonym. in notis Patricii Junii ad Clementis epistolam. Jacobus Usserius Armachanus in Britannic. Eccl. Primordiis cap. 1. pag. 7 & 9. Henric. Spelman. in Concil. Brit. pag 3. [p] 1 Tim. iv. 13. [q] Act. xviii 8. [r] Luc. xiii 14

cendum,

cendum, quantum ad facultatem ordinatione collatam, tale omnino de Tito aliisque ejusmodi e gentibus in christianismi Judaismum proselytis factis pronunciandum.

VIII. Neque omnino obstat, Paulum scripsisse ad Corinthios[s], ubi monet eos de evitando sceleratorum commercio, *Nonne de eis qui intus sunt vos judicatis?* quasi judicia inter eos forensia aliqua verbis illis designasset. Certe si ita, judiciaria illa potestas, qualiscunque esset, aut fuisse existimata fuerit, ad totam ecclesiam, tam plebis quam presbyterorum, nec ad quenquam ex vi ordinationis, attinuisset. Nam ad omnes pariter illud loquitur; omnigenos illic scilicet christianos, ad quos se scribere expressim dicit[t]. Unde S. Basilius[v], *Nonne qui apud Corinthios patris uxorem habebat*, &c. *non solum ipse traditur satanae ad interitum carnis*, &c. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα ὁμοῦ ἡ ἐκκλησία, ἐπεὶ μὴ ἐπεξῆλθε τῷ ἁμαρτήματι, ἐκείνοις ὑπέπιπτε τοῖς ἐγκλήμασι; *Sed simul ecclesia itidem* illic *universa, quod in facinus illud* pro temporis disciplina *non animadverterat, ejusmodi se facit accusationibus obnoxiam?* Ii simul omnes fuere οἱ ἔσω *qui intus sunt*, ut qui Christo nondum nomina dederant, οἱ ἔξω *qui extra sunt*. Qualis expressim apud philosophos veteres, maxime Pythagoreos, distinctio inter discipulos admissionis interioris seu τοὺς ἔσω seu ἐντὸς σινδόνος *intra sindonem*, & τοὺς ἔξω & ἐκτὸς αὐτῆς *extra eam* audientes[x]. Simili notione τῶν ἔνδον, *eorum qui intus sunt*, ut receptissima, usus est ad Arsacium pontificem Galatiae Julianus[y], ubi monet, praesides militesque, adeoque alios, simulac limen ingrediuntur delubri, privatorum (qua sacra respiciebant) personam induere. Et tunc, Ἄρχεις γὰρ αὐτὸς, ὡς οἶσθα, τῶν ἔνδον· ἐπεὶ καὶ ὁ θεῖος ταῦτα ἀπαιτεῖ θεσμὸς, *Siquidem ipse, ut nosti, his qui intus sunt praees; propterea quod haec in deorum gratiam lex poscit.* Ejusmodi τῶν ἔσω καὶ τῶν ἐκτὸς notio in oratiuncula illa celebri Constantini Magni[z] ad episcopos, S. Basilium[a], alios, obvios. Certe ex eis qui ita intus erant omnibus simul presbyterium aliudve ejusmodi collegium forense conflatum esse, aut imperium ab eis cum jurisdictione revera exercitum, nemo, opinor, existimabit. Atque etiam ipsa res exigit ut *judicare* ibi nil aliud significet quam ex animo advertente discernere quis sceleratus aut commercio inidoneus, non omnino forensi aliquo judicio, nedum coercitione, uti. Adeoque ibi *judicare* denotat ut *judicium* in illo Octavii Augusti[b], *suum quenque judicium habere*; aut in illo de eo, Suetonii[c], *Amicorum suprema judicia morosissime pensitavit*. Ita *judicium animi* est apud Paulum jurisconsultum[d], aliosque veterum, & *judicium*, pro animi sententia apud Ulpianum[e], tum in aliis negotiis tum in testamentis faciendis, unde *judicium defuncti*, & *judicium testatoris*[f], seu ut in illo Horatii[g], *& adhuc sub judice lis est*. Et nihil magis tralatitium quam τὸ κρίνειν & *judicare* sensu in illo usurpari, quod etiam ex τῶν κριτικῶν & τῶν κριτικῶν nomine passim antiquitus hodieque usitatissimo pro eorum arte & judicio qui bonis literis recensendis judicandisque incumbunt, nemini non liquet. Nec quidquam familiarius quam vocum *judicii* & *judicare* ejusmodi usus, isque frequentissimus notissimusque. Caeterum, quantum ad controversias litesque aliquas forenses cujuscunque generis, christiani Corinthii synedria seu synedros judiciarios e presbyteris aliquibus constitutos neutiquam omnino tunc sibi, ne obtentu quidem aliquo, habuere. Paulus statim postea[h], *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum* κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, *judicari apud iniquos, & non apud sanctos? An nescitis quod sancti* τὸν κόσμον κρινοῦσι; *mundum judicabunt? Et si mundus per vos judicabitur, an indigni* (inidonei) *estis qui judicetis de minimis? Nescitis quod angelos judicabimus?* μήτι γε βιωτικά; *quanto magis ea quae ad vitam spectant?* seu *vitalia?* ubi Syrus, ܡܢ ܟܡܐ ܕܝܢ ܕܗܠܝܢ ܕܥܠܡܐ ܗܢܐ *quanto magis ea quae sunt mundi hujus?* Arabs Erpenianus,

فكم بالحري ما كان في هذه الدنيا

eundem in sensum; Jaianus,

فكم اولي بنا نحكم في امور عالمية

& quanto magis judicabimus de rebus mundanis? Vulgata ibi, *Quanto magis secularia?* & illinc Rhemenses, how much more secular things? Wiclefius, how much more worldly things? Lutherus, die zeitlicke guder, *bona temporalia?* Angli sub reformationis initio optime, how much more may wee judge things that pertain to the temporal life? ubi βιωτικὰ exacte redditur. Episcopalis autem recognitio, uti & illa sub Jacobo rege instaurata, quae etiamnum nobis in usu publico, things that pertain to this life? atque ita Galli, *choses appertenants a ceste vie?* quemadmodum etiam Belgae nuperi, hoe veel te meer de saken die dit leven aengaen? apud quos ante legebatur, hoe veel te meer tijtlick dingen? Sed & Italus nuperus, *delle cose di questa vita?* Pergit dein S. Paulus, Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε, *De rebus vitae*, seu *vitalibus*, *judicia* (seu *controversias*) *si habueritis, eos etiam qui minimae sunt in ecclesia existimationis* (non doctores, seu presbyteros munere docendi donatos, nec in judiciariam creatos facultatem) *sedere facite* (ut synedros designate & collocate; in synedria vobis qualiacunque ex compromisso aut confoederata inter vos disciplina cooptate) ubi Vulgata, *contemptibiles qui sunt in ecclesia, eos constituite ad judicandum*; Arabs Jaianus,

وان تكن لكم لذا مجالس قضا عليه

والمحقورون في الجماعة يجلسوهم قضاتها

Quod si ut sint vobis subsellia judicii ad mundum pertinentis necesse fuerit, *etiam ex-*

[s] 1 Epist. v 12. [t] Cap. i, 2. [v] In Prooemio ad Ethica, seu περὶ κρίματος Θεοῦ. Tom. 2 pag. 401. [x] Jamblich. de Vita Pythagorae, cap. 17, 18. [y] Epist 49. [z] Apud Eusebium de Vita Constantini, lib. 4. cap. 29. [a] Homil in Psalm xxviii. [b] Sueton. in eo cap. 54. [c] Ibid cap 66. [d] L. 48. D. tit. de Regulis Juris, & l. 3 D tit. De Divortiis. [e] L. 22. D. tit. De Adoptionibus, & frequentissime in Digestis. [f] L. 8. D. tit. De inofficioso Testamento. §. 10. & l. 23. §. 1, &c. [g] In Arte Poetica. [h] 1 Corinth. vi. 1, &c.

istimationis

istimationis minimae viros sedere faciant judices eorum. Erpenianus autem, امن اذا كانت بينكم وبين احـــد من اهل الدنيا منازعة فاجلسوا ادني من ـــفي البيعة للقضا بينكم فيـــهم ـــــا *Et si fuerit inter vos & quenquam ex plebe mundi controversia, in consessum cooptentur etiam qualescunque fuerint* (αἱ τυχῶσι) *in ecclesia, qui judicent inter ipsos de ea.* Certe dum de βιωτικοῖς *vitalibus*, id est, controversiis rebusque ad societatem humanam attinentibus, quae in jus deduci possint, universis, seu quae sunt בין אדם לדברו *inter hominem & proximum suum*, verba sic fiunt, increpanturque Corinthii quod coram injustis, id est, judicibus gentilium, litigarent, & dein monentur ut quoscunque e suis, etiam obscurioris alias notae, sibi constituerent qui lites eorum ejusmodi, ut arbitri, seu ex confoederata inter se disciplina (neque enim aliter id illic, aliena utpote in ditione, fieri quibat) instar synedriorum, definirent, id est, plane זקני השוק *presbyteri plateae*, seu הדיוטות *plebeii, vulgares, vilioris existimationis* (nam vox illa הדיוטות optime respondet τῷ ἐξουθενημένους in textu) dum haec se ita habent, anne cuiquam admitti poterit, antea fuisse in ecclesia Corinthiaca forum aliquod e presbyteris seu viris notae in ecclesia eximioris conflatum quod judiciariam illam quae ullatenus coactiva esset potestatem exerceret? Hugo Grotius ibi (tametsi presbyterium illic tunc formatum fuisse existimet[i] ille, qua de re plura mox) *Adeone nemo est inter vos eruditus qui possit judicare, id est, cui vacet? Fuerat hoc illorum potissimum qui se sapientiae nomine* (quae presbyteris quidem signantius tribui solebat) *inter vos venditant. At si illi id defugiunt, vel ad imperitos iri oportuit.* Qui illic ordinati fuerant, aut alibi extra terram ordinati illuc accesserant, in ligandi, solvendi, docendi facultatem tantum, non in judicandi, creati. Et tametsi intra terram ordinati fuissent, non omnino inde extra terram, seu Corinthi, judiciis inter suos criminalibus seu דיני קנסות aliquibus idonei fiebant, neque eorum quisquam exercere ea potuit aliter atque ex disciplina inter se confoederata illa, & pro arbitrio principum quorum in ditionibus degerent, permissum esset; quod tum ex ante dictis tum ex inferius sequentibus est manifestum. Quid quod etiam statim subjungit Paulus, *Ad verecundiam vestram* (ut vos pudeat hujus rei) *dico: Οὕτως οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται διακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ; Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?* (ubi Syrus, *inter fratrem & fratrem*; qui verus est loci sensus. Atque sic Arabs Erpenianus. Et Jaianus, بين الرجل واخيه *inter virum & fratrem ejus*) *sed frater cum fratre judicio contendit, & hoc apud infideles.* Scilicet etiam ex Judaeorum erat disciplina, quod & in christianismum hinc propagatum[k], ne, quis eorum libenter apud gentilium judices litigaret; uti & recte hic notat Hugo Grotius. Sed etiam ex hisce ita subjunctis nonne manifestum fit in ecclesia tunc Corinthiaca neutiquam omnino habitum presbyterum seu sapientem qui judiciariam quae forensis esset facultatem, nedum potestatem, sibi collatam quidem ullatenus obtenderet. Nec facessat cuiquam hic negotium quod dici solet, *secularia* ibi intelligi, juxta vulgatum; nec de aliis judiciis verba ibi fieri, adeoque non de spiritualibus seu ecclesiasticis. Etenim nondum erat tunc nata distinctio illa *secularis* seu *temporalis & spiritualis* seu *ecclesiasticae* jurisdictionis, quae diu postmodum inter christianos per eorum ambitionem qui inter suos ex confoederata disciplina in ecclesiis, velut in scholis, synagogis ac proseuchis, non ut in coactivae jurisdictionis synedriis, praeesse, adeoque tantum ut archisynagogi eorumque collegae, non ut synedriorum forensium sive principes sive adsessores, debuerant, ac per eorum quos docerent obsequium & reverentiam summam, tandemque per principum christianorum indulgentiam ortum habuit. Inde census sacri, decimarum proventus, nuptiae, testamentorum apertura, intestatorum bonorum administratio, id genus alia non pauca, *spiritualium* (quoniam a principibus eorum cognitio forensis permissa est eis qui munus docendi quae ad spiritum spectent obtinuere) nomen sortita sunt; cum plane non minus secularia seu vitalia ac βιωτικὰ, etiam ex sui natura, fuerint illa universa quam pactum, conductio, locatio, mutui datio, emptio, venditio, & quae id genus inter homines sint caetera qualiacunque. Bene de *temporalibus* Guilielmus Occhamus[l]; *Omnia praeter perpetua*, aeterna, *mensurantur tempore; ideo vocantur temporalia*; quod nomen ita recte continet βιωτικὰ universa, & hominum inter se actiones omnimodas, tam forenses quam alias, etiam & possessiones, uti itidem jurisdictiones ac imperia circa eas versantia, qualiacunque fuerint, licet ex ambitione quam diximus, ac praeviis, ad eam ampliter complendam ac utcunque acquirendam, ductibus distinctionibusque, subdivisiones factae fuerint, & patientius quam par est admissae, in *spiritualia, ecclesiastica, regularia*, quasi quicquam in horum aliquo, qua hominum, qualiscunque fuerint, circa sacra seu profana, persuasionis, actiones inter se mutuas tantum spectant, genus seu species esset, ab ea quae revera est inter homines, qua se invicem respiciunt, *secularis* seu *temporalis* ac *vitalis*, ex sui natura discriminanda. Verum quidem est, in christianismo veteri τὸ βιοῦν, adeoque βιωτικὰ & οἱ ἐν τῷ βίῳ, *vitam secularem* denotasse, qua voce illa distinguebantur qui sic vitam agebant, ab illis qui, ut ascetici, vitam eligerent monachicam aut eremiticam; unde Chrysostomus[m], Οὗτος δέ μοι ὁ λόγος οὐ πρὸς τοὺς ἐν τῷ βίῳ ἐξεταζομένους μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι τὰς ἑαυτῶν καλύβας πηξαμένους, *Non solum*, ait, *sermo sit meus ad eos qui* ἐν τῷ βίῳ, *in vita*, seu *in hominum consortio, reperti fuerint, sed etiam ad eos qui in montibus tuguria sibi* (ut eremitae aut monachi) *fixerint*. Alia ejusmodi habet ille. Nec quidem ad conjugatos

[i] Ad 1 Corinth vi. 5. [k] Constitut. Apostolic. lib. 2. cap. 46. [l] Physicae part 4. cap. 14. [m] Homil. 7. εἰς Ματθαῖον, tom 6. pag 801. editionis Savilianae.

(ut vult vir doctissimus [a]) designandos aliter attinet, quam ex eo quod conjugati hominum fruantur, tam in sacris quam profanis, consortio, unde solum lites in judicium qualecunque deducendae oriuntur. Etiam Basilius [o] sermonem habet asceticum seu commonitorium περὶ ἀποταγῆς βίου, καὶ τελειώσεως πνευματικῆς, quod vertitur, *De abdicatione* sive *renunciatione seculi istius, & spirituali perfectione*; &, *De abdicatione rerum*, βίου *vitae*, seu commercii communis & consuetudinis humanae etiam in christianismo. Unde & monachatus dici solet *mors civilis*, licet interim βίος ἀσκητικὸς & μοναχικός. Ita pro subjectae materiae varietate aliter atque aliter adhiberi solitum τὸ εἶδος· quo quidem, ex origine sui & usu receptissimo, status uniuscujusque omnigenus, tam qua sacra quam profana, adeoque qualiacunque forensia, respicit, designatur. Sed plane τὰ βιωτικὰ *vitalia* notionem habet quae τοῦ βίου *vitae* non angustior est. Quasi vero biographis actiones, opiniones, relationesque omnimodae tam sacrae scribi non solerent quam profanae, seu quae seculares strictius nominantur. Quid aliud in Plutarcho, Laertio, id genus reliquis, aut in Dicaearchi [p] τοῦ Ἑλλάδος βίου *vita Graeciae* libris tribus conscripta, aut in Varronis de *vita populi Romani?* Queis in versamur, queis vivimus res, ea quae ad vitam, qua inter homines agitur, humanam universa spectant, tam sacra quam profana, continet, juxta illud Lucilii [q],

Virtus, Albine, est pretium persolvere posse
Queis in versamur, queis vivimu' rebu' potesse.

ut legitur in accuratiore Francisci Douzae Lucilii editione. Reliquae apud Lactantium habent *in-versamur*, &, quas vidi, superioris seculi complures, *rebus adesse*, quemadmodum etiam nuperrima Josephi Ilaci [r]. Idem alibi [s],

Cum bulga coenat, dormit, lavit; omnis in una
Spes hominis bulga; hac devincta est caetera
vita.

Sic *vita* usus est Ennius [t] in illo,

Incerte errat animus, praeter propter vitam
vivitur.

Aperte eadem notio in familiarissimo Horatii [v],

Integer vitae, scelerisque purus.

Sic Seneca [x], *Vivere, Gallio frater, omnes beate volunt.* Scholiastes ad Terentium [y], hominis *mores* ait, & *actus*, & *animam* ipsam, praeterea *alimentum*, & *spatium vivendi*, & *fortunam accidentem viventibus, atque expetenda optandaque*, *vitam* significare. Simili notione dixit S. Basilius apostolum Thessalonicenses alloqui, παντὶ νομοθετοῦντα τῷ βίῳ [z], *legem universae vitae praescribentem.* Item ἰδέαν τοῦ βίου eodem sensu ille aliique utuntur. Nec quidem alio adhibet βιωτικὰ, ubi loquitur [a], περὶ τοῦ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς βιωτικοῖς, *neutiquam adhaerendum esse* (seu *nobis ipsis haud indulgendum esse in*) *vitalibus. Animam* item pro *vita* usurpari scimus a Plauto [b], Sallustio [c], Cicerone [d]; uti etiam in jure Caesareo [e] *animae amissionem* pro poena capitali, & περὶ τῆς ψυχῆς pro *capitaliter* judicare apud Xenophontem [f], alios. Ita ψυχὴ *vitam* etiam in evangeliis significat, quatenus personam integram, non partem ejus quae corpus non est, denotat. Unde S. Paulo ψυχικὸς ἄνθρωπος *homo animalis* dictus (qua vita humana praeditus est caeterisque quibus inter se frui solent homines, sive sacris sive profanis) ita discriminatur [g] a πνευματικῷ *spirituali*, uti & τὰ πνευματικὰ *spiritualia* a ψυχικοῖς *animalibus*, quae in idem sic recidunt cum βιωτικοῖς *vitalibus*. Spiritualia autem, notione in illa, doctrinam coelestem, numini adhaesionem, gratiam internam, harumque consequentia tantum dum indicant, jurisdictionis alicujus apud homines forensis objecta fieri quomodo queunt? Quo tamen nomine passim in scriptis & colloquiis uti amarunt qui sibi jurisdictionem circa sacra ardentius arrogarunt singularem; adeoque etiam jurisdictioni a principibus & rebuspublicis circa curam animarum, id est, personarum, eis permissae, & proventibus suis, & dignitatibus, aliisque, quae planissime in τοῖς βιωτικοῖς seu ad communem qualemcunque vitae rationem cum aliis censenda sunt, *spiritualium* vocamen tribuere. Quasi titulus aliquis, reditus aliquis sacer, munus ab hominibus simpliciter impertitum, revera atque in se esset πνευματικὸν seu *spirituale*. Accedat, occurrere in veteri foedere חי simplex *vivere* pro eo quod est beatam, piam, etiam & sempiternam vitam seu futuri seculi adipisci. *Custodiatis* [h] *statuta mea & judicia mea; quae si fecerit homo*, וחי בהם *vivet in eis*, seu *per ea*. Alibi tantundem [i]; unde etiam in foedus novum aliquoties idem memoratum [k]. Paraphrastae Chaldaei, loco citato, יחי בהון בחיי עלמא, quod in Complutensi, Regia, Fagiana versionibus redditur *vivet in eis vita sempiterna*; ubi Judaei quidem Mauritanienses, ويعيش بهم *Et vivet in eis.* Sed Saadiae adeoque Jaiana Arabica, ان يحي الحياة الابدية *ut vivat vitam aeternam.* Cevalerius MS. in versione Jonathanis, *vivet in eis vitam seculi*, juxta quod notat etiam Fagius, ad literam Chaldaica significare; *unde potest*, inquit, *ad utrumque referri* seculum. Et *vivere in eis* ibi simpliciter dictum sumi solet pro eo quod continetur in vita naturae, vita gratiae, vita gloriae [l]. Βιωτικὰ ita omnimodum inter homines commercium, mores, actus inter se tam sacros quam profanos, relationesque (quatenus horum aliquod omnino in jus vocari possit) comprehendunt. Adeoque imperium ac jurisdictio inter homines, qualiscunque sit, est de vitalibus, seu quae ad societatem humanam, id est, vitae consortium, pertinent, sive sacra sive profana. Et in species suas quidem quoad judicum qualitatem distribuenda est, non omnino ex sui natura, sed ex arbitrio eorum qui rerum summae praefuerint; quod Judaico usui veteri perquam consonum esse, tum ex superius dictis tum ex sequentibus erit

[a] Dionys. Petavius Miscellan. Exercitat. cap. 7. [o] Tom. 2. pag. 370. [p] Suidas in Dicaearcho. [q] In Satyris, apud Lactantium, lib. 6. cap. 5. [r] Romae 1650. [s] Satyr. 6. apud Nonium in Bulga. [t] Apud A. Gellium, lib. 19. 10. [v] Carmin. 1. Od. 22. [x] De Vita Beata, cap. 1. [y] Ad Heautontim. act. 5. scen. 2. & Phorm. act. 1. scen. 3. [z] Λόγ. περὶ Εὐχαριστίας. [a] Homil. 23. pag. 478. [b] In Amphitryone. [c] In Catilina. [d] Ad Heren. 4. [e] Institut. iv. De Judiciis publicis, §. sunt praeterea. [f] Lib. de Republ. Lacedaemoniorum. [g] 1 Corinth. ii. 14. xv. 44. &c. [h] Levit. xviii. 5. [i] Deuter. iv. 1. Ezek. xx. 11. [k] Rom. x. 5. Galat. iii. 12. [l] Videsis Lyranum ad Levit. xviii. 5.

apert-

npcitissimum. Neque plane alia esse potuit jurisdictio illa quam arbitrorum seu judicum qualiumcunque electorum e christianis, instar Judaici moris tunc notissimi de triumviris in judicia seligendis; de quibus affatim supra. Accedat hic, ne quidem cum ratione ulla existimari posse, Judaeos, qui nondum Christo tunc nomina dederant, utpote Paulo reliquisque presbyteris christianismum tunc propagantibus presbyterosque ubique ordinantibus infensissimos, noluisse eos aut in jus apud suos ut rituum morumque patriorum violatores manifestissimos vocare, aut aliter acrius incusare, si facultatem aliquam judiciariam seu forensem, extra terram ordinando, presbyteris, contra majorum scita receptissima, contulissent. Et quantum ad facultatem simpliciter ligandi, solvendi, docendi extra terram, ordinando ab eis donatam, tantundem dicendum. Scilicet, nisi ordinationem illiusmodi etiam tam extra terram quam intra fas haberetur apud Judaeos veteres adhiberi (quam a Paulo, Barnaba, aliis tunc extra terram adhibitam, ut ostensum est, scimus) anne credibile est eos etiam gravissimas incusationes ac convicia non perpessos fuisse ob rem sic contra morem majorum patratam? Forsan etiam observatu hic non indignum, Paulum ad Titum scribentem (quem *presbyteros per civitates* in Creta *constituere* praeceperat; & constituisse eum, puto, nemo dubitat) sub finem epistolae[a], ubi *Arteman* & *Tychicum* ut comites suos *ad* Titum *mittendos*, adeoque in fide propaganda, ut credere par est, presbyteros, memorat, & *Zenam* & *Apollon* a Tito, in itinere eorum ad Nicopolim, *sollicite deducendos*, neminem eorum alio ornat titulo, uti nec alibi Marcos[b], Aristarchos, Demades, alios, praeter Zenam, quem τὸν νομικὸν *legis illum peritum* nuncupat; quod sane judiciaria facultate seu forensi eum ex ordinatione imbutum innuere ibi videtur. Nam licet presbyteros in alteram illam facultatem, sine judiciaria, ordinatos peritos esse legis oportuit cunctos, eo sensu quo quid licitum illicitumve esset, quid ligatum, solutum, docerent, fidemque propagarent, nihilominus absonum non est, vocem illam νομικὸν ibi, nec alibi per epistolas, usurpatam, signantius denotare judiciaria etiam facultate illum praeditum. Quorsum alias is solum ὁ νομικὸς prae aliis dictus? Adeoque reliqui in facultatem illam alteram ordinati sunt; sed Zenas, etiam origine, ut videtur, Ebraeus, in judiciariam, idque intra ipsam Judaeam, extra quam rite fieri nequibat ordinatio ejusmodi. Syrus ibi habet Zenam ܣܦܪܐ ,כפרא, *scribam*, uti & Arabs Erpenianus الكاتب, idem significans, qua eo nomine jurisperiti & judiciorum publicorum rite capaces innui solebant. Jaianus, الوكيل *praefectum* aut *procuratorem*. Conjecturae venia detur. Nam & in Christianismo recentiori ut theologiae sic & juris canonici doctores dum habemus, ex hisce theologi in doctrinam tantum creantur, tametsi etiam juris canonici, quod cum theologia apud pontificios passim commistum, fuerint ad docendum periti, canonistae autem etiam theologiae, ut jure suo commistae, scientes: sed hi in facultatem forensem seu judiciariam creantur, id est, jurisdictionis fiunt capaces, & signantius *jurisperiti* nuncupantur; illi vero in docendi tantum munus summum; nec *juris canonici periti* dici solent, utconque ex studiorum communione ejusdem fuerint callentiores. Ita Paulus signantius vocat Zenam *jurisperitum* (quo nomine in epistolis nemo alius nuncupatur) dum alios extra terram presbyteros[c] aut simpliciter sine titulo aliquo memorat, aut συνεργοὺς ac συστρατιώτας, *operis socios* & *commilitones* in docendo, fideque firmanda propagandaque, appellat. Certe forsan nec nomen *Rabbi*, qui titulus erat presbyterorum in facultatem forensem integramque presbyteratus dignitatem creatorum, ut dictum est, solennis, presbyteris illis reliquis pariter, inter christianos saltem, qua tale, proprium fuit aut admissum. Aliud enim erat dici seu compellari *Rabbi* inter salutandum & officii (quod etiam multiplex hic erat) causa, quemadmodum *Adoni* saepissime in testamento veteri usurpatur, & *Rabbi* etiam, idem significans, non raro in novo foedere D.N. Jesu Christo tum a discipulis[d] tum ab aliis[e], eum compellando, tribuitur; uti etiam aliis[f], quale itidem est illud *Rabboni*[g]; aliud omnino, in singularem presbyteratus dignitatem per impositionem ut manuum, ita & nominis seu tituli illius *Rabbi*, creari. Ut quidem apud nos, passimque, aliud est *doctorem*, *magistrum*, *comitem*, *ducem*, *militem*, *equitem*, juxta simpliciorem earum vocum & primariam significationem in adlocutionibus confabulationibusque nuncupari; aliud in dignitates nominibus illis signantius notissimas pro more ac solennius evectos agnoscere. Superius[h] dictum est de presbyteris sic vulgo dictis, qui neutiquam ritu solenni ordinati. Eodem modo proculdubio titulus *Rabbi*, signantius ad rite ordinatos spectans, quam plurimis etiam e vulgo seu e vulgo habitis tribuebatur. Et de *Rabbi vocari* tempore D.N. Jesu Christi plura mox[i].

IX. Ex ejusmodi presbyteratus in facultatem, non judiciariam seu forensem aliquam, sed ligandi, solvendi, docendi, juxta morem Judaicum veterem inter christianos, etiam ut pariter suum, usitata extra terram ordinatione, uti & intra, in facultatem, pro re nata, sive utramque sive alterutram, habebantur tam extra quam intra Judaeam in ecclesiis christianorum, per ipsa apostolorum tempora, presbyteri christiani munere ligandi, solvendi, docendi imbuti, adeoque christianismum sic propagandi. Caeterum eorum nullis, qua tales erant, jurisdictio aliqua sive intra sive extra Judaeam competiit, magis atque in synagogis, proseuchis, scholis Judaeorum, quae consessus non erant omnino ex sui natura forenses aut jurisdictionis. Et si qua forte in eis jurisdictio aliqua subinde exerceretur, aut exerceri videretur, ea ex disciplina confoederara eorum qui ad ecclesias ejusmodi spectarent, & permissione principum sub quibus vivebatur, pendebat non ex presbyteratus ejusmodi officio. In statis intra terram synedriis forensibus ordinaria jurisdictio, vere sic dicta, tantum reperiebatur, & in presbyteris in ea rite cooptatis. Extra vero terram ne

[a] Tit. iii. 12, 13. [b] Philem. 24, &c. [c] Vide Hugon. Grot. ad Philemonis 1, &c. [d] Matth. xxvi. 49. Marc. ix 5. xi. 21. xiv 45. Joann iv 31. ix 2. xi, 8, &c. in locis quamplurimis, ubi ὁ διδάσκαλε adhibetur plane pro Rabbi. [e] Joann. i. 49. iii. 2. vi. 25. [f] Ibid. iii. 26. [g] Marc. x. 5. [h] §. 3. [i] § 10.

criminalia

criminalia quidem saltem ulla ex ordinationis intra terram vi a consessibus Judaeorum, adeoque tunc nec christianorum ullis, judicari omnino potuere, nedum judicia ulla exsecutioni mandari. Neque omnino obstat quidquam de excommunicatione temporis illius afferri solitum; de qua amplius etiam hanc in rem actum est libro superiore. Presbyteri igitur tunc erant in ecclesiis christianis, ut in Judaeorum nondum credentium synagogis, proseuchis, scholis, idque tam intra quam extra terram: sed non aliam inde sortiti jurisdictionem quam qualis erat Crispi illius Corinthiacae praefecti synagogae[k]; quales, ut Judaicas, passim imitabantur christianae ecclesiae. Atque presbyteri illi simul cum eis quibus docendo praeerant ecclesias singulas faciebant, interdum unicus, duo, plures, pro locorum temporumque discrimine. Sed vero per ecclesias omnes necessario fuisse presbyteria seu presbyterorum collegia formata, non magis videtur admittendum quam ejusmodi fuisse in synagogis, proseuchis ac scholis noncredentium Judaeorum, quorum mores hujusmodi in rebus christianis ecclesiis exemplo fuere. Verum quidem est, synedria forensia Judaeorum omnimoda intra Judaeam *presbyterii* (qua presbyterorum collegium illo denotatur) nomine recte vocari potuisse, cum scilicet ex presbyteris, eorumque numero certo, juxta ante ostensa, constiterint illorum universa; non itidem synagogas, proseuchas, scholas, in quibus collegia ejusmodi neutiquam reperta. Cum igitur semel tantum in novo testamento, idque non sine lectione & sensu satis dubio (ut libro habetur superiore[l]) occurrat vox *presbyterii*, *etiam & presbyterorum* christianorum mentio expressa illic perquam rara sit, dicendum potius videtur, presbyterum aliquem unicum (qui velut archisynagogus esset) aut plures, ut res locusque variatim postulavit, doctrinae causa per ecclesias christianas tunc constitutos admissosque, quam presbyterorum collegia seu presbyteria aliqua per se formata. Nec quidem assensum aliter hactenus praebere potui viro maximo, qui de presbyteriis tunc temporis christianorum saepius loquitur, perinde ac si dubitandum non esset quin collegia sua presbyterorum stata, nec sine principibus seu praesidibus suis, ac jurisdictione tam extra quam intra terram, tunc habuissent in ecclesiis omnibus non nimis exiguis christiani. De Corinthiorum ille[m] presbyterio, ad illud de ἐπιτιμία τῶν πλειόνων *objurgatione quae fit a pluribus*, *Restitutum*, inquit, *jam erat Corinthi presbyterium*, *& cum eo disciplina*, *quae per schismatum distractiones cessaverant.* Etiam in epistolam ad Philippenses (quam Paulus & Timotheus scripsere *omnibus sanctis in Christo Jesu qui sunt Philippis* σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις, *cum episcopis & diaconis*, ubi Syrus vertit ἐπισκόποις per ܩܫܝܫܐ קשישא *presbyteros*, uti etiam Arabs Erpenianus per القسوس idem significans, sed Jaianus per الأسقفة *episcopos*; ubi Chrysostomus, Theophylactus, Graecorum alii legunt, contra quam Syrus, Arabs uterque, & Vulgatus, praeter codices aliquot Graecos, συνεπισκόποις καὶ διακόνοις, *coepiscopis & diaconis*; &, Τί τοῦτο, inquit Chrysostomus, μιᾶς πόλεως πολλοὶ ἐπίσκοποι ἦσαν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους οὕτως ἐκάλεσε. Τότε γὰρ τέως ἐκοινώνει τοῖς ὀνόμασι, καὶ διάκονος ὁ ἐπίσκοπος ἐλέγετο. *Quid hoc est? an unius urbis plures episcopi? Minime. Sed presbyteros vocavit episcopos. Hactenus enim utrisque nomina communia eadem. Etiam & diaconus episcopus nuncupabatur.* Et Theophylactus; Οὔπω γὰρ ἦσαν διακεκριμένα τὰ ὀνόματα· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίσκοποι διάκονοι καὶ πρεσβύτεροι ἐκαλοῦντο, *Nondum enim erant distincta nomina; verum ipsi episcopi, diaconi & presbyteri vocabantur*) in epistolam, inquam, illam ibi vir maximus ille, *In novo testamento vocati sic presbyteri omnes, quia in gregem habebant inspectionem, Act* xx. 28. *quae inspectio* ἐπισκοπή, *Act.* i. 20. *At is qui in eo ordine primas habebat, dicebatur per excellentiam* ὁ ἐπίσκοπος *unde factum ut id ei nomen proprio quodam jure manserit; sicut senum nomen episcoporum primis in Africa. Princeps autem hujus presbyterii Philippensis videtur fuisse ipse Epaphroditus, qui Philippis ad Paulum ivit*[n], *quem mox Paulus vocabit* συνεργὸν *&* συστρατιώτην[o]. Hic presbyterium Philippis simul cum ejusdem principe. Item in praefatione ad secundam ad Thessalonicenses seu Judaeos ibi credentes, idem; *Quia haec ex Judaeis Thessalonicae habitantibus ecclesia exigua erat, ideoque presbyterium non habebat, ideo, si qui eorum non ex Christi regula viverent, jubentur vitari ab aliis; cum, si presbyterium ibi fuisset, excommunicandi illi essent, ut ille Corinthius.* Et ubi[p] Paulus jubet *illos vitare*, nec commercio misceri cum eis *qui ambularent inordinate*, *Si presbyterium*, inquit, *ibi fuisset, jussisset eos excommunicari. Nunc quia presbyterium non erat, jussit tales improbe viventes vitari, id est, familiarem eorum consuetudinem defugi. Quod jus singulis christianis competit.* Quasi singulis Judaeis illis qui illic Christo nomina dederant, ex more suo receptissimo, quenquam excommunicare tunc non licuisset! quod disciplinae Talmudicae, id est, juri etiam tunc & ante Judaico, est plane adversissimum. Alibi item ad illud in epistola ad Timotheum prima[q] de *impositione manuum presbyterii* (de quo loco nos plura libro primo) *Ubi apostoli*, ait, *aut apostolorum adjutores non aderant, fiebat ordinatio per praesidem coetus, consentiente presbyterio. At ubi aderant apostoli aut eorum adjutores, hic honor & ipsa praesidentia ad illos pertinebat. Faciebant tamen haec & talia una cum presbyterio, ut hic videmus. Sic apud Hebraeos judicibus electis manus pro synedrio imponebat* הנשיא *princeps synedrii.* Hic illi presbyterium Ephesinum. Et de Jacobo epistolae canonicae autore, *Est is qui ab apostolis constitutus fuit princeps presbyterii Hierosolymitani, ut apostolis huc illuc, ut fiebat, excurrentibus, haberet coetus ille virum egregium, & cui ob eximias virtutes* ἀ*καίου nomen adhaesit, a quo regeretur.* Alia eandem in rem subinde, pro more semper suo, doctissime quidem interserit; sed quae ad mores tunc receptos accuratius, si quid video, extenda. Jacobus ille primus quidem passim sit episcopus

[k] Vide supra § 7 in fine. [l] Cap 14. p. 1095 [m] Hugo Grotius ad 2 Corinth. ii. 6. [n] Philipp. iv. 18.
[o] Ibid. ii. 25. [p] 2 ad Thessalonic. iii. 6. [q] Cap iv. 14. & vide eum ad cap v 19.

Hierofo-

Hierosolymitanus; atque is est ad quem, *fratrem Domini* dictum epistolam suam de rebus gestis S. Petri scripsit Clemens.

X. Ex hactenus ostensis lux forsan aliqua interdicto illi discipulis a D. N. Jesu Christo pronunciato de nomine *Rabbi*, *patris*, *principis*. Verba ad discipulos sacra sunt de Scribis & Pharisaeis, qui discipulorum tempore in dignitatibus, maxime presbyteratus & forensibus, apud suos (qua sui scilicet ipsi juris esse sub Romanis permittereutur) ante alios vigerent; Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας. *In cathedra Mosis sederunt Scribae & Pharisaei:* Id est, juxta, seu quasi juxta, Mosaica instituta docuere, & continuatam ab eo successionem sustinuere, jurisdictionem etiam inde exercentes. Quale quidem, quoad disciplinam, Galenus de Mose simul & Christo & sui temporis Christianis (floruit ille sub annum a Christo 140) dixit, ubi adversus sophistas agens, qui temere nimis de pulsibus affirmarent negarentque, nec ratione apposita, nedum demonstratione, interim usi, *Praestaret*, inquit [r], *hisce uti*, ἵνα μή τις εὐθὺς κατ᾽ ἀρχάς, ὡς εἰς Μωϋσοῦ καὶ Χριστοῦ διατριβὴν ἀφιγμένος, νόμων ἀναποδείκτων ἀκούῃ, *ne quis initio statim, quasi in Mosis & Christi scholam seu sodalitium ingressus, leges audiat nulla fultas ratiocinatione.* Quale quidem, paulo ante Galenum, in Christianos scripserat impius ille Celsus [s]. Sed dein Dominus ad discipulos; Πάντα οὖν ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε, *Omnia quaecunque dixerint vobis servare, servate ac facite:* ubi Vulgata habet, *quae dixerint vobis, servate & facite*; quemadmodum & Syrus & Arabs legerunt: *Secundum opera vero eorum nolite facere*, μὴ ποιεῖτε; *dicunt enim, & non faciunt. Alligant onera gravia*, &c. Et paulo post, *Amant autem* τὴν πρωτοκλισίαν, *primos recubitus in coenis*, *&* τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς, *primas cathedras*, consessus primos, *in synagogis*, conventibus sive sacris sive profanis, forensibus, synedriis, aliisque publicis; καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς, *& salutationes in plateis*, καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων Ῥαββί, Ῥαββί, *& vocari ab hominibus Rabbi, Rabbi.* Et statim subdit Servator ad discipulos interdictionis monitum; Ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε Ῥαββί· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός. Πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοί ἐστε, *Vos autem nolite vocari* (ut Vulgata; *nec vocemini*) *Rabbi. Unus enim est vestrum princeps* seu *doctor, ipse Christus. Omnes autem vos fratres estis.* Sic editi; sed manuscripti aliquot veteres habent, *Nam unus est vobis* ὁ διδάσκαλος, ut monent Erasmus, Stephanus, Beza. Atque ita legitur in perpulchro & vetusto penes me ex oriente MS. qui ex ornatu quidem haud exigui pretii existimationisve, aut vulgaris inter Graecos domini, videtur fuisse. Optime Hugo Grotius, *Omnino* Διδάσκαλος *legendum; quomodo & Syrus legit. Nam vocem Rabbi & Rabboni scriptores nostri ubique reddunt* Διδάσκαλε, *nusquam* καθηγητά. *Deinde* καθηγητοῦ *titulum a titulo Rabbi Christus manifeste distinguit commate* 10; ut statim videbimus. Illud רבי *Rabbi*, quod, a רבב *magnificari* & pronomine affixo formatum, majestatem aliquam ac praeeminentiam multipliciter pro rei subjectae discrimine innuit, interpretatur S. Joannes [v] per διδάσκαλον. Sed revera est διδάσκαλέ μου, *magister mi*; ut *monsieur*, *madame*, mine heer, recte satis verti solent per *dominum* & *dominam* sine pronomine adjecto. Et quidem Latinorum *magister* proprie multo magis respondet τῷ *Rabbi* quam Graecorum διδάσκαλος. Hoc enim multo est angustius, & docendi sive munus sive facultatem tantum signat. *Magistri* autem *non solum doctores artium, sed etiam pagorum, societatum, vicorum, collegiorum, equitum dicuntur; quia omnes hi magis caeteris possunt*, ut ait Festus [w]. Unde *magistrare*, *magisterium*, aliaeque voces cognatae tam Graecis, itidem recentioribus, receptae [x] quam Latinis usurpatae. De quibus consulas, si plura velis, commentarios doctissimos ad historiam Augustam. Syrus etiam, qui ܪܒܝ *Rabbi* retinet, ibi legisse videtur ὑμῶν ὁ διδάσκαλος. Nam substituit ܪܒܟܘܢ *Rab* seu *magister vester*. Atque Arabes, Romanus, Erpenianus, Jaianus;

وان يدعوهم الناس معلّمين فامّا انتم فلا تدعوا لكم معلّمًا علي الارض فان معلمكم واحد هو المسيح *Atque ut vocent eos homines magistros. Vos autem haud vocetis vobis magistrum super terram*, seu *in terra*; *quoniam magister vester unus est Christus.* Nec aliter MS. Arundellianus [z]. Meus [a] vero,

فاما انتم فلا تدعوهم معلّمين وانّ المسيح معلّمكم واحد هو *Sed vos non vocetis eos magistros, cum Christus sit vester magister solus.* Evangelium etiam hic Ebraicum, ואתם לא תקראו רבי כי אחד הוא רביכם המשיח *Vos autem ne vocemini Rabbi; quia unus est Rabbi vester, Christus.* Quomodo Vulgatae autor, quantum ad διδάσκαλος, legerit, incertum est, dum reddit hic, *nolite vocari Rabbi; unus est enim magister vester*, nam illud ὁ Χριστὸς non legebat ille, & postmodum commate 10 καθηγητὴν itidem *magistrum* vertit. Galli hic, *Mais vous ne soyes point appellés, nostre maistre. Car un seul est vostre docteur, assavoir Christ.* Sic interpretantur καθηγητής. Lutherus, Belgae, Angli hic maister, non doctor, habent. Sed ut juris [b] ita & facultatum aliarum revera *doctor* & *magister* idem est ipsum. Pergit autem ibi Christus, Καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Εἷς γάρ ἐστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, *Et ne vocetis patrem vestrum super terram*, aut *in terra. Nam unus est pater vester qui in coelis.* Vulgatus, quasi legisset ὑμῖν, *Et patrem nolite vocare vobis super terram* Item Syrus, ܘܐܒܐ ܠܐ ܬܩܪܘܢ ܠܟܘܢ ܒܐܪܥܐ *Et Abba* seu *patrem ne vocetis vobis in terra*, &c. Arabes item editi & codex Arundellianus; ولا تدعوا لكم ابًا علي الارض *Et ne vocetis*

[r] De Differentia Pulsuum, lib. 2. cap. 4. [s] Apud Origenem in eum lib. 1. [t] Math. xxiii 2, &c. [v] Cap. 1.38. [w] In *Magistrare*. [x] J. Meurs in Glossario. [z] Sect. 66. [a] Sect. 56. [b] Alciat. Parerg. 8. cap. 10.

vobis patrem super terram, seu *in terra*. Meus autem, ولا تسمّوا لكم ابا على الارض *Neque nominetis vobis patrem super terram*. Etiam licet codices plerique habeant illic ὑμῶν *vestrum*, alii tamen, velut editionis Argentoratensis[c], Erasmianae[d], Hervagianae[e], harumque sequaces, ὑμῖν *vobis* exhibent, quod veteribus illis sic consonum est. Unde Rhemenses, **And call none father to your self upon earth**; & Wiclefins, **And nyle ye clepe to you a fader on erthe**; Lutherus, **Und solt niemand vatter heissen**; Belgae, **Ende en sult niemandt uwen vader noemen.** Beza, *Et patrem vestrum ne quenquam*, aut *neminem, vocate in terra*. Galli, *Et n' appellez aucun en la terre vostre pere*; quemadmodum itidem Angli, **And call no man your father upon the earth.** At Joannes Drusius hic, *In hoc sermone pronomen* ὑμῖν *redundat*. Etiam Beza notat exemplar vetustum nec ὑμῶν nec ὑμῖν habere. Ebraeus ibi, גם אין תקראו לכם אב *Nec vocetis vobis patrem*. Dein vero ait eis Christus, Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί· εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητὴς, ὁ Χριστὸς, *Ne vocemini duces*, principes, primates: *Unus enim est dux*, princeps, primas, *vester, Christus*. Vulgata ibi, *Ne vocemini magistri; quia magister vester unus est, Christus*. Et vocem **maister** ibi etiam habent Lutherus, Belgae, Angli; adeoque καθηγητὴν hic a *Rabbi* seu *magistro* ante per se memorato non discriminant. Et Ebraeus hic, *Ne vocemini* מלמדים *doctores*, quemadmodum etiam Beza, Galli, alique: Syrus autem, *Ne vocemini* ܡܕܒܪܢܐ *duces, principes, gubernatores*. Arabes omnes, ولا تدعوا لكم مدبّرا على الارض *Et ne vocetis vobis gubernatorem*, principem, *super terram*, seu *in terra*. Verum quidem est καθηγητὴν, uti & καθηγεμόνα, esse *magistrum*, qui aliis praeest, & *praeceptorem*, & *doctorem*, & *viae ducem*[f]. Glossarium vetus, καθηγεμὼν, *dux*; καθηγητὴς, *magister* (cujus in praefecturis amplissima significatio) *praeceptor*, *institutor*. Jam vero cum alius esset τοῦ *Rabbi* in salutationibus compellationibusque officiosis usus, alius in solenni Rabbinatus seu presbyteratus etiam judiciarii creatione ac conditione inde exorta, quemadmodum itidem evenit in vocibus id genus non paucis apud nos passimque, uti & supra[g] monitum est; quidnam vetat quo minus illud de Scribis & Pharisaeis, *Amant* καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων Ῥαββὶ, Ῥαββὶ, *vocari ab hominibus Rabbi, Rabbi*, capiendum fuerit de ambitione eorum in dignitate Rabbinatus, qua forensi ac judiciariae in synedriis eminentiae praevia ea erat, solicitius expetenda? Atque iteratio vocabuli ambitionis ejusmodi frequentiam tunc obtinentem denotare potest. Certe de salutationibus proxime ante per se, uti & alibi[h], mentio. Nihil magis me hanc in conjecturam inclinavit quam usus solennis apud Ebraeos vocis קרא καλεῖν *vocare*, pro eo etiam quod erat nomen dignitatis presbyteralis judiciariae seu Rabbinatus integri imponere. Expressim in ante allatis; juxta vetustiores, Maimonides, neminem ordinatum esse[i], plenarie saltem & universaliter, אלא שקורין לו רבי *quin vocarent eum Rabbi*. Ita καλεῖσθαι seu *vocari Rabbinum*, & קריאה *vocatio Rabbini*, voces fuerint quae creationem ac ordinationem in Rabbinatum, nec simplicem salutationem compellationemve, hoc etiam evangelii loco designarent. Atque ita *vocari* etiam significabat *esse, fieri, creari*, quemadmodum itidem multoties in foedere utroque קרא καλεῖν *vocare* passive usurpantur, ad designandum quidnam res ipsa fuerit aut facta sit per ejusmodi vocationem. Etiam interdum expressim vertitur קרא, quatenus vocationem denotat, per *esse* & *fieri*. Graeci illud, וקרא שם בבית לחם[k] (quod Chaldaeus vertit ויהא קרי שמא בבית לחם *& sit vocatum nomen ejus in Bethleem*) reddunt καὶ ἔσαι ὄνομα ἐν Βηθλεὲμ, *& erit nomen*, &c. Et Munsterus, *Et fias magni nominis in Bethleem*; ubi Vulgata, *Et habeat celebre nomen in Bethleem*. Syrus, ܘܢܬܩܪܐ ܫܡܗ ܒܒܝܬܠܚܡ *& vocetur nomen ejus Bethleem*, uti & Arabs, ويدعى اسمها بيت لحم idem significans. Tremellius, *Et fac praedicetur nomen*, &c. Judaei Hispanienses, *Y llama nombradia*, &c. In novo item foedere[l], *Beati pacifici*, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται, *quoniam illi filii Dei vocabuntur*. Et paulo post[m], ἐλάχιστος κληθήσεται, *minimus vocabitur*, & μέγας κληθήσεται, *magnus vocabitur in regno coelorum*, ubi, ut alibi non ita raro, *vocari* plane usurpatur pro *inde esse* aut *fieri*. Huc sane spectat, quoad vocis usum, illud, [n] *Ecce virgo impraegnata pariet filium*, וקראת שמו עמנואל *& vocabis nomen ejus Emmanuel*; ubi Chaldaeus, ותקרי *& vocabit*; Syrus, ܘܢܬܩܪܐ *& vocabitur nomen ejus Emmanuel*; Arabs editus, ويدعو—ون *& vocabunt*; MS. meus[o], ويدعى *& vocabitur*; sed Graeci, καὶ καλέσεις, quod evangelio citatum, pro exemplarium varietate, habet & καλέσεις & καλέσουσι[p] & *vocabitur*, ubi Syrus *vocabunt*; Arabs Erpenianus & Jaianus, ويدعى *& vocabitur*; Romanus, وتدعي *& vocabis*; Persa, ونامش نهند *& nomen ei imponent*. Ut nomen ejus, ita & ipse erit, sic fiet, *Deus nobiscum*. Etiam apud Homerum[q] Juno ad somnum,

——ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην——————

Ego tibi Gratiarum aetate florentium unam tibi in matrimonium dabo, atque ut vocetur uxor tua, Pasithean. Plane ut sit, fiat, uxor tua. Eustathius ibi, τὸ γὰρ, ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν, τῆς αὐτῆς ἐννοίας εἰσὶν, *In matrimonium dari* seu *in coitum, & uxorem vocari, eundem habent sensum*, & alterum, inquit, est alterius interpretatio. *Uxorem esse, fieri, vocari*, sic idem. Accedat, ex Platone, Sophocle, aliis, animadver-

[c] Apud Wolfium Cephalaeum 1529. [d] Basileae 1519. [e] Ibidem 1545. [f] Hesychius in Ἡγεμών. [g] §. 8. [h] Luc. xi. 43. [i] Tit. *Sanhedrin*, cap. 4. §. 2. [k] Ruth iv. 11. [l] Matth. v. 9. [m] Ibid. 19. [n] Jesai. vii. 14. [o] Sect. 4. [p] Videsis Bezam ad Matth. i. 23. & J. Drusium in Fragm. Vet. Testamenti ad Jesaiae vii. [q] Iliad. ξ.

tere

rere virum summum, Isaacum Casaubonum, καλεῦμαι pro τῷ εἶναι adhiberi, ad illud Delphidos Simathae amasii apud Theocritum [r],

——— καὶ τὸ ἐλαφρὸς
Καὶ καλὸς πάντεσσι μετ' ἠϊθέοισι καλεῦμαι.

Nam celer & pulcher inter omnes juvenes vocor; ubi καλεῦμαι, inquit ille [s], *hic ita accipio ut τὸ εἶναι potius quam τὸ κατηγορεῖσθαι vel λέγεσθαι significet.* Qualia etiam alia tam apud Latinos & Ebraeos quam Graecos occurrere adnotat. Huc quidem spectare videntur illa [t], *Deum vocasse lucem diem, & tenebras noctem*; *& vocasse firmamentum, coelum*; *& aridam, terram*; *& collectionem aquarum, maria:* etiam & voces κλητὸς & κλῆσις toties in epistolis Pauli occurrentes; uti item forsan illud Pythagorae [v], Πλάτων καλεῖσθαι τῶν ἀδίκων. Et revera, quoties quicquam nomine, quod conceptui illud ejusque naturam simul denotet, vocatur, τὸ esse ejusdem, in quantum sic fieri potest, illud indicat, velut serio definiendo aut declarando; non, ut voces in salutationibus obviisque compellationibus officiose temere aut oscitantius usurpari solitae, quasi levius jocando. Facilius, puto, notionem hanc amplexabuntur, quotquot nobilissimae philosophorum sectae *nominalis* dictae, quae scientiam rerum in vocum ipsarum scientia tantum collocant, fuerint sequaces. Etiam in praedicabilium doctrina obvium est, *dici, vocari*, id genus alia, pro *esse* usurpari. Certe & ἀποφαίνειν, *designare, renunciare*, idem satis sunt cum *vocare*. Et apud jurisconsultos veteres, *Vocari in locum substituti* [x], *Vocari ad haereditatem* [y], *Ad decurionatus honorem vocari* [z], *ad munera* vel *honores vocari* [a], id genus alia, tum in Digestis tum in Codice etiam occurrunt, pro eo plane quod est *nominari, fieri, esse, constitui:* Unde etiam, atque ex Ebraeorum, quem diximus, usu, illud in codice Theodosiano de *nominatis in synedriis Palaestinae* primatibus, de quibus supra [b]. Spectant huc quae tantundem firmant etiam ex jure canonico [c]. Certe apud nos itidem dignitates sunt praecellentes aliquot ad quas qui evehuntur, more solenni ac signantius *vocati* called dicti; ut *baronis* rescripto regio in comitia parlamentaria adsciti (unde revera *creatur* & *creari* dici solet; nam qui codicillo quem *patentes* appellamus creatur, non ita nuncupatur *vocatus*) *servientis ad legem* (qui juris nostri municipalis velut doctor est) eorum qui, in jurisperitorum collegiis nostris majoribus primarii, nuncupantur benchers, ἑδραῖοι, *sedentarii, considentes*, ac readers *lectores*, & demum qui secundarii illic barristers dicti, ad repagula coram tum judicibus forensibus tum & consídentibus & lectoribus illis ad lites & juris quaestiones disceptandas adstare soliti. *Vocari* ad dignitates hasce plane denotat in eas evehi, & *barones, servientes, considentes, lectores, repagulis adstantes* fieri seu constitui. Perpendatur igitur hinc utrum illud de Pharisaeis titulum *Rabbi* eoque vocati amantibus ambientibusque, ad solennem eorum inter se in dignitatem illam evectionem attinuerit, nec ad officiosas salutationes, quae per se itidem memorantur.

Et si ita se res haberet, tunc nec interdictum discipulis pronunciatum de titulo illo, *Vos autem non vocemini Rabbi*, alio spectabit. Alterum enim, seu interdictum de nomine discipulis datum, ab altero, seu Pharisaeorum hic ambitu, plane pendet. Si vero ad salutandi compellandive tantum officia attinuisset titulus hic ille, quidnam est illud, μὴ κληθῆτε ὑμεῖς, *ne vocemini vos*, aut *nolite vocari, Rabbi?* Aliorum tantum, seu salutantium compellantiumque, neutiquam ipsorum, in potestate sic fuisset, eos ita vocari aut non vocari. Atque ita interdictum fuerit intelligendum de re quidem vetita, sed qualem nullatenus potuerint ipsi praepedire aut non admittere. Si vero concedatur sensus quem jam tentavimus, scilicet, *ne vocemini vos*, pro ne ordinamini, ne constituimini, ne creamini in Rabbinatus dignitatem, illam saltem plenariam ac universalem, quae moribus Pharisaicis adeo obnoxia erat, satis quidem res ipsa habebitur in ipsorum potestate: Id est, eam non ambire, nec in titulum illum tunc adeo inter Pharisaeos obtinentem & celebrem se evehi desiderare, aut ejusdem candidatos se facere. Atque ita quidem de facultate per ordinationem judiciaria seu universali concedi illic solita, & cui Rabbinatus dignitas erat tum propria tum praefecturis illic forensibus praevia, res videtur maxime intelligenda. Noluit sic Dominus ut discipuli sui praefecturas ejusmodi aut facultatem judiciariam sibi cum solenni illo titulo adipiscerentur, quorum munus erat disciplinam ejus, utpote ab ea quae tunc & in synedriis & apud Rabbinos praefecturarum candidatos viguit diversissimam & intaminatam, amplexari, nec se alias dignitatibus synedrialibus, quae ipsis perquam tunc inidoneae, immiscere. Obvia sunt quae scriptores illic alium in sensum adnotant. Caeterum, si vulgari sensu de salutando, aut nomine *Rabbi* sibi in compellationibus sive admittendo sive arrogando, locus sumatur, quorsum ac unde S. Paulus seipsum vocat διδάσκαλον τῶν ἐθνῶν [d], *Rabbi* (nam ita διδάσκαλον in N. Testamenti lingua significare ostensum est) seu *magistrum* aut *doctorem gentium* nuncupat? Quorsum item in ecclesia tunc christiana διδασκάλων, id est, *Rabbinorum*, tantus nominis usus [e], non forensium, aut judiciaria facultate praeditorum, sed docendi, respondendi, adeoque vere ligandi & solvendi munere tantum, inter suos, eminentium. Rabbinatus judiciarii dignitas, tunc Judaeorum more solenni conferri solita, respuenda illis erat; haud itidem ipsa *Rabbini* aut διδάσκαλοι seu *magistri*, quae eadem ipsa sunt, nomina, qua in vulgarem seu popularem usum reciperentur, ex interdicto illo aspernanda, sed pro re nata, extra jam dictum sensum, accommode adhibenda. Observatu dignum, etiam in scitis magistrorum veterum Christi ipsius tempori satis coaevorum reperiri de Rabbinatus ambitione evitanda monitum expressissimum. Tribuitur Shemaiae, qui tempus circa idem floruit, Rabbinus ipse, qui cum Abtalione in Catena Talmudica [f] inferius conjungitur. Scilicet legitur in *Pirke Aboth* [g], שמעיה אמר אהב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות *Dixit*, dicere solebat *Shemaiah*, *dilige opus*, operae alicui unde vivas diligentius incumbe, &

r In Pharmaceutria. s Lect. Theocrit. cap. 3. t Genes. i. v Apud Jamblichum in vita ejus, cap. 27. x L. 19. tit. De injusto, rupto, &c. testamento. y L. 2. D. tit. Unde cognati. z L. 2. §. 8. D. tit. De decurionibus. a L. 3. § 2. D. tit. De muneribus & honoribus. b §. 6. c Videsis Petrum Rebuffum, lib. de Nominationibus. d 1 Timoth. ii. 7. 2 Tim. i. 11. e Act. xiii. 1. 1 Corinth. xii 28. Ephes. iv. 11. f Cap. 16. §. 8. g Cap. 1. §. 10.

odio

rdio habe Rabbinatum, & non sis familiaris nimium cum potentioribus. Ubi magistri de dignitatis ambitione nimia & regiminis publici desiderio monitum sumunt. Obadias Bartenorius, התרחק מלנהג שררה על הציבור *Procul absis ab affectando imperium in populum.* Paulus Fagius ibi, *Non ambiendum esse magisterium, quod istud non careat etiam suis molestiis, curis & periculis. Unde & D. Jacobus monet in sua canonica,* ad Judaeos pariter ac christianos simul ex circumcisione scripta, *Nolite* [h] *plures magistri* διδάσκαλοι *fieri, fratres mei.* Hugo Grotius illic, *Ne quivis ambiat munus doctoris, id est episcopi sic eminenter dicti,* τοῦ προεστῶτος, τοῦ κοπιῶντος ἐν λόγῳ. *Non quod non praeclara ea res sit, sed quod pauci sint pares.* Διδάσκαλοι, רבים *aut* מורים. Sic ille. Joannes Drusius [i] ad illud Shemaiae, *Doctoratum odio habeto, vel magisterium; q. d. magistri aut doctoris titulum ne ambito; imo ne accipito, etiamsi offeratur. Nam fere comitem habet fastum & contemptionem aliorum. Erant autem hi gradus olim apud Judaeos in frequenti usu, tametsi longe maximum fateantur illum qui simplici nomine appellatur. Nam prudentiores ab his titulis abhorrebant, suis contenti nominibus.* Et expressim tunc ad Rabbinatus dignitatem discipulis interdictam verba Christi attinere subjungit; *Huc,* inquit, *facit illud Christi de Pharisaeis, amant vocari ab hominibus Rabbi, Rabbi. Vos autem ne vocemini Rabbi. Unus enim est doctor vester, nempe Christus,* Matth. xxiii. 7. Certe & proxima ibi illa de patre & principe firmare quae diximus videntur. Cum enim τοῦ אב & אבא *patris* nomen tum eminentioribus Rabbinis ob reverentiam singularem a compluribus tribui soleret (quemadmodum expressius in titulo Talmudico illo generali פרקי אבות *capitula patrum,* qui ad doctores vetustiores attinet, & in פירקי אבות רב נתן *Pirke Aboth Rabbi Nathan,* qui corpori Talmudico Babylonio conjunctus est, in capitula illa commentarius quasi perpetuus) tum notissimum esset in dignitate τοῦ אב בית דין *patris synedrii* cujuslibet viginti triumviralis, juxta ante ostensa, uti & illius qui synedrio praeerat magno; apposite sequi videtur, post Rabbinatus dignitatem sic interdictam, interdictio ejus quod veluti necessario consequens fuisset, nisi priorem observarent. Quasi dictum fuisset, Rabbinis ejusmodi, seu sic ordinatis, uti & Rabbinatus candidatis, necesse est ut subjiciant se patribus illis, eosque, utpote omnibus sic ordinatis eximios habitos suspiciendosque, pro more revereantur; maxime in ordinibus illis candidatorum in unoquoque synedrio viginti triumvirali tribus, de quibus supra; unde si vos *patrem* quemquam ex illis vobis voceetis, seu adsciscatis, (quod vix aliter fieri quibit si sic ordinati fueritis) multo majus erit periculum ne a disciplina mea, quam sequi debetis, temere divertamini, illorumque imbibatis mores qui disciplinam meam corruperint. Tantundem pariter de καθηγητῇ, *praeside, primate, principe,* quem נשיא vocitabant. Ut pater synedrii in quolibet jam dictorum synedriorum secundus erat, ita נשיא *princeps, primas,* καθηγητής. Atque rationes eaedem ob quas de *patre* sibi non vocando, aut adsciscendo, sic moniti fuerint, etiam in hoc de *principe* locum habuerint parilem. Nec praetereundum, initia ipsa sermonis ibi Domini verbis expressissimis spectare Scribas & Pharisaeos in cathedra Mosis sedentes, id est, dignitate Rabbinos, seu pleoarie ordinatos & synedros; unde etiam existimandum, ea quae de *Rabbinatu* illorum ad discipulos sequuntur, exinde interpretanda. Et ego, inquit Dominus, vobis magister solus, & praeses seu primas; uti pater vester, qui pater meus in coelis. Quid quod etiam ut *magistri, doctoris,* adeoque τοῦ *Rabbi* seu διδασκάλου, ita & *patris,* & *abbatis, primatis,* atque tituli id genus alii, extra causam hic in evangelio memoratam, per omnia in christianismo secula fuerint passim usitatissimi ac indubitanter tributi assumptique, non obstante interdicto illo, quod ita haud ad alias terras, nec ad rempublicam aliam, nec quidem ad alia secula, ex receptis veterum recentiorumque sententiis attinere videatur? Et quantum ad nomen *patris* (quod & patroni cognatum munus, & dignitatem civilem, maxime apud Romanos veteres, denotasse nescit nemo) usus ejusdem, non obstante interdicto illo, in christianismum etiam primitivum, ut undiquaque licitus, receptus est ex disciplina Platonica [k], in qua theologi eminentiores & θεῶν παῖδες *filii deorum,* & πατέρες τῆς περὶ αὐτῶν ἀληθείας, *patres veritatis de ipsis traditae.* Nec pauca alia ex eadem in christianismum veterem sumpta. Certe nisi ad modum jam dictum locus intelligatur, quomodo licuit patrem quemquam sibi naturalem eo nomine compellare? Porro, ad jam dictam rem observatu forsan haud indignum est, tametsi in Graecis, Latinis, Syris, horumque sequacibus ἐπὶ τῆς γῆς *in terra,* seu על הארץ, idem denotans, ut in Ebraeo, habeatur tantum in interdicto intermedio de *patris* nomine, veluti cui responderet quod sequitur ἐν οὐρανοῖς, Arabes tamen omnes, ut supra ostensum est, cuilibet pariter interdicto

على الارض *in terra* inserere, quasi qui Arabice

evangelium verterent exemplaribus usi fuissent, in quibus tam interdictum de nomine *Rabbi & principis* seu *primatis* quam illud de *patre* ἐπὶ τῆς γῆς *in terra* in se continuisset. Nemo quidem nescit τὴν γῆν *terram* sumi solere pro orbe terrarum, ut *coelum* pro universo eo quod nomine illo appellatur: Etiam & *terram Israelis,* & τὴν Ἰουδαίαν γῆν *Judaeae terram,* in sacris literis alibique pro terra Ebraeorum regimini subdita adhiberi. Atqui non minus verum est, τὸ ארץ γῆν *terram* simpliciter dictum, ex receptissimo apud Ebraeos loquendi usu, ipsam eorum terram seu promissionis ac Israeliticam duntaxat significare. Millies habent Talmudici בפני הארץ *intra terram,* & חוצה לארץ *extra terram,* ita simpliciter dictam, pro terra tantum Israelitica. Atque ita quidem & ex notione ejusmodi *terrae,* quae frequentissima est, Arabum codices illic intelligi possint, quasi interdictum illud triplex de nominibus seu titulis illis intra terram, illa in republica, usurpandis, tribuendis, suspiciendis, nec extra, fuiendum fuisset. Neminem illic, in terra illa, praeter Christum (nam e generali, interdicto excipiuntur ille & pater eorum in coelis) pro *Rabbi* seu *magistro,* aut *patre,* aut *principe,* juxta

[h] Cap. iii. 1. [i] In Apophthegmatis. [k] Philolaus apud Proclum in Platon. Theolog. 1. cap. 5, 6.

ante

ante dicta, agnoscendum. Certe nec extra terram Israeliticam, ac mores tunc Ebraeorum vigentes forensesque, nominum ac titulorum illorum ulus tunc ejusmodi repcriebatur, ut quis ibi sic eos, uti Ebraeis proprios, conjunctos ad alias terras seu universas spectare cum ratione possit existimare. Inde in primitivorum christianismi temporum vetustioribus, seu sub duceutesimum a Christi natalibus annum & deinceps, idque tam in oriente[l] quam occidente[m], *praesidentium* & *praesidum* & προεστώτων in ecclesiastica tunc temporis christianorum inter se politia quae disciplina confoederata fundabatur, mentionem familiarem habemus, velut eorum quorum tituli interdicto Servatoris minime omnino comprehensi. Plane illi tunc καθηγηταὶ erant. Etiam christianae tunc ecclesiae, etiamsi pro coetibus illo nomine nuncupandis haberentur itidem qui ibi tribus plures non essent, juxta illa Tertulliani[n], *Non potes discurrere per singulos? sit tibi & in tribus ecclesia.* Et[o], *Ubi ecclesiastici ordinis est consessus, & offert & tinguit sacerdos qui est ibi solus. Sed & ubi tres, ecclesia est; licet Laici. Unusquisque enim de sua fide vivit*; nihilominus in formatis numerosioribusque ecclesiis, hominum solennis erat tunc usus ordinum qui καθηγηταὶ, *praesides* & *magistri*, revera essent. Neque aliter quidem consistere potest illud, non solum de ecclesiis Dei generatim cum urbium paganorum ecclesiis, ex imitatione alterutrinque inter se regiminis qualiscunque, comparatis apud Origenem[p], veluti Atheniensium, Corinthiorum, Alexandrinorum, aut illud de βουλαῖς τῶν ἐκκλησιῶν, *conciliis* seu *senatibus ecclesiarum* christianarum, & earum βουλευταῖς, *consiliariis*, a δήμοις earum sic vulgo distinctarum, cum senatibus senatoribusque urbium paganorum comparatione; quasi dubitandum tunc plane non fuisset quin praefecturarum & regiminis ordinum tituli ac nomina, pro subjectae rei locique & temporis discrimine, quasi similes in utrisque satis fuissent. Addit item Origenes, Οὕτω δὲ καὶ ἄρχοντα ἐκκλησίας ἑκάστης πόλεως ἄρχοντι τῷ ἐν τῇ πόλει συγκριτέον, *Praeses, princeps, cujusque per civitates ecclesiae praesidi, principi urbano* (paganorum) *conferendus*; ubi interpres, *Magistratus ecclesiastici cum urbanis magistratibus conferendi.* Et eodem libro Origenes ait lapsos, etsi rite reconciliarentur, nihilominus εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, *in nullum magistratum aut praesidatum ecclesiae Dei* fuisse dein admittendos. Ita tum extra terram tum inter se passim christiani, tam primitivi quam recentiores, disciplinae apostolicae sequaces, *magistrorum, principum, praesidum* titulos habuere, nec obstare omnino interdictum illud a Christo triplex datum crediderunt. De quo, hactenus.

XI Sed vero apud S. Jacobum, in epistola ejus, presbyterorum mentio & quasi officium singulare occurrit, quod hic non praetermittendum: Κακοπαθεῖ[q] τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω· εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω. Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω (libri aliqui habent προσκαλεσάτω & lectio prior MS. ad S. Jacobi consona est) τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ, *Anne malis quisquam in vobis affligitur?* corporis, animi, fortunae malis (ubi Syrus, ܘܐܢ ܐܢܫ ܡܢܟܘܢ ܢܗܘܐ ܒܐܘܠܨܢܐ ואן אנש מנכון נהוא באולצנא *Si homo*, seu *quisquam*, *ex vobis sit in afflictione*; juxta quod ante[r] ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, *in afflictione ipsorum*, reddit itidem ܒܐܘܠܨܢܝܗܘܢ באולצניהון *in afflictionibus ipsorum.* Arabs Erpenianus, *Si quis vestrum sit* في شدّة *in afflictione*; Jaianus ان حصل احدكم في شقا وضرر *Si accidat ut vestrum quis in afflictione sit & calamitate.* Vulgata, *Tristatur aliquis vestrum?* remissius nimis quam oportuit; cum *tristari* simpliciter prae eo quod est *affligi* leviculum esse nemo nesciat; & pauculis ante lineis, ubi Jacobus[s] ipse utitur κακοπαθείας, Vulgata etiam vertat *exitus mali*, quod tristitia multo gravius est; Wiclefius ibi, of yuel goinge out; Rhemenses, velut ex Vulgata, of labour; Wiclefius hic, If ony of you is sorewfull; Rhemenses, Is any of you in heavinesse? Lutherus, Leidet iemand unter euch? *Quisquamne vestrum malum patitur?* Belgae, Is daer yemand onder u in liiden? eundem in sensum; Galli, *Y a il quelcun qui souffre entre vous?* Angli bene versiones nuperas secuti, Is any among you afflicted? sic alii) *oret. An quis tranquillitate animi gaudet?* (Vulgata, *aequo animo est?* Syrus, *Si* ܚܕܐ חדא, Arabs Erpenianus, *Si* فرح Jaianus, *Si* سُرّ id est, *laetetur*; Lutherus, Ist yemand guts muts? Belgae, Is yemandt goets moets? ut Anglis solenne est, Is he in a good moode? Galli hic optime, *qui soit en repos d'esprit*: Non ita Angli, dum, Is any merry? vertunt; uti & alii aliquot simpliciter *laetus, hilaris*, quales sunt non raro quibus non εὐθυμία. Atque seculis quidem posterioribus merry apud nos significavit simpliciter *hilarem*, quod superioribus usurpabatur pro eo qui strenuo, forti, alacri animo, *gaillard* seu cui *pax & concordia animi, & magnitudo cum mansuetudine*[t], ut dixit Seneca. Quemadmodum & Democrito[v] εὐθυμίαν, ἀταραξίαν, seu *animum terrore liberum*, habere, pro summo apud homines bono sumptum est, seu cum *animus movetur placide atque constanter*[x], non sine εὐλόγῳ ἐπάρσει[y] seu *cum ratione elatione*, unde verum gaudium, seu εὐπάθεια, τῇ κακοπαθείᾳ hic contraria: Sed aliud est animi hilaritas vulgaris, aliud tranquillitas ejusmodi, quam hic τῇ εὐθυμίᾳ denotari non est quod dubitemus) *psallat*: Deo gratias agat etiam cum cantu. Veteres Vulgatae versiones versum hunc mire depravarant in *oret aequo animo & psallat*, unde Wiclefius, pre he with patient soule, & seie he a salm. Dein

[l] Origen. in Levitic. Homil. 14. [m] Tertullian. Apologetic. cap. 39 & lib. de Pudicitia, cap. 14. Lib. de Jejuniis, cap. 17, &c. Videsis Desider. Herald. ad Tertull. Apologetic. cap. 39. [n] De fuga in Persecutione, cap. 14. [o] Exhortat. ad Castitatem, cap. 7. [p] Advers. Celsum, lib. 3. [q] Cap. v. 13. [r] Cap. 1. 27. & hic, 10. [s] Comm. 10. [t] De Vita Beata, cap. 3. [v] Apud Ciceronem, lib. 5. de Finibus. [x] Idem lib. 4. Quaest. Tusculanarum. [y] Laertius Diogenes, lib. 7. seu in Zenone.

Jacobus, *An quis in vobis aeger viribus deficit?* quasi moribundus etiam, & animam cito exspiraturus, **is as if he were at the last gasp,** seu **giving up the ghost,** (ita enim ἀσθενεῖ ex sui ipsius tum natura tum usu satis significat; Syrus, ܘܐܢ ܟܪܝܗ ܗܘ ܒܟܘܢ ואן כריה הו & *si aegrotet, infirmetur*; ut Vulgata, *infirmatur quis*; Arabs Erpenianus, وان كان مريضاً & *si sit aegrotus*, seu *languidus*; uti & Jaianus eundem in sensum, وان يمرض Lutherus & Belgae, **ist yemand kranck?** alii *malade, infermo*, **sick.** Certe *aegri, infirmi, aegroti*, vulgo sic simpliciter dictorum, nomen, uti & τοῦ **sick**, & similium, aperte habetur in eis qui quomodocunque κακοπαθοῦσι, de quibus ante locutus est Jacobus, seu qui, cum afflictione, mala qualiacunque, etiam ut valetudinarii, perpetiuntur; in quorum levamen ait *orandum esse*. Et cum aegritudinum genera sint adeo numerosa, leviora, gravia, atque, ut aliqui volunt, nullibi non habeatur aegritudo nisi ubi perfecta corporis sanitas est, nec status medius sic sit admittendus, aequum est ut existimemus tum aegros generaliter sic dictos tum sanos in eis qui κακοπαθοῦσι & ἀθυμοῦσι ante comprehensos, ἀσθενοῦντας vero sumendos pro ἀσθενοῦσι παραπλήσιον[z] θανάτῳ, *infirmatis usque ad mortem*, seu ex summa virium defectione extremove morbi languore moribundis. Et medium in corpore animantis statum non dari, sed aut sanum quodque esse aut cum latitudine varia aegrum & κακοπαθεῖν, autores sunt magni, Aristoteles[a], Avicenna[b], aliique; licet Galenus[c] & sequaces ejus non pauci triplicem faciant statum, adeoque medium. Quin & Hippocrates[d], Ὅ, τι γὰρ ἂν λυπέῃ τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καλεῖται νοῦσος, *Quicquid homini molestiam adfert, id vocatur morbus.* Et jurisconsulti, *Morbus est habitus cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus facit deteriorem.* Sic Labeo[e], & Ulpianus[f]. Sed pergit Jacobus, *Accersat presbyteros ecclesiae, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvum faciet laborantem*, seu *aegrotum* ut verti solet; qua de re mox plura) *& eum exsuscitabit Dominus; & si quae peccata patraverit, remittentur ei.* Qui *presbyteri ecclesiae* hic vocantur, & vertuntur *les anciens de l'Eglise*, & **the elders of the Church**, vocibusque similibus (quae nomina in versionibus ejusmodi sumi solent pro christianorum tantum coetuum presbyteris) sumendi videntur nec de presbyteris solum christianis, nec de solum ordinatis, sed etiam de presbyteris sive christianis, sive Judaicis qualibuscunque, adeoque de זקני השוק (de quibus superius dictum) *presbyteris plateae, privatis, vulgaribus, laicis*, juxta usum vocis illius apud Ebraeos tunc notissimum. Etenim epistola haec catholica scribitur *duodecim tribubus* τῇ ἐν τῇ διασπορᾷ, *quae in dispersione sunt*; ubi Syrus, ܕܙܪܝܥܝܢ ܒܥܡܡܐ דזריען בעממא *quae disseminantur inter gentes*; & Arabs Erpenianus, المتعوقة في السعوب in eundem sensum. Itaque ἐν ὑμῖν, *in vobis* seu *inter vos*, in allatis, ad universos Judaeos sic dispersos, quos *fratres* indiscriminatim passim vocat, tam nondum credentes quam christianos, quantum video, spectat; licet bene moneatur a viro doctissimo[g], in epistola illa esse *quaedam monita omnibus Israelitis* (tam non credentibus quam credentibus) *communia, quaedam proprie pertinentia ad eos qui jam in Christum crediderant. Si*, inqoit[h], *introierit* εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν, *in synagogam vestram, vir annulum aureum habens*, &c ubi vir ille maximus apposite; *Quanquam usus posterior recepit ut* synagoga *de coetu Judaeorum, de coetu vero christianorum* ecclesia *dicatur, tamen &* ecclesiam *saepissime dici de coetu Judaeorum ostendimus ad Matth* xvi. 18. *& contra* synagogam *de coetibus christianis Act.* xv. 21 *& ita omnino sumendam hanc vocem ostendunt verba praecedentia.* Scilicet christianorum & Judaeorum τῆς συναγωγῆς & ἐκκλησίας nominum tunc temporis erat communio. Vide cum locis citatis. Ad fratres igitur suos utriusque generis, sed universos qui dispersi tunc erant, tam non credentes quam credentes, scripsit haec Jacobus, non credentes interim invitans ad fidem. Presbyteri utrisque cujusque speciei inter eos, pro persuasionis discrimine, communes. *Ex omnibus*, inquit ibi Mariana, *aliqui erant christiani.* Sed adjicit; *Nam ad obstinatos in Judaismo* veteri *scripsisse non arbitror.* Monet igitur Jacobus afflictos, ut orarent; bono autem animi adeoque corporis habitu statuve fruentes, ut psallerent. Dein adjicit illud de presbyteris accersendis ἀσθενοῦντι, seu *ei cui vires prorsus deficiunt*, quasi moribundo; quales etiam *mortuos* vocat Raimundus Lullius, ubi loquitur[i] de *suscitatione mortuorum* per quintam suam essentiam, scilicet *illos de quibus*, ut ait ille, *ultimate desperatur, ita quod a medicis & a vitae actibus sunt derelicti, in tantum quod etiam sensibus non utuntur.* Juxta quod etiam veteres dicere solebant eum qui contra omnium exspectationem convaluerat, ἐξ ᾅδου *ab inferis* rediisse; & nos hodieque, **he was at death's doore.** Τῷ ἀσθενεῖν vero & ἀσθενείᾳ statum ejusmodi seu imbecillitatem summam, **no strength**, denotari, facile etiam est elicere ex aliis epistolarum[k] locis, ubi δύναμις, *vis, robur, potestas*, τῇ ἀσθενείᾳ, *impotentiae, imbecillitati*, etiam summae, opponitur. Et tales ibi innui & a veteribus intelligi, quos Ebraei גוססין vocarunt, nec simpliciter aegros, ut diximus, qui illis vocitati, haud parum confirmatur ex eo quod extremae unctionis sacramentum sic dictum, & maxime loco hoc fundatum, talibus, aut qui statui ejusmodi, utpote in articulo mortis, proximant, nec aliis aegris aut infirmis, in occidentali ecclesia adhiberi soleat; unde rituale Romanum de sacramento extremae unctionis, *Debet hoc sacramentum infirmis praeberi* (non universis, sed) *qui cum ad usum rationis pervenerint, tam graviter laborant ut mortis periculum imminere videatur, &*

[z] Philipp. ii. 27. [a] In Categoriis, cap περὶ ἀντικειμένων. [b] Lib. 1. Canon Fen 1. Doct. 1 cap 1 Lat 2. Arab. [c] De Sanitate tuenda, lib 1 cap 5, &c. [d] Lib. περὶ νούσων. [e] Apud Agellium, lib. 4 cap. 2 [f] L. 1 5. Sed si sciendum D. tit. De AEdilitio edicto. [g] Hugo Grotius ibidem. [h] Cap. ii 2. [i] Lib. de Secretis Naturae, lib. 2, canone 2. [k] 1 Corinth. xv. 43. Rom. v. 6. viii. 3. Ebrae. vii. 16, & 18.

cis

cis qui prae senio deficiunt, & in diem videntur moriturі. Certe igitur *infirmum* in textu sacro, seu ἀσθενοῦντα, more recepto, ut nos, sic interpretantur. Atque ex illa vocis hic notione evanescunt objectiones illae [l], *Quorsum non nisi moribundis, quod curationis causa adhibebatur.* Et, *Jacobus* [m] *omnes infirmos vult inungi: Isti* (pontificii) *non infirmos, sed semimortua cadavera sua pinguedine inficiunt, cum jamjam anima in primoribus labris laborat, vel, ut ipsi loquuntur, in extremis.* Apud Tertullianum quidem Proculus Torpacio Severum [n] Augustum *per oleum aliquando curaverat*; unde existimant ibi aliqui presbyterum eum fuisse; quasi, quia presbyter, oleo curasset Severum. Et de curationibus inter christianos seculis in illis vetustis per oleum plura ibi congerunt scriptores, alibique [o] habent obvia. Etiam a presbytero unico solo, veluti pluralis numeri officium in se sustinente, infirmum ejusmodi, si plures desint, rite inungi pronunciant [p]. In oriente autem idem inungendi hinc ritus adhibitus, sed plerumque non sine presbyteris septem, & subinde etiam leviter aegris, imo & convalescentibus. Oleum ipsum εὐχέλαιον vocant, *precatioleum*, ob preces unctioni jungendas. Atque de ejusdem illic consecratione, etiam & administratione, haud parum ab occidentis usu diversa, sed interim hoc loco, atque evangelico illo [q] apostolorum cum oleo curandi facultate, fundata, plurima occurrunt in Euchologio & Simeone Thessalonicense aliisque Graecis apud Petrum Arcudium [r] & Jacobum Goarum [s]; quos, si placet, consulas. Et perquam obvia est ad S. Marcum, & in tractatibus de sacramentis, olei hujus sancti, utpote ab episcopo in occidente, sed tam ab presbyteris quam episcopo in oriente, consecrandi, ut necessarii apud pontificios assertio, uti & apud reformatos improbatio non infrequens.

XII. Certe apud Ebraeos ipsos veteres nihil comperio de oleo inungendis, ex ritu recepto, aegris, sive moribundis sive aliis, nisi id quod statim ostendemus de claudendis per oleum oculis illuc spectare videatur. Jam mortuos in sepulturam inungi, familiare fuisse tam Judaeis quam Romanis Graecisque certum est. Caeterum moribundo, ante ipsum animae exitum, non tactu, nedum pressura digitorum, utcunque leviuscula quidem, fas regulariter apud Ebraeos erat oculos claudere; ne inde qui sic clauderet adeo infirmo mortem forte acceleraret. Mortuo claudi ab astantibus, maxime propinquis, oculos, etiam apud Graecos & Romanos fuisse in usu, testimonia habentur satis obvia. Et forsan ex humanitate passim & semper in more est positum. Moribundis autem, seu adeo aegris ut animam essent quasi jam exhalaturi, adeoque ante mortem, oculos claudi, non ita crebro expressius apud illos occurrit. Visum est nonnullis, de usu illo capiendum esse quod ex Varronis reliquiis habetur de lege sive Maeuia sive Maevia apud Nonium Marcellum. *Sugillare*, inquit, *obcludere*; *Varro Geminis* (dramate ejus sic dicto) *contra lex Maenia est* (legunt aliqui *Maevia*) *in pietate, ne filii patribus luci claro sugillent oculos.* Ubi Antonius Augustinus [t], *Hoc est, ne oculos claudèrent; quod per translationem fortasse dictum est, videlicet ne mortem eorum maturarent.* Si ita, certe testimonium hoc est, ante etiam a filiis oculos parentum moribundorum claudi esse solitos, uti etiam & postmodum & ante ab aliis. Sed aliter [v] multo intelligitur lex illa; Joanne Kirchmanno interim cum Antonio Augustino consentiente [x]. Sane & quod Cynthiae umbra in Propertii somnio illi dixit, juxta editiones vetustiores [y],

At mihi non oculos quisquam inclinavit euntes:
Unum impetrassem, te revocante, diem.

morem illum sapere videtur. *Oculi euntes*, sunt animam exspirantis, necdum mortui. Sed in recentioribus, ex Josephi Scaligeri MS. legitur *inclamavit euntes*; ubi *tangit morem*, inquit ille, *claudendi oculos morientis cum inclamatione nominis illius.* At vero inclamationis ejusmodi meminit Servius Honoratus [z] (unde a scriptoribus sumi solet, quasi universim veteribus in usu) ut opinionis tantum quorundam; *eorum mortuorum nomina ter vocari qui in aliena terra dimittuntur*, juxta illud de Polydoro ibi,

——*animamque sepulcro*
Condimus, & magna supremum voce ciemus.

atque illud alibi [a],

Tunc egomet tumulum Rhoeteo in littore inanem
Constitui, & magna manes ter voce vocavi.

Atque ita de jam mortuis, nec interim omnibus, nec de oculis, ut videtur, euntibus fuerit intelligendum. Sed si *inclinavit* apud Propertium retineatur, & advertatur pentameter, quo innui videtur, etiam oculos illo, euntes licet, ad occlusionem inclinante, eamque revocante, unum saltem vitae nihilominus diem potuisse insuper impetrari, haud ita dissonum est ut de moribunda se (juxta morem) nondum mortua Cynthiam locutam esse arbitremur. Illud item huc spectat a Polynice, ex vulneribus moribundo, Jocastae matri suae dictum, ut nuncius apud Euripidem [b] refert,

Συνάρμοσον δὲ βλέφαρά μου τῇ σῇ χερὶ,
Μῆτερ (τίθησι δ' αὐτὸς ὀμμάτων ἔπι)
Καὶ χαίρετ'· ἤδη γάρ με περιβάλλει σκότος.

Conde seu *compone palpebras meas tua manu, Mater (oculis autem ipse imposuit* manum) *Et valete, jam enim circumstant me tenebrae.* Uti & illud Lucani [c] de Argo animam efflaturo,

——*vox fauces nulla solutas*
Prosequitur: tacito tantum petit oscula vultu,
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.

Quin & forsan Penelopes illud ad Ulyssem [d],

Respice Laertem: ut jam sua lumina condas,
Extremum fati sustinet ille diem.

[l] Beza ad Jacob. v. 14. [m] Calvin. Institut. lib 4. c. 19. [n] Ad Scapulam, cap 4. [o] Vide Baron. tom 1. ann. 63 § 13, &c. [p] Cap. 14. Quaesivit, extra tit. De Verb. significat. [q] Marc vi 13. [r] De Concordia Eccles Orient. & Occident. lib 5. [s] In Euchologium, pag 458, &c. [t] De Legibus & Senatusconsultis. pag 107 & videsis J. Meursium, lib. de Funere cap 3. [v] Jacob Gutherius de Jure Manium, lib. 1 cap 13 [x] De Funeribus Romanis, lib. 1. cap 6. [y] Lib. 4 Eleg. 7. [z] Ad Aeneid 3. [a] Aeneid 6. [b] In Phoenissis, Act 5. [c] Lib. 3. [d] Ovid. Epist. 1.

Jam

Jam moribundo lumina condas. Accedat quod Valerius Maximus [e] narrat de summae apud Ceienses (Graeciae insulanos) dignitatis foemina, quae postquam venenum cicuta temperatum, mori cupiens, hauserat, *cum jam visceribus rigorem & cordi imminere esset locuta, filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit.* Et antiquissimus idem mos est apud Homerum, ubi Agamemnon, inter mortuorum umbras, Ulyssi caedem suam miseram narrans & facinora Clytaemnestrae, *impudentissima secessit*, inquit [f], *ipsa*,

———οὐδέ μοι ἔτλη ἰόντι περ εἰς ἀΐδαο
Χερσὶ κατ' ὀφθαλμοὺς ἑλέειν, σὺν τε στόμ' ἐρεῖσαι·

nec quidem voluit mihi eunti ad inferos manibus oculos concludere, atque os componere. Ubi Eustathius, Ἐχωρίσθη μου νόσφι γενομένη, καὶ μὴ τὰ ὅσια ἐπ' ἐμοὶ τελέσασα, *Secessit a me, nec justa mihi* sic eunti *peragens*. Etiam ipse Deus O. M. ad Jacobum in AEgyptum descensurum [g], *Ego tecum in AEgyptum descendam*, (unde Ebraeis receptum [h], כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם *Quotiescunque in exsilium acti fuerint* seu *migraverint Israelitae, majestas divina eos comitatur*) *& ego te inde reducem faciam; & Joseph* ישית ידו על עיניך *ponet manum suam (manus suas) super oculos tuos.* Ubi in *Baal Haturim* & in bibliis Garaianis adnotatur, יעצים עיניך בשתבות הבטיחו ש"א ימות בחייו *Claudet oculos tuos; unde fiduciam ei dedit, Josephum non moriturum illo superstite.* Et Aben Ezra, *Et ponet manus super oculos tuos*, id est, כמנהג כי במותך כנהג החיים עם המתים *In morte tua Quoniam ita obtinuit mos inter vivos & mortuos.* Hugo Grotius, *Quod sugillare oculos dicunt Latini* (ut in ante notato e Nonio) *id officium parentibus morituris exhibebant liberi.* Videsis Joannem Drusium in Miscellaneis [i]. Caeterum Ebraei de claudendis moribundi oculis ad hunc modum [k], אין מעצמין את המת בשבת ולא בחול עם יציאת נפש והמעצים עם יציאת נפש הרי זה שופך דמים: *Non claudunt morientem* (neutiquam claudendi sunt morientium, scilicet moribundorum, oculi) *nec sabbato nec die aliquo profesto* (non omnino) *tempore* seu *momento quo exhalaturus est animam*; seu potius *cum* aut *in exitu, discessu, animae. Et qui claudit in exitu animae, effundit is sanguinem*, id est, homicidii reus est. Tam Gemara quam Misna ibi idem habet cum ת"ר adjecto, seu *Rabbinorum est disciplina.* Rationem addunt, שבטורח מיעט בקרב מיתתו *Quoniam motu leviculo acceleratur mors ejus.* Exemplum item habent, משל לנר שכבה והולכת אדם כניח עצבו עליה מיד כבתה *Instar candelae exstinguibundae, in quam si quis manum suam imposuerit, statim exstinguitur.* Atque in morientibus, seu aegris usque ad mortem, mollissime hanc in rem habendis, perquam erant soliciti. Unde, juxta Talmudicos veteres, Maimonides [l], הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר אין קושרין לחייו ואין פוקקין נקביו וגו׳ *Jam exspiraturus*, seu *qui in articulo mortis est, censetur ut vivus undiquaque. Non colligant maxillas ejus*, ne hiatu oris deformis fiat, *excrementa ejus non sistunt*, &c. Nec quidquam ei tactu faciendum עד שעה שימות *usque ad ipsum tempus quo mortuus est.* Addit etiam, הנוגע בו הרי זה שופך דמים *Qui ipsum* tunc *tetigerit reus est homicidii.* Et dein, המאמץ עיניו עם יציאת נפש הרי זה שופך דמים אלא ישהא מעט שמא נתעלף: *Qui oculos ejus in ipso exitu animae clauserit, reus est homicidii. Adeoque exspectandum est paululum, ne inde vita, quae etiam tunc qualiscunque reliqua, deficiat.* Eadem habentur in *Abel Rabthi* [m] qui vocatur *Masseceth Shemachoth*, & velut extravagans est in Talmude Babylonio. הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר וגו׳ *Qui jam exspiraturus est habetur ut vivus, omnimodo in sensu*, &c. Nec res quaepiam illi molestiam ullam inferat, nec quidem quis eum tangat, עד שעה שימות שנאמר עד אשר לא ירתק חבל הכסף *Usque dum mortuus fuerit, juxta id quod dicitur* [n], *Antequam rumpitur funiculus argenteus.* Et paulo post, אין מאמצין את עיני הגוסס הנוגע בו ומזיזו הרי זה שופך דמים *Nec oculos ejus* claudendo *figunt. Qui eum tetigerit, & ullatenus commoverit, homicida est.* Ita Rabbi Jacob Ben Asher in *Arba Turim* [o]; ita alii. Receptior scilicet de moribundorum statu & cura sententia ejusmodi erat. Sed vero in Talmude Babylonio, ad Misnam jam allatam, ubi Misnae quidem sententia generalis de non claudendis ei ante spiritus exitum oculis expressim etiam in Gemara habetur, statim sequitur hoc de claudendis per oleum oculis in nonnullis editis; תני רשב"ם אומר הרוצה שיתעצמו עיניו של מת נופח לו יין בחוטמו ונותן שמן בין ריסי עיניו ואוחז בשני גודלי אצבעותיו והן מתעצמין מאליהן: *Legitur etiam* seu *disciplina habetur, Rabbi Rashbam docuisse, si quis vellet oculos morientis claudere, insufflandum illi vinum in nares ejus, & imponendum oleum* seu *unguentum inter palpebras oculorum ejus, atque digitos ejus prehendendos pollice suo utroque, indeque sponte clausos illos fore.* Ubi Glossa, ואוחז בשני גודלי רגליו ועצרן באצבעותיו *Et prehendit binos pollices pedum ejus, & claudit eos digitis suis.* Pessime hic habent editi aliquot עיניו של מת pro עיניו של בת & גודלי pro גודלי. Et quisnam hic *Raschbam* (quod abbreviatura est sive ꝭ *R. Simeon*, sive *Samuel*, sive *Solomon Ben Meir*, aut alicujus alius parentis ab *M* incipientis) nondum satis didici. Forte Rabbi Simeon Ben Menasia, a Maimonide [p] inter Gemaricos memoratus. Sed in editionibus correctioribus legitur רבי & רשב"א שמעון בן אליעזר *Rabbi Simeon Ben Eliaezer.* Utcunque autem, ex veteri disciplina in Gemaram Babyloniam hoc receptum est. Dum vero loquitur hic tum Misna tum Gemara de non claudendis oculis המת עם יציאת נפש *morienti in ipso animae exitu*, (qui plane sumendus pro eo qui גוסס *jamjam exspiraturus* magistris dici solet) proxime adjicitur illud ꝭ Rashbam hic, seu Simeon Ben Eliaezer, de מת *moriente*, adeoque nec forte de alio morientium genere capiendum quam quod *moribundorum* nomine, id est, hactenus vivorum, in Misna & Gemara verbis illis proximante palam venit. Atque si ita res capiatur, certe ex disciplina veteri circa moribundos, quae pro locorum seculorumque discrimine, uti alia non

[e] Lib. 2. cap 6. §. 8. [f] Odyss. Λ. [g] Genes. xlvi 4. [h] R. Menahem Recanatensis ibidem, פ"ו [i] Lib. 2. cap 1. [k] Misna tit. *Sabbath*, cap. 23. fol. 151, 2. Gemara & Glossa ibi. [l] Halach. *Abel* seu *de Luctu*, cap. 4 §. 5. [m] Cap. 1. [n] Ecclesiastic. xii. 6. [o] Tit. *Jore Deah*, cap. 339. [p] In Praefat. ad tit. *Zeraim*.

pauca,

pauca, aliter aliterque se proculdubio habuit, sequetur ira, oleum, & digitorum appositionem, in ipso spiritus exitu, adhibere, fas etiam ex more fuisse. An de jam mortuis, & veluti pollinctorum opera, an de hactenus vivis, adeoque clinicorum cura, res haec de oleo palpebris sic instillando capienda fuerit, ex verbis ipsis palam satis non est. Sed vero nemo nescit, temporis esse crebro latitudinem, seu, velut crepusculum, vitam ac mortem in confinio utriusque dubiam, sub ipsum spiritus exitum, eamque ejusmodi ut mortuusne an adhuc vivus sit aeger dubitetur, sed interim plane aut velut statim moriturus, aut etiam pro mortuo, tametsi nondum discesserit anima, merito censeatur. Et veterem nemo nescit quaestionem illam, utrum τὸ mori vitae tunc discedenti an morti succedenti tribuendum esset. Qua in re Plato[q] nec vitae illud nec morti assignavit, & τὸ ἐξαίφνης seu *momentaneum* quid per se, & τὴν ἐξαίφνης φύσιν *repentinam naturam*, nuncupari voluit. Et de inungendis quidem mortuorum, adeoque pro mortuis habitorum, cadaveribus, ut apud Graecos & Romanos obvia sunt testimonia, ita etiam apud Ebraeos[r]. De eo scilicet quod est μυρίζειν εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν[s], *ungere in sepulturam*. Anne vero ex Talmudicis hisce locis quid haberi possit ad explicandum illud S. Jacobi de inunctione, viderint perspicaciores. Cum autem extremae unctionis usus tam in oriente quam in occidente non solum ex hoc S. Jacobi loco derivari soleat, verum etiam ex illo S. Marci[t] de duodecim Christi discipulis, cui donum singulare, per quod ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀῤῥώστους, καὶ ἐθεράπευον, *ungebant oleo multos aegros, & sanabant*; certe ut apud Jacobum ἀσθενεῖς ita apud Marcum ἄῤῥωστοι eodem sensu pro *aegris* usurpantur, id est, perquam imbecillibus, & viribus quasi omnimodis carentibus, nec pro qualitercunque morbosis seu aegrotis. Et ut synonyma ἀσθένεια & ἀῤῥωστία passim habentur, uti & ἀῤῥώστημα, quemadmodum in horum oppositis sunt εὐσθένεια & εὐρωστία pro *virium integritate, robore corporis infracto, sanitate*, ut apud Hesychium. Et Suidas, Ἀῤῥώστημα νοσήματος διαφέρει. Ἀῤῥώστημα μὲν γάρ ἐστι νόσημα μετ' ἀσθενείας· τὸ δὲ νόσημα, οἴησις σφοδρὰ δοκοῦντος αἱρετοῦ, *Imbecillitas a morbo* (unde aegri fiunt) *differt. Etenim imbecillitas est morbus cum virium defectione: Morbus autem, opinatio vehemens ejus rei quae videtur expetenda*; quae verba, ut reliqua ibi sequentia, dicta sunt de animi morbis ac imbecillitate, ex disciplina Stoicorum, qui eadem habent apud Laertium Diogenem[v]. Sed Cicero ex eadem disciplina, *Morbum*[x] *appellant totius corporis corruptionem; aegrotationem*, (sic vertit ille ἀῤῥώστημα) *morbum cum imbecillitate*. Jam vero & discipulorum unctionem, uti hanc qualemcunque presbyterorum, sequitur unctorum sanitas corporis; quasi illuc omnino, non mortem, nisi ut praeveniendam, spectaret. Id quod perquam est diversum ab unctionis hujusmodi usu, maxime in occidente, sic inde derivato: Vix enim sine mortis, nec praeveniendae, exspectatione, solet adhiberi.

XIII. Quomodo autem & quando donum illud singulare sive sanandi sive inungendi aegros, quales diximus, maxime quasi spiritum per imbecillitatem & virium defectum jam exhalaturos, id est, ἀσθενοῦντας[y] & ἀῤῥώστους (nam de omnigenis aegris haud omnino videtur, juxta jam dicta, intelligendum; nec Marcus ἀῤῥώστους *aegros* seu *imbecilles* simpliciter, sed πολλοὺς *multos* dixit, eos nempe qui, cum medicinam aliam sibi utilem neutiquam reperirent, de salute restituenda desperantes, velut miraculo sanarentur, ac quasi in vitam reduces fierent) quomodo, inquam, aut quando donum hoc sibi nacti fuerint presbyteri dispersorum tempore Jacobi credentium & non credentium, consideratu dignum. Quomodo autem extremae unctionis in christianismo ab eis solum qui & presbyteri ordinati sunt, & sacerdotes etiam vocari volunt, adhiberi solitae usus inde fundetur, scriptores passim pontificii ostendere conantur. Certe dum ait Jacobus, προσκαλεσάσθω *accersat presbyteros*, presbyteros videtur qualescunque, sive ordinatos, sive vulgares nec ordinatos, juxta superius dicta, intelligere, adeo ut juniores, seu vulgi viliores, necdum in ulla presbyterorum classe censendos, ob singularem rei gravitatem seu vires adeo deficientes, id est, ἀσθένειας, ac discessus etiam animae celeris exspectationem, accersendos noluerit. Et advertendum, statim verba illa de presbyteris, oratione, ac inunctione facta, apud S. Jacobum, sequi, Ἐξομολογεῖσθε (codex MS. ille celeberrimus ex oriente in Britanniam pridem allatus, Ἐξομολογεῖσθε οὖν) ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὔχεσθε (MS. ille, προσεύχεσθε, non προσεύχεσθε, ut viro maximo inde notatum est) ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε· πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. *Confitemini ergo* (sic etiam Vulgatae autor, quasi οὖν hic legisset, & consecutio ex praecedentibus pendens sic fuisset adjecta) *vobis invicem* (Syrus, ܚܕ ܠܚܕ חד לחד *unus uni*, seu *alius alii*, uti & Arabes, بعضكم لبعض *alter vestrum alteri*) *delicta* seu *errata* (Vulgata habet *peccata vestra*; & *vestra* hic legere in Graeco & Syrus & Arabes) *Et orate super alterutros* (Syrus, ܚܕ ܥܠ ܚܕ חד על חד *unus super alterum*; & Arabes, بعضكم على بعض *alter vestrum super alterum*) ut *curemini* seu *sanemini*. *Multum valet* (Vulgata *multum enim valet*, uti & Syrus) *deprecatio justi intenta, assidua, efficax*, ex animo profusa. Ex eis quae sic praecedunt de presbyteris accersendis, oratione, & inunctione, consecutio haec seu ratio de mutuo invicem orationis apud universos usu (nihilo insuper sive de presbyteris sive de inunctione iterato) praescribere videtur, quasi res tota in peccatorum confessione, eaque inter se ad invicem[z], & in oratione efficaci, revera consistere voluisset. Accedat jam, haud ita rationi dissonum esse, contextum Jacobi aliter etiam quam ante aut vulgo intelligendum vertendumque. Nimirum forsan illud de presbyteris accersendis spectavit ad moribundo seu pro moriente habito usitatum officium pollincturae adhibendum, illud quod in inungendo cum orationibus sub vitae ejus exitum, sive

[q] In Parmenide, & videsis Agellium, lib. 6 cap. 13. [r] Maimonides Halac Abel, cap 4. §. 1. [s] Marc. xiv. 8. Joann. xii. 7. [t] Cap. vi. 13. [v] Lib. 7. seu in Zenone. [x] Tuscul quaest. lib. 4. [y] Matth. x. 8. Marc. vi 13. [z] Vide hic Erasmum.

verum five creditum, habebatur. Nec imperative fumendum forte προσκαλεσάσθω *accerfat*, fed admiffive tantum, feu ut concedentis dictum: Etiamfi adeo ἀσθενὴς feu *imbecillis* fuerit ut presbyteros, id eft, proximorum ac vicinorum qualefcunque amicos graviores & primores aliquot, ad fe accerfendos voluerit, ut fecum nimirum orarent, & mortuum ex more pollincerent, adeoque etiam pro jam mortuo five oculos claudendo five aliter illum inungerent, nihilominus ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως *precatio fidei* σώσει τὸν κάμνοντα, quod vulgo verfum *falvum faciet* aut *falvabit infirmum*, certe bene reddi poffet *falvum faciet* ipfum etiam *mortuum, pro mortuo* fcilicet *habitum*, feu etiamfi de exitu animae ejus neutiqoam dubitaretur. Ejufmodi ufus imperativi haud ita rarus. Habetur in illo Chrifti apud Joannem[a], Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν, *Solvite, deftruite, templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*; quod plane eft, *Tametfi folveritis*, &c. Ejufmodi funt alia in fcriptura obvia[b]. Simile etiam in illis *efto, detur, admittatur, det*; ut in illo Ovidii, *Vilia miretur vulgus*, &c. Martialis illo[c], de femicinctio,

Det tunicam dives, ego te praecingere poffum.

in eo, *Ruat coelum, fiat juftitia*, & innumeris aliis. Τὸν κάμνοντα autem etiam *mortuum*, nec *infirmum* aut *aegrum*, ut vulgo, denotare poffe palam eft. Hefychius in κάμνει, poft vulgares de *aegro* ac *morbo laborante* fignificationes, adjicit, ἀποθνήσκει *moritur*. Et Suidas in κάμνειν, λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποθανόντων, *dicitur vero etiam de ipfis mortuis*, quibus pro exemplo adjicit, εἴδωλα καμόντων, *umbrae mortuorum*. Ita Etymologicum magnum, Σημαίνει καὶ τοὺς τεθνεῶτας, ὡς εἴδωλα καμόντων, καὶ καμόντας ἀνθρώπους, ἀντὶ τοῦ τελευτήσαντας, ἀποθανόντας, *Significat etiam mortuos, ut in illis, umbrae mortuorum, & homines* καμόντας, *pro eis qui jam e vita difcefferant, & mortuis*. Quod Suidas & Etymologicum, fine autore adfcripto, habent de εἰδώλοις καμόντων, *umbris mortuorum*, ex Homero[d] fumptum eft. Apud eum Achilles Ulyffem ad inferos feu Plutonis regna accedentem cum hifce excipit,

Σχέτλιε, τίπτ' ἔτι μεῖζον ἐνὶ φρεσὶ μήσεαι ἔργον;
Πῶς ἔτλης Ἄϊδόσδε κατελθέμεν, ἔνθά τε νεκροὶ
Ἀφραδέες ναίουσι, βροτῶν εἴδωλα καμόντων;

Infelix, quid majus in mente cogitafti facinus? Undenam audes ad inferos venire, ubi mortui imprudentes habitant, fimulacra feu umbrae hominum καμόντων feu *mortuorum?* Alibi item[e] de Mercurii & comitum ad inferos aditu,

———ἵκοντο κατ' ἀσφοδελὸν λειμῶνα,
Ἔνθά τε ναίουσι ψυχαὶ, εἴδωλα καμόντων.

Pervenerunt in afphodelorum pratum, ubi habitant animae, umbrae mortuorum. Etiam Patrocli fimulacrum ad Achillem[f],

Τῆλέ με εἴργουσι ψυχαὶ, εἴδωλα καμόντων,

Procul me abigunt animae, umbrae mortuorum; ubi Didymus fcholiaftes, Καμόντων, τῶν τεθνηκότων, *mortui voce illa denotantur*. Et Euftathius ibi, Ἑρμηνευτικόν ἐστι τοῦ ψυχαὶ, τὸ εἴδωλα καμόντων, & ὡς ἐν παραλλήλῳ ταῦτα κεῖται, τὸ ψυχαὶ, καὶ τὸ εἴδωλα καμόντων, *Animas* apud inferos *interpretatur fimulacra* καμόντων *mortuorum*, & *invicem fibi pro eifdem habentur*. Sed & mitioribus & magis vulgaribus etiam in fignificationibus, uti aliis, ufurpatur eadem vox apud Homerum alibi, nec raro; fed & in notione jam dicta etiam alibi. Scholiaftes item Ariftophanis, ubi[g] *aegritudine laborare* κάμνειν interpretatur, adjicit, λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποθανόντων, *dicitur vero etiam de mortuis*, exemplo illo εἴδωλα καμόντων adducto. Plataeenfes etiam in oratione fupplice ad Laconas, apud Thucydidem[h], Ἱκέται γιγνόμεθα ὑμῶν τῶν πατρῴων τάφων, καὶ ἐπικαλούμεθα τοὺς κεκμηῶτας (ut in olim editis; fed depravate pro κεκμηκότας, quod etiam ex fcholiafte ibi liquet, qui & ita legebat, nec aliter viri docti) *per patrum fepulcra fupplicamus, etiam & invocamus ipfos mortuos*. Ubi fcholiaftes, τοὺς κεκμηκότας, τοὺς νεκροὺς, (adeoque κάμνοντας) *fignificare mortuos*. Rariffimus vocabuli ufus in literis facris; nec, fateor, illic alibi in hunc fenfum. Sed & Ariftoteli fic, velut vox perquam familiaris ad mortem & mortuos denotandos, adhibetur, ubi[i] de mortuis, qua felicitas five ipforum five fibi fuperftitum amicorum confideranda erat, difputat, & poftquam τεθνεῶτα & τελευτήσαντα pro *mortuo* aliquoties ufurpaverat, pro eodem itidem κεκμηκότα ut fynonymum adhibet. Συμβάλλεσθαι μὲν οὖν τι φαίνονται, inquit, τοῖς κεκμηκόσιν αἱ εὐπραξίαι τῶν φίλων· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ δυσπραξίαι, *Conferre igitur quid mortuis profperi amicorum fucceffus videntur, uti pariter & infortunia*. Nec de fignificatione hac vocis illic unquam dubitatum eft. Et in Juliani Augufti fragmento[k],

Οὐδ' ὅσα νερτερίων ὑπεδέξατο φῦλα καμόντων
Τάρταρος———

Neque quotquot infimorum excepit gentes mortuorum tartarus. Aliis veterum ita eft ufurpata. Certe inter prophetas veteres[l], uti & chriftianos primitivos[m], aliofque, mortuos aliquot feu κάμνοντας, faltem eos qui viderentur mortui, in vitam & fanitatem, oratione efficaci, etiam & aliter, reftitutos legimus; quemadmodum & a S. Petro Tabitham refufcitatam[n], uti & a S. Paulo[o] Eutychum; id eft, a Domino per eos refufcitatos. Et fenfui huic fane favet illud S. Jacobi, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν (feu τὸν κάμνοντα) ὁ Κύριος, *& refufcitabit eum Dominus*. Eadem enim vox ἐγείρω, *expergefacere* & ejufmodi alia per fe fignificans, non raro in novo foedere habetur pro *mortuum refufcitare, excitare, in vitam reducem facere*. Unde ἔγερσις in gloffario *refurrectio*. Simul etiam cum infirmorum fanationis dono illo fingulari, quo difcipulos fuos Chriftus dignatus eft, conjungitur ab eo, νεκροὺς ἐγείρετε, *mortuos excitate*; & poftmodum de refurrectione mortuorum, feu pro mortuis habitorum, ufurpatur[q] in fenfu quidem velut fcripturae proprio. Et Hefychius, ἐγερεῖ, ἀναστήσει, quod refurrectionem a mortuis, aut quafi denotat. Ita *oratione* hic *fidei* etiam mortuus,

[a] Cap. ii. 19. [b] Vide Mortinum Martini Hypotypofeon, lib. 5. cap. 4. Salamanticae 1565. [c] Lib. 14. Epigr. 153. [d] Odyff. Λ [e] Odyff. Ω. [f] Iliad. Ψ. [g] Ad Thefmophoriazoufas [h] Lib 3. [i] Ethic. Nicomach. 1. cap. 11. [k] Part. 1. pag. 548. [l] 1 Regum xvii. 22. 2 Regum iv 34 xiii. 21. [m] Dionyf Carthufian. in fectam Machomet. lib. 4. artic. 14. alii obiter. [n] Act ix 40. [o] Ibid. xx 10. [p] Matth. x. 8 [q] Ibid. xi 5. xiv. 2. xvi. 21. xxvii. 52, 63, & 64. xxviii. 6, 7. Marc. vi. 14. xii. 26. xvi. 6. Luc. vii. 22. ix. 7. xx 37. xxiv. 6. Act. iii. 15. iv. 10. v. 30. xiii. 30, &c.

aut

aut pro mortuo per virium defectum habitus, resuscitandus. Certe qui in presbyteros illos tribuum (ut ex Jacobi epistola liquet) duodecim, aut singulares inter eos christianissimi presbyteros, sanationis tunc ejusmodi donum, adeoque in se, ex eo quod Christi discipulis ita competiit (perinde acsi ex luce solari lumina haud ei disparia sibi terrestres vendicarent) derivare fidentius solent, pari, quantum video, jure etiam & mortuorum resuscitationis facultatem tum presbyteris illis tum sibi, velut ex praestituto, tribuere possent. Et locutionis commutatio ejusmodi, ut quem ἀσθενοῦντα adeo pauculis ante verbis vocasset Jacobus, eundem jam (quasi idem undiquaque ipsum nollet) τὸ κάμνοντα nuncupet, innuere videtur hoc aliud & gravius quidquam significare, maxime cum articulus (de cujus vi disputationes sunt obviae) adjiciatur, *ipsum etiam mortuum*, aut pro mortuo & pollincendo plane habitum. Sed nihil hic definimus: Ut perspicacius, quae attulimus, considerentur, tantum proponimus, ingeniosioribus ea libenter submittentes.

CAP. VIII.

- **I.** *De natalibus eorum qui rite in synedrium sive magnum sive vigintitriumvirale cooptarentur.*
- **II.** *Afferuntur nonnulla quae suadere videantur, tantum sacerdotali & Levitico generi in synedriis locum fuisse legitimum.*
- **III.** *Expenduntur illa, & ad Talmudicorum mentem explicantur.*
- **IV.** *Usus & mores Ebraici illam circa rem. De judicibus a Josaphato constitutis, & mira Syri & Arabis ab origine reliquisque versionibus illic discrepantia.*

De dignitate civili singularique in synedria qualiacunque cooptandorum, id est presbyteratus, gradu qualicunque, tam per ordinationem solennem, eamque variam, conferri solito, quam per existimationem & praestantiam aliquam apud vulgus citra ordinationem ejusmodi adquisito, adeoque de Ebraeorum presbyteris omnimodis, eorum nomine diversimode tributo, & creatione, capite superiore actum est. Sequitur ut, juxta institutum, de eorum natalibus, vitae genere, & de reliquis eos ab aliis non admittendis rite discriminantibus videamus. Quod ad natales eorum spectat; cooptandi in synedrium, sive magnum sive vigintitriumvirale aliquod, debuere esse sanguine puro, sive Sacerdotes, sive Levitae, sive e reliquis qui generali nomine Israelitarum venire solent, ad excludendos proselytos etiam justitiae, nedum domicilii, Mamzeres, prophanos, libertinos, servos, ac universos horum alicujus sanguine inquinatos. Et quamvis initia sua habuisse dicitur synedrium magnum per selectionem factam e singulis tribubus, juxta superius ostensa, nihilominus, sequentibus in seculis, surrogandi in demortuorum semotorumve locos, non ita e tribubus, per sortes aliquas successionis aliterve, singulis necessario selecti erant, sed ex eis qui aliter idonei, puro, ut diximus, essent sanguine, sive sacerdotes sive Levitae, sive e reliquis tribubus quiquam. Misna de judiciis capitalibus agens [a], id est eis quae synedriis jam dictis erant propria, אין הכל כשרין לדון דיני אלא כהנים לוים ישראלים המשיאין לכהונה. *Cuncti judiciis capitalibus idonei non sunt. Illi tantum idonei qui sint sacerdotes, Levitae, Israelitae, atque ex hisce etiam ii qui adeo puro sint sanguine ut nuptiis sacerdotalibus fuerint idonei.* Et de puritate hic sanguinis, qua sacerdotum nuptias respicit, fusius alibi [b] disserimus. Ex istis Maimonides [c], אין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים לוים וישראלים המיוחסים הראוים להשיא לכהונה שנאמר והתיצבו שם עמך בדומין לך בחכמה וביראה וביחס: *Haud constituebant in synedriis* jam dictis *alios praeter sacerdotes, Levitas, & Israelitas genere nobilissimo* seu *sanguine purissimo, & quorum filiae legitime sacerdotibus copulari possent, juxta id quod scriptum est, Faciesque eos ibi stare tecum* (verba sunt [d] numinis ad Mosem de septuaginta collegis adsciscendis) *scilicet in sapientia, timore, genere, tibi similes.* Alii illic [e] עמך *tecum* interpretantur per ביוחסין כמותך *genere nobilissimo, qualis ipse es.* Addit ibi Maimonides, מצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולוים שנאמר ובאת אל הכהנים הלוים ואם לא מצאו אפילו היו כולם ישראלים הרי זה מותר: *Etiam in praecepto habetur ut admittantur in synedrium magnum sacerdotes & Levitae, juxta id quod legitur [f], Et accedes ad sacerdotes Levitas,* seu *Levitici generis*; quod ad synedrium magnum attinuisse inferius ostendetur. *Sed tametsi ex illis nullus ibi fuerit, sed universi collegae ex Israelitis constarent reliquis, id satis legitimum habebatur.* Sequitur enim in textu illo, ואל השפט *& ad judicem*, qualemcunque ex Israelitis puris, unde *Sepher Siphri* ibi, ואל השופט זהו שאמרנו אף על פי שאין בו כהנים ולוים כשר: *Et ad judicem; inde est quod dicimus, Etiamsi deessent ibi sacerdotes & Levitae, synedrium fuisse satis legitimum* Summa demum est, receptissimum apud Talmudicos haberi, non minus universis, non optimo natalium puriorum jure conspicuis, sive sacerdotali sive Levitico sive Israelitico genere, praeclusum esse in synedrium tum magnum tum vigintitriumvirale quodlibet aditum, quam Israelitis qualibuscunque, quantum ad natales puris, si alia nentiquam obstarent, inter eligendum & cooptandum patuisse.

II. Injici autem hic solet scrupulus; non dico adversum illud quod de proselytis, libertinis, profanis, Mamzeribus, reliquisque haud puro sanguine Israelitis praecludendis dictum est. Nam eam in rem viget Talmudicorum expressior consensus, juxta jam allata. Neque omnino obstat, quod Semaiah & Abtalion, alter princeps synedrii, alter pater (quod & inferius apertius ostenditur) Senacheribi proselyti posteris (ut credi-

[a] Tit. *Sanhedrin*, cap. 4. Gemar. Babylon. ibi fol. 32, 1. 36, 2. & vide Alphesium, tom. 3. fol. 283. [b] De Successione in Pontificatum, lib. 1. cap. 2. 3. & in Uxore Ebraica, lib. 1. cap. 7. [c] Halach. *Sanhedrin*, cap. 2. § 1. Maimon. Praecept. affirmat. 97. [d] Numer. xi. 16. [e] Gloss. ad tit. *Kiddushim*, cap. 4. fol. 76, 2. [f] Deut. xvii. 9.

tum

rum est) oriundi fuerint. Nam matre nati sunt Israelitica, adeoque sanguine fuere satis hanc ad rem pro defaecato babito, nec inter proselytos censendi. Et de natalibus ejusmodi nos affatim alibi. Abraham Zacuthius [g]; *Semaiah & Abtalion* היתה אמם מישראל כדי שיוכלו לדון *ex matre erant Israelitica, adeoque fas fuit eis* in synedriis *judicare*. Sed quod ad illos spectat, temporis est haud parum inclinantis apud Ebraeos imperii. Etiam temperamenta seu exceptiones, pro locorum ac seculorum in rebus ejusmodi (quae pro arbitrio eorum qui rebus praeessent admittebantur, nec expresso juris divini praecepto aliquo nixa, aliter atque aliter se habere potuere) discrimine, non raro evenere quae regulis aliter generatim receptis refragarentur. De illis autem proselyti posteris plura inferius ubi de continuatione synedriorum agitur. Quod autem parile omnimodorum tam Israelitarum, quales diximus, quam sacerdotum Levitarumque (perinde ac si diceres in reipublicae christianae idiotismo, tam laicorum quam ecclesiasticorum) admissionis jus spectat; occurrunt nonnulla quae illud quidem impugnare videantur. Partim in sacris literis, partim apud Talmudicos aliosque Ebraeos, ac partim demum in christianorum scitis Quod ad sacras hic literas attinet; legitur illud in Deuteronomio [h]; *Si res aliqua difficilis apud te in judicio nata fuerit*, &c *Surges & ascendes ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus veniesque* אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו' id est, *ad sacerdotes Levitas & ad judicem qui erit in diebus illis, & inquires, illique indicabunt tibi verbum judicii. Et tu agere debes juxta verbum illud quod annunciaverint tibi de loco illo* (Vulgata; *& facies quodcunque dixerint qui praesunt loco) quem elegerit Dominus*, &c. *Vir autem ille qui egerit procaciter nolueritque audire sacerdotem, qui stat coram Domino Deo tuo ut ibi ministret, aut judicem, etiam morietur vir ille*, &c. De synedrio magno hic verba fieri passim sumitur [i], ubi *sacerdotes Levitae & judex* memorantur velut ii qui semper in eo locum haberent. Verba illa *ad sacerdotes Levitas* seu ut Judaei Hispanienses, *a los sacerdotes los Levitas*, Ebraeis sonant [k] אל הכהנים שיצאו משבט לוי *ad sacerdotes e tribu Levi oriundos* seu *sacerdotes Levitici generis* (ut habet Vulgata) quod & dictum volunt non aliter atque *sacerdotes filii Levi* [l] atque ideo ut sacerdotum quorum dignitas ex jure primogeniturae nata paulo ante fuerat in usu, ratio hic haberetur nulla. Sic intelligo Abenezram ubi ad hunc locum sacerdotes ait fuisse etiam qui non ex tribu Levitica. *Quam vellem indicasset eos* ait J. Drusius [m]. Similis locutio alibi [n]; *Non erit sacerdotibus Levitis & toti tribui Levitarum pars & haereditas inter Israel.* Item de plaga leprae [o], *facietis juxta omnia quae docuerint vos sacerdotes Levitae*, seu *Levitici generis*, seu τῶν Λευιτῶν *Levitarum*, seu οἱ Λευῖται quemadmodum Graeci bisce aliisque in locis [p], vertunt. Syrus autem in loco illo priore de sacerdotibus Levitis disjunctive transfert ܠܘܬ ܟܗܢܐ ܐܘ ܠܘܬ ܠܘܝܐ *ad sacerdotem aut ad Levitam*. Sed Arabs Erpenianus, الي الايمة اللاويين *ad sacerdotes Levitas* uti aliis in locis similibus; Jaianus ad sacerdotes والي اللاويين *& ad Levitas*. Etiam eodem in libro [q]; *Stabunt ambo homines illi inter quos est controversia coram Domino in conspectu sacerdotum atque judicium qui fuerint in diebus illis.* Alibique [r], *Labia sacerdotis custodient scientiam & legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* Atque apud Ezekielem [s], de sacerdotibus Levitis seu Levitici generis (ubi tamen Vulgata habet *sacerdotes & Levitae)* legitur, *Et in controversia ipsi stabunt ut judicent in judiciis meis, & judicabunt ipsam.* Quibus, de sacerdotibus, dictis, id adjiciatur quod de tota ipsa tribu Levitica habetur in benedictionibus illis Mosaicis [t]; יורו משפטיך ליעקב ותורתך ישראל *Ipsi docebunt Jacob judicia tua & Israel legem tuam*, ubi in Vulgata praetermittitur יורו quod τῷ *docebunt* seu δηλώσουσι, id est, *manifestabunt* aut *aperient* respondet. Jam vero ad hunc locum observanda sunt quae tum interpretes Ebraei Chaldaicique, tum Talmudici, velut sacro sermone satis indicata, adferunt. Paulo ante praecedunt ibi de Levi; *qui dixit patri suo & matri suae, non vidi eum, & fratres suos non agnovit, neque filios suos cognovit*, Onkelus ibi; *qui patris & matris suae non est misertus* כד חבו מן דינא *quando rei fuerunt judicii*, quod in paraphrasi Hierosolymitana expressim refertur ad judicium illud [v] de Thamaris ac Judae concubitu. Non quod aut hic pater aut illa mater Levi, qui plane Judae frater fuit, cui Thamar nurus: Sed perinde ac si eo in judicio Levi, veluti ante alios judiciis etiam tunc designatus, adeo prudenter atque animose se gessisset, nulla nempe personarum dignitate ab officio judicis recto deflexus, ut pro eo qui ob justitiae amorem singularem, nec matris nec patris rationem habens, merito judiciis praeficeretur. Quod adjicitur illic de *fratribus*, ad poenam qua vitulum aureum colentes a Levitis [x] afficiebantur; quod de *filiis*, ad sacram de Zimri & Cozbi a Phineeso ex ea tribu ac sacerdote hasta transfixis historiam trahunt etiam Hierosolymitani. Quod ea de re habent alii [y], qui velit, consulat. In poena autem cultus vituli, fratres intelligunt tantum uterinos; qui ita non Levitae. Nam totam aiunt tribum hanc a cultu illo abstinuisse; quod & eliciunt e sacro sermone illo. Atque e receptis de Levitarum ejusmodi sub ipsis reipublicae Ebraicae initiis judicandi tum frequentia tum integritate, pro eo quod supra e Deuteronomio citatur יורו וגו' *docebunt judicia tua*, substituitur apud Onkelum כשרין אילין דילפון דינך ליעקב *Digni sunt isti*, seu *ante alios idonei, qui doceant judicia tua Jacob*, & in paraphrasi Hierosolymitana, כשרין אינין דילפין סדרי דינך לדבית יעקב *Digni sunt isti qui*

[g] *Juchasin*, fol. 18. 1. & vide R. Gedaliah in *Shalsheleth*, fol. 25. 2. [h] Cap. xvii. 8. [i] Abarbinel in *Pirush Tora*, fol. 363 b. & 365 b. Munster. ibid. Petr. Galatinus, lib 4. cap 5. & Magistri passim. [k] Jarch. & Abenezra ad Deut xvii. 8 & Paraph Jonathani tributa. [l] Deut. xxi. 5. [m] Ad difficiliora loca Deuteron. lxxvii. sed & vide Abenezr ad Deut xxi 5. [n] Deut. xviii. 1. [o] Ibid xxiv. 8. [p] Ezekiel. xliv. 15. Josuae viii 33. [q] Deuter. xix 17. [r] Malach ii 7. [s] Cap. xliv. 15, & 24. [t] Deuter. xxxiii. 10. [v] Genes. xxxviii. 24, &c. [x] Exod xxxii. 26, &c [y] Vide *Sepher Siphri*, col. 243. Jarchium ad Deuter. xxxiii. Abarbinel *Pirush Tora*, fol. 414. *Bechai*, fol. 440 col. 4, &c.

doceant

doceant ordines judiciorum domui Jacob, quemadmodum etiam in ea quae Jonathani tribuitur. Vetustus item autor[z] ibi, יורו משפטיך ליעקב בלבד שכל הוריות אינן יוצאות אלא מפיהם שנאמר ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע ריב אילו ריבי פרה וריבי סוטה וריבי עגלה נגע אילו נגעי אדם ונגעי בתים ונגעי בגדים : *Verba illa, docebunt judicia tua Jacob, denotant universa documenta* seu *dogmata non aliunde quam ex eorum* Levitarum *ore manasse; juxta illud etiam quod scriptum est, juxta verbum* aut *os eorum*, seu *in ore eorum* (quod de *sacerdotibus filiis Levi* dicitur[a]) *erit omnis causa & omnis plaga* (id etiam in Vulgata vertitur, *Ad verbum eorum omne negotium, & quicquid mundum vel immundum est, judicetur*; a Graecis, πᾶσα ἀντιλογία κ̀ πᾶσα ἁφὴ, Chaldaeis autem, *Ad verbum eorum sit* כל דין, id est, *omne judicium & omnis plaga leprae.* Sed ad Ebraea redimus) *Causae nomine intelligitur causa de vaccae rufae*[b] *sacrificio, causa de uxore a viro zelotypo in judicium deducta*[c], *causa de vitula decervicanda; nomine autem plagae, plagae hominis, plagae aedium, plagae vestium* Sic ille. Alius item[d]; יורו משפטיך שיהו כל ההוראות נהגות על פיהם כענין שנאמר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט על פי התורה אשר יורוך ותורתך לישראל על פי התורה אשר יורוך : *Docebunt judicia tua, quoniam omnia dogmata* seu *documenta per eorum os tradita sunt, veluti in eo quod dicitur*[e], *Et venies ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem*, &c. *Juxta legem quam docebunt te. Etiam & per legem tuam indicatur hic illud, Juxta legem quam docebunt te.* Alibi etiam non raro, ad dignitatem sive Levitarum sive sacerdotum in judiciis singularem denotandam, verba illa benedictionis Mosaicae a Talmudicis[f] afferuntur. Adducitur huc & illud de consistorio sacerdotum sic dicto apud Philonis[g] interpretem. Josephus item adversus Molonem[h], de sacerdotibus, idque velut ex Mosaica institutione; Τέτοις δ' ἦν κ̀ τ̃ νόμε κ̀ τ̃ ἄλλων ἐπιτηδευμάτων ἀκριβὴς ἐπιμέλεια. καὶ γὸ ἐπόπται πάντων, κ̀ δικαςαὶ τ̃ ἀμφισβητεμένων, κ̀ κολαςαὶ τ̃ κατεγνωσμένων οἱ ἱερεῖς ἐτάχθησαν, *Apud hos autem & legis & aliorum studiorum cura fuit summa. Inspectores enim rerum omnium, atque judices dubiorum, & punitores damnatorum constituti sunt sacerdotes.* Atque ex hisce proculdubio invaluit opinio illa Mahumedanorum, septuaginta viros sive ipsos qui primum, ut superius ostenditur, Mosi ex numinis jussu, adsciti sunt, sive qui ante cum eo in montem[i] ascenderant, e tribu Levitica fuisse universos. Hos an illos innuerit impostor ille Mahumedes ubi historiam sacram de vitulo aureo, pro more suo, res & tempora discriminanda perperam confundens, interpolat, non satis liquet. Atqui ait, Mosem e monte cum tabulis descendisse, واجتبا موسي من قومه سبعين رجلاً *Et*[k] *elegit Moses septuaginta viros ex coetu suo*, quod explicat paraphrastes ille eximius Mahumedes Ben Achmet, ممن لم يعبدوا العجل بامره تعالي *Ex eis qui vitulum non adorarant, ex numinis jussu.* Id ex orientalium traditionibus, est, ex tribu Levitica; cujus neminem vitulino illo cultu pollutum esse scribunt etiam Ebraei[l]. Quin & christiani sunt aliqui scriptores qui verba illa superius hoc capite ex Misna adducta, de eis quorum filiae nuptiis sacerdotalibus idoneae fuere, seu de rite in synedria, ratione natalium, cooptandis, ad hunc modum vertunt, *Animarum judicia* (capitalia) *absolvunt duntaxat sacerdotes & Levitae, necnon & sacerdotum affines Israelitae.* Ita Paulus Riccius in Epitome sua de Talmudica doctrina. Id quod etiam legitur apud D Matthaeum, *qui dixerit fratri suo Raca*[m], ἔνοχος ἔςαι τῷ συνεδρίῳ, *reus erit concilio* seu *synedrio* (qui locus de synedrio vigintitriumvirali a nonnullis sumitur; qua de re plura inferius) Arabice redditur, فقد وجب عليه ايمة الجماعة *reus erit sacerdotibus concilii* seu *synedrii.* Atque ita tam Erpeniana & Kirsteniana quam Romana editio; praeterquam quod Erpeniana habet, الايمة uti etiam perpulcher & vetustus codex MS. Arundellianus. Jaianus autem Arabs tantum وجب عليه الحكم *reus est judicii*, & pervetustus penes me MS. يكن مستحقاً للحكم *dignus est qui judicetur.* Apud christianos etiam aliquot scriptores, omnimodum ferme imperium ac jurisdictionem (quae in exempla ac argumenta, ut fieri amat, e vetustate utcunque desumpta, sive pontifici Romano, sive etiam reformatis aliquot illum potestatis ambitione omnimodae, in *ordine ad spirituale* duntaxat interim utrisque obtensae, tantum non superantibus, inserviat) sacerdotali Ebraeorum generi adstruere satagentes, habentur alia non pauca, sed passim satis obvia, quae nunc primarium seu singularem nunc etiam solum in synedrium magnum sacerdotibus Levitisque permittunt aditum: Ea nec corrigamus nec ultra designatum imus; jam ante allata, quae promiscuae omnium, tam nempe Israelitarum, natalibus non inquinatis, quam Levitarum aut sacerdotum, in synedria admissioni ita refragari videantur, praeter reipublicae hac in re usum, fusius explicaturi.

III. Ex superius congestis liquet, tum signantius interdum *sacerdotes Levitici generis* tum ipsam tribum Leviticam interdum prae aliis memorari, veluti quibus judicia, maxime difficiliora (quae plane synedrii, ex jure ordinario, erant magni) essent peculiaria. Id vero certum est interea, tam ex usu & moribus Ebraeorum quam ex Talmudicorum qui hac de re serio, nec allusionibus aut locutionibus hyperbolicis implicati agunt, scitis, nulli tribulium editum hic esse praeclusum natalium nomine, nisi, ut dictum est, inquinato-

[z] *Sepher Siphri*, col. 243. [a] Deut. xxi. 5. [b] Numer. xix 2. [c] Ibid. v. 15. [d] *Pesiktha Zotertha*, fol. 91. col 4. [e] Deut xvii 9 & 11. [f] Vide Gemar. Babylon. ad tit. *Joma*, cap. 2. fol. 26. 2. *Sepher Juchasin*, fol. 24. 2. &c. [g] Lib. 3. de Vita Mosis. Vide supra, cap 1 § 8. [h] Lib. 2. advers. Apionem. [i] Exod. xxiv. 1 & 9 [k] Azoar. 6. Lat 17. [l] Jarch. ad Exod. xxxii 26. & Deut. xxxiii. 10. alii. [m] Cap. v. 22.

rum. Adeoque tam Israelitis puto sanguine quibuscunque quam aut sacerdotibus aut Levitis apertum. Quod ad locum illum e Deuteronomio [n] allatum attinet; priori periochae parte tam *judex* quam *sacerdotes* nominantur, uti & posteriori tam *sacerdos* quam *judex*, idque disjunctive. Scilicet expressim, *—nolueritque audire* אל הכהן העמד לשרת שם את יהוה אלהיך או אל השופט ומות האיש ההוא *Sacerdotem qui stat coram Domino Deo tuo, ut ibi ministret, aut judicem, morietur vir ille.* Planissime *sacerdotes* hic & *sacerdos* idem videntur denotare; tametsi sint qui de pontifice summo locum capiant; qua de re plura inferius. Hinc & *judex* singulariter usurpatum plures itidem judices, qui non sacerdotes, pariter designat; qui utrique etiam pluraliter paulo post in Deuteronomio [o] nominantur. Illud vero Vulgatae quod pro citatis jam e Deuteronomio verbis substituitur, nempe, *Nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto judicis* (seu, ut in nonnullis editionibus quae fere evanuere *ex decreto judicis*) *morietur*, nihil habet in Ebraicis aliisve versionibus quod sive *imperio* sive τῷ *ex decreto* sive *& decreto* respondeat. Aut sacerdoti aut judici obediendum dicit, aut moriendum; nec amplius, sacer sermo. Sic Graeci, sic caeteri; tametsi sint viri clarissimi, qui patres christiani [p] amplissimam inde pontifici potestatem adstructam velint, aliique aliter, sed perperam [q] nimis, dum illis etiam adversantur, exponant. Verum ad periocham jam dictam Jarchius, אל השופט אשר יהיה בימים ההם ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך : *Verba illa, Ad judicem qui erit in diebus illis, innuunt, etiamsi non fuerit is instar judicum reliquorum qui eum anteverterant, oportere te tamen eum audire. Tibi sufficit quod sit judex in diebus tuis.* *Sepher Siphri* [r] autem, אל הכהנים הלוים מצות בית דין שיהיו בו כהנים ולוים יכול מצוה ואם אין בו יהא פסול תלמוד לומר ואל השופט אף על פי שאין בו כהנים ולוים כשר : *Verba illa, Ad sacerdotes Levitas, ostendunt esse quidem debuisse in synedrio sacerdotes & Levitas. Forte ita esse debuit. At vero si deessent, ideone synedrium illegitimum? Nequaquam. Adjicitur, Et ad judicem. Tametsi nec sacerdotes nec Levitae in eo locum haberent, nihilominus legitimum fuit.* Ita etiam legitur in *Pesiktha Zotertha* [s], alibique apud magistros, quemadmodum etiam superius ostendimus. Ubi interea observandum est, *sacerdotes Levitas* seu *Levitici generis*, non Levitas pariter ac sacerdotes, nominari, cum tamen non minus Levitas quam sacerdotes ibi intelligi uno velint ore magistri. Signantius autem nominatos tum hic tum alibi, ubi de judiciis verba fiunt, sacerdotes ac Levitas, ideo etiam docent fuisse quia ab occupationibus profanis prae caeteris immunes, adeoque legis sacrae studio maxime vacantes (unde & multo plures eorum quam ex aliis tribubus juris periti scientissimique redderentur) in synedria cooptari prae aliis solebant. Nec solum in ipsis initiis reipublicae Ebraicae, sed etiam postmodum non raro, plerosque synedriorum collegas fuisse sive sacerdotes sive Levitas. De Mose, Aarone, Phineeso sub originem synedriorum nemo nescit. Seculis etiam insequentibus aiunt inde evenisse ut רוב הסנהדרין היו מהכהנים והלוים *pleraque synedriorum* seu *synedrorum pars maxima ex sacerdotibus constiterit ac Levitis*; seu העיקר הם הכהנים *id quod in eis numerosius erat* seu *principale, sacerdotes fuerint.* Sic expressim Maimonides [t], Abraham Zacuthius [v], Abarbinel [x], alii. Inde etiam interpretantur iidem illud, *docebunt judicia tua Jacob*, de tribu Levitica tota dictum; non perinde ac si Levitis solis verbis illis judiciorum potestas tribueretur, sed ideo in benedictionibus Mosaicis usurpatum, quia tribus illa, ob dictas jam causas, judiciis erat omnimodis foretque prae aliis idonea: Neque ex jure aliquo quod a synedriis tribus caeteras excluderet, sed ex juris discendi opportunitate, atque occupationum aliarum vacatione. Abarbinel [y] ad locum illum, ראוי הוא שיורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע *Digna est tribus Levitica quae doceret judicia tua Jacob, & legem tuam Israel, & secundum verbum ejus* seu *os ejus* seu *in ore ejus sit omnis causa & omnis plaga.* Quae verba posteriora, ex sacro textu [z] ante citato sumpta, non ad omnimodam simpliciter causam, seu litem forensem qua forensis erat, attinuisse plerumque volunt, sed aut ad causas generatim, qua sive benedictionis sive maledictionis carmen, sive, ut interdum, sacerdotis praesentia, sive illius ac Levitarum in expiando officium (quo quidem causae fere omnimodae opus erat) adhibebatur, aut potius ad tales qualis est illa in qua verba ea usurpantur, id est, causa vitulae decervicandae, veluti ad vaccae rufae sacrificium, examen uxoris suspectae per aquas amaras, leprae, alias aliquot. Neque in ipso vitulae decervicandae ritu aliud praeter expiationis carmen a sacerdotibus praestandum erat, caeteris, presbyteris & synedris omnino relictis, ut libro ostenditur tertio. Certe Abenezra interpretatur locum illum per ענש כל ריב וכל נגע *poena* seu *condemnatio cujusque causae & cujusque plagae*; quod de forensi judicio sumptum doctrinae Talmudicae omnimodo adversatur. Neque sane, si aliter ac dictum est verba illa intelligamus, sine sacerdotibus ac Levitis, imo nec ab aliis praeter eos, decidi poterat causa, lis, seu controversia qualiscunque. Dignam igitur benedictionis elogio pronunciavit tribum illam, id est suam, Moses, e qua prae aliis seligerentur qui judicia exercerent omnimoda, nulli tamen tribuum reliquarum in synedria aditum praecludens. Unde & a Chaldaeis & Hierosolymitanis Levitae ibi dicuntur כשרין *idonei* judiciis, id est, prae caeteris non pariter studio legis vacantibus idonei. Quin & Gemara Babylonia non ita diversum esse ejusdem loci sensum ostendit, ubi ex aliis sacri sermonis locis alias etiam cum hac tribus commiscet e quibus jurisperiti maxime essent exspectandi. Verba sunt [a]; אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי

[n] Cap. xvii. 8. [o] Deut. xix 17. [p] Bellarmin. de Verbo Dei, lib 3. cap 4 & de Romano Pontifice, lib. 4 cap. 1. & Colloq. Rainoldi & Harti, cap 6. §. 2, &c. [q] Antonius Spalatensis de Repub. Eccles. lib 1. cap. 12. Sed bene de hoc loco Sixtinus Amama in Antibarbaro Biblico, lib. 2. pag 588. Et de eo plura in sequentibus. [r] Fol. 45. col. 178. [s] Fol. 76. col 2. [t] Tract. *Sanhedrin*, cap. 2. &c. [v] *Sepher Juchasin*, fol. 23. b [x] *Perush Tora*, fol. 366. col. 2. vide Maimonid. *More Nebochim*, part. 3. cap. 39. [y] *Perush Tora*, fol 414. col. 2. [z] Deut. xxi. 5. [a] Gem. Babylon. ad tit. *Joma*, cap. 2. fol. 26. a.

משבט לוי או משבט יששכר לוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל ואימא יהודה נמי דכתיב יהודה מחקקי : *Dixit Rabba, Neutiquam reperiri sapientum alumnos qui rebus decernendis* prae aliis *idonei essent, nisi ex tribu Levi, aut ex tribu Issacar; quoniam scriptum est de Levi, Docebunt* [b] *judicia tua Jacob; & de Issacar* [c], *Habebant cognitionem & intelligentiam temporum, ut scirent* (seu, ut Vulgata, *ad praecipiendum) quid faciendum esset Israeli. Quin & recte adjicienda tribus Judae, de qua scriptum est* [d], *Juda legislator meus.* Ubi tam Vulgata quam Graeca versio, *Juda rex meus.* Hic tribus Judae, Levi, Issacar, simul eodem juris scientiae, ex sacri sermonis mente, ut vult Rabba, nomine conjunctas habemus. Et de Issacaritis D. Hieronymus [e] ab Ebraeis edoctus; *Ipsi*, inquit, *erant doctores, computatores & magistri, sive ad festivitates celebrandas, sive ad caetera.* Subjungitur demum in jam dicta Gemara (ne ex jure nimirum aliquo eis singulari, quod tribueret autoritatem qua prae caeteris pollere viderentur, hoc dictum acciperetur) id eis, quatenus tribules studio juris promiscue incumbentes esse intelliguntur, ita competiisse ut tantum juxta הילכתא *mores, ritus, sancita prius recepta* decernerent, nihil omnino ex autoritatis obtentu innovando; Seu, ut habent interpretes [f], להורות כהלכה וכדת *ad decernendum juxta sententiam & morem receptum.* Adeo ut magistri ex eis prodeuntes, utcunque numerosiores aliis qui ex caeteris tribubus prodirent non ita frequentes, non magis autoritate aut praerogativa aliqua decernendi tribus ratione antecellerent quam aut Sextus Papirius aut Cneius Flavius caeterarum Romae tribuum jurisconsultis, quando aut hic jus civile Flavianum [g] aut ille jus civile Papirianum composuit. Neuter de suo quicquam aut adjecit aut adjicere rite potuit. Papirius pristinas leges, Flavius actiones legitimas congessit edititque. Eae non ab editorum autoritate, sed a pristino solum more vim obtinuere; nulli tribulium tantundem praestitisse non permisso. Quod vero e Philone de *consistorio sacerdotum*, memoratum est, interpretis ejus cum Graecis conjuncti est vitium; qua de re etiam supra [h] monuimus. Melius multo vertit Petrus Franciscus Zinus [i], *Comprehensum adducunt ad principem cui sacerdotes assidebant*, &c. Josephi (qui & ipse sacerdos) locus cum illis Deuteronomii de sacerdotibus Levitici generis superius memoratis atque ad Talmudicorum mentem explicatis comparatus haud quidquam ab eis diversum asserit. Et dubitari nequit quin is temporis sui sacerdotibus, qui adeo tunc variatim, etiam per Romanos, praefuissent, etiam & sibi sacerdoti verbis in illis indulgentior fuerit. Versio autem illa Pauli Riccii quae *sacerdotibus & Levitis & sacerdotum affinibus Israelitis* tantum permittit judicia capitalia, adeoque locum in synedrio, sive magno sive vigintitriumvirali aliquo, insignis hallucinationis partus est, alibique, quantum scio, inauditus. Verum quidem est, verba illa Misnae [k] superius [l] allata וישראלים המשיאין לכהונה verti posse, *& Israelitis qui collocant filias suas in matrimonium sacerdotibus*, seu *generi sacerdotali.* Unde etiam illud quod habet Riccius de affinibus manavit: Sed non sine summa ejus incogitantia. Temere enim, non sensum aut vim vocabuli השיא hac in re apud jurisconsultos receptissimam sed tantum grammaticalem amplexus, de eis qui filiarum nuptiis affinitatem cum sacerdotibus jam contraxerant locum capiendum duxit; cum uno magistri ore pronuncient eos intelligi universos quorum, ob sanguinis seu generis puritatem, filiae rite sacerdotibus poterant collocari, tametsi nullam hactenus cum eis ejusmodi contraxissent affinitatem. Unde & Glossa ibi Talmudica [m]; וישראל המשיאין לכהונה המיוחסין וראוין להשיא בנותיו לכהנים *Verbis illis, Et Israelitas qui collocant* seu *nuptui tradunt sacerdotali generi, eos designant qui sunt nobilitatis primariae ac defaecatissimae, adeoque eos qui rite collocare possunt*, seu *digni sunt qui collocent, filias suas sacerdotibus.* Atque vis eorum haud alia est quam ut fieret בית דין מיוחסין *synedrium ex viris stirpis nobilissimae*, quemadmodum Obadias Bartenorius [n]. Idem magistri passim. Quod ad Arabicam versionem attinet, qua *synedrium* in D. Matthaeo nuncupatur *sacerdotes concilii* seu *congregationis*; id ad seculum illud Christi, quo omnimoda ferme quae Judaeis permissa est potestas penes sacerdotes reperitur spectat; qua de re etiam alibi [o] satis diximus. Et an synedrium aliquod apud Ebraeos forense ibi intelligendum, inferius videbitur.

IV. Ut de scitis seu sententiis quae ad sacerdotes ac Levitas hic apud Ebraeos attinent, jam ante diximus (unde satis, opinor, liquet praerogativae jus ejusmodi illis neutiquam omnino fuisse ullum quo ii soli in synedria ac judicia admitti deberent) ita etiam de usu moribusque hac in re reipublicae Ebraicae paucis est videndum. Usus ille ac mores apprime jam dictis conveniunt. Initia ipsa synedrii magni satis ex supra ostensis manifesta sunt, unde constat collegas ejusdem ex singulis tribubus sorte parili selectos esse, idque tam jussu divino, quo nihil de sacerdotibus continetur, quam actu circa eosdem Mosaico. Sequentibus in seculis, quae exempli illius summi observantiora semper fuere, idem servatum esse, difficile non est etiam persuasissimum habere ex eo quod legimus tum de principibus ac omnimodorum judiciorum praefectis supremis apud Ebraeos, antequam dignitas regia in Davide tribus Judae, qui ad posteros suos successione diutina eam transmittebat, fixa est, tum de caeteris qui in republica variatim instaurata praefuere. Proximus Mosi successor erat Josua; cui Israelitae ipsi [p], *Omnia quae praecepisti nobis faciemus, & quocunque miseris ibimus. Sicut obedivimus in cunctis Mosi, ita obediemus & tibi. Tantum sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Mose. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus quos praeceperis ei, moriatur. Tantum age fortiter & strenue*, seu, ut Vulgata, *tu tantum confortare, & viriliter age*, quas

[b] Deuter. xxxiii. 10 [c] 1 Paralip. xii. 32. [d] Psalm lx. 7 & cviii. 8. [e] Tradit. Hebraic. ad 1 Paralip. xii. [f] Gloss. ad Gem. citat. & Ain Israel, tom. 1. fol 102 b. col. 3 [g] L. 2. D. de Origine Juris [h] Cap 1 §. 8. [i] In exemplis tribus, Naturae, Legis & Gratiae. [k] Tit. *Sanhedrin*, cap 4. [l] §. 1. [m] Talmud. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap 4. fol 32. a. [n] Ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 4. §. 2. [o] Lib. 1. de Successione in Pontificatum Ebr. cap 2. [p] Josuae i. 16.

verba postrema Ebraice sonant רק חזק ואמץ. Illis autem (nam obiter id adnotare intempestivum non est) innui volunt Talmudici temperamentum eximium verbis praecedentibus adjectum, quo scilicet intra legis sacrae cancellos coerceretur amplissima illa potestas generatim in Josua agnita. Rabbi Levi Ben Gersom ibi; רק חזק ואמץ חדוש ר"ל יומת יכול אפילו לדבר עבירה ת"ל רק אכן ורקין מיעוטין הן: *Tantum age fortiter & strenue. Interpretantur illud, moriatur, Rabbini nostri P. M. ad hunc modum Nonne fieri etiam potest ut de re legi adversa mandatum fiat? Sed observandum est vocabulum* רק seu *tantum. Tantummodo & duntaxat verba sunt minuentia* seu *restringentia*, sententiam nempe praecedentem; velut exceptiones seu clausulae derogatoriae. Et diserte sic Gemara Babylonia[q], aliique. Nam ex hoc loco eos qui jussa principum legi sacrae adversa detrectabant, ejusmodi fuisse aiunt qui observabant, aut in animis insidentia habebant, verba illa רקין ואכן *tantummodo & duntaxat*, id est exceptiones, ut volebant, potestati generatim sive agnitae sive concessae adjectas. Certe eadem ipsissima vocabula quae ad Josuam in fine allatae periochae usurpabat populus, non semel a numine ei ante memorantur[r], praetermisso verbo רק seu *tantum*. Sed de officio juxta legem sacram praestando semper accipiuntur a magistris. Manifestum autem est Josuam jam principem factum non aliter atque Mosem, qui ex tribu quidem Levitica: At Josuam ex Ephraimitica tribu oriundum[s] scimus. Si autem synedrii magni adeoque aliorum etiam principes ipsi aliis e tribubus aevo succedaneo surrogarentur, non est omnino cur de caeteris collegis dubitemus. Sed de synedriorum principibus, qua ad hanc rem genus eorum attineat, plura inferius, ubi de synedriorum continuatione agimus. Inprimis autem est hic observandum illud de Jehosaphato rege. Res notissima est. Sed animadvertunt Ebraei, illum, dum legem sacram, ut rempublicam corruptissimam emendaret, totus evolvebat, de lucis diis gentium sacratis primario cogitasse, eosque[t] excidisse, juxta id quod scriptum est[v], *Non plantabis lucum & omnem arborem juxta altare Domini Dei tui.* Ex lege autem de judicibus constituendis ac judiciis juste pureque exercendis, ibi proxime[x] antecedente, ansam illum arripuisse errores ac corruptelas corrigendi, defectusque supplendi, qui circa tribunalia per urbes regni sui pullulaverant, atque inde evenisse quod testatur de eo scriptura[y]; *Constituitque judices terrae in omnibus civitatibus Juda munitis, & in singulis urbibus. Et ait ad judices, Videte quid agatis. Non enim pro homine sed pro Domino judicia decernitis. Et is cum vobis in causa judicii* (sic ex Ebraeorum mente[z] locus ille vertitur; qui in Vulgata est, *& quodcunque judicaveritis in vos redundabit*, atque apud Graecos, καὶ μεθ' ὑμῶν λόγοι τῆς κρίσεως, *& cum vobis causae judicii.) Nunc igitur sit pavor Domini super vos, cavete, & agite; quoniam non est perversitas aliqua apud Dominum Deum nostrum; nec personarum acceptio, nec munerum. Sed & Hierosolymis constituit Jehosaphat* כן הלוים והכהנים ומראשי אבות id est, *ex Levitis & sacerdotibus & ex principibus familiarum Israel, (patriarchae* vocantur hi Graecis, & *cabeceras de los padres de Israel* Judaeis Hispaniensibus. quod verbis Ebraeis ad amussim respondet) *ad judicium Domini & ad controversias. Et reversi sunt Hierosolyma* (seu *Hierosolyma accesserunt,)* judices scilicet illic & per urbes reliquas sic constituti ut monita & mandata regia expressiora ibi acciperent; ubi sensu continuo, puto, tum Graeci tum Vulgatae autor legerunt ליושבי ירושלם, quod respondet versionibus illis quae habent hic *habitantibus Jerusalem*, pro eo quod in libris quibus utimur est וישבו ירושלם, quod a praecedentibus distinctum eorum qui passim constituti sunt Hierosolymis conventum, juxta id quod vertimus, designare videtur; Judaei Hispanienses, *y tornaronse en Terusalaim*; Gallica versio, *car on revenoit en Jerusalem*; Itala nupera, *e si ricorreva en Jerusalem*; Sed Anglica, **when they returned to Jerusalem**; uti aliae aliquot; Syrus והפך ܘܗܦܟ *& reversus est Hierosolyma*, quasi de Jehosaphato revertente tantum verba fierent; nec aliter Arabs

ورجع الي يروشليم وامرهم *& reversus est Hierosolymam; & praecepit eis* (ita enim pergit sacer sermo) *praecepit autem eis, dicens, Sic facietis in timore Domini, in veritate & corde perfecto. Omnis causa quae venerit ad vos de fratribus vestris habitantibus in civitatibus suis, inter sanguinem & sanguinem, inter legem & praeceptum, inter statuta & judicia* (Vulgata, *inter cognationem & cognationem, ubicunque quaestio est de lege, de mandato, de ceremoniis, de justificationibus) monebitis eos ut non delinquant contra Dominum, ne veniat ira super vos & super fratres vestros. Sic ergo agentes non peccabitis. Enimvero Amarias* כהן הראש עליכם *sacerdos supra* aut *primarius apud vos* (Graeci ὁ ἱερεὺς ἡγούμενος ἐφ' ὑμᾶς, *sacerdos dux super vos*; Judaei Hispanienses, *Amariahu sacerdote & mayoral sobra vos*; Lutherus, **Amaria der Priest ist der oberst uber euch**; Et versio apud nos Episcopalis dicta, **Amariah the priest shall be the chief over you**, quasi de sacerdote sic simpliciter dicto, nec de summo seu pontifice maximo capi deberet; quem tamen ibi intelligunt Ebraeorum nonnulli[a] pro eodem qui Azariah dictus pontifex erat summus: Atque ita sane sub reformationis Henricianae apud nos tempora versio publica erat, **Amariah the hye prest is among you**, juxta quod etiam illa sub Jacobo rege recognita & correcta, **Amariah the chief priest is over you**; Galli, *Amariah le principal sacrificateur sera par desus vous:* Et cum Belgica vetustior habeat, **Amarja de priester is de overste over uleden**, quod primo hic allatis est consonum; nuper substituit, **Amaria de Hooft-priester is over u** (ubi in notulis asseritur inde, ut indubitatum, jurisdictio per se spiritualis ut ab ea quae est civilis plane distinguenda; quod Ebraeis & scholae Talmodicae inauditum; Italus item nuperus, *il summo sacerdote Amaria sara presidente fra voi*; Etiam Vulgata, *Sacerdos & pontifex vester*; Unde

[q] Ad t. *Sanhedrin*, cap 6. fol 49 a. adde Jarchium ad 2 Samuel. xx. 4. & ad dict. Gemaram & D. Kimchium ad 1 Reg. ii. 31. [r] Deut. xxxi. 23. & Josuae i. 6. [s] 1 Paralip. vii. 27 [t] 2 Paralip xix 3 ibi Jarchius. [v] Deuter. xvi. 21. [x] Ibid. comm. 18. [y] 2 Paralip. xix. 5. [z] Judaei Hispaniens. ib & R. D. Kimchi. [a] Jarch. ad 1 Paralipom. cap. 6. & videsis lib. nostr. 1. de Successionibus in Pontificatum, cap 5.

s Duacenses,

Duacenses, the priest and your bishop) לכל דבר יהוה in omni re seu *negotio Domini, & Zebadiah filius Ismael princeps domus Judae* לכל דבר המלך *in omni re* seu *negotio regis* (Graeci, περὶ παντὸς λόγου τοῦ βασιλέως, quod τῷ דבר respondet; sed Vulgata, *super ea opera erit quae ad regis officium pertinent*; unde & Duacenses, over those works which pertain to the king's office) ושוטרים הלוים לפניכם *& ministri in exsecutionem forensem praefecti* (Judaei Hispanienses *alguaziles*; ubi Graeci, γραμματεῖς, Vulgata, *magistri) sint Levitae coram vobis. Confortamini igitur, & viriliter agite, & erit Dominus cum eo qui egerit bonum.* Et Josephus hae de re Josaphatum ait [b] constituisse generatim δικαστὰς ἐν ἑκάστῃ πόλει τῆς βασιλευομένης ὑπ' αὐτῷ, *in civitate* seu *oppido quolibet ditionis suae*; adjecto, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα, *reversus est Hierosolyma.* Et dein, Κατέστησε δὲ ἐν ταύτῃ κριτὰς ἐκ τῶν ἱερέων, καὶ ἐκ τῶν Λευιτῶν καὶ τῶν τὰ πρῶτα τοῦ πλήθους φερομένων, παραινέσας ἐπιμελῶς καὶ δικαίως ποιεῖσθαι πάσας μὲν τὰς κρίσεις, *Illic* Hierosolymis *constituit judices ex sacerdotibus, & ex Levitis, & ex eis qui primas apud populum tenuere; monuitque eos ut accurate & juste in judiciis cunctis se gererent.* Et paulo post, Ἄρχοντας δ' αὐτῶν ἀποδείκνυσιν Ἀμασίαν τὸν ἱερέα, καὶ Ζαβαδίαν ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἑταίρους, *Horum autem principes* (Genebrardus, *praesidens soverains) constituit Amasiam* (pro *Amariam) sacerdotem, & Zabadiam ex tribu Juda, qui ex amicis ei summis.* Idem alibi [c] de rege eodem, Συγκαλέσας τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἱερεῖς τῆς χώρας ἐκέλευσε τὴν γῆν περιελθόντας, ἅπαντα τὸν λαὸν τὸν περὶ αὐτὸν διδάξαι κατὰ πόλεις τοὺς Μωυσέως νόμους, &c. *Convocatis principibus & sacerdotibus* (non magis his quam illis) *regionis illius, praecepit illos perlustrare terram, & populum universum passim docere Mosis legem,* &c. quod ad judicia etiam constituenda spectare nemo, puto, dubitat. Manifestius nihil est quam regem hunc optimum, mores avitos instaurantem, non solum e sacerdotibus seu tribu Levitica, sed ex aliis etiam familiarum principibus seu patriarchis, judices etiam & judices generatim, qui in synedria ut alia, ita & in Hierosolymitana, adeoque in magnum, cooptandi essent, selegisse. Id quod in ipsis verbis sacris satis apertum est, atque ex eis quae leguntur in Jeremia propheta sub initiis Jehoiakimi filii Josiae, Judaeae regis, haud parum firmatur, ad alia tempora itidem attinuisse; saltem si quaestio illa de ultimo supplicio prophetae infligendo ex formula forensi fiebat, ut & putant viri docti [d] & res ipsa, ni fallor, exigit. Synedrium haberi videtur, & dissensus forensis, atque velut senatorum discessio, ubi legitur [e], *Audientes principes Jehuda verba, ascenderunt de domo regis in domum Domini* (ibi locus ferme synedrii magni monstratur) *sederuntque in ostio portae Domini novae* (portae orientalis, ut habet ibi Jonathan paraphrastes) *dixeruntque sacerdotes & prophetae (pseudoprophetae,* Graeci; uti & Syrus, & Arabs; ספריא seu *scribae,* Chaldaeus) *ad principes & ad cunctum populum, loquentes, judicium mortis est viro huic, quoniam prophetat contra civitatem istam, sicut auribus vestris audivistis.* Quo dicto, atque a Jeremia ostenso se a Domino ut prophetaret missum, adjectoque ipsum se eorum arbitrio omnino permittere, *dixerunt principes atque cunctus populus ad sacerdotes & ad prophetas, Non est viro huic judicium mortis, quoniam locutus est nobis in nomine Domini Dei nostri?* Afferuntur etiam ibi statim a senioribus seu conventus collegis exempla ac decisiones pristinae de prophetis ejusmodi non ita punitis. Certe & pseudoprophetae, qualem hunc voluere esse sacerdotes, judicium ad synedrium magnum duntaxat attinuisse receptissimum est apud Talmudicos, ut libro ostenditur tertio. In eo igitur etiam principes alios seu seniores praeter sacerdotes locum habuisse etiam hinc dignoscendum. Certe & vero proximat quod de Josaphato illo tradit vir maximus Hugo Grotius [f], *Constat tam inter Hebraeos quam inter recentiores interpretes a Josaphato rege restituta fuisse judicia ad vetus instar,* seu juxta morem ex disciplina, qualem diximus, & quam ibi ille pluribus explicat, receptum. Et verborum illorum e Deuteronomio de sacerdote & judice superius allatorum haec videtur ei esse sententia; *Cum sacerdotes opimo fruentes otio omnibus sapientiae partibus praeter caeteros operam darent, aequum erat ex horum numero aliquammultos allegi in ordinem illum, cui jam suprema etiam judicia credita fuisse diximus: quanquam neminem fuisse qui originis* sacerdotalis *dignitate eum locum sibi posset vendicare scripsit Maimonides, atque adeo ne pontificem quidem maximum eo adlectum nisi de sapientia ipsius probe constaret: quam in rem instituta erat* δοκιμασία, *quae manuum impositione* (id est ordinatione solenni superius ostensa) *obsignabatur. Sed, ut dixi, florentibus Hebraeorum rebus, fieri aliter non poterat quin in sacerdotum classe plurimi reperirentur digni eo loco. His addebantur alii qui in aliis tribubus doctrina & sanctimonia eminebant. Ita enim vox* ראשי *(principes praecipui) accipienda videtur* 2 *Paralip.* xix 8. Unde rectissime etiam quasi infert, omnimoda judicia pro synedriorum discrimine pariter ad alios cooptatos atque ad sacerdotes ac Levitas attinuisse, adeoque nec in synedriis ordinariis fuisse ullum ex sacerdotali aut Levitico genere tantum constans, nec causas ulla forenses ullas ad solos aliquos sacerdotes aut Levitas spectasse. *Esdras,* inquit, *aut quisquis est Paralipomenon scriptor, primum narrat ab optimo rege constitutos judices civitatum, suique officii admonitos. Tum pergens,* At Hierosolymis, *inquit (nempe in urbe publicorum conventuum, ut lex jubebat)* constituit Josaphat e Levitis & sacerdotibus *(quia inter eos, ut diximus, maximam hominum peritorum copiam erat reperire)* & ex praecipuis Israeliticarum gentium ad judicia Dei & ad lites, qui redierunt Hierosolyma. Judicia Dei, *ex notissimo Hebraismo, judicia significat quae non humano arbitratu, sed ex legis jussu peragenda sunt. Sequitur in historia,* Praecepit autem eis, &c. juxta superius e Paralipomenis citata. Et tunc inquit, *Ecce quam aperte omnes illos quos Hierosolymis constituerat, de omni causarum genere vult cognoscere.* Quod itidem puto de synedriis plane reliquis, pro eorum discrimine, cum

[b] Lib. 9. cap. 1. [c] Lib. 8. cap. 9. [d] Sigonius de Repub. Hebraeor. lib. 6. cap. 7. videsis Bertram. de Polit. Jud. cap. 11. [e] Jeremiae xxvi. 10. [f] Ad Matth. v. 22.

intellexiffe. Adjicit dein, *Neque his obstat quod sequitur, Enimvero Amarias sacerdos*, &c. (secundum superius inde allata de Amaria & Zabadia) *Nam primum hinc quoque apparet, in eodem senatu fuisse agitatas res Dei, id est legis, & res regias: ei autem senatui interfuisse & Amariam, sive is pontifex maximus sive alius sacerdos fuerit* (neque enim ea de re satis constat) *& Sabadiam. Neque posse per* Dei negotia *res solis sacerdotibus mandatas intelligi palam est ex altero ejus historiae loco, ubi Hebronitae quidam narrantur a Davide praefecti partibus Rubenis, Gadis & Manassis, impositique omni negotio tum Dei tum regis* (ubi [g] scilicet dicitur Davidem *constituisse super Rubenitas, Gaditas & super dimidiam tribum Manasse,* לכל דבר האלהים ודבר המלך *pro omni re, negotio, ministerio Dei, & re,* &c. *regis*, eadem ipsa locutionis sacrae utrobique formula adhibita) *solebant ergo* (ita pergit Grotius) *utriusque generis negotia, tum judiciorum tum deliberationum politicarum, a senatu tractari. Sed nimirum haec est dicti loci παράφρασις. Nolite animum despondere quasi pares non sitis tanto oneri, inopia eruditionis quae ad res tantas desideretur. Habetis viros egregios qui vobis consilio praelucere possint: qualis est princeps vestri senatus Amarias sacerdos, vir in judiciis versatissimus: quod si quid inciderit ad civilem magis prudentiam quam ad juris cognitionem pertinens, adest vobis Sabadias Ismaelides, qui in eo deliberandi genere primas obtinet: deinde habetis assessores Levitas multarum artium peritia excellentes. Tantum bene animati este, & aequo bonoque operam date. Deus caetera secundabit. Videtur omnino Sabadias fuisse princeps senatus* (non ex genere hieratico, sed tribu Judae) *nam vocem* נגיד *Hebraei per* נשיא *exponunt. Ita autem constat appellatum senatus principem.* Sic ille [h]. Tam Amariam sacerdotem quam Sabadiam *principem senatus* appellat: Sed hunc, puto, ut revera נשיא sic dici solitum, illum ut primarium, ob singularem juris scientiam, synedrii collegam. Sed alii hic obiter rem aliter intelligunt & diversimode. Praeterire autem visum non est, comma illud ultimum capitis decimi noni secundi Paralipomenon, in quo mentio Amariae sacerdotis, apud Syrum & Arabem haud parum discrepare a codicibus Ebraeis, Graecis, Latinis, eorumque sequacibus. Neque Amarias, nec quidem Zebadias ille Ismaelides, ab eis illic memoratur, sed generatim *sacerdotes*, *& Zecharias filius Semaia*, idque ita quasi, non obstante quod ante de judiciorum ratione constituta cuique, opinor, satis est manifestum, judiciorum ex lege pendentium, saltem non ad regem attinentium, summa ad sacerdotes illos solos nec aliquos reliquarum tribuum alios ibi spectaret. Syri ibi verba sunt,

ܗܐ ܐܩܝܡܬ ܥܠܝܟܘܢ ܟܗܢܐ ܕܢܕܘܢܘܢ ܕܝܢܐ ܕܩܘܫܬܐ
ܘܕܝܢܐ ܕܗܝܡܢܘܬܐ ܐܝܟ ܦܘܩܕܢܗ ܕܡܪܝܐ ܘܙܟܪܝܐ
ܒܪ ܫܡܥܝܐ ܓܠܐ ܠܟܠܗܘܢ ܕܒܝܬ ܝܗܘܕܐ ܦܘܩܕܢ̈ܐ
ܕܡܠܟܐ ܘܓܠܐ ܐܦ ܠܣܦܪ̈ܐ ܘܠܠܘܝ̈ܐ ܟܠܗܘܢ
ܐܠܦ ܐܢܘܢ ܩܕܡܝܗܘܢ ܘܐܡܪ ܠܗܘܢ ܐܬܚܝܠܘ ܘܥܒܕܘ
ܘܢܗܘܐ ܡܪܝܐ ܡܥܕܪܢܟܘܢ ܠܥܠܡ

id est, *Ecce praeposui vobis sacerdotes, qui judicent judicium verum & judicium fidele juxta praeceptum Domini. Et Zacharias filius Semaiah patefecit* (seu *exposuit*) *omnibus domus Judae cuncta imperata regis; patefecit quoque Scribis ac Levitis. Omnia docuit in praesentia eorum, & dixit eis, fortes estote, & facite; & Dominus perpetuo sit in auxilium vestrum.* Neque aliter ferme Arabs;

وهاانذا قد اقمت عليكم كهنة ليدينوا
دينونة الحق بلامانة كما امر الرب وزخريا
بن شمعيا اوري لساير الاحابر واللاويين كل
شي وقال اشتدوا واعملوا ويكون الله
معينكم الي الابد *Et ecce constitui vobis sacerdotes, ut judicent judicium verum fideliter, quemadmodum praecepit dominus. Et Zacharias filius Semaia declaravit reliquis sacerdotibus* (neque enim hic mentio Judaeorum, ut in Syro) *ac Levitis, & dixit, forti animo estote, & agite; eritque Deus adjutor vester in perpetuum.* Mira hic ab aliis codicibus & origine ipsa discrepantia; quae sane genios etiam orientales in sacerdotalis circa judicia potestatis non singularis tantum sed veluti solae assertionem pronius inclinantes sapit. Frequentia autem illa insignis etiam in novo foedere mentionis seniorum, Scribarum, Pharisaeorum, cum sacerdotibus, principibusque sacerdotum in synedriis ac conventibus tunc qualibuscunque juridicis, idem quod de sacerdotibus & Levitis locum illic prae aliis saepius occupantibus ante dictum est, firmat. Etiam sacerdotum & numerus & imperium reliquos, pro rerum tunc statu ac facie, quae juxta seculorum diversitatem, ut fieri assolet, mutabat, haud parum antecellebat. Alia huc referenda erunt quae infra occurrent, ubi de principibus seu praesidibus ac patribus synedriorum agitur. Et demum concludendum est tam ex aliis tribubus quam ex Levitica seligi seu cooptari solitos esse synedriorum collegas, quod cum plures etiam christiani scriptores [i] doctissimi studiosorum manibus passim triti, iique nominis celeberrimi, asserant, actum ultra agere supersedemus.

[g] 1 Paralip. xxvi. 32. [h] Sed & Consulas Claudium Salmasium in Apparatu ad part. 1. de Primatu Papae, pag. 302. [i] Bertram de Polit. Judaic. cap. 11. Sigon. de Repub. Hebraic. lib. 6. cap. 7. Isaac. Casaubon. Exercit. in Baronium 13. §. 4. Petr. Cunaeus de Repub. Hebraeorum, lib. 1. cap. 12. alii.

CAP. IX.

I. *De cooptandorum in synedrium sive magnum sive vigintitriumvirale aliquod scientia singulari. Prodigiosum quod habent Talmudici de linguarum septuaginta peritia in eis exigenda.*

II. *De linguarum artiumque aliarum apud Ebraeos studiis vetitis, admissis, usitatis.*

III. *Sententia eorum qui binario alterque augent numerum illum linguarum apud Ebraeos septuagenarium.*

IV. *De jure liberorum, eunuchismo, corporis animique habitu, aetate, fortunae bonis, quorum in cooptatione synedrorum solennis consideratio.*

V. *Vitae seu morum genera quibus si adstrictiores essent inidonei reddebantur, ut aleatores, foeneratores, columbas volare docentes, septimi anni frugum mercatores.*

VI. *De cooptandorum in triumvirales consessus, saltem publicos, qualitatibus necessariis.*

VII. *De regibus in synedria non cooptandis. Obiter de pontifice maximo nonnihil.*

QUOD ad scientiam in synedrium sive magnum sive triumvirale aliquod cooptandorum singularem attinet, id est eam quam, ut videtur, etiam qua fieri posset, nemini in dignitatem seu presbyterarum facultatis judiciariae in synedrio aliquo publico exercendae evehendo carendam voluere; praeter eam quae juris erat Mosaici tam scripti quam ore traditi, volebant quidem ut artium aliarum, maxime quarum in judiciis rite discernendis usus posset esse necessarius, callentiores essent; imo & magiae, veneficii, artiumque praestigiatricium, quarum nomine in jus vocari possent qui eis per nefas uterentur, imo & linguarum septuaginta. Quod itidem, uti & reliqua de cooptandorum qualitatibus inferius allata, proculdubio spectabant pariter ad vigintitriumvirales, in synedriorum vigintitriumviralium area, ordines illos tres considentes, de quibus superius. Nam pro re nata inde in synedriorum collegium cooptabantur, quos ideo necessarium erat, qualitatibus etiam, cooptandis haud esse dissimiles. Rabbi Jochanan in Gemara Babylonia[k], אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן : *Non cooptabant in synedrium* (magnum & vigintitriumviralia intelliguntur) *alios quam qui essent statura egregia, sapientia, vultu decoro, seniores, magiae ac praestigiarum periti, etiam & linguarum septuaginta callentes, ne synedrium audiret per interpretem.* Eadem alibi in eadem leguntur Gemara[l]. Hinc etiam Maimonides[m] hic, אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה א״א אנשים חכמים ונבונים מופלגין בחכמת התורה בעלי דיעה מרובה יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי עבודת כוכבים ומזלות וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם : *Neque in magnum nec in minus aliquod synedrium* (vigintitriumvirale) *cooptabantur quipiam praeter viros sapientes, mente praestabiles in disciplina legis, scientiae multiplicis, adeo ut haud nescii prorsus essent caeterarum artium, ut medicinae, arithmeticae, motuum & siderum coelestium, & astrologiae, praestigiarum peritiae, item divinationis, ac magiae, etiam & affaniarum quae habentur in cultu siderum & signorum, id genus rerum aliarum; ut scilicet idonei essent ad judicium de eis* (utpote subinde in judicium deduci solitis) *ferendum.* Tantundem Rabbi Jehuda Levita[n], Moses Mikotzi[o], alii. Ita tamen ut dum de LXX linguarum peritia loquuntur, non tam ipsum numerum septuagenarium quam peritiam qualemcunque linguarum judiciis forensibus idoneam exigant; unde generatim eorum aliqui aiunt, eos esse oportuisse *linguarum peritos*, seu יודעים הלשונות. Exemplum satis habetur in titulo apud nos *magistri artium*, quod, vulgari locutione & sensu, significat artium septem liberalium magistrum. Nam eo nomine, nec sine eo, subinde adsciscendi aliqui in collegia aliasque dignitates; cum interim, modo artium pauciorum, seu quae sufficiant, magistri solum fuerint, neutiquam sint rejiciendi, saltem haud rejici soleant. Et qualis in judiciis forensibus usus esse potuerit linguarum aliarum cognitio, satis elici potest ex multiplici in Judaeam ex aliis gentibus confluentium linguarum discrepantia, de qua S. Lucas[p]. Solenne autem est magistris numero linguarum septuagenario omnigenas continere; idque habent ex gentium seu posterorum Semi, Chami & Japheti[q], sub confusione linguarum, dispersione, earumque inde divisione. Gentes illas totidem fuisse ex capitum eorum enumeratione faciunt. Atque hoc firmant ex illo[r], *Cum forte divideret altissimus gentes, & cum separaret filios hominum, constituit terminos gentium juxta numerum filiorum Israel.* Numerum illic pro 70 sumunt, quo denotantur[s] qui in AEgyptum descenderunt. Jarchius ibi, למספר בני ישראל בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש על בני ישראל שירדו למצרים הציב הגבולות עמים שבעים לשון : *Juxta numerum filiorum Israel; ob numerum filiorum Israel qui futuri erant ex posteris Semi, & juxta numerum septuaginta animarum quae descenderunt in AEgyptum, constituit terminos gentium septuaginta linguis.* Hinc mentio septuaginta linguarum eis frequens est. Quin & praeceptum illud[t], *Et scribes super lapides verba legis hujus* באר היטב *bene explicando* seu *plane & lucide*, intelligitur in glossa illic Ebraica, Targum Hierosolymitano, & paraphrasi Uzielidi tributa, etiam apud obvios alios, de lege

[k] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1 fol. 17, 1.
[l] Ad tit. *Menachoth*, cap. 6. fol. 65, 1.
[m] Halach. *Sanhedrin*, cap. 2. § 1.
[n] *Sepher Cozri*, part. 2. §. 64. fol 113, 2.
[o] Praecept Affirm. 97. fol. 186. col 3.
[p] Act. Apost II. 8.
[q] Gen. x.
[r] Deuter. xxxii. 8.
[s] Genes. xlvi. 27. & Exod. i. 5.
[t] Deuter. xxvii 8.

linguis 70 exscribenda; idque verbis expressissimis; quemadmodum in Talmude etiam intelligitur, ad illud ubi, juxta praeceptum jam dictum, Josuah [v] legem exscripsit. Certe illa superius allata de loquentibus & audientibus in numero incolarum urbis, synedrio vigintitriumvirali dignis, capiuntur a nonnullis de totidem linguas loquentibus & audientibus; unde & eos qui illic sequuntur, R. Eliezerem, R. Josuam, R. Aquibam ac Simeonem Themanitem in Jabne, eousque loquendi peritos fuisse asserunt. Atqui apud Hierosolymitanos [x] quatuor illi sunt Ben Aizai, Ben Zoma, Ben Chabinai, & Eliezer Ben Matthia. In Misna [y] item, ubi recensio fit praefectorum templi, legitur, פתחיה על הקינים פתחיה זה מרדכי ומשום כך נקרא פתחיה שהוא פותח דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון: *Pathchia praeficiebatur nidis* (veluti turturibus pullisque columbarum ex lege offerendis) *is ipse Mordecai fuit. Ideo autem Pathchia vocatus est, quia explicavit* (id est *Pathach,*) *res, & exposuit eas; & peritus erat linguarum septuaginta.* Idem habetur in Gemara Babylonia [z], ubi adjicitur, כולהו סנהדרין נמי ידעי שבעים לשון *Synedriorum etiam collegae periti erant*, aut *esse debebant, linguarum septuaginta.* Hierosolymitana [a] autem ad allatum e Misna locum, בוא וראה כמה גדול היה כחו של אותו האיש שהוא פותח דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון: *Veni & vide quantus hic vir fuerit, qui ita res explicare & exponere potuit, & linguarum septuaginta erat peritus.* Unde etiam nomen illud, ex eis qui cum Zerubabele e captivitate ascenderunt, בלשן *Bilshan* [b], qui proxime post Mordecai sequitur, atque ut alius sumi solet, pro velut cognomine ejus capiunt, ideoque aiunt cognomen illud eum sortitum esse [c], דהוה באיל רישני הלשונות seu בולל ומערבב *quod confusas in se haberet* seu *commixtas linguas.* Quamplurima sunt alia loca quibus apud Talmudicos linguae memorantur universae numero illo rotundo. Sed vero haud adeo credibile videtur aut quemlibet in synedria cooptandum tot linguarum necessario peritum esse debuisse, aut forsan quempiam fuisse. Mithridatis scientia linguarum viginti duarum gentium, scilicet quibus ipse imperitabat, velut miraculo habetur, quas ideo edidicit *ut eas sine interprete alloqui posset* [d]; quae ipsa est ratio linguarum a synedris edicendarum. Legimus quidem apud Philostratum [e] Apollonium Tyanaeum Armenicam, Medicam, Persicam, Cadusiacam, πάσας δεμum ἀνθρώπων φωνὰς *universas hominum voces* seu *linguas* optime calluisse, nec interim eas didicisse. Sed adjicitur ab eodem autore, Apollonium hunc satis percepisse, καὶ ὅσα σιωπῶσιν ἄνθρωποι, *etiam quae tacebant* aut *cogitabant homines*, imo & avium, aliorumque brutorum voces omnes intellexisse; quod parilis est farinae, pariterque credendum. Certe Marcus Antoninus dicitur Larensem suum, seu Livium Laurensem, ab AElio Lampridio [f] memoratum, *Asteropaeum quendam* nuncupasse, utpote ut rebus sedulo, prudenter & strenue gerundis prae aliis idoneum, ita ἀμφοτέρων τῶν φωνῶν περιϊσάμενον, *ex aequo utriusque linguae* (Graecae & Latinae) *callentissimum*; quasi id rarissimum fuisset & admirandum. Neque enim, ut in adagiorum autoribus legitur [h], sic ibi dictus est Marcus Antoninus ipse, sed Larensis ille ab illo. Sub idem etiam tempus Galenus in Sophistas sibi coaevos, qui linguam Graecam scholasque vocibus e barbaricis petitis nimium depravarant, & plurimarum linguarum scientiam in eo exigere viderentur, profitetur se tot linguas ediscere nequire, subjicitque [i], Δίγλωττός τις ἐλέγετο πάλαι, καὶ θαῦμα τοῦτ' ἦν ἄνθρωπος εἷς ἀκριβῶν διαλέκτους δύο, *Bilinguis olim quidam dicebatur, & res pro miraculo habebatur, homo unus duas exacte linguas tenens.* Quasi exacta etiam binarum peritia miraculo fuisset, tametsi mediocris aut qualiscunque etiam in pluribus linguis scientia neutiquam infrequens esset, uti & seculis nostris passim habetur. Sed per hyperbolem innumera tradere solent Ebraei, ubi aut praestantiam singularem innui volunt, aut graviusquid reprehendunt, adversumve denotant. Quod autem revera, opinor, voluere illud erat, adsciscendos linguarum utcunque scientia praepollere debuisse. Certe si universi synedri ejusmodi aut numerosior eorum pars aliqua tot linguas intellexissent, undenam tam insigni Mordecaeus admiratione ob ejusmodi scientiam ante alios seu quasi per se est celebratus? Magno hic judicio, ut plerumque cuncta, Maimonides [k]; צריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולן נבוני להש ושידעו ברוב הלשונות כדי שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן *Opera danda erat, & diligenter inquirendum, ut universi* adsciscendi in synedria jam dicta *essent eloquio singulari, & multarum* seu *plurium linguarum periti*, πολύγλωττοι, good linguists; *ne scilicet synedrium audiret per interpretem.*

II. At mirum forte interea habendum quod tradere videtur Fl. Josephus, ipse Ebraeus jurisque Ebraici, ut jactantius profitetur ipse, scientissimus, de linguarum aliarum studio apud suos etiam interdicto; [l] Καὶ τῶν Ἑλληνικῶν δὲ γραμμάτων ἐσπούδασα μετασχεῖν, τὴν γραμματικὴν ἐμπειρίαν ἀναλαβών, τὴν δὲ περὶ τὴν προφορὰν ἀκρίβειαν πάτριος ἐκώλυσε συνήθεια. Παρ' ἡμῖν γὰρ οὐκ ἐκείνους ἀποδέχονται τοὺς πολλῶν ἐθνῶν διάλεκτον ἐκμαθόντας, διὰ τὸ κοινὸν εἶναι νομίζειν τὸ ἐπιτήδευμα, τοῦτο μόνον, οὐκ ἐλευθέροις τοῖς τυχοῦσι, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκετῶν τοῖς θέλουσι, μόνοις δὲ σοφίαν μαρτυροῦσι, τοῖς τὰ νόμιμα σαφῶς ἐπισταμένοις, καὶ τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων δύναμιν ἑρμηνεῦσαι δυναμένοις. *Etiam* [m] *Graecas studui literas adipisci. Artis namque Grammaticae experimentum sumpsi, integritatem vero pronunciationis verborum possidere me, paterna consuetudo* (mos patrius seu Ebraicus) *prohibuit. Quippe cum apud nos non recipiant eos qui elocutionem multarum gentium didicisse noscuntur* (Genebrardus, *ne font pas grand conte de ceux qui ont apprins plusieurs langages*; & Gelenius, *qui multas perdidicerunt linguas*) *eo quod commune putent hoc officium, non liberis tantummodo sed etiam volentibus servis* (Gelenius, *quod studium profanum*

[v] *Thosiphtha* ad tit. *Sota*, cap. 7. fol. 35, 2. & Misna tit. *Sota*, fol. 32, 1. [x] Ad tit. *Siklim*, cap. 5. fol. 48. col. 4. [y] Tit. *Siklim*, cap. 5. [z] Ad tit. *Menachoth*, cap. 6. fol. 65, 1. [a] Fol. 48. col. 4. [b] Nehem. vii. 7. [c] Gem. Babylon. ad tit. *Menachoth*, cap. 5. fol. 65, 1. [d] Valer. Maxim. lib. 8. cap. 7. [e] De Vita Apollonii, lib. 1. cap. 13. lib. 5. cap. 15. [f] In Commodo Ant. [g] Apud Athenaeum Dipnosoph. 1. [h] In *Asteropaeus.* [i] De differentiis Pulsuum, lib. 2. cap. 5. videsis If. Casaubon. Animadvers. in Athenaeum, lib. 1. cap. 2. [k] Halach. *Sanhedrin*, cap. 2. §. 6. [l] Lib. 20. cap. 9. [m] Rufinus cap. 18.

apud eos habetur, & servis, commune cum ingenuis; Genebrardus, *qu'ils estiment que cela est un estude prosane, & commune aussi bien aux serfs qu'a ceux qui sont de condition franche) sapientiam vero illos tantummodo testantur habere, qui leges sub integritate cognoscunt, & virtutem sacrarum literarum interpretari possunt.* Talmudici ergo ex vetustissima traditione de multiplici, etiam omnimodi, linguarum scientia veluti synedriorum collegis pernecessaria passim, ut ostensum est, loquuntur, dum Josephus multarum gentium dialectorum (sic enim loquitur ille) studium ab Ebraeis aut damnatum esse aut saltem in pretio habitum nullo asserit. Scripsit haec anno XIII Domitiani, seu sub Christi nonagesimum tertium, ut ipse illic testatur. Quare tempus adjectum sit, paulo infra constabit. Si de Chaldaica aut Syriaca dialectis id quod is scripsit intelligeremus, nullo esset pacto plane admittendum. Nam qui sive hanc sive illam ab Ebraeis illo in seculo ita neglectam, ut improbaretur ejus studium, existimaverit, cum necesse est rebus Ebraicis adeo alienum esse ut disquisitioni hujusmodi plane sit impar. Neque igitur innuere videntur apud Josephum verba illa πολλῶν ἐθνῶν διαλέκτων *multarum gentium dialectum*, linguas multarum gentium invicem sive origine sive facie plane diversa discriminatas, sedduntaxat linguas seu dialectos Graecanicas, quae, praeter quinque illas vulgo nominatissimas, certe erant per Europam, Asiam, AEgyptum multiplices. Quin sane parum cohaesisse videtur, si ideo vellet se ex more patrio adeo inhibitum fuisse ut veram pronunciationem linguae Graecae assequi nequiret, quoniam multarum gentium linguarum seu dialectorum studium intensius popularibus suis esset improbatum, per *multas gentes* alias praeter ipsas, quas scimus fuisse admodum numerosas, Graecas intelligens Non bene consequitur; ideo linguae Graecae pronunciationem accuratiorem assequi nequibam, quia ex more patrio multarum gentium linguis seu dialectis excoli permissum non est, nisi in multarum illarum gentium linguis seu dialectis ipsa Graecanicarum pronunciatio signantius contineatur. Ea ex multarum gentium dialectis erat edicenda, quas tamen edicere mori patrio dissonum erat, linguae, utcunque Graecanicae scientia contento, quo, ii soli sapientes habiti (ut ille ibidem) qui legi sacrae accuratius & feliciter incumbentes, intensius dialectorum Graecanicarum illius varietatis studium atque exquisitiorem quae inde evenit pronunciandi rationem praetermittunt. Hic, opinor, sensus est Josephi, qui sic intellectus Talmudicis neutiquam omnino adversabitur. Id certissimum est, non modo linguam Graecam, verum etiam Graecorum theologiam, philosophiam, artes, Ebraeos olim, dum sive juris sui erant sive, ejusdem tenaciores, illud nondum amisisse sibi videbantur, in studiis, licet non omnino theologiam illam in cultu divino, aestimasse. De lingua Graeca testes hic sunt amplissimi non solum Graeci veteris testamenti interpretes tum septuaginta sic dicti tum alii, verum etiam evangelistae & apostoli; ut Philonem, Josephum, alios praetermittamus. Et quod ad scientias Graecanicas attinet, quas & Romanas vocant [n] (quae haud commode citra linguam illam edisci quibant) licet verum satis fuerit illud Origenis [o], Οὐ πάνυ μὲν ἐν Ἰουδαίοις τὰ Ἑλλήνων φιλολογεῖται seu, ut lectio est alia, φιλοσοφεῖται, *Non admodum curant* aut *versantur Judaei circa Graecorum literas*, seu *philosophiam* (quod de vetustis etiam seu ante obtinentibus apud Judaeos moribus dictum) nihilominus ea quae ex Arato [p], Epimenide [q], Menandro [r], poetis Graecis, citat ipse Paulus, uti & monitum ejus ad Colossenses [s], qui Judaei erant reformati, id est christiani, ne permitterent se συλαγωγεῖσθαι *spoliari* διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, *per philosophiam & vanam fallaciam, juxta traditionem hominum*, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, *secundum elementa mundi*, alia etiam, momenti in novo testamento gravissimi, Platonicam disciplinam verbis saltem resonantia, haud obscure ostendunt, fuisse etiam inter Judaeos veteres qui disciplinis Graecis se assuescerent. Unde & Origenes notat Paulum illic agnovisse in philosophia Graecanica fuisse οὐκ εὐκαταφρόνητα *non facile contemnenda*, etiam & ἐμφαινόμενον τὸ μέγεθος, *apparentem majestatem*. Talmudicis item memorantur [t] ה"ש מאות שלמדו חכמת יונית *quingenti* (etiam in una schola, Abbae) *qui scientiam Graecanicam seu Romanam discebant*. Et quod ad disciplinas apud eos mathematicas attinet, earumque illis pretium; advertendum est quod ea de re tradit e veteribus David Kimchius [u]: אמרו ה"ל כל מי שאינו מחשב בתקופות ומזלות עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא הביטו ומעשה ידיו לא ראו ואמרו מנין שמצוה לאדם לחשב בתקופות ומזלות שנ' ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו היא חכמה ובינה שהוא לעיני העמים הוי אומר זה חשוב תקופות ומזלות: *Rabbini nostri piae memoriae dicunt, universos eorum qui non utuntur calculo astronomico* (corporum coelestium eorumque revolutionum; qui sine arithmetica & geometria frustra initur) *dici scripturam illam* [x], *Et opus Domini non respiciunt, & quae fecerint manus ejus non considerant. Dicunt etiam, homini praeceptum esse calculo ejusmodi coelesti uti, juxta illud quod dicitur* [y], *Etiam custodietis & facietis* (jussa mea observabitis; in quibus annorum & mensium ratio, ob festa praescripta, ex ejusmodi calculo pendens) *quoniam haec est sapientia vestra & intelligentia vestra coram gentibus. Quaenam est sapientia vestra & intelligentia vestra coram gentibus?* (subjicitur scilicet, *Ut audiant omnia ista statuta, & dicant, Utique populus ille sapiens est & intelligens, gens magna est.*) *Est plane calculus periodorum corporum coelestium.* Gentes enim aliae, quibus is notus (utpote quem & mathematice & theologice profitebantur ipsae) cum viderent Judaeos etiam ejusdem peritos esse, eos, eo nomine inprimis, non ob praecepta alias Mosaica, ut admirarentur necesse fore, aiunt esse existimatum. Sed vero graviora interdum infortunia passi, atque inde velut attoniti, quale fieri multoties amat, aut vix sui compotes, studia ejusmodi quibus maxime, praeter legem sacram, implicabantur, in causa esse rerum sibi adversarum inclamabant; unde & diris interdum devovebant [z] publicis simul cum שיגדל חזיר ומי שילמד לבנו

[n] Gloss ad tit. *Menachoth*, cap. 6. fol. 64. 2. [o] In Celsum lib. 2. [p] Act. xvii 28. [q] Tit. i 12. [r] 1 Corinth. xv. 33. [s] Coloss. ii 8. ubi videsis Hugonem Grotium. [t] In Gemar. Babylon. ad tit. *Menachoth*, cap. 6. fol. 64. 2. & ad tit. *Sota*, cap. 9. fol. 49. 2. & ad tit. *Baba Kama*, cap. 7. fol. 83. 1. [u] Ad Jesaiae xl. 16. [x] Isai. v. 12. [y] Deut. iv 6. [z] Locis ante citatis & *Sepher Juchasin*, fol. 17. 2.

חכמה יונית *qui nutriebat porcum, & eum qui filium suum doceret sapientiam Graecanicam.* Unde etiam accessit decretum publicum tempore quo Titus Augustus urbem invasit (annis nempe ante illud quod superius adducitur ex Josepho, seu decimum tertium Domitiani, quo scripsit ille, plus minus vigintiquinque) quo Graecarum disciplinarum institutio vetita est. Misnae [a] verba sunt; בפולמוס של טיטוס גזרו שלא ילמד אדם את בנו יונית *In bello Titi decreverunt ne quis filium suum Graece doceret:* Quod tamen de sapientia seu disciplinis sive Graecis sive Romanis, veluti eorum theologia, philosophia, & quae hisce cognatae sunt, non de ipsa lingua Graeca, sumunt magistri ibi. Qualis sensus est moniti illius Rab Joseph Hyssopaei,

ומחכמת יונית סוב נגדה לך ——

& a sapientia Graecanica avertere. Scilicet non solum in judiciis apud synedros, ut ostensum est, verum etiam in ritibus aliquot sacris, tum Graecae tum aliarum linguarum saepenumero usus erat, pro varietate personarum, maxime qui sanctam per dispersiones non satis didicerant pernecessarius, idque tam Ebraeis originariis quam proselytis inter eos justitiae. Misna [b], אלו נאמרין בכל לשון פרשת סוטה וידוי מעשר וקריאת שמע והתפילה וברכת המזון ושבועת העדות ושבועת הפיקדון ואלו נאמרין בלשון הקודש מקרא ביכורים והחליצה ברכות וקללות ברכת כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שמדבר אל העם : *Haec* (quae sunt carmina solennia in sacro sermone praescripta, statisque dicenda temporibus) *dicuntur* (seu rite dici possunt) *in linguis cunctis* (Misna Hierosolymitana habet בלשונם *in linguis suis*, quaecunque lingua) *examen uxoris viri Zelotypi* [c], *& id quod anni tertii decimarum solutioni justae proxime subjungendum* [d], *solenne illud* [e], *Audi Israel, precationes* (ubi adnotaut aliqui [f], id de precationibus seu liturgiis publicis tantum esse ita intelligendum, ut privatim quisque lingua sancta, si imperitus ejusdem non esset, precaretur) *benedictio mensae, juramentum testimonii, juramentum depositi. Haec autem lingua sancta sunt proferenda, id* [g] *quod a primitias offerente est pronunciandum, id quod etiam dicendum in leviri renunciatione* [h], *benedictiones & dirae illae solennes* [i], *benedictiones sacerdotales* [k], *benedictio pontificia* (in die expiationum annuo) *pericha de rege* [l] *constituendo, uti & illa de vitula* [m] *decervicanda, atque ea quae ad unctum in bellum attinet* [n], *quando is populum alloquitur.* Et demum vetustae disciplinae tam in affectandis quam admittendis & linguis & scientiis Graecanicis, seu gentium aliarum, testimonium habetur satis luculentum in Judaeorum tum priscorum tum recentiorum, qui literis vacarent, studiis scriptisque. Qui nempe majorum interim institutorum, pro vario temporum locorumque discrimine, fuerint proculdubio observantissimi, gentium linguis studiisque sedulo incubuere. In priscis, praeter Josephum ipsum & Philonem, habentur Aristobulus [o] philosophus Peripateticus, Justus Tiberiensis [p], Ezekiel Tragoedus [q], etiam & poeta Verpus apud Martialem [r], alii. In recentioribus, mathematici & philosophi fuere celebres Rambam seu Maimonides ille, R. Mikotzi, R. Abraham Aben-Ezra, R. Levi Ben Gersom, R. Abraham Ben Chaiia, R. Jehuda Levita (autor *Sepher Cozri*) alii, logicus R Simeon; physicus R. Aben Tybbon, historici tam rerum Gentilium quam Judaicarum (etiam & alias studiis Gentilium haud parum imbuti) R. Azariah Edomaeus, R. Abraham Zacuthius, R. Gedaliah Ben Jechai, R. Benjamin Ben Jona, R. David Gantz, quorum opera passim leguntur, alii itidem non pauci; ut praetermittamus qui libros veterum physicos, medicos, astronomicos, tam e Graecis quam Arabicis in suam transtulere linguam; aliosque etiam qui ex eis hoc seculo literis Graecis, Latinis & Arabicis se haud parum dederint. Dum vero incredibilem illam septuaginta linguarum peritiam (quam ab eis per hyperbolen memoratam existimo) cogitamus, observatu forsan indignum non est quod habet Rabbi Jonathan דבית גוברין in Gemara Hierosolymitana, de quatuor tantum velut universo generi humano, adeoque Hebraeis, inservientibus, Graeca nempe, Romana seu Latina, Sorsiana, & sancta. Verba sunt [s], ארבעה לשונות נאים שישתמש בהן העולם ואילו הן לעז לזמר רומי לקרב סורסיא לאילייא עברי לדיבור : *Quatuor sunt linguae praestantissimae quibus orbis terrarum utitur* (seu נאים להשתמש בהן העולם ut alibi [t]) *dignae quae orbi terrarum,* seu *generi humano, inserviant; Graeca ad cantandum, Latina ad proelium* seu *rem militarem, Sorsiana ad planctum, Ebraea ad eloquendum* seu *confabulandum.* Sequitur statim, ויש אומרים אף אשורי לכתב אשורי יש לו כתב ואין לו לשון· עברי יש לו לשון ואין לו כתב בחרו להם כתב אשורי ולשון עברי ולמה נקרא שמו אשורי שהוא מאושר בכתבו : *Sunt etiam qui dicant, Assyriaca ad scribendum. Assyriaca autem scripturam habet, nec tamen lingua est* (certe & apud Thucydidem [v], Athenienses literas Persarum regis cum Artapherne interceptas, μεταγραψάμενοι ἐκ τῶν Ἀσσυρίων γραμμάτων ἀνέγνωσαν, *transcribentes ex literis Assyriacis legerunt.* Ubi scholiastes, μεταγραψάμενοι, μεθερμηνεύσαντες, interpres, *ex Assyriis literis traductas.*) *Ebraica lingua est, sed scriptura* propria *caret. Eligebant autem sibi scripturam* seu *literas Assyriacas, & linguam Ebraeam. Et quare vocatur Assyriaca? Quoniam adeo felix in scriptura* seu *literarum formis.* Argutula ludentis ratio. Etiam & Philo Mosem ait τὰ Ἀσσύρια γράμματα *literas Assyriacas* didicisse. Sed hoc de literis Assyriacis spectat ad disputationem quam viri doctissimi de priscis Ebraeorum literis pridem inierunt. Et videsis de legitimo apud Ebraeos linguarum aliarum usu etiam Misnam [x] alibi, & Maimonidem [y]. Lingua quam Graecam in jam allatis vertimus, vocatur ibi לעז *Labaz,* quo nomine quidem *barbara* ex antiquissima ejusdem notione significatur. Unde per מעם לעז apud Davidem [z] substituitur tam a Chaldaeo,

[a] Tit. *Sota*, cap. 9. Talm Babylon. fol. 49, 2. [b] Tit. *Sota*, cap. 7 Talm Babylon. fol 32, 1. [c] Numer. v. 21. [d] Deuter. xxvi. 13. [e] Ibid vi. 3. [f] Obadias Bartenorius ad Misnam tit. *Sota*, cap 7 §. 1. [g] Deut. xxvi 5. [h] Ibid xxv 7. [i] Ibid. xxvii, xxviii. [k] Numer. vi 23 [l] Deuter. xvii. 14 [m] Ibid xxi. 7. [n] Ibid xx. 3. [o] Apud Clementem Alexandr. Stromat 1. Euseb. Praeparat. Evangelic. lib. 7 cap. 41. lib. 8, 10 13, 12. [p] Photius in Biblioth Cod 33. Suidas, alii. [q] Apud Clem. Alex Strom. 1. [r] Lib 11. Epigr 95. [s] Gemara Hierosolymit. ad tit. *Megilla*, cap 1. fol 71, col. 2. Halach. 11. [t] Eadem Gemara ad tit. *Sota*, cap. 7. fol 21. col. 3. [v] Lib 4. [x] Tit. *Megillah*. cap. 2. [y] Halach. *Megillah*, cap. 2. [z] Psalm. cxiv. 1.

מעמי

בִּעַם בַּרְבְּרָאִי *e populo barbaro* quam a Graecis ἐκ λαοῦ βαρβάρου, uti etiam in Vulgata, & ab Arabe البربرية idem & significans & sonans; **from a people of strange language** nostri. AEgyptii autem ibi plane innuuntur. Postmodum autem quemadmodum Latinis Graeci, hique illis invicem Barbari sunt vocitati, ita Ebraeis Graeci ea voce interdum, ut hic alibique [a], denotati sunt; tametsi interim magistris recentioribus usitatissimum sit linguam qualemcunque regionum in quibus ipsi degerint, veluti Italicam, Germanicam, Gallicam, Hispanicam, eodem vocabulo designare. Graecam alias etiam signantius vocant לשון יוני seu *linguam Ionicam*. Sed & scimus *Barbariae* nomen Europaeis variatim & generatim subinde intellectum, vulgariter nunc Barbariam illam Africae denotare, unde & posset dici lingua illic Arabica *Barbara*. Sorsiana lingua io allatis pro Aramaea seu Syriaca sumi [b] solet. Glossa autem ad Gemaram Babyloniam [c], לשון סורסי קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון תלמוד ירושלמי ואומות העולם קורין אותו לשון סוריא או לשון יוני שהיו קרובין לארץ יון ולשון יון יפה כזה והיה לו לספר : *Lingua Sorsiana vicina est linguae Aramaeae. Ego autem dico hanc linguam esse Talmudis Hierosolymitani. Et populi gentium vocant eam linguam Syriacam, aut linguam Graecam* seu *Ionum, qui vicini sunt Graeciae* (qui in Asia vicioiores suut Graeciae Europaeae) *sed lingua Graeca ea venustior est, in qua etiam scribendi facilitas.*

III. Numerus autem ille apud Ebraeos linguarum, ex ipsa confusione, septuagenarius (de quo locis superius citatis alibique [d] affatim loquuntur) apud patres christianos tam Graecos quam Latinos augeri solet; quod quidem evenit ex numeratione capitum confusionis seu insanae illius substructionis praefectorum alia ab ea quam sibi habent ex Ebraeo Ebraei; capitibus nimirum ejusmodi binis ultra, subinde trinis, pluribusque adjectis. Ea de re ampliter actum est a Gilberto Genebrardo [e], Augustino Torniello [f], Jacobo Saliano [g], Samuele Bocharto [h], ut qoi ad locos pentateuchi supra de singuis allatos obiter scripserint, maxime Benedictum Pererium, praetermittam. Patrum vulgo lectorum, quos diximus, hae de re scita apud scriptores illos diligenter corrogantur; adeoque nec de eis hic plura. Sed vero & historici veteres tantundem. Atque tam hi quam patres illi omnes ferme septuagiuta duas faciuut, & per gentes enomerant confusionis, seu totius inde orbis, linguas. Ita Eusebius in chronico, chronicon Alexandrinum [i], Georgius Syncellus [k], Michael Glycas [l]. Adde his Eutychium patriarcham Alexandrinum, qui congregatos ait [m] septuaginta duos, primores & capita Noachidarum, turrim illam seu urbem condere fuisse conatos; angelum e coelo a numine missom qui linguae ante unicae septuaginta unam confusione adjiceret. Unde e filiis Semi praeterea (in quibus Ebraica retenta) fuisse 25, e filiis Chami 32, e filiis Japheti 15, atque ita 72 conflatas esse linguas. Alii autem usque ad 75 numerum illum auxerunt. Ita Ephorus & alii historici multi, ut docet Clemens Alexandrinus [n]. Quod plane ex numero filiorum Israel descendentium [o] in AEgyptum, qui in versione Graeca habetur, sumptum est (nam etiam ex eorum numero in Ebraeo Ebraeis hic ratio elicitur) ut numerus ille alter ex capitum & praefectorum substructionis illius censu. Etenim locis Genesis & Exodi citatis, pro eo quod est non modo in origine tam Samaritana quam Judaica, sed & in versione Syriaca, Arabica utraque, Vulgata, reliquisque, *septuaginta*, in pentateucho Graeco ἑβδομήκοντα πέντε legitur *septuaginta quinque*, quemadmodum item inde numerat in defensione sua S. Stephanus [p]. Obvia sunt quae ad locum hunc Actorum, uti ad illos pentateuchi, hae de re habent interpretes. Sed prae aliis, si plura velis, vide hac de re disputationem Abrahae Calovii [q] professoris Gedanensis accuratam sane & ingeniosam. Adjicere non pigebit de gentium numero, unde plerisque linguarum veterum numerus pendet, miram haberi apud Arabas traditionem, gentes per terram mareque divisas, ac velut a numine sub rerum origine creatas seu praestitutas fuisse 1020. Historicus Mahumedanus penes me [r] vetus, qui Aben Elchasen Hali nuncupatur ad hunc modum

ابو الحسن علي بن الحسين بن علي بن
عبد الله الجغلي المسعودي
الله تعالي خلق الفا وعشرون امة حذاء
الكواكب الثابتة منها في البحر ستماية
امة ومنها في البرّ اربع ماية امة وعشرون

Deus O.M. creavit mille & viginti gentes, ut stellis earum numero *sphaerae octavae responderent. Ex eis in mari* per insulas *sexcentae, & in arida quadringentae & viginti.* Numero utitur rotundo stellarum, quae ex doctrina Ptolemaica & receptiori sunt 1022. Sed haud parum variavit earum apud scriptores numerus. Plinius annotaras ait [s] (nescio ubi) stellas 1600 *insignes videlicet effectu visuve* David Kimchi autem [t], הסכימו חכמי התכונה כלם כי מספר הכוכבים הם אלף וצ״ח : *Consentiunt astronomi universi stellarum numerum esse* 1098. Etiam recentioribus aliquot adjectae sunt numero illi Ptolemaico. Sed vero, cum conspicuae & satis vulgo visibiles in constellationes tribuantur quadraginta octo, atque ita observari soleant, commentum est vetus apud Ebraeos [v], cunctas simul tam non ita visibiles quam visibiles conficere numerum כ״ט אלף רב״א וק״ם, id est, 290000140, easque vocari signantius כוכבי השמים *stellas coelorum*, nec simpliciter *stellas*, in literis sacris. Kimchius item [x]; אותם שאינם כאורים על הארץ

[a] Baal Aruch in לעז, de quo vide etiam Eliam in Thisbite, & Davidem de Pomis. [b] Vide J. Buxtorfium in Lexic. Talmud. col. 1554. [c] Tit. *Sota*, cap. 9. fol. 49. 2. [d] Gemara Hierosolymitana ad tit. *Megillah*, cap 1. fol 71. col. 2, &c. [e] Chronolog. A. M. 1758. [f] A. M. 1931. §. 15, &c. [g] Eod. anno § 23, &c. [h] Geographiae Sacrae, lib 1. cap. 15. [i] Pag. 57. edit. Raderiana. [k] Pag 46 & 49 [l] Annal part. 2. [m] In Annalibus pag 51. [n] Stromat. a. [o] Genes. xlvi. 27. & vide Exod 1 5. Deuteron. xxxii 8. [p] Act vii. 14. [q] J. Critico Sacro, pag. 746, &c. [r] Pag. 275. [s] Lib 2. cap. 41. [t] Ad Psalm. cxlvii & ad Jesaiae xl. 26. [v] *Midrash* apud R. Abraham Ben Chaiia, in Sphaera Mundi, Porta 10. [x] Ad Psal. cxlvii.

נבראו

נבראו לכשול על הארץ לא למאור: *Quae lucem terris non dant stellae, nihilominus creabantur ut dominium haberent in terris, nec fulgerent,* adeoque cum caeteris designantur in illo creationis[y] *ut dominarentur in diem atque in noctem.* Sed, in caelum.

IV. Jam dictis autem adjicit ex veteribus Maimonides uti & illi eundem in sensum; אין מעמידין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סרים מפני שיש בהן אכזריות ולא מי שאין לו בנים כדי שיהא רחמן: *In nullo synedriorum jam dictorum* magni seu vigintitriumviralis *e optabant quempiam senio quasi confectum (ultimae senectutis hominem) aut eunuchum* eviratum, *quoniam crudeliores esse solent utrique, aut cui proles deesset, unde fieret misericors.* Certe [z]Claudianus itidem,

——*Eunuchus nulla pietate movetur,*
Nec generi natisve cavet. Clementia cunctis
In similes, animosque ligant consortia damni.

Gemara etiam Hierosolymitana[a], הסרים וכל מי שאין ראה לו בנים כשר לדון דיני ממונות ולא דיני נפשות *Eunuchus, & is qui non vidit sibi liberos, judiciis pecuniariis idoneus est; at vero non capitalibus.* Quod idem est ac si dictum fuisset, in synedrium nec magnum nec vigintitriumvirale non rite cooptatur, nec ordinationis, puto, judicariae capax. Babylonia item[b], אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים ומי שאין לו בנים *Non collocabant in synedriis virum aetate nimis provectum, eunuchum, aut cui defuere liberi.* Hoc, scilicet generatim sic dictum, exceptionem admittit in capitali judicio המסית *seductoris*[c] in idololatriam, qui odio prae aliis singulari habebatur. Maimonides[d], vetustioresque; מושיבין בדינו זקן וסרים ומי שאין לו בנים כדי שלא ירחמו עליו שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל רחמים היא בעולם שנ׳ למען ישוב י״י מחרון אפו ונתן לך רחמים: *Collocabant in ejus judicio senem & eunuchum & improlem, ne misericordes erga eum* communi misericordiam notione *essent. Nam crudelitas in eos qui populum errare faciunt in vanitatem est misericordia* (misericordiam supplet) *juxta quod scriptum est*[e], in lege facta de seductoribus lata, *ut avertatur a furore irae suae, & det tibi misericordias,* nec quales in seductoris judicio adhibitae. In Misna[f] insuper distinctionibus subtilissimis explicatur illud, *Si totus coetus Israel*[g] seu כל העדה *errore peccaverit, & res ipsa abscondita fuerit ab oculis congregationis,* &c. *adducet congregatio* seu הקהל *juvencum filium bovis pro peccato,* &c. *Et seniores* העדה seu *coetus* aut *congregationis imponent manus suas super caput juvenci,* &c. quod ad synedrium magnum attinere volunt, ut libro ostenditur tertio. Legitur, הורו בית דין וידע אחד מהן שטעו ואמ׳ להן טועין אתם או שלא היה מופלא של בית דין שם או שהיה אחד מהן גר או ממזר או נתין או זקן שלא ראה לו בנים הרי אלו פטורים שנאמר כאן עדה ונאמר להלן עדה מה עדה האמורה להלן עדה שיהיו כולן ראויים להוראה אף עדה האמורה כאן עדה שיהיו כולן ראויים להוראה: *Si quid synedrium* magnum *decreverit* (adeo publicum & omnium civium commune ut respublica universa decreto contineretur; nam de judiciis sive privatarum sive publicarum, quae personarum singularitate coercerentur, capiendum non est) *& cognoverit quisquam ex eis quod erraverint, & dixerit illis eos errasse, sive quoniam princeps synedrii non intererat, sive quia unus eorum erat proselytus aut Mamzer aut Nethinaeus, aut senex qui liberos sibi non vidit, ecce ii praecepto non tenentur* (seu, ut in exemplaribus nonnullis, הרי זו פטור *ecce synedrium hoc lege illa non tenetur) quippe tam posteriori in loco quam in priori legitur* עדה seu *coetus* aut *congregatio. Quid priori in loco denotat coetus ille* seu *congregatio? Totum certe coetum cujus collega nullus rebus decernendis impar. Ideo etiam posteriori in loco coetus ejusmodi tantum designatur cujus collega quilibet rebus decernendis idoneus.* Verba citavimus ad illud quod de jure liberorum affertur confirmandum. Quae sunt in eis alia, non ita aperta, explicatiora suo in loco[h] dabimus. Eunuchum autem, quantum video, hic ita secluduot tam illum quae סרים חמה *eunuchum solis,* uti vocitant, seu ἐκ κοιλίας μητρὸς[i] *ex ipsis natalibus,* quam סרים אדם *eunuchum ab homine factum,* castratum. Canonibus autem apostolorum dictis a seipso eviratus ordinatione interdicitur[k], uti & ante ordinatus gradu deponitur. Sed si ab aliis castratus, aut ab natalibus eunuchus quis esset, ordinationi satis admittitur; quod etiam in jus canonicum est admissum tam occidentalis quam orientalis ecclesiae. Quod ad aetatem spectat; cum aetas aut juvenilis sit aut senilis, suos utraque habuit interdum limites, e quibus cooptationis legitimae temperamenta sumpta. De senili aetate eorum qui primo cooptati aliquid jam dictum est. Sequentibus autem in seculis alii vigesimum praestituunt interdum annum, citra quem collegam neminem in synedrium sive magnum sive vigintitriumvirale aliquod ex moribus receptioribus cooptari rite potuisse volunt. Rabbi Abihu[l], nomine Rabbi Jochanan, ubi de judiciorum pecuniariorum & capitalium agitur discrimine, אף פחות, inquit, מבן עשרים ושלא הביא שתי שערות כשר בדיני ממונות ולא בדיני נפשות: *Etiam viginti annis minor, aut cui nondum excreverint bini pubertatis*[m] *pili, rite exercet judicia pecuniaria, neutiquam vero capitalia.* An vero exacto vigesimo anno aetatem[n] judiciis capitalibus idoneam statum esse censitam ab his qui sunt sic locuti definire nequeo. Nec tam quinam essent synedriis majoribus idonei, quam juveniles eorum qui judiciis pecuniariis, ut triumviri, rite praeesse per aetatem poterant, annos forte designare volebant. Nam etiam τῷ Rabbi Jochanan expressim tribuitur[o] sententia illa qua nemo cooptandus in synedria praeter בעלי זקנה *senes,* seu *qui juventutem exuerant.* Quin & glossa Talmudica neminem rebus decernendis ante annum quadragesimum idoneum ait fuisse[p], אינו ראוי להוראה עד שיהא בן

[y] Genes. i. 18. [z] Lib. 1. in Eutropium. [a] Ad tit. Sanhedrin, cap. 4. fol. 22. col. 2. Halach. 9. [b] Ad tit. eundem cap. 4. fol. 36, 6. [c] Deut. xiii. 6. [d] Tract. Sanhedrin, cap. 11. § 5. [e] Deut. xiii. 17. [f] Tit. Horaioth, cap. 1. [g] Levitic. iv. 13. [h] Libro tertio. [i] Matth. xix. 12. [k] Can. 21, 22. Dist. 55. cap. 4 & 8. Zonaras Balsamon in Canones, & Photius in Nomocanone, tit. 1. cap. 14. [l] Gemar. Hierosolymit. ad tit. Sanhedrin, cap. 11. fol. 22. hal. 9. [m] Videsis lib. nost. de Successionib. in bona, cap. 9. [n] De anno vigesimo videsis D. Hierosolymit. in Trad. Hebraic. ad 1 Paralip. xxvii. [o] Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin, cap. 1. fol. 17. & ad tit. Menachoth, cap. 6. fol. 65, 1. [p] Ad Gemar. Babylon. tit. Sanhedrin, cap. 10. fol. 86, 1.

ארבעים שנה *Idoneus non erat rebus decernendis* (de creandis in presbyteralem ligandi & solvendi seu docendi tantum, non judicandi, facultatem, juxta superius dicta, loquitur) *antequam quadraginta annorum fiebat filius.* Sed quod de annis dictum est, ita regulariter tantum videtur servatum, ut ubi juris scientia insignior aetatem suppleret, etiam minores cooptarentur. Quod non solum elicere fas est ex eo quod habet Fl. Josephus [q] de pontificibus & primoribus sui temporis eum quartum decimum annum agentem de rebus juris difficilioribus consulere solitis, verum ex eo quod de Eleazare Ben Azaria legitur [r]; eum etiam in synedrium magnum (si bene capio) annum agens decimum tertium, ut volunt alii, sed, ut alii, decimum octavum, esse cooptatum; de quo etiam plura inferius. Quemadmodum autem juventutis, sic etiam senii habita ratio. Scilicet senex capularis seu per aetatem imbecillis minime cooptabatur. Maimonides & Moses Cotzensis de sene ejusmodi paulo superius loquuntur. Verba ibi afferimus. Caeterum non annorum numero, sed virium sive corporis sive animi defectu, contractum a senectute impedimentum definiebant: Non ubi aetas needum debilitarat animi vires, mutaratve vigorem. Nam celeberrimus ille ac longaevus Rabban Jochanan Ben Zacai octogenarius in synedrorum illorum numerum cooptatus usque ad vigesimum supra centesimum aetatis annum judiciis intererat, tandem etiam synedrii magni princeps Gemara Babylonia [s], כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק״ב שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ׳ שנה למד מ״ שנה לימד: *Vixit Rabban Jochanan Ben Zacai annos* CXX. *Quadraginta exercuit mercaturam, quadraginta didicit*, seu studio legis sacrae incubuit, *quadraginta docuit*, & judiciis praefuit, seu, ut explicat Salomon Jarchius, נעשה דיין ומורה הוראות *factus est & judex & dogmatum & rerum* ligando, & solvendo, *decernendarum doctor.* Et Abraham Zacuthius [t]; שלשה היו ק״ב שנה כמשה רבינו ע״ה וראו זה את זה הלל ורבן יוחנן בן זכאי ורבי עקיבא *Tres fuere qui instar Mosis magistri nostri, in quem sit pax, vixerunt annos centum viginti, quorum etiam quisque alterum vidit. Hillel, & Rabban Jochanan Ben Zacai, & Rabbi Aquiba.* De principatu item Rabbi Jochanan paulo ante mortem luculentus ille testis est. Achiam Silonitem synedrum Davidi regi (ut volunt aliqui) in amplissimo illo tribunali, aetate, juxta magistrorum scita, hisce ferme quadrupla, praetermittimus. De eo autem obiter alibi inferius. Prospiciendum item erat ut essent cooptandi בעלי עושר [v] *divites*; ne fortunae bona eis deessent, seu חלק טוב *portio bona* (ut legitur in Gemara Hierosolymitana [x]) id est, opulentia ejusmodi quae munerum cupidinem ex inopia nasci solitam sedaret. Quin etiam corporis decor spectabatur. Unde in Gemara Babylonia [y], אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי מראה *Locum in synedriis habere non debebant quibus statura decora non erat, aut vultus speciesque decora.* Et Maimonides [z]; צריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו כולן בעלי שיבה בעלי קומה ובעלי מראה *Oportuit diligentissima inquisitione prospicere ut essent universi* synedri jam dicti *sessione decora, decora statura, vultuque ac specie decora.*

V. Misna item de vitae morumque generibus aliquot loquitur, quibus si quis assuetior, tam testimonio quam judiciis inidoneus is habebatur, velut infamis. Verba sunt [a], ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומלוה ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית *Inidonei sunt hi etiam qui ludere solent alea, foeneratores, qui columbas volare docent, quaestum facientes ex anni septimi seu remissionis anni frugibus.* Quadriga nempe haec infamiae Talmudicis receptissima. Id quod de alea vertimus, intelligitur de omnimodo ludi genere, quo, fortuna tantum judice, in lucrum colludebatur. Et exponitur קוביא per פסיפסין [b], quo tam latrunculorum, talorum, aliorumque id genus lusus qualiscunque, in quo ex sorte est victoria, quam aleae denotatur. Eodem fere modo quo in jure Caesareo *emptio aleae* pro emptione ejus de quo incertum est qualenam fuerit, veluti jactus retis, venationis, aucupii, id genus aliorum lucri, sumitur [c]. Ratio autem quare lusibus hujusmodi assueti a testimonio & judiciis, velut infames, arcendi fuerint, in hisce maxime ponebatur, tum quia de avaritia eorum inde praesumebatur, etiam & ipsa in lusu victoria lucrumque inde sequens velut ferme rapina est habitum, quia ex fortuna natum; tum quia ludi artesque ejusmodi bono publico nullatenus erant conducibiles. Certe & ex jure Caesareo [d], quod Justinianeum est, scimus etiam victum in aleae lusu non posse conveniri; &, si solverit, habere repetitionem tam ipsum quam haeredes ejus adversus victorem & ejus haeredes; datam item super aleae lusu cautionem irritam esse, & condici posse; ludisque caeteris alios praescribi similiter modos. Posteriorem autem rationem ita ex veterum scitis compendiose exhibet R. Obadias Bartenorius [e]; *Rejiciendus est*, inquit, *aleator*, לפי שאינו מתעסק בישובו של עולם ואסור לאדם שיתעסק בעולמו אלא או בתורה וגמילות חסדים או בסחורה ואומנות ומלאכה שיש בהן ישובו של עולם: *quoniam non assuescit rebus quae ad firmitudinem seculi spectant*, seu quae sunt societati humanae utiles: *Nam illicitum habetur homini omnino se exercere aliis in rebus praeter legem, & beneficiorum retributionem* seu charitatem, ac humanitatis officia, *aut mercaturam, & artificia atque opera quae bono publico conducant.* Quod quidem sic, juxta vetustiorum mentem, dictum non solum ad aleatores, sed pariter ad eos qui columbas volare docent, spectat. Foeneratorum nomine non solum continetur hic [f] המלוה seu *qui*

[q] In Vita sua. [r] R. Gedalia in *Shalsheleth*, fol. 27, 1. [s] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 5. fol. 41 1. & ad tit. *Rosh Hashena*, cap. 5. fol 31, 2. *Sepher Juchasin*, fol 20, 2. & 22, 1. [t] *Sepher Juchasin*, fol 20 [v] Mos Mikotzi Praecept. Affirm. 97. [u] Ad tit *Sanhedrin*, cap 1 fol. 19 col 3. [x] Ad tit. *Menachoth*, cap. 6. fol 65, 1. & tit *Sanhedrin*, cap. 1 fol 17, 1. [z] Halach. *Sanhedrin*, cap. 2. [a] Tit. *Sanhedrin*, cap. 3. & tit *Rosh Hashena*. cap 1. §. penult. & tit *Shebuoth*, cap. 7. Gloss & Obadias Bartenorius, alii ad locum tituli *Sanhedrin*. [b] Gemar Hierosolymit. ad tit *Sanhedrin*, cap. 3. fol. 21. col. 1 Halach. 6. ad tit *Shebuoth*, cap. 7 fol 37 col 4. Halach 4 & ad tit *Rosh Hashena*, cap. 1 fol 27. col 2. Hal. 9 Adde, praeter Babylonios & commentarios caeteros, *Baal Aruch* verb. כבא & vide Grotium ad Deuteron. xvii 6. [c] L. 10. D. de Contrahend. emptione. & l. 7. de Haereditate, vel actione vendita, &c. [d] L. 1 C de Aleatoribus. [e] Ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 3 § 3. juxta Gem. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 3. fol. 24, 25. [f] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*. cap 3 fol. 25.

mutuo dat foenore, verum etiam הלוה *qui mutuo accipit*. Nam ad utrumque interdicta sacra de foenore attinere scribunt. Ad hunc in Deuteronomio[g]; ad illum in Levitico[h]. Sed de aleae lusu, uti & de foeneratoribus & columbas volare docentibus, idque genus aliis, quoniam alibi[i] affatim diximus, plura hic adjicere supersedemus. Frugum anni septimi usus in lege sacra habetur[k], *Quies terrae erit vobis* לאכלה *in escam*. Sed infame existimabant si quis fruges illas nundinari soleret. In Misna[l] autem adjicitur hic ex sententia Rabbi Jehudae, quae & receptior est, אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות בלא הוא כשרין *Quando & in quantum hoc obtinet?* (id totum scilicet quod de eis qui ob infamias jam dictas tum a judiciis tum a testimonio sunt arcendi) *Tunc obtinet, ubi artem aliam exercere non solet eorum quisquam praeter hanc ipsam qua infamia ejusmodi contrahitur. Quod si aliam exerceat, satis est idoneus* tam judex quam testis. Nempe si aliam artem ex eis שיש בהן ישובו של עולם, *quae bono publico conducant*, coleret. Summa est, illos fuisse tantum hic rejiciendos quorum studia in artibus illis sive vetitis sive ludicris sola ac assidua, haud alia admittebant; non vero quicunque earum alicui se casu aut obiter interdum implicaverant, studiis ac artibus aliis humanae societati non inutilibus interea operam navantes. Quin adnotant Gemaristae, quanam ratione de bonae mentis famaeque reditu hic esset praesumendum, adeo ut omnimodum ex artibus hisce infamibus contractum vitium inde deletum haberetur. De aleatore Gemara Hierosolymitana[m], uti & de foeneratore, לעולם אין מקבלין אותו עד שישבר פסיפסיו או יקרע שטרותיו ויבדק ויחזרו בהן חזרה גמורה : *Nunquam admittebatur aleator prinsquam confregerat su pellectilem aleatoriam*, penitus rejecerat; *nec foenerator, priusquam instrumenta foenebria dilaceraverat, idque exploratum & apertum satis fecerat, adeoque pristinum vitae genus ex animo omnino exuerat.* Sic etiam Babylonii[n]; qui simul cum Hierosolymitanis itidem de columbarum nutritoribus, ואימתי חזרתן משישברו את פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה *Undenam fiebat ut ii vitio hoc censerentur immunes? Postquam caveis* quibus columbae custoditae circumvectaeque *confractis, pristinum vitae genus ex animo omnino exuerent*. Scilicet postquam nec in hisce nec in aleatoribus aut foeneratoribus vitae anteactae reliquiarum vestigium restaret ullum. Et tandem de septimi anni seu sabbatici frugum mercatura, ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדלו *Undenam fiebat ut ii hoc vitio censerentur liberi? Postquam, accedente anno alio sabbatico, renunciatus esset ab eis mori priori*; seu, ut Hierosolymitani, אין מקבלין אותן עד שתגיע שביעית אחרת ויבדק ויחזור בו חזרה גמורה *Non admittebantur homines ejusmodi, antequam accedente anno alio sabbatico palam constaret eos vitae pristinae genus ex sponte omnino exuisse*. Sic Talmudici. Legitur quidem apud Alciatum (ubi de opificibus existimationis vilioris, quales Aristoteli[o] dicuntur ζῶντες ἀπὸ τῶν χειρῶν, χερνῆτες, & βάναυσοι, *manuarii*, in judiciaria collegia aut munera, ex eodem autore, non admittendis loquitur) *ejusmodi*[p] *legem apud Hebraeos quoque fuisse ostenditur Ecclesiastici cap.* XXXVIII. *ubi de pigmentariis, pictoribus, fusoribus, architectis, fabris, & figulis verba faciens, in ecclesiam, inquit*[q], *non transilient, & super cathedram judicis non sedebunt*. Vulgata ibi, *Sine his omnibus non aedificatur civitas. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super sellam judicis non sedebunt, & testamentum judicii non intelligent, neque palam facient disciplinam & judicium*. Quod quidem Graecis Complutensibus, regiis, aliis aliquot, consonum est. Ἄνευ αὐτῶν οὐκ οἰκισθήσεται πόλις, καὶ οὐ παροικήσουσιν, οὐδὲ περιπατήσουσιν. Καὶ ἐν βουλῇ λαοῦ οὐ ζητηθήσονται, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ οὐχ ὑπεραλοῦνται. Ἐπὶ δίφρον δικαστοῦ οὐ καθιοῦνται, καὶ διαθήκην κρίματος οὐ διανοηθήσονται, οὐδὲ μὴ ἐκφάνωσι δικαιοσύνην καὶ κρίμα. Aliis in editionibus Graecis nihilo de δίφρῳ δικαστοῦ, *judicis sella*, reperto. Textus ibi satis incertus. Nec quidem aliud innuere videtur illic Syracides quam oratorie satis artifices ejusmodi, ex artificio, judiciis nequaquam esse idoneos; quod etiam ex commate ibi ultimo eliciendum. Sane judiciis inde arcendos illos fuisse, ut vult Alciatus, modo alias idonei essent (comparantur enim tantum cum legis studiosis, ut multo praestantioribus; ipsis interim artificiis suis duntaxat dediti) non omnino liquet. Atque Talmudicae doctrinae, eo sensu, adversissimum est: Ex illa enim nulla omnino ejusmodi habetur in synedris adsciscendis exceptio. Syrus quidem illic, ut caetera Graecae & Latinae versionis, habet ܘܥܠ ܟܘܪܣܝܐ ܕܕܝ̈ܢܐ ܠܐ ܢܬܒܘܢ *nec super solium judicum sedebunt*, uti & Arabs, ولا يجلسون على كرسي idem significans.

VI. At vero quantum ad triumvirales consessus, omnia quae synedriis majoribus necessaria (quantum fieri potuerit) juxta ante dicta censebantur, haud itidem in eis pariter necessaria. Eorum, ait Maimonides[r], collegas (quoties scilicet non ordinati sufficiebant) omnes legitime satis constitutos fuisse tametsi essent deformes, ut monoculi, שאין כן בסנהדרין אבל הסומא בשתי עיניו פסול לכל *Quod non dicendum de synedriorum majorum collegis. Sed plane caecus*, seu *utroque privatus oculo, nec in triumvirale forum, nedum in synedrium* majus *legitime cooptabatur*. Unde nec ordinationis formula generali in potestatem judiciariam evehendus erat sive caecus sive monoculus, aliusve membris mutilatus. Hic nempe capitalibus, ille etiam judiciis omnibus, impar erat. ואין סומכין אותו לדיני ממונ' מפני שאינו ראוי לכל הדברים וכן כל ביוצא בזה quae verba sunt Maimonidis[s]; id est, *Manuum impositione enim non ordinabant* monoculum, *ne quidem ut judiciis pecuniariis praeficeretur. Quod ideo non factum quia ejusmodi erat* ex defectu membri *ut omnibus rebus judex idoneus esse nequiret. Idque in caeteris id genus observabatur.*

g Cap. xxiii. 19. h Levit. xxv. 37. Videsis ibid. Sal. Jarchium, Mosem Kotzens. in Praecept. Negat. 193. praeter commentarios ad supra e Talmude locos indicatos. i De Jure Naturali & Gentium, lib. 4 cap. 5. & lib 6. cap. 11. k Levit. xxv. 6. l Tit. *Sanhedrin*, cap. 3. m Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 3. fol. 21. col. 1. Halach. 6. n Ib. fol 25. 2. o Politic. 3. cap. 3. p Ad D. tit. De Verb. signific. l. 207. q Commate 37 Lat. 43 Graec. r Tract. *Sanhedrin*, cap. 2. s Halach. *Sanhedrin*, cap. 4. §. 7.

tur.

tur. Atque idem illic, post cooptandorum in synedria majora qualitatum enumerationem; בית דין של שלשה אף על פי שאין בדקדקין בהן בכל אלו הדברים צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים ואלו הן׳ חכמה׳ וענוה׳ ויראה׳ ושנאת ממון׳ ואהבת האמת׳ ואהבת הבריות להן ובעלי שם טוב: *Tametsi omnia illa quae* de synedriis majoribus *dicta sunt, haud exigenda* aut *exspectanda erant in consessibus triumviralibus, attamen necessariae etiam* qua fieri potuerit *in eorundem* (saltem publice constitutorum) *synedris quibuslibet res septem, quae hae sunt; sapientia, humilitas, timor* Dei, *opum contemptus, veritatis amor, hominum amor etiam erga eos, & fama bona*. Et fundari ait has septem lege sacra ubi [t] de synedriis agitur Jethroneis. Idem paulo post, בית דין של שלשה שהיה אחד מהן גר הרי זה פסול עד שתהיה אמו מישראל היה אחד ממזר אפילו שלשתן ממזרים הרי אלו כשרין לדין: *Consessus triumviralis* publicus *cui unicus inesset proselytus* (sive ipse in Judaismum primo adscitus, sive e parentibus proselytis natus) *plane illegitimus erat, nisi mater ejus fuisset Israelitis. Si unicus in illo esset Mamzer, etiam si omnes Mamzeres, satis legitimus erat*. Mamzeres, ex damnato coitu inter Israelitas oriundi.

VII. Eminentia autem regia adeo singularis illis hic habita, ut regulariter regem locum habere in synedrio ullo legitimum nollent. Maimonides [u]: אין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דברו. אבל מושיבין כהן גדול אם היה ראוי בחכמה׳ מלכי בית דוד אף על פי שאין מושיבין אותם בסנהדרין יושבין ודנים הם העם וגו׳: *Non adsciscitur rex Israelis in synedrium, quoniam non permittitur ab eo dissentire, aut contradicere verbo ejus. Sed tamen adsciscunt pontificem maximum, si modo sapientia ejus dignitati non sit impar. Reges stirpis Davidicae* Judaeae, *tametsi nec ipsos in synedrium adsciscere solerent, tamen sedebant etiam ipsi, & judicabant populum*, &c. Et de eorum judiciis plura inferius ubi de extraordinariis synedriis & tribunalibus agimus. Juxta quidem ac Maimonides, Moses Mikotzi [x], alii. Etiam hae de re in corporibus Talmudicis varia. Gemara Hierosolymitana, ad illud [y] de pontifice maximo judicando & judicante (sed non ut perpetuo sive principe sive adsessore synedrii magni; licet id etiam de principatus ejus illic dignitate ac praerogativa temere nimis ac morosius a viris alioquin doctissimis, nec raro, asseratur; qua de re inferius plura) & de rege nec judicante nec judicando; נישמעינה [z] מהדא אין מלך יושב בסנהדרין ולא מלך וכהן גדול בעיבור רבי חנינה ורבי מנא חד אמר אין מלך יושב בסנהדרין מפני החשד ולא בעיבור מפני החשד ולא מלך וכהן גדול יושבין בעיבור שאין כבוד המלך לישב בשבעה תא חמי בשבעה אין כבודו לישב לא כל שכן בשלשה הדא אמרת דיני ממונות שלו בעשרים ושלשה: *Ediscendum hinc, locum* regulariter *regi neutiquam fuisse in synedrio, nec sive regi sive pontifici maximo in intercalationis & phasium lunarium negotio* (quod a collegis aliquot synedrii magni, veluti septem, seu, ut interdum volunt, tribus, synedrii autoritate selectis aut permitti ex more solitis praestari solebat; qua de re alibi [a] diximus) *Rabbi Chanina & Rabbi Mina dixere, regi locum negari in synedrio, suspicionis causa, uti & in negotio intercalationis & phasium, causa suspicionis* (facile enim suspicabantur, eminentia regia consessores flexos iri) *sed vero nec regi nec pontifici maximo locus in negotio intercalationis, quoniam dignitati regi non convenit considere cum numero septenario: Sed, quicquid de septenario statuendum fuerit, multo minus in triumvirali consessu. Unde eliciendum, etiam judicia ejus pecuniaria habenda in vigintitriumvirali consessu*. Gemara item Babylonia [b], אין מושיבין מלך בסנהדרין לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה וגו׳ *Adsciscì non solebat rex in synedrium, nec rex nec pontifex maximus in negotium intercalandi anni*, &c. De intercalatione rationes inde alibi [c] ostendimus. Sed adjicitur hic etiam alia ratio cur in synedrium rex non adscitus; דכתיב לא תענה על ריב לא תענה על רב *Quoniam scriptum est* [d], *Non respondebis contra magistrum* seu *dominum* tuum; per allusionem & variantem lectionem vocis רב, ut in origine sine Jod scriptae, quae ita per se *magistrum* seu *dominum* significans, inde velut ex cognatione soni affertur velut monitum de eo quod verisimiliter satis eveniret ob eminentiam regiam, quae sic suffragia libera praepediret. Consonum satis est ei quod ante ex Hierosolymitanis affertur de suspicione. Atque hoc inprimis de iis quae dicta sunt de numero judicum triumviralium, vigintitriumviralium, aliisque aliquot rebus eorum synedrialibus, adeoque hisce de rege, advertendum est, eas ex majorum scitis ac decretis aliter atque aliter pro seculorum discrimine se, ut fieri amat, habentibus pependisse, adeoque quicquid ex praecepto divino neutiquam stabilitum esset, ut in aliis sic in hisce, variatim mutasse. Adeoque quod de regibus in synedria non cooptandis ante dicitur, ita videtur intelligendum, ut nec in collegae promiscui sive magni sive minorum, nec in minorum sive principis sive patris, locum omnino adsciscendus esset rex; idque ob dignitatem ejus summam; cum interim synedrio magno ut principem quandoque eum legitime praefuisse agnoscant (quod generali cooptandorum nomine commode non venit) ut videre est in eis quae mox capite traduntur decimo sexto [e] de ejusdem principum successione, ubi & Saulis & Davidis ut principum ejusdem fit mentio. Et quod habent de rege Israelis ut a rege domus Davidicae discriminato (nam domus Davidicae reges & judicare [f] rite potuisse agnoscunt) sumendum est de regibus illis Hasmonaicis, seu ex domu Levitica, non Davidica, qui circa annos 150 ante Christum incepere. Scilicet sub eis, nec ante, obortum est effatum illud Talmudicum de rege Israelis nec judicante nec judicando; quod non ad alios seu veteres ex stirpe Judae reges omnino spectare volunt magistri. Ideoque cum neminem in potestatem judiciariam legitime admitti vellent qui ipse judiciis se non profiteretur cum aliis pariter esse obnoxium, (qua de re etiam inferius [g]) & cum viderent etiam regem Hasmonaicum judicio synedrii magni se im-

[t] Exod. xviii 21. Deuter. 1. 13. [u] Tit. *Sanhedrin*, cap 2 § 4, 5. [x] Praecept. Affirm 97. fol. 156 col. 3. [y] Misna tit *Sanhedrin*, cap 2 [z] Fol. 19. col. 4. [a] Lib de Anno Civili, cap. 11. [b] Ad tit *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 18, 2. [c] Lib de Anno Civili, cap. 11. [d] Exod. xxiii. 2. [e] §. 4, 5. [f] Videsis cap. 10 §. 5. [g] Cap. 10 §. 6.

periose

periose subtrahentem, pronunciatum illud de nec judicante (legitime) nec judicando natum est, adeoque simul illud de nullo regi ejusmodi, juxta eorum scita, in synedrio loco legitimo. Qua de re plura capite decimo quarto [h].

CAP. X.

I. *De singulari reverentia principi & patri synedriorum exhiberi solita. Aliis item collegis.*

II. *Tempora consessionis usitatiora. Deliberandi tempora & loca. Dies festi, horae, nox, feriae. Constitutio apostolica dicta, moris Ebraici imitatrix. Dilatio sententiae condemnatoriae in judiciis capitalibus in crastinum.*

III. *De vigintitriumvirorum jurisdictione.*

IV. *Triumvirorum jurisdictio.*

V. *Personae jurisdictionibus jam dictis obnoxiae. De rege. Tam sacra quam profana etiam ad vigintitriumviros & triumviros attinuere.*

VI. *Pontifex maximus, judiciis ordinariis etiam obnoxius.*

VII. *Procurator litis pontificis maximi institui jure singulari solitus. Et de nomine ejus in Gemara Hierosolymitana,* אנטלר enteler, entoler. Ἐντολεύς, *vox Graecis jurisconsultis in usu, unde in Rabbinismum recepta. Gemara Hierosolymitana &* Sepher Siphra *emendati. De juramento nomine pontificis per Procuratorem praestando.*

VIII. *Conjectura de lectione* אנטלר *& ejusdem scriptione* אנטלס, *id est* ἐντολεύς· *Forte etiam ex* ἐντολεὺς *Dorice pro* ἐντολεὺς *pronunciato, aut potius* ἐντολής *in eadem dialecto in* ἐντολής *mutato.*

DE principis synedriorum & patris dignitate ante dictum est. Ad singularem autem eorum honorem majestatemque attinet quod habent Talmudici de summa eis reverentia publicitus exhibita, qua excipi solebant quoties conventus aliquos sive juridicos sive sacros introirent. Gemara Babylonia [i]; ת"ר כשנשיא נכנס כל העם עומדים ואין יושבין עד שאומר להם שבו כשאב ב"ד נכנס עושים לו שורה אחת מכאן ושורה אחת מכאן עד שישב כשחכם נכנס אחד יושב ואחד עומד עד שישב במקומו: *Traditio est Rabbinica, universum populum assurgere solitos quoties ingrediebatur princeps, nec resedisse usque dum dixerat ille eis, sedete. Quando pater synedrii ingrediebatur, faciebant ei semitam alterutrinque, usque dum loco suo consederat. Sapiens cum ingrediebatur* (intelligo de caeteris, seu dignitatis forensis collegis) *alter sedebat, & alter stabat,* (quisque vice sua in transitu ejus assurgebat) *usque dum suo consederat loco.* Idem sed paulo expressius in Gemara Hierosolymitana [k], כשנשיא נכנס כל העם עומדים מפניו ואין רשות לאחד מהן לישב עד שיאמר שבו אב ב"ד שנכנס עושין לו שורות רצה נכנס כזו רצה נכנס כזו חכם שנכנס אחד עומד ואחד יושב אחד עומד ואחד יושב עד שמגיע וישב לו במקומו: *Quoties ingrediebatur princeps, universus assurgebat populus simul ac conspiciebatur; nec residere cuiquam licuit antequam dixerat ille, sedete. Pater synedrii quoties ingrediebatur, faciebant ei semitas* binas, *adeo ut sive per hanc sive per illam pro arbitrio transire posset. Ingrediente autem sapiente* (qualem diximus) *alter stabat, alter sedebat, & alter stabat, alter sedebat, usque dum pertransierat & loco suo consederat.*

II. Tempora sessionum solennia fuere, aut in quibus rite judicabant decernebantque synedri, idque in locis sibi usitatioribus & propriis, aut in quibus conveniebant quidem & de rebus emergentibus, ut fieri assolet, deliberabant, minime vero judicia exercebant forensia aliqua. Posterioris hic generis tempora sunt sabbata & dies alii festi, quibus considere solebat synedrium magnum, non in conclavi illo lapideo, seu *liskath bagazith*, de quo superius dictum est, sed בחיל *ad antemurale* templi circa introitum montis situm. Expressim Gemara Behylonia [l]; כשבתות וכימים טובים יושבין בחיל *Sabbatis & diebus festis consident ad antemurale.* Locum illum explicant Maimonides [m] & Coτzensis [n] per בית המדרש שבהר הבית *in auditorio* seu *schola quae in monte templi.* Alii eos sequuntur. Quin & eadem ipsa verba habet de auditorio illo Gemara [o] Hierosolymitana. Sedendi autem illic ratio erat, quia cum dies illi fasti seu juridici non essent, in loco suo judiciis adeo peculiari tunc considere nolebant, nec quidem ad deliberandum pro re nata aut amicius confabulandum, ne viderentur saltem judicia contra morem tempore interdicto [p] exercere. Ideo pro libitu, seposita omnimoda judiciorum rerumque forensium definitionis ratione, illuc diebus jam dictis convenire solebant; dum interea conclave illud *bagazith* judiciis eorum singulare manebat quamdiu inde non migrarunt; qua de re inferius. Et expressim aiunt [q] in sabbatis & diebus festis לא דנין *judicia forensia exercenda non erant*, seu dies illi ex more recepto juridici neutiquam erant. Idem de aliis aliquot statuebatur; & גזרה שמא יכתוב *ita decretum est ne scriptum* (sine quo judicia peragi haud commode quirent ulla) diebus illis, opus scilicet, *fieret.* Nec dubitandum quin synedria & consessus alii juridici tantundem suis in locis oblervarent. Tempora sessionis, prioris generis, aut horis designantur aut diebus. A tempore maturino usque ad horam octavam & dimidiam (horis inaequalibus, quas planetarias & antiquas vocant, Ebraeos fuisse usos, adeoque duodecim cuilibet nocti

[h] §. 1. [i] Ad tit. Horaioth, cap. 3. fol 13, 2. [k] Ad tit. Biccurim, cap 3. fol 65. col 3. §. 3. [l] Ad tit. Sanhedrin, cap. 10. fol. 88, 1. [m] Hilc. Sanhedrin, cap. 3. [n] Praecept. Affirm. [illegible]. fol. 186. col. 4. [o] Ad tit. Sanhedrin, cap. 1. fol. 19. col. 3. [p] Glossa ad citatam Gemaram. [q] Misna tit. Bitza, seu Jom Tob, cap. 5. Maimonid. Hilc. Sabbath, cap. 23.

civili,

civili, dieique totidem tribuisse palam est) id est circa horas septem & dimidiam, si recte calculum ineo, synedrium magnum considebat in conclavi illo saxeo, seu loco usitatiori atque judicus proprio. Nimirum utraque in Gemara[r] de eo legitur, היו יושבין כתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים *Considebant* ibi *a jugi sacrificio matutino usque ad juge sacrificium pomeridianum*, seu *vespertinum* Si a matutino finito ad inchoatum vespertinum (quod verisimillimum videtur) horae sessionis putandae sunt, numerus jam dictus recte satis statuitur. In ipso enim crepusculo matutino inchoabatur juge sacrificium[s]. Tum scilicet mactatum, mox offerebatur. Vespertinum autem sacrificium juge, מושחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה *immolari*[t] *solitum est hora octava & dimidia, offerri nona & dimidia.* Haec tantum fere accedit exceptio; in parasceve paschatis, ob factum temporis peculiare, hora unica antevertisse sacrificium hoc, si incideret in diem profestum aut in sabbatum: Quod si incideret in pridie sabbati, etiam binis. Circa horam igitur pomeridianam secundam & dimidiam juxta vulgarem nobis horarum calculum, e conclavi discedere solebant; caeteris synedriis, seu minoribus etiam & triumviralibus, non ultra sextam[u], seu ipsum meridiei momentum, quod duodecima nobis est, plerumque considentibus. Quae sic sunt omnia intelligenda, ut pro rerum gravitate diutius etiam in noctem interdum[x] consessum protraherent; etiam & noctu in causis civilibus verberum ac mulctatitiis, post causam satis ventilatam, sententiam, sed non omnino noctu in capitalibus, ferrent. Sed nec quidem judicia civilia, nedum capitalia, incipienda erant, id est eorum actiones disceptationesve haud ordiendae, noctu. Maimonides[y], אין מתחילין את הדינין בלילה כפי השמועה לכדו שהדינין בנגעים שנא׳ על ריב ועל נגע מה ראיית נגעים ביום בלבד אף הדינין ביום וכן אין מקבלין עדות ואין מקיימין שטרות בלילה ודיני ממונות אם התחילו ביום מותר לגמור הדין בלילה הנחלות כדינין שנאמ׳ בהן לחוקת משפט לפיכך אין מחלקין נחלות בלילה: *Non inchoabant judicia civilia noctu; unde observandum judicia habita esse ut plagas, secundum quod scriptum est*[z], *Omnis causa atque plaga. Ut inspectio plagarum interdiu facienda tantum, ita etiam judicia in die exercenda. Nec ideo recipiebant testes, nec contractus inibant noctu. Caeterum si judicia civilia interdiu inchoarentur, fas erat ea noctu perficere. Haereditates instar judiciorum sunt, juxta quod scriptum est*[a] de eis, *in decretum judicii, unde minime adibant aut patiebantur haereditates noctu.* Etiam de tempore nocturno circa jurisdictionis contentiosae judicia, ejusmodi obtinet apud jurisconsultos Caesareos sententia, sed diversimode interim admissa; qua de re videsis prae aliis Polydorum Ripam[b]. Horae tandem solenniores fuere tam magno quam minoribus quas jam diximus. Quaenam fuerint feriae judiciis synedrii magni ejusque sessioni prae aliis peculiares nescio, nisi assignandae sint ei ipsae quae & caeteris synedriis forisque. Ante Ezram, seu sub templo primo, indiscriminatim quolibet die profesto considebant judices. Ab eo ejusque synedrio magno decretum est[c] ut in posterum secunda & quinta feria, seu die lunae & jovis, qualibet in hebdomade (quoties festi dies non essent) sessiones haberentur. Unde illud[d], פעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות ביום השני וביום החמישי *Bis in hebdomade considere solent synedria per urbes, feria secunda & feria quinta* Non quod hisce duntaxat diebus considerent, sed quod hisce sessio necessario atque ex decreto singulari sub templo secundo esset habenda: adeo ut pro rerum momentis alio quolibet die profesto tam post Ezram quam ante eum judicia exerceri possent omnimoda quae capitalia non essent; etiam & capitalia in quolibet profesto qui nec sabbato nec festo dici esset pridianus. Id quod manifestum videtur ex illis Misnae[e]; דיני ממונות גומרים בו ביום בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה לפיכך אין דנין לא בע״ש ולא בע״ט: *Judicia pecuniaria sive absolutoria sive damnatoria sententia eodem finienda erant die* (quod intelligendum, quoties de lite satis liqueret, neque tunc sententiam omnino comperendinandam) *judicia vero capitalia sententia absolutoria* (ubi res satis manifesta erat) *eodem quidem die finiri poterant, sed damnatoria in crastino erant finienda* (scilicet quemadmodum eodem die quo incepta sunt judicia capitalia, damnatoria finiri ex more non debebant, utcunque de crimine liqueret, ita nec ultra crastinum, quando aut nil praeter, sententiarum calculum in foro faciundum restaret, aut cuncti in damnatoriam satis consentirent, sententiae pronunciatio erat differenda) *unde evenit ut judicia non exercerent* capitalia *pridie sabbati aut pridie festi alicujus.* Ne sententia damnatoria in biduum differretur, seu ultra crastinum. Nam sabbata ac dies festi juridici non erant, ut ante ostensum est. Nec poenae in eis infligendae, quae statim sententiam sequi solebant. At interea ex hisce patet, sessiones haberi potuisse etiam feria sexta, tametsi judiciis capitalibus tunc, uti & pridie cujuslibet diei festi, esset abstinendum. Quin expressim aiunt de capitalis criminis pridie sabbati accusato[f], אוסרין אותו עד אחר השבת ומתחלין דינו *custodiae eum tradebant usque in feriam primam sequentis hebdomadis, atque tunc de eo cognoscere incipiebant*, seu judicium ejus inchoabant. Ita etiam feria prima sessio ac judicium interdum habebatur legitimum. Sed vero in judiciis eorum qualibuscunque, etiam tam extra terram quam intra, feriae illae, secunda & quinta, ut statae observabantur. Atque hinc morem hunc Judaicum veterem spectasse, haud videtur dubitandum, illud de feriis judiciorum christianorum seculis in primitivis, dum communio tanta erat & nominis & morum Judaeorum christianorumque, & ex disciplina, quam toties diximus, confoederata, aut indultu principum, exer-

[r] Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 19. col 3. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 10. fol 88, 1. Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 3. Cotzens. Praec. aff. 97. fol. 186. col. 3 [s] Misn. tit. *Thamid*, cap. 3 & Maimonid Halach. *Thamidin* *Umusaphin*, cap 9. [t] Misn tit. *Pesachim*, cap 5. Maimonid loco citato. [u] Praeter citata, vide Gemar Babylon ad tit. *Sabbath*, c 1. fol 10. [x] Misn tit. *Sanhedrin*, cap 4 & Maimonid Halach. *Sanhedrin*, cap 3. [y] Tit. *Sanhedrin*, cap 3 §. 3. [z] Deuter. xxi 5. [a] Numer. xxvii. 11. [b] Lib de nocturno tempore, cap. 121. [c] Gemar. Babyl tit *Baba Kama*. cap 7. fol. 82, 1. [d] Misn. tit. *Cethuboth*, cap. 1. & vide Gemaram Babylon. ib. fol. 3, 1 & Maimonid. Halach. *Ishoth*, cap. 10. [e] Tit *Sanhedrin*, cap. 4 & 5 & videsis finem capitis 3 Mos. Cotzensis praecept. aff. 98. fol 188. col 1. [f] Maimonid. Halach. *Sanhedrin*. cap. 12. & Cotzens., loco citato.

cebant aut saltem imitabantur judicia forensia inter se christiani illi. Nempe in constitutionibus apostolicis dictis (quae ut apostolis ipsis omnino recentiores, ita seculis in illis vetustis proculdubio natae sunt) legitur [g], Τὰ δικαστήρια ὑμῶν γινέσθω δευτέρᾳ σαββάτων, ὅπως ἐὰν ἀντιλογία τῇ ἀποφάσει ὑμῶν γένηται, ἕως σαββάτου ἔχοντες ἄδειαν δυνηθῆτε εὐθῦναι τὴν ἀντιλογίαν, καὶ εἰρηνεῦσαι εἰς τὴν κυριακὴν τοὺς διαφερομένους πρὸς ἀλλήλους, *Fiant judicia vestra in secunda sabbatorum*, id est die lunae, *ut si forte adversari quidquam reperiatur sententiae latae, libere possitis recte de* eo denuo deliberando *stabilire, & litigantes in pace retinere usque in diem dominicum.* Ad judiciarium etiam Ebraeorum tempus attinet illud [h] quod traditur de nocturna (sed non in foro) judicum consultatione postquam sive reum morte damnandum esse cunctis videretur, sive in foro sic rem capitalem agitassent ut restaret duntaxat sententiarum diversarum calculus die crastino incundus; מזדווגין זוגות זוגות וממעטין במאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה ולמחרת משכימין ובאין לב"ד *Per se eorum paria conveniunt, ac pauculum sumentes cibum, nec vinum in die illo omnino bibentes, inter se de causa conferunt tota nocte illa; & consentientes die crastino in synedrium revertunt*; ad sententias scilicet rite pronunciandas; quas ut omni temeritate ita & incommodo epulari sic carere volebant. Reus interea custodiae tradebatur. Quae autem regulariter hic dicta sunt de sessionis tempore exceptiones admittunt in re neomeniarum sive sanctificandarum sive absque sanctificatione praestituendarum, quam etiam dies festos, sabbata, etiam & horas serotinas subinde occupasse necessum est, ut ex ipsa ejusce natura satis est manifestum.

III. Imperium & jurisdictio jam ostensorum synedriorum apud Ebraeos omnium, uti & similium apud alias passim gentes, quemadmodum & ipsa res postulat, versabatur circa personas & res: quantum ad res, circa judicia civilia vocitari solita, aliosque actus aliquot civiles sacrosque praestandos, item circa דיני קנסות *poenalia judicia* illis conjuncta, & demum דיני נפשות seu *capitalia*. Civilia autem hic, plerumque דיני ממונות dicta seu *judicia pecuniaria* (veluti condictiones rei, id genus actiones caeterae) jurisdictionis erant contentiosae alia; alia item jurisdictionis, uti vocant, voluntariae, veluti leviri renuntiatio, ordinatio in presbyteratum, excommunicationis absolutio, & quae sunt id genus reliqua. Personae hic sunt juxta eorum disciplinam, etiam rex, pontifex magnus, sacerdotes, reliqui Levitae, Israelitae originarii, proselyti justitiae seu gentiles in Judaismum sive ex se sive per parentum circumcisionem & baptismum in Judaismum cooptati. Ad synedrium magnum [i], veluti gentis tribunal amplissimum, ordinariorumque summum, judicia actusque alii attinuere, quales pariter, quoad jurisdictionis naturam, ad synedria sive vigintitriumviralia sive triumviralia spectarunt. Nihil enim omnino sive imperii sive jurisdictionis eminentissimo huic consistorio deerat. Ut circulus maximus minores omnes, sic eorum vim intra se continuit. Alii autem actus & judicia, gravissimi scilicet aliquot momenti, ad illud spectarunt ut propria, quorum aliquibus caeterorum synedriorum ulli se ullatenus immiscere nefas erat absque magni auspiciis; aliquibus item se omnino immiscere. Et quoad personas; omnimodae aliae huic, ut synedriis reliquis, suberant. Sed de singularibus ad solam synedrii magni jurisdictionem & imperium, ut casibus reservatis, attinentibus agitur, juxta institutum, libro tertio. Synedriorum vigintitriumviralium fuere judicia tum pecuniaria & civilia tum capitalia & criminalia omnigena quae haud inter casus illos reservatos reperta. Fuere ea non modo judicia in homines capitalia (magno synedrio non reservata) omnimoda, verum etiam quibus bestiis mors, veluti etiam delinquentibus, ex lege inferenda erat. Misna [k], דיני נפשות בעשרים ושלשה הרובע והנרבע בכ"ג שנ' והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר ואת הבהמה תהרוגו שור הנסקל בכ"ג שנ' השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת בעלים כך מיתת השור הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתן בכ"ג רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה *judicia capitalia ad synedria attinent vigintitriumviralia. Judicia de homine & bestia invicem coeuntibus ad vigintitriumviralia itidem, juxta id quod scriptum est* [l], *Et occides foeminam & bestiam; item, Et bestiam occidetis; atque* (de bove cornu petere solito qui hominem occiderat) *bos lapidibus obruendus ad vigintitriumviros spectat, juxta id quod scriptum est* [m], *Bos lapidibus obruatur, atque dominus ejus etiam morte afficiatur. Mortis poenae domino suo infligendae eadem est ratio quae mortis itidem bovis. Lupus, leo, ursus, pardus, lethalis vipera* (vertunt aliqui *basiliscus*) *serpens* (si essent, ut bos, in homicidii causa, uti & bestiae similes aliae) *morte afficiendi erant a vigintitriumviris* (seu, ut glossa נידונין בסקילה כשור *judicio lapidandi erant sic ut bos*) *Rabbi Eliaezer sentiebat, quicunque animalia illa ante interfecerat, contra jus eum non fecisse. Seb Rabbi Akiba; morte illa ex judicio vigintitriumvirali etiam fuisse afficienda.* Et neutiquam jus hic parile de bove & animalibus aliis sic nocivis admisere aliqui [n]. De reliquis illis bestiis glossa Talmudica, מותר לגדולן לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו הילכך שם בעלים נקרא עליהן ולא הו בהפקר נאסור להרוגן אם לא המיתו אבל אם המיתו סופן מונח על תחילתן שלא אילו בני תרבות ואין צריכין לדונן *Fas erat eas nutrire, quoniam homo potuerit eas docere non damnum alicui inferre, unde dominorum nomen eis habebatur. Nec, ut publici juris erant, nec fas erat eas occidere, si homicidii in causa non essent. Sin vero ad pristinam revertebantur naturam, nec pro nutritis habebantur; nec erat necesse ut in judicium* (ut bos petulcus) *deducerentur.* De bove autem sic petulco Rabbi Jochanan ben Zecai ad discipulos suos in Gemara Hierosolymitana [o], כתיב השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כן מיתת השור׳ הקיש מיתת בעלים למיתת השור׳ מה מיתת בעלים כן מיתת השור הקיש מיתת בעלים למיתת השור מה מיתת בעלים בדרישה וחקירה בכ"ג אף מיתת השור בדרישה וחקירה בכ"ג *Scriptum est, bos lapidetur, & dominus ejus moriatur. Eadem ratio mortis dominorum ac*

[g] Lib. 1. cap. 47. [h] Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 5. & Maimonid. Hal. *Sanhedrin*, cap. 12. [i] Misna tit. *Sanhedrin*, c. p. 1, 2, &c. [k] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. [l] Levit. xx 15, 16. [m] Exod. xxi 29. [n] Videsis Gemaram Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 15, 2. [o] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 19. col. 2.

bovis. Compara mortem dominorum cum morte bovis. Quomodo judicandum de dominorum morte? Inquisitione & examinatione apud vigintitriumviros. Etiam ideo de morte bovis, inquisitione & examinatione apud vigintitriumviros. Ita de bove, cujus expressa in lege mentio, consensum est: Non itidem de animalibus pariter reliquis nocivis, quorum causae rariores, nec in judiciis frequentes. Maimonides[p], אין דנין דיני נפשות בבהמה בפחות מכ״ג שהן בהררי קטנה בין דיני נפשות של אדם בין דיני נפשות של בהמה לכל דבר אין דנין שור הנסקל ולא הבהמה הנרבעת או הרובע אלא בב״ד של כ״ג . אפילו ארי ודוב ונמרים שהן בני תרבות ויש להן בעלים שהמיתו מיתתן בכ״ג אבל נחש שהמית אחד הורג אותו: המוציא שם רע אין דנין אותו תחילה אלא בב״ד של כ״ג מפני שיש בדינו צד דיני נפשות שנא׳ והיה הדבר אמת והסקל הכת׳ לא נאמנו דברי הבעל ובא האב להוכיח בקנס דינו בשלשה: ומנין שאין דנין דיני נפשות אלא בכ״ג אף על פי שדברי קבלה הן הרי הוא אומר ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת עדה שופטת והן המחייבין ועדה מצלת והן המזכין ואין עדה פחותה מעשרה הרי עשרים ומוסיפין שלשה כדי שלא יהא בית דין שקול ויהיה בו אחרי רבים להטות: *Judicia capitalia a paucioribus quam vigintitriumviris, qui synedria minora faciebant, exercenda non erant, sive capitale esset hominis sive bestiae judicium. Inde scilicet non judicabant bovem cornupetam, nec bestiam cum homine turpiter coeunte, alibi quam apud vigintitriumviros.* (Scilicet neutiquam apud triumviros; nam omnimoda erat in synedrio magno jurisdictio; quod hic semper intelligendum.) *Etiam leo, & ursus, & vipera lethalis, qui ita nutriti ut haberent dominos, & in causa essent homicidii, morte puniebantur judicio vigintitriumvirali. Sed serpentem qui homicida esset etiam unus aliquis interimere posset. Qui infamiam* (uxori ut virgini nuptae, virginitatis praereptae nomine) *intulerat*[q], *de eo actio primo non alibi instituenda erat quam apud vigintitriumviros, quoniam nempe in judicio ejus pars erat judicii capitalis. Nam si verum esset quod uxori imputabatur, illa lapidanda erat. At vero, si mariti verbis fides non haberetur, & pater* uxoris accusatae *agere vellet de mulcta*, centum siclorum marito infligenda, *judicium illud etiam triumvirale erat. Undenam autem evenit ut judicia capitalia non exercerentur extra synedria vigintitriumviralia? Tametsi id quidem ex cabala* seu *veterum traditione obtineret, certe etiam in scriptura dicitur, Et coetus* seu *congregatio judicabunt, & congregatio liberabunt. Ita congregatio judicii, & congregatio liberationis. Congregatio judicii est quae reum damnat; congregatio liberationis est quae eum absolvat. At vero congregatio non e paucioribus constat quam decem. Ecce ibi viginti. Adjecti autem sunt tres, ut synedrium esset satis alterutrinque ponderatum, atque ibi locus haberetur inclinationis post plures*[r]. Qua de re superius satis est dictum.

IV. Ut vigintitriumvirorum jurisdictioni tum capitales & criminales tum civiles, juxta ante dicta, causae suberant, ita triumviris tam criminales quotquot capitales non essent, quam civiles. Ita tamen ut pro synedriorum triumviralium diversa qualitate, aliter aliterque se res haberet. Ex ante ostensis liquet triumviros fuisse alios publice per urbes pagosque constitutos, qui omnes ex rite ordinatis; alios etiam ex litigantium compromisso, velut arbitros, sed non sine jurisdictione receptos; qui itidem nunc ex rite ordinatis erant, nunc ex nondum ordinatis. Causae quidem multatitiae, uti & in quibus flagellationis[s] poena, ad prioris generis triumviros, etiam & ad ordinatos in posteriore tantum attinuere; aliae ad generis etiam posterioris seu nondum ordinatos. Maimonides[t], juxta mentem veterum Talmudicorum, מכות בשלשה ואף על פי שאפשר שימות כשמלקין אותו *Flagellatio infligi potuit etiam a triumviris, etiamsi fieri potuisset ut flagris ita caesus inde interimeretur.* Sed hoc tantum ubi triumviri rite ordinarentur. Idem[v]; דיני קנסות כגון גזלות וחבלות ותשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה והאונס והמפתה וכיוצא בהן אין דנין אותם אלא שלשה מומחים והם הסמוכים בארץ ישראל: *Judicia multatitia, ut de rapina, pignore, restitutione dupli, quadrupli, quintupli, de eo qui virginem sive vi comprimeret, sive illecebris pelliceret, & similia, non judicabant triumviri alii quam publice constituti, qui essent etiam rite ordinati in terra Israelis.* Subjicit vero, אבל שאר דיני ממונות כגון הודאות והלואות אינן צריכין מומחה אלא אפילו שלשה הדיוטות ואפילו אחד מומחה דן אותן: *Caeterum reliqua judicia pecuniaria, ut de verborum seu instrumento obligationibus & de mutuo, non exigebant publice sic constitutum aliquem. Sed triumviri etiam privati* ex compromisso adsciti, *imo etiam unicus sic publice constitutus*, (de quo infra ubi de extraordinariis judiciis agimus) *ea judicabant.*

V. Pro vario judiciorum atque actionum jurisdictionisque jam dictae discrimine, personae universae, praeter regem, tam triumviralibus quam vigintitriumviralibus pariter subdebantur. Civilia autem judicia ad regem spectantia tractari, ut videtur, non debebant a synedrio aliquo triumvirali, sed tantum aut vigintitriumvirali aliquo aut magno. Gemara Hierosolymitana[x] paulo ante aliam in rem citata דיני ממונות שלו בעשרים ושלשה *judicia ejus*, ad eum spectantia, *quae civilia fuere* (quo nomine criminalia etiam, nec capitalia, venire solent) *peragenda erant apud vigintitriumviros.* Etiam illic regem flagris obnoxium, ut alios, juxta ea quae de flagellationis poena dicentur capite decimotertio, tradunt. Et singularibus praeceptis[y] negativis ad regem spectantibus de non multiplicandis equis, uxoribus, pecuniis, adjiciunt[z], ואם הרבה לוקה *Et, si multiplicaret, verberandus erat.* Certe Gemara[a] jam dicta, נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה *Si princeps* synedrii *reus perageretur* (in causa qua flagelli poena) *verberabatur a triumvirali synedrio.* Et de flagellatione illis in usu, ampliter capite citato. In judiciis autem hic atque

[p] Tit. *Sanhedrin*, cap. 5. § 2. & 3.
[q] Deuter. xxii. 14.
[r] Exod. xxiii. 2.
[s] Deuter. xxv. 2. & vide infra cap. 13. §. 6.
[t] Tit. *Sanhedrin*, cap. 5. §. 4.
[v] Ibid. § 8.
[x] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 19. col. 4. Halach. 1.
[y] Deuter. xvii. 16.
[z] Maimonid. Hal. *Melakim*, cap. 3. § 4. & tit. *Sanhedrin*, cap. 19. & videsis Gul. Stuckeium in Jure Regio, cap. 2. theorem. 7. pag. 60.
[a] Ad tit. *Haraioth*, cap. 3. fol. 47. col. 1. & ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2, fol. 19. col. 4.

actioni-

actionibus tum civilibus tum criminalibus ad synedria haec minora diversimode attinentibus, continentur omnino tam sacra qualiscunque generis (synedrio magno non reservata) quam profana seu sacris non implicata: Sacra, veluti de functionibus sacris omissis, aut non rite peractis, idololatria, sabbati & dierum aliorum violatione, decimis, primitiis, sacrificiis, id genus caeteris: Profana; veluti de haereditatibus seu successionibus, donato, empto, vendito, locato, conducto, dotibus, pactis, usuris, furtis, injuriis, & quae illiusmodi sunt alia in civilibus; de homicidio, adulterio, incestu, & quae sunt ejusmodi in capitalibus. Neque enim, quod & alibi aliquoties monitum, sacerdotale seu pontificium collegium seu synedrium aliquod erat ordinarium quod de horum aliquo, qua sacrum erat, seu instar judicii ecclesiastici (ut dici apud nos solitum) cognosceret. Neque aliter fere, si rem serio & ex sui natura simplici consideremus, aut aliusmodi jurisdictio ac imperium circa sacra alias apud gentes se habuit. Nam etsi apud Romanos collegium erat pontificum, penes quod circa sacra imperium ac jurisdictio habebatur singularis (qua de re optime ac prae aliis Jacobus Gutherius libris de vetere jure pontificio) uti fere etiam apud Graecos passimque & in republica Platonica, attamen nihil omnino penes illud aliosve alibi pontifices erat cognitionis, quod non sive a regibus sive a senatu populoque Romano alilsve legumlatoribus, id est, ab eis qui summae in regimine publico rerum praefuere, derivatum est impetratumque. Id est, imperium & jurisdictio ad collegium illud attinuere, non qua collegae seu synedri ejusdem pontifices erant seu sacerdotes (quibus qua tales functio sacra duntaxat spectavit) sed qua ab summo in regimine imperio, regibus illis, senatu populoque Romano, potestate in sacra aliaque aliquot donabantur. Atque ita quidem pro eorum qui apud Ebraeos summae rerum praeerant arbitrio potuere (ex jure nullatenus dissimili) constitui sacerdotalia per se sodalitia seu collegia ac synedria ordinaria quibus imperium ac jurisdictio tam circa sacra quam profana competere ex autoritate ejusmodi publica rite quivisset. Sed ejusmodi quid factum apud Talmudicos nondum observavimus. Et si factum fuisset, ex constituentium arbitrio, non ex constitutorum qualitate sacerdotali, plane pependisset. Atque hinc sane, dum de summarum sine sacerdotibus apud alias gentes potestatum imperio circa sacra verba fiunt, spectat illud Atheniensium caduceatoris ad Boeotos apud Thucydidem [b] missi, qui a suis proculdubio recte edoctus, eorumque verbis usus, ad illud quod Boeotorum dixerat caduceator ad Athenienses, nimirum, *juxta* τὰ νόμιμα τῶν Ἑλλήνων *Graecorum jura*, πᾶσιν εἶναι καθεστηκὸς ἰόντας ἐπὶ τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *omnibus esse constitutum* (ἔννομον *ex jure receptum*, ut scholiastes) *eos qui alienam terram invaderent* (scholiastes, εἰσβάλλοντας πολεμικῶς κατὰ τῆς ἀλλήλων γῆς, *bellum alienae terrae inferentes*) *a locis sacris quae illic sunt abstinere*, respondit, Τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλέονος ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ αἰεὶ γίγνεσθαι, τρόποις θεραπευόμενα, οἷς ἂν πρὸς τοῖς εἰωθόσι καὶ δύνωνται, *Jus apud Graecos hujusmodi esse, ut penes quos imperium sit cujuscunque sive magni sive parvi territorii* (qualicunque regiminis formula imperium ejus indueretur) *penes eosdem sint semper templa & loca sacra, ubi eisdem modis* aut *ceremoniis fiant sacra quibus consuetum esset, quoad fieri potest* (ut Laurentius Valla vertit; sed rectius Henricus Stephanus, *quibus more receptum sit, & praeterea etiam quibus quisque possit*) seu potius *ipsi* (pro re nata) *possint* aut velint. Adeoque penes eosdem ipsos quibus τὸ κράτος *imperium* summum erat, idem erat parile, uti etiam apud Ebraeos, tam circa sacra quam profana tum apud Graecos tum Romanos; uti etiam penes Druidas [c] apud Gallos veteres, quale itidem apud alias olim gentes, tum mythicis tum historicis seculis, passim obtinuit.

VI. Adversari forsan videatur hisce illud quod a viris alioquin etiam eruditissimis asseri seu potius fidentius admitti & mordicus retineri solet de pontificis maximi in synedrio magno principatu perpetuo; qua de re plura inferius. Hallucinatione illa major nulla habetur. Sed vero non synedrio solum magno, verum etiam minoribus illis, sive vigintitriumviralibus sive triumviralibus, ita liberat, cum aliis, pontifex maximus, ut in jus, pro imperii in eis ac jurisdictionis discrimine, vocari posset judicarique. Misna [d], כהן גדול דן ודנין אותו *judicat pontifex maximus* (id est judiciariae facultatis & functionis, ut idonei alii, modo ipse aliter idoneus, capax; ut ante ostensum) & *judicant ipsum*, ubi Gemara Babylonia [e], כהן גדול דן פשיטא דנין אותו איצטריכא ליה הא נמי פשיטא דאי לא דיינין ליה איהו היכי דיין: *Judicat pontifex maximus Id quidem certum est. Judicant ipsum? Sane neque hoc minus certum, sed necessarium. Nisi judiciis obnoxius esset, cum ratione non potuerat esse judex.* Sequitur ibi, והכתוב התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים *Et scriptum est* [f], *Excutite* (probate) *vosipsos, & excutite* (ubi Vulgata, ut Graeci, *congregamini, convenite*, ut fere Chaldaeus, Syrus, Arabs; quemadmodum etiam Lutherus, Angli, Belgica vetustior, alii; sed Judaei Hispanienses, *Escudrinad vos, y escrudinad*, uti & Munsterus, *Disquirite vos ipsos, & quaerite*; Tremellius, *Excutite vos, iterumque excutite*; Galli, *Espluchez vous, espluchez vous*; & Belgae nuperi, Doorsoeckt u selven nauwe, jae doorsoeckt nauwe) & *dixit Rish Lakish*, inde eliciendum, *Orna seu idoneum redde teipsum, & postea orna alios.* Quod quidem in Talmude non semel [g] τῷ Rish Lakish totidem verbis tribuitur ut loci illius Zephaniae interpretatio. Sed Jarchius, ad Prophetam, interpretatur, התלקטו והאספו יחד כמו לקושש קש per התקוששו *Colligite vos ipsos, & simul congregamini, ut stipula colligitur*, & dein קושו per id quod est seipsum unumquemque examinare. Atque e locis jam citatis Talmudicis affert illud τῷ Rish Lakish. ורז״ל inquit דרשו & *Rabbini nostri piae memoriae* sic explicant. Et David Kimchius ad verba illa, *Excutite vos ipsos, & excutite*, ענין, ait, חפוש הדברים ולקיטתם כמו לקושש קש וכן פי׳ התקוששו התחפשו מעשיכם וחפשו מומים אחרים אחר כך ובערו אותם *Dictum est ut de rebus per-*

[b] Lib. 4. [c] Caesar. de Bello Gallico, lib 6. [d] Tit. Sanhedrin, cap. 2. [e] Fol. 18. 1. [f] Zephan. ii. 1.
[g] Gemar. Babylon. ad tit. *Baba Bathra*, cap 3. fol. 60. 2. ad tit. Baba Mezia, cap. 9. fol. 107. 2.

scrutandis

scrutandis eisque colligendis, ut in eo quod est scrutari & colligere stipulam. Adeoque interpretantur EXCUTITE *hic, perscrutamini vitia vestra, & postea perscrutamini vitia aliorum, & ea amoveatis.* Dein subjicit, וקן ארז"ל מזה הפסוק קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים *Et dixerunt Rabbini nostri piae memoriae ex hoc versiculo natum esse illud, Orna teipsum, & postea orna* idoneos redde *alios.* Inde etiam addit, ועוד אמרו נקשט גרמין עד לא נקשט אחרנין *Et insuper dicunt* hinc, *ornemus nos ipsos priusquam alios ornemus*; quod juxta sensum bene vertit Joannes Drusius [h], *inquiramus in nosmetipsos priusquam in alios inquiramus.* Atque illud τὸ Rish Lakish a Paulo Fagio [i] itidem bene redditur, *justifica teipsum, & dein justifica alios.* Sensus autem dicti hujus, qua judicia spectat, rabbinicus est, neminem judiciis praeficiendum qui non ante judiciis obnoxius ipse; neminem ad imperium & jurisdictionem admittendum qui non ante, ut alii, utrique subditus; adeoque pontificem maximum ideo secundum scita illorum & sententiam receptissimam judiciis fuisse obnoxium, quia, ut alii, judiciorum, rite ordinatus idoneusque, pariter capax erat. Judiciis capitalibus in synedrio magno (qua de re libro tertio) pecuniariis seu civilibus non in vigintitriumviralibus solum sed & triumviralibus. Atque ibi in Gemara Babylonia [k], כהן גדול שהרג את הנפש במזיד נהרג׳ בשגג גולה עובר על עשה ועל לא תעשה והרי הוא הכדיוט לכל דבריו *Pontifex maximus homicidii spontanei reus morte plectendus erat; casu* seu *ex errore reus, exsilio,* juxta legem sacram de asylis in homicidii ejusmodi causis [l]. *Si transgrederetur praeceptum aliquod sive affirmativum sive negativum, parile erat ejusdem cum quovis e vulgo jus, idque in causis universis ad eum spectantibus,* exceptis quod capitalia ejus judicia ad synedrium magnum attinuere. Redux autem cum esse posset ex asylo homicida ex casu qui illuc confugerat, sed non ante mortem pontificis [m]; pontifex ipse sic confugiens redux esse nequibat omnino, uti nec is qui pontificem sic occiderat. Perpetuo tenebatur uterque in asylum exsilio. Non aliter igitur quam sacerdotes alii, Levitae, reliquique e populo synedriis omnibus suberat pontifex maximus, extra causam capitalem, & si quae essent aliae inter synedrio magno reservatas. Unde Maimonides [n], כהן גדול שחטא לוקה כשלשה כשאר כל העם וחוזר לגדולתו *Pontifex maximus flagellandus erat a triumviris* (synedrio triumvirali) *ut reliqui e populo, & restituebatur ad dignitatem suam,* id est, poena ejusmodi non habenda pro existimationis aut dignitatis suae pontificiae deminutione; seu, ut R. Eliaezer [o], אין מעבירין אותו מגדולתו *dignitate* seu existimatione *sua eum non exuebant.* Legitur etiam in Gemara Hierosolymitana [p]; כהן משיח שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה *Sacerdotem unctum qui reus esset* (pontificem) *verberabant in synedrio triumvirali.* Unde, ni fallor, emendanda est, aut cautius intelligenda, eadem alibi Gemara; nam in ea etiam habetur [q], דיני ממונות שלו בכמה בעשרים ושלשה *Judicia ejus pecuniaria* (non capitalia) *ad quotnam spectabant? Ad viginti tres.* Sane si intelligas tantum ad viginti tres, tunc flagellandus non erat a triumviris. Aut igitur verba illa de usu frequentiori solum capienda, aut forsan in בעשרים ושלשה ובשלשה *ad viginti tres & ad tres.* Ob singularem autem erga eum reverentiam, & ne in jus vocatus functioni sacrae nimium forte, ut absens, alias deesset, voluere ut in civilibus causis procurator litis ad agendum nomine ejus excipiendumque, prae aliis, constitueretur. Gemara illic Hierosolymitana [r], כהן גדול דן ודנין אותו כו׳ ניחא דן׳ דנין אותו׳ ימנה ליה אנטלר הגע עצמך שנפלה לו שבועה ואנטלר בשבועה *Pontifex maximus judicat, & judicant ipsum,* &c. quae verba sunt Misnae. *Dubitari nequit quin ipse judicare possit* rite in synedria cooptatus. *Quod ad illud attinet, judicant ipsum; constitui ei solebat procurator* seu *mandatarius* litis agendae, excipiendae, exsequendae. *Si cogitaveris juramentum ab eo esse* in lite *forsan praestandum, etiam procurator* (sed de versione hujusmodi plura mox) *pro eo jurat.* In Talmude suo Rabbi Nathan [s] ibi legisse videtur, כהן גדול דן ודנין אותו אבאי וימנה אנטלר הגע עצמך שנפלה שבועה ואנטלר בשבועה sed eundem in sensum.

VII. Pontificis ita procurator nuncupabatur Hierosolymitane, in loco ante citato אנטלר, *Enteler* seu *Entoler,* si lectio recta sit. Judaeos, Syros, Arabas, alios orientis, voces non paucas aliunde in linguas suas, ut alibi etiam semper fieri amavit, admisisse sciunt docti omnes; nec paucas e Graeco & Latino. Lexicographis Ebraeis significat illa vox plane, ut reddidimus, procuratorem seu mandatarium. Rabbi Nathan ex veteribus interpretatur per אפוטרופוס, quod plane est ἐπίτροπος, *procurator.* Et glossa ad Hierosolymitanam Cracoviensis, אנטלר פירוש אפוטרופוס *Enteler significat* ἐπίτροπος. Et in commentariis Talmudicis & Chaldaicis nunc אפוטרופוס nunc אפיטרופוס scribi solet vox illa Graeca. David de Pomis [t] אנטלר פרקליט *Enteler est paraclit* (vox a παράκλητος *advocatus* in Rabbinismum recepta) id est, ut & ipse, *procurator.* Ad hunc modum Philippus Aquinas. Nec quidem aliam ibi significationem res ipsa ferre videtur. Moses Mikotzi [u] interpretatur per ממונה לטען בשבילו *constitutus ut ejus nomine in foro agat.* Sed David Cohen de Lara [v], אנטלר, inquit, אפוטרופוס, ובית דין *Gr.* οἱ ἐν τέλει, *Lat. Magistratus. Hisp. Magistrado, corregidor.* Et Ebraica ibi sonant ἐπίτροπος *& domus judicii,* quasi utrumque significaret אנטלר, quod nullo pacto admittendum. Unde & infert quasi etymon plurale illud, οἱ ἐν τέλει, *Qui dignitate* seu *magistratu conspicui;* classici, quasi inde derivatum *enteler.* Munsterus [x] exponens אנטל per *vas in quo lavantur manus,* adjicit *antalar* אנטלר est אפוטרופוס *procurator, officialis, praefectus.* Magnus Buxtorfius [y], אנטלר *Antelar, praefectus, praepositus; curator, procurator.* Et dein, Graecis ἐντέλλω, *faciendum injungo, mando, praecipio.* Ἐντελεῖς, *id est,* οἱ ἄρχοντες. Verum quidem est apud Sui-

[h] In adagiis Ebraic. decuria 6. adag. 4. [i] In versione Thisb. Eliae verb. משק adde Jo. Plantavitzium in Florilegio Rabbinico numer. 1702. [k] Ad tit. Sanhedrin, cap. 1. fol. 18, 1. [l] Numer. xxxv. 15. [m] Ibid. comm. 25. [n] Halach. Sanhedrin. cap. 17. §. 8. [o] Gemar. Hierof. ad tit. Sanhedrin, cap 2. fol. 19. col 4. [p] Ad tit. Horaioth, cap. 3. fol. 47. col. 1. [q] Ad tit. Sanhedrin, cap. 2. fol. 19 col. 4. [r] Fol 19 col. 4. [s] In Aruch, verb. אנטלר [t] Praecept. affirmat. 97. fol. 186. col. 3. [v] De convenientia voc. Rabbin. cum Graecis, pag. 10. [x] In diction. Chaldaico. [y] Lexic. Talmudic. col. 137.

dam legi illud, ἐντελεῖς, οἱ ἄρχοντες, unde etiam interpretatur πανοπλίας ἐντιλεῖς per ἀρχοντικάς. Sed perrarum est, puto, vocem illam ea notione reperiri; licet etiam apud Hesychium legatur, ἐντέλεια, τάξις ἀρχοντική, ubi addit, ἐν τέλει, ἄρχοντες. Et satis obvium est οἱ ἐν τέλει eodem significatu, seu pro eis qui dignitate classica splendidiores; unde οἱ ἐν τελέεσσιν apud Homerum[a], pro ἐν τάγμασιν, *in ordinibus*. Atqui haud ita rationi consonum videtur, Procuratoris nomen derivare a voce quae ex sui natura dignitatem talem seu etiam principatum sic significat; quanquam interim verum fuerit, Ciceroni[a] procuratorem rerum pro absente gerendarum dici *quasi quendam pene dominum*. Sed id ei nihil aliud est quam *alieni juris vicarius*, ut Abrahae servus[b], qui זקן ביתו המושל בכל אשר לו *Senior domus ejus, qui praeerat omnibus quae illius erant*: unde & dici quidem posset procurator litis מושל דינו של רבו *praefectus* seu *dominus litis domini sui*. Jam vero, cum e Graeco vocabulum illud אנטלר sumptum esse satis sit viris doctis in confesso, atque itidem Procuratorem apud Talmudicos, qui inde ut ejusmodi alia non pauca sumpsere, significare, nominaque illa, ἐπίτροπος, διοικητής, σύνδικος, συνήγορος, κηδεμών, ἐπιμελητής, Graecis pro *procuratore* usitatiora, nihil in se habeant cum τῷ אנטלר sono commune, ad τοὺς ἐν τέλει ac τοὺς ἐντελεῖς (quod adeo sensu in illo rarum est) juxta jam allata, ob cognationem ibi soni aliquam, convolatum est. Certe, cum procurator fuerit cui quis ut ἐντειλάμενος *Mandator* hoc vel illud, ut sibi ministro, facere injunxit, indeque is ipse ἐνταλθεὶς *Mandatarius* in basilicis alibique in jurisconsultorum Graecorum commentariis saepenumero vocitetur, unde passim ἡ ἐντολῆς ἐνοχὴ *Mandati obligatio*, & ἡ περὶ ἐντολῆς ἀγωγὴ, *Mandati actio*; cum item in Graecis foederis utriusque, id est, Judaeorum Graecis seu Hellenisticis, frequentissimus sit τῆς ἐντολῆς prae vocibus aliis usus pro *mandato*, quo quidem procuratoris officium omnino fundatur; & demum, ex usu illo adeo crebro, ἐντολὴ seu ἐντόλιμα pro eodem, etiam in Latinis, usurpatum fuerit, ut in illo Luitprandi[c] in legatione ad Nicephorum Phocam orientis imperatorem, ἐντολὴν (legi volunt potius alii[d] ἐντόλιμα) id est, *praeceptum conscripsit* occidentis imperator Otho magnus, *quod & sigillo signavit suo, ne secus facerem. Scis, domine mi auguste, qua id fiducia dixerim? Ἐντολὴν istud in medium proferatur, & quicquid jusserit, juramento a me tibi firmetur*; cum, inquam, haec se ita habeant, certe ex hisce potius, aut cognato eis aliquo, sonum in vocem illam Talmudicam manasse, aequum videtur ut existimemus. Illud ἐνταλθεὶς pro *mandatarius* haud satis prope accedit. At vero apud jurisconsultos Graecos vox est jam dictis cognata pro mandatario multo vicinior τῷ אנטלר, & forte eadem ipsa quae haec esse debeat, alibi quam apud illos, puto, non lecta; scilicet ὁ ἐντολεύς. Basilica; Ὁ δοθεὶς[e] ἐπὶ πράγματι κινητῷ διοικητὴς, ἤτοι ἐντολεὺς, καλῶς κινεῖ ἐπὶ τῇ φανερώσει τοῦ πράγματος ἀγωγὴν, *Procurator ad rem mobilem petendam datus, id est entoleus, ad exhibendum recte agit*; quod ex Ulpiani Latinis[f] transfertur. Paulo itidem post[g], ὁ διοικητὴς, ἤτοι ἐντολεὺς, καταδικασθεὶς, &c. *Procurator, id est entoleus, damnatus*, &c. Ejusmodi usus vocis postmodum[h] eodem in titulo satis frequens. Alibi[i], ὁ ἐντολεὺς τὰ τῆς δίκης προδιδοὺς δικαιώματα ἀτελὴς μὲν ἂν μεταλλίζεται, &c. *Procurator* seu *mandatarius litis humilior instrumenta litis suae prodens in metallum damnatur*. Quod Pauli est in digestis[k]. Alibi etiam[l], ὁ ἐντολεὺς, καὶ ἡττηθεὶς τὴν δίκην, λαμβάνει τὰ καλῇ πίστει γενόμενα δαπανήματα· θεματίζει δὲ ἐν δίκῃ ἐκκλήτῳ δοθέντα τὸν ἐντολέα, *Procurator* seu *mandatarius* (id est entoleus) *quamvis in exsequenda causa victus sit, sumptus quos bona fide fecit repetit. Proponit autem procuratorem* entolea *ad exercendam causam appellationis constitutum*. Item, ὁ ἐντολεὺς μὴ αἰτήσας τὴν ἁρμόζουσαν τῷ δεσπότῃ τῶν πραγμάτων διακατοχὴν, ἐνάγεται τῇ περὶ ἐντολῆς ἀγωγῇ, *procurator qui bonorum possessionem domino competentem non petiit, mandati actione convenitur*, ubi, ut in basilicis alibi saepius, ut ἐνταλθεὶς, διοικητὴς, ἐπίτροπος & ἐντολεὺς, pro *procuratore* & *mandatario*, pro synonymis adhibentur, ita etiam μανδάτωρ, προκουράτωρ & κουράτωρ (ut alia innumera) Graeca fiunt e Latinis sumpta; quemadmodum אנטלר ex Graecis, Talmudicum. Jura autem de procuratore, e Basilicorum decimoquarto jam memorata, e codice Justinianeo sumpta sunt, ubi[m] de mandato & procuratore agitur. Alibi item in Basilicis[n], Ἐὰν ὁ ἐντολεύς μου χρήμασιν ὑποφθαρεὶς καταδικασθῆναι ἀνάσχηται, κέχρημαι παραγραφῇ, *Si procurator meus* entoleus *pecunia corruptus damnari se passus sit, utar exceptione*. Et creberrimus est vocis hujus usus. Locus jam allatus Pauli est in digestis[o]. Atque ex hisce plane corrigendae glossae juris veteres, ubi legitur μανδάτωρ. ἐντολεύς. Substituendum, μανδατάριος, ἐντολεύς. Nam non solum etiam pro μανδάτωρ ibi substituitur ἐνταλλόμενος, sed & προκουράτωρ ibi postea redditur, ut debuit, ἐντολεύς. Et expressim in glossario illo, in calce quorundam Cyrilli operum invento, ἐντολὴ, *commissum, mandatum*; ἐντολεύς, *procurator*. Sed & glossae illae veteres ante; ἐντολεύς ἐστιν ὁ ξένην ὑπόθεσιν ἀναλαμβανόμενος καὶ κινούμενος. Titulus etiam libri illius Basilicῶn decimi quarti in eorum ecloga seu synopsi est[p], περὶ ἐντολῶν καὶ ἐντολέων, *de mandatis & mandatariis*, qui ἐντολεῖς *vocitati*; unde & paulo post sequitur, Οὐ δύναται ὁ ἐντολεὺς ὁ ἐνταλθεὶς κινῆσαι περὶ χρέους μέρος λαβεῖν, καὶ τοῦ λοιποῦ ἀμεριμνίαν ποιῆσαι, *Non potest procurator*, entoleus dictus, *cui mandata est exactio debiti, partem accipere, ac nomine reliqui liberationem facere* Sumitur ex codice Justinianeo[q]. Et in libro octavo alibique synopsis eandem itidem habet aliquoties ut receptissimam vocem. Constantinus item Harmenopulus[r], Ἐν τοῖς ἐγκληματικοῖς δικαστηρίοις οὔτε κατηγορεῖν οὔτε κατηγορεῖσθαι δι' ἐντολέως δυνατὸν, *In judiciis criminalibus nec accusare nec defendere per procuratorem* entolea *licet*, quod e Papiniani responsis[s]. Vox haec ἐντολεὺς simili analogia facta est ab ἐντέλλω & ἐντολὴ ut ἐπιστολεὺς ab ἐπιστέλλω & ἐπιστολὴ, pro *eo qui est ab epistolis*, ut Xenophon-

[a] Iliad. σ. [a] Orat. pro Caecinna. [b] Genes xxiv. 2. [c] Edit. Hieronymi de la Higuera, pag. 144 [d] Meursius in glossario Graecobarbaro, verb. ἐντόλιμα. [e] Tom 1. lib. 8. tit. 2. § 55. [f] L. 56 D. tit. De procuratoribus. a §. 60. [h] § 69. 81. 82, 83, 84, &c. [i] Basilic. tom. 7. lib. 60. tit. 51. §. 38. [k] L. 38 § 8. tit. De poenis. [l] Tom. 2. lib. 14. tit. 1. §. 66. [m] L. 4. & 5. C. tit. Mandati, vel contra. [n] Tom 6. lib. 51. tit. 4. § 9. eclog. lib. 8. tit. 1. pag. 106. [o] L. 9. D. tit. De dolo malo & metus exceptione. [p] Lib. 14. pag. 155 [q] L. 4. C. tit. De novationibus & delegationibus. [r] Prochir. lib. tit. 2. περὶ ἐγκλημάτων. [s] L. 3. tit. de publicis judiciis, §. 1.

ti [t], uti & pro *tabellione* [v], atque insuper pro eo *qui est* ὁ ἐπὶ τῆς στόλου διάδοχος τῷ ναυάρχῳ *in classe navarcho secundarius* seu velut *successor* designatus aut vicarius, ut Julio Polluci [x]; quemadmodum itidem ἐπιστολεὺς pro *classis praefecto* apud Demosthenem [y] & Philochorum; quod Harpocrationi, Hesychio, Suidae notatur. Cum igitur adeo certum sit, tum Graecis jurisconsultis veteribus (qui a vetustioribus proculdubio acceperant) vocem ἐντολεὺς familiarissimam fuisse pro *procuratore* sive litis sive alius cujusquam negotii (qua & *mandatarium* ex vi sua magis proprie significat) tum e fonte Graeco אנטלר illud Talmudicum esse deducendum, a viris doctis agnosci; mihi quidem videtur potius ipsissimo τῷ ἐντολεὺς in Rabbinismum recepto vocis illius Talmudicae natales deberi. Ita אנטגרפון אנטדיקוס קטיגור קרטס ex ἀντίγραφον, ἀντίδικος, κατήγορος, κεράτης, id genus innumera alia, Talmudicis facta, quae plerumque, fateor, & scriptiones suas & terminationes satis Graecorum vocibus aut analogas aut non ita dissonas retinere solent. At vero finitur vox haec אנטלר in ר, quae non habetur in ἐντολεὺς, nec ut קטיגור, quod per apocopen τῦ ος ex κατήγορος fit, sed quasi aut postrema litera aut saltem aliqua in voce, unde nata est, ἐὰν non ς fuisset. Certe exempla sunt perquam obvia, quibus vocum ejusmodi syllaba postrema in Rabbinismo, Talmudismo, Chaldaismo variatim mutatur. Veluti in voce Graeca τῦ ς finita, ac in Rabbinismum veterem sumpta, ς illud in ר est mutatum, quod longinquius, saltem si rectum originis casum spectes, abest a mutatione ς in ר, quae elementa etiam Graecis & Latinis saepius inter se commutari nemo nescit. Vox Graeca κεραμὶς, κεραμίδος, *tegula*, Hierosolymitane facta est קרמיד *keramid* eodem significatu. Fateor non sine elemento in fine quod in casibus Graecis obliquis, sed interim terminatione perquam discrepante. Gemara Hierosolymitana [z]; כמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך ר' חייה בשם ר' יוחנן בתחילה כדי רביעה ובסוף כדי שידוחו פני הקרמיד *Quantae pluviae descendunt ob quas oportet hominem benedictione* (solenni, ut ob res alias) *uti? Rabbi Chaiah nomine Rabbi Jochanan ait, in ipso initio* (pluendi, obligatur) *propter anni* seu *statorum temporum pluviam primam* [a], *& in fine* (רביעה שניה *pluviam secundam* hic intelligunt [b]) *propterea quod impellant faciem tegulae*, aut ita pluit *ut tegulae*, per quam aqua pluvialis decidit, *stillent*. Idem ipsum legitur in *Beresith Rabba* [c], & totidem verbis in *Baal Aruch* [d] affertur ex capitis הרואה (quod nonum est tituli *Beracoth*) Gemara, unde plane est emendanda illius editio utraque, tam Cracoviana quam Veneta illic. In illis enim ibi legitur, ובסוף כדי שידוחו פניה *quoniam impellunt faciem ejus*, ubi quid *ejus* significet non constat; & vox קרמיד praetermittitur. Legendum plane, כדי שידוחו פני הקרמיד *quoniam impellunt faciem tegulae*, seu in stillicidia decidunt. Glossa Rabbi Issacar Ben Nephthali, ad illud in *Beresith Rabba*, הקרמידי׳ שדיחת וישטוף פני הלבנה שקורין קרמים *mentio hic Keramid denotat, quando ita descendunt pluviae ut impellant ac copiosius abluant faciem lateris* seu *tegulae* (locorum ex materia ejusmodi confectorum unde pluvia stillat seu decidit) quam *keramos* κέραμος vocant; ubi non κεραμὶς *tegula*, sed κέραμος *terra figularis* seu tegulae materia, origo est vocis illius in Talmudismum receptae. Ex *Sepher Siphra* etiam affert R. Nathan in *Aruch* usum vocis pluralem seu קרמידים eundem in sensum. Ita, puto, recte legit ille. Sed libri *Siphra* editi habent, eadem in pagina [e], primo קרוכרים, & paulo post קרומרים, unde etiam proculdubio corrigendi sunt ex illo Nathanis. Interpretatur David de Pomis *canali*. R. Nathan ille קנליקלי *canaliculi*. Non ita dissimili modo vox ὑποπόδιον *suppedaneum* e Graeco in Rabbinismi scripta [f] receptum, exarari solet איפופורין, quasi diceres ὑποπόριον, in quo τὸ ר locum τῦ ד sic occupasse, haud videtur aliunde natum quam ex librariorum negligentia, qui primi verbum neutiquam ex sono, nedum ex orthographia, satis cognoscentes τὸ ר pro ד ad posteros transmisere. Saepissime item in historicis theologisque Ebraeorum occurrit אפיפיור *apipior* & פיפיור *pipior* pro *papa* seu pontifice Romano; quod manasse videtur ab Graecorum (nam Ebraicam originem habere nemo suspicatur) notissimis illis ὁ πάπα, ὁ πάπας, ὁ πάππας, & *patrem* & *pontificem* significantibus. Unde videtur etiam in linguam Scytharum [g] veterum παππαῖον pro *Jove patre* migrasse. Sed depravatum illud, non tam primo ex soni male intellecti ratione quam per scriptionem negligentiorem τὸ ר pro ס substituentem. Quisquis vocem ejusmodi non ita antiquitus apud Ebraeos usitatam in scripta sic depravate & negligentius redegerat, satis in causa videtur fuisse ut posteri ejusdem incuriae, quam emendare nesciebant, essent oscitantius sequaces. Nam testimonia sunt innumera in Talmudibus, *Rabboth*, alibique, Ebraeos sicut in linguam suam vocabula Graeca saepius adsumebant, ita etiam nec integra servasse nec legitima, sed variatim deformata; quale memorat Galenus [h] de sui temporis sophistis, qui vocibus sic Phoeniciis, Syris, AEgyptiacis, Thraciis linguam Graecam contaminarent. Quomodo λόγχη & *lancea* in Talmudismo depravata sint, superius ostensum. Atque id genus sunt alia nec pauca. Sed haec obiter. Quod autem attinet ad illud de juramento τῦ ἐντολέως hic seu τῦ אנטלר aut procuratoris (& de juramento *in animam* etiam *domini* procuratorio, maxime in causis pontificum ac episcoporum, obvia est apud jurisconsultos nostros mentio: unde etiam Durandus [i] de episcopo litigante, *Si sit causa ecclesiae, aut est spiritualis, & tunc jurat; aut civilis, & tunc jurat non per se sed per procuratorem*; quasi voluissent pontifices ac episcopos revera non fuisse adjurandos, velut exemplo Flaminis Dialis, cui in Roma verere jurare per se nunquam fas [k], sed per alium ut procuratorem) vertimus supra illud quidem ex Gemara ut verba sonare videntur ipsa. Sed Moses Mikotzi [l] aliter sane intelligere videtur, quasi aut illud in Gema-

[t] Hellenic. α. [v] Suidas in ἐπιστολεύς. [x] Onomastic. 1. cap 5 & 25. [y] Pro Ctesiphonte. [z] Ad tit. *Thaanith*, cap 1. fol. 64. col. 1, 2. [a] Videsis Buxtorf. Lexic. Talmudic. col. 2104 [b] Issachar Ben Nephthali ad *Beresith Rabba*, parash. 13 fol 16. [c] Parash 13. fol. 16. col 3. [d] Verbo קרמיד. [e] Fol 36. col. 142. seu ad Levit xiv. 42. [f] Paraphr. Jonathan. Exod. xxiv. 10. *Beresith Rabba*, parash 1. [g] Origen. contra Celsum lib 5. [h] De differentiis Pulsuum, lib. 2. cap. 1. [i] Speculator. lib. 2. Partic 2 tit. De Juramento Calumniae, &c. § 4. [k] Fabius Pictor apud Agellium, lib. 10. cap. 15. & Livius lib. 31. § 50. [l] Praecept. Affirmat. 97. fol. 156. col 3.

ra, ואנטלר בשבועה *& procurator in juramento*, seu *etiam procurator pro eo jurat*, interrogative dictum, velut id quod negaret a procuratore jurandum (certe & Buxtorfius[m] interrogative vertit, *Et curator per juramentum?)* aut ipse interrogative de non jurando locutus, idem affirmaret. Sic enim loquitur, וכיתרין כגון שנפלה לו שבועה ואנטלר אינו יכול לישבע *Et si eveniret ut ab eo* (pontifice) *juramentum esset praestandum, etiam non potest procurator jurare*, aut *juramenti procurator fieri?* Si enim haec capiantur interrogative, satis consona sunt versioni nostrae. Sin vero, plane negant quod versio nostra affirmat. MS. Arundellianus, isque pervetustus, Mosis Kotzensis non aliter se habet atque editi.

VIII. Cum vero adeo rarus sit apud veteres τοῦ אנטלר usus, ac diversimode saepius exarari soleant a typis librariisque voces ejusmodi civitate Talmudica donatae; de voce illa אנטלר ego quidem suspicabundus fui, ipsam primariam ejusdem scriptionem fuisse אנטלם, quod plane satis respondet τοῦ jurisconsultorum veterum (ut diximus) ἐντολεὺς Etenim τοῦ ם curva parte dextera sive obliterata sive in scriptione negligentius ducta, facile quibat fieri ut quod reliquum haberetur pro figura ר sumeret librarius; unde error (si error ejusmodi admittendus) facilius maxime etiam in λέξει μονήρει (in corporibus scilicet Talmudicis; nam extra locum illum Gemarae Hierosolymitanae nullibi, puto, sive in Misna sive in Gemara aliqua comparet) propagari potuit, ita ut quod אנטלם ἐντολεὺς scribi debuerat in אנטלר casu migraret. Nam licet ם & ר similares literae, dum integros habet utraque ductus suos, non sint, attamen, pars τοῦ ם inferior haud simul cum superiori a dextera per lineolam illam curvam clausa, etiam τοῦ ר integro adeo similis est, ut inde fieri potuerit sive per librarii negligentiam oscitantiamque, quale in vocibus peregrinis saepe nimis fieri amat, sive per vetustatis aut blattarum ac tinearum aliamve injuriam, ut ר pro ם in editis substitueretur. Parile forsan de אפיפור & פיפיור dicendum. Neque omnino hic obstat, quod postrema syllaba vocis ἐντολεὺς, unde deducendum velimus אנטלם, sit ευς, quod videre possit exigere ut scriberetur אנטליום aut אנטליור. Nam non solum ejusmodi praetermissiones vocalium nemo nescit fuisse in scriptis Ebraicis, tam in vocabulis suis quam exteris, frequentissimas, sed itidem in Graeca etiam dialecto quae prae aliis quidem in Graecia Europaea, nec parum inter Asiaticos, diffusa est, id est Dorica, voces in ευς desinentia saepius claudebantur cum τοῦ ης sono simpliciori, quemadmodum apud Latinos Graecorum aliquot. Priscianus[n] verba faciens de in *eus* desinentibus, ut *Tydeus*, *Peleus*, *In hujusmodi*, inquit, *terminatione quaedam inveniuntur mutatione eus diphthongi in es longum prolata, ut* Ἀχιλλεὺς *Achilles*, Περσεὺς *Perses*, Ὀδυσσεὺς *Ulysses*. *In quo Dores sequimur, qui pro* Φιλεὺς Φίλης, *& pro* Ὀρφεὺς Ὄρφης *&* Ὄρφην *dicunt*, *pro* Τυδεὺς Τύδης. Atque affert ex Antimachi Thebaide, Τύδης τε Οἰνείδης, & ex Ibyco, ὀνομακλυτὸν Ὄρφην. Adeoque ob diphthongum *eus* hic non est quod omnino conjecturae nostrae assensus non praeberetur. Certe etiam non ita fuerit dissimile veri, ipsam vocem unde אנטלר factum fuisse ἐντολεὺρ pro ἐντολεὺς. Scimus enim dialectos Doricam AEolicamque, perquam cognatas, maximo in usu fuisse tam in Asia, unde earum origo, quam in Europa, apud Graecos, quibuscum versabantur Ebraei, maxime Lacedaemonios, Messenios, Argivos, Eretrienses, Cretenses, Rhodios, Siculos, aliosque[o]. Et certum est in more fuisse, eorum saltem nonnullis, finale in dialectis reliquis ς in ρ quandoque sibi vertere ac pronunciare. Exempli causa, ἵππερ, ἄνθρωπερ, οὗτορ, pro ἵππος, ἄνθρωπος, οὗτος. Hoc ῥωτακίζειν dictum. Eretriensium σκληρότηρ pro σκληρότης observatur a Platone[p]. Vocabula item Laconum compluria sic desinentia notantur ab Hesychio; quae simul congesserunt viri docti[q]. Et de AEolibus expressim in hanc rem Herodianus[r] grammaticus priscus. Quid quod etiam Severinus Boethius fidenter & generatim affirmat, *Spartiatas* Σ *literam in* P *vertere*[s], quasi in omnibus vocibus ita ρ usurpassent, adeoque senatusconsultum Laconum in Timotheum Milesium ob musicam ab eo innovatam & evulgata mysteria latum exhibet ut sic scriptum; qua de re nos plura in dissertatione ad senatusconsultum illud singulari. Neque sane hactenus assertionem Boethii illam amplexari quivi, neque non persuasum habere ex mala ipsa τοῦ ρ in senatusconsulti scriptione hallucinatum Boethium fuisse; licet interim viros maximos, qui alias ac variatim emendando transcribendoque illud ediderint (excepto unico Lilio Gyraldo[t], qui in dialecto communi descripsit) eandem scriptionem velut Laconibus propriam securius ibi retinuisse viderim. Dubitanter merito & mirando loquitur de scriptione illa Josephus Scaliger[v], atque ita festinando praeterit. Eam vero plane ego ibi rejiciendam, in dissertatione illa, si quid omnino video, ex scriptorum locutionumque Laconicarum fragmentis, ampliter demonstravi, adeoque sigma locis suis ubique illic restituendum. Accedat, metaplasmum illum τοῦ *r* in *s* mutuum saepius (non omnino semper) haberi etiam apud Latinos AEolicae adeoque Doricae imitatores, quibus *arbos*[x], *robos*, *clamos*, *lases*, pro *arbor*, *robor*, *clamor*, *laser*, aliaque ejusmodi scimus usurpata esse; quemadmodum Attici[y] θάῤῥος, θάρσος, ἄῤῥην, ἄρσην. Adeoque ut τ & ξ, ita etiam ρ in σ saepius mutarunt. Et demum in Rabbinismum sic facile recipi potuit sive ἐντολεὺς aut ἐντολῆς sive ἐντολεὺρ aut ἐντολὴρ, unde אנטלר *enteler* suum facerent Talmudici. Quanti autem prae dialectis caeteris passim Dorica haberetur, & quam diffusa, satis edíscitur ex singulari ejusdem aestimatione apud Epicharmum etiam & Pythagoram; qua de re Metrodorus[z], ad fratrem, fusius.

[m] Lexic. Talmudic. col. 137. [n] Lib 6. [o] Corinthus de Dialectis, alii cum eo conjuncti. [p] In Cratylo. [q] Is. Casaubon. Animadvers. in Athen. lib 8. cap. 11. [r] Apud Eustathium ad Iliad α pag. 114. edit Romanae, & vide Suidam in ῥωτακίζειν & in χαλκιδίζειν. [s] De Musica, lib. 1 cap. 1. [t] De Poetis Dialog 9. pag. 346. [v] Ad Manilii Sphaeram Barbaricam, pag. 426. [x] Festus in *Arbosem*, Quintilian. Instit. 1. cap 4. Lipsius de Pronunciatione Linguae Lat. cap. 26. [y] Joann. Grammaticus, de Dialectis, &c. [z] Apud Jamblichum de Vita Pythagorae, lib. 1. cap 34.

CAP.

CAP. XI.

I. *De actionum forensium & judiciorum divisione. Judicia animarum, id est capitalia.*

II. *Juramentorum jus & formulae, quae tum forenses actiones, exceptionesve, tum expiationes ac vitae sanctitatem spectarunt, per nomen aut cognomen aliquod Dei O. M.*

III. *Paganorum veterum, Graecorum, Africanorum, Romanorum, aliorum solennes jurandi, quasi consimiles, formulae publicae & usitatiores.*

IV. *De philosophorum, theologorum, astrologorum discipulos suos adjurandi formulis. De perjuriis, Cleanthis & Chrysippi sententiae discrepantes. Quinto cujuslibet mensis lunaris die perjuros, juxta theologiam Graecanicam, ad poenam insectabantur furiae. Amantium perjuria, irrita. Summa de formulis paganorum, & perjurii poenis. Monita eorum de juramenti abstinentia. De Christianorum circa juramenta disciplina vetere nonnihil.*

V. *De Mahumedanis seu Alcoranicis juramentis, eorumque formulis. Perjurii expiatio.*

VI. *De christianorum circa juramenta scitis moribusque. Formulae quibus adjurare Judaeos & Mahumedanos illi soliti.*

VII. *Judaeorum per res per se alias praeter Deum O. M. juramenta. De Deo in juramentis non nominando Philonis disciplina singularis. Quomodo perjurus per Deum a proximo audiente excommunicandus. Talmudica de juramentis per res alias doctrina. Explicatur,* Jura, verpe, per anchialum, *apud Martialem. Forensis jurandi formula.*

VIII. *De juramentorum apud Ebraeos genere quadruplice; futili seu temerario, vano, depositi, testimonii: Et de eis subtilia aliquot Talmudicorum.*

IX. *Absolutio solennis juramenti de futuro futiliter aut temere prolati, ejusque ritus, & circa tam forenses quam expiatorias poenas effectus. De poenis item juramenti depositi violati tam forensibus quam expiatoriis.*

X. *De juramento testimonii. Juramentum impositionis. Locus Chrysostomi de juramento in Ebraeorum synedriis. De poenis juramentorum vi latorum, & de servorum juramento.*

SEquitur ut edendi, postulandi, actiones inteodendi, excipiendi, testes adhibendi, causas discutiendi, sententias ferendi, praejudicandi formulas solenoes, aliaque ad illas spectantia intueamur. Capitibus io superioribus sparsim id genus nonoulla, dum aliud agimus, interserta sunt. Etiam ejusmodi aliqua iu uxoris Ebraicae libro tertio. Fuere etiam agendi formulae aliquot quibus per syoedria vigintitriumviralia ad synedrium magnum deducebantur actiones: Sed de eis libro proximo. Cum autem omnigenae actiones, ut passim alibi, aut criminales ex lege essent, nec capitales, seu ad mortis poenam tendentes, דיני קנסות *judicia multatitia* dictae; aut etiam capitales, quas דיני נפשות *judicia animarum* vocitabant, in quibus ultimum supplicium irrogabatur (atque נפש est *anima* & *persona* & *vita*, unde etiam *amissio animae* pro ultimo supplicio usurpatur Justioiano [a], uti & *animae* parilis significatio vetustioribus aliis) aut demum tertii generis, seu mere civiles ac pecuniariae, דיני ממונות nuncupatae; & tam primum harum genus quam tertium & triumvirale esset & vigintitriumvirale, uti & generis secundi cunctae, in synedrio magno reservatis non censitae, vigintitriumvirales, secundum superius ostensa; videndum erit primo de formulis ad primum & tertium genus spectantibus, & deio de eis quae ad secuodum attinent, id est de דיני נפשות *judiciis*, ut vocant, *animarum*, nomine perquam consono, ut diximus, veterum usui τῆς ψυχῆς & *animae* pro vita. Qua de re locus est egregius ille Tertulliani [b], ubi Christum de martyrio loquentem [c] inducit; *Qui pluris fecerit etiam animam suam quam me, non est me dignus; id est, qui maluerit vivere me negando, quam mori confitendo. Qui animam suam invenerit, perdet illam; qui vero perdiderit illam mei causa, inveniet illam. Proinde enim invenit eam, qui negarit lucrifaciendo vitam: Sed perdet in gehennam, qui se putat negando lucrifacere eam Perdet autem eam ad praesens, qui confessus occiditur, sed inventurus eam in vitam aeternam.* Et subjicit praesidum de vocis *animae* notione sensum, *Ipsi denique praesides cum cohortantur negationi, serva animam tuam, dicunt, &, Noli animam tuam perdere.* Et hujusmodi vocis ψυχῆς & *animae* significatio est alibi satis obvia. Priusquam vero formulas ipsas agendi excipiendique, & quae inde pendeant, adgredimur, quoniam haud exiguus erat in actionibus & judiciis juramenti (quod Aristoteli [d] rectissime dicitur μετὰ θείας παραλήψεως φάσις ἀναπόδεικτος, *cum divina sibi assumptione dictio non demonstrabilis*; aliis [e], velut proverbio, μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου, *testimo-*

[a] Instit. tit. De Publicis Judiciis § *Sunt praeterea.* [b] In Scorpiaco, cap. 11. [c] Luc. xiv. 26. Math. x 39 Joann xii 25. [d] Rhetoric. ad Alexandrum, cap. 18. [e] Apud Philonem Jud de Allegoriis, lib. 2. & lib. de Sacrificiis Abelis & Caini, & lib. de Plantatione Noe, lib. de Decalogo.

nium Dei de re qua de ambigitur, & τὸ πίστεως βεβαιότατον σύμβολον, *fidei firmissimum sigillum*; autori ad Ebraeos [f], πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν, *omnis controversiae finis in confirmationem*, aut ad stabiliendam eam, tollendamque; & Gaio [g], *remedium expediendarum litium*) quoniam, inquam, haud exiguus erat juramenti, scilicet litigantium & testium, usus; ideo visum est ut reliquis praeviam hac de re Ebraeorum disciplinam exhibere; idque ita ut juramentorum formulas ac genera, personarum in juramentis praestandis discrimen, absolutionem juramenti, ac perjurii tum poenas forenses aliasque tum expiatorias, uti etiam paganorum & mahumedanorum & christianorum hanc circa rem disciplinam breviter repraesentemus. Neque enim sine hisce simul cunctis disciplinae circa juramentum, qua forensis tantum erat, magis fere potest revera dignosci, quam quadrans aliudve circuli segmentum sine circuli totius ratione habita.

II. Juramenta forensia, adeoque alia quotquot licita, rite praestanda erant per nomen sanctissimum Domini. Quam ad rem praeceptum habent affirmativum ex illo [h], את יהוה אלהיך תירא ואתו תעבד *Dominum Deum tuum timebis, & illum coles*, ובשמו תשבע *& in nomine*, aut *per nomen, ejus jurabis*. Titulus est in Talmude utroque de שבועות *juramentis*, cujus praecipua tum circa formulas tum circa reliqua hic advertenda, prout illic, ac apud Maimonidem Cotzensem, alios magistrorum, delineatius exhibentur, mox suis in locis tradenius. Exemplum huc afferunt illud jurandi vetustissimum de Abraha adjurante servum [i] ad uxorem Isaaco quaerendam suum; שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ *Pone manum tuam subter femur meum, & adjurabo te per Dominum Deum coeli & Deum terrae*; ubi Josephus [k] misisse ait Abrahamum servum illum, ἐγχειρισάμενον μεγάλας πίστεις (γίνονται δ' αὐτοῖς τοῦτον τὸν τρόπον. ὑπὸ τοὺς μηροὺς ἀλλήλοις τὰς χεῖρας ὑπαγαγόντες ἐπικαλοῦνται) τὸν Θεὸν μάρτυρα τῶν ἐσομένων, *magnis fidei sacramentis eum obstringentem*; *Quae hoc modo fiebant. Utrique invicem manum sub femora mittebant, & invocabant Deum testem eorum quae futura essent*. Foedus item quod cum Gibeonitis inibant principes Israel (de quo dicitur primo generatim, *principes congregationis eis jurasse*) pro jurandi tam gentilibus quam suis apud Ebraeos more jureque usitato, firmabatur juramento [l], ביהוה אלהי ישראל *per Dominum Deum Israel*. Alia ejusmodi sunt obvia. Aiunt igitur [m], מצות עשה שישבע מי שנתחייב שבועה בבית דין בשם *Praeceptum est affirmativum ut cuicunque praestandum fuerit in foro juramentum, is juret per nomen Dei*. Item, ואסור להשבע כדבר אחר עם שמו וכל המשתף בדבר אחר שם הק״בה בשבועה נעקר מן העולם שאין שם מי שראוי לחלוק לו כבוד שנשבעין בשמו אלא האחד ברוך הוא: *Et nefas est jurare per rem aliam cum nomine Dei. Scilicet quisquis associaverit aliquam rem aliam in jurejurando cum nomine sanctissimi illius & benedicti, exstirpetur e mundo. Neque enim nomen praeter solum illum benedictum, habetur nomen quod dignum est cui communicetur gloria*, seu *honos*, *per illud jurandi*. Adjiciunt autem [n] etiam de Dei *cognominibus*, quae per vocem הכינוי a nomine המיוחד *proprio*, id est tetragrammato, distinguunt; אחד הנשבע או שהשביע אחר בשם המיוחד או באחד מן הכינוין כגון שנשבע במי ששמו חנון ובמי ששמו רחום ובמי ששמו ארך אפים וכיוצא בהן בכל לשון הרי זו שבועה גמורה: *Jus parile est, sive quis juret aut ab alio adjuretur per nomen proprium, sive per cognominum [o] aliquod, ut si juramentum fecit per nomen ejus qui est gratiosus, per nomen ejus qui est misericors, per nomen ejus qui est longanimis, per ejusmodi alia, quocunque modo. Atque hoc juramentum est perfectum.* Nec duntaxat verbis expressis clarisque declaratum juramentum pro praestito habebatur, verum etiam qualiscunque inter jurandum nominis seu verbi depravata, curta, aliave ejusmodi prolatio velut balbutientis, modo de animi sensu satis constaret, pro juramento habebatur. Inde aiunt, ולא השבועה בלבד אלא כל כנוי שבועה כשבועה: *Nec solum juramentum ipsum* clarum, perspicuum, expressius, *verum etiam quicquid speciem juramenti prae se fert, velut juramentum censendum*; וכן האומר לאו לאו שני פעמים דרך שבועה או הן הן והזכיר שם או כנוי הרי זה נשבע: *Ita etiam si quis dixerit* NON, NON, *bis*, *modo* seu *animo jurandi*, *aut* ETIAM, ETIAM, *& mentionem fecerit nominis seu cognominis Dei, is censendus pro jurante*. Itidem si dixerit se hoc vel illud facturum, & mentionem fecerit nominis cognominisve, אבל איסר לה׳ או למי ששמו חנון שאעשה או שלא אעשה הואיל והוציאו בלשון שבועה הרי היא כשבועה: *Si quis dixerit, Etiam Domino interdictum sit, seu eo cui nomen est gratiosus, ut ego faciam aut non faciam, cum illud protulerit modo juramenti, etiam ut juramentum hoc habendum*. Qui alium expressim jurantem audiens, dixerit ואני כמוך *Et ego sicut tu*, הואיל ולא הוציא שבועה בפיו ולא השביעו חבירו הרי זה פטור: *cum ex ore suo neutiquam protulerit juramentum ipse, neque eum adjuraverit alius, ille obligatione juramenti liber est*. Scilicet זה כמתים בשבועה והוא פטור *hic captat solum juramentum* alterius, *adeoque est liber*, seu non obligatus, vi nempe juramenti. Captionem hujusmodi vocant התפיסה בשבועה *captationem juramenti*, quae itidem, qua ipsum jurantem solummodo spectaret, locum habuit. Ut si quis juraret se carnem hanc non comesturum, & postea, sine expresso juramento dixerit legumen hoc ei fore ut carnem illam, non tenebatur juramenti vi quoad legumen, שהרי לא הוציא שבועה בפיו עליה אלא התפיסה *quoniam non protulit juramentum de illo, sed* tantum *captationem*; unde tamen nefas erat ei comedere legumen illud, quoniam voti reus ex ejusmodi etiam captatione, sed non perjurii, ob non prolatum juramentum, nec expiationum perjurii nomine. Generatim etiam addunt de corde & ore, אינו חייב עד שיהיה פיו ולבו שוין *Non obligatur juramento* (ut scilicet perjurii poenae & expiationes sequantur) *nisi jurans idem in corde ac ore habuerit*, seu *nisi os & cor sint aequalia*. Parile insuper jus docent esse sive quis juret כפי עצמו *ex ore sui* aut כפי

[f] Cap. vi. 16. [g] L. 1. D. ut De Jurejurando. [h] Deuter. vi. 13. [i] Genes. xxiv. 2, 3. [k] Lib. 1. cap. 16. seu 24. [l] Josu. ix. 15. & 18. [m] Maimonides tract. *Shebuoth*, cap. 11. §. 1. &c. Mos. Kotzensis Praecept. Affirmat. 123. [n] Maimonides tit. *Shebuoth*, cap. 2. [o] De aliis videsis Maimonid. *More Nebochim*, part. 1. cap. 59. & 61.

אחרים

אחרים *ex ore aliorum* cum adjurantium, quibus respondeat *amen*, idque sive minor, sive gentilis eum adjuraret; שכל העונה אמן אחר שבועה כמוצא שבועה בפיו ואחד העונה אמן או האומר דבר שענינו כענין אמן כגון שאמר הן או כהריב אני שבועה זו: *Quoniam quisquis adjuratus ab alio responderit* AMEN, *paritis habendus est juris cum eo qui juramentum ex ore suo protulerit. Neque discrimen est sive quis* AMEN *dicat, sive aliud aliquod vocabulum tantundem innuens, ut* ETIAM, *seu* REUS SUM, *obligatus sum hoc juramento.* Ita illud ex quo juramentum pro obligante sumptum in se consistebat, erat usus, inter jurandum, sive nominis proprii (quamdiu nomen illud pronunciare licuit) sive cognominum alicujus Dei O. M. per quod juraret quis sive expressius (ut cum verbis conceptis juraret ipse) sive breviuscule, sed palam satis intellectus; ut cum ab alio adjuratus assensum, ut dictum est, praeberet. Praeter perjurii autem poenas forenses & expiationes (de quibus mox) vindictae coelestes pejerantibus exspectabantur ut debitae, idque sive earum invocatio inter jurandum aliqua adjiceretur, sive non; adeoque exsecrationes, si perjurium admissum, velut necessario atque ex sui natura conjunctae, in juramento, sive a jurante ipso sive ab adjurante prolato, licet non expressae, continebantur.

III. Atque ita quidem veteres pagani deorum suorum, pro discrimine cultus vario, generatimque saepius deorum & dearum omnium nomina in juramentis usurpabant, adjectis solennioribus expressim plerumque, si veraciter jurarent, bonae fortunae ac felicitatis sibi, si vero pejerarent, contrarii atque exitii invocationibus. Quod juramentis tacite, si non expressim, semper inesse existimatum; unde Plutarchus[p], Πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας, *Jusjurandum omne in exsecrationem perjurii terminatur.* Jurabant pagani & *deos* suos, & *per eos*, & *coram eis*, & eos testabantur, adhibitis in formulis ipsis eorum nominibus: Saepius item publice, ad aram, super exta, & per sacra aliasque res; & in familiari vitae commercio, per caput, salutem suam, Caesaris genium, plura; quorum specimina egregia in regum juramentis per sceptra sua[q]; in Socraticis illis, per canem, per anserem, per platanum, id genus alia, juramentis; in Zenoniano illo[r], per Kapparim; de quo etiam forte dicendum, ut Apollonius[s] de Socrate, Ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς Θεοὺς, ἀλλ' ἵνα μὴ Θεοὺς ὀμνύῃ, *jurabat haec, non ut Deos, sed ne Deos* ipsos *juraret*; qualem disciplinam circa juramenta velut ex Rhadamanthi lege obtinuisse scripsit Cratinus[t]. Et nunc per Jovem, nunc per canem in eodem colloquio jurat Socrates[v]. Nec voluit Pythagoras quemquam[u] ἐν τῷ ὅρκῳ χρῆσθαι προπετῶς τοῖς τῶν Θεῶν ὀνόμασι, *in juramento temere uti Deorum nominibus.* Atque de sectariis ejus, Jamblichus[y], Θεῶν ὀνόμασι χρῆσθαι πολλὴν φειδὼ ἐποιοῦντο, *Deorum nominibus* in juramento *parcissime utebantur.* Unde illa de religiosissima sua suorumque jurisjurandi ut observatione ita & abstinentia notatu dignissima, apud eum, Hieroclem[z], alios. Etiam ex hisce paganorum scitis edoctus Julianus Augustus, impie exagitans Mosis decalogum (in quo illud de non sumendo Dei nomine ἐπὶ ματαίῳ *in vanum*) & pleraque ibi, utpote cuique familiaria & receptissima, tanto legislatore ac populo peculiari indigna esse praetexens, Ποῖον, inquit[a], ἔθνος ἐστὶ πρὸς τῶν Θεῶν, ἔξω τοῦ, Οὐ προσκυνήσεις θεοῖς ἑτέροις, καὶ τοῦ, Μνήσθητι τῶν σαββάτων, ὃ μὴ τὰς ἄλλας οἴεται χρῆναι φυλάττειν ἐντολὰς, ὡς καὶ τιμωρίας κεῖσθαι τοῖς παραβαίνουσιν ἐνιαχοῦ μὲν σφοδροτέρας, ἐνιαχοῦ δὲ παραπλησίας τῶν παρὰ Μωσέως νομοθετηθεισῶν, ἔστι δὲ ὅπου φιλανθρωποτέρας; *Quaenam gens est per Deos, modo haec dempseris, Non adorabis deos alios, & Memento sabbatorum, quae mandata caetera* (adeoque de *nomine Dei in vanum non sumendo*) *servanda non putet, adeo ut illa violantibus poenae constitutae sint alibi quidem graviores, alibi vero similes eis quae a Mosis lege constitutae sunt, alicubi etiam humaniores?* Id genus sunt plura. Sed ita ut deorum etiam nomina & vindicta sive expressim sive tacite etiam in juramentis contineri cunctis admitteretur. Et notissima sunt apud comicos curtatae illae formulae, *aedepol, mecastor, pol, perpol, mehercle*, ejusmodi aliae, quae judiciariae non erant, sed vulgaris in confabulationibus usus, satis deorum suorum nomina sic indicantes. Diis etiam ipsis Styx fluvius singulare erat & maximum juramentum[b], adjectis etiam deorum inferorum nominibus. Etiam per illum deos pejerantes poenis subjiciebant poetarum figmenta. Unde Hesiodo[c] dicitur fluvius ille

——— μέγα πῆμα θεοῖσιν,

magnum diis damnum; & Venus apud Apuleium[d], ad Psychen, *diis etiam, ipsique Jovi, formidabiles aquas istas Stygias, vel fando comperisti? Quodque vos dejeratis per numina deorum, deos per Stygis majestatem solere?* Apud Hesiodum etiam quisquis deorum per Stygem perjurus deprehenderetur,

Κεῖται νήυτμος τετελεσμένον εἰς ἐνιαυτόν·
Οὐδέ ποτ' ἀμβροσίης καὶ νέκταρος ἔρχεται ἆσσον
Βρώσιος, ἀλλά τε κεῖται ἀνάπνευστος καὶ ἄναυδος, &c.

Jacet velut spiritus expers per annum integrum, nec ambrosiae & nectaris attingens cibum; sed sine spiritu jacet & mutus, lectis scilicet in illam poenam a diis destinatis. Accedit ibi etiam post annum illum dei perjuri e veterno ejusmodi experrecti exsilium seu plane excommunicatio;

Εἰνάετες δὲ θεῶν ἀπαμείρεται αἰὲν ἐόντων,
Οὐδέ ποτ' ἐς βουλὴν ἐπιμίσγεται, οὐδ' ἐπὶ δαῖτας,
Ἐννέα πάντ' ἔτεα· δεκάτῳ δ' ἐπιμίσγεται αὖτις
Εἰρέας ἀθανάτων ———

Per novennium tunc relegatur a diis immortalibus, nec interim concilio eorum aut epulis immiscendus per totum illud novennium. Anno autem decimo immiscetur iterum coetibus immortalium, ut perjurus satis sic purgatus. Item ex Orpheo habet Servius[e], *quod dii pejerantes per Stygem paludem novem annorum spatio puniun-*

[p] Quaest. Rom. ubi de Flamine Dial. [q] Aristot. Polit. c. 3. cap. 14. [r] Athenaeus Dipnos. 9. [s] Philostratus lib. 6. cap. 9. [t] Apud Suidam in Ῥαδαμάνθυος ὅρκος. [v] Plato in Hippia Majore. [x] Julian Orat. 7. pag. 439. [y] De Vita Pythagorae, cap. 28. [z] In Carmina Pythagorae, pag 29. [a] Apud Cyrillum adversus Julian lib. 5. [b] Homer. Iliad. ξ. in Junonis Juramento. Odyss. 5. Aristot. Metaphysic. lib. 1. cap. 3. [c] In Theogonia. [d] Miles. 6. [e] Ad Aeneid. 6.

tur

tur in tartaro, licet ipse paulo ante aiat *dici, statuisse Jovem ut si quis fefellisset ejus* (Stygis) *numen, uno anno & novem diebus ab ambrosia & nectare prohiberetur*. Sed res ipsa de tempore ex illis Orphei & Hesiodi rite intelligenda. Addit Hesiodus, quoties Jupiter mendacii reum esse deorum quenquam suspicaretur, itidem accersivisse ut poculum aquae Stygiae afferrent, quae juramenti esset materies. Et de Stygio juramento deorum, poetae alii tam Latini quam Graeci, scriptoresque alii obiter. Etiam Vettius Valens Antiochenus [f], Ἔστι καὶ, inquit, ἐπὶ θεοῖς Στύγιος ὅρκος φόβον ἔχων καὶ τιμωρίαν, *Est & diis Stygium juramentum nec sine timore & vindicta*. Quod sane videtur ab Empedocle intellectum ubi de necessitate & juramento apud deos loquitur [g]. Sed de Styge si plura velis, adi Natalem Comitem [h]. Etiam probatio (ut ex imminente reis numinis vindicta) juramentum, apud paganos, continebat in se sive tacite sive expressim; qualis illa uxoris apud Ebraeos suspectae [i], & τῆς λίμνης δοκιμαστηρία *Lacus probationis* usus apud veteres Indos, de qua Porphyrius [k], qualis item per massam ferream & ignem purgatio apud Sophoclem [l], & per ignem & aquam seu ordalia apud veteres christianos. Paganorum autem formulae eminentiores aliquot, unde natura apud eos juramenti vera ritusque integer elici possint, animadvertendae. Cernitur formula vetustissima Graecorum in celebratissimo illo ab Hippocrate medicis praescripto jurejurando; Ὄμνυμι Ἀπόλλωνα ἰητρὸν καὶ Ἀσκληπιὸν καὶ Ὑγίειαν καὶ Πανάκειαν καὶ θεοὺς πάντας καὶ πάσας, ἵστορας ποιεύμενος, &c. *Juro Apollinem medicum & Aesculapium & Hygiam & Panaceam & deos deasque omnes, testes faciens*, &c. Et insertis quae juranti ex promissione sacra fuerint praestanda, optat bonam sibi cum felicitate existimationem uberrimumque artis fructum, si religiose observaverit juramentum, παραβαίνοντι δὲ καὶ ἐπιορκοῦντι, τἀναντία τουτέων, *violanti vero & pejeranti, hisce contraria*. Foederis autem juramentum quod praestitere Hannibal & omnes senatores Carthaginienses commilitonesque ejus Xenophani legato Philippi regis Macedoniae, fieri dicitur [m], ἐναντίον Διὸς καὶ Ἥρας καὶ Ἀπόλλωνος· ἐναντίον δαίμονος Καρχηδονίων, καὶ Ἡρακλέους, &c. *Coram Jove & Junone & Apolline; coram daemone Carthaginiensium & Hercule & Iolao; coram Marte, Tritone, Neptuno; coram diis expeditionis comitibus, & sole & luna & tellure; coram fluviis, pratis, aquis; coram omnibus diis qui Carthaginem imperio tenent; coram diis universis qui Macedoniam & reliquam terram Graeciam imperio suo obtinent; coram diis omnibus praesidibus rei bellicae*, ὅσοι τινὲς ἐφεστήκασιν ἐπὶ τῶνδε τῶν ὅρκων, *quotquot huic sanciendo foederi praesentes intervenirunt*. Foedus item inter Carthaginienses & Romanos [n], firmatum, ab hisce Διὰ λίθον κατά τι παλαιὸν ἔθος, *per Lapidem* (Jovem Lapidem) *secundum quendam morem antiquum*, ἐπὶ δὲ τῷ τῷ Ἄρη καὶ Ἐνυάλιον, *atque insuper per Martem & Gradivum*, ab illis, per deos patrios. Sanctissimum autem Romanis habitum est [o] gravissimisque in rebus adhibitum jusjurandum illud per Jovem Lapidem. *Silicem tenebant juraturi* [p] *per Jovem, haec verba dicentes, si sciens fallo, tum me Diespiter, salva urbe arceque, bonis ejiciat, uti ego hunc lapidem*. Et simul lapidem manu ejiciebant; de quo Polybius [q] item, Plutarchus [r], alii. Habebatur apud eos etiam sacramentum militare, quod per fidem suam praestitum [s], & pro obligatione summa existimatum, a jurejurando [t] distinguebatur. Sed nec minus in illo numinis, ut testis tacite invocati, vindicta expectabatur. Et de Romanorum veterum circa juramenta more omnimodo affatim vir praestantissimus Barnabas Brissonius [v]. Sed animadvertenda singularia quaedam huc de juramentis forensibus spectantia in jure Caesareo; ut illud Ulpiani [x], *Omne omnino licitum jusjurandum, per quod voluit quis sibi jurari, idoneum est* (quod de juramentis forensibus dictum:) *Et si ex eo fuerit juratum, praetor id tuebitur*; etiam & illud e divi Pii rescripto [y], *jurijurando quod propria superstitione juratum est standum*; ubi *non standum* olim legebatur [z]. Sed negativa illa carent Florentinae. *At si quis*, inquit illic Ulpianus, *illicitum jusjurandum detulerit, scilicet improbatae publicae religionis, videamus an pro eo habeatur atque si juratum non esset; quod magis existimo dicendum*. Et [a], *Si quis per salutem suam jurat, licet per Deum jurare videatur; respectu enim divini numinis jurat; attamen, si non ita specialiter ei jusjurandum delatum est, jurasse non videtur: & ideo de integro solenniter jurandum est*. Quod tum in Digesto Justinianeo tum in basilicis [b] habetur. Graecorum autem vetustiorum occurrunt publica aliquot insigniora, quorum pauca, prae aliis satis innumeris, memoratu non indigna, subjicio, ut inde conceptum & naturam apud eos non ita, si cultum disparem excipias, ab Ebraeorum dissimilem dignoscere liceat. Foedus inter Athenienses eorumque socios & Laconas ictum ita firmandum erat [c], ut quaelibet civitas τὸν ἐπιχώριον ὅρκον *juramentum patrium* seu *domesticum* juraret, idque τὸν μέγιστον ἐξ ἑκάστης πόλεως, *quod maximum erat in unaquaque civitate*, seu ἰσχυρότατον (ut Ulpianus scholiastes interpretatur) *firmissimum, fortissimum*, nec sine sacris. Ipsum juramenti subjectum breviusculum satis erat, Ἐμμενῶ ταῖς συνθήκαις καὶ ταῖς σπονδαῖς ταῖσδε δικαίως καὶ ἀδόλως, *Stabo his pactis & his foederibus juste & pure*. Cippis item erectis incidi in Olympiis, in Pythiis, in Isthmo, Athenis intra urbem, & Lacedaemone in Amyclaeo, conventum est. Athenis ipsis post exactos triginta tyrannos, ex psephismate jurandum unicuique erat [d], idque super sacra majora, occisurum se sua ipsius manu eum qui tyrannidem affectaret aut rempublicam invaderet, adjuncta clausula illa inprimis advertenda, utpote etiam rarissima, quae pars erat formulae jurandae, Ὁπόσοι δὲ ὅρκοι ὀμώμοται Ἀθήνησιν ἢ ἐν

[f] Floridorum lib. IX. MS. [g] Apud Simplicium in Aristot. physic. lib. 8. comm. 14. [h] Mytholog. lib. 3. cap. 2. [i] Numer. v. 19. & videsis uxor. Ebraic. lib. 3. cap. 15. [k] Apud Stobaeum Eclog. Physic. cap. 7. & Andraeam Schottum Observat. 5. cap. 20. & Lucam Holstenium in Porphyrianis. [l] In Antigone. [m] Polybius Hist. 7. [n] Idem lib. 3. [o] A. Gellius, lib. 1. cap. 11. [p] Festus in *Lapidem*. [q] Histor. 3. [r] In Sylla. [s] Dionys. Halicarnass. lib. 9. & 11. [t] Livius, lib. 22. cap. 38. [v] Formularum, lib. 8. [x] L. 5. D. tit. De Jurejurando & Basilic. lib. 22. tit. 5. [y] D. lib. §. 1. [z] Videsis Stephanum Forcatulum Necyomantia Juris, Dialog. 12. [a] L. 33. D. tit. De Jurejurando. [b] Lib. 22. tit. 5. §. 33. [c] Thucydides, hist. 5. [d] Andocides Orat. 1. seu περὶ μυστηρίων, & videsis Samuel. Petit. Leg. Attic. lib. 3. tit. 2. & comment. pag. 232.

8 τῷ

τῷ στρατοπέδῳ ἢ ἄλλοθί που ἐναντίον τοῦ δήμου τῶν Ἀθηναίων λύω κ̀ ἀφίημι, *Et quotquot juramenta jurata fuerint Athenis aut in castris alibive contra populum Atheniensem solvo & dimitto.* Accessit invocatio, εὐορκοῦντι μὲν εἶναι πολλὰ κ̀ ἀγαθά· ἐπιορκοῦντι δὲ, ἐξώλη αὐτὸν εἶναι κ̀ γένος, *recte ex animo juranti, multa & felicia; pejeranti vero & generi ejus, exitium.* Praestitum hoc περὶ Διονυσίων paulo *ante* seu *pridie Dionysiacorum* seu *liberalium vernorum festum*, Athenis celeberrimum; quod male vertit Alphonsus Miniatus, *ante Dionysii templum.* Heliastarum item seu summi Athenis ordinis judicum juramentum erat[e], Ἐπόμνυμι Δία, Ποσειδῶνα, Δήμητρα, *Juro Jovem, Neptunum, Cererem*; ut alii judices illic, *Apollinem patrium, Cererem & Jovem regem*[f]. Imprecatio autem Heliastarum solennis erat, Ἐπαρῶμαι ἐξώλειαν ἐμαυτῷ κ̀ οἰκίᾳ τῇ ἐμαυτοῦ, εἴ τι τούτων παραβαίνοιμι· εὐορκοῦντι δὲ καλὰ πολλὰ κἀγαθὰ εἶναι, *Imprecor exitium ipse mihi & familiae meae, si quid horum transgressus fuero; recte vero juranti ut pulchra multa & bona eveniant.* Testium juramentum voluit esse Plato[g], *per Jovem, Apollinem & Themidem.* Epheborum Atheniis juramentum clausum est cum illo, Ἵστορες θεοὶ Ἄγραυλοι, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεὺς, Θηλώ, Ἡγεμόνη, *Testes sunt dii Agrauli, Enyalios, Mars, Jupiter, Thelo* seu terra *nutritia, Diana*, ut emendavit Pollucem[h] Petitus[i]. Et a Solone juramentum praescriptum est[k], Ἱκέσιον, Καθάρσιον, Ἐξακεστῆρα, *per supplicem, purgatorem, averruncatorem.* Item in foedere illo vetusto Smyrnaeorum & Magnetum[l], Magnetes jurabant Δία, Γῆν, Ἥλιον, &c. *per Terram, Solem, Martem, Minervam Martiam, Dianam, Matrem Sipylenem, Apollinem in Pandis*, κ̀ τοὺς ἄλλους θεοὺς πάντας κ̀ πάσας, κ̀ τὴν τοῦ βασιλέως Σελεύκου τύχην, *& reliquos deos deasque omnes, & Seleuci regis fortunam*; qua de accessione nos[m] ad dictum foedus. Smyrnaei vero, Δία, Γῆν, Ἥλιον, &c. *Terram, Solem, Martem, Minervam Martiam, Venerem Stratonicidem, & reliquos deos deasque omnes.* Utrique dein eadem imprecatio, Εὐορκοῦντι μέν μοι εὖ εἴη, ἐπιορκοῦντι δὲ ἐξώλεια κ̀ αὐτῷ κ̀ γένει τῷ ἐξ ἐμοῦ, *Recte juranti mihi bene sit; pejeranti vero, exitium & mihimetipsi & posteris meis.* Adnumeretur hic Taurus mons, qui deus & jusjurandum Cappadocibus; ut Palus Maeotica Tanaisque, Massagetis[n]. Alia ejusmodi apud scriptores teri solitos, etiam de gentibus veterum aliis. Habetur autem in Cretensi marmore[o] fragmentum aut appendix, ut videtur, foederis vetustissimi Hieraputniorum & Priansiorum, Cretae civitatum (quod ipsum etiam e marmore Arundelliano vir doctissimus Joannes Prisaeus[p] typis mandavit) ubi enumeratis a Priansiis in juramento Vesta, Junone, compluribus aliis diis (ut Ὀμνύω τὰν Ἑστίαν, &c. *Juro Vestam*, &c.) subjungitur κ̀ θεοὺς πάντας κ̀ πάσας, *& deos deasque omnes*, cum imprecatione sibi, si pejerarent, exitii pessimi, atque ut nec tellus nec arbores sibi fructum ferrent, μήτε γυναῖκας τίκτειν κατὰ φύσιν, τῷ τε πολέμῳ ἐνέχεσθαι, *nec mulieres secundum naturam parerent, atque ut bello opprimerentur*; recte autem jurantibus ut propitius esset deus; κ̀ γίνεσθαι πάντα ἀγαθὰ, *& omnia fausta evenire.* Creticum aliud marmor e Creta a Francisco Molino insulae praeside ad Dominicum Molinum fratrem missum, ac typis quidem, cum aliis simul aliquot, Venetiis circa annos abhinc triginta mandatum, sed raro nimis prostans, foedus exhibet Latiorum & Olontiorum, populorum Cretensium, maxime de utrorumque finibus; ubi idem utrinque juramentum in Dorismo Cretico (sed non sine exscriptoris plane hallucinationibus) ad hunc se habet modum;

ΟΜΝΕΩ ΤΑΝ ΕΣΤΙΑΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΖΗΝΑ ΤΟΝ ΚΡΗΤΟΓΕΝΙΑ ΚΑΙ ΤΑΝ ΗΡΑΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΖΗΝΑ ΤΟΝ ΤΑΛΛΑΙΟΝ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΣΕΙΔΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΑΜΦΙΤΡΙΤΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΧΑΤΩΝ Κ' ΑΡΤΕΜΙΝ ΚΑΙ ΑΡΕΑ ΚΑΙ ΤΑΝ ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΕΛΕΥΣΙΝΑΝ ΚΑΙ ΤΑΝ ΒΡΙΤΩΜΑΡΤΙΝ[q] ΚΑΙ ΕΡΜΑΝ ΚΑΙ ΚΩΡΗΤΑΣ ΚΑΙ ΝΥΜΦΑΣ ΚΑΙ ΤΩΣ ΑΛΛΟΣΙΩΣ ΠΑΝΤΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΑΣ.

Juro Vestam, & Jovem in Creta genitum, & Junonem, & Jovem Tallaeum (Jovis τελείου non rara mentio; sed Hesychius, Ταλαιὸς, ὁ Ζεὺς ἐν Κρήτῃ, *Talaeus est Jupiter in Creta*; & quod habet ille, Ταλλαιδίτης, ἀγὼν γυμνικὸς, *Talaedites, certamen gymnicum*, de festo ei eo nomine illic sacro sumit Joannes Meursius[r]) *& Neptunum, & Amphitritem, & Chaton* (legendum ΛΗΤΩΝ *Latonam) & Dianam, & Martem, & Venerem, & Eleusinen, & Britomartin, & Mercurium, & Curetes, & Nymphas, & Deos alios* (fallor enim nisi ΑΛΛΟΣΙΩΣ ab exscriptore depravatum fuerit ex ΑΛΛΟΥΣ ΣΙΟΥΣ *alios Deos*; nam nemo nescit Σιοὺς pro Θεοὺς Laconice aliasque Dorice usurpatum; tametsi interim verum sit, Θεοὺς etiam in eodem foedere pro diis adhiberi) *cunctos cunctasque.* Et dein ΕΠΙΟΡΚΟΥΝΤΙ ΜΕΝΗ ΜΕΝ ΠΟΛΛΑ ΚΑΙ ΑΓΑΘΑ ΕΦΟΡΚΟΥΝΤΙ ΤΑ ΕΝΑΝΤΙΑ, *Recte juranti sint multa ac bona; pejeranti, contraria.* Subscribitur, ΟΡΚΟΣ ΟΛΟΝΤΙΩΝ Ο ΑΥΤΟΣ, *Jusjurandum Olontiorum idem.*

IV. Philosophi item, theologi, astrologique apud paganos veteres formulas suas habuere quibus in scholis suis discipulos adjurabant, ne mystica sua evulgarent. Julius Firmicus[s] de Orpheo; *Cum ignotis hominibus Orpheus sacrorum caeremonias aperiret* (MS. Collegii Lincolniensis Oxoniis non habet *aperiret*) *jurisjurandi necessitatem, & cum terribili quadam* (deest in MS. *quadam*) *autoritate religionis exegit, ne profanis auribus inventae ac compositae religionis secreta* (MS non habet *secreta*) *proderentur*, &c. Unde & usus ejusmodi Pythagorei[t] tenacissimi fuere. *Unde & ego* (inquit Fir-

[e] Demosthenes Orat. in Timocratem. [f] Pollux Onomast. 8. cap. 10. [g] De Legibus, lib. 11. [h] Onomastic. 8. cap. 25. [i] Comm. ad Leg. Attic. pag. 154. [k] Pollux, lib 8. cap. 12. & vide Petit. ad Leg. Attic. pag 349 [l] In Marmoribus Arundellianis. [m] Ibidem. [n] Maximus Tyrius Dissert. 38. [o] Apud Gruter. Thes. pag. 505. [p] Notis ad Apuleii Apologiam, pag. 59. [q] Lege ΒΡΙΤΟΜΑΡΤΙΝ. [r] Graeciae Feriata, lib. 6. [s] Mathes. lib. 7. in praef. [t] Jamblich. de vita Pythagorae, cap 35.

micus ad Mavortium Lollianum proconsulem) *horum virorum legem secutus convenio te jurejurando per fabricatorem mundi Deum, qui omnia necessitate perpetuitatis excoluit, qui solem firmavit* (MS. *formavit*) *& lunam, qui omnium siderum cursus ordinesque disposuit, qui maris fluctus intra certos terrae terminos coartavit, qui ignem ad sempiternam sibi substantiam inflammavit, qui terram in medio collocatam aequata moderatione* (MS. *aequatam morationem*) *suspendit, qui homines, feras, alites & omnia animantium genera* (MS. *qui omnes feras alienantes & ex omni animantium genere*) *divina artificii majestate composuit, qui terram perennibus fontibus rigat, qui ventorum flatus cum quadam facit necessitatis moderatione variari, qui ad fabricationem omnium quatuor elementorum, diversitate composita, ex contrariis & repugnantibus cuncta perfecit, qui ortum ac occasum, ac omnium terraemotum* (MS. *occasumque terrae motum omnium*) *per animae descensum & ascensum, immortalitate aeternae perpetuitatis ordinavit* (MS. *per immortalitatem aeternae perpetuitatis ordinem*) *ne haec veneranda, communia profanis vel imperitis auribus intimentur, sed iis tantum* (in MS. deest *tantum*) *quos animus incorruptus*, &c. Nulla quidem adjicitur pejeranti vindictae divinae imprecatio: Sed plane illa, ut in juramentis cunctis receptissima, innuitur, expressiusque in Vettii Valentis [v] astrologi discipulorum suorum adjurationibus, quas & alibi attulimus, Ὀρκίζω σε, ἀδελφέ μου τιμιώτατε, καὶ τοὺς μυσταγωγούς μου ταύτῃ τῇ συντάξει, &c. *Adjuro te, honorate mi frater, & eos qui alios sub me initiant huic disciplinae, per stellatum coeli fornicem, per circulum zodiaci, solem & lunam, & quinque stellas errantes, per quas vita universa gubernatur, ipsamque providentiam, & sacram necessitatem* (scribitur ἱερὰν ἄγκην) *ut in secretis haec conservetis, nec eorum participes faciatis indoctos, nisi qui sint digni & possint ea conservare, & juste vicissim compensare me valentem, qui eos introduxi, perpetua & bona fama*, &c. *Haec observantibus jam dicti dii omnes propitii erunt, vita strenua, & pro votis res succedent*; Ἐπιορκοῦσι δὲ, τὰ ἐναντία, μήτε γῆ βατὴ, μήτε θάλαττα πλωτὴ, μήτε τέκνων σπορά· τυφλὸς τε νοῦς καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχων ἀχρήμονα βίον καὶ ἀνεπίτευκτον ἀγαθῶν ἐπάγοι· Ἐὰν δέ τις καὶ μετὰ θάνατόν ἐστι κακῶν τε καὶ καλῶν ἀμοιβὴ, κἀκεῖ τῶν ὁμοίων μεταλάβοιεν, *Pejerantibus vero, contraria; nec gressus eorum terra patiatur, nec navigationem mare, & prole careant. Caecus sit eis animus, &, etiamsi edocti fuerint, vitam sordidam & bonis indigentem degant. Et si sit post mortem malorum & bonorum compensatio, etiam ibi similium participes fiant.* Et alibi idem [x]; Τοὺς τὰς παραγγελίας ἡμῶν πειθομένους, ὁρκίζω ἡλίου μὲν ἱερὸν κύκλον, καὶ σελήνης ἀνωμάλους δρόμους, τῶν τε λοιπῶν ἀστέρων δυνάμεις, καὶ κύκλον δυοκαίδεκα ζωδίων, ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα ἔχειν, καὶ τοῖς ἀπαιδεύτοις ἢ ἀμυήτοις μὴ μεταδιδόναι, τιμὴν τε καὶ μνήμην τῷ εἰσηγησαμένῳ ἀπονέμειν. Ἐνορκοῦσι μὲν εὖ εἴη, καὶ καταθύμιοι οἱ προκείμενοι θεοί· ἐπιορκοῦσι δὲ, τὰ ἐναντία, *Qui disciplinam nostram edocti sint, eos adjuro per sacrum solis circulum, & inaequales lunae motus, viresque reliquorum siderum, & circulum duodecim animalium, ut in secretis ea* quae didicerint *habeant, nec eorum participes facere rudes aut nondum initiatos, & demum honorem & famam tribuant institutori suo. Eis qui recte juraverint bene sit, & dii jam dicti benevoli & propitii; perjerantibus vero, contraria.* Et nobilissima est formula illa qua se invicem obligare Plato [y] voluit Hermiam, Erastum & Coriscum, atque, ut videtur, alios ejusmodi studiorum socios, τὸν τῶν πάντων Θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύντας, *Deum omnium ducem* seu *gubernatorem praesentium & futurorum, ac ducis & causae patrem dominum jurantes; quem*, adjicit, *si vere philosophemur, cognoscemus aperte cuncti, juxta facultatem hominis felicis.* Quod Origenes ut expressim etiam dictum intelligit [z] περὶ υἱοῦ Θεοῦ *de filio Dei*. Locum integrum citat. Sed pro ἡγεμόνος legit ἡγεμονικοῦ. Maximum item erat Pythagoreis juramentum [a] per ναὶ & οὐ,

Ναὶ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν,

eum qui dederit animae nostrae quaternionem, id est, Pythagoram ipsum (ut Pythagorei, Platonici, aliique explicant) quem ut deum colebant & sic jurabant, uti simul etiam sic ipsam tetractyn, cujus disciplinam ab eo acceperant. Pejerare vocabant Graeci [b], ut ἐπιορκεῖν, ita τοὺς ὅρκους seu τὰ ὅρκια παραβαίνειν, δηλήσασθαι, πημαίνειν, καταπατῆσαι, συγχεῖν, ψεύδεσθαι, *juramenta transgredi, ludere, laedere, decipere, confundere, fallere.* Habebant etiam, ut passim, juramenta σοφιστικὰ & παραλογιστικὰ [c], seu ὅρκους σοφισματώδεις, *falsa ea* quidem *juramenta*, sed non tam ex violatione, quam verborum in ipso juramento prolatorum homonymia. Item adverbia ὀρκωμοτικὰ *juramentis*, ut solennia, *inservientia* notantur [d] μὰ & μὴ & νὴ & ναὶ, sive deorum nominibus jurandorum sive actibus juratis praefigenda, hoc affirmativo, negativo illud juramento proprium. Egregium autem erat sententiae discrimen inter scholae Stoicae illustre illud philosophorum par, Cleanthem & Chrysippum ejus discipulum, circa obligationem ex juramento & perjurii naturam; idque cum primis animadvertendum. Cleanthes enim asserebat [e], τὸν ὀμνύντα ἤτοι εὐορκεῖν ἢ ἐπιορκεῖν καθ' ὃν ὄμνυσι χρόνον. Ἐὰν μὲν γὰρ οὕτως ὀμνύῃ ὡς ἐπιτελέσων τὰ κατὰ τὸν ὅρκον, εὐορκεῖν· ἐὰν δὲ πρόθεσιν ἔχων μὴ ἐπιτελεῖν, ἐπιορκεῖν, *jurantem eo ipso quo jurat tempore* (de juramentis promissoriis dictis loquitur) *vere* seu *recte jurare, aut pejerare. Nam si ita juret tanquam facturus* (animi sententia faciendi) *quae in juramento continentur, vere & recte jurare*, officium εὐορκίας seu juramenti servandi integrum praestare; *sed si propositum ei tunc fuerit non se facturum, pejerare.* Adeo quidem ut juxta Cleanthem juramentum quodlibet proprie & ex intima sui natura assertorium esset dicendum, & in animi praesentis sola assertione consistere, licet insuper adjicere-

[v] Penes me MS. Anthologiarum, lib 4. videsis Prolegom. de Diis Syris. cap. 3. Notas ad Marmora Arundelliana. [x] Lib. 7. [y] Epist. 6. [z] In Celsum, lib 6. [a] Sextus Empiricus adversus mathematicos, lib 4 & 7. Plutarch. de Placitis Philosoph. lib. 1. cap. 3. Hierocles in Carm. Pythag. Porphyr in vita Pythagorae, Jamblich. de vita Pythag. cap. 28. Macrob. in Somnium Scipionis, lib. 1. Videsis, lib. 2. Syntag 2, de Diis Syris, cap. 1. [b] Eustath. ad Iliad. δ. pag 416, edit. Rom. [c] Idem ad Odyss. υ. pag 1870. [d] Idem & Iliad. α. pag. 92. [e] Stobaeus Serm 28.

tur,

tur, pro materiae subjectae discrimine, futuri promisso; nec perjurium committi ex eo quod jurans promisso postmodum non steterit; quasi non de eventu futuro, sed de praesenti tantum quis jurare posset. At Chrysippus διαφέρειν ἔφη τὸ ἀληθορκεῖν τοῦ εὐορκεῖν· καὶ τὸ ἐπιορκεῖν τοῦ ψευδορκεῖν, *discrepare id quod est verum jurare, & bene seu sancte jurare; uti & pejerare, & falsum jurare.* Atque adjicit, τὸν μὲν γὰρ ὀμνύοντα καθ' ὃν ὀμνύει καιρὸν πάντως ἢ ἀληθορκεῖν ἢ ψευδορκεῖν· τὸ γὰρ ὀμνύμενον ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἀληθὲς εἶναι ἢ ψεῦδος, ἐπειδὴ ἀξίωμα τυγχάνει ὄν· τὸν δὲ ὀμνύοντα μὴ πάντως καθ' ὃν ὀμνύει χρόνον ἢ εὐορκεῖν ἢ ἐπιορκεῖν, ὅτε μὴ πάρεστιν ὁ χρόνος εἰς ὃν ἡ ἀναφορὰ τῶν ὅρκων ἐγίγνετο. Ὃν τρόπον γὰρ λέγεσθαί τινα εὐσυνθετεῖν ἢ ἀσυνθετεῖν, οὐχ ὅτε συντίθεται, ἀλλ' ὅτε οἱ χρόνοι ἐνίστανται τῶν κατὰ τὰς ὁμολογίας· οὕτω καὶ εὐορκεῖν τις καὶ ἐπιορκεῖν ῥηθήσεται ὅταν οἱ καιροὶ παραστῶσι καθ' οὓς ὡμολόγησεν ἐπιτελεῖν τὰ κατὰ τοὺς ὅρκους. *Jurantem enim ipso quo jurat tempore aut verum jurare aut jurare falsum. Quod enim juratur ab eo aut verum est aut falsum, cum sit enunciatio. Jurantem autem tempore quo jurat non omnino aut bene & sancte jurare, aut male jurare* seu *pejerare; quoniam nondum adest tempus ad quod jusjurandum refertur. Nam sicut aliquis dicitur bene pacisci vel male pacisci, non cum pactum ipsum initur, sed cum praescriptum conventa praestandi tempus accessit: Ita etiam bene & sancte jurare quis dicitur & pejerare, cum adfuerint tempora in quibus ea quae juramento continerentur praestare promiserit.* Ita Chrysippus, cujus sententia plerumque recepta. Certe qui eadem ipsa statis temporum intervallis denuo eisdem iterari juramenta voluere, sententiam Cleanthis hominum animis inhaerere existimare visi sunt; quasi, ne opinionem illam, juramentum in futurum extendi nequire, imbibissent illi, timerent. In foedere Atheniensium & Laconum superius memorato, conventum est, τὸν ὅρκον[f] ἀνανεοῦσθαι κατ' ἐνιαυτὸν ἀμφοτέρους, *juramentum quotannis renovari ab utrisque.* Quasi autumassent, id quod ex animi sententia vere sic juratum esset, licet in futurum, juxta Cleanthem, non ex sui natura jurantem obligaret, nihilominus (quantum ad verisimile ac probabile) per statum aliquod tempus ita in animo jurantis manere ut juratum servaret. Sive autem per Deum unum, plures, aut omnes, aliasve res juraretur, poenae coelitus infligendae perjuris expectabantur; quae non omnino (juxta illud Ciceronis[g], *Perjurii poena divina, exitium; humana, dedecus*) aut rarissime eo nomine seculis vetustioribus ab hominibus irrogatae. Eumenides, Erinnyes, furiae (sic in theologia Graecanica creditum) quinta die cujuslibet mensis lunaris perjuros in poenam quaeritabant. Hesiodus, de diebus infaustis,

Πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι, ἐπεὶ χαλεπαί τε καὶ αἰναί·
Ἐν πέμπτῃ γάρ φασιν Ἐριννύας ἀμφιπολεύειν
Ὅρκον τιννυμένας, τὸν Ἔρις τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις·

Quintas vero evitato (maxime in conjugiis) *quia difficiles sunt gravesque. In quinta enim aiunt furias, Erinnyas, circum ambulare ut juramentum* (violatum, perjurium) *vindicent, quod Eris seu contentio genuit exitium perjuris.* Moschopulus ibi interpretatur τιννυμένας per ἀπαιτούσας & ζητούσας, *ut ad rationem exigant & inquirant.* Addit Joannes Tzetzes Hesiodum disciplinam illam e Melampode poeta vetustissimo sumpsisse, qui etiam scripserat, perjurii die quinta commissi poenam divinitus infligendam fuisse intra quinque dies mortem. Et σημειωσάμενός ποτε, inquit Tzetzes, εὗρον τοῦτο ἀληθές, *quod ex observatione nupera comperi esse verum.* Proclus autem ibi, juxta disciplinam Pythagoricam, τὸν Ὅρκον sumit pro eo quod est τὸν Ὅρκον θεόν, κολαστικὸν ὄντα τῶν συγχεόντων τοὺς ὅρκους, ἐν τῇ πέμπτῃ γενέσθαι, καὶ τὰς τιμωροὺς δαίμονας τὴν γένεσιν αὐτοῦ περιέπειν οὕτω παραδέδωκε, *Orcum deum, qui punit perjuros, die quinta natum, adeoque daemones ultrices natalitia ejus quintana sic observare.* Ita quidem ille; quasi natum ex Eride seu Discordia Orcum die quinta illic voluisset Hesiodus, ideoque die illa ita ad perjurii vindictam circumambulare, ut Orco deo juramentorum inservientes, Erinnyes. Certe Virgilius etiam Erinnyes (id est Eumenides) tunc natas, velut ex Hesiodo cavit[h],

——*Quintam fuge: Pallidus orcus*
Eumenidesque satae——

Et Celsus pro jurisjurandi deo Orcum ibi capit; uti & Servius. Sed de loco illo Virgilii, qua Hesiodum spectat, videsis doctissimum Cl. Salmasium de annis climactericis[i]. Gravissimas autem utcunque perjuris debitas esse poenas, & divinitus ab eis exigi solitas, receptissimum erat. Unde evenit ut Diagoras ille atheos ideo primum deos esse negaret, ἀδικηθεὶς[k] ὑπό τινος ἐπιορκήσαντος, καὶ μηδὲν ἕνεκα τούτου παθόντος, *cum injuriam accepisset a quodam pejerante, nec quid poenae nomine patiente.* Sed haec tantum extra causam amoris. Velut irrita, nec poenis obnoxia, amantium invicem fuisse juramenta, sed diis ridenda, ut apud poetas obvium est, ita etiam a philosophis summis ut sententia recepta traditur. Apud Platonem, ubi de amantis privilegiis agitur[l]. Ὃ δὲ δεινότατον, ὥς γε λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι καὶ ὀμνύντι μόνῳ συγγνώμη παρὰ θεῶν ἐκβάντι τὸν ὅρκον. Ἀφροδίσιον γὰρ ὅρκον, οὔ φασιν εἶναι, *Maximum autem est id, quod ferunt plerique, soli ex perjuris amanti deos dare veniam. Nam juramentum venereum velut pro nullo habitum.* Idem tantundem alibi[m]. Summa demum est, apud gentiles veteres tam Graecos quam Romanos tum numina communia tum propria, tum res alias pariter & publice & privatim jurari solitas, nec rite quem jurasse nisi *ex animi sui sententia* sive expressa sive tacita, nec perjurii quempiam reum habitum, nisi qui ex animi sui sententia, ultro, sciens, fefellisset[n]. Vindicta perjurii divina apud eos expectabatur, nec forensis aliave ex jure Caesareo vetustiore irrogata est, quoties deos quis jurasset: Si vero per principem ejusve genium, venerationem, salutem, caput pejerasset, nisi *calore quodam*, nec ex sedati animi sententia, id fecisset, *periculum corporis aut majestatis crimen inferri placuit.* Sic Alexander Severus[o], idque ex decessorum constitutionibus. Unde etiam non modo in codicem Justinianeum, adeoque in chri-

[f] Thucydid. Hist. 5. [g] De legibus lib. 2. [h] Georgic. 1. [i] Pag. 818. [k] Sextus Empiricus advers. Mathematicos, lib. 8. [l] In Symposio, & apud Stobaeum Serm. 61. [m] In Philebo. [n] Videsis l. 26. D. tit. De Jurejurando, & Cujacium lib. 1. Observat. cap. 21. & Basilic. 22. tit. 5. §. 26. [o] L. 2. C. tit. De Rebus Creditis & Jurejurando, & videsis Cujacium, lib. 2. Observat. cap. 19.

stianismum;

ſtianiſmum, ſed & in Baſilica [p] ſumptum eſt & in juriſconſultos [q] recentiores etiam orientis. Poena vero ſpontanei neque ex calore, per principis ſalutem, &c. juramenti erat fuſtigatio, quod *periculum corporis* dicebatur. In verſione autem Michaelis Attaliatae inde hac de re agentis male pro κτ̀ βασιλέως per oſcitantiam ſubſtituitur *adverſus imperatorem* pro *per imperatorem*. Sed & inolevit tandem ut hiſce adjectum, perjuriis aliquot forenſibus infamiam irrogari [r]; uti & in jure orientis Caeſareo lex illa [s], teſti ſeu litigatori qui in foro ἐφαπτόμενος τ̃ ἁγίου Θεοῦ εὐαγγελίου, κ̀ ὀμνύμενος, ἐλέγχεται ἢ μετ̀ ταῦτα ἀποδεικνύμενος, γλωσσοκοπείσθω, *tactis ſacroſanctis Dei evangeliis juraverit, & dein perjurus eſſe probatus fuerit, lingua praeciditor.* De chriſtianorum vero juramentis plura mox. Hoc autem de paganis haud praetereundum, monita apud eos eſſe ſingularia de non omnino jurando in vulgaribus collocutionibus, nec quidem, ubi res contrarium impenſe non exigeret, in foro. Choerilus poeta [t],

Ὅρκον δ' ὅτ' ἄδικον χρεὼν ἔμμεναι, ὅτε δίκαιον,

quod generatim dictum ab Epicteto [v] temperatur; *Evitandum juramentum,* εἰ μὲν οἷόν τε, εἰς ἅπαν· εἰ δὲ μὴ, ἐκ τ̃ ἐνόντων, *ſi quidem fieri poteſt, omnino; ſin vero, ſaltem quoad fieri poſſit.* Qua de re perquam egregia habentur apud Platonem [x] & Hieroclem [y]. Quibus accedat illud e veteri Eſſenorum inter Judaeos diſciplina [z], Τὸ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται· χεῖρόν τι τ̃ ἐπιορκίας ὑπολαμβάνοντες. Ἤδη γ̀ κατεγνῶσθαι φασὶ τ̀ ἀπιστούμενον δίχα Θεοῦ, *Ipſum jusjurandum quaſi perjurio deterius vitant. Jam enim mendacii condemnatum arbitrantur, cui ſine Deo non creditur.* Quod de colloquiis aut commercio magis vulgari tantum dictum. Nam & ipſis conſtitutum erat [a] ne quis in cibi communionem eorum admitteretur antequam ὅρκους φρικώδεις *juramenta formidanda* praeſtitiſſet, ſe Deum colere, & erga homines juſtitiam ſervare.

V. Quod ad Mahumedanos; legitur quidem in Latina Roberti Retinenſis Alcorani verſione [b], *Jurans namque falſum confunditur. Utroque vero jurante, verum ſuper Judaeos tranſit.* Sed nihil omnino habetur in Arabicis quod verbis illis reſpondeat. Nec quid pars eorum poſterior ſignificet ariolari poſſum. Sed codex MS. Retinenſis concors eſt. Quae etiam habentur poſtmodum ibi [c], *Nullus niſi per Deum juret. Sin autem, injuriam effecit*, in Arabico non ſunt; nec diſciplinae Mahumedicae conſona. Nec quod alibi [d] illic legitur de jurejurando praeſtando. Nec quamplurima alia in verſione illa Arabice occurrunt. Et juxta Mahumedicam diſciplinam, ipſiuſque Mahumedis exemplum, tum per Deum tum per creaturas variatim jurari ſolitum. Lex habetur in Alcorano [e] de juramento forenſi in cauſa adulterii. Viri accuſantis, qui teſtibus careret, teſtimonio, quater invocando ac jurando, بالله انه لمن الصادقين *per Deum ſe verum dicere*, ſeu *ex veracibus ſe eſſe*, quinquies adjecta imprecatione, ان لعنة الله ان كان من الكاذبين *ut maledicat ei*, anathematizet eum, *Deus, ſi mentiretur.* Uxoris accuſatae; quater ſimiliter Deum teſtando virum ſuum falſo juraſſe, quinquies itidem imprecando, ان غضب الله عليها ان كان من الصادقين *ut iraſcatur ei Deus, ſi is fuerit veridicus*; quo praeſtito, illa abſolvenda. Jurat autem Mahumedes ipſe, per angelorum ordines [f], per Alcoranum [g], per ventos, per nubes, per aequoris naves, per coelum, per ſtellas [h], item [i] والطور وكتاب مسطور في رق منشور والبيت المعمور والسقف المرفوع والبحر المسجور *Per montem* (Sinai, ut interpretes) *librumque lineaIiter in chartis ſubtiliſſimis ſcriptum* (ut Retinenſis; Mahumed Ben Achmed paraphraſtes exponit per legem & Alcoranum) *per domum ſuperne aedificatam* (ſic Retinenſis; Gallus, *Par les voutes des cieux*; paraphraſtes ille collocatam eſſe ait in coelo ſive tertio ſive ſexto ſive ſeptimo, locumque eſſe ubi angeli ſeptuagies mille per vices Meccae felicitatem quotidie procurant) *& tectum excelſum* (coelum ipſum) *& mare repletum.* Per ſtellam veſpertinam [k], per occaſum ſtellarum [l] (ubi adjicitur وانه لقسم لو تعلمون عظيم *quod magnum eſt, ſi cognoveritis, ſacramentum*) per Calamum [m] يوم القيمة *per diem reſurrectionis* & بالنفس اللوامة [n] *per animam ream*, per angelos juxta miniſteria ſua ſive bonos ſive malos, ſimul & ventos [o], per planetas, & lucem, & noctem [p]; والفجر وليال عشر والشفع والوتر والليل اذا يسر *per* [q] *auroram* (paraphraſtes فجر كل يوم *auroram quotidianam*) *per noctem decimam* (paraphraſtes اي عشر ذي الحجة *decimam Dilchagiathi*; Retinenſis, *noctesque decem*; Gallus, *par la dixieme nuit de mois*; forte intelligitur decima nox decem dierum peregrinationis ſolennis ad Meccam) *per par & impar* (Retinenſis, *& per paſcha, biduumque praecedens*; Philippus Guadagnolus [r], *per interceſſionem & cordas*) *& noctis tranſitum*, per quae & qualia nunc ſe, nunc Deum O.M. impie inducit

[p] Lib 60. tit. 36. [q] Harmenopulus in Prochiro, lib. 1. tit 7. Mich. Attaliatae in Synopſi, tit 28 V de Not. ad Marmora Arundelliana. [r] L. 41. C. tit. De Tranſactionibus. [s] Ecloga Leonis & Conſtantini tit 18. 9. 2. & Harmenopulus Prochir. lib. 1. tit. 7. [t] Apud Stobaeum ſerm 27. [v] In Enchiridio. [x] Lib. 11. de Legibus. [y] In Carmin. Pythagoric. [z] Joſeph. de Bello Judaico 2. cap. 7. [a] Ibidem. [b] Azoar. 1 pag 14 [c] Azoar. 12. pag. 38. [d] Azoar. 26. pag. 29. [e] Azoar. 34 Lat. 24. Arab. [f] Azoar 47. Lat. Arab 37. De illa Avicenne Metaphyſic. tract. 10. cap. 1. [g] Azoar. 48 Lat. 38 Arab. [h] Azoar. 61 Lat 51 Arab. [i] Azoar. 62 Lat. 52 Arab. [k] Azoar. 63 Lat. 53 Arab. [l] Azoar. 66 Lat. 56 Arab. [m] Azoar. 78 Lat. 68 Arab. [n] Azoar. 85 Lat. 75 Arab. [o] Azoar. 87 Lat. 77 Arab. [p] Azoar. 91 Lat. 81 Arab. & Az 96 Lat Arab. 86. [q] Azoar. 99 Lat. 89 Arab. [r] Apologia pro Chriſtiana Religione, tract. 1. cap 4.

quaſi

quasi jurantem, ut item & per Mecham [s], per solem [t], lunam, ignem, coelum, terram, noctem, animae creationem, per poma Persica, & olivas [v]. Et de juramentis alcoranicis videsis plura apud Guadagnolum. Adeo ut والله *per Deum* ita per res alias ex disciplina hac semper licuerit jurare. Inde ad Jacobum consiliarium, cum se occidisse Vlwacum affirmaret, Mahumed Almahadi Chalifa, qui idem jusserat, احلف inquit [x], برأسي وحلف *jura per caput meum, & ita juravit ille.* Ita Abugiafar Haron Rasiiol Giafarem de statu Jahiae custodiae traditi respondentem, adjurat بحياتي *an per vitam meam,* inquit [y], cui Giafar لا بحياتك *non per vitam tuam* Et Avicenna [z], *Juro per vitam meam, quod si Deus mitteret aliquem prophetam,* &c. Sic Achmetes Turcarum imperator foedus inter se & Henricum quartum Galliarum regem Turcico-Gallicum firmat juramento, *Per Deum* [a] *omnipotentem creatorem coeli & terrae, & per animas avorum nostrorum proavorumque.* Pejerantes non memini eo nomine poenis forensibus ex lege Mahumedica obnoxios. At vero praescribitur in alcorano [b] perjurii poena, quoad Deum, expiatoria singularis, quam nuncupat Mahumedes كفارة ايمانكم اذا حلفتم *expiationem juramentorum vestrorum cum ea violaveritis:* Ut scilicet perjurus aut decem pauperes Musulmanos bene pascat, او كسوتهم aut vestiat eos, aut Musulmanum captivum redimat; aut, si haec praestando non sit, per triduum jejunet; quam ut expiationem leviculam & ridiculam Mahumedanis exprobrat Joannes Cantacuzenus [c]. Certe qualia pagani de juramenti abstinentia, habent etiam Mahumedani, ut videre est in proverbiis eorum Arabicis [d], ubi non modo perjurium omnino interdicitur, sed juramentum collocutionibus excludi videtur. فلتكن كلمتك نعم او لا لتكون حقاقا عند جميع الناس *Esto sermo tuus etiam vel non, ut sis verax apud omnes homines,* nec jurando affirma aut nega. Et quicquid de expiatione perjurii dixerit Mahumedes in supra allatis, postmodum in Alcorano [e] multo gravior ejusdem fit quoad Deum poena.

VI. In christianismo vetustiori dubitandum non est quin disciplina juramentorum maxime fundata esset verbis D. N Jesu Christi, quibus legem Judaeorum veterem de perjurio commentis non paucis a magistris antea inquinatam (qua de re plura mox) ex Judaismo genuino ac vero explicavit. *Audistis* [f], *dictum esse antiquis,* οὐκ ἐπιορκήσεις, *non pejerabis* [g], (Syrus, ܠܐ ܬܕܓܠ ܒܡܘܡܬܟ *quod non mentiaris in juramento tuo,* Arabes لا تخنث بيمينك *fidem non falle, perfidus non sis in juramento tuo*) *reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare* ὅλως (Syrus ܣܟ, Arabes البتة *ullo modo,* not at all, *ne jures aucunement*) *omnino:* μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, *neque per coelum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est;* μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, &c. *neque per Hierosolyma, quia civitas est magni regis: neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum.* Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν, ναὶ, ναὶ, οὒ, οὔ. τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστι, *Sit vero sermo vester, est, est,* seu *etiam, etiam, non, non* (Syrus, ܢܗܘܐ ܕܝܢ ܡܠܬܟܘܢ ܐܝܢ ܐܝܢ ܘܠܐ ܠܐ) *Sed sit sermo vester, ita, ita,* aut *est, est, & non, non;* quod Graecis consonum: Uti & Arabes Romanus & Erpenianus, ولتكن كلمتكم نعم نعم ولا لا *Et sit verbum vestrum, etiam, etiam, & non, non;* Jaianus Arabs, بل يكون قولك في النعم نعم وفي اللا لا *Sed sit verbum tuum,* seu *quod loqueris, per etiam, etiam, & per non, non: quod autem his abundantius est, a malo est.* Totidem ferme verbis idem iterat S. Jacobus [h], ubi monet πρὸ πάντων *ante omnia* juramentis abstinere. Nec per coelum nec per terram jurari jubet, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον. *nec aliud quodpiam juramentum.* Certe id quod in Matthaeo sic de juramentis ab Christo interdictis legitur haud exiguam existimo fuisse causam cur doctissimus ille Thomas Linacer nostras, circa 130 abhinc annos, medicus celeberrimus, cum studiis morbisque fractus & jam morti vicinus novum testamentum tum primo (licet etiam sacerdos esset) in manus cepisset, & Matthaei capita quintum, ubi hoc de juramentis, sextum, & septimum percurrisset, *abjecto iterum* (sic Joannes Chekus [i] in literis ad Stephanum episcopum Wintoniensem) *quantum potuit totis viribus, libro, jurasse, aut hoc non fuisse evangelium, aut nos non esse christianos.* Usus proculdubio frequentissimus temere adversum ipsa Christi verba jurandi apud christianos etiam illius temporis, ut nostri, ita viguit ut, cum interdictum hoc legeret Linacer, abstinere sententia & eloquio ejusmodi nequiret. Jurare per coelum, terram, caput in more fuisse apud Judaeos, ex verbis illis Christi non elicere nequimus; qua de re etiam plura inferius. Sed quisnam fuerit verborum sensus integer, controversum est. Si de non omnino jurando simpliciter, ut ab aliquibus veterum [k], capiatur, undenam aliquoties testem Deum ejusque praesentiam, ut

[s] Az. 100 Lat. 90 Arab. [t] Az. 101 & 104 Lat. Arab. 91, 94. & 103. Lat. Arab. 93. [v] Az. 105 Lat. Arab. 95. [x] Elmac. in Saracenic Histor. lib. 2. cap. 4. [y] Ibid cap 6. [z] Lib. Almahad cap 3. Et videsis poetam Arabem anonymum apud Ed. Pocockium in notis ad Abul Faranum, pag 100. [a] Ann. 1604 Parisiis 1615. [b] Azoar. 15 Lat. 5 Arab. [c] Orat. 2. κατ' τ̃ Μωαμεθ, §. 7. [d] Centuria 2 Prov. 38 & 40 [e] Azoar. 58 Arab, 68 Lat. [f] Matth. v. 33. [g] Levit xix 12. [h] Cap v. 12. [i] Disputat. de Pronunciatione Linguae Graecae, pag. 281. & apud Baleum ad Cent. 8. script. 65. [k] Vide Chrysostom. Orat. 1. adversus Judaeos, &c.

plane jurando, invocat S. Paulus[l], ut scripta sua confirmet? Unde Augustinus[m], *Apostolus noverat praeceptum Domini, & juravit tamen?* Atque autor ad Ebraeos[n] de juramento expressim loquitur, ut cujus in controversiis omnibus definiendis usus sit maximus atque omnino legitimus. Ita etiam christianis primitivis, qui per *genium* aut *fortunam* Caesaris, quoniam pro daemonibus fumebantur voces illae, jurare renuerent[o], per *salutem* ejus libenter jurabant. Perinsigne postea est exemplum illud Athanasii de Deo palam ab eo jurato, ubi[p] ad Constantium Caesarem, μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν, &c. *Deum testem invoco in animam meam*, &c. *nunquam in te malum fecisse apud Constantem fratrem tuum*, &c. Addit aliquoties ibi, μάρτυς ὁ κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ, *Testis est Dominus, & testis Christus ejus*, ad formulam illam Samuelis[q]. Etiam, christianorum morem receptum indicans, Ἃ γὰρ ὡς Θεοῦ παρόντος λαλοῦμεν, τοῦτον ὅρκον ἔχομεν ἡμεῖς χριστιανοί, *In eis quae ut Deo praesente loquimur, eodem juramento utimur nos christiani.* Et Synesius Ptolemaidis circa annum 400 episcopus saepius νὴ τὴν ἱεράν σου κεφαλὴν, *per sacram tuum caput*, aliterque sic in epistolis[r] jurat. Et quamplurima tam apud patres orientis occidentisque, atque in conciliis integris[s], quam in principum christianorum constitutionibus, ac adhibito passim tum in foro tum in foederibus usu, apertissime ostendunt illud *ne jurate omnino* non aliter acceptum esse quam ut id quo jurationis genera omnimoda neutiquam interdicerentur. Et in oriente veterum[t] canones ὅρκους quidem Ἑλληνικοὺς *per gentilium numina juramenta* vetabant, alia interim ultro admittentes, tam per res alias (modo non per daemonas aut res pro daemonibus habitas) quam per Deum opt. Maximum, ut, *per caput, per vitam.* Sed in occidente, circa annos abhinc 850, non semel lege vetitum est[v] *per vitam regis & filiorum ejus jurare.* Summa demum est, verba illa Christi ita scriptores & respublicas christianas interpretatas esse ut non intelligant velut de interdicto omnimodae jurationis, sed ejusmodi tantum quae oscitantius, petulantius, levius, morosius, temere in confabulationibus, pollicitationibus, seu sermone familiari vulgarique (nam de λόγῳ seu *sermone* loquitur, veluti solo interdicti objecto) male committi soleret; non quae circa res graviores sive publicas, sive forenses, sive privatas etiam, pro natura rei varia, adhiberetur. Augustinus[x], *Intelligitur ita Dominum prohibuisse a jurando, ut quantum in ipso est quisque non juret, quod multi faciunt, in ore habentes jurationem tanquam magnum aut suave aliquod*; &, *Prohibemur ergo jurare cupiditate aut delectatione jurandi.* Nam faciles ad jurandum cito perjuri evadunt; quod & veteribus[y] aliquoties dictum manifestum est. Patres alii consoni.

Adeoque idem illis asseritur quod Epicteto, qui nollet jurari nisi ubi res serio exigit; non omnino ex loquacitatis petulantia aliove usu. Cui satis concordes philosophi summi superius cum illo memorati, aliique obvii. Atque hac de re prae aliis consulas Hugonem Grotium in verba Christi superius allata. Postquam autem Christo nomen dederant Caesares, juramentum instituerunt militare *Per Deum & Christum & Spiritum Sanctum, & per majestatem imperatoris* (quod in locum illorum, *per genium, per fortunam, per salutem* successit) *quae secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* Ita apud Vegetium[z]. Mittimus hic, principibus christianis, ut ex historiis satis obviis liquet, solennia fuisse & pecularia juramenta, ut *per vultum S. Lucae, per pedem Christi, per sanctum* hunc vel illum, ejusmodi alia nimis crebra. Inolevit vero tandem ut, quemadmodum pagani sacris ac mysteriis aliquot suis aut tactis aut praesentibus jurare solebant, ita solenniora christianorum juramenta fierent aut tactis sacrosanctis evangeliis, aut inspectis[a], aut in eorum praesentia manu ad pectus admota, sublata, aut protensa. Atque id corporaliter[b] seu personaliter juramentum praestare dictum est, ut ab juramentis per epistolam, aut in scriptis solummodo, praestitis distingueretur. Inde in vulgi passim ore, upon my corporall othe. Jurisconsulti Graeci dixere item eodem in sensu, σωματικῶς καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὀμνύειν, *corporaliter*[c] & *reapse* seu *veritate jurare*, ita discriminantes ab eo quod erat, ubi ἐνεγράφη τῷ συμβολαίῳ μόνον ὁ ὅρκος, *inscriptum est instrumento* seu *scriptis solum juramentum* seu *in instrumento*[d] *per sacramenti religionem est adseveratum.* Ex jure Caesareo vetere, ut hodieque frequentius, jurabant in foro alibique, ubi solennior juramenti usus, ἁπτόμενοι[e] τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων, *tangentes sacra evangelia.* Accessit dein clausula illa, *Ita me Deus adjuvet, & haec sancta evangelia*, aut *& ea quae codice in hoc continentur*, &, pro persuasionis discrimine, *& omnes sancti.* Ita quidem tam per codicem[f] quam per Deum jurant. Et observandum est solenne illud procerum in Hispaniis de societate ac συμμαχίᾳ ineunda juramentum, in quo praeibat pater patratus, & demum —— *Si prior defecero*, inquit[g], *certo consilio, illo die vos superi, corpus in hoc seculo, in futuro animam diris cruciatibus mactate; vires verbaque deficiant facite; in pugna equus, arma, calcaria, subditi, cum opus esset maxime.* Quo dicto societatem sic ineuntes dicebant *Amen. Nonnunquam etiam divinam hostiam divisam in duas partes uterque sociorum libabat.* Alii item per res sanctas, ut sanctum aliquem, reliquias, crucem, altare, hostiam, jurandum solum volunt; alii[h] etiam, per res creatas alias, nec juramentum sic conceptum non obligare; alii, nec per creaturas[i] jurandum. In jurando

[l] Ad Rom. i. 9. 2 Cor. xi. 31. Galat. i. 20. [m] In epist. ad Galat. cap. 1. [n] Cap. vi. 16. [o] Origen. contra Celsum, lib. 8. Tertullian. Apologetic. cap. 32. vide Prudent. περὶ στεφάνων hymno 10. & Collat. Carthagin. cap. 5. & Cassiodor. Variarum 8. Formul. 3. [p] In Apologia ad Constantium, tom. 1. p. 674 & 678. [q] 1 Sam. xii. 3. [r] Epist. 49. 95. 103, &c. [s] Toletan. 8. cap. 2. & videsis Collat. Carthagine habitae 1. cap. 5. caus. 22. q. 1, &c. & Sent. 3. Distinct. 39. [t] Basilius Canone 81. Synod. in Trullo Can. 94. ubi vide Balsamonem & Zonaram, & Balsam. ad Photii Nomocanon. tit. 13. cap. 2. & videsis Samuel. Petitum Variarum lectionum, lib. 2. cap. 16. [v] Capitul. Karoli & Ludovici lib. 3. tit. 42. & Leg. Longobard. lib. 3. tit. 14. [x] In Epist. ad Galat. cap. 1. & caus. 22. quaest. 1. c. 2. [y] Vide Dion. Prusaeum Orat. 68. [z] De re Militari, lib. 2. cap. 5. [a] Extra tit. De Juramento Calumniae, cap. 7. Speculator lib. 2. Partic. 2. tit. eodem §. 4. [b] L. 1. C. tit. Si adversus venditionem, & l. 3. C. tit. Si minor se majorem dixerit. [c] Basilic. lib. 10. tit. 25. §. 3. Harmenopulus Prochir. lib. 1. tit. 12. [d] L. 3. C. tit. Si minor se majorem dixerit. [e] Justinian. Novell. 124. cap. 1, &c. [f] Vide Caus. 22. [g] Jo. Mariana. De rebus Hisp. lib. 25. cap. 18. [h] Scholastici ad sent. 3. dist. 39. & videsis Partit. Alphonsinam lib. 3. tit. 11. l. 1. [i] Caus. 22. q. 1. c. 9, 10.

autem,

8

antem, manus extensionis, quae saepius tum pectori adhiberi tum in aere fieri libero solet, exemplum videtur forsan vetustum in apologia illa Athanasii[k], quod ante memoravimus, ad Constantium Caesarem. Καὶ τ χεῖρα ἐκτείνας, ὡ μεμάθηκα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, μάρτυρα τ Θεὸν ἐπικαλοῦμαι, &c. *Et manum extendens, quod didici ab Apostolo, Deum testem invoco*, &c. Sed Apostolicum illud non tam ad juramentum revera attinet, quam ad apologiam ipsam *Paulus*[l] ἀπελογεῖτο ἐκτείνας τ χεῖρα, *apologiam iniit extendens manum*, ubi Syrus ܦܫܛ ܐܝܕܗ ܘܡܦܩ ܪܘܚܐ ܗܘܐ ܘܡܡܠܠ *extendit manum suam, & depromens spiritum locutus est*. Obiter in juris utriusque ad notissimos titulos commentariis & scholasticorum disceptationibus de recepto apud christianos adjurandi usu habentur perplurima. Atque se inter suos adjurandi sunt formulae cuique satis familiares. Interdum item per procuratores juratur *in* aut *per animam Domini*[m], aliorum etiam. Ita cum Isabella Henrici Angliae regis tertii soror Frederico Caesari secundo desponsanda erat, legati, eam hic circa rem, Caesarei, Westmonasterii *confirmarunt*[n] *matrimonium, in animam imperatoris interposito juramento, offerentes ei ex parte ipsius imperatoris annulum sponsalem: Quem cum in ejus digito posuissent, pronunciaverunt eam imperatricem esse Romani imperii*, &c. Primas si non solas legationis illius partes egit Petrus de Vineis, Caesaris Cancellarius, ut liquet ex Henrici literis ad sororem suam reginam Scotiae ea de re tunc missis: *De consilio magnatum*[o] *nostrorum ipsam sororem nostram imperatori concessimus in uxorem; & ipsa soror nostra de voluntate nostra in praesentia eorundem magnatum nostrorum per verba de praesenti consensit in ipsum imperatorem per Petrum de Vinea nuntium ipsius imperatoris ad hoc specialiter destinatum cum potestate consentiendi in ipsam sororem nostram, nomine ipsius imperatoris; qui quidem Petrus in ipsam consensit, & in animam imperatoris juravit quod idem imperator eam ducet in uxorem.* Alia sunt ejusmodi exempla. AEquiparari etiam solet interpositio fidei, *Per honorem, fidem*[p], juramento solenniori. Alienae autem persuasionis homines per id quod venerantur illi, & juxta modum quo venerantur, adjurari[q] consueverunt. Prodigiosum est ejusce rei exemplum in jure Graeco-Romano[r], ubi Judaeorum quilibet in forensi negotio adjurandus rubo cingendus fuit & καβαλλικεύειν τ ἀσκόν, καὶ ἐμβαίνειν εἰς τ θάλασσαν, καὶ πτύειν τ περιτομὴν αὐτοῦ τρίτον, *Culleo* seu *utri*[s] *insidere, & mare ingredi* debuit, *ac circumcisionem suam ter conspuere*, ac dein jurare, Μὰ τ Βαρασῆ, Βαραα, Ἀδωναὶ, Ἐλωὶ, τ διὰ περάσαντα τ ἐρυθρὰν θάλασσαν τ Ἰσραὴλ ἀβρόχως, &c. μὰ τ νόμον ὃν δέδωκεν Ἀδωναὶ, καὶ τ ἐμπτυσμὸν τοῦ σώματος τ περιτομῆς, καὶ τὴν βάτον ἣν τῇ ἐμαυτοῦ ὀσφύι περιζώννυμαι, οὐκ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω τὸ ὄνομα Κυρίου Σαβαώθ. Εἰ δὲ ἐπὶ ψεύδους ὀμνύω, ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τ κοιλίας μου· ψηλαφήσω ὡς ὁ τυφλὸς τοῖχον· καὶ ὡς μὴ ὑπάρχων ἔχων ὀφθαλμοὺς, πεσοῦμαι· σὺν τούτοις πᾶσιν ἀνοιξάτω ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ καταπιέτω με, ὡς Δαθὰν καὶ Ἀβειρών. *Per Barase, Baraa* (forte depravatum ex בורא השמים והארץ *Bora haschamaim wearetz, creatorem coeli & terrae*) *Adonai, Eloi, qui traduxit siccis pedibus Israelem per mare rubrum*, &c. (adjectis scilicet beneficiis divinis, aquae e saxo, mannae, coturnicum) *Per eam legem quam Adonai dedit, & actum conspuendi circumcisionem corporis mei, & rubum quo cinguntur lumbi mei, non falso* aut *mentiendo juro nomen Domini Sabaoth. Sed si falso juro, exsecrandi sint posteri ventris mei; more caeci parietem palpando quaeram; & instar ejus qui oculos non habet, cadam. Cum hisce omnibus tellus aperiat os suum, meque absorbeat ut Dathan & Abiron.* Aliud ibi sequitur ex libro eparchico seu praefectorio consimile, sed brevius. Rubo autem ibi etiam Judaeus juratus cingitur, & jurat κρατήσας ἐν τ χερσὶν αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον, *tenens in manibus suis rem magnam*, augustam, id est, legis codicem Ad tempora haec attinent Basilii junioris & Constantini Porphytogennetae imperatorum, seu annum 980 aut circiter. Delatum quidem est in lite jusjurandum illud Judaeis aliquot, a nescio quo Judaeo paulo ante converso, qui in libello ea de re ad imperatorem supplice formulam exhibens, καὶ ἔτι, inquit, τ ὅρκον τοῦτον ἀσμένως ἐδέξαντο, *Et ipsi hoc juramentum libenter admiserunt*, velut Judaeis legitimum & solenne, licet in lite illa juramentum praestare renuerent Absque autem ritibus illis rubi, cullei, mari, obtinuit apud christianos posteros ut adjurentur Judaei in christiano foro (in quo, nec apud seniores seu presbyteros eorum, utcunque variatim permissos, dirimendae[t] inter eos & christianos controversiae) *Secundum legem suam, super decem praeceptis Mosis*; vel sic, *Juras tu per Deum patrem omnipotentem sabaoth?* vel, *per Deum qui apparuit Mosi in rubo?* vel, *per verum Adonai patrem?* vel, *per Deum Elohim*, & hujusmodi: Quibus respondendum a Judaeo, *juro*. Vel sic, *Si tu culpabilis es & perjurus, sis dispersus inter gentes, & moriaris in terra inimicorum tuorum; & sic te terra absorbeat, sicut Dathan & Abiron.* Cui respondendum, *Amen*. Vel sic, *Te lepra apprehendat, sicut Naaman Syrum*; vel sic, *Habitatio tua fiat deserta*; vel sic, *Veniant super caput tuum omnia peccata tua, & parentum tuorum, & omnes maledictiones quae in lege Mosaica & prophetarum inscriptae sunt, & semper tecum maneant*, respondente Judaeo, *Amen*[v]. Atque ad hunc modum usus forensis est in camera imperiali[x], uti olim in Anglia nostra, cum saepius pro duodecimviris, juxta morem, in forum, ut facti judicibus, in christiani alicujus simul & Judaei causa, evocandis, *Sex* juberi rescripto regio soleret *probos & legales homines & sex legales Judaeos* (is stylus archivorum in arce Londinensi forensis est) *adesse*. Simplicior item multo, sed in eundem sensum, Judaeum in christiano foro adjurandi formula habetur in Alphonsinis[y]. Mauris seu Mahumedanis deferri

[k] Apolog. ad Constantium, tom. 1. pag. 674. [l] Act. xxvi. 1. [m] Speculator, lib. 2. Partic. 2. tit. De Juramento Calumniae, §. 2. & videsis supra, cap. 10. §. 7. [n] Matth. Paris. Ann. Dom. 1235. [o] Rot. Claus. 19 Henrici 3. dorso, membrana 18 in arce Londinensi, 23 Feb. 1250. [p] Andr. Gaill. lib. 2. Practic. Observ. 59, &c. [q] Videsis DD. ad l. 5. D. tit. De Jurejurando §. *Divus et Stephan*. Forcatulum in Necyomantia juris dialog. 12. [r] Tom. 1. pag. 119. [s] Vide inferius, §. 7. [t] L. 15. C. tit. De Judaeis & C. Theodosii, lib. 16, tit. 8. l. 22. [v] Durandus in Speculo, lib. 2. tit. De Juramento Calumniae, §. 3. num. 17. Bartol. ad L. jurari D. tit. De jurejurando. Marquardus de Susanes de Judaeis, part. 2. cap. 5. §. 10. [x] Mynsingerus Centur. 6. Observat. 20. quem & vide Cent. 5. Observat. 6. [y] Partit. 3. tit. 11. l. 18.

solebat

solebat in Hispaniis a christianis juramentum in hunc modum, ut in Alphonsinis etiam legitur [z]. Tam is qui deferret quam Maurus adjurandus sistebant se coram Mesquita Mahumedana, si loci opportunitas ferret, aliove in loco a judice praestituto, ubi Maurus in meridiem versus, manu sublata, sic etiam per Deum & sacra sua adjurabatur, *Juras me tu Fulan Moro, por aquel Dios que non ha otro si el non, a quel que es demandador, e conocedor, e destruydor, e alcançador de todas las cosas, e crio esta parte de Alquibla* (القبلة quod pro Austro [a] usurpatur) *contra que tu fazes oracion. E otrosi juras me por lo que recibio Jacob de la fe de Dios, para si, e para sus fijos e por el omenaie, que fizo de la guardar. E por le verdad que tu tienes, que puso Dios en la boca de Mahomat, fijo de Abdalla, quando lo fizo su propheta, e su mandadero, segun que tu crees, que esto que io digo non es verdad, o que es assi como tu dizes. E si mentira juras, que seas apartado de todos los bienes de Dios, e de Mahomat, aquel que tu dizes que fue su propheta, e su mandadero. E non ayas parte con el nin con los otros prophetas in ninguno de los paraysos. Mas todas las penas que dize en el Alcoran, que dara Dios a los que non creen en la tu ley, vengan sobre ti.* Respondebat Maurus, *Assi lo juro*, ipsique juramento prima persona ab illo repetito subjiciebat, *Amen*. De juramenti autem Judaeorum fide, ubi per vetus testamentum editionis alicujus christianae jurant, consulas Paulum Fagium in Exodi [b] paraphrasin Chaldaicam. Poena item Judaeo & Mauro perjuro inflicta est, non minus quam christiano, licet pro locorum & seculorum discrimine dispar. Sed de vetustiore ac simpliciore Judaeorum jurandi formula forensi plura mox. Atqui mira (quod obiter adnotare liceat) inoleverat apud christianos disciplina de temporibus etiam amplioribus quibus in litibus jurare prohibebatur. Unde legitur e concilio apud S Medardum habito [c], *Decrevit sancta synodus ut a septuagesima usque in octavam Paschae, & ab adventu Domini usque post consecratos dies, necnon & in jejuniis quatuor temporum, & in letania majori, & in diebus rogationum, & in diebus dominicis, in fide, concordia & pacificatione nullus super sacra jurare praesumat*, quod item transcripsit Gratianus [d], excepto quod habet, *ab adventu Domini usque in octavam epiphaniae*, & *nullus super sacra evangelia juret*. Tantundem habetur e concilio Erphordiense sub Henrico Aucupe Caesare & Joanne Papa XII, anno 932 celebrato, etiam & de diebus aliquot aliis, licet nihil de juramentis illic dictum. Scilicet *Placita secularia* & *potestas judiciaria* (quae sine juramento manca est) per tempora illa interdicuntur [e]. Glossa ad priorem canonem apud Gratianum, *Huic tamen canoni & praecedenti* (id est, Caus. 15. quaest. 4.) *obviat consuetudo praescripta*. Et ad praecedentem illam, *Hoc tamen hodie non servat Romana ecclesia*. Nec quidem ullibi recepti sunt canones illi de non jurando, aliter atque pro loci seculique temperamentis variis. Vetus est non ita dissimilis apud Romanos veteres [f] de feriis solennibus disciplina; qua de re etiam titulus in Digestis & Codice utroque. Et de sabbatis diebusque pridianis, aliisque festis hanc circa rem apud Judaeos veteres, satis elicitur ex eis quae de diebus illis juridicis superius dictum est. Certe & in christianismo olim obtinuit Honorii & Theodosii minoris AA. sancitum (anno Christi 409) quo, *die sabbati, ac reliquis sub tempore quo Judaei cultus sui reverentiam servant, neminem aut facere aliquid aut ulla ex parte conveniri debere praecipitur*, *cum fiscalibus commodis & litigiis privatorum constat reliquos dies posse sufficere*. Quod generatim sic dictum ad Judaeorum hinc litium adeoque juramentorum vacationem pertinere vult Aniani glossa. Sub vicennium ante, seu 389, rescripto Valentiniani, Theodosii & Arcadii AAA [h], vacationis intervalla etiam aliquot eis quae in canonibus jam memoratis occurrunt satis similia, praeter dies solis seu dominicos (quibus item interdicuntur lites a Constantino [i]) & principum natales ac imperii ortus. Et explanatio seu glossa in Theodosiano sequitur quae in codice Theodosiano meo MS. ipsius constitutionis locum occupat cum titulo *idem Augustus*, id est, *Constantinus*, qui legis primae illic autor est. Accessere aliae constitutiones Caesareae [k] ad intervalla firmanda, uti & pontificiae [l]. Etiam habetur in codicibus aliquot Justinianeis constitutio similis Theodosio imperatori tributa. Sed supposititia potius illa, saltem non Theodosii, a nonnullis existimatur. Apud Anglos autem nostros leges simul & canones illi de litium adeoque juramentorum vacationis intervallis eousque recepti sunt, ut illis proculdubio dierum fastorum, quos *terminos* dicimus quatuor, origines partem maximam aequum fuerit deberi agnoscere. Intervalla nostra & canones & temperamenta climati nostro necessaria intuenti, id facile liquebit. Et tum in libris nostris juridicis editis [m] tum in archivis [n] obvia sunt quae litigiorum juramenta in quadragesima aliisque ejusmodi intervallis non praestanda fuisse, extra quam ubi autoritate sive pontificia sive regia sive parlamentaria expressim permitteretur, ostendant. Sed diu est quod mores ejusmodi prorsus evanuere. Sequitur ut de juramentis tam in vetustissima ecclesia Dei unde Judaei propagati sunt, quam de ipsorum circa ea scita subtiliora, sed interim vetusta, porro videamus.

VII Licet recepta fuerit disciplina illa juxta superius [o] tradita, jurandi per nomen aut cognomen aliquod Dei O M. nec simul aliam rem aliquam cum juramento illo conjungendo (quale quidem juramentum in foro pro legitimo & obligante habitum est, modo infra ostenso, juxta

[z] Partit. 3. tit. 11. l. 21. [a] Alcoran. Azoar 10 Arab. 20 Lat ubi vertitur *Oriens*. [b] Cap. xxiii. 1. [c] Apud Burchardum Decret. lib 12. cap 20. [d] Caus 22 Quaest. 5 can 17. & videsis Ivonem, in Panormia, lib. 8 cap. 120. [e] Burchard, lib. 3. cap 21. Ivo Decret part. 3. cap. 53. Grat Caus 15. quaest 4. Can. 2. [f] Macrobius Saturnal. 1. cap. 16, &c. [g] L. 3. C. Theodos. lib. 2 tit. 8 & L. 8. tit. 8. [h] L. 7. C. Just. tit. De Feriis L. 2 C. Theodos lib. 2. tit. 8. [i] L. 1. ibidem & C Justin. eod. tit. L. 3. & videsis Sozomen lib 1. cap. 8. [k] L. 6, & 8 Cod Just eod. tit. [l] Extr. tit. De Feriis, c. 5. [m] Leg Henrici 1. cap. 62. Breton, cap. 53 Statut Westmonast 1. 3 Ed. 1. cap 51. [n] Rot. Claus. 11 Hen. 3 part. 1. membrana 26. Rot. Pat. part. 1. 11 Hen. 3. membrana 13. Claus. 15 Ed. 3. part. 1. in Dorso 40 registr. Roberti Winchelsey archiepiscopi Cant. pag. 141 & 273. [o] §. 1.

etiam illud [p], *Et jurabis*, חי יהוה *Vivit Dominus, in veritate in judicio & in justitia*) nihilominus ex usu majorum vetustissimo per res alias, sed non cum Dei O. M. nomine aut cognomine conjunctas, jurare in pollicitationibus colloquiisque solebant. Moris illius vetustissimi exempla cernuntur in illo Josephi patriarchae fratribus suis jurantis [q] חי פרעה *Vivit Pharao*, Νὴ τὴν ὑγίειαν Φαραὼ *Per vitam, salutem, Pharaonis*; glossa ibi. אם חי פרעה *Si vivit Pharao*, quod gravissimum AEgyptiis juramentum, & capite [r], si falso praestitum, luendum. Uti & in illo Uriae [s] Davidi, חייך וחי נפשך *Per vitam tuam & vitam animae tuae*. Quibus accedat illud

بدم هابيل אדם אבל *Per sanguinem Abelis*,

quod Sethianorum juramentum solenne fuisse scribit ex orientalium monimentis Eutychius patriarcha Alexandrinus [t]. Postmodum vero *per coelum, terram, caput, Hierosolyma* jurandi morem fuisse Ebraeis, satis elicitur ex juramentorum interdictione dominica, de qua supra. Item *per templum, per aurum templi, per altare & per altaris aurum* [u]. Atque in scriptis Ebraeorum vetustissimis occurrit formula illa בחיי המלך *Per vitam regis* [x], velut familiaris; item veluti forensis quandoque, ex delatione דור לי בחיי ראשך *Vove* seu *jura mihi per vitam capitis tui* [y], seu, ut glossa ibi, דור לי לשון שבועה *Vove mihi ad modum juramenti*; ubi quaestio fit utrum qui detulerit (etiamsi nec perfectum nec forense revera esset juramentum) perfectum postmodum & rite forense deferre potuisset. Etiam, *per templum*. Rabbi Jochanan [z] de familiis aliquot restituendis locutus היכלא, inquit, בידינו היא *Per templum in manibus* seu *potestate nostra est*, ubi glossa היכלא שבועה בהיכלו של מקום *Templi nomen ibi est juramentum per templum Dei*; pro quo dicebant item המעון הזה *Per habitaculum hoc, aedes hasce* [a]. Ita aliquoties in Misna [b]. Et in Gemara Babylonia [c] Rabba Simeon Ben Gamaliel, המעון הזה אם אלין הלילה עד וגו' *per habitaculum hoc, si dormivero hac nocte donec*, &c. ubi etiam glossa de templo explicat, licet nonnulli [d] de Hierosolymis sumpserint. Cum vero, ex disciplina eorum nemini non satis nota, per numinis sanctissimi sive nomen aliquod sive cognomen, juxta superius ostensa, jurandum esset, & affirmationis negationisve professio cum jurandi animo, legitimum juramentum, etiam sine expressa, modo satis intellecta, nominis aut cognominis mentione obligaret, nec juramenta per res alias pro obligatoriis sumerentur, exempla adjurandi afferunt [e], משביע אני עליכם מצוה אני עליכם אוסרכם שני הרי אלו חייבין בשמים ובארץ הרי אלו פטורין . בא"לף ד"לת ב"יוד ה"א בשדי בצבאות בחנון ורחום בארך אפים ברב חסד ובכל הכינויים הרי זה חייבין *Adjuro vos ego* (si quis nempe sive in foro sive alibi deferret alieni generatim juramentum) *jubeo vos, interdico vobis* falsum dicere (dum adjuramini; nam in Gemara Babylonia [f] intelligitur ibi de adjuratione seu juramento legitimo, & jussu & interdictione שבתורה, *legitima) hinc illi sic adjurati obligabantur*, assentiendo nimirum; etenim de juramento per numen ipsum sic verba capiebantur: *Sed si adjurarentur per coelum & terram, liberi erant, nec juramento ejusmodi obligati. Per aleph daleth (Adonai) per iod he (Tetragrammaton* seu *Jah) per sadai, per zabaoth, per gratiosum, per misericordem, per tardum ad iram, beneficentissimum, seu per omnia cognomina, obstringebantur*. Scilicet qui legitime juratum quenquam vellet, id est non sine obligatione ad poenam perjurii sive forensem sive per sacrificia (idque juxta expressam tantum lege poenam) expiatoriam (qua de re plura mox) haud juramento ulli satis credendum existimavit quod minime per sanctissimum numen aut expressim aut tacite, juxta ante dicta praestaretur. Neque enim poenae publicae illae ad juramenta alia attinebant. Quae sane disciplina Pharisaica aperte cernitur in verbis Domini [g] de juramentis per templum, per altare, apud illos pro nihilo habitis, ubi interim Dominus ipse ait, Ὁ ὀμόσας ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει ἐν αὐτῷ ϗ ἐν τῷ κατοικοῦντι αὐτόν, *Jurantem per templum, jurare & per illud & per eum qui habitat in templo*; uti & jurantem per coelum jurare tum per thronum Dei tum per illum qui sedit super eum [h]. Neque aliunde quam ex disciplina illa Pharisaica rite intelligendum illud Martialis [i] in verpum, poetam aemulum; Hierosolymitanum nempe seu Judaeum Romae degentem. Quod detraheret scriptis ejus, eaque carperet verpus, non curabat Martialis, & ironice eum inde sapere ait. Sed, inquit,

Illud me cruciat, Solymis quod natus in ipsis
Paedicas puerum, verpa poeta, meum.
Ecce negas, jurasque mihi per templa tonantis.
Non credo, jura, verpe, per Anchialum.

Vix aut ne vix quidem dubitandum quin Martialis, injuria ejusmodi a Judaeo isthoc affectus, didicisset inter Judaeos reliquos, ibi satis frequentes, quonam juramenti genere Judaeo ipsi legitimo, sibi religiosius servando, & pro satis obligante habito, illum de puero adjuraret. Judaeum quidem ei jurasse, ex epigrammate satis liquet, *per templa tonantis*, in quibus nec nomen numinis sanctissimi nec cognomen ex eis quae sic Ebraeis vocantur. Sed *per templum* etiam *Hierosolymitanum* facile, ne dicam necessario, intelligi possit in illis *per templa tonantis*, quibus tamen si Jovem Romanum seu Capitolinum *tonantis* nomine notissimum intellexisset Martialis, in idem res recideret: Nam ut illicitum ac plagis luendum, ita & irritum habebatur juramentum [k] per gentilium aliquod idolum. Voluit igitur, ut, si fieri posset, non falleret, eum ita jurare ut per numen ipsum suum expressius juraret, *Jura, verpe, per Anchialum. Nam dicebant vulgo Romani*, inquit Stephanus Forcatulus [l] *Anchialum esse Judaeorum numen sanctissimum*. Nec male. Nugacitet nimis ad Martialem, superioris

[p] Hierem. cap. iv. 2. [q] Genes. xlii. 15. [r] Abenezra in Decalogum. [s] 2 Samuel. cap. xi. 11. [t] In Annalibus. [u] Matth. xxiii. 16. &c. [x] Gemara Babylonia ad tit. *Rosh hashena*, cap. 1. fol. 17. 2. [y] Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 3. Gem. Babylon fol. 24. 1. [z] Gem. Babylon. tit. *Kiduschin*, cap. 4 pag. 71, 1. [a] Matth. xxiii. 21. [b] Tit. *Cetuboth*, cap. 1. Talm. Babylon fol. 8, 1. & cap. 6. fol. 25, 1. & tit. *Kethuboth*, cap. 2. fol. 27, 2. [c] Tit. *Baba Bathra*, cap. 10. fol. 166, 1. [d] Videsis Joan. Drus. ad Mat. v. 35. [e] Misn. tit. *Shebuoth*, cap. 4. §. 14. [f] Eod. tit. fol. 35. a. [g] Matth xxiii. 16. [h] Videsis Samuel. Petit. Variar. Lection. 1. cap. 16. [i] Lib. 11. epigr. 95. [k] Maimonides tract. de Idololatria. cap. 5. §. 13. [l] Necyomantia Juris, dialog. 12.

feculi fcriptores aliquot de Anchialo urbe hic fomniabant. Sed primus Jofephus Scaliger [m] ex Judaeorum formulis voluit in *Anchialum* per pronunciationem Romanam migraffe [n] חי אלה *Chi allah*, aut *per viventem Deum, vivit Deus*; quod & viris doctiffimis Petro Scriverio, Gerardo Voffio [o] & Dionyfio filio [p], uti & Hugoni Grotio [q], placuit. Atque ut recepta formula forenfi utitur Caiaphas [r], Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, *Adjuro te per Deum viventem*. Alii אם חי אלהים *Si vivit Deus* originem effe volunt, alii nuperorum aliter, fed ex Ebraeorum interim ufu variatim deducentes; qua de re etiam nos alibi [s] plura. Sic autem jurans, fi perjurii reus, eo nomine apud fuos puniendus; non item fi per templum, caput, coelum; licet etiam juramenta ejufmodi, citra Dei five nomina five cognomina, confcientiam fatis obligarent, ut ante legem, feu in exemplis illis vetuftiffimis fuperius memoratis, & violatis poenae quidem, fed coelitus tantum infligendae, exfpectarentur. Et fingularia huc fpectantia meritoque advertenda habet Philo [t], ubi de Deo per feipfum jurante loquitur. Ad illud [v] ובשמו תשבע *Et per nomen ejus jurabis*, Ἀσεβεῖς ἂν νομισθεῖεν οἱ φάσκοντες ὀμνύναι κατὰ Θεοῦ, *Impii funt* homines *qui fe aiunt per Deum jurare*, quia nemini fatis cognita ejus natura; fed *bonum eft*, inquit, *fi nominis ejus haud nefcii effe poffimus*; ὅπερ ἦν τοῦ ἑρμηνέως λόγου, *quod erat interpretantis verbi* ejus: & dein fubdit, Οὗτος γὰρ ἡμῶν τῶν ἀτελῶν ἂν εἴη Θεός, τῶν δὲ σοφῶν καὶ τελείων, ὁ πρῶτος· καὶ Μωσῆς μέντοι, τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσας τοῦ ἀγενήτου, φησὶν, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμῇ, οὐχὶ αὐτῷ. Ἱκανὸν γὰρ τῷ γενητῷ πιστοῦσθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι λόγῳ Θείῳ, *Hoc enim verbum noftrum qui imperfecti fumus, Deus eft; fapientum autem & perfectorum, ille primus. Certe Mofes fummam ingeniti excellentiam admiratus dicit*, & per nomen ejus jurabis; *non, per illum ipfum. Satis enim eft per genitum fidem adftrui & teftimonium haberi a Verbo divino.* Quod quidem inprimis animadvertendum apud Judaeum, nec dum chriftianum, cui alias τοῦ λόγου *Verbi*, etiam & *Filii Patris*, mentio quafi Platonica, fed interim notioni chriftianae perquam confona. Dum autem alibi [x] de juramentis agit, jurandum non effe voluit per Dei nomina, nec dubitans quin juramenta per res alias fatis confcientiam jurantis obligarent, etiam & ad poenas coelitus expectandas A jurandi autem ufu dehortans & ab omni mendacio, quoties, ait, juramentum fuerit (in feria fidei interpofitione) neceffarium, πατέρες ἢ μητέρες, ζώντων μὲν ὑγείαν καὶ εὐγηρίαν, τετελευτηκότων δὲ τὴν μνήμην, ὅρκον ποιητέον, *praeftandum juramentum per patris feu matris fanitatem & fenectutem felicem, fi fuperftites fint; &, fi mortui fuerint, per eorum memoriam.* Rationem reddit, Ἀπεικονίσματα γὰρ ἐκεῖνοί γε καὶ μιμήματα θείας δυνάμεώς εἰσι, τοὺς μὴ ὄντας εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντες, *Sunt enim hi effigies & imitamenta divinae poteftatis, utpote qui eos qui non erant* (liberos fuos) *in vitam produxerunt.* Adjicit dein, Ἀναγέγραπταί τις ἐν τοῖς νόμοις τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ ἐπὶ σοφίᾳ μάλιστα θαυμασθέντων, ὀμνὺς κατά τε φόβου τοῦ πατρὸς ὑπὲρ ὠφελείας οἶμαι τῶν ἔπειτα, καὶ διδαχῆς ἀναγκαίας, ἵνα τοὺς γονεῖς ὃν χρὴ τρόπον τιμῶσι, στέργοντες ὡς εὐεργέτας, καὶ εὐλαβούμενοι ὡς ἐκ φύσεως καθεσταθείσας ἀρχούσας, καὶ μὴ ῥᾳδίως ἐθέλωσιν ὀνομάζειν Θεὸν, *Memoratur in antiquorum & maxime admirandorum legibus quidam qui jurabat, per timorem,* feu *religionem patris, ut pofteris fic prodeffet, nec fine difciplina neceffaria cultus ejufmodi exhibendi parentibus, qui honorandi ut benefici, & obfervandi ut a natura conftituti principes, nec temere* (ut in jurandi ufu vulgari) *nominarent Deum.* Religiofum tunc hanc circa rem ufum aliquorum laudat, qui a juramentis adjurationibufque qualibufcunque, etiam & in eis a Dei nominatione, abftinentiores, εἰώθασιν ἀναφθεγξάμενοι τοσοῦτον, Νὴ τὸν, ἢ, Μὰ τὸν, μηδὲν προσλαμβάνοντες, προσφάσει τῆς ἀποκοπῆς, τρανὸν ὅρκον οὐ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ προσλαβέτω τις, εἰ βούλοιτο, μὴ μὲν τὸν ἀνωτάτω καὶ πρεσβύτατον εὐθὺς αἴτιον, ἀλλὰ γῆν, ἥλιον, ἀστέρας, οὐρανὸν, τὸν σύμπαντα κόσμον. Ἀξιολογώτατα γὰρ ταῦτά γε καὶ πρεσβύτερα τῆς ἡμετέρας γενέσεως, καὶ προσέτι ἀγήρω διαμενοῦντα τῇ τοῦ πεποιηκότος γνώμῃ. Τοσαύτῃ δέ τινες εὐχερείᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ χρῶνται, ὡς, ἐν γενέσει πάνθ' ὑπερβάντες, ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν τολμᾶσιν, &c. *Solent, ubi hoc folum protulerint, ita per illum, aut, non per illum, nihil adjicere, abfciffionem* juramenti integri *obtendentes, nec juramenti expreffim praeferentes formulam integram. Sed vero adjiciat quis, fi libuerit, non ftatim fupremam & antiquiffimam caufam* rerum omnium, Deum O. M. *fed terram, folem, aftra, coelum, totum mundum. Sunt enim haec praecipua & antiquiffima generationis noftrae, & infuper fempiterna ex creatoris decreto. Aliqui vero tam faciles & negligentes, ut quae generata funt,* creaturas omnes, *praetereuntes, ad ipfum creatorem & patrem omnium,* ejus nomen aliquod, *recurrere audeant.* Et tunc in frequentiam & temeritatem jurandi merito invectus, Οὐ γὰρ, inquit, πίστεως ἡ πολυορκία τεκμήριον, ἀλλ' ἀπιστίας ἐστὶ παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσι, *Neque enim fidei fignum eft frequens juramenti ufus, fed perfidiae, apud fapientiores.* Et dein de mendaciter jurante, a quo invocatur numinis fanctiffimi teftimonium, Ὁ τοῦτο, optime inquit, ποιῶν, μόνον οὐκ ἄντικρυς βοᾷ, κἂν ἡσυχάζῃ, σοὶ χρῶμαι τῷ ἀδικεῖν παρακαλύμματι, ἀδοξοῦντι μοι τῷ δοκεῖν ἁμαρτάνειν, συνέργησαι, ἀντ' ἐμοῦ προβαλλομένῳ τὴν αἰτίαν ὑπόστηθι. Μέλλει γάρ μοι πλημμελοῦντι μὴ παρανομεῖν νομίζεσθαι. Σὺ δὲ τῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξης ἀλογεῖν, οὐδὲν εὐφημίας ἐπιδεόμενος· Ἅπερ καὶ λέγειν καὶ ἐννοεῖσθαι ἀσεβέστατον, *Qui hoc fecerit, tantum non Deo occlamat, fed interim tacite dicit, te utor pro tegumentis injuftitiae* (mendacii) *meae, dum peccare quidem me pudet; adjuva me, in te culpam mei peccantis recipe. Eveniet fic me, utcunque tranfgrefforem, malum non exiftimari. Tu autem exiftimationem eorum qui fidem fervant neglige, nec bonam famam commutas. Quae quidem five dicere five cogitare, perquam eft nefarium.* Libentius ex Philone haec adduximus, quoniam egregia funt ipfa, nec interpreti Latino fatis quidem reddita. Et Pythagorica plane funt & Socratica, uti & Platonica, atque, ut ante notatur, Rhadamanthina, haec Philonis

[m] In Prolegomen. ad libros de emendat. temp. edit. 1598. [n] Vide Hierem. cap. iv 2. & Conf. 22. q. 1. c. 7. [o] Hiftoriae Pelagianae, lib. 5. part 2. [p] Ad Maimonidem de Idololatria, cap. 5. § 13. [q] Not. ad Matth. v 34. [r] Matth. xxvi 63. [s] In Prolegomen. ad lib. de fucceffionibus, [t] Lib. 2 De Allegoriis. [v] Deut vi 13.
[x] Περὶ ἀναφερομένων ἐν εἴδει νόμων, feu de 3, 4, 5. praecepto.

de

de Dei nomine ipso juramentis neutiquam adhibendo, sed interim Talmudicis haud parum adversa. Consonam ei disciplinam hic habes ex veterum plurimis apud Stobaeum[y], Antonium, Maximum[z]. Jurandi autem, sive in colloquiis sive in pollicitationibus, ubi necessarium juramentum non est, frequentiam, quae perjurio dispositio est praevia ac primaria, tantum abest ut magistri Talmudici non etiam fugiendam moneant, ut quasi ipsis Christi de juramento evitando verbis utantur, גדולה היא לאדם שלא, inquiunt[a], כ״כה ישבע כלל *bonum esset homini, non omnino jurare*; ubi tamen maxime & firme solum spectant juramenta ex legis sermone praestanda, id est per Dei sive nomina sive cognomina; quod Philoni satis est dissonum. Adeo grave autem juramenti sive falsi sive futilis (de quibus statim plura) peccatum aestimabant ut, praeter poenas alias ex lege praescriptas (de quibus mox) excommunicari protinus debere tradatur & jurantem, ab eo qui audierit, eumque, si officio huic defuerit, etiam ipsum excommunicandum. Maimonides[b], השמע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם י״י לשוא הרי זה חייב לנדותו ואם לא נדוהו הוא בעצמו יהא בנידוי: *Qui audierit mentionem nominis*, seu *Dei*, *ex ore proximi sui in vanum, aut eum falso jurantem, aut maledictione non necessaria utentem, ita ut sic quoque transgrediatur assumendo nomen Domini in vanum, obligatur eum excommunicare.* Quid illud esset fusius ostenditur libro primo. *Si vero eum non excommunicaverit, ipse est etiam excommunicationi obnoxius*, seu *a seipso excommunicandus*. Absolutio autem sequi debebat מיד *statim*. Quod interim de excommunicatione sic dictum, intelligit solummodo de perjuriis ejusmodi scienter, non ex errore aut ignorantia, commissis. Per res autem alias, ne quidem sanctissimas, praeter Deum ipsum, aut simpliciter quod in pentateucho scriptum, juramenta praestita credenda aut pro juramentis civiliter haberi (ut ante etiam tactum est) volebant. Idem Maimonides[c], aliique hic satis subtiliter, מי שנשבע בשמים ובארץ ובשמש וכיוצא בהן אף על פי שאין כוונתו אלא למי שבראם אין זו שבועה׃ ומן הנשבע בנביא מן הנביאים או בכתב מכתבי הקדש א״עפ שאין כוונתו אלא למי ששלח נביא זה או למי שצוה בכתב זה אין זו שבועה׃ וא״עפ שאין אלו שבועות מאיימין עליהם ומלמדים את העם שלא ינהגו קלות ראש בכך׃ ונראין בעיניהם שזו שבועה׃ ופותחין להם פתח ומתירין להם׃ במה דברים אמורים בשאר כתבי הקדש׃ אבל הנשבע בתורה אם נשבע במה שכתוב בה דעתו על ההזכרות׃ ואם נשבע בה סתם דעתו על הגויל ואין כאן שבועה׃ נטלה בידו ונשבע בה ה״ז כמו שנשבע במה שכתוב בה ואסור: *Si quis juraverit per coelum, & terram, & solem, & similia, tametsi cogitaverit tantum de eo qui ea creavit, juramentum nihilominus* legitimum *non est. Ita etiam si per prophetam aliquem ex prophetis, aut scripturam aliquam ex sacris scripturis, tametsi cogitarit tantum de eo qui prophetam hunc misit, aut de eo qui per scripturam hanc quid jussit, juramentum nihilominus* legitimum *non est. Caeterum licet haec non sint juramenta quibus fides habenda, monere tamen solebant populum ut nec hisce temere uteretur, cum etiam ipsis juramenta esse videantur. Et ostium eis aperiunt, & absolvunt eos. Quae dicta sic tamen temperanda ut intelligantur de reliquis sacris scripturis. Sed si quis juraverit per legem* seu pentateuchum, *ita ut juret per id quod in ea scriptum sit, in mente habet nomina in ea divina. Sed si simpliciter per eam juraverit, adeoque cogitans* tantum *de volumine* qua volumen est, *haud ibi juramentum* legitimum *praestatur. Sed si ceperit eam in manus suas & per eam juraverit, idem est acsi jurasset per id quod scriptum est in ea*, cogitationis discrimine adhibito nullo, *& obligatur*. Atque haec ex Gemara Babylonia[d]. Adeoque legitimum juramentum seu perfectum, שבועה גמורה Talmudicis dici solitum, non habebatur sine Dei nomine aut cognomine sive expressim, sive assentiendo, juxta ante dicta, tacite adhibito. Forensis autem jurandi formula seu שבועת הדיינים a Mose Maimonide[e] & Mikotzi[f] alijsque, ex usu & scriptis suorum vetustis, ita describitur, הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו והוא עומד ונשבע בשם או בכינוי או בשבועה או באלה מפיו או מפי הדיינין *Qui jurat librum legis prehendit brachio suo, & stans jurat per nomen sanctissimum aut cognomen aut juramentum aut exsecrationem, ex ipsius ore, aut ex judicum* seu *synedrorum ore.* Addiderunt item[g] in juramentis forensibus solennioribus quandoque feretrum, culleum seu utrem inflatum (qualis forsan memoratur supra in christiana Judaeos adjurandi formula) & candelas quae spiritu cullei emisso exstinguerentur, non sine exsecrationibus in pejerantem horrendis, sive a synedris sive a ministris synedrii proferendis, ut terrore sic, si fieri posset, perjurium praeveniretur. Unde & ad infamiae timorem augendum adhibiti saepius, ut in excommunicatione gravissima & solenniori, buccinarum clangores. Inter judicum item monita, quibus perjurium amoliri sic studebant, a circumstantibus in terroris augmentum, clamari est solitum[h] illud Mosis ad populum de coetu Corah, Dathan & Abiram, סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים וגו׳ *Recedite*[i], *quaeso, a tabernaculis istorum virorum impiorum, & nolite tangere quicquam quod eorum est, ne forte consumamini omni peccato illorum.* Et dein jurans ex ore suo exemplum seu formulam affert, הריני נשבע באלהי ישראל במי ששמו רחום במי ששמו חנון שאיני חייב לזה כלום וכן אם אמר הרי הוא ארור לה׳ או ארור למי ששמו רחום אם יש לזה כלום אצלו: *Ecce juro per Deum Israel, per eum cui nomen misericors, per eum cui nomen gratiosus, me reum huic non esse. Atque ita si dicat se maledictum esse Domino, aut maledictum ei cujus nomen misericors, si quid habeat quod adversario debeatur.* Delati autem a judicibus juramenti forensis formula erat hujusmodi, משביען אני אותך בה׳ או במי ששמו חנון שאין לזה בידך כלום והוא עונה אמן בעניין שנאמר והשביע הכהן את האשה בשבועה האלה ואמרה האשה אמן אמן׃ או שאמרו לו הרי פלוני בן פלוני ארור לה׳ אלהי ישראל או למי ששמו

[y] Serm. 27, 28. [z] Serm. 85, 86, 87. [a] Maimonid. tract. *Shebuoth*, cap. 11. §. 12. [b] Ibid §. 9. & videsis Gemaram Babylonicam ad tit. *Nedarim*, cap. 1. fol. 7, 2. [c] Tract. *Shebuoth*, cap 12 § 3, 4. [d] Ad tit *Nedarim*, cap. 2 fol. 14, 2. [e] Tract. *Shebuoth*, cap 11. § 8. [f] Moses Mikotzi Praecept Negat. 241. [f] Praecept. Affirmat. 123. [g] *Baal Aruch* in verb. חמת. *Migdaloz* ad Maimonid. tract. *Shebuoth*, cap. 11. fol 400, 1. [h] Gemar. Babylon. tit. *Shebuoth*, cap 6. fol. 39, 1. [i] Numer. xvi. 26.

חנון

חנון אם יש לפלוני אצלו ממון ולא יודה לו והוא אמן: *Adjuramus te nos per Dominum, aut per eum cui nomen est gratiosus, quod in manu tua, possessione, potestate tua, nihil habes quod adversarii est. Et respondeat ille, amen, juxta negotium illud* de uxore suspecta[k], *Et adjuret sacerdos foeminam per juramentum & exsecrationem, & dicat foemina, amen, amen. Aut ad hunc modum, ecce, N. Filius N. maledictus sit Domino Deo Israel, aut ei cui nomen gratiosus, si sit apud N res aliqua τῷ N. quam non illi agnoscit; atque is respondet, amen*[l]. Morem item aiunt fuisse, eos qui in foro adjurarent, monere solitos jurantem, se illum non juxta conceptum ejus adjurare, sed secundum conceptum ipsorum adjurantium & synedrii: Et seculis recentioribus desiisse in forensibus juramentis usum nominis sanctissimi, atque in locum ejus successisse exsecrationes alias legitimas. Illud autem de adjurandi more juxta sententiam (verbis declaratam) synedrii, nec jurantis (ut pectore celatam) firmant[m] exemplo Mosis populum adjurantis[n] in foedus divinum, *Non autem vobiscum solum ego ferio pactum istud & juramentum istud,* כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני יהוה אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום *Sed & cum omni eo qui hodie apud nos hic stat coram Domino Deo nostro, & cum eo qui hodie non est hic nobiscum,* ut etiam Graeci, Onkelos, Arabs Erpenianus, & MSS apud me veteres bini; recentiores passim. Vulgata tantum, *sed cunctis praesentibus, & absentibus.* Targum Hierosolymitanum, *sed & omnibus generationibus quae fuere,* מן יומי עלמא ועד כדון עמך קיימין הכא יומא וגו' *a diebus seculi usque hactenus tecum stant* (seu *sunt*) *quasi hodie coram Deo vestro, & cum omnibus generationibus futuris quae fuerint post nos, quasi consisterent hodie nobiscum;* uti & Uzielides sic dictus, ית כל דריא דעתידין למיקם עד סוף כל עלמא כולהון הינון קיימין הכא עמן יומא *& omnibus generationibus quae futurae sint usque ad finem totius mundi,* quae quasi *stant hic nobiscum hodie.* Arabs autem Jaianus habet, *& cum eo qui est hic praesens nobiscum* اذا نقل اليه *cum ei delatum fuerit hoc juramentum.* Jam vero ad haec Talmudici de adjurationibus forensibus aiunt, כשמשביעין אותו אומר לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת בית דין שכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנ' ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני דורות הבאים וגרים העתידין להתגייר מניין ת"ל ואת אשר איננו פה ואין לי אלא מצות שקיבלו עליהם מהר סיני מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה וגו': *Cum adjurandum adjurabant, dictum est, heus, scire oportet nos haud adjurare te juxta conceptum mentis tuum, sed juxta conceptum numinis sanctissimi, uti & synedrii, juxta id quod reperimus in eo quod fecit Moses magister noster, qui, cum adjuraret Israelitas, dixit eis, Sciendum est vobis me neutiquam vos adjurare juxta conceptum vestrum,* vestram sententiam, *sed juxta sententiam numinis sanctissimi, & sententiam mei ipsius. Secundum quod dicitur,* nec vobiscum solum, *&c.* verum etiam eo qui est hic. *Non comperio hic alios praeter eos qui stant in monte Sinai. Generationes futurae & proselyti qui imposterum in Judaismum recipientur quid facient? Adjicitur,* & qui non est hic. Et compluria alia monita, quae perjurium amoliantur, inculcare solebant. Ex veterum autem usu adjurationes judicum forenses lingua fiebant sancta, sed ita ut necessario lingua adjurato cognita statim explicarentur. Etiam introductum est a τοῖς Gaonim (contra quam voluere Rabbini vetustiores) ut rite adjurarent judices[o] בכל לשון שהוא מכיר *in quacunque lingua satis intellecta.* Et quantum ad pentateuchum brachio inter jurandum tenendum, ritus ille non ita necessarius ut juramentum neutiquam sic praestitum non obligaret. Verba & assensus illud satis conficiebant. Aiunt tamen judices errasse qui ex lege adjurarent quempiam בלא נקיטת חפץ *absque re aliqua* (puto, sacra) *sic prehensa* aut *manibus sive tenta sive alligata.* Supplebat satis, maxime in presbyterorum seu sapientum juramentis forensibus, pentateuchum manus phylacterium[p], in quo verba sacra & Domini nomina. Sapientes etiam seu presbyteri rite jurabant sedentes; qui ex vulgo, stantes. Neque vero שבועת הסת *juramentum impositionis,* etsi pro gravissimo habebatur (de quo plura mox) super pentateuchum praestabat adjuratus. Sed id, inter jurandum, coram tenebat sive fori minister aliquis, sive alius ex eis qui adessent.

VIII. Genus autem juramentorum, qua sive forum sive hominum alibi mores & commercium spectabant, Talmudici faciunt quadruplex. Distribuunt[q] in שבועת ביטוי ושבועת שוא ושבועת הפקדון ושבועת העדות *Juramentum futile* seu *temerarium, juramentum vanum, juramentum depositi, juramentum testimonii.* Genus primum, seu quod est juramentum ביטוי *futile* seu *temerarium,* habetur in illo legis[r], נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא אדם בשבועה וגו' *Anima, persona, si juraverit inconsiderate pronunciando labiis suis malefacere aut benefacere, juxta omnia* (seu aliquod eorum) *quae temere proferre solet homo cum juramento,* &c. & non rite rem cognoverit consideraveritve, ove foemella, aut turturibus, aut columbis, aut simila, aut capra, ut hostia pro peccato illo, expianda erat. Hoc itidem in partes quatuor dividunt; שתים להבא ושתים לשעבר *binas de futuro, & binas de praeterito.* De praeterito, ut cum non sine juramento ejusmodi quis sive affirmaverit sive negaverit se comedisse, aut saxum in mare projecisse, aut Rubenum cum Simeone colloquium habuisse. Ita partes illae binae sunt, negativa, & affirmativa Simili modo de futuro; se comesturum, saxum projecturum; aut se non comesturum, non projecturum; ואין שבועת ביטוי נוהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשותן בין להבא בין לשעבר *Nec versabatur juramentum hoc temerarium nisi tantum in rebus quae sive facere sive non facere in potestate ju-*

[k] Numer. v. 21, 22. [l] Videsis Sam. Petit. Variar. Lect. lib. 1. cap. 17 [m] Gemara Babylonia tit. *Shebuoth,* cap. 3. fol. 29, 1. & cap 6. fol. 39, 1. & tit. *Nidarim,* cap. 3. fol. 25, 1. [n] Deuter xxix. 14. 15. [o] Maimonid. tract *Shebuoth,* cap. 11. §. 8 & 14. [p] Deuteron. vi. 8. [q] Maimonides tract *Shebuoth,* cap 1 Mos. Mikotzi Praecept Negat. 239. 8 [r] Levitic. v. 4.

rantis

rantis esset. Si prounuciatum sic in hisce aliquod falsum de praeterito, aut non praestitum de futuro, esset, הרי זו שבועת שקר *Juramentum falsum dicebatur.* Nam de ejusmodi juramentis sumitur illud [s], לא תשבעו בשמי לשקר *Non jurabitis per nomen meum falso*; Graeci, ἐπ' ἀδίκῳ *injuste*; Judaei Hispanienses *a falsia.* Ita alii. Et Vulgata, *Non perjurabis in nomine meo,* ואם נשבע לשקר במזיד לוקה *Et si in hisce scienter juraverit falso, verberibus puniendus erat.* Si ex errore aut ignorantia, praescripta in lege [t] expiatio tantum adhibenda erat. Juramentorum genus secundum, id est שוא *vanum*, quadrifariam item tributum est. Species prima, ubi jurabat quis id quod nemo nescit se non ita habere; ut virum foeminam, aut foeminam virum esse, aut columnam marmoream auream esse, & similia. Secunda, ubi quis jurabat על דבר שאין בו ספק לאדם שהוא כן *rem ita esse vel non esse de qua nemo mortalium dubitat*, ut coelum esse coelum, saxum esse saxum, duo esse duo, & similia. Tertia, cum quis jurabat לבטל את המצוה ἀκυροῦν [v] *irritum facere* non observando *mandatum* aliquod, ut se non usurum phylacteriis, pascha aut scenopegiam non rite hoc vel illo modo celebraturum, jejunaturum se sabbatis & diebus festis, & similia. Quarta denique secundi hujus generis species est quando quis jurabat על דבר שאין כח בו לעשות *se facturum rem quae in potestate sua non esset*, ut se per dies noctesque tres continuos non dormiturum, aut per dies noctesque tres continuos se nihil gustaturum. Speciem harum quamlibet interdicto illo decalogi [x] contineri aiunt, לא תשא את שם י״י אלהיך לשוא *Nomen Domini Dei tui non assumes in vanum*; atque ita Graeci, οὐ λήψῃ, &c. ἐπὶ ματαίῳ & εἰς κενόν. Onkelos vero, לא תימא בשמא וגו׳ למגנא *Non jurabis per nomen, &c. frustra,* seu *fine causa*; & Uzielides dictus, לא ישתבע חד מנכון בשום מימריה דיי׳ על מגן ארום לא מזכי יי׳ ביום דינא רבא ית כל מאן דמשתבע בשמיה על מגן: *Haud quis vestrum jurabit per nomen verbi Domini frustra. Neque eum non reum habebit Dominus in die judicii magni qui juraverit per nomen ejus frustra.* Syrus, *Non jurabis,* &c. ܒܕܓܠܘܬܐ *cum mendacio.* Sed Onkelo posteriora illa sunt, דיימי בשמיה לשקרא *qui juraverit per nomen ejus falso.* Atque ita Judaei Hispanienses, *No jures a nombre de A. tu Dio a vanidad, que non a pardonara A al que jurare a su nombre a falsedad.* Arabs Erpeuianus,

لا يحلف باسم الله ربك باطلا *Non jurabis per nomen Dei Domini tui frustra* Nec aliter Jaianus. Si quis autem juramenti ejusmodi vani reus esset, ex disciplina Talmudica lege illa fundata, idque ultro ac scienter, במזיד verberibus plectendus erat: ואם היה שוגג פטור מן הכלום *Si vero ex errore aut ignorantia, omnino liber erat,* nec poenae forensi nec sacrificio expiatorio obnoxius. Tertium genus juramenti הפקדון *depositi*, circa deposita ipsa sic vulgo dicta, res alienas, mutuo acceptas, casu repertas, aliterve in cujuspiam potestate, sed quales dici solent fungibiles, versabatur. Quasi praevia ac inserviens fit juramenti generi huic lex illa [y], לא תכחשו *ne mentiamini. Ne sitis perfidi.* Quod pro אזהרה לכפירת כמון *praemonitione* divina *sumitur, ne quis neget sibi bona credita aut aliena.* Simplex autem negatio verberibus non puniebatur: Si vero cum juramento falso negasset, reus erat perjurii ad tertium hoc genus spectantis, idque ex verbis proxime sequentibus, ולא תשקרו איש בעמיתו *nec fallaciter agatis vestrum quis cum proximo suo*, ubi statim etiam sequitur, ולא תשבעו בשמי בשקר *Nec jurabitis per nomen meum falso.* Perjurus hujusmodi ex sententia forensi praeter rem ipsam quintam ejus insuper partem [z] restituebat. Et sive scienter sive ex ignorantia juris, de non falso in causa ejusmodi jurando, pejeraverat, sacrificio commissum expiabat. At vero si ignarus esset mandati de sacrificio hoc nomine praestando, aut si revera possideret rem petitam, sed oblitus id nesciret tempore quo juraret, liber erat tum a quintae mulcta tum a sacrificio expiatorio. Et in causa hac utraque juramentum ejus veluti pro vi illato sumebatur, seu irrito, quale quodlibet coactum juramentum. Quale itidem aiunt de genere hic quarto, quod juramentum est העדות *testimonii.* Lex [a] de eo, *Si peccaverit quis, & audierit vocem juramenti, testisque ipse fuerit, aut viderit aut cognoverit,* אם לא יגיד *si non indicaverit, portabit iniquitatem suam.* Juramenta autem violata, quae sive verberibus luenda sive sacrificio expianda erant, ea sola fuere in quibus expressim aut tacite inerat nomen aut cognomen numinis sanctissimi. Qui juraverat se hodie non comesturum, ואוכל פחות מכזית פטור שאין אכילה פחותה מכזית *Et comederat quod oliva minus esset, liber erat, cum quod oliva minus est in comestione pro nihilo deputetur.* Quale sexcenties dicunt de cibis comestis. Uti de potatione, parili in casu, loquitur Maimonides, jurantem scilicet se non hodie potaturum, non violare juramentum עד שישתה רביעית כשאר האסורין *usque dum potaverit haustus usitati partem quartam. Quale jus obtinet circa reliqua interdicta.* Si quis juraverat se hodie non comesturum, & biberat, liber non erat: Quoniam השתייה בכלל אכילה *potatio includitur in comestione.* Si vero, se non hodie bibiturum, comedere ei fas erat: Nam אין אכילה בכלל שתיה *comestio non includitur in potatione* Et quamplurima subdunt subtilia de juramenti objectis, in quibus & illud singulare de re notissima jurata, seu juramento vano. Exemplum afferunt [b]. Astronomis non dubitari solem tellure majorem esse centies septuagies; unde jurabat quis e vulgo imperito solem tellure esse majorem. Is אינו לוקה משום שבועת שוא *non vapulabat nomine juramenti vani*; שאף על פי שהדבר כן הוא אין דבר זה גלוי וידוע לכל העם אלא גדולי החכמים בלבד *quoniam tametsi res se ita habuerit, non adeo manifesta & aperta est toti vulgo, sed sapientibus* (philosophis, astronomis) *summis.* Neque, quantum ad hoc juramenti genus, pro reo habebatur, aut flagellandus erat, usque dum juraret על דבר שגלוי וידוע לשלשה בני אדם משאר העם כגון איש שהוא איש ואבן שהוא אבן׳ וכן אם נשבע שהשמש קטנה מן הארץ אינו לוקה ואף על פי שאין הדבר כן מפני שאין זה ידוע לכל אדם ואיני כמי שנשבע

[s] Levitic. xix. 12. [t] Ibid. v. 6 [v] Vide Matth. xv. 6. Marc. vii. 13. [x] Exod. xx. 7. [y] Levitic. xix. 11. [z] Ibid. vi. 5. [a] Ibid. v. 1. [b] Maimonides tit. *Sanhedrin*, cap. 5. §. 22.

על האיש שהוא אשה שהרי לא נשבע אלא על ראיית עיניו שהרי הוא רואה אותה קטנה וכן כל כיוצא בזה בדברי חשבון תקיפת מדות וגימטריאות וכיוצא בהן מדברי החכמה שאינן ודוין אלא לאנשים אחדים: *De re quae manifesta esset & nota tribus hominibus* quibuscunque *ex reliquo vulgo, ut virum esse virum, saxum esse saxum. Ita, si juraret solem minorem esse tellure, nec flagellandus erat (tametsi res ipsa se neutiquam ita habeat) quoniam hoc non cuique notum. & aliud est ab eo quo juratur virum esse foeminam. Neque enim jurabat* de sole *aliunde quam ex oculi conspectu, quo visus est sibi minor. Parile jus de similibus in arithmetica, calculo astronomico, geometria, id genus aliis philosophicis, quae ignota sunt aliis praeter homines aliquot singulares.*

IX. Addunt de juramenti futilis seu temerarii, per incogitantiam, iram, aut ejusmodi animi affectum, in futurum de hoc vel illo praestando seu vitando prolati, absolutionis modum; quoties scilicet qui sive sic temere, sive ob aliud quid quod inter jurandum non cognosceret, juraverat, poenitentia ductus, vinculo juramenti se absolvi desideraret. Quod itidem jure parili in votis sic conceptis obtinebat. Adeundus juranti erat aut sapiens seu presbyter, aut, ubi is deerat, tres aliquot ex vulgo, quorum, veluti in jurisdictionis voluntariae actu, munus habebatur legitimum eum poenitentem & absolutionem petentem absolvendi. Maimonides [c], הרי זה נשאל לחכם אחד או לשלשה הדיוטות במקום שאין שם חכם ומתירין לו שבועתו. ויהיה מותר לעשות דבר שנשבע שלא לעשותו או שלא לעשות דבר שנשבע לעשותו וזהו הנקרא היתר שבועות *Is rogare debuit sapientem unicum, aut in loco ubi is deerat tres ex vulgo, & ab eis sic nancisci absolutionem. Et tunc licitum erat rem quamcunque sibi juramento ejusmodi interdictam facere, uti & eam praetermittere quam juraverat se facturum. Atque hoc dictum est juramentorum absolutio.* Hisce e veteribus, ut reliqua, subdit, ודבר זה אין לו עיקר כלל בתורה שבכתב. אלא כך למדו משה רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש כענין שנ' וחללת את שם אלהיך. אבל אם נחם וחזר בו חכם מתיר לו *Disciplina autem haec in ipsa non omnino lege scripta fundatur. Caeterum ita didicimus a Mose magistro nostro e cabala*, traditionibus e Mosis tempore ad nos transmissis, *scriptum illud* [d], is non violet, seu *non faciat irritum*, verbum suum, de vovente & jurante dictum, *ita intelligi ut is per se non violet, idque impudenter & contemptu animi, juxta interdictum illud* de non profanando nomine Dei tui [e]. *Sed interim ita ut, si eum poenituerit & ad meliorem mentem circa rem juratam redierit, sapiens eum legitime absolvere posset.* Ideoque אין אדם יכול להתיר שבועת עצמו *nemo seipsum juramento potest absolvere.* Nec quis rite absolutione ejusmodi alterius usus est in praesentia sapientis se, eo nomine, eminentioris, aut ubi magister suus praesens erat, citra magistri assensum. Neque per nuncium res haec transigenda, sed omnino coram. Et adstanti qui absolvi petebat, dicendum erat, *Juravi hoc vel illo modo, & me poenitet. Et conscius mihi sum me hucusque doluisse hanc ob rem, nec me voluisse sic jurare si rem satis intellexissem.* Sapiens tunc, aut triumvirorum primarius, interrogabat illum, וכבר נחמת *Et jamne te poenituit?* Illo affirmante, respondendum erat שרוי לך או מותר לך או מחול לך וכל כיוצא בענין זה בכל לשון. אבל אם אמר לו מופר לך או נעקרה שבועתך וכל כיוצא בענין זה לא אמר כלום שאין מיפר אלא הבעל או האב אבל החכם אינו אומר אלא לשון התר ומחילה *Solutus es; aut, liber es; aut, remittitur tibi; aut ejusmodi quid aliud quocunque loquendi modo* idem significante. *Sed si dixerat* sive sapiens ille, sive triumvirorum primarius, *irritum est tibi, aut pro nullo habendum,* quasi juramentum ab initio non obligasse assereret, *pro nihilo dictum censebatur; id enim genus absolvendi ad maritum & patrem tantum* ex lege sacra ea de re lata [f] *attinet. Sed sapienti hic*, & absolventibus, *usurpandae erant tantum voces quae solutionem obligationis & remissionem denotarent.* Nimirum in caussis filiae & uxoris pater & maritus plane ab initio irritum reddebant, non pro contracto habitum juramentum dissolvebant; ut hic sapiens ille & triumviri, qui ligatum solvebant. Actus hujusmodi, jurisdictionis voluntariae instar, nec tamen pro forensi censitus, a propinquis aeque fiebat atque ab aliis, & tam noctu quam die, etiam diebus festis & sabbatis. Temperamenta autem hic habebantur; ut, absolutionem hujusmodi locum non habuisse, ubi quis ab alio in juramentum ejusmodi adjuratus absolvi desideraret, nisi etiam qui adjuraverat praesens fuisset. Idem si quis ברעת רבים *ex consensu plurium*, veluti urbis, oppidi, eis juraverat, אין מתירין לו לעולם אלא לדבר מצוה *perpetuo ligatus manebat, nec absolvebant eum, nisi tantum in re aliqua in juramento contenta quae ex praecepto penderet.* Veluti שלא יהנה מבני העיר *se nolle sibi acquirere ex urbis beneficio commodum omnino aliquod.* Si, hac in caussa, per urbem illam opus esset praelectioni legis aut circumcisionis aut sacrificii ritibus quenquam praeficere, nec quis alius praeter hujusmodi duntaxat juratum ibi reperiretur idoneus, ה"ז נשאל לחכם או לג' הדיוטות ומתירין לו שבועתו ועושה דבר מצוה אלו ונוטל שכרו מאותן האנשים שנשבע שלא יהנה מהם *Is impetrare potuit a sapiente aut triumviris*, quales dicti sunt, *ut eum absolverent a juramento suo, & tunc praestare praeceptiva illa, adeoque mercedem accipere ab hominibus illis a quibus se commodum percepturum nullum juraverat.* Sed quoad caussas non ejusmodi, absolvendus non omnino erat [g]. Si quis juratus ad synedrium se contulisset לקיים שבועתו *ut firmaret* seu *praestaret juramentum suum*, animi sui sententiam ea in re ostenderet, *& visum esset synedrio absolutionem juramenti ejus pietatis pacisque caussam fore, praestationem vero seu obligationem juramenti fore in causa transgressionis ac contentionis,* פותחין לו פתח ונושאין ונותנין עמו בדבר

[c] Tract. *Shebuoth*, cap. 6 § 1, &c. Sic Talmudici tit. *Nedarim*, cap. 3 fol. 21, 1 & tit. *Becoroth*, cap 5 fol. 37, 1. tit. *Nazir*, cap. 9. fol 62, 1. tit *Chagiga*. cap 1. fol. 10, 1.
[d] Numer. xxx 2
[e] Levit. xix 12.
[f] Numer. xxx 9, &c.
[g] Videsis Maimonidem tract. *Shebuoth*, cap. 12. § 12.

ומודיעין לו דברים שגורמות שבועתו עד שיתחרט. אם נחם בדבריהם ומתירין לו. אם לא נחם ועמד בדבריו הרי זה יקים שבועתו *Ostium ei aperiebant, & exhortabantur, argumentis ex eis quorum in causa fuerit juramentum ejus petitis, ut se poeniteret. Et si poeniteret secundum monita illa, eum absolvebant. Sin vero persisteret, praestandum ei erat juramentum suum.* Nec absolvendus erat. Juramentorum in hoc de synedrio casu exempla sunt, se uxorem repudiaturum, Israelitarum neminem ex bonis ejus commodum aliquod percepturum, carnem se non comesurum, vinum non bibiturum per xxx dies, ejusmodi alia. Qui juramentum ejusmodi effuderat, & postmodum etiam juraverat se nolle absolvi, & dein poenituerat, primo impetrare debuit absolutionem juramenti secundi, & tunc primi. Se non habiturum cum N. colloquium, & postea, si impetraverit hujus juramenti absolutionem, se nunquam postmodum vinum bibiturum; poenitenti absolvendum primo primum, dein secundum. שאין מתירין נדר או שבועה שעדיין לא חלו *Quoniam absolvendum non erat sive votum sive juramentum aliquod* cujus tempus *nondum incoeptum. Ut si quis in mense Nisan juraverat se a carnibus abstenturum per triginta dies a mensis Jiar novilunio,* & poenituerat, ante initium Jiar absolutio impetranda non erat. Si idem ipsum juraverat quis ter, impetrandae erant totidem absolutiones, ita ut prima, secunda, tertia ordine suo succederent. Et demum mirum est quod habent de effectu absolutionis, etiam juramenti de futuro jam violati [h]; sive flagellationis poenas sive expiatorias spectes; מי שנשבע שבועת ביטוי להבא ושקר בשבועתו כגון שנשבע שלא יאכל פת זו ואכלה ואחר שאכלה קודם שיביא קרבנו אם היה שוגג או קודם שילקה אם היה מזיד נחם ונשאל לחכם והתירה לו הרי זה פטור מן הקרבן או מן המלקות. ולא עוד אלא אפילו בתחלת ללקות ונשאל והתירו לו קודם שיתחילו להלקותו הרי זה פטור *Cum juraverat quis juramentum futile de futuro, & illud violaverat, ut si juraverat se non comesturum buccellam istam, & comederat; & postquam comederat eam, & antequam obtulerat sacrificium suum, ubi ex errore aut ignorantia reus esset, aut priusquam flagris caesus esset, ubi reus scienter poenituerat, & a sapiente absolutionem impetraverat, is nec ad sacrificium hoc nomine obligabatur, nec flagris obnoxius erat. Imo, quod plus est, si jam flagellandus impetraverat absolutionem, idque priusquam flagellare eum coeptum est, etiam inde liber erat.* Advertendum autem, quae de absolutione sic impetranda dicta sunt, ubi juramenta per legem simpliciter aut similiter, juxta ante memorata, praestita, nec interim pro satis obligantibus habita absolvenda erant, ad vulgus, non ad חכמים *Sapientes* seu presbyteros eorumve discipulos, necessario spectasse. Expressim Maimonides, הנשבע בתורה סתם אם תלמיד חכם הוא אינו צריך שאלה לחכם ואם עם הארץ הוא צריך שאלה לחכם כדי שלא ינהוג קלות ראש בשבועות *Si etiam per legem simpliciter juratum fuisset, sapientis discipulos sic jurantes necesse non erat sapientem de absolutione consulere, quod tamen facere debuit quisque e vulgo sic jurans, ne frequenter nimis temeraria fierent juramenta.* De poena tum forensi tum expiatoria, uti & absolutione juramenti & futilis & vani, dictum [i] est. De eo quod est depositi, flagellationem ad illud non attinuisse aiunt, הנשבע שבועת הפקדון במזיד אף על פי שנשבע לשקר והתרו בו עדים בשעת שבועתו אינו לוקה אלא מביא אשם בלבד שהרי הכתוב הוציאו מכלל חייבי מלקות וחייבו אשם בין בזדון בין בשגגה *Qui juraverat juramentum depositi scienter, etiamsi pejerasset, nec sine testibus eum praemonentibus tempore juramenti, flagellandus non erat. Sed sacrificium transgressionis ab eo duntaxat offerendum erat. Scriptura enim excipit ejusmodi jurantem e numero flagellandorum, & reum eum facit sacrificii pro transgressione; idque tam ubi ex errore quam scientia pejeraverat. Depositi* nomine nihil continebatur quod erat פחות משוה פרוטה או בשוה פרוטה *minus nummo minimo, aut ejusdem valore;* unde si quis de hoc imperitus cum juramento negaret, liber erat a juramento depositi; sed interim, si falso, juramenti futilis reus.

X. Quod ad testimonii juramentum violatum aut negatum attinet, lege de ea singulari neminem teneri scribunt, ubi petebatur fundus, servus, syngrapha, aut quaestio erat de natalibus sive puris sive inquinatis, seu de re aliqua sive male sive bene gesta, aut similibus, extra causam zelotypiae [k]; sed tantum [l], על כפירת עדות כגון שדומה לפקדון ותשומת יד וגזל ואבדה שפרטן הכתוב בפרשה שהן מטלטלין שגופן ממון ובשיעור זה יתן לזה *ob negationem* seu violationem *testimonii circa rem quae depositi fuerit instar, commodati, surrepti, deperditi, qualia particulatim enumerantur in lege* [m], *& in rebus sunt quae fungibiles dici solent.* Nec locum habuit violati aut negati juramenti hujus lex circa קנס *mulctam*, veluti dupli, quadrupli, quintupli; sed tantum circa קרן seu actionis aut quaestionis *rem principalem.* Atque is cujus intererat rogabat & adjurabat, etiam extra forum, testem ut de re attestanda testimonium suum praeberet, ad quod faciendum ex lege sacra tenebatur. Nec reus hic quis, nisi adjuraretur in lingua ei nota. Juramentum hoc extra casus jam dictos proferens, licet minime testimonii juramenti violati nomine teneretur, nihilominus juramenti futilis juri erat obnoxius. Qui vero juramenti testimonii rite reus erat, illo duntaxat nomine is non juramenti futilis reus habebatur. Nec alia hic poena quam per sacrificium expiatoria; non flagellatio. Testimonio idonei neutiquam fuere quales judiciis impares fuisse superius est ostensum, nec propinquiores. Juramenta jam memorata cuncta, quoties essent in foro delata, solenni nomine vocabantur [n] שבועת הדיינים *Juramenta Judicum,* qui itidem alio interdum, juxta Talmudicorum veterum disciplinam, utebantur, quod שבועת היסת *Juramentum impositionis* dictum, & gravius erat, & verbis variatim & saepius repetitis sive reo sive testibus sive utrisque delatum, ad extorquendum veritatem; veluti per interrogationum

[h] Maimonid. tract. *Shebuoth*, cap. 6. §. 18. [i] Idem ibid. cap. 7. § 8. [k] Numer. v. 13. [l] Maimon. tract. *Shebuoth* cap. 9. §. 3. & cap. 10. §. 3. [m] Levit. vi. 5. & vide cap. v. 1. [n] Maimon. ibid. cap. 11. §. 4. & 7. & videsis Buxtorf. Lexic. Talmudic. col. 626. & Maimonid. tract. *Toaun Wenitaan*, cap. 1.

&c

& poenarum comminationum torturam. Nec tamen hoc nomine *Juramenti Judicum* solenni venire volunt. Carmina fuere in adjurationibus illorum forensibus perquam horrenda, etiam ubi juramentum impositionis non adhibitum. Sed praeter haec juramento huic accessere molestissimae [o] & saepius iteratae variataeque adjurationis formulae, quibus tandem, si fieri posset, veritas erui quiret. Nec dubitandum quin generis hujus juramenta fuerint illa de quibus Jo. Chrysostomo [p] locutus est christianus ille qui foeminam illustrem, etiam christianam, adegerat, Εἰς τὰ τῶν Ἑβραίων εἰσελθεῖν, κἀκεῖ παρέχειν ὅρκον περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων αὐτῷ πραγμάτων, *in Ebraeorum* (synedria, veluti quae in Palaestina utraque [q] ipso Chrysostomi tempore fuere; & τὰ ibi τὰ συνέδρια denotare palam est ex sequentibus) *ibique jusjurandum de negotiis sibi controversis praestare.* Hic a Chrysostomo rogatus caussam δι᾽ ἣν τὴν ἐκκλησίαν ἀφεὶς ἐπὶ τὰ Ἑβραίων εἵλκε συνέδρια, *ob quam ecclesia relicta eam in Ebraeorum synedria traxisset*, respondet, πολλοὺς πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι, φοβερωτέρους τοὺς ἐκεῖ γινομένους ὅρκους εἶναι, *multos ei dixisse formidabiliora esse juramenta ibi adhibita.* Sed gravissime est hoc nomine a Chrysostomo reprehensus. Atque ita demum juramenta illis erant partim של תורה *ex ipsa lege*, partim של דברי סופרים *ex verbis* seu *disciplina scribarum*, id est sapientum, superinducta, quae itidem in שבועת דאורייתא *Juramenta legis* & שבועות דרבנן *juramenta Rabbinorum nostrorum* discriminantur [r]. Et satis respondent juramentis jam dictis genera illa in jure Caesareo [s] tria, voluntarium, judiciale, necessarium, quod Graecis [t] dicitur ἐπακτὸς ὅρκος, *jusjurandum adactum*, & οὐκ ἐγχώριος, ἀλλ᾽ ἀπὸ ξένης ἐπηγμένος, *non vernaculum* (seu ex jure ordinario seu patrio) *sed aliunde adactum*; quale quidem *juramentum impositionis* magistris dictum. De horum omnium simul poenis ait Maimonides [v], דבר ברור וגלוי שכל הנשבע שבועת הדיינן או שבועת הסת בשקר שהוא חייב משום שבועת הפקדון ואינו לוקה *Juris est exploratissimi, quicunque juraverit juramentum judicum aut juramentum impositionis falso, reum eum esse juramenti depositi violati*; juxta varias ante ostensas ejus notiones, *nec flagellandum esse*, sed sacrificio tantum expiandum. Quantum vero ad forum coeleste seu numinis sanctissimi tribunal, aiunt perjurium & nominis divini abusum ejusmodi omnimodum peccatorum esse gravissimum, utpote cum Dei profanatione communem Unde Maimonides [x], א״עפ שאין בו לא כרת ולא מיתת בית דין יש בו חילול השם המקודש שהוא גדול מכל העונות *Tametsi neque excisio divinitus infligenda, neque mors forensis ei praestituatur, attamen in eo est profanatio nominis sanctissimi, quod peccatorum cunctorum est gravissimum.* Accedit autem de servis, eos juramentis suis de futuro non omnino obligatos esse, quoniam neutiquam in potestate sua ipsi. Idem [y]; עבד שנשבע אין רבו צריך לכפותו · והרי הוא אחר שנשבע כקודם שנשבע · לפי שאין גופו קנוי לו כדי שתחול עליו שבועתו · ונאמר בשבועות לאסור אסר על נפשו מי שנפשו ברשותו יצא עבד שהוא ברשות אחרים · ונמצא זה כמו שנשבע על נכסי אחר *Si servus juraverat* de futuro quopiam praestando, *dominus ejus non obligabatur ad cogendum eum. Et sane ipse ejusdem postquam juraverat conditionis habebatur cujus ante. Quoniam corpus, personam suam, ipse non ita possidebat ut in se juramentum suum praestandum reciperet. Et dici solet de juramentorum obligatione, obligationem esse super ipsos jurantes* seu *animam* [z] *ipsorum; quod intelligendum de eo qui sua est in potestate. Excipitur ita servus, quia in aliorum est ille potestate. Et revera juramentum illiusmodi haud aliud erat quam si quis de bonis juraret alienis.* Sed de juramentis eorum, ut & jurandi usu forensi, plura capite proximo.

CAP. XII.

I. *Leges adjurationis forensis sacrae circa res mobiles. Usus in illis juramentorum varius. Testis unicus. Qui ab juramentis, perjurii futuri causa, ut suspecti, arcerentur. Ex lege, ex rebus immobilibus seu fundis, servis, rebus sacris, chirographis non jurabatur; quod tamen ex sapientum praescripto fiebat.*

II. *De agendi & excipiendi in causis pecuniariis, seu non capitalibus, formulis.*

III. *De eo quod est judicare seipsum. Phrasis illius apud S. Paulum usus. Patres aliquot christiani se judicantes.*

IV. *Si synedri minores in causis ejusmodi decidendis errarent. Si litigatorum alter ad synedrium magnum litem deduci cuperet. Suffragiorum pars unico major in judicio vincebat. De dissensu inter triumviros vario, & adjectione plurium judicum, per paria, usque ad septuaginta unum.*

JUramentorum singularium disciplina, simul cum generibus judiciorum seu actionum forensium, sic praemissa, ad actionum species ac juramentorum in eis usum devenimus. Judicia pecuniaria seu דיני ממונות partim circa המטלטלין *res mobiles*, surreptas, detentas, partim circa injurias alias ac damnum illatum, & partim demum circa הקרקעות *praedia* seu *fundos* versabantur. Primariae circa res mobiles erant leges illae [a], de furto, & quintupli & quadrupli & dupli compensatione; & dein, *Si quis dederit proximo suo pecuniam aut vasa quae custodiat, & surrepta fuerint de domo viri illius, si inventus fuerit fur, reddat duplum. Et si fur non fuerit inventus,* 'ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח וגו *accersatur* seu *applicabitur dominus domus ad*

[o] Gemar Babylon. tit. *Shebuoth*, cap 6. fol. 39, 1. *Baal Aruch* in פסר & Maimonid tract *Shebuoth*, cap. 11. [p] Orat 1. adversus Judaeos [q] L. 17. C. tit De Judaeis. [r] Gemar Babylon. tit. *Shebuoth*, cap. 6. fol 41, 1. [s] L. 1. D. tit De jurejurando. [t] Hesychius, Suidas, Zenobius, in Ἐπακτός. [v] Tract. *Sheburth*, cap. 11 §. 20. [x] ibid. cap. 12. §. 2. [y] Ibidem. §. 6. [z] Vide Athanasii Juramentum, supra § 6. [a] Exod. xxii. 7.

judices,

judices, ut sciatur *utrum ipse misit manum suam in rem proximi sui* (Graeci, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀμεῖται, *coram Deo, & jurabit*; Vulgata *ad Deos* (ita judices Israelitici dici soliti) *& jurabit*; unde Duacenses ibi alibique, to the gods, quemadmodum etiam Henricus Ainsworthus; Arabes & Syrus, *ad judicem*; Chaldaei, Judaei Hispanienses, Graecobarbari, alii passim, *ad judices*) *Et super omni re iniqua, propter bovem, propter asinum, propter ovem, propter vestem, & propter omnem rem perditam* אשר יאמר כי הוא זה *quam quis dixerit hoc esse* (quibus verbis *quam quis*, &c. in Vulgata nihil respondet. Quid enim ad illa, *& quicquid damnum inferre potest*, quod ibi injicitur? Sed pro illis varia apud interpretes habentur. Graecorum alii ὅ, τι ἂν ἄν ᾖ, *quicquid igitur illud sit*, alii, ὅ, τι ἐὰν ὀμῇ, *quando jurandum fuerit*; Onkelos, די יימר ארי הוא דין quod in regiis pressius vertitur, *qui dixerit quod haec est*; a Paulo Fagio, *de qua quis dixerit quod apud illum sit*; Uzielides sic dictus, יומי כד יימר ארום הוא דין וכד משתכחא גניבותא בתר כן כיד גנבא *jurabit quando dicet quod hoc sit, & quando inventum fuerit furtum postea in manu furis*; Arabs Erpenianus, seu Judaei Mauritanienses, ان يقول ان هو هذا *cum dixerit quod hoc sit*, aut *quod is sit*; Saadias Gaon, ان يقول هذا هو, Codex MS. Arundellianus, يقول ان هذا هو idem significatia; Jaianus, يقول هذا هو لي *dixerit hoc esse meum*; Judaei Hispanienses, *que dixere que el este*; Galli, *la quelle quelcun dira estre siene*; uti & Anglicana nostra publica; Ainsworthus, which he shall say that this is he) *ad judices* (*Deum* & *Deos* habent Graeci & Vulgata, ut ante & post) *perveniat causa utriusque: & quem damnaverint judices, is reddat duplum proximo suo. Si quis dederit proximo suo asinum vel bovem, vel ovem, aut quodcunque jumentum in custodiam, & illud mortuum fuerit, aut confractum, aut captum* (Vulgata, *ab hostibus*) *nemine vidente, erit* שבועת יהוה *Juramentum Domini inter utrumque* (Graeci, ὅρκος ἔσται ἐν τοῦ Θεοῦ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων. Vulgata, *Jusjurandum erit in medio*) *quod non extendit manum suam in rem proximi sui, & dominus rei accipiet* (juramentum; quod cum Chaldaeis expressim addit Vulgata) *& ille non restituet. Et si furto surreptum fuerit ab eo, restitutionem faciet domino suo. Si laecerando lacerata fuerit* (a bestia) res, יביאהו עד הטרפה לא ישלם *adducat is testem, laceratum non restituet* (ubi Hierosolymitani, *si occidatur*, יתי ליה כן עברוי סהיד קטילא לא ישלם *adducat ex membris ejus in testimonium occisionis, nec restituet*; Onkelos יתי סהדין ותביר לא ישלם Fagius vertit, *adducat testes, & quod confractum est non restituet*; Regii, *afferet quod dilaceratum est in testimonium, & non restituet*; Chaldaeus alter, *si lacerata fuerit* אן כן חיות ברא מייתי ליה סהדין או ימטיניה עד גופא דתיבר לא ישלם *a fera agri, afferat ille testes, aut venire faciat eum usque ad corpus laceratum, nec restituet*; Graeci in Complutensi, regia, Brilingeriana, aliis aliquot, Ἐὰν δὲ θηριάλωτον γένηται, ἄξει αὐτὸν ἐπὶ τὴν θύραν, καὶ οὐκ ἀποτίσει, *Si a fera captum fuerit, adducet illum ad ostium, nec restituet*; sed nihil in origine respondet τῷ ἐπὶ τὴν θύραν. In aliis autem legitur ibi ἐπὶ τὴν θήραν, *ad bestiam*. Sensus mitus! Sed ita Hervagiana, etiam & Romana. Syrus & Arabes de lacerato ipso in testimonium adducto loquuntur; uti & Judaei Hispanienses, *traera testigo la arrabatada*) *Si quis* (ita pergit lex sacra) *postulaverit a proximo suo, & id confractum fuerit, vel mortuum, dominusque non fuerit praesens, reddendo reddet. Sin dominus ejus praesens fuerit, non reddet. Si conductitium fuerit, venit pro mercede sua.* Jam vero ad haec Maimonides[b], juxta Talmudicos vetustos, הטוען את חברו במטלטלין והודה לו במקצת ה"ז משלם מה שהודה בו ונשבע על השאר כן התורה שנאמר אשר יאמר כי הוא *Cum quis actionem instituerat in alium de rebus mobilibus* (quales illae, dignoscetur ex eis quae e generali hic nomine hoc mox excipiuntur) *& reus de parte fassus esset, pars ea actori restituenda. Sed de reliquo quod non confitebatur reus, ei jurandum erat ex lege, secundum illud*[c], *Quam quis*, aut *cum quis* reus *dixerit hoc esse*; veluti, actionem partim bene fundari, seu partem jure petitam. Ita etiam, si rem petitam omnino negaret, & testem haberet actor unicum, jurabat reus ex lege. Ubi observat, עד אחד לכל עון ולכל חטאת אינו קם אלא קם הוא לשבועה *Testem unicum, licet generatim is non admittatur, admitti tamen ita ut ad juramentum quis adigatur*, illius causa. Et dein ille, אין לך מחוייב שבוע כן התורה *Ex lege ipsa nullus juramento* (forensi, ut reus) *obnoxius erat exceptis tribus*, כי שהודה במקצת המטלטלין ומי שחייבו עד אחד והשומר. שהרי נאמר בשומר שבועת ה' תהיה בין שניהם *Qui de parte rei mobilis petitae confitebatur, qui reus fiebat per testem unicum, & custos; nam de eo dicitur*[d], *Juramentum domini erit inter utrumque*. Atque horum quilibet, re juramento negata, נפטר מלשלם restitutione absolvendus erat. Fuit autem aliorum juramentorum in foro rem definientium, in actionibus, de rebus mobilibus, aliisque, veluti in locationibus, conductionibus, pignorantia, aliis, usus, qui non ex lege ipsa natus est, sed מתקנת כדברי הכמים *ex ordinatione sapientum*, seu מדברי סופרים *e verbis* seu *praescriptis scribarum*, & כעין של תורה *quasi ex lege*, seu ejusdem imitatione, ortum obtinuit. Et ex jure simili in actionibus ejusmodi reliquis, ubi legis juramentum ex sui natura, juxta ante ostensa, locum non habuit, inolevit ut juramento superius dicto *impositionis* res decideretur. Si jurare recusaret juramenti ex lege reus, res petita e bonis suis exigebatur. Si ita, qui ex sapientum ordinatione reus esset, excommunicabatur & vapulabat. A reo interdum deferebatur juramentum actori, sed haud aliud quam illud quod הסת *Impulsionis* vocatum. Sed vero temperamenta hic adjicienda. Non omnes pariter ad juramenta sive lege sacra sive sapientum scitis fundata, licet alias eis obnoxii, admittebantur. Quisquis חשוד על השבועה pro *suspecto de ju-*

[b] Tract. Toën u Nentaun, cap. 1, &c. & videsis Talm. Babylon. tit. *Baba Metzia*, cap. 1. fol. 3 & 4.
[c] Exod. xxii 9.
[d] Ibid. comm. 11.

ramento haberetur, de quo scilicet suspicio merito orta esset eum pejeraturum, adjurandus neutiquam erat; nec quidem etiamsi id efflagitaret actor. Et quisquis ante falso jurasset juramentum, sive futile, sive vanum, sive depositi, sive testimonii, (modo testibus perjurii convictus esset) suspectis hujusmodi connumerabatur, uti & quisquis פסול לעדות *Testimonio ferendo* ob infamiam impar esset, juxta superius dicta de eis qui judiciis arcebantur. Et qui pro suspecto sic haberetur, nomen illud non exuebat usque dum ex sententia forensi vapularet, & dein poeniteret: Postea vero יחזור לכשרותו *in conditionem rediit rectam.* Causis autem in ejusmodi si juraret actor, res petita ei reddebatur. Etiam si, postquam judicium secundum jurantem latum esset, testibus quis redderetur suspectus qui juraverat, rescindebatur judicium. Adeoque si, postquam juramento quis petitum negaverat, testibus adductis probaretur eum falso jurasse, & in suspectis numerabatur & restitutioni erat obnoxius. Nec quis pro eo qui de parte tantum rei petitae fassus esset rite sumebatur, nisi fassus esset כפרוטה או יתר ויכפור בשתי מעין כסף או יתר *de prota*, minutulo nummulo sic dicto, seu nummuli pretio, *& negasset de duobus obolis argenteis, aut eo quod plus erat.* De nummulorum illorum valore scriptores obiter qui de nummis Ebraicis [e]. Hoc ex scitis superinductis invaluit, licet adjurandi ex lege, juxta jam dicta, reliqui etiam de *prota* negata jurarent, & generatim fuerit receptum, שכל פחות כפרוטה אינו ממון ואין בית דין נזקקין לו *quod prota minus esset, illud pro pecunia haud haberi, nec forensem ejusdem esse rationem ullam.* De more circa haec judiciario compluria habet satis subtilia Maimonides. Ex rebus mobilibus quarum in causis sic juramenti usus erat excipiebantur aliquot etiam revera mobiles. Adeoque ad sic exceptas & fundos seu praedia seu res immobiles juramentum ejusmodi haud ex lege attinuit. Res illae fuere [f] servi, instrumenta seu chirographa, והקדשות & *res sanctae.* Harum aliqua petita, ex lege non adhibebatur juramentum. Scilicet aiunt, id quod dicitur [g], *Si dederit quis proximo suo* excludere res sacras, *pecuniam* seu argentum & ibi reliqua excludere fundos, uti & servos, שהוקשו לקרקעות *quoniam parilis est eorum cum fundis ratio.* Atque chirographa excludebantur, שאין גופן ממון *quoniam ex sui natura neutiquam* pro pecunia seu bonis habita, ואינן אלא לראיה כהן *nec alius est eorum usus quam ad probationem.* Sed interim in fundorum & servorum & chirographorum causas sapientes superinduxere juramenti impulsionis usum; uti etiam in causam sacrorum juramentum instar illius a lege praescripti a reo praestandum. Adjurandus non erat surdus, fatuus, minor, ut reus.

II. Cum mutui condictionem, actionem depositi, furtive, aliamque ejusmodi quis instituebat (quod tam ore tenus quam scripto legitime fieri potuit) si reus exceptione hujusmodi uteretur, איני חייב כלום *Non omnino reus sum,* seu אין לך בידי כלום *In manu mea,* seu *apud me, nihil omnino tui est,* seu שקר אתה טוען *Mendax es tu actor,* admitti noluere synedri ejusmodi exceptiones ut satis legitimas, sed reum adigebant ut responderet de facto ipso ab actore edito, veluti; *Mutuo hoc non accepi, depositum illud non recepi, id furatus non sum.* Neque generale illud exceptionis genus adhibendum voluere, ne reus caulam ipsam non satis intelligens pronus in perjurium delaberetur. Eodem modo actori usurpanda erat expressa actionis causa, ut depositi, mutui, furti; nec sufficiebat dicere, *Est apud N. bos meus, ovis mea, pecuniae meae mina.* Actionis enim causa synedris erat indicanda. Actionis formulam aliquam mutare pro libitu potuit actor [h] antequam testes adducerentur; non post, nisi אמתלא seu *probabilem causam* seu verisimilem ostenderet cur sic alia uteretur, nec e foro exiret priusquam secundam exhiberet. Scilicet שמא אנשים רעים למדוהו טענות של שקר *ne mali homines,* si discederet, *docerent eum rationem falsas instituendi actiones.* Quoties autem injuriarum actiones, haereditatum, praediorum vendicationes, id genus reliquae lites instituerentur, similes adhibebantur formulae tam agendi quam excipiendi, testesque adducendi, juxta ante dicta.

III. Aiunt autem [i], עביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא דנפשיה *Rite homo judicabat seipsum (in seipsum legitimum ferebat judicium) etiamsi bona sua non minuerit.* Id est, ubi quis sive actor sive reus futurus ferret in aut de se sententiam, quam & adversario enarraret, sive in sententia illa commodum aliquod praestitueretur in compensationem adversario, sive nullum, properare ei necesse non erat ad forum, sed si postmodum rite accitus se sisteret, & sententiam suam, ut in aut de se latam, synedris ostenderet, אין סותרין את דינו *non oppugnabant* aut *rescindebant sententiam ejus.* Quod tamen ita temperatum; אם יש בידו כח להציל וכדת וכהלכה הוא עושה *modo facultas ei esset, ita ut juxta leges & mores receptos faceret.* Forte ex more hoc legitimo judicandi seipsum ortae sunt locutiones aliquot S. Pauli, summi inter Judaeos christianosque sui temporis theologi & jurisconsulti. Vox illa singularis αὐτοκατάκριτος *a seipso damnatus* ei usurpatur [k]. *Et beatus,* inquit [l], ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει, *qui non judicat* (damnat) *seipsum in eo quod probat.* Alibi item [m], ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω, οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα, *sed neque meipsum judico: nihil enim mihi conscius sum.* Quasi sui ipsius judicium res fuisset notissima. Cui quidem necessario praevium erat illud [n], Δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτόν, *Probet seipsum homo.* Exempla etiam sunt judicandi seipsum in eis quae libro superiore de excommunicando seipsum asseruntur. Etiam & ejusmodi usus in christianismo reperitur. Nam tametsi plerumque in synodis christianis haereticorum damnatorum eorumque sequacium poena esset excommunicatio & anathematismus, isque a plerisque in alios

[e] Et videsis Maimonidem Tract. *Toaion Wenetaien,* cap. 3. §. 1, &c. [f] Maimonides Tract. *Toaien,* cap. 5. [g] Exod. xxii. 7. [h] Idem ibid. cap. 7. §. 8. [i] R. Nachman tit. *Baba Kama,* cap. 6. in Talm. Babylon. fol. 27. 2. Maimonides Tract. *Sanhedrin,* cap. 2. §. 12. & vide eum ibi, cap. 10. §. 8. [k] Ad Tit. 3, 11. [l] Ad Rom. xiv. 22. [m] 1 Corinth. iv. 3. [n] Ibid. cap. xi. 28.

sic

sic pronunciatus & subscriptus, aliqui nihilominus patres non in alios subscribendo poenam illam pronunciabant, sed seipsos tantum illorum communione sententia privabant. Exemplum habetur in concilio Ephesino [n], ubi Acacius Melitenae episcopus Nestorium subscriptione damnans, *Rejicio*, inquit, *ut impia, dogmata ejus*, *ἀλλότριον ἐμαυτὸν τῆς τῶν τοιαῦτα φθεγγομένων κοινωνίας ποιῶ*, seu *κρίνω*, *meque ipsum ab illorum qui talia proloquuntur communione alienum esse facio* seu *judico*. Paulo post etiam ibi Euoptius Ptolemaidis episcopus, *ἀλλότριον ἐμαυτὸν καὶ τῆς κοινωνίας αὐτοῦ, καὶ πάντων τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων αὐτῷ καθίστημι*, *Alienum meipsum a communione tum illius tum omnium ejus disciplinam amplexantium constituo.* Ejusmodi sunt alia, nec tamen adeo obvia. Jure quidem Caesareo scimus expressim inhiberi, ne quis in sua causa judicet vel jus sibi dicat; qua de re titulus est & lex unica in utroque Codice [o], in Basilica [p] etiam recepta & observari solita. In MS. meo Codice Theodosiano legitur *ad Bassum ppo* (puto pro *praefectum pra torio*) pro eo quod est in editis *ad Graecum*, & in Justinianeo *ad Gracchum*. Item posterior legis pars illic, *Cum enim omnibus in se propriam dicendi facultatem jura summoverint, iniquum admodum est, licentiam sententiae dandae tribuere. Data kal. Decemb. Valente & Valentiniano Augustis consulibus.*

IV. In causis civilibus, non capitalibus, si plane errassent synedri, ipsi se conscii corrigebant [q], & secundum jus receptum, id est, כהלכה, instaurabant judicium, &, ubi fieri potuit, rem male judicatam restituebant. Ubi in urbe aliqua alibive actor & reus essent qui נתעצבו בדין *litem suam utrinque gravi rem validis astruerent rationibus*, id est, quorum causa sententiae ferendae erat idonea, sed difficilis, licet eorum alter postularet ut potius ad synedrium magnum eam in judicium deducerent, ne scilicet synedri illi minores forte errarent, postulatio ejusmodi, extra casus aliquot statim ostensos, nihili habebatur: Sed parendum erat synedris illis. Etiam postulanti litigatori rationem sententiae in scriptis, ea concedebatur. Sed vero, אם הוצרך לשאול דבר מבית דין הגדול שבירושלים כותבים ושולחין ושואלין ודנין להם בעירם כפי מה שבא בכתב בית דין הגדול: *Si opus erat ut consuleretur in re aliqua synedrium magnum illud Hierosolymitanum, per literas & nuncium id faciebant, & sententiam ferebant in urbibus suis juxta id quod in scriptis acciperent a synedrio magno.* Jam dicta vero ita temperabantur ut, si in condictione ex mutuo actor diceret נלך לבית דין הגדול כופין את הלוה ועולה עמו שנאמר עבד לוה לאיש מלוה: *Adeamus synedrium magnum, cogerent reum ut ascenderet cum illo, secundum illud quod scriptum est* [r], *Qui mutuo accipit servus est ei qui mutuo dat.* Ita etiam, ubi reus sibi rem alienam contrectatam vindicaret, actorque vellet ad synedrium magnum litem deduci, cogebant synedri minores reum illuc etiam ascendere. Et parile jus in aliis similibus usitatum. Adeoque appellatione interlocutoria ad synedrium magnum sic uti illis fas erat. Quae sic intelligenda, ut lis tunc tantum ad synedrium magnum ita deducenda esset quando testes aliaeve probationes praesto essent: Alias enim juramento tantum res finiebatur. Atque obtinuit ut etiam, ex disciplinae suae ejusmodi vetustioris imitatione, ubique alienas per terras in condictione ex mutuo apud qualescunque ex Ebraeis inter se judices, אם אמר המלוה נלך למקום פלוני שבארץ פלוני לפלוני ופלוני הגדול ונדון לפניו בדין זה שכופין את הלוה והולך עמו וכן היו עושים בכל יום בספרד: *Si dixerit actor, Eamus ad locum N. qui in terra N. ad N. & N. virum magnum* (ex eis qui inter eos judiciis praeficiebantur) *& judicemur coram eis in hac lite, cogant reum ut cum illo abeat. Atque ita fieri solitum quotidie in Hispania.* Sic Maimonides. Quod ad synedrorum demum in sententiis ferendis numerum attinet, ubi dissidebant [s], בדיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה *in causis pecuniariis*, non capitalibus, *unico pars major praeponderabat sive ad condemnandum sive ad absolvendum*; seu הוכרע אחר הרוב *pars major praeponderabat* in judiciis ejusmodi. Atque hoc aiunt fundari lege sacra [t] illa quam, aliquoties ante citatam, interpretantur quasi ejusdem verba illa אחרי רבים להטות *de post plures inclinando* tantundem in causis hujusmodi praecepissent. Unde explicat Maimonides, בד"א בדיני ממונות ובשאר דיני אסור ומותר וטמא וטהור וביוצא בהן *quod intelligendum de judiciis pecuniariis & reliquis judiciis circa ligatum & solutum seu vetitum & illicitum versantibus, & circa mundum & immundum, & similia*; quod aliter obtinuisse in judiciis capitalibus superius est ostensum, in quibus major pars ot binis alteram superaret opus erat. Et כל אלו הדברים inquit Maimonides, קבלה הם *& omnia haec dicta sunt cabalistica*, seu per cabalam a seculis vetustissimis tradita. In judiciis triumviralibus si unus absolveret, alter damnaret, & tertio non liqueret, aut si bini sive absolverent sive damnarent, & tertio non liqueret, bini judices alii adjiciebatur. Et parilis ratio erat inter hosce quinque qui si similiter dissentirent, bini itidem adjiciendi. At vero si horum quatuor sive absolverent sive condemnarent, & quinto non liqueret, aut si tres absolverent, unus damnaret, & alteri non liqueret, הולכים אחר הרוב *pars major praeponderabat*, & juxta eam sententia erat ferenda. Si bini absolverent, totidemque damnarent, & tertio non liqueret, adsciscebant sibi binos alios: quod etiam, si ratio, ejusmodi ob dissensum, postularet, iterandum erat usque ad septuaginta unum, seu numerum synedrii magni. Cum illo perventum esset, si triginta quinque damnarent, totidemque absolverent, & unico non liqueret, cum hoc illi agebant ut in partem alteram se rite persuasus conjiceret; ואם לא חזר לא הוא ולא אחד בהן הרי הדבר ספק ומעמידין את הממון בחזקת בעליו: *Et si non sententiam mutaret nec ipse nec alius quisquam ex alterutra parte, causa plane in dubio restabat*, & velut interdicto, utri possidetis, aut utrubi, res ab illis sopiebatur. Nec quis tenebatur rationem aliquam reddere cur sibi non liqueret.

[n] Part 2. pag. 188. edit Bin. 1618.
[o] C. Theodos. lib. 2. tit. 2. C. Justinian. lib. 3 tit. 5.
[p] Lib. 7 tit 3. §. 21.
[q] Maimonid. tract. Sanhedrin, cap 6.
[r] Proverb. xxii. 7.
[s] Misna tit. Sanhedrin, cap 4. Maimonid tract. Sanhedrin cap. 8.
[t] Exod xxiii. 2.

CAP.

CAP. XIII.

I. *De judiciis capitalibus. Eorum usus haud legitimus in minoribus synedriis, ubi magno, in templo, locus non esset. Horum in nonnullis & civilium discrimina. Maimonidis editiones aliquot emendatae.*

II. *Mirandum, de praemonitione actionibus capitalibus eisque in quibus verberum poenae usus necessaria; seu de juris aut facti ignorantia praesumpta.*

III. *Testimonia, absolutio, condemnatio. Confessio. Inebriatio. Exsecutio. Morte plectendum anteibat praeco clamitans. Saepius in synedrium ad novum judicium subeundum reducebatur damnatus. Foemina gravida. Plectendi sacra. Ad quosnam potissimum spectaret ipsa exsecutio. Si damnatus morte fugiens alio in synedrio sisteretur.*

IV. *Poenarum capitalium genera. Formulae ad eas spectantes.*

V. *Quinam lapidandi, comburendi, gladio feriendi, strangulandi.*

VI. *De poena verberum forensi. Modus ejusdem. De famae restitutione post flagellationem.*

VII. *Regulae juxta quas transgressoribus verbera, ex disciplina recepta, infligi solita. De singulari eorum poena qui tertio, eodem in genere flagellis plectendo, quod excisioni obnoxium esset, transgrederentur.*

VIII. *Numerus eorum qui flagellis, juxta legis sensum, puniendi,* CCVII. *De aliis ita puniendis ex jure superinducto.*

IX. *De poenae flagellationis fustigationisque apud alias gentes, Romanos veteres, Graecos, Mahumedanos, Sinenses, frequentia.*

X. *Miscellanea de judiciis synedrorum tum capitalibus tum civilibus. Suffragia, sententiae definitivae, singularia nec ab ipsis divulganda, nec ipsis litigatoribus cognoscenda. Mortis & verberum poenae, uti & aliae, ex jure superinducto. Ministrorum seu lictorum synedrii existimatio & fides. De excommunicationis forensis ritu nonnulla. Exsilium.*

XI. *Genera decem eorum qui in testimonium a synedriis neutiquam recipiendi; foeminae; servi; minores; fatui; surdi, quibuscum copulantur muti; caeci; impii; impudentiores, propinqui; falsi seu perjurii rite convicti. Et de testium falsorum poena, seu talione. De testimonio pontificis maximi.*

XII. *De Philonis libello de judice. Monitum ejus de consulendis in judiciis difficilioribus pontifice & sacerdotibus.*

QUAE ad judiciorum capitalium formulas spectant, habentur obiter aliquot in superioribus. Usum autem horum haud legitimum admittunt [v] fuisse in synedriis viginti triumviralibus ullo tempore, nisi in quo synedrio magno aut locus esset aut considendi libertas in conclavi illo lapideo, seu *Liskat hagazith*, ei Hierosolymis, in templo, proprio; qua de re plura inferius, ubi de continuatione agitur. Sed mirum forsan videatur quod tradunt [x], סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות תחלה ואמרו כולן חייב הרי זה פטור עד שיהיו שם מקצת מזכין שהפכו בזכותו וירבו המחייבין ואחר כך יהרג *Si synedrium totum* (simul omnes synedri) *in capitalis actionis initio, ut unanime, reum damnaret, is liber erat*, seu *velut absolutus, usque dum aliquot eorum eum absolvendum velle saltem visi oppugnarent eos qui damnarent. Postmodum vero*, nec ante, *morte plectendus erat*. Sed sensus est; in judiciis capitalibus ita fuisse synedris deliberandum discutiendumque ut non sine agitatione in utramque partem causae praevia, argumentisque tam de innocentia quam de facinore allatis, sententia capitalis ferretur. Quod sane satis humanum. In amplioribus aliquot splendidioribusque Maimonidis editionibus legitur hic סנהדרין גדולה שפתחו וגו' *si synedrium magnum*, &c. quasi periocha illa ad magnum tantum attinuisset. Et quidem periochae proxime sequentis initium est סנהדרי קטנה *synedrium minus*. Unde forsan גדולה *magnum* velut antecedenti proprium perperam natum est. Neque enim in vetustissima ejus editione illud legitur, neque in illa quae cum *Ceseph Misna* prodiit, neque in codicum MS quibus utor alterutro גדולה ibi habetur, uti nec in Gemara Babylonia [y], unde illud hausit Maimonides. Et quod sequitur de קטנה *minore* synedrio, necessarium erat ut illud sic nominaretur, quoniam dissentientium invicem suffragiorum numerus in judiciis capitalibus, juxta vigintitriumviralem constitutionem ibi, secundum ea quae superius [z] memorantur, ejusque incrementum simul ad septuaginta unum, si res postularet, explicatur. Sed incrementi ejusmodi nullus erat in synedrio magno usus, ut & ibi monet Maimonides [a]. Synedrium qui ideo calculum in judicio capitali tulit quod in absolvendo damnandove sequax tantum esset alicujus collegarum suorum, nec ex sententia sui sibi rem dirimere posset, dicebant [b] violare legem illam sacram [c], לא תענה על ריב לנטות *Non respondebis in causa ut declines*, ubi Onkelos, לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא *neque intermittas* seu *desi-*

[v] Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap 7. Maimonid. tract. *Sanhedrin*, cap 14. § 12. [x] Maimonides tract. *Sanhedrin*, cap. 9. [y] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. [z] Cap. 5. § 2. [a] § 3. [b] Maimonid. citat. tract. cap. 10, 11, &c. [c] Exod. xxiii. 2. ubi itidem *Mechilta*.

nias

nas docere quod tibi videtur in judicio. Qui, dum causa capitalis ventilabatur, absolvendum reum voluerat, in adversam partem transire nequibat ante ipsam sententiam prolatam. Tunc enim licuit. Etiam si moreretur aliquis qui absolvendum, inter ventilandum, vellet, suffragii ejus ratio habebatur perinde ac si loco suo sederet. Suffragia inibantur מצד *a latere* seu a postremis & deinceps, non a primo seu principe; quod aliter obtinuit in causis civilibus [d]. Si quis מן התלמידים *ex discipulis* (forte eis qui ordines illos vigintitriumvirales conficiebant) profiteretur se posse ostendere reum damnandum, משתקין אותו *silentio eum cohibebant*; si vero absolvendum, מעלין אותו עמהן לסנהדרין׳ אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואינו יורד משם לעולם ואם אין ממש׳ בדבריו אינו יורד משם כל היום כולו׃ *Ascendere faciebant eum secum in synedrium; ubi si promissum praestitisset, eum sequebantur, nec inde illi omnino erat discedendum; etiam si promissum non praestitisset, non ei discedendum erat toto illo die.* Si ita errassent synedri ut satis jam cognoscerent se capitaliter damnatum absolvere debuisse, judicium suum rescindebant ipsi; non itidem, si absolutum rescissent fuisse damnandum, nisi in causis ex ipsa lege sacra plane capitalibus, seu [e] בדבר שמודין בו הצדוקין *in re aliqua quam etiam agnoscerent Sadducaei*, quibus lex sacra recepta, sed non traditiones & jura superinducta. Atque ita interpretantur illud suum Talmudici, *In judiciis capitalibus*, מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה *redeunt* (priorem rescindendo sententiam) *ad absolvendum; nec tamen sic redeunt ad condemnandum.* Causae civiles rite terminabantur sive interdiu sive nocte, eodemque die qualicunque, excepta tamen, ex majorum institutis, feria sexta, qui sabbatum praecessit. At capitales tantum interdiu tractabantur in absolutionem, sed non, ante crastinum saltem, in condemnationem, לפיכך אין דנין דיני נפשות לא ע"ש ולא ערב י"ט שמא יתחייב ואי אפשר להרגו למחר *Adeoque non judicabant* seu *agitabant causas capitales pridie sabbati & pridie diei alicujus festi, ne, si forte damnandus foret reus, morte nequiret die crastino plecti.* Custodiae igitur reo interim tradito, feria prima seu proxima post festum, non sacra, causa inchoanda. In suffragiis circa causas pecuniarias, & quae ad munditiem & immunditiem attinebant, ineundis, pater & filius & magister & discipulus pro binis generatim habebantur. Atqui in capitalibus, etiam & ubi verbera infligenda, & neomeniae sanctificatione & intercalatione anni, pater & filius pro unico numerabantur, uti & magister & discipulus.

II. Non rite quis in judicium capitale, aut illud quo flagellatione reatus luendus esset, deducebatur, nec facinori poena alias debita afficiendus erat, citra התראה *praemonitionem* [f], qua innuunt, reum hoc nomine in jus vocatum non condemnandum nisi de lege ipsa, in quam peccaverat, ita ante praemonitus fuisset ut satis sciret se pro reo habendum fore. Aliter ob praesumptam juris ignorantiam absolvendus erat. Quod quidem in causis capitalibus universis obtinuit, praeter unicam illam, ex lege sacra [g], de seductore. Maimonides, המסית אין דינו כשאר דיני נפשות מכמנין לו את העדים ואינו צריך התראה כשאר ההרוגים *Seductoris judicium discrepat ab aliis judiciis capitalibus. Plures in eum afferuntur testes, neque necesse erat ut praevia ei esset praemonitio, ut in causis caeteris, ubi reo mors immineret.* Nec capitaliter accusatum in jus rapi voluit synedrium, nisi qui accusarent ipsi eum rite praemonitum fuisse asseruissent. Et Maimonides, אחד תלמיד חכם ואחד עם הארץ צריך התראה שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שמא שוגג היה׃ *Jus parile est discipuli sapientis & cujuscunque e vulgo. Utrique necessaria est praemonitio. Quae non aliam ob causam introducta est, quam ut discerni posset inter sponte patratum & patratum ex ignorantia* sive juris sive facti, *ne scilicet ex ignorantia reus poena plecteretur forensi.* Formula praemonitionis hujusmodi erat. Dicendum erat facinus patraturo, פרוש או אל תעשה שזו עבירה היא וחייב אתה עליה מיתת ב"ד או מלקות *Abstine, aut minime fac, quoniam transgressio est hoc cujus nomine sententiae synedrii capitali obnoxius eris, aut verberum* seu *flagellationis poenae* Et אם פירש פטור וכן אם שתק או הרכין בראשו פטור ואפילו אמר יודע אני פטור עד שיתיר עצמו למיתה ויאמר על מנת כן אני עושה ואחר כך יהרג׃ *Si abstineret*, (id est, si eum abstinuisse ex praemonito dixerant praemonitionis testes) *absolvendus erat; uti etiam, si taceret* [h], *aut ex vultu ejus judicium captarent; imo etiam, si respondisset, scio ego. Liber hic erat usque dum etiam morti seipsum ipse permitteret, & diceret, Ideo faciam. Et tunc morte erat plectendus.* Adjicit, וצריך שיעבור ויעשה תכף להתראה בתוך כדי דבור אבל אחר כדי דבור צריך התראה אחרת׃ *Oportuit etiam ut transgrediendo rem patraret statim post praemonitionem, & dum ea verba fierent. Postmodum enim patrato facinori alia necessaria erat praemonitio.* Sed vero si adeo [i] esset praefractus ut praemonitionibus pluribus non omnino obediret, morte tandem mulctabatur: A tertia scilicet praemonitione, juxta morem puniendi eos qui verberibus obnoxii tertio eadem in causa rei peragerentur; de quibus mox itidem dicetur. Neque ex confessione propria [k] quisquam sine testibus morte mulctandus.

III. Testes seu accusatores, qui in idem quasi apud eos recidebant, gravissime hortabantur in actionibus capitalibus synedri ne homicidio se agendo temere implicarent. Exhortationis formulam habent [l] bene prolixam, in qua de discrimine judiciorum civilium & capitalium monebant, דיני ממונות אדם נותן ממונו ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעו תלויין בו עד סוף כל העולם׃ *In judiciis pecuniariis* seu *civilibus fas esse homini res suas pro libitu disponere, idque innocenter; sed in judiciis capitalibus sanguinem ejus,* actoris & testis, *posterorumque eorum inde pendere usque ad finem mundi:* Et Caini exemplum memorabant. Et deio, לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת כן העולם

[d] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 4. Maimonides locis citatis. [e] Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 4. fol. 33, 2. [f] Maimonid. tit. *Sanhedrin*, cap. 11, 12. [g] Deut. xiii. 6. [h] Vide etiam Maimonidem tit. *Sanhedrin*, cap. 18. §. 5. [i] §. 7. [k] Maimonid. tit. *Sanhedrin*, cap. 18. §. 6. [l] Maimonides tract. *Sanhedrin*, cap. 12, 13.

מעלה עליו כאילו אבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת בעולם מעלה עליו כאילו קיים עולם מלא׃ הרי כל באי עולם כצורת אדם הראשון הם נבראים ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חבריו׃ לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם וגו׳ : *Idcirco etiam creatus est Adam solus in mundo, ut inde disceremus, quemlibet qui animam unam* (personam) *destrueret e mundo, censendum esse perinde ac si destruxisset mundum plenum*; *& quemlibet qui salvam faceret animam unam, censendum esse quasi mundum plenum salvum fecisset. Ecce universi in mundum venientes sunt instar Adae primi creati; nec inter eos est facies qui alterius faciei similis est. Unde etiam quilibet possit dicere, Propter me creatus est mundus*, &c. Et summatim dein monebant ut cautissime interrogatis responderent [m]. Si centum adessent testes, quemlibet per se ac seorsim examinabant, & juxta sive absolvebant sive condemnabant. Sed ita ut si non satis liqueret ex suffragiorum numero reum esse absolvendum, אוסרין אותו עד למחר ובו ביום מזדוגין הסנהדרין זוגות וגו׳ *Custodiae eum usque in crastinum traderent. Illo autem die in paria se tribuentes synedri* pauculum tantum comedebant, nec vinum omnino die illo gustabant, sed inter se de causa etiam in noctem totam conferebant, qua de re etiam supra [n] dictum est. Sic die crastino in forum redeuntes suffragia sua quisque per se tulere, pro libitu sive absolvens sive damnans. Si vero dissensus ejusmodi interveniret ut, juxta superius dicta, ob numeri in suffragiis ferendis defectum res rite definiri nequiret, adsciscendi erant plures etiam usque ad 71, si res postularet, juxta jam ante ostensa. Scribae autem suffragia eorumque rationes colligebant. Sententia condemnationis lata, synedri in locum procul a synedrio situm duci faciebant reum, ubi poenam capitalem subiret, quo trahunt illud [o], *Educ blasphemum extra castra.* Maimonidi videtur, distantiam loci fuisse, aut esse debuisse, circa milliaria sex, qualis inter Mosis synedrium, ad ostium tabernaculi seu in Levitarum castris, & castra Israelitarum. Hoc tamen in idololatrae poena sic temperabatur ut is lapidaretur, si commode fieri posset, aut ad portam civitatis, ubi reus erat, aut, si frequentia ibi esset Cuthaeorum, על פתח בית דין *ad ostium synedrii.* Neque differenda erat judicii exsecutio, אלא יהרג ביומו *Die suo* quo damnatus est *morte erat plectendus.* Etiam foemina gravida ita morte plexa; sic tamen ut ea vapularet usque dum embryo aut necaretur, דהד גופא הוא *cum unum esset cum ea corpus*, aut in lucem prodiret, & dein eodem die morte afficeretur. Ita tamen [p] ut, dum sic ad supplicium ducebatur reus, si innocentiam ejus, utcunque in foro ante damnati, satis asserere potuisset quis, liberandus esset. Praeco etiam hanc in rem, qui anteibat clamitans, איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו *Homo iste N. filius N. prodit lapidandus* (& parilis, opinor, in reliquis executionibus capitalibus) *ob culpam talem, & talis & talis fuere rei testes. Si quis eum insontem esse docere potest, accedat, & rationes suas explicet.* Si adesset qui id facere posset, redux in synedrium novum subibat judicium. Quod itidem fiebat semel ac iterum, si ipse utcunque diceret se posse innocentiam suam ostendere aut se absolvendum fuisse. Dein autem, si in verbis ejus vis nulla reperiretur, in exsecutionem tertio educebatur. Sed vero etiam quotiescunque ita eductus sic fuerit, si modo יש בדבריו ממש *in verbis ejus vis aliqua* aut quid solidi videretur, pariter in judicium novum redux fiebat. Quod ut commodius in via intelligeretur, assignabantur ei bini discipuli sapientum, quibus verba ejus perpendenda, unde tunc aut in synedrium reducendus erat aut exsecutioni mandandus. Cum decem cubitis a poenae loco reus abesset, Deo confessionem eum edere jubebant, שכן, inquit Misna, דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא *quoniam ita omnibus morte plectendis confitendum est. Nam confitenti sors est in seculo futuro.* Si reus se formulam confessionis nimium nescire se diceret, jubebant eum hac uti, תהא מיתתי כפרה על כל עונותי *Sit mors mea expiationi pro omnibus peccatis meis*; idque licet innocentem se existimaret. Et post confessionem hujusmodi, משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו וישתכר ואחר כך יהרג במיתה שהוא חייב בה *educto ad mortis poenam praeberi solitum granum thuris in poculo vini, ut turbaretur mens ejus, & inebriaretur. Et tunc morte ei debita plectebatur.* Si reus sic morte plectendus tunc sacrificaverat, noluere eum morti tradendum usque dum, ubi ex sacrificii natura fieri posset, donaretur ipsi כדם חטאתו ואשמו *pars aliqua sacrificii sui pro peccato & transgressione.* Etiam, si ipse non sacrificarat, ejus nomine, antequam morti traderetur, sacrificabatur. והעדים הם ההורגין אותו בכל מיתה שיתחייב בה ורוצח שלא הרגוהו עדיו חייבין להמיתו כל אדם *Et testes in causa ejus eum morte plectebant, qualicunque mortis generi esset obnoxius. Homicidam si testes non morti traderent, homines universi* praesentes *id praestare tenebantur.* Die quo judicio forensi quis morte plexus erat, synedris fas non habebatur quidquam comedere. Ratio autem mira; ה״ז בכלל לא תאכלו על הדם scilicet hoc, ut *observandum continetur etiam in illo legis* [q], *Non comedetis super sanguinem.* Propinquis morte plexi (cujus nomine nec luctus ullus publicus) & synedri & testes amice salutandi erant, ut sententiam juxta veritatem latam sic agnoscerent. Si morte sic in synedrio vigintitriumvirali damnatus fugeret, atque prehensus coram synedris aliis sisteretur, causis in universis capitalibus, excepto homicidio, denuo res ventilanda erat. At in homicidae causa sufficiebat, si bini adessent qui de priori sententia tantum satis testarentur, unde morti jam erat tradendus. Si quis extra terram Israeliticam a synedrio ejusmodi qualicunque Ebraeorum, juxta facultatem sibi illic permissam, morte damnatus in terrae Israeliticae synedrium se fuga contulerat, judicium in eum latum omnino rescindendum erat, nisi iidem essent ipsi hic synedri qui extra terram judicassent.

IV. Poenae in foro capitales erant quadruplices, lapidatio, combustio, gladius (quarum obvia in pentateucho mentio) & strangulatio. Nam aiunt [r] כפי משה רבינו למדו שכל מיתה האמורה

[m] Videsis *Misnam* tit. *Sanhedrin*, cap. 4. [n] Cap. 10 §. 2. [o] Levit. xxiv. 14. [p] *Misna* tit. *Sanhedrin*, cap. 6. [q] Levit. xix. 26. [r] Maimonid. Tract. *Sahedrin*, cap. 14.

בתורה

בתורה כתם היא הנק *Ex ore Mosis magistri nostri doceri, omne mortis infligendae in lege genus simpliciter* seu *generatim sine adjectione aliqua dictum significare strangulationem.* Gladius ad homicidas spectabat, & ad homines urbis incitantis [s] ad idololatriam. Tres illae reliquae ad synedria tantummodo sive magnum sive minora attinebant, ex legis sensu: Neque in judicio regio (de quo inferius) earum ullius usus legitimus. In judiciis enim regiis capitalibus gladio solo locus erat. Gravior habebatur lapidatio quam combustio, atque haec gladio, uti & hic strangulatione. Si harum binis quis damnaretur, graviori plectendus erat. Si ita resisteret damnatus ut morti ei debitae non submitteret, testes tunc eum quocunque mortis genere interficiebant: quod alius e populo, nisi a testibus rogatis, non licuit; extra causam homicidae, quem sic resistentem cuilibet a populo interficere fas erat. Et si testes eum cohibere nequirent, liber erat. Sepulcris patrum non condebantur morte sic plexi. Sed ex disciplina veteri bina habebantur, quae a synedriis praestituta, sepulcreta; alterum lapidandis, & comburendis; alterum gladio puniendis, & strangulatione. Ossa tamen licuit propinquis colligere, & in sepulcris patrum condere. A capitalibus poenis abstinentiores se debere esse profitebantur; unde vocare solebant, velut convitio, synedrium quod morti intra septennium quempiam tradidisset, סנהדרין חבלנית *Synedrium destructorium* [t]. Sed interim pro facinorum frequentia reos morte quocunque tempore legitimo damnabant; ita tamen ut eodem in die binos neutiquam judicarent, nisi idem utriusque facinus eademque poena, ut adulteri & adulterae. Lapidabatur [v] reus ad hunc modum. E suggestu binis hominis staturis alto a testibus pronus in saxum dejiciebatur, nudus praeter verenda. Sed foemina non alibi nuda quam in pectore, quod in saxum illidendum. Si non ita moreretur, jactu lapidum populus circumstans eum interficiebant. Blasphemus & Idololatra lapidatus, adeoque mortuus, etiam trabi in terra fixae alligatus suspendebatur. Sed ante occasum solis sepulturae tradendus. Inde Josephus [x], Μείνας δ' ὅλης τῆς ἡμέρας εἰς θέαν τῆς ἁπάντων θαπτέσθω νυκτός. Οὕτω δὲ καὶ οἱ ὁπωσοῦν ὑπὸ τῶν νόμων ἀναιρεθῆναι κατακριθέντες, *Toto die in spectaculum omnium manens noctu sepeliendus erat. Quemadmodum etiam lex obtinuit de caeteris morte punitis.* Quantum nempe ad sepulturam. Ex lege scilicet sacra hoc de suspendio sibi habuere. De blasphemo capiunt illud de suspenso Mosaicum, quod generalius multo sonare videtur [y]; *Quando fuerit in homine peccatum morte dignum, & interfectus fuerit, & suspenderis eum in ligno, non pernox erit cadaver ejus super lignum, sed sepelies eum eadem die:* כי קללת אלהים תלוי quod quidem sonat *quia maledictio Dei est suspendiosus.* Sed Rabbini intelligunt tantum de lapidando mortuo. Et verba illa variatim ab interpretibus versa reddit Onkelos, ארי על דחב קדם יי אצטלב *quoniam pro eo quod peccavit coram Domino suspensus est.* Judaei Hispanienses, *que maldiction de Dio colgado*; Syrus ibi, ܡܛܠ ܗܘ ܕܡܓܕܦ ܠܐܠܗܐ ܢܙܕܩܦ *nam qui blasphemaverit Deum suspendendus*; uti & versio Samaritana. Idem Judaei Mauritanienses,

لان من اجل الذي خطي الله علق

Alii tantundem; او صلب لما افتري على الله

quasi verba fierent tantum de blasphemo. Et idololatram pari cum blasphemo jure censent, eisdemque verbis contineri, היא המגדף *is* [z] *qui blasphemus est.* Comburendus [a] fimo immergebatur usque ad genua. Tunc linteum durius, molliori involutum, collo ejus circumdatum a testibus hinc inde trahebatur usque dum os aperiret, in quod stannum aut plumbum liquefactum injiciebant, quo viscera comburerentur. Gladii poena erat decollatio. Strangulandus fimo etiam immergebatur usque ad genua. Tunc linteo guttur ei constrictum usque dum animam efflaret. Trabea suspendiosi, saxa quibus lapidandus interiit, gladius quo quis sic decollatus, & linteum jam dictum in strangulatione, videtur etiam illud in combustione adhibitum, נקברין בתפישת הנהרג אבל לא בקבר עמו *sepelienda erant propius sic morti traditum, sed non in eodem quo ille sepulcro.*

V. Specierum reorum morte forensi damnandorum numerum faciunt triginta sex. Lapidandos aiunt [b] fuisse octodecim;

I. Concumbentem cum matre,
II. Cum uxore patris,
III. Cum nuru sua,
IV. Cum puella desponsata,
V. Cum masculo,
VI. Cum bestia,
VII. Mulierem attrahentem in se bestiam,
VIII. Blasphemum,
IX. Stellarum cultorem [c],
X. Qui dederat de semine suo Molocho,
XI. Qui consuluerat Ob,
XII. Qui consuluerat Iideoni,
XIII. Seductorem in idololatriam,
XIV. Impulsorem in idololatriam privatum,
XV. Veneficum,
XVI. Sabbatum profanantem,
XVII. Patrem aut matrem exsecrantem,
XVIII. Filium rebellem seu inobedientem.

Comburendos decem;

I. Filiam sacerdotis adulteram,
II. Concumbentem cum filia sua,
III. Cum nepte ex filia,
IV. Cum nepte ex filio,
V. Cum uxoris filia,
VI. Cum uxoris nepte ex filia ejus,
VII. Cum nepte ex filio ejus,
VIII. Cum socru sua,
IX. Cum socrus suae matre,
X. Cum matre soceri sui.

[s] Deuter. xiii. 15. [t] Videsis Misnam tit. *Maccoth*, cap. 1. [v] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 6. & Maimonides Tract. *Sanhedrin*, cap. 15. [x] Origin. 4. cap. 8. [y] Deuter. xxi. 23. [z] Numer. xv. 30. [a] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 7. & Maimonid. loco citato [b] *Misna* tit. *Sanhedrin*, cap. 7. & Maimonid. Tract. *Sanhedrin*, cap. 14. [c] Videsis Maimonid. Tract. de Idololatria & *More Nebochim*, part 3. cap. 41.

Quibus

Quibus subjicitur, והוא שבא עליהן בחיי אשתו אבל לאחר מיתת אשתו הרי הן בכרת בלבד בכלל העריות *Obtinebat hoc quoties quis concubitu sic peccaret superstite uxore sua. Ea autem mortua, obnoxius erat tantum excisioni* (poenae divinitus infligendae, de qua ampliter libro primo) *in omnibus incestus peccatis.*

Gladio puniendos,

- I. Homicidam.
- II. Qui publice ad idololatriam, ut urbis pars, impelleret.

Strangulandos sex;

- I. Concumbentem cum alteri nupta,
- II. Percutientem patrem seu matrem suam,
- III. Qui furatus esset Israelitam,
- IV. Senem seu presbyterum rebellem seu inobedientem,
- V. Pseudoprophetam,
- VI. Qui prophetabat בשם עכ"ום *velut cultor stellarum*;

Leges ad facinora haec spectantes in Mosaicis cuique sunt obviae.

VI. Proxima, ex lege sacra, neci erat poena talionis ob membrum corporis aliquod cum injuria minutum[d], & dein poena verberum expressim sic praescripta[e]. *Si lis fuerit inter homines, accedent ad judicium, & judicent eos, justificentque justum, impium vero condemnent. Et si fuerit* (בן רבות *filius verberationis*) *dignus qui verberandus sit impius, dejiciat* (inclinari faciat) *eum judex, & caedat eum coram se,* כדי רשעתו *juxta impietatem ejus,* במספר *in* aut *secundum numerum. Quadraginta* plagis *verberet eum, & non addat, ne forte, si addiderit verberare eum ultra verberationem illam magnam, contemtibilis fiat frater tuus in oculis tuis.* Vulgata, *prosternent eum, & coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit & plagarum modus, ita duntaxat ut quadragenarium numerum non exeedant; ne foede laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.* Ex hac lege verbera reo (violationis praecepti negativi, cum temperamentis infra ostendendis; nec itidem affirmativi; quae מצות לא תעשה & מצות תעשה appellitant) in foro infligebant non solum synedri majores sed etiam triumvirales[f], ita tamen ut, temporibus recentioribus, non alii triumviri quam qui ordinati essent seu manuum impositione creati, nec omnino privati seu presbyteri illi e vulgo, poenam hanc rite irrogarent. Nec vero verberandus quis citra praemonitionem & testes adhibitos, ut in judiciis capitalibus. Manibus verberandi columnae hinc inde alligatis, lictor nudum eum pectore tenus reddebat. Post eum lapis positus, cui insistebat minister habens in manu sua lorum taurinum, quo caedebat inclinantem eum & in ventre & in tergo, idque semper coram judicibus. Dum caedebat eum lictor, הגדול שבדיינים *Judicum praecipuus*, ut praeco, clamabat quod in lege[g] habetur, *Si non observaveris, ut omnia facias verba legis hujus,* &c. *omnino mirabiles efficiet Dominus plagas tuas, & plagas seminis tui,* &c. addens ex alio loco[h], *Quapropter observabitis verba foederis hujus,* &c. Et tandem adjiciebat, *Ipse*[i] *autem misericors expiabit iniquitatem.* Quae & iterabat, si finierat ante verberum numerum finitum. Si inter caedendum moreretur, nihili erat. Ne autem legem de non adjiciendis numero quadragenario plagis forsan transgrederentur, excedi nolebant triginta novem, licet reus sive robustissimus, sive pertinacissimus esset. Unde etiam Josephus[k] vocat plagas ex lege infligendas μιᾶς λειπούσας τεσσαράκοντα, *una minus quadraginta*; & S. Paulus, *a Judaeis,* inquit[l] πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον, *quinquies quadraginta una minus accepi.* Qua de re etiam optime doctissimus J. Buxtorfius pater in epistola dedicatoria ad abbreviaturas Rabbinicas. Et Ebraeis solenne erat illas vocare ארבעים חסר אחת, quod idem sonat. Sed numerus pro reatus & personae conditione minor etiam erat, & pro synedrii libitu varius. Atque ita ut ex sententia statim exsequenda praestitui solitus excedi non deberet; licet debilitate rei inter flagellandum perspecta, rite minui posset. Sed vero si quis poenam hanc bis simul mereretur, quadraginta interdum excedebant usque in numerum aliquem intra 79, aut pro libitu tempora verberationibus singula assignabant. Si inter caedendum conspurcaret se fimo aut urina sua, liber erat. Illuc enim trahunt etiam verba sacra[m], *ne contemptibilis fiat frater tuus in oculis tuis.* Si alligatus se solveret fugeretque, reducendus non erat. Poena sic affectus חוזר לכשרותו *regulariter rectitudini suae,* seu statui priori in integrum restituebatur; nec crimine commisso exprobrandus; quo etiam spectare volunt verba sacra jam dicta, ad quae aiunt, כיון שלקה הרי הוא אחיך *Cum fuerit verberatus, ecce tunc etiam frater tuus est.* Addunt etiam de quibuslibet excisioni כרת seu poenae illi divinitus infligendae (de qua libro primo) obnoxiis, indeque verberibus affectis, נפטרו כידי כריתן *soluti sunt inde excisione sua.* Etiam pontifex maximus, licet a triumviris aliisve synedris rite verberatus[n], חוזר לגדולתו *Restituebatur in majestatem suam,* nedum sacerdotes reliqui. Hoc autem in ראש הישיבה seu *consessus* aut *synedrii principe* ita temperabatur, ut ille sic verberatus אינו חוזר לשררותו *haud restitueretur ad praefecturam suam.*

VII. Regulas tradunt juxta quas transgressores aut verberum poenas luebant, aut eis obnoxii neutiquam erant. Vapulabat[o] quisque,

- I. Praeceptum transgrediens negativum, quod itidem כרת *excisione* puniendum, nec capitali, ex forensi judicio, poena aliqua; ut comedens adipem aut sanguinem, aut fermentum in paschate.
- II. Negativum transgrediens, cujus nomine quis mortis reus בידי שמים *manibus Dei infligendae*; ut qui comederet טבל *fructus nondum decimatos,* seu usui communi nondum rite idoneos, aut sacerdos immundus comedens oblationem mundam.

[d] Exod xxi. 24. Levitic. xx. 19. Deuter xix. 21. [e] Deuter xxv. 1 [f] Maimonid. tract. *Sanhedrin*, cap. 16. & tit. Talmudico *Maccoth*. [g] Deuter. xxviii. 58. [h] Ibid. xxix. 9. [i] Psalm lxxviii. 38. [k] Originum lib 4 cap 8. [l] 2 Ad Corinth. cap. xi. 24. [m] Deuter. xxv. 2. [n] Gemara item Hierosolymitana ad tit. *Horaioth*, cap. 3. fol. 19 col. 4. & ad cap. 6. fol. 47. col. 1. [o] Maimonides tract. *Sanhedrin*, cap. 18. Et vide *More Nebochim* part. 3. cap. 41.

III. Trans-

3

III. Transgrediens negativum שיש בו מעשה *in quo actus manifestus*, seu res actu gesta; ut carnem cum sanguine comedens, vestimenta heterogenea induens

IV. Ubi vero in praecepto actus ejusmodi non erat, nec intentioni simplici animi utcunque pravae, nec verbis poena haec debita habebatur, extra causam pejerantis, ac alium in nomine Domini exsecrantis. Quo spectare videtur Josephi[p] illud, ubi Polybium reprehendit quod scripserat Antiochum regem ideo periisse quod voluerat Dianae templum ejusque donatia diripere. Τὸ γὰρ, ait, μηκέτι ποιῆσαι τὸ ἔργον βουλευσάμενον οὐκ ἔστι τιμωρίας ἄξιον, *Voluisse enim tantum, nec fecisse, poena dignum non est.* Quo nomine ut impius reprehenditur etiam a nonnullis Josephus. Certe ob conatum & apertam animi in facinoribus aliquot atrocioribus propensionem, etiam necem jure apud Ebraeos irrogari fas fuisse expressim docent Talmudici[q]; qua de re nos item alibi[r].

V. Si quis capitaliter in foro accusatus, reus peragi nequiret, nec tamen suspicione gravi careret, poenam ideo hanc non obibat.

VI. Nec quis violans negativum quod restitutione & solutione damni terminabatur; ut de rapina, furto.

VII. Ex כל לאו שניתק לעשה בהן *Negativo aliquo quod tenderet in factum aliquod praestandum quod in eo affirmative expressum esset*, reus non vapulabat nisi affirmativum prorsus praetermisisset. Ut in lege de matre a pullis non tollenda[s], sed dimittenda, & pullis capiendis; & in lege[t] de angulo agri non metendo, &c. sed pauperi & peregrino relinquendo.

VIII. Nec על לאו שבכללות *ob negativum* violatum *cujus objecta essent multiplicia* variatim complexa, seu לאו אחד שכילל ענינים הרבה *negativum quod res in se contineret plures.* Exemplum afferunt, *Non*[u] *comedetis ad* vel *super sanguinem*[w].

IX. Et demum, שאר כל הלאוין שבתורה לוקין עליהן *ob negativum quodcunque aliud in lege occurrens reus vapulabat.*

Si quis vero ob negativi excisionem in se continentis violationem semel iterumque in foro vapulasset, ac tertio reus ipsius ejusdem deprehenderetur, non verberabant eum, אלא כוניסין אותו לכיפה והיא מקום צר כפי קומתו ואינו יכול לשכב בו ונותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיצר מעיו ויחלה ואח"כ מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת *sed tradebant*[y] *eum carceri* quasi arcae, *qui locus erat angustus, statura ejus non altior, nec ejusmodi ut in eo decumbere posset, ubi dabant ei panem & aquam miseriae usque dum languesceret, & dein hordeo eum satiabant usque dum venter ejus rumperetur.* Et quantum ad praemonitionem adeo necessariam habitam, & satis miram, aiunt, כל אלו שלא קבלו עליהן ההתראה מכין אותן מכות מרדות הואיל והמאו מכל מקום אפילו על איסור של דברי סופרים מכין אותו מכות מרדות *Omnes qui praemonitioni inobedientes essent, plagas obibant* pro fori placito *contumaciae debitas, quomodocunque peccarent, etiamsi interdictum a scribis superinductum violarent. Illis enim etiam plagis contumaciae* (quae eis quae ex ipsa lege sacra debitae accessere) *obnoxii erant.* Ex constitutione autem veteri inolevit ut nemo aut neci (qua de re ante monitum) traderetur aut poenae verberum ex confessione sua, sed tantum ex aliorum testimonio. Ne scilicet ipse ex animi impotentia & malitioso accusatorum impetu praesumpto temere persuasus; ad id cujus reus non omnino esset agnoscendum, aerumnosi contestationis incommodi evitandi gratia, perperam adigeretur. Adjicit Maimonides, וכללו של דבר גזירת של מלך היא *atque hoc totum ex decreto regio evenit.*

VIII. Numeros exhibent eorum qui flagellis rite puniendi[z]. Qui negativum aliquod violarent praeceptum, cujus poena כרת seu *excisio* divinitus expectanda esset, nec debita ei in synedrio aliquo poena capitalis haberetur, fuere XXI.

I. Concumbens cum sorore,
II. Cum amita,
III. Cum matertera,
IV. Cum uxoris sorore,
V. Cum fratris uxore,
VI. Cum uxore patrui,
VII. Cum muliere in menstruis,
VIII. Comedens adipem,
IX. Sanguinem,
X. Fermentum in paschate,
XI. Comedens in die expiationum,
XII. Qui opus aliquod faceret eodem die,
XIII. Comedens residuum sacrificii voluntarii die tertio[a],
XIV. Abominationem sacrificii pacifici die tertio,
XV. Immundus comedens carnem sanctam,
XVI. Immundus intrans in atrium templi,
XVII. Immolans sancta extra templum,
XVIII. Elevans sancta extra templum,
XIX. Commiscens oleum unctionis,
XX. Fundens oleum unctionis,
XXI. Commiscens incensum.

Qui vero puniendi erant בידי שמים *manibus Dei* (poena omnino excisioni cognata, sed interim ab ea discriminari solita) ob negativum aliquod praeceptum violatum in quo actus aliquis seu affirmativum etiam quid contineretur, adeoque verberandi, fuere XVIII.

I. Extraneus (non ex ordine sacro) comedens de oblatione magna, theruma dicta,
II. Extraneus comedens de oblatione decimae,
III. Extraneus comedens de primogenitis postquam advenerint in Hierosolyma,
IV. Extraneus comedens חלה *placentam*[b] sacram,

[p] Antiquitat. 12. cap. 13. [q] Misna tit. *Sanhedrin*, cap 8. Maimonid. tract *Rotzah* cap. 1. & *More Nebochim*, part. 3. cap. 40. [r] De jure naturali & gent. lib. 4. cap. 3. &c. [s] Deuter. xxii. 6. [t] Levit. xix 9. & videsis *Ceseph Misna* ad Maimonid. tit. *Sanhedrim*, cap. 16. § 4. [u] Levit. xix. 26. [w] Videsis *More Nebochim*, part. 3. cap. 46. [y] Videsis Misnam tit. *Sanhedrim*, cap. 9. [z] Maimonid. tract. *Sanhedrim*, cap. 19. [a] Levit. vii. 17. [b] Numer. xv. 20.

V. Quivis comedens טבל *fructus nondum rite decimatos* ac usui commuui idoneos,

VI. Comedens ex massa antequam placenta sacra offerretur,

VII. Sacerdos immundus comedens oblationem mundam,

VIII. Sacerdos intrans in sanctum sanctorum eum ibi illi ministerium nullum,

IX. Sacerdos exiens e templo cum ministerium ejus illic ei incumberet,

X. Levita se immiscens ministerio sacerdotali,

XI. Extraneus ministrans in templo,

XII. Instar extranei habebatur מחוסר בגדים *sacerdos non rite vestitus*, adeoque pariter vapulabat.

XIII. Sacerdos immundus ministrans,

XIV. Vino ebrius ministrans,

XV. טבול יום *lotioni obnoxius* ministrans,

XVI. Non rite expiatus (die solenni) ministrans,

XVII. Nudatus capite ministrans,

XVIII. Qui laceratis vestibus ministrat.

Praeter hosce fuere CLXVIII. juxta legem verberandi, praeceptorum negativorum violationis nomine, quibus nec excisio nec capitalis poena forensis contineretur.

I. Imaginem faciens,

II. Etiam ad ornatum tantum,

III. Ex creaturis aliquam velut numen obtendens fictitium,

IV. Statuam erigens[c] ad cultum,

V. Lucum in templo plantans,

VI. Saxum figuratum in cultum,

VII. Votum concipiens nomine idoli,

VIII. Jurans per nomen ejus,

IX. Commodum sibi ex eo faciens,

X. Urbem ex sententia forensi[d] destructam ob idololatriam reaedificans,

XI. Commodum sibi inde faciens,

XII. Gentilium placita observans,

XIII. Divinus[e],

XIV. Dies superstitiose observans,

XV. Augur,

XVI. Incantator,

XVII. Mortuos sciscitans,

XVIII. Abradens nomen Dei; cui conjungitur demoliens ex altari saxum, lignum aliquod templi comburens, & similes,

XIX. Exstinguens altaris ignem,

XX. Ascendens in illud per gradus,

XXI. Intrans in atrium vestibus immundis,

XXII. Fluxu seminis laborans, & similes, intrantes in montem templi,

XXIII. Vectes arcae amovens[f],

XXIV. Pectorale dimovens ab ephodo[g],

XXV. Lacerans foramen interulae[h] ephodi,

XXVI. Sacrificium offerens super altare aureum[i],

XXVII. Sacerdos intrans in templum שלא בשעת עבודה *non tempore ministerii sui*,

XXVIII. Corpore vitiatus בעל מום illuc intraus,

XXIX. Ebrius illuc intrans,

XXX. Corpore vitiatus ministrans,

XXXI. Incircumcisus ministrans,

XXXII. Sacerdos immiscens se ministerio Levitico,

XXXIII. Sacerdos qui capite nudo intraret in templum,

XXXIV. Sacerdos intrans in templum vestibus laceratis.

XXXV. Corpora vitiata בעלי מומין inter sanctificata referens,

XXXVI. Ea immolans,

XXXVII. Sanguinem eorum spargens,

XXXVIII. Suffumigans sacrificia eorum,

XXXIX. Corpora vitiata pro gentium sacrificiis offerens.

XL. המטיל מום בקדשים בזמן המקדש *Qui vitium admitteret in sanctificatis tempore templi* (ita Maimonidis typis editi omnes. Sed MSS. & Arundellianus & meus non habent illud בזמן המקדש)

XLI. העובד בקדשים *operans cum sanctificatis*[k],

XLII. Tondens ea[l],

XLIII. Suffumigans seu incendens cum fermento aut melle[m],

XLIV. Comburens[n] primitiarum sacrificia,

XLV. Offerens sine[o] sale,

XLVI. Meretricis mercedem[p] aut pretium canis offerens,

XLVII. Ponens oleum in oblationem pro peccato,

XLVIII. Ponens super eam thus,

XLIX. Ponens oleum in sacrificium uxoris a viro zelotypo suspectae,

L. Ponens super illud thus,

LI. [q]המבדיל בחטאת העוף *dissecans avem in sacrificio pro peccato*,

LII. המיטר בקדשי מזבח *morosius negligens sancta altaris*,

LIII. Comedens carnem sanctificatam quae immunda esset reddita

LIV. Comedens ex eis quae sanctificationi non idonea,

LV. Sacerdos comedens carnem sanctissimam e קדשי קדשים extra atrium,

LVI. Extraneus comedens carnem sanctissimorum אחר מתן דמים *post diffusum sanguinem*,

LVII. Extraneus comedens carnem primogeniti,

LVIII. Sacerdotis filia extraneo nupta comedens armum & pectus[r], etiam post viri obitum,

LIX. Profana comedens therumam, seu oblationem frugum primariam,

LX. Comedens sancta leviora extra Hierosolyma,

LXI. Comedens sancta leviora ante sanguinis sparsionem,

LXII. Comedens primogenitum extra Hierosolyma,

LXIII. Comedens decimam secundam, אחר שראה פני הבית *postquam viderat faciem templi*, extra Hierosolyma,

[c] Levit. xxvi. 1. [d] Deuter. xiii. [e] Deuter. xviii. 10. [f] Exod xxv. 15. [g] Ibid. xxviii. 28. & xxxix 21. [h] Ibid. xxviii. 32. & xxxix. 23. [i] Ibid. xl 5 & 26. [k] Deuter. xv. 19 [l] Ibid. [m] Levit. ii. 11. & 12. [n] Levit. ii. 12. [o] Ibid. 13. [p] Deuter. xxiii. 18. [q] Levit. i. 17. [r] Vide Levit. x 14 & xxii. 12.

LXIV. Sacerdos

LXIV. Sacerdos comedens primogenita, postquam Hierosolyma accederent, antequam relinquerentur in atrio,
LXV. Sacerdos comedens primogenita extra Hierosolyma postquam relinquerentur in atrio,
LXVI. Comedens decimam secundam quae immunda fieret Hierosolymis antequam redimeretur,
LXVII. Immundus comedens decimam secundam quae munda esset Hierosolymis,
LXVIII. Comedens decimam secundam in luctu (quale jus obtinuit in eis quae de reliquis sanctis essent)
LXIX. Incircumcisus qui comederet sanctam carnem aut Therumoth,
LXX. Comedens de oblatione frumentacea sacerdotis, seu ex alia re שהוא כליל באישים *quod debuerit esse holocaustum,*
LXXI. Comedens ex carne pro peccato oblata, quae comburenda; & parile jus de caeteris comburendis;
LXXII. Pascha cum fermento immolans,
LXXIII. Os ejusdem frangens, sive in primo sive in secundo paschate,
LXXIV. Qui de carne paschatis efferret extra legitimum comestioni sodalitium,
LXXV. Comedens e carne ejus extra sodalitium illud,
LXXVI. Comedens illud crudum aut coctum,
LXXVII. הנהנה כן ההקדש במזיד *sponte sibi commodum faciens ex sanctificato,*
LXXVIII. Comedens fructus non decimatos,
LXXIX. Comedens de carne bestiae lapidationi damnatae,
LXXX. Comedens pecus seu bestiam immundam,
LXXXI. Comedens volucre immundum,
LXXXII. Comedens piscem immundum,
LXXXIII. Comedens reptile ex volucrium genere,
LXXXIV. Reptile terrestre,
LXXXV. Reptile aquaticum,
LXXXVI. Reptile qualecunque terrestre, etiamsi nondum creverit,
LXXXVII. Vermes in fructibus decerptis,
LXXXVIII. Morticinum,
LXXXIX. A fera discerptum,
XC. Membrum animalis viventis comedens,
XCI. Comedens גיד הנשה nervum femoris in Jacobi lucta [s] contractum,
XCII. Comedens carnem in lacte,
XCIII. Coquens carnem in lacte,
XCIV. Comedens de messe nova ante manipulum allatum [t],
XCV. Fructus incircumcisos comedens [v],
XCVI. Heterogenea vineae comedens,
XCVII. Mixturam fermenti in paschate,
XCVIII. Fermentum אחר חצות *post mediam noctem,*
XCIX. Retinens fermentum in potestate sua,
C. Bibens vinum cultui extraneo sacrum,
CI. Naziraeus comedens fructum vitis,
CII. Naziraeus rasus,
CIII. Naziraeus mortuo inquinatus,
CIV. Locum corrosionis leprae radens [x],
CV. Signa leprae incidens aut adurens,
CVI. Colens vallem in qua vitula decollaretur [y],
CVII. Seminans agrum Israeliticum anno septimo,
CVIII. Putans arbores in anno septimo,
CIX. Metens in messe sponte natum [z], בלא שנוי, *aliter atque praescriptum est,*
CX. Vindemians בלא שנוי,
CXI. Seminans in Jubilaeo,
CXII. Metens in eo בלא שנוי,
CXIII. Vindemians in eo בלא שנוי,
CXIV. Qui angulum [a] agri sui pauperi non dederit,
CXV. Qui ex vindemia non dederit pauperi,
CXVI. Qui spicilegium collegerit, nec pauperi dederit [b],
CXVII. Qui uvas in vinea relinquendas pauperi non dederit,
CXVIII. Qui manipulum oblivione in agro relictum ceperit, nec pauperi dederit [c],
CXIX. Qui ceperit matrem cum pullis, nec dimiserit matrem,
CXX. Semina heterogenea in satis seminans,
CXXI. Heterogenea in vinea seminans,
CXXII. Arbores heterogeneas ubicunque insitione conjungens,
CXXIII. Commisceri faciens bruta heterogenea,
CXXIV. Uti solitus heterogeneis,
CXXV. Os jumenti dum laborat obturans,
CXXVI. Immolans hostiam & prolem ejus,
CXXVII. Qui a proximo pignus acceperit, nec reddiderit ei,
CXXVIII. Pignus viduae non reddens,
CXXIX. In pignus accipiens utensilia [d] vitae quotidianae necessaria,
CXXX. Testis falsi convictus, qui solvendo non esset,
CXXXI. Qui percusserit proximum הכפה שאין בה שוה פרוטה *impulsione quasi nihili.* Nam שוה פרוטה nummulum minimum significabat. Atque si pluris quam ille, aut aequalis, percussio censeretur, damni restitutione, non verberibus luenda [e]. Neque enim de minori lis aliqua rite instituebatur.
CXXXII. Filius rebellis בעדות ראשונה *ex testimonio primo.*

Quod ut recte, simul cum eo quod ante [f] occurrit de filii rebellis patrem aut matrem exsecrantis aut percutientis poena capitali, intelligatur, disciplina de filio in parentes utcunque reo obiter explicanda. De exsecrante [g] & percutiente [h] leges sacrae sunt obviae, uti & illa [i], כי יהיה לאיש בן סורר

[s] Genes. xxxii. ult. [t] Levit. xxiii. 10. [v] Ibid. xix 23. [x] Ibid. xiii. 33. [y] Deuter. xxi. 4. & vide *More Nebochim*, part. 3. cap. 40. [z] Levitic. xxv. 5. [a] Ibid xix 9. & xxiii. 22. [b] Ibid. xix. 9. [c] Deuter. xxiv. 19. [d] Exod. xxii. 26. Deut xxiv. 6 & 17. [e] Vide Maimon. tract. *Sanhedrin*, cap. 16. §. ult & cap. 20. §. 11. [f] §. 5. pag. 1501. num 18. & pag. 1502. num. 2. [g] Exod. xxi. 17. [h] Ibid. xv. & Lev. xx 9. [i] Deut. xxi. 18.

ומורה איננו שמע בקול אביו ואמו ויסרו איתו ולא ישמע אלהים וגו' *Si habuerit homo filium protervum & rebellem, qui noluerit audire vocem patris sui & vocem matris suae, &, cum castigaverint eum, noluerit audire eos, apprehendent eum pater ejus & mater ejus, educentque eum ad presbyteros civitatis illius, & ad portam loci ejus, dicentque ad presbyteros civitatis illius, Hic filius noster protervus & rebellis est, nec vult audire vocem nostram* זולל וסובא *comessator est & potator* (ubi Graeci συμβολοκοπῶν οἰνοφλυγεῖ, *comessationibus vacans vino inebriatur*; Vulgata, *Comessationibus vacat & luxuriae atque conviviis*; Onkelos, זליל בסר וסבי חמר *vorax carnis & potator vini*, quemadmodum & Chaldaeus alter; tantundem quidem alii veterum, dum recte vertunt *vorax & ebriosus*, uti Syrus & Judaei Mauritanienses; unde Hispanienses Judaei, *tragador y borracho*, a glutton and a drunkard; Sed Saadias Gaon, وهو مصرف ومفرط في الحرام *exercere se solet & intemperans est in illicitis*; Jaiana editio habet مسرف pro مصرف quod in idem satis recidit) *Lapidabuntque eum omnes viri civitatis suae, ut moriatur; & eliminabis malum de medio tui, ut omnes Israelitae audientes timeant.* Atque lex haec proculdubio eadem est quam πάτριον νόμον *legem patriam* etiam in concilio Berytiensi [k] nuncupavit Herodes ubi filios suos velut sibi insidiatos accusabat, de quibus legem patriam seu Judaicam ait jubere, εἰ τοῦ κατηγορηθέντος οἱ γονεῖς ἐπιθεῖεν τῇ κεφαλῇ τὰς χεῖρας, ἐπάναγκες εἶναι τοῖς περιεστῶσι βάλλειν, καὶ τοῦτον ἀποκτείνειν τὸν τρόπον, *ut si cui sic accusato* filio *parentes manus imponant capiti, necesse habeant circumstantes saxis eum ferire, & in hunc modum interficere.* Josephus autem legem generatim intelligit [l] de cunctis τῶν νεωτέρων *juniorum* qui περιφρονῶσι τοὺς γονεῖς, ἢ τιμὰν αὐτοῖς μὴ νέμωσιν ἢ δι' αἰσχύνην ἢ δι' ἀφροσύνην, ἐξυβρίζοντες εἰς αὐτοὺς, *parentes suos contempserint, & debitum honorem prae pudore aut contumacia reddere eis neglexerint, & insuper contumaces & protervi in eos fuerint.* Et quantum ad rationem judicii hic adhibendam, Πρῶτον, inquit ille, λόγοις αὐτοὺς νουθετείτωσαν οἱ πατέρες. Αὐτάρκεις γὰρ πεφύκασιν ὄντες δικασταί, *Hos primum verbis parentes moneant. Nam hos natura fecit idoneos judices.* Ex monitis parentum, sic saltem primis, si emendaretur liberorum arrogantia, veniam eis dari debere vult. Nec magis de filio quam filia legem capere videtur. Et dein, si monita neutiquam proficere viderent parentes, in lapidationis poenam educendos esse ait. Sed vero magistri subtilitates habent ut de reverentia liberorum erga parentes, ita de quolibet eorum in eos contumaciae genere, & demum eos judicandi ratione, saepius perquam miras [m]. Legem de lapidatione patrem vel matrem exsecrantis sic interpretantur ut locum haberet non minus ubi parentes mortui quam ubi superstites, nec tamen sine praemonitione & testibus, ut in reliquis criminibus capitalibus, nec nisi exsecraretur per nomen Dei aliquod proprium. Sed vero, אם קללם בכינוי פטור מן הסקילה ולוקה *Si exsecraretur eos per cognomen aliquod, lapidandus non erat, sed verberandus*, ut cum quemquam alium ex Israelitis fuisset exsecratus. Nec lege hac volunt contineri avum aut aviam. Percutiens item parentum alterutrum strangulandus non erat, nisi praecederat praemonitio & testes adessent, ut in ejusmodi reliquis, nec nisi יעשה חבורה *percussione intulisset vulnus* aut *vibicem*. Etiam abstinendum erat filio medico seu chirurgo a vena parentis secanda, aut cute ejus incidenda, ne vibicis aut vulneris sic ipse autor fieret, nisi nemo alius praesto esset qui recte opus facere posset. Nec in patrem qui filiorum suorum aliquem occiderat, vindex sanguinis legitimus erat filius ejus aliquis superstes. Certae matris spurius, eam percutiens, reus hic habebatur; non itidem si patrem, quem ipsa tantum affirmaret, percussisset. Nec lapidandus nec strangulandus erat על פיה *ex dicto ejus*. Ancillae autem aut Cuthaeae (aliae editiones habent כותית, aliae נכרית *extraneae*, non Judaeae) filius hoc nomine neutiquam reus erat. Quin proselytus qui concipiebatur non בקדושה *in sanctitate* (id est, antequam per baptismum mater ejus transierat in Judaismum) tametsi in sanctitate natus esset, neque exsecrationis neque percussionis lege tenebatur. Haud enim illic maternitas ejusmodi quae reum illum faceret; cujus, uti, & aliorum ejusmodi, ratio petenda ex eis quae de proselytis alibi tradidimus. De servo hic aiunt, אין לו יחוס אלא הרי אביו כמו שאינו אביו לכל דבר א"עפ שנשתחררו *Ille genus* seu *prosapiam non habebat, sed pater ejus erat quasi non omnino pater ejus, idque etiamsi manumitteretur.* Filius minister synedrii in quo pater aut mater flagellanda, eos flagellare non debuit, uti nec excommunicationem in eos aliave mandata forensia quibus sive vis aliqua sive exsecratio inerat exsequi, extra causas binas, quae velut in unicam recidunt; cum nimirum sive seductores [n] essent sive incitatores [o] in idololatriam. Jus illic singulare hic ortum aiunt ex illo [p], *Neque parces ei, neque celabis eum.* Si pater in foro adjurandus esset a filio, usus obtinuit ut abstineretur a שבועת האלה שהרי זה בא לקללת אביו אלא משביעו שבועה שאין בה אלה *Juramento in quo exsecratio, quoniam res tenderet in patris exsecrationem. Adjurabant autem eum per juramentum in quo exsecratio non* expressim *contineretur.* Etiam interdictam observant non solum percussionem corporalem; Sed כל המכוה אביו או אמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזות הרי זה ארור כפי הגבורה שנ' ארור מקלה אביו ואמו *Quisquis percusserit patrem aut matrem etiam verbis, etiam nutu*, id est, contempserit, *maledictus est ex ore numinis, juxta illud* [q], *Maledictus qui vilipenderit patrem suum & matrem suam.* Quo trahunt illud Salomonis [r], *Oculum qui patrem subsannat, & vilipendit* ליקהת אם *doctrinam matris* (Vulgata, *partum matris*; unde Duacenses, the travail of his mother; ubi Graeci, γῆρας, *senectutem*) *hunc eruent corvi torrentis*, &c. Etiam ob parentes sic tantum despectos licuit synedrio להכות מכת מרדות ולענוש כפי מה שיראו *flagellatione contumaciae debita uti, eosque aliter pro arbitrio punire.* Dum adjiciunt [s], praestandum ut honorem singularem ita & timorem erga

k Joseph. lib. 16. cap. 17.
l Lib. 4. cap. 8.
m Maimonides tract. *Memarim*, cap. 5.
n Deuteron. xiii. 6.
o Ibid. 12.
p Ibid. 8.
q Deuter. xxvii. 16.
r Prov. xxx. 17.
s Maimonid. tract. *Memarim*, cap. 6.

8

parentes

parentes utrosque, idque ex legibus sacris illis, *Honora* [v] *patrem tuum & matrem*, &c, [w] *unusquisque matrem suam & patrem timebitis*, observant, הקדים אב לאם לכבוד והקדים אם לאב לכורא ללמד ששניהם שוים בין למורא בין לכבוד *In praecepto de honore ponitur pater ante matrem; in eo de timore, mater ante patrem; ut inde discamus utrosque pariles esse quoad & honorem & timorem* Timoris hic exempla dant; nec stare nec sedere in parentum loco; neque verba eorum contradicere, aut in ea cavillari; nec nomine suo eos compellare, sed dicere, אבא מרי *abba domine*, & אמא מרתא *amma domina*. Honoris exempla; victum & vestitum ab eis recipere; &, si pauperes illi, ea quibus careant ex suo suppeditare; quod etiam ex judicio forensi, si ultro non fieret, cogebatur. Nec coram patre sedendum erat, uti nec coram magistro; ita tamen ut, si pater discipulus esset filii, ei coram filio standum non esset, sed filio ejusdem magistro standum. Res paternas diligentissime curare debuit filius. Filiae pariter ac filii praeceptis de honore ac timore parentum tenebantur, quae scilicet non in aliena potestate, ut uxores. Sed filia vidua aut repudiata non minus ac filius obligabatur. Injuriae a parentibus illatae, utcunque graviores, a liberis patienter ferendae. At si pater filium puberem seu majorem percuteret, excommunicandus erat, velut is qui sic violarat interdictum illud [x], *Coram caeco non pones offendiculum*, quo res inhonestae ac indecorae vetitae. Si filius videret patrem legem aliquam transgredientem, dicendum ei non erat, *Pater, transgrederis verba legis*, sed, *Pater, anne scriptum est in lege hoc vel illud*, rem in praesenti innuens, ut ita consulentis non admonentis personam erga patrem indueret. Noverca, patre superstite, ab filio honoranda, licet mater non fuerit. Ratio, שזה בכלל כבוד אביו *Quoniam hoc in eo continetur quod est honorare patrem.* Etiam ex superinducta lege adjiciunt, שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו *Quemlibet etiam obligari ad fratrem majorem honorandum, ut ad patrem.* Jam vero de filio rebelli illo, crimen in lege de eo ob quod ita inde puniendus erat, aiunt fuisse tantum in illo, זולל וסובא *Comessator est & potator*, & quod [y] זולל הוא האוכל בשר ברעבתנות וסובא השותה יין ברעבתנות *comessator est qui carnem voracius ederet; & potator, qui vinum voracius biberet.* Sensum dein hujus legis mirum habent, quem recepisse se dicunt totum כפי הקבלה *e cabala* seu *traditione* vetustissima; scilicet, neminem hic lapidandum nisi qui bonis a patre surreptis emeret sibi carnem & vinum ad gulose devorandum, eaque in sodalitio aliquo extra patris potestatem voracius atque intemperantissime ingurgitaret, והוא שיאכל משקל חמשים דינרין מבשר זו כבלוגמא אחת וישתה חצי לוג מיין זה בבת אחת *Ita ut ex carne illa comederet pondus quinque denariorum unica liguritione, & ex vino illo logi* sextarii *dimidium haustu unico.* Si tantundem in loco patriae potestatis edendo & bibendo praestitisset, aut bonis non a patre sed ab aliis surreptis carnem & vinum comparasset, lege hac liber habebatur. Nec carnis hic alius quam bovm, pecorum & ejusmodi, non avium, ratio; nisi ubi quinque denariorum pondus illud e carne avis simul cum bestiae compleretur. Etiam שתה כל משקה ולא שתה יין פטור *Si alium quemcunque potum biberat, nec vinum, liber erat.* De vino item diluto, nec mero, res intelligitur, & de carne non omnino cruda. Filium hic minorem annis 13 & die unico lege non contineri volunt, שלא בא לכלל המצוות *quoniam nondum* ob aetatem *legibus obligabatur*; uti nec perfecte ac plene majorem [z], seu qui ברשות עצמו *in potestate sui*, veluti plenissime emancipatus. Adeoque aiunt, שאין דין זה אלא בבן י"ג שנה ויום אחד שהביא שתי שערות עד שיקיף כל הגיד ואחר שיקיף השיער כל הגיד הרי הוא ברשות עצמו ואינו נסקל: *Judicium hoc locum non habuisse in filio alio quam qui compleverat annos 13 & diem unicum, & cui bini pili* circa pudendum *excreverant, idque* tantum *usque dum circumdatum omnino esset pilis pudendum. Postea enim potestatis suae fit*, & in parentum potestate esse desinit. Tempus faciunt trimestre intra quod circumdarentur sic pili; ita tamen ut si ante tempus illud exactum circumdatio haberetur, suae potestatis seu pubertatis plenae, adeoque pro emancipato, esset censendus. Inde illud, כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ג׳ חדשים מאחר שיביא שתי שערות *Dies cuncti* (tempus totum) *quibus quis pro filio rebelli & contumace* ex lege hac *censetur tres menses non superant postquam duo pili ei excreverint* Hisce praemissis, pergunt, & forensem ejus judicandi rationem ad hunc modum exhibent. Primo adducebant parentes filium hunc in synedrium sive triumvirale sive majorum aliquod, ubi ita actionem instituebant, בננו זה סורר ומורה *Hic filius noster est comessator & potator.* Et statim testes afferebant, שגנב משל אביו וקנה בשר ויין בכה שגנב ואכל אותה אכילה האמורה אחר ההתראה *Furatum eum esse e bonis paternis, indeque comparasse carnem & vinum, atque comessatum esse* (juxta superius dicta) *idque post praemonitionem.* Atque actio haec dicebatur עדות ראשונה *testimonium* in eum *primum*; unde verberibus tantum castigandus erat, nec dum lapidandus: Quam in rem afferunt illud in lege ante allata, *& cum castigaverint eum, noluerit audire eos*, &c. quasi sic primo reus flagellandus ex lege ipsa esset. Reus secundo adducendus erat in synedrium cui suberat vigintitriumvirale (male legitur in Maimonidis editis cum *Ceseph Misna* לב"ד של ג׳ *in synedrium triumvirale*, pro של כ"ג *vigintitriumvirale*; neque enim triumviralis jurisdictio hic locum habuit, cum actio jam capitalis esset) ibique totidem verbis iterum accusandus. Testimonium dein itidem proferendum erat, quod vocant עדות אחרונה *Testimonium secundum.* Simulac acceptum esset sic testimonium hoc, בודקין אותו שמא הקיף השער את כל הגיד אם לא הקיף ולא שלמו לו ג׳ חדשים גומרין דינו בדרך כל הרוגי ב"ד וסוקלין אותו: *Perscrutandum erat ne forte pili pudendo ejus circumdati essent. Si non circumdarentur, nec tempus illud trimestre* seu plenam pubertatem *ipse compleverat*, nec aliter, *judicabant eum, ut alium quemcunque capitaliter in foro puniendum, & lapidabant eum.* Ita tamen ut id fieri non deberet nisi adessent triumviri quorum in foro ante flagellaretur, ut ip-

[v] Exod. xx. 12. [w] Levitic. xix. 3. [x] Ibid. xix. 14. [y] Maimonid. tract. *Mamarim*, cap. 7. Misn. & Gemar. tit. *Sanhedrin*, cap. 8. [z] Videsis lib. de Successionibus in Bona, cap. 9.

ſum ibi agnoſcerent, nec niſi parentes ei facinus non remitterent ante ſententiam in eum prolatam. Si fugeret, necdum ſententia in eum prolata, atque interim plenam nanciſceretur pubertatem, liber erat. Si parentum alteruter nollet eum in judicium deduci, aut deducto facinus remitteret, liber etiam erat, nec pro filio rebelli hic ſumptus; quoniam dicitur in lege, *Apprehendent eum pater ejus & mater ejus*, utrique ſcilicet. Nec quis hic pro reo habitus, ſi parentum alteruter manibus truncatus eſſet, quia ab utriſque erat apprehendendus; aut claudus, quia educendus erat; aut mutus, quia presbyteri ab eis alloquendi; aut caecus, quia dicendum erat, *hic filius noſter*; aut ſurdus, ex eo quod dicitur in lege, *nec vult audire vocem noſtram.* Subtiliſſima ſane! Nec filiam lege hac contineri volunt, שאין דרכה להמשך באכילה ושתייה כאיש *Quoniam foeminae mos non eſt comeſſatione & compotatione uti, ſicut viri.* De lapidatione autem filii ejuſmodi literae hujuſmodi a ſynedrio emittendae erant in quamlibet tribum, בבית דין פלוני סקלנו פלוני שהיה בן סורר ומורה *In ſynedrio N. lapidamus N. quoniam eſt filius contumax & rebellis.* Sed ad verberandorum enumerationem redimus.

CXXXIII.	Infamiam alicui inſpergens falſam,
CXXXIV.	Exſecrans proximum ſuum nomine ſanctiſſimo,
CXXXV.	Pejerans, falſo jurans,
CXXXVI.	Vane jurans,
CXXXVII.	Profanans votum ſuum,
CXXXVIII.	Qui extra terminum praeſcriptum iter faceret in ſabbato,
CXXXIX.	Opus aliquod faciens die feſto,
CXL.	Circumtondens angulum capitis[a],
CXLI.	Circumtondens angulum barbae,
CXLII.	Incidens ſe ob mortuum,
CXLIII.	Glabrans ſe ob mortuum,
CXLIV.	Stigmata ſibi indens ob mortuum,
CXLV.	Heterogeneis veſtitus,
CXLVI.	Amputans arbores fructiferas in earum deſtructionem,
CXLVII.	Vir veſtitus veſtimentis foeminae,
CXLVIII.	Foemina veſtita veſtimentis viri,
CXLIX.	Sacerdos qui ſe mortuo contaminaret,
CL.	Sacerdos meretricem conjugio ſibi copulans, & cum ea concumbens,
CLI.	Sacerdos divortio ejectam ſibi ſic copulans,
CLII.	Sacerdos ſic ſibi profanam copulans,
CLIII.	Pontifex maximus concumbens cum vidua, licet eam ſibi conjugio non copulaſſet,
CLIV.	Qui divortio a ſe ejectam reſumeret poſtquam deſponſata eſſet,
CLV.	Qui maritaret eam quae alteri, leviri nomine, debita,
CLVI.	Concumbens cum meretrice,
CLVII.	Mamzer qui in uxorem acciperet Iſraelitidem, & cum ea concumberet,
CLVIII.	Qui membris exſectis Iſraelitidem duceret in uxorem, & cum ea concumberet,
CLIX.	Qui hominem, beſtiam, aut volucre caſtraret,
CLX.	Qui virginem compreſſerat, eamque divortio ejectam non receperat,
CLXI.	Qui infamiam uxori quaſi divortio ejectae intulerat, nec eam receperat,
CLXII.	Qui inceſtus ſuſpicionem incurreret,
CLXIII.	Affinitatem cum gentilibus contrahens,
CLXIV.	Proſelytus Ammonites qui in uxorem duxerat Iſraelitidem, & cum ea concubuerat,
CLXV.	Proſelytus Moabites idem faciens,
CLXVI.	Rex multiplicans ſibi uxores,
CLXVII.	Rex multiplicans ſibi equos,
CLXVIII.	Rex multiplicans ſibi aurum & argentum,

Ita XVIII & XXI ſuperius oſtenſi hiſce CLXVIII adjuncta faciunt verberandos juxta legis ſacrae ſenſum CCVII. Flagellationes etiam aliae ex ſcitis fuere ſuperinductis, מכות מרדות *ob contumaciam flagellationes* dictae: Exempli cauſa, in poenam rei contumacis, qui praeſcriptum a jure ſuperinducto juramentum in foro ſubire renuens, ideo excommunicaretur, atque dein excommunicatus[b], abſolutionem ſibi non rite procurans, per XXX dies permaneret. Neque enim flagellationes ejuſmodi legis ſacrae juſſu aliquo fundabantur, quarum quamplurimae in uſu; uti nec ipſum excommunicationis jus; quod adeo ampliter demonſtratum eſt libro primo. Quale de caeteris ſimilibus, uti etiam de praemonitionem in ſe non recipientibus, de quibus ſupra, aliiſque non paucis, eſt dicendum Atque ea de re, ſectione etiam proxima.

IX. Verberum illa ſeu flagellationis poena apud orientales frequentiſſima. Neque pro ea quae exiſtimationem minueret, ut ex ante in Ebraeorum moribus oſtenſis liquet, ſumi ſolebat. Qua de re occidentaliores ſeculorum recentiorum aliter multo ſtatuunt, etiam mortem huic, ignominiae cauſa, plerumque praeferendo, libentiuſque ſe laturos profitendo. Flagellatio autem aliis erat neci tantum praevia; aliis, aut modus tantum per ſe poenae, aut in metallum damnationi, aliive inſuper poenae etiam praevia. Illuſtre quidem eſt primi generis exemplum in Antigono Haſmonaeorum rege Judaeae ultimo, cuſtodia tradito ſeu captivo, ab Antonio flagris primum Antiochiae in Herodis gratiam caeſo, & dein ſecuri percuſſo. Unde primum Antonium Romanorum fuiſſe qui ſecuri percuſſerat regem aliquem, monet Strabo[c]. Sed Plutarchus[d], οὐδεὶς πρότερον ἕτερος βασιλεὺς οὕτω κολασθέντος, *Cum rex nullus ante alius poenam ejuſmodi ſubiiſſet.* Neuter quidem horum flagrorum hic poenae meminit. Sed Dio[e], *Antigonum*, inquit, ἐμαστίγωσε, σταυρῷ προσδήσας· ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει· καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέσφαξε, *verberavit, palo alligans (quod nemo regum alius ſub Romanis paſſus eſt) & poſtmodum etiam occidit.* Ubi Xiphilinus de occiſione nihil. Hoc autem, licet in Judaeorum rege, apud ſuos ex eorum diſciplina

[a] Levitic. xix. 27, &c. [b] Maimonides *Talmud Torah*, cap. 1. §. 5. [c] Apud Joſephum, lib. 15. cap. 1. [d] In Antonio. [e] Hiſtor. 49. & videſis Iſ. Caſaubon. Exercit. in Baronii Apparat. §. 7.

flagellis

flagellis obnoxio, nihil plane habuit cum disciplina illa commune. More majorum Romano vetustiori fundabatur, quo capitaliter puniendi aut virgis ad necem caedebantur, aut primo caesi percutiebantur [f] securi, gladio, aliterve occisi; qua de re ampliter & doctissime egit Petrus Faber [g] in Semestribus. Sed ita mos majorum demum mutavit, ut non solum civis Romanus ex legibus Porcia & Valeria nec morti tradi nec caedi omnino adversus provocationem ad populum deberet, sed tandem etiam ut nec hostis nec alius verberibus [h] solum necaretur. Atque & flagellationis & fustigationis castigationem etiam in usu Romanis fuisse satis ex Digestis [i] liquet historiisque [k]. Ita tamen ut servus flagellis, liber fustibus seu virgis caedendus esset, ut non semel docetur in Digestis, optimeque explicatur a Barnaba Brissonio [l], ubi *verbera servilia* dicta ostendit fuisse flagellationes. Quod tamen, ut fieri in rebus hujusmodi solet, haud perpetuo eodem se habuit modo. Ex more, ut videtur, Romano, quo in non cives Romanos animadverti volebant more majorum, id est ita ut capitaliter puniendi primo caederentur, orta est illa D. N. Jesu Christi flagellatio a Pilato [m] praeside Romano eum jam crucifixuro, non a Judaeis ex jure suo illata, licet Hierosolymis. Ut pro morte damnato habitus flagellabatur; quod plane contra morem Judaicum, sed Romano satis consonum. Verum quidem est, voluisse primo Pilatum eum castigare [n] (flagellatione, ut videtur) nec morti tradere; uti etiam ex more Romano praesidibus licuit: Sed cum aliter satisfieri nequiret Judaeis, poenam utramque ex more Romano conjunxit. Sed de judicio illo ac poena amplius agitur libro tertio. Fustigationi autem illi subjici solebant, idque ex rescriptis saepius principalibus, non omnes, sed liberi homines tantum qui tenuiores essent, non qui honestiores [o], extra causam majestatis, ut etiam in Basilica [p] seu jura Caesarea Graecanica recipitur. Generaliter autem ait Callistratus [q], *Omnes qui fustibus caedi prohibentur eandem habere honoris reverentiam debere quam decuriones habent*. Et de fustigatione in disciplina militari satis Polybius, & qui [r] ad eum. Sed puto usum tam fustigationis quam flagellorum forensem, extra causas aliquot atrocissimas & personas tenuissimas, diu abhinc apud christianos quasi evanuisse [s]. Certe apud Graecos veteres adeo infamis non habebatur poena ejusmodi, quin caesus, quasi crimen omnino inde, quantum ad famam, satis expiasset, existimationi pristinae restitueretur. Ea de re non dubitabatur inter hospitem Atheniensem, Cliniam Cretensem & Megillum Laconem, dum reipublicae suae Magneticae leges condituri erant. Tam civibus ac peregrinis quam servis verbera, veluti mulctae aliae civiles, saepius ab illis praescribuntur [t]. Etiam Lichas Arcesilai filius, Lacon, ob moris certaminis publici apicem violatum, ὑπὸ τ̃ [v] ῥαβδούχων πληγὰς ἔλαβεν, *virgis a lictoribus caesus est*; vir qui gloriosius illic certaverat, & postea in legationem a Lacedaemoniis ad Argivos selectus est. Et memorat Athenaeus [x] coquum in Lyceo μαστιγωθῆναι ὡς παρασοφιζόμενον πονηρῶς, *velut impostorem scelestum flagris caesum*, quia salsamentum aliud loco alterius praepararat. Quinetiam Lacedaemoniis in more erat semel quotannis, pueros etiam nobiliores, adstantibus acriterque hortantibus parentibus, ad aram Dianae Orthiae flagris toto die caedi. Quod pro imagine etiam poenae nonnullis sumptum, eorum scilicet qui ex ritu caseum ab ara rapientes deprehensi essent. Hac de re Xenophon [y], Plutarchus [z], Lucianus [a], alii tam Latinorum quam Graecorum, quos diligentius congessit Nicolaus Cragius [b]. Mahumedanis item, sine servorum & liberorum discrimine aliquo, verberum disciplina & vetus est & hucusque duravit. Alcoranus [c];

الزانية والزاني فاجلدوا كل واحد منهما مائة جلدة

Scortatrix & scortator (Retinensis, *omnis adulterans) centum verbera suscipiat*. Quod itidem habetur in doctrina Mahomedis [d] sic dicti, ubi *octuaginta ictus deberi* dicitur *inebriato*. Et Rasiidus avus Abulabbas Almamon Chaliphae vigesimi octavi, puellam, eo quod cantus ejus Almamoni displicuerat, quadraginta plagis caedi jussit; quod & factum est [e]. Ejusmodi sunt obvia satis alia in rebus Mahumedicis. Etiam apud Sinenses frequentissimo in usu esse refertur forensem fustigationem in tribunalibus Mandarinorum, ubi perpetuo adstant lictores fustibus instructi, qui sententiam propediem exsequantur. Ita Alvarus Semedus Lusitanus in historia monarchiae Sinensis [f]. Sed haec obiter de flagellationis fustigationisque poenae tam apud alias gentes quam Judaeos frequentia, utcunque adeo ignominiosae hominique libero abominandae apud recentiores habitae.

X. In capitalibus autem judiciis [g], nisi testes de ipsius actus commissi visu, ubi visus objectum esset crimen, reum morte non damnabant; quo trahunt illud [h], ונקי וצדיק אל תהרג *Et innocentem & justum non occides*. Etiam si alter testaretur de cultu solis, exempli causa, alter de lunae cultu, & uterque viderat solum quod testatus est, morte damnandus non erat idololatriae accusatus: Nec enim testes illic bini de eodem idololatriae genere. Et ubi unicus tantum, absolvendus erat. Neque confundenda in unum duo haec crimina a testibus singularibus tantum probata. Atque in capitalibus aut testis uterque [i] idem ipsum pariter testabatur, aut absolvendus reus. Non itidem in civilibus, ubi conjecturis & testimoniorum diversitati locus. Ubi vi quis ad facinus adigeretur, ob illud morte damnandus non erat. Quod ut legis sensu praescriptum eliciunt ex illo de puella vi compressa [k], ubi dicitur ולנער לא תעשה

[f] Suetonius in Nerone, cap. 47. [g] Lib 2. cap. 10. [h] Ulpianus, lib. 8. § 2. D. tit. De poenis. [i] Ibidem lib. 10. & lib. 4. §. 1. D. tit. de incendio, Ruina, &c. [k] Valer. Maxim. lib. 2 cap. 7. § 4. Julius Frontinus Strategemat. lib 4. &c. [l] Select. ex Jure Civili Antiqu. lib 3. cap. 9 [m] Matth. xxvii. 26. Marc. xv. 15. [n] Luc. xxiii. 22. [o] Callistratus, lib. 28. § 2. D. tit De poenis. [p] Tom. 7. lib 60. tit 51. §. 18. & ibidem scholia Graeca. [q] Lib. 28. §. 4. D. tit De poenis. [r] Lipsius de Militia Romana, lib. 5. cap. 18. [s] Videsis Julium Clarum sentent. lib. 5. Quaest 70. & ibi Dan Baiardum. [t] Plato de legibus, lib. 8, 9, & 11. [v] Thucydid. Hist. 5. [x] Deipnosoph. 4. [y] De Rep. Lacedaemoniorum. [z] In Aristide, & institutis Laconicis. [a] De Gymnasiis. [b] De Repub. Lacedaemoniorum, lib. 3. Tabula 9. Instit. 8. [c] Azoar. 24 Arabice, 34 Lat. [d] Pag. 191. & Dionys. Carthusianus in sectam Mahomet. lib 3. art 5. [e] Elmacin. Histor. Saracenic. lib. 2. [f] Romae 1633. Part. 1. cap 28. Italice. [g] Maimonides Tract. *Sanhedrin*, cap. 20, 21, 22, 23, 24. [h] Exod. xxiii. 7. [i] Maimonid. Tract. *Abdoth*, cap. 4. [k] Deuter. xxii. 26.

דבר & *puellae haud quicquam facies*. Et זו אזהרה לבית דין שלא יענשו את האנוס *hoc innuit synedrio, vi adactum neutiquam puniendum*. Quod tamen ita excipiendo temperant, ut vir sic adactus in incestus genus aliquod morte plectendum nihilominus morte esset a synedris damnandus. Rationem reddunt, שאין קשוי אלא לדעת *pudendi erectio spontanea est*. At vero si foemina sic adigeretur, etiamsi postmodum fateretur rem sibi gratam fuisse, morte libera erat, מפני שיצרה נתגבר עליה *quoniam concupiscentia ejus eam tunc superabat*. Compluria habent monita ad illud[l], *Non facietis quidquam perversum in judicio; nec respicies faciem pauperis, neque honorabis vultum magnifici. Cum justitia judicabis proximum tuum*. Singularia hinc, ut justitia inter agendum haberetur, tradunt, & satis miranda aliqua. Si litigantium alter esset pretiosius vestitus, alter sordidius, synedri, ne praeceptum hoc de justitia utrinque in foro pariter observando violarent, jubebant pretiosius vestitum aut se vestire instar alterius usque dum lis perageretur, aut alterum instar sui vestire, עד שתהיו שוין ואחר כך תעמדו בדין *adeo ut sitis pares, & postea litem agetis*. Nec litigantium alterum stare, alterum sedere permittebant: Sed aut stabat aut sedebat uterque. Et si ex indultu synedrii sedendum esset, altero alter non sedebat sublimior, sed a latere. Quod intelligendum de tempore sententiae pronuntiationem praecedente: Dum enim sententia pronuntiabatur, utrique standum erat. Si litigatores complures in synedrio simul adessent, praeferenda erat pupilli causa causae viduae; viduae, discipuli sapientis; discipuli sapientis, cujusque e vulgo; foeminae, viri. Litigantis alterius, sive agendo sive excipiendo, verba, absente altero, audire nefas erat. Quo afferunt illud[m], שמוע בין אחיכם *audite causas inter fratres vestros*. Laudabile habebatur litigantes, si fieri posset, invicem sine litis contestatione reconciliare, ut per arbitrium פשרה & ביצוע dictum; sed neutiquam post sententiam definitivam. Neque fas habitum synedro, cum e synedrio exiisset, de suffragiis collegarum aut suo verba facere. Qui autem fecisset, velut infamis nomine מגלה סוד *divulgantis arcanum* habebatur. Adjiciunt etiam historiolam de discipulo qui eo quod quae dicta essent בבית המדרש *in schola*, cujus pars ille, post annos XXII. divulgaverat, e schola judicio forensi ejectus est, nec sine praeconio de eo, זה מגלה סוד הוא *hic divulgator est arcani*. Si litigantium alteruter cuperet post causam definitam sententiam sibi habere in scriptis, scriptum hujusmodi ei dabant synedri; *Venit N. ad synedrium N. cum N. adversario suo, ubi de causa hac vel illa N. litigabant, & absolutus est*, seu *damnatus est*. Nec omnino, si dissidium fuisset, nomina sive damnantium sive absolventium memorabant, sed a בית דין של פלוני *synedrio N. rem peractam esse*. Atque, Hierosolymis maxime, obtinuit, ut synedri auditis actore & reo, & dein testibus, מוציאין כל אדם לחוץ *emitterent e foro universos*, atque inter se soli disceptarent. Hoc cum fecissent, & sententiae causa esset idonea definitivae, accersitis actore & reo, primarius inter judices alteri dicebat eum reum esse; alteri, innocentem, כדי שלא ידע אחד מבעלי דינים אי זה דיין הוא מי שזכה אותו ולא אי זה דיין הוא שחייבו *ut neuter litigatorum sciret quinam ex judicibus eum damnarent aut absolverent*. Munera judicibus non omnino admittenda, lex[n] praecipit. Atque adjiciunt, לא שחד ממון בלבד א״א אפי׳ שחד דברים quod intelligendum non modo *de munere pecuniario*, aut quod id genus est, *sed etiam de verbis* quibus affectus conciliatur. Et reum esse tam donantem munus ejusmodi quam accipientem. Quale etiam aiunt de beneficio aliquo judici lite pendente praestito. Inimici invicem in judicio simul sedere non debebant. Licet verberum poenae & capitales complures ex lege infligendae essent, aliae tamen generis utriusque ex jure superinducto in usu erant, לא מן התורה אלא לעשות סייג לתורה *non ex lege, sed ex eo quod erat sepem legi facere*, seu sanctitatem ejus conservare: De quibus aliquid in superius dictis. Unde etiam in his obtinuere הוראית שעה *decreta temporis*, atque arbitraria, adeoque aliter aliterque se habentia. Exempla afferunt, de eo qui vapulabat quia sub arbore concubuit cum uxore; qui בימי יונים *tempore Graecorum* terram sanctam infestantium in sabbato equo veheretur; uti & illud Simeonis Ben Shatach, qui Ascalonae uno die suspendebat octoginta foeminas sine legitimo sive praemonitionis sive testimonii luculentioris usu, אלא הוראת שעה כפי מה שראה *sed ut decreto temporis* (e re nata idoneo) *juxta quod visum esset*. Ita qui incestus infamia publica laboraret, flagris pro arbitratu caedebant synedri. Atque ad hoc genus attinuit bonorum confiscatio, juxta exemplum Ezrae[o]; uti & illud excommunicationis, quod etiam ibidem ex more superinducto usurpabatur. Custodiae traditio accedebat, ejusmodi alia. Ministri seu lictoris forensis existimatio ejusmodi erat, atque ita fides ei habebatur, ut si, postquam in jus quempiam citaverat, diceret citatum sive synedrium contempsisse, sive ex citatione haud comparuisse משמתין אותו על פיו *excommunicabant eum, verbis ejus solummodo nixi*. Nec tamen edictum in eum aliquod emittebant usque dum testes bini adessent qui contumaciam probarent. Et qui ministrum ejusmodi seu nuncium forensem contemneret, contumaciae flagellatione debita pro arbitrio synedrorum puniendus erat. Si quempiam nomine unius synedrorum citaret die quo satis notum esset eos considere, perinde erat ac si plurium id fecerat nomine. Aliter trium minimum nomine citatio fieri debuerat. Dies praestituti, quibus non comparens, ex decreto synedrii, ut contumax excommunicandus erat, haud omnes erant ejusdem juris. Nec enim ullus mensis Nisan aut mensis Tisri dies locum hic habuit, nec pridie sabbati aut diei festi, ob sacra tunc temporis obeunda munera. Adeoque in Nisan & Tisri dies praestituebant post utrumque finitum. Atque ut non comparentem, ita & non judicium synedrii subeuntem tandem excommunicabant, primo per *Shematha*, & dein per *Cherem*, quae poena erat juris superinducti, nec omnino lege sacra fundata, juxta libro primo ostensa. Nec deerat interdum exsilium in facinoribus nec ca-

[l] Levit xix. 15 & vide Deuter. i. 16, &c. Exod xxiii. 6.

[m] Deuter. i. 16.

[n] Exod xxiii. 9. & videsis J. Buxtorf. in Lexico Talmudico, col. 2361.

[o] Cap. x. 8.

pitaliter

ȝ

pitaliter nec virgis punitis, in asyla scilicet aliterve, sive ex lege sacra[p] sive ex jure superinducto[q] praescriptum. Exemplum habes de jure superinducto in lictore qui אם הוסיף רצועה אחת על האומד ובת הרי גולה *si adjiceret* flagello quo quis a foro verberandus erat *lorum unicum ultra quod a foro praestitum erat, atque flagellatus interiret, relegandus erat*. Alia sunt ejusmodi.

XI. A testimonio in judiciis arcebantur פסולים seu *non idonei*; quorum decem[r] genera: Foeminae; servi; minores; fatui; surdi, quibuscum copulant mutos; caeci; impii; הבזיין impudentiores; propinqui; falsi ante convicti. Et rationes ex lege sacra pro more suo adjiciunt: *Foeminae*; quia ubi testes in lege[s] designantur, שני עדים *bini testes* masculine proferuntur, nec foeminine. Adeoque arcebatur androgynus & membris obstructus, quem טומטום nuncupant; quia in dubio erat foeminae an viri essent. Sed eunuchus testimonio satis par. *Servi* arcendi; quia ubi verba fiunt de teste falso, adjicitur[t], *facietis ei sicut inique cogitavit facere fratri suo*; adeoque cum servus, utpote non בן ברית *filius foederis*, nec originarius nec proselytus, *fratris* nomine non gauderet, nec ut testis admittendus erat. Scilicet verba illa *fratri suo* innuere ejusdem debuisse utrosque conditionis. Parile jus ad libertinos attinuit plenam libertatem manumissione non sortientes. *Minores*; masculi, intra annos tredecim & diem unicum; foeminae, duodecim; quia dicitur, & *stabunt bini viri*, aut *vir uterque*, &c ubi de testibus agitur. Inde viro minores excludunt. Nec tamen majores admitti volebant sine aetatis integrae signis; de quibus alibi actum[v]. Nec insuper illos, nisi rerum agendarum scientiores essent, ad testimonium de fundo aut praediis; sed tantum in causis rerum mobilium. *Fatuum* juxta legem excludi aiunt, לפי שאינו בן מצוות *quoniam non est filius praeceptorum*. Nec solum hoc intelligendum de fatuo qui ex stultitia sua nudus ambularet, lapides jaceret, vasa confringeret, & similia faceret, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים *verum etiam de unoquoque mente distracta, quae perpetuo in rerum consideratione turbaretur*. Qua de re, ut multiplici, pro arbitratu judicabant synedri. *Surdum* mutumve velut fatuum censebant; quem nec בן מצוות *filium praeceptorum* agnoscunt. Qui scilicet audire non posset judices, aut eis non posset ore suo respondere, rejiciendus. *Caecum* (de utroque oculo intellige) noluere admitti, quia in lege[x] habetur de teste, והוא עד או ראה וגו' & *testis fuerit, aut viderit*, &c. Ideo caecus haud testis idoneus. *Impium* in testem non admitti aiunt ex eo quod legitur[y], אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס *non pones manum tuam cum impio ut sis testis iniquus*. Illo enim sensu intelligunt verba, quae longe aliter verti solent, quasi dictum fuisset אל תשת רשע עד *non pones*, non facies, *impium esse testem*. Unde nefas fuisse aiunt testem satis idoneum testimonium suum cum testimonio, utcunque vero, ejus quem ipse cognosceret impium esse miscere, licet impietas ejus synedris clam esset. Impii nomine venit hic quisque reus facinoris alicujus sive capitaliter sive verberum poena plectendi, idque sive ex lege ipsa sive ex jure aliquo apud ipsos superinducto. Ita etiam raptor & fur, & testis falsi convictus, foenerator, & quisquis a judiciis, juxta superius dicta, arceretur, sive ex lege sive ex jure superinducto. Huic accessit quisquis nec scripturae, nec misnae, nec disciplinae morali assuetus. De illo enim praesumebatur, שהוא עובר על רוב העבירות שיבואו בידו *eum compluria in vita sua observanda libentius praetermisisse*. Unde nolevit ut עם הארץ *homo e vulgo* pro teste non admitteretur, nisi satis examine constaret illum praeceptis divinis, charitati, & bonis moribus assuetum fuisse. Sed de discipulo sapientis praesumebatur eum in omnibus hisce semper fuisse idoneum. *Impudentioris*, qui ex jure superinducto item arcebatur, exemplum afferunt, comedentis in plateis coram populo, nudi ambulantis in plateis & similium, שכל האלו השובין בכלב ואין מקפידין על עדות שקר *quoniam ejusmodi universi reputantur ut canes. Neque testimonium falsum metuebant*. Sed vero distinctio erat inter testimonium ex lege, juxta ante dicta, rejiciendum, & illud quod ex jure superinducto. Primum genus ex sui natura nihili erat: Secundum non item, nisi הכריזו עליו בבתי כנסיות ובתי מדרשות *praeconio in synagogis & scholis prius denuntiaretur* testatum vitium. Praeter a rex Israelis nec testabatur, nec a quopiam in eum testimonium admissum, quoniam praesumptum est eum jurisdictioni synedri se non submissurum; Non ita rex Judae[z]. De impiis autem arcendis aiunt, neminem eo nomine non idoneum fuisse testem ex eo quod ipse impium in foro se profiteretur, nisi etiam adessent testes bini qui tandem affirmarent. *Propinqui* arcebantur ex ratione mira e lege[a] eruta: Illic legitur, *patres non interficientur* על בנים *pro filiis*, quo non solum contineri volunt hoc, שלא יומתו אבות על פי בנים ולא בנים על פי אבות *non morti tradendos patres ex ore* seu *testimonio filiorum, uti nec hos ex illorum ore*, verum etiam adjiciunt והוא הדין לשאר קרובים & *idem jus attinere ad propinquos reliquos*. Ubi tamen legem ipsam nolunt alios innuere propinquos praeter paterno sanguine conjunctos. Conjunctos materno interdici tantum ex jure superinducto. Adeo autem maritus & uxor in testium rejiciendorum jure velut pro una persona habebantur, ut, si alteruter inidoneus esset, utrique pariter essent inidonei. Testes *falsi rite convicti* idem subibant[b] quod is debuerat in quem testimonium ediderant si reus peractus fuisset, sive mortem, sive verbera, sive restitutionem, ut in actionibus civilibus. Nec praemonitio testi necessaria. Sed ubi testes plures, nisi omnes simul falsi convicti essent, talionis ejusmodi locus erat nullus. Singulare autem obtinuit hic jus pontificis maximi[c], כהן גדול אינו חייב להעיד אלא עדות שהוא למלך ישראל בלבד הולך לב״ד הגדול ומעיד בה אבל

[p] Numer xxxv. 15 [q] Misna tit. *Maccoth*, cap. 3. § 14. Maimonid. tit *Sanhedrin*, cap 16 §. 12. [r] Maimonides tract. *Aideth*, cap. 9. 10. 11, &c. [s] Numer, xxxv. 30. Deuter xvii. 6 & xix. 15. [t] Deuter. xix. 19 [v] Lib. de Successionibus in bona defuncti, cap 9. [x] Levit, v. 1. [y] Exod. xxiii. 1. [z] Videsis Maimonidem tract. *Melakim Wemalchemoth*, cap. 3 §. 7. Et quis hic rex Israelis, videsis, cap 14. § 1. [a] Deuter. xxiv. 16. [b] Deuter xix 19 & vide tit. *Maccoth*, cap. 1. & *More Nebochim*, part. 3 cap. 41. [c] Maimonid. tract. *Aideth*, cap. 1. §. 3. & cap. 11. §. 9. sed & vide Gemar. Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 18. a.

בשאר העדיות פטור *Pontifex Maximus non obligabatur in testimonium, nisi tantum pro causa regis Israelis. Accedendum ei erat ad synedrium magnum, ubi illud testimonium praebendum. Testimoniis reliquis liber erat.* De rege hic Israelis vide caput proximum. Innumeras de testimoniis, ut de forensibus aliis, habent subtilitates, de quarum fundamentis obvia satis sunt alia in titulis Talmudicis Sanhedrin & Maccoth Latine olim editis. De poenis autem atque aliis formulis forensibus plura dicentur libro tertio, ubi singularia synedrii magni ostenduntur.

XII. Habetur inter Philonis Judaei Alexandrini opera, libellus τὰ περὶ δικαστοῦ, *quae ad Judicem* spectant, inscriptus. Boni judicis officium ex praeceptis Mosaicis exsequitur ibi is; quem consulat lector, una cum Rolandi Petteii in eum notas editioni Philonis nuperae [d] adjectas. Libentius autem libellum illum hic meminimus, quoniam ex complurium tractatuum Philonicorum, alio quam habentur in editis ordine & divisione, codice MS. penes me pervetusto, legitur quidem titulus, τὰ περὶ δικαστοῦ, cui subjungitur idem ipsum quod in editis habetur, exceptis lectionibus aliquot variis. Scilicet sub initium post ἀμετόχους εἶναι sequitur hic μᾶλλον ἢ τοὺς τοῖς ἄλλοις νόμοις χρωμένους. διαφερόντως δὲ, &c. Dein post ἐπιτετραφέτων αὐτῷ habetur literis in majusculis lemma, εἰς τὸ μὴ παραδέχεσθαι ἀκοὴν μαρτυρίαν [e], pro primo illic praecepto, ubi ait Philo videri sibi Graecorum aliquos e Mosaicis institutis accepisse μὴ μαρτυρεῖν ἀκοὴν, *ne ex auditu feratur testimonium*; quod e legibus Atticis seu Demosthene videtur sumptum: Nam is expressim [f], οὐδὲ μαρτυρεῖν ἀκοὴν ἐῶσιν οἱ νόμοι, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς φαύλοις πάνυ ἐγκλήμασι, *Ex auditu testimonium admitti non sinunt leges, ne quidem in actionibus utcunque levioribus.* Dein post μὴ πάντως βέβαια sequitur lemma parile, περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν δῶρα τὸν κριτὴν [g]. Δεύτερον παράγγελμα, &c. Inde, post τιμὴν τῶν δικαίων καθιστάντα, lemma aliud, Εἰς τὸ δικαίως τὸ δίκαιον διώξεις [h]. διὸ σοφίσματι παιδευτικῶς, &c. Post ἀνδρείας ἐπιτελεῖται, lemma item. περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν πρόσωπον ἐν κρίσει [i]. Τρίτον παράγγελμα, &c. Post παρὰ τῶν πάντων ἀρίστου, lemma item, Εἰς τὸ, Οὐκ ἐλεήσεις πτωχὸν [k] ἐν κρίσει. Πρὸς δὲ τοῖς λεχθεῖσιν, &c. Absoluto tandem tractatu illo, ut in editis, de judicibus, sequitur item additamentum illud de decalogi praecepto ultimo, quod in editis memoratur, quasi illic Philo commentarios in illud statim subjungere voluisset. Sed cum nihil ea de re in editis sequatur, in MS. post verba illa postrema, τοῦτο δ' ἐστὶν Οὐκ ἐπιθυμήσεις, *non concupisces*, sequitur, Πᾶν μὲν πάθος ἐπίληπτον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἄμετρος καὶ πλεονάζουσα ὁρμὴ, &c. Atque aliam ibi habet praecepti illius explicationem ab ea quae in edito ejus de decalogo tractatu reperitur. Et de judicandi ratione a pontifice & sacerdotibus in causis difficilioribus etiam a principe petenda, idem Philo [l] alibi, verba faciens de principis (ἄρχοντα vocat, sed regem plane innuit) aliorumque in judiciis officio, μηδεὶς, inquit, αἰδείσθω δικαστὴς ὁμολογῶν ἀγνοεῖν ὅπερ ἀγνοεῖ, *Non pudeat judicem nescire quod nescit.* Et dein, Ὅταν ἐν ἀμαυρῷ ποιῇ τὴν κατάληψιν τῶν πραγμάτων, ἀσάφεια καὶ πολὺ σκότος ἀπειργαζομένων, παραιτείσθω τὰς κρίσεις, καὶ ἀναπεμπέτω πρὸς ἀκριβεστέρους δικαστάς· οὗτοι δὲ τίνες ἂν εἶεν ἢ ἱερεῖς καὶ ὁ τῶν ἱερέων ἔξαρχος ἡγεμών; *Quoties igitur non satis causas perspiciet propter perplexitatem earum & caliginem, recuset officium judicis, & litigatores ad accuratius tribunal ableget:* (Ita interpres; *potius recuset judicia ipsa, & dimittat ad accuratiores judices:) Id vero non aliud fuerit quam sacerdotum atque pontificis.* Potius, *hi vero non alii fuerint quam sacerdotes & sacerdotum princeps.* Rationem autem reddit, Οἱ γὰρ λατρευταὶ Θεοῦ οἱ γνήσιοι τὴν διάνοιαν ἐπιμελῶς ἠκόνηνται, τὸ παρὰ μικρὸν, οὐ μικρὸν σφάλμα ἡγούμενοι, διὰ τὰς ἐν ἅπασιν ὑπερβολὰς τοῦ θεραπευομένου βασιλέως, *Nam legitimi cultores Dei mente pollent plurimum, qui ne levia quidem errata negligunt, propter excellentiam summi regis in cujus versantur obsequiis.* Scimus autem tum ex Josepho tum ex Philone non modo tunc summam fuisse sacerdotalis generis in statu rerum nimium inclinante potestatem, verum etiam semper, juxta superius dicta, ex eodem genere & Levitico homines studiis juridicis [m] prae aliis vacasse. Unde non tam ad tribunal aliquod sacerdotum singulare (utcunque forte, ex accidente, subinde obtinens) spectat illud Philonis, quam ad singularem eorum doctrinam & juris peritiam; perinde ac si stata nunc tribunalia in litibus difficilioribus academicos juris studiis prae aliis vacantes (ut non ita raro fit) consulerent.

CAP. XIV.

I. *De synedriis & praefecturis juridicis extraordinariis, & judiciis a rege exercendis. Unde ortum illud Talmudicum, rex nec judicat, nec judicatur. Hyrcano Alexandri F. ut regi potestas judiciaria a Julio Caesare concessa. De Salomonis regis throni gradibus sex.*

II. *Judex unicus subinde ad judicia civilia constitutus. Qualitates & temperamenta ad eum attinentia.*

III. *De zelotarum in atrocioribus aliquot, citra figuram judicii forensis, facinoribus puniendis potestate legitima. Ejusmodi juris apud alios vestigia. In utlagatos, seu usque ad legis beneficii privationem capite diminutos, tale olim apud Anglos. Caput Lupinum. De eo aliisque obiter monitum ex Coci Fabula apud Galfredum Chaucerum, MS. De convictis apud nos olim formula forensi Praemunire dicta. Monomachiae extrajudicialis usus.*

[d] Parisiis 1640. [e] Exod. xxiii. 1. [f] Orat. adversus Eubulidem. [g] Exod. xxiii. 8. [h] Levitic. xix. 15. [i] Ibidem. [k] Ibid. [l] Lib. περὶ καταστάσεως ἄρχοντος. [m] Deuter. xxxiii. 10. Joseph. adversus Apion. lib. 2. *More Nebochim*, part. 3. cap. 39.

IV. *Centum*

IV. *Centumviralia Essenorum judicia. Familiarum, tribuum omnium, Phylarcharum conventus. Et de eo quod habetur de tribuum complurium, etiam & unicae, conventu seu synedrio.*

V. *Sacerdotum notio singularis circa plagam leprae. De illo in lege, & ex ore illorum omnis lis & omnis plaga.*

DE synedriis Ebraeorum veterum seu praefecturis eorum juridicis intra terram sanctam ordinariis, earumque jurisdictione & imperio, atque de agendi, excipiendi, testandi, disceptandi, definiendi in eis formulis praecipuis, reorumque condemnatione ac poenis, hactenus actum est; excepto imperio ac jurisdictione synedrii magni, quae librum occupant tertium. Sequitur ut juxta institutum de extraordinariis videamus. Extraordinariae praefecturae fuere, tribunal regium, atque unici judicis publice constituti munus: Quibus accedunt etiam zelotarum, citra judicii forensis figuram, facinora aliquot atrocinra puniendi potestas legitima; sodalitiorum seu sectarum aliquot synedria; uti etiam sive integrarum tribuum, sive partium earundem aliquot; & demum, sacerdotis notio circa lepram. De regibus legitur in Misna [n]; המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו *Rex non judicabat, nec judicabant* alii *ipsum*; *nec testimonium dabat* forense, *nec in ipsum testimonium dicebatur*. Quod ita generatim dictum ex disciplina explicantes ibi temperant magistri. Hierosolymitani [o] adducunt illud de Davide rege [p], *Et regnavit David super omnem Israel, faciebatque David judicium & justitiam omni populo suo*, quasi non dubitassent quin revera regi judicia non essent deneganda. Sed ad Misnam illam Babylonii [q], אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו דכתיב בית דוד כה אמר יי׳ דיני לבקר משפט וגו׳ *Dixit Rab Joseph, non recipi hoc nisi de regibus Israel*; (id est, regibus qui non ex stirpe Davidica; velut Hasmonaeis, qui ex tribu Levitica; nec enim de cunctis regibus Israel illud capiendum satis ostendunt alia quae e Talmudicis sequuntur de judiciis etiam regum Israel) *sed reges domus Judae & judicabant ipsi, & judicabant* alii *ipsos, juxta quod scriptum est* [r], *Domus Judae, sic ait Dominus, judicia exercete mane.* Et distinctio hujusmodi a magistris [s] recipi solet. Unde ea ortum habuerit, dignoscitur ex Gemara Babylonia [t], ubi statim post verba illa jam allata legitur; ואי לא דיינין ליה איגהו היכי דייני הכתיב התקוששו וקשו ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים אלא בלבי ישראל מ״ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו ליה תא אנת נמי להכא והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב אמר ליה שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנ׳ ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו׳ אמר לו לא כשתאמר אתה אלא כמה שאמרו חבריך נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע אמר להן שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל והבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו *Atque, nisi judicari possent ipsi, judicari rite nequibant, juxta illud* [v], *Excutite vos ipsos, & excutite; quod juxta Rish Lakish significat, Corrige te ipsum primum, & dein corrige alios. Caeterum quare non reges Israel? Ratio est ex eo quod accidit de servo Jannaei regis. Scilicet homicidium servus commiserat. Simeon Ben Shatach* princeps synedrii *monuit collegas ut rem animadverterent atque in judicium vocarent Mittitur ad eum nuncius, servus tuus homicidium patravit. Misit eum rex. Citarunt ipsum regem, veni tu quoque huc, & testimonium ea de re accipias. De domino suo loquitur lex* [x] *ubi, de bove cornupeta, Veniat dominus bovis, & consistat juxta bovem suum. Venit rex, assedit. Tum Simeon Ben Shatach ad illum, rex Jannaee, surge in pedes tuos, & testimonium de te dicetur. Neque tam coram nobis surges quam coram illo quo jubente mundus exstitit. Nam & dicitur* [y], *Et stabunt duo viri quibus lis est. At vero rex, non ex tuo jussu, sed pro eo quod censebunt collegae tui. Conversus* princeps synedrii *in dextram, vidit omnes oculos in solum defixisse. Idem, in sinistram conversus, vidit. Unde eis, viri cogitabundi, inquit, veniet is qui cogitationes vestras scit,* ὁ καρδιογνώστης, *atque sumet de vobis vindictam. Confestim Gabriel advenit, & eos humi afflixit, adeo ut omnes morerentur. Ea in hora natum est illud, Rex nec judicat, nec judicant ipsum; nec testimonium dicit, nec dicitur testimonium in ipsum.* Summatim rem narrat Abraham Zacuthius [z], in Shatachide, בשהרג עבר המלך לאיש אחר עשה שבא המלך לפניו ושיקום לפני הסנהדרין והם כבשו פניהם ואמר שמעון בן שטח בעל בהשבות יפרע מהם ובא גבריאל והכמן בקרקע ואז גזרו מלך לא דן ולא דנין אותו: *Cum regis servus homicidium patrasset, fecit ille,* princeps nempe synedrii magni, *ut sisteretur coram se rex, & staret coram synedrio. Illis vero vultus dejicientibus*, ad regis praesentiam consternatis, *dixit Simeon Ben Shatach,* ὁ καρδιογνώστης *sumet de vobis vindictam; & venit Gabriel, & decussit eos in terram. Et tunc decrevere* (tunc, ab hoc exemplo, natum est decretum illud) *regem nec judicare nec judicari.* Inde etiam illud Maimonidis [a], *reges Israel,* id est neutiquam domus Davidicae, seu veteres, אין דנין ואין דנין אותם לפי שאינן נדנין לדברי תורה שמא תבא בהן תקלה *Nec judicabant nec judicabantur, cum scilicet verbis legis se non submitterent; ne scandalum,* contemptus judiciorum nimius, *inde introduceretur.* Jannaeus hic seu ינאי rex pro eodem sumitur, qui est Alexander Jannaeus in Hasmonaeorum serie.

[n] Tit. *Sanhedrin*, cap. 2. § 3, &c. [o] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 20 col. 1. [p] 2 Samuel viii 15. [q] Gemar Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 19, 1. [r] Jerem xxi. 12 & xxii. 2, 3. [s] Maimonides Halach. *Melakin Wmalchemoth*, cap. 3. §. 7. alii passim. [t] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 19. 1. videsis etiam in Guil. Schickardi erratis ad finem lib. de Jure Regio, & in Jo. Cochii tit. *Sanhedrin*, pag 168. *Aun Israel*, tom. 2 fol. 99 b. &c. [v] Zephan. cap. ii, 1. [x] Exod. xxi. 29. [y] Deuter. xix. 17. [z] *Juchasin*, pag. 67, 1. [a] Tract. *Sanhedrin*, cap. 2. §. 7.

Sed

Sed interea manifestum est ex ipsis ante allatis verbis, dictum illud de regiis judiciis, sive qua ad illum ut judicem, sive qua velut ad actorem reumve attinere potuerant, Hasmonaeorum ut ostensum est tempore, id est quo synedrium magnum, reges legem sacram nimium contempsisse, merito existimabant, hinc initia sumpsisse. Conjunctum vides illud de testimoniis. Atqui citatur in testimonium audiendum tunc rex. Ex jure igitur obtinuit antequam hoc fiebat, ut testimonium etiam contra regem audiretur. At vero ab hoc Jannaei exemplo evanuere tam quae antea rite in judiciis ferendis ad regem spectabant, quam quae ad testimonia attinerent sive in eum praebenda sive ab eo accipienda, ob praesentiae nempe ejus & majestatis terrorem. Alioquin tum testimonia praebuisse tum ab aliis accepisse, etiam & judicasse, reges seculis superioribus, quando legi sacrae scilicet obsequentiores erant, tum ex hisce tum ex superius allatis[b] palam est. Absolutissimam autem in poenis extra judicii figuram corpori infligendis, adeoque vitae & necis, potestatem regum etiam Israelis interim faciunt. Maimonides de eis, כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו אפילו גזר על אחד מישראל היום שילך למקום פלוני ולא הלך או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה ואם רצה להרגו יהרג שנ׳ כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳: *Si quis in regem Israelis contumax esset, regi licuit eum morti tradere. Ut si decerneret rex de quopiam, eundum ei ad locum talem, qui non iret, aut e domo sua non exeundum, qui tamen exiret, inde mortis reus erat. Et pro arbitratu suo morte eum afficiebat rex, secundum illud* quod a populo dictum Jehosuae[c], *Omnis homo qui rebellis fuerit ori tuo, & verbis tuis non acquieverit in omnibus quae ei mandaveris, interficiatur.* Ita Jehosuae ut Mosis successoris principatus jura regibus etiam Israelis illis tribuere. Adeoque regii hujus juris aiunt fuisse, ut liceret regi quemquam se contemptui habentem aut probris afficientem neci tradere, אלא בסייף בלבד *sed tantum gladio.* Exemplum etiam juris hujus regii in domo Davidica afferunt de Shimei filio Gerae[d], qui Davidem regem execratus esset, quasi etiam ad regium illic vetus hoc imperium attinuisset. Idem Maimonides, ubi de occiso in campis reperto ex lege sacra[e] agit[f] (qua de re plura libro tertio). & de homicida quocunque modo, etiam ex praesumptionibus synedrio magno jure strictiori agenti haud satisfacientibus, tantum detecto, *Si*, inquit, *eum morte non plecterent* בית דין *synedrium* magnum, המלך יהרגנו שיש לו להרוג באמתלאות ובדדמי *morti tradendus erat a rege* (codex Arabicus habet ibi السلطان) *cui potestas ex indiciis & praesumptionibus morte plectere* Et dubitari nequit quin pro vario rerum Ebraicarum statu alia atque alia esset, ut alibi aliorum, regum uti & pontificum potestas judiciaria. Exempli causa, Hyrcanus Alexandri filius cum a Julio Caesare ethnarcha simul & pontifex creabatur sibi suisque, adjectum est[g], *Et si qua exorta fuerit controversia de Judaica disciplina, volo* judicium *penes eum decerno fore.* Qui locus integrius infra[h] adducitur. Ita pro dominantium arbitratu ac potestate res aliter aliterque, se, ut in aliis, habuit. Atqui licet ut vitae & necis ita & custodiae reos tradendi & verbera infligendi ei erat potestas, nihilominus poenae nomine לא יפקיד ממון ואם הפקיר הרי זה גזל *confiscare seu publicare nequibat* rei *bona*, aut sibi pro libitu assumere: *Quod si faceret, rapinae habebatur reus ipse.* Non igitur exemplum publicationis bonorum in decreto Ezrae[i] ex jure illis pendet regio, sed suprema synedrii magni, quod ille & collegae ejus aut tunc agebant aut prout potuere imitabantur, potestate. Ita interim ut quanquam poenae singularis nomine publicatio bonorum fieri non potuerit a rege, tamen כל הרוגי המלך ממונו למלך *ejus qui neci sic a rege traderetur bona regi cederent*[k]. Amplissima imperii & jurisdictionis apud eos regiae capita alia tam circa res pacis quam belli exhibet fusius Gulielmus Schickardus in משפט המלך seu *jure regio* Hebraeorum, unde quae doctissime tradidit ille nobis compilare religio est. Judicia, ut videtur, quae regibus quibuscunque suis rite competiisse admittunt fuerunt לפי שעה *pro re nata* adeoque extraordinaria; qualia Salomonis illud[l] de puerulo & binis meretricibus. Accedat hic quod habent de throni ejus judiciarii sex gradibus[m]. Aiunt aliqui, praeconem publicum, quoties ascendebat rex, ita eum ex solito monuisse, ut ad singulum ascensum singula ei recitaret praecepta illa sex quae simul habentur & continua sunt in lege sacra[n]. Ad ascensum primum[o], *Ne pervertito judicium*; ad secundum, *Ne dignoscito personas*; ad tertium, *Ne accipito munera*; ad quartum, *Ne conserito lucum*; ad quintum, *Ne erigito statuam*; ad sextum, *Ne mactato Domino Deo tuo bovem aut ovem in qua macula*, &c. Et demum, simulac insideret thronum, *Scito coram quo tu sedeas*, &c Alii vero, sex ista monita sex leones, utrinque ad gradus dispositos, una manu ostendisse, & alteram expansam habuisse ad dilacerationem Ultimum autem monitum de consessu indicasse duos leones ad sustentacula manuum positos. Et ad vicariam regis in judiciis potestatem attinet illud[p] de Jothamo regis Azariae filio Patre scilicet lepra percusso, adeoque in בית החפשית *domum solitariam* secluso, filius על הבית שפט את עם הארץ *praeficiebatur palatio, & judicabat populum terrae.*

II. Licet ex jure ordinario, juxta superius ostensa, synedri esse deberent sive tres, sive viginti tres, (neque hactenus assecutus sum cur vir summus[q] de *numero* XXIII. *aut minimum* XXI. hic locutus sit) sive septuaginta unus, adeoque nunquam ex alio quam impari numero constare (cujus exemplum vetustissimum est in triga illa judicum, Minois, Radamanthi & AEaci[r], omnium mortalium apud inferos) atque in imparem etiam semper pro re nata tum tres illi tum viginti tres augeri, ut dictum est, ne scilicet si numeri paris paria forent utrinque suffragia seu calculi judiciarii, nec sententia legitima sive absolutionis sive condemnationis ferri posset, adeoque facinorosi impune evaderent (nam vetus est & rationi

[b] Cap 9 § 7. [c] Jehosua i. 18. [d] 2 Sam. xvi. 9 1 Reg. ii. 8, 9. [e] Deuter. xxi. 1. [f] *More Nebochim*, part. 3. cap 40 [g] Joseph Originum, lib. 14. cap 17. [h] Cap. 15. § 12. [i] Cap x 8. [k] Maimonid. Halach. *Melakim*, cap 4. § 7. [l] 1 Reg iii. 16 [m] 1 Reg x. 18 [n] Deuter. xvi. 19. in cap xvii 1 [o] *Dabarim Rabba*, fol. 296 col. 3, 4 R. Bechai in *Biur ad hathora*, fol. 218 col. 2. & videlis J. Buxtorf. in Lexic. Talmudico, col. 2361. [p] 2 Regum xv. 5. [q] Hugo Grotius ad Deuteron. xvii 5. [r] Plato in Gorgia.

perquam

perquam consonum, quod habetur apud Euripidem[s], Aristotelem[t], alios, Ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐὰν ἴσαι γένωνται ψῆφοι τοῖς ἀντιδίκοις, ὁ φεύγων νικᾷ, *In judiciis si pares sunt calculi parti adversae, victor est reus*, quod etiam juri Caesareo[v] consonum, fundatum est scito illo veteri Atheniensium, nempe, ubi paria utrinque suffragia essent[x], τὴν τῆς Ἀθηνᾶς ψῆφον ἐπιψηφιζομένην τῷ τὴν δίκην ὀφλήσειν μέλλοντι, ἀπολύειν ἄμφω τῆς αἰτίας· τὸν μὲν ἐπαγαγόντα τὴν κατηγορίαν, τοῦ δοκεῖν εἶναι συκοφάντην· τὸν δὲ, ὡς εἰκὸς, τοῦ δοκεῖν ἔνοχον εἶναι τῷ πεπραγμένῳ, *Adjectum Minervae suffragium ei qui in judicium deductus esset, utrumque satis liberare, adeoque tam eum qui crimen intulerat ab calumniae suspicione, quam eum qui accusatus fuerat ab objecto crimine)* nihilominus, cum numeri ratio, extra septuagintaunimviralem, non omnino lege fundaretur sacra, sed jure ac more majorum superinducto, inde evenit ut pro utiliori personarum & locorum commodo in jure itidem illo superinducto obtineret ut unicus (sed nunquam duo, ob dissensus ejusmodi incommodum) legitime judicia, non capitalia, quaedam exercere potuisset. Hunc מומחה vocitabant, ob excellentiam scilicet singularem undiquaque judiciis ejusmodi *per se idoneum & probatum*, seu מומחה לרבים *publice constitutum*, & שנוטל רשות מבית דין *qui acceperat facultatem* ita judicandi a synedrio sive vigintitriumvirali aliquo sive magno. Maimonides[y], אף על פי שאין בית דין פחות משלשה מותר לאחד לדון מן התורה שנ' בצדק תשפוט עמיתך ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה ושנים שדנו אין דיניהן דין: *Quanquam non erat* ex more receptiori seu ordinario *synedrium e paucioribus quam tribus, attamen etiam unico licuit ex lege judicare, juxta quod scriptum est*[z] in praeceptis ad singulos attinentibus, *Cum justitia judicabis proximum tuum. Sed ex scribarum disciplina* seu jure superinducto *evenit ut triumviri inducerentur. Duumvirorum autem judicantium judicium irritum habebatur.* Caeterum judicem hujusmodi unicum aiunt non censeri solitum pro בית דין *domo judicii*, licet extra ordinem ei sic fas esset judicare. In monitis etiam habebant, ut, tametsi potestatem ejusmodi sortiretur judiciatiam sibi solam, seu ut מותר לו לדון יחידי *fas ei esset soli judicare*, nihilominus alios sibi in consessum, ut judicii adsessores, adsciret. Dicere enim solebant selectis ejusmodi, לא תהי דן יחידי שאין דן יחיד אלא אחד *Ne sis judex solus*[a], *quoniam non exstat judex solus praeter unicum*, id est, Deum O. Maximum. Etiam judex hujusmodi unicus constituebatur tam ex non ordinatis quam ordinatis, sed non sine temperamentis ejusmodi quae minoris eum dignitatis faciant quam triumviros sive ordinatos sive non ordinatos. Maimonides[b], יחיד שהוא מומחה לרבים אע"פ שהוא דן דיני ממונות יחידי אין ההוראה בפניו הוראה בבית דין ואפילו היה סמוך אבל השלשה אע"פ שאין סמוכין והרי הן הדיוטות ואין אני קורא בהם אלהים הרי ההוראה בפניהם הוראה בבית דין: *Unicus qui fuerit publice probatus*, per excellentiam ad judicia extra ordinem admissus, *tametsi rite judicaret judicia civilia solus, attamen confessio* obligationis aut debiti *coram eo non censebatur velut ea quae in judicii domo*, sic vulgo dicta, seu *synedrio haberetur. Neque aliter se res habebat licet ordinatus esset. Sed apud triumviros, tametsi non essent ordinati, sed plane vulgares* seu *plebeii, qui nec dii vocandi* notione illa qua judices Ebraeorum ex sacra lege *dii* dicti, *Confessio ejusmodi confessio habebatur plane forensis.* Advertendum autem est, causis non aliis legitimum hunc fuisse judicem unicum quam quae triumviris etiam non ordinatis competerent, id est, non τοῖς דיני קנסות *judiciis multatitiis*, nec, ut puto, in quibus verberum poena; sed reliquis inter civiles simplicioribus. Et videsis supra cap. x. §. 4. ubi המומחה sic publice per se ordinatus & triumviri ex vulgo seu הדיוטות ἰδιώταις aequiparantur.

III. Quod ad zelotas attinet; fusius de eis aliisque juris parilis egimus in libris de jure naturali & gentium[c]. Jus eis erat, pro atrocitate in numen sanctissimum populique sanctiora facinoris, peccantem, citra figuram judicii, nedum in jus vocationem, statim obruere, etiam morte multare. Ibi allatis adjice ex Philone[d], facinorosum ejusmodi, maxime in idololatriam pellicientem, Κολάζειν ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διαγγέλλειν πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει τὰς κατ' ἀνδρὸς ἀσεβοῦς ἐπιδραμοῦνται τιμωρίας, κρίνοντες ὁσιότητα τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾶν, *Necandum esse velut hostem publicum sine respectu privatae necessitudinis. Et illecebrae ejus emittendae sunt ad omnes pietatis amatores, qui absque mora in scelestum irruant, rati sanctitatis officium talem hominem occidere.* Cum tamen Judaeorum ipsorum primates, velut juris ejusmodi oblivionem simulantes, apud Hyrcanum Herodem Antipatri filium accusabant, quod Ezeciam τὸν ἀρχιλῃστὴν *latronum principem* ejusque socios occidisset, adjecere, παραβὰς[e] τὸν ἡμέτερον νόμον, ὃς κεκώλυκεν ἄνθρωπον ἀναιρεῖν καὶ πονηρὸν ὄντα, εἰ μὴ πρότερον κατακριθείη τοῦτο παθεῖν ὑπὸ τοῦ συνεδρίου. μὴ λαβὼν δὲ ἐξουσίαν παρὰ σοῦ ταῦτα ἐτόλμησεν, *Transgressus leges nostras, quae hominem quantumvis scelestum non sinunt tolli nisi prius morte damnatum a synedrio. Nec a te potestate accepta, hoc patrare ausus est.* Sed zelotarum illius sive moris sive juris tunc temporis obtinentis vestigia nec obscura sunt alibi apud Josephum ipsum. Ejusmodi quid cernitur etiam apud Athenienses, quorum legibus cautum est, Ἐάν τις δημοκρατίαν καταλύῃ τὴν Ἀθήνησιν, ἢ ἀρχήν τινα ἄρχῃ καταλελυμένης τῆς δημοκρατίας, πολέμιος ἔστω Ἀθηναίων, καὶ νηποινεὶ τεθνάτω, ut psephismatis verba sunt apud Andocidem[f], *Si quis democratiam Atheniensium everterit, aut eversa ea magistratum gesserit, ut hostis Atheniensium censendus erit, & cuique eum occidere impune sit.* Etiam quicunque occidisset, ὅσιος καὶ εὐαγὴς, *purus & sanctus a caede*, sine lustratione solenni, habebatur. Quin & jurejurando inter sacra universi obligabantur idem praestare, ut ante ostensum[g]. Subinde etiam praeconio edictum,

[s] In Electra. [t] Problemat 29. §. 15. [v] L. 38. inter pares D. tit. De re judicata, & videsis Cujacium, lib. 11. Observat. 16 & Samuel Petit. ad Legum Atticarum, lib 5. pag. 134 [x] Julianus Orat. 3. pag. 213. [y] Halach. Sanhedrin, cap. 2. § 10, 11. Gemara utraque ad Misnae tit. eundem, cap. 1. [z] Levitic xix. 15. [a] Videsis R. Ismael in Pirke Aboth, cap. 4. Plantavitzii Florileg Rabbinicum. §. 85. [b] Halach. Sanhedrin, cap 5 § 18 [c] Lib. 4. cap. 3. 4. 5 & vide lib. 1. de Success. in Pontif. cap. 8. & videsis Maimonid. tit. Sanhedrin, cap. 18. § 6 1 Maccab. ii 54 & ibi interpretes. [d] Lib. περὶ θυσιῶν. [e] Joseph. Originum, lib. 14. cap. 17. [f] Orat. 1. seu de Mysteriis. [g] Cap. 11 § 3.

quemque damnatum aliquem occidentem praemio remunerandum. Hac de re etiam Demosthenes[h], atque ex eo Harpocration[i], alii. Habent quidem in se etiam juris Caesarei aliorumque scita aliquid ejusmodi, dum publicorum judiciorum actiones nemini non permittunt. Justinianus[k]; judicia *publica dicta sunt, quod cuivis ex populo exsecutio eorum* (criminalis accusatio) *plerumque datur*. Simile zelotarum jus exerceri permittitur[l] apud Venetos in *bannitos*, quos sic vocant. Quibus olim similes apud nos habiti sunt qui ob contumaciam in non comparendo cum in jus vocarentur, capitaliter convicti, adeoque capite deminuti fuerint. *Utlagatos* vocitamus, id est extra legis protectionem positos, etiam & antiquitus *forbannies*[m]. Henricus Bractonius vetustus apud nos jurisconsultus[n] anno Christi 1240 aut circiter, *Item*, inquit, *forisfacit utlagatus omnia quae pacis sunt, quia a tempore quo utlagatus est caput gerit lupinum, ita quod ab omnibus interfici poterit, & impune, maxime si se defenderit, vel fugerit, ita quod sit difficilis ejus captio*. Quibus consonae sunt leges Edwardi Confessoris dictae[o]. *Si repertus fuerit, & retineri possit, vivus regi reddatur, vel caput ejus, si se defenderit. Lupinum enim gerit caput, quod Anglice* ƿulfeȝheofod *dicitur. Et haec est lex communis & generalis de omnibus utlagatis*. Et nomen illud *capitis lupini* etiam in Henrici quarti tempora in foro pro *utlagato* duravit, ut eliciendum videtur ex Rogeri Coci Londinensis fabula apud Galfredum Chaucerum, necdum omnino edita, ubi de Gamelino legitur,

Gamelyn come boldeliche into the mote halle,
And putt adown his hoode amonge the Lordis alle.
God save you Lordinges that now here bee.
But brokebak shereff, evel mot thou the.
Whi hast thou done me that shame and velanie
For to late endite me and *Wolfes hede* me crie?

& paulo ante,

Tho were his bondemen fort and nothinge gladde
Whan *Gamelyn* hue lord *Wolfes hede* was cried and made.

&,

Now is thi brother sheriffe, and hath the bayllie,
And hath endited the and *Wolfes hede* doth the crie.

Atque advertere obiter liceat, in Chauceri editis omnibus, repraesentari lepidam Coci de servo quodam Londinensi nequam prodigo narratiunculam, quasi initium fabulae ejus inter itineris comites dicendae, monerique ab editoribus partem hanc esse fabulae ejus, reliquumque aut periisse aut ab autore non fuisse absolutum. Quae hallucinatio quidem est summa, ac praestantissimo poetae fraus non toleranda. Etenim ex colloquio sibi hospitis, qui veluti itineris praeses erat, & Coci narratiuncula illa, velut praeludium aliorsum tendens, oritur, simulaturque quasi foret revera fabula ejus tunc dicenda. Sed praeludium illud integrum est in editis, nec ejusdem quid omnino interiit. Et post versiculos illos quibus finitur,

And had a wife that held for countenance
A shop, and swived for her sustenance.

statim scripsit Chaucerus,

And therewithall he lough and made chear,
And said his tale, as ye shullen after hear.

Quod perperam nimis in editis, uti etiam in MSS. nonnullis, locum non suum sortitur proxime ante praeludium, quasi illud pro fabula ipsa plane habendum esset. Sed vero in codice penes me pulcherrimo MS. aliisque, statim post verba illa de fabula Coci dicenda, sequitur.

Here beginneth the cokes tale of *Gamelin*.

Lithen and listneth and harkneth aright,
And ye shall heren of a doughti knight,
Sire *John* of *Boundis* was his name,
He cowde of nurture and mochel of game.

Filii Joanni huic de Boundis ei fiunt tres, Joannes, anonymus, & Gamelinus, de quo in allatis. Et de maximi & minimi circa patrimonium dissensu, hujusque virtute ac illius vafritie summa, fabula satis ampla nec omnino contemnenda contexitur, quae illic integra est. Desinit etiam in Gamelini summae, quam passus est, injuriae ultionem, per mortem ignominiosam fratri Joanni ut judici, & duodecimviris juratis, velut etiam ex jure zelotarum simulato illatam. Nomen autem illud *capitis Lupini* quasi zelotarum jus designavit, ex origine, usurpatum pro eo quem non solum cuique licuerit occidere (quod seculis abhinc aliquot prorsus evanuit) sed ob cujus mortem sic inflictam laus saltem, ut praemium publicum, singularis debita eo nomine fuerit interfectori. Sic enim antiquitus mos apud nos se habuit circa lupos[p], quemadmodum postea aliquamdiu circa vulpes etiam, catos sylvestres, mustelas, lutras, quadrupedes alios, uti & circa aves aliquot frugibus aut pullis infestiores, lex hic obtinuit[q]. Certe & jus ejusmodi nonnulli olim apud nos opinati sunt viguisse in eos qui *extra pacem & protectionem regis* ideo positi (juxta formulam forensem *praemunire* dictam statuto parliamentario[r] fundatam) quod de re aliqua in foro quocunque, sive Romae, sive Avenione, sive intra Angliam agerent, cujus cognitio ad tribunalia spectaret regia; id est maxime in Ecclesiasticos majestatem regiam sic plane autoritatis pontificiae obtentu laedentes. Sed sub Elizabetha regina sancito parliamentario[s] opinio illa abolita est. Certe mortem poenae instar inferendi citra figuram judicii usus etiam cernitur, ut in morem receptus, ubi fama aliterve laesus quis in duellum laedentem provocaverit. Ea de re scriptores obvii. Sed prae aliis, qua ad hanc rem spectent, Thomas Hurtado in resolutionibus moralibus[t].

[h] In Philippic. 3. [i] Verb. ἀτιμ… & verb. ἐπαναγκάζειν, & Samuel Petitus ad legg. Attic. lib. 7. pag. 232 & 562. Et vide Plutarchum in Agesilao & Alexandr. ab Alexandro Genial. Dierum, lib. 3. cap. 9. [k] Instit. tit. De Publicis Judiciis in principio. [l] Videsis Philip. Maussacum in Harpocrationem, pag. 170. [m] 1 Ed. 3. fol. 19. a. [n] Lib. 3. de Corona, cap. 13. §. 3. [o] Cap. 7. [p] Guil. Malmesburiensis de Regibus Angliae, lib. 2. cap. 8. Escaetriae anni 27 Henrici 3. *Leycestriae*. [q] Stat. 8 Elizabethae, cap. 15. [r] Stat. 25 Edwardi 3. [s] Stat. 5 Eliz. cap. 1. [t] Var. ar. Resolution. Tract. ult., Resolut. 5, &c.

IV. Soda-

IV. Sodalitiorum aliquot ex confoederata inter se disciplina praefecturae juridicae cernuntur in Essenorum consistoriis centumviralibus; de quibus Josephus[v], περὶ τὰς κρίσεις ἀκριβέστατοι καὶ δίκαιοι. Καὶ δικάζουσι μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν ἑκατὸν συνελθόντες. τὸ δ' ὁρισθὲν ὑπ' αὐτῶν ἀκίνητον, *in judiciis sunt diligentissimi atque justissimi. Disceptant autem* (sic Ruffinus; potius *dijudicant*) *non minus quam centum in unum coacti. Quod autem his decretum fuerit, immobile manet.* Scilicet singularis inter se in suorum quemque, nec alios, sic creata jurisdictio qualiscunque. Ejusmodi procuidubio erant praefecturae sodalitiis inter se aliis, velut sacerdotali generi, quoad suam inter se dignitatem resque alias in tribunalia publica non necessario semper deducendas, commodius tuendas Nam circa praestituram filiabus sacerdotalibus dotibus summam memoratur בית דין של כהנים *domus judicii* seu *synedrium sacerdotum*[x], quod plane non aliusmodi erat, nec omnino quod in alios aliquos, nec quidem in sui generis ex ordinario aliquo jure, homines jurisdictionem exerceret. Cum his censendi sunt phylarcharum, aliorumve ejusmodi, etiam & totius Israel, pro re nata conventus extraordinarii; quorum mentio satis obvia[y] sacris in literis. Et de conventibus ejusmodi magistri saepius, במקום שנתקבצו כל ישראל או רובם שם שכינה שורה *Ubicunque congregati fuerint omnes Israelitae seu pars eorum major, ibi majestas divina* seu *spiritus sanctus quiescere solebat.* De omnibus, seu majori parte civiliter congregata, capiendum est. Ita nempe ut qui conventibus ejusmodi seu tributis comitiis adessent, absentum non paucorum, veluti majores natu, phylarchi, patres, principes familiarum, personas simul, quemadmodum in comitiis fieri solet, pro more patrio sustinerent. Plurium item tribuum, veluti sex, quinque, septem etiam & unicae, conventum seu domum judicii habemus simili sensu apud Talmudicos; qua de re plura ubi libro tertio agitur de sensu & notione legis illius[z], אם כל עדת ישראל ישגו וגו' *si omnis coetus Israel erraverit*, &c. Sed quicquid in conventibus ejusmodi decretum est, לפי שעה *pro tempore* & re nata in publicam tutelam, neutiquam ex jure ordinario, fieri censebatur.

V. Ex legibus item sacris[a] de sacerdotis (Aharonis, aut ex ejusdem filiis sacerdotis alicujus) leprae ejusque plagarum inspectione adeoque judicio, & consequentibus circa tam leprosum ipsum quam vestes & vasa ejus, munditiem, immunditiem, singularis quaedam notio & extraordinaria ad sacerdotem aliquem, non singulariter aut nominis aut muneris ordine aliquo praestitutum, sed obvium, seu a leproso sibi electum, attinens. De lepra ipsa cutisque & plagarum discrimine multiplici subtilia habent non pauca e cabala sua magistri; qua de re in corpore Talmudico titulus est נגעים *de plagis*, unde illi sua congerunt[b]. Personae notioni huic subjectae, id est immundi ex lepra, fuere universi Israelitae[c], אפילו קטן בן יומו והעבדים *etiam minor* seu *infans recens natus, & servi:* At לא כותיים ולא גר תושב *non Cuthaei* (editiones aliae, לא גוים *non gentiles*) *nec proselytus domicilii.* Misnaica de re[d], הכל מטמאין בנגעים חוץ מן הנכרים וגר תושב *universi immundi fiunt ex lepra* (juxta legem sacram) *praeter exteros & proselytum domicilii* seu qui terrae sanctae incola in se Noachidarum praecepta septem suscipiens, nondum in Judaismum transierat. Jam vero, tametsi in verbis sacris adeo expressa habetur sacerdotis inspectio, nihilominus docent quod הכל כשרים לראות את הנגעים *nemo Israelitarum*, aliis utcunque rebus gerundis non inidoneus, *haud idoneus erat inspectioni plagarum.* Quibus adjiciunt, אע"פ שהכל כשרים לראות נגעים הטומאה והטהרה תלויה בכהן *Licet universi sint idonei inspectioni plagarum, immunditiem tamen & munditiem pendere ex sacerdote.* Exemplum afferunt, כיצד כהן שאינו יודע לראות החכם רואהו ואומר לו אמור טמא והכהן אומר טמא אמור טהור והכהן אומ' טהור הסגירו והוא מסגירו שנ' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע *Exempli gratia; ubi sacerdos erat ignarus artis inspiciendi, sapiens* (legis peritus aliquis) *inspiciebat, qui si pronuntiaret immundum, sacerdoti etiam pronunciandus erat immundus; si mundum, sacerdoti itidem mundus; si claudendum, claudendus erat, juxta illud*[e], *Et ex ore eorum*, sacerdotum, *omnis lis & omnis plaga.* Quod quidem dictum ubi leprae mentio alias nulla est, sed causa tantum vaccae rufae indicatur, a Chaldaeis expressim sumi videtur pro judicio circa leprosum, nec aliud omnino. Onkelos ibi, ועל מימרהון יהי כל דין וכל מכתש סגירו *& juxta verbum illorum erit omne judicium & omnis plaga inclusionis* seu *leprae.* Et alter, ועל מימר פומהון יהי מיתדן כל דין וכל מכתש צורעא למסגר ולמחלט *Et juxta verbum ipsorum erit solutum omne judicium & omnis plaga leprae, ad claudendum, & ad lepram praecise pronunciandum.* Atque ita quidem loci sensus est in Gemara Babylonia[f], alibique. Vulgata ibi, *& ad verbum eorum omne negotium pendet, & quicquid mundum vel immundum est judicetur.* Aut negotium praesens solum sic innuitur (de quo libro tertio) aut, ut Chaldaeis aliisque, solum lepra, veluti parenthesi. Graeci illic, καὶ ἐπὶ τῷ στόματι αὐτῶν ἔσται πᾶσα ἀντιλογία καὶ πᾶσα ἁφή *& in ore eorum erit omnis controversia & omnis tactus* Sed versiones nuperae verba illa transferunt quasi omnimoda sic sacerdotibus jurisdictio illic agnosceretur, *& a fin qu' a leur parole toute cause & toute playe soit definie*, and by their word shall every controversie and every stroke be tried. Cum sane nil ibi innui videatur praeter id quod alibi eodem in libro[g] dicitur expressius de lepra sola. Addunt[h], ואפילו הוא הכהן קטן או שוטה החכם אומר לו והוא מחליט או פוטר או סגור *& si forte sacerdos* hic ad inspiciendum electus *esset minor aut fatuus, sapiens* seu *jurisconsultus indicabat ei* quid esset agendum, *& ille* juxta sic sibi indicata *aut leprosum esse praecise*

[v] Haloseos 2. cap. 12 seu 7. [x] Misn. & Gemara tit. *Cethuboth*, cap 1. Babylon. fol. 12 1. & videsis Uxorem Ebraicam, lib. 2. cap 9. [y] Numer. xxx. 1. Deuter. v. 23. & xxxii 5. Josua xviii 1. Judic. xx. 1. xxii 12. 1 Sam. vii. 5. 1 Paralip. xxviii. 1. 2 Paralip. v. 2. & xv. 9. Ezr. x. 9 [z] Levit. iv. 13. [a] Ibid. xiii. 2. & xiv. 3. [b] Maimonides tract. *Tumaath Zaraath*, & ad tit illum Talmudicum. Mikotzi praecept. affirmat. 234. &c. [c] Maimonid & Mikotzi ibidem & Gemar. Babylon. tit *Nidda*, cap 5. fol 41. [d] Cap. 3. [e] Deuter. xxi. 5. [f] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 4. fol 34. 2. & videsis ad tit. *Eceroth*, cap. 5. fol. 35. 2. [g] Deuter. xxiv. 8. [h] Maimonides tract. *Tumaath Zaraath*, cap 9. § 2.

pronuntiabat;

pronuntiabat, aut dimittebat ut satis mundum, *aut includebat* Ita scilicet quoties sacerdos סומך על דברי החכם *nixus esset verbis sapientis*, seu sapientem sic consuleret. Quod si non faceret, ex sui ipsius judicio rem terminare fas ei non licuit antequam accuratius a magistro aliquo didicisset totam de plagis & lepra, tam quoad vestes ac domos quam homines, disciplinam. Si quis revera mundus esset, ex pronunciatione sacerdotis non reddebatur immundus. Sed si immundus esset revera, tametsi dum inclusus erat, aliterve sanus quoad lepram ipsam redderetur, mundus nihilominus non censebatur, עד שיאמר לו כהן טהור אתה *usque dum dixerat ei sacerdos, tu mundus es.* Huc spectat illud in Evangeliis de leproso quem D. N. Jesus Christus, simul ac mundasset ipse, ad sacerdotem nihilominus & sacrificia statim relegavit[i]. Sacerdos genere חלל *profanus* rite hic ut sacerdos inspicere nequibat. Mutilus tamen sacerdos aut corpore vitiatus rite inspiciebat, modo oculorum acies minime laesa esset. Dies universi inspectioni idonei erant praeter sabbata & dies festos. Nocturnum tempus illegitimum. Horae autem diei non aliae legitimae, praeter quartam, quintam, octavam, nonam. Nam matutinae, vespertinae ac meridianae, velut inspectioni haud accommodae, non satis idoneae habebantur. Quamplurima apud magistros sunt alia subtilia ad sacerdotalem hic spectantia qualemcunque leprae notionem, quae, veluti medici ac chirurgi, eam in rem divinitus praestituta erat, sed synedriorum ordinariorum imperio & jurisdictioni, ut functiones universae aliae, subjecta. Sacerdotales enim actiones functionesque omnimodae censurae synedriorum suberant. Neque id quod tradunt aliqui de sacerdotibus legalibus, eos nimirum *habuisse*[k] *potentiam judicandi de dignitate & indignitate ingrediendi in templum*, aliter verum est, quam eos scientiam ex accidenti etiam prae aliis habuisse mundorum & immundorum, adeoque rite atque ex charitate monere debuisse leges de munditie violantes, cum interim & violatores ejusmodi & sacerdotes ipsi[l] quoad jurisdictionem forensem synedriali potestati passim subessent, juxta superius ostensa & libro ostendenda proximo.

CAP. XV.

I. *De continuatione synedriorum hactenus ostensorum, quae ordinaria erant, ante adventum D. N. Jesu Christi; idque ex scriptis non Talmudicis.*

II. *Ex ejusmodi scriptis, de continuatione post adventum Christi.*

III. *Temperamentum de intermissionibus, maxime sub Antiocho Epiphane rege Syriae, & Herode magno.*

IV. *De loci synedrii magni continuatione. Ejusdem varietas. Liskath Hagazith, seu conclave saxis quadratis constructum*, the stone-chamber, *locus, ad templum, synedrii magni celeberrimus. Situs ejus. Nominis ratio. Exedra. Lithostrotos in evangelio, an conclave illud? Ruffiniana versio Josephi emendata.*

V. *An synedrii magni Samaritici locus ad templum Garizimiticum, ut Judaici ad Hierosolymitanum? Praeceptum velut undecimum decalogo a Samaritis in contextu suo sacro subjunctum.*

VI. *Synedrii magni loci in Liskath Hagazith continuatio sub templis primo & secundo judiciis capitalibus tum illic tum in minoribus synedriis exercendis omnino necessaria.*

VII. *Migrationes synedrii magni inde, aliisque e locis.*

VIII. *Migrationum tempora.*

IX. *De Jabne seu Jamnia urbe, in quam primo ex Hierosolymis migravit synedrium magnum sub excidium templi secundi. Josephi de synedrio illo Hierosolymis paulo ante tempus illud testimonium, ejusque velut effigies ab ipso in Galilaea, cui praeficiebatur, constituta.*

X. *Migrationis primae reliquarumque causae. Postremum synedrium magnum Tiberiade habitum; ubi Judaei exspectant illud instaurandum, indeque in templum suum novum transferendum.*

XI. *De singulari imperii & jurisdictionis synedrii magni sub annos ante excidium templi secundi quadraginta deminutione. An capitalium judiciorum potestas eis tunc, ut a viris etiam doctissimis asseri solet, adimeretur?*

XII. *De synedriorum qualitate, adeoque sacerdotalis generis in judiciis & synedriis praerogativa singulari per annos aliquot & ante & post Christi adventum. Atque, unde illa nata? Fl. Josephus emendatus. Mirae de ea apud scriptores & veteres & recentiores assertiones.*

XIII. *Eliae Ben Moseh Karaitae disciplina de pontificis summi & aliorum sacerdotum ac prophetae, stante templo, jurisdictione singulari, circa solennem mensium annique intercalationem. Im-*

[i] Matth. viii. 3. & 4. (& vide ibi Hug. Grotium) Marc. i. 40. Luc. v. 12.

[k] Thom. Aquin. in Sent. 4 Dist. 19 quaest. unic. art. 2. &c.

[l] Videsis Hug. Grotium ad Matth. v. 22. pag. 79.

parem

parem judicum, etiam ex Karaitarum scitis, numerum legitimum tantum fuisse.

XIV. *Synedria sacerdotalia ex jure ordinario per se fuisse juxta Talmudicos nulla; nec pontificem maximum, qua talem, fuisse unquam synedrii magni principem.*

XV. *De principum synedrii M. & pontificum dignitate summotorum qualitate, ac sacrificiis, & principum constitutione, collegarum, aliorumque judicum; & jure in dignitatibus haereditario.*

ACcedat jam ante dictis ostensorum synedriorum, eorumque imperii & jurisdictionis, successio & continuatio. Et primo de ea quae Christi adventum antevertit; idque e scriptoribus non Talmudicis. Quanquam synedrium magnum, cujus princeps Moses [m], post Jethronea synedria institutum erat, mansit nihilominus illorum usus & potestas tam in deserto quam etiam, juxta aliquos doctissimos [n], postea; qua de re etiam superius [o] dictum est. Sed temporis decursu, pro regiminis publici ordinatione commodiori, ad synedria vigintitriumviralia & triumviralia passim pro locorum qualitate constituenda admittendaque; juxta superius ostensa, praeter synedrium magnum, deventum est. Atqui non defuere inter christianos scriptores qui, ut ante etiam est tactum, ex ingenii sui adfectusque circa alienam sibi rempublicam, sed in rem suam interim, quomodocunque formandam, commentis, potius quam ex Talmudicis ipsis, quos nimium negligere amant, non solum ipsum synedrium magnum velut pontificis summi praefecturam singularem faciant, sed & post Mosaica tempora, in quibus a numine sic institutum est, non libenter concedant durasse. Etiam & nunc e sacerdotali genere tantum, nunc e tribu sola Judae constitisse volunt; quae veritati, ut videre est in supra allatis, sunt alienissima. Non concedentium hic continuationem synedrii illius, aut de ea pronius dubitantium, primarius est Benedictus Pererius [p], qui nec sequacibus caret. Sed de eo recte Stephanus Menochius [q], *immerito de re dubitat quae passim admittitur ab auctoribus.* Sed nec Dionysius Petavius synedriorum Judaicorum originem facit [r] aliam quam ex Gabinii Pompeii legati institutione illa quam memorat Josephus [s]. Nihil magis Pererium in dubitationem propulit quam apud Josephum ac Philonem synedrii magni seu septuagintaviralis mentionem non haberi. Verum quidem est, Josephum, nescitur unde, septemviralia, ut ante ex eo narratum, per urbes judicia constituta esse tradidisse. Sed interim & γερουσίαν [t] apud suos (uti & saepissime Hellenistae) & συνέδρια [v] & συνέδους [x], velnti nomina tam magnum quam minora, pro subjectae rei discrimine, apud eum designantia, memorat. Et ubi ait a rege nihil faciendum citra pontificem (ut ille in pontificum, qui tempore suo adeo viguere, gratiam) καὶ τὸ τῆς γερουσιαστῶν γνώμης, *sententiam senatorum*, intelligitur [y] de synedrio magno loqui. Quale itidem de Philone dicendum. Certe & ubi in apocryphis Latinis [z] legitur, *Joacim autem summus pontifex de Jerusalem venit in Bethuliam cum universis presbyteris suis, ut videret Judith*, Graeci habent, —— καὶ ἡ γερουσία τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἦλθον τοῦ θεάσασθαι τὰ ἀγαθὰ ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τοῦ ἰδεῖν Ἰουδὶθ, καὶ λαλῆσαι μετ' αὐτῆς εἰρήνην, *Et senatus* (seu synedrium) *filiorum Israel habitans Hierosolymis, venerunt ut sibi satisfacerent de bonis quae fecerat Deus Israelitis, atque ut viderent Judith, eamque salutarent.* Quod de synedrii magni collegis capiendum. Intermissum quandoque per rerum turbas sive hostiles sive domesticas judiciorum ordinariorum usum, adeoque synedriorum, subinde fuisse, dubitari nequit. Sed & rebus pacatis & bene dispositis obtinuisse ea, juxta ante ostensa, non minus videtur dubitandum. Ad illud de Jehosaphati judicum constitutione [a] vir summus Hugo Grotius, *Cum numerus ad paucos recidisset, omissa cooptatione metu regum, quibus suspecta erat synedrii autoritas (de quo vide dicenda infra* XXI. 4.) *more legitimo impleri numerum jussit, partim ex sacerdotibus & Levitis (qui, quod ab aliis laboribus vacarent, legis studio erant aptissimi) partim ex eruditis aliarum tribuum.* Quod se refert ad caput XXI; ibi dicitur Jehoramum regem, Jehosaphati filium, occidisse omnes fratres suos gladio, ומן שרי ישראל *& quosdam de principibus Israel*; quod sumit Grotius pro synedris illis. *De synedrio*, inquit, *ut credibile est, homines legis amantes, & eximiae apud populum auctoritatis.* Et dein idem ad illud Jehosaphati, Amariam sacerdotem ibi facit נשיא seu *principem senatus*, & Zabadiam Ben Ismael *secundum in senatu, quem* אב בית דין *vocant.* Nec de synedrio magno verba ibi fieri dubitat. *Principes* item *Judae* apud Jeremiam [b] *senatores* sunt illi *magni synedrii ad quos pertinebat judicium de propheta vero aut falso.* Illud etiam in Ezekielis visione [c], *& septuaginta viri de presbyteris domus Israel, & Jezanias filius Saphan stabat in medio eorum stantium ante picturas, & unusquisque habebat thuribulum in manu sua*, &c. de synedrio magno capitur. Idem ibi Grotius, *id est, illi septuaginta qui inter judices omnes eminebant summa cum potestate, tum eo accesserant quo fas ipsis non erat, tum ea videbant quae tollere ipsorum erat officii.* Et expressim ibi David Kimchius, ע׳ סנהדרין *septuaginta synedri.* Etiam synedros illos intelligi volunt viri docti per sive שרים τοὺς ἄρχοντας *principes*, sive אילי הארץ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, *potentes terrae*, Vulgatae *judices*, dictos, quos Nebuchadnezar captivos abduxit [d]. Unde Abulensis [e], *in hac parte satis assentiendum est Judaeis, qui dicunt semper fuisse* (quousque & quotiescunque sui essent juris, & reipublicae quies permitteret) *in Israel septuaginta judices, qui regerent domum judicii: & manabant ab illis*

[m] Numer. xi 16. [n] Hugo Grotius ad Josue viii. 33 & videsis Abulensem ad Numer. xi. quaest. 25. & 53. & Deuteron xvi. quaest. 6. [o] Cap. 2. §. 4. [p] Ad Genesis xlix 8, &c. §. 84. [q] De Republica Hebraeorum 1 cap. 6. [r] De Doctrina Temporum, lib 2. cap. 26. [s] Lib. 14 cap 10. [t] Origin. lib 4. cap. 8 lib 13. cap 9. &c & in vita sua. [v] Lib. 14 cap. 10. & 17. [x] De bello Judaico, lib. 1. cap 6 [y] H. Grotius ad 2 Paralipom xix. 11. [z] Judith xv. 8. [a] 2 Paralip. xix 8. 11. & vide eum ad Psalm lxxx 1. 1. [b] Cap. xxvi. 10, 16. [c] Cap. viii. 11. [d] 2 Regum xxiv. 12, 14. [e] Ad Deuteron. xvi. quaest. 6.

septuaginta senioribus quos elegerat Moses, per successiones. Et hi erant maximi judices, ad quos subordinabantur omnes judices qui etiam in aliis locis. Et isti septuaginta judices ducti sunt in Babylonem tempore captivitatis, sicut innuitur 4 Regum cap. xxiv. Sic ille. Tantumdem satis alii ad locum illum Numerorum, alibique[f]. Etiam Hieronymus[g] ad illud de *Cerethi & Pelethi*[h], כרתי *Cerethi exterminatores*, פלתי *Pelethi admirabiles. Dicuntur enim fuisse septuaginta judices loco eorum substituti quos Moyses in eremo Domino praecipiente delegerat.* Unde Lyranus ibi, *alii, Sanhedrin, hoc est, summos consiliarios*; & Petrus Damianus cardinalis episcopus Ostiensis, ad Albericum cardinalem[i], *Quaeris etiam qui erant Cerethi & Phelethi, qui bellatores dicuntur fuisse David? Legitur in libro Numeri dixisse Dominum Moysi*[k], *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri*, &c. (ubi synedrii magni institutio.) *Ex istorum itaque stirpe duae processerunt cognationes, quarum una Cerethi, altera dicebatur Phelethi. Et Cerethi quidem dans judicium, Phelethi punicus interpretatur: ut quos illi adjudicarent morti promulgando sententiam, isti punirent irrogando vindictam.* Hi de synedrii magni tunc usu non dubitarunt, quicquid de nominum habeant ratione. Adeoque, si vocibus illis (de quibus quod Talmudici tradunt occurret capite proximo) synedrium magnum innueretur, Benaias filius Jehoidae ibi memoratus videtur sic ejusdem tunc princeps. Hugo Grotius ad illud ibi, *super Cerethi & Phelethi, Hieronymus*, inquit, *alicubi* (loco ante citato) *putat haec nomina, ut & quod proxime praecessit*, Benaiam, *esse eximiorum senatorum synedrii magni; quomodo & Graeci sensisse videntur. Dicunt* enim, καὶ Βαναίας υἱὸς Ἰωδαὲ σύμβουλος καὶ ὁ Χερεθὶ καὶ ὁ Φελεθί. (certe Graeci verba illa cum sequentibus continuant, καὶ οἱ υἱοὶ Δαυὶδ αὐλάρχαι ἦσαν, ita ut eorum sensus fuerit, *Banaiam consiliarium fuisse, & Cerethi & Pelethi & filios Davidis aulae principes* seu *comites consistorianos*; uti & vertunt quidem Judaei Hispanienses. Vulgata autem, *Banaias super Cerethi & Pelethi*; ubi in Ebraeo, והכרתי וגו׳ *& Cerethi*, &c. nil satis respondit τῷ *super*, licet tam versiones nuperae etiam plerumque sic transferant, ut Lutherana, Belgica prior, Gallica, aliae, quam Syra, & Arabica, & paraphrasis Chaldaica, quibus *militares, sagittarii, & illustriores* vocibus illis intelliguntur. Sed in Belgica nupera over vertitur in niet, quod Ebraico quidem propius est. Pergit autem ibi Grotius) *at Hebraeorum alii familias Israeliticas fuisse censent. Chaldaeus sagittarios, a qua significatione non abit Corytus* (quasi nomen illud τῷ Cerithi sic cognatum esset, pro arcuum theca & pharetra Virgilio[l] aliisque usurpatum:) *Rursum alii, partes Philistinorum: quod si admittimus, forte horum* כרתי *posteri erunt Cretes. Certe milites fuisse satis apparet* xx. 3. Sic ille. Sub Salomone item septuaginta synedrii magni collegarum mentio habetur expressior, velut ex textu sacro intelligendorum, in paraphrasi Canticorum Chaldaica[m]. E Levitis quidem aetatis annorum triginta[n], id est, ministeriis tam sacris quam profanis idoneis (male ibi in Vulgatis priscis, quos amplexantur pontificii aliquot recentiores[o], *viginti* legitur) numerantur sub Davide & Salomone 38000; e quibus in ministerium domus Domini tunc exstruendae selecti sunt 24000, ושוטרים ושפטים *& scribae* seu *praepositi & judices* 6000, ubi Judaei Hispanienses, *y Alguaziles y Juezes seis mil*; nonnullis etiam legentibus in Vulgata illic *praepositorum vero judicum sex millia*[p], quasi sic praepositi iidem illic qui judices. Bene Grotius ibi, *apparitores & judices. Surgit enim oratio.* Sed vero qualesnam hi judices? An circa templum aedificandum resque eo duntaxat spectantes, ut extraordinarii? An synedrii ordinarii? De ordinariis seu synedriis minoribus capit Abulensis[q], *Et sic Levitae*, inquit, *erant judices super Israel, & isti sex millia virorum Levitarum separati fuerant ut distribuerentur per omnia loca Israel*, quod firmari autumat ex illo, eodem in libro, sequente[r], *Isaaritis vero praeerat Chononias & filii ejus, ad opera forinsecus super Israel, ad docendum & judicandum eos*, ut Vulgata. Ebraea ibi sonant, *ex Isaaritis, Chenaniam & filios ejus ad opera forinsecus super Israel*, לשטרים ולשפטים *in praepositos & judices*, τῶν γραμματέων καὶ κριτῶν. Judaei Hispanienses, *por Alguaziles y por Juezes.* Quod de praepositiuris ac judiciis circa structuram Templi resque illuc attinentes sumunt alii[s]. Syrus autem loco priore haud parum ab aliis discrepat. Constituisse nimirum ait ex eis David praefectos operibus Domini,

[illegible]

[illegible]

Viginti & quatuor viros super mille, singulis millenis, *& judices & scribas sex atque sex super centum*, seu *senos singulis centenis*. Injicitque velut textus partem, *ut curam haberent aedificii, & instarent ac satagerent auxilii eorum, possessionum*, [illegible] *& operum eorum* (neque enim in versione placet *agriculturae*) *supputationum, & opum eorum, necnon eleemosynarum, ut prospicerent pauperibus: Creavit enim David super pauperes & inopes oeconomos & praefectos, ut curarent prospicerentque pauperibus, unum super denos quosque, & nihil deesse paterentur.* Et dein sequitur ibi comma sextum. Officium etiam sexcentorum praepositorum & judicum illic ita fere adjungitur in Arabico, uti & illud de pauperibus. Et de judicibus etiam tunc temporis videsis in alloquio Salomonis[t]. Sed prioribus illis in locis haud alii judices innui videntur quam qui operi sacro promovendo inter tot operarios ut judices, rei praesenti tantum selecti, praeessent. Alia huc e Talmudicis attinentia capite habentur proximo. Grotius etiam ad Maccabaicorum[v] illa *& ingemuerunt* οἱ ἄρχοντες *principes*, notat, *sic eximie solent dici magni synedrii senatores.* Et ad titulum Jo-

[f] Videsis J. Picum Mirandul. in Apologia, pag. 117. Petr. Tholosan. Syntagm. Juris Universi, lib. 47. cap. 26. § 3. Aloys. Novarin. Schediasmat. Sacro profan. lib. 5. cap. 19. &c. [g] Quaest. seu Tradit. Hebraic. ad 1 Paralip. xviii. [h] 2 Sam. viii. 18. & 1 Paralip. xviii. 17. [i] Opusc. 33. tom. 3. pag. 281. [k] Numer. xi. 16. [l] Æneid. 10. [m] Cap. vii. 2. [n] 1 Paralip. cap. xxiii. 4. [o] Abulensis ibid. quaest. 9. Stephan. Menochius de Rep. Hebraeorum, lib. 2. cap. 2. § 16. [p] Menochius ibidem. [q] Ad 1 Paralip. xxiii. quaest. 13. [r] 1 Paralip. xxvi. 29. [s] D. Kimchius ibid. Lyranus. [t] 2 Paralip. i. 2. [v] 1 Macc. i. 27.

nathanis

nathanis literarum ad Spartiatas [x], *Jonathan pontifex, & ἡ γερουσία τοῦ ἔθνους καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λοιπὸς δῆμος τῶν Ἰουδαίων*, &c. *& senatus* (Vulgata, *seniores*) *gentis & sacerdotes & reliquus populus Judaeorum*, &c. Grotius, *Est ἡ γερουσία senatus ille magni synedrii, qui non judiciis tantum sed & reipublicae praesidebat.* Sunt autem qui continuationi synedrii magni (e cujus majestate adeo pependit reliquorum constitutio & autoritas) eousque adversantur, ut certe de ejusdem numero aut autoritate quidquam perseverasse sibi non videri scribant; unde Henricus Spondanus episcopus Apamiensis [y], *Cum admodum obscura sit eorum* (synedrii illius collegarum) *memoria in sacra scriptura ac probatis historiis a Mose usque ad Christum, falsum quoque putamus eos semper eodem numero vel suprema autoritate perseverasse; quamvis probabile crediderimus exstitisse semper imaginem quandam ejusmodi magistratus, quem & aliquando restituisse videtur Josaphat [z] rex Judae.* At vero viri doctissimi, praeter ante citatos, alii quorum nonnulli interim de numero, collegarum qualitate, & autoritate ejusdem, aliquantulo discrepant, iique tam e pontificiis quam reformatis, de ordinarii juris ejusdem synedrii continuatione a seculo Mosaico, qua temporum pacatorum turbidorumque discriminis varii ratio permitteret, neutiquam dubitarunt [a], tam de tempore ante quam post adventum Christi verba facientes. Qua de re plura etiam inferius.

II. Post Christi autem adventum etiam synedriorum illorum velut in republica illa notissimorum atque ex lege moribusque vetustis obtinentium mentio admittitur haberi in D. N. Jesu Christi verbis illis [b]; *Audistis quod dictum est antiquis, non occides; qui autem occiderit, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει, reus erit judicio. Ego autem dico vobis quod omnis qui irascitur fratri suo εἰκῆ sine causa,* ut in exemplaribus aliquot, *reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ, reus erit synedrio. Qui autem dixerit, fatue, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, reus erit gehennae ignis.* Aliter quidem aliterque interpretes locum illum explicant, cum interim τὴν κρίσιν hic & συνέδριον, *synedria* quae diximus, in ipsis Christi verbis, spectare velint. Unde etiam Chrysostomus sequaxque ejus Theophylactus, Συνέδριον ἐνταῦθα τὸ δικαστήριον τῶν Ἑβραίων, *Synedrium hic tribunal est Ebraeorum.* In hanc rem, post Erasmum, vide Angelum Caninium [c], Bezam hic, Joannem Rainoldum [d], Abrahamum Sculterum [e], & demum prae aliis Hugonem Grotium in annotationibus. Nec praetereundum hic quod apud Talmudicos dicto illi Christi, qua potestatem respicit forensem, occurrit satis cognatum. Sic Gemara Babylonia [f]; הקורא להבירו עבד יהא בנידוי ממזר סופג את הארבעים רשע יורד עמו לחייו *Qui vocaverit proximum suum servum* (id est, עבד כנען *servum Cananaeum*; sic capite Israelitico minutum) *excommunicandus erat* (etiam a synedrio, seu praefectura juridica, cui suberat; שמזלזל בישראל בכל כך אף הם יזלזלו בו *quoniam qui ita Israelitam vilipendisset, ipse a synedris sic erat vilipendendus*) *qui proximum suum vocaret Mamzerem*, coitu damnato ortum, *verberandus erat plagis quadraginta* (glossa, קנסא מכת מרדות וניהא ליה הא מנידוי *poena scilicet subeunda erat verberum contumaciae causa adhiberi ex lege superinducta solitorum; nec ita excommunicandus*) *qui vocaverit proximum suum improbum, descendit synedrium cum eo in vitam ejus.* Ubi glossa, כלומר לא אין בית דין נזקקין אבל הוא מותר לשנאותו אף למעט פרנסתו ולירד לאומנותו *Ac sic diceres, Necesse non erat ut a synedris sententiam ejusmodi aliqua ei irrogaretur, sed fas erat eis infamare eum, etiam & victum ejus* mulctando, alterve, *minuere, & in vivendi ejus genus accuratius,* ut censores, *animadvertere.* Mentio *synedriorum* itidem & *synagogarum*, seu conventuum qui cum potestate praeessent, apud S. Marcum [g], & τοῦ ὅλου συνεδρίου, *synedrii totius*; ubi legitur, *Et confestim mane συμβούλιον ποιήσαντες, consilium facientes* (*capientes*) *sacerdotes primarii cum presbyteris & scribis* [h], *καὶ ὅλον τὸ συνέδριον, & totum synedrium, concilium,* totusque consessus (ubi Vulgata, *& universo concilio,* quasi Graeca fuissent καὶ ὅλῳ τῷ συνεδρίῳ, *& cum toto synedrio*, quemadmodum etiam Syrus ܥܡ ܟܠܗ ܟܢܘܫܬܐ *& cum tota synagoga*; Arabes iidem [i], ومع سائر الجموع & *cum reliquis turbis* seu *reliquis congregatis*) *vincientes Jesum, abducebant, & tradebant eum Pilato.* Hugo Grotius innui ait rem gestam *pleno senatu, cujus partes jam nominavit.* Partes eae fuere sacerdotes, scribae, presbyteri, qui apud Matthaeum [k] & Lucam [l] *presbyteri τοῦ λαοῦ populi* nuncupantur. Unde & Lucas eadem de re, *Συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, congregatum est presbyterium populi, sacerdotes primarii, & scribae, & duxerunt illum εἰς τὸ συνέδριον ἑαυτῶν, in synedrium suum.* Joannes [m] item; συνήγαγον *congregarunt sacerdotes primarii & Pharisaei συνέδριον.* Et in Actis frequens τοῦ συνεδρίου mentio [n], etiam & ὅλου τοῦ συνεδρίου *totius synedrii*, quod magnum denotat. Sed de continuatione ejusmodi, ut in ante ostensis haud pauca occurrunt, ita in sequentibus plura habentur.

III. At vero non est quod quis exspectet adeo aequabilem fuisse continuationem quam diximus ut semper & per omnia ab institutione secula sui similis ea haberetur. Pro vario rerum, personarum, locorum statu ut illa aliter aliterque reperiretur, intermitteretурque, necesse est; quod & ante tactum. Temperamenta igitur circa continuationem seu perpetuam sui similitudinem synedrii magni, adeoque reliquorum semper velut independentium, advertenda sunt maxime quatuor. Primum est de intermissionibus per exterorum dominatum resque turbidas alias praeter cap-

[x] 1 Macc xii. 6. [y] Annal Sacr. A M 2545 §. 28. [z] 2 Paralip. 22 [a] Raymundus Raymundi in Pugione Fidei, part 2. cap 4. Petrus Galatinus de Arcanis, lib. 4. cap. 6. Cornelius Bertram in Politia Judaica, Jo Bodinus de Republica, lib. 6. cap 8. Ludovic. Carbo de legibus, lib 16 Baron. tom. 1. A. Christi 31, 10 32, 11. 33, 19. Lorinus, alii ad Num xi 16. Isaac Casaubon. exercit. 13. §. 5. Jacob. Capellus Vindiciis pro Is. Casaub. lib. 3 cap. 2. Petrus Cunaeus de Rep Hebraeorum, Constantin. l'Empereur ad tit Middoth, cap. 5. §. 3. pag. 187. alii. [b] Matth. v. 21. [c] Loc. Novi Testamenti, cap. 7. [d] Praelect. 167 de Libris Apocryphis. [e] Exercit. Evangelic. lib 2. cap 22, 23 [f] Ad tit. Kiddushin, cap. 1. fol. 28, 1. [g] Cap. xiii 9 [h] Cap xiv. 55. & xv. 1. [i] Sect 51. [k] Cap. xxvi. 3. [l] Cap. xxii 66. [m] Cap. xi. 47. [n] Cap. iv. 15. v. 21, &c.

tivitates

tivitates quandoque coactis; secundum de loco ejusdem in sacris literis nomine *loci quem elegerit Dominus Deus tuus* [o] designato, ejusque varietate; tertium de singulari imperii & jurisdictionis tum ejusdem tum vigintitriumviralium deminutione per annos aliquot ante excidium templi secundi; quartum de synedrorum qualitate, adeoque sacerdotalis generis in judiciis praerogativa, per annos aliquot & ante & post Christi adventum, & causa ejusdem. Quod ad primum attinet; De intermissionibus per exterorum dominatum, captivitates, aliasque rerum turbas infelices, in seculis vetustioribus, nemini non satis est manifestum. At vir summus Hugo Grotius de duratione synedrii magni ut a Mosis tempore perpetua expressius loquitur: *Aliqua*, inquit [p], *judicia arbitror regibus adempta, mansisse penes synedrium* LXX. *virûm, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit.* Ubi si perpetua cooptatio de facultatis judicandi in synedrio illo per ordinationem rite continuata collatione sumatur, verissimum quidem est quod asseritur. At si de ipsius sumatur synedrii corporis perpetua continuatione, plane temperandum est intermissionibus, quae pro rerum statusque discrimine, ut diximus, aliae fuere aliaeque. Quibus etiam accedat maxime quod evenit sub Antiocho Epiphane Syriae rege, & Herode magno. Populo scilicet sub Antiocho in factiones Jasonis & Menelai (qui & Onias dictus) de pontificatu concertantium scisso, Menelaici opem Antiochi invocant, quam ut sibi commodius conciliarent, professi sunt [q], ὅτι βούλονται τοὺς πατρίους νόμους καταλιπόντες καὶ τὴν κατ' αὐτοὺς πολιτείαν, ἕπεσθαι τοῖς βασιλικοῖς, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολιτείαν ἔχειν, *se velle, relictis patriis institutis ac legibus, imperata regia sequi, & Graecanicam reipublicae formulam amplecti.* Annuens rex dominatum etiam totius populi sumit, a quo insuper impetrarunt ut gymnasium κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐθνῶν, *secundum leges ritusque gentium*, Hierosolymis sibi exstrueretur; praeputia adduxerunt, τά τε ἄλλα πάνθ' ὅσα ἦν αὐτοῖς πάτρια παρέντες ἐμιμοῦντο τὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἔργα, *& contemptis omnibus patriis ritibus imitabantur mores exterarum gentium*, idque ex edicto etiam regio; qua de re fusius Josephus & Maccabaica. Intermissionem autem tunc variam fuisse synedrii non solum magni sed & caeterorum ex institutis avitis pendentium satis videtur hinc manifestum. Revixisse autem postmodum sub Hasmonaeis synedrium magnum, liquet ex historia Talmudica de Jannaei regis famulo homicidii illic accusato, etiam & rege ipso in synedrium introeunte, cum ad synedros praesentia regia in silentium consternatos Simeon Ben Shatach synedrii princeps, בעלי מחשבות, inquit [r], אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו *Cogitabundi estis vos. Veniet qui cogitationum dominus est, & vindictam a vobis illico sumet. Et venit Gabriel, & percussit eos in terram, unde moriebantur*; quod ad intermissionem synedrii magni attinet, uti & illud de Herode Antipatri filio [s] synedros synedrii magni cunctos praeter Sameam morte plectente. Scilicet Herodes in jus, ut homicidii reus, ab eis ante vocatus, utcunque in Hyrcani regis gratiam ereptus, postquam regnum ipse adeptus est, πάντας ἀπέκτεινε τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ Ὑρκανὸν αὐτὸν, χωρὶς τοῦ Σαμέα, *interfecit cunctos synedrii collegas, etiam & Hyrcanum ipsum, excepto Samea*, qui solus in ipsum, dum sistebatur, liberrime locutus fuerat. Et quasi de toto synedrio tum sublato locum illum intelligunt viri summi [t]. Huc proculdubio spectavit illud a Pseudophilone [u] de *Zanedrim* traditum, *Anno XXX principatus sui tyrannici Zanedrim ex domo David delevit, & Annelum quendam, atque Zanedrim ex proselytis suffecit, qui nimirum in lege videbantur eruditi* Sic impostor ille, qui & ridicule de synedris domus Davidicae, quasi alii ante non fuissent, loquitur, & de proselytis suffectis; sed interim de synedrii magni ut ante usu & continuatione ita nunc intermissione, uti & Annius ejus, omnino securus. In editionibus Baronii [x] prioribus affertur idem velut Philonis. Sed postmodum dispunxit hoc ipse totum. Accedat quod de magistris eminentioribus, adeoque synedris illis, ab Herode eodem universis, excepto unico Baba Ben Bota Sameae discipulo, quem etiam excaecavit, occisis traditur. Ea de re Talmudici [z], & partim etiam Josephus [a], & Eusebius [b]. Atqui non omnino ex hoc secutum est quod perperam nimis & temere inde inferunt Guilielmus Postellus [c], Petrus Galatinus [d], aliique aliquot scriptores Christiani, ab hoc scilicet tempore, quod ad initia Herodis illius refertur, legitimam judicandi potestatem omnimodam apud Judaeos cessasse, quoniam impositio manuum seu ordinatio solennis, qua conferri solebat, juxta superius ostensa, facultas judiciaria, non sine triumviris, ut Galatinus, nec sine quinqueviris, ut Postellus, iisque ante solenniter ordinatis, fieri quibat. Id quod sic haberi quidem non potuit, cum unicus tantum ordinatus restaret Baba Ben Bota. At vero nonnullis sumitur etiam illa occisio Herodiana de synedris tantum synedrii magni. Ac ita quidem alii quamplurimi ordinati superstites esse quibant. Sed si detur universos ordinatos, praeter unicum Ben Bota, sublatos esse, certissimum est, quod & ex superius ostensis palam fit, unicum illum ordinatum accitis sibi binis aliis, sive ordinatis sive e vulgo, alios ordinare rite potuisse. Triumviri enim sic, nec necessario quinqueviri, ordinabant. Et falluntur & fallunt illi qui Talmudicam doctrinam de tribus pariter ordinatis ordinationi solenni adhibendis hic loquuntur. Intermissionem autem in hisce synedrii magni fuisse satis constat; uti &, ex historia sacra sequente ac aliunde, ejusdem instaurationem, pro vario illic rerum statu, qualemcunque. Atque ea quidem haud parum pependit ab Caesarum indultu, quo permissa est eis, sed non sine temperamentis variis, politia avita; qua de re consulas Josephum [e].

IV. Locum synedrii magni res ipsa ostendit,

[o] Deuter. xvii 8. & 10. [p] De jure belli ac pacis, lib. 1. cap. 3. § 20. [q] Joseph. lib. 12 cap. 6 & 1 Maccab 1. 12. [r] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 2. fol. 19 2 *Juchasin*, fol 66. 1. [s] Joseph. lib 14. cap 17. [t] Hugo Grotius ad 2 Paralip. xxi. 4. [u] Breviar. de temporibus, [x] Tom 1. Anno Christi 1 §. *Hinc tantum Antverpiae*, 1589 &c. [y] Tom. 1. Anno Christi 1. §. 48 &c. 1601. Moguntiae &c. & vide Isaac Casaubon. Exercit 13. §. 5. [z] Gemar. Babylon. ad tit *Baba Bathra*, cap. 1. fol. 3. 2. *Juchasin*, fol. 52 2 & vide Raimundum in Pugione Fidei part 2. cap 4 § 14. [a] Lib. 15 cap 11. [b] Chron. num 2014. [c] De orbis concordia lib. 4 cap. De reprobatione Judaeorum, pag 377. [d] De Arcanis, lib. 4. cap. 6. [e] Lib. 14. cap. 17, & lib. 16. cap. 18.

ab

1

ab origine ejus ad reipublicae Ebraicae exitum, varium fuisse. Nam a Mosis tempore (quo לפני פתח אהל מועד *ante ostium tabernaculi testimonii* sedes habuisse dicitur[f]) ad templum aedificatum, sive pro itineris commodo ante ingressum in terram sanctam, sive pro dominantium libitu post ingressum, sedes illud habuisse nunc has nunc illas, ubi tabernaculum erat, manifestum est; ut in Silo, Mizpah, Gilgal, Nobe, Gibione, ad domum Obed-edomis, & demum Hierosolymis. Et per illa tempora tam synedria minora quam magnum, ut status rerum varius tulit, sic viguisse credendum est. Quod enim dicitur[h], *non facietis ibi* (in terra promissa) *quae nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur*, quasi nec regimen aliquod forense tunc fuisset per desertum in usu, revera ad sacrificiorum loca, quae sibi quisque diversimode tunc eligere solebat, non ad regiminis seu coercitionis judiciariae formam aliquam, ejusve defectum, spectat; ut & textus etiam ibi facer indicat, praeter interpretes. Et de judicibus synedrii mentio habetur in paraphrasi Chaldaica, ubi pro והזקנים[i] *Presbyteris* in causa Boaz memoratis substituitur סנהדרין *synedrium*. Id genus sunt alia. Ubinam consideret synedrium magnum templi primi aevo, non ita habemus exploratum[k]. Sed sedes ejus templo etiam tum conjunctas esse non dubitant magistri, qui toties *de loco quem elegerit Dominus*[l], ipsum templum simul & conjunctas synedrii sedes innuentes, loquuntur. Certe & conclave לשכת הגזית *conclave caesi lapidis* (de quo plura statim) sub templo primo synedrii hujus locum fuisse volunt aliqui. Maimonides[m], בתחלה כשנבנה בית המקדש היו ב"ד הגדול יושבין בלשכת הגזית שהיתה בעזרת ישראל *Cum primo exstructum est templum, considebat synedrium magnum in conclavi caesi lapidis* (seu in *Liskath bagazith*) *quod erat in atrio Israelis*. Et forsan sic cognominatus est tam sub primo quam secundo templo synedrii locus. Cum autem nemini praeter reges familiae Davidicae in atrio sedere licuisse aiunt[n], conclave hoc sic constructum esse scribunt ut pars tantum altera קודש *id quod sanctum erat* seu *aream consecratam* seu atrium, altera vero חול *profanum, religione solutum* seu aream non sacratam occuparet; unde fiebat ut in parte sacra non considerent sed in profana tantum; הסנהדרין שהיו יושבין בלשכת הגזית לא היו יושבין אלא בחציה של חול *Synedrium, cujus sedes erant in conclavi saxis politis insigni, considebat tantum in parte ejusdem profana* seu non sacrata. Adeo ut figura illa sedium ejus hemicyclica superius ostensa aream profanam seu non sacratam integram contineret. Eminentior saxorum, quae pavimentum ornabant, rigor conclavi in hoc, uti in aliis etiam, sanctum a profano disterminabat. Illum[o] ראשי פספסין *capita saxorum dolatorum* nuncupabant. Bina etiam ostia conclavi huic fuisse tradunt[p], quorum per alterum in profanam, per alterum in sacram partem introibatur. Quin vero in templi secundi aevo (id est, tam templi quod exstruxerunt e captivitate redeuntes seu Zorobabelici quam Herodiani; nam horum utrumque uno nomine secundi denotare solent, nec tertium faciunt Herodianum, utpote ad pristini, ideo tantum ut augustius reaedificaretur, diruti formulam constructum) in templi, inquam, secundi aevo in Talmude collocatur synedrii magni sedes propria in conclavi illo הגזית seu *saxeo*, eoque ad plagam templi australem sito in ea areae parte quae juxta primam territoriorum assignationem ad tribum Judae attinebat. Nam partem templi occidentaliorum, ubi altare & sacrosanctiora haberentur, in tribus Benjaminiticae territorio sedes habuisse aiunt. Sic expressim Gemara Babylonia[q], סנהדרין בחלקו דיהודה ושכינה בחלקו דבנימין *Sanhedrin in parte* seu *portione Judae, & divina praesentia* (seu occidentalis templi pars) *in portione Benjamin*[r]. Quod quidem tam de synedriis minoribus illis ibi binis quam majori dictum. In australi autem templi parte verbis Misnae[s] disertis collocatur, שבדרום לשכת העץ לשכת הגולה לשכת הגזית *Ad austrum erant conclave ligni, conclave scaturiginis* seu *putei, & conclave bagazith* seu *saxi caesi*, quod de ipso synedrii magni loco, ut paulo post ibi liquet, dicitur. Atqui in ichnographia templi Rabbi Jom Tob, titulo Talmudico *Middoth* subjuncta, ad plagam templi aquilonarem conclave hoc collocatur. Atqui & verba ejus sunt, שבצפון כנוכח למזרח לשכת הגזית חציה בקדש וחציה בחול ופתוחה לחול ולקדש *In parte aquilonari quae ad orientem vergit habebatur Liskath bagazith* seu *conclave saxeum, cujus pars altera in area sacra erat, altera in profana. Ostium item erat tam in hanc quam in illam partem.* Sed de conclavis hujus positura vide inprimis quae fusius disputat vir doctissimus Constantinus L'Empereur[t], ubi de templi structura etiam tota agit. Utrum ἡ βουλὴ[u] apud Josephum & βουλευτήριον[x], ubi de templi partibus loquitur, huc spectent, viderint eruditi. De Herodiano templo quidem loquitur ille, uti & Talmudici solent. Et aequum est ut existimemus conclave hoc, aliaque loca pleraque, posituras tum in hoc tum in pristino quod ab Herode dirutum est similes habuisse eis quae in Salomonico fuerant, nec usum dissimilem. Nomen autem illud *Liskath bagazith* interpretatur *conclave saxis quadratarii opere politis* seu *dolatis insigne*; unde etiam אבני גזית *lapides dolatiy*, & בתי גזית[z] *domus quadro lapide constructae* habetur in lingua prophetarum; & מדות[a] גזית pro *mensuris in dolandis saxis adhibitis*. Raymundus Raymundi[a], atque ejusdem compilator Petrus Galatinus[b] vertit *Camera dolata*, vel polita & interdum *consistorium Gazith*. Atque synedrium ipsum a loco quem diximus non semel apud Hieronymum de Sancta Fide *consistorium de Guazit* & *consistorium Guazit* nuncupatur. Aliis dicitur[c] *atrii penetrale quadratis structum lapidibus*. Conclavia autem

[f] Numer. xi. 24. Maimonid Halach. *Sanhedrin*, cap. 12 §. 3. [g] Lib. de quaestionibus Ebraicis. [h] Deuter xii. 8. [i] Ruth iv. 2. [k] Videsis Hug. Grot. ad Jeremiae xxvi. 10. [l] Deuter. xvii. 10. [m] Halach. *Sanhedrin*, cap 14. videsis Adrichomium in descrip. Jerusalem § 35. Curia. [n] Ibid. & Halach. *Beth Habechira*, cap. 7. & Gemar. Babylonia ad tit. *Jema*, cap. 2. fol. 25. a. [o] Gemar. Babylon. ad tit. *Jema*, cap 1. fol 15 b. [p] Ibid cap 2 fol. 25. a. [q] Ad tit. *Zebachim*, cap. 5. fol 54. b. [r] Videsis J. Baptistam Villalpandum (de tribuum harum hic portionibus) in Apparatu urbis ac templi p. 1. lib. 1. cap. 15. & 16. [s] Tit. *Middoth*, cap 5. [t] Ad tit. Talm. *Middoth*, cap 5. §. 3. [u] Halos lib. 6. cap. 6. [x] Lib. 7. cap. 35. Gr. & 13. Lat. [y] 1 Regum v. 17. [z] Amos, v 11. [a] 1 Regum vii. 11. [a] Pugione Fidei, part. 2. cap. 14. § 3. &c. [b] De Arcanis, lib. 4. cap. 6. [c] Paul. Riccius in Epit. Doct. Talmudic. cap 10.

compluria templo adjecta fuisse alia nomine לִשְׁכָּה notissima, palam est לשכה quidem veteribus interpretatur non semel *gazophylacium*, *pastophorium*, atque *exedra*, ut in Vulgata, Symmachi[d], Theodotionis, atque hellenistica versione. Id etiam observant de interpretationis ratione disputantes Franciscus Ribera[e], J. Baptista Villalpandus[f], alii. De exedris autem verba faciens Villalpandus, *exedrarum usus*, ait, *in Graecorum palaestris a Vitruvio describitur. Constituuntur autem in tribus porticibus*, inquit[g], *exedrae spatiosae, habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores, reliquique qui studiis delectantur, sedentes disputare possint. Pollux*[h] *exedram dici putat sessionem ubi viri considere solent. Quamvis Cicero*[i] *locum esse indicet quo posito lectulo meridie requiescant. Quod vero ad sessionem attinet, propterea fortasse Hebraei* לשכה *Liskath vocant exedram Zanedrim, quod ibi circumsedentes nobiles illi duo & septuaginta viri* (solennis ille error est de numero, ut supra monuimus) *jus populo dicerent, ac de difficilioribus negotiis peragendis consultarent*. Sic ille. Quod autem ad nomen attinet a dolatis seu saxis quadris deductum, id factum est ab apparatus artisque in hujus structura prae caeteris singularis[k] usu, sive tam in pavimento quam in eo toto quod inde exsurgebat supereminebatque, sive in pavimento tantum Nam *pavimenta lapidibus strata* non semel memorantur de templo apud Ezechielem[l], & in templo Herodiano singularis pavimenti λίθοις παντοδαποῖς *lapidibus omnigenis* strati mentio apud Josephum[m], veluti rei cujus splendoris ratio apud Ebraeos habita eximia. Id dum perpendo, non adeo absonum forte est suspicari conclave hoc ipsum idem esse quod in Evangelio nuncupatur etiam λιθόστρωτος *locus saxis stratus*. Vocabulum Graecum retinet Vulgata ubi de Pilato pro tribunali sedente verba fiunt sacra, *Pilatus*[n], *cum audisset hos sermones*, ἤγαγεν ἔξω seu *adduxit foras Jesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos. Lithostrota* autem pavimenta saxis discoloribus artificiose strata, ut hodieque passim, apud veteres dicta fuisse e Plinio[o], aliis, scimus; qua de re consulas τὸν πάνυ Claudium Salmasium in Plinianis[p]. Recte vertitur a Syro (quem sequitur Arabs) τὸ λιθόστρωτος per ܪܨܝܦܐ ܕܟܐܦܐ *pavimentum saxorum*; quod & *lapidipavium* Castalio vocavit. Quin & ipsum רִצְפָּה *pavimentum* sine saxorum adjectione, Hieronymo[q] in sacris literis λιθόστρωτον denotat, uti & Hellenistis[r]. Unde pro *lectuli*[s] *quoque aurei & argentei erant* על רצפת בהט ושש ודר וסחרת Graeci illi, ἐπὶ λιθοστρώτου σμαραγδίτου λίθου, καὶ πιννίνου καὶ παρίνου λίθου, *super Lithostrotum*, seu *pavimentum saxeum, smaragdini lapidis & Pinini & Parii lapidis*. Et tralatitium est conclavia tam publica & forensia quam privata a coloribus, a columnis, a signo aliquo laquearibus adfixo, id genus caeteris, denominari. Unde & hoc quadratarii in pavimentandi opere designatum. Quod nec parum ab Ebraeis ipsis firmari videtur, qui in causa D. N. Jesu Christi synedros, quoniam alibi ab ipsis capitalem sententiam rite ferri noluere ipsi, in conclave *liskath hagazith* rediisse diserte[t] scribunt; qua de re plura libro tertio. Verba sunt in editionibus non castratis, וי״ל מ״מ כשהיו רואין צורך שעה היו חוזרין ללשכת הגזית כי עובדא דישו וביוצא בו *Et dicendum est, eos, quoties temporis ratio postularet, rediisse in Liskath hagazith, ut in causa Jesu, & similibus.* Scilicet postquam inde migrarant, juxta inferius ostensa. Certe & in Lithostroto latam in eis sententiam ex evangelio palam docemur. Unde non obscure elici videtur, sive nominis rationem spectemus, sive Ebraeorum illorum hic autoritatem, ipsum Lithostroton, ita Graece dictum, fuisse synedrii magni locum, seu conclave a pavimento sic nuncupatum. Graeca etiam sunt de Pilato hic, Ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος εἰς τόπον λεγόμενον λιθόστρωτον, *sedit super tribunali in loco Lithostroto dicto*, perinde ac si notissimum fuisset eo in loco tribunal seu sedes forensis, ut in ipsa *Liskath hagazith*. Nonnus vero ibi,

Ἀρτιδόμῳ δ' ἐκάθιζε λιθοστρώτῳ παρὰ χώρῳ,
Recens autem exstructo sedit in loco lithostroto:

Quod explicat per

Οἷα λίθοις στρωτοῖσι τετυγμένῳ ——

quasi lapidibus stratis elaborato, quod ipsum לשכת הגזית expressim satis per se interpretatur. Certe apud Ezechielem[v] in templi descriptione habetur רצפה אשר לחצר החיצונה quod vertitur in Vulgata & D. Hieronymo *pavimentum stratum lapide atrii exterioris*, quod ipsum est *lithostroton atrii exterioris*. An & quomodo nomen hoc ad lithostroton in evangelio pro synedrii conclavi sumptum attinere possit, viderint qui accuratius templi partes posituraśque scrutentur: Sed interea, pavimenta pro porticibus superstructis ac peristyliis, ut vestibula pro fornicibus superstantibus, prophetarum phrasi usurpari recte adnotant[x] viri docti. Unde facilius lithostroton pro ipso conclavi rite posse sumi quis forsan admiserit. Nec infrequens est locum aliquem etiam a qualitate alteri pariter communi, ex loquendi usu hominumque arbitrio, signantius & solum denominari. Atqui in evangelio dicitur, eundem locum Ebraice (quod pro aevi more Syriace ibi denotat) appellatum *Gabbatha*. Vocabulum illud locum *eminentem* seu *excelsum* significat. Sed apud viros sane, quibus linguae orientales plurimum debent, doctissimos[y] occurrit, Syriace גבתא seu *Gabbatha* esse *locum editiorem lapidibus stratum*, & גב verbum *lapidibus viam sternere*. Ita *Lithostrotos* & *Gabbatha* non solum locum eundem sed eadem nominis etiam ratione idem indicant. Arabes ibi habent غبثا quod ipsum est *Gabbatha*. Syrus autem pro eo quod est in Graeco Γαββαθᾶ habet גפיפתא *Gaphiphata*,

[d] Hieronym ad Ezechielem, lib 12. cap, 40. & lib. 13 cap. 42. [e] De Templi Fabrica, lib 1. cap 17. [f] Tom 2. Explanat. part. 2. lib. 3 cap. 26 in Ezechielem. [g] Vitruv. lib. 5. cap. 11. [h] Onom stic lib 2. cap 4 [i] De Oratore 3. [k] Vide Baal Aruch in גזה & Constant. L'Empereur ad tit. *Middoth*, cap. 5. sect 3. [l] Cap xl & xli. in vulgata. [m] Halos. lib. 6. cap 14 Gr. 6 Lat. [n] D Joann. xix. 13. [o] Lib 36. cap 25. [p] Pag 1214, [q] De Nomin. Hebraic, ad lib 2. Regum, & in Ezech xlii. 3. [r] 2 Paralip vii 3. [s] Esther i. 6. [t] *Thosiphta* Gem. Babylon. tit *Sanhedrin*, cap. 4. fol 37, 6 [v] Cap. xlii 3 *videsis Villalpand. ad dict.* caput & praecedentia. [x] J. Baptista Villalpandus, tom. 2. explanat. in Ezech. part. 2. lib. 3 cap. 27. [y] Guido Fabricius in ܓܒܬܐ & Valent. Schindler. eadem in voce.

phiphata, quod *peribolum* seu *clausuram* denotans forte aliud erat nomen loci hujus forensis. Fabricius [a]; *significat non collem a* גבעתא, *sed peribolum vel circumpavimentum, quod a Vitruvio dicitur lorica.* Nomen Lithostrotos in Lichostratos [•] & Licostratos aliterque a barbaris seculis corruptum est [b], etiam versionibus earundem sic retineri solitum [c]. Rhemenses, Vulgatam sequentes, ipsum Graecum etiam retinent, uti & Belgae tum nuperi tum vetustiores, Sanctius Marmochinus in Italica, Bohemi, Poloni, alii. *Pavimentum* alii simpliciter substituunt, uti Galli, Angli. Lutherus Hochpflaster, Itali recentiores *Lastricato* & *Lastrico*, Dani Stenlagd. Lyranus ibi, *Ille locus erat ante domum Pilati. Ante enim domos magnatorum solet esse locus de lapidibus praeparatus.* Nec melior ei ratio quare locum faceret ante domum Pilati. Sed & de platea seu loco ejusmodi in aprico a veteribus sumptus est [d]. Glossa interlinearis interpretatur, *id est judicium vel judiciale*, quoniam judicii erat locus. De eo conjecturae fuere variae. Alii [e] suspicati sunt fuisse eundem apud Nehemiam [f] denotatum, ubi postea exstructa fuerat Antonia. Alii fidenter, ut Lyranus, *Locus erat* [g] *ante domum Pilati editus, & judicio accommodatus, ubi Romani praesides sententiam ferre solebant, qui Graece Lithostrotos, id est lapidibus stratus*, &c. adeoque faciunt τὸ βῆμα ἐν τῷ μεγάλῳ σαδίῳ *tribunal in magno stadio* a Josepho [h] Pilato tributum, uti & tribunal ejus apud Eusebium [i], hoc in loco fuisse. Ubi vero Josephi Graeca sunt, ὁ Πιλάτος καθίσας ἐπὶ βήματος ἐν τῷ μεγάλῳ σαδίῳ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸ πλῆθος, ὡς ἀποκρίνεσθαι δῆθεν αὐτοῖς θέλων, δίδωσι τοῖς στρατιώταις σημεῖον, *Pilatus sedens pro tribunali in magno stadio, & convocans multitudinem, quasi eis dare vellet responsum, dedit militibus signum*, &c. depravate apud Ruffinum legitur, nec a Gelenio correctum, *Pilatus tribunal ascendens studio magno* (pro *in stadio magno*) *convocat multitudinem Judaeorum, quasi*, &c. Ubi Genebrardus, *Pilate monta en siege judicial, & fit appeller au grand parquet cette multitude des Juifs, comme celuy*, &c. Certe & in versione perpulchra admodumque vetusta Ruffini MS. quae olim S. Albani Bibliothecae pars nunc ad bibliothecam ad S. Jacobi attinet, expressim ut in editis legitur *magno studio*. Πραιτώριον *praetorium* Pilati ab Evangelistis [k] memoratum in aedibus ipsius fuisse dubitandum non est. Atqui extra eas fuisse ejus tribunal volunt viri doctissimi, idque ex locis Josephi & S. Joannis. Summus ille Hugo Grotius [l], *Non erat tribunal Pilati intra praetorium, sed in stadio quod erat non longe a praetorio.* Josephus, ὁ Πιλάτος καθίσας ἐπὶ βήματος ἐν τῷ μεγάλῳ σαδίῳ. *Pars hujus areae lapidibus erat constrata, ut ex Johanne discimus. Ibi erat & consistorii locus & tribunal.* Atque idem ad citatum S. Johannis locum de Pilato sedente pro tribunali in Lithostroto, *In xysto*, inquit, *sive stadio tecto:* qua de re lectorem relegat ad ante dicta ad S. Matthaeum. Et ad vocem *Gabbatha*, Ἑβραϊστὶ, inquit, *intellige sermone ejus temporis, significat* βῆμα, *locum excelsum, qualia erant Romanorum tribunalia. Syri saepe* ב *mutant in* פ, *ideo hic* גפיפתא. *Mos erat Romanorum praesidum non pronunciare nisi pro tribunali, qui locus & jus dicitur* [m]. Sed ita interim incertum habetur de loco; quem ego suspicatus sum, tum ob nominis in *lithostroto* vicinitatem, tum ob quasi immistos judicio illo, idque ex Pilati animi sententia, synedros, quibus locus judicialis alibi adeo legitimus non haberetur, ipsum fuisse *Liskath Hagazith* seu *conclave saxeum*, quod, uti tempora tunc fuere, non videtur dubitandum quin tam Pilato suisque quam synedris Judaeisque reliquis pateret. Neque vero obstat hic quod dicitur *Pilatum eduxisse Jesum foras, & sedisse in Lithostroto pro tribunali*, quod interpretantur aliqui perinde ac si sub dio necessario sedisset. Eduxit eum e praetorio quidem suo, quod τὸ *foras* seu ἔξω satis respondet. Tunc in consistorium hoc introisse ac ibi sedisse videtur, ubi simul haberet seniores & pontifices synedros, quibus (ut liquet ex evangeliis) libentius ille non semel rem illam totam permittere volebat. Et quomodo is simul ac synedri hi aut commisti fuerint aut partes suas sigillatim egerint agereve potuerint, pluribus aperiemus sub finem libri terni. Pro tribunali autem sedens Pilatus tradidit *pontificibus illum* [n], *ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, &* ἀπήγαγον, seu *eduxerunt. Et bajulans sibi crucem* ἐξῆλθε seu *exivit in eum qui dicitur Calvariae locum*; quae sunt verba sacra. Sane si sub dio sedisset tunc Pilatus, aut *Lithostrotos* locus in aprico fuisset, non ita commode forsan *eductum* eum aut *exiisse* dici videatur. Nec quidem consequens est ex ante dictis, βῆμα seu *tribunal* Pilati praesidis fuisse unicum, aut semper in stadio illo, quodcunque fuerit. Certe postquam inde synedri, ut expulsi, juxta mox dicenda, migrarant, non ita dissimile est etiam Pilatum illuc se cum eis ad judicium Christi, ut speciosius saltem etiam synedri ipsi ejusdem fierent participes, contulisse. Caeterum ut rem tantum perspicacioribus disquirendam propono, assensum ipse retinens. Sed dum de loco hic loquimur, praetereundum non est quod habent magistri aliqui de sedentibus seu habitantibus in יעבץ *Jabetz*, in Paralipomenis. Legitur ibi [o] in enumeratione familiarum veterum, ומשפחות סופרים ישבי יעבץ & *familiae scribarum habitantium Jabets.* Hi autem sumuntur quasi synedrium magnum seculo in illo sic designaretur, ut videre est ex *Bereschith Rabba* & *Ketsira* apud Raimundum Martini [p] & Galatinum [q]. Neque illud apud Salomonem Ben Wirga, de *Liskat Hagazith* ex veteri disciplina sumptum, non advertendum. Ille inde, בעזרת ישראל היו שמנה בתים בתים לשרת המקדש ולעבודתו כי רבים היו ושם בית נקרא לשכה הגזית וכי שרא ראה בנייניה אברו שרא ראה מעלם בנין כבואר קדוש: *In atria Israelis erant octo aedes quae ad templi ministeria sacrosque ejus cultus attinuere. Atque ibi erant aedes quas vocabant Liskat Hagazith, cu-*

[a] In [illegible]. [•] Petrus Comestor in Histor. Evangelic. cap. 166. [b] Videsis Erasmum ad Joannis xix 13. [c] Italic Nicolai Malhermii. Anglic Wiclefii. [d] Videsis Dan. Heinsium Exercit. in Joann. pag 238. [e] Beza. [f] Cap. iii. 8. aut iii. 7. [g] Adrichomius in descript. Hierosolym. §. 115. [h] De Bello Judaico, lib. 2. cap. 8 seu 14. [i] Hist Eccles. lib. 2. cap. 6. [k] Matth xxvii. 27. Marc. xv. 16. Joann. xviii 28, 33 & xix 9. [l] Ad Matth xxvii 27. [m] Paulus lib. 11. D. tit. De Justitia & Jure. [n] D Joann. xix. 16. [o] Lib 1. cap 2, 55. [p] Pugione Fidei, part 2. cap. 4. §. 3, 4. [q] De Arcanis lib. 3. cap 10. & lib. 4. cap. 5. [r] Shebet Jehuda, fol 43, 2.

jus

jus aedificium ejusmodi erat ut in terrarum orbe simile non haberetur. Adjicit etiam inde caussam cur ibi collocatum illud conclave quoad sacra: והטעם, inquit, שבנאוה שם הוא מפני שעיקרה לדין את הכהנים ואמרו, כי כל כהן שנמצא בו פסול תודע כדין סנהדרין היה לובש שחורים ומוציאין אותו מחברת הכהנים והולך אל ביתו ומתאבל ואם לא נמצא בו פסול יום טוב היה עושה לאוהביו ואומר ברוך שבחר בזרעו של אהרן לשרת בקדש קדשים : *Caussa cur ibi collocaretur conclave illud principalis erat, quoniam ibi judicium de sacerdotibus erat ferendum. Atque aiunt, Si quis sacerdos* (quis ex genere sacerdotali) *inidoneus* ad sacra peragenda *ex judicio synedrii deprehenderetur, nigris vestibus indutum a sodalitio sacerdotum eum ejiciebant. Adeoque ad domum suam ibat, & lugebat. Ubi vero inidoneus neutiquam reperiretur, festa coena excipiebat amicos, dicens, Benedictus sit qui elegerit ex semine Aharon qui sacra facerent in sancto sanctorum.* Quod omnino attinet ad illud de sacerdorum corporum vitiis juxta legem sacram discernendis dijudicandisque; qua de re satis alibi [s] e Talmudicis diximus.

V. Obiter advertere liceat, ut Judaeorum synedrio magno in templi Hierosolymitani conclavi illo saxeo locus erat maxime proprius, ita Samaritis, vero non ita dissimile esse, locum aliquem synedrio ejusmodi parilem fuisse ad templum suum Sicimis seu in monte Garizim a Sanballate & Manasse genero suo, Alexandri magni tempore & permissu, conditum. Etenim dicitur illud [t] ναὸς ὅμοιος τῷ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, *templum simile illi Hierosolymis*, uti & ὁ [v] εἰκασθεὶς τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῷ ναὸς, *templum ad similitudinem ejus quod Hierosolymis erat factum*; quod ab Joanne Hyrcano, postquam per ducentos steterat annos, excisum est. Sic Flavius Josephus. Sed & ea de re videsis etiam Josephum Ben Gorion [x], Davidem Ganz [y], & Guilielmi Vorstii illic observationes, & Abrahamum in Cabala. Quamvis traditiones non scriptas seu legem oralem respuerent illic incolae, utpote quasi Sadducaei a defectione prima, nihilominus, cum synedrii magni seu septuagintauniusviralis institutio verbis haberetur expressis in pentateucho tantum inter scripturas sacras eis satis admisso, probabile videtur, illud apud se ritu suo seorsim, ut templum, habuisse. Accedat quod, cum locus synedrii illius intelligatur per locum *quem [z] elegerit Dominus Deus tuus*, adeoque Judaeis locus ille ad templum suum Hierosolymitanum, habeaturque mentio sacra [a] montium *Garizim*, in quo benedictiones positae, & *Ebal*, in quo maledictiones, & *lapidum*, in quibus lex inscripta, in monte Ebal ponendorum, eorumque etiam & altaris positurae [b]; Samaritae velut praeceptum undecimum sibi inde ad templi sui Garizimitani dignitatem evehendam tuendamque ita finxerunt, ut pentateucho suo proxime post decalogi finem & in Exodo [c] & in Deuteronomio [d] indiderint veluti sermonis sacri, partem, sed e jam memoratis constructam, auctarium hoc, [illegible]. *Cum autem introduxerit te Dominus Deus tuus in terram Cananaeorum ad quam vadis possidendam, eriges tibi lapides magnos, & oblines eos calce, scribesque super lapides istos omnia verba legis hujus. Postquam etiam transiveris Jordanem, statues lapides istos, quos ego praecipio vobis hodie, in monte Garizim, & aedificabis ibi altare Domino Deo tuo, altare lapideum. Non elevabis super eos ferrum. Ex lapidibus informibus aedificabis altare istud Domino Deo tuo, & offeres super illud holocausta Domino Deo tuo, & sacrificabis pacifica, & comedes ibi, & laetaberis coram Domino Deo tuo in monte isto, ultra Jordanem, post viam occasus solis, in terra Cananaei habitantis in planitie e regione Gilgal, juxta quercum Mora versus Sicem.* Ita haec occupant, ut praeceptum adjectitium, decalogi calcem apud Samaritanos. Adeoque si, ut Mosaicorum aliorum, ita synedrii magni instituti, ut verisimile est, sequaces fuerint, aequum satis est ut existimemus, etiam ad templum suum & montem Garizim & Sicimas synedrium attinere eos voluisse suum, ut voluere Judaei suum ad Hierosolymitanum templum. Praeceptum autem adjectitium illud ut in bibliis habetur Jaianis, ita etiam in optimo codicis Samaritani exemplari bibliothecae Cottonianae, & puto in reliquis universis. Abraham Ben Dior [e] (qui Ben David male saepius dicitur, quo nomine etiam editus est) in Cabala, ubi de Hyrcaniano templi Garizimitici excidio loquitur, דקקו חוקים ומשפטים כאשר בדו מלבם *fecerunt leges atque judicia, prout ex corde suo finxerant.* Legitur etiam [f], quod Manasses ille, ut tum e Judaeis transfugarum & populi circumvicini gratiam commodius iniret, templum suum illic constructurus, cujus ipse pontifex maximus, שלח כרוז לכל הסביבות שכל מי שבא אל מקדשו לא יתן מן התרומות והמעשרות כי אם מתנות ידו ורצונו כי אין חפץ האל בדברים שהם על צד הכרחה כי אם בנדבה ובזה משך לב העניים אליו וגו' *misit praeconium in regiones circumvicinas, quicunque ad templum suum venirent, neque primitias neque decimas eos daturos, sed tantum spontanea donaria. Neque Deo grata esse quae cogerentur, sed tantum spontanea. Unde pauperum animos sibi conciliavit,* &c. Ita in hujus templi Garizimitici diversissimum ab eo quod

[s] De Successione in Pontificatum, lib. 2 cap. 10. [t] Joseph. Origin. lib. 11 cap. 8. [v] Idem lib. 13 cap. 17. [x] Lib. 1. cap. 5. [y] Ad annum 3448. [z] Deuteron. xvii. 8, 10. [a] Ibid. xi 29. xxvii 4, &c. [b] Josua viii. [c] Cap. xx. post. ver 17. [d] Cap. v. post ver. 22. [e] Videsis *Juchasin*, fol. 131, 2. & 132, 2, &c. [f] Salomon Ben Wirga in *Shebet Jehuda*, fol. 11, 2.

in

in Hieroſolymitano: An itidem in aliis, adeoque in forenſibus ſynedrii magni negotiis, aut in loco illi ibi aſſignando, ignotum.

VI. Quod autem ad locum illum ſynedrii magni ad templum Hieroſolymitanum *Liskath Hagazith* ſeu *conclave ſaxeum* dictum attinet; ſpectanda eſt cum primis, dum de continuatione ejus & intermiſſione agitur, migratio ejus e conclavi illo, id eſt ſedis ejuſce judicialis ſeu tribunalis alios in locos tranſlatio. Nimirum conclave illud adeo ex ipſa ſynedrii origine (quatenus ſcilicet *locus quem Dominus elegerit* tam templo quam tabernaculo teſtimonii, cujus in vicem ſucceſſit templum, conjunctum conclave, in quo conſiderent, pariter deſignet) ei proprium habebatur, ut judicia capitalia extra illud rite exercere, ſeu de re capitali ſententiam ferre, ſynedris ejuſdem non licuiſſe ſtatuant paſſim Talmudici; neque ita ſolum, verum etiam nec, poſtquam deſierat conclave illud eſſe ejuſce ſedes, a ſynedriis minoribus potuiſſe judicia capitalia exerceri, המקום גורם לחייב הנידון ואם אינם שם לא ידינו *Etiam*[g] *locus ipſe in cauſa eſt ut rite quis* in re capitali *ab eis damnetur. Si alibi conſidant, judicia ejuſmodi non exercent.* Alii[h], *Nulla exercebantur judicia capitalia niſi ſi* יהיה ב״ד הגדול במקומו *ſynedrium magnum ſuum retineret locum*, id eſt nondum alio migraſſet, conclavi illo deſerto, ſeu quamdiu locus ille ita ejuſce maneret ſolennis ut alio ſe non transferret. Et quoniam ſupremum hoc tribunal carebat, extra illum locum, imperio ac juriſdictione, unde appellatum a judicibus minoribus juxta legem ſacram (ut libro oſtenditur tertio) rite poſſet in capitalibus cauſis reſpondere, ideo nec minoribus illis manſiſſe volunt rerum capitalium juriſdictionem poſt ejuſce migrationem, ne, cum appellationis legitimae effectui locus non eſſet, temere nimis & contra majorum inſtituta quis morte plecteretur.

VII. Cum igitur ex migratione e *Liskath Hagazith*, ſeu loci conſueti atque antiquitus conſtituti deſertione, ita minueretur utcunque ſynedrii magni imperii ac juriſdictionis facies, nec judicia capitalia extra locum illum eſſent ab eo exercenda; ut res illa integra commodius capiatur, tria inprimis ſunt de migrationibus obſervanda. Loca in quae migravit, tempora migrationum, & cauſae earum. Loca migrationis ſic in Gemara Babylonia[i] exhibentur, מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלם ומירושלם ליבנה ומיבנה לאושא ומאושא לשפרעם ומשפרעם לבית שערים ומבית שערים לצפרי ומצפרי לטבריא: *E conclavi dolato*, ſaxeo illo, ſeu *Liskath Hagazith, in Hanoth* ſeu *Chanoth* (id eſt *tabernas* in monte templi poſitas; depravate editur *Hamith* apud Galatinum, Poſtellum, alios) *a tabernis in Hieroſolyma* ſeu alia urbis loca, *ab Hieroſolymis in Jabnem* (quae & Jamnia & Jabnia dicitur) *a Jabne in Uſham, ab Uſha in Sepharaiim, a Sepharaiim in Bethſhairim, inde in Zepphori, atque demum a Zepphori in Tiberiadem.* Id eſt, per urbes haſce Palaeſtinae ſuae ſeu terrae ſanctae ſub urbis templique excidium. & in annis aliquot ſequentibus, ita ſe ex Hieroſolymis contulere. Hic migrationes octo habentur; quarum tamen numerus denarius[k] plerumque fit, quoniam ad loca jam memorata aliquot remigraſſe aiunt ſemel atque iterum ſynedrium; quod, puto, pluries quidem fecit.

VIII. Migrationis autem ex conclavi illo ſeu *Liskath Hagazith* in tabernas, ſeu primae, tempus collocant ſub annum ante excidium templi ſecundi quadrageſimum. Gemara Babylonia[l], ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות *Quadraginta annis ante excidium templi migravit ſynedrium, & ſedes ſibi poſuit in Tabernis.* Alibi idem[m], מ׳ שנה עד שלא חרב הבית גלתה לה סנהדרין וישבה לה בחנות *Quadraginta annis antequam templum exciſum eſt, migravit ſynedrium, & ſedes ſibi poſuit in tabernis.* Unde & Moſes Cotzenſis[n], מ׳ שנה קודם חורבן הבית שני גלתה הסנהדרין ממקומה *Quadraginta annis ante excidium templi ſecundi migravit ſynedrium e loco ſuo.* Templi autem excidium illud ad annum attinet Veſpaſiani ſecundum[o], qui Chriſti ſeptuageſimo reſpondet, & Auguſtum menſem. Sub annum igitur Chriſti trigeſimum fiebat haec migratio prima. Qua de adjecit paraphraſtes Chaldaeus titulum Pſalmo ſexageſimo nono, perinde etiam ac ſi de migratione hac futura ceciniſſet David. Pro eo quod eſt in Ebraeo למנצח על שושנים לדוד *Vincenti in Soſannim Davidi*, quod Helleniſtis vertitur, Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, τῷ Δαυὶδ, ſeu, ut Vulgata, *In finem pro eis qui commutabuntur*, ſubſtituit Chaldaeus in fronte Pſalmi, לשבחא על גלות סנהדרין על יד דוד *Ad modulandum ſuper migrationem ſynedrii, juxta Davidem.* Et pro eo quod eſt in commate tertio, *Demerſus ſum in limum profundum, & non eſt firma conſiſtentia; intravi in profunditates aquarum, & fluctus demerſit me*, טעית בגלותא היך במיא דמצולתא ולית אתר למקום מטית בעמקי הקוף סיעת רשיעא ומלכא רשיעא אגלי יתי *Immergor in migrationem*, ſeu *exſilium, ut in aquas profundas: Neque eſt locus conſiſtendi. Veni in profunditates. Invaluit turba malorum. Et rex improbus*, ſeu *tyrannus, migrare me fecit.* Alia ſequuntur apud Chaldaeum ibi de migratione iſta. Vocabulum שושנים *Soſannim* lilia denotat, quod & inſtrumentum muſicum ſeu hexachordum nonnullis ſignificat. Alibi vero in Pſalmorum[p] epigraphis bis adhibetur, utrobique etiam a Chaldaeo pro ſynedrio intellectum. Salomon Jarchius pro legis ſtudioſis, quos *diſcipulos ſapientum* vocitant, interdum ibi ſumit[q], לכבוד תלמידי חכמים יסדו השיר הזה שהם רכים כשושנים ונאים כשושנים ומרטיבים מעשים טובים כשושנים *In honorem diſcipulorum ſapientum compoſuere carmen hoc*, nempe Pſalmum quadrageſimum quintum, *qui dicti Soſannim* ſeu *lilia, quia ipſi ut lilia teneri, & ut lilia pulchri ſunt, etiam effundunt opera bona ut lilia.* Caeterum & in ritualibus *lilia florentia* ſeu פרחי שושנים pro ſynedrio occurrit. In

[g] Gloſſ. ad tit. *Aboda Zara*, cap. 1. fol. 8, 1. ad Gemar. ibid. & ad tit. *Sanhedrin*, cap. 5. fol. 41, 1. [h] Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 14. Cotzenſis Praecept. Affirm. 102. & videſis Raymundum Martini in Pugionis Fidei, part. 2. cap. 4. § 3. Part 3. diſt. 3. cap. 16. § 46. Galatin. & Poſtellum, ſuperius citatos. [i] Ad tit. *Roſh Haſhana*, cap. 4. fol. 31, 1. [k] Videſis *Sepher Juchaſin*, fol. 21. 1, 2. & 53, 1. Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 14. item Jo. Cochium ad Gemar. *Sanhedrin*, pag. 160. J. Buxtorf. Comm. Maſoretic. cap. 5. [l] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 5. fol. 41, 2. [m] Ad tit. *Sabbath*, cap. 1. fol. 15, 1. & ad tit. *Aboda Zara*, cap. 1. fol. 8, 2. [n] Praecept. Affirm. 102. [o] Joſeph. Haloſ. lib. 7. cap. 26. videſis Joſ. Scalig. de Emend. Temp. lib. 5. pag. 444. [p] Pſalm. xlv. & lxxx. [q] Ad Pſalm. xlv.

hymno ad neomeniam spectante, verbis prius de sole & luna factis, sequitur[r], לכדים מהם פרחי שושנים ומנים וקצים חדשים גם ישנים *Ex eis docuerunt flores liliorum tempora & terminos novos veteresque.* Ubi scholiastes, ר״ל סנהדרין המעברים השנים *Intelligendum est de synedrio annos intercalante.* Interdum etiam pro populo Israelitico[s] idem vocabulum sumitur. Sed vero potius de migratione synedrorum in captivitate Babylonica sumendus in jam dictis paraphrastes Chaldaeus. In tabernis autem jam memoratis aut alibi Hierosolymis sedes habuit synedrium per annos insequentes quadraginta, seu usque ad templi excidium, cum in Jabniam urbem, principe Jochanan Ben Zacai, migravit: Postmodum autem in Usham, principe Rabban Gamaliele primo; & demum in urbes caeteras temporibus principum qui usque ad ejusdem finem juxta eorum seriem in Catena Cabalica mox exhibitam successerunt. Ita quidem res se habuit, si bene quod de migrationibus occurrit mihi intellectum. Sed vero in *Zemach* David[t] legitur, סנהדרין גלתה מירושלם ליבנה ארבעים שנה קודם הרבן הבית בשנה תש״כה ושם תקן שמואל ברכות המינים לפני ר״ג הזקן כדאיתא ב״פק דסנהדרין אשר בעת ההיא נפתחו דלתות ההיכל מעצמן וגער בהן יוחנן ב״ז כדאיתא ביומא פרק טרף *Synedrium* magnum *migravit ex Hierosolymis in Jabnen annis ante excidium templi 40, in anno* Millenarii quarti 785; *& ibi ordinavit Samuel,* Hakaton seu minor dici solitus, *precandi formulam adversus haereticos coram Rabban Gamaliele seniore, prout dicitur in tituli Sanhedrin capite primo, quando scilicet sponte apertae sunt portae templi, quas increpavit Rabban Jochanan,* &c. (ita enim sonat; de Rabban Jochanan seu Johanne Ben Zacai dictum, non, ut in versione Ganzii edita, *atque inter eas periit Rabban Johannes*) *ut dicitur capite Tereph tituli Joma*[v]. Ibi quidem legitur, ת״ר ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא היה לשון של זהורית מלבין ולא היה נר מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני בך שסופך עתיד ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך אמר רבי יצחק בן טבלאי למה נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהן של ישראל וגו׳ *Tradunt Rabbini nostri, quadraginta annis ante excidium templi fors non ascendebat in dextera* (Segenis scilicet seu pontificis vicarii, in ritu illo sortium binorum hircorum[x], die expiationum solenni) *nec liugula* seu *particula coccini* (ad frontem hirci apopompaei apponi solita, quae & veluti sponte ad ostium templi albescere credebatur, velut in signum singulare remissionis peccatorum populi[y]) *albescebat, nec candela vespertina accendebatur, & portae templi sponte sunt apertae* (expressim ea de re Tacitus[z], *expassae repente delubri fores*) *usque dum increparet eas Rabban Jochanan Ben Zecai, dicens ad templum, Templum, templum, cur adeo festinas? ego de te satis scio finem tuum excidio adventurum. Et olim de te prophetavit Zacharia filius Iddo*[a], *Aperi fores tuas, o Lebanon, ut devoret ignis cedros tuas. Dixit Rabbi Isaac Ben Tablai, quare vocatur nomen ejus Lebanon? quoniam albas reddit* (delet) *iniquitates Israel,* &c. *Lebanon* quidem illic alibique[b] apud prophetas intelligi solet pro templo, etiam & Hierololymis ipsis, & quandoque pro terra Israelis. Ob excellentiam scilicet eminentiamque montis sic notissimi dicti, & structurarum Hierosolymis cedrinarum quae inde sunt allatae, sic nomen aiunt maxime esse tributum. Caeterum quantum ad migrationem syoedrii tunc in Jabnen, neque loco memorato nec alibi quicquam mihi hactenus compertum quo satis innitatur illud Ganzii. Legitur quidem in capite *Sanhedrin* citato[c], תנו רבנן משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקדש מישראל ואף ע״פ כן היו משתמשין בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא שוב פעם אחת היו מסובין בעלייה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הילל *Tradunt Rabbini nostri; post mortem posteriorum prophetarum, Haggaei, Zachariae, Malaciae, ablatum esse Spiritum Sanctum ab Israele. Attamen, licet ita fuerit, filia vocis instrui solebant. Evenit ut accumberent* sapientes *in coenaculo domus Goriae Hierichunte, cum veniebat ad illos filia vocis e coelo hujusmodi, Adest hic quidam qui dignus est super quem quiesceret majestas divina* (quo nomine etiam Spiritum Sanctum indigitant[d]) *sicut Moses magister noster. Sed seculum suum eo non est dignum. Inde conjecerunt oculos suos sapientes in Hillelem seniorem, cujus post mortem dicebant* (dicere solebant) *super eum, ubi pius, ubi mansuetus discipulus Ezrae?* (disciplinae ejus sequax.) *Alio quoque tempore accumbebant in coenaculo Jabniae, & data est eis filia vocis e coelo, hic quidam adest qui dignus est in quem quiescat majestas divina: sed seculum ejus indignum est. Tunc conjecerunt sapientes oculos suos in Samuelem minorem* (קטן ita significare potest; & alibi vocatur idem הפיקולי, quasi *Piccioli,* quod tamen explicatur[e] per קוטן *Gossypium*) *post cujus mortem dixerunt super eum, ubi pius, ubi mansuetus, discipulus Hillelis?* Hic quidem sapientum conventus habetur & Hierichunte & Jabniae, atque in hoc fuisse plane videtur tunc Samuel ille; ubi forsan[f] coram Rabban Gamaliele primo, synedrii magni Hierosolymis tunc principe (de quo reliquisque ejusmodi capite agitur decimo sexto) id est Gamalielis auspiciis, composuit precationem illam in haereticos publice adhibendam, ברכת המינים dictam, in qua poscebatur a numine לאבד המינים *perdere haereticos,* uti & memorat Maimonides[g], cujus in exemplaribus vetustioribus uti & in locis aliquot מינים usurpatur pro Chri-

[r] *Machzor,* Jud. Germ. part 1. fol. 66 a. [s] Jarch. ad Psalm lxxx. Scholiast ad *Machzor,* Jud. Germ. part. 1. fol. 144. b. [t] Part. 1. Millenarii 4. anno 715. [v] Tit. *Joma,* cap. 4. Talm. Babylon. fol. 39 2. [x] Levit. xvi 8. [y] Tit. *Rosh Hashanah,* cap. 4. fol. 31. 2. [z] Histor. 5. [a] Cap. 11 1. [b] Ezekiel. xvii. 3. Habacuc. ii. 17. vide illic Theodoretum & Hieronymum & D. Kimchium. [c] Talm. Babylon. fol. 11. 1. [d] Videsis Joannem Cocchium in Excerptis e Gemara Babylon. ad tit. *Sanhedrin,* cap. 1. pag. 157. [e] Gloss. ad tit. *Beracoth,* Talm. Babylon. cap. 4. fol. 28 b. [f] Vide Gemar. Babylon. ad tit. *Beracoth,* cap. 4. fol. 28 a. [g] Tract. *Tephila Webarcoth Cohenim,* cap 1. § 4.

stianis

stianis, qui tunc temporis haud parum inter eos vigere coeperunt. Sed tum in loco ejus illo editionis cum *Ceseph Misna* tum in Talmude ipso Babylonio[h], expuncto מינים, substituitur האפקורסין *Epicuriosin*. Vocem enim (ut recte Buxtorfius) המינים *usurpare recentiores renuunt, quia innotuit abunde ea Christianos intelligi*. Voces illae in idem quasi recidunt, id est, in eos qui fundamentum legis ejusque, quae faciant Judaei, consequentia ipsis negant. Illud הפקורסין in Talmude aliquoties lectum, velut ab *Epicuro* Graecorum & Latinorum a Judaeis receptum plerumque admittitur, uti & אפיקורוס *Epicurus* singulariter, atque & אפיקורוס נכרי *Epicurum extraneum* pro Christiano habent[i], & אפיקורוס ישראל *Epicurum Israel* pro Judaeo inter suos haeretico. Caeterum viri inter eos doctissimi originem aliam sequentes derivant a verbo Syro & Talmudico פקר *Pekar*, quod & *omnia prostituere & profana facere & doctrinam erroneam docere* significat. Maimonides[k], הכלות האפקורוס היא ארמית עיונה כי שמפקר ומבזה את התורה וגו' *vox* Epicurus *est Syriaca, & enim significat qui rejectaneam facit & vilipendit legem*; ubi rem pluribus explicat. Unde & פקר pro *errare haereticum esse*, apud Talmudicos veteres, uti & optime notavit Joannes Buxtorfius[l]. Jam vero ex ante allatis, loquitur Ganzius quasi tunc temporis, id est ante excidium templi, migrasset synedrium magnum ex Hierosolymis Jabniam. Caeterum nondum ejusmodi quid apud veteres legi; licet dubitari, puto, nequeat quin fuerit tunc synedrium etiam Jabniae urbicum, nec interim magnum, quod hacteous non ex Hierosolymis migraverat. Et tempus hoc R. Samuelis & Rabban Gamalielis senioris ad annos aliquot ante excidium templi plane attinet[m]. Atque sapientes Jabnienses sic memoratos in Talmude pro synedris synedrii urbici ibi aliisve, nullatenus pro synedris magnis, quasi illuc se tunc contulissent, opinor sumendos.

IX. Urbs יבנה *Jabne* memoratur in Paralipomenis[n], ubi Graeci codices nunc 'Ιαβνὴρ nunc 'Ιαβνᾶ & 'Ιαβνὴ habent, & Vulgata *Jabnia*. In Maccabaicis[o], uti & Straboni[p], Josepho[q], Stephano de Urbibus, aliis, nuncupatur 'Ιαμνία & 'Ιαμνεία, unde incolae 'Ιαμνῖται. Vulgata illic *Jamnia & Jamnitae*[r]. Celebris videtur nominis illius urbs in maritimis Daniticis, quam, ut Joppe vicinam, finitimis praefuisse scribit Josephus[s], ab Hierosolymis, stadiis 240[t] dissita, si nempe portus Jamnitarum a Juda Maccabaeo succensus pro urbis illius portu, ut nonnullis, sumendus. Caeterum Ptolemaeo 'Ιαμνιτῶν λιμὴν *Jamnitarum portus* (in MS. Arundelliano 'Ιαμνητῶν dictus) collocatur in longitudinis gradu 65, latitudinis 32, ipsa autem Jamnia in ξε γο (ut in MS.) λβ, longit. 65, 40, lat 32, adeo ut portus sic ab urbe haud parum distaret. Κώμην *vicum* vocat Strabo, πολίχνιον *urbeculam Palaestinae* Stephanus. Sed *Jamnes* duas memorat Plinius[v], quarum *alteram vicum* appellat in editionibus vetustioribus, pro quo in nuperis substituitur *altera intus*. Et de יבנאל *Jabneel*, in Josua, Andraeas Masius[x], *quin sit duarum Jamniarum altera nihil dubito. Nam solent Graeci literam Beth in suum Mi saepius convertere. Sitae enim erant ambae Jamnes sive Jamniae inter Diospolim & Azotum*, &c. *Sed nostram Jabneel eam fuisse Jamniam apparet quae maritima erat, non autem quae intus, ut Plinius loquitur, exstabat.* Alibi autem Jamniam memorat idem[y], *quam Veneti hodie Zaniam vocant & Castrum Beroaldi*. Est etiam Jamnia inter superioris Galilaeae vicos a Josepho, dum illic praefectus erat, munitos. De ea expressim ipse in vita sua[z]. Utra ex Jamniis hisce esset in quam sic migravit ex Hierosolymis synedrium magnum, nondum satis mihi exploratum. Sed videtur haud aliam fuisse quam illam Galilaeae superioris, utpote a reliquis migrationis urbibus haud ita dissitam, adeoque interiorem. In commentariis autem magistri expressius de Jabne hic loquuntur; quasi etiam locus is non omnino ex natura sui (utpote extra Hierosolyma) sed ex eo quod illuc se transtulerat synedrium, satis, quantum ad judicia non capitalia, respondisset Mosaicis illis[a] de *adeundis sacerdotibus, levitis & judice*; quae de synedrio magno passim sumuntur. *Sepher Siphri*[b] illic, ובאת לרבות בית דין שביבנה *Et adibis*, &c. *dictum est ut comprehendatur etiam synedrium quae in Jabne.* Quod interim sic intelligunt, ut ex instituto divino synedrium illud haud alibi quam Hierosolymis, in loco quem elegerit ei[c] Deus, judicia non capitalia (qualia illic praescribuntur) rite exercere potuisse velint, non omnino capitalia. Paulo post *Siphri*, על הוראת ב"ד הגדול שבירושלם חייבים מיתה ואין חייבים מיתה על הוראת ב"ד שביבנה *Ex sententia synedrii Hierosolymitani rite infligitur poena mortis: Sed non rite infligitur poena mortis ex sententia synedrii quod in Jabne.* Quae ipsa leguntur verba in *Pesiktha Zotertha*[d]. Usque autem ad excidii templi tempora, Hierosolymis durasse synedrium etiam magnum, haud obscure elicitur etiam ex Josephi vita ab ipso conscripta. Scilicet ille paulo ante Galilaeae praefectus a suis constitutus, scripsisse se ait[e] τῷ συνεδρίῳ τῶν 'Ιεροσολυμιτῶν, *synedrio Hierosolymitarum*, ut mandata sua ad eum mitteret; quod ipsum, ni fallor, alibi apud eum illic innuunt 'Ιεροσολυμιτῶν οἱ πρῶτοι[f] *Hierosolymitarum primores*, & Hierosolymitarum τὸ κοινὸν[g] *commune* seu *populus*. Adeo enim populi personas & potestatem sustinebat synedrium magnum (quatenus tunc a Romanis permissum est) ut ejusdem nomen rite satis sortiretur; qua de re plura libro tertio. Sed & forsan non indignum est quod hic animadvertatur, Josephum ipsum, dum Galilaeae praeerat, etiam illic velut synedrium quoddam magnum, seu quod Hierosolymitanum in judiciis itidem imitaretur, instituisse, & quasi principis in eo locum obtinuisse. *Ante omnia*, inquit ipse[h], *curavi in pace continere Galilaeam.* Τὰς ἢ ἐν τέλει τῶν Γαλιλαίων ὄντων ἑβδομήκοντα πάντας βουλόμενος ἐν

[h] Videsis J. Buxtorf. Lexic Talmudic col 4. 104. [i] Talm Babylon ad tit. *Sanhedrin*. cap. 4 fol 38. 2. [k] In *Misnaioth*, tit. *Sanhedrin*, cap. 10 § 1. [l] Lexico Talmudico col 1791. [m] *Sepher Juchasin*, fol. 21. 1. &c & 69, 1. [n] 2 Lib. xxvi. 6. [o] Lib. 1. cap iv. 14 & v. 58 & 10. 69. & xv. 40. lib. 2. xii. 8 & 40. [p] Geograph 16. [q] Halos. 2. cap. 9. seu 4. [r] 2 Maccab. xii. 9. [s] Halos. 3. cap. 4. seu 2. [t] 2 Maccab. xii. 9. videsis Benjamin. Tudelensem. Lat. pag. 40. Ebraic pag. 51. [v] Hist. 5. cap. 13. [x] Ad Josuae xv. 11. [y] Ad Josuae xi. [z] Pag. 1013. Genev. 1611. B. & videsis eum lib. 18 cap. 8. [a] Deuter. xvii. 9. [b] Fol. 45. col 177. [c] Deuter. viii. 10. [d] Fol. 76. col. 1. [e] Pag. 1003. B. [f] Ibid. pag. 1000. D. [g] Ibid. pag. 1003. C. & 1015. A. [h] Ibid pag. 1004 D.

προφάσει

προφάσει φιλίας καθάπερ ὅμηρα τῆς πίστεως ἔχειν, φίλους τε καὶ συνεκδήμους ἐποιησάμην, ἐπί τε κρίσεις παρελάμβανον, καὶ κατὰ γνώμας τὰς ἐκείνων τὰς ἀποφάσεις ἐποιούμην, μήτε προπετείᾳ πειρώμενος τοῦ δικαίου διαμαρτάνειν, καθαρεύειν δὲ παντὸς ἐν αὐταῖς λήμματος, *Cumque vellem optimates ejus regionis, circa septuaginta numero, praetextu amicitiae habere quasi obsides fidei, ascitos in amicitiam feci mihi comites & judicandi socios, pleraque decernens ex ipsorum sententia, inprimis curans ne temere discederem a justitia, utque abstinerem ab omni corruptela munerum.* Effigies erat planissime apud Galilaeos septuagintaunviralis apud Hierosolymitas synedrii.

X. Quod ad causas migrationum jam dictarum attinet, primae erant aliae, aliae insequentium. Primae causas assignant Talmudici summae temporis, maxime in homicidiis, iniquitati. Alii aiunt [i], מפני שרבו הרצחנים *ob frequentiam homicidarum* migravit primo synedrium, alii [k] in eundem sensum, כיון דחזו דנפישי להו רוצחין ולא יכלי למידן אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחייב דכתיב ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא מלמד שהמקום גורם *Postquam viderant caedium humanarum frequentiam, quam nec ipsi judiciis compescere potuere, visum eis est e loco suo (Liskath Hagazith) migrare, ut ita nec in quempiam sententiam* capitalem *ferrent. Nam scriptum est*[l], *Et tu agere debes juxta verbum illud quod tibi ostenderint de loco illo. Unde discimus etiam locum in causa esse*, adeo ut extra eum judicia capitalia juxta traditiones avitas exercere nequirent: qua de re non semel est ante monitum. Scilicet est inprimis hic observandus rerum Judaicarum eo in aevo status, qua sive imminutus est, sive pristinae seu avitae dignitatis reliquias aliquot hactenus retinuit. Post Pompeianam victoriam gentem praesidibus ac regibus a Romanis constitutis paruisse quidem certum. Praesides item provinciarum ac reges sic constitutos imperium habuisse[m] in suarum provinciarum homines; quod tamen sic non raro temperatum erat, ut in urbibus, municipiis, tractibus aliquot, pro vario indultu principum Romanorum, mores pristini non pauci & pristina tribunalia gentibus devictis aut in deditionem receptis permitterentur. Quorum tamen vis pro vario praesidum & legatorum insolentia ac libidine dominantium nunquam fere non ita minuebatur ut etiam debito indultus principalis effectu nimium carerent. Jam vero scimus sub Romanis permissum esse Judaeis Hierosolymis synedrium magnum, eique ibi licuisse in loco consueto seu *Liskath Hagazith* judicia etiam capitalia exercere; quod ex supra allatis manifestum est. Cum vero sub annum ante templi excidium quadragesimum, ob sicariorum frequentiam qui saepius, praesidis favore aliterve tuti, etiam synedrii judicio proculdubio subinde eripiebantur, adeo ut nec homicidia compescere illud posset nec caedis diutius reos morte plectere, quod quidem ex jure avito atque hactenus sibi relicto (utcunque sic violato) in ejusce munere & officio erat cum synedriis caeteris ferme communi; visum est e loco judiciis hujusmodi adeo proprio ut alibi rite exerceri ab ipsis nequirent, migrare locum in alium, ibique sedes ponere, ubi ex ipsa sessione manifestum redderetur tum homicidas se in jus vocare nolle, quia plane frustra fieret, tum pudere se in loco judiciis capitalibus ita proprio sedes habere, cum tot homines rei capitalis damnandi ultimoque afficiendi supplicio potestatem suam ac sententiam quotidie eluderent. In tabernas igitur primo migrarunt seu locum illum *Hanoth* seu *Chanoth* dictum; dein in alias urbis aedes, prout principi placuit, aut commodius est visum. Nam ut, juxta quod expressim aiunt Talmudici, migrationes in urbes alias postmodum variatim factae sunt eo quod aedes seu domicilium sibi princeps synedrii, quem honoris causa sequebantur collegae, templo exciso & Hierosolymis dirutis, sive Jabnae sive Ushae sive alibi [n] elegerat (quae erat migrationum insequentium varietatis causa praecipua) ita dubitandum non videtur quin migratio e tabernis, & quae secutae sunt aliae, sed non extra Hierosolyma, ante excidium, pro principis libitu in hunc vel illum urbis locum fieret. Tametsi igitur dominantium libido & victorum tyrannis in causa erat quod homicidia saepe nimis impune intra synedrii jurisdictionem ac imperium committerentur, unde evenit ut migraret illud e loco sibi consueto, alibique intra urbem diu judicia exerceret; id non accipiendum est perinde ac si decreto aliquo seu jussu principali ita pulsum esset, aut judiciorum capitalium potestas ei fuisset erepta, sed de migratione tantum spontanea qualem memoravimus; quod etiam ex aliis quae mox de capitalium synedrii judiciorum cessatione sequuntur manifestius patebit. Neque aliud forsan voluit paraphrastes Chaldaeus, dum de synedrio in Psalmo supra citato ait, *Et rex improbus migrare me fecit:* Scilicet dominantis libido in causa fuit homicidiorum impune commissorum frequentiae, cui cum sontes puniendo seu damnando obstare nequirem, quin alio ob temporis ac dominatus iniquitatem migrarem, commode fieri non potuit. Male igitur nonnulli *judices* synedrii quadraginta ante excidium annis fuisse *depulsos*[o] scribunt, saltem si aliorum jussu depulsos velint, ac jure sedendi ibi exutos. Pejus alii [p]; *Ob falsum judicium in sanguinem ipsius justi Christi prolatum, de consistorio Gazith expulsi fuerunt, anno ante ultimi templi excidium quadragesimo.* Certe quadragesimus ante excidium annus judicium D. N. Jesu Christi triennio aut biennio, juxta calculum scilicet vulgarem, antevertit. Id genus sunt apud scriptores alia plane, dum de migratione hac videmus, nullo pacto admittenda. Recte hac de re Maimonides [q] ad mentem veterum, כשנתקלקלה השורה גלו ממקום למקום ובעשרה מקומות גלו וסופן לטבריא ומשם לא עמד ב"ד גדול עד עתה וקבלה היא שבטבריא עתידין לחזור תחלה ומשם נעתקין למקדש *Turbato rerum ordine*, seu *ob temporis iniquitatem, migrabant a loco ad locum, idque decies faciebant. Postrema migratio fuit ea quae fiebat Tiberiadem. Atque dein nondum omnino fuit synedrium magnum*[r] (Quale pro le-

[i] Cotzens praec. aff. 102. [k] Gemar Babylon. ad tit. *Aboda Zara*, cap. 1. fol 8, 2. [l] Deut. xvii 10. [m] D. tit. De officio praesidis. [n] Gloss. ad Gem. Babylon. tit. *Rosh Hashena*, cap 4 fol 31, 2. [o] Guil. Postell de Orbis Concordia, lib. 4. [p] Petrus Galatinus, lib. 4 cap. 6. & videsis eum ibi cap 8 sub finem. [q] Halach. *Sanhedrin*, cap. 14. §. 12. [r] Videsis *Meor Enaim*, Tract. 2. cap. 25. & citata inde in Observationibus ad Zemach David, pag. 192.

gitimo,

gitimo, sed judiciis duntaxat non capitalibus, haberetur; utpote intra terram sanctam, etiam post excidium templi urbisque. Nam synedria alia atque extra terram dicta non ex natura sui sed similitudinis qualiscunque causa sic nuncupabantur, neque eis quae intra terram sive stante templo & jugi sacrificio sive post habebantur, omnino aequiparanda; quod & aliquoties ante monitum) *Quin traditione accepimus, Tiberiade instaurandum posthac fore, atque inde transferendum ad templum*, seu in conclave suum, cum templo, ut somniant illi, itidem restituendum. Sic item Abraham Zacuthius[s], בעבור שרבו הרוצחים שלא רצו לדון דיני נפשות גלו ממקום למקום עד יבנה *Quoniam tanta erat homicidarum frequentia ut ipsis visum esset non exercere judicia capitalia, migrarunt a loco in locum usque in Jabniam*, id est varias habuere Hierosolymis extra conclave sibi proprium sedes, & demum urbe relicta Jabniam se contulere, juxta superius ostensa.

XI. De loco synedrii magni, & migrationibus ejus, hactenus. Sequitur ut de singulari imperii & jurisdictionis ejusdem aliorumque, per annos aliquot ante excidium templi, deminutione penitius, juxta institutum superius, videamus. Ea *intermissio* erat *cessatio* seu *desuetudo judiciorum capitalium*, quam בטילת דיני נפשות nuncupant. Qua de re verba fiunt passim fere ubi de migratione prima in tabernas loquuntur, locis scilicet superius de ea citatis. Et ipsi eidem tempori, scilicet quadragesimo ante excidium aut circiter anno, causa etiam superius indicata, cessatio haec, intermissio seu desuetudo tribuitur. Maimonides[t]; ארבעים שנה קודם חרבן בית שני בטלו דיני נפשות מישראל *Quadraginta annis ante excidium templi secundi intermisere*, seu *in desuetudinem abiere*, seu *cessarunt, judicia capitalia ab Israel*. Et Moses Cotzensis[v], eodem, inquit, tempore בטלו דיני נפשות מישראל מפני שהמקום גורם *Cessarunt judicia capitalia in Israel, quoniam extra locum consuetum exerceri rite nequibant*. Quod de synedrii magni migratione illa dictum. Illuc spectat quod non semel legitur in Gemara Hierosolymitana[x], קודם לארבעים שנה עד שלא חרב הבית ניטלו דיני נפשות מישראל *Quadraginta amplius annis ante templi excidium sublata sunt judicia capitalia ab Israel*. Quod usum eorum cessasse pristinum tantum denotat, ex causa scilicet jam ante indicata. Et sexcenties sane tantundem apud Talmudicos occurrit. Jam vero a scriptoribus christianis sumi passim hoc solet, pro eo quod est, judiciorum capitalium potestatem omnimodam a Judaeis tunc abstulisse Romanos, adeo ut non solum non exercere solerent capitalia synedria, sed nec jure diutius omnino debuissent, etiamsi in *Liskath Hagazith* congregati fuissent. Ita Galatinus[y], Postellus[z]; ita alii ad sententiam in Jesum Christum a Pilato latam ejusque circumstantias (de quibus plura libro tertio) scriptitantes, iique nominis maximi, verbis quae e Talmudicis de sublatis seu cessantibus judiciis capitalibus jam adduximus subnixi. Scimus quidem eidem tempori, quadragesimo scilicet aut circiter anno ante excidium, non pauca quae velut privilegia sacra Judaeis in templo singularia erant itidem desiisse, quia a numine eis velut indignis erepta sunt, si vel ipsis[a] fides. At vero hallucinatio videtur manifesta, judicia capitalia eis sic tunc ablata asserere ut jus ea exercendi eis remaneret nullum. Aliud est jus omnino adimi, seu judices potestate legitima judicandi ita privari ut nec judicare debeant aut jure possint, aliud ipsum duntaxat judiciorum exercitium sic praepediri seu ad tempus minui ut judices ipsi, cum tuto officio suo fungi nequeant, eo quidem abstineant ipsi, nec tamen potestate legitima seu jure pristino omnino exuantur. Uti & aliud est munia actu exsequi, aliud jus exsequendi seu potestatem legitimam sine actu, saltem ad tempus, retinere. Leges inter arma sileut; nec tamen abolentur, adeo ut in pacis intervalla non redeant ut ante loquentes. At effectus earum, eaque notione ipsae, dum silent cessat. In desuetudinem sic abiere, seu cessarunt, seu ad tempus sublata sunt, circa quadragesimum ante excidium annum judicia capitalia apud Judaeos. Id est, synedrium magnum e loco consueto tunc sponte migrans, id effecit ut nec velle ipsum, quoniam etiam per rerum turbidarum iniquitatem praepediebatur, ea more consueto exercere nemini non liqueret; juxta superius dicta. Jus nihilominus exercendi, atque in *Liskath Hagazith* seu locum judicius ejusmodi proprium pro libitu redeundi, penes idem mansit, nec stante templo secundo, ni fallor, prorsus desiit, aut est aliter ablatum. Id quod tum ex sensu Talmudico vocabuli illius בטלו (quemadmodum forsan legendum est in Gemara Hierosolymitana pro ניטלו, in supra inde citatis, non aliter intelligendo; licet in editione utraque, tam Cracoviana quam Veneta, eadem sit, sed idem denotans, lectio) quod *intermisere, in desuetudinem abiere, cessarunt* vertimus, tum ex disertis testimoniis de capitalibus judiciis postmodum a synedrio in usum revocatis. Nemo quidem Ebraicis literis paulo versatior nescit verbum בטל tam *impediri, cessare, intermittere*, quam *sufferre* aut *auferre* denotare: Ita tamen ut ablatio ejusmodi significare commode possit temporaneam cessationem solummodo seu intermissionem aut in desuetudinem abitionem, non juris omnino seu rei ipsius deletionem. In Threnis[b] legitur, זקנים משער שבתו *presbyteri* seu *seniores defecerunt de portis*, uti Chaldaeus, סביא מתרע סנהדרין איתבטלו *presbyteri ex porta synedrii cessarunt*, simili & בטל notione. Id quod etiam in hac quae prae manibus est re sit manifestissimum ex Gemara Hierosolymitana. Verbis inde jam ante allatis de judiciis capitalibus annis ante excidium quadraginta ab Israel ablatis proxime[c] subjungitur, וביםי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות מישראל *Etiam & in diebus Simeonis Shatachidis* (loco Gemarae illius secundo habetur Simeon Ben יוחי *Jochai*) *ablata sunt judicia pecuniaria ex Israele*. Quis dubitari queat sensum esse, quemadmodum sublata sunt quadraginta ante excidium templi annis judicia capitalia, ita & tempore Simeonis Shatachidis judicia pecuniaria etiam seu

[s] *Sepher Juchasin*. fol. 21. 1. ita etiam fol. 26 2. [t] Halach *Sanhedrin*, cap. 14. [v] Praecept. aff. 102. [x] Ad tit. *Sanhedrin*, cap 1. fol. 18. col. 1. & ad cap. 6 fol 24. col. 2. hal 2 & vide Gem. Babylon. & Gloss. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 5. fol. 41, 1. & *Juchasin*, fol. 51, 1. in R. Eliezer Bar Tzadok. [y] De Arcanis, lib 4 cap. 6. [z] De Orbis Concordia, lib. 4. [a] Gemar. Babylon. ad tit. *Joma*, cap 4. fol. 39, 2. & vide Galatin. de Arcanis, lib 4. cap. 6. [b] Cap 5. 14 [c] Gem. Hierosl. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 18. col. 1. & cap. 6. fol. 24. col. 2. hal. 2.

privata. Shatachides autem princeps erat synedrii magni sub Alexandro Jannaeo rege, seu annis amplius CL. ante tempus quo judicia capitalia sic sublata dicuntur. At vero nemo, puto, somniavit unquam, ipsum jus judiciorum privatorum seu pecuniariorum exercendorum tunc temporis penitus ablatum esse ab Israele, quod, nemine dissentiente, etiam quamdiu synedrium ullatenus viguit, ei, pro vario tamen rerum ac dominantium discrimine subinde praepeditum, permansit. Sensum citatae Gemarae existimo esse, annis quidem XL. ante excidium sublata esse judicia capitalia, quin & tempore Shatachidis tam haec quam illa esse diminuta, id est, utrorumque exercitium liberum & legitimum ita per temporum iniquitatem praepeditum seu intermissum ut ad tempus auferretur. Quod sane facile concedet qui tyrannidem Alexandri Jannaei regis aliorumque tunc temporis apud Flavium Josephum [d] observaverit. Nam ad illud aevum attinet quod habent Talmudici de anno CLXXX. ante excidium. Tunc, aiunt [e], מלכות הרשעה פשטה על ישראל *tyrannis palam diffusa est super Israelem*. Ut igitur tunc בטלו seu *per intermissionem sublata sunt* seu deminuta judicia tam capitalia quam pecuniaria, ita nec alio modo quadraginta ante excidium annis ablata sunt capitalia. Nam & post Shatachidem utraque revixisse palam est. Adeo ut non de jure deleto, sed de ipso exercitio intermisso seu minuto utrumque sit pariter accipiendum. Sic cum templo exciso dicitur [f] שבטלה סנהדרי *ablatum esse synedrium*; quod plane non de ipso synedrio deleto aut esse desinente sumendum est, (nam annis postea compluribus aliis in locis terrae sanctae viguit) sed pro eo quod pristinam judicia exercendi potestatem ejus, ut mox plenius liquebit, impeditam esse innuat, atque ipsum ex urbe tantum esse sublatum seu summotum, non abolitum. Sic alibi [g], משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה *Postquam caedes humanae frequentiores fiebant, ablatus est, intermissus*, seu *cessavit ritus ille* [h] *vitulae decervicandae*. Id quod manifesto intelligendum est de ritu illo a synedris praetermitti solito, non de jure eo utendi eis a victoribus sublato. Item [i] in Misna, משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות *Ex quo ablatum est* seu *cessavit synedrium, cessavit etiam* seu *ablatum est conviviis canticum*. Ubi *ablatum est* sumitur pro intermissione seu deminutione potestatis exercendi, qualem diximus, non de jure considendi sublato, quod diu post Misnam conscriptam duravit. Nec jus seu facultatem cantandi in conviviis ablatam esse, puto, quis ibi innui existimabit, sed ipsam laetitiam seu cantica intermissa. Alia eodem in loco adjecta sunt similia, unde significatio verbi בטל Talmudicis usitatior, adeoque & ea quae in jam dictis de judiciis capitalibus quadraginta ante excidium annis sublatis admittenda est, juxta superius ostensa, est elicienda. Sed vero id quod volumus ex eis quae apud veteres habentur de capitalibus judiciis postmodum a synedrio subinde in usum revocatis liquidius multo constabit. Ea partim apud Talmudicos reperiuntur, partim etiam in novo foedere scriptisque aliis quae res christianismi nascentis illustrant. Expressim legitur in *Thosiphtha* [k], י״ל דלפעמים צורך שעה היו הוזרין סנהדרין ללשכת הגזית *Dicendum est quandoque tempore opportuno rediisse synedrium in Liskath Hagazith*. Alibi [l] item, וי״ל ד״כמ בשהיו רואין צורך שעה היו חוזרין אל הלשכת ודנין שם *Quin dicendum est eos, quoties decernerent tempus opportunum esse, rediisse in conclave illud, ibique judicasse*. Id est, illuc rediisse ut judicia capitalia, quibus dominantium libidinem non ita obstare viderent, ipsi, juxta jus avitum moresque patrios nondum quantum ad hanc rem abolitos, sed nimium praepediri solitos, exercerent. Disertius etiam alio in loco [m], ut & ante notatum, *Quoties decernerent ipsi tempus esse opportunum, rediisse dicuntur in Liskath Hagazith, quemadmodum ob causam Jesu, & quae similia sunt*. Nimirum dicta sunt haec fere ad verba illa Gemarae aliquoties repetita, מיום שחרב בית המקדש א״עפ שבטלה סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ארבע מיתות לא בטל מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו וגו׳: *Exciso templo, tametsi sublatum sit synedrium, attamen quatuor mortis genera* (poenae capitales ex ejusce sententia infligi solitae) *sublata non sunt*, seu *non cessarunt. Non cessarunt? imo cessarunt ipsa. Sed judicium harum poenarum quatuor capitalium non cessavit. Sed interim qui lapidari mereretur, is aut e tecto decidebat, aut a bestia dilanibatur; qui cremari, aut in ignem decidebat, aut a serpente ictus periit*; & similiter de caeteris. Sensus manifestus satis est. Post templum excisum, id est quadraginta annis post primam synedrii migrationem, seu tempus quo judicia capitalia Ebraeis sublata prorsus esse vulgo dicitur, sublatum esse ex urbe synedrium, adeoque judicia ejus capitalia plane desiisse, quoniam conclave eis proprium simul cum templo deletum est: Poenas autem illas, lapidationem, vivicomburium, strangulationem, & gladii, deinceps בידי שמים seu *coelitus* merentibus infligi esse solitas. Quorum haec dicta & ipso templi adeoque conclavis excidio signata, si quadraginta ante annis sublatum fuisset judiciorum capitalium jus? Autor Thosiphtha [n] hic appositissime ait, אע״פ שבטלו ד׳ מיתות לגמרי לא בטלו דינהם וב״ש באותם ארבעים שנה קודם החרבן שנהגו דין ד׳ מיתות *Tametsi jam*, templo & conclavi simul exciso, *cessarunt* seu *desierunt omnino* (nam locus jam restabat nullus judiciis eorum capitalibus) *quatuor ultimorum suppliciorum genera, non cessavit nihilominus judicium eorum*, seu vindicta coelestis. *Quod magis est dicendum de quadraginta illis qui excidium anteverterunt annis, quibus etiam quatuor poenae capitales in usu*. Summa est, לא בטלו לגמרי *non penitus sublata sunt* seu *non prorsus desiere* ante templi excidium; utcunque, juxta superius dicta, subinde praepedirentur atque intermitterent. Sed in usum quoties synedrio videretur opportunum conclave hisce proprium neque hactenus deletum redire, atque pro ejusdem arbitrio, si jus tantum etiam ab ipsis victoribus permissum spectes, revocari solita. Haec autem ma-

[d] Lib. 13. Orig. Jud. & lib. 1. Halofeos. [e] Gemar Babylon. ad tit. *Abeda Zara*, cap 1. fol. 8, 2. [f] Gemar Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 4 fol. 37, 2. [g] Misna tit. *Sota*, cap 9. Gemar Babylon. ad tit *Cethuboth*, cap. 3 fol 30. 1. [h] Deuter. xxi 4. [i] Loco jam citato. [k] Ad tit. *Cethuboth*, cap 3. fol 30, 1. [l] Thosipht ad tit *Abeda Zara*, cap. 1. fol. 8, 2. [m] Thosipht. ad Gem. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 4 fol. 37, 2. [n] Ad tit. *Abeda Zara*, cap. 1, fol. 8, 2.

nifestiora

nifestiora etiam fient ex eis quae e novo foedere aliisque christianismum nascentem illustrantibus scriptis, id est, quae ad quadraginta annos qui excidium templi praecedunt attinent ac res Judaicas explicant, adducemus libro tertio, ubi etiam de synedrii partibus in D. N. Jesu Christi judicio & poena fusius agitur. Viguisse autem synedriorum, adeoque magni, potestatem in judiciis verberum, quae דיני מכות vocant, exercendis, seu poena verberum, juxta superius ostensa, ex lege sacra[o] irroganda, etiam diu post Christi passionem & intra illud annorum quadraginta intervallum excidium templi antevertens, satis liquet ex eo quod S. Paulus *quinquies quadragenas*[p] *plagas una minus acceperit*. Atque interea observandum, ita permissum esse a Romanis jus avitum Judaeis suum ac velut hac in re intactum relinqui, ut, cum lege Porcia aliisque Romanis[q] qui Romanus simpliciter civis erat flagris caedi neutiquam deberet, Paulus tamen, utpote Judaeus etiam seu Ebraeus ex Ebraeis atque etiam civis simul Romanus (cujus ob dignitatem nominis a centurione Romano[r] caedi nequibat, id est juxta legem Romanam) quinquies nihilominus ex lege avita seu Ebraea popularium suorum primoribus, id est synedriis solennibus, permissa flagellaretur; neque poena eum eximeret, quia Judaeus erat, civitatis Romanae jus, quod sic adquisiverat.

XII. Sequitur demum ut de singulari sacerdotalis generis in judiciis, adeoque synedriis, idque ex instituto publico, praerogativa, quae per annos aliquot & ante & post Christum obtinuit, videamus. Ex eo quod sacerdotale & Leviticum genus studiis legis prae aliis, utpote haud pariter rei familiaris cura ut reliqui districtum, vacaret, seculis in vetustioribus illud itidem prae aliis, si numerum spectes, in cooptationibus in synedria locum, sed ex accidenti, non ex instituto publico aliquo ac continuo, habuisse, satis ante monitum est. Etenim ad tribules universos cooptationis jus pariter spectabat, nec magis ad genus sacerdotale, ut volunt morosius aliqui, aut ad Judae tribules, ut non recte magis alii (nisi quatenus Judaeorum nomine universa gens, a Juda denominata, veniebat[s]) quam ad Ebraeos quoscunque sanguinis satis puri alios Israelitas, secundum superius non semel tradita. Atqui sub Hasmonaeis seu Maccabaeis, qui circa 170 ante Christum annos regnum & sacerdotium, utpote ex tribu Levi, in se conjunxerant (nam etiam ante Aristobulum, qui diadema eorum primus induit, ut principes regebant) invaluisse aliter atque in seculis praecedentibus sacerdotalem in regimine potestatem, nemo non videt in Maccabaicis, apud Philonem, Josephum, alibique. Etiam & subinde pontifices summos rebus praefuisse, ut pro vario rerum statu fieri amat, in seculis Hasmonaeis multo vetustioribus, dubitari nequit. Josephus quidem, ubi historiam instaurati post captivitatem templi pertexit[t], incoluisse ait tunc Judaeos reduces Hierosolyma, πολιτείᾳ χρώμενοι ἀριστοκρατικῇ μετ' ὀλιγαρχίας, *politia usos optimatum cum oligarchia mixtam*. Ruffinus ibi, *optimatum gubernatione regebantur*. Et dein Josephus, Οἱ γὰρ ἀρχιερεῖς προεστήκεσαν τῶν πραγμάτων ἄχρις οὗ τοὺς Ἀσμωναίου συνέβη βασιλεύειν ἐκγόνους, *Penes pontifices enim fuit summa autoritas* (Ruffinus, *nam sacerdotes tractabant eorum negotia) donec Hasmonaeorum genus regnum obtinuit*. Sic de instauratione illa loquuntur. Ante autem reges, & ante illos judices, quos etiam μονάρχους nuncupat, rebus apud illos praefuisse, ut necesse est, agnoscit illic Josephus. Et praefecturae pontificiae exemplum est egregium in Jaddo pontifice maximo suis ut principe imperaote[u], & Alexandrum magnum Hierosolymis excipiente. Quale satis cernitur etiam in legatione Araei[x] Lacedaemoniorum regis ad Oniam pontificem ut Judaeorum principem, alibique. At vero, postquam sic inceperant Hasmonaei, tandem Hyrcano Alexandri filio (cui sacerdotium citra regnum restituerat Pompeius) ejusque ex illo genere posteris tum regnum & sacerdotium summum tum judiciorum omnimodorum apud Judaeos potestatem decreto, μετὰ συμβουλίου γνώμης[y], *cum consilii sententia*, (Ruffinus, *cum deliberata sententia)* contulit Julius Caesar, ut imperator simul & pontifex imperii Romani maximus; de qua dignitate, quatenus res hujusmodi ex recepta Romanorum disciplina spectabat, consulas quae libro diximus primo[z]. Decreti ipsius exemplar ostendit ille in literis suis ad magistratus senatum populumque Sidoniorum, cui titulus, *Julius Caesar imperator iterum* καὶ Ἀρχιερεὺς *& pontifex maximus*. Dein; Hyrcani merita recensens, Διὰ ταύτας τὰς, inquit, αἰτίας Ὑρκανὸν Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐθνάρχας Ἰουδαίων εἶναι βούλομαι, ἀρχιερωσύνην τε Ἰουδαίων διὰ παντὸς ἔχειν κατὰ τὰ πάτρια ἔθη, εἶναί τε αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ συμμάχους ἡμῖν, ἔτι τε καὶ ἐν τοῖς κατ' ἄνδρα φίλοις ἀριθμεῖσθαι. Ὅσα τε κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν νόμους ἐστὶ ἀρχιερατικὸς ἢ φιλάνθρωπος (scribendum recte manu sua notavit vir maximus Isaacus Casaubonus in Josepho suo, ἀρχιερατικὰ ἢ φιλάνθρωπα) ταῦτα κελεύω κατέχειν αὐτὸν καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ. Ἂν δὲ μεταξὺ γένηται τις ζήτησις περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀγωγῆς, ἀρέσκει μοι κρίσιν γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς, *Has ob causas Hyrcanum filium Alexandri filiosque ejus ethnarchas* seu *rectores esse Judaeorum jubeo, & pontificatum* seu *principatum sacerdotii Judaeorum perpetuo retinere more patrio; ipsum quoque & filios ejus esse nostros socios, etiam & inter amicos nostres connumerari. Quantacunque etiam, juxta jura illorum, pontificalia sunt aut aliter indulta beneficia, habere ipsum & filios suos decerno. Si qua vero interfuerit quaestio de Judaica disciplina, placet mihi judicium penes ipsum esse*. Certe in paulo post illic sequente ibi Caesaris ejusdem decreto, de jure Hyrcani Joppensi, usus ejusmodi τῶν φιλανθρώπων cum eis quae juris essent pontificii. Verba sunt, Μένειν δὲ τὰ ἀπ' ἀρχῆς δίκαια ὅσα πρὸς ἀλλήλους Ἰουδαίοις καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἦν, τά τε φιλάνθρωπα, ὅσα τούτοις ὅ τε δῆμος ψηφισάμενος καὶ ἡ σύγκλητος ἔσχεν, *Manere etiam jure quae ab initio inter Judaeos & pontifices erant, uti & beneficia* (Ruffinus, *institutiones) quae a populo & senatu habuerunt*. Ex indultu illo Caesareo Hyrcanus ille & summus pontifex illic

[o] Deuter. xxv. 2. [p] 2 Ad Corinth. xi. 24. [q] Valer Maxim. lib 4 cap. 1. Cicero Orat. pro Rabirio, Sigon. de antiquo Jure Romano, lib. 1. cap. 6. [r] Act. xxii. 25. [s] Euseb. Demonstrationis Evangelicae 8. alii ad Genes. xlix. 10. [t] Lib. 11. cap. 4. [u] Joseph. lib. 11. cap. 8. [x] 1 Maccab. xii. 20. Josephus lib. 13 cap 8. [y] Joseph. lib. 14. cap. 17. [z] Cap. 10. pag. 957.

&

& Ethnarcha sic factus, uti & summus in omnibus quaestionibus περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀγωγῆς *circa Judaicam disciplinam* judex, exemplo satis fuit postmodum ita sequendo, ac velut in jus recipiendo continuum. ut pro Caesarum, praesidum regumque illic substitorum arbitrio, etiam post deletum Hasmonaeorum regnum[a], penes pontifices esset tunc suorum qualecunque, variatim interim temperatum, imperium, idque usque ad templi urbisque excidium. Amplissima item pontificatus Romanorum maximi nec sine imperio & jurisdictione dignitas haud parum in causa proculdubio fuit ut dignitati apud Judaeos sic cognomini imperium & jurisdictio pro temporum tunc discrimine facilius permitteretur. Inde fieri vix quibat quin sacerdotale genus etiam & complures pontificum seu ἀρχιερέων nomine simul superstites (sive ob singularem in ordine suo eminentiam, sive ob summi pontificis dignitatem, quam annuam aliterve gesserant exuerantque, ut sub Herode, Archelao, aliis, sic dicti) cum scribis & Pharisaeis, ut primores etiam in judiciis synedriisque censerentur; quemadmodum in Evangeliis passim. At nihilominus ex ipsa reipublicae sacrae institutione & usu vetustiori, praeter reges (ut in veteri testamento) synedria rebus, circa tam sacra quam profana, judiciariis, juxta ante ostensa, praefuere eadem, nec diversa, eaque quae ex tribulibus, pro re nata, qualibuscunque, modo puris satis natalibus essent, conflabantur, nec aliter rite conflanda erant. Nec omnino principes eorum alicujus ex sacerdotibus, qua tales erant, prae aliis creati esse videntur, antequam ex regno in Hasmonaeos translato, & Romanorum dominantium subsequente arbitrio, fieret cunctis notissima illa mutatio etiam & confusio. Sed perquam mira interim sunt quae etiam a veteribus tum paganis tum Christianis etiam scriptoribus, & Josepho, traduntur de vetustissimo & continuato pontificum imperio, quasi ipsi, qua tales, undiquaque juxta reipublicae sacrae institutionem, populum diu ante rexissent. Certe si fides eclogis Diodori Siculi[b] apud Photium, tam secundum Davidis Hoeschelii[c] quam Andreae Schotti editiones, habenda satis fuerit, ipse Hecataeus, isque historicorum apud Graecos etiam dictus vetustissimus, Milesius, de Mosaica ipsa institutione agens, expressim eam ejusmodi facit. *Moses perquam idoneos regimini*, inquit, *seligens*, τούτους ἱερεῖς ἀπέδειξε, *hos sacerdotes constituit*. Et statim, Τοὺς αὐτοὺς δὲ καὶ δικαστὰς ἀπέδειξε τῶν μεγίστων κρίσεων καὶ τὴν τῶν νόμων καὶ τῶν ἐθῶν φυλακὴν τούτοις ἐπέτρεψε· διὸ καὶ βασιλέα μὲν μηδέποτε τῶν Ἰουδαίων, τὴν δὲ τοῦ πλήθους προστασίαν δίδοσθαι διὰ παντὸς τῷ δοκοῦντι τῶν ἱερέων φρονήσει καὶ ἀρετῇ προέχειν. Τοῦτον προσαγορεύουσιν Ἀρχιερέα, καὶ νομίζουσιν αὐτοῖς ἄγγελον γίνεσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων. Τοῦτον δὲ κατὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς ἄλλας συνόδους φησὶν ἐκφέρειν τὰ παραγγελλόμενα· καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος οὕτως εὐπειθεῖς γίνεσθαι τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε παραχρῆμα πίπτοντας ἐπὶ τὴν γῆν προσκυνεῖν τὸν τούτοις ἑρμηνεύοντα ἀρχιερέα. *Eosdem vero maximorum judiciorum judices constituit; atque eis legum & morum custodiam commisit: adeoque regem Judaeis non constituit sed imperium populi dari censuit ei qui prudentia & virtute inter sacerdotes aliis praestare videretur. Hunc summum pontificem appellant, quem velut nuncium sibi divinorum praeceptorum esse ducunt. Hunc in populi congregationibus & conciliis* (ecclesiis & synodis) *ait edicta proferre; atque hac in parte tam morigeros esse Judaeos, ut statim pontificem interpretem agentem cadentes in terram adorent.* Habentur quidem etiam haec in Diodori Siculi eclogis[d], velut e Photio, editionis Laurentii Rhodomanni (quae ut Hoeschelii recentior est, ita Schotti prior) sed sine Hecataei nomine adhibito, ut in illis. Caeterum ut de Judaeis ex Diodoro haec ipsa ac plura leguntur apud Photium, ita in Hoescheliana & Schottiana subjungitur, ut ex Diodoro ipso, περὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος ταῦτα ἱστόρηκε, *de Judaeis Hecataeus Milesius haec tradidit.* Jam vero floruit Hecataeus ille Milesius, Olympiade[e] LXV. seu annis aliquot instaurationem seu initia templi secundi antevertentibus, sed interim dum Judaei tunc Hierosolyma esse reduces adeo cupiebant, etiam & publice satis affectabant sacerdotale illud regimen de quo loquitur in ante citatis Josephus. Cum igitur statum reipublicae instaurandae ex eis quae suo tempore sic publice affectata sunt praedicataque, Mosemque ejusdem antea fuisse autorem, didicisset, forsan Hecataeum illum admiserit quis scripsisse etiam eam ab ipso Mose institutam ita fuisse, & pontificium & sacerdotale omnino regimen, nec aliud, ab ipsis initiis obtinuisse. Verum de rebus Judaicis alibi Hecataeum Milesium scripsisse nondum legi, sed alterum illum Hecataeum Abderitam Alexandro magno coaevum, & Josepho[f] aliisque eo nomine citatum; cujus etiam id genus scriptum an genuinum ipsius fuerit & a priscis[g] & nostri seculi viris doctissimis[h] est dubitatum. Certe forsan in illud eclogae Diodori, ab ipso, apud Photium sic subscriptum *Milesius*, ut agnomen frequentius, pro *Abderites* irrepsit. Quod si ita fuerit, tunc scriptum est id plane quod attulimus diu post ipsam sub Ezra instauratam Judaeorum rempublicam. Quomodocunque autem se res haec habuerit, ut receptiorem de Judaeorum reipublicae institutione & imperio sacerdotali disciplinam, jam dicta, ut ex Hecataeo, Diodorus, qui sub Hasmonaeorum scripsit exitum, nobis tradidit. Atque inde, ut videtur, etiam Trogus Pompeius Diodoro coaevus hoc suum consonum hausit, quod diu post, seu sub Antonino Pio, Justinus[i] in epitome reliquit; *Post Mosem etiam filius ejus Arvas* (recte legit Arnas pro Aharone Hugo Grotius[k]) *sacerdos sacris Ægyptiis, mox rex creatur: semperque exinde hic mos apud Judaeos fuit ut eosdem reges & sacerdotes haberent; quorum justitia religione permixta, incredibile quantum coaluere* Sic ille. Josephus autem in pontificum veterum numeri recensione, etiam ab Aaronis tempore, subjungit[l], Ἐχρῶντο δὲ αὐτῶν ἀριστοκρατικὴ μὲν ἡ πρώτη πολιτεία, μετὰ ταύτην δὲ μοναρχία, βασιλεία δὲ τρίτη, *Fuit eo-*

[a] Joseph. lib. 14 cap. 25 &c. lib. 20. cap. 8. Euseb demonstrationis Evangelicae lib. 8. & Chronic. num. 1983. [b] Lib. 40. [c] Bibliothec Cod. 244. [d] Lib. 40. [e] Suidas in Hecataeo Hegesandri, & v. Gerar. Vossium de Historicis Graecis lib. 1. cap. 1. & lib. 4. cap. 3. [f] Orig. 1. cap. 4. & 8. & lib. 1. in Apionem. [g] Herennius Philo apud Origen. in Celsum lib. 1. [h] Joseph. Scalig. lib. 2. epist. 115 vide Jo. Vossium de Historicis Graecis lib. 1. cap. 10. [i] Histor. 36. [k] Annotat. ad lib. 1. de veritate religionis Christianae §. 17. pag. 53. [l] Lib. 20. cap. 8.

tum

rum administratio prima aristocratica, postmodum monarchia, & demum tertia regia. Ita verba sonare videntur velut de pontificum imperio dicta. Unde legimus Anglice, their first Government, &c. Geleuius vertit quasi ὑπ' αὐτῶν legisset, *Sub his* pontificibus *primo penes optimates administratio fuit reipublicae; post ad monarchas, postremo ad reges transiit.* Sed Ruffinus αὐτῶν ibi sumpsit pro *Ebraeorum* gente, nec plane pro pontificibus, adeoque vertit, *Fuit autem Hebraeorum respublica primo quidem sub populi potestate* (quasi legisset δημοκρατικὴ) *post hoc autem sub unius potestate sita, tertio vero sub regibus.* Genebrardus autem, quasi etiam legisset ὑπ' αὐτῶν, *Sous ceux-cy premierement nostre republique fuit governé per Aristocratie, que est un government des ancients ou plus grauds, apres lequel il y eut des monarches, & finalement des Royes.* Et Josephus dein alibi[m], dignitati suae sacerdotali indulgentissimus, de praefectura pontificia & sacerdotali loquitur quasi ex primaria institutione regimen illic omne sacerdotale fuisset. Ex eo idem transcripsit[n] Eusebius, qui etiam ipse[o] a templi secundi initio rem perpetuo se habuisse scribit: Μέχρι inquit, Ἡρώδου Χριστοῦ ἡγεμόνων. οὗτοι δ' εἰσιν οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ τοῦ προεστήκασι τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, &c. *Usque ad Herodem Christi duces erant. Hi autem pontifices sunt summi, qui praeerant Judaeorum genti: Qui incipientes a sexagesima quinta Olympiade, & ab instauratione templi sub Dario, desierunt tempore Hyrcani, seu Olympiade centesima octogesima sexta.* Idem ex eo alii[p]. Et Hieronymus vertit, *Usque ad Herodem, Christi, id est, sacerdotes, erant reges Judaeorum: Qui imperare coeperunt,* &c. Ad illa autem bene Josephus Scaliger: *Haec facile confutari possent, si Eusebius sententiae suae fautores nactus fuisset. Sed quia nemo est, ne mediocriter quidem doctus, qui non haec dissimulatione praeterire quam confutare melius putet, ideo & nos ab hac velitatione stylum abstinebimus.* Superatur hoc ab illo Epiphanii, ubi, Θρόνος, inquit[q], Δαβὶδ καὶ βασιλικὴ ἕδρα ἐστὶν ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνη, ὅπως ἀξίωμα βασιλικόν τε καὶ ἀρχιερατικὸν ἐμὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάψας ὁ Κύριος δέδωκεν τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, *Thronus David & sedes regia est in ecclesia sancta sacerdotium, quam dignitatem regiam & pontificiam in eandem contrahens Dominus attribuit sanctae suae ecclesiae.* In ejusmodi sensum quidem tendunt alia similia a non paucis veterum ad potestatem imperii ac regiminis qualemcunque episcopis & presbyteris Evangelicis, postquam sacerdotum nomen induerant, adstruendam dicta ampliataque. Synesius Cyrenensis episcopus sane cautius[r] & modestius; *Ebraei,* inquit, *& AEgyptii,* χρόνον συχνὸν ὑπὸ τῶν ἱερέων ἐβασιλεύθησαν, *longo tempore sacerdotum imperio usi sunt,* quae verba ipsissima postea etiam adhibens[s], statim subjungit, Ἐπεὶ δὲ διῃκίσθησαν οἱ βίοι, καὶ ὁ μὲν ἱερός, ὁ δὲ ἡγεμονικὸς ἀπεδείχθη, τετάχαται δὲ ἕτεροι μὲν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἡμεῖς δὲ ἐν ταῖς εὐχαῖς εἶναι· οἷς ὁ νόμος ἀπαγορεύει χεῖρα ὀρέγειν τῇ δίκῃ, καὶ ἀποκτιννύναι τὸν πονηρότατον, πῶς ἄν τις αὐτοῖς ἐπιτρέψειεν ἀνδρὶ πανούργῳ χεῖρα ὀρέξαι κατὰ τῆς δίκης; *Sed postquam utriusque vitae factum est divortium, & qui imperaret seorsim designaretur, aliique rebus gerundis* (in regimine) *praeficerentur, & nos* (episcopi, sacerdotes) *precibus fundendis praepositi sumus; quibus lex vetat manum ad jura legesque porrigere, & vel sceleratissimum interficere, quonam modo quisquam eis concesserit manum homini veteratori contra jura porrigere?* Ubi profecto loquitur quasi praeter diras sibi, utpote sacerdoti, poenam irrogare cuiquam aliam non liceret, tametsi alibi apud eum[t] praeter diras ipsas, gravissimae in Andronicum Beronicensem, circa vitae commercium, poenae a Ptolemaidis ecclesia detonante incutiantur. Etiam nomen illud *dei & deorum* judicibus Mosaicis in lege sacra tributum, velut sacerdotibus tantum eo nomine agnoscendum volunt alii[v], iique nominis magni. Historia item sacra de Manasse Jaddi pontificis fratre, & Sanballati genero, quem a se fugasse ait Nehemias[x], ob ductam uxorem extraneam nec, ut ex edicto etiam debuit fieri, ejectam (id de excommunicationis actu etiam sumitur) & cui Josephus[y] tantundem innuens, velut a synedrio tunc magno factum, scribit a τοῖς Ἱεροσολύμων πρεσβυτέροις, *Hierosolymorum presbyteris,* interdictum esse, μὴ προσιέναι τῷ θυσιαστηρίῳ, *ne accederet ad altare,* quod etiam prohibuit frater ejus; historia, inquam, illa a Salomone Ben Wirga refertur quasi interdictum illud fuisset synedrii nescio cujus ex sacerdotibus solum congregati. Rem enim narrans, ויאספו, inquit[z], כל הכהנים וגרשוהו מעבודת המקדש *Et congregati sunt omnes sacerdotes, qui eum a ministerio templi arcebant;* quod non intelligo; uti nec illud apud Josephum, de cultu divino omnino ei illic prohibito, seu sacrorum participatione interdicta, sed tantum de ministerio sacerdotali seu ἀρχιερωσύνῃ *pontificatu,* cujus cum fratre μέτοχον *participem* cum fuisse ait Josephus, ut segenum, syncellum, vicarium, *comme son compagnon en la dignité du grand pontificat,* ut recte Genebrardus. Adjicitur quidem illic in Ruffini versione, *principes quoque sacerdotum cum populo hoc indigne ferebant,* cui nihil in Graecis Josephi respondet. Caeterum rei hic summa est, si Talmudicis credamus, apud Ebraeos; ut neminem a regimine publico eo quod sacerdos esset arceri, ita nec quenquam eo nomine, aut qua talis esset, ex sacra Ebraicae reipublicae institutione, in synedriis alibive in regiminis ratione primo instituta prae aliis locum habuisse. Novatum autem subinde jus illud sub templo secundo, & maxime sub Hasmonaeis, & deinceps, juxta superius dicta, usque ad templi excidium diversimode obtinuit.

XIII. Praetereundum autem non est quod de pontificia & sacerdotali ac prophetica circa solennem anni & mensium intercalationem jurisdictione tradit Elias Ben Mosch Karaita MS[a], quem & alibi[b] hanc in rem citavimus. Expressim ille (sed Talmudicis interim, quos בעלי

[m] Adversus Apionem lib. 2. [n] Praeparat. Evangelic. lib 8. [o] Chronic. Num 1983. & videsis eum Demonstrat. Evangelic. lib. 8. & Constit. Apostolic. lib. 2. cap. 36. [p] Georg Syncellus Chronograph. pag 309. [q] Haeresi 29. §. 3. [r] Epist. 57. [s] Epist. 121. [t] Epist 57. [v] Gregor. ibid. 4. epist. 31 Gratian. Caus. 11. quaest. 1, cap. 41. [x] Cap xiii. 28. [y] Lib. 11. cap. 8. [z] In Shebet Jehuda, fol. 11. 1. [a] Tit. de Tempore, Anno & Novilunis cap. 15. [b] Libello de Anno Civili, cap. 11.

הקבלה *magistros traditionis*, secundum sectae suae morem, nuncupare solet, plane dissonus) בזמן בית המקדש היה הדבר מסור לכהן הגדול עם שאר הכהנים או הנביא אשר היה בכל דור ודור *Tempore templi res illa* (de phasibus lunaribus in mensis initio cujuslibet decernendis) *tradebatur seu commissa est pontifici maximo, reliquisque sacerdotibus, aut prophetae qui quolibet seculo viguit.* Forensem autem hanc rem fuisse, passim occurrit apud Talmudicos, sed ad synedrii magni, qua talis, imperium & jurisdictionem ejus attinuisse. Atque amplissima erat sane jurisdictio illa, cum ex temporum, festorum, adeoque sacrorum inde, ut necessario fiebat, praestitutione, nemo esset hominum qui ei non perpetuo subesset. Adjicit autem Karaita ille de captivitatis tempore & seculis, quibus haud templum adeoque nec pontifex stetit, alios tunc fuisse passim ejusce rei judices, qui tum suas phaseon lunarium observationes tum aliorum ea de re testimonia rite discernere possent, indeque mensem sanctificare; quod dum memorat, etiam ex suorum disciplina docet, judices nec illos nec alios rite cooptari potuisse, nisi minimum tres simul accederent; quod Talmudicae doctrinae omnino consonum. Quales nempe judices hic admittendi ostendens, oportet, inquit, ut sint הדיינין שלשה לכל הפחות מפני שאמר הרב רבינו ישועה אצל מטיבי העין לשון רבים ומיעוט רבים שנים וצריך להם ג"כ עוד אחד כשתתהפכנה הדעות להכריע אחת על האחרת׳ רנה היוצא מזה הוא שדיינים הקדוש צריך להיות שלשה ומזה נקיש ונאה שבכל דין ודין צריך להיות הדיינים שלשה וכן אמרו בעלי הקבלה אין דן יחידי *Judices illi tres omnino ad minimum Quoniam, ut ait Rab Rabenu Jesuiah* (Karaita, quem aliquoties sic alibi memorat) *in rite discernendo usus est numeri pluralis, & minoris. Plures sunt bini: Et illis adjiciendus insuper unus; ut scilicet, si illi dissentiant, res concilietur ab adjecto. Atque hinc quidem sequitur, judices sanctificationis debere esse tres. Unde etiam consequitur ut amplexandum, in unoquoque judicio oportere esse judices* minimum *tres. Atque ita etiam dicunt magistri traditionis*, id est Talmudici; de quorum hunc circa numerum judiciarium scitis superius dictum est.

XIV. Quod vero a viris alias doctissimis obtrudi saepe nimis atque ab aliis credi solet, sacerdotum nempe aliorumve cum eis seorsim conjunctorum fuisse synedria singularia quae de rebus sacris cognoscerent [c], adeoque a synedriis aliis, ut in christianismo ecclesiastica tribunalia a secularibus, sic dici solitis, discriminarentur; Talmudicae doctrinae reique ipsi id alienissimum est; quod & in superius adductis [d] aliquoties ostenditur & libro tertio amplius demonstrabitur. Neque admittendum omnino illud [e], pontificem maximum, qua talem, principem fuisse synedrii magni; quod & ante [f] tactum, a viris eximiis aliquot velut in deliciis, ad affectatam jurisdictionem ecclesiasticam nuncupari solitam suis asserendam, habitum est; qua de re etiam plura capite proximo, ubi e Talmudicis de principum synedrii successione agitur. Atqui interea animadvertendum est, pro reipublicae Ebraicae formulae discrimine, pontificem maximum, non qua talem, sed qua cum pontificatu principatu ac regno, ut sub templo secundo, maxime sub Hasmonaeis & tempore usque ad excidium urbis insequente, diversimode gauderet, ita rebus praefuisse, ut rite satis potuerit, juxta etiam ac reges, saltem Judae (de quibus vide plura, quantum ad hanc rem, infra [g]) principis nomine synedrio praeesse, aut forte alium, eodem nomine, ut vicarium sibi surrogare, & pro libitu summovere. Quamvis enim catena seu series habeatur per secula illa apud magistros (quae capite exhibetur proximo) principum synedrii usque in urbis excidium, veluti eorum qui dignitate gavisi essent perpetua, nihilominus tam de principibus quam de pontificibus ita obviam loquuntur, dum scita de eis generalia quaedam afferunt, ut dubitandum non sit quin ut pontificatus ita & principatus seculis illis recentioribus dignitas esset nimis desultoria ac diversimode collata, erepta, restituta. Misnae [h] verba sunt, כהן משיח שחטא ואחר כך עבר ממשיחותו וכן נשיא שחטא ואחר כך עבר מגדולתו כהן משיח מביא פר והנשיא מביא שעיר כהן משיח שעבר ממשיחותו ואחר כך חטא וכן הנשיא שעבר מגדולתו ואחר כך חטא כהן משיח מביא פר והנשיא כהדיוט חטאו עד שלא נתמנו ואחר כך נתמנו הרי אילו כהדיוט (dictum scilicet est ad leges sacras de sacrificiis expiatoriis pontificis atque principis in Levitico [i] praestitutis, ubi hujus oblatio propria hircus est, illius juvencus) *Si sacerdos unctus*, id est, *pontifex, peccaverit, & postea pontificatu suo dejiciatur, aut si princeps peccaverit, & dignitate sua postea exuatur, hircus huic, illi vero juvencus est offerendus. At vero si dignitate hic exuatur & postea peccaverit, ille etiam pontificatu, & postea peccaverit, pontifex juvencum nihilominus offerre debet, sed princeps non aliud sacrificium quam quod a privato quopiam debetur. Peccant antequam in dignitatem evehuntur. Etiam & tunc sacrificia eorum sunt ut privatorum.* Nimirum periochae omnia hoc subnituntur fundamento; sacrificium ab utrisque idem offerendum quod juxta eorum, peccandi tempore, qualitatem offerri debuerat [k]. Res manifesta est, extra quam ubi discrimen, ut vides, fit inter pontificem & principem summotum. Discriminis autem rationem fuisse aiunt, quoniam כהן משיח אע"פ שאינו עבר בקדושתו הוא עומד שאין בין כהן העובד לכהן שעבר אלא עבודה *Pontifex, tametsi sacro munere non fungatur, dignitatem nihilominus retinet. Neque aliud est inter pontificem qui munere fungitur atque illum qui summovetur discrimen, praeter ipsam functionem,* Sed de principe aiunt, אבל הנשיא כיון שהעבירוהו הרי הוא כהדיוט *Caeterum princeps, postquam dignitate exutus est, plane inter privatos est censendus.*

XV. Principes igitur synedrii (nam de iis ibi universim locutam esse eo in loco Misnam, sive reges ipsi essent, sive alii, manifestum est; tametsi

[c] Videsis disputationem Theologicam Stephani A. Szokolaei, Lugd-Bat. 1648. alios de politia Ebraica, obvios, tam nuperos quam superiorum seculi [d] Cap 8. [e] Tho. Aquin. 1, 2. quaest. 105. art. 2. Abulensem ad Numer 21 quaest 29. ad Deuteron. xvii. quaest 4 ad 1 Paralip xxiii. quaest 13 passimque; alii obiter, maxime pontificii [f] Cap 9. §. 7. & 10. §. 6 [g] Cap. 16. § 4. [h] Tit. *Horaioth*, cap. 3. & videsis Maimonid. hal. *Shagagoth*, cap. 15. [i] Levit. iv. 3. 23. [k] Obad. Bartenorius ad Misnam, tit. *Horaioth*, cap 3.

de

de rege primario legem illam sacram de principe capere [l] soleant) summotos interdum fuisse perinde ac pontifices, idque inprimis seculis illis recentioribus, quibus reipublicae, imperii, jurisdictionis facies pro dominantium victorumque arbitratu crebro mutabat, non est [m] cur omnino dubitemus. Etiam & constitutos subinde a Romanis, prout gubernandi ratio exigebat. Et diserte R. Gedalia [n], טיטוס עשה ריב"ז נשיא *Titus constituit Rabbi Jochanan ben Zacai principem*, successorem nempe Simeoni Gamalielis prioris filio in ipso urbis excidio perempto. Quod de tempore post excidium dictum ostendit, ad anteriora exempla, etiam tunc pro dominantium libitu principes illic constitutos. Et sane quod habet idem scriptor de constituendis quibuscunque in terra sancta judicibus, id tempestive hic itidem est observandum. De foris, synedriis, synedrisque locutus ille [o], ידע, inquit, כי לא נמצא בתורה כי היה מעמיד ובוחר אלו שופטים כי י"א שהיה מלך כמבואר וי"א הסנהדרין וי"א גדולי הדור וכפ"ק דכריתות אמרו שכל המנויין שבישראל היו לאדם כל ימיו והיו גם כן ירושה לבניו אם היו ראוים *Id sciendum est, nullibi in lege reperiri quisnam constituerit ac elegerit judices illos. Nam & sunt qui regis munus id fuisse aiunt, dum scilicet reges fuere. Alii synedrio magno hoc tribuunt*; qua de re plura libro tertio. *Alii, magnatibus populi. Quia in capite primo tituli Talmudici Cerithoth*, seu *de excisionibus, aiunt, quoties quis in Israel in dignitatem evectus erat, eam non solum ipsi dum superstes erat, verum etiam filiis nepotibusque ejus, si idonei essent, perpetuo remansisse*. Sic ille. De jure quod tangit hic haereditario nos alibi [p] e magistris plura. Atque in Hillelis posteris jus ejusmodi in allata capite proximo traditionum catena atque synedrii principum successione cernimus. Abarbinel [q] autem regum fuisse plerumque munus existimat, quamdiu reges erant, judices synedriorum constituere ac surrogare. Cum vero nulli erant reges, ipsa synedria sibi collegas in demortuorum locos adscivisse, neque aliter ipsos synedrii principes constitutos. Atque ea de re etiam plura libro tertio. Cum vero tam diversa esset eligendi, surrogandi, summovendi ratio, eaque pro variante reipublicae statu crebro satis mutaret, neque ex Ebraeorum moribus solum verum etiam ex affectu libituque Romanorum, penes quos rerum summa erat, principes interdum, quod jam ostendimus, constituerentur, aliaque praeter receptiorem catenam ac seriem capite proximo exhibendam nomina etiam apud magistros ipsos occurrant, nec reipsa seu de facto, ut aiunt jurisconsulti, transmissio illa haereditaria semper in usu reperiatur, utcunque ea ex jure, quo praedicando sibi placent magistri, obtinere forte, si avita eorum jura non fuissent a victoribus minuta, debuisset; cum, inquam, haec aliaque inde pendentia ita se haberent, atque praecipua esset pontificum autoritas dum Christus in terris agebat, facilius sane sententiam illam, quam de Annae principatu & Caiphae patris synedrii dignitate alibi [r] dubitantes proponimus, poterit forsan quis amplexari. Qua de re disputationem hic non itetamus. Sed aequum sane est ut credamus alios ex jure recepto seu disciplina Ebraeis avita fuisse subinde revera principes synedrii aliasque in dignitates rite evectos, alios ex victorum arbitratu substitutos, quod & in pontificibus manifestius cernitur. Atque ad hanc rem observandum est, Ananiam pontificem principis synedrii locum tenuisse videri in Actis Apostolorum [s], quando causam suam ibi egit D. Paulus. Ad eum Paulus, quoniam os ei percuti jusserat, *Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas, &c. Et qui adstabant dixerunt, summum sacerdotem Dei maledicis? Dixit autem Paulus nesciebam, fratres, eum esse pontificem: Scriptum est enim, principi populi tui non maledices*. Pontifex simul ac princeps populi expressim appellatur [t]. Et lex sacra quam citat Paulus ut ad pontificem hunc tunc spectantem est [v], נשיא בעמך לא תאר *Principi in populo tuo non maledices*. Ubi idem ipsum vocabulum usurpatur quo principes synedrii magni denotari solent. Et legem illam diserte interpretantur magistri [x] de principe synedrii magni & de rege. At vero tunc temporis aut Rabban Gamaliel senior (Pauli, quod dici solet, praeceptor) aut Rabban Simeon ejus filius, juxta magistrorum scita atque jus Hillelianorum in principatu haereditarium, synedrii magni revera princeps erat; ut ex catena mox ostensa liquet. De sacerdotum autem praerogativa hic decantari solita ante [y] etiam haud parum actum est. Et de loco illo Deuteronomii [z] insigni, quo sacerdotum etiam per se imperium, adeoque cardinalium consistorii jus etiam divinum fundari volunt pontificii [a], plura libro tertio.

C A P. XVI.

I. *Disciplina Talmudica de synedrii magni aliorumque continuatione. De Mosis, principis ejusdem primi, legis & scriptae & oralis traditione, Aharoni filiisque ejus, & collegis suis septuaginta, Josuae, reliquisque Israelitis.*

II. *De Josuae, principis synedrii magni secundi, traditione presbyteris, & quae secuta est.*

III. *Traditio principibus aliis, ut Samueli, & usque in Davidem regem.*

IV. *Principes populi & synedrii magni principes saepius iidem. Saul princeps, Jonathan pater synedrii.*

V. *Davidis & synedrii sui traditio Achiae Silonitae; reliquorum, adeoque syn-*

[l] Maimon des hal. *Shagagoth*, cap 15. Coczensis praec. affirm. 213. fol 225. & 227. *Misna* tit. *Heraioth*, cap. 3. [m] Videsis *Sepher Juchasin*, fol 18, 2. de filiis Bethira. [n] *Shalsheleth*, fol. 27, 1. [o] Fol 26, 2. [p] De Success. in Pontific. lib. 1. cap. 1. [q] In *Perush Tora*, fol 365 col 1. & 4. [r] Lib. 1. de success. in pontific. cap 12. [s] Cap. xxiii 2. [t] Vide ibid. Hugonem Grotium. ad comm. 5. [v] Exod xxii. 27. [x] Maimonid. halach *Sanhedrin*, cap. 26. [y] Cap. 8. §. 2. [z] Cap. xvii. 12. [a] C. Per venerabilem 13. extr tit. Qui filii sunt legitimi, Panormitan. ad c. 2. Ex gestis, tit. de Clericis non residentibus. Petrus de Bañso, directorio Electionum, cap 35. part. 2. §. 10. alii obvii.

edriorum

edriorum, successio usque ad Ezrae tempora. Davidis magistri. Vocis כהן, *pro sacerdote vulgo sumptae, significatio alia. De synedrio magno a Nebuchadnezare abducto.*

VI. *Receptio Ezrae, post restitutionem e captivitate, principis synagogae seu synedrii magni. De collegarum ejus numero* CXX. *& Simeone justo, eorum postremo, atque Antigoni Socaei, principis synedrii, ab Simeone receptione.*

VII. *De lege orali ab Ezra scriptis tradita (juxta nonnullos) & nupera Jacobi Gaffarelli τῶ Recanati desloratione, quasi ille e libris Ezrae fuisset.*

VIII. *Receptiones legis, principes, patres synedrii magni ab Antigono Socaeo in Rabban Simeonem (F. R. Gamalielis* I.*) qui in excidio urbis sub Vespasiano peremptus est, alii per annos aliquot ab excidio illo in ipsius gentis illic deletionem.*

IX. *Commentum magistrorum, Josuam Ben Perachiah, principem synedrii magni, fuisse praeceptorem D. N. Jesu Christi.*

X. *De eo quod habent, synedrium magnum diu post excidium illud desiisse.*

XI. *Spicilegium de synedrorum principumque, maxime synedrii magni, qualitate.*

ACcedat demum coronis quae e Talmudicis aliqua observatu non indigna de continuatione synedrii magni, reliquorumque, & de principum ejusdem qualicunque successione exhibeat, unde & de ejusdem statu continuo dijudicari possit, idque ab ipsa origine prima; simul cum legis oralis catenata traditione. In seriei autem hic tradendae vestibulo haud absonum erit adnotare quod habetur inter magistros [b] de nobilissimo illo praefecturarum Jethronearum, quae etiam synedria fuere, judicio, quo decisa est successionis caussa filiarum Zelophchadi [c] in jure agentium. Eas aiunt primo fora Jethronea cui decani praeerant adiisse ac consuluisse; ab hisce vero litem, ut difficillimam, ad pentecontarchorum fora delatam, a pentecontarchis ad centuriones, atque ab hisce demum ad chiliarchas, qui omnes plane Jethronei: Hosce autem rem ad Mosem (qui tunc princeps erat synedrii magni) difficultatis itidem caussa detulisse, ipsumque tandem לשכינה seu ad *majestatem divinam.* De vario hujus judicii progressu penes eos sit fides. Neque ea de re disputo. Sed sententiam interea ostendunt velut satis receptam, Jethronea illa fora etiam post leges datas de futura reipublicae sacrae in terra promissa constitutione locum retinuisse. Tempus ipsum manifestius dignoscitur ex iis quae de synedrii magni institutionis tempore superius asseruntur. Et de praefecturarum illarum & continuatione & cessatione plura superius [d]; quibuscum confer quae habent fusius Cornelius Bertramus [e], Alphonsus Abulensis [f], id genus alii. Traditio illa catenata (שלשלת הקבלה vocitant) legis oralis erat, secundum quam & legem scriptam, aliaque ad illam sepiendam seu tuendam pro re nata superinducta, in synedriis jam dictis judicia exercenda fuere. Maimonides [g], velut juxta veterum disciplinam, כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנ' ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה׃ תורה זה תורה שבכתב והמצוה זו פירושה וצונו לעשות את התורה המצוה׃ והמצוה זו היא הנקראת תורה שבעל פה׃ *Omnia praecepta quae data fuere Mosi in Sinai, data sunt cum explicationibus suis, secundum id quod dicitur* [h], *Et dabo tibi tabulas lapideas, & legem, & praeceptum.* Lex *hic est lex scripta, &* praeceptum *denotat explicationem ejus; unde praecipimur facere legem juxta sententiam praecepti. Et* praeceptum *hic est quod vocitatur lex oralis.* Ita ille, aliique. Sed vero textus est, *Et dabo tibi tabulas lapideas, & legem, & praeceptum,* אשר כתבתי להורותם τὸ νόμον καὶ τὰς ἐντολὰς, ἃς ἔγραψα, *quod scripsi ut doceantur illi,* seu, ut Graeci, νομοθετῆσαι αὐτοῖς, *unde legem eis ponas,* aut *lex eis ponatur,* ubi de scriptione tam praeceptorum quam legis mentio esse videtur expressissima. Atque tantundem admittunt versiones tam vetustae quam nuperae. Ipsi Judaei etiam Hispanienses, *Y la ley y la encommendança, que escrivi para amostrarlos.* Atqui etiam in corpore Talmudico [i], perquam hyperbolice hic R. Simeon Ben Lakish, מאי דכתיב ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם לוחות אלו עשרת הדברות תורה זה מקרא והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו נביאים וכתובים להורותם זה תלמוד מלמד שכולם נתנו למשה מסיני׃ *Quod attinet ad illud quod scriptum est* [k], *Et dabo tibi tabulas lapideas, & legem, & praeceptum; quod scripsi, ut doceantur illi;* tabulae *sunt decem verba,* lex *est scriptura,* & praeceptum *est Misna;* quod scripsi, *denotat prophetas & hagiographos;* ut doceantur illi, *innuit Thalmud,* seu *Gemaricam ejus partem. Ita observandum, haec cuncta donata fuisse Mosi e Sinai.* Caeterum distinctio illa legis in scriptam & ore traditam passim apud magistros est obvia. Et utramque ad posteros pariter aiunt propagatam. Primam eorum expositionem Aharoni filiisque ejus ac senioribus seu presbyteris, adeoque sui temporis synedris, etiam & populo factam, e Gemara Babylonia superius [l] obiter retulimus, quam & inde docet Maimonides [m], aliique. Moses ita princeps synedrii magni primus, cum legem sic explicatam reddidisset, dicitur [n] scriptae codices sua exarasse manu tredecim, quorum duodecim tribuum singulis distribuit, decimum tertium etiam in arca reponendum, juxta illud ejus [o], *Accipite hunc librum legis, & reponite eum in latere arcae foederis Domini Dei vestri, ut sit ibi contra te in testimonium.* Et

[b] Apud R. Bechai in *Biur Torah,* pag. 193. col. 1. [c] Numer. xxv i [d] Cap. 2. § 4. [e] In Politia Judaeorum cap. 9. [f] Ad Numer. xi quaest. 26. & 53. & ad Deuteron. xvi quaest. 6. [g] Praefat. ad tit. Talmudis *Zeraim* & ad *Jad Chazeka.* [h] Exod. xxiv. 12. [i] Gemar. Babylon. ad tit. *Beracoth,* cap. 1. fol. 5. 1. [k] Exod. xxiv. 12. [l] Cap. 2. § 4. [m] In Praefat. ad Seder *Zeraim* & ad *Jad Chazeka.* [n] Ibid. [o] Deuter. xxxi 26.

dein

dein Maimonides, והמצוה שהיא פירוש התורה לא כתבה אלא צוה בה לזקנים וליהושע ולשאר כל ישראל שנ׳ את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות וגו׳ ומפני זה נקראת תורה שבעל פה׃ אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו כולה בבית דינו לשבעים זקנים ואלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממשה׃ וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבעל פה וצוהו עליה׃ *Et praeceptum, quod erat explicatio legis, tradidit* Moses *presbyteris, & Josuae, & reliquis Israelitis, secundum quod scriptum est* [p], *Omne verbum quod ego praecepi vobis observabitis ut faciatis, &c.* (Samaritanus ibi codex, *Omne verbum quod ego* [Samaritan] *praecepi tibi hodie,* &c.) *Atque inde dicta est lex oralis. Tametsi scripto haud mandata fuerit lex oralis, nihilominus eam universam docuit Moses magister noster in synedrio suo septuaginta presbyteris* synedrii sui collegis. *Et trias illa, Eliaezer & Phineas* filii Aharonis *& Josua, acceperunt eam a Mose. Et Josuae* prae aliis, *qui erat discipulus Mosis magistri nostri, tradidit is legem oralem, & de ea ei praecepit.* Inde traditio principibus synedrii aliisque secuta est continua, quae usque ad, etiam & post, excidium templi secundi reperitur partim in tractatu Talmudico *Pirke Aboth*, commentario cognomine Rabbi Nathan Babylonii, qui tractatus ejusdem est explicatio; plenius multo in Maimonide, Mose Mikotzi, Abraha Zacuthio in *Sepher Juchasin*, R. Gedaliah in *Shalsheleth Hacabala*, Josua Levita in *Hilcoth Olam*, Davide Ganz in *Tzemach David*, aliis ejusmodi, praeter commentarios non ita paucos Rabbinorum aliorum in tractatum jam dictum; Jarchium, Abrabam Ben David, Abarbinelem, Samuelem de Ozida, Obadiam Bartenorium, alios satis obvios; qui tamen in traditionis successione unanimes semper non sunt. Utcunque autem, ex hisce compendium ejusdem exhibebimus per intervalla a Mose sequentia, usque in templi excidium, & tempus insequens, quo synedrium magnum, ita proprie dictum & vere veterum Ebraeorum, prorsus, juxta superius ostensa, desiit. Atque ita occurrent etiam principes & patres synedrii magni saepius memorati.

II. Josua synedrii magni princeps secundus, seu Mosis in synedrio successor [q], ex tribu Ephraim [r], acceptam a Mose legem oralem tradidit לזקנים *presbyteris* [s], tam collegis suis quam aliis. Hi vero dicuntur & Phineesus tradidisse Eli [t] prophetae, velut successori proximo. Atqui amplum est inter Josuam & Eli intervallum; annorum circa trecentorum. Sed universi qui intercesserunt presbyteri ac judices, patrum seu antecessorum doctrinam illam sacram velut haereditario sic excipientes, adeoque judicia varie exercentes, nomine illo הזקנים *presbyterorum*, ut in collecto, sic contineri videntur. Et Obadias Bartenorius [u] ad illud de lege orali presbyteris a Josua tradita; הזקנים לזקנים אותם ואותם אחרים עד שהגיעו לתחלתם של נביאים שהן עלי הכהן ושמואל הרמתי *Et presbyteri hi presbyteris aliis usque ad prophetarum initia, scilicet Eli sacerdotem & Samuelem Ramethensem.* Jarchius item illic, זקנים הללו מסרו לכל הזקנים שהיו בכל דור ודור כמו לעתניאל ועתניאל לאהוד ושאר שופטים שהיו אחריו עד שבאו לאנשי כנסת הגדולה *Presbyteri hi*, quibus legem oralem tradidit Josua, *eam tradiderunt presbyteris caeteris aevo quolibet insequente, velut Othonieli; qui tradidit Ehudo, & reliquis judicibus eum secutis, usque dum venirent ad viros synagogae magnae*; de quibus plura mox. Ipse item tractatus Talmudici, de capitulis patrum, textus, compendiose, הזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה *Presbyteri prophetis, & prophetae tradiderunt eam viris synagogae magnae.* Alii hic [x], שופטים קבלו מיהושע שנ׳ ויהי בימי שפוט השופטים *Judices receperunt a Josua, juxta quod scriptum est* [y], *In diebus quibus judicabant judices.* Adjicitur, נביאים קבלו משופטים שנ׳ ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלוח *Prophetae receperunt a judicibus, secundum quod scriptum est* [z], *Et misi ad vos omnes servos meos prophetas, mane surgendo & mittendo.*

III. Alii vero, ut maxime Maimonides & Abraham Zacuthius [a], particulatim multo magis rem explicant, antequam ad viros synagogae magnae deveniunt. Praefixam quidem insigni commentario illi suo in *Mishnaioth*, ad titulum Talmudicum *Zeraim*, de legis traditione, adeoque principum synedrii magni successione, enarrationem dedit Maimonides, quae Ebraice in Talmudibus optimae editionis Babyloniis exstat, alibique seorsim. Sed jam opera viri summi Edwardi Pocockii, linguarum Ebraicae Arabicaeque Oxoniis professoris dignissimi, eadem cum aliis aliquot ejusdem luculentius prodiitura est ibi Arabice. Ferme typis jam absolvitur. Sed vero quantum ad judices qui in Josuae locum ut principes successere, aequum satis est existimare eos ad illius Mosisque exemplum fuisse synedrii magni principes, quatenus nimirum res tunc turbidissimae tribunalibus ordinariis adeoque synedrio huic omnium amplissimo locum permitterent. Habetur quidem in judicibus proxima post Shamgar Ehudi successorem Deborah [b]. Atque ex communi a majoribus recepto jure aiunt [c] שאשה פסולה לדון *foeminam judiciis haud idoneam*; quod tamen ita temperant, uti & alia quae לפי שעה *pro tempore* fierent, ut ex sancito publico res aliter se jure satis posset habere, adeoque tunc haberet. Eam rite statuunt praefuisse, quoniam populus קבלוה עליהם *eam in se susceperunt*, id est idoneam regimini adeoque judiciis decreverunt. Etiam Abarbinel & David Ganz Deboram & reliquos judices usque ad Samsonem hic pro Cabalae legis successoribus continuis enumerant. Dein autem de Eli & Samuele pariter dicendum videtur, ut de judicibus illis. Expressim etiam Maimonides [d], ושמואל קבל מעלי ובית דינו *Et Samuel recepit ab Eli & synedrio ejus.* Pergunt inde ad Davidem, ודוד קבל משמואל ובית דינו *Et David recepit a Samuele & synedrio ejus.* Et expressius memoratur [e] disciplina de exterorum post proselytismum conjugiis, recepta מבית דינו של

[p] Deuter. xii. 32. [q] Numer. xxvii. 18. Deuter. xxxiv. 9. Josua i. 1, &c. [r] Josua xxiii. 2. xxiv. 31. [s] Numer. xiii. 8. 1 Paralip. vii. 27. [t] 1 Sam. i 3, &c. [u] Ad *Pirke Aboth*, cap. 1. [x] R. Nathan Babylonius. [y] Ruth i. 1. [z] Jerem xxxv. 15. [a] Sub initium *Juchasin*, & fol. 158, 1. [b] Judic. iv. 4. [c] R. Gedalia Ben Jechai in *Shalsheleth Cabalae*, fol. 24, 1. [d] In Praefat. ad *Jad Chazaka*, videsis Guil Vorstium ad *Tzemach David*, pag. 213. &c. [e] Gemar. Babylon. ad tit. *Jabimoth*, cap. 8. fol. 77, 1.

שמואל הרמתי a *synedrio Samuelis Ramathensis.* Quin, ubi legitur percussos esse e Bethsamitibus tempore Samuelis, eo quod inspexissent arcam Domini [f], בעם שבעים איש חמשים אלף איש, quod verbo tenus sonat, *in populo septuaginta viros, quinquaginta millia virorum,* numerus septuagenarius pro synedrio magno a magistris sumitur. Gemara Hierosolymitana [g]; דכתיב ויך באנשי בית שמש וגו׳ ר׳ חנינה ור׳ מנא חד אמר ויך בעם שבעים איש זו סנהדרין וחמשים אלף שהיו שקולין כנגד חמשים אלף יחד אמר ויך בעם שבעים איש זו סנהדרין וחמשים אלף כעם הארץ: *Ad verba illa de Bethsamitis percussis Rabbi Chaninah & Rabbi Mana dissentiunt. Alter vult verbis illis* in populo septuaginta *indicari synedrium* seu *Sanhedrin, atque adjici* quinquaginta millia, *quia ejusmodi numero synedri ipsi etiam* dignitate *aequiparandi. Alter vero fatetur quidem Sanhedrin* seu *synedrium* (idque magnum; nam id numerus ostendit) *ibi innui per numerum septuagenarium, sed per alterum illum quinquaginta millium plebem denotari.* Atque obvium est apud Rabbinos qui commentarios Samueli adjiciunt [h], *septuaginta* hic ad aevi illius synedrium magnum ex veterum traditione attinere. Unde etiam Jonathan paraphrastes Chaldaeus ibi, וקטל בסבי עמא שבעין גברא ובקהלא חמשין אלפי גברא & *occidit ex senioribus populi septuaginta viros, atque ex plebe quinquaginta millia virorum.* Et D. Hieronymus; *Hos,* inquit [i], *septuaginta viros, judices septuaginta Hebraei intelligunt, quorum merito & gloriae quinquaginta millia virum comparabantur; sicut & de David dicitur* [k], *Quia tu unus pro decem millibus computaris.* Vix autem dubitandum est quin & synedrii magni, quod illo tempore ita agnoscunt fuisse magistri, principem fuisse Samuelem innuant, qui etiam populi tunc princeps.

IV. Hactenus saltem, quantum scimus, semper obtinuerat ut idem esset princeps populi ac synedrii magni; quod & postmodum saepius, tametsi non semper, obtinuit. Sed Hugo Grotius, de synedrii hujus seu senatus dignitate & amplitudine ordinaria agens, *Quoties autem,* inquit [l], *Deus coelesti indicio aliquem populo praefecerat, qualis fuit Josua, Gideon, Jephthes, Samson, Samuel, eis etiam citra senatum judicandi jus erat, ut apparet Judic.* viii. ubi Deus Josuam tunc principem populi alloquitur. *Vocabantur autem tales reipublicae liberae summi magistratus ac velut interreges* שופטים (judices) *quod nomen etiam vicinae gentes usurparunt.* Et paulo post, *Quibus vero temporibus neminem talem Deus exciverat, recurrendum omnino erat ad senatum, in quo ferme eminebat pontifex maximus.* Sed de pontifice hic maximo & ante diximus & plura inferius adjiciemus. Jam vero ante Davidem etiam reperitur apud Talmudicos Saul rex, synedrii magni princeps, & Jonathan ejusdem pater, seu אב בית דין. Ad illud [m], *Et planxerunt, & fleverunt, & jejunaverunt usque ad vesperam super Saul & super Jonathan filium ejus, & super populum Domini, & super domum Israel, eo quod corruissent gladio,* in utroque Talmude [n] legitur, על שאול זה הנשיא ועל יונתן בנו זה אב בית דין super Saul, *is princeps erat*; super Jonathan filium ejus, *is pater fuit synedrii.* Et quamdiu atque quatenus regnum sive Judaicum sive Israeliticum, ante captivitatis infortunia, suos retinuere mores, princeps synedrii ac rex idem esse, ut hic, ni fallor, solebat, ad Mosis, qui princeps primus, exemplum. Unde intelligendum etiam illud Misnae ad legem [o] de principis seu *Nasi* (quo vocabulo synedrii principem denotari solenne est) peccantis sacrificio, אשר נשיא יחטא וגו׳ *Quando princeps* seu *Nasi peccaverit, & fecerit unum ex omnibus praeceptis Domini Dei sui,* &c. *offeret hircum de capris immaculatum,* ואי [p] זה הוא הנשיא זה המלך שנאמר ועשה אחת מכל מצות י״י אלהיו נשיא שאין על גביו אלא י״י אלהיו *Quisnam hic principis nomine ibi designatur? Certe rex ipse; juxta quod dicitur, Et fecerit unum ex omnibus praeceptis Domini Dei sui. Nimirum princeps intelligendus, quo praeter Dominum Deum suum superior erat nemo.* Sic rex ipse etiam synedrii princeps. Nec de principe alio quam cui suberant universi locum capi volunt ibi Gemaristae [q], qui ad hunc modum; נשיא יכול נשיא שבטים כנחשון ת״ל ועשה אחת מכל מצות י״י אלהיו ולהלן הוא אומר למען ילמד ליראה את י״י אלהיו לגזרה שוה מה אלהיו של להלן נשיא שאין על גביו אלא אלהיו אף אלהיו שנאמר כאן נשיא שאין על גביו אלא אלהיו: *Vocabulum* princeps *putarit forsan quis ibi denotare principes tribuum, quales Nahson* [r], *& sui similes. Sed observandum est dici, Et fecerit unum ex omnibus praeceptis Domini Dei sui. Alibi* [s] *scilicet dicitur etiam, Ut discat timere Dominum Deum suum.* Deus suus *utroque in loco tantundem significat. Quid vero denotat illic? Plane principem, quo superior non est praeter Deum suum.* (Nam periochae legis de rege constituendo pars sunt verba illa.) *Igitur etiam hic principem denotat, quo superior non est praeter Deum suum.* Idem veterum alii [t]. Et Abraham Zacuthius [u] verba faciens de ipsis principibus synedrii magni, locum Misnae jam memoratum de eis pariter ac regibus, utpote qui iidem essent, expressim capere videtur. Idemque paulo ante; ואב בית דין היה במו משנה למלך שהוא הנשיא רצה לומר המלך *Et pater synedrii erat sicut secundus regi, qui scilicet princeps erat, id est ipse rex.* Unde alii itidem de rege & אב ב״ד *patre synedrii magni* veluti de principe & vicario ejus obiter [x] loquuntur, dum de oraculo numinis sanctissimo illo consulendo verba faciunt. Inde etiam *judex* signantius nominatus in Deuteronomio [y], ubi synedrium hoc etiam innui consentiunt magistri, pro rege a nonnullis sumitur, seu, ut Abenezra, pro מלך שכתב משנה התורה מיד הכהנים *Rege qui scripserit Deuteronomium a manu sacerdotum,* juxta illud scilicet quod ibi sequitur [z] de ejusmodi scriptione. Legem item il-

f 1 Samuel. vi. 19.
g Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2 fol 22. col. 2.
h Sal Jarchius & D Kimchius ad 1 Samuel vi 19.
i In Tradit. Heb. ad 1 Regum vi
k 2 Samuel xviii 3.
l Ad Matth. v 22. pag 79. Et videsis Frederic. Spanheimium, part. 2 Dub. Evangelic 130. §. 3.
m 2 Sam. i. 12.
n Gem Hierosolymit. ad tit. *Moed Katon*, cap 3. fol. 83 col 2 & Babylon. ibid fol 26, 1.
o Levit. iv. 22.
p Misn. tit *Horaioth*, cap. 3
q Hierosolymit. ibid. fol. 47. col. 3.
r Numer. x. 14. vide item Numer. iii 32.
s Deuter. xvii 19
t *Siphre sive ...*, fol. 11. col. 43.
u *Sepher Juchasin*, fol. 17, 2. & 16, 1.
x Abarbinel in *Perush Tora*, fol 41, 1.
y Cap. xvii. 12.
z Comm. 18.

jam

lam de principis sacrificio[a] ad principes itidem synedrii magni postmodum attinuisse, quamvis regum nomine non fruerentur, statuisse magistros, ex eis quae de hujusmodi principibus inferius adferemus haud difficile elicitur. Unde & scimus amplissimam & veluti nulla inferiorem minoremve habitam principis synedrii magni dignitatem, non solum quando ea simul etiam regia erat, verum etiam quoties, pro variante rerum statu, alii quiquam, ut mox liquebit, in eam sunt evecti. In magistrorum autem catena, ideo maxime instituta ut ii per quos, velut per autores primarios, ad posteros transmissae sunt traditiones illae Mosaicae ac Sinaicae, principes omnes synedrii M. non memorantur, unde nec Saulus rex. Sed ii tantum principes mandantur memoriae qui tam principes quam primarii ejusmodi traditionum autores fuerant; caeteris praetermissis, quia, tametsi synedrii principes, nihilominus ad dictam institutae catenae rationem locum in ea habere quibant nullum. Nec scilicet existimandum est, quoslibet, per quorum manus transmissio illa facta est, in catena memorari; sed eos tantum qui primas tenuere. Nam & plures alii fuere qui id muneris praestiterunt, velut eorum, qui primas sic tenuere, ea in re socii. Unde & toties aiunt accepisse quempiam ab N. ובית דינו & *synedrio ejus*.

V. Sequitur etiam in catena de Davide rege; scilicet Achiam Silonitem accepisse[b] מדוד ובית דינו והר״אבד ז״ל כתב שהיה הוא מבית דינו של דוד *a Davide & synedrio ejus. Quin adjicit R. Abraham Ben Dior beatae memoriae, Achiam fuisse ex ipsius Davidis synedrii collegis.* Alii vero[c] Achiam Samueli ita conjungunt ut tum Davidem tum Achiam ab ipso scribant accepisse. Et Achiam hunc perquam longaevum faciunt magistri. Nam unum ex eis qui ex AEgypto exierant eum fuisse[d] aiunt. Quod si ita res se habuerit, fieri nequit quin aetas ejus quingentos aut circiter superarit annos. Ita non solum a Davide & Samuele verum etiam a superioris seculi magistris eum legem accepisse facile esset concedendum. Annorum ejus calculus sine difficultate dignoscitur ex comparato exitus tempore cum Jeroboami regno, quando floruit hic propheta, ut ex sacris[e] literis scimus. Illud autem de Davide & synedrio ejus sic memoratum innuit & ipsum tunc, utpote simul & regem, synedrii principem fuisse, aut synedrium saltem habuisse. Et expressim Maimonides[f], דוד ע״ה מכלל סנהדרי גדולה *David, super quem sit pax, erat pars corporis synedrii magni.* Accedat quod habent magistrorum nonnulli ad illud[g], *Benaias filius Joiadae erat super Pelethi & Cerethi*, de viro aliquo principe sub Davide plane dictum. Sunt quidem qui sanctissimum illud oraculum *Urim & Thummim* per *Pelethi & Cerethi* ibi denotatum velint. Alii de satellitibus regiis, sagittariis & fundibulariis (quemadmodum Chaldaeus paraphrastes aliique) capiunt. At vero, inquit Levi Ben Gersom[h], רבותינו פירשו שהם סנהדרין ואמרו כרתי שכורתין דבריהם פלתי שמופלאים במעשיהם *Rabbini nostri de synedris* (seu synedrio magno) *interpretantur; eosque aiunt dictos Cerethi, quia verba sua praescindebant seu breviter jussa pronuntiabant; Pelethi autem, quia excellebant in factis suis.* Et diserte in Gemara Babylonia[i], בניהו בן יהוידע זו סנהדרין *Benaias filius Joiadae ipsum synedrium denotabat*; ubi etiam caetera sequuntur quae habet hic Gersomides. Accedat hic quod habent Talmudici de ducentis principibus synedriorum (in quibus, maxime videtur etiam fuisse principis magni; si alius tunc fuerit quam David rex ipse, quem, uti & reges alios, vicarios sibi in principatu illo subinde ex re nata suffecisse, credibile est; sed interim adverte quod legitur[k] de *Cerethi* tunc & *Pelethi*, pro synedrio magno tunc sumptis, velut Davidem comitantibus) in Absalomis partes pellectis; unde de synedriorum tunc temporis principatusque eorum continuatione placita magistrorum elici possint. Legitur[l] de Absalome, *Et cum Absalome iverunt ducenti viri ex Hierosolymis* קראים והלכים לתמם ולא ידעו כל דבר *qui vocati erant, & profecti sunt in simplicitate sua, nec quid omnino sciebant*; eorum scilicet quae tunc tentando ambiverat Absalom, aut consilii Achitophelis. Ad hoc Talmudici; Absalomem impetrasse a Davide patre literas ejus quibus facultas sibi daretur evocandi in comitatum suum binos ex Israelitis viros non aliter atque nomine illo generali distinctos. Inde per juga sibi adscivisse binos binosque, usque dum numerus eorum excreverat in ducentos. Hos universos fuisse[m] ראשי סנהדריות *capita* seu *principes synedriorum*, quorum *cor furatum* eum esse aiunt, ut patris itidem & populi, unde, pariter uti ex aliis ab eo gestis, armorum etiam quibus peremptus est, quemadmodum & juvenum qui peremerint, numeri rationem afferunt miram. Misna citata ipsa ait, eo quod tanti capillum suum aestimaret, capillis suspensum esse[n], ולפי שבא על עשר פלגשי אביו לפיכך נתנו בו עשר לונביות שנ׳ ויסבו עשרה נערים נושאי כלי יואב ולפי שגנב שלש גנבות לב אביו ולב בית דין ולב ישראל שנ׳ ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל ולפיכך נתקעו בו ג׳ שבטים שנ׳ ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום *Et quoniam concubuit cum patris sui concubinis decem*[o], *ideo indebantur ei decem lanceae, juxta id quod dicitur*[p], *Et venerunt decem juvenes, qui Joabo armigeri erant. Et quoniam triplicis furti erat reus, cordis nimirum patris sui, & cordis synedrii* (magni, adeoque caeterorum, quorum capita seu principes sibi sic adsciverat) *& cordis Israelis, secundum quod dicitur*[q], *Etiam cor hominum Israelis furatus est Absalom, ideo transfixa ei sunt tria jacula, secundum quod dicitur*[r] de Joabo, Et manu sua cepit tria jacula, quibus transfixit cor Absalomis. Gemara Hierosolymitana[s], ולב בית דין דאמר אבשלום מי ישימני שופט הארץ וגו׳ ויגנב אבשלום

[a] Levit. iv. 22. [b] Sepher Juchasin, fol. 11. 6. [c] Gedalia Ben Jechai in Shalsheleth, fol. 15. 1. [d] Maimonid. in praefat. ad Jad, Sepher Juchasin fol. 11. 2. [e] 1 Reg. xi. 29. [f] In Pirush Misnaioth, tit. Sanhedrin, fol. 115. ad cap 2. [g] 2 Samuel viii. 18, & 1 Paralip. xviii. 17. [h] Ad 2 Samuel viii & vide Munster. ibid, & Obad Bartenor. ad tit. Sanhedrin, cap. 1. §. 5. & Gloss Talm. ibid. fol. 16. 2. [i] Ad tit. Sanhedrin, cap. 1. fol 16. 2. & tit. Beracoth, cap 1. fol. 4 1. [k] 2 Samuel xv. 18. [l] Ibidem. xv. 11. [m] Gemar Hierosolym. ad tit Sota, cap 1. fol 17. col 2. Halach. 8 D. Kimchius ad 2 Samuel xviii. 14 Glossa ad Misn. Babylon. tit. Sota, cap. 1, fol. 9. 2. Bartenor. ad dict. Misnam, § 8, [n] 2 Sam. xviii. 9. [o] Ibid. cap. xv. 16. & xvi. 21, [p] Ibid. xviii. 15. [q] 2 Sam. xv. 6. [r] 2 Sam xviii 14. [s] Ad tit. Sota, cap. 1. fol. 17. col. 2. halach. 8.

בדבר

ברבר הוה *Et cordis synedrii, juxta dictum illud Absalomis*[u], *Quis constituit me judicem super terram, &c.* Affectum synedrorum sibi *dicto hoc commovit Absalom* Fiunt deio successores Achiae Silonitae hic in receptione legis oralis Elias, Elisha, Jehoiada sacerdos, Zacharias, Hoseas, Amosus, Isaias, Micah, Joel, aliique propbetarum usque ad Baruchum, adeoque Ezram, quem a Barucho וכית דינו *& synedrio ejus* accepisse aiunt legem illam oralem, uti & reliquos cunctos ab antecessore proximo. Et pariter unicuique tribuitur illud, *accepit ab* eo וב"ד *& synedrio ejus*, quasi etiam synedrii principes fuissent. Etiam quod apud Jeremiam[v] habetur de שרים *principibus*, quibus, velut solis prophetae judicibus legitimis, a Zedekia rege res relinquitur, pro synedrio sumitur[x], tunc magno, quod ita in successione jam dicta locum habet. Illud autem de Davidis acceptione ante memoratum dum recitat Zacuthius[y], והוא, inquit, המקבל הששי כיצד משה יהושע פנחס עלי שמואל דוד *atque is erat eorum qui recepere sextus Quomodo? Moses, Josuah, Phinees, Eli, Samuel, David*, nulla in enumerationis illius compendio hoc presbyterorum aut judicum habita ratione. Addit ille ex veteribus, Mephiboshethum uti & Achitophelum fuisse Davidis magistros, sed interim singularem ei fuisse magistrum, Iram Jairitem, de quo legitur[z], *etiam Ira Jairites erat* כהן לדוד, ubi ἱερεὺς habent Graeci, ut Vulgara *sacerdos Davidi*. Et usitatissimam esse pro sacerdore vocem כהן nemo nescit. Atque Syrus eandem usurpat, quae etiam, pauculis ante syllabis, pro sacerdote plane adhibetur. Arabs etiam ibi صار حبرا *factus est sacerdos*; Lutherus, Davids Priester; uti & Angli vetustiores. Sed Chaldaeus ibi רב לדוד *magister Davidi*. Judaei Hispanienses, *era mayoral a David* Alii, *praeses pro Davide, le principal officier de David*; Belgae, Davids opper officier. Et Angli recentiores, chief about David, & a chief ruler about David, quasi in sensu vox illa ante eodem in libro[a] sumitur; ubi *filii Davidis* vocantur כהנים, quod recte a Graecis vertitur αὐλάρχαι, *aulae principes*, comites consistoriani; uti & Chaldaeis רברבין *magnates*, Judaeis Hispaniensibus *principales*, juxta quod etiam recentiores & Rabbini illic ipsi, ac Syrus Arabsque. Atque hic etiam Vulgata habet, *Filii David sacerdotes erant*; ubi rectissime Hugo Grotius, *Fieri id non potuit per legem Sed error est in voce. Verbum* כהן, *unde id nomen venit, significat* λειτουργεῖν. *Inde participium in verbalis significationem transiens, si ad Deum expresse aut tacite referatur, significat* λειτουργὸν τ̃ Θεοῦ, *sacerdotem; si ad regem, ejus ministrum, puta* αὐλάρχην, *ut hic posuere septuaginta, quomodo & Chaldaei hic sumunt & Hebraei, qui addunt indignatum Absalomum quod non & ipsi talis* αὐλαρχία *obtigisset. Nec aliter nomen* כהן *sumi videtur infra* xx. 26. *Et in Paralipomenis explicatur per primos ad manum Regis*, 1, Par. xviii. 17. Hebraea illic sunt הראשונים ליד המלך *primores principes ad manum Regis*. Atque id ipsum innui in Paralipomenis quod in Samuele ibi, dubitari nequit[b]. Sed in loco de Ira *sacerdote* capiunt כהן Rabbini pro *sacerdote*, ideoque aiunt Iram dici *sacerdotem Davidis*, quia tanti eum habuit ot כל מתנות כהונה *omnia*[c] *dona sacerdotalia* (ab ipso sacerdotibus alias praestanda) *ei daret*, atque, ut Zacuthius, נתן לו מעשרותיו ולא לכהן אחר ואמרו שבעבור זה בא רעב שמיד סמוך ויהי רעב בימי דוד *dedit ei decimas suas, nec alicui alii sacerdotum Et dicunt inde evenisse famem quae statim sequitur, Et erat*[d] *fames in diebus Davidis*. Jarchius autem, פשוטו של מקרא שנעשה שר ושופט *sensus scripturae apertus est, eum factum esse unum e primoribus & judicem.* Ad captivitatem synedrium magnum, adeoque reliqua, durasse satis consentiunt qui a Nebuzardane synedrios captos aiunt ad Nebuchadnezarem deductos esse, atque ab eo occisos. Ratio quidem numeri eorum sic admissa satis mira. Legitur[e], *Et tulit magister militum Seraiam sacerdotem praecipuum, & Zephaniam* כהן משנה *sacerdotem secundum* (ubi Graeci codices aliqui habent υἱὸν τ̃ δευτερώσεως, sed Complutensis τὸν δεύτερον, uti & Chaldaeus סגן כהניא) *atque* שלשת שומרי הסף *tres custodes vasum*, alii *sacrorum*, alii *janitores*, Graeci φυλάσσοντας τὸν σαθμὸν, Judaei Hispanienses *guardantes la baxilla*, Chaldaeus שמרכליא *Camerarios, thesauri custodes*, Jarchius & David Kimchius ibi שומרי כלי בית המקדש *custodes vasum templi) de civitate vero tulit* סרים אחד *eunuchum unum* (seu *praefectum*, seu *aulicum*; Hispanienses *privado uno) qui erat constitutus super viros bellatores, & quinque viros qui aspexerant faciem regis* (interioris admissionis aulicos) *qui inventi sunt in civitate, sed & eum qui erat scriba principis militiae, educentis populum terrae ad pugnam* (Graeci ibi, τὸ γραμματέα τ̃ ἄρχοντ[G] τ̃ δυνάμεως τὸν ἐκτάσσοντα τὸν λαὸν τ̃ γῆς) *atque sexaginta viros de populo terrae. Et tulit eos Nebuzardan princeps militum, & duxit eos ad regem Babylonis in Ribla. Percussitque eos rex Babylonis, & occidit eos in Ribla*, &c. Alibi item tantundem legitur[f], excepto quod pro *quinque viros* substituitur *septem*. Jam vero magistri hic synedrii magni collegas designari volunt. Rabbi Jochanan[g] ad illud, *Et tulit magister militum Seraiam sacerdotem primariam, & Zephaniam sacerdotem*, הרי שנים *ecce ibi duo sunt. Et septem viros*, &c. הרי תשעה *ecce novem. Et sexaginta*, &c. הרי שבעים חסר אחד *ecce septuaginta, uno minus Et ex civitate praefectum unum, ecce septuaginta.* Et dein, אית תניי תני שבעים ואחד ויקח רב הטבחים את שלשת שומרי הסף ושבעה כרואי פני המלך וששים איש מעם הארץ ומן העיר לקח סרים אחד הרי שבעים ואחד ולמה קוריהו סרים שמסרם הלכה *Sed & dicitur septuaginta unum ibi* (numerum synedrii magni integrum) *haberi. Et tulit princeps militum tres custodes thesauri, & septem aulicos admissionis interioris, & sexaginta viros e populo terrae, & ex urbe praefectum unum; ecce septuaginta unus. Et quare dicitur ille*

[u] 2 Sam. xv. 4. [v] Cap. xxxviii. 5. [x] Hugo Grotius ad Matth. v. 22 pag. 81. [y] Fol. 11. 1. [z] 2 Sam xx. 26.
[a] 2 Sam. viii. 18. [b] Videsis Abulensem ad 1 Paralip. cap xviii quaest. 35. [c] Apud Jarchium ad 2 Sam. xx 26 & vide ibid David Kimchium. [d] 2 Sam. xxi. 1. [e] 2 Regum xxv. 18. [f] Jerem. lii 26. [g] Gemar. Hierosolymit. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 18. Halach. 2.

ספרים? *Quoniam perverterat disciplinam veram.* Sequitur demum, וכתוב אחר אומר חמשה וכתוב אחר אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינים *Scriptura altera habet quinque*, ut in libro regum; *altera autem, septem*, ut in Jeremia: *ut scilicet ita continerentur bini judicum* seu synedrii *scribae*; quod ut magistris receptum etiam citat David Kimchius[h]. Atque ita pro arbitrio, ut septuaginta aut septuaginta unus consientur illic, hos includunt, illos rejiciunt. Et de synedris illis Babylonem tunc abductis vide plura apud Jarchium in Threnos[i] & Raymundum Raymundi[k].

VI. Quicquid de numero sic elicito nugantur magistri, etiam sub captivitatis tempora ita synedrium magnum exstitisse citra controversiam admittunt. Magistrorum praecipui, juxta superius allata. Licet interim eorum aliqui in catenae continuatione dilerepent; unde etiam, atque ex conjunctione ac successione aliquorum haud satis intuenti commoda, eam velut fictitiam respuunt scriptores aliquot christiani[l]. Etiam in Ezekielis[m] visione Jezonias Ben Saphan censetur a viris doctissimis princeps septuaginta virorum ibi memoratorum seu synedrii magni. *Eum credibile est*, inquit Hugo Grotius, *fuisse senatus principem*; aliis[n] cum caeterisque sacerdotes fuisse omnes, idque generis Levitici, autumantibus, quasi nemo praeter sacerdotes ejusmodi sacra illic idolorum memorata peragere quiret. Et de traditione continua legis, adeoque inde haud parum pendente principum & patrum synedrii magni successione, magistrorumque hic dissensu vario, operae erit pretium consulere prae alis quae diligenter nuper congessit Josephus de Voisin[o] ubi etiam dissensus ejusmodi R. Davidis Ganzii conciliationem quandam exhibet. Jam vero ad Ezram seu tempora restitutionis e captivitate deventum est. Ipso autem captivitatis in tempore, qualiscunque esset disciplinae inter captivos traditio[p], synedrii magni, reliquorumque legitimorum scilicet atque ita proprie, juxta ante ostensa, dictorum, adeoque principum aliorum, praeter aechmalotarchas, qui huc neutiquam spectant, usus esse quibat nullus. De Ezra autem, qui Barucho sic successor fit, aiunt, ועזרא ובית דינו קבלו מברוך בן נריה ובית דינו *Et Ezra & synedrium ejus receperunt a Baruko filio Neriae & synedrio ejus.* Quale fuerit synedrium Ezrae, qualia item tempore restitutionis, seu ab initio secundi templi, alia, elicere haud adeo difficile videtur ex illis diplomatis Artaxerxiani[q], *Et tu, Ezra, secundum sapientiam Dei tui quae est in manu tua, constitue judices & praesides*, seu *moderatores, qui judicent universum populum qui est ultra fluvium, omnes eos qui sciunt leges Dei tui: Qui autem nesciunt, eos docebitis. Et quicunque noluerit facere legem Dei tui atque legem regis, absque mora fiat judicium de eo, sive in mortem, sive in eradicationem; sive in mulctationem facultatum, vel in vincula.* Juxta eum fecisse ambigendum non est. Cum autem non semel occurrat apud Talmudicos, Ezram tunc & *viros synagogae magnae* seu *concilii magni* (אנשי כנסת הגדולה passim vocitantur, quod utrumque significat) restituisse את הגדולה לישנה *magnificentiam*[r] Israelis *in statum pristinum*, & עטרה לישנה *coronam*[s] legis *in statum pristinum*, atque hinc etiam magni nomen esse sortitum *concilium* illud, *synagogam*, seu *synedrium*; cum item ipsum Ezram habeant Ebraei passim velut Mosem aut Josuam alterum, morumque vetustorum restitutorem summum celebrent; unde & D. Hieronymus[t], *post Babylonicam*, inquit, *captivitatem sub Zorobabel & Ezdra & Neemia Israel reversus est in Judaeam, & antiquum recepit statum*; idemque ad illud Esaiae[v], *restituam judices tuos ut fuerunt prius*, &c. *restituet ergo judicum similitudinem post captivitatem Babylonicam, ut Judaei volunt, Zorobabel, Esdram, & Neemiam, & caeteros principes, qui usque ad Hyrcanum populo praefuerunt*: Cum, inquam, haec aliaque hujusmodi de reditu illo apud veteres dicta sint, certe perquam est verisimile Ezram, juris patrii utpote callentissimum, sic judices ac praesides ex indultu illo regio Hierosolymis alibique in terra sancta, prout res ipsa in renascente republica ferre potuit, constituisse, ut tum synedria minora tum amplissimum illud magnum seu septuagintaunusvirale ibidem juxta mores patrios inde revivisceret. Neque sane illud in edicto quo convocatus est populus ut uxores extraneas ejicerent, *Omnis*[x] *qui non venerit intra triduum* כעצת השרים והזקנים *juxta consilium principum & presbyterorum, auferetur universa substantia ejus, & ipse abjicietur de coetu transmigrationis*, aliunde manasse sentiendum est quam ex autoritate Ezrae simul ac synedrii magni, si rem ad Talmudicorum placita, quibus hujusmodi constitutiones plerumque synedrio illi tribuuntur, exigamus. Principem ita synedrii magni in republica sic instaurata primum, ni fallor, habemus Ezram. At vero obvia est objectio, synagogae magnae seu concilii magni cui praefuit Ezra numerum omnino alium dici solere ab eo qui fuit synedrii magni: Minime scilicet LXXI, sed CXX. Et passim quidem occurrit is numerus. Maimonides[y]; בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי כנסת הגדולה והם חגי זכריה ומלאכי דניאל וחנניה ומישאל ועזריה ונחמיה בן חכליה ומרדכי בלשן וזרובבל והרבה חכמים עמהם השלום מאה ועשרים זקנים ואחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היא בכלל המאה ועשרים וקבל תורה שבעל פה מכולם *Synedrium Ezrae fuerunt illi qui vocantur viri synagogae* seu *concilii magni, nimirum Haggaeus, Zacharias, Malachias, Daniel, Chananias, Misael, Azarias, Nehemias filius Chacaliae, & Mordecai, Bilshan*[z], *& Zerubabel, praeter plurimos alios sapientes, qui complebant numerum centum viginta seniorum. Postremus eorum fuit Simeon Justus. Atque is, cum ex illo numero esset, ab omnibus accepit*

[h] Ad 2 Regum xxv. 19. [i] Cap. li. 10. [k] Pugione Fidei, part 3. dist. 3. cap. 22. [l] Videsis Guil. Vorstium ad Tzemach David, pag. 215. [m] Cap. viii. 11. [n] Villalpandus ibi, &c. [o] Lib. de Lege Divina. cap. 9. Paris 1650. [p] Adi, si placet, Ezrae iv, &c. & Josephum, lib. 11. cap. 4. [q] Ezra vii. 25. [r] Gem. Hierosolymit. ad tit. Megills, cap 3. fol. 74. col. 3. [s] Gem. Babylon. ad tit. *Joma*, cap 7. fol. 69. 2. *Sepher Juchasin*, fol. 13. 1. [t] In Esaiam, lib. 1. cap. 1. [v] Ibid. [x] Ezra x. 8. [y] In praefat. ad *Jad* vide item Gedaliam in *Shalsheleth*, fol. 21, 22, &c. Abraham Ben David in Cabala, *Juchasin*, fol. 131. 1, &c. Adde J. Buxtorfii Tiberiadis, cap. 10. [z] Videsis Ezram ii. 2.

legem oralem. Tantundem alii non pauci. Quomodo igitur septuagintaunius viralis synedrii is princeps appellandus fuerit? Certe mihi nondum est persuasum, numerum illum omnino hic refragari, neque sic intelligendum, ut tempore aliquo, ordinata saltem republica, synedrium haberetur cui praeesset Ezra ex CXX senioribus simul conflatum. Nam numerus is apud magistros, ubi de judiciis synedriisve loquuntur, est alias plane inauditus. Et cum ex pari etiam constet numero, juxta receptissima quae superius ostendimus gentis instituta, in synedrio aliquo legitimo ac ordinario locum sortiri nequibat, nedum in primario illo ac amplissimo, cui caetera universa, quotquot item ordinaria fuere, parebant. Id quod vim, fateor, tantum habet si Ezra simul cum synedrio suo numerum illum confecerit. Perit autem a numeri paritate argumentum hoc, ut nemo non videt, si, ut septuaginta Mosi juncti memorari solent, sic & hic CXX Ezrae. Neque mihi satis est hactenus exploratum, utrum is ex numero illo fuerit, an ei adjectus tantum ut princeps. Utut autem se res ea habuerit, existimandum potius videtur, septuagintaunius viralis synedrii principem ita fuisse Ezram ut cum demortuis collegis alii, ipso superstite, succederent, universi simul, id est tam LXXI, qui synedrium magnum primo sic & deinceps conficerent, quam sive quinquaginta sive quadraginta novem ut succedanei, suo quilibet tempore subinde adjecti, integrum centum viginti numerum complerent, synedrium ejus vocarentur. Adeo ut nunquam, ordinata saltem rite republica, plures quam LXXI synedrii simul essent collegae; omnes tamen collegae, sive primo adsciti sive postea succedanei, nomine pariter honestarentur. Neque sane temporis intervallum a Zerubbabele (qui ex eis, juxta magistros, fuit) aliisque ei coaetaneis ad Simeonem Justum patitur commode ut potuerit aliter fieri. Senes admodum alii, alii juvenes, utcunque ob morum ac scientiae praestantiam non minus ac provectiores inter senes idonei habiti, facile efficere quibant tum ut a tempore quo primo adscitorum natu maximi ante cooptationem florebant ad postrema juniorum tempora, secula aliquot diffusiora, ut hic, intervenirent, tum etiam ut nulla difficultate sive quadraginta novem sive quinquaginta in synedrorum septuagintaunius viralium demortuorum loca pro re nata surrogarentur. Horum autem postremus fit Simeon ille Justus, pontifex maximus, qui etiam dici solet [a] משירי אנשי כנסת הגדולה & משירי כנסת הגדולה *Ex residuis concilii, synagogae* seu *synedrii, hujus magni*, seu *reliquiis*, ut Fagius. Et doctissimus Joannes Buxtorfius [b], *ex residuis*, inquit, *id est, ultimus, in quo concilium* illud *desiit.* Caeteris ita superstes Simeon ille erat, ut eo demortuo, nemo restaret qui Ezra principe in synedrium magnum cooptatus fuerat. Sic numerum illum intelligendum etiam suadent magistri, dum alii [c] de Simeone justo aiunt eum ex residuis nuncupari שלא היה עמהם בתחלת הבית בימי עזרא *quoniam non fuit in numerum eorum cooptatus in initio templi* secundi, *sicut Ezra*, alii ipsum numerum ut indefinitum praetermittunt, sapientum qui seculis illis prae aliis claruere congeriem [d], synagogam seu concilium vocantes. De Simeone hoc Alexandro magno coaetaneo vide quae alibi [e] conteximus, si de ejus dignitate plura velis. A Simeone Justo & ב״ד *synedrio ejus* accepit legem oralem Antigonus Socaeus, seu, ut Maimonides [f], *Antigonus Socaeus* וב״ד *& synedrium ejus acceperunt a Simeone Justo &* ב״ד *synedrio ejus.* Atque ut Ezra, sic etiam Simeon Justus, item & Antigonus, princeps synedrii magni habetur. In sequentibus tam pater synedrii magni quam princeps semper in receptione, ut statim liquebit. De hisce vero ait Abraham Salmanticensis [g], אע״פ שבשמעון ובאנטיגנוס לא מצאנו אב בית דין לעולם היה אב בית דין אלא שלא היו רשומים כמו א״ה לזכור שמותם וזה היה מנהג בישראל שכן אמרו בסוף מועד קטן על שאול זה נשיא ועל יונתן זה אב בית דין *Tametsi conjunctos non reperimus patres synedrii Simeoni Justo ac Antigono, semper tamen fuit synedrii pater. Verum quidem est nomina eorum, velut in his* (mox sequentes hic innuit) *nequiquam indicari. Sed mos Israeliticus ejusmodi erat, quemadmodum aiunt, sub extremum tractatus Talmudici Moed Katon, de Saule, eum fuisse synedrii principem, ac de Jonathane, eum fuisse patrem synedrii.* Quod & ante memoratur.

VII. Dum de traditione ad Ezram, & receptione ab eo, ac synagoga seu synedrio ejus cogitamus, fieri nequit quin simul in mentem redeat quod traditur in Esdrae apocryphis, virisque recipitur doctis, de lege orali sub eo etiam scriptis, idque tunc primum velut ex numinis jussu, a scribis per dies quadraginta continuos operi incumbentibus mandata. Libros quidem omnes fuisse aiunt 204. de quibus, in apocryphis illis [h], *Scripti sunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. Et factum est, cum complevissent quadraginta dies, locutus est Altissimus, dicens, priora quae scripsisti in palam pone, & legant digni & indigni. Novissimos autem septuaginta conservabis, ut tradas eos sapientibus de populo tuo. In his enim est vena intellectus, & sapientiae fons, & scientiae flumen. Et sic feci.* Ad haec Joannes Picus comes Mirandulanus [i], de cabala Ebraeorum verba faciens, *Postquam*, inquit, *Hebraei a Babylonica captivitate restituti per Cyrum, sub Zorobabel instaurato templo, ad reparandam legem animum appulerunt, Esdras tunc ecclesiae praefectus, post emendatum Moseos librum, cum plane cognosceret, per exsilia, caedes, fugas, captivitatem gentis Israeliticae, institutum a majoribus morem tradendae per manus doctrinae servari non posse, futurumque ut sibi divinitus indulta coelestis doctrinae arcana perirent, quorum, commentariis non intercedentibus, durare diu memoria non poterat, constituit ut, convocatis qui tunc supererant sapientibus, afferret unusquisque in medium quae de mysteriis legis memoriter tenebat, adhibitisque notariis, in septuagin-*

[a] *Pirke Aboth*, cap. 1. *Sepher Juchasin*, fol. 13. 2. & 66. 2. R. Gedalia in *Shalsheleth*, fol. 22. 2. alii. [b] In Tiberiade, cap. 10. [c] Sal. Jarch. in gloss. ad *Pirke Aboth*, cap. 1. [d] *Sepher Cozri*, part. 3. § 65. [e] Lib. 1. de Succ. in Pontificat. cap. 7. & 8. [f] In praefat. ad *Jad Chazeka*. [g] *Sepher Juchasin*, fol. 17. 2. [h] Esdras lib. 4. cap. 14. v. 44. [i] In Apologia, pag. 82. & lib. de Hominis dignitate, pag. 218. Basil. 1601. videsis Sixtum Senensem in Bibliothec. lib. 2. lit. E. & Petrum Crinitum de Honesta disciplina, lib. 25. cap. 3.

ta volumina (tot enim fere in synedrio sapientes) redigerentur. Adeoque & synedrium septuagintaumvirale tunc agnoscit, & theologiam mysticam seu cabalam reconditiorem in libris illis 70, numerum sibi velut a synedrii sui magni collegarum numero mutuantibus, contineri. Dein de libris illis 70 ipsis, *Hi sunt*, inquit, *libri scientiae cabalae, in quibus merito Esdras venam intellectus, id est ineffabilem de supersubstantiali deitate theologiam*, sapientiae fontem, *id est, de intelligibilibus angelicisque formis exactam metaphysicam*, & scientiae flumen, *id est, de rebus naturalibus firmissimam philosophiam esse, clara in primis voce pronunciavit.* De eorum etiam versione a Sixto quarto pontifice maximo procurata; *Hi libri Sixtus quartus pontifex maximus, qui hunc, sub quo vivimus feliciter, Innocentium octavum proxime antecessit, maxima cura studioque curavit ut in publicam fidei nostrae utilitatem Latinis literis mandarentur; jamque, cum ille decessit, tres ex illis pervenerant ad Latinos. Hi libri apud Ebraeos hac tempestate tanta religione coluntur ut neminem liceat nisi annos quadraginta natum illos attingere.* Et dein, *Hos ego libros non mediocri impensa mihi cum comparassem, summa diligentia, indefessis laboribus cum perlegissem, vidi in illis (testis est Deus) religionem non tam Mosaicam quam christianam*; quod compluribus christianae religionis capitibus enumeratis asserit. Postmodum etiam[k] fidenter Picus, *Ad imitationem numeri illorum 70 seniorum fuerunt redacta mysteria cabalae in 70 libros principales tempore Esdrae.* Etiam successionem ait ille perpetuam fuisse a Mose cabalae illius seu legis oralis per disciplinam septuaginta senioribus illis seu synedrii magni collegis semper receptam, ac successoribus suis traditam; qua de re plura ipse in apologia ex Hilario, Origene, etiam S. Paulo. Alii aliquot tantundem. Sed puto libros illos non solum septuaginta caeterosque, sed & tres quos ait Sixti quarti cura Latine versos, nimis reconditos, forsan jam nullibi manere. Notissimum enim est, per Italiam libros id genus non paucos, id est cabalisticos dictos, jussu pontificio aliorumque principum sub seculum Pici prorsus periisse. Atqui nuperrime ausus est Jacobus Gaffarellus trium illorum, velut jam a se repertorum, deflorationes edere; in libello scilicet cui titulus *Codicum cabalisticorum manuscriptorum quibus est usus Joannes Picus comes Mirandulanus*[l], adeoque Esdrianorum, quos jam diximus. *Et primus*, inquit, *versatur circa priores scripturae sacrae libros, quos pentateuchum appellant, quorum mysteria cabalistica pandit & explicat, collectore Rabbi Levi de Recineto, vulgo Recanati, Italo. Incipit, Ex sententia doctorum nostrorum: finit, AEdificans Jerusalem Dominus dispersiones Israel congregabit. Secundus est, De scientia animae rationalis divina, mere speculativa, instauratore Rab. Eleazar Katon, id est juniore, Germano. Incipit, Decimo septimo: finit, Subjuncta sunt semper in seculum seculi facta. Tertius est, De variis hominum gradibus, exscriptore Rab. Scem Tob Ben Joseph, Ben Phallachera, Hispano. Incipit, Liber graduum Rabi Scem Tob: finit, Cor ponat in sapientiam meam.* Expressius autem de libris illis Ebraicis ab Ezra scriptis, ac a se magno comparatis pretio, loquitur J. Picus quasi ipsos habuisset, nec Rabbini alicujus Itali, Germani aut Hispani, id est nuperi tantum, collectiones. Majoris quidem multo primum facit quam reliquos binos. Sed, nisi nimium fallor ego, primus ille haud omnino alius est quam Recanatensis ille, id est Ricinensis, quem annis abhinc 130 Venetiis mandavit typis Daniel Bombergus, id est בשנת ר״פג רפ״ק *in anno* 283 Judaeorum, *juxta computum minorem*, id est 1523 Christi. Verum quidem est, impressum illum non illic vocari *Levi de Recanati*, ut Gaffarello *Recanatensis* ille nominatur, sed הכם הקדוש ר׳ מנחם דרקנאטי זצ״ל *Sapiens sanctus R. Menahem de Recanati, memoriae benedictae.* Titulus autem est, פירוש על התורה על דרך האמת *Expositio super legem juxta viam veritatis.* Adeoque commentarius est in pentateuchum, ut Levi illius opus fuit, arcana legis & doctrinam cabalisticam maxime tradens; quod & praefatur Jacob Bar Chaim Ben Adoniah Ebraeus, qui per Bombergum edidit. Et reveta eadem satis quidem ipsissima exhibet quae pauculis e suo MS dedit Gaffarellus, modo cautius temperes aliquot quae de christiana religione velut illic saepius reperta injecit ille. Idem hic habetur paraschârum ordo, commentarius de eisdem rebus idem, citatis saepissime libris illis de re cabalistica celeberrimis vetustissimisque *Sepher Zohar* & *Sepher Bahir* (cujus autor dicitur R. Nehonia Ben Hakkana, scriptor ante Christum) praeter *Rabboth* pentateuchi. Notat item Gaffarellus ad finem deflorationis suae e commentario Recanatensis sui in deuteronomium, qui terminatur parasha libri nona seu penultima, *decimam particulam*, seu parasham, *autorem morte praeventum inexplicatam reliquisse*; quod itidem ipsissimum ab editore subjungitur. Monitum etiam Gaffarelli de initio & fine edito omnino consonum est. Ita enim incipit, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ לפי דעת רז״ל וגו׳ *In principio creavit Deus coelum & terram. Ex sententia Rabbinorum nostrorum piae memoriae, &c.* Eisdem etiam syllabis finitur quibus codex ille Gaffarellianus, בונה ירושלם י״י נדחי ישראל וכנס *AEdificans Jerusalem Dominus congregabit dispersiones Israel*; quod e Psalmis citatur[m]. Non igitur videtur dubitandum quin *Levi* pro *Menahem* casu aliquo in libro illo substitueretur, nec alius fuerit ab edito. Certe memorat libros illos cabalisticos Joannes Picus, nec semel, quasi ipsos Esdrae seculi commentarios, quos sibi pretio summo comparasset, nec alios, innui vellet. Atqui liber ille Ricinensis circa ducentos ante Pici obitum annos conscriptus est. Tunc enim floruit Rabbi Menahem ille דרקנאטי *de Recanati*, librumque illum suum aliosque composuit, ut testantur R. Gedaliah Ben Jechia[n], David Ganz[o], alii ex illis obvii. Et R. Gedaliah expressim etiam adjicit eum morte praeventum postremam deuteronomii parascham inexplicatam reliquisse. Citatum memini aliquoties Munstero in notis ad pentateuchum, Joanni Drusio in praeteritis, alibique. In bibliothecae Buxtorfii patris editione utraque le-

k Ibid pag. 117. l Parisiis 1651. in 8°. m Psalm. cxlvii. 2. n In Shalsheleth Hacabala, fol. 61, 62.
o In Tzemach David, Millen 6. anno 50.

3 gitur,

situr, רקנאט *Rakanat. Author R. Menachem Rakanatensis, qui scripsit librum Rakanat, & est Perusch super secreta legis, quae scripsit Rambam. Venetiis anno 283 Christi 1523 in 4°*, qui plane idem est cum edito quem diximus. Et Plantavitzius ejusdem sequax[p], רקנאט או ספר רקנאט *Rekanat, seu liber R. Menachem* (pro *Menachem*) *Rechanatensis. Complectitur liber iste secreta legis, quae scripsit R. Moses AEgyptius, excusus Venetiis.* Undenam vero adjectum hic fuerit R. Mosis nomen, aut in illo Buxtorfii Rambam, nondum satis didici. Jam an ex Esdrae fuerint libris 70 hic caeterive ibi bini a Gaffarello sic deflorati, viderint perspicaciores. Liber autem ille *Recanati* aliquoties a Conrado etiam Gesnero, centum amplius abhinc annis, ut impressus memoratur. *Menahem*[q] *Judaeus scripsit in legem Mosis*; &[r] *Recanati (videtur scriptum esse Rabbi Manahem a Ricanato in pentateuchum)* adjecto pretio quo venalis erat Venetiis, *4 libris*; &[s], *R. Menahem a Ricanato dogmata cabalistica*; &[t], *Cabalistica dogmata R. Menahem a Ricanato.*

VIII. In catena Talmudica traditionis receptionisque insequentis, usque in gentis synedriorumque in terra sancta satis legitimorum excidium, in hujusmodi exhibetur nominum principum & patrum synedrii magni facie.

I. *Jose Ben Joazar Tzeradites*	—	*Joseph Ben Jochanan, Hierosolymitanus.*
II. *Jehosuah Ben Perachiah*	—	*Nithaeus Arbelites.*
III. *Jehuda Ben Tabai*	—	*Simeon Ben Shatach.*
IV. *Shemaiah*	—	*Abtalion.*
V. *Hillel*	—	*Shammai.*
VI. *Rabban Jochanan Ben Zacai*	—	*Rabbi Simeon Ben Hillel.*

VII. *Rabban Gamaliel Simeonis filius.*
VIII. *Rabban Simeon R. Gamalielis filius*, in ipso excidio urbis sub Vespasiano peremptus.
IX. *Rabban Gamaliel Simeonis filius.*
X. *Rabban Simeon Gamalielis filius*, quocum fuit *Rabbi Nathan Babylonius* [u] אב בית דין *Pater synedrii.*
XI. *Rabban Jehuda Haccados Simeonis filius*, quem etiam patrem synedrii Gamalieli fuisse existimatum est[x].
XII. *Gamaliel Jehudae F.*
XIII. *Jehuda Gamalielis filius.*
XIV. *Hillel Jehudae F.*
XV. *Gamaliel Hillelis F.*

De primo hic jugo aiunt, *Jose Ben Joazar & Joseph Ben Jochanan* וב"ד *& synedrium acceperunt* ab Antigono וב"ד *& synedrio*, seu, ut in Misna interdum[y], קבלו מהם *acceperunt ab eis*, id est, ut nonnulli[z] interpretantur, a Simeone Justo & Antigono Socaeo, aliis pluralem illam locutionem de Antigono & synedrio ejus tantum capientibus. In idem vero satis res ea recidit. Certe exemplaria Misnae alia ibi habent non מהם *ab illis* sed[a] ממנו *ab illo*; alia etiam statim adjiciunt[b] illud מהם, ita ut contextus sit, *acceperunt ab illo; ex eis vero Jose Ben Joazar dixit*, &c. In hisce sic incipiunt catenae successores jugati seu paria הזוגות dici magistris solita. Jugum hic secundum וב"ד *& synedrium ipsorum* dicitur recepisse a Jose Ben Joazar & Joseph Ben Jochanan וב"ד *& synedrio*. Ita jugum tertium וב"ד *& synedrium*, a secundo, & a synedrio. Quartum (in quo Abtalion vocatur גרי הצדק *proselytus justitiae*; inclinante enim, paulo ante excidium, imperio & disciplina pristina Judaica, proselyti etiam in synedria contra mores priscos admissi sunt) & synedrium, a Jehuda & Simeone ובית דין *& synedrio.* Quintum, seu Hillel & Shammai ובית דין *& synedrium* a Shemaiah & Abtalione, seu jugo quarto, & a synedrio. Sextum & synedrium, a quinto וב"ד *& synedrio*. De nominibus hic Hillel & Samai consulas Joannem Drusium[c]. Horum priorem quinque, quilibet aut princeps erat aut pater synedrii magni. Quin exceptis qui numero hic tertio sic conjugantur, id est, Jehuda Ben Tabai & Simeone Ben Shatach, de cunctis unanimes magistri pronunciant reliquis[d], eum qui prius nominatur fuisse principem synedrii magni; qui posterius, patrem: Quod ad Jehudam autem illum & Simeonem Shatachidem attinet, alii hunc principem, illum vero patrem; quod & receptius est, atque e Gemara Babylonia[e] confirmatur; alii[f] nullum inter hosce in recensione caeterosque discrimen fuisse volunt. Floruit Ben Shatach sub initia Hasmonaeorum, & diu post. De proxime jugatis, seu Simeone Ben Hillel & Jochanan Ben Zacai, simile non dicitur. Id verum est, Jochanan Ben Zacai principem synedrii fuisse; sed non ante excidium urbis templique sub Vespasiano. Successor scilicet erat (in synedrio Jamniae qualicunque) Simeoni Gamalielis I. seu senioris filio in ipso excidio perempto[g], qui numerum hic tenet octavum. Is vero qui jugatus est Jochanani huic, seu Simeon Ben Hillel, juxta nonnullos[h] etiam princeps erat, patrique Hilleli successor proximus. Sed vero (ut ordinem perpetuum principum qui receptior est hucusque texamus) Hilleli principi plerumque successor proximus fit[i] Rabban Gamaliel ejus ex Simeone F. nepos, senior dici solitus, etiam D. Pauli[k], ut putatur, praeceptor. Patrem item synedrii, dum hic princeps[l] erat, adjiciunt Josuam Ben Chanania ex discipulis Jochananis Ben Zacai. Nam etsi sero Jochanan ille principatum est sortitus, nihilominus non solum pater hic synedrii sed & viri aliquot perquam illustres alii ex ejus schola prodiere. Atque ingens erat illius eorumque in lege docenda traditionibusque avitis propagandis opera, eaque felicissima. Gamalieli principi illi synedrii successit ejusdem filius Rabban Simeon, qui in

[p] Bibliotheca Rabbinica, § 645.
[q] Bibliothec. pag. 510
[r] Pandectarum lib 1. tit. 21. fol. 42. col 1.
[s] Fol. 41. col. 2.
[t] Lib 20 tit. 2. fol 15. col 4
[u] *Juchasin*, fol. 43. 2.
[x] Ibidem.
[y] *Pirke Aboth*, cap 1.
[z] Zacuth. in *Juchasin*, fol 16, 1. Et R Meir Tolosanus in *Perush Pirke Aboth*, vide item R. Samuel. Ordens. ibid.
[a] Edit. Manass. Ben Israel, aliae.
[b] Edit. Obadiae Bartenorii.
[c] Observat. 11. cap. 23
[d] *Sepher Juchasin*, fol 16. 1. Obad. Bartenor. ad *Pirke Aboth*, cap. 1 § 4.
[e] Ad tit *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 19, 1. & vide cap. 14 § 1.
[f] R. Meir in *Juchasin*, ibid. & vide fol 17. 1. & 60, 1. & 67, 1.
[g] Vide *Tzemach David*, Millen. 4 ann. 810.
[h] *Juchasin*, fol. 66, 2. ex cap. 1. Gemar Babylon. ad tit. *Sabbath*.
[i] *Juchasin*, fol. 20, 2. & 21, 1, 2. 66. 2. 53, 2. 67, 1. 60, 1. Vide item Petrum Crinitum de Honesta Disciplina, lib. 10 cap 1. & Buxtorf. Biblioth Rabbinic. in ה"ר
[k] Act. Apost xxii. 3. vide lib 3. de Nuptiis, cap. 18.
[l] *Juchasin*, fol. 33, 1. 59, 1.

catena illa numerum habet octavum. Hunc secutus est R. Jochanan Ben Zacai, non hoc ordine in catena positus, quae nempe ad primarios eorum qui ad posteros legis scientiam transmisere (ipsi simul cum collegis discipulisque suis innumeris; quod semper intelligendum) designandos, nec tam ad principes synedrii, qua principes, enarrandos apud magistros fieri reperitur. Quatuor demum qui succedunt, Rabban Gamaliel Simeonis filius, seu Gamaliel II, Jafnensis item dici solitus, Simeon hujus filius, Jehuda Haccados filius Simeonis, & Hillel hujus filius cum hujus filio Gamaliele, ut in catena sic in principatu synedrii successores fiunt. Nisi interseramus R. Eliaezer Ben Azaria, qui dicitur [m] ראש ישיבה בחברת רג״ *princeps consessus in societate* seu *collegio* seu *consortio Rabban Gamalielis* primi [n], נשיא ישראל *princeps Israelis* [o]. Adeo ut ab Hillele principe (excepto tantum Jochanan Ben Zacai, & ratione dubii de Eleazare hoc rite habita) dignitas illa velut jure haereditario ad filios nepotesque juxta magistros transmitteretur. Summa igitur est, Mosem, Josuam, judices insecutos, Eli, Samuelem, Saulem, Davidem, reges caeteros, principes fuisse synedrii magni, nisi, ut interdum, alii ab eis mandatam forte jurisdictionem ac imperium, cum dignitatis nomine item, acceperint. Post reditum autem e captivitate Babylonica usque ad Jose Ben Joazar & Joseph Ben Jochanan, seu aetatem initia Hasmonaeorum antevertentem, Ezram, Simeonem Justum, alios forte quorum nomina nescimus, eandem tenuisse dignitatem. Dein quinque parium seu jugorum, quae insequuntur in catena, priorem principem synedrii fuisse, ac posteriorem patrem [p]. Et de successione, hactenus e Talmudicis ostensa, recolas quae capite superiore de principibus quandoque summotis variatimque constitutis monetur. Unde palam evenisse videtur ut nunc pontifices summi, gratia dominantium pollentes, nunc reges ipsi principum synedrii magni locum occuparent, idque eorum ipsorum qui catenam jam ostensam faciunt. Ut enim illud in evangeliis de Anna & Caipha pontificibus, in judicio D. N. Jesu Christi aliisque alibi foedere in novo, veluti principis & patris synedrii partes agentibus (qua de re plura libro tertio) praeteream, in judicio capitali illo Jacobi Justi, fratris Domini dicti, ac episcopi Hierosolymitani primi, circa sexagesimum [q] a Christo annum, seu Neronis septimo, in synedrio habito, principatum synedrii invasisse videtur Ananus, junior dictus, pontifex maximus; quo tempore juxta catenam Talmudicam superiorem aut Rabban Jochanan Ben Zacai aut Rabban Gamaliel illum jure obtinebant. Nam ubi Josephus judicium illud narrat, ait [r], quod Ananus ille homo crudelis, utpote ex secta Sadducaeorum, οἵπερ εἰσὶ περὶ τὰς κρίσεις ὠμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους, *qui in judiciis reliquos Judaeos cunctos severitate superant*, mortuo Festo praeside, atque in itinere detento adhuc successore ejus Albino, Hierosolymis καθίζει συνέδριον κριτῶν, *congregari fecit, convocari, synedrium judicum* (Ruffinus, *Concilium fecit judicum*; Genebrardus, *il fit assembler les juges*) καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ, *introducens* aut *introduci faciens in illud* Jacobum illum aliosque aliquot (ubi male Ruffinus, *& quosdam deducens ad semetipsum*) ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος παρέδωκε λευσθησομένους, *ut in leges violatores accusationem instituens* (Ruffinus, *quasi contra legem agentes accusans*) *tradidit lapidandos*. Ubi explicatius in versione Genebrardus, *les accusa d'avoir commis quelque crime & blaspheme contre Dieu, & donnant sentence de mort les fit lapider*. Blasphemi enim poena forensis lapidatio. Et christianum tunc se illic profiteri, erat velut blasphemum esse. Ita historia illa de judicio Jacobi illius Justi simplicius narratur a Josepho; sed ab aliis illo recentioribus adeo incrustata est, ut nec forense judicium illud, seu poena forensis aut synedrialis videatur, sed nescio quod e pinna templi praecipitium; qua de re consulas quae habent Eusebius [s] in historia Ecclesiastica, & Hieronymus [t] ex Hegesippo, Georgius Syncellus [v], Cedrenus in Nerone, Freculfus [x], alii, praeter martyrologia, Romanum, Hrabani, ac alia [y]. Sed demum adeas Josephum Scaligerum [z] ad Eusebii chronicon Latinum, ubi tantum legitur, *A Judaeis lapidibus opprimitur* (Graeca ibi tantum, Ἰουδαῖοι κτείνουσι, *Judaei interficiunt*) cui consonus Eutychius patriarcha Alexandrinus. Ille [a] ورجموه بالحجارة حتي مات *Lapidibus donec moreretur impetitum interfecerunt*. Certe qui *praecipitatum* eum simpliciter aiunt [b], non inde a forensi poenae recedunt modo, quo neutiquam omnino e pinnis templi, sed ex loco solo editiori praecipitabantur lapidandi, ut superius est etiam ostensum. Illud autem Anani & synedrii sui adeo omnibus in urbe bonis & legis studiosioribus displicuit ut missis ad Agrippam regem clam nunciis rogaverint mandaret Anano ne quid tale posthac ageret: Nam ne nunc quidem recte egisse. Etiam eorum nonnulli Albino praesidi ab Alexandria adventanti occurrentes, διδάσκουσιν ὡς οὐκ ἐξὸν ἦν Ἀνάνῳ χωρὶς τῆς ἐκείνου γνώμης καθίσαι συνέδριον, *docuerunt non licuisse Anano sine ipsius consensu* (male legitur in hoc apud Georgium Syncellum [c] excerpto, χωρὶς τῆς αὐτῶν γνώμης, *absque eorum consensu*; Ruffinus, *praeter illius*, utpote praesidis, *voluntatem*; & Genebrardus, *sans son consentement*) *facere synedrium*. Unde etiam Albinus, in itinere versus Hierosolyma, ex eorum dictis persuasus, iracunde ad Ananum scripsit, λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἀπειλῶν, *daturum eum sibi poenas minitans*. Etiam pontificatu, quem obtinuerat tribus mensibus, privavit eum Agrippa, suffecto Jesu Damnaei filio, aliisque postea, quorum in catena nullus. Hinc non ita obscurum est, Romanorum praesides & regis illic a Romanis tunc substitutos in synedrium illud summam exercuisse potestatem, etiam & principem ejusdem pro eorum arbitratu suffectum, mutatum. Vix enim est ut non credamus, jure qualicunque illic tunc temporis admisso Ananum il-

[m] Thosepoth apud R. Gedalia in *Shalsheleth*, fol. 27, 2. [n] *Juchasin*, fol 51, 1. [o] Vide *Juchasin*, fol. 38, 1. 51, 2. & *Shalsheleth Hacabala*, fol. 27. 2. [p] Sed & videsis de successione his Samuel Petit. Observationum, lib 3. cap 3. [q] Videsis Baronium, tom 1. ann. 63 §. 3 [r] Lib 20. cap 8 [s] Lib 2. cap 23 [t] De Scriptoribus Ecclesiasticis in Jacobo. [v] Pag 337. [x] Tom 2. lib 1. cap 18. [y] Ad Cal. Maii, & Graec. Men. ad Octobris 23. [z] Num. 2077. vide item Chronic. Alexandrin. pag. 581 & 585. [a] Pag. 336. [b] Notkerus in Martyrologio ad Cal. Maii. [c] Pag 339.

lum, ut principem fynedrii, illud convocaffe; utcunque non citra praefidis regifque aut alterutrius confenfum celebrandum. Et de regia tunc hic poteftate veftigium eft infigne in hiftoria quae apud Jofephum ibi fequitur de Leviticae tribus hymnodis, qui πείθουσι τὸν βασιλέα καθίσαντα συνέδριον, φορεῖν αὐτοὺς ἐπίσης τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιτρέψαι λινὴν στολὴν, *perfuaferunt regi* Agrippae *nt, facto fynedrio, eis concederet ufum ftolae lineae, perinde atque facerdotibus effet.* Et dein, Ὁ βασιλεὺς μετὰ γνώμης τῶν εἰς τὸ συνέδριον ἐπιχομένων συνεχώρησε τοῖς ὑμνῳδοῖς ἀποθεμένους τὴν προτέραν ἐσθῆτα, φορεῖν λινὴν οἵαν ἠθέλησαν, *Rex cum confenfu eorum qui in fynedrium venerant* (Ruffinus, *cum voluntate eorum qui concilio praefidebant*, Genebrardus, *li roy felon l'arreft du confeil*) hymnodis *conceffit ut, depofita vefte ante eis ufitata, linea, ut voluerant, uterentur.* Convocat hic fynedrium Agrippa, atque aut ut princeps adeft, aut fuffragia eorum pro jure tunc regio ita moderatur.

IX. Atqui & id interim verum eft, magiftros veteres haud dicere vereri, fecundum in ordine proxime allato principem, feu Jofuam Ben Perachiah, fuiffe magiftrum feu praeceptorem D. N. Jefu Chrifti, ejufque in AEgyptum fuiffe comitem[d]. Ita etiam Abraham Ben Dior in libro cabalae, & [e] Zacuthius. Undecunque figmentum hujufmodi haufcrint illi, id certum eft, Jofuam hunc tempore Simeonis Ben Shatach difcipuli & fucceffioris ejus, id eft, fub Joanne Hyrcano Hafmonaco, floruiffe, feu circa annos ante Chrifti natales centum quinquaginta. Et dum illuc inepte Chriftum noftrum retrahunt, chronologofque etiam noftros, qui aliter eum collocant, ex fuorum autoritate fatis refellere fe exiftimare[f] audent, ridicule fimul Jofuam hunc, qui tunc floruit, praeceptorem & comitem in AEgyptum Jefu Chrifto faciunt.

X. Habentur quidem in catena traditionis legis oralis nomina alia, velut fynedrii magni alicubi in terra fancta principum, qui & patriarchae Judaeorum dicti, ufque in Hillelem Jehudae poftremi filium, ejufque filium Gamalielem, adeoque in annum quafi 430 a natalibus Chrifti, feu Valentiniani tertii imperium. Et de feculis eorum quos nominavimus praecipuorum accuratius egit e Rabbinis Samuel Petitus in Obfervationibus[g]. Ab excidio autem urbis fub Vefpafiano anni funt 360. Cum autem poft urbis illud templique excidium nullibi judiciis capitalibus locus in republica Ebraeorum illa qualicunque, nondum pro penitus excifa fumpta, maneret, eo quod locus fynedrio magno ad templum proprius, juxta fuperius oftenfa, effe deficerat; cum etiam, ut ante in migrationibus liquet, poft excidium illud urbis, alibi in Palaeftina fynedrii magni, atque, ut verifimile eft, aliorum illic, prout dominantium arbitrium variatim permitteret, facies ejufmodi haberentur ut, exceptis capitalibus, caufas omnimodas fecundum leges fuas definirent; cum item annis ab excidio illo amplius quinquaginta, feu fub Adriano Augufto, tum *reliquiae illae civitatis quae manferant*[h] deletae fint, tum *Judaeorum gens catervatim caefa, ita ut Judaeae finibus pellerentur*[i] (quia de re confulas etiam quae fuperius attulimus[k]) adeo ut fynedriorum eorum illic intermiffiones ceffationefque neceffario & tunc temporis & poftea, pro Romanorum libitu fatis vario, confequerentur; certe utcunque continuatio ejufmodi fynedrii magni ejufque principum fucceffio ante tradatur, intelligenda nihilominus ita eft folum, ut tum dominationis ejufdem, etiam ex ipfa Ebraeorum difciplina, imperii & jurifdictionis eminentioris circa capitalia verfantis, tum ceffationum intermiffionumque fubinde intervenientium ratio omnino habeatur. Obfervatum effe (quod obiter memorare hic liceat) apud nonnullis, fynedrii magni initia Areopagi apud Athenienfes inftitutioni, feu judicii illic primis, quafi aequalia fuiffe, fuperius monitum eft. De origine illa ibi plura. Sed vero, fi id omnino dignum fit quod advertatur, non indignum fuerit Areopagi etiam finem cum fplendoris & priftinae amplitudinis illius fynedrii magni fingulari occafu illo, qui per excidium urbis templique, adeoque capitalium judiciorum omnimodam illic ceffationem, evenit, conferre. Ceffatio illa ad Vefpafiani tempora attinet. Is autem ut aliis Graeciae regionibus ita Achaiae (in qua Athenae cum Areopago fuo, quem ufque in apoftolorum tempora cum jurifdictione duraffe illic ex Actis fcimus[l]) *libertate adempta, in provinciarum formam redegit* ut ait Suetonius[m], unde etiam tantundem notat Joannes Meurfius[n]. Quanquam vero patria fic pulfi erant, & plane tam gens illic, civitas, ac refpublica eorum qualifcunque quam urbs jam dirura erat, attamen ex accepto coelitus terrae fanctae dono promiffifque divinis ac reftitutionis fpe, quoties, per annos quos diximus, patriam quomodocunque infidendi facultatem undecunque redipifcerentur, fynedria fua qua potuere inftaurabant, quafi genti illi qua ex originariis qua e profelytis juftitiae conflatae, licet devictae ac funditus dirutae atque in univerfalem victoris acquifitionem abforptae, ejufve parti illuc redeunti, jus interim nunquam non remanfiffet fuos ibi more fuo regendi, adeoque fynedria habendi, judiciaque nec capitalia nec a Romanis illis interdicta exercendi (idque velut ex primaeva & Mofaica difciplina) etiam & decreta, quibus fui obligarentur, illic ferendi. Exempli gratia, excifo fub Vefpafiano templo, adeo ut functionum illic facrarum ufus reftaret nullus, decrevere nec Levitis nec facerdotibus dein perfolvendas effe pecorum decimas. R. Abraham Zacuthius, ubi[o] loquitur de R. Eleazar Ben Azariah facerdote (de quo paulo ante) quem ditiffimum fuiffe ait, adjicit, שהיה נותן לכלך יג׳ אלפים עגלים כמעשר בכל שנה ואינו זה מעשר בהמה כי אחר החרבן גזרו שלא יוציאו מעשר בהמה שלא יבא לידי תקלה וכשהיה בן יח״ שנים לפחות היה ה׳ שנים אחר החרבן *Quotannis illum donaffe regi* 1300 *vitulos e decima, quae nentiquam erat decima pecorum. Nam poft excidium decrevere ne quis folveret decimam pecorum, ne fcilicet inde* tunc *oriretur offendiculum. Et quando is annum agebat circa octode-*

[d] Videfis Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 107. 2. & ad tit. *Sota*, cap. 9. fol. 47. 1. [e] *Juchafin*, fol. 16. 1 & 2. & 59. 1. & 159. 1. [f] Vide Abraham Ben Dior in Cabala. [g] Lib. 3. cap. 3. [h] Hieronim. Epift. 129. ad Dardonum. [i] Idem in Danielis cap. 11. [k] Cap. vii. §. 6. [l] Cap. xxvii. 19. [m] In Vefpafiano cap. 8. [n] In Areopago cap. 3. [o] *Juchafin*, fol. 38. 2.

cimum,

cimum, transierat annus ab excidio quintus. Sic ille. Alia ejusmodi e re nata decernebant synedria illa tunc temporis magna, quae velut illorum quae diu ante excidium obtinuerant umbrae. Illic etiam ritus suos suorumque, ac disciplinam sacram, quanta qualisque cum templo non evanuerat, ordinabant. Atque ad noviluniorum, festorumque aliorum item observationem legitimam, illic ex more veteri (de quo nos alibi[p]) fiebat intercalatio annorum ac mensium, quae e phasi lunari varia sub initia cujuslibet mensis praestituebatur, atque ob summam erga synedrium ibi ejusmodi qualecunque magnam reverentiam a gente passim, qua fieri potuit, etiam tunc dicitur fuisse observata. Sed vero tandem Rabban Hillel, qui tertius erat principum illius nominis & Jehudae filius, qui locum superius occupat decimumquartum ac collegae sui, cum non immerito dubitaretur ne synedrium ejusmodi qualecunque intra terram sanctam, per dominantium libidinem impeditum, prorsus tandem funditus periret, neque extra terram rite eam in rem haberi omnino quiret, calculum annorum & mensium astronomicum ex cyclo illo decemnovennali composuit certiorem, quo postmodum usi sunt Ebraei; adeo ut dein phasi lunari seu synedrio alio ad temporum ac festorum rationem exhibendam opus non restaret; cum nimirum id quod sic ab Hillele illo collegisque suis practitum est incertioris ante calculi usum facilius multo, idque ex autoritate tunc synedrii illius qualiscunque, passim suppleret. Neque, ut videtur, aliam ob caussam sub id tempus, praeter calculi rationem, e qua sacra pleraque rite ordinabantur, usum synedrii illius adeo fuisse necessarium existimabant ipsi. Jam vero dum quod diximus enarrant, adjiciunt[q], ואחריו לא היה בית דין עוד *Et post eum*, Hillelem illum, *domus judicii* seu *synedrium amplius non erat.* Sic ille, Abraham Zacuthius, & R. Azariah[r], David Ganz[s], alii, quod dum pronunciatur ad hunc modum intelligendum est. Non quod usque ad tempora illa durassent synedria alicubi ex lege & moribus avitis satis undiquaque integra ac legitima; sed quod, cum hactenus umbra illa synedrii ad intercalandi munus (quod quidem amplissimum erat) usque in Hillelis illius tempora, nec sine intermissionibus, durasset, etiam illa jam ita evanuisset ut diutius ne quidem ejusmodi ulla dem haberetur. Scimus quidem synedria qualiacunque postea etiam habuisse Judaeos[t] in Palaestina ex indultu Caesareo sibi permissa, uti & in regionibus[v] aliis[x], ut Surae, Pombodithae, Nehardaeae, alibique, ex aliorum principum indultu. Sed horum nulla habita ne quidem qualia illa sub Hillelis tempore & ante, nedum qualia diu ante excidium, quae revera sola fuere legitima. Atque extra terram dominantium libitu imperium & jurisdictio eorum diversimode coercita, perangusta erat ac incerta, & scholarum illustriorum potius faciem ac potestatem quam curiarum induebat. Longaevi videntur principes illi; *Patriarcharum* etiam nomine insignes. Nec quidem videtur dubitandum quin Hillel ille, qui numerum supra occupat decimum quartum, seu enneadecaeteridis Judaicae autor, is ipse fuerit quem Julianus Augustus appellat[y] *τὸν ἀδελφὸν Ἴυλον τὸν αἰδεσιμώτατον πατριάρχην, fratrem Julum* (in quam vocem ut molliorem ac Graecis notam degenerasse puto, ut sit, *Hillelem) Patriarcham illum veneratione dignissimum*; ubi *Ἰουδαίων τῷ κοινῷ, Judaeorum communi*, universis eorum, interdicit, ut alii postmodum[z] imperatores, coronarii auri, quod exigere soliti sunt patriarchae illi seu principes, solutione. Postremum autem in catena, seu Gamalielem Hillelis filium, eundem fuisse existimo cum Gamalielo, cui ab Honorio & Theodosio juniore Augustis, anno Christi 415, dempti sunt *codicilli[a] honorariae praefecturae; ita ut in eo sit honore in quo ante praefecturam fuerat, ac deinceps nullas condi faciat synagogas.* Neque alius, puto, is cujus meminit Marcellus Empiricus[b]; *ad splenem remedium singulare quod de experimentis probatis Gamalielus patriarcha proxime ostendit sic, lapidis Asii unciam unam, semis visci quercini*, &c. Neque diversos Gamalielos hosce fuisse recte censet Claudius Salmasius[c] ad Vopiscum, ubi vir summus qui ante ad eundem scripsit ne quidem pro Judaeo, sed Pagano, illum Marcelli fidentius sumpserat. De synedriis autem illis per tot annos post excidium urbis templique, etiam civitatis Ebraeorum seu reipublicae quasi omnimodam exstinctionem, intra terram utcunque habitis, advertendum est, ipsos neutiquam admisisse, sicut gentes alias[d], jus illorum a quibus devicti sunt ejusmodi unquam fuisse, ut universa illic aut aliqua territorii pars, utpote a numine ipsis donata, ita concederet victoribus ut ipsorum jus revera inde minueretur. Perpetuum sibi utcunque excisis, quasi deletis, jus illic pristinum, ut divinitus sibi debitum vendicarunt, spretoque victorum jurisque armorum praetextu, restitutionem tum gentis illic tum synedrii sui magni Tiberiade, ubi ultimum, juxta ante dicta, sedes suas habuit, hactenus frustra exspectarunt. Spemque illam nunc e scripturis suo modo eliciunt, nunc etiam ex astris, dum & infortunia & calamitates suas & redemptiones, hasce maxime ex conjunctionibus Jovis & Saturni redeuntibus magnis in Aquarium, illas ex eisdem in Pisces revertentibus, pendere volunt; qua de re ampliter egit Abenezra in *Redemptione Israel*, ut citatur Petro de Alliaco (neque enim ipsum vidi) in Elucidario astronomicae concordiae cum historica & theologica veritate. Tale sane fecit de secta sua aliisque Albumasar Mahumedanus[e], uti etiam Rogerus noster Bachonus[f] Minorita, aliique. Scilicet territorium illud, a quibuscunque jure armorum ac victoriae insessum, & gentem Israeliticam & ejus statum atque leges Mosaicas avitasque ita perpetuo simul illic copulari debere semper existimarunt, ut nullo pacto, nullo jure humano, eorum discidium legi-

[p] Lib. de Anno Civili vet. Ebraeorum, videsis Joseph. Scalig. Canon. lib. 3. pag. 277. [q] *Juchasin*, fol. 96 1. [r] In *Meor Enaum*, tract. 2. cap. 25 & 40 & vide Guil. Vossium Observat. ad *Tzemach David*, pag 192 lib. not. de Anno Civili Ebraeorum cap. 17. [s] Cap. 15. §. 10. [t] C. tit. de Judaeis l. 17. [v] Videsis notas Constantini L'Empereur ad Benjamin Tudelensis Itinerar. p. 150 &c. [x] *Seder Olam Zota*, prope finem. [y] Epist. 25. [z] L. 14. 17. & 29. Tit. 8. lib. 16. C. Theodos. & l. 17 tit. eod. C. Justinianea. [a] C. Theodos. ibid l. 22 [b] De Medicamentis cap. 23. [c] Pag. 454 5. [d] Videsis Fr. Hotoman. Quaest. Illustr. 5. Alberic. Gentil. de Jure belli lib. 3. cap. 5. Hugon. Grotium de Jure belli lib. 3. cap 6. &c. [e] Tract. 1. de magnis conjunctionibus different. 4. [f] Id Epistola ad Clement. 5. MS.

timum

timum illic fieri posse, sibi certi fuerint. Unde sane etiam oborta illa apud veteres de eis *victis victoribus* interim *leges dantibus* [g]; passim nempe leges tam circa sacra quam profana, qua potuerint, avitas retinentibus, Hierosolymorumque urbem & Palaestinam jure utcunque armorum captam, sibi nihilominus, velut titulo nunquam exstinguendo, aut qui perire non possit, ut suam arrogando. Cui consonum illud Rutilii [h],

Victoresque suos natio victa premit.

Contra quam faciunt aliae per orbem terrarum gentes, quibus in jus belli, ferme ut in haereditarium, consensum est. Illi autem, belli jure omnino nullo obstante, & Palaestinam illam ut sibi vendicant debitam, & omnia illic a majoribus suis exercita jura ut illic jure renovanda decernunt, adeoque reipublicae veteris faciem (cujus synedria jam ostensa pars magna) tam circa sacra quam profana illic denuo exhibendam. Sed & de perpetuo suo quod ibi obtendunt jure plura ad finem libri tertii, ubi initur disquisitio de eo quod est, si christianismum tempore Christi aut apostolorum amplexata fuisset gens illa seu respublica Ebraica Palaestinam insidens, adeo ut qui rebus praeessent atque ita synedria ipsa christiana facta fuissent, & sui saltem interim juris, utrum eadem ipsa reipublicae sacrae facies, adeoque synedriorum, tam circa sacra christiana (quae jam, ex ritualibus Judaismi veteris a Christo perimpletis, in eorum locum ibi sic successissent) quam profana, retinenda, idque necessario, fuisset. Illud quidem penitius & cordatius perspectum, forsan momenti fuerit gravissimi. Quanquam enim per annos aliquot statum suum veterem quadamtenus & variatim illic retinuerint, & tandem funditus deletus fuerit populus illic Judaicus, ejusque civitas seu societas civilis non aliter atque urbs ipsa penitus destructa (quod si non a Romanis factum fuisset, existimat Flavius Josephus [i], ipse Judaeus, & e primoribus, immanem Hierosolymitanorum suorum reliquorum gentis impietatem omnino tunc exacturam fuisse ut aut terrae hiatu absorpti fuissent, aut diluvio periissent, aut incendio, instar Sodomae) nihilominus, ut in aliis ejusmodi fieri assolet, disquisitioni locus satis tempestivus & idoneus ex suppositi, quod diximus, ratione relinquitur.

XI. In superius allatis & principum & collegarum synedriorum, adeoque eorum qui judiciis quomodocunque apud Ebraeos praeessent, qualitas legitima particulatim satis ostensa est. Unde etiam de sceptro apud Judaeos, de quo disputationes sunt obviae, continuato est facilius dijudicare. Scripserat quidem vir summus [k], *apud Judaeos mansit sceptrum in synedrio* magno *usque ad confiscationem* [l] *Archelai*, quae Christi natales paulo antevertit. Ita in editionibus Parisiensi 1625 & Amsteldamensi 1631. Sed in recognita annotatisque aucta ab auctore Amsteldamensi 1642. corriguntur verba illa *usque ad* in *etiam post*, ut quidem postulat res ipsa. Cum vero sint aliqua alia non ita contemnenda, nec satis ante adversa, quae jam ostensis aut refragentur aut refragari saltem nimis videantur, idque tam apud Ebraeos quam christianos scriptores, etiam celebres; de eis veluti in spicilegio monere hic visum est. Rabbi Eliaezer Ben Jacob ad legem illam [m] de urbium intervallis metiendis ac vitula decervicanda ubi homicida ignorabatur (de qua plura libro tertio) *egredientur seniores tui & judices tui*, וזקניך זה, inquit [n], ב"ד הגדול ושופטיך זה מלך וכהן גדול *Seniores tui innuunt ibi synedrium magnum, & judices tui regem & pontificem*. Neque rex igitur ei sic synedrii pars aut princeps videtur, neque pontifex. Quorum utrique, pro vario rerum statu, principatus ejusdem in superioribus agnoscitur. Etiam sic judicum nomine, velut ordinariorum, venit tam pontifex quam rex, idque ut a synedrio expressius discriminatus. Quin nec illud Josephi praetereundum. De tribunalibus minorum urbium ob difficultates exortas synedrium magnum consulentibus appellantibusque locutus [o], *συνελθόντες*, inquit, ὅ, τε ἀρχιερεὺς καὶ ὁ προφήτης καὶ ἡ γερουσία, καὶ τὸ δοκοῦν ἀποφαινέσθωσαν, *& convenientes pontifex & propheta & senatus id quod sibi visum fuerit decernant*. Senatus hic pro synedrio magno proculdubio sumitur. Nam & res ipsa ad legem [p] de eo sacram spectat, quod etiam ad synedriorum minorum appellationes respondisse liquet ex eis quae fusius ea de re asserimus libro tertio; quemadmodum & hic ait Josephus. At vero cum eo conjungitur hic pontifex & propheta, perinde ac si bini illi synedrii numero, saltem in ejusmodi appellationibus cognoscendis, necessario semper accedere debuissent. Quod plane aut septuaginta quatuor cum principe synedros conficit, aut pontificem & prophetam septuagintaunivirali synedrio seorsim in decernendo, velut aliud aut conjunctum tribunal duumvirale, opem tulisse asserit. Quorum utrumque jam ostensis nimium refragatur. Quod ad christianos scriptores attinet; Carolus Sigonius, enumeratis e sacris literis aliisque aliquot scriptoribus quibusdam de synedrio seu concilio quod tractamus testimoniis, *Inivere ergo hoc concilium*, inquit [q], *ut ex his apparet, rex cum principibus populi ac* LXX *senioribus populi & pontifex cum principibus sacerdotum & scribis, id est, legis doctoribus, ut perspicere liquet ex evangeliis, ubi agitur de judicio Christi. Voco autem principes populi duodecim principes tribuum, qui regi assidebant; seniores vero, ipsos quos dixi* LXX *populi senatores*. Sacerdotum autem principes eos hic vocat qui classibus sacerdotum viginti quatuor praeerant. At vero ita vult, ni fallor, praeter LXX, qui e tribubus promiscue electi ex Mosaico instituto cum principe integrum conficerent synedrium magnum, necessario semper accessisse pontificem, tribuum principes duodecim & sacerdotalium etiam classium principes viginti quatuor. Id quod immane quantum a superius ostensis distat; uti etiam ejusmodi alia non ex Ebraeorum commentariis moribusque desumpta sed scriptorum christianorum ingenio excogitata. Unde & illud Thomae Aquinatis [r],

[g] Seneca apud Augustinum de Civitate Dei, lib 6 cap. 11. [h] Itinerarii, lib. 1. [i] Lib 6. Halofeos, cap 16.
[k] Hugo Grotius de Jure Belli, lib 3 cap. 15. § 9. [l] Joseph lib. 18. cap 3. [m] Deut. xxi. 2. [n] Gemar. Hierosolym. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol. 19. 1. & Babylon ib. fol 14 2. item Hierosolymit. ad tit. *Sota*, cap. 9. fol. 23. col. 3.
[o] Archaeolog lib 4 cap. ult. [p] Deut xvii. 8. [q] De Republic Hebraeor. lib 6. cap 7. [r] 1, 2 quaest. 105 art. 2. ad 7.

Ad dubium etiam apud peritos tollendum constituit lex ut omnes recurrerent ad locum principalem a Deo electum, in quo & summus sacerdos esset, qui determinaret dubia circa ceremonias divini cultus; & summus judex populi, qui determinaret quae pertinent ad judicia hominum; sicut etiam nunc per appellationem vel per consultationem causae ab inferioribus judicibus ad superiores deferuntur. Unde dicitur Deuteron. xvii. *Si difficile & ambiguum apud te judicium prospexeris, & judicum intra portas tuas videris verba variari, ascende ad locum quem elegerit Dominus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem qui fuerit in illo tempore. Hujusmodi autem ambigua judicia non frequenter emergebant; unde ex hoc populus non gravabatur.* Sic ille; cujus & sequaces [s] sunt non pauci, dum inde pontifici Romano supremam adstruere jurisdictionem enixe laborant. Scilicet pontificem Ebraeorum principem semper synedrii magni fuisse asserunt. Etiam Baronius, *quod jus naturae cunctos populos docuit ac jus gentium ratum habuit, apud Hebraeos lex divinitus lata amplius perfectiusque monstravit; nimirum, ut penes sacerdotes summa rerum esset. Et licet aliquando reges habere coeperint, tamen iidem reges subjecti erant summo pontifici, qui suo arbitrio moderabatur magnum illud concilium septuaginta duorum seniorum quod Sanhedrin dicebatur.* Id genus ille alia, aliique generis ejusdem habent. Nec minus fidenter ipse alibi, *Non tantum summum pontificem interesse,* scribit, *consuevisse, primumque locum sibi vindicasse post septuaginta illos duos* (ita semper in numero impingit) *sed & summum magistratum illum qui praeesset concilio dictum principem sacerdotum & ipsum tenuisse principem locum; sicque hos duos, summum sacerdotem & principem sacerdotum, se habuisse eo consessu ut olim in prima institutione ipsius Moyses & Aaron; non sic tamen ut ante summum sacerdotem princeps sacerdotum assideret, sed duobus consessibus dispositis in utrisque lateribus, quisque horum primo loco sederet.* Sic ille. Caeterum haec atque ejusmodi reliqua superius e magistrorum commentariis de principibus synedrii magni ejusdemque corpore allatis reluctantia, partim plane figmenta sunt, atque ex reipublicae Ebraicae imperitia temere orta, partim vera; sed, rite intellecta, neutiquam omnino adversantur. Etiam vir summus Hugo Grotius de synedrio magno locutus, *in quo ferme,* inquit [t], *eminebat pontifex maximus.* Quod quidem prout tempora recentiora & jura ex accidenti sub Hasmonaeis superinducta spectat, verum est. Aliter sane nec ipse, rite utpote e Talmudicis edoctus, agnoscit illic praerogativam legitimam aliquam generi sacerdotali, nedum pontifici, ut ex aliis ejusdem superius allatis luculentius constat. Fridericus Spanheimius cautius [v], *In senatu isto pontifici summo locus erat, sed quem sapientiae deberet, non dignitati,* אם הוא ראוי בחכמה *si sapientia conspicuus esset*; quod e Maimonide mox citato sumpsit. Atque eo solum nomine in principatum synedriorum evecti reliqui. Jam vero, quod ait in ante memoratis Rabbi Eliaezer de rege & pontifice, perinde ac si in urbium intervallis dimetiendis ipsi a synedrio magno semper, velut singulari per se illic jurisdictione gaudentes, disjuncti fuissent, receptissimae ea de re Talmudicorum sententiae, quam libro proximo ostendimus, plane adversatur, idemque rejiciendum. Quod vero habet Josephus de pontifice, propheta & synedrio seu senatu in appellationum causa conjungi solitis, adversissimum est (ut non pauca alia apud scriptorem illum) Talmudicorum sententiis; quemadmodum ex eis etiam quae ostenduntur libro sequenti facile ediscitur. Alibi ipse eodem in capite Eleazarum pontificem ac Josuam & τὴν γερουσίαν *Senatum* (id est synedrium magnum) simul nec male memorat, ubi Josua & senatus synedrium ejusque principem indicant. Quamobrem vero pontificem synedrio sic adjunxerit hariolari non est difficile. Ipse scilicet sacerdos ac generi suo, ut nimium fieri amat, indulgentissimus vocabula illa *sacerdotes Levitici generis* [x] & *sacerdoti qui steterit coram Domino* in lege sacra pro pontifice proculdubio sumpsit. Qua de re vide tum quae supra habemus ubi de genere & natalibus synedrorum agitur, tum quae libro in tertio eam in rem accedunt. Cur autem prophetam insuper adjecerit, nondum conjicere quivi. Nec quod habet ille, tantae autoritatis est ut Talmudicorum hic fidei deroget. Id quod pariter dicendum de eis quae adversa jam ostensis habent scriptores christiani. Portentum est quod vult Sigonius, dum regem, pontificem, phylarchos, nescio quos alios praeter LXX viros, synedrio in magno locum habuisse scribit: Nec responsione indiget. Et quod ex Thoma affertur (cui non pauci libentissime hac in re, tam reformati quam pontificii, assentiunt) error est manifesto ingens, si Talmudicis omnino credendum: In eo scilicet quod pontificem perpetuo velut judicem primarium rerum sacrarum, aliumque summum judicem rerum civilium facit ex lege illa sacra [y] quae ad synedrii magni imperium & jurisdictionem, maxime in appellationibus, spectat. Reclamant passim magistri, nullo pacto pontificem aut synedrii principem seu primarium semper aut e synedrii collegis unum semper fuisse, nec res sacras ad aliud judicum genus, civiles autem ad aliud, ex jure ordinario seu generali, spectasse admittentes; uti nec viri ex reformatis doctissimi [z] celeberrimique. Et de principatu ejus ex principum successione superius allata judicari licet. Ad eum nempe non aliter atque ad alios hunc attinuisse; extra quam, ubi aut conjuncto principatu populi seu regno cum pontificatu (ut post Ezrae reditum, & sub Hasmonaeis potissimum) principis synedrii locum sive occupare pro libitu sive conferre jus factum est pontificibus ex accidente peculiare, aut ex indultu ac arbitrio dominantium, veluti Romanorum, contra jus patrium, principes synedrii fierent, dum ad alios ut pro rite constitutis habitos (secundum quod in catena superius ostensa continetur) munus illud revera attineret. Qua de re etiam plura, ex re nata, sub finem libri tertii, ubi de jurisdictione & imperio synedrii magni circa

[s] Baronius Annal. tom. 1 ann. Christi 31. § 10 ann. 34. §. 185. ann. 57. § 26. ann. 58. §. 150. alibi, aliique perquam obvii. item Bellarmin. lib. 3. de verbo Dei, cap. 4. & lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 1. [t] Ad Matth. cap. v. 22. pag. 80. [v] Part. 2. Dub. Evangelic. 239 § 3. [x] Deuteron. xvii. 9, 12. [y] Ibidem. [z] If. Casaubon. Exercit. in Baronium 13. §. 4. &c.

Christum ipsum aliosque in foedere novo agemus. Quod autem ad locum ejus ioter synedros attinet; verum quidem est quod habetur in Misna[a], כ״ג דן ודנין אותו *pontifex judicat, & judicatur*. De eo quod dicitur eum judicari, plura etiam libro sequenti. Judiciis vero exercendis regulariter adeo idoneus habitus est, ut locus ei in synedrio magno permitteretur, inque illud rite cooptari posset, si ei scientia muneri ferendo non impar adesset, aliasque talis esset ipse qualem juxta mores patrios neminem rite cooptandum oportuit oon esse. Aliter non illi magis quam alteri cuiquam e plebe (qua solus pontifex erat, nec simul populi princeps) locus in syoedrio debitus. Maimonidis illud ad mentem veterum dictum advertendum; inquit[b], מושיבין כהן גדול אם היה ראוי בחכמה *collocabant* in synedrio *pontificem maximum, si esset ei scientia* seu *sapientia muneri ferendo non impar*; id est, si ejusmodi fuerit ut juxta mores patrios, etiamsi pontifex ooo esset, rite posset cooptari. Totidem ea de re usus est etiam verbis Moses Cotzensis[c]. Neque vestigia ulla mihi comperta sunt apud Talmudicos unde pontificem semper in synedrio aliquo aut praefectura juridica fuisse posset quis conjectari. Quod aeque profecto est dicendum de causarum illa distinctiooe, quasi alii saeris alii civilibus causis seorsim praefuissent in synedriis ullis. Id quod viri quidem docti, alioquin etiam persuasionis satis diversae, temere ioterdum scriptis pronunciant, ut ante monuimus. Sed ea de re etiam apertius libro agetur proximo, quo imperii & jurisdictionis synedrii magni amplitudo fusius ostenditur.

[a] Tit. *Sanhedrin*, cap. 2.

[b] Halach. *Sanhedrin*, cap. 2.

[c] Praecept. aff. 97. fol. 186. col. 3. videsis Petr. Cunaeum lib. 1. de Repub. Hebraeorum cap. 12.

D E

DE

SYNEDRIIS

ET

Praefecturis Juridicis

VETERUM EBRAEORUM

Liber Tertius & Ultimus

Typographus Lectori.

PRidie Kal. Decembr. diem obiit V. Cl. Johannes Seldenus, maximo literariae reip. detrimento: quod sane ex ultimo hoc ingenii foetu satis constat. Absolverat vir summus libris duobus accuratam synedriorum Ebraicorum historiam, destinata in hunc tertium synedrii magni jurisdictione: Quam cum duplicem * *statuisset, judiciariam, & deliberativam; alteram cap. hujus libri* XI. *exsecutus est: Alterius vero* † *generis quatuor cum essent partes, illarum duae tractantur cap.* XII, & XIII; *duae desiderantur: Neque perventum est ad illa quae de constitutione minorum synedriorum, quae de novarum legum superinductione, quae insuper in Levitici* IV. 13. *dicenda fuerant. Cum enim de Encaeniorum apud Ebraeos celebratione res esset, amplusque ad differendum de dedicationum sacrarum usu pateret campus; Graecorum Romanorumque gentilium ritibus* ** *solerter explicatis, cum dedicandorum apud christianos templorum* †† *originem liberrima, qua uti solet, sagacitate investigasset; obiter duo quantivis pretii calendaria Arabica, alterum Calcascendii Mahumedani, alterum Coptitarum Christianorum, reconditioris literaturae amatoribus exhibet. Non est infrequens vir praestantissimus, pro uberrima sua eruditione, in digressionibus. Sed, Deus bone, quales illae! quam doctae, quam utiles, quanta diligentia conquisitae, quanto judicio limatae! Quippe qui rerum divinarum, humanarum, antiquarum, nuperarum, domesticarum, extranearum, occidentalium, orientalium scientissimus fuit. Caeterum varios dedicationum christianarum ritus dictaturo ne* *.* *primum quidem, qui de templorum versus orientalem plagam positione, transgredi concessum est. Optandum est hanc pulcherrimam diatribam ad umbilicum fuisse perductam: Cum vero mors nobis illam invideat, haec quae nos, tam vestro, lector, consulentes emolumento, quam nostro, jam publica facimus, omnibus boni consulenda sunt: cordatioribus certe viris & doctioribus gratissima erunt, etiam & jucundissima.*

* Cap. 1. † Pag. 1609. ** Cap. 14. †† Cap. 15. *.* Cap. 16.

DE SYNEDRIIS ET Praefecturis Juridicis VETERUM EBRAEORUM

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

I. *Synedrii magni potestatis, imperii, jurisdictionis, & dignitatis, tum cum synedriis reliquis communis, tum eminentissimae illius quae sibi singularis erat, designatio brevinscula & generalior.*

II. *De actionibus ibi instituendis, quae itidem in synedriis minoribus instituti perficique quibant, consideratio. Earum ibi usus qualis ferme actionum ejusmodi in priscis apud Anglos regis & ordinum comitiis.*

III. *De potestate & imperio synedrii magni assertiones generaliores compendiosioresque scriptorum aliquot insigniorum, non Talmudicorum; quorum in locis suis seorsim testimonia adferuntur.*

IV. *Alphonsi Abulensis de imperii & jurisdictionis collegarum synedrii magni primi sub Mose, ab ea quae in synedriis obtinuit sequentibus discrepante, sententia singularis & satis mira; quam & amplexari videtur Jacobus Salianus.*

Ostensa sunt in libris superioribus synedriorum & praefecturarum apud Ebraeos veteres omnimodarum, ex ipsorum disciplina, origo, institutio, imperium, jurisdictio, confidendi, agendi, excipiendi in eis formulae, continuatio, intermissiones, id genus alia; exceptis interim synedrii magni potestatis, imperii, jurisdictionis ac dignitatis amplitudine, casibusque ei soli reservatis, qui libro huic tertio ex instituto destinati sunt. Quod ad potestatem cum imperio & jurisdictionem ejus attinet; eae erant aut judiciariae, aut deliberativae, aut, ut fieri amat, mixtae. Judiciariae erant aut veluti cum synedriis caeteris seu minoribus communes, utcunque amplitudine ac dignitate discrepantes, aut singulares sibique propriae. Communes huic cum reliquis cernuntur in causis tam criminalibus quam civilibus, circa tam sacra quam profana, in poenis jure ordinario irrogandis, interdictis atque actionibus judiciisque in vigintitriumviralibus synedriis triumviralibusque, seu apud judicem illum unicum מומחה dictum, haberi, institui ac exerceri solitis; de quibus ampliter dictum est libro secundo. Genus autem judiciariae potestatis alterum, quod sibi singulare habuit synedrium hoc, partim visitur in appellationibus recipiendis, partim in actionibus aliquot pro actorum libitu, quacunque in tribu seu urbe degentium, illic sive primo instituendis sive instaurandis, & demum partim in judiciis quae ex natura sui alio in synedrio forove aut inchoari aut perfici rite nequibant. De appellationibus atque actionibus illis mox fusius. Judicia autem alia quae ex natura sui alio in synedrio rite inchoari perficive nequirent, sed sive ob dignitatem sive ob difficultatem in synedrio magno aut omnino definienda fuere aut effectu atque exsecutione donanda, in rerum simul atque personarum genere, apud Talmudicos, cernuntur fere duodecimplici. Eae sunt,

I. זקן ממרא *Senior*[a] seu *presbyter contumax*, & judex synedrii cujuscunque minoris, qui a synedrio magno rite per appellationem ex lege sacra edoctus ejusce placitis reluctaretur.

II. Integra tribus, seu pars ejus major insignisve, atque res tribuariae quatenus tribuariae.

III. Urbs, seu pars ejus major seu insignis, apostasiae rea[b].

IV. Pseudopropheta[c].

V. Uxor a viro zelotypo[d] adulterii suspecta, qua scilicet subeundum ei erat per aquas a-

[a] Deut. xvii. 12. [b] Ibid. xiii. 13. [c] Ibid. i. [d] Numer. v. 12.

maras

maras examen, sacerdote juxta legem sacram ritus praestante.

VI. Sacerdotes de quorum vitiis[e] sive natalium, sive corporis, sive aliis, adeoque an functioni sacrae essent idonei, dubitabatur.

VII. Cadaveris in agro occisi, ubi homicida[f] ignorabatur, a circumjacentibus urbibus distantiae mensuratio.

VIII. Pontifex maximus, quoties de re capitali in jus esset vocandus, aut novus esset constituendus

IX. Rex, juxta quosdam.

X. Siclorum seu pensitationum annuarum, ad sacrificia publica inprimis sustentanda, justae praestationis cura, earumque atque rerum aliarum sacrarum aliquot insumendarum ratio; id genus alia.

XI. Temporum calculus, ut neomeniarum designatio, mensium & annorum intercalatio, sabbaticorum & jubilaeorum ratio.

XII. Disciplinae sacrae traditio quotannis pontifici maximo paulo ante festum expiationum[g], seu diem decimum mensis Tisri.

Atque haec quidem ad potestatem judiciariam quae synedrio magno singularis erat referuntur. Alterum autem illud potestatis genus deliberativum vocamus, quod non tam judicüs juxta leges avitas moresque receptos forensibus ferendis occupabatur (quemadmodum in judiciariae quae indicavimus capitibus) quam in rebus sive novis plane sive rarioribus pro libitu atque juxta deliberandi rationem sive admittendis, decernendis praestituendisque, sive rejiciendis, versabatur. Hujusmodi sunt,

I. מלחמת הרשות *Bellum ultroneum* seu *arbitrarium*.

II. Sive urbis sive atriorum templi ampliatio seu novatio.

III. Synedriorum minorum per provincias, urbes ac pagos tribuum constitutio seu collocatio.

IV. Novarum legum superinductio: sacrarum item pro re nata interdum moderamen.

Haec sigillatim in sequentibus exsequemur; exceptis tamen tribus capitibus, quae alibi in nostris jam locum obtinuere: Eo nimirum quod est de uxoris adulterii suspectae per aquas amaras probatione, atque in judiciariae potestatis capitum recensione illi proximo de sacerdotibus sive admittendis ad functionem sacram sive arcendis; & demum quod habetur de neomeniarum aliorumque temporum & festorum designatione. De horum enim primo satis diximus in uxore Ebraica[h]; de secundo, in libris de successione in pontificatum[i]; de tertio, in libello de anno civili, cujus ratio, adeoque omnimodorum festorum, annorum, cunctorumque inde pendentium, quoniam ex synedrii pendebat definitione ac judicio, placuit ut libellus ille, velut hujus assecla, recognitus subjungeretur. Hisce velut ex judiciario & deliberativo genere aut mixtum aut utrique cognatum accedat munus synedrii in sacrificiis expiatoriis offerendis quoties כל עדת ישראל *totus Israelitarum coetus* juxta sacrae legis[k] mentem erraret; quod tandem etiam libro hoc explicabimus.

II. Licet vero ex potestate illa judiciaria diffusissima quae synedrio magno competiit (ut maximus enim circulus minores reliquos omnes, seu ut numerus maximus partes minores & multates intra se cunctas, ita potestatis ejus judiciariae amplitudo universam quae reliqua erat in se continebat) nulla omnino actio esset sive gravior sive levior quae ex natura sui non potuisset ibi institui perficique, nihilominus pauca tantum actionum genera, ex praestituto sibi jure, pro actorum ubicunque degentium libitu, inchoari ibi voluere; de quibus mox[l] plura. Neque sane aestimandum est omnimodas a quibuscunque locis & personis illuc deductas in decisionem admissas unquam fuisse; sed pro synedrii hujus arbitrio sive rejectas, ac synedriis aliis, etiam Hierosolymis (ubi bina erant minora) aliisve in urbibus pagisque, quae viciniis suis circumscripta sunt, relictas, aut pro eodem itidem arbitrio admissas. Nisi enim causae quamplurimae, nec graviores nec difficiliores, sive Hierosolymis sive alibi per terram sanctam ortae, ad synedros sive vigintitriumvirales, sive triumvirales, aut ad judicem illum unicum, in conclavi saxeo forsan inceptae, illinc, ut ad locos commodiores, saepius relegatae fuissent, imo si leviores facilesque qualescunque illic, ut vendicationes, condictiones, actiones ex maleficio e trivio proditae, indiscriminatim fuissent admissae, certe nec cum personarum, temporis locive commodo, nec cum amplissimi synedrii eminentia consistere id quivisset. Ita tamen semper ut pro arbitratu synedrorum aliter aliterque admissio ejusmodi rejectiove fieret. Quod sane legibus sacris de synedrio tam hoc quam aliis instituendis haud omnino dissonum est. Quale indubitanter dici potest de Graecorum, Romanorum, aliorum senatibus consistoriisque supremis. Ubi enim undiquaque supremae nec omnino circumscriptae autoritatis imperiique sedes est, ibi plane ut revera potestas habetur omnimodas causas actionesque recipiendi, ita & praefecturis ordinariis minoribus eas quae ab illis terminari queant pro arbitrio relinquendi, atque a se rejiciendi. Simile plane in comitiis Angliae parlamentariis priscis cernimus. Rex, atque ordines procerum, praelatorum, populique, ut comitiorum caput & membra universa, adsessoribus judicibus regni insignioribus aliisque a consiliis dictis, rite tam circa actiones judiciariam exercebant quam in legibus ferendis deliberativam potestatem; nec interim sine hoc, pro arbitratu maxime procerum aliorumque, quibus ipsa actionum illic institutarum tum & admissio tum rejectio delegari solebat, temperamento, ut nimirum prout delegatis ejusmodi serio rem perpendentibus videretur, sive admitterentur illae, sive ut senatui amplissimo non satis, pro temporis aliarumve circumstantiarum ratione varia, idoneae rejicerentur, aut ut inutiles omnino, aut tribunalibus magis propriae ordinariis aliis haberentur. Scilicet in more erat perpetuo, ut ipsis comitiorum initiis, apud pro-

[e] Levitic. xxi. 17.
[f] Deuter. xxi. 2.
[g] Levitic. xvi.
[h] Lib. 3. cap 15.
[i] Lib. 2. cap. 10.
[k] Levitic. iv. 13.
[l] § 6.

ceres

3

ceres constituerentur aliquot minoris nobilitatis viri, tres aut circiter, receptores petitionum Receivers of Petitions Angliae, Hiberniae, Walliae, & Scotiae per se, uti & Aquitaniae aliarumque regionum exterarum per se alii (petitionum nempe nomine, ut actionum formulae pleraeque, ita & libelli etiam in leges ferendas porrecti, Bills vulgo tunc nuncupari soliti) uti etiam probatores Triors ex ipsis proceribus plurimi (adjectis judicibus aliquot) quorum omnium, sic probatorum, admittendi rejiciendive jam dictum munus erat. Adeoque pro personarum, locorum, temporis, causae natura, actiones illic sic inchoatae, aut illuc quomodocunque deductae, perquam diversimode, nec certo omnino more, admissae, definitaeque, aut aliorsum rejectae. Hae interdum partim appellationes fuere, quae *brevia* dicuntur *de errore*, interdum relationes[m] ab judicibus inferiorum, sed quae dignitate proximiora tantum essent, tribunalium quoties difficultas scilicet exoriretur in eis adeo ipsis inextricabilis ut nec alibi terminari quiret. Frequentius autem habentur aliae illic prorsus inchoatae; quae, si ibi eas perficere non visum esset, rejiciebantur. Responsio nunc actori dato, *sequatur ad communem legem*, id est tribunalium ordinariorum seu minorum opem imploret; nunc, *perquiret breve in cancellaria*, seu actionem ex curia illa, quae juris ordinarii officina nobis habita; conceptis verbis nunc, *Fiat breve justitiariis de Banco, ut inquirant & procedant*, &c. uti & *Thesaurario & Baronibus Scaccarii*, *Vicecomiti* comitatus, ubi notior res esse posset, aliis, aliterque; nunc, in sensum satis parilem sed expressiorem, *non est petitio Parlamenti*[n], cum scilicet de rebus leviculis atque tantae amplitudinis foro plane indignis, utcunque intra amplitudinem etiam illam, quemadmodum aliis etiam universis, contentis. Summa est; pro libitu hic, ut in synedrio magno, receptas, decisas, rejectas, alio mandatas actiones. Quale dicendum de amplissimis illis apud Graecos Amphictyonico ac Areopagitico conventibus, de Milesiorum curia illa ab Hippodamo instituta, ut δικαστηρίῳ τῷ κυρίῳ[o] *praetorio praecipuo* (quod itidem ἐκ τινῶν γερόντων αἱρετῶν *e quibusdam senioribus* seu presbyteris *selectioribus* conflabatur) uti & de comitiis & senatu Romano, reliquisque ejusmodi. Et rectissime sane de synedrio hoc Christianus Adrichomius[p], *Reipublicae negotia curabant, jura dabant, ambigua & graviora etiam aliarum civitatum judicia definiebant, lites & controversias dirimebant, & capitalia judicia ferebant.* Hactenus, inquam, rectissime ille, sed exceptio quam adjicit, ab aliis non paucis etiam asseri solita, *Exceptis duntaxat difficultatibus, quaestionibus & causis divinae legis Judaicaeque religionis, quas summus pontifex & sacerdotes determinabant*, adeo Talmudicorum hac de re doctrinae refragatur ut nil omnino magis. Id quod ex accuratiore singulorum juxta magistros explicatione, quae insequetur, fiet manifestissimum.

III. Scripturae sacrae & Talmudicorum de jam dicendis testimonia & disciplina suis in locis ordineque suo inferius occurrunt. Quoniam autem apud scriptores etiam non Talmudicos, sed graves quidem atque in Christianismo plurimi habitos, amplitudinis synedrii hujus potestatis ac imperii designationes occurrunt generaliores quaedam incuriosioresque, operae quidem visum est pretium eas hic potius seorsim praemittere quam, ubi de singulis capitibus ante indicatis agitur, simul cum scitis Talmudicis commiscere. Quae istius generis sunt, obvia subinde nonnulla, sparsim in superioribus, aliorsum e re nata afferuntur. Particularium in capitibus superius indicatis praecipua, sed e Talmudicis quidem, memorant Raimundus Martini[q], Victoria Porchetus, Petrus Galatinus[r], Carolus Sigonius[s], Bonaventura, Bertramus[t], Angelus Caninius[u], ejusmodi superioris aevi alii. Et quidem plurimis ante seculis S. Hilarius[x], forte de vero tribunalis illius seu curiae statu non satis edoctus, *Erat a Mose*, inquit[y], *institutum, in synagoga omni septuaginta esse doctores* (quod, nisi de septuaginta unius virali curia capiatur unica, adeo ut *in synagoga omni* denotet in toto Israel aut quid ejusmodi, admittendum non est) *Nam idem Moses quamvis veteris testamenti verba in literis condidisset, tamen separatim quaedam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimaverat* (quod consonum est quae libro secundo[z] e Talmudicis ea de re traduntur) *Cujus doctrinae etiam Dominus in Evangeliis meminit, dicens, super cathedram Mosi*, inquit, *sedent Scribae & Pharisaei. Omnia ergo quaecunque dixerint vobis servate & facite: Secundum vero facta eorum nolite facere. Doctrina ergo horum in posterum, quae ab ipso scriptore legis accepta, in hoc seniorum numero & officio conservata est.* Quod sane generalior est dignitatis illius curiae indicatio, non sine hallucinatione, qua septuaginta illi fiunt septuaginta interpretes a Ptolemaeo rege accersiti. Christianus Adrichomius[a], *Septuaginta senatores & judices ordinarii, qui a Judaeis Sanhedrin, Graece synedrium, Latine autem Concilium seniorum & seniores populi vocantur, reipublicae negotia curabant, jura dabant, ambigua & graviora etiam aliarum civitatum judicia definiebant, lites & controversias dirimebant, & capitalia judicia ferebant, exceptis duntaxat difficultatibus, quaestionibus & causis divinae legis Judaicaeque religionis, quas summus pontifex & sacerdotes determinabant.* Quae quidem exceptio Talmudicae doctrinae plane alienissima est adversissimaque[b], & certe omnimoda causa in republica illa divinitus sic instituta, lege divina & religione Judaica nitebantur. *In hoc consistorio* (sic pergit Adrichomius) *Apostoli examinati, flagris caesi, & praedicare prohibiti, ibant gaudentes a conspectu concilii quod digni habiti essent pro nomine Jesu contumeliam pati. Ibidem S. Ste-*

[m] 5 Edwardi 2. Fitzherb. tit. Dower 143. 2 Edwardi 3. fol. 9. 2. Placito 12. 3 Ed. 3. tit. Assise 170. 13 Ed. 3. tit. Voucher 119 & Rot. Claus. 14 Ed. 3. part 1 membrana 14 Dorso. 17 Ed. 3. fol. 49 plac. 18. 4 Ed. 4. 40. b. aliibi obiter. [n] Rotul. Petitionum Parlamenti ann. 8. Regis Ed. 3. in arce Londinensi. [o] Aristot. Politic. lib. 2. cap. 6. [p] In Descript. Jerusalem. verb. Curia. [q] Pugione Fidei part. 2. cap. 4. §. 4. [r] Contra Hebraeos part. 1. cap. 2. [s] De republ. Hebraeorum lib. 6 cap. 7. [t] Polit. Judaic. cap. 13. [u] Loc. N. T. cap. 7. [x] De Arcanis lib. 4. cap. 5 & 6. [y] Enarratio in Psalm. 11. [z] Cap. 16. §. 1. [a] In Jerusalem num. 35. [b] Videsis Isaac. Casaubon. exercitat. 15. §. 11.

phanus

phanus coram concilio stans, facieque angelica fulgens, intentis in coelum oculis, vidit coelos apertos, ac gloriam Dei, & Jesum stantem a dextris Dei. Unde impetu ejectus extra civitatem, lapidatus est. Sic ille. Et de imperio synedrii hujus tempore Christi & Apostolorum plura sub libri hujus calcem. Baronius item[c], *Erat horum summa autoritas, ut qui de lege cognoscerent, & de propheta ac simul de regibus[d] judicarent.* Anno item proximo[e] ille, ubi triumviralium & vigintitriumviralium synedriorum hujusque magni meminit, ad illud de judicio & synedrio in Evangelio[f], *Tertium*, inquit, *erat septuaginta duorum virorum* (sic in numero impingere ei cum aliis est solenne) *quod Συνέδριον magnum dicebatur, in quo gravissimae agebantur causae, illae nimirum quae ad summam reipublicae pertinerent, ut de tribu, lege, rege, propheta, ac summo denique sacerdote.* Lorinus etiam[g], *pertinebat ad illos de lege cognoscere, de propheta, de rege, de summo sacerdote, de pace, de bello, de rebus gravissimis, maximeque publicis, ut tanto post factum legimus, cum legatio ad Joannem missa est*[h] (illic legitur, Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων, &c. *Judaeos ex Hierosolymis misisse sacerdotes & Levitas ut interrogarent eum, tu quis es?* quod de legatione synedrii magni Hierosolymis considentis sumitur. Unde etiam Hugo Grotius ibi, Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων, *id est synedrium magnum, cujus consessus erat Hierosolymis, quorumque notio erat de vero ac falso propheta. Simili modo ad Barchocebam misisse synedrium narratur percunctatum quem se diceret*, & ad illud de sacerdotibus & Levitis, *Miserant doctissimos sui coetus. Nam hi, quibus e publico victus erat, liberius studiis vacabant*) dein pergit Lorinus; *& quando Herodes judicio postulatus*[i], *Christusque quosdam affirmavit reos esse judicio*[k]. *Adduut aliqui, apud se istos tenuisse sublimiorem scripturae intelligentiam, vulgo vocatam Cabalam, id est traditionem.* Atque inde se refert ad sua in Actus Apostolicos[l] dicta. Ejusmodi alia huc spectant apud Abulensem in Numerorum caput undecimum, aliosque ibi, uti & ad quintum S. Matthaei obvios. Tantundem occurrit de synedrio hoc magno apud Petrum Cunaeum[m], & Hugonem Grotium passim in annotatis. Et J. Stephanus Menochius[n], ex Joanne Quinquarboreo in paraphrasin Chaldaeam, *Illi tantisper dum sine rege fuerunt Hebraei sceptrum repraesentabant, & ab illis sceptrum pendebat. Semper apud illos sanciendi leges, & omnis judicandi potestas fuit, etiam sub regibus & sub ducibus. Eisque deletis, adhuc durabat eorum auctoritas, ita ut nihil unquam nisi ipsorum consilio fieret.* Et paulo post, *In tribum aut sceptrum aut Pseudoprophetam aut sacerdotem magnum sententia ferri non poterat nisi a septuaginta duntaxat senioribus magni collegii. Ad illos a caeteris Judaeae subselliis provocare, & illos tanquam supremum senatum appellare licebat.*

IV. Singulare autem habet Abulensis de Mosis collegarum sive synedrorum hic primorum singulorum imperio & potestate (de quorum prophetico munere & facultate adeo expressim sacra scriptura) velut plurimum ab ea quae collegarum sequentium fuit discrepante; scilicet aequalem omnes (quemque solum) cum Mose jurisdictionem sortitos esse; subordinationemque ad Mosem habuisse illos nullam. *Ex litera*, inquit[o], *non apparet aliqua subordinatio, sed magis quod isti fungerentur eadem jurisdictione qua Moyses fungebatur, quia dati sunt sibi in coadjutores; nec est de istis sicut de aliis judicibus quos ordinavit Jethro, quia de illis dicitur quae esset potestas eorum, ut patet Exod.* xviii. *cap. Et ibi habetur quomodo subordinentur Moysi. Hic autem nihil dicitur de istorum jurisdictione, sed solum quod erant coadjutores Moysi, ne ipse nimis gravaretur: non tamen tollerent ejus gravamen, si forte maneret aliqua species jurisdictionis Moysi quae non pertineret ad istos judices seniores, vel si esset subordinatio ad Moysem, quia tunc devolutis causis ab istis ad Moysem, maneret idem gravamen in Moyse quod prius erat cum devolvebantur causae a judicibus ordinariis per Jethro ad ipsum. Jam patet quod habebant totaliter eandem jurisdictionem quam Moyses; quia dixit Deus, auferam de spiritu tuo, & dabo illis. Cum ergo per eundem spiritum judicarent per quem Moyses, de eisdem judicarent de quibus Moyses, ideo dicendum est quod non erat aliqua subordinatio istorum ad Moysen, ita quod Moyses esset major sive in aliqua specie jurisdictionis quam haberet ipse, & non seniores, quia tam spiritualia quam temporalia eis commissa erant, cum datus eis esset spiritus propheticus, per quem de omnibus difficilibus judicare poterant: nec etiam erat major Moyses quantum ad excellentiam jurisdictionis in subordinatione, quia non erant ei subordinati isti seniores quantum ad aliquid. Nam cum aliqua causa devolvebatur a judicibus minoribus, quos Jethro constituerat, non erat aliquis ordo an ad Moysen illa devolveretur vel ad aliquem de senioribus. Item ab ipsis senioribus nunquam appellabatur ad Moysen, quia ita erat jurisdictio eorum excellens sicut jurisdictio Moysi, & judicium eorum ita erat certum sicut judicium Moysi, quia ipsi spiritu prophetico judicabant, cum dicantur accepisse de spiritu Moysi. Non erat igitur aliquid causae quare ab eis ad Moysen appellaretur: fieret tamen si non accepissent ipsi spiritum propheticum, quia essent eorum judicia adhuc incerta. Nec debet hoc videri cuiquam irrationabile quod isti efficerentur aequales Moysi. Nam non erat ista jurisdictio contentiosa, ita quod Moyses contenderet se habere jurisdictionem majorem, & alii dicerent se habere jurisdictionem aequalem ei, quia tunc non fuisset datum aliquid de jurisdictione senioribus, nec aequaliter nec inaequaliter, si eam Moyses in solidum voluisset, sed data est jurisdictio illis ad petitionem Moysi, ne ipse gravaretur. Et tamen si non constituerentur ei aequales in jurisdictione, reservata Moysi aliqua specie jurisdictionis*

[c] Tom. 1. Ann. Chri. 31. §. 10. [d] Videsis Isaac. Casaubon. Exercit. 13. §. 5. [e] Tom. 1. ann. 32. §. 21. [f] Matth. v. 22. [g] Ad Numer. xi 16. [h] Joann. i. 19. [i] Josephus lib 14. cap. 12. [k] Matth. v. 22. [l] Ad Act. iv. 5. [m] De Republic. Hebraeorum lib. 1. cap 12. [n] De Republic. Hebraeorum lib. 1. cap 5. §. 6. [o] Ad Numeros cap vi quaest. 31 & 32.

risdictionis quae non esset penes seniores, vel aliqua subordinatione in devolutione causarum, semper maneret Moyses in gravamine, quia in illo in quo excederet alios judices ipse solus posset judicare, & ibi pluralitate causarum turbaretur. Non ergo fuit injuste factum contra Moysen quod alii judices fuerint sibi aequales facti; sed magis in hoc gratiam suscepisse dicitur. Nec erat inconveniens fieri hic plures judices aequales, quia non esset aequalitas occasio contendendi, cum nullus invideret alteri, quia erant omnes prophetae, & quilibet satis gauderet quod quilibet aliorum sibi totam jurisdictionem acciperet. Item non erat periculum, quia quilibet habebat spiritum propheticum, & poterat judicare de causis quantumcunque difficilibus. Considerandum autem, ubi de institutione illa sub Mose loquitur, *quod non erat de istis septuaginta senioribus, sicut fuit postea de eis in terra Chanaan, cum erant in domo consilii, scilicet in congregatione judicum cum sacerdote magno* (quasi postea semper sacerdos magnus princeps fuisset synedrii; qua de re satis libro secundo dictum) *quia nunc poterant per se judicare sine Moyse* (id est quisque solus) *postea vero in terra Chanaan nequibant. Et causa est, quia isti fuerunt dati in subsidium Moysi, ut relevaretur a laboribus. Si tamen non possent judicare sine Moyse, interesset Moyses omni judicio, & tunc nihil tolleretur de gravamine, quia ipse ibi posset per se judicare, Nec enim dati sunt sibi seniores illi tanquam consulentes, quia non indigebat, cum haberet spiritum propheticum, sed tanquam adjutores, ut ipsi quoque in causis judicarent; & tamen non posset hoc fieri nisi ipsi per se judicare possent. Etiam ex parte ipsorum non erat aliquod periculum, quod quilibet ipsorum per se judicare posset, quia quilibet habebat spiritum propheticum, & posset dicere verum in quacunque causa quantumcunque ardua. In terra autem promissionis non debuit esse sic, quia apud summum sacerdotem residebat maxima auctoritas judicandi, Deut.* xvi. *cap.* (innuitur cap. xvii. unde novum non est, pontifici maximo auctoritatem ejusmodi a pontificiis, non sine errore apertissimo, adstructum iri) *Ipse tamen non erat propheta; ideo indigebat consiliariis ad proferendas sententias. Dati sunt autem sibi* (quasi is princeps semper fuisset synedrii; qua de re satis libro secundo dictum) *septuaginta seniores qui assisterent ei. Et illi omnes simul vocabantur domus judicii. Senioribus autem non debuit licere per se judicare, quia tunc non erant ipsi prophetae, sicut fuerant tempore Moysi, ut supra declaratum est. Ideo assistebant sacerdoti magno, & cum eo dicebantur sententiare, ut patet Marci cap.* xiv. *ubi dicitur quod sacerdos magnus & seniores condemnaverunt Christum; & hoc, in quantum sacerdos magnus sententiam, quam proferre debebat, de eorum consilio & autoritate habebat prius formatam. Solus tamen summus sacerdos proferebat sententiam, & dicebatur judex tempore suo.* Et postea haud dissimilibus rationibus usus, idem Abulensis [p], *Dicendum igitur quod non judicabant omnes isti septuaginta simul, nec multi eorum simul, sed quilibet per se, quia cum cuilibet occurreret aliqua causa, judicabat in illa, &, si aliquod dubium ei esset, consulebat Dominum, qui statim respondebat. Et sic non poterat dubitari an verum vel justum esset id quod per istum unum definiebatur ac si per mille viros definiretur, cum a Deo dictum esset quod iste judicabat. Sed hoc verum est tempore Moysi, quando ipse accepit istos in socios ad relevandum laborem, & quilibet istorum erat propheta, quia per se poterat quilibet consulere Dominum. Secus autem fuit post mortem Moysi tempore summorum sacerdotum, quando etiam mansit consistorium septuaginta seniorum, quia tunc non judicabat quilibet istorum per se, sed omnes simul cum summo sacerdote, quia illi non erant prophetae, neque summus sacerdos erat propheta: Ideo cum humano judicio agendum esset, oportebat omnes concurrere, ad hoc quod firmius esset judicium; sicut jura humana dicunt quod firmum est judicium quod plurimorum sententiis confirmatur.* Ita velut Mosem ipsum per septuaginta hos multiplicatum facit, & praeter solennem illum de pontifice magno veluti perpetuo synedrii magni principe errorem, haud aliam judicandi rationem in posterorum synedriis admittit praeter eam qua universi simul collegae cum ipso principe rem pro tribunali deciderent: Quod quidem disciplinae Talmudicae receptissimaeque est adversissimum. Capitalia enim in synedrio magno judicia a vigintitribus solum, synedrii magni collegis, considentibus, pecuniaria a tribus, intercalationes & neomeniarum sanctificationes a septem & quinque decernebantur, adeo ut necesse non omnino esset ut cuncti simul in omnibus judiciis congregarentur; qua de re etiam satis libro in secundo dictum. Certe amplexari videtur Abulensis sententiam hanc de Mose Jacobus Salianus [q]; *Et manebat tamen*, inquit, *ipse populi princeps & omnium prophetarum maximus, Deoque familiarissimus. Eodemque modo in lege nova, etsi Petrus apostolorum princeps fuit, totique ecclesiae praepositus, in Paulum nihilominus, & caeteros eodem modo apostolos, solicitudo omnium ecclesiarum incumbebat, qui primitias spiritus acceperant, & eminentem gratiam apostolatus, prae successoribus suis.* Sic ille. Sed de hisce porro viderint qui velint.

CAP. II.

I. *De causis per appellationes ad synedrium magnum variatim deductis, & lege sacra qua jus illud nitebatur.*

II. *Progressus appellationum legitimus a judicibus minoribus ad synedrium magnum.*

III. *Quomodo in synedrio illo res per appellationem intermediam illuc deductae agitandae essent decernendaeque.*

IV. *De appellationibus primo ad synedrium hoc factis.*

V. *De synedrio magno consulendo, quasi*

[p] Ad Numer. xi. Quaest. 66. & videsis eum ad Deuteron. xvii. Quaest. 4.

[q] Annal. Vet. Test. A. M. 2545. §. 151.

appellando

appellando, circa proselytorum justitiae suspectorum, immundorum aliquot dubiorum jure, adeoque id genus e re nata aliis.

VI. *De actionibus aliquot singularibus pro actorum ubicunque in terra sancta degentium libitu illic sive inchoandis sive instaurandis.*

INter capita praecipua & singularia imperii & jurisdictionis synedrii magni superius breviter indicata primum est de presbytero contumace, simul & causis per appellationes illuc deductis. Presbyteri contumacis causa commodius dignoscetur, illa de appellationibus prius inspecta. Appellationes hic vocamus, quibus scilicet sive per synedria inferiora seu minora primo adita seu appellata, sive aliter, citra appellationes intermedias a judicibus inferioribus, res difficiliores ad amplissimi hujus synedrii judicium, cui universis erat acquiescendum, postremo deferebantur. Quae per synedria minora fiebant tunc locum obtinuere cum apud judices inferiores, dum causa agitabatur, difficultas exorta, neutro litigantium ad synedrium magnum provocante[r], illuc interdum ab synedris ablegabatur. Quae vero citra ejusmodi intermedias fiebant appellationes locum duntaxat tunc habuere quando interdum apud judices inferiores sive actor sive reus instantius, utpote difficultatibus forensibus implicatus, rogabat ut tum ipsi simul tum causa integra Hierosolyma in synedrium magnum mitterentur, ne sive per errorem sive per ignorantiam ab eo quod justum esset judices hi forte deviarent. Subnititur jus hujusmodi legi illi factae[s], כי יפלא ממך דבר למשפט וגו׳ *Si res aliqua difficilis apud te in judicio nata fuerit* (seu, ut Vulgata, *Si difficile & ambiguum judicium apud te esse perspexeris*, ubi Hellenistae, Ἐὰν ἀδυνατήσῃ ἀπὸ σοῦ ῥῆμα ἐν κρίσει, *Si nequeat a te verbum* seu *res aliqua in judicio* terminari) *inter sanguinem & sanguinem, inter causam & causam, inter plagam & plagam, adeo ut rerum discordia sit in portis tuis, surges & ascendes ad locum quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Levitici generis, & ad judicem qui erit in diebus illis, & inquires. Illique indicabunt tibi judicii veritatem, & tu agere debes juxta verbum illud quod annunciaverint tibi de loco illo* (Vulgata, *& facies quodcunque dixerint qui praesunt loco*) *quem elegerit Dominus, observabisque ut facias juxta omnia quae te docuerint. Juxta verbum legis quam te docuerint, & juxta judicium quod tibi dixerint, ages, nec declinabis a verbo quod annunciaverint tibi ad dextram vel ad sinistram. Vir autem ille qui egerit procaciter,* לבלתי שמע אל־הכהן העמד לשרת שם את יהוה אלהיך או אל־השופט ומת האיש ההוא וגו׳ id est, *noluerit que audire sacerdotem qui stat coram Domino Deo tuo ut ibi ministret, aut judicem* (codex Samaritanus editus ࠀࠋ ࠄࠔࠐࠈ & *judici*; sed MS. Cottonianus, ut Ebraeus, ࠀࠅ ࠀࠋ ࠄࠔࠐࠈ *aut judici*, atque ita Graeci, ἢ τῷ κριτῇ, aliique) *etiam morietur vir ille; & eliminabis malum de Israel. Et omnes de populo audient, & timebunt, & amplius procaciter non agent.* De *sacerdotum* ac *judicis* nomine sic in lege usurpato aliquoties superiore in libro actum est. Et rejicienda plane est lectio illa depravatissima quae viris magnis etiam Ebraice satis scientibus libentius[t], ex aliquot Vulgatae tum MSS. tum male editis, admissa est pro Ebraeis illis, scilicet *nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto judicis morietur:* Quasi ex sacerdotis imperio velut executoris munus tantum inde praestaret judex qualiscunque illic memoratus, seu ut ministrum ei se gereret. Sed nihil in origine sic de sacerdotis imperio nec quid de decreto judicis habetur, nedum quod τῷ *ex decreto judicis* respondeat. Unde Vulgata etiam a Clemente VIII approbata ex optimis codicibus sic corrigitur ut legendum sit illic *& decreto judicis*; quod satis quidem sensui sacro consonum est, *nolens obedire sive sacerdotibus sive aliquibus judicibus illic aliis, morietur*, &c. Sixtus Quintus in Vulgata sua retineri voluit *ex decreto*; quod sensum haud parum mutat[v]. Prodigiosa simul ac ridicula ex lectione illa pessima perniciosissimaque etiam antiquitus orta sunt; veluti, *Veteri quidem lege haberi, quicunque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur a populo, aut gladio cervice subjecta contemtum expiabat cruore*; quod velut ex Anteri circa annos abhinc MCC Papae epistolis[x] in jus pontificium[y] libentius receptum est, ut etiam inde jus excommunicationis seu gladii, quem vocant spiritualis adstrueretur. Item apud Innocentium tertium (qui *decreto judicis* & reliqua de sacerdotis imperio praevio illic legit[z]) aliosque veluti parilis ant analoga e textu illo elicitur Petro ac pontifici Romano potestas ac imperium, quasi locus quem Deus in Deuteronomio elegerit Romam Hierosolymis translatus fuisset, & synedrium magnum in cardinalium consistorium; quod jure divino etiam fundatum sic voluere aliqui ex eo quod legunt ipsi[a], *Domini sunt cardinales terrae, & posuit super eos orbem*, pro *Domini sunt cardines terrae*, &c. Argutiola interim bellula. Sed hac de re compluria & obvia sunt apud eos qui obtensam pontificis Romani inde potestatem tam ante reformationem initam quam postea cordatius impugnarunt. Illud autem in lege illa, *inter sanguinem & sanguinem*, interpretantur, inter sanguinem menstruum & sanguinem virginitatis, profluvii, seu qui morbum aliquem comitatur; *inter causam & causam*[b], seu *judicium & judicium*, inter judicia capitalia & judicia pecuniaria; etiam inter poenarum genera, ubi quaestio exorta est utrum lapidationis, strangulationis, combustio-

[r] Vide lib 2 cap 12 & Spanheim Part 3. Dub. Evangelic. 139 § 3. [s] Deuter. xvii. 8. [t] Bellarmin. de Verbo Dei lib. 3. cap 4 & de Pontifice Romano lib 4. cap. 16. vide etiam Abulensem ad Deuter. xvii. Quaest. 5, 6 & 7. alios obvios, & lib. nostr. 2. cap 8. § 3. [v] Videsis Colloq Harti & Rainoldi, & Sixtinum ab Amama in Antibarbaro lib. 2. pag. 568. [x] Epist. 1. [y] Caus. 11. quaest 3. c. 14. Absit. & videsis Thom. Aq 1, 2. quaest. 105. art. 2. [z] Venerabilem Extr. tit Qui filii sint legitim & vide Panormitan. in. c. ex gestis, extr. tit. de Clericis non residentibus. [a] 2 Samuel. ii 8. videsis Hostiensem, & Jo Andream in c ex gestis extr. tit. de Clericis non residentibus, & Petrum de Brisio in Directorio Electionum part. 2 cap. 35 § 10 [b] Gemar Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 18. fol. 30. col 1. hal 4. Targum Pseudo-Uzielidie & Hierosolymit. *Sepher Siphra*, fol 45. col. 177. Gem. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol. 87. 1. Mos. Mikotzi praecept. affirm. 111.

nis,

nis, gladii supplicio reus esset afficiendus. *Inter plagam & plagam*, inter lepram occlusam & lepram corrodentem[c], & de plaga qua sive hominem respicit ipsum, sive vestes, sive domum. Nam de plagis hisce si sacerdos[d] ob difficultatem ambigens juxta praescriptum legis judicare nequiret, consulendum ei seu appellandum erat aut synedrium urbis suae, dein etiam viciniae, ut plerumque volunt; a quo tandem, si aliter interea non solveretur difficultas, per intermedias ejusmodi ad synedrium Hierosolymis ad montem templi positum, & dein ad illud quod ad atrii introitum sedes habuit, appellationes ad magnum transmittebatur: aut per haec duo ultimo memorata synedria, sine aliqua antecedente appellatione seu consultatione, ut interdum aiunt, causa illuc delata est. Quod itidem de quaestionibus aliis quibuscunque, sive ad fora triumviralia sive ad synedria minora per urbes ac tributim disposita attinentibus, in universum est dicendum, quoties nimirum in eis, ubi nulla antecesserat, qualem diximus, sive actoris sive rei de experiundo in synedrio magno rogatio, judices difficultate implicarentur. Nisi forsan excipienda putes synedria illa XXIII. viralia bina Hierosolymis posita, quae ob difficultatem in eis primo exortam, intermedia tantum unica appellatione, scilicet alterius ad alterum, uti potuere; quod ex eis quae de solenni velut itinere appellationum jam dicentur facile elicietur. Neque aliter capiunt illud, *si res aliqua difficilis*, &c. *surges, & ascendes ad locum quem elegerit Dominus*, &c. utpote e traditionibus avitis sic explicandum. *Appellationis* autem vocabulum hic usurpamus pro eo quod est qualiscunque ab alio ad alium, velut superiorem seu dignitatis amplioris, ad controversias ac difficultates solvendas, arbitrum provocatio. Quod monemus, ne ob sententiae iniquitatem aut gravaminis interventum appellationes de quibus loquimur (quemadmodum in usitatiori appellationum forensium formula) semper factas quis existimet. Cum autem non solum ob sententiae iniquitatem ab actore seu reo (hos בעלי דינין *magistros litium* vocant) verum etiam ob exortam juris difficultatem tantum judicem quempiam appellari posse, velut oraculum in dubiis consulendum, facile intelligatur; sane an utroque modo ad amplissimum hoc tribunal provocare licuerit, adeo ut, modo priori, sententiae contra jus latae rescinderentur, restitutionesque in integrum fierent, nondum satis didici. Nam in magistrorum commentariis non tam provocationis ob sententiae iniquitatem quam ob exortam difficultatem mentionem expressiorem comperio: Id est judicum ipsorum ad judices alios provocationis, quoties ipsi ita de re dubitarent ut sine ejusmodi appellatione rem definire nollent. Scilicet ex jure ordinario, ubi diffidebat synedrium minus forumve triumvirale, in quibus majoris numeri cum distinctionibus aliquot ratio habenda erat, juxta ea quae libro secundo ea de re ostenduntur, secundum eam rationem sententia sive condemnationis sive absolutionis sive pro reo sive pro actore regulariter erat ferenda: Ita tamen ut, si synedri inter se ex collegarum aliquot objectionibus rem non satis liquere existimarent, nec a se posse rite terminari, avitasque de ea traditiones sibi non satis perspectas esse, ad alia primo synedria minora ubi neuter litigantium sub ipsam sive actionis sive exceptionis inchoationem professione qualem diximus usus fuerat, & tandem ad supremum, si aliter res per intermedias appellationes ex receptissima traditione sibi inde indicata finem non sortiretur, provocarent. Solennis autem ejusmodi provocatio prioris generis, seu ubi neutrius litigantium ejusmodi antecesserat rogatio, ad hunc modum progredi solebat.

II. Exorta difficultate qualem diximus, sive apud triumviros, sive apud judicem unicum triumvirorum potestatem, ut libro superiore docetur, habentem, sive apud sacerdotem, ubi ad eum leprae, verbi gratia, notio spectabat, consulebatur primo synedrium urbis seu loci cui suberant dubitantes, atque ab eo diligentius agitabatur causa. Si vero a synedrio illo ob collegarum dissensum satis definiri res nequiret, aut adeundum erat synedrium vigintitriumvirale urbis proximae (quod etiam, opinor, primo adibant judices inferiores quoties sua in urbe, seu sedium loco, synedrium minus seu vigintitriumvirale neutiquam haberent; qua de re, & caeteris hic de synedriis minoribus dictis, recole quae libro antecedente enarrantur) aut synedrium vigintitriumvirale Hierosolymitanum, quod juxta introitum montis templi sedes habuit. Nam non raro praetermittitur synedrium illud urbi seu loco ubi exorta est difficultas vicinius, ut in infra citatis manifestius liquebit. Sed sive illuc fieret appellatio prima, sive non, necessarium habetur apud magistros passim ut synedrium hoc Hierosolymitanum ad montem templi ab eis appellaretur qui post appellatum seu consultum synedrium urbis suae juris hanc formulam omnino ultra adhiberent. Si in hoc itidem difficultas pariter restaret, modo non dispari synedrium item vigintitriumvirale vicinum, ad introitum atrii situm, erat adeundum. Si nec ibi demum terminari posset, tunc ad synedrium magnum postremo erat provocandum: Atque in eo quod ibi decernebatur erat acquiescendum. Sed dissensus reperitur nonnullus inter Talmudicos de eis qui sic alia synedria, post urbanum suum diligentius consultum, formula jam indicata, adirent. Nam interdum dicitur הוא ומופלא שלהן *ille & primarius* seu *princeps eorum* adibant; interdum generatim, *adibant*; interdum etiam, הוא והחולקין עמו *ille atque ii qui ab eo dissentirent*. Quin & nonnulli aiunt, re in synedrium ad montem templi deducta, nec ibi terminata באין כילן *adibant omnes* synedrium ad atrii ostium, simili itidem locutione utentes de adeundo proxime ipso synedrio magno, aliis interea locutione illa, *ille & primarius eorum*, usque dum synedrium magnum adeundum erat, retinentibus. Tunc vero, inquiunt alii, אילו ואילו *tam hi quam illi*, alii itidem כילן באין *cuncti adibant* synedrium magnum. Certe sensus videtur esse non ita diversus. Voluere, opinor, omnes, tum ipsos judices apud quos primo orta est quaestio, tum aut synedrium urbis eorum ipsum, aut collegas aliquot, maxime principem, ejusdem nomine, velut delegatos, intermedia synedria modo jam dicto adiisse, & tandem, nisi res prius definiretur, simul cum

[c] Ad Leges sacras in Levitic. xiii. & xiv.

[d] Videsis lib. 2. cap. 14. §. 5.

3 utroque

utroqne ſynedrio Hieroſolymitano minore adiiſſe magnum. Teſtimonia quae hnc attinent tum ex utraque habentur Gemara, tum ex ipſa Miſna, alibique non taro. In Gemara Hieroſolymitana [e] legitur ; בתי דינין של שלשה ועשרים היו יושבין בכל עיירות ארץ ישראל צרך אחד מהן לשאול דבר הלכה הידה בא ושאלה בב״ד שבעירו אם שמעו אמרו לו ואי לא היה הוא וכופלא שלהן באין ושואלין אותה בבית דין הסמוך לעירו אם שמעו אמרו להן ואי לא היה הוא וכופלא שלהן באין ושואלין אותה בב״ד שבהר הבית אם שמעו אמרו להן ואי לא היה הוא וכופלא שלהן באין ושואלין אותה בב״ד שבחיל אם שמעו אמרו להן ואם לאו היו אילו ואילו מתכנסין ל״בד הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה ורווחת לכל ישראל שנ׳ מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳ וגו׳ *Synedria vigintitrinmviralia ſedes babnere in qualibet* fere *urbe terrae Iſraeliticae. Si qniſquam ex eis* (ſcilicet ſi urbium illarum judicum quilquam) *difficilsori jnris aviti quaeſtione implicaretur, conſnlendum erat ſynedrium urbis ſuae. Hoc ſi traditione rem acceperat, ſententiam ei pronnntiabat. Sin vero, tum ipſe tnm princeps* ſeu *praeſes eorum de eadem re conſulebant ſynedrium qnod urbi ſnae vieinius erat. Id ſi traditione rem acceperat, ſententiam eis pronunciabat. Sin vero, tum is & eornm princeps* ſeu *praeſes eodem modo adibant ſynedrium ad montem templi poſitum* Hieroſolymis: *Quod, ſi tradstione rem acceperat, ſeutentiam eis pronunciabat. Sin vero, adibant itidem tum ipſe tum princeps etiam* ſen *praeſes eornm ſynedrinm ad antemurale ſitum* (Ita quidem ſonant verba in Gemara hac ; quae, opinor, emendanda ſuot, legendumque potius ſcilicet pro שבחיל *quod ad antemurale*, שבפתח העזרה *quod ad introitum atrii*, nt non ſolum locorum circa templum ſitus verum etiam ſequentia hac de re teſtimonia ſatis videntur evincere) *Id autem ſynedrium, ſi traditione rem acceperat, ſententiam pronnnciabat. Sin vero, tam hi qnam illi* ſeu *omnes eonjunctim introibaut ſynedrium magnnm, quod in conclavi ſaxeo* ſeu *quadratarii opere inſigni locum habebat. Quoniam nempe illinc lex egreditur, & transfunditur in nniverſum Iſrael, juxta id quod dicitur* [f], *ex loco illo qnem elegerit Dominus*, &c. Gemara item Babylonia [g], הוצרך הדבר לשאול שואל מב״ד שבעירו אם שמעו אמרו להן ואם לאו באין לזה שסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי אם שמעו אמרו להם ואם לאו אילו ואילו באין ללשכת הגזית *Exorta quaeſtione juris, eonſulendnm erat primo ſynedrium nrbis in qna exoriebatnr. Hoc ſi traditione rem acceperat, ſententiam pronunciabat eis* qui conſulebant. *Sin vero, ſynedrium quod urbi viciuius erat adibant : Quod, ſi traditione rem acceperat, ſeutentiam ferebat eis. Sin vero, adibant ſynedrium ad introitum montis templi ſitum. Hoc, ſi rem traditione acceperat, ferebat eis ſententiam. Sin vero, adibant ſynedrium quod ad introitum atrii. Atque ait* (is, ſive qui primo dubitabat, ſive qui plurium in appellatioois hac formula perſonam velut delegatus gerebat. Et variatur, ut vides, nomerus ; quod apud Talmudieos rarum noo eſt) *ad bunc modum explicavi* ſeu *interpretatus ſum ego ; ſed ad bunc modum collegae mei* ſeu *ſocii* ſeu *illi quibuſcum velut jndicibus aliis rem communicavi. Si bujus ſynedrii judices rem traditione acceperant, ſententiam eis ferebant : Sin vero, tam hi quam illi adibant conclave ſaxis qnadratis* ſeu *politis inſigne.* Adeo ut Gemara utraque faciat ſynedrium urbis vicioioris in appellatione intermedium ; quod in Miſna [h] non habetur. Ibi enim, res primo ex urbe ſeu ſynedrio aliquo urbium minorum ad illud quod ſedes habuit ad introitum montis defertur ; & dein eadem fere ſequuntur verba quae in Gemará Babylonia. Miſnae eriam eoncors eſt, praeter Moſem [i] Cotzenſem, *Sepher Siphri* [k] ; alii item magiſtrorum commentarii, etiam qui Miſnae verbis non loquuntur, ejuſdem interdum ſenſum ſic explicant [l] ; בעת שיפלא דבר ויורה בו חכם המגיע להוראה בין ברבר שראה בעיניו בין בדבר שקבל מרבותיו הרי הוא והחולקין עמו עולין לירושלם ובאין לבית דין שעל פתח הר הבית אומרים להן ב״ד כך הוא הדין ׳ אם שמע וקבל מהן מוטב ואם לאו באין כולן לב״ד שעל פתח העזרה ואומרים להם גם הם כך היא הדין אם קבלו ילכו להן ואם לאו כולן באין לב״ד הגדול ללשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל שנ׳ מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳ ובית דין אומר להם כך הוא הדין ויוצאין כולן: *Quando difficultas oboriebatur, de qua ſententiam ferenti e ſapientibus eniquam ſententsis ferendis juxta ritum patrium neutiquam impari alii reluctarentur (ſive de re quam ipſe viderat ſive de ea quam a magiſtris ſuis acceperat) tam ii quam ipſe aſcendebant Hieroſolymam, atque ſynedrium ad introitum montis adibant. Synedrium illud quomodo judicandum eſſet docebant* (ſi nempe rem ſatis decernere poterant ; nam ſic expreſſius voluit Maimonides [m] ; ut non liceret eis להורות מלבם אלא מה שקיבלו ושמעו יאמרו ולא זולת *decernere rem ita ſibi allatam ex ingenii eommentis, ſed juxta ea tantummodo quae acceperant*, idque ſive a majoribus, ſive a ſynedrio aliquo rite ante conſulto) & *ſi audiebat & recipiebat eorum diſciplinam, res bene ſe habnit. Sin vero, cuncti ſimul adibant ſynedrinm ad introitum atrii, quod ubi tantundem praeſtandum. Sin vero, cnncts ſimnl adibant ſynedrium magnum, quod in conclavi ſaxis politis inſigni ſedes habuit ; qnoniam inde lex egreſſa eſt* (ſcilicet ſumma & a nemine poſtmodum diſputanda juris oracula) *nniverſo Iſraeli ; juxta id qnod ſcriptum eſt* [n], *Ex loco illo quem elegerit ſibi Dominus. Ibi autem quid juris eſſet oſtenſo, cuncti ſimul diſcedebant.* Accedat hic judiciorum & appellatioouum ad ſynedrium magnum ordo ab Jehoſaphato rege praeſtitutus in Paralipomenis [o], & apud Flavium Joſephum [p], ubi plane qnod hic pluribus juxta diſciplinam Talmudicam traditur, compendioſius ſed ſatis aperte traditur.

III. Jam vero, ad modum ante indicatum, re in ſynedrium magnum delata, videndum ibi primo erat utrum ex certa traditione veterumque

[e] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 8. fol. 19. col. 3 & videſis Raimundum Martini, in Pugione Fidei, Diſt. 3. cap. 22. §. 2. [f] Deut. xvii. 8. [g] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol. 88 2. Idem in *Aen Iſrael*, tom. 2. fol. 116. col. 3. [h] Tit. *Sanhedrin*, cap. 10. [i] Praecept. affirm. 112. [k] Fol. 48. col 177. [l] Maimonid. halach. *Memarim*, cap. 3. vide eum inſuper in praefat. ad *Jad Chazeka*. [m] Apud R. Jom Tob in Thoſp. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 11. [n] Deuter. xvii 8. [o] Lib. 2. cap. xix. 10. [p] Lib. 9. cap. 1.

disciplina singulis recepta eam possent definire. Si sic nequibant, recurrendum erat ad suffragia synedrorum, quorum pars major praeponderabat. Gemara Babylonia[r], נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמר להם ואם לאו עומדים למנין רבו המטמאים טמאו רבו המטהרין טהרו *Quaestione inter eos proposita, si traditione acceperant quid definiendum, ita sententiam ferebant: Sin vero, suffragia inibant. Si major pars rem immundam esse* (ubi scilicet, exempli gratia, de munditie, cujus leges plurimae in sacri juris corpore, difficultas erat) *decernebant, immundam esse pronunciabant; sin mundam, itidem mundam.* Gemara similiter Hierosolymitana[s]; נשאלה הלכה אם שמעו אמרו להן ואם לאו עומדין על המנין רבו המזכין זכו רבו מחייבין חייבו רבו המטהרין טהרו רבו המטמאין טמאו שמשם תורה יוצאה ורווחת לכל ישראל *Ubi consulebantur, si traditione acceperant, secundum id pronunciabant; sin vero, suffragia inibant. Si numerus eorum major absolvebat, absolvebant eum; si condemnabat, itidem condemnabant. Pariter etiam dicendum si de munditie ac immunditie quaestio erat exorta. Quoniam inde lex egrediebatur efflabaturque in totum populum Israeliticum.* Adeo ut tum traditionis tum suffragiorum partis majoris ratio haberetur in jam narrata formula consulendi appellandique, quando in synedrium magnum res deferebatur. Tametsi autem prius semper adibatur synedrium viginti triumvirale ad montem templi quam illud ad atrii introitum, non dignitatis alterius eorum prae altero causa aiunt hoc factum, sed morem illum inde duntaxat natum quod [t]בו פוגעים תחלה *in illud prius incidebant quam in hoc.* Scilicet in itinere hujusmodi ad synedrium magnum, primo Hierosolymis obvium erat synedrium ad montis introitum. Et de appellationibus ob difficultatem tantum inter causam agitandam exortam, neutrius litigantium de synedrio magno adeundo interveniente voto, hactenus.

IV. Genus illud alterum quo, citra intermediam aliquam appellationem, primo ipsum synedrium magnum adibatur, hujusmodi erat. Si litigantium alteruter instantius rogaret ut res ad synedrium magnum ablegaretur definienda, ibique experiretur ipse, ne judices minores, quorum in foro alias agendum erat, a justo judicio forte aberrarent, id quidem (exceptis duntaxat causis tribus, de quibus capite proximo) concedendum non erat: Sed in urbe sua, seu loco cujus jurisdictioni ratione domicilii suberat, judicium erat nihilominus peragendum. At vero, quoniam ita[v] rogaverat sive actor sive reus, exorta difficultate inter agitandum, non appellabatur synedrium aliquod minus, sed אם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול שבירושלם כותבין ושולחין ושואלין ודנין להם בעירם כפי מה שיבא בכתב ב"ד הגדול *Si quid ob difficultatem esset interrogandum a synedrio magno Hierosolymis, missis illuc literis illud consulebant, & demum judicabant secundum id quod ex synedrii magni rescripto esset decernendum.* Atque, ut adjiciunt nonnulli[x], שני בעלי דינין יפרעו שכר השליח *actor & reus simul nunciis mercedem solvebant.* Hae de re sic Talmudici. Flavius etiam Josephus, ubi de judicibus & synedriis ex primario instituto per urbes collocatis loquitur, sed nimium discrepans a scitis Talmudicorum, ut libro superiore animadversum est, Ἂν δὲ, inquit[y], οἱ δικασταὶ μὴ νοῶσι περὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς προτεταγμένων ἀποφήνασθαι, συμβαίνει δὲ πολλὰ τοιαῦτα τοῖς ἀνθρώποις, ἀκέραιον ἀναπεμπέτωσαν τὴν δίκην εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν, καὶ συνελθόντες ὅ, τε ἀρχιερεὺς καὶ ὁ προφήτης καὶ ἡ γερουσία τὸ δοκοῦν ἀποφαινέσθωσαν, *Si vero judices nesciant de negotio ad se delato judicare, (quemadmodum non raro ejusmodi quid hominibus accidit) integram causam in urbem sacram remittant. Et convenientes pontifex, propheta & senatus id quod sibi fuerit visum decernant.* De posteriori periochae parte satis dictum est libro superiore, ubi nec prophetam nec pontificem maximum ex Talmudicorum scitis locum, illis solum nominibus, in synedrio magno aut in judiciis exercendis cum eo habuisse ostensum est. Sed & de suprema in rebus synedriorum minorum decernendis, indeque appellationibus, magni autoritate[z] alibi etiam loquitur ille, ubi synedria magnum & minora a Jehosaphato rege Hierosolymis alibique constituta, ut diximus, memorat, uti & per se Hierosolymis constituta; de quibus, monuit, inquit, ut juste judicarent, atque, ἂν περὶ μειζόνων διαφορῶν ἔχοντες τῶν ὁμοφύλων τινὲς ἐκ τῶν ἄλλων πέμψωσι πρὸς αὐτοὺς πόλεων, τούτων δὲ μετὰ πλείονος σπουδῆς ἀποφαίνεσθαι δικαίως περὶ τῶν πραγμάτων, *Si de rebus majoribus quidam contribulium* (sic bene Ruffinus) *ex aliis civitatibus eos consulerent, cum maximo studio eis & justissime responderent.* Quod de appellationibus plane dictum. Rationem adjicit, Μάλιστα γὰρ τὰς ἐν ταύτῃ τῇ πόλει κρίσεις, ἐν ᾗ τόν τε ναὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ συμβέβηκε, καὶ δίαιταν ὁ βασιλεὺς ἔχει, προσήκει σπουδαίας εἶναι καὶ δικαιοτάτας, *Quandoquidem rectum deberet esse judicium in ea civitate constitutum, ubi & templum Dei & habitaculum erat imperatoris*, seu *regis*. Sic ille.

V. Satis commode quidem censendum est, cum disciplina appellationum ad synedrium magnum attinente, velut aliorum similium non paucorum, exemplum illustre proselytorum justitiae (de quorum admissione & natura fusius egimus alibi[a]) jus, non ita legitime, quoad legis sacrae observationis in se susceptionem, admissorum, nec tamen actu plane irrito. Scilicet sacramentorum baptismi, circumcisionis, oblationisque rituum, utcunque factorum, probatio seu improbatio ad curiae hujus, prae caeteris, amplitudinem ita, cum gravioribus in republica illa sacra dubiis aliis, velut ex officio atque citra actiones illic ab aliquo institutas, spectavit, ut ubi ambigeretur utrum proselyti sic utcunque, velut ex opere operato, facti, adeoque ex Gentilium sic utcunque universitate in Israelitarum coetum recepti, ob legis sacrae amorem revera, an lucri, honoris, timoris gratia, Judaismo nomen dedissent, synedrium magnum, etiam post judicia aliorum ea de re synedriorum, ut magistratus summus (cujus ex ore totius reipublicae sacrae ordi-

[r] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol. 88. a. [s] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 19. col 3. [t] Obadias Bartenorius ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 11. §. 2 Jarchius, ibi. [v] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap 3. fol 31. 2. Moses Mikotzi praecept. aff. 97. fol. 187. col. 2. Maimonid. hal. *Sanhedrin*, cap. 6. [x] Shulcan Aruch tit *Choschen Hamispat*, cap. 14. [y] Archaeolog. lib. 4. cap. ult. [z] Lib. 9. cap. 1. [a] De Jure Nat. & Gent. lib. 2. cap. 2. & supra lib. 1.

natio rerumque probatio & improbatio tam circa ſacra quam profana pendebat) eos penitius circa dubium illud obſervarent velut univerſales Ephori; nec interim Iſraelitarum univerſitatis ut ſatis ſocios admittentes, uſque dum de ſinceta eorum legis ſacrae profeſſione omnino conſtaret. Neque tamen interea eos velut non admittendos omnino rejicere volebant, nec quidem, ſi in Paganiſmum rediiſſent, aliter eos habentes atque Iſraelitas apoſtatas. Scilicet indelebilis cenſebatur character illa per ſacramenta illa in proſelytiſmum qualiſcunque admiſſio; ſed interim non alia quam quae, ob profeſſionis ſimulatae ſuſpicionem apud ſynedros hoſce pendentem, velut regenerationis (ita enim proſelytiſmum nuncupabant) dubiae infamiam & gravem exiſtimationis deminutionem in ſe contineret. Hanc rem tetigimus quidem in libris de Jure naturali & gentium[b] Sed ut res explicatior reddatur, Maimonidis locum de ea integrum, utpote non uno nomine obſervatu dignum, adjicere hic viſum eſt. Ubi de proſelytis utriuſque ſexus faciendis atque exterarum apud Iſraelitas conjugiis agit, אל יעלה בדעתך ששמשון המושיע על, inquit[c], את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיד יי נשאו נשים נכריות בגיותן אלא סוד הדבר כך הוא שהמצוה הנכונה כשיבוא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת׳ ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית. ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל. אם לא נמצא להם עילה מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות כדי שיפרושו. אם קבלו ולא פרשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלים אותן שנ׳ ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה׳ לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה׳ בימי דוד שמא מן הפחד חזרו. ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו *Nollem exiſtimes* (ita rem hic ad ſynedrii hujus notionem attinentem incipit) *quod Samſon, qui Iſraeli ſalutis in cauſa erat, aut Salomon rex Iſrael, qui vocatur dilectus Domino, uxores duxerint exteras*[d], *dum ſcilicet plane gentiles erant. Myſterium autem* ſeu *arcanum rei hujuſmodi erat. Juxta ritum proſelyti proſelytaeve admittendae, diligentius inquiri ſolebant de admittendo: utrum opum, quas exſpectaret, gratia, an honoris nanciſcendi an timoris cauſa, admitti deſideraret; & de viro, annon ob amorem mulieris alicujus Judaicae; & de foemina, annon ob juvenis Iſraelitici amorem. Si hujuſmodi nihil obſtaret, oſtendebat eis gravitatem jugi legis, & quam difficile eſſet eam obſervari a gentibus aliis, ut ſcilicet ita deterrerentur* (aiunt enim[e] hoc fieri, ne facile nimis fierent proſelyti. Atque adjiciunt, קשים גרים לישראל כספחת דכתיב ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב *Moleſti fuere proſelyti Iſraelitis, etiam ut apoſtema* ſeu *ſcabies, juxta quod ſcriptum eſt*[f], *Et adjungatur illis advena, & ſociabitur, ut apoſtema* ſeu *ſcabies domui Jacob*; ut quod non ſincere ſatis mundum[g] Atque alibi[h], תנו רבנן הגרים והמשחקים בתינוקות מעכבים את המשיח *Tradunt Rabbini, proſelytos & ludentes cum puellis impedire adventum Meſſiae*; adeoque ex diſciplina recepta cautiſſime recipiendi fuere proſelyti; licet eſſent ex Scribis & Phariſaeis[i] *qui circumirent mare & aridam ut facerent unum proſelytum*, utcunque peſſimum) *Si vero reciperent* (ſic pergit Maimonides) *jugum legis libenter, nec deterrerentur, conſtaretque eos ex amore legis gentiliſmum exuere velle, recipiebant eos; inſtar illius quod ſcriptum eſt*[k] (de Rutha Moabitide & Naomi ſocru ejus Iſraelitide, velut de proſelytiſmo altercantibus) *Videns ergo* Naomi *quod animo conſtanti decreviſſet* Rutha *ſecum pergere*, e gentiliſmo in Judaiſmum tranſire, *deſiit porro ad eam loqui*, (ubi Vulgata, *adverſari noluit, nec ultra ad ſuos reditum perſuadere*) *ideoque non recepit* (ut ſatis perfectos non agnovit) *ſynedrium proſelytos toto tempore Davidis & Salomonis; Davidis tempore, ne timoris cauſa gentiliſmum exuiſſent; tempore Salomonis, ne regni ejuſque opulentiae & gloriae cauſa, etiam Iſraelitae tantundem facerent.* Pergit dein, שכל החוזר מן הגוים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגרי הצדק *Quoniam quiſquis in Judaiſmum tranſibat ex gentibus* (ubi exemplaria aliquot habent הכותים *e Cuthaeis* (quod in idem, ut alibi non raro, recidit) *ob rem aliquam quae e vanitatibus eſſet mundi, is non erat ex proſelytis juſtitiae* (id eſt, haud accerſendus erat veris ſinceris & in foro, ut dicitur, interiori ſibi proſelytis) ואף על פי כן היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות׳ והיו בית דין הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכל מקום ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם׳ ולפי שגייר שלמה נשים ונשאן וכן שמשון גייר ונשא׳ והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר׳ ולא על פי בית דין גיירום חשבן הכתוב כאלו הן גויות ובאסורן עומדין׳ ועוד שהוכיח סופן על תחלתן שהן עובדות עבודה זרה שלהן ובנו להן במות והעלה עליו הכתוב כאלו הוא בנאן שנאמר אז יבנה שלמה במה׳ גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני שלשה הדיוטות הרי זה גר׳ אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגוים וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו׳ ואפילו חזר ועבד עבודה זרה הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין׳ ומצוה להחזיר אבדתו מאחר שטבל נעשה כישראל׳ ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואע״פ שנגלה סודן׳ ומפני זה אמרו חכמים קשים להם גרים לישראל כנגע צרעת שרובן חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל וקשה הדבר לפרוש מהם אחר שנתגיירו צא ולמד מה עשו במדבר במעשה העגל ובקברות התאוה וכן רוב הנסיונות האספסוף היו כהן תחלה: *Et nihilominus erant proſelyti quam plurimi admiſſi tempore Davidis & Salomonis, a privatis* (ſcilicet triumviris in cauſa ejuſmodi uſitatis, aliiſve. Et ſane legitur, tempore Davidis proſelytos juſtitiae utcunque tunc factos fuiſſe numeroſiſſimos, nempe מאה וחמשים אלף *centies & quinquageſies mille*[l], quo trahunt illud[m] de operariis circa templum, *Fuerunt Salomoni ſeptuaginta millia eorum qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte*, quod non ſemel memoratur, praeter 3600 operum inſpectores ſeu praefectos: Hos autem Iſraelitas

[b] Lib. 2. cap. 2. & lib. 5 cap. 15. [c] Tract. *Iſuri Bia*. cap. 13. §. 14, 15 & 16, 17 & 18. [d] Judic. cap xiv. 1 Regum xi. 1. [e] R. Chelbo in Gemar. Babylonia tit. *Jabimoth* cap. 4. fol. 47. 2. & tit. *Kideſchin*, cap 4. fol. 70. 2 & tit *Nidda*, cap. 2 fol 13 2. [f] Jeſaiae cap xiv. 1. [g] Vide ſis gloſſ. ad Gemar. Babylon. tit *Nidda*, cap. 2. fol. 13. 2. [h] Dict. Gemara, ibid. [i] Matth xxiii 15. [k] Ruth i 18. [l] Gemara Babylonia ad tit. *Jabimoth*, fol. 79. 1. [m] 1 Regum v. 15.

3

ori-

originarios volunt fuiſſe; uti illos 150000, proſelytos qualeſcunque juſtitiae ſub Davide factos, juxta illud[n], *Et numeravit Salomon* כל האנשים הגרים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דוד אבו וגו' *cunctos viros proſelytos qui eſſent in terra Iſraelis, ſecundum numerum quo numeraverat eos David pater ejus; repertique ſunt centum & quinquaginta millia.* Numerum autem illum opificum aiunt Iſraelitarum neutiquam eſſe potuiſſe, eo quod ſcriptum ſit[o], *De filiis Iſraelis non Salomon poſuit ſervos pro opere ſuo.* Et de Salomonis tempore ſatis liquet in hiſtoria ſacra de uxoribus ejus, quae proſelytae qualeſcunque fuere, nec paucae.) *Jam vero ſolicitius advertebant proſelytos ejuſmodi* (utriuſque ſexus; ita pergit Maimonides) *ſynedrii magni; quos tamen non depellebant, quoniam utcunque baptizati fuiſſent; nec ſuadebant* aut *ultro invitabant ad ſacrificia, antequam vitae ſeu diſciplinae eorum ſic mutatae ratio ſatis haberetur explorata. Et cum Salomon proſelytas fecit, eaſque matrimonio ſibi copulavit, uti & Samſon proſelytam duxit, haud obſcurum erat, eos e gentiliſmo non tranſiiſſe aliam ob rem quam quae eis tunc utilior eſſet. Nec juxta ſententiam ſynedrii proſelytos eos faciebant. Unde in ſcriptura cenſentur quaſi gentiles, & pro interdictis habentur. Praeterea in ſtatum reverſi ſunt priſtinum: Nam in idololatriam reciderunt, & aedificarunt ſibi excelſa. Quod quidem refert ſcriptura quaſi is* (qui adeo in cauſa eſſet) *ea aedificaſſet; ſecundum quod dicitur*[p]. *Tunc aedificavit Salomon excelſum.* Quale Moabiticis, AEgyptiacis, id genus aliis uxoribus ſuis praeſtitit[q]. *Verum quidem eſt, proſelytum, de quo adeo ſolicite* in admiſſione prima *non eſt quaeſitum, & eum cui legis & praeceptorum gravitas haud fuerit ſic explicata, poſtquam circumciſus eſſet & baptizatus coram tribus privatis, plane fuiſſe proſelytum, tametſi etiam utilitatis & commodi ſui cauſa eum proſelytiſmum ambiiſſe eſſet notiſſimum. Nam ſimulac circumciſus eſſet ac baptizatus, exibat e univerſitate gentilium* ex opere operato, ſeu *deſinebat eſſe gentilis. Sed tunc animadvertebatur* (ut dictum eſt) *uſque dum de juſtitia ejus ſatis conſtaret. Etiam ſi in idololatriam recidiſſet, habendus erat ut Iſraelita apoſtata, quoniam ſancti, ſancti ſunt. Et oportuit ut damnum ejus* (nam ex diſciplina proſelytiſmi exuebat patriam; & parentes, liberos, fratres vilia habuit, quod & ait Tacitus[r]) *reſarciretur, adeoque ut poſtquam eſſet baptizatus, fieret* ſeu *haberetur ut Iſraelita. Atque ideo retinuere Salomon & Samſon uxores ſuas, etiamſi revelaretur ſic earum arcanum. Hinc aiunt ſapientes moleſtos* ſeu *graves eis viſos eſſe proſelytos Iſraelitis, velut plagam leprae, quoniam plerique eorum e gentiliſmo utilitatis tantum cauſa in Judaiſmum tranſibant, & in errorem ducebant Iſraelitas. Et gravius quidem erat conſortium eorum exuere poſtquam proſelyti facti eſſent. Ita & diſce quid acciderit in negotio illo vituli aurei*[s], *& in ſepulchris concupiſcentiae*[t], *aliiſque compluribus* majorum *infortuniis, quorum primo in cauſa fuere illi.* Summa eſt; penes judicium ſynedrii magni fuiſſe ita proſelytos juſtitiae agnoſcere, ſecernere, pro ſuſpectis cenſere, ut, quantum tam ad ſacra eorum quam profana attineret, univerſum ex eo, neque ex ſacerdotum juriſdictione, qua talium, judicio omnino penderet. Ejuſdem eſt commatis quod habent de mulieris menſtruatae[v], profluvio laborantis[x], puerperae jure ab eodem ſynedrio maxime decidendo. Maimonides, poſtquam accuratius, ut ſolet, de eorum immunditie, ac ſacris, egerat, ſubjungit[y], כל שאמרנו בנדה זבה ויולדת הוא דין תורה וכמשפטים אלו עושין כשהיו ב"ד הגדול מצוין והיו שם חכמים גדולים שבקיאים בדמים ואם נולד להם ספק בראיות או בימי נדה זיבה יעלו לב"ד וישאלו כמו שהבטיחה תורה עליהן שנ' כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין בין דם נדה לדם זיבה: *Omnia quae diximus de menſtruata, profluvio laborante, & puerpera, ſunt ex praeſcripto legis. Et ſecundum haec jura mores obtinuere quando vigebat ſynedrium magnum, atque in eo erant ſapientes magni quibus peritia eſſet ſanguines diſcernendi. Nam ſi forte dubium emergeret de inſpectione fluxus, aut de diebus menſtruatae, aut profluvio laborantis, aſcendebant ad ſynedrium, ut illud ea de re conſulerent; ſicut fiduciam de eis illic collocandam docuit lex, ubi ait*[z], *Si res aliqua difficilis apud te in judicio nata fuerit inter ſanguinem & ſanguinem, inter cauſam & cauſam,* &c. *ſcilicet inter ſanguinem menſtruum & ſanguinem profluvii.* Et juxta ſynedrii hujus judicium ſacra hiſce in cauſis praeſcripta aut offerenda erant aut differenda. Nec ambigendum eſt quin in quamplurimis quae exorirentur dubiis aliis gravioribus, ejuſmodi mos illic forenſis, ſeu velut appellandi jus, obtineret.

VI. Regulariter quidem ſynedria in altera tribu ſeu urbe ſedes habentia alterius tribus incolarum ſeu civium actiones ſeu judicia apud ſe non admittebant Quod interim cum exceptione de appellationum ratione jam oſtenſa, atque actionibus aliquot ſingularibus nihilominus pro actorum quacunque in tribu ſeu urbe degentium libitu in ſynedrio magno ſive inſtituendis ſive inſtaurandis, de quibus locuturi jam ſumus, aliiſque inferius occurrentibus, eſt temperandum. Videtur quidem ſententias in foris ac ſynedriis inferioribus, nec contra ſynedrii magni appellati decretum, latas eatenus vim obtinuiſſe ut ex jure ordinario litigantibus eſſet in eis omnino acquieſcendum[a], uſque quo ipſi qui judicarant cauſa redintegrata eas reſcinderent. Quod quidem interdum fieri licuit[b], uti & libro oſtenditur ſuperiori. Unde etiam exiſtimandum eſt, appellationi ob judiciorum hujuſmodi iniquitatem locum fuiſſe ex jure ordinario nullum. Quod etiam ſuperius tactum. Cum autem inter judicia illa quae ad fora ſeu ſynedria minora ex ejuſmodi jure attinebant, tria fuerint quorum quidem paſſim frequentior uſus, ſcilicet de mutuo accepto ſeu credito, de rapina ſeu furto, ac de damno illato; hiſce exceptis, univerſa quae eorum reliqua fuere in foris ac ſynedriis inferioribus inchoanda erant,

[n] 2 Paralip. ii. 17 & vide comma 2. [o] 2 Paralip. viii 9. [p] 1 Regum xi 7. [q] Ibid. comm 8. [r] Hiſtor. 5. [s] Exod. xxxii. [t] Numer. xi 34. [v] Levitic. xv. 19 [x] Ibid. xxv, &c [y] Tract. Iſure Bia, cap. 11. § 1. [z] Deuter xvii. 8. [a] Gemar. Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap. 4. fol 33. 1. Maimonid. Halach. *Sanhedrin*, cap. 6. Moſes Mikotzi praecept. aff. 97. fol. 187. col. 1. *Shulcan Aruch*, tit *Choſchen Hamiſpat*, cap. 25. [b] Vide Maimonid. Halach. *Sanhedrin*. cap. 7. §. 10, 11.

ibique solum ex jure ordinario peragenda, nisi judices ipsi aut ob juris difficultatem synedria primo minora, ut ostenum est, aut ex litigantium alterutrius voto, citra intermediam appellationem, juxta illud etiam quod jam ante aperuimus, synedrium magnum consulendo appellassent. Neque quoties sive actor sive reus in judiciis, praeter illa tria, reliquis rogasset ut in synedrio solum magno, ne judices inferiores per errorem seu ignorantiam deviarent, res definiretur, ipseque ibi experiretur, aliud, quantum didici, ad hanc rem insecutum est, praeterquam quod citra appellationem aliquam intermediam difficultas forte oborta ad synedrium hoc scripta deferretur, ac juxta ejus rescriptum esset decernenda, ut superius explicatum. Neque illuc ablegandus erat litigantium alteruter. At vero in judiciis jam dictis tribus pro actoris libitu (modo testes aut probationes ei non deessent, nec aliter) sive in foro cui ratione domicilii suberat reus, sive in synedrio magno, quacunque in tribu sedes haberet sive hic sive ille, erat agendum. Adeoque reo in hisce actoris libitum sequendum erat, ut judicibus synedrii magni illuc eum evocandi potestas semper esset, ac inferioribus eum illuc ad experiendum mittendi, quoties tantundem ab actore peteretur. Unde & sive instituta sive instaurata ibi actione res erat finienda. Maimonides ad veterum mentem[c]; אבל אם אמר המלוה נלך לבית דין הגדול כופין את הלוה ועולה עמו שנ' עבד לוה לאיש מלוה׃ וכן אם טען זה שהזיקו או גזלו ורצה הטוען לעלות כופין ב"ד שבעירו את הנטען לעלות עמו וכן כל כיוצא בזה׃ *At vero si dixerat creditor, Adeamus synedrium magnum, cogebant debitorem ut cum eo illuc iret, juxta etiam illud quod habetur in sacris literis, Qui*[d] *mutuum accipit servus est ejus qui dat mutuo*, (neque enim de foeneratore solum locus ille capiendus, ut volunt nonnullae versiones; sed de mutuo citra foenus etiam, quemadmodum optime Symmachus & Theodotion, Δοῦλος δανειζόμενος ἀνδρὶ δανείζοντι, id est, *Servus est is qui mutuum accipit ei qui mutuo dat*, sive cum foenore sive citra; nam ejusmodi est verbi δανείζειν significatio) *Idem jus obtinuit quoties, cum lis esset de damno illato seu rapina, voluit actor ad synedrium magnum ascendere. Nam & tunc etiam cogebant reum cum illo ascendere. Quod itidem in caeteris quae actionum harum induebant naturam pariter locum habuit.* Adjicit dein idem magister eximius exceptionem quam memoravimus de testium seu probationum defectu; scilicet nisi constaret, crediti, rapinae, damni illati, testes esse aut probationes, rem ex illo, cui suberant actor & reus ratione domicilii, foro neutiquam in synedrium magnum rite potuisse hoc modo ablegari. Verba sunt, בד"א כשהיו שם עדים או ראיה לגזל או לנזק או למלוה אבל טענה ריקנית אין כופין את הנטען לצאת כלל אלא נשבע במקומו ונפטר׃ וכן הדין בזמן הזה שאין שם בית דין גדול׃ אבל יש מקומות שיש בהן חכמים גדולים מומחין לרבים ומקומות שיש בהן תלמידין שאינן כמותן אם אמר המלוה נלך למקום פלוני שבארץ פלוני לפלוני ופלוני הגדול ונדון לפניו בדין זה שכופין את הלוה והולך עמו וכן היו מעשים בכל יום בספרד׃ *Quae superius dicta sunt sic intelligas oportet ut adessent sive creditori, sive ei cui damnum inferebatur, sive ei a quo quid erat injuria ablatum, testes aut probationes. Nam si nihil aliud in actionis institutione prima haberetur praeter nudam ejus assertionem, non erat reus omnino cogendus synedrium magnum adire: Sed in loco cui ratione domicilii suberat sive ad juramentum adigendus erat, sive dimittendus. Idem etiam hodieque jus obtinet, quando scilicet synedrium magnum non omnino reperitur, sed sunt loca alia in quibus habentur viri gravissimi judicandi potestate publica praediti, aliaque in quibus florent discipuli istis impares. Nimirum si dicat creditor, Adeamus locum N. in terra N. ad N & N. virum summum, & judicio ibi hac de re experiamur, cogendus est debitor ut cum illo vadat. Atque hic usus est in foris Hispaniensibus* Judaeorum *quotidianus.* Scilicet Moses Maimonides Cordubae natus circa quadringentos octogiota abhinc annos in Hispania floruit, ubi Judaeorum suorum juris, etiam quod ibi in usu, erat scientissimus. Tantundem alii[e]. Scimus quidem interdum locum illum seu synedrium in quod a creditore seu actore alio, juxta jam dicta, citabatur sic reus, nuncupari[f] tantum מקום הוועד *locum virorum frequentia celebriorem*: unde etiam, postquam esse desiit synedrium magnum, alia loca celebriora quae per augustiorem judicum amplitudinem reum sive a perjurio sive a negatione deterrerent, ex hoc more vetusto vigebant (quemadmodum de usu Hispaniensi dixit Maimonides) pro libitu actoris adeunda. Sed, quantum video, dum stetit resp. Ebraica, ipsumque in ea synedrium magnum, tribuumque ac synedriorum minorum per territoria distinctio, jus illud quale jam diximus synedrio huic erat plane singulare.

CAP. III.

I. *De presbyteri seu judicis rite ordinati, in decretum decisionemve synedrii magni contumacis, poena capitali.*

II. *Modus secundum quem decretum ejusmodi fieri debuit: Et locus in quo.*

III. *De rebus praeceptis ac juribus circa quae decretum ejusmodi versari deberet.*

IV. *De contumaciae hic actu ipso.*

V. *De poenae capitalis contumaciae nomine sic irrogandae genere & circumstantiis.*

VI. *Locus in quo morte plectendus erat ejusmodi contumax, Hierosolyma.*

VII. *Tempus quo capitalis illa poena contumaci presbytero irroganda.*

VIII. *Promulgatio solennis poenae in contumacem ejusmodi infligendae.*

[c] Halach. *Sanhedrin*, cap. 6. atque ita Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 3. fol. 31, 2. Moses Mikotzi praecept. affirm. 97 fol. 187. *Shulcan Aruch*, tit. *Choshen Hamishpat*, cap. 14. [d] Proverb. XXII. 7. [e] *Shulcan Aruch* tit. *Choshen Hamishpat*, cap. 14. §. 2, &c. [f] Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 3. fol. 31, 2. & vide ibi Glossam.

IX. *De judicibus seu presbyteris inferioribus, nec ordinatis, non, juxta mores receptos, contumaciae utcunque hic reis.*

DE appellationibus ad synedrium magnum capite actum est in superiore; quod ut praevium est disciplinae de causa illa presbyteri seu judicis contumacis qui a synedrio magno rite edoctus ejusce placitis nihilominus adversaretur; quae in distributione nostra superiore locum occupat, cum appellationibus, primum. De presbytero dico seu judice qui fori seu synedrii minoris aut collega aut praefectus erat, juxta fororum ac tribunalium superiori in libro distinctionem. Nam cum, ut nemo non videt, contumacia in synedrium magnum duplici constaret in genere, aut in eo quo sententiae illic ex actione seu judicio ibi primum inchoato latae non parebat sive actor sive reus sive minister, aut in eo quo judices inferiores inde velut ab oraculo edocti (secundum jus ei competens singulare, quod capite aperuimus superiori) suam retinentes aut novam comminiscentes sententiam, ejusce decretum nolebant sequi; prioris contumaciae hujusmodi genus ejusdem erat plane naturae cum eo quo in alia sive fora sive synedria itidem commissum est, & sive excommunicatione sive verberibus, tam ex horum quam illius autoritate puniendum. Et quae synedrio magno cum caeteris communia fuere praetermittimus. Genus autem posterius, quod alibi quam in synedrio magno habere ex jure ordinario locum non potuit, cernitur aut in judice manuum impositione rite, ut libro etiam superiori fusius docetur, generatim ordinato in dignitatem judicandi decernendique, aut in triumviralis fori ex nondum ordinatis collega, sacerdote de rebus sibi peculiaribus ex lege aliquot decernente, id genus caeteris. Judex autem, sive triumviralis, sive solus sic ordinatus, sive vigintitriumviralis, qui nunquam non erat sic ordinatus, contumaciae ejusmodi reus, supplicio ultimo erat eo nomine plectendus. Ita scilicet interpretantur legem illam e Deuteronomio superius [g] citatam de synedrio magno appellando seu consulendo quoties difficultas eximia exoriebatur. Verba sunt [h], *Vir autem ille* אשר יעשה בזדון *qui fecerit procaciter, superbe*, id est, *sponte contra fecerit, nolueritque audire sacerdotem qui stat coram Domino Deo tuo, ut ibi ministret, aut judicem, morietur vir ille.* Hoc vero, ut juxta Talmudicorum mentem rite capiatur, utpote regulariter dictum, explicationibus aliquot atque exceptionibus, quas asserre solent, est temperandum.

II. Exceptiones illae habentur aut in modo quo ejusmodi fieret synedrii magni decretum, ut contumacia refragantis qualem diximus morte puniretur, aut in loco singulari ubi ejusmodi decretum fieri deberet, aut in rebus de quibus sic decernebat synedrium, aut in ipso presbyteri seu judicis inferioris actu refragandi, seu non parendi, aut demum in ultimi supplicii ejus genere & circumstantiis. Modus [i] quo fiebat ejusmodi synedrii magni decretum non alius erat ab eo qui capite superiore exhibetur. Quoties scilicet, ut ibi ostensum est, consultum appellatumque, sive per intermedias appellationes sive citra eas, synedrium hoc quid decernebat, nec caetera quae dicentur deerant, presbyteri seu judicis contumaciam poena jam dicta sequebatur. Neque aliter. Nam & lex hac de re sacra ipsa loquitur tantum de synedrio magno, exorta difficultate, adeundo, atque inde nato ibi decreto, non de quolibet ejusdem synedrii decreto. Sic volunt magistri. Loco autem non alio, quando ejusmodi fiebat decretum ut contumaciae qualem diximus poena mors esset, considere debebant synedri, quam in usitatiori illo temploque Hierosolymitano conjuncto. Is erat conclave illud politis saxis insigne, seu *Liskath Hagazith*, de quo superius dictum. Nimirum, si extra locum illum consultum appellatumque a judicibus inferioribus quid decrevisset, poena hac liber erat quicunque contra sententiam procacius tulerat. Id quod ex verbis legis jam dictae sacrae etiam eliciunt, *surges* [k], *& ascendes ad locum quem elegerit Dominus*, &c. כלמד שהמקום גורם לו מיתה *unde*, inquiunt [l], *& observandum est ipsius loci rationem habendam in ultimo contumaci supplicio infligendo.*

III. Quod autem attinet ad res de quibus sic decernebat synedrium magnum, ut ob sententiam ab inferiore judice, qui ad illud velut ad oraculum provocaverat, contra latam poena mortis sequeretur; de eis dissensum comperio apud magistros insignem. Alii de rebus omnimodis quae sunt דברי תורה id est, *verba, res*, seu *praecepta in lege expressa*, alii de rebus etiam quae sunt דברי סופרים *verba, res*, seu *praecepta a scribis* superinducta, alii de re duntaxat quacunque שעיקרו בדברי תורה *cujus principale* seu *fundamentum pendet ex lege sacra*, atque alii demum solummodo de דברי שזדונן כרת ושגגתן חטאת או בדברי הנביאין לכך או בתפלין *rebus quae sponte commissae excisione, errore autem seu ignorantia patratae sacrificio expiatorio erant ex lege sacra luendae, aut de rebus quae illuc quempiam deducere possent, aut de phylacteriis*, legem jam ante dictam ac poenam illam mortis intelligunt [m]. Receptior videtur sententia hic postrema; qua ita temperatum est id quod de difficultate apud judicem inferiorem exorta, ac de mortis ob contumaciam in synedrii magni sic, ut ante dictum est, appellati decretum poena, generatim in lege sacra legitur, ut mors non esset ex illa lege judici contumaci infligenda, nisi ubi res ipsa circa quam difficultas versabatur, adeoque id quod a synedrio decretum erat, aut ad phylacteria, aut ad leges sacras quae reatus spontaneos excisione ac errore commissos sacrificio expiatorio praescribunt luendos, aut ad ea quibus sive actor sive reus sive quis alius, pro sententiae varietate, in crimina excisione luenda forte impelleretur, spectabant. Nam si de sponsalus aut matrimonio difficultas exorta esset, aut de anni intercalati ratione, tametsi harum neutra ad legem aliquam qua excisio sponte delinquentibus praestituta est per se atti-

[g] Cap 2. [h] Deut. xvii. 12. [i] Misna & Gem. tit. *Sanhedrin*, cap. 10. Maimonides hal. *Memarim*, cap 3 & 4. Moses Mikotzi praecept. Negat. 217. *Sepher Siphri*, fol. 45. col. 178. *Pesiktha Zotertha*, fol 76. 1. [k] Deut xvii 8. [l] Maimonid loco citato. [m] Gemar. Babylon ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol 88. 1. Moses Maimonid Mikotzi, alii locis citatis & videsis Joh. Cochium in tit. *Sanhedrin*, pag. 81.

nuerit,

nuerit, nihilominus quoniam ex altera non rite decreto explicata paschatis & temporis azymorum, ex altera conjugii violatio (quarum utraque [n] excisione punitur) facillime sequi posset, ideo parem rerum hujusmodi rationem eis quae ad ipsarum de excisione legum explicationem spectarent haberi hoc in judicio volebant. Quin & judicia seu difficultates ab excisionis legibus haud parum dissitas non paucas, si contumacia judicis inferioris seu presbyteri aut collegae synedrii alicujus minoris hic intervenisset, in causa fuisse mortis poenae ei infligendae scribunt etiam hujus sententiae autores. Maimonides [o], צריכין לברוק ולחקור אם היתה המחלוקת זו מביאה לידי דבר זה · ודבר זה מביא לידי דבר שני אפילו אחר מאה דברים אם יבוא בסוף לדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת בין שהיה הזקן מיקל והן מחמירין בין שהיה הוא מחמיר והן מקילין חייב · ואם לא תביא המחלוקת לידי כך הרי זה פטור חוץ ממצות תפילין כדבר *Diligentissime perscrutandum perpendendumque erat, utrum difficultas* seu *dissensus exortus pertineret ad rem aliquam quae per rem aliam itidem aliamque, etiamsi post centena rerum quae evenire possent intervalla, tandem ad rem aliquam devenire quiret excisione, ubi sponte patrata est, & expiatorio sacrificio, ubi errore est commissa, puniendam. Nam ubi circa rem hujusmodi versaretur difficultas* seu *dissensus, presbyter* seu *judex contumax, sive leviori ille sive graviori quam synedrium magnum usus esset sententia, mortis erat reus; alioquin plane liber*, mortis poena scilicet, *excepta duntaxat difficultate* seu *dissensu ad praeceptum de phylacteriis spectante.* Et quod de phylacteriis sic adjicitur, aiunt fuisse הלכה כפי הקבלה *traditionem singularem ab omni aevo receptam.* Exempla autem afferunt de rebus hujusmodi adeo a sacris de excisione legibus per se dissitis; quae nihilominus illuc sive actorem sive reum, aliumve cujus in judicio intererat, per aliquot rerum aliarum intervalla facile deducerent; eaque maxime ex jure sponsalitio sumunt. Nam cum sponsalia apud eos quaedam aut vim sortirentur aut irrita plane essent juxta diversam bonorum quae eorum nomine velut arra seu pretium a sponso sponsae dabantur, atque ea quae sic data plane irrita redderent sponsalia, ferme essent aut bona quae usibus humanis apud Ebraeos sive ex lege sacra sive ex scribarum scitis sunt interdicta, veluti sanguis, adeps, arborum praeputium, fermentum in paschate, id genus non pauca, aut sacerdotalis generis sancta, quibus vesci sacerdotibus licuit, sed alio modo non uti (id quod ad illud genus hominum eorumque sponsalia hic tantum attinet) aut demum quae non revera in sponsi sponsaeve bonis, sed ex alieno rapta; caeteris ferme rebus in contrahendis sponsalibus vim satis legitimam obtinentibus, juxta ea quae suo in loco [p] expressius ad magistrorum mentem aperuimus; cum, inquam, haec ita se haberent, nemo non videt, secundum id quod (post synedrii magni ex appellatione decretum, quo, velut juris oraculo, acquiescendum erat universis, nec aliunde rerum sive natura sive dominium decidendum) judex quisquam qui sic appellarat ob exortam de triplicis hujus bonorum generis aliquo difficultatem pronunciaret, potuisse sequi ut inde sponsalia bonis illis, velut pretio, intervenientibus contracta, aut plane irrita haberentur aut firma, quatenus nimirum ex ejus sententia seu suffragio qui sic pronunciaret, in eorum sive natura sive dominio quis hallucinaretur. Quoniam igitur, quoties in actione debiti, depositi, commodati, pignoris, furti, caeterisque similibus judex, qualem diximus, a synedrio magno edoctus, fundos, animalia, utensilia, aliave bona aliter atque illud decreto modo jam indicato praestituerat, sive actori sive reo addicebat, id, quantum in se erat (tametsi socii seu collegae ejus synedrio magno parerent, justamque sic sententiam ferrent) ut contumax faciebat, unde tandem sponsalia aliqua contra jus receptum aut firma aut irrita, utpote bonis illis solenni ritu datis contracta, haberi possent, adeoque conjugii per adulterium violatio excisione si sponte, & sacrificio expiatorio si errore seu ignorantia patraretur, luenda quiret sequi; ideo etiam in judiciis hujusmodi pecuniariis ob contumaciam in bonis contra illud synedrii magni decretum addicendis poena mortis erat infligenda. Quod itidem dicendum, idque simili ratione, ubi difficultas seu dissensus fuerat ejusmodi ut utrum fermentum, seu praeputium arborum, seu adeps, seu quid id genus a contractibus sponsalitiis semper arcendum, hoc vel illud esset, disputaretur, ac tandem synedrii magni ex appellatione sopiretur decreto. Nam qui contra quam sic debebat, a synedrio magno rite edoctus, sententiam ferebat, id decernebat quo sponsalia sive irrita sive firma contra jus haberi quibant, adeoque & ii quorum intererat poena sive excisionis sive expiatorii sacrificii forsan implicari. De caeteris autem praeceptis rebusque illis innitentibus asserunt hujus sententiae sequaces, judicis inferioris in synedrii magni circa ea, ex appellatione, decretum contumaciam neutiquam morte fuisse plectendam. Maimonides [q], ad veterum etiam mentem; אבל אם נחלקו בשאר מצות כגון שחלק בדבר מדברי לולב אי ציצית או שופר זה אומר פסול וזה אומר כשר זה אומר יצא ידי חובתו וזה אומר לא יצא זה אומר טהור וזה אומר שני לטומאה הרי זה פטור מן המיתה וכן כל כיוצא בזה *At vero si dissensus ortus esset de praeceptis caeteris, veluti de palmarum ramis, fimbriis, de buccina, alterque hoc vel illud assereret illegitimum, alter autem legitimum, alter officium satis praestitisse quempiam, alter nequaquam, alter mundum quid, alter immundum idem pronunciaret, mortis poena liber erat* judex post appellatum synedrium magnum contumax: *atque similiter se res habuit in id genus caeteris.* Poena illa capitali liber; aliis minoribus etsi illa liber, pro arbitrio synedrii obnoxius. Idem illic; וכל אלו וכיוצא בהן שהן פטורין מן המיתה יש לב"ד הגדול לנדותן ולהפרישן ולהכותן ולמנען מללמד כפי שיראה להן שהדבר צריך לכך *Sed vero omnes illos, qui sic liberi erant morte, synedri magni excommunicabant, segregabant, verberabant, a docendi facultate summovebant, quemadmodum illis videbatur. Ita cum res ipsa postulabat.*

IV. Actus autem contumaciae seu refragandi

[n] Numer x'v. 13. Levitic. xvii.

[o] Halach. *Memarim*, cap. 4. § 2. & 3 & vide cap. 3. § 5. &c.

[p] In Uxore Ebraica, lib. 2. cap. 2.

[q] Halach. *Memarim*, cap. 4 § 3.

non quilibet tanti supplicii in causa fuit. Nam licet adversam suam esse nihilominus sententiam publice aliis profiteretur judex inferior sic a synedrio magno edoctus, is tamen, nisi etiam aut sententiam in foro, seu synedrio suo expressim ferret, idque בזדון *procaciter*, seu *sponte* לעשות *ut quid fieret* seu *exsecutioni ab aliis mandaretur* contra quod sic decreverat synedrium magnum, aut ipse tantundem per se faceret, hujusmodi poena atque hac lege sacra liber erat. Ad verba illa legis, *Vir ille qui fecerit procaciter*, observant, לא שיאמר בזדון אלא יורה לעשות או יעשה בעצמו *non sufficiebat ut loqueretur procaciter, sed ut decerneret fieri* contrarium, *aut saltem per se ipse faceret*. Sic Maimonides, alii.

V. Quod demum ad ultimi supplicii ex hac lege irrogandi genus & circumstantias attinet; genus erat strangulatio; quam innui aiunt passim, quoties in sacro legis sermone, ut ubi hac de re verba fiunt, simpliciter *poenae mortis* habetur mentio סתם מיתה האמורה בתורה בחנק *Mortis*[r] *poena simpliciter in lege memorata strangulationem deuotat*. Circumstantiae cernuntur aut in ratione qua in judicium deducendus erat judex ejusmodi contumax, ac judicandus, aut in loco quo lata in eum mortis sententia effectum sortiretur, aut in tempore quo id fieret, aut in promulgatione, tum judicii, tum exsecutionis, urbis seu loci, cujus jurisdictioni suberat contumax. Prolatis testibus qui eum, ut jam diximus, in synedrii magni decretum contumaciae reum assererent, morte damnandus erat. Pronunciabant[s] quidem eum mortis reum socii sui ipsi, in synedrio aliquo vigintitriumvirali, sed ut in magnum deducendum. Nec profuit ei rationis contumaciae suae obtentus qualiscunque; ne quidem tametsi sententiam suam apud majores antea palam obtinuisse ostenderet. Semper enim praeponendum erat sequendumque decretum qualecunque sic in synedrio magno latum Maimonides[t], אפילו נתן טעם לדבריו אין שומעין לו אלא כיון שבאו עדים שעשה כהוראתו או שהורה אחרים לעשות גומרין דינו למיתה *Etiamsi rationem afferret quare sic fecerat, audiendus non erat. Sed a testibus probato, eum sive fecisse quid juxta sui ipsius sententiam* contra quam decreverat synedrium magnum, *sive ut alii facerent decrevisse, ultimo supplicio erat damnandus*. Idem etiam; אע"פ שהוא דן והם דנים הוא קבל והם קבלו הרי התורה חלקה להם כבוד ואם רצו ב"ד לכחול על כבודן ולהניחו אינן יכולים כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל *Tametsi is judiciis praeesset, uti & ipsi, etiam & is traditiones seu disciplinam veterum, non minus ac ipsi, accepisset, lex nihilominus eis praerogativam tribuit. Quin si vellet synedrium praerogativam suam remittere, id facere non potuit, ne scilicet multiplicaretur sententiarum diversitas in Israel*. Contumacia igitur haec forensis ejusmodi erat ut nec condunari posset a synedrio magno, e cujus responsis ac decretis sic habitis pendebat ipsa veritas civilis.

VI. Locus autem in quo ad effectum seu exsecutionem perduceretur hujusmodi judicium, erat ipsa Hierosolyma, idque ex autoritate synedrii magni ibidem. Nimirum, ut decretum synedrii extra locum suum usitatiorem habitum, quod supra monitum est, in causa esse nequibat ultimi supplicii judici contumaci infligendi, ita nec eo affici rite is potuit extra Hierosolyma, utpote locum sedibus synedrii proprium, nec ad effectum sententia in eum vigintitriumviralis perduci aliter quibat quam si synedrium hoc amplissimum fundus factus esset. Scilicet[u], מגמר קטליה בסנהדרי גדולה *Executioni mandabatur sententia ejus capitalis in synedrio magno*. Et Misna[x]; אין ממיתין אותו לא בב"ד שבעירו ולא בב"ד שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלם *Morte afficiendus erat nec in urbis suae synedrio, nec in synedrio Jabniensi*, in synedrio scilicet magno extra locum sibi ad capitalia judicia satis legitimum, juxta libro ostensa superiore. *Deducendus autem erat in synedrium magnum quod Hierosolymis*. Tantundem passim in Talmudicorum commentariis. Atque Obadias Bartenorius ad illud, *nec in synedrio Jabniensi* (de Jabnia, Jafne & Jamnia superiore etiam dictum est libro) שאלו לב"ד שבלשכת הגזית ואמרו לו והור לעירו וישהה שם ימים רבים עד שגלתה סנהדרי גדולה ליבנה וא"חכ הורה כבתחלה אין ממיתין אותו ביבנה אע"פ שסנהדרי גדולה שם ואע"פ שעדין הבית קיים כיון שסנהדרי גדולה אינה יושבת במקומם בלשכת הגזית inquit[y], *Detur, consultum appellatumque fuisse synedrium in conclavi illo saxis politis insigni decretumque ibi latum, & judicem quempiam ex appellantibus redisse in urbem suam, ibique diu mansisse, etiam usque dum migrarat synedrium Jabniam, & postmodum juxta suipsius, non synedrii magni, sententiam decrevisse; Jabniae morte non erat plectendus, tametsi ibi sedes suas haberet synedrium magnum. Quod itidem dicendum tametsi templum hactenus staret. Ratio est, quoniam non considebant synedri in loco suo, id est, in conclavi illo saxeo*. Sic Jarchius[z], alii.

VII. De tempore autem quo ultimum hoc supplicium illi erat infligendum dissensus quidem reperitur. Tradit R. Aquiba[a], sic damnatum, atque ad synedrium magnum deductum, custodia servandum עד הרגל *usque ad festum* sive paschatis, sive pentecostes, sive tabernaculorum, quo strangulandus esset. Ut scilicet *omnes de populo*[b], festis illis Hierosolymam se conferre soliti, *audirent* sententiam synedrii magni, qua ad effectum atque exsecutionem perduceretur illa vigintitriumviralis, & *timerent, ne amplius procaciter agerent*, quotquot nempe judicum officio sic fungerentur. Verba Misnae juxta Aquibam sunt, ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנ' וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד *Et custodiendus erat usque ad festum, &, in festo, ultimo supplicio afficiendus, juxta illud, & totus populus audiet, & timebit, nec amplius procaciter aget*. At vero R. Jehuda ibidem; אין מענין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד quod vertitur, *Non reddunt acerbum ejus judicium dilatione longa, sed quamprimum eum ce-*

[r] *Sepher Siphri*, fol. 48. col. 178. Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 10. alii passim. [s] Moses Mikotzi praecept. negat. 217. R. Jom Tob ad Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 10. 11. alii. [t] Halach. *Mamarim*, cap. 3. §. 8. [u] Talmud. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 16. 1. [x] Tit. *Sanhedrin*, cap. 10. [y] Ad Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 11. [z] Gloss. ad Talm. Babylon. tit. *Sanhedrin*, fol. 89. 1. [a] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 10. [b] Deuter. xvii. 13.

cidunt.

cidunt. Receptior[c] autem est traditio, ante festum cum non fuisse plectendum.

VIII. Promulgatio demum judicii atque exsecutionis hujus, solenni ritu, sic accessit, ut a synedrio magno literae per urbes & provincias passim Israeliticas mitterentur quibus Rubenem seu Simeonem, qui sic contumaciae reus esset, morte affici universis innotesceret. Formula literarum fuit, איש פלוני בן איש פלוני נתחייב מיתה בית דין *Vir*[d] *ille N. filius viri illius N. ex sententia synedrii plexus est ultimo supplicio*, seu *supplicio ultimo damnatus*. Quod ex verbis illis legis sacrae evenit, *& totus populus audiet, & timebit*; quod sine ejusmodi promulgatione seu edicto commode fieri posse non existimabant. Ex eadem scilicet ratione id genus promulgationis quam הכרזה vocitant, idque etiam in urbibus minoribus, adhibendum erat, quoties sive filius in parentes rebellis, sive persuasor in idololatriam, sive testis mendax ex lege morte plectebatur. Nimirum de prioribus binis[e] dicitur, *& omnis Israel audiet, & timebit*, & de tertio[f], *& audientes caeteri timebunt*. Adeoque judicem contumacem, filium rebellem, persuasorem in idololatriam, & testem mendacem velut quadrigam faciunt[g] & ארבעה צריכין הכרזה *quatuor quibus promulgatio* seu *edictum ejusmodi debetur* solent nuncupare. Sed & de tribus illis etiam usque ad festum celebrius proxime insequens custodiendis, ac tunc morte plectendis ex autoritate synedriorum juniorum, ad quae attinuere, loquuntur[h] interdum magistri Et de presbytero seu judice rite ordinato ita in synedrii magni decretum, juxta ea quae dicta sunt, contumace, ut ultimum illius supplicium inde sequeretur, hactenus. Neque enim ad alios jam allata spectant.

IX. Caeteri qui ordinati non erant, uti etiam ordinati qui in synedrii magni appellati decretum qualitercunque contumaces quidem, sed non ejusmodi contumaciae quae mortem mereretur rei fuere (quales ii essent ex jam ostensis facile editur) poenis ad obedientiam a synedrio solum eodem adigebantur, sed levioribus; veluti excommunicatione, anathemate, temporaria functionis civilis inhibitione, seu, ut pontificii apud Christianos juris vocabulo etiam hic utamur, suspensione, verberibus, aliterve, ut tandem ei audientes essent dicto, ac poenae formidine decretis ejusmodi non refragarentur; quemadmodum superius[i] e Maimonide monitum est, ubi ille de eis loquitur qui, licet nihil facerent ipsi aliisve faciendum contra synedrii decretum decrevissent, contrarium tamen in scholis alibive docerent, aut aliter, quacunque in re, juxta superius memorata, synedrio refragantes, ultimum supplicium non mererentur. Et notandum ejusdem[k] item illud, אין זקן ממרה חייב מיתה עד שיהא חכם שהגיע להוראה סמוך בסנהדרין *Presbyter contumax hic mortis reus non censebatur, nisi fuerit is qui decernendi facultate donatus ordinatus esset, atque inter synedros*, seu synedrii alicujus collega. Immane quantum, ut vides, discrepant magistrorum interpretationes, quae etiam receptissimae fuere, celeberrimae illius legis de contumacia in sacerdotem seu judicem, ab eo quod Christiani scriptores aliquot illustrissimi inde asserunt Dum enim ipsam legem, non solum ab Ebraica veritate sed ab aliis omnibus veterum, extra unicam Vulgatam, translationibus distorquentes, reddunt, *Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto judicis*, seu *ex decreto judicis, morietur vir ille* (qua de re capite dictum secundo) sacerdoti aiunt tribui sententiam definitivam, judici autem, quem pro politico, ut scribere amant, principe sumunt, exsecutionem in contumaces. Cum interea certissimum sit, in Ebraicis aliisque versionibus vetustis nuperisque haberi tantum parilem sive sacerdotis sive judicis qualiscunque illic mentionem; quae ex veterum scitis apud Talmudicos juxta ea quae dicta sunt explicatur, nulla in eo pontificis aut aliorum judicum habita ratione praeter synedrii magni principem & collegas, qui rem hanc exsecutioni semper mandarent, & vigintitriumvirale synedrium, a quo, ut ostensum est, mortis sententia, sed citra illic exsecutionem, erat damnandus contumax.

CAP. IV.

I. *De Tribu integra rea a synedrio magno solum judicanda. Et primo de tribuum notione, eorumque discrimine.*
II. *Ea de re textus Talmudicus.*
III. *Textus illius sensus apud magistros varius. Et de Tribu integra, seu majore ejus parte, apostasiae rea.*
IV. *De tribuario hoc jure consideratio.*

QUOD ad integram tribum & res tribuarias, quatenus tribuarias, spectat (nam illuc ordo instituti deducit) advertendum est, *tribus* nomine intelligi aut cunctos unico ex sanguine invicem tribules, veluti Simeonitas vel Rubenitas a Simeone & Rubene, singularum tribuum autoribus, genus trahentes, id est, tota Rubenitarum vel Simeonitarum stemmata, qua tum a caeteris tum invicem ipsa sunt discriminata, aut tribules unico ex territorio quod incolerent, seu ex agris primo tributim assignatis, denominatos. Scilicet, tametsi ex lege sacra[l] sub initium distributionis terrae sanctae, *non migrabat possessio filiorum Israel a tribu ad tribum, quoniam quisque de filiis Israel haerebit in haereditate tribus patrum suorum*, postmodum tamen per conjugia, venditiones, aliasque cessiones a tribulibus ex sanguine aliis ad alios saepe translati sunt agri sub ipsum introitum assignati, *& migrabat possessio a tribu ad tribum.* Nam & receptissimum est magistris, praeceptum illud de non transferendis haereditatibus a tribule aliquo in eum qui suae ex sanguine tribus non erat, vim obtinuisse

[c] Maimonides Hal. *Memarim*, cap. 3. Mose Mikotzi in praecept. Negat 217. Abarbinel in *Pirush Tora*, fol 366. col 3 Jarchi ad Deuter. xvii, 13. [d] Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 10. Talm Bab ibid. fol. 89 1. alt, locis citatis. [e] Deuter. xxi. 21. & xiii 11. [f] Deut. xix. 20 [g] Gemar. Babylon. ad tit *Sanhedrin*, cap 10 fol 89. 1. alt, locis citatis. [h] Videsis *Sepher Siphri*, fol. 41. col. 2. *Pesiktha Zoterha*, fol. 73. col. 2. alios ad leges de eis sacras. [i] Sect. 3. [k] Halach *Memarim*, cap. 3. § 5. [l] Numer. xxxvi. 7.

באותו דור בלבד *eo duntaxat in seculo quo natum est*, ut nimirum in assignatione prima tribulium ex sanguine portiones invicem distinguerentur; qua de re alibi[m] fusius diximus. Hinc igitur variatim passimque tribulibus ex sanguine demum ita commistis ut nullius forsan in tribus territorio primo assignato non essent qui ex alia tribu aut illic migrassent aut illic orti essent complures, restabat nihilominus territoriorum a primis tribuum autoribus primaque assignatione denominatorum distinctio ejusmodi ut, tametsi tribules ex sanguine tabulis genealogicis accuratius designati invicem dignoscerentur, atque inde, verbi gratia, tribus Judae & Rubeniticae nomina, qua majorum sanguinem spectabant, satis discernerentur (quemadmodum etiam de caeteris est dicendum) attamen eam tribus notionem, quae sic ex sanguine seu stemmate pendebat gentilitio, nemo non videt plurimum discrepasse ab ista quae ratione territorii assignati pariter indita a tribulibus diversi simul generis, pro rerum ac seculorum varietate, agrarias sive Judae sive Rubenis aliarumve tribuum portiones, simul cum proselytis justitiae, occupantibus retinebatur. Adeo ut Rubenitici, Gaditici, Asheritici, aliive tribules in Judae, exempli causa, territorio sedes habentes, ratione territorii, licet non ex sanguine, pars essent tribus Judae, atque hac notione itidem Levitae, quibus urbes assignatae sunt in uniuscujusque tribus territoriis[n], cum eadem in qua collocarentur tribu essent, domicilii seu territorii ratione, diversimode censendi, cum interea ex sanguine unicam conficerent universi tribum. Simili ratione hodieque passim nationes earumve partes alio migrantes tum territorii in quod se conferunt nomen induunt, tum sanguinis insuper non raro retinent. Tribus igitur nuncupare liceat alias personales, id est, qui ex sanguine pendent, alias territoriales.

II. Duplici tribulium notione ita praemissa, facilius capietur quid sibi velle quiverit traditio de tribu judicanda. Ea sic se habet[o], אין דנין את השבט אלא בבד של ע״א *Non judicabant tribum alibi atque in synedrio septuagintaunivirali.* Sunt quidem viri docti qui dubitanter locum hunc vertunt, *Non erant judicantes tribum vel sceptrum nisi domus judicii* LXXI *judicum*, perinde ac si plane nescirent utrum tribus an sceptrum in traditione illa intelligeretur. Sciunt quidem pueri ש׳ שבט non solum *tribum* sed etiam *sceptrum scipionem* seu *virgam* denotare, uti etiam pariter מטה; unde ob homonymiam orta est dubia illa versio, idque apud Petrum Galatinum[p]; cum interim manifestum sit ex utroque Talmude, tribum duntaxat, non omnino sceptrum, ibi innui. Nec quidem Raymundus Martini, cujus plagiarius passim Galatinus, etiam ex eo hic versionem suam compilavit, aliud praeter, *Non judicabant tribum*, ut oportuit, hic substituit[q]. Carolus Sigonius, nec interim hic compilando satis fidus, habet[r], *Nemo judicabat tribum, sceptrum, &c. nisi domus judicii* LXXI *judicum*. Prima Galatini editio[s] legit, *Non judicabant tribum, neque sceptrum, &c. nisi domus judicii* LXXI *judicum*, quod postea transit in *non erant judicantes tribum vel sceptrum, &c.* Sed apage omnino *sceptrum*, quod merito fecere etiam viri docti qui rem hanc tetigerint.

III. Quaenam vero traditionis istius mens esset, non satis convenit inter se Talmudicis[t]. Fuere qui de נשיאין שבטים *phylarchis* seu *tribuum principibus* rei capitalis reis voluerunt intelligi, ut Rabbi Mathaniah; alii, בחורש שנין שני שבטים *de controversia inter binas tribus exorta.* Veluti de finibus regundis, id genus aliis. Unde & agrorum assignationi illi, Josuae tempore[v], tribuariae amplissimi hujus synedrii accessisse aiunt autoritatem. Receptior autem est sententia[x] tribum sumendam esse hic potissimum pro השבט שהודח *tribu apostasiae rea*, seu quae, relicto veri numinis cultu, idololatriam בכזיר seu *sponte* amplexa esset. Cum enim binae leges sint insigniores quibus idololatrae generatim erant puniendi, altera qua privatus quisque[y], altera qua civitas[z] rea, atque horum nominum alterutro universos, quantum ad hanc rem, satis comprehendi vellent, exceptis tantum eis qui *tribus*, juxta ea quae dicentur, nomine veniebant; cumque privati in synedriis minoribus judicium subirent, civitas vero non alibi atque in synedrio magno, ut mox ostendetur; inde evenit ut tribum, utpote civitate multo digniorem, neque synedrii alicujus minoris ditioni ex sui natura subditam, in magno judicandam statuerent. R. Obadias Bartenorius ad Misnam jam ante de tribu citatam, רובו, inquit, של שבט שעברו ע״ז ובמזיד אין דנין א״א בב״ד של ע״א דכתיב והוצאת את האיש ההיא או את האשה ההיא אל שעריך איש ואשה כוציא אל שעריך ואי אתה כוציא את השבט אל שעריך א״א בבית דין הגדול: *Intelligendum est de multitudine* seu *parte majori tribus idololatriae, seu cultus extranei, sponte reae. Scilicet eam non alibi judicabant quam in synedrio septuagintanumviral. Nam scriptum est* de privato sic reo[a], *Et educes virum illum aut foeminam illam ad portas tuas* (seu, ut habet Chaldaeus, לתרע בית דינך *ad portam synedrii tui*, quod de synedriis minoribus capitur) *virum aut foeminam educes ad portas tuas*, nempe privatos reos; *sed tribum non educes ad portas tuas, sed ad synedrium magnum.* Ita tam de majori parte quam de tribu integra interpretatur ille. Maimonides autem ad eandem Misnam, דין שבט הוא שיודח כלו ואין דנין אותו א״א ב״בר הגדול לפי שנאמר הכתיב והוצאתם את האיש הוא וגו׳ היחידים בלבד כגון איש ואשה הם שנהרגים בשעריך בב״ד של עשרים ושלשה אבל כל השבט לא א״א בב״ד הגדול: *Judicium tribus hic intelligendum, si apostasiae rea fuerit ea tota. Tunc alibi quam in synedrio magno judicanda non erat. Quoniam in scriptura dicitur[b], Et educes virum illum aut foeminam illam, &c. Unde elicitum est, privatos tantum morte plectendos in portis tuis, seu in synedriis vigintitriumviralibus. Totam an-*

[m] Lib. de Success. in Bona, cap. 18. [n] Numer xxxv. [o] Misna tit Sanhedrin, cap 1. § 5. & Talm. Babylon. tit. ead. fol 15, 2. [p] De Arcanis Catholicae veritatis, lib. 4. cap 5. [q] Pugione Fidei, part 2 cap 4 § 4. [r] De Rep. Hebraeorum, lib. 6. cap. 7. [s] Ann 1518. [t] Gemar. Hierosolymit ad tit Sanhedrin, cap. 1 fol 19. col. 2. Babylon ibid. fol. 15, 16. [v] Vide Josuae xix. 51. [x] Gem. Babylon. jam cit. Maimonid Halach. Sanhedrin, cap 5. Moses Mikotzi praecept. affirm. 97. fol. 187. col. 1. [y] Deuter. xvii. 2. [z] Ibid. xiii. 12. [a] Deuter. xvii. 5. [b] Ibid.

tem

tem tribum non alibi atque in synedrio magno. Alii [c] item de שבט שלם seu *tribu integra* loquuntur.

IV. Sed quoniam in judiciis non raro totius seu omnium & majoris partis similis est ratio, ideo indiscriminatim, puto, totam & majorem partem hac in re sic memorari. Et Paulus Riccius [d] sensum Misnae reddere volens, vertit, *Judicantur per magnum Hierosolymae unius & septuaginta senatorum consilium ea quae ad unius tribus multitudinem spectant.* Quin & insignem tribus partem, quae vires vigintitriumvirales seu synedriorum minorum imperium excederet, aeque verisimile est ad synedrii magni jurisdictionem attinuisse; quod ex eis quae capite sequuntur proximo satis est eliciendum. Jam vero illud de apostasia non tam pro eo quod integram de tribu mentem Misnae explicat capio, quam pro illustriori exemplo quo, ante alia, res ad tribum aliquam sive unicam sive plures spectantes denotarentur itidem ad synedrium magnum attinere. Neque, opinor, dubitandum est quin tribus quaelibet, quoties de rebus tribuariis, qua tribuariis, disceptandum decernendumque esset, non minori alicui sed huic synedrio duntaxat subesset. Nam quod habent aliqui de synedriis ordinariis seu vigintitriumviralibus quae tribubus singulis, eisque integris, praeficerentur (qualia, in Platonis republica magnetica [e], τὰ κατὰ φυλὰς δικαστήρια) plane rejiciendum, ut & superius [f] monitum. Neque sane, quanquam ejusmodi fuissent synedria, controversiae inter tribus invicem exortae ab eorum aliquo rite definiri quibant. Non enim erant omnino res alterius tribus ab alterius judicibus decidendae extra Hierosolyma, ut etiam e magistris est ostensum. Atque ut plurimi veteris Graeciae populi unico Amphictyonum synedrio in litibus inter eos invicem subortis tantum suberant, hodieque passim provinciae complures integrae earumque tribunalia qualiacunque moderatores habent summos in unico aliquo tribunali omnium supremo, ita, ni fallor, tribus singulae, quatenus provinciae erant singulares parisque invicem juris, huic unico utpote synedriorum ordinariorum omnium supremo jure parebant. Idque tum qua personales, tum qua territoriales fuere. Qua personales; veluti si tota tribus majorve ejus pars, ubicunque sedes habens, a vero cultu ad idololatriam defecerat, seu quid aliud patrarat vindice dignum. Tantae enim universitatis flagitia ac delicta vigintitriumviralium synedriorum jurisdictionem, qua scilicet in tanti corporis membra diffunderentur, nimium superabant. Simile forsan dicendum, quoties, instaurata post calamitates republica, intermissus tribus Leviticae decimarum proventus ex ejusdem actione esset instaurandus. Nam qua instaurandus erat, ob singulare tribus hujus jus, generatim proventus hic, judicium plane de tribu integra, qua singularis erat tribus, ferebatur. Qua territoriales; veluti quoties agros huic vel illi tribui primo assignatos occupantes, sive sanguine inter se puri, sive, ut dictum est, commisti, aut a vero cultu defecissent, aut de territorii sui limitibus seu confiniis, aut de Levitarum in eo urbium numero, aut de ipsarum suburbiorumve amplitudine, &, si quae sunt, id genus aliis, controversiam movissent. Haec enim cuncta juris erant tribuarii, & ad tribus attinuere, qua integrae sunt adinvicem distinctae disterminataeque. Qua autem ratione major de qua loquuntur tribus pars sive personalis sive territorialis dignoscenda esset, ex eis quae mox de civitate deficiente ejusve majore parte dicemus intelligendum est: Uti etiam forsan alia quae ad ordinem hic in actione apostasiae judiciarium atque poenae genus attinent. Nam tametsi, velut ex lege sacra de privato quopiam a vero cultu deficiente, similem tribus apostasiam puniri etiam quoquo modo a synedrio magno, ut ostensum est, statuant, attamen quoniam, ratione universitatis seu multitudinis, tribus ad civitatem ex civium aliquot persuasione seu impulsu (cujus expressa in lege sacra de civitate mentio in causa est cur ipsam criminis naturam ex illa quae ad privati apostasiam qualemcunque, etiam absque aliorum impulsu, attinet, desumerent) apostasiae ream propius multo quam ad privatum accedit, ideo ordinem judicii ac poenam potius qualis ex lege qua civitas deficiens tenebatur adhibenda est, in tribu judicanda voluere nonnulli [g] usurpari, aliis [h] interea poenam tribus non aliam fuisse atque hominum privatorum, id est, lapidum, non gladii, asserentibus; quorum quidem sententia receptior videtur. Ejusce autem ratio ex eis quae capite proximo exhibentur satis erit manifesta.

CAP. V.

I. *Leges sacrae de urbe apostasiae rea. Sensus inde Talmudicorum generalis, qui ad jurisdictionem tantum synedrii magni attinuit.*

II. *De civium seductorum numero ac qualitate. Varians de majore parte lectio apud Maimonidem.*

III. *Qualesnam civitates legibus illis de apostasiae reatu continerentur. Nec refugii civitates, nec Hierosolyma.*

IV. *Urbem maritimam aut limitaneam legibus illis non teneri.*

V. *Neque ullam nisi in persuasionis formula adhiberetur numerus pluralis, atque etiam cives persuasi idolum aliquod inde palam coluissent.*

VI. *Modus & ordo judicii & exsecutionis. Personarum in urbe discrimen, reorum, innocentium, advenarum, hospitum, vicinorum.*

VII. *De bonis urbis seductae, civium, aliorum, sacris.*

VIII. *De urbe ipsa non instauranda. Universitatis populi judicium in Ezrae synedrio magno.*

[c] Gloss. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 15, 2. [d] In Epit. Talm. Doctrinae. [e] De legibus lib. 11. [f] Lib. 2. cap. 14. [g] Gloss. Talmud. Babylon. tit. *Sanhedrin*, fol. 15, 2. [h] Maimonid. Halach. *Aboda Zara*, cap. 4.

LEX

LEX sacra est[i]; *Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus dat tibi ut habites in eis, dicentem,* (seu *dicentes aliquos,*) *egressi sunt viri filii Belial* (seu *impii*) *de medio tui,* וידיחו, id est, *& averterunt,* seu *impulerunt, habitatores urbis suae, dicentes, Eamus & serviamus diis alienis, quos ignoratis,* seu *non novistis; debes inquirere, investigare & interrogare diligenter, & ecce si verum est verbum istud, & certum, quod facta sit abominatio ista in medio tui; percutiendo percuties habitatores civitatis illius in ore gladii, & delebis,* seu *veluti anathema perdes* (Septuaginta, ἀναθέματι ἀναθεματιεῖτε, *anathemate anathematizabitis) eam, etiam jumenta,* seu *pecora, ejus, in ore gladii, Universam autem praedam ejus,* (Vulgata, *quicquid supellectilis fuerit) congregabis in plateam ejus, & combures civitatem illam igne, & universam praedam ejus per totum, ut sit tumulus sempiternus* (Chaldaeus, תל חרוב *tumulus devastationis,* LXX. καὶ ἔσται ἀοίκητος εἰς τὸν αἰῶνα, *& erit inhabitabilis in perpetuum) nec reaedificetur amplius. Nec haerebit in manu tua quicquam de anathemate illo; ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, & det tibi misericordias, misereaturque tui, & multiplicet te, sicut juravit patribus tuis.* Tum qui incitaverint seu persuasionibus impulerint ad idololatriam, tum qui sic impulsi sint, hac vides lege memorari. Binae autem sunt praeterea leges cognatae, quarum altera [j] seductor, persuasor seu impulsor in idololatriam qualiscunque, altera [k] idololatra quilibet singularis, nec civitatis nomine ea implicatus, lapidandus erat, idque regulariter ex sententia vigintitriumvirali; unde evenit ut etiam qui in jam allata lege impulsores essent (idque tametsi ipsi a vero cultu non defecerint) itidem lapidandi [l] fuerint. At vero idololatrarum multitudo qualiscunque, quoties aut civitatis corpus seu universitatem, aut majorem ejus partem, aut partem tam insignem ut vires vigintitriumvirales seu synedriorum minorum imperium superaret, conficiebat, a synedrio magno tantum, sed diversimode, coercebatur: Interdum nempe sententia ex ejus autoritate, sed formula singulari ordineque judicii hisce proprio, lata, qua poena ex jam dictis in privatos legibus, seu lapidatione tantum, infligebatur, interdum autem qua horrendum illud in lege de civitate a vero cultu deficiente supplicium erat exsequendum. Diversitatem hanc ejusque rationem, ac rem integram, manifestam faciemus dum magistrorum ad legem hanc de civitate sic deficiente traditiones accuratius exhibemus. Verba Misnae [m] sunt, אין עושין עיר הנדחת אלא בב״ד של ע״א quod recte quidem vertit Joannes Cochius, *In nullam urbem sententia universalis apostasiae fertur nisi ab hoc judicum collegio,* id est septuagintauniusvirali. Nimirum verba ipsa sonant, *Non faciunt urbem impulsam,* seu *aversam,* a vero cultu, *alibi quam in synedrio septuagintauniusvirali,* id est, non alibi ejusmodi apostasiae eam damnant ut inde pro urbe revera impulsa habeatur deleaturque. Maimonides [n] item; אין דנין עיר הנדחת אלא בב״ד של ע״א שנ׳ והוצאתה את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך יחידים נהרגין בב״ד של כל שער ושער ואין המרובין נהרגין אלא בב״ד הגדול: *Sententia de civitate apostasiae rea non alibi ferenda erat quam in synedrio septuagintauniusvirali. Nam & scriptum est, Et educes illos,* in lege [o] de privatis a vero cultu deficientibus, *virum scilicet illum, seu foeminam illam, malum hoc perpetrantem, ad portas tuas. Privati, seu homines singuli, morte plectendi fuere a synedriis quarumcunque portarum. Atqui universitates, non ex alia atque synedrii magni sententia.* Tantundem alii [p].

II. Complures autem fuere conditiones ac temperamenta, partim ex ipsa sacri sermonis ejusque syllabarum observatione strictissima nata, partim ex majorum scitis introducta, sine quibus sententia in loci alicujus incolas ex hac lege non erat [q] ferenda. Tametsi defecerat civitas, nec tamen constiterat impulsores seu persuasores, quos מדיחי nuncupant, eam habuisse minimum binos, eosque viros, nec foeminas nec minores, & tum concives tum contribules, hac lege non tenebatur. Nimirum illud אנשים *viri impii de medio tui,* & *habitatores urbis suae,* hoc postulasse aiunt: Pluralem impulsorum seu seductorum numerum & sexum sic indicari, & alienae urbis aliusve tribus cives ita secludi: Atque tunc reum, quatenus seductor aut impulsor in judicium erat deducendus, ad legem illam de seductore unico attinuisse; quatenus vero civitas seducta defecerat, ad alteram de privatorum defectu. Quod autem de concivibus simul etiam ac contribulibus dicitur, intelligendum tantum est de civitate unica a tribulibus binarum tribuum territorialium, eo quod in earum confinio sedes haberet civitas, habitata. Nempe voluere, si in ejusmodi civitate alterius tribus cives impellerentur ad apostasiam ab alterius tantum aliquot civibus, rem ad hanc legem non [r] attinuisse. Sed & ubi unius alicujus tribus territorialis civitas erat, idem fuit ipsum concivis & contribulis. Maimonides [s] hac de re; אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחיה מתוכה ומאותו השבט שנ׳ מקרבך וידיחו את יושבי עירם ועד שיהיו מדיחיה שנים או יתר על שנים שנ׳ יצאו אנשים בני בליעל וידיחו את יושבי עירם ועד שידיחו רובה ויהיו המודחין מכאה ועד רובו של שבט אבל אם לא הודחו רובו של שבט דנין אותם כיחידים שנ׳ יושבי העיר לא כפר קטן ולא כרך גדול וכל פחות ממאה כפר קטן ורובו של שבט כרך גדול וכך אם הדיחוה נשים או קטנים או שהדיחוה יחיד או שהודחה מיעוטה או שהודחו מאליהן או שהיו מדיחיה מחוצה לה אין דנין בה דין עיר הנדחת אלא הרי הן כיחידים שעבדו עב״ום וסוקלין כל מי שעבד ומבונן ליורשיהן כשאר הרוגי בית דין: *Non fit, neutiquam in judicio sumenda erat urbs pro seducta,* ex lege de urbe ita seducta superius memorata, *nisi seductores ejus ex ea essent & ex eadem tribu. Scribitur enim in lege, e medio tui, & impulerunt habitatores civitatis suae; nec nisi seductores bini pluresve binis essent, juxta quod scriptum est* in lege, *Exierunt homines nequam, & impulerunt habitantes* civi-

[i] Deuter. xiii 12. [j] Ibid. comm 6. [k] Ibid. xvii. 2. [l] Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin, cap 4 fol 50 1. Maimonid Halach. *Aboda Zara,* cap. 4. [m] Tit. *Sanhedrin,* cap. 1. [n] Halach. *Aboda Zara,* cap. 4 § 3 [o] Deuter. xiii. 5. [p] Coyensis praecept. affirm 97. fol. 187. col. 1. [q] Maimonid Halach *Aboda Zara,* cap 4 *Sepher Siphri,* fol. 41. col. 162. *Pesiktha Zoterta,* fol 73. col. 2. Inprimis autem in Misna. & Gemara Babylon. tit. *Sanhedrin,* cap 11. fol. 111, 112. [r] Gloss. ad citat. Gemaram. [s] Halach. *Aboda Zara,* cap 4 § 2.

civi-

s

civitatem suam; nec nisi seduxissent majorem ejus partem, & seducti a centum & inde[t] *major pars tribus* illic *esset. Sed si non defecerit major pars tribus*, urbanae illius, sive personalis illic unicae tribus partis sive territorialis, *judicandi erant hi tanquam privati* seu *singulares, secundum quod dicitur* in lege, *habitatores civitatis; non villae* dicitur *parvulae, nec urbis magnae* integrae. *Ubi enim pauciores erant centenis, velut villa parvula erat; ubi autem major tribus* habitantis *illic pars, ibi etiam urbs* seu *civitas magna* seu *integra*, juxta civilem passim fere majoris partis notionem. *Ita etiam, si seducta esset civitas a foeminis, aut minoribus, aut singulari quopiam, aut pars minor ultro defecisset, aut si deductio ab exteris fieret, non judicanda erat ut urbs seducta. Sed ut singulares habebantur*, seu *privati, qui sic idololatriae rei essent. Idololatra autem omnis lapidibus obruendus*[v] *erat, & bona ejus cedebant haeredibus suis, uti & aliorum alias a synedrio morte plexorum.* Sensus horum habetur in Misna[x], etiam & in Gemara Babylonia. Hierosolymitana[y] autem, אנשי עיר הנדחת בו׳ עיר לא כפר׳ עיר לא כרך׳ והיא שתהא כחמשה ועד עשרה דברי ר׳ מאיר׳ רבי יהודה אומר כמאה ועד רובו *Viri civitatis seductae*, &c. *Civitatis, non villae; civitatis, non pagi. Atque ita intelligendum ut fuerint a quinque & excreverunt ad decem, juxta Rabbi Meir. Sed juxta Rabbi Jehuda, a centum usque ad majorem civitatis partem.* Adjicitur, גרים ותושבין *proselytos & inquilinos* minime partem majorem complere potuisse. Sed vero in loco e Maimonide allato lectio varians est non praetermittenda. Scilicet in illo, אבל אם לא הודח רובו של שבט וגו׳ *Sed si non defecerit major pars tribus* urbanae illius, &c. Ita quidem legitur in prima, quae pervetusta est, ejusdem editione, quae sine commentariis ullis notisve prodiit. Ita etiam in amplioribus cum commentariis editionibus, quas & secutus est doctissimus vir Dionysius Vossius in tractatus illius Maimonidis editione sua. Sed vero in editionibus Maimonidis ornatioribus adnotatur in ora libri, בספר ישן נמצא כתוב אם הודח רובו של שבט *in codice veteri reperitur scriptum, si defecerit major pars tribus*, praetermisso לא seu negatione. Atque ita quidem in perpulchro & vetusto codice ejus penes me MS. Quin & editio Josephi Karo non modo negationem rejicit, sed etiam in *Ceseph Misna* expressim monet lectionem alteram illam cum negatione erratum esse; quod sane nondum satis concoxi, nisi tribus hic juxta Maimonidem, ut in capite superiore, sumatur non de tribulibus civitatis, sed de integra ex duodecim tribu, cujus, juxta eum, pars major (scilicet universitate tota minor) pro privatis illic sumuntur, adeoque pro judicandis ex jure ad privatos, non tribum, spectante. Certe de universitatis hic integrae & majoris discrimine alia sunt mihi, fateor, nondum satis extricata in ordine & modo judicii hic & exsecutionis, quem mox[z] verbis ejusdem dabimus. Caeterum in Septuaginta legitur, *Si audiveris*, &c *exierunt viri iniqui ex vobis*, καὶ ἀπέστησαν πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν αὐτῶν, *& averterunt universos incolas urbis suae*, cum interim in Ebraeo aliisve versionibus nihil habebatur quod τῷ *universos* respondeat, aut majorem numerum, juxta magistros, in lege contineri neget.

III. Urbem autem seu civitatem quamlibet ex hac lege judicandam noluere. Nimirum non aliquam מערי מקלט *ex urbibus asyli jure donatis*, sex illis[a] in sacra lege (ut aliqui volunt, novem) praestitutis. Ratio adjicitur, quia legis[b] verba sunt, באחת עריך *in una*, seu *aliqua, urbium tuarum*. Urbes ad fugitivorum refugia destinatas, seu jure asyli donatas, eo nomine generali venire nolebant, nec Hierosolyma hac lege teneri. Legis sacrae verba sunt[c], *In una urbium tuarum, quas Dominus Deus dat tibi ut habites in eis*, seu *ad habitandum ibi*. Ad haec magistri[d], פרט לירושלם שלא ניתנה לבית דירה *Excipiuntur sic Hierosolyma, quae non data sunt ut habitationis sedes fieret*, promiscuae scilicet; sed ut ibi templum aedificaretur, peragerentur ab universis sacrificia, terrae sanctae metropolis esset, habitatio autem hisce tantum fieret accessoria. Quin & Maimonides[e]; ולא ירושלם נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים *Sed in Hierosolyma sententia ex lege illa ferenda non erat, quoniam urbs ea tribubus non est distributa.* Non eo modo nec ac finem eundem quo urbes caeterae tribubus sparsim assignatae; quod & aliis in rebus[f] aiunt. Alioquin tribubus Juda & Benjamin distributam esse scimus. Sed praerogativam ejusmodi, aliasque id genus, aut constitutionibus Ezraianis maxime deberi, aut ejusdem morum veterum instaurationi, in Talmude legitur[g] Babylonio.

IV. Neque urbem in terrae sanctae ac territorii gentium vicinarum confinio, aut maritimam, legibus hisce damnari volebant. Misna[h]; אין עושין עיר הנדחת בספר *Lege apostasiae generali damnanda non erat urbs in limitibus posita*, seu urbs terrae sanctae limitanea, aut maritima, aut כרך המבדיל בין ישראל לכותיים *urbs limitanea inter Israelitas & Cuthaeos*, seu *Gentiles*. Rationes adducuntur ex illo, *e medio tui*[i], adeoque non ex agris limitaneis aut maritimis; item[k], כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את ארץ ישראל *ne inde eveniret ut facilius irrumperent Gentiles, & terram Israeliticam devastarent.*

V. Locum item negabant legibus illis, nisi persuasores, impulsores, seductores in ipsa persuadendi formula seu phrasi numerum pluralem usurpassent[l], veluti, *Eamus & serviamus diis alienis*, quae ipsa sunt sacrae legis verba, aut id genus aliud pluraliter; nec nisi ex ejusmodi persuasione, vero relicto cultu, deficientes cives aut idolum in cujus cultum eos persuaserant concives

[t] Videsis Gemar. Babylon tit. *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 111. 2. Moses Mikotzi Praecept. Affirmat. 15. [v] Tit. *Sanhedrin*, cap. 11. [x] Fol. 111. 2. [y] Tit. *Sanhedrin*, cap. 17. fol. 29. col. 3. Halach. 7. [z] § 6. [a] Numer. xxxv. 13. vide Deut xix 9. & ibidem Jarch. & Lyranum, & J. Drus. ad Deut. cap. xix 9. [b] Deut. xiii. 12. [c] Ibid [d] *Sepher Siphri*, fol. 41. col. 162. *Pesiktha Zotertha*, fol. 73. col. 2. [e] Halach. *Aboda Zara*, cap. 4. § 4. & Halach. *Beth habechira*, cap. 7. §. 14 [f] *Pesiktha Zotertha*, fol. 78. col. 2. Gem. Hierosolymitan. ad tit. *Sota*, cap. 9. fol 23. col 3. Maimonid. Halach *Rotzach*, cap. 9. & vide infra cap 8. [g] Ad tit. *Baba Kama*, cap. 7. fol. 82 2. [h] Tit *Sanhedrin*, cap. 1. [i] Gemar. Babylon. ad tit *Sanhedrin*, cap. 1. fol 16 2. [k] Maimonid. Halach. *Aboda Zara*, cap 4. §. 4 *Cesepb Misna* ibidem. [l] Maimonides Halach. *Aboda Zara*, cap. 4. § 5.

illi קבלו באלוה *pro ipso numine accepissent*, cultuve aut numini sanctissimo aut ipsi idolo proprio, או באחת מארבע עבודות *aut aliquo cultus quadruplicis genere*, id est, aut adoratione, aut immolatione, aut suffumigatione, aut libamine, coluissent. Nimirum, ut alibi [m] susius monemus, extra haec idololatriae genera, non ultimum supplicium sed alia poenarum genera subibant Israelitae. Praeteraea, trinae urbes invicem vicinae ex hac lege non erant delendae; non scilicet supra binas sic vicinas. Nec plures בב"ד אחד *ex autoritate synedrii unius*; quod puto intelligendum unius synedrii magni principis tempore. Urbs igitur apostasiae rea absque temperamentorum seu conditionum jam dictorum ratione non omnino erat ex legibus illis de urbe seu civium universitatis parte saltem majori judicanda, sed ex illa quae ad privatos hominesque singulos attinet; adeoque nec gladio sed lapidatione plectendi cives, nec urbs delenda.

VI. Quoniam tamen qualiscunque apostasia generalis, seu quae hominum multitudinem invaserat, provincialium seu synedriorum minorum vires, quod aliter fieri nequibat, excedere potuisset, ideo sive ex hac lege de civium universitate illa civili sive altera illa de privatis ac singulis hominibus res esset definienda, ordo judicii atque exsecutionis ex autoritate synedrii magni pendebat, atque inde ritu solenni emanavit. Is erat ejusmodi, ut, cognita rei veritate, temperamentisque jam dictis accurate perpensis, aut ex hac aut illa legum superius allatarum, prout res ipsa ferebat, dijudicarent. Judicium autem hoc aut ad personas attinuit, aut ad res. De personis, rem integram sic ad veterum mentem enarrat optime Maimonides [n]; והיאך דין עיר הנדחת בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת בד"ה הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לע"ז אחר כך שולחין להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם עמדו באולתם בד"מ מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא וצרין עליהן ועורכין עמהם מלחמה עד שתבקע העיר כשתבקע מיד מושיבין להן בתי דינין ודנין אותם כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד ע"ז אחר שהתרו אותו מפרישין אותו נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלין אותן ושאר העיר ניצול נמצאו רובה מעלין אותן לב"ד הגדול וגומרים שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה ואם נמצאו העובדים רובה מכין את כל הטף והנשים של עובדים לפי חרב ובין שהודחה כולה בין שהודחה רובה סוקלין את מדיחיה: *Ordo judicii quod ad urbem apostasiae ream attinuit hujusmodi erat. Si quando visum erat de ejusmodi urbe cognoscere,* quoties nempe fama apostasiae generalis percrebuit, *synedrium magnum, missis primo qui, diligentissima habita pervestigatione, ex evidentia rei certius facerent sive universitatem sive majorem partem urbis defecisse ad idololatriam, dein ad eam mittebat binos sapientiae studiosos,* seu *judiciariae dignitatis saltem candidatos, qui & monitorum officium praestarent, & ad bonam mentem, si fieri posset, reducerent. Si urbs ad verum cultum redux resipisceret, res se bene habuit. At vero si stultitiae suae tenax perseveraret, synedrium jubebat populum Israeliticum vi militari eam adgredi, qui eam obsidione copiisque bellicis,* si aliter res peragi nequibat, *adortus tandem irrumpebat. Quo facto, confestim synedria compluria ibi ab eo constituebantur qui eos in jus vocarent. In causa hac cognoscenda, quotquot bini testes idololatriae reos assererent fuisse, postquam monerentur, seorsim collocabantur. Hi, si minorem duntaxat partem civitatis conficerent, lapidandi erant,* ex lege nempe de singulis apostatis, non ex ea quae ad universitatem civium spectabat; *caeteris poena omnino liberis. Quod si pars ii major essent, ablegandi erant ad synedrium magnum, in quo peragendum erat eorum judicium. Nimirum gladio interficiendi erant universi sic apostasiae rei. Quin si urbs universa sic rea esset, gladio similiter percutiendus erat quilibet in ea homo, etiam parvuli & foeminae. Sin vero pars tantum major, gladio percutiendi erant parvuli & foeminae* uxores *cunctae eorum qui defecerant. Sive vero urbs universa sive pars major defecisset, persuasores seu impulsores ipsi lapidandi fuere.* Sic ille. Adjicit dein [o], שיירה העוברת ממקום למקום אם עבדה בעיר הנדחת והודחה עמה אם שהתה שם ל' יום נהרגין בסייף וממונם אבד ואם לאו הן בסקילה וממונן ליורשיהן vertit Dionysius Vossius, *peregrinantes, si, dum per urbem seductam transeunt, pariter seducantur, post moram eorum triginta dierum gladio necantur, & facultates amittunt. Sin tantam in ea moram non traxerint, ipsi quidem lapidibus obruuntur, bona vero haeredibus cedunt.* Quod Maimonidi est שיירה, *turmam transeuntium* significans, in Misna est חמרת העיר החמרת והגמלת ממקום למקום *camelarii & asinarii transeuntes a loco ad locum.* Res quae in hoc venere judicium aut bona fuere quae in urbe seu civium erant, aut urbs ipsa.

VII. Tam bona quam urbs ipsa comburenda fuit, ex legis sermone; gladio primo percussis etiam jumentis brutisque omnimodis; temperamentorum aliquot, quae statim insequuntur, ratione semper habita: Bona autem (quae שלל id est tam *praeda* quam *supellex* nuncupantur) non alibi atque in platea ejus, seu loco ampliori qui eorum capax, seu in foro. Quin si forte deesset urbi platea ejusmodi, ne a legis verbis discederent, ante combustionem locum ita capacem intra urbem aptabant. Si in suburbiis forum seu platea esset idonea, ea ita muro incingenda erat ut intra urbem inde ejusque pars haberetur. Nec solum eorum qui gladio puniti, seu deficientium, bona, sed *justorum* [p] etiam (uti appellant) id est eorum qui cum majore parte non defecerant, ibi reperta, igne sic consumenda erant. Non tamen deposita, pignora, aliave id genus quae eorum erant qui non istius urbis cives. Quoniam scilicet dicitur in lege, שללה ולא שלל חבירתה *supellex ejus, non alterius cujuspiam.* Licuit autem deficientium bona quacunque in civitate alia reperta in rogum congerere. Quod tamen si non fieret, ea ad haeredes eorum transibant;

[m] Lib. 2. de Jure Naturali & Gent. cap. 1.
[n] Hal. *Aboda Zara*, cap. 4. §. 6.
[o] Halach. *Aboda Zara*, cap. 4. §. 9. & Misn. tit. *Sanhedrin*, cap. 11. §. 5.
[p] Maimonides Halach. *Aboda Zara*, cap 4. §. 10. Misna tit. *Sanhedrin*, cap. 11.

nec anathematis hic nomine seu rerum humanis apud eos usibus exemtatum continebantur. Excipiebantur etiam, praeter jam dicta, arbores in urbe crescentes, earumque fructus nondum decerpti, similique ratione capilli noudum detonsi, etiam & res sacrae; distinctione tamen de hisce adhibita. Si quae animalia ibi reperirentur ad altare ex voto immolanda, aut bona templi fabricae devota, haec primo redempta in rogum erant conjicienda, illa com caeteris gladio percutienda comburendaque. Oblationes, id genus caetera, quae jam in sacerdotis alicujus bonis, in putredinem seponebantur, nec combusta, sed humanis usibus, ut anathemata, interdicta. Quae tamen, si nondum in sacerdotis, sed Israelitae seu laici, a quo sacerdos nondum acceperat, bonis censerentur, יתנו לכהן של מדינה אחרת מפני שהן נכסי שמים וקדשתן קדושת הגוף *dabant eis sacerdoti alicujus alius urbis, quoniam erant sic bona ipsius numinis, & suam in seipsis retinebant sanctitatem.* Nam observant, שלה ולא של שמים *supellectilem ejus, non supellectilem numinis,* contineri in lege sacra. Decimam autem secundam, & scripta sacra in urbe ejusmodi reperta, itidem recondebant, humanisque usibus eximebant, nec comburi volebant.

VIII. Urbs ipsa sic deleta nunquam instauranda erat, ex ipsa lege sacra. Qui instauratum iret, uti etiam qui rebus sic interdictis, seu anathemate, ut bouis aliis uteretur, verberibus erat puniendus. Caeterum, tametsi urbs ibi nova exstrui non debebat, fas fuit nihilominus ejusdem locum omnigeno arborum, fruticum, herbarum genere conserere, hortosque ibi plantare; quod expressim complures dicunt: Forsan etiam aedificia adjicere, modo in urbem non excrescerent. Nam signantius scribunt [q], לא נבנה עוד לכמו שהיתה *non amplius aedificetur in pristinum statum.* Neque aliter interpretantur illi sacrum de tumulo sempiterno, in quem redigenda erat, sermonem. Cum interea alii [*] adeo tumulum fore sempiternum velint, ut nec columbarium, seu quid ejusmodi aliud, nec hortos aut pomaria statuant ibi unquam permittenda. Eis quae hactenus dicta sunt de tribu & urbe ad imperium & jurisdictionem synedrii magni solum attinentibus adjungantur quae apud *Ezram* occurrunt de populo convocando, & uxoribus exteris, quibus se conjunxerat, ejiciendis. Universitas ibi judicatur & (si recte libro superiori conjecimus) in ipso synedrio tunc temporis magno. Neque in foris seu synedriis ordinariis fieri potuit ut eorum aliquod, praeter hoc, quod omnia supereminebat, populi universitatem seu insigniorem ejusce partem judicaret.

CAP. VI.

I. *Pseudopropheta qualisnam esset, cujus judicium synedrio magno proprium.*

II. *De prophetis fide habenda, maxime de rebus praesentibus.*

III. *De futuris quomodo prophetae habenda fides, pseudoprophetae poena.*

IV. *Testimonia aliquot scripturae de judicio pseudoprophetae, quo nomine volunt aliqui D. N. Jesum Christum in synedrium magnum deductum.*

ILLUD etiam in scitis habent receptissimum; אין דנין נביא השקר אלא בב"ד של ע"א *Judicandus [r] non erat propheta mendax,* seu *pseudopropheta, alibi atque in synedrio septuagintaunivirali.* Quod ut rite capiatur, monendum est de diversa prophetae notione; non pseudoprophetam hic intelligi quicunque in novam haeresin seu alienum cultum sive populum sive singulos Israelitas incitaret, humanum duntaxat obtendens ingenium ac doctrinam simul cum interpretatione sibi sectarii sive peculiari, aut tantum qui futura aut qui futura semper falso praediceret, sed pseudoprophetam tantummodo qui aut veri numinis aut idoli sibi dictata simulans, sive in alienum cultum sive in haeresin quempiam inde incitaret, sive inde futura etiam praediceret: Etiam quicquid ex idoli autoritate praemoneret, tametsi res ipsa licita alias esset nec a vero cultu dissona, pro pseudopropheta nihilominus habebatur. Adeo ut prophetae hujusmodi falsitas non tam ex re de qua locutus est, quam sive ex falso numinis veri sive ex vero falsove numinis falsi obtentu esset decernenda. Etenim si quis, etiam alias propheta, quempiam absque hujusmodi obtentu in idololatriam seu extraneum cultum persuaserat, lege illa solummodo [s] tenebatur qua quilibet alius e vulgo seductor. Quin & lapidationis poena is erat puniendus, idque ex sententia synedrii cui suberat vigintitriumviralis. At si accederet obtentus ejusmodi, judicium in eum extra synedrium magnum neutiquam erat ferendum, nec alia praeter strangulationem poena ipse afficiendus. Lex ait [t], *Propheta qui praesumpserit loqui* (seu, ut Vulgata, *arrogantia depravatus voluerit loqui) verbum in nomine meo quod ego illi non praecepi ut loqueretur, & qui loquitur in nomine deorum alienorum, morietur propheta ille.* Alibique [v], proxime ante legem de seductore qualicunque e vulgo, propheta & somniator qui pellexerit in idololatriam morte plectendus est; quod simpliciter dictum perpetuo (ut non semel est monitum) de strangulatione accipitur. Adeoque legem illam de propheta ac somniatore, utpote manifesto ab ea quae de seductore e vulgo fertur distinctam, ex jam citata de propheta sic interpretantur ut de eo qui loqueretur aut falso in nomine Dei veri aut omnino in nomine idoli utramque capiant. Unde est quod habetur in Gemara Babylonia [x], Misnae etiam omnino concordi; ת"ר שלשה מיתתן בידי אדם ושלשה מיתתן בידי שמים המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם ע"ז מיתתו בידי אדם הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתו בידי שמים *Tra-*

[q] Misna tit. *Sanhedrin*, cap 11. Maimonid. Hal. *Aboda Zara*, cap 4. *Pesikta Zotertha*, fol. 73. col. 3. [*] *Sepher Siphri*, fol 41. col. 163. & vide Gemar. Babylon. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 113. 1. [r] Misn. tit. *Sanhedrin*, cap 1. Maimonid. halach. *Aboda Zara*, cap 5. Moses Mikotzi Praecept. Affirmat 97. [s] Deuter. xiii. 6. [t] Deuter. xviii. 20. [v] Deuter. xiii. 1. [x] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 10. fol. 89. 1.

ditio

ditio est Rabbinica; in re prophetali triplex esse hominum genus quod judicio humano puniendum est, & triplex itidem quod divino, seu *coelitus, punitur. Qui prophetat id quod non audivit*; exemplum ejusmodi pseudoprophetae afferunt ex illo[y] de Zedekia Ben Chenana; *& qui quod non illi sed alteri enipiam tantum dictum est*; hujus exemplum ex illo de Chanania[z] Ben Azur; *& qui nomine idoli prophetat*, veluti prophetae Baal, *judicio is puniendus est humano. Qui autem prophetiam suam supprimit*, veluti Jonas[†], *& qui prophetae verba spernit, aut sui ipsius verba non observat, coelitus puniendus est.* Idem fere in Gemara altera[*], alibique apud magistros. Priora igitur genera tria pseudoprophetarum in synedrio magno judicanda erant.

II. Quod autem legi adjicitur, *Si[a] dixeris in corde tuo, quomodo scire poterimus verbum quod non locutus est Dominus? Quando scilicet propheta loquitur in nomine Domini, & non fuerit verbum,* seu *res illa, nec evenerit, verbum illud est quod Dominus non est locutus: Sed ex praesumptione locutus est propheta Non timebis ab illo*; illud interpretantur de re a quoquam, velut a propheta qualem diximus, pronunciata, sive quae Mosaicis institutis, quae scilicet jam antea erant, esset adversa aut discors; sive quae simpliciter esset futura, neque illis omnino adversa; hoc adjecto interim temperamento, prophetam pietate alias ac justitia celebrem, etiam in rebus quae Mosaicis institutis pro re nata tantum seu לפי שעה pro *singulari temporis necessitate* adversarentur nec in legem perpetuam transirent, credendum. Jarchius ibi, ut ex numinis dictatis, idque ad veterum mentem; אני אומר בכך נצטוו שאם בא להדיחך באחת מכל המצות לא תשמע לו אלא אם כן מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפריצה לכך נאמר אליו תשמעון *Dico ego; jam in praeceptis habetur, si advenerit* propheta *ut te in defectionem ab aliquo praeceptorum impellat, non audias eum; nisi scilicet spectatissimus tibi sit ipse, & justitiae vir integrae; quemadmodum Elias in monte Carmeli, qui obtulit[b] in excelso, etiam quando excelsa interdicta fuere, ut nimirum temporis necessitate ductus labantes res Israelis instaurando tueretur; unde etiam is erit[c] audiendus.* Cum autem prophetae verba fierent aut de praesentibus aut futuris, ipsumque prophetae munus ac qualitas aut in Mose cernatur, aut in caeteris qui eum sunt secuti; aiunt[d] Mosem plane a caeteris inprimis ex hoc esse discriminandum, quod ei loqueretur numen sanctissimum פה אל פה *ore ad os*, nec videret ipse בחידה או במשל *in aenigmate aut parabola*, sed כל דבר על בוריו *rem unamquamque manifesto ac aperte*, caeteros vero per angelos Deum esse locutum, ipsosque vidisse in aenigmate & parabola, animasque eorum, postquam moribus sanctissimis ac mente defaecatissima se dignos prophetiae munere reddentes spiritum sanctum acceperant, evectas esse in dignitatem angelorum qui ignei dicuntur, atque eorum ministerio res illis a Deo patefactas Quod autem ad praesentia, in fide prophetis habenda, attinet; illud in universum pronunciant, pseudoprophetam esse censendum quicunque prophetia obtenderet id quod legem Mosaicam solveret, quam sempiternam fore, idque ex primario instituto coelitus accepto, credunt. Idem itidem de eo qui aut non sempiternam esse eam, ut propheta, doceret, aut ejusdem caput aliquod non diutius obligare, novumque esse ex autoritate numinis adjiciendum. At vero jam e Jarchio allatae exceptioni consentiunt, de re nata seu temporis necessitate, distinctione tamen adhibita; nimirum prophetae alias probatissimo etiam credendum, & quod dixerit sequendum fuisse, tametsi legem violari ex autoritate numinis jussisset, modo nec in cultum omnino extraneum (qui semper excipiendus erat) quempiam adigeret, nec abolitionem seu solutionem legis seu ejusdem capitis alicujus introduceret, sed tantum לפי שעה *pro temporis necessitate*, ut Elias in Carmelo, id faciendum vellet cui nec cultus aliquis extraneus seu idololatria nec autoritatis alicujus legis Mosaicae abolitio inesset, לפי שעה שומעין לו בכל *Quoties pro temporis necessitate* aut *pro re nata* tantum *loquebatur* ejusmodi propheta, *in omnibus* erat audiendus, nec pseudopropheta eo nomine habendus Atque sic intelligunt id quod in lege sacra[f] de fide prophetae habenda continetur, quantum ad praesentia attineret.

III. Futurorum prophetae fides ex eventu pendebat, sed cum hisce temperamentis. Si complura praedixerat bona, quorum pars tantum aliqua evenisset, nec omnia, in pseudoprophetis habebatur; quod de tempore & loco etiam in prophetia assignato est intelligendum. Si famem, pestem, bellum, id genus alias calamitates seu mala praedixerat, tametsi non evenirent, pseudopropheta nihilominus neutiquam censebatur. Rationem afferunt diversitatis. Ubi bona praedicta non evenirent, בידוע שהוא נביא השקר *inde manifestum fiebat quod esset pseudopropheta*, quoniam regulariter כל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר *quodcunque decreverit Deus de bono eventuro, id aliter se habere nequit,* seu *sententiam ipse non rescindit*. At vero aliter se rem in malis seu calamitatibus praedictis habuisse volunt. Quoniam tardus ad vindictam & misericors est Deus; & forte poenitentia ducti ii in quos praedixerat ad bonam mentem redierant, ideo אין בזה הכחשה לנביאתו ואין אומרין הנה דבר ולא בא *non inde mendacii erat prophetia ejusmodi damnanda, neque eum velut hallucinatum suggillabant.* Unde habent & illud, בדברי הטובה בלבד יבחן הנביא *ex bono tantummodo praedicto propheta dijudicabatur*, in futuris scilicet praedicendis; exemplumque afferunt illud hic etiam Chananiae[g] Ben Azur. Addunt item, נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא הרי הוא בחזקת נביא *Propheta qui testem sibi habet prophetam alterum* jam probatum, *praesumitur esse propheta* verax. Universi autem, juxta ea

[y] Regum xxii 11. & 2 Paralip xviii. 10 [z] Hierem xxviii 11. [†] Jonas i 3. [*] Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 18 fol 30 col. 2. Maimonides Halach. *Jesude Thora*, cap 9. &c. *Aboda Zara*, cap 5. Cotzensis Praecept negat. 32, 33. &c. Jarch. ad Deuter. xviii [a] Deuter. xviii 21. [b] 1Regum xviii, [c] Deut xviii. 15. [d] Maimonid Halach. *Jesude tora*, cap 7. 8, 9, 10. & supra citat. e Gemaris, & de natura Prophetiae consulas *More Nebochim*, part. 2. cap. 36, &c. [e] Numer. xii. 8. [f] Deut. viii. 15, 18. [g] Jerem xxviii 11.

8

quae

quae dicta sunt, in pseudoprophetis habiti, ex sententia duntaxat synedrii magni, strangulatione plectendi fuere.

IV. Ad judicium synedrii magni in pseudoprophetam ferendum, attinet illud quod habetur apud Jeremiam[h] de se in jus vocato & in lacum conjecto; ubi Hugo Grotius[i] verba illa, *Ecce ipse in manibus vestris est*, explicat, *in manibus synedrii, cujus est judicare de propheta vero aut falso.* Item huc referendum illud quod de eodem propheta velut pro falso apud Judaeos suos habito praecedit[k], *Factumque est cum consummasset Jeremias, loquens quae praeceperat Dominus loqui ad cunctum populum, apprehenderunt eum sacerdotes & prophetae atque cunctus populus* (ubi Hugo Grotius, *nempe ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ, cui prehendendi in templo jus erat, assentientibus sacerdotibus qui aderant & prophetis, plebe autem obsecundante*) *dicentes, morte morieris. Et quare prophetasti in nomine Domini, dicens, sicut Silo erit domus ista, & civitas ista devastabitur, eritque absque habitatore? Et congregatus est universus populus ad Jeremiam in domo Domini. Et audientes principes* (שרים) *Judae* (Grotius, *senatores magni synedrii, ad quos pertinebat judicium de propheta vero aut falso*) *verba ista, ascenderunt de domo regis in domum Domini, sederuntque in ostio portae Domini novae.* (Grotius, *aedificatae a Jothamo*, 2 Reg. xv. 35. 2 Paralip. xxvii. 3. *Eam fuisse ad orientem ait hic Chaldaeus. At Maimonides curiam hujus synedrii ad occidentem locat. Verum nihil mirum, eum conventus locum in templo secundo fuisse translatum.* Et de loco synedrii magni diximus libro secundo) *Dixerunt autem sacerdotes & prophetae ad principes & ad cunctum populum, loquentes, judicium mortis est viro huic, quoniam prophetat contra civitatem istam, sicut auribus vestris audivistis*, &c. Etiam *principes* שרים postmodum ibi pro majore parte synedrii sumit Grotius, uti & אנשים מזקני הארץ *viros e presbyteris terrae* pro synedris ejusdem. Aliud ibi[l] de Michaea propheta, velut synedrii, nomine totius Judae, seu populi, cujus vices sustinebant (ut inferius ostendetur) jurisdictioni obnoxio, huc etiam attinet. Quin & jurisdictionem synedrii hanc singularem nonnulli[m] existimarunt spectasse D. N. Jesum Christum, ubi[n] ait, οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ, *non capit*, seu *fieri non potest, prophetam perire* morte plecti *extra Hierosolyma*, ubi synedrii illius sedes. Atque alia id genus ex Evangeliis statim memorata illuc itidem trahunt. Cum autem apud Hieronymum[o] habeatur, *Constituti erant in populo Judaeorum sacerdotales gradus, qui prophetas pseudoprophetasque discernerent, hoc est, intelligerent qui de Dei spiritu loquerentur, qui de contrario. Legamus Hieremiam.* Sacerdotalium ad hanc rem graduum apud magistros ne vestigium quidem alibive comperio. Etiam prophetiae nomine in synedrium hoc deductum volunt scriptores aliqui D. N. Jesum Christum. Baronius[p]; *Cum ad Caipham summum pontificem perductus est, quo magnum illud septuaginta duorum seniorum* (sic ille saepius in numero impingit, ut ante[q] monuimus) *summo mane cogendum concilium erat, atque hoc exspectaretur, viri qui tenebant Jesum illudebant ei; & quoniam quaestio de eo habenda erat, an esset propheta, id prius illi experturi, velantes eum percutiebant faciem ejus, & interrogabant eum, dicentes[r], prophetiza, quis est qui te percussit?* Alibique ante[s] Christum ait ad synedrium hoc perductum quoniam subinde de veritate prophetiae ejus quaestio agitabatur; alii tantundem. Etiam Judaei[t] eo interdum nomine ut seductorem fuisse ipsum morte damnatum aiunt. Cum ab eo veluti a propheta signum petiisse[v] Judaeos constet. Et singularem signi (quod σημεῖον & אות vocant) in prophetis dijudicandis rationem haberi tum e sacris literis[x] tum e magistrorum doctrina discimus. Etiam ad hanc synedrii magni jurisdictionem atque hujusmodi judicia attinet illud in Evangeliis[y]; *Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt.* Hierosolymis tantum ex singulari synedrii magni ibi sedes habentis, jam dicto jure *occidendos*, id est, strangulandos, pseudoprophetas videmus. Et prophetas revera veros si ita morte plexi, pro pseudoprophetis seu eorum nomine plexos nemo dubitabit. Quod vero adjicitur de *lapidatis qui missi sunt*, juxta magistrorum traditiones hac in re receptissimas intelligi potest de prophetis, aliisve qui, dum non ut prophetae (notione superius indicata) sed ut persuasores tantum pii seu impulsores impiorum ad bonam mentem missi, velut pro iis qui ad extraneum aut non admittendum cultum persuaderent impellerentve, sumpti, lapidatione, juxta legem[z] in seductores, punirentur. Nam ex prophetis[a] scimus, Hierosolymis interdum judices *abominatos esse judicium, & omnia recta pervertisse.* Nisi velis lapidationem in Evangeliis hic pro plebis furore, ut nonnunquam, non pro poena forensi accipiendam. Etenim forensis poena pseudoprophetae non lapidatio fuit sed strangulatio, quam simplici poenae mortis seu occisionis mentione innui semper in lege volunt magistri. Sed de judicio illic in D. N. Jesum Christum plura inferius.

CAP. VII.

I. *De Cadaveris occisi jacentis in agro, ubi homicida ignorabatur, a circumjacentibus urbibus distantiae mensuratione, & vitula seu juvenca decervicanda, lex sacra.*

[h] Cap. xxxviii. 4, &c. [i] Et videsis eum de Iure Pacis & Belli lib. 2. cap. 3. § 20. & ad Matthaei cap. v. pag. 81. [k] Jeremiae xxvi. 8. [l] Comm. 18. [m] J. Drusius Praeter. ad Math. xxiii. 37. & ad Luc. xiii. 33. & Frederic. Spanheim Dubiorum Evangelic. part. 3. Dub. 139. pag. 801. [n] Luc. xiii. 33. [o] Lib. 2. in Esaiam cap. iii. [p] Annal. ann. Christi 34. [q] Lin. 2. [r] D. Math. xxvi &c. [s] Ann. Christi 31. [t] Videsis Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin, cap. 6. fol. 43. 1. R. Lipman Mulhusinum in Sepher Nizahon, Paulum Fag. in Chald. paraphr. Deut. xviii. Munster. ib. & in Evangel. Ebraic. D. Matthaei pag. 365. & ad Deut. xiii. [v] D. Math. xii. 38. & xvi. 1. D. Luc. xi. 29. & ad Corinth. i. 22. & vide Luc. xxiii. 8. [x] Moses Maimonid. Halach. Jesude Tora, cap. 10. Gemar. Babylon. ad tit. Sanhedrin, cap. 10. fol. 89. 2. & videsis Jo. Cochium in Excerpt. Gemar. tit. Sanhedrin, pag. 301. [y] D. Math. xxiii. 37. D. Luc. xiii. 34. [z] Deuter. xiii. 10. [a] Micheas iii. 9. Habacuc. i. &c.

II. *Qua-*

II. *Qualianam cadavera lege illa continerentur, & quomodo mensurandi hic munus incubuerit synedris magnis.*

III. *Qualium hic urbium in distantia mensuranda ratio habenda. Terminus a quo in mensura distantiae.*

IV. *Vitulae seu juvencae decervicandae, velut in caedis expiationem, ritus a synedriis minoribus praestandi.*

V. *Sacerdotum hic officium, & carminis expiatorii pronunciatio.*

VI. *Si urbes binae in distantia pari. Ritus interdiu non nocte praestandus. Juvenca humanda, nec omnino usibus humanis adhibenda. Quid hac de lege Fl. Josephus.*

VII. *Mos Graecorum priscus de caedis, maxime dolo vel clam patratae, sacris publicis expiatione, per extremas etiam occisi partes abscissas & collo appensas. Caedis humanae apud Romanos, prae aliis sceleribus, expiatio solennis frequensque.*

VIII. *Obiter de jure apud Anglos veteres ad clam occisi cadaver spectante singulari, seu de Englisheria, quae sub Edwardo tertio abolita est.*

QUAE proxime in distributione superiore de uxore adulterii suspecta per aquas amaras examinanda, & de sacerdotum natalibus vitiisque sive corporis sive aliis dijudicandis sequuntur, juxta institutum, praetermittimus, quoniam alibi [b], suisque in locis, de eis satis egimus. Hisce proximum est, de cadaveris in agro reperti, ubi homicida ignorabatur, a circumjacentibus urbibus distantiae mensuratione. Lex est [c]; *Si inventum fuerit hominis cadaver occisi in terra quam Dominus Deus tuus dat tibi possidendam, jacens in agro, & ignoratus fuerit homicida, egredientur seniores*, seu *presbyteri tui, & judices tui, & metientur a loco cadaveris singularum per circuitum distantias civitatum. Et quae caeteris est vicinior*, notetur; *tollantque seniores illius civitatis vitulam*, seu *juvencam, de armento, qua non est servitium ullum factum, & quae non traxit jugum. Et deducant seniores illius civitatis vitulam illam in vallem asperam ac saxosam, incultam, nec satam, & decervicabunt ibi vitulam in valle. Accedentque sacerdotes filii Levi, quos elegit Dominus Deus tuus, ut ministrent sibi, & benedicant in nomine Domini; & juxta verbum eorum*, seu *in ore eorum, erit omnis causa atque omnis plaga. Et omnes seniores civitatis illius, qui propinquiores cadaveri, lavabunt manus suas super vitulam in valle decervicatam, & respondebunt, & dicent, Manus nostrae non fuderunt sanguinem istum, nec oculi nostri viderunt. Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti, Domine; nec reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis. Tu itaque alienus eris ab innocentis cruore qui fusus est, si feceris quod rectum est in oculis Domini.* Id quidem verum est, legem hanc non solum ad synedrii magni jurisdictionem seu imperium, verum etiam ad synedria minora, & sacerdotes etiam, presbyterosque minorum urbium spectasse. Quoniam vero ordo solennis, quo omnia in ea contenta peragerentur, inchoandus semper erat a synedrio magno, atque ex eo quod illi hic erat praestandum caetera quae sequebantur omnino pendebant, ideo tam quod ad caetera quam quod ad magnum attinuit, secundum magistrorum placita, hic explicabimus.

II. Cum autem homicidii genus aliud esset manifestum, seu ex testium fide cognitum, aliud nec manifestum sed in occulto patratum, adeo ut homicida plane ignoraretur, atque in hoc genere variae essent caedis species, loca item varia in quibus cadaver reperiretur; prioris generis homicidia universa ex jure ordinario, uti & secundi ea quae juxta jam dicenda hac in lege non continerentur, ad vigintitriumviralia synedria quorum intra ditionem erat homicidii locus tantummodo attinebant; sive poenam spectes, sive inquisitionem, sive actum aliquem inquisitioni praevium. At vero quoties in campestribus aut rusticis locis, juxta statim ostendenda, cadaver occisi in terra jacens repertum est, prout sunt legis verba (quibus sic pro more suo inhaerent ut nec de cadavere in aere suspenso, aut arenae seu pulveris cumulo abscondito aut terra obruto, aut in aquis fluitante legem capi velint [d]) neque sciebatur undenam caedes illa evenisset, synedriis sive omnibus sive aliquot, ex autoritate omnium, synedrii [e] magni, exeundum erat ad loci cadaveris atque urbium circumjacentium inde distantias metiendum, tum ut ita urbem cadaveri proximantem, tum ut an ejusdem ut proximantis ex lege ratio habenda esset, ipsi dignoscerent. Neque enim universae urbes ejusmodi erant ut pro proximantibus aut eis ad quas erat mensurandum hic sumerentur. Hoc a synedrii magni collegis sic facto, caetera in lege sequebantur. Nimirum verba illa, *Egredientur seniores tui ac judices tui*, de synedris synedrii magni intelligunt. Unde & Maimonides, לא מוציאין למדידת החלל אלא על פי ב"ד הגדול *Non exibant* [f] *quiquam ad intervalla inter cadaver occisi & circumjacentes urbes mensuranda citra decretum synedrii magni.* Neque sane res ad complures urbes simul attinens commode ab aliis peragi quibat. Fuere qui verba illa aliter interpretarentur, uti libro occurrit in superiore. Sed receptissimum est, de synedrio magno ejusve synedris eam in rem delegatis tantum ea sumenda; unde & in paraphrasi Uzieldi tributa pro eo quod est, *Et egredientur seniores tui*, seu *presbyteri tui, & judices tui*, legitur ויפקון מבי דינא רבא תרי מן חכימיך ותלת מן דייניך

[b] In Uxore Ebraica, lib. 2. cap. 13. & lib. 2. de Success︎. in Pontificat. cap. ult. [c] Deuter. xxi 1. [d] *Sepher Siphre*, fol 47. col. 178. *Psikta Zotertha*, fol 78. col 3. Pseudo-Uzielides in Paraphr. Deut xxi 1. statim citati. [e] Misna & Gemarae utraeque tit *Sota*, cap. 9. Maimonid. Halach. *Rotzach*, cap 9. Jarch ad Deut. xxi. Moses Mikotzi Praecept Affirmat. 78. Abarbinel in *Parash Sota*, fol. 366. col. 2, 3. [f] Halach. *Sanhedrin*, cap. 5.

Et

Et egredientur e synedrio magno bini ex sapientibus tuis, & tres ex judicibus tuis. Quod vero habet de numero, ex eo est quod apud Talmudicos receptior sit sententia, quinque[g] nimirum synedrii magni collegas mensurationi illi adesse oportuisse. Nec aliter distinguit inter sapientes ac judices quam ipse sermo sacer inter *seniores* seu *presbyteros* ac *judices*, qui utrique sic memorati pro synedris hujus synedrii indiscriminatim solent capi. Fuere etiam qui ternarium synedrorum hic numerum admitterent. Pro arbitrio autem synedrii magni numerus ille variatum praestitucbatur, uti & in phasium lunarium & intercalationum negotio. Adeoque sic delegati illic fuere instar septemviralium aliorumque numerorum judicum a centumviris[h] in Roma veteri delegatis. Sed mire adversatur hic Talmudicis suis, ut non raro alibi, R. Abenezra. Differte enim ad verba illa *seniores tui* habet זקני העירים הקרובות *seniores civitatum viciniorum*, reclamante magistrorum turba, quae synedrii magni collegas ibi intelligit. Nec praetermittenda erat ejusmodi mensuratio, tametsi manifestissimum esset ex cadaveris in agro aliquo suburbano loco, proximam esse hanc vel illam urbem. Quia ex praecepto mensuratio erat adhibenda, ideo etiam plane inutiliter sic adbiberi debuit.

III. Temperamenta autem de urbibus aliquot ad quas actus hic dimetiendi non omnino attinuit sunt advertenda. Scilicet, a cadavere non mensurabant intervallum aliquod praeter ea quae inter illud & urbem aliquam cui inerat synedrium vigintitrumviralc interciperentur. Aliis minoris notae, ut huic rei imparibus, nec in lege sacra intellectis, prorsus praetermissis. Nec, si in circumjacentibus urbibus ipsa essent Hierosolyma, distantiam eorum metiebantur. Nam neque voluere caetera quae de vitula decervicanda in lege sequuntur ad eam spectasse; ipsa eadem adjecta ratione quam asserunt de sententia urbis apostasiae reae in eam non ferenda: Nec hac, nec illa de apostasia lege, ut & ante memoravimus, hanc teneri[i]. Nam ut in lege de apostasiae urbe rea dicitur, *In una urbium tuarum quas Dominus Deus tuus dat tibi ad habitandum*, ita & hic terrae mentio est expressa *quam Dominus Deus dat tibi possidendam*, aut *ad possidendum*; qualem locutionis formulam excipere aiunt Hierosolyma, quae, utcunque possiderentur & habitarentur, nihilominus dabantur, non tam ut sic perinde atque aliarum urbium domini fierent tribules, sed ut illuc universi solennibus festis se conferrent, sacrificarent ibi, atque ut metropolim suspicerent. Nec urbis alicujus distantia mensuranda erat, nec legis hujus usus aliquis, quoties cadaver prope confinium seu in vicinia gentilium reperiretur. Nam cum ideo mensuram ritusque insequentes adhibitos fuisse liqueat quoniam ignorabatur homicida, in dicta specie sic ignoratum eum esse, aut dubium de caedis autore fieri, ut innocentiam suam ex lege profiteri inde deberent vicinioris urbis incolae, non omnino admittebant. Rationem asserunt, שהרי זה בחזקת שהרגוהו גוים *Quoniam praesumendum est a gentilibus caedem patratam*, adeoque homicidas non ignorari. Terminus a quo dimetiebantur, nonnullis est umbilicus occisi, aliis nasus, aliis areolae quam jacens occupabat extremitas. Sed, puto, nasus receptior est[k]. Et qui de naso opinionem amplexantur, aiunt, si caput detruncatum reperiretur a trunco dissitum, hic ad illud deportandus erat, atque ita jungendus ut a naso, veluti cadaveris integri, mensura posset inchoari.

IV. Mensura sic rite a synedris synedrii magni peracta, sepeliendum erat cadaver, & dein Hierosolyma redibant ipsi, si de homicida interea nihil constaret, nec aliter. Tunc vicinioris cadaveri urbis synedrium vigintitriumvirale (modo scilicet urbs ipsa, pariter ac remotiores, populosa esset; aliter enim etiam remotior eo nomine pro viciniori interdum bic sumebatur) juvencam bimulam, aut aetatis minoris, sed non omnino majoris, in vallem qualis in lege descripta est ducebant, ibique decervicabant; nec solum ipsi verum etiam universi seniores seu presbyteri alii ejusdem urbis, quotcunque essent, aqua ibi lavabant manus suas, carmen in lege praescriptum lingua sancta, nec alia, pronunciantes, *Manus nostrae non fuderunt sanguinem istum, nec oculi nostri viderunt.* Id quod non sumi volunt pro eo quod est suspicionis alicujus de ipso eorum homicidio amolitio, aut quasi de synedrii minoris collegis caeterisque presbyteris suspicio ejusmodi habita fuisset, sed hoc tantum denotasse aiunt, לא בא בידינו הנהרג הזה ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו ופטרנוהו בלא לויה *In nostram potestatem non venit occisus hic, & dimissus a nobis est impastus; nec eum vidimus, & dimisimus eum incomitatum.* In causa nimirum non fuimus nos, sive hospitio eum non excipiendo, sive cibum aut itineris comitatum aliave humanitatis officia ei non praestando, petenti non praebendo, ut inde hujusmodi caedis infortunium extra urbem vaganti eveniret; qua de re vide plura apud Maimonidem in *More Nebochim*[l], ubi, ut praeceptorum reliquorum, etiam hujus usum eximium asserit.

V. Sequebatur dein sacerdotum carmen expiatorium, lingua itidem sancta perpetuo pronunciandum, *Propitius esto*[m] *populo tuo Israel, quem redemisti, Domine; nec reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel.* Ea enim verba, utcunque cum eis quae a presbyteris erant dicenda sine expressa personae mutatione in sacra conjunguntur lege, a sacerdotibus paulo ante ibi memoratis semper erant proferenda. Adjiciunt etiam[n], לא היו צריכין לומר וכפר להם הדם אלא רוח הקודש מבשרתן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר לכם *Neque oportuit* necessario sacerdotes *dicere, Et auferetur ab eis reatus sanguinis*, aut *expiabitur illis sanguis*, quae sunt verba legis proxime sequentia; *sed Spiritus Sanctus eis annunciabat ex eo quod sic fecissent, sanguinem esse eis expiatum.*

VI. Si binarum urbium adeo videretur par omnimodo a cadavere distantia ut quaenam vicinior

[g] Maimonid. (praeter citata) Halach. *Sanhedrin*, cap. 5. [h] Videsis Cujacium, lib. 3. Observat. 32. [i] Videsis Maimonid. Halach. *Bita Habetwira*, cap. 7. [k] Maimonid. Hal. *Ratzach*, cap. 9. vide Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Sota*, cap. 9. fol. 23. col. 3. Hal. 3. *Pesiktha Zotertha*, fol. 78. col. 3. *Sepher Siphri*, fol. 47. col. 158. Misna tit. *Sota*, cap. 9. [l] Part. 3. cap. 40. [m] Deut. xxi. 8. [n] Misna tit. *Sota*, cap. 9. §. 6. Talm. Babylon. ibid. fol. 46, 1.

fatis dignosci nequiret, unicam utraeque, ut sociae, juvencam afferebant, atque altera alteri invicem partem juvencae suam (conditione adjecta, si revera vicinior esset) donabat; unde fieret ut juvencae integrae domina, ut vicinior ex eis, eam decervicaret, cum utraeque simul id facerent. Neque binae omnino juvencae unius loco erant decervicandae. Neque noctu sed tantum interdiu ritus hic peragendus erat. Humanda autem juvenca fuit, nec omnino caro ejus aut pollucenda aut degustanda, aut pars ejus ulla usui alicui retinenda. Vallis item ipsa in aeternum inculta nec sata remanere debuit; quod ex ipsis de ea sacris verbis eliciunt. Universam nempe ejus culturam, quae בגופה של קרקע *in ipso fundi corpore fit*, veluti plantatio, aratio, seminatio, nec alius modi, interdictam volunt. Flavius Josephus, ubi hac de lege agit, a Talmudicorum scitis receptissimis nimium discedit. Primo ait, reperto cadavere occisi in agro, si nil de homicida constaret, Ζητείτωσαν μὲν αὐτὸν μετὰ πολλῆς σπουδῆς, μήνυτρα προθέμενοι, *Summa inquirant eum diligentia, indiciis praemia proponentes*, seu *bon salaire & guerdon a celuy que revelir a le fact*, ut Genebrardus, ubi Ruffinus, *quinetiam de eo nunciando proponantur edicta*; sed codex ibi MS. *de eoque nunciando proponantur edicta*. Dein nullo comparente indice, Αἱ, inquit[o], ἀρχαὶ τῶν πόλεων τῶν πλησίον τῇ χώρᾳ ἐν ᾗ ὁ φόνος ἐπράχθη καὶ ἡ γερουσία συνελθόντες μετρείτωσαν ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα κεῖται ὁ νεκρὸς τὴν χώραν, *magistratus* (Ruffinus *principes*, Genebrardus *les magistrats*) *urbium vicinarum agro in quo caedes est facta & senatus* (Ruffinus *seniores*, Genebrardus *les gens de justice du lieu*) *convenientes regionem a loco in quo jacet cadaver circumquaque metiantur.* An per *senatum* hic synedrium intellexerit magnum non satis liquet. Utcunque vero, ipse mensurandi actus juxta Talmudicos ad urbium vicinarum magistratus neutiquam omnino spectabat, sed ad synedrium tantummodo magnum eorumve delegatos. Addit Josephus, Ἣ δ' ἂν ᾖ πλησιεστάτω (πλησιεστάτη) πόλις, οἱ ἐν αὐτῇ δημόσιοι πριάμενοι δάμαλιν, καὶ κομίσαντες εἰς φάραγγα ἀνεπιτήδειον ἀρότρῳ καὶ φυτείαις χωρίον, τοὺς τένοντας κοψάτωσαν τῆς βοός, *Quae vero fuerit proxima urbs* (Ruffinus, uti & MS *& pars quae fuerit vicinior civitati*) *ejus cives emant juvencam, & adducant in tesqua nec sementi nec plantationibus idonea, ejusque cervicis nervos scindant.* Et demum, Χερνίβας ἐλόμενοι ὑπὲρ κεφαλῆς τῆς βοὸς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Λευῖται καὶ ἡ γερουσία τῆς πόλεως λαβόντες, καθαρὰς ἀναβοησάτωσαν τὰς χεῖρας ἔχειν ἀπὸ τοῦ φόνου, καὶ μήτε δρᾶσαι μήτε δρῶσιν ἄλλων παρατυχεῖν· ἐπικαλεῖσθαι δὲ ἵλεω τὸν Θεόν, καὶ μηκέτι τοιοῦτον δεινὸν συμβῆναι τῇ γῇ παθεῖν, *Sumentes aquam lavent manus suas super caput juvencae sacerdotes & Levitae & senatus illius urbis, & proclament se manus puras ab ea caede habere, eamque nec fecisse se, neque interfuisse. Atque invocent Deum sibi propitium fore, atque ut nunquam posthac ea in regione malum quid ejusmodi eveniat.* Juxta Josephum igitur non sacerdotes solum sed & Levitae & senatus urbis proximantis carmine utebantur simul expiatorio, quod juxta Talmudicos ad sacerdotes tantum attinuit. Lavant etiam manus sacerdotes hic ac Levitae, purasque se manus a caede habere simul cum senatu proclamant. Id quod duntaxat a senatu seu synedrio urbis vigintitriumvirali, caeterisque quotquot fuere presbyteris in urbe illa, erat, ut vides ex magistrorum scitis, faciendum.

VII. Caedis dolo & clam ita patratae lustratio & expiatio videtur fuisse publica apud Atheniensis, ut reipublicae saluti accommoda & necessaria. Tantundem arbitror contineri in lege illa apud Demosthenem[p]. Τοὺς δ' ἀπογιγνομένους ἐν τοῖς δήμοις, οὓς ἂν μηδεὶς ἀναιρῆται, ἐπαγγελλέτω ὁ δήμαρχος τοῖς προσήκουσιν ἀναιρεῖν καὶ θάπτειν, καὶ καθαίρειν τὸν δῆμον, τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἂν ἀπογένηται ἕκαστος αὐτῶν. Ἐπαγγέλλειν δὲ περὶ μὲν τῶν δούλων τῷ δεσπότῃ, περὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων τοῖς τὰ χρήματα ἔχουσιν. Ἐὰν δὲ μὴ ᾖ χρήματα τῷ ἀποθανόντι, τοῖς προσήκουσι τοῦ ἀποθανόντος ἐπαγγέλλειν. Ἐὰν δὲ τοῦ δημάρχου ἐπαγγείλαντος μὴ ἀναιρῶνται οἱ προσήκοντες, ὁ μὲν δήμαρχος ἀπομισθωσάτω ἀνελεῖν καὶ καταθάψαι καὶ καθῆραι τὸν δῆμον αὐθημερόν, ὅπως ἂν δύνωνται, ὀλιγίστου. Ἐὰν δὲ μὴ ἀπομισθώσῃ, ὀφειλέτω χιλίας δραχμὰς τῷ δημοσίῳ· ὅ,τι δ' ἂν ἀναλώσῃ, διπλάσιον πραξάσθω παρὰ τῶν ὀφειλόντων. Ἐὰν δὲ μὴ πράξῃ, αὐτὸς ὀφειλέτω τοῖς δημόταις. *Si qui in municipiis* (in populis seu tribubus Atticis) *demortui fuerint, neque eos sustulerit quisquam* (quod tam de clam occisis quam aliis dici videtur) *denunciet demarchus* (tribunus populi intra quem ejusmodi mortuus) *cognatis, ut tollant & sepeliant. Et populus ille*, seu *tribus, lustretur eo die quo quis ita demortuus. Denuncietur autem de servis domino; de ingenuis, eis qui in eorum bona succedunt. Sin vero nulla fuerint demortuo bona, denuncietur utcunque cognatis ejus. Quod si post demarchi denunciationem cognati non sustulerint, demarchus ipse tollendum cadaver locet, & sepeliendum & lustrandum eo die populum, quam minimo poterit. Sin non locarit, debeto mille drachmas aerario. Quicquid autem impenderit, duplum a debentibus exigito. Quod nisi fecerit, ipse debeto popularibus seu tribulibus.* Hic solennis etiam caedis, si inde demortuus esset ille ita sepeliendus, lustratio habetur. Neque apud Graecos veteres sceleris alicujus tam solennis frequensque ac varia κάθαρσις, *lustratio* seu *expiatio*, adhibebatur quam homicidii, etiam nec illiciti. Unde solum mutantes saepius homicidae ad principes exteros, qui eos rite lustrarent, adeoque scelus expiarent, se conferebant. Qua de re obvia sunt in historiis testimonia. Etiam observatur mos vetus & satis mirus lustrationis quam οἱ δολοφονοῦντες *qui sponte doloque quemquam interfecerant* adhibere solebant. Nempe ἐξάργματα seu ἀκρωτηριάσματα, μασχαλίσματα item dicta, id est, corporis occisi extremitates (veluti nasi, aurium, digitorum, alias) abscindentes, collo sibi ita catenata, sacrarum instar reliquiarum, suspendebant, ut διὰ τῶν μασχαλῶν *per axillas* etiam trajicerentur, sanguinem interim occisi delingentes, & in os ejus despuentes. Quale memoratur apud Apollonium Rhodium[q], ubi de Jasone absyrti extremitatibus sic abscindente. Et scholiastes ibi, τοῦτο δὲ ἐποίουν πρὸς τὸ ἐξιλάσασθαι τὴν δολοφονίαν, *Hoc autem faciebant ut caedem dolosam sic expiarent.* Similem in sensum habetur apud Sophoclem[r] de Agamemnone & Clytemnaestra,

[o] Orig. Judaic. lib. 4. cap. 8.

[p] Oratione adversus Macartatum.

[q] Argonautic. 4 478.

[r] In Electra.

Ὑφ' ἧς θανὼν ἄτιμος ὥστε δυσμενὴς
Ἐμασχαλίσθη ——————

A qua ipse morte affectus indigna, velut hostis extremitatibus corporis mutilatus est. Hac de re videsis etiam scholiastem illic Sophoclis, praeter Hesychium in Μασχαλίσματα, & Suidam in Μασχαλισθῆναι, uti & in Ἐμμαπίως, ubi τῶν μερῶν ἑρμαθὸν, *partium illarum catenam memorat* sub axillis trajectam. Ritus illius usus etiam bello civili caesis, velut & numinis & occisorum iram aut placans aut minuens. Caetera quidem scelera expiare se existimabant veteres sacrificiis solennibus: Sed nihil adeo solicite, publice, frequenter curabant atque homicidii qualiscunque, extra poenae legitimae rationem, ab ipsis suisve commissi. Unde etiam populus Romanus qui P. Horatium a caede sororis absolverant, admiratione magis virtutis quam jure causae, imperarunt [s] patri, filium expiaret pecunia publica; quod ab eo praestitum in gentis Horatianae sacris mansit. Atque ad toties iterata, scilicet quolibet lustro, Suovetaurilium, ex Tullii Hostilii [t] instituto, sacra, uti & alia aliquot insigniora, attinet ejusmodi caedis quomodocunque patratae expiatio, prae aliis, pro exoptatissima semper habita. Cum enim reliqua inter homines scelera & invicem injuriae compensatione, spontaneaque invicem solutione aut acceptilatione, inter ipsos satis dilui possent, ob caedis humanae (de qua tantundem pariter dici nequit) solutionem expiatoriam impetrandam ad sacros ritus deosque ipsos enixius erat & variatim ita erat necessario convolandum.

VIII. Dum de cadaveris apud Ebraeos occisi sic repertique, ut ante, cogitamus, fieri nequibat ut non in animum subiret vetus apud Anglos nostros jus adhiberi solitum circa clam quocunque in loco occisi cadaver repertum, idque satis mirum; scilicet quoties cadaver ejusmodi reperiretur, nec interfector cognitus esset, nec occisus ipse post vulnera eatenus superstes fuisset ut eloqui potuisset tum interfectorem tum genus suum, nec satis probaretur, idque & agnatorum & cognatorum seu parentum utriusque generis propaginis testimonio, occisum fuisse Anglicum, aut non casu seu infortunio occisum, pro alienigena habebatur, atque inde pagus seu comitatus in quo repertus est *Murdri* nomine mulctabatur. Adeo ut etiamsi vulgo satis notum esset cum Anglicum fuisse, tamen nisi testimonium ejusmodi solenni & accuratiori, pro vario pagorum seu comitatuum moris discrimine, modo in foro assereretur, alienigenam fuisse eum praesumendum esset. Neque enim, si ex solenni ejusmodi testimonio Anglicum eum fuisse adsereretur, mulcta aliqua ejusmodi (neque enim de aliis ob fugam homicidae permissam, aut itinera non satis custodita loquor) subeunda erat. Quale itidem puto de urbibus per se, oppidis, centuriis, aliis id genus territoriis dicendum. Seculorum illorum vetustorum lingua *Murdrum* tum illam significabat mulctam, tum & occisionem ipsam; unde & pro quolibet homicidio ex malitia praevia patrato, postmodum atque etiamnum, ut vox forensis singularis, sumptum est; licet olim caedem dolo & clam commissam duntaxat significaret. Henricus de Bractona [v], *Murdrum est occulta extraneorum & notorum hominum excisio. —Et dicitur murdrum extraneorum occisio & notorum, quia sive notus sit vel extraneus ille qui interfectus est semper reputabitur Francigena* (vox illa pro alienigena qualicunque usurpatur hic, ut etiam e Fleta [x] & Andrea Hornio [y], ubi eadem de re agunt, liquet) *nisi Englescheria* (id est, quod Anglus fuisset, ut ante ostensum; *Anglesheria* Fletae dicta) *rite fuerit coram justitiariis praesentata, per hoc quod sciri possit quod Anglicus exstiterit.* Addit item Bractonius moris hujus originem Canuto regi tribuens, non minus ipso jure miram: *Causa vero*, inquit, *inventionis murdrorum talis fuit, quod in diebus Canuti* (in MSS. aliquot perpulchris legitur *Kynici) regis Danorum, qui post Angliam acquisitam & pacificatam rogatu baronum Anglorum remisit ad Daciam* (Daniam) *exercitum suum: Et ipsi barones Angliae erga ipsum regem Canutum fidejussores exstiterunt, quod quotquot rex in Anglia secum retineret firmam pacem per omnia haberent, ita quod si quis Anglorum aliquem hominum quos rex secum adduxit interficeret, si se super hoc defendere non posset judicio Dei,* (scilicet *aqua vel ferro*, ordaliorum tunc purgatione solenni) *fieret de eo justitia: Si autem aufugeret, & capi non posset, solverentur pro eo sexaginta sex marcae, & colligerentur in villa ubi quis esset interfectus, & ideo quia interfectorem non habuerunt; &, si in tali villa pro paupertate colligi non possent, colligerentur in hundredo*, centuria intra quam villa sita, *in thesauro regis deponendae.* Sic ille. Item Andreas Hornius statutum citat [z], *Le Roy le Canut quant il fen a la Denmarch que ordeina pur le salvation de ses Danes queux il lessa en Angliterre que per la ou home disconue fuit occise que tout le hundred deveneroit en la mercy le roy per le judgement de Murdre.* Certam habet Bractonius sic mulctae summam. Sed reliqui illi de mulcta generatim loquuntur, incolis intra quorum territorium cadaver repertum est irroganda, eo quod homicidam ejusmodi aufugere permisissent. Memini in archivo arcis Londinensis, inter *placita coronae*, seu judicia publica per comitatus antiquitus habita, saepius breviter occurrere, *villata N. occisus repertus est N.* (seu, ut interdum, *ignotus) nulla Englesheria praesentata* (nam quae non exactissime *praesentata* erat pro nulla habebatur) *ideo murdrum super villatam* aut *villata in misericordia.* De tempore scilicet Johannis regis, etiam & aliorum. In veteri jure etiam Cambro-Britannorum seu Wallorum simile habebatur, *Wallesheria* dictum, quod explicatur [a] per *parentelam interfecti.* Sed vero tandem in comitiis Edwardi tertii parlamentariis [b] abolitum est *Englesheriae* jus illud vetus, adeoque in desuetudinem prorsus tum illa abiit tum *Wallesheria.* Consulas quae hac de re habent alii [c]. Certe nondum mihi compertum unde illud suum de Canuto magno habuerit

[s] Livius, lib. 1. [t] Ibidem, & Dionys. Halicarnass. lib 4. [v] Lib. 3. de Corona, cap. 15. § 2. & 4. Glanvill. lib 14. cap. 3. [x] Lib. 1. cap 30 [y] En le Mirrour des Justices, cap. 1. sect 13. pag 104. Adde Britton, cap 6 [z] Ibidem. [a] Stat. Rothelan, 12 Edwardi 1. [b] Anno ejus 14. cap. 4. Chr. 1339. [c] Gul. Stamford in Placit. Coronae, lib. 1. cap. 10. Henric. Spelman in Glossario, verb. *Englesheria.*

Bractonius. Nihil ejusmodi in historiis mihi occurrit sive Anglicis sive Danicis. Ipsae etiam Canuti de Anglorum regimine leges Saxonice & Latine prostant, in quibus nec quid ejusmodi. Sed extra metas nimis vagamur.

CAP. VIII.

I. *Pontificis maximi causas capitales ad synedrium magnum tantum attinuisse. Magistrorum ejusdem ratio.*

II. *Singularia aliquot ad iudicia in pontificem M. spectantia. Ratio, quare praerogativa gauderet procuratorem in litibus prae aliis constituendi. Flagellatio eidem reo non solum in synedrio magno irroganda. Locus insignis ea de re Maimonidis sibi restitutus.*

III. *De Asylorum jure, qua ad pontificem M. hic attinuerit. Non ei, nedum minoribus sacerdotibus, aliisve, spontaneae caedis reis, refugii locus altare.*

IV. *De dignitate ejus & sanctitate singulari Talmudicorum testimonia aliquot alia. Ratio de ex asylo reditu tuto post pontificis M. mortem, ex eis & e Philone. Ad testimonium forense praebendum, adeoque juramentum, eum haud, nisi in causa regis, apud synedros magnos, teneri.*

V. *De pontifice magno ex judicio synedrii magni constituendo. In dignitates successionis ratio.*

VI. *Singularia aliquot alia de summo constituti pontificis honore.*

GEneratim legitur in Misna[d], אין דנין את כהן גדול אלא על פי ב"ד של ע"א *Non judicabant pontificem maximum extra synedrium septuagintaunusvirale.* Quod etiam a Magistris aliquot recentioribus[e], dum synedrii magni aliorumque imperium ac jurisdictionem enarrant, similiter effertur. Sed qui accuratius veterum mentem explicant inter causas distinguunt hic pecuniarias, caeterasque quotquot capitales non fuere, atque capitales: In hisce nimirum duntaxat a synedrio tantum magno judicandum pontificem, neque earum nomine a synedrio aliquo vigintitriumvirali in jus rite potuisse eum vocari: In illis autem, etiam triumvirali (seu, ut volunt aliqui[f], vigintitriumvirali) foro, ut privatum quemlibet, sed non sine temperamentis aliquot infra ostensis, subfuisse; qua de re etiam vide quae libro adnotantur secundo[g]. Maimonides[h]; אין דנין את כהן גדול בדיני נפשות אלא בב"ד הגדול אבל דיני ממונות בשלשה *Non judicabant pontificem maximum in causis capitalibus alibi atque in synedrio magno; sed in causis pecuniariis, etiam in foro triumvirali.* Item Abraham Jom Tob[i]; כל שאר דינין חוץ מדיני נפשות דנין אותו בהדיוט בשלשה והא דתנן לעיל ולא את כג"‎ אלא בב"ד של ע"א בדיני נפשות הוא דמי כתיב דבר הגדול הדבר הגדול כתיב דבר גדול כמ"ש *In causis universis praeter capitales judicabant pontificem maximum non aliter ac quempiam e vulgo in foro triumvirali; quod ipsum intelligendum ubi supra* in Misna *dicitur, nec pontificem M. judicandum alibi atque in foro septuagintaunusvirali, non scilicet in causis capitalibus. Quod & consonum est sacro sermoni, ubi verba fiunt de rebus magnis,* seu *magnatis. Nam res magna sumitur ibi pro re ad virum magnum ipsum,* ipsius personam vitamque, *attinente.* Id quod habet de re magna sumitur ex consilio Jethroneo. Monuit ille Mosem generum suum[k] ut, constitutis judicibus inferioribus, res minores ad eos, majores ad illum, ut omnium supremum, deferrentur. Quod tametsi ad tempus institutionem synedrii magni sacram aliquantulum praecedens attinet, nihilominus huc a magistris non raro trahitur, quia, quemadmodum res omnes majoris momenti ad Mosem ipsiusque qualecunque tunc temporis synedrium afferebantur, sic etiam post synedrii magni institutionem similem mansisse Mosis ejusdemque synedrii praerogativam volunt. Unde verba illa *rem majorem*[l] seu *magnam* per דבריו של גדול *res magnatis,* seu *viri summi,* adeoque summi pontificis, interpretantur; ita tamen ut eae duntaxat hoc nomine hic contineantur quae causarum capitalium habeantur numero. Et in glossa Talmudica[m] expressim nominantur pro exemplis simul כ"ג ונשיא *pontifex & princeps*; princeps nimirum, opinor, synedrii magni.

II. Ordo in eum alias judicii idem fere universim fuit qui in alios; nisi excipiendum velis id quod ob singularem ejusce dignitatem, atque perpetuum circa sacra ministerium, ei in causis civilibus indulgendum erat; ut scilicet pro libitu procuratorem (quem אנט"ר vocabant, vocabulo procuratori ejus peculiari) constitueret, nec ipse in jus vocatus se sistere cogeretur. Atque hoc de procuratore sic constituendo singulare est hic temperamentum quo in causis non capitalibus pontifex a caeteris discriminabatur. Sed ea de re plura diximus libro superiori[n]. Quibus adde quae velut rationem ostendunt quare procuratorem prae aliis pontifici constituere licuerit. Scilicet conclave erat ei in templo peculiare. ותפארתו וכבודו שיהיה יושב במקדש כל היום ולא יצא אלא לביתו בלבד בלילה או שעה או שתים ביום ויהיה ביתו בירושלים ואינו זז משם: (sic Maimonides[o]) *Et gloria ei erat atque honor quotidie manere in templo, neque inde exire omnino, praeterquam tantum noctu, aut ad horam unam seu alteram interdiu. Ædes autem habere debuit Hierosolymis*;

[d] Tit. *Sanhedrin*, cap. 1. [e] Moses Mikotzi Praecept Affirmat. 97 fol. 187. col. 1. [f] Videsis Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap 2. fol. 19. col 4. & ad tit. *Horaioth*, cap. 3. fol. 47. col 1. [g] Cap. 10. § 6. [h] Halach. *Sanhedrin*, cap 5. & Halach *Cele Hamikdash*, cap 5. [i] In Comment ad Misnam tit. *Sanhedrin*, cap 2. § 1. & Jarch. in Gloss. ad tit *Sanhedrin*, cap 2. fol 18. 2. [k] Exod. xviii 22. [l] Gemar Babylon ad tit *Sanhedrin*, cap 1. fol. 16. 1. & cap 2. fol 18. 2. Maimonid. Halach, *Cele Hamikdash*, cap. 5. [m] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. 16. 1. [n] Cap. 10. §. 6. & 7. [o] Halach. *Cele Hamikdash*, cap. 5. § 7.

lymis;

lynis; neque inde ei discedendum erat. Sic ratio manifesta est quare procuratorem litium civilium ei semper constituere fas esset. Quod vero ad pontificis maximi flagellationem forensem ibi memoratam; legitur quidem apud Maimonidem, in editionibus amplioribus[p], puto, cunctis, כהן גדול שעבר עבירה שחייב עליה מלקות מלקין אותו בבית דין של שבעים ואחד כשאר כחוייבי מלקות וחוזר לגדולתו *Si pontifex maximus transgressus fuerit in re aliqua flagellatione punienda, flagellandus erat in synedrio septuagintaunius viri, ut reliqui flagello puniendi, atque dignitas* seu *existimatio ejus integra illaesa mansit.* Quasi poena illa ei extra synedrium magnum irroganda nequaquam fuisset. Sed idem alibi (ut loco citato ostendimus) de foro hic triumvirali, ex ordinatis scilicet conflato, & recte loquitur. Neque hic aliter edi debuerat. Prima typorum editio habet in hac periocha, בבית דין של שבעי׳ ואחד נא״ בב״ד של שלשה כשאר וגו׳ *In synedrio septuagintaunius viri, ubi alia exemplaria habent, in synedrio triumvirali, ut reliqui,* &c. Codices quibus utor binis MSS. opem non ferunt, utpote quorum neutri liber inest ille cujus titulus *Celi Hammikdash.* Caeterum in editione cum *Coseph Misna* expressim legitur, מלקין אותו בבית דין של שלשה כשאר וגו׳ *flagellandus erat in foro triumvirali,* ubi bene adnotat Joseph Karo, ומה שכתוב בקצת ספרי רבינו בב״ד של ע״א הוא שב״ש *Et quod scriptum est in codicibus aliquot magistri hic nostri, in synedrio septuagintaunius viri, erroneum est.*

III. Sunt etiam non contemnenda quaedam, de rebus capitalibus, seu homicidii quaestione, quae ad pontificem, velut singularia, attinere potuerint. Ea maxime in juris sive asylorum sive altaris, quae pro asylo forte obtenderetur, explicatione cernuntur. Asyla habuisse nemo nescit Ebraeos, seu urbes aliquot refugii, quo qui caedem per errorem seu fortuito patrassent se ex instituto sacro tutelae causa reciperent. Legis[q] sacrae verba sunt, *Et judicabit coetus,* seu *congregatio* (id est עדה, quam, ut saepius alibi, pro synedrio, sed hic etiam vigintitriumvirali quoties ad reos e vulgo spectabat, intelligunt) *inter percussorem & propinquum sanguinis super causis hujusmodi: liberabitque congregatio occisorem de manu vindicis sanguinis; & faciet redire eum congregatio ad civitatem refugii sui, ad quam confugerat: manebitque ibi usque ad mortem summi sacerdotis, qui oleo est unctus sancto.* Quod si non fecerat, fas fuit sanguinis vindici eum obvium interficere: Sed minime post pontificis mortem. Jam vero si casu caedem patrarat pontifex maximus, aut pontificem quis casu occiderat, unde sive hic sive ille ex hac lege ad asyla haec confugerat, neutri aiunt redire fas unquam omnino fuisse, nec pontificis sequentis mortem alterutrum liberasse. In Gemara Babylonia legitur[r]; כהן גדול שהרג את הנפש במזיד נהרג בשוגג גולה ועובר על עשה ועל לא תעשה והרי הוא כהדיוט לכל דבריו *Pontifex homicidii spontanei reus morte plectendus erat; fortuiti, exsulabat* in urbem aliquam refugii seu asylum. *Et sive in praecepta affirmativa sive in negativa commiserat, habebatur velut unus e plebe,* quantum scilicet ad poenam seu judicium ipsum; non quantum ad synedrium quo sistendus erat. At vero subjicitur, הרוצח כהן גדול או כהן גדול שהרג את הנפש אינו יוצא משם לעולם *Si quis occiderat pontificem, aut si quempiam occiderat casu pontifex, ex asylo nunquam ei erat tuto egrediendum.* Rationem asserunt, quia neutra in specie, ipso caedis fortuitae tempore, legitime habebatur pontifex. Idem ipsum in Misna[s] alibi legitur; adjecto insuper nullam ob causam, non testimonii dicendi, ואפילו ישראל צריכים לו ואפילו שר צבא ישראל אינו יוצא משם לעולם שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו *Non si indigeat respublica Israelitica ope ejus, non si fuerit exercitus imperator, ab asylo esse ei unquam decedendum, sed ibi commorandum, ibi moriendum; ibique ipsum sepeliendum esse.* Quod nihilominus ita temperant[t], ut si quis pontifex alius, functione scilicet antea summotus, tempore caedis esset in vivis, post ejus mortem tuto sive pontificis percussorem sive pontificem homicidam ejusmodi potuisse ex asylo egredi statuant. Nam dignitatem pontificiam, etiam functione summoto, manere censebant[v]. Atque hoc est quod habent singulare tum de pontifice homicidii fortuiti reo, tum de alio qui casu pontificem occiderat, ad urbem cui jus erat asyli confugiente. Quod ad altare attinet, lex habetur sacra[x], *Si quis superbe per industriam* seu *sponte, agat contra proximum suum, aut machinetur contra proximum suum, ut dolo occidat* (id est, *& dolo occidat*) *eum, ab altari meo tolles eum,* seu, ut Vulgata, *evelles illum, ut moriatur,* seu *morte plectatur.* Ubi LXX. in exemplaribus aliquot insertum habent, κ̀ καταφύγῃ εἰς τὸ θυσιαςήριον, *& confugiat ad altare.* Hic Nicolaus Lyranus, *etiamsi,* inquit, *fuerit sacerdos, ut dicit Rabbi Salomon, nisi inceperit officium ministrandi in altari, in quo casu erat exspectandum complementum ministerii.* Sic ille. Sed aliud omnino ab eo quod habetur apud R. Salomonem affert. Is enim expressim etiam sacerdotem ad altare sacrificaturum, si ex insidiis seu dolo homicida esset, inde dicit ex ea lege rapiendum, ut mortis judicium subiret. Ita scilicet loquitur; *ab altari meo,* אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות *etiamsi fuerit sacerdos, & voluerit sacrificare, rapies eum ad mortem.* Abenezra item; וקדמונינו אמרו אפילו כהן ורצה לעבוד עבודת מזבחי יומת *Et vetusti apud nos autores aiunt, etiam sacerdos sacrificaturus ad altare meum, morte sic plectendus.* Ut nempe nullum restaret, ne locus quidem sanctissimus, homicidae ejusmodi, qui dolo seu per insidias quempiam interfecerat, perfugium. Quod autem sic de sacerdote ad eam legem, etiam de pontifice maximo in Targum Hierosolymitano diserte memoratur; אפילו הוא כהנא רבא דקאי ומשמש קדמוי כן תמן תסבון יתיה ותקטלין יתיה *Tametsi pontifex erat maximus qui functionem obiret coram me, inde rapient eum, ultimoque plectent supplicio;* quod & olim observavit J. Drusius[y]. Adnotat ad legem memoratam Hugo Grotius, *Ex contrario*

[p] Tract. *Celi Hamikdash,* cap. 4. §. 22. [q] Numer. xxxv. 24 25. Exod. xxi 13. [r] Ad Tit. *Sanhedrin,* cap. 2. fol. 18. 1. [s] Tit. *Maccoth,* cap. 2. & Gem. Babylon. ibid fol. 11. 2. [t] Ibid. Maimonid. Halach. *Rotzach,* cap. 7. [v] Misn. & Gem. tit. *Horayoth,* cap. 3. [x] Exod. xxi. 14. Videsis *More Nebochim,* part. 3. cap. 39. [y] Ad difficil. lo: Vet. Test. lib. 2. cap. 33.

intel-

intelligunt Hebraei altare pro perfugio fuisse iis qui φόνον ἀκούσιον *commisissent, ut ferme apud omnes gentes. Verum apud Hebraeos ibi morari non poterant, sed deducendi erant ad urbem perfugii.* Ea de re videsis quae e Talmudicis nos alibi fusius[z]. Quae dicta sunt hic de Asyli jure, compara si vis cum titulo Codicis *de his qui ad ecclesiam confugiunt*, & doctores ibidem, cum eis etiam quae de *immunitate ecclesiastica & jure Asylorum* scripsere Petri Gambacurta & Sarpius aliique; quibus forte operae pretium etiam adjicere notas nostras in foedus Smyrnaeorum & Magnetum in Marmoribus Arundellianis.

IV. Dum vero haec de pontifice maximo intuemur, praetermittenda non sunt quae habent Ebraei de singulari etiam ejus dignitate, amplitudine atque sanctitate, quam adeo eximiam haberi atque inviolatam servari voluere, ut ab actionibus quibuscunque in eum instituendis judiciisque ferendis quemlibet abstinentiorem esse debuisse simul monere videantur. Etiam nonnulli universi juris moderatorem eum unicum facere. Ubi in Gemara Hierosolymitana agitur de pontifice in causis pecuniariis seu civilibus in jus vocando a synedriis vigintitriumviralibus, Rabbi Eliaezer[a]; כהן גדול שחטא מלקין אותו ואין מעבירין אותו מגדולתו אמר ר׳מנא כתיב כנזר שמן משחת אלהיו עליו אני יי׳ כביכול כה אני בקדושתי אף אהרן בקדושתו: *Pontificem maximum qui peccat verberibus plectunt, nec dignitate sua eum summovent. At Rabbi Mina ad haec, scriptum est[b], Corona olei unctionis Dei sui super eum; ego Dominus; ac si fere dixisset Deus, sicut ego in sanctitate mea, sic etiam Aaron in ejus sanctitate.* Noluit scilicet sanctitatem ejusmodi temere violari. Quin & Maimonides legis jam dictae sacrae de licito homicidae post mortem pontificis reditu rationem, uti & caeterarum, suo more afferens, eam latam esse ait[c] ad placandam animam vindicis sanguinis, ne, dum in ultionem infervesceret, obvium haberet homicidam. Arabica ejus sunt,

נואל הדם وأما كون حي لا רוצח בשגגה יגלה

فذلك لسكون نفس يرادلك الذي حدث

هذه المعترة على ايديه *Etiam homicida ex casu,* seu *errore, exsulabat*, in asylum scilicet: *& hoc factum est ut placaretur anima vindicis sanguinis, nec videret eum per cujus manum offensio ejusmodi eveniret.* De reditu autem ejus ait,

وعلق رجوعه بموت الشخص الذي هو

اعز الناس واحبهم الي جميع يسرال

Et pendet reditus ejus ex morte personae singularis inter homines qui charissimi sunt coetui Israel; ubi Ebraeus interpres במות האיש אשר הוא הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל ישראל *A morte hominis filiorum hominis praestantissimi, & toti Israel charissimi.* Vetus interpres ibi, *dependet de morte pontificis summi*; nec aliud addit, quod nec Arabicis nec Ebraicis illic respondet. Sed de pontifice dictum esse satis liquet. Subjungit enim, quoniam hominibus natura insitum est ut solatium accipiant sive a doloribus sociis sive a majoribus quam ipsi patiuntur, ideo praesumendum fuisse, pontifice demortuo, iram ac dolorem vindicis sanguinis deferbuisse.

على ما صابه في مصايب موت الا

شخاص عندنا اعزوه כן מות כהן גדול, ubi Hebraeus, ואין בכביה מות בני אדם אצלינו יותר גדול כמיתת כהן גדול *Nulla autem*, inquit, *tristior mors nobis evenire potest quam mors sacerdotis magni.* Ubi vetus Latina, *In omnibus autem mortibus apud nos non est tanta occasio quanta in morte summi pontificis.* Hac de re Philo verba faciens[d], reditum usque ad mortem pontificis negari, itidem (sed juxta recentiores tantum aliquot: nam e veteribus aliam de puritate ejus ac sanctitate affert ipse interpretationem) perinde ac si fuisset dictum, ἕως ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, ὁ πάντων κοινὸς ἀγχιστεὺς ὤν, ᾧ μόνῳ καὶ τὰ τῶν ζώντων καὶ τὰ τῶν τελευτηκότων ἐφεῖται βραβεύειν, *donec moriatur pontifex maximus, omnium cognatus publicus, cui soli permittitur res tum vivorum tum mortuorum moderari.* Versio Graecis conjuncta habet, *qui solus habet jus in vivos pariter & mortuos.* Id quid sibi vellet plane ignoro, si ad Talmudicorum scita aut literas sacras sit exigendum. Nam jus ejusmodi nullibi, quantum scio, pontifici tribuunt sive hi sive illi. Accedant hisce quae de pontificis maximi testimonio seu juramento forensi etiam habent Talmudici. Maimonides[e] de eo, היה יודע עדות אינו חייב להעיד ואפילו בבית דין הגדול שזה אינו כבוד לו שילך ויעיד • ואם היתה עדות למלך ישראל הרי זה הולך בבית דין הגדול ומעיד לו: *Si testimonium sciret, neutiquam, ut* vulgus, *tenebatur ad testimonium* in foro *praebendum, ne quidem in synedrio magno. Neque enim dignitati ejus consonum erat ut ad testimonium praebendum illuc iret. Attamen si haberet quod regi Israel*, regi in jus vocato, *testimonium prodesse posset, eundum ei erat in synedrium magnum, ubi testimonium ei ab eo praestandum.* Scimus etiam flaminem apud Romanos Dialem ad juramenta forensia aliave neutiquam adigi debuisse[f]. Caeterum haec atque alia similia de summa[g] pontificis sanctitate dignitateque eximia, quam ita supereminere volunt, apud Ebraeos occurrentia, uti & alia statim dicenda, quae animadvertantur digna sunt, dum de jurisdictione seu imperio forensi, cui eum, ut ante ostensum est, subjiciunt, placita eorum consideramus; ut scilicet qualenam jurisdictionis ac imperii objectum revera esset pontifex M. commodius & facilius perspiciatur.

V. Adjiciunt de pontifice novo constituendo[h], אין מעמידין כ״ג אלא ב״ד של אחד ושבעים *Non constituere solebant pontificem alii praeter synedrium septuagintaunumvirale.* An functioni

[z] De Jure Naturali & Gent. lib 4 cap 2.
[a] Gemar. Hierosolymit ad tit *Sanhedrin*, cap 2. fol. 19 col. 4. & tit. *Horaioth* cap 3. fol 47. col 1.
[b] Levitic. xxi. 12.
[c] *More Nebochim*, part. 3. cap. 40 Arab. 42.
[d] De Special. Legib. de Adulterio & Homicidio.
[e] Halach. *Celi Hammikdash*, cap. 5. §. 8.
[f] Fabius Pictor apud A Gellium, lib 10. cap. 15.
[g] Videlis Maimonid Halach. *Celi Hammikdash*, cap. 5.
[h] Maimonid. Halach. *Celi Hammikdash*: cap. 4. §. 15. & *Tosephtha*, ad tit. *Sanhedrin*, cap. 3.

sacrae

sacrae quis idoneus esset, aut altari arcendus, ex lege desinisse synedrium hoc alibi [i] ostendimus. Atque quoties de successione in pontificatum quaestio oriretur, etiam rem eam, ut semper praeviam, excutiendam nemo non videt. Et rationi quidem perquam est consonum, eos qui de sacerdotali functione sic cognoscerent, itidem pontificiae successionis judices fuisse. Adeo ut velle eos putem, quoties de successione pontificia [k] quaestio esset, eam a synedrio hoc tantummodo esse solvendam, nec aliter in pontificiam dignitatem quempiam evehendum. Par ratio in judicus synedrii hujus de pontifice novo constituendo, atque in eis quae ad aliarum dignitatum, quotquot perpetuae essent, successiones attinuere. Nimirum [l] מעמידין תחתיו בנו או הראוי ליורשו וכל הקודם לנחלה קודם לשררות המת והוא שיהיה ממלא מקומו בחכמה או ביראה אף על פי שאינו כמותו בחכמה: *Constituebant loco ejus*, seu *ei successorem, filium ejus, aut qui jure haereditario esset ei proximus. Nam quisquis defuncti bonis esset haeres proximus* (de maribus semper intellige) *is in dignitatem ejus succedebat, modo ejus instar esset sapientia aut timore*, seu *reverentia par, etiamsi sapientia dispar.* Qua de re plura etiam statim. De jure autem successionis pontificiae & sacerdotalis cognoscebat ita tantum synedrium magnum, ut de aliis, excepta regia, synedria suis in ditionibus reliqua.

VI. Perquam sunt autem singularia alia ad constitutionem seu successionem hanc septuagintaunisviralem spectantia. Aiunt [m] pontificem M. qui rite ita esset constituendus esse debuisse גדול מכל אחיו הכהנים בנוי בכח בעושר בחכמה ובמראה *praestantiorem* (si res ita se commode ferret) *cunctis fratribus suis sacerdotibus in decore, in viribus, in divitiis, in sapientia, & in vultu.* Sed quantum ad divitias; licet pauperior nondum constitutus esset, eousque jam erat ditandus a sacerdotum collegio ut eorum omnium ditissimum opibus inde superaret. Verba sunt, אין לו ממון כל הכהנים נותנין לו משלהן׳ כל אחד לפי עשרו עד שיעשור יותר מעשיר, שבכולהן *Si pauperior esset, universorum sacerdotum erat officium ex suo ei contribuere, juxta opulentiae suae modum, usquequo fieret sic ditior quovis inter eos omnes divite.* Constituebant item ex sacerdotibus ei vicarium סגן *segen* vocitatum [n], וכל הכהנים תחת יד הסגן *Et sacerdotes universi reliqui erant sub segenis potestate*, quantum ad functiones praestandas. Segem item binos aut plures constituebant קתיקולין *cathicolos*, qui ei suberant ut vicarii, quemadmodum segenus pontifici maximo. Etiam simul creabant אמרכלין *amarcalos* minimum septem, id est ostiarios atrii templi; quod nec aperire fas erat nisi cuncti simul adessent. Atque his suberant tunc etiam creati tres minimum rerum sacrarum quaestores גיזברין dicti. Ita ex judicio synedrii magni tum pontifex ipse tum vicarius ejus & templi rerumque sacrarum procuratores reliqui ex genere sacerdotali ordinandi. Convicii [o] publicis, ob dignitatem, ei abstinendum erat. Et summa cum reverentia & comitatu sacerdotali prodeundum. Ejusmodi alia in constituti honorem compluria tradunt.

CAP. IX.

I. *De judiciis adeo synedrio magno propriis ut nec a regibus aut impediri aut ad tribunal suum vocari jure potuerint. Hyrcanus rex in Herodis judicio synedrium eludens. De regis ipsius potestate judiciaria, nonnihil.*

II. *De sententia eorum qui regem apud Ebraeos synedrii magni judicio subsuisse velint.*

III. *Adversa apud Talmudicos sententia.*

IV. *Christianorum patrum hic scita.*

V. *Hugonis Grotii aliorumque de verberibus regi ob peccata infligendis sententia; & clarorum virorum e recentioribus aliquot de judicio & autoritate qualicunque synedriali in regem.*

VI. *De rege a synedrio magno constituendo, ejusque natalibus satis puris. Et de nobilitate seu natalibus puris ex sanguine tantum materno. Egregium Juliani Augusti ea de re commentum.*

ANtequam ad titulum distributionis nostrae superioris proximum, quae de rege judicando est, devenimus, observare liceat quae de nonnullis jam memoratis, ut de tribu, pontifice, ac propheta, cognitionum generibus, veluti eis quae adeo synedrio magno propria essent ac singularia ut ne regi quidem ipsi (qui extra ordinem etiam de rebus capitalibus cognoscere [p] solebat) permitterentur, notat vir praestantissimus Hugo Grotius [q]. *Aliqua judicia*, inquit ille, *arbitror regibus adempta mansisse penes synedrium* LXX *virum, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit.* Et paulo post; *Non nego regem Judaeorum capitalia quaedam judicia per se exercuisse; qua in re ipsum regi decem tribuum Israeliticarum praefert Maimonides [r]: quod & exempla non pauca tum in sacris literis tum in scriptis Hebraeorum evincunt. Sed quaedam cognitionum genera regi videntur non permissa; ut de tribu, de pontifice, de propheta. Ejusque rei argumentum est in Jeremiae prophetae historia [s], quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit rex, Ecce in potestate vestra est; nam contra vos rex nihil potest; in hoc negotiorum genere scilicet.* Exemplum ita affert de propheta velut id cui caetera cognitionum hu-

[i] Lib. 2. de Success. in Pontif. cap. 10. [k] Videsis ibid. cap. 6 juxta finem. [l] Maimonid. Halach. *Celi Hammikdasch*, cap. 4. § 20. [m] Ibidem cap 5 §. 1. [n] Ibid. cap. 4. §. 16. & Gem. tit *Horaioth*, cap. 3. Mikotzi Praecept Affirm. 172. & videsis Petr Cunaeum de Repub Hebraeorum, lib. 2. cap 6. Lib. 2. de Success. in Pontificat. cap 1. [o] Maimonid. Hal *Celi Hammikdasch*, cap. 5. §. 4. [p] Maimonid. Hal. *Melakim*, cap 3 & *More Nebochim*, part. 3 cap 40 prope finem. [q] Lib. 1. de Jure Belli ac Pacis, cap. 3. §. 20 & vide eum ad Matth. cap. v. pag 81. [r] Halach *Sanhedrin*, cap 2. [s] Jerem. xxxviii. 5.

jusmodi genera consona. Locus ille e Jeremia est de Zedekia rege, a quo proceres seu synedrii collegae illum veluti pseudoprophetam ad mortem deposcentes hujusmodi tulere responsum. Ebraea sunt, ויאמר המלך צדקיהו הנה הוא בידכם כי אין המלך יוכל אתכם דבר *Et respondit rex Zedekias, Ecce is in manu vestra; quia non rex in vos potest quicquid*, seu, ut Graeci, ὅτι οὐκ ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτούς, *quia non potuerit rex adversus eos*; ubi Jonathan Chaldaeus, ארי לית מלכא יכול לאתבא יתכון פתגם Syrus ܡܛܠ ܕܡܠܟܐ ܠܐ ܡܫܟܚ ܠܡܩܡ ܠܩܘܒܠܟܘܢ ܡܕܡ Arabs لان الملك لم يقدر لهم eundem cum Graecis in sensum. Judaei Hispanienses, *que no el Rey podra con vos algo*. Vulgata. *Nec enim fas est regem vobis quidquam negare*. Unde Duacenses, **For it is not lawfull for the king to denie you any thing.** Versiones Anglicae vetustiores editae, **For the king may deny you nothing**, &, **The king can deny you nothing.** Nupera, **For the king is not he that can do any thing against you**, plane ex Tremellio, qui vertit, *Nam minime is est rex qui possit contra vos quicquam*. Lutherus, **denn der konig kan nichts wider euch.** Belgae nuperi, **want de Coninck en soude geen dinck tegens u vermogen.** Et quae sequuntur ibi sunt observanda. Quin & adjicit Grotius, *Imo & qui alia quavis de causa apud synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode, cum impedire non posset, arte elusit.* Hyrcani & Herodis exemplum illud a Josepho [t] narratum certe inprimis hic animadvertendum. Herodes ille Antipatri filius, postea rex, sed tunc Galilaeae praeses sub Hyrcano Judaeorum rege Alexandri Jannaei filio, simul cum parte ac fratribus ingentem creverant, ex indultu ac gratia regia, in potestatem; adeo ut proceribus non immerito haberentur rerum novarum suspecti. Patriae igitur ii prospicientes desidiosum regem irritare conantur, & ad eum, *Jam non procuratores tuos*, inquiunt, *amplius agunt, sed palam dominationem exercent. Nam & Herodes Ezeciam ejusque comites interfecit, contemptis legibus nostris, quae hominem quantumvis scelestum non sinunt affici supplicio, nisi prius ad istam poenam subeundam damnatus fuerit a synedrio* (id est, sive magno, sive minori, saltem ex jure ordinario [v], ac citra cognitionem regiam; verba Graeca sunt, εἰ μὴ πρότερον κατακριθείη τοῦτο παθεῖν ὑπὸ τοῦ συνεδρίου, quod vertitur a Ruffino, *nisi prius in concilio condemnatus sit*, a recentiori interprete, *nisi prius damnatum ex sententia judicum.*) *Hoc autem ausus est etiam iste, potestate a te prius non accepta.* Ezecias ille latro erat primarius, qui viatores insigniter tunc infestarat. Hyrcanus tum hisce sic auditis, tum precibus matrum eorum qui occisi fuerant indesinenter fusis, ut in synedrio scilicet facti sui Herodes rationem redderet, tandem permotus, eum ἐκάλει δικασόμενον ὑπὲρ ὧν διεβάλλετο, *vocavit satisfacturum de criminibus sibi illatis*. Venit ille, sed non sine comitatu ad se tuendum idoneo, ita nimirum temperato ut nec tam esset numerosus aut armatus ut inde terreretur Hyrcanus, nec adeo tenuis quin e judicii periculo eum potis esset eripere. Quin & Sextus Caesar praeses Syriae scripserat ad Hyrcanum, παρακαλῶν ἀπολῦσαι τὸν Ἡρώδην ἐκ τῆς δίκης, καὶ προαπειλῶν παρακελεύσαντι, *hortatus ut judicio eum liberaret; minis, si secus fecerit, adjectis.* Id quod ab eo facile impetratum est. Quippe ut filium Herodem is amavit, ideoque libentissime contendit eum, μηδὲν ἐκ τοῦ συνεδρίου παθόντα ἀπολῦσαι, *ita liberare ut a synedrio graviori aliqua sententia non ferretur.* Sistit igitur se Herodes in synedrio, non sine regis etiam praesentia & comitatu armato; qui adeo omnes terruit, ut nec qui ad accusandum venerant hiscere auderent, altumque esset in synedrio silentium atque inopia consilii. Rebus sic se ibi habentibus, Sameas quidam nomine, vir justus atque terroribus invictus (sive princeps synedrii sive collega) *Equidem, synedri*, seu *judices*, inquit, *tuque rex, nec ipse unquam vidi quenquam qui ad causam apud nos dicendam vocatus ad hunc modum comparuerit, nec vos puto posse proferre hujusmodi quempiam. Sed quisquis hactenus in hoc synedrium judicandum se praebuerit, humilis venit ac timentis habitu ac captantis misericordiam, capillis promissis, vesteque indutus atra. At bonus iste Herodes, caedis reus & tam gravi obnoxius crimini, adstat hic purpuratus, & crine belle composito, cum stipatoribus armatis; ut nempe si juxta legem eum condemnemus, nos ipsos trucidet, ipseque, vi legibus illata, evadat. At vero Herodem neutiquam tam incuso quod incolumitatis suae majorem quam legum habuerit rationem, quam vos & regem, qui tantam ei indulsistis licentiam. Scitote tamen potentem esse Deum, & quod iste, quem nunc in Hyrcani gratiam legibus eripitis, & vos aliquando & ipsum etiam regem puniet.* Nec vanus fuit vates. Nam Herodes regnum adeptus universos synedros, unico excepto Samea, etiam & Hyrcanum ipsum, ut ait Josephus, sustulit; qua de re etiam libro secundo. Habita hac a Samea oratione, propensiores fiebant judices ad Herodem damnandum: Quo viso, Hyrcanus τὴν δίκην εἰς ἄλλην ἡμέραν ἀνεβάλλετο, καὶ πέμψας κρύφα πρὸς Ἡρώδην συνεβούλευσεν αὐτῷ φυγεῖν ἐκ τῆς πόλεως· οὕτω γὰρ τὸν κίνδυνον διαφεύξεσθαι. καὶ ὁ μὲν ἀνεχώρησεν εἰς Δαμασκόν, ὡς φεύγων τὸν βασιλέα, *in aliam diem judicium distulit* (interpretes; *in sequentem diem distulit*, seu *in crastinum*, quemadmodum etiam Josippus [x], qui habet hic, ויאמר ראה המלך הורקנוס כי הסנהדרין כמעט היו גומרין את הדין למיתה חמל עליו ויאמר לא נגמר הדין היום עד למחר למען הציל אותו מידם *Et cum vidisset Hyrcanus rex quod synedrium fere judicium capitale in eum tulerant, misertus est illius, dixitque, non feramus sententiam hodie, sed cras; ut sic eriperet eum ex eorum potestate*) *& clam eum admonuit ut fuga sibi consuleret. Sic enim periculum fore evadendum* (pro quo interpres recentior, *non enim esse remedium aliud*) *atque ille secessit Damascum, quasi regem fugiens.* Ibi cum res suas in tuto collocasset, palam prae se tulit quod, εἰ καλοῖτο πάλιν εἰς τὸ συνέδριον, *si denuo citaretur ad synedrium*, non esset compariturus. Hisce subjicit Josephus, Ἠγανάκτουν δ' οἱ ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ τὸν Ὑρκανὸν ἐπειρῶντο διδάσκειν ὅτι πάντα ταῦτ' εἴη κατ' αὐτοῦ.

[t] Archaeolog. lib. 14 cap. 17.

[v] Videsis lib. nost. 3. de Jure Nat. & Gent. cap. 2.

[x] Edit. Munst. in 8o pag. 101.

αὐτῷ. τ̃ δ' οὐκ ἐνδιδόντα μὲν, προςῆκεν δ' οὐδὲν ἔχειν ὑπὸ ἀπαιδείας καὶ ἀνοίας, *Synedri vero indignabantur, & docere contendebant Hyrcanum omnia haec in ipsius perniciem tendere. Sed neque ille tantundem ignorabat. Facere autem aliquid non potuit propter ignaviam & vecordiam.* De synedrio, quod tractamus, magno rem totam narrari, a viris magnis [y] habetur in confesso: Nec sane in minorum quae Hierosolymis erant alterutro, ejusmodi judicium inchoari omnino cuiquam, puto, est verisimile. Sameas autem hic memoratus apud Josippum aliosque Ebraeos שמאי *Sammai* nominatur, atque is ipse habetur [z] qui in catena cabalica libro superiori allata pater est synedrii magni, Hillele principe. Ex illius autem oratione, Hyrcani regis praesentia, judicii procrastinatione, ejusce erga Herodem amore, atque hujus demum fuga simul perpensis prudens lector facile eliciet id quod voluit summus ille vir, dum Hyrcanum arte ait elusisse judicium de Herode, cum impedire non posset. Scribit vero vir doctissimus alter [a], idque velut ex Hyrcani exemplo illo, de rege judicante, *jus dicebat in iis quae suae erant cognitionis, non solus, sed una cum senatoribus*, synedris magnus, *ut ex Josephi hac historia constat.* Quam in rem etiam adfert illud velut a Mose dictum apud Josephum [b] de rege forte apud eos futuro, *Is quisquis fuerit, plus legibus & Deo quam suae sapientiae tribuat;* προποιείτω δὲ μηδὲν δίχα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῆς τῶν γερουσιαστῶν γνώμης, *Nihil vero agat citra pontificem maximum & collegarum synedrii* magni *sententiam*. Sed non omnino ejusmodi quid ex Hyrcani illo exemplo, aut aliunde, puto, satis est eliciendum. Nec quidem illud Josephi sic generatim dictum aut historiae sacrae aut Talmudicae disciplinae est ullatenus consonum. De judiciaria autem regis ipsius potestate, praeter ea quae superiore libro de ea occurrunt, consulas quae de imperio ejus & jurisdictione tam circa sacra quam profana agnoscit & adstruere conatur Alphonsus Abulensis [c], alia etiam apud scriptores ea de re passim obvia. Adde de Zedekia rege & Micha propheta illud a synedris aliquot magnis dictum [d], *numquid morte condemnavit eum Ezekias rex Judae* וכל יהודה *& omnis Juda?* ubi Grotius ad illud de rege, *jure regio, tanquam seditiosum*; & ad illud *& omnis Juda*; *id est synedrium gerens totius populi vices, & cognitionem habens de eis qui prophetas se dicerent.* De quibus supra capite sexto.

II. Quod ad regem ipsum judicandum attinet; non semel habetur in Misna [e], המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו *Rex nec judicat, nec ipse judicatur; nec testimonium praebet, nec in ipsum testimonium praebetur.* Unde certe viri aliquot doctissimi negarunt synedrium magnum jus habuisse omnino in reges suos, ut Isaacus Casaubonus [f] in Caesarem Baronium. Baronius enim expressim [g], *Erat horum* synedrorum synedrii magni *summa auctoritas, ut qui de lege cognoscerent, & de propheta, ac simul de regibus judicarent*; qua de re etiam supra [h]. Adjungit ibi Baronius, *Horum namque judicio Herodes rex postulatus est; in quos postea crudeliter saevit, ut testatur Josephus.* In exemplo autem nimium hallucinatur. Nam non Herodes quando rex erat, sed diu ante, sub Hyrcano rege (ut fuse e Josepho ostenditur sectione superiore) sistebatur in synedrio, nec aliter ibi postulatus. Alii etiam hic obiter de regibus illic synedrii magni judicio obnoxiis fidentius & securi agunt [i]. Maxime pontificii, qua rem velut indubitatam, etiam haud parum in rem suam, admittunt, dum pontificem summum, qua talem, principem synedrii moderatoremque summum volunt; unde etiam pontifici summo suo parilem in reges aliosque principes & respublicas christianas potestatem arrogare enixius conantur. Adeoque regem Ebraeorum septuagintaunumviirali synedrio, ita a se formato & capite sic fallo donato, subdunt; ut fere apud Taprobanenses (si Plinio [k] fides) quorum judices erant septuaginta (Jacobus Pintianus legi vult, sed contra omnia exemplaria, sexaginta) qui regem (quem scilicet eligebant improlem, nec haereditarium volebant fore) *si quid delinqueret, morte multabant, nullo interimente, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus*; quod sic apud eos admodum erat instar ejus quod innuitur in anathematismis. Sed vero illa de re adversantes invicem etiam apud magistros comperio sententias, quarum genus utrumque exhibemus. A Baronio, qui synedrium de regibus judicasse ait (non illibenter, puto, oblitus pontificis, qui, ut ostensum est, ejusdem jurisdictioni palam suberat; licet cardinalis ille, uti id genus alii, ut aliquoties ante monitum, pontificem synedria praefuisse velint, adeoque pontifici & synedrio subditum fuisse regem) stat satis Gemara Babylonia [l] ad allata e Misna. Distinguit illa inter reges Israel & reges Juda; nec de hisce illud dictum esse, sed de illis tantummodo, idque ea notione regum Israel quam memoravimus libro superiore, ubi, dum de regis loco in synedrio agimus, etiam distinctionis ejusmodi rationem, quae hic recolenda est, afferimus, non sine exemplo quod huc inprimis etiam spectat. Et si omnino judicandus esset rex ipse (personam dico; nam de rebus ejusce seu bonis verisimillimum est in synedriis etiam forisque minoribus, pro re nata, uti & pro vario rerumpublicarum instituto alibi non raro videmus, cognitiones fuisse habitas) dubitari nequit quin tantummodo in synedrio magno id esset faciendum. Quod non solum ex re ipsa, seu suprema ejusdem dignitate, sed ex magistrorum sententiis de re magna seu summi viri rebus illic judicandis supra, ubi de pontifice agitur, ostensis, haud difficile evincitur. Neque aliter volunt viri doctissimi qui hanc rem disputant. Juxta Gemaram igitur jam dictam magistri [m], מלכי בית דוד דנין ודנין אותן ומעידין עליהם אבל מלכי ישראל גזרו חכמים שלא ידון ולא דנין אותו ולא מעיד ולא מעידין עליו מפני שלבן גס בהן ויבא מן הדבר תקלה והפסד על הדת *Reges familiae Davidicae &*

[y] Baron. Annal tom. 1 ad Ann. Christi 31. If. Casaubon. Exercit. 13. §. 5. H Grotius, alii. [z] *Sepher Juchasin*, fol. 19 2. [a] Samuel Petitus in Diatriba de Jure Principum edictis, Ecclesiae quaesito, cap 2 pag. 16. [b] Archaeolog. 4. cap. 8. [c] Ad 4 Regum, cap xii. quaest 8. [d] Jerem xxvi. 10. [e] Tit. *Sanhedrin*, cap. 2 & tit. *Horaioth*, cap. 2. [f] Exercit. 13 num 5. [g] Tom. 1. ann. Chr. 31. § 10. & ann. 32 §. 11. & ann. 57. §. 36. [h] Cap. 2. §. 3. [i] Lorinus ad Numer xi. 16, &c. [k] Lib 6. cap. 22. [l] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 2. fol 19 1. [m] Maimonid. Halach. *Melacim*, cap 3. & *Sanhedrin*, cap. 2 & videtur Mosem Mikotzi praecept. affirm. 97. fol. 186. col 3. & Praec. affirm. 115.

judi-

3

judicabant & judicabantur: Etiam testimonium adversus eos praebere licuit. At vero de regibus Israel decrevere sapientes, eos nec judicare nec judicari, nec testimonium praebere nec in ipsos praeberi testimonium, quoniam corda eorum superba fuere, nec aliud inde manaret praeter scandalum atque abolitionem institutorum legis. Idem alibi[n] ad illud jam e Misna citatum, זה במלכי ישראל בלבד לפי שהיו עקרנין במלכותם לא היו משבחין ושפלות ולא היו נכנעין לדברי תורה אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותם לפי שהם יודעים התורה ולא היה רע בעיניהם השפלה והכניעה לדברי תורה *Hoc sumendum est duntaxat de regibus Israel, quia transgressores erant in regno suo, nec placuit eis humilitas, nec legi se subjiciebant. Caeterum reges familiae Davidicae & judicabant & judicabantur ipsi, quia noverunt legem, nec turpis erat in oculis eorum humiliatio haec & submissio legalis.* Quin adeo ex jure judiciis synedrialibus subfuisse regem ostendit ille ut etiam flagrorum poenae subesset, sicut delinquentium vulgus, etiam & pontifex; qua de re vide eorum qui flagris punirentur recensionem libro in superiore.

III. Hactenus de sententia magistrorum qui regem synedrii magni jurisdictioni ita subjiciebant. Contrariam itidem ostendimus; id est, eorum qui regem suum, nulla adhibita regum distinctione, solius numinis sanctissimi subfuisse judicio voluere, idque non ex nupero aliquo decreto, sed ex ipsa Israeliticae reipublicae ratione atque institutis receptis manasse. Sunt quidem ex eis qui totum id quod in Samuelis libro primo de more apud orientales (quibus παμβασιλεία seu regnum plenum frequens erat) regio habetur, ad reges etiam suos[o] velint attinuisse. Sed illud praetermittimus, etiam a scriptoribus christianis passim disputatum. De eo autem quod in Misna occurrit superius allata ולא דנין אותו & *nec ipse* rex *judicatur*, seu *non judicant eum*, ad hunc modum Gemara Hierosolymitana[p], לא דנין אותו על שם מלפניך משפטי יצא רבי יצחק בשם רבי המלך והציבור נידונין לפניו בכל יום שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו *Rex ipse judicandus non erat*, seu *non judicabant ipsum, ob id*, seu *sensum ejus*, quod in Davide habetur[q], *De vultu tuo*, seu *ex ore tuo*, seu *ante te, judicium meum prodeat*, seu *exeat* (qui tamen locus a magistris aliis[r] sumitur pro eo quod est, עבירות שבידי שאני ראוי להשפט עליהם בייסורין יצאו מלפניך ולא יבאו לפניך בדין *Peccata mea, quorum nomine ego judicio obnoxius sum, per castigationes exeant e conspectu tuo, nec veniant coram te in judicio) dixit vero Rabbi Isaac nomine Rabbi, rex & populi universitas judicantur coram numine unoquoque die, juxta id quod dicitur* a Salomone in oratione[s], *ut faciat judicium servo suo, & judicium populo suo Israel, rem diei in die suo.* Quin etiam in *Dabarim Rabba*[t], הלכה מלך מישראל שהיה לו עסק מהו שיהא מותר לו לדון לפני בית דין כך שנו חכמים מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו ילמדונו רבותינו למה אין דנין אותו אמר ר' ירמיה שכתיב בדוד המלך מלפניך משפטי יצא הכי אין בריה דן את המלך אלא הקב"ה *Quantum ad regem Israelis qui litigium aliquod habuerit quod in synedrio ex jure judicandum videatur, docemur a rabbinis nostris quare regem non judicarent,* seu *judicandus is non esset. Dixit nempe Rabbi Jeremias, scriptum esse*[v] *de Davide rege, Ex ore tuo prodeat judicium meum; adeo ut nemini mortalium judicii in regem exercendi jus competeret, sed tantummodo numini sanctissimo.*

IV. Tantundem etiam patres christiani ad illud itidem Davidis numen alloquentis, *tibi soli peccavi*[x]; *rex utique erat*, inquit ibi D. Ambrosius, *nullis ipse legibus tenebatur: quia liberi sunt reges a vinculis delictorum; neque enim ullis ad poenam vocantur legibus, tuti imperii potestate. Homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Et Isidorus Pelusiota[y] de rege verba faciens, Τῇ θείᾳ δίκῃ μόνῃ, inquit, ὁ τοιοῦτος ὑπεύθυνος· διὸ καὶ ὁ μελῳδὸς ἔλεγε, Σοὶ μόνῳ ἥμαρτον, *Divino solum judicio subditus est qui rex est: unde & psalmographus ait, Tibi soli peccavi.* Sic etiam alii.

V. Diversae autem Ebraeorum sententiae hic adeo conciliandae videntur Hugoni Grotio, ut verbera, de quibus loquuntur velut regi delinquenti infligendis, non tam in poenam, aut ex synedrii alicujus autoritate, quam in peccatorum erga Deum satisfactionem ac poenitentiae signum subeunda velit. Ita enim hac de re ille[z]; *video consentire Hebraeos, regi in eas leges quae de officio regis scriptae exstabant*[a] *peccanti inflicta verbera. Sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum poenitentiae sponte suscipiebantur: ideoque non a lictore, sed ab eo quem legisset ipse caedebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A poenis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebraei Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de judicibus, nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.* Quod ipsum est etiam R. Jeremiae dictum superius citatum. Infamia quidem verberum etiam poenam caruisse ante ostensum est. Hoc item amplectitur Claudius Salmasius[b], aliique. Jam vero planissime, pace virorum praestantissimorum, Maimonides, ubi verberum poenas enumerat, regemque eis obnoxium facit (quod libro ostenditur superiore) non castigationes sponte suscipiendas, sed a synedriis ob delicta infligendas, omnino innuit. Neque enumerantur delicta regia illa, quasi ob ea solum sic poena illa forensis ei subeunda fuisset, sed ut singularia ad eum, nec ad quenquam alium, attinentia. Samuel autem Petitus[c] e Talmudicis jus in reges illud synedriale enarrans, *Atque haec*, inquit, *jus dici solitum regi si quid deliquisset, a nobis dicta sunto e Judaeorum sententia, non ex vero.*

[n] *Perush Misn* fol 115 2. [o] *Jehuda* in Gem. Babyloniae ad tit. *Sanhedrin* cap 2. fol. 20 a. videsis Jo Cochium in excerpt. *Sanhedrin*, cap 2. pag 176. & Mos Mikotzi praecept. affir. 115. [p] Ad tit. *Sanhedrin*. cap. 2. fol 20. col 1. Hal 3.
[q] Psalm. xvii. 2. [r] Jarchius ad Psalm. xvii. [s] 1 Reg viii 59. [t] Fol. 295. col 4. [v] Psalm xvii. 2.
[x] Psalm l. 6. seu li 4 [y] Lib. 5. epist 383. [z] De Jure Belli ac Pacis, lib. 1. cap 3 § 20 [a] Deut. xvii. 17.
[b] In Defensione Regia, cap. 2. pag. 16. [c] Diatriba De Jure, Principum edictis, Ecclesiae quaesito, cap. 2.

Judaei

Judaei enim istam πολιτείαν animo tantum conceperunt, nulli principes eo jure regnarunt. Vide quae in sacris Bibliis habentur, quae apud Josephum vernaculum rerum Judaicarum scriptorem leguntur; dabo pignus in omnes meas fortunas, si vel verbo jus istud asseratur: Sed contrarium plane illis quaesitum est, Deo auctore, in Saulis inauguratione apud Samuelem. Et constat ex historia legibus solutum fuisse principem, ἔχων ἁμαρτήσαντα ὑ κολάζεσθαι, *quamvis deliquisset, poenae non fuisse obnoxium: ut illud Aeschyli de Jove,* Τραχὺς μόναρχος οὐδ᾽ ὑπεύθυνος κρατεῖ, *Durus Monarcha & nemini subditus imperat. Non igitur in jus vocabatur, nec item armis oppugnabatur, utcunque a Judaicis institutis descivisset, & in pios persecutionem fecisset. In eo namque judicium Dei suspiciebant qui praefecisset. Id in eo sciebant esse quod Deus voluisset. Itaque nunquam in regem suum religionis obtentu arma movisse in sacra legitur historia.* Sic ille. Recole hic quae supra[d] ex Isaaco Casaubono adnotantur. Atque de rege & synedrio, nec sine temporum regumque discrimine advertendo, Claudius Salmasius[e]; *Post migrationem e Babylone per pontifices, qui duces & principes populi erant, gubernati sunt, usque ad Aristobulum Jonathae filium, qui rex pariter & pontifex fuit, primusque apud Judaeos diadematis sumpsit insigne,* τ᾽ ἀρχὴν, *ut ait Josephus,* εἰς βασιλείαν μεταθεῖναι δόξας. *Sub illo & sequentibus regibus usque ad Herodem magnum, quo regnante natus est Christus, plurimum potuit synedrium; nec sine ejus consilio & consensu quicquam regi majoris quod esset momenti agere licuit. Et de his plane regibus verum est quod dixit Josephus lib.* IV. *Antiquitatum, ubi jura regis commemorat sicut habentur Deuteronomii* xvii. Πραττέτω δὲ μηδὲν δίχα τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῆς τῶν γερουσιαστῶν γνώμης, *Nihil praeter pontificis & seniorum sententiam faciat* (de quo loco paulo ante diximus.) *Quod de regibus qui paulo ante Josephi tempora imperarunt fortasse dici debet, ab Aristobuli regno, non de primis illis qui ante captivitatem fuere. Sed nec verba illa quae ex Josepho citavimus in illo Deuteronomii loco leguntur, quo regibus Israelis Moses leges dat secundum quas eos regnare oporteret. Nihil inquam ibi exstat quod nihil agere debeant sine consensu & consilio pontificis & synedrii. Josephus ad suae aetatis reges respiciebat cum illa scriberet. Qui tamen & synedrio majorem habuere potestatem: Nam & ipsos pontifices maximos pro libitu creabant & dejiciebant:* (Quod tamen Talmudici indefinite synedrio magno tribuunt, ut capite ostenditur superiore.) *Ex tota autem priorum regum historia satis compertum est, pleraque eos egisse non consultis synedrii senioribus, nec pontifice, cum & multa contra legem Dei statuerint & fecerint, praecipue circa idolorum cultum: Ob quem tamen, cum crimen esset omnium gravissimum, nec accusatos unquam aut judicatos a synedrio constat. Illud vero quod ait Maimonides de regibus ex familia Davidis qui judicabant & judicabantur* (quod & superius allatum) *ne de illis etiam id intelligendum qui post Aristobulum regnarunt, multo minus de illis quos diximus, quorum primus fuit Saul, ultimus Joachimus. In Gemarae tractatu de synedrio cap.* II. *haec Talmudis traditio* (ante etiam memorata) *quod rex nec judicat nec judicatur, non pertinere dicitur nisi ad regem Israelis. Nam, inquit, qui ex familia Davidis sunt, judicant & judicantur. Qui sunt illi reges Israelis? Nempe qui in terra Israelis, hoc est, in Judaea, regnarunt, non primi illi quos diximus a Saule usque ad Joachimum imperasse, sed hi qui post Aristobulum usque ad Herodem imperium nomine regio tenuerunt. Quod ex illo capite Gemarae clarum est. Nam ibi narratur qua ex causa factum sit hoc decretum de rege, quod nec judicaret nec judicaretur:* (interjectaque dein historiola illa de Jannaei regis servo in jus a synedrio vocato tempore Simeonis Ben Shatach, juxta ante a nobis ex Talmude Babylonio ostensa.) *Inde aiunt, factum esse decretum ut rex nec judicaret nec judicaretur. Sed hae nugae sunt & fabulae Rabbinicae. Jannaeus iste successit Aristobulo, qui primus diadema sumpsit & regem se fecit, cum praedecessores ejus omnes* (e gente Hasomonaica) *principes & duces populi tantum essent, iidemque pontifices, regio vero nomine abstinerent ac jure. Judicabant quippe & judicabantur, & maxima tum potestas & administrandi ratio penes synedrium erat. Aristobulus primus hunc statum in regium commutavit, sumpto regni insigni. Ut vero omnia sunt initia, non satis perfecta nec absoluta, nondum jus regium habuit cum regis insigne gestaret. Successor ejus ulterius progressus est: Nam vocatus in jus a senioribus consessus parere noluit. Ab eo firmatum id jus, & sequentibus traditum. Sed quia supremam non habebant potestatem, jus non reddebant, hoc ex regali jure retinentes tantum ut non possent judicari. Nec exemplum ullius in his posterioribus Judaeae & Israelis regibus afferri potest qui judicium capitis subierit aut in jus vocatus sit ex ulla criminis causa. Nam quod de Herode afferunt Hildebrandinae & Enthusiasticae doctrinae auctores, nihil eos juvat; qua rex non erat, sed praefectus Galilaeae, cum ad synedrium citatus est, vivente adhuc patre rege, ut ex Josepho clarum est* (quod & paulo ante satis observatum) *Et parum prudenter urget hanc historiam Sichardus* (Guilielmus Schickardus[f]) *ut probet synedrium etiam judicasse de regibus: Quod falsissimum est, nec probari potest. Reges e posteris Davidis judicium in se accipiebant, & in alios exercebant. Quinam illi fuere? Nempe duces captivitatis, qui Babylone agebant,* Αἰχμαλωτάρχαι *Graece dicti. Hi ad Davidem genus suum per mares referebant. De his habetur in Gemara Talmudica cap.* I. *de synedrio, traditionem qua fertur non recessurum sceptrum a Juda ad eos pertinere; nam eos esse aechmolatarchas Babylonicos, qui sceptrum Israelis tenebant. Sed cur hi judicabantur, cum id proprium esset regii juris non judicari? Non erant veri reges, sed vice tantum regia regnabant. Suberant enim regibus Persidis, a quibus potestatem suam accipiebant. 'Ex his liquet qui reges essent re & nomine, non potuisse judicari; impune ergo ipsis fuisse quicquid fecissent.* Aliis dein in Rabbinorum hic scita alia,

[d] Sect 2. [e] In Defensione Regia cap. 2. [f] In Jure Regio Hebraeorum cap. 2. Theorem. 7. quem & vide in Erratis.

superius allata, subjunctis, *Unde certum est*, inquit, *regem non vocari in jus solitum ad tribunal septuaginta seniorum, non coram his accusatum, nec ab his judicatum.* Certe & Joannes Bodinus de synedriis magnis locutus, & Herodis ac Hyrcani exemplum e Josepho memorans, *Et perspicuum*, inquit[g], *fit, summum reipublicae imperium in eo senatu non fuisse, tametsi Josephus*[h] *patres adducit conquerentes quod Hyrcanus & Aristobulus, principes Asmonaei, formam civitatis Aristocraticam in regnum mutassent.* Obvia sunt alia apud scriptores hosce, aliosque jura regia tractantes, nec paucos, qui synedrio alive conventui apud Ebraeos regem ἀνυπεύθυνον nec omnino obnoxium asserunt ex juris, quod apud orientales alios esset regium, exemplis velut cognatis, apud historicos, poetas, alios veterum repertis, quibus hic locus non est, Ebraeorum duntaxat regibus ex instituto proprius. Suum esto circa hoc, de rege Ebraeorum a synedris magnis judicando, cuilibet hic judicium. Nos, quae habent diversarum sententiarum hac in re autores fideliter ostensis, nihil omnino definimus.

VI. Aiunt etiam Talmudici[i], אין מעמידין מלך אלא על פי ב"ד של ע"א *Non constituebant*, seu *solebant constituere, regem nisi de sententia synedrii septuagintaunviralis.* Hoc ita generatim dictum aliquantulum alibi[k] temperatur: אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי ב"ד של ע' זקנים ועל פי נביא כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו וכשאול ודוד שמינם שמואל הרמתי ובית דינו *Non constituebant reges initio* (id est, ut explicat Guil. Schickardus[l], antequam res ad successionem deveniret) *nisi de sententia synedrii septuagintaviralis & de sententia prophetae. Exemplum habetur in Josua, quem constituit Moses magister noster & synedrium ejus; atque in Saul, & Davide, quos ordinarunt Samuel Ramathaeus & synedrium ejus.* Sequentibus autem in seculis, ubi quaestio sive de legitimae successionis sive electionis tempore, aut eligendi qualitate, idve genus aliis (ut sub templo secundo seu in Hasmonaeis & Herodiana familia) orta est, penes synedrium cognitionem, puto, ex jure, volunt fuisse. Nec quidem in Talmude ipso aliud huc spectans me comperisse memini praeter illud הדין אותו variatim, ut ante ostenditur, explicatum. Certe si in regem exercere potuisset synedrorum collegium illud jurisdictionem tam amplam quam a nonnullis obtenditur, satis consonum est fateri etiam, inde ejusdem constitutionem ad idem attinuisse. Maxime de successionis jure & natalibus; ne scilicet Ebraeorum frater non esset, juxta illud legis[m], *Ex fratribus tuis constitues regem super te. Nec constitues extraneum, qui non fuerit de fratribus tuis*, id est, non puris satis ad successionem natalibus. Qua in re generis Israelitici materni ratio maxime habenda erat. Inde enim puri satis natales (quantum ad nobilitatem Israeliticam & dignitates omnimodas, praeter pontificalem adeoque sacerdotalem; ut alibi[n] explicavimus) tametsi patre quis genitus esset sanguinis non Israelitici; quod fusius aperitur in libris de Jure Gentium & Naturali, ubi[o] de proselytis, Herode rege, aliisque huc spectantibus agitur. Et optime quidem Petrus Cunaeus, jurisconsultus plane scientissimus, ubi verba faciens de collegis synedrorum, qui, juxta libro superiore ostensa, ex jure ordinario, parili natalium undiquaque puritate esse debuere cum regibus, *Nec peregrini*, inquit[p], *exterive recepti in hunc ordinem, nisi matre saltem Judaea essent. Hos enim excipit Maimonides*; quod & ante illic notavimus. Atque apposite adjicit Cunaeus, *Et sane aequum erat. Neque secus constitutum jure Quiritium est. Ait Ulpianus JC. in l. 1. §. 2. ff. ad municipalem, si quis ex patre Campano, matre Puteolana natus sit, eum municipem Campanum esse, nisi forte privilegio aliquo materna origo censeatur: tunc enim filium maternam originem sequi. Quare Iliensibus concessum esse, ut qui matre Iliensi est sit eorum municeps. Et Ponticis ex beneficio Pompeii Magni competere, ut qui Pontica matre natus esset Ponticus esset. Atque etiam Delphis hoc idem tributum & conservatum fuisse.* Ut Iliensibus, quorum civitatis inclyta nobilitas dicta[q], Ponticis, Delphis hoc jus de sanguine materno competiit singulare (nam ex jure communiori, aut quod ut plurimum obtinuit, materni sanguinis aut solum aut maxime ratio haberi solita) ita & simile Antiochenis. Julianus Augustus[r] Juliano comiti orientis, *Eos indulserunt veteres principes ex materno genere curialibus Antiochenis adscribi, quos patris dignitas*, seu *conditio, nullius vindicaret juri civitatis.* Parile jus Xanthiis[s], uti &, ut videtur, Lyciis[t] cunctis, quorum pars Xanthii. Et consonum est illud Virgilii[v] de Drance,

——Genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat.

Et de nobilitate a matre sola praestita recentiora habentur exempla in Campanis, Trecensibus, Senonensibus Clarimontanis Galliae[x]. Ex jure autem Caesareo, *exemplo[y] senatorii ordinis, patris originem municeps unusquisque sequatur*, nec valuit contra rescriptum principale, quo privatus quis ex materno sanguine sibi privilegium vendicaret, licet jus ejusmodi civitatibus aut provinciis integris rite satis, ut in ante ostensis, concederetur. Et hae de re plura simul congessit Andreas Tiraquellus[z]. Certe ad materni sanguinis solius inter homines dignitatem spectat haud parum egregium Juliani Augusti commentum illud ubi de [a] diis, veluti Jove, Apolline, aliis, loco patrum nonnullis habitis loquens, Καὶ οὐ, inquit, πιστέον τοῖς λέγουσιν ὡς ἄρα ἐκεῖνοι ὑπὸ ἀμαθίας ἐξαπατώμενοι ταῦτα τῶν θεῶν κατεψεύσαντο, *Nec fides eis habenda qui dicunt illos per inscitiam deceptos haec de diis mendacia finxisse.* Et paulo post, ὅπερ δὲ ἔφην, καὶ περὶ αὐτῶν πειθόμενος ἡμᾶς ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ὑπὲρ τῆς εὐγενείας ἐξέτασιν· καὶ ὅτῳ μὲν ἂν ὦσιν ἀγαθοὶ πατέρες, καὶ αὐτοὺς ἐκείνους ἡμ-

[g] De Republica lib. 6. cap. 4. [h] Lib. 14. cap. 5. [i] Maimonides Halach. *Sanhedrin*, cap. 5. § 1. [k] Idem Halach. *Melachim*, cap. 1. [l] De Jure Regio Hebr. cap. 1. Theor. 2. & videsis Petrum Cunaeum de Repub. Hebraeorum lib. 1. cap. 12. pag. 109. [m] Deuter. xvii. 15. [n] Lib. 2. de Successione in Pontificatum. [o] Lib. 2. [p] De Repub. Hebraeorum lib. 1. cap. 12. pag. 106. [q] L. 17. D. tit. de Excusationibus §. 1. [r] C. Theodos. lib. 12. tit. 1. l. 51. C. Just. tit. de Decurionibus l. 22. [s] Plutarch. de Claris mulieribus cap. 9. [t] Herodot. lib. 1. [v] Æneid. 11. [x] Dionys. Gothofred. ad l. 1. D. Ad Municipalem. [y] C. Theodos. lib. 12. tit. 1. l. 101. C. Justin. tit. de Decurionibus l. 36. [z] Lib. de Nobilitate cap. 12. §. 20. &c. [a] Orat. 2. de Constantii Imp. rebus gestis.

Φερέ,

φησὶν, ταῦτ᾽ ὀνομάζειν θαῤῥοῦντας ἐρῶ. Ὅτῳ δὲ τὰ μὲν τῆς πατέρων ὑπῆρξεν ἀρετῆς ἐνδεᾶ, αὐτὸς μετεποιήθη δὲ κλήματος· τούτῳ δὲ νομιστέον πατέρα τὸν Δία καὶ φυτουργὸν καὶ οὐδὲ μὲν αὐτῷ δοτέον ἐκείνων οἱ γεγονότες πατέρων ἀγαθῶν τὰς σφῶν οἰκίας ἐζήλωσαν. ἔστι δ᾽ ἐξ ἀγαθῶν γέγονε μοχθηρὸς, ταῦτα τοῖς νόθοις ἐγγράφειν ἄξιον. τοὺς δὲ ἐκ μοχθηρῶν φύντας, καὶ προσνεμεῖς τοῖς τοκεῦσιν, οὔποτε εὐγενεῖς φατέον οὐδὲ εἰ πλουτοῖεν ταλάντοις μυρίοις οὐδὲ εἰ ἀπαριθμοῖεν προγόνους δυνάστας. ἢ καὶ μὰ Δία τυράννους εἴκοσι· οὐδὲ εἰ νίκας Ὀλυμπικὰς, ἢ Πυθικὰς, &c *Sed quemadmodum dixi, nos ita de iis persuasos oportet in illorum nobilitatem inquirere. Adeoque quicunque praeclaros parentes fortitus fueris, & horum ipse similis fuerit, hunc audacter nobilem esse pronunciemus. Quisquis vero parentes habuit virtute minime praeditos, cujus ipse possessionem sibi vendicaverit, ejus parentem & autorem generis esse Jovem,* seu quem deum alium, *existimandum est; nec ei minus quam iis deferendum qui, cum parentibus bonis nati essent, illorum virtutem imitati sunt. Sed qui malus & depravatus a bonis ortum acceperit, hic inter illegitimos* seu *spurios habendus est. Nec qui, ex pravis orti, illorum similes sunt, eos unquam nobiles appellare debemus, tametsi decem millia talenta in bonis habeant, aut majorum suorum quamplurimos principes percenseant, aut certe tyrannos viginti, aut Olympiacas aut Pythicas victorias,* &c. Ita, dum de nobilitate philosophica potissimum differit, eousque sanguinis apud homines materni solius, patribus humanis spretis, rationem vult haberi, ut quoties cuiquam viro praeclaro ac virtute eminentius praedito defuerit ejusmodi pater humanus, eidem divinus seu e deorum coetu aliquis fuerit pro patre assignandus, a quo ut a matris amasio divino, adeoque per matrem, apud homines, solum nobilitatus fuerit. Ingens adsciscendi, in partus nobilitatem, patres, sexus sequioris sic privilegium! Sed de his hactenus.

CAP. X.

I. *De sumptibus jure divino aliterve in sacrificia publica praestitis.*
II. *Annuae Sicli eam in rem pensitationis tempus modusque.*
III. *De synedrii magni circa pensitationem illam, aliasque id genus, jurisdictione.*
IV. *De residuis ad anni exitum pensitationum ejusmodi.*
V. *Firmatur potestas circa pensitationes ejusmodi sacras synedrii magni. Testimonium e paraphrasi Chaldaica eam in rem singulare.*

SEquitur ut, juxta institutum, de synedrii magni potestate judiciaria circa annuam siclorum praestationem, earumque atque rerum aliarum aliquot sacrarum insumendarum rationem, videamus. Publicorum sacrificiorum, quae קרבנות של ציבור *oblationes* seu *sacrificia universitatis* seu *populi* nuncupaut, quantum ad rem quam tractamus attinet, genera fuere bina. Alterum eorum quae sive jugiter sive sabbatis sive neomeniis sive quotaonis, ex legis sacrae praescripto[b], in templo erant veluti universitatis, ooo privati cujuspiam, nomine offeteoda. Alterum eorum quae totius populi, ex disertis etiam sacrae legis[c] verbis, quoties ipse qua universitas deliquerat tantum, nomine erant facienda. Secundum genus ad illud distributionis nostrae caput attinet, quod est de universitatis persona quam in sacrificii ejusmodi tum causa tum ritu induebat synedrium magnum; qua de re inferius. Prioris autem sumptus subministrandi erant ex lege illa[d] de dimidio siclo sanctuarii, id est, integro ex vulgaribus, didrachmae Atticae aequiparari solito, a quolibet viginti annorum praestando, *in cultum tabernaculi testimonii, ut sit filiis Israel in memoriale,* seu *monimentum, coram Domino,* לכפר על נפשותיכם id est, *ut propitius fiat super animabus vestris,* seu *propitietur animabus vestris*; unde etiam כסף הכפורים *pecunia expiatoria* seu *expiationum* eadem in lege appellatur. Tributum hoc sacrum annuum erat & perpetuum, stante Ebraeorum republica, ac templo postmodum, ut tabernaculo primo, solutum; idque[e] inprimis ad coemenda sacrificia illa publica, diurna, sabbatica, menstrua, annua, quae populo etaut expiatoria; aliis nihilominus ex eo pecuniarum summis quotanois (ut ioox ostenditur) praestari etiam solitis. Tertia pars sicli sub initio templi secundi, ob graviores tunc sacrorum operumque impensas, edicto temporario[f] adjecta est. Dimidii autem sicli tributum ipsum idem erat quod a Tito in oratione ad Judaeos habita innuitur, ubi de amplissima Romanorum indulgentia verba faciens, Τὸ δὲ μέγιστον, inquit[g], δασμολογεῖν τε ὑμῖν ἐπὶ τῷ Θεῷ καὶ ἀναθήματα συλλέγειν ἐπετρέψαμεν· καὶ τοὺς ταῦτα φέροντας οὔτε ἐνουθετήσαμεν οὔτε ἐκωλύσαμεν, ἵν᾽ ἡμῖν γένησθε πλουσιώτεροι, καὶ παρασκευάσησθε τοῖς ἡμετέροις χρήμασι καθ᾽ ἡμῶν, *Quodque maximum est, tributum capere Dei nomine ac donaria colligere vobis permisimus, Eaque offerentes neque monuimus neque prohibuimus, ut hostes nobis efficeremini ditiores, nostraque pecunia vos contra nos instrueretis.* Sic Ruffinus. Genebrardus ibi, *Et qui plus est, avons ottroye de lever tributs au nom de Dieu, & recuellier dons & offrandes: & n'avons ay admonesté ne empesché ceux qui les offroient: & cela a esté fait a fin que vous que nous estiez enemis* (sed hostium voci io Graeco oihil respondet) *fussiez plus riches que nous, & que vous fussiez armez contre nous de nostre propre argent.* Post templi excidium, desinente sacrificiorum usu, idem tributum ex Vespasiani sancito in capitolium Romae a Judaeis erat deferendum. Josephi[h] verba sunt, Φόρον δὲ τοῖς ὁπουδήποτ᾽ οὖσιν Ἰουδαίοις, δύο δραχμὰς ἕκαστον ἐκέλευσεν ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὸ Καπιτώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλουν, *Tributum Judaeis ubicunque degerent imposuit, jubens eos quotannis singulos didrachmas in capitolium*

[b] Num. xxviii. & &c. [c] Levit. iv. 13. [d] Exod. xxx 12. videsis Joseph. lib 3 Origin. cap. 9. [e] Gloss Jarch ad Exod xxx. 15. [f] Nehem. x. 32. & ibi R. Aben Ezra. [g] Halos[eos] lib. 6. cap. 34 in Graecis: in Ruffino lib. 7. cap. 13. [h] Halos. lib. 7. seu vet. cap. 27. & vide Philonem in Legatione ad Caium.

pitolium deferre, quemadmodum ante pendebant templo Hierosolymitano. De hoc etiam Tacitus[i], res Judaicas tractans, *tributa & stipes illuc* (Hierosolyma) *congerebant* Cicero item[k], *cum aurum Judaeorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus provinciis Hierosolyma exportari soleret, Flaccus sanxit edicto ne Asia exportari liceret.* Nam Judaei, ubicunque locorum in urbe Romano degerent, hoc persolvebant.

II. Quoniam igitur res ipsa postulavit ut ante anni cujuslibet initium solveretur in sacros illos usus tributum ejusmodi, id est ante initium Nisan mensis, qui fere Martio Juliano respondet, ideo quotannis primo die Adar mensis, qui proxime antevertit, edicto publico per tribus universas in urbibus tractibusque monitum est ut quisque Siclum suum in annum futurum appararet solveretque post dies quatuordecim. Decimo quinto ejusdem die, ישבו השולחנין בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן׃ quae verba sunt Maimonidis[l], juxta mentem veterum, id est, *trapezitae passim per urbes & provincias commorabantur, ac canistro* seu *vasculo aliquo siclos poscebant. Qui dederit, ab eo accipiebant. Qui vero non dederit, eum* tunc *non cogebant dare.* Die dein vigesimo quinto Adar mensis, ישבו השולחנין במקדש לגבות ומכאן ואילך כופין את מי שלא יתן. עד שיתן וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו *Trapezitae commorabantur in templo ad exigendum tributum illud; atque ab illo tempore quicunque non daret, eum id facere cogebant. Scilicet qui non daret, eum prehendebant, pignusque ab eo capiebant, etiam amictum ejus.* Nemo enim praeter foeminas, servos & minores excusandus erat, nec paupertate extrema; hoc tamen adjecto temperamento; sacerdotes, quanquam hoc pariter atque alii tributum deberent, & instantius usque dum solverent crebro rogarentur, nihilominus prehensione neutiquam esse ad id praestandum coactos, idque מפני דרכי שלום *propter vias pacis*, id est, publicae honestatis causa. Sic magistri. De eis quae habentur apud scriptores hac de re christianos, nec etiam satis Ebraeis consona, consule, si placet, maxime disputationes Joannis Baptistae Villalpandi[m], ut magis obvias praeteream.

III. Id verum quidem est, non expressam occurrere synedrii magni mentionem ubi de exigendo tributo hoc in libris Talmudicis agitur. Sed rem ipsam ejusmodi fuisse satis liquet, ut cum ratione fingi quidem nequeat alius alicujus synedrii seu fori ordinarii jurisdictionem locum habere potuisse in prehensione pignoreque, quo non solventes ad praestandum cogerentur, capiendo. Sine jurisdictionis synedrii alicujus ope, trapezitas, qui corrogarent, sive prehensione sive pignoriscapione uti potuisse, credere absonum nimis est. Et cum prehensione non cogerent hic debitores antequam in templo Hierosolymis, idque vigesimo quinto die mensis Adar, siclos cujuslibet, qui, dum per urbes ac tribuum tractus postularant, non solvisset, expectare inciperent, non omnino videtur existimandum quin ex autoritate hujus ibi synedrii tum non solventium prehensio ac pignoriscapio penderet, tum, si forte ea de re lis moveretur, ejusce ad illud cognitio solum spectaret. Nam aliarum tribuum tribulium res (nisi appellationis causa, ut superius ostenditur) in synedriis Hierololymitanis minoribus agitari fas non erat. Et trapezitas sive ipsos sive per procuratores, postquam jam fere accesserat anni initium, adeoque quotidianus proventus hujus sacri usus, in synedriis per tribuum urbes & tractus dispositis sive in contumaces sive in negligentes egisse, veri nemo non videt dissimillimum. Perquam igitur consonum est, ad synedrii magni duntaxat imperium & jurisdictionem rem hanc attinuisse. Quod libentius forsan credas, si etiam observaveris synedrii hujus in siclorum ita quotannis praestitorum distributione, sacrisque inde faciendis, potestatem. Nimirum ex amplissima horum oblationis congerie, seu aerario hoc sacro, non solum sacrificia illa quotidiana, menstrua, annua, sabbatica suppeditabantur, atque vestes sacerdotales pontificiaeque, alia item ad cultum spectantia, verum etiam censorum seu curatorum urbis, eorum qui sacerdotes ritus immolandi atque id genus alios docerent, libros Hierosolymis descriptos corrigerent, judicia exercerent, aliorum etiam ejusmodi reipublicae ministrorum operarumque stipendia, ac mercedes in muros, arces, aquaeductus, id genus caetera reficienda, aliosque non dissimiles sumptus, solvebantur, idque juxta synedrii magni semper[n] taxationem. Quin & ad illius judicium, si forte publicis sacrificiis aliisque sic impendendis non sufficeret hoc aerarium, ex aliis sponte oblatorum quae deerant supplebantur.

IV. Quod item supererat sub anni exitum, holocaustis adjectitiis, quae קיץ המזבח *Sacrificia altaris secunda* nuncupabantur, insumendum pro arbitrio decernebat. Quamprimum autem advenerat dies Nisan mensis primus, id est ipsum anni initium, sacrificia publica tantummodo coemenda erant מתרומה חדשה id est, *oblatione nova* seu *siclis in novum annum solutis*; non omnino iis qui in anni praeteriti aerario superflui manebant, ni forte nondum in annum novum quae sufficerent praestarentur. Adeo etiam ut tametsi in sacrificia quotidiana tunc animalia pristini anni siclis (quos תרומה ישנה *oblationem veterem* appellabant) coempta haberent, sive ad pristinos dominos redhibitione ea transirent sive venderentur, ויוצאין לחולין atque *plane haberentur inter res profanas*, seu prorsus resecratas, pretio in veteris oblationis aerarium conjecto, quod similiter dicendum quoties victimarum in sacra quotidiana coemptarum aliquot usus non esset; שתנאי ב"ד הוא על כל הבהמות שלוקחין לתמידין שאם לא יהיו צריכין להן יצאו לחולין *quoniam ita voluit synedrium de omnibus pecoribus in sacrificia quotidiana comparatis, quoties nempe eorum usus non esset, ut in rerum profa-*

[i] Histor. 5. [k] Orat. pro Flacco. [l] Halach. *Siklim*, cap 1. § 9. & sic Misn. & Gem. Hierosolym. ad tit *Siklim*, cap 1, &c. [m] Tom 2. Explanat in Ezech. part. 2. lib. 5. disp 3 cap. 56. item in Apparatu Urbis & Templi, part 2. seu de Ponderibus & Mensuris, lib. 2. disp. 4. cap. 31. [n] Gemar. Babylon ad tit. *Cethuboth*, cap. 13. fol. 105. 1. Maimonid. Halach. *Siklim*, cap 4. Mosei Mikotzi praec. aff. 45. fol. 122. col 3. Misn. & Gem tit. *Siklim*, cap. 1, 2, 3 ibi etiam Bartenorius.

narum

narum numerum redirent. Quod de synedrio alio quam magno intelligi nequit.

V. Hisce sane rite perpensis, vix dubitari potest quin ab synedrii magni imperio atque jurisdictione penderet tam ipsa sive contumacium sive ex negligentia non solventium siclos jam dicta prehensio & pignoriscapio, quam proventus hujus sacri in sacrificia publica aliaque jam ostensa insumendi etiam ratio. Unde quidem & caetera quae hisce ita similia fuere ut sive ob amplitudinem singularem, sive ob diffusam per tribus universas naturam & potestatem, in synedriis minoribus locum commode habere nequire videantur (veluti urbis totius cura, panegyres Hierosolymitanae ex instituto divino celebrandae, & si quae sunt ejusmodi reliqua) ad synedrium hoc itidem attinuisse par est ut existimemus. Accedat hic, e paraphrasi Chaldaica testimonium de synedrii magni etiam apud Judaeos Babylonienses simulacro, seu, qua in terris exteris esse potuerit, figura imitatrice, (illic enim seu extra terram sanctam legitimum Mosaice esse nequibat) postmodum, scilicet Ezra, Zorobabele, eorumque collegis in terram sanctam ac Hierosolyma e captivitate reducibus, statum pristinum & figuram ejusdem genuinam, juxta quae de synagoga magna libro secundo dicta sunt, induente. Ad illud Cantici Canticorum [o], *Dilectus meus descendit in hortum suum, ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, & lilia colligat*, Paraphrastes, *dominator seculi suscipit voluntarie orationem eorum, & descendit in Babylonem* (לסנהדרין דחכימיא) *ad synedrium sapientum, & dedit populo suo requiem, & eduxit eos de captivitate ipsorum per manum Cyri & Esdrae & Nehemiae & Zorobabel filii Sealthiel* (וסבי יהודאי) *& presbyterorum Judaeorum: Et aedificaverunt domum sanctuarii, & constituerunt sacerdotes super oblationes, & Levitas super custodiam verbi sanctitatis: Et misit ignem de coelis, & suscepit voluntarie oblationem & incensum aromatum. Et sicut vir qui nutrit filium suum dilectum in deliciis, ita delicate nutrivit eos; & sicut vir qui colligit rosas de convallibus, ita congregavit eos de Babylonia*; ubi instar aechmalotarcharum alienis in terris ante gubernarant, & tandem reduces synedrium revera magnum in loco quem elegerat Dominus inter suos instaurabant ipsi. Et capite proximo, ad illud [p], *Quam pulchri sunt gressus tui*, &c. Paraphrastes, *Dixit Salomon in spiritu prophetiae suae a facie Domini, quam pulchri sunt pedes Israel, quando ascenderint ut appareant coram Domino tribus vicibus in anno*, &c. adeoque rempublicam sacram in terra sancta e captivitate reduces instauraverint, וריש מתיבתה די כזכות מתפרנסין כל עלמא וגו׳ *Et principi consessus* seu *synedrii tui indultum est ut gubernet omnia secula, sicut foetus enutritur per umbilicum in utero matris suae. Splendidus est in lege sicut circulus lunae, quando venit ad mundandum & ad contaminandum, & ad justificandum & ad condemnandum*, id est, ad dubia de munditie, immunditie, innocentia, reatu solvenda. *Et non deficiunt verba legis unquam ab ore ejus, sicut non deficiunt aquae fluminis magni, quando egreditur de paradiso.* ושבעין חכימין מסחרין יתה כאדר שגלגל *Et septuaginta sapientes circumdant eum instar areae circularis*, semicircularis, ut libro ostenditur secundo. ואוצרוהן כלין בן כעשר וגו׳ *Et cellaria* seu *thesauri eorum pleni sunt decimis sanctificatis & votivis & spontaneis, quae constituerunt eis Ezra sacerdos, & Zorobabel, & Josue, & Nehemias, & Mardochaeus, & Bilsan*, אנשי כנשתא רבתא *viri synagogae magnae, qui comparantur rosis, ut sit eis virtus ut laborent in lege die ac nocte.* Designantur plane synedri magni nomine septuagintaunumvirorum, simul cum officio eorum, seu procuratione judiciaria suprema circa proventus & res sacras quae Hierosolymis seu in templi cellariis, exercenda.

CAP. XI.

I. *De sacra disciplina a synedrii magni delegatis aliquot pontifici maximo paulo ante festum expiationum illud generale in mense Tisri tradenda.*

II. *Juramentum eam in rem ab eo praestandum. Alia ad procurationem hanc attinentia.*

III. *Ex re nata, de vestibus sacris extra templum nullis, nec in templo extra ipsum ministerii tempus aut ejusdem confinia proxima, a sacerdote gestandis. Maxime e Talmudicis. Et num ego merito reprehensus sim a tituli Talmudici interprete nupero quod ex jurisconsultis Ebraeorum adfirmassem, fas non fuisse sacerdoti gregario sacris indui vestibus alio in tempore quam dum sacris operabatur.*

IV. *Singularis eam in rem traditio Talmudica de ministeriorum diurnorum fortium ritu solenni.*

V. *Numerandi ratio singularis. Nec alia Israelitis, ut legitima, seu recepta.*

VI. *De vestium sacerdotalium usu ex sermone sacro & scriptoribus christianis hic advertenda.*

VII. *Enarratio apud Salomonem Ben Wirga de pontificis maximi, comitante synedrio magno aliisque in templum, e domo sua, paulo ante festum expiationum, pompa splendidissima.*

ORDO instituti deducit ad illud de temporum, ut neomeniarum, intercalationis, reliquorumque inde pendentium, calculo. Sed quoniam rejicitur quicquid id genus fuerit ad librum de anno Ebraeorum civili, qui tertio huic adeo utpote cognatus subjungitur, ideo transimus

[o] Cap. vi. 2. [p] Cantic. vii. 1.

ad disciplinam factam ex judicio synedrii magni quotannis pontifici maximo tradendam paulo ante festum expiationum seu diem decimum mensis Tisri. Stante templo primo, qui in pontificatum successere viri erant adeo doctrina ac pietate praediti (sic ipsi Ebraei) ut suum satis absque synedriorum ope plerumque munus praestare edocti essent. Sub templo autem secundo, cum septiduo ante festum [q] expiationum, quod diem decimum Tisri mensis occupabat, ex more vetustissimo [r] pontifex, ut tanto sacrificio in universi populi expiationem peragendo quotidiana sacrorum consuetudine magis idoneus redderetur, se in templi conclave פרהדרין dictum receperat (quoniam saepe eveniebat sacrorum imperitos nimium, pro dominantium nutu, in dignitatem illam esse evectos) mos erat ut synedri aliquot a synedrio magno delegati dierum illorum quolibet ei praelegerent totum munus ejus in die illo magno praestandum, quemadmodum in Levitico praescriptum est; ne scilicet aut nondum didicisset ipse, aut forte oblitus esset. Etiam & imperabant ei ut lectioni assuesceret ipse iteraretque, ne quid rituum insciens forte praetermitteret; rituumque formulas eum docebant. Nam & eo die omnigena sacrificia ab ipso solo [s] offerenda erant. Misna [t], מסרו לו זקנים מזקני ב"ד וקורין לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כהן גדול קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת ערב יום כיפורים שחרית מעמידין אותו בשער מזרח ומעבירין לפניו פרים ואלים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה׃ *Tradebantur ei*, seu *ad eum mittebantur, seniores e senioribus synedrii, qui legerent coram eo in officio* [u] *diei, admonitione etiam hujusmodi utentes; Domine pontifex maxime, lege & tu ore tuo, ne forte oblitus fueris, aut non satis didiceris. Mane autem diei parasceves festi expiationum constituebant eum in porta* templi *orientali, & transire faciebant coram eo juvencos, arietes, agnos, ut scilicet rituum fieret satis sciens & peritus.* Nam inde firmaram aiunt indicatarum mactandi formularum memoriam. Et expressim Maimonides [x] de senioribus illis, ומלמדין אותו עבודת היום וסדורה *Et docebant eum cultum ritusque diei, ejusque officium.* Adjicitur in Misna, כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה ערב יום הכיפורים עם חשיכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה מפני שהמאכל מביא את השינה׃ *Per totos septem dies non impeditur a cibo potuque. At vero sub crepusculi finem pridie festi expiationum non sinunt eum multum comedere, ne somnus inde sequeretur.* Dormire enim eum nocte illa nolebant, ne seminis effusione forsan pollueretur; unde nec sinebant eum comedere דברים המרגילין לשכבת זרע כגון ביצים וחלב חם וכיוצא בהן *Ea quae seminis effusionis in causa esse solent, veluti lac calidum, & ova, & quae sunt id genus caetera.*

II. Pridie etiam festi tradebatur senioribus aliquot e sacerdotibus qui thymiamatis ritum eum edocerent; sed non sine juramento de thymiamate in sancto sanctorum rite offerendo ab eo praestito senioribus a synedrio delegatis. Jam dicta Misna, ואמרו לו אישי כהן גדול אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחנו ושליח ב"ד משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמדנו לך׃ הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין *Et dicunt illi, domine pontifex maxime, nos ministri sumus synedrii, tu vero & synedrii & nostrum minister es*, seu a synedrio & nobis missus. *Adjuramus te per nomen ejus qui habitat in hisce aedibus, ut non mutaveris rem quampiam*, seu *aliter feceris quam juxta ea quae tibi praescripsimus. Et tunc discedit ille flens: Etiam & illi flentes discedunt.* Quae explicatiora reddenda. Ad id, *Tu & synedrii & nostrum legatus es*, adnotant [y], id non omnino sic intelligendum quasi innuerent pontificem suum esse legatum לענין עבודה *in ipsa sacrificii ratione*, quoniam כהני שלוחי דרחמנא *sacerdotes ministri sunt sanctissimi numinis* tantum, qua sacerdotes. Ideo vero ea vocabula adhibita ut hoc sonent משביעין אנו עליך על דעתינו ועל דעת ב"ד *adjuramus te ex sententia & nostra & synedrii.* Scilicet, quantum ad juramentum hujusmodi praestandum velut minister es & nobis & synedrio. Quantumvis autem verba illa de *non mutanda re quapiam* seu *aliter facienda* generatim in juramenti formula usurparentur, nihilominus monent hoc inprimis ad innovationem sacrorum illius diei, quam introducere conati sunt Sadducaei, spectasse. Nimirum ubi legitur in lege sacra [z], qua ritus diei illius praestituuntur, *Sumet* Aharon *thuribulum plenum ignitis carbonibus de altari a conspectu Domini, & implebit pugillum suum thymiamate aromatico contuso, & inferet intra velum. Ponetque thymiama super ignem coram Domino, ut nebula thymiamatis operiat propitiatorium, quod est super testimonium,* &c. recepta est sententia apud eos qui majorum traditiones amplexi sunt (quorum in numero esse nolebant Sadducaei) thymiama non alibi quam intra velum, seu in loco sanctissimo, adolendum fuisse. Apud Sadducaeos vero, adoleri solitum extra velum, fumumque ascendentem rite satis intromitti existimari. Jam vero, cum quid faceret pontifex solus intra velum nemo hominum satis posset scire, nec sacrificium diei juxta legem peragеretur, si aut intra non adoleret, aliudve quid novaret pontifex haereticorum, id est, Sadducaeorum, qui sub posteriora templi secundi tempora numerosi florebant, forte sequax; ideo adjurandus erat ne a traditionibus majorum ritibusque ei jam ostensis recederet. Id demum quod subjicitur, tam hunc quam illos discessisse ac flevisse, hoc tantum innuit; hunc, quia adeo suspectus est, illos etiam, quia in hoc adjurandi munere eum suspicari se professi sunt, doluisse, seu signa praebuisse doloris. Adjicitur in Misna citata, אם היה חכם דורש ואם לאו תלמידי חכמים דורשין לפניו ואם רגיל לקרות קורא ואם לאו קורין לפניו ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים זכריה בן קבוטל אומר פעמים הרבה קריתי לפניו בדניאל׃ *Si sapiens esset*, id est, si sacrae doctrinae callentior, *scripturas explicabat*, nocte scilicet festum praecedente: *Sin vero, explicabant coram eo sapientum discipuli*, seu *sacrae philosophiae candidati aliquot. Quin si legere ipse consueverat, legebat: Sin vero, legebant illi; nimirum in libro Job, & Ezra, & Paralipomenis.*

[q] Levitic. xvi. 26. [r] Maimonid. Halach *Abodath jom hacippurim*, cap 1. [s] Idem ibidem. [t] Tit. *Joma*, cap. 1. [u] Levitic. xvi. [x] Halach *Abodath jom hacippurim*, cap. 1. & Moses Kotzensis Praecept. Affirmat. 209. [y] Gemar. Babylon. ad tit. *Joma*, cap. 1. fol. 19, 1. [z] Levit. xvi. 12.

lipomenis.

lipomenis. *Ait Zacharias Ben Cabtol* (floruit ille[a], sacerdos, paulo ante templi excidium) *saepius se legisse coram eo in Daniele.* Expressissima certe sunt in ante dictis synedrii magni circa sacra curae vestigia, adeo ut si quid in his aut similibus, quae ad synedria minora non attinerent, commissum esset, ipsum duntaxat ex jure ordinario cognovisse atque animadvertisse omnino videatur; qua de re etiam plura inferius.

III. Sunt quidem alia aliquot ad procurationem seu judicium synedrii magni ejusque, ut summo in sacris imperio gaudentis, potestatem attinentia, in codice Talmudico *Joma* dicto, quem pridem V. Cl. Robertus Sheringhamus Cantabrigiensis Latine transtulit; commentariis sane eruditis illum illustrans. Operaepretium erit hac etiam de re eum consulere. Sed vero obiter hic praetermittere nequeo monitum quo ut lapsum me[b] satis fidenter ibi reprehendit ille circa vestes apud Ebraeos sacras, *alibi aut alio tempore sacerdoti non gerendas praeterquam dum, vicem sacram observans, altaris ministerio assiduus adesset.* Quibus etiam addidi, *Peracta vice, in apothecis reponebantur, adeo ut extra templum vestitus cultu nec a plebe caetera differret sacerdos.* Ex jure scilicet ordinario magistris recepto, & ad sacerdotes gregarios attinente. Unde etiam ibi dixi, *jurisconsulti Ebraei*; אסור לכהן הדיוט ללובשו אלא בשעת עבודה *Fas non erat sacerdoti gregario sacris indui vestibus alio tempore quam dum sacris operabatur.* Sed lapsum me hac in re asserit ille. Forsan. Si ita; lapsus sum cum Ebraeorum magistris simul & scriptoribus christianis etiam scientissimis. Ad lectorem provocandi (qui mos mihi, maxime in rebus hujusmodi aliis, placuit) locus hic non est. Neque enim quae litem, ut satis contestatam, statuminent, adeoque lectorem in judicium instruant, a parte alterutra producta sunt plene hactenus testimonia Ebraeorum; quae rem, puto, facient exploratissimam. Adversarii qualiscunque personam inter scribendum induere mihi nunquam non admodum displicuit. Caeterum utcunque, veri disquisitionis solum causa, nonnulla hic satis adversantia ingerere visum est omnino necessarium. Adjicit ille, *Si jurisconsultos Hebraeos nominassem, sibi aliquid certi proferre licuisse.* Certe post lineas pauculas, loco citato, expressius designo ubinam jurisconsultorum, quos innuebam, ea in re scita reperiantur. Eorum primarius est Maimonides, cujus verba sunt[c], בגדי כהונה מותר ליהנות בהן׳ לפיכך לובשם ביום עבודתו ואפילו שלא בשעת עבודה חוץ מן האבנט מפני שהוא שעטנז *Vestes sacerdotales ejusmodi sunt ut ex eis commodum utendo capere liceat, unde eas induebat sacerdos* (eis vestitus erat) *die ministerii sui, idque etiam extra tempus ipsum* seu *horam ministerii, excepto cingulo, quoniam illud erat ex heterogeneis*, seu *ex lana & lino*; adeoque non induendum extra ipsum ministerii tempus seu horam; id est, extra tempus quo sacrorum actui operabatur. Etenim, ex lege generali[d] de vestibus, heterogeneae ejusmodi locus non erat. Josephus[e], de legibus quae huc attinent, Μηδεὶς ἐξ ὑμῶν καλῶν τ' ἐξ ἐρίου καὶ λίνου στολὴν φορείτω· τοῖς γὰρ ἱερεῦσι μόνοις ταύτην ἀποδεδεῖχθαι, *Nullus vestrum* (sic Ruffinus) *texta ex lana & lino tunica vestiatur. Haec enim solummodo sacerdotibus est concessa*; ubi Gelenius, *Nemo veste e lino & lana contexta utatur. Est enim solorum sacerdotum.* Genebrardus, *Nul ne se doit vestir de robbe tissue de line & de laine: car cela appertient aux seuls sacrificateurs.* Quod quidem sic dictum innuere videtur, tunicas, stolas & indumenta sacerdotalia fuisse etiam ex lino & lana confecta reliqua. Nec forte ex ipso sermone sacro[f] aliud rite eliciendum. Sed Talmudici reliqua aiunt fuisse ex lino puro[g], והאבנט לבדו רקום בצמר *cingulum autem solum acupictum esse lana* colorata. Sed & vide Josephum alibi[h] de cingulo reliquisque. Verba autem quae de die ministerii sacerdotalis ex Maimonide jam ante attuli, statim sequitur apud eum quod citabam ego velut ex jurisconsultis Ebraeorum, אסור לכהן הדיוט ללובשו אלא בשעת עבודה *Haud licuit sacerdoti gregario vestibus sacris indui nisi tantum in ipso tempore* seu *hora ministerii*; id est, reliquis vestibus simul cum cingulo (unde integre sic vestiretur) fas non erat vestiri extra tempus illud. Sine cingulo, quod singulare erat & sacrum reliquarum retinaculum, ministerii sui die toto, vestibus indui reliquis licuit. Scilicet nemo nescit matutina, pomeridiana, vespertina fuisse[i] sacrificia: unde horae ac momenta temporis ministerii dignoscebantur indicebanturque quotidie per praeconium הממונה על הזמנים *praefecti temporum* ipsius[k], aut alicujus eorum qui ei eo nomine subessent. Jam dictis consonus apertissime est Maimonidis sensus; quod & pluribus agnoscit R. Joseph Karo[l], ubi adjectam habet, quae pariter occurrit in aliis aliquot editionibus Maimonidis, animadversionem R. Abrahae Ben David (cui Maimonidem reprehendere in deliciis erat) in hunc modum, השגת הר"אבד אסור לכהן הדיוט א"א לא כהיר כן הגמרא הכי אלא כל היום מותר במקדש *commentum R. Abrahae Ben David; haud licuit sacerdoti gregario, &c. Ego vero dico non constare ex Gemara* (unde deducit illud Maimonides) *quin fas fuerit toto die* ministerii, *in templo* seu *sanctuario.* Non quidem loquitur illic Maimonides expressim de templo, sed tantum de die ministerii, cujus vel partem transigere extra templum nefas. Adeo ut & ipse tacite satis templum innueret intelligendum, atque ita tam locum quam tempus vestes illas gestandi esse satis designatum. Gemara autem, quam innuit illic Davidides ille, citatur etiam scriptori qui me sic impetit. Sed aliter omnino ei vertitur quam aut disciplina Talmudica sacris literis etiam fundata aut pronius reprehendendi in Davidide studium patitur. Neque enim dubitabat Maimonides quin extra sanctuarium vestibus illis indui sacerdoti non licuerit. Intra sanctuarium licitas fuisse voluit omnes citra cingulum, toto ministerii die. Et rectissime observat ibi R. Joseph Karo, Davididem cavillo usum esse circa illud de cingulo

[a] *Sepher Juchasin*, fol. 56, 1. [b] Lib. 2. de Successione in Pontificatum, cap. 7. [c] Tit. *Celi Hammikdash*, cap. 8. §. 11, 12. [d] Levit xix. 19. [e] Lib. 4 cap. 8 [f] Vide Exod xxviii. 5, &c. & 40. xxxix. 1, &c. [g] Maimonides Halach. *Celi Hammikdash*, cap 8 § 1. Mikotzi Praecept. Affirmat. 173 &c. [h] Archaeolog 3. cap 8. [i] Exod. xxix, 38. Num. xxviii. 4. [k] Maimonid. Halach. *Celi Hammikdash*, cap 7. §. 2. [l] In *Ceseph Mishna*, ad titulum citatum, cap. 8. §. 12.

a re-

I

a reliquis (quae interdum nomine בגדי כהונה *vestium sacerdotalium* per se veniunt) distinguendo, adeoque voluisse omnes simul potuisse gestari tam במקום עבודה *in loco ministerii*, sed non alibi, quam בעידן עבודה *in ejusdem tempore*. Atque מפני, inquit, שראה הרב רבי אברה' בן דוד חולשת דברים אלו לא כתב דבריו כגוד אומר להשיג *Quoniam vidit Rabbi Abraham Ben David argumenta sua esse ea in re imbellia, non scripsit animadversionem illam decernendo, sed velut cavillando* aut *commentando*. Aliquot in editionibus non adjicitur illud Davididis. Ejusmodi autem alibi habet ille ad Maimonidem, tantundem docentem, hae de re animadversionem, quae in *Ceseph Misna* satis refutatur. Scilicet ad locum ubi Maimonides totam de heterogeneis, tum seminibus arborumque ac fruticum conjunctionibus tum vestibus, disciplinam Mosaicam simul tradens, & de Judaeo altero veste aliqua lege ipsa de heterogeneis contenta indutum alterum reperiente aut obviam habente loquens, הרואה, inquit[m], כלאים של תורה על חברו אפילו היה מהלך בשוק קופץ לו וקורעו עליו מיד ואפילו היה רבו שלמדו חכמה *Qui viderat quis vestem heterogeneam* (ex lana & lino) *ipsa lege interdictam super proximum suum, etiamsi in platea* publice *incederet, insiliebat in eum, ipsamque dilacerabat illico super eum*, nisi exueret ipse; *idque etiamsi esset magister suus qui sapientiam eum doceret*. Quae enim ex scitis scribarum seu lege moreve praeter legem ipsam sacram superinducto pro heterogeneis habebantur, sic ab obvio dilacerandae non erant, nec quidem necessario exuendae antequam qui gestaret in domum suam rediret. Reus autem vestis ejusmodi gestandae verberibus puniendus erat. Hisce vero paulo post subjungit[n], כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותר בו אלא בשעת עבודה שהיא מצות עשה בציצית *sacerdotes si qui vestiebant se vestibus sacerdotalibus*, cunctis ministerii, *extra tempus*, seu *ipsam operationis sacrae horam, etiamsi id fieret in templo, verberibus erant plectendi; idque cinguli gratia, quod ex heterogeneis erat. Neque permittebant extra tempus ministerii, quod nempe praecepto utebantur affirmativo, sicut & fimbriae*[o]; in quibus itidem permissa aiunt[p], etiam ex legis sacrae mente, heterogenea velut eorum usui necessaria. Hic planissime מקדש simpliciter pro *templo* ipso usurpatur; qua de re plura inferius. Nec quidem locum alium admittit ipsum ministerium. Extra vestes ejusmodi neutiquam gestandae erant, juxta quod hic ac in ante ex Maimonide citatis aperte occurrit. Priore in loco de interdicto extra ministerium, seu ejusdem diem, sacrarum vestium sacerdotibus usu agit; posteriore, de sacerdote heterogeneae vestis gestatae nomine verberando. Ibi autem R. Joseph Karo, eum explicans. Talmudicum[q] affert quo expressim de sacerdotalis vestis heterogeneae usu definitur, דאישתרי בעידן עבודה בלא עידן עבודה לא אישתרי *licitum eo* (id est, balteo) *esse uti tempore* (hora) *ministerii; neutiquam omnino extra tempus ministerii*. Caeterae autem intra templum ministerii die gestari rite potuerant. Et sensus quidem in jam allatis Maimonidis, adeoque vetustiorum, aliorumque hic obiter consonorum, de vestibus illis non omnino gestandis extra templum, apertior fit ex eis quae verba ejus de ministerii sacerdotalis die ante memorata antecedunt, & perquam hic animadvertenda exhibent de vestibus illis sacerdotalibus לכבוד ולתפארת *in gloriam* seu *honorem & decorem* generi sacerdotali[r] divinitus assignatis. Scilicet ibi[s] docet quod si vestes illae נעשו צואין *sordidiores fierent* aut *inquinarentur*, אין מלבנין אותן ואין מכבסין אותן אלא מניחן לפתילות ולובש חדשים *neutiquam mundabant eas nec lavabant, sed reponebant eas ad conficienda ellychnia & id genus alia; & sacerdos erat novis induendus*. Vestem autem pontificis vetustate attritam in gazophylacio seponebant. Nec vestibus albis in quibus operabatur die jejunii עובד פעם שנייה אלא נונזין אותן לעולם *nunquam iterum utebatur*, במקום שפשט אותם שם *sed recondendae erant in loco ubi exuebat eas*, ex lege illa[t] de pontificis ministerio in expiatione annua, *Et veniet Aharon ad tabernaculum testimonii, & exuet vestes lineas quibus indutus fuit cum ingrederetur sanctuarium, & relinquet eas ibi*. De quibus adjicit Maimonides, והם אסורין בהנאה *atque nefas erat illis usibus communibus adhiberi*. Item, כל בגדי הכהנים אינן באים אלא משל ציבור ויחיד שהתנדב בגד מבגדי כהונה מוסרו לציבור ומותר *Vestes sacerdotales omnes non aliunde proveniebant quam ex eo quod populi, universitatis publicum erat. Et cum privatus offerebat vestem ex eis aliquam, tradebat eam populo*, publicis illic praefectis, quibus synedrium praeerat magnum; *unde rite fuit ea recipienda*. Quale item de aliis ministerii sacri instrumentis ac sacrificiis adjungit. Et dein, בגדי כהנים הדיוטים היו עושין מהן מהלוצות רבות׳ וששה ותשעים חלונות היו במקדש להניח בהן הבגדים׳ ארבעה חלונות לכל משמר׳ ושם כל משמר כתוב על חלונותיו וכולן סתומות׳ וכשנכנסו אנשי משמר לעבודה בשבת שלהן פותחין חלונותיהן כל ימי שבתן ונוטלין הכלים. וכשיצאו מחזירין הבגדים לחלונותיהם וסותמין׳ ולמה עשו ארבעה חלונות לכל משמר׳ לפי שלא יהיו הכלים מעורבין אלא כל המכנסים בחלון אחד וכתוב עליו מכנסים׳ וכן האבנטים בחלון אחד וכתוב עליו אבנט וכן המצנפת כולן בחלון אחד׳ והכתנות כולן בחלון אחד׳ כהן גדול מניח בגדי זהב בלשכה שלו בלילה או בעת שיצא מן המקדש׳ בגדי כהונה מותר ליהנות בהם וגו׳ *Sacerdotibus vulgaribus* seu *minoribus faciebant vestes mutatorias complures. Et nonaginta sex arcae erant in templo, ut in illis relinquerentur*, seu *reponerentur*, *vestes illae. Quatuor scilicet cuique custodiae* seu *ephemeriae. Et nomen cujusque ephemeriae inscriptum erat arcis suis; quae cunctae clausae. Et quando ephemeriae ministri introibant ad operandum in hebdomadibus suis, recludebant arcas suas, singulis hebdomadum suarum diebus, instrumenta illa vestiaria sibi tollentes. Et cum egrederentur* e templo, *reponebant vestes illas in arcis suis, easque claudebant* seu *obserabant. Ratio autem cur fierent quatuor arcae cuilibet ephemeriae erat, ne instrumenta illa* seu *vestes* inter se *confunderentur*, nimirum ut in arcis sibi propriis singulae facilius & promptius se exhiberent; *adeoque ut femoralia omnia arca in unica*

[m] Halach. *Kelaim*, cap. 10. §. 29. [n] Ibid §. 32. [o] Numer. xv. 38. Deuter xxii 12. [p] Idem, ibid. §. 2 & Hal. *Tzitzith*, cap. 1. &c. [q] Gemar. tit. *Erakin*, cap. 1. fol. 3, 2. [r] Exod. xxviii. 2. & 40. [s] Halach. *Cele Hammikdash*, cap. 8. §. 5, 6, &c. [t] Levit. xvi. 23.

conti-

3

continerentur, inscripta nomine femoralium; uti etiam cingula cuncta arca in unica, inscripta nomine cinguli; & pilei omnes arca in unica, & demum tunicae arca itidem in unica. Pontifex autem summus relinquebat vestimenta sua aurea in conclavi suo nocte ac tempore quo egrediebatur e templo. Vestes sacerdotales fas erat in communes (scilicet non sacras, sed nec communes omnes) *usus adhibere*, &c. Dein statim sequuntur quae paulo superius ex Maimonide primo citavimus. Anne quidquam apertius dici possit ad asserendum, extra templum sacras gestare vestes suas sacerdoti ex jure ordinario non omnino licuisse? Et de arcis illis videsis plura in Titulo Talmudico *Tamid*[v], unde haec Maimonides, cui toties hic, ut locis innumeris aliis, aliisque scriptoribus, מקדש pro *templo* solo palam usurpatur; qua de re mox plura. Admodum consonus est sententiae velut indubitatissimae, de non gerendis ex jure ordinario extra templum vestibus illis, textus sacer. In prima earum institutione divina de eis legitur[x], והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש *Et utentur eis Aaron & filii ejus quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare, ut ministrent in sanctuario*, id est, ingressis & appropinquantibus. Unde etiam signantius nuncupantur[y] בגדי שרד לשרת בקדש *indumenta ministerii ad ministrandum*, seu quae inservirent, *in sanctuario*, seu, ut recte satis Vulgata, *quibus indueretur Aaron quando ministrabat in sanctis*. De aliis, iisque viris clarissimis, qui eandem, velut de qua non ambigendum fuerit, cum Talmudicis (quantum ad vestes sacras extra templum non omnino gestandas) sententiam amplexantur, mox dicetur. Gemara autem illa, qua etiam niti videtur illud Maimonidis, ita se habet[z], תא שמע בגדי כהונה היוצא בהן למדינה אסור ובמקדש בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה מותר מפני שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן ש״מ ובמדינה לא Quam ita verto, *Veni, & audi; vestibus sacerdotalibus induto in urbem* seu *foras prodire nefas. Eis autem in sanctuario* seu *templo vestiri sacerdoti licuit, sive hora ministerii sive extra horam illam*, intra ministerii scilicet diem; *quoniam vestes sacerdotales datae sunt ut earum usus esset humanus*, in sanctuario scilicet, etiam extra ipsum ministerii actum, *nec tamen in urbe* seu *foras*. Quod de omnibus, praeter cingulum, dictum; juxta sensum Maimonidis, aliorumque qui eum exposuerint, ut ostensum est. Vertit autem qui me hic ita lapsus incusavit. *Probibitum est quemvis vestibus sacris indui cum abeat in provinciam; sed hoc in sanctuario & in urbe Hierosolyma licitum est tum eo tempore quo altari ministrant, tum eo tempore quo non ministrant; quia vestes sacerdotales datae sunt ut ex iis utilitas caperetur.* Subjungit dein, *Ex his apertum est, si ex jurispandectis Hebraeorum res sit decernenda, usum vestium sacerdotalium gregariis sacerdotibus concessum esse eo tempore quo ministerium altaris non obierint; & hoc quidem non solum in sanctuario, sed etiam cum e sanctuario in urbem prodirent. Cum enim* מקדש & מדינה *ut in loco citato, opponuntur, per* מקדש *sanctuarium Hierosolymitanum cum tota urbe sive* ירושלים כולה *intelligitur, ut recte notavit Buxtorfius in suo lexico magno ad dictionem* מדינה. Ingenue agnoscit, in Gemara citata nihil haberi quod expressim denotet Hierosolyma seu locum aliquem extra sanctuarium seu templum vestibus illis gerendis idoneum. Sed nomine מקדש ibi Hierosolyma tota contineri existimat, ex eo quod habetur apud doctissimum Buxtorfium[a] de significatione qualem facit ille, quando מקדש & מדינה sibi opponuntur. Opposita quidem hic sunt. Et verum satis est, ea notione sumi posse, etiam & sumptum esse, ob urbis illius sanctitatem singularem[b], המקדש, quod interim ex natura sui & generali sensu ipsum *templum* seu *sanctuarium* denotat (ut videre est etiam apud Maimonidem[c]) quemadmodum מדינה *urbem* seu *provinciam* qualemcunque, adeo ipsa Hierosolyma. Certe & urbs ipsa interdum vocatur Mons Sion, ut a templo distincta, uti etiam ex collatione Josephi & Maccabaicorum advertit Hugo Grotius[d]. Nimirum gradus ejusmodi הקדושה *sanctitatis* erant in templo per se (nec sine distinctione etiam illic locorum, qua alter altero sanctior) in Hierosolymis item per se, ac demum per terram Israelis totam, ut singularis haberetur Hierosolymorum sanctitas & proxima ei quae templi erat. Ac utrorumque sanctitatem maxime pependisse aiunt ab sanctificatione prima & dedicatione Salomonis (de qua plura inferius) quam adeo perpetuam donasse ipsi solo locisque sanctitatem (sed interim, ut diximus, inaequalem) ut nec tempore nec devastatione obliterari minuive quiret, tametsi post excidium Babylonicum, uti & Antiochi profanationem, encaenia in novam quandam fierent dedicationem; quod etiam fusius in sequentibus exhibebitur. Maimonides[e] de קדושה ראשונה *sanctitate prima* ab Salomone data, הוא קדש העזרה וירושלים לשעתן וקידשן לעתיד לבוא׳ לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע״פי שאין שם בית בנוי׳ ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע״פי שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה׳ ואוכלין קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אע״פי שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא: *Ille sanctificavit tum atrium tum Hierosolyma temporibus suis*, cum exstruxisset, circuitusque designasset, *& in tempus futurum. Adeoque offerre licuit sacrificia omnimoda, etiamsi non maneret templum exstructum; uti & comedere sancta sanctiora in toto atrio, etiamsi ipsum esset ita destructum ut partim esse desineret; & sancta leviora comedere, & decimam secundam, pro libitu, quocunque Hierosolymorum loco, tametsi muris carerent, quoniam primaria sanctitas sanctificabat ea non tempore suo solum sed & in tempus futurum.* Sic ille; licet Gemarici de primariae hujus sanctificationis effectu ejusmodi inter se discrepent. Sed receptiorem sententiam amplectitur Maimonides; qua de re consulas Josephum Carn in *Ceseph Misna*, ad locum illius citatum. Templum autem ex summa sui parti-

[v] Cap. 4. [x] Exod. xxviii. 43. [y] Ibid. xxxix 1. [z] Ad tit. *Joma*, cap 7. fol. 69. 1. & videsis *Ain Israel* part 1. fol. 107. col. 4. [a] Lexic. Talmudic. col. 516. [b] Videsis Maimonid. tit. *Bith Habechira*, cap. 6. §. 14, 15, &c & cap. 7. § 14. &c. [c] Tit. *Bith Habechira*, cap. 1. §. 5. & locis apud eum etiam innumeris, aliisque. [d] Ad 1 Maccab. cap. iv. 60. [e] Halach. *Bith Habechira*, cap. 6. §. 14 & 15.

umque ejus ſanctitate variatim nominatum eſt in ſermone ſacro, alibique; ut בית יהוה *domus Domini*[f] (בית enim ſeu *domus*, qua nominis habitationis locus eſt habitus, vox recepta eſt pro *templo*; ut ſane etiam in בית־אל *Bethel, domus Dei*, qua voce locum Luz ante dictum vocari voluit[g] Jacobus patriarcha, item in בית דגון[h] *templum* ſeu *domus Dagonis*, בית שמש *templum ſolis*[i] aliiſque urbes ipſas in quibus exſtructa ſunt denominantibus; qua de re etiam inferius plura) היכל & היכל יהוה *templum, & templum Domini*, & בית המקדש *domus ſanctuarii*. Ita *aedes* Latine, maxime ſingulariter[k]; & *aedes Jovis, aedes Veneris*, & *aedis ſacra* Varroni[l]. Quomodo etiam uſurpant Arabes بيت *domum*, & بيت الاقدس *domum ſanctam*, & بيت المقدس *domum ſanctuarii* pro templo; qua de re item plura mox. Latinis item *domus* ſimpliciter uſus ejuſmodi,

Oſtia[m] *jamque domus patuere ingentia centum*
Sponte ſua ——————

Etiam בית הבחירה *domus electa*, & ſimpliciter הבית per excellentiam, & מקדש item ſimpliciter ex ratione parili, aliterque[n], templum appellatum eſt. Atque nomina quidem *domus Domini* aut *templi Domini* ſimiliter tributa ſunt[o] locis ubi, ante Salomonicum exſtructum, reſedit area foederis ut in tabernaculo mobili. Etiam ob tabernaculi teſtimonii ſeu foederis (cujus in locum mobilem ſucceſſit templum Salomonicum fixum) ſanctitatem transfertur בשקל הקודש[p] *juxta ſiclum* ἅγιον *ſanctum*, ſeu *ſanctuarii*, (ut Judaei Hiſpanienſes, *en peſo de la ſantidad*, & Graeci, κατὰ τὸ δίδραχμον τὸ ἅγιον, uti & alii) in Vulgata, *juxta menſuram templi*, compluribus annis ante templi fixi ſeu vulgo dicti conditum: Aliis in locis[q] *ſiclo ſanctuarii* &[r] ad *menſuram ſanctuarii* ibi ſubſtitutis. Similiter ſanctuarium illud primum expreſſum a ſanctitate ſua aliquoties nuncupatur in ſermone ſacro[s] מקדש, id eſt plane τὸ ἱερὸν, ut templum & ἁγίασμα Graecis, ob ſanctitatem. Igitur illud ועשו לי מקדש וגו'[t] *Et faciant mihi ſanctuarium, ut habitem inter eos*, pariter de בית המקדש templo ipſo atque de tabernaculo ſumitur[v]. Unde Philoni[x] tabernaculum illud φορητὸν ἱερὸν *portabile templum* nuncupatur. Atque hinc ſatis manifeſtum eſt, vocem illam *ſanctuarium* ſeu מקדש, tabernaculo ob ſanctitatem ante tributam, communicatam eſſe fixamque templo condito, quod tabernaculo ſucceſſit. Nec tamen ita templo (quod fatendum eſt) propria inde facta eſt, quin locis aliis (utpote in uſus ſingulares excellentioreſque aliquot deſtinatis) aliterque ex analogia ſeu tranſlatione aliqua, tribueretur. Inde ad illud Jeſaiae[y] de Deo O. M. והיה למקדש & *erit in ſanctuarium*, David Kimchius, הוא ארמון ומקום משגב שישגב אדם בו כמו כי מקדש מלך היא *Ille erit* ut *palatium & locus editior, in quo homo exaltari ſolet; inſtar illius*[z], *Quoniam palatium regis eſt*; quod apud Amos ita ſe habet, *In Bethel ne adjeceris prophetare*, כי מקדש מלך הוא ובית ממלכה הוא *quoniam ſanctuarium regis eſt* (Kimchius ille[a], וכן ארמון & *ſic palatium regis* לפי שהוא כמקדש שלא יכנסו שם אלא הידועים נקרא כן *quoniam erat ſicut ſanctuarium* ſeu *templum, in quod nulli introeunt praeter notiores, ſic vocatur) & domus regni*; ubi Judaei Hiſpanienſes, *que ſantuario de rey el, y caſa de Reyno el* De rege Tyri item dicitur[b], חללת מקדשיך *profanaſti ſanctuaria tua*, ubi R. Kimchius interpretatur ארמונך *palatium tuum*, ſic, quia ſanctuarii inſtar erat, nuncupatum; Graeci; ἐβεβήλωσας τὰ ἱερά σου, Jarchius קודשך, ut Vulgata, *ſanctificationem tuam*. Alibi[c] de Moab, ובא אל מקדשו להתפלל & *ibit in ſanctuarium ſuum, ut oret*; ubi vox eadem pro templo quod idolium eſt ſumitur. Unde Graeci, εἰς τὰ χειροποίητα αὐτῆς, quemadmodum & Arabs; Vulgata, *ad ſancta ſua*; Chaldaeus, לבית טעותיה *in domum idololatriae ſuae*. Ita ob ſanctitatem in voce denotatam aliter aliterque per tranſlationem ea uſurpata eſt. Unde etiam pro Hieroſolymis adeo ſanctis (quae *civitas ſancta, civitas Domini* appellata, vere erat *hierapolis)* ſubinde quidem adhibetur. Etiam ſive ex alluſione nimis petulante, ſive ex ſono fallente, patribus aliquot priſcis[d] urbis nomen fuiſſe primum aſſeritur ἱερὸν Σολομῶνος *ſanctuarium* ſeu *templum Salomonis*, atque hoc degeneraſſe in Ἱερουσαλήμ, & demum in Ἱεροσόλυμα migraſſe. Docte non magis atque illud Lyſimachi[e], qui Judaeos aliorum illic templa & ſacra invadentes, ex ἱεροσυλίᾳ *ſacrilegio*, urbem primo Ἱερόσυλα denominaſſe, & poſtea, ut aboleretur e nomine criminis adeo atrocis memoria, in Ἱεροσόλυμα mutaſſe. Sed & templum ipſum *Hierapolin* dicendum fuiſſe voluit Philo[f]. Neque mirum eſt, tam palatium regium, idolium, urbem adeo inſignem & ſacram, quam ipſum templum מקדש ita nuncupari, qua vox illa *ſacrum* & *ſanctitatem* innuit, cum itidem τὸ ἱερὸν, quod *templum* qua ſacrum eſt, & *ſacrum* quodcunque denotat, ad alia ſciamus veteribus uſitatius ita, velut per participationem, tranſlatum eſſe, ut quod eminentius in genere ſuo magnumve eſſet τοῦ ἱεροῦ *ſacri* voce inſigniretur. Inde epilepſia ſeu comitialis morbus dictus eſt ἡ νόσος ἱερὴ *morbus ſacer*, non aliter quidem ac *Herculeus*[g] nominatus eſt, id eſt, ob admirandam ſui & ſaevam acceſſionem magnus ac eminentiſſimus. Sic enim medicorum principes[h], quibus omne magnum ἱερὸν ac *ſacrum* dici conſuevit: Ut nemo neſcit in Oſſis Sacri nomine. Voluere quidem qui Hippocratem anteceſſere aliqui[i], tum dictum morbum illum ſacrum neſcio quid in ſe divinum prae aliis habere, adeoque expiationibus potius quam medicamentis curandum, indeque *ſacrum* dictum; quod tam Hippocrates quam Galenus refutat. Alii[k] a cerebro, quod & ſacrum eſt, affecto nominatum volunt. A ſyderum effectu ſingulari,

[f] 1 Regum viii. 10, 63, 64 ix 1. [g] Geneſ. xxviii. 19. [h] 1 Samuel. v. 5. [i] Joſua xv. 10. [k] Servius ad AEneid 2. & 5. [l] De Ling. Lat. 5. [m] AEneid. 6. [n] Arias Montanus in Ariel, alii obiter. [o] 1 Samuel. i. 7, 9, &c. [p] Exod. xxx. 13. [q] Levitic xxvii 25. [r] Numer. iii. 47. [s] Exod xxv 8. Levitic. xix 30. xxvi. 2. [t] Exod. xxv. 8. [v] David Kimchi in קדש. [x] De Vita Moſis, lib. 3. [y] Cap. viii. 14 & vide Ezekiel. xi. 16. [z] Amos vii. 13. [a] In Radic קדש. [b] Ezekiel xxviii 18. [c] Jeſai. xvi. 12. [d] Euſeb. Praeparat Evangelic lib. 9. cap. 34 [e] Apud Joſephum in Apionem, lib. 1. [f] De Vita Moſis, lib 3 [g] Ariſtot. Probl. ſect. 30. quaeſt. 1. [h] Galen. ad lib 6. Hippocratis de Morbis Epidemicis, cap. 7. Aretaeus de cauſis & notis diuturnorum affectuum lib. 1, cap. 4, &c. Et videſis Iſ. Caſaubon. in Athenaeum, lib. 7 cap. 10. [i] Apud Hippocratem, lib. περὶ ἱερῆς νούσου. [k] Apud Trallianum, lib. 1. cap. 15.

alii,

alii. Sed sententia prior, quae de magnitudine ac saevitia singulari est, recipitur. Sicut morbo huic medicorum lingua τὸ ἱερὸν, etiam & aliorum, parilem ob rationem, gravioribus caeteris, uti & membris aliquot corporis humani, assignatum est [l], ita pariter propter excellentiam singularem medicamenta aliquot ejusmodi sortita sunt nomen. Sic emplastrum illud ex dictamno, quod Heras medicus vetustus celebrisque velut ex Vulcani Memphitici templo praescriptum memorat [m], ἱερὰ ἔμπλαστρος non tam a Vulcano aut templo quam ob excellentiam denominatum. Sic ἱερὸν καθαρτήριον, *medicamentum purgatorium sacrum* [n]. Sic Hierae quamplurimae, ut Ruffi, Galeni, Antiochi, Archigenis, aliorum, ἱερὰ ἀντίδοτος etiam dicta [o]. Fecerunt Arabes sibi vocem الايارج *Albierach* pro *Hiera*, & pluraliter الايارجات Atque Avicenna [p], dum ait الايارج هو اسم المسهل المصلح *Hiera est nomen solutivi rectificantis*, adjicit هذا تاويله *hoc praestantissimam ejus qualitatem indicat*. Et tunc Graecorum respiciens vocis usum, وتفسير inquit, الدوا الالهي واول مسهل من المعروفات ايارج رفس *Expositio autem ejus est, Habens in se divinitatem* (interpres, *medicina divina*) *Et primum solutivum de cognitis fuit Hiera Ruffi* Ephesii, qui sub Trajano floruit, apud medicos notissima. Et dein, وكان في القديم انما يوقع اسم الايارج على هذا ثم يسمي بها غيره وانما يقال المسهل دوا الهي لان عمل المسهل امر الهي مسلم من قوية طبيعته *Et antiquitus quidem attributum est huic nomen Hierae, quod & postmodum aliis datum. Et dicitur sane solutivum habens in se divinum*, sacrum, *quia actio solutivi est res divina, salvum reddens ex potestate naturae suae.* Sic ille. Ex simili usu aliis sacra indiderunt veteres medicinis, ob excellentiam singularem, nomina, unde صنعة دوا يسمي عطية الله *Confectio* (male, ut simul alia, redditur [q] in Latinis, *ars medicinae*) *cui nomen est donum Dei*. Accenseri hisce merito potest unguentum de quo ait Avicenna [r], ليس شي مثله *Non est aliquid ei simile*, adeoque nomine sacro donatum est. مرهم الرسل *Unguentum apostolorum* nuncupatur in capituli de eo titulo. Et dein وهو دشليخا اي مرهم الحواريين ويعرف بمرهم الزهرة وبمرهم منديا *Et est apostolicon* (sic Gerardus Cremonensis) *& nominatur unguentum veneris*, ubi nihil de منديا (quod nec me satis intelligere fateor) aut الحواريين Sonat autem, *Et est apostolicum, id est, virorum dealbatorum* (quo nomine duodecim Christi apostoli passim tam apud Christianos in Arabismo quam Mahumedanos denotari solent) *Et noscitur nomine unguenti Veneris*, seu *splendoris*, *& unguenti mundia*. Paulo item post يقال انه اثنا عشر دوا للاثني عشر الحواريين *Et dicitur τὸ duodecim, cum scilicet fuerint duodecim apostoli.* Cremonensis, *Et dicitur quod est medicina XII apostolorum*. In editionibus aliquot versionis Cremonensis ab Alpago Bellunensi correctis, legitur [s], *Unguentum apostolorum, & apostolicon: & nominatur unguentum Albavarin*, id est, الحواريين expuncto *Veneris*, quod τῷ الزهرة respondebat. Aliis autem tum anterioribus [t] tum recentioribus [v], *Et nominatur unguentum (Veneris)* adjecta in margine nota *B. Albavarin*; illud scilicet ab Alpago illic substitutum esse; quod ut Cremonensi ita & Avicennae sic nimis dissonum. Existimatum est (juxta quod etiam satis innuunt Avicennae jam allata verba de XII Apostolis) inde nomen esse sortitum quod ex duodecim speciebus permisceatur; quae tamen, dum acetum eis semper admiscendum est & oleum, in quatuordecim crescunt. Caeterum & a specierum numero solum denominata sunt alias medicamenta, ut *enneapharmacum Hori Mendesii* [x], *emplastrum manus*, quia quinque in eo species, *pentatheton*, id genus alia. Sed interim perquam mirum est, non defuisse qui adeo temere hic pronunciarint [y] ut non modo per interpretis vitium irrepsisse in Avicennam *apostolorum* nomen, sed neque Avicennam *apostolorum numerum eum rescivisse unquam* scribant. Quasi vero summus ille philosophus theologusque (ut ex aliis ejusdem scriptis scimus) apostolorum eorumve numeri ignarus esse potuisset! id est, rei in Mahumedanorum commentariis non raro memoratae. Etiam in Alcorano [z] non semel occurrit الحواريون (quod idem est cum *Albavarin*) pro *apostolis*, ubi reddit Retinensis, *viri albis induti vestibus*, qui in commentariis ad Alcoranum obviis pro duodecim expressim apostolis sumuntur, *Albicantes*, ut Mahumedani volunt, sic dicti sive ob vestium candorem ac puritatem, sive ob vultus decorem. Jam vero Avicennam Alcorani (in quo etiam *Jesu & evangelii* mentio, cum honore non exiguo, non infrequens) lectorem fuisse diligentiorem, adeoque theologum Mahumedanum insignem, sciunt quotquot libros ejus metaphysicae, de anima, Al-

[l] Athenaeus lib. 7. [m] Apud Galenum, lib 5 de Composit. Medicamentorum κατὰ γένη, cap. 2. [n] Aretaeus lib 1. De curatione acutorum, cap 4. [o] Paulus Aegineta, lib. 7. cap 8. [p] Canon lib 5. summ. 1 tract. 2. [q] Idem lib 5. summ 1. tract 1. [r] Ibid. tract 11. [s] Venetiis 1582. [t] Ibid. 1564 [v] Ibid 1608. [x] Aetius Tetrabibl 4 serm. 3. cap 22, 23, 26, 28 [y] Joann. Renodreum Institut. Pharmaceuticarum, lib 5. sect. 1. cap. 20. Antidotarium Mesuaenele, pag. 251. [z] Azoar. iii 5, &c. Arab. 5. & 13 Lat. &c.

mahid, degustarunt, adeoque proculdubio *Deum coluisse* (quod itidem a Renodaeo jam citato negatur) more, inquam, suo, seu Mahumedano. Imo in canone ejus medicinae perplura ita diserte occurrunt de الله تعالى *supremo Deo*, pro rerum conditore actionumque humanarum dispositore colendo, ab eo palam & saepius agnito, ut forsan in medicorum qualiumcunque commentariis tam frequens ejusdem recognitio nullibi reperiatur. Habetur quidem ad calcem libri primi canonis in versione Cremonensis; *Deinceps autem laboremus ut de simplicibus medicinis librum componamus, si Deus voluerit. Et ipse quidem nos juvabit: Cui sint grates secundum sui innumerabiles misericordias.* Desunt quidem editioni Romanae, uti & perpulchro & vetusto penes me libri hujus primi exemplari, Arabica hisce respondentia. Sed non defuisse ea in codice unde Cremonensis vertit, credendum. Nam in Arabicis, ut Avicennae ipsius, non pauca habentur quae neutiquam in Latinis; uti etiam in Latinis Cremonensis quae non in Arabicis. Et frons Arabica libri cujuslibet ejus, ut ipsius autoris, illud solenne apud Mahumedanos pietatis cultusque indicium exhibet بسم الله الرحمن الرحيم *In nomine Dei misericordis, miserantis:* Quod & capiti cuique Alcorani praefigitur. Sed in Latinis Avicennae neutiquam comperitur. Inter caetera autem cultus divini ac affectus religiosi in eo testimonia, eminet quidem illud, ubi de admirando Dei in foetus formatione, nutritione, in lucem editione opere agens هذا inquit [a], من سرّ الله تعاله الله الملك الحقّ المبين وتبارك الله احسن الخالقين *Sit ergo Deus exaltatus, qui est rex verus, laudabilis, benedictus, benefactor creaturis.* Male ibi Latinus codex, *& melior omnium factorum.* Sunt id genus apud eum alia. Sed demum, jam ante dicta non majore scientia aut minori temeritate ridicula deputantur Avicennae quam epistolae Amoebaeae inter eum & S. Augustinum; quod memoratum & satis suggillatum a Francisco Calphurnio [b] Vindocinensi. Cum nemo literis non nimium insuetus nesciat, Augustinum sub centuriae tertiae finem & initia aliquot quartae tantum floruisse, Avicennam vero natum anno Hegirae 370 [c], qui Christi est 980, & in Hegirae 428 obiisse, ideoque circa annos sexcentos Augustino fuisse recentiorem. Calculum de tempore Avicennae aliter inire solent medicorum vitarum scriptores christiani [d], etiam & natales ejus centum amplius annis post obitum ejus verum collocantes. Sed vero etiam nomen *unguenti* illius *apostolorum* & permixtio ejusdem ex Avicenna recipitur in pharmacopoeis medicorum, uti etiam *electuarium* الاسقف *Elescoph*, quod Cremonensi dicitur *episcopi*, seu sacri alicujus capitis. Pro eodem Joannis Mesue [e] interpres retinet *elescoph* Habetur item ex ejusmodi origine *emplastrum apostolicon* apud Nicolaum [f] medicum insignem, qui Anglus erat cognomento Hostersham. Floruit sub annum 1440 [g]. Idem habet *potionem S. Pauli*, velut ab apostolo ipso, ob excellentiam, compositam; uti & *sal sacerdotale, quo utebantur sacerdotes in diebus Heliae prophetae.* Accedat, dum hisce ita animi atque Avicennae causa obiter divertendo immoramur, illud de *divini & sacri* nominibus terrae seu luto in Latinis ejus Lemnio seu sigillato tributis. Ampliter quidem de eo etiam Galenus [h]; e cujus Arabicis sua plerumque hausit compendiosiusque more suo tradidit Avicenna. Verba Cremonensis sunt [i], *Hoc autem dicitur lutum divinum Et illud ideo, quoniam primus qui ipsum accepit fuit mulier divina, in diebus scilicet praeteritis, & ipsum quidem dicitur Magra divina, quoniam ipsum vere est Magra, quam divina, quae nominabatur Bartamise, accipiebat, & ad civitatem deferebat,* &c Galenus differentiam luti Lemnii faciens triplicem, postquam de Dianae sigillo sacro ei tunc imprimendo (in cujus vicem postmodum alia successere sigilla) locutus est, Μία μὲν, inquit, ἡ προειρημένη τῆς ἱερᾶς γῆς, ἧς οὐδεὶς ἄλλος ἅπτεται πλὴν τῆς ἱερείας. *Una antedicta illa terrae sacrae, quam nemo alius praeter sacerdotem foeminam tangebat*, id est, Ἀρτέμιδος ἱέρειαν *Dianae sacerdotem. Sacram* autem Galeno dictam volunt aliqui, quoniam de ea testatur Dioscorides [k] quod nonnulli [l] etiam εἰς τελετὰς *sacrorum initiamentis* eam adhibuere. Certe ob Divae sigillum (quod capram fuisse ait Dioscorides; & Galeno dicitur σφραγὶς τῆς Ἀρτέμιδος ἱερά, *sigillum Dianae sacrum)* sacerdotisque ejus tam singularem hic praerogativam, *sacrae* nomen sortitam esse, etiam apud Galenum, videtur. Jam vero Avicennae hic Arabica, unde jam dicta Cremonensis Latina facta sunt, videamus; in capite [m] scilicet de طين مختوم *Luto sigillato*, ويقال لهذا الطين الطين الكاهني وذلك انه لم يكن ياخذها الا امراة كاهنة اعني في سالف الايام ويقال له المغرة الكاهنية لانه بالحقيقة مغرة كانت تاخذه الكاهنة المسماة ارطمس وتاتي بها الى المدينة quae sic vertenda, *Et dicitur hoc lutum lutum sacerdotale: Atque hoc ideo evenit, quia illud accepit nemo praeter foeminam quae sacerdos erat foemina, antiquis nimirum seculis. Et vocatur etiam* μίλτος *(rubrica) sacerdotalis quoniam revera rubrica est. Accipiebat iam sacerdos quae cognominata ab Artemide* (seu forsan *Artemis* seu *Diana nominata*; impingente sic interprete Galeni Arabico ut sacerdotem pro ipsa dea perperam sumeret) *& affere-*

[a] Canon lib. 3 Sen 2. tract 1. in Arabicis, pag 570, 571. & videsis eum ad calcem tum tractatus 1. lib 4, tum libri de Medicinis cordialibus, tum Prooemii libri de Removendis Nocumentis, & vide Edwardum Pocockium in Cat Authorum. [b] In Avicennae Vita, editioni primae Canonis praefixa [c] Ben Chalem apud Maronitas de Moribus Arabum, Edward Pocockius in Catalog. Aut. [d] Paschalis Gallus, Joannes Neander, &c. [e] Compendio Medicamentorum Secretorum, lib 5. dist. 3. [f] In Antidotario. [g] Balaeus Cent 8. Script. 8. [h] De Simplicium Medicamentorum facultatibus, lib. 9. cap. De Differentiis nominatae passim terrae. [i] Canonis lib. 2. cap. 411. [k] Claud. Salmas. Plinian. Exercit. pag 1156. [l] Lib. 5. cap. 887. [m] Lib. 2. pag 184.

bat

bat illud in urbem, &c. id est, in Hephaestiada, urbium Lemni tunc binarum nobiliorem. Atque ita *Artemis* seu *Diana* exuitur larva quam in nomine *Bartamise* a Cremonensi ignorante quid ارطامس esset, nec advertente usum ibi با ب inservientis, depravato tamdiu in Avicenna ejus infeliciter gessit. Quod vero ait neminem praeter sacerdotem accepisse, idem est quod Galenus habet de illo a nemine alio praeter sacerdotem illam tangendo. Licet interea apud Dioscoridem [n] de seculis Galeno vetustioribus legamus, quod οἱ ἐκεῖ ἄνθρωποι ἀναπλάσσοντες, *viri illic illud formantes* sigillum imprimebant. Apud jurisconsultos item & politicos *constitutiones sacrae, sacra moneta, sacrae largitiones, sacer comitatus, sacrum stabulum*, id genus alia, qua principem spectant, tam in christianismo quam paganismo obvia sunt ad dignitatem eminentissimam designandam. Sed vero ut Ebraeis plerumque & perquam obiter המקדש *sanctuarium*, uti & בית המקדש & בית simplex, pro *templo* per se usurpatur, ita Arabibus (quibus, ut aliis orientalium, ipsa retinentur paulo, ut fit, deformata in hisce, ut in reliquis, Ebraica vocabula templum significantia) البيت المقدس *Domus sanctuarii* seu *sanctificata*, nunc templum ipsum solum, nunc etiam urbem Hierosolymitanam totam significat. Etiam eodem in loco ab aliis pro templo, pro urbe tota ab aliis, sumitur. Ubi in Alcorano [o] legitur de divino Mahumedis transitu,

من المسجد الحرام الي المسجد الاقصي

(quod Retinensis vertit, *a templo Haram* (quo saepe nomine vocatur illic templum Meccanum, id est templum sacratissimum) *ad templum longinquum*, ut Atrivabenius *al tempio lontano*; vir doctissimus, in versione non edita, *usque ad templum ultimum*; Ryerius, juxta interpretes Mahumedanos, *du temple de la Meque au temple de Jerusalem)* Mahumed Ben Achmed, perpetuus Alcorani sed compendiosior paraphrastes,

المسجد الحرام اي مكة الي مسجد الاقصي بيت المقدس لبعده منه *Templum (Meschita,* locus adorationis) *Haram, id est Mecca, ad templum posterius,* seu *domum sanctuarii quae posterior fuerit.* Hic pro *templo* usurpari ab eo videtur بيت المقدس; nisi forte intelligi velis christianorum illic templum; quod non admittendum si recipiamus quae habet Aladrisius Geographus [p] de templo illic tam christianorum quam Judaeorum seculi recentioris. Licet etiam capi possit, sicut totum pro parte; pro ipsa urbe sancta ubi olim steterat templum. Scilicet ex figmento illo, Abraham patriarcham fundasse templum Meccanum, ait Mabumedes [q], illud fuisse per orbem terrarum اول *primum*, adeoque Hierosolymitanum, inde puto, posterius; unde etiam المسجد simplex toties in Alcorano pro *Meschita Meccana*. Jacobus Golius [r] illud مسجد الاقصي vertit item *templum Hierosolymitanum*. Certe apud Mahumedanos supponitur, templum Salomonis ipsum, seu aliud loco ejus positum, seculis recentioribus, adeoque & post excidium sub Vespasiano & Adriano, atque in Mahumedis aevo, ita ibi subinde exstitisse, ut de eo (quemadmodum etiam Judaei [s] aliqui, veluti de ipsius Salomonis) loquantur; idque nomine مسجد الاقصي Alcoranico illo, velut notissimo. Inde Aladrisius ille [t], qui quingentis abhinc paulo minus annis scripsit, de Moslemannorum Hierosolymitanae regionis, adeoque templi illius, acquisitione locutus, inquit,

وكان معظما في ملة ملك المسلمين وهو المسجد الاعظم المسمي بالاقصي عندهم

Et sub regno Moslemannorum admodum erat magnificens, atque est Meschita seu *templum illud quod nominatur apud eos posterius* seu *ultimum*; unde loco illi Alcorani lux. Maronitae vertunt *ulterius* seu *remotum*, & *Alacsa* pro الاقصي nuncupant. De eo in historia Saracenica, Elmacini dicta, legitur [v] quod Chalifa duodecimus seu Abdumelic Ben Merwan misit

الي بيت المقدس فزاد في المسجد الاقصي الي ان ادخل الصخره في حرم المسجد واخذ الناس بالحج الي بيت المقدس

misit Hierosolyma, & auxit templum posterius (exstructum illic velut Salomonis succedaneum a Moslemannis ipsis) *ita ut petram inferret in templi aditum. Coeperuntque homines peregrinari Hierosolyma.* Nam vetuerat peregrinationem Meccanam propter Abdalla Ben Zabet. Alter autem penes me in Alcoranum commentarius amplior illic;

الي المسجد الاقصي بيت المقدس لانه لم يكن حينيد وراه مسجد *ad templum posterius, id est urbem Hierosolymitanam* (seu locum ejus & reliquias) *quoniam tunc nullibi comparuit templum ipsum.* Adeoque البيت المقدس pro urbe sumitur, ideo quod in ea templum Hierosolymitanum, seu ejusdem locus, ad quem e Mecca no translatus fingitur Mahumedes. Gregorius etiam Abul Faraius [x] de Mahumede paulo post Hegiram,

صرفت القبلة عن جهة البيت المقدس الي جهة الكعبة *Conversa est Kebla ab ea coeli parte*

[n] Lib 5 cap. 887. [o] Surata 17 Arabice, 27 Lat. [p] Climat 3 part 5. [q] Surat. 3, 2, 22. [r] Arab. Lexic. pag. 1142. [s] Benjamin Tudelensis in Itinerario, pag. 42. ubi vide Constantinum l'Empereur, pag 178. [t] Climat 3. part 5. [v] Lib. 1. cap. 12. [x] In Specimine Historiae Arabum, pag 16. & vide ibi Edwardi Pocockii notas pag 175.

quae templum Hierosolymitanum spectat, ad eam quae Caabae inminet; id est Hierosolyma, quae plane paulo post [y] ita بيت المقدس vocantur ut pro templo per se vox sumi nequeat. Ita saepius apud Aldrisium [z] pro ipsa urbe, ut ex notissimo usu, adhibetur. In Alfragani item versione veteri, Joannis Hispalensis, vertitur [a] بيت المقدس per *Hierosolymorum regiones*. Illa autem quae ex Ebraeo facta est habet [b] *beit almacdis, hoc est domus sanctificationis, sive Jerusalem*. Plane inter urbes climatis tertii بيت المقدس positum, de urbe, non templo, ex origine Alfragani sumendum. Ismael item Abulfeda MS. in enumeratione sua geographica [c] provinciarum, insularum, urbium (non omnino templorum) habet, inter urbes illius plagae, بيت المقدس pro *Hierosolymis*, quibus tribuit, uti apud eum alii, longitudinis gradus 56, adjectis, pro autorum varietate, minutis invicem discrepantibus, retento interim cunctis illic graduum eodem numero. Ratio autem cur decem hic gradibus longitudinis sic distet Abulfeda a Ptolemaeo [d] (qui gradus, praeter minuta sua, Hierosolymitanae longitudini sexaginta sex assignat) non alia nititur in calculo causa quam quod, ut Ptolemaeus ejusque sequaces vulgusque geographorum occidentale ab insulis ipsis Fortunatis originem sumunt longitudinum, ita ille & Arabum plerique ab occidentaliori Africae continentis littore, ubi eam in rem meridianum collocant, gradibus decem insulis illis orientaliorem. Tum Abulfeda ipse tum Arabum alii obvii id monent, uti & recte Jacobus Christmannus [e], aliique. Interdum autem mathematici orientales summi & Persae & Tartari terminum primum longitudinis, ut Ptolemaeus ejusque sequaces, faciunt etiam ipsas insulas Fortunatas. Sic eximio illi philosopho & mathematico Nassir Eddino Persae [f] بيت المقدس *domus sanctuarii*, pro ipsis Hierosolymis, collocatur gradu longitudinis سح seu 68 cum semisse paulo amplius, qualis distantiae plane rationem inivit ab insulis, tametsi receptiorem a littore Africano gradibus auxerit binis. Ita Ulug Beig Tartarus Parthiae & Indiae rex magnique Tamerlani nepos, ubi habet [g] بيت المقدس ار فلسطين pro *Hierosolymis in Palaestina*, in gradu longitudinis سول 66, 30. Abulfeda autem loco iu citato,

وبيت المقدس بناه سليمون بن داوود
وبقي حتي خربه نبكدنصر ثم بناه بعض
ملوك الفرس وبقي حتي خربه طيطوس

ملك الروم *Quantum ad urbem Hierosolymitanam; eam exstruxit Salomon filius Davidis. Ac superstes erat usque dum devastavit eam Nebuchadnezar. Postmodum eam exstruxere Persarum quidam reges* (exstruere scilicet Ebraeis e captivitate reducibus permittebant) *& superstes mansit usque dum excisa est a Tito imperatore Romano*, &c. Plane pro urbe sumit, id quod sic etiam templum denotat, sed non aliter atque in urbe templum contineretur. Eutychius etiam patriarcha Alexandrinus, hisce, excepto Alcorano, cunctis multo antiquior, in annalibus Hierosolyma, sub florentiore Judaeorum statu, اورشليم ut Arabes alii, frequentius & مدينه اورشليم vocitat. Sed postmodum مدينة بيت المقدس & بيت المقدس unde [h] مدبر بيت المقدس pro *praefecto Hierosolymorum* usurpat. Et dum saepius in rebus quas narrat politicis ac militaribus eadem utitur locutione, in episcoporum itidem Hierosolymitanorum successione quemque eorum appellat اسقف بيت المقدس pro *episcopo Hierosolymitano*. Atque perpetuo post excidium, praefici على بيت المقدس *Hierosolymis*, de episcopis aliisque adhibet. E Maccabaicorum autem Arabicis, a Graecis & Latinis haud parum discrepantibus, non semel vertitur [i], مدينه بيت المقدس *Civitas domus sanctuarii* seu *sanctae*, quod potius dicendum *urbs Hierosolymitana*. Item بيت المقدس *domus sancta*; ubi plane juxta Arabum locutionem *Hierosolyma* substituendum, quemadmodum etiam interpres ipse quandoque ibi [k] substituit. Pro Hierosolymis ipsis item cum usurpatum habeamus, in libello securitatis Omar Ben Alchittabi, apud autorem historiae Saracenicae ante citatae [l], مدينه ايليا *urbem AEliam*, notissimum ab Hadriano nomen (etiam in concilio Nicaeno primo [m]) pro Hierosolymis adhibitum, nihilominus بيت المقدس autori ipsi urbem Hierosolymitanam indicat, ut & المقدس *sanctum* simpliciter [n] (quemadmodum item apud alios) licet & hoc & بيت المقدس apud eundem, ut synonyma receptissima, eodem occurrant in capite [o]. Versio Arabica [p] concilii Nicaeni ibi habet اورشليم *Jerusalem*. Et dum ܐܘܪܫܠܡ

y Abul Faraius pag 15. z Clim. 3. part 5. a Different 9. b Cap. 11. c Num قصب eu 162, alias 164. d Geograph. 5. cap. 16. e Ad Alfraganum, cap. 19. f In Tab. Geograph a Johanne Gravio edita Londini 1650 g Ibidem h Tom. 1. pag. 337. &c. i Lib. 2. cap 35, 36, 37, 38, 52 & 59. k Cap 47. l Lib. 1. cap. 2. &c. m Can 7. n Lib 3 cap 8 o Ibid. cap 9. p MS in Bibliotheca Oxoniensi, fol. 96, 1. & 2 deinde Turriani Canon. Nicaen. 33. ex Arabico & dict. M. fol. 106, 2. & Alfons. Pisanum lib. 3. can. 10.

ἀρχαίαν traditionem antiquam in Graecis memoratam, qua obtinuisse generatim dicitur episcopum AEliae *τιμᾶσθαι honorari*, ot paraphrastes, pro more suo, explicat illic interpres, etiam & Patriarchae & Exarchi (الاكسرخس) dignitatem ait ei competere ob singularem sedis vetustatis praerogativam; adjicitque,

واكرم بهذا الاسم ايضا من اجل شرف المواضع المقدسة التي هي تحت يديه وليعلم ذلك *Et honoratur his nominibus etiam propter nobilitatem* seu *dignitatem loci sanctitate* prae aliis *clari qui ei subest, atque ut inde tantundem agnoscatur.* Quasi in animo habuisset nomen بيت المقدس *domus sanctuarii* pro ipsa urbe, ot ostensum est, usurpari solitum. Etiam io *Gienbari*, lexico Arabico celeberrimo sic dicto (cujus autot الامام ابو نصر اسمعيل بن حماد الجوهري *doctor* seu *antistes Abu Natzar Ismael Ben Hamad, Algieuhari*, ut principium libri loqoitur[q]) per *Hierosolyma* exponitur, uti & adnotavit vir summos Jacobus Golius[r], & معلسي per *Hierosolymitanus*. Raphalengius item docte & caute بيت المقدس *saepe*, inquit, *pro Hierosolymis*; ubi[s] item Avicennam autorem (quonam e loco nondum me fateor observasse) affert, معلسي significare *Jerosolymitanum*. Perquam obvia est ejusmodi apud Arabas alios significatio ejusmodi, qualis itidem (ut oon paucae aliae) apud Persas, ut & ante notatur, recepta; unde in Evangelio Matthaei Persico[t] aliquoties occurrit بيت المقدس pro *Hierosolymis*; ubi vir doctissimus Abrahamus Whelocus in versione inserit, *Persice & Arabice ad domum sanctam, scilicet Hierosolyma*; alias iuterim saepius in Persico τῷ اورشليم retento. Ita in historia Christi Persice ab Hieronymo Xaverio[v] conscripta saepius pro *Hierosolymis* occurrit بيت المقدس uti Persicum, seu civitate Persica ex Arabico donatum. Certe dum Arabes, adeoque Persae, ita urbem, plane ex ipso in urbe templo nominabant haud aliud faciebant, quam in compluribus aliis Ebraei ipsi vetustissimi, apud quos tantuodem obtinuisse palam est. Quid enim aliud est apud illos בית דגן בית בעל מעון בית פעור *Beth Dagon*, *Beth Baal Meon*, *Beth Peor*, ejusmodi alia, maxime apud Josuam[x] alibique, uti & בית־אל *Bethel*, pro urbibus sic dictis toties usurpata? Quorum illa priora nomina, deorum in urbibus ipsis cultorum fana tantum in se sigoificantia, uti &, ex origine, posterius cultum numinis veri, adeo emiocbaot ut, tantum propter sacrae partis excellentiam, urbes ipsas totas nominibus illis, sermone vulgari, voluerint familiarissime intelligi; ipsis nibilomious nominibus, pro diverso dicendi usu, fana etiam tantum ipsa nec amplius pariter innuentibus. Nec inositatum erat priscis a numinum in urbibus cultu, cultusque locis, ipsas orbes integras ut ab augustiore parte denominare. Inde *Heliopolis*, *Heraclea*, *Dianium*, *Artemisium*, id genus reliqua; uti & apud christianos urbes ac oppida a sanctis qui eis praefuerint dicta, quemadmodum a SS. Germano, Audomaro, Edmundo, Petro, Maildulpho, Andrea, ejusmodi sexcentis. Ipsam etiam urbem Hierosolymitanam nomine בית οἶκος, *Domus* (quasi הבקדש *Sanctuarii* subaudiretur) ut voce recepta intellectuque facili, existimant viri doctissimi indicari a D.N. Jesu Christo in sermone illo[y] ad Hierosolymitas, ubi ait, *Jerusalem, Jerusalem*, ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, *ecce relinquitur vobis domus vestra deserta.* Hugo Grotius ibi, *Locus iste in quo vos, o Hierosolymitae, habitatis in solitudinem vertetur. Urbem enim malim intelligi quam templum solum*, &c. Eandem in mcotem Constantinus L'Empereur[z], de excidio urbis locutus, *Tum demum*, inquit, *impleta omnino illa servatoris nostri prophetia, Matt.* xxiii. 38. *cum urbis primates alloquens concludit, relinquetur* (quod per tempus praesens ibi ionuitur) *vobis domus vestra deserta*, &c. *Nam antecedentia, quibus urbis praefectos & ecclesiasticos alloquitur*, domum *hic totam urbis structuram significare edocent.* Ita בית *domus* pro orbe ipsa, adeoque בית הבקדש pro urbe illa in qua sola sanctuarium, pro vario locutioois genere etiam ex oatura sui recte satis sumi potoit; licet apud Ebraeos ipsos rarius, si unquam, pro urbe occurrat, uti io sequentibus fusius statim ostenditur. Quod vero attinet ad allatum in me a reprehensore meo ex magoo Buxtorfio testimonium, velut perpetuo Rabbinicum; Verba quidem ejus sunt[a], *apud Rabbinos, quando* מקדש & מדינה *sibi opponuntur, tunc per* מקדש *intelligitur sanctuarium Hierosolymitanum cum tota urbe, sive* ירושלים כולה & *per* מדינה *intelliguntur* שאר העיירות שבכל ארץ ישראל *reliquae urbes quae sunt in tota terra Israelis.* Et statim subjicit ad tantundem adstruendum, *Maimon in Taanis, cap. 4. in initio; die feriato novi anni, qui incidit in sabbatum, in sanctuario clangebant buccina, sed non in provincia, id est, extra urbem Hierosolymorum.* Neque aliud illic affertur ad laxiorem illam vocis significatiooem firmandam. Palam est apud virum summum, dum, ut ex Maimonide hoc affertur, ejusdem expositionem in caput quartum tituli τ̃ *Misnaioth Taanis*, seu *de jejuniis*, nescio unde (sed leviculi ejusmodi errores in omnium scriptis suot non infrequentes) se ingessisse pro eo quod esse proculdubio debuerat in *Rosh Hashena, cap.* 4. seu titulum *de initio anni*, qui proxime illum *de jejuniis* antecedit. Neque enim res illa ad titulum *de jejuniis* attinet, nec in commentariis Maimonidis ad eum reperitur allata. Io capitis autem illius tituli alterius quar-

[q] MS. in Biblioth. Arundelliana. [r] Lexic. Arab. col. 1865. [s] Lexic pag 338 a. [t] Cap. ii. 1, & 3. [v] Pag. 16. 107, 116, 144, 320, 372, &c. [x] Cap. vii. cap. xiii, &c. [y] Matth. xxiii. 37, 38. [z] Notis ad Benjamini Itinerarium, pag 171. [a] Lexic. Talmudic. col. 516.

I ti

ti initio legitur, יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעים אבל לא במדינה: *Die feriato novi anni qui inciderit in sabbatum, in sanctuario clangebant buccina*, juxta legem ea de re sacram [b], *sed non in urbe*, seu, ut vox etiam significat, *provincia*, quasi diceres, *extra sanctuarium*. An מקדש *sanctuarium* hic denotet ipsum templum solummodo, an itidem Hierosolyma, adeoque מדינה *reliquas urbes & provincias*, quaeritur. Maimonides illic, כבר ביארנו פעמים כי מקדש תקרא ירושלים כולה ומדינה שאר העיירות שבכל ארץ ישראל *Dudum ostendimus aliquoties sanctuarium vocari etiam Hierosolyma tota, & provinciam reliquas urbes terrae Israeliticae*. Adeoque hoc loco tam ipsa Hierosolyma quam templum eo nomine contineri velle Maimonides plane videtur; uti etiam alibi non semel dum Talmudica explicat de buccinarum ac tubarum usu in jejuniis, in anni initio ac jubilaeis, palmarum festi celebratione, decimae secundae comestione, siclorum exactione annua. Nec sequacibus [c] caret. Et expressim, ubi occurrunt in Misna [d] nomina Hierosolymorum & מדינה ut invicem distincta, quantum ad fructuum comedendorum & pecuniae sive hic sive illic usum, Maimonides [e], מדינה נקרא כל מדינה ומדינה ממדינות ארץ ישראל מלבד מירושלים *Medina seu provincia vocatur quaelibet provincia ex provinciis*, urbibusve, *per terram Israeliticam, exceptis Hierosolymis*. Scilicet ibi alibique pro subjecti discrimine sic vocari vult. Et quidem cum Medina sic opponitur Hierosolymis, facile fit ut illiusmodi sit ejus significatio. At vero glossa Talmudica [f] utraque cum titulo illo *Rosh Hashena* edita (ubi *sanctuarium* sic Medinae opponitur) אבל לא במדינה interpretatur per לא בירושלים ולא בגבולים *Nec Hierosolymis*, id est, in urbe extra templum, *nec in provinciis* vicinis terrae sanctae reliquis. Idem diserte amplectitur ibi R. Obadias Bartenorius: אבל, inquit, לא במדינה לא בירושלם ולא בגבולין והמב"ם מפרש שירושלים כולה קרויה מקדש ושאר ארץ ישראל קרויה מדינה *Verba illa, non in provincia, significant, nec Hierosolymis nec in reliquis terrae sanctae provinciis. Sed R. Moses Ben Maimon ita interpretatur ut Hierosolyma illic tota vocata fuerint sanctuarium*, seu nomine eo quo templum appellari solet; *& quod reliquum est terrae sanctae, Medina* seu *provincia*. Alii item consoni Maimonidis sententiam hic ut controverti solitam animadvertunt. Recitat quidem, velut a Maimonide maxime ortam, Rabbi Jom Tob Bar Abraham in *Magid Misna* illic (si is ejusdem autor fuerit, & non Don Vidalus de Tolosa, cui ab Abraha Zacuthio [g] tribui videtur) uti etiam in *Migdol Oz*, & ריש, inquit, בזה שטה אחרת ומדינה כולל אפילו ירושלים עצמ *Etiam obtinet hac de re alia sententia, Medinam nempe continere pariter Hierosolyma ipsa*. Sequitur autem statim in Misna illa, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין וגו' *Postquam domus sanctuarii excisa est, constituit Rabban Jochanan Ben Zecai*, princeps synedrii magni, *ut clangerent quolibet in loco* [h] per terram sanctam, in anni initio ejusmodi, *modo in eo esset domus judicii*, &c. id est plane synedrium magnum [i], ad quod sanctificatio initii mensium adeoque initii anni attinebat. Et de migrationibus post excidium templi satis diximus libro secundo. Atque ejusmodi verba de constitutionibus ejus paribus adjiciuntur in *Misnaioth* de clangoris sive tubae sive buccinae usu in jejuniis, festo palmarum, jubilaeis. Ubi semper במקדש usurpatur pro *in sanctuario*, seu stante templo, & בית המקדש pro *domo sanctuarii*. Quae sane in idem recidere videntur. Sed de amplitudine etiam nominis המקדש pro eo quod est plusquam *sanctuarium* ipsum seu *templum*, videsis Constantinum l'Empereur in commentariis ad titulum Talmudicum [k] *Middoth*. Utut autem se res habuerit circa singularia illa de quibus sic asserit sententiam suam Maimonides, contradictoribus satis interim impugnatus, certo certius est tam ex disciplina ab ipso de vestibus sacris tradita, quam ex aliis statim animadvertendis, τὸ מדינה, qua vestium illarum a sacerdotibus gerendarum jus respicit, utcunque τῷ מקדש oppositum, tota Hierosolyma sine templo reliquamque terram sanctam comprehendere, uti & τὸ מקדש ipsum templum solum ejusque sanctiora interioraque loca. Hisce de nominis vario usu praemissis, accedat jam dictis de illicito extra ipsum templum vestium sacerdotalium usu, ex *Thosiphtha* ad titulum *Joma* [l], illud בגדי הוצא בהן למדינה אסור וכן כשנוע בפרק האיש המקדש ואפילו בעזרה אסור לכתחילה ללובשן שלא לצורך עבודה *Vestibus sacris induto exire in urbem nefas. Atque ita se habet disciplina in capite* [m] *Vir qui desponsaverit, etiam in ipso atrio vestiri eis omnino nefas, extra necessitatem ministerii*, seu *non in ordine ad illud*. Tantundem in citati capitis Gemara, ubi glossa utraque expressim, ad illud Gemarae de indumentis sacris locutae, לא ניתנה תורה למלאכי השרת *non data est lex angelis ministerii* (quod videtur maxime dictum de cingulo heterogeneo, quo sacerdotes cincti erant, licet lex in contrarium cunctis generalis praestitueretur) לא נתנה תורה למלאכי השרת שיהיו הכהנים זריזים כמלאכים לדפשטן בגמר עבודה ולא ישהום עליהם אחר העבודה כהרף עין *Non data est lex angelis ministerii. Quoniam fuere sacerdotes cincti ut angeli; ita ut exuere deberent vestes sacras simulac perfecissent ministerium, nec eas super se retinere, ne quidem oculi ictus tempore*, seu *momento aliquo* Sensus est, ut reliquorum supra allatorum, cingulum saltem exuendum, causa jam dicta, simulac, verbi gratia, ministerium matutinum perficeretur; neque vero illud neque indumenta reliqua induenda, ne quidem in templo, praeterquam in ministerii apparatum, qui, citra cingulum utpote tantum in ministerii hora adhibendum, ut continuus retineri potuit toto ministerii die. Hic ipse est Gemararum, Glossarum, Maimonidis, ejusque sequacium hic sensus. Hisce consonum est illud Misnae [n] de sacerdotibus in conclavibus suis humi dormientibus, id est peracto ministerio, in excubiis, somnum utcunque captantibus, templi interim custodiam [o]

[b] Levit. xxiii. 24. Numer xxix. 1. [c] Mikotzi Praecept. Affirmat. 42, &c. [d] Tit. *Maaser Sheni*, cap. 3. §. 4. [e] In *Perush*, ibidem [f] Babylon. tit. *Rosh Hashena*, cap. 4. fol. 29. 2. [g] In *Juchasin*, fol. 133. 2. [h] Videsis Maimonid. Halach. *Shophar*, cap. 2. § 8 & 9. [i] Gloss. ad tit. *Rosh Hashena*, cap. 4. fol. 29. 2. [k] Cap. 1. §. 1. pag. 3. [l] Cap. 7. fol. 69. 1. [m] *Misna* tit. *Kidoshim*, cap. 2. fol. 24. 1. [n] Tit. *Thamid*, cap. 1. fol. 25. 2. & Gemara fol. 27. 1. [o] Consulas Maimonidem tit. *Beth Habechira*, cap. 8. & Petrum Cunaeum de Rep. Hebraeorum lib. 2. cap. 14.

curan-

I

curantibus; לא היו ישנים בבגדי קדש אלא היו פושטין ומניחין אותן תחת ראשיהם ומתכסין בכסות עצמן *Non dormiebant in vestibus sacris, sed exuebant illas,* (Gemara, ומקפלין & *complicabant) ponebantque subter capita sua, vestibus suis* plebeiis *tunc induendis.* Ne quidem in templo post ministerium diei absolutum eas indutas retinere sic licuit; nedum in urbe uti. Eandem in mentem Maimonides[p], לא היו הכהנים השומרים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלין אותן ומניחין אותן כנגד ראשיהן ולובשין בגדי עצמן וישנים על הארץ *Sacerdotibus excubantibus non erat dormiendum in vestibus sacerdotalibus. Sed complicatas eas juxta capita ponebant, vestesque suas* vulgares *induebant, & humi dormiebant.* Peracto enim ministerio, nec alio ut ejusdem diei, exspectato, tam vestes reliquae sacrae, quam balteus, exuendae erant. Tantundem plane in ratione data, cur praefectus aegrotorum (ממונה על החולים vocant) inter praefecturas viginti quinque templi constitueretur. Nimirum[q] הכהנים מפני שהם עומדין על הרצפה תמיד ואוכלין בשר הרבה ואין עליהן בגדים בשעת העבודה אלא חלוק אחד הם חלין במעיהן לפיכך מעמידין ממונה אחד שיהיה מבקר אותן ומרפא כל תחלואיהן ועוסק בהן הביד הוא ואנשיו שתחת ידו: *Sacerdotes, quoniam in pavimento jugiter stabant, & carnibus pluribus vescebantur, nec in hora ministerii vestem, quae corpus scilicet, ut tunica tegeret, aliam induebant, praeter unicam, eamque simpliciorem, aegrotari solebant in visceribus,* seu dolore *colico. Unde constituebatur praefectus unicus, cujus officium erat eos scrutari, mederique eorum morbis quibuscunque. Atque hanc in rem assiduus erat ipse cum aliis qui ei suberant.* Collegium plane medicorum sacrum erat. Hinc etiam satis eliciendum est, sacerdotes sacris vestibus indutos e templo neutiquam exivisse. Quod semper, ut ante dicta, intelligendum ex jure ordinario. Nam si ob salutem publicam exeundum eis simul necessario esset, etiam vestibus induti sacris prodibant; uti & in loco hic controverso e Talmudicis & Josepho adnotabamus: De Simone scilicet Justo, seu Jaddo pontifice maximo, qui, uti & sacerdotes gregarii universi, in Alexandri Magni occursum sic exibant. Mikotzius[r] sacerdotium ait adeo ex vestium sanctitate pependisse, ut eis non indutis quasi sacerdotium deesset. Verba sunt, והיתה להם כהונה לחוקת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והרי הם זרים *Perpetuum erat eis ex instituto sacerdotum: Sed ita ut, quamdiu vestibus sacris erant induti, sacerdotium eis esset; si illis induti neutiquam essent, nec sacerdotium eis erat, sed instar extraneorum seu* laicorum *habebantur.* Id est, officium sacerdotis non magis praestabant sine vestibus illis quam extraneus quisquam eorum officio sacro se temere immiscens. Nimirum העבודה פסולה *ministerium ipsum* in sacrificiis pro *irrito nulloque* sic habebatur. Idem ante Maimonides[s], והיתה להם כהונה בזמן שבגדיהן עליהן כהונתן עליהן אין בגדיהן עליהן אין כהונתן עליהן אלא הרי הם כזרים ונאמר והזר הקרב יומת[v] *Et erit illis sacerdotium* (verba sacra[t]; quae ita intelligunt ut ex vestibus e praecepto divino illic induendis sacerdotium ipsum pependisse velint) *tempore scilicet quo,* seu *quamdiu, vestes suae fuerint super illos, etiam sacerdotium super illos. Si vero neutiquam essent super illos, nec erat super illos sacerdotium: Imo erant velut extranei. Et dicitur*[v], *Et extraneus qui accesserit morietur,* scilicet בידי שמים poena coelitus immissa; cui subdunt & pontificem maximum, & sacerdotem quemlibet gregarium, sive non omnibus simul in ipso ministerii actu indutum, aut pluribus quam in praescripto habentur. Adeo nec tunicis binis, nec binis femoralibus, aut cingulis uti licuit. Mikotzius autem jam ex eo adductis subjungit, תניא ביומא בפרק בא אלו בגד כהונה היוצא כהן למדינה אסור אלא לצורך גדול כגון שמעון הצדיק בשיצא לקראת אלכסנדרוס מוקדון ובמקדש מותר בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה *In titulo Talmudico Joma, capite* ibat, *ante citato, traditur, vestibus sacerdotalibus induto nefas fuisse prodire in urbem,* seu locum extra templum aliquem, *nisi magna eveniret necessitas*; ob qualem saepius jus temperabatur ordinarium; *ut cum Simeon Justus occurrebat Alexandro Macedoni. Sed intra sanctuarium* seu *templum fas fuit eis indui, non solum ministerii hora, sed & extra eam*; adjecta ratione illa saepius in Talmudicis repetita, שבגדי כהונה נתנו ליהנות בהן *quoniam vestes sacerdotales dabantur ut ex eis communis aliquis usus rite satis fieri posset,* intra templi septa scilicet, excepto semper, ut ante ostenditur, cingulo. Neque aliud omnino innuit illud Levi Barciuonensis[x] ab censore meo allatum, quod plane ex Maimonidis superius citatis sumpsit ille Levi, qui commentarium suum in legem, velut catechismum utilissimum, nomine *Sepher Hachinuch*, ex eo aliisque aliquot conscripsit. Usus autem seu juris extraordinarii de gestanda sacerdoti veste aliqua sacra, aut quae ejus esset instar, extra ministerii tempus, habetur forte etiam in illo Josephi de stolis sacerdotalibus sacerdotibus mille ab Herode[y] coemptis templum suum magnificum exstructuro; qui scilicet inter operas inservirent. *Decem millia,* inquit, *peritissimos selegit,* καὶ ἱερεῦσι τὸν ἀριθμὸν χιλίοις ἱερατικὰς ὠνησάμενος στολὰς, καὶ τοὺς μὲν διδάξας οἰκοδόμους, ἑτέρους δὲ τέκτονας ἤσκητο τῆς κατασκευῆς, quod vertit Ruffinus, *Et mille numero sacerdotes, quibus stolas secundum eorum honorem habitumque paravit. Sed & quosdam caementarios, alios autem fabros lignarios, eruditos ad templi fabricam hortabatur*; Gelenius, *Et insuper mille sacerdotes stolis sacerdotalibus suo sumptu vestitos, partim caementariae, partim lignariae fabricae non imperitos, hosque omnes adhibuit operi.* Genebrardus, *Et avec ce mille sacrificateurs vestus a ses despens d'accoustremens sacerdotaux, les uns experts en massonerie, les autres en charpenterie, & les employa tous a cest oeuvre.* Curnam hic stolarum sacerdotalium mentio fiat nondum video, nisi etiam sacerdotes operi inter caeteros, etiam inter aptandas extra templum structuras, adhibiti stolas illas ad dignitatis excellentiam denotandam gestarent. Etiam in templo ex usu extraordinario evenit; si historiae Judithae[z] fides, ut sacco praecincti &

[p] Tit. *Bith Habechira*, cap 8. § 6. [q] Maimonid. Hal. *Celi Hammikdash*, cap. 7. §. 14. & ad Misn tit *Siklim*, cap. 5. §. 1. [r] Praecept. affirmat 173 fol. 212. col. 3. [s] Halach. *Celi Hammikdash*, cap. 10. §. 4. [t] Exod. xxix. 9.. [v] Num. iii. 10 & 38. [x] Ad Parash תצוה praecept. 99 fol. 42. seu ad Exodi xxviii. [y] Joseph. lib. 15. cap. 14. [z] Cap. iv. 14. De historia illa vide, prae aliis, Hug. Grotium in praefat. ad eam.

cinere inspersi sacra ad altare ministeria praestarent & pontifex maximus & reliqui sacerdotes, in summo nimirum salutis publicae & sacrorum discrimine positi; cum interim ex jure ordinario receptissimoque nec amictum praeter sacrum aliquem alium inter sic ministrandum gestare, nec pulvisculum idve genus rem aliam aliquam ullibi in corpore tunc permittere ut non ablutum, nedum cineribus inspergi, licuerit. Sed ad jus ordinarium hujusmodi exempla non attinent. Et forte quantum stolis tot sacerdotes vestiret, idque in ministeriis suis sacris, aerario publici sacro obtulit (quod satis respondet illi τῷ coemit) Herodes. Ex superius ante allatis rite, puto, intelligenda sunt verba Josephi [a] illa de sacerdotum in templo conventu solenni, τῶν δ᾽ ἀπὸ γένους ἱερέων ὅσοι διὰ πήρωσιν οὐκ ἐλειτούργουν, παρῆσάν τε ἅμα τοῖς ὁλοκλήροις ἐνδοτέρω τοῦ γείσου· καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ γένους ἐλάμβανον μερίδας· ταῖς γε μὴν ἐσθῆσιν ἰδιωτικαῖς ἐχρῶντο. τὴν γὰρ ἱερὰν ὁ λειτουργῶν ἠμφιέννυτο μόνος. Ita interpungo, & verto, *generis sacerdotalis quotquot per defectum aliquem ministerio arcerentur sacro, simul cum eis qui omnino integri essent intra limitem* (septum quo populus arcebatur a sacerdotibus) *aderant*, seu *adesse solebant*. *Etiam partes generis* (sacerdotalis, qui illuc manerent) *simul omnes capiebant*. *Atque vestibus utebantur* simul omnes illi *plebeiis*. *Nam sacerdotali solus qui administrabat induebatur*; quod censor noster non de sacerdote actu ministerii occupato, sed pro eo qui munere sacro ob defectum aliquem non arceretur. Fateor me satis capere nequire sensum illic illum. Λειτουργῶν (Josepho etiam alibi adhiberi solitum) non modo qui actus sacri momento operabantur denotat, sed pariter qui assidui per diem totum in templo, statis horis, redeuntes ministerii sui vices exspectabant. Ruffinus ibi *vestibus tantum utebantur plebeiis* per se vertit, quasi ad omnes non ministrantes attineret. Genebrardus, velut de omnibus itidem simul sic rite congregatis, *Ils avoient autant de portion que les autres de la race Levitique. Seulement ils estoient habillés come les laiz pour la difference: d'autant que nul n'estoit vestu de robbe sacerdotale sinon ceux qui faisoient le service divin.* Atque ejusmodi fuisse Josephi mentem, firmat alibi ipse ubi de induendarum vestium singularum ritu agens, Ὅταν δὲ, inquit [b], προσίῃ τῇ ἱερουργίᾳ ὁ ἱερεὺς, ἡγνευμένος ἣν ὁ νόμος ἁγνείαν προστάττει, πρῶτον μὲν περιτίθεται τὸν μαναχάσην, *sacerdos, quando ad sacra ministeria accedit*, nec alias, *atque purus factus est juxta praescriptam in lege puritatem, primo induendus erat Manachase*; quae vox ibi plane corrupta est ex מכנסים pro *femoralibus*, quae primo etiam juxta doctrinam Talmudicam [c] induebantur. Nonne hic Josephus aperte innuit in templo, & cum operaturus erat sacerdos, nec alibi, eum fuisse vestiendum: Certe sensu jam dicto etiam capit Josephum expressius Josephus Scaliger, ubi [d] hac de re pluribus in Hegesippum agit. Male a me adductum ait censor meus locum illum in rem quam asserueram. Sed tandem de lapsibus meis circa vestes sacerdotales, & censura illa, judicet lector neutiquam impar atque hisce instructus.

IV. Disciplinae jam dictae de vestium sacerdotalium usu intra templum, juxta ante ostensa, solo, neque aliter atque aut in ipso ministerii actu aut in ejusdem assiduam exspectationem, apprime consonum est quod alibi habet Maimonides [e] ex Misna & Gemara Babylonia [f]. Sacerdotum ministeriis in templo multiplicibus a se primo traditis subjungit, כל העבודות האלו שעושין בכל יום בפיים היו עושין אותן *ministeria universa jam dicta quotidiana ex sortitione peragi solebant*. Scilicet, juxta ephemeriarum vices, quolibet summo mane conveniebant in *Liskath Hagazith* (loco, ad templum, synedrii magni; ante ejusdem sessionis horam) ומלובשין הן בבגדי כהונה *& induebant ibi vestes sacras* sacerdotes illi omnes qui Ephemeriae praesecutis essent. Jam vero, ne ministeria sacra turbarentur si suum cujusque officium quisque non satis dignosceret, collocabantur illic in gyro universi illi, quos facile sic intuens הממונה על הפייסות *praefectus sortium* (munus in templo celeberrimum, & hanc in rem constitutum [g]) pro arbitratu suo unum eorum aliquem seligebat, cujus pileum exuens statim induebat: Quod in signum dabatur ut in sortiendo is velut terminus a quo reliquis fieret. Dein consentiebant in numerum aliquem tum ministeriis diurnis integris tum sortitioni idoneum, velut sexaginta, octoginta, centum, mille, plures, pauciorve. Sortes inibantur quatuor; prima, de altari cineribus aliterque purgando, eoque apparando, igneque struendo; secunda, de immolationibus, aliisque sacrificiorum solennibus plerisque; tertia, de suffimentis; quarta, de levandis membris sacrificii in altare. Tunc dicebat eis praefectus, הצביעו *Digitos extendite*. Tunc per gyrum extendebat quisque digitum sive unum, sive duos, sive etiam, ut vult ille, tres sed pollicis extensio hic nihili habita; aliis [h] etiam digiti tertii extensi rationem in numero habendam negantibus. Et dum δακτυλοτενία ejusmodi fiebat, praefectus מתחיל למנות מן האיש הידוע שהסיר מצנפתו תחילה *Incipiebat numerare ab eo cujus pileum primo sic exuerat*. Numeratis inde digitis extensis usque dum compleretur numerus in quem consenserant, is qui numerum illum digitorum gestu compleverat, primus erat ex sorte in ministerium futurum. Simili modo sortitiones aliae, quae fuere, in diei ministeria reliquae; nova semper δακτυλοτενία & numerandi simili ratione adhibita. Et ubi unicus sufficiebat, ut pro libitu, in sorte prima, tertia, & quarta, is in cujus digitis complebatur numerus ministerium diei obibat. In secunda autem sorte (quae de immolationibus aliisque sacrificiorum solennibus plerisque erat, adeoque actus complures generisque diversi in ea praestandi fuere) ministeria continebantur tredecim, quae sic distribuebantur, ut primus ille in cujus digitis sic complebatur numerus, primum, scilicet immolationem, obiret; secundus, seu ei proximus, sanguinem reciperet spargeretque; atque officia

[a] Halofeos, lib 5. seu 6. cap. 15. Graece. [b] Archaeolog. lib. 3. cap. 8. [c] Maimonides tit. Halach. *Cele Hammikdash*, cap. 10. §. 1. [d] Animadvers. in Euseb. num. 2077. pag. 276. [e] Tit. *Thamidin Wemusphim*, cap 4 § 1. [f] Tit. *Joma*, cap. 2. fol. 24. 2. & Maimon. tit. *Cele Hammikdash*, cap. 7. §. 8. [g] Maimonid. tit. *Cele Hammikdash*, cap. 7. §. 8. [h] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Joma*, cap 2. fol. 39. cap. 4.

reliqua

reliqua tertius, quartus, caeterique in ordine illo usque ad tredecim praestarent. Atque hoc aiunt introductum esse per ordinationem [i] בית דין *synedrii magni*, quoniam compertum erat quod, cum ministri diurni ita certo non distinguebantur, alter alterum nimium turbaret, cunctique, ex ministerii affectu, non sine periculo quotidiano, altari adessent. In editione Hierosolymitani Talmudis Veneta, male ibi legitur בן דין pro בית דין ut recte, ac juxta editiones alias, Cracoviana. Sortibus ita rite peractis, יוצאין ליעבודה אנשים שעובדין בו ושאר הכהנים פושטין אותן לחזנין ומפשיטין אותן את בגדי הקדש ולא היו מניחין עליהן אלא המכנסים בלבד עד שלובשין בגדי חול והחזנין וכונסין את המכנסים של קדש ומחזירים החזנים את הכלים לחלונות : *prodibant inde* sacris induti vestibus *ad munera obeunda sic sorte designati. Caeteri autem sacerdotes se dedebant aedituis, qui exuerent eos vestibus sacris. Ii vero non relinquebant super eos earum aliquam praeter femoralia tantum, idque usque dum vestes profanas* seu *plebeias induti essent. Tum etiam femoralia sacra eis exuebant; & vestes cunctas arcis suis restituebant.* Hic apertissime omnes ephemeriae sacerdotes in conclavi saxeo, quod templi pars erat, sacris induebantur vestibus cunctis (puto, excepto cingulo) ubi sortes illas in ministerium futurum simul omnes obibant, adeoque steterunt illic, velut in ordine ad altare. Simulac autem sortes peragerentur, ita ut jam sacris ministeriis admissi tunc alii, alii per sortes exclusi, hisce statim exeundae erant vestes sacrae, & profanae seu plebeiae cuilibet induendae, idque ex procuratione assidua aedituorum, qui huic rei praeessent Unde etiam lavabant se semper sacerdotes in templo antequam sacris induebantur [k].

V. Numerandi ante dicti ratio, qua non personae ipsae sed digitorum extensiones numerabantur, adhibita est ex eo quod receptum erat, Israelitas, veluti capite censos aut per se, numerari fas non fuisse. Unde hic ex digitorum extensionibus conflabatur numerus quo personarum etiam dignoscebatur quidem numerus, sed ut ex re alia quam ipsorum personis. Maimonides [l], ולמה מונה המנין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו ולא היה מונה על האנשים עצמן לפי שאסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר שנאמר ויפקדם בטלאים : *Et undenam fit ut numerarent numerum in quem consenserant per digitos sic extensos, & non per homines ipsos?* dicendo, unus, duo, tres, unde sors exiret. *Quoniam illicitum erat numerare Israelitas aliter atque per rem a personis aliam, juxta quod dicitur* [m] de Saule, *Et numeravit eos per agnos, ducenta millia peditum*, &c. Ubi Salomon Jarchi, אמר לכל אחד ואחד שיקח טלה בצאנו של מלך ואחר כך מנה את הטלאים לפי שאסור למנות את ישראל שנ' גם לא יספר מרוב : *Praecepit* rex *ut quilibet agnum caperet ex gregibus regis, & postmodum ut agnos numerarent*, ad numerum suum inde dignoscendum : *Quoniam illicitum est numerare Israelitas ipsos, ex eo quod legitur* [n], *Nec numerabitur* populus Israelis *multitudine* [o]. Paraphrastes Chaldaeus in loco Samuelis citato habet, *Et numeravit eos* באמרי פסחא *per agnos paschatis*; quasi tempore paschatis res facta fuisset; qua de re videsis ibi David Kimchium Prope accedit Rabbinicis hic, in Samuelis illo, Vulgata, quae habet, *Et recensuit eos quasi agnos*; unde Duacenses, and numbred them as it were lambes. Ita alii Vulgatam sequentes. Judaei etiam Hispanienses, *y contolos con los corderos*. Vocem בטלאים ita hi sumplere illic pro *agnis*, quorum numeri in populo recensendo ratio sit habita. Sententiam illam ut pluribus receptam ibi memorat R. Jesaiah. Alii potius de loco *Telaim* dicto capiunt, quasi *in Telaim* vertendum esset, idque pro טלם *Telem* [p], loco tribus Judae. Neque enim in sacris literis habetur locus aut טלאים dictus, aut huic adeo propinquus. De loco capit David Kimchius, aliique, ut adnotat ibi R. Jesaiah. Neque aliter Graeci, qui ἐν Γαλγάλοις substituunt, pro loco, eodem in capite [q] post memorato. Syrus item ܒܛܠܝܐ *in Telia*. Arabs expressius, موضع يقول له طويلا *in loco dicto Tawilla.* Et versiones nuperae, Lutheri, Gallica, Anglica, Belgica, pro loco capiunt, nec alio quam *Telem* jam dicto. Parise, juxta Talmudicos aliquos, habetur ante in Samuele, ubi [r] de Saule dicitur, *& numeravit eos* בבזק. *Bezek* ibi pro loco capitur quidem tum Talmudicorum nonnullis, tum in versionibus priscis recentioribusque. At vero Talmudicis aliis [s] בזק ibi sumitur pro fragmine testaceo, quasi fragminibus ejusmodi tunc numeratum fuisset, ut postea agnis. Receptior [t] est haec sententia. Et Salomon Jarchi ibi, רבותינו אמרו בשברי חרסים *Rabbini nostri dicunt, per fragmina testacea.* Adjicit vero is, לשון אחר כבזק באבנים שנטל מכל אחד אבן ובנאם כמו שיפקדם בטלאים *Alia sententia est, lapillos ibi intelligi; ab unoquoque scilicet accepto lapillo, numerasse eos* Saulum, *juxta illud de numerando per agnos.* Ex hisce R. Isaac, doctor Gemaricus, אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה *Illicitum est numerare Israelitas* ipsos *etiam in re ex praecepto agenda.* Id genus habent alia. Quo quidem spectare videtur id quod habet Josephus [u] de populo Hierosolymitano numerato, rogatu Cestii, sub Nerone. Is, ut numero illo Neroni gratificaretur, *παρεκάλεσε τοὺς ἀρχιερεῖς, εἴπως δυνατὸν εἴη, τὸ πλῆθος ἐξαριθμήσασθαι*, *a pontificibus petiit ut, si quo modo possent, multitudinem numerarent.* Id quod praestitere illi quidem: Sed eadem ipsa ratione quae apud vetustiores, juxta ante dicta, in usu; non personas ipsas aut capita, sed agnos paschales (nam pascha tunc agebatur) & comedentium contubernia numerando: Unde conflatus est numerus quasi 2070000, praeter immundos nec paschati idoneos. Libentius commentum hoc Talmudicum de numerandi Israelitas ratione hic adjecimus, quoniam proculdubio, quoties ex synedrorum dissensu numerus absolventium condemnantiumque, juxta libro secundo ostensa, quaereretur, atque haec ratio observaretur numerandi, non necessum

[i] Misna tit. *Joma*, cap. 2. [k] Maimonid. tit. *Thamidin Wemosphin*, cap 6. § 1. [l] Tit. eod. cap 4. § 4. [m] 1 Samuel. xv. 4. [n] 1 Regum iii. 8. vide Hoseae i. 10. [o] Vide Jarchium in Glossa ad tit. *Joma*, cap. 2. fol. 22, 2. [p] Josuae xv. 24. [q] Comm. 12. [r] 1 Samuel xi. 8. [s] D. Kimchi & R. Jesaiah ibi. [t] Gemar. Babylon. tit *Joma*, cap. 2. fol. 22, 2. [u] Halofeos lib. 7. cap. 45 seu 17. in parte libri priore.

esse

3

esse nequibat ut per res alias, veluti scribarum adstantium suffragiorum adnotationem, aliumve id genus modum, non per capita, ut in discessione fieri solet, numerarentur.

VI. Quod vero attinet ad usum vestium sacerdotalium, qualem ante diximus, tantum intra templum; certe in sacra scriptura, praeter ante memorata, illuc spectare etiam nonnulla videntur expressiora; velut illud de cineribus holocausti a sacerdote juxta altare positis, & inde efferendis. *Et* [x] sacerdos *exuens vestes suas* sacras, ibi etiam praescriptas, *induet vestes alias, efferetque cineres extra castra ad locum mundum.* Sacris illis induto vestibus ad cineres efferendos exeundum non erat, ut non e tabernaculo, ita nec e templo; unde etiam adnotant nonnulli [y], ipsis qui ex genere sacerdotali nati a sacris tam vestibus quam ministeriis ob defectum aliquem arcerentur, fas fuisse cineres efferre: Quasi sacri ministerii pars actus ille haud ita haberetur. Alii autem quibus actus ille habetur עבודה מעבודות כהונה *ministerium ex ministeriis sacerdotii*, adjiciunt [z], אינו אומר אחרים שיהו בגדי חול אלא שיהו פחותין מן הראשונים *Non dictum est, vestes alias, quasi illae esse deberent profanae* aut *plebeiae, sed quoniam esse debuere minoris dignitatis quam priores.* An medias nescio quas hic velint inter sacras & profanas, an ex ipso actu efferendi profanas ac plebeias, pro tempore, sanctitatem sibi singularem, etsi minorem, adquirere, mihi incertum. Sed exeunti interim vestes aliae plane usurpandae. R. Menahem Recanati seu Ricinensis ibi, הוצאת הדשן למחנה אינה ראויה לעשות בבגדי לבן רק בבגדי אחרים *Elatio cineris in castra indigna erat quae vestibus albis fieret, sed vestibus aliis.* Huc etiam referendum illud Ezechielis, ubi de sacerdotum procurationibus agitur, & cameris eorum sanctis, *Et* [a] *quando sacerdotes ipsi ingrediuntur, non egredientur de sancto in atrium exterius, sed ibi reponant vestes suas in quibus ministraverunt; sunt enim sanctae, atque aliis vestibus sese induant, & accedant ubi est populus* [b]. Et paulo post [c], *Et quando egrediuntur ad atrium exterius, ad atrium, inquam, exterius, ad populum, exuant vestimenta sua* (אשר המה משרתם בם) *in quibus ministrabant, & reponant ea* בלשכת הקודש *in conclavi sanctuarii* (Graeci, ἐν ταῖς ἐξέδραις τῶν ἁγίων, *in exedris* seu *repositoriis sanctorum*; Vulgata, *in gazophylacio sanctuarii*) *induantque vestimenta alia. Non autem sanctificabunt populum in vestimentis suis*, seu sacris. Targum Jonathanis ibi, ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון *Nec miscebuntur cum populo in vestimentis suis*; ut itidem loco in priori, וילבשון לבושין אוחרנין ויתערבון עם עמא *Et vestimentis aliis se induent, & populo commisceantur.* Intelligunt magistri [d] hic atrium Israelis; quod etiamsi intra templum esset, nihilominus quoniam illuc exibant non in ordine ad sacrum quid, ad altare, ministerium, ideo sacras retinere super se vestes tunc haud licuit. Nec sane parum jam ostensa hac de re firmantur ex aliis ad sacerdotes vestiendos spectantibus. Scilicet, perpetuo sacerdotum ablutiones intra templum semper vestibus sacris induendis praevias fuisse est notissimum. Mutatoriae item earum complures fuere, quae in templi solum repositoriis seu vestiariis servabantur. Quale dicendum [e] de reliqua supellectile sacra; ut scilicet si forte pollueretur altera, altera locum ejus statim suppleret. Singularem item lavari in ministerium sacerdotis cutis mundities ibi exigitur, adeo ut si sordium quidquam aut pulvis ullus inter vestem intimam & cutem relinqueretur, ministerium ipsum inde vitium sibi contraheret. Praefectus etiam e quindecim illustrioribus in templo qui dictus [f] est הממונה על מעשה בגדי כהונה *Qui praeerat vestibus sacerdotalibus illic conficiendis* (ut הממונה על הפרכת *praefectus velorum*, quorum nullus extra templum usus) cujus officium ac opera versabatur nempe בהכנת בגדי כהנים הדיוטים ובגדי כהן גדול ובאריגתן ומתחת ידו נעשה הכל ולשכה היתה לו במקדש *in ordinandis conficiendisque vestibus tum sacerdotum minorum tum pontificis maximi, & in textura earum. Atque sub manu ejus fiebat omne* illuc attinens. (Nam etiam induendis exuendisque ibi praeerat.) *Et conclave suum in templo sibi habuit*, velut Protovestiarius seu Master of the wardrobe, in Misna [g] dictus הממונה על המלבוש *rei vestiariae* illic *praefectus*; ubi R. Obadias Bartenorius expressim, המלביש היה ממונה להלביש הכהנים בשעת עבודה ולהפשיטם אחר עבודה ולשמור בגדי כהונה בלשכות העשויות לכך: *Vestiarii officium erat induere sacerdotes tempore ministerii, eosque exuere post ministerium, & custodire vestes sacerdotales in repositoriis eam in rem destinatis.* Tantundem ille ad alium *Misnaioth* locum, ubi praefectus ille nuncupatur tantum המלביש *vestitor* seu *vestiarius*. Origenes [h] item, *Observandum est quod aliis indumentis sacerdos utitur dum est in sacrificiorum ministerio, & aliis, cum procedit ad populum.* Atque alibi [i], *Vestimenta quae sancta nominantur non jubentur intra domum usui deservire pontificis, sed in templo esse, & inde omnino nunquam efferri: Sed ad hoc tantum consecrata esse ut eis Deo ministrans pontifex induatur, & sint semper in templo. Ad caeteros vero usus communes utatur communibus indumentis.* Hieronymus item [k], de sacerdote Judaico, *Quando foras egreditur, & miscet se populo, sacerdotalia vestimenta deponit in gazophylacio, in quo dominicae divitiae conservantur: & aliis utuntur vestibus sacerdotes aliaque doctrina ad vulgus ignobile, ne sanctificetur populus in stolis eorum.* Tantundem theologi alii Christiani ad Levitici & Ezechielis loca indicata, alibique. Lyranus [l], *Habebant sacerdotes proprias vestes, quibus utebantur in ministerio tabernaculi, & non alibi: de quibus vestibus dictum fuit Exodi* xxviii. Abulensis [m], *Introibat summus sacerdos in tabernaculum ad deponendum vestes sacerdotales: quia ibi locus erat in quo conservabantur vestes, atque ibidem sacerdotes induebantur & exuebantur. Relinquebat autem ibi sa-*

[x] Levitic. vi. 10, 11. [y] *Chiskuni*, fol. 143, 2. [z] Maimonid. tit. *Thamidin Wemosphin*, cap. 2. & Talmud. locis ante citatis; Levi Barcinonensis ad Levit. vi. praecept 131. alii. [a] Cap xlii 14. [b] Videsis ibi Jarchium & Kimchium & Joannem Villalpandum Explanat. part. 2. lib 4. cap. 69. [c] Cap. xliv 19. [d] Sal. Jarchi & David. Kimchi ibidem. [e] Maimonid. Hal. *Cele Hammikdash*, cap. 7. § 10. [f] Ibid. §. 14, 20. [g] Tit. *Sekalim*, cap. 5. §. 1. [h] Homil. 4. in Leviticum. [i] Homil. 11. ibid. [k] Lib. 13. in Ezechielem seu cap. xliv. [l] Ad Levitic. vi. [m] Ad Levitic. xvi. quaest. 30. & videsis eum ad Exod. xxviii. quaest. 6 & 7, & 17.

cerdos

cerdos vestes suas, ut, postquam lotus fuisset, resumeret eas. Josephus Scaliger [n] etiam, *Sacerdotes semper laneas gestabant* ὡς ἰδιωτικὰς *extra septa templi: Lineas vero* sacras illas, *ne in ipsis quidem septis templi, nisi cum ministrarent.* Quo & trahit illud Flavii Josephi superius adductum. Quin & Petrus Cunaeus [o] Maimonidem hic intelligit ut docentem, *Exuere toties & sumere necesse habuisse quoties aut operationem intermittebant, aut redibant ad eam.* Adjungas hic Christianum Adrichomium [p], cui ne dubitatum fuit quod asserimus; viro, citra Talmudicam opem, Graece Latineque circa terram sanctam, urbem, templum diligentissimo, atque scripturis sacris & Josepho intento: *Exedrae*, inquit de templo locutus, *quae alias gazophylacia & pastophoria vocantur, domus erant laterales, instar turrium longae, latae & celsae, in quibus sacerdotes sanctuarium ingressuri profana sua vestimenta lanea exuebant, & sanctificatas lineas vestes induebant, easque dein sacris peractis reponebant.* Sic Franciscus Ribera [q], *Sacerdotes vestes sacras habebant, quibus utebantur eo duntaxat tempore quo ministrabant, & soli qui ministrabant.* Et testem quidem sibi facit Josephi ea de re locum ex libro Haloseos sexto superius memoratum. Accedat hic, quod, ubi in Salomonis Ben Wirga [r] farragine occurrit templi Hierosolymitani descriptio, velut a Marco nescio quo consule olim, dum etiam stetit templum, Romano, &, si credere velis, etiam christiano, tradita, inter alia, ut ab oculato teste, memoratur pontificis maximi domus seu conclave in templo; dein subjicitur, גם שם בית יכהן המלביש אשר היה מלביש כל הכהנים לשעת עבודה ונותן לכל אחד ואחד ארבעה מיני לבוש אשר נצטוו והוא היה מוצא מחלונות הבית ההוא ולבושין ובכל חלון וחלון מחלונות שבכתלי הבית היה כתוב עליו ר״ל למעלה מן החלון שם הלבוש ההוא כדי שלא יטעה או שלא יתבלבל בעת הצורך: *Hic quoque domus erat sacerdoti cujus munus erat vestire sacerdotes in tempus ministerii. Dedit unicuique quatuor vestium species, juxta legis praescriptum. Et porrigebat ille eas ex arcis seu repositoriis domus hujus ita ad vestiendum attinentis. Et in unoquoque repositorio, quod erat ad parietes domus hujus, id est, supra quamlibet, scribebatur nomen vestis, ne forte error aut confusio fieret in porrigendo accipiendoque.* Epistolam Marci illius, velut ad senatum populumque Romanum, paulo post excidium sub Vespasiano simile templum molientes, conscriptam, nactum se fuisse illic ait nescio quis ורשוריש *Versorius*, Alfonso Hispaniarum regi IX charissimus, & ob sapientiam doctrinamque in admiratione habitus, & הגדול *vir magnus* Salomoni illi dictus. Ille ad regem eam transmisisse per epistolam narratur, cum rex eum per literas consuluerat de Titi Augusti literis nescio quibus templum describentibus. Et licet figmentum proculdubio fuerit, nihilominus cum quamplurima in descriptione illa Marci habeantur res ipsas templi cultusque adeo explicantia, aequum sane est ut hoc etiam ita illic interjectum, pro testimonio de sacerdotibus non extra templum vestibus sacris induendis, in se satis vero apertoque accipiamus Epistolam illam ait Salomon Ben Wirga, uti & Alphonsi ad Versorium literas se transtulisse מלשון לאטין אל לשוננו הקדוש *e lingua Latina* (qua videntur primo conscripta) *in linguam nostram sanctam.* Sed & scriptores christiani, ut ostensum est, de pastophoriis vestium sacrarum affatim; quibus adjiciatur vir summus Hugo Grotius, ubi de eis loquens [s], הלשכות, inquit, *id est conclavia illa ad templi latera in quibus servabantur vestes sacerdotales, instrumenta templi, copia aromatum, & similia.* Ex disciplina illa Judaica similis plane introducta est in christianismum (ut videre est in jure pontificio [t]) de vestibus ejusdem sacris. Et Judaicam expressius agnoscunt, dum suam constituunt. Sed de his satis superque.

VII. Nec visum est enarrationem, quae advertatur forsan dignam, omittere, quam velut ab jam dicto Marco consule Romano, teste oculato, adeoque dum stetit templum (nam post excidium res geri nequibat) praesente, de splendidissimo (& quasi annuus solennisque fuisset) pontificis maximi paulo ante festum expiationum, comitante synedrio magno, simul cum rege, & sacerdotum choro, in templum e domo sua ingressu, tradidit Salomon ille Ben Wirga [v]. Enarratio quidem fit tum de ingressu hoc tum de paschatis apparatu, in quem כמאמר המלך והשופטים *jussu regio & judicum* (quod de synedrio magno plane intelligendum) in neomenia Nisan per terram sanctam ex Hierosolymis mittebantur cursores qui proclamarent, לכל מי שיש לו מקנה צאן ובקר ימהר להביא המקנה כדי שיספיק עולי רגלים די זביחם וגם למאכלם כי העם רב מאד וכל מי שלא היה כא לחן המקנה היו החרימים כל ממונו לקדשי הבית: *Ut quisquis possideret oves & boves, confestim eos adduceret, ut haberentur quae sufficerent & victimis solennibus & victui populi, qui illic perquam frequens: Et quicunque sic adducere eos detrectaret, bona ejus omnia in sacros templi usus converterentur.* Ubi circa sacra illa, regis & synedrii cernitur autoritas summa. Et peracta juxta omnia ibi memorantur. De pontificis autem ingressu ait idem, septem diebus ante dictum expiationum festum apparari solere in domo pontificis maximi urbana sellas לאב בית דין ולנשיא ולכהן גדול וסגן הכהנים ולמלך ועוד אחת שבעים כסאות של כסף לשבעים סנהדרין והזקן מן הכהנים היה קם על רגליו ואומר לפניו וגו׳: *Patri synedrii, & principi, & pontifici maximo, & segeni seu ex sacerdotibus pontificis vicario, & regi, & praeter has septuaginta argenteas septuaginta synedris. Et qui natu major ex sacerdotibus erat assurgens sermocinabatur coram eo, &c.* saluberrima ei monita & severa indens de instante officio, qua Deum, qua homines expiandos spectaret. Promittente pontifice se cuncta rite praestiturum, rex eum sermone demulcebat mitiore, nec sine beneficiorum ei promissis postquam e templo redux esset. Hoc peracto procla-

[n] Animadvers. in Euseb. num. 2077. pag. 158. [o] Lib. 2. de Repub. Hebraeorum, cap. 14. [p] In descriptione Templi, num. 92. [q] De Templo, lib. 5. cap. 5. [r] *Sepher Shebat Jehudae*, fol. 43. 2. Adrianopoli. In versione Georgii Gentii, pag. 374. [s] Ad 1 Maccab. iv. 20. [t] Dist. 1. de Consecratione, cap. 42. Durandus Rational. lib. 1. cap. 3. § 48. & lib. 3. cap. 1. § 1. Possunt Amalarius de Eccles. Officiis, lib. 2. cap. 16. Joann. Durantus de ritibus Ecclesiae, lib. 2. cap. 9. § 1. [v] In *Sepher Shebat Jehuda*, fol. 45. 1, 2. in versione Georgii Gentii, pag. 382. Ibid. fol. 45. 1. in versione pag. 376, & 382.

mabatur, הכהן הגדול יוצא והולך ללשכה שלו אשר במקדש *Pontifex maximus jam ad conclave suum in templo.* Primo הולכין לפניו כל שהוא מזרע מלכי ישראל כי הקרב הקרוב אל הכהן יותר חשוב ואחריהם כל שהם ממלכי בית דוד וכלם כסדר נכון זה אחר זה *ibant ante eum ex regibus Israelis oriundi, quoniam quisque, ut pontifici proximior erat, loco incedebat honoratiore. Et post eos, omnes ex regibus domus Davidicae* (de regiis illis nominibus binis non semel in superioribus diximus) *qui decenti ordine incedebant,* praecone acclamante ante eos, תנו כבוד לבית דוד *honorem tribuite domui Davidicae.* Et post eos, familia Levi, nec sine praeconio parili domui Leviticae, וכל סגניהם היו לובשין כאותה שעה בגד משי תכלת והכהנים משי לבן *& primores eorum* seu *eminentiores cuncti vestibus induebantur hyacinthinis ex serico; & sacerdotes* reliqui eorum, *candidis etiam ex serico* (id est vestibus splendidioribus, sed non sacris, quorum usus, extra templum, ne in pompa ejusmodi sacra, permissus) ואחריהם *& post eos,* cantores; *& post eos,* instrumenta musica pulsantes; *& post eos,* tibicines; *& post eos,* janitores; *& post eos,* suffituum curatores; eodemque ordine aulaeorum textores. custodes templi, האמרכלים seu *quaestores; & post eos,* כת אחרת נקרא קאאטופילוס (vertit interpres) *certus hominum ordo qui bibliothecis praefectus earum curam gerebat* (forte קארטופילוס pro *chartophylaces*) *& post eos,* כל אנשי המלאכה במלאכת הקדש ואחריהם ה"ע סנהדרין ואחריהם מאה כהנים ונזרי כסף בידם לעשות דרך ואחריהם הכהן גדול ואחריו כל זקני הכהונה שנים שנים *omnes artifices sacri, & post eos, septuaginta synedri, & post eos, centum sacerdotes, manibus habentes virgas argenteas, ut viam faciliorem redderent; & post eos, pontifex maximus; & post eum, omnes presbyteri generis sacerdotalis, bini, bini.* Ordinem incedendi fateor me non satis capere, nec quid לפניו *coram eo,* & אחריו *post eum,* & אחריהם *post eos* in pompa designet. Venisse eum ibi dictum est in templum, redusseque. Sed nihil interjectum illic de disciplina hac de re Talmudica superius ostensa.

CAP. XII.

I. *De duplici belli genere, altero ex praecepto divino, altero ultroneo seu arbitrario.*

II. *Potestas arbitrarii belli legitima summaque in synedrio magno. Non itidem ejus quod ex praecepto gerendum esset; scilicet principum regumque in septem populos & Amalekitas.*

III. *Quae apud Fl. Josephum hac de re occurrunt.*

IV. *Alia, maxime e Vulgata, quae pontifici maximo potestatem etiam hic tribuant. De Josephi & magistrorum hanc circa rem sensu, & de consulendo oraculo Urim & Thummim. Discursus nuperus Joannis* **Frischmuth** *Germani de jure Ebraeorum regio.*

IN iis quae juxta distributionem sub initium hujus libri habitam ad potestatem synedrii magni deliberativam attinuere, locum habet primum מלחמת הרשות *bellum ultroneum* seu *arbitrarium.* Legitur in Misna[x], אין מוצאין למלחמת הרשות אלא על פי ב"ד של ע"א quod a Petro Galatino[y], uti & ante a Raymundo Martini[z], cujus pleraque compilavit Galatinus, male nimis vertitur, *Nec erant egredientes ad licitum bellum nisi secundum os domus judicii septuaginta unius judicum.* Quasi omnimodum bellum illic illicitum fuisset citra decretum synedrii hujus. Certe & Carolus Sigonius, literis Ebraicis nimium alienus, utcunque vir alias doctissimus, plurima Galatini verba velut e Talmudistis, tacito ejus nomine, in sua simul describens, phrasinque paulo immutans, *Nemo,* inquit[a], *egrediebatur ad bellum* (*licitum* omittens) *nisi secundum os domus judicii septuaginta unius judicum.* Sed pervertitur omnino Talmudicorum sensus, & quod ipsi ne somniarunt quidem hallucinatione crassissima introducitur. Nimirum bellum apud Ebraeos erat duplex: Aliud, מלחמת מצוה *bellum ex praecepto divino gerendum,* quod item מלחמת א"י *bellum terrae Israelis* vocabatur; aliud, מלחמת הרשות *bellum licentiae,* seu *arbitrii liberi,* id est, ultronei seu arbitrarii, quod nec suscipere nec omittere habebatur in praecepto. Genus prius erat ex praecepto cum septem populis illis[b] notissimis & Amalekitis gerendum; Secundum, adversus finitimos qui ex eis non erant, ac, pro re nata, alios quoscunque; scilicet adversus hostes finitimos ejusmodi incursantes publicae salutis causa[c] suscipiendum. De genere utroque Guilielmus Schickardus docte[d]. Etiam alibi[e] nos fusius de utroque diximus. Misnae autem allatae verba de secundo genere tantummodo intelligenda; unde recte Joannes Cochius vertit, *Bellum arbitrarium non nisi ex septuaginta unius judicum autoritate suscipitur.* Obadias Bartenorius[f], כל מלחמה חוץ ממלחמת ז' עממים ומלחמת עמלק קרויה מלחמת הרשות *Omnimodum bellum, praeter id quod gerebatur in septem populos & Amalekitas, recte nuncupandum est bellum arbitrarium* seu *ultroneum.* Qua in re satis consentiunt magistri. Dicitur[g] item bellum gestum על שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות גדולתו ושמעו *cum caeteris gentibus ad ampliandos fines Israelis, & ad augendam ejus dignitatem & gloriam.* Unde a viris doctis *bellum majestatis* etiam interdum nuncupatur. Et quod legitur in glossa[h] Talmudica, omnimodum bellum vocari hoc nomine, לבר מלחמת יהושע שהייתה לכבוש את ארץ ישראל *praeter bellum Josuae, quod ideo susceptum ut subjiceretur terra Israelis,* ita capio ut afferatur ibi bellum Josuae pro exemplo tantum, quia

[x] Tit. *Sanhedrin,* cap. 1. [y] De Arcanis Catholic. verit. lib. 4. cap. 5. [z] Pugione Fidei Part. 2. cap 4 § 4. [a] De Repub Hebraeorum lib 6. cap. 7. [b] Deut. vii. 1. & xx. 17. [c] Ob. Bartenor. ad tit. *Sota,* cap 8. [d] De Jure Regio Hebraeor. cap. 5. theor. 16 & 17. [e] Lib 6. de Jure Nat. & Gent. cap. 12 [f] Ad citat. Misn. videsis Misn. tit. *Sota,* cap. 8. juxta finem. [g] Maimonides Hal. *Melakim,* cap. 5. Mikotsi praec. aff 118. [h] Ad tit. *Sanhedrin,* cap. 1. fol. 2, 1.

in feptem populos gerebatur ac Amalekitas. Neque omnino intelligi poteft pro eo quod bellum ex praecepto ad perfonam illius ejulve aevum reftringat.

II. De utroque autem genere, quantum ad hanc rem, Maimonides ad veterum mentem, ubi bellica regis Ebraeorum officia docet[i], מלחמת מצוה אינו צריך ליטול בהרשות ב"ד אלא יוצא מעצמו בכל עת וכופה העם לצאת אבל מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי ב"ד של ע"א *Quando bellum ex praecepto erat gerendum, non opus erat regi ut ejufce gerendi fiindus fieret fynedrium; fed ipfe quoties placeret exibat quovis tempore, etiam & populum exire cogebat. At vero in bellum arbitrarium non exibat citra decretum fynedrii feptuagintaunimviralis.* Certe in Roma veteri, etiam fub Caefaribus inclinante imperio, ejufmodi fenatui in omnimodo bello decernendo renovari vifa eft poteftas. Claudianus[k] de Honorii tempore,

Neglectum Stilico tot jam per fecula morem
Rettulit, ut ducibus mandarent proelia patres,
Decretoque togae felix legionibus iret
Teffera. Romuleas leges rediiffe fatemur,
Cum procerum juffis famulantia cernimus arma.

Et poftea,

———*Et fpectant aquilae decreta fenatus.*

Qua de re plura apud virum doctiffimum Philippum Berterium[l].

III. Sed mirum interea eft illud quod de rege Ebraeorum habet Flavius Jofephus[m], etiam veluti a Mofe ipfo inter leges regias traditum, atque ante aliorfum itidem memoratum, Παραχωρείτω δ' οὗτος τοῖς μὲν νόμοις καὶ τῷ Θεῷ τὰ πλείονα τῶ φρονεῖν· πρασσέτω δὲ μηδὲν δίχα τῶ ἀρχιερέως καὶ τῆς τῶν γερουσιαστῶν γνώμης, Rex qui vobis fuerit, *plus legibus & Deo quam fuae fapientiae tribuat: Nec quidquam citra pontificis & fenatorum fententiam faciat.* Et dein fequuntur leges de uxoribus, equis, auri & argenti vi regiae in Deuteronomio fcriptae. Cur autem pontificem hic adjecerit Jofephus, aut adeo ex fynedrii magni (nam de fenatoribus illis quin loquatur ambigere nequeo) autoritate omnia pendere velit quae regi facienda, ne ariolari quidem poffum, nifi forte id omne intelligat tantummodo quod ad bellum arbitrarium, atque oraculi fanctiffimi in eo fufcipiendo ufum, fpectet. Certe & ipfe inferius Mofem ait eos docuiffe ὅπως ἂν στρατεύοιντο ἐξίοιεν, τεκμηρίῳ χρώμενοι τοῖς λίθοις, ὡς καὶ πρότερον δεδήλωκα, *quomodo in militiam exirent, figno capto ex lapillis, de quibus jam diximus*; id eft, figno capto ex fanctiffimo illo oraculo *urim & thummim* dicto, quod fuperius defcripferat.

IV. Jam vero etiam in Vulgata legitur de Jofua, Mofi fuccedaneo, idque ex ipfius numinis praefcripto, coram Eleazaro pontifice M. & populo collocato, *Pro hoc, fi quid*[n] *agendum erit, Eleazar facerdos* (is pontifex erat) *confulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur & ingredietur ipfe, & omnes filii Ifrael cum eo, & caetera multitudo.* Quod dictum plane de confulendo oraculo illo. Nam in Ebraicis habetur, ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים לפני יהוה *Et coram Eleazare facerdote ftabit, qui confulet pro eo oraculum urim* (feu *rogabit pro eo per judicium urim*, feu *manifeftationis* aut *veritatis*) *coram Domino*, quemadmodum item Graeci. Caeterum illa, *pro hoc, fi quid agendum erit*, alibi atque in Vulgata non habetur. Quae tamen non male refpondent Jofephi verbis jam allatis, quibus regi fine pontifice & fenatoribus nil agendum afferitur. Ebraei vero rem totam non ad aliud *quid agendum* praeterquam quod rerum bellicarum nomine veniebat attinere volunt. Quae fequuntur in origine ita fe habent, על פיו יצאו ועל פיו יבאו הוא וכל בני ישראל אותו וכל העדה *Juxta verbum ejus egredientur, & juxta verbum ejus ingredientur, tam ipfe, quam univerfi filii Ifrael cum eo, & tota congregatio*, feu *fynagoga*. Ex hifce dignofci volunt quid eo in loco innuatur dum de oraculo hoc confulendo, reque juxta ejus decretum gerenda, verba fiunt; nec aliud quid praeter res belli, quae *egrediendi* & *ingrediendi* feu *redeundi* vocabulis defignari folent, intelligi. Et fane, fi quae habent hic magiftri caetera intueamur, & Jofephi de rege verba priora cum ipfius pofterioribus de oraculo confulendo comparata de bello arbitrario tantummodo capiamus, fatis ad amuffim cum ipfis illi convenict. Scilicet aiunt hic magiftri, Jofuam principem Ifraelis, caeterofque ei in principatu feu regno Ebraeorum fucceffores, non nifi bellum fufcepiffe, faltem arbitrarium, nifi etiam confuleretur apud pontificem oraculum illud. Adeo ut tametfi bellum ejufmodi fine fynedrii decreto rite non fufcipiebatur, nihilominus nudo ejufdem decreto, ac inconfulto oraculo, nec rite poffet fufcipi. Ipfum item docent fynedrium M. in verbis illis facris contineri. Nam כל העדה quod *totam congregationem* feu *fynagogam* vertimus pro eo quod eft a *filiis Ifrael*, quo univerfi Ifraelitae fatis continentur, diverfum fumunt, & ipfum aiunt effe fynedrium; perinde puto ac fi dictum fuiffet, nec princeps feu rex de bello ex praecepto, nec fynedrium de eo quod arbitrarium eft fufcipiendo decernet citra oraculi autoritatem. Et de fynedrio magno eo vocabulo in facris literis denotato plura inferius. Gemara Babylonia[o] ad Mifnam fupra citatam, מנהני מילי אמ' ר' אבהו דא' קרא ולפני אלעזר הכהן יעמד היא זה מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זה סנהדרי' *Id quod de bello arbitrario citra fynedrii magni decretum non fufcipiendo dicitur, inde, juxta Rabbi Abibu, manavit, quod fcriptum fit*[p], *Et coram Eleazar facerdote ftabit, quibus verbis rex innuitur; illis autem, & omnes Ifraelitae, facerdos, qui* velut populi totius nomine *unctus erat*[q] *in bellum; atque demum illis, omnis congregatio* feu *fynagoga, ipfum fynedrium.* Quod itidem alibi in eadem legitur Gemara[r]. Unde & gloffa Jarchii ad verba illa facra, ושאל לו בשיצטרך לצאת למלחמה על פיו של אלעזר ובכל עדה סנהדרין *& confulet*[s] *pro eo, quando fcilicet in bellum ei*

[i] Halach. *Melakim*, cap. 5. § 2. [k] De laudib. Stiliconis lib. 1. [l] Pithanon. 1. cap. 7. [m] Archaeol. lib. 4. cap. 8. [n] Numer. xxvii. 21. ubi confulas Abulenfem Quaeft. 40, &c. alios obvios. [o] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 16. 2. [p] Numer. xxvii. 21. [q] Deut. xx. 2. [r] Ad tit. *Jema*, cap. 7. fol. 73. 2. [s] De confulendo hic videfis Abulenfem ad Numer xxvii. quaeft. 47.

erat

erat proficiscendum, juxta verbum ejus, scilicet Eleazaris; & omnis congregatio ipsum synedrium denotat. Quin ad illud in Misna[t] de consulendo hoc oraculo, nemini scilicet id licuisse privato, אלא למלך ולב"ד ולמי שהציבור צריך בו *sed regi, & synedrio, & ei qui reipublicae,* id est, qui populi ac universitatis nomine atque autoritate, ut legatus, consulebat, Obadias Bartenorius, אלא למלך וכו' דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' הוא זה מלך וכל בני ישראל אתו כי שכל בני ישראל אתו לצאת למלחמה אחריו זה משוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו וכל העדה אלו סנהדרי גדולה *Sed regi, &c. Nam scriptum est*[v], *& coram Eleazare sacerdote stabit, &c. scilicet ipse rex. Verba autem illa, & omnes filii Israel cum eo, denotant eum quocum, velut duce, in bellum proficiscendum erat omnibus Israelitis, id est sacerdotem in bellum unctum, & qui totius populi necessarius erat in hanc rem minister* seu *legatus. Tota autem congregatio est ibi ipsum synedrium magnum* Quae eadem sunt ferme verba etiam Maimonidis[x]. Neque aliud vult Abarbinel[y], ubi ait oportuisse ut qui consuleret esset מלך או אב ב"ד הגדול או מי שצבור צריך לו *Rex, aut pater synedrii magni, aut qui a populi universitate huic rei praeficeretur.* Nam per *patrem synedrii* ipsum proculdubio synedrium intelligit, quemadmodum etiam alii[z] qui cum hic memorant. Plura habent Talmudici[a] quibus id ipsum asserunt. Quod neque hic erat praetermittendum, quia nisi singularis oraculi usus jam indicatus simul animadvertatur, non satis liquet quid sibi velint dum bellum arbitrarium adeo ex synedrii autoritate pependisse tradunt. Nam & oraculi ab eo consulendi simul autoritas adhibenda erat. Oraculum autem hoc ad tabernaculi ac templi primi aetatem duntaxat, ut volunt magistri, attinuit. Nam sub secundo[b] compertum non esse aiunt genuinum; qua de re alibi etiam[c] monuimus. Atque legitur in libello qui Epiphanio adscribitur, de vitis prophetarum, post caedem Zachariae patris Joannis Baptistae[*] non amplius per oraculum hoc responsa data esse, perinde ac si usque ad id tempus seu sub templo secundo fuisset pariter ac sub primo in usu. Nam & expressim dicitur non respondisse ὥσπερ τὸ πρίν, *quemadmodum antea consueverat.* Verum & id ipsum in Augustano codice[d] habetur de Zachariae prophetae caede de qua in Paralipomenis[e]. Adeo ut altero in loco defuisse ante templi primi excidium oraculum hoc, altero non ante Christi natales velit libelli illius autor, cujus de nugis locus hic non est amplius differendi. Josephus[f] autem diserte scribit defuisse oraculum hoc ducentis ante tempus quo Antiquitates suas congessit annis, id est, sub Maccabaeorum initia. Ita diu etiam in templo secundo mansit. Vide quae hac de re disputat J. Baptista Villalpandus[g], alii. Qualenam fuerit oraculum illud, modus item consulendi, juxta Ebraeos, ostenditur a V. Cl. Guilielmo Schickardo in libello de jure Ebraeorum regio[h]; nec raro apud magistros[i] de eo agitur. Alia quae sine oraculi ejusdem autoritate a synedrio decerni rite nequibant, capite etiam habes proximo. Prodit, dum nostra haec sub praelo calent, de *rege eligendo & deponendo discursus,* Ebraicae reipublicae quomodocunque aptatus, autore Joanne Frischmuth professore Jenae Germano[k], qui sententiis Talmudicorum receptioribus tam de bello a rege qualicunque pro libitu suo gerendo, quam de aliis ad jus Ebraeorum regium (de quo supra) attinentibus, sui ipsius commenta (illorum scriptis juridicis minime satis instructus, ut ex ipso liquet discursu, nimisque inassuetus) anteferre libentissime amat. Qui volet eum consulat: Et qui poterit, de eo judicium ferat.

C A P. XIII.

I. *Neque urbs, neque atrium aliquod templi ampliandum, citra synedrii magni decretum.*

II. *Regis item, prophetae ac oraculi sanctissimi autoritas accessit. Unde illud a magistris deductum.*

III. *In templi primi conditu parilis adhibita autoritas. De prima areae ejus sub Davide rege dedicatione, & Psalmo xxx, cui titulus Dedicatio domus David; qui variatim dedicationibus apud Ebraeos adhibitus. Usus ejusdem in templo solennis cum primitiae juxta legem ex terrae sanctae agris illuc afferebantur. Obiter de ritu eas sic afferendi legitimo meritoque advertendo. Salomonica templi dedicatio.*

IV. *Urbis Hierosolymitanae ampliandae ritus.*

V. *Ampliandi atrii alicujus sacri ritus.*

VI. *De encaeniis Ezrae, seu Zorobabelianis, magistrorum sensus.*

VII. *Encaenia Maccabaica, in Evangelio S. Joannis memorata, mensis Casleu die 25 per octiduum inde quotannis celebrata. Patrum veterum, etiam & e doctissimis recentiorum aliquot, hallucinatio circa encaenia illa in Evangelio. Expressissima illorum causa & origo e ritualibus Ebraeorum, aliundeque. Mendum, aut ex calamo autoris nimis festinante, aut ex librarii incuria, in praeteritis Joannis Drusii, ubi ut e ritualibus illis vertuntur aliqua huc spectan-*

[t] Tit. *Joma*, cap. 7. alibi. [v] Num. xxvii. 21. [x] Halach. *Celi Hammikdash*, cap. 10. [y] *Perush Tora*, fol 414. col 1. [z] *Pesiktha Zothartha*, fol 60. col. 4. [a] In Gemar. Babylon. tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 16. 1. Bartenor. ad Misn. ibi. §. 5. [b] Maimonid. Hal. *Celi Hammikdash*, cap. 10. [c] Lib. 2. de Success in Pontif. cap. 8. & hic capite proximo §. 7. [*] Vita 23. [d] Vita 21. edit. Petaviana. [e] Lib. 2. cap. 20. [f] Archaeolog 3. cap 9. [g] Tom 2. Explanat. in Ezechiel part 2. lib. 5. disp. 4. cap. 70. [h] Cap. 2. theor. 2. [i] Maimonid. Halach citat. Mikotzi praecept. aff. 173. Gemarae ad finem Misn. tit. *Joma*, cap. 7. *Pesiktha Zotertha*, fol. 60. col. 4. *Sepher Siphri*, fol. 24. col. 95. [k] *Jenae* 1653. in 4°.

tia.

tia. De Urim & Thummim etiam templi secundi.

VIII. *Zorobabelianum templum vere secundum, usque ad excidium postremum. Nec tertii nomen in Herodiano reperiri.*

IX. *De festo luminum Encaeniis illis Maccabaicis conjuncto. Ratio & origo varia, & continuatio ejusdem.*

X. *De eo quod habent aliqui, tam Ebraei quam christiani scriptores, victoriam Judithae contra Assyrios seu Olophernem in Encaeniis illis celebrari. De Philone Anniano Ebraice verso.*

XI. *Alii Judithae Hasmonaicae, quam confingunt, Nicanoris decollationem in eis observatam esse quotannis volunt.*

XII. *Ex re nata, e codice vetusto &, licet typis impresso, nimium raro,* Megillath Thainith *dicto, dies festi percurruntur complures, quorum pauci tantum in calendariis Ebraeorum vulgaribus, quoniam multis abhinc seculis aboliti sunt aut in desuetudinem abiere. De Turino, Lolliano, Pipo, aliis, ex historiis Talmudicis, in codicem illum receptis.*

XIII. *Codicem illum revera videri esse* Midrash *seu expositionem, etiam rationarium, vetustissimi codicis sic dicti, nec jam reperti, sed in Talmude utroque memorati, cujus autor Rabbi Eliaezer Ben Chanina.*

MIsnae [l] verba suot, אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא ע"פ ב"ד של ע"א *Non amplificanda erat urbs, aut atria, nisi ex decreto synedrii septuagintauniusviralis. Urbis* oomine, ut alias Roma, sic Hierosolyma taotum hic intelligitur. Vertit Raymundus Martini [m], *nec addebant civitati ac solariis* (id est locis peribolis cioctis, sed in aprico & subdialibus, *templi) nisi per os domus judicii* LXXI *judicum.* Quod dum, ut alia, ex eo compilavit Petrus Galatinos [n], ipsissimum retioet, execpto quod, ut in editis, *salariis* perperam legitur. Certe Sigonius [o] etiam *salariis* hic habet, ubi, tacito Galatini nomine, plurima ex eo exscribit. Atria autem hic suot atria templi, veluti sacerdotum, Israelitarum, foeminarum, proselytorum, gentium. Moenia item urbis proferendo eam augere quidem licuit. Sed ob singularem tam orbis quam templi, licet diversi generis, sanctitatem, & quia nova sie erat superinducenda locis adjectis sanctitas (oam ot templum urbe [p], sie urbem suburbiis ac reliqua terra sancta multo sanctiorem habebant) ideo oeque urbis termini oeque atriorum templi promovendi erant citra decretum synedrii magni: Ita tamen interim ut ex ejusce solo decreto oeutrum rite fieri deberet.

II. Etenim necessario accedebat regis, prophetae, ac oraculi sanctissimi pariter autoritas. Maimonides [q], ב"ד שרצו להוסיף על ירושלם או להוסיף על העזרה מוסיפין ויש לה למשוך עד העזרה המקום שירצו מהר הבית ולמשך החומות ירושלם עד מקום שירצו: *Si synedrium vellet adjicere quid sive Hierosolymis ipsis, sive atrio* templi, *licuit quidem id facere, & locum quemcunque montis templi adjicere* seu *protrahere ad atrium, & moenia etiam urbis quocunque vellet proferre.* At vero, inquit [r], אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא ע"פ המלך וע"פ הנביא ובאורים ותומים ועל פי סנהדרין של ע"א זקנים: *Neque urbis neque atriorum termini promovendi erant nisi & regis & prophetae & pontificis oraculi & septuagintauniusviralis synedrii autoritas simul accederet:* Quae fere verba sunt ipsissima Misnae [s]. Ratio petitur [t] ex illo [u] quod de tabernaculo a numine dicitur, *Faciant mihi sanctuarium, ut habitem inter eos. Juxta omnia quae ego ostendo tibi, tam juxta exemplar* seu *structuram tabernaculi, quam juxta exemplar* seu *structuram cunctorum vasorum ejus, sic facietis.* Hoc itidem ad templum, quod in tabernaculi locum successit, ejusque partes, etiam ex avita traditione ad urbem, quae sanctitate templo proxima erat, ejusque pomoeria proferenda, trahebant cum hujusmodi interpretamento; ut nimirum intelligatur perinde ac si Deus Mosem & Aarooem ibi alloqueodo, regem, prophetam, pontificem maximum (cujus in pectore oraculum emioebat) & synedrium magnum eodem monitu simul compellasset, atque ut omoium simul eorum autoritate loca ejusmodi sancta futuris item seculis dedicarentur, ampliareotur, etiam &, ne simpliciter instaurando forte fieret ampliatio seu accessio nova, instaurarentur, jussisset. Mosem pro propheta sumunt hic simul ac rege & pro ipso synedrio magno, quod tametsi ooo esset, ut libro superiori [x] ostenditur, ante anoum ioseqoentem institutum, nihilominus hic, ut alias non raro, ex eo quod Mosi soli tribuitur, tem ipsam seculis in succedentibus ad synedrium magnum, cui integro is dignitate par erat, attinere voluit. Atque ex hoc sive exemplo sive praecepto, veterum traditione explicato, manasse aiunt id quod sic habetur de rege, oraculo, propheta & synedrio in hisce quae jam tractamus coojungendis.

III. Hinc etiam conditum templum primum non sine jam dictis cunctis aiunt. Gemara Hierosolymitana [y], ויעל דוד בדברי גד. זה מלך ונביא ויחל שלמה לבנות את בית י"י אלהי ישראל בהר המוריה אשר נראה לו אדו אורים ותומים לדוד אביו זה סנהדרין: *Ubi dicitur, Et ascendit David juxta sermonem Gad [z], &c.* (oempe aream Araunae regis, in qua altare posuit David, ut ibi narratur, ipsum locum

[l] Tit. *Sanhedrin*, cap 1. Maimonid. Hal. *Sanhedrin*, cap 5. §. 1.
[m] In Pugione Fidei, part. 2 cap 4 § 4.
[n] Lib 4. de Arcanis Catholic. ver. cap. 5.
[o] De Rep. Hebr. lib. 6. cap. 7.
[p] Videsis Maimonid. Halach. *Beth Habechira*, cap 6. §. 13, &c. & Hugonem Grotium in Matth. xxiv. 15.
[q] Ibid. cap 6. § 10.
[r] Ibid. § 11 & in *Perush Hamishnah*, tit. *Sanhedrin*, fol. 115, 2.
[s] Tit. *Shebuoth*, cap. 2.
[t] Gemar. Babylon. ad dict. Misn. fol 14, 15 & Hierosolymit. ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 19. col. 2. Bartenor. ad tit. *Shebuoth*, alii passim.
[u] Exod xxv 8, 9.
[x] Cap 4 § 2.
[y] Ad tit. *Sanhedrin*, cap. 1. fol. 19. col. 2. & ad tit. *Shebuoth*, cap. 2. fol. 33. col 4. Hal. 3.
[z] 2 Sam. xxiv. 19.

fuisse voluot [a] in moote Moriah in quo & Abraham sacrificaturus erat Isaacum filium, aliique ante, velut Abel & Noachus, sacra fecissent, & Salomon rex postea templum condidit, ut condere voluerat David) *Rex & propheta simul palam indicantur. Et dein ubi dicitur* [b], *Et coepit Salomon aedificare templum Dei Israelis in monte Moriah, qui demonstratus fuerat Davidi patri ejus; ex eo quod locum demonstrari dicitur, oraculum sanctissimum innuitur; atque ex eo quod Davidi patri ejus sic demonstratum esse adjicitur, synedrium intelligitur.* Adeo ut etiam sanctificatum ex recepto jure velint locum seu arcam templi post a Salomone conditi, non sine auspiciis Davidis regis, Gad prophetae, synedrii magni, atque autoritate etiam oraculi. Illuc spectare volunt Psalmum trigesimum Davidis, cui titulus [c], מזמור שיר חנוכת הבית לדוד *Psalmus quod canticum est dedicationis domus Davidis*, quae etiam templi dedicationem plerumque Talmudicis designat. Etiam *pro dedicatione* aut *in dedicatione domus David*, aut *ipsi David*, aliis sumitur. Graeci, Ψαλμὸς ᾠδῆς τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαυίδ. Apollinarius iode, dum titulum psalmi istius (illi, ot in Graeca, Vulgata, Syriaca, Jaiana, & Arabica, pro notissimo numerorum illic discrimine, vigesimi nooi) carmine complecti vult,

> Εἰκοστὸν, ioquit, κελάδησε καὶ ἔνατον ἱερὸν ἆσμα
> Δαβίδης ποιητὴς δωμησάμενος νέον οἶκον,

qualem domum, sive sacram sive suam, ooo iodicans. Initium est, *Exaltabo te, Domine, quoniam exaltasti me.* Chaldaeus ibi, שבח שירתא על חנוכת בית מקדשא תשבחתא לדוד *Laudatio cantici pro dedicatione domus sanctuarii; hymnus Davidi*, ut in regiis; seu, תושבחת שירתא על חנוכת בית מקדשא לדוד *Laudatorium canticum super dedicationem domus sanctuarii*, ut io Bombergianis & Buxtorfianis. Io editione Nebiensi, dum Ebraica sic reddontur, Chaldaea, quae ibi se ita habent, כד תושבחתא שירתא שיר חנוכת הבית לדוד vertunt interpunguntorque, *Dum laudes dicerentur canticum dedicationis domus Davidis.* Syrus nihil in titulo habet de domo aut templo, oedum de ejusdem dedicatione. Nec quid Arabs Nebiensis aut editionis Maronitarum Romanae. Atqui in Jaianae titulo legitur,

المزمور التاسع والعشرون قاله علي تجديد الهيكل *Psalmus vigesimus nonus. Dixit enim de renovatione* (plane *dedicatione*) *templi.* Theodoretus [d] autem ibi *nec Davidem* ait *aedificasse templum*, ὅτε τοῦ δωμημένου ἁρμόττει τοῦ Ψαλμοῦ τὰ ῥητὰ, *nec verba Psalmi convenire ei qui aedificaverit.* Ille igitur ἐγκαινισμὸν τοῦ οἴκου *dedicationem domus* ibi intelligit esse τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νεουργίαν, *Humanae naturae per Christum instaurationem.* Etiam ad Ezechiae victorias refert. Ita etiam alii, aliterque. Et de dedicatione palatii Davidis cedrini sumitur [e]. Grotius, *Id est, cum David domum suam ab Absalomo foedatam repurgavit.* Sed Lyraous ex Judaeus ibi, *Sciendum quod ista dedicatio non fuit domus David in qua habitavit (licet aliqui hoc dicant, & male, quia non legitur aliqua illius domus dedicatio) sed templi aedificati per Salomonem, quod hic dicitur* domus David, *quia voluit templum aedificare, ut habetur* 2 *Reg.* vii. *Sed de mandato Domini aedificium fuit retardatum usque ad tempus Salomonis filii sui. David tamen tradidit ei descriptionem templi, & aedificiorum in circuitu, & utensilium; & praeparavit impensas, saltem pro magna parte, ut habetur* 1 *Paralipom.* xxviii. *propter quod hic dicitur* domus David. Adjicit item, quod ex Judaica disciplina hic advertendum, *Dicunt autem Hebraei, & satis verisimiliter, prout plenius declaratum fuit* 3 *Regum* viii, & 2 *Paralipom.* vi. *quod in dedicatione templi, cum sacerdotes portantes arcam, vellent eam transferre de tabernaculo David, in quo fuerat, & introducere intra sancta sanctorum, portae templi clauserunt se, nec fuerunt reseratae donec Levitae, cantantes Psalmum* cxxxi, *venirent ad locum illum, Propter David servum tuum ne avertas faciem Christi tui, id est Salomonis in regem inuncti. Et tunc portae fuerunt reseratae. Quod videntes omnes populi cognoverunt quod peccatum David de adulterio Bethsabeae & homicidio Uriae erat totaliter a Deo remissum; & usque ad tempus illud plures de populo tenebant contrarium. Igitur David hoc praevidens in spiritu fecit hunc Psalmum, in quo describit praedicti peccati commissionem ex sua fragilitate, & ejusdem remissionem ex Dei misericordia & benignitate.* Sic ex Judaeis suis ille. Psalmus autem ille trigesimus, veluti, ex Ebraeorum sententia, consecrationibus dedicationibusque aliis etiam natus, adhibendus erat; ut nempe in festo dedicationis anniversario (de quo plura inferius) ita & in solenni illa primitiarum ad templum dedicatione ipsa ex lege [f] instituta, quoties scilicet primitiae ex agris passim sic afferendae erant. Tempus afferendi legitimum erat [g] ad festum aestivale septimanarum, id est pentecostes, seu messis [h], nec omnino ante; & post illud festum usque ad encaeniorum festivitatem hyemalem; qua de mox. Decerpendae autem ita a colooo erant ut fructuum quotannis maturescentium partem minimum facerent ipsae sexagesimam; quod ot e traditione receptum, ita more suo ex Gematria sua, seu numerorum literalium ratione, sibi firmatum habeot, ex eo quod vocis טנא *canistrum* seu *cophinus*, in quo ex lege ponendae essent, literae faciunt [i] sexaginta; unde in bibliis ibi Garianis, טנא בגימט׳ ששים לבכורים אחד מששים *Vox tena cophious in Gematria, cum faciat* 60, *indicat primitias constare debere ex parte una e sexaginta.* Quoties, dico, sic afferendae erant, כל העיירות [k] שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד ולנים ברחובות של עיר ולא היו נכנסין לבתים וגו׳: *Omnes urbes* (incolae omnes terrae sanctae qui afferre deberent primitias ac vellent) *stationis* (unicae; stationes erant coetus seu collegia juxta sacerdotum ephemeriarum

[a] Levi Ben Gersom, David Kimchi ibidem *Beresith Rabba*, parash. 34. Arias Montanus in Ariel, Pineda de Rebus Salomonis, lib. 5. cap. 5. sect. 2. §. 9. Scriptores item Christiani passim [b] 2 Paralip. iii. 1. [c] Videsis Jarchium & D. Kimchium ibidem. [d] Ad Psalm. xxix. [e] Videsis Aben Ezra ibid & Simeonem de Muys. [f] Deuter. xxvi. 2. [g] Misna tit. *Biccurim*, cap. 1. §. 3. Maimonid. Hal. *Biccurim*, cap. 2. §. 6. [h] Videsis Exod. xxiii. 16. [i] ט 9 נ 50 א 1. [k] Misna tit. *Biccurim*, cap. 3. §. 2. Maimonid. eod. cap. 4. §. 16. & vide Gemaram Hierosolymitanam, ad dictam Misnam

oumenum

numerum 24, quorum collegae dicti אנשי מעמד *viri*[l] *ſtationis*, qui per urbes, oppida ac agros, ut collegarum corpora, tributa, miniſteria ſacra, aliaque, ſuorum nomine, ut procuratores obibant) *primitiis onuſti congregabantur in urbe ſtationis illius* (urbe in qua degebat eorum primarius ſeu princeps) *& pernoctabant in plateis* aut ſynagogis, *nec domos* privatorum *intrabant*, ne ſcilicet immunditiem aliquam forte ſibi inde contraherent. Hinc mane diſcedebant verſus Hieroſolyma, quo hac in ſpecie aſcendendum non erat per ſe ſingulis, ſed in multitudine ejuſmodi ex ſtationibus ſingulis conjuncta, juxta quod dictum eſt[m], *In multitudine populi eſt regis honor.* Sic illi. והשור הולך לפניהם וקרניו מצופין זהב ועטרה של זית בראשו להודיע שהבכורים משבעת המינין והחליל מכה לפניהם עד שהם מגיעין קרוב לירושלם *Juvencus ibat ante eos, cujus cornua aurata erant, & caput corona oleagina ornatum, ut innueretur primitias conſtare ex ſeptem ſpeciebus* ([n]החטים והשעורים והענבים והתאנים והרמונים והזיתים והתמרים *tritico, hordeo, uvis, ficubus, malis punicis, olivis, dactylis*) *& tibicen inde anteibat eos uſque dum Hieroſolymis appropinquarent.* Juvencus ille in oblationem pacificam illuc adigebatur. Afferunt etiam rationem coronae oleaginae, ob arboris prae caeteris excellentiam. Sed numerus ſeptenarius primitiarum ſpecierum ſic innuendus, ex ז, initiali & זית litera, quae *ſeptem* denotat, pendere videtur, quod pariter & ז in זהב ſupplere poteſt. In via autem utebantur Pſalmi cxxii verſu primo, *Laetatus ſum in his quae dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus*, &c. ולא היו מהלכין ביום אלא שתי ידות בלבד *Nec ibant die unico pluſquam per ſpatia tantum bina.* Duabus plures ſtationes itineris ſibi non faciebant. Appropinquantes Hieroſolymis mittebant illuc nuntios qui adventum ſuum indicarent. Tunc עטרו בכוריהן *coronabant primitias ſuas*, id eſt, ex optimis viridioribuſque, nec areſcentibus, velut coronam, in caniſtris, quibus geſtarentur, parti aptabant ſupremae; ut pulchriores ſic viderentur. Exibant dein Hieroſolymis in eorum occurſum aliquot ex ſegenis (ſeu eminentioribus) ſacerdotibus & e quaeſtoribus, ſive plures ſive pauciores pro advenientium numero. Simulac autem portas intrabant urbis, inchoabant verſum Pſalmi jam dicti ſecundum, *ſtabunt pedes noſtri in portis tuis, o Hieroſolyma.* Tum כל בעלי אומניות *omnes opifices* urbis occurrentes eos ſalutabant, dicentes, אחינו אנשי מקום פלוני באתם בשלום *fratres noſtri loci N. adeſtis in pace.* Dein praeeunte tibicine ibant in urbem uſque ad montem templi, ubi unuſquiſque eorum caniſtrum ſuum (ditior in aureo aut argenteo, pauperior in viminco) manu ſua prehendens, Pſalmum canebat ei integrum, *Hallelujah*, ſeu *laudate Dominum. Laudate Deum in ſanctuario ſuo*, &c. uſque dum accederent ad atrium, ubi Levitae canebant Pſalmum item illum trigeſimum, ut conſecrationi maxime proprium. Illic vero caniſtrum (*cartallum* vocat Vulgata, a Graeco κάρταλλον · quod & κάρταλλον in editionibus nonnullis inde legitur) & primitias dabant ſacerdotibus; uti & turtures & columbas, caniſtris in holocauſta pro libitu appenſas. Manibus ſuſtentans caniſtrum unuſquiſque ſuum incepit periocham illam in lege[o] oblationibus hiſce expreſſim praeſcriptam, in qua ſimulac deveniret ad[p] *Syrus* (potius *Syrienſis*) *miſer* ſeu quaſi *perditus pater meus*, caniſtri tantum anſas ſeu labra illo tenente, הכהן מניח את ידו תחתיו ומניפו עד שקורא את כל הפרשה *Sacerdos ponebat manum ſuam ſub eo, & ventilabat illud uſque dum legerat iſte periocham totam.* Ritus autem integer cum precibus & ſacrificiis ampliſſimis dedicationis Salomonicae refertur in ſacra hiſtoria[q], ubi dicitur[r] *Salomonem & totum populum obtuliſſe in templo aedificato ſacrificia Domino*, ויחנכו את בית יהוה המלך וכל בני ישראל *& dedicarunt domum Domini rex & omnes filii Iſrael.* Graeci utrobique habent, καὶ ἐνεκαίνισε, &c. ὁ βασιλεὺς &c. Weiheten, *dedicarunt*; Dedicated. Judaei Hiſpanienſes, *y eſtrenaron a caſa del A.* and they gave hanzell to the houſe of the Lord; Syrus, ܘܚܕܬܘ *& innovarunt.* Poſtquam exſtructa eſſet, ut ſacris ante deſtinata, nunc qualibus ibi eſſet utendum exemplo primo oſtendebant; quod ipſiſſima dedicatio ſimplex & proprie ſumpta; unde & Arabs وجدد الملك ſenſum in eundem. Ita quod dedicatio ſeu חנוכה erat ipſa initiamentis in ſacris, ſeu primo, in loco apparato, ſacrorum uſui reſpondit, uti & *dedicare* τῷ *initiare.* Scilicet quiſquis primo initiatus eſt novus eſt factus, adeoque innovatus; nec ſolum is qui denuo aut iterato eſt initiatus. Eraſmus ad vocem *Encaenia* in Evangelio, *id eſt*, inquit[s], *initialia, ut verbum verbo reddam.* Alii per *innovationes* explicant. In Maccabaicis[t] vocatur etiam καθαρισμὸς τοῦ ἱεροῦ, *purificatio templi.* Syrus reddit in Maccabaicis[v] ܚܘܕܬܐ & in Evangelio ܚܘܕܬܐ *renovatio* ſeu *innovatio.* Arabs in Maccabaicis[x], أيام الحنكة *dies dedicationis*, vocem quaſi Ebraicam uſurpans; *dedicationis* nomine in Vulgatae teſtamento veteri plerumque adhibita, ut in nuperis verſionibus utriuſque. In Evangelio Arabes eundem in ſenſum التجديد Anglo-Saxo tempel halgunga, *templi ſanctificatio.* Recte quidem in locis Regum & Paralipomenon citatis, So (id eſt, ſacrificii ritu adhibendo) the king and all the children of Iſrael dedicated the houſe of the Lord. Auguſtinus[y], *Encaenia feſtivitas erat dedicationis templi. Graece enim Caenon dicitur novum. Quandocunque novum aliquod fuerit dedicatum, Encaenia vocantur. Jam & uſus habet hoc verbum: Si quis nova tunica induatur, Encaeniare dicitur.* Sic ille. In Salomonica autem hac dedicatione, cui intererant זקני ישראל *majores natu* ſeu *presbyteri Iſrael*, qui primarium in conventu illo[z] locum per ſe prae aliis principibus ibi memoratis obtinebant, ſumuntur etiam a ſcriptoribus Chriſtianis[a] pro *ſeptuaginta illis ſenioribus delectis*, &c. id eſt

[l] De eis videſis Miſnam, tit. *Thainith*, cap. 4. Maimonid. ib. & ad tit. *Biccurim*, cap. 2. §. 2. & Bartenorium ibidem. [m] Prov. xiv. 28. [n] Maimonides Halach. *Biccurim*, cap. 2. §. 2. & Miſna citata. [o] Deuter. xxvi 3. [p] Ibid 5. [q] 1 Regum cap. viii. & 2 Paral. vii. [r] Ibid. comm. 62. & 41. [s] Ad Joan x 22. [t] Lib 2. cap. i. 18 [v] Lib 1. cap. iv. 59. [x] Lib. 2. cap. ix. [y] Tractat. 48. ad Joannem. [z] 2 Regum viii. 1. 2 Paralip. vii. 2. [a] Pineda ad 3 Reg. viii. & de Rebus Salomonis lib. 5. cap. 5. §. 2. §. 24. alii

plane

Plane pro rotundo numero septuagintauniusvirali. Statim autem sequitur illic quod *Salomon* קדש *sanctificavit medium atrium*, &c. Atque haec prima loci in templum dedicatio Ebraica simul & sanctificatio non minus Ἐγκαίνια dicta quam merae profanati postmodum templi restaurationes, seu in sanctificationem pristinam restitutiones; de quibus mox Dedicationem illam perperam nimis sumpsere veterum aliquot pro encaeniis in Evangelio [b] celebratis: Quae plane celebrabantur quando χειμὼν ἦν *hyems erat*, nec ad primi aut secundi templi conditum, sed ad encaenia post Antiochi profanationem secundi Hierosolymis in mense *Caslen*, quasi Decembri, habita; qua de re plura statim. Salomonica autem dedicatio ad mensem attinet *Ethanim* [c], id est Tisri, seu septimum a Nisan, quasi Septembrem, atque ad tempora scenopegiae festo proximantia; quod ex sacro sermone liquet, & in commentariis ut Ebraeorum ita & Christianorum annalibusque affatim explicatur. Atque ea de re plura mox [d].

IV. Ritus autem urbis ampliandae ejusmodi erat. Lex sacra est de sacrificio Eucharistico quod תודה [e] nuncupant, ex placentis azymis & oleo confectis consistente, praeter panem adjectum etiam fermentatum. Quando termini urbis promovendi essent, עושין, inquit Maimonides [f], ב״ד שתי תודות ולוקחין לחם חמץ שבהם והולכים ב״ד אחר שתי התודות ושתי התודות זו אחר זו ועומדין בכנורות ובנבלים ובצלצל על כל פנה ופנה ועל כל אבן ואבן שבירושלים ואומר ארוממך ״ כי דליתני וגו׳ עד שמגיעין לסוף המקום שמקדשין אותו ועומדין שם׃ ואוכלים שם לחם תודה אחת משתי התודות והשנייה נשרפת ועל פי הנביא שורפין את זו ואוכלין את זו׃ *faciebant synedrium* magnum *bina sacrificia eucharistica, & accipiebant panem fermentatum ad ea spectantem. Et progrediebantur synedrium post sacrificia eucharistica utraque, & horum alterum post alterum, & in qualibet, inter eundum, Hierosolymorum statione canebant cytharis, nabliis, aliis instrumentis musicis, Psalmum illum, Exaltabo* [g] *te, Domine, quoniam subvexisti me*, &c. *usque dum advenirent ad terminum loci quem sanctificare destinarent, ibique stabant. Ibi etiam comedebant panem eucharistici sacrificii unius ex duobus illis: Alterum vero comburendum erat. Atque ex decreto* seu *indicatione prophetae alterum comedendum erat, alterum comburendum.* Tantundem in Misna [h], alibique [i]. Atque ritu sic peracto, locus designatus parem cum urbe sanctitatem omniaque jura urbi singularia obtinebat.

V. Similis ferme erat solennium ratio quando templi atrio quid esset adjiciendum, excepto quod hic non eucharistici illius, sed alterius sacrificii non admodum dissimilis residui [k], seu ejus quod ex eo non comburebatur, usus erat; ejus scilicet quod, מנחה dictum, erat frumentaceum. Maimonides post ritum urbis ampliandae traditum, inquit [l], וכן אם הוסיפו על העזרה מקדשין אותה בשירי המנחה ׃מה ירושלם התודה שנאכלת בה מקדשתה אף העזרה שירי המנחות שאין נאכלין אלא בה הן שמקדשין אותה כהן ואוכלין אותן בסוף המקום שקדשו׃ *Atque ita, si quando ampliaverint atrium aliquod, sanctificabant illud residuo sacrificii frumentacei. Ut Hierosolyma* (pomoerium ei sic adjectum) *sanctificabat sacrificium eucharisticum, ita sanctificabat atrium residua sacrificii frumentacei, quae alibi comedenda non erat: Comedebant autem in termina loci sanctificandi.*

VI. Sub Ezra, Nehemia, caeterisque (id est synedris synagogae seu synedrii magni) qui urbem, muros, templumque instaurabant [m], rituum horum habemus exempla ferme expressa [n]. ובחנוכה חומת ירושלם *Et in dedicatione muri Hierosolymorum* (Graeci ἐν ἐγκαινίοις, uti & Vulgata *in dedicatione*, ubi Syrus & Arabs nihil omnino de dedicatione habent, sed tantum absolutionem muri & celebrationem sacram inde secutam memorant) *quaesiverunt Levitas de omnibus locis suis, ut adducerent eos in Hierosolyma, & facerent* החנוכה *dedicationem & laetitiam cum gratiarum actione, & cum sacris eucharisticis* ובשיר, *& in cantico, in cymbalis*, &c. Et observatur [o], *canticum* numero singulari sic expressum denotare forte *canticum dedicationis*, etiam tunc ut sacris illiusmodi adhiberi solitum. Sed vero pronunciant magistri, quoniam deerat tunc rex & oraculum, ideo novam sanctitatem non omnino loco alicui tunc accessisse, sed tantummodo pristinam seu veterem velut designando solum esse instauratam. Unde aiunt [p], כל מקום שלא נעשה בכל אלו ובסדר הזה אין קדוש גמור וזה שעשה עזרא שני תודות זכר הוא שיעשה לא בכעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים *Quoties omnes hi ritus atque hic ordo non observaretur, neutiquam accessit loco* (sive urbis sive templi) *adjiciendo sanctitas perfecta. Atque id quod fecit Ezra cum obtulit bina sacrificia eucharistica sanctitatem locum alicui non adjecit, quoniam nec rex tunc erat nec oraculum Urim.* Nam post templi primi excidium non exstitisse perpetuo consentiunt Rabbini oraculum illud, ut ante monitum est. De dedicatione autem illa sub Ezra, seu Zorobabeliana, consule, si placet, J. Baptistam Villalpandum, loco citato, praeter commentarios magis obvios, & annalium conditores. Legitur apud Maccabaiorum autorem [q], in epistola Judaeorum Hierosolymitanorum ad AEgyptienses Judaeos de Encaeniis Maccabaicis, de quibus plura mox, diligenter servandis, *Facturi igitur quinta & vigesima die mensis Casleu* καθαρισμὸν τοῦ ἱεροῦ, *purificationem templi, necessarium duximus significare vobis*, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἄγητε ὡς σκηνοπηγίας, (ut in editione Complutensi, regia, aliisque harum sequacibus, adeoque in Jaianis; aliis editionibus vetustis nuperisque habentibus ἑως σκηνοπηγίας; sed Sixti V. Romana, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἄγητε τῆς σκηνοπηγίας, subaudito sive τὴν ἑορτὴν sive τὰς ἡμέρας) καὶ τοῦ πυρὸς, ὅτε Νεεμίας, οἰκοδομήσας τό, τε ἱερὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἀνήνεγκε θυσίαν, *ut etiam vos quoque agatis festum quasi* aut *instar scenopegiae* (undenam nomen illud hic alibique in Maccabaicis

[b] Joan. x. 22. [c] 1 Regum viii. 2. [d] Sect. 7. [e] Levit. vii. 12. [f] Halach. *Bith Habechira*, cap. 6. §. 12. [g] Psalm xxx. [h] Tit. *Shebuoth*, cap. 2. [i] Moses Mikotzi Praecept. affirm. 163, & 210. Gemara Babylonia ad d. ẽt Misn. fol. 15. 1. [k] Levitic. ii. 1. [l] Halach. *Bith Habechira*, cap. 6. §. 13. Mikotzi, alii, locis ante citatis. [m] Ezra vi. 16. Nehemias xii, &c. [n] Nehem. xii. 27. [o] Joannes Baptista Villalpandus in Apparatu Urbis & Templi part. 1. lib. 3. cap. 27 & 28. [p] Maimon. Halach. *Bith Habechiro*, cap. 6. §. 14. [q] Lib. 2. cap. 1. 9 & 18.

ex

I

ex infra allatis liquebit) & *ignis* (Vulgata, *diem scenopegiae, & diem ignis, qui datus est) quando Neemias, aedificato templo & altari, obtulit sacrificium.* Qui in Apocryphos disputant, aliique[r] obiter, secundum Maccabaicum velut non genuinum rejiciunt. In Graeca editione nulla babetur quod illi Vulgatae, *qui datus est*, respondet. Sequitur ibi historia de sacrificiis ex aqua in loco ubi ignis sacer reconditus fuerat tempore Neemiae accensis, alibi non ita occurrens. Jam vero diem seu festum τῦ πυρὸς *ignis* illic memoratum sumunt viri docti pro die illo, etiam quotannis revolvente, quo Nehemias sacrificiis urbem instaurans ignem sacrum ita repertum altari adhibuit. Inde Franciscus Ribera[s] refert ad dedicationem murorum[t], adeoque urbis denuo exstructae; ubi[v] legitur, *Et adduxi principes Jehuda super murum, & constitui* שתי תודות גדולת (Graeci, δύο περὶ αἰνέσεως μεγάλας, *duos pro laudatione magnos*; Vulgata, *& statui duos choros magnos laudantium*; quem sensum versiones nuperae recipiunt, quod, ut videtur, verti potius debuit) *duo sacrificia eucharistica*, altari apparata, quae rei gestae nempe propria; Judaei Hispanienses, *dos processiones grandes*; *euntes ad dextram super murum versus portam sterquilinii. Abiitque post eos Hosaiah,* וחצי שרי יהודה καὶ ἥμισυ ἀρχόντων Ἰούδα, *& dimidia pars principum Juda, & Azariah, Ezra,* &c. Et paulo post[x], והתודה השנית (καὶ περὶ αἰνέσεως ἡ δευτέρα) *ibat in adversum illius; quem ego sequebar, & dimidia pars populi, super murum,* &c. Et dein[y], *steteruntque duo eucharistica in domo Dei, & ego,* & וחצי הסגנים עמי *dimidia pars magistratuum* seu *principum mecum.*

VII. Certe in encaeniorum festo quod ex instituto quotannis celebrarunt vigesimo quinto die mensis *Casleu* seu noni (ut in Maccabaicis[z] & apud Josephum[a]) in novae templi dedicationis seu reconciliationis (ut vocant) aut instaurationis sacrae memoriam, singularis hodieque in ritualibus Judaeorum Germaniensibus[b], aliisque[c], habetur etiam Psalmi istius trigesimi usus. Etiam olim pariter in ampliandae urbis ritu, ut statim liquebit. Festum illud ex more patrio octo dies celebrationis habuit, sacrificiis etiam, stante templo, hymnisque adhibitis, idemque erat cum eo quod *encaeniorum* nomine habitum esse Hierosolymis memoratur in Evangelio Joannis[d], ubi Dominus noster Jesus Christus, veluti simul celebrans, ambulabat in templo in porticu Salomonis[e]: Καὶ χειμὼν ἦν, *& tempus erat hyemale.* Nimium autem hallucinati hic patres aliquot magni, quorum alii encaenia illic intelligebant pro festo redeunte dedicationis templi secundi seu Zorobabeliani; alii etiam, pro dedicationis templi primi seu Salomonici; alii demum, pro urbis totius Hierosolymitanae instauratione. Prioris generis est Chrysostomus[f], qui fidenter ait, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ναὸς ᾠκοδομήθη, ἐπανελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν τῇ Περσίδι, ταύτην ἦγον μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς, *Diem illum quo aedificatum est templum, cum reduces fierent ex diutina in Perside captivitate, summa cum diligentia celebrabant.* Atque opinionem hanc velut apud aliquos suo tempore obtinentem narrat Theophylactus[g]; ubi etiam alios ait encaenia templi Salomonici ibi intelligenda velle. Atque ita securius illic vult Nonnus Panopolita, Joannis paraphrastes metricus. Sic enim ille,

Καὶ πάλιν ἦμαρ ἔην πανδήμιον, ᾧ ἔνι λαοὶ
Μνημοσύνην τελέεσκον ἐτήσιον, ἐξ ὅτε νηοῦ
Ἔδρανα δωμήσας Σολομὼν ἐκίονι τέχνῃ
Θεσπεσίης ἀρχαῖον ἐκαίνισε θεσμὸν ἑορτῆς.

Et reversus est dies publicus, in quo populus memoriam celebrabat anniversariam, ex quo templi fulcimenta aedificans Solomon pulchras columnas faciente arte divini veterem innovavit legem festi. Sed etiam indubitanter de Zorobabelianis encaeniis revertentibus cum Chrysostomo sumit Euthymius Zygabenus[h], uti etiam Erasmus, aliique. In tertio hic genere, quod urbis instaurationem spectat, habetur Theodorus Mopluestiae episcopus, ad S. Joannem[i]. Atqui manifestius videtur nihil esse quam solummodo instaurationem illam sub Hasmonaeis in Evangelio ejusque festum anniversarium ibi innui. Neque enim tempus dedicationis Salomonicae, quod incidit in *Tisri*, id est, mensem septimum[k] seu autumnum, aut Zorobabelianae, quod ad mensem *Adar*[l] attinet seu ultimum, qui aequinoctium paulo praecedit vernum, hyemis partem in Evangelio memoratae aliquam sortiri potuit. Utrum ante Hasmonaicam illam dedicationem celebratio anniversaria aliqua esset sive Salomonicae sive Zorobabelianae dedicationis nondum satis didici. Fuere etiam templi primi variatim polluti & dirupti instaurationes amplae sub Joaso[m] & Josia[n] regibus, ad quas celebrationes anniversarias attinuisse aliquas nullibi liquet. Atqui de Salomonica & Zorobabeliana dedicationibus loquitur Thomas Aquinas, seu quis alius commentariorum in Maccabaica autor nomen ejus gerens, quasi etiam illae antea quotannis observatae fuissent: *Istae*, inquit, *fuerunt abolitae propter istam tertiam, quae facta est in hyeme.* Et Petrus Comestor praeierat: *Quae dedicatio*, inquit ille, *stetit in posterum, aliis duabus habitis in desuetudinem.* Addesis hic Carolum Sigonium[o]. Sed palam interea est, Ebraeos ipsos, in commentariis ritualibusque suis, dum festum חנוכה *encaeniorum* ex ritu veterrimo tractant, hodieque etiam diligentius quotannis 25 die mensis *Casleu* & deinceps per octiduum celebrant, illam solam quae Hasmonaica est dedicationem intelligere & expressissime denotare. Solennis est ejusdem commemoratio illa sacra vetusque in ritualibus, ut formula peculiaris nunc praevia nunc interspersa, qua diserte festi illius causa designatur[p], על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות

[r] Videsis Jo. Buxtorf. in Instit. Epistolic. Hebraic. cap. 3. pag. 12. [s] De Templo lib. 5. cap. 27. [t] Nehemias xii. 27. [v] Ibid. xxxi. [x] Comm. 37. [y] Comm. 40. [z] Lib. 1. cap. 4. 52. [a] Lib. 12. cap. 11. [b] *Machzor*, Jud. German. part. 1. fol. 105. 2. [c] *Seder Tephiloth Lasuccoth*, &c. pag. 101. 1, &c. [d] Cap. 2. 22. [e] Videsis Joannem Drusium, & Bezam, & Hug. Grotium, alios ad Joannis 2, 22. Hospinian. de origine Festorum lib. 9. cap. 13. Daniel. Heinsium in Aristarch. sacro cap. 9. pag. 908. praeter Tho. Aquin. in 1 Mac. iv. Petrum Comestorem, &c. [f] Homil. 61. in Joannem. [g] Ad Joann. 2 22. [h] Ad locum citatum. [i] Videsis Stephanum Menochium de Repub. Ebraeorum lib. 3. cap. 9. [k] 1 Regum viii. 2. [l] Ezra vi. 15. [m] 2 Regum xii 4, &c. [n] Ibid. xxii. 5. [o] De Rep Hebraeorum lib. 3. cap. 17, 18. [p] *Machzor*, Jud. Germ. part. 1. fol. 100. 2. *Sepher Tephiloth Lasuccoth*, fol. 101. 1.

יען על עמך ישראל להשכיחם מתורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול סלה, *Ob miracula, & ob redemptionem, & ob potestates, & ob salutes, & ob bella quae,* o Deus, *fecisti patribus nostris in diebus illis sub hoc tempus; in diebus Mattathiae filii Joannis, pontificis maximi, Hasmonaei, & filiorum ejus; quando insistebat regnum Graecorum in populum tuum Israel, ut eos a lege tua diverteret, & faceret eos transgredi statuta voluntatis tuae; & tu in misericordiis tuis multiplicibus stabas pro eis in tempore aerumnarum eorum, & causam eorum suscipiebas, & judicium eorum judicabas, & vindicabas vindictam eorum, & tradebas potentes in manum debilium & multitudinem in manum paucorum, & immundos in manum mundorum, & impios in manum justorum, & superbos in manum eorum qui incumbebant legi tuae; & magnum tibi faciebas nomen & sanctum in aeternitate tua; & populo tuo Israel faciebas salutem magnam, uti & redemptionem sicut hodieque; & postmodum venerunt filii tui in adytum domus tuae, purgarunt templum tuum, & mundarunt sacrarium tuum, & accenderunt lucernas* (qua de re plura mox) *in atriis sancti tui, & constituerunt octo dies encaeniorum* seu *dedicationis illos, ut in eis celebraretur & laudaretur nomen tuum magnum. Selah.* Ita festum illud planissime ex veteri instituto est Maccabaicorum encaenia. Seu potius ipsius Judae Maccabaei, Mattathiae filii. Unde Rabbi Nahasson inter festa[q], *dedicatio templi ex institutione Judae Maccabaei celebratur die 25 Casleu.* Etiam in cantico quod יוצר לשבת שני דחנוכה *poema* seu *hymnum sabbati secundi dedicationis* vocant, in synagogis cantari solito ritualibusque occurrente, legitur[r],

כצבא המלחמה באו בעשרים וחמשה בכסלו
וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב:
כל אבני מזבח אשר בפתום יונים׳
וגנזום במזרחית צפונית לשכת תתים:
ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים:
יחד לוים נאספו לשיר ולשבח׳
ישרים משרתים באו להקריב ולזבח:
את קרבנם לחנכת המזבח וגו׳

E pugna reversi sunt 25 die Casleu, & ivere in tentoria sua laeti & alacres. Saxa omnia altaris, quae illicita profanando *reddiderant Graeci, reposuere*[s] *ad euroaquilonem in conclavi rei illi designato. Alia dein pro eis attulere saxa, accedentibus Levitis simul ad cantica & laudes. Quorum munus erat ministrandi, accedebant ut offerrent sacrificarentque oblationes in encaenia altaris.* Et paulo post eodem in cantico,

הרצים יצאו לבשר בגבולים ישועה צמחה:
להביאם לירושלם לעשות הנוכה בשמחה:
והגנו וכבדו את היכל להעלות נרות באומן:
כרבשו ומצאו בשתים פך שיש נטמן להטמן:
באם אסוך שמן:
זיהרו בצאו ליומים שמונה קבע לשקדתי:
קבעו לכן הימים האלה לדורות עולמי:
להגיד גבורות ולהודות ולהלל לי״

Cursores exibant in regiones circumjacentes per terram sanctam, *qui nunciarent salutem, atque ut Hierosolyma advenirent ad facienda encaenia in laetitia. Et dedicabant & gloriosum reddebant templum luminaria artificiose erigendo. Scrutabantur & reperiebant, dum occulta recludebant, lenticulam data opera absconditam. Sed erat illa lecythus* seu *vasculum olei. Ex illo accendebant reperiebantque suffecisse in octiduum. Inde constituebant dies illos, ut per eos commemorarentur magnalia, & gratiae laudesque darentur Domino.* In benedictionibus etiam ritualium, *benedictus*[t] *sis, Domine, qui sanctificasti nos praeceptis tuis,* וצונו להדליק נר של חנוכה *& praecepisti nobis accendere luminare encaeniorum,* בימים ההם בזמן הזה *in diebus illis, hac* anni *tempestate.* Atque observandum est, eodem in loco inter solennes festi hujus lectiones recipi parasham a Numerorum capite vi, 22. usque in viii, 4. integram, utpote in qua dedicatio seu encaenia tabernaculi testimonii habetur, & altaris diserte memoratur[u], simul cum candelabro & luminum tunc accensione. Quid quod etiam tunc temporis designari etiam a numine voluerint aliqui veluti futuram hanc festivitatem encaeniorum Hasmonaicam? R. Moses Miteranius[x]; ונרות הנוכה גם יש להן רמז בתורה בפרשת בהעלותך כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי חלשה דעתו של אהרן אמר לו הקב״ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש הנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שהיא קרויה על שמם והוא חנוכת בני חשמונאי *Et quod ad lumina encaeniorum attinet, est etiam idem de illis indicium in lege, in parasha, Cum accenderis*[y]*. Cum offerrent* in dedicatione tabernaculi *duodecim tribus, sed non offerret tribus Levi, quod Aharoni displicuit, dixit Deus O. M. Mosi, Loquere Aharoni, & dic ei, est dedicatio alia in qua fiet luminum accensio. Atque ego faciam in ea Israelitis per manus posterorum tuorum miracula & salutem, & dedicationem ex eorum nomine vocandam. Atque haec est dedicatio filiorum Hasmonaei.* Sic ille. Quod vero attinet ad Mattathiae hic tempora, certe chronicum templi secundi[z] de eo loquitur quasi, victoria in Graecos post templi profanationem parta, ipse illud sibi mundando restituisset; ויבא, inquit, מתתיהו הכהן אל ירושלם ומיהר את המקדש והחזיר את העבודה *Et venit Mattathias Hierosolyma, & purgavit templum, & cultum restituit.* Josepho[a] quidem de eo dicitur, [illegible] *altaria* (quae invexerant Graeci) *sustulit.* Sed illa ejus qualiacunque encaenia in festivitatem iterandam neutiquam abiere. Paulo post[b] autem chronicon illud, ubi Judam Maccabaeum (quem & regem facit unctum, eoque nomine appellat) holocausta in encaeniis offerentem, & ignis veluti coelitus dari miraculum memorat, adjicit, וביום כ״ה לאלול נעשה זה *Et in die*

[q] Pag. 151. [r] *Machzor*, Jud. Germanensium part. 1. fol. 105. 2. [s] Vide 1 Macc. iv. 42. &c. [t] *Seder Tephiloth Lajuccarh*, fol. 101 & 102, &c. [u] Numer. vii. 84 & 88. [x] In *Kessaph Sepher*, Hilch. [illegible], cap. 2. lo. 37. col. 2. [y] Numer. viii. 2. [z] Fol. 85 & 86. in 8°. [a] Lib. 12. cap. 8. [b] Ibid. fol. 87. 1.

25 *Elul factum est miraculum hoc*; quo encaenia haec ad hyemis initia, aut circiter, ut dictum est, spectantia, in finem aestatis perperam rejiciuntur. Legendum proculdubio כ"ה לכסליו 25 *Casleu*; quod & recte monuit Joannes Drusius [c]. Praetereundum autem hic non erat, hujus ipsius quod citavimus, e rituali aliquo Judaeorum, partes aliquot ab eodem [d], sive per adversaria sua ei forte nimium festinanti male suggerentis, sive per librarii incuriam, perperam nimis confusas, totidemque verbis ab viro erudito [e] dudum secure recipi in commentarios suos in novum testamentum ex aliis scriptoribus compilatos. Sic enim Drusius ex libro aliquo precum; quales sunt, pro gentium discrimine inter quas degunt Judaei, multiplices; *In diebus Mattathiae filii Johannis magni sacerdotis venerunt filii tui in oraculum domus tuae, & purgarunt templum.* Et sequuntur dein caetera citatorum. Sed vero in diebus Mattathiae non erat purgatio illa, utpote qui circa biennium [f] ante encaenia mortuus est; quae facta sub Juda Maccabaeo filio Mattathiae; unde illud, ואחר כן וגו' & *postmodum*, &c in formula superius adducta. Forsan vertendo scripserat J Drusius, *In diebus Mattathiae filii Johannis magni sacerdotis*, &c. & tunc, ultro illic praetermissis quae interveniunt, transiit in illud, *Venerunt filii tui*, &c. Utraque Praeteritorum ejus editio [g] idem habet incorrectum. Nec quid eam in rem in annotationum in N. T. ejus parte altera; licet ad idem evangelii comma aliud quid adjectum illic fuerit. Atque ut ex ante dictis ii penes quos summa autoritas dedicandi ampliandique erat dignoscuntur, ita ex historia illa encaeniorum haud ita dispat, qua sub calamitatis bellicae remissionem res permittere potuerit, elicitur quaenam autoritas publica obtineret in illo de festo encaeniorum sacris tunc peracto, quotannisque die 25 mensis Casleu (qui in mensibus hyemalibus Decembri partim & Novembri respondebat) celebrando. Dicitur scilicet Judam Maccabaeum & fratres ejus, καὶ πᾶσαν ἐκκλησίαν, *totam ecclesiam*, populum, כל העדה *totum coetum*, constituisse perpetuam illam observationem, velut actus denuo sic dedicandi appendicem. Certe nomine עדה saepius pro ipso *synedrio magno* usurpatum in libro ostenditur superiori, alibique inferius, uti etiam *seniores populi* [h], etiam & τὸ κοινὸν *commune* Israel. Quod autem scriptor habet nuperus, statutum hinc fuisse, non ut perpetuo quotannis recurreret festum illud, sed tantum *ut* [i] *dies iste annuatim 8 diebus celebraretur ipsorum tempore, vel ipsis viventibus, sicuti versus 39* [k] (pro 59) *indicat. Non itaque universale aut perpetuum hoc decretum censendum est, ut omnes Judaeorum posteros ad ejus observationem constringeret*, &c. haud opinor omnino recipiendum. Versus illius verba sunt, *statutum fuisse* ἵνα ἄγωνται αἱ ἡμέραι ἐγκαινισμοῦ τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τοῖς καιροῖς αὐτῶν ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν ἡμέρας ὀκτὼ ἀπὸ τῆς πέμπτης καὶ εἰκάδος τοῦ μηνὸς Χασλεῦ, &c. *Ut celebrarentur dies Encaeniorum altaris* (nam ut *templi* ita & *altaris encaenia* dicta sunt) *in suis temporibus* (id est quoties tempestas eorum annua recurreret; Duacenses bene, in the times thereof, & Angli, in their season, ita recte quidem non tempora constituentium seu tum viventium verbis illis omnino intelligentes, sed annua quibus redirent tempora) *quotannis per octo dies a 25 mensis Casleu*, &c. Et ex decreto tunc perpetuam fuisse institutionem, aperte comprobant alia e Talmudicis mox ostensa. Memoratur autem supra usus τῶν *Urim & Thummim* in dedicationibus, quod ad templum primum spectare tantum potuit. Nam in secundo oraculum illud revera non exstitisse, adeoque nec illius in consulendo rationem habitam docent; tametsi, ne pontifex maximus indumenti alicujus sibi proprii specie careret, ea quae saltem oraculum illud imitaretur, illum, cum vestimentis caeteris, indui volebant. Maimonides [l], עשו בבית שני אורים ותומים כדי להשלים שמנה בגדים ואע"פ שלא היו נשאלין בהן׳ ומפני כה לא היו שאלין בהן׳ מפני שלא היתה שם רוח הקודש׳ וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ואין שכינה שורה עליו אין נשאלין בו: *Fecerunt sub templo secundo Urim & Thummim*, loco veteris oraculi per excidium & captivitatem Babylonicam deperditi, *ut complerentur* pontificis *vestes octo, idque etiamsi non* ut oraculum *consulerentur. Et quare non consulebant eos? Quoniam ibi nequaquam erat Spiritus Sanctus. Et sacerdos nullus, nisi loqueretur ex Spiritu Sancto, ac haberet majestatem divinam quiescentem super eo, erat consulendus.*

VIII. Advertendum autem, בית שני *templum secundum* perpetuo ita vocari Zorobabelianum, ut non minus id quod ante Antiochi profanationem stetit & quod exinde a Maccabaicis instauratum est, quam quod postea sub Herode innovatum legimus, contineret denotaretque, idque usque ad excidium urbis templique. Neque enim templum habebatur aliquod tertium, nedum quartum, sed primum tantum & secundum; licet Zorobabelianum hoc ita denuo dedicatum fuerit etiam & instauratum sub Hasmonaeis, atque dein reaedificatum ab Herode, qui (si Josepho fides) ἀνελὼν τοὺς ἀρχαίους θεμελίους, καὶ καταβαλόμενος ἑτέρους, ἐπ' αὐτῶν τὸν ναὸν ἤγειρε, *Sublatis fundamentis priscis, & aliis actis, super ea templum exstruxit.* Scilicet ampliavit passim, celsiusque reddidit [m]; quo absoluto, festivitatem quidem celebratam magnam testatur etiam Josephus, nec tamen ut anniversariam eam rediisse. Non defuere quidem qui de templo secundo apud Aggaeum prophetam memorata considerantes, scilicet [n], גדול יהיה כבוד בית הזה האחרון מן הראשון *Major erit gloria templi hujus posterioris* seu *novissimi quam primi* (quasi inde eliciendum esset, ipsum ut tunc exstructum, atque integrum, sine fundamentis sublatis, durasse usque in excidium sub Vespasiano) Josephi de Herodiana illa super fundamenta nova exstructione [o] historiam velut quasi omnino rejiciendam velut fictam. Sed temere nimis, ut alii [p] satis refutantes ostendunt. Summa est, Herodem nihil molitum esse quo tem-

[c] Ad lib. Hasmonaeorum, cap. 4, 52. [d] Praeterit. lib 4. ad Joan x. 22. [e] Baldwinus Walaeus ad Joan x. 22. [f] 1 Maccab. ii 69, 70. & iv. 52. [g] Franekerae 1612. Amstelodami 1632. [h] Videsis 1 Maccab. vii 33. & Hug Grotium ibidem. [i] Gulielmus Vorstius in Observat. ad Tzemach David, pag 273. [k] 1 Maccab iv 59 [l] Halach Cele Hammikdash, cap 10. § 10. ubi videsis Cesepb Mishna [m] Josephus lib 15. cap. 14. Ha'ofeos lib 1, cap 14. [n] Cap. 2. 9 ubi videbis Munsterum, &c. [o] Jo. B. Villalpandus Explan. in Ezechielem, tom 2. part. 2. lib 5. disp 4 cap 68. Jacobus Salianus Annal. tom 6. Anno 4035. § 5. &c. & videsis Henricum Sponaam. Ann. M. 4032. § 1, &c. [p] Augustin. Torniellus Annal. A. ab orbe condito 4032. § 2. alii.

plum

I

plum fieret jam tertium, sed ut secundum, terminis undiquaque ampliatis, & nomine & re sic maneret, pro eodemque haberetur, ut non omnino tertii nomen indueret. Unde etiam ipse, ut populum placaret dubitantem ne demoliretur illud, nec reaedificando satis par esset, professus est[q], ὡς πρότερον καθαιρήσειν τὸν ναὸν ἢ πάντα αὐτῷ τὰ εἰς τὴν συντέλειαν παρεσκευασμένων. Καὶ ταῦτα προειπὼν οὐκ ἐψεύσατο, *Se non prius deponere templum, nisi omnia praepararentur quae ad perfectionem ejus pertinerent. Nam neque mentitus est ex hoc quod promiserat*, ut Ruffinus; ubi de templo demoliendo veluti notione sua eodem cum reaedificando locutus est. Nec omnino ex demolitione illa jugis sacrificii aliorumve sacrorum illic intermissio ulla. Adeoque tertium non condidit; uti nec instauratio illa Hasmonaica tertii nomen invexit. Scimus quidem ex Maccabaicis & Josepho, admodum profanatum sub Antiocho fuisse templum, etiam desolatum, fores exustas, alias ejusdem partes destructas, nec per annos aliquot Ebraeorum sacrificia in eo omnino permissa. Unde Josephus[r], Καὶ γὰρ καθημερινὰς θυσίας, ἃς προσέφερον τῷ Θεῷ κατὰ τὸν νόμον, ἐκώλυσεν αὐτοὺς προσφέρειν, *Nam etiam quotidiana sacrificia, quae offerre solebant ex lege, eos offerre prohibuit.* Non modo autem repurgatum dein est templum, sed etiam novis aedificiis instauratum, ejusque vasa novata, sacrificia restituta, & dedicatio. Sed templum inde tertium non magis fiebat quam ex Herodiana instauratione illa quartum. Josephus Scaliger disputans in aliquos qui domum tertiam fuisse, nec Zorobabelianam, inferant, si modo sic ab Herode exstructum fuerit (quod credi nolunt) atqui interim secundam dici objiciant, *Acutum*, inquit[s], συμπέρασμα. *Etiam si decies instauratum fuisset templum a solutione captivitatis, tamen non decem sed unum templum diceretur: quia* ἐνδελεχισμὸς *& continuatio sacrificii facit ut unum idemque habeatur. Nam dupliciter* בית שני, *id est domus secunda, intelligitur, & ratione structurae, & ratione* ἐνδελεχισμοῦ. *Ubi est* ἐνδελεχισμὸς, *ibi nulla est interruptio. Quaero, Potuitne Josephus ignorare quod in actis Herodis exstabat, quod seculo suo recens erat, quod ipse suis oculis usurpavit? Nescias, major futurus fuerit stupor haec ignorare, an impudentia fingere.* Sic ille. Dum vero continuationem sacrificii causam hic facit, etiam & solam, cur idem templum fuerit dicendum, adeoque semper secundum, inde merito quaesierit quis qua ratione post instaurationem Maccabaicam maneret secundi (quod nemini non agnoscitur) nomen. Etenim sacrificium juge usufque altaris omnimodus per triennium aut circiter ante instaurationem ex profanatione Antiochi intermissum est; quod ex historia illa cuique palam fit. Revera autem Herodianum, licet super fundamenta prorsus nova, sed locum pristinum & antiquitus in templum sanctificatum circum ambientia, exstructum, idem cum eo quod ante steterat, adeoque secundum, dicendum habendumque; quemadmodum post atria quomodocunque alias extensa, idem prorsus manebat templum primum secundumque. Quale passim & semper dictum de Judaeorum synagogis, de templis Christianis, aliisque aedibus instauratis ampliatisve, uti & de Thesei nave. Neque enim alio animo aut causa fundamenta vetera sustulit Herodes, quam ut templum ipsum ampliaret, ac sacrificia caeterosque illic ritus interim continuari faceret, non omnino ut destrueretur resecraretur ve. Adeoque pristinum satis continuavit. Jurisconsulti etiam[t], *Nihil additum tale facit desinere rem esse talem, quod identitas rei & formae facit ut quid sit idem in substantia, licet secundum philosophum additum tale faciat esse magis tale. Et de his patet exemplum in naturalibus incrementis, ut in homine, qui ab infantia augetur & crescit, & semper remanet idem homo, licet fiat major. L. proponebatur in F. De judiciis. Idem in populo, grege, &c.* Adeoque uniformiter auctae ampliataeque aedes pro eisdem habendae; secus interdum, ubi difformiter. Ita pro eadem ipsa numero urbs censetur, pomeriis areisve circumjacentibus adjectis; sic numen, alveo ampliato. Sic monarchia prima, secunda, tertia, quarta dicta, quarum interim quaeque per se accessiones perquam varias amplasque sortitae nomen pristinum neutiquam mutarunt.

IX. In festo autem encaeniorum Maccabaicorum superius dicto habebatur הדלקת נרות λυχνοκαΐα, *luminum accensio*; quasi πυρσῶν *fa ularum* festum, quod erat Argivis[v] anniversarium; seu Λαμπάδος, cujus nominis triplex erat Atheniensibus festum seu certamen; in Panathenaeis, Hephaestiis, & Promethiis[x]. Uti etiam in Christianismo, cum festo quod Ὑπαντὴ & Ὑπαπαντὴ in ecclesia utraque antiquitus, pro Simeonis & Domini nostri Jesu Christi in templo *occursu*, postridie kalendarum Februarii ex institutione Pelagii primi papae ac Justiniani primi[y] celebrato, conjunctus tandem fuerit καθαρισμὸς, qui tunc temporis evenit[z], Beatae Mariae Virginis, seu *purificatio*, Syris dicta ܡܥܠܬܗ ܕܡܪܢ ܠܗܝܟܠܐ *introitus Domini N. in templum*; huic adjecisse dicitur Sergius papa, circa annum Christi 690 seu sub Justiniano secundo, cereorum quotannis numerosissimorum[a] usum solennem (quem etiam Sergio vetustiorem fuisse volunt aliqui[b]) velut ex ritu luminum in Lupercalibus & Februis eodem in mense pro lustrationibus aut purificationibus adhibitorum paganico, christianismi festivitati aptatum; unde nomina habuit a cereis illis seu candelis *Chandeleur*, *la Chandeleuse*, & similia in singuis provincialibus, uti in Germanica & Belgica Lichtmesse, ut & apud nos Candlemasse. Perperam acceptum est illud a nonnullis[c], velut hoc nomine celebratum tempore Gregorii Nazianzeni, ex eo quod ille in oratione[d], εἰς τὰ ἅγια φῶτα τῶν Ἐπιφανίων, *in sancta lumina Epiphaniorum*, habet, τὴν ἁγίαν τῶν φώτων ἡμέραν, *sanctum luminum diem.* Atque eo nomine alius sic dictus est Epiphaniorum dies, qua baptismatis ejus, quo illuminavit homines, festum in illo celebratur. Sed haud omnino quid illic de candelarum aut fa-

[q] Josephus lib 15. cap 14. [r] Lib. 12. cap 7. [s] De Emendatione Temporum, lib. 6 pag 500. [t] Albertus Brunus Astensis, de augmento rebusque additis Conclus 4. & videsis Innocent. aliosque DD. ad cap 1. extr tit. De Consecratione Ecclesiae vel Altaris. [v] Pausanias in Corinthiacis. [x] Polemon apud Harpocrat. in Λαμπάς, Scholiast. in Aristophanis Ranas, Suidas in Λαμπάδος. [y] Sigebertus anno 542. [z] Luc. ii 22. [a] Ordo Romanus, Durandus in Rationali lib. 7. cap 7. §. 15. [b] Baronius ad Martyrolog. Februarii 2. [c] Pamelius in Cyprian. epist. 34 not. 13. [d] Orat. 39, & 40.

cium

cium lumine. Maccabaica autem luminum accensio, sive ut pars encaeniorum seu appendix singularis, sive ut festum per se cum encaeniis (ut volunt, nec forsan immerito, aliqui) habendum. Josephus Φῶτα *lumina* vocat, & ubi summam Ebraeorum in encaeniis ipsis laetitiam ac felicitatem anniversariamque, apud posteros, ejusdem observationem enarrat [e], Τὴν ἑορτήν, inquit, ἄγομεν, καλοῦντες αὐτὴν Φῶτα, ἐκ τοῦ παρ' ἐλπίδας, οἶμαι, ταύτην ἡμῖν φανῆναι τὴν ἐξουσίαν τὴν προσηγορίαν θέμενοι τῇ ἑορτῇ, *Festum celebramus, vocantes illud Lumina; opinor, ideo quod ex insperato nobis illuxerit illa felicitas*, seu *potestas*. Ruffinus, quasi alia illic Graeca aliqua legisset, *eo quod praeter spem hoc nobis splendidum lumen colendae religionis apparuit*. Genebrardus pro Φῶτα illic habet *la feste des lumiers*, & vertit, *& la raison selon mon advis est, que un tel bonheur nous est esclairé come un lumiere contre toute opinion & esperance*. Christiani subinde Josepho hic suppares, ut Genebrardus [f], qui institutum vult *ob lumen religionis a Macedonibus exstinctae recuperatum*. Ad Graeca illa animadvertens Josephus Scaliger [g], *Atqui nos scimus*, inquit, *per illos dies octo tantum lucernarum ab illis accendi ut nusquam alias plus. Itaque inde appellatio τῶν Φώτων καὶ τῆς λυχνοκαΐας*. Id quidem verum est, in luminum adeo solenni per festi illius octiduum in synagogis singulisque demum aedibus accensione satis conspici videri nominis illius rationem. Sed origo omnino hic alia, cum accensionis ejusmodi alia causa, quae ut miraculum eveniebat in ipsa templi sacrorumque instauratione Maccabaica, a Talmudicis expressius assignatur. Nimirum scimus ex sermone sacro [h], in tabernaculo testimonii lucernas septem candelabri sacri ramis & hastili impositas, quae perpetuo ardentes oleo puro [i] e publico supplendo alerentur: In templo autem postmodum primo decem [k] fuisse ad illuminationem illic jugem candelabra, quibus olei puri copia non impar. Similia in templo secundo; quod cum profanabat Antiochus, adeo etiam aiunt Talmudici eum ut sacram supellectilem reliquam, ita & oleum, quantum nactus est, sacrum aut abstulisse, destruxisse aut polluisse, ut, cum repurgaretur jam templum, supellectilisque illius pars quaelibet diligentius excuteretur, unicum tantum olei sacri vasculum seu lenticula (quae etiam ex ritualibus superius memoratur) sigillo munita pontificis maximi, intacta reperta fuerit. Illam autem adeo exiguam fuisse ut nec diei unici lucernis per se sufficeret: Atqui nihilominus, ne oleum deesset lucernis purum, adeo per octo illos encaeniorum dies jugiter ita ex miraculo crevisse oleum illud ac continenter repletum esse ut satis inserviret lucernis in templo dierum illorum cunctis seu octo; circa quorum finem (nam ob loci, unde sive olivas sive oleum ejusmodi afferri oportuit, distantiam [l], itineris scilicet eundo & redeundo quatriduani, citius oleum sibi comparare nequibant) nec ante, oleum huic rei purum esse ab eis confectum; atque in miraculi illius memoriam in festo encaeniorum tot lumina perpetuo dein fuisse in templo dum stabat, & postmodum in synagogis domibusque, accendi solita. Gemara Babylonia [m], ubi festi hujus, ut die 25 *Casleu* celebrati, mentio fit, כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כ"ג ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים: *Cum introibant Graeci in templum, polluebant quicquid erat ibi olei* ipsis repertum: *& invalescens dein regnum domus Hasmonaica eos devicit; quae dum scrutabatur, non inveniebat plusquam lenticulam unicam quae maneret sub sigillo pontificis maximi intacta. In ea autem cum neutiquam haberetur plus olei quam quod accensioni diei unici sufficeret, miraculum in eo factum est, & inde accendebant per octiduum*. Et juxta Maimonides [n], de Hasmonaica in Antiochum suosque victoria locutus, כשגברו ישראל על אויביהם בכ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור: *Quando invaluere Israelitae adversus hostes suos, & disperdidere eos die 25 mensis Casleu, introibant in templum, ubi non reperiebant plus olei puri quam lenticulam unicam. Nec in ea erat plus quam accensioni tantum unius diei sufficeret. At nihilominus accendebant ex eo per totos octo dies, usque dum scilicet contusis olivis ex eis oleum conficerent purum*. Dein subjungit, ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמנת ימים האלו שתחלתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמנת הלילות להראות ולגלות הנס וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה: *Et jam dictam ob causam constituere sapientes seculi illius ut dies illi octo* anniversarii, *quorum initium dies 25 Casleu, dies essent laetitiae & laudationis. Et accendere mos est in eis lumina tempore vespertino ad ostia domorum, nocte qualibet noctium illarum octo, ut miraculum inde agnoscatur palamque reddatur. Dies hi nuncupantur encaenia* seu *dedicatio. Atque interdicitur in eis luctus & jejunium, sicuti in festo Purim* seu *fortium. Accensio etiam hujusmodi praecepto ex scribarum* (eorum qui rebus praeessent; qualis locutio passim denotat autoritatem apud eos humanam, nec jus omnino aliquod divinum) *pendet, uti etiam lectio Megillah* seu libri Hester in festo Purim, & quamplurima alia Benedictionibus, precibus, laudationibusque festi dein ostensis, addit [o], accensionem fieri debere solennem, ut ad ostium domus cujusque, ita, ubi bina fuerint ostia adversas spectantia plagas mundi, in utrisque accendendum semper fuisse: Etiam ubi plures in domo habitarent, secundum eorum (tam foeminarum quam virorum) numerum lumina accendenda; & incolae etiam unico, suum: Quin etiam nocte prima pro quolibet unicum lumen, secunda pro quolibet duo, adeoque deinceps, ut tandem octo pro unoquoque ex familiis seu domibus singulis nocte octava seu ultima lucerent;

[e] Lib. 12. cap 11. [f] In Calend. Hebraeorum Commentariis ejus in Psalmos praefixis. [g] De Emendatione Temporum, lib. 5. pag. 409. [h] Exod. xxv. 31. Numer. viii. 2. [i] Levitic. xxiv. 2. & videsis Josephum Archaeolog 3. cap. 3. [k] 1 Regum vii. 49. [l] Vide R. Nissim in R Alphesium, part. 1. fol 106, 1. Joann. Buxtorf. in Synagog. Judaica, cap. 23. [m] Ad tit. *Sabbath*, cap. 2. fol. 21, 2. [n] Halach. *Megilla Wechanucha*, cap. 3. § 2. [o] Ibid. cap 4

licet hac de re mos varius subinde esset. Gemarae superius allatae, ritualium, & Maimonidis sequaces sunt in disciplina jam de encaeniorum festo ostensa *Megillath Thainith* [p], R.R. Moses Cotzensis [q], Jacob Ben Aser [r], Joseph Karo [s], R. Alphes [t], ad eum R. Nissim [v], David Ganz [x], praeter Ludovicum Mutinensem [y], Manasseh Ben Israel [z], alios Rabbinorum. Scriptores autem aliqui christiani de ratione nominis, *Et accenderunt luminaria multa, & dixerunt festum luminum, vel propter multitudinem luminarium, vel quia tunc illuminaverat eos Deus sedentes in tenebris.* Sic historia ecclesiastica; quam & secuti sunt commentarii Thomae Aquinatis dicti, & Hugo Carrensis, adjicientes etiam illud de igne ad sacrificia coelitus tunc denuo dato [a], quasi & inde nomen festi luminum ortum habuerit. Et demum, cum nec apud Josephum nec in Maccabaicis mentio aliqua fuerit lenticulae illius olei, sed tantum accensionis solennis adhibitae [b], sunt etiam apud Ebraeos qui miraculo illi locum bic tribui nolint, ut R. Azarias Edomaeus [c]; quem hac de re consulas.

X. Obtinuit autem apud aliquos opinio, festum illud *encaenia* sic dictum ob victoriam Judithae celebrari solere; saltem victoriae ejusdem commemorationem in eo contineri. Sed cujusnam Judithae, & an filiae Merari [d] ob victoriam in decollatione Olophernis, an Judithae filiae Hasmonaicae ob simile in Nicanorem facinus, controversum est. In calce quidem historiae Judithae, a Graecis Latinisque receptae, Latinus codex versionis Hieronymianae ex Chaldaeo habet [e], *Dies autem victoriae hujus festivitatis ab Hebraeis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur a Judaeis ab illo tempore usque in praesentem diem*; quasi anniversarium dein fuisset festum quod tunc temporis Hierosolymis eandem ob causam celebratum esse ibi dicitur. Sed ejusmodi nihil omnino legitur in codicibus Graecis. Unde in versionibus recentioribus e Graeco factis plane deest, velut in Anglicana Episcopali dicta, & quae secuta est sub Jacobo rege (nam in bibliis anterioribus reperitur, ut e Vulgata) in Gallica, Belgica, ejusmodi aliis. Atqui Lutherus versioni suae Germanicae illud adjecit. Excidisse autem verba illa Graecis ait Serrarius [f], aliique Vulgatam tuentes. Hinc in Pseudo-Philone Anniano de Jesu Joakimi patre pontifice maximo in historia Judithae memorato legitur [g], *Is & Judith gesta conscripsit, & anniversariam liberationis memoriam quotannis agendam instituit.* Idem habetur in Ebraicis ejusdem libri, qui ספר הידידיה האלכשנדרי *liber Philonis Alexandrini* dicitur R. Edomaco [h], נעתק מיוני לרומיי ומכנו עתה ללשון קדש *translatus e Graeco in linguam Romanam, atque inde nunc in linguam sanctam*, id est ab ipso translatus, atque in commentarium ejus מאור עינים *Meor Enaim* insertus. Versio haec, de Jesu illo, והוא כתב את פעולות יהודית וגזר להעשות זכרון ההצלה בכל שנה Quae plane Philonis Anniani verbis jam citatis respondent, uti & caetera illic Ebraica. Neque enim alius omnino est liber ille [i] ab Azaria versus quam Pseudophilo ille cordatioribus plane, cum reliquis Annii suppofititiis, rejici solitus. Occurrunt etiam in commentariis Thomae Aqoinati in Maccabaica [k] tributis, *Festum Esther, & Judith*, veluti usu apud Ebraeos parili nixum. Atqui in hisce hactenus nil omnino habetur quod magis ad encaeniorum nostrorum quam ad alicujus alius festi celebrationem aut tempus attineat. Est quidem in computo AEthiopicn [l] festi *Jodid* seu *Judid* mentio, quae pro Judith hac sumitur, seu pro lectione libri Judith *ea die*, ut notat Josephus Scaliger, *quae est quarta Elul Nicaeni sive Dionysiaci.* Sed ita celebratur sub aestatis exitum, non tempore hyemali, ut encaenia de quibus loquimur. Diem autem illum AEthiopicum pro festo Judithae in historia ejus memoratum accipit Nicolaus Serrarius [m], ubi etiam fumos vendere dicit scholasticam historiam, dum festum Judithae vocatam fuisse *Cambysam* ait, *quasi Cambysae temporibus historia haec evenerit*, sed temere nimis. Comestoris verba sunt, *Et dein hanc in numero sanctorum dierum receperunt, vocantes Cambysem secundum Nabuchodonosor.* Hunc ait Cambysem *secundum Nabuchodonosor* dictum, non festum Judithae *Cambysam*. Et tempus historiae Judithae adeo incertum ab omnibus agnoscitur [n], ut nihil supra. Caeterum scriptores sunt ecclesiae occidentalis christiani, iique eximii, quibus velut satis exploratum recipitur, tempus encaeniorum Maccabaicorum idem esse cum festo Judithae, seu hoc in illo contineri, idque ob victoriam in Olophernem; etiam & in calendariis Ebraeorum die 25 *Casleu* affigi. Ita Carolus Sigonius [o] de die victoriae Judithae locutus, *Is*, inquit, *a Judaeis celebratur die 25 mensis Casleu.* Sic Jacobus Salianus [p]; *In calendario Hebraeorum ponitur ille festus dies 25 mensis noni, qui Casleu dictus est.* Henricus item Spondanus [q] de festis, praeter Mosaica, institutis agens, *Succedentibus*, inquit, *temporibus introducta & alia sunt ob alios diversos rerum eventus, puta, victoriae Judith, dati ignis, encaeniorum Judae Maccabaei, quod & dicebatur scenopegia; quae tria simul agebantur die vigesima quinta mensis noni, qui dicebatur Casleu.* Imo apud Sigonium [r], uti etiam Augustinum Torniellum [s], occurrit quod vocant ipsi *vetus kalendarium Hebraeorum*, cujus in mensis Casleu die 25 collocant festum hoc Judithae, velut ex ipsis autographis Hebraeorum sibi illuc translatum. Et fidenter inde Cornelius a Lapide [t], *Judith in calendario Hebraeorum assignatur 25 mensis noni, qui Casleu dicitur.* Caeterum Ebraeorum in calendariis, quae exhibentur etiam in ritualibus, nihil omnino opinor repertum de festo ejusmodi, sive ut per se sive cum encaeniis Maccabaicis celebrando; ut videre est in ritualibus illis prostantibus, quae satis varia sunt, sed hac

[p] In *Casleu* sen cap 9. [q] Precept. affirmat. ex sanctis Scribarum 5. fol 250. col 3. [r] In *Arba Turim* tit. *Orach Chaim*, §. 670. [s] In *Shulran Aruch* eodem tit. & numero. [t] Part. 1. fol. 105, 2. [v] Ibid. fol 106, 1. [x] In *Tzamach David* part. 1. Mill 4. anno 622. [y] De gli Riti Hebraici, part. 3 cap. 9. [z] Em Thesouro dei precettos cap. 111. [a] Videsis Josephum Ben Gorion, lib. 4. cap. 20. [b] 1 Maccab. iv. 50. [c] *Meor Enaim*, part 3. cap. 51. fol. 163, 1. [d] Judith viii. 1. [e] Cap. xvi. 25. [f] Ad Judithae cap xxvi. quaest 9. [g] Lib 2. [h] *Meor Enaim*, part. 3. cap. 32. fol. 105, 2. [i] Videsis Guilielmum Vorstium ad Chronologiam David Ganz pag. 308. [k] Cap. x 34. [l] Joseph. Scaliger. lib. 7. de Emendatione Temporum, pag 633 & 652. [m] In Judithae cap xvi. quaest 9. [n] Videsis Bellarmin de Verbo Dei, lib. 1. cap. 12. id genus alios praeter Annalium V. T. conditores. [o] De Repub. lic. Hebraeorum, lib. 3. cap 17. [p] Annal. tom. 3. A.M. 3418. §. 4. [q] Annal. V. T. anno 2545. §. 18. [r] De Rep. Hebraeorum, lib. 3. cap. 18. [s] Anno M. 2545. §. 35. [t] Ad Judith xvi. 31.

de

de re interim consona, & in calendario Palaestino R. Rabbi Ori Ben Simeon a Jacobo Christmanno edito[v], in canonibus computi Rabbi Nahesson, calendario Ebraico a Munstero publicato[x], id genus aliis; unde & nostrum Ebraeorum calendarium in libello de civili inferius subjuncto contextum. Quibus accedat calendarium Judaicum Josephi Scaligeri[y], & Dionysii Petavii[z], etiam & Gilberti Geuebrardi Psalmis praefixum, & demum monitum concors viri summi Joannis Rainoldi nostratis ad eos qui editionem Latinam Judithae propugnant, ubi[a] ait, *Atqui dies ille unquam est habitus pro festo a Judaeis, neque agnoscunt talem aliquem diem, aut quicquam tale esse gestum. Nemo veterum Judaeorum mentionem facit alicujus hujusmodi festi.* Et scriptores tunc hanc in rem percurrit singulares. Sed vero etiam Ludovicus Mutinensis Archisynagogus Venetus, in ritibus Ebraicis[b] suis Italice dudum conscriptis, festi institutionis, qua sive dedicationis dicitur sive luminum (nam titulus capitis ei est, *Della festa de Hanuca o delle candele*) ex Talmudico illo de miraculo olei afferens, adjungit, sententiam non deesse, qua Judithae in Olophernem & Assyrios victoria in eodem celebrari asseritur. Verba ejus sunt, *Anco per l'empresa di Giuditt contro di Oloferne, ben che non fu nell istesso tempo, come multi credono, ma per esser de Maccabei, la raccordono all' hora.* Recentiorum etiam Judaeorum aliqui librum Judithae, licet utcunque Apocryphum nec Ebraice exstantem, agnoscentes, & velut festum illius nomine nescio quare ad encaeniorum tempus attinere volentes, tum Judithae victoriam illam simul & Maccabaicam ita confundunt ut utramque in hymnis encaeniorum expressim commemorari voluerint, etiam quasi in origine cum Maccabaicis coaevam. Unde in hymno in ritualia festi recepto & cantari solito & Olophernis & Judithae res gestae simul cum Judae Maccabaei victoria & dedicatione contexuntur. Atque hinc, sub Judae illius tempora, R. David Ganz, יהודית, inquit[c], אשת חיל מן העבריות הרגה את שר צבא אליפירנא כשכבה אצלו על מטתו והתכה את ראשו ונעשה תשועה גדולה ופורקן ליהודים ככתוב בספר יהודית׳ וזמן זה המעשה לא ידענו כי לא מצאתי מזה בספר היוסיפון דבר׳ ולפי דברי הפייטן המיסד יוצר של חנוכה הוה זה המעשה גם בימי חשמונאים *Judith foemina fortis ex Ebraeis interfecit imperatorem exercitus Olophernem, cum apud illum juxta lectum accumbebat, & caput ejus amputavit, insignem salutem & redemptionem praestans sic Judaeis, ut scriptum est in libro Judith. Tempus hujus historiae haud scimus, quoniam nec quidquam ejusdem reperi apud Josephum. Sed juxta verba poetae qui formavit hymnum suum* seu *ordinem dedicationis, etiam historia haec ad dies Hasmonaeorum spectat.* Et pauculis de incerto illo adjectis, lectorem ablegat ad R. Azariam[d], cui sententia illa de victoria Judithae cum Hasmonaica hoc die conjuncta, apud Ebraeos aliquos recepta, omnino displicet, nec pro recipienda habetur ipsa ejus historia. Atque idem ad verba illa Pseudophilonis superius ex versione apud eum Ebraica de Jesu perpetuam Judithae nomine festi celebrationem instituente quasi libentius, quacunque data ansa, praecipiendam voluerit opinionem, etiam tam suorum aliquot quam aliorum de celebratione illa ut ad encaenia nostra spectante adnotat[e], אין ספק כי זכרון חנוכה על דבר אנטיוכוס שהיה לאחר כמה שנים בימי החשמונאים הוא זכרון אחר וכמו שאכתוב בפרק נ"א *Dubitandum non est quin commemoratio encaeniorum ob devictum Antiochum,* gesta scilicet Maccabaica, *quod evenit quam plurimis postea annis in diebus Hasmonaeorum, fuerit commemoratio alia, prout etiam scripsi capite 51* Jam dicta autem illam in Olophernem & Assyrios suos Judithae victoriam respiciunt, confusis interim, ut saepe nimis fieri assolet, seculis invicem admodum distantibus. Quid enim Olophernis sive Nabuchodonosoris sive Cambysis tempori aut gestis cum Maccabaicis?

XI. Alii autem, ut Judithae hic qualiscunque victoriam festo encaeniorum sive ut partem sive ut cognatam adeoque commodius aptandam esse, satis asserere videantur, Juditham aut finxerunt aut somniarunt alia a Bethuliensi quae Olophernem decollavit, seu filia Merari; id est Juditham Hierosolymitanam, filiam Mattathiae, adeoque Judae Maccabaei sororem, seu, ut alii, Joannis Hasmonaei filiam Judae sororem, quam Nicanori[f] sub Demetrio rege imperatori adamatam caput ei aiunt sub triennium post victoriam illam Maccabaicam ab ipsa trucidato amputasse, idque dum Judas Maccabaeus illum acriter impugnavit. Unde R. Gedaliah Ben Jechai, de Maccabaicis gestis verba faciens, ואחת, inquit[g], הישועה בקבלה על פה יש לנו שנהרג ניקנור באמצעות יהודית בת מתתיה שניקנור אהבה מאד והיא הלכה אליו ונתנה לו מאכלים של גבינה הנותנים צמא וישכרהו וימיתהו והביא ראשו לאחיו ואז היהודים הלכו על היוונים ויכתום כנ"ל וגרשום מ"אי ראוי שתדע כי לא יש זכר כזאת האשה א"א המדרש שמביא הר"ן פ"ב דשבת *Etiam salus tunc parta haec habetur in cabala orali nostra, occisum scilicet esse Nicanorem interventu Judithae filiae Mattathiae, cum Nicanor eam deperiret, eaque ad eum accederet, eique daret dapes ex caseo sitim contrahentes, adeoque inebriaret eum, & occideret eum, atque caput ejus abscissum afferret ad fratrem suum* Judam Maccabaeum. *Et tunc Judaei adgressi Graecos eos interfecerunt, ut superius memoratur, atque e terra Israelis sancta pepulerunt. Sed scire oportet hoc de foemina illa* Juditha jam dicta *non memorari alibi atque in Midrash, prout ab R. Nissim in caput tituli de sabbato secundum affertur.* Certe R. Nissim ibi[h], praetermisso nomine Judithae, de filia, non Mattathiae, sed Joannis Hasmonaei filii ejus, pro ipsa Judithae, puto, sumpta, loquens, *decrevisse* ait *Graecos* על כל הבתולות הנשאות שיבעלו להגמון תחלה וע"י אשה נעשה נס דאמרין במדרש דבתו של יוחנן האכילה לראש הצרים גבינא לשכרות וחתכה את ראשו וברחו כולם ועל זה נהגו לאכול גבינה בחנוכה *in omnes virgines qui nuptui collocarentur, ut illae primo a praefecto aliquo* castrensi *vitiarentur: unde per foeminam miraculum factum esse dicitur in Midrash* (& *Megillath*

[v] Francofurti 1593. [x] Basileae 1527. pag. 130. [y] In Canonibus Isagogic. lib. 1. pag. 41. [z] De Doctrina Temporum lib. 7. cap. 12. [a] In Censura librorum Apocryphorum, praelect. 73. [b] Part. 3. cap. 9. [c] *Tzemach David*, Millenar 4. ann. 622. [d] *Meor Enaim*, part. 3. cap. 32 & 34 & 51. & vide eum pag. 106, 2. & 163, 1. [e] Ibid. fol. 106, 2. [f] 1 Maccab. vii. 26, &c. [g] *Sepher Shalsheleth Hacabala*, fol. 25, 1. [h] Ad Alphesium part. 1. tit. De Sabbato cap. 2. fol. 106. 2.

Thainith,

Thainith, de qua plura statim) *Filiam nempe Joannis quae in cibum praebuit hostium imperatori caseum ut inebriaretur, caputque ejus* (quod de Nicanore intelligendum) *amputavit; unde fugere universi. Atque hanc ob causam solennior est casei comestio in encaeniis.* Hinc R. Gedaliah, נוכל לומר שבבטול מגלת תענית הסכימו חכמי הדור לכלול יחד בשמחת חנוכה דבר יהודית מתי שהיתה ויהודית אחרת בת חשמונאי *Ut probabile est dicendum, postquam in desuetudinem abierat* Megillath Thainith, *consenserunt sapientes seculi illius ut conjungeretur laetitiae encaeniorum res a Juditha gesta; cum nimirum esset Juditha altera* ab illa quae Olophernem decollavit, *filia Hasmonaica.* Tantundem R. Azarias[i]; quem hac de re prae aliis consulas. Atqui commentum perquam videtur interea mirum, Nicanoris caedis ac decollationis festum encaeniis Maccabaicis sic omnino conjungi, eamque in rem Juditham nescio quam Maccabaicam, juxta jam ostensa, fingere; cum certissimus sit festus dies alius, & in calendariis Ebracorum obvius, ac nomine יום נקנור *diei Nicanoris* suorumque tunc caesorum notissimus qui ex decreto expresso tempore Judae Maccabaei lato[k] quotannis observatus est, die 13 mensis Adar, qui tantum non vernus est, nec in hyeme, ut encaenia; qua de re etiam plura inferius. Neque a foemina aliqua, sed a Juda ipso copiisque ejus caesum decollatumque Nicanorem esse historia Maccabaica[l] planissime docet.

XII. Festivitates autem, quales diximus, dum Judaeos vetustiores respicimus, non ita discendae sunt ex calendariis quibus seculis in recentioribus usi sunt; quale est argumentum primarium doctissimi Joannis Rainoldi superius allatum. Etenim fuere aliae non paucae ex jure superinducto cis receptae quae in desuetudinem prorsus abiere, quantum ad observationem aliquam publicam; quod maxime liquet ex codice illo *Megillath Thainith* dicto, id est *volumine afflictionis*, ut jejunii & luctus, quo designantur dies cum laetitia omnino ob beneficia coelitus recepta servandi, nec jejunia aut luctum admittentes; quorum in calendariis quidem exstant pauci; complures vero praetermittuntur, velut seculis aboliti vetustis. Et sane, quoniam codex ille videtur nimis rarus, utpote qui nec a doctissimo diligentissimoque Joanne Buxtorfio patre in Bibliotheca sua Rabbinica, nec a filio non impari, in recognitione ejusdem, memoratur (tametsi interim eo usum fuisse filium satis liqueat[m]) nec in Antonii Legeri appendice, nec demum Genebrardo[n], aut Geinero[o]; nec Planravitzio[p], qui summo conamine & libros Ebraicos sibi affatim, adjuvante praeceptore suo Ludovico Mutinensi, comparavit, uti & nomina enixius collegit, aliter notus fuit quam ex testimonio Joannis Morini, cui dicitur[q] *Judaeorum judicio admodum antiquus*; & cum in festivitatibus ibi designatis non paucae sint Hasmonaicae, etiam & foemina Hasmonaica anonyma occurrat quae pro Juditha illius temporis a nonnullis sumitur, & demum quia compluria in eo sunt historica alibi forte non reperta, sed ad festivitates Ebraicas attinentia, ideo visum est singulos dies festos illic narratos nec in calendariis obviis lectos hic exhibere. Codex meus editus est cum *Seder Olam Zota*, Cabala Rabbi Abrahae, & chronico templi secundi in 4to. Horum primum sequitur. Nec alium habet praeter simplicem sui titulum, nec reliquis titulus alius modi est, adeo ut nec ubi nec quando impressus fuerit dignoscere possim. Caeterum illic in *Nisan* seu mense primo, quasi Martio, ejusmodi quales diximus habetur dies festus nullus.

In *Jiar*, seu mense secundo[r], quasi Aprili.

Dies 7. חנוכת ירושלם *dedicatio Hierosolymorum*, בשפרצוהו מלכי יון וגדרוהו בית חשמונאי *quando disrupta ea a regibus Graeciae instaurabant domus Hasmonaica.*

Dies 14 נכיסת פסחא זעירא *immolatio paschalis minoris*, seu *secundi*[s]. In eo luctus non magis admissus atque in 14 Nisan, seu paschate primo.

Dies 23. In eo נפקו בני הקרא מירושלם *egressi sunt filii scripturarii* seu *Karaitae ex Hierosolymis.* Scilicet, molestissimi erant gravissimique Hierosolymitanis, וכשגברה בית חשמונאי הגלו אותם משם ואותו היום שעקרו׳ עשאוהו יום טוב *Et quando invaluit potestas Hasmonaeorum, ejecerunt eos inde. Atque diem hunc, quo exstirpabant eos, faciebant diem festum.*

Dies 27. In eo איתנטילו כלילאי מיהודה ומירושלם *Sublati sunt Celilaei*, id est *coronarii*, sic dicti, *e Judaea & ex Hierosolymis.* Invalescentibus enim Graecis, fuere qui passim illic coronas rosaceas & delubrorum suorum illic exstructorum & tabernarum & atriorum ostiis appendebant, & hymnos sacros idolis suis canebant, וכותבין על מצחו של שור ועל מצחו של חמור שאין לבעליהן חלק באלהי ישראל כמו שהיו פלשתים עושין כמו שנ׳ וחרש לא ימצא וגו׳ והיתה הפצירה פים וגו׳ וכשגבר יד בני חשמונאי בטלום ויום שבטלום עשאוהו יום טוב *Et scribebant in fronte bovium & in fronte asinorum, neutiquam esse partem aliquam dominis eorum in Deo Israelis; quemadmodum faciebant Palaestini, juxta quod dicitur*[t], Et non erat faber ferrarius in Israel, *&c.* & erant acies retusae[v], *&c.* quod variatim vertitur. *Sed cum invaluit manus filiorum Hasmonaei, eos expellebant, & diem* hunc, *quo expellebant eos, fecere diem festum.*

In *Sivan*, seu mense tertio[x], quasi Maio.

Dies 17. Gravissime infestabant Judaeos ישבי קסרי *Caesareae incolae*, וכשגברה יד בני חשמונאי כבשוה והוציאום משם והושיבו ישראל בתוכה ואיתו היום שכבשוה עשאוהו יום טוב *Et cum praevaluit manus filiorum Hasmonaei, subegerunt eam; & incolis ejectis, collocarunt ibi Israelitas. Atque diem illum, quo subigebant eam, diem fecere festum.*

Dies 15 & 16. Hujusmodi habetur ordo in *Megilla.* Ob fugatos itidem ab Hasmonaeis urbis Bethsan[y] confiniorumque ejus incolas, qui, Chananaeorum pars, haud sub Josua[z] regumve dein

[i] In *Meor Enaiim*, part. 3. c. 51. fol. 163, 2. [k] 1 Maccab. vii. 43 & 49. 2 Maccab. xv. 39. Josephus lib 12 cap. 17. [l] Lib. 1. cap. 7. 47. & lib. 2. cap. 15, 30. [m] Lexic. Talmudic. col. 1046. [n] Bibliotheca Rabbinica, num 319. [o] Pandect. seu Portit. lib 1. tit. 21. [p] Ad finem Isagoges Rabbinicae. [q] Lib. 1. Exercit. Biblic 8 cap 3 §. 1. [r] *Megillath Thainith*, cap. 2. [s] Numer. 12. 12. [t] 1 Samuel. xiii. 19. [v] Ibid. 21. [x] *Megillath Thainith*, cap. 3 [y] Videsis 1 Maccab. v 52. & xii. 40 & 41. [z] Josua xvii. 12. 16. Judic. 1. 27.

quopiam,

quopiam, quemadmodum nec id genus alii aliquot, ante pulsi, Judaeis infestissimi erant.

Dies 25 memoratur, ut festum, pro tempore quo Alexander Magnus illustrem illam ferebat sententiam pro Judaeis in actionibus adversus eos institutis ab Ismaelitis ut primogeniturae jure terram sanctam sibi vendicantibus, ab Cananaeis item ut eam velut jure avito sibi debitam petentibus, atque ab AEgyptiis bona sua ab Ebraeis in exitu asportata postulantibus; Gibeah Ben Pesisa Judaeis in foro patrocinante; qua de re in Gemara Babylonia [a] ampliter agitur; unde & nos alibi [b] traduximus. Atqui in Gemara illa expressim assignatur judicii illius dies vigesimo quarto mensis *Nisan*.

In *Thamuz*, seu mense quarto [c], quasi Junio.

Dies 14. Ob Sadducaeorum & Baethusiorum disciplinam a sapientibus damnatam abolitamque, qua nempe legem oralem & *Halacoth* universas rejicientes, ac nudis sacri sermonis verbis tantum innitentes, codicem eam in rem sibi conscripserant, ואותו היום שבטלוהו עשאוהו יום טוב *Et eundem diem, quo abolebant illum, diem fecerunt festum.*

In *Ab*, seu mense quinto [d], quasi Julio.

Dies 5. Quia זמן אעי כהניא *tempus lignorum sacerdotum*; id est, ut ibi explicatur, memoriae singularis בני יתואל בן יהודה *filiorum Jethuel filii Jehudae* [e] pietatis ac munificentiae in supplendis, post reditum e captivitate Babylonica, lignis, etiam & sacrificiis.

Dies 24. Ab Hasmonaeis institutus ob abolitam ab ipsis Sadducaeorum disciplinam motum gentium imitatricem. atque in judicia forensia introductam, circa successiones in bona parentum, qua haereditas pariter inter filias & filios fieret erciscunda. Talmudica enim & veterum Ebraeorum ea de re doctrina, sacro etiam sermone [f] subnitens, contraria est, ut fusius in libello de successionibus ostendimus.

In *Elul*, seu mense sexto [g], quasi Augusto.

Dies 7. חנוכת שור ירושלם *dedicatio* seu *encaenia muri Hierosolymorum* [h], sub Zorobabele e captivitate Babylonica reduce. Finitus autem est murus tunc 25 *Elul* [i]. Sed nondum ita esse tunc aptatas portas, ait *Megilla*, utcunque pene absolutas [k], nec solennia (in quibus necessaria illa omnia docet fuisse quae superius e Talmudicis ut dedicationibus adhibenda explicavimus) sive res ipsas sive personas sive pompam respicias, ita apparari potuisse, ut ante anni proximi mensem *Elul*, adeoque diem ejusdem septimum, dedicatio muri fieri quiverit, וכשגמרו לבנותו אותו היום עשאוהו יום טוב *Et cum absolvissent exstructionem ejus, diem illum fecerunt diem festum.*

Dies 17. איתנטילו רומאי מיהודה ומירושלם *Pulsi sunt e Judaea & Hierosolymis Romani*, qui scilicet tempore regum Graeciae acerrime Judaeos infestarant. Atque dum sic faciebant illi, reges Graeciae מושיבין קסטריאות בעיירות להיות מענים את הכלות ואחר כך היו נשאות לבעליהן ובגעו את ישראל שלא לשמוח עם נשותיהם *Constituebant per urbes quaesitores, qui considerarent sponsas* & despondendas, *quae postmodum viris suis nuberent, adeoque Israelitas a conjugii solatio & laetitia cohiberent.* Addit vero, ובת אחת היתה למתתיה בן יוחנן הכהן הגדול וכשהגיע זמנה להנשא בא הקסטרין לטמאה ולא הניחו אותו וקנאו מתתיה ובניו וגברה ידם על מלכות יון ונמסרו בידן והרגום ואותו היום שבטלום עשאוהו יום טוב *Et filia Mattathiae filii Joannis erat unica, quam, cum nuptura esset, adgressus est quaesitor vitiare. Sed neutiquam permisere eum. Zelo inde affecti sunt Mattathias & filii ejus; atque invaluit manus eorum in eos qui regni erant Graeciae. Atque in ejus manum traditi sunt illi, caesique. Diem hunc, in quo subegerunt eos, fecere diem festum.* Judithae nomen hic non habetur: Sed alii sic dictam Mattathiae hanc filiam volunt, ut ostensum est; cum interim festum ejus rejiciant in 25 *Casleu*, juxta superius etiam dicta.

Dies 22. ביה תבנא לקטלא משמדיא מפני שהיו גוים שרויין בא״י ולא היו ישראל יכולין לשלוח יד ברשעים שבהם עד שיצאו משם המיתנו להם שלשה ימים אם יעשו תשובה ולא עשו כיון שראו שלא עשו תשובה נכנו עליהם והרגום ואותו היום שהרגום עשאוהו יום טוב *In eo consilium initum est de morte plectendis* nescio quos *deperditi generis hominibus. Quoniam scilicet gentes fuere terram Israelis inhabitantes, nec potuerunt Israelitae cohibere malitiam eorum antequam inde ejicerentur, dederunt eis triduum intra quod se poeniterent; quod cum eos non facere viderent, constituere adversus eos* judices seu actionem forensem, & *morte eos affecere. Et diem illum, quo morte eos plectebant, fecere diem festum.* Statim sequuntur dicta R. Eliaezeris Ben Jacob & R Simeonis Levitae de eo quod est in usu forensi, & mortis & verberum & mulctarum poenas infligi solere שלא כן התורה *quae non in lege designantur*; quod inde tamen pendere & juris naturam satis induere aiunt ex eo quod toties [l] iteratur in lege, ובערת הרע מקרבך & *auferes malum e medio tui.* Et exempla aliquot forensia velut extraordinaria illic adducuntur, unde de hominibus illis ex sententia forensi, eaque synedrii magni, morte affectos esse sumpsimus. Nam minorum potestas locum ejusmodi neutiquam habuit.

In *Tisri*, seu mense septimo [m], quasi Septembri.

Dies 3. איתנטלת אדכרתא מן שטריא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל ואמרו להם אין לכם חלק באלהי ישראל ולא היו מזכירין שם שמים בפיהם וכשגברה בית חשמונאי ונצחום התקינו שיהיו כותבין שם שמים ואפילו בשטרות וכך היו כותבין בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול שהוא משמש לאל עליון וכשמעו חכמים בדבר אמרו וכי מזכירין שם שמים בשטרות למחר פורע זה את חובו וקורע את שטרו ונמצא שם שמים מוטל באשפה ובטלום ואותו היום שעשאוהו יום טוב: *Abolitio juris agendi ex contractuum instrumentis. Quodam scilicet tempore principes impii ex decreto persequentes Israelitas, dixere eis, vobis haud pars est in Deo Israel; nec memorabant nomen Dei in ore suo. Cum vero invalescebat domus Hasmonaica, & vincebat eos, ordinarunt ut scriberent nomen Dei in contractuum suorum instrumentis. Atque ad hunc modum scribebant, In anno tali & tali Joannis pontificis maximi, qui minister est Dei supremi; quod cum audierant sapientes* (qui

[a] Ad tit *Sanhedrin*, cap. 11. fol. 91, 1. [b] De Jure Naturali & Gentium, lib. 7. cap 8. [c] Megill. cap. 4. [d] Cap. 5. [e] Videsis Mishnam tit *Thaanith*, cap. 3. §. 6. [f] Numer. xxvii. [g] Megill. cap. 6 & cap 2. [h] Nehem. xii. 27. [i] Ibid vi. 15 [k] Ibid. cap. iii. [l] Deut. xiii. 5. xvii. 7. xix. 19. &c. [m] Megill. cap. 7.

rebus actionibusque forensibus, ut maxime synedrium magnum, praeerant) *pronunciabant, quoniam memorabant nomen coeli in contractuum instrumentis, die crastino,* seu *in posterum, exigat debitum suum* creditor, *& dilaceret instrumentum* seu *syngrapham suam. Et repertum est nomen Dei sublatum esse e membrana. Et irrita reddiderunt ea. Atque illum diem fecere diem hunc festum.*

In *Marchesvan*, seu mense octavo [n], quasi Octobri.

Dies 23. איסתתר סורינה כן עזרתא *absconsio materiae saxeae ex atrio*; Saxorum scilicet quae reperta in structura gentium in atrio, abscondebantur, usque dum a numine doceretur quidnam cum eis alias faciundum [o], ובאותו היום שגנזו עשאוהו י"ט *Et diem quo ea abscondebant*, seu *in loco reponebant abdito, diem fecere festum.*

Dies 25. Ob loca aliquot a Cuthaeis possessa, ab Israelitis in eorum reditu e captivitate Babylonica, occupata.

Dies 27. In eo disputatum est, nec sine victoria, a R. Jochanan Ben Zacai in Sadducaeos, qui *Mincha* seu sacrum illud frumentaceum [p] nollent super altare offerri, sed comedere per se calidum.

In *Casleu*, seu mense nono [q], quasi Novembri.

Dies 3. In eo איתנטילו סימואתא כן דרתא כפני שבנו הגוים סימואות סימואות בעזרה *Sublata sunt signa*, imagines, *ex atrio. Scilicet gentes ibi variatim signa erexerant*, ובשגברה יד בית חשמונאי בטלום והוציאום כימם ובאותו היום שבטלום עשאוהו י"ט *Cum autem invaluerat domus Hasmonaica, destruebant ea, indeque ejiciebant. Et diem illum quo hoc fecere instituebant pro festo celebrari.*

Dies 7. Ob Herodis Antipatri F. mortem [r], מפני שהיה שונא את החכמים *quoniam ita adversabatur sapientibus*, adeoque disciplinae eorum Judaicae; ובאותו היום שמת הורדוס עשאוהו י"ט *Et diem quo mortuus est Herodes fecerunt diem festum.* Ratio ibi redditur, ששמחה היא לפני המקום כשהרשעים מסתלקין כן העולם *quia laetitia est coram Domino quando homines mali e mundo removentur.* Quo trahunt textus aliquot sacros, in quibus illud de Adonia a Salomone [s] morti tradito.

Dies 21. יום הר גריזים *dies montis Garizim.* Scilicet adjicitur, tempore quo Simeon Justus pontifex maximus pompa perquam gloriosa Hierosolyma in occursum Alexandri magni exibat (qua de re etiam Josephus; cui Jaddus idem dici creditur, nec omnino historiola haec de monte Garizim memoratur) accessisse etiam Cuthaeos seu Samaritas ad petendum ab Alexandro את בית אלהינו להחריבו *domum Dei nostri ad eam destruendam.* Nam ut templum sibi habebant Garizimiticum, ita nec aliud exstare in terra sancta volebant. Unde primo impetrabant ab rege ut venderet illis partem aliquam fundi in monte Moria. Summo autem pontificis maximi splendore & praestantia captus Alexander dicitur illic rogasse eum suosque quam ob causam in occursum ejus exissent, ac, respondentibus illis, ad impetrandum ne templum suum destrueretur a Cuthaeis, qui sic adessent, regem indulgentissime reposuisse, הרי הם מסורים בידכם *Ecce illi in manum vestram traduntur*, מה עשו להם נקבום בעקביהם ותלאום בזנבי סוסיהם והיו מגררים אותם על הקוצים ועל הברקנים עד שהגיעו להר גריזים חרשוהו וזרעוהו כרשינין כדרך שבקשו לעשות לבית אלהינו *Quid igitur faciebant* Judaei Hierosolymitani? *Perforabant calcaneos eorum, & ad equorum suorum caudas eos suspendebant, & lacerabant eos tribulis ac spinis, usque dum venirent ad montem Garizim; quem arabant, seminabantque viciis, secundum quod petierant* Cuthaei *ut facerent domui Dei nostri.* Quibus statim subjungitur, ובאותו היום שעשאו לו כך עשאוהו יום טוב *Et diem istum quo sic faciebant fecere diem festum.* Sed hac de historia consulas Davidem Ganzium in *Tzemach David* [t], & ibi citata.

Dies 25. Dedicationis altaris, templi, luminum festum. De eo superius satis. Et rationes eaedem e Talmudicis afferuntur. Sed nihil illic de Juditha alterutra.

In *Tebeth*, seu mense decimo [v], quasi Decembri.

Dies 28. יתיבא כנישתא על דינא *Consessus synedrii* magni *circa judicia*, reformatus. Nimirum מפני שכשהיו צדוקין יושבין בסנהדרין שלהם ינאי המלך ושלמינון המלכה יושבה אצלו ולא אחד מהם יושב עמהם חוץ משמעון בן שטח וגו׳ *Quoniam, quando Sadducaei sedebant in synedrio eorum*, Israelitarum, *Jannaeus rex* (cui Sadducaei, Pharisaeis usque ad mortem sibi instantem velut rejectis, in pretio habiti) *& Saleminun regina* (de quibus vide diem secundum mensis proximi) *ibi juxta eum sedebat, nec Israelitarum* (rite institutorum) *ullus* (nemo non e Sadducaeorum secta) *praeter Simeonem Ben Shatach* principem synedrii, *&c.* inter altercandum, plane impares erant illi opinionum suarum probationibus ex lege afferendis. Inde monente eos principe synedrii, illi qui sic impar esset locum in synedrio nullum deberi, sed tantum illis qui essent probationibus ex lege afferendis pares, &, emergente inter eos causa disceptatione digna, לא היו יודעין להביא ראיה מן התורה חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו אמר תן לו זמן הלך ישב לו בינו לבין עצמו וכיון שראה שלא היה יודע להביא ראיה מן התורה למחר נתבייש מלבוא ומלישב בסנהדרי גדולה ועמד שמעון בן שטח אחד מן תלמידים והושיבו במקומו אמר להם אין פוחתין בסנהדרין של שבעים ואחד וכך היה עושה בכל יום ויום עד שנסתלקו כולם וישבה סנהדרים ישראל על דעתה: *Rationem ex lege afferre minime sciebant*, nec scire quisquam eorum prae se ferebant, *praeter presbyterum unicum, qui petulantius obloquendo in eum, Da mihi, inquit, tempus, & cras tibi respondebo. Abiit, & secum solus sedens consuluit. Cum vero videret se neutiquam scire quomodo rationem ex lege deduceret, die crastino eum puduit in synedrium magnum ingredi, nedum illic sedere Tunc constituit Simeon Ben Shatach unum ex discipulis* (dignitatis synedrialis candidatis in ordinibus tribus considentibus, juxta libro secundo ostensa) *& collocavit eum in loco ejus. Dixit enim eis, haud minuendum esse in synedrio numerum septuaginta & unius. Atque ad eundem modum fecit quotidie, usque dum semoverentur universi* Sadducaei, *& fieret synedrii consessus ex Israelitis juxta disciplinam ad il-*

[n] Ibid. cap. 8.
[o] Videsis 1 Maccab. iv. 46.
[p] Levit. xxiii. 18.
[q] Megill. cap. 9.
[r] Et ibid. cap. 11.
[s] 1 Reg. ii. 25.
[t] Part. 1. Millen. 4. anno 448.
[v] Megill. cap. 10.

lud attinentem. Et dein, ובאותו היום שנסתלקה סנהדרין של צדוקין וישבה סנהדרין של ישראל עשאוהו יום טוב *Et diem illum, quo semovebantur e synedrio Sadducaei, & consessus ejusdem fiebat ex Israelitis* rite institutis, id est Pharisaeis, *fecere diem festum.* Vide diem secundum mensis proximi.

In *Sebat*, seu mense undecimo[x], quasi Januario.

Dies 2. Quoniam מת ינאי המלך *obiit Jannaeus rex*, Alexander itidem dictus: Idem qui in 28 *Tebeth* memoratur. Atque ut Herodis diem celebrarunt emortualem, ita similem ob causam obitum Jannaei regis. Etenim ille sapientibus Pharisaeorum, qui rectae disciplinae patroni primarii, si non soli, haberentur, infensissimus[y], כשחלה שלח ותפש שבעים זקנים מזקני ישראל נמלן וחבשן בבית האיסורין אמר לו לשר בית האיסורין אם מתי הרוג את הזקנים הללו *quando aegrotabat, jussit ut prehenderentur septuaginta presbyteri ex presbyteris Israelis* (quo nomine aliquoties discriminantur in *Megilla* Pharisaei a Sadducaeis, quibus Jannaeus adhaesit; atque, ut videtur, septuaginta illos e synedrio magno semovit, ut totidem ex Sadducaeis, juxta ostensa in die 28 *Tebeth*, substitueret) *adeoque prehendit eos, & in carcerem conjecit: Et dein carceris praefecto in mandatis dedit, ut, si moreretur, is presbyteros illos trucidaret.* Dein vero, אשה טובה היתה לו לינאי המלך ושלמינון שמה ובשבת סלקה טבעתו על ידו ושלחה לשר בית האיסורין אמרה לו רבך מחלום היתר אותם הזקנים התירן והלכו להם לבתיהם ואחר כך אמרה מת ינאו המלך *bona uxor erat Jannaeo regi, Saleminun dicta* (eadem quae Alexandra apud Josephum & in Ebraeorum annalibus nuncupatur) *quae, simulac mortuus est ille, annulum e digito ejus cepit, & misit ad carceris praefectum cum hoc nuncio, Dominus tuus per insomnium solvit presbyteros illos. Unde solvebat eos; & abiere illi ad aedes suas. Et postea propalavit mortuum esse Jannaeum regem* Et celatam ejus mortem scimus ex Josepho, atque Alexandram uxorem ejus regnum administrasse. ואותו היום שמת ינאי המלך עשאוהו יום טוב *Et diem illum, quo mortuus est Jannaeus rex, diem fecere festum.*

Dies 22. Ob decreta de imaginibus in templum inferendis ab mihi ignoto, qui נסקלנס *Niskalenus* hic dicitur, lata, & per caedem ejus, & Judaeorum in numine opem impetratam, irrita reddita, ובטלו גזירותיו מיד בטלו את הצלמין ונרדו אותם׳ אותו היום עשאוהו יום טוב *Vim perdidere decreta ejus; & statim destruebant imagines, & discindebant eas. Atque diem illum fecere diem festum.* Evenisse hoc, quicquid fuerit, ex *Megillah* liquet, tempore Simeonis Justi. Sane haud videtur dubitandum quin idem ipse qui typis hic נסקלנס (quod, forsan ex literarum in scriptione Rabbinica cognatione corruptum, fuisse debuit גסקלגס) idem fuerit qui in Talmude Hierosolymitano nuncupatur גיים גוליקס *Gais (forsan Gaius) Gulikus.* Legitur ibi[z], מעשה ששמע שמעון הצדיק בת קול יוצא מבית קדשי הקדשים ואמר נהרג גיים גוליקס ובטלו גזירותיו *Historia est, Simeonem Justum audivisse filiam vocis ex domo sancti sanctorum, quae dixit, caesus est Gais Gulikus, atque decreta ejus evanuisse*; quod ipsum in *Megilla* etiam de *Niskaleno* occurrit.

Dies 29. ob mortem Antiochi[a].

In *Adar*, seu mense duodecimo[b], quasi Februario

Dies 8 & 9. יום תרועא מיטרא *dies clangoris pluviae*; ob illam, puto, gratias agendo, eamque in futurum obsecrando. Ait enim, ראשון מישנה זו ושני משנה אחרת *prior ad annum praesentem, posterior ad alium,* seu *insequentem, attinebat*

Dies 12. יום טוריינוס שתפס את לוליינוס ואת פפוס אחיו בלודיקיא *dies Tyrini* seu *Turiani, qui prehensos Lolianum & pipum fratrem ejus* (sive Judaeos ex origine, sive proselytos) *in Laodicea* adigere voluit ad legem suam violandam, sed frustra. Nec quid ultra faceret ibi narratur. Apud Talmudicos autem habetur disciplina (quam fusius etiam ostendimus nos in libris de Jure Naturali & Gentium, ubi de profanando & blasphemando nomine Dei agitur) Judaeum qui in publico, seu coram decem aut pluribus, legem qualemcunque, etiam levissimam, sacram, in gentium persecutione metus causa violarat, mortem בידי שמים *coelitus* mereri. Lolianum autem & Pipum pro exemplo singulari asserunt, utpote שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן *qui, cum dabant eis* Gentiles *aquam in vase picto* seu *colorato*, forte cultus extranei imaginibus aliquot aut sacrificiis foedato, *non receperunt ab eis.* Ita Gemara Hierosolymitana[c]. Alibi idem dies vocatus est etiam יום טירון *dies Tirion*, ubi[d] R. Jacob Bar Acha, בטל יום טירון יום שנהרג לוליינוס ופפוס *in desuetudinem abiit dies Tirion, dies nimirum quo caesi sunt Lolianus & Pupus.* Scribitur ibi & פפוס, uti & alibi. Idem ipsum de eis & die Tironis, duodecimo *Adar* collocato, legitur alibi in Talmudis ejusdem Gemara[e]. Refertur eadem Turiani & Loliani & Pipi historiola, cum diei festi institutione eadem, in Gemara Babylonia[f]. Habentur in titulo *Semacoth*[g], qui inter extravagantes Talmudi Babylonio adjectos locum obtinet, eadem ipsa fere verba de Loliani, לוליאנוס illic nuncupati, & Pipi caede, quae velut eorum martyrium ob nominis Dei sanctificationem ejusmodi sub titulo diei Turiani & Tirionis celebraretur. Sed caedis autor vocatur ibi טרניאנוס, quo nihil expressius *Trajanum* designat. Utrum טורנוס רופוס הרשע *Turnus Rufus improbus*, seu *detestandus* (qui etiam in Talmude subinde scribi solet, ut vox unica, טורנוסרופוס *Turnus Rufus*) cum *Turiano* aut *Tirione* jam dicto quid habeat commune nondum didici. Illum dico qui in excidio urbis aratrum solo ejus in devastationis irrecuperabilis signum, juxta morem, induxisse dicitur[h], aliosque sapientes seu philosophos, id est, theolo-

[x] Megill cap. 11. [y] Vide Joseph. lib. 13 cap 23 & 24. Chronicon Templi Secundi, &c Autorem Cabalicae Historiae, J. Buxtorfium Lexic. Talmudic. col. 2113. Joseph. Ben Gorion lib 4. cap. 12. [z] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Sota*, cap. 9. fol 24. Halach. 14. [a] 1 Maccab. vi. 1. [b] Megill. cap. 12. [c] Ad tit *Shebuth*, cap 3 fol 35. col 1. Hal 2. [d] Gemar. Hierosolymit. ad tit. *Thaanioth*, cap 2. fol. 66. col. 1. Halach. 13 & ad tit *Megillah*, cap. 1. fol 70 col 3. Halach. 6. [e] Ad tit *Megillah*, cap 1. fol. 70 col 3. Halach. 6. & tit. *Thaanioth*, cap. 2. fol 66. Hal. 13. [f] Ad tit. *Thaanith*, cap. 2 fol. 18, 2. [g] Cap. 8. [h] Gemar. Babylon. ad tit. *Thaanith*, cap 4. fol 29, 1. ad tit. *Nidarim*, cap. 6, fol. 50, 2 ad tit. *Sanhedrin*, cap. 7 fol. 65, 2. ad tit. *Aboda Zara*, cap 1. fol 20, 1. *Bereshith Rabba*, parash. 11. fol. 11. col. 3. Maimon, tit. *Thaanioth*, cap. 5. § 2. *Sepher Tanchuma*, fol. 4. col. 3 & vide Jos. Scalig. ad lib. Can. Isag 3. pag 304. & Joan. Buxtorf. in Lexic. Talmudico col. 916.

gos

gos & jurisconsultos Ebraeorum, haud parum infestasse. Glossa Talmudica[i], טורנוס רופוס הגבון א״ד שׁנכר רופוס *Turnus Rufus*; *imperator* seu *praefectus quidam dictus Rufus*.

Dies 13. יום נקנור *dies Nicanoris*, qui etiam in calendariis vulgaribus, ob caedem ejus, quae ibi narratur, uti etiam in Maccabaicis[k], ubi idem etiam dies memoratur. Tantundem in Gemara Hierosolymitana, ubi יצא, inquit[l], אליו אחד משׁל בית חשׁמנאי והיה הורג בחיילותיו עד שׁהגיע לקרובין שׁלו וכיון שׁהגיע לקריבון שׁרו קטע את ידיו והתך את ראשׁו וגו׳ *contra eum egressus est unus e domo Hasmonaica*, (*unus*, non *una*, ut somniarunt aliqui, Juditham tunc temporis Hasmonaicam eum decollasse, ut ante memoratur, fingentes; aliis hic, uti & *Megilla* ipsa & Maccabaicis, non de persona unica, sed de Juda & exercitu ejus loquentibus) *&, caede per copias ejus peracta usque dum eum accederet, simulac ad eum accessit, manus ejus abscidit, & caput ejus amputavit, &c* Idem dies festus sic memoratur in Gemara Babylonia[m].

Dies 14 & 15. Festum *Purim* seu sortium[n]; quod in calendariis etiam vulgaribus.

Dies 17. Jannaeus rex, qui & Alexander dictus, sapientibus Israelis, id est sectae Pharisaicae, infestissimus, & Sadducaeis adhaerens, morti eos tradere sibi (ut non semel alias) constituit: unde fugerunt לסוריא וישׁבו במדינה קוסליקום *in Suriam*, seu *Syriam*, (quo nomine Talmudicis[o] veniunt regiones Judaeae orientales amplissimae, & quae a Davide rege imperio Israelitico adjectae sunt) *& habitarunt in urbe quae Koslikus dicta*. Inde, cum Gentiles eos trucidare volebant, noctu clam effugerunt. ובאותו היום שׁברחו משׁם עשׂאוהו יום טוב *& diem jam dictum, quo effugere illinc, faciebant diem festum.*

Dies 20. Ob pluviam post diutinam aeris siccitatem a numine singulari ☞ חוני המעגל *Choni*[p] seu *Oniae Hamaigel*, id est *Plaustrarii*, interventu impetratam[q]. ואותו היום עשׂאוהו יום טוב שׁאין הגשׁמים יורדין אלא בזכותן שׁל ישׂראל שׁנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב לך בזכותך *Et diem illum fecere festum diem; cum pluviae non descendant nisi ob meritum Israelis. Unde dicitur*[r] inter benedictiones veteres, *aperiet Dominus tibi thesaurum suum bonum. Tibi denotat, ob meritum tuum.* Spectat ad Simeonis Ben Shatach aevum, ut ibi liquet & in Gemara citata Babylonia, id est, ad tempora Jannaei regis seu Alexandri.

Dies 28. Decreverant reges Graeciae ne Judaei filios circumciderent, nec legi incumberent, nec sabbatum servarent, nec a cultu abstinerent extraneo. Jehuda tunc Ben Shemuai & socii sui, ut servitute hujusmodi gens solveretur, se contulere ad מטרוניתה אחת שׁכל גדולי רומי מצויי אצלה ונטלו עצה ממנה *illustrem quandam foeminam, apud quam Romani magnates versantes consilium ab ea capiebant.* Admissi, לא, inquiunt, בני אב אחד אנחנו לא בני אם אחת אנחנו מה נשׁתנינו מכל אומה ולשׁון שׁאתם גוזרים עלינו ולא זזו משׁם עד שׁהתירו להם במצות *Nonne filii ejusdem patris sumus nos? Nonne ejusdem matris filii? Undenam fit ut prae aliis gentibus cunctis linguisque in nos decrevistis adeo gravia decreta? Nec discedebant inde usque dum permittebant eis servare libere tria praecepta illa*, de circumcisione, legis studio, & sabbati observatione, nec ad cultum extraneum eos porro adigebant & dein sequitur, אותו היום שׁהתירו שׁלשׁ מצות הללו עשׂאוהו יום טוב *& diem illum, qua permittebant illis tria illa praecepta, fecerunt diem festum.* Idem habetur in Gemara Babylonia[s].

XIII. E codice illo *Megillath Thainith* dicto, diebus festis sic ordinatis subjunguntur complures jejunii dies, ut in calendariis vulgaribus. Eo quidem nomine obiter citari solet Rabbinis codex ille. Atque ut titulus impressus haud alius est, ita ad calcem adjicitur, סליקא לה מגלת תענית *explicit Megillath Thainith*. Sed, ni fallor, ille potius revera est *Midrash* seu expositio codicis vetustioris ejusdem tituli. Etenim aliquoties in eo citatur nomen illud simplex, ut alterius libri, quem hujus autor sequitur, titulus, ut וכתוב במגלת תענית *& scriptum habetur in Megillath Thainith*, ubi[t] de die 14 *Jiar* seu paschate secundo agitur; &[v] במגלה כל הכתוב *omne quod scriptum est in Megillah*; circa luctum & jejunium, ad hunc vel illum modum intelligendum est, quod plane ad *Megillath Thainith* referendum. Atque ad calcem mensium & dierum eorum festorum adjicitur a quibus, ut autoribus, Megilla illa conscripta fuerit. מי, inquit, כתב מגלת תענית סיעתו שׁל ר׳ אליעזר בן חנינא בן חזקיה בן גרון כתבו מגלת תענית *Et quisnam scripsit Megillath? Coetus* seu *schola R. Eliaezeris Ben Chanina, Ben Ezechiah, Ben Garon scripsere Megillath Thainith.* Haec sane ex ipso codice satis indicare videntur, opusculum ipsum confectum fuisse ex libro alio sic dicto, in quo dies illi denotarentur festi, & ita hoc origines eorum fusius e Talmudicis explicaret, atque τῆς *Megillath* velut rationarii locum suppleret. Quo quidem, ut argumentum minime leve, spectant quae in Gemara Hierosolymitana occurrunt de cessatione seu in desuetudinem abitione τῆς *Megillath Thainith*, quam tangunt, ut supra notatum est, R. Gedaliah Ben Jechia & R. Azarias Edomaeus. Sed vero etiam ante tempus Talmudis Hierosolymitani liquet notissimum fuisse, eam etiam in desuetudinem (scilicet festorum ejusmodi omnium, seu ullorum, qua illic simul ita congererentur, observationem) ex autoritate publica evanuisse. Ubi enim in Gemara illa dies aliquot festi[x] jure superinducto tantum nixi tractantur, nec interim observari tunc dicuntur, adjicitur, disciplinam de eis amplexandam fuisse atque obtinuisse עד שׁלא בטלה מגלה תענית אבל משׁבטלה מגלת תענית בטלו כל אילו *quamdiu nondum evanuerat* aut *abolita est Megillath Thainith*; *sed a tempore quo abolita est Megillath Thainith* (autoritas scilicet ejus omnimoda licet ob reverentiam legi soleret, & festos die aliquot, ut dedicationis, Nicanoris, fortium aliunde vim per se retinentes, exhiberet) *evanuere*

[i] Ad tit. *Nedarim*, c 6 fol. 50, 2. [k] 2 Maccab. vii. 43, &c. [l] Ad tit. *Thainith*, cap 2. fol 66 col. 1 § 13 & 11 tit. *Megillah*, cap. 1. fol. 70 col. 3. Hal. 6. [m] Ad tit. *Thainith*, cap 2. fol. 18, 2. [n] Esther ix 21. [o] Ms moed. Halach. *Theruma*, cap. 1. & videsis J. Buxtorf. in Lexic. Talmudic. col. 1453. [p] De eo videsis *Sepher Juchasin*, fol. 17, 1 & 2. & 56, 2. [q] Vide Misnam & Gemar. Babylon ad tit. *Thainith*, cap 3 fol 19. 1 & 21 1. [r] Deuter. xxviii, 12. [s] Ad tit. *Thainith*, cap. 2. fol. 18, 1. [t] Cap. 2. [v] Cap. 11. [x] Ad tit. *Thainith*, cap. 2. fol 66. col 1. Hal. 13.

omnes

omnes illi. Ubi Rabbi Ba, ואפילו תימר בטלה מגילת תענית חנוכה ופורים לא בטלו *tametsi abolita fuerit* (sit) *Megillath Thainith, nihilominus dedicationis festum & illud fortium perpetua* manserunt. Tantundem illic alibique in eadem Gemara[y] saepius ex Gemaricorum ore ut indubitatum pronunciatur. Unde illud Rabbi Jacob Bar Acha, בטל יום טירין *Tiriani dies abolitus est*; de quo supra. Babyloniae item Gemarae ἡ מגילת תענית, ubi festa vetera[z] recenset, non semel citatur. Inoleverat enim antiquitus, ut in Hierosolymitana occurrit, dies Ebraeos frequentissime instituisse festos ob beneficia praecellentia & miranda a numine accepta; quos postmodum parili autoritate in numerum multo contractiorem, ut in calendariis, redegerunt. In Christianorum festis idem cernitur: Pro temporum ac locorum discrimine alia aliaque servantur, retinentur, evanescunt. Sed & sententiae interim apud Ebraeos ortae sunt variae de servanda praetermittendave festorum illorum quae ex jure superinducto, nec ex lege sacra, stabilirentur observatione, ut videre est maxime in Gemaris Hierosolymitanis superius memoratis. Ex jam dictis, codicem illum quo impresso utimur non ipsam esse *Megillam*, sed ejusdem explicationem, existimavi. Citatur quidem τῷ Rabbi Nissim[a] המדרש *Hamidrash, expositio*; ubi inde ait caseum a filia Joannis Hasmonaei ad imperatorem seu praefectum, (ut supra etiam dicitur) allatum eum inebriasse. Atque verba ejus a R. Azaria[b] citantur. Sed qualisnam fuerit *Midrash* ille non constat. Nec quidem illud de caseo habetur in codice jam dicto de filia Joannis, sed filia Mattathiae F. Joannis. Nec praetereundum, scriptorem luculentum Mahumedanum, Abulaibsan Achmed Calcasendium (dum historica, geographica, astronomica, alia congerit, inseritque etiam festa Aegyptiorum, Persarum, & demum Judaeorum, velut ex eorum disciplina de eis satis instructus, & Judaica recte, in ea quae lege sacra nituntur, & quae aliunde superinducta sunt, tribuit) secundi generis haud alia afferre[c] praeter bina illa quae *Purim* seu *Sortium* & dedicationis & luminum sunt, quasi ab eis qui eum edocuerant didicisset, reliqua generis secundi in desuetudinem, quantum ad obligationem saltem universalem attinet, abiisse. Sed de encaeniis, eorumque apud Ebraeos celebratione solenni, hactenus.

C A P. XIV.

I. *Notiones τῆς* חנוכה *dedicationis, encaeniorum, apud Ebraeos perpenduntur binae; quarum altera consecrationem aliquam non omnino complectitur. Dedicare domum ex lege in Mosaicis militari. Latinis ejusdem vocis notionis usus.*

II. *Singularis dedicationis, ex lege illa, domus interpretatio in Targum Jonathanis dicto. Et de Mazuzis seu schedis quae periochis e Deuteronomio binis inscriptae postibus erant ex lege affigendae. Quaenam aedium seu structurarum genera lege illa continerentur.*

III. *Dedicationum ararum, fanorum, id genus aliorum quae figerentur sacrorum, usus in Graecorum veterum Paganismo, veluti Ebraeorum morem ante indicatum imitabundo. Ollarum frugibus & leguminibus omnigenis elixis plenarum in eisdem usus simplicior tenuiorque; sacrificiis itidem sumptuosioribus, pro dedicantium libitu, adhibitis. De Pluti & Pacis dedicatione apud Aristophanem.* Χύτροι *seu festi Anthesteriorum dies tertia eucharistica ob primum hominum, post cataclysmum Deucalioneum, victum ex leguminibus frugibusque; unde etiam, in dedicationibus, ollae illae. Non sine auctoritate publica apud Graecos dedicationes, novave numina permissa.*

IV. *Persis veteribus, aliisque in oriente & Africa, dedicationes nullae; utpote nec arae, imagines, aut templa. De Serum gente apud Celsum eandem disciplinam amplexante. Nec simulacra diu ab urbe condita apud Romanos, qui tandem superstitiosissimis tam illorum quam templorum dedicationibus usi sunt.*

V. *Plebis, senatus, principum auctoritate fiebant illae. De ritibus, verborum formulis, personis quae praeessent. Postis ostii inter dedicandum aedem sacram manu tenendus. Focus accensus. Concepta augurum in finibus designandis verba.*

VI. *Pulvinaria, ludi, epulae, largitiones publicae tandem dedicationibus accessere; etiam vota ut plurimum praevia.* Κατακλίσεις *apud Origenem in Celsum pro pulvinaribus sumendae videntur. Quales plerumque in marmoribus dedicationum formulae repertae.*

VII. *Anniversaria dedicationum festa ludique apud Romanos. Asseritur Livii lectio recepta, quam vir doctus pridem temere immutandam voluit.*

VIII. *Singularis Deum magnorum, matris Deum; & Attidis seu Attinis, &*

[y] Ad tit. *Megillath*, cap. 1. fol. 70. col. 3 & 4. Halach. 6. [z] Ad tit. *Thainith*, cap. 2. fol. 17, 2. & 18, 2. [a] Ad Alphes. tit. *Sabbath*, cap. 2. fol. 20, 1. [b] *Meor Enaim*, part. 3. cap. 51. pag. 163. [c] Part. 1. Ms. penes me pag. 530 & 531.

sacrificiorum quae Taurobolium & Kriobolium dicta, prae caeteris, in dedicationum formulis marmoreis, mentio. Tauroboliari & Tauroboliatus. Taurobolini. Vicennalis sacrorum illorum periodus. Ut renati, ac puri redditi, per vicennium illud Tauroboliati mansere. Magnae Deae Lavatio Romae.

IX. *Tauropolium pro Taurobolio. Sacra Taurica. Taurus, quibusnam diis rite immolandus. In Tauricis (qua Dianam Scythicam seu Tauricam, sive illa sive Tauropolia, quod festum, alia in notione erat Dianae illi proprium, spectant) locum non omnino habuisse Tauri immolationem. Unde illa Tauropolos dicta. Ludi Taurii.* Ταυροκαθάψια, *ludus seu certamen, in codicibus ante non lectum, ejusque ex veteri marmore figura. De capitibus Bubalinis in aedis Londini Paulinae coemeterio olim effossis, cervi cervaeque oblatione annua, capitumque eorum circumgestatione illic solenni, unde Dianae fuisse olim eam templum, ritusque ibi olim praestitos illos Tauropolia paganorum redolere, existimatum est. Cervorum ibi oblationis circumgestationisque origo plane christiana, nec trecentis abhinc supra octoginta annis vetustior.*

X. *Templorum, ararum, regionumque circumjacentium effandarum formulae aliquot Romanorum ampliores. Leges dedicationis tabulis in marmoreis affixae. Legum ejusmodi in solo non Romano ratio apud Romanos non habebatur. Mendum crassissimum in editionibus plerisque dedicationis marmoreae perinsignis sub Adriano Augusto, Cneii scilicet Domitii Valentis, corrigitur.*

CUM autem apud Ebraeos חנך & חנוכה ἐγκαινίζειν & ἐγκαίνια & ἐγκαινισμὸς seu *initiare* ac *initia* seu *initiamenta* ac *dedicare* & *dedicationem* significent; advertendum est interim, verba illa cuncta, pro rei circa quam versantur discrimine, nunc consecrationem seu usibus sacris cultuique divino addictionem sive primam sive denuo instauratam, adeoque ἀφιέρωσιν, ἀναθεῖναι τῷ Θεῷ, & similia, nunc etiam *incboar*, *incipere*, primo *frui*, sine consecratione aliqua, denotare. Sed & *incboare*, ut *verbum sacrorum* est, quod scribit Servius [d], *perficere* denotat seu consummare sacra. Et significatio & חנך prior perquam obvia est in sacris literis [e], passimque usitatior. Altera occurrit in lege illa militari, qua ubi in bellum arbitrarium (nam ad bellum ex praecepto gerendum hoc non attinuit [f]) excundum esset, & משוח מלחמה sacerdos *unctus in bellum*, & delectus copiarum ministri שוטרים dicti, omnibus qui in procinctu essent, reliquisque proclamabant [g], *Vir ille qui aedificavit domum* novam ולא חנכו καὶ οὐκ ἐνεκαίνισεν αὐτήν, *& nondum dedicavit eam* (Judaei Hispanienses, *y no la estreno*, Hath not taken hansell of it, Galli, *& ne l'a point dediée*, Angli, and hath not dedicated it, ut & alii & veterum, ut Syrus & Arabs, & recentiorum, excepta Pseudo-Uzielidis singulari ibi expositione, de qua statim) *vadas & redeat in domum suam, ne forte moriatur in bello, & vir alter* יחנכנו ἐγκαινιεῖ αὐτήν, *dedicet illam*, Judaei illi, *y varon otro la estrenara.* Adjunguntur ibi sponsus novus, & qui novam plantasset vineam; ut bello immunes. Et quoniam de sponso novo alibi [h] legitur lex itidem militaris, velut huc spectans, *Cum acceperit quisquam uxorem novam, non egredietur ad militiam, nec quicquam aliud transibit super eum. Sed immunis erit domi anno uno, laetabiturque cum uxore quam accepit*, nec de reliquis binis tempus immunitatis aliquod praescribitur, ideo, ut מפי הקבלה *ex avita* seu *Mosaica traditione*, receptum est apud Talmudicos [i], idem ipsum tempus triplici illi hominum generi pariter esse tribuendum; adeoque illum tandem, hoc sensu, dedicasse domum suam novam, qui sive per annum integrum a tempore aedificationis, aliusve sive ex empto, sive ex donatione, aut haereditaria successione, acquisitionis legitimae (neque enim de aedificatione sola legem capiunt) eam inhabitarat, sive alteri ob pretium annuum incontinenti solutum locaverat: Ita enim quasi per annum unicum domo sua fruitus est. Josephus [k] item de tempore illo annuo expressim loquitur, ubi inter eos qui immunes essent a militia recenset τοὺς νεωστὶ δειμαμένους οἰκίας, οἷς ἔτι χρόνος ἀπολαύσεως ἐνιαύσιος, *novas domus aedificantes, quibus nondum fuit tempus fruendi annuum.* De domo autem sic constructa aut acquisita nova nolunt intelligi aut porticum aut atrium aut domum aliquam cujus quadratum non fuerit cubitorum quatuor, aut eam quam sibi quis vi ab alio comparaverat, aut demum extra terram sanctam aedificaverat. *Dedicare* sic, pro uti fruique velut primitiis domus, aut usum ejusdem auspicari, Talmudicis sumitur, quemadmodum etiam apud Latinos in Suetonii illo de Nerone [l], *Ejusmodi domum cum absolutam dedicaret, hactenus comprobavit, ut se diceret quasi hominem tandem habitare coepisse.* Qui & alibi habet *dedicationem patinae* [m] pro usu primo. Et bene quidem vim illam vocabuli refert ad legem illam militarem vir summus Isaacus Casaubonus, ut suspicor. Simili sensu Paulus [n] dixit, Pater putans filii demortui togam suam esse, *dedicavit eam in funus*; scilicet usibus funeris qualibuscunque solennibus destinavit. Item Adrianus Augustus in epistola ad Servianum consulem [o], *Calices sibi alassontes versicolores transmisi, quos mihi sacerdos templi obtulit, sibi & sorori meae*

[d] Ad Aeneid. 6. ——*nocturnas incboat aras.*
[e] Numer vii 10, 11, 84, 88 1 Reg viii 63, &c. Levitic. xxvii 14, &c.
[f] Maimonides Hal. *Melakim*, cap. 7 § 4, &c.
[g] Deuter xx 6
[h] Ibid. cap xxiv. 5.
[i] Maimonid Halach. *Melakim*, cap 7 § 10, &c.
[k] Archaeolog 4 c p 8.
[l] Cap 31.
[m] In Vitellio, cap. 13.
[n] Lib. 19. D. tit. De in rem verso.
[o] Ex libris Phlegontis apud Vopiscum in Saturnino.

Specia-

specialiter dedicatos, quos tu velim festis diebus conviviis adhibeas. Ita pariter quoad personam tum intransitive tum transitive verbum usurpatum est. Ejusmodi itidem usus verbi *dicare* & *dicatio.* Aliter autem accepere viri aliqui docti [p] Neronis dedicationem illam, pro ea nempe quae fieret *profano cultu & exsecrando*, quasi ἀφιερωσις illic fuisset aliqua. Etiam & illud Deuteronomii sumunt, quasi *sanctiore ritu populi sui habitacula voluit Deus esse consecrata*, quasi quid illic de consecratione innueretur. Adjecto, *Laudatissimo itaque cultu ecclesia utraque domos novas benedicit & dedicat.* Benedictiones quidem domorum novarum fundamentorumque earum simul & inhabitantium, cum precibus, adhibitas, scimus ex euchologio & ritualibus Romanis. Sed in eis nihil de dedicatione alio in sensu quam juxta posteriorem hic vocis notionem; nisi etiam dapes, quas non sine benedictionibus praeviis comedimus, priori in vocabuli sensu dedicatas quis perperam autumaret.

II. In Targum autem Uzielidi tribui solito lex illa militaris de dedicatione domus novae sic exstructae [q] ita concipitur, מאן גברא די בנא ביתא חדתא ולא קבע ביה מזותא לשכללותיה ויהך ויתיב לביתיה דלמא יגרום ליה חובה דיתקטל בקרבא וגבר חורן ישכלליניה quod vertit Cevalerius [r], *Quis est vir qui aedificavit domum novam, & non fixit in ea postes ad fundandum ipsam? Eat, & revertatur rursus in domum suam, ne occasionem praebeat illi peccatum ut interficiatur in bello, & vir alter fundet eam.* Quod de postibus figendis, atque ita domo fundanda, sic dicitur, non satis capio. Qui aedificaverit, fixit, puto, postes. Sed alia omnino, si quid video, paraphrastae illi mens. *Postem* quidem Chaldaice [u] מזותא, ab Ebraeo מזוזה, denotare certum est. Atque ita usurpatur in praecepto [s] de verbis legis aliquot postibus portisque inscribendis; וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך *Et scribes ea super postes domus tuae, & in portis tuis.* Jam vero & Chaldaice & Rabbinice voces illae a poste & portis ipsis translatae sunt ad significandum itidem membranas seu schedas ipsas artificiose ex lege inscribendas, postibusque & portis, ex scriptionis illic mandato, affigendas. Adeoque לקבוע מזוזה בפתחי השערים *affigere Mezuza* (seu *membranam* ejusmodi) *in foribus portarum*, obvium habetur apud Talmudicos [t], alibique in paraphrastis Chaldaicis praeceptum illud explicantibus. Unde Onkelos loco utroque Deuteronomii jam citato, ותכתבינון ותקבעינון בסיפי ביתך ובתרעך *Et scribes ea super postes, & affiges ea in liminibus domus tuae, & in portis tuis.* Et Maimonides, ubi accuratam *Mezuzae* scribendae convolvendaeque rationem tradit [v], addit, tum aptandam eam esse postibus ostiorum, adeo ut בשפופרת של קנה או של עץ או של כל דבר *cavae fistulae ex canna aut ligno aut alia quacunque materie* imposita possit clavo aliave ejusmodi re postibus adjungi; & demum, וקודם, inquit, שיקבענה במזוזת הפתח מברך תחלה ברוך אתה י״י אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקבוע מזוזה ואינו מברך בשעת כתיבתה שקביעתה היא המצוה *Et priusquam eam affigebat* qui sic praepararat *in poste ostii, adhibenda erat tunc primum benedictio haec, benedictus sis tu, Domine Deus noster, rex mundi, qui sanctificat nos mandatis suis, & praecepit nobis affigere Mezuzam*, seu schedam jam dictam. *Nec benedictio adhibenda erat in ejusdem scriptione. Nam affixio ejus erat ipsum praeceptum*, seu *praecepti sensus.* Et circa hanc rem compluria derivant sibi ut a Mose ex Sinai tradita. Ejusmodi sunt non pauca de usu hic verbi *figendi* aut *affigendi*, & τῶ מזוזות, qua schedas jam dictas denotant. Hinc etiam illud [x], יהוה שמרך יהוה צלך על יד ימינך *Dominus custos tui, dominus umbra super manum tuam dexteram* (quod in Chaldaica paraphrasi regia, Buxtorfiana, Jaiana quasi idem ipsum est) in Bombergiana redditur, י״י ינטרינך יטליל עלך כן בגלל מזותא דקביעא על סטר ימינך במיעלך *Dominus custodiet te, Dominus obumbrabit tibi propter Mezuztha* (schedam illam) *quae affixa est super latus dexterae tuae in introitu tuo.* Alibi etiam paraphrasis illa in editionibus cunctis, pro eo quod est, *Laeva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me* [y], substituit, אמרת כנישתא דישראל אנא בחירתא מכל עממיא די אנא קטרא תפילין ביד שמאלי וברישי וקביעא מזותא בסטר ימינא דשי תולתא לקביל תיקי דלית רשו למזיקא לחבלא בי quod in regiis vertitur, *Dixit synagoga Israel, Ego electa sum supra omnes populos, quia ego alligo frontalia manui sinistrae meae & capiti meo, chartulaque (Mezuztha* seu scheda jam dicta) *affixa est lateri dextero portae meae, cujus tertia pars respicit thalamum meum, ut non habeant licentiam daemones ad me nocendum.* Unde etiam *Targum* Uzielidis dictum; locum illum de postibus ex praecepto inscribendis, ותכתובינון על מזוזין ותקבעינון בתולתא לקבל תקי על ספי ביתך ובתרעך מימינא במיעלך quod vertit Cevallerius [z], *Et scribes ea super postes, & affiges ea in tribus locis in superliminari postium domus tuae, & in porta tua a dextra ingressus tui.* Lectionem illam בתולתא, quod *in tribus locis* est Cevallerio, vertit Buxtorfius filius [a], *Et affiges eas tertia parte ante thalamum ad limina domus tuae.* Sed inquit, *pro* בתולתא, *quod est a* תלת *significationis* שלש, *quidam legunt* בחילתא, *id est, in calamo cavo*, aut fistula; quod jam dictis juxta veteres e Maimonide est consonum. Nec quidquam sive τῶ *tribus in locis* sive *tertiae parti* hic apud Talmudicos respondens hactenus didici. Utcunque autem se lectio haec habeat, satis manifestum fore ex usu opinor τῶ לקבוע *affigere* Mezuzas tam frequenti, mentem autoris paraphrasis illius de dedicatione domus in bellum alias profecturi fuisse, adeoque versionem debere fieri, *Quis est vir qui aedificavit domum novam, & nondum affixit in ea Mezuzam* seu *schedam illam ad perficiendum eam?* (seu habitationi juxta legem idoneae nondum aptavit) *eat, & revertatur rursus in domum suam, ne occasionem praebeat illi peccatum ut interficiatur in bello, & vir alter sic perficiat eam.* Nec mihi locus videtur ullus τῶ שכלל in notione *fundandi*, cum necessario in ipsa exstructione fundaretur domus, ante allocutionem

[p] Jacobus Goar in Euchologium, pag. 606. [q] Deut. xx 6. [r] MS. [s] Deut. vi 9 & xi 20. [t] Maimonid. Halach. Tephillin, cap 1, &c. alii obiter. [v] Ibid. cap. 5 §. 6, 7. [x] Psal. cxxi. 5. [y] Cantic. viii 3. [z] MS. [a] Lexic. Talmud. col. 2587 & 2602.

illam

illam in procinctu. In *Mezuzis* autem illis accuratius scriptae fuere periochae binae sacrae [b]; altera e Deuteronomii capitis sexti versibus 4, 5, 6, 7, 8 & 9, ubi praeceptum habetur de scriptura postibus affigenda; altera ex ejusdem capitis undecimi versibus 13, 14, &c. usque in 21, ubi tantundem occurrit. Schedulae illae sic postibus affixae aedibus ita seu postibus ipsis cedebant, ut conductor sive qui illas ibi reperisset, sive qui ipse affixisset, cum discederet, auferre jure nequiret [c]. Regulariter aiunt alia aedificia, praeter domos דירה *habitationi* aptatas, easque cubitorum quatuor minimum spatio quadratas, praecepto de *Mezuzis* neutiquam teneri, adeoque nec structuras templi, aut synagogas, in quibus habitatio nulla; exceptis tamen in templo porta Nicanoris ejusque interioribus, & conclavi פרהדרין dicto, quod erat בית דירה לכהן גדול בשבעת ימי הפרישה *Domus habitationis pontificis maximi per septiduum separationis suae*, ante festum nempe expiationum; atque exceptis itidem portis atriorum, introituum in aedes ex distantia ducentium, urbium ac oppidorum; quoniam receptum erat, אם היו בתים החייבין למזוזה פתוחין לבקעות אלו חייבין למזוזה *Si fuerint domus praecepto Mezuzarum obligatae, introitus ad loca ejusmodi similiter esse obligatos.* Affixae autem erant ad latus dexterum [d] introeunti. Si plura essent domui ostia, uniuscujusque postibus pariter affigendae erant [e]. Temperamenta ac subtilitates perquam numerosae ex veteribus habentur hac de re, in Maimonidis tractatu *Tephilin U'emazuza*; quo, qui Talmudica hic velit plura, se conferat. Quicquid autem statuendum fuerit de sententia illa paraphrasis Jonathanis dictae, qua ipsam dedicationem in *Mazuzis* affigendis (quarum praecepto aedificia in habitationem universa obligabantur) nulla temporis annui ratione habita, consistere vult; id certum est, non sine benedictione solenni ante ostensa, ac scheda illa sacra postibus affigenda, dedicationem ipsam rite perfici potuisse; quia scilicet simulac aedes exstruebantur affigendae erant. Sed in dedicatione illiusmodi, aut benedictione, *Mezuzaeve* usu, nulla habebatur consecratio seu in sacros usus addictio.

III. Ab Judaeorum exemplis, sicut & alia compluria, dedicandi ac in sacros usus consecrandi inolevit [f] manavitque mos apud Gentiles, ut aedes eorum sacrae, arae, deorum statuae, ambitusque circumjacentes per solennia sacra, quae tum eucharistica essent tum propitiatoria, ac velut חנוכות seu sacrificia illa Ebraeorum in dedicationibus superius memorata, dedicarentur, uti & interdum transferrentur, amplificarentur, reficerenturque. Graeci veteres πολυτελεστέροις ἱερείοις *sacrificiis sumptuosioribus*, ut victimis, pro arbitrio, aras, templa, statuas deorum dedicare quidem solebant [g]. Sed vero qui mano etiam tenaciore in dedicationem offerebant nec victimas hostiasve sumptuosiores, χύτρας *ollas* adhibebant more solenni a mulieribus (uti etiam legitur) super capita circumferendas, in quibus πανσπερμία seu leguminum omnigenum elixorum mixtio, unde libatio fieret ἀφιδρυμένοις diis *dedicatis* eucharistica & propitiatoria. Apud Aristophanem ejusque scholiasten, indeque penes Suidam, luculenta hac de re habentur testimonia. In lepida illa Pluti [h] in deum dedicatione destinata, anus in adolescentuli, quem deperibat, gratiam amictu versicolori ornata, & circa dedicationem illam haud parum satagens, Carionem Chremyli servum rogat quid faceret ipsa, seu quomodo in solennitate se gereret; cui ille,

—— Τὰς χύτρας αἷς τὸν θεὸν
Ἱδρυσόμεσθα, λαβοῦσ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρε
Σεμνῶς. ἔχουσα δ' ἦλθες αὐτὴ ποικίλα·

Ollas quibus deum consecraverimus accipias, & super caput deferas graviter seu *gradu honesto. Advenisti vero ipsa versicolores habens* vestes; quasi dixisset, jam ornasti te eam in rem decenter, id est coloribus variis. Ubi Frischlinus, *nam alioqui versicoloribus ades vestibus*, quasi eam reprehendisset Cario, aut ludificasset, ob habitum illum velut sacris ejusmodi haud satis decentem, nec gravitati & venerationi in dedicatione adhibendae idoneam. Sed scholiastes vetus ibi expressim, Ἔθος γὰρ ἦν ἐν ταῖς ἱδρύσεσι τῶν ἀγαλμάτων, ὀσπρίων ἑψημένων χύτρας περιπέμπεσθαι ὑπὸ γυναικῶν ποικίλως ἠμφιεσμένων· καὶ τούτων ἀπήρχοντο χαριστήρια τοῖς θεοῖς ἀπονέμοντες, *Mos enim erat in dedicationibus statuarum* diis sacratarum *leguminum elixorum ollas circumgestari a mulieribus versicoloribus vestitis. Atque ex hisce sacra in gratiarum actiones diis libabant.* Ita igitur vestes versicolores ipsae solennitatis pars erant necessaria. Et dein idem ibi, Ὁπότε μέλλοιεν βωμοὺς ἀφιδρύειν ἢ ἀγάλματα θεῶν, ἕψοντες ὄσπρια ἀπήρχοντο τούτων τοῖς ἀφιδρυμένοις εὐχαριστήρια (legitur etiam χαριστήρια ibi) ἀπονέμοντες τῆς πρώτης διαίτης, *cum vellent aras dedicare aut statuam deorum, elixabant legumina, e quibus libabant diis consecratis, eucharistica dantes primi victus nomine.* Quam in rem ex Aristophanis ipsius Danaidibus, quae periere, distichon affert,

Μαρτύρομαι δὲ Ζηνὸς Ἑρκείου χύτρας,
Παρ' αἷς ὁ βωμὸς οὗτος ἱδρύθη ποτέ,

Testor autem Jovis Hercii ollas, quibus ara haec olim dedicata est. Etiam de vestium versicolorum hic usu, ad ποικίλα, λείπει, inquit, τὰ ἱμάτια. ἵν' ᾖ, ποικίλα ἱμάτια ἔχουσα σεμνῶς ἦλθες, *subauditur vestis, cum sensus fuerit, habens vestes versicolores advenisti ipsa, ut apte in rem ornata.* Atque juxta intelligunt poetam de versicoloribus ibi Carolus Gerardus, Alexander ab Alexandro [i], alii. Sed hoc de vestibus ejusmodi, pace scholiastis, forsan Carionis tantum scomma fuerit in anum ridiculam sic vestitam, quam plane in his caeterisque ludibrio habet. Neque enim alio in loco (ut statim liquebit) poetae scholiastisque ipsius, ubi, pro dramatis ratione, serio magis de dedicandi hoc ritu pariter agitur, quidquam occurrit de mulieribus ipsis, ut quae solae sic dedicarent, nedum de vestitu ejusmodi adhibendo. Jocando etiam, nec aliud omnino faciundo, Cario ibi, cum anus ridicula se ollas alla-

[b] Maimonides Halach. *Tephillin*, cap. 1. §. 2. & cap. 5. §. 4. [c] Ibid. §. 12. *Pesiktha Zotertha*, fol. 69. col. 1. [d] *Sepher Siphri*, col. 34. col. 133. [e] Maimonid. Halach. *Tephilin*, cap. 6. §. 10. [f] Gul. Stuckius de Sacrificiis, pag. 58 & 59. a n. [g] Scholiast. in Aristophanis Irenen, Scen. Chori & Trygaei, & apud Suidam in Χύτραις. [h] Act. 5 Scen. 3. [i] Genial. Dierum, lib. 6. cap. 14.

turam ait, quafi ollas qualefcunque fatis idoneas dedicationi exiftimaffet,

Καὶ μὴν, inquit, πολὺ τ ἄλλων χυτρῶν τ' ἀναίλια
Αὗται ποιοῦσι. τ μὴν ἄλλαις γὰ χύτραις
Ἡ γραῦς ἐπις' ἀνωτάτω ταύτης δ' νῦν
Τῆς γραὸς ὀλιπολῆς ἔνεσιν αἱ χύτραι.

Certe longe diverfum hae ollae dedicationi adhibendae ab aliis faciunt ollis. In aliis fpuma (quae inter jocandum γραῦς hic, quod *vetulam* fignificat, agnominatiooe ridicula, fed ei non impari, dicitur; oam fpuma elixorum γραῦς, licet raro, veteribus, ob canitiem nuncupatur) *in fummo effe folet. Hujus autem fpumae* (feu vetulae) *ollae ipfae fummum tenent.* Nam, juxta difciplinam illic Carionis, fuper caput anus geftandae erant. Alibi aotem apud eundem poetam[k], poftquam Trygaeus agricola caotharo in coelum vectus, Mercurii ope Pacem deam e barathro, ubi recondita fuerat, io Graeciae fuae commodum, ut omnium fervator, redemerat, chorus, populi nomine,

ΧΟΡ. Ἄγε δὴ, inquit illi, τί νῶιν ἐνθάδεν ποιητέον;

Age vero. Quid jam nobis hac in re faciendum eft?

Et deio ita interloquuntur,

ΤΡΥΓ. Τί δ' ἄλλο γ' ἢ ταύτην χύτραις ἱδρυτέον;
ΧΟΡ. Χύτραισιν, ὥσπερ μεμφόμενον Ἑρμίδιον;
ΤΡΥΓ. Τί δαὶ δοκεῖ, βούλεσθε λαρινῷ βοΐ;
ΧΟΡ. Βοΐ; μηδαμῶς, ἵνα μὴ βοηθεῖν ποι δέοι.
ΤΡΥΓ. Ἀλλ' ὑὶ παχείᾳ καὶ μεγάλῃ; ΧΟΡ. μὴ, μή.
ΤΡΥΓ. τιή;
ΧΟΡ. Ἵνα μὴ γένηται Θεαγένους ὑηνία.
ΤΡΥΓ. Τῷ δ' δοκεῖ σοι δῆτα τ λοιπῶν; ΧΟΡ. Ὄϊ.
ΤΡΥΓ. Ὄϊ; ΧΟΡ. Ναὶ μὰ Δία ———

TRYG Quid aliud quam eam deam fcilicet Pacem *ollis dedicare?* (fumptus enim in his parciffimus, fed, ut videtur inde, ufitatiffimus) *CHOR. Ollis, ut Hermulam* feu *Mercuriolum conqueri folitum?* (feu de quo queri folent alii ob vilius ejufmodi facrificium ei factum) *TRYG. Quid tum videtur? an juvenco Larino? CHOR. Juvenco? non omnino, ne forte hoftes reperiamus* (quod Paci noo confonum. Sed lufus eft ex vocabulis βοΐ & βοηθεῖν. Q. Septimius Florens vertit, *abfit juvenco, ne juventur proelia.* Βοηθεῖν autem, cum fignificet etiam *hoftibus occurrere*, quod Paci ita alieoum, fcholiaftes ibi interpretatur ἐπὶ μάχην δραμεῖν, *in pugnam irruere) TRYG. An vero fue pingui & magna? CHOR. Non, Non. TRYG. Curnam ita? CHOR. Ne committatur Theagenis* (hominis nimis fordidi & odorem fuillum fpirantis) *fuilitas. TRYG. Reliquorum igitur facrificiorum quidnam tibi tandem adhibere placet; CHOR. Ovem. TRYG. Ovem? CHOR. Ita per Jovem.* Atque ita adhibita eft, ut facrificium ollis iftis lautius, ovis in dedicatione illa; qua de re plura ibi poftea fequuntur. Trygaeus item,

Ἴθι νῦν ἄγ' ὡς τάχιστα τὸ πρόβατον λαβών.
Ἐγὼ δ' πορίσω βωμὸν ἐφ' ὅτου θύσομεν.

I nunc, ovemque duc prebenfam. Ego interim aram praeparabo fuper quam facrificabimus. Aderat dein ignis, & caniftrum, in qoo fecefpita fub molis falfis & corona occulta; uti & tibicen. Tunc inqoit Trygaeus miniftro fuo,

Ἄγε δὴ τὸ κανοῦν λαβὼν σὺ καὶ χέρνιβα
Περίιθι τὸν βωμὸν ταχέως ἐπὶ δεξιά.

Age, cum canistro fume aqualem trullam; & circumito luftrans *aram dextrorfum.* Aquae intincta fax, ad illam purificandam; hordea fparfa; preces tandem & vota oumini concepta;

Δέξαι θυσίαν τ ἡμετέραν,

Accipe facrificium hoc noftrum, &c. Cum autem fuper aram pacis fic dedicatae immolaturus erat minifter, Trygaeus ex difciplina facra prohibuit, atque extra ferri juffit, ibique immolari, & τὰ μηρία *clunes, coxas,* feu *femora,* tune inferri, ut inde, fed fioe fanguine fparfo, deae libaretur[l]; Etenim haud cruentanda ejus ara. Et cum feftum ei quotannis celebrari foleret, in ipfo fynoecefion[m] feftivitate, ἀναιμάτι *fine fanguine* ad aram ei facrificabant, licet vere ioterim dicat illic jocando Trygaeus Hierocli,

Εἰρήνην εἵλοντο, καὶ ἱδρύσανθ' ἱερεῖον,

Pacem accepere, & dedicarunt eam facrificio, fumptuofiori fcilicet ollis illis Et quae ad Plutum, hic habet ad pacem itidem fcholiaftes, excepto illo de mulieribus verficoloribus. Ita facrificiis nunc miuoribus nunc majoribus ab ollis leguminum ad victimas pretiofiores, pro libitu & devotionis difcrimine, deos fuos, eorumque aras, ftatuas, etiam & templa ac appendices, dedicabant; hoc in primis temperamento adhibito, ut facrificii five genere five modo deo ipfi dedicando (ut hic cruoris erat fparfio feu effufio) neutiquam idoneo non omnino uterentur. Advertendum autem illud apud fcholiaften, εὐχαριστήρια ἀποτιμῶντες τ πρώτης διαίτης, quod tranftulimus, *eucharistica dantes primi victus nomine,* Hieronymus Wolfius vertit, *ob memoriam grati animi de primo victu*; AEmilius Portus, *pro primo victu gratias illis agentes*; Alexander ab Alexandro[n], *ollas leguminum circumferunt, illafque gratias agentes, erectoribus dividunt*; obi Graecorum mens mire pervertitur. Hoc, opinor, de χύτραις feu *ollis* illis fignanter dictum, velut originem, fpectat id quod receptum erat de ejufmodi facrificio in χύτραις, quod feftum erat, χύτροι[o] item dictum, die 13 Aothefterionis menfis quotannis celebratom[p], id eft, tertio Anthefteriorum poft Pithoegia & Choas, quibufcum male confunduntur etiam apud veteres interdum χύτροι. Retulit enim Theopompus[q] διασωθέντας ἐκ τ κατακλυσμοῦ ἑψῆσαι χύτρας πανσπερμίας, ὅθεν οὕτω κληθῆναι τ ἑορτὴν, *fervatos e diluvio* Deucalioneo *elixaffe ollas omni feminum genere refertas; unde fefti* (feo chytrorum) *nomen illud fortitum eft,* & facrificaffe Mercurio terreftri. Suidas autem, in fefto illo πᾶν σπέρμα εἰς χύτραν ἑψήσαντες, ἔθυον Διονύσῳ καὶ Ἑρμῇ, *omnigena femina elixantes in olla, Bacche & Mercurio facrificabant*; fcilicet Athenienfes. Atque ipfe interpre-

[k] In Irene, Scen. Chorus, Trygaeus. [l] Videfis Lilium Gyraldum Hift. Deorum Syntag. 17. pag. 528. [m] Scholiaft. Ibid. [n] Genial. Dierum lib. 6. cap. 14. [o] Scholiaft. ibid. Scen. 3. [p] Philochorus de feftis, apud Harpocrationem in χύτροι, & Scholiaftes ad Ariftoph. Acharnenfes act. 4. Scen. 7. [q] Scholiaftes ille ibidem, & ad Ranas act. 1. Scen. 5. & Suidas & Phavorinus in χύτροι.

tatur alibi πανσπερμίας *omnium seminum mixtionem* per παγκαρπίας *omnigenos fructus*, in quibus legumina haud pars exigua. Scilicet ut ob legumina atque fructus omnimodos primae post cataclysmum rationi victus seu πρώτῃ hominum qui tunc non perierant διαίτῃ inservientes, eucharistica quotannis in festo illo chytrorum seu τῶν χυτρῶν *ollarum* Baccho, adeoque diis aliis, peragebantur, ita etiam in libationibus ex ollis leguminibus plenis & dedicationibus sic adhibitis, gratias ob primum illum ex frugibus ejusmodi victum, qui tam ante quam post cataclysmum primus quidem habebatur, agi solenniter, par satis est ut existimemus. Sacrificium enim simplicius illud & incruentum, ut & far pium & saliens mica, numini nulli dedicando non satis, inter alia quae fuerunt, nisi sumptus excipias, idoneum. Et scimus ex Xenocrate aliisque apud Porphyrium[r], vetustissimis Atheniensium legibus, deos generatim τοῖς καρποῖς *frugibus*, libis, primitiis venerandos, adeoque pariter dedicandos, ubi hostiae aberant lautiores. Cum autem sacrificiorum genera tam multiplicia fere essent[s] quam ipsa numina, videtur sane in ipsa dedicatione, saltem plerumque, idem adhibitum quod postmodum singulis in usu, utcunque pro sacrificantis liberalitate ultronea subinde auctum. Huc spectat dedicatio Philoctetis arae templique in Cassandrae vaticinio apud Lycophronem,

> Ἐν δ' αὖ Μακέλλαις σηκὸν ἔγχωροι μέγαν
> Ὑπὲρ τάφων δείμαντες, αἰανῆ θεὸν
> Λοιβαῖσι κυδανοῦσι καὶ θύσθλοις βοῶν,

In Macellis, Italiae urbe[t], *tandem templum indigenae magnum super sepulcrum exstruentes, aeternum Deum libationibus honorabunt & boum sacrificiis.* Ἐν Μακέλλαις scribitur in editis; orae libri subinde pro lectione varia Μακάλλαις adjecto. Etiam in editione cum Isaaci Tzetzae commentariis Μακέλλαις habetur, licet in commentariis legat Tzetzes ipse indubitanter Μακάλλαις. Atqui in MS. codice Lycophronis cum Tzetzae commentariis Arundelliano, certe antiquo, tam poeta ipse quam commentarius habet ἐν Μακάλλαις. Simile occurrit etiam apud Lycophronem de Partheuopes templo exstructo & libationibus sacrificiisque annuis honorato, id est, eisdem dedicationi adhibitis, & postmodum quotannis iteratis. Atque ita quidem Salomon, Zorobabel, Judas Maccabaeus, Herodes sacrificiis, juxta ante indicata, quae Deo O. M. ex se idonea fuere, dedicationibus pro libitu & variatim utebantur. Quibusnam vero ex auspiciis, & quorum autoritate publica, an pontificis, an magistratus alicujus, penderent dedicationes ejusmodi apud Graecos (quemadmodum apud Ebraeos, atque, ut statim ostendetur, Romanos) ex comicis apud Aristophanem exemplis illis non quidem liquet. Nec scenam adeo levem voluit poeta gravioribus ejusmodi rebus interturbare. Caeterum nisi Areopagitae, aliive quibus permissa potestas publica, adprobarent, ἐπιθέτου seu *novi numinis*, etiam & veteris seu jam ἐγχωρίου & publici, qualemcunque dedicationem in usum publicum (quicquid de laribus, penatibus, idque genus caeteris fuerit dicendum) puto nullam pro legitima Athenis habitam; quod elicere non difficile est ex eis quae de festis adnotat Harpocration[v] ex Isocratis Areopagitica & Lysiae apologia ad Mixidemum, unde idem habet Suidas[x]. Tantundem etiam ex Socratis judicio ob illata nova pro numinibus daemonia, quae civitas seu autoritas publica improbabat. Unde etiam D. Paulus accusabatur ut ξένων δαιμονίων καταγγελεὺς, *novorum daemoniorum annunciator*[y], cum Jesum ibi ut in Deum recipiendum praedicasset; adeoque in Areopagiticum judicium est ductus. Quid quod etiam cum Plato, in AEgypto de Deo vero & Mose edoctus, disciplinam illam inter suos disseminare ac propagare volebat, μνημονεύειν παρ' Ἀθηναίοις οὐκ ἀσφαλὲς ἡγεῖτο, δεδιὼς τὸν Ἄρειον πάγον, *mentionem ejusdem facere apud Athenienses suos tutum haud existimavit, metuens scilicet Areopagum*, & ne Melitus quispiam aut Anytus adversus se eo nomine excitaretur. Ita nempe Justinus Martyr[z], nec semel. Tandem etiam, cum imperatores Caesarei, eorumque interdum deliciae, ut Antinous, in deos referendi erant apud Graecos Romanis parentes, id non sine publica provinciarum urbiumque autoritate, permissu principis populique Romani nixa, factum est; quod ex historia Augusta satis obvium. Et Tacitus[a], *Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto, petentibus Hispanis permissum; datumque in omnes provincias* (tam Graecas quam alias) *exemplum*. Quod sine permissu injussuve principis & senatus adhuc populique rite satis fieri nequibat. Idem etiam[b], *decrevere Asiae urbes templum Tiberio, matrique ejus, ac senatui. Et permissum statuere.* Atque, ex autoritate ejusmodi, Ephesus, Smyrna, urbes aliae, toties τῶν Σεβαστῶν *Augustorum* aliorumque νεωκόροι numinum erant. Nec quidem Graecorum aliorumque orientis ritus hic (licet ii haud adeo expressim in eorum monimentis sint comperti) non fuisse satis Romanorum ritibus, de quibus statim, analogos, est autumandum. Certe in scriptis Graecorum & marmoribus editis paucae sunt illorum dedicationes. Et quae sunt, simplicius plerumque concipiuntur, cum ἀνέθηκε interdum, ἱδρύσατο, & similibus. Sed vetustissima dedicationum vox Graeca est ἀνέθηκε, ut in tripodum epigraphis tribus, in literis Ionicis, apud Herodotum[c]. Nunc metro, sed rarius, fiebant; plerumque prosa. Interdum etiam interfertis quae a numine eo nomine desiderabantur: Ut in dedicatione fundi haud procul ab urbe, in Triopio, facta ab Herode sive rege sive rhetore, in quam Isaacus Casaubonus & Claudius Salmasius notas ediderunt. Inter eas enim quae Graecanico more conceptae sunt censenda illa, licet in solo Italico facta fuerit. Causa item accessit in turris Phari, velut arae, Sostrati Cnidii dedicatione[d].

ΣΩΣΤΡΑΤΟΣ ΚΝΙΔΙΟΣ
ΔΕΞΙΦΑΝΟΥΣ
ΘΕΟΙΣ ΣΩΤΗΡΣΙΝ
ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΛΩΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Sostratus Cnidius Dexiphanis F. diis servatoribus, pro navigantibus. Frequentius autem, ΑΠΟΛΛΩΝΙ, ΑΡΤΕΜΙΔΙ, aliis inscriptae

[r] Περὶ ἀποχῆς lib. 4. [s] Lactantius lib. de Falsa Religione cap. 21. [t] Stephanus de Urbibus, in Μάκαλλα. [v] In Ἐνθέτων ἱερῶν. [x] In eisdem vocibus. [y] Act. Apost. cap. xvii, 18. videsis Joann. Meursium in Areopago cap. 9. & Samuel Petit. ad Leges Atticas cap. 9. [z] In Paraenetico ad Graecos. [a] Annal. 1. [b] Annal. 4. [c] In Terpsichore. [d] Strabo lib. 17.

sunt

sunt arae, citra *dedicandi* verbi, aliusve tantundem innuentis, causaeve adjectionem. De ritibus autem aliter dedicationibus ejusmodi adhibitis non inter illas liquet. Exempla habentur aliqua in libro superiore [e]. Etiam in pagis Atticis olim reperiebantur βωμοὶ ἀνώνυμοι *arae sine nomine* dei alicujus. Ad lustrandum nempe urbem, & lue grassante sic liberandum, accersitus e Creta Epimenides oves & nigras & candidas in Areopagum duxit, atque inde quo vellent abire permisit, his qui illas sequebantur dans in mandatis, ubicunque decumberent illorum singuli, θύειν τῷ προσήκοντι θεῷ, uti inquit Laertius [f], *sacrificare illos peculiari cuipiam deo*, ut vertit frater Ambrosius; sed Thomas Aldobrandinus, *deo proprio*; quod loci sensus postulat. Nimirum nigras diis inferis, candidas superis, utrisque scilicet pariter generatim sic placandis. Hugo Grotius [g], τῷ προσήκοντι θεῷ, *id est, ei deo ad quem ea res pertineret, non addito nomine. Sic Romani si deus, si dea es, Macrob.* 3. 9. Adjicitur a Laertio de suo tempore, seu seculis aliquot post Christum, καὶ νῦν ἔστιν εὑρεῖν κατὰ τοὺς δήμους τῶν Ἀθηναίων βωμοὺς ἀνωνύμους, ὑπόμνημα τῆς τότε γενομένης ἐξιλάσεως, ubi Ambrosius, *Ex eo jam hodieque per Atheniensium pagos aras sine nomine inveniri certum est, in ejus quae tunc facta est expiationis memoriam*; Aldobrandinus, *Quocirca etiam nunc in oppidis Atheniensium, ejus placationis monimentum, aras sine nomine licet invenire.* Atque in annotationibus [h], *Id autem propterea opinor quia cum oves proprio deo mactarentur, non explicabatur nomen dei cui sacrificium fieret, ideoque arae etiam sine nomine erant. Credibile autem est, post purgatam urbem, homines pestilentia liberatos illius expiationis monimentum in suis quisque oppidis has aras aedificasse.* Huc bene referunt Th. Beza [i], Isaacus Casaubonus ad Laertium, aliique, Aram ΑΓΝΩΣΤΩ ΘΕΩ, *Ignoto Deo*, Athenis sacram; de qua S. Paulus, *Praeteriens & videns simulacra vestra* (seu *culturas vestras* [k], (σεβάσματα ὑμῶν) *inveni & aram in qua scriptum erat*, Ἀγνώστῳ Θεῷ. Ibi Syrus, *& videns* ܒܝܬܐ *domum* (seu *templum*) *religionum vestrarum, inveni* ܡܕܒܚܐ ܚܕ *aram unam cui inscriptum erat* ܕܐܠܗܐ ܟܣܝܐ *Dei reconditi* seu *Apocryphi*. Arabs Erpenianus, *& videns* بيوت *Domos cultuum vestrorum, inveni aram cui inscriptum,* الاله المكنون *Deus absconditus.* Lucianus non semel Θεοῦ Athenis ἀγνώστου meminit [l], uti & Pausanias [m] Θεῶν ἀγνώστων illic ararum; quem interpretans Hugo Grotius, *Hoc vult*, inquit, *multas fuisse aras tali inscriptione*, Θεῷ ἀγνώστῳ, *quanquam potuere & aliae esse pluraliter inscriptae, aliae singulariter.* Theophylactus autem, *Erat tota inscriptio arae*,

ΘΕΟΙΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥ
ΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ·
ΘΕΩ ΑΓΝΩΣΤΩ
ΚΑΙ ΞΕΝΩ.

Diis Asiae & Europae & Africae. Deo ignoto & peregrino, seu *hospiti*. Quod itidem habetur in commentariis Hieronymi [n], excepto quod ibi legitur *diis ignotis*, ut apud Pausaniam, *& peregrinis*. Ubi additur, *Verum quia Paulus non pluribus diis indigebat ignotis, sed uno tantum ignoto Deo, singulari verbo usus est.* Adeoque partem tantum ad rem pertinentem eis objecit. Dubitari autem interim, opinor, nequit quin tum sacrorum quae postmodum diis qui dicarentur, sive superi sive inferi, ex natura sui, continuanda essent, tum rituum aliorum solennitas (plerumque saltem) annua, etiam dedicationis nomine, celebraretur.

IV. His quae de more in dedicationibus Graecanico dicta sunt, analoga obtinuere pariter apud gentes alias; quotquot nimirum templa aedesque sacras aris statuisque ornatas admisere. Nam fuerunt quae, utcunque numina colentes varia, aut solem saltem sub variis nominibus, neque aras nec statuas imaginesve ullas eorum habuere, nec templis eos circumscribebant; hostias interim pro placito loco in quocunque immolantes, atque orbem terrarum coelo tectum mundumque ipsum tantum esse deorum suorum templum existimantes. Sic ex magorum disciplina Persae [o], Scythae, Afrorum Nomades seu Numidae, aliique. Celsus apud Origenem [p], Οὐκ ἀνέχονται νεὼς ἱδρυμένους, καὶ βωμοὺς, καὶ ἀγάλματα. οὐδὲ γὰρ Σκύθαι τοῦτο, οὐδὲ Λιβύων οἱ Νομάδες, οὐδὲ Σῆρες οἱ ἄθεοι, οὐδ᾽ ἄλλα ἔθνη τὰ δυσαγέστατα καὶ ἀνομώτατα. ὅτι δὲ καὶ Πέρσαι οὕτως ὀνομάζουσι (potius νομίζουσι) Ἡρόδοτος ἐν τούτοις ἱστορεῖ· Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοιοῖσδε χρεωμένους· ἀγάλματα μὲν καὶ βωμοὺς καὶ ναοὺς οὐκ ἐν νόμῳ ποιουμένους ἱδρύεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖσι ποιοῦσι μωρίην ἐπιφέρουσι. *Non ferunt* gentes aliquae *templa, aras, statuas* deorum *aspicere. Ita enim nec Scythae, nec in Afris Nomades, nec Seres illi athei, uti & aliae gentes maxime profanae & legibus destitutae. Etiam & Persae idem sibi statuere, ut narrat in his Herodotus: Persarum ritus hosce novi: Statuas, aras, templa nec ipsi dedicant, & alios pro stultis habent qui hoc faciunt*; quae sunt Herodoti verba in loco citato. Graeca quidem, quae Davidi Hoeschelio debemus, illic sic habent, οὐδὲ Σῆρες οἱ ἄθεοι, *non Seres illi athei.* Atque *Seres* etiam legitur in versione cum Hoeschelii editione conjuncta Geleniana (quae itidem in Basileensi & Parisiensi recentiori) tum illic tum paulo post, ubi iterato de eisdem Celsi verbis loquitur Origenes. Ita etiam illic Graeca illa. Caeterum versio antiquior, Parisiis etiam edita a Jacobo Merlino anno 1512, quae Christophori personae est sub annum 1480 demortui, habet, *nec qui sine deo sunt Syri.* Interpres igitur legerat, οὐδὲ Σύροι οἱ ἄθεοι, tum in Celsi verbis tum in Origenis sequentibus. Certe, cum Seres illi, orientis populi celeberrimi (nam de Seribus illis, non de obscurioribus in Austro seu apud AEthiopas, de quibus Lucanus [q] & Heliodorus [r], videtur intelligendum) ἔθνη quidem βάρβαρα dicta Dionysio Alexandrino, vocentur Melae [s] *genus plenum justitiae*; Plinio [t], Solino [v], aliis, *mites & inter se*

[e] Cap. 3 § 5. [f] Lib. 1. in Epimenide. [g] Ad Act. Apost. cap. xvii. 23. [h] Ad Laertii lib. 1. 173. [i] Ad Act. Apost. xvii. 23. [k] Videsis Ludovic. de Dieu ad Act. xvii. 23. [l] In Philopatride. [m] In Atticis. [n] Ad Epist. ad Titum cap 1. [o] Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. Cicero in Verrem Orat. 2. alii. [p] In eum lib. 7. p. 384. [q] Lib. 1. [r] Hist. AEthiopica, lib. 9. [s] De situ Orbis, lib 3. cap. 6. [t] Lib. 6. cap. 17. & 22. [v] Polyhist. cap 53. Eustath. ad Dionysium, Ammian. Marcellinus, lib. 23.

quiete

I

quietissimi, & reliquorum mortalium coetus fugientes, adeo ut mos eorum ritusque sive cultus sive impietatis, qualiscunque ille esset, haud ita facile scriptoribus dignosci quiret; aegre nimis concoquitur undenam signantius & prae caeteris detestandum hic *atheorum* nomen fuerit. Si de Syris caperetur, Judaei, ut Syri, Celso athei, per scomma potuerint innui: Tam enim illorum nomen quam christianorum erat ei odiosissimum. Et Syros Judaeos continere nemo nescit; quibus tunc temporis nec templum nec ara aliqua, nedum statua fuit. Sed interim manifestum est, Origenem ipsum Judaeos aut Christianos in gentibus illic sic memoratis non omnino contineri agnoscere, utpote qui horum utrorumque disciplinae rationem diversissimam expressius ibi facit ab istorum. Σῆρες igitur videtur legendum, juxta editionem e MSS. optimis quibus usus est Hoeschelius. Sed vero etiam nec Romanos ipsos statuis seu simulacris deorum plusquam annos centum & septuaginta in cultu usos esse, testis est Varro [x], id est, ab Romuli initiis usque ad Tarquinii Prisci ferme exitum, qui Hierosolymorum excidio primo coaevus erat. Nec quidem dissimile est veri, ex fama, quae proculdubio etiam tam per occidentem quam orientem passim increbuerat, de clade illa Hierosolymorum templique adeo insigni, deque templo illo ac institutis gentis numinis imagines non admittentibus, Romanos, qui Ebraeos ea in re hactenus imitati fuerant, velut in tutiorem sibi partem, ut cladis exemplo monitos, transeuntes (qua numina, qua homines, etiam ob religionem, ejusve praetextu, invicem acrius dimicare solitos spectarent) etiam imaginum deorum usum in templa, sibi posterisque suis cautius consulentes, adscivisse. Imo Tertullianus [y], diu sine templis etiam cultum apud eos fuisse omnimodum: *Etsi*, inquit, *a Numa concepta est curiositas superstitiosa, nondum tamen aut simulacris aut templis res divina apud Romanos constabat, frugi religio, & pauperes ritus, & nulla capitolia certantia coelo, sed temeraria de cespite altaria*. De simulacris quidem & tot annorum spatio consentiunt alii, ut Clearchus [z], Plutarchus [a], Halicarnassensis [b]; sed templa interim, ναοὺς καὶ τεμένη, tunc a Romanis sine illis exstructa adjiciunt. Et nihil magis sub regum tempora obvium, quam ab ipsis templa dedicata, sed sine simulacris; quae postea inolevere. Unde quidem facile satis intelligitur cur Numae Pompilii libros circa annum ab U.C. 570 sub Janiculo effossos comburendos decerneret senatus [c], utpote Pythagoricos, & qui pleraque haberent dissolvendarum religionum, sub Numa scilicet scripti cum simulacra & pulvinaria numinum non modo non in usu essent, sed neque ex religione ac doctrina Pythagorica permissa. Et demum non est quod dubitemus quin libris in illis continerentur quae adeo pomposum illum simulacrorum & pulvinarium usum, qui ita postmodum in usu, impugnarent, vulgoque tunc credita dissolvere potuissent. Quod ad templorum autem ac delubrorum, adeoque dedicationum illorum, initia apud Gentiles attinet, perquam varia traduntur. Fertur quidem celeberrimus ille & longaevus Epimenides Cretensis (de quo supra) philosophus & theologus insignis (cui etiam ut deo Cretenses sacrificare solitos esse tradidere nonnulli) πρῶτος [d] οἰκίας καὶ ἀγροὺς καθῆραι, καὶ ἱερὰ ἱδρύσασθαι, *Primus domos & agros lustrasse, & templa dedicasse*. Unde etiam ἱδρύσατο Athenis *dedicavit* a se exstructum τὸ [e] ἱερὸν τῶν Σεμνῶν θεῶν, *Templum deorum verendorum*. Et cum Nympharum templum exstructurus erat, Theopompus ait [f] ῥαγῆναι φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, *vocem e coelo lapsam, Epimenides*, μὴ Νυμφῶν, ἀλλὰ Διός, *non Nympharum, sed Jovis*. Si hoc de exstruendis dedicandisque templis apud Graecos primis verum esset, forte non indignum itidem fuerit quod advertatur, disciplinam Epimenidis in Graeciam introductam illam plane coaevam fuisse Hierosolymorum templique excidio illi primo sub quod ipsum simulacra in templa sua receperunt, ut diximus, primo Romani; quibus ita templa antequam Graecis in usu. Floruit enim Epimenides Olympiade 47, Tarquinio Prisco coaevus. Et veri est non dissimile, ex vagante de clade Hierosolymitana passim fama, cultusque ibi ante numinis ratione perpensa, varias in Graecorum Romanorumque mentes ingestas circa cultum suum, aras, templa persuasiones. Alii autem AEgyptiis (sed cujusnam interim seculi non indicatur) tribuunt non solum deorum duodecim nominum Graecis communicationem, sed & [g] βωμούς τε καὶ ἀγάλματα καὶ νηοὺς θεοῖσι ἀπονεῖμαι σφέας πρώτους. *aras & simulacra & templa diis statuisse ipsos primos* aiunt, quasi inde illa Graeci, ut alia, didicissent. Quicquid autem sive ex Epimenidis aliorumve disciplina hanc circa rem imbiberant Graeci, adeoque in usum receperant, invaluit apud illorum aliorumque non paucos, aut potius continuatum est diuque permansit postmodum, dogma vetus illud de templis arisque non adhibendis. Unde etiam circa trecentos ab Epimenide annos magnus ille Stoicorum coryphaeus, Zeno Citticus, in commentariis de republica, ejusque sequaces numerosissimi, templa omnimoda, adeoque eorum & appendicum consecrationes, ex professo improbabant; tametsi, sibi ipsis adversi, sic dedicata laudarent interim, eisque uti frui nihilominus consuescerent; quod de eis notat Plutarchus [h]. Δόγμα, inquit, Ζήνωνός ἐστιν, ἱερὰ θεῶν μὴ οἰκοδομεῖν, *Decretum* (disciplina) *Zenonis est, templa deorum non aedificanda*; ratione argutula adjuncta, Ἱερὸν γὰρ μὴ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἅγιον οὐκ ἔστιν. Οἰκοδόμων δὲ ἔργον καὶ βαναύσων οὐδέν ἐστι πολλοῦ ἄξιον, *Quod enim non sit magni precii, id ne sacrum quidem esse. Fabrorum autem & sordidas artes exercentium opera non esse magni precii*. Atque postmodum, maxime apud discipulos ejus sectamque illam, quae plane in philosophia ac theologia seculorum illorum praepotens erat, viguit opinio ista. Unde Plutarchus bene illis exprobrat quod ipsi sacrificarent ἐπὶ τῶν βωμῶν καὶ τῶν ἱερῶν, ἃ μήτ' εἶναι μήτ' οἰκοδομεῖσθαι δεῖν ἀξιοῦσι, *in altaribus & templis, quae interim nec esse nec aedificari debere dijudicant*. Breviuscule hac de re Laertius [i], μήτε ἱερὰ, μήτε δικαστήρια, μήτε γυμνάσια ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκοδομεῖσθαι, *Nec templa, nec tribunalia, nec gymnasia per urbes aedificanda*. Quod vero ad Epimenidem

[x] Apud August. de Civitate Dei, lib. 4. cap. 31.
[y] In Apologetico, cap. 25.
[z] Apud Clem. Alexandrin. Stromat. 5. & Euseb. Praeparat. Evangelic. lib 8. cap. 6.
[a] In Numa.
[b] Lib. 2.
[c] Livius Decad. 4 lib. 10. cap. 29.
[d] Laertius lib. 7.
[e] Lobon Argivus, ibidem.
[f] Ibidem.
[g] Herodot. in Euterpe.
[h] Lib. de Stoicorum repugnantiis.
[i] Lib. 7. in Zenone.

Cretensem illum velut templorum autorem quomodolibetcunque primum spectat, receptum quidem est apud veteres, templa apud Graecos etiam in usu fuisse, eoque forsan a plurimis ante seculis tunc deductum, tempore Pythagorae, qui de eis non semel in symbolis loquitur (ut ex Porphyrio scimus & Jamblicho) & in templo Carmeli montis fertur plerumque μονάζειν *monachi instar vixisse* [h]. Sic Abaris Hyperboreus in Graeciam veniens dicitur [l] καταλύειν ἐν τοῖς ἱεροῖς, *hospitari solere in templis*, velut locis tunc satis obviis. Quo tempore floruerit sive Pythagoras sive Abaris, nimis incertum quidem est: Sed Epimenidem utrique [m] diu antevertebant juxta veterum aliquos, quorum alii Abaridem Olympiade tertia floruisse aiunt, ut Hippostratus [n]; alii, in vigesima prima, quae plurimis annis Epimenidem antecedit. Imo traditur [o] quidem annos circa 1400 ante Epimenidem in Creta sua ipsa, a Crete primo illic rege & Curetibus caeteris conditum Cybeles matris templum: uti etiam in Delo Apollinis templum ab Erysichthone filio Cecropis fabricatum esse [p]. Cecrops autem Epimenidem annos circa 1000 antevertit. Alia sunt in Graecia ejusmodi de seculis illo immane quantum vetustioribus. De AEgyptiorum autem templis, quoad tempora, quibus antiquitus illa habuerint, legitur apud scriptores priscos, Ebraeos ibi καὶ τῷ ἐν Ἄθῳ καὶ τὸ ἐν Ἡλιουπόλει ἱερὸν κατασκευάσαι τοὺς Ἑρμιοὺθ ὀνομαζομένους, *& templum quod in Atho, & quod Heliopoli, condidisse, Ermiouth dictos*. Sic in libro de Judaeis Artapanus [q], qui eos sic nominatos alibi [r] scribit, velut nomine AEgyptiaco sic Judaeorum nomen vertente. Mosis item tempore Diospolis ναὸς ibi ab eodem memoratur [s]; uti & de Apide, Chenephren regem illic Mosi coaevum κελεῦσαι τὸ ἱερὸν αὐτοῦ τοὺς ὄχλους καθιδρύσασθαι, *jussisse templum ejus a plebe fundatum dedicari*; etiam &, ex eo quod Moses virga adeo miraculosa usus fuisset, ideo AEgyptios τὴν ῥάβδον ἀνατιθέναι εἰς πᾶν ἱερὸν, *virgam consecrasse in quolibet templo*; imo &, cum grandine & terrae quassationibus prodigiosis a Mose exitum postulante affligerentur, συμπεσεῖν τὰς μὲν οἰκίας πάσας, τῶν τε ναῶν τοὺς πλείστους, *corruisse domos quidem universas, & templorum pleraque*. Unde palam satis liquet etiam seculo in illo Mosaico AEgyptiis suum fuisse, nec tunc novum, templorum usum, non dubitasse Artapanum; quem & secutus est Alexander Polyhistor, aliique. Tantundem, ut Graecis suis receptum, de templis arisque tunc temporis frequentibus indubitanter admittit Lysimachus, hostis ille nominis Judaici acerrimus, cum Mosem comitesque ejus calumniatus est, eos in exitu & in Cananaeam itinere ubique [t] θεῶν τε ναοὺς καὶ βωμοὺς οἷς ἂν περιτύχωσιν ἀνατρέπειν, *deorum & templa & aras in quas nempe inciderint evertisse*; & ab ἱεροσυλίᾳ, *sacrilegio* seu *templorum direptione*, qua sic utebantur, posteros illorum urbem postea exstruentes eam ἱερόσυλα nuncupasse, idemque postea pudoris causa in *Hierosolyma* commutasse. Etiam de templis tunc temporis in AEgypto, ad illud Mosis de ipso exitu [v], ובאלהיהם עשה יהוה שפטים *Et in diis eorum fecit Dominus judicia*, seu, ut Graeci, τὴν ἐκδίκησιν *ultionem*, *Ebraei* ipsi *autumant*, inquit Hieronymus [x], *quod nocte qua egressus est populus omnia in AEgypto templa destructa sunt, sive motu terrae, sive ictu fulminum*. Quod quidem de idolis seu simulacris, uti & locum Mosis id genus alterum [y], capere solent interpretes. Accedat hisce, receptum etiam videri apud Graecos Mosis tempore sua habuisse templa & simulacra. Comites nempe ejus in Cananaeam fingebantur apud Graecos fuisse AEgyptios, illumque eos docuisse *numinis simulacrum non omnino formare*, τέμενος ἀφορίσαντας καὶ σηκὸν ἀξιόλογον τιμᾶν ἕδους χωρὶς, *sed templum ei assignare, & habitationem* illam sacram *honorare citra simulacrum*. Sic Strabo [z]. Etiam in Palaestina, circa secula illa adeo vetusta, templa in usu fuisse, satis cernitur in Asdodorum בית דגן οἴκῳ Δαγὼν *domo* seu, ut in Vulgata, *templo Dagonis* [a]; unde urbs ipsa sic denominata [b], sicuti & aliae urbes a templis tunc suis, ut *Beth-Phegor* [c], *Beth-Shemesh* [d], a templo *Phegorii*, *Solis*, dictae, quemadmodum item complures. Imo templorum initia Phalegi aevo tribuuntur. Isidorus [e] Hispalensis; *His temporibus primum templa constructa sunt*. Sed origo hic incertissima est, ut ex aliis eam in rem a Lilio Gyraldo [f] & Rodulpho Hospiniano [g] congestis videre est.

V In scriptis tum chartaceis tum marmoreis Romanorum habentur dedicationes templorum solennes frequentissimae, quarum etiam, illis in usu, jura ritusque expressius occurrunt. Injussu populi aut sine plebis scitu aut senatusconsulto, quod plebiscitum saepius supplebat, aut demum principis indultu (uti apud Ebraeos injussu synedrii magni, aut sine reliquis, ut ostensum est, eam in rem accedentibus) aedes, terra, ager rite dedicari nequibant, aut pro religione tenendis haberi. Id de aedibus ac templis maxime liquet ex Livio [h], ubi *Cornelium Barbatum pontificem maximum* ait *negasse nisi consulem aut imperatorem posse templum dedicare: Itaque ex autoritate senatus latum ad populum fuisse, ne quis templum aramve injussu senatus aut tribunorum plebis partis majoris dedicaret*. Scilicet anno ab U. C. 450. Postmodum vero, ex autoritate pontificibus permissa, atque lege Papiria, nec aedium, nec terrae, nec agri *sine populi jussu aut plebis scitu* legitima fiebat dedicatio, ut videre est apud Ciceronem [i], jus dedicationum sui aevi copiosius, nec semel, explicantem. Sed & de senatusconsulti hic autoritate impetrata non semel Livius [k]. Et demum ex lege regia & pontificatu Caesarum maximo, penes eos erat, ut rerum aliarum, ita dedicationum potestas & permissio. Ante vero legem illam, quae Vespasiani tempori tribui solet, haud Caesares quidem ipsi, licet pontifices maximi, nedum alii, senatu populove contradicente, novum dedicandum colendumve numen admittere quibant, aut numinis jam ante recepti

[h] Jamblich. de Vita Pythagorae, cap. 3. [l] Idem ibid. cap. 28. [m] Videsis Euseb. in Chron. poster. num. 1418 & 1568 atque ibi Josephum Scaligerum. [n] Apud Harpocrationem in Ἄβαρις. [o] Euseb. Chron. lib. poster. num. 56. [p] Idem ibid. num. 497. & Cedrenus pag. 67, 21 edit. Xylandri. Georgius Syncellus in Chron. pag. 153. Isidor. in Chronic. aetate 3. [q] Apud Eusebium de Praeparat. Evangelica, lib. 9. cap. 23. [r] Ibid. cap. 18. [s] Ibid. cap. 27. [t] Apud Josephum in Apionem, lib. 1. prope finem. [v] Numer. xxxiii 4. [x] Epist. 127. ad Fabiolam Mans. 1. [y] Exod. xii 12. [z] Lib. 16. [a] 1 Samuel. v. 2. [b] Josuae xv. 41. xix. 27. [c] Idem xiii. 20. [d] Idem xv. 10. [e] In Chronico, aetate 2. [f] Syntagmate de diis 17. pag. 492. [g] De Origine Templorum, lib. 1. cap. 5. [h] Lib. 9. sub finem. [i] Orat. pro Domo sua, & ad Atticum, lib. 4. epist. 2. [k] Decad. 4 lib. 10. cap 34, 44, 52, alibi.

dedicationis jus ritè cuiquam concedere. Quod satis etiam eliciendum ex eo quod habet Tertullianus, aliique ex eo, & de deo Alburno, & de Jesu Christo, quem amplecti voluerat Tiberius, respuente senatu [l]; unde receptus non est. *Vetus*, ait ille, *decretum ne quis deus ab imperatore consecraretur nisi a senatu probatus. Scit M. AEmilius de deo suo Alburno.* Et, *Utique impiissimum*, inquit, *imo contumeliosissimum admissum est, in arbitrio & libidine sententiae humanae locare honorem divinitatis, ut Deus non sit nisi cui esse permiserit senatus. Saepe censores inconsulto populo adsolaverunt* (ad solum dejecerunt templa sine autoritate illa publica dedicata) *certe Liberum patrem cum socru sua* (ex Apologetici [m] lectione *cum mysteriis suis* legit doctissimus Jacobus Gothofredus, *cum sacro suo*) *consules, senatus autoritate, non urbe solummodo verum tota Italia eliminaverunt.* Atque ita rectè legitur in editione Rigaltiana. Alia habentur illic alibique ejusdem generis de diis non dedicandis citra autoritatem, qua obtinuit, publicam. Legimus quidem de Tiberio [n], *Dedicavit Concordiae aedem, item Pollucis & Castoris, suo fratrisque nomine, de manubiis.* Quod, ante legem regiam latam factum, intelligendum videtur aut de juris apicum, qui necessarii essent, accessione praevia, aut de obtentu qualicunque imperatorio eos supplere viso; idque tametsi pontificatum maximum gereret ipse, uti & successores ejus. Imo post legem illam regiam a dedicationibus aedium in sacros cultus a se exstructarum abstinendum quandoque voluere imperatores ipsi, si pontifices, aliive rite consulentes sacra, velut augures & aruspices, monerent perniciosas eas fore imperio Romano numinumque ejusdem cultui. Scilicet de Alexandro Severo legitur apud Lampridium, *Christo templum facere voluit, eumque inter deos recipere.* Sed nec fecit, ita, ut videtur, praepeditus. *Quod & Adrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri, quae hodie*, (floruit Lampridius sub Diocletiano, seu circa annos post Adriani exitum 160) *idcirco quia non habent numina, dicuntur Adriani, quae ille ad hoc parasse dicebatur. Sed prohibitus est* monitu augurum aruspicumque *ab iis qui consulentes sacra repererant omnes christianos futuros, si id optato evenisset, & templa reliqua deserenda.* Atqui vir summus Isaacus Casaubonus [o] fidem huic de Adriano rei haud existimat praebendam, sed templa illa constituta fuisse ab eo, non ut Christus in eis, sed ipse, aris ac simulacris tandem positis, coleretur. Utut autem ea se res habuerit, satis manifestum est imperatores, pontifices interim maximos ipsos, in causis sacris, adeoque dedicationibus, plurimum autoritatis saepius pontificibus minoribus eorumque collegio, quindecimviris sacris faciundis, & auguribus, etiam ubi ipsi ante rem definierant, permisisse tribuisseque. Inde Alexander Severus [p] *pontificibus tantum detulit & quindecimviris & auguribus, ut quasdam causas sacrorum a se finitas iterari & aliter distingui pateretur.* Ut vox usitatior in & de dedicationibus Romanis est *dedicare*, ita subinde pro eodem substituitur *dicare* [q], *ponere*, *sacrare*, *consecrare*. Atque ut dedicationes fiebant sic recens exstructarum aedium sacrarum (fanorum, templorum, aliorum nomine venientium) ita & restitutarum, quemadmodum in encaeniis Zorobabelianis, Maccabaicis & Herodianis. Et templi veteris ideo tantum diruti ut denuo exstrueretur spatium seu area, tametsi non ampliata alterve mutata, denuo, interdum etiam ante quam reaedificaretur, dedicabatur. Egregium & singulare est ejusdem exemplum in Capitolio sub Vespasiano restituendo, cujus cura ab eo in L. Vestinum collata. *Ab eo*, inquit Tacitus [r], *contracti haruspices monuere ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum iisdem vestigiis sisteretur*, eisdem finibus, eadem area contineretur. *Nolle deos mutari veterem formam. Undecimo kalendas Julias, serena luce, spatium omne quod templo dicabatur evinctum vittis coronisque. Ingressi milites quibus fausta nomina, felicibus ramis. Dein Vestales cum pueris puellisque patrimis matrimisque*, aream aqua viva *perluebant. Tum Helvidius Priscus praetor, praeeunte Planto Eliano pontifice, lustrata bove taurisque* (legit Lipsius *Suovetaurilibus*) *area, & super cespitem redditis extis, Jovem, Junonem, Minervam, praesidesque imperii deos precatus, saxo ingente*, cum *caeteris magistratibus, sacerdotibus, senatu, equestri* ordine, & *magna parte populi, jecit fundamenta.* Hic praetor dedicat, praeeunte verba pontifice, & aruspices sistunt & cisantur spatium. Nec legitimum templum quod non per augures [s] & aruspices consecraretur. Ita magistratus summi, pontifices, augures, aruspices dedicationibus apud eos, simul cum dedicante, praeerant; ut apud Ebraeos, rex, pontificis oraculum, propheta, juxta ante ostensa. Et ubi aedes in usum publicum a magistratibus quibus jus satis pariter dedicandae essent, sortiri solebant illi uter dedicaret. Sic Valerius Publicola & Horatius Pulvillus consules [t]: Sic alii. Et pro dignitate eximia habebatur munus illud. Ritus ac formulae dedicationis, uti & personae quae ei praeessent, apud eos multiplices fuere, & quasi Ebraeorum ritibus ac personis analogae. Verbis de aedibus, arcanisque finibus & legibus juxta quas sacrarentur, conceptis praeibat pontifex, quem sequebatur magistratus seu alius qui dedicaret. Varro [v], *AEdis sacra a magistratu, pontifice praeeunte, dicendo dedicatur*; &, *Effata dicuntur, quod augures finem auspiciorum coelestium extra urbem agris sunt effati. Hinc effari templa dicuntur ab auguribus: Adfatre, qui in heis fines sunt.* Compluria hac de re Alexander ab Alexandro [x], & ad eum Tiraquellus, Stuckius de sacrificiis [y], Lilius Gyraldus [z], Rosinus [a], & ad illum Demsterus, Brissonius [b], Joannes Catanaeus [c], Jacobus Gutherius [d] accuratius congesserunt; quibus adjungantur Claudii Salmasii explicatio Herodianae in Triopio dedicationis, etiam & Joannis Baptistae Belli diatriba de templo augurali [e]. Ritibus autem in illis, prae-

[l] Apologetic. cap 5. & adversus Nationes, lib. 1. cap. 10. [m] Cap. 6. [n] Sueton. in eo cap 20. [o] In August. Historiam pag. 26. C. & pag. 170. H. [p] Lampridius in eo. [q] De Dictione vide sis Cl. Salmasium ad August. Hist. pag. 259. E. [r] Histor. 4. [s] Varro apud A. Gellium lib. 14. cap 7. [t] Livius Dec 1 lib. 2. [v] De Lingua Lat 4. [x] Genial. Dierum lib 6 cap 14. [y] Pag. 61. &c. [z] Histor Deorum Syntagm 17. [a] Antiq. Rom. lib 3 cap. 1, &c. [b] Formularum lib 1. [c] Ad Plin. lib. 4. epist. 4. [d] De Veteri Jure Pontificio, lib 3 cap. 11, &c. [e] Tom. a: 1637.

ter precationes, auguralis fistendi seu essandi munus, & sacrificia, singularis erat ille, dedicaturum, dum verba praeibat, postem ostii templi manu tenuisse, ilique eam sic impoluisse ut tum certo indicaret aedem sic usibus sacris addicendas, tum in eosdem ex autoritate publica dedicaret. Sic in Jovis aedibus in capitolio dedicandis *postem tenuit*[f] Horatius Pulvillus consul *inter precationem*, ut Livius, seu *inter nuncupationem solennium verborum*, ut Valerius Maximus, qui dum Horatii filii mortis nuncium (uti habetur etiam apud Livium) narrat dedicationem interrumpere inde voluisse, *neque vultum*, inquit, *a publica religione ad privatum dolorem deflexit* Horatius, *ne patris magis quam pontificis partes egisse videretur.* Adeoque magistratum ex ore pontificis dedicantem partes pontificis agere dixit. Luculentus ejusdem ritus testis est itidem Cicero[g], aliique. Dum vero de poste sic tento cogitamus, fieri nequit quin aedium novarum, utcunque habitationi omnium idonearum, nec in sacros omnino usus apud Ebraeos dedicatarum, postes *Mazuzis*, de quibus supra, ex lege ornandos recolamus. Certe illum postium ornatum pro ipsa dedicatione in lege illa militari sumpsit Chaldaeus paraphrastes Jonathan dictus. Et quisquis paraphrastes ille fuerit, vix dubitandum quin illud hauserit ex sententia aliqua de novis domibus, ex lege illa, dedicandis vetustiore: Atque forte evenerit ut sententia illa perperam, ut fieri amat, ab adeo dissitis intellecta in postium inter dedicandum tenendorum usum solennem transiret. Ea de re viderit qui voluerit. Bene ex veteribus Alexander ab Alexandro[h]; *templi consecratio fiebat, ut qui templum aedemve dedicaturus erat, postem tenens, accenso foculo* (qui sacrorum perficiendorum causa in ipsa dedicatione praesto esset: Nec sacra fuisse ulla sine foco accenso docet Varro apud Servium in Virgilii illud[i],

——— & laetam cognomine gentem
Hortor amare focos——————)

& advocato numine cui templum aedesve sacrantur, se ex profano usu & humano jure templum, cellam, mensas, arulas, quaeque eo pertinent, eximere, eaque conceptis verbis ipsi numini (nominat numen) divina humanaque omnia consecrare dicareque affirmet, sabina herba ad sacrum adhibita, sine qua templum aedemve, fana aut sacella minime dicari putarunt posse. Varro[k]; *in terris dictum templum* (ante locutus est de coeli & orci templis) *locus augurii aut auspicii causa quibusdam concepteis verbeis finitus. Concipitur verbeis non iisdem usquequaque.* Sequitur deiu formula verborum ab auguribus, & qui eorum auspiciis designarent templum futurum, adhibendorum de finibus quibus illud circumscriberetur; scilicet cum in arce inauguratio fieret. Codices Varronis illic corruptissimi. Verba sibi restituere tentarunt Adrianus Turnebus[l], & Josephus Scaliger[m], alii. Scaliger autem satis etiam dubitanter, sed doctissime, ad hunc modum, *Tesca dumecta* (pro *dumeta*) *funto, quoad ego caste lingua nuncupavero, olla veter arbor, quisquis est, quam me sentio dixisse, templum tectumque esto in sinistrum, olla veter arbor, quisquis est, quicquid est, quod me sentio dixisse, templum tectumque esto in dextrum intra ea, conregione, conspitione* (potius *conspicione*) *cortumione, utique ea rectissime sensi.* Vocibus illis tribus fines seu limites conspectu oculorum & cordis visu seu animi sententia designati significantur. *Tesca* sic dicta *loca augurio designata, quo termino finis in terra auguri.* Sic Verrius[n], Opilius autem Aurelius[o], *loca consecrata ad augurandum scripsit, sed sancta loca undique capta* (*caepta* in Schedis) *docent pontificis libri, in quibus scriptum est, templumque, fidemque, tescumque sive deo sive deae dedicaverit, ubi eos accipias volentes propitiosque.* Et qui dedicationem seu ἀνίδρυσιν hujusmodi, etiam & ἐπιγραφὴν seu *inscriptionem* ad eam pertinentem pariter procurabat[p]; qua de re plura mox[q].

VI. Haud parum gliscente tandem in dedicationibus magnificentia, eaque studiosissime affectata, accessere eis, praeter sacrificia, pulvinaria, ludi, epulae, largitiones publicae, alia. Cicero[r], *aram & aediculam & pulvinar sub saxo sacro dedicavit* Atque pro templo ipso numineve nomen illud usurpatum. Livius[s] non semel pro *supplicatio ad omnia delubra* habet *diem unum supplicatum ad omnia pulvinaria fuit*, uti & *diem alterum.* Tantundem apud Ciceronem[t]. Nimirum numini sic aede excepto pulvinar assignatum est, velut lectus in quo discumberet, aut tabulatum super quod se commodius reponeret, aut velut satis utrumque Servius[u], *pulvinaria pro templis ponimus* (fatetur, abusive) *cum sint proprie lectuli, qui sterni in templis supervenientibus plerisque solent.* Acron autem ad illud Horatii[x],

——————— nunc Saliaribus
Ornare pulvinar deorum
Tempus erit dapibus sodales,

Pulvinaria, inquit, *dicebantur aut lecti deorum, aut tabulata. in quibus stabant numina, ut eminentiora viderentur.* Eadem vocant Graeci τὰς κλίνας[y], & τὰ ἕδη θεῶν[z], *lectos, seliquastra* seu *sellas deorum.* Adeo ut praesentiam suam templis praestando crederentur (nam non dubitabatur quin in dedicatione invocati illuc se conferrent supervenirentque) sive decumbere sive stare sive reclinare sive sedere pulvinaribus illis; unde fiebant etiam in supplicationibus publicis Lectisternia illa solennia. Hinc *fana sistere* significabat, *Lectisternia certis locis & diis habere*[a]. Accessere pulvinaribus *fasciculi de verbenis facti qui pro deorum capitibus ponebantur*, ut Festus, cui *struppi* dicuntur; quae vox existimatur antiquitus corrupta esse a *strophiis* coronas significante, nec tamen primo omnimodas, sed eas quarum *inter sacra tantum & bellicos honores usus esset*, ut Plinius[b]. Huc spectat locus Origenis in Celsum, ab interpretibus non satis feliciter intel-

[f] Livius Dec. 1 lib 2. Valer. Maximus lib 5. cap. 10. 1.
[g] Orat pro domo sua.
[h] Genial Dierum lib. 6 cap. 12.
[i] Aeneid. 3.
[k] De L. L. lib 6.
[l] Adversar. 22. cap. 25.
[m] In Conjectaneis.
[n] Apud Festum in *Tesca*
[o] Ibidem.
[p] Dionys. Halicarnass. lib 5 A. ab U. C. 247.
[q] Sect. 9. cap 16.
[r] In Catilinar. 3.
[s] Orat pro domo sua.
[t] Dec. 5 lib 1. cap. 9 & lib 5.
[u] Ad Georgic. 3.
[x] Lib 1. Carmin. 37.
[y] Pausanias in Arcadicis & Phocicis.
[z] Halicarnass. lib 5 Julius Pollux lib. 1. § 3.
[a] Labeo apud Festum in *Sistere Fana.*
[b] Hist Nat. 21. cap. 2 & videsis Turneb. Adversar. lib. 29, 1.

lectus.

lectus. Ille in δαιμονίαν, nomine deorum, θεραπείαν apud Gentiles meritissimo invectus, Πάντες γὰρ, inquit, οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. Δῆλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ εἰς τὰ δοκοῦντα ἐνεργέστερα τῶν νομιζομένων ἱερῶν κατακλίσεις περιέργους γίνεσθαι, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱδρύσεως τῶν τοιῶνδε ξοάνων καὶ ναῶν. ἅς τινας κατακλίσεις οἱ τῇ τῶν δαιμόνων διὰ μαγγανειῶν θεραπείᾳ σχολάζοντες πεποιήκασι, quod vertitur in Geleniana in Basiliensem, Hoelchelianam ac Parisiensem recentiorem editiones recepta, *Omnes enim dii gentium daemonia: id quod liquet ex templis, quae ut sacratiora putantur a praesente incoli numine, quod ab initio dedicationis receperunt in delubra tales daemonas per invocationes curiosas & magicas.* Vetustior autem, seu Christophori Personae, versio cum reliquis Origenis operibus Parisiis anno 1512 edita, illic; *Nam & gentium dii universi daemones sunt. Et ex eo plane id liquet quod cum primum legitimis hi exstruendis delubris & pulvinaribus jecerint fundamenta, quae sibi ad id efficaciora videntur, varie moliuntur nec secus cum locare ubi*[c] *& statuas coeperint; quae utique peragunt qui daemonum veneficiis vacant, & his obsequuntur.* Neutra, puto, Origenis omnino reddit mentem. Certe fallor nimium nisi pro κατακλίσεις legerit illic Gelenius κατακλήσεις, indeque substituerit *invocationes*. Mihi sane videtur κατακλίσεις ibi significare ipsa *pulvinaria*; ideoque vertendum, *Omnes enim dii gentium sunt daemonia. Hoc vero manifestum fit ex eo quod, ut efficaciora* & magis conspicua *videantur ea quae pro sacris accipiuntur* (quemadmodum, *ut eminentiora viderentur numina*, dixit Acron[d], in pulvinaribus collocata) *fieri solent curiosa nimis pulvinaria* (decubitoria qualia diximus, quibus apprime respondet κατακλίσεις) *idque sub initia dedicationis simulacrorum ejusmodi templorumque; quae quidem pulvinaria daemonum cultui vacantes per praestigias faciunt*[e]. Quod fecere plane ut in illis numina se reponerent quibus dedicatio fieret, ibique seu templo habitarent; quae locutio etiam apud Ebraeos veteres notissima est de veri numinis in templo suo[f] praesentia & habitatione; unde similis in Gentiles propagata est circa daemonia sua notio. Et apposite dixit Origenes κατακλίσεις περιέργους, *pulvinaria curiosa nimis*, quae tum artificiosissime facta sunt, tum coronis illis *struppis* dictis ornata. Et de praesentia ac habitatione deorum in templis ex ipsa natura sui non dubitasse veteres palam satis est ex eo quod superorum deum Coelum, inferorum Orcus templum fuerit etiam dictus[g]. Sane τὸ κατακλιθέντες, *reclinato corpore decumbentes*, eodem in Origenis libro de diis gentium usurpatum, ad pulvinaria etiam forsan spectat. Persarum, Nomadum, aliarum illic memoratarum gentium templum, arasque, adeoque harum appendices, abhorrentium neminem ait[h] id facere, διὰ τὸ διειληφέναι περὶ δαιμόνων, ὅτι τοισδὶ προσκαθίζονται σχήμασι καὶ χωρίοις, ἤτοι ὑπό τινων μαγγανειῶν κατακληθέντες, ἢ καὶ ἄλλως δυνηθέντες προκαταλαβεῖν ἑαυτοῖς τούτους, quod vertit Christophorus Persona, *Sive quia de daemonibus illud acceperit, quod in his imaginibus & locis isti insideant, & veneficiis quibusdam ad haec evocentur* (ubi videtur ille legisse κατακληθέντες, uti in loco illo altero Gelenius κατακλήσεις) *sive alias utcunque praeripere ea loca potuerint*; Gelenius vero, *nec quod intelligat daemonas devinctos haerere certis locis & statuis, sive incantatos quibusdam magicis carminibus, sive alias incubantes locis semel praeoccupatis.* Mallem sane ego ὑπό τινων μαγγανειῶν κατακλιθέντες vertere, *incantationibus* (praestigiis) *quibusdam in pulvinaribus reclinati.* Μαγγανειῶν nomine veniunt proprie invocationes illae seu appropinquationes daemonum quas κλήσεις & προσεγγίσεις vocabant; de quibus Michael Psellus[i]. Nec solum apud Romanos sed & Graecos pulvinaria seu κλῖναι deorum, id est, *lectisternia*, in usu; sic dicta a deorum, ut in lectis, illic reclinatione illa credita, quod optime olim &, quantum scio, primus observavit Isaacus Casaubonus[k] ex Pausaniae Arcadicis ac Phocicis, ubi & Minervae & AEsculapio in templis suis κλίνη tribuitur, atque ex Pindari scholiaste[l] AEmilio Probo[m], & Valerio Maximo[n], qui de Attico & Rhodio pulvinarium sacrorum usu, ut satis apud Graecos veteres obvio, expressius loquuntur. De ludis autem dedicationibus adhibitis, Livius[o]; *Per idem fere tempus aedes matris magnae Idaeae dedicata est; quam deam is P. Cornelius advectam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui post Africano fuit cognomen, P. Licinio consulibus, in palatium a mari detulerat. Locaverant aedem faciendam ex S. C. M. Livius, C. Claudius, censores, M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. Tredecim annis postquam locata est, dedicavit eam Junius Brutus: Ludique ob dedicationem ejus facti; quos primos*[p] *Scenicos fuisse Valerius Antias est autor, Megalesia appellatos. Item juventutis aedem in circo maximo C. Licinius Lucullus duumvir dedicavit* (quam dum censor erat faciendam locaverat) *hujus quoque dedicandae causa ludi facti.* Ejusmodi sunt alia compluria de ludis *ob dedicationem & ad dedicationem factis.* Accessit etiam ludis hisce eorumque sumptibus senatus autoritas, qua item coerciti sunt effusiores in eos sumptus, & pecunia eroganda finita[q]. Horum mentio maxime in saxis vetustis apud inscriptionum collectores. Additae etiam epulae lautissimae & largitiones munificentissimae. Cordatiores, & qui quod necessario deceret servare affectabant, epulo carere nolebant. Plinius ad Fabatum prosocerum suum de dedicatione templi quod in oppido sibi vicino, Tiserno Tiberino, pecunia sua exstruxerat, *Ejus*, inquit[r], *dedicationem, cum sit paratum, differre longius irreligiosum est. Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare constitui.* Formulae autem illae saxeis aris, basibus, antepagmentis, aliisve in memoriam perpetuam hanc in rem inscriptae, rarius quid habent de sacrificiis dedicationem comitantibus. Crebro autem tempus consignant; subjuncto illo solenni. V. S. L. M. pro *votum solvens lubens merito.* Interjicitur etiam interdum autoritas qua fiebat, ut EX S. C. seu *senatusconsulto*, & *ex*

[c] Lege, *ibi*. [d] Ad Horat. lib. 1. Carm. 37. [e] Lib. 7. pag. 389. [f] 2 Sam. vii. 5. 1 Reg. viii. 30. Matth. xxiii. 21. [g] Varro L. L. lib 6. [h] Pag. 385. [i] Lib. περὶ ἐνεργείας τῶν δαιμόνων. [k] Ad Suetonium lib. 5. cap. 7. [l] Ad Olympionic. od. 1. [m] In Timotheo. [n] Lib 2. [o] Decad. 4. lib. 6. cap. 36. [p] Videsis Festum in voce *Romana*. [q] Liv. Decad. 4. lib. 10. cap. 44. [r] Lib. 4 epist. 1.

senatus

senatus sententia[a]; uti etiam id quod a numine ob dedicationem impetrari vellent; ut in illa in agro Patavino inscriptione templi Priapi[c];

VILLICVS. AERARI. QUONDAM. NVNC. CULTOR AGELLI.
HAEC. TIBI. PERSPECTUS. TEMPLA. PRIAPE. DICO.
PRO. QUIBUS. OFFICIIS. SI. FAS. EST. SANCTE. PACISCOR.
ADSIDUUS. CUSTOS RURIS. UT. ESSE. VELIS.
IMPROBUS. UT. SI. QUIS. NOSTRUM. VIOLABIT. AGELLUM.
HUNC. TU. SED. TENTO SCIS. PUTO. QUOD. SEQUITUR.

Saepius item adjicitur *ob salutem Augustorum*, aliorum.

VII. Festa insuper dedicationis anniversaria celebrabantur. Ovidius[v] de Junonis Sospitae dedicationis festo ejusmodi Kal. Februarii servari solito,

Principio mensis Phrygiae contermina matri
Sospita delubris dicitur aucta novis.

tunc dedicabatur scilicet templum ejus; unde dies quotannis recurrens festus erat. Nescio quare Carolus Neapolis ad Ovidium ibi festum idem Kalendis Januariis tribuit. Atque ut numinis hujus, ita pari modo haud pauci aliorum dedicationum dies in anniversarios transiebant perpetuo celebrandos, uti & ludi solennes in earum honorem conjuncti. Megalesia jam dicta, quae in calendario vetustiori Romano *ludi matris magnae* dicti, & in Constantiniano *ludi Megalesiaci*, celebrari quotannis cum ipso festo solebant a pridie nonas Aprilis (quod initium ludorum & festum erat ipsum, quo primae aedis numinis illius dedicatio celebrata) ad 4 nonas ejusdem, seu per dies sex, ut calendaria illa testantur. Carolus autem ille Neapolis[x], incogitantia plane nimis temeraria, hinc emendandum vult Livium, ubi de dea matre in aedem victoriae perlata sic loquitur[y], *Pertulere deam pridie idus Aprilis isque dies festus fuit. Populus frequens dona deae in palatium tulit; Lectisterniumque, & ludi fuere Megalesia appellata* Ad haec ille, *ausim dicere scribendum pro Idus Nonas*. Quasi ibi aliter falso designaretur dies dedicationis deae matri. Sed plane locus ille non ad dedicationem ejus omnino attinet. Receptio ejus a Pessinunte Romam advectae, prima & deductio, ut res & tempus tulere, in alterius numinis aedem ibi tantum narrantur, nec tamen sine lectisternio & ludis; unde etiam eo nomine dies ille nonarum Aprilium pridianus, qui secundus erat a Megalesiorum nonarum, festus dictus & forte anniversarius itidem fuit, sed non omnino ut dedicationis aedis ejus solennitas. Illud scilicet de dea sic primo recepta contigisse scribit Livius M. Cornelio, P. Sempronio consulibus, id est, annis tredecim ante aedis ejus dedicationem. Atque ob eam simul Megalesiorum, qui Valerio Antiate autore sic primi scenici fuere, fuit institutio, quae ad annum spectat quo consules P. Cornelius Scipio & Manlius Acilius Glabrio, seu a dea primo recepta decimum tertium. Quod aperte liquet ex superius e Livio allatis. Simile, quantum ad recurrentes dedicationum dies, videtur haberi in aliis calendarii festis *ludisque* non paucis. De Concordiae item aedis a Camillo exstructae dedicatione 17 Kal. Januarii celebrari quotannis solita Ovidius[z],

Nunc te sacratae constituere manus;

dies hic est dedicationis tuae festus anniversarius. Idem[a] de Jovis Victoris templo idibus Aprilis dedicato, indeque festo recurrente, uti & de atriis Libertatis,

Occupat Apriles idus cognomine Victor
Jupiter: hac illi sunt data templa die.
Hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
Atria Libertas coepit habere die.

Et postmodum[b] de idibus Juniis,

Nulla nota est veniente die, quam dicere possis;
Idibus invicto sunt data templa deo:

Ex simili ratione Palladis Aventinae festum ob cultus ejus solennis initia seu dedicationem 13 Kalend. Julii.

Sol[c] *abit e geminis, & cancri signa rubescunt,*
Coepit Aventina Pallas in arce coli.

De Fortunae item Publicae festo 8. Id. Aprilis, idem[d],

Qui dicet, quondam sacrata est colle Quirini
Hac Fortuna die Publica, verus erit.

Parile de Junonis Monetae templi dedicationis festo Kal. Juniis recurrente[e];

Arce quoque in summa Junoni templa Monetae
Ex voto memorant facta, Camille, tuo.

Unde & Macrobius[f], *nam & aedes Junonis Monetae Kalend Juniis dedicata est*. De Fortis Fortunae itidem templi prima 8 Kalend. Julias positione, id est, per sacra a Servio Tullio rege peracta dedicatione[g],

Plebs colit hanc; quia qui posuit de plebe fuisse
Fertur, & ex humili sceptra tulisse loco.

Ideo festum erat quia eo die templum dedicatum fuerat. Festus item[h], *Servorum dies festus vulgo existimatur idibus Augusti, quod eo die Servius Tullius natus servus aedem Dianae dedicaverit in Aventino.* Item[i], *Rustica vinalia, mense Augusto, ut est in fastis, Veneri fiebant, quod eodem illo die aedes deae consecrata est.* Alia sunt ejusmodi quae celebrationes anniversarias cum suis appendicibus ex dedicatione, ut origine sola, pependisse apertissime demonstrant; scilicet ut urbium, principum, privatorum natalitia redeuntia festa agebantur annua, ita & templorum dedicationes. Etiam mos ille, ut videtur, Romanis antiquissimus, & cum ipsa urbe condita quasi natus. Licet vero didicisse videantur illi ab Ebraeis dedicationes solennes ipsas (nam templum Salomonicum circa annos 270

[a] Gruter pag. 43. 5. Octavius Rossus *nelle Memorie Bresciane* pag. 77. [c] Apud Bernardin. Scardeonium de Antiquit. Urbis Patavii lib. 1. pag. 62. & Gruter. pag. 95. 3 [v] Fastorum lib. 2. [x] Carolus Neapolis ad Fastor. 2. [y] Decad. 3. lib 9. cap. 14. [z] Fastorum 1. [a] Ibid. lib. 4. [b] Ibid. lib 6. [c] Ibidem. [d] Lib 4. [e] Lib. 6. [f] Saturnal. 1 cap. 12. [g] Ibidem, & Varro de L. L. lib. 5. [h] In *Servorum*. [i] In *Rustica*, bis.

ante Romam conditam magnificentissime dedicatum est, & proculdubio etiam inde per orientem occidentemque celeberrimum habebatur; ut dedicationes alias praetermittamus) attamen recurrens earum quotannis Hierosolymis celebratio non reperitur ante encaenia Maccabaica. Tametsi non defuerint, ut ante ostensum est, recentiorum nonnulli qui pariter Salomonicam & Zorobabelianam quotannis celebratam esse asseruerint. Et rectius, puto, Rodulphus Hospinianus[k] de Maccabaica, *atque haec dedicatio prima anniversaria facta est*. Atque antiquiores multo sunt complures apud Romanos anniversarii nomine dedicationis dies festi. Ea de re viderint porro qui operae duxerint pretium.

VIII. Sed vero in marmoribus sunt aliquot deum magnorum, matris deum & Attidis, dedicationes, in quibus sacrificia ut diis eisdem propria memorantur; quae alibi quam in saxis apud veteres perraro occurrunt; ut *Taurobolium*, & *Kriobolium*. Et bene quidem Janus Gruterus ad Lampridium notat, absque saxis illis fuisset, sacra illa quasi ignorabilia plane fuisse, utpote quorum vix omnino apud scriptores chartaceos veteres mentio, eaque nimis depravata. Neque aliunde ea memorat Turnebus[l]. Apud Julium Firmicum[m] diu legebatur, *miseri sunt qui profusione sacrilegi sanguinis* (id est, taurini & arietini) *cruentantur. Tauribolium vel Orobolium* (pro *Taurobolium* & *Criobolium*) *scelerata te sanguinis labe perfundit*. Ita scilicet sacerdos perfusus inquinare etiam, ut videtur, solebat sacrificii auctores. De dedicatione autem post illa ut praevia peracta Romae exstat haec in marmore grandi[n] inscriptio,

D I S
MAGNIS
MATRI. DEVM. ET. ATTIDI. SE
XTILIVS AGESILAVS. AEDISIVS
V. C. CAVSARVM. NON. IGNOBI
LIS. AFRICANI. TRIBVNALIS. ORA
TOR. ET. IN. CONSISTORIO
PRINCIPVM. ITEM MAGISTE
R LIBELLORVM ET COGNITION.
SACRARVM. MAGISTER. EPISTV
LAR. MAGISTER. MEMORIAE.
VICARIVS. PRAEFECTORVM. PER
HISPANIAS. VICE. S. IC. PA
TER. PATRVM. DEI. SOLIS. INVI
CTI. MITHRAE. HIEROPHANTA.
HECATAE. DEI. LIBERI. ARCHI
BVCOLVS. TAVROBOLIO
CRIOBOLIOQ. IN AETER
NVM. RENATVS. ARAM. SACRA
VIT. DD. NN. VALEN
TE. V. ET. VALENTINIANO
JVN AVGG. CONSS. IDIBVS
AVGVSTIS.

Sub annum nempe Christi 376. Needum enim publicus Paganicarum superstitionom usus Romae, nedum per Italiam, evanuerat. Ejusdem ipsius anni dieique aut dedicatio ejusmodi, aut sacrificiorum eorundem diis magnis peragendorum votum habetur[o] Ulpii Egnatii Faventini. Etiam sexennio ante, seu Valentiniano & Valente consulibus tertium, Petronius Apollodorus pontifex major[p],

TAVROBOLIO CRIOBOLIOQ. PERCEPTO.
VNA. CVM. RVF. VOLVSIANA. C. F. CON
IVGE. XVI. KAL. IVLIAS. DD. NN.
VALENTINIANO ET. VALENTE. III. COSS.
ARAM. DICAVIT.

In qua etiam numinum figurae, & sacrificiorum illorum symbola. Et Valentiniano & Neoterico consulibus, seu sub annum Christi 390, Kal. Jun. Ceionius Rufius Volusianus[q],

ITERATO VIGINTI. ANNIS. EX. PERCEP
TIS. TAVROBOLIIS VI. ARAM CONSTITVIT

ubi male irrepsisse[r] videtur VI. Superne autem illic arietes quinque, & unus mactatus, ad Kriobolii conjuncti, quod Attidi, ut Matri deum Taurobolium, perfici solebat, designationem. Hinc *Taurobolium & Kriobolium facere* in saxis obvium, pro initiatione cujuspiam diis illis magnis, adeoque pro sacrificiis eidem propriis, atque in dedicationibus, aut proxime ante, perficiendis. Unde etiam *Tauroboliatus*[s] dictus qui sacra illa perficeret. Vocabulum, cujus, in Lampridii editionibus ante Gruterianam, locum perperam occupabat *adeo debacchatus*. Sed restitutum est demum ex codice Palatino *Tauroboliatus*; quod de Heliogabalo dictum. Ita etiam *Taurobolini*[t] & *Tauroboliti*. Renovari solebat a Tauroboliatis Crioboliatisque sacrificium illud, ut forsan & dedicatio, quolibet vicennio[u], intra quod tempus renatus (ut Sextilius Agesilaus in marmore ante allato) per sacrum illud, velut per initiamentum, mundusque habebatur usque in vicennii proximi initia. Sed ut hoc vicennale erat, ita alia sacra Matris deum (praeter ante memorata) annua. Julius Firmicus[x], *In sacris Phrygiis, quae Matris deum dicunt, per annos singulos arbor pinea caeditur, & in media arbore simulacrum juvenis subligatur*. Alii de pompis annalibus loquuntur[y], in quibus ablutio deae in Almone fluvio, juxta urbem, VI Kal. Aprilis; unde in Kalendario Constantini dicto ad diem illum notatur *Lavatio*. Sacra autem bina illa in aris aliisque saxis a Tauroboliatis diis magnis dedicatis sic saepius memorantur. Nec in ejusmodi sive aris sive saxis aliis sacrificia ipsa dedicationi adhibita aut praevia solent occurrere. Sunt vero dedicationes etiam illic[z] diis illis breviuscule, & sine sacrorum illorum mentione, conceptae.

IX. Nec raro etiam sine dedicatione expressa perfectum aut celebratum a quopiam Taurobolium esse inscribitur[a]. Etiam, pro salute Augustorum, aut civitatis, a civium ordinibus & provin-

[k] De Origine Festorum lib. 1. cap. 13. [l] Adversar. lib. 27 cap 21. [m] Lib. de errore profanarum religionum, cap 28 [n] Smetius fol 20, 1. Gruter pag 28, 2. [o] Smetius fol. 19, 11. [p] Idem. ibid 13 Gruter. pag 28, 1. [q] Idem ibid. 5. [r] Vide Cl. Salmas. in Notis ad Historiam Augustam pag. 180. F [s] Lampridius in Heliogabalo, & Jan. Gruter. ad eum. & Inscrip. vet Romae apud Salmasium in Notis pag 179. [t] Smetius fol 20, 4. Gruter. pag 28, 6. [u] Smetius fol. 19, 11. [x] Lib de Errore Profanarum religionum. [y] Ovid. Fastor. 4 Ammian. Marcellinum lib 23. Vibius Sequester, in Regionibus Urbis; Herodianus in Commodo. [z] Gruter. pag. 29, 1, 2, 3, 6. [a] Idem ibid. 10, 11, 13, 14.

ciis.

ciis. Lapis hujusmodi Narbone [b] mirae pulchritudinis cum multis capitibus bubalinis;

IMPERIO. D. M.
TAVROPOLIVM. PROVINCIÆ.
NARBONENSIS.
FACTVM. PER. C BATONIVM. PRIMVM.
FLAMINEM. AVGG. PRO. SALVTE. DOMI
NORVM. IMPP. L. SEPTIMII. SEVERI. &c.

Id genus complures sunt alii [c]. *Tauropolium* hic alibique [d] saepius a quadratariis scribitur, ut interdum *Tauropolium* [e], & *Tauribolium* [e], quae pro eodem plane sumuntur, nempe *Taurobolio*, quod nomen est genuinum. Et *Tauripolium accipere* [f] locutio solennis pro *Taurobolium perficere, facere, celebrare*. Et tam foeminae [g] quam viri, urbes ac provinciae faciebant. Horrendum a Prudentio [h] descriptum sacrum, in quo sacerdos summus in scrobem defossus tauri super tabulata perforata mactati sanguinem in oculos, aures, os, nares avide conbibebat, Taurobolium fuisse ipsum existimat Claudius Salmasius [i], qui de sacro illo ante nimis ignorata compluria docuit. Sed alii [k] aliter. Petrus autem Aringhius de templis aliquot, veluti Martis & Apollinis in Vaticano veteri, agens [l], *Nec interim defuut*, inquit, *qui antiquum Cybeles, quam deorum omnium matrem insana olim antiquitas pronunciavit, templum eodem in loco statuant, hac una ad id asserendum ratione permoti, quod quamplurima Crioboliorum & Tauroboliorum simulacra, quae in ejusdem deae honorem celebrabantur, cum nova Vaticanae Basilicae fundamenta hoc nostro seculo aperireutur, ibidem inter effodiendum reperiri contigerit; ex quo pariter alio deducto argumento aream illam, ingentemque pineam, quae jam in medio Vaticanae Basilicae atrio exstabat, & modo in proximis summorum pontificum hortis reservatur, usui quondam & ornamento ejusdem deae Cybeles templo exstitisse conjiciunt; cui arborem videlicet pinum gratam summopere acceptamque poetarum plerique, & Ovidius & Virgilius prae caeteris, pro more fabulantur. Verum assertionem hanc ulla, quod noverimus, scriptorum veterum auctoritate suffultam, nobis interim satis sit indicasse.* Et lectorem qui de simulacris illis plura voluerit ablegat ad Joannis Severani librum de Sacris septem Ecclesiarum memoriis, ubi illum ait copiose de simulacris illis disseruisse. Utinam explicatius illa tradidisset Aringhius ipse. Nam Severani librum ejusdem nominis haud alium comperio praeter partem primam [m], in qua de simulacris illis mihi haud quicquam occurrit. Quod ad Prudentii autem illud attinet, ego sane non illibenter forsan admiserim apud eum *Taurica sacra* in illo [n],

Incassum arguere jam Taurica sacra solemus,

Taurobolia innuere, aut saltem complecti; licet a viris doctis [o] sumantur illic pro tauris Plutoni immolari solitis. Et Pluto quidem ibi memoratur ut hostiis humanis placari solitus; cui alia etiam pariter sacrificia, sed interim etiam taurorum; ut ex Horatio [p] scimus, aliisque. Et sacra quidem taurorum, prae aliis, fiebant itidem tam Neptuno (idque interdum ex oraculo [q]) uti & Apollini, quam diis magnis sic dictis. Virgilius [r],

——Meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno; taurum tibi, pulcher Apollo.

Mari item & Fluviis, ut ex Homero [s] liquet. Inde Neptunus *Taurius* [t] dictus; uti Ταύρεια [v], festum ejus. Etiam triumphantes diis simul Capitolinis tauros sacrificabant. Uti & Sabini [x] Marti. Hinc

————maxima Taurus
Victima

Virgilio [y]. Sed ita sane evenit ut etiam apud veteres recentioresque tum *Taurica*, quorum genera etiam alia sunt sacra, tum nomina alia a *Tauro* aut *Tauris* quomodocunque sumpta, in obscuro nimis & incerto, si quae alia, latueriot. Labeo [z] Neptuno tantum, Apollini, & Marti taurum rite immolari voluit; nec omnino Jovi, quod tamen sine temperamento (utcunque etiam Jovi taurum immolare non licuisse, in libris de jure sacrificiorum scripserit) haud verum est. Nam ut ex diis Capitolinis erat, seu Jupiter Capitolinus, a triumphantibus rite ei cum reliquis tauro litabatur [a], sed nec aliter. Quod disciplinae Homericae consonum,

Ἔνθα Διὶ ῥέξαντες ὑπερμενεῖ ἱερὰ καλά,
Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι, &c.

Ibi Jovi praepotenti facientes sacra pulchra, ei idonea, *sed tauro Alphaeo* fluvio, & *tauro Neptuno*, &c. ubi quasi expressim satis Jovi negatur taurus. Quemadmodum autem quid Taurobolium ipsum esset adeo in obscuro apud recentiores mansit, ita etiam alia, praeter jam memorata, sacra Taurica; quorum unicum Dianae dictum, etiam *Tauropoliou* (quo nomine itidem in saxis indigitari Taurobolium jam ostendimus) & *Tauropolia* appellatum. Hesychius, Ταυροπόλια, ἃ εἰς ἑορτὴν ἄγουσιν Ἀρτέμιδι, *Tauropolia, quae ut festum celebrant Dianae.* Qualenam fuerit festum illud, parum constat. Ταυροπολικὰ memorat Athenaeus [b], ut satis detestanda. Etiam Isaacus Casaubonus eum explicans, *Qualia*, inquit [c], *fuisse legimus sacra Cotytus, omnis turpitudinis & obscoenitatis plena, talia erant & Tauropolia, quemadmodum colligas recte ex hoc loco.* Sed originis horum se nescium plane fatetur. Certe Diana ipsa Taurica a Scythiae cognomine regione Ταυροπόλα [d] (quod nomen etiam Minervae tributum) uti etiam Ταυροβόλος, & Ταυρὼ, & Ταυρώνη, & Ταυροπόλος [e], atque dea Ταυρική [f]. Et templum narrat fuisse in Icaria maris AEgaei insula Strabo [g] *Tauropolium* nuncupatum, quod

[b] Idem. lib 12. [c] Ibid. 14 & pag 30. 1, 2. [d] Ibid. 13, 14. & pag. 30 1, 3, 4, 5. pag 31. 3, 4, 5, &c. [e] Pag 29. 10. [e] Ib 8. [f] Ibid. 13. [g] Ibid & pag. 30, 4. & 31 3, 4, &c. [h] In Peristephanon [i] Ad Lampridium pag. 180, C. [k] Videsis Georgium Fabricium ad Prudentii locum citatum. [l] In Roma Subterranea, lib 2. cap 3. §. 15. [m] Romae 1630, in 8o. [n] Contra Symmachum, lib. 1. tit. In spectaculis, quos fuit venerati. [o] Jo. Weitzius ibidem. [p] Carm. 2. Od. 14 [q] Pausanias in Phocicis. [r] AEneid 3. [s] Iliad λ. Et Eustath. ad Iliad. φ & ψ. & Odyss. λ. & videsis A. Gellium, lib. 13. cap. 25. [t] Suidas in Ταυρίδιον. [v] Hesychius in Ταύρεια. [x] Strabo lib. 5. [y] Georgic. 2. [z] Apud Macrob. Saturn 3. cap. 10. [a] Servius ad AEneid. 9. [b] Dipnosoph. lib. 6. [c] Animadvers 6. cap. 16 [d] Sophocles in Ajace, Hesychius, Suidas in Ταυρώπ. [e] Euripid. in Iphigenia, in Tauris Diodor. Sicul. lib. 2. Strabo lib. 12. Liv. Decad 5. lib. 4. Eustath. ad Dionys. Periegeten. [f] Euripid. ibidem & Pausan in Atticis & Laconicis. [g] Lib. 14.

dum

dum ex eo eam in rem citato citat Stephanus, in Samo insula perquam vicina collocat. Dum vero nominibus hisce dea ipsa templumque ejus sic celebratur, nihil omnino de tauri sacrificiis apud veteres, quantum video, admittitur in nominum illorum ratione haberi; sed vocamina a gente Scytharum Taurica tantum deducta esse (quasi diceres, *Diana in tauris*, ut, *Iphigenia in tauris*) adeo ut Diana Ταυροπόλος aliud non fuerit quam quae versabatur, colebatur, apud Tauricam gentem; aut ab eo quod praefuerit illa armentis, in quibus taurus adeo princeps; aut quod, cum luna fuerit, tauris sit vecta[h]. Sacra autem ei hoc nomine fuisse peculiaria, scimus e Diodori loco citato, uti satis ex templo *Tauropolio* dicto, & festo cognomine apud Hesychium. Atque illa humano seu hospitum immolatorum[i] sanguine, non taurino, omnino in tauris peragi solebant. Nec postquam Orestes[k] simulacrum ejus inde surripuerat, & in Graeciam detulerat dedicaratque, sacra ejus illic quicquam omnino habuerunt taurini sanguinis; sed humani interim, non ex immolatione, ut in tauris, sed ex flagellatione[l]. Neque enim Graeci aliter pristinorum sacrorum memoriam aut reliquias inter se admittendas voluere. Verum quidem est, obtinuisse opinionem, *Tauricae* ipsius gentis nomen ortum, ἀπὸ τοῦ ζώου ταύρου, διὰ τὸ ἐκεῖ τὸν Ὄσιριν ζεύξαντα βοῦν ἀρόσαι γῆν, ut narrat Eustathius[m], id est, *a Tauro animali, quoniam ibi bovem junxit Osiris ad tellurem arandam*; atque ex eo quod oriunda sit ab AEgyptiis Apin bovem colentibus. Sed hoc nihil ad animalis sacrificium. Etiam ipsi Eustathio ibi videtur Ταυροπόλου Dianae nominis originem causamque esse tantum a gente in qua versata est & hospitibus caesis coli solebat. Veteres illi Apollodorus & Istrus nominis Ταυροπόλης & Ταυροβόλου non omnino ab sacrificio taurino deduci voluere[n]. Nec puto ullibi animal illud immolatum ei apud veteres legi; praeterquam ubi nonnulli voluere in Iphigeniae, cum in Aulide ei immolanda esset, ab ea abreptae locum non ursam, aut anum, ut aliqui[o], nec cervam, ut Euripides[p], sed taurum fuisse substitutum, adeoque ei immolatum. Nihilominus fidentius ab nonnullis[q] nescio unde asseritur *Tauripolion* fuisse sacrum *in quo Marti & Dianae non humano sed taurino sanguine sacrificabatur*; Et *Tauripoliam Dianam dictam quod illi Taurino sanguine sacrificaretur*. Sed nec facit ad solennem tauri ei immolationem id quod de succedaneo Iphigeniae sacrificio sic habetur, quod nec pro recepto admittitur, nec in morem omnino postea transit. Adeoque haud in Dianae sacris *Tauripoliis* dictis taurus locum sortitus est ullum, magis quam in ejusdem apud Phocenses[r] Elaphoboliis *cervus*. Illic enim placentae tantum sacrificabantur ex adipe, melle & sesamo confectae, ut legitur apud Athenaeum[s]: Sed illae *Elaphi* seu *Cervi* dicti. Diana vero ipsa *Elaphebolos* a venationibus & *Elaphaea* itidem nuncupata est, eisque nominibus culta[t]. Sunt autem viri docti qui nescio quid commune habuisse Tauripolia Dianae cum deorum magnorum Tauroboliis, *Tauropoliis* etiam dictis; quos[v], si placet, consulas. Fuere item ludi Taurici, Taurii, seu Taurilia dicti, quibus cum Tauroboliis aut Tauropoliis nihil commune, Romae celebrari soliti in circo Flaminio, in quibus *circum metas currebant*, ut Varro[x]. Et de cis vide Festum, & ad eum Josephum Scaligerum. Diis inferis instituebantur sub Tarquinio Superbo. Occurrunt etiam apud Hesychium Ταυροχόλια pro festo Cyzicenorum, aliter, puto, ignotata. Etiam apud Graecos ludus erat seu certamen Ταυροκαθάψια dicta, quorum mentio, puto, in veterum libris non omnino habetur. Reperio in marmore e Graecia Asiatica pridem allato, quod in hortulo musei mei Carmelitici habeo figuris hisce & inscriptione insignitum, longitudo est pedum quinque; latitudo sesquipedalis. Qualisnam fuerit sive ludus sive certamen, ex ipsis figuris haud aegre elicitur. Non animadvertere demum hic nequibam doctissimi & optimi viri Guilielmi Camdeni observationem seu monitum de Tauropoliis, velut quae curiosioribus merito respicienda essent ex sacrorum, ut existimatum est, nescio quorum, vestigiis, in bubalinis capitibus sub annos abhinc 350 circa aedem Londini Paulinam effossis compluribus. Nimirum Dianae templum aedem illam aevo paganico fuisse ait conjectasse aliquos[y], atque *esse quae fidem eorum conjecturae adjungunt*. Etiam quoniam *antiquae scilicet aedes adjacentes in ecclesiae archivis Dianae Camerae*, inquit, *vocantur, & in coemeterio, regnante Edwardo primo, incredibilis vis bubalinorum capitum effossa fuit, ut est in nostris annalibus,*

[h] Scholiastes in Sophoclis Ajacem, Suidas in Ταυροπόλα. [i] Herodotus in Melpomene, alii. [k] Euripides in Iphigenia in tauris. [l] Philostratus de Vita Apollonii, lib. 8. cap. 10. [m] In Dionys. Periegeten. [n] Apud Suidam in Ταυροπόλα. [o] Apud Isaac. Tzetz. in Lycophronem. [p] In Iphigenia, in Aulide. [q] Carolus Stephanus, in Dictionar. Poetico. [r] Plutarch lib. de Virtutibus Mulierum. [s] Dipnosoph. 14. [t] Pausanias in Eliacis [v] Thomas Dempster. in Paralipomenis ad Rossinum, lib. 2. cap. 4 & Joannes a Wower ad Julium Firmicum, de Errore Profanarum religionum. [x] L. 4. de Lingua Lat. [y] In Britannia, pag. 306.

quae

quae tunc cum admiratione tanquam gentilium sacrificia suspexit multitudo. Et Tauropolia in Dianae honorem fuisse celebrata norunt eruditi. Quasi capita bubalina in Tauropoliis vetustis partem egisent, quod nusquam puto repertum. Sua manu postea in codice suo [a] adnotavit illic ipse, ut conjecturam de sacrificiis hic bubalinis firmaret, *Ubi pagani (inquit Gregorius M) boves multas immolare consueverunt, christiani religiosis conviviis debitas solennitates celebrent,* cujus sensus expressim habetur apud Gregorium [a] frequentiam sacrorum bubalinorum apud majores nostros paganos aperte indicans. Caeterum ut ad Tauropolia nihil omnino attinebant boves aut capita bubalina, eorumve partes aliquae, ita nec revera ad sacra Dianae ulla, exceptis illis quae Dianae Aventinae fiebant, in quibus, dum aliis in Artemisiis seu Dianae Romae templis, quae non pauca fuere, cervorum cornua (velut primitiae [b] a venatoribus allatae) affigi solebant, cornua, ex jure singulari, boum affigebantur; quod memorat Plutarchus [c]. Adeoque Dianae illic cultum capita effossa bubalina non omnino adstruunt. Adjicit autem praestantissimus Camdenus, velut ad Dianae symbola sacraque propius accedens, *Nos etiam ipsi pueri cervi caput pilo praefixum, quod Dianae sacrificiis convenire videbatur, magna cum pompa & cornicinum boatu in ipso templo circumgestatum vidimus. Cervumque illum, quem illi* de Baude *in Essexia pro terris quibusdam praestabant, ut accepimus, hujus ecclesiae sacerdotes sacris vestibus induti & capita corollis e floribus redimiti ad gradus chori recipere soliti. An hoc in usu fuerit antequam* Baudi *cervum praestare tenerentur, nescio; certe Dianae cultum & gentilium errorem magis quam christianam religionem hic ritus redolere videatur.* Et Dianam venatricem & Ἐλαφοκτόνον [d] *cervorum interfectricem* dictam nemo nescit. Sed vero certissimum est, solennitatem illam, quae compluribus abhinc annis evanuit, originem non habuisse vetustiorem quam annum Edwardi regis primi tertium, seu Christi 1274, cum, ut ex Archivis [e] quae fuere illius ecclesiae liquet, Guilielmus *Baud*, vir equestris dignitatis, in compensationem praedii ei ab Harvaeo de *Boreham* decano illic & canonicis, ut intra vivarium suum Coringhamiae in Essexia clauderetur, concessi, se posterosque suos obligavit ad praestandum quotannis illis ad altare magnum die conversionis S. Pauli (quae est Januarii 25) cervam, uti etiam die commemorationis ejusdem cervum, quorum capita cum pompa jam dicta per ecclesiam circumgestarentur; aliis itidem tunc institutis eam circa rem ritibus; quae omnia usque in tempora Elizabethae reginae duraruot. Consule, si placet, ea de re etiam Joannem Stowaeum [f] & Archiva [g]. Adeoque in ritu illo nihil ex origine paganica. Alii autem capita illa effossa sacrorum Jovis reliquias fuisse existimarunt [h], adeoque templum ipsum Jovis olim fuisse. Sed haec obiter.

X. Adjiciebantur etiam in marmoreis aliisque dedicationibus, praeter jam ostensas, leges ad aras locosque rite in templa effatos spectantes, etiam & causae interdum praeviae dedicandi, cum ampliori ac varia rituum mentione. Ejusmodi autem paucae supersunt. Singulares autem ex eis aliquas, ut plenius dedicandi & mos & vis perspecta habeatur, adponere visum est. Vetustissimam formulam habet Livius [i] in illo de Romulo, qui, cum Acronem Caeninensium regem bello spoliasset, Jovi Feretrio templum terminis quos ipse animo metatus fuerat designavit. *Spolia,* inquit iste, *fabricato ad id apte ferculo, gerens, in capitolium ascendit; ibique ea, cum ad quercum pastoribus sacram deposuisset, simul cum dono, designavit templo Jovis fines, cognomentumque addidit Deo;* id est, *Feretrium* eum vocavit, ut opima illi spolia ferrentur. Et dein, *Jupiter Feretri,* inquit Romulus, *Haec tibi victor Romulus rex regia arma fero, templumque eis regionibus quas modo animo metatus sum dedico, sedem opimis spoliis, quae regibusque ducibusque hostium caesis, me auctorem sequentes, posteri ferent.* Festus ubi [k] hoc de templo seu aede Jovis Feretrii loquitur, adjicit, *Hujus aedis lex nulla exstat, neque templum habeat necne scitur.* Quasi ex vita Romuli dedicatio illa haud ita satis dignosceretur, ut utrum revera templum fuisset, annon, inspicienti satis constaret. Impense mirum quidem videtur, historiam de dedicatione illa non suffecisse dubio illi plane tollendo. Halicarnassensis etiam, Propertius [l], Plutarchus [m] de aede Jovis Feretrii illa ut de templo undiquaque legitimo loquuntur. Festi autem illud forte inde manavit quod nullibi in templi parietibus reperiretur dedicatio ipsa, nedum lex ejus, aut templi nomen. Unde ad ejus verba illa Josephus Scaliger; *Olim leges aedium in aedibus ipsis in postico earum ponebantur;* quod ut asserat, Varronis locum subjungit; ubi is rupem Tarpeiam *montem Saturnium* olim dictum ait [n], & *antiquum oppidum in hoc fuisse Saturniam. Ejus vestigia etiam nunc manent tria; quod Saturni fanum in faucibus; quod Saturnia porta, quam Junius scribit, quam nunc vocant Pandanam; quod post aedem Saturni, in aedificiorum legibus parietes postici muri sunt scripti.* Tunc Scaliger, *Continebant autem leges aedium inter alia, utrum aedes illa esset templum, necne. Et hoc est quod ait Festus.* Et paulo post, *Apponebantur & leges dedicationis, quibus aedes ipsae sacrae fiebant, neque sine exauguratione transferri poterant.* Atque illuc affert quod Plinius [o] habet de aede Matris Deum vetustissima, cui nulla lex dicta est apud Nicomedenses. Ad Trajanum Augustum inquit Plinius, *Ego cum quaererem num esset aliqua lex dicata templo* (codices aliqui habent *dicta templo*; sed lectio prior Catanaeo placet, quae etiam Trajani rescripto satis consona) *cognovi alium hic, alium apud nos Romanos esse morem dedicationis. Dispice ergo, Domine, an putes aedem cui nulla lex data est salva religione posse transferri. Alioqui commodissimum est,* ut transferatur, *si religio non impedit.* Respondet Trajanus, *Potes sine solicitu-*

[a] In Bibliotheca Cottoniana. [a] Lib. 9. Ep. 71. [b] Arrianus, de Venatione, cap. 3. [c] In Quaestionibus Romanis. [d] Euripides in Iphigenia in Tauris, &c. [e] Regist Eccles Paul. signatum lit. G. [f] In Notitia Lond. [illegible], pag. 640. in 4° 1618 [g] Eschaet. & Inquisit. anni 2 Edwardi 3. numero 72 in arce Londinensi. [h] Franciscus Godwinus in Episcoporum Catalogo, seu Londinensi 51. [i] Lib. 1. cap. 10. [k] In voce *Opima*, vide & Schedas ejus. [l] Lib. 4. eleg. penultima. [m] In Romulo & Marcello. [n] De LL. lib. 4. [o] Plin. 10. Epist. 58, 59.

dine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, aedem Matris deum transferre in eam quae est accommodatior. Nec te moveat quod lex dedicationis nulla reperitur, cum solum peregrinae civitatis capax non sit dedicationis quae fit jure nostro, seu Romano. Consulit eum Plinius, an templum cui lex nulla adjecta transferri, ut aedes haud pro templo censenda, salva religione, id est, jure, potuerit. Definit Trajanus, legis adjiciendae rationem apud Nicomedenses, quae peregrina civitas esset, habendam nullam: Haud capacem scilicet esse civitatem peregrinam dedicationis quae, juxta ante dicta, jure fieret Romano: Sacra nempe Romana eorumque rationem ad peregrinos non attinere; sed jure tantum Quiritium sacro niti. Non quod existimarunt Romani haud legitimas in se omnino fuisse apud peregrinos templorum dedicationes (ut manifestum etiam fit ex eorum, in obsidionibus, deorum evocationibus perquam solennibus) sed non quales ex jure Romano definiendae essent, extra scilicet agrum Romani nomine cognitum, seu velut civitate donatum. Etiam scimus Octavio Augusto templum Hierosolymitanum, cujus dedicatio Romanis prorsus ritus peregrini, tanti eo nomine aestimatum, ut sacrificia [p] quotidiana sui gratia illic praestari, idque sumptibus suis amplissimis, voluerit. Quod vero attinet ad leges in postico templi velut ex more inscribendas, id quod videtur viro maximo ex Varronis loco illo eliciendum; certe opinor ego usitatius fuisse in antico supra aut circa valvas, aut postem tenendum, tum dedicationis ipsius tabulam seu formulam, quae marmorea erat, tum causas praevias & leges inscribi ex more solitas; pro vario nimirum formularum inscribendarum discrimine. Plusquam tantundem innuitur expressim a Livio ubi AEmylium narrat [q] aedem larium permarinorum (Διαποντίων) dedicasse, quam voverat quadraginta ante annis L. AEmylius in navali proelio adversus Antiochum regem Syriae, *Et supra valvas templi tabulam cum titulo fixam esse*, in quo, victoria, ut vovendi causa, memorata, subjicitur, *Ejus rei ergo aedem laribus permarinis vovit.* Etiam, *Eodem exemplo tabula in aede Jovis in Capitolio supra valvas fixa est.* Neque sane locus aliquis alius aeque tabulae figendae, tam dedicationis ipsius ejusque legum quam voti ante nuncupati solutique, idoneus. Nam ut bene simul uno in textu conjungi potuerunt, ita, quantum video, conjungi in marmoribus solebant. Jacobus autem Gutherius [r], *Lex arae sive instrumentum arae vel templi a tabula differebat, quae in dedicatione cum titulo supra valvas templi figebatur.* Quod quidem non satis capio, nisi intelligat, eodem in marmore tabulam interdum votum susceptum ejusque causas, sacrificiorumque generum ex eo futurorum enumerationem, etiam & aram templumve positum per se continuisse alteram, alteram vero ipsam dedicationem simul, atque ad numen allocutionem legesque; quemadmodum quidem res cernitur in tabula qua Narbonensis [s] velut aram Octavii Augusti numini dedicaturi, votum a se susceptum ejusque & sacrificia futura annua in altera marmoris seu priore ejusdem parte designant, in altera vero verbis solennibus dedicant, regionesque circumscribunt, ac leges adjiciunt, quales arae Dianae in Aventino. Sed exemplum est illud rarissimum. Perquam vero egregium est illud Cneii Domitii Valentis, duumviri juri sacro in dedicatione dicundo (ut mos erat) constituti, qui sub Adriano Augusto, seu circa annum Christi 137, Salonae Dalmaticae, coloniae Martiae, Juliae dictae, aram hujusmodi templique circumjacentem aream, C. Julio Severo pontifice praeeunte, Jovi consecrabat. Apud Gruterum [t] ita se habet.

L. AELIO. CAESARE. IMP. ET. P. COELIO P. F.
BALBINO. VIBULLIO. COSS. VII. IDUS.
OCTOBRES.
CN. DOMITIUS. VALENS II. VIR. I. D.
PRAEEUNTE. C. JULIO. SEVERO.
PONTIFIC.
LEGEM. DIXIT. IN. EA. VERBA. QVAE.
INFRA. SCRIPTA. SVNT
JVPPITER OPTIME. MAXIME. QVANDOQV
E. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO.
DEDICABOQVE. OLLIS. LEGIBVS
OLLISQVE. REGIONIBUS. DABO.
DEDICABOQVE. QVAS HIC. HODIE.
PALAM. DIXERO. UT. INFIMVM
SOLVM. HVIVS. ARAE. EST
SI. QVIS. HIC. HOSTIA. SACRVM. FAXIT.
QVOD MAGMENTVM. NEC.
PROTOLIAT. ITCIRCO. TAMEN. PRO
BE. FACTVM ESTO. CETERAE
LEGES. HVIC. ARAE. EAEDEM. SVNTO.
QVAE. ARAE. DIANAE. SVNT.
IN. AVENTINO MONTE DICTAE.
HISCE. LEGIB HISCE. REGIONIB.
SICVTI. DIXI. HANC. TIBI. ARAM.
JVPPITER. OPT. MAX. DICO.
DEDICOQVE. UTI. SIS VOLENS.
PROPITIVS MIHI. COLLEGISQVE
MEIS. DECVRIONIB COLONIS. INCOLIS.
COLONIAE. MARTIAE. JVLIAE.
SALONAE. CONJVGIBUS.
LIBERISQVE. NOSTRIS.

Quaelibet hic linearum distinctio unicam in marmore a Grutero exhibito facit. Ad Jovem vides allocutionem; qualis proculdubio in aliis numinum dedicationibus. Leges hic dedicandi referuntur ad eas quae fuere arae Dianae in Aventino, uti etiam in Narbonensi jam dicto marmore. Saxum in quo incisa est haec dedicatio Salonae olim visebatur, sed mutilum. Inde Joannes Baptista Rhamnusius dono accepit, ac aliquandiu in aedibus suis Patavii tenuit. Postmodum ipse, cum portam Patavinam, unam ex eis qui eorum murorum sunt qui vetustiorem civitatis partem introrsus circumeant, prope pontem D. Benedicti, aereis Andreae Naugerii & Hieronymi Fracastorii capitibus exornabat, saxum hoc etiam antiquitatis venerandae conservandae causa sub eis collocavit; sed instauratum atque ex conjecturis suppletum, nec sine pervetusti codicis, in quo descripta est ope, ut videtur, adjutus. Quae omnia narrat Aldus Manutius [v], ubi etiam ipsum sax-

[p] Philo de Legatione. [q] Decad. 4. lib. 10. cap. 52. [r] De Veteri Jure Pontifi cio, lib. 3 cap 11. [s] Apud Gruter. in Thesauro, fol 229. Brissonium de Formulis, lib. 1. Jos. Scaliger. in Schedas Festi, pag 44. [t] Thesaur. fol 23. 12. [v] In Orthographiae ratione pag. 37.

tum

um velut inde vere descriptum exhibet; nec, quantum ad rem ipsam, a superiore ita discrepans. Clauditur autem illic ad hunc modum—VTI. SIS. VOLENS. PROPITIVS. MIHI. COLLEGISQVE. JVLIAE SALONAE. CONJVGIBVS. LIBERISQVE. NOSTRIS. Vocibus sic MEIS. DECVRIONIBVS. COLONIS. INCOLIS. COLONIAE. MARTIAE. haudquaquam insertis. Sed lectionem illam de colonia Martia Julia Salona agnovit etiam Jacobus Mazochius[x], ut ex illo notat Ortelius[y]. Atque, ut apud Gruterum habetur, ita suis interseruerunt saxum integrum Bernardinus Scardeonius[z] ipse Patavinus, Barnabas Brissonius[a], & Jacobus Gutherius[b]. Apud Joannem Rosioum[c] linea prima caret, aliasque differt. In fronte autem, seu linea illa prima, discrepantia est non praetereunda. Aldus habet—BALBINO. VIRBULLIO. PIO COSS. Atque, ut Gruterus, AELIO. CAESARE. IMP. ita eandem retinent lectionem Brissonius & Gutberius; in qua sequaces quidem sunt Aldinae & Scardeonianae, quae habent item ibi IMP. Sed proculdubio non sioe errore crassissimo. Anne enim AElius ille Verus unquam imperator? Nescio quomodo saxum ita mutilum variatim describentibus imposuit. Smetius[d] ante Gruterum recte habet AELIO. CAESARE $\overline{II}$. P. COELIO, &c. COSS. Nam certissimum est auuo qui praecedit huoc quo dedicatio haec facta est, Aelium, qui ante adoptionem Adrianeam *Ceionius Commodus Verus* dictus est, consulem eo nomine cum Pompeiano fuisse, & anno sequente Commodum secundum; unde pro IMP. legendum II. Bis autem illum consulem sic designatum esse manifesto liquet ex Spartiano[e], fastisque obviis, atque ex nummis apud Goltzium, Occonem, alios, quamplurimis & Graecis & Latinis, qui habent A. AIΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ &c. ΥΠΑΤ. B. & L. AELIVS CAESAR. TR. P. COS. $\overline{II}$. Quod habetur hic de *Magmento non protollendo* idem ipsissimum est in Narbonensi dedicatione ante memorata, excepto quod illic *qui*, non *quod*. *Magmentum* eundem satis in sensum significat, opinor, si quis hostiam ibi immolaret, nec adjecerit Magmenti, nomine jecioris, aliave insuper ejusmodi desecta, nihilominus rite sacrificatum fore. Legebat hic Turnebus[f], QVOD. MAGNENTVM. NE. PROTOLLET. De Magmentis videsis illum ibi, & Josephum Scaligerum in conjectaneis; sed maxime Claudium Salmasium in Plinianis[g], ubi Varronis[h] locus depravatus ea de re e codice vetusto sibi restituitur. Accedat hic de dedicatione Vulcano, ut videtur, praestita, legibusque ei conjunctis, monimentum Romanum eximium[i],

HAEC AREA. INTRA. HANC. DEFINITIONEM. CIPPORVM
CLAUSA. VERVBVS ET. ARA. QVAE. EST INFERIVS
DEDICATA EST. EX. VOTO. SVSCEPTO QVOD DIV—
ERAT. NEGLECTVM. NEC. REDDITVM INCENDIORVM
ARCENDORVM CAVSA. QVANDO. VRBS PER. NOVEM
DIES. ARSIT. NERONIANIS. TEMPORIBVS ET. HAC
LEGE. DEDICATA. EST. NE. CVI. LICEAT INTRA. HOS
TERMINOS. AEDIFICIVM. EXSTRVERE MANERE
NEGOTIARI. ARBOREM. PONERE ALIVDVE. QVID
SERERE. ET. VT. PRAETOR. CVI. HAEC REGIO. SORTI
OBVENERIT. LITATVRVM. SE. SCIAT ALIVSVE. QVIS
MAGISTRATVS. VOLCANALIBVS. X. KAL SEPT. OMNIBVS
ANNIS. VITVLO. ROBIO. ET. VERRE

Hanc affert Brissonius[k] quasi inciperet ab EX VOTO SVSCEPTO, atque ita Romae conspici ait. Sed in duas partes ab artificibus aliquot circa Basilicam S. Petri, ubi habetur, divisa esse dicitur apud Gruterum. Adeoque partem alteram tantum habet Brissonius. Ita praeter circumscriptionem areae dedicatae ac leges adjectas sacrificiique geous, celebritas anniversaria Vulcanalibus seu 10 Kal. Septembris tribuitur; unde, juxta ante de recurreute ejusmodi festorum celebratione allata, videtur Festo in illo Vulcano, qui igni adeoque inceudiis averruncandis praefuit, aram hanc areamque dedicatam esse.

CAP. XV.

I. *Ebraeorum in dedicando morem, etiam & gentium, pro disciplinae suae discrimine, imitatos esse Christianos. Id a reformatis nonnullis prorsus improbatum. Et de origine dedicationum Christianarum a centuriatoribus eorumque sequacibus ex Athanasio petita.*

II. *De ecclesiis qualibuscumque (qua sacrorum gratia conveniendi loca voce illa designata sunt) Christianorum in seculis primitivis Constantinum Magnum, seu imperii summi & Christianismi conjunctionem primam, antevertentibus.*

III. *Quod in dedicationibus tum Judaicis tum gentium primarium locum obtinuit, id est summum imperium, ut superius ostensum, defuit Christianis illis primitivis, tametsi ex confoederata inter se disciplina, nomine tenus, etiam synedrium habuerint.*

IV. *Testimonia praecipua quae seculis in illis dedicationum apud Christianos usum*

[x] In Inscriptionibus pag. 28. [y] In Thesauro, in *Salo*. [z] De Antiquitate Urbis Patavii pag. 85. [a] Formularum lib. 1. [b] De veteri Jure Pontificio lib. 3. cap. 18. [c] Antiq. Roman. lib. 2. cap. 2. [d] Pag. 18. num. 18. [e] In Adriano, & in AElio Vero. [f] Adversar. lib. 22. cap. 6. [g] Pag. 129. [h] Lib. 4. de L.L. [i] E Mazochio Gruterus pag. 61, 3. [k] Formularum lib. 1.

fatis

I

satis asserere videantur. Memoria, Titulus. Scriptores sententiam illam amplexantes. Eustathiani & Massaliani templa eorumque dedicationem aversabantur.

V. *Expenduntur testimonia illa. Et quid videatur de seculorum illorum primitivorum circa dedicationes sacras disciplina statuendum, ex Origene, Clemente Alexandrino, Minutio Felice, Arnobio, & Lactantio.*

VI. *Sententia quae revera & tunc temporis & sub Constantino obtinuit de templorum Christianorum dedicationibus Deo, angelis, sanctis; quarum festa ab imperatore illo aliisque celebrabantur frequentius & splendidissime, tum prima, tum anniversaria, idque encaeniorum nomine.*

VII. *Dein statim receptum esse, nec synaxes in ecclesiis nondum dedicatis regulariter rite fieri, neque citra auctoritatem Caesaream dedicationes episcopis, nedum aliis, licitas fuisse.*

VIII. *De ecclesia magna & Caesarea dicta apud Alexandrinos; quam & S. Michaelis archangeli ecclesiam e templo idoli Michaelis dicti, a Cleopatra exstructo, confectam esse scribit Eutychius patriarcha Alexandrinus. De festo ejusdem anniversario in die duodecimo Hathuri seu Novembris 8 apud Aegyptios & per ecclesiam orientalem; quod in occidente ad Septembris 29 attinet.*

IX. *Testimonium de S. Michaelis festo sic in Aegypto celebrato e calendario Aegyptiaco seu Coptitarum Christiano, autore Abulaihsan Achmed Calcasendio Mahumedano, una cum toto calendario, ex eodem, ipso. De festo palmarum (quod & olivarum illic vocatur) nativitatis Christi, immersionis seu baptismi, circumcisionis, ascensionis, Mosis natalibus, Noachi egressus ex arca, uti & ingressus ejus; Commemoratio patrum 318 Nicaenorum; alia id genus quamplurima.*

AB dedicationum sacrarum, non sine ritibus singularibus propriisque ac solennibus, exemplo Ebraico, eoque notissimo (quod juxta analoga sua, utcunque depravata, instituta secuti sunt Gentiles) inolevit etiam tandem dedicandi templa, ecclesias, altaria mos Christianorum, cum utrisque mistorum, receptissimus, & disciplinae ipsorum accommodatus. Id de quo reformatorum aliqui[l], veluti & Judaismi & Gentilismi imitamento, graviter sunt conquesti; Romanensibus ex adverso summopere adprobantibus[m] propugnantibusque. Magdeburgenses[n], de seculi Christianismi quarti initiis, *Usitata omnino magis quam superioribus seculis templorum fuerunt dedicationes seu consecrationes, & quidem festivae. Nam Athanasius in libro de passione imaginis Domini scribit, Judaeos Beryti conversos synagogam maximam Christo salvatori per antistitem ejus loci consecrari curasse; atque ex eo tempore morem hunc per diversas orbis terrae nationes & provincias inolevisse, ut basilicas plurimas Christianae religionis pontifices in honorem salvatoris mundi condiderint & dedicarint.* Quibus adjiciunt, *videntur autem haec etiam quadam prava aemulatione Gentilismi esse facta, praesertim ubi non indiguerunt tot aedificiis ad conventus suos Christiani.* Sed paulo post, *caeterum ut templorum dedicatio ex κακοζηλίᾳ Judaismi originem sumpsit, ita superstitionibus & humanis traditionibus ansam & campum mox praebuit.* Hospinianus[o] etiam, de templis Christianorum seculis illis vetustis magnifice exstructis & dedicatis verba faciens, vult *omnia circa ea partim Judaismi, partim Gentilismi superstitiosa κακοζηλίᾳ inventa & excogitata esse.* Tantundem reformatorum alii. Et sane palam est ex Felicis papae quarti (qui ad centuriam attinet sextam) scripto ad episcopos misso[p], ac in jus pontificium recepto, ex Ebraico more consecrationes aedium sacrarum apud Christianos maxime deductas fuisse, velut majorem ob rationem causamque ab eis praestandas. Etiam Graeci Ebraeorum usum in dedicationibus pariter respiciunt. Verbi gratia, celebrant quotannis[q] τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσεως *dedicationem templi sanctae Christi Deique nostri resurrectionis.* Quae in Meniaco & Anthologiis μνήμη τῶν ἐγκαινίων τῆς ἁγίας, &c. *Memoria dedicationis sanctae,* &c. dicitur, nulla inserta *templi* mentione, quae proculdubio interim innuitur. Dici autem ἰδιόμελον seu *canticum illi proprium* in Meniaco[r] ita se habet, Ἐγκαίνια τιμᾶσθαι παλαιὸς νόμος, καὶ καλῶς ἔχων· μᾶλλον δὲ τὰ νέα τιμᾶσθαι δι' ἐγκαινίων. Ἐγκαινίζονται γὰρ νῆσοι πρὸς Θεὸν, ὥς φησιν Ἡσαΐας· ἃς τινας ἐκλαμβάνειν τὰς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ἄρτι καθισταμένας καὶ πῆξιν λαμβανούσας βάσιμον τῷ Θεῷ. διὸ καὶ ἡμεῖς τὰ παρόντα ἐγκαίνια πνευματικῶς πανηγυρίζωμεν, *Encaenia* dedicationes *honoranda esse, lex vetus expressim docet. Sed & potius nova, per encaenia esse honoranda. Dedicantur enim insulae ad Deum, ut dicit Esaias*[s]; *quae quidem sumendae pro gentium ecclesiis nuper constitutis & fixionem firmam sortientibus Deo. Ideo etiam nos praesentia encaenia spiritualiter celebremus.* Hinc

[l] Magdeburg Centur. 4 cap 6. Hospinian. lib. 1. cap. 6. & lib. 4. cap. 1 & 2. Alphonsus a Castro de Haeresibus, lib. 14. tit *Templum*, alii.
[m] Bellarmin. de Cultu Sanctorum lib. 3 cap. 5.
[n] Cent 4 cap 6 tit. Ritus pontificorum Caer. [illegible]
[o] De Origine Templorum lib 1. cap. 6 & lib. 4. cap. 1 & 2
[p] Epist 1. Grat Dist. de Consecratione can 1 & 2. Burchard. lib 3. cap. 57. Ivo Decret. part 3. cap 60. & in Pannormit. lib. 2. cap. 33. & videsis Dist de Consecratione cap. 17 Durand Rational. lib. 1. cap. 1 & 6. & lib. 7. cap. 48.
[q] Ὡρολόγ. Sept 3.
[r] Sept. 3
[s] Cap xli, 1. & xlv, 16. in LXX

metrice

metrice ad eundem diem legitur in Anthologii editionibus aliquot[t] (nam in plerisque deest)

> Νέμει παλαιὸν Ἰσραὴλ πληρῶν νόμον
> Ἐγκαινίοις σοι τὸν τάφον τιμᾷ, Λόγε.

legem veterem Israelitarum implens nova encaeniis tibi sepulcrum tuum *honorat, o Verbum.* Pro indubitato in his apud Graecos sumitur, veteri Ebraeorum lege dedicationes Christianas velut origine fundari. Templum autem resurrectionis a Graecis sic memoratum honoratumque pro magnificentissimo illo Hierosolymis a Constantino[v] eodem nomine exstructo dedicatoque sumendum videtur. Quod vero attinet ad illud de origine dedicationum christianarum usus ex Athanasio a centuriatoribus in supra allatis citatum, habetur quidem Latine in libello ei tributo[x] cui titulus *de passione imaginis Domini N. Jesu Christi, qualiter crucifixa est in Beryto Syriae civitate*, historiola de Judaeis ibi omnibus simul conversis, ac ab loci antistite baptizatis, & de synagoga illic eorum rogatu majore ab eodem in ecclesiam Christianam dedicata. Quibus statim subjungitur[y], *Ex tunc itaque per diversas orbis terrae nationes & provincias mos inolevit ut basilicas plurimas vel oratoria pontifices Christianae legis in honore sancti Salvatoris mundi* (ut synagoga illa sacrabatur) *condere & dedicare non desinant. Nam antea antiquiores nostri vel majores hoc peragere minime praesumpserunt.* Alias item adjicitur synagogas in honorem martyrum tunc illic consecratas esse. Atqui interea, cum bina exemplaria Graece e bibliotheca Palatina praefigantur ejusdem libelli inter se satis discrepantia, eorum neutrum quicquam babet de origine ejusmodi, licet de synagogarum ἀφιερώσεσι seu *dedicationibus* pariter loquatur utrumque. Produxit libellum illum ad imaginum cultum firmandum in synodo septima seu Nicaena secunda[z] Petrus Nicomediensis episcopus, ubi perlectus a patribus pro Athanasii genuino agnoscebatur. Sed nec in eodem dedicationis Christianae originis vestigium aliquod ejusmodi comparet.

II. Ut autem res haec rite statuatur intelligaturque, altius repetenda est. Dubitari nequit (utpote quod aliter se babere ex sui natura nequaquam potuit) quin etiam tempore apostolorum & deinceps, per secula primitiva imperii summi & ebristianismi in Constantino M. conjunctionem primam antevertentia, conveniendi ad sacra exercenda locos, coenacula, cryptas, eremos, domus, oratoria habuerint ebristianorum coetus, ex disciplina scilicet tantum inter se confoederata, qua tunc prout quivere nitebantur; uti & philosophorum sodalitia, imperio penitus carentia, conveniendi id genus modum (quemadmodum Pythagorica, Platonica, alia, etiam Essenica) inter se sibi praestitutum itidem habuere. Id satis liquet tum ex Actis apostolorum, ubi[a] memoratur τὸ ὑπερῷον *coenaculum* in quod apostoli & discipuli sacrorum suorum gratia ascendebant, velut in locum conventus sacri satis notum; tum ex S. Paulo[b], ubi singulorum *domos* expressim ut habitationis locos distinguit ab *ecclesia*, quo nomine illic conventus locus ad sacra celebranda destinatus, ut alias itidem qui convenirent, pro subjecti discrimine, plane innui videtur. Hugo Grotius ad verba illa, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε; *an despicitis* (negligitis, evitatis) *ecclesiam Dei? Respicitur*, inquit, *locus qui est Levitic.* xix. 30. *Sanctuarium meum reveremini.* Et *ecclesia* ibi plane locum solennis conventus denotat; uti a patribus aliquot & recentioribus doctis est adnotatum. Atque huc spectat illud sive Luciani[c], sive alius ejusdem seculi, ubi Critias accessum suum ad christianorum (sub Trajano Augusto) coetum quendam enarrans, *Multis*, inquit, *superatis scalis*, ἐς χρυσόροφον οἶκον *in domum auratam ascendimus, qualem Homerus Menelai fingit esse.* Adeoque etiam splendidiora habuere christiani tunc temporis coenacula in locis quae sacris suis commodiora fuere. Tantundem pariter innuitur in illo Lampridii de Alexandro Severo Augusto, *Cum christiani quendam locum qui publicus fuerat occupassent, contra popinarii dicerent sibi eum deberi, rescripsit, Melius esse ut quomodocunque illic Deus colatur quam popinariis dedatur.* Etiam de προσευκτηρίοις *oratoriis* & προσευκτηρίων οἴκοις ac ecclesiis, eisque diversi generis & numerosissimis, a christianis exstructis ante Diocletianum expressins Eusebius[d]; ubi Ruffinus, *Jam vero multitudines coeuntium intra ecclesias populorum, & praecipue in diebus festis innumeras catervas per loca singula confluentes quis digne poterit explicare? Cum ne ipsa quidem antiqua receptacula sufficerent, sed quotidie orationum domus dilatarentur, ita ut amplitudo earum concludere instar urbium videretur.* Eusebius ipse ibi tantum erectas ait fuisse, cum veteres ob angustiam non sufficerent, εὐρείας εἰς πλάτος ἀνὰ πάσας τὰς πόλεις ἐκκλησίας, *latiores lautioresque per singulas urbes ecclesias.* Utcunque, palam satis ex hisce fit, solennes ad sacra exercenda christianorum in locis certis, veluti templis, conventus fuisse tunc frequentes, uti & Judaeorum antiquitus in syuagogis proseuchisque. Et demum, de locis tunc conveniendi, *ecclesiarum* nomine, res adeo certa est ut nihil certius. Atque asserri possent alia perquam luculentissima testimonia quae a viris doctis jamdudum congesta sunt, veluti a Baronio[e], Bellarmino[f], Polydoro Vergilio[g], Alphonso Castrensi[h], Duranto[i]; quibus accedat Joannes Quintinus[k], Paganinus Gaudentius[l], Alexander Donatus[m], Paulus Aringhius[n], Josephus Isaeus[o], etiam & Magdeburgenses[p], aliique horum sequaces. Eam etiam in rem nuper edidit diatribam utilem Josephus Medus[q] nostras.

[t] Venetiis 1603 Matthaei Hieromonachi Cyprii. [v] Euseb. de Vita Constantini lib. 3 cap. 27, &c. [x] Tom. 2. Pag. 633 edit. Paris. 1628. [y] Ibidem pag. 636. cap. 5. [z] Actione 4. Tom. 3 Conciliorum part. 1. §. 1. pag. 538 edit. Colon. 1618. [a] Cap. i, 13. [b] Ad 1 Corinth. cap. xi. 22. [c] In Philopatride [d] Hist. Eccles. lib. 8 cap. 1 & 2. adde lib. 9. cap. 9. & lib. 10. cap. 2. & lib. 1. de Vita Constantini cap. 2. & 44 & 45. [e] Tom. 1 ann. 57. § 99, 100. &c. Tom. 2. ann. 211. § 4 & 5. & ann. 224. §. 4. [f] De Cultu Sanctorum lib. 3 cap. 4 &c. [g] De Invent. Rerum lib. 5. cap. 6. [h] De Haeresibus lib. 14. tit. *Templum.* [i] De Ritibus Ecclesiae lib. 1. cap. 2. [k] In Synod. Gangrens. can. 5. [l] De Vita Christianorum ante Constant. cap. 25. [m] De Urbe Roma lib. 4. cap. 1. [n] In Roma subterranea lib. 1. cap. 2. [o] In notis ad Lactantii lib. 2. cap. 2. [p] Cent. 3. cap. 6. [q] Anglice, Londini 1638 in 4°.

III. Cum autem dedicationi aedis sacrae legitimae, seu ex usu communi in sacrum exemptioni temploque & atriis adjectioni, rite accedere apud Ebracos (quorum christiani fuere propagines) synedrii magni aliorumque summae rerum participum qualiumcunque autoritas deberet; quale etiam de jure Romano pariter dicendum; nullibi inter christianos tunc habebantur qui ex jure sive Ebraico sive suo sive Romano sive alio eam legitime praestare, ut imperio gaudentes, potuissent. Tametsi conventum suum quemlibet ampliorem *synedrium*, *tribunal* suum *summum*, & τὸ βουλὴν seu *senatum* vocitarent, quasi summi inter se imperii sic titulos sibi etiam tunc adsciscentes. Inde in Ignatii epistola ad Magnesios mentio, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον Θεοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, *episcopo praesidente in Dei loco, & presbyteris in loco synedrii apostolorum*. Et habetur in epistola Pio primo tributa[r] ad Justum Viennensem episcopum, *salutat te senatus pauper Christi apud Romanos constitutus*. Etiam in constitutionibus apostolorum dictis[s], ubi de presbyterorum ac episcopi dignitate agitur, εἰσὶ γὰρ συνέδριον καὶ βουλὴ τῆς ἐκκλησίας, *sunt enim synedrium & senatus ecclesiae*. Nominibus enim illis conventus supremi ad res regundas tam Graecis & Romanis quam Ebracis dicti, uti & aliis; unde & Hydaspes rex, apud Heliodorum[t], scribit, τῷ θειοτάτῳ συνεδρίῳ *divinissimo synedrio*, cujus Sisimithres princeps erat. Recolendum autem est quod capite superiore memoratur de diversa vocis *dedicare* notione. Scilicet eam tum primum domo qualicunque, sine numinis cultusve sacri alicujus, seu ex usibus communibus exemptionis, ratione habita, uti frui, tum ipsam verbis actibusque solennibus consecrationem significare; idque tam Ebracis quam Gentilibus. Atque exinde, juxta priorem hic notionem, de dedicatione in seculis primitivis dubitare, idem esset quod an domibus illis, coenaculis, aliisve conveniendi locis omnino tunc uterentur ambigere; cum scilicet primus in locis ejusmodi exstructis, aliasve quaesitis, cultus sacri usus simplex dedicationem ejusmodi ipsam omnimodo praestaret. De ritibus autem & formulis sacris primo coenaculorum aediumve ejusmodi usui, nomine *dedicationis*, in notione posteriore tantum praeviis singularibusque quaeritur, &, si qui fuerint, qualesnam essent.

IV. Sunt viri docti celebresque qui illiusmodi qualescunque fuisse asserant, ut illi quos jam citavimus de conveniendi aedibus, *ecclesiis* inde dictis. Occurrit quidem in monimentis pontificiis pro vetustis habitis, seu Clementis papae I, ad Jacobum fratrem Domini epistola secunda[u], *ecclesias per congrua & utilia facite loca, quae divinis precibus sacrare oportet*. Etiam velut non ambigendum narratur[x], ubi martyrium passus est Clemens, ναὸν ἐκεῖσε θείᾳ δυνάμει *templum ibi divinitus* excitatum. Imo etiam diu ante Clementem, Jacobum apostolum in Hispaniis *templum vel oratorium Beatae Virgini, ex ejus jussu praesentiaque super columnam, Caesar augustae erexisse*. Sic traditum habemus a Flavio Dextro[y]; quod & Franciscus Bivarius in commentariis ad eum firmare pluribus nititur. Mentio item *titulorum* in seculis illis primitivis *ecclesiarum*; unde de Evaristo papa sub annum 112[z], seu Trajani tempora, *hic titulos in urbe Roma divisit presbyteris*, id est, aedes synaxibus sacris & cultui pietatique destinatas titulisque insignitas, quibus indicaretur quamnam potissimum in rem & cujusnam in honorem exstruerentur. Hinc in epistola Pii primi subdititia[a], *Euprepia titulum domus suae pauperibus assignavit*. Illud autem de Evaristo apud Alphonsum Ciaconium[b] ita se habet, *Titulos in urbe presbyteris divisit, ut unusquisque suae paroeciae terminis caeterisque limitibus distingueretur* Adjungit etiam, *mandavit*, &c. *ut oratoria praedicandi causa aedificata a sacerdotibus consecrarentur*. Quasi dedicandi seu consecrandi ritus tunc fuissent in usu familiari sacerdotales. Unde *Tituli* nominis tunc fuerit usus ejusmodi quaesitum est. Baronius in annalibus[c] ab titulis trahit fiscalibus. Sed notissimum est, *tituli* voce (praeter alia, ut acquisitionis titulum seu causam) venire inscriptionem etiam qualemcunque qua res cui affixa incisave fuerit melius praetereuntibus innotescat. Ejusdem usus apud Livium, ubi de templi Larium Permarinorum M. AEmylii dedicatione agens[d], *supra valvas templi*, inquit, *tabula cum titulo, fixa est*; quae inscriptio est de dedicationis causa ibi allata, seu στηλογραφία[e] *tituli inscriptio*. Ita utitur *titulo* Plinius[f], alii saepius, praeter jurisconsultos veteres[g] recentioresque, quorum librorum, uti & aliorum, argumenta *Tituli* vocantur Unde etiam e Latino in Graecum recepta est vox in Evangelio Joannis[h], ubi mentio τίτλου crucis, qui Marco[i] & Lucae[k] vocatur ἐπιγραφὴ *inscriptio*. Atque ex hac origine demum etiam hodieque ecclesias ipsas, praediaque illis assignata, in jure pontificio ejusque formulis passim denotant *tituli*; ut in cardinalium presbyterorum titulis nominibus suis adjici solitis, aliisque id genus quamplurimis; licet inscriptionum in ecclesiis usus vetus desierit, aut raro adhibeatur. Hinc apud Prudentium[l], *Titulum figere martyris*; &[m],

Parte alia titulum Pauli via servat Ostiensis.

Idem autem titulus, inquit Baronius[n], *quod memoria seu ecclesia*. Et dein, *Romae obtinuit vetus loquendi usus, ut non omnis ecclesia martyrumve memoria titulus diceretur, sed tantum insigniores ecclesiae, quibus praeficerentur cardinales presbyteri*. Sed inolevit plerumque ut ordinatus etiam quilibet ἀπολελυμένως seu ἀπολύτως *absolute* (id est citra specialem ecclesiae, monasterii, martyrii, cui manciparetur, designationem; qualis etiam ordinationis χειροθεσίας *manuum impositionem* ἄκυρον *irritam* synodus genera-

[r] Epist 4. [s] Lib 2. cap. 28. [t] Hist. AEthiopic 9. [u] Caus 16. quaest. 7 Can. 28. & Dist 1. de Consecratione, can. 7. [x] Nicephorus Callistus hist. Eccl. lib. 3. cap. 18. [y] In Chronici anno Christi 36. [z] Damasus in Pontificali, Anastasius Biblioth. in Evaristo, Platina ibidem; & videsis Baron. tom 2. Ann. 112. §. 4. [a] Epist 3. [b] In Pontifice 6. [c] Tom. 2. ann. 112. §. 5. [d] Decad. 4. lib. 10. [e] Videtur. Psalm lix Graece, & in Vulgata. [f] Lib 7. epist. 29. [g] C. tit. Ut nemo privatos Titulos; & his qui potentiorum nomine Titulos praediis suis, &c [h] Cap xix. 19 & 20. [i] Cap. xv. 26 [k] Cap xxiii. 38. [l] Peristephanon, hymn 5. [m] Ibid. hymn. 6. [n] Ad Martyrolog 26. Julii, & addesis Bellarmin. de Clericis lib. 1. cap. 16.

lis Chalcedonensis [o] decrevit; licet diu fuerit quod tam in oriente [p] quam occidente canonis illius vis evanuerit genuina) ordinatus diceretur *sine titulo*, seu *non attitulatus* [q]; unde *titulari* verbum. Et in formulis ordinationis presbyterorum, *in titulum S. Petri, in titulum S. Albani*, id genus alia frequentissime occurrunt; atque etiam hodieque sunt in usu ex veteri more, quem interim locutiones ejusmodi non tam sequuntur quam plane deludunt; tametsi idem quod decreverant patres Chalcedonenses instauratum sit in concilio Placentino [r] sub Urbano II, & quadamtenus itidem apud nos in canonibus [s] sub Jacobo rege Ecclesiasticis editis. Quinetiam Evaristo papae tribuitur decretum quo *omnes basilicae cum missa debent consecrari semper*. Ubi ritum missae quasi etiam tunc temporis dedicationi designatum habes. Sic Burchardus [t], & Ivo, neque hic semel [v], aliique [x] veterum. Idem ipsum alii Hygino papae circa vicennium postea sedenti assignant; ut Gratianus [y]. Legitur etiam circa annum Christi 166 [z] illud e Pii primi epistolis [a], *Presbyter pastor titulum condidit*, cujus mentio etiam in martyrologio [b] Romano. Expressius hanc in rem Anastasius de eodem Pio, *Ex rogatu beatae Praxedis dedicavit ecclesiam Thermas Novati in vico Patritii in honorem sororis suae sanctae Potentianae.* Platina; *Rogatu primo Praxedis*, &c. Luitprandus addit, *Hic firmiter decrevit ut omnis qui praedia divinis usibus tradita Deo subtrahere & suis usibus applicare praesumpserit, sacrilegus habeatur, & ut sacrilegus procul dubio judicetur.* Qui canon etiam in juris pontificii collectiones ex epistola Pii secunda ad fratres Italicos scripta receptus [c] dedicationes, quae rem dedicatam humanis usibus tunc exemerint, aperte supponit. In epistola illa, qualiscunque fuerit ipsa, *praedia usibus secretorum coelestium dicata* memorantur; quae phrasis quidem est Honorii & Theodosii AA. in codice Theodosiano [d]. Apud Ivonem autem eandem epistolam citantem legitur, *Ne praedia sub secretis coelestibus vendicata a quibusdam irruentibus vexentur*; quod apud Hincmarum [e] transcribitur, *Ne praedia secretorum coelestium judicata a quibusdam irruentibus vexentur.* Apud Damasum item aliosque pontificum biographos, Calixtus I, circa annum 224 [f], ecclesiam, etiam basilicam recentioribus scriptoribus nuncupatam, fecit, nec sine *titulo Deiparae Virginis*. Sic Felix dicitur circa annum 272 *fecisse basilicam in via Aurelia, & missas celebrari supra memorias*, seu *sepulcra, martyrum*, quae altaria tunc fuisse volunt plurimi [h], adeoque, puto, dedicata. Instauratorem etiam eum faciunt dedicandi rituum, veluti ante usitatorum. Platina, *Si de consecratione templi ignoratum fuerit, utpote vetustate & abolitione monumentorum, consecrari denuo mandat.* Quae in canonibus etiam apostolorum dictis dedicationes tunc redolentia ultro, ut cum aliis ibi nimis supposititia, praeterimus; cujus quidem generis hic sunt superius allatorum non pauca, uti & quod habetur de dedicatione honori Beatae Virginis facta ab Josepho Arimathaeensi Glastoniae [i] in agro apud nos Somersetensi. Non dubitare autem videtur Christophorsonus de dedicationum in seculis illis usu singulari, ubi Eusebii [k] verba de oratoriis sub Diocletiano funditus eversis, τῶν προσευκτηρίων τοὺς οἴκους, vertit *aedes sacras precibus dicatas*. Substituente Ruffino, *Domus orationis, & ecclesias Dei vivi.* Quinetiam receptus est in juris pontificii corpus, nec semel, canon, velut Nicaeni concilii primi, dedicandi ecclesias ante Constantinum (sub quo illud celebratum) morem indubitanter agnoscens. Inde enim obtenditur canon hic apud Gratianum [l], *Ecclesiis semel consecratis Deo non iterum debet consecratio adhiberi, nisi*, &c. quasi pro concesso satis tunc haberetur, notissimas ante Constantini tempora fuisse dedicationes. In canonibus Nicaenis, ex Arabico [m] Francisci Turriani, vestigia quidem videntur aperta ecclesiarum & monasteriorum velut tempore praecedente ita dedicatorum ut communibus prorsus usibus eximerentur, & *templa* seu هياكل nominari solerent. Verbi gratia, in Arabicis [n] canonum illorum

وان يقوم الاسقف في الصلاة في
صدر الهيكل في جوف المذبح

Et sedem habeat episcopus inter precandum in summo loco templi, intra altare; ubi pariter sedes Archidiacono, Chorepiscopo, Protopapae seu Archipresbytero assignantur singulae. Atque huc spectat Gangrensis synodi [o] illud, *Si quis docet* τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω, *domum Dei* (id est ecclesiam, ut in canone illic proximo) *contemptibilem esse, & conventus qui in ea celebrantur, anathema sit.* Quale itidem de Agapis, quibus in ecclesiis celebratis interesse quis abnueret, a Gangrensibus [p] decretum est; uti etiam de abhorrentibus [q] τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, *Conventus martyrum, & memorias eorum*; ubi Dionysius Exiguus, *Conventus ad confessiones martyrum, & eorum memorias.* Sed versio altera, quae in conciliorum & juris pontificii corpora recipiuntur, *Conventus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, & sanctorum memorias*; quasi ambigendum non fuerit quin basilicae martyrum tunc haberentur (quo nomine sacrae aedes majorum gentium & solennius dedicatae venire solent) tempore & synodum hanc & Constantini christianismum antevertente,

[o] Can 6. & Dist. 70, c. 1. [p] Zonaras ad Can. citatum. [q] Ivo Decret. part. 6. cap 26. [r] Dist 70. cap. 2. [s] Cap 33. [t] Lib 3 cap. 27. [v] Decret part. 3 cap. 32. & Pennormia, lib. 2. cap. 13. [x] Vide Binium Concil. tom 1. pag 54 edit. 1618. [y] De Consecratione dist. 1. cap. 3. Binius ibidem pag. 67. [z] Baronius tom. 2. ann. 162, 1. & 166. §. 3. [a] Epist. 34. [b] Jul. 26. [c] Caus. 12. quaest. 2. can. 5. Ivo Decret. part. 13. cap. 39. [d] Lib. 16. tit. 2. de Episcopis & Clericis, lib. 40. [e] In Dialogo de Statu Ecclesiae, pag. 957. Parisiis 1625 in 4°. [f] Vide Baron. tom. 2. eod. ann §. 5. & Platinam & Ciaconium, in Calixto I. [g] Anastasius in eo, & Luitprandus. [h] Vide Baron. tom. 2. ann 275. §. 2. & Ciaconium in Felice I. [i] Apud Jacobum Armachan. De Britannicarum Ecclesiarum Primordiis, cap 2. & Henr. Spelman. in Conciliis Orbis Britannici, pag. 9. [k] Hist. Eccles. lib. 8 cap 2. [l] Dist. 68. cap. 3 & dist. 1. de Consecratione, cap. 20. [m] Can. 54, 55, 57, &c. 62, 63. [n] MS. in Bibliothec. Oxoniensi, can. 53 pag. 211, 2. Respondet Canoni 57. in Latinis. [o] Can. 5. & vide 6. & in Cod. Eccles Universae 64, 65. Gratian. dist. 30. cap. 10. & Synod. Laodicen Can. 6. Cod. Eccles. Univers. 110. [p] Can. 11. Cod. Eccles. Univers. can. 70, dist. 42. can. 1. [q] Can. 20. Cod. Eccles. univers. 70, dist. 30, cap. 9.

domus

domus ejusmodi fuissent Deo dicatae, sed interim a sectariis aliquot, hic anathemate plexis, contemptui habitae. Videsis ibi Joannem Quintinum. Vetustam quidem fuisse haeresin ejusmodi liquet ex eo quod traditur de Massalianis, qui singularia sibi oratoria construentes [r], aliorum conventus sacros contemnebant [s] fugiebantque; quale etiam apud Eustathianos [t] ex disciplina sibi veteri in usu, qua ἰδίᾳ συνάξεις ποιούμενοι [v], *privatim seu seorsim conventicula sibi facientes*, Dei domos respuebant. Sed de Massalianis illis Joannes Damascenus ait [x] eos haeresi suae adjecisse *templorum & ararum contemptum, quod non deceat monachos ecclesiasticos* (quales illi) *coetus & sacrificium celebrare; eos contentos esse oportere precibus quas in sacellis & oratoriis expleant*; quasi de templis arisque, seculis in illis eum longe praecedentibus, dedicatis neutiquam dubitasset. Alphonsus item Castrensis [y] de Eustathio, *Hic basilicas martyrum & templa sub nomine Divorum Deo dedicata contemnebat, & omnes qui ad illa conveniebant ibidem aut sacrificaturi aut oraturi reprehendebat.* Et Nicephorus quidem Calistus indiscriminatim oratoria illius temporis ναοὺς [z] vocat & τεμένη & ἱεροὺς οἴκους, *templa, delubra, sacras aedes*, velut de dedicatione tunc temporis usitata securus. Ita demum, juxta superius congesta, non solum pontificii ante memorati aliique dedicationum sacrarum tunc usum enixius asserunt, verum etiam & reformati nonnulli, qui, licet magnopere illum improbarint, nihilominus primitivis etiam illis in seculis obtinuisse non illibenter agnoscunt.

V. Sed vero habentur etiam in reformatis qui dedicationes ejusmodi seculis in primitivis illis, maxime per centurias binas priores, adhibitas esse negent, adeoque nec templa tunc nec aedes sacras christianis sic usibus communibus per dedicationis vim aliquam exemptas adstructum velint [a]; quae asseruntur supra in adversum veluti plerumque supposititia aut aliter plane intelligenda sentientes. Etiam ob persecutiones ita grassantes aegre illis concoquitur quod habetur de basilicis atque ecclesiis seu oratoriis adeo tunc splendidis ac frequentibus. Et hac de re plura statim. Advertendum est interim, in exemplis Ebraicis numini supremo vero ac unico, & apud Gentiles diis suis minoribus, dedicationes esse, ut ostensum est, ita factas, ut numen ipsum, velut ex dedicationis formula, donatarium aedis dedicatae, ac simul etiam atriorum ambituumque pariter adjectorum incolam esse etiam perpetuum, non dubitaretur [b], adeoque ut locus sic dedicatus pro eo qui usibus communibus in cultum tantum atque incolatum divinum exemptus esset, & optimo jure dedicatus, sumeretur. Unde apud Minutium Felicem, *Intendo templis ac delubris deorum, quibus Romana civitas & protegitur & ornatur: magis sunt augusta numinibus incolis, praesentibus, inquilinis, quam cultus insignibus & muneribus opulenta.* Jam vero qui fidei prodigus non fuerit, haud, puto, crediderit testimoniis, autoritatis nimis tenuis, ante ostensis illis, de aedibus B. Mariae sanctisve aliquibus aliis tunc dicatis, ut earum donatariis, maxime in prioribus centuriis binis. Detur autem (quod negari quidem non debet [c]) *titulos & memorias* martyrum sic in conveniendi sive aedibus sive coemeteriis tunc celebratas fuisse, uti etiam *precibus dicatas esse ecclesias*, atque id genus alia tunc obtinuisse; anne interim *tituli* illi & *memoriae* dedicationem aut donationem martyri aut sancto, instar numinis minorum gentium ibi aede in sacra excipiendi (aliter atque reliquiae martyris aut sancti ibi reconderentur) necessario in se continebant? Ea de re non satis constat. *Precibus* autem *dicatae ecclesiae* nihil omnino praeter ipsa εὐκτήρια *oratoria*, quae, pro dominorum a quibus locarentur permitterenturve libitu, in alios converti, si nil aliud obstaret, potuerint usus, significant. Etiam si precum formula aliqua dedicationi ejusmodi singularis aut missa (ne de nomine illo aut re, veluti tunc temporis, hic disputetur) intelligatur, ne quidem ita sane quidquam inde elici poterit praeter ipsum primum illic precandi seu missam celebrandi usum, qui, ut habitatio prima domus alicujus, sive aedificatae sive conductae emptaeve, etiam cum benedictionibus, dedicatio tantum est altera in illa, non in consecrandi notione aliqua, nec omnino aliusmodi. Atque aliud palam est, ut in primo utendis fruendis rebus quibuscunque, uti frui incipere, quae notio est dedicandi altera & simplicior illa; aliud omnino, rem velut numini vero (ut faciebant Ebraei dedicantes ampliantesque templum) aut diis adscititiis (ut apud Gentiles in dedicationibus suis) per consecrationem simul, in quantum ab consecrantibus fieri potuerit, adeoque in cultus sacri solummodo usum alienare. Alienatio ejusmodi plane apud Ebraeos, ut in dedicationibus primis, ita in templi ampliatione ac instauratione. Nimirum locos adjectos & novas structuras eadem lege, causa, titulo, id est ut numini vero in habitationem singularem ejusque cultum cederent addicerenturque, obligabant. Unde usibus non sacris omnimodis eximebantur. Quale etiam pro theologiae, cultus & persuasionis discrimine fecisse Gentiles ex ante allatis constat. Distinctione hac cum ante congestis testimoniis rite perpensa, penitius videndum, utrum temporibus illis primitivis ita Deo, martyribus, sanctis dedicationes ejusmodi fuerint in usu, seu ex professo velut in eorum alicujus patrimonium abalienationes, ita ut sive Ebraeorum sive Gentilium consecrationes, pro disciplinae discrimine, saltem aliquatenus imitarentur aut simularent. Incertissima sunt quaecunque eam in rem ab asserentibus hic obtenduntur, idque sive autores obtensos (ut pontifices Romanos quibus decreta illa & epistola tribuuntur) sive locutionum eorum formulas, quasi ad secula illa attinentes, spectaveris. Mihi sane, pace virorum aliquot doctissimorum, res ipsa ex Origene, Clemente Alexandrino, Minutio Felice, Arnobio & Lactantio (scriptoribus temporum illorum genuinis ac nemini non hic adprobatis)

[r] Epiphan. haeres. 80. 1, 2. [x] Damascen. de Haeresibus haeres. 80. [t] Zonaras ad Gangr. Synod. can. 5. [v] Praefat. ad Synodum Gangrensem. [s] Haeres. 80. [y] De Haeresib. lib. 14. tit. *Templum*. Addens Binium in Synodi Gangrensis Can. 5. [z] Hist. Eccles. lib. 7. cap. 3, 46, alibi. [a] Nicolaus Vedelius in Ignatii Epist. ad Magnesios, cap. 4. alii. [b] Videsis Barnabae epist. edit. Hugonis Menardi §. 11. Parisiis 1645. [c] Vide Synod. Gangrens. can. 10. Cod. Eccles. Univers. 79.

omnino

3

omnino definienda videtur. Origenes circa initium centuriae tertiae, seu sub Alexandro Severo, floruit, ante Constantinum quasi centum annis. Is autem in Celsum [d] scribens, uti id quod nemini tunc ignotum esset, fatetur ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, *templa, aras & simulacra* non omnino sibi admittere Christianos magis atque Judaeos; extra templum scilicet Hierosolymitanum, dum stabat; neque post excidium ullibi. Et dein [e], Μετὰ ταῦτα δὲ, inquit, ὁ Κέλσος φησὶν ἡμᾶς βωμοὺς καὶ ἀγάλματα καὶ νεὼς ἱδρύεσθαι φεύγειν, ἐπεὶ τὸ πιστὸν ἡμῶν ἀφανοῦς καὶ ἀπορρήτου κοινωνίας οἴεται εἶναι σύνθημα, quod vertit Christophorus Persona, *Post haec Celsus & aras & simulacra & delubra nos* (christianos illos primitivos) *ait defugere, quo minus fundentur; quandoquidem invisibilis nostrae hujus & inexplicabilis communionis fidem & charitatis factionem esse existimat*; Gelenius autem, *Post haec, Celsus ait nos ararum, statuarum, templorumque dedicationes fugere, ut occulti foederis fidem sanciamus hac ceu tessera.* Illud, *Aras, statuas & templa* ἱδρύεσθαι φεύγειν, ut Celsus in christianos universim objecit, velut disciplinam inter eos passim notissimam, ita plane iterum agnoscit Origenes ut verissimum; scilicet eos tunc non solum non dedicasse (ita enim ἱδρύεσθαι sonat) aras, simulacra, templa, sed ipsam dedicationem abhorruisse, nec judaismi veteris nec gentilismi sic ea in re sequaces. Conveniendi locos qualescunque ad preces, agapas, sacramenta eis non negat Celsus (qui etiam sub initio libri primi [f] satis eos videtur agnoscere) nedum Origenes, sed dedicationes ait eos fugisse. Sumi volunt nonnulli hic, dedicationis usum tunc negatum, pro eo tantum quod est, aut christianos dedicare gentilismi ritu templa noluisse, aut sic dedicata abhorruisse. Quod sane nimis absonum videtur. Disputarat nempe ante in compluria disciplinae christianae capita alia Celsus, ut gentilismi diis ritibusque adversissima. Quorsum post illa satis, ut existimavit ille, refutata querelam ejusmodi in eos seorsim nunc instituisset de non dedicandis templis juxta ritus gentilismi, quem adeo detestabantur, illisque undiquaque odiosissimum fuisse non dubitabat ipse? Templorum dedicationes, qualescunque dii & qualicunque cultu colerentur, adeo necessarias censuit ille, juxta ac sui generis reliqui, ut nihil supra. Ideoque objecit christianis velut irreligiosissimum, eos dedicationes illorum fugere, id est, instar templi seu aedis consecratae inter se nihil habere; licet alias sodalitiorum conventuumque locis, prout tempora ferebant, neutiquam carerent. Quasi dixisset, more suo, religionem nescio quam amplectimini, cum interim id quod gentes universae seu pleraeque amplecti solent, nimirum templorum, ararum, simulacrorum dedicationes, abhorreatis. Sensum hunc ampliter firmare videtur Origenes ipse, qui non solum id, quod sic a Celso christianis deputatur, palam agnoscit, sed de aris interim hoc objicere ait Celsus οὐχ ὁρῶν ὅτι βωμοὶ μέν εἰσιν ἡμῖν τὸ ἑκάστου τῶν δικαίων ἡγεμονικὸν, ἀφ' οὗ ἀναπέμπεται ἀληθῶς καὶ νοητῶς εὐώδη θυμιάματα, προσευχαὶ ἀπὸ συνειδήσεως καθαρᾶς, *Cum nihil interea videat* (sic Christophorus Persona) *nobis quidem pro aris & delubris justorum esse mentem; a qua haud dubie emittuntur suavissimi incensi odores, vota, inquam, & preces ex conscientia puriore.* Et Gelenius, *non videns, pro aris nobis esse mentem suam cuique; ex qua sursum feruntur vere ac intelligenter suaveolentes suffitus, orationes ex conscientia pura* [g]. Alia habet id genus aras christianorum disciplinae alias nec accommodas nec utiles nec tolerandas fore docentia. De simulacris dedicandis itidem, non admittere inquit christianos ἀγάλματα πρέποντα Θεῷ ἀναθήματα οὐχ ὑπὸ βαναύσων τεχνιτῶν κατεσκευασμένα, ἀλλ' ὑπὸ λόγου Θεοῦ τετυπωμένα καὶ μεμορφωμένα ἐν ἡμῖν, τὰς ἀρετάς· μιμήματα τυγχανούσας τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, &c. *ea quae fabrorum opera praeparantur ut Deo dedicanda, sed quae a verbo Dei dedolata formataque fuerint in nobis; scilicet virtutes, seu imitamenta primogeniti totius creaturae,* &c. Neque aras tunc extra piorum mentes vult; quod pluribus exsequitur. Et dein de templis, Εἰ δὲ καὶ ναοὺς ναοῖς δεῖ παραβάλλειν, ἵνα παραστήσωμεν τοῖς ἀποδεχομένοις τὰ Κέλσου, ὅτι νεὼς μὲν ἱδρύεσθαι τοὺς πρέποντας τοῖς εἰρημένοις ἀγάλμασι καὶ βωμοῖς οὐ φεύγομεν· ἐκτρεπόμεθα δὲ τῷ πάσης ζωῆς χορηγῷ ἀψύχους καὶ νεκροὺς οἰκοδομεῖν νεώς, *Quod si etiam templa templis conferenda sunt* (quasi expressim dixisset, Quod si templa vestra eorumque ratio cum nostris, quae pro nullis omnino vobis habentur, sint omnino conferenda) *discant Celsi sequaces, nos minime fugere dedicationes templorum quae conveniant* (id genus fuerint) *cum simulacris & aris jam dictis; cavere tamen, ne omnis vitae largitori templa struamus inanimata & mortua.* Quo affert illud ut ex S. Paulo [h], Ὅτι τὰ σώματα ἡμῶν τοῦ Θεοῦ ναός ἐστι, *Quoniam corpora nostra templum Dei sunt.* Unde Tertullianus [i] de Paulo, *Primus omnium templum Dei dedicavit, Non scitis vos templum Dei esse, & in vobis dominum* (Paulus ipse, *Spiritum Dei*) *habitare; qui & templo sanciendo purificandoque aeditualem legem scripsit. Si quis templum Dei vitiaverit,* &c. *templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Ita sane apertissime videtur Origenes nihil, ex disciplina tunc christiana, pro ara, simulacro, templo (ut dedicato) extra credentium mentes omnino agnoscere; nec quidem Tertullianus, dum sic de templo primo a S. Paulo dedicato, in Origenis etiam sensum, loquitur. Certe & tantundem habet Clemens Alexandrinus [k] satis Origeni coaevus, ubi in templorum structuras qualescunque invehitur, neque inter christianos aliud esse inculcat templum εἰς παραδοχὴν μεγέθους ἀξίας τοῦ Θεοῦ, *ad accipiendam Dei dignitatis majestatem,* praeter τὸ ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν *electorum congregationem,* quam *christianorum ecclesiam* vocat, qua *ecclesia* non locum sed personas tantum significat. Suppar est hic, apud Minutium Felicem [l], hisce satis etiam coaevum, Caecilius ethnicus, qui compluria in christianos ut impia & ridicula congerens, *Cur,* inquit, *occultare & abscondere quicquid illud colunt, magnopere nituntur? cum honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint. Cur*

[d] Lib. 7. pag 384, 385. Ed Hoeschelana. [e] Ibid. lib 8. pag. 400. [f] Pag 4. [g] Apocalyps. v. 8. Psalm. cxli. 2. [h] Ad 1 Corinth. iii. 16. & vi. 19. & 2 Corinth. vi. 16. Ad Ephes. ii. 21. [i] De Pudicitia, cap. 16. [k] Stromat. 7. [l] In Octavio.

nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? nunquam palam loqui, nunquam libere congregari, nisi illud quod colunt & interprimunt aut puniendum est aut pudendum? Et paulo post, *Judaeorum sola & misera gentilitas unum & ipsi Deum, sed palam, sed templis, aris, victimis, ceremoniisque, coluerunt.* Manifestius hic nihil videtur quam verba non omnino fieri de gentilium aris, statuis, templis christianis non admissis, aut instar eorum seu ritu gentilitio dedicatis. Vitio christianis vertit Caecilius quod sibi nulla haberent templa, ne quidem qualia Judaeis ait fuisse, id est, simulacris carentia. Quod ita de templis ab christianis nullis tunc dedicatis capiendum, uti & locus Origenis ante allatus. Luculenter idem firmatur ex Octavio illic christiano Caecilium redarguente; *Putatis*, inquit, *nos occultare quod colimus, si delubra & aras non habemus? Quod enim simulacrum Deo fingam, cum, si recte existimes, sit Dei homo ipse simulacrum? Templum quod ei exstruam, cum totus hic mundus ejus opere fabricatus eum capere non possit? Et cum homo latius maneam, intra unam aediculam vim tantae majestatis includam? Nonne melius in nostra dedicandus est mente? in nostro imo consecrandus est pectore?* Joannes ab Wower ibi, *Christiani non habebant templa dedicata & consecrata ritu ethnico; suas tamen basilicas seu, ut ipsi appellabant,* κυριακὰς *habuisse satis constat, easque frequentasse, nisi quatenus persecutione impedirentur. Tunc enim ad domus privatas confugiebant.* Hujus sequax est Geverhartus Elmenhorstius. Quasi, licet ritu non ethnico, nihilominus christiano aliquo dedicationi sacrae tunc proprio consecrata habuissent templa. Cujus sensus neque ex Origene nec Minutio videtur omnino eliciendus. Haec autem velut ad initia centuriae attinent tertiae. Intermissiones fuisse dein aliquas persecutionum scimus ex historia ecclesiastica; in eisque liberius constructas fuisse a christianis προσευκτήρια *oratoria*, & conveniendi, quae sacris accommodiores tunc esse possent, aedes; quas tamen tunc dedicatas, in notione de qua jam quaeritur, neutiquam omnino fuisse, aequum est ut credamus. Luculentus est testis Arnobius, qui sub ipsum centuriae tertiae exitum, seu paulo ante Constantini christianismum, floruit. Adversus gentes scribens [m], *Consuestis*, inquit, *crimen nobis maximum impietatis affigere, quod neque aedes sacras venerationis ad officia construamus, non deorum alicujus* (sive nostri, sive vestrum) *simulacrum constituamus, aut formam; non altaria fabricemus*, &c. Expressim respondet ille, *Haec quidem nos cessamus non ideo vel exaedificare vel facere tanquam impias geramus & scelerosas mentes, aut aliquem sumpserimus temeraria in Deos desperatione contemptum, sed quod eos arbitramur & credimus, si modo dii certi sunt & nominis hujus eminentia praediti, honorum haec genera aut risui habere, si rideant; aut indigne perpeti, si motibus exasperentur irarum.* Qualiscunque e diis fuerit, sive verus, sive e daemonibus adscititius, templum ei constructum dedicare, christianae tunc disciplinae adversissimum facit, saltem in usum nondum inolevisse ostendit. Et paulo post, *Nunquid enim delubris aut templorum eum* (numen unicum & summum) *constructionibus honoramus?* Et dein, *Etenim plena dementia est, necessitatibus tuis potentiora metiri, & quae tibi sint usui datoribus diis dare, & honorem istum, non contumeliam ducere.* Etiam inferius, *Satis igitur, ut opinor, ostendimus templa diis immortalibus, aut inaniter iis esse constructa, aut contra decus & potentiam creditam contumeliosis opinationibus fabricata.* Ullam sic aedium numini alicui sive vero sive adscititio constructionem dedicationemque a christianis admittendam adprobandamve denegat. Accedant hisce Lactantii (qui ad ipsum centuriae etiam quartae initium attinet) loci complures. *Virtus colenda est*, inquit [n], *non imago virtutis*, &c. *Quid igitur opus est supervacuis exstructionibus loca occupare, quae possint humanis usibus cedere?* Et dein, *Firmius & incorruptius templum est pectus humanum: hoc potius ornetur; hoc veris illis numinibus* (virtute, pietate, fide) *impleatur. Has ergo falsas consecrationes* (gentilium, adeoque omnimodarum extra pectus humanum) *esse sequitur: quod necesse est.* Postea etiam [o], *Quid sibi templa? Quid arae volunt?* &c. velut in universum non magis has quam illa qualiacunque ibi sic damnans ridensque. Eidem [p] placet illud quod Senecae exciderat in libro suo, ut videtur, de superstitionibus, Tertulliano & Augustino citato, sed deperdito, *Non templa illi* (numini summo) *congestis in celsitudinem saxis exstruenda sunt; in suo cuique consecrandus est pectore.* Cui consonus admodum est idem in editis [q], *Totum mundum deorum esse immortalium templum, solum quidem amplitudine eorum & magnificentia dignum.* Alia pro libitu tantum sive exstrui sive praetermitti jure potuisse. Alibi etiam Lactantius [r], *Sit nobis Deus non in templis, sed in corde nostro consecratus*, &c. Locus autem apud Lactantium alius occurrit, templum, ut christianorum, memorans, qui a viris aliquot doctis affertur ad probandum conveniendi aedes, tunc in usu, templorum nomine designatas esse. *Ego*, inquit [s], *cum in Bithynia oratorias literas accitus docerem, contigissetque ut eodem tempore templum Dei everteretur, duo exstiterunt ibidem qui jacenti atque abjectae veritati nescio utrum superbius an importunius insultarent.* Respicit hoc quidem edicta Diocletiani & Maxentii contra christianos ipsos, eorumque & libros & conveniendi aedes seu proseucteria ac oratoria. Sed plane *templum Dei* hic haud aliud significat praeter christianorum sodalitium seu personas simul ac doctrinam disciplinamque seu *veritatem* in eis tunc ex edicto illo *jacentem ac abjectam*, cujus participes pii *templa Dei* merito dicti. Unde bene illic adnotat Xystus Betuleius, *Dei templum vivis constructum lapidibus, ut Petrus inquit* [t]. Accedat, velut disciplinae ejusmodi dedicationem universim templorum tunc impugnantis fundamentum, illud S. Pauli ad Athenienses [v], *Deus, cum sit coeli & ter-*

[m] Lib. 6. [n] Lib. 1. seu de falsa Religione, cap. 20. [o] De Origine Erroris, seu lib. 2. cap. 2. [p] Lib 6. seu de Vero cultu, cap. 25. [q] De Beneficiis, lib. 7. cap. 7. [r] Lib. de Ira Dei, cap. 14. [s] Lib. 5. seu de Justitia, cap. 2. [t] Epist. 1. cap. ii. 5. [v] Act. Apost. xvii. 24.

rae

rae Dominus, οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν κατὰ πάντα, *non in manufactis templis habitat* (quod sane primarius dedicationis qualiscunque numini alicui effectus habebatur) *nec manibus humanis colitur, ut indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam & inspirationem & omnia*; quibus consona paulo ante de primo templo Christiano a S. Paulo[x] dedicato citata. Sane, si Origenes, Clemens Alexandrinus, Minutius, Arnobius, Lactantius aliter atque ostensum est de templis omnimodis, quae tunc in usu esse potuissent, cogitarant, atque, ut volunt hic dedicationum seculorum illorum assertores, christianis sua interim fuisse ritu suo numini vero, martyribus, sanctis aliquibus dedicata, perquam mirum esset eorum gentilium calumniam illam crebro circa templa ingestam minime eluisse, respondendo, templa quidem aedesque numini vero, martyribus, sanctis, sed ritu nostro, dedicata habemus, sicuti vos ritibus vestris idololatricis (qui inter se, pro vario gentium locorumque discrimine, aliter aliterque passim discrepant) Jovi, Apollini, Marti, Minervae, reliquisque in coetum deorum a vobis admissis. Nihil ejusmodi omnino ab eorum quoquam regeritur: Sed tantum, christianos templa eo nomine aut ootione illa (id est aedes dedicatas; nam aedium aliarum, necdum dedicatarum, in conventus, agapas, orationes, sacramenta usum eis tunc fuisse tam gentiles quam ipsi satis sciebant) sibi aliqua, ob rationes ex eis jam ante exhibitas (&, puto, alias, ut statim dicetur) ἱδρύειν ἢ ἀφιεροῦν *dedicare noluisse*, nec alia consecrationis nomine admittere praeter ipsorum mentes; juxta quod ita unanimiter, velut ea in re apostolicae doctrinae etiam sequaces, rem definiunt; nullius christianorum templorum seu aedium dedicatarum usus alicujus exceptionem omnino interponentes, nec aliud intexentes quod in adversum trahere videatur. Liberum sit, ut in cunctis, suum cuique hic judicium, mihi meum. Et, ni fallor, humanum est.

VI. Quanquam vero ex ante ostensis hand iniquum est ut existimemus templa seu ecclesias revera dedicatas seculis in illis primitivis fuisse christianis nullas (quo nomine eos ita suggillabant gentiles, atque opprobium inde summum eis ingerebant) attamen haud inde eliciendum est, dedicationes simplicitate christiana singularique dedicandi ritu adhibitas, qui nec Judaicis nec gentilitiis superstitioobibus inquinaretur, eos minime satis autumasse in se licitas fuisse, ac saltem in adiaphoris recensendas. Nimirum existimandum videtur eos dedicationibus hactenus abstinuisse utpote summarum in rebus ejusmodi observantissimos potestatum, seu Caesarum, ut pontificatu maximo gaudentium, & senatus populique, quorum nullus ante Constantinum christianismum ita in se receperat ut aedes Christo aliisve christianismi nominibus sacris dedicari permitteret. Et sine ejusmodi indultu, scimus ex ante allatis, nefas plane ex jure Romano & Caesareo habitum fuisse novum aliquem deum sive majorum sive minorum gentium consecrando in orbem Romanum introduxisse. Verum quidem est, Arnobium paulo ante Constantinum, seu summi imperii & christianismi conjunctionem, scripsisse, sed Lactantium sub ipsum. Nimirum divinas suas institutiones; unde superius ex eo dicta afferuntur, *ejus nominis auspicio tunc* ait[y] *se inchoare*, quem & *primum* appellat *Romanorum principum qui repudiatis erroribus majestatem Dei singularis ac veri & cognoverit & honoraverit.* Jam vero, eousque imperio & christianismo primum conjuncto, uti & postmodum, tum permissae sunt ex autoritate publica & summa, (uti debuit ex jure fieri) scilicet imperatoria, tum jussae dedicationes quamplurimae christianae; unde manifesto sequitur haud omnimoda dedicatione sacra abstinuisse ante christianos velut ab eo quod nefas in se esset omnino fieri; sed velut ab eo quod tuto ac impune in imperio nondum christiano fieri nequiret. Neque omnino admittendum videtur, disciplinam seu dogmata de consecrationibus templorum christianismo, cum tempus ferret, accommodandis jam apud eos primum incepisse, sed eadem ipsa ante eis fuisse, tametsi antehac ob rationem jam dictam nihil eo nomine ab eis perageretur. Quamdiu nec ausi fuerint, nec ex jure Caesareo debuerint, templum dedicare, id quod gentibus toties regerebant de templis numinis in pectoribus suis sufficiebat; quo nullatenus negabatur quin ritu aliquo Christiano, nec Ebraico nec Gentilitio, quando loca, tempora rerumque status ferrent, dedicationes pie satis praestari possent. Earum autem quae jam in christiana ejusmodi, sub imperio christiano, libertate inoleverint, ritus uti & effectus tunc crediti ex ipsarum historiis eliciendi sunt. Constantinus christianis suis indulgentissimus, inhibitis, qua potuerit, Gentilismi tum sacris tum delubrorum exstructionibus, legem tulit[z] qua jussum est τῶν εὐκτηρίων οἴκων τὰς οἰκοδομὰς ὑψοῦν, αὔξειν τε καὶ εἰς πλάτος καὶ μῆκος τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, *oratoriarum domuum structuras* magistratuum passim procuratione *fieri sublimiores, & ecclesias Dei tum longitudine tum latitudine ampliores.* Ipse etiam mandavit in sacro resurrectionis servatoris nostri loco ναὸν[a] προσευκτήριον *templum in orationem* Hierosolymis exstrui splendidissimum ditissimumque, & quod caetera per urbes alias universa superaret. Alia in terra sancta alibique non pauca construi jussit[b]. Quorum nonnulla[c] τῷ προσκυνουμένῳ Θεῷ ἀφιέρου, *Deo qui adoratur consecravit* seu *dedicavit*; alia & angelis[d], apostolis, martyribus, sanctis. Nam etiam de apostolorum martyriis ac memoriis, harumque atriis & porticibus, inquit Eusebius[e], ταῦτα πάντα ἀφιέρου βασιλεύς, *omnia haec dedicavit imperator*. Quale dicendum de templo Michaeli archangelo ab eo dedicato[f]; cui & tunc alias dedicationes factae[g]. Et patroni scilicet templis adsciscebantur ii quibus dedicatum sic fuerit: ac velut in eorum dominium, ad sacrum tantum in illis cultum exercendum, per ultroneam alienationem ea transferebantur. Inde & τὰ ἐξοχώτατα βασιλέως ἀφιερώ-

[x] 1 Corinth. cap. iii. 16. [y] In Praefatione. [z] Euseb. de Vita Constantini lib. 2. cap. 44. [a] Idem lib. 3. de Vita Constantini cap. 24. 29. 30, &c. [b] Ibid. cap. 40 & 41, &c. Socrat. lib. 1. cap. 16, 17 & 18. Niceph. Callist. lib. 7. cap. 34 & 49. [c] Euseb. Ibid. cap. 42. [d] Vide Sozomen. lib. 2. cap. 3. & Baron. ad Martyrolog. Rom. Maii 8. [e] Ib. lib. 4. cap. 59. [f] Sozomen. lib. 2. cap. 3. [g] Eutych. in Annal. Tom. 1. pag. 435.

ματα

μαῖα *augustissimae imperatoris aedes* seu *templa consecrata* vocabantur[h]. Sed plerumque Eusebio etiam οἶκοι εὐκτήριοι *aedes oratoriae* dicuntur; quod nomen quidem in christianismum pro templis suis invaluit ex eo quod Dominus ipse templum Hierosolymitanum בית תפלתי *domum orationis meam*, & בית תפלה *domum orationis* οἶκον προσευχῆς vocandum esse pronunciavit[i]. Jam vero dicta dedicatio ipsa ἀφιέρωσις[k]. Vox item ἐγκαίνια *encaenia* de dedicationibus illis usurpata[l]. Atque eorum nomine Hierosolymis ab ingenti episcoporum conventu jussu imperatorio celebratum est festum magnificentissimum[m]. Unde Theodoretus, synodi Tyriae patribus Hierosolyma eam in rem allegatis, συνελθεῖν δὲ καὶ, inquit[n], τοὺς ἄλλους ἅπαντας πανταχόθεν ἐκέλευσε, καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ δομηθέντα καθιερῶσαι νεὼν, *convenire etiam* illuc *alios omnes* episcopos *undiquaque jussit*, & *templa ab eo* illic *constructa consecrare*, sumptus festi lautissimos & publicas largitiones proceribus aliquot ab imperatore illuc missis suppeditantibus, atque altari aulacis regalibus vasisque aureis omni genere gemmarum collucentibus ornato. Quod factum tricesimo imperii ejus anno[o], circa Christi 335, seu decennio post synodum Nicaenam. Hac de re Socrates[p], *encaenia faciebant* & πάνδημον ἑορτὴν ἐπὶ τῇ καθιερώσει τῶν τόπων, *festum publicum* seu *universale ob locorum illorum dedicationem*. Tantundem de templo illo in Calvaria exstructo ac dedicato Sozomenus[q], qui καθιερῶσαι hic & ἀφιερωσιν adhibet, atque episcopos ait tum τὸν ναὸν καθιερῶσαι *templum ipsum dedicasse*, tum thesauros & monimenta ab imperatore illuc missa. De templis sic Hierosolymis exstructis Eutychius patriarcha Alexandrinus[r], احب الملك ان يقدسها *voluit imperator ut sanctificarentur*, id est, *dedicarentur*, ويجمع جماعه من الاساقفه حتي يحضروا تقديس المواضع *Et congregavit synodum episcoporum, ut locorum dedicationi interesset*. Et de templis ab Constantino christianis sic exstructis renovatisve universis chronicon Alexandrinum[s], τελεσθέντων ἐγκαίνια ἐγένετο, *absolutorum encaenia facta sunt*. Scribit etiam Sozomenus[t], anniversarium inde dedicationis festum Hierosolymis celebrari solitum, idque per octiduum, quasi encaenia tunc ab exemplo Maccabaico sumpta fuissent: Ἐξ ἐκείνου δὲ, inquit, ἐτήσιον ταύτην ἑορτὴν λαμπρῶς μάλα ἄγει ἡ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησία, ὡς καὶ μυήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὀκτὼ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν, συνιέναι τε πολλοὺς σχεδὸν ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίῳ, &c. *Ab eo tempore*, seu *ex illa causa*, *ecclesia Hierosolymitana quotannis diem festum splendide celebrat*, *adeo ut eo initiationes sacrae peragantur*, & *per dies octo conventus* eam in rem *fiant*, *compluresque ex omnibus terrae quae sub sole est regionibus*, &c. Ita etiam Nicephorus Callistus[u], alii. Atque inde etiam encaeniorum celebrationis annuae usus tunc per ecclesias alias. Sic encaenia prima, quotannisque per festum iterata, jam per orbem vigebant christianum.

VII. Sed ita haec interim capienda ut statim, saltem post Constantinum, nefas regulariter haberetur tum in aedibus utcunque in sacros usus constructis, sed nondum sic dedicatis, synaxes facere, eisve illic interesse, nisi scilicet urgentibus aliarum aedium angustiis, aut ob illarum defectum, causamve aliquam ejusmodi inevitabilem, tum templum aliquod seu ecclesiam dedicare citra mandatum, autoritatem seu permissum Caesareum. Id quidem publice agnoscebatur ab ejusdem temporis patribus, tam orthodoxis quam Arianis. Et quod animadvertatur hoc dignissimum est, dum autoritatem publicam in dedicationibus legitimis semper, tam ex Ebraica quam Paganica etiam disciplina, adhibendam, juxta superius allata, consideramus. Nimirum cum intra pauculos a Constantino annos Athanasius episcopus Alexandrinus, sub Constantio, in ecclesia Alexandriae magna, quae eo nomine aliis illic ecclesiis ob amplitudinem christianorum tempore paschali conventui admodum commodior esset, synaxin prudenter ac tempestivius celebrarat, ab Arianis accusatus est[x] apud imperatorem eo quod aut in ecclesia nondum dedicata (πρὶν αὐτὴν τελεσθῆναι, *antequam dedicatione perficeretur*; interpres ibi, *priusquam absoluta esset*, quod plane de dedicatione sumendum esse ex ejusdem apologia liquet, atque ita a viris doctis[y] sumitur etiam & vertitur) synaxin habuisset, aut ipse injussu Caesaris dedicare fuisset ausus. Ibi quidem synaxin celebrasse se fatetur Athanasius, quia, ut tempora ac loca se habebant, ecclesia nulla dedicata Alexandriae erat multitudini satis idonea: Dedicasse autem se ecclesiam illam pernegat. Atque, inquit, Οὐκ ἐγκαινίων ἡμέραν ἐπετελέσαμεν, θεοσεβέστατε Αὔγουστε· τοῦτο γὰρ ἀθέμιτον ἦν ἀληθῶς πρὸ τῆς σῆς προστάξεως ποιῆσαι· οὐδὲ ἐν προσδοκίᾳ ἐληλύθαμεν τοῦτο ποιῆσαι, &c. *Nec celebravimus nos encaeniorum diem*, seu *festum* quo dedicaretur, *religiosissime Auguste*; *hoc enim revera nefas fuisset ante mandatum tuum facere*. *Neque illud facere omnino conati sumus*, &c. Et paulo post, καὶ γέγονεν οὐκ ἐγκαίνια, ἀλλὰ σύναξις εὐχῆς, *nec fiebant encaenia*, *sed precum synaxis* tantum. Ecclesiam illam magnam, κυριακὸν *dominicum*, etiam ante dedicationem, omnibus illic dictam ait, eamque τὸν ἐπώνυμόν σου τόπον, *tuum* (imperatoris) *nomen prae se ferentem locum*, appellat. Unde ecclesiam ibi nuncupatam *Caesaream*, cujus meminit Epiphanius[z], intelligi admittunt viri docti[a]. Quam insuper pater ille ait primo fuisse Andrianum, & postea Licinianum gymnasium, ἤτοι βασιλικὸν *seu basilicam*, & postmodum sub Constantio ecclesiam factam; nempe ab Gregorio Meletiano & Ariano inchoatam, τελειώσαντος Ἀθανασίου, *perficiente* seu *dedicante* tandem *Athanasio*; quod haud injussu Caesareo, juxta jam ostensa, factum intelligas.

[h] Euseb. lib. 3. de Vita Constantin. cap. 50. [i] Isaiae cap. lvi. 7. [k] Euseb. lib. 4. de Vita Constant. cap. 40. [l] Ibid. cap. 43 & 47. in Lemmatis. [m] Ibidem. [n] Hist. Eccles. lib. 1. cap. 29 seu 31. [o] De Vita Constantini lib. 4. cap. 47. [p] Lib. 1. cap. 33. [q] Hist. Eccles. lib. 2. cap. 25. [r] In Annal. tom. 1. pag. 457. quem vide etiam pag. 465. [s] Pag. 658. edit. Raderian. Monachii. 1615. [t] Hist. Eccles. 2. cap. 25. [u] Hist. Eccles. lib. 8. cap. 50. [x] Athanas. in Apologia ad Constantium Tom. 1. pag. 682. Parisiis 1627. [y] Baron. Tom. 3. Ann. 350. §. 31. Dionys. Petavius ad Epiphan. Haeres. 69. § 2. [z] Haeres. 69 §. 2. [a] Baronius, Dionysius Petavius, locis ante citatis.

VIII. Sed

g

VIII. Sed interim perquam mirum est, nec alibi puto omnino lectum, quod habet de ecclesia Caesarea ibi dicta Eutychius patriarcha ipse Alexandrinus, atque ex ecclesiae ejusdem monimentis (& plane admodum sedulus erat indagator) edoctus. Is nec Constantino, nec Gregorio illi, nedum Athanasio, sed tantum Alexandro proximo Athanasii decessori ecclesiae illius initia tribuit [a], ut Michaeli archangelo ab eo dedicatae. Etiam antea idolum magnum aereum ait ميكاييل *Michaelem* nescio quem dictum a gentibus illic cultum, templumque ipsum fuisse primo a Cleopatra regina extructum على اسم زحل *Nomini Saturni*, id est, *ei dedicatum*. Adjicit, وكانوا اهل الاسكندرية ومصر في اثني عشر من شهر هتور وهو تشرين الثاني يعيدون لذلك الصنم عيدًا عظيمًا ويذبحون له الذبايح الكثيرة *Et Alexandriae & AEgypti incolae die duodecimo mensis Haturi, qui Tishrin posterior est, festum magnum huic idolo celebrabant, & sacrificabant ei sacrificia multa.* Et dein, quod Alexander, simulac patriarcha illic factus est, Christianismi, qui aliquatenus ibi vigebat, gratia, اراد ان يكسر الصنم ويبطل الذبايح *voluit confringi idolum, & aboleri sacrificia*; cumque ei obsisterent Alexandrini (qui, ut AEgyptii reliqui, Gentilitimi sui prae caeteris gentibus erant tenaciores propugnatoresque acriores) فاحتال لهم ان قال هذا صنم لا منفعة فيه ولافايدة فان صيّرتم هذا العيد لميكاييل الملاك وجعلتم هذه الذبايح له كان يتشفع لكم عند الله وكان اخير لكم من هذا الصنم *Astutia ipsos aggressus, idolum, inquit, istud nulli omnino rei utile est. Quod si festum illud Michaeli archangelo celebraveritis, & sacrificia haec ei feceritis, ipse pro vobis apud Deum intercedet, majorisque vobis boni causa quam idolum istud futurus est.* Illis annuentibus, Alexander كسر الصنم واصلح منه صليبا وسما الهيكل كنيسة ميكاييل وهي الكنسة التي تسما القيسارية واحرقت بالنار في وقت دخول المغاربة الي الاسكندرية واخربوها وصيّر العيد والذبايح لميكاييل الملاك والي اليوم القبط بمصر والاسكندرية يعاودن بهذا اليوم لميكاييل الملاك ويذبحون فيه الذبايح الكثيرة *Idolum confregit, & crucem ex eo confecit, & nuncupavit templum ecclesiam Michaelis, quae ipsa ecclesia est, quae Caesarea dicta, igne periit, cum occidentales Alexandriam ingressi eam devastarunt. Et cedebant festum & sacrificia Michaeli angelo. Etiam & adhuc Coptitae in Mitzar* (seu *Babylonia AEgyptiaca*, Cairo, metropoli AEgypti) *& in Alexandria festum illo die celebrant Michaeli angelo, & sacrificant in eo sacrificia quamplurima.* Dies ille in anno AEgyptiaco Augustorum seu fixo (qui, capta ab Octavio Caesare Alexandria, & Antonio & Cleopatra devictis, ita incepit, ut prima dies Thoth mensis seu initium anni in Augusti Juliani 29. inciderit) respondet Novembris Juliani octavo. Sed si institutum fuerit aut celebratum hoc festum, ut idolo illi Michaeli dicto sacrum, cum templum illud extruxit Cleopatra, aut dum floruit illa, quae demortua est sub ipsum tempus quo annus AEgyptiorum Actiacus seu Augustorum, ante vagus, initia post devictum cum ea Antonium sua habuerit [b], tunc nemo non videt ex origine sua non omnino ad octavum Novembris aliter atque ad diem revolventis anni quemlibet alium festum illud spectasse, sed ad 12 mensis Hathuri nondum fixi, qui, ut menses reliqui AEgyptiaci, per Julianos tunc circum vagabatur. Idem ipse dies in menologiis aliisque ritualibus [c] ecclesiae orientalis etiam nuncupatur, Ἡ Σύναξις τῶν παμμεγίστων ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ πασῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, *Synaxis omnino maximorum ordinum ductorum Michaelis & Gabrielis, & universarum supercoelestium potestatum.* Et in menologio Graecorum, cardinalis Sirleti [d], diei huic assignatur *Celebritas principis militiae coelestis Michaelis, & reliquarum virtutum incorporearum.* Eadem ipsa tribuitur, in ecclesiae occidentalis ritualibus, vigesimo nono Septembris, quod festum est non modo S. Michaelis sed etiam omnium angelorum, ut tam ex titulis liturgicis quam precibus diei assignatis liquet; tametsi in Martyrologio Romano alibique ad diem illum legatur tantum, *In monte Gargano* Apuliae (juxta mare Adriaticum, *Monte di S. Angelo* dicto) *venerabilis memoria beati Michaelis archangeli, quando ipsius nomine ibi consecrata fuit ecclesia*, &c. unde manavit [e] & ejusdem & reliquorum angelorum festivitas, olim & nunc quotannis celebrari solita. Neque in martyrologiis occidentalis ecclesiae, nec apud eos qui illa sive explicant, sive praetermissos martyres eorumque dies suppletum eunt, alia S. Michaelis

[a] Annal. tom. 1. pag 434. [b] Jos. Scalig. de Emendatione Temporum, lib. 4. pag 221. Dionys. Petavius de Doctr. Temporum, lib 7. cap. 10. & lib. 10. cap 71. [c] Men. & Anthologio Novemb 8. [d] Apud Canisium Antiq. lect. tom. 2. pag. 905. [e] Videsis Baron ad Martyrolog Rom. 29 Septembris.

festa occurrunt, praeter apparitionem ejus in monte Gargano 8 Maii, & dedicationem ejus 29 Septembris. Atque hoc quidem simpliciter dictum est antiquitus *dedicatio S. Michaelis* [a], & *festum S. Michaelis* [b], ut nunc vulgo. Sed vero nec in orientis nec occidentis scriptis, puto, alibi Michaelis idoli templum in S. Michaelis archangeli ecclesiam Alexandriae mutatum esse occurrit. Alias autem alibi a Constantino Magno ante ei dedicatas legimus [c]: adeoque haud novum tunc Christianis tituli seu dedicationis illius sub Constantio illic erat nomen.

IX. Memoratur idem dies ut festum apud AEgyptios Michaelis archangeli scriptori perinsigni Mahumedano Abulaibsan Achmed Calcasendio [d], dum festa AEgyptiorum Christiana enumerat, a Christiano aliquo illic proculdubio edoctus. Quoniam autem compluria sunt festa in ejusdem enumeratione, calendarium sic AEgyptiacum seu *Elcupti* [e] supplente, quae, ut ad AEgyptios spectantia, occidentali ecclesiae, puto, necdum audita fuerint, cum alia item in ea occurrant, quae studiosioribus forsan non fuerint ingrata (utcunque mihi saepe nimis obscura, incerta, & plane hactenus ignorabilia, uti etiam iterari subinde visa) ideo non intempestivum duxi, etiam cuncta simul, cum eo quod habet hic de S. Michaele exhibere: sed non alia quam autoris methodo; fideliter satis exhibitis exemplaris punctis, diacriticis saepius carentis, literarum ductibus. Lemma habet [f], في اعياد القبط *De festis Coptitarum* seu *AEgyptiorum*, quae كبار وصغار *in majora & minora* tribuit. Majora facit septem.

I. البشارة *Annunciatio*; ويعنون به بشارة عزيا وهو جبريل على زعمهم لمريم عليها السلام بميلاد عيسى صلوات الله عليه *Innuunt per eam annunciationem consolatoris* (lego scilicet (عزيا) *qui ipse est juxta eorum* (Christianorum) [g] *disciplinam Gabriel, Mariae super quam sit pax, de nativitate Jesu, super quem sit misericordia Dei.* Dies ejus idem illic est qui in oriente & occidente receptus, scilicet 29 mensis AEgyptiaci *Barmahath*, cui Martii Juliani 25 respondet.

II. الزيتونة *Olivae* seu *olivarum*, unde & alias [h] عيد الزيتون, idem denotans, vocatur. Addit Calcasendius, وهو عيد الشعانين *Atque hoc est festum Alshaianin.* Raphalengius habet عيد الشعانين *festum;* nec aliter explicat [i]. Golius ex Camuso [k] شعانين *festum palmarum.* Addit Calcasendius وتفسيره بالعربية التسبيح *& interpretatio ejus Arabice est laudatio.* Et tunc, celebrant illud في سابع احد من صومهم *In die solis postremo jejunii illorum*, seu quadragesimae. Plane *dominica in ramis Palmarum* [l] seu *in Palmis* innuitur: quae celebratur, in ecclesia utraque, dominica Pascha proxime praecedente. Interim non suspicari nequeo, vocem illam الشعانين *Alshaianin* corruptam esse ab הושענא, *Hoshanna*, 'Ωσαννὰ, ܐܘܫܥܢܐ, هوشعنا, quod clamabant ramos gestantes; unde etiam festum ipsum eo nomine appellatum. Syro titulus lectionis ex Evangelio diei propriae est ܕܝܘܡ ܚܕܒܫܒܐ ܕܐܘܫܥܢܐ *dominica* ꝧ *Hosanna.* Et quidem Calcasendius pro Arabico illic non agnoscit الشعانين dum Arabicam vocis affert expositionem per التسبيح *laudationem*, quam in AEgypto pro *Hoshanna* usurpatam videmus apud Nonnum Panopolitam seu AEgyptium, qui loco in illo Joannis substituit,

'Ευλογίῃσιν ἄναξ Ἰσραὴλ αἰνετὸς ἔστω,

Celebrationibus rex Israel laudatus sit.

Arabes autem festum illud etiam الباعية ἑορτὴ τῶν βαΐων nuncupant [m], & السباسب a Chaldaico שבישין, ut putat vir praestantissimus Jacobus Golius [n], quod *ramos & frondes* notat. In Graecanica ecclesia vocatur [o] ἡ κυριακὴ τῶν βαΐων, *dominica ramorum*, & βαιοφόρος [p], *dies in quo rami gestantur*. Joannes evangelista habet τὰ βαΐα τῶν φοινίκων *ramos palmarum*. Matthaeus [q] autem generatim, κλάδους τῶν δένδρων *ramos arborum*, sive palmarum, olivarum, aliarumve. Unde etiam in precatione fo-

[a] Ansegisus in Capitulis Caroli & Ludovici, lib. 2. cap. 35 & Extr. tit. de Feriis, cap. 5. [b] Simon Archiepisc. Cant. apud Lindwood, tit. de Feriis, cap ex Scripturis. [c] Sozomen. lib 2. cap. 2. Nicephor. Calist. lib. 7. cap 50. [d] Penes me MS. pag. 523. [e] Vide sis Jos. Scaliger. de Emendat. Temporum, lib. 7. pag. 661. & Athanas. Kircherum in Supplemento Prodromi Copti, cap. 4. pag. 553. [f] Part. 1. pag 523. [g] Luc. i. 26. [h] Jac. Golius in Lexico, col. 2778. [i] Lexic. Arab. pag. 201. [k] Ibid. col. 1177. [l] S. Joann. cap. 12, 13. [m] Jacob. Golius in Lexic. col. 2778. [n] Ibid. col. 1131. [o] Euchology. fol. 241, 1. [p] Edit. Jacobi Goar, pag. 744. [q] Cap. xxi. 8.

Ienni

lenni ad hunc diem attinente Graeci populum, qui tunc Christum Hierosolyma adventantem exciperet deduceretque, τὰς κλάδους τῶν δένδρων ϗ βαΐα τῶν φοινίκων, *Germina arborum ramosque palmarum* adhibuisse aiunt. D. Hoshanna & τοῖς βαΐοις si plura velis, vide Angelum Caninium [a] & Isaacum Casaubonum [b]. Et in liturgiis Romanis [c], nunc *palmae* solum hoc de festo inde memorantur, nunc *palmae* simul & *olivarum rami*, nunc tantum *olivae*, nunc *rami palmae & olivarum*, nunc *olivae caeterarumque arborum rami*, nunc *palmae seu olivae*, nunc *rami arborum*. Atque inde Durandus [d], *Dicitur etiam alibi dominica olivarum*, ut hic apud Caleasendium, *quia rami olivae portantur; quod fit ad repraesentandum filios Israel, qui cum ramis palmarum & olivarum venienti Domino obviam exierunt.* Hierosolyma nempe paulo ante passionem accedenti. Et ubi nec palmae nec olivae fuerint, ramuli salicum efflorescentes, ut apud Anglos nostros alibique, festo in illo adhibiti, & myrtei [e] apud Graecos, uti & buxei apud Gallos [f]. Scilicet ut Hoshanna e festo scenopegiarum autumnali in vernum hoc translatum est, ita & rami seu surculi in eo gestandi alii praeter palmarum, juxta legem Sacram [g] de festo illo, & usum Judaeorum [h].

III. الفصح *Pascha.* يعملونه يوم الفطر من صومهم *celebrant die solutionis jejunii eorum*, quem eundem, ut nos, facit cum resurrectione Domini.

IV. خميس الاربعين *Feria quinta* (dies Jovis) ♃ *quadraginta*, seu festum ascensionis, السلاق itidem dictae. Et يقولون ان المسيح عليه السّلام تسلّق فيه من تلاميذه الي السّما بعد القيام ووعدهم بارسال الفارقليط وهو روح القدس عندهم *Dicunt Christum, super quem sit pax, hodie ascendisse ab discipulis suis in coelum post resurrectionem, & pollicitum esse eis Paracletum, qui est Spiritus Sanctus apud eos.* De die hoc ejusque circumstantiis occurit in Constitutionum, quae apostolicae dictae Arabice [i] conscriptae sunt, praefatione, quod observatu adeo forte dignum, ut locum hic mereatur. Verba sunt, وكان التّلاميذ بعد انبعاث المسيح من الموت متفرقين في ارض الجليل ومدينة الناصرة التي امرهم ان يصيروا اليها فلما كان في سنة ثلاثماية وتسعة وثلثون سنة من سنيّ القرنين في احد وعشرون يوم من شهر ايّار يوم الخميس وذلك بعد انبعاث سيّدنا يسوع المسيح باربعين يوم اجتمعوا والمسيح معهم وهم لا يعرفونه ولا يدرون مكانه بينهم وظهر لهم ذلك اليوم ووضع يده علي روسهم واحد واحد وهم يوميذ احدي عشر تلميذا فباركهم فصيّرهم بمنزلة كهنة بني اسرايل المرذولين *Atque evenit ut discipuli post resurrectionem Christi a morte, dispersi essent in terra Galilaeae & urbis Nazareth, juxta quod praeceperat illos se illuc conferre. Et cum annus erat 330. ex annis Alkarnain* (Seleucidarum) *dies vero 21 mensis Jiar, & feria quinta, quae quadragesima erat ab resurrectione Domini nostri Jesu Christi, congregabantur & Christus cum illis. Sed illi haud noverunt eum, & loci ejus seu ubi esset inter eos ignorabant. Sed apparuit illis eodem die, & imposuit manum ejus super capita eorum singulatim, qui tunc fuere undecim; & benedixit eis, & constituit eos in loco* seu *vice sacerdotum ex filiis Israel, qui rejecti sunt*; juxta prophetiam Malachiae [k].

V. عيد الخميس *Festum quinque* dierum decadum, pentecoste. Potius عيد الخمسين Sic autem explicat; وهو عيد العنصرة يعملونه بعد خمسين يومًا من القيام وهو في السّادس والعشرين من بشنس يقولون ان روح القدس حلّت في التلاميذ وتفرّقت عليهم السنة فتكلموا بجميع الالسنة وذهب كلّ

[a] In loc. N. T. cap 4. [b] Exercit. 16. sect. 2. [c] Missal. Roman. in Dominica in Palmis. [d] Rational. lib. 6. cap. 67. sect. 16. [e] Georg. Phranzes lib. 2. cap 4. [f] Angel. Caninius in loc. N. T. cap. 4. [g] Levit. xxiii. 40. [h] Nehemias viii. 15. & videsis Maimonid. in More Nebochim, part. 3 cap. 43. [i] MS. in Bibliotheca Oxoniensi, fol. 47. 2. [k] Cap. ii, & iii.

واحد

واحد منهم الي بلاد لسانه الذي تكلم به يدعوهم الي دين المسيح *Atque hoc est festum Aitzereth* (עצרת[a]) *& celebrant illud post dies quinquaginta a resurrectione. Incidit autem in diem 26 Baschunes* (id est, 21 Maii Juliani; quasi in anni recurrentis diebus fixa fuisset pentecoste, uti & dies resurrectionis, adeoque paschatis, quod ita quotannis incideret in diem 6 *Barmuda*, seu Aprilis Juliani primum) *atque aiunt quod Spiritus Sanctus superveniebat discipulis, & distribuit eis linguas hominum* (gentium omnium) *adeo ut loquerentur linguas universas; & quod abibant unusquisque eorum in provinciam* seu *regionem linguae suae, ut ita docerent propagarentque religionem Christianam.*

VI. الميلاد *Nativitas Domini.* ويعملونه في التاسع والعشرين من كيهك من شهور القبط *Et celebrant festum hoc die 29 Chiak in mensibus Coptitarum,* qui dies est 25 Decembris Juliani. Eundem diem ut apud AEgyptios suos receptum pro Domini natalibus memorat Eutychius Alexandrinus [b] patriarcha, qui circa annum 900. scripsit; uti & Constitutiones Apostolicae [c]. Etiam Christiani Graeci per annos mille ducentos & quinquaginta, aut circiter, diem illum observarunt; ut ex ritualibus eorum scriptisque aliis obviis scimus. Ita Syri, velut pariter apostolicam ipsam de eo doctrinam secuti; ut Joannes Widmanstadius [d], monimentis illorum edoctus, qui in Mahumedis illud scribens, *Vigesimo tertio die Ramadan* (id est, tempore verno) *natus est Christus filius Mariae; orationes Dei super eum* [e]. *Quod* XXIII. inquit, *diem Ramadan mensis natalem scripserit Mahometes, a veritate est prorsus alienum. Et ipse in codice Graeco bibliothecae D. Marci Florentiae Honorii* I. *pontificis maximi tempore* (circa annum Christi 620. cum floruit Mahumedes) *scripto legi, apostolos memoriae prodidisse, Christum ex virgine natum Bethlehemae* XXV *Decembris, hora diei sexta, baptizatum anno aetatis suae* XXX, *die Januarii* XI. *hora noctis decima,* &c. Adjicit, *Hesychius scribit* [f], *in anno* XLII. *Augusti* XXV *Decembris, hora diei septima, partu virginis editum in hanc lucem fuisse.* Occidentalis autem ecclesia diu antequam agnosceretur hic in oriente dies, illum pro vero natali acceperunt observaruntque. AEthiopes etiam in celebratione hac consoni [g]. Seculis in primitivis illis per orientem variae atque ab observatione hac dissonae opiniones obtinuere, cum nondum dies ille nativitati illic assignatus est. Apud Clementem Alexandrinum [h], qui floruit sub annum 190. memorantur qui diem ἐν πέμπτῃ Παχὼν ἢ εἰκάδι fidenter collocabant, *die vigesima quinta mensis AEgyptiaci Pachon,* seu Maii Juliani 20. Et quidem ille velut de re plane in oriente ignorata loquitur. Epiphanius [i] etiam, qui diu post, seu sub centuriae quartae finem scripsit, Epiphaniorum diem seu sextum Januarii natalem facit, quemadmodum & alii. At sub idem tempus Chrysostomus, apud occidentaliores vetustissimam fuisse agnitionem illius, hoc nomine, diei, etiam a Thracia usque in Gadira [k] seu extremum occidentis, ait, unde orientales eam didicerunt; ut orationem Latinam ea de re immerito ei tributam, nec Graece extantem, [l] praetereamus. Nempe creditum est [m], Titi tempore Romam allatas tabulas aliquas publicas, e quibus in occidente tantundem edisceretur, licet orientalibus nondum receptum; idque etiam ab ipso Epiphanio traditum esse. Sed de vero die variatim jam pridem inter chronologos dubitatum est, aliis interim post seculum Constantini Romae observationem institutam esse asserentibus, tempore Chrysostomi Constantinopolim derivatam esse, natalemque in alium diem mensemque incidisse. Ita Josephus Scaliger [n], Sethus Calvisius [o], Joannes Keplerus [p], alii; qui & contradictores suos [q] habent satis acies. Utut autem se res habuerit alibi, scimus tam sub Eutychio Alexandrino, qui annis amplius 750. abhinc floruit, in AEgypto observatum pro natali. Vigesimum quintum Decembris, quam id receptum diu ante Calcasendii tempus, quod recentius est, sed mihi incertum. Vetustiores autem AEgyptii, iique Chrysostomo coaevi, diem 6 Januarii, qui Epiphania dicitur, & baptismum & natalem faciebant; ut e Cassiano [r] aliisque liquet.

VII. الغطاس *Immersio,* id est, *baptismus* Domini. Assignatur diei undecimo mensis *Tuba* Coptitarum, qui est ipse Januarii Juliani dies sextus. Scilicet Christi in Jordane baptismum [s] hoc die peractum esse, frequentius receptum est tam in oriente quam occidente; etiam apud AEgyptios AEthiopasque. Quin & natalem eodem die Januarii non pauci celebrare soliti; unde etiam Epiphania pro ipso natali non infrequens a-

[a] Vide Onkels Paraph. Chald. Numer. xxviii. 26. [b] Tom 1. pag. 310. [c] Lib 5. cap. 12. [d] Epist. suboem Testamento Syriaco. [e] Mahometis Dialog seu Theologia, sect. 12. edit. 1543. in 4. [f] Serm de Natali Domini. [g] Videlis Jos. Scalig. de Emendat. Temporum, lib. 7. pag 650. 2. [h] Stromat. a. [i] Haeres. 51. N. 26. [k] Orat. 72. tom. 5. pag. 712. edit. Savilianae. [l] Vide Isaac. Casaubon. exercit. 2. sect. 4. [m] Catholicus Armenorum in Legatione ad Armenios, ubi male legitur in editionibus nonnullis 21 Decembris, quod Graece esse debuit 25 Decembris, ut videre est apud Josephum Scaligerum in Canon. Isagog. lib. 3. pag. 302. [n] De Emendat. Temp. lib. 6. pag. 510. [o] Isagog Chronolog. cap 48. [p] De anno Natali, cap. 15. [q] Dionys. Petav. de Doctrina Temporum, lib. 12. cap. 7. Richard. Montacut. ad Origines Ecclesiastic. Apparat. 11. sect. 40. [r] Collat. 10. cap. 2. Baron. in Martyrolog. Decemb. 21. & Jan. 6. [s] Matth. iii. 16, &c.

pud

pud veteres. Ob creditum autem eo in die Christi baptismum, mos invaluit vetus, non solum die illo, veluti in quo prae caeteris anniversaria fieret aquatum sanctificatio singularis, baptizare catechumenos, verum etiam tum cunctos se quotannis fluviis immergere, adeoque baptismum eatenus sibi iterare, tum aquas ex illis in annum sequentem servandas domum afferre, quas etiam incorruptas illic ait Chrysostomus [a], per biennium trienniumque saepius mansisse. Noster hic, النّصاري يغمسون ولادهم فيه في الما *Christianis mos est immergere liberos suos in aqua illo in die.* Atque hinc dictus est in AEgypto الكميع f. الحميم *Balneatio.* In occidente autem obtinuit ejusmodi etiam usus, quasi praerogativa singularis baptismi ad diem illum attinuisset, etiam eum paschatis & penteeostes tempora solum baptismo, extra mortis periculi caussam, assignarentur; unde etiam, ad amoliendam superstitionem quae circa diem illum glistere nimis coepit, decretum est, ne quis illo in die, nisi in articulo necessitatis, baptizaretur [b]. Tributus est etiam baptismus Domini diei 12 *Athyr* [c], id est, Novembris Juliani octavo.

Atque hactenus de festis septem majoribus. Totidem habet minora.

I. الختان *Circumcisio* Domini. ويعملونه في سدس بونه من شهور القبط ويقولون ان المسيح ختن في هذا اليوم وهو الثامن من الميلاد *Et celebrant hoc festum die sexto Beuna in mensibus Coptitarum; & dicunt quod Christus circumcisus est die in illo; qui scilicet octavus erat a nativitate* [d]. Sed octavus a nativitate est Januarii Juliani primus. Sextus autem dies *Beuna* est Maii Juliani 31. Ergo pro بونه *Beuna* hic legendum طوبه *Tuba.*

II. الاربعون *Qudragesima.* Celebratum ait octavo die *Musre* mensis AEgyptiaci, qui Augusti Juliani respondet primo. ويقولون ان سمعون الكاهن دخل بعيسي عليه السّلام مع امّه بعد اربعين يومًا من ميلاده للهيكل وبارك عليه *Atque dicunt quod Simeon sacerdos introduxit seu excepit Jesum, super quem sit pax, & matrem ejus, postquam dies quadraginta praeterierant* [e] *a nativitate ejus, in templum* [f], *& benedixit ei.*

III. خميس العهد *Feria quinta (dies Jovis) confoederationis* seu *testimonii* mutui discipulorum [g] invicem dati, quando Dominus pedes eorum lavabat. يعملونه قبل الفصح ثلاثة ايّام *Celebrant eam triduo ante pascha. Et patriarcha,* inquit, يغسل ارجل جميع النصاري الحاضرين *lavat in eo homines cunctos* Christianos, *quotquot sint praesentes,* ab exemplo Christi. Quale eodem die pauperibus praestare soliti reges Angliae, aliique [h]. Adjicit, ويزعمون ان المسيح عليه السلام فعل هذا بتلاميذه في هذا اليوم ليعلّمهم التواضع واخذ عليهم العهد ان لا يتفرّقوا وان يتواضع بعضهم لبعض والعامّة من النصاري يسمّون هذا الخميس خميس العهد وهم يطبخون فيه العدس على الوان *Et recipitur eis quod Christus, super quem sit pax, ita fecit discipulis suis eodem in die, ut doceret eos humilitatem, & inirent confoederationem, ut non se dispergerent, sed humiles inter se invicem forent. Et coetus Christianorum feriam hanc quintam nominant quintam confoederationis* seu *testimonii mutui. Et solent in ea comminuere lentes cum aliis legumnum speciebus.*

IV. سبت النور *Sabbatum luminis.* Sabbatum sanctum & sabbatum paschatis dici solitum, in quo cerei paschales benedicti. Ob lumen quod illo die apparuit circa Christi

[a] Orat. 74. tom. 5. edit. Savil. pag. 524. & de hisce videsis Gregor. Turonens. de Miraculis, lib. 1. cap. 81. Cassian. Collation. lib. 10. cap. 2. Joseph. Scalig. de Emendat. Temporum, lib. 7. pag. 641. & 661. Isaac. Casaubon. exercit. 2. sect. 11. Gratian. de Consecratione dist. 4. cap. 11. &c. [b] Vide Leonem Mag. Epist. 4. cap. 1. de Consecrat. dist. 4. cap. 14. Durand Rational lib. 6. cap. 16. sect. 6. Ant Augustin. epist. Juris Pontifici. lib. 22. tit. 19. [c] Epiphanius Haeref. 51. N. 16. [d] Luc. ii. 21. [e] Levitic. xii. 2, &c. [f] Luc. ii. 25. [g] Joan. xiii. 12. [h] Videsis Durand. Rational. lib 6. cap. 75. sect. 6.

sepulchrum,

sepulchrum, sic nominatum ait Calcasendius.

V. ومنها حد الكلود *Atque hujus generis* festorum minorum, est *festum claudens* seu *terminans.* وهو بعد الفصح ثمانية ايام *& est octiduo post pascha*, scilicet octavae seu clausum paschatis.

VI. ومنها التجلى *Et hujus generis est festum transfigurationis* [a] Domini. *Dies nempe mensis* Mesure 13. Augusti Juliani 6. quo & Graeci & occidentales festum illud celebrant. Male Raphalengius [b], تجلي *Epiphania.*

VII. ومنها عيد الصليب *Et hujus generis est festum crucis.* Dies 17 mensis *Thoth*, seu Septembris 14. quo *exaltatio crucis* per ecclesiam celebratur utramque [c], etiam & Antiochenam. Orientalibus autem, qua Constantinum crux spectabat; occidentalibus, qua Heraclii in Cosroem Persidis regem victoriam, crucemque ab eo Hierosolymam reportatam innuit. Addit hic Calcasendius, inolevisse in AEgypto, ut anni initium, id est, dies *Thoth* mensis primus, seu Augusti Juliani 29. voce illa Persica النيروز *Neuruz* nuncupatum, pro festo etiam haberetur; atque ita celebrari pariter etiam Syris anni sui initium, ut Romanis aliisque calendas Januarii.

Dein compluria alia, sed brevinscule, اعياد ومواسم *festa ac solennitates* Christianorum illic, ad hunc modum, in mensibus AEgyptiacis enumerat:

Thoth. Augusti Juliani.

Dies 2 عيد سيغريس وعيد متي الانجيلي *Festum Syagrii & festum Matthaei evangelistae.* 30

Thoth. Septembris.

4 سمعان الحبيس *Simeonis detrusi* in 1
columna; Stylitis [d]; quod in Graecorum ritualibus eodem servatur die.

5 عيد ماما *Festum Mamantis* martyris; quod itidem in ritualibus Graecis. 2

عيد اشعيا *Festum Isaiae* prophetae 3

7 عيد ساويرس *Festum Severi.* 4

8 عيد موسى النبي عليه السلم *Festum Mosis prophetae, super quem sit pax.* Utraque in ecclesia servatur hoc festum die priduano, ut natalis ejus [f]. Mahumedani collocant [g] in 24 mensis cosum *Ramadan*, qui vernus est. 5

9 عيد توما التلميذ *Festum Thomae discipuli* seu apostoli. 6

10 [h] خروج نوح عليه السلام من السفينة وولد مريم عليها السلام *Egressus Noachi, super quem sit pax, ex nave,* seu *arca, & natrvitas Miriam.* Atque Eutychius, AEgyptius ipse & patriarcha Alexandrinus, egressum ait [i] Noachum بعد سنة وشهرين في سبعة عشر يوما من الشهر الثاني وهو نيسان وهو برموده *Post annum & duos menses,* ab initio diluvii, *decimoseptimo nempe mensis secundi, qui est Nisan, cui respondet*, in mensibus AEgyptiis, *Barmuda.* Ita sub tempus vernum, diem egressus Noachi ponit ille, ut sub autumnum, calendarium hoc Calcasendii. Notissimum est apud Ebraeos fuisse initium anni duplex [k], vernum, seu in *Nisan*, quasi Martio; autumnale, seu in *Tisri*, quasi Septembri. Et juxta discrimen illud alii in *Jiar*, quasi Aprili, qui sequitur Nisan, & est mensis sic secundus, initium ponunt diluvii [l]; adeoque in ejusdem mensis die 27 Noachi egressum; sic interpretantes illud [m] de fine diluvii, *In mense secundo, & die 27 ejusdem mensis, arefacta est terra*, quando Dominus praecepit Noachum exire ex arca. Sic se res ha- 7

[a] Matth. xvii. 2. [b] Lexic. pag. 133. vide Joseph. Scaliger. de Emendat. Temporum. lib 5. pag. 461, & 675. [c] Martyrolog. Rom. Sept. 14. & ibi Baronius, Ritual. Graec. ad eundem diem. [d] Videtis Baron. ad Martyrolog. Januar. 5. [e] Jacob Golius in Lexico, col. 1201. [f] Menologium Graec. & Martyrolog. Rom. Sept. 4. [g] Mahometis Theologia edit. ab Widmanstadio, 1543. [h] Male exaratur خروج. [i] Annal. tom. 1. pag. 41. [k] Joseph. Origin. lib. 1. cap. 4. alii passim. [l] Genes. vii. 11. [m] Genes. viii. 14, 15, & 16.

Thoth. Septembris.

bet ex calculo R. Joſue. Alii locum illum menſemque de *Marcheſwan*, quaſi Octobri, ſeu ſecundo a *Tiſri*, ſumunt, juxta diſciplinam hic de anni diluvii initio verno [a]. Atque ita indubitanter paraphraſtes Jonathan dictus, uti etiam Flavius Joſephus [b]. Et pro diſcrimine illo aliaſque hanc circa rem chronologi diſſenſere, qui egreſſum Noachi aliter aliterque collocant [c].

11 عيد بسيليوس *Feſtum Baſilii.* 8

13 عيد منخاييل وصوم جدليا 10
Feſtum Menahelis & Jejunium forte *Godoliae*, quod calendarium Judaicum habet in 3 *Tiſri*. De utroque ἐπέχω.

14 عيد سمعان الكبيس وعيد باريس 14
الشهيد *Feſtum Simeonis Stylitae*, alterius ſeu junioris [d], *& feſtum Baris* ſeu *Paridis.*

16 عيد اسعانوس 13

20 صوم صكور *Jejunium* 17

22 نياحة ابي حرج *Planctus Abi Harech.* 19

23 عيد اولاد الفردوس *Feſtum prolis Paridis.* 20

26 عيد البصابا *Feſtum* 23

27 عيد اسطاتوا وانتقال يوحنا *Feſtum Euſtathiae & tranſlationis Joannis.* 24

Baba. Septembris.

1 عيد اجرويعون *Feſtum* . . . . forte pro Charitone, cujus dies hic in ritualibus Graecorum, 28

2 عيد سوسان *Feſtum* 29

Octobris.

5 عيد يعقوب بن حلفا *Feſtum Jacobi filii Cleopae.* 2

7 عيد ابوبولا *Feſtum Abubulae.* 4

Baba. Octobris.

8 عيد توما *Feſtum Thomae.* 5

10 عيد ابي مسرجه *Feſtum abi Miſracha.*

11 عيد يعقوب *Feſtum Jacobi.* 8

12 شهادة متي *Martyrium Matthaei.* 9

13 عيد الغراب *Feſtum* 10

20 شهادة يوحنا *Martyrium Joannis.* 17

21 تذكار السيدة *Commemoratio Dominae.* 18

22 عيد لوقا *Feſtum Lucae*, quod in eccleſia utraque pridie celebratur. 19

23 عيد ابي جرج *Feſtum Abi Charech.* 20

21 دخول السيدة الي الهيكل *Ingreſſus Dominae in templum.* 18

26 عيد يعقوب ويوسف *Feſtum Jacobi & Joſephi.* 23

27 عيد ابي مقار *Feſtum Abi Macarii.* 24

30 عيد مرقص *Feſtum Marci.* 27

Hathur. Octobris.

1 عيد بطرس البطرك *Feſtum Petri patriarchae.* 28

4 عيد زكريا *Feſtum Zachariae.* 31

Novembris.

6 اجتماع التلاميذ *Synodus apoſtolorum.* 2

7 تكرير ابي جرج *Iteratio Abi Charech.* 3

8 عيد الاربع حيوانات *Feſtum quatuor animalium* 4

9 تذكار الثلثماية وثمانية عشر *Commemoratio trecentorum & octodecim*, ſynodi ſcilicet primae Nicaenae, numero illo (de quo conſulas commentarium noſtrum in Eutychii Origines Alexandrinas) ſignantius denotari ſolitae. 5

10 نياحة اسحق *Planctus Iſaac.* 6

[a] Seder Olam Rabba, cap. 4. & Sal. Jarchius ad Geneſ. viii. 11. [b] Origin. lib 1. cap. 4. [c] Joſephus Scaliger de Emend. Temp lib. 5. pag. 349. Sethus Calviſius in anno M. 1656. Tornielus eod. ann. ſect. 1. Dionyſ. Petavius de Doctrina Temporum, lib 13. pag. 518 [d] Vide Baron. ad Martyrolog. Rom. 5. Jan. & 3. Septembris. [e] Ita methodus hic Calcaſendi.

عيد

Hathur. Novembris.

12 عيد ميكايل *Feſtum Michaelis*; de quo ſupra.

15 شهادة ابي مينا *Martyrium patris* 11 *Menae*, cui idem dies in Graecorum menologiis.

17 عيد فليبس الرسول (legendum 13 فيليبس) *Feſtum Philippi apoſtoli*, quod diem occupat poſterum in ritualibus Graecorum.

20 عيد اساسياس *Feſtum Aſaſii*, & 16 عيد سمعون *Feſtum Simeonis* & تذكار الشهدا *Commemoratio martyrum*.

24 عيد مركوريوس *Feſtum Mercurii*. 20

25 عيد ابي مقوره *Feſtum patris Macore*. 21

26 عيد اوفيانيوس *Feſtum Adphianii*. 22

27 عيد يعقوب المقطع *Feſtum Jacobi diſſecti*. 23

Chiac. Novembris.

2 عيد بهور *Feſtum Bahurus*, ſi forte 28 legendum بلهور.

4 عيد اندراوس *Feſtum Andraeae*, 30 eodem in eccleſiae utriuſque ritualibus celebratum.

Decembris.

5 عيد سيوريس *Feſtum Severi*. 1

7 عيد بربارة *Feſtum Barbarae*, quod 3 die habetur poſtero in ritualibus Graecis & Romanis.

8 عيد اياميس *Feſtum Aminii*. 4

10 عيد ملري نقولا *Feſtum domini* 6 *Nicolai*, ut etiam in utriuſque eccleſiae faſtis.

14 عيد سمعون *Feſtum Simeonis*. 10

Chiac. Decembris.

16 نياحة يوحنا *Planctus Joannis*. 12

23 صوم الميلاد *Jejunium nativitatis*. 19

Tuba. Decembris.

3 قتل الاطفال *Caedes parvulorum*. 29 innocentium; uti pariter in eccleſia utraque.

4 عيد يوحنا الانجيلي *Feſtum Joannis evangeliſtae*. 30

Januarii.

7 عيد توما *Feſtum Thomae*. 2

8 عيد الحنان *Feſtum Hanan*. 3

9 عيد ابرهيم *Feſtum Abrahae*.

10 وصية الغطاس واوّله *Praeceptum immerſionis* (baptiſmi) *& initium ejus* 5

13 صوم العذارى *Jejunium virginum*. 8

14 عيد ملسوس *Feſtum Meletis* ſeu 9 *Mileſii*.

15 عيد غاريوس *Feſtum Gharii*. 10

16 عيد قيلانوس *Feſtum Kilani*. 11

19 عيد يوحيس *Feſtum Jochis*. 14

20 نزول الانجيل وتذكار السيدة 15 *Deſcenſus evangelii, & commemoratio Dominae*

21 صوم نينوى *Jejunium Ninive*. 16

24 مقتل يحيي *Caedes Jahia*, id eſt, 19 *Joannis Baptiſtae*.

25 عيد ابي بشاره *Feſtum patris Baſarae*. 20

26 عيد الشهدا *Feſtum martyrum*. 21

27 عيد طيماتلوس الرسول Pro 22 طيموتيوس *Feſtum Timothei apoſtoli*. Idem dies ei tribuitur a Graecis, uti 24 Januarii ab eccleſia occidentali.

حرنياحه

Tiba. Januarii.

30 اخرنياحة نقولا *Nicolai* forte *Planctus alter Paulae.* 25

Amſchir. Januarii.

1 عيد العذارى وعيد يهودا 26
Feſtum Virginum & feſtum Judae.

2 عيد معار *Feſtum Macarii.* 27

6 نياحة تيادر *Planctus Theodori.* 31

Februarii.

9 نياحة برصوما *Planctus Barzumae.* 3

10 عيد سطن وشهادة يعقوب *Feſtum . . . & Martyrium Jacobi* 4

14 ابي مسرحة *Pater Meſracha.* 8

16 عيد قيلانوس *Feſtum Kilani.* 10

17 عيد يعقوب الرسول *Feſtum Jacobi apoſtoli.* 11

19 عيد بطرس الشهيد *Feſtum Petri martyris.* 13

21 نزول السيدة من الجبل *Deſcenſus Dominae e monte.* 15

26 شهادة سدرس *Martyrium Sedaris.* 20

30 وجود راس يوحنا *Inventio capitis Joannis,* praecurſoris Domini; quo die celebratur etiam in utraque eccleſia. 24

Barmahath. Februarii.

3 عيد الجلبانة *Feſtum . . . . .* 27

Martii.

7 عيد ارمانوس *Feſtum Armeni.* 3

9 عيد المعمودية *Feſtum Baptiſmi.* 5

10 ظهور الصليب *Apparitio Crucis.* 6

11 عيد ابي مينا *Feſtum patris Menae.* 7

Barmahath. Martii.

12 عيد ميلاحي *Feſtum Melachii.* 8

17 عيد لبلس الشهيد *Feſtum Labaſis martyris.* 13

22 نياحة بولوص *Planctus Pauli.* 18

23 عيد العازر *Feſtum Azari.* 19

24 عيد السعانين *Feſtum Palmarum.* 20

25 عيد المرسونة *Feſtum . . . . .* 21

28 غسل الارجل *Ablutio Pedum.* 24

29 جمعة الصلبوت *Crucifixionis hebdomas.* 25

30 عيد مرقص الانجيلي *Feſtum Marci evangeliſtae.* 26

Barmuda. Martii.

2 عيد توما البطرك *Feſtum Thomae patriarchae.* 28

5 عيد حرقال النجيب Fort: *feſtum Herculis Heraclii generoſi* 31

Aprilis.

7 عيد مرقص *Feſtum Marci.* 2

8 الاحد الجديد *Dominica nova,* id eſt, *Prima poſt paſcha. Dominica in Albis a pontificus dicitur.* 3

11 عيد يوحنا الاسقف *Feſtum Joannis epiſcopi.* 6

13 عيد جرجس *Feſtum Georgii.* 8

16 عيد ابي متي *Feſtum patris Matthaei.* عيد يعقوب *Feſtum Jacobi.* 11

19 عيد سانوطه *Feſtum Sanutae.* 14

21 فكران الشهدا *Commemoratio Martyrum.* 16

26 عيد سايرس *Feſtum Severi.* 21

Barmuda. Martii.

27 عيد ابي نيطس *Festum patris Niti.* 22

29 عيد اصحاب الكهف *Festum sociorum, speluncae vulgo septem dormientium.* 18

30 عيد مرقص الانجيلي *Festum Marci evangelistae.* 25

Baschnes. Aprilis.

2 عيد تادرس *Festum Theodori.* 27

Theodorae virginis martyrium ei tribuunt.

3 عيد سمعون *Festum Simeonis.* 28

4 عيد الكندس *Festum* 29

Maii.

7 نياحة يعقوب *Planctus Jacobi.* 2

6 عيد حقري سوه *Festum* 1

7 عيد اساسيلس *Festum Asasii.* 2

8 صعود المسيح عندهم *Ascensio Christi, juxta illos,* id est, Christianos. 3

21 عيد برا القسير *Festum* 16

24 نزول السيد الي مصر *Descensio Domini in AEgyptum.* 19

25 عيد عوس *Festum* 20

26 عيد توما التلميذ *Festum Thomae discipuli.* 21

27 عيد سمعون البعلبكي *Festum Simeonis* 22

29 عيد طيمارس *Festum Temaris.* 24

30 عيد الورد بالشب *Festum* 25

Beuna. Maii.

2 عيد ابي معار *Festum patris Macarii.* 27

3 وجود عظام لوقا *Inventio ossium Lucae.* 28

4 عيد توما *Festum Thomae* 29

4 عيد ملمور *Festum Mamurii.* 29

Junii.

9 عيد يوحنا ونزول صحف ابرهيم عليه السلام *Festum Joannis, & descensus libri Abrahae, super quem sit pax.* 3

15 عيد ابي مينا *Festum patris Menae.* 9

16 عيد ابي معر *Festum patris Macarii.* 10

21 عيد السيدة *Festum Dominae.* 15

23 عيد ابريب *Festum* 17

2.. عيد ابي منا *Festum patris Menae.* 1..

Asib. Junii.

1 تذكار تيدارس *Commemoratio Theodori.* 25

2 & 3 نياحة بولص *Planctus Pauli.* 26 & 27

5 عيد المينه وعيد القصرية *Festum Manae, & festum Caesareae.* 26

Julii.

7 عيد ابي سوية *Festum patris* 1

8 عيد اسبناط *Festum* 2

9 شهادة هرون وعيد سمعون *Martyrium Aharonis, & festum Simeonis.* 3

10 عيد تادرس بطس *Festum Theodori* 4

12 عيد ابي هور *Festum patris Hori.* 6

14 عيد ابي معار *Festum patris Macarii.* 8

15 عيد اقدام السريني *Festum* . . . 9

عيد

Abib. Julii.

16 عيد يوحنا وزكريا *Festum Joannis & Zachariae.* 10

17 عيد يعقوب التلميذ *Festum Jacobi discipuli.* 11

19 عيد بولاق *Festum* 13

20 عيد درس الشهيد *Festum Daretis martyris.* 14

21 عيد السيدة وعيد ميخاييل *Festum Dominae, & festum Michaelis.* 15

23 عيد سمعون البطرك وعيد سنوده *Festum Simeonis patriarchae, & festum Sanudae.* 17

24 عيد سنود *Festum* 18

25 عيد مرقوليوس *Festum Merculis.* 19

27 عيد حرقيل النبي عليه السلام 21 (lege حزقيل) *Festum Ezechielis prophetae, super quem sit pax.*

28 رفعة ادريس عليه السلام وعيد مريم *Exaltatio* (Ascensus) *Adrisi* (Henochi) *& festum Miriam,* seu *Mariae.* 22

30 صوم السيد *Interdictum Domini.* 24

Musre. Julii.

1 عيد الخندق *Festum* forte *Candaces.* 25

2 عيد امينا *Festum Aminae.* 26

3 عيد سمعون العاموذي *Festum Simeonis Stylitae.* 27

Augusti.

8 دخول نوح السفينة *Ingressus Noachi in arcam* ª. 1

9 عيد طورسينا وعيد السيدة *Festum Tursinae, & festum Dominae.* 2

Musre. Augusti.

10 عيد اللباس *Festum* : : : :

15 شهاده انطونيوس *Martyrium Antonii.* 8

وعيد العلويه *& festum* : : . :

14 عيد يعقوب الشهيد *Festum Jacobi martyris.* 7

18 عيد ابي مقار *Festum patris Macarii.* 11

19 عيد اليسع *Festum Elisbae.* 12

20 عيد اصحاب الكهف *Festum septem dormientium.* 13

21 صوم الاربعين *Jejunium quadraginta.* 14

23 عيد الكوره بدمشق *Festum* . . : : *in Damasco.* 16

26 عيد صوقيل *Festum* . : . . 19

28 عيد ابرهيم واسحق *Festum Abrahae & Isaaci.* 21

30 عيد موسي الشهيد وشهادة يوحنا *Festum Mosis martyris, & martyrium Joannis.* 23

Digressioni, quae sic nata est ex ecclesiae S. Michaelis apud Alexandrinos dedicatione vetusta, veniam a studioso quolibet non intempestivius morosiori, aut nimis indiligente, datum iri spero, uti etiam si, post recensionem hanc Mahumedanam, luculentiorem multo adjecerimus e Coptitarum monimentis Christianis. Ad calcem Evangeliorum exemplatis penes me Arabice antiquitus in AEgypto perpulchre conscripti (absoluti nempe 8 die *Musre*, mensis Coptici, id est, 1 Augusti Juliani, anno AErae martyrum 1002, seu Christi 1286.) reperitur mensium, dierum festorum, lectionum vespertinatum ac matutinarum calendarium, in quo sunt quidem aliquot hactenus me fugientia. Sed dies & festa ipsis ejusdem verbis ac methodo, qua potui, exhibere itidem visum est, velut quod lectori ingenuo minime ingratum fuerit. Incipit & procedit dierum & festorum recensio illa ad modum sequentem, qui nec parum diversus est a Mahumedano seu Calcasendiano illo ante allato. Quae in ea minus intellexerimus, eruditiorum indagationi relicta sunt. Numeralium figurarum formas juxta MS. repraesentavimus. Eae sunt generis, apud Arabas, vetustissimi, atque, ut vi-

ª Genes. vii. 7. & vide Tornell. tom. 1. An. 1656. sect. 18. & Salianum eodem anno sect. 27.

des,

des, ab Indicis (quae tum ab ipsis tum ab Europaeis adhiberi solent) uti etiam a literali, juxta Ebraeos, numerandi more, Arabibus itidem, alphabetum suum eam in rem Ebraico conformantibus, usitatissimo, diversissimi. Tales ex Evangeliis suis, anno Christo 1272. exaratis, & vetustissimo chronico, exhibuit olim vir praestantissimus Thomas Erpenius [*]. Eaedem in codice meo usurpantur in Evangeliorum canonibus aliisque illic designandis. Arabica hic miniata ita etiam se habent in origine.

توت وهو الشهر الاول	*Thoth, qui mensis est primus.*	
الايام الاعياد	*Dies & festa.*	
		Augusti.
ⲁ̅ النيروز وبرتلموس واليشع النبي	I. *Neuruz; & Bartholomaei, & Elishae prophetae.*	XXIX.
ⲃ̅ يوحنا المعمدان	II. *Joannis Baptistae.*	XXX.
		Septembris.
ⲍ̅ ديسقرس وساويرس وانباغتو	VII. *Dioscuri, & Severi, & Anbaiatho.*	IV.
ⲏ̅ موسي النبي وارميا النبي وزكاريا الكاهن	VIII. *Mosis prophetae, & Jeremiae prophetae, & Zachariae sacerdotis.*	V.
ⲓ̅ ميلاد السيدة مرتمريم	X. *Nativitas Dominae, Dominae Mariae.*	VII.
ⲓ̅ⲁ̅ القديس بسيليوس وتادرس اسقف نسي	XI. *Sancti Basilii, & Theodori episcopi Nyssae.*	VIII.
ⲓ̅ⲃ̅ توما التلميذ	XII. *Thomae discipuli.*	IX.
ⲓ̅ⲍ̅ شهادة استفانوس	XV. *Martyrii Stephani.*	XII.
ⲓ̅ⲉ̅ عيد الصليب المجيد	XVII. *Festum crucis gloriosae.*	XIV.
ⲓ̅ⲏ̅ ثاني عيد الصليب المجيد	XVIII. *Secundum festum crucis gloriosae.*	XV.
ⲓ̅ⲑ̅ ثالث عيد الصليب المجيد	XIX. *Tertium festum crucis gloriosae.*	XVI.
ⲕ̅ⲁ̅ طيباريوس التلميذ	XXI. *Tiberii discipuli.*	XVIII.
ⲕ̅ⲃ̅ كوتلاس واكسوا اخيه وبولوس كالشهدا	XXII. *Cythelae, & Acsuae fratris ejus, & Pauli sicut martyris.*	XIX.
ⲕ̅ⲍ̅ اسطاتيوس وولده وزوجته	XXVII. *Eustathii, & filii ejus, & uxoris ejus.*	XXIV.
ⲕ̅ⲑ̅ اسر يوحنا الانجيلي واربسما ومن معهما من العذاري	XXIX. *Prehensionis Joannis evangelistae, & Arbasmae, & eorum qui cum eis erant ex virginibus.*	XXVI.

Sequitur dein repetitus dierum & festorum ordo, sive ut suppletorius, sive ut usus extraordinarii aut alicujus diversi, ad hunc modum, qui per menses tantum non singulos itidem variatim continuatur. Nec caeteris recta subjungitur ordo is, sed columellas sibi seorsim assignatas occupant

[*] Grammatic. Arab. lib. 1. cap. 1. Leidae 1613. in 4.

ejusdem

ejusdem dies sic distinctae. Etiam titulum habet hic ordo توت تتمة *complementum mensis Thoth.* Atque ita in mensibus qui sequuntur.

Thoth.		Augusti.
دسقرس البطريرك	III. *Dioscuri patriarchae.*	XXXI.
اشعيا النبي	III. *Isaiae prophetae.*	XXXI.
		Septembris.
سمعان الحبيس ويوشع بن نون	IV. *Simeonis detenti, & Josuae Ben Nun.*	I.
المديسملا الشهيد	V. *Al... dismamae, martyris.*	II.
اثناسيوس البطريرك الثاني	IX. *Athanasii patriarchae secundi.*	VI.
اسحق البدسي الحبيس	XIII. *Iscaph* (forte اسحق pro *Isaac*) *detenti.*	X.
ماري ماما الشهيد	XIV. *Mari Mamae, martyris.*	XI.
الاحد الجديد بعد القيامة وهلانه وارقله	XVI. *Dominica nova post resurrectionem, & Helenae, & Herculeae* aut *Heracleae.*	XIII.
القديسه العذرا مليدما الشهيدة	XX. *Sancta virgo Melidmae, martyris.*	XVII.
تكله الشهيدة	XXII. *Theclae, martyris.*	XIX.
حبل اليصات يوحنا	XXIII. *Conceptus Joannis.*	XX.
اغريغوريوس المنطيقي	XXIV. *Gregorii inclusi.*	XXI.
ابا دير وايراي اخيه الشهيدان	XXVIII. *Abba Dir, & Airai fratris ejus, martyrum.*	XXV.
اغريغوريوس الارمني وابواه	XXX. *Gregorii Armenii, & patris ac matris ejus.*	XXVII.
بوله الشهيدة	*Paulae, martyris.*	
بابه وهو الشهر الثاني	*Baba, qui mensis est secundus.*	
الايام والاعياد	*Dies & festa.*	
دخول سويرس مصر	II. *Ingressus Severi in AEgyptum.*	XXIX.
		Octobris.
يعقوب بن حلفا	V. *Jacobi filii Cleopae.*	II.
سرجيس واخيه واخس الشهدا	X. *Sergii, & fratris ejus, & Achasii, martyris.*	VII.

 Baba,

Baba:		Octobris.
يعقوب بطريرك الاسكندرية	XI. *Jacobi patriarchae Alexandrini.*	VIII.
متى الانجيلي الرسول	XII. *Matthaeus evangelista & apostolus.*	IX.
ابطالامن واخته الشهدا	XIII. *Abtalmonis, & sororis ejus, martyrum.*	X.
السيدة العذري في كل شهر	XXI. *Dominae virginis, in quolibet mense.*	XVIII.
لوقا الانجيلي	XXII. *Lucae evangelistae.*	XIX.
انبا ابلي الراهب	XXV. *Patris Abluae monachi.*	XXII.
ابو معار الشهيد اسقف قاو	XXVII. *Abu Maiar, episcopi Cao.*	XXIV.

ORDO ALTER. [illegible]

Baba.		Septembris.
خريطن القديس وسوسنه العذري	II. *Charitonis sancti, & Susannae virginis.*	XXIX.
اغريغوريوس اسقف ارمنيه	III. *Gregorii episcopi Armeniae.*	XXX.
[illegible]		Octobris.
حنانيا الرسول	V. . . . . *Apostoli.*	II.
رواق وانطونيوس الشهدا	VI. *Roaci & Antonii, martyrum.*	III.
ابنا بولاس طماو	VII. *Patris nostri Pola de Temao.*	IV.
بلافيه وجاس الشهدا	VIII. *Belaphiae & Vacasii, martyrum.*	V.
فيلبس من السبعة الشمامسة وديمتريوس البطريرك	XIV. *Philippi ex septem diaconis, & Demetrii patriarchae.*	XI.
ابنا اغابو القس القديس	XVI. *Patris nostri Agbathii, presbyteri sancti.*	XIII.
اغريغوريوس اسقف تونس	XVII. *Gregorii episcopi Tusae.*	XIV.

Baba.			Octobris.
اقلس البطريك	ⲓⲏ	XVIII. *Hercalis* seu *Heraclii, patriarchae.*	XV.
برتلميوس الشهيد	ⲓⲑ	XIX. *Bartholomaei, martyris.*	XVI.
القديس ابويحنس شهات	ⲕ	XX. *Sancti patris Joannis*	XVII.
يويل النبي وديونيسيوس	ⲕⲅ	XXIII. *Joelis prophetae, & Dionysii.*	XX.
مريم القديسة الشهيدة	ⲕⲇ	XXIV. *Mariae sanctae, martyris.*	XXI.
يعقوب اخي الرب ووارس الشهيد	ⲕⲋ	XXVI. *Jacobi fratris Domini, & Varesii, martyris.*	XXIII.
الميلاد بكل شهر ووضع راس يوحنا	ⲕⲑ	XXIX. *Nativitatis in unoquoque mense, & positionis capitis Joannis.*	XXVI.
هتور وهو الشهر الثالث		*Hathur, qui mensis est tertius.*	
الايام والاعياد		*Dies & festa.*	Novembris.
تجديد بيعة القدس بوجرج بلد	ⲍ	VII.	III.
الاربع حيوانات الملايكة	ⲏ	VIII. *Quatuor animalium angelicorum.*	IV.
الثلثماية وثمانية عشر المجتمعين بنيقية	ⲑ	IX. Ita exaratur; planissime pro patrum 318. in synodo Nicaena prima, solennitate; uti etiam ante in Calcasendianis.	V.
ميخايل رئيس الملايكة	ⲓⲃ	XII. *Michaelis principis angelorum.*	VIII.
ثاني عيد ميخايل	ⲓⲅ	XIII. *Festi secundi Michaelis.*	IX.
شهادة ابو مينا	ⲓⲉ	XV. *Martyrii Abu Menae.*	XI.
متى الانجيلي واثناسيوس البطريك وثادرس	ⲕ	XX. *Matthaei evangelistae, & Athanasii patriarchae, & Theodori.*	XVI.
فرمان ودميان واخوتها وامها	ⲕⲃ	XXII. *Fermanaeae Damianae, & sororum, & matris earum.*	XVIII.
الاربعة وعشرين قسيس الملايكة	ⲕⲇ	XXIV. *Viginti quatuor presbyterorum.*	XX.
			Hathur.

Hathur.			Novembris.
الشهيد القديس مرقوريوس	ⲕⲉ	XXV. *Martyris sancti Mercurii.*	XXI.
فيليمون الرسول ويعقوب المقطع	ⲕⲍ	XXVII. *Philemonis apostoli, & Jacobi dissecti.*	XXIII.
سرابيون اسقف ابساده	ⲕⲏ	XXVIII. *Serapionis episcopi Abasadae.*	XXIV.
بطرس بطريرك الاسكندرية وهدلف الشهدا واقليمس الرسول	ⲕⲑ	XXIX. *Petri patriarchae Alexandrini, & Hedalephi martyris, & Clementis apostoli.*	XXV.

ORDO ALTER.

Hathur.			Octobris.
اكلاويا الملك	ⲁ	I. *Aclaubae regis.*	XXVIII.
بطرس البطريرك	ⲃ	II. *Petri patriarchae.*	XXIX.
انتيمخس الشهيد القديس	ⲅ	III. *Antimachi, martyris sancti.*	XXX.
			Novembris.
مجي حسبل تادرس الي شطب	ⲉ	V. *Adventus Theodori* . . .	I.
لعيلح التلميذ مع الخاص	ⲋ	VI. *Laimab discipuli cum* . . .	II.
اسحق بطريرك الاسكندرية	ⲓ	X. *Isaaci patriarchae Alexandrini.*	VI.
اخوميس القديس	ⲓⲁ	XI. *Achumisii sancti.*	VII.
تالثا عيد ميكاييل	ⲓⲇ	XIV. *Festi tertii Michaelis.*	X.
رسمت فيه كنيسة ليوبهر بمصر	ⲓⲋ	XVI. . . . . *in AEgypto.*	XII.
يوحنا فم الذهب	ⲓⲍ	XVII. *Joannis Chrysostomi.*	XIII.
فيلبس الرسول	ⲓⲏ	XVIII. *Philippi apostoli.*	XIV.
برتلموس الرسول	ⲓⲑ	XIX. *Bartholomaei apostoli.*	XV.
subscribitur اغريغوريوس العجلي ibi extra lineas بومقار الشهيد & dein.	ⲕⲁ	XXI. *Gregorii Aiganensis.*	XVII.
يويل النبى والاحد واربعين الشهيد	ⲕⲅ	XXIII. *Joelis prophetae, & quadragesimi primi martyris.*	XIX.
اغريغريوس اسقف نوس	ⲕⲋ	XXVI. *Gregorii episcopi Nysseni.*	XXII.

Chiach.

كيهك وهو الشّهر الرابع		*Chiach, qui mensis est quartus.*	
الأيام والاعياد		*Dies & festa.*	
بطرس الحبديل اسقف بهواش	ⲁ	I. *Petri Albbadil, episcopi . . .*	XXVII.
			Decembris.
بربارة وتكلة والعريس صمويل	ⲏ	VIII. *Barbarae, & Theclae, & sponsi Tzemuelis.*	IV.
الراهب سمعون استشهد في ايام المسلمين	ⲓⲇ	XIV. *Monachi Simeonis, martyrio coronati in diebus Musulmanorum.*	X.
اغريغوريوس الارمني	ⲓⲉ	XV. *Gregorii Armenii.*	XI.
غبريال ملاك البشري	ⲕⲃ	XXII. *Gabrielis angeli, annunciatoris.*	XVII.
سراج الميلاد المقدس	ⲕⲏ	XXVIII. *Publicationis nativitatis sanctae.*	XXIV.
صوم الي الغروب		*Jejunii usque ad occasum (Solis.)*	
ميلاد ربّنا يسوع المسيح	ⲕⲑ	XXIX. *Nativitatis Domini nostri Jesu Christi.*	XXV.
ثاني الميلاد وداود النّبي ويعقوب اسقف يلروشليم	ⲗ	XXX. *Secundi festi nativitatis, & Davidis, prophetae, & Jacobi, episcopi hierosolymorum.*	XXVI.

ORDO ALTER.

Chiach.			Novembris.
ابنا باهور الرّاهب الجديد	ⲃ	II. *Patris nostri . . monachi . .*	XXVIII.
دخول السّيدة للهيكل	ⲅ	III. *Ingressus Dominae in templum.*	XXIX.
اندراوس الرّسول	ⲇ	IV. *Andreae, apostoli.*	XXX.
			Decembris.
ايسيدرس الشّهيد وناحوم النّبي	ⲉ	V. *Isidori, martyris, et Nahum, prophetae.*	I.
بطلما القس الشّهيد بعدايل داس الخلبكي	ⲋ	VI. *Ptolemaei, martyris . . . .*	II.
ماتوس العير بابونا الخمبا	ⲍ	VII.	III.

Chiach.

Chiack.			Decembris.
عيى الراهب المحسوب من الشهداء	ⲑ	x. . . . *Monachi inter martyres recensiti.*	v.
مار نقولا الاسقف وغيره	ⲓ	x. *Mar Nicolai episcopi, & sociorum ejus.*	vi.
ابنا بجيمه وبرتلموس الاسقف	ⲓⲁ	xi. *Patris nostri Bechimae, & Bartholomaei, episcopi.*	vii
القديس بولص رابليان	ⲓⲃ	xii. *Sancti Pauli*	viii.
حلتحنه بالسيدة مريمعبر	ⲓⲅ	xiii.	ix.
لبو هرواج الشهيد	ⲓⲋ	xvi. *Patris Haruach, martyris.*	xii.
ابنا سر نامن وغيره	ⲓⲍ	xvii. *Patris nostri* . . . . *& sociorum ejus.*	xiii.
اوقلا الشهيد وغيره	ⲓⲏ	xviii. *Herculis* aut *Heraclii, martyris, & sociorum ejus.*	xiv.
اعناطيوس القديس الشهيد	ⲕⲇ	xxiv. *Ignatii, sancti martyris.*	xx.
يوكنس كمابوادي	ⲕⲉ	xxv. *Joannis*	xxi.
انسطاسيه الشهيدة القديسة	ⲕⲋ	xxvi. *Anastasiae, martyris sanctae.*	xxii.
ابنا ابشاده الشهيد	ⲕⲍ	xxvii. *Patris nostri Abisbadae, martyris.*	xxiii.

طوبه وهو الشهر الخامس		*Tuba qui mensis est quintus.*	
الايام والاعياد		*Dies & festa.*	
وجود عظام استفانوس	ⲁ	i. *Inventio ossium Stephani.*	xxvii.
الاطفال	ⲅ	iii. *Innocentium.*	xxix.
يوحنا الرسول الانجيلي	ⲇ	iv. *Joannis apostoli & evangelistae.*	xxx.
			Januarii.
الختان وبسيليوس وبليا	ⲋ	vi. . . . . *Et Basilii*	i.
نياحة البطريرك وتليرير لنفسه بوهقار	ⲏ	viii. . . . *Patriarchae*	iii.

Tuba.

Tuba.			Januarii.
افرهام وجرجه مشهات	ⲑ̅	IX. *Ephraim . . . .*	IV.
صوم الغطاس الي الغروب	ⲓ̅	X. *Jejunium baptismi, in vespertino tempore praecedente.*	V.
يوم الغطاس المقدس	ⲓⲁ̅	XI. *Dies baptismi sanctificati.*	VI.
ثاني الغطاس وتادرس المشرقي	ⲓⲃ̅	XII. *Festi secundi baptismi, & Theodori . . . . .*	VII.
ثالث الغطاس وعرس قانا	ⲓⲅ̅	XIII. *Tertii* festi *baptismi, & nuptiarum in Cana.*	VIII.
فيلاثاوس الشهيد	ⲓⲋ̅	XVI. *Philetaeri, martyris.*	XI.
دوماديوس اخو ملسيمس	ⲓⲍ̅	XVII. *Dumadii* (forte *Diomedis) fratris Milesimi.*	XIII.
نياحة السيدة مرتمريم	ⲕⲁ̅	XXI. *Planctus dominae, dominae Mariae.*	XVI.
القديس العظيم انطونيوس	ⲕⲃ̅	XXII. *Sancti magni Antonii.*	XVII.
ابنا اسكل الشهيد	ⲕⲉ̅	XXV. *Patris nostri AEschyli, martyris.*	XX.
السبعة واربعين بوادي	ⲕⲋ̅	XXVI. *Quadraginta septem martyrum in . . . .*	XXI.
اقليمنطس الاسقف الشهيد	ⲕⲏ̅	XXVIII. *Clementis episcopi, & martyrii.*	XXIII.
الميلاد في كل شهر .	ⲕⲑ̅	XXIX. *Nativitatis in quolibet mense.*	XXIII.

ORDO ALTER.

Tuba.			Decembris.
لانتيس البطريرك وفيه رسمت كنيسة السيدة بوسموده	ⲃ̅	II. *Lambii patriarchae, & eodem die dedicata fuit ecclesia Dominae.*	XXVIII.
اوسفيوس الشهيد	ⲉ̅	V. . . . . . . *martyris.*	XXXI.
			Januarii.
القديس مار افرام	ⲍ̅	VII. *Sancti Mar Ephreemi.*	II.
ملسيمس وارشليدس وفهراسل الشهيد	ⲏ̅	VIII. *Milesimi, & Arshalidis, & . . . . martyris.*	III.
مرتا ومريم اختي العازر	ⲓⲏ̅	XVIII. *Marthae & Mariae sororum Lazari.*	XIII.

Tuba.

Tuba.			Januarii.
بهتو الشهيدة . .	ⲕ̄	XX. *Bebethuae, martyris.*	XV.
تاوضيوس الملك	ⲕ̄ⲅ	XXIII. *Theodosii regis.*	XVIII.
القديس ابوبشاره القس	ⲕ̄ⲇ	XXIV. *Sancti patris Bashidae, presbyteri.*	XIX.
طيماتاوس الرسول وسرابيون		*Timothei, apostoli, &*	
اغريغوريوس الثاولوغس والعذاري القديسات بستس		*Gregorii Theologi & Virginum sanctarum.*	
بوتوار دمدوا الشهيد	ⲕ̄ⲍ	XXVII. . . . . *martyris.*	XXII.
فهد . . س واغباني وصوفيا امهن	ⲗ̄	XXX. . . . . . . *& Sophiae matris earum.*	XXV.

شهر امشير وهو السادس		*Mensis Amschir, qui est sextus.*	
الايام والاعياد		*Dies & festa.*	Januarii.
ابو بولا الكبير فانبايخس اغوس در الزجاج	ⲃ̄	II. *Abu Pola*	XXVII.
ابو قير ويوحنا الشهدا	ⲋ̄	VI. *Abu Kir, & Joannis, martyrum.*	XXXI.
			Februarii.
القديس تيدس	ⲍ̄	VII. *Sancti Theodosii.*	I.
سمعان الكاهن وحمله السيد وهو دخول السيد للهيكل	ⲏ̄	VIII. *Simeonis sacerdotis, & gestationis Domini; & idem est introitus Domini in templum.*	II.
القديس القليد يسطس	ⲓ̄	X. *Sancti praesidis justi.*	IV.
سويرس بطريرك انطاكيه وزكريا النبي	ⲓ̄ⲇ	XIV. *Severi patriarchae Antiocheni, & . . . prophetae.*	VIII.
بوليقريوس الاسقف وفي نسخة البطريرك	ⲓ̄ⲑ	XIX. *Pulcherii episcopi, alias patriarchae.*	XIII.

ORDO ALTER.

Amschir.			Januarii.
يهوذا الرّسول وابو بولا الشّهيد	ⲁ	I. *Judae, apostoli, & Abu Bolae, martyris.*	XXVI.
ماري افرام الشّهيد	ⲅ	III. *Domini Ephraim, martyris.*	XXVIII.
			Februarii.
القدّيس ابو بنّلا	ⲍ	VII. *Sancti patris Benla.*	I.
يسطس الاسقف وبرصوما اباهان الزان	ⲑ	IX. *Justi episcopi, & Barzumae, patris . . . . .*	III.
سرجه وابو هفس وطيماتاوس البطيرك	ⲓⲅ	XIII. . . . . *& Timothei, patriarchae.*	VII.
القدّيس ابنا ابنوده	ⲓⲉ	XV. *Sancti patris nostri Abnodae.*	IX.
ابنا ابرهام القدّيس	ⲓⲍ	XVII. *Patris nostri Abrahae sancti.*	XI.
يعقوب الرسول	ⲓⲏ	XVIII. *Jacobi, apostoli.*	XII.
بطرس البطريرك	ⲕ	XX. *Petri, patriarchae.*	XIV.
بطرس مطران دمشق	ⲕⲁ	XXI. *Petri, metropolitae Damasci.*	XV.
دلماتيس من عنده	ⲕⲉ	XXV. *Dalmatii, cum sociis suis.*	XIX.
القدّيس ابنا تادرس الرومي	ⲕⲏ	XXVIII. *Sancti patris nostri Theodori Romani.*	XX.

شهر برمهات وهو السّابع	*Mensis Barmahath, qui est septimus.*
الايّام والاعياد	*Dies & festa.*

			Februarii.
ابنا مكراه الشّهيد الاسقف	ⲃ	II. *Patris nostri Macarae, martyris, & episcopi.*	XXVI.
			Martii
وجود الصليب المقدّس	ⲓ	X. *Inventio sanctae Crucis.*	VI.
القدّيس ملاخيا الشّهيد	ⲓⲃ	XII. *Sancti Malachiae, martyris.*	VIII.
الاربعين شهيد بسبسطيه	ⲓⲅ	XIII. *Quadraginta martyrum in Sebastia.*	IX.

Barmahath.

Barmahath. | Martii.

السيّدة العذرى	ⲕⲁ	XXI.	*Dominae Virginis.*	XVII.
ابومقار القدّيس الكبير بشيهات	ⲕⲍ	XXVII.	*Patris Macarii sancti Domini in Shiath.*	XXIII.

Ordo alter.

Februarii.

مقرينوس وتكلة الشّهيدة	ⲁ	I.	*Macrini & Theclae, martyris.*	XXV.
			Martii.	
تاوداسياس الملك	ⲍ	VII.	*Theodosii imperatoris.*	III.
هلياس الشّهيد مع امناس	ⲓⲋ	XVI.	*Eliae, martyris,* forte, *cum Enosbo.*	XII.
ايسيدرس الشّهيد واخته	ⲓⲏ	XVIII.	*Isidori, martyris, & sororis ejus.*	XIV.
فيه اعطي الخلص الحلّ والرّبط للتلاميذ	ⲓⲑ	XIX.	*In eo* celebratur festum *donationis sanctae, Solvendi & Ligandi, apostolis.*	XV.
طيطس تلميذ الرّسول بولس	ⲕⲃ	XXII.	*Titi discipuli apostoli Pauli.*	XVIII.
فرفيوس القدّيس	ⲕⲅ	XXIII.	*Parphii sancti.*	XIX.
بشارة الملا[illegible]يل للسيّدة	ⲕⲑ	XXIX.	*Evangelismus angeli Gabrielis, dominae.*	XXV.
ارغانيوس الشّهيد	ⲗ	XXX.	*Erganii, martyris.*	XXVI.

شهر برموده وهو الثامن — *Mensis Barmuda, qui octavus est.*

الايّام والاعياد — *Dies & festa.*

				Martii.
هرون الكاهن	ⲁ	I.	*Aaronis, sacerdotis.*	XXVII.
				Aprilis.
يوحنّا البطريرك	ⲋ	VI.	*Joannis, patriarchae.*	I.
اسحق الاغومنس	ⲓⲇ	XIV.	*Isaaci . . . . .*	IX.
حزقيال النبي	ⲓⲉ	XV.	*Ezekielis, prophetae.*	X.
مرقس اخو يوحنّا	ⲓⲋ	XVI.	*Marci fratris Joannis.*	XI.

Barmuda.

Barmuda.		Aprilis.
يوحنا الاسقف عنه	XI. Joannis, epiſcopi	VI.
أنطونيوس اسقف طموية	XII. Antonii, epiſcopi Tamuenſis.	VII.
يعقوب بن زبدي الرسول	XVII. Jacobi, filii Zebedaei apoſtoli.	XII.
قرس الجديد البطريرك	XXII. Cerceſii novi patriarchae.	XVII.
ابو خرج كبير الشهدا	XXIV. Patris Karech, domini martyrum.	XIX.
الفتية بافسا	XV.	X.
سوسنيوس الشهيد	XXVI. Suſanii, Martyris.	XXI.
ابو بقطر الشهيد	Patris victoris martyris.	

شهر بشنس وهو التاسع	Menſis Baſchnes, qui eſt nonus.	
الأيام والاعياد	Dies & feſta.	Aprilis.
ميلاد السيدة العذرى	I. Nativitatis dominae, virginis.	XXVI.
		Maii.
اسحق بلغوي ويسمي عين شحن والو معلم النبي وارميا النبي	VI. Iſaaci . . . . & patris Ma...ii, presbyteri, & Jeremiae, prophetae.	I.
القديس اثناسيوس الرسول	VII. Sancti Athanaſii, apoſtoli.	II.
يوحنس السمهوري بسبرا	VIII. Joannis	III.
تادرس الشماس في ايام المسلمين	IX. Theodori Diaconi in diebus muſulmanorum.	IV.
لىلىه فتية القديسين وذلك	X. . . . . . ſanctorum	V.
ابو نخوم اب الشركة	XIV. Patris Nachumi, patris communicationis ſeu conſortii.	IX.
يوحنا الانجيلي	XVI. Joannis, evangeliſtae.	XI.
استفانوس القديس	XVII. Stephani ſancti	XII.
القديس امرنيوس المتوحد	XX. Sancti Amarnii.	XV.
السيدة العذرى	XXI. Dominae Virginis.	XVI.
		Baſchnes.

Maii.

Baschnes.

دخول السّيدة ارض مصر	ⲕ̅ⲇ̅	XXIV. *Introitus Dominae in AEgyptum.*	XIX.
توما الرسول التلميذ	ⲕ̅ⲋ̅	XXVI. *Thomae, apostoli & discipuli.*	XXI.

ORDO ALTER.

Aprilis.

تادرس ابن بجوميس وايّوب	ⲃ̅	II. *Theodori filii Pachomii, & Jobi*	XXVII.
سيمون الشّهيد القديس	ⲅ̅	III. *Simeonis, martyris sancti.*	XXVIII.
يوحنا البطريرك	ⲇ̅	IV. *Joannis, patriarchae.*	XXIX.
يعقوب ابن زبدي	ⲍ̅	. . . *Jacobi filii Zebedaei.*	. . .

Maii.

يوحنا فم الذهب	ⲓ̅ⲃ̅	XII. *Joannis Chrysostomi.*	VII.
ارساني معلّم الملوك على راي الرّوم	ⲓ̅ⲅ̅	XIII. *Arsenii, qui docuit imperatorem super institutis Romanis.*	VIII.
يهودا التلميذ الرسول	ⲓ̅ⲉ̅	XV. *Judae, discipuli & apostoli.*	X.
ابنا حرجيه الرّاهب وشنوده	ⲓ̅ⲏ̅	XVIII. *Patris nostri Harachae monachi . . . . .*	XIII.
موت العازر الثاني القديس	ⲕ̅ⲍ̅	XXVII. *Obitus Lazari, secundi & sancti.*	XXII.
القديس سمعون الكبير	ⲕ̅ⲑ̅	XXIX. *Sancti Simeonis magni.*	XXIV.
دماديوس الشّهيد سمعون الصّغير	ⲗ̅	XXX. *Damadii, martyris, & Simeonis minoris.*	XXV.

. . . . . .

شهر بوونة وهو العاشر — *Mensis Bewna, qui est decimus.*

الأيام والعيلد — *Dies & festa.*

Maii.

الشّهيد ابو بافام ولابدسين الشّهيد بالشّام في ايّام المسلمين	ⲁ̅	I. *Martyris Abu Baphami, & Alandeshini, martyris . . . . in diebus musulmanorum.*	XXVI.
وجود عظام يوحنا المعمّد لله	ⲃ̅	II. *Inventio ossium Johannis Baptistae Dei.*	XXVII.

Bewna.

Bewna.			Junii.
اكلوديس الشهيد	ⲓⲁ	XI. *Claudii, martyris.*	V.
ميخايل ريس الملايكة	ⲓⲃ	XII. *Michaelis, principis angelorum.*	VI.
ثاني عيد ميخايل	ⲓⲅ	XIII. *Festi secundi Michaelis.*	VII.
ثالث عيد ميخايل	ⲓⲇ	XIV. *Festi tertii Michaelis.*	VIII.
القديس ابور المعتوق	ⲕⲅ	XXIII. *Sancti . . . . . .*	XVII.
ابنا موسي الاكسود	ⲕⲇ	XXIV. *Patris nostri Mosis pauperis.*	XVIII.
ميلاد يوحنا المعمد لز وقبم ومرتا الشهدين	ⲗ	XXX. *Nativitatis Joannis Baptistae . . . & Cibemae, & Marthae, martyrum.*	XXIV.

ORDO ALTER.

Bewna.			Maii.
بامون الشهيد	ⲇ	IV. *Bamonis, martyris.*	XXIX.
ابو نخ الشهيد وغيره من الشهدا	ⲉ	V. *Abu Nachi, martyris, & reliquorum cum eo martyrum.*	XXX.
تادرس الشهيد	ⲋ	VI. *Theodori, martyris.*	XXXI.
. . . . . .			Junii.
سخرون الشهيد	ⲍ	VII. *Ascharonis, martyris.*	I.
تامده واولادها الشهيدا	ⲏ	VIII. *Thamedae, & prolis ejusdem, martyrum.*	II.
كليمين الشهيد ابن الملك	ⲓ	X. *Climini, martyris, filii regis.*	IV.
تكريز كنيسة الشهيد ابو مينا	ⲓⲉ	XV. *Dedicationis . . . martyris, Abu Menae.*	IX.
تكريز كنيسة ابو نفرعصر ونياحته	ⲓⲋ	XVI. *Dedicationis . . . Abu Nephri in AEgypto, & planctus ejus.*	X.
ابنا بطسان وبريس وبرتلموس الرسول	ⲓⲍ	XVII. *Patris nostri Batesani, & Brisii, & Bartholomaei, apostoli.*	XI.
موحرج من لعر	ⲓⲑ	XIX	XIII.

Decana.			Junii.
جوع اليشع النبي	ⲕ̅	XX. *Famis Elisbae, prophetae.*	XIV.
تكريز كنيسة السّيدة باتريب	ⲕ̅	XX. *Dedicationis . . . Dominae . .*	XIV.
قرمان واخوته وامّهم	ⲕ̅ⲃ̅	XXII. *Carmani, & sororum ejus, & . . . .*	XVI.
بطرس البطريرك.	ⲕ̅ⲉ̅	XXV. *Petri, patriarchae.*	XIX.
وقوف الشّمس ليوشع بن نون	ⲕ̅ⲋ̅	XXVI. *Stationis solis pro Josua, filio Nun.*	XX.
انانيا التلميذ وغيره من القديسين	ⲕ̅ⲍ̅	XXVII. *Ananiae, discipuli, & reliquorum cum eo sanctorum.*	XXI.
تاودوسيوس بطريرك الاسكندرية	ⲕ̅ⲏ̅	XXVIII. *Theodosii, patriarchae Alexandrini.*	XXII.

شهر ابيب وهو الحادي عشر — *Mensis Abib, qui est undecimus.*

الايّام والاعياد — *Dies & festa.*

			Junii.
القديسه افرانيه العذري	ⲁ̅	I. *Sanctae Aphraniae, virginis.*	XXV.
القدّيس ا[illegible] كيرلس ريس أناقه لبلسه بطرير[illegible] القديس عمن	ⲃ̅	II. *Sancti, & judicis Kirlesii, principis . . . . patriarchatus, sancti . . . . . .*	XXVI.
وجود عظام ابو قير ويوحنا	ⲇ̅	IV. *Inventio ossium Abu Kir, et . . . .*	XXVIII.
شهادة بطرس وبولس	ⲉ̅	V. *Martyrii Petri, et Pauli.*	XXIX.
			Julii.
ابا هور الشّهيد	ⲓ̅ⲃ̅	XII. *Abbae Hur, martyris.*	VI.
تادرس الشّهيد القايد	ⲕ̅	XX. *Theodori, martyris, et judicis seu praefecti.*	XIV.
السّيدة العذري	ⲕ̅ⲇ̅	XXIV. *Dominae Virginis.*	XVIII.
تراوس التلميذ الرّسول	ⲕ̅ⲑ̅	XXIX. *Tarusii, discipuli et apostoli.*	XXIII.

ORDO

ORDO ALTER.

A'ib.			Junii.
كيرلص وكهعتيتس	ϛ	VI.	XXX.
برتلموس الشّهيد في اشله	ϛ	VI. *Bartholomaei, apostoli in* . . .	XXX.
			Julii.
ابو سنوده الاب الكبر	ζ	VII. *Abu Sanudae, patris & domini.*	I.
بوساي بوادي هبيب	η	VIII.	II.
هرون الشّهيد	θ	IX. *Abaronis, martyris.*	III.
ملري بطره الشّهيد وطريركيه	ι	X. *Domini Batrae, martyris, et*	IV.
ابو بسيده اسقف فقط	ιγ	XIII. *Abu Basidae, episcopi*	VII.
ابو مقار الكبر وامونيوس الشّهيد	ιδ	XIV. *Abu Macarii, domini, et Ammonii, martyris.*	VIII.
ابنا افرام السّرياني	ιε	XV. *Patris nostri Ephrem Syri.*	IX.
يوحنا صاحب الانجيل الراهب	ιϛ	XVI. *Joannis* [illegible]*toris evangelii, monachi.*	X.
يسيدرس الشّهيد بعين شمس	ιζ	XVII. *Isidori, martyris, in Heliopoli*, AEgypti scilicet.	XI.

Significat عين شمس sive *oculum*, sive *fontem solis*. Et apud Avicennam expressim عين الشّمس redditur [a] *oculus solis*, ubi AEgypti locum, in quo balsamum nascitur, indicat; quem Dioscorides [b] solum τινὰ αὐλῶνα *quandam convallem* nuncupat. *Oppidum solis* vocatur Plinio [c]. Sed *fontem* non *oculum solis* reddi debere firmat Simeon Sethi [d], qui de balsamo illic (ut Avicenna, atque ex eo; nam paulo recentior erat) nascente verba faciens, Γίνεται, inquit, πλησίον Ἀιγύπτου, ἐν χώρᾳ παρ' Ἀιγυπτίοις μὲν Ἡλίου Πηγὴ ὀνομαζομένῃ, παρὰ δὲ τῶν παλαιοτέρων Ἡλίου πόλις, *Nascitur prope AEgyptum, in regione AEgyptiis Solis Fonte dicta, sed ab vetustioribus Solis urbe.* Pro eodem sumitur און *on* in Sacris Literis [e]; urbs tempore AEgyptiacae captivitatis regia, cujus praefecti seu sacerdotis כהן, nempe Potipherae, filiam, Asenath dictam, Pharaoh collocavit in uxorem Josepho patriarchae. Sed substituit ibi paraphrastes, Jonathan dictus, ויהב ליה ית אסנת דילידת דינה לשכם ורביתה איתת פוטפרע רבא דטנים לאינתו, *Et dedit Asenath, quam peperit Dina ipsi Sichem, quae, ubi crevit* (ita vertit vir doctus nondum editus) *facta est uxor Potipherae principis Taneos, in uxorem.* Reddendum autem --- *quam educavit uxor Potipherae*, &c. Quasi inde filia ejus Asenath nuncupata fuisset. De عين شمس autem Abulfeda [f] ويقال انها كانت مدينة

[a] Lib. 2. cap. 81. [b] Lib. 1. cap. 18. [c] Lib. 5. cap. 9. [d] Lib. περὶ τροφῶν δυνάμεων, in Βαλσαμέλαιον. [e] Genes. xli. 45, & 50. cap. xlvi. 20. Ezechielis xxx. 17. & Joseph. in Origin. lib. 2. cap. 5. [f] MS. Num. 67.

فرعون

فرعون & *dicitur fuiſſe urbem Pharaonis.* Illud vero Avicennae de عين شمس reddit R. Nathan[a], qui cum Ebraice vertit, בארץ רעמסס ובערב עין אלשמס, *In terra Rameſes*[b], *quod Arabice eſt, Aim alShemes,* ſeu *Fons Solis.*

Abib.				Julii.
اوفيمية الشهيدة	ⲓⲏ	XVIII.	*Euphemiae, martyris.*	XII.
ابطونيوس الاسقف	ⲓⲑ	XIX.	*Aphthonii, epiſcopi.*	XIII.
سنودة الشهيد	ⲕⲅ	XXIII.	*Samudae, martyris.*	XVII.
سمعان البطريرك	ⲕⲇ	XXIV.	*Simeonis, patriarchae.*	XVIII.
عروج اخنوخ الي السماء والخمس والعشرين الف الذين استشهد وابا تريب ودبشاره وتلا وكمرير	ⲕⲉ	XXV.	*Aſcenſionis Henochi in coelum, & 25000 qui martyrium ſubierunt, & Abba Theribae, & Dabaſhirae, & Thelae, & Camerirh.*	XIX.
كب توزقمية بمصر			*Converſio . . . in AEgypto.*	
يوسف النجار وصعوده لطبا الي السما ويوسف الصديق	ⲕⲋ	XXVI.	*Joſephi fabri lignarii, et aſcenſus . . . . in coelum, et Joſephi Juſti*	XX.
حزقيال النبي والقديس ايون وكمرنيع يوحنا الانجيلي الاسلي	ⲕⲍ	XXVII.	*Ezechielis,* ut puto, *prophetae, et ſancti Aimonis . . . . et Joannis, Evangeliſtae . . . . . .*	XXI.
مريم المجدلية وقرفا الشهيد	ⲕⲏ	XXVIII.	*Mariae Magdalenae, & Cerphae, martyris.*	XXII.
طيماتاوس البطريرك	ⲗ	XXX.	*Timothei, patriarchae.*	XXIV.

شهر مسري وهو الثاني عشر			*Menſis Muſre, qui eſt duodecimus.*	
الايام والاعياد			*Dies & feſta.*	Julii.
سمعان العاموذي	ⲅ	III.	*Simeonis Stylitis.*	XXVII.

[a] MS. in Bibliotheca Bodleiana. [b] Genes. xlvii. 11.

Muſre.

Mufre.				Augusti.
تذكار ريّس الملايكة	ιβ	XII.	*Commemorationis principis angelorum.*	V.
تجلّي الرّب بطور ثابور	ιγ	XIII.	*Transfigurationis Domini in monte Thabor.*	VI.
صعود جسد السّيّدة	ις	XVI.	*Ascensus corporis Dominae.*	IX.
الآبا ابرهيم واسحق ويعقوب	ιη	XVIII.	*Patrum Abrahae, Isaaci, & Jacobi.*	XI.
تذكار الميلاد المجيد	κθ	XXIX.	*Commemorationis nativitatis.*	XXII.

ORDO ALTER.

Mufre.				Julii.
ابلّي الشّهيد وجسد ملشيسلدق وجوع حنّه امّ السيّدة	α	I.	*Abalii, martyris, & corporis* puto *Melchisedec, & inediae Annae, matris Dominae.*	XXV.
مينا الشّهيد	β	II.	*Menae, martyris.*	XXVI.
ابنا داود السخلوي	ε	V.	*Patris nostri Davidis*	XXIX.
ابنا ويصا تلميذ ابنا شنوده	ς	VI.	*Patris nostri Vitzae, discipuli patris nostri Shanudae.*	XXX.
طيماتاوس البطريرك	ζ	VII.	*Timothei, patriarchae.*	XXXI.
				Augusti.
السبعة الفتية بانطاكية	η	VIII.	*Septem adolescentum in Antiochia.*	I.
ابنا باره بسطفوق	θ	IX.	*Patris nostri Barae in Satanuph.*	II.
ابطلماوس الشّهيد بمنوف العليا	ια	XI.	*Ptolemaei, martyris, in Menopheth superiori.*	IV.
يعقوب الشّهيد	ιζ	XVII.	*Jacobi, martyris;*	X.
حمل جسد ابو مقار الي الدير	ιθ	XIX.	*Gestationis corporis Abu Macarii in coenobium.*	XII.
السبعة الفتية بافسوس	κ	XX.	*Septem juvenum in Ephefo.* Septem dormientium.	XIII.
ميخا النّبي والقديسة اهرالي الشّهيدة	κα	XXI.	*Micheae, prophetae, & sanctae Abaraliae, martyris,*	XIV.

11 I *Mufre.*

Hathur.			Novembris.
الشهيد القديس مرقوريوس.	κε	XXV. *Martyris sancti Mercurii.*	XXI.
فيليمون الرسول ويعقوب المقطع	κϛ	XXVII. *Philemonis apostoli, & Jacobi dissecti.*	XXIII.
سرابيون اسقف ابساده	κζ	XXVIII. *Serapionis episcopi Abasadae.*	XXIV.
بطرس بطريرك الاسكندرية وهدلف الشهدا واقليمس الرسول.	κθ	XXIX. *Petri patriarchae Alexandrini, & Hedalephi martyris, & Clementis apostoli.*	XXV.

ORDO ALTER.

Hathur.			Octobris.
اكلاويا الملك	α	I. *Aclaubae regis.*	XXVIII.
بطرس. البطريرك	β	II. *Petri patriarchae.*	XXIX.
انتيمخس الشهيد القديس	γ	III. *Antimachi, martyris sancti.*	XXX.
			Novembris.
مجي جسبل تادرس الي شطب.	ε	V. *Adventus Theodori* . . .	I.
لعملح التلميذ مع الخاص	ϛ	VI. *Laimah discipuli cum* . . .	II.
اسحق بطريرك الاسكندرية	ι	X. *Isaaci patriarchae Alexandrini.*	VI.
اخوميس القديس	ια	XI. *Achumisii sancti.*	VII.
تالثا عيد ميكاييل	ιδ	XIV. *Festi tertii Michaelis.*	X.
رسمت فيه كنيسة ليويهرعصر	ις	XVI. . . . . *in AEgypto.*	XII.
يوحنا فم الذهب.	ιζ	XVII. *Joannis Chrysostomi.*	XIII.
فيلبس الرسول	ιη	XVIII. *Philippi apostoli.*	XIV.
برتلموس الرسول	ιθ	XIX. *Bartholomaei apostoli.*	XV.
subscribitur اغريغوريوس العجايبي ibi extra lineas يوقار الشهيد & dein.	κα	XXI. *Gregorii Aiganensis.*	XVII.
يويل النبي والاحد واربعين الشهيد	κγ	XXIII. *Joelis prophetae, & quadragesimi primi martyris.*	XIX.
اغريغريوس اسقف نوس	κϛ	XXVI. *Gregorii episcopi Nysseni.*	XXII.

Chiach.

كهيك وهو الشهر الرابع		*Chiach, qui mensis est quartus.*	
الأيام والاعياد		*Dies & festa.*	
بطرس الكبديل اسقف بهواس	ⲁ̅	I. *Petri Albbadil, episcopi . . .*	XXVII.
			Decembris.
بربارة وتكلة والعريس صمويل	ⲏ̅	VIII. *Barbarae, & Theclae, & sponsi Tzemuelis.*	IV.
الراهب سمعون استشهد في ايام المسلمين	ⲓ̅ⲇ̅	XIV. *Monachi Simeonis, martyrio coronati in diebus Musulmanorum.*	X.
اغريغوريوس الارمني	ⲓ̅ⲉ̅	XV. *Gregorii Armenii.*	XI.
غبريال ملاك البشري	ⲕ̅ⲃ̅	XXII. *Gabrielis angeli, annunciatoris.*	XVII.
سراج الميلاد المقدس	ⲕ̅ⲏ̅	XXVIII. *Publicationis nativitatis sanctae.*	XXIV.
صوم الي الغروب		*Jejunii usque ad occasum (Solis.)*	
ميلاد ربنا يسوع المسيح	ⲕ̅ⲑ̅	XXIX. *Nativitatis Domini nostri Jesu Christi.*	XXV.
ثلني الميلاد وداود النبي ويعقوب اسقف يلروشليم	ⲗ̅	XXX. *Secundi* festi *nativitatis, & Davidis, prophetae, & Jacobi, episcopi hierosolymorum.*	XXVI.

ORDO ALTER.

Chiach.			Novembris.
ابنا باهور الراهب الجديد	ⲃ̅	II. *Patris nostri . . monachi . .*	XXVIII.
دخول السيدة للهيكل	ⲅ̅	III. *Ingressus Dominae in templum.*	XXIX.
اندراوس الرسول	ⲇ̅	IV. *Andreae, apostoli.*	XXX.
			Decembris.
ايسيدرس الشهيد وناحوم النبي	ⲉ̅	V. *Isidori, martyris, et Nahum, prophetae.*	I
بطلما القس الشهيد بعدايل داس المخلصي	ⲋ̅	VI. *Ptolemaei, martyris . . . .*	II.
ماتوس العير بابونا الكمبا	ⲍ̅	VII.	III.

Chiach.

Chiach.			Decembris.
عين الراهب المحسوب من الشهداء	ⲑ̅	x. . . . *Monachi inter martyres recensiti.*	v.
مار نقولا الاسقف وغيره	ⲓ̅	x. *Mar Nicolai episcopi, & sociorum ejus.*	vi.
ابنا بجيمه وبرتلموس الاسقف	ⲓ̅ⲁ̅	xi. *Patris nostri Bechimae, & Bartholomaei, episcopi.*	vii
القديس بولص وابلسيان	ⲓ̅ⲃ̅	xii. *Sancti Pauli . . . .*	viii.
حلتحنه بالسيدة مريم عبر	ⲓ̅ⲅ̅	xiii.	ix.
لبو هرواج الشهيد	ⲓ̅ⲋ̅	xvi. *Patris Haruach, martyris.*	xii.
ابنا سر امن وغيره	ⲓ̅ⲍ̅	xvii. *Patris nostri . . . . & sociorum ejus.*	xiii.
ارقلا الشهيد وغيره	ⲓ̅ⲏ̅	xviii. *Herculis* aut *Heraclii, martyris, & sociorum ejus.*	xiv.
اغناطيوس القديس الشهيد	ⲕ̅ⲇ̅	xxiv. *Ignatii, sancti martyris.*	xx.
يوحنس كمابوادي	ⲕ̅ⲉ̅	xxv. *Joannis . . . . . .*	xxi.
انسطاسيه الشهيدة القديسة	ⲕ̅ⲋ̅	xxvi. *Anastasiae, martyris sanctae.*	xxii.
ابنا ابشاده الشهيد	ⲕ̅ⲍ̅	xxvii. *Patris nostri Abishadae, martyris.*	xxiii.

طوبة وهو الشهر الخامس — *Tuba qui mensis est quintus.*

الايام والاعياد		*Dies & festa.*	
وجود عظام استفانوس	ⲁ̅	i. *Inventio ossium Stephani.*	xxvii.
الاطفال	ⲅ̅	iii. *Innocentium.*	xxix.
يوحنا الرسول الانجيلي	ⲇ̅	iv. *Joannis apostoli & evangelistae.*	xxx.
			Januarii.
الختان وبسيليوس وبليا	ⲋ̅	vi. . . . . *Et Basilii . . . .*	i.
تسامي البطريرك وتلميذ لنفسه بوقار	ⲏ̅	viii. . . . *Patriarchae . . . . .*	iii.

Tuba.

Tuba.			Januarii.
أمرهام وجرجه مشهات	ⲑ̅	IX. *Ephraim*	IV.
صوم الغطاس الي الغروب	ⲓ̅	X. *Jejunium baptiſmi, in veſpertino tempore praecedente.*	V.
يوم الغطاس المقدس	ⲓ̅ⲁ̅	II. *Dies baptiſmi ſanctificati.*	VI.
ثاني الغطاس وتادرس المشرقي	ⲓ̅ⲃ̅	XII. *Feſti ſecundi baptiſmi, & Theodori*	VII.
ثالث الغطاس وعرس قانا	ⲓ̅ⲅ̅	XII. *Tertii* feſti *baptiſmi*, & *nuptiarum in Cana.*	VIII.
فيلاثارس الشهيد	ⲓ̅ⲋ̅	XVI. *Philetaeri, martyris.*	XI.
حواديوس اخو ملسيمس	ⲓ̅ⲍ̅	XVII. *Dumadii* (forte *Diomedis*) *fratris Mileſimi.*	XIII.
نياحة السيدة مرتمريم	ⲕ̅ⲁ̅	XXI. *Planctus dominae, dominae Mariae.*	XVI.
القديس العظيم انطونيوس	ⲕ̅ⲃ̅	XXII. *Sancti magni Antonii.*	XVII.
ابنا اسكل الشهيد	ⲕ̅ⲉ̅	XXV. *Patris noſtri AEſchyli, martyris.*	XX.
السبعة واربعين بوادي	ⲕ̅ⲋ̅	XXVI. *Quadraginta ſeptem martyrum in*	XXI.
اقليمنطس الاسقف الشهيد	ⲕ̅ⲏ̅	XXVIII. *Clementis epiſcopi, & martyris.*	XXIII.
الميلاد في كل شهر	ⲕ̅ⲑ̅	XXIX. *Nativitatis in quolibet menſe.*	XXIII.

Ordo alter.

Tuba.			Decembris.
لانتيس البطريرك وفيه رسمت كنيسة السيدة يوسموده	ⲃ̅	II. *Lambii patriarchae, & eodem die dedicata fuit eccleſia Dominae.*	XXVIII.
اوسفيوس الشهيد	ⲉ̅	V. . . . . . . *martyris.*	XXXI.
			Januarii.
القديس مار افرام	ⲍ̅	VII. *Sancti Mar Ephreemi.*	II.
ملسيمس وارشليدس وفهراسل الشهيد	ⲏ̅	VIII. *Mileſimi, & Arſhalidis, &* . . . . *martyris.*	III.
مرتا ومريم اختي العازر	ⲓ̅ⲏ̅	XVIII. *Marthae & Mariae ſororum Lazari.*	XIII.

Tuba,

		Tuba.	Januarii.
بهتوا الشهيدة . .	ⲕ̅	xx. *Bebethuae, martyris.*	xv.
تاوديسيوس الملك	ⲕ̅ⲅ̅	xxiii. *Theodofii regis.*	xviii.
القديس ابوبشاره القس	ⲕ̅ⲇ̅	xxiv. *Sancti patris Bashidae, presbyteri.*	xix.
طيماتاوس الرسول وسرابيون		*Timothei, apoftoli, &*	
اغريغوريوس الثاولوغس والعذاري القديسات بستس		*Gregorii Theologi & Virginum fanctarum.*	
بوتوار دموا الشهيد	ⲕ̅ⲍ̅	xxvii. . . . . *martyris.*	xxii.
وهد . . س واغباني وصوفيا امهن	ⲗ̅	xxx. . . . . . *& Sophiae matris earum.*	xxv.

شهر امشير وهو السادس	*Menfis Amfchir, qui eft fextus.*
الايام والاعياد	*Dies & fefta.*

			Januarii.
ابو بولا الكير فانباجنس اغوس در الزجلج	ⲃ̅	ii. *Abu Pola*	xxvii.
ابو قير ويوحنا الشهدا	ⲋ̅	vi. *Abu Kir, & Joannis, martyrum.*	xxxi.
			Februarii.
القديس تيدس	ⲍ̅	vii. *Sancti Theodofii.*	i.
سمعان الكاهن وحمله السيد وهو دخول السيد للهيكل	ⲏ̅	viii. *Simeonis facerdotis, & geftationis Domini; & idem eft introitus Domini in templum.*	ii.
القديس القليد يسطس	ⲓ̅	x. *Sancti praefidis jufti.*	iv.
سويرس بطريرك انطاكيه وزكريا النبي	ⲓ̅ⲇ̅	xiv. *Severi patriarchae Antiocheni, &* . . . *prophetae.*	viii.
بوليفريوس الاسقف وفي نسخة البطريرك	ⲓ̅ⲑ̅	xix. *Pulcherii epifcopi, alias patriarchae.*	xiii.

ORDO ALTER.

Arabic	Latin	
Amschir.		Januarii.
يهوذا الرّسول وابو بولا الشّهيد	I. *Judae, apostoli, & Abu Bolae, martyris.*	XXVI.
ماري افرام الشّهيد	III. *Domini Ephraim, martyris.*	XXVIII.
		Februarii.
القدّيس ابو بنلا	VII. *Sancti patris Benla.*	I.
يسطس الاسقف وبرصوما ابا رهبان الربان	IX. *Justi episcopi, & Barzumae, patris . . . . .*	III.
سرجه وابو هفس وطيماتاوس البطليرك	XIII. . . . . *& Timothei, patriarchae.*	VII.
القدّيس ابنا ابنوده	XV. *Sancti patris nostri Abnodae.*	IX.
ابنا ابرهام القدّيس	XVII. *Patris nostri Abrahae sancti.*	XI.
يعقوب الرسول	XVIII. *Jacobi, apostoli.*	XII.
بطرس البطريرك	XX. *Petri, patriarchae.*	XIV.
بطرس مطران دمشق	XXI. *Petri, metropolitae Damasci.*	XV.
دلميس من عنده	XXV. *Dalmatius cum sociis suis.*	XIX.
القدّيس ابنا تادرس الرومي	XXVIII. *Sancti patris nostri Theodori Romani.*	XX.
شهر برمهات وهو السّابع	*Mensis Barmahath, qui est septimus.*	
الايّام والاعياد	*Dies & festa.*	
		Februarii.
ابنا مكاره الشّهيد الاسقف	II. *Patris nostri Macarae, martyris, & episcopi.*	XXVI.
		Martii
وجود الصليب المقدس	X. *Inventio sanctae Crucis.*	VI.
القدّيس ملاخي الشّهيد	XII. *Sancti Malachiae, martyris.*	VIII.
الاربعين شهيد بسبسطية	XIII. *Quadraginta martyrum in Sebastia.*	IX.

 Barmahath.

Barmahath.			*Martii.*
السيدة العذرى	ⲕⲁ	XXI. *Dominae Virginis.*	XVII.
ابومقار القديس الكبير بشيهات	ⲕⲍ	XXVII. *Patris Macarii sancti Domini in Shiath.*	XXIII.

ORDO ALTER.

			Februarii.
مقرينوس وتكلة الشهيدة	ⲁ	I. *Macrini & Theclae, martyris.*	XXV.
			Martii.
تاوداسياس الملك	ⲍ	VII. *Theodosii imperatoris.*	III.
هليلس الشهيد مع امناس	ⲓⲋ	XVI. *Eliae, martyris,* forte, *cum Enosbo.*	XII.
ايسيدرس الشهيد واخته	ⲓⲏ	XVIII. *Isidori, martyris, & sororis ejus.*	XIV.
فيه اعطي المخلص الحل والربط للتلاميذ	ⲓⲑ	XIX. *In eo* celebratur festum *donationis sanctae, Solvendi & Ligandi, apostolis.*	XV.
طيطس تلميذ الرسول بولس	ⲕⲃ	XXII. *Titi discipuli apostoli Pauli.*	XVIII.
فرفيوس القديس	ⲕⲅ	XXIII. *Parphii sancti.*	XIX.
بشارة الملا[...]يال للسيدة .	ⲕⲑ	XXIX. *Evangelismus angeli Gabrielis, dominae.*	XXV.
ارخانيوس الشهيد .	ⲗ	XXX. *Erganii, martyris.*	XXVI.
شهر برموده وهو الثامن		*Mensis Barmuda, qui octavus est.*	
الايام والاعياد		*Dies & festa.*	*Martii.*
هرون الكاهن	ⲁ	I. *Aaronis, sacerdotis.*	XXVII.
			Aprilis.
يوحنا البطريرك	ⲋ	VI. *Joannis, patriarchae.*	I.
اسحق الاغومنس	ⲓⲇ	XIV. *Isaaci . . . . .*	IX.
حزقيال النبي	ⲓⲉ	XV. *Ezekielis, prophetae.*	X.
مرقس اخويوحنا	ⲓⲋ	XVI. *Marci fratris Joannis.*	XI.

Parmuda.

Barmuda.		Aprilis.
يوحنا الاسقف غنه	XI. Joannis, episcopi . . . . /	VI.
انطونيوس اسقف طمويه	XII. Antonii, episcopi Tamuensis.	VII.
يعقوب بن زبدي الرسول	XVII. Jacobi, filii Zebedaei apostoli.	XII.
قرقس الجديد البطريك	XXII. Cercesii novi patriarchae.	XVII.
ابو خرج كبير الشهدا	XXIV. Patris Karech, domini martyrum.	XIX.
الفتية بافسس	XV.	X.
سوسنيوس الشهيد	XXVI. Susanii, Martyris.	XXI.
ابو بقطر الشهيد	Patris victoris martyris.	

شهر بشنس وهو التاسع — Mensis Baschnes, qui est nonus.

الايام والاعياد	Dies & festa.	Aprilis.
ميلاد السيدة العذرى	I. Nativitatis dominae, virginis.	XXVI.
		Maii.
اسحق بدفري ويسمي عين شحن وابو مقار القس وارميا النبي	VI. Isaaci . . . . & patris M[illegible]u, presbyteri, & Jeremiae, prophetae.	I.
القديس اتناسيوس الرسول	VII. Sancti Athanasii, apostoli.	II.
بويحنس السنهري بسبرا	VIII. Joannis	III.
تادرس الشملس في ايام المسلمين	IX. Theodori Diaconi in diebus musulmanorum.	IV.
لمليه فتيه القديسين وندله	X. . . . . . sanctorum	V.
ابو نحوم اب الشركة	XIV. Patris Nachumi, patris communicationis seu consortii.	IX.
يوحنا الانجيلي	XVI. Joannis, evangelistae.	XI.
استفانوس القديس	XVII. Stephani sancti	XII.
القديس امرنيوس المتوحد	XX. Sancti Amarnii.	XV.
السيدة العذرى	XXI. Dominae Virginis.	XVI.
		Baschnes.

			Baschnes.	Maii.
دخول السيدة ارض مصر	ⲕ̅ⲇ̅	XXIV.	*Introitus Dominae in AEgyptum.*	XIX.
توما الرسول التلميذ	ⲕ̅ⲋ̅	XXVI.	*Thomae, apostoli & discipuli.*	XXI.

ORDO ALTER.

				Aprilis.
تادرس ابن بجوميس وايوب	ⲃ̅	II.	*Theodori filii Pachomii, & Jobi*	XXVII.
سيمون الشهيد القديس	ⲅ̅	III.	*Simeonis, martyris sancti.*	XXVIII.
يوحنا البطريرك	ⲇ̅	IV.	*Joannis, patriarchae.*	XXIX.
يعقوب ابن زبدي		. . .	*Jacobi filii Zebedaei.*	. . .
				Maii.
يوحنا فم الذهب	ⲓ̅ⲃ̅	XII.	*Joannis Chrysostomi.*	VII.
ارساني معلم الملوك على راي الروم	ⲓ̅ⲅ̅	XIII.	*Arsenii, qui docuit imperatorem super institutis Romanis.*	VIII.
يهودا التلميذ الرسول	ⲓ̅ⲉ̅	XV.	*Judae, discipuli & apostoli.*	X.
ابنا حرجيه الراهب وشنوده	ⲓ̅ⲏ̅	XVIII.	*Patris nostri Harachae monachi . . . . .*	XIII.
موت العازر الثاني القديس	ⲕ̅ⲍ̅	XXVII.	*Obitus Lazari, secundi & sancti.*	XXII.
القديس سمعون الكبير	ⲕ̅ⲑ̅	XXIX.	*Sancti Simeonis magni.*	XXIV.
دماديوس الشهيد سمعون الصغير	ⲗ̅	XXX.	*Damadii, martyris, & Simeonis minoris.*	XXV.

. . . . .

شهر بوونه وهو العاشر	*Mensis Bewna, qui est decimus.*
الايام والاعياد	*Dies & festa.*

				Maii.
الشهيد ابو بافام ولايدسين الشهيد بالنار في ايام المسلمين	ⲁ̅	I.	*Martyris Abu Baphami, & Alandeshini, martyris . . . . in diebus musulmanorum.*	XXVI.
وجود عظام يوحنا المعمد لله	ⲃ̅	II.	*Inventio ossium Johannis Baptistae Dei.*	XXVII.

Bewna.

Arabic		Bewna.	Junii.
اكلوديس الشهيد	ⲓⲁ	XI. *Claudii, martyris.*	V.
ميخايل ريس الملايكة	ⲓⲃ	XII. *Michaelis, principis angelorum.*	VI.
ثاني عيد ميخايل	ⲓⲅ	XIII. *Festi secundi Michaelis.*	VII.
ثالث عيد ميخايل	ⲓⲇ	XIV. *Festi tertii Michaelis.*	VIII.
القديس انبا المتنى	ⲕⲅ	XXIII. *Sancti . . . . . .*	XVII.
ابنا موسي الاكسود	ⲕⲇ	XXIV. *Patris nostri Mosis pauperis.*	XVIII.
ميلاد يوحنا المعمد لز وقيم ومرتا الشهداين	ⲗ	XXX. *Nativitatis Joannis Baptistae . . . & Cihemae, & Marthae, martyrum.*	XXIV.

ORDO ALTER.

Arabic		Bewna.	Maii.
بامون الشهيد	ⲇ	IV. *Bamonis, martyris.*	XXIX.
ابو نخ الشهيد وغيره من الشهدا	ⲉ	V. *Abu Nachi, martyris, & reliquorum cum eo martyrum.*	XXX.
تادرس الشهيد	ⲋ	VI. *Theodori, martyris.*	XXXI.
. . . . . .			Junii.
سخرون الشهيد	ⲍ	VII. *Ascharonis, martyris.*	I.
تامده واولادها الشهدا	ⲏ	VIII. *Thamedae, & prolis ejusdem, martyrum.*	II.
كليمين الشهيد ابن الملك	ⲓ	X. *Climini, martyris, filii regis.*	IV.
تكريز كنيسة الشهيد ابو مينا	ⲓⲉ	XV. *Dedicationis . . . martyris, Abu Menae.*	IX.
تكريز كنيسة ابو نفرعصر ونياحته	ⲓⲋ	XVI. *Dedicationis . . . Abu Nephri in Aegypto, & planctus ejus.*	X.
ابنا بطسان وبريس وبرتلموس الرسول	ⲓⲍ	XVII. *Patris nostri Batesani, & Brisii, & Bartholomaei, apostoli.*	XI.
بوحرج من لعم	ⲓⲑ	XIX	XIII.

			Junii.
جوع اليشع النبي	ⲕ̄	xx. *Famis Elisbae, prophetae.*	xiv.
تكريز كنيسة السيدة باتريب	ⲕ̄	xx. *Dedicationis . . . Dominae . .*	xiv.
قرمان واخوته وامّهم	ⲕ̄ⲃ	xxii. *Carmani, & sororum ejus, & . . . .*	xvi.
بطرس البطريك	ⲕ̄ⲉ	xxv. *Petri, patriarchae.*	xix.
وقوف الشمس ليوشع بن نون	ⲕ̄ⲋ	xxvi. *Stationis solis pro Josua, filio Nun.*	xx.
انانيا التلميذ وغيره من القديسين	ⲕ̄ⲍ	xxvii. *Ananiae, discipuli, & reliquorum cum eo sanctorum.*	xxi.
تاوديسيوس بطريرك الاسكندرية	ⲕ̄ⲏ	xxviii. *Theodosii, patriarchae Alexandrini.*	xxii.

شهر ابيب وهو الحادي عشر — *Mensis Abib, qui est undecimus.*

الايام والاعياد — *Dies & festa.*

			Junii.
القديسة افرانيه العذري	ⲁ̄	i. *Sanctae Aphraniae, virginis.*	xxv.
القديس [illegible] كيرلس ريس الله لله بطريرك [illegible] القديس عن	ⲃ̄	ii. *Sancti, & judicis Kirlesii, principis . . . . patriarchatus, sancti . . . . . .*	xxvi.
وجود عظام ابو قير ويوحنا	ⲇ̄	iv. *Inventio ossium Abu Kir, et . . . .*	xxviii.
شهادة بطرس وبولس	ⲉ̄	v. *Martyrii Petri, et Pauli.*	xxix.
			Julii.
ابا هور الشهيد	ⲓ̄ⲃ	xii. *Abbae Hur, martyris.*	vi.
تادرس الشهيد القايد	ⲕ̄	xx. *Theodori, martyris, et judicis seu praefecti.*	xiv.
السيدة العذرى	ⲕ̄ⲇ	xxiv. *Dominae Virginis.*	xviii.
تراوس التلميذ الرسول	ⲕ̄ⲑ	xxix. *Tarusii, discipuli et apostoli.*	xxiii.

Ordo

ORDO ALTER.

Abib.			Junii.
كيرلص وكهعتيتيس	ⲋ̅	VI.	XXX.
برتلموس الشهيد في اشله	ⲋ̅	VI. Bartholomaei, apostoli in . . .	XXX.
			Julii.
ابو سنوده الاب الكبير	ⲍ̅	VII. *Abu Sanudae, patris & domini.*	I.
بوساي بوادي هبيب	ⲏ̅	VIII.	II.
هرون الشهيد	ⲑ̅	IX. *Abaronis, martyris.*	III.
ماري بطره الشهيد وطريركيه	ⲓ̅	X. *Domini Batrae, martyris, et*	IV.
ابو بسيده اسقف قفط	ⲓ̅ⲅ̅	XIII. *Abu Basidae, episcopi*	VII.
ابو مقار الكبير وامونيوس الشهيد	ⲓ̅ⲇ̅	XIV. *Abu Macarii, domini, et Ammonii, martyris.*	VIII.
ابنا افرام السرياني	ⲓ̅ⲉ̅	XV. *Patris nostri Ephrem Syri.*	IX.
يوحنا صاحب الانجيل الراهب	ⲓ̅ⲋ̅	XVI. *Joannis* [illegible]*oris evangelii, monachi.*	X.
يسيدرس الشهيد بعين شمس	ⲓ̅ⲍ̅	XVII. *Isidori, martyris, in Heliopoli,* AEgypti scilicet.	XI.

Significat عين شمس sive *oculum*, sive *fontem solis*. Et apud Avicennam expressim عين الشمس redditur [a] *oculus solis*, ubi AEgypti locum, in quo balsamum nascitur, indicat; quem Dioscorides [b] solum τινὰ αὐλῶνα *quandam convallem* nuncupat. *Oppidum solis* vocatur Plinio [c]. Sed *fontem* non *oculum solis* reddi debere firmat Simeon Sethi [d], qui de balsamo illic (ut Avicenna, atque ex eo; nam paulo recentior erat) nascente verba faciens, Γίνεται, inquit, πλησίον Ἀιγύπτου, ἐν χώρᾳ παρ' Ἀιγυπτίοις μὲν Ἡλίου Πηγὴ ὀνομαζομένη, ὑπὸ δὲ τῶν παλαιοτέρων Ἡλίου πόλις, *Nascitur prope AEgyptum, in regione AEgyptiis Solis Fonte dicta, sed ab vetustioribus Solis urbe.* Pro eodem sumitur און *on* in Sacris Literis [e]; urbs tempore AEgyptiacae captivitatis regia, cujus praefecti seu sacerdotis כהן, nempe Potipherae, filiam, Asenath dictam, Pharaoh collocavit in uxorem Josepho patriarchae. Sed substituit ibi paraphrastes, Jonathan dictus, ויהב ליה ית אסנת דילידת דינה לשכם ורביתה איתת פוטיפרע רבא דטנים לאינתו, *Et dedit Asenath, quam peperit Dina ipsi Sichem, quae, ubi crevit* (ita vertit vir doctus nondum editus) *facta est uxor Potipherae principis Taneos, in uxorem.* Reddendum autem --- *quam educavit uxor Potipherae*, &c. Quasi inde filia ejus Asenath nuncupata fuisset. De عين شمس autem Abulfeda [f] ويقال انها كانت مدينة

[a] Lib. 2. cap. 81. [b] Lib. 1. cap. 18. [c] Lib. 5. cap. 9. [d] Lib. περὶ τροφῶν δυνάμεων, in Βαλσαμέλαιον. [e] Genes. xli. 45, & 50. cap. xlvi. 20, Ezechielis xxx. 17. & Joseph. in Origin. lib. 2. cap. 3. [f] MS. Num. 67.

فرعون

فرعون & *dicitur fuisse urbem Pharaonis.* Illud vero Avicennae de عين شمس reddit R. Nathan[a], qui eum Ebraice vertit, בארץ רעמסס ובערב עין אלשמס, *In terra Rameses*[b], *quod Arabice est, Aïn alShemes,* seu *Fons Solis.*

			Abib.	Julii.
اوفيميه الشهيدة	ⲓⲏ	XVIII.	*Euphemiae, martyris.*	XII.
ابطونيوس الاسقف	ⲓⲑ	XIX.	*Aphthonii, episcopi.*	XIII.
سنوده الشهيد	ⲕⲅ	XXIII.	*Sanudae, martyris.*	XVII.
سمعان البطريرك	ⲕⲇ	XXIV.	*Simeonis, patriarchae.*	XVIII.
عروج اخنوخ الي السماء والخمس والعشرين الف الذين استشهد وابا تريب وديشاره وتلا وكمرير	ⲕⲉ	XXV.	*Ascensionis Henochi in coelum, & 25000 qui martyrium subierunt, & Abba Theribae, & Dabashirae, & Thelae, & Camerirti.*	XIX.
كب نورقمية بمصر			*Conversio . . . in AEgypto.*	
يوسف النجار وصعود لطبا الي السما ويوسف الصديق	ⲕⲋ	XXVI.	*Josephi fabri lignarii, et ascensus . . . . in coelum, et Josephi Justi*	XX.
حزقيال النبي والقديس ايمون وكمرنيع يوحنا الانجيلي الاسلي	ⲕⲍ	XXVII.	*Ezechielis,* ut puto, *prophetae, et sancti Amonis . . . . et Joannis, Evangelistae . . . . . .*	XXI.
مريم المجدلية وقرفا الشهيد	ⲕⲏ	XXVIII.	*Mariae Magdalenae, & Cerphae, martyris.*	XXII.
طيماتاوس البطريرك	ⲗ	XXX.	*Timothei, patriarchae.*	XXIV.

شهر مسري وهو الثاني عشر — *Mensis Musre, qui est duodecimus.*

الايام والاعياد — *Dies & festa.*

				Julii.
سمعان العمودي	ⲅ	III.	*Simeonis Stylitis.*	XXVII.

[a] MS. in Bibliotheca Bodleiana. [b] Genes. xlvii. 11.

Musre.

Musre.				Augusti.
تذكار ريّس الملايكة	ιβ	XII.	*Commemorationis principis angelorum.*	V.
تجلي الرّب بطور تابور	ιγ	XIII.	*Transfigurationis Domini in monte Thabor.*	VI.
صعود جسد السّيدة	ιϛ	XVI.	*Ascensus corporis Dominae.*	IX.
الابا ابرهيم واسحق ويعقوب	ιη	XVIII.	*Patrum Abrahae, Isaci, & Jacobi.*	XI.
تذكار الميلاد المجيد	κθ	XXIX.	*Commemorationis nativitatis.*	XXII.

ORDO ALTER.

Musre.				Julii.
ابلي الشّهيد وجسد ملشيسادق وجوع حنّه امّ السيّدة	α	I.	*Abalii, martyris, & corporis* puto *Melchisedec, & inediae Annae, matris Dominae.*	XXV.
مينا الشّهيد	β	II.	*Menae, martyris.*	XXVI.
ابنا داود السخلوي	ε	V.	*Patris nostri Davidis*	XXIX.
ابنا ويصا تلميذ ابنا شنوده	ϛ	VI.	*Patris nostri Vitzae, discipuli patris nostri Shanudae.*	XXX.
طيماتاوس البطريك	ζ	VII.	*Timothei, patriarchae.*	XXXI.
				Augusti.
السبعة الفتية بانطاكية	η	VIII.	*Septem adolescentum in Antiochia.*	I.
ابنا باره دسطنوق	θ	IX.	*Patris nostri Barae in Satanuph.*	II.
ابطلماوس الشّهيد بمنوف العليا	ια	XI.	*Ptolemaei, martyris, in Menopheth superiori.*	IV.
يعقوب الشّهيد	ιζ	XVII.	*Jacobi, martyris.*	X.
حمل جسد ابو مقار الي الدير	ιθ	XIX.	*Gestationis corporis Abu Macarii in coenobium.*	XII.
السبعة الفتية بافسوس	κ	XX.	*Septem juvenum in Epheso.* Septem dormientium.	XIII.
ميخا النبي والقديسة اهرالي الشّهيدة	κα	XXI.	*Micheae, prophetae, & sanctae Abaraliae, martyris,*	XIV.

Mesre.			Augusti.
بعيّد فيه لصعوذ جسد السّيدة على راي السريانيين الفرنج والارمن والروم وهو عندهم نياحتها ايضًا		& *in eodem celebratur ascensus*, assumptio, *corporis Dominae ; juxta disciplinam Syrorum &*, puto, *Francorum* (quo nomine Europaei designari Orientalibus solent) *& Armeniorum, & Romanorum ; quibus est ejusdem etiam planctus.* Postriduum assumptioni ejus tribuitur in ecclesia Romana [a], quae in Graeca tunc celebratur nomine πανηγύρεως κοιμήσεως τῆς δεσποίνης, seu *dormitionis.*	
صمويل النبيّ	ⲕⲋ	XXVI. *Samuelis, prophetae.*	XIX.
موسي اسقف الفرمن	ⲗ	XXX. *Mosis, episcopi Fermensis.*	XXIII.

Alia sequuntur ibi de lectionibus sacris mensis quem vocitant خمس النسي *Quinque Nisi*, & الشّهر الصّغير *mensem minorem*, id est, dies illas quinque, quas anno eorum, uti & Persarum & AEthiopum, dierum 360. rotundo adjectas, ἐπαγομένας appellitant Graeci; de quibus obiter chronologi. Cum hisce & Calcasendianis ante allatis, si plura e Mahumedanis ejusmodi de Christianorum festis apud Coptitas visere cupias, compara quae habet Ulug Beigus Persa in Epochis [b], quas dudum publicavit vir doctissimus Joannes Gravius. Habetur etiam penes me MS. codex vetus cui titulus كتاب الزيج الجديد تحرير الشّيخ الامام علاي الدّين ابن الشّاطر رحمة الله عليه *Liber tabularum* seu *computi compositus ab seniore & doctore summo ac praefecto Ibn Shatar, super quem sit Dei misericordia.* Exemplar in oriente scriptum est die veneris, qui fuit 29 Mensis Giumadi prioris, anno Hegirae ٧٩٤, id est, 702. seu Christi 1302. Festa autem exhibet Mahumedanus ille & anni rationem motusque coelestes pulcherrime dispositos, atque tam Christiana, apud Syros, festa, quam Judaica & Mahumedica sua. Et Christianorum alia من اوّل الصّوم *a primo die* seu *initio jejunii* (quadragesimae) alia من الفطر seu *jejunii solutione*, alia aliter ordinantur illi dum tabellam eorum exhibet. Adnotat autem quod قبط مصر تصوم الاثنين الذي قبل صوم النصاري ولذا عرفت صومهم فاعلم ان فطرهم ابدا يكون يوم التاسع والاربعون من صومهم *Coptitae AEgypti jejunium auspicantur a secundo die jejunium Nazarenorum praecedente* (nam ita eos a Coptitis hic distinguit; & de Nazareni jejunii initio, juxta cum plura statim) *atque inde intelligitur jejunium eorum. Et scire oportet, solutionem eorum perpetuo incidere in feriam primam, diebus 49. ab ipsorum jejunio.* Adeoque hebdomade integra, tum in ejusdem initio tum in solutione anticipanda, ab aliis orientalibus eos vult discrepare. Cum hisce, de variis jejunii magni initiis & solutione, confer quae ea de re tradit Eusebius [c], Socrates [d], Sozomenus, & quae de primitivis ante Victorem papam seculis habet Eutychius [e] patriarcha Alexandrinus, praeter ea quae in canonibus & constitutionibus apostolorum [f], sic dictis, conciliis vetustis [g], jurisconsultorum ad illa, & de divinis officiis, commentariis, alibi satis obvia occurrunt. Volunt quidem e pontificiis viri [h] magni, idque fidentius, institutum illud de diebus 49. seu septem hebdomadibus, quae τεσσαρακοστῆς & *quadragesimae* nomine, uti & alia jejunia paschalia, passim apud veteres memorari solent, fuisse apostolicum, sed a Telesphoro papa, ut in biographis paparum habetur, renovatum; qua de re etiam in epistola ejus pseudodecretali. Certe & de initio & de solutione jejunii illius magni, adeoque de dierum numero, apud orientales tum inter se tum ab occidentalibus discrepantia habita est non exigua. Sed ipsius tandem tabellae jam dictae faciem, prout etiam atro minioque distinguitur, subjungimus.

[a] Videsis Baronium in Martyrolog. Rom. Augusti 15. [b] Cap. 7. [c] Hist. Eccles. lib. 5. cap. 23. [d] Hist. Eccles. lib. 5. cap. 22. [e] Annal. tom. 1. pag. 364. [f] Canon. 69. & Constit. lib. 5. cap. 12. &c. [g] Laodicen. Can. 50. & in Trullo Can. 89. & vide Baron. tom. 1. ann. 57. sect. 197. & 198. [h] Bellarmin. de Verbo Dei, lib. 4. cap. 2. & 7. Baron. tom. 2. ann. 154. sect. 2. Binius in notis ad Telesphori Epistolam; notae ad Alphonsi Ciaconii Telesphorum, alii, videsis Gratian. dist. 4. cap. 4. & 5. Clement. Pap. epist. 1. & Durandum in Rationali, lib. 6. pag. 28. Anton. Augustin. Epit. Juris Pont. lib. 21. tit. 9. &c.

جدول

جدول اعياد النصاري وايّامهم المشهوره							
اعياد النصاري	الاسبوع	العدد	من الصوم من الفطر	اعياد النصاري	الايام	العدد	من الفطر
اوّل الصّوم	ب	٢	من الصوم	صوم ايليا	ب	قط	من الفطر
الفروقه	د	كد	من الصوم	فطر ايليا	ا	نسـ	من الفطر
الشعانين	ا	لب	من الصوم	صوم مر موسي	ب	صح	من الفطر
غسل الارجل	د	مه	من الصوم	فطر مر موسي	ا	وه	من الفطر
المصح	ه	مو	من الصوم الخميس الكبير	اعياد النّصاري	العدد		شهور الروم
الصّلبوت	و	مز	من الصوم	الميلاد	كه	الصوم	كانون الاوّل
ليلة القيامة	ا	مط	من الصوم	القلنداس	ا	ايام	كانون الثّاني
فطر النصاري	ا	مط	من الصوم	الدنح	و	عدد	كانون الثّاني
ذكران الشهدا	و	ق	من الفطر	عيد الشمع	ب		شباط
احد الجديد	ا	خ	من الفطر	ميلاد يوحنا	كه		حزيران
الشلاق	ه	م	من الفطر	مر توما			تموز
بنطيقستي	ا	ن	من الفطر	اوّل الباحور	يط		تموز
صوم السّليحين	ب	نا	من الفطر	اخر الباحور	سو		تموز
جمعه الذهب	و	نه	من الفطر	صوم مارت مريم	ا	يد	اب
فطر السّليحين	و	صز	من الفطر	اوّل التجلّى التجلّي	و ز	ل	اب
عيد السّليحين	ا	صط	من الفطر	مقتل يحيى	كط		اب

اي الكبير

/

TABELLAE jam ostensae versio.

TABELLA *Festorum Christianorum & dierum eorum per menses.*

Festa Christianorum.	*Dies Septimanae*	*Numerus*	*A jejunio aut Ab solutione.*	*Festa Christianorum.*	*Dies*	*Numerus*	*A Solutione Jejunii.*
Initium Jejunii.	2	0	*A jejunio.*	*Jejunium Eliae.*	2	109	*A solutione*
Meata Quadragesima.	4	24	*A jejunio.*	*Solutio Eliae.*	1	197	*A solutione.*
Festum Hosanna.	1	42	*A jejunio.*	*Jejunium domini Mosis.*	2	93	*A solutione.*
Ablutio pedum.	4	40	*A jejunio.*	*Solutio domini Mosis.*	1	240	*A solutione.*
Pascha.	5	40	*A jejunio. Quintanus. Magnus dictus.*	*Festa Christianorum.*	*Numerus*		*Menses Romani.*
Crucifixio.	6	47	*A jejunio.*	*Nativitas.*	25	*Numerus*	*Canun prioris.*
Nox Resurrectionis.	1	49	*A jejunio.*	*Calendae.*	1	*Dierum*	*Canun secundi.*
Solutio Jejunii Christiani.	1	49	*A jejunio.*	*Epiphania.*	6	*Jejunii*	*Canun secundi.*
Commemoratio Martyrum[a].	6	6	*A solutione.*	*Festum Cereorum.*	2		*Shebat.*
Altera novatio[b].	1	8	*A solutione.*	*Nativitas Joannis.*	25		*Chozairan.*
Ascensio.	5	40	*A solutione.*	*Dominus Thomas.*	3		*Thamuz.*
Pentecoste.	1	50	*A solutione.*	*Primus incensi.*	19		*Thamuz.*
Jejunium[c] *apostolicum.*	2	51	*A solutione.*	*Alter incensi.*	26		*Thamuz.*
Parasceve, seu *feria auri*[d].	6	55	*A solutione.*	*Domina Maria.*	1	14	*Ab.*
Solutio Jejunii apostolicum.	6	97	*A solutione.*	*Primus transfigurationis.*	6 7	30	*Ab.*
Festum apostolicum[e].	1	99	*A solutione.*	*Caedes* (forte) *Macchabaeorum*[f].	29		*Ab.*

[a] Videtis tit. capitis Marci. 5. 21. & Actorum 4. in Testam Syriaco. [b] Tit. ibi, capitis 20. 19. Joannis & 1 Corinth. v. 11. 8. Ephes. iv. 17. [c] Ibidem Act. v. 12. & x. 9. [d] Ibid. Act. iii. 1. & x. 9. [e] Videtis ibid. tit. Matth. xix. 36 Luc. ix. 18. Act. v. 12. 1 Corinth. xii. 28. Menaeum Graec. Jun. 30. [f] Vide Graec. Menolog. & Martyrolog. Rom. August. 1.

التروفة

الفروقة pro media quadragesima, id est, *divisio*, respondet Syrorum [a] ܦܘܠܓܗ ܕܨܘܡܐ *divisio jejunii*, pro eodem die, ut Graeci, ἡ μεσότης τῆς νηστείας & μεσονήστιμος, Midlent. *Hosanna* est dominica in palmis. De festo القيامة *resurrectionis* agens, maledictionem simul & benedictionem in Judaeos ex disciplina sua Mahumedica fundit, eo quod jejunio Christum se crucifixisse obtenderent. Verba sunt,

والنصاري inquit, تزعم القيامة تقوم في هذا الاحد المذكور ومنهم من يقول فيه قام عيسي عليه السلام بعد الدفن وصعد الى السماء وهو اليوم الذي قام فيه عيسي من قبره على زعمهم والسبت الذي قبل فطرهم يسمي سبت النور والجمعة الذي قبل الفطر تسما جمعة الصلبوت وهي التي صلب فيها المسيح على زعمهم لعنهم الله فان القران نطق بانهم ما قتلوه ولا صلبوه ولكن شبه لهم اضلهم الله

Et juxta sententiam Christianorum resurrectio attinet ad diem hebdomadae *primum ante memoratum. Atque ex eis sunt qui dicant, quod resurrexit Jesus, super quem sit pax, post sepulturam suam, & ascendit in coelum; & quod hic dies erat, in quo resurrexit e sepulchro suo, juxta eorum scilicet sententiam. Et sabbatum, solutionem jejunii praecedens, nuncupatur sabbatum luminis; & feria sexta ante solutionem dicitur feria sexta* seu *conventus crucifixionis, quae eadem est in qua crucifixus est Christus, juxta dogma illorum. Maledicat illis Deus. Nam impugnat illos Alcoranus*, ubi dicitur de Judaeis, *Non occiderunt eum, nec crucifixerunt; sed alius ei similis eis substitutus est. Deus sit* eis propitius. Sic ille. Locus Alcorani est in Surata 4, Arabice, in Azoara 11. apud Retinensem; qui vertit, *Nequaquam eum, imo sui similem suspendentes interfecerunt, profitentes etiam se suae caedis autores.* Hinc Joannes Cantacuzenus [b], Φησὶν ὁ Μωαμέθ, μὴ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναιρεθῆναι, μήτε σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τινὰ ἕτερον ὅμοιον, καὶ κατὰ φαντασίαν ἔδοξεν τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, Μανιχαίοις ἀκολουθῶν, *Ait Mohamet, non Christum a Judaeis occisum & crucifixum esse, sed alium quendam illi similem; & quod per imaginationem videretur Christus esse crucifixus; Manichaeorum hic sequax.* صوم ايليا *Jejunium* est Eliae prophetae [c], de cujus jejunio D. Ambrosius libellum conscripsit. De initio jejunii, quod ita epochae hic cum solutione locum obtinet, uti & aliis aliquot Christianorum in oriente, & per se Nestorianorum, festis fixis, caput idem scriptor subjicit, cui titulus,

في معرفة صوم النصاري الكبير

De investigatione jejunii Christianorum magni

وهو يوم الاثنين الاقرب (id est initio ejus) الي اليوم الذي تجتمع فيه الشمس والقمر الواقع فيما بين اليوم الثاني من اشباط والثامن من اذار وله وجه اخر يوم الاثنين الذي بعد سادس وعشرين الشهر العربي الذي يدخل فيه اشباط

Illud autem in diem feriam *incidit secundam, quae proximat dies conjunctionis solis & lunae per interstitium quod habetur inter diem 2 Asbebat & 8 diem Adar. Aliter dies est* (feria) 2, *qui fuerit post 26 mensis Arabici, in quem inciderit Asbbat.* Menses in tabella nominati respondent Decembri, Januario, Februario, Martio, Junio, Julio, Augusto Julianis. Delicatioribus forsan, & pauca pro more oscitantius morosiusve respicientibus, aut nihil praeter taedium solennium Christianorum injecti hic indices afferent, aut pro leviculis contemnendisque habebuntur; diligentioribus interim, ita spero, & accuratius cordatiusque disquirentibus, eousque grati etiam & jucundi, ut nec digressioni tam prolixae ultro ignoscere fuerint dedignati. Sed demum in callem, id est, rem ex analoga qualicunque tum Ebraeorum tum Gentilium imitatione Christiana dedicatoriam, regredimur.

CAP. XVI.

I. *Dedicationem aediumque a Christianis dedicatarum usum impugnarunt aliqui recentiores, ut seculis primitivis Eustathiani & Massaliani. Christiana in exstructionibus dedicationibusque analoga imitatio partim Ebraeorum, partim Gentilium. Ebraeorum tabernaculi foederis, templi Hierosolymitani, & synagogarum positio seu situs orienti patescens. Precantium apud eos extra templum positio in plagas mundi varia, et versus templum. Ejusmodi ritus origo.*

[a] Testam. Syr. Marc. vi. & Act. xv. 23.

[b] Contra Mohamet. Orat. 3.

[c] Vide comput. AEthiopicum apud Jos. Scaligerum de Emendatione Temporum lib. 7. pag. 635, & 659.

De positione eorum versus austrum, etiam et orientem, apud auctorem libri Quaestionum ad Antiochum principem S. Athanasio a nonnullis tributi. Sanctitas, quam tribuunt Ebraei synagogis et scholis publicis, singularis. Etiam ex Abrahae in monte Moriah ritu sacro introitum templi ac synagogarum ab oriente firmant. Locus ea de re insignis e Maimonide.

II. *Gentilium inter adorandum, adeoque templorum illorum, varius erga plagas mundi situs, et discrepantes de eo apud veteres sententiae.*

III. *Christianorum veterum itidem inter precandum faciei versus orientem positio in posteros propagata. Ea de re et testimonia et rationes variae. Posituras in cultu ejusmodi sponte selectas, increpat Mahumedes in Alcorano, ut nimis superstitiosas.*

IV. *Qualisnam plaga orientalis fuerit illa, in quam adorantium facies verti voluere veteres. An semper ortus aequinoctialis?*

V. *Venerationem in ortum, originem aliquam etiam ex Gentilium scitis philosophicis et astrologicis, in Christianorum mores receptis, sumpsisse videri. De Aristotelis, de primi motoris in oriente sede, sententia. Singularis apud Gentes siderum, in plaga orientali, ortus existimatio.*

VI. *Caniculae, quae* Σῶθις *Siriusque dicta; ortus quanti in AEgypto habitus, etiam et apud Graecos. In ortu ejus matutino heliaco, uti et diebus aliquot ante et post, ut Deo, ei sacrificabatur.* Σώθ, *seu ipso Sethi patriarchae nomine, sidus illud Nechepsoni apud AEgyptios regi vetustissimo, et astronomo summo dictum. De eo et Petosiride philosopho, qui subinde, a viris summis, in locum ejus perperam substituitur. Siderum ascendentium seu orientium efficacia, apud veteres, ingens. Sirii, a Graecis et Latinis, et* τῷ Alshairi *ab Arabibus nomina Cani tributa, etiam in Alcorano. Idem* Alhabor *dicitur; quod viri doctissimi perperam rejici voluere, ut depravatum. In* Algomesa *Procyonis nomine eorum etiam hallucinatio. In eis quae de Sethi patriarchae faciei splendore simul et sanctitate a veteribus traduntur, forsan haberi causam unde nomen ejus Sirio fuerit apud AEgyptios tributum.*

VII. *Orientium siderum, maxime apud AEgyptios, etiam et Graecos, veneratio. Disciplinarum ex Alexandria in Graecos Barbarosque instauratio sub Ptolemaeo Euergete secundo. Marmor vetustum, in quo ejusdem et Cleopatrae suae mentio. Vox* πεδιὰς *pro* Campestris, *a viris doctis apud Plutarchum expuncta, sibi restituitur.*

VIII. *De Decanis seu faciebus signorum coelestium, adeoque de figuris invisibilibus et impensissime prodigiosis in eis, ex astrotheologiae veteris disciplina collocatis. Numina saltem tria unicuique ita signo, per decanos disposita. Partes eorum plenae, et vacuae. Albumasar et Abenezra ex Indorum, Persarum, Chaldaeorum, AEgyptiorum sententiis receptis, figuras illas tradidere. Eorum versiones Latinae. Aliorum, qui et vetustiores, traditiones eadem de re, sed generaliores. Quid in libro Dargenem apud Haly in Ptolemaei Centiloquium, significet. Figurarum illarum invisibilium et numinum ratio primaria, si non sola, habita, qua ex orientis horizonte ascendebant, seu* παρανατέλλοντα coorientia *sideribus visibilibus fuere. Hinc etiam ansa singularis versus orientem adorandi apud gentes, quibus disciplina illa admissa. Adoratio Saturni, Veneris, solis apud orientales gentes complures et illustres, manu ad pectus non ad os admota. Planetarum adorationis apud orientales, orientem versus, apud occidentales versus occasum. Ascendentium, seu horoscoporum*

porum, id est, orientium signorum regionibus et civitatibus singulis, in religione illa astrica, propriorum, ratio habita ingens.

IX. *Commentum orientalium vetustissimum de virginis, velut in Ebraeorum terra cibantis puerum cui nomen Jesu, imagine invisibili in primo signi virginis decano semper ascendente. Albumasaris Mahumedani et R. Abenezrae Judaei, ea de re, e Persarum aliorumque scitis antiquissimis, traditiones. Numina tria in sphaera barbarica cum signo illo coorientia. Etiam in Christianismo veteri, persuasio habita de virgine Deipara, in signo virginis, denotata.*

X. *De codice sub titulo de Vetula, P. Ovidio Nasoni, per ridiculam, Christiani alicujus, ante secula aliquot, sive ignorantiam sive imposturam tributo, in quo paraphrasis metrica, sed miserrima, disciplinae illius Albumasarianae, de primo virginis decano exoriente.*

XI. *Viri summi inter Christianos occidentis, qui eandem disciplinam seu persuasionem admittentes, etiam opus illud Pseudo Ovidianum pro genuino, et disciplinam illam in eo astricam pro vera amplexati sunt.*

XII. *De stella in oriente magis comparente. De horum numero. Liber Sethin. Virginis et pueri in coelo imaginis Augusto Caesari a sibylla Tyburtina ostensae fabella. Stella maris transmontana, matutina, Diana etiam, dicta beata virgo. Arietis signum nonnullis, ex veterum theologia astrica, Christum denotans. Edvicon, in summa astrologiae Anglicana saepius citatus, est Odyntonus, seu Gualterus Odyntonus, monachus Eveshamiensis.*

POstquam dedicationum Christianarum ecclesiarum seu templorum usus publicus sub Constantino ac tempore ei proximante in oriente sic, ut superius traditur, inoleverat, frequens itidem earum in occidente secutus est usus, qui planissime pependit itidem, partim ex Ebraeorum veterum, partim ex Gentilium, juxta ante [a] allata, hac in re imitatione analoga prudentius temperata; quatenus nempe disciplina Christiana titus tum horum tum illorum ritibus hic analogos, sine detrimento sui, admittere quiret. Neque id quod sub Athanasii receptum est tempora, de quibus ante etiam dictum est, sacra scilicet rite ac regulariter peragi extra locum solenniter dedicatum non debere, aliter in seculis se habuit insequentibus [b]; ut satis testantur canones pontificii. Dum imitationem autem illiusmodi (quae ut sub Constantino incepit, ita per tempora sequentia propagata est) consideramus, advertenda sunt potissimum quinque.

I. AEdium ipsarum in exstructione, positio situsque.
II. Nominum quibus exstructio ipsa & dedicatio fieret, una cum templorum Gentilium, in Christiana, per dedicationem, conversione.
III. Potestas summa e cujus autoritate, per secula sequentia, dedicatio pendebat, & ad cujus attinebat munus.
IV. Dedicandi jus, usus, ritus singulares.
V. Encaeniorum solennitates anniversariae.

Horum omnium observationis inde Christianus orbis generatim tenacissimus fuit, tametsi, ut in seculis primitivis Eustathiani & Massaliani in oriente, de quibus ante [c] diximus, ita alii recentiores in occidente eam acrius ut non admittendam impugnarint: etiam & templa ipsa sic dedicata merito diruenda asseruerint. Sic Petrobrusiani apud Tolosates alibique in Gallia sub annum MCXXX. & deinceps, praedicarunt [d], *Templorum vel ecclesiarum fabricam fieri non debere, factas insuper subrui oportere, nec esse necessaria Christianis sacra loca ad orandum, quoniam aeque in taberna & in ecclesia, in foro & in templo, ante altare vel ante stabulum invocatus Deus audit, & eos qui merentur exaudit.* In horum antesignanos, igne, ut in haereticos (nam & alia receptis Christianismi sententiis dogmata adversissima disseminabant) animadversum est. Nihilominus propagines horum variatim [e], usque etiam in tempora nostra, qua potuerint, duravere. Quod ad aedium in exstructione positionem spectat; verum quidem est, Christianos nec templi Hierosolymitani, quod tamdiu ante Constantini tempora prorsus evanuerat, nec Judaeorum synagogarum situm imitatos esse, sed ut plurimum, licet non semper, plane Gentilitium, qualis, ut videtur, in occidente sub tempora illa primitiva maxime erat Paganis in usu. Sed hoc interim, ob rationem quam ipsi de plaga mundi versus quam precarentur, seculis aliquot anterioribus imbiberant; qua de re statim plura. Templi positio Hierosolymitani ejusmodi erat, ut introitus ejus a parte haberetur orientali, nulla, in occidentali, porta admissa.

[a] Cap. 15. § 1. [b] De Consecratione dist. 1. cap. 14, & 15. &c. [c] Cap. 15. § 4. [d] Petrus Cluniacensis Tract. adversus Petrobrusianos, in bibliotheca Cluniacensi, pag. 1119. Baron tom. 12. ann. MCXXVI. 15. Adverte hac S. Barnabae epistolam § 12. [e] Alphonsus Castrensis de Haeresibus lib. 14. verb. Templum, Henric. Spondanus in Epitome Baronii ann. MCLXXVI. § 1. aliis.

Ejusmodi

Ejusmodi situs erat introitus tabernaculi foederis [a]; parilemque fuisse templi testatur etiam Josephus [b], & Aristeas [c], partes Christiani [d], ritulus Talmudicus *Middoth*, & ad illum magistri, praeter scriptores ex professo illud delineantes, ut Adrichomios, Ribetas, Villalpandos, etiam & Scripturam ipsam [e]. Adeo ut ingredientes in occidentem sic versi preces ac sacra peragerent. Et perperam nimis, in Clementinis Apostolorum Constitutionibus [f], usus in orientem precandi Christianis etiam ex Ebraico exemplo derivatur; ex eo nempe quod habetur [g] de positione Levitarum chorique cantantium, in templi Salomonici encaeniis. Eos autem sacra sua peragentes, stetisse ibi legitur, κατ' ἀνατολάς, *ad orientem*. Id vero non necessario indicat facies suas versus orientem esse positas. Nec quidem textus sacer quid ejusmodi innuit, dum ait eos stetisse מזרח למזבח, *in oriente ad altare*, seu *ad orientalem* (ut Vulgata) *plagam altaris*, atque, ut Judaei Mauritanienses, *a oriente dela ara*. Syrus & Arabs omnino praetermittunt hic comma illud, uti & proxime sequens. Lutherus ibi bene, **gegen morgen des altars**, uti & Belgae **tegen her oosten des altaers**, juxta quod itidem Galli, *vers l'orient de l'autel*, & Anglicana sub reformationis initia versio, puto, Guilielmi Tindalli, **east from the altar**. Nec ita male alia quae Milonis Coverdalii erat, **toward the east parte of the altare**. Sed non ita versio tunc publice recepta, nec episcopalis dicta (cui non dissonat qua etiamnum utimur) quae habet, **at the east end of the altar**, *ad finem* seu *latus orientale altaris*. Graeci ibi, ἑστηκότες κατέναντι τοῦ θυσιαστηρίου, *stantes obversi altari*, seu *coram eo*, praetermissa voce מזרח *in oriente*. Innui autem nil aliud videtur, quam coram altari eos stetisse, tergisque obversis orienti ministerium peregisse; quod planissime positionem versus orientem ibi denegat, contrarium asserens. Adeoque argumentum ab exemplo illo in nihilum evanescit; quod & recte monet Baronius [h]. Nec melius nuperorum nonnulli ex eo quod pontifici M. in maximo illo dici expiationum sacrificio [i] spargendus erat juvenci sanguis coram propitiatorio קדמה על, ἀνατολάς, *ad orientem*, eliciendum esse existimant exemplum singulare sacra versus orientem tunc peragendi; cum haud aliud inde sit deducendum, quam quod pontifex ad orientem propitiatorii, facie in occidentem, ut reliqui, versa, munus illud spargendi praestaret. Ob templi autem Hierosolymitani positionem ejusmodi, tam ante ejusdem excidium quam post, synagogae & proseuchae Judaeorum eam sunt imitatae. Tradit Maimonides [k] ex jure suis avito, uti & magistrorum alii, ubicunque fuerit Israelitarum (de inhabitantibus capio) numerus denarius, eos oportere proseucham sibi qualemcunque ad orandum aedificare, quae nuncupatur בית הכנסת, *domus synagogae*. Etiam & in urbe qualibet, quoties sui essent juris, invitos, reliquorum jussu, cogendos esse ad aedificandam sibi synagogam, & librum legis, prophetarum, & hagiographorum comparandum, & synagogae structuram esse debere in loco urbis editiore, atque aedificiis reliquis altiorem. Dein subdit, ואין פותחין פתחי הכנסת אלא במזרח שנ' והחונים לפני המשכן קדמה וגו', *Neque fieri debent ostia synagogae alibi atque in orientem; juxta quod dicitur* [l], *Et qui castrametantur ante tabernaculum, orientem versus, ante tabernaculum foederis ad ortum*. Scilicet ex illo tabernaculi, situm hunc in templum propagatum, etiam in synagogas ubicunque locorum derivandum, voluere veteres. Adjicit, ובונין היכל שמניחין בו ספר תורה ובונין היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר, *Et construendum est sacellum, in quo ponant*, in arca, *librum legis. Sacellum autem hoc sic exstrui debet, ut situm habeat ad plagam illam, in quam precari mos est urbis illius*. Nimirum plagam in quam orandum, aliam fuisse atque aliam, ex avita traditione, docent. Unde dum octo inter orandum observationes necessarias tradunt, unicam interjiciunt quae נכח המקדש, *respectus templi* dicitur, juxta quam, extra terram sanctam, orantis facies ponenda versus illud; ut apud Mahumedanos versus Meccam seu templum ibi. Expressim enim Mahumedes sub initia imperii sui vetuit [m] suos, qui ritus retinerent Judaicos, adorare versus templum Hierosolymitanum. Judaei autem intra terram adorabant versus Hierosolyma (& adorationem versus Hierosolyma, quocunque in loco quis extra esset, discipulos suos docebat pseudopropheta ille Elxai [n] sub Trajani tempora) in Hierosolymis versus templum; in templo versus sanctum sanctorum; quod sic temperatur, ut סומא ומי שלא יכול לכוין את הרוחות והמהלך בספינה יכוין את לבו כנגד השכינה ויתפלל, *Caecus, & quisquis sibi non satis habet cognitas plagas, & in nave vectus, dirigat cor versus Dominum, &* (citra observationem illam) *oret*. Sic illi. Ad haec autem spectat, velut jam dictorum origo, Salomonis regis, in templi sui dedicatione, orationis pars [o], ubi de ejusdem usu sacro verba faciens, & de precationibus a Judaeis sive illic sive ubicunque captivis, seu extra terram sanctam, effundendis, de precantibus extra terram loquitur, ut qui orarent, אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם העיר אשר בחרת והבית אשר בניתי לשמך, *Ad te, versus* seu *in via telluris eorum quam dedisti patribus eorum, civitatem scilicet quam elegisti, & aedes* seu *templum quod ego nomini tuo exstruxi*. Ubi Levi Gersomides, ואף על פי שאינם מתפללים תוך הבית הזה אחר שהם מתפללים לנכחו לפי מה שאפשר להם, *Et quanquam non precantur intra templum, dum tamen precantur, ut obvertant se illi, quoad fieri possit*. Atque inde quod habetur [p] de Danielis ter quotidie precantis fenestris apertis נגד *versus* Hierosolyma, adeoque locum templi, ubi scilicet ante Nabuchadnezaris excidium steterat, intelligitur. Nam eadem post excidium quae ante loci illius habita inter precandum ratio. Sic RRR. Saadias

[a] Numer. iii. 38. [b] Archaeolog. lib. 8. cap. 2. [c] Libello de 72 interpretibus. [d] Hieronym. ad Ezechiel. cap. viii. [e] Ezekiel. ibid. xvi. & xi. 1. [f] Constit. Apostolic. lib. 7. cap. 46. [g] 2 Paralip. cap. 5. 12. [h] Tom. 1. ann. 58 §. 105. [i] Levit. xvi. 14. [k] Halach. Thephilah seu de Oratione cap. 11. § 1, & 2, &c. & cap. 5. § 3. Moses Mikotzi Praecept. affirm. 19. Arba Turim & Shulcan Aruch in Orach Chaim sect. 50. [l] Num. iii. 38. [m] Gregorius Abulfaragius de Arabum Moribus, pag. 10. [n] Epiphanius Haeres. 19. §. 5. [o] 1 Regum viii. 48. & vide comm. 30, 35, 38, 42, & 44. [p] Dan. vi. 10. ubi vide Hugonem Grotium.

Gaon

Gaon, Aben Ezra, & Salomon Jarchi ad Danielem, aliique. Sed perquam mirum interea videtur quod occurrit in libro S. Athanasii dicto, Quaestionum nempe ad Antiochum principem [a], de praescripta a prophetis precandi adorandique lege versus austrum. Id quidem verum est, si quis in regione aliqua Hierosolymis boreali, aut quae boream in plagis mundi participaret, oraverat, eum juxta disciplinam jam dictam, versus austrum ipsum, aut plagas similiter sive ex oriente sive ex occasu austrum participantibus, adorare debuisse: haud tamen omnino nomine austri, sed quia in austro ejusmodi collocabantur sic oranti Hierosolyma. Atque libro in illo pro indubitatissimo sumitur, quod quemadmodum Christiani κατ' ἀνατολὰς, *versus orientem*, qua de re plura mox; ita Judaei κατὰ νότον, *versus austrum* adorare solebant. Rationes afferuntur etiam de Christianismi usu, quas inferius dabimus, uti & ejusdem scriptoris, sibi incertissimi, commentum de Judaeorum itidem adoratione versus orientem. Atqui de eo ad quod illi ex lege prophetica obligabantur velut omnino sibi certus autor ille, quisquis fuerit, Εἰς νότον γὰρ, inquit, *προσέχειν Ἰουδαίοις οἱ προφῆται ἐνομοθέτησαν, διὰ τὸ ἐκ νότου τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἤγουν ἐκ Βηθλεὲμ, μέλλοντα τίκτεσθαι Κύριον· διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ προφήτης, Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἥξει, τουτέστιν, ἐκ νότου*, *Ad austrum vero intendere Judaeis prophetae praeceperunt, quod ex austro, quoad Jerusalem, scilicet ex Bethlehem* (milliariis sex versus austrum ab Hierosolymis distante) *nasciturus erat Dominus. Unde dixit propheta* [b], *Deus a Thaeman veniet, hoc est, a noto* seu *austro.* Legitur quidem in origine prophetae citati, אלוה מתימן יבוא, *Deus ab austro venit*, ubi Septuaginta pro futuro sumunt, & vocem Ebraicam *Theman* retinent, quae austrum significat. Versiones item nuperae aliquot *Theman* retineri volunt, & cum vetustioribus etiam pro יבוא *venit*, in praeterito, substituunt. Vulgata illic, ut 70. *ab austro veniet.* Theodotion item ἀπὸ νότου. Intelligi autem solet de legis datione in Sinai, qui Judaeae est australis, dictumque hoc prophetae respicere quod ea de re in Deuteronomio [c] legitur. Et Chaldaeus optime, במתן אוריתא לעמה אלהא מדרום איתגלי, *In legis datione Deus revelatus est ab austro.* Arabs penes me MS. habet من تمان *e Theman.* Sed Jaianus الله من المشرق ياتي *Deus veniet ex oriente.* Et dum Bethlehem hic locus est, quo auster designatur, utpote Hierosolymis australi, loqui videtur autor ille, quisquis fuerit, de adoratione ex lege illa prophetica in ipsis Hierosolymis; atque ita plane receptissimae Judaeorum hanc circa rem disciplinae est adversissimus. Sed interim simpliciter tradit, Judaeorum fuisse, Hierosolymis ipsis orare versus orientem; quod pariter doctrinae Judaicae est prorsus alienum, nisi intelligatur de eis qui in urbis regione templo occidentaliori orarent. Ratio illic allata inferius [d] traditur. Viri autem doctissimi librum illum Athanasii neutiquam omnino esse, sed multo recentiorem, recte monuerunt, iique tam ex pontificiis [e] quam reformatis [f], qui veterum censuram inierunt. Judaei vero synagogis suis jam dictis (quod obiter advertere liceat) & εἰς בתי מדרש *aedibus scholae* legi praelegendae primario destinatis קדושה *sanctitatem* suam, ob sacrorum suorum illic usum, tribuunt; ita interim ut aiant [g] etiam, מותר לעשות בית הכנסת בית המדרש אבל בית המדרש אסור לעשותו בית הכנסת שקדושת בית המדרש יתירה על קדושת בית הכנסת ומעלין בקדש ולא מורידין, *Fas esse facere domum synagogae domum scholae, sed nefas esse facere domum scholae, domum synagogae; quoniam sanctitas domus scholae praecellit sanctitati domus synagogae, & augeri rite potest sanctitas, non minui.* De locis autem in quibus precum ex accidente tantum usus (qualis erat, in jejunii ob pluviam solennitate, urbis platea, in quam etiam synagogae arcam, in qua liber legis, tunc efferebant, uti & habitationis aedibus & atriis, in quae ad orandum contingenter, nulla dedicationis sacrae formula praecedente, congregabatur populus) aiunt [h], אין בהן קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה בלבד אלא עראי מתפללין בהן כאדם שמתפלל בתוך ביתו, *Non esse in eis sanctitatem* (qualis in synagoga, nedum in schola) *eo quod non constituebantur ad orandum solum, sed in eis contingenter orabatur, sicuti cum quisquam oraverit in domo sua.* Atque ex hisce difficile non est elicere synagogas Judaeorum etiam quandam sortitas esse dedicationem in קביעות ἀφιερώσει seu *constitutione sua* לתפלה בלבד *ad preces*, earumque appendices publicas, *tantummodo*, qua ut usibus communibus, inter ipsos, eximerentur, sacris solum inservirent; quale dicendum de scholis ad legis praelectionem destinatis. Sed vero nec positionis templi ac synagogarum in orientem, aut precandi regulariter in occidentem, originem tabernaculi testimonii situi ita tribuunt, ut non multo vetustiorem eam faciant. Designatam eandem ipsam, aiunt ex illis viri magni, ab Domino ipso, cum Abrahamum in terram Moriah [i], ut immolaret Isaacum filium illic in monte, quem ipse ei monstraret, ablegabat; Abrahamumque ipsum tunc, ex disciplina recepta, versus occidentem in monte precatum esse, id est, versus locum qui postea in templo ibi Sanctum Sanctorum erat, ibique sanctuarium etiam tunc, quatenus plagam illam mundi spectabat, dedicasse. Nam non dubitant quin eodem in monte exstructum fuerit a Salomone templum; quod & satis Christianis est receptum, nec Scripturae Sacrae [k] fundamento caret. Unde etiam ארץ המוריה *terra Moriah* (quam LXX. τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν *terram excelsam* vocant, Symmachus terram τῆς ὀπτασίας *visionis*, uti & habet Vulgata, Aquila terram τὴν καταφανῆ *lucidam*) Syro est *terra* ܕܐܡܘܪܝܐ *Amorrhaeorum*, Chaldaeis ארץ פולחנא *terra cultus*, quod videtur *cultus divini*, Saadiae بلد العبادة *regio cultus*, & Judaeis Mauritaniensibus ارض العبادة

[a] Quaest. 37. tom. 2. pag. 344. Parisiis MDCXXVII.
[b] Habacuc cap. iii. 3.
[c] Cap. xxxiii. 2.
[d] §. 3.
[e] Bellarmin. de Scriptoribus Ecclesiasticis ann. CCCXL. alii.
[f] Andr. Rivet. in Critico Sacro lib. 3. cap. 6. alii.
[g] Maimonid. Halach. Thephila cap. 11. §. 14.
[h] Ibid. §. 21.
[i] Genes. xxii. 2.
[k] 2 Paralip. iii. 1.

terra cultus (sed in versione penes me veteri MS. ارض المرتفعه ارض المواببين *terra excelsa, terra Moabitarum*) & signantius, a futura sanctitate in Targumim, verbis Abrahae, describitur. Nimirum citati capitis Geneseos commatis 14 locus, in illis orationem Abrahae habet, in qua is prophetice locutus de futuro Israelitarum illic cultu, precatur etiam posteri dicant, ut in Hierosolymitano, בטור בית מקדשה דיי קריב אברהם ית יצחק בריה ובטורא הדין הוא בית מקדשא איתגליית עלוי יקר שכנתא דיי, *In monte domus sanctuarii* (templi) *Domini obtulit Abraham Isaacum filium suum, & in hoc monte, qui est domus sanctuarii, revelata est ei gloria praesentiae divinae.* Consonum est Targum Jonathae illic tributum. Hinc etiam in Chaldaicis Psalmorum [a], mons Moriah dicitur, אתר די פלחו דבהת עלמא קדם יי אתבחר לבנין בית מקדשא, *Locus est cultus divini patrum veterum, & electus est ad templum in eo aedificandum*; quod ideo potius adnoto, quia, cum in Bombergianis & Buxtorfianis hoc, cum aliis, de montibus Sinai, Thabor, aliisque, inserantur, in Regiis & Jaianis nihil ejusmodi habeatur. Noachum etiam & Adamum eodem maxime in monte, ut divinitus edoctos sacra peregisse volunt. De Abrahae autem sacrificantis positura versus occidentem in monte Moria, locus est egregius apud Maimonidem [b] e traditionibus avitis extractus. Rem notissimam esse ait, idololatras seu Gentiles templa sua locis in editioribus construxisse,

ولذلك امر אברהם אבינו هر همورية لكونه اعلي جبل هناك واعلن فيه بالتوحيد وبصص القبله وحدها اعني الغرب لان קדש הקדשים في الغرب وهو معني قول שכינה במערב وكريتيتو ז"ל في גמר' יומא ان אברה' אב جلد القبله اعني קדש קדשים

Ita ille in origine sua Arabica MS. literis Ebraicis exarata, qua ex viri praecellentissimi Edwardi Pocockii Ebraicarum & Arabicarum Oxoniis literarum praelectoris longe dignissimi beneficio utor. Mihi sonant illa, *Et secundum hoc usus est Abraham monte Moriah, utpote prae caeteris illic montibus eminentiore. Et revelata ibi dedicationis ratione, & manifesta plaga versus quam orandum est, dedicavit eam, id est, occidentem, quoniam Sanctum Sanctorum est in occidente; quod innuit effatum illud, majestatem divinam esse in occidente; uti & Rabbini nostri piae memoriae tradunt in Gemara Joma, Abrahamum scilicet dedicasse locum, quem versus est orandum, nimirum Sanctum Sanctorum, etiam tunc in monte illo.* Paulo discrepat versio Ebraica, etiam & Latina utraque. Sed, ni nimium fallor, mentem Maimonidis genuinam ex origine reddidi. Causa autem cur sic Abrahae faciundum esset, juxta eundem statim ostenditur. Certe quantum ad coeli plagas, forte etiam hic, quod merito simul advertatur, dignum est, ex vetustissima Ebraeorum disciplina, ritum ad orientem sacrum nullum in templo peragi solitum, sed interim ad occidentem, ut necesse erat, sanctificationem Neomeniarum menstruam. Illic enim semper lunae phasis, juxta quam Neomenias sanctificabant. De qua fusius in libello de Anno eorum civili.

II. Gentilium item ratio in templorum situ disponendo, maxime pendebat (quemadmodum itidem Ebraeorum in templo ac synagogis suis exstruendis, juxta jam dicta, & Christianorum in ecclesiis suis, ut mox dicetur) ex plaga illa versus quam generatim precandum erat; qua in re, adeoque in plaga mundi designanda in quam patesceret templum, suisque aris ac simulachris recta introeuntibus obversi cultum praestarent, seculorum apud eos usus fuit varius nec parum difformis. Admittitur autem plerumque, Gentiles generatim orientem, inter precandum, adeoque fores templorum eorum eandem in plagam a vetustissimis etiam seculis spectasse. Jam allatis e Maimonide, subdens ille conjecturam suam cur occidentalis ab Abraha ita dedicata fuerit, de Orientali ita tradit, وسبب ذلك עדי انه لما كان الراي المشهور في العلم حينيذ عباده الشمس وانه الاله فلاشك ان كان الناس كلهم يستقبلون الشرق ولذلك אברה' אבינו استقبل الغرب في הר המוריה اعني في المقدس حتي يستدبر الشمس *Et causa, juxta sententiam meam, est, quod cum dogma tunc receptissimum esset per orbem terrarum, solem colendum, eumque Deum esse, nec dubitandum fuerit, quin omnes homines facies suas orienti* (in cultu) *obverterent, ideo Abraham pater noster faciem suam obvertit occidenti in monte Moriah, scilicet in sanctuario, ut tergum suum soli obverteret.* Et dein affert illud Ezechielis [c], *Ecce juxta ostium templi Domini, inter vestibulum & inter altare, erant quasi 25 viri, quorum terga erant ad templum Domini, & facies eorum ad orientem; adorabantque* קדמה לשמש *solem ad orientem*, seu, ut LXX. καὶ οὗτοι προσκυνοῦσι κατ' ἀνατολὰς τῷ ἡλίῳ, *& adorabant illi, orientem versus, solem* [d]; id est, Gentilium more. De quo etiam intelligitur illud Jobi [e], ad tempora spectantis multo antiquiora, ubi peccata enumerat compluria, quorum se reum fuisse denegat; אם אראה אור כי יהל וגו', *Si adspexi solem cum splendesceret, aut lunam clare incedentem* (nam luna, ut soli vicaria, pro Dea tunc habita) *& seductum est in abscondito cor meum, & applicata est manus mea ori meo*, גם

[a] Psalm. lxviii. 16. illic Abarbinelem.

[b] More Nebochim part. 3. cap 46.

[e] Job. xxxi. 26, 27, 28.

[c] Cap. viii. 16.

[d] De loco illo Ezechielis consule

הוא

הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל, *Etiam hoc iniquitas magna* (poena dignissima) *quia sic negassem Deum qui est desuper.* Quasi idololatria seu adoratio ejusmodi versus solem scilicet, maxime saltem, cum oriretur, & ejusdem gratia, versus lunam, apud eos qui Deum verum non agnoscerent, summo fuisset in usu. Versio LXX. se aliter ibi habet. Etiam Catena Arabica[a] in Genesim,

من ادم الي ابراهيم وهي مدة ثلاثة الاف وثلاثماية وثمانية وعشرين سنة كانوا يسجدون نحو المشرق *Ab Ada ad Abrahamum, scilicet per annos* MMMCCCXXVIII. *adorare solebant versus orientem.* Quam in plagam traditur apud magistros, in ipso creationis momento primo spectasse Adamum. Unde dum aiunt quod[b] Ebraeis suis tria sunt orientis nomina, מזרח *ortus* (eo quod ibi solis זריחה *ortus*) קדם *anterior* seu *praecedens* (eo quod מאתו רוח קודם לזרוח, *ex illa plaga praecessio est ortus*) & demum פנים *faciei adversus*, seu *quod coram est*, hoc nomine donatum aiunt, על שם יצירתו של אדם שנברא פניו למזרח, *propter creationem Adae, qui creatus est facie ad orientem obversa*: unde cultus vetustioris eam versus plagam originem deductam forsan voluere. Etiam Vitruvius[c], qui sub Augusto floruit, veluti pro notissima sui temporis & vetusta, de aedibus sacris constituendis secundum regiones & mundi plagas, disciplina tradit, eas ita constituendas esse, uti, si nulla ratio impedierit, liberaque fuerit potestas, aedis signum, seu Numinis simulachrum, quod erat in cella collocatum, spectaret ad vespertinam coeli regionem, uti qui adierint ad aram immolantes, aut sacrificia facientes, spectent ad partem coeli orientis, ipsaque simulachra videantur exorientia contueri supplicantes & sacrificantes; quod aras omnes deorum necesse esse videatur ad orientem spectare. *Sin autem*, inquit, *loci natura interpellaverit, tunc convertendae sunt earum aedium constitutiones, uti quamplurima pars moenium e templis deorum conspiciatur. Ita si secundum flumina aedes sacrae fiant, ita uti AEgypta circa Nilum, ad fluminis ripas videntur spectare debere. Similiter si circum vias publicas erunt aedificia deorum, ita constituantur, uti praetereuntes possint respicere & in conspectu salutationes facere.* Ita regulariter ait, uti ex veterum disciplina, introitum cultumque esse debere ab occidente, in orientem, si loci natura non impediret; quae si obstaret, tunc pro commodiori praetereuntium aliorumque usu, aliter aliterque. Sed vero quicquid de Abrahae tempore, juxta Maimonidis circa Gentilium morem illum, quem sic facit vetustissimum, sit admittendum, & utcunque Vitruvii illud sit intelligendum; testimonia sunt alia nunc consona, nunc variatim adversa; in quibus maxime advertendum est illud Hygeni[d] Augusti liberti, *Secundum antiquam constitutionem limites diriguntur: quare non omnis agrorum mensura in orientem potius quam in occidentem spectat. In orientem, sicut aedes sacrae. Nam antiqui architecti in occidentem templa spectare recte scripserunt. Postea placuit, omnem religionem eo convertere, ex qua parte coeli terra illuminatur. Sic & limites in orientem constituuntur.* Quasi mos adorandi versus occidentem, adeoque templorum introitus ad orientem ponendi, haud minori fuisset apud tunc illos antiquos in usu, quam postmodum positura illam inversam. Quomodo autem orientem sibi reperirent, capite traditur proximo; ubi de Christianae fabricae positura agitur. Fuere quidem Paganis templa sine tecto aut parietibus, quorum latera aut circuitus nullibi clausus, sed columnarum interstitiis tantum ita distinctus, ut pro introitu seu ostio intercolumnium circumquaque quodlibet pariter haberetur; maxime in systolis & diastolis. Unde meminit Pausanias[e] ejusmodi Junonis templi οὔτε θύρας ἔχοντος, *foribus carentis*, in via a Phalero Athenas ducente; uti & templi in Eleorum foro sine parietibus[f]. Id genus fuere alia. Aliis etiam aditus valvarum ex utraque parte in pronao & postico habentibus, teste Vitruvio[g], ut Jovis Olympii aedis Athenis, cujus exemplum ait ille Romae non habitum. Accedat ex Hermetis Trismegisti, sic dicti, Adlocutis ad Asclepium, inter Apuleiana versis, quae proculdubio seculo Vitruviano recentiora sunt, *De adyta egressi, cum Deum orare coepissent in austrum respicientes erant. Sole enim occidente, cum quis Deum rogare voluerit, illuc debet intendere; sicut & sole oriente, in eum qui subsolanus dicitur.* Hic, pro discrimine temporis diei, precantis situs etiam discriminandus. At de Latino, Turnoque regibus, AEnea & Ascanio sacrificantibus & precaturis, Virgilius[h]:

Illi ad surgentem conversi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.

Ubi Servius, *Non utique nunc solem surgentem dixit. Jamdudum enim dies erat. Sed disciplinam ceremoniarum secutus est, ut orientem spectare diceret eum, qui esset precaturus.* Ita etiam AEneas precaturus ante[i]:

Surgit, & aetherii spectans orientia solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effudit ad aethera voces,
Nymphae, Laurentes nymphae------

Clemens item Alexandrinus, rituum Gentilium scientissimus, de Christianis precationibus in orientem fieri solitis, veluti more hominum antiquissimo rite fundatis, Ὅθεν, inquit, καὶ τὰ παλαιότατα τῶν ἱερῶν πρὸς δύσιν ἔβλεπεν, ἵνα οἱ ἀπαντιπρόσωποι τῶν ἀγαλμάτων ἱστάμενοι, πρὸς ἀνατολὴν τρέπεσθαι διδάσκωνται, *Unde etiam templorum antiquissima respiciebant ad occidentem, ut qui vultu stant ad simulachra converso, doceantur verti ad orientem.* Unde scholiastes Pindari[k] morem fuisse ait, κατὰ τὰς ἀνατολὰς ἱερουργεῖν τοῖς θεοῖς, *versus orientem sacra facere diis*; sed πρὸς δυσμὰς τοῖς ἥρωσι, *versus occidentem,*

[a] M. S. in Bibliothec. Oxoniensi. [b] R. Bechai in Pirush hatorah fol. 203. col. 2. [c] Architect. lib. 4. cap. 5. [d] Lib. de Limitibus Constituendis, pag. 163. edit. Rigal. MDCXXIV. Paris. [e] In Atticis. [f] In Eliac. 2. [g] Lib. 3. cap. 2. [h] AEneid. 12. [i] AEneid. 8. [k] Ad Isthmiac. od. 4.

heroibus;

heroibus; quod elicitur ex illo Pindari de sacrificio Herculis praestito:

> Τοῖσιν ἐν δυσμαῖσιν αὐγᾶν
> Φλὸξ ἀνατελλομένα συνεχὲς
> Παννυχίζει ----------

Quibus in occasu radiorum, flamma emergens assidue pernoctat. Atqui Lucianus [a] Syrus, de aedibus orientem prospicientibus locutus, Καθ' ὃ, inquit, καὶ τὰ ἱερὰ βλέποντα ἐποίευν οἱ παλαιοί, *juxta quod etiam templa aspicere fecere veteres.* Floruit ille sub initia centuriae primae; qui & templorum haud paucorum origines ac posituras se ex inspectione didicisse susius tradit in libello de Dea Syra. Ubi interim templum Priapi accuratius describens, Τὰ δὲ προπύλαια, ait, τοῦ ἱροῦ ἐς ἄνεμον βορέην ἀποκέκρινται, *Vestibula templi versus ventum borealem directa sunt*, areae, puto, inclusae, per quas fores ipsae seu pronaon non recta adibatur, sed ex aquilone. Paulo post enim subdit, Ὁ νηὸς ὁρέει ἐς ἠέλιον ἀνιόντα, *Templum ipsum prospexit solem orientem.* Sic Lucianus de eis qui ipsi veteres censuit. Porphyrius etiam de temporis sui templis idem, quod de veterum, Lucianus generatim docet. Etenim in libello de Antro Nympharum tractat illud, velut templum earum, quod Homerus [b] allegorice aliasve ita descripsit, ut ostia seu descensus haberet binos, alterum ab austro diis tributum, atque ad boream alterum hominibus inservientem. Miratur quod sic fecerit, Ἀλλ' οὐκ ἀνατολῆς καὶ δύσεως πρὸς τοῦτο μᾶλλον κέχρηται· τῶν ἂν σχεδὸν πάντων τῶν ἱερῶν τὰ μὲν ἀγάλματα καὶ τὰς εἰσόδους ἐχόντων πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένας· τῶν δὲ εἰσιόντων πρὸς δύσιν ἀφορώντων, ὅταν ἀντιπρόσωποι τῶν ἀγαλμάτων ἑστῶτες τοῖς θεοῖς τιμὰς καὶ θεραπείας προσάγωσι, *Et quare non potius oriente & occidente fuerit ad hoc usus; cum omnia ferme templa statuas* (deorum) *atque introitus versus ortum habeant, introeuntes autem occasum aspiciant, ut facie statuis obversa consistentes diis honorem cultumque exhibeant.* Quasi tunc temporis (nam de praesenti ibi loquitur) id est, paulo ante Constantinum, templorum Gentilium plerorumque introitus ad orientem fuisset, cultusque ad occidentem praestitus. Erat Porphyrius e Tyro Phoeniciae, unde & Italiam, ipsamque Romam & Siciliam [c] petens, aliasque regiones, pro philosophorum tunc more, templorum illic eorumve positurae nescius esse nequibat. Neque indiligens ille rerum ejusmodi inspector. Recentiores aliqui hac de re obiter agunt. Isidorus [d] autem de positura loquitur ortum aequinoctialem spectante, veluti in perpetuo apud veteres usu. Et consulas, si placet, seculorum nuperorum scriptores [e].

III. Hisce de Ebraeorum Gentiliumque in sacris & aedium sacrarum suarum positione, praemissis, de Christiano ritu sive horum sive illorum utcunque positioni analogo videndum. Imbibisse Christianos a temporibus maxime primitivis morem ad orientem adorandi, qui ecclesiarum positioni illam spectanti plagam praevius est, adeoque Judaicum prorsus, sive templum Hierosolymitanum, Sanctum Sanctorum, urbemve ipsam, juxta superius dicta, respicias, prorsus rejecisse, palam fit ex patrum scriptis fidei indubitatissimae ipsis Constantinum longe antevertentibus; ut Constitutionibus Clementinis illis & Apostolicis nuncupatis, minime subnitamur, quae passim cum titulo illo splendido sed parum credito prostantes idem ipsum non semel supponunt praecipiuntque [f]. Illis autem adjicere hic liceat Canonem Arabicum etiam inter Clementinas compendiose manuscriptas [g] lectum eundem in sensum. Nec sine ratione ex sermone Domini ipsius desumpta singulari. Titulum tunc هذه

السنن التي علموهم الرسل القديسين

Hae sunt constitutiones quas docuere apostoli sancti, proxime sequitur ut primas tenens,

فمن ذلك ان تكون صلاتهم نحو المشرق
وقبلته واستشهدوا في ذلك بقول سيدنا المسيح
ان الله مجيه من السما في اخر الايام كالبرق
الذي يلمع في المشرق ك
استدلينا على ان مجيه يكون من المشرق

Atque ex illis est, ut preces fundantur versus orientem; cujus rei traditio ac probatio plena habetur in sermone Domini nostri Christi, nempe Deum venturum e coelo in posterioribus diebus, sicut fulgur, quod micat in oriente, & splendet in occidentem. Unde docemur circa adventum ejus, illum fore ex oriente. Accedat, velut Arabicis hisce cognatum, & orientalium Christianorum & usus hic & rationis etiam aliunde e Sacris Literis petitae judicium, id quod legitur in commentario in Pentateuchum Arabico MS. eos precari versus orientem, quoniam Christus illuc ascendit, & ibi sedet, juxta illud Davidis, *Psallite Deo, qui equitat super coelum coelorum*, جهة المشرق *versus* seu *ad orientem*; nec dubitare eos, quin ibi sedeat, facie in mundum inferiorem obversa, adeoque nec quin adorare versus orientem sit adorare عرشه *thronum ejus.*

Idem quidem textus sacer in Clementinis Graecis adhibetur ex illo Davidis, juxta LXX. *Psallite Domino, qui ascenderit super coelum coeli*, κατ' ἀνατολὰς *ad orientem*, quemadmodum habet etiam Vulgata, & Gallica & Romana, & Augustinus Nebiensis in editione Psalterii κατὰ τὰς ἀνατολάς. Quibus consonat Pagninus. Syrus item ibi ܡܢ ܡܕܢܚܐ *ab oriente*, quod, in versione, voci Domini ibi edendae tributum satis in idem recidit. Arabs Nebiensis & Jaianus ....

Haec hactenus.

Ab ultima Seldeni manu reliqua desiderantur.

[a] Libello περὶ τ' Συρ. [b] Odyss. N. [c] Eunapius in Vita ejus. [d] Origin. lib. 15. cap. 4. [e] Coelium Rhodiginum Ant. lect. lib. 12. cap. 1, & a Baronium tom. 1. ann. LVIII. §. 103. Villalpand. ad Ezechiel. viii. 16. Annotationes in Clem. Alexandrinum pag. 77. [f] Constit. Apostolic. lib. 2. cap. 57. & lib. 7. cap. 46. [g] In Canon. MS. in Bibliotheca Oxoniensi publica, fol. 49. 1.

F I N I S.

INDEX Locorum Sacrae Scripturae quae in Volumine Primo explicantur vel citantur.

GENESIS.

EXODUS.

Cap.

INDEX Locorum S. Scripturae quae

8

Cap.

NUMERI

INDEX Locorum S. Scripturae quae

INDEX Locorum S. Scripturae quae

RUTH.

I. SAMUEL.

II. SAMUEL.

I. REGUM.

II. REGUM.

I. CHRONICORUM.

II. CHRONICORUM.

Cap.

Cap.

INDEX Locorum S. Scripturae quae

Cap.

INDEX Locorum S. Scripturae quae

Cap.

in Volumine Primo explicantur vel citantur.

Cap.

INDEX Locorum S. Scripturae quae, &c.

INDEX Auctorum qui in Primo Volumine citantur vel explicantur.

INDEX Auctorum qui in Primo

C.

Concilia

Volumine citantur vel explicantur.

8

INDEX Auctorum qui in Primo

6

H

INDEX Auctorum qui in Primo

M

Volumine citantur vel explicantur.

T

11 R

INDEX Auctorum qui in Primo, &c.

INDEX

INDEX Rerum & Materiarum quae in Primo Volumine continentur.

A.

Adamus

INDEX Rerum & Materiarum

Albamerua

quae in Primo Volumine continentur.

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX RERUM & MATERIARUM.

Excom-

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX Rerum & Materiarum

primitivi

INDEX Rerum & Materiarum

quare

INDEX Rerum & Materiarum

Deioamea

Gentilibus

E.

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX Rerum & Materiarum

3

quae in Primo Volumine continentur.

Ezekias

3

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX RERUM & MATERIARUM

quae in Primo Volumine continentur.

H.

 mittitur

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX RERUM & MATERIARUM

quae in Primo Volumine continentur.

12 A condi-

deeur;

Λόγος

6

quae in Primo Volumine continentur.

M.

quae in Primo Volumine continentur.

ff

Nico-

quae in Primo Volumine continentur.

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX Rerum & Materiarum

Philalar

6

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX RERUM & MATERIARUM

tu.ae

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX RERUM & MATERIARUM

quae in Primo Volumine continentur.

Q.

R.

Repu-

INDEX Rerum & Materiarum

quae in Primo Volumine continentur.

INDEX RERUM & MATERIARUM

SCOBIA-

quae in Primo Volumine continentur.

erant

INDEX RERUM & MATERIARUM

INDEX Rerum & Materiarum

quae in Primo Volumine continentur.

[illegible]

quae in Primo Volumine continentur.

quae in Primo Volumine continentur.

W.

X.

Y.

Z.

F I N I S.